

శ్రీరస్తు

శ్రీ దేవకీనన్దనాయనమః.

శ్రీహయగ్రీవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదనన్తనిగమాన్తసిద్ధాన్తతత్త్వార్థప్రకాశకమ్

శ్రవణపఠనసమనన్తరమేవ నిఖిలభాగవతశిరోమణీనాంపరబ్రహ్మానన్దమమన్దంసందదానమ్

సకలకలికలుష నిరాకరణధురీణమ్

శ్రీమత్కృష్ణద్వైపాయనమహర్షి ప్రణీతమ్

సకలపురాణాభ్యర్హితతమం ద్వాదశస్కన్ధపరిమితమ్

శ్రీమద్విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తనిర్ధారణధురంధరసర్వతన్త్రస్వతన్త్రశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవాచార్యవర్యప్రణీత

శ్రీమద్భాగవతతత్త్వార్థసందేహగాఢాన్ధతమసనిర్ధూననధురంధర శ్రీమద్విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్త

బద్ధాన్తఃకరణవిపశ్చిదపశ్చిమ మనశ్చకోరపరమానన్దసన్దాయి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్య

వ్యాఖ్యాసహితంశ్రీమద్భాగవతమ్

శ్రీమద్బ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువరకరుణాకటాక్షసమాసాదితబ్రహ్మవిద్యావైశద్యేన

శ్రీశైలఘనగిరికులతిలక శ్రీతాతార్యవర్యకృష్ణామ్బానన్దనేన ప్రత్యగ్రదుర్గాభిజనేన కవిసార్వభౌమేన

కృష్ణార్యవిదుషా

శ్రీకృష్ణాగోదావరీమధ్యభూమణ్డలమణ్డనాయమానవనపర్తిరాజధానీమహారాజస్య

బహిరీబలవంతబహదురుబిరుదాఙ్కితస్య శ్రీమన్మహారాజరాజశ్రీవిరాజమానస్య

శ్రీమత్సవై శంకరాంబాయాః పౌత్రస్య

శ్రీమత్సవై రాజారామేశ్వరరాయప్రభువరస్య

ఆజ్ఞయా

నానాదేశసమానీతానేకశ్రీకోశాన్బహుధాపరిశీల్య, లేఖనప్రమాదాదిదోష

నిరాసాయయావద్బుద్ధిబలోదయంసమ్యగ్విశోధ్యతత్రతత్రార్షప్రయోగపాఠాన్తరాది

వ్యఞ్జకనక్షత్రపుష్పకుణ్డల్యాద్యాకారరేఖాభిఃపరిష్కృత్య

అఖిలవిద్వద్భాగవతముఖోల్లాసాయ, తదాస్థానస్థాపితాయామ్

బ్రహ్మవిద్యావిలాసముద్రాక్షరశాలాయామ్

శాలివాహనశకే,౧౮౦౭, సప్తోత్తరాష్టశతాధికసహస్రసంఖ్యాపరిమితేషువత్సరేషుగతేషు

పార్థివవత్సరే,నిజజ్యేష్ఠశుక్లపూర్ణిమాయాంముద్రాక్షరైర్ముద్రాపితమ్

విజయతాంతమామ్.

౧౮౮౫

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాం తద్గతకథానుక్రమసూచికా.

ప్రథమ - ద్వితీయ - తృతీయ - చతుర్థస్కంధస్థ -
కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా.

॥ శుభమస్తు ॥

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా.

పఞ్చమ - షష్ఠ - సప్తమ - అష్టమ - నవమస్కన్ధస్థ
కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనందనాయ నమోనమః.

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా.

పుటసంఖ్య.

దశమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా.

దశమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా సమాప్తా.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమోనమః.

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా.

ఫుటసంఖ్య.

ఏకాదశస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా.

ద్వాదశస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతకథానుక్రమసూచికాసమాప్తా.

హరిః-ఓం-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

హరిః - ఓం - తత్సత్

శ్రీ [illegible]

[illegible]

శ్రీ [illegible] శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీ దేవకీనందనాయనమః

అస్మద్గురుభ్యో నమః

శ్రీ వీరరాఘవీయ భూమికా

శ్రీమతే శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికాయనమః

అరుణాబ్జరుచిరచరణం హరిణాఙ్కకులస్య దివ్యమాభరణమ్ । శరణం గవి పదపహరణం తరుణం కఞ్చన వృణీమహే శరణమ్ ॥౧॥ స జయతు పారాశర్యస్స చ జయతు తదాత్మజశ్శుకాచార్యః । వక్తృప్రవక్తృభావాచ్ఛ్రీభాగవతం యయోర్జగన్మాన్యమ్ ॥౨॥ జీయాద్వాత్స్యోఽపి దుషాం జీవాతుర్వీరరాఘవాచార్యః । నిర్మలితం యేన జగన్నిఖిలం భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికయా ॥౩॥ వ్యాసాచార్యప్రణీతామివ నిగమశిరోదేశికోభాష్యటీకాం వాత్స్యశ్రీరాఘవార్యైరతివిపులతయా సన్మదేసంప్రణీతామ్ । సర్వాం పర్యష్కరోచ్ఛ్రీశుకముఖజనుషో యః పురాణస్య టీకాం శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాగ్రిమపదపరకాలార్యవర్యస్స జీయాత్ ॥౪॥ యచ్ఛ్రీభాగవతామృతాంశురుదభూద్వ్యాసాత్మభూసాగరాద్యచ్చాముష్య చకాస్తి రాఘవసుధీవ్యాఖ్యామయీ చన్ద్రికా । సైషా భాగ్యపరంపరాపరిణతిస్సర్వాన్ధ్యనిర్వాపణీ భక్తిజ్ఞానవిరక్తితత్త్వపదవీస్వీకారమాకాఙ్క్షతామ్ ॥౫॥ గద్యం ॥ ఆసీదసీమజ్ఞాననిధిరధిగతసకలానవద్యవిద్యాస్థానరహస్యస్సర్వతన్త్రస్వతన్త్రశ్శ్రీవత్సాన్వయశిరోభూషణాయమానశ్శ్రీవీరరాఘవాచార్యో నామ విపశ్చిదపశ్చిమః ॥౬॥ అయం చ పఞ్చవింశతివత్సరాన్తరేవ వాత్స్యశ్రీశైలగురోరఖిలతత్త్వబోధజనకాన్నిజజనకాదేవ ఘనకారుణ్యాదధీతసర్వతన్త్రరహస్యః [బద్దివెలి—లక్ష్మక్క—పాళ్యం] ఇతి ప్రథానీరన్ధ్రయోరన్ధ్రదేశీయయోర్ద్వివిధసస్యప్రశస్యసీమయోర్గ్రామయోరవాత్సీద్వయసి పూర్వస్మిన్యథావిధినిర్వర్తితపాఞ్చకాలికభగవత్సపర్యః పర్యాయశుకాచార్య ఆశ్చర్యచర్యః ॥ ౭ ॥ జాతుచిదయముత్తరాం దిశం ప్రతి సతోఽవృత్తగఙ్గగఙ్గాదిదివ్యతీర్థసార్థయాత్రార్థం సతాత్రస్వపితా ప్రస్థితో నిషేవ్య దివ్యాన్భాగవతచరణనలినపరిచరణపరిపూతసదేశాన్భగవదభివ్యక్తిప్రదేశాంస్తాసు తాసు నదీషు స్నాతో నిష్ణాతః కంచన సమయం మధ్యావాససమృద్ధినివాసవసున్ధరాముదఞ్చితయదుధురంధరానన్దాం మధురాం బృన్దావనప్రాన్తసీమాం నిస్సీమవైదుషీవిశేషవిభూషితశ్రీరామానుజసిద్ధాన్తపద్ధతిః కృతినాం వరేణ్యః ॥ ౮ ॥ తత్ర చ కుత్రచిచ్చైతన్యోక్ఛ్ఛాత్రసమూహైరౌత్తరాహైస్స్వాభావికవినయైశ్శ్రీభాగవతార్థం విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తపద్ధత్యా శుశ్రూషుభిశ్శుశ్రూషుభిరత్యర్థమభ్యర్థితః పితురనుజ్ఞయా ప్రజ్ఞయా సమధిగతభాగవతహృదయస్సదయశ్శ్రావయామాస భావయన్సంప్రదాయముఖిలమపి తాన్ శ్రీభాగవతం యోగిహితమవహితమనాః ॥ ౯ ॥ తత్పితా చ శ్రీశైలగురుర్దగ్నం దర్శం స్వతనయస్యాధిగతనయస్యాత్యద్భుతం విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తప్రక్రియయా శ్రీభాగవతార్థవర్ణనకౌశలమతిపేశలం విస్మయమానమానస ఈదృశార్థవర్ణననైపుణీం చ భగవతో వైయాసకేర్మహర్షైరన్తరేణానుగ్రహం దుర్లభం శతగుణితేనాపి పురుషాయుషేణేతి సంచిన్త్య స్వాన్తే తమామన్త్ర్య వీరరాఘవాచార్యమేవమవాదీత్ ॥ ౧౦ ॥ అయి వత్స త్వయి మన్యే భగవాన్ప్రసన్నో నన్దనన్దనః । యచ్చరితమిదం శ్రీభాగవతం నామ భాతి ప్రత్నం పురాణరత్నమ్ । స చ ప్రసన్నో భగవానృషివర్యః పారాశర్యః—యః ఖలు ॥ శ్లో ॥ “కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్ । కోహ్యన్యో భువి మైత్రేయ మహాభారతకృద్భవే„— దితి నివేద్యతే పురాణరత్నేన ॥ సోఽపి ప్రసన్నో భగవాన్వైయాసకిశ్శ్రీశుకః—యద్వదనారవిన్దస్యన్దమానం శ్రీభాగవతమకరన్దమాపరీక్షితమద్యాపి సర్వాణి మహాభాగవతమిళిన్దబృన్దాన్యాస్వాద్య విన్దన్త్యమన్దమానన్దమ్ ॥ యదేవంవిధాత్వయ్యనితరసాధారణీ శ్రీభాగవతహృదయప్రకాశన

ధోరణీసకలజనచిత్తమత్తహస్తియదృచ్ఛావిహారసృణీభూతామసృణీభవతి ॥ ౧౧ ॥ ఈదృశంచజ్ఞానవైభవం శ్రీబ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువరకరుణాపరిణాహప్రసరణాధిగతంమనాగపివినాప్రబన్ధప్రణయనాన్న దేశకాలవ్యవహితానామపిజనతానాంకథమివభజతాంభోగ్యతాం-తదిదానీం శ్రీభాగవతతత్త్వార్థాన్యనిర్వాపణధూర్వహాం సర్వవిద్వదభ్యర్హణీయాంకాంచనలోకోత్తరాంటీకామారచయ్యవిరచయభగవతోయదుకులాభరణస్య ప్రీణనమితి ॥ ౧౨ ॥ తదేతత్పరిగృహ్యాపితుశ్శాసనంశిరసాసాఞ్జలిబన్ధం శ్రీమచ్ఛ్రుతప్రకాశికాప్రణేతృవ్యాసాచార్యవర్యవిరచితమితతమశుకపక్షీయాఖ్యవ్యాఖ్యాక్షరరేఖామేకామప్యనుల్లఙ్ఘ్యావహితమనాః ప్రణినాయ శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాం ద్వాదశభిర్వత్సరైః ॥ ౧౩ ॥ అత్రాన్తరేస్వనివాసభువం ప్రతినివర్తమానోవర్త్మన్యాం కృష్ణాగోదావరీమధ్యసమేధమానభాగ్యభాగ్యనగరదేశభూలలన్తికాయమానాం శ్రీరఙ్గపురనామాంరాజధానీంప్రాప్య తన్నాథేనాష్టభాషాప్రఖ్యాతవైశద్యేనానవద్యసుగుణసాన్ద్రేణ రామచన్ద్రోదయాఖ్యసవ్యాఖ్యయమకకావ్యబాణాదిప్రబన్ధప్రణయనప్రథితయశసామిహిరాధికతేజసాబహిరీగోపాలరాయసమాఖ్యావిఖ్యాతస్య క్షోణీపతిశ్రేణీశిరోమణేః ప్రపౌత్రేణాఖిలకృతికులప్రశంసాపాత్రేణాపి శఙ్కటపౌరప్రజ్ఞేన వెంకటరెడ్డిసంజ్ఞేనప్రాజ్ఞేన రాజ్ఞాఽభ్యర్థితస్తదాస్థానీమనీషిమూర్ధన్యసంన్యవాత్సీత్పఞ్చపఞ్చాశదుత్తరాష్టశతాధికచతుస్సహస్రతమాదారభ్య కలివత్సరాత్కతిచనవత్సరాన్ తత్సకాశే ॥ ౧౪ ॥ యఃఖలు వెంకటగిరిమణీరగ్రణీర్ధరణీపతీనాంనిజప్రపితామహేనమహతాపితాయమానాప్రతిమానయశఃప్రతాపేనబహిరీగోపాలరాయమహారాజేననిర్మాపితామతిశర్మావహాం శ్రీరఙ్గపురాభిధానాంరాజధానీమధివసంస్తదభ్యాశదేశే ప్రకాశమానే తన్నిర్మాపితస్యావధీరితసుధారుచిసుధాముఖనదసలిలపరిపూరితస్య భూరితరపాత్రసీమ్నశ్శ్రీరఙ్గసముద్రనామ్నస్తటాకస్య తటావనాస్ఫుటాత్మధామ్ని గరుడగిరినామ్ని శిఖరిణిప్రాదుర్భూతస్యప్రతిష్ఠాపితస్య తేనైవరాజ్ఞా శ్రీపఞ్చరాత్రవర్త్మనా శ్రీరఙ్గనాథస్య భగవతస్స పర్యాచర్యాయామాదృతహృదయస్తదర్పితాఖిలరాజ్యభారోబభూవ పరమభాగవతశిఖామణిః ॥ ౧౫ ॥ ఈదృశమహాభాగవతరాజాధిరాజసాంనిధ్యలబ్ధతత్ప్రకర్ష భవ్యదివ్యక్షేత్రనివాసలాభేనలభేనితరామమన్దమానన్దం సవీరరాఘవసుధీమణిః ॥ ౧౬ ॥ ఏవమేవతన్నగరప్రాగ్భాగసమేధమానేకస్మింశ్చిదమరవాయినామనిగ్రామేతదీశేనాభ్యర్థితఃకతిచనహాపయామాసహాయనాన్ ॥ ౧౭ ॥ అత్రాన్తరేసురపురాభిధాననగరమహారాజపాణిభూపబహిరీవెంకటనృపాలాదిరాజకులాచార్యశ్శ్రీశైలబుక్కపత్తనకులజలధిశిశిరకిరణస్సకలకృతికులతిలకమకుటతటఖచితరుచిరమణిగణఘృణిధారానీరాజ్యమానశుభచర్యశ్శ్రీనివాసార్యనామాధామనిధిర్ధామమహార్ఘభూమాభూమానినీత్సౌమాయమాణకీర్త్యాభోగోమహాభాగ శ్రీభాగవతంనామపురాణరత్నంచిరత్నమఖిలవిశయనిచయకలఙ్కకూలఙ్కషశ్లక్ష్ణతనువివరణశాణోల్లేఖనేనపరిష్కర్తుమియేషమనీషిమూర్ధన్యః ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ పరశ్శతావాపిపరస్సహస్రాయేనార్యవర్యేణకృతాః ప్రబన్ధాః ॥ తేష్వేకమేకంపరిశీలయన్తోభవన్తిసన్తఃకృతినోమహాన్తః ॥ ౧౯ ॥ గద్యం ॥ తథాహి ॥ యఃఖలుసకలధ్వాన్తసంతతిదూరోత్సారణోద్దణ్డతత్త్వమార్తణ్డ - విమతతిమిరచయద్యుమణి నయద్యుమణి - హరిగుణమణిదర్పణ-భేదదర్పణ - దేవతాప్రసాదదర్పణ - ప్రతితన్త్రదర్పణ-ప్రణవదర్పణ-ణత్వదర్పణ-జిజ్ఞాసాదర్పణ-షష్ఠీదర్పణ-సారదర్పణ - విరోధనిరోధ - గుణమీమాంసా-సిద్ధాన్తచిన్తామణిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదనిరాకరణానన్దతారతమ్యఖణ్డనోపసంహారవిజయపరాజయ-సఙ్గతిరత్నప్రకాశికాజ్ఞానరత్నప్రకాశికాదికానసంఖ్యకాన్ శ్రీరామానుజసిద్ధాన్తదివ్యసౌధశిఖరశేఖరాయమాణానత్యుదారగభీరమధురయుక్తిగర్భసందర్భానద్భుతతమాన్ శ్రీభాష్యశ్రుతప్రకాశికాదిప్రాచార్యసిద్ధాన్తతత్త్వనిర్ధారణకృతసంధాబన్ధాన్ప్రబన్ధానన్యాంశ్చవివరణముఖాన్వ్యాకరణనిబన్ధానతుల్యానికల్యాణరాఘవప్రభృతీనిభవ్యానినాటకానికావ్యానిదత్తరత్నప్రదీపికాగ్రహణభుక్తిదీపికాదీన్ధర్మశాస్త్రనిబన్ధాంశ్చనిర్మాయాసేతుశీతాచలగరావలయపరిష్కరణైః శ్రీరామానుజసిద్ధాన్తబద్ధాస్థైఃకరణైరనైశ్చ సకలలోకమాన్యైర్మనీషిమూర్ధన్యైర్ధన్యైరభినన్దితనిరవధికసర్వతన్త్రస్వతన్త్రధీవైభవఃప్రెసిడెవచ్ఛిస్సా తేన్నిగమాన్తదేశికఏవభూయోఽప్యవతీర్ణోధరణ్యామితిసోపపత్తికముత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ౨౦ ॥ యస్య

చానవద్య సర్వ విద్యా సముద్రపరతారమాసేదుషో వైదుషీభూమానంనిస్సీమానమభిధాతుం నేశితా నూనమీశితాఽపి
ఫణాభృతాం కిముతమితంపచవచసోఽస్మాదృశాః ॥ ౨౧ ॥ అథైవం ప్రభావచర్యం శ్రీశ్రీనివాసార్యవర్యం శ్రీభాగవతం వ్యా
చిఖ్యాసుం శ్రోత్రాధ్వనీనం విధాయ నేత్రాధ్వనీనాం విధాతుం తస్య స్వ ప్రణీత శ్రీభాగవతచన్ద్రికాం శ్రీవీరరాఘవ
సూరిస్సురపురనగరం ప్రపేదే ప్రమోదేన సచ్ఛాత్రసముదయస్స ముదయుదతివేలకుతూహలః ॥ ౨౨ ॥ తత్రచ కుత్రచిన్ని
వేశేకృతనివేశస్సమారచితరమానాథసపర్యాచర్యాదినిత్యకృత్యస్సాయం శ్రీ శ్రీనివాసార్యవర్యసదనమాససాద ॥ ౨౩ ॥
తత్రచ పరస్పరం భూమాక్ష్య తత్ప్రణామావిరచితకుశలానుయోగౌ మహాభాగౌ, ముచ్చిత్తామధ్గతపాత్రిణాబాధయన్తః
పరస్పరమ్ । కథయన్తశ్చమాం నిత్య ,, మిత్యుక్తప్రక్రియయా ప్రపఞ్చితబ్రహ్మమీమాంసాతత్త్వార్థా మిథః ప్రసీదన్తాస్య
షీదతాం ముహూర్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథవీరరాఘవసుధీశ్శ్రీనివాసార్యవర్యం ప్రతీదం విజ్ఞాపయామాస ప్రజ్ఞాపయోనిధిః ॥ ౨౫ ॥
తత్రభవన్తస్సర్వతన్త్రస్వతన్త్రాశ్శ్రీరామానుజసిద్ధాన్తనిర్ధారణబద్ధదీక్షాః ప్రేక్షావతాం శిరోభాగవతంసాశ్శ్రీ
భాగవతం వ్యాచిఖ్యాసవ ఇతి కాంచన నిశమ్య కింవదన్తీమాసాదితవానయం భగవతాం సంనిధిమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇహతావన్మ
హతాపరిశ్రమేణ క్రమేణాయం భాగవతదాసశ్శ్రీభాగవతవిషయే యథామతి విభవం కామపి శ్రీభాగవతచన్ద్రికాభి
ఖ్యాం టీకామలిఖత్తామేతాం కృపయా త్రపయాభిభూతే దాసజనేఽస్మిన్సావధానంప్రాపయ్య కటాక్షగోచర
తాం యద్యేషా పరితోషాయ ప్రభవేదార్యమిశ్రాణామపి శ్రమ్యతాం తావదత్రభవతాం శ్రీభాగవతవ్యాచిఖ్యాసయే
త్యాచిఖ్యాసాదాసానుదాసస్యేతి ॥ ౨౭ ॥ నిశమ్య తద్వచనం సరసరచనం ప్రసన్నహృదయస్సదయమాదాయ తదీయం
తత్త్వార్థరత్నకోశం శ్రీకోశం ప్రస్థాప్య తం తదవతారనివాసం ప్రతివీరరాఘవసుధియం స్వయమాసూర్యోదయమ
పనీతనిద్రఊరీకృతవ్యాపారాన్తగముద్రః అవశ్యం వ్యాచిఖ్యాసితేషు దురవగాహార్థేష్వా ప్రథమస్కన్ధాగమ్యాదా
ద్వాదశమస్కన్ధాన్తం తేషు తేషు ప్రదేశేషు దర్శం దర్శం తల్లిఖితవ్యాఖ్యానకౌశలమతిపేశలం శ్లాఘం శ్లాఘమమోఘ,
థమముత్థాయ నిర్వర్తితాభిగమనకృత్యః కృత్యవిదామగ్రణీస్స్వాన్తేవాసిసురపురస్వామినామభూమిపాలమాగమ
య్య పుష్కలచతురఙ్గబలమాం సలితోపాంతః క్షపాకాన్తసచ్ఛాత్రచ్ఛత్రచామరాదిరాజలక్షణలక్షితశ్శ్రీవీరరాఘ
వార్యనివాసప్రదేశమాసాద్య శ్రీనివాసార్యవర్యస్తమారోప్య సాకం శ్రీభాగవతచన్ద్రికాశ్రీకోశేన ముదామదావ
లోపరితనకనకమణ్డపముత్సవేన మహతా నిజనికేతమానాయ్య మానాధికేన విభవేన నిపాద్య హృద్యానవద్యపీఠే స
త్కృత్య శ్రీకోశం - తం చ సుధీశం లోకోత్తరోదారహారకేయూరాఙ్గుళీయక కౌశేయవసనరాఙ్కవాదిభిరుదారమతి
నాథరాపతనాఽపిసత్కార్యశ్శ్రీవత్స సభాసత్సు సమక్షం మహీం క్షితవేవమాచచక్షే ॥ ౨౮ ॥ అహో అనుఖలు తత్రభవతా
మమీషాం వైదుష్యమదూష్యం వాచస్పతినాఽపి నఖల్వేతే మానుషమాత్రాః కింతు సాక్షాన్మహర్షేః పరాశరస్యపారా
శర్యస్య వైయాసకేర్వా భగవద్రామానుజార్యస్య వ్యాసార్యస్య వాఽవతారభూతాః - నఖల్వత్రసందేగ్ధవ్యం నా
మకించిదస్తి - అన్యథా సర్వతన్త్రస్వతన్త్రకల్ప నానల్పప్రజ్ఞ ప్రాజ్ఞజనశిరస్సదమానస్సీయం విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్త
సారసర్వస్వనిర్వర్ణనముకురాయమాణమతిగభీరమతిమధురమతిలలితమతివిపులమసందిగ్ధమీదృశం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యానం కోనునామ ప్రణయేదపి సాక్షాద్బృహస్పతిః ॥ ౨౯ ॥ ఈదృశవ్యాఖ్యానరచననిష్ణాతతామమీషాం విచిన్త్యవి
చిన్త్యనృత్యతితరామాస్మాకమన్తరఙ్గం సంతతమ్ ॥ ౩౦ ॥ నివృత్తాసోఽస్మ్యయం శ్రీభాగవతవ్యాచిఖ్యాసాయాః - యదన
మైవసిధ్యన్తిసర్వేఽర్థాః - నాత్రకించిదకథితం నామ కథనీయతయాఽవశిష్యతే - యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి నత
త్క్వచిత్ - నేతః పరమస్యేతద్వ్యాచిఖ్యాసాకస్యచిదుదేతుమలం సచేద్విపశ్చిత్కుశలః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యభిదధానే శ్రీమతి శ్రీ
నివాసగురౌ శిరస్యాధాయాఞ్జలిం మేధావియూథాగ్రణీరనుగృహీతోఽస్మి తత్రభవద్భిః - మదనుక్షణసర్వదర్శననిర్వ
హణధురంధరప్రబన్ధసహస్రరచనప్రసాదితసకలవిబుధయూథానామార్యమిశ్రాణామస్యామస్మదీయవ్యాఖ్యాన
మాసీదతి హృదయంగమతామిదానీమేవేదం వ్యాఖ్యానశబ్దస్యాన్వర్థత్యభిధేయతామహాభాగ్యమనితరభోగ్యం - న
తః పరమపికించిదస్తి మమాశాస్యం నామ - యన్మయి ప్రసన్నం సాక్షాన్నిగమాన్తదేశికానాం తత్రభవతామస్య స్తర
ఙ్గమితి ప్రశస్య ప్రశస్య తమంతం తదభ్యర్థనేన తత్తైర్వనిర్వర్తితభగవదిజ్యః ప్రాజ్యతమేన ప్రమోదేన తదనుగృహీతో
నిరవర్తత నిజావాసనగరీం ప్రతివీరరాఘవసుధీమణిః ॥ ౩౨ ॥ అయం చ వృత్తాన్తః ప్రాయశః షట్పఞ్చాశదుత్తరాష్టశ

శాధికచతుస్సహస్రసంఖ్యేషు కలివర్షేషు గతేషు త్రిచతురవత్సరాన్తరాళే ప్రవృత్త ఇతి వృద్ధశ్రోత్రపరంపరాప్రవృత్త
యావార్తయా శ్రుతిపథగోచరీకృతోఽస్మాభిః ॥ ౩౩ ॥ ఇదంచ వ్యాఖ్యానం రచనామహిమ్నైవాగ్రస్థబహువత్సరసముదయ
త్వాదలబ్ధావసరమేవ పునరపి తేన సూరిణా సమ్యగ్విశోధ్య పరిష్కర్తుమితి చ ప్రవహతి జనశ్రుతిః ॥ ౩౪ ॥ ఉపలభ్యతే చ తథైవ తత్ర
తత్ర లబ్ధప్రచారేషు తల్లిఖితేషు కోశేషు ప్రాయేణ విప్రకీర్ణవర్ణం విపర్యస్తపఙ్క్తిక్రమం - విగళితకథనీయా
ర్థముపేక్షితశబ్దశాస్త్రసుధావనక్లేశం పునరుక్తార్థం చ ॥ ౩౫ ॥ ఇదం చ సర్వమన్యామహోభూయస్తరగ్రన్థ
రచనారభసభరాదేవేతి - అన్యథాసకలవిద్యావిశారదే కుశాగ్రనిశాతవిశాలమతివై భవేభవేద్వా తస్మిన్నపి జాతుచి
దపీదృశదుస్సంభావనావకాశః ॥ ౩౬ ॥ దృశ్యతే హి ప్రాయేణ గ్రన్థకృద్భిః ప్రాథమికరచనారభసభరాల్లిఖితేషు కోశేష్వ
దృశోవ్యత్యయః । న తావతా తేషామేవ ప్రమాద ఏవేతి శక్యం నిర్ణేతుం స్వయం ప్రబన్ధరచనాధురంధరైర్బుద్ధిమద్భిః ॥ ౩౭ ॥
ప్రాయస్తదేతద్వ్యాఖ్యానం లేఖకదోషైరపి కించిదన్యథాభూతమితి ప్రతిభాతి ॥ ౩౮ ॥ కించ ॥ ఏతేన సుధీమణినా వేదాన్త
సారదీపా వ్యాఖ్యాతా । అన్యే చ ప్రబన్ధా బహవః ప్రణీతా ఇతి జాగర్తి కింవదన్తీ ॥ ౩౯ ॥ అవిశోధ్యైవ స్వవిరచితాం శ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యానుతే చ తస్మిన్ షట్త్రింశదుత్తరనవశతాధికచతుస్సహస్రతమాత్ కలివత్సరాదారభ్య శాసతాం సూగూ
రురాజధానీవసుమతీమష్టభాషాగోపాలరాయభూపాలప్రపౌత్రస్య శ్రీవీరరాఘవాచార్యం నిజాస్థానవిద్వచ్ఛిరోమణిప
దే స్థాపితవతో భాగవతోత్తమస్య వెంకటరెడ్డిమహారాజస్య నప్తా గోప్తా సజ్జనానాం గోపాలరాయపౌత్రస్తన్నికటప్ర
దేశవర్తిన్యాం వనపర్తిరాజధాన్యాం రామకృష్ణరాయవిభోరాత్మజో రామేశ్వరనామా భూమీశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ యస్య
చ రాజ్ఞః ప్రభావస్సంగ్రహేణ వర్ణితో రాజవంశరత్నాకరాఖ్యే శ్రీమదాచార్యవర్యైః పూర్వాశ్రమే ప్రణీతే ప్రబన్ధే ॥ ౪౧ ॥
యథాహ ॥ శ్లో ॥ కర్తాఽత్యద్భుతకర్మణాం రిపుతతేర్హర్తాఽతిధూర్తాత్మనస్సర్తా శాస్త్రతతేశ్శ్రుతావళిసముద్ధర్తాఽప
హర్తాఽపదామ్ । సీమాతీతవదాన్యతాదిసుగుణశ్రీమానుదఞ్చద్యశా భూమీనేతురతోఽజనిష్ట శుభధీ రామేశ్వరక్ష్మాప
తిః ॥ ౪౨ ॥ నిర్గత్య శత్రువర్గాద్దుర్గాద్యోఽసౌ సురజ్ఞయోపాయాత్ । వ్యతనోదవార్యశౌర్యః ప్రతిపక్షాణాం మహద్భయం
భీమః ॥ ౪౩ ॥ గద్యం ॥ దిఙ్మాత్రమిదం చరిత్రమస్య ప్రదర్శితం । విస్తరేణ తు తత్ప్రణీతే రామేశ్వరవిజయాఖ్యే సుమహతి చమ్పూ
ప్రబన్ధే ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౪౪ ॥ అథ గతేషు సప్తషష్ట్యుత్తరనవశతాధికచతుస్సహస్రేషు కలివర్షేషు । ప్రవర్తమానే చైకోననవ
త్యుత్తరసప్తశతాధికైకసహస్రతమే శాలివాహనశకవత్సరే । స్వర్గతే చ తస్మిన్ క్షమానాథే సమారభ్య ప్రభవవత్సరాద్
క్షిరక్షతిస్మ ధర్మ్యాద్వర్త్మనః క్వచిదప్యస్ఖలన్తీ సకలమహీపాలజాలకోటీరకోటీరమణీయమణీఘృణిధోరణీనీరాజ్యమాన
రాజ్యానుశాసనవైభవా । నిఖిలదిశావిశోభితయశోభరపరాక్రమతశశాఙ్కబిమ్బా శంకరామ్బానామ తత్కుటుమ్బినీ మ
హారాజ్ఞీమహారాజ్ఞీమణిస్తాం ధరణిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇయం చ నిజవల్లభస్య రామేశ్వరభూమీశ్వరస్య సురజ్ఞానిర్గమాదికమతివిచిత్రం
చరిత్రం వసుంధరాయాం ప్రబన్ధముఖేన ప్రథయితుమనా మనాగితరసాహితీసౌహిత్యకం శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణసారవి
దం త్రయ్యన్తసిద్ధాన్తసర్వస్వవేదినమధిగతతత్తచ్ఛాస్త్రరహస్యం ప్రశస్యతమాతుల్యకల్యాణగుణధామ శ్రీమచ్ఛ్రీని
వాసదేశికేన్ద్రబ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువరకరుణాపరిణామైకభాజనం సరసకవనానన్దితసకలసభాజనం శ్రీమన్మహీ
శూరరాజధానీమహారాజపరిపాల్యమానకర్ణాటదేశాంతర్విరాజమాన ప్రత్యగ్రదుర్గాభిధానపుటభేదనాభిజనం సుజన
సార్వభౌమతాతార్యవర్యకృష్ణామ్బాతనయం వినయఘనం ఘనగిరి శ్రీశైలకులకలశపయోరాశిరాకాశశాఙ్కం శశాఙ్క
తఙ్కకలఙ్కదవీయాంసం వేఙ్కటాచార్యవర్యయవీయాంసం - బహువిధలిపిభాషాదివిజ్ఞాతారం నానాదేశీయనానావి
ధవిద్వజ్జనసంగ్రహీతారం తేభ్యో భూయిష్ఠవృత్తిప్రదాతారం స్వభర్తారం నిజాస్థానవిద్వదగ్రణీత్వేన ప్రతిష్ఠాపితమాత్మనా
ఽపి సమ్మాన్యమానం కృష్ణార్యనామానం కవిసార్వభౌమం సాభ్యర్థనం రామేశ్వరవిజయాభిధమతిగభీరమనోహరోదారశ
బ్దార్థసౌష్ఠవానుబన్ధం చ చమ్పూప్రబన్ధం కారయిత్వా । చారయిత్వా చ తం సబహుమానోత్సవపురస్సరం ద్విర
దోపరి పరిణద్ధశుద్ధకనకమణ్డపాన్తరేణ పాద్యప్రతోళీముఖేషు ప్రతోషయామాస రత్నకుణ్డలగణ్డభేరుణ్డాం
కకనకకఙ్కణకాఙ్గులీయకాదివిభూషణవృత్తిభూమిసమర్పణాదినా సత్కారేణ ॥ ౪౬ ॥ యయా చాపిదూరే వనపర్తిరా
జధాన్యాః [పెద్దగూడాభిధా సశుభగుణగ్రామే స్వగ్రామే ఏకసప్తత్యుత్తరనవశతాధికచతుస్సహస్రతమే కలివ

ష్టే శుక్ల నామ్ని ప్రతిష్ఠాపితో భగవాన్మార్తణ్డకులవేదణ్డః కోదణ్డరామో దాశరథిస్సామోదాతిశయమనుగృహ్ణాతి. శ్రీపఞ్చరాత్రశాస్త్రపదవ్యా సపర్యామనుదినమనుపక్షమనుమాసమనువత్సరం చ మహోత్సవాంశ్చ వివిధాన్దివ్య నవత్యుత్తరసప్తశతాధికైకసహస్రతమాత్తస్మాదేవారభ్య శుక్ల నామ్నశ్శాలివాహనశకవత్సరాత్ ॥ ౪౭ ॥ యస్మైవ తస్య భగవతో నిత్యకైఙ్కర్యసన్తానాయ తదాలయసవిధ ఏవ నిర్మాయాగ్రహారం సవృత్తిదానం ప్రతిష్ఠాపితా బహవో విప్రకుటుమ్బినశ్శ్రోత్రియధర్మావలమ్బినః ॥ ౪౮ ॥ కిఞ్చ స్వకేతాప్తైర్దేవమాతృకతాదోషమపాకుర్వాణయా ప్రతివ్రజం ప్రతిఖేటం ప్రతిగ్రామం చ సన్నిర్మాపితా మధురతరాపాః కూపాః - నితాన్తశ్రాన్తపాన్థావాప్యా వాప్యః - ప్రవర్తితమహానదీతుల్యకుల్యాంచ్ఛటాకాస్తటాకాశ్చ తావన్త ఇతి గణయితుం సహస్రకిరణాపి వక్తుం సహస్రముఖేనాపి న శక్యన్తే కిముత పృథగ్జనైః ॥ ౪౯ ॥ అపి చ యయా కిసలయఫలకుసుమచ్ఛాయాఘనాని సహకారాదివనాని జనానుకూలాని వేలాతీతాని గ్రామే గ్రామే ప్రతిష్ఠాపితాన్యసూర్యంపశ్యానాతన్వతే తద్దేశ్యాన్మానవాన్ ॥ ౫౦ ॥ సైషా మహాప్రభావా నిజవిషయవిభాసమానశ్రీరఙ్గపుఙ్గపరిసరపరిస్ఫురద్గరుడశిఖరిశిఖరశేఖరాయమాణస్య కులదైవతస్య సకలదైవతసేవితస్య నిజకులీనప్రాచీనధరణీధురీణశ్రేణీవిరచితార్హణస్య భగవతశ్శ్రీరఙ్గనాయకస్య నిరతిశయశ్రేయోవిధాయకస్యావ్యాజదయస్య దివ్యాలయం సప్తసప్తత్యుత్తరసప్తశతాధికచతుస్సహస్రకలివత్సరేభ్యః ప్రాక్ప్రామేణ వింశతివత్సరాన్తరాళే జగద్విఖ్యాతవైదుషీవిశేషేణాష్టభాషాగోపాలరాయభూపాలేన నిజాన్వయమహీపాలమణిహారమహానాయకరత్నేన చిరత్నేన ప్రయత్నేన సంకలితం సంకుచితచరం విశఙ్కటతయా పరివర్త్య నిర్మాయ తస్య మహత్తరమాఘట్టితసురపురవధూచరణనూపురం గోపురమనర్ఘం తమాన్తచ్ఛిఖరసీమాయామవధీరితమయూఖమాలిమయూఖరేఖాంకనకకలశరేఖాం ప్రతిష్ఠాప్య తత్ర ప్రత్యగ్రదుర్గ కృష్ణార్యవర్యప్రణీతశ్లోకరేఖాం శిలాశాసనలేఖాం చ తత్ప్రతిహారభిత్త్యాం ప్రత్యుప్తాం విధాయ భగవతస్తస్యోత్తరఙ్గయతి ప్రతివాసరం ప్రతివత్సరం చోత్సవపారంపరీమ్ ॥ ౫౧ ॥ నిర్మాపితశ్చానయాఽతిమహానమ్భోధిగమ్భీరశ్శిశిరమధురవిమలసలిలశమితతృషితజనతాఘనతాపమహోదన్యో మహావదాన్యస్సహ్యకన్యాతుల్యో నర్మకుల్యాచతుష్టయప్రమృష్టతద్దేశదేవమాతృకతాకలఙ్కశ్శఙ్కరామ్బాసముద్రో నామ భద్రతరోఽస్మిన్ద్రపద్మాకరః పద్మాకరః ప్రతిష్ఠాపితశ్చ భగవచ్ఛాస్త్రవర్త్మనా సాకం తత్పరిసరవిభాసురవేఙ్కటగిరినామశిఖరిశిఖరనివాస శ్రీనివాసదివ్యాలయగోపురశిఖరేణ కలశవిలసితేన పఞ్చాశత్యుత్తరనవశతాధికచతుస్సహస్రతమే స్వభానునామ్ని కలివత్సరే ॥ ౫౨ ॥ దృశ్యతే హి తత్తటాకసేతుస్థాపితే శిలాశాసనేఽయం శ్లోకశ్శ్రీమదాచార్యప్రణీతః ॥ ౫౩ ॥ శ్లో ॥ శ్రీమత్స్వభానువర్షే చాన్ద్రోదక పిమితశాలివాహశకే । అస్థాపి శంకరామ్బా సముద్రనామా తటాక ఏష భువి ॥ ఇతి ॥ ౫౪ ॥ అపి చేయం తస్మాదేవ విద్వత్కపిసార్వభౌమాత్ప్రత్యగ్రదుర్గాభిజనాత్కృష్ణార్యాద్గురువర్యాచ్ఛ్రీమన్మహాభారతహరివంశరామాయణానీతిహాసాన్, శ్రీభాగవతవైష్ణవవిష్ణుధర్మోత్తరనారదీయాదీని పురాణాని - మనుయాజ్ఞవల్క్యపరాశరాది ప్రణీతాని ధర్మశాస్త్రాణి - శ్రీరంగాదిదివ్యక్షేత్రమాహాత్మ్యాని - మన్త్రార్థరహస్యాన్యాచార్యానుగృహీతాన్యన్యాంశ్చ సంప్రదాయప్రబన్ధాననశ్రాన్తం శ్రావం శ్రావం తత్తత్ప్రబన్ధపరిసమాపనావసరేషు యథాచోదితశాస్త్రాదిపురస్సరం తమతివేలరమణీయతరమణీమయాఙ్గుళీయకచన్ద్రహారపీతామ్బరరాజకవసువర్ణభూవృత్తిప్రముఖయథాభిలషితప్రీతిదానప్రతిపాదనైస్సవినయగౌరవమభ్యర్చ్య విదితసకలశాస్త్రార్థాపి సన్తత్యమన్దమానన్దమ్ ॥ ౫౫ ॥ అస్యాశ్చ చరిత్రం విచిత్రం వ్యస్తాగ్యత రామేశ్వరవిజయే చమ్పూప్రబన్ధే। సముగృహ్యాత చ రాజవంశరత్నాకరే॥ తత్ర దిఙ్మాత్రమిదముదాహ్రియతే ॥ ౫౬ ॥ తథాహి॥ శ్లో॥ జాయా తస్యా నవద్యా బుధనుతమహిమా రాజనీతిప్రగల్భా పాతివ్రత్యైకసీమా శ్రుతవివిధపురాణేతిహాసార్థతత్త్వా। బ్రహ్మజ్ఞా సత్యవాదిన్యతివిమలయశా నిర్మితానేకసత్రా రాజ్ఞీ శ్రీశఙ్కరామ్బా జగతి విజయతే రాజమూర్ధన్యరత్నమ్ ॥ ౫౭ ॥ పాత్రే నిక్షిప్య విత్తం ధరణిసురవరాస్స్వవృత్తిభిః ప్రీణయిత్వా కృత్వోద్యానాని నానారఘుతనయముఖా దేవతాస్స్థాపయిత్వా । సత్కావ్యం కారయిత్వా శుభతనయవతీ రామకృష్ణక్షితీశాత్ప్రాప్త్వా నూత్నం తటాకం నిరుపధి నుయుతే సప్తసంతానలక్ష్మీమ్ ॥ ౫౮ ॥ యత్క్లృప్తోఽత్యద్భుతశ్రీర్జగతి విజయతేఽసం

కరామ్బాసముద్రాభిఖ్యావిఖ్యాతభూమానిలవలితతరఙ్గచ్ఛటాకస్తటాకః । గమ్భీరస్సుప్రసన్నశ్శ్రితజనపితృతైర్జీవనం
సంప్రయచ్ఛంస్తాంశ్లాఘ్యాంశంకరామ్బాంభృశమనువిదధద్గాధరూపాత్మసేతుః ॥ ౫౯ ॥ కుల్యాచతుష్టయభుజోఽభివిరాజ
మానశ్శ్రీమత్స్యతీర్థాత్మవిభవప్రథితప్రకర్షః । కుత్రాప్యనన్తభువనానిదధత్స ఏష నారాయణం తులయతి ప్రకటం తటాకః ॥ ౬౦ ॥
గఙ్గాయమునాకపిలాకావేర్యస్సారణీత్వమవలమ్బ్య । ఏనమిహ శంకరామ్బాసముద్రమాత్మైక్యమేవ సేవన్తే ॥ ౬౧ ॥ చా
తుర్యే వినయేన వైరివిజయే స్థైర్యే చ శౌర్యే తథౌదార్యే భక్తివిరక్తిశాన్తిభగవత్కైంకర్యచర్యాసు వా । ఏతాదృఙ్మహిళా
స్త్వీహాస్తి న యయోగదృష్టా శ్రుతా వాఽస్తుతపౌరాణ్యదృష్టాః పురుషేషు వా నిశమితః కశ్చిజ్జనాశ్శంసతి ॥ ౬౨ ॥ యస్మిం మహాప్రతి
మానదర్పవిభవాతచ్ఛిద్గమాం జైత్యసౌ సన్దత్తాం పిత్రా ధామ్ని నామకరణే సార్థాన్వయాం తాత్వాభిధామ్ । అశ్రాన్తం కురు
తే శమేవ విపులం యత్స్వాశ్రితానాం తతో భర్త్రా శ్రీస్థానజనైరసౌ వ్యవహృతా శ్రీశంకరామ్బాఖ్యయా ॥ ౬౩ ॥ ఆ చ శ్రీరామ
సేతోరఘతతిహరణాదాబదర్యాశ్రమాన్తాత్ స్నాత్వా తీర్థేషు నారాయణమనఘగుణం దివ్యదేశేషు నత్వా । సర్వం కాలం
రహస్యత్రయవివరణసత్సంప్రదాయామృతానామాస్వాదేన క్షిపన్తీ జయతి హరిపదామ్భోజయుగ్మప్రపన్నా ॥ ౬౪ ॥
ఖగాధిపనగాధిపోత్తమశిరస్స్థలప్రోల్లసన్మహోచ్చమకుటీనిభం ఖలు తమేవ నిర్మాపితమ్ । ధ్వనన్నృత్యద్వధూపదామ్బుజయు
గోచ్చలన్నూపురం చకాస్తి భువి రఙ్గభూరమణసద్మనో గోపురమ్ ॥ ౬౫ ॥ అస్యాస్సోదర్యా చాత్తాఖిలగుణనివహా సైవ
తస్యాస్సపత్నీ జానక్యమ్బాభిధానా ప్రథితిముపగతా జానమామ్బేతి లోకే । ప్రాజ్ఞీ రాజ్ఞీ చకాస్తి క్షితిపతిలలనామౌళిసం
శ్లాఘ్యా శీలాభక్తిజ్ఞానాతిహృద్యా నయవినయనిధిస్సర్వవిద్యానిషద్యా ॥ ౬౬ ॥ ఆసీచ్ఛ్రీశంకరామ్బాతనుజ ఇహ ధరామణ్డ
లీమణ్డన శ్రీరత్నధామ్నా భూతదేవాధిపగురుధిషణో బాల్య ఏవాతిమాత్రమ్ । హూణేన్ద్రాప్తస్థానసీమామిళితనిఖిలభూపా
ల కోటీరకోటీవాటీవ్యాలోలనశ్రీః క్షితిపతితిలకో రామకృష్ణాభిధానః ॥ ౬౭ ॥ ఏకాశీత్యుత్తరనవశతాధికచ
తుస్సహస్రసంఖ్యాకే । ప్రాప్తే ప్రమాధినామని కలివర్షే స్వర్గతో నృపాలోఽయమ్ ॥ ౬౮ ॥ వర్ణయితుమస్య సుగుణాన్వాచో
మన్దీభవన్తి యదముష్య । అభిమన్యోరివ శైశవ ఏవాయుర్న్యూనతామగాత్కష్టమ్ ॥ ౬౯ ॥ జ్యాయస్తరసుగుణగణా జాయా
స్తీహ రామకృష్ణరాయస్య । శ్రీరామచన్ద్రభక్త్యా సాన్ద్రా శ్రీరామచన్ద్రామ్బా ॥ ౭౦ ॥ శ్రీరామేశ్వరరాయస్సాక్ష ర
శ్రీరామకృష్ణరాయసుతః । ప్రపితామహనామ్నైవ ఖ్యాతాత్మా రాజబాలకో లసతి ॥ ౭౧ ॥ నిజజనకసవిత్రా శ్రీశంకరా
మ్బాఖ్యయాఽయం వితతసకలభోగైర్లాలితో బాల ఏవ । తదుపగమితసత్త్వస్తత్కృపావాప్తరాజ్యో జయతి జగతి రా
జ్ఞాం మూర్ధ్ని రామేశ్వరేన్ద్రః ॥ ౭౨ ॥ సప్తాధికషష్ట్యుత్తరనవశతశిఖరితచతుస్సహస్రేషు । కలివర్షేషు గతేషు ప్రాప్తం
శ్రీశఙ్కరామ్బయా రాజ్యమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఇదమేవ రామకృష్ణక్షితిపాలోత్తంసరాజ్యభారదినమ్ । బాల్యాదముష్య సైషా స్వ
యమేవ బభార సకలరాజ్యధురామ్ ॥ ౭౪ ॥ ఇతి ॥ ఏకాశీత్యుత్తరనవశతాధికచతుస్సహస్రకలివర్షేషు । యాతేషు విక్రమా
బ్దే రామేశ్వరరాయ ఏష భూపతిబాలః ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యనగరాధినాయకనిజాము రాజాధిరాజశాసనతః । నిజవంశ్యైరాజస
ముచితమఖిలం రాజ్యార్హమాప బహుమానమ్ ॥ ౭౬ ॥ ఏష చతుర్నవతిశిఖరోనవశతశేఖరచతుస్సహస్రితమాత్ । నన్దననా
మ్నః కలియుగవర్షాదారభ్య శాస్తి నిజరాజ్యమ్ ॥ ౭౭ ॥ గద్యం ॥ అయం చ శ్రీమాన్ కృష్ణార్యనామా కవిసార్వభౌమో బా
లష్షోడశవర్ష ఏవ శ్రీమచ్ఛ్రీనివాసబ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువరనిరవగ్రహానుగ్రహార్జితశ్రీహయగ్రీవమన్త్రాగ్రేసర
ప్రభావప్రభావితానితరసాధారణకవనధోరణీపరికర్మితో నిర్మితశ్రీపరకాలగురువిజయాఖ్యచమ్పూప్రబన్ధః పరితో
ష్యతం స్వాచార్యం సానుగ్రహేణ తన్నియమనేన సమ్మానితో మహీశూరపురాధీశేన శ్రీకృష్ణరాజసార్వభౌమేన సంప్రా
ప్య వనపర్తిరాజధానీం తత్ర తదధిపతినా నిరవధిమతినా శ్రీమచ్ఛ్రీనివాసబ్రహ్మతన్త్రపరకాలసంయమీన్ద్రసాన్ద్రక
రుణాసమాసాదితసకుటుమ్బాత్మనిఖిలశ్రేయసా శ్రేయసా సకళత్రాత్మసుదర్శనాఙ్కనానుగ్రహావసరశ్రీమత్పరకా
లగురువరాస్థానవిభాసమానశ్రీహయవదనసపర్యార్థసమర్పితగ్రామేణ శ్లాఘనీయగుణగ్రామేణ శంకరామ్బాజా
నినా మానినా రామేశ్వరభూమీశ్వరేణ నిశమితశ్రీపరకాలగురువిజయప్రబన్ధేన సత్యసన్ధేన తత్కవనచాతురీనిశమనవి
స్మయహృదయేన ఘనదయేన వనపర్తినగరవిదూరవిరాజమానశ్రీరఙ్గపురపరిసరభాసురగరుడగిరిధామ్నః శ్రీరఙ్గ
ధామ్నస్తత్రావిర్భావాదిదివ్యచరితమవితథం ప్రథయ ప్రబన్ధముఖేనేతి ప్రార్థిత ఉత్తరఙ్గితకుతుక ఉత్తరరఙ్గేన్ద్ర

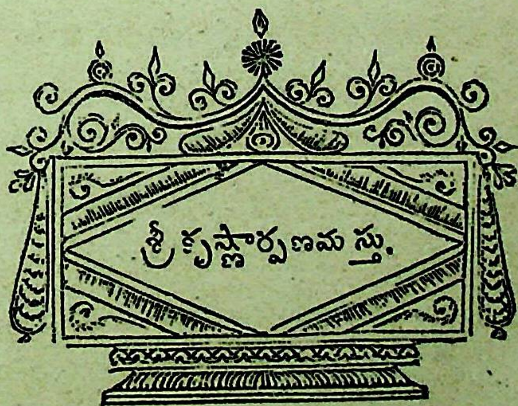
మాహాత్మ్యాభిధానం కించిదధికపఞ్చశతశ్లోకం కఞ్చన ప్రపఞ్చ్య పఞ్చషఘటికాభిరేవ ప్రబన్ధం తథావిధాశుకవనధోరణీనైపుణీసర్వస్వనిర్వర్ణనచిత్రీయమాణచేతసా పాత్రే చేతసావతారో౽యం నూనమితి తేన కృతప్రశంసస్సంసదవిదుషాం తత్తాదృశోత్తరరఙ్గమాహాత్మ్యప్రణయనోపకారప్రత్యాయనాయ తస్మై చ భగవతస్సన్నిధౌ సార్వకాలికీం శ్రీపఞ్చశతకోపమాలాతీర్థప్రసాదదానాదికామాచార్యపురుషైకోచితామఖిలశ్లాఘితాం బహుమతిం లమ్భితస్స తత్ప్రతశ్చ కనకరాజతవోదారకేదారమేదినీవృత్తిదానాదిభిస్తదభ్యర్థనశైలీవశంవదస్తదాస్థానస్థాసున్నివాసేక్ప్ తాస్పదమానస్స్వదమానమానసో౽భూత్ ॥ ౭౮ ॥ తామేతాం బహారీమహారాజరామేశ్వరరాయప్రవర్తితాముత్తమాం సర్వామపి మర్యాదామిదం శ్రీశ్రీకోదణ్డరామసన్నిధౌ శ్రీశంకరాప్పయాఖ్యమితాం చ తదనుజతత్తనుజాదీనాం తద్వంశజానామనూనాదికామధునా౽పి తత్త్వాత్రిశ్రీరామేశ్వరధరిత్రీసుత్రామదాక్షిణ్యగాంభీర్యౌచిత్యసీమానిరవధికౌదార్యభూమాధీమానుత్తరోత్తరోత్తరఙ్గితామేవ విదధానస్తదాశిషాం భవతి భాజనమ్ ॥ ౭౯ ॥ ఏవమేవ తేనాభ్యర్థితో ధరిత్రీసుత్రామ్ణా ద్విత్రాభిరేవ ఘటికాభిశ్చ పేటికాహతిస్తుతిరఙ్గనాథసుప్రభాతమఙ్గళాశాసనప్రభృతీరనేకాః కృతీః కృతికులాగ్రణీరయం ప్రణీయ తస్యానుపదమాతతాన విస్మయభరతరళీభూతం స హేమోత్తమాఙ్గమన్తరఙ్గమ్ ॥ ౮౦ ॥ తాని చ సుప్రభాతాదీన్యనవరతమనుసన్ధీయమానాని గరుడగిరిశృఙ్గశృఙ్గాటకశృఙ్గారాయమాణరఙ్గాధీశసన్నిధౌ తన్మానసోల్లాసముద్వేలయన్తి ॥ ౮౧ ॥ యశ్చ శ్రీకర్ణాటపృథ్వీపరిబృఢాచ్యుతకృష్ణదేవరాయకులీనేన విమలమతినా తిరుమలదేవరాయనరపతినా ఆనెగొంద్యపరాభిధానహృద్యానవద్యవిద్యానగరాధిపతినా నిజకులదైవతశ్రీరఙ్గరాజదివ్యోత్సవవర్ణనం చమ్పూప్రబన్ధేనారచయేత్యభ్యర్థితో రఙ్గరాజవిలాసాభిధానం సగద్యపద్యానుబన్ధం ప్రబన్ధం రీతిశయ్యాపాకాలంకారరసభావబన్ధురం ధురన్ధరస్సాహిత్యసామ్రాజ్యస్య ప్రాజ్యం సరసకవికులతిలకపూజ్యం విధాయ మదావళోపరి నిబద్ధశుద్ధచామీకరమణ్డపే నిపాద్య సద్య ఏవ తేన నరపతినా వ్యాధూయమానోభయచామరమశేషహృద్యవాద్యరవముఖరితదిగన్తరమఖిలాసురాజవీధీషు ప్రదక్షిణీకార్య సబహుమానమభిసత్కృతస్తదాస్థాన్యామన్యాదృశవైభవాయాం మాన్యమేదిన్యాది వృత్తివితరణేనాసీదభితోషితస్స మాన్యతే౽ధునాపి తాం వృత్తిమనుపాలయతా నియతాత్మనా తత్పౌత్రేణ కృష్ణదేవరాయపుత్రేణ శ్రీరఙ్గదేవరాయనరపతినా దేవరాజగురుమతినా ప్రకాశితబహుమతినా ॥ ౮౨ ॥ యం చాత్మకూరునగరాధినేతా సీతారామభూపాలతిలకస్స్వకులదైవతం శ్రీకురుమూర్తిగిరినివాసం శ్రీనివాసమధికృత్య శ్రీనివాసవిలాసాభిధానాం సకలకావ్యగుణసంపత్సంపూర్ణాం చమ్పూం స్వాభ్యర్థనయా కృతవన్తం దన్తావళమారోప్య విధాయ మహోత్సవమఙ్గీకృత్య తం ప్రబన్ధం కనకరాజతచన్ద్రహారకేదారవృత్త్యాదిభిరభితోషయతిస్మ విస్మయమానమానసస్తదీయశ్లిష్టవాక్సౌష్ఠవాత్ ॥ ౮౩ ॥ యేన చానువత్సరప్రవర్త్యమానచాతుర్మాస్యకోటితులసీసమర్పణపూర్ణాహుతిమహోత్సవసమయసౌవర్ణతులాభారానన్దితశ్రీమచ్చన్నకేశవకటాక్షసుధాధారాభివర్ధితసామ్రాజ్యభూమా శ్రీరామభూపాలరాయనామా భూమీపాలమణిః కార్తికోత్సవదీపికాభిధానం కంచన కారయిత్వా ప్రబన్ధం కుమ్భస్త్రీసంభృతశాతకుమ్భమణ్డపారోపణోత్సవపూర్వకముదారహారభూవృత్తివితరణాదిభిరారచయ్య సత్కారమనవరతం భజతే తత చాశిషాం భాజనతామ్ ॥ ౮౪ ॥ యస్మై చ విస్మయనీయకవనార్థిజనకల్పవిటపీ జటప్రోలుకొల్లాపురనగరాధినాథస్సురభికులకలశామ్బుధినిశానాథశ్శ్రీవెఙ్కటజగన్నాథరాయనామా భూమీనాథస్స్వేష్టదైవతస్య జటప్రోలుపురనిలయస్య మదనగోపాలస్య భగవతో వైభవప్రతిపాదకం మదనగోపాలమహాత్మ్యం నామ కంచన ప్రబన్ధం శ్రీశిఙ్గవటుగిరినిలయం నృసింహమధికృత్య నృసింహవిలాసాఖ్యం చమ్పూప్రబన్ధమతిగభీరార్థభావపదబన్ధబన్ధురం నిర్మాప్య స్తమ్బేరమారోపణమహోత్సవపురస్సరం కనకమయచన్ద్రహారరాజతవాచికం శాలికేదారకృష్ణభూమాదికం చ సీమాతీతసస్యభూమానమర్పయామాస ॥ ౮౫ ॥ యస్మాచ్చ తాం సర్వామపి మర్యాదామార్యాభినన్ద్యచర్యశ్శ్రీవెఙ్కటలక్ష్మణరాయనామా భూమీపతిర్యస్తత్తనయో వినయోదన్వాన్ బహుమన్వానో౽ధునాపి నిరపాయం గోపాయన్వర్తతే౽నన్యసామాన్యాం మాన్యాభిప్రియంవదన్యాం పరమాశిషమ్ ॥ ౮౬ ॥ యస్య చ ప్రథన్తే ప్రబన్ధా ఆనన్దితసకలప్రపఞ్చాస్సప్తపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాస్సం

ఖ్యాపితామధినేతుః ॥ ౮౭ ॥ తప తేనామతస్సంగృహ్యన్తే॥ తథాహి॥ శ్లో॥ ఆద్యా చమ్పూర్లలితా శ్రీమత్పరకాలగురువిజయ
నామా । అన్యా సులలితపదభాగుత్తరపరకాలగురువిజయచమ్పూః ॥ ౮౮ ॥ నరసింహరఙ్గరాజశ్రీవాసవిలాసచమ్ప్వస్తి
స్రః । రామేశ్వరవిజయాఖ్యా చమ్పూ రఘునాథవిజయచమ్పూశ్చ ॥ ౮౯ ॥ చమ్పూశ్చ కార్త్తికోత్సవదీపాఖ్యా కేశవోత్స
వాఖ్యాఽన్యా । ఆనన్దమకరన్దామృతనుతయస్తిస్రః ప్రపన్నపూర్వపదాః ॥ ౯౦ ॥ శ్రీరామశ్రీవాసావధికృత్య ద్వే చ వేదపాద
నుతీ । శ్రీదేశికేన్ద్రగురుపరవిషయాఽన్యా వేదపాదఘటితనుతిః ॥ ౯౧ ॥ ఆచార్యవేదపాదస్తవస్తథాన్యస్తదీయటీకా చ ।
నవరత్నహారసంజ్ఞాస్తుతిరన్యాఽన్యా తదీయవివృతిశ్చ ॥ ౯౨ ॥ శ్రీరఙ్గేశచపేటాహతిస్తుతీరానుసుప్రభాతం చ । హయవదన
రఙ్గనాయకగోపాలానాం చ సుప్రభాతాని ॥ ౯౩ ॥ ప్రాబోధికస్తుతిద్వే సిగమాన్తాచార్యవేఙ్కటేశ్వరయోః । శ్రీలక్ష్మీహ
యముఖయోర్లలితతమే పఞ్చరత్ననామనుతీ ॥ ౯౪ ॥ ఆచార్యవర్యగద్యం లలితోఽలఙ్కారమణిహారః । కావేరీలహరీ స్తు
తిరతిమధురా మేఘమాలా చ ॥ ౯౫ ॥ సూర్యోపరాగదర్పణసమయామృతనామనీ చ లఘుకావ్యే । శ్రీరాజవంశరత్నాకర
నామాఽన్యచ్చ లఘుకావ్యమ్ ॥ ౯౬ ॥ శ్రీరామాయణవైభవముత్తరరఙ్గాధినాథమాహాత్మ్యమ్ । మదనోపపదాకలితశ్రీ
మద్గోపాలమాహాత్మ్యమ్ ॥ ౯౭ ॥ శ్లాఘ్యా చ సూర్యదణ్డకనామ నుతిర్గీతమఞ్జరీ చ శుభా । విక్రాన్తరాఘవాఖ్యో వ్యాయోగ
శ్చాద్భుతస్సమగ్రాఙ్గః ॥ ౯౮ ॥ ఉన్మత్తపాణ్డవాఖ్యం ప్రేక్షణికం కరుణరసమనోహారి । చారు సుభద్రాపరిణయనాటక
మన్యత్సమగ్రాఙ్గమ్ ॥ ౯౯ ॥ రత్నప్రకాశికాఖ్యా శ్రీమల్లక్ష్మీసహస్రటీకా చ । వ్యాఖ్యా చ హంససందేశస్య రసాస్వాదినీతి
విఖ్యాతా ॥ ౧౦౦ ॥ శ్రీమత్కృష్ణజయన్తీపౌర్వాపర్యస్య నిర్ణయశ్చాపి । శూద్రాశిరిష్టిర్ణీతిస్సరస్వతీ మూలధనమితి నిబ
న్ధః ॥ ౧౦౧ ॥ అన్యశ్చ శిష్టసిద్ధాన్తపద్ధతిర్నామకశ్చ నగ్రన్థః । కర్తృక్రమనిర్ణీతిః కావ్యోత్కర్షస్య రక్షా చ ॥ ౧౦౨ ॥ సోద
ర్యకన్యకాద్వయవివాహనిర్ణీతినామకో గ్రన్థః । లఘుతరభగవత్పూజాసంగ్రహనామా పికశ్చ నగ్రన్థః ॥ ౧౦౩ ॥ స్వయం
వ్యక్తప్రతిష్ఠాయా అధిమాసోత్సవస్య చ । అతీతశ్రాద్ధకర్తవ్యకాలస్యాపి వినిర్ణయాః ॥ ౧౦౪ ॥ వివాహకాలనిర్ణీతిరిత్యా
ద్యాః కృతయోఽనఘాః । శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతిశితుః ॥ ౧౦౫ ॥ సప్తాధికపఞ్చాశద్గ్రన్థా హ్యాశైశవాదనే
నకృతాః । ఆషష్టితమాద్వర్షాదగ్రికతివాప్రణేష్యన్తే ॥ ౧౦౬ ॥ ఇతి ॥ గద్యం ॥ యస్మింశ్చ శ్రీమచ్ఛ్రీనివాసదేశికేన్ద్రరఙ్గ
నాథబ్రహ్మతన్త్రపరకాలదేశికానాం త్రయాణాం కృపాసుధాతరఙ్గిణ్యః ప్రయాగ ఇవ త్రిస్రోవేణ్యస్సంగమ్య సన్న్య
గుత్తరరఙ్గారఙ్గన్తి ॥ ౧౦౭ ॥ అయం హి శ్రీమాన్ కృష్ణార్యనామా ధీమాన్ శ్రీమతీం తాం వనపర్తి మహారాజ్ఞీం ప్రాజ్ఞశి
రోమణిమఖిలక్షేమంకరగుణకదమ్బాం శ్రీశఙ్కరామ్బాం మహాభాగవతీం శ్రీభాగవతం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవా
చార్యప్రణీతశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యయా వ్యాఖ్యయా సహ సంశ్రావయ్యైవమనుశశాస ॥ ౧౦౮ ॥ భవతి దేవీద
మదీయమాశాసనం నిశమయితవ్యం. సావధానేన హృదయేన తత్రభవత్యా లోకోత్తరైతాదృశసవ్యాఖ్యశ్రీభాగవత
నిశమనమహాభాగ్యస్యానురూపమేతద్వ్యాఖ్యానప్రఖ్యాపనమేవ మహత్తరం కైఙ్కర్యమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ న చేదృశీ వ్యాఖ్యా
ఽతీతేన వాఽనాగతేన వా వర్తమానేన వా వాచస్పతికల్పేనానల్పప్రతిభేనాపి శక్యా నిర్మాతుం కేనచిదపి సుధీమణినా ॥ ౧౧౦
అయం చ తత్రభవాన్ భవదీయకులశిరోమణేర్గోపాలరాయభూపాలమణేః ప్రపౌత్రస్య వెంకటగ్రామణీనామ్నః క్షితిపా
లశిరోదామ్నః పురస్తాత్సభాస్తారశిఖామణిస్సమస్తప్రశస్తానవద్యగుణశేవధిస్సుధీమణిః శ్రీమాన్వీరరాఘవాన్తర్వా
ణిః ॥ ౧౧౧ ॥ అతో నిజకులపూర్వజాస్థానవిద్వదగ్రణీప్రణీతవ్యాఖ్యానప్రఖ్యాపనం చ న్యాయ్యమేవ ధర్మ్యైవ వర్త్మని సంచర
న్త్యాస్తత్రభవత్యాః ॥ ౧౧౨ ॥ ఆశాస్మహే చ వయమేతాం ముద్రాక్షరముద్రితాం విరచయ్య వ్యాఖ్యాం ప్రఖ్యాపయి
తుమ్ ॥ ౧౧౩ ॥ అతివిపులరచనాపరిశ్రమగ్రస్తసమస్తసమయతయా భూయస్సంశోధ్య పరిష్కర్తుమలబ్ధావసర ఏవ త
త్రభవాన్ సబ్రహ్మనిష్ఠవరిష్ఠః ప్రాతిష్ఠతాకృతకనగరీమితి శ్రుతవతామస్మాకమపి భవదీయాస్థానవైదుష్యసమాసాదితత
దనుబన్ధతయా తదీయవ్యాఖ్యాం సమ్యక్పరిష్కృత్య పరమవ్యోమ విహరమాణస్యాపి తస్య మహాభాగవతకులమహాభరణ
స్యానృణ్యమానన్దనమ్ । తథాహి భూయిష్ఠసమయప్రక్లిష్టైః ఐకాధికరణ్యాభిమానశ్చ దుస్త్యజః కృతవిదామ్ ॥ ౧౧౪ ॥
న ఖల్వితోఽన్యస్మాభిర్విధాతవ్యం నామేదృశవ్యాఖ్యానప్రణయనవిహితసకలలోకోపకారభూమ్నో లోకోత్తరకల్యా
ణగుణసీమ్నోఽస్మదాస్థానపూర్వవిరచితధామ్నో మహాభాగవతశిరోదామ్నస్తస్యాన్యదవశిష్యతే కైఙ్కర్యమ్ ॥ ౧౧౫ ॥

నాప్యత్రభవత్యా సకలేతిహాసపురాణాది శ్రవణకృతక్షణయా సౌశీల్యాదిభిస్సకలలలనాకులవిలక్షణయా నీతిరాజ్యర
క్షణవిచక్షణయా భగవద్భాగవతాచార్యకైంకర్యదక్షిణయా గురుదక్షిణానామైతచ్ఛ్రీవణనిషిక్ట్రీయుతయా ప్రదే
యాఽస్మభ్యమవశిష్యతే ॥ ౧౧౬ ॥ యానిచ తత్రభవత్యా కలితాని వాపీకూపతటాకారామభగవదాలయబ్రహ్మప్రతిష్ఠా
గోభూకన్యాదానరూపాణి భగవత్కైంకర్యాణి సర్వాణ్యపి తాని ముద్రాక్షరముద్రణేనైతద్వ్యాఖ్యానప్రఖ్యాపన
లక్షణమహత్తమకైంకర్యస్యానర్ఘ్యస్యైకోటితమీమపి కలామ్ ॥ ౧౧౭ ॥ ఇతి తదుదీరితామమృతాసారసారణీం వీరరాఘవీ
యగుణవిస్తారణీం వాణీధోరణీం నిశమ్య సమ్యగానన్దతున్దిలాన్తఃకరణా దేవీ శఙ్కరామ్బాప్యనుగృహీతాస్మ్యనేన శ్రీ
భాగవతకైంకర్యానుశాసనేనేత్యానాయ్య ముద్రణోచితాననతిస్థూలాన్సభారాంశ్చ చెన్నపట్టణాద్వ్యాఖ్యావి
మాం సమూలాం భద్రాం ముద్రాపయితుమున్నిద్రాతివేలకుతూహలా గతేషు సప్తోత్తరాష్టశతాధికైకసహస్రసం
ఖ్యాకేషు శాలివాహనశకాబ్దేషు పార్థివనామ్ని హాయనే నిజజ్యేష్ఠశుక్లపక్షవ్యామాజిజ్ఞిపత్ప్రాజ్ఞపరిషన్మాననీయ
కౌశలభూమానమప్పా శేషగిరిరాయనామానమధికృతం కర్తవ్యకార్యావ్యవధికృతం నిజాస్థానస్థాపితాయాం బ్రహ్మ
విద్యావిలాసాభిధానాయాం స్వకీయముద్రాక్షరశాలాయాం విశాలాయామ్ ॥ ౧౧౮ ॥ తేనచ తదాజ్ఞావశంవదేన ప్రియం
వదేన శేషగిరిరాయేణ తదహరేవారేభే మహదిదం వీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసనాథం శ్రీభాగవతం సంముద్రయితుం భద్ర
మస్మై ద్రయితుంచ లోకానామ్ ॥ ౧౧౯ ॥ ఏవం సంముద్రయితుముపక్రాన్తాం వ్యాఖ్యాం విఖ్యాతసకలార్థపోషకల్యా
మతివైపుల్యాం కలికలుషవిశేషపరిమోషణకల్యాం కల్యాణతమామిమాం సావధానమానసశ్శోధయతిస్మ బోధవతా
మగ్రణీః ప్రత్యగ్రదుర్గకృష్ణార్యవర్యో యథాప్రతిశ్రుతం విశ్రుతవిస్తృతయశా దిశాంముఖేష్వామాసద్వితయమాప్ర
థమసర్గాన్తం తత్తద్దేశభూయః ప్రయత్నసమార్జితపఞ్చషవ్యాఖ్యానకోశపరిశీలనపురస్సరమతికౌతుకాత్ ॥ ౧౨౦ ॥ అ
త్రాన్తరే శ్రీమన్మహీశూరమహారాజధానీరాజాధిరాజకర్ణాటసింహాసనాధీశ్వర శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రమహారాజకు
లదేశికేన శ్రీమద్రఙ్గనాథబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతీన్ద్రమహాదేశికేన పరిపూర్ణమహావిభూతిపరబ్రహ్మానుబుభూష
యా పరమవ్యోమప్రతిష్ఠాసమానేనాదావేవ నిరతిశయకరుణాపరిణాహగురుణా కటాక్షసుధాఝరేణ స్యాదసావితి
కృతాభిషేకోఽప్యసౌ శ్రీకృష్ణార్యవర్యశ్శ్రీబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతీన్ద్రమహాదేశికదివ్యాస్థానసింహాసనేఽప్యభిషి
షేచయిషయా మహీశూరరాజధానీం ప్రత్యాగన్తుమనుగృహీతస్తేన చ శ్రీమతా చామరాజేన్ద్రేణ నిజాన్వవాయమహా
దేశికాస్థానాచార్యకధౌరంధర్యచర్యావలమ్బనాయాభ్యర్థ్యతే స్మ పార్థివవత్సరశ్రావణికమాస్యేవ పార్థివసార్థ
మూర్ధన్యమణినా ఘృణినా గుణినాం శిఖామణినా ధరణీనళినీనభోమణినా ॥ ౧౨౧ ॥ నిశమ్య చేనముదన్తం మహాన్తమఖిల
పురాణేతిహాసధర్మశాస్త్రమన్త్రార్థరహస్యభూయశ్శ్రావణభావితాచార్యకస్య శ్రీకృష్ణార్యవర్యస్య విశ్లేషతో నిజా
స్థానీమపనీతముక్తాఫలామివ శుక్తిపుటీం పిదన్తీ సీదన్తీ సముపక్రాన్తముద్రణవీరరాఘవీయపరిసమాప్తిమహాన్తరాయ
సంభావనయా గమ్భీరాం భణతిస్మైవం భారతీం సారాజ్ఞీశిఖామణిః ॥ ౧౨౨ ॥ నన్వార్యపాదాః కథమిదమారబ్ధం శ్రీభా
గవతవ్యాఖ్యానముద్రణమేవముద్రితం భవిష్యతి - యేనాధునా తత్రభవద్భిః ప్రాప్స్యతే శ్రీహయగ్రీవలక్ష్మీనారాయణ
చరణారవిన్దపరిచరణమహాసామ్రాజ్యభాజనతా - జనతాచేయం తత్రభవద్వదననిస్సరదుదారహరికథాసుధాసా
రదూరతాజనితాం ఘనతాపపారమ్పరీమరుమరీచికాఝురీం ప్రవిశ్య మన్యే ధన్యేతరాం ప్రాప్స్యతి విసంస్థులతామ్ ॥ ౧౨౩ ॥
కః పునరితః పరమేతాం చన్ద్రికాం శక్నుయాత్పరిష్కృత్య ప్రవర్తయితుం దేశాన్తరముపేయుషి తత్రభవతి ద్విజరాజే
నన్వేతావతైవ మన్యే సమమనేన భగవత్కథాసుధాస్వాదనభాగధేయమప్యస్మాకం విశ్రమిష్యతీతి ॥ ౧౨౪ ॥ ఏవముదీరి
తాముపాకర్తుముభక్తివినయమేదురాం సాదరాం తద్గిరాం పరంపరామాకర్ణ్య ప్రతివాచమచాదుదారమతిః కృష్ణా
ర్యః కృతిపతిః ॥ ౧౨౫ ॥ దేవి మాభూత్తత్రభవత్యా విక్లబమన్తరఙ్గం శ్రీవీరరాఘవీయచన్ద్రికాముద్రణాన్త
రాయాతిసంభావనయా - నిరూప్యాత ఏవ యథాప్రతిశ్రుతమేతన్ముద్రణకైంకర్యమాచార్యకసామ్రాజ్యాభిషిక్తైరప్య
స్మాభిస్సమ్యగ్విశోధ్యామూలశిఖరమిమాం శ్రీభాగవతచన్ద్రికాం నియోజ్య ముద్రాక్షరవిపర్యాసాదిశోధనేన పరిష్క
ర్తుమస్మదనుజన్మానం సన్మాననీయనయవినయాదిసుగుణోదన్తం వేదాన్తార్యనామానం జ్ఞానభక్తివైరాగ్యసీమానం భ

వదీయాస్థానకృతధామానమితి॥ ౧౨౬ ॥ ఏవమాశ్వాస్యతామకలఙ్కాం శఙ్కరామ్బామనితరసాధారణశుభగుణపాళీకామవ్యలీకామాశ్రితమనీషికులపాలికాం కులపాలికాశిరోమణిం శ్రీభాగవతచన్ద్రికాసంశోధనసంముద్రణనిష్పాదనవిశయతిమిరవిధూననవిధూయమానప్రసరైర్మధూళీరుచిరైర్వాచాం విసరైః తదాత్వశ్రూయమాణశ్రీయామునస్తోత్రరత్నశాన్తిమజ్జకసర్వర్తునావసరసమర్పితాం తస్యామహారాజ్ఞీశిఖామణేస్సపర్యాచర్యామార్యాభినన్ద్యామభినన్ద్య కృతప్రస్థానో మహీశూరరాజధానీముపేత్య ప్రత్యుద్గతో మహారాజచామరాజేన్ద్రేణ సబహుమానమానీయ నిజాస్థానీం ప్రార్థితస్స్వాచార్యకధౌరంధర్యకృతే సత్కారైశ్చ తత్కాలోపయుక్తైరుపచారైః శ్రీహయగ్రీవలక్ష్మీనారాయణదివ్యాస్థానమాస్థాయ పార్థివవత్సర భాద్రపదాసితదళనవమ్యాం శ్రీమద్రఙ్గనాథబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతీన్ద్రమహాదేశికచరణారవిన్దద్వన్ద్వసన్నిధి సమధిగతమోక్షాశ్రమక్రమో ఽపరేద్యుస్సమక్షం శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రక్షితీశానసార్వభౌమస్య మహత్యాం సమిత్యాం సనాతనశ్రీమద్యతివరకురుకేశనిగమాన్తదేశికబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతీన్ద్రపరంపరానిరన్తరాధ్యుషితే చతుస్సప్తతి శ్రీవైష్ణవపీఠాచార్యపురుషకోటీరకోటీనీరాజ్యమానోపాన్తే శ్రీమతి మహతి నిరాకృతశారదనీరదభాసనే రాజితసింహాసనే శ్రీరఘునన్దన ఇవ కులక్రమాగతే దివ్యరత్నసింహాసనే కులపరంపరాగతం మణికిరీటమివ గురుపరంపరార్చితం శ్రీహయవదనం సలక్ష్మీనారాయణం నిషాద్యోత్తమాఙ్గే వసిష్ఠాదిభిర్మహర్షిభిరివ పరమహర్షిభిరృత్విగ్గణైర్నిష్పాదితసామ్రాజ్యాభిషేకోఽభ్యుపగత శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలయతీన్ద్రనామా సీమాతీతభాగ్యధామా శ్రీమానాచార్యకసామ్రాజ్యం ప్రాజ్యమనుభవన్ననుదిననిష్ప్రత్యూహనిర్వర్తిత శ్రీహయవదనలక్ష్మీనారాయణపాఞ్చకాలికసపర్యాచర్యతయా సర్వమప్యవన్ధ్యమేవ గమయన్సమయముపాదానస్వాధ్యాయ సమయపరికల్పితావకాశస్తద్రాజ్ఞీసత్కారకృతజ్ఞతయా యథాప్రతిజ్ఞం సముత్సార్య తత్ర తత్ర విద్యమానాన్ శబ్దదోషాన్సంయోజ్య సాధుశబ్దాన్ సంఘటయ్య ఘటితార్థాని వాక్యాని యథార్థం సమీకృత్య దృశ్యమానవ్యుత్క్రమాస్తత్ర తత్ర పఙ్క్తీః పరిష్కృత్యైవం జాతీయకతయా ఽఽ మూలశాఖం సావధానం వ్యతానీదిమాం శ్రీభాగవతచన్ద్రికాం త్రయ్యన్తసిద్ధాన్తనిర్ధారణసౌగన్ధ్యబన్ధురాణాం మహాభాగవతధురంధరాణామతిభోగ్యాం శ్రీమన్నిగమశిఖరదేశికమణేరివ మహతః ప్రయాసాద్వ్యాసాద్యైః ప్రణీతామలబ్ధశోధనావసరతయా ఽవసానసమయే పరిష్కరణీయా సేయం భవద్భిరితి తద్వితీర్ణాం శ్రీభాష్యటీకామివ శ్రుతప్రకాశికామ్ ॥ ౧౨౭ ॥ తథా గ్రన్థాన్తే చాచార్యప్రణీతా ఏతే శ్లోకాః ॥ సంముద్రితా దృశ్యన్తే ॥ యథాహ ॥ శ్లో ॥ టీకా శ్రీఘువార్యాభిధకృతిరచితా తైరసంశోధితత్వాత్ప్రాయశ్శబ్దార్థవాక్యాదిషు విషమగతిర్లేఖకానాం చ దోషాత్ । నానాదేశీయకోశైస్స మతివిభవతశ్చాపి సంశోధితాసీచ్ఛ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజిత్సంయమీన్ద్రేణ సైషా ॥ ౧౨౮ ॥ శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాశోధనకైఙ్కర్యవైభవేన హరిః । ప్రీణాతు హయగ్రీవో లక్ష్మీనారాయణస్సకృష్ణశ్చ ॥ ౧౨౯ ॥ భాగవతచన్ద్రికైషా వాత్స్య శ్రీవీరరాఘవార్యకృతా । శ్రీభాగవతసుధాంశుం ప్రసాధయన్తీ చిరాయ జయతు భువి ॥ ౧౩౦ ॥ ఇతి ॥ ఏవం శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికపరిశోధితామేతాం శ్రీభాగవతచన్ద్రికాముపాదాయ వేదాన్తాచార్యస్తత్పూర్వాశ్రమసోదర్యశ్శ్రీమద్వనపర్తి నగరసామ్రాజ్యధురంధరశఙ్కరామ్బానిదేశేన తత్రత్య శ్రీరామేశ్వర భూమీశ్వరానుమత్యా చావహితమనా ముద్రణావసరస్ఖలితాన్యథా ఘటితవర్ణపఙ్క్త్యాదిసమీకరణాదిభిర్వ్యశోధయత్ప్రబోధవతాం వరేణ్యస్సంఖ్యావతామ్ ॥ ౧౩౧ ॥ ప్రథితమతికృతివరేణ్యాతతిగణ్యాతపుణ్యశుభదాక్షిణ్యశరణ్యతాదిగుణశాలినామగ్రణ్యా శ్రీమతా సవై రాజాబహదరీబలవన్తబహదరు బిరుదస్ఫుర దురుయశసా రామేశ్వర భూమీశ్వరేణ నియుక్తస్సముద్రితపరితోషః పరికలితనయవినయముఖగుణపరిపోషశ్లాఘనీయమతివిశేషశ్శేషగిరిరాయశ్చ యథావసరం నియోజయన్వర్ణఘటనాదిషు తాంస్తాన్నియోజ్యాన్నిరవర్తయదప్రమత్తో మహారాజమన్దిరనివేశితాయాం బ్రహ్మవిద్యావిలాసముద్రాక్షరశాలాయామన్వర్థనామధేయశీలాయామఖిలామపి ముద్రణక్రియామ్ ॥ ౧౩౨ ॥ ఏవం పార్థివవత్సర నిజజ్యేష్ఠశుక్లపఞ్చమ్యాః ప్రభృత్యా దుర్ముఖివత్సరనిజజ్యేష్ఠశుక్లపఞ్చమ్యా తత్స వీరరాఘవీయచన్ద్రికం శ్రీభాగవతమాసీన్ముద్రితమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ ఇత్థంకారమతివిలమ్బితే ఽపి సమయే గ్రన్థసంశోధకాదయస్సర్వేఽపి యం కంచిదప్యప్రాప్యైవోపసర్గలవం నిరవర్తయన్నైతన్ముద్రణాభిధానం మహత్తరం శ్రీభాగవతకైఙ్కర్యమ్ ॥ ౧౩౪ ॥ హ స్త ,, శ్రీ

యాంసిబహువిఘ్నానీ ,, త్వాఖ్యానకశ్చనఖల్వేతన్ముద్రణలక్షణేనిష్పాదితసకలలోకశర్మణిసత్కర్మణి కదాఽపిస్యాధా
త్పదం భగవతో యదుకులసార్వభౌమస్య శ్రీ హయవదన లక్ష్మీ నారాయణయోః శ్రీమన్నాథయామునయతి వరకురుకే
శనిగమాన్తదేశికబ్రహ్మతన్త్రపరకాలాదిగురుపరంపరాయాశ్చ ఘనపరిణాహయాకరుణయా ॥ ౧౩౫ ॥ తామేతాం శ్రీ
భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికా మభినిషేవ్యసుదూరవిధూనిత భవదవతాపాటోపాస్సుఖ మాసతాం సతాంసముదయాస్స
ముదయుద్దయాసముదయాః ॥ ౧౩౬ ॥ దుర్లభతమః శ్రీ వీరరాఘవీయ వ్యాఖ్యాన లాభలక్షణ మహాగుణామృతార్ణవనిమగ్న
స్వాన్తానిసద్గ్రహాన్తాస్స్వభావశాన్తాశ్శ్రీమన్తో మహాభాగవత వతంసా అస్మిన్ముద్రితేమహతి ప్రబన్ధేముద్రణావసరరభస
వశసంభావితవర్ణ విపర్యయాది దోషదర్శనకార్పణ్య సంజ్వరమలీమ సమానసామాజాతు చిదపిభూవన్గుణగ్రహైకజీ
వాతవస్సకలజగదుజ్జీవన హేతవస్సంసారసాగర తారణసేతవశ్రుత్యన్తసిద్ధాన్తమహాసౌధపరిష్కరణకేతవస్స
న్త ఇతిదృఢతరంప్రతీమః ॥ ౧౩౭ ॥ శ్లో ॥ యద్భక్త్యుపజ్ఞమిహభాగవతస్య టీకా సేయంవిశోధ్యసముద్రితచన్ద్రికా
ఖ్యా । రామేశ్వరస్యనృతతేర్భువిశఙ్కగామ్యా పాత్రస్యతస్యసుచిరాయవిభాతుకీర్తిః ॥ ౧౩౮ ॥ అయంహి॥యత్రశ్రీపర
కాలదేశికమఠేర్మాలాగ్రతీర్థాదికా సమ్యగ్వ్యాప్తిసదాతనీబహుమతీ రామేశ్వరేన్ద్రాజ్ఞయా । స్వీయేకృష్ణపురేహరేర్నూ
తనమణిగోపాలకృష్ణస్యతజ్జీర్ణంమన్దిరముద్దధారముఖతఃకృత్వాశిలామణ్డపమ్ ॥ ౧౩౯ ॥ యఇహభగవాన్నాచ్చారమ్బాం
పితామహమాతరంవిపదపనయాదిష్టార్థానాంతథాప్రతిపాదనాత్ । వ్యతనుతసమృద్ధ్యర్థం తస్యాత్మనీనశుభేప్సయా
యజనసదనంగోపాలస్యవ్యధాదుపలైర్నవమ్ ॥ ౧౪౦ ॥ సమ్యక్కొక్కమ్మలగట్టునామనిగిరాయఃప్రాదురాసీత్పురాతత్త్వాదృ
గ్వనపత్తిరాష్ట్రకుశలాధానాయమానాయకః । రమ్యాం పుష్కరిణీంవిధాయవితతాంతత్త్రీత మేతద్గిరౌ మాసేకా
ర్తికికేనుమహోత్సవమపిప్రావర్తయద్వార్షికమ్ ॥ ౧౪౧ ॥ అసౌదిక్పాలాళీమకుటమణిపాళీసఖయశాపిశాంసైతాహ్యాతా
దృశఇహనభూతోనభవితా । ఇతిశ్లాఘ్యాఽనర్ఘప్రగుణగుణ వన్మాన్యచరితో వశీనానాభాషా లిపివచన లేఖాతి చతు
రః ॥ ౧౪౨ ॥ ప్రసన్నాత్మానిత్యంవిలసదసదృక్శ్చర్యమహామాత్యమాశాలీకాలీకృతరిపుజనాళీకఫలకః । దయాదాక్షిణ్యశ్రీన
యవినయవిజ్ఞానజనిభూః ప్రభూణాంమూర్ధన్యస్సుమతిరతిధన్యస్సరసవాక్ ॥ ౧౪౩ ॥ ప్రభుత్వేతారుణ్యేఘనకనకరత్నాది
విభవేమహోద్దామేసత్యప్యనధిగతగర్వాఙ్కురకథః । గభీరోదారాత్మా కులసముచితాత్యద్భుత గుణోల్లసద్భూమా
రామేశ్వరధరణిపాలోవిజయతామ్ ॥ ౧౪౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతంయదాననసుధాసక్తిశుకోభాసతాంతద్వ్యాఖ్యాయదుదీరి
తాసజయతాచ్ఛ్రీరాఘవార్యస్సుధీః । యస్తాంసాధువిశోధ్య సర్వ విదుషాంభోగ్యామతానీత్తరాంస శ్రీకృష్ణ కవిద్వి
షద్విజయుతాం శ్రీ బ్రహ్మతన్త్రోగురుః ॥ ౧౪౫ ॥ పూర్వాశ్రమతనయేన శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకా
లగురోః । శ్రీశ్రీనివాసరాఘవకృతినాభాభాతుభూమికైషాలిఖితా ॥ ౧౪౬ ॥ శ్రీ వీరరాఘ
వీయవ్యాఖ్యాన్మృతపూరసేకవికలఙ్కామ్ । భాగవతచన్ద్రబిమ్బం భాగ్యాజ్జగతాం
విజృమ్భతాంభవ్యమ్ ॥ ౧౪౭ ॥ శ్రీ హయవదనాయనమశ్శ్రీరామానుజ
యతీశ్వరాయనమః । నిగమాన్తార్యాయనమశ్శ్రీమత్పరకాలదేశి
కాయనమః ॥ ౧౪౮ ॥ ఇతి శ్రీ వీరరాఘవీయభూమికా.

శ్రీ శ్రీ హయవదన శ్రీనివాస ప్రసీద శ్రీ శ్రీ

శ్రీ శ్రీ కృష్ణ బ్రహ్మతంత్ర పరకాలమహాదేశికైరనుగృహీతోఽనుగ్రహః

ఓం స్వామినస్స్వస్తిమంతోఽధిష్ఠాస్సత్యాస్సఫలాస్సంత్వితి భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ అనయోర్దంపత్యోర్వ్యాకోక్తం దీర్ఘమాయుష్యం భూయాదితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ అద్యానుష్ఠితే వైవాహికేశుభకర్మణే మంత్రలోపేతం మంత్రలోపే ద్రవ్యలోపే శ్రద్ధాలోపే సంభవత్యపి సర్వం యథావదనుష్ఠితం భూయాదితి తత్రభవంతో భవంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ ఇమాదంపతీ వందారుకబృందారకబృందాగ్రగణ్యకోటీరకోటీతటఘటితచటులమణిపటలవిస్ఫురసురుచిరమరీచివీచిపరిచుంబితచరణాంబుజస్య - కలశాంబుధిరాజన్యకన్యాస్తనస్తబకవాస్తవ్యనిస్తులకస్తూరికామోదప్రశస్తిసౌవస్తికకౌస్తుభాభరణస్య - రమాలోచనచకోరపారిణకిరణస్య ఉమాచిత్తసరోజషట్చరణస్య లీలావిలాసవిసారశరణస్య - శరణాగతభరణాయత్తకరుణస్య నిఖిలభువనసుభగంకరణస్య - ఫణాధరధురీణధరణిధరాభరణస్య-జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాద్యనంతకల్యాణగుణవిలాసనివాసస్య శ్రీశ్రీనివాసస్య పరదైవతస్యానుగ్రహేణ-శచీపురందరావివాతిమాత్రసౌభాగ్యధురంధరౌ- సరస్వతీచతురాననావివ సకలకలాచతురాననౌ - జానకీరఘునందనావివ జగదానందనౌ-రోహిణీచంద్రమసావివ పరస్పరప్రేమసాంద్రమనసౌ-అరుంధతీవసిష్ఠావివ సదాచారనిష్ఠౌ - రతికుసుమచాపావివాన్యోన్యానురూపరూపౌ - రుక్మిణీవాసుదేవావివ ప్రవర్ధమానపుత్రపౌత్రాదిసంతానప్రభావౌ చ భూయాస్తామితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ అనయోర్దంపత్యోః-శ్రీమత్సరసిజాసనసరస్వతీయతిరాజకురుకేశనిగమాంతదేశికబ్రహ్మతంత్రపరకాలయతివరాదిగురుపరంపరాచిరకాలనిరంతరారాధితచరణారవిందస్య శ్రీహయగ్రీవస్యనివారానుగ్రహేణానుగ్రహేణాతిసముద్రం గాంభీర్యమతిదేవాచార్యం మతిచాతుర్యం అతిజాహ్నవిపావనత్వమతిసూర్యం తేజస్వీత్వమతిచంద్రమాహ్లాదిత్వం చ భూయాదితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ అస్మిన్వైవాహికశుభోత్సవ తదీయారాధనే - హరితతరకదళికాపత్రమరకతకభద్రాసనాధిరూఢేన శాణోల్లీఢహీరమణిరేఖాస్మేరయా ఘృతధారయా సహధర్మచర్యాపరిగృద్ధేన-నిజగుణానురూపేణ సూపేన సచివేన - కందళితానందకందరసోద్దండకూశ్మాండదుర్వారరసోర్వారుకమూర్తాంగవార్తాకరసజటాలపటోలశాకై రంగైః-రసైః షడ్భిర్గుణైః - సహకారామలకజంబీరమమెనోపదంశేన శక్తిత్రమేణ - మాకందాదిఫలవితానైః ప్రధానైః-అతిరసై రతిరసైర్మనోహరైర్మనోహరైర్నిఖిలజనమోదకైర్మోదకైస్సంవర్ధిత హేలికాభిర్హోళికాభిరుజ్జృంభితరసాటోపైశ్శష్కుల్యాద్యపూపైః పరిజనకలాపైః- మార్జికాదధిమార్జికాభ్యాం చామరగ్రాహికాభ్యాం మృణాళసూత్రసచ్ఛాత్రగోధూమపిష్టవిరచిత సేవాభిధానభక్ష్యవిశేషైశ్చామరైశ్చ పరిగతేన - అఖండమండదధిఖండ విమలవాససా పరివీతేన తారాపతిదీప్తిదోరాహావధీరేణతీరేణాభిషిక్తేన-పప్పళాభిధానధవళాతపత్రపరిష్కృతేన - నిగృహీతతృష్ణాసహచరీపరిరబ్ధక్షుద్భారప్రతిపక్షరాజేన శాల్యోదనమహారాజేన శుద్ధాత్మనాఽనేనయజమానేనైవ తోషితోఽశేషభాగవతాంతర్యామీ శేషగిరినివాసశ్శ్రీశ్రీనివాసస్సుప్రసన్నో వరదో భూత్వా-అనయోర్దంపత్యోర్నిరంతరం క్షేమస్థైర్యవీర్యవిజయాయురారోగ్యభాగ్యాభివృద్ధిప్రదో భూయాదితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ అస్మిన్ శుభోత్సవే ఘనసారఘనసారమృగమదఘుసృణమసృణితవివిధచందనగంధైః - అవికలవకుళముకుళమరువకకురవకమల్లీమతల్లీచంపకచాంపేయమందారకుందారవిందకుటజకదంబముకుసుమకదంబగుంభితైః లోకోత్తరసౌరభకరంభితైర్మాల్యకదంబైః - ఏలాలవంగజాతీఫలకాశ్మీరజకర్పూరపరిమళపరిమిళితక్రముకఫలసుధారసముగ్ధస్నిగ్ధసుధాచూర్ణపేశలైస్తాంబూలైశ్చ పరితోషితానాం భాగవతానామశేషాణామమీషాం తత్రభవతాం భవతామమోఘాభిరాశీర్భిరస్మిన్కల్యాణగృహే శ్రీశ్రీనివాసదివ్యమహిషీమణిశ్శ్రీమహాలక్ష్మీస్స్థేమా భూమానముద్దామానమవలంబతామితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ సద్యస్సువృష్ట్యా సర్వనదనదీతటాకాస్సంపూర్ణా భూయాసురితి తత్రభవంతో భవంతో మహాంతో ఽనుగృహ్ణంతు ॥ దేశోఽయం నిరుపద్రవోఽస్తు ॥***

రాజా ధార్మికో విజయీ చ భవతు ॥ సర్వేజనాస్సుఖినో భవంతు ॥ సమస్తసన్మం
గళాని భవంతు సత్యా ఏతా ఆశిషస్సంతు
శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్భాగవతమాహాత్మ్యప్రారంభః.

యంప్రవ్రజంతమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనోవిరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతితన్మయతయాతరవోఽభినేదు స్తంసర్వభూతహృదయం మునిమానతోఽస్మి ॥ ౧ ॥ నైమిశేసూతమాసీనమభివాద్య మహామతిమ్ । కథామృతరసాస్వాద కుశలశ్శౌనకోఽబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ * శౌనకఉవాచ * అజ్ఞానధ్వాంతవిధ్వంసకోటిసూర్యసమప్రభ । సూతాఖ్యాహికథాసారం మమకర్ణరసాయనమ్ ॥ ౩ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాప్తావివేకోవర్ధతేకథమ్ । మాయామోహనిరాసశ్చవైష్ణవైః క్రియతేకథమ్ ॥ ౪ ॥ ఇహఘోరేకలౌప్రాయోజీవశ్చాసురతాంగతః । క్లేశక్రాంతస్యతస్యైవశోధనేకింపరాయణమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రేయసాంయద్భవేచ్ఛ్రేయఃపావనానాంచపావనమ్ । కృష్ణప్రాప్తికరంశశ్వత్సాధనంతద్వదాధునా ॥ ౬ ॥ చింతామణిర్లోకసుఖంసురద్రుః స్వర్గసంపదమ్ । ప్రయచ్ఛతిగురుః ప్రీతోవైకుంఠంయోగిదుర్లభమ్ ॥ ౭ ॥ * సూతఉవాచ * ప్రీతిశ్శౌనకచిత్తేతేహ్యతోవచ్మి విచార్యతత్ । సర్వసిద్ధాంతనిష్పన్నంసంసారభయనాశనమ్ ॥ ౮ ॥ భక్త్యోఘవర్ధనంయచ్చకృష్ణసంతోషహేతుకం । తదహంతేఽభిధాస్యామిసావధానతయాశృణు ॥ ౯ ॥ కాలవ్యాళముఖగ్రాసత్రాసనిర్ణాశహేతవే । శ్రీమద్భాగవతంశాస్త్రంకలౌకీరేణభాషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మాదపరంకించిన్మనశ్శుద్ధ్యైనవిద్యతే । జన్మాంతరేభవేత్పుణ్యంతదాభాగవతంలభేత్ ॥ ౧౧ ॥ పరీక్షితేకథాంవక్తుంసభాయాంసంస్థితేశుకే । సుధాకుంభంగృహీత్వైవదేవాస్తత్రసమాగమన్ ॥ ౧౨ ॥ శుకంనత్వావదన్సర్వే స్వకార్యకుశలాస్సురాః । కథాసుధాంప్రయచ్ఛస్వగృహీత్వైవసుధామిమామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవినిమయేజాతేసుధారాజ్ఞాప్రపీయతాం । ప్రపాస్యామోవయంసర్వేశ్రీమద్భాగవతామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్వసుధాక్వకథాలోకేక్వకాచఃక్వమణిర్మహాన్ । బ్రహ్మరాతోవిచార్యేతితదాదేవాన్జహాసహ ॥ ౧౫ ॥ అభక్తాంస్తాంశ్చవిజ్ఞాయనదదౌసకథామృతం । శ్రీమద్భాగవతీవార్తాసురాణామపిదుర్లభా ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞోమోక్షంతథావీక్ష్యపురాధాతాపివిస్మితః । సత్యలోకేతులాంబధ్వాఽతోలయత్సాధనాన్యజః ॥ ౧౭ ॥ లఘూన్యన్యానిజాతానిగౌరవేణఇదంమహత్ । తదాఋషిగణాస్సర్వేవిస్మయంపరమంయయుః ॥ ౧౮ ॥ మేనిరేభగవద్రూపంశాస్త్రంభాగవతంక్షితౌ । పఠనాచ్ఛ్రవణాత్సద్యోవైకుంఠఫలదాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥ సప్తాహశ్రవణేనైవ సర్వథాముక్తిదాయకం । సనకాద్యైఃపురాప్రోక్తం నారదాయదయాపరైః ॥ ౨౦ ॥ యద్యపిబ్రహ్మసంబంధాచ్ఛ్రుతమేత త్సురర్షిణా । సప్తాహశ్రవణవిధిఃకుమారైస్తస్యభాషితః ॥ ౨౧ ॥ * శౌనకఉవాచ * లోకవిగ్రహయుక్తస్య నారదస్యాస్థిర స్యచ । విధిశ్రవేకుతఃప్రీతిఃసంయోగఃకుత్రతైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ * సూతఉవాచ * అత్రతేకీర్తయిష్యామిభక్తియుక్తంకథానకం శుకేనమమయత్ప్రోక్తంరహశ్శిష్యంవిచార్యచ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదాతువిశాలాయాంచత్వారోఋషయోఽమలాః । సత్సంగార్థంసమాయాతాదదృశుస్తత్రనారదమ్ ॥ ౨౪ ॥ * కుమారాఊచుః * కథంబ్రహ్మన్దీనముఖఃకుతశ్చింతాపరోభవాన్ । త్వరితంగమ్యతేకుత్రకుతశ్చాగమనంతవ ॥ ౨౫ ॥ ఇదానీంశూన్యచిత్తోసిగతవిత్తోయథాజనః । తవేదంముక్తసంగస్యనోచితంవద కారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ * నారదఉవాచ * అహంతుపృథివీంయాతోజ్ఞాత్వాసర్వోత్తమామితి । పుష్కరంచప్రయాగంచకా శీంగోదావరీంతథా ॥ ౨౭ ॥ హరిక్షేత్రంకురుక్షేత్రంశ్రీరంగంసేతుబంధనం । ఏవమాదిషుతీర్థేషుభ్రమమాణఇతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ నాపశ్యంకుత్రచిచ్ఛర్మమనస్సంతోషకారకం । కలినాఽధర్మమిత్రేణధరేయంబాధితాధునా ॥ ౨౯ ॥ సత్యంనాస్తితపశ్శౌచం దయాదానంనవిద్యతే । ఉదరంభరిణోజీవావరాకాఃకూటభాషిణః ॥ ౩౦ ॥ మందాస్సుమందమతయోమందభాగ్యా హ్యుపద్రుతాః । పాషండనిరతాస్సంతోవిరక్తాస్సపరిగ్రహాః ॥ ౩౧ ॥ తరుణీప్రభుతాగేహేశ్యాలకోబుద్ధిదాయకః । కన్యావిక్రయిణోలోభాద్దంపతీనాంచకల్కనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్రమాయవనైరుద్ధాస్తీర్థానిసరితస్తథా । దేవతాయతనాన్యత్రదుష్టైర్నష్టానిభూరిశః ॥ ౩౩ ॥ నయోగీనైవసిద్ధోవానజ్ఞానీసత్క్రియోనరః । కలిదావానలేనాద్యసాధనంభస్మతాంగతం ॥ * అట్టశూలాజనపదాశ్శివశూలాద్విజాతయః । కామిన్యఃకేశశూలిన్యస్సంభవంతికలావిహ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంపశ్యన్కలేర్దోషాన్

---

* అట్టమన్నంశివోవేదశ్శూలోవిక్రయఉచ్యతే । కేశోభగమితిప్రోక్తమృషిభిస్తత్వదర్శిభిః ॥ ౧ ॥

ర్యటన్న వనీమహం । యామునం తటమాపన్నో యత్ర లీలా హరేరభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తత్రాశ్చర్యం మయా దృష్టం శ్రూయతాం తన్మునీశ్వరాః । ఏకా తు తరుణీ తత్ర నిషణ్ణా ఖిన్నమానసా ॥ ౩౭ ॥ వృద్ధౌ ద్వౌ పతితౌ పార్శ్వే నిశ్శ్వసంతావచేతనౌ । శుశ్రూషంతీ ప్రబోధంతీ రుదతీ చ తయోః పురః ॥ ౩౮ ॥ దశ దిక్షు నిరీక్షంతీ రక్షితారం నిజం వపుః । వీజ్యమానా శతస్త్రీభిర్బోధ్యమానా ముహుర్ముహుః ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వా దూరాద్గతః సోఽహం కౌతుకేన తదంతికమ్ । మాం దృష్ట్వా చోత్థితా బాలా విహ్వలా చాబ్రవీద్వచః ॥ ౪౦ ॥ * బాలోవాచ * భో భోః సాధో క్షణం తిష్ఠ మచ్చింతామపి నాశయ । దర్శనం తవ లోకస్య సర్వథాఘహరం పరమ్ ॥ ౪౧ ॥ బహుధా తవ వాక్యేన దుఃఖశాంతిర్భవిష్యతి । యదా భాగ్యం భవేద్భూరి భవతో దర్శనం తదా ॥ ౪౨ ॥ * నారద ఉవాచ * కాసి త్వం కావిమౌ చేమా నార్యః కాః పద్మలోచనాః । వద దేవి సవిస్తారం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ ౪౩ ॥ * బాలోవాచ *

అహం భక్తిరితి ఖ్యాతా ఇమౌ మే తనయౌ మతౌ । జ్ఞానవైరాగ్యనామానౌ కాలయోగేన జర్జరౌ ॥ ౪౪ ॥ గంగాద్యాః సరితశ్చేమా మత్సేవార్థం సమాగతాః । తథాపి న చ మే శ్రేయః సేవితాయాః సురైరపి ॥ ౪౫ ॥ ఇదానీం శృణు మద్వార్తాం సచిత్తస్త్వం తపోధన । వార్తా మే వితతాప్యస్తి తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౪౬ ॥ ఉత్పన్నా ద్రవిడే సాహం వృద్ధిం కర్ణాటకే గతా । క్వచిత్క్వచిన్మహారాష్ట్రే గుర్జరే జీర్ణతాం గతా ॥ ౪౭ ॥ తత్ర ఘోరకలేర్యోగాత్పాషండైః ఖండితాంగకా । దుర్బలాహం చిరం యాతా పుత్రాభ్యాం సహ మందతామ్ ॥ ౪౮ ॥ బృందావనం పునః ప్రాప్య నవీనేవ సురూపిణీ । జాతాహం యువతీ సమ్యక్ప్రేష్ఠరూపా తు సాంప్రతమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమౌ తు శయితావత్ర సుతౌ మే క్లిశ్యతః శ్రమాత్ । ఇదం స్థానం పరిత్యజ్య విదేశం గమ్యతే మయా ॥ ౫౦ ॥ జరఠత్వం సమాయాతౌ తేన దుఃఖేన దుఃఖితా । సాహం తు తరుణీ కస్మాత్సుతౌ వృద్ధావిమౌ కుతః ॥ ౫౧ ॥ త్రయాణాం సహచారిత్వాద్వైపరీత్యం కుతః స్థితమ్ । ఘటతే జరఠా మాతా తరుణౌ తనయావితి ॥ ౫౨ ॥ అతః శోచామి చాత్మానం విస్మయావిష్టమానసా । వద యోగనిధే ధీమన్ కారణం చాత్ర కిం భవేత్ ॥ ౫౩ ॥ * నారద ఉవాచ * జ్ఞానేనాత్మని పశ్యామి సర్వమేతత్తవానఘే । న విషాదస్త్వయా కార్యో హరిః శం తే కరిష్యతి ॥ ౫౪ ॥ * సూత ఉవాచ * క్షణమాత్రేణ తజ్జ్ఞాత్వా వాక్యమూచే మునీశ్వరః ॥

* నారద ఉవాచ * శృణుష్వావహితా బాలే యుగోఽయం దారుణః కలిః ॥ ౫౫ ॥ తేన లుప్తః సదాచారో యోగమార్గస్తపాంసి చ । జనా అఘాసురాయంతే శాఠ్యదుష్కర్మకారిణః ॥ ౫౬ ॥ ఇహ సంతో విషీదంతి ప్రహృష్యంతి హ్యసాధవః । ధత్తే ధైర్యం తు యో ధీమాన్ స ధీరః పండితోఽథవా ॥ ౫౭ ॥ అస్పృశ్యానవలోక్యేయం శేషభారకరీ ధరా । వర్షే వర్షే క్రమాజ్జాతా మంగళం నాపి దృశ్యతే ॥ ౫౮ ॥ న త్వామపి సుతైః సాకం కోఽపి పశ్యతి సాంప్రతమ్ । ఉపేక్షితానురాగాంధైర్జర్జరత్వేన సంస్థితా ॥ ౫౯ ॥ బృందావనస్య సంయోగాత్పునస్త్వం తరుణీ నవా । ధన్యం బృందావనం తేన భక్తిర్నృత్యతి యత్ర చ ॥ ౬౦ ॥ అత్రేమౌ గ్రాహకాభావాన్న జరామపి ముంచతః । కించిదాత్మసుఖేనేహ ప్రసుప్తిర్మన్యతేఽనయోః ॥ ౬౧ ॥ * భక్తిరువాచ * కథం పరీక్షితా రాజ్ఞా స్థాపితో హ్యశుచిః కలిః । ప్రవృత్తే తు కలౌ సర్వసారః కుత్ర గతో మహాన్ ॥ ౬౨ ॥ దయాపరేణ హరిణాప్యధర్మః కథమీక్ష్యతే । ఇమం మే సంశయం ఛింధి త్వద్వాచా సుఖితాస్మ్యహమ్ ॥ ౬౩ ॥ * నారద ఉవాచ * యది పృష్టస్త్వయా బాలే ప్రేమతః శ్రవణం కురు । సర్వం వక్ష్యామి తే భద్రే కశ్మలం తే గమిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ యదా ముకుందో భగవాన్ క్ష్మాం త్యక్త్వా స్వపదం గతః । తద్దినాత్కలిరాయాతః సర్వసాధనబాధకః ॥ ౬౫ ॥ దృష్టో దిగ్విజయే రాజ్ఞా దీనవచ్ఛరణం గతః । న మయా మారణీయోఽయం సారంగ ఇవ సారభుక్ ॥ ౬౬ ॥ యత్ఫలం నాస్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । తత్ఫలం లభతే సమ్యక్కలౌ కేశవకీర్తనాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఏకాకారం కలిం దృష్ట్వా సారవత్సారనీరసమ్ । విష్ణురాతః స్థాపితవాన్ కలిజానాం సుఖాయ చ ॥ ౬౮ ॥ కుకర్మాచరణాత్సారః సర్వతో నిర్గతోఽధునా । పదార్థాః సంస్థితా భూమౌ బీజహీనాస్తుషా యథా ॥ ౬౯ ॥ విప్రైర్భాగవతీ వార్తా గేహే గేహే జనే జనే । కారితా కణలోభేన కథాసారస్తతో గతః ॥ ౭౦ ॥ అత్యుగ్రభూరికర్మాణో నాస్తికా రౌరవా జనాః । తేఽపి తిష్ఠంతి తీర్థేషు తీర్థసారస్తతో గతః ॥ ౭౧ ॥ కామక్రోధమహాలోభతృష్ణావ్యాకులచేతసః । తేఽపి తిష్ఠంతి తపసి తపస్సారస్తతో గతః ॥ ౭౨ ॥ మనసశ్చాజయాల్లోభాద్దంభాత్పాషండసంశ్రయాత్ । శాస్త్రానభ్యసనాచ్చైవ ధ్యానయోగఫలం గతమ్ ॥ ౭౩ ॥ పండితాస్తు కలత్రేణ రమంతే మహిషా ఇవ । పుత్రస్యోత్పాదనే దక్షా అదక్షా ముక్తిసాధనే ॥ ౭౪ ॥ నహి వైష్ణవతా కుత్ర సంప్రదాయపురస్సరా । ఏవం ప్రలయతాం ప్రాప్తో వస్తుసారః స్థలే స్థలే ॥ ౭౫ ॥ అయం తు యుగధర్మో హి వర్తతే కస్య దూషణమ్ । అతస్తు పుండరీకాక్షః సహతే నికటే స్థితః ॥ ౭౬ ॥ * సూత ఉవాచ * ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా విస్మయం పరమం గతా । భక్తిరూచే వచో భూయః శ్రూయతాం తచ్చ శౌనక ॥ ౭౭ ॥ * భక్తిరువాచ * సురర్షే త్వం చ ధన్యోఽసి మద్భాగ్యేన సమాగతః । సాధూనాం దర్శనం లోకే సర్వసిద్ధికరం పరమ్ ॥ ౭౮ ॥ జయతి జయతి మాయాం యస్య కాయాధవస్తే వచనరచనమేకం కేవలం చాకలయ్య । ధ్రువపదమపి యాతో యత్కృపాతో ధ్రువోఽయం సకలకుశలపాత్రం బ్రహ్మపుత్రం నతాస్మి ॥ ౭౯ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తినారదసమాగమో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః ॥

****

✱ నారదఉవాచ. ✱

వృథా ఖేదయసే బాలే అహో చిన్తాతురా కథమ్ । శ్రీకృష్ణచరణాంభోజం స్మర దుఃఖం గమిష్యతి ॥ ౧ ॥ ద్రౌపదీ చ పరిత్రా
తా యేన కౌరవకశ్మలాత్ । పాలితా గోపసున్దర్యస్స కృష్ణః క్వాపి నో గతః ॥ ౨ ॥ త్వం తు భక్తిః ప్రియా తస్య సతతం ప్రాణతోఽధికా ।
త్వయాహూతస్తు భగవాన్యాతి నీచగృహేష్వపి ॥ ౩ ॥ సత్యాదిత్రియుగే బోధవైరాగ్యౌ ముక్తిసాధకౌ । కలౌ తు కేవలం భక్తి
ర్బ్రహ్మసాయుజ్యకారిణీ ॥ ౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య చిద్రూపః సద్రూపాం త్వాం ససర్జ హ । పరమానన్దచిన్మూర్తిస్సున్దరీం కృష్ణవల్ల
భామ్ ॥ ౫ ॥ బద్ధ్వాంజలిం త్వయా పృష్టం కిం కరోమీతి చైకదా । త్వాం తదాజ్ఞాపయత్కృష్ణో మద్భక్తాన్పోషయేతి చ ॥ ౬ ॥ అంగీ
కృతం త్వయా తద్వై ప్రసన్నోఽభూద్ధరిస్తదా । ముక్తిం దాసీం దదౌ తుభ్యం జ్ఞానవైరాగ్యకావిమౌ ॥ ౭ ॥ పోషణం స్వేన రూపే
ణ వైకుంఠే త్వం కరోషి చ । భూమౌ భక్తివిపోషాయ ఛాయారూపం త్వయా కృతమ్ ॥ ౮ ॥ ముక్తిం జ్ఞానం విరక్తిం చ సహ కృత్వా
గతా భువి । కృతాదిద్వాపరస్యాన్తం మహానన్దేన సంస్థితా ॥ ౯ ॥ కలౌ ముక్తిః క్షయం ప్రాప్తా పాఖండామయపీడితా । త్వ
దాజ్ఞయా గతా శీఘ్రం వైకుంఠం పునరేవ సా ॥ ౧౦ ॥ స్మృతా త్వయాపి చాత్రైవ ముక్తిరాయాతి యాతి చ । పుత్రీకృత్య త్వయేమౌ
చ పార్శ్వే స్వస్యైవ రక్షితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఉపేక్షాతః కలౌ మన్దౌ వృద్ధౌ జాతౌ సుతౌ తవ । తథాపి చిన్తాం ముఞ్చ త్వముపాయం
చిన్తయామ్యహమ్ ॥ ౧౨ ॥ కలినా సదృశః కోఽపి యుగో నాస్తి వరాననే । తస్మింస్త్వాం స్థాపయిష్యామి గేహే గేహే జనే జనే ॥
అన్యధర్మాంస్తిరస్కృత్య పురస్కృత్య మహోత్సవాన్ । తదా నాహం హరేర్దాసో లోకే త్వాం న ప్రవర్తయే ॥ ౧౪ ॥ తదన్వితా
శ్చ యే జీవా భవిష్యన్తి కలావిహ । పాపినోఽపి గమిష్యన్తి నిర్భయాః కృష్ణమన్దిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ యేషాం చిత్తే వసేద్భక్తిస్సర్వదా ప్రే
మరూపిణీ । న తే పశ్యన్తి కీనాశం స్వప్నేఽప్యమలమూర్తయః ॥ ౧౬ ॥ న ప్రేతో న పిశాచో వా రాక్షసో వాఽసురోఽపి వా । భక్తియు
క్తమనస్కానాం స్పర్శనే న ప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ న తపోభిర్న వేదైశ్చ న జ్ఞానేనాపి కర్మణా । హరిర్హి సాధ్యతే భక్త్యా ప్రమాణం
తత్ర గోపికాః ॥ ౧౮ ॥ నృణాం జన్మసహస్రేణ భక్తౌ ప్రీతిర్హి జాయతే । కలౌ భక్తిః కలౌ భక్తిర్భక్త్యా కృష్ణః పురః స్థితః ॥ ౧౯ ॥ భక్తి
ద్రోహకరా యే చ తే సీదన్తి జగత్త్రయే । దుర్వాసా దుఃఖమాపన్నః పురా భక్తవినిన్దకః ॥ ౨౦ ॥ అలం వ్రతైరలం తీర్థైరలం యోగై
రలం మఖైః । అలం జ్ఞానకథాలాపైర్భక్తిరేకైవ ముక్తిదా ॥ ౨౧ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱ ఇతి నారదనిర్ణీతం స్వమాహాత్మ్యం నిశ
మ్య సా । సర్వాంగపుష్టిసంయుక్తా నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ✱ శ్రీభక్తిరువాచ ✱ అహో నారద ధన్యోఽసి ప్రీతిస్తే మయి ని
శ్చలా । న కదాచిద్విముఞ్చామి చిత్తే స్థాస్యామి సర్వదా ॥ ౨౩ ॥ కృపాలునా త్వయా సాధో మద్బాధా ధ్వంసితా క్షణాత్ । పుత్ర
యోశ్చేతనా నాస్తి తతో బోధయ బోధయ ॥ ౨౪ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱ తస్యా వచస్సమాకర్ణ్య కారుణ్యం నారదో గతః । తయో
ర్బోధనమారేభే కరాగ్రేణ విమర్దయన్ ॥ ౨౫ ॥ ముఖం సంయోజ్య కర్ణాన్తే శబ్దముచ్చైస్సముచ్చరన్ । జ్ఞాన ప్రబుధ్యతాం శీ
ఘ్రం రే వైరాగ్య ప్రబుధ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్ముహుర్ముహుః । బోధ్యమానౌ తదా తేన కథంచి
చ్చోత్థితౌ బలాత్ ॥ ౨౭ ॥ నేత్రైరనవలోకన్తౌ జృమ్భన్తౌ సాలసావుభౌ । బకవత్పలితౌ ప్రాయః శుష్కకాష్ఠసమాంగకౌ ॥ ౨౮ ॥
క్షుత్క్షామౌ తౌ నిరీక్ష్యైవ పునస్స్వాపపరాయణౌ । ఋషిశ్చిన్తాపరో జాతః కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౨౯ ॥ అహో నిద్రా క
థం యాతి వృద్ధత్వం చ మహత్తరమ్ । చిన్తయన్నితి గోవిన్దం స్మారయామాస భార్గవ ॥ ౩౦ ॥ వ్యోమవాణీ తదైవాభూన్మా ఋషే
ఖిద్యతామితి । ఉద్యమస్సఫలస్తేఽయం భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదర్థం తు సత్కర్మ సురర్షే త్వం సమాచర । తత్తే కర్మాభిధా
స్యన్తి సాధవస్సాధుభూషణాః ॥ ౩౨ ॥ సత్కర్మణి కృతే తస్మిన్సనిద్రా వృద్ధతానయోః । గమిష్యతి క్షణాద్భక్తిస్సర్వతః ప్రస
రిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యాకాశవచస్స్పష్టం తత్సర్వైరపి విశ్రుతమ్ । నారదో విస్మయం లేభే నేదం జ్ఞాతమితి బ్రువన్ ॥ ౩౪ ॥ ✱ నారద
ఉవాచ ✱ అనయాఽఽకాశవాణ్యాఽపి గోప్యత్వేన నిరూపితమ్ । కిం వా తత్సాధనం కార్యం యేన కార్యం భవేత్తయోః ॥ ౩౫ ॥
క్వ భవిష్యన్తి సన్తస్తే కథం దాస్యన్తి సాధనమ్ । మయాత్ర కిం ప్రకర్తవ్యం యదుక్తం వ్యోమభాషయా ॥ ౩౬ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱
తత్ర తావపి సంస్థాప్య నిర్గతో నారదో మునిః । తీర్థం తీర్థం వినిష్క్రమ్య పృచ్ఛన్మార్గే మునీశ్వరాన్ ॥ ౩౭ ॥ వృత్తాన్తశ్శ్రూయతే
సర్వైః కించిన్నిశ్చిత్య నోచ్యతే । అసాధ్యం కేచన ప్రోచుర్దుర్జ్ఞేయమితి చాపరే ॥ ౩౮ ॥ మూకీభూతాస్తథాన్యే తు కియన్తస్తు ప
లాయితాః । హాహాకారో మహానాసీత్త్రైలోక్యే విస్మయావహః ॥ ౩౯ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్విబోధితమ్ । భక్తి
జ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౪౦ ॥ ఉపాయో నాపరోఽస్తీతి కర్ణే కర్ణేఽజపజ్జనః । యోగినా నారదేనాపి స్వయం
న జ్ఞాయతే తు యత్ ॥ ౪౧ ॥ తత్కథం శక్యతే వక్తుమితరైరిహ మానుషైః । ఏవమృషిగణైః పృష్టైర్నిర్ణయోక్తం దురాసదమ్ ॥
తతశ్చిన్తాతురస్సోఽథ బదరీవనమాగతః । తపశ్చరామి చాత్రేతి తదర్థం కృతనిశ్చయః ॥ ౪౩ ॥ తావద్దదర్శ పురతస్సనకాదీన్మునీ
శ్వరాన్ । కోటిసూర్యసమాభాసానువాచ మునిసత్తమః ॥ ౪౪ ॥ ✱ నారదఉవాచ ✱ ఇదానీం భూరిభాగ్యేన భవద్భిస్సంగమ
స్థితః । కుమారా బ్రువతాం శీఘ్రం కృపాం కృత్వా మమోపరి ॥ ౪౫ ॥ భవన్తో యోగినస్సర్వే బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః । పంచ

హాయనసంయుక్తాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః ॥ ౪౬ ॥ సదా వైకుంఠనిలయా హరికీర్తనతత్పరాః । లీలామృతరసోన్మత్తాః కథామాత్రైకజీవినః ॥ ౪౭ ॥ హరిశ్శరణమేవంహి నిత్యం యేషాం ముఖే వచః । అతః కాలసమాదిష్టా జరా యుష్మాన్న బాధతే ॥ ౪౮ ॥ యేషాం భ్రూభంగమాత్రేణ ద్వారపాలౌ హరేః పురా । భూమౌ నిపతితౌ సద్యో యత్కృపాతః పరం గతౌ ॥ ౪౯ ॥ అహో భాగ్యస్య యోగేన దర్శనం భవతామిహ । అనుగ్రహస్తు కర్తవ్యో మయి దీనే దయాపరైః ॥ ౫౦ ॥ అశరీరగిరోక్తం యత్తత్కిం సాధనముచ్యతామ్ । అనుష్ఠేయం కథం తావత్ప్రబ్రువంతు సవిస్తరమ్ ॥ ౫౧ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం సుఖముత్పద్యతే కథమ్ । స్థాపనం సర్వవర్ణేషు ప్రేమపూర్వం ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ * కుమారా ఊచుః * మా చింతాం కురు దేవర్షే హర్షం చిత్తే సమావహ । ఉపాయస్సుఖసాధ్యోఽత్ర వర్తతే పూర్వ ఏవ హి ॥ ౫౩ ॥ అహో నారద ధన్యోఽసి విరక్తానాం శిరోమణిః । సదా శ్రీకృష్ణదాసానామగ్రణీర్యోగభాస్కరః ॥ ౫౪ ॥ త్వయి చిత్రం న మంతవ్యం భక్త్యర్థమనువర్తిని । ఘటతే కృష్ణదాసస్య భక్తేః స్థాపనతా సదా ॥ ౫౫ ॥ ఋషిభిర్బహవో లోకే పంథానః ప్రకటీకృతాః । శ్రమసాధ్యాశ్చ తే సర్వే ప్రాయస్స్వర్గఫలప్రదాః ॥ ౫౬ ॥ వైకుంఠసాధకః పంథాః స తు గోప్యో హి వర్తతే । తస్యోపదేష్టా పురుషః ప్రాయో భాగ్యేన లభ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సత్కర్మ తవ నిర్దిష్టం వ్యోమవాచా తు యత్పురా । తదుచ్యతే శృణుష్వాద్య స్థిరచిత్తః ప్రసన్నధీః ॥ ౫౮ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాపరే । స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ తే తు కర్మవిసూచకాః ॥ ౫౯ ॥ సత్కర్మసూచకో నూనం జ్ఞానయజ్ఞః స్మృతో బుధైః । శ్రీమద్భాగవతాలాపః స తు గీతశ్శుకాదిభిః ॥ ౬౦ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం తద్ఘోషేణ బలం మహత్ । వ్రజిష్యతి ద్వయోః కష్టం సుఖం భక్తేర్భవిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ప్రలయం హి గమిష్యంతి శ్రీమద్భాగవతధ్వనేః । కలిదోషా ఇమే సర్వే సింహశబ్దాద్వృకా ఇవ ॥ ౬౨ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తా భక్తిః ప్రేమరసావహా । ప్రతిగేహం ప్రతిజనం తతః క్రీడాం కరిష్యతి ॥ ౬౩ ॥ * నారద ఉవాచ * వేదవేదాంతఘోషైశ్చ గీతాపాఠైః ప్రబోధితమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౬౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపాత్తత్కథం బోధమేష్యతి । తత్కథాసు తు వేదార్థః శ్లోకే శ్లోకే పదే పదే ॥ ౬౫ ॥ ఛిందంతు సంశయం హ్యేనం భవంతోఽమోఘదర్శనాః । విలంబో నాత్ర కర్తవ్యః శరణాగతవత్సలాః ॥ ౬౬ ॥ * కుమారా ఊచుః * వేదోపనిషదాం సారాజ్జాతా భాగవతీ కథా । అత్యుత్తమా తతో భాతి పృథగ్భూతా ఫలోన్నతిః ॥ ౬౭ ॥ ఆమూలాగ్రం రసస్తిష్ఠన్నాస్తే న స్వాద్యతే యథా । సంభూయ స పృథగ్భూతః ఫలే విశ్వమనోహరః ॥ ౬౮ ॥ యథా దుగ్ధే స్థితం సర్పిర్న స్వాదాయోపకల్పతే । పృథగ్భూతం హి తద్దివ్యం దేవానాం రసవర్ధనమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఇక్షూణామపి మధ్యాంతం శర్కరా వ్యాప్య తిష్ఠతి । పృథగ్భూతా చ సా మిష్టా తథా భాగవతీ కథా ॥ ౭౦ ॥ ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనాయ ప్రకాశితమ్ ॥ ౭౧ ॥ వేదాంతవేదసుస్నాతే గీతాయా అపి కర్తరి । పరితాపవతి వ్యాసే ముహ్యత్యజ్ఞానసాగరే ॥ ౭౨ ॥ తదా త్వయా పురా ప్రోక్తం చతుఃశ్లోకసమన్వితమ్ । తదీయశ్రవణాత్సద్యో నిర్బాధో బాదరాయణః ॥ ౭౩ ॥ తత్ర తే విస్మయః కేన యతః ప్రశ్నకరో భవాన్ । శ్రీమద్భాగవతం శ్రావ్యం శోకదుఃఖవినాశనమ్ ॥ ౭౪ ॥ * నారద ఉవాచ ॥ యద్దర్శనం చ వినిహంత్యశుభాని సద్యః శ్రేయస్తనోతి భవదుఃఖదవార్దితానామ్ । నిశ్శేషశేషముఖగీతకథైకపానాః ప్రేమప్రకాశకృతయే శరణం గతోఽస్మి ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యోదయేన బహుజన్మసమార్జితేన సత్సంగమం చ లభతే పురుషో యదా వై । అజ్ఞానహేతుకృతమోహమదాంధకారనాశం విధాయ హి తదోదయతే వివేకః ॥ ౭౬ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే కుమారనారదసంవాదో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః. ********************

నారద ఉవాచ

జ్ఞానయజ్ఞం కరిష్యామి శుకశాస్త్రకథోజ్జ్వలమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనార్థం ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ కుత్ర కార్యో మయా యజ్ఞః స్థలం తద్వాచ్యతామిహ । మహిమా శుకశాస్త్రస్య వక్తవ్యో వేదపారగైః ॥ ౨ ॥ కియద్భిర్దివసైశ్శ్రావ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । కో విధిస్తత్ర కర్తవ్యో మమేదం వదతాధునా ॥ ౩ ॥ * కుమారా ఊచుః * శృణు నారద వక్ష్యామో వినమ్రాయ వివేకినే । గంగాద్వారసమీపే తు తటమానందనామకమ్ ॥ ౪ ॥ నానాఋషిగణైర్జుష్టం దేవసిద్ధనిషేవితమ్ । నానాతరులతాకీర్ణం నవకోమలవాలుకమ్ ॥ ౫ ॥ రమ్యమేకాంతదేశస్థం హైమపద్మసుశోభితమ్ । యత్సమీపస్థజీవానాం వైరం చేతసి న స్థితమ్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞానయజ్ఞస్త్వయా తత్ర కర్తవ్యో హ్యప్రయత్నతః । అపూర్వరసరూపా చ కథా తత్ర భవిష్యతి ॥ ౭ ॥ పురస్థం నిర్బలం చైవ జరాజీర్ణకళేబరమ్ । తద్ద్వయం చ పురస్కృత్య భక్తిస్తత్రాగమిష్యతి ॥ ౮ ॥ యత్ర భాగవతీ వార్తా తత్ర భక్త్యాదికం వ్రజేత్ । కథాశబ్దం సమాకర్ణ్య తత్త్రికం తరుణాయతే ॥ ౯ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవముక్త్వా కుమారాస్తే నారదేన సమం తతః । గంగాతటం సమాజగ్ముః కథాపానాయ సత్వరాః ॥ ౧౦ ॥ యదా యాతాస్తటం తే తు తదా కోలాహలోఽప్యభూత్ । భూర్లోకే దేవలోకే చ బ్రహ్మలోకే తథైవ చ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయ రసలంపటాః । ధావంతోఽప్యాయయుస్సర్వే ప్రథమం యే చ వైష్ణవాః ॥ ౧౨ ॥ భృగుర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్చ గౌతమో మేధాతిథిర్దేవలదేవరాతౌ । రామస్తథా గాధిసుతశ్చ శాకలో మృకండపుత్రో

ఽత్రిజపిప్పలాదాః ॥ ౧౩ ॥ యోగేశ్వరావ్యాసపరాశరౌచఛాయాశుకోజాజలిజహ్నుముఖ్యాః । సర్వేప్యమీమునిగణాస్సహపు
త్రశిష్యాస్స్వస్త్రీభిరాయయురతిప్రణయేనయుక్తాః ॥ ౧౪ ॥ వేదాన్తానిచవేదాశ్చమన్త్రాస్తన్త్రాస్సమూర్తయః । దశసప్తపు
రాణానిషట్ఛాస్త్రాణితథాయయుః ॥ ౧౫ ॥ గఙ్గాద్యాస్సరితస్తత్రపుష్కరాదిసరాంసిచ । క్షేత్రాణిచదిశస్సర్వాదండకాది
వనానిచ ॥ ౧౬ ॥ నగాదయోయయుస్తత్రదేవగంధర్వకిన్నరాః । గురుత్వాత్తత్రనాయాతాః భృగుస్సంబోధ్య చానయత్ ॥ ౧౭ ॥
దీక్షితానారదేనాథదత్తమాసనముత్తమం । కుమారావందితాస్సర్వైర్నిషేదుఃకృష్ణతత్పరాః ॥ ౧౮ ॥ వైష్ణవాశ్చవిరక్తాశ్చ
న్యాసినోబ్రహ్మచారిణః । ముఖ్యభాగేస్థితాస్తేచతదగ్రేనారదస్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఏకభాగేఋషిగణాస్తదన్యత్రదివౌకసః । వేదో
పనిషదోన్యత్రతీర్థాన్యత్రస్త్రియోన్యతః ॥ ౨౦ ॥ జయశబ్దోనమశ్శబ్దశ్శంఖశబ్దస్తథైవచ । చూర్ణలాజప్రసూనానాంనిక్షేప
స్సుమహానభూత్ ॥ ౨౧ ॥ విమానానిసమారుహ్యకియంతోదేవనాయకాః । కల్పవృక్షప్రసూనైస్తాంస్సర్వాంస్తత్రసమాకిరన్ ॥
✻ సూతఉవాచ ✻ ఏవంతేష్వేకచిత్తేషుశ్రీమద్భాగవతస్యచ । మాహాత్మ్యమూచిరేస్పష్టంనారదాయమహాత్మనే ॥ ౨౩ ॥ ✻
కుమారా ఊచుః ✻ అథతేసంప్రవక్ష్యామోమాహాత్మ్యంశుకశాస్త్రజం । యస్యశ్రవణమాత్రేణముక్తిఃకరతలేస్థితా ॥ ౨౪ ॥ స
దాసేవ్యాసదాసేవ్యాశ్రీమద్భాగవతీకథా । యస్యాశ్శ్రవణమాత్రేణహరిశ్చిత్తంసమాశ్రయేత్ ॥ ౨౫ ॥ గ్రంథోష్టాదశసాహ
స్రోద్వాదశస్కంధసమ్మితః । పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదఃశృణుభాగవతంచతత్ ॥ ౨౬ ॥ తావత్సంసారచక్రేస్మిన్భ్రమత్యజ్ఞానతః
పుమాన్ । యావత్కర్ణగతానాస్తిశుకశాస్త్రకథాక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ కింశ్రుతైర్బహుభిశ్శాస్త్రైఃపురాణైశ్చభ్రమావహైః ।
ఏకంభాగవతంశాస్త్రంముక్తిదానేనగర్జతి ॥ ౨౮ ॥ కథాభాగవతస్యాపినిత్యంభవతియద్గృహే । తద్గృహంతీర్థరూపంహి
వసతాంపాపనాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్వమేధసహస్రాణివాజపేయశతానిచ । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చకలాంనార్హంతిషోడ
శీమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావత్పాపానిదేహేస్మిన్నివసంతితపోధనాః । యావన్నశ్రూయతేసమ్యక్ఛ్రీమద్భాగవతంనరైః ॥ ౩౧ ॥ నగం
గానగయాకాశీపుష్కరంనప్రయాగకం । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చఫలేనసమతాంనయేత్ ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకార్ధంశ్లోకపాదంవా
నిత్యంభాగవతోద్భవం । పఠస్వస్వముఖేనైవయదీచ్ఛసిపరాంగతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వేదాదిర్వేదమాతాచపౌరుషంసూక్తమేవచ ।
త్రయీభాగవతంచైవద్వాదశాక్షరఏవచ ॥ ౩౪ ॥ ద్వాదశాత్మాప్రయాగశ్చకాలస్సంవత్సరాత్మకః । బ్రాహ్మణాశ్చాగ్ని
హోత్రంచసురభిర్ద్వాదశీతథా ॥ ౩౫ ॥ తులసీచవసంతశ్చపురుషోత్తమఏవచ । ఏతేషాంతత్త్వతఃప్రాజ్ఞైర్నపృథగ్భావఇష్య
తే ॥ ౩౬ ॥ యశ్చభాగవతంశాస్త్రంవాచయేదర్థతోనిశం । జన్మకోటికృతంపాపంనశ్యతేనాత్రసంశయః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకార్ధం
శ్లోకపాదంవాపఠేద్భాగవతంచయః । నిత్యంపుణ్యమవాప్నోతిరాజసూయాశ్వమేధయోః ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తంభాగవతంనిత్యం
కృతంచహరిచింతనం । తులసీపోషణంచైవధేనూనాంసేవనంసమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అంతకాలేతుయేనైవశ్రూయతేశుకశాస్త్ర
వాక్ । ప్రీత్యాతస్యైవవైకుంఠంగోవిందోపిప్రయచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ హేమసింహయుతంచైతద్వైష్ణవాయదదాతిచ । కృష్ణేన
సహసాయుజ్యంసపుమాన్లభతేధ్రువమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆజన్మమాత్రమపియేనశఠేనకించిచ్చిత్తంవిధాయశుకశాస్త్రకథానపీతా ।
చాండాలవచ్చఖరవద్బతతేననీతంమిథ్యాస్వజన్మజననీజనిదుఃఖభాజా ॥ ౪౨ ॥ జీవచ్ఛవోనిగదితస్సతుపాపకర్మాయేనశ్రుతం
శుకకథావచనంనకించిత్ । ధిక్తంనరంపశుసమంభువిభారరూపమేవంవదంతిదివిదేవసరోజముఖ్యాః ॥ ౪౩ ॥ దుర్లభైవకథా
లోకేశ్రీమద్భాగవతోద్భవా । కోటిజన్మసముత్థేనపుణ్యేనైవతులభ్యతే ॥ ౪౪ ॥ తేనయోగనిధేధీమన్శ్రోతవ్యాసాప్రయత్న
తః । దినానాంనియమోనాస్తిసర్వదాశ్రవణంమతం ॥ ౪౫ ॥ సత్యేనబ్రహ్మచర్యేణసర్వదాశ్రవణంమతం । అశక్యత్వాత్క
లౌబోధ్యోవిశేషోత్రశుకాజ్ఞయా ॥ ౪౬ ॥ మనోవృత్తిజయశ్చైవనియమాచరణంతథా । దీక్షాంకర్తుమశక్యత్వాత్సప్తాహ
శ్రవణంమతమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రద్ధాతశ్శ్రవణేనిత్యంమాఘేతావద్ధియత్ఫలం । తత్ఫలంశుకదేవేనసప్తాహశ్రవణేకృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ మ
నసశ్చాజయాద్రోగాత్పుంసాంచైవాయుషఃక్షయాత్ । కలేర్దోషబహుత్వాచ్చసప్తాహశ్రవణంమతమ్ ॥ ౪౯ ॥ యత్ఫలంనా
స్తితపసానయోగేనసమాధినా । అనాయాసేనతత్సర్వంసప్తాహశ్రవణేలభేత్ ॥ ౫౦ ॥ యజ్ఞాద్గర్జతిసప్తాహఃసప్తాహోగ
ర్జతివ్రతాత్ । తపసోగర్జతిప్రోచ్చైస్తీర్థాన్నిత్యంహిగర్జతి ॥ ౫౧ ॥ యోగాద్గర్జతిసప్తాహోధ్యానాజ్జ్ఞానాచ్చగర్జతి । కింబ్రూ
మోగర్జనంతస్యరేరేగర్జతిగర్జతి ॥ ౫౨ ॥ ✻ శౌనకఉవాచ ✻ సాశ్చర్యమేతత్కథితంకథానకంజ్ఞానాదిధర్మాన్విగణయ్యసాం
ప్రతం । నిశ్శ్రేయసేభాగవతంపురాణంజాతంకుతోయోగవిదాదిసూచకమ్ ॥ ౫౩ ॥ ✻ సూతఉవాచ ✻ యదాకృష్ణోధరాం
త్యక్త్వాస్వపదంగంతుముద్యతః । ఏకాదశంపరిశ్రుత్యాప్యుద్ధవోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ ✻ ఉద్ధవఉవాచ ✻ త్వంతుయాస్యసి
గోవిందభక్తికార్యంవిధాయచ । మచ్చిత్తేమహతీచింతాతాంశ్రుత్వాసుఖమావహ ॥ ౫౫ ॥ ఆగతోయంకలిర్ఘోరోభవిష్యం
తిపునఃఖలాః । తత్సంగేనైవసంతోపిగమిష్యంత్యుగ్రతాంయదా ॥ ౫౬ ॥ తదాభారవతీభూమిర్గోరూపేయంకమాశ్రయేత్ ।
అన్యోనదృశ్యతేత్రాతాత్వత్తఃకమలలోచన ॥ ౫౭ ॥ అతస్సత్సుదయాంకృత్వాభక్తవత్సలమావ్రజ । భక్తార్థంసగుణోజా
తోనిరాకారోపిచిన్మయః ॥ ౫౮ ॥ త్వద్వియోగేనతేభక్తాః కథంస్థాస్యంతిభూతలే । నిర్గుణోపాసనేకష్టమతఃకించిద్విచార

యయ ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా ప్రభాసేఽచింతయద్ధరిః। భక్తావలంబనార్థాయ కిం విధేయం మమేతి చ ॥ ౬౦ ॥ స్వకీయం యద్భవేత్తేజస్తచ్చ భాగవతేఽదధాత్। తిరోధాయ ప్రవిష్టోఽయం శ్రీమద్భాగవతార్ణవమ్ ॥ ౬౧ ॥ తేనేయం వాఙ్మయీ మూర్తిః ప్రత్యక్షా వర్తతే హరేః। సేవనాచ్ఛ్రవణాత్పాఠాద్దర్శనాత్పాపనాశినీ ॥ ౬౨ ॥ సప్తాహశ్రవణం తేన సర్వేభ్యోఽప్యధికం కృతం। సాధనాని తిరస్కృత్య కలౌ ధర్మోఽయమీరితః ॥ ౬౩ ॥ దుఃఖదారిద్ర్యదౌర్భాగ్యపాపప్రక్షాళనాయ చ। కామక్రోధజయార్థం హి కలౌ ధర్మోఽయమీరితః ॥ ౬౪ ॥ అన్యథా వైష్ణవీ మాయా దేవైరపి సుదుస్త్యజా। కథం త్యాజ్యా భవేత్పుంభిస్సప్తాహోఽతః ప్రకీర్తితః ॥ ౬౫ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవం నగాహశ్రవణోరుధర్మే ప్రకాశ్యమానే ఋషిభిస్సభాయాం। ఆశ్చర్యమేకం సమభూత్తదానీం తదుచ్యతే సంశ్రుణు శౌనక త్వం ॥ ౬౬ ॥ భక్తిస్సుతౌ తౌ తరుణౌ గృహీత్వా ప్రేమైకరూపా సహసావిరాసీత్। శ్రీకృష్ణ గోవింద హరే మురారే నాథేతి నామాని ముహుర్వదంతీ ॥ ౬౭ ॥ తాం చాగతాం భాగవతార్థభూషాం సుచారువేషాం దదృశుస్సదస్యాః। కథం ప్రవిష్టా కథమాగతేయం మధ్యం మునీనామితి తర్కయంతః ॥ ౬౮ ॥ ఊచుః కుమారా వచనం తదానీం కథార్థతో నిష్పతితాధునేయం। ఏవం గిరస్సా ససుతా నిశమ్య సనత్కుమారం నిజగాద నమ్రా ॥ ౬౯ ॥ * భక్తిరువాచ * భవద్భిరద్యైవ కృతాస్మి పుష్టా కలిప్రణష్టాపి కథారసేన। క్వాహం తు తిష్ఠామ్యధునా బ్రువంతు బ్రాహ్మ్య ఇదం తాం గిరమూచిరే తే ॥ భక్తేషు గోవిందసురూపధర్త్రీ ప్రేమైకకర్త్రీ భవరోగహంత్రీ। సా త్వం చ తిష్ఠస్వ సుధైర్యసంశ్రయా నిరంతరం వైష్ణవమానసేషు ॥ ౭౧ ॥ తతోఽపి దోషాః కలిజా ఇమే త్వాం ద్రష్టుం న శక్తాః ప్రభవోఽపి లోకే। ఏవం తదాజ్ఞావసరేఽపి భక్తిస్తదా నిషణ్ణా హరిదాసచిత్తే ॥ ౭౨ ॥ సకలభువనమధ్యే నిర్ధనాస్తేఽపి ధన్యా నివసతి హృది యేషాం శ్రీహరేర్భక్తిరేకా। హరిరపి నిజలోకం సర్వథాతో విహాయ ప్రవిశతి హృది తేషాం భక్తిసూత్రోపనద్ధః ॥ ౭౩ ॥ బ్రూమోఽద్య తే కిమధికం మహిమానమేవం బ్రహ్మాత్మకస్య భువి భాగవతాభిధస్య। యత్సంశ్రయాన్నిగదితే లభతే సువక్తా శ్రోతాపి కృష్ణసమతామలమన్యధర్మైః ॥ ౭౪ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తికష్టనివర్తనో నామ తృతీయోఽధ్యాయః. ******************

* సూత ఉవాచ. *

అథ వైష్ణవచిత్తేషు దృష్ట్వా భక్తిమలౌకికీం। నిజలోకం పరిత్యజ్య భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౧ ॥ వనమాలీ ఘనశ్యామః పీతవాసా మనోహరః। కాంచీకలాపరుచిరోల్లసన్ముకుటకుండలః ॥ ౨ ॥ త్రిభంగలలితశ్చారుకౌస్తుభేన విరాజితః। కోటిమన్మథలావణ్యో హరిచందనచర్చితః ॥ ౩ ॥ పరమానందచిన్మూర్తిర్మధురో మురళీధరః। ఆవివేశ స్వభక్తానాం హృదయాన్యమలాని చ ॥ ౪ ॥ వైకుంఠవాసినో యే చ వైష్ణవా ఉద్ధవాదయః। తత్కథాశ్రవణార్థం తే గూఢరూపేణ సంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తదా జయజయారావో రసపుష్టిరలౌకికీ। చూర్ణప్రసూనవృష్టిశ్చ ముహుశ్శంఖరవోఽప్యభూత్ ॥ ౬ ॥ తత్సభాసంస్థితానాం చ దేహగేహాత్మవిస్మృతిః। దృష్ట్వా చ తన్మయావస్థాం నారదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అలౌకికోఽయం మహిమా మునీశ్వరాః సప్తాహజన్యోఽద్య విలోకితో మయా। మూఢాశ్శఠా యే పశుపక్షిణోఽత్ర సర్వేఽపి నిష్పాపతమా భవంతి ॥ ౮ ॥ అతో నృలోకే ననునాస్తి కించిచ్చిత్తస్య శోధాయ కలౌ పవిత్రం। అఘౌఘవిధ్వంసకరం తథైవ కథాసమానం భువి నాస్తి చాన్యత్ ॥ ౯ ॥ కే కేఽపి శుధ్యంతి వదంతు మహ్యం సప్తాహయజ్ఞేన కథామయేన। కృపాళుభిర్లోకహితం విచార్య ప్రకాశితః కోఽపి నవీనమార్గః ॥ ౧౦ ॥ * కుమారా ఊచుః * యే మానవాః పాపకృతస్తు సర్వదా సదా దురాచారరతా విమార్గగాః। క్రోధాగ్నిదగ్ధాః కుటిలాశ్చ కామినస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౧ ॥ సత్యేన హీనాః పితృమాతృదూషకాస్తృష్ణాకులాశ్చాశ్రమధర్మవర్జితాః। యే దాంభికా మత్సరిణోఽపి హింసకాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౨ ॥ పంచోగ్రపాపాశ్ఛలఛద్మకారిణః క్రూరాః పిశాచా ఇవ నిర్దయాశ్చ యే। బ్రహ్మస్వపుష్టా వ్యభిచారకారిణస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౩ ॥ కాయేన వాచా మనసాపి పాతకం నిత్యం ప్రకుర్వంతి శఠా హఠేన యే। పరస్వపుష్టా మలినా దురాశయాస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౪ ॥ అత్ర తే కీర్తయిష్యామ ఇతిహాసం పురాతనం। యస్య శ్రవణమాత్రేణ పాపహానిః ప్రజాయతే ॥ ౧౫ ॥ తుంగభద్రాతటే పూర్వమభూత్పత్తనముత్తమం। యత్ర వర్ణాస్స్వధర్మేణ సత్యసత్కర్మతత్పరాః ॥ ౧౬ ॥ ఆత్మదేవః పురే తస్మిన్ సర్వవేదవిశారదః। శ్రౌతస్మార్తేషు నిష్ణాతో ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షుకో విత్తవాన్ లోకే తత్ప్రియా ధుంధులీ స్మృతా। స్వవాక్యస్థాపికా నిత్యం సుందరీ సుకులోద్భవా ॥ ౧౮ ॥ లోకవార్తారతా క్రూరా ప్రాయశో బహుజల్పికా। శూరా చ గృహకృత్యేషు కృపణా కలహప్రియా ॥ ౧౯ ॥ ఏవం నివసతోః ప్రేమ్ణా దంపత్యో రమమాణయోః। అర్థాః కామాస్తయోరాసన్న సుఖాయ గృహాదికమ్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్చాద్ధర్మాస్సమారబ్ధాస్తాభ్యాం సంతానహేతవే। గోభూహిరణ్యవాసాంసి దీనేభ్యో యచ్ఛతస్సదా ॥ ౨౧ ॥ ధనార్ధం ధర్మమార్గేణ తాభ్యాం నీతం తథాపి చ। న పుత్రో నాపి వా పుత్రీ తతశ్చింతాతురోఽభృశమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకదా స ద్విజో దుఃఖాద్గృహం త్యక్త్వా వనం గతః। మధ్యాహ్నే తృషితో యాతస్తటాకం సముపేయివాన్ ॥ ౨౩ ॥ పీత్వా జలం విషణ్ణస్తు ప్రజాదుఃఖేన కర్శితః। ముహూర్తాదపి తత్రైవ సన్న్యాసీ కశ్చిదాగతః ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా పీతజలం తత్ర తు విప్రో యాత స్తదంతికం। నత్వా చ పాదయోస్తస్య నిశ్శ్వసన్ సంస్థితః పురః ॥ ౨౫ ॥

* యతిరువాచ * కథం రోదిషి విప్ర త్వం కా తే చింతా బలీయసీ । వద త్వం సత్వరం మహ్యం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ * బ్రాహ్మణ ఉవాచ * కిం బ్రవీమి ఋషే దుఃఖం పూర్వపాపేన సంచితం । మదీయాః పూర్వజాస్తోయం కవోష్ణముపభుంజతే ॥ ౨౭ ॥ మద్దత్తం నైవ గృహ్ణంతి ప్రీత్యా దేవా ద్విజాతయః । ప్రజాదుఃఖేన శూన్యోఽహం ప్రాణాంస్త్యక్తుమిహాగతః ॥ ౨౮ ॥ ధిగ్జీవితం ప్రజాహీనం ధిగ్గృహం చ ప్రజాం వినా । ధిగ్ధనం చానపత్యస్య ధిక్కులం సంతతిం వినా ॥ ౨౯ ॥ పాల్యతే యా మయా ధేనుః సా వంధ్యా సర్వదా భవేత్ । యో మయా రోపితో వృక్షః సోఽపి వంధ్యత్వమాశ్రయేత్ ॥ ౩౦ ॥ యత్ఫలం మద్గృహాయాతం శీఘ్రం తచ్చ విశుష్యతి । నిర్భాగ్యస్యానపత్యస్య కిమతో జీవితేన మే ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్త్వా స రురోదోచ్చైస్తత్పార్శ్వే దుఃఖపీడితః । తదా తస్య యతేశ్చిత్తే కరుణాభూద్గరీయసీ ॥ ౩౨ ॥ తద్భాలాక్షరమాలాం చ వాచయామాస యోగవాన్ । సర్వం జ్ఞాత్వా యతిః పశ్చాద్ద్విజమూచే సవిస్తరమ్ ॥ ౩౩ ॥ * యతిరువాచ * ముంచాజ్ఞానం ప్రజారూపం బలిష్ఠా కర్మణో గతిః । వివేకం తు సమాసాద్య త్యజ సంసారవాసనామ్ ॥ ౩౪ ॥ శృణు విప్ర మయా తేఽద్య ప్రారబ్ధం తు విలోకితం । సప్తజన్మావధి తవ పుత్రో నైవ చ నైవ చ ॥ ౩౫ ॥ సంతతేః సగరో దుఃఖమవాపాంగః పురా తథా । రే ముంచాద్య కుటుంబాశాం సన్న్యాసే సర్వథా సుఖమ్ ॥ ౩౬ ॥ * బ్రాహ్మణ ఉవాచ * వివేకేన భవేత్కిం మే పుత్రం దేహి బలాదపి । నో చేత్త్యజామ్యహం ప్రాణాంస్త్వదగ్రే శోకమూర్ఛితః ॥ ౩౭ ॥ పుత్రాదిసుఖహీనోఽయం సన్న్యాసః శుష్క ఏవ హి । గృహస్థః సరసో లోకే పుత్రపౌత్రసమన్వితః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి విప్రాగ్రహం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీత్స తపోధనః । చిత్రకేతుర్గతః కష్టం విధిలేఖవిమార్జనాత్ ॥ ౩౯ ॥ న యాస్యసి సుఖం పుత్రాద్యథా దైవహతోద్యమః । అతో హఠేన యుక్తోఽసి హ్యర్థినం కిం వదామ్యహమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యాగ్రహం సమాలోక్య ఫలమేకం స దత్తవాన్ । ఇదం భక్షయ పత్న్యా త్వం తతః పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ సత్యం శౌచం దయా దానమేకభక్తం తు భోజనం । వర్షావధి స్త్రియా కార్యం తేన పుత్రోఽతినిర్మలః ॥ ౪౨ ॥ ఏవముక్త్వా యయౌ యోగీ విప్రస్తు గృహమాగతః । పత్న్యాః పాణౌ ఫలం దత్త్వా స్వయం యాతస్తు కుత్రచిత్ ॥ ౪౩ ॥ తరుణీ కుటిలా తస్య సఖ్యగ్రే చ రురోద హ । అహో చింతా మమోత్పన్నా ఫలం చాహం న భక్షయే ॥ ౪౪ ॥ ఫలభక్షేణ గర్భః స్యాద్గర్భేణోదరవృద్ధితా । స్వల్పభక్ష్యం తతోఽశక్తిర్గృహకార్యం కథం భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ దైవాద్ధాటీ వ్రజేద్గ్రామే పలాయేద్గర్భిణీ కథం । శుకవన్నివసేద్గర్భస్తం కుక్షేః కథముత్సృజేత్ ॥ ౪౬ ॥ తిర్యక్చేదాగతో గర్భస్తదా మే మరణం భవేత్ । ప్రసూతౌ దారుణం దుఃఖం సుకుమారీ కథం సహే ॥ ౪౭ ॥ మందాయాం మయి సర్వస్వం ననాందా సంహరేత్తదా । సత్యశౌచాదినియమో దురారాధః స దృశ్యతే ॥ ౪౮ ॥ లాలనే పాలనే దుఃఖం ప్రసూతాయాశ్చ వర్తతే । వంధ్యా వా విధవా నారీ సుఖినీ చేతి మే మతిః ॥ ౪౯ ॥ ఏవం కుతర్కయోగేన తత్ఫలం నైవ భక్షితం । పత్యా పృష్టం ఫలం భుక్తం భుక్తం చేతి తయేరితమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఏకదా భగినీ తస్యాస్తద్గృహం స్వేచ్ఛయాగతా । తదగ్రే కథితం సర్వం చింతేయం మహతీ హి మే ॥ ౫౧ ॥ దుర్బలా తేన దుఃఖేన హ్యనుజే కరవాణి కిం । సాబ్రవీన్మమ గర్భోఽస్తి తం దాస్యామి ప్రసూతితః ॥ ౫౨ ॥ తావత్కాలం సగర్భేవ గుప్తా తిష్ఠ గృహే సుఖం । విత్తం త్వం మత్పతేర్యచ్ఛ స తే దాస్యతి బాలకమ్ ॥ ౫౩ ॥ షాణ్మాసికో మృతో బాల ఇతి లోకో వదిష్యతి । తం బాలం పోషయిష్యామి నిత్యమాగత్య తే గృహే ॥ ౫౪ ॥ ఫలమర్పయ ధేన్వై త్వం పరీక్షార్థం తు సాంప్రతం । తత్తదాచరితం సర్వం తథైవ స్త్రీస్వభావతః ॥ ౫౫ ॥ అథ కాలేన సా నారీ ప్రసూతా బాలకం తదా । ఆనీయ జనకో బాలం రహస్యే ధుంధులీం దదౌ ॥ ౫౬ ॥ తయా చ కథితం భర్త్రే ప్రసూతః సుఖమర్భకః । లోకస్య సుఖముత్పన్నమాత్మదేవప్రజోదయాత్ ॥ ౫౭ ॥ దదౌ దానం ద్విజాతిభ్యో జాతకర్మ విధాయ చ । గీతవాదిత్రఘోషోఽభూత్తద్ద్వారే మంగళం బహు ॥ ౫౮ ॥ భర్తురగ్రేఽబ్రవీద్వాక్యం స్తన్యం నాస్తి కుచే మమ । అన్యస్తన్యేన నిర్దుగ్ధా కథం పుష్ణామి బాలకమ్ ॥ ౫౯ ॥ మత్స్వసాయాః ప్రసూతాయా మృతో బాలస్తు వర్తతే । తామాకార్య గృహే రక్ష సా తేఽర్భం పోషయిష్యతి ॥ ౬౦ ॥ పతినా తత్కృతం సర్వం పుత్రరక్షణహేతవే । పుత్రస్య ధుంధుకారీతి నామ మాత్రా ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౧ ॥ త్రిమాసే నిర్గతే చాథ సా ధేనుః సుషువేఽర్భకం । సర్వాంగసుందరం దివ్యం నిర్మలం కనకప్రభమ్ ॥ ౬౨ ॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నో విప్రస్తు సంస్కారాన్స్వయమాదధే । మత్వాఽఽశ్చర్యం జనాస్సర్వే దిదృక్షార్థం సమాగతాః ॥ ౬౩ ॥ భాగ్యోదయోఽధునా జాత ఆత్మదేవస్య పశ్యత । ధేన్వా బాలః ప్రసూతస్తు దేవరూపీతి కౌతుకమ్ ॥ ౬౪ ॥ న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపి విధియోగతః । గోకర్ణం చ సుతం దృష్ట్వా గోకర్ణం నామ చాకరోత్ ॥ ౬౫ ॥ కియత్కాలేన తౌ జాతౌ తరుణౌ తనయావుభౌ । గోకర్ణః పండితో జ్ఞానీ ధుంధుకారీ మహాఖలః ॥ ౬౬ ॥ స్నానశౌచక్రియాహీనో దుర్భక్షీ క్రోధసంయుతః । దుష్పరిగ్రహకర్తా చ శవహస్తేన భోజనః ॥ ౬౭ ॥ చౌరః సర్వజనద్వేషీ పరవేశ్మప్రదీపకః । లాలనాయార్భకాన్ధృత్వా సద్యః కూపే న్యపాతయత్ ॥ ౬౮ ॥ హింసకః శస్త్రధారీ చ దీనాంధానాం ప్రపీడకః । చాండాలాభిరతో నిత్యం పాశహస్తః శ్వసంగతః ॥ ౬౯ ॥ తేన వేశ్యాకుసంగేన పిత్ర్యం విత్తం తు నాశితం । ఏకదా పితరౌ తాడ్య పాత్రాణి స్వయమాహరత్ ॥ ౭౦ ॥ తత్పితా కృపణః ప్రోచ్చైర్ధనహీనో రురోద హ । వంధ్యత్వం తు సమీచీనం కుపుత్రో దుఃఖదాయకః ॥ ౭౧ ॥ క్వ తిష్ఠామి క్వ గచ్ఛామి కో మే దుఃఖం వ్యపోహయేత్ । ప్రాణాంస్త్యజామి దుఃఖేన హా కష్టం మమ సంస్థితమ్ ॥ ౭౨ ॥ తదానీం తు సమాగత్య గోకర్ణో జ్ఞానసంయుతః । బోధయామాస జనక

కం వైరాగ్యం పరిదర్శయన్ ॥ ౭౩ ॥ అసారః ఖలు సంసారో దుఃఖరూపీ విమోహకః । సుతః కస్య ధనం కస్య స్నేహవాన్ జ్వలతేఽనిశమ్ ॥ ౭౪ ॥ నచేంద్రస్య సుఖం కించిన్న సుఖం చక్రవర్తినః । సుఖమస్తి విరక్తస్య మునేరేకాంతజీవినః ॥ ౭౫ ॥ ముంచాజ్ఞానం ప్రజారూపం మోహతో నరకే గతిః । నిపతిష్యతి దేహోఽయం సర్వం త్యక్త్వా వనం వ్రజ ॥ ౭౬ ॥ తద్వాక్యం తు సమాకర్ణ్య గంతుకామః పితాబ్రవీత్ । కిం కర్తవ్యం వనే తాత తత్త్వం వద సవిస్తరమ్ ॥ ౭౭ ॥ అంధకూపే స్నేహపాశైర్బద్ధః పంగురహం శఠః । కర్మణా పతితో నూనం మాముద్ధర దయానిధే ॥ ౭౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * దేహేఽస్థిమాంసరుధిరేఽభిమతిం త్యజ త్వం జాయాసుతాదిషు సదా మమతాం విముంచ । పశ్యానిశం జగదిదం క్షణభంగనిష్ఠం వైరాగ్యరాగరసికో భవ భక్తినిష్ఠః ॥ ౭౯ ॥ ధర్మం భజస్వ సతతం త్యజ లోకధర్మాన్ సేవస్వ సాధుపురుషాన్ జహి కామతృష్ణామ్ । అన్యస్య దోషగుణచింతనమాశు ముక్త్వా సేవాకథారసమహో నితరాం పిబ త్వమ్ ॥ ౮౦ ॥ ఏవం సుతోక్తివశతోఽపి గృహం విహాయ యాతో వనం స్థిరమతిర్గతషష్టివర్షః । యుక్తో హరేరనుదినం పరిచర్యయాసౌ శ్రీకృష్ణమాప నియతం దశమస్య పాఠాత్ ॥ ౮౧ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే విప్రమోక్షో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః. ****************************

సూత ఉవాచ.

పితర్యుపరతే తేన జననీ తాడితా భృశం । క్వ విత్తం తిష్ఠతే బ్రూహి హనిష్యే లత్తయా న చేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి తద్వాక్యసంత్రాసాజ్జనన్యా పుత్రదుఃఖతః । కూపే పాతః కృతో రాత్రౌ తేన సా నిధనం గతా ॥ ౨ ॥ గోకర్ణస్తీర్థయాత్రార్థం నిర్గతో యోగసంస్థితః । న దుఃఖం న సుఖం తస్య న వైరీ నాపి బాంధవః ॥ ౩ ॥ ధుంధుకారీ గృహేఽతిష్ఠత్ పంచపణ్యవధూవృతః । అత్యుగ్రకర్మకర్తా చ తత్పోషణవిమూఢధీః ॥ ౪ ॥ ఏకదా కులటాస్తాస్తు భూషణాన్యభిలిప్సవః । తదర్థం నిర్గతో గేహాత్ కామాంధో మృత్యుమస్మరన్ ॥ ౫ ॥ యతస్తతశ్చ సంహృత్య విత్తం వేశ్మ పునర్గతః । తాభ్యోఽయచ్ఛత్ సువస్త్రాణి భూషణాని కియంతి చ ॥ ౬ ॥ బహువిత్తచయం దృష్ట్వా రాత్రౌ నార్యో విచారయన్ । చౌర్యం కరోత్యసౌ నిత్యమతో రాజా గ్రహీష్యతి ॥ ౭ ॥ విత్తం హృత్వా పునశ్చైనం మారయిష్యతి నిశ్చితమ్ । అతోఽర్థగుప్తయే గూఢమస్మాభిః కిం న హన్యతే ॥ ౮ ॥ నిహత్యైనం గృహీత్వార్థం యాస్యామో యత్ర కుత్రచిత్ । ఇతి తా నిశ్చయం కృత్వా సుప్తం సంబధ్య రశ్మిభిః ॥ ౯ ॥ పాశం కంఠే నిధాయాస్య తన్మృత్యుముపచక్రముః । త్వరితం న మమారాసౌ చింతాయుక్తాస్తదాభవన్ ॥ ౧౦ ॥ తప్తాంగారసమూహాంశ్చ తన్ముఖే హి విచిక్షిపుః । అగ్నిజ్వాలాతిదుఃఖేన వ్యాకులో నిధనం గతః ॥ ౧౧ ॥ తం దేహం ముముచుర్గర్తే ప్రాయః సాహసికాః స్త్రియః । న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపీదం తథైవ చ ॥ ౧౨ ॥ లోకైః పృష్టా వదంతి స్మ దూరం యాతః ప్రియో హి నః । ఆగమిష్యతి వర్షేఽస్మిన్ విత్తలోభవికర్షితః ॥ ౧౩ ॥ స్త్రీణాం నైవ తు విశ్వాసం దుష్టానాం కారయేద్బుధః । విశ్వాసే యః స్థితో మూఢః స దుఃఖైః పరిభూయతే ॥ ౧౪ ॥ సుధామయం వచో యాసాం కామినాం రసవర్ధనమ్ । హృదయం క్షురధారాభం ప్రియః కో నామ యోషితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సంహృత్య విత్తం తా యాతాః కులటా బహుభర్తృకాః । ధుంధుకారీ బభూవాథ మహాన్ ప్రేతః కుకర్మతః ॥ ౧౬ ॥ వాత్యారూపధరో నిత్యం ధావన్ దశదిశోఽంతరమ్ । శీతాతపపరిక్లిష్టో నిరాహారః పిపాసితః ॥ ౧౭ ॥ న లేభే శరణం కుత్ర హా దైవేతి ముహుర్వదన్ । కియత్కాలేన గోకర్ణో మృతం లోకాదబుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ అనాథం తం విదిత్వైవ గయాశ్రాద్ధమచీకరత్ । యస్మింస్తీర్థే తు సంయాతి తత్ర శ్రాద్ధం ప్రవర్తయన్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం భ్రామన్స గోకర్ణః స్వపురం సముపేయివాన్ । రాత్రౌ గృహాంగణే స్వప్తుమాగతోఽలక్షితః పరైః ॥ ౨౦ ॥ తత్ర సుప్తం స విజ్ఞాయ ధుంధుకారీ స్వబాంధవమ్ । నిశీథే దర్శయామాస మహారౌద్రతరం వపుః ॥ ౨౧ ॥ సకృన్మేషః సకృద్ధస్తీ సకృచ్చ మహిషోఽభవత్ । సకృదింద్రః సకృచ్చాగ్నిః పునశ్చ పురుషోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ వైపరీత్యమిదం దృష్ట్వా గోకర్ణో ధైర్యసంయుతః । అయం దుర్గతికః కోఽపి నిశ్చిత్యాథ తమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * కస్త్వముగ్రతరో రాత్రౌ కుతో యాతో దశామిమామ్ । కిం వా ప్రేతః పిశాచో వా రాక్షసోఽసీతి శంస నః ॥ ౨౪ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవం పృష్టస్తదా తేన రురోదోచ్చైః పునః పునః । అశక్తో వచనోచ్చారే సంజ్ఞామాత్రం చకార హ ॥ ౨౫ ॥ తతోఽంజలౌ జలం కృత్వా గోకర్ణస్తముదీరయత్ । తత్సేకాద్గతపాపోఽసౌ ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ * ప్రేత ఉవాచ * అహం భ్రాతా త్వదీయోఽస్మి ధుంధుకారీతి నామతః । స్వకీయేనైవ దోషేణ బ్రహ్మత్వం నాశితం మయా ॥ ౨౭ ॥ కర్మణో నాస్తి సంఖ్యా మే మహాజ్ఞానే వివర్తినః । లోకానాం హింసకః సోఽహం స్త్రీభిర్దుఃఖేన మారితః ॥ ౨౮ ॥ అతః ప్రేతత్వమాపన్నో దుర్దశాం చ వహామ్యహమ్ । వాతాహారేణ జీవామి దైవాధీనఫలోదయాత్ ॥ ౨౯ ॥ అహో బంధో కృపాసింధో భ్రాతర్మామాశు మోచయ । గోకర్ణో వచనం శ్రుత్వా తస్మై వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * త్వదర్థం తు గయాపిండో మయా దత్తో విధానతః । తత్కథం నైవ ముక్తోఽసి మమాశ్చర్యమిదం మహత్ ॥ ౩౧ ॥ గయాశ్రాద్ధాన్న ముక్తిశ్చేదుపాయో నాపరస్త్విహ । కిం విధేయం మయా ప్రేత తత్త్వం వద సవిస్తరమ్ ॥ ౩౨ ॥ * ప్రేత ఉవాచ * గయాశ్రాద్ధశతేనాపి ముక్తిర్మే న భవిష్యతి । ఉపాయమపరం కించిత్ త్వద్విచారయ సాంప్రతమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి తద్వాక్యమాకర్ణ్య గోకర్ణో విస్మయం గతః । శతశ్రాద్ధైర్న ముక్తిశ్చేదసాధ్యం మోచనం తవ ॥ ౩౪ ॥ ఇదానీం తు నిజం స్థానమాతిష్ఠ ప్రేత నిర్భయః । త్వన్ముక్తి

సాధకం కించిదాచరిష్యే విచార్య చ ॥ ౩౫ ॥ ధుంధుకారీ నిజం స్థానం తేనాదిష్టస్తతో గతః । గోకర్ణశ్చింతయామాస తాం రా
త్రిం న తదధ్యగాత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాతస్తమాగతం దృష్ట్వా లోకాః ప్రీత్యా సమాగతాః । తత్సర్వం కథితం తేన యజ్జాతం చ యథా నిశి ॥
విద్వాంసో యోగనిష్ఠాశ్చ జ్ఞానినో బ్రహ్మవాదినః । తన్ముక్తిం నైవ పశ్యంతి పశ్యంతః శాస్త్రసంచయాన్ ॥ ౩౮ ॥ తతః సర్వై
స్సూర్యవాక్యం తన్ముక్తౌ స్థాపితం పరం । గోకర్ణః స్తంభనం చక్రే సూర్యవేగస్య వై తదా ॥ ౩౯ ॥ తుభ్యం నమో జగత్సాక్షిన్ బ్రూ
హి మే ముక్తిహేతుకం ॥ ౪౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా దూరతః సూర్యః స్ఫుటమిత్యభ్యభాషత । శ్రీమద్భాగవతాన్ముక్తిః సప్తాహం వాచ
నం కురు ॥ ౪౧ ॥ ఇతి సూర్యవచః సర్వైర్ధర్మరూపం తు విశ్రుతం । సర్వేఽబ్రువన్ప్రయత్నేన కర్తవ్యం సుకరం త్విదం ॥ ౪౨ ॥ గోక
ర్ణో నిశ్చయం కృత్వా వాచనార్థం ప్రవర్తితః । తత్ర సంశ్రవణార్థాయ దేశగ్రామాజ్జనా యయుః ॥ ౪౩ ॥ పంగ్వంధవృద్ధమం
దాశ్చ తేఽపి పాపక్షయాయ వై । సమాజస్తు మహాన్ జాతో దేవవిస్మయకారకః ॥ ౪౪ ॥ యదైవాసనమాస్థాయ గోకర్ణోఽకథయత్క
థాం । స ప్రేతోఽపి తదాయాతః స్థానం పశ్యన్నితస్తతః ॥ ౪౫ ॥ సప్తగ్రంథియుతం తత్రాపశ్యత్కీచకముచ్ఛ్రితం । తన్మూలచ్ఛి
ద్రమావిశ్య శ్రవణార్థం స్థితో హ్యసౌ ॥ ౪౬ ॥ వాతరూపస్థితిం కర్తుమశక్తో వంశమావిశత్ । వైష్ణవం బ్రాహ్మణం ముఖ్యం శ్రో
తారం పరికల్ప్య సః ॥ ౪౭ ॥ ప్రథమస్కంధతః స్పష్టమాఖ్యానం ధేనుజోఽకరోత్ । దినాంతే రక్షితా గాథా తదా చిత్రం బభూవ
హ ॥ ౪౮ ॥ వంశైకగ్రంథిభేదోఽభూత్సశబ్దం పశ్యతాం సతాం । ద్వితీయేఽహ్ని తథా సాయం ద్వితీయగ్రంథిభేదనం ॥ ౪౯ ॥ తృ
తీయేఽహ్ని తథా సాయం తృతీయగ్రంథిభేదనం । ఏవం సప్తదినైః సర్వంశసప్తగ్రంథివిభేదనం ॥ ౫౦ ॥ కృత్వాపి ద్వాదశస్కంధ
శ్రవణాత్ప్రేతతాం జహౌ । దివ్యరూపధరో జాతో తులసీదామమండితః ॥ ౫౧ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామో ముకుటీ కుండలాన్వితః ।
ననామ భ్రాతరం సద్యో గోకర్ణమితి చాబ్రవీత్ ॥ ౫౨ ॥ త్వయాహం మోచితో బంధో కృపయా ప్రేతకశ్మలాత్ । ధన్యా భాగవ
తీ వార్తా ప్రేతపీడావినాశినీ ॥ ౫౩ ॥ సప్తాహోఽపి తథా ధన్యః కృష్ణలోకఫలప్రదః । కంపంతే సర్వపాపాని సప్తాహశ్రవణే స్థితే ॥
అస్మాకం ప్రళయం సద్యః కథా చేయం కరిష్యతి । ఆర్ద్రం శుష్కం లఘు స్థూలం వాఙ్మనఃకర్మభిః కృతం ॥ ౫౪ ॥ శ్రవణం విదహేత్పా
పం పావకః సమిధో యథా । అస్మిన్వై భారతే వర్షే సూరిభిర్దేవసంసది ॥ ౫౬ ॥ అకథాశ్రావిణాం పుంసాం నిష్ఫలం జన్మ కీర్తి
తం । కిం మోహతో రక్షితేన సుపుష్టేన బలీయసా ॥ ౫౭ ॥ అధ్రువేణ శరీరేణ శుకశాస్త్రకథాం వినా । అస్థిస్తంభం స్నాయుబ
ద్ధం మాంసశోణితలేపితం ॥ ౫౮ ॥ చర్మావనద్ధం దుర్గంధం పాత్రం మూత్రపురీషయోః । జరాశోకవిపాకార్తం రోగమందిరమా
తురం ॥ ౫౯ ॥ దుష్పూరం దుర్ధరం దుష్టం సదోషం క్షణభంగురం । కృమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతం శరీరమితి వర్ణితం ॥ ౬౦ ॥ అస్థిరేణ స్థి
రం కర్మ కుతోఽయం సాధయేన్న హి । యత్ప్రాతః సంస్కృతం చాన్నం సాయం తచ్చ వినశ్యతి ॥ ౬౧ ॥ తదీయరససంపుష్టే కాయే
కా నామ నిత్యతా । సప్తాహశ్రవణాల్లోకే ప్రాప్యతే నికటే హరిః ॥ ౬౨ ॥ అతో దోషనివృత్త్యర్థమేతదేవ హి సాధనం । బుద్బు
దా ఇవ తోయేషు మశకా ఇవ జంతుషు । జాయంతే మరణాయైవ కథాశ్రవణవర్జితాః ॥ ౬౩ ॥ జడస్య శుష్కవంశస్య యత్ర గ్రం
థివిభేదనం । చిత్రం కిము తదా చిత్తగ్రంథిభేదః కథాశ్రవాత్ ॥ ౬౪ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః । క్షీయం
తే చాస్య కర్మాణి సప్తాహశ్రవణే కృతే ॥ ౬౫ ॥ సంసారకర్దమాలేపప్రక్షాళనపటీయసీ । కథాతీర్థే స్థితే చిత్తే ముక్తిరేవ బుధైః
స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ ఏవం బ్రువతి వై తస్మిన్ విమానమగమత్తదా । వైకుంఠవాసిభిర్యుక్తం ప్రస్ఫురద్దీప్తిమండలం ॥ ౬౭ ॥ సర్వేషాం
పశ్యతాం భేజే విమానం ధుంధులీసుతః । విమానే వైష్ణవాన్వీక్ష్య గోకర్ణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * అత్రై
వ బహవః సంతి శ్రోతారో మమ నిర్మలాః । ఆనీతాని విమానాని న తేషాం యుగపత్కుతః ॥ ౬౯ ॥ శ్రవణం సమభాగేన సర్వేషా
మిహ దృశ్యతే । ఫలభేదః కుతో జాతః ప్రబ్రువంతు హరిప్రియాః ॥ ౭౦ ॥ * హరిదాసా ఊచుః * శ్రవణస్య విభేదేన ఫలభేదోఽత్ర సం
స్థితః । శ్రవణం తు కృతం సర్వైర్న తథా మననం కృతం ॥ ౭౧ ॥ ఫలభేదస్తతో జాతో భజనాదపి మానద । సప్తరాత్రముపోష్యై
వ ప్రేతేన శ్రవణం కృతం ॥ ౭౨ ॥ మననాది తథా తేన స్థిరచిత్తే కృతం భృశం । అదృఢం చ హతం జ్ఞానం ప్రమాదేన హతం శ్రుతం ।
సందిగ్ధో హి హతో మంత్రో వ్యగ్రచిత్తో హతో జపః । అవైష్ణవో హతో దేశో హతం శ్రాద్ధమపాత్రకం ॥ ౭౪ ॥ హతమశ్రోత్రియే
దానమనాచారహతం కులం । విశ్వాసో గురువాక్యేషు స్వస్మిన్ దీనత్వభావనా ॥ ౭౫ ॥ మనోదోషజయశ్చైవ కథాయాం ని
శ్చలా మతిః । ఏవమాది కృతం చేత్స్యాత్తదా వై శ్రవణే ఫలం ॥ ౭౬ ॥ పునః శ్రవాంతే సర్వేషాం వైకుంఠే వసతిర్ధ్రువం । గోకర్ణ
తవ గోవిందో గోలోకం దాస్యతి స్వయం ॥ ౭౭ ॥ ఏవముక్త్వా యయుః సర్వే వైకుంఠం హరికీర్తనాః । శ్రావణే మాసి గోకర్ణః క
థాముచే తథా పునః ॥ ౭౮ ॥ సప్తరాత్రవతీం భూయః శ్రవణం తైః కృతం పునః । కథాసమాప్తౌ యజ్జాతం శ్రూయతాం తచ్చ
నారద ॥ ౭౯ ॥ విమానైః సహ భక్తైశ్చ హరిరావిర్బభూవ హ । జయశబ్దా నమఃశబ్దాస్తత్రాసన్బహవస్తదా ॥ ౮౦ ॥ పాంచజన్య
ధ్వనిం చక్రే హర్షాత్తత్ర స్వయం హరిః । గోకర్ణం తు సమాలింగ్య కరోత్స్వసదృశం హరిః ॥ ౮౧ ॥ శ్రోతౄనన్యాన్ ఘనశ్యా
మాన్ పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుండలినస్తథా చక్రే హరిః క్షణాత్ ॥ ౮౨ ॥ తద్గ్రామే యే స్థితా జీవా ఆశ్వచాండాలజాత
యః । విమానే స్థాపితాస్తేఽపి గోకర్ణకృపయా తదా ॥ ౮౩ ॥ ప్రేషితా హరిలోకే తే యత్ర గచ్ఛంతి యోగినః । గోకర్ణేన స గోపా

లోగో లోకం గోపవల్లభం ॥ ౮౪ ॥ కథాశ్రవణతః ప్రీతో నిర్మయా భక్తవత్సలః । అయోధ్యావాసినః పూర్వం యథా రామేణ
సంగతాః ॥ ౮౫ ॥ తథా కృష్ణేన తే నీతా గోలోకం యోగిదుర్లభం । యత్ర సూర్యస్య సోమస్య సిద్ధానాం న గతిః కదా ॥ తం లోకం
హి గతాస్తే తు శ్రీమద్భాగవతశ్రవాత్ ॥ ౮౬ ॥ బ్రూమో౽ద్య తే కిం ఫలబృందముజ్జ్వలం సప్తాహయజ్ఞేన కథాసు సంచితం । కర్ణే
న గోకర్ణకథాక్షరో యైః పీతశ్చ తే గర్భగతా న భూయః ॥ ౮౭ ॥ వాతాంబుపర్ణాశనదేహశోషణైస్తపోభిరుగ్రైశ్చిరకాలసం
చితైః । యోగైశ్చ సంయాంతి న తాం గతిం వై సప్తాహగాథాశ్రవణేన యాంతి యాం ॥ ౮౮ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం శాండిల్యో
పి మునీశ్వరః । పఠతే చిత్రకూటస్థో బ్రహ్మానందపరిప్లుతః ॥ ౮౯ ॥ ఆఖ్యానమేతత్పరమం పవిత్రం శ్రుతం సకృద్వై విదహేదఘౌ
ఘం । శ్రాద్ధే ప్రయుక్తం పితృతృప్తిమావహేన్నిత్యం సుపాఠాదపునర్భవం చ ॥ ౯౦ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగ
వతమాహాత్మ్యే గోకర్ణవర్ణనం నామ పంచమో౽ధ్యాయః ******************************

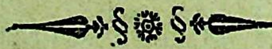
§ కుమారా ఊచుః. §

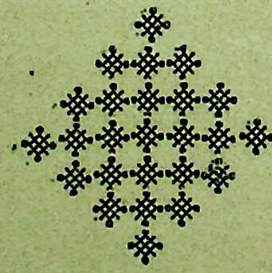
అథ తే సంప్రవక్ష్యామః సప్తాహశ్రవణే విధిం । సహాయైర్వసుభిశ్చైవ ప్రాయః సాధ్యో విధిః స్మృతః ॥ ౧ ॥ దైవజ్ఞం తు స
మాహూయ ముహూర్తం పృచ్ఛ్య యత్నతః । వివాహే యాదృశం విత్తం తాదృశం పరికల్పయేత్ ॥ ౨ ॥ నభస్య ఆశ్వినోర్జౌ చ
మార్గశీర్షః శుచిర్నభః । ఏతే మాసాః కథారంభే శ్రోతౄణాం మోక్షసూచకాః ॥ ౩ ॥ మాసానాం విగ్రహే యాని తాని త్యా
జ్యాని సర్వథా । సహాయాశ్చేతరే చాత్ర కర్తవ్యాః సోద్యమాశ్చ యే ॥ ౪ ॥ దేశే దేశే తథా సో౽యం వార్తా ప్రేష్యా ప్రయత్నతః ।
భవిష్యతి కథా చాత్ర ఆగంతవ్యం కుటుంబిభిః ॥ ౫ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రీయః శూద్రాదయో యే
చ తేషాం బోధో యతో భవేత్ ॥ ౬ ॥ దేశే దేశే విరక్తా యే వైష్ణవాః కీర్తనోత్సుకాః । తేష్వేవ పత్రం ప్రేష్యం చ తల్లేఖనమితీరి
తం ॥ ౭ ॥ సతాం సమాజో భవితా సప్తరాత్రం సుదుర్లభః । అపూర్వరసరూపైవ తథా చాత్ర భవిష్యతి ॥ ౮ ॥ శ్రీభాగవతపీయూ
షపానాయ రసలంపటాః । భవంతశ్చ తథా శీఘ్రమాయాత ప్రేమతత్పరాః ॥ ౯ ॥ నావకాశః కదాచిచ్చేద్దినమాత్రం తథాపి తు ।
సర్వథాగమనం కార్యం క్షణో౽త్రైవ సుదుర్లభః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాకారణం తేషాం కర్తవ్యం వినయేన చ । ఆగంతుకానాం సర్వే
షాం వాసస్థానాని కల్పయేత్ ॥ ౧౧ ॥ తీర్థే వాపి వనే వాపి గృహే వా శ్రవణం మతం । విశాలా వసుధా యత్ర కర్తవ్యం తత్కథాస్థ
లమ్ ॥ ౧౨ ॥ శోధనం మార్జనం భూమేర్లేపనం ధాతుమండనమ్ । గృహోపస్కరముద్ధృత్య గృహకోణే నివేశయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అ
ర్వాక్పంచాహతో యత్నాదాస్తీర్ణాని ప్రమేళయేత్ । కర్తవ్యో మండపః ప్రోచ్చైః కదళీఖండమండితః ॥ ౧౪ ॥ ఫలపుష్పద
లైర్విష్వగ్వితానేన విరాజితః । చతుర్దిక్షు ధ్వజారోపో బహుసంపద్విరాజితః ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వం సప్తైవ లోకాశ్చ కల్పనీయాస్సవి
స్తరం । తేషు విప్రా విరక్తాశ్చ స్థాపనీయాః ప్రబోధ్య చ ॥ ౧౬ ॥ పూర్వం తేషామాసనాని కర్తవ్యాని యథోత్తరమ్ । వక్తుశ్చాపి
తదా దివ్యమాసనం పరికల్పయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదఙ్ముఖో భవేద్వక్తా శ్రోతా వై ప్రాఙ్ముఖస్తదా । ప్రాఙ్ముఖశ్చేద్భవేద్వక్తా శ్రోతా
చోదఙ్ముఖస్తదా ॥ ౧౮ ॥ అథవా పూర్వదిగ్జ్ఞేయా పూజ్యపూజకమధ్యతః । శ్రోతౄణామాగమే ప్రోక్తా దేశకాలాదికోవిదైః ॥
విరక్తో వైష్ణవో విప్రో వేదశాస్త్రవిశుద్ధికృత్ । దృష్టాంతకుశలో ధీరో వక్తా కార్యో౽తినిస్స్పృహః ॥ ౨౦ ॥ అనేకధర్మవిభ్రాంతాః
స్త్రైణాః పాషండవాదినః । శుకశాస్త్రకథోచ్చారే త్యాజ్యాస్తే యది పండితాః ॥ ౨౧ ॥ వక్తుః పార్శ్వే సహాయార్థమన్యః
స్థాప్యస్తథావిధః । పండితః సంశయచ్ఛేత్తా లోకబోధనతత్పరః ॥ ౨౨ ॥ వక్త్రా క్షౌరం ప్రకర్తవ్యం దినాదర్వాగ్వ్రతాప్తయే ।
అరుణోదయే౽సౌ నిర్వర్త్య శౌచం స్నానం సమాచరేత్ ॥ ౨౩ ॥ నిత్యం సంక్షేపతః కృత్వా సంధ్యాద్యం సంప్రయత్నతః । కథా
విఘ్నవిఘాతాయ గణనాథం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ పితౄన్సంతర్ప్య శుద్ధ్యర్థం ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్ । మండలం చ ప్ర
కర్తవ్యం తత్ర స్థాప్యో హరిస్తథా ॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముద్దిశ్య మంత్రేణ చరేత్పూజావిధిం క్రమాత్ । ప్రదక్షిణనమస్కారాన్పూజాం
తే స్తుతిమాచరేత్ ॥ ౨౬ ॥ సంసారసాగరే మగ్నం దీనం మాం కరుణానిధే । కర్మమోహగృహీతాంగం మాముద్ధర భవార్ణవాత్ ॥
శ్రీమద్భాగవతస్యాపి తతః పూజా ప్రయత్నతః । కర్తవ్యా విధినా ప్రీత్యా ధూపదీపసమన్వితా ॥ ౨౮ ॥ తతస్తు శ్రీఫలం ధృత్వా నమ
స్కారం సమాచరేత్ । స్తుతిః ప్రసన్నచిత్తేన కర్తవ్యా కేవలం తదా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీమద్భాగవతాఖ్యో౽యం ప్రత్యక్షః కృష్ణ ఏవ హి ।
స్వీకృతో౽సి మయా నాథ ముక్త్యర్థం భవసాగరే ॥ ౩౦ ॥ మనోరథో మదీయో౽యం సఫలస్సర్వథా త్వయా । నిర్విఘ్నేనైవ కర్తవ్యో
దాసో౽హం తవ కేశవ ॥ ౩౧ ॥ ఏవం దీనవచః ప్రోక్త్వా వక్తారం చాథ పూజయేత్ । సంభూష్య వస్త్రభూషాభిః పూజాంతే తం
చ సంస్తవేత్ ॥ ౩౨ ॥ శుకరూప ప్రబోధజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద । ఏతత్కథాప్రకాశేన మదజ్ఞానం వినాశయ ॥ ౩౩ ॥ తదగ్రే ని
యమః పశ్చాత్కర్తవ్యశ్శ్రేయసే ముదా । సప్తరాత్రం యథాశక్త్యా ధారణీయస్స ఏవ హి ॥ ౩౪ ॥ వరణం పంచవిప్రాణాం
కథాభంగనివృత్తయే । కర్తవ్యం తైర్హరేర్జాప్యో ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణాన్వైష్ణవాంశ్చాన్యాంస్తథా కీర్త
నకారిణః । నత్వా సంపూజ్య దత్తాజ్ఞస్స్వయమాసనమావిశేత్ ॥ ౩౬ ॥ లోకవిత్తధనాగారపుత్రచింతాం వ్యుదస్య చ । కథాచి

త్తశ్శుద్ధమతిస్సలభేత్ఫలముత్తమం ॥ ౩౭ ॥ ఆసూర్యోదయమారభ్యసార్ధత్రిప్రహరాంతికం। వాచనీయాకథాసమ్యక్ ధీరకంఠంసుధీమతా ॥ ౩౮ ॥ కథావిరామఃకర్తవ్యోమధ్యాహ్నేఘటికాద్వయం। తత్కథామనుకార్యంవైకీర్తనంవైష్ణవైస్తదా ॥ ౩౯ ॥ మలమూత్రజయార్థంహిలఘ్వాహారస్సుఖావహః। హవిష్యాన్నేనకర్తవ్యోహ్యేకవారంకథార్థినా ॥ ౪౦ ॥ ఉపోష్యసప్తరాత్రంవైశక్తిశ్చేచ్ఛృణుయాత్తదా। ఘృతపానంపయఃపానంకృత్వావైశృణుయాత్సుఖమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఫలాహారేణవాశ్రావ్యమేకభక్తేనవాపునః। సుఖసాధ్యంభవేద్యత్తుకర్తవ్యంశ్రవణాయతత్ ॥ ౪౨ ॥ భోజనంతువరంమన్యేకథాశ్రవణకారకమ్। నోపవాసోవరఃప్రోక్తఃకథావిఘ్నకరోయది ॥ ౪౩ ॥ సప్తాహవ్రతినాంపుంసాంనియమాన్శృణునారద। విష్ణుదీక్షావిహీనానాం నాధికారఃకథాశ్రవే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచర్యమధస్సుప్తిః పత్రావల్యాంచభోజనమ్। కథాసమాప్తౌభుక్తిం చకుర్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౫ ॥ ద్విదళం మధుతైలం చగరిష్ఠాన్నం తథైవచ। భావదుష్టంపర్యుషితంజహ్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౬ ॥ కామంక్రోధంమదంమానంమత్సరంలోభమేవచ। దంభంమోహంతథాద్వేషందూరయేచ్చ కథావ్రతీ ॥ ౪౭ ॥ వేదవైష్ణవవిప్రాణాంగురుగోవ్రతినాంతథా। స్త్రీరాజమహతాంనిందాంవర్జయేద్యఃకథావ్రతీ ॥ ౪౮ ॥ రజస్వలాంత్యజమ్లేచ్ఛపతితవ్రాత్యకైస్తథా। ద్విజద్విడ్వేదబాహ్యైశ్చనవదేద్యఃకథావ్రతీ ॥ ౪౯ ॥ సత్యంశౌచందయాంమౌనమార్జవంవినయంతథా। ఉదారమానసంతద్వదేవంకుర్యాత్కథావ్రతీ ॥ ౫౦ ॥ దరిద్రశ్చక్షయీరోగీనిర్భాగ్యఃపాపకర్మవాన్। అనపత్యోమోక్షకామఃశృణుయాచ్చకథామిమామ్ ॥ ౫౧ ॥ అపుష్పాకాకవంధ్యాచవంధ్యాయాచమృతార్భకా। స్రవద్గర్భాచయానారీతయాశ్రావ్యఃప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ఏతేషువిధినాశ్రావేతదక్షయ్యతరంభవేత్। అత్యుత్తమాకథాదివ్యాకోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౫౩ ॥ ఏవంకృత్వావ్రతవిధిముద్యాపనమథాచరేత్। జన్మాష్టమీవ్రతమివకర్తవ్యంఫలకాంక్షిభిః ॥ ౫౪ ॥ అకించనేషుభక్తేషుప్రాయోనోద్యాపనాగ్రహః। శ్రవణేనైవపూతాస్తేనిష్కామావైష్ణవాయతః ॥ ౫౫ ॥ ఏవంనగాహయజ్ఞేస్మిన్సమాప్తేశ్రోతృభిస్తదా। పుస్తకస్యచవక్తుశ్చపూజాకార్యాతిభక్తితః ॥ ౫౬ ॥ ప్రసాదతులసీమాలాఃశ్రోతృభ్యశ్చాథదీయతాం। మృదంగతాలలలితంకర్తవ్యంకీర్తనంతతః ॥ ౫౭ ॥ జయశబ్దంనమశ్శబ్దంశంఖశబ్దంచకారయేత్। విప్రేభ్యోయాచకేభ్యశ్చవిత్తమన్నంచదీయతామ్ ॥ ౫౮ ॥ విరక్తశ్చేద్భవేచ్ఛ్రోతాగీతావాచ్యాపరేఽహని। గృహస్థశ్చేత్తదాహోమఃకర్తవ్యఃకర్మశాంతయే ॥ ౫౯ ॥ ప్రతిశ్లోకంచజుహుయాద్విధినాదశమస్యచ। పాయసంమధుసర్పిశ్చతిలాన్నాదికసంయుతమ్ ॥ ౬౦ ॥ అథవాహవనంకుర్యాద్గాయత్ర్యాసుసమాహితః। తన్మయత్వాత్పురాణస్యపరమస్యచతత్త్వతః ॥ ౬౧ ॥ హోమాశక్తౌబుధోహౌమ్యందద్యాత్తత్ఫలసిద్ధయే। నానాచ్ఛిద్రనిరోధార్థంన్యూనతాధికతాఖ్యయోః ॥ ౬౨ ॥ దోషయోఃప్రశమార్థంచపఠేన్నామసహస్రకం। తేనస్యాత్సఫలంసర్వంనాస్త్యస్మాదధికంయతః ॥ ౬౩ ॥ ద్వాదశబ్రాహ్మణాన్పశ్చాద్భోజయేన్మధుపాయసైః। దద్యాత్సువర్ణధేనుంచవ్రతపూర్ణత్వహేతవే ॥ ౬౪ ॥ శక్తౌపలత్రయమితంస్వర్ణసింహంవిధాయచ। తత్రాస్యపుస్తకంస్థాప్యంలిఖితంలలితాక్షరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంపూజ్యావాహనాద్యైస్తదుపచారైఃసదక్షిణం। వస్త్రభూషణగంధాద్యైఃపూజితాయయతాత్మనే ॥ ౬౬ ॥ ఆచార్యాయసుధీర్దత్వాముక్తస్స్యాద్భవబంధనైః। ఏవంకృతేవిధానేచసర్వపాపనివారణే ॥ ౬౭ ॥ ఫలదంస్యాత్పురాణంతుశ్రీమద్భాగవతంశుభం। ధర్మకామార్థమోక్షాణాంసాధనంస్యాన్నసంశయః ॥ ౬౮ ॥ * కుమారాఊచుః * ఇతితేకథితంసర్వంకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసి। శ్రీమద్భాగవతేనైవభుక్తిముక్తీకరేస్థితే ॥ ౬౯ ॥ * సూతఉవాచ * ఇత్యుక్త్వాతేమహాత్మానఃప్రోచుర్భాగవతీంకథాం। సర్వపాపహరాంపుణ్యాంభుక్తిముక్తిప్రదాయినీమ్ ॥ ౭౦ ॥ శృణ్వతాంసర్వభూతానాంసప్తాహంనియతాత్మనాం। యథావిధితతోదేవంతుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౭౧ ॥ తదంతేజ్ఞానవైరాగ్యభక్తీనాంపుష్టతాపరా। తారుణ్యంపరమంచాభూత్సర్వభూతమనోహరమ్ ॥ ౭౨ ॥ నారదశ్చకృతార్థోభూత్సిద్ధేస్వీయేమనోరథే। పులకీకృతసర్వాంగఃపరమానందసంభృతః ॥ ౭౩ ॥ ఏవంకథాంసమాకర్ణ్యనారదోభగవత్ప్రియః। ప్రేమగద్గదయావాచాతానువాచకృతాంజలిః ॥ ౭౪ ॥ * నారదఉవాచ * ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోఽస్మిభవద్భిఃకరుణాపరైః। అద్యమేభగవాన్లబ్ధఃసర్వపాపహరోహరిః ॥ ౭౫ ॥ శ్రవణంసర్వధర్మేభ్యోవరంమన్యేతపోధనాః। వైకుంఠస్థోయతఃకృష్ణఃశ్రవణాద్యస్యలభ్యతే ॥ ౭౬ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంబ్రువతివైతత్రనారదేవైష్ణవోత్తమే। పరిభ్రమన్సమాయాతఃశుకోయోగేశ్వరస్తదా ॥ ౭౭ ॥ తత్రాయయౌషోడశవార్షికస్తదావ్యాసాత్మజోజ్ఞానమహాబ్ధిచంద్రమాః। కథావసానేనిజలాభపూర్ణఃప్రేమ్ణాపఠన్భాగవతంశనైశ్శనైః ॥ ౭౮ ॥ దృష్ట్వాసదస్యాఃపరమోరుతేజసంసద్యస్సముత్థాయదదుర్మహాసనం। ప్రీత్యాసురర్షిస్తమపూజయత్సుఖంస్థితోవదత్సంశృణుతామలాంగిరం ॥ ౭౯ ॥ * శ్రీశుకఉవాచ * నిగమకల్పతరోర్గళితంఫలంశుకముఖాదమృతద్రవసంయుతం। పిబతభాగవతంరసమాలయంముహురహోరసికాభువిభావుకాః ॥ ౮౦ ॥ ధర్మఃప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్రపరమోనిర్మత్సరాణాం

సతాం వేద్యం వాస్తవమత్ర వస్తు శివదం తాపత్రయోన్మూలనం। శ్రీమద్భాగవతే మహామునికృతే కిం వా పరైరీశ్వరస్సద్యో హృద్యవరుధ్యతేఽత్ర కృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥౮౧॥ శ్రీమద్భాగవతం పురాణతిలకం యద్వైష్ణవానాం ధనం యస్మిన్పారమహంస్యమేవమమలం జ్ఞానం పరం గీయతే। యత్ర జ్ఞానవిరాగభక్తిసహితం నైష్కర్మ్యమావిష్కృతం తచ్ఛృణ్వన్ప్రపఠన్విచారణపరో భక్త్యా విముచ్యేన్నరః ॥౮౨॥ స్వర్గే సత్యే చ కైలాసే వైకుంఠే నాస్త్యయం రసః। అతః పిబంతు సద్భాగ్యా మా మా ముంచత కర్హిచిత్ ॥౮౩॥ * సూత ఉవాచ * ఏవం బ్రువాణే సతి బాదరాయణే మధ్యే సభాయాం హరిరావిరాసీత్। ప్రహ్లాదబల్యుద్ధవఫల్గునాదిభిర్వృతస్సురర్షిస్తమపూజయచ్చ తాన్ ॥౮౪॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నం మహదాసనే హరిం తే చక్రిరే కీర్తనమగ్రతస్తదా। భవో భవాన్యా కమలాసనస్తు తత్రాగమత్కీర్తనదర్శనాయ ॥౮౫॥ ప్రహ్లాదస్తాలధారీ తరలగతితయా చోద్ధవః కాంస్యధారీ వీణాధారీ సురర్షిః స్వరకుశలతయా రాగకర్తాఽర్జునోఽభూత్। ఇంద్రోఽవాదీన్మృదంగం జయజయసుకరాః కీర్తనే తే కుమారా యత్రాగ్రే భావవక్తా రసవిరచనయా వ్యాసపుత్రో బభూవ ॥౮౬॥ ననర్త మధ్యే త్రికమేవ తత్ర భక్త్యాదికానాం నటవత్సుతేజసాం। అలౌకికం కీర్తనమేతదీక్ష్య హరిః ప్రసన్నోఽపి వచోఽబ్రవీత్తత్ ॥౮౭॥ మత్తో వరం భాగవతా వృణుధ్వం ప్రీతః కథాకీర్తనతోఽస్మి సాంప్రతం। శ్రుత్వేతి తద్వాక్యమతిప్రసన్నాః ప్రేమార్ద్రచిత్తా హరిమూచిరే తే ॥౮౮॥ నగాహగాథాసు చ సర్వభక్తైరేభిస్త్వయా భావ్యమతిప్రయత్నాత్। మనోరథోఽయం పరిపూరణీయస్తథేతి చోక్త్వాంతరధీయతాచ్యుతః ॥౮౯॥ తతోఽనమత్తచ్చరణేషు నారదస్తథా శుకాదీనపి తాపసాంశ్చ। అథ ప్రహృష్టాః పరినష్టమోహాః సర్వే యయుః పీతకథామృతాస్తే ॥౯౦॥ భక్తిః సుతాభ్యాం సహ రక్షితా సా శాస్త్రే స్వకీయేఽపి తదా శుకేన। అతో హరిర్భాగవతస్య సేవనాచ్చిత్తం సమాయాతి హి వైష్ణవానాం ॥౯౧॥ దారిద్ర్యదుఃఖజ్వరదాహితానాం మాయాపిశాచీపరిమర్దితానాం। సంసారసింధౌ పరిపాతితానాం క్షేమాయ వై భాగవతం ప్రగర్జతి ॥౯౨॥ * శౌనక ఉవాచ * శుకేనోక్తం కదా రాజ్ఞే గోకర్ణేన కదా పునః। సురర్షయే కదా బ్రాహ్మైశ్ఛింధి మే సంశయం త్విమం ॥౯౩॥ * సూత ఉవాచ * ఆకృష్ణనిర్గమాత్త్రింశద్వర్షాధికగతే కలౌ। నవమీతో నభస్యే చ కథారంభం శుకోఽకరోత్ ॥౯౪॥ పరీక్షిచ్ఛ్రవణాంతే చ కలౌ వర్షశతద్వయే। శుద్ధే శుచౌ నవమ్యాం చ ధేనుజోఽకథయత్కథాం ॥౯౫॥ తస్మాదపి కలౌ ప్రాప్తే త్రింశద్వర్షగతే సతి। ఊచురూర్జే సితే పక్షే నవమ్యాం బ్రహ్మణస్సుతాః ॥౯౬॥ ఇత్యేతత్తే సమాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహం త్వయాఽనఘ। కలౌ భాగవతీ వార్తా భవరోగవినాశినీ ॥౯౭॥ కృష్ణప్రియం సకలకల్మషనాశనం చ ముక్త్యేకహేతుమిహ భక్తివిలాసకారి। సంతః కథానకమిదం పిబతాదరేణ లోకే హి తీర్థపరిశీలనసేవయా కిం ॥౯౮॥ స్వపురుషమపి వీక్ష్య పాశహస్తం వదతి యమః కిల తస్య కర్ణమూలే। పరిహర భగవత్కథాసు మత్తాన్ప్రభురహమన్యనృణాం న వైష్ణవానాం ॥౯౯॥ అసారే సంసారే విషయవిషసంగాకులధియః క్షణార్ధం క్షేమార్థం పిబత శుకగాథాతులసుధాం। కిమర్థం వ్యర్థం భో వ్రజత కుపథే కుత్సితకథే పరీక్షిత్సాక్షీ యచ్ఛ్రవణగతముక్త్యుక్తికథనే॥ రసప్రవాహసంస్థేన శ్రీశుకేనేరితా కథా। కంఠే సంబధ్యతే యేన స వైకుంఠప్రభుర్భవేత్ ॥౧౦౧॥ ఇతి చ పరమగుహ్యం సర్వసిద్ధాంతసిద్ధం సపది నిగదితం తే శాస్త్రపుంజం విలోక్య। జగతి శుకకథాతో నిర్మలం నాస్తి కించిత్ పిబ పరసుఖహేతోర్ద్వాదశస్కంధసారం ॥౧౦౨॥ ఏతాం యో నియతతయా శృణోతి భక్త్యా యశ్చైనాం కథయతి శుద్ధవైష్ణవాగ్రే। తౌ సమ్యగ్విధికరణాత్ఫలం లభేతే యాథార్థ్యాన్న హి భువనే కిమప్యసాధ్యం ॥౧౦౩॥ ****************************

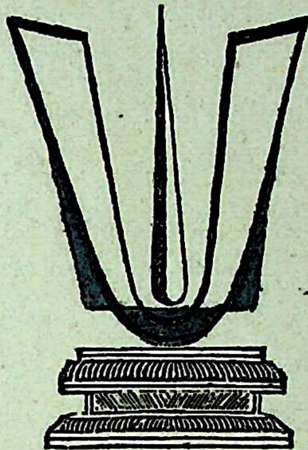
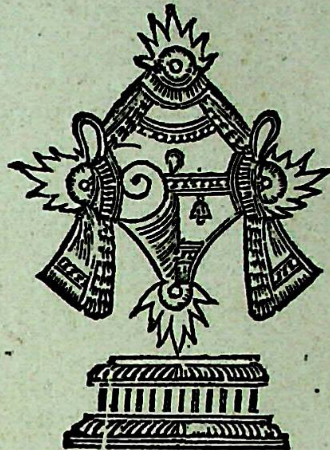
ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే
శ్రవణవిధికథనం నామ షష్ఠోఽధ్యాయః.
హరిః ఓమ్ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ప్రథమస్కన్ధే - ప్రథమోధ్యాయః

శుక్లామ్బరధరంవిష్ణుంశశివర్ణం చతుర్భుజమ్। ప్రసన్న వదనంధ్యాయేత్సర్వ విఘ్నోపశాన్తయే ॥
యస్యద్విరదవక్త్రాద్యాఃపారిషద్యాఃపరశ్శతమ్ । విఘ్నంనిఘ్నన్తి సతతంవిష్వక్సేనంతమాశ్రయే ॥

మూలం ॥ హరిఃఓం ॥

జన్మాద్యస్యయతోన్వయాదితరతశ్చార్థేష్వభిజ్ఞస్స్వరాట్తేనే బ్రహ్మహృదాయఆదికవయేముహ్యన్తియం
సూరయః। తేజోవారిమృదాంయథా వినిమయో యత్రత్రిసర్గోమృషా ధామ్నాస్వేనసదానిరస్తకుహకం
సత్యంపరంధీమహి...॥౧॥

వ్యాఖ్యా॥ వన్దేవాత్స్యమహాబలార్యతనయంవాత్సల్యవారాంనిధింశ్రీశైలేశగురుంశ్రియఃపతిమపిప్రాచార్యపారంపరీమ్ తుర్యంవ్యూహమశేషహేతుమజితస్యాంశంతదుత్సఙ్గజం దేవర్షిప్రవరంపరాశరసుతంవ్యాసంచవైయాసకిమ్ ॥౧॥ శ్రీశైలపూర్ణాదఖిలేతిహాసపురాణజాలంసమవాప్యయేన। ప్రావర్తిసందర్శయ తేవశిష్యభావంమునింలక్ష్మణమాశ్రయేహమ్ ॥౨॥ శ్రీరామానుజయోగిపూర్ణకరుణాపాత్రంమహాన్తంతతస్సంప్రాప్తాఖిలవేదవిద్యమఖిలాన్యో ద్రామిడాన్వ్యాకరోత్ । వేదాన్తార్థకురుకేశ్వరంగుణనిధింశ్రీవిష్ణుచిత్తంగురుంవాత్సల్యంతంవరదంచవాగ్విజయినంవ్యాసార్యమీడీమహి ॥ ౩ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణమఖిలంవ్యాఖ్యాతృభిర్వ్యాకృతంవ్యాసార్యైర్యతిరాజభాష్యవచసామర్థ్యంబుధానాంముదే। మన్దానామపిమాదృశామవగమాయాహంతదాదర్శితంపన్థానంసముపాశ్రితోవివృణుయాంమత్వాహసంతుష్యతామ్ ॥ ౪॥ తత్రభవాన్పారాశర్యస్సత్యవత్యాంభగవదంశేనావతీర్ణోబాదరాయణోఽఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణేనపరేణ బ్రహ్మణావిరచితేఽస్మిన్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తేదేవమనుష్యపశుపాదపస్త్రీపుంసచాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యాదిభేదభిన్నేజగతితదుపకల్పితతదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాః-చతుర్ముఖాదిపరలపరా ప్రవర్తితస్మిన్నశ్వసితరూపధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థచతుష్టయతత్సాధనావబోధ్యధీతవేదానపిస్వస్వకర్మవాసనానువర్తిబుద్ధ్యనుగుణప్రవృత్తకర్మానుగుణగర్భజన్మజరామరణాదిసాంసారికదుఃఖోపహతాన్-అనవగతవేదార్థాన్జనానవలోక్యానుకమ్పితమనాస్తదుజ్జిజీవయిషయా తేషాందురవబోధం ప్రతిజన్మహితోపదేశేనమాతాపితృసహస్రేభ్యోప్యతివత్సలతమంభాగద్వయాత్మకంవేదంవ్యాచిఖ్యాసుస్తావత్స్వశిష్యేణభగవతాజైమినినామహర్షిణాపూర్వభాగంవ్యాఖ్యాపయ్యస్వయముత్తరభాగంసమీచీనైశ్శారీరకనయైర్వ్యాఖ్యాయప్రాయశః

పూర్వభాగోపబృంహణాత్మకం పఞ్చమవేదత్వేన ప్రసిద్ధం శ్రీమహాభారతాఖ్యమితిహాసం నిర్మాయ ప్రాధాన్యేన వేదాన్తార్థోపబృంహణాత్మకం శ్రీమద్భాగవతాఖ్యం పురాణరత్నం చికీర్షుస్తావదిష్టదేవతోపాసనాత్మకం మఙ్గళమాచరతి ప్రథమశ్లోకేన॥ జన్మాదీత్యాదినా, యద్యపి కేచిదిదం పురాణం శుకకర్తృకమితి వదన్తి-యద్యపి చోపనిషద్భాగోపబృంహణపరేషు తత్తత్త్వేపి సాత్త్వికతయా ప్రత్యక్షశ్రుత్యనుగుణార్థతయా చ ప్రబలేషు ప్రబన్ధేషు వాసిష్ఠపౌత్రప్రత్యక్షశ్రుత్యభీష్టతమపఞ్చమశ్రుతిప్రవర్తకభగవదంశపారాశర్యతనయపరమర్షిప్రణీతం పురాణం శ్రీమద్భాగవతమశేషజగత్ప్రథితం పరమనిశ్శ్రేయసాభ్యర్థిభిరత్యన్తముపాదేయమ్-యథాహి పాద్మే అమ్బరీషం ప్రతి గౌతమేనోక్తం-అమ్బరీష శుకప్రోక్తం శృణు భాగవతం సదా। పఠస్వస్వముఖేనాపి యదీచ్ఛసి భవక్షయమితీతి శ్రీవ్యాసార్యశ్రీసూక్తేశ్చ శుకకర్తృకత్వమవగమ్యతే, తథాపి, తత్ర ప్రణీతమిత్యస్య ప్రవర్తితమిత్యర్థః॥ పారాశర్యేత్యస్యక్ళ్పతేతి శేషః-తథమేత్యస్య తదిత్యాదిః, అన్యథా తత్పురాణస్థబహువచనవిరోధాపత్తేః,, తథాహి తావదస్మిన్నేవ స్కన్ధే తృతీయేఽధ్యాయే,, ఉత్తమశ్లోకచరితం చకార భగవానృషిః। నిశ్శ్రేయసాయ లోకస్య ధన్యం స్వస్త్యయనం మహత్॥ తదిదం గ్రాహయామాస సుతమాత్మవిదాం వరమ్॥ ఇతి వ్యాసకర్తృకత్వం స్పష్టం ప్రతీయతే ॥ తథా శ్రీనారదస్యాజ్ఞయా ఏతత్పురాణనిర్మాణం-తచ్చాస్మిన్నేవ స్కన్ధే స్పష్టీభవిష్యతి॥ అనర్థోపశమం సాక్షాద్భక్తియోగమధోక్షజే । లోకస్యాజానతో వ్యాసశ్చక్రే సాత్వతసంహితామితి- తథా ద్వితీయే ప్రథమేఽధ్యాయే-ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితం। అధీతవాన్ ద్వాపరాదౌ పితుర్ద్వైపాయనాదహమితి శుకోక్తేరపి తదవగమ్యతే, తథా నవమే ద్వావింశేఽధ్యాయే-యస్యాం పరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణో హరేః కలా- వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహమిదమధ్యగామ్॥ హిత్వా స్వశిష్యాన్ పైలాదీన్ భగవాన్బాదరాయణః। మహ్యం పుత్రాయ శాన్తాయ పరం గుహ్యమిదం జగావితి శుకోక్తేశ్చ తదవగమ్యతే॥ ఉదాహృతవ్యాసార్యశ్రీసూక్తిగతహేతుభిరేవాస్య పురాణరత్నస్య ప్రామాణ్యమత ఏవోపాదేయత్వం చ స్పష్టమవగమ్యత ఇతి న తత్రాస్మాభిః కార్యో యత్నః-పురాణాన్తరసంవాదశ్చ తదనన్తరమేవ స్పష్టీభవిష్యతి-అత్ర గాయత్ర్యుపక్రమత్వం ప్రతీయతే-ధీమహీతి శబ్దతః పదాన్తరైరర్థతశ్చ తదుపక్రమత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్-గాయత్ర్యుపక్రమత్వం చాస్య స్కాన్దే పురాణే ఉత్తరఖణ్డే, గ్రన్థోఽష్టాదశసాహస్రో ద్వాదశస్కన్ధసమ్మితః ॥ హయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యా యత్ర వృత్రవధస్తథా - గాయత్ర్యా చ సమారమ్భస్తద్వై భాగవతం విదురితి॥ తథా చోక్తం మాత్స్యే॥ ఆరభ్య యత్ర గాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మవిస్తరః। వృత్రాసురవధశ్చాపి యత్ర భాగవతం విదురితి॥ తత్ర జన్మాద్యస్య యత ఇతి జగత్కారణత్వప్రతిపాదనేన తదర్థకసవితృశబ్దార్థ ఉక్తః- వేదాన్తప్రసిద్ధిం ద్యోతయితా యత ఇతి పదేన తచ్ఛబ్దార్థశ్చ సూచితః-సూరయ ఇత్యనేన వరేణ్యశబ్దార్థ ఉక్తః,, ఉక్తం హి సర్వజ్ఞస్య విశ్రీవివరణే,, వరైర్నేయం వరేణ్యం తు వరాధ్యాతార ఈరితా ఇతి - తేన ఇత్యాదినా దేవశబ్దార్థ ఉక్తః-ద్యోతనస్సర్వభావానాం ద్యోతమానస్స్వయం సదా॥ అజ్ఞానమఖిలం తు ద్యత్యస్మిన్నితి తతోఽప్యుక్తం, ద్యత్ ఖణ్డయ, ఇతి దో అవఖణ్డనే, ద్యోతనః ప్రకాశకః- జన్మాదీత్యనేన చ దేవశబ్దార్థ ఉక్తః జగద్వ్యాపారో హి తల్లీలా- ధామ్నేత్యాదినా భర్గశబ్దార్థ ఉక్తః- భర్గస్తేజస్సమాఖ్యాతం భర్జయత్యఖిలం కష్టమితి చ తత్రాప్యుక్తం, స్వరాట్ స్వతన్త్రః, ప్రేరకత్వేన ధీప్రచోదనం- ద్యోతనమ్- ధియో ధీపూర్వికాశ్చేష్టాః ప్రేరణం తు ప్రచోదనమితి హి తత్రోక్తం, ఏవం ప్రదర్శితయా దిశా గాయత్ర్యుపక్రమత్వసిద్ధిః, అథ పదాని యోజ్యన్తే- ప్రబన్ధస్య వేదాన్తార్థోపబృంహణరూపతాం దర్శితాం ద్యోతయతి- జన్మాదీతి- యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్త ఇతి వేదాన్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్ శారీరకార్థసంగ్రహం చాత్ర ద్యోతయతి॥ శారీరకద్వితీయసూత్రస్యైవాదావుపాదానాత్ -శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవ పరం ధీమహీత్యత్ర బ్రహ్మేత్యధ్యాహార్యో బోధ్యః- అస్య చిదచిన్మయస్య జగతో యతో జన్మాది-తం సత్యం పరం బ్రహ్మ ధీమహీత్యన్వయః- కారణం తు ధ్యేయ ఇతి శ్రుతేరితి భావః- ఏవమన్యేషామపి యచ్ఛబ్దానాం- జన్మాదీతి తద్గుణసంవిజ్ఞానో బహువ్రీహిః- జన్మస్థితిలయమన్యపదార్థః- అత ఏవ నపుంసకత్వమేకవచనత్వం చ- అతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిత్వే సృష్టికారణత్వాసిద్ధిః- తథా స్థితిలయయోరేవాన్యపదార్థత్వేన జన్మాదిశబ్దస్య ద్వివచనాన్తత్వే,, ఈదూదేద్ద్వివచనమితి ప్రగృహ్యసంజ్ఞాయాం సన్ధ్యభావప్రసఙ్గః- తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిపక్షే జన్మాదిత్రయాణామసముదితానామన్యపదార్థత్వే జన్మాదిశబ్దస్య బహువచనాన్తత్వాపత్తిః ॥ జన్మన ఏవాన్యపదార్థత్వం సమస్యమానపదార్థత్వం చ విరుద్ధం - జన్మప్రత్యేవ తస్యాదిత్వానుపపత్తిశ్చ- అతో జన్మస్థితిలయసమాహారమన్యపదార్థం వివక్షిత్వా జన్మాదీతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః ప్రయుక్తః - తస్యాన్యపదార్థస్య గుణా విశేషణాని సమస్యమానపదార్థా ఇతి యావత్ - తేషాం- సమిత్యేకీకారే- సంవిజ్ఞానం విశేష్యభూతాన్యపదార్థాన్తర్భావేన విజ్ఞానం యస్మాద్బహువ్రీహేర్లమ్బకర్ణో గత ఇత్యాదేః- స తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః - తద్విపరీతశ్చిత్రగురిత్యాదిస్త్వతద్గుణసంవిజ్ఞానః- యతో జన్మాదితద్ధీమహీత్యనేన జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణం వివక్షితం, యతో వా ఇమానీత్యాదిశ్రుతౌ ప్రతివాక్యం తద్బ్రహ్మేత్యనుక్తైరనేకలక్షణవైయర్థ్యాచ్చ జన్మాదిహేతుత్వసముదాయ ఏకం లక్షణం- న తు జన్మకారణత్వం స్థితికారణత్వం లయకారణత్వం చేత్యేకైకం లక్షణం - అత్ర

హి సత్యం పరం బ్రహ్మ ధీమహీత్యేతావన్మాత్రోక్తౌ బ్రహ్మశబ్దస్య బృహన్మహదాదిశబ్దపర్యాయత్వాభిధానేన ప్రకృతిజీవాదిప
రత్వస్యాపి సంభవాత్తేషామేవాత్ర ధ్యేయత్వం ప్రసక్తం - తద్వ్యుదాసాయాత్ర ధ్యేయస్య బ్రహ్మణో నిరతిశయబృహత్త్వం
స్వరూపగుణబృహత్త్వం తదేవ బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, ప్రకృత్యాదిషు బ్రహ్మశబ్దస్త్వౌపచారికశ్చేతి వక్తుమత్ర లక్షణము
చ్యతే ॥ తత్ర చైకేనైవ సముదాయలక్షణేన ధ్యేయస్య బ్రహ్మణో నిరతిశయబృహత్త్వలాభాత్తత ఏవ ప్రకృత్యాదివ్యుదాసా
న్నానేకలక్షణత్వం - అన్యథా సృష్టికారణత్వమాత్రోక్తౌ తదనుకూలజ్ఞానశక్త్యాదిలాభేపి స్థిత్యాద్యనుకూలజ్ఞానశక్త్యాద్యలా
భేన నిరతిశయబృహత్త్వాసిద్ధిః - న చ త్రితయోక్తావపి మోచకత్వోపయోగిజ్ఞానశక్త్యాద్యలాభ ఇతి వాచ్యమ్ । మోక్షస్య స్థితిల
యాన్యతరాన్తర్భూతత్వేన తత్కారణత్వోక్త్యైవ తల్లాభాత్ - స్థితిర్హ్యనిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణరూపా - మో
చకత్వం చ తాదృశమేవ - యది చాయం మోక్షః అత్యన్తికనాశరూప ఇష్టః-తర్హి లయాన్తర్భూతః - యత ఇతి హేతౌ పంచమీ-న
తు, జనికర్తుః ప్రకృతి,,రిత్యపాదానసంజ్ఞాయాం పఞ్చమీ। తథా సతి స్థితిప్రళయయోరనన్వయస్స్యాత్ - జనికర్తుః ప్రకృతిరితి సూ
త్రేహి ప్రకృతిశబ్ద ఉపాదానకారణవాచీ - జాయమానస్యోపాదానకారణమపాదానసంజ్ఞకమితి తత్సూత్రార్థాత్ - అత్రత
త్సూత్రవిహితాపాదానసంజ్ఞానిమిత్తపఞ్చమ్యభ్యుపగమే జన్మకారణత్వస్య లక్షణత్వలాభేప్యాదిశబ్దగ్రాహ్యస్థితిలయకార
ణత్వస్య లక్షణత్వాలాభాత్తయోరనన్వయః స్ఫుట ఏవ - హేత్వర్థపఞ్చమ్యాంతు-హేతుత్వస్య నిమిత్తోపాదానసాధారణ్యా
త్తదన్వయ ఉపపన్నః ॥ తత్ర భావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగిత్వముపాదానత్వం, నిమిత్తత్వం నామ కర్తృత్వం, ఏ
వం చాత్ర జగజ్జన్మాదీన్ప్రత్యుపాదానత్వనిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వం బ్రహ్మణో లక్షణం వివక్షితం ॥ నను లోకే మృ
త్కులాలయోర్విభిన్నయోరేవోపాదానత్వనిమిత్తత్వదర్శనాత్కథమేకస్యోభయవిధకారణత్వమిత్యత్రాహ ॥ అన్వయాది
తరతశ్చార్థేష్వితి - అర్థేషు కార్యభూతేష్వర్థేషు దేవమనుష్యాదిషు-అన్వయాదనువృత్తేరుపాదానత్వం, ఇతరతో వ్యతిరేకా-ద
నన్వయాత్ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేన తస్మిన్నియన్తృతయాపృథగేవావస్థానా.న్నిమిత్తత్వం చైకస్యైవ బ్రహ్మణ ఉపప
న్నమిత్యర్థః । కులాలస్యాసర్వశక్తేర్ఘటాదిషు మృత్కార్యేష్వనన్వయాన్నోపాదానత్వం, అచేతనాయా మృదస్తు వ్యతిరేకా
భావాన్న నిమిత్తత్వం బ్రహ్మణస్తు ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరానవగతస్య కేవలవేదాన్తైకసమధిగమ్యస్య చిదచిద్విలక్షణస్యోభ
యవిధకారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తియుక్తస్యాన్వయవ్యతిరేకయోర్వేదాన్తేభ్యోఽవగతత్వాదుభయవిధకార
ణత్వోపపత్తిరితి భావః ॥ వేదాన్తాశ్చ, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ-ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం-అయమాత్మా బ్రహ్మ-తత్త్వమసీత్యాద
యోఽన్వయప్రతిపాదకాః-తదైక్షత-యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అన్తరో యం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరం యః పృ
థివీమన్తరో యమయతి య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమన్తరో యమయ
తీత్యాద్యాః వ్యతిరేకప్రతిపాదకాః ॥ యద్వా ॥ ఏవంవిధానాముభయవిధకారణత్వనిర్వాహకాన్వయవ్యతిరేకప్రతిపాదకా
నాముభయవిధకారణత్వప్రతిపాదకానాం - సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే
య-సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజా ఇత్యాదీనాం చ వేదాన్తానాం బ్రహ్మణి ప్రతిపాదకతయాన్వయాత్, అర్థేష్వితర
తోఽనన్వయాత్ ప్రకృతిపురుషాదిషూభయవిధకారణత్వప్రతిపాదకత్వేనాన్వయాభావాచ్చ బ్రహ్మైవోభయవిధం కారణమి
త్యర్థః ॥ యథా బ్రహ్మస్వరూపగుణాదికం శాస్త్రైకసమధిగమ్యం తద్వదుభయవిధం కారణత్వం బ్రహ్మణ్యేవ శాస్త్రేభ్యోఽ
వగతం న తు ప్రకృత్యాదిష్వితి భావః ॥ అస్మిన్పక్షే అన్వయాదిత్యనేన సమన్వయాధ్యాయప్రథమపాదార్థ ఉక్తః - ఇతరత ఇత్య
నేన త్రిపాద్యర్థః । బ్రహ్మ కారణమేవ బ్రహ్మైవ కారణమిత్యయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదేన కారణత్వం హి సమన్వయాధ్యాయే
సమర్థితం-పూర్వవ్యాఖ్యానే తు-అనువృత్త్యననువృత్తిభ్యాముపాదానత్వనిమిత్తత్వనిర్వాహకాభ్యాం తదుభయవిధకారణత్వే
సాధితే అర్థాదేవ ప్రకృత్యాదీనామకారణత్వసిద్ధేరయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదావర్థాదేవ సిధ్యతః ॥ యద్వా ॥ సమన్వయాదు
భయవిధకారణత్వస్య బ్రహ్మణ్యేవ సంగతేః, అర్థేషు ప్రకృత్యాదిషు-ఇతరతోఽసంగతేశ్చ, బ్రహ్మణ ఏవ కారణత్వమిత్యర్థః ॥ ఏకమే
వాద్వితీయమిత్యనేన హి కృత్స్నజగత ఏకమేవోభయవిధకారణమవగతం, తత్ర ప్రకృత్యాదిషూభయవిధకారణత్వోపయుక్త
సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాద్యభావస్య బ్రహ్మణి తత్సద్భావస్య చ శ్రుతిభ్య ఏవ-యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ - సత్యకామస్సత్యసంకల్పః -
పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ॥ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ ॥ అజామేకాం లోహితశుక్ల
కృష్ణామిత్యాదిభ్యోఽవగమాదుభయవిధకారణం బ్రహ్మైవేతి భావః, అస్మిన్పక్షే సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణప్ర
తిపాదకత్వేన వేదాన్తానాం బ్రహ్మణ్యన్వయాత్తస్మిన్నుభయవిధకారణత్వోపపత్తిః, తదుపపత్తేశ్చ జన్మాదికారణ
త్వస్య లక్షణత్వసిద్ధిరవగన్తవ్యా- అస్మిన్నపి పక్షే అయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదః శాబ్దః - యద్వా, బ్రహ్మ, న లక్షణేన ప్రతిప
త్తవ్యం, అనుమానేనాప్యవగన్తుం శక్యత్వాత్-అప్రాప్తే హి శాస్త్రమర్థవత్ - శాస్త్రైకప్రమాణకత్వే పి వా తస్మిన్ప్రవృత్తిని

వృత్త్యుభయరూపరహితేఽపురుషార్థస్వరూపే-న-వేదాన్తానాంబోధకత్వేనాన్వయః, పురుషార్థపర్యవసానాసమ్భవాన్న
శాస్త్రం ప్రమాణమిత్యత ఆహ ॥ అన్వయాదితరతశ్చార్థేష్వితి॥ అత్రాన్వయాదిత్యనేనసమన్వయాధికరణసిద్ధాన్తార్థ
ఉక్తః-శాస్త్రయోన్యధికరణసిద్ధాన్తార్థస్తు-అర్థాదత్రవివక్షితః శాస్త్రయోన్యధికరణస్యలక్షణాక్షేపపరిహారరూపత్వేన
లక్షణకథనేనైవతదాక్షేపపరిహారయోరప్యత్రవివక్షితత్వప్రతీతేః-సమన్వయాధికరణంతుశాస్త్రయోన్యధికరణలక్షణాక్షే
పపరిహారరూపమితితదన్వయాదిత్యనేనప్రదర్శితం । అయం భావః।నతావదనుమానగమ్యంబ్రహ్మ-తస్యాసంభవాత్ -
యద్యపిఘటాదివత్సావయవత్వాదినాజగతఃకార్యత్వమనుమీయతే । కార్యంచతదభిజ్ఞకర్తృకమిత్యనభిజ్ఞజీవవ్యతిరిక్తః కృ
త్స్నజగన్నిర్మాణచతురఈశ్వరోనుమాతుంశక్యతే - తథాపిలాఘవాత్కార్యత్వాదిహేతునానుమీయమానోయఃకశ్చిత్క
ర్తాజీవఏవస్యాత్ । తస్యదృష్టత్వాత్, తేనజీవక్లృప్తౌలాఘవ-మీశ్వరక్లృప్తౌగౌరవమితినేశ్వరసిద్ధిః-ననుజీవానామల్పజ్ఞత్వాత్క
థంమహీమహీధరాద్యర్థకర్తృత్వమితిచేన్న।తత్తద్విలక్షణపుణ్యవిశేషోపచితశక్తివిశేషాణాంవిశ్వామిత్రాదీనామేవతత్సం
భవాత్,అస్త్వేకస్మిన్నణ్డేవిశ్వామిత్రోఽన్యత్రసనాస్తీతిచేన్న - అన్యత్రాప్యన్యస్యవిద్యమానత్వాత్-భవద్భిరనన్తాఏవయో
గినఃకల్ప్యన్తేసర్వజ్ఞాస్సర్వశక్తయశ్చేతితైరేవతత్రతత్రవిశ్వసృష్టిఃప్రవర్తతాం, కిమనేననిత్యజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్తయా
విజాతీయతయాపరికల్పితేన, తథాచాన్యథాసిద్ధిదూషితానికార్యత్వాద్యనుమానానీశ్వరమనుమాతుంనప్రభవన్తి, తర్హిస
ర్వంకార్యమేకకర్తృకం-కార్యత్వాదితిసాధయామఇతిచేత్తర్హ్యనేకకర్తృకేషుఘటపటాదిషువ్యభిచారఃఅన్యథాసిద్ధిర్వా,
నహ్యేకకర్తృకత్వాభావేకోపివిరోధస్స్యాత్, అనేకకర్తృకంనభవతికార్యత్వాదిత్యుక్తేప్యయమేవదోషః - తస్మాదను
మానానామనేకదోషదుష్టత్వాద్వేదాన్తవాక్యానామప్రాప్తత్వలక్షణంతాత్పర్యలిఙ్గమస్త్యేవేతిలక్షణముపపన్నమితి, నా
పిప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణోబ్రహ్మణోఽపురుషార్థరూపత్వాత్తత్రపురుషార్థపర్యవసాయినాంవేదాన్తానాంనతా
త్పర్యమితివాచ్యమ్ - అన్వయాత్ - వేదాన్తానాంనిరతిశయపురుషార్థరూపేబ్రహ్మణితత్స్వరూపరూపాదితాత్పర్యకతయా
న్వయాత్ - ఇతరతః-తద్వ్యతిరిక్తేష్వర్థేషుపురుషార్థాభాసేషుస్వర్గాదిషు „ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయత„ ఇత్యా
దిభిఃపురుషార్థత్వప్రతిషేధాచ్చతత్రశాస్త్రంప్రమాణమేవేతి,బ్రహ్మణఃపురుషార్థరూపత్వంతు - ఆనన్దోబ్రహ్మ, కం బ్రహ్మ
ఖంబ్రహ్మ, రసోవైసఃరసగ్గ్ హ్యేవాయంలబ్ధ్వానన్దీభవతి-యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్,ఏషహ్యేవానన్దయాతీత్యాదిభిరవగ
తమ్-నిరతిశయసుఖస్యైవపురుషార్థత్వాత్ - అయోగవ్యవచ్ఛేదికాంకారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణవత్తామాహ॥ అభి
జ్ఞ ఇతి॥అభితస్సర్వదాసర్వత్రసర్వంజానాతీత్యభిజ్ఞః-సర్వజ్ఞః,ఇదంచసార్వజ్ఞ్యంనిమిత్తకారణత్వోపయుక్తమ్,తచ్చోపాదా
నకారణత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వజ్ఞత్వాత్సర్వశక్తిత్వాత్తస్యోభయవిధంకారణత్వముపపన్నమితి
భావః,ననుసార్వజ్ఞ్యాదికంసుకృతహేతుకంస్యాదిత్యేవంరూపంకర్మవశ్యత్వమధ్యేయత్వాపాదకమాశఙ్క్యాహ॥ స్వరాడి
తి॥స్వరాట్ స్వతన్త్రః అకర్మవశ్యఃకర్మవశ్యానాంప్రేరకః-తస్మాద్ధ్యేయఏవేతిభావః, యద్వా, సార్వజ్ఞ్యాదికంసుకృతహే
తుకంచేత్ సుకృతస్యతన్మూలకసార్వజ్ఞ్యాదేశ్చపరిమితత్వసంభావనయాకృత్స్నజగత్కారణత్వాసిద్ధిః,తతశ్చకారణంతుధ్యే
యఇతిశ్రుతివిరుద్ధమకారణవస్తుధ్యానమనుచితమిత్యత్రాహ ॥స్వరాడితి- స్వేనైవరాజతేప్రకాశతేసర్వంవిషయీకరోతినతు
కర్మణేతిస్వరాట్ అనేనసార్వజ్ఞ్యాదికంస్వరూపానుబన్ధ్యేవ-నతుకర్మమూలకమిత్యుక్తమ్- ఏవంసార్వజ్ఞ్యాదిగుణవత్తాక
థనేనబ్రహ్మణోఽకారణత్వవ్యవచ్ఛేదరూపోఽయోగవ్యవచ్ఛేదఉక్తః, సఏవపునరాక్షిప్యపరిహ్రియతే, తేనేఇత్యాదినా॥
అత్రేయమాశఙ్కా -యద్యపీశ్వరఃప్రాక్సృష్టేరేకఏవసర్వసకలేతరవిలక్షణత్వేనసర్వార్థశక్తియుక్తస్స్వయమేవవిచిత్రం
జగత్స్రష్టుంశక్నోతి తథాపీశ్వరకారణత్వంనసంభవతి,ప్రయోజనవత్త్వాద్విచిత్రసృష్టేః,ఈశ్వరస్యచప్రయోజనాభావాత్,
బుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భేద్వివిధంహిప్రయోజనం, స్వార్థఃపరార్థోవా, నహిపరస్యబ్రహ్మణస్స్వభావత ఏవావాప్త
సమస్తకామస్యజగత్సర్గేణకించిత్ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే, నాపిపరార్థః-అవాప్తసమస్తకామస్యపరార్థతాహిపరా
నుగ్రహేణభవతి - నచేదృశగర్భజన్మజరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళంజగత్కారుణికస్సృజతి, ప్రత్యుత
సుఖైకతానమేవజనయేజ్జగత్కరుణయాహిసృజన్, అతఃప్రయోజనాభావాన్నబ్రహ్మణఃకారణత్వముపపద్యతఇతీమాంచాశ
ఙ్కామర్థాదేవాపనయన్నాహ ॥ తేనేఇత్యాదినా।హృదా-సంకల్పేన-ఆదికవయేచతుర్ముఖాయ, బ్రహ్మ-ధర్మాదిపురుషా
ర్థతత్సాధనాదికంనిరతిశయపురుషార్థరూపస్వస్వరూపగుణాదికంచావేదయతీతితథాతంవేదం-తేనే, విస్తృతవాన్ప్రకాశిత
వాన్ప్రాదాదితియావత్ - యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై-ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధే
యః-శాస్త్రప్రవర్తనంహితార్థం - ఏవంచతుల్యన్యాయతయాజగత్సృష్టిరపిహితార్థైవేతిసూచితమ్-తతశ్చకారుణ్యాచ్చేత
నానామపవర్గోపయుక్తజ్ఞానప్రవృత్తినిష్పాదకకరణకళేబరప్రదానాయజగత్సృష్టిః-తదపిపరిపూర్ణత్వాదితిచఫలితం, గర్భ

జన్మాదిదుఃఖానుభవస్తు స్వస్వకర్మమూలక ఇతి నేశ్వరస్య దోష ఇతి భావః। తేన ఇత్యాదినా నామప్రపఞ్చసృష్టిరుచ్యత ఇతి కేచిత్ తన్న-నామకల్పనస్య సృష్ట్యన్తర్భావేన పృథగుక్త్యనపేక్షత్వాత్-నామరూపవ్యాకరణం హి సృష్టిః-నామరూపే వ్యాకరవాణి-తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియత ఇతి శ్రుతేః-బ్రహ్మశబ్దస్య నామధేయపర్యాయత్వాభావాచ్చ-సహి వేదపర్యాయశబ్దః-బ్రహ్మ చ స ఏవ-మూలం కృష్ణో బ్రహ్మ చ బ్రాహ్మణాశ్చేతి ప్రయోగాత్-కవయ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేశ్చ - యచ్ఛాస్త్రప్రవర్తనేన చికీర్షితం హితం తద్దర్శయితుం తత్ప్రవర్తనా। అథా వేనార్థం దర్శయన్ విశినష్టి॥ ముహ్యన్తి యం సూరయ ఇతి॥ సూరయో జ్ఞానవన్తః ఉపాసకాః యం ప్రతి ముహ్యన్తి అపరిచ్ఛేద్యవైభవత్వాద్వ్యాకులీభవన్తీత్యర్థః। అపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానుసన్ధానం హి శాస్త్రప్రవర్తనస్య పరమం ప్రయోజనం-శాస్త్రప్రవర్తనాభావే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపరూపగుణవిభూత్యాదీన్ నానాన్తరానవగమ్యాన్ నిరతిశయపురుషార్థరూపాన్ అవగన్తుమశక్తాః సూరయో ముహ్యేయుః-అత ఏషాం మోహో మా భూదిత్యేతదర్థం బ్రహ్మ తేన ఇత్యర్థః-యదితి పాఠే-యద్యస్మాచ్ఛాస్త్రప్రవర్తనాభావే ముహ్యన్తి-అతో బ్రహ్మ తేన ఇత్యన్వయః॥ యద్వా॥ ఆశీర్నమస్క్రియా వస్తునిర్దేశో వాపి తన్ముఖమిత్యభియుక్తోక్తేః చికీర్షితకృత్స్నప్రబన్ధార్థరూపవస్తునః శారీరకాధ్యాయచతుష్టయార్థరూపస్యాత్ర ప్రబన్ధాదౌ నిర్దేష్టవ్యత్వేన తత్ర తావత్ కవయ ఇత్యన్తేన సమన్వయాధ్యాయార్థరూపం వస్తు నిర్దిష్టం-ముహ్యన్తీత్యాదినా వినిమయ ఇత్యన్తేన ద్వితీయాధ్యాయార్థరూపం వస్తు నిర్దిశ్యతే। సూరయ ఇత్యనేన ద్వితీయాధ్యాయాద్యధికరణార్థానాం-తేజోవారిమృదాం యథా వినిమయ ఇత్యనేన తదధ్యాయాన్త్యస్య సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యధికరణస్య చాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - ఏవం చాయమర్థః-సూరయః-కపిలహిరణ్యగర్భకణభక్షాక్షపాదక్షపణకపశుపత్యాదయః సాంఖ్యయోగాదితన్త్రప్రణేతారః-ప్రకృత్యాద్యుపాదానత్వనిమిత్తమాత్రేశ్వరవాదినో యం ప్రతి ముహ్యన్తి-ఈశ్వరస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్య జగద్రూపేణ పరిణామం తదుపయుక్తసర్వశక్త్యాదిగుణయోగం చాజానన్తః ప్రధానస్యోపాదానత్వం వదన్తస్తన్నిరోద్ధుం చాసమర్థా వ్యాకులీభవన్తీత్యర్థః। యదితి పాఠే-యస్మిన్ విషయభూతే బ్రహ్మణి ముహ్యన్తీత్యర్థః। తేనే బ్రహ్మ హృదా య ఆదికవయ ఇత్యేతదపి ద్వితీయాధ్యాయార్థనిర్దేశపరమితి కశ్చిత్సంప్రదాయః-తత్ర తన్ప్రయోజనవత్త్వాధికరణార్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్॥ యద్వా॥ ప్రతిపిపాదయిషితార్థప్రామాణ్యజిజ్ఞాసాయాం వేదాన్తానామేవ తత్ప్రమాపకత్వం వక్తుం కృత్స్నస్య వేదస్యానాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధతాం పూర్వవత్ త్రినిర్ణీతాం స్మారయితుం తేనే బ్రహ్మ హృదా య ఆదికవయ ఇత్యుక్తమ్-ఏవం కారణత్వాసంబన్ధవ్యవచ్ఛేదరూపోఽయోగవ్యవచ్ఛేద ఉక్తః-అథాన్యేషు ప్రధానాదిషు కారణత్వసంబన్ధవ్యవచ్ఛేదరూపాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాక్షేపపరిహారౌ సూచయన్ ధ్యేయం పరమాత్మానం విశినష్టి॥ తేజోవారిమృదాం యథా వినిమయ ఇతి-అత్రేదమాశఙ్క్యతే-తావత్పురుషస్య కారణత్వం నోపపద్యతే కారణత్వావగమాత్-తథాహి తావత్-హన్తాహమిమాస్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణీతి త్రివృత్కరణనామరూపవ్యాకరణే సమానకర్తృకే ప్రతీయేతే-త్రివృత్కరణం చ హిరణ్యగర్భరూపసమష్టిజీవకర్తృకం-చతుర్ముఖసృష్టేష్వణ్డాన్తర్వర్త్యగ్న్యాదిషూపదేశాత్। యదగ్నే రోహితం రూపం తేజసస్తద్రూప-మిత్యాదిభిస్త్రివృత్కరణమగ్న్యాదిత్యచన్ద్రవిద్యుత్సు-ఏవం చ త్రివృత్కరణైకకర్తృకం నామరూపవ్యాకరణమప్యణ్డాధిపతిచతుర్ముఖకర్తృకమేవేతి తమిమమాక్షేపమభిప్రేత్య సమాధత్తే। తేజోవారిమృదాం యథా వినిమయ ఇతి-వినిమయః పరస్పరం మిశ్రీకరణం-తేజోవారిమృదాం తేజోబన్నానాం-వినిమయః యతో బ్రహ్మణః-న తచ్చతుర్ముఖాదిత్యర్థః-అయం భావః-తావత్ త్రివృత్కరణం హ్యణ్డసృష్ట్యర్థమ్॥ నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తే సంహతిం వినా॥ నాశక్నువన్ ప్రజాః స్రష్టుమసమాగమ్య కృత్స్నశః॥ సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః॥ మహదాద్యా విశేషాన్తా హ్యణ్డముత్పాదయన్తి త ఇత్యాదిభిర్వైష్ణవాదివచనైస్తస్యావగమాత్-అణ్డసృష్ట్యనన్తరం చతుర్ముఖోత్పత్తిః-తదణ్డమభవద్ధైమం-తస్మిన్ జజ్ఞే స్వయం బ్రహ్మేతి స్మరణాత్॥ ఏవం చాణ్డోత్పత్తేః ప్రాక్తనం త్రివృత్కరణం పరమాత్మకర్తృకమేవేతి తత్కర్తృకైకకర్తృకం నామరూపవ్యాకరణమపి పరమాత్మకర్తృకమేవేతి తస్యైవ జగత్కారణత్వం, నతు జీవప్రధానయోరితి-తర్హి యదగ్నే రోహితమిత్యాది త్రివృత్కరణోపదేశపరశ్రుతివిరోధ ఇతి చేన్నైవం-తత్ర హ్యణ్డాన్తర్వర్తిష్వగ్న్యాదిషు న త్రివృత్కరణప్రదర్శనం-కింతు-శ్వేతకేతోః శుశ్రూషోరణ్డాన్తర్వర్తిత్వేన తస్య బహిష్ఠవస్తుషు త్రివృత్కరణప్రదర్శనాయోగాత్- త్రివృత్కృతానాం భూతానాం కార్యభూతేష్వగ్న్యాదిషు త్రివృత్కృతభూతకార్యత్వప్రదర్శనాయాగ్న్యాదీనాం భూతత్రయాత్మకత్వమాత్రముపదిశ్యతే-యథేతి పాఠే-యథా వినిమయః-యథాయథం వినిమయః-యత ఇతి పూర్వస్మాదనుషఙ్గః। నన్వేవమపి బ్రహ్మోపాదానకారణం-తద్ధి-అథ పరాయ

యాతదక్షరమధిగమ్యతే. నిష్కలంనిష్క్రియంశాన్తంనిరవద్యంనిరంజన-మిత్యాదిభిర్నిర్వికారత్వమవగతం.ఉపాదానకారణత్వంచభావ్యవస్థానిశేషవతఃప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపం-తచ్చ బ్రహ్మణినోపపద్యతే। తథాసతిబ్రహ్మణోవికారాశ్రయత్వాపత్తేరుక్తశ్రుతివిరోధప్రసఙ్గాదిత్యాశఙ్కామభిప్రేత్యాహ॥ యత్రత్రిసర్గోమృషేతి॥ త్రయాణాంసత్త్వరజస్తమసాంసర్గః,సృజ్యతఇతిసర్గః:కర్మణిఘఞ్, గుణత్రయసృష్టఃప్రపఞ్చోయత్రయస్మిన్యత్స్వరూపే- మృషా-మిథ్యా,నాస్తీతియావత్।త్రిసర్గస్యసత్త్వాదిగుణగతత్వేనతస్యబ్రహ్మస్వరూపగతత్వమితివికారాభావాన్ననిర్వికారశ్రుతివిరోధ ఇతిభావః।నను వికారాశ్రయత్వరూపంకారణత్వంనిర్వికారత్వంచేత్యుభయంపరస్పరవిరుద్ధంకథమేకస్మిన్నుచ్యతఇతిచేచ్ఛృణుతావత్-ఈశ్వరప్రధానయోస్స్వరూపభేదస్సర్వసిద్ధాన్తసంప్రతిపన్నః-తథాజీవేశ్వరయోరపి,క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః,క్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః-ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః-సకారణంకరణాధిపాధిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః-పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ంశాశ్వతంశివమచ్యుతమ్,జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ-నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకోబహూనాంయోవిదధాతికామాన్।భోక్తాభోగ్యంప్రేరితారంచమత్వా-తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి,పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వాజుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి,అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదిభిశ్శ్రుతిభిఃస్వరూపస్వభావభేదశ్శ్రుతః-ఏవంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చాత్యన్తవిలక్షణయోఃకార్యకారణోభయావస్థయోః ప్రకృతిపురుషయోఃపరమాత్మానంప్రతిశరీరత్వం, యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్,యోఽవ్యక్తమన్తరేసంచరన్యస్యావ్యక్తంశరీరంయోఽక్షరమన్తరేసంచరన్యస్యాక్షరంశరీరమిత్యాదిభిశ్శ్రుతమ్ , ఏవంసర్వావస్థావస్థితచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారఃపరమపురుష ఏవకార్యావస్థకారణావస్థజగద్రూపేణావస్థితఇతీమమర్థంజ్ఞాపయితుంకాశ్చనశ్రుతయఃకార్యావస్థంకారణావస్థంచజగత్సఏవేత్యాహుః-సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తేజోఽసృజతేత్యారభ్య- సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాఐతదాత్మ్యమిదగ్ంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మాతత్త్వమసిశ్వేతకేతోఇతి ,తథా, సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిసతపోఽతప్యతసతపస్తప్త్వాఇదగ్ంసర్వమసృజతేత్యారభ్యసత్యంచానృతంచసత్యమభవదిత్యాద్యాః,తదేవంభోక్తృభోగ్యనియన్తౄన్విభక్తస్వభావాన్ప్రతిపాద్యభోగ్యగతముత్పత్త్యాదికంభోక్తరిజీవేప్రతిషిధ్యతస్యానిత్యతాంచప్రతిపాద్యభోగ్యభూతప్రధానగతముత్పత్త్యాదికంభోక్తృగతంచాపురుషార్థాశ్రయత్వంనియన్తరిప్రతిషిధ్యతస్యనియన్తృత్వం నిత్యత్వం సర్వదాసర్వజ్ఞత్వంసత్యసంకల్పత్వంకరణాధిపాధిపత్వంవిశ్వస్యపతిత్వంచప్రతిపాద్యసర్వావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్తంప్రతిశరీరత్వంతస్యచాత్మత్వంప్రతిపాదితం- అతస్సర్వదాచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతత్ప్రకారంబ్రహ్మ - తత్కదాచిత్స్వస్మాద్విభక్తవ్యపదేశానర్హాతిసూక్ష్మదశాపన్నచిదచిద్వస్తుశరీరంతిష్ఠతి-తత్కారణావస్థంబ్రహ్మ, కదాచిచ్చవిభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం-తచ్చకార్యావస్థం - తత్రకారణావస్థస్యకార్యావస్థాపత్తావచిదంశస్యకారణావస్థాయాంశబ్దాదివిహీనస్యభోగ్యత్వాయశబ్దాదిమత్తయాస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారోభవతి। చిదంశస్యచసంకుచితజ్ఞానస్యకర్మఫలవిశేషభోక్తృత్వాయతదనురూపజ్ఞానవికాసాత్మకస్వభావాన్యథాభావాత్మకవికారోభవతి। ఉభయత్రప్రకారవిశిష్టేనియన్తృంశేతదవస్థతదుభయవిశిష్టతారూపవికారోభవతి॥ కారణావస్థాయాఅవస్థాన్తరాపత్తిరూపోవికారఃప్రకారద్వయేప్రకారిణిచసమానః - అతఏవైకస్యావస్థాన్తరాపత్తిరూపవికారాపేక్షయాయేనాశ్రుతంశ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయమృదాదిదృష్టాన్తోయథాసోమ్యైకేనేత్యాదినానిదర్శితః, ఈదృశజ్ఞానసంకోచవికాసకరతత్తద్దేహసంబన్ధవియోగాభిప్రాయాజీవస్యోత్పత్తిమరణవాదిన్యః-ప్రజాపతిఃప్రజాఅసృజతేత్యాద్యాశ్శ్రుతయఃఅచిదంశవత్స్వరూపాన్యథాత్వాభావాభిప్రాయాః॥ ఉత్పత్తిప్రతిషేధవాదిన్యోనిత్యత్వవాదిన్యశ్చ, నజాయతేమ్రియతఇత్యాద్యా - నిత్యోనిత్యానామిత్యాద్యాశ్చశ్రుతయస్స్వరూపాన్యథాత్వజ్ఞానసంకోచవికాసరూపోభయవిధాసిష్టవికారాభావాభిప్రాయాః॥ నిష్క్రియంనిష్కలం - సవాఏషమహానజఆత్మాఽజరోఽమృతోనిత్యోనిత్యానామిత్యాద్యాఃపరమాత్మవిషయాశ్శ్రుతయః, అతస్స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకారకంబ్రహ్మైవకార్యంకారణంచేతిబ్రహ్మోపాదానంజగత్ - సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరకంబ్రహ్మైవకారణమితిబ్రహ్మోపాదానత్వేపిసంఘాతస్యోపాదానత్వేనచిదచితోర్బ్రహ్మణశ్చస్వభావాసంకరోప్యుపపన్నతరః యథాశుక్లకృష్ణరక్తతన్తుసంఘాతోపాదానత్వేపివిచిత్రపటస్యతత్తత్తన్తుప్రదేశఏవతత్తచ్ఛౌక్ల్యాదిసంబన్ధఇతికార్యావస్థాయామపినసర్వత్రవర్ణసంకరః-తథాచిదచిదీశ్వరసంఘాతోపాదానత్వేపిజగతఃకార్యావస్థాయామపిభోక్తృత్వభోగ్యత్వనియన్తృత్వాద్యసంకరః-ఇయాంస్తువిశేషః-తన్తూనాంప్

శక్తిసంతానామేవపురుషేచ్ఛయా కదాచిత్సంహతానాం కారణత్వం కార్యత్వంచ, ఇహతుచిదచితోస్సర్వావస్థయోః పరమ
పురుషశరీరత్వేనతత్ప్రకారతయైవపదార్థత్వాత్తత్ప్రకారః పరమపురుషస్సర్వదాసర్వశబ్దవాచ్యఇతిస్వభావభేదస్తదసంకర
శ్చదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్తుల్యః- ఏవంచసతిపరస్యబ్రహ్మణః కార్యానుప్రవేశేపిస్వరూపాన్యథాభావాభావాదవికృతత్వ
ముపపన్నతరమ్- స్థూలావస్థస్యనామరూపవిభాగవిభక్తస్యచిదచిద్వస్తునఆత్మతయాఽవస్థానాత్కార్యత్వముపపన్నతరమ్-
అవస్థాన్తరాపత్తిరేవహి కార్యతేతిసర్వమనవద్యమితి- తత్రజన్మాదీత్యాదినాజగదుపాదానత్వం సూక్ష్మచిదచిద్విశి
ష్టబ్రహ్మనిష్ఠమ్ - తేనఇత్యాదినామృషేత్యన్తేననిమిత్తకారణత్వం విశేష్యభూతశుద్ధస్వరూపనిష్ఠమితిచసూచితం- శాస్త్ర
ప్రవర్తనత్రివృత్కరణనామరూపవ్యాకరణత్రిసర్గస్రష్టృత్వాదేర్విశేష్యనిష్ఠత్వప్రతీతేః- ఏవమేకస్యైవబ్రహ్మణోవిశిష్టాకా
రేణజగదుపాదానత్వంశుద్ధస్వరూపేణనిమిత్తకారణత్వంచేత్యుభయవిధకారణత్వం సమర్థితం - ఏవం చజన్మాదికారణ
త్వం విశిష్టబ్రహ్మణో విశేషణభూతం లక్షణం - విశుద్ధస్యరూపస్య తూపలక్షణతయా లక్షణమిత్యవగన్తవ్యమ్ -
తస్యశుద్ధస్వరూపనిష్ఠత్వాభావస్య యత్రత్రిసర్గోమృషేత్యనేనావగతత్వాత్ - నచతదనిష్ఠస్యకథంలక్షణత్వం తదసా
ధారణధర్మస్యైవలక్షణత్వాదితివాచ్యం- ఇతరవ్యావృత్తవస్తుప్రత్యాయకత్వస్యైవాత్రోపలక్షణత్వేనవివక్షితత్వాత్ ।
జగత్కారణత్వస్య శుద్ధస్వరూపానిష్ఠస్యాపితదుపలక్షణతయాసకలేతరవ్యావృత్తత్వేన బ్రహ్మప్రత్యాయకత్వసంభ
వాత్ - నచతస్యశుద్ధస్వరూపోపలక్షకత్వమపినసంభవతి- తస్యతదవృత్తిత్వాదితివాచ్యమ్- తటస్థస్యాపిశాఖాగ్రత్వస్యచన్ద్రో
పలక్షకత్వదర్శనాత్ - విశేష్యనిష్ఠత్వానిష్ఠత్వాభ్యాం విశేషణత్వోపలక్షణత్వయోర్భేదః- తతశ్చకారణత్వస్యబ్రహ్మనిష్ఠతయా
విశేషణత్వం- ప్రపఞ్చగతజన్మాదేస్తుబ్రహ్మస్వరూపానిష్ఠతయోఽపలక్షణత్వమితివిభావనీయమ్ ॥ యత్రత్రిసర్గోమృషేత్య
నేనోపాదానప్రయుక్తాచిద్గతదోషానివారితః ॥ అథచేతనగతంభ్రాన్త్యాదికమన్యచ్చసర్వమవద్యం నేతివదంశ్చిదచిద్వ్యావృ
త్తం- బ్రహ్మస్వరూపంశోధయన్విశినష్టి ॥ధామ్నేతి॥ ననుజగజ్జన్మాదికారణత్వలక్షణేనైవసకలేతరవస్తువ్యావృత్తిస్సిధ్యతీతి
మనేనయత్నేనేతిచేన్న - జగజ్జన్మాదికారణత్వైరకారణత్వవ్యావృత్తిసిద్ధావపిజీవజడజాతీయత్వశఙ్కాస్యాదేవ- కమ్బుగ్రీ
వాదిమత్త్వరూపసంస్థానవిశేషవత్త్వాదినాపటాదివ్యావృత్తఘటాదేర్గన్ధవత్త్వాదినాతజ్జాతీయత్వదర్శనాత్ - అబాదేస్త
దభావేనతచ్ఛఙ్కానివృత్తిదర్శనాత్ - అతస్తన్నివృత్త్యర్థం ధామ్నేత్యాదివిశేషణాని - ననుసంస్థానవిశేషోహిఘటపటాది
భ్యఏవవ్యావర్తయతి- నతుపృథివీమాత్రాత్- పటస్యాపిపృథివీత్వాత్ - ఏవంచసంస్థానాదికంయేభ్యః పటాదిభ్యోవ్యావర్తయ
తితద్విజాతీయత్వమపితేభ్యఏవసిద్ధమ్ - అబాదేరపిపృథివీమాత్రవ్యావర్తకాప్త్వాదియోగాదేవహిపృథివీవైజాత్యమ్- యస్మా
త్పృథివీజాతీయాత్సంస్థానాదినావైజాత్యంనసిధ్యతితస్మాద్వ్యావర్తకత్వమపిసంస్థానాదేర్నాస్తి - ప్రకృతేతుకారణత్వం
జీవాదిభ్యోబ్రహ్మవ్యావర్తయతీతికథం తేనాకారణేభ్యోజీవాదిభ్యోవైజాత్యంతదన్తర్గభావాయోగ్యత్వాదిరూపంనసిధ్యేత్-
తదనిష్ఠజాతియోగిత్వంతుధామ్నానిరస్తకుహకత్వాదినాలక్షణాన్తరేణాపినసిధ్యతి - కారణత్వవన్నిరుపాధికధామనిరస్తకు
హకత్వాదేరప్యజాతిరూపత్వాత్- తస్మాద్ధామనిరస్తకుహకత్వాదివత్కారణత్వమపిస్వేతరసర్వవ్యావర్తకమితిచేదుచ్యతే-
వైజాత్యంహితద్వ్యావృత్తిధర్మయోగరాహిత్యమ్ - తచ్చవ్యావృత్తిబోధకకారణత్వబలాన్నసిధ్యతి- నహ్యశ్మనిభేదగాత్రహకసా
మగ్ర్యవత్తద్గన్ధాభావగాత్రహికా- కించసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యబ్రహ్మణోలక్షణమిదంజగజ్జన్మాదికారణత్వమితితతోవిశిష్టస్యే
తరవ్యావృత్తితద్వైజాత్యసిద్ధావపికేవలవిశేష్యస్యవిశేషణభూతచిదచిత్సాజాత్యశఙ్కాయాంతద్వారణార్థం ధామనిరస్త
కుహకత్వాదికంస్వరూపలక్షణం- వస్తుతస్తు - యతోవేత్యాదిశ్రుత్యాబ్రహ్మణ్యుపాదానత్వేఽస్యవగమాత్తస్యచమృదా
దావికారాదాదోషసహచరితత్వదర్శనాద్బ్రహ్మణ్యపితత్ప్రయుక్తదోషశఙ్కావారణార్థంనిరుపాధికధామనిరస్తకుహక
త్వాదివిశేషణత్రయమితినతద్వైయర్థ్యశఙ్కేతి- అత్రధామ్నేత్యాదివిశేషణత్రయేణసత్యంజ్ఞానమనన్తమితిశ్రుత్యుక్తంవిశే
షణత్రయంప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే- ధామపదేనజ్ఞానపదస్య - పరపదేనాధిక్యవాచినాఅనన్తపదస్య - సత్యపదేనతస్యచప్రత్యభిజ్ఞా
నాత్ - ధామ్నా తేజసానిత్యాసంకుచితజ్ఞానరూపేణ - స్వేనస్వాభావికేననిరుపాధికేనేతియావత్ ॥ నిరస్తం కుహకంవఞ్చ
కమవిషయభూతంచ వస్త్వితియావత్ తత్స్వస్యసంనిత్యనిరుపాధికాసంకుచితధర్మభూతజ్ఞానేనానవగతవస్తుగహితమిత్యర్థః-
అనేనముక్తజీవావ్యావృత్తాః, తేషాంముక్తిదశాయామసంకుచితజ్ఞానత్వేపితస్యసరమాన్య ప్రసాదాయత్తత్వేనసోపాధిక
త్వాత్, బద్ధదశాయామభావేన నిత్యత్వాభావాచ్చ - సత్యపదంనిరుపాధికసత్తాయోగినంపరమపురుషమాహ। తేనవికారా
స్పదమచేతనంతత్సంసృష్టశ్చేతనశ్చవ్యావృత్తః- నామాన్తరభజనావస్థాన్తరయోగేనతయోర్నిరుపాధికసత్తాయోగరహిత

త్వాత్-పరశబ్దోఽధికవాచీసర్వస్థానప్రమాణాదపరిచ్ఛిన్నాధిక్యపరః అనన్తమిత్యర్థః - ఆనన్త్యంచాత్ర దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపం-తచ్చసగుణత్వాత్స్వరూపస్యస్వరూపేణగుణైశ్చాభిప్రేతమ్-అనేనపూర్వపదద్వయవ్యావృత్తకోటిద్వయవిలక్షణాః సాతిశయస్వరూపస్వగుణాః నిత్యావ్యావృత్తాః-విశేషణానాంవ్యావర్తకత్వాత్-సత్యాదివాక్యస్యాత్రప్రత్యభిజ్ఞానాదేవవిశేష్యసమర్పకంబ్రహ్మపదమధ్యాహ్రియతే - ఏవంచజగజ్జన్మాదినాలక్షణేనావగతస్వరూపం బ్రహ్మసకలేతరవస్తువిజాతీయమితిలబ్ధం - తత్ర దేశపరిచ్ఛేదోనామసర్వదేశావర్తిత్వరూపః-ఇదమత్రభవత్యత్రతునభవతీత్యేవంవిధః- కాలపరిచ్ఛేదస్త్విదమిదానీంభవతి-ఇదానీంతునభవతీత్యేవంవిధః-వస్తుపరిచ్ఛేదోనామసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావః- స్వాపేక్షయోత్కృష్టవస్తుసద్భావోవా-తదభావోవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - తత్రాద్యేవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యంబ్రహ్మస్వరూపస్యైవ-నతుతద్గుణానాం- తత్స్వరూపస్యసర్వవస్తుశరీరకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యసత్త్వేపితద్గుణానామసంభవాత్-ద్వితీయేతుతద్గుణానామపితత్సంభవతి-బ్రహ్మగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణానామభావాదితివివేకః - సామానాధికరణ్యంద్వివిధం-శబ్దసామానాధికరణ్యమర్థసామానాధికరణ్యంచేతి - తత్రశబ్దసామానాధికరణ్యంనామ-భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశబ్దానామేకస్మిన్విశేష్యేపర్యవసానమ్- అభిధానమిత్యర్థః-యథానీలోత్పలశబ్దయోః -అర్థసామానాధికరణ్యంతుభిన్నార్థానామేకస్మిన్నర్థేవృత్తిః-యథానీలోత్పలాదీనాం - అత్రవిశేష్యసమర్పణాయాధ్యాహృతో బ్రహ్మశబ్దఃస్వభావతోనిరస్తనిఖిలదోషమనవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణగణంపురుషోత్తమమాహ ॥ తథాచాభాషిభగవద్భిశ్శ్రీరామానుజమునిభిః-బ్రహ్మశబ్దేనచస్వభావతోనిరస్తనిఖిలదోషోఽనవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణగణఃపురుషోత్తమోఽభిధీయతే -బృహత్త్వగుణయోగేనహిబ్రహ్మశబ్దః - బృహత్త్వంచస్వరూపేణగుణైశ్చయత్రానవధికాతిశయంసోఽస్యముఖ్యోర్థ ఇతి -తత్రస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం - స్వభావత ఇత్యాదివిశేషణద్వయంతు బ్రహ్మశబ్దస్యపురుషోత్తమపరత్వప్రతిపాదనోపయోగితయోక్తంనతుప్రవృత్తినిమిత్తతయా - బృహత్త్వస్యనిరతిశయత్వంనామానన్త్యం -నను బృహతిబృంహయతితస్మాదుచ్యతే - పరంబ్రహ్మ-బృహత్త్వాద్బృంహణత్వాచ్చతద్బ్రహ్మేత్యభిధీయతే- ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యాంబృహత్త్వబృంహణత్వోభయంచప్రవృత్తినిమిత్తతయావగతే - కథమిహబృహత్త్వమాత్రంప్రవృత్తినిమిత్తముచ్యతే- గుణతోబృహత్త్వేబృంహణత్వస్యాప్యన్తర్గతత్వాదితిభావః - సచానన్త్యాయకల్పత ఇతిశ్రుతి ప్రసిద్ధం - సకలసంకోచనివృత్తిపూర్వకనిరవధికజ్ఞానవికాసరూపానన్త్యావహత్వంహిబృంహణత్వం - తద్ధిసకలహేయప్రత్యనీకత్వవాత్సల్యకారుణ్యాదిమోక్షప్రదత్వోపయికగుణవత్త్వం - బ్రహ్మశబ్దశ్చయోగరూఢిభ్యాంశ్రీనివాసమభిధత్తే-తథాచస్మర్యతే- శ్రీమతిగారుడేపురాణే॥ వేదేభూరిప్రయోగాచ్చ గుణయోగాచ్చశార్ఙ్గిణి। తస్మిన్నేవబ్రహ్మశబ్దోముఖ్యవృత్తోమహామునే-ఇత్యారభ్య-యస్మిన్ప్రయుజ్యమానేతుగుణయోగస్సుపుష్కలః। తత్రైవముఖ్యవృత్తోయమన్యత్రహ్యుపచారత ఇతి- అనేనజగత్కారణభూతవస్తువిశేషజిజ్ఞాసాయాందేవతావిశేషావగమశ్చసిద్ధః,ఉక్తప్రకారేణసర్వవిలక్షణం-శ్రియఃపతింధీమహీత్యుపాసీమహీత్యర్థః-ధియంకుర్యాస్మేతివిగ్రహేధీశబ్దాత్తత్కరోతీతిణిచిష్ఠవద్భావాత్ప్రకృత్యైకాజితి ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావేతస్మాదాశీషిలిఙి-ణిచశ్చేత్యాత్మనేపదేఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాజ్ఝర్ఝత్వాద్వా సీయుడిటోరభావాణ్ణేరనిటీతిణిలోపేచధీమహీతిరూపం వేదనోపాసనధ్యానస్మృతిచిన్తాస్మృతిభక్త్యాదిశబ్దపర్యాయస్యధీశబ్దస్యధ్యానమర్థః-లిఙస్త్వలభ్యలిప్సారూపాఆశీః -అనేనాశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశోవేత్యభియుక్తోక్తాశీశ్చకృతాభవతి - అతోక్తవిశేషణవిశిష్టస్యధ్యేయస్యబ్రహ్మణోధ్యాతుస్స్వస్మాదుత్కృష్టత్వావగమాత్స్వస్యచతతోపకృష్టత్వావగమాత్ప్రహ్వీభావావగమాన్నమస్క్రియాపికృతాభవతి - పూర్వార్ధ్యేకప్రతిపాద్యార్థరూపవస్తుసంగ్రహస్తుజన్మాదీత్యాదినావినిమయ ఇత్యన్తేనకృతఃపురస్తాదేవదర్శితః - యత్రత్రిసర్గోమృషేత్యనేనప్రకృతిపురుషగతదోషప్రసఙ్గపరిహారపరేణజీవదోషకీర్తనపరతార్తీయప్రథమపాదార్థః - తేనేసత్యమిత్యాదివిశేషణేనచఉభయలిఙ్గపాదార్థశ్చనిర్దిష్టః - ధామనిరస్తకుహకత్వాద్యనేకగుణవిశిష్టబ్రహ్మణోధ్యేయత్వోక్త్యాగుణోపసంహారపాదార్థశ్చసూచితః- ధీమహీత్యుక్తస్యోపాసనస్యానేకసాధనత్వాపేక్షత్వప్రసిద్ధ్యాఅఙ్గపాదార్థశ్చసూచితః-అధ్యాహృతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతబృహత్త్వాన్తర్భూతబృంహణత్వేనాభిప్రేతేనతురీయఫలాధ్యాయార్థశ్చసూచితః-ఏవమభియుక్తాభిమతంత్రివిధం-మఙ్గళంమనసాకర్తుంశక్యమపిశిష్యశిక్షాయైగ్రన్థాదౌశబ్దతోపికృతమిత్యవగన్తవ్యం - యత్రత్రిసర్గోమృషాధామ్నేత్యాదినాపరమిత్యన్తేననిరస్తనిఖిలదోషత్వకల్యాణగుణాకరత్వకీర్తనాత్సగుణనిర్గుణశ్రుత్యోర్విషయభేదశ్చప్రదర్శి

తః॥౧॥ అథ విషయప్రయోజనసమ్బన్ధాధికారిరూపమనుబన్ధచతుష్టయమాహ ద్వితీయశ్లోకేన॥ ధర్మః ప్రోజ్ఝితకైతవ ఇత్యాదినా॥ విషయో నామ ప్రధానప్రతిపాద్యవస్తురూపః, స చాత్ర ధర్మః సోఽపి సాధ్యస్సిద్ధశ్చేతి ద్వివిధః, సిద్ధరూపే వస్తుని ధర్మశబ్దప్రయోగో మహాభారతే దృష్టః॥ యథా - యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః। తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమితి॥ తథాభియుక్తైశ్చాలౌకికత్వే సతి శ్రేయస్సాధనత్వం ధర్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం మన్వానైస్సిద్ధరూపేఽర్థే ధర్మశబ్దః ప్రయుక్తః॥ ద్రవ్యక్రియాగుణాదీనాం ధర్మత్వం స్థాపయిష్యతే। తేషామైన్ద్రియకత్వేఽపి న తాద్రూప్యేణ ధర్మతేతి॥ తత్ర సిద్ధధర్మః పరమాత్మా - అమృతస్యైష సేతురిత్యాదిశాస్త్రేణ తస్యాలౌకికత్వే సతి శ్రేయస్సాధనత్వావగమాత్ - సాధ్యధర్మస్తు పరమాత్మారాధనాత్మికా భక్తిః, తత్ర సతామిత్యన్తేన సాధ్యధర్మ ఉచ్యతే - వేద్యమిత్యాదినా తాపత్రయోన్మూలనమిత్యన్తేన సిద్ధధర్మః - ఈశ్వర ఇత్యాదినా ప్రయోజనముచ్యతే - తచ్చాసి ద్వివిధమ్ - వ్యవహితమవ్యవహితం చేతి - తత్రాయత్నేన హృదీశ్వరావస్థాపనమవ్యవహితం ఫలమ్ - తాపత్రయనివృత్తిస్తు భగవదనుభవపరమ్పరయా వ్యవహితం ఫలమ్ - సమ్బన్ధోఽపి ద్వివిధః - సాధ్యసాధనభావరూపః ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావరూపశ్చేతి - తత్ర ప్రయోజనోక్త్యా సాధ్యసాధనభావరూపః - విషయోక్త్యా ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావరూపశ్చార్థతో వివక్షితః - ఏవం సిషాధయిషు ప్రతిపిత్సురూపో ముముక్షురధికార్యర్థతో వివక్షితో వేదితవ్యః - తత్ర సాధ్యధర్మమాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అత్ర - అస్మిన్పురాణే - ప్రోజ్ఝితకైతవః పరమో నిర్మత్సరాణాం సతాం ధర్మః సాధ్యతయోచ్యత ఇతి శేషః॥ కైతవం వఞ్చనమ్ - ప్రోజ్ఝితం నితరాం త్యక్తం కైతవం యస్మిన్ - అనేన విప్రలిప్సామూలబాహ్యకమోక్తచైత్యవన్దనాదివ్యావృత్తిః॥ నిర్మత్సరాణాం సతామితి సమ్బన్ధసామాన్యే షష్ఠీ నిర్మత్సరాణాం సతాం సంబన్ధీ ధర్మోఽత్ర సాధ్యతయోచ్యత ఇత్యర్థః॥ సంబన్ధశ్చానుష్ఠేయానుష్ఠాతృభావరూపః - నిర్మత్సరాణాం సతాం ధర్మ ఇత్యనేన వేదోక్తాభిచారాదివ్యావృత్తిః - అభిచారాదయో హి మత్సరాదిమతామనుష్ఠేయాః - పరమః - సర్వోత్కృష్టః - అనేన తుచ్ఛఫలప్రదకామ్యకర్మవ్యావృత్తిః - యద్వా - మత్సరశబ్దః కామాదీనాం ప్రదర్శనార్థః - శమదమాద్యుపేతానాం ముముక్షూణాం ధర్మః - అనేన స్వర్గా

ధర్మః ప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్ర పరమో నిర్మత్సరాణాం సతాం వేద్యం వాస్తవమత్ర వస్తు శివదం తాపత్రయోన్మూలనమ్।
శ్రీమద్భాగవతే మహామునికృతే కిం వా పరైరీశ్వరస్సద్యో హృద్యవరుధ్యతేఽత్ర కృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥

ద్యర్థకర్మవ్యావృత్తిః - పరమః - సర్వేషామేవ ధర్మాణాముత్తమో వైష్ణవో విధిరిత్యుక్తప్రకారేణ భగవత్సన్తోషైకఫలకత్వాత్పరమః - ఏవం సాధ్యధర్మరూపో విషయ ఉక్తః అథైవంవిధమోక్షైకప్రయోజనకసాధ్యధర్మసమారాధ్యమేతత్పురాణవేద్యం పరబ్రహ్మాత్మకం సిద్ధధర్మరూపం విషయమాహ॥ వేద్యమితి॥ సతామిత్యేతత్కాకాక్షిన్యాయాదత్రాపి సంబధ్యతే॥ అత్ర అస్మిన్ మహామునికృతే - శ్రీమద్భాగవతే శ్రీమద్భాగవతాఖ్యపురాణే అన్వర్థమిదం నామ భగవతస్స్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రతిపాదకత్వేన భగవత ఇదం భాగవతమితి వ్యుత్పత్తేః - సతాం వేద్యం వస్తు వాస్తవం శివదం తాపత్రయోన్మూలనం - వాస్తవత్వాదిగుణవిశిష్టమిత్యన్వయః - మహామునినా బాదరాయణేన కృతే మునేర్మహత్త్వమత్రాభిసంధావ్యమానపౌరుషేయదోషగన్ధాపౌరుషేయప్రత్యక్షశ్రుతివాక్యేన - స హోవాచ వ్యాసః పారాశర్య ఇత్యనేనాప్తతమతయా శ్రావితత్వరూపం వివక్షితం - అనేనాస్య పురాణస్య వక్తృవైలక్షణ్యాత్త్వం సిద్ధమ్ - అత ఏవ ప్రమాణతమత్వం చ - ఇతరదేవతానామసద్గుణారోపేణ స్తోతవ్యత్వాత్తద్వ్యావృత్త్యర్థం వాస్తవమిత్యుక్తం - వస్తునో భావో వాస్తవం - యువాదిత్వాద్ధాయనాన్తయువాదిభ్యోఽణిత్యణ్ - తతో మత్వర్థీయోఽచ్ - స్వాభావికధర్మయుక్తమిత్యర్థః శివదమ్, మఙ్గళదమ్ - మోక్షానన్దప్రదమ్ - అనేనేష్టప్రాపకత్వముక్తమ్ - తాపత్రయోన్మూలనం - ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయోచ్ఛిత్తికరమ్ - అనేనానిష్టనివర్తకత్వముక్తమ్ - యద్వా - వాస్తవశబ్దేన శాస్త్రాన్తరాభ్యుపేతాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రప్రధానాదేర్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - అబ్రహ్మాత్మకప్రధానాదీనామప్రామాణికత్వాత్ - ఇతరవిశేషణద్వయేన క్షుద్రోపద్రవశతోపప్లుతపరిమితసుఖప్రదదేవతాన్తరవ్యావృత్తిః - ఏవం మోక్షసాధనధర్మస్తత్సమారాధ్యపరదేవతా చాస్య ప్రబన్ధస్య విషయ ఇత్యుక్తమ్ - యత ఏవమీదృశవిశిష్టవిషయకమ్ - అత ఏవ న శాస్త్రాన్తరైః ప్రయోజనమస్తీత్యాహ ॥ కిం వా పరైరితి॥ అపరైః - శాస్త్రజాలైః - కిం వా - న కించిదపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః - అథ ప్రయోజనమాహ - ఈశ్వర ఇత్యాదినా - శుశ్రూషుభిః - శ్రవణేచ్ఛామాత్రవద్భిః - అత ఏవ తత్క్షణాత్ - కృతిభిర్ధన్యైః - సద్యః ఏతత్పురాణశ్రవణానన్తరమేవ - హృదీశ్వరోఽవరుధ్యతే - శ్రుతిపథేన హృదయం ప్రవిశతీత్యర్థః - యత్నేన చిత్తే వినివేశయేతి న్యాయేన దుర్గ్రహస్యేశ్వరస్యాయత్నేన హృద్యవస్థానమవ్యవహితం ఫలమ్ - తాపత్రయనివృత్తిశ్చ భగవదనుభవపరంపరయా ఫలమిత్యుక్తం భవతి - ప్రయోజ

నేన సాధ్యసాధనభావరూపః - విషయేణ ప్రతిపాద్య ప్రతిపాదకభావరూపశ్చ సంబన్ధోఽధికారీ చార్థసిద్ధ ఇతి పురస్తాదేవో
క్తమ్ ॥ ౨ ॥ ఏవంవిషయప్రయోజనకథనేఽపి ప్రామాణ్యనిశ్చయం వినా శ్రవణం నోపపద్యత ఇత్యాశఙ్క్య వేదాన్తమూ
లత్వం వదంశ్చేతనానభిముఖయతి తృతీయేన శ్లోకేన ॥ నిగమేత్యాదినా ॥ హే రసికాః రసజ్ఞాః - భావుకాః - భగవత్సంశీలనపరాః - ని
గమో వేదస్స ఏవ కల్పతరుః - తస్య ఫలం, ఫలరూపమిదం - భాగవతం పురాణమ్ - ఆలయమ్ - ఆమరణమ్ - ముహుః - పునః పునః - పిబత -
నిగమస్య కల్పతరుత్వరూపణం ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థచతుష్టయ తత్సాధనావబోధనద్వారా ధర్మాదిఫలజనకత్వాత్ -
భాగవతస్య తత్ఫలత్వరూపణం నిగమసారాంశరూపత్వాత్ - ఖాదతేత్యనుక్త్వా పిబతేతి వదన్నేతత్సూచయతి ॥ నామ్రాది
ఫలేష్వివానుపాదేయాంశస్త్వగ్బీజాదిరూపః కల్పతరుఫలేఽస్తి. కింతు - కేవలం పేయః కృత్స్నో రస ఏవ సన్నపి వా త్వగ్బీజాది
రప్యుపాదేయ ఏవ - ఏవమస్మిన్నపి పురాణే నానుపాదేయాంశో విద్యతే - అపి తు సర్వోఽప్యుపాదేయ ఏవేతి - నిగమద్రుమఫలత్వం
చాస్య పురాణస్య స్వప్రధానప్రతిపాద్య నిరతిశయానన్దబ్రహ్మానన్దసాధనభూతభక్తిద్వారాఽవగన్తవ్యమ్ ॥ ఏవమమృతద్రవ
సంయుతమిత్యాదీన్యపి విశేషణాని - నిగమద్రుమఫలత్వం స్వర్గాదితత్సాధనావబోధివేదపూర్వభాగోపబృంహణాత్మకకల్ప
సూత్రాదిరప్యస్తీతి తద్వ్యుదాసాయాహ । అమృతద్రవసంయుతమితి ॥ అమృతం మోక్షః - ముక్తిః కైవల్యనిర్వాణశ్రేయోనిశ్శ్రే
యసామృతమితి ముక్త్యాదిశబ్దపర్యాయత్వస్మరణాత్ ॥ స ఏవ ద్రవః సారాంశః - తేన సంయుతం - రసం రసవత్ - గుణవచనేభ్యో మ
తుబో లుగిష్ట ఇతి లుక్ - భగవదనుభవానన్దవత్ - అనేన భక్తిరూపత్వం సిద్ధమ్ - భక్తిర్నామ - స్నేహపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభి
ధీయత ఇతి స్మరణాత్ - ప్రీతిమద్భగవత్స్మరణం ఫలమత్ర సమ్యగ్జ్ఞానాత్మకం వివక్షితమ్ , శుకముఖాద్గళితం అత్యుచ్చస్థం ఫ
లం శుకాఖ్యపక్షిముఖపాతితం సుగ్రహం స్యాత్తద్వద్వేదవృక్షశాఖాగ్రగతం జ్ఞానఫలం శుకముఖసంబన్ధాత్సులభమిత్యర్థః ॥
ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే ॥ ఇతి శ్రుత్యనుసారేణ బాదరాయణేశ్శుకాఖ్యపక్షిత్వరూప
ణం । ఆలయాదితి పాఠే - ఆమరణాదిత్యర్థః - నిగమద్రుమఫలత్వరూపణేన వేదమూలత్వం శుకముఖాద్గళితమిత్యనేన కేవలనివృత్తి
ధర్మపరాయణాస్వాదితత్వప్రతీత్యా శిష్టపరిగృహీతత్వమత ఏవ ప్రామాణ్యం ముముక్షుభిరతీవోపాదేయత్వం చేత్యాదిఫలి

నిగమకల్పతరోర్గళితం ఫలం శుకముఖాదమృతద్రవసంయుతమ్। పిబత భాగవతం రసమాలయం ముహురహో
రసికా భువి భావుకాః ॥ ౩ ॥ నైమిశేఽనిమిషక్షేత్రే మునయశ్శౌనకాదయః। సత్రం స్వర్గాయ లోకాయ సహస్రసమ

తమ్ - యద్యప్యేతత్ప్రబన్ధనిర్మాణోపక్రమదశాయామస్య శుకముఖాస్వాదితత్వం న విద్యతే ॥ తథాపి - భవిష్యదభిప్రాయేణ త్రై
కాల్యజ్ఞస్య నిర్మాతురేవముక్తిః ॥ ౩ ॥ తదేవమనుష్ఠితత్రివిధమఙ్గళః ప్రదర్శితానుబన్ధచతుష్టయప్రామాణ్యో భగవాన్బాద
రాయణస్త్రైకాల్యజ్ఞోఽస్య చికీర్షితస్య వేదాన్తార్థోపబృంహణరూపస్య పురాణస్య పరీక్షిచ్ఛౌనకశుకసూతాదిప్రష్టృప్రతివ
క్తృప్రశ్నోత్తరముఖేన భావినీం ప్రవృత్తిమాలోచ్య తత్ర తేషాం ప్రశ్నోత్తరరూపాన్ శ్లోకాన్ స్వయమేవ తత్ర తత్ర నిర్మిత్సుస్తా
వత్తదుపోద్ఘాతరూపేఽస్మిన్ప్రథమస్కన్ధే ప్రథమప్రష్టుః పరీక్షితః ప్రతివక్తుశ్శుకస్య చైకత్ర సమావేశం ప్రతివక్తుశ్శుకస్య స
మాగమం పరీక్షితః ప్రష్టుః ప్రశ్నోద్యోగహేతుం ప్రాయోపవేశం తన్నిమిత్తవిప్రశాపం చ వివక్షుః ప్రాయోపవేశాత్ప్రాక్తనం
జన్మావధికం పారీక్షితం వృత్తాన్తం , తతః ప్రాక్తనం తత్పిత్రాదివృత్తాన్తం - తథైవ తత్ప్రబన్ధకర్తుస్స్వస్యైతన్నిర్మాణనిమిత్త
దర్శనసమాగతదేవర్షేశ్చ సంవాదం, తదాజ్ఞయైతత్ప్రబన్ధనిర్మాణం చ - శౌనకసూతప్రశ్నోత్తరముఖేన వివక్షుస్తావచ్ఛౌనకాది
ప్రశ్నప్రకారం వక్తుం తదుపోద్ఘాతమాహ ॥ నైమిశ ఇతి ॥ అత్ర కేచిచ్ఛౌనకాదిప్రశ్నాదిరూపాశ్శ్లోకాస్తదర్వాచీనైర్నిర్మా
య తత్ర తత్ర తత్ర నిబద్ధాః , పరీక్షిదాదిప్రశ్నాదిరూపాస్తు సూతేనేతి వదన్తి, తదసారం - త్రైకాల్యజ్ఞస్య ప్రబన్ధప్రబన్ధురేవ తన్ని
ర్మాణోపపత్తేః - న హి సద్విద్యానన్దవల్లీప్రతర్దనవిద్యాదిషు - శ్వేతకేతుర్హారుణేయ ఆస తం హ పితోవాచ శ్వేతకేతో - భృగుర్వై
వారుణిః వరుణం పితరముపససార , అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి - ప్రతర్దనో హ వై దైవోదాసిరిన్ద్రస్య ప్రియం ధామోపజగామే
త్యాదీనాం ప్రశ్నప్రతివచనాదిరూపాణాం శ్రౌతవచసామాధునికత్వం వక్తుం యుక్తమ్ । నను వేదకర్తురభావాత్స్వయమే
వ వేదః ప్రశ్నోత్తరరూపేణ ప్రతిపిపాదయిషితానర్థాన్ ప్రతిపాదయతి - అత్ర తు పౌరుషేయేఽన్యకర్తృకాణామపి వచసాం
సందర్భస్తత్ర తత్ర న దోషావహ ఇతి చేన్న - ఏవమపి కృత్స్నప్రబన్ధస్యైకకర్తృకత్వాసిద్ధేః - కృత్స్నస్య పురాణప్రపఞ్చస్య
ప్రశ్నోత్తరరూపత్వేన కాని గ్రన్థకర్తృవచాంసి కాని చేతరేషామితి విభాగస్యాశక్యత్వాచ్చ , తస్మాద్యథోక్తమేవ యుక్తమ్ -
శౌనక ఆదిర్యేషాం తే మునయః , బ్రహ్మణా విసృష్టస్య చక్రస్య నేమిశ్శీర్యతే కుణ్ఠీభవతి - యత్రేతి తన్నైమిశం, తదేవ నైమిశం - త
చ్చ వాయుపురాణే ప్రసిద్ధమ్ , నైమిశ ఇతి పాఠే నిమిషన్త్యత్ర మహర్షయ ఇతి నిమిశం - తదేవ నైమిశమిత్యన్వర్థం నామ నైమిశాఖ్యేఽని

మిషత్రే, క్షేత్రే దేవక్షేత్రే భగవత్సాన్నిధ్యవతీతి భావః ॥ స్వర్గాయ లోకాయ-స్వర్గో నిరతిశయానన్దః తాదృశో లోకః పరమపదం-తస్మై-తత్ప్రాప్తయే - తత్సాధనం సత్రం సహస్రసమం సహస్రసంవత్సరం-ఆసత-అనుష్ఠితవన్తః-స్వర్గో లోకోఽత్ర పరమపదమేవ-అనన్తే స్వర్గే లోకే జ్యేయే ప్రతితిష్ఠతీతి--స్వర్గే లోకే అమృతత్వం భజన్త ఇతి శ్రుత్యనురోధేనాస్య నిర్దేశాత్ - అన్యథా శౌనకాదయ ఇతి న ఘటతే-దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయేతి వదతః పరమభాగవతస్య శౌనకస్య ప్రసిద్ధస్వర్గాద్యర్థిత్వాయోగాత్-ఋత్విజ ఏవ యత్ర యజమానాస్తత్సత్రం-యద్వా-అత్ర సత్రశబ్దేన భగవద్గుణానుభవాత్మకం బ్రహ్మసత్రం వివక్షితమ్ ॥ తథా చ తల్లక్షణం వక్ష్యతి దశమే శ్రుతిగీతాధ్యాయే ॥ తుల్యశ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః॥ అపి చక్రుః ప్రవచనమేకం శుశ్రూషవోఽపర ఇతి॥ అత ఏవాసీనా దీర్ఘసత్రేణేతి వక్ష్యమాణోపపత్తిః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ త ఇతి- తే మునయః శౌనకాదయః కదాచిత్ప్రాతః హుతహుతాగ్నయః-హుతేత్యర్థాద్రైక్తః-హుతేన హోమార్హద్రవ్యేణ పయస్సర్పిరాదినా సాధనేన-హుతాః-అగ్నయః ఆహవనీయాదయో యైస్తథాభూతాః-సత్కృతం యథోచితం బహుమతం ఆసీనం ఉపవిష్టం చ సూతం-ఇదం వక్ష్యమాణం ఆదరాత్ - ఆదరపూర్వకం ప్రపచ్ఛుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ త్వయేత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి-తావద్వ్యష్మత్ప్రశ్నోత్తరం వక్తుం నాహం సమర్థ ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్త ఆహుః ॥ త్వయేతి త్రిభిః ॥ హే అనఘ-శాస్త్రార్థాజ్ఞాననిమిత్తకర్మరూపపాపరహిత-జాతిప్రయుక్తావమత్వరూపాఘరహితేతి వా ॥ త్వయా-ఇతిహాససహితాని సర్వపురాణాని-ఉత అపి చ-యాని ధర్మశాస్త్రాణి మానవాదీని-తాని సర్వాణ్యధీతాన్యాఖ్యాతాని కథితాని శ్రావితాని చ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కాని తాని పురాణధర్మశాస్త్రాణీత్యత ఆహ॥ యానీతి ॥ హే సూత-వేదవిదాం స్వరూపతోఽనుష్ఠానపర్యన్తార్థతశ్చ వేదం విదన్తీతి తథా- తేషాం మధ్యే శ్రేష్ఠో భగవాన్బాదరాయణః-తథావిధా అన్యే చ మునయః పరాశరాదయో మన్వాదయ

మాసత ॥ ౪ ॥ త ఏకదా తు మునయః ప్రాతర్హుతహుతాగ్నయః। సత్కృతం సూతమాసీనం పప్రచ్ఛురిదమాదరాత్ ॥ ౫ ॥ ఋషయ ఊచుః॥ త్వయా ఖలు పురాణాని సేతిహాసాని చానఘ। ఆఖ్యాతాన్యప్యధీతాని ధర్మశాస్త్రాణి యాన్యుత ॥ ౬ ॥ యాని వేదవిదాం శ్రేష్ఠో భగవాన్బాదరాయణః। అన్యే చ మునయస్సూత పరావరవిదో విదుః ॥ ౭ ॥ వేత్థ త్వం సౌమ్య తత్సర్వం తత్త్వతస్సదనుగ్రహాత్। బ్రూయుస్స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్యమప్యుత ॥ ౮ ॥ తత్ర తత్రాఞ్జసాయుష్మన్భవతా యద్వినిశ్చితమ్। పుంసామేకాన్తతశ్శ్రేయస్తన్నశ్శంసితుమర్హసి ॥ ౯ ॥ ప్రాయేణాల్పాయుషస్సభ్య కలావస్మిన్యుగే జనాః। మన్దాస్సుమన్దమతయో మన్దభాగ్యా హ్యుపద్రుతాః ॥ ౧౦ ॥

శ్చ - పరావరవిదః-పరం పరమాత్మతత్త్వం - అవరం-ప్రకృతిపురుషతత్త్వం తద్విదః తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-యాని పురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి చ విదుః- తాన్యధీతాన్యాఖ్యాతాని చేతి పూర్వేణాన్వయః॥ వేదవిచ్ఛ్రేష్ఠో బాదరాయణోఽన్యే చ మునయః యాని విదురిత్యనేన, స్మృతీతిహాసపురాణానాం వేదమూలత్వమత ఏవ ప్రామాణ్యం చ దర్శితమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నన్వపశూద్రాధికరణన్యాయేన అనధికృతశారీరకోఽహమితిహాసపురాణాద్యధ్యయనజాతప్రతీతిమాన్కథం బ్రహ్మవిదాం యుష్మాకం ప్రశ్నస్యోత్తరం వక్తుం ప్రభురితీమామాశఙ్కాం వారయన్త ఆహుః ॥ వేత్థేతి॥ హే సౌమ్య సదనుగ్రహాత్ ॥ సతో వ్యాసస్యానుగ్రహాద్ధేతోః-తత్సర్వం ఇతిహాసపురాణాదిప్రధానప్రతిపాద్యం వస్తు-తత్త్వతస్త్వం వేత్థ జానాసి, అనధికృతశారీరకోఽపి త్వం సదనుగ్రహాదితిహాసపురాణాద్యర్థరూపం వస్తు యథావద్వేత్థ-న త్వాపాతత ఇతి భావః ॥ సదనుగ్రహాదపి కథం శారీరకాధ్యయననిర్ణేతవ్యం వస్తుతత్త్వమహం వదామీత్యత్రాహుః-బ్రూయురితి-స్నిగ్ధస్యానురక్తస్య-శిష్యస్య త్వాదృశస్య-గురవో బాదరాయణాదయః-గుహ్యమప్యుత-గుహ్యమపి బ్రూయుః శారీరకముఖేనానుక్త్వా కేవలముపదిశేయురితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం తస్య ప్రతివచనసామర్థ్యమావిష్కృత్య ప్రష్టవ్యం పృచ్ఛన్తి ॥ తత్ర తత్రేతి ॥ హే ఆయుష్మన్-పుంసాం ఏకాన్తతో నియమేన-నిరతిశయం శ్రేయ ఇతి వా-యతస్సాధనాత్ శ్రేయో భవేత్-తద్భవతా తత్ర తత్ర పురాణాదిషు నిశ్చితం నిర్ణీతం-నః అస్మభ్యం శంసితుం ప్రస్తోతుమర్హసి ॥ ఏవం ముక్తిసాధనభూతో ధర్మః పృష్టః - కిం నిరతిశయం శ్రేయః కో వా తత్సాధనభూతో ధర్మ ఇతి ప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథ త్రివర్గసాధనానామశ్రోతవ్యత్వం సూచయన్తస్సన్నిష్ఠానాం దౌర్భాగ్యం తైశ్శ్రోతవ్యానాం బహుత్వం చ వదన్తస్సర్వశాస్త్రార్థసారభూతం ముక్తిసాధనమేవ పృచ్ఛన్తి ప్రాయేణేతి సార్ధాభ్యామ్। హే సభ్య-అస్మిన్ కలౌ యుగే జనాః మానవాః ప్రాయేణాల్పాయుషః అనియతశతవర్షాయుషః- అనేన కృతాదియుగేష్వివ యథేష్టం భోగానన్తరం ముముక్షోదయాసమ్భవ ఉక్తః-మన్దాః మన్దప్రకృతయః - సుమన్దమతయః నితరాం మన్దబుద్ధయః - ఉపద్రుతాః తాపత్రయవర్గత్రయతృష్ణాభ్యామితి శేషః - సుమన్దమతయ ఇత్యనేన రుఢితి శ్రేయస్తత్సాధనానవగమస్సూచితః - మన్దా ఇత్యనేన శ్రేయస్సా

ధనోపసంహారాసామర్థ్యం సూచితమ్ - ఉపద్రుతా ఇత్యనేన క్వచిచ్ఛ్రేయస్సాధనోద్యోగస్యానేకాన్తరాయవిహ
తత్వం - అతఏవ తేజనా మన్దభాగ్యాః దుర్భగా ఇత్యర్థః - హీయస్మాత్ - ఉపద్రుతాః అతఏవ తైర్ద్విభాగశః - స్వ
స్వాపేక్షితధర్మాదిసాధనభేదేన శ్రోతవ్యాని భూరి కర్మాణి ఆయాసబహులాని కర్మాణి భూరీణి బహూని సన్తి - పౌ
ణ్డరీకవాజపేయాదిభేదేన భూరీణి - ఏకైకస్మిన్ననేకేతికర్తవ్యతాకలాపవత్త్వేన భూరికర్మాణీతి వా - యత ఏవమతో౽
త్ర శ్రోతవ్యేషు మధ్యే యత్సారం అనిష్టనివర్తకమిష్టప్రాపకం చ సారం సాధనం - తన్మనీషయా సూక్ష్మయా ధియా - సము
ద్ధృత్య దధ్నో ఘృతమివోద్ధృత్య శ్రద్దధానానాం శ్రద్ధాం కుర్వతాం నో౽స్మాకం బ్రూహి - సారం విశింషన్తి యేనేతి ॥
యేన సారేణాత్మా చిత్తం - సంప్రసీదతి రాగాదిభిరకలుషితస్స్యాత్ - తత్సారం బ్రూహీత్యన్వయః - ప్రాయేణేత్యేతదల్పా
యురాదిభిః ప్రత్యేకం సంబధ్యతే - ప్రాయేణాల్పాయుషః ప్రాయేణ మన్దా ఇతి - ఏతేన మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సి
ద్ధయే - ఇతి భగవద్వచనార్థస్స్మారితః - యేనాత్మా సంప్రసీదతీత్యనేన - ఆత్మప్రసాదార్థమేవ తావన్ముముక్షుభిర్యతితవ్యం - సతి
చాత్మప్రసాదే - ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే। ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతీత్యుక్తరీత్యా దుఃఖ
హాన్యాదిరర్థో భవతీతి సూచితమ్ - యద్వా - యేన సారభూతేన సాధనేన - ఆత్మా పరమాత్మా - ప్రసీదతి ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః
ఏవం - కిమలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతన - ఇతి వక్ష్యమాణరీత్యా తతస్సర్వం సంపత్స్యత ఏవేతి భావః - భూరీణి భూరికర్మాణి
శ్రోతవ్యాని సన్తి తత్ర సారం బ్రూహీత్యనేన భూరికర్మాణి న శ్రోతవ్యానీతి ప్రతీయతే ॥ యద్యపి కర్మాణ్యపి ఫలద్వారా హానా
య స్వరూపేణోపాదానాయ చ శ్రోతవ్యాన్యేవ - అన్యథా సాంసారికఫలనివృత్త్యసంభవేన నిశ్శ్రేయససాధనావబోధ్యధ్యా
త్మశాస్త్రశుశ్రూషాయా ఏవాసంభవాత్ - పరమాత్మోపాసనస్యానభిసంహితఫలకర్మోపకార్యత్వజ్ఞానాభావప్రసఙ్గాచ్చ - త

భూరీణి భూరికర్మాణి శ్రోతవ్యాని విభాగశః। అతస్సాధో౽త్ర యత్సారం ❁ సముద్ధృత్య మనీషయా। బ్రూహి నః
శ్రద్దధానానాం యేనాత్మా సంప్రసీదతి ॥ ౧౧ ॥
సూత జానాసి భద్రం తే భగవాన్సాత్వతాం పతిః। దేవక్యాం వసుదేవస్య జాతో యస్య చికీర్షయా ॥ ౧౨ ॥
తన్నశ్శుశ్రూషమాణానామర్హస్యఙ్గానువర్ణితుమ్ ॥ ౧౩ ॥
యస్యావతారో భూతానాం క్షేమాయ చ భవాయ చ। ఆపన్నస్సంసృతిం ఘోరాం యన్నామ వివశో గృణన్। త
తస్సద్యో విముచ్యేత యద్బిభేతి స్వయం భయః ॥ ౧౪ ॥

థాప్యేకమేవోక్త్వా సర్వాణి కర్మాణి ఫలతస్త్యాజ్యాని, ఉపాసనాఙ్గతయా యథాశక్త్యనుష్ఠేయానీత్యేతావదేవ శ్రోత
వ్యం - ముముక్షుభిరిత్యభిప్రాయేణైవముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం ముక్తిసాధనం పృష్ట్వా అథ తదనుగ్రాహకేషు ప్రధానతమమ్
శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోస్స్మరణమిత్యాదిషు ప్రథమోపాత్తం భగవచ్చరిత్రశ్రవణం చికీర్షవస్తత్రాపి సాధుపరిత్రాణాయావతీర్ణ
సమనన్తరశ్రీకృష్ణావతారచరిత్రం పృచ్ఛన్తి సూతేత్యాదిభిష్షడ్భిః, హే సూత తుభ్యం భద్రం కల్యాణమస్తు - సాత్వతాం భక్తానాం
పతిః పాలయితా భగవాన్ వసుదేవస్య - అపాదానస్య సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ - వసుదేవాత్తద్భార్యాయాం దేవక్యాం యస్య చి
కీర్షయా యత్కర్మకర్తుమిచ్ఛయా జాతో౽వతీర్ణః తత్సర్వం త్వం జానాసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛ్రీకృష్ణచరిత్రం - శ్రోతుమిచ్ఛతామ
స్మాకమ్ - వర్ణితుం అఙ్గ - హే సూత - అర్హసి జానాసి అర్హసీత్యనేన సదనుగృహీతః కార్త్స్న్యేన తచ్చరిత్రవేదీ త్వం వక్తుం ప్రభురితి
సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ మహోపకర్తృత్వాత్తదవతారచరిత్రమవశ్యం శుశ్రూషితవ్యమిత్యభిప్రాయేణ తదవతారం విశిం
షన్తి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య భగవతో౽వతారః శ్రీకృష్ణరూపః భూతానాం - భవాయ - యోగాపరపర్యాయేష్టోదయాయ - క్షేమా
య, తత్పాలనాయ చ భక్తానామిత్యనుక్త్వా భూతానామితి వదతామయమభిప్రాయః ॥ శత్రూణామపి దమనపూర్వకమపవ
ర్గదాయిత్వేన మహోపకర్తేతి కిము వక్తవ్యం తదవతారో భూతానాం యోగక్షేమార్థ ఇతి - అతస్తన్నామైవానిష్టపరిహారేష్ట
ప్రాపణక్షమమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ ఆపన్న ఇతి - ఘోరాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపాం సంసృతిమాపన్నః ప్రాప్తః పు
మాన్ శత్రురపి వివశోపి పారవశ్యేనాపీత్యర్థః ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య, యచ్ఛబ్దానాం కోవా భగవతస్తస్యేత్యుత్తరత్రాన్వయః - నా
మ గృణన్ ఉచ్చరన్, దేహావసాన ఇతి శేషః ॥ తతస్సంసృతేస్సద్య ఏవ విముచ్యేత - ముక్తో భవేత్, కథం పారవశ్యేనాప్యుచ్చారణ
మాత్రేణాపి శత్రురపి ముచ్యేతేత్యతో౽చ్చారణం విశింషన్తి - యద్బిభేతి స్వయం భయ ఇతి - యన్నామోచ్చారణం ప్రతి, భవస్సంసా
రః - స్వయం బిభేతి - భయమితి పాఠేపి జన్మమరణాదిభయహేతుత్వాద్భవ ఏవ భయశబ్దేన వివక్షితః - దేహావసానకాలికభగవన్నా
మోచ్చారణస్యావ్యవధానేన ముక్తిసాధనత్వమితరకాలికస్య తు కర్మజ్ఞానయోగాదివత్ - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేన తద్ద్వారేతి

వివేకః । ఏతచ్చ షష్ఠేఽజామిళోపాఖ్యానే ప్రపఞ్చయిష్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఆస్తాం తావదవతారనామమాహాత్మ్యం తదీయానాం మాహాత్మ్యమేవ వాఙ్మనసాగోచరమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యత్పాదేతి ॥ హే సూత-యస్య భగవతః-పాదసంశ్రయాః పాదావేవ ప్రాప్యత్వేన ప్రాపకత్వేన సంశ్రయో యేషాం తే ఇతి తథా-మునయః, తత్పాదారవిన్దమననశీలాః-ప్రశమాయనాః శమదమాదిగుణానామాశ్రయాః తదీయాః-ఉపస్పృష్టాః-పాదయోరితి శేషః-పాదస్పర్శమాత్రేణాపీతి భావః-సద్య ఏవ పునన్తి-స్పృష్టానితి శేషః-ఏవం తత్పాదసంబన్ధిన్యాః స్వర్ధున్యాః గఙ్గాయాః, ఆపోఽపి అనుసేవయా స్నానపానాదిరూపయా సేవకాన్ పునన్తి-స్వర్ధున్యాపస్తు అనుసేవయా పునన్తి-మునయస్తదీయాస్తూపస్పర్శమాత్రేణాపి పునన్తీతి కేచిద్వ్యాచక్షతే । యథా స్వర్ధున్యాపోఽనుసేవయా పునన్తి తథా మునయోఽప్యుపస్పృష్టాః పునన్తీతి దృష్టాన్తోఽవాఽభిప్రేతః ॥ ౧౫ ॥ ఉక్తైరన్యైశ్చ గుణైస్తం విశింషన్తస్తచ్చరిత్రమవశ్యమాత్మశుద్ధిమిచ్ఛద్భిః శ్రోతవ్యమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ కో వేతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య-పుణ్యాః-శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహాః-శ్లోకః శ్లోక్యత ఇతి శ్లోకో యశః యస్య- అత ఏవ స చాసౌ-ఈడ్యం స్తుత్యం కర్మ చరిత్రం యస్య సః-తస్య భగవతో యశః-కలిమలాపహం, కలిప్రయుక్తపాపహన్తృ - చిత్తశుద్ధికామః కో వా పుమాన్న శృణుయాత్-సర్వోఽపి శృణుయాదేవేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తస్యేతి-అతో లీలయా-న కర్మణేతి భావః-కలాః మూర్తీః అవతారాన్తరరూపాః దధతస్తస్య-ఉదారాణి విపులాని-సూరిభిః నారదపరాశరపారాశర్యాదిభిః-పరిగీతాని చ-కర్మాణి చరితాని-శ్రద్దధానానాం నః అస్మాకం బ్రూహి-లీలయేత్యనేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తమ్-కలా దధత ఇత్యనేన శ్రీకృష్ణస్యావతారత్వప్రతీత్యా పూర్ణావతారత్వం సూచితమ్ ॥ తేనైవావతారాన్తరకథాప్రశ్నశ్చ కృతః ॥ ౧౭ ॥ లీలయేత్యనేనావతారా-

---

యత్పాదసంశ్రయాః సూత మునయః ప్రశమాయనాః । సద్యః పునన్త్యుపస్పృష్టాః స్వర్ధున్యాపోఽనుసేవయా ॥
కో వా భగవతస్తస్య పుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణః । శుద్ధికామో న శృణుయాద్యశః కలిమలాపహమ్ ॥ ౧౬ ॥
తస్య కర్మాణ్యుదారాణి పరిగీతాని సూరిభిః । బ్రూహి నః శ్రద్దధానానాం లీలయా దధతః కలాః ॥ ౧౭ ॥
అథాఖ్యాహి హరేర్ధీమన్నవతారకథాః శుభాః । లీలా విదధతః స్వైరమీశ్వరస్యాత్మమాయయా ॥ ౧౮ ॥
వయం తు న వితృప్యామ ఉత్తమశ్లోకవిక్రమే । యచ్ఛృణ్వతాం రసజ్ఞానాం స్వాదు స్వాదు పదే పదే ॥ ౧౯ ॥
కృతవాన్ కిల వీర్యాణి సహ రామేణ కేశవః । అతిమర్త్యాని భగవాన్ గూఢః కపటమానవః ॥ ౨౦ ॥

ణామకర్మమూలత్వముక్తమ్ - అథావతారచేష్టితానామప్యకర్మమూలత్వం వదన్తః కార్త్స్న్యేన తదవతారచరితాని పృచ్ఛన్తి ॥ అథేతి ॥ హే ధీమన్ ఆత్మమాయయా-ఆత్మనః స్వస్య మాయయా-ఆశ్చర్యశక్తియోగేన-ఆశ్చర్యత్వం మాయాశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం-సంకల్పరూపజ్ఞానేన వా - మాయా చ వయునం జ్ఞానమితి నైఘణ్టుకాః ॥ మాయయా సతతం వేత్తి ప్రాణినాం చ శుభాశుభమిత్యభియుక్తైర్జ్ఞానపర్యాయత్వేన మాయాశబ్దః ప్రయుక్తః-స్వైరం యథా తథా లీలాశ్చేష్టాః - విదధతః కుర్వతః-ఈశ్వరస్య సర్వనియన్తుః-హరేరాశ్రితదురితహరస్య భగవతః శుభాః-శృణ్వతాం వదతాం చ శుభావహాః-అవతారకథాః-అథ కార్త్స్న్యేన-ఆఖ్యాహి కథయ ॥ మఙ్గళానన్తరారమ్భప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేతి నైఘణ్టుకాః ॥ ఆత్మమాయయా స్వైరం లీలా విదధత ఇత్యనేన దేవమనుష్యాదిసజాతీయానామవతారచేష్టానామాత్మీయసంకల్పమూలత్వమకర్మవశ్యత్వప్రయుక్తత్వం చ సూచితమ్ ॥ ౧౮ ॥ నన్వాభీక్ష్ణ్యేన శ్రుతా ఏవ భగవదవతారకథా భవద్భిః-అతస్తాః కిమర్థం పృచ్ఛథేత్యత్రాహుః ॥ వయం త్వితి ॥ ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః శ్లోక్యత ఇత్యుత్తమశ్లోకో యస్యేతి వా తస్య-విక్రమే చరిత్రే విషయే న వయం తృప్యామః-అతృప్తౌ హేతుం వదన్తశ్చరిత్రం విశింషన్తి యదితి, యత్ ఉత్తమశ్లోకచరితం, శృణ్వతామపి రసజ్ఞానాం పదే పదే క్షణే క్షణే పునః పునర్వా-స్వాదు స్వాదు, రుచిజనకం భవతి - పూర్వపూర్వశ్రవణాపేక్షయోత్తరోత్తరశ్రవణేఽతీవ రుచికరమేవ భవతీతి శ్రుతమపి పునః పునర్నవనవమేవ భవతీతి భావః - యద్యస్మాత్పదే పదే స్వాదు స్వాదు తస్మాదుత్తమశ్లోకవిక్రమే న వితృప్యామ ఇత్యన్వయః ॥ ౧౯ ॥ యదుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ కృతవానితి ॥ కపటమానవః ఛద్మమానవః మనుష్యవత్ప్రతీయమాన ఇత్యర్థః ॥ ఏవమపి భగవాన్ - పూర్ణషాడ్గుణ్యః-తథాపి గూఢః తత్త్వతోఽయమీశ్వర ఇతి కేనాప్యవిజ్ఞాతః- కేశవః-క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్ । ఆవాం తవాఙ్గే సమ్భూతౌ తస్మాత్కేశవనామవానితి-రుద్ర

నిరుక్తకేశవపదపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయశ్శ్రీకృష్ణః-రామేణబలరామేణసహ-అతిమర్త్యానిఅతిమానుషాణిమనుష్యైఃక రుమశక్యానీతియావత్ ॥ వీర్యాణిచేష్టితానికృతవాన్-కిలేతి ప్రసిద్ధిః-మానుషాణిహికర్మాణిసకృచ్ఛ్రుత్వా తానిపునఃపునశ్శ్రో తుమశక్యానీతియావత్ ॥ భగవద్వీర్యాణిఅతిమానుషత్వాద్విలక్షణవిషయత్వాదేవస్వవిషయాంశుశ్రూషామప్యుత్తరో త్తరాధికాంవిలక్షణాంజనయన్తిఅతస్తత్రనవితృప్యామఇతిభావః ॥ ॥ ౨౦ ॥ ॥ ననుభగవద్వీర్యాణిబహూనిమహాన్తికా లేనశ్రోతవ్యాని-భవతాంతునిత్యంతపశ్చరతాంకోఽవసరఇత్యత్రాహుః ॥ కలిమితి ॥ కలింతపోవిఘ్నకరం కలిమాగతం ప్రవృత్తంవిజ్ఞాయాలక్ష్య-వయండుపాయాన్తరేణకలింజేతుమశక్తాః । హరేఃకలికృతదోషహరస్య భగవతః-కథాయాం ని మిత్తభూతాయాంకథాశ్రవణార్థమిత్యర్థః ॥ సత్క్షణాఃసావసరాఃలబ్ధావసరాఇతియావత్ - అస్మిన్వైష్ణవేవిష్ణోస్సంబన్ధినిత త్సాంనిధ్యవతి-క్షేత్రేనైమిశాఖ్యే,దీర్ఘసత్రేణ-సహస్రసంవత్సరపర్యన్తేనబ్రహ్మసత్రేణ-అధ్యయనేనవసతీతివర్ధిత్వా రైత్య తీయా-దీర్ఘసత్రార్థమిత్యర్థః-ఆసీనాఉపవిష్టాః ॥ ॥ ౨౧ ॥ ॥ కించ॥పుంసాం-సత్త్వహరం-తపఆదిసారహరం - అతఏవదు స్తరండుపాయాన్తరైస్తరితుంజేతుమశక్యం-కలింనిస్తితీర్షతాం నితరాం తరితుమిచ్ఛతాం- నః- అస్మాకం-అర్ణవంసాగరం- నిస్తితీర్షతాంజనానాంకర్ణధారఇవ - త్వం-ధాత్రాఈశ్వరేణ-సందర్శితఃఉపాయత్వేనేతి శేషః-దైవవశాదిదంసంపన్నమి తిభావః ॥ ॥ ౨౨ ॥ ॥ స్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మైస్సైవకలింతరత-కింహరికథాశ్రవణేనేతిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తఃప్రశ్నము పసంహరన్తి ॥ బ్రూహీతి ॥ బ్రహ్మణ్యే బ్రహ్మకులేసాధుః బ్రహ్మణ్యఃతస్మిన్-ధర్మవర్మణి-ధర్మస్యవర్మవత్కవచ వత్పాలకే-

కలిమాగతమాజ్ఞాయక్షేత్రేఽస్మిన్వైష్ణవేవయమ్ । ఆసీనాదీర్ఘసత్రేణకథాయాంసత్క్షణాహరేః॥ ౨౧ ॥
త్వంనస్సందర్శితోధాత్రాదుస్తరంనిస్తితీర్షతామ్। కలింసత్త్వహరంపుంసాంకర్ణధారఇవార్ణవమ్ ॥ ౨౨ ॥
బ్రూహియోగేశ్వరేకృష్ణేబ్రహ్మణ్యేధర్మవర్మణి । స్వాంకాష్ఠామధునోపేతేధర్మఃకంశరణంగతః ॥౨౩॥ ॥
॥॥॥॥॥॥॥॥॥ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః॥॥॥॥॥॥॥॥॥
వ్యాసఉవాచ ॥ ॥ ఇతిసంప్రశ్నసంహృష్టోవిప్రాణాంరౌమహర్షణిః । ప్రతిపూజ్యవచస్తేషాం ప్రవక్తుము పచక్రమే ॥ ౧ ॥

యోగేశ్వరేభక్తియోగారాధ్యేశ్రీకృష్ణే- అధునాస్వాంకాష్ఠాం - అభియోగప్రకర్షం- స్వాందిశంవావైకుణ్ఠలోకమితియా వత్ - ఉపేతేగతేసతి-ధర్మఃవర్ణాశ్రమానుకూలః-కంకృష్ణాదన్యం - శరణంరక్షితారం-గతఃగచ్ఛేత్నకమపీత్యర్థః అధు నాధర్మగోప్తృభావాత్ -కలినాభిభూతోధర్మస్తంజేతుమప్రభుః - అతఃకేవలం కలిఘ్నం భగవచ్చరితమేవబ్రూహీత్య ర్థః ॥ ॥ ౨౩ ॥ ॥ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేశ్చక్రవర్తినఃశ్రీశైలగురోస్సూ తేనతచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసాదితతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీభాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవీరరాఘవవిదు షాలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాంప్రథమస్కన్ధేప్రథమోధ్యాయః.॥॥॥॥

ఏవంసంపృష్టనిశ్శ్రేయససాధనతదనుగ్రాహకప్రధానతమశ్రీకృష్ణచరిత్రస్సూతశ్శౌనకాదీనాంప్రశ్నానభినన్దయం స్తేషాముత్తరరూపంశ్రీభాగవతాఖ్యంపురాణమాహేత్యాహబాదరాయణః ॥ ఇతీతి ॥ అత్రశ్రీసూతఉవాచ ఇతిసంప్రశ్న సంపృష్టఇతిక్వచిత్పాఠోదృశ్యతే- సచాసంగతః-ఇతీత్యాదిశ్లోకస్యసూతోక్తిత్వాభావాత్ - యంప్రవ్రజన్తమిత్యాదిర్హిసూ తోక్తిః-అతస్తతఃప్రాగేవసూతఉవాచేతిపరిపఠితుంయుక్తమ్ - ఇహతువ్యాసఉవాచేతి-ఇతీత్థం విప్రాణాంశౌనకాదీనాం సంప్రశ్నైఃసమీచీనైఃప్రశ్నైఃసంహృష్టోరౌమహర్షణిః - రోమహర్షణస్యాపత్యంపుమాన్సూతః తేషాంవిప్రాణాంవ చఃప్రశ్నాత్మకంవచః - ప్రతిపూజ్యాభినన్ద్యప్రతివక్తుంప్రతివచనరూపంపురాణమిదంవక్తుమ్ - ఉపచక్రమేఆరేభే - విప్రా ణామిత్యనేనసాపేక్షస్యాపిసంప్రశ్నశబ్దస్యనిత్యసాపేక్షత్వాదార్షత్వాద్వాఅసమాసః - తేషాంవిప్రాణాంవచఃప్రతిపూ జ్యేతివాన్వయః - సంప్రశ్నసంపృష్టఇతిపాఠాన్తరం-తదాసమీచీనఃప్రశ్నోయస్యతస్మైప్రతివచనాయ - సంపృష్టఃప్రత్యుత్త రంవక్తుంపృష్టఇత్యర్థః - యద్వా - విప్రాణామిత్యస్యవచఇత్యనేనైవాన్వయః-సంశోభనాఃప్రశ్నాయేషాంతైః-శౌనకా

॥ పా ॥ ఇతిసంప్రశ్నసంపృష్టః.

దిభిః సంపృష్ట ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ప్రశ్నానాముత్తరరూపమిదం పురాణం శుశ్రావయిషురస్యైరపి శ్రావయితృభిరేవం కార్యమితి సూచయితుమేతత్పురాణప్రథమప్రవర్తకత్వరూపమహోపకర్తృబాదరాయణిరూపగురునమస్కారతచ్ఛరణవరణాత్మకం మఙ్గళమాచరతి సూతః ॥ యం ప్రవ్రజన్తమితి ద్వాభ్యామ్ - ద్వైపాయనః శ్రీవ్యాసః - విరహకాతరస్సన్ యం పుత్రేత్యాజుహావ ఆహూతవాన్ - తదా తన్మయతయా తరవోఽభినేదుః - తం సర్వభూతహృదయం మునిం ఆనతోఽస్మీత్యన్వయః - కథంభూతం ప్రవ్రజన్తమ్ - తద్దైవ పిత్రాదీన్పరిత్యజ్య ప్రవ్రజన్తమ్ - అనుపేతం ఉపేతరహితం అసహాయమిత్యర్థః - అపేతం కృత్యం యస్య తం కర్తవ్యాంశరహితం నిష్పన్నబ్రహ్మోపాసనత్వాత్కృతకృత్యమితి భావః ॥ ప్రవ్రజన్తమిత్యనేన దేహానుబన్ధిత్యాగ ఉక్తః - అనేన మమతారాహిత్యం ఫలితం - అనుపేతమిత్యనేనాసహాయత్వముక్తమ్ ॥ అనేన దేహపోషకసహాయాన్తరరాహిత్యం సూచితమ్ - తేన చ దేహాత్మభ్రమరూపాహంకారరాహిత్యం ఫలితం - ద్వైపాయనో విరహకాతర ఆజుహావేత్యనేన ద్వైపాయనాదప్యతిశయితజ్ఞానవత్త్వం సూచితమ్ - యద్యపి పుత్రేత్యస్య దూరాదాహ్వానవిషయవాక్యస్థత్వాద్దూరాద్ధూతే చేతి ప్లుతత్వే సతి ప్లుతప్రగృహ్యా అచి నిత్యమితి ప్రకృతిభావే చ సతి సన్ధిర్దుర్లభః - తథాపి,, గురోరనృత ఇత్యత్ర ప్రాచామితి యోగం విభజ్య సర్వస్య ప్లుతస్య వైకల్పికత్వాభ్యుపగమాత్ - అగ్నీత్ప్రేషణే పరస్య చేతి సూత్రే,, సర్వః ప్లుతస్సాహసమనిచ్ఛతా విభాషా కర్తవ్య ఇతి మహాభాష్యకారోక్తేశ్చ ప్లుతాభావపక్షే సన్ధిస్సులభ ఏవేతి బోధ్యమ్ - సాహసం శాస్త్రత్యాగః - తదనిచ్ఛతా శాస్త్రమనురున్ధానేనేత్యర్థ ఇతి హరదత్తో వ్యాఖ్యాదితి కేచిత్ - వస్తుతస్త్వితి శబ్దస్యైవ వాక్యాన్తత్వే, న పుత్రశబ్దే ప్లుతప్రసఙ్గ ఏవ నాస్తి అనుకార్యస్య పుత్రశబ్దస్య సంబోధనవిషయత్వే పుత్రానుకరణస్య తస్య తదభావాచ్చ - తన్మయేత్యత్ర మయట్ - ప్రాచుర్యే సంబన్ధమాత్రే వా - తత్ప్రచురతయా తత్సంబన్ధితయా వా - తరవోఽభినేదుః - శుకాత్మకా వయమిత్యేవంరూపేణ ప్రతిదధ్వ

సూత ఉవాచ॥ యం ప్రవ్రజన్తమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనో విరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతి తన్మయతయా తరవోఽభినేదుస్తం సర్వభూతహృదయం మునిమానతోఽస్మి ॥ ౨ ॥

యస్స్వానుభావమఖిలశ్రుతిసారమేకమధ్యాత్మదీపమతితి * ర్షతాం తమోన్ధమ్ । సంసారిణాం కరుణయాహ పురాణగుహ్యం తం వ్యాససూనుముపయామి గురుం మునీనామ్ ॥ ౩ ॥

నురిత్యర్థః - తత్ప్రాచుర్యం చ తరూణాం తేన శుకేన జ్ఞానవ్యాప్త్యాధిష్ఠితత్వాదవగన్తవ్యమ్ - సంబన్ధమాత్రమయట్పక్షేపి జ్ఞానద్వారా అధిష్ఠాతృధిష్ఠేయభావరూప ఏవ సంబన్ధోఽత్రభోద్ధ్యః స్వరూపేణ సర్వాధిష్ఠాతృత్వాసంభవాత్ - ఏషోఽణురాత్మా - ఆరాగ్రమాత్రో హ్యవరోఽపి దృష్టః, ఇత్యాదిభిశ్శ్రుతిభిః - జీవస్వరూపస్యాణుత్వావగమాత్తత్స్వరూపేణానేకాధిష్ఠాతృత్వాసంభవాత్ - యద్యపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యాపి - స చానన్త్యాయ కల్పత ఇత్యాది శ్రుతిభిర్ముక్తిదశాయామేవత్వానన్త్యమవగతం - తథాపి శుకస్య పరినిష్పన్నబ్రహ్మోపాసనత్వేన ముక్తానామివ నివృత్తజ్ఞానసంకోచకకర్మరూపావరణత్వాదపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానద్వారా అనేకతర్వధిష్ఠాతృత్వముక్తమ్ - యత ఏవ తన్మయతయా తరవోఽభినేదుః - అత ఏవ సర్వభూతహృదయం - సర్వభూతానాం హృత్ - అయతే గచ్ఛతి జ్ఞానద్వారా వ్యాప్నోతీతి సర్వభూతహృదయస్తం - అయగతావితి ధాతుః - యద్వా సర్వభూతానాం హృదయం యస్య జ్ఞానద్వారా హ్యప్యం స సర్వభూతహృదయస్తం - యద్వా హృదయశబ్దేన ధర్మభూతం జ్ఞానం లక్ష్యతే హృదయస్య జ్ఞానసాహచర్యాత్ - సర్వభూతేషు హృదయమ్ - ధర్మభూతం జ్ఞానం అధిష్ఠాతృ యస్య సః - తం మునిం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలం శ్రీశుకమితి విశేష్యమధ్యాహార్యమ్ - ఆనత ఇతి కర్తరి క్తః - నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ య ఇతి ॥ యః కరుణయా పురాణగుహ్యం, విశేషణం విశేష్యేణ బహులమితి బహులగ్రహణాత్ - విశేష్యస్యాపి పురాణశబ్దస్య పూర్వనిపాతః - గుహ్యం పురాణం, యద్వా పురాణగతం గుహ్యమాహ - తం మునీనామపి గురుం వ్యాససూనుం ఉపయామి, శరణం వ్రజామి - పురాణం కథంభూతం - స్వానుభావం స్వేన శుకేన అనుభావం - కర్మణి ఘఞ్ - ప్రథమమనుభూతమిత్యర్థః ॥ అఖిలానాం శ్రుతీనాం సారో యస్మిన్ప్రతిపాద్యస్తత్తథా - వేదపూర్వభాగార్థభూతకర్మణామప్యత్ర పురాణే భగవదారాధనరూపతయా తత్ర తత్ర ప్రతిపాదనాదఖిలశ్రుతిసారమిత్యుక్తమ్ - ఏకం - స్వతుల్యాధికపురాణాన్తరరహితం అధ్యాత్మదీపం - ఆత్మనీత్యధ్యాత్మమితి విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్య

ప్రకాశనే దీపతుల్యమిత్యర్థః॥ అతితీర్షతాం సంసృతిం తరితుమిచ్ఛారహితానామపి సంసారిణాం, తమోఽన్ధం తమస్సంసృతిరు
చిజనకమజ్ఞానమన్ధయతి తిరోధాపయతీవ ర్తయతీతి తథా ॥ ౩ ॥ ఏవం శ్రావయితృభిరాదౌ మహోపకర్తుర్బాద
రాయణేర్నమస్కారాత్మకం మఙ్గళమనుష్ఠేయమితి సూచితమ్ - న కేవలం బాదరాయణిరేవ నమస్కార్యః - అపిత్వన్యేపి
నారాయణాదయ ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నారాయణమితి ॥ నారాయణాదీన్నమస్కృత్య తతో జయముదీరయేత్ - కథ
యేత్ - శ్రావయేదితి యావత్ - జయమితి, అస్యైవ పురాణస్యాన్వర్థనామాన్తరం - అఖిలదురితజయావినాభూతత్వాజ్జయ
మితి - తత్ర నరనారాయణయోర్బదర్యాశ్రమవాసినోర్భగవదవతారభూతయోః - యో వై భారతవర్షేస్మిన్ క్షేమాయ
స్వస్తయే నృణామ్ ॥ ధర్మజ్ఞానశమోపేతమాకల్పాదాస్థితస్తప ఇతి - వక్ష్యమాణరీత్యా శిష్యాచార్యరూపేణ స్వానుష్ఠాన
ద్వారా - ఖిలధర్మప్రవర్తకత్వేన నారదాదిముఖేనాఖిలాధ్యాత్మశాస్త్రప్రవర్తకత్వేన చ గురూణామపి గురుత్వేన చ మ
హోపకర్తృత్వాత్తన్నమస్కృతిరవశ్యం కార్యేతి భావః ॥ వాగధిష్ఠాతృదేవతాత్వాత్సరస్వతీ నమస్కార్యేత్యభిప్రాయేణ
సరస్వతీమిత్యుక్తమ్ - దేవస్య చతుర్ముఖస్య స్త్రీ దేవీ - తాం - పుంయోగాదాఖ్యాయామితి ఙీష్ - అత్ర సరస్వత్యాశ్చతుర్ముఖ
సంబన్ధప్రత్యాయకదేవీత్వవిశేషణేన చతుర్ముఖనమస్కృతిరపి కార్యేతి సూచితమ్ - చతుర్ముఖోపి - అనిరుద్ధాఖ్యభగవ
త్తురీయవ్యూహనాభికమలసంభూతస్తపస్తోషితానిరుద్ధోపదిష్టభాగవతచతుశ్శ్లోకీం కృత్స్నస్య తత్పురాణనిదానభూ
తాం నారదాయోపదిదేశ - అతస్సోపి మహానుపకర్తైవ గురుశ్చేతి నమస్కార్య ఇత్యభిప్రాయః - అనేనైవానిరుద్ధనారద
యోరపి నమస్కార్యత్వమర్థసిద్ధం వేదితవ్యమ్ । అనిరుద్ధాచ్చతుశ్శ్లోక్యధిగమో నారదాయ తదుపదేశశ్చ ద్వితీయే స్పష్టీభవిష్య
తి - నారదాచ్చతుశ్శ్లోకీమధిగమ్య కార్త్స్న్యేన తత్పురాణనిర్మాతృత్వేనోపకర్తృతమత్వాద్వ్యాసో నమస్కార్య ఇత్య

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్ । దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥ ౪ ॥
మునయస్సాధుపృష్టోహం భవద్భిర్లోకమఙ్గళమ్ । యత్కృతః కృష్ణసంప్రశ్నో యేనాత్మా సుప్రసీదతి ॥ ౫ ॥
స వై పుంసాం పరో ధర్మో యతో భక్తిరధోక్షజే । * అహైతుక్యప్రతిహతా యయాత్మా సుప్రసీదతి ॥ ౬ ॥

ప్రాయేణ వ్యాసమిత్యుక్తమ్ - తత్రాయం క్రమో వివక్షితః , తావన్నమస్కార్యశ్శుకస్తతో వ్యాసస్తతో నారదస్తతస్స
రస్వతీతద్వల్లభౌ తతోనిరుద్ధస్తతశ్చ నరనారాయణావితి ॥ ౪ ॥ తదేవం - మఙ్గళాచారయుక్తానాం నిత్యం చ ప్రయతాత్మ
నామ్ - జపతాం జుహ్వతాం నిత్యం వినిపాతో న విద్యత ఇత్యుక్తరీత్యా కృతగురుదేవతోపాసనాత్మకమఙ్గళస్తత్ప్రశ్నమభిన
న్దతి ॥ మునయ ఇతి ॥ హే మునయః భవద్భిః సాధు యథా భవతి తథా ॥ లోకమఙ్గళం ప్రత్యహం పృష్టః - పృచ్ఛతిర్ద్వికర్మకః - వ
క్తృకర్మకో వాచ్యకర్మకశ్చేతి , తత్ర లోకమఙ్గళమితి వాచ్యకర్మోచ్యతే - తస్యానభిహితత్వాద్ద్వితీయా - వక్తృకర్మణస్త్వ
హంశబ్దార్థస్య క్తప్రత్యయేనాభిహితత్వాత్ప్రథమా ప్రయుక్తా - లోకమఙ్గళమితి ప్రశ్నసాధుత్వహేతుః - లోకమఙ్గళవిషయ
కత్వాత్ప్రశ్నస్సాధురిత్యర్థః - కథం ప్రశ్నస్య లోకమఙ్గళవిషయకత్వమిత్యత ఆహ ॥ యత్కృతః కృష్ణసంప్రశ్న ఇతి ॥ యద్యస్మా
త్ - కృష్ణవిషయకః సంప్రశ్నః కృతః మఙ్గళానాం చ మఙ్గళమిత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయమఙ్గళస్వరూపకృష్ణవిషయకసంప్రశ్నః కృతః
తతో లోకమఙ్గళమహం పృష్ట ఇత్యర్థః ॥ కృష్ణసంప్రశ్నస్య లోకమఙ్గళవిషయత్వమేవోపపాదయతి ॥ యేనేతి ॥ యేన కృష్ణేన
తద్విషయకసంప్రశ్నేన వా హేతునా - ఆత్మా చిత్తం - సుష్ఠు ప్రసన్నం భవతి - ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం సస్వరూపగుణవిభూ
తిః కృష్ణోనుసంహితశ్చిత్తగతం మాలిన్యమపనయతి - తతశ్చిత్తం సుప్రసీదతి - చిత్తప్రసాదే చ లోకానాం సర్వాణి మఙ్గళాని సు
లభాన్యేవేతి భావః ॥ ౫ ॥ తత్ర యత్తావత్పృష్టం - భవతా యద్వినిశ్చితమ్ - పుంసామేకాన్తతశ్శ్రేయస్తన్నశ్శంసితుమ
ర్హసీతి , కిం నిరతిశయం శ్రేయః - కో వా తత్సాధనభూతో ధర్మ ఇతి - తత్ర గర్భజన్మజరామరణాద్యనర్థరూపసంసృతినివృత్తి
పూర్వకబ్రహ్మానన్దానుభవాత్మకో మోక్ష ఏవ నిరతిశయం శ్రేయః , తత్సాధనభూతధర్మశ్చ , పరబ్రహ్మోపాసనాత్మికా
విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితా - ప్రత్యక్షతాపన్నా - ప్రీత్యాత్మికా తద్భక్తిరేవ - తన్నిష్పత్తిశ్చానభిసంహితఫలైర్వర్ణా
శ్రమధర్మైర్జ్ఞానయోగశమదమాదిభిః సత్సఙ్గాదిప్రణామాద్యా చ భగవద్గుణశ్రవణాదిరుచిజననద్వారా భవతీతి వక్తుం తావద్భక్తి

---

* పా । అహైతుక్యవ్యవహితా.

యోగానుగ్రాహక ఏవ వర్ణాశ్రమప్రయుక్తో ధర్మః శ్రేష్ఠః - తదన్యస్త్వభిసంహితఫలః పునస్సంసృతిహేతుత్వే నానర్థావహ ఇత్యాహ। స వా ఇతి త్రిభిః॥ యతోఽనభిసంహితఫలాద్ధర్మాద్వర్ణాశ్రమానుగుణాత్, స్వనుష్ఠితాత్పుంసాం అధోక్షజే భక్తిర్భవతి- స ఏవ ధర్మః పరమః ఉత్కృష్టః- భక్తిమపి విశినష్టి - అహైతుకీ ఫలోపాధిరహితా - అప్రతిహతా అన్తరాయానుపహతా- అవ్యవహితేతి పాఠాన్తరమ్ ॥ తదా విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితా - యయా భక్త్యా ఆత్మా సుప్రసీదతి- పూర్వాల్పభక్తిరుత్తర భక్తిప్రకర్షాపాదిక మనో నైర్మల్య హేతురిత్యర్థః॥ యద్వా- యయాత్మా సుప్రసీదతీత్యనేన ప్రీత్యాత్మకత్వముచ్యతే- అనుకూలజ్ఞానే నైవ హి చిత్తప్రసాదః, ప్రతికూలేన తు చిత్తవిక్షేప ఏవ- అనుకూలజ్ఞానమేవ హ్యానన్దః సుఖం ప్రీతిశ్చేతి పర్యాయాన్తరైరుచ్యతే, అవ్యవహితేత్యనేన తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానరూపత్వముక్తమ్ ॥౬॥ నన్వవ్యవహితేత్యయుక్తం - శబ్దాది విషయాసక్తమనసోఽకామేనాపి మధ్యేమధ్యే విషయాన్తరానుధ్యానవ్యవహితత్వ ప్రసఙ్గాదితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్నుక్త భక్తేరేవ విశేషణాన్తరమాహ। వాసుదేవ ఇతి॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణే- వాసుదేవే, ప్రయోజితో భక్తియోగః వైరాగ్యమాశు జనయతి ॥ సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః, తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత ఇతి- నిరుక్త వాసుదేవశబ్దేన సర్వాన్తరాత్మత్వం సర్వాధారత్వం భగవచ్ఛబ్దేన షాడ్గుణ్యపూర్తిశ్చోక్తా- సర్వాన్తరాత్మత్వేన నిరతిశయప్రియత్వం లబ్ధమ్- ఆత్మైవ హి నిరతిశయప్రియః - ఏవమనేన పదద్వయేన శబ్దాదిలౌకికవిషయేభ్యో వైలక్షణ్యమభిప్రేతమ్ - ఏవం చ విషయస్య విలక్షణత్వాదేవ తదనుధ్యానరూపో భక్తియోగశ్శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం వైరాగ్యమాశు జనయతి - కస్మింశ్చిద్విషయే విలక్షణే అనురాగాతిశయస్య విషయాన్తర వైతృష్ణ్యావహత్వదర్శనాత్, తస్మాద్భక్తియోగనిష్ఠమనసః, శనైర్విషయాన్తర వైతృష్ణ్యస్యార్థాదేవోదయాద్విషయాన్తరానుధ్యానావ్యవహితత్వం భక్తేస్సంపత్స్యత ఏవేతి భావః ॥ తథా, యదహైతుకం,, నాహం వేదైర్నతపసే,, త్యుక్తరీత్యా భక్తివ్యతిరిక్తహేత్వన్తరాలభ్యం జ్ఞానం సాక్షాత్కారాత్మకం త

వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః ప్రయోజితః । జనయత్యాశు వైరాగ్యం జ్ఞానం చ యదహైతుకమ్ ॥౭॥
ధర్మస్స్వనుష్ఠితః పుంసాం విష్వక్సేనకథాసు యః । నోత్పాదయేద్యది రతిం శ్రమ ఏవ హి కేవలమ్ ॥౮॥
ధర్మస్య హ్యాపవర్గ్యస్య నార్థోఽర్థాయ ప్రకల్పతే । నార్థస్య ధర్మైకాన్తస్య కామో లాభాయ హి స్మృతః ॥౯॥

చ్చ జనయతి, అనేన భక్తేస్సాక్షాత్కారాత్మకత్వం విశేషణముక్తమ్ ॥౭॥ తదేవం శ్లోకద్వయేనోక్తవిధభక్త్యనుగ్రాహక ఏవానభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమప్రయుక్తధర్మశ్శ్రేష్ఠ ఇత్యుక్తమ్ ॥ అథాస్య ధర్మస్య భగవద్గుణశ్రవణాదిరుచిజననద్వారా భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం వదన్నభిసంహితఫలధర్మస్య శ్రమఫలకత్వమాహ ॥ ధర్మ ఇత్యేకేన ॥ యస్సమ్యగనుష్ఠితో ధర్మః, పుంసాం, విష్వక్సేనస్య భగవతః కథాసు, రతిం రుచిం- యది నోత్పాదయేత్, తర్హి, స ధర్మః కేవలం శ్రమ ఏవ శ్రమఫలక ఏవ - సంసృతిరూపానర్థావహ ఏవేత్యర్థః ॥ రతిం నోత్పాదయేదిత్యనేన రత్యేకప్రయోజనతయానుష్ఠితో ధర్మః పరః - ఐహికాముష్మికఫలార్థస్తు శ్రమఫలక ఇతి ప్రతీతేః- ఫలానభిసన్ధ్యభిసన్ధిభ్యాం ధర్మస్యోత్కృష్టత్వాపకృష్టత్వే వేదితవ్యే ॥౮॥ తదేవమనభిసంహితఫలో భగవద్గుణశ్రవణాదిరుచిజననద్వారా భక్తియోగానుగ్రాహక ఏవ ధర్మః - పరః - అన్యస్తు శ్రమఫలక ఇత్యుక్తమ్ ॥ అథోక్తవిధధర్మానుగ్రాహ్య భగవద్భక్తియోగసాధ్యమోక్షస్యైవ నిరతిశయపురుషార్థత్వమితి దర్శయితుం ధర్మార్థకామానాం స్వతః పురుషార్థత్వం - ధర్మస్యార్థార్థత్వం అర్థస్య కామార్థత్వం కామస్యేన్ద్రియతృప్త్యర్థత్వమిన్ద్రియతృప్తేర్జీవనార్థత్వం జీవనస్య పునర్ధర్మార్థత్వమిత్యాదిరూపాం చక్రవత్పరివృత్తిం లౌకికాభిమతాం చ నిరస్య ధర్మాదీనామపి పరంపరయా నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షసాధనభక్తియోగానుగ్రాహకత్వమాహ ॥ ధర్మస్యేతి త్రిభిః ॥ తత్ర ధర్మస్య ఫలమర్థః అర్థఫలం కామః కామఫలమిన్ద్రియతృప్తిరితి లౌకికమతం - తత్ర ధర్మఫలత్వమర్థస్య నిరస్యతి - ధర్మస్యేత్యర్ధేన- ఆపవర్గ్యస్య అపవర్గసాధనస్య అనభిసంహితఫలత్వే సతి పరంపరయా నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షసాధనీభవిష్యతో ధర్మస్య - అర్థాయ ప్రయోజనాయ - అర్థః ధనం- న ప్రకల్పతే- ధనం ధర్మస్య ఫలం న భవతీత్యర్థః ॥ ధర్మస్యార్థఫలకత్వరూప లౌకికమతానువాదేనైవ స్వతః పురుషార్థత్వమపి నిరస్తం వేదితవ్యం - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - ఏకస్యైవ దానయాగాదిరూపస్య ధర్మస్య ఫలానభిసన్ధ్యభిసన్ధిరూపాకారభేదేనోత్కృష్టాపకృష్టఫలసాధనత్వే సతి తత్రానభిసంహితఫలత్వరూపాకారానాదరేణ సహై

తరపురుషార్థరూపార్థార్థత్వవాదరూపంలౌకికానాంమతమతీవనాదరణీయమితిభావః ॥ అథకామస్యార్థఫలత్వంనిరస్యతి,,నా
ర్థస్యేతి ॥ ధర్మైకాన్తస్యధర్మైకప్రయోజనకస్య - అర్థస్యవిత్తస్యలాభాయప్రయోజనాయకామోనస్మృతః- అర్థస్యప్రయో
జనంనకామోభవతీత్యర్థః - అత్రకామశబ్దేనకామ్యతఇతికామఇతివ్యుత్పత్త్యాఽన్నపానాదిరుచ్యతే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథకామ
స్యేన్ద్రియతృప్తిఫలకత్వంనిరస్యతికామస్యేతి - యావతాన్నపానాదినాకామేనకామ్యమానేనవస్తునాజీవతితావతోన్నా
దేర్భోగ్యవస్తునః - లాభః-ఫలంనేన్ద్రియతృప్తిః-కింతు-దేహధారణమేవాన్నపానాదికామఫలమిత్యర్థః , అథజీవనస్య పు
నర్ధర్మార్థత్వంనిరస్యతి - జీవస్యేతి - జీవస్యజీవనస్యప్రయోజనంతత్త్వజిజ్ఞాసైవ - నతుఇహలోకేయఃకర్మభిస్సాధ్యోధర్మ
స్సోర్థఃప్రయోజనం - అత్రధర్మార్థకామజీవనానాంక్రమేణార్థకామేన్ద్రియతృప్తిధర్మార్థత్వంనిరస్య తేషాంక్రమేణాపవర్గ
ధర్మదేహధారణమాత్రతత్త్వజిజ్ఞాసార్థత్వోక్తేరయంభావః , సతివిత్తే తేనానభిసంహితఫలంధర్మంసంపాద్య , తేనధర్మే
ణాపవర్గసాధనభూతంభక్తియోగముపకుర్యాత్ - సతితుకామే తేనదేహధారణమాత్రోపయుక్తేనదేహంధృత్వా తేనదే
హేనభజనీయతత్త్వజిజ్ఞాసాకార్యేతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ జీవస్యప్రయోజనంతత్త్వజిజ్ఞాసైవేత్యుక్తమ్ - కింతత్తత్త్వంయజ్జిజ్ఞాసి
తవ్యమిత్యతఆహ ॥ వదన్తీతి ॥ యత్ జ్ఞానంజ్ఞానస్వరూపంజ్ఞానగుణకంచ అద్వయంస్వతుల్యాభ్యధికవస్త్వన్తరరహితంఅ
వయవభేదరహితంవా - జాత్యాదిభేదరహితంవా - బ్రహ్మపరమాత్మభగవచ్ఛబ్దాభిహితంతదేవతత్త్వమితితత్త్వవిదోవద
న్తి బ్రహ్మపరమాత్మభగవచ్ఛబ్దాస్సామాన్యవిశేషశబ్దాః ప్రయుక్తాః- ఏవంప్రయుఞ్జానస్యసదాకాశాదిశబ్దాఅపికారణవా
క్యగతాభగవత్పరాఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంపరధర్మాదివర్గత్రయస్యాపిపరంపరయాఽపవర్గసాధనత్వం ప్రస
ఙ్గాద్భజనీయవస్తుస్వరూపంచోక్తమ్ ॥ అథయద్వివక్షితంమోక్షఏవనిరతిశయంశ్రేయస్తత్సాధనంతుభక్తిరేవతన్నిష్పత్తి
శ్చవర్ణాశ్రమధర్మజ్ఞానయోగశమాదిభిరిత్యాది,తదుపపాదయతి,, తదిత్యాదిభిస్సార్ధైర్దశభిః,,తత్తస్మాత్-భక్తియోగానుగ్రా

కామస్య నేన్ద్రియప్రీతిర్లాభో జీవేత ❁ యావతా । జీవస్య తత్త్వజిజ్ఞాసా నార్థో యశ్చేహ కర్మభిః ॥౧౦॥
వదన్తి తత్తత్త్వవిదస్తత్త్వం యజ్జ్ఞానమద్వయమ్ । బ్రహ్మేతి పరమాత్మేతి భగవానితి శబ్ద్యతే ॥౧౧॥
తచ్ఛ్రద్దధానా మునయో జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తయా । పశ్యన్త్యాత్మని చాత్మానం భక్త్యా శ్రుతగృహీతయా ॥౧౨॥
అతః పుమ్భిర్ద్విజశ్రేష్ఠా వర్ణాశ్రమవిభాగశః । స్వనుష్ఠితస్య ధర్మస్య సంసిద్ధిర్హరితోషణమ్ ॥౧౩॥

హకస్యైవధర్మస్యపరత్వాత్త్రివర్గస్యాపిపరంపరయాఽపవర్గార్థత్వాదపవర్గాతిరిక్తనిరతిశయపురుషార్థాభావాచ్చేత్యర్థః,
శ్రుతంయజ్ఞాదికర్మ - తస్యకర్తవ్యతయావేదేశ్రుతత్వాత్ - తేనగృహీతయాఅనుగృహీతయా-జ్ఞానవైరాగ్యాభ్యాం యు
క్తయాభక్త్యాఆత్మనిజీవాత్మన్యన్తరాత్మతయాస్థితంబ్రహ్మాదిశబ్దవాచ్యంభగవన్తం - శ్రద్దధానాః-మునయః-పశ్యన్తి- హే
మునయఇతిసంబోధనంవా - తదాత్మశ్రద్దధానాస్తే- ఏవంవిధయాభక్త్యాపశ్యన్తి-జ్ఞానశబ్దేనప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞా
నయోగోవివక్షితః - వైరాగ్యంవిషయాన్తరేషువైతృష్ణ్యం- తేనశమదమాదిసంగ్రహః - ఏభిరఙ్గైరుపకృతయాభక్త్యా ఆ
త్మనిస్థితంపరమాత్మానంపశ్యన్తి - సాక్షాత్కుర్వన్తీత్యనేనభక్తేరేవపరమాత్మదర్శనసమనన్తరభావిమోక్షసాధనత్వము
క్తం-కర్మయోగజ్ఞానయోగయోశ్శమాదీనాంచ-భక్తియోగానుగ్రాహకత్వంచ - భిద్యతేహృదయగ్రన్థిరితిశ్రుత్యా -తదర్థా
నువాదినావక్ష్యమాణశ్లోకేనచమోక్షస్యదర్శనానన్తరభావిత్వమవగతం - ఏవంచభక్త్యాపశ్యన్తీత్యస్యదర్శనరూపాపన్నా
యాభక్తేరవ్యవధానేనమోక్షసాధనత్వమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ శ్రుతగృహీతయేత్యనేనవర్ణాశ్రమధర్మస్యభక్తి
యోగానుగ్రాహకత్వముక్తం,,ధర్మస్స్వనుష్ఠితఃపుంసాంవిష్వక్సేనకథాసుయః , నోత్పాదయేద్యదిరతి,,మితిధర్మస్యభక్తియో
గానుగ్రహప్రకారఉక్తః , ఇదానీమన్యథాపితదనుగ్రహప్రకారందర్శయతి ॥ అతఇతి ॥ యతోభక్తేరేవసాక్షాన్ముక్తిసాధ
నత్వంఅతోహేద్విజశ్రేష్ఠాఃపుంభిఃవర్ణాశ్రమవిభాగశః , అవస్థితస్యేతిశేషః , తత్తద్వర్ణాశ్రమానుగుణస్యేత్యర్థః , వర్ణా
దిభేదేనావస్థితైఃపుంభిరితివా , సమ్యగనుష్ఠితస్యధర్మస్యపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపస్యసంసిద్ధిః , ఫలంహరితోషణమేవ , అ
యంభావః ॥ స్వనుష్ఠితాద్ధర్మాద్భక్తియోగప్రతిబన్ధనివృత్త్యనుకూలసంకల్పహేతుర్హరితోషః, తతశ్చ భక్తియోగనిష్ప
త్తిప్రతిబన్ధకపాపక్షయస్తతోభక్తియోగనిష్పత్తిరితి , యద్వా హరిస్తుష్యతేయేనానుధ్యానేనతద్ధరితోషణమ్ - తదే

వధర్మస్య స్వనుష్ఠితస్య సంసిద్ధిః ఫలమ్, భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనద్వారా హరితోషహేతుభక్తియోగనిష్పత్తిరేవ ధర్మస్య ఫలమిత్యర్థః, అన్యథా ధర్మేణ పాపమపనుదతి, అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వేత్యాదిశ్రుతేర్ధర్మస్య భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకపాపనిరాసకత్వం వదన్త్యా విరోధాపత్తేః, ధర్మస్యైవ హరితోషఫలకత్వే భక్తేర్వైయర్థ్యాపత్తేశ్చ, నను,,జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా,,ఇతి భక్తియోగస్యైవ సర్వదురితనివర్తకత్వస్మరణాత్, భక్తియోగవద్ధర్మస్యాపి హరితోషహేతుత్వమేవ యుక్తమితి చేత్ - శృణు - ప్రాపకప్రతిబన్ధకం ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం చేతి ద్వివిధం దురితం - తత్ర ప్రాపకస్య భక్తియోగస్య యదుత్పత్తిప్రబన్ధకం దురితం తద్ధర్మాపనోద్యం - ఏవం ధర్మనిరస్తప్రతిబన్ధకే భగవత్ప్రాపకే భక్తియోగనిష్పన్నే తేన యద్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం దురితం తదపనోద్యతే - తదభిప్రాయకాణి జ్ఞానాగ్నిరిత్యాదీని వచనాని ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఏవం వర్ణాశ్రమధర్మస్య భక్తియోగోపకారస్తత్ప్రకారశ్చ భక్తియోగప్రతిబన్ధనిరసనేన భగవద్గుణాదిశ్రవణరుచిజననద్వారా చేతి ద్విధా సందర్శితః - అథ తుల్యన్యాయతయా భగవద్గుణస్వరూపాదిశ్రవణాదీనామపి భక్తియోగోపకారకత్వముపకారప్రకారం చ వక్తుం తేషామవశ్యకర్తవ్యతాం తావదాహ ॥ తస్మాదితి వ్యాఖ్యా - తస్మాత్ - ధర్మస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వతత్ప్రకారప్రదర్శనాదేవ - తత్తుల్యన్యాయతయా భగవద్భక్తియోగోపకారకత్వేన - సాత్వతాం భక్తానాం పతిర్భగవాన్ - ఏకేన - ఏకాగ్రేణ - మనసా - నిత్యదా శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యః ధ్యేయః స్మర్తవ్యః పూజ్యశ్చ - ధ్యానమత్ర శ్రుతార్థప్రతిష్ఠాపనాత్మకం మననాపరపర్యాయం స్మరణం వివక్షితం - భక్త్యాత్మకస్య ధ్యానస్య శ్రవణాద్యనన్తరభావిత్వం హి వక్ష్యతే ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ యస్య భగవతః - అనుధ్యా - అనుధ్యానం - భక్తిః సైవాసిః ఖడ్గస్తేన యుక్తాః సహితాః కుశలాః - కర్మైవ గ్రన్థిః తద్రూపం నిబన్ధనం బన్ధనం ఛిన్దన్తి - కర్మణో గ్రన్థిత్వరూపణం గ్రన్థివద్దుర్మోచత్వాత్,

తస్మాదేకేన మనసా భగవాన్ సాత్వతాం పతిః । శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ ధ్యేయః పూజ్యశ్చ నిత్యదా ॥ ౧౪ ॥
యదనుధ్యాసినా యుక్తాః కర్మగ్రన్థినిబన్ధనమ్ । ఛిన్దన్తి కోవిదాస్తస్య కో న కుర్యాత్కథారతిమ్ ॥ ౧౫ ॥
శుశ్రూషోః శ్రద్దధానస్య వాసుదేవకథారుచిః । స్యాన్మహత్సేవయా విప్రాః పుణ్యతీర్థనిషేవణాత్ ॥ ౧౬ ॥
శృణ్వతాం స్వకథాం కృష్ణః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః । హృద్యన్తస్థో హ్యభద్రాణి విధునోతి సుహృత్సతామ్ ॥ ౧౭ ॥
నష్టప్రాయేష్వభద్రేషు నిత్యం భాగవత ✽ సేవయా । భగవత్యుత్తమశ్లోకే భక్తిర్భవతి నైష్ఠికీ ॥ ౧౮ ॥
తదా రజస్తమోభావాః కామలోభాదయశ్చ యే । చేత ఏతైరనావిద్ధం స్థితం సత్త్వే ప్రసీదతి ॥ ౧౯ ॥

గ్రన్థివద్దుర్మోచేన కర్మణా నిబధ్యత ఇతి నిబన్ధనం, కర్మాయత్తస్సంసారః తం ఛిన్దన్తీతి వా - తస్య కథాసు రతిం కో వా పుమాన్న కుర్యాత్ - సర్వోఽపి కుర్యాదేవేత్యర్థః - యస్య భక్తిరనర్థావహసంసృతినిరాసహేతుస్తస్య మహోపకర్తుర్భక్తియోగస్యానుగ్రాహకతయా తత్కథాసు రతిం సర్వోఽపి జనః కుర్యాదేవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ యద్యపి,,ధర్మస్స్వనుష్ఠితః పుంసా,,మితి ధర్మస్య వాసుదేవకథారుచిజననద్వారా భక్తియోగానుగ్రాహకత్వోక్త్యైవ కథారుచిజనకత్వమప్యుక్తమేవ భవతి - తథాపి న సాక్షాదేవ ధర్మః కథారతిహేతుః - అపి తు సత్సఙ్గాదిద్వారా హేత్వన్తరేణ చేత్యాహ ॥ శుశ్రూషోరితి ॥ శ్రోతుమిచ్ఛోః స్వధర్మనిరస్తశుశ్రూషాప్రతిబన్ధకస్యేత్యర్థః - శ్రద్ధాయుక్తస్య పుంసః వాసుదేవకథాయాం రుచిః హే విప్రాః మహతాం సేవయా, పుణ్యతీర్థానాం గఙ్గాదీనాం నిషేవణాచ్చ భవతి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ శ్రవణాదీనాం భక్తియోగోపకారప్రకారం దర్శయతి ॥ శృణ్వతామితి వ్యాఖ్యామ్ ॥ పుణ్యం, శృణ్వతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం - శ్రవణం కీర్తనం చ యస్య సః కృష్ణః - స్వకథాం శృణ్వతాం - సతాం సాధూనాం - హృదయాన్తస్థితస్సన్ - అభద్రాణి భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకాని దురితాని - విధునోతి సుహృత్ - హేతుగర్భమిదం - సుహృత్త్వాద్ధునోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ నిత్యం భాగవతానాం సతాం సేవయా తత్సేవాపూర్వకభగవద్గుణశ్రవణేనేత్యర్థః ॥ అభద్రేషు - నష్టప్రాయేషు సత్సు - ఉత్తమశ్లోకే భగవతి - నైష్ఠికీ దృఢా, భక్తిర్భవతి - నష్టప్రాయేష్వితి ప్రాయగ్రహణేన - భక్తియోగాపనోద్యం ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకముత్తరపూర్వాఘరూపం త్వవశిష్యత ఇతి సూచితం - ఏవం తుల్యన్యాయతయా స్వధర్మేణాప్యుపాయోత్పత్తిప్రతిబన్ధకమాత్రమేవ నిరస్యత ఇతి సమ్యగుక్తం ప్రాక్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ కథమభద్రేషు నష్టేష్వపి భక్తిర్భవతీత్యత్రాహ ॥ తదేతి ॥ నృణాం సతతం మహత్సేవైవ ధర్మస్తస్మాత్ - తదా - అభద్రేషు నష్టేష

తన్మూలాశ్చిత్తవిక్షేపావరణహేతవో రజస్తమసోర్భావాః ధర్మాః కార్యభూతా ఇతియావత్ - యే కామలోభాదయస్సన్తి - ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాః క్రోధమోహాదయః - తేసర్వే నశ్యన్తి - నష్టేషుచ రజస్తమోభావేషు - ఏతైః-రజస్తమోభావైః-అనావిద్ధం అవిక్షిప్తమమూఢంచ- అతఏవ-సత్త్వే-రజస్తమోభ్యామనభిభూతే సత్త్వగుణే, స్థితం సత్త్వప్రధానం సత్ - స్థిరంసదితి యావత్- ప్రసీదతి - ప్రసన్నే చ చేతసి నైష్ఠికీ భక్తిరాశుభవతీతి భావః ॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ-ఏవమితి॥ఏవముక్తరీత్యా ప్రసన్నం మనో యస్య తస్య ముక్తసఙ్గస్య విరక్తస్య పుంసః నైష్ఠికీ భక్తిర్భవతీతి శేషః -తస్మాచ్చ భక్తియోగాద్భగవత్తత్త్వవిజ్ఞానం భగవత్స్వరూపగుణయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకజ్ఞానం జాయతే-దృష్టఇత్యనన్తరోక్తేః - తచ్చజ్ఞానం పరభక్తేః ఫలం ॥ భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య అహమేవంవిధోఽర్జున ॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తపేతి వచనాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం సాక్షాత్కారపర్యన్త భగవద్భక్తియోగసాధ్యం ఫలమాహ ॥ భిద్యత ఇతి ॥ ఆత్మని పరమాత్మని, ఈశ్వరే భగవతి-దృష్టఏవ దృష్టమాత్రే సత్యేవ - అస్య ద్రష్టుః పుంసః - సర్వకర్మాణి భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని ఉత్తరపూర్వాఘరూపాణి-క్షీయన్తే నశ్యన్తి - అతఏవ తన్మూలాస్సర్వే సంశయా నశ్యన్తి - సర్వశబ్దేనాన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానాజ్ఞానసంగ్రహః-తతస్తన్మూలకో హృదయగ్రన్థివదనిర్మోచ్యోఽహం మమాభిమానః-భిద్యతే సమూలాసంస్పృతిర్నివర్తతే - తన్నివృత్తౌచ బ్రహ్మప్రాప్తిస్తదనుభవశ్చాయత్నసిద్ధ ఇతి భావః ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తార్థస్యానుష్ఠానం దర్శయతి ॥ అత ఇతి ॥ యతో మోక్ష ఏవ నిరతిశయ పురుషార్థస్తత్సాధనం తు భక్తిరేవ - అతః కవయః నిరతిశయశ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞాః - పరయాముదా - భగవతి వాసుదేవే-భక్తిమాత్మప్రసాదనీం-కుర్వన్తి - ఆత్మప్రసాదనీంభక్తిం కుర్వన్తీత్యనేనారబ్ధభక్తియోగస్య చిత్తప్రసాదోఽపి శనై

ఏవం ప్రసన్నమనసో భగవద్భక్తియోగతః । భగవత్తత్త్వవిజ్ఞానం ముక్తసఙ్గస్య జాయతే ॥ ౨౦ ॥
భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి దృష్ట ఏవాత్మనీశ్వరే ॥ ౨౧ ॥
అతో వై కవయో నిత్యం భక్తిం పరమయా ముదా । వాసుదేవే భగవతి కుర్వన్త్యాత్మప్రసాదనీమ్ ॥ ౨౨ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్గుణాస్తైర్యుక్తః పరః పురుష ఏక ఇహాస్య ధత్తే । స్థిత్యాదయే హరివిరిఞ్చిహరేతి సంజ్ఞాః శ్రేయాంసి తత్ర ఖలు సత్త్వతనోర్నృణాం స్యుః ॥ ౨౩ ॥

శ్శనైర్భక్తియోగాదేవ భవతీతి సూచితమ్ ॥ ౨౨ ॥ నను సృష్ట్యాదికారణేషు బ్రహ్మరుద్రాదిదేవేషు సత్సు కథం వాసుదేవభక్తిరేవ మోక్షోపాయత్వేనోచ్యత ఇతి శఙ్కాయామాహ ॥ సత్త్వమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర భగవాన్వాసుదేవ ఏవ-హిరణ్యగర్భరుద్రాద్యాఖ్య జీవశరీరకతయా-స్వావతారరూపేణ చ, జగత్సృష్టిస్థితిలయకారణభూతః - తత్ర సాక్షాద్వాసుదేవభక్తిరేవ మోక్షోపాయభూతా - తచ్ఛరీరభూత హిరణ్యగర్భాదిభక్తిస్తు-యో యో యాం యాం తనుం భక్త,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా, అన్తవత్తల్లోకాదిప్రాప్త్యుపాయః - యద్యపి, హిరణ్యగర్భాదిజీవశరీరకతయా తద్రూపేణావస్థితః - పరమాత్మైవ - తథాపి, కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికం జీవగతమేవ, నతు పరమాత్మగతం. నహి శరీరగతధర్మాణాం శరీరిణి ప్రసక్తిరిత్యయమర్థోఽత్ర ప్రతిపాద్యతే ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయస్త్రయః- ప్రకృతేర్గుణాః - ప్రకృతేరితి సావధారణం వివక్షితం - ప్రకృతేరేవ గుణాః - నతు జీవస్య పరస్య చేత్యర్థః - తైస్సత్త్వాదిభిర్యుక్తః పరః-పురుషః-పరమపురుషః - యోగోఽత్ర శరీరాత్మభావో వివక్షితః - ఏకః సృష్టేః ప్రాగితి శేషః ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ,, దిత్యాదిశ్రుత్యనురోధాత్ - ఏకత్వం చ కార్యదశావస్థనామరూపవిభాగప్రయుక్తబహుత్వప్రతిసంబన్ధి నామరూపవిభాగాభావప్రయుక్త విభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వరూపం వివక్షితం - సృష్టేః ప్రాక్ నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకతయా ఏక ఏవ సన్నిత్యర్థః । అస్య స్థూలచిదచిదాత్మకస్య జగతః-స్థిత్యాదయే-స్థితిసృష్టిలయార్థం-స్థితిప్రాథమ్యం - భగవత్ప్రాథమ్య వివక్షయా - పరమపురుష ఏవ బ్రహ్మరుద్రరూపేణ తన్మధ్యే స్వావతారరూపే

ణస్థితిసృష్ట్యాదికృత్-హరివిరిఞ్చిహరేతిసంజ్ఞాఃవిష్ణుబ్రహ్మరుద్రసంజ్ఞాః- ఇతిశబ్దఃప్రకారార్థః- తేనరూపసంగ్రహః
హర్యాదిరూపాణితద్వాచకానిహర్యాదినామానిచ-ధత్తేబిభర్తి -తత్ర-సత్త్వంతనుఃశరీరమధిష్ఠేయంయస్యతస్మాత్
సత్త్వప్రవర్తకాద్విష్ణోరేవ-తద్భజనాదేవ-నృణాంభజతాం- శ్రేయాంసిజ్ఞాననిష్పత్తిభవనివృత్తిపరప్రాప్తిరూపా
ణిస్యుఃఖలు-సర్వకారణత్వాత్ సర్వస్మాత్పరత్వాత్ సమ్యఙ్జ్ఞానవర్ధకసత్త్వప్రవర్తకత్వాచ్చవాసుదేవభక్తిరేవమోక్ష
ప్రదేత్యర్థః-నన్వేకఏవహర్యాదిసంజ్ఞాధత్తఇత్యనేనహర్యాదీనాంపరస్పరసంజ్ఞాభేదఏవ,నవస్తుభేదఇతి ప్రతీత్యా
త్రయాణామైక్యమేష్టవ్యం -తథాచశ్రూయతే। బ్రహ్మనారాయణఃశివశ్చ నారాయణఇతి-స్మర్యతేచ-బ్రహ్మనారా
యణాఖ్యోసౌకల్పాదౌభగవాన్ యథా-ప్రజాస్సర్జభగవాన్ బ్రహ్మనారాయణాత్మకః-తతస్సభగవాన్విష్ణూరుద్ర
రూపధరోఽవ్యయః॥ తతఃకాలాగ్నిరుద్రోసౌభూత్వా సర్వహరోహరిః ॥ సర్గస్థిత్యన్తకరణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మి
కామ్-ససంజ్ఞాం యాతిభగవానేకఏవజనార్దనఇతి ॥ తతశ్చ వాసుదేవస్యసర్వస్మాత్పరత్వంనోపపద్యతే-కించైకఏవ
హర్యాదిసంజ్ఞాధత్తఇత్యనేనహర్యాదిభ్యఃపరంతత్త్వమస్తీత్యవగమ్యతే-యుక్తంచైతత్ - అతఏవహివిష్ణుర్మన్వా
దయఃకాలః-యస్మిన్బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తేసర్వేసంప్రసూయన్తేతేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం తతోయదు
త్తరతరంతదరూపమనామయంయఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తీతివిష్ణోరపిపరతత్త్వవిభూతిత్వం తతఉత్పత్తిః - పు
రుషశబ్దనిర్దిష్టనారాయణాతిరిక్తతత్త్వస్యమోక్షహేతుత్వమిత్యాదికంసర్వంశ్రూయమాణంసంగచ్ఛతే-కించ-అమృత
స్యైషసేతురితిసేతువద్భగవతోన్యప్రాపకత్వోక్తేశ్చత్రిమూర్త్యుత్తీర్ణమేవసర్వజగత్కారణమితినారాయణస్య
నపరత్వం,నాపితద్భజనాన్ముక్తిః-కారణంతుధ్యేయఇతిశ్రుతివిరోధప్రసఙ్గాదితిచేత్తత్రోచ్యతే-నతావత్త్రిమూర్త్యైక్య
ముపపన్నం-నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతేనారాయణాద్రుద్రోజాయతేనారాయణాద్ద్వాదశాదిత్యా రుద్రావ
సవస్సర్వాణిచ్ఛన్దాంసి-నారాయణాదేవసముత్పద్యన్తే-ఏకోహవైనారాయణఆసీన్నబ్రహ్మనేశానః,ఏకోహవైనా
రాయణఆసీన్న బ్రహ్మనచశంకరః - సమునిర్భూత్వా సమచిన్తయత్ -తతఏతేవ్యజాయన్తవిశ్వేహిరణ్యగర్భోగ్ని
ర్యమవరుణరుద్రేన్ద్రాః-యన్నాభిపద్మాదభవత్సమహాత్మాప్రజాపతిఃతత్ర బ్రహ్మచతుర్ముఖోఽజాయతసోగ్రభూ
తానాంమృత్యుమసృజత్త్ర్యక్షంత్రిశిరస్కంత్రిపాదంఖణ్డపరశుం బ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేష్ఠాయ- బ్రహ్మదక్షాద
యఃకాలస్తథైవాఖిలజన్తవః॥ విభూతయోహరేరేతేజగతస్సృష్టిహేతవః ॥ రుద్రఃకాలాన్తకాద్యాశ్చ సమస్తా
శ్చైవజన్తవః ॥ చతుర్విధాశ్చతేసర్వే జనార్దనవిభూతయః ॥ ఆద్యోనారాయణోదేవస్తస్మాద్బ్రహ్మాతతోభవః -
పరోనారాయణోదేవస్తస్మాజ్జాతశ్చతుర్ముఖః ॥ తస్మాద్రుద్రోభవద్దేవి-కఇతిబ్రహ్మణోనామఈశోహంసర్వదేహి
నామ్ ॥ ఆవాంత్వదఙ్గేసంభూతౌతస్మాత్కేశవనామభాక్॥ తవాన్తరాత్మామమచయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాః। సర్వే
షాంసాక్షిభూతోసౌనగ్రాహ్యఃకేనచిత్క్వచిత్ ॥ ఏతౌద్వౌవిబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధజౌస్మృతౌ ॥ తదాదర్శిత
పన్థానౌసృష్టిసంహారకారకౌ ॥ విష్ణురాత్మాభగవతోభవస్యామితతేజసః॥ సృష్టింతతఃకరిష్యామిత్యామావిశ్యప్ర
జాపతే-హరోహరతితద్వశఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యఃబ్రహ్మరుద్రయోఃపరమపురుషసృజ్యత్వతద్విభూతిత్వతదవమ
త్వతత్ప్రసాదాయత్తజ్ఞానవత్త్వతచ్ఛరీరత్వాదిధర్మాణాంతదైక్యవిరుద్ధానామవగతత్వాత్ బ్రహ్మనారాయణః
శివశ్చనారాయణఇత్యాదిసామానాధికరణ్యస్యచ-సృష్టింతతఃకరిష్యామిత్వామావిశ్యప్రజాపతే-హరోహరతితద్వశ
ఇత్యాదిప్రమాణాన్తరానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయాఆకృత్యధికరణన్యాయేనశరీరవాచినాంశరీరిపర్యన్తత్వేనా
ప్యుపపత్తేఃబహుప్రమాణావగతభేదస్యనిర్వాహాసంభవాచ్చ-నాపినారాయణాదుత్తీర్ణంతత్త్వాన్తరమస్తి-విశ్వమేవే
దంపురుషస్తద్విశ్వముపజీవతి-పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం-యమన్తస్సముద్రేకవయోవయన్తి-నతస్యేశేకశ్చనతస్యనామ
మహద్యశః-పరాత్పరంయన్మహతోమహాన్తమ్-నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-అగ్నిరవమోదేవానాంవిష్ణుఃపరమః-మ

త్తః పరతరం నాన్యత్కించిదస్తి ధనంజయ ॥ ఆభూతసంప్లవే ప్రాప్తే ప్రలీనే ప్రకృతౌ మహాన్ ॥ ఏకస్తిష్ఠతి విశ్వా
త్మా స తు నారాయణస్స్మృతః ॥ న పరః పుణ్డరీకాక్షాద్దృశ్యతే పురుషర్షభః ॥ పరం హి పుణ్డరీకాక్షాన్న భూతం న భవి
ష్యతి ॥ న విష్ణోః పరమో దేవో విద్యతే నృప సత్తమ ॥ న వాసుదేవాత్పరమస్తి దైవతం న వాసుదేవం ప్రణిపత్య సీదతి
చేతనః కాలతో వ్యాప్తిర్మోక్షదత్వం తథైవ చ ॥ హరేర్విభూతిమాత్రం తు కేవలం సంప్రభాషితమ్ ॥ నహ్యేవం కేశవాత్ప
రమ్ ॥ రాజాధిరాజస్సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్ ॥ పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి
పరావరేశే-ఇత్యాదిభిర్బహుభిః ప్రమాణైః విష్ణోస్సర్వాధికత్వప్రదర్శనపూర్వకం తదధిక దేవతాన్తరనిషేధాత్
బ్రహ్మా విష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తే సర్వే సంప్రసూయన్తే ఇత్యత్ర విష్ణోరుత్పత్తిరవతారరూపాస్య సంకల్పమూలోచ్యతే, న
తు బ్రహ్మరుద్రాదీనామివ కర్మమూలా-కారణవాక్యేష్వేకస్యైవ కృత్స్న జగత్కారణత్వావగమాత్ప్రయాణాంస
ముచ్చిత్య కారణత్వానుపపత్తేః-కారణత్వోపాస్యత్వబోధకవాక్యగతానాం శివశంభ్వాదిసామాన్యశబ్దానాం భాగవ
తన్యాయేన విశేషవాచినారాయణశబ్దార్థపర్యవసానోపపత్తేః, అచిత స్సర్వకారణత్వానుపపత్తేరీక్షణాద్యర్థవిరోధా
చ్చ-రుద్రాదీనాం-అనపహతపాప్మా వా అహమస్మీత్యాదినా కార్యత్వకర్మవశ్యత్వాదిశ్రవణాద్వాసుదేవాదిపదవా
చ్యస్య కుత్రాపి కర్మవశ్యత్వాశ్రవణాత్-తదుత్పత్తేశ్చ-అజాయమానో బహుధా విజాయత ఇత్యవతారరూపత్వశ్ర
వణాత్ అజాయమాన ఇతి కర్మాయత్తోత్పత్తినిషేధాచ్చ కర్మకృతత్వస్యాపోదితత్వాచ్చ తద్గోత్పత్తేస్తథాపవాద
కాభావాచ్చ-తతో యదుత్తరతరమిత్యనేన కిముచ్యత ఇతి చేత్-ఉచ్యతే-త్రిమూర్తిమధ్యరక్షకత్వేనావతీర్ణస్య నారాయ
ణస్య-అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీత్యాదినావగతస్య-అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యత్ర పూర్వానువాకోక్తం మహాపురుష

పార్థివాద్దారుణో ధూమస్తస్మాదగ్నిస్త్రయీమయః। తమసస్తు రజస్తస్మాత్సత్త్వం యద్బ్రహ్మదర్శనమ్॥
భేజిరే మునయోఽథాగ్రే భగవన్తమధోక్షజం। సత్త్వం విశుద్ధం క్షేమాయ కల్పన్తే యేఽను తానిహ॥ ౨౪ ॥

త్వం వేదాహమేతమిత్యనేనైవ వాక్యేన ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతస్య శ్రియః పతిత్వ మహాపురుషత్వాదిశ్రవణాత్తమేవ సర్వో
త్తరం మహాపురుషం-యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్ యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయోఽస్తి కశ్చిత్-వృక్ష ఇవ స్తబ్ధో దివి తి
ష్ఠత్యేకస్తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమితి ప్రత్యభిజ్ఞాప్య, ఉపరి చ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః - సర్వ
వ్యాపీ చ భగవానితి సహస్రశీర్షత్వాదిధర్మాన్ప్రత్యభిజ్ఞాప్య, అనయోర్వాక్యయోర్మధ్యే ప్రయుక్తస్య, తతో యదుత్త
రతరమితి వాక్యస్య సందంశన్యాయేన నారాయణపరత్వస్యావశ్యకత్వాత్ తత ఇత్యస్య శబ్దతోఽర్థతశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞాపితత
ద్ధేతుపరామర్శిత్వస్యైవ న్యాయ్యత్వాత్-అన్యథాఽయస్మాత్పురుషాదపరం వ్యతిరిక్తం పరముత్కృష్టం నాస్తీతి పూర్వవా
క్యేనోక్తం పురుషమేవ పరామృశ్య తద్వ్యతిరిక్తస్యోత్తరత్వప్రతిపాదనే పూర్వాపరవ్యాఘాతప్రసఙ్గాచ్చ తత ఉక్త
హేతుభ్యః యత్పురుషశబ్దవాచ్యం తత్త్వం తదేవోత్తరతరం తత్త్వమితి, అమృతస్యైష సేతురిత్యనేనాపి విష్ణోర్నత
త్త్వాన్తరప్రాపకత్వముచ్యతే, అపి తు స్వప్రాప్తావుపాయ మేవ హేతురితీ దిక్ ✵ ॥ ౨౩ ॥ ✵ నను ప్రకృతిగుణత్వే సమా
నేపి కథం సత్త్వం మోక్షహేతుః కథమితరౌ గుణౌ తదహేతూ సర్వమపి మోక్షహేతుర్న వా స్యాదితి శఙ్కాయాం దృ
ష్టాన్తేన గుణానాం వైషమ్యముపపాదయతి॥ పార్థివాదితి॥ దారుణ ఇతి పఞ్చమీ-పార్థివాత్, పృథివీపరిణామరూపాద్దా
రుణః కాష్ఠాత్తావద్ధూమ ఉత్పద్యతే-తస్మాద్ధూమాత్, అనన్తరమిత్యధ్యాహ్రియతే-ధూమో హ్యగ్నేః పూర్వముత్పద్య
తే-తస్మాద్ధూమాదనన్తరం అగ్నిరుత్పద్యతే-స చ త్రయీమయః-యథా పార్థివదారూత్పన్నత్వావిశేషేపి ధూమో న ప్రకా
శకః న చ స్వర్గసిద్ధ్యుపయుక్తః అగ్నిస్తు ప్రకాశకః త్రయీప్రతిపాద్య క్రతూపాయేన స్వర్గప్రదశ్చేతి తయోర్దృష్టాదృష్టకా
ర్యవైషమ్యసిద్ధిః ॥ ఏవం సుప్తస్య పురుషస్య తమోగుణాదనన్తరం ప్రవర్తకం రజః తదనన్తరం మనసో నావిలత్వ
హేతుర్యత్సత్త్వం తదేవ బ్రహ్మదర్శనసాధనమితి కార్యవైచిత్ర్యోపపత్తిరిత్యర్థః ✵ ॥ ౨౪ ॥ ✵ యతస్సత్త్వస్యై

వద్బ్రహ్మదర్శనసాధనత్వం యతశ్చ సత్వప్రవర్తకాద్విష్ణోరేవ నృణాం శ్రేయాంస్యత ఏవ సత్వతనుం విష్ణుం మునయో భజన్నిత్యాహ ॥ భేజిర ఇతి ॥ అథ తస్మాత్పూర్వకాలే మునయః విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం, సత్వం సత్వశరీరకం తత్ప్రవర్తకం భగవన్తమధోక్షజం భేజిరే ఉపాసాంచక్రిరే, ఏవమిహ తాన్మునీననుసృత్య - యే - తద్వత్సత్వతనుం భగవన్తం యే జనా ఉపాసత ఇత్యర్థః - తే క్షేమాయ కల్పన్తే శ్రేయోయుక్తా భవన్తీత్యర్థః - రజస్తమః ప్రధానా బ్రహ్మరుద్రాది భజన్తస్తు న క్షేమాయ కల్పన్తే అపి త్వన్తవత్ఫలభాజో భవన్తీతి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నను కేచిద్బ్రహ్మరుద్రాద్యుపాసకా అపి దృశ్యన్తే సర్వే పి విష్ణుమేవ కిం న భజన్త ఇతి శఙ్కాయాముపాసకానాం స్వస్వగుణానుసారేణైవోపాస్యదేవతావిషయోపాసనాయాం రుచిర్జాయత ఇత్యాహ ॥ ముముక్షవ ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ముముక్షవస్సత్వగుణప్రధానాః అనసూయవః ఘోరరూపాన్ - భూతపతీన్ రుద్రాదీన్ తమః ప్రధానాన్ హిత్వా శాన్తాః శుద్ధసత్వప్రవర్తికాః - నారాయణస్య కలాః అవతారాన్ భజన్తి, అనసూయవ ఇత్యనేన విష్ణుభక్తానాం దేవతాన్తరేషు తదుపాసకేషు చాసూయారాహిత్యం దేవతాన్తరభక్తానాం తు విష్ణౌ తత్పరేషు చాసూయావత్త్వం చాస్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ రజస్తమస్స్వభావాస్తు జనాః సమశీలాన్ రజస్తమస్స్వభావాన్ పితౄన్ భూతేశాన్ రుద్రాదీన్ ప్రజేశాన్ హిరణ్యగర్భాదీన్ ఆదిశబ్దేన సంకీర్ణదేవతాః సరస్వతీప్రభృతీశ్చ, ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనా ఇత్యుక్తాన్భజన్తి, కథంభూతాః శ్రీః సంపచ్చ ఐశ్వర్యమాధిపత్యం చ ప్రజాః పుత్రాదయశ్చ ఈప్సన్తి, ఆప్తుమిచ్ఛన్తి, తథాభూతాః అనేన విష్ణుభక్తానాం అనన్యప్రయోజనవత్త్వం అనన్తస్థిరఫలప్రాప్తిః, అన్యేషాం త్వన్తవత్ఫలప్రాప్తిశ్చేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ సర్వే వేదాయత్పదమామనన్తి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి, ఇష్టా

ముముక్షవో ఘోరరూపాన్హిత్వా భూతపతీనథ । నారాయణకలాశ్శాన్తా భజన్తి హ్యనసూయవః ॥ ౨౬ ॥
రజస్తమః ప్రకృతయస్సమశీలాన్భజన్తి వై । పితృభూతప్రజేశాదీన్ శ్రియైశ్వర్యప్రజేప్సవః ॥ ౨౭ ॥
వాసుదేవపరా వేదా వాసుదేవపరా మఖాః । వాసుదేవపరా యోగా వాసుదేవపరాః క్రియాః ॥ ౨౮ ॥

పూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః - తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః, వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః - యో యో యాం యాం తనుం భక్త ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యా భాగద్వయాత్మకవేదవేద్యశ్చ ముముక్షుభిరుద్రాదిశరీరకస్తదన్తర్యామితయా చ నవచ్ఛిన్నైశ్వర్యఫలదశ్చ వాసుదేవ ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ వాసుదేవపరా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ వేదాః పూర్వోత్తరభాగద్వయాత్మకాః వేదాః వాసుదేవపరాః వాసుదేవః పరస్తాత్పర్యభూమిర్యేషాం తథాభూతాః - నన్వగ్న్యాదిదేవతోద్దేశ్యకయాగహోమాదికర్మప్రతిపాదకవేదపూర్వభాగస్య కథం వాసుదేవపరత్వమిత్యత ఆహ ॥ వాసుదేవపరా మఖా ఇతి ॥ మఖా అగ్న్యాదిదేవతాపూజాత్మకాః యాగాదయః వాసుదేవపరాః వాసుదేవః పరః ప్రధానః ప్రధానతయా ఆరాధ్యో యేషాం తథాభూతాః అగ్న్యాదిశరీరకతయా తదన్తర్యామీ వాసుదేవ ఏవ మఖైరారాధ్య ఇత్యర్థః ॥ కేవలమగ్న్యాదిదేవతాపూజామాత్రత్వాభిమానేన యే మఖాననుతిష్ఠన్తి తేషామపి తత్సమీహితం ఫలం తైరవిజ్ఞాతోపి వాసుదేవోగ్న్యాద్యన్తర్యామితయా రాధితః ప్రయచ్ఛతీతి భావః ॥ ఏవమారాధితో నన్తవత్ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి చ భావః ॥ తథా చోక్తమ్ ॥ అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ । న తు మామభిజానన్తి తత్త్వేనాతశ్చ్యవన్తి త ఇతి ॥ ఏవం తుల్యన్యాయతయా వేదాన్తేషు క్వచిత్క్వచిత్కాలాగ్నిరుద్రోపనిషత్ప్రతర్దనవిద్యాదిషు రుద్రేన్ద్రాద్యుపాసనాత్మకా యోగా అపి రుద్రాదిశరీరకవాసుదేవవిషయా ఇత్యాహ ॥ వాసుదేవపరా యోగా ఇతి ॥ వాసుదేవః పరో విషయో యేషాం త ఇత్యర్థః, ప్రాయశో వేదాన్తేషు విహితా యోగాః వాసుదేవవిషయా ఏవ శ్రూయన్తే క్వచిదాపాతతో రుద్రాదివిషయత్వేన ప్రతీయమానా అపి తత్తత్ప్రకరణగతైర్లిఙ్గైరుద్రాదిష్వసమ్భావ్యమానైస్తచ్ఛరీరకవాసుదేవవిషయత్వేనైవ నిశ్చీయన్త ఇతి భావః ॥ ఏవం నిఖిలనిగమవే

ద్యోవాసుదేవఏవేత్యుక్తమ్, అథతత్పూర్వభాగోపబృంహణాత్మకతన్మూలకస్మృత్యాదిప్రతిపాద్యఃస్మార్తక్రియారాధ్యశ్చసఏవేత్యాహ ॥ వాసుదేవపరాఃక్రియాఇతి॥ క్రియాః-స్మార్త్యః, శ్రౌతీనాన్తుమఖాఇత్యుక్తత్వాత్-పూర్వవదర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథవేదాన్తార్థోపబృంహణార్థతయాప్రవృత్తకపిలాద్యాగమోక్తప్రకృతిపురుషవిషయకజ్ఞానమపిప్రకృతిపురుషశరీరకపరమాత్మవిషయకమేవేత్యాహ ॥ వాసుదేవపరంజ్ఞానమితి, జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషవిషయకం వాసుదేవపరంవాసుదేవవిషయకం-విశేషణబుద్ధిశబ్దయోర్విశేష్యపర్యన్తత్వాదితిభావః ॥ కపిలాదిభిస్తుతథానబుద్ధమితిచభావః, తథావేదాన్తార్థోపబృంహణపరమన్వాదిస్మృత్యుక్తకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణానశనాదితపశ్చ వాసుదేవారాధనరూపమిత్యాహ ॥ వాసుదేవపరంతపఇతి-కింబహునాసర్వేవైదికాఃస్మార్తాశ్చధర్మాస్తత్ప్రాప్త్యుపాయతయాశ్చవాసుదేవాధీనాఇత్యాహ ॥ వాసుదేవపరోధర్మోవాసుదేవపరాగతిరితి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కథంవేదాదీనాంవాసుదేవపరత్వమిత్యాశఙ్కాయాం-తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుతేత్యుక్తరీత్యాసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంస్వాత్మానంజగద్రూపేణపరిణమయ్యతత్తద్రూపేణవాసుదేవస్యైవావస్థానాదవాసుదేవాత్మకవస్త్వభావాదిత్యాహ ॥ సఏవేతిద్వాభ్యామ్ ॥ అగ్రేస్పృష్టేఃప్రాక్ సఏవవాసుదేవఏవ-నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకతయావస్థితఇత్యర్థః ॥ ఏవకారేణతచ్ఛబ్దపరామృష్టపూర్వప్రస్తుతభగవద్వాచకవాసుదేవశబ్దావయవార్థేనచేదంలబ్ధంభవతి, యద్వాఇదంపరిదృశ్యమానంజగత్, అగ్రేస్పృష్టేఃప్రాక్ సఏవాసీదిత్యధ్యాహారః-సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదితిస్థానప్రమాణాత్, ఏవఞ్చ

వాసుదేవపరంజ్ఞానంవాసుదేవపరంతపః । వాసుదేవపరోధర్మోవాసుదేవపరాగతిః ॥ ౨౯ ॥

సఏవేదంససర్జాగ్రేభగవానాత్మమాయయా । సదసద్రూపయాచాసౌగుణమయ్యాఽగుణోవిభుః ॥ ౩౦ ॥

తయావిలసితేష్వేషుగుణేషుగుణవానివ । అన్తఃప్రవిష్టఆభాతివిజ్ఞానేనవిజృమ్భితః ॥ ౩౧ ॥

యథాహ్యవహితోవహ్నిర్దారుష్వేకస్స్వయోనిషు । నానేవభాతివిశ్వాత్మాభూతేషుచతథాపుమాన్ ॥

ఇదమిత్యనేననామరూపవిభాగభిన్నం జగన్నిర్దిశ్యతస్య వాసుదేవరూపేణావస్థానోక్త్యా వియదాదివస్త్వన్తరవ్యావర్తకైవకారప్రయోగేణచ, ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపీతిస్మృత్యనురోధాచ్చ, అన్యథానకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదిత్యుక్తన్యాయేనాకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశాదిదోషప్రసఙ్గాచ్చ, సూక్ష్మచిదచిద్వైశిష్ట్యంలబ్ధం, సృష్టేఃప్రాగేవమవస్థితోభగవానాత్మనఃస్వస్యమాయయాస్వశరీరభూతయామాయయాగుణమయ్యాసత్త్వాదిగుణప్రచురయాసదసద్రూపయామహదాదిపృథివ్యన్తకార్యకారణరూపేణపరిణమమానయా-విభుర్వ్యాపకఃసదసద్రూపేష్వన్తరాత్మతయానుప్రవిష్టఇత్యర్థః ॥ అథాప్యగుణఃవ్యాప్యగతగుణైరస్పృష్టఃఇదంజగత్ససర్జ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంసమష్టివ్యష్ట్యవస్థాచిదన్తర్యామితయాతత్కారణతయాచతద్రూపేణావస్థానముక్తమ్, అథోభయావస్థప్రకృతిసంసృష్టజీవశరీరకతయాతదన్తరాత్మతయాతద్రూపేణవాసుదేవస్యైవావస్థితిమాహ ॥ తయేతి॥ తయాఆత్మమాయయావిలసితేషురచితేషుఏషుపరిదృశ్యమానేషుగుణేషు-గుణశబ్దోలాక్షణికః-గుణకార్యభూతబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తశరీరేష్విత్యర్థః ॥ విజ్ఞానేనజీవేన-విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే-యఆత్మనితిష్ఠన్ యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్ ఇతిశ్రుతిప్రయోగాత్, తేనవిజృమ్భితఃవిశిష్టఃతచ్ఛరీరకఇత్యర్థః ॥ యస్యవిజ్ఞానంశరీరమితిశ్రుతేః, యద్వా విజ్ఞానరూపేణవిజృమ్భితఃభాసమానఃతచ్ఛరీరకతయాతదన్తరాత్మతయాచతద్రూపేణప్రకాశమానఇత్యర్థః ॥ అన్తఃప్రవిష్టఃజీవద్వారాదేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టఃగుణవానివసాక్షాద్దేవాదిశరీరతచ్ఛరీరకజీవగతధర్మవానివాభాతి ॥ ఇవశబ్దస్యాయమభిప్రాయః-కార్ష్ణ్యవాన్యోబిభర్తి, నృసింహరూపీభగవాన్ శ్వేతఇత్యత్రకార్ష్ణ్యశ్వైత్యాదివచ్ఛరీరభూతజీవేహేయసంబన్ధః, నతుశరీరిణివాసుదేవఇతి-తథాతస్యైకస్యైవదేవాదిశరీరభేదేనానేకధావస్థితిశ్చేతి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనఉపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ అభివ్యక్తిస్థానమత్రయోనిశబ్దేనోక్తమ్, నతూపాదానం-నహిప్రకృతిర్జీవస్యోపాదానంనవావహ్నే

ర్దారూపాదానం-కింతునిమిత్తం,వాయోరగ్నిః అగ్నేరాప ఇతిహిసృష్టిక్రమః-యథాదారుభ్యోవహ్నేరవహితఃవ్యతిరిక్త ఏవాభివ్యక్త ఏవవాసన్, స్వయోనిషుస్వాభివ్యక్తిస్థలేషు, దారుషు, నానేవానేకఇవ, భాతిజ్వలతి, అగ్నిత్వస్యైకరూపత్వేపితార్ణపార్ణశాఖాదిభేదవాన్ భాతి,ఏవంప్రకృతిపరిణామరూపదేహేష్వభివ్యక్తోజీవోజ్ఞానానన్దరూపత్వేనైకరూపోపి దేవోహంమనుష్యోహమితి దేవాదిభేదభిన్నో భాతీత్యర్థః,పుంశబ్దోజీవవాచీతచ్ఛరీరకపరమాత్మపర్యన్తః,పుమాన్విశ్వాత్మా,జీవశరీరకఃసర్వేశ్వరఏకఏవ, దేవాదిరూపేణనానాభాతీత్యర్థః ॥ దారుషుభూతేష్వితిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోరధిష్ఠేయబహుత్వోక్త్యాయథాహ్రస్వత్వస్థూలత్వవక్రత్వాదిభేదశ్చ దారుగత ఏవ,నాగ్నిగతః,తథాదేవత్వాజ్ఞత్వదుఃఖిత్వాదిభేదోపినవిశ్వాత్మగతః, కింతుతచ్ఛరీరకజీవగత ఇతిసూచితమ్, వహ్నేర్విశ్వాత్మైకత్వనిర్దేశేనవహ్నివద్విశ్వాత్మనోపిసర్వత్రావస్థితస్య స్వరూపతః స్వభావతో వా నావస్థాన్తరాపత్తిరితిసూచితమ్, ఇయాంస్తువిశేషఃదారుష్వగ్నిస్సాక్షాదభివ్యక్తోనానాభాతి ॥ దార్ష్టాన్తికేతుజీవద్వారాదేవాదిరూపేణనానాభాతీతి,జీవవిశిష్టదేవాదిశరీరాణామేవాధిష్ఠేయత్వాత్ ॥ ౩౨ ॥ యథావిశ్వాత్మనఃస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారాదేవాదిరూపేణనానాభానం - ఏవం సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వంతన్నిమిత్తంకర్తృత్వంచస్వశరీరభూతజీవద్వారైవ,స్వతస్తుతదుభయరహితఇత్యాహ॥అసావితి॥అసౌవిశ్వాత్మా,గుణమయైః-సత్వాదిగుణపరిణామరూపత్వేనతత్ప్రచురైఃభూతసూక్ష్మాదిరూపైః-భావైఃపదార్థైః-తత్రభూతాని-పృథివ్యాదీని,సూక్ష్మాణిగన్ధాదీని-ఇన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణివాగాదికర్మేన్ద్రియాణిచ-ఆత్మా-అన్తఃకరణంజీవోవా,ఏభిః, స్వేనైవకర్త్రానిర్మితేషు,భూతేషుదేవాదిషు,నిర్విష్టఃజీవద్వారాఽనుప్రవిష్టః-తద్గుణాన్ గన్ధాదీన్విషయాన్భుఙ్క్తే-జీవద్వారావిషయాన్భుఙ్క్తే-నతుస్వతఇత్యర్థః-భోక్తృత్వసమవ్యాప్తంకర్తృత్వమప్యత్రవివక్షితం-జీవద్వారాపుణ్యా

అసౌగుణమయైర్భావైర్భూతసూక్ష్మేన్ద్రియాత్మభిః।స్వనిర్మితేషునిర్విష్టోభుఙ్క్తేభూతేషుతద్గుణాన్ ॥౩౩॥

పుణ్యరూపాణికర్మాణిచకరోతీత్యర్థః-అత్రవిశ్వాత్మన్యుచ్యమానంభోక్తృత్వంకర్తృత్వంచప్రయోజకత్వరూపంవివక్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్వా,యథాసత్వంరజస్తమఇతి ప్రకృతేర్గుణాఇత్యాదినాసర్వకారణాత్పరమపురుషాదేవోపాస్యమానాత్-నృణాంశ్రేయాంసి-కారణత్వోపాస్యత్వమోక్షదత్వాదీనాం,కారణంతుధ్యేయః, అమృతస్యైషసేతు,రిత్యాదిప్రమాణైరేకనిష్ఠత్వావగమాత్ -నతుబ్రహ్మరుద్రాదిభ్యః- తేషాంకర్మవశ్యత్వపరమపురుషసృజ్యత్వసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాదినోపాసకతుల్యత్వాదితిసూచితమ్ , అథతదుపపాదనాయసర్వజీవానాంపరమపురుషసృష్టకర్మానుగుణకరణకళేబరాదిసంబన్ధం,తత్ప్రయుక్తంకర్తృత్వంభోక్తృత్వ,మేషాంకర్మవశ్యత్వప్రయుక్తత్వేనౌపాధికత్వం,స్వభావతస్తుజ్ఞానైకాకారత్వంచేత్యాహ-సఏవేదమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః-సఏవేదమిత్యస్యయథోక్తఏవార్థః॥౩౦॥తయేతి॥తయాఆత్మమాయయావిలసితేషు,రచితేషుఏషుగుణేషుగుణకార్యేషుబ్రహ్మాదిశరీరేషు,అన్తఃప్రవిష్టోజీవఇతిశేషః,పుమానిత్యస్యోత్తరశ్లోకాదపకర్షోవా-విజ్ఞానేన,స్వధర్మభూతజ్ఞానేన,విజృమ్భితః దేహాత్మత్వేనాభిమన్యమానఇత్యర్థః ॥ గుణవానివదేవత్వాదిధర్మవానివ,ఆభాతి,దేవోహంమనుష్యోహంకృశోహంస్థూలోహమిత్యభిమన్యతఇత్యర్థః - ఇవశబ్దేనవస్తుతోదేహవిలక్షణస్తద్గతధర్మైరస్పృష్టఏవేతిసూచ్యతే ॥౩౧॥తదేవోపపాదయతి ॥ యథేతి - యథైకఏవవహ్నిఃస్వయోనిషుస్వాభివ్యక్తిస్థానేషుతృణపర్ణాదిష్వభివ్యక్తోనానేవభాతితార్ణత్వపార్ణత్వాదిభేదేనభాతి,ఇవశబ్దేనవస్తుతోవహ్నిత్వేనరూపేణైకరూపఏవ , ఏవంవిశ్వాత్మావిశ్వస్యాచేతనజాతస్యాత్మా,పుమాన్జీవోపి,భూతేషుదేవాదిశరీరేషు,నానేవభాతిదేవోహంమనుష్యోహమిత్యాదిరూపేణనానాభాతి,వస్తుతోజ్ఞానైకాకారేణఏకరూపఏవేత్యర్థః, పుమానితిజాత్యభిప్రాయకఏకత్వనిర్దేశః , ఏకోవ్రీహిస్సుసంపన్నస్సుపుష్టంకురుతేప్రజాఇత్యత్రవ్రీహిశబ్దవత్,ఏవంచజీవైకత్వభ్రమోనకార్యః,దృష్టాన్తేపివహ్నిత్వేనైకత్వ

వితద్వ్యక్తిభేదోభిప్రేతః, నచైవమేకైకస్య జీవస్య దేవాదిశరీరస్థస్య యుగపన్నానాప్రతిభానాభావ ఇతి వాచ్యమ్, ఏకైక ఏవ జీవః క్రమేణ దేవమనుష్యాదిశరీరాణ్యుపాదదానః దేవోహం మనుష్యోహమిత్యాభాతీత్యేవమభిప్రాయాత్, నహి దృష్టాన్తేపి తార్ణస్య వహ్నేః పార్ణత్వేన భానమస్తి ॥ ౩౨ ॥ అసౌ జీవః, గుణమయైః సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకభగవన్మాయాపరిణామరూపైః పృథివ్యాదిభూతగన్ధాదితన్మాత్రజ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియాన్తఃకరణైః, భావైః, పదార్థైః స్వనిర్మితేషు స్వకర్మానుసారేణ నిర్మితేషు; భూతేషు దేవాదిశరీరేషు, నివిష్టః గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ భుఙ్క్తే. తన్నిమిత్తాని కర్మాణి చ పుణ్యాపుణ్యరూపాణి కరోతీతి చ వివక్షితం వేదితవ్యమ్, యద్వా, తయా విలసితేష్విత్యాదిభిః కేవలం పరమాత్మైవ ప్రతిపాద్యతే, తదా విజ్ఞానే నేత్యస్య సంకల్పరూపజ్ఞానేనేత్యర్థః పుమాన్ పరమపురుషః గుణాన్ భుఙ్క్తే ఇత్యస్య లీలారసరూపాన్ గుణాన్ భుఙ్క్తే ఇత్యర్థః॥ ౩౩ ॥ తదేవం పుంసామేకాన్తతః శ్రేయస్తన్నశ్శంసితుమర్హసీత్యస్యోత్తరముక్తమ్, అథ యత్సూత జానాసి భద్రం త ఇత్యాదినా శ్రీకృష్ణావతారతచ్చరిత్రే తదితరావతారతచ్చరిత్రాదికం చ పృష్టం, తత్ర శ్రీకృష్ణావతారతచ్చరిత్రాదికం విశిష్య దశమైకాదశస్కన్ధాభ్యాం, సర్వావతారాన్ తచ్చరిత్రాణి చ విశిష్య తత్ర తత్ర తృతీయాదిషు వివక్షుస్తావత్సమాసతః సర్వావతారసాధారణం ప్రయోజనమాహ, భావయన్నితి. ఏష సర్వేశ్వరో లోకస్రష్టృత్వేన లోకాన్ భావయన్ కర్మవశ్యాన్ చేతనానుజ్జీవయితుం సత్త్వేనోపలక్షితః శుద్ధసత్త్వమూర్తిః తిర్యఙ్నరసురాదిషు లీలావతారేష్వనురతో భవతి, భావయతీతి పాఠే లోకభావనః లోకస్రష్టా ఏష సర్వేశ్వరః తిర్యగాదిషు మత్స్యాదిషు మధ్యే లీలయావతారాన్ తేష్వనురతః, లీలావతారైః భక్తా

* భావయన్నేష సత్త్వేన లోకాన్ వై లోకభావనః । లీలావతారానురతో దేవతిర్యఙ్నరాదిషు ॥ ౩౪ ॥

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. ******

సూత ఉవాచ॥ జగృహే పౌరుషం రూపం భగవాన్మహదాదిభిః। సంభూతం షోడశకలమాదౌ లోకసిసృక్షయా॥ ౧॥ యస్యామ్భసి శయానస్య యోగనిద్రాం వితన్వతః। నాభిహ్రదామ్బుజాదాసీద్బ్రహ్మా విశ్వసృజాం పతిః॥ ౨॥ యస్యావయవసంస్థానైః కల్పితో లోకవిస్తరః। తద్వై భగవతో రూపం విశుద్ధం సత్త్వమూర్జితమ్॥ ౩॥

ష్వనురతో వా, సత్త్వేన లోకాన్ భావయతి త్రాయతి సాధుపరిత్రాణాయ మత్స్యాద్యవతారం ధత్త ఇత్యర్థః॥ ౩౪॥ ఇతి శ్రీభాగవతప్రథమస్కన్ధటీకాయాం ద్వితీయోఽధ్యాయః. ****************************

తదేవం ప్రథమేఽధ్యాయే ప్రశ్నః కృతః ద్వితీయే తు సత్త్వప్రవర్తకభగవద్భక్తేరేవ మోక్షప్రదత్వాద్భగవదీయప్రబన్ధ ఏవ శ్రోతవ్య ఇతి స్థాపితం. అవతారప్రయోజనం చోపక్షిప్తం. అథ భగవదవతారవిశేషతచ్చరితాని విస్తరేణోపరి వివక్షితాని తేన భగవతోఽనేకే అవతారాః సన్తీతి ప్రతిపాద్యతే తృతీయేఽధ్యాయే, జగృహ ఇత్యాదినా, తత్రావతారాశ్చ ద్వివిధాః. అనుప్రవేశావతారాః స్వేన రూపేణావతారాశ్చేతి. అకర్మహేతుత్వావిశేషాదుభయత్రావతారశబ్దప్రయోగః కృతః ద్వివిధానపి తాన్వక్తుం తదుపయోగిత్వేన ప్రథమం చేతనమిశ్రం ప్రకృతిప్రాకృతజాతమేకం. శుద్ధసత్త్వమయం పరం చేతి రూపద్వయం భగవతోఽస్తీతి వివక్షుః పూర్వం ప్రకృతిప్రాకృతాత్మరూపపరిగ్రహమాహ ॥ జగృహ ఇతి॥ పురుషాః క్షేత్రజ్ఞాః. తత్సంబన్ధి పౌరుషం తన్మిశ్రమిత్యర్థః ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాః షోడశకలా యస్మింస్తత్తథా మహదాదిభిస్సంభూతం రూపం, అణ్డకారణం సమష్టితత్త్వజాతమిహ రూపశబ్దేన వివక్షితం. సముదాయస్య మహదాదిభిస్సంపాద్యత్వాన్మహదాదిభిస్సంభూతమిత్యుక్తమ్, లోకసిసృక్షయా జగృహే, బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్వర్తికార్యజాతసిసృక్షయా రూపం జగృహ ఇత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ *

అథ స్వాసాధారణం రూపమాహ॥ యస్యేతి ॥ ప్రథమస్య యస్యేతి పదస్య యోఽర్థస్స తద్వా ఇతి తచ్ఛబ్దేన పరామృశ్యతే॥ ద్వితీయం తు యస్యేతి పదం చతుర్ముఖపరం, చతుర్ముఖశరీరాది దేవమనుష్యాదిసృష్టిః పురాణాన్తరేషు దృష్టా యస్యా

* పా ॥ భావయత్యేష సత్త్వేన.

వయవసంస్థానైః యచ్ఛరీరావయవపరిణామైః దేవమనుష్యాదిలోకవిస్తరః, సః బ్రహ్మా, విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం, పతిః, యస్యామ్భసిశయానస్యయోగనిద్రాంవితన్వతః, అనిరుద్ధస్య, నాభిహ్రదామ్బుజాదాసీత్తద్భగవతోరూపం, ఊర్జితం, విశుద్ధంసత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయమితిశ్లోకద్వయమేకవాక్యమ్। ఏతస్యరూపస్యజ్ఞానదృశ్యత్వమపరిచ్ఛేద్యత్వంసర్వావతారనిదానత్వంచాహ॥ పశ్యన్తీతిసార్ధశ్లోకేన ✽॥యచ్చా॥జగృహఇత్యాదిశ్లోకానామేవమర్థః, అజడేష్వనుప్రవేశరూపేణస్వేనరూపేణచద్వివిధేఽవతారేతత్రప్రథమస్యదేవాదిష్వనుప్రవేశరూపత్వాత్తత్రవక్తవ్యాంశాభావాత్, స్వేనరూపేణావతారోపయోగిదివ్యమఙ్గళవిగ్రహయోగఉచ్యతే, ఆదౌమహదాదిభిర్లోకసిసృక్షయా, షోడశకలంభూతేన్ద్రియాభిమానిదేవతాశ్రయం, పౌరుషంపరమపురుషసంబన్ధి, రూపమనిరుద్ధాఖ్యరూపం, సంభూతమావిర్భూతం, జగృహేపరిజగ్రాహ, యస్యామ్భసీతిస్ఫుటమ్, యస్యావయవేతి, యస్యానిరుద్ధస్యఅవయవసంస్థానైః, శరీరభూతప్రకృత్యేకదేశపరిణామైః-లోకవిస్తరఃకల్పితః, తస్యభగవతోరూపంశుద్ధసత్త్వమయమూర్జితముత్కృష్టమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽పశ్యన్తీతి॥ అదః, ఏతదనిరుద్ధాఖ్యంరూపం, అదభ్రచక్షుషా అనల్పజ్ఞానేనమనసా, పశ్యన్తి, మనసాతువిశుద్ధేన, దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిరిత్యాద్యుక్తరీత్యా యోగపరిశుద్ధమనసాపశ్యన్తీత్యర్థః, ప్రత్యేకంసహస్రసంఖ్యాకైః పాదాదిభిరద్భుతమ్, తథాప్రత్యేకంసహస్రాణిమూర్ధాదయోయస్మిన్, తత్రశ్రవణంశ్రోత్రం, సహస్రేణమౌళిభిఃకిరీటైఃఅమ్బరైశ్చకుణ్డలైశ్చోల్లసత్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ఏతదనిరుద్ధాఖ్యంరూపంనానావిధానామవతారాణాంనిదానంమూలకారణం - బీజం-కృత్స్నజగద్బీజభూతం-కృత్స్నజగత్స్రష్టృచతుర్ము

పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రచక్షుషాసహస్రపాదోరుభుజాననాద్భుతమ్ । సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసికంసహస్రమౌళ్యమ్బరకుణ్డలోల్లసత్   ॥ ౪ ॥

ఏతన్నానావతారాణాంనిదానంబీజమవ్యయమ్। యస్యాంశాంశేనసృజ్యన్తే దేవతిర్యఙ్నరాదయః ॥౫॥

సఏవప్రథమందేవఃకౌమారంసర్గమాస్థితః । చచారదుశ్చరంబ్రహ్మాబ్రహ్మచర్యమఖణ్డితమ్ ॥ ౬ ॥

ద్వితీయంతుభవాయాస్యరసాతలగతాంమహీమ్ । ఉద్ధరిష్యన్నుపాదత్తయజ్ఞేశస్సౌకరంవపుః ॥ ౭ ॥

ఖోత్పత్తిస్థానత్వాదితిభావః . అవ్యయం-అపక్షయాదివికారరహితం-అనేనఅప్రాకృతత్వముక్తమ్ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యభగవతోఽనిరుద్ధస్య, అంశాంశేనశరీరభూతచిదచిత్తత్త్వైకదేశేనదేవాదయస్సృజ్యన్తే ✽ ॥౫ ॥ ✽సఏవ-పరమపురుషఏవ-బ్రహ్మా-చతుర్ముఖశరీరకస్సన్ - ప్రథమం కౌమారంసనత్కుమారాదిసర్గం-ఆస్థితఃసనకాదిరూపేణావతీర్ణఇత్యర్థః - అఖణ్డితంనిర్విఘ్నం- బ్రహ్మచర్యంఊర్ధ్వ రేతస్కత్వోపేతం-భగవదుపాసనం -చచారచకార-తేచకుమారాఃప్రథమావతారరూపాః-ప్రథమమితివిశేషణాద్ద్వితీయమిత్యనన్తరోక్తేశ్చ, ఇమేచకుమారాః, అనుప్రవేశావతారరూపాః, తథాచతుర్ముఖోపిబ్రహ్మరూపధరః, బ్రహ్మానారాయణాత్మకఇత్యాదిభిస్సృష్ట్యాదికాలేతదాత్మకతయాయోగిభిశ్చిన్త్యత్వవచనాత్, భగవతాశౌనకేనచ, ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాజగదన్తర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినఃకర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతోనతేధ్యానేధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వేతేహిసంసారగోచరాః । పశ్చాదుద్భూతబోధాస్తేధ్యానేనైవోపకారకాః ॥ నైసర్గికోనైవబోధస్తేషామప్యన్యతోయతఇతి, చతుర్ముఖసనకాదీనాంజగదన్తర్వర్తినామవిద్యావేష్టితత్వేనశుభాశ్రయత్వాసమ్భవాదుక్త్వాబద్ధానామేవసతాంపశ్చాద్యోగేనోద్భూతబోధానాంస్వస్వరూపాపన్నానాంచ, స్వతశ్శుద్ధివిరహేణముముక్షూపాస్యత్వప్ర[illegible]షేధాత్, సృష్టింతతఃకరిష్యామిత్వామావిశ్యప్రజాపతేఇతిశ్రీజన్మరహస్యవచనైకార్థ్యాచ్చ, తదేవంచతుర్ము[illegible]సనకాదయఃభగవదనుప్రవేశావతారఃప్రథమశ్చేత్యుక్తంభవతి, బ్రహ్మచర్యంచచారేత్యవతారప్రయోజనమ[illegible]మ్, ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽అథద్వితీయావతారమాహ॥ద్వితీయన్త్వితి॥అస్యజగతఃభవాయఅ[illegible]భ్యుదయాయ, రసాతలగతాంమహీంపృథివీముద్ధరిష్యన్యజ్ఞేశోభగవాన్ద్వితీయంసౌకరంవారాహంవపు

రు పాదత్తజగృహే,వరాహోద్వితీయావతారఇత్యర్థః , అయంచ స్వేనరూపేణైవావతారః,యజ్ఞేశ ఇత్యనేనయజ్ఞారాధ్యత్వతత్ఫలదత్వతచ్ఛరీరకత్వాద్యుక్తేః , వపురాదత్తేతివపుర్మాత్రపరిగ్రహోక్తేః , అస్య భవాయేతికేవలసాధుపరిత్రాణార్థత్వసూచనాచ్చ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తృతీయమితి ॥ తృతీయంవపురుపాదానమ్, ఋషిసర్గఃఋషిరూపజన్మేత్యర్థః , తత్రతృతీయేఽవతారేసభగవాన్ దేవర్షిత్వం నారదరూపత్వమాపద్య నారదాఖ్యజీవమనుప్రవిశ్యేత్యర్థః, సాత్వతంతన్త్రంపఞ్చరాత్రశాస్త్రమాచష్టఅవోచత్ , ప్రవర్తయామాసేత్యర్థః , తన్త్రంవిశినష్టి,యతస్తన్త్రాత్, కర్మిణాంనివృత్తిధర్మవతాంనైష్కర్మ్యంప్రవృత్తిధర్మవిరహః , ప్రవృత్తిధర్మాణామకర్తవ్యతాఽవగమ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తుర్యఇతి ॥ ధర్మకలాసర్గేధర్మాత్పితుఃకలాసర్గే,దేహజన్మరూపే,తుర్యేచతుర్థావతారే , నరనారాయణాఖ్యావృషీభూత్వాఆత్మోపశమఃఇన్ద్రియనిగ్రహః-తేనోపేతందుశ్చరమితరైశ్చరితుమశక్యం తపశ్చకార॥౯॥ పఞ్చమఇతి-పఞ్చమోఽవతారఃకపిలోనామకపిలాఖ్యః,సిద్ధానాంఆత్మయాథాత్మ్యానుసంధానయోగేనసిద్ధానాం స్వస్వరూపాపన్నానామీశః,కాలేనప్రవర్తయితృరహితేనకాలేన-విప్లుతంతిరోహితంసాంఖ్యం ,కథంభూతం-తత్వానాంప్రకృతిమహదాదీనాంగ్రామస్యకలాపస్యవినిర్ణయోయాథాత్మ్యనిర్ణయోయస్మాత్తథాభూతమ్-ఆసురయేప్రోవాచ , ఆసురిర్నామసిద్ధేషు ప్రధానస్తస్మై ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ షష్ఠమితి ॥ అత్రేఃప్రజాపతేఃఅపత్యత్వంప్రతివృతఃమమ

తృతీయమృషిసర్గంవై దేవర్షిత్వముపేత్యసః - తన్త్రంసాత్వతమాచష్టనైష్కర్మ్యంకర్మిణాంయతః ॥
తుర్యేధర్మకలాసర్గేనరనారాయణావృషీ । భూత్వాత్మోపశమోపేతమకరోద్దుశ్చరంతపః ॥ ౯ ॥
పఞ్చమఃకపిలోనామసిద్ధేశఃకాలవిప్లుతమ్ । ప్రోవాచాసురయేసాంఖ్యంతత్త్వగ్రామవినిర్ణయమ్॥౧౦॥
షష్ఠమత్రేరపత్యత్వంవృతఃప్రాప్తోఽనసూయయా ।ఆన్వీక్షికీమలర్కాయప్రహ్లాదాదిభ్యఊచివాన్॥
తతస్సప్తమఆకూత్యాంరుచేర్యజ్ఞోఽభ్యజాయత । సయామాద్యైస్సురగణైరపాత్స్వాయంభువాన్తరమ్॥ ౧౨ ॥అష్టమేమేరుదేవ్యాంతునాభేర్జాతఉరుక్రమః । దర్శయన్వర్త్మధీరాణాంసర్వాశ్రమనమస్కృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ఋషిభిర్యాచితోభేజేనవమంపార్థివంవపుః ।దుగ్ధేమామోషధీర్విప్రాస్తేనాయంసఉశత్తమః ॥ ౧౪ ॥ రూపంసజగృహేమాత్స్యంచాక్షుషాన్తరసంప్లవే।నావ్యారోప్యమహీ

పుత్రోభవేత్యత్రిణావృతఇత్యర్థః,అనసూయయాఅత్రేర్భార్యయాప్రాప్తః,తస్యాః,పుత్రోదత్తాత్రేయాఖ్యోభూత్వేత్యర్థః,అలర్కాయప్రహ్లాదాదిభ్యశ్చ-ఆన్వీక్షికీంఅధ్యాత్మవిద్యాం,ఊచివాన్,యఊచివాన్తంషష్ఠమవతారంవిద్యాత్ ఇతియత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణాన్వయః-షష్ఠంషష్ఠరూపంత్విత్వా ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతఇతి-తతస్సప్తమేఽవతారే-రుచేస్తద్భార్యాయామాకూత్యాం,వ్యజాయత-సచయజ్ఞఇతిప్రసిద్ధః,సః,యజ్ఞఃయామఆద్యోయేషాంతైః సురగణైస్సహస్వాయమ్భువమన్వన్తరమ్ - అపాత్-పాలయామాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అష్టమేఽవతారేఉరుక్రమోభగవాన్ , నాభేఃస్వాయంభువమనుపౌత్రస్యభార్యాయాంమేరుదేవ్యాం , జాతః,సచఋషభాఖ్యః,ధీరాణాంయోగీశ్వరాణాం,వర్త్మఅనుష్ఠేయంధర్మమార్గం,దర్శయన్దర్శయితుం జాతఇత్యర్థః,వర్త్మవిశినష్టి,సర్వైరాశ్రమైః-ఆశ్రమస్థైఃనమస్కృతంపూజితమ్-ఆశ్రమధర్మవర్త్మభ్యఉత్కృష్టమితిభావః ❁॥౧౩ ॥ ❁ఋషిభిరితి,హుంకారైర్వేనంహతవద్భిఃఋషిభి,ర్యాచితోజగత్పాలనార్థంయాచితోభగవాన్ , నవమం , పార్థివంపృథోస్సంబన్ధివపుః-భేజే,ప్రాప్తః,అంశేనానుప్రవిష్టః,పృథ్వాఖ్యజీవానుప్రవేశేనపృథురూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః , హేవిప్రాః,సఇమాంపృథివీంగోరూపంధృతవతీమ్ -ఓషధీః-దుగ్ధదుదోహ,అడభావఆర్షః,యతోఽదుగ్ధ తేనకారణేనసపృథురుశత్తమఃసర్వైషామపీష్టతమోబభూవ ❁॥ ౧౪ ॥❁రూపమితి॥ చాక్షుషాన్తరంచాక్షుషమన్వన్తరం , తత్రయస్సంప్లవః, ప్రళయః,తస్మిన్సభగవాన్మాత్స్యందశమంరూపంజగృహే , అవతారప్రయోజనమాహ ॥ నావీతి॥ వైవస్వతం

మనుం వైవస్వతమనురూపేణ జనిష్యమాణం సత్యవ్రతం, మహీమయ్యాం పృథ్వీరూపాయాం నావి, ఆరోప్య, అపాత్ ररక్ష ॥ ౧౫ ॥ ఏకాదశే త్వవతారే, విభుర్భగవాన్, సురాసురాణాం, ఉదధిం, అమృతార్థం మథ్నతాం సతాం, కమఠరూపేణ కూర్మరూపేణ పృష్ఠే మన్దరాఖ్యమచలం దధ్రే ధృతవాన్ ॥ ౧౬ ॥ ద్వాదశమం వపుస్తు - ధాన్వన్తరం ధన్వన్తర్యాఖ్య జీవానుప్రవేశరూపమిత్యర్థః, త్రయోదశమం రూపం తు, యన్మోహిన్యాఖ్యయా, అన్యాన్, అసురాన్, మోహయన్, సురానమృతమపాయయత్, తదేవ మోహినీరూపం త్రయోదశమమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నారసింహం చతుర్దశం రూపం బిభ్రత్, ఊర్జితం బలిష్ఠం దైత్యేన్ద్రం హిరణ్యకశిపుం వక్షసి, కరజైర్నఖైః, దదార, యథా కటకృత్, ఏరకాన్, తదర్థతృణవిశేషాన్, విదారయతి తద్వత్ ॥ ౧౮ ॥ వామనకం వామనాఖ్యం, పంచదశం వపుః కృత్వా ధృత్వా బలేరధ్వరం యజ్ఞవాటం, అగాత్ జగామ ॥ ప్రయోజనమాహ-త్రివిష్టపం ప్రత్యాదిత్సుః-ఆహృత్యేన్ద్రాయ దాతుమిచ్ఛుః, పదత్రయం పదత్రయవ్యాజేన త్రిలోకీం, యాచమానో యాచిష్యమాణః, అధ్వరమగాదిత్యన్వయః ॥ ౧౯ ॥ షోడశమే త్వవతారే భార్గవరామాఖ్యే, నృపాన్ కార్తవీర్యాదీన్, బ్రహ్మద్రుహః, బ్రహ్మకులద్రోహకాన్, పశ్యన్ కుపితః, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, మహీం నిఃక్షత్రాం క్షత్రబీజరహితామ్-అక

మయ్యామపాద్వైవస్వతం మనుమ్ ॥ ౧౫ ॥ సురాసురాణాముదధిం మథ్నతాం *మన్థనాచలమ్ । దధ్రే కమఠరూపేణ పృష్ఠ ఏకాదశే విభుః ॥ ౧౬ ॥ ధాన్వన్తరం ద్వాదశమం త్రయోదశమమేవ చ । అపాయయత్సురానన్యాన్మోహిన్యా మోహయన్ స్త్రియా ॥ ౧౭ ॥ చతుర్దశం నారసింహం బిభ్రద్దైత్యేన్ద్రమూర్జితమ్ దదార కరజైరూరావేరకాన్ కటకృద్యథా ॥ ౧౮ ॥ పఞ్చదశం వామనకం కృత్వాగాదధ్వరం బలేః । పదత్రయం యాచమానః ప్రత్యాదిత్సుస్త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౯ ॥ అవతారే షోడశమే పశ్యన్ బ్రహ్మద్రుహో నృపాన్ । త్రిస్సప్తకృత్వః కుపితో నిఃక్షత్రామకరోన్మహీమ్ ॥ ౨౦ ॥
తతస్సప్తదశే జాతస్సత్యవత్యాం పరాశరాత్ । చక్రే వేదతరోశ్శాఖా దృష్ట్వా పుంసోల్పమేధసః ॥ ౨౧ ॥
నరదేవత్వమాపన్నస్సురకార్యచికీర్షయా । సముద్రనిగ్రహాదీని చక్రే వీర్యాణ్యనేకశః ॥ ౨౨ ॥
ఏకోనవింశే వింశతిమే వృష్ణిషు ప్రాప్య జన్మనీ । రామకృష్ణావితి భువో భగవానహరద్భరమ్ ॥ ౨౩ ॥
తతః కలౌ సంప్రవృత్తే సంమోహాయ సురద్విషామ్ । బుద్ధో నామ్నా జినసుతః కీకటేషు భవిష్యతి ॥ ౨౪ ॥
అథాసౌ యుగసంధ్యాయాం దస్యుప్రాయేషు రాజసు । జనితా విష్ణుయశసో నామ్నా కల్కిర్జగత్పతిః ॥

రోత్ ॥ ౨౦ ॥ తతస్సప్తదశేఽవతారే పరాశరాత్, సత్యవత్యాం జాతో బాదరాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః, అల్పమేధసః కృత్స్న వేదతదర్థావగమోపయుక్తబుద్ధిశూన్యాన్-పుంసః, పురుషాన్, దృష్ట్వా వేద ఏవ తరుస్తస్య శాఖాశ్చక్రే ఋగ్యజుస్సామాదిభేదేన తదవాన్తరభేదేన చ విభక్తవానిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ అతః పరమష్టాదశేఽవతార ఇత్యర్థః-సురకార్యం రావణవధరూపం, కర్తుమిచ్ఛయా, నరదేవత్వం క్షత్రియత్వం, ప్రాప్తః, శ్రీరామరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః - సముద్రవిషయకో నిగ్రహ ఆదిర్యేషాం తాని వీర్యాణి కర్మాణి చక్రే ॥ ౨౨ ॥ ఏకోనవింశే వింశతిమేఽవతారే, భగవాన్ వృష్ణిషు యాదవేషు - రామకృష్ణావితి జన్మనీ రామః బలరామః కృష్ణశ్చేతి ద్వే జన్మనీ ప్రాప్య దుర్భావరూపే - ప్రాప్య భువో భారమహరత్ - రామస్త్వేకోనవింశః - కృష్ణస్తు వింశతితమోఽవతార ఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తతః కలౌ యుగే సంప్రవృత్తే సతి, సురద్విషాం-ఆర్హతానామసురాణాం వా, సంమోహార్థం, భగవాన్ కీకటేషు దేశేషు-జినస్య సుతో భవిష్యతి - నామ్నా బుద్ధ ఇతి ప్రసిద్ధః - అయమేకవింశోఽవతారః ॥ ౨౪ ॥ అథాసౌ జగత్పతిః భగవాన్-యుగయోః కలికృతయుగయోః - సంధ్యాయాం సంధౌ - రాజసు దస్యుప్రాయేషు చోరప్రాయేషు కేవలాధర్మబహులేషు సత్సు - తద్వధార్థం విష్ణుయశసో జనితా విష్ణుయశసః పుత్రరూపేణావతరిష్యతి- స చ నామ్నా కల్కిరితి ప్రసేత్స్య

*పా ॥ మన్దరాచలమ్

తి ॥ ౨౫ ॥ దిఙ్మాత్రమేతద్దర్శితమిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అవతారా ఇతి ॥ హే ద్విజాః - సత్త్వనిధేః శుద్ధసత్త్వమూర్తేర్భగవతోఽనిరుద్ధాదేతేఽవతారా అన్యేఽప్యసంఖ్యేయాః, స్యుః ప్రవర్తన్తే - యథా అవిదాసినోఽక్షయాత్సరసః - సహస్రశః కుల్యాః, స్యుః - స్యన్దన్తే, తద్వత్, కుల్యాః క్షుద్రనద్యః ॥ ౨౬ ॥ కే త ఇత్యత ఆహ ॥ ఋషయ ఇతి ॥ ఋషయో మన్త్రద్రష్టారో వసిష్ఠాదయః, మునయః కేవలస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలాః శుకాదయః, దేవాః ఇన్ద్రాదయః, మనుపుత్రాః ప్రియవ్రతాదయః, మహౌజసః మహాప్రభావాః, సప్రజాపతయః దక్షాదిభిస్సహితాః ప్రజాపతయశ్చేత్యర్థః ॥ త ఏతే సర్వే హరేరేవ కలాస్సమ్భూతాః భగవదంశేనైవ సమ్భూతా ఇత్యర్థః - తథా చోక్తం భగవతా ॥ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ వా ॥ తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశసమ్భవమితి ॥ ౨౭ ॥ ఏతద్వచనార్థమేవాహ ॥ ఏత ఇతి ॥ ఏతే ఋషిప్రభృతయస్తు పుంసోఽనిరుద్ధాఖ్యస్య, అంశకలాః అంశాంశసంభూతాః, కృష్ణస్తు భగవాన్స్వయమితి శ్రీకృష్ణస్య పూర్ణావతారత్వముక్తం, ఉదాహృతభగవద్గీతావచనేన విభూత్యాదిమతాం జన్తూనాం మమ త్వేన నిర్దిష్ట శ్రీకృష్ణస్య తేజోంశసంభవత్వం శ్రీకృష్ణస్య తు పూర్ణత్వం చావగతం, అత్రాపి భగవానిత్యనేన కృష్ణస్య పూర్ణషాడ్గుణ్యత్వమవగతం - యద్వా అత్ర - ఏత ఇత్యనేన పూర్వోక్తేషు హిరణ్యగర్భ సనకాదిషు కేషాంచిద్వరాహనారాయణమత్స్యకూర్మమోహినీనృసింహవామన శ్రీరామావతారాణాం పూర్ణానాం సత్త్వేపి ఛత్రిన్యాయేన సర్వేప్యవతారాః పరామృశ్యన్తే - తత్ర పూర్ణత్వం నామ - షాడ్గుణ్యపూర్ణస్వేన రూపేణ సాక్షాదవతీర్ణత్వం. అంశాంశసంభూతత్వం నామ, తత్తజ్జీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్య షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య భగవతః కెనాప్యే

అవతారా హ్యసంఖ్యేయా హరేస్సత్త్వనిధేర్ద్విజాః । యథాఽవిదాసినః కుల్యాస్సరసస్స్యుస్సహస్రశః ॥
ఋషయః పితరో దేవా మనుపుత్రా మహౌజసః । కలాస్సర్వే హరేరేవ సప్రజాపతయస్తథా ॥ ౨౭ ॥
ఏతే చాంశకలాః పుంసః కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమ్ । ఇన్ద్రారివ్యాకులం లోకం మృడయన్తి యుగే యుగే ॥
జన్మ గుహ్యం భగవతో య ఏతత్ప్రయతో నరః । సాయం ప్రాతర్గృణన్భక్త్యా దుఃఖగ్రామాద్విముచ్యతే ॥
ఏతద్రూపం భగవతో హ్యరూపస్య చిదాత్మనః । మాయాగుణైర్విరచితం మహదాదిభిరాత్మని ॥ ౩౦ ॥
యథా నభసి మేఘౌఘో రేణుర్వా పార్థివోఽనిలే । ఏవం ద్రష్టరి దృశ్యత్వమారోపితమబుద్ధిభిః ॥ ౩౧ ॥

శ్వర్యవీర్యాదిగుణలేశేన జీవద్వారావిర్భూతేన విశిష్టతయా సంజాతత్వం, నిరంశస్య బ్రహ్మస్వరూపస్యైకదేశభేదేనావిర్భావాసంభవాత్, నను ధర్మిస్వరూపైకదేశవాచినోఽంశశబ్దస్య కథం గుణపరత్వమితి చేన్న, అపృథక్సిద్ధవిశేషణస్యాప్యంశశబ్దవాచ్యత్వాద్విశిష్టవస్త్వేకదేశత్వస్యైవాంశపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్, విశిష్టవస్త్వేకదేశత్వం చ, విశేషణవిశేష్యయోరేకదేశతయాద్వయోరప్యవిశిష్టం - వరాహాద్యవతారాణాం పూర్ణత్వం తు - తత్తత్పురాణాదిభ్య ఏవావగన్తవ్యమ్ - సర్వావతారసాధారణం ప్రయోజనముపసంహరతి ॥ ఇన్ద్రేతి ॥ ఇన్ద్రారిభిరసురాదిభిః - వ్యాకులం ఉపద్రుతం - లోకం - యుగే యుగే ప్రతియుగం - మృడయన్తి సుఖయన్తి ॥ ౨౮ ॥ అవతారకీర్తనాదిఫలమాహ ॥ జన్మ గుహ్యమితి ॥ యః కశ్చన్నరో - భగవతః - ఏతజ్జన్మ గుహ్యం అవతారరహస్యం - సాయం ప్రాతస్స మాహితచిత్తో భక్త్యా గృణన్కీర్తయన్ దుఃఖజాతాద్విముచ్యతే సంసారాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః - జన్మ గుహ్యమిత్యనేన భగవజ్జన్మ - న జీవజన్మవత్కర్మమూలమ్ - అపి తు స్వసంకల్పమూలమిత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౨౯ ॥ తదేవ దర్శయిష్యన్ రూపప్రసఙ్గాన్న కేవలమవతీర్ణమేవ రామకృష్ణాద్యాఖ్యం భగవతో రూపం - అపి తు పరిదృశ్యమానం ప్రకృతిగుణవైషమ్యమూలమహదాదికృతజగదపి తద్రూపమిత్యాహ ॥ ఏతద్రూపమితి ॥ చిదాత్మనః - జ్ఞానస్వరూపస్య - అత ఏవ అరూపస్య - అమూర్తస్వరూపస్య భగవతః - మాయాగుణైః - గుణపరిణామరూపైః - మహదాదిభిః - ఆత్మని ఆధారభూతే స్వస్మిన్ - ఏతత్ పరిదృశ్యమానం జగదాత్మకం రూపం - విరచితం - ఆత్మనీత్యనేన రూపశబ్దేన చ జగతో భగవద్రూపత్వముపపాదితం - శరీరస్యాత్మనాధార్యత్వనియమాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవం జగదన్తర్గతదేవమనుష్యాదిశరీరాణా

మపి భగవద్రూపత్వే సతి జీవానాం కేవలం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యభిమానో భ్రమ ఏవేత్యాహ॥ యథేతి॥ యథా మేఘసమూహాః - నభస్యాకాశే - అబుద్ధిభిః ఆకాశయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఆరోపితాః - యథా చ పృథివ్యాస్సంబన్ధినో రేణుః ధూళిః - అనిలే - తద్యాథాత్మ్యవిద్భిరారోపితా - ఏవమబుద్ధిభిః - ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యవిద్భిః - ద్రష్టరి జీవే దృశ్యత్వమారోపితం - దేవాదిశరీరజాతమహంమమాభిమానవిషయత్వేనారోపితమిత్యర్థః - అతో న దేవాదిశరీరజాతం జీవస్వరూపమితి భావః - యద్యపి దేవాదిశరీరస్య తదభిమానిజీవేన ధార్యత్వాత్తం ప్రతిరూపత్వమస్త్యేవ - తథాపి య ఆత్మని తిష్ఠన్ - యస్యాత్మా శరీరమిత్యాద్యుక్తరీత్యా జీవస్యాపి పరమపురుషధార్యత్వాన్ముఖ్యధారకత్వం పరమాత్మనిష్ఠమేవేతి తం ప్రత్యేవ దేవాద్యచేతనజాతం ముఖ్యం రూపం - దేహాత్మనోరుభయోరపి పరమపురుషధార్యత్వజ్ఞానం న భ్రమరూపం - ప్రకృతిపురుషయోర్బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానం, ప్రకృతావాత్మాభిమానః, స్వాతన్త్ర్యాభిమానః, ప్రకృతేః ప్రత్యగాత్మైకధార్యత్వాభిమానశ్చ, బుద్ధికృత ఇత్యభిప్రాయః ॥౩౧॥ నను దృశ్యధర్మాస్తస్మిన్నారోపితాశ్చేత్స జీవః కీదృశ ఇత్యత్రాహ॥ అత ఇతి॥ అతః అచిదాత్మకదృశ్యప్రపఞ్చాత్, పరం విలక్షణం తత్త్వం - స జీవః, పరత్వమేవ దర్శయితుం విశినష్టి, అవ్యక్తం చాక్షురాదీన్ద్రియైర్ద్రష్టుమశక్యం, కుత ఇత్యపేక్షాయాం హేతుః - అదృష్టాశ్రుతవస్తుత్వాదితి, తత్ర హేతుమాహ, అవ్యూఢగుణబృంహితమితి॥ వ్యూఢైః బహుధా విభక్తైః, గుణైః - బృంహితం స్థూలీకృతం - యన్న భవతి తదవ్యూఢగుణబృంహితం, అనేనాచిద్వ్యావృత్తిః కారణదశాయామస్థూలమచేతనం - కార్యదశాయాం హి వ్యూఢైర్గుణైస్సత్త్వాదిభిశ్చాన్వితం స్థూలీభవతి, న తథేత్యర్థః - అత ఏవాదృష్టాశ్రుతవస్తుత్వం, తదన్యార్థేనఙ్,

అతః పరం యదవ్యక్తమవ్యూఢగుణబృంహితమ్। అదృష్టాశ్రుతవస్తుత్వాత్స జీవో *యః పునర్భవః॥౩౨॥
యత్రేమే సదసద్రూపే ప్రతిషిద్ధే స్వసంవిదా। అవిద్యయాత్మని కృతే ఇతి తద్బ్రహ్మదర్శనమ్ ॥ ౩౩ ॥
యద్యేషోపరతా దేవీ మాయా వైశారదీ మతిః। సంపన్న ఏవేతి విదుర్మహిమ్ని స్వే మహీయతే ॥ ౩౪ ॥

తత్ర దృష్టం కార్యావస్థమచిద్ద్రవ్యమ్, శ్రుతం తు కారణావస్థం, అచేతనా పరార్థా చ నిత్యా సతతవిక్రియేత్యాదిశాస్త్రైశ్శ్రుతమ్, తదుభయవిలక్షణవస్తుత్వాదవ్యక్తమ్, అవ్యక్తోఽయమచిన్త్యోఽయమవికార్యోఽయముచ్యత ఇతి హి భగవతా గీయతే, ఏవంభూతం యద్వస్తు స జీవః, యః పునర్భవః ప్రకృతిసఙ్గాత్పునః పునర్జన్మభాగిత్యర్థః, యత్పునరితి పాఠే, యతో యత్సంబన్ధాత్పునర్భవస్తతః పరమిత్యన్వయః ॥౩౨॥ తర్హి కేనోపాయేన ప్రకృతిసఙ్గమూలకపునర్భవస్య నివృత్తిః, కీదృశం వా నివృత్తపునర్భవం జీవస్వరూపమిత్యత్రాహ॥ యత్రేతి ద్వాభ్యామ్॥ సదసచ్ఛబ్దౌ కార్యకారణపరౌ - అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయతేతి ప్రయోగాత్, కారణావస్థా చ ప్రళయదశా - తతశ్చాయమర్థః యత్రాత్మని - ఇమే - అచిద్గతే సదసద్రూపే - ఉత్పత్తివినాశావిత్యర్థః - అవిద్యయా అజ్ఞానేన, ఆత్మని కృతే ఆరోపితే చ, తస్మిన్నాత్మని - స్వసంవిదా స్వశరీరకపరమాత్మవిషయసమ్యగ్జ్ఞానేన - ప్రతిషిద్ధే నివృత్తే భవతః - అనేన స్వసంవిదేవ పునర్భవనివృత్తిహేతురితి దర్శితమ్, ఇతి శబ్దః ప్రకారవాచీ, ఇతి - ఏవంవిధం స్వసంవిన్నివృత్తోత్పత్తివినాశమిత్యర్థః - అత ఏవ - దర్శనం, జ్ఞానం - ప్రకృతిసఙ్గవియుక్తం కేవలపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపజ్ఞానం, యత్ - తద్బ్రహ్మ, గుణతో బృహత్త్వాద్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం ముక్తాత్మస్వరూపం, బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే - బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాహ, మితి ముక్తాత్మన్యపి బ్రహ్మశబ్దప్రయోగో దృశ్యతే ॥ ౩౩ ॥ యదీతి ॥ యది యదా - ఏషా వైశారదీ మహదాదికార్యముఖేన విపులా - ఏషా మాయా - తన్మూలా మతిరభిమతిః, దేహాత్మాభిమానాదిరూపా చ - ఉపరతా భవతి నివృత్తా భవతి, ఉపరతిరత్ర సంబన్ధవిరహః - నిత్యా సతతవిక్రియా - గౌరనాద్యన్తవతీతి మాయాశబ్దవాచ్యాయాః ప్రకృతేర్నిత్యత్వావగమేన వినాశాయోగాత్, ఏవేత్యస్య తదేత్యాదిః, తదైవ, సంపన్నః పరమాత్మప్రాప్త్యాభివ్యక్తః, స్వే స్వకీయే, మహిమ్ని, గు

* పా ॥ యత్పునర్భవః

ణాష్టకరూపే, ముక్త్యైశ్వర్యాత్మకేమహిమ్ని, మహీయతే-మహః-పూజా, మహశబ్దాదాచారక్యజన్తాత్కర్మణ్యాత్మనేపదం, స్వకీయమహిమలబ్ధ్యా హేతునాపరమవ్యోమవాసిభిర్బహుమతోభవతీతివిదుః, ముక్తాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యవిదః, యద్వా, సంపన్న ఇతిప్రథమాన్తతయాచ్ఛేదః -స్వేమహిమ్ని ముక్త్యైశ్వర్యే -సంపన్నః తల్లబ్ధ్యాసమృద్ధః-మహీయతే, ఇతి, నిరవశేషత్వేనప్రకృతిసంబన్ధతత్కార్యనివృత్తావావిర్భూతగుణాష్టకయుక్తః, పరబ్రహ్మానుభవన్ పరమవ్యోమనివాసిభిర్బహుమతోఽవతిష్ఠతఇత్యర్థః - అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమహిమ్నః - ప్రకాశ్యన్తేనజన్యన్తఇత్యాదిశాస్త్రేభ్యస్స్వాభావికత్వావగమాత్స్వేమహిమ్నీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తదేవంప్రసక్తానుప్రసక్తతయాజీవస్వరూపంకథితం, అథపరమప్రస్తుతస్యభగవజ్జన్మనోజీవజన్మవిలక్షణత్వమాహ ॥ఏవమితి॥ అజనస్యజీవవత్కర్మాయత్తజననరహితస్య, అకర్తుః-తద్వదేవపుణ్యపాపాత్మకకర్మరహితస్య, హృత్పతేః హృదయకమలమధ్యావస్థానేన, పాతిసర్వాణిభూతానినియమయతీతివ్యుత్పత్తిః, తస్య, సర్వాన్తరాత్మనోభగవతః- ఏవముక్తవిధానిజన్మానికర్మాణి, కవయో, వేదగుహ్యానివర్ణయన్తి- కవయోజ్ఞానాధికాః-నముహ్యాచ్ఛిన్తయన్కవిరితిప్రయోగాత్ వేదగుహ్యా నివేదరహస్యా నివర్ణయన్తి, అజాయమానోబహుధావిజాయతేతస్యధీరాఃపరిజానన్తియోని-మిత్యాదిర్హివేద- స్తాత్పర్యవృత్త్యావిషయవిభాగప్రదర్శనపూర్వకంయాదృశానిభావయతితాదృశానివర్ణయన్తి-తత్రహ్యజాయమానఇత్యనేనజీవస్యేవాకర్మాయత్తోత్పత్తిః- సేశ్వరస్యప్రతిషిధ్యతే, బహుధావిజాయతఇత్యనేనాకర్మాయత్తాస్వసంకల్పమూలాచోత్పత్తిర్బోధ్యతే,సహింస్యాద్భూతాని-పశుమాలభేతేత్యాదివత్, విధినిషేధయోర్భిన్నవిషయత్వావశ్యంభావాత్, తయోరేకవిషయత్వే పూర్వోత్తరవ్యాఘాతాపత్తేః, ఏవముత్సర్గాపవాదసామాన్యవిశేషన్యాయాదిభిర్నిర్ణేతవ్యమిమమర్థంకవయఏవజానన్తీత్యభిప్రాయేణోక్తంతస్యధీరాఃపరిజానన్తియో

ఏవంజన్మానికర్మాణిహ్యకర్తురజనస్య చ । వర్ణయన్తిస్మకవయో వేదగుహ్యాని హృత్పతేః ॥ ౩౫ ॥
సవాఇదంవిశ్వమమోఘలీలస్సృజత్యవత్యత్తినసజ్జతేఽస్మిన్ । భూతేషుచాన్తర్హితఆత్మతన్త్రష్షాడ్వర్గి

నిమితి, తస్యప్రస్తుతస్యభగవతోయోనిమధిష్ఠేయంశరీరమ్, ధీరాఃపరిజానన్తి, అకర్మాయత్తత్వస్వేచ్ఛోపాత్తత్వాజహత్స్వభావత్వాదిరూపేణధీరాఏవజానన్తీత్యర్థః-అకర్తుఃకర్మాణివేదగుహ్యానీత్యనేన, కర్మవిధినిషేధవాదిన్యోః, నిష్క్రియంనిష్కలం-యస్యచైతత్కర్మసవైవేదితవ్య ఇత్యాదిశ్రుత్యోరపికవిభిర్నిర్ణేతవ్యోవిషయవిభాగోదృష్ట ఇతి సూచితమ్ - ఇదంసగుణనిర్గుణసశరీరాశరీర వికారావికారజీవ బ్రహ్మాభేదాభేదశ్రుతివిషయవిభాగస్యాప్యుపలక్షణమ్ - ఏవంచజన్మకర్మగుణశరీరవికారభేదప్రతిపాదకానాంవేదాన్తవాక్యానాంతత్ప్రతిషేధపరైర్వాక్యైర్బాధ్యత్వంమృషావాదిభిరుక్తమనాదరణీయమితిభావః, తథాచోక్తంవాత్స్యవరదగురుభిః, యద్బ్రహ్మణోగుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరధియః ప్రతిషేధవాచః, అన్యోన్యభిన్నవిషయానవిరోధగన్ధమర్హన్తితన్నవిధయఃప్రతిషేధబాధ్యా ఇతి, అకర్తుఃకర్మాణి వేదగుహ్యానీత్యనేన, భగవచ్చేష్టితానాం జగద్వ్యాపారాది రూపాణాం జీవచేష్టితసజాతీయతయాచిన్తయితుమశక్యాని - కింతుతద్వైజాత్యేనవేదాదేవావగన్తవ్యాని - తథైవచకవిభిరపివర్ణ్యన్తఇతిచోక్తం - కవయోవర్ణయన్తీత్యనేన కవీనాం భగవజ్జన్మకర్మయాథాత్మ్య వేదనామూలకతద్వర్ణయితృత్వోక్త్యా కుబుద్ధీనాం భగవజ్జన్మకర్మాదియాథాత్మ్య వేదిత్వం చసూచితమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తదేవోపపాదయితుంతావద్భగవతస్తచ్చేష్టితస్యజీవతచ్చేష్టితాభ్యాంవైజాత్యందర్శయతి ॥ సవాఇతి ॥ సవై-భగవాన్, అమోఘలీలఃఅమోఘాఅవితథాలీలాయస్యసః, ఇదంపరిదృశ్యమానంచిదచిదాత్మకంజగత్, సృజతి, అవతి, రక్షతి, అత్తిసంహరతి, నచాస్మిన్జగతిసజ్జతేచ, లీలాశబ్దేనజగద్వ్యాపారస్యలీలాత్వముక్తమ్, అనేనప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణప్రవృత్తబుద్ధ్యనుగుణకేవలసుఖదుఃఖాద్యర్థజీవకర్మవ్యావృత్తిః, అమోఘపదేనలీలాయానిర్విఘ్నసమాప్తింవదతావ్యనేకాన్తరాయోపహతజీవకర్మవైజాత్యముక్తమ్, సముదాయేనజీవవైజాత్యంవిశ్వం సృజత్యవత్య

త్తీత్యనేన, సర్గాదికర్మ ణఃకృత్స్న జగద్విషయకత్వోక్త్యాఽనల్పత్వమవగతం-అనేనాత్యల్పజీవకర్మవ్యావృత్తిః,అస్మిన్నసజ్జ తఇతిసఙ్గనిషేధేన, సఙ్గహేతుకరాగద్వేషాదిరాహిత్యంలబ్ధం, తేనచవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాభావః-ఏవంచజీవవ్యావృత్తిః-కిఞ్చ - భూతేషుచిదచిదాత్మకేషు- నహింస్యాద్భూతానీత్యాదావివాత్రభూతశబ్దో ఽ చేతనసంసృష్టచేతనవాచీ- అన్తర్హితఃఅన్తరాత్మతయావస్థితో ఽపి- భూతైరవిజ్ఞాతఇత్యర్థః - జీవస్య సుమాపకస్వరత్తర్యైర్విజ్ఞాయతఇతితతోవ్యావృత్తిః- ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః- జీవస్తుకాలకర్మదైవాదిపరతన్త్రః - షడ్గుణేశః జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజసాంషణ్ణాంగుణానామీశః- అధిపతిః - ఆశ్రయఇతియావత్ - జీవస్తుతద్విపరీతగుణాశ్రయః - షాడ్వర్గికమ్-షడిన్ద్రియవేద్యం శబ్దాదికమ్ - భుఙ్క్తేనలీలారసమనుభవతి - జీవస్తుసుఖ్యతిదుఃఖ్యతిమువ్యతిచేతిభావః ॥ ౩౬ ॥ నేతి॥ యతఏవమతఏవ - అస్య-మనసాసంకల్పేన-వచోభిర్వేదాత్మకైశ్చ - నామానిదేవమనుష్యాదినామాని-రూపాణిదేవాదిరూపాణిచ- నటచర్యామివ-వితన్వతఃవిదధతః- ధాతురీశ్వరస్య - ఊతీఃగతీః - అవతారగతిశ్చార్థః-పదవీః-ప్రకారానితియావత్ - నిపుణేన-భావప్రధానోనిర్దేశః-నైపుణ్యే నాపిజన్తుః-నావైతినావగచ్ఛతి-అనవగతౌహేతుంవదఞ్జన్తుంవిశినష్టి - కుమనీషా కుబుద్ధిర్యస్య - శబ్దాదివిషయాసక్తబుద్ధిః- అజ్ఞఃఅహం మమాభిమానాభ్యాంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానభిజ్ఞః - మనోవచోభిః - నామానిరూపాణిచవితన్వతఇత్యత్ర-మనసాసంకల్పేనరూపసృష్టిః - వేదవచోభిర్నామకల్పనమితివివేకః - నామరూపాంచభూతానాంకృత్యానాంచ ప్రపఞ్చనమ్- వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంచకారసఇతివచనాత్ - నటచర్యామివేతిచిదచిద్గతదోషరాహిత్యం వివక్షితం-యద్వా-నటచర్యామివ - నటోయథావిచిత్రవేషానుపాదత్తేతద్వద్భూమత్స్యకూర్మాదీనితన్నామానిచసంతన్వతఃవిభూతోఽస్యధాతుర్జగత్స్రష్టురీశ్వరస్యఊతీర్గతీర్జన్తుర్మనసావచోభిశ్చనిపుణేనతత్రనైపుణ్యేనచనావైతీత్యర్థః - అత్రపక్షేనటచర్యామివేతిదృష్టాన్తేనైనదంవివక్షితం - నటస్యానేకవేషపరిగ్రహేపియథాస్వస్వభావాత్యాగః - వేషాణాంచేష్టామూలచర్యాయాశ్చలీలాత్వం.తద్వదస్యాపీతి-కుమనీషాఽజ్ఞోజన్తుర్నావైతీత్యనేన, శబ్దాదిషువిరక్తఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలస్తువైతీతిసూచితమ్ ॥ ౩౭ ॥ తదేవాహ సఇతి ॥ పుమాన్-అమాయయామాయాగుణకామాదిరహిత

కంజిఘ్రతిషడ్గుణేశః॥ ౩౬ ॥ నచాస్యకశ్చిన్నిపుణేనధాతురవైతిజన్తుఃకుమనీషఊతీః । నామానిరూపాణిమనోవచోభిస్సంతన్వతో॥నటచర్యామివాజ్ఞః॥ ౩౭ ॥ సవేదధాతుఃపదవీంపరస్యదురన్తవీర్యస్యరథాఙ్గపాణేః।యోఽమాయయాసంతతయానువృత్త్యాభజేతతత్పాదసరోజగన్ధమ్ ॥ ౩౮ ॥ అథేహధన్యాభగవన్తఇత్థంయద్వాసుదేవేఽఖిలలోకనాథే। కుర్వన్తి॥సర్వాత్మకమాత్మభావంనయత్రభూయఃపరివర్తఉగ్రః॥ ౩౯ ॥ఇదంభాగవతంనామపురాణంబ్రహ్మసమ్మితమ్ । ఉత్తమశ్లోకచరితంచకారభగవానృషిః ॥ ౪౦ ॥ నిశ్శ్రేయసాయలో

యా- సంతతయాఅనుస్యూతయా-దురన్తవీర్యస్యఅపారవీర్యస్య- రథాఙ్గపాణేఃఅనువృత్త్యాసేవయా - తస్యరథాఙ్గపాణేః - పాదసరోజగన్ధం-భజేత అనుభవేత్ -సః-ధాతుఃరథాఙ్గపాణేః-పదవీం - వేదజానాతి-తథాచోక్తం భగవతా- భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యఅహమేవంవిధోఽర్జున - జ్ఞాతుంద్రష్టుంచతత్త్వేనప్రవేష్టుంచపరంతపేతి ॥ ౩౮ ॥ ఏవమయోపపాదితంభగవదవతారాదిరహస్యమమాయికావిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగనిష్ఠాభవన్తోజానన్త్యేవాత్రనవిప్రతిపత్తిరితిసూచయితుం - శౌనకాదీనాంశౌనకాదీనాంకృతార్థతాంసహేతుకామావిష్కరోతి ॥ అథేతి ॥ భగవన్తఇతిసంబోధనం-యూయమిత్యధ్యాహారః - యద్వా - హేమునయః - భగవన్తఃపూజ్యాః భవన్తః - ధన్యాః - కృతార్థాః-కుతః - హి-యస్మాత్ - ఇహలోకే-అఖిలలోకనాథేవాసుదేవే - సర్వాత్మకంసర్వప్రకారం - కరణత్రయేణేత్యర్థః-సర్వాత్మకఇతిపాఠే-సర్వస్యాత్మనిసర్వశరీరకేవేతివాసుదేవవిశేషణం - ఆత్మభావం - భావోభక్తియోగః - ఆత్మనోభావః-ఆత్మకర్తృకః- సర్వాత్మనఇతిపాఠే- ఆత్మనామనసా - యోభావోభక్తిః-తంకుర్వన్తితతోధన్యాఇత్యర్థః-కథంభక్తియోగమాత్రకర్తృత్వేనధన్యతేత్యపేక్షాయామాత్మభావంవిశినష్టి॥ యత్రయస్మిన్నాత్మభావే-సతి-ఉగ్రః-గర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేనఘోరః-పరివర్తఃసంసారపరివృత్తిఃభూయోనభవతి ॥ ౩౯ ॥ తదేవం - పుంసామేకాన్తతశ్శ్రేయస్తన్నశ్శంసితుమర్హసీత్యాదీనాంశౌనకాదిప్రశ్నానాంసంగ్రహేణోత్తరాణ్యభిధాయ - అథైతచ్ఛ్రావయిషితభాగవతాఖ్యపురాణముఖేనతాన్యేవవిస్తరతఃప్రతిపాదయిషు - స్తావదేతత్పురాణనిర్మాణప్రకారం - నిర్మాతుర్బాదరాయణస్యనిర్మాణప్రవృత్తినిమిత్తం - నిర్మితస్యపునశ్శుకంప్రత్యధ్యాపనం- తేనాధీతస్యరాజ్ఞేశ్రవణంచసహేతుకం ప్రస్తుమవసరప్రదానాయభగవాన్బాదరాయణస్తదిదంపురాణంనిర్మాయపుత్రమధ్యాప్యతన్ముఖేనప్రవర్తయామాస,త

దాహంతస్మాఖేనాధిగతమిదంపురాణం - వః - శ్రావయిష్యామీత్యాహసూతః ॥ ఇదమితి ॥ ఇదంభాగవతమితిప్రసిద్ధంపురాణం - బ్రహ్మసమ్మితంబ్రహ్మ - వేద - స్తేనసమ్మితంసమీకృతంవేదతుల్యమిత్యర్థః - యద్వా - బ్రహ్మపరంబ్రహ్మ - తత్సమ్యక్ మీయతేఽనేనేతిబ్రహ్మసమ్మితం - బాహులకాత్కరణేక్తఃపరబ్రహ్మప్రమాపకమిత్యర్థః - యద్వా - సమ్యక్ మీయతే ప్రమీయతఇతికర్మణ్యేవక్తః - బ్రహ్మ - సమ్మితంయస్మాత్తద్బ్రహ్మసమ్మితం - సంపూర్వాద్దిణ్గతావిత్యస్మాద్వాకర్మణిక్తః - జమోహాద్వాదచిజమణ్నిత్యమితిజముడాగమః - బ్రహ్మసమ్యక్, ఇతం - అవగతం, యేనయస్మాద్వాతద్బ్రహ్మసమ్మితం - తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతఃచరితంచరితప్రతిపాదకం - ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకయోరభేదవివక్షయోత్తమశ్లోకచరితమిత్యుక్తం - ఏవంవిధంపురాణం - భగవానృషిఃనిఖిలనిగమద్రష్టావ్యాసశ్చకార ॥ ౪౦ ॥ కిమర్థం - లోకస్యశృణ్వతోజనస్య - నిశ్శ్రేయసార్థంముక్త్యర్థం, తదేవదర్శయితుంవిశినష్టి - ధన్యంసమ్యజ్ఞానజననద్వారాకృతార్థత్వావహం - స్వస్త్యయనంమఙ్గళాస్పదం - పవిత్రాణాంపవిత్రంయోమఙ్గళానాంచమఙ్గళమిత్యుక్తరీత్యానిరతిశయమఙ్గళావహభగవత్స్వరూపరూపాదిప్రతిపాదకత్వేనమఙ్గళాస్పదమిత్యర్థః ॥ తత్ - ఉక్తవిధం - ఇదంపురాణం - ఆత్మవతాంజ్ఞానినాంశ్రేష్ఠం - సుతంశ్రీశుకం - గ్రాహయామాసఅధ్యాపయామాస ॥ ౪౧ ॥ పురాణమేవవిశినష్టి ॥ సర్వేషాంపూర్వోత్తరభాగాత్మకానాం వేదానాం - ఇతిహాసానాంచసారంసారంసముద్ధృతం - ఏతత్పురాణరూపేణేతి శేషః - సారః - స్థిరాంశః - సమీచీనన్యాయైఃపరిష్కృతోఽర్థ ఇతియావత్ - సారంసారంసముద్ధృతమిత్యనేనవేదేతిహాసాదిసిద్ధస్యార్థశరీరస్యక్రమవిశేషనివేశనం - వేదాద్యర్థపరిష్కరణంచ - వ్యాసబుద్ధ్యధీనమిత్యవగమ్యతే - సతు - అధీతైతత్పురాణశ్శుకస్తు - పరీక్షితంమహారాజం - ఇదంశ్రావయామాసశృణోతేశ్శబ్దకర్మణోఽణ్యన్తే - కర్తుఃపరీక్షితో, ణౌ - గతిబుద్ధీతికర్మసంజ్ఞాయాంద్వితీయా - ఏవంగ్రాహయామాససుతమిత్యత్రాపి, తత్రగ్రహేరపిశబ్దకర్మత్వాత్ ॥ ౪౨ ॥ పరీక్షితంకథంభూతం, గఙ్గాయాంప్రాయోపవిష్టంఅనశనవ్రతదీక్షితం, ఋషిభిఃపరీతం పరి

కస్యధన్యంస్వస్త్యయనంమహత్ । తదిదంగ్రాహయామాససుతమాత్మవతాంవరమ్ ॥ ౪౧ ॥ సర్వవేదేతిహాసానాంసారంసారంసముద్ధృతమ్ । సతుసంశ్రావయామాసమహారాజంపరీక్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ ప్రాయోపవిష్టంగఙ్గాయాంపరీతంపరమర్షిభిః । తత్రకీర్తయతోవిప్రావిప్రర్షేర్భూరితేజసః ॥ ౪౩ ॥ అహంచాధ్యగమంతత్రనివిష్టస్తదనుగ్రహాత్ । సోఽహంవశ్శ్రావయిష్యామియథాధీతంయథామతి ॥ ౪౪ ॥ కృష్ణేస్వధామోపగతేధర్మజ్ఞానాదిభిస్సహ । కలౌనష్టదృశామేషపురాణార్కోఽధునోదితః ॥ ౪౫ ॥ ************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః **********

శ్రీవ్యాసఉవాచ ॥ ఇతిబ్రువాణంసంస్తూయమునీనాందీర్ఘసత్రిణామ్ । వృద్ధఃకులపతిస్సూతంబహ్వృచశ్శౌన

వేష్టితం, తత్రపరీక్షితస్సన్నిధౌభూరితేజసో, విప్రర్షేశ్శుకస్యకీర్తయతఃశ్రావయతస్సతః, హేవిప్రాః ॥ ౪౩ ॥ తత్రనివిష్టోఽహం, తదనుగ్రహాత్ శుకానుగ్రహాత్, అధ్యగమంఅధిగతవానస్మి పురాణమితి శేషః - గమేర్లుఙిత్వాదజ్యధ్యగమమితిరూపం, సఃతదనుగ్రహాదధిగతైతత్పురాణోఽహంచ, యథాధీతంయథావదధీతం, యద్వాఅధీతమితిభావేక్తః, యథాధ్యయనం అధ్యయనమనతిక్రమ్యఅధ్యయనానుసారేణేత్యర్థః, యథామతిశ్రావయిష్యామి - యథామతీత్యనేనపురాణస్య దురవబోధత్వంసూచ్యతే ॥ ౪౪ ॥ పురాణంస్తౌతి ॥ కృష్ణ ఇతి ॥ కృష్ణేభగవతిధర్మజ్ఞానాదిభిస్సహ, స్వధామ, స్వలోకం, గతవతి, అతఏవకలౌయుగేనష్టదృశాంనష్టప్రజ్ఞానాంజనానాం, దృష్టిప్రదానక్షమః, ఏషపురాణరూపోఽర్కఃసూర్యోఽధునాఉదితఃయథారాత్రౌనష్టదృష్టీనామర్కోదయేసతి, దృష్టిఃస్వవిషయగ్రహణసమర్థాభవతి, ఏవంరాత్రిరూపేకలౌనష్టప్రజ్ఞానాంపునరేతత్పురాణార్కోదయేనప్రజ్ఞాప్రవర్తతఇత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయః, శ్రీవీరరాఘవలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ॥ ************************

॥ ఇత్థంలబ్ధావసరశ్శౌనకఃపృచ్ఛతీత్యాహవ్యాసః ॥ ఇతీతి ॥ అత్రవ్యాసఉవాచేతిపఠ్యతే, యుక్తంచైతత్ - కృత్స్నప్రబన్ధస్యవ్యాసోక్తిరూపత్వేపిపరీక్షిచ్ఛుకశౌనకసూతప్రశ్నోత్తరరూపేణప్రణీతత్వాత్తత్రతత్రపరీక్షిదాదిప్రశ్నోత్తరత్వజ్ఞాపనాయరాజోవాచశుకఉవాచేత్యాదీనాంపాఠేపియత్రశౌనకసూతప్రశ్నోత్తరప్రకారానుకారరూపాశ్లోకాదృశ్యన్తే, తేషాంసర్వేషామాదౌశౌనకసూతప్రశ్నోత్తరత్వజ్ఞాపనాయతేషాంవ్యాసోక్తిత్వజ్ఞాపనాయచతదాదౌవ్యాసఉవాచేత్యస్యపాఠావశ్యంభావాత్, క్వచిత్తదభావస్యర్థతస్తస్యవివక్షితత్వాత్ శౌనకాదేరర్వాచీనస్య నియతప్రష్టృత్వాన్తరాదేరభావాదేవాముకఉవాచేతిపాఠాయోగాత్, ఏతేనాత్రైవవ్యాసఉవాచేతిపఠ్యతేనక్వాప్యన్యత్రాస్మిన్పురాణేతత్రమూలంమృగ్యమితికేషాంచిదాశఙ్కాపరాస్తా, ఇతీత్థంబ్రువాణంసూతం, సంస్తూయ, దీర్ఘసత్రిణాంబ్రహ్మసత్రేణదీక్షితానాం

మునీనాంకులస్యసమూహస్యపతిః , కులశబ్దస్యనిత్యసాపేక్షత్వాద్దేవదత్తస్యగురుకులమిత్యాదావివసమాసః , వృద్ధఃజ్ఞానేనవయసాచవృద్ధః , బహ్వృచఃఋగ్వేదీ , శౌనకోఽబ్రవీత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ సూతసూతేత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః ॥ హేసూతసూత , ఆదరాత్సంభ్రమాద్వాద్విరుక్తిః , హేమహాభాగభాగ్యవన్ , భాగ్యమత్రనిఖిలతత్త్వజ్ఞానిత్వరూపం , హేవదతాంవర , భాగవతీంశ్రీమద్భాగవతపురాణప్రతిపాద్యాంకథాం , నః-అస్మభ్యం. వద,భాగవతంవిశినష్టి.యద్భాగవతం , భగవాన్ శుకఆహ , పరీక్షితఇతి శేషః,వృత్తస్యాపిభాగవతస్యబుద్ధ్యానిష్కృష్టస్యయదిత్యనేనపరామర్శః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏవంసామాన్యతఃపృష్ట్వావిశేషతఃపృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్నితి ॥ ఇయంభాగవతీకథాకస్మిన్యుగేప్రవృత్తా-ఇత్యేకఃప్రశ్నః-కస్మిన్ స్థానఇత్యపరః , కేనహేతునేతితృతీయః,కుతఃకస్మాద్ధేతోః , కేనపుంసాసంబోధితఃకృష్ణోమునిర్ద్వైపాయనః-ఇమాంసంహితాంభాగవతరూపాంకృతవానితిచతుర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యదుక్తం , సతుసంశ్రావయామాసమహారాజంపరీక్షితమితితదఘటమానమివాభిప్రేత్య - తద్ధేతుభూతైర్విశేషణైస్శుకంవిశినష్టి ॥ తస్యేత్యాదిభిఃపఞ్చభిః ॥ తస్యకృష్ణస్య మునేఃపుత్రఃశుకోమహాయోగీయోగిశ్రేష్ఠః,శ్రేష్ఠత్వమేవాహ, సమదృక్,సర్వదేవమనుష్యాదిశరీరజాతంప్రధానపరిణామరూపత్వేనపరాక్త్వేనచ,జీవవర్గంజ్ఞానైకాకారత్వేన,సర్వత్రానుస్యూతంపరమాత్మానంసత్యజ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరత్వేనచ , త్ర్యేవంరూపంసమంపశ్యతీతిసమదృక్ ,ఏవంవిధమేవసమదర్శిత్వం - విద్యావినయసంపన్నేబ్రాహ్మణేగవిహస్తిని ॥ శునిచైవశ్వపాకేచపణ్డితాస్సమదర్శినఇత్యాదావప్యగీయత - నిర్వికల్పకః-భేదానుసంధానరహితః, దేహగతవికల్పానాందేవమనుష్యత్వాదీనామాత్మనినారోపయితా - యద్వా - అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుజ్ఞానరహితః , ఏకాన్తమతిః,ఏకాన్తాఅవ్యభిచారిణీనిశ్చితేతియావత్ - మతిర్భగవతి,తథాభూతః,ఉన్నిద్రఃజాగరూకః,యానిశాసర్వభూతానాంతస్యాంజాగర్తిసంయమీ, త్యుక్తవిధజాగరయుక్తఇత్యర్థః,గూఢఃస్వమహాత్మ్యానావిష్కరణశీలః , మూఢోఽజ్ఞఇవ-ఈయతేప్రతీయతే - దృశ్యతఇత్యర్థః ॥

కోఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సూతసూతమహాభాగవదనోవదతాంవర। కథాంభాగవతీంపుణ్యాంయదాహభగవాఞ్ఛుకః ॥
కస్మిన్యుగేప్రవృత్తేయంస్థానేవాకేనహేతునా । కుతస్సంచోదితఃకృష్ణఃకృతవాన్సంహితాంమునిః ॥ ౩ ॥
తస్యపుత్రోమహాయోగీసమదృఙ్నిర్వికల్పకః। ఏకాన్తమతిరున్నిద్రోగూఢోమూఢఇవేయతే ॥ ౪ ॥ దృష్ట్వానుయాన్తమృషిమాత్మజమప్యనగ్నం దేవ్యోహ్రియాపరిదధుర్నసుతస్యచిత్రమ్ । తద్వీక్ష్యపృచ్ఛతిమునౌజగదుస్తవాస్తిస్త్రీపుంభిదానతుసుతస్యవివిక్తదృష్టేః ॥ ౫ ॥ కథమాలక్షితఃపౌరైస్సంప్రాప్తఃకురుజాఙ్గలాన్ । ఉన్మత్తమూకజడవద్విచరన్గజసాహ్వయే ॥ ౬ ॥ కథంవాపాణ్డవేయస్యరాజర్షేర్మునినాసహ । సంవాదస్సమభూత్తాతయత్రైషాసాత్వతీశ్రుతిః ॥ ౭ ॥ సగోదోహనమాత్రంహిగృహేషుగృహమేధినామ్ । అవేక్షతేమహాభాగస్తీ

❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తస్యజ్ఞానాధిక్యమేవవ్యఞ్జయన్ కంచిదితిహాసమాహ-దృష్ట్వేత్యనేన ॥ కదాచిత్ క్వచిత్, దేవస్త్రియఃనగ్నాఃజలేవిహరన్త్యః - పురతోగచ్ఛన్తంశుకమాలోక్య వాసాంసినపరిదధుః , తతఃపృష్ఠతఆయాన్తంశ్రీవ్యాసమాలోక్యహ్రియాపరిదధుః - తదిదంచిత్రమవలోక్య శ్రీవ్యాసోఽపృచ్ఛత్ , శుకమవలోక్యాపివాసాంసి కింనపరిధత్తేతి, తదాతాఊచుః - తవతుస్త్రీపురుషవివేకోఽస్తి,త్వత్సుతస్యతుపరమాత్మనిష్ఠైకమనసస్తద్వ్యతిరిక్తజ్ఞానాభావేనస్త్రీపుంవిభాగోనాస్తి-అతస్తమవలోక్యాపిలజ్జారహితా - నపరిదధీమ,త్వాంత్వవలోక్యపరిదధీమేతి,సోఽయమర్థోఽభిధీయతే ॥ ఆత్మజమనుయాన్తమనగ్నమపిఋషింవ్యాసందృష్ట్వా - దేవ్యోదేవానాంస్త్రియః,హ్రియాలజ్జయా, పరిదధుః,వాసాంసీతిశేషః,సుతస్య,నగ్నస్యసుతస్యదర్శనే,నపరిదధుః , తద్విచిత్రంవీక్ష్యమునౌవ్యాసేపృచ్ఛతిసతి, జగదుః,దేవ్యఇత్యనుషఙ్గః,కిమితి,తవ,స్త్రీపుంభిదాస్త్రీపుంసభేదోఽస్తి, త్వత్సుతస్యతు , నాస్తి, తత్రహేతుః,వివిక్తేప్రకృతిపురుషవిలక్షణే , పరమాత్మన్యేవదృష్టిర్యస్య , తథాభూతత్వాత్ , తస్యదర్శనేనాపి,నాస్మాకంలజ్జాబభూవేతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఏవంభూతః,సదాకురూన్ జాఙ్గలాంశ్చ, ఉన్మత్తవన్మూఢవజ్జడవచ్చవిచరన్,కథంవాగజసాహ్వయేహాస్తినాఖ్యేపురే, సంప్రాప్తః,కథంవాపౌరైర్జనైరాలక్షితః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కథంవాపాణ్డవేయస్యరాజర్షేఃపరీక్షితోమునినాశుకేనసంవాదస్సంబభూవ , యత్రసంవాదేఏషాసాత్వతీ-సాతయతిసుఖయతీతిసాత్,పరమాత్మా, సాతేస్సుఖార్థాత్సాతాద్ధాతోర్హేతుమణ్ణ్యన్తాద్వాసరూపవిధినా,అనుపసర్గాల్లిమ్పవిన్దేత్యాదినాశప్రత్యయాభావపక్షేక్విపిసాదితివ్యుత్పత్తేః , సః , ప్రతిపాద్యతయాఅస్యామస్తీతిసాత్వతీ,మతుప్యుగిత్వాన్ఙీప్,శ్రుతిఃశ్రుతితుల్యాప్రవృత్తా ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ సంవాదస్యాసంభావనాంవ్యఞ్జయన్నాహ ॥ సఇతి ॥ సమహాయోగీశుకః,గృహమేధినాంగృహాశ్రమిణాం,గృహేషు , గోదోహనమాత్రం,యావతాకాలేనగౌర్దుహ్యతేతావన్తంకాలం, అవేక్షతేప్రతీక్షమాణస్తిష్ఠతి,నత్వధికమిత్యర్థః , విరక్తత్వాదితిభావః,కథమవేక్షతే, తేషాంగృహమేధినాం ఆశ్రమంతీర్థీకుర్వన్ పవిత్రీకర్తుమిత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋

అన్యచ్చ పృచ్ఛతి ॥ అభిమన్యుసుతమితి ॥ హేసూత అభిమన్యోస్సుతం పరీక్షితం, మహాభాగవతం ప్రాహుః, అత స్తస్య మహా, శ్చర్యం జన్మ, కర్మాణిచ, నోఽస్మాకం, గృణీహి కథయ ॥ ౯ ॥ పాణ్డూనాం పాణ్డువంశజానాం, మానం ప్రాశ స్త్యం వర్ధయతీతి వర్ధనః, నస్త్వ్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, స సమ్రాట్ సార్వభౌమః, స పరీక్షిత్, కస్య హేతోః కస్మాద్ధేతోః, అధిరాట్ఛ్రియం అధిరాజ్యసంపదం, అనాదృత్య గఙ్గాయాం ప్రాయోపవిష్టః ॥ ౧౦ ॥ శత్రవః, ఆత్మనశ్శివాయ ఆత్మనాం యోగక్షేమాయ, ధనాన్యానీయ ఆదాయ, సమర్ప్యేత్యర్థః, యస్య పరీక్షితః పాదనికేతం పాదపీఠం, నమన్తి, హేతోర్వ్యాశ్చర్యై, స వీరః పరీక్షిత్, యువా సన్నపి దుస్త్యజాం శ్రియం అధిరాట్ఛ్రియం, అసుభిః ప్రాణైస్సహ ఉత్స్రష్టుం త్యక్తుం, ఐచ్ఛత ఐచ్ఛత్, అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్ ॥ ౧౧ ॥ నను భాగవతం ప్రాహురితి త్వయైవోక్తత్వాద్భాగవతానాంచ దేహతదనుబన్ధిషు విరక్తేస్స్వాభావికత్వాచ్చ నేదమాశ్చర్యమిత్యత ఆహ ॥ శివాయేతి ॥ యద్యపి భాగవతా విరక్తాస్తథాపి ఉత్తమశ్లోకో భగవానేవ పరమయనం ప్రాప్యః ప్రాపకమాధారశ్చ యేషాం తే జనా, భాగవతా, నాత్మార్థం జీవన్తి, కింతు, లోకస్య, శివాయ మఙ్గళాయ, భూతయే శ్రియై భవాయ తస్యాభ్యుత్తరోత్తరోదయాయ చ, జీవన్తి ఏవం పరాశ్రయం పరైర్లోకైః శివాద్యర్థమాశ్రయణీయం పరోపకారకమిత్యర్థః కళేబరం కుతో హేతోః నిర్విద్య హేయం మత్వా ముమోచ తత్యాజ ॥ ౧౨ ॥ ప్రశ్నముపసంహరతి ॥ తదితి ॥ నః అస్మాభిః పృష్టస్త్వం తదేతత్పృష్టం సర్వం సమ్యగాచక్ష్వ ఆఖ్యాహి యదిహ కించనా పృష్టమస్తి తదపి సమాచక్ష్వ యదపీతి పాఠే యద్యస్మాభిః పృష్టస్త్వం తతః పృష్టం తదేతత్సర్వం అన్యదపి కించిత్సమాచక్ష్వ త్వాం అన్యత్ర భాన్దసాత్ వేదవాక్యం వినా వాచామితిహాసపురాణాదిరూపాణాం విషయే స్నాతం పారంగతం అధికృతం వా మన్యే వేదవాక్యవ్యతిరిక్తేతిహాసపురాణాదిశ్రావణే త్వామేవాధికారిణం వ్యాసానుగృహీతరోమహర్షణసుతం మన్య

ర్థీకుర్వం స్తద్వాశ్రమమ్॥౮॥ అభిమన్యుసుతం సూత ప్రాహుర్భాగవతోత్తమమ్। తస్య జన్మ మహాశ్చర్యం కర్మాణి చ గృణీహి నః ॥౯॥ స సమ్రాట్కస్య వా హేతోః పాణ్డూనాం మానవర్ధనః। ప్రాయోపవిష్టో గఙ్గాయామనాదృత్యాధిరాట్ఛ్రియం ॥౧౦॥ నమన్తి యత్పాదనికేతమాత్మనశ్శివాయ హానీయ ధనాని శత్రవః। కథం స వీర శ్రియమఙ్గ దుస్త్యజాం యువైషతోత్స్రష్టుమహో సహాసుభిః ॥౧౧॥ శివాయ లోకస్య భవాయ భూతయే య ఉత్తమశ్లోకపరాయణా జనాః। జీవన్తి నాత్మార్థమసౌ పరాశ్రయం ముమోచ నిర్విద్య కుతః కళేబరమ్ ॥౧౨॥ తత్సర్వం నస్సమాచక్ష్వ పృష్టో యదిహ కించన। మన్యే త్వాం విషయే వాచాం స్నాతమన్యత్ర భాన్దసాత్ ॥౧౩॥ సూత ఉవాచ। ద్వాపరే సమనుప్రాప్తే తృతీయే యుగపర్యయే। జాతః పరాశరాద్యోగీ వాసవ్యాం కలయా హరేః॥ స కదాచిత్సరస్వత్యా ఉపస్పృశ్య జలం శుచి। వివిక్త ఏక ఆసీన ఉదితే రవిమణ్డలే ॥౧౪॥ పరావరజ్ఞస్స ఋషిః కాలేనావ్యక్తరంహసా। యుగధర్మవ్యతికరం ప్రాప్తం భువి యుగే యుగే ॥౧౫॥ భౌతికానాంచ భూతానాం శక్తిహ్రాసంచ తత్కృతమ్। అశ్రద్దధానాన్నిస్సత్త్వాన్దుర్మేధాన్ హ్రసితాయుషః॥ ౧౬ ॥దుర్భగాంశ్చ జనాన్వీ

ఇత్యర్థః ॥౧౩॥ ఏవమాపృష్టస్సూతః కస్మిన్యుగే ప్రవృత్తేయమిత్యాది ప్రశ్నాన్ప్రతివివక్షుస్తావత్తదుపోద్ఘాతరూపం జన్మప్రభృత్యేతత్పురాణయోగావధికం శ్రీవ్యాసచరిత్రం తదనుప్రయుక్తం శ్రీనారదవృత్తాన్తంచాహ ॥ ద్వాపర ఇత్యాదినా ॥ యావత్షష్ఠాధ్యాయసమాప్తి ద్వాపరే యుగే సమనుప్రాప్తే తత్రాపి తృతీయస్య యుగస్య పర్యయే అవసానే పరాశరాత్ వాసవ్యాం ఉపరిచరవసుబీజజాతాయాం సత్యవత్యాం హరేః కలయా అంశేన యోగీ వ్యాసో జాతః జజ్ఞే ॥౧౪॥ స వ్యాసః కదాచిత్ సరస్వత్యాం శుచి పవిత్రం జలముపస్పృశ్యాచమ్య ఇదం నిత్యకర్మోపలక్షణం రవిమణ్డలే ఉదితే సతి ఏకో ఽసహాయః వివిక్తే నిర్జనే దేశే ఆసీనః ఉపవిష్టః ॥౧౫॥ ఋషిర్నిఖిలనిగమద్రష్టా పరావరజ్ఞః ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపోత్కృష్టాపకృష్టతత్త్వయాథాత్మ్యదర్శీ సః వ్యాసః అవ్యక్తం రంహః వేగో యస్య తేన దుర్నిరీక్ష్యవేగేన కాలేన హేతునా భువి భూలోకే ప్రతియుగం ప్రాప్తం ధర్మవ్యతికరం ధర్మవ్యత్యాసం కృతాదియుగక్రమేణ ప్రాప్తం ధర్మస్య వృద్ధిహ్రాసాదికమిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తథా తత్కృతం ధర్మవ్యతికరకృతం, భౌతికానాం ఆకాశాదిభూతపరిణామరూపాణాం దేవాదిశరీరాణాం, భూతానాం తత్సంసృష్టానాం జీవానాంచ, శక్తిహ్రాసం శక్తిక్షయంచ, తథా జనానపి వీక్ష్య, కథంభూతాన్, అశ్రద్దధానాన్ శ్రద్ధామకుర్వాణాన్, స్వస్వవర్ణాశ్రమానుగుణధర్మానుష్ఠానవిషయకత్వరారహితాన్, నిస్సత్త్వాన్ దుర్బలాన్, సత్యామపి శ్రద్ధాయాం దుర్బలాన్, సత్యపి సత్త్వే దుర్మేధాన్, హ్రసితం సంకుచితం ఆయుర్యేషాం తాన్, అనుష్ఠానోపయుక్తజ్ఞానాయారహితాన్ ॥ ౧౭ ॥ అత ఏవ దుర్భగాన్ భాగ్యహీనాన్, మునిః పరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలః, అత ఏవా, మోఘదృక్

॥ పా ॥ యదపికించన

అవితథసంకల్పః - దివ్యేనచక్షుషా యోగపరిశుద్ధేనమనసా, సర్వేషాంవర్ణానామాశ్రమిణాంచ-హితం-దధ్యౌచిన్తితవాన్-చిన్తాపూర్వకంచకారేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తదేవాహ, ప్రజానాంత్రైవర్ణికానాంసంబన్ధి-తాసాంశ్రేయస్సాధనతయాఽనుష్ఠేయం - వైదికంవేదపూర్వభాగబోధ్యం,అతఏవ , విశుద్ధంభ్రమప్రమాదవిప్రలమ్భాదిపురుషదోషాస్పృష్టవిధిబోధితం,చాతుర్హోత్రంచాతుర్హోత్రశబ్దవాచ్యమగ్నిప్రకాశ్యం,కర్మ-వీక్ష్య ప్రజానామనుష్ఠేయమాలోచ్య , తావత్-యజ్ఞానాంసంతత్యై కర్తవ్య యజ్ఞకలాపవిషయకబోధార్థం ,తద్బోధకంపూర్వమేకరూపేణావస్థితంవేదం , ఋగ్యజుస్సామాథర్వభేదేనచతుర్విధం , వ్యదధాత్ వ్యభాక్షీత్ ॥ ౧౮ ॥ చాతుర్విధ్యేనవిధానమేవదర్శయతి॥ ఋగితి ॥ ఋగాద్యాశ్చత్వారోవేదా - ఉద్ధృతాః-మిశ్రీభూతవేదరాశేరుద్ధృత్యసన్నివేశవిశేషేణయోజితా ఇత్యర్థః - తథా, ఇతిహాసః-పురాణానిచ, ఉద్ధృతానీత్యనుషఙ్గః - కాలేనవిప్లుతానిమాత్స్యాదిపురాణానీతిహాసాశ్చోద్ధృతా ఇత్యర్థః - ఇతిహాసపురాణానివిశినష్టి, పఞ్చమోవేదఉచ్యతే, పఞ్చమవేదత్వేనప్రసిద్ధ్యన్తఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తత్రఋగాదీనాంమధ్యే,ఋగ్వేదధరః పైలః - అధ్యయనపూర్వమృగ్వేదంపైలోమునిర్దధారేత్యర్థః - కవిర్విద్వాన్ , జైమినిస్తు , సాగమఃఅధ్యయనపూర్వకం ఋగాధారాణిసామానిజగావిత్యర్థః - వైశమ్పాయనఏకఏవఋషిః - యజుషాం , నిష్ణాతఃపారంగతః,మతఃస్మృతః - అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణయజుషామిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవమథర్వాఙ్గిరసామిత్యత్రాపి, తేషాం-నిష్ణాతః-దారుణో-దరుణోఽపత్యందారుణిః - సుమన్తువ్నామమునిరాసీత్ , అథర్వాఖ్యాన్యఙ్గిరాంసితేషాం , ఇతిహాసానాం పురాణానాంచ నిష్ణాతస్తు-మేమమసూతస్య , పితారోమహర్షణః ॥ ౨౨ ॥ సర్వఏవైతేభగవతోవ్యాసస్యానుగ్రహాదేవనిష్ణాతాబభూవురి

త్యమునిర్దివ్యేనచక్షుషా । సర్వవర్ణాశ్రమాణాంయద్దధ్యౌహితమమోఘదృక్॥ ౧౭ ॥చాతుర్హోత్రంకర్మశుద్ధం
ప్రజానాంవీక్ష్యవైదికమ్ । వ్యదధాద్యజ్ఞసంతత్యై వేదమేకంచతుర్విధమ్॥ ౧౮ ॥ ఋగ్యజుస్సామాథర్వాఖ్యా
వేదాశ్చత్వారఉద్ధృతాః । ఇతిహాసఃపురాణంచపఞ్చమోవేదఉచ్యతే॥ ౨౦ ॥ తత్రర్గ్వేదధరఃపైలస్సామగో
జైమినిఃకవిః। వైశమ్పాయనఏవైకోనిష్ణాతోయజుషాంమతః॥ ౨౧ ॥అథర్వాఙ్గిరసామాసీత్సుమన్తుర్దారుణో
మునిః । ఇతిహాసపురాణానాంపితామేరోమహర్షణః॥ ౨౨ ॥తఏతఋషయోవేదంస్వంస్వంవ్యస్యన్ననేకధా।
శిష్యైఃప్రశిష్యైస్తచ్ఛిష్యైర్వేదాస్తేశాఖినోఽభవన్॥ ౨౩॥తఏవవేదాదుర్మేధైర్ధార్యన్తేపురుషైర్యథా।
ఏవంచకారభగవాన్వ్యాసఃకృపణవత్సలః॥ ౨౪ ॥స్త్రీశూద్రద్విజబన్ధూనాంత్రయీనశ్రుతిగోచరా। కర్మశ్రే
యసిమూఢానాంశ్రేయఏవంభవేదిహ ॥ ఇతిభారతమాఖ్యానంకృపయామునినాకృతమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవంప్రవృ
త్తస్యసదాభూతానాంశ్రేయసిద్విజాః । సర్వాత్మకేనాపియదానాతుష్యద్ధృదయంతతః॥ ౨౬ ॥నాతిప్రసీద
ద్ధృదయస్సరస్వత్యాస్తటేశుచౌ।వితర్కయన్వివిక్తస్థఇదంప్రోవాచధర్మవిత్॥ ౨౭ ॥ ధృతవ్రతేనహిమయా

త్యర్థతోద్రష్టవ్యం , తతస్తఏతే-పైలాదయః-స్వంస్వంవేదం , శిష్యైః-ప్రశిష్యైః-శిష్యాణామపిశిష్యైః- తేషామపిశిష్యైశ్చశిష్యాదిద్వారేత్యర్థః - అనేకధా-వ్యస్యన్ వ్యభాఙ్క్షురిత్యర్థః-తతస్తేవేదాశ్శాఖినోఽభవన్-వ్యస్తశాఖా అభవన్-తత్ర ఋగ్వేదఃఏకవింశతిశాఖాభేదంప్రాప్తః-యజుర్వేదస్తు - ఏకశతధా - సామవేదస్తుసహస్రధా-ఆథర్వణస్తునవధేతివివేకః ॥ ౨౩॥ కిమర్థమేవమాత్మనాశిష్యాదిముఖేనచవ్యభాక్షీదిత్యపేక్షాయాంప్రయోజనందర్శయన్ వ్యాసనామనిర్వక్తి॥తఇతి॥ దుర్మేధైః-రల్పప్రజ్ఞైఃపురుషైః-తఏతేవేదాయథాధార్యన్తేయథాసన్నివేశితేషుధార్యన్తే,ఏవం-తథా-చకారభగవాన్వ్యాసః-తత్ర హేతుః-కృపణేషువత్సలఃవాత్సల్యయుక్తఃయతోవేదాన్వ్యస్యత్ వ్యభాక్షీత్,అతఏవవ్యాసఇతిప్రసిద్ధోబభూవేతిభావః॥ ౨౪॥ఏవంకృతవతాపిపునస్తేనవ్యాసేన,స్త్రీణాం,శూద్రాణాంచ,ద్విజబన్ధూనాం,త్రైవర్ణికాభాసానాంచ,శ్రుతిగోచరాశ్రవణవిషయాత్రయీఋగాదిభిన్నోవేదః, నభవతి - అధ్యయనస్యోపనయనాఙ్గకత్వాదుపనయనస్యచత్రైవర్ణికాధికారిత్వాత్ స్త్రీశూద్రాదీనాంవేదాధ్యయనయోగ్యతానాస్తి । అతఏవకర్మశ్రేయసివైదికకర్మసాధ్యేశ్రేయసి , మూఢానాం పురుషార్థచతుష్టయతత్సాధనవిషయకజ్ఞానవిధురాణాం , అన్యథాశ్రేయోనభవే , దిత్థంతుభవేదితిహేత్వాలోచ్య యతా-కృపయాభారతమాఖ్యానంకృతమ్ ॥ ౨౫॥ హేద్విజాః , ఏవంసర్వాత్మకేన, కేనప్రకారేణాపి , భూతానాంలోకానాం , శ్రేయసినిమిత్తే - సదాప్రవృత్తస్యాపి - బాదరాయణస్య - హృదయంమనో - యదా-నాతుష్యత్ సజహర్ష - తతస్తదా-నాతీవప్రసీదత్ప్రసన్నంహృదయంయస్య తథాభూతః , శుచౌపరిశుద్ధే - సరస్వత్యాస్తటే-వివిక్తేనిర్జనదేశే-స్థితఃవితర్కయన్ అసంతోషహేతుఃకోవేతివిచారయన్ధర్మవిద్బాదరాయణ,ఇదంస్వగతంవక్ష్యమాణమువాచ ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తదేవాహ॥ ధృతవ్రతేనేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః-ధృతంవ్రతంఛన్దోగుర్వగ్నిసేవోపయుక్తంయేన , తేనమయా - ఛన్దాంసిఛన్దోఽధిదైవతాని,-గు

రవోఽగ్నయశ్చ, నిర్వ్యళీకేననిష్కపటభావేన - మానితాః-బహుమానితాఃపూజితా ఇతియావత్, ఛన్ద ఆదీనాం - అనుశాసనం - గృహీతంకృతంచ ❁॥౨౮॥❁ కించభారతవ్యపదేశేనభారతవ్యాజేన - ఆమ్నాయానాంవేదానాం- అర్థశ్చదర్శితః-భారతంవిశినష్టి - యత్ర-భారతే-స్త్రీశూద్రాదిభిరపి-ధర్మో, దృశ్యతే-స్వస్వాపేక్షితశ్రేయస్సాధనస్స్వానురూపోధర్మోదృశ్యతే-అవగమ్యతే ❁॥౨౯॥❁ అథాప్యేవమపి-బతేతిఖేదే - మమదైహ్యాఃదేహస్థః - విభుఃప్రభుః- ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - ఆత్మనాఅన్తఃకరణేనసహ - యాద్వా-దైహ్యోవిభురాత్మా -అన్తఃకరణం-ఆత్మనాస్వయం, బ్రహ్మవర్చసి, వృత్తస్వాధ్యాయనిమిత్తేతేజసి - సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాత్ బ్రహ్మహస్తిభ్యాంవర్చసఇత్యజభావః, ఉశత్తమఃశుద్ధతమోపి - అసంపన్నఇవా-సమృద్ధఇవ- ఆభాతి-అసత్తమఇతిపాఠే, బ్రహ్మవర్చసి - అసంపన్నఇవబ్రహ్మవర్చసరహితఇవ - ఆభాతి - యథాఅసత్తమఃఅసజ్జనతమఆభాతితద్వత్ ❁॥౩౦॥❁ ఏవంవితర్క్యసూక్ష్మదర్శిత్వాదసంతోషహేతుముత్ప్రేక్షతే ॥కింవేతి, యతోభాగవతధర్మాఃప్రాయశోమయానానిరూపితాః - తతోవాఽసౌకిమసంతోషః - పారిశేష్యాదయమేవాసంతోషహేతుర్భవితుమర్హతీత్యభిప్రాయేణానిరూపణస్యాసంతోషహేతుత్వముపపాదయతి - ప్రియాఇతి - సర్వాన్తరాత్మనిభగవతి ప్రీతేసతిహి, తన్నియామ్యస్యమనస్తోషః - సచభగవాన్ - భాగవతేషుతుష్టేషుసత్సు - స్వయంతుష్యతి- తేషాంచసంతోషహేతవః - తఏవ-భాగవతధర్మాఏవ-తదనిరూపణాదుచితఏవాసంతోషఇతిభావః, ప్రాయేణేత్యనేన-క్వచిత్క్వచిదేవభారతేభాగవతధర్మనిరూపణమితిసూచితమ్ ❁॥౩౧॥❁ ఏవమిత్థమాత్మానంఖిన్నందూ

ఛన్దాంసిగురవోఽగ్నయః। మానితానిర్వ్యళీకేనగృహీతంచానుశాసనమ్॥ ౨౮ ॥భారతవ్యపదేశేనహ్యామ్నాయార్థశ్చదర్శితః।దృశ్యతేయత్రధర్మాదిఃస్త్రీశూద్రాదిభిరప్యుత॥ ౨౯ ॥ అథాపిబతమేదైహ్యోహ్యాత్మాచైవాత్మనావిభుః।అసంపన్నఇవాభాతి❁బ్రహ్మవర్చస్యశత్తమః॥ ౩౦ ॥కింవాభాగవతాధర్మానప్రాయేణనిరూపితాః। ప్రియాఃపరమహంసానాంతఏవహ్యచ్యుతప్రియాః॥౩౧ ॥తస్యైవంఖిన్నమాత్మానంమన్యమానస్యఖిద్యతః। కృష్ణస్యనారదోఽభ్యాగాదాశ్రమంప్రాగుదాహృతమ్॥ ౩౨ ॥తమభిజ్ఞాయసహసాప్రత్యుత్థాయాగతంమునిః। పూజయామాసవిధివన్నారదంసురపూజితమ్ ॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథతంసుఖమాసీనఉపాసీనంబృహచ్ఛ్రవాః। దేవర్షిఃప్రాహవిప్రర్షింవీణాపాణిస్స్మయన్నివ॥ ౧ ॥నారదఉవాచ॥పారాశర్యమహాభాగభవతఃకచ్చిదాత్మనా। పరితుష్యతిశారీరఆత్మామానసఏవవా॥ ౨ ॥జిజ్ఞాసితంసుసంపన్నమపితేమహదద్భుతమ్। కృతవాన్భారతంయత్త్వంసర్వార్థపరిబృంహితమ్॥ ౩ ॥జిజ్ఞాసితమధీతంచబ్రహ్మయత్తత్సనాతనమ్। తథాపిశోచస్యాత్మానమకృతార్థఇవప్రభో॥ ౪ ॥వ్యాసఉవాచ॥ అస్త్యేవమేసర్వ

నంమన్యమానస్య-అతఏవఖిద్యతస్తస్యకృష్ణస్యవ్యాసస్య - ప్రాగుదాహృతంపూర్వముక్తంసరస్వతీతటస్థమాశ్రమంప్రతి -నారదోఽభ్యాగాత్అభ్యాగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ తమాగతమభిజ్ఞాయచిహ్నైర్నారదంమునింజ్ఞాత్వా, సహసాత్వరయా, విధివత్పూజయామాస, కథంభూతం,సురైఃపూజితం,పూజ్యమానం, మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతివర్తమానేక్తః❁॥ ౩౩ ॥❁

ఇతిశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరిలిఖితాయాంప్రథమస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథయథావత్పూజానన్తరంసుఖమాసీనః - బృహత్శ్రవాఃకీర్తిర్యస్య, వీణాపాణౌయస్యస, దేవర్షిర్నారదః, స్మయన్నివ, స్వాజ్ఞయాఉపాసీనముపవిష్టం,విప్రర్షింవ్యాసం,ప్రాహ ❁॥౧॥❁ తదేవాహ॥పారాశర్యేతిత్రిభిః॥ అసంతోషమాలక్ష్యాహ, కచ్చిదితీష్టప్రశ్నే, హేపారాశర్య, హేమహాభాగ,భవతస్తవ, ఆత్మనాస్వయం, శారీరఆత్మాక్షేత్రజ్ఞః,మానసఃమనస్సంబన్ధీమనఃకరణకః, సమనస్క-ఇతియావత్,పరితుష్యత్యేవవాపరితుష్యత్యేవహికచ్చిత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తేత్వయాజిజ్ఞాసితంజ్ఞాతుమిష్టం, సర్వంసుసంపన్నమపి,అపిశబ్దఃప్రశ్నద్యోతకః,జ్ఞాతమేవహీత్యర్థః-పదగతాగత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః,యత్-యస్మాత్సర్వార్థైఃపరిబృంహితం-సర్వార్థాఃపరిబృంహితాఃఉపబృంహితాఃయేనతదితివా, అతఏవమహద్విపులంఅద్భుతంశబ్దతోఽర్థతశ్చచిత్రమ్, భారతంకృతవాన్,అతస్సుసంపన్నంజిజ్ఞాసితమితిభావః❁ ॥ ౩ ॥ ❁కించయత్సనాతనమనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయం, బ్రహ్మవేదస్తదధీతంజిజ్ఞాసితంచ,సన్నర్థస్త్వవివక్షితః, విచారితమితివా, పూర్వోత్తరమీమాంసయోఃప్రణాయనప్రణయనాభ్యామితిభావః, తథాప్యేవంకృతకృత్యోపి-త్వమకృతార్థః-అకృతకృత్యఇవ, హేప్రభో-శోచసిశోచన్నివలక్ష్యసఇత్యర్థః❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టఆహవ్యాసః॥ అస్తీత్యాదిభిస్త్రిభిః-త్వయోక్తంసర్వమి

❁ పా। బ్రహ్మవర్చస్యసత్తమః

దం,జిజ్ఞాసితంసుసంపన్నమిత్యాదినోక్తమ్-మమాత్మైవ, తథాపి, మమాత్మా-నపరితుష్యతే, తస్యాసంతోషస్య, మూ
లంనిమిత్తం,అవ్యక్తం, నమయాజ్ఞాతం,అతః,త్వా,త్వామేవ,అగాధబోధంఅపారజ్ఞానంసర్వజ్ఞమితియావత్,ఆత్మభవోబ్ర
హ్మా,తస్యాత్మనశ్శరీరా,దుత్సర్గాత్-భూతం-పృచ్ఛామహే ✱ ॥ ౫ ॥ ✱ నాహంజానామీతిమావోచఇత్యభిప్రాయేణాహ॥
సవా ఇతి ॥ సవైజ్ఞానినామగ్రణీర్భవాన్,సమస్తంగుహ్యం, దేహినామన్తర్గతం, వేదజానాతి-కుతః-యద్యస్మాత్,త్వయాపు
రాణఃపురుషః-సర్వజగత్కారణభూతః, సర్వజ్ఞఃపరమపురుషః-ఉపాసితః-కథంపరమపురుషోపాసనమాత్రేణాహంజానీ
యామిత్యత్రాహ,, పరావరేశః,, పరేబ్రహ్మాదయఃఅవరేయస్మాత్-సచాసావీశః-సర్వనియన్తాభగవాన్, మనసైవసంక
ల్పమాత్రేణైవ-విశ్వంసృజత్యవతి - అత్తిసంహరతిచ-అథాపి-గుణైస్సత్వాదిభిః, నసజ్జతఇత్యసఙ్గః-స్వసంకల్పకృతజగదు
దయవిభవలయలీలస్యసర్వజ్ఞస్యసర్వనియన్తుస్సర్వప్రాణ్యన్తర్గతవస్తువేదిత్వాత్-యథా క్రతురస్మిన్లోకేపురుషోభవతీతి
న్యాయేనేశ్వరవత్సర్వంముక్తప్రాయస్త్వమపిజానాస్యేవేతిభావః ✱ ॥ ౬ ॥ ✱ ఏతదేవోపపాదయన్నసంతోషనిమిత్తంవదే
త్యాహ ॥త్వమితి॥ త్వమర్క-ఇవసూర్యఇవ, త్రిలోకీంపర్యటన్, బహిష్ఠవస్తుద్రష్టా,వాయురివాన్తశ్చరః, జ్ఞానవ్యాప్త్యాస
ర్వేషామన్తశ్చరన్,ఆత్మసాక్షీ-ఆత్మనోఽన్తఃకరణస్యసాక్షీసాక్షాద్ద్రష్టా, హృద్గతార్థవేదీత్యర్థః -అతః-పరంచావరంచతయో
స్సమాహారస్తస్మిన్,బ్రహ్మణిపరేబ్రహ్మణి, తదావేదకేవేదాఖ్యేబ్రహ్మణిచవిషయే,ధర్మతః-నివృత్తధర్మైః-వ్రతైఃకాణ్డవ్రతా
దిభిశ్చ, స్నాతస్యపారంగతస్య -సమాప్తధర్మవ్రతస్యేత్యర్థః-మమ-న్యూనమసంతోషరూపం - అలంవిచక్ష్వ-న్యూనశబ్దస్త
ద్ధేతావుపచారాద్వర్తతే-న్యూనహేతుంవిచక్ష్వ, చక్షిర్దర్శనేపివర్తతే, పశ్యఆలోచయేత్యర్థః-అలం ద్రష్టుంసమర్థస్త్వం,,
యద్వా,,న్యూనమితిభావప్రధానోనిర్దేశః, అలమధికం - న్యూనంన్యూనత్వం - విచక్ష్వ,, అథవా,,చక్షిర్భాషణార్థఏవ-న్యూ
నతాహేతుంవిచక్ష్వేత్యర్థః ✱ ॥ ౭ ॥ ✱ ఇత్థంప్రచోదితఆహభగవాన్నారదోయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ కింవాభాగవతాధ

మిదంత్వయోక్తంతథాపినాత్మాపరితుష్యతే*మే।తన్మూలమవ్యక్తమగాధబోధంపృచ్ఛామహే*త్వాత్మభవా
త్మభూతమ్॥ ౫ ॥సవైభవాన్వేదసమస్తగుహ్యముపాసితోయత్పురుషఃపురాణః।పరావరేశోమనసైవవిశ్వం
సృజత్యవత్యత్తిగుణైరసఙ్గః॥ ౬ ॥త్వంపర్యటన్నర్కఇవత్రిలోకీమన్తశ్చరోవాయురివాత్మసాక్షీ । పరాపరే
బ్రహ్మణిధర్మతోవ్రతైః*స్నాతస్యమేన్యూనమలంవిచక్ష్వ ॥౭॥ నారదఉవాచ॥భవతాఽనుదితప్రాయంయశో
భగవతోఽమలం । యేనైవాసౌనతుష్యేతమన్యేతద్దర్శనంఖిలమ్ ॥౮॥యథాధర్మాదయశ్చార్థామునివర్యానుకీ
ర్తితాః ।నతథావాసుదేవస్యమహిమాహ్యనువర్ణితః ॥౯॥ సతద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రం*ప్రగృ

ర్మానప్రాయేణనిరూపితా ఇతితదుత్ప్రేక్షితమేవతావదసంతోషహేతుమాహ ॥ భవతేతిద్వాభ్యామ్ ॥అమలంశృణ్వతాం
వదతాంచాఖిలదురితాపహం, భగవతోయశః - భవతానుదితప్రాయంప్రాయేణావర్ణితమిత్యర్థః- ప్రాయగ్రహణే
నభారతేప్రాసఙ్గికతయాఅప్రాధాన్యేనభగవద్యశఃక్వచిత్క్వచిదుదితం-నతుకృత్స్నప్రబన్ధానుస్యూతత్వేనప్రాధాన్యే
నచోదితమితిసూచ్యతే-యేనభగవద్యశోననువర్ణనేనైవ-అసౌ-తవాత్మా-నతుష్యేత-అసౌభగవాన్వా-నతుష్యేత - భగవ
దపరితోషేసతి, తన్నియామ్యంత్వదీయమన్తఃకరణమపినతుష్యత్యేవేతిభావః ,, యద్వా ,, యేనైవకారణేననతుష్యేత-
అసౌతవాత్మా- భగవాన్వా-తత్కారణంకిమితిచేత్-ఖిలంన్యూనం-తద్దర్శనమేవభగవద్దర్శనమేవ - భగవత్స్వరూపరూపగు
ణవిభూతియాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంప్రాధాన్యేనతద్వర్ణనాభావఏవేతి - మన్యఇత్యర్థః ✱ ॥౮॥ ✱ ప్రాయశబ్దాభిప్రేతం
వ్యనక్తి - హేమునివర్య - ధర్మాదయః-ధర్మార్థకామాదయః-అర్థాఃపురుషార్థాః-యథా-సహసాధనైరనుకీర్తితాః-భారత
ఇతిశేషః-తథావాసుదేవస్యమహిమా- తే-త్వయా - నానువర్ణితః ✱ ॥౯॥ ✱ ఏవంతదుత్ప్రేక్షితమేవాసంతోషహేతుందృ
ఢీకృత్య - అథప్రియాఃపరమహంసానాంతఏవహ్యచ్యుతప్రియా ఇతితదుత్ప్రేక్షితమేవదృఢీకర్తుమ్భాగవతధర్మప్రతిపాదక
స్యప్రబన్ధస్యపరమహంసైరనాదరణీయత్వమాహ ॥ నేతి ॥ తత్-చిత్రాణిపదానియస్మిన్ అర్థవైచిత్ర్యప్రయోజకపలక్షణమేత
త్-ఏవంవిధమపి-యద్వచఃవాక్యంప్రబన్ధఇతియావత్ - పవిత్రంశృణ్వతాంవదతాంచపవిత్రత్వాపాదకం - హరేర్యశః-క్వచి
దపి-నప్రగృహీత-నోపాదదీతచేత్-నప్రగృణీతేతిపాఠే-నవదేచ్చేత్-ప్రబన్ధయితృగతంవదనంప్రబన్ధేఆరోప్యనప్రగృణీతేత్యు
క్తం ,, యద్వా,,చిత్రపదమపివచస్తత్రహరేర్యశోనప్రగృణీతచేత్ - ప్రబన్ధకర్తేతిశేషః-తద్వచఃప్రబన్ధం - వాయసంతీర్థ
ముశన్తివాయసతీర్థతుల్యమిచ్ఛన్తి,,తీర్థంవిశంతస్సిచ్ఛాఫలమాహ॥యత్రవాయసతీర్థే- మానసాహంసాః-ఉశిక్క్షయాఃకమ
నీయనివాసాః-ననిరమన్తి - మానసాఖ్యసరోవరకమనీయనివాసస్థానవిహారిణోమానసహంసాయథావాయసతీర్థముచ్ఛిష్ట

* పా ॥ ప్రగృణీతకర్హిచిత్,

పాత్రాదియుతరథ్యోదకయుక్తం క్షేత్రంవాయససంచారయోగ్యం - ఉశన్తీచ్ఛన్తి- మన్యన్తఇతియావత్-యత్రననిరమన్తి ననితరాంరమన్తే - క్షణమాత్రమపినతత్రావతిష్ఠన్తఇత్యర్థః -తథా-ఉశిక్కమనీయం - నిరతిశయప్రియంబ్రహ్మైవ-క్షయఆశ్రయోయేషాం - మానసాః-మనసఇమేమానసాః- బ్రహ్మానన్దానుభావుకాః-హంసాః-విశుద్ధాన్తఃకరణాఃపరమహంసాఇతి యావత్- తద్వచః-వాయసంతీర్థముశన్తి- వాయసతుల్యానాం కాముకానామనుభవయోగ్యంమన్యన్తే-యత్రననిరమన్తినాద్రియన్తే-నతత్రక్షణ్ణందత్వాశృణ్వన్తీత్యర్థః-ఉశిక్షయేతిపాఠే-ఉశబ్దోఽవధారణే-పరప్రేరణయాపీత్యర్థః ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ తదేవంభగవద్యశోసఙ్కీర్తనస్యప్రబన్ధస్యశబ్దతోఽర్థతశ్చచిత్రపదస్యాపిభాగవతానుపాదేయత్వముక్తం-అథతదఙ్కీర్తనస్యవైచిత్ర్యరహితస్యాపిప్రత్యుతశబ్దతోఽర్థతశ్చదుష్టస్యాప్యతీవతదుపాదేయత్వమాహ॥ తదితి ॥ ప్రతిశ్లోక,మబద్ధవత్యపిశబ్దతోఽర్థతశ్చదోషవత్యపి,యస్మిన్ప్రబన్ధేఽనన్తస్య భగవతో,యశసా,అఙ్కితానిచిహ్నితాని,భగవద్గుణప్రత్యాయకాని,నామాని నారాయణవాసుదేవకృష్ణాదినామాని,దృశ్యన్తఇతి శేషః,తద్వాగ్విసర్గః,స ఏవవాక్సృష్టిరూపః ప్రబన్ధః,జనతా , జనానాం సమూహః,గ్రామజనబన్ధుభ్యస్తలితిసమూహార్థేతల్ప్రత్యయః,తలన్తం స్త్రియామితిస్త్రీత్వం-తస్యాః,అఘంపాపంవిప్లవః,అన్తర్భావితణ్యర్థాత్ప్లవేఃపచాదిత్వాదచ్,,యద్వా,, భావేఋదోరబిత్యప్,జనతాయాఅఘస్యవిప్లవోనాశోయస్మాత్సతథా అతఏవభాగవతాఉపాదదతఇతిపదకవిశినష్టి,,యచ్ఛృణ్వన్తీతి--యద్వాగ్విసర్గంసాధవశ్శృణ్వన్తి - శ్రావయితృసద్భావే గృణన్తికథయన్తిశ్రోతృసద్భావే - తదుభయాభావేకేవలంస్వయంగాయన్తి,సామాన్యాభిప్రాయేణయత్తదితిచనపుంసకనిర్దేశః - శబ్దదోషోనామఅనుపస్థాప్యార్థాభిప్రాయేణప్రయోగః-యథా - స్వే-ఇత్యస్యజ్ఞాతిధనాభిప్రాయేణప్రయోగః-అర్థదోషోనామ-అనుపస్థాపకశబ్దోపస్థాప్యత్వం - యథాఆత్మాత్మీయయోఃస్వశబ్దోపస్థాప్యత్వం-తదేవంత్రివర్గతత్సాధనప్రతిపాదకంప్రబన్ధంభాగవతానుపాదేయంనిన్దిత్వాభగవద్యశఃప్రతిపాదకస్యైవతదుపాదేయత్వముక్తం ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ ననుధర్మాదితత్సాధనానామపిపురుషాభిలషితత్వేనహితత్వాత్తన్నిరూపణమప్యర్థవదేవేత్యాశఙ్కాయాంవిషమిశ్రప

హితకర్హిచిత్ ।తద్వాయసంతీర్థముశన్తిమానసానయత్రహంసా ※నిరమన్త్యుశిక్క్షయాః ॥౧౦॥తద్వాగ్విసర్గోజ
నతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబద్ధవత్యపి । నామాన్యనన్తస్యయశోఙ్కితానియచ్ఛృణ్వన్తిగాయన్తిగృణ
న్తిసాధవః॥ ౧౧ ॥ నైష్కర్మ్యమప్యచ్యుతభావవర్జితంనశోభతేజ్ఞానమలంనిరఞ్జనమ్ । కుతఃపునశ్శశ్వదభద్ర
మీశ్వరేనచార్పితంకర్మయదప్యకారణమ్ ॥ ౧౨ ॥ అథోమహాభాగభవానమోఘదృక్శుచిశ్రవాస్సత్యరతో

యఃప్రశంసాతుల్యం తన్నిరూపణమిత్యభిప్రాయేణైశ్వర్యకైవల్యతత్సాధనానాంపురుషార్థత్వతత్సాధనత్వం ప్రతిక్షిపతి,, నైష్కర్మ్యమితి,,నిర్గతం కర్మణోనిష్కర్మ-నిష్కర్మైవనైష్కర్మ్యం,స్వార్థేష్యఞ్,కర్మణోబహిర్భూతం- కర్మేతరదాత్మయాథాత్మ్యోపాసనాత్మకజ్ఞానమిత్యర్థః-తన్నిరఞ్జనం,రాగద్వేషాద్యఞ్జనరహితం,రాగాదిభిరనుపప్లుతమప్యచ్యుతస్యభగవతోభావేనభక్తియోగేనవర్జితంచ , జ్ఞానమలంజ్ఞానానాంమధ్యేమలపద్ధీనం-అతఏవనశోభతే-యద్వా, నైష్కర్మ్యం , నిరఞ్జనం , జ్ఞానమప్యచ్యుతభావవర్జితంచేన్నాలంశోభతే-నాతీవశోభతఇత్యర్థః - సర్వేచ్ఛావనధర్మాణఃప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగితికేవలినోపిపునశ్చ్యవనధర్మోక్తేః-స్తావతైకల్యస్యనపురుషార్థత్వం , నాపితత్సాధనజ్ఞానయోగస్యపురుషార్థసాధనత్వమితిభావః-యతోనైష్కర్మ్యజ్ఞానమేవనశోభతే- కుతఃపునస్తత్కర్మశోభతే-కిం,యత్,,తత్కర్మ-ఈశ్వరేనచార్పితం-అభిసంహితార్థకామాదిఫలమచ్యుతభావవర్జితంచేత్యర్థః - అతఏవ- శశ్వత్సదాఅనుభవదశాయామనుష్ఠానదశాయాంవా - అభద్రందుఃఖంయస్మిం స్తత్- అనుష్ఠానదశాయామభద్రవత్త్వంకాయక్లేశాద్యావహత్వేనదృష్టమేవ-ఫలదశాయామపి-పునఃపతనభయశఙ్కయాఽభద్రవత్త్వమవగన్తవ్యం , యదప్యకారణం-నిష్కామకర్మాప్యచ్యుతభావవర్జితంచేన్న శోభతే అయమర్థః ॥ జ్ఞానయోగఃకర్మయోగశ్చ భగవద్భక్తివర్జితో నశోభతే కామ్యం కర్మనశోభతఇతికైముత్యన్యాయసిద్ధమితి ※॥ ౧౨ ॥ ※తదేవంలోకహితార్థంప్రవృత్తస్యతవకేవలత్రివర్గతత్సాధననిరూపణమనుచితమిత్యుక్తంభవతి-యతస్త్రైవర్గికకర్మణోఽనర్థగర్భత్వం , అతస్త్వమఖిలానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమభగవద్భక్తియోగనిష్పాదకతచ్చేష్టితజ్ఞానజనకంప్రబన్ధంకుర్విత్యాహ ॥ హేమహాభాగభాగ్య మత్రభగవదం శభూతత్వమఖిలనిగమద్రష్టృత్వంచ-భవాన్సత్యరతః-సత్యంభూతహితంతస్మిన్రతః-నకేవలంసత్యరతఏవ-అపిత్వమోఘదృక్-సత్వమూలమమోఘమవితథంపశ్యతీతితథాభూతహితాచరణోపయుక్తజ్ఞానసంపన్నస్సేత్యర్థః॥నకేవలమమోఘదృగేవఅపితు-ధృతవ్రతః ధృతంసంకల్పితంవ్రతంసత్యార్థదీక్షా

※ పా ॥ నిరమన్త్యుశిక్షయా.

రూపం యేనసః- భూతహితాచరణాయబద్ధదీక్ష ఇత్యర్థః-కథమేవమహంజ్ఞాయ ఇత్యతో విశినష్టి.శుచిశ్రవాః-శుచివిశుద్ధం-శ్రవః లోకహితార్థమవతీర్ణో వ్యాస ఇత్యేవంవిధా ప్రథా - యస్య సః - హేతుగర్భాణ్యేతాని విశేషణాని - ఏవంవిధస్యానర్థగర్భత్రైవర్గికనిరూపణమనుచితమితిభావః - ఉక్తవిధస్త్వ- మురుక్రమస్య - ఉరవః విపులాః క్రమాః పాదన్యాసాస్త్రిలోకీసంగ్రాహకాయస్య- తస్యభగవతో,యద్విచేష్టితం,తత్,తదేవన్యూణామఖిలానాంబద్ధానాంగర్భజన్మమరణాదిరూపాణాం ముక్తయే,బన్ధేభ్యోముక్తయేవా , సమాధినాఽనుస్మర,సమ్యగాలోచనపూర్వకం ప్రబధానేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంచేత్త్వదాత్మన్యసంతోషోనివర్తతేనాన్యథేత్యాహ ॥ అతఇతి॥ అతోఽన్యథాఉరుక్రమచేష్టాకథనాదన్యథావై పరీత్యేన,తత్కృతరూపనామభిః,పృథగ్దృశః పృథగ్భూతాన్,సంబన్ధరహితానర్థాన్,వివక్షతః వర్ణయతస్తవ, అతఏవ,దుస్థితామతిః,కదాచిదపి,యత్కించిదప్యాస్పదం ప్రతిష్ఠాం - అవ్యాకులతామితియావత్ - నలభేత,ప్రత్యుతవ్యాకులైవభవతీత్యర్థః,,యద్వా,,అతోఽన్యథా,యత్కించనవివక్షసే,తత్,నానావిధశాస్త్రార్థదర్శినస్తేమతిః,,క్వాపితత్కృతరూపనామభిః కృతమితిభావేక్తః- కస్మైత్యర్థః -తస్యోరుక్రమస్యకర్మరూపనామభిర్హేతుభిః-ఆస్పదం ప్రతిష్ఠాం నలభతే - బుద్ధేరవ్యాకులత్వం నామ-భగవత్కర్మరూపనామగోచరత్వం - తన్నసిధ్యతీత్యర్థః-యథా - వాతేనవాయునా-ఆహతాఉత్పథంనీతా -నౌః-ఆస్పదంనలభతే-తద్వత్ , యద్వా-అతః-ఉరుక్రమాత్-అన్యథా అన్యత్వేన-ఉరుక్రమానాత్మకత్వేన - అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుత్వేనేతియావత్ - యత్కించనవస్తు- వివక్షతః వర్ణయితుమిచ్ఛతః - అతఏవ-తత్కృతైరురుక్రమకృతైర్దేవమనుష్యాదిరూపనామభిః -పృథగ్దృశః పృథగ్దృష్టేస్తవ-అతఏవ-దుస్థితామతిః-క్వాపికర్హిచిదప్యాస్పదంనలభతే- యత్కించనవివక్షితంచేత్తదురుక్రమాత్మకతయాతద్విభూతిత్వేనైవవర్ణనీయంచేత్తవమతి-స్సుస్థాసత్యాస్పదంలభతే- అతదాత్మకతయాస్వతన్త్రవస్తుత్వేనవర్ణయితుముద్యుక్తశ్చేత్,త్వయ్యేతఏవపృథగ్దృష్టేస్తవదుస్థితాసతీమతిరాస్పదంనలభత ఇత్యర్థః - ప్రాధా

ధృతవ్రతః । ఉరుక్రమస్యాఖిలబన్ధముక్తయేసమాధినాఽనుస్మరతద్విచేష్టితమ్ ॥౧౩॥ అతోఽన్యథాకించనయ
ద్వివక్షతః పృథగ్దృశస్తత్కృతరూపనామభిః । నకుత్రచిత్క్వాపిచదుస్థితామతిర్లభేతవాతాహతనౌరివాస్పదమ్॥
జుగుప్సితంధర్మకృతేఽనుశాసతస్స్వభావరక్తస్యమహాన్వ్యతిక్రమః । యద్వాక్యతోధర్మ ఇతీతరస్స్థితోనమన్య
తేతస్యనివారణంజనః॥ ౧౫ ॥విచక్షణోఽస్యార్హతివేదితుంవిభోరనన్తపారస్యనివృత్తితస్సుఖమ్।ప్రవర్తమాన

స్యైనోరుక్రమచేష్టితంవర్ణనీయం - తత్ప్రసఙ్గాదపియత్కించిద్వస్తువర్ణయితుమిష్టం - తదపితద్విభూతితయైవవర్ణనీయం - ఏవంచేన్మతిరవ్యాకులా , అన్యథాతు - వ్యాకులాభవతీతిభావః ॥ ౧౪ ॥ భూతహితాచరణార్థం ప్రవృత్తస్త్వమహితమేవకృతవానసీత్యాహ ॥జుగుప్సితమితి॥ స్వభావరక్తస్యేత్యస్యార్థకామయోరిత్యాదిః । అర్థకామయోస్స్వభావత ఏవరక్తస్య జనస్య - ధర్మకృతే,అర్థకామసాధనధర్మార్థం , అనుశాసతః భారతనిర్మాణద్వారాబోధయతః - స్తవ- అయంమహాన్వ్యతిక్రమః,చికీర్షితవిపరీతానుష్ఠానరూపఆపతితః , భూతహితంచికీర్షితమధునాతద్విపరీతమేవకృతమిత్యయంమహాన్వ్యతిక్రమఇత్యర్థః-అత ఇదంజుగుప్సితంనిన్దితమ్ , స్వభావతఏవార్థకామపారవశ్యమూలకతాపత్రయాభిహతంజనంప్రతిపునరర్థకామసాధనమేవానుతిష్ఠేత్యనుశాసనంనిన్దితమితిభావః । నను-మయైవమనుశాసనేకృతేపి , స్వరుచ్యనుసారాల్లోకోనిశ్రేయససాధనఏవప్రవర్తతాం , భారతేపిక్వచిదర్థకామయోర్హేయత్వేనోక్తత్వాన్నదోష ఇత్యత్రాహ ॥యద్వాక్యత ఇతి॥ పరః- కృత్స్నవేదితుస్త్వత్తోఽర్వాచీనోఽకృత్స్నవిజ్జనః,యస్యతవ-వాక్యాదర్థకామసాధనమేవధర్మ ఇతిస్థితః , అర్థకామావేవనిరతిశయపురుషార్థౌ,తత్సాధనమేవనిరతిశయధర్మ ఇత్యధ్యవసాయయుక్తః , తస్యత్రివర్గస్యనివారణంనమన్యతే - త్వయాత్రివర్గస్యవిస్తరేణప్రతిపాదితత్వాత్ , త్రివర్గస్యనివారణంత్వదభిప్రేతమితిజనోనజానాతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ నన్వకృత్స్నవిజ్జనోనజానాతునామ,కృత్స్నవిత్తుమమాభిప్రాయంజానాత్యేవేత్యత ఆహ ॥ విచక్షణ ఇతి ॥ యద్యపి,అస్యవిభోర్భగవతః అనన్తపారస్య , కర్మణిషష్ఠీయం,అపారంచేష్టితం ,విచక్షణః నిపుణబుద్ధిః-నివృత్తిధర్మతః నివృత్తిధర్మనిష్ఠతయా,సుఖంయథా వేదితుమర్హతి,నివృత్తిధర్మనిష్ఠోభగవద్వైభవాభిజ్ఞో దుర్లభ ఇతిభావః ,తథాపి,గుణైః రజఆదిగుణమూలకైరాగాదిభిః, ప్రవర్తమానస్య , అనాత్మనః ఆత్మజ్ఞానరహితస్య జనస్య , విభోశ్చేష్టితం,దర్శయ ప్రబన్ధనిర్మాణేనదర్శయేత్యర్థః,శాసనంనామాజ్ఞా తజ్జ్ఞాపనరూపం,తత్రార్థకామయోః క్వచిదపి హేయత్వానుక్తావపివిచక్షణోజానాత్యేవ'అతస్సంప్రతిక్వచిదప్యర్థకామయోర్హేయత్వజ్ఞాపనంవ్యర్థమేవ , అవిచక్షణంత్వదభిప్రాయానభిజ్ఞం ప్రత్యపితద్వ్యర్థమేవ, అతో విచక్షణజనస్యాపిసుఖప్రతిపత్తయే,అర్థకామయోర్హేయత్వం ,భగవద్విచేష్టితజ్ఞానస్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వంచ, విపులప్రబన్ధనిర్మాణేనదర్శయేతిభా

వః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ యదుక్తంకుతఃపునశ్శశ్వదభద్రమీశ్వరేణచార్పితంకర్మేతికర్మణోఽభద్రగర్భత్వం ,భగవద్భక్తియోగస్య తు శశ్వద్భద్రగర్భత్వంచ-తదుభయముపపాదయతి॥త్యక్త్వేతి॥పతేదితిశరీరపాతోక్తిః,ఈశ్వరేణచార్పితం,స్వధర్మంస్వసమీహితఫలసాధనంధర్మం,త్యక్త్వా,హరేశ్చరణామ్బుజం-భజన్భజనోద్యతస్సన్,అపక్వఃఅపక్వకషాయః,పతేత్మ్రియతేయది,అముష్యయత్రక్వాపి , కిమభద్రం భవిష్యతి , నకించిదపీత్యర్థః,నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి - ప్రాప్య పుణ్యకృతాల్లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః ॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహేయోగభ్రష్టోఽభిజాయతే - అథవాయోగినామేవకులేభవతిధీమతా , మితిభగవదుక్తేరితిభావః,అభజతామితిచ్ఛేదః,హరేశ్చరణామ్బుజమభజతాం ,యద్వా, స్వధర్మతత్త్వతిసార్వవిభక్తికస్తసిః,స్వధర్మంభజతాంస్వధర్మమనుతిష్ఠతాం,కర్తరిషష్ఠీయం ,కోవార్థఃఆప్తఃప్రాప్తః,నకోపీత్యర్థః, తేతంభుక్త్వాస్వర్గలోకంవిశాలంక్షీణేపుణ్యేమర్త్యలోకంవిశన్తీతిభగవదుక్తేః , అన్తవదేవాస్యతద్భవతి,తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతేఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే,ప్లవాహ్యేతేఅదృఢాయజ్ఞరూపా,ఇత్యాదిశ్రుతేశ్చేతిభావః ❀ ॥౧౭॥ ❀ ఏవంభగవద్భక్తిస్వధర్మయోఃశశ్వద్భద్రగర్భాభద్రగర్భత్వేప్రతిపాదితే , అథ , తత్ఫలయోరుపాయాన్తరాలభ్యత్వలభ్యత్వేవదన్నుపాయాన్తరాలభ్యసుఖసాధనోపయుక్తమేవభూతహితంకార్యమిత్యాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ ఉపరిబ్రహ్మలోకాదిషు,అధఃపాతాళాదిషు , భ్రమతాంజీవానాం , యత్సుఖంపరబ్రహ్మానన్దానుభవాత్మకం-నలభ్యతే-తస్యైవహేతోఃతత్సుఖసాధనోపయుక్తోపాయప్రదర్శనార్థమేవ - కోవిదోనిపుణబుద్ధిస్తాదృశో , యతేత , ఏవంచేద్భూతహితకారిత్వం-నాన్యథేతిభావః - తత్సుఖం-వైషయికసుఖంతు - సర్వత్రఉపర్యధశ్చ-గభీరరంహసాదుర్లక్ష్యవేగేన,కర్మణేత్యుపలక్షణమిదం,భ్రమతామిత్యనుషఙ్గః,కాలేన,తదుద్బోధితేనప్రాచీనేనకర్మణాచ , భ్రమతాంజాయమానానాంజనానామిత్యర్థః , అన్యతఉపాయాన్తరాదేవ , కాలకర్మాదిరూపాల్లభ్యతే,దుఃఖవత్ ,యథాదుఃఖం-తద్వత్-అప్రార్థితమపిదుఃఖం-కాలకర్మాదిహేత్వన్తరేణాప్రయత్నమన్తరేణైవభవతి , తద్వద్వైషయికసుఖమపీత్యర్థః ,, యద్వా ,,భక్తిసాధ్యనైశ్రేయససుఖస్యాభూత

స్యగుణైరనాత్మనస్తతోభవాన్దర్శయచేష్టితంవిభోః॥౧౬॥త్యక్త్వాస్వధర్మంచరణామ్బుజంహరేర్భజన్నపక్వోఽథపతేత్తతోయది । యత్రక్వవాఽభద్రమభూదముష్యకింకోవాఽర్థఆప్తోఽభజతాంస్వధర్మతః॥౧౭ ॥తస్యైవహేతోఃప్రయతేతకోవిదోనలభ్యతేయద్భ్రమతాముపర్యధః । తల్లభ్యతేదుఃఖవదన్యతస్సుఖంకాలేనసర్వత్రగభీరరంహసా ॥౧౮॥ నవైజనోజాతుకథంచనావ్రజేన్ముకున్దసేవ్యన్యవదఙ్గసంసృతిమ్ । స్మరన్ముకున్దాఙ్ఘ్ర్యుపగూహనంపునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహోయతః ॥౧౯ ॥ ఇదంహివిశ్వంభగవానివేతరోయతోజగత్స్థాననిరో

పూర్వోక్తస్యదుఃఖాసంభిన్నత్వజ్ఞాపనాయభక్తివ్యతిరిక్తోపాయాన్తరసాధ్యస్యసర్వస్యాపిదుఃఖమిశ్రత్వమాహ ॥ తదితి ॥ అన్యతఃఅనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమధర్మోపకృతభగవద్భక్తివ్యతిరిక్తోపాయాత్ , యత్సుఖం,మహతాకాలేనసర్వత్రలభ్యతే ,తద్దుఃఖవత్ ,దుఃఖమిశ్రమేవ,దుఃఖాసంభిన్నంతుప్రాగుక్తోపాయాదేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ యత్రక్వవాఽభద్రమభూదముష్యకిమితికాక్వాసూచితమభిప్రాయంసింహావలోకనన్యాయేనవివృణోతి॥నవాఇతి॥అంగ, హేబాదరాయణ,ముకున్దసేవీముకున్దభక్తోజనః,కథంచిదపి,సంసృతిం,నావ్రజేత్ ,కింతు,తతోముచ్యతఏవేత్యర్థః,ఇదంనిష్పన్నభక్తియోగనిష్ఠపురుషాభిప్రాయకం,, తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యేఇతి శ్రుతేః,అనిష్పన్నభక్తియోగోపిజనః,అన్యవత్ , కేవలకామ్యకర్మివత్ ,నసంసృతింవ్రజేత్ -నహికల్యాణకృత్కశ్చిదిత్యాద్యుక్తరీత్యాకర్మివిలక్షణమేవజన్మప్రాప్నోతీతిభావః,తదేవవిశదయతి॥స్మరన్నితి॥ముకున్దాఙ్ఘ్ర్యుపగూహనం,గుహూసంవరణఇతిధాతుః-ముకున్దాఙ్ఘ్ర్యోః-సంవరణంసమ్యగ్వరణం-ప్రపదనమితియావత్-తత్స్మరన్-పూర్వదైహికంస్మరన్నిత్యర్థః-తత్పునర్విహాతుంత్యక్తుంనేచ్ఛేత్-కుతః-యతోముకున్దసేవీజనః-రసగ్రహః-రసోవైసః-రసగ్గ్హ్యేవాయంలబ్ధ్వాఽఽనన్దీభవతీ,త్యాదినిరతిశయానన్దాత్మకరసరూపపరమాత్మానంగృహీతవానిత్యర్థః ॥ తథాచోక్తంభగవతా-తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్ ॥ యతతేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన॥పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోపిసఇత్యాదినా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ననుతర్హికేతేభగవద్గుణా-యేమయావర్ణనీయా-ఇత్యపేక్షాయాం-తేషామానన్త్యాన్నమయోపదేష్టుం-సాకల్యేనత్వయావర్ణయితుంవా-శక్యాః - కింతు - సంగ్రహేణతాన్దర్శయామీత్యాహ ॥ ఇదమితి ॥ యతోయస్మాజ్జగత్స్థితిసంహారసర్గాఃప్రవర్తన్తే-సభగవాన్-ఇదంవిశ్వం- ఏవమపీతరఇవ - ఇతరఏవ-వద్వాయథాతథైవమితీవశబ్దస్యాప్యేవశబ్దపర్యాయత్వానుశాసనాత్ - విశ్వాభిన్నోపివిశ్వవిలక్షణఇత్యర్థః-యతఇతిజన్మాద్యస్యయతఇత్యత్రేవహేతౌపఞ్చమీ-భగవానిదమిత్యనేన-సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః-ఏవంజగదుపాదానత్వజగన్నిమిత్తత్వతదుభయాత్మకత్వసర్వశక్తిత్వసర్వజ్ఞత్వస్థానకారణత్వాత్మకత్వసర్వాన్తరాత్మత్వచిదచిద్విశి

ష్టత్వతన్మూలకజగద్విశేష్యత్వతన్మూలకతద్విలక్షణత్వనిరోధకారణత్వాఽఽశ్రితోపాస్యత్వమోక్షదత్వాదయోగుణాస్సామర్థ్యాదత్రఫలితాః-ఏవమాదయస్త్వయావర్ణనీయాఇతిభావః-తద్ధి-ఉక్తగుణాదిజాతం-భవాన్, స్వయమాత్మనా, వేద-తథాపి, మేమయా, భవతః, ప్రాదేశమాత్రం - ప్రదేశఏవప్రాదేశః - స్వార్థేఽణ్, ప్రాదేశఏవప్రాదేశమాత్రం-గుణానామేకదేశమాత్రమేవదర్శితం, యద్యపిజగదుపాదానత్వాదీనాంభగవద్గుణానామానన్త్యంభవాన్జానాత్యేవ, తథాపి, పృష్టేనమయాదిఙ్మాత్రంప్రదర్శితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నాహంజానామీతిమావోచఇతివక్తుంత్వమాత్మానంభగవదంశసంజాతంజానీహీత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ అమోఘదృక్-అమోఘంసత్యంసర్వంయథావత్పశ్యతీత్యమోఘదృక్, త్వం, పరస్యపుంసః, పరమపురుషస్య, కలాం-అంశజమపి-అజంకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితం-అథాపిజగతశ్శివాయహితాయ, స్వేచ్ఛయాజాతం, ఆత్మానమాత్మనాస్వయమేవావేహి, కళాశబ్దస్యనిత్యస్త్రీత్వాత్స్త్రీపుంసయోరపివిశేషణవిశేష్యభావఉపపన్నః-యతోఽమోఘదృక్భగవదంశసంభూతశ్చ, తత్తస్మాదేవ, ఏతేనత్వయా, మహానుభావస్యభగవతోఽభ్యుదయః, జన్మకర్మగుణాదీనామప్యుపలక్షణమిదం, జన్మకర్మగుణాదిః-అధిగణ్యతాంకథ్యతాం, ప్రబధ్యతామితియావత్, ఏవంచేత్కృతకృత్యస్యతవాత్మనస్సన్తోషోనిశ్శేషంనివర్తతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ననుమహానుభావాభ్యుదయాధిగణనామాత్రేణకథంకృతకృత్యత్వంకథంతరామసన్తోషనివృత్తిశ్చేత్యతఆహ ॥ ఇదమితి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్యగుణానామనువర్ణనమితియత్, తదిదమేవకృతార్థీభవితుమిచ్ఛతః పుంసస్సంబన్ధినాంతపఆదీనాం-అవిచ్యుతశ్చ్యవనరహితః ప్రతిహతిరహితః, అర్థః ప్రయోజనం, కవిభిర్నిరతిశయప్రయోజనయాథాత్మ్యవిద్భిర్నిరూపితః, తత్రతపోఽనశనాది, మన్త్రజపోవా-శ్రుతమధ్యయనం, స్విష్టంయాగాది, పూర్తంవాపీకూపతటాకఖననాది-బుద్ధంజ్ఞానం, దత్తందానం, భారతాఽఽదరతివిస్తృతత్వాత్తత్రసారగ్రహణంజలధిమన్థనాత్సుధాగ్రహణకల్పమ

రోధసమ్భవాః । తద్విస్వయంవేదభవాంస్తథాపిమేప్రాదేశమాత్రంభవతఃప్రదర్శితమ్ ॥౨౦ ॥ త్వమాత్మనాత్మానమవేహ్యమోఘదృక్పరస్యపుంసఃపరమాత్మనఃకలామ్ । అజంప్రజాతంజగతశ్శివాయతన్మహానుభావాభ్యుదయోఽధిగణ్యతామ్ ॥౨౧॥ ఇదంహిపుంసస్తపసశ్శ్రుతస్యవాస్విష్టస్యపూర్తస్యచబుద్ధదత్తయోః । అవిచ్యుతోఽర్థఃకవిభిర్నిరూపితోయదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనమ్ ॥ ౨౨ ॥ అహంపురాతీతభవేఽభవంమునేదాస్యాస్తుకస్యాశ్చనవేదవాదినామ్ । నిరూపితోబాలకఏవవాదినాంశుశ్రూషణేప్రావృషినిర్వివిక్షతామ్ ॥ ౨౩ ॥ తేమయ్యపేతాఖిలచాపలేఽర్భకేదాన్తేఽధృతక్రీడనకేఽనువర్తిని । చక్రుఃకృపాంయద్యపితుల్యదర్శనాశ్శుశ్రూషమాణేమునయోఽల్పభాషిణి ॥ ౨౪ ॥ ఉచ్ఛిష్టలేపాననుమోదితోద్విజైస్సకృత్స్మభుఞ్జేతదపాస్తకిల్బిషః । ఏవంప్రవృత్తస్యవిశుద్ధచేతసస్తద్ధర్మఏవాత్మరుచిఃప్రజాయతే ॥ ౨౫ ॥ తత్రాన్వహంకృష్ణకథాఃప్రగాయతామనుగ్ర

విచక్షణైర్దుష్కరం, తస్మాన్ముముక్షూణామతీవసేవ్యంసారమర్థజాతంసంకలయ్యాదర్శయ „ ఏతావత్కర్తవ్యమిత్యుక్తంభవతి ॥ ఉత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం, శ్రవణస్యాప్యుపలక్షణం, తపఆదీననుతిష్ఠతః పుంసోయద్యుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనశ్రవణయోరుచిర్జాయేతతదైవతేషాంసాఫల్య „ మన్యథాతు, తపఆదీనాంవైయర్థ్యమేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ననుభగవద్గుణవర్ణనాదేరపితపఆదివత్క్రియారూపస్యనస్వతఃపురుషార్థరూపత్వమితికథంతస్యావిచ్యుతార్థత్వమితిశఙ్కాయాం, స్వతఃప్రయోజనరూపత్వాభావేపిభగవద్భక్తియోగరుచిజననద్వారాతన్నిష్పాదనద్వారాచనిశ్శ్రేయససాధనత్వాదవిచ్యుతార్థత్వమస్త్యేవేతివక్తుంతత్రదృష్టాన్తతయాస్వస్యపౌర్వదైహికంవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హేమునే, పురాపూర్వస్మిన్కల్పే, అతీతభవేపూర్వజన్మని, అహం, కస్యాశ్చిద్వేదవాదినాందాస్యాః-అభవం, పుత్రఆసమిత్యర్థః, వేదవాదినాంగృహేషు, ప్రావృషివర్షర్తౌ, నిర్వివిక్షతాంనితరాంవేష్టుంప్రవేష్టుమిచ్ఛతాంచాతుర్మాస్యదీక్షాం ప్రవేష్టుమిచ్ఛతాం, యోగినాంసంన్యాసినాం, శుశ్రూషణేనిమిత్తేశుశ్రూషణార్థం, బాలకఏవసన్నహం, వేదవాదిభిర్నిరూపితఃనియోజితః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యద్యపితేయోగినస్తుల్యదర్శనాఃసమదర్శినస్తథాపి, మయికృపాంచక్రుః, కృపాకరణేహేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి, అర్భకే, అథాప్యపేతంత్యక్తంఅఖిలంచాపలంజైహ్వ్యాదికంయేన, అధృతక్రీడనకఇతిచ్ఛేదః, అధృతాన్యపరిగృహీతానిక్రీడనకానిబాలక్రీడాసాధనాని, భావేవాల్యుట్, క్రీడావా, యేన, అనువర్తిని, అనుకూలే, శుశ్రూషమాణేతదనుశాసనశుశ్రూషాపూర్వకంసేవాంకుర్వతి, అల్పభాషిణిమితభాషిణి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కృపాఫలంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఉచ్ఛిష్టేతి ॥ ద్విజైర్యోగిభిరనుమోదితః, తైర్దత్తానుచ్ఛిష్టలేపాన్భుక్తావశిష్టాన్నాదీన్, సకృద్భుఞ్జేస్మ, భుక్తవానస్మి, తేనభోజనేనాపాస్తానికిల్బిషాణిభాగవతధర్మరుచిప్రతిబన్ధకానియస్యతథాభూతః, ఆసం, ఏవంభాగవతశుశ్రూషణేప్రవృత్తస్య-అతఏవ-విశుద్ధం-భాగవతధర్మరుచిప్రతిబన్ధకరహితంచేతోయస్యతస్య, మమ, తద్ధర్మఏవ, ఆత్మని అన్తఃకరణే, రుచిఃప్రజాయ

తేహ్యాజాయత ॥ ౨౫ ॥ తత్రాత్మరుచౌజాతాయాంసత్యాం. మన్వహమనుదినం, కృష్ణస్యభగవతఃకథాఃప్రగాయతాంయోగినాం, అనుగ్రహేణమనోహరాఃఅతిమనోజ్ఞాః,కృష్ణకథా,అశృణవంశ్రుతవానస్మి, తాఃకృష్ణకథాః, అనుసవంత్రికాలం, శ్రద్ధయావిశృణ్వతోమమ,అఙ్గహేవ్యాస,ప్రియంశ్రోత్రాణాం ప్రీత్యావహం శ్రవఃకీర్తిర్యస్యతస్మిన్భగవతి,రతిరనురాగో,బభూవ ॥ ౨౬ ॥ తదాతస్మిన్ప్రియశ్రవసి, లబ్ధారుచిర్యేనతస్య,మమ,హేమహామునే,ప్రియశ్రవసి,మతిఃరస్ఖలితాస్థిరా,బభూవ,, అస్ఖలితాంమతింవిశినష్టి,, యయామత్యాపరేబ్రహ్మణిపరబ్రహ్మధార్యేమయి,వర్తమాన, మేతత్సదసత్కార్యకారణాత్మకంజగత్, స్వమాయయాస్వసంబన్ధిన్యాప్రకృత్యా, కల్పితంనిష్పాదితం, నతుస్వతఇత్యర్థః,పశ్యేదృష్టవానస్మి, తద్యథా,, రథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాఅర్పితాఎవమేవైతా భూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాఃప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేఽర్పితాః,, జీవభూతాంమహాబాహో యయేదంధార్యతేజగ,, దిత్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృతిశ్చేతనధార్యా, చేతనఃపరమాత్మధార్యఇతిదేహాత్మభేదమాత్మపరమాత్మసంబన్ధంచజ్ఞాతవానస్మీత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థంశరత్ప్రావృషికావృతూ,అనుసవం,అమలంమహాత్మభిర్మునిభిస్సంకీర్త్యమానంహరేర్యశో,విశృణ్వతోమమ,ఆత్మని,యేరజస్తమసీ,తయోరపహా-భక్తిఃప్రవృత్తాబభూవ ॥ ౨౮ ॥ తస్యప్రవృత్తభక్తేరనురక్తస్యబాలస్యాపిప్రశ్రితస్యవినీతస్య,హత,మేనఃపాపంయస్య,శ్రద్ధాయుక్తస్యదాన్తస్యజితేన్ద్రియస్యఅనుచరస్యఅనువర్తినోమేమహ్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ యద్భగవతాసాక్షాదుదితంజ్ఞానంతత్-గమిష్యన్తఃగన్తుముద్యతాః,దీనవత్సలాఃయోగినఃకృపయాఅన్వవోచన్, ఉపదిదిశుః ॥ ౩౦ ॥ జ్ఞానంవిశినష్టి,, యేనజ్ఞానేన-అహంభగవతోవేధసఃవిశ్వవిధాతుర్వాసుదేవస్య, మాయానుభావంత్రిగుణాత్మకప్రకృతిమహిమాన, మవిదంజ్ఞాతవానస్మి, అనేనవిరోధిస్వరూపజ్ఞానముక్తం,యేనచజ్ఞానేన,తస్యవాసుదేవస్య, పదంస్థానం,గచ్ఛ

హేణాశృణవంమనోహరాః । తాశ్శ్రద్ధయామేఽనుసవంవిశృణ్వతఃప్రియశ్రవస్యఙ్గమమాభవద్రతిః ॥ ౨౬ ॥
తస్మింస్తదాలబ్ధరుచేర్మహామునేప్రియశ్రవస్యస్ఖలితామతిర్మమ।యయాఽహమేతత్సదసత్స్వమాయయాపశ్యే
మయిబ్రహ్మణికల్పితంపరే॥ ౨౭ ॥ఇత్థంశరత్ప్రావృషికావృతూహరేర్విశృణ్వతోమేఽనుసవంయశోఽమలమ్ ।
సంకీర్త్యమానంమునిభిర్మహాత్మభిర్భక్తిఃప్రవృత్తాఽఽత్మరజస్తమోఽపహా ॥ ౨౮ ॥ తస్యైవంమేఽనురక్తస్యప్ర
శ్రితస్యహతైనసః । శ్రద్దధానస్యబాలస్యదాన్తస్యానుచరస్యచ ॥ ౨౯ ॥ జ్ఞానంగుహ్యతమంయత్తత్సాక్షాద్భ
గవతోదితమ్ । అన్వవోచన్గమిష్యన్తఃకృపయాదీనవత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ యేనైవాహంభగవతోవాసుదేవస్యవేధ
సః । మాయానుభావమవిదం యేనగచ్ఛన్తితత్పదమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతత్సంసూచితం బ్రహ్మంస్తాపత్రయచికిత్సి
తమ్।యదీశ్వరేభగవతికర్మబ్రహ్మణిభావితమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆమయోయశ్చభూతానాంజాయతేయశ్చ సువ్రత। త

న్తి, అనేనప్రాప్యప్రాపకవిషయజ్ఞానముక్తం,అర్థపఞ్చకజ్ఞానముపదిదిశురితిఫలితమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదేవంస్వపూర్వజన్మవృత్తాన్తదృష్టాన్తేనభగవద్గుణశ్రవణాదస్తద్భక్తియోగసాధనత్వముక్తం,, భక్తియోగస్యశబ్దవ్యద్భద్రగర్భత్వంపూర్వమేవప్రతిపాదితం, ధర్మకృతేనుశాసతస్స్వభావరక్తస్యేనైత్రైవర్గికకర్మమూలకతాపత్రయాభిహతజనోద్దేశేనపునస్త్రైవర్గికధర్మానుశాసనంతాపత్రయనిమిత్తధర్మార్థత్వేననిన్దితమిత్యుక్తమ్॥ తేనచ-ఈశ్వరేణచార్పితంకర్మత్యనేనచా-నభిసంహితఫలస్యకర్మణో, భక్తియోగనిష్పాదనద్వారా, తాపత్రయనివృత్తిహేతుత్వంవదన్, త్రైవర్గికస్యకర్మణః,పునఃపునస్తాపత్రయహేతుత్వమేవ,సదృష్టాన్తముపపాదయతి॥ఏతదితిత్రిభిః ॥ హేబ్రహ్మన్-తాపత్రయచికిత్సితం, తాపానామాధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికానాందుఃఖానాంత్రయంతాపత్రయం, తచ్చికిత్సితంప్రతికృతంభవతియేనతాపత్రయచికిత్సితం, తాపత్రయప్రతికారకమిత్యర్థః॥తదేతదేవసంసూచితం, శ్రుతిస్మృత్యాదిభిరితి శేషః,కిం,యద్బ్రహ్మణిఈశ్వరేభగవతిభావితంసమర్పితంకర్మేతి, ఈశ్వరార్పితంకర్మైవతాపత్రయచికిత్సితమితిసూచితమిత్యర్థః,ధర్మేణపాపమపనుదతి, అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వా, త్యాదికాశ్రుతిః,స్మృతిశ్చ,యజ్ఞదానతపఃకర్మపావనానిమనీషిణామిత్యాదికా,, తాపత్రయంహిపాపమూలకం, అనభిసంహితఫలేనధర్మేణపాపేనివృత్తే, భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారాతాపత్రయంనివర్తతఇతిశ్రుతిస్మృతిభిస్సూచ్యతే॥ ॥ ౩౨ ॥ త్రైవర్గికకర్మణస్తాపత్రయహేతుత్వంవక్తుంతావద్దృష్టాన్తమాహ ॥ఆమయఇతి॥ యద్యప్యుదాహృతశ్రుతిస్మృతివచోభిః, పాపస్యైవతాపత్రయమూలత్వంసూచితం,తథాపి-త్రైవర్గికకర్మణోఽన్తతోఽనిష్టావహత్వేన-పాపవదనిష్టసాధనత్వాత్, తదపితాపత్రయనిమిత్తమేవ, హేసువ్రత,యథా-యేనఅపథ్యాన్నాదినా-భూతానాం, య-ఆమయోరోగో-జాయతేతదామయకారణంద్రవ్యం, చికిత్సితమపిప్రతీకారత్వేనసేవితమపి, ఆమయం - నపునాతినశోధయతి-చికిత్సితోపివ్యాధి-రపథ్యాదినాపునర్వర్ధతఇత్యర్థః, చికిత్సితమిత్యామయవిశేషణంవా, ఆమయకారణేన-చికిత్సితం ప్రతికృత-

మప్యామయం వ్యాధిం - తదామయకారణం ద్రవ్యం - న పునాతీత్యర్థః ॥౩౩॥ దృష్టాన్తేనాభిమతమర్థం దార్ష్టాన్తికేనాను గమయతి ॥ఏవమితి॥ ఏవమపథ్యాన్నాదేః - రామయకారణత్వాన్నృణాం - సర్వే క్రియాయోగాః అనభిసంహితఫలకర్మవ్యతిరిక్తాస్సర్వే త్రైవర్గికాః క్రియాయోగాః - సంసృతేర్హేతవః - త ఏవ పరస్మిన్నాత్మని అకల్పితాః అసమర్పితాః, ఆత్మవినాశాయ - కల్పన్తే - ఆత్మనః - అన్తతః స్థావరత్వరూపవినాశాయ కల్పన్తే సంపన్నా భవన్తి ॥౩౪॥ తర్హి పరస్మిన్కల్పితాః క్రియాయోగాః కిం వా సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసహేతవః - న, భక్తియోగనిష్పాదనద్వారేత్యాహ ॥ యదితి ॥ భగవాన్పరితుష్యతే భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపయుక్తపరితోషయుక్తో భవతి - యేన తదారాధనరూపేణ కర్మణా - తద్భగవత్పరితోషణం - యత్కర్మాత్ర క్రియతే,, అనుక్రియత ఇతి పాఠే,, అనుస్యూతతయా - ఆశరీరపాతం క్రియతే - తదధీనం తత్కర్మాధీనం - తన్నిష్పాద్యమేవ - భక్తియోగసమన్వితం - జ్ఞాన - మత్ర ధ్యానసాధ్యం దర్శనాత్మకం వివక్షితం - భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చేత్యుక్తత్వాత్ ॥౩౫॥ న కేవలం భగవత్పరితోషణాత్మకకర్మైవ భక్తియోగానుగ్రాహక - మపి తు భగవద్గుణశ్రవణాదికమపీత్యాహ ॥కుర్వాణా ఇతి॥ భగవచ్ఛిక్షయా,, యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి,, మయి సర్వాణి కర్మాణి సంన్యస్య,, ఇత్యాద్యుక్తభగవచ్ఛిక్షయా - అసకృత్ - కర్మాణి వర్ణాశ్రమానురూపాణి - కుర్వాణాః - కృష్ణస్య భగవతః, గుణాన్ - నామాని చ, కల్యాణగుణప్రకాశకాని నామాని చ, గృణన్తి - అనుస్మరన్తి చ, నామాని గృణన్తి గుణాననుస్మరన్తి చేత్యర్థః, భక్తియోగనిష్పత్తికామా ఇతి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం, యథా భగవచ్ఛిక్షయాఽసకృత్కృతాని కర్మాణి, భక్తియోగానుగ్రాహకాణి, తథా, గుణనామానుస్మరణాదికమితి భావః ॥౩౬॥ గుణనామస్మరణాదిపూర్వకమనభిసంహితఫలకర్మానుష్ఠానప్రకారమేవ దర్శయం స్తథా కుర్వాణ ఏవోత్తమాధికారీత్యాహ॥ ఓమితి ద్వాభ్యామ్॥ ఓం

దేవహ్యామయం ద్రవ్యం న పునాతి చికిత్సితమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం నృణాం క్రియాయోగాస్సర్వే సంసృతిహేతవః । త ఏవాత్మవినాశాయ కల్పన్తే కల్పితాః పరే ॥ ౩౪ ॥ యదత్ర క్రియతే కర్మ భగవత్పరితోషణమ్। జ్ఞానం యత్తదధీనం హి భక్తియోగసమన్వితమ్॥ ౩౫ ॥ కుర్వాణా యత్ర కర్మాణి భగవచ్ఛిక్షయాఽసకృత్ । గృణన్తి గుణనామాని కృష్ణస్యానుస్మరన్తి చ ॥౩౬॥ ఓం నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ ధీమహి। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి మూర్త్యభిధానేన మన్త్రమూర్తిమమూర్తికమ్। యజతే యజ్ఞపురుషం స సమ్యగ్దర్శనః పుమాన్ ॥ ౩౮ ॥ ఇమం స్వనిగమం బ్రహ్మన్నవేత్య మదనుష్ఠితమ్। అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావం చ కేశవః ॥ ౩౯ ॥ త్వమప్యదభ్రశ్రుత విశ్రుతం విభోస్సమాప్యతే యేన విదాం బుభుత్సితమ్ । ప్రఖ్యాహి దుః

బ్రహ్మణః, ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత, ఇతి భగవదుక్తేః, వాసుదేవాదివ్యూహచతుష్టయరూపేణావస్థితాయ భగవతే, నమో నమ ఇతి నామోచ్చారణప్రకార ప్రదర్శనం - ధీమహి, ఓమాదిశబ్దప్రకాశితకల్యాణగుణవిశిష్టం పరమాత్మానం ధ్యాయేమ స్మరేమ, ఇతి గుణస్మరణప్రకారప్రదర్శనం, తత్రావతేర్ధాతోర్నిష్పన్నేనోమిత్యనేన సర్వరక్షకత్వం - అకారోకారమకారాణాం సంహితావస్థా - న్నిష్పన్నేనోమిత్యనేన తు - సర్వకారణత్వసర్వశేషిత్వాదికం - ఉభయవిధేనోమిత్యనేన - ప్రత్యభిజ్ఞాపితబ్రహ్మశబ్దేన - స్వరూపతో గుణతశ్చ కల్యాణగుణానన్త్య - మబృహతామపి బృహత్త్వావహత్వం చ, వాసుదేవపదేన సర్వాధారత్వం సర్వాన్తరాత్మత్వం చ, ప్రద్యుమ్నశబ్దేన,, న తత్ర సూర్యో భాతీ,, త్యుక్తవిధనిరతిశయదీప్తియుక్తత్వం - అనిరుద్ధపదేన సర్వవ్యాపకత్వం, సంకర్షణపదేనాతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదకత్వం చ, ఫలితం, ఉపలక్షణమిదం - ఏతత్ప్రభృతయో గుణా అనుసంధేయా ఇత్యర్థః, సంకర్షణశబ్దనిరుక్తిః శఙ్ఖ మేవక్ష్యతే ॥ ౩౭ ॥ ఇతీత్థం, అమూర్తికం కర్మవశ్యప్రాకృతమూర్తిరహితం - మన్త్రమూర్తిం, ఓమిత్యాద్యుక్తమన్త్రప్రకాశ్యమూర్తిరప్రాకృతాఽకర్మమూలా స్వేచ్ఛోపాత్తా చ యస్య తం - మన్త్రశరీరకం వా, అభిధ్యాయన్, ఓమాదినామాన్యనుగృణంశ్చ - యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం - యో యజతే స్వధర్మై రారాధయతి - స ఏవ పుమాన్ సమ్యగ్దర్శనః,, జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత,, మిత్యుక్తవిధోఽధికారీత్యర్థః ॥౩౮॥ ఏవం యజతా మా శుభక్తియోగో నిష్పద్యత ఇత్యభిప్రాయేణాత్మానం దృష్టాన్తయతి॥ఇమమితి॥ హే బ్రహ్మన్, మదనుష్ఠితమిమం స్వస్య భగవతో, నిగమమనుశాసనమవేత్య దృష్ట్వా - కేశవః - స్వస్మిన్ భావం భక్తిం - తత్సాధ్యం దర్శనాత్మకం జ్ఞానమైశ్వర్యం చ దేవర్షిత్వోచితమదాత్ ॥౩౯॥ ఉత్తరముపసంహరతి ॥ త్వమితి ॥ హే అదభ్రశ్రుత, అనల్పకీర్తే, త్వం విభోర్భగవతో, విశ్రుతం యశః, ప్రఖ్యాహి ప్రబధ్నీహి - యేన విశ్రుతప్రఖ్యానేన - విదాం - బోద్ధౄణాం - బుభుత్సితం బోద్ధుమిష్టం - సమాప్యతే ఆపూర్యతే - న నిరవశిష్యత ఇతి యా

పా ॥ యదనుక్రియతే కర్మ.

వత్-యచ్ఛ్రోతస్య - జిజ్ఞాసితవ్యం-నావశిష్యతే-తథావిధమాఖ్యానంకుర్విత్యర్థః - కించ-దుఃఖైః త్రిభిస్తాపైః-ర్ముహుర్ముహుః రర్దితాఃపీడితాః-ఆత్మానో-యేషాం తేషాం-యత్క్లేశనిర్వాణం-క్లేశా ఆధ్యాత్మికాదయః-నిర్వాప్యన్తే అపనోద్యన్తే యేన-అన్యథా-ఉపాయాన్తరేణతు-ననిర్వాప్యన్తే-తథావిధం-యథోక్తస్త్వమతీవాత్రియన్తే-తాదృశంప్రఖ్యాహీత్యన్వయః॥ * ౪౦॥ *
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ****************************

అన్వవోచన్గమిష్యన్తః కృపయాదీనవత్సలా ఇత్యుక్తం-తతఉపరితనం దేవర్షివృత్తాన్తంజిజ్ఞాసుః పృచ్ఛతి వ్యాస ఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థం వర్ణితం, దేవర్షేర్జన్మ,కర్మ చ-పౌర్వదైహికం-నిశమ్య, సత్యవత్యాస్సుతో భగవాన్వ్యాసః-తం దేవర్షిం-హేబ్రహ్మన్ శౌనక-భూయఃపునఃప్రపచ్ఛ * ॥౧॥ * ప్రశ్నమేవాహ॥ భిక్షుభిరితి త్రిభిః - తేతవ-విజ్ఞానాదేష్టృభిః-భిక్షుభిస్సంన్యాసిభిః,విప్రవసితే చాతుర్మాస్యాన్తే అన్యత్ర గతే సతి-తతఃపశ్చాద్భవాన్-ఆద్యే వయసి వర్తమానః కిం కృతవాన్ * ॥ ౨ ॥ * హేస్వాయంభువ-తేత్వయా-పరంవయః-భిక్షువిప్రవాసప్రభృతి-కయావృత్త్యా వర్తితంనీతం-కథం వా-ప్రాప్తేకాలే-ఇదం కళేబర-ముదస్రాక్షీః ఉత్సృష్టవానసి - ప్రాక్కల్పీయమపికళేబరం - వృత్తాన్తకథనముఖేనప్రస్తుతత్వాదిదమితస్సన్నిహితతయాపరామృశ్యతే * ॥౩॥ * హేమునిసత్తమ-ప్రాక్కల్పవిషయాంపూర్వకల్పీయాం - మేతాంభిక్షూపదేశప్రాప్తాం - భగవత్స్మృతిం-మేషకాలో - నవ్యవధాత్ నతిరోహితవాన్- అడభావఆర్షః- ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా-

---

ఖైర్ముహుర్ద్దితాత్మనాంసంక్లేశనిర్వాణముశన్తినాన్యథా॥౪౦॥ ***************************

*************ఇతి శ్రీభాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః. ************

సూతఉవాచ॥ ఏవంనిశమ్యభగవాన్దేవర్షేర్జన్మకర్మ చ।భూయఃపప్రచ్ఛతంబ్రహ్మన్వ్యాసస్సత్యవతీసుతః॥౧॥
వ్యాసఉవాచ ॥ భిక్షుభిర్విప్రవసితే విజ్ఞానాదేష్టృభిస్తవ । వర్తమానో వయస్యాద్యే తతః కిమకరోద్భవాన్॥౨॥
స్వాయంభువ కయావృత్త్యా వర్తితం తే పరం వయః । కథం చేదముదస్రాక్షీః కాలే ప్రాప్తే కళేబరమ్॥ ౩ ॥
ప్రాక్కల్పవిషయామేతాం స్మృతిం తే మునిసత్తమ।న హ్యేష వ్యవధాత్ * కాల ఏష సర్వనిరాకృతిః ॥ ౪ ॥
నారదఉవాచ ॥ భిక్షుభిర్విప్రవసితే విజ్ఞానాదేష్టృభిర్మమ । వర్తమానో వయస్యాద్యే తత ఏతదకార్ * షం ॥
ఏకాత్మజా మే జననీ యోషిన్మూఢా చ కింకరీ । మయ్యాత్మజేఽనన్యగతౌ చక్రే స్నేహానుబన్ధనమ్ ॥ ౬ ॥ సాఽస్వతన్త్రా న కల్పాసీద్యోగక్షేమం మమేచ్ఛతీ । ఈశస్య హి వశే లోకో యోషా దారుమయీ యథా॥ ౭ ॥ అహం చ తద్బ్రహ్మకులే ఊషివాంస్తదపేక్షయా।దిగ్దేశకాలావ్యుత్పన్నో బాలకః పఞ్చహాయనః ॥ ౮ ॥ ఏకదా నిర్గతాం గేహాద్దుహన్తీం నిశి గాం పథి । సర్పోఽదశత్పదా స్పృష్టః కృపణాం కాలచోదితః॥ ౯ ॥ తదా తదహమీశస్య భక్తానాం శమభీప్సతః।అనుగ్రహం మన్యమానః ప్రాతిష్ఠం దిశముత్తరామ్ ॥ ౧౦ ॥ స్ఫీతాన్జనపదాంస్తత్ర పురగ్రామ

నవ్యవధాత్కిమితిప్రశ్నో వివక్షితః - వ్యవధాయకత్వసూచనాయకాలంవిశినష్టి ,,సర్వనిరాకృతిఃసర్వవినాశకః * ॥౪॥ * ఇత్థమాపృష్టః-యథావద్వక్తుమారేభే నారదః । భిక్షుభిరితి ॥ తత ఇత్యన్తస్యపూర్వవదేవార్థః ఏతద్వక్ష్యమాణమకార్షం కృతవానితి * ॥౫॥ * తదేవాహ ఏకాత్మజేత్యాదినా-కల్పాన్త ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన॥ ఏకోఽహమాత్మజః-పుత్రో యస్యాస్సా-మమ-జననీమాతా-యోషిదితిస్వభావోక్తిః-జననీత్యనేనైవ స్త్రీత్వోక్తేః- అతఏవ-మూఢా కింకరీ-అనేనపరాధీనత్వముక్తం-అనన్యగతౌ-గతిః పోషణోపాయః-అనన్యపోషకే-మయ్యాత్మజే-స్నేహానుబన్ధనం స్నేహపారవశ్యం-చక్రే * ॥౬॥ * సా మమజననీ అస్వతన్త్రా కింకరీత్వాత్-అతఏవ-మమయోగక్షేమ-మిచ్ఛత్యపి-నకల్పా నసమర్థా-బభూవ-యోగశ్చ క్షేమశ్చతయోస్సమాహారః-యోగోఽలబ్ధలాభః-లబ్ధపరిరక్షణం-రక్షితవివర్ధనం తస్య పాత్రే ప్రతిపాదనంచ-క్షేమః * ॥ ౭ * ॥ అహంతు-తదాపఞ్చహాయనః-పఞ్చవర్షవయస్కో బాలకః-అతఏవ-దిగ్దేశకాలావ్యుత్పన్నః-దిగ్దేశకాలస్వభావానభిజ్ఞః-తదపేక్షయామాత్రపేక్షయా-తద్గేహావసాన ప్రతీక్షణేన హేతునేత్యర్థః-తస్మిన్బ్రహ్మకులే బ్రాహ్మణగృహే-ఉషితవానస్మి * ॥ ౮ ॥ * ॥ఏవంస్థితే-కదాచిన్నిశి-గేహాన్నిర్గతాం-తాం-దుహన్తీం దోగ్ధుం ప్రవృత్తాం-కృపణాం-మమమాతరం-పథిమార్గే-పదాపాదేన-స్పృష్టః- కాలచోదితః కాలశరీరకేణదైవేనచోదితః-సర్పః -అదశత్-దదంశ - సాఽమ్రియతేత్యర్థతో ద్రష్టవ్యమ్ * ॥౯॥ * తదాఽహం-తత్-మరణం-భక్తానాం-శం-సుఖ-మభీప్సతః-కామయమానస్యేశస్య-భగవతోఽనుగ్రహరూపం-మన్యమానః-ఉత్తరాం దిశం ప్రతి - ప్రాతిష్ఠం ప్రస్థితవానస్మి * ॥౧౦॥ * తత్ర ప్రస్థానే స్ఫీతాన్-సమృద్ధాన్-జనపదాన్ దేశాన్-ద్వితీయాన్తానామతియాత ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః- పురాణిపట్టణాని- గ్రామాన్ అట్టరహితాన్-వ్రజాన్ గోపాలనివాసాన్,ఆకరాన్ రత్నాద్యుత్పత్తిస్థానాని-ఖేటాన్ కృషీవలగ్రామాన్-ఖర్వటాన్ నిషాదగ్రామాన్-వాటీః పుష్ప

వాటికాః - వనాన్యరణ్యరూపాణి - ఉపవనాని కృత్రిమవనాని చ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తథా చిత్రైః నానావిధైర్ధాతుభి ర్గైరికాదిభిః - విచిత్రానద్రీన్పర్వతాన్ - ఇభైర్గజైః భగ్నాః భిన్నాః భుజాః శాఖాః యేషాం తాన్ ద్రుమాన్ - శివాని విశుద్ధాని జలాని యేషు తాన్ - జలాశయాన్ సరాంసి - తథా సురైస్సేవితాః క్రీడితాః - నలినీః పద్మాకరాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కథంభూతాః - చిత్రాణి నానావిధాని స్వనాని యేషాం తైః - పత్రరథైః పక్షిభిః - సంకులా ఇతి శేషః - భ్రమద్భిర్భ్రమరైః శ్రీ శ్శోభా యాసాం తాః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అతియాతోఽతిక్రాన్తః - ఏకోఽసహాయ ఏవాహం - నలాదిభిర్గహ్వరం - మహద్విపినం వన - మద్రాక్షం దృష్టవానస్మి - తత్ర నలో గ్రన్థిపర్ణీ, వేణవః స్థూలవంశాః - సశబ్దాః కీచకాః - (సూక్ష్మాస్సచిత్రాః) శరస్తమ్బాః అశ్వవాలాః - కుశాః ప్రసిద్ధాః - విపినమేవ విశినష్టి - ఘోరం ఉగ్రం దుష్ప్రవేశం - అత ఏవ - వ్యాళానాం దుష్టగజానామజగరాఖ్యసర్పవిశేషాణాం వా - ఉలూకానాం ఘూకానాం - శివానాం సృగాలవిశేషాణాం చ - అజిరం క్రీడాస్థానం - అతీవ ప్రతిభయాకారం ప్రతిముఖం గచ్ఛతాం భయాపాదకమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్రాహం పరిశ్రాన్తాని ఇన్ద్రియాణి ఆత్మా దేహశ్చ యస్య - తృషా పిపాసయా - పరీతః వ్యాప్తః - బుభుక్షితః క్షుధితశ్చ - నద్యాః హ్రదే స్నాత్వా - ఉపస్పృష్టః కృతరిక్తః - ఆచాన్తః - పీత్వా జలమితి శేషః - గతః శ్రమో యస్య తథాభూతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్మిన్నిర్మనుష్యేఽరణ్యే - పిప్పలస్యాశ్వత్థస్య - ఉపస్థే మూలే - ఆశ్రితః ఉపవిష్టః ఆత్మస్థం జీవాత్మని స్థితం - హృదయకమలస్థితం వా - ఆత్మానం పరమాత్మానమాత్మనా మనసా - అచిన్తయం ధ్యాతవానస్మి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భావనిర్జితేన అభ్యాసవశీకృతేన చేతసా - చరణామ్భోజం ధ్యాయతశ్చిన్తయతః - ఔత్కణ్ఠ్యాత్

వ్రజాకరాన్ । ఖేటఖర్వటవాటీశ్చ వనాన్యుపవనాని చ ॥ ౧౧ ॥ చిత్రధాతువిచిత్రాద్రీనిభభగ్నభుజద్రుమాన్ ।
జలాశయాఞ్ఛివజలాన్నలినీస్సురసేవితాః ॥ ౧౨ ॥ చిత్రస్వనైః పత్రరథైర్విభ్రమద్భ్రమరశ్రియః । నలవేణుశర
స్తమ్బకుశకీచకగహ్వరమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏక ఏవాతియాతోఽహమద్రాక్షం విపినం మహత్ । ఘోరం ప్రతిభయాకారం
వ్యాళోలూకశివాజిరమ్ ॥ ౧౪ ॥ పరిశ్రాన్తేన్ద్రియాత్మాఽహం తృట్పరీతో బుభుక్షితః । స్నాత్వా పీత్వా హ్రదే న
ద్యా ఉపస్పృష్టో గతశ్రమః ॥ ౧౫ ॥ తస్మిన్నిర్మనుజేఽరణ్యే పిప్పలోపస్థ ఆశ్రితః । ఆత్మనాత్మానమాత్మస్థం యథా
శ్రుతమచిన్తయమ్ ॥ ౧౬ ॥ ధ్యాయతశ్చరణామ్భోజం భావనిర్జితచేతసా । ఔత్కణ్ఠ్యాశ్రుకలాక్షస్య హృద్యా
సీన్మే శనైర్హరిః ॥ ౧౭ ॥ ప్రేమాతిభరనిర్భిన్నపులకాఙ్గోఽతినిర్వృతః । ఆనన్దసంప్లవే లీనో నాపశ్యముభయం ము
నే ॥ ౧౮ ॥ రూపం భగవతో యత్తన్మనఃకాన్తం శుచాపహమ్ । అపశ్యన్ సహసోత్తస్థే ❁ వైక్లబ్యాద్దుర్మనా ఇ
వ ॥ ౧౯ ॥ దిదృక్షుస్తదహం భూయః ప్రణిధాయ మనో హృది । వీక్షమాణోఽపి నాపశ్యమవితృప్త ఇవాతురః ॥ ౨౦ ॥
ఏవం యతన్తం ❁ విజనే మామాహాగోచరో గిరామ్ । గమ్భీరశ్లక్ష్ణయా వాచా శుచః ప్రశమయన్నివ ॥ ౨౧ ॥ హన్తాస్మి
న్జన్మని భవాన్మా మాం ద్రష్టుమిహార్హతి । అవిపక్వకషాయాణాం దుర్దర్శోఽహం కుయోగినామ్ ॥ ౨౨ ॥ సకృద్యద్ద

ప్రేమపూర్వకానుధ్యానార్ద్రతో - రనేత్రాణామానన్దజనేత్రజలానాం - కలా బిన్దవో - యయోస్తే - అక్షిణీ యస్య తస్య - మే మమ - హృది శనైర్హరిరాసీత్ ఆవిరాసీత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదా ప్రేమాధిక్యేన హేతునా నిర్భిన్నా అభివ్యక్తాః పులకా రోమాఞ్చా యస్మిన్ తదఙ్గం శరీరం యస్య సః - అతీవ నిర్వృతః సుఖితః - ఆనన్దసంప్లవే ఆనన్దపరీవాహే - లీనో మగ్నః - హే మునే - ఉభయం దేహమాత్మానం చ - నాపశ్యం న దృష్టవానస్మి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యత్ - ఆవిర్భూతం - మనఃకాన్తం మనసోఽతీవప్రియం - అత ఏవ - శుచాపహం - శుచాయాః శోకస్య అపహన్తృ - భగవతో రూపం - తత్పునరపశ్యన్ - వైక్లబ్యా - దదర్శనకృతాదధార్ష్ట్యాత్ - దుఃఖితమనాః - సహసా ఆశు ఉత్తస్థౌ ఉత్థితవానస్మి „ కైవల్యాదితి పాఠాన్తరం ,, తదా „ అసహాయత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తద్రూపం - భూయః పునః - ద్రష్టుమిచ్ఛురహం - హృది - మనః ప్రణిధాయ - స్థిరీకృత్య, వీక్షమాణశ్చిన్తయన్నపి - నాపశ్యం - అత ఏవాతుర ఇవ విషయాతుర ఇవ - అవితృప్తోఽభవమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం ద్రష్టుం పునఃపునర్యతన్తం యత్నం కుర్వన్తం మాముద్దిశ్య - గిరామగోచరః „ యతో వాచో నివర్తన్త ,, ఇత్యుక్తరీత్యా, వాగవిషయః - అపరిచ్ఛేద్యత్వాదితి భావః ॥ అదృశ్యస్సన్నితి తాత్పర్యం - భగవానితి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం - గగనే - గమ్భీరయా వాచా - శుచః శోకాన్ ప్రశమయన్నివాహ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ హన్తేతి చతుర్భిః ఇహ లోకే - అస్మిన్జన్మని - భవాన్ - మాం ద్రష్టుం - మార్హతి నార్హతి - మాశబ్దోయం నఞ్పర్యాయః - అతో మాఙో లుఙ్ లిఙ్ భావః - దర్శనానర్హత్వే హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి - అవిపక్వాః అవినష్టాః కషాయాః దర్శనప్రతిబన్ధకాః పుణ్యపాపాత్మకాః కషాయాః కషాయవద్దురపనేయాః కర్మోపాధిర్యేషాం - తేషాం - కుయోగినాం - మహం - దుర్దర్శః దుఃఖేనాపి ద్రష్టుమశక్యః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తర్హి సకృత్ - యద్దృష్టోసీత్యత్రాహ ॥ సకృదితి ॥ హే అనఘ - సకృద్రూపం మదీయం దర్శితమితియ

❁ పా ॥ కైవల్యాద్దుర్మనా ఇవ.

త్త - త్తవ-మత్కామాయ - మద్విషయకదిదృక్షాయై „ఏతత్కామయతే „ ఇతిపాఠాన్తరం-తత్ర-తే-తుభ్యం -సకృద్దర్శితం రూపం-ఏతత్-కామయ - ద్రష్టుమితి శేషః-నివృత్తప్రేరణాత్ స్వార్థేణిజన్తాత్కామేర్లోటిమధ్యమపురుషైకవచనమ్ - ణిచశ్చేతి వైకల్పికంపరస్మైపదం-కింకామమాత్రేణేత్యతఆహ ॥ మత్కామః మాంద్రష్టుం కామయమానః - సాధుః సాధుచరితః - పుమాన్ - శనైః సర్వాన్-హృచ్ఛయాన్ హృద్గతాన్ రాగాదిదోషాన్-ముఞ్చతినిరస్యతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యత-స్తేతవ- అదీర్ఘయాఽల్పకాలికయాపి-సతాంసేవయా - మయి - దృఢామతిర్జాతా - తత్తస్మాదిమమవద్యం-లోక్యతఇతి లోకో దేహస్తం - శూద్రదేహమిత్యర్థః-హిత్వాత్యక్త్వా -మజ్జనతాంమద్భృత్యతాం-గన్తాగమిష్యసి కల్పాన్తరేఇతి శేషః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ మదనుగ్రహాద్ధేతోః - కర్హిచిదపిప్రజాసర్గనిరోధే ప్రళయకాలేపి - తవ-నిబద్ధానిశ్చితేయం - మతిః స్మృతిశ్చ-నవిపద్యేత,ననశ్యేత్ „ కర్హిచి - న్మయినిబద్ధామతిః-ప్రజాసర్గనిరోధేపి- మయిస్మృతిశ్చ-నవిపద్యేతేతివాన్వయః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అలిఙ్గంకర్మకృతదేహరహితం - నభోలిఙ్గమాకాశశరీరక-మీశ్వరంసర్వనియన్తృ -ఐశ్వరమితిపాఠే- ఈశ్వరశబ్దవాచ్యం - తస్మహత్ సర్వవ్యాపకం - భూతంస్వాధీనసత్తాదిమత్ - బ్రహ్మ „ తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమితిశ్రుతేః „ ఏతావదుక్త్వా - విరరామతూష్ణీమాస-తతోమహతాంతేజస్వినామపి-మహీయసేతస్మైమహతేభూతాయ- తేనానుకమ్పితోఽహం - అవనామం ప్రణామం - విదధేకృతవానస్మి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తతోఽనన్తస్యభగవతోనామాని - అహంగతలజ్జః-పఠన్-భద్రాణిలోకానాంమఙ్గళావహాని-గుహ్యానివేదగుహ్యాని-జన్మాని-కర్మాణిచ-స్మరన్ - గాంభూమింపర్యటన్ - తుష్టంమనోయస్య - గతాస్పృహాశబ్దాదివిషయాయస్య-

---

ర్శితంరూపం * మత్కామాయతవానఘ । మత్కామశ్శనకైస్సాధుస్సర్వాన్ముఞ్చతిహృచ్ఛయాన్ ॥ ౨౩ ॥
సత్సేవయాఽదీర్ఘయా తేజాతామయిదృఢామతిః । హిత్వావద్యమిమంలోకంగన్తామజ్జనతామసి ॥ ౨౪ ॥ మతిర్మయినిబద్ధేయంనవిపద్యేతకర్హిచిత్ । ప్రజాసర్గనిరోధేపిస్మృతిశ్చమదనుగ్రహాత్ ॥ ౨౫ ॥ ఏతావదుక్త్వోపరరామతన్మహద్భూతంనభోలిఙ్గమలిఙ్గ*మీశ్వరమ్ । అహంచతస్మైమహతాంమహీయసేశీర్ష్ణావనామంవిదధేఽనుకమ్పితః ॥ ౨౬ ॥ నామాన్యనన్తస్యగతత్రపః పఠన్ గుహ్యానిభద్రాణికృతానిచస్మరన్ । గాంపర్యటంస్తుష్టమనాగతస్పృహః కాలంప్రతీక్షన్ ❋ విమదోవిమత్సరః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంకృష్ణమతేర్బ్రహ్మన్నసక్తస్యామలాత్మనః । కాలః ప్రాదురభూత్కాలేతటిత్సౌదామనీయథా ॥ ౨౮ ॥ ప్రయుజ్యమానేమయితాంశుద్ధాంభాగవతీంతనుమ్ । ఆరబ్ధకర్మనిర్వాణోన్యపతత్పాఞ్చభౌతికః ॥ ౨౯ ॥ కల్పాన్తఇదమాదాయశయానేఽమ్భస్యుదన్వతః । శిశ*యిషోరనుప్రాణంవివిశేఽన్తరహంవిభోః ॥ ౩౦ ॥ సహస్రయుగపర్యన్తఉత్థాయేదంసిసృక్షతః । మరీచిమిశ్రాఋషయః ప్రాణేభ్యోఽహంచజజ్ఞిరే ॥ ౩౧ ॥ అన్తర్బహిశ్చలోకాంస్త్రీన్పర్యేమ్యస్కన్దితవ్రతః । అనుగ్రహాన్మహా

విగతోమత్సరోభూతవిషయకోయస్య - విగతఃమదోదేహపారవశ్యరూపోయస్యసః-- అపదఇతిపాఠే „ అనికేతః - కాలం దేహావసానకాలం - ప్రతీక్షన్-ఆసమితిక్రియాపదమధ్యాహార్యం - యావత్కల్పావసానంజీవితవానస్మీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ హేబ్రహ్మన్-కృష్ణేభగవత్యేవమతిర్యస్య-అతఏవా-మలోవిశుద్ధఆత్మామనోయస్య-అతఏవ-శబ్దాదివిషయేష్వసక్తస్య-మమ-కాలేతద్దేహారమ్భకప్రారబ్ధావసానకాలే-కాలఃమృత్యుకాలః-ప్రాదురభూత్ ఉపస్థితోబభూవ-మృత్యుకాలస్యక్షణికత్వద్యోతనాయదృష్టాన్తమాహ ॥ సౌదామనీ-సుదామ్నః పర్వతస్యాదూరభవాసౌదామనీ-చాతురర్థికేఽణి,అస్మిత్రిప్రకృతిభావే,అణ్ణన్తత్వాన్ఙీప్ ॥ సౌదామినీత్యపపాఠః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదా-తాంప్రసిద్ధాం-సర్వజీవలయాధారభూతాం -శుద్ధాంఅప్రాకృతీం-భాగవతీ-మనిరుద్ధాఖ్యాం - తనుంప్రతి-మయి-ప్రయుజ్యమానేసంశ్లిష్యమాణే- లయంప్రాప్తుముద్యుక్తేసతీత్యర్థః ॥ ఆరబ్ధకర్మణః-తద్దేహావస్థితినిమిత్తస్యప్రారబ్ధకర్మణః - నిర్వాణమవసానం-యస్యస-పాఞ్చభౌతికోదేహః - న్యపతత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవంప్రాక్కల్పీయవృత్తాన్తఃకథితః,అథ-తతఉపరితనంవృత్తాన్తమాహ ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినా ॥ తదాకల్పాన్తే-ఇదంజగ-దాదాయ-స్వస్మిన్నుపసంహృత్య- ఉదన్వతః ప్రళయార్ణవస్య-మ్భసి-శయానేఽనిరుద్ధాఖ్యభగవతి-శిశయిషో-స్తన్నాభిపద్మేశిశయిషోః విభోశ్చతుర్ముఖస్యాన్తఃప్రాణ - మనువివిశేఅనుప్రవిష్టవానస్మి - సన్నర్థస్సవివక్షితః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ సహస్రయుగావసానే-ఉత్థాయనాభికమలాదితి శేషః- ఇదంవ్యష్ట్యాత్మకంజగ - త్సిసృక్షోశ్చతుర్ముఖస్య - ప్రాణేభ్యః ప్రాణాదిభ్యః - మరీచిసహితా-ఋషయోవసిష్ఠాదయః- అహంనారదశ్చ-జజ్ఞిరేఉద్బభూవుః,అహంచజజ్ఞఇతిపురుషవిపరిణామేనాన్వయః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తతోమహావిష్ణో - రనుగ్రహాత్-క్వాచిదప్యవిఘాతా,'అప్రతిహతాగతిర్యస్య- అస్కన్దితమఖణ్డితంవ్రతంబ్రహ్మచర్యంయస్య-

---

* పా ॥ ఏతత్కామయతేఽనఘ. * పా ॥ నభోలిఙ్గమలిఙ్గమైశ్వరమ్. ❋ పా ॥ ప్రతీక్షన్నపదోవిమత్సరః.

సోహం-త్రిలోకానన్తర్బహిశ్చ, పర్యేమి-పరితస్సంచరామి ❁ ॥౩౨॥ ❁ దేవేనభగవతాబ్రహ్మణాదత్తాం, స్వరాః-ని
షాదర్షభగాన్ధారషడ్జమధ్యమధైవతపఞ్చమాఖ్యాస్సప్త, తఏవబ్రహ్మ- తేనవిభూషితాం, స్వరైస్సన్నిధాపితేన బ్రహ్మణా
భగవతావావిభూషితా, నిమాంపాణిస్థాం, వీణాం-మూర్ఛయిత్వావాదయిత్వా, మూర్ఛావీణాదివాదనం - వాదనే
మూర్ఛనాచే-తివైజయన్తీకోశాత్, హరికథాంగాయమానోఽహమేవంచరామి ❁ ॥౩౩॥ ❁ ప్రియంభక్తానాం ప్రీత్యావ
హంశ్రవఃయశోయస్య,తీర్థాపవిత్రాగఙ్గాదితీర్థాశ్రయావాపాదౌయస్య, తీర్థంపాదేయస్యేతివా - సభగవాన్-స్వవీర్యా
ణియశాంసి-ప్రగాయతో, మే-చేతస్యాహూతఇవ శీఘ్రందర్శనంయాతి, దృష్టోభవతీత్యర్థః ❁ ॥౩౪॥ ❁ తదేవమాపృ
ష్టంయథావదనువర్ణ్యాథసర్వథాత్వంహరిచరిత్రాణ్యేవానువర్ణయేత్యభిప్రాయేణ, తాపత్రయాతురజనానాం, భగవ
ద్గుణవర్ణనానుశ్రవణమన్తరేణతాపత్రయవిఘాతుకంనోపాయాన్తరమస్తీత్యాహ॥ఎతదితిద్వాభ్యాం ॥ అసకృన్మాత్రాస్పర్శే
చ్ఛయామాత్రా, శ్శబ్దాదివిషయా,స్తాసాంస్పర్శేచ్ఛయాఅనుభవతృష్ణయా-ఆతురంపీడితంచిత్తం యేషాం తేషాంజనానాం
భవసిన్ధోఃప్లవఃపూరః-సః-హియస్మాత్తారణా-దదృష్టోనష్టోభవతి,తదేతదేవ-కిం-హరిచర్యాయాఅనువర్ణనమితి ❁ ॥౩౫॥ ❁
ముహుః-కామలోభాభ్యాంహత, ఆత్మా, మనో-యద్వత్ యథా-ముకున్దసేవయా, గుణానుశ్రవణాదిరూపయా- అద్ధా,
స్ఫుటం-శామ్యతికామాదిరహితోభవతి,తథా,యమాదిభిర్యోగమార్గైః, నశామ్యతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసం

విష్ణోరవిఘాతగతిఃక్వచిత్ ॥౩౨॥ దేవదత్తామిమాంవీణాంస్వరబ్రహ్మవిభూషితామ్ । మూర్ఛయిత్వాహరి
కథాంగాయమానశ్చరామ్యహమ్ ॥౩౩॥ ప్రగాయతశ్చవీర్యాణితీర్థపాదఃప్రియశ్రవాః । ఆహూతఇవమేశీ
ఘ్రం దర్శనంయాతిచేతసి ॥ ౩౪ ॥ ఎతద్ధ్యాతురచిత్తానాంమాత్రాస్పర్శేచ్ఛయాముహుః । భవసిన్ధుప్లవో
దృష్టోహరిచర్యానువర్ణనమ్ ॥౩౫ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైఃకామలోభహతోముహుః । ముకున్దసేవయాయ
ద్వత్తథాత్మాద్ధానశామ్యతి॥ ౩౬ ॥సర్వంతదిదమాఖ్యాతంయత్పృష్టోహంత్వయాఽనఘ ।జన్మకర్మరహస్యం
మేభవతశ్చాత్మతోషణమ్॥ ౩౭ ॥సూతఉవాచ॥ ఎవంసంభాష్యభగవాన్నారదోవాసవీసుతమ్ । ఆమన్త్ర్య
వీణాంరణయన్యయౌయాదృచ్ఛికోమునిః ॥౩౮॥ అహోదేవఋషిర్ధన్యోయఃకీర్తింశార్ఙ్గధన్వనః।గాయన్మా
ద్యన్నిదంతన్త్ర్యారమయత్యాతురంజగత్ ॥౩౯॥ **************************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః. ***********
శౌనకఉవాచ ॥ నిర్గతేనారదేసూతభగవాన్బాదరాయణః । శ్రుతవాంస్తదభిప్రేతంతతఃకిమకరోద్విభుః॥ ౧ ॥
సూతఉవాచ ॥ బ్రహ్మనద్యాంసరస్వత్యామాశ్రమఃపశ్చిమేతటే । శమ్యాప్రాసఇతిప్రోక్తఋషీణాంసత్రవ
ర్ధనః ॥ ౨ ॥ తస్మిన్స్వఆశ్రమేరమ్యేబదరీషణ్డమణ్డితే । ఆసీనోఽపఉపస్పృశ్యప్రణిదధ్యౌమనస్స్వయమ్ ॥ ౩ ॥
భక్తియోగేనమనసిసమ్యక్ప్రణిహితేఽమలే।అపశ్యత్పురుషంపూర్వంమాయాంచతదపాశ్రయామ్ ॥ ౪ ॥ య

హరతి ॥ సర్వమితి ॥ హేఅనఘ-త్వయాఽహం-యత్ప్రతిపృష్ట, స్తదేతత్సర్వమాఖ్యాతం - ఆఖ్యాతమేవసంగృహ్యాదర్శయతి'
మేమమ,జన్మకర్మణోఃరహస్యం, తథా-భవతస్తవాత్మామనఃతుష్యతేయేనతచ్చ-తత్సర్వమాఖ్యాతమిత్యన్వయః ❁ ॥౩౭॥ ❁
వ్యాసనారదసంవాదముపసంహరతి, సూతః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం -సంభాష్య-భగవాన్నారదోమునిః-వాసవీసుత-ముపరి
చరవసువీర్యజాయాఃసత్యవత్యాస్సుతం, వ్యాస, మామన్త్ర్యఆపృచ్ఛ్య-వీణాంరణయన్ధ్వనయన్,యాదృచ్ఛిక-స్స్వేచ్ఛా
నుచారీయయౌ ❁ ॥౩౮॥ ❁ దేవర్షింస్తౌతి ॥ అహోఇతి ॥ ధన్యత్వంస్వస్యపరస్యచసుఖాపాదకత్వం,తదేవాహ, యోదేవ
ర్షిః,శార్ఙ్గధన్వనోభగవతః, కీర్తింగాయన్-తన్త్ర్యావీణయామాద్యన్, మదంప్రాప్నువన్,స్వయంవీణాస్వనజహర్షమగ్న
స్సన్నిత్యర్థః, ఆతురంతాపత్రయాతురం-జగదపి-రమయతిసుఖయతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరిలిఖితా
యాంశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః.**************************
వాసవీసుతమామన్త్ర్యనారదోయయావిత్యుక్తం ,తతఉపరితనంవ్యాసవృత్తాన్తంపృచ్ఛతిశౌనకః ॥ నిర్గతఇతి ॥ హే
సూత, తదభిప్రేతం,కింవాభాగవతాధర్మానప్రాయేణనిరూపితా,,ఇత్యుత్ప్రేక్షితమేవ-నారదస్యాభిప్రేతం-శ్రుతవాన్భ
గవాన్మునిర్బాదరాయణో-నారదేనిర్గతేసతితతఃకిమకరోత్ ❁ ॥౧॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టఆహసూతః॥బ్రహ్మనద్యామిత్యాదిభిస్సప్త
భిః ॥ బ్రహ్మనద్యాంసరస్వత్యాఖ్యాయాం-పశ్చిమేతటే,శమ్యాప్రాసఇతిప్రసిద్ధో,వ్యాసస్యాశ్రమః, సచఋషీణాంసత్రవర్ధ
నఃసత్రాణివర్ధన్తేస్మిన్నితితథా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్మిన్బదరీణాంషణ్డైర్మణ్డితేఆశ్రమే,శమ్యాప్రాసేవ్యాసః- అపఉపస్పృశ్య
ఆచమ్య.స్వయమాత్మనా-మనఃప్రణిదధ్యౌ,విషయాన్తరేభ్యఃప్రత్యాహృత్యాత్మస్థమకరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ భగవద్భక్తి

యోగేనామలేమనసి-సమ్యక్ప్రణిహితేసమాహితే,పూర్వం తావత్పురుషం-పరమపురుషమపశ్యత్, తత స్తదపాశ్రయాంపురుషాపాశ్రయాం-తదాధారాంతచ్ఛరీరభూతామితియావత్ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻మాయాంవిశినష్టి॥ యయేతి॥పరోపిమాయాఖ్యప్రకృతేర్విలక్షణోపి,జీవో-యయామాయయా మోహితః-త్రిగుణాత్మకం-గుణత్రయపరిణామాత్మకం, శరీర మేవాత్మానం,మనుతే-తత్కృతం దేహాత్మభ్రమకృతం-అనర్థంచతాపత్రయరూపం-ప్రతిపద్యతే✻ ॥ ౫ ॥ ✻అనర్థోపశమం తాపత్రయరూపానర్థోపశామకం-ఉపాయంఅజానతో లోకస్య-అధోక్షజే-భక్తియోగ-మేవానర్థోపశమం-వ్యాసోఽపశ్యదిత్యనుషజ్గః,భగవద్భక్తియోగమేవానర్థోపశమనోపాయత్వేననిశ్చితవానిత్యర్థః , తతస్సాత్వతసంహితాంభాగవతరూపాం సంహితాంచక్రే.సంహితా-సందర్భవిశేషః-సాత్వతశబ్దస్తుపురస్తాదేవనిరుక్తః✻ ॥ ౬ ॥ ✻తాంవిశినష్టియస్యామితి॥యస్యాంసాత్వతసంహితాయాం-శ్రూయమాణాయాం- మోహాద్యపహర్తరి-పరమపురుషే,కృష్ణే-భక్తిరుత్పద్యతే-తత్ర-మోహోనామ,,అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్వాఽస్వేస్వమితియామతి,, రిత్యుక్తవిధః,శోకోబాహ్యక్లేశః,దుఃఖమాన్తరః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలంజ్ఞానం✻॥ ౭॥ ✻స-వ్యాసః-అనుక్రమ్యవివక్షితార్థాన్ క్రమవిశేషేణవిన్యస్య-తదనుక్రమేణైవ-ఇమాంసంహితాం-కృత్వా సుతంశుకం . అధ్యాపయామాస- ప్రశ్నావసరదానాయశుకం-విశినష్టి ,నివృత్తినిరతం-సాంసారికధర్మేభ్యో ముఖ్యాద్వారాకేవలచిత్తైకాగ్ర్యవహాశ్శమదమాదిర్నివృత్తిః-తత్రనిరతం-మునింపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యమననశీలం ✻॥ ౮ ॥ ✻తత్రలబ్ధావసరఃపృచ్ఛతిశౌనకః॥ సవాఇతి ॥వై ఇత్యవధారణే-నివృత్తినిరతః-మునిః-అతఏవ - సర్వత్రశ్రోతవ్యేష్వధ్యేతవ్యేషుచోపేక్షకఃఆదరరహితః - ఆత్మారామఃపరమాత్మైకపరః - ఏవంవిధః-కస్యవా- హేతోరితి శేషః , కస్మాద్ధేతో-ర్బృహతీంవిపులా-మేతాంసంహితాం , అభ్యసత్ అధీతవాన్ ,కథమేకాగ్రచిత్తోభగవన్మననపరస్తద్విరోధినీ మేతాంబృహతీంసంహి

యాసంమోహితోజీవఆత్మానంత్రిగుణాత్మకమ్ । పరోపిమనుతేఽనర్థంతత్కృతంచాభిపద్యతే॥ ౫ ॥అనర్థోపశమంసాక్షాద్భక్తియోగమధోక్షజే। లోకస్యాజానతోవిద్వాంశ్చక్రేసాత్వతసంహితామ్॥౬॥యస్యాంవై శ్రూయమాణాయాంకృష్ణేపరమపూరుషే । భక్తిరుత్పద్యతేపుంసాంశోకమోహభయాపహా ॥౭॥ససంహితాంభాగవతీంకృత్వాఽనుక్రమ్యచాత్మజమ్।శుకమధ్యాపయామాసనివృత్తినిరతంమునిమ్ ॥౮॥ శౌనక ఉవాచ ॥ సవైనివృత్తినిరతస్సర్వత్రోపేక్షకోమునిః। కస్యవాబృహతీమేతామాత్మారామస్సమభ్యసత్ ॥౯॥ సూత ఉవాచ॥ఆత్మారామాశ్చమునయో ✻నిర్గ్రన్థాఅప్యురుక్రమే।కుర్వన్త్యహైతుకీంభక్తిమిత్థంభూతగుణోహరిః॥హరేర్గుణాక్షిప్తమతిర్భగవాన్బాదరాయణిః । అధ్యగాన్మహదాఖ్యానంనిత్యంవిష్ణుజనప్రియః॥౧౧॥ పరీక్షితో

తామభ్యసదితిప్రశ్నాశయః✻॥౯ ॥ ✻నేయంసంహితాభగవన్మననవిరోధినీ- ప్రత్యుత-తదుపయుక్తా,భగవత్స్వరూపరూపగుణవివరణరూపత్వాత్ - అతోధీతవానిత్యుత్తరంవక్తుం-తావద్భక్తేస్స్వరూపగుణవిషయకతామాహసూతః ॥ ఆత్మారామాఇతి ॥ యద్యపి-మునయ - ఆత్మారామాః-పరమాత్మైకనిష్ఠాః-అతఏవ-నిర్గ్రన్థాః-లౌకికార్థప్రబన్ధధారణరహితాః,,అనిర్గ్రాహ్యాఇతిపాఠే,,అశిక్షణీయాః-అపరప్రేష్యాఃనిరపేక్షాఇత్యర్థః -తథాపి, తే-ఉరుక్రమే-భగవతి , అహైతుకీం-అనన్యప్రయోజనాం , భక్తింకుర్వన్తి,,సవిషయాయాభక్తేస్స్వరూపమాహ ॥ ఇత్థంభూతగుణోహరిరితి ॥ ఇత్థంభూతాఏవంవిధాగుణా యస్య - తథాభూతో-హరి , రితి - ఏవంవిధాంభక్తిం కుర్వన్తీత్యన్వయః , హరిరేవం విధగుణకః , ఏతత్స్వరూపక - ఇతీత్థమనుధ్యానాత్మకత్వాద్భక్తేః,స్తత్రభజనీయస్వరూపగుణవిషయకజ్ఞానస్యాపేక్షితత్వాత్తద్వివరణరూపామిమాంసంహితామధీతవానితిభావః✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ హరేరితి ॥ హరేర్గుణైర్వేదాన్తేభ్యోఽవగతైరనుభూయమానైర్గుణై , రాక్షిప్తా, ఆకృష్టామతిర్యస్య స - భగవాన్ బాదరాయణిఃశుకః , నిత్యం విష్ణుజనప్రియః-మహ, దిదమాఖ్యానమధ్యగా , దధీతవాన్ , హరేర్గుణాక్షిప్తమతి , ర్విష్ణుజనప్రియ ఇతీదం విశేషణద్వయం,హేతుగర్భం ,విష్ణోర్జనాభక్తాః ప్రియాయస్యేతిబహువ్రీహిః,,అయంభావః ,, యద్యప్యనుభావ్యాభగవద్గుణావేదాన్తేభ్యోఽవగతా,స్తథాపి,,స్వాధ్యాయాద్యోగమాసీతయోగాత్స్వాధ్యాయమామనే ,, దిత్యుక్తరీత్యాభగవద్గుణప్రతిపాదకప్రబన్ధసంశీలనస్యావశ్యాపేక్షితత్వాత్తస్యైవాస్యప్రబన్ధస్యభగవద్గుణప్రతిపాదకత్వాత్సావతారతద్గుణకసవిభూతికసభక్తతద్గుణస్యైవ,భగవతోఽనుభావ్యత్వా,దవతారతద్గుణభక్తతద్గుణానాం,విశిష్య, వేదాన్తేభ్యోఽనవగతానాం,వేదాన్తావగతగుణేభ్యో,ప్యతిశయితానాం,అస్మాదాఖ్యానాదవగమా,దిదమధ్యగాదితి,అనేనప్రబన్ధప్రాశస్త్యంసూచితమ్॥౧౧॥తదేవం,కస్మిన్యుగేప్రవృత్తేయమిత్యాదిప్రశ్నానాముత్తరముక్తం,,అథ,,తస్యపుత్రోమహాయో

✻పా ॥ ఽనిర్గ్రాహ్యాఅప్యురుక్రమే.

గీత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరం,వివక్షిష్యం-స్తావత్-అభిమన్యుసుతంసూతప్రాహుర్భాగవతోత్తమమ్-తస్యజన్మమహాశ్చర్యంకర్మాణి చగృణీహిన-ఇత్యాదిప్రశ్నానాముత్తరంసోపోద్ఘాతం, వక్తుంప్రతిజానీతే॥పరీక్షిత ఇతి॥పరీక్షితోరాజర్షేర్జన్మకర్మాణిచ,విలాపనంవిలయంచ-తేషాంసమాహారః,స్తదుపోద్ఘాతరూపం,పాణ్డుపుత్రాణాం,సంస్థానంస్థితింవృత్తాన్తమితియావత్.తదేతత్సర్వం.కృష్ణస్యభగవతః,కథాయాఉదయఃఅనుప్రసక్తిర్యస్మిన్,తద్వక్ష్యే,,సంస్థాంచ-కృష్ణకథోదయా-మితిచపాఠాన్తరం,తదాకృష్ణకథోదయామితిసంస్థావిశేషణం,సంస్థాశబ్దస్యయథోక్తఏవార్థః-తత్రపాణ్డుపుత్రాణాంసంస్థానం,పరీక్షిజ్జన్మకర్మాద్యుపోద్ఘాతరూపం,పరీక్షిజ్జన్మకర్మాదికంత్వితఃప్రభృతిప్రధానశఃప్రతిపాద్యం,తదుభయానుప్రసక్తాకృష్ణకథా,సర్వోప్యయంస్కన్ధఃకృత్స్నప్రబన్ధోపోద్ఘాతరూపఇతివివేకః ❀ ॥౧౨॥ ❀తావత్పరీక్షితోజన్మకర్మాదికంవక్తుం, పాణ్డుపుత్రాణాంసంస్థానమాహ ॥ యదేత్యాదినాయావత్పఞ్చదశాధ్యాయసమాప్తి॥తత్రపరీక్షితోజన్మ,ఉపోద్ఘాతఏవాన్తర్భావ్యోచ్యతే,కర్మాదికంతు.తతఉపరితనగ్రన్థేనేతివివేకః- యదేత్యస్యతదేతితృతీయేనాన్వయః,మృధేయుద్ధే,కౌరవాణాంసృఞ్జయానాంచ, వీరేషు,వీరగతింవీరాణాంగతిం,స్వర్గతిం , గతేషుప్రాప్తేషుసత్సు , ధృతరాష్ట్రపుత్రేదుర్యోధనే , వృకోదరేణభీమేనాపవిద్ధాయాఃప్రయుక్తాయాః,గదాయాః , అభిమర్శేనాఘాతేన,భగ్నౌఊరూఏవదణ్డౌయస్యతథాభూతేసతి❀ ॥౧౩॥ ❀ద్రౌణిఃఅశ్వత్థామా,స్వచికీర్షితం,భర్తుర్ధృతరాష్ట్రస్యాప్రియమపి,ప్రియమితిపశ్యన్,మన్యమానః,స్వపతాంశయానానాం-కృష్ణాయాః,ద్రౌపద్యాః,సుతానాం,శిరాంసి,అపాహరత్ ఛిత్త్వాఽఽనీతవాన్,ఇదంకర్మ,తస్యధృతరాష్ట్రస్య,విప్రియమేవ ,, యద్వా,తస్యఅశ్వత్థామ్నః,కర్మ,విప్రియమేవ,సర్వలోకస్యాపీతిశేషః,అతఏవ,జుగుప్సితం-విగర్హయన్తి,అధునాపివినిన్దన్తి ❀ ॥౧౪❀॥

అథరాజర్షేర్జన్మకర్మవిలాపనమ్ ।❀సంస్థానంపాణ్డుపుత్రాణాంవక్ష్యేకృష్ణకథోదయమ్ ॥౧౨॥ యదామృధే కౌరవసృఞ్జయానాంవీరేష్వథోవీరగతింగతేషు । వృకోదరావిద్ధగదాభిమర్శభగ్నోరుదణ్డేధృతరాష్ట్రపుత్రే ॥౧౩॥ భర్తుఃప్రియంద్రౌణిరితిస్మపశ్యన్కృష్ణాసుతానాంస్వపతాంశిరాంసి । ఉపాహరద్విప్రియమేవతస్యజుగుప్సితంకర్మవిగర్హయన్తి ॥౧౪॥ మాతాశిశూనాంనిధనంసుతానాంనిశమ్యఘోరంపరితప్యమానా । తదాతుతద్బాష్పకలాకులాక్షీతాంసాన్త్వయన్నాహకిరీటమాలీ ॥౧౫॥ తదాశుచస్తేప్రమృజామిభద్రేయద్బ్రహ్మబన్ధోశ్శిరఆతతాయినః । గాణ్డీవముక్తైర్విశిఖైరుపాహరేత్వాక్రమ్యయత్స్నాస్యసిదగ్ధపుత్రా ॥౧౬॥ ఇతిప్రియాంవల్గువిచిత్రజల్పైఃస్సాన్త్వయిత్వాఽచ్యుతమిత్రసూతః । అన్వాద్రవద్దంశితఉగ్రధన్వాకపిధ్వజో❀గురుపుత్రంరథేన॥౧౭॥ తమాపతన్తంసవిలక్ష్యదూరాత్కుమారహోద్విగ్నమనారథేన । పరాద్రవత్ప్రాణపరీప్సురుర్వ్యాంయావద్గమంరుద్రభయాద్యథార్కః ॥౧౮॥ యదాఽశరణమాత్మానమైక్షతశ్రాన్తవాహ

యస్త్వేవం,తదామాతాద్రౌపదీశిశూనాంసుతానాం,ఘోరం,నిధనంమరణం,నిశమ్యదృష్ట్వా-పరితప్యమానా, బాష్పైరాకులేఅక్షిణీయస్యాస్తథాభూతా,బభూవేతిశేషః,తదాతాంద్రౌపదీం, సాన్త్వయన్ఉపచ్ఛన్దయన్,కిరీటమాలీ,కిరీటానాంరాజ్ఞాంనరకకిరీటానాం,మాలాసేవమానా,అస్యాస్తీతికిరీటమాలీ,వ్రీహ్యాదేరాకృతిగణత్వాద్వ్రీహ్యాదిభ్యశ్చేతి,మత్వర్థీయఇనిః-ఇదంవక్ష్యమాణమాహ❀॥౧౫॥❀తదేవాహ॥హేభద్రే,బ్రహ్మబన్ధోఃబ్రాహ్మణాధమస్య,ఆతతాయినః,,అగ్నిదోగరదశ్చైవశస్త్రపాణిర్ధనాపహః ॥ క్షేత్రదారాపహర్తాచషడేతేహ్యాతతాయిన ,, ఇతిశస్త్రపాణేరాతతాయిత్వేనస్మరణాదాతతాయినఇత్యుక్తం-శస్త్రపాణిర్నామ , శస్త్రధారణేననిరపరాధిప్రాణిఘాతుకః,తస్యశిరో, గాణ్డీవేనముక్తై-ర్విశిఖైర్బాణైః-యత్-యదా , ఆహరేయం-యత్-యదా-చాహృతంశిరః-పాదేనాక్రమ్య-దగ్ధపుత్రా-త్వం-స్నాస్యసి-తదా - తేతవశుచః-విమృజామిమార్జయామి❀ ॥౧౬॥ ❀ఇతీత్థంవల్గుభిఃసున్దరైర్విచిత్రైశ్చజల్పైఃభాషణైః- ప్రియాంద్రౌపదీం-సాన్త్వయిత్వా-అచ్యుతఃకృష్ణోమిత్రంసూతఃసారథిశ్చయస్య-సారథీకృతాచ్యుతఇత్యర్థః-దంశితఃకవచితః-ఉగ్రంధనుర్గాణ్డీవంయస్య -కపిధ్వజః హనుమచ్చిహ్నితఃధ్వజోయస్య-సోఽర్జునః-రథేనసాధనేన-గురోర్ద్రోణాచార్యస్య-పుత్రంఅశ్వత్థామానం- అన్వాద్రవత్ అన్వధావత్❀॥౧౭॥❀ఆపతన్తమర్జునం,దూరాదేవాభిలక్ష్యప్రత్యభిజ్ఞాయ,కుమారహాకుమారఘాతీ-సోఽశ్వత్థామా-ఉద్విగ్నంభీతంమనోయస్యతథాభూతః-ప్రాణపరీప్సుఃప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛుః,జిజీవిషురిత్యర్థః,ఉర్వ్యాంభూమౌ-యావద్గమం-యావద్గన్తుంశక్యం-తావ-ద్రథేనసాధనేన-పరాద్రవత్ పలాయితవాన్-కో-దకః, యథారుద్రభయా,త్తద్వత్❀॥౧౮॥❀యదా-అశరణంరక్షకరహితం,శ్రాన్తావాజినోయస్యత , మాత్మాన-మైక్షతపర్యాలోచితవాన్,తదా,సద్విజాత్మజో-ద్రౌణి-

---

❀ పా ॥ సంస్థాంచపాణ్డుపుత్రాణాంవక్ష్యేకృష్ణకథోదయామ్.

రాత్మానాత్మత్రాయతేఽనేనేత్యాత్మత్రాణం- స్వరక్షణోపాయం-బ్రహ్మశిరోనామకమస్త్రం-మేనే అబుధ్యత,బ్రహ్మశిరోస్త్రే ణార్జునం హత్వాఽఽత్మానం రక్షిష్యామీత్యధ్యవసితవానిత్యర్థః ✻ ॥౧౯॥ ✻అథ,సలిలముపస్పృశ్యాచమ్య-సమాహితః అస్త్రప్రయోగోపయుక్తమనఃప్రణిధానయుక్తః,సంహార-మస్త్రోపసంహార-మజానన్నపి-ప్రాణాపద్యుపస్థితాయాం,తద్బ్రహ్మ శిరోస్త్రం,సన్దధేప్రయుయోజ ✻ ॥౨౦॥ ✻తతః,సర్వతోదిశం-సర్వదిక్షు-ప్రాదుష్కృతంప్రాదుర్భూతం-ప్రచణ్డంఉగ్రం- తేజః,ప్రాణాపద-మభిప్రేక్ష్య , ప్రాణవిపత్తికారిత్వేనోత్ప్రేక్ష్య , జిష్ణురర్జునో-విష్ణుంకృష్ణమువాచ ✻ ॥౨౧॥ ✻తదేవా హకృష్ణేత్యాదిపఞ్చభిః ॥ ప్రాదుష్కృతతేజోయాథాత్మ్య తదుపసంహారానభిజ్ఞ , స్తదుభయజ్ఞాపనాయభగవన్తంకృష్ణం ప్రష్టుకామోనాహమపివేద్మీతిమావోచ ఇత్యభిప్రాయేణ , తావద్భగవన్తం,స్వాభావికైర్ధర్మై - స్స్తౌతిచతుర్భిః ॥ హేకృష్ణ కృష్ణ।కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దోణశ్చనిర్వృతివాచక,,ఇతినిరుక్తకృష్ణశబ్దోపస్థాపితసర్వలోకసుఖావహత్వరూపగుణానుసన్ధానకృ తసమ్భ్రమాద్ద్విరుక్తిః, హేమహాబాహో,,బాహూరాజన్యఃకృత , ఇత్యుక్తరీత్యారాజన్యకులప్రభవబాహో- భక్తానా మభయంకరోతీతితథాభూత, స్తస్యసంబోధనం,దహ్యమానానాంతాపత్రయేణదహ్యమానానాంజనానాం,సంసృతే- రప వర్గః పారభూతః-సంసారాద్విమోచక ఇతియావత్ ,త్వ, మేకఏవ ,, కృత్స్నజగత్సుఖావహస్య-తత్రాపిభక్తాభయంకరస్య సంసృతిరూపమహాభయక్షేపణక్షమస్య - తవ-క్రియా, నేతదుపస్థితభయాపనయనేప్రయాస ఇతిభావః ✻ ॥౨౨॥ ✻నన్వేవం- విధ , స్త్వీశ్వరోనాహ,మిత్యతఆహ ॥ త్వమితి ॥ త్వమేవసాక్షాదీశ్వరః,,యత్కించిదీశితవ్యపస్త్వపేక్షయాసర్వోపిలోక ఈశ్వరఏవే, త్యనితరసాధారణైర్ధర్మై,రభిప్రేతమీశ్వర,మితరస్మాద్వ్యావర్తయతి,ఆద్యః,ఆదౌభవఃఆద్యః,నిఖిలజగత్కా రణత్వేనావస్థితః , పురుషః , సర్వాన్తరాత్మతయాసర్వప్రశాసితృత్వేనసర్వహృదయాన్తర్వర్తీత్యర్థః , అథాపి,ప్రకృతేః పరః ,, భూమిరాపోనలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ ,, అపరేయమితస్త్వన్యా ,,మిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రకృతిద్వయా

నస్ । అస్త్రంబ్రహ్మశిరోమేనఆత్మత్రాణంద్విజాత్మజః ॥౧౯॥ అథోపస్పృశ్య సలిలంసందధేతత్సమాహి తః । అజానన్నపిసంహారంప్రాణకృచ్ఛ్రఉపస్థితే॥౨౦॥తతఃప్రాదుష్కృతంతేజఃప్రచణ్డంసర్వతోదిశమ్ । ప్రా ణాపదమభిప్రేక్ష్యవిష్ణుంజిష్ణురువాచహ ॥ ౨౧॥ అర్జునఉవాచ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాబాహోభక్తానామభయంక ర । త్వమేకోదహ్యమానానామపవర్గోసిసంసృతేః ॥ ౨౨ ॥ త్వమాద్యఃపురుషస్సాక్షాదీశ్వరః ప్రకృతేఃపరః। మాయాంవ్యుదస్యచిచ్ఛక్త్యాకైవల్యేస్థితఆత్మని ॥౨౩ ॥ సఏవజీవలోకస్యమాయామోహితచేతసః । విధత్సే స్వేనవీర్యేణశ్రేయోధర్మాదిలక్షణమ్ ॥౨౪॥ తథాఽయంచావతారస్తేభువోభారజిహీర్షయా । స్వానాంచా నన్యభావానామనుధ్యానాయచాసకృత్ ॥౨౫॥ కిమిదంస్విత్కుతోవేతిదేవదేవనవేద్మ్యహమ్ । సర్వతోముఖ

ద్విలక్షణః , పురుషశబ్దేన ,, పూస్సంజ్ఞేవైశరీరేస్మిఞ్ఛయనాత్పురుషోహరి,,రితినిరుక్తేన,సర్వాన్తరాత్మత్వంసర్వాధార త్వంచఫలితం-పరఇత్యనేన - ప్రకృతిగతధర్మాస్పర్శశ్చ ,, నన్వీశ్వరస్సర్వధారకశ్చే- త్తస్యకింధారకం,దేహాద్విలక్షణస్యాపి జీవస్య , దేవోహంమనుష్యోహమితిదేహధర్మస్పర్శదర్శనా , త్కథంతస్యప్రకృతిధర్మాస్పర్శశ్చే-త్యతోవిశినష్టి - చిచ్ఛక్త్యా శక్తిశబ్దస్సర్వత్రకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ - చిచ్ఛక్త్యాజ్ఞానశక్త్యా - నిత్యావిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞాన శక్త్యా-మాయాం - ప్రకృతిం-చేతనాచేతనాత్మికాం - వ్యుదస్య-మాయాశబ్దోఽత్రోపచారాన్మాయాధర్మపరః - మాయాధ ర్మాన్వ్యుదస్య,మాయాధర్మైరస్పృష్టఇత్యర్థః - కేవలఏవకైవల్యః-స్వార్థేష్యఞ్-కేవలేఆత్మని , స్థితః ,, స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠి త,ఇత్యుక్తరీత్యాఆధారాన్తరానపేక్షఇత్యర్థః - జీవస్తు-కర్మణాసంకుచితజ్ఞానత్వాద్దేహాత్మభ్రమేణదేహధర్మానాత్మన్యధ్య స్యతి-ఈశ్వరస్తు - చిచ్ఛక్త్యా-తాన్వ్యుదస్య-తత్తజ్జీవాన్తరాత్మతయా , తత్తజ్జీవకర్మానురూపంఫలం-ప్రయచ్ఛ- న్నసితరధా ర్యోఽవతిష్ఠత ఇతిభావః ✻ ॥౨౩॥ ✻తదేవాహ॥ సఏవేతి ॥ఉక్తవిధఈశ్వరఏవ-త్వం-మాయయా-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మ భ్రమాదిరూపమాయాకార్యేణమోహితంచేతోయస్యతస్య - జీవలోకస్య - ధర్మాదిలక్షణం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురు షార్థచతుష్టయరూపం-శ్రేయ - స్తద్విపర్యయరూపమశ్రేయశ్చ - తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన-స్వేనవీర్యేణ- స్వాభావికేనాప్ర చ్యుతేనమాహాత్మ్యేనోపలక్షితః - విధత్సేప్రయచ్ఛసి ✻ ॥౨౪॥ ✻ నకేవలమన్తరాత్మతయైవంవిధత్సే -అపిత్వవతారము ఖేనాపీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ తథేతి ॥ భువోభారభూతానాం-దుష్కృతాం-జిహీర్షయాసంహరేచ్ఛయా-అనన్యభావానాం అనన్యప్రయోజనభక్తియోగనిష్ఠానాం , స్వానాంస్వకీయానాం-అసకృదనుధ్యానాయచాయంతవావతారః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఏవంసంస్తుత్యప్రకృతంపృచ్ఛతి ॥ కిమిదమితి ॥ ఇదంతేజః,కింస్విదితి-యాథాత్మ్యప్రశ్నః-కుతోవేతిహేతుప్రశ్నః- కుతోవా ఆగచ్ఛతి-కుతశ్చశమిష్యతీ-త్యర్థః , స్వస్యతదజ్ఞానమావేదయతి - నవేద్మ్యహమితి-తర్హి కిం-జానాసీత్యత్రాహ-సర్వతోముఖం

పరమదారుణం తేజ ఆయాతీత్యేతావదేవ వేద్మీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ఇత్థం సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ భగవాన్ సర్వజ్ఞ ఆహ ॥ వేత్థేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ప్రాణబాధే ఉపస్థితే సతి, ద్రోణపుత్రస్యేతి కర్తరి షష్ఠీ- తేన ప్రదర్శితం ప్రయుక్తం- బ్రాహ్మమస్త్రమిదం తేజో- వేత్థ జానీహి అసౌ ద్రోణపుత్రః సంహారం ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రోపసంహారం, న వేద న జానాతి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽తర్హి, కథమిత్యుపసంహర్తవ్యమిత్యత్రాహ- అస్య ద్రోణపుత్రప్రదర్శితస్య బ్రహ్మాస్త్రస్య- ప్రత్యవమర్షకం ప్రతిభటమస్త్రం, తతోఽన్యతమం, కించిదపి, న విద్యతే, అతోఽస్త్రజ్ఞః బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగోపసంహారాభిజ్ఞ, స్త్వం, మన్త్రతేజసా బ్రహ్మాస్త్రతేజసైవ ఉన్నద్ధముద్రిక్తం, మన్త్రతేజః, బ్రహ్మాస్త్రతేజో, జహి- త్వమపి బ్రహ్మాస్త్రేణైవ తదభిభావయేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ఇత్థం భగవతా ప్రోక్తం, మన్త్రోపసంహారోపాయం, శ్రుత్వా, పరవీరహా, ఫల్గునః అర్జునః, అపః ఆచమ్య, తం కృష్ణం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, బ్రాహ్మీయ, ప్రతిభటం బ్రాహ్మమేవాస్త్రం, సందధే ప్రయుయోజ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽తతస్తయోరుభయోరస్త్రయోస్తేజసీ శరైర్వ్యాప్తే, అన్యోన్యం, సంహత్య సంగత్య, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, ఖమాకాశం చ, ఆవృత్య వేష్ట్య- అర్కవహ్నీ ఇవ వవృధాతే ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽తతస్త్రీన్ లోకాన్, ప్రదహత్, తయోర్ద్రౌణ్యర్జునయోః, అస్త్రతేజః, తత్ప్రయుక్తాస్త్రతేజో, దృష్ట్వా, తేన దహ్యమానాః, సర్వాః ప్రజాః, సాంవర్తకం ప్రలయాగ్నిం, మమంసత అమన్యన్త ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽లోకవ్యతికరం లోకోపమర్దనరూపం, ప్రజోపద్రవం, వాసుదేవస్య మతమభిప్రాయం చ, లక్ష్య, అర్జునః ద్వయం బ్రహ్మాస్త్రద్వ-

---

మాయాతి తేజః పరమదారుణమ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వేత్థేదం ద్రోణపుత్రస్య బ్రాహ్మమస్త్రం ప్రదర్శితమ్ । నైవాసౌ వేద సంహారం ప్రాణబాధ ఉపస్థితే ॥ ౨౭ ॥ న హ్యస్యాన్యతమం కించిదస్త్రం ప్రత్యవమర్షకమ్ । జహ్యస్త్రతేజ ఉన్నద్ధమస్త్రజ్ఞో హ్యస్త్రతేజసా ॥ ౨౮ ॥ సూత ఉవాచ ॥ శ్రుత్వా భగవతా ప్రోక్తం ఫల్గునః పరవీరహా । స్పృష్ట్వాపస్తం పరిక్రమ్య బ్రాహ్మం బ్రాహ్మాయ సందధే ॥ ౨౯ ॥ సంహత్యాన్యోన్యముభయోస్తేజసీ శరసంవృతే । ఆవృత్య రోదసీ ఖం చ వవృధాతేఽర్కవహ్నివత్ ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వాస్త్రతేజస్తు తయోస్త్రీన్ లోకాన్ ప్రదహన్మహత్ । దహ్యమానాః ప్రజాస్సర్వాస్సాంవర్తకమమంసత ॥ ౩౧ ॥ ప్రజోపప్లవమాలక్ష్య లోకవ్యతికరం చ తమ్ । మతం చ వాసుదేవస్య సంజహారార్జునో ద్వయమ్ ॥ ౩౨ ॥ తత ఆసాద్య తరసా దారుణం గౌతమీసుతమ్ । బబన్ధామర్షతామ్రాక్షః పశుం రశనయా యథా ॥ ౩౩ ॥ శిబిరాయ నినీషన్తం రజ్జ్వా బద్ధ్వా రిపుం బలాత్ । ప్రాహార్జునం ప్రకుపితో భగవానమ్బుజేక్షణః ॥ ౩౪ ॥ నైనం పార్థార్హసి త్రాతుం బ్రహ్మబన్ధుమిమం జహి । యోఽసావనాగసస్సుప్తానవధీన్నిశి బాలకాన్ ॥ ౩౫ ॥ మత్తం ప్రమత్తమున్మత్తం సుప్తం బాలం స్త్రియం జడమ్ । ప్రపన్నం విరథం భీతం న రిపుం హన్తి ధర్మవిత్ ॥ ౩౬ ॥ స్వప్రాణాన్యః పరప్రాణైః ప్రపుష్ణాత్యఘృణః ఖలః । తద్వధస్తస్య హి శ్రేయో యద్దోషాద్యాత్యధః పుమాన్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రతిశ్రుతం చ భవతా పాఞ్చాల్యై శృణ్వతో మమ । ఆహరిష్యే శిరస్తస్య యస్తే మానిని పుత్రహా ॥ ౩౮ ॥ తదసౌ వధ్యతాం పాప ఆతతాయ్యాత్మబన్ధుహా । భర్తుశ్చ విప్రియం వీర కృతవాన్కులపాంసనః ॥ ౩౯ ॥ ఏవం పరీక్షతా ధర్మం పార్థః కృష్ణేన చోదితః । నైచ్ఛద్ధన్తుం గురుసుతమప్యాత్మజ

యం, సంజహార ఉపసంహృతవాన్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽తత ఆసాద్య సమీపమేత్య, దారుణం ఉగ్రం- గౌతమ్యాః ద్రోణపత్న్యాః కృప్యాః సుతం ద్రౌణిం, మమ ర్షేణ క్రోధేన తామ్రే అక్షిణీ యస్య, సోఽర్జునః, తరసా బలేన- బబన్ధ- యథా రజ్జ్వా పశుం తద్వత్ ✽ ॥ ౩౩ ॥✽ రిపుం ద్రౌణిం- బలాత్- రజ్జ్వా బద్ధ్వా - శిబిరాయ రాజనివేశాయ - శిబిరం ప్రతి నినీషన్తం నేతుమిచ్ఛన్తం అర్జునం భగవానమ్బుజేక్షణః కృష్ణః ప్రకుపిత ఆహ- ధర్మపరీక్షార్థమితి భావః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽తదేవాహ ॥ నైనమితి షడ్భిః ॥ హే పార్థ ఇమం బ్రహ్మబన్ధుం- త్రాతుం జీవయితుం - నైవార్హసి- కింతు జహి ,, ఆతతాయినమాయాన్తం హన్యాదేవావిచారయన్ ,, ఇతి స్మృతేరితి భావః- తదేవాహ- యోఽసౌ బ్రహ్మబన్ధుః- నిశి బాలకాన్- తత్రాపి సుప్తానవధీత్ ✽ ॥ ౩౫ ॥✽ ధర్మవిత్పుమాన్- మత్తాదిరూపం రిపుం- న హన్తి- ఏవం తు- ధర్మస్థితిరిత్యర్థః- తత్ర- మత్తం- మధునా- ప్రమత్తం- అనవహితం ఉన్మత్తం పిత్తాదినా జడం- కేవలమజ్ఞమ్ ✽ ॥ ౩౬ ॥✽ అఘృణః నిష్కృపః - అత ఏవ - ఖలో దురాత్మా - యః పుమాన్ - పరేషాం ప్రాణైః - స్వప్రాణాన్ ప్రపుష్ణాతి - తస్య వధ- స్తస్యైవ శ్రేయస్కరః- అన్యథా- యస్మాదకృతప్రాయశ్చిత్తాద్దోషాత్- పుమాన్- అధః నరకే, పతతి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽కించ, మమ శృణ్వతస్సతో- భవతా- పాఞ్చాల్యై ద్రౌపద్యై- ప్రతిశ్రుతం ప్రతిజ్ఞాతం- కిమితి- హే మానిని - యస్తవ పుత్రహన్తా - తస్య శిర- ఆహరిష్యే ఆహరిష్యామీతి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽తత్తస్మాత్ అసౌ పాపాత్మా- ఆతతాయీ- ఆత్మనస్తవ- బన్ధుహా కుమారఘాతీ- హే వీర- భర్తుః ధృతరాష్ట్రస్య- విప్రియమిదం కర్మ- కృతవాన్- కులపాంసనః కులదూషకశ్చ- అతో వధ్యతామ్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇత్థం ధర్మం పరీక్షతా- ధర్మపరీక్షార్థమేవం బ్రువతా- కృష్ణేన- చోదితోఽపీత్యర్థః ॥ అర్జున, ఆత్మజహనమపి సుతహనమపి- తం గురుసుతం హన్తుం నై-

ఛత్-యతో౽ర్జునో-మహాన్-గురుకృతోపకారాభిజ్ఞః ॥౪౦॥ తతో గోవిన్దః ప్రియః సారథిశ్చ యస్య-సో౽ర్జునః-స్వశిబిరమాగత్య-హతానాత్మజాన్ ప్రతి-శోచన్త్యై-ప్రియాయై-ద్రౌపద్యై-తం ద్రౌణిం న్యవేదయత్ ॥౪౧॥ ఆహృతం ఆనీతం-పశునా తుల్యం పశువత్-పాశేన బద్ధం-పశుర్యథా పాశేన బధ్యతే తద్వద్బద్ధం-కర్మణః స్వకృతస్య జుగుప్సితేన-జుగుప్సాశబ్దాత్స్వార్థసన్నం తాద్భావేతకః-నిన్దయా హేతునా-అవాఙ్ముఖమధోముఖం-అపకృతం అపకారిణం-అర్జునేనాపకృతం వా-గురోస్సుతం అశ్వత్థామానం-నిరీక్ష్య దృష్ట్వా-ద్రౌపదీ-వామస్వభావా-హేతుగర్భమిదం-సుస్వభావత్వాత్-ననామ ॥౪౨॥ అస్య గురుసుతస్య బన్ధనేనానయనం బన్ధనపూర్వకమానయనం, బన్ధనం చానయనం చ వా, అస్యార్జునస్య-అర్జునకర్తృకం బన్ధనానయనమితి వా, అసహన్తీ సతీ ద్రౌపదీ, ఉవాచ, ఉక్తిమేవాహ, ముచ్యతామిత్యాదిభిస్సార్ధైః పఞ్చభిః-ఏష ముచ్యతాం ముచ్యతాం, త్వరయా ద్విరుక్తిః, మోచనీయత్వే హేతుం దర్శయన్తీ విశినష్టి, బ్రాహ్మణః, తత్రాపి గురుః ॥౪౩॥ న హ్యేష గురుః, అపి త్వస్యాయం పితేత్యత్రాహ, సరహస్య ఇతి, భవతా-యస్యానుగ్రహాత్, రహస్యేన సహితో ధనుర్వేదః, సవిసర్గోపసంయమః, ప్రయోగోపసంహారసహితో౽స్త్రగ్రామః అస్త్రసముదాయశ్చ శిక్షితః ॥౪౪॥ స భగవాన్, ద్రోణ ఏవ, ఏషః-ప్రజారూపేణ వర్తతే: ఏతచ్ఛబ్దో ద్రోణస్యైవాకారాన్తరేణావస్థితిపరామర్శకః, ఆత్మా వై పుత్ర, ఇతి శ్రుతేరితి భావః, పుత్రవిషయాపకారేణ పిత్రైవాపక్రియత ఇతి భావః, నను, సః, స్వర్గత ఇత్యత్రాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ద్రోణస్యాత్మనః శరీరస్యార్ధం, అర్ధాంశరూపా, తత్పత్నీ కృపీ: వీరసూః పుత్రవతీ సతీ-ఆస్తే-నాన్వగాన్-నానుమరణం కృతవతీ, అర్ధమితి సమాంశాభిప్రాయేణ నపుంసకనిర్దేశః, అర్ధో వా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీ, ఇతి శ్రుత్యభిప్రాయేణార్ధమిత్యుక్తం-ద్రోణస్య స్వర్గతత్వే౽పి, తదర్ధశరీరభూతా తత్పత్న్య

హననం మహాన్ ॥ ౪౦ ॥ అథోపేత్య స్వశిబిరం గోవిన్దప్రియసారథిః । న్యవేదయత్తం ప్రియాయై శోచన్త్యా ఆత్మజాన్ హతాన్ ॥ ౪౧ ॥ తథాహృతం పశువత్పాశబద్ధమవాఙ్ముఖం కర్మజుగుప్సితేన । నిరీక్ష్య కృష్ణాపకృతం గురోస్సుతం వామస్వభావా కృపయా ననామ చ ॥ ౪౨ ॥

ఉవాచ చాసహన్త్యస్య బన్ధనానయనం సతీ । ముచ్యతాం ముచ్యతామేష బ్రాహ్మణో నితరాం గురుః ॥ ౪౩ ॥ సరహస్యో ధనుర్వేదస్సవిసర్గోపసంయమః । అస్త్రగ్రామశ్చ భవతా శిక్షితో యదనుగ్రహాత్ ॥ ౪౪ ॥ స ఏష భగవాన్ద్రోణః ప్రజారూపేణ వర్తతే । తస్యాత్మనో౽ర్ధం పత్న్యాస్తే నాన్వగాద్వీరసూః కృపీ ॥ ౪౫ ॥ తద్ధర్మజ్ఞ మహాభాగ భవద్భిర్గౌరవం కులమ్ । వృజినం నార్హతి ప్రాప్తుం పూజ్యం వన్ద్యమభీక్ష్ణశః ॥ ౪౬ ॥ మా రోదీదస్య జననీ గౌతమీ పతిదేవతా । యథాహం మృతవత్సార్తా రోదిమ్యశ్రుముఖీ ముహుః ॥ ౪౭ ॥ యైః కోపితం బ్రహ్మకులం రాజన్యైరజితాత్మభిః । తత్కులం ప్రదహత్యాశు సానుబన్ధం శుచార్పితమ్ ॥ ౪౮ ॥ సూత ఉవాచ । ధర్మ్యం న్యాయ్యం సకరుణం నిర్వ్యలీకం సమం మహత్ । రాజా ధర్మసుతో రాజ్ఞ్యాః ప్రత్యనన్దద్వచో ద్విజాః ॥ ౪౯ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ యుయుధానో ధనఞ్జయః । భగవాన్దేవకీపుత్రో యే చాన్యే యాశ్చ యోషితః ॥ ౫౦ ॥ తత్రాహామర్షితో భీ

పక్రియత ఏవేతి భావః ॥ ౪౫ ॥ తత్తస్మాత్, హే ధర్మజ్ఞ, మదుక్తధర్మాభిజ్ఞ, హే మహాభాగ, గుర్వవమాననరాహిత్యరూపమహాభాగ్యయుక్త, భవద్భిర్గురూణాం బహుమన్తృభిః-గౌరవం కులం, గురోస్సమ్బన్ధికులం, వృజినం దుఃఖం, ప్రాప్తుం ప్రాపయితుం, భవద్భిర్హేతుభిర్వృజినం ప్రాప్తుమితి వా, నార్హతి, కిన్తు, అభీక్ష్ణశః పౌనఃపున్యేన, పూజ్యం, వన్దనీయం చ, భవద్భిరిత్యనుషఙ్గః ॥ ౪౬ ॥ ఏతద్విషయాపకృత్యా, కృపీ, నితరామహమివ దుఃఖితా స్యాత్, తత్త్వానుచితమిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ మృతావత్సాః పుత్రా యస్యాస్సా, అత ఏవార్తా-అహం ముహుర్ముహురశ్రుముఖీ, యథా రోదిమి, తథాస్య బ్రాహ్మణస్య జననీ, పతిరేవ దేవతా యస్యాస్సా, గౌతమీ గౌతమస్య దుహితా, కృపీ-మా రోదీత్ ॥ ౪౭ ॥ కిం చేదం కర్మాస్మత్కులస్యాప్యనర్థకారీత్యాహ ॥ యైరితి ॥ అజితాత్మభిః, అజితః క్రోధపరవశ ఆత్మా మనో యేషాం తైః-యైః రాజన్యైః-బ్రహ్మకులం విప్రకులం, కోపితం కోపవిషయీకృతం, అత ఏవ-శుచా శోకేనార్పితం, ప్రాపితం-దుఃఖితం సదిత్యర్థః-తేషాం రాజన్యానాం కులం-సానుబన్ధం అనుబన్ధిసహితం-ఆశు దహతి-అత్ర ప్రదహనక్రియాకర్తృ, బ్రహ్మకులం, కర్మ తు-రాజన్యకులమ్ ॥ ౪౮ ॥ హే ద్విజాః-ఇత్థం, ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం-న్యాయ్యం న్యాయాన్నీతేరనపేతం న్యాయ్యం-సకరుణం కరుణాయుక్తం-నిర్వ్యలీకం అనృతాప్రియరహితం-సమం అవిషమం-అనురూపం మహత్-ఆశయగమ్భీరం చ-రాజ్ఞ్యాః ద్రౌపద్యాః-వచో నిశమ్య-ధర్మసుతో యుధిష్ఠిరః-ప్రత్యనన్దత్ ॥ ౪౯ ॥ తథా నకులాదయః-యే చాన్యే తద్వ్యతిరిక్తాః పురుషాః యాశ్చ స్త్రియః-సర్వే తే ప్రత్యనన్దన్నితి చ వచనవిపరిణామేన పూర్వేణాన్వయః ॥ ౫౦ । తత్ర భీమస్త్వమర్షిత ఆహ-కిమితి-తస్య బ్రహ్మబన్ధోః ద్రౌణేః-వధ ఏవ శ్రేయాన్-స్మృతః-కుతః-యతో౽యం భర్తుః ధృతరాష్ట్రస్య. ఆత్మనః స్వస్య చార్థే-ప్రయో

జనాయ-సుప్తాన్ శిశూన్, నాహన్, నహతవాన్-కింతువృథైవహతవానితి॥౫౧॥ భీమస్యద్రౌపద్యాశ్చగదితంవచఃశ్రుత్వాచ
తుర్భుజోభగవాన్ శ్రీకృష్ణఃసఖ్యుఃఅర్జునస్యవదనమాలోక్యస్మయన్ ఈషద్ధసన్నివేదంవక్ష్యమాణమాహ॥౫౨॥ తదేవా
హ॥బ్రహ్మబన్ధురితిద్వాభ్యామ్॥ బ్రహ్మబన్ధురితి హేతుగర్భం - బ్రహ్మబన్ధుత్వాదయంనహన్తవ్యః-ఆతతాయీత్యపి హేతు
గర్భం - ఆతతాయిత్వాదయంవధార్హః-వధమర్హతీతివధార్హణః-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-మయైవ- ఉభయమామ్నా
తం-వధార్హత్వమనర్హత్వంచేత్యుభయమపిసహేతుకముక్తం-అనుశాసనంమదనుశాసనం,నబ్రాహ్మణంహన్యాత్ - ఆతతా
యినమాయాన్తంహన్యాదేవావిచారయన్నిత్యాదిశాస్త్రానుమత,మిదముభయం,పాహిపాలయ-నాతిక్రమస్వ-యథైతదుభ
యంపాలితంస్యా,త్తథాకుర్విత్యర్థః॥౫౩॥ తత్రాన్యతరకరణేఽన్యతరదకృతంస్యా-త్తత్తవానుచితమిత్యభిప్రాయేణా
హ॥కుర్వితి॥ప్రియాంద్రౌపదీంసాన్త్వయతాత్వయా,యత్ ప్రతిశ్రుతంప్రతిజ్ఞాతం,శిరశ్ఛిన్ద్యామితి,తదపి-సత్యంయథార్థం,కురు,
భీమాదీనాంప్రియంచకురు॥౫౪॥ తతఏవముక్తోఽర్జునోభావజ్ఞో,హరేః హార్దంహృద్గతమభిప్రాయమాజ్ఞాయ-అసినా-ఖడ్గేన
సాధనేన-ద్విజస్యమూర్ధన్యంమూర్ధ్ని ధారితం-మణిం-మూర్ధజైః కేశైఃసహితంయథాతథా-జహారహృతవాన్ ॥౫౫॥
తతోరశనాం విముచ్య-పూర్వమేవబాలానాంహత్యయాహతాప్రభాయస్యతం-తేజసా , తేజఃప్రదేనమణినాచ , హీనంర
హితం , సుతరాంహతప్రభం , శిబిరాన్నిరయాపయత్ బహిర్నిస్సారయామాస ॥ ౫౬ ॥ నన్వేవమపి,స్వప్రతిశ్రుతం,

మస్తస్యశ్రేయాన్వధస్స్మృతః । నభర్తుర్నాత్మనశ్చార్థేయోఽహన్సుప్తాన్శిశూన్వృథా ॥ ౫౧ ॥ నిశమ్యభీమగ
దితంద్రౌపద్యాశ్చచతుర్భుజః । ఆలోక్యవదనంసఖ్యురిదమాహస్మయన్నివ ॥౫౨॥ శ్రీభగవానువాచ॥బ్రహ్మ
బన్ధుర్నహన్తవ్యఆతతాయీవధార్హణః । మయైవోభయమామ్నాతంపరిపాహ్యనుశాసనమ్॥౫౩॥ కురుప్రతి
శ్రుతంసత్యంయత్తత్సాన్త్వయతాప్రియామ్।ప్రియంచభీమసేనస్యపాఞ్చాల్యామహ్యమేవచ॥ ౫౪ ॥అర్జునస్స
హసాఽఽజ్ఞాయహరేర్హార్దమథాసినా।మణింజహారమూర్ధన్యంద్విజస్యసహమూర్ధజమ్ ॥౫౫॥ విముచ్యరశనా
బద్ధంబాలహత్యాహతప్రభమ్। తేజసామణినాహీనంశిబిరాన్నిరయాపయత్ ॥౫౬॥ సూతఉవాచ ॥వపనంద్ర
విణాదానంస్థానాన్నిర్యాపణంతథా। ఏషహిబ్రహ్మబన్ధూనాం వధోనాన్యోఽస్తిదైహికః॥ ౫౭ ॥ పుత్రశోకా
తురాస్సర్వేపాణ్డవాస్సహకృష్ణయా। స్వానాంమృతానాం యత్కృత్యం చక్రుర్నిర్హరణాదికమ్ ॥ ౫౮॥

**************ఇతిశ్రీభాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః.**************

సూతఉవాచ॥అథతేసంపరేతానాంస్వానాముదకమిచ్ఛతామ్। దాతుంసకృష్ణాగఙ్గాయాం పురస్కృత్యయ
యుస్స్త్రియః ॥ ౧ ॥ తేనినీయోదకంసర్వేవిలప్యచభృశంపునః । ఆప్లుతాహరిపాదాబ్జరజఃపూతసరిజ్జ
లే ॥ ౨ ॥తత్రాసీనంకురుపతింధృతరాష్ట్రంసహానుజమ్।గాన్ధారీంపుత్రశోకార్తాంపృథాంకృష్ణాంచమాధవః॥
సాన్త్వయామాసమునిభిర్హతబన్ధూన్ శుచార్పితాన్।భూతేషుకాలస్యగతిందర్శయన్నప్రతిక్రియామ్ ॥ ౪ ॥ సాధ

భీమగదితంచ , నకృతమేవేత్యాశఙ్కమానంశౌనకంప్రత్యాహసూతః ॥ వపనమితి ॥ వపనంముణ్డనం ,ద్రవిణాదానంధనా
పహరణం , స్థానాన్నిర్యాపణంచే , త్యేషఏవహి , బ్రహ్మబన్ధూనాంవధః, అన్యోదైహికఃశిరఃపాణ్యాదిచ్ఛేదనరూపః-నా
స్తిహి , తత్రైతత్త్రయమపికృతమేవేతి , తేనైవవధోపికృతప్రాయఏవేతిభావః ॥ ౫౭ ॥ తతస్సర్వేపాణ్డవా - యు
ధిష్ఠిరాదయః - కృష్ణయాద్రౌపద్యాసహ - శోకపీడితాస్సన్తో - మృతానాంస్వానాంపుత్రబన్ధూనాం-యత్కర్తవ్యంనిర్హర
ణాదికం - తచ్చక్రుః ॥ ౫౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధటీకాయాంసప్తమోఽధ్యాయః.

అథతేపాణ్డవాఃసంపరేతానాంమృతానాంస్వానా - ముదకంతిలోదకం-ఏతచ్ఛ్రాద్ధాదీనామప్యుపలక్షణం - ఇచ్ఛ
తాంప్రేతరూపేణకామయమానానాం - దాతుంఉదకందాతుం - స్త్రియఃద్రౌపద్యాదిస్త్రీః-పురస్కృత్యకృష్ణేనసహి
తాగఙ్గాంయయుః ॥౧॥ తత్రతేసర్వేపాణ్డవాదయోభృశంపునఃపునః-విలప్య- సంపరేతానా-ముదకం-నినీయప్రదాయ-
హరేఃకృష్ణస్య-పాదాబ్జయో-రజసాపూతే-సరితఃగఙ్గాయాఃజలే-ఆప్లుతాఃస్నాతాః- ఆప్లుత్యశుద్ధాబభూవురిత్యర్థః ॥౨॥
తత్రగఙ్గాతీరేఆసీనముపవిష్టం-సహానుజం-కురూణాంపతింధృతరాష్ట్రం - పుత్రశోకార్తామితిగాన్ధారీకృష్ణయోర్విశేషణం-
తత్రగాన్ధారీధృతరాష్ట్రభార్యా-పృథాకున్తీకృష్ణాద్రౌపదీ-మాధవఃకృష్ణస్సాంత్వయామాసేత్యుత్తరేణాన్వయః॥ సహాను
జమిత్యత్రానుజశబ్దఃపాణ్డుసుతధర్మరాజాదీనాముపలక్షకః- తేషామప్యత్రశోకార్తత్వేనసాన్త్వనీయత్వాత్ ॥ నతువిదురవ
రః,తస్యపూర్వమేవధృతరాష్ట్రేణనిర్యాపితత్వాత్-యాదవత్వయానన్తరమాగామినస్తదావస్థానాసంభవాత్ ॥ ౩ ॥
హతాఃబన్ధవోయేషాం తాన్-అతఏవ-శుచాఽర్పితాన్దితాన్ ధృతరాష్ట్రాదీన్ బన్ధూన్ భూతేషు-నవిద్యతేప్రతిక్రియాప్రత్య

పాయో యస్యాస్తాం-కాలస్య గతిం జన్మమరణాద్యాపాదనరూపాం-దర్శయన్ - మునిభిస్సహాసాన్త్వయామాస-మాధవ
ఇత్యనుషఙ్గణీయం-ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౪ ॥ కితవైరక్షద్యూతాద్యుపాయేన వఞ్చకైర్దుర్యోధనాదిభిర్హృతమజాత
శత్రోర్యుధిష్ఠిరస్య-స్వరాజ్యం-సాధయిత్వా-రాజ్ఞ్యాః ద్రౌపద్యాః-కచస్పర్శేన కేశపాశగ్రహణేనైవ-క్షతం క్షీణ-మాయు
ర్యేషాం తాన్ - నసతో దుష్టాన్, దుశ్శాసనాదీన్-ఘాతయిత్వా అర్జునాదిభిరితి శేషః ॥ ౫ ॥ ఉత్తమకల్పకైర్ముఖ్యకల్పైః
అన్యూనమన్త్రదక్షిణైః-త్రిభిరశ్వమేధైస్తం యుధిష్ఠిరం-యాజయిత్వా-పావనం పవిత్రం-తస్య యుధిష్ఠిరస్య - యశః-శతమ
న్యోః శక్రస్య-యశ ఇవ వ్యతనోత్ విస్తారయామాస ॥ ౬ ॥ తతః పాణ్డుపుత్రాన్-చశబ్దాదన్యాంశ్చ-ఆమన్త్ర్య ఆపృచ్ఛ్య-శై
నేయః శినేర్నప్తా సాత్యకిః-శైనేయోద్ధవాభ్యాం సాత్యక్యుద్ధవాభ్యాం సహితః-ఆత్మనా పూజితైః-ద్వైపాయనః ఆదిర్ము
ఖ్యో యేషాం తైర్విప్రైః-ప్రతిపూజితః ॥ ౭ ॥ ద్వారకాం ప్రతిగన్తుం కృతమతిర్నిశ్చితమతిః-హే బ్రహ్మన్ రథమాస్థితః
అధిష్ఠితః తదా అభిధావన్తీం అనుధావన్తీం - భయేన విహ్వలాం - ఉత్తరాం అభిమన్యుపత్నీం - ఇత్థం విజ్ఞాపయన్తీమితి
శేషః-ఉపలేభే పథి దదర్శేత్యర్థః ,,యద్వా,, అభిధావన్తీం విజ్ఞాపనపూర్వకమనువర్తమానాముపలేభ ఇత్యన్వయః ॥ ౮ ॥
విజ్ఞాపనమేవాహ॥ పాహీతి ద్వాభ్యామ్॥ హే దేవానామపి దేవ-హే జగత్పతే నిఖిలజగత్త్రాతః-హే మహాయోగిన్ సూక్ష్మార్థ
దర్శిన్-పాహి పాహి. న విద్యతే భయం యస్మాత్ తథాభూతం- త్వత్ - త్వత్తోఽన్యం-న పశ్యే - అదర్శనే హేతుం వదన్తీ-అ
న్యాన్ విశినష్టి॥ యత్ర-త్వద్వ్యతిరిక్తేషు-పరస్పరం-మృత్యుః-మృత్యుగ్రస్తా ఇత్యర్థః-న హ్యస్వయం మృత్యువశ్యోఽన్యం మృత్యో

యిత్వాఽజాతశత్రోస్స్వరాజ్యం కితవైర్హృతమ్। ఘాతయిత్వాఽసతో రాజ్ఞ్యాః కచస్పర్శక్షతాయుషః ॥౫॥
యాజయిత్వాశ్వమేధైస్తం త్రిభిరుత్తమకల్పకైః। తద్యశః పావనం దిక్షు శతమన్యోరివాతనోత్ ॥౬॥ ఆమన్త్ర్య
పాణ్డుపుత్రాంశ్చ శైనేయోద్ధవసంయుతః। ద్వైపాయనాదిభిర్విప్రైః పూజితైః ప్రతిపూజితః ॥౭॥ గన్తుం కృత
మతిర్బ్రహ్మన్ ద్వారకాం రథమాస్థితః। ఉపలేభేఽభిధావన్తీముత్తరాం భయవిహ్వలామ్ ॥౮॥ పాహి పాహి మ
హాయోగిన్ దేవదేవ జగత్పతే। నాన్యం త్వదభయం పశ్యే యత్ర మృత్యుః పరస్పరమ్ ॥౯॥ అభిద్రవతి మామీశ
శరస్తప్తాయసో విభో। కామం దహతు మాం నాథ మా మే గర్భో నిపాత్యతామ్ ॥౧౦॥ సూత ఉవాచ॥ ఉపధార్య
వచస్తస్యా భగవాన్ భక్తవత్సలః। అపాణ్డవమిదం కర్తుం ద్రౌణేరస్త్రమబుధ్యత ॥౧౧॥ తర్హ్యేవచ మునిశ్రేష్ఠ
పాణ్డవాః పఞ్చ సాయకాన్। ఆత్మనోఽభిముఖాన్ దీప్తానాలక్ష్యాస్త్రాణ్యుపాదదుః ॥౧౨॥ వ్యసనం వీక్ష్య తత్తే
షామనన్యవిషయాత్మనామ్। సుదర్శనేన స్వాస్త్రేణ స్వానాం రక్షాం వ్యధాద్విభుః ॥౧౩॥ అన్తస్థస్సర్వభూతానా
మాత్మా యోగేశ్వరో హరిః। స్వమాయయావృణోద్గర్భం వైరాట్యాః కురుతన్తవే ॥౧౪॥ యద్యప్యస్త్రం బ్రహ్మ
శిరస్త్వమోఘం చాప్రతిక్రియమ్। వైష్ణవం తేజ ఆసాద్య సమశామ్యద్భృగూద్వహ ॥౧౫॥ మా మంస్థా హ్యేతదా

స్త్రాతుం ప్రభురితి భావః ॥ ౯ ॥ నను కిం తవ భయముపస్థితం-యస్మాత్త్వం మయా రక్షణీయేత్యత్రాహ ॥ అభిద్రవతీతి ॥ హే
ఈశ-విభో-తప్తశ్చాసావాయసోఽయసో వికారః-శరః మామభిద్రవతి మదభిముఖమాగచ్ఛతి - హే నాథ - స శరో మాం
కామం యథేచ్ఛం దహతు-మే-మమ గర్భశ్చ-యథా మా నిపాత్యతాం తథానుగృహాణేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తస్యా ఉత్తరాయా
వచోఽవధార్య ఆకర్ణ్య-భక్తవత్సలో భగవాన్-అబుధ్యత అధ్యవస్యత్-కిమితి-అపాణ్డవం పాణ్డవాభావం-కర్తుం. ఇదం శర
రూపేణ ద్రవత్ - ద్రౌణేరస్త్రం - ద్రౌణిప్రయుక్తం బ్రహ్మాస్త్రమితి ॥ ౧౧ ॥ యదా భగవానేవమబుధ్యత -
తర్హి తదైవ - హే భృగుశ్రేష్ఠ శౌనక - పాణ్డవా అపి ఆత్మనోఽభిముఖాన్ - అభిముఖమాగచ్ఛతః - దీప్తాన్ పఞ్చ
సాయకాన్ శరాన్ - ఆలక్ష్య అస్త్రాణి ఉపాదదుః జగృహుః ॥ ౧౨ ॥ తథా అనన్యవిషయః ఆత్మా మనో యే
షాం అనన్యరక్షకాణాం పాణ్డవానాం - తద్వ్యసనం దుఃఖం అవలోక్య - విభుః శ్రీకృష్ణః - స్వాసాధారణేన సుదర్శనే
నాస్త్రేణ-స్వానాం పాణ్డవానాం రక్షామకరోత్ - సుదర్శనేన తాన్ సాయకాన్నిరస్య పాణ్డవానరరక్షేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥
తతః-అన్తస్థః సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థితః. ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకశ్చ-భగవానత ఏవ-యోగేశ్వరః-నిరతిశయసూక్ష్మా
ర్థదర్శీ-ఉత్తరాగర్భప్రవిష్టపాణ్డవాస్త్రదర్శీతి భావః-హరిః కృష్ణః-కురుతన్తవే కురువంశవిస్తారార్థం - వైరాట్యాః విరాటపు
త్ర్యాః ఉత్తరాయాః - గర్భం స్వయమాత్మనైవావృణోత్, వైరాట్యా ఉదరం స్వయం ప్రవిశ్య తద్గర్భం యథా బ్రహ్మాస్త్రేణ
న హన్యేత తథా ఆవృణోత్ గర్భమాచ్ఛాద్య సుదర్శనేనాస్త్రం చిచ్ఛేదేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ కథమప్రతిభటం సుదర్శనేనాపి నిర
స్తమితి శౌనకాభిప్రేతం చోద్యమనూద్య తత్ప్రతివక్తి యద్యపీతి ॥ బ్రహ్మశిరో నామకమస్త్రం-అప్రతిక్రియం కేనాప్యనివార్యం-
అత ఏవామోఘమప్రతిహతం - తథాపి - హే భృగూద్వహ-వైష్ణవం విష్ణోస్సంబన్ధి- తేజః తేజోరూపం-సుదర్శనమాసాద్య

సమ్యగశామ్యత్-సుదర్శనేతరా ప్రతిక్రియం బ్రహ్మాస్త్రం - సుదర్శనమేవ సర్వా ప్రతిక్రియమితి భావః ❁ ॥౧౫॥ ❁ అత్ర న విస్మయః కార్య ఇత్యాహ ॥ మేతి ॥ సర్వేభ్యోప్యాశ్చర్యేభ్యోప్యాశ్చర్యమయే ఆశ్చర్యశక్తిప్రచురే- అచ్యుతే-స్వాశ్రితాన్ ప్రభూషణగుణవిభూత్యాదీన్న చ్యావయతి న విహతాన్ కరోతీత్యచ్యుతః - తథాభూతే భగవత్యేతత్సుదర్శనేన బ్రహ్మాస్త్రం నిరస్తమిత్యేతదాశ్చర్యం - మామంస్థాః-నమన్యస్వ - సర్వాశ్చర్యమయత్వమేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి॥ యోభగవానచ్యుతః- అజః-స్వయం కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిషడ్భావవికారరహితః - ఇదం చిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం జగత్-మాయయా - దేవ్యా దేవస్య స్వస్య సంబన్ధిన్యా - మాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా-సృజత్యవతి హన్తి చ - కృత్స్నజగత్సృష్టిస్థితిలయలీలస్య కియదేతత్సుదర్శననిరస్తం బ్రహ్మాస్త్రమితి-అతో నాశ్చర్యం కార్యమిత్యర్థః ❁ ॥౧౬॥ ❁ తతః- బ్రహ్మతేజసా బ్రహ్మాస్త్రేణ - వినిర్ముక్తైరాత్మజైర్యుధిష్ఠిరాదిభిః-కృష్ణయా ద్రౌపద్యా చ సహ-సతీ పృథా కున్తీ-ప్రయాణాభిముఖం కృష్ణమిదం వక్ష్యమాణమాహ॥ ॥౧౭॥ ❁ తదేవాహ ॥ నమస్య ఇతి షడ్వింశత్యా,ప్రయాణాభిముఖం కృష్ణమవలోక్య తద్విశ్లేషమసహమానా - తం - తతో నివర్తయితుం-లౌకికో పికశ్చిద్గుణాఢ్యః పుమానాశ్రితాన్న హాతుముత్సహతే - పరమకారణస్య సర్వాన్తరాత్మనోఽచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తేః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతాశ్చర్యదివ్యతనోరాశ్రితవాత్సల్యజలధేరాశ్రితార్తిహరస్య నిరతిశయసుఖదస్య యోగపరిశుద్ధమనసైవ గోచరస్యావిజ్ఞాతచికీర్షితస్య సర్వశరీరకస్య సర్వసుహృదోఽచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితస్య-అవితర్క్యావతారస్య తవ పదామ్బుజమన్తరేణ నాస్మాకం శరణమస్తి - అతః కథమనన్యాత్మనోఽస్మాన్విహాయ గన్తుముద్యుఙ్క్ష్వ ఇతి విజ్ఞాపయతి - తత్ర తావల్లౌకికపురుషవైజాత్యజ్ఞాపనాయాఽనితరసాధరణైర్ధర్మైర్విశిష్టం నమస్కరోతి ॥ ఆద్యం సర్వజగత్కారణం - ప్రకృతేః పరం-పురుషమీశ్వరం-త్వాం - నమస్యే నమస్కరోమి-నమస్కారేణ పూజయామీత్యర్థః - నమశ్శబ్దాత్-శబ్దవైరకలహాభ్రకణ్వమేఘేభ్యః కరణే - ఇత్యతః కరణ ఇత్యనువర్తమానే-నమోవరివశ్చిత్రఙః క్యజితి కరోత్యర్థే క్యచ్ - ఆర్షత్వాదాత్మనేపదం-సాంఖ్యాభిమతపురుషవ్యావృత్త్యర్థమీశ్వరమిత్యుక్తం, సాపేక్షమీశ్వరత్వం బ్రహ్మాదిసాధారణమితి తద్వ్యావృత్త్యర్థం స

శ్చర్యం సర్వాశ్చర్యమయేఽచ్యుతే । య ఇదం మాయయా దేవ్యా సృజత్యవతి హన్త్యజః॥౧౬॥ బ్రహ్మతేజోవినిర్ముక్తైరాత్మజైస్సహ కృష్ణయా । ప్రయాణాభిముఖం కృష్ణమిదమాహ పృథా సతీ॥౧౭॥ కున్త్యువాచ ॥ నమస్యే పురుషం త్వాద్యమీశ్వరం ప్రకృతేః పరమ్। అలక్ష్యం సర్వభూతానామన్తర్బహిరవస్థితమ్॥౧౮॥ మాయాయవనికాచ్ఛన్నమజ్ఞాఽధోక్షజమవ్యయమ్ ❁ । న లక్ష్యసే మూఢదృశా నటో నాట్యధరో యథా॥౧౯॥ తథా పరమహం

ర్వభూతానామన్తర్బహిశ్చావస్థితమిత్యుక్తం, అనేన,,యచ్చ కించి జ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేపివా । అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్స్థిత,, ఇతి శ్రుతిరుపబృంహితా భవతి-అనేన దేవతావిశేషత్వం చ ఫలితం - సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానాం, అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య నియన్తృతయావస్థితమిత్యర్థః - ప్రకృతేః పరత్వే హేతు-రలక్ష్య ఇతి, ప్రకృతివన్న లక్ష్యతే న దృశ్యత ఇత్యలక్ష్యః ,, యద్వా,, అన్తర్బహిశ్చావస్థితమప్యలక్ష్యం అదృశ్యమ్ ❁ ॥౧౮॥ ❁ తత్ర హేతుః మాయాయవనికాచ్ఛన్నం - మాయైవ యవనికా నేపథ్యా, తద్వత్తిరోధాయకత్వాత్ ,తయా జీవాజ్ఞానరూపయా హేతుభూతయా-ఛన్నం తిరోహితం - ఇన్ద్రియావిషయమితి యావత్ ॥ కిం సర్వేషామప్యతీన్ద్రియం-నేత్యాహ॥ అజ్ఞాధోక్షజమితి ॥ అక్షజా ఇన్ద్రియవృత్తయః.అధః అధోభూతాః అక్షజా యస్మాత్సోధోక్షజః, ఇన్ద్రియవృత్త్యవిషయః అజ్ఞానామనుపాసకానామధోక్షజం అజ్ఞాధోక్షజం, తత్ర హేతు,రవ్యయమితి, న వ్యేతి వివిధం వికారం గచ్ఛతీత్యవ్యయం,వివిధవికారభాగేవ హ్యజ్ఞాక్షజవిషయః ,త్వం త్వవ్యయత్వాదజ్ఞాధోక్షజ ఇత్యర్థః , అనేనైతత్సూచ్యతే , యోగవిశుద్ధమనసా తు గ్రాహ్య ఇతి,తథా చ శ్రూయతే ॥ న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం,, న మాంసచక్షురభివీక్షతే తం ,, దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః ॥ హృదా మనీషా మనసాభిక్లృప్తో య ఏనం విదు ,, రిత్యాది ॥ తదేవాహ ॥ న లక్ష్యసే మూఢదృశేతి,,యోగాపరిశుద్ధధియా న లక్ష్యసే న దృశ్యసే,,నను,,సర్వైరపి దృశ్య ఏవాహమిత్యత్రాహ ॥ నటో నాట్యధరో యథేతి ॥ నాట్యధరో నటో యథా దృశ్యతే తథా దృశ్యస ఇత్యర్థః ,,యద్వా,, మూఢదృశా నటయాథాత్మ్యమజానతా పుంసా , నాట్యధరో నటో యథా న లక్ష్యతే- అయమేవంవిధ ఇతి న జ్ఞాయతే - కింతు-నాట్యోపయుక్తవేషవిశిష్టతయైవ దృశ్యతే - తద్వదనేనాజ్ఞాధోక్షజ ఇత్యనేన చ,యోగపరిశుద్ధమనో గ్రాహ్యస్త్వఽపరిశుద్ధమనసా త్వగ్రాహ్య ఇతి ,, తత్ర న లక్ష్యస ఇత్యనేనాగ్రాహ్యత్వముపపాదితమ్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ అథ పరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వం వదన్తీ యోగానధికారిణ్యోఽపరిశుద్ధమనసః స్త్రియో వయం కథం జానీమ ఇత్యాహ ॥ తథేతి ॥ తథా,తథాహీత్యర్థః-మునీనాం సదాత్వత్స్వరూపమననశీలానాం - అమలాత్మనాం విశుద్ధమనసాం - పరమహంసానాం-భక్తియోగవిధానార్థం - అర్థశబ్దోత్ర విషయభూతపదార్థవాచీ-భక్తియోగవిధానస్య భక్తియోగప్రపఞ్చస్యార్థం విషయభూ

తం-భక్తియోగదృశ్యం త్వాం స్త్రియో వయం కథం పశ్యేమహి జానీమహి* ॥౨౦॥ *తర్హి కిం జానాసీత్యపేక్షాయాం-నటం నాట్యధరం నాట్యోపయుక్తనామరూపాదివిశిష్టతయైవ జానతే-న తు తత్త్వతోఽయమేతజ్జాతినామరూపగుణక ఇతి, తద్వదస్మిన్నవతారే యాని కృష్ణవాసుదేవదేవకీనన్దనాదినామాని, యచ్చ పఙ్కజనాభాద్యవయవోపేతం-తాన్యేతాన్యేవ సర్వేషామవభాసమానాని కేవలం జానీమ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తనామరూపవిశిష్టం నమస్కరోతి॥ కృష్ణాయేతి॥ శ్లోకద్వయం నిగదేనైవ వ్యాఖ్యాతమ్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ నన్వవతారదశాయామయోగపరిశుద్ధమనోభిరపి సర్వైర్దృశ్యమానస్య భగవతః కథమలక్ష్యత్వ, మజ్ఞాధోక్షజమవ్యయం, నలక్ష్యసే మూఢదృశేత్యుక్తం, న మాం స చక్షురభివీక్షతే తం, న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైన-మిత్యాదిభిః శ్రుతం చాదృశ్యత్వమితి చేన్న-సర్వైర్దేవమనుష్యత్వాదిసాజాత్యేన దృశ్యమానత్వేఽపి తద్విలక్షణత్వేనాదృశ్యత్వాత్-విలక్షణదర్శనమేవహ్యలక్ష్యమిత్యాదిభిః ప్రతిషిధ్యతే, స తదృష్టాన్తేనాప్యేతదేవావగతం-జానన్త్యాఽపి కథం పశ్యేమహి స్త్రియ ఇత్యుక్తిర్లోకపరిపాట్యభిప్రాయికా-యతస్త్వం సాక్షాత్ప్రకృతేః పరః పరమపురుష ఈశ్వర-స్తత ఏవాస్యామవతారదశాయామపి స్వస్వభావమజహత్-త్వాసాధారణాన్ ధర్మాన్ దర్శయసీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యథేతి ॥ హే హృషీకేశ ఖలేన దురాత్మనా కంసేన-చిరం శుచాశోకేనార్పితా నిధాపితా, శోకం ప్రాపితేతి యావత్-రుద్ధా చ, దేవకీ యథా విమోచితా-తథాఽహమపి సపుత్రా, హే విభో సర్వశక్తే, త్వయైవ నాథేన-విపదాం గణాన్ముహుర్ముహుర్విమోచితా కిం-కిమిత్యస్య నేత్యాదిః విమోచితైవేత్యర్థః అనేన స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షారూపం కృపాళుత్వం ఆశ్రితానిష్టపరిహర్తృత్వం నిమ్నోన్నతానాదరేణాశ్రితమాత్రపక్షపాతిత్వం చ ప్రదర్శితమితి ఫలితమ్* ॥౨౩॥ *కోఽసౌ విపద్గణః యస్మాత్త్వం విమోచితేత్యత్రాహ ॥ విషాదితి॥ మహాగ్నేర్లాక్షాగృహాగ్నేః-పురుషాదానాం రాక్షసానాం దర్శనాత్ దర్శనజాత్-భయాత్ - వనవాసకృచ్ఛ్రతః వనవాసక్లేశాత్ -మృధే మృధే ప్రతియుద్ధం

సానాం మునీనామమలాత్మనామ్। భక్తియోగవిధానార్థం కథం పశ్యేమహి* స్త్రియః ॥౨౦॥ కృష్ణాయ వాసుదేవాయ దేవకీనన్దనాయ చ । నన్దగోపకుమారాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥౨౧॥ నమః పఙ్కజనాభాయ నమః పఙ్కజమాలినే । నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే పఙ్కజాఙ్ఘ్రయే ॥౨౨॥ యథా హృషీకేశ ఖలేన దేవకీ కంసేన రుద్ధాతిచిరం శుచార్పితా । విమోచితాహం చ సహాత్మజా విభో త్వయైవ నాథేన ముహుర్విపద్గణాత్ ॥ ౨౩ ॥ విషాన్మహాగ్నేః పురుషాదదర్శనాదసత్సభాయా వనవాసకృచ్ఛ్రతః। మృధే మృధేఽనేకమహారథాస్త్రతో ద్రౌణ్యస్త్రతశ్చాస్మ హరేఽభిరక్షితాః ॥ ౨౪ ॥ విపదస్సన్తు నశ్శశ్వత్తత్ర తత్ర జగద్గురో। భవతో దర్శనం యత్స్యాదపునర్భవదర్శనమ్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మైశ్వర్యశ్రుతశ్రీభిరేధమానమదః పుమాన్। నైవార్హత్యభిధాతుం వై త్వామకిఞ్చనగోచరమ్ ॥ ౨౬ ॥ నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయ నివృత్తగుణవృత్తయే। ఆత్మారామాయ శాన్తాయ కైవల్యపతయే నమః ॥ ౨౭ ॥ మన్యే త్వాం కాలమీశానమనాదినిధనం విభుమ్। సమం చరన్తం సర్వత్ర భూతానాం యన్మిథః

మహారథానాం-అస్త్రేభ్యః-ద్రౌణేరస్త్రతః బ్రహ్మాస్త్రాత్ - హే హరే-రక్షితాః-స్మ అభవామ-విషాదిభ్యో రక్షణప్రకారో మహాభారతాదవగన్తవ్యః॥ విస్తరభయాన్నాత్ర లిఖ్యతే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యదేతద్విపద్గణనివారకత్వం తదేతత్తవ కియదర్థాదేవ తన్నివృత్తేరిత్యభిప్రాయేణాహ॥ విపద ఇతి॥ హే జగద్గురో-తత్ర తత్ర-శశ్వత్సదా-తాః-స్త్వయా నిరసనీయాః, నః, ఆశ్రితానాం విపదః-సన్తు - అసతాం న తన్నిరసనాయ యత్నస్త్వయా కార్య ఇతి భావః-య-ద్యది- అపునర్భవదర్శనం - భవతో దర్శనం స్యాత్, న విద్యతే పునర్భవస్య సంసృతేః దర్శనం యస్మాత్తథాభూతం - భవద్దర్శనం - యది స్యాత్, సంభావనాయాం లిఙ్-సకలాపన్మూలసంసృతిపరిహారక్షమం, తద్యది స్యాత్, విపదస్సన్తు నామ అర్థాదేవ తన్నివృత్తేరితి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నన్వహమీశ్వరశ్చే, త్తర్హి, త్వమివ సర్వేఽపి మామేవం విధం కిం న వదన్తీత్యత ఆహ ॥ జన్మేతి ॥ ఐశ్వర్యశబ్దో ధనపరః- శ్రుతశబ్దో విద్యాపరః, జన్మైశ్వర్యశ్రుతానాం సత్కులప్రసవధనవిద్యానాం-శ్రీభిస్సమృద్ధిభి- రేధమానః మదో యస్య - సః పుమాన్-త్వామభిధాతుం నచార్హతి, శ్రీమదోన్మత్తత్వేన స్వపరయాథాత్మ్యవివేకాభావాదితి భావః ॥ అనర్హతామేవ సూచయితుం విశినష్టి॥ అకిఞ్చనగోచరం నాస్తి కిఞ్చన యేషాం తే అకిఞ్చనా నిష్కామాస్తేషాం గోచరమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అన్యైశ్చిదచిద్వ్యావర్తకైరీశ్వరాసాధారణధర్మైర్విశింషన్తీ నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ అకిఞ్చనానాం విత్తాయ-విద్ఌ లాభ ఇతి ధాతుః-విద్యతే లభ్యత ఇతి విత్తస్తస్మై-నివృత్తాః-గుణానాం రజ ఆదీనాం వృత్తయః కామక్రోధాదయో యస్య తస్మై, అనేనాచిద్వ్యావృత్తిః-శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ ॥ అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవష్షడూర్మయః-అనేన బద్ధజీవవ్యావృత్తిః-తత్ర హేతుః-ఆత్మారామాయస్వానుభవైకపదాయ-కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, మోక్ష ఇతి యావత్ ॥ తస్య పతిస్తస్మై మోక్షప్రదాయ-అనేన, ముక్తనిత్యజీవవ్యావృత్తిః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నను బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాద్యన్యతమః కశ్చిత్త్వదుక్తవిధో న త్వహమి.

త్యతాఽఽహ ॥ మన్యే త్వామితి ॥ ఈశానం బ్రహ్మాదీనపి స్వవశీకుర్వాణం, కాలం త్వాం మన్యే కాలశరీరకం త్వాం మన్య ఇత్యర్థః॥ అత ఏవ కాలకృతజన్మమరణాదిరహితం-నన్వహమపి ప్రాకృతవద్వైషమ్యాదిమానేవేత్యతః కాలం విశినష్టి ॥ సర్వత్ర సమం చరన్తం కాలయన్తం-యత్ యస్మాత్, త్వాం కాలం నిమిత్తాద్భూతానాం మిథః కలిః కలహో-భవతి, సమం చరన్తమిత్యనేన కాలశరీరకస్య తవన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమస్తీతి సూచితం ॥ యన్మిథః కలిరిత్యనేనాఽథాపి తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ సుఖదుఃఖాదీన్ ప్రతి నిమిత్తమాత్రత్వమస్తీతి సూచితమ్ ॥ ౨౮ ॥ నన్వహమపి కాంశ్చిదనుగృహ్ణన్ కాంశ్చిన్నిగృహ్ణన్ కథం వైషమ్యాదిరహిత ఇత్యత ఆహ ॥ నేతి॥ హే భగవన్, నృణాం విడమ్బనమనుకార-మీహమానస్య కుర్వాణస్య, తవ చికీర్షితం, న కోఽపి వేద-క్వచిన్నిగ్రహో ప్యస్తితోఽను గ్రహరూపతయా ఫలతీతి న వైషమ్యాదికమస్తి-పూతనాశకటయమళార్జునధేనుకకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికకోసలకంసాదివిషయస్య నిగ్రహస్యాన్తత స్తేషాం నిరతిశయపురుషార్థరూపముక్తిహేతుత్వాదర్శనాదితి భావః యత ఏవ-మత ఏవ-త్వయి వైషమ్యాదిరహితే-తదాపాదయతాం నృణాం, మతిరేవ విషమేత్యాహ ॥ నయస్యేతి ॥ కర్హిచిదపి దయితః ప్రియో-ద్వేష్యశ్చ-నాస్తి యస్మిన్-నృణాం మతిర్విషమా-రజస్తమోన్వయాదయథార్థా, భవతి-నృణాం విడమ్బనమీహమానస్యేత్యనేన, నరచేష్టానుకారమాత్రమేవ-నతు సర్వథా తత్సజాతీయచేష్టితం,, జన్మకర్మచ మే దివ్య,, మితి భగవతైవోక్తత్వాదితి సూచితమ్ ॥ ౨౯ ॥ విడమ్బనత్వమేవాన్యథాఽనుపపత్త్యా ద్రఢయతి॥ జన్మేతి ॥ అజస్య జన్మరహితస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య-అకర్తుః ప్రాచీనకర్మానురూపప్రవృత్తబుద్ధ్యధీనకర్మరహితస్య-ఆత్మనః సర్వాన్తరాత్మన స్తవ తిర్యగాదిషు-జన్మ - తత్సజాతీయం కర్మ చేతి-య-త్తదత్యన్తవిడమ్బనమేవ - అన్యథా అజస్యాకర్తురాత్మనశ్చ తన్న ఘటత ఇతి భావః॥ తత్ర తిర్యక్షు వరాహాదిషు, ఋషిషు భార్గవాత్రేయకార్దమాదిషు, నృషు రాఘవయాదవాదిషు, యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదిషు·

కలిః ॥ ౨౮ ॥ న వేద కశ్చిద్భగవంశ్చికీర్షితం తవేహమానస్య నృణాం విడమ్బనమ్ ।న యస్య కశ్చిద్దయితోఽస్తి కర్హిచి ద్ద్వేష్యశ్చ యస్మిన్విషమా మతిర్నృణామ్ ॥ ౨౯ ॥ జన్మ కర్మ చ విశ్వాత్మన్నజస్యాకర్తురాత్మనః ।తిర్యఙ్నృషిషు యాదస్సు తదత్యన్తవిడమ్బనమ్ ॥ ౩౦ ॥ గోప్యాదదే త్వయి కృతాగసి దామ తావద్యా తే దశాశ్రుకలిలాఞ్జనసంభ్రమాక్షమ్ । వక్త్రం నినీయ భయభావనయా స్థితస్య సా మాం విమోహయతి భీరపి యద్బిభేతి ॥ ౩౧ ॥ కేచిదాహురజం జాతం పుణ్యశ్లోకస్య కీర్తయే । యదోః ప్రియస్యాన్వవాయే మలయస్యేవ చన్దనమ్ ॥ ౩౨ ॥ అపరే వసుదేవస్య దేవక్యాం యాచితోఽభ్యగాత్ । అజస్త్వమస్య క్షేమాయ వధాయ చ సురద్విషామ్ ॥ ౩౩ ॥ భారావతారణాయాన్యే భువో నావ ఇవోదధౌ । సీదన్త్యా భూరిభారేణ జాతో హ్యాత్మభువార్థితః ॥ ౩౪ ॥ భవేఽస్మిన్క్లిశ్యమానానామవిద్యాకామకర్మభిః। శ్రవణస్మరణార్హాణి కరిష్యన్నితి కేచన ॥ ౩౫॥ శృణ్వన్తి గాయ

జలౌకస్సు ॥ ౩౦ ॥ విడమ్బనమాత్రం న చేదిదం న ఘటత ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ గోపీతి॥ తావద్యథా త్వయి కృతమాగోఽపరాధో యేన - తథాభూతే సతి - గోపీ యశోదా, దామ-రజ్జు-మాదదే త్వద్బన్ధనార్థం పరిజగ్రాహ- తదా-అశ్రుభిః కలిలం కలుషితం అఞ్జనం యయోస్తే - సంభ్రమే భయసూచకాటోపయుక్తే అక్షిణీ యస్య తద్వక్త్రం, నినీయ ఉన్నీయ, ఉన్నమ్య.అశ్రుకలిలేత్యాది క్రియావిశేషణం వా - అశ్రుకలిలాఞ్జనసంభ్రమాక్షం, యథా తథా - వక్త్రం నినీయ-ప్రాపయ్యేత్యర్థః-యస్మాత్త్వత్తో, భీరపి బిభేతి - తస్య తవ భయభావనయా-భయాభినయేన, స్థితస్య-యా దశా-సా మాం విమోహయతి॥ అత్ర భీశబ్దేన సర్వేషాం భయహేతుర్మృత్యుర్లక్ష్యతే ॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః॥ భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ ఇత్యుక్తవిధస్యాసంభావితభయస్య తవేత్యర్థః, తావద్విమోహయతి, మూఢాం కరోతి, పశ్చాత్తు నరచేష్టానుకారమాత్రమిదమితి జ్ఞాపయతీతి తావచ్ఛబ్దాశయః ॥ ౩౧ ॥ యతో విడమ్బనమాత్రం న తు తాత్త్వికం, అత ఏవ, త్వదవతారప్రయోజననిమిత్తం చేదమేవేతి నిశ్చేతుమశక్తాస్తన్నానాతర్కయన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి పఞ్చభిః ॥ కేచిత్త్వదవతారప్రయోజననిర్ణయాయ ప్రవృత్తానాం మధ్యే - అజమపి త్వాం-ప్రియస్య భక్తస్య పుణ్యశ్లోకస్య యదోః కీర్తయే, తద్వంశే జాతమాహుః, యదువంశకీర్తిజననాయ-తత్ర త్వాం జాతమాహురిత్యర్థః, యథా మలయస్య పర్వతస్య కీర్తయే చన్దనం జాతం వదన్తి తద్వత్ ॥ ౩౨ ॥ అపరే తు అస్య సాధులోకస్య క్షేమాయ సురద్విషాం వధాయ చాజస్త్వం, వసుదేవస్య దేవక్యాం తాభ్యాం పూర్వజన్మని యాచితః, అభ్యగాత్ పుత్రత్వం ప్రాప్త ఇత్యాహుః, వసుదేవస్యేత్యపాదానస్యైవ శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ ॥ ౩౩ ॥ అన్యే తు ఉదధౌ అర్ణవే నావ ఇవ - భూరిభారేణ సీదన్త్యాః క్లిశ్యన్త్యాః భువో భారాపహారాయ, ఆత్మభువా చతుర్ముఖేనాభ్యర్థితో, భగవాన్ జజ్ఞ ఇత్యాహుః ॥ ౩౪ ॥ కేచన తు - అస్మిన్ లోకే- అవిద్యాదిభిః క్లిశ్యమానానాం జనానాం - శ్రవణస్మరణాద్యర్హాణి చేష్టితాని కరిష్యన్ కర్తుం జాత ఇత్యాహురిత్యర్థః, అవిద్యా - దేహాత్మభ్రమాదేర్నిమిత్తమజ్ఞానం-కామస్తన్మూలకశబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మాణి తత్తదనుకూలవ్యాపారాత్మకాని ॥ ౩౫ ॥ అవిద్యాదిభిః క్లిశ్య

మానానాం జనానాం శ్రవణాద్యర్హాణీత్యనేన భగవచ్చేష్టితానాం క్లేశాపహన్తృత్వం సూచితమ్ - తచ్చ-న సాక్షాత్-కింతు-సంసృతినివర్తకభగవచ్చరణారవిన్దసాక్షాత్కా-రావహభక్తియోగసమ్పాదనద్వారేత్యభిప్రాయేణ భగవచ్చేష్టిత శ్రవణాది పరాణామ తచ్చరణామ్బుజసాక్షాత్కారో నాన్యేషామిత్యాహ ॥ శృణ్వన్తీతి ॥ యే జనాస్తవహితం చేష్టితం-శృణ్వన్తి వ కృపాన్ని ధ్యేగృణన్తి శోభిఈపాన్ని ధ్యే-తదుభయాసన్నిధౌచ-స్వయం గాయన్తి స్మరన్తి నన్దన్తి చ - తఏవ- భవప్రవాహస్య సంసారప్రవాహస్యోపరమోయస్మా - త్తస్మాత్త్వావకం త్వదీయం పదామ్బుజమచిరేణపశ్యన్తి ॥ ౩౬ ॥ తదేవం సంస్తుత్యాధునా ప్రయాణముపసంహరేతి సూచయితుం త్వత్పదామ్బుజైకశరణానస్మాక్ - హాతుం-ఉత్సహసే కిమితి కాక్వాహ ॥ అపీతి షడ్భిః „ స్వకృతేస్వార్థే- త్వమపీహితః॥ ఈహితః కిం-ప్రవృత్తః కిమిత్యర్థః-యద్యస్మాత్ - హే ప్రభో-సుహృదోఽనుజీవినోభృత్యాంశ్చ-నోఽస్మానధునా జిహాససి జిహాస్వసి - హాతుమిచ్ఛసి హి-త్యాగానర్హాతాం సూచయితుమాత్మనో విశినష్టి - యేషాం భగవతః పదామ్బుజా, దన్యత్పరాయణం, శ్రేయః ప్రాపకం-ప్రాప్యంచ-నాస్తి, అతఏవ- రాజసు రాజ్ఞాం మధ్యే, జితాంహసాం జితదుఃఖానాం, యేషామన్యత్పరాయణం నాస్తి, తానస్మానిత్యన్వయః ॥ ౩౭ ॥ సర్వమిదం నిష్ఠే తుకయాత్వత్కృపయైవ సంపన్నం న త్వస్మద్గతగుణనిరీక్షణేనేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ కఇతి ॥ నామరూపాభ్యా, ముపలక్షితస్యేతి శేషః, మనుష్యసజాతీయనామరూపాభ్యాముపలక్షితస్య తవ , దర్శనం , హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం ఈశతుః , కరణాధిపస్య క్షేత్రజ్ఞస్య, దర్శనమివ , యర్హి యదా , యేషాం జాతం , తే పాణ్డవాః, వయం-యదుభిస్సహ, కేన కేపి-న కేనాపి త్వద్దర్శనహేతునా గుణేనయుక్తాః , కింతు , త్వత్కృపయైవేత్థం జాతమితి భావః, తే వయం నామరూపాభ్యాం క, ఇతి వాన్వయః, న త్వద్దర్శనహేతునా బుష్యాదినామ్నా తాపసాదిరూపేణ చాన్వితా ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ హే గదాధర , అధునా ఇయం భూమిః, స్వైః

త్రిగృణన్త్యభీక్ష్ణశః స్మరన్తి నన్దన్తి తవేహితం జనాః। తఏవపశ్యన్త్యచిరేణ తావకం భవప్రవాహోపరమం పదామ్బుజమ్ ॥౩౬॥ అప్యద్య నస్త్వం స్వకృతేహిత ప్రభో జిహాససి స్విత్సుహృదోఽనుజీవినః। యేషాం న చాన్యద్భవతః పదామ్బుజాత్పరాయణం రాజసు యోజితాంహసామ్ ॥ ౩౭ ॥ కే వయం నామరూపాభ్యాం యదుభిస్సహ పాణ్డవాః। భవతోఽదర్శనం యర్హి హృషీకాణామివేశితుః॥౩౮॥ నేయం శోభిష్యతే తత్ర యథేదానీం గదాధర। త్వత్పదైరఙ్కితా భాతి స్వలక్షణవిలక్షితైః॥౩౯॥ ఇమే జనపదాస్స్వృద్ధాస్సుపక్వౌషధివీరుధః। వనాద్రినద్యుదన్వన్తో హ్యేధన్తే తవ వీక్షితైః॥౪౦॥ అథ విశ్వేశ విశ్వాత్మన్ విశ్వమూర్తే స్వకేషు మే। స్నేహపాశమిమం ఛిన్ధి దృఢం పాణ్డుషు వృష్ణిషు॥ ౪౧ ॥ త్వయి మేఽనన్యవిషయా మతిర్మధుపతేఽసకృత్। రతిముద్వహతాదద్ధా గఙ్గేవౌఘముదన్వతి॥ ౪౨ ॥ శ్రీకృష్ణ కృష్ణసఖ వృష్ణ్యృషభావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశదహనానపవర్గవీర్య। గోవిన్ద గోద్విజసురార్తిహరావతార యోగేశ్వరాఖిలగురో భగవన్నమస్తే॥ ౪౩ ॥ సూత ఉవాచ॥ పృథయేత్థం కలపదైః పరి

స్వాసాధారణైః , లక్షణైః చిహ్నైః, ధ్వజవజ్రాఙ్కుశాదిరేఖారూపైః , విలక్షితాని, తైః త్వత్పదైరఙ్కితా సతీ భాతి-తథా తత్ర త్వద్గమనానన్తరకాలేన శోభిష్యతే హి ॥ ౩౯ ॥ తవ వీక్షితైరేవ మే జనపదా దేశాః - అధునా - స్వృద్ధాః సుసమృద్ధాః - స్వృద్ధత్వమేవాహ ॥ సుపక్వౌషధ్యో వీరుధః గుల్మాని చ యేషు -తథా వనాని చ అద్రయశ్చ నద్యశ్చ ఉదన్వన్తః జలాకరాశ్చ వర్ధన్తే హి ॥ ౪౦ ॥ మదభిప్రాయం జానాస్యేవేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయన్నాహ ॥ అథేతి॥ అథశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః , హే విశ్వేశ సర్వాన్తఃకరణనియన్తః, హే విశ్వాత్మన్ సర్వాన్తరాత్మన్ , హే విశ్వశరీరక స్వకేషు పాణ్డవేషు-మేమయి - విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః , వృష్ణిషు చ మం దృఢం స్నేహ ఏవ పాశః తం ఛిన్ధి-అథ-ఛిన్ధి కిం,„ యద్వా „ వృష్ణిషు పాణ్డవేషు చ-త్వత్స్నేహపాశః. త్వయి తు మత్స్నేహపాశః - ఇత్యభిప్రాయేణ మేఇత్యుక్తమ్ ॥ ౪౧ ॥ తదేవవ్యఞ్జయన్తీ ప్రార్థయతే ॥ త్వయీతి ॥ హే మధుపతే, యాదవానామేవ మాధవా ఇతి నామాన్తరం , తచ్చనవమేస్ఫుటీభవిష్యతి ॥ త్వయి , అనన్యవిషయా త్వదితరావిషయా , మమ మతిః-అసకృత్ -అద్ధా-తత్త్వతః, ఉదన్వతి సముద్రే, గఙ్గాజలౌఘమివ ఉద్వహతాత్ -యథా గఙ్గా సముద్రమప్రాప్య న స్వజలౌఘం వోఢుంతృష్ణా సముద్రం ప్రాప్యైవ స్వజలౌఘం వహతి , ఏవం త్వామప్రాప్య రతిస్తుమతృమామే మతి-స్త్వయ్యేవ రతిముద్వహతామిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ స్వాభిప్రేతవిజ్ఞప్త్యనుమతా,, అఞ్జలిపరమాముద్రాం క్షిప్రం దేవ ప్రసాదినీత్యుక్తవిధా ఇతి రేవోపాయోన తత్త్వోఽన్యోస్తీత్యభిప్రాయేణ - కేవలమనితరసాధారణగుణవిశిష్టం సంబోధ్య నమస్కరోతి ॥ కృష్ణేతి ॥ హే శ్రీకృష్ణ సర్వలోకసుఖకర-కృష్ణోఽర్జునస్తస్య సఖా కృష్ణసఖః తస్య సమ్బోధనం, వృష్ణీనామృషభః శ్రేష్ఠః అవనిద్రుహాం అవన్యుపలక్షితలోకోపద్రవకారిణాం రాజన్యానాం వంశస్య దహనం , యథా వేణూనాం దహనోఽగ్నిస్తానశేషేత్ యద్వా రాజన్యకులనాశకం - అనపవర్గమనన్తం వీర్యం యస్య- హే గోవిన్ద గవాం ద్విజానాం సురాణాంచార్తిహారోఽవతారో యస్య-యోగేశ్వర సూక్ష్మదర్శిన్ , అఖిలగురో హితోపదేష్టః ॥ ౪౩ ॥ ఇత్థం కలాని మధురాణి పదాని వచాంసి, తైః

పృథయా కున్త్యా కర్త్ర్యా పరిణూతః పరిగీతో ఽఖిలోదయో మహిమా యస్య సః - వైకుణ్ఠః శ్రీకృష్ణః, మాయయా మహాసాశ్చర్యశక్త్యా, లోకం మోహయన్నివ, మన్దమీషజ్జహాస సహసితవాన్, మన్దమితి క్రియావిశేషణమ్ ॥ ౪౪ ॥ తావత్ స్వపురం యాతుముద్యుక్తో భగవాన్, తాం పృథాం, అన్యస్త్రియశ్చ, బాఢమిత్యామన్త్ర్య అఙ్గీకారపూర్వకమనుజ్ఞాప్య - ప్రేమ్ణా - రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణచ - నివారితః. గజసాహ్వయం హస్తినపురమేవ ప్రావిశత్ ॥ ప్రవిశ్యేతి పాఠే ప్రవిశ్య తత్రైవ కంచిత్కాలమువాసేతి శేషః ॥ ౪౫ ॥ తదా ఈశ్వరేహాజ్ఞైః ఈశ్వరచేష్టాభిజ్ఞైః వ్యాసాద్యైః - రద్భుతం కర్మ చేష్టితం యస్య తేన - కృష్ణేన భగవతా చ - ఇతిహాసైః ప్రతిబోధితో ధర్మసుతః శుచార్పితః బన్ధునాశజశుచార్పితః - నాన్వబుధ్యత - కాలస్య గతిరీదృశీతి న విజజ్ఞే ॥ ౪౬ ॥ కింతు - హే విప్రాః బన్ధుషు స్నేహమోహయోః వశం ప్రాప్తః, అత ఏవ - ప్రాకృతేన దేహతదనుబన్ధ్యాదిప్రవణేనా - త్మనా మనసా - సుహృదాం వధమేవ చిన్తయన్ ధర్మసుతో రాజా బ్రవీత్ ॥ ౪౭ ॥ తదేవాహ - యావత్సమాప్తి । అహో దురాత్మనో మమ - హృది రూఢమజ్ఞానం పశ్యత, తదేవ దర్శయతి ॥ పారక్యస్య శ్వసృగాలాదిభక్ష్యస్య, దేహస్యైవ దేహసుఖార్థమేవ, మే - మయా, బహ్వ్యః అక్షౌహిణీః అక్షౌహిణ్యో, హతాః ॥ ౪౮ ॥ బాలాదిద్రుహః బాలాదిహన్తు - ర్మమ - వర్షాయుతానామయుతైరపి, నిరయాన్మోక్షో న హి భవేత్ ॥ ౪౯ ॥ నను, శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధే చాప్యపలాయనమ్, ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్క్షత్రియస్య న విద్యతే ॥ ఇత్యాది శాస్త్రైర్ధర్మ్యయుద్ధస్యధ

ణూతాఖిలోదయః । మన్దం జహాస వైకుణ్ఠో మోహయన్నివ మాయయా ॥ ౪౪ ॥ తాం బాఢమిత్యుపామన్త్ర్య ప్రావిశద్గజసాహ్వయమ్ । స్త్రియశ్చ స్వపురం యాస్యన్ ప్రేమ్ణా రాజ్ఞా నివారితః ॥ ౪౫ ॥ వ్యాసాద్యైరీశ్వరేహాజ్ఞైః కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా । ప్రబోధితో పీతిహాసైర్నాబుధ్యత శుచార్పితః ॥ ౪౬ ॥ ఆహ రాజా ధర్మసుతశ్చిన్తయన్ సుహృదాం వధమ్ । ప్రాకృతేనాత్మనా విప్రాః స్నేహమోహవశం గతః ॥ ౪౭ ॥ అహో మే పశ్యతాజ్ఞానం హృది రూఢం దురాత్మనః । పారక్యస్యైవ దేహస్య బహ్వ్యో మేఽక్షౌహిణీర్హతాః ॥ ౪౮ ॥ బాలద్విజసుహృన్మిత్రపితృభ్రాతృగురుద్రుహః । న మే స్యాన్నిరయాన్మోక్షో హ్యపి వర్షాయుతాయుతైః ॥ ౪౯ ॥ నైనో రాజ్ఞః ప్రజాభర్తుర్ధర్మయుద్ధే వధో ద్విషామ్ । ఇతి మే న తు బోధాయ కల్పతే శాసనం వచః ॥ ౫౦ ॥ స్త్రీణాం మద్ధతబన్ధూనాం ద్రోహో యోఽసావిహోత్థితః । కర్మభిర్గృహమేధీయైర్నాహం కల్పో వ్యపోహితుమ్ ॥ ౫౧ ॥ యథా పఙ్కేన పఙ్కాంభః సురయా వా సురాకృతమ్ । భూతహత్యాం తథైవైకాం న యజ్ఞైర్మార్ష్టుమర్హతి ॥ ౫౨ ॥ ********

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ప్రథమస్కన్ధేఽష్టమోధ్యాయః. ************

ర్మత్వాఽవబోధనా - త్తత్ర హతాన్ప్రతి కిం శోచసీత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ ప్రజాభర్తుః ప్రజాపోషణాధికృతస్య - రాజ్ఞో, ద్విషాం వధో - ధర్మాదనపేతః, నైనః న పాపం కింతు, ధర్మ మేవేతి యదనుశాసనాత్మకం, వచో భగవద్వచ - స్తన్మమ బోధాయ వివేకాయ - న కల్పతే - వివేకం జనయితుం న సమర్థమిత్యర్థః - ధర్మ్యయుద్ధస్య ధర్మత్వేపి - తదనుబన్ధితయా మహతః పాపస్యైవ ప్రాప్తత్వాదితి భావః ॥ ౫౦ ॥ నను, ధర్మార్థం యతమానస్యావర్జనీయతయా ప్రసక్తమపి పాపం - వర్ణాశ్రమధర్మైరపోహితుం శక్యమేవ, ధర్మేణ పాపమపనుదతీతి శాస్త్రాదిత్యత ఆహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ మయా హతా బన్ధవః పతయో యాసాం తాసాం - స్త్రీణాం - యోఽసౌ ద్రోహః - తద్విషయకో యో ద్రోహః పాపాత్మకః - ఇహ - ధర్మయుద్ధే ప్రవృత్తే మయ్యుత్థిత - స్తమహం గృహమేధీయైః గృహాశ్రమిణః కర్తవ్యైర్ధర్మైః, వ్యపోహితుం - న కల్యః న ప్రభుః - బహుకాలానుభావ్యఫలో విపులో ద్రోహో ఽల్పకాలసిద్ధైర్గృహమేధీయైః కర్మభిః నాపోహితుం కల్యః, కర్మణా కర్మనిర్హారశ్చాయుక్త ఇతి భావః ॥ ౫౧ ॥ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ పఙ్కాజ్గం సపఙ్కమజ్గం, పఙ్కేనైవ యథా - మార్ష్టుం శోధయితుం నార్హతి - లోకః - యథా చ - సురాకృతం సురాకలితదోషదూషితం భాణ్డం, పునస్సురయైవ మార్ష్టుం నార్హతి - తథా - యజ్ఞైరేకామపి భూతహత్యాం - న మార్ష్టుం, అర్హతి, పఙ్కాజ్గ ఇతి పాఠే, పఙ్కాక్తపాదాద్యవయవః పుమాన్, పఙ్కేనైవాత్మానం మార్ష్టుం నార్హతి, తద్వదిత్యర్థః - పఙ్కాంభమితి ద్వితీయాన్తపాఠే పఙ్కస్యాంభో యస్మిన్, తదజ్గం - పఙ్కేన మార్ష్టుం నార్హతి తద్వత్ ॥ ౫౨ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః. ************************

పా ॥ ప్రవిశ్య గజసాహ్వయమ్. * పా ॥ పఙ్కేన పఙ్కాజ్గః. పా ॥ పఙ్కాజ్గమ్.

తతః, ఇతీత్థం, ప్రజాద్రోహాద్భీతో, యుధిష్ఠిరః స్వర్గ్యాన్ ధర్మాన్ బోద్ధుమిచ్ఛయా, విశసనం విశసితా హింసితా యత్ర బన్ధవస్తద్విశసనం, కురుక్షేత్రం, ప్రాయాత్। ప్రతస్థే విశసనం వినశనమపి ॥ యత్ర దేవవ్రతో భీష్మోఽపతత్ - భీష్మాద్ధర్మాన్ బోద్ధుం ప్రయయావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదా తస్య యుధిష్ఠిరస్య భ్రాతరో భీమాదయః సర్వే - సన్తోఽశ్వా యేషాం తైః - స్వర్ణభూషితైః - రథైః - రన్వగచ్ఛన్ - తథా, హే విప్రాః - వ్యాసధౌమ్యాదయశ్చాన్వగచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హే విప్రర్షే, సధనంజయః సార్జునో భగవాన్ శ్రీకృష్ణోఽపి రథేనాన్వగచ్ఛత్ ॥ తదా స నృపో యుధిష్ఠిరో వ్యరోచత - యథా గుహ్యకైర్యక్షైః కుబేరః - తద్వత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ దివః స్వర్గాత్ చ్యుతమమరమివ స్థితం భూమౌ నిపతితం భీష్మం - దృష్ట్వా సానుగాః సభృత్యాః, పాణ్డవాశ్చక్రిణా శ్రీకృష్ణేన సహ ప్రణేముః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్ర భరతపుంగవం భరతవంశశ్రేష్ఠం భీష్మం ద్రష్టుం దేవర్షిప్రభృతయః ఆసన్ ఆగత్య స్థితవన్తః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తానేవ కాంశ్చిదాహ ॥ పర్వత ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ రేణుకాసుతో భార్గవరామః, కౌశికో విశ్వామిత్రః ❁ ॥౬॥౭॥ ❁ హే బ్రహ్మన్ అన్యే - బ్రహ్మరాతః శుకః ఆదిర్యేషాం తే అమలా మునయః - శిష్యైరుపేతాః కశ్యపాదయశ్చాజగ్ముః ❁ ॥౮॥ ❁ తాన్ బ్రహ్మర్షిప్రభృతీన్ సర్వాన్ సమేతాన్ సముదితాన్, ఉపలభ్యాభిజ్ఞాయ - ధర్మజ్ఞో దేశకాలవిభాగజ్ఞశ్చ - వసూత్తమో భీష్మః, యథార్హం పూజయామాస - పూర్వజన్మని వసుత్వాద్వసూత్తమ ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ తథా కృష్ణం చ - తత్ప్రభావాభిజ్ఞో హృదిస్థం పూజయామాస ధ్యానేన హృదిస్థం కృత్వా మానసైరుపచారైః పూజయామాసేత్యర్థః, క

సూత ఉవాచ ॥ ఇతి భీతః ప్రజాద్రోహాత్స్వర్గ్యధర్మబుభుత్సయా । తతో వినశనం ప్రాగాద్యత్ర దేవవ్రతోఽపతత్ ॥ ౧ ॥ తదా తే భ్రాతరస్సర్వే సదశ్వైస్స్వర్ణభూషితైః । అన్వగచ్ఛన్ రథైర్విప్రా వ్యాసధౌమ్యాదయస్తథా ॥ భగవానపి విప్రర్షే రథేన సధనంజయః । స తైర్వ్యరోచత నృపః కుబేర ఇవ గుహ్యకైః ॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా నిపతితం భూమౌ దివశ్చ్యుతమివామరమ్ । ప్రణేముః పాణ్డవా భీష్మం సానుగాస్సహ చక్రిణా ॥ ౪ ॥ తత్ర బ్రహ్మర్షయస్సర్వే దేవర్షయశ్చ సత్తమ । రాజర్షయశ్చ తత్రాసన్ ద్రష్టుం భరతపుఙ్గవమ్ ॥ ౫ ॥ పర్వతో నారదో ధౌమ్యో భగవాన్బాదరాయణః । బృహదశ్వో భరద్వాజస్సశిష్యో రేణుకాసుతః ॥ ౬ ॥ వసిష్ఠ ఇన్ద్రప్రమదస్త్రితో గృత్సమదోఽసితః । కక్షీవాన్ గౌతమోఽత్రిశ్చ కౌశికోఽథ సుదర్శనః ॥ ౭ ॥ అన్యే చ మునయో బ్రహ్మన్ బ్రహ్మరాతాదయోఽమలాః । శిష్యైరుపేతా ఆజగ్ముః కశ్యపాఙ్గిరసాదయః ॥ ౮ ॥ తాన్ సమేతాన్ మహాభాగానుపలభ్య వసూత్తమః । పూజయామాస ధర్మజ్ఞో దేశకాలవిభాగవిత్ ॥ ౯ ॥ కృష్ణం చ తత్ప్రభావజ్ఞ ఆసీనం జగదీశ్వరమ్ । హృదిస్థం పూజయామాస మాయయోపాత్తవిగ్రహమ్ ॥ ౧౦ ॥ పాణ్డుపుత్రానుపాసీనాన్ ప్రశ్రయప్రేమసంగతాన్ । అభ్యాచష్టానురాగాస్రైరన్ధీభూతేన చక్షుషా ॥ ౧౧ ॥ అహో కష్టమహోఽన్యాయ్యం యద్యూయం ధర్మనన్దన । జీవితుం నార్హథ క్లిష్టం విప్రధర్మాచ్యుతాశ్రయాః ॥ ౧౨ ॥ సంస్థితేఽతిరథే పాణ్డౌ పృథా బాలప్రజా వధూః । యుష్మత్కృతే బహూన్ క్లేశాన్ ప్రాప్తా తోకవతీ ముహుః ॥ ౧౩ ॥ సర్వం కాలకృతం మన్యే భవతాం చ యదప్రియమ్ । సకాలో యద్వశే లోకో వాయోరివ ఘనావలిః ॥ ౧౪ ॥ యత్ర ధర్మసుతో రాజా గదాపాణిర్వృకోదరః । కృష్ణోఽస్త్రీ గాణ్డివం చాపం సుహృత్కృ

థం భూత - మాసీనం అగ్రత ఉపవిష్టం - జగదీశ్వరం - మాయయా సంకల్పరూపజ్ఞానేనోపాత్తో విగ్రహో యస్య తమ్ ❁ ॥౧౦॥ ❁ తత ఉపాసీనాన్ ఉపవిష్టాన్ - అనువర్తమానాన్ వా - ప్రశ్రయేణ వినయేన ప్రేమ్ణా చ - సంగతాన్ పాణ్డుపుత్రాన్ - అనురాగాస్రైరనురాగజైరశ్రుబిన్దుభిః - అన్ధీభూతేన చక్షుషా - అభ్యాచష్ట - దదర్శోవాచ చ చక్షేరుభయార్థకత్వాదత్ర తన్త్రేణోభయమపి వివక్షితమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తతో ఉక్తిమాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాదశభిః ॥ హే ధర్మనన్దన, అహో ఇదం కష్టం జీవనం - అన్యాయ్యమితి చ్ఛేదః - సన్ధిస్త్వార్షః - ఓదితి ప్రకృతిభావాచిత్యాత్ - యద్యస్మాత్ - విప్రాః ధర్మోఽచ్యుతో భగవాంశ్చ ఆశ్రయో యేషాం తే - విప్రాద్యనువర్తినో యూయం క్లిష్టం కృచ్ఛ్రం యథా తథా జీవితుం నార్హథ ❁ ॥౧౨॥ ❁ అతిరథే పాణ్డౌ సంస్థితే ప్రేతే సతి బాలాః ప్రజాః పుత్రాః యస్యాః సా, వధూశ్చ, పృథా కున్తీ, తోకవతీ అపత్యవతీ సత్యపి - ముహుర్ముహుర్బహూన్ క్లేశాన్ ప్రాప్తా హి ❁ ॥౧౩॥ ❁ భవతాం యదప్రియం దుఃఖం, మధూ - దేతత్సర్వం కాలకృతం మన్యే - కోఽసౌ కాలః, యత్కృతం మదప్రియం తత్రాహ । వాయోర్వశే మేఘపఙ్క్తిరివ - యస్య వశే సర్వో లోకో వర్తతే, స ఏవ కాలః ❁ ॥౧౪॥ ❁ అత్యన్తాసమ్భావితమిదమభవదితి విస్మయతే । యత్రేతి ॥ యత్ర ధర్మసుతాదయస్తత్ర విపదితి తచ్చిత్రమిత్యర్థః - ఆద్యః కృష్ణశబ్దోఽర్జునపరః ద్వితీయస్తు భగవత్పరః - తద్విశేషణం సుహృదితి - ధర్మసుతాదీనాం సుహృత్ - స్త్రీశబ్దేన కృష్ణస్త్రీ ద్రౌపదీ వివక్షితా - ధర్మసుతాదీనామన్యతమ ఏవ సర్వవిపక్షక్షపణక్షమే సతి సమ్భూయ సర్వేషామవస్థానేఽపి విపదభవదిత్యేతదతిచిత్రమితి - ఇదం సర్వం కాలకృతమేవేతి భావః - సుహృత్కృష్ణ ఇత్యనేన - సుహృదపి కృష్ణః - కాలమేవాన్వవర్తతేతి సూచితమ్ ,, ద్రవ్యం కర్మ చ కాలశ్చ స్వ

భావో జీవ ఏవ చ ॥ యదనుగ్రహతస్సన్తి న సన్తి యదుపేక్షయా, ఇత్యుక్తవిధస్య - తత్రాపి భవతామతీవ సుహృదః - కృష్ణస్యాపి సన్నిమిత్తకర్మోద్బోధకకాలానువర్తిత్వాదేవోపేక్షాసంగతిః నాన్యథేత్యాశయః ॥౧౫॥ ననుయద్యశేషలోకస్య కలోఽపి శ్రీకృష్ణాయత్తసత్తాదిమాంశ్చేత్ - తర్హి కాలానువృత్త్యా కిమస్య చికీర్షితమిత్యత్రాహ ॥ నహీతి ॥ హే రాజన్ అస్య కృష్ణస్య విధిత్సితం చికీర్షితం - నకోఽపిపుమాన్ వేద - అవేద్యత్వజ్ఞాపనాయ విధిత్సితం విశినష్టి ॥ యస్య విధిత్సితస్య - జిజ్ఞాసయా యుక్తాః సహితాః - విధిత్సితం జ్ఞాతుం ప్రవృత్తాః కవయో బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తి ॥౧౬॥ అస్త్వేవం ప్రకృతే కిమిత్యత్రాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సర్వలోకస్య కాలాయత్తసుఖాదిమత్త్వాత్ - కాలాదేశ్చ కృష్ణాయత్తత్వాత్ - కృష్ణస్య కాలాద్యనువర్తిత్వాచ్చ - హే భరతర్షభ - ఇదం సుఖదుఃఖాదికం సర్వం - దైవతన్త్రం దైవాయత్తం - వ్యవస్య నిశ్చిత్య - దైవమత్ర కాలకర్మాద్యుద్బోధయితా తదనువర్తీ చేశ్వరః కృష్ణో వివక్షితః - తస్య దైవస్యానువిహితః - తస్యేతి కర్తరి షష్ఠీ - తేన ప్రవర్తిత - స్త్వం - హే ప్రభో హే నాథ - అనాథాః ప్రజాః - పాహి పాలయ ॥౧౭॥ ఏవం తమనుశాస్య లోకానుగ్రహకామ్యయా శ్రీకృష్ణయాథాత్మ్యమావేదయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః శ్రీకృష్ణః - సాక్షాద్భగవాన్ షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః - ఆద్యో జగత్కారణభూతః - పరమపురుషో నారాయణ ఏవ సన్ - మాయయా - లోకం మోహయన్ - గూఢః తిరోధాపితస్వకీయవేషః - వృష్ణిషు యాదవేషు - చరతి - కశ్చిద్యాదవ ఇవానుకరోతి ॥౧౮॥ త్వమేవ ఇమమిత్థం జానాసి - కిమన్యోఽపీత్యత్రాహ ॥ అస్యేతి ॥ అస్య కృష్ణస్య - గుహ్యతమమనుభావం మాహాత్మ్యం - హే నృప - భగవాన్ ఉత్పత్తిప్రళయాద్యభిజ్ఞః - శివో వేద - తథా దేవర్షిర్నారదో - భగవాన్ కపిలశ్చ - వేద ॥౧౯॥ శివాదయస్త్వేవం విదుః త్వం త్వన్యథా జానాసి - తథాపి న తస్య తత్కృతం వైషమ్యమస్తీత్యాహ ॥ యమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యం కృష్ణం, మాతులేయం మాతులపుత్రం - ప్రియం ప్రీతివిషయం చ - మిత్రం స్వతుల్యం చ - సుహృత్తమం మహోపకారకం చ - మన్యసే -

---

ష్ణస్తతోఽవిపత్ ॥౧౫॥ న హ్యస్య కర్హిచిద్రాజన్ పుమాన్వేద విధిత్సితమ్ । యద్విజిజ్ఞాసయాయుక్తా ముహ్యన్తి కవయోఽపి హి ॥౧౬॥ తస్మాదిదం దైవతన్త్రం వ్యవస్య భరతర్షభ । తస్యానువిహితోఽనాథా నాథ పాహి ప్రజాః ప్రభో ॥౧౭॥ ఏష వై భగవాన్సాక్షాదాద్యో నారాయణః పుమాన్ । మోహయన్మాయయా లోకం గూఢశ్చరతి వృష్ణిషు ॥౧౮॥ అస్యానుభావం భగవాన్వేద గుహ్యతమం శివః । దేవర్షిర్నారదస్సాక్షాద్భగవాన్ కపిలో నృప ॥౧౯॥ యం మన్యసే మాతులేయం ప్రియం మిత్రం సుహృత్తమమ్ । అకరోస్సచివం దూతం సౌహృదాదథ సారథిమ్ ॥౨౦॥ సర్వాత్మనస్సమదృశో హ్యద్వయస్యానహంకృతేః । తత్కృతం మతివైషమ్యం నిరవద్యస్య న క్వచిత్ ॥౨౧॥ తథాప్యేకాన్తభక్తేషు పశ్య భూపానుకమ్పితమ్ । యన్మేఽసూంస్త్యజతస్సాక్షాత్కృష్ణో దర్శనమాగతః ॥౨౨॥ భక్త్యావేశ్య మనో యస్మిన్వాచా యన్నామ కీర్తయన్ । త్యజన్ కళేబరం యోగీ ముచ్యతే కా-

---

యం చ - త్వం సచివం మన్త్రిణం చ - కదాచిద్దూతం - కదాచిత్సౌహృదాతిశయాత్సారథిం - చాకరోః కృతవానసి । తస్యానుభావం భగవాన్ శివో వేదేతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౦ ॥ యద్యప్యేవమన్యసే అకరోశ్చ - తత్కృతం దౌత్యసారథ్యాదిక్రియాకృతం - మతివైషమ్యం కదాచిదప్యస్య న విద్యతే । మతివైషమ్యాభావే హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ సర్వాత్మన ఇతి ॥ సర్వాత్మనః - మాతులేయాదీన్మన్యమానస్య దూతం, సారథిం చ కుర్వతః స్తనాప్యన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ మాతత్వాదికరణాయత్త్వమపి చోదయత ఇతి భావః ॥ అథాప్యనవద్యస్య నియామ్యగతావద్యాసంస్పృష్టస్య, తత్ర హేతు - రనహంకృతేః దేహాత్మభ్రాన్తిరహితస్య - కించాద్వయస్య ద్వితీయవస్తురహితస్య, స్వవ్యాప్యస్వతన్త్రవస్తురహితస్యేత్యర్థః ॥ అత ఏవ సమదృశః, సర్వమపి ప్రకృతిపురుషాద్యాత్మకముచ్చావచం స్వశరీరతయా స్వనియామ్యతయా చైకరూపం పశ్యతః, ఉక్తగుణవిపరీతస్యైవ హి పుంసో - మతివైషమ్యమితి భావః ॥ ౨౧ ॥ సర్వాత్మన ఇత్యనేన సర్వస్య తత్ప్రీతివిషయత్వమవగతం, శరీరం హ్యాత్మనః ప్రీతివిషయం - యద్యపి సర్వం చిదచిదాత్మకం జగచ్ఛరీరభూతం ప్రియం కృపావిషయం చ, తథాపి క్షేత్రజ్ఞానుజిఘృక్షయా - జగద్వ్యాపారే ప్రవృత్తస్య స్వస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రాపేక్షిణస్స్వానువర్తినోఽసితరాం ప్రియాః కృపావిషయాశ్చేతి, తదేవ దర్శయితుం భక్తస్య మమ మూర్ధ్నో మమ చక్షుర్విషయం గత ఇత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ యద్యపి, సర్వాత్మా సమదర్శీ చ, తథాపి - హే భూప, ఏకాన్తభక్తేషు అనన్యప్రయోజనభక్తేషు, అనుకమ్పితం అనుకంపాస్య సంజాతేత్యనుకమ్పితః, తారకాదిత్వాదితచ్ ॥ అనుకమ్పాయుక్తం, పశ్య అవేహి - తత్ర లిఙ్గమాహ, యద్యస్మాత్కృష్ణః అసూన్ ప్రాణాన్, త్యజతః త్యక్తుముద్యుక్తస్య, మమ - సాక్షాద్దర్శనం ప్రాప్తః ॥ ౨౨ ॥ కిం తవ తద్దర్శనజం ఫలమిత్యత్రాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ యస్మిన్ భక్త్యా మనో నివేశ్య, వాచా - యస్య భగవతో నామమాత్రమేవ కీర్తయన్, కళేబరం త్యజన్, యోగీ - కామకర్మభిః, కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదివిషయాః, స్తైషాం - నిమిత్తభూతైః కర్మభిః - పుణ్యపాపాత్మకైః, కామైః కర్మభిశ్చేతి వా - ముచ్యతే సంసృతిబన్ధాన్ముచ్యత ఇత్యర్థః - యచ్ఛబ్దస్య, స కృష్ణ ఇత్యధ్యాహృతతచ్ఛబ్దవతా పూర్వేణాన్వయః - స దేవ

ఇత్యుత్తరేణవా - నామకీర్తనమేవ-కామకర్మవిమోచనద్వారానిశ్శ్రేయసఫలకం-కిముసాక్షాద్దర్శనమితిభావః ❁ ॥౨౩॥ ❁ యతఏవమతోయావత్ప్రియాణంభగవాన్ప్రతీక్షతామితి ప్రార్థయతే ॥సఇతి॥ యావదిదంకళేబరం-హినోమిత్యజామి, యావద్భిభర్మీతిభావః । తావత్ప్రసన్నేనహాసేన,అరుణలోచనాభ్యాంచ,ఉల్లసన్ముఖామ్బుజంయస్య-సచతుర్భుజో- భగవాన్కృష్ణః,దేవో, ధ్యానపథఃధ్యానవిషయభూతస్సన్ , ప్రతీక్షతాం-చక్షుష్పథత్వం ప్రాప్తఏవేతి,ధ్యానపథోపిభవత్విత్యభిప్రాయేణధ్యానపథఇత్యుక్తం ,, యద్వా ,, ద్విభుజత్వేనధ్యానపథోభవత్విత్యభిప్రాయేణతదుక్తిః-తత్రత్వానాంద్విభుజత్వేన చక్షుష్పథోపి , స్వస్యచతుర్భుజత్వేన, చక్షుష్పథ- స్తైనైవరూపేణధ్యానపథోప్యస్త్విత్యభిప్రాయేణవా-ధ్యానపథశ్చచతుర్భుజఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తద్భీష్మవచోనిశమ్య యుధిష్ఠిరశ్శరపఞ్జరేశయానంభీష్మం , ఋషీణాంశృణ్వతాంస తాం , నానావిధాన్ధర్మానపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ధర్మాన్విశినష్టి ॥ పురుషస్యభావః-జ్ఞత్వాజ్ఞత్వశక్తత్వాఽశక్తత్వాదిరూపస్తదనురూపేణవిహితాన్కర్తవ్యతయావిధిచోదితాన్ , యథావర్ణం - యథాశ్రమం-బ్రాహ్మణాదివర్ణానాంబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమాణాంచయోగ్యాన్ , యోగ్యార్థయథాశబ్దస్యావ్యయీభావః , వైరాగ్యరాగావకామకామౌ, తావేవోపాధీ , తాభ్యాం , ఆమ్నాతా , నుభయలక్షణాన్ ఉభయవిధాన్ , ప్రవృత్తినివృత్తిభేదభిన్నాన్ యథైకస్యైవాగ్నిహోత్రాదికర్మణో,ఽగ్నిహోత్రంజుహుయాత్స్వర్గకామః - యావజ్జీవమగ్నిహోత్రంజుహుయా , దితిస్వర్గాధికారజీవనాధికారరూపాభ్యాముపాధిభ్యామేవభేదః , ఏవంవైరాగ్యరాగోపాధిభ్యాంప్రవృత్తిధర్మత్వేననివృత్తిధర్మత్వేనచామ్నాతాన్ , వస్తుతఏకరూపాన్ - వర్ణాశ్రమాదిధర్మానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁

మకర్మభిః ॥౨౩॥ సదేవదేవోభగవాన్ప్రతీక్షతాంకళేబరంయావదిదంహినోమ్యహమ్ । ప్రసన్నహాసారుణలోచనోల్లసన్ముఖామ్బుజోధ్యానపథశ్చతుర్భుజః ॥౨౪॥ సూతఉవాచ ॥ యుధిష్ఠిరస్తదాకర్ణ్యశయానంశరపఞ్జరే।అపృచ్ఛద్వివిధాన్ధర్మానృషీణామనుశృణ్వతామ్ ॥౨౫॥ పురుషస్వభావవిహితాన్ యథావర్ణంయథాశ్రమమ్ । వైరాగ్యరాగోపాధిభ్యామామ్నాతోభయలక్షణాన్ ॥౨౬॥ దానధర్మాన్రాజధర్మాన్మోక్షధర్మాన్విభాగశః । స్త్రీధర్మాన్భగవద్ధర్మాన్సమాసవ్యాసయోగతః ॥ ౨౭ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాంశ్చసహోపాయాన్యథామునే । నానాఖ్యానేతిహాసేషువర్ణయామాసతత్త్వవిత్ ॥౨౮॥ ధర్మాన్ప్రవదతస్తస్యసకాలఃప్రత్యుపస్థితః । యోయోగినశ్ఛన్దమృత్యోర్వాఞ్ఛితస్తూత్తరాయణః ॥ ౨౯ ॥ తదోపసంహృత్యగిరస్సహస్రణీర్విముక్తసఙ్గంమనఆదిపూరుషే । కృష్ణేలసత్పీతపటేచతుర్భుజేపురస్థితేమీలితదృగ్వ్యధారయత్ ॥౩౦॥ విశుద్ధయాధారణయాహతాశుభస్తదీక్షయైవాశుగతాయుధవ్యథః । నివృత్తసర్వేన్ద్రియవృత్తివిభ్రమస్తుష్టావజన్యంవిసృజన్జనార్దనమ్ ॥౩౧॥ శ్రీభీష్మఉవాచ॥ ఇతిమతిరుపకల్పితావితృష్ణాభగవతిసాత్వతపుఙ్గవేవిభూమ్ని

ఆమ్నాతానిత్యనేనవైదికధర్మానపృచ్ఛదితిసూచితం ।తథాస్మార్తధర్మానపృచ్ఛదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ దానధర్మానితి ॥ రాజధర్మాః,నీతిశాస్త్రోక్తాః, మోక్షధర్మాఃపఞ్చరాత్రాదితన్త్రోక్తాః,తత్రాప్యవాన్తరభేదాభిప్రాయేణపురుషస్వభావభేదాభిప్రాయేణచవిభాగశఇత్యుక్తమ్-భగవద్ధర్మాస్తచ్ఛ్రవణకీర్తనాదయః,సమాసవ్యాసయోగతఃసంక్షేపవిస్తారాభ్యాంయుక్తాఃశాస్త్రేషుప్రతిపాద్యతయేతిసమాసవ్యాసయోగాః,సార్వవిభక్తికస్తసిః-సమాసవ్యాసయోగాన్,,యద్వా ,,సమాసవ్యాసయోగాత్సంక్షేపయోగాద్విస్తరయోగాచ్చాపృచ్ఛత్సంక్షిప్తత్వేనవిస్తృతత్వేనచాపృచ్ఛదిత్యర్థః ❁ ॥౨౭॥ ❁ ద్వితీయాన్తానాంవర్ణయామాసేత్యుత్తరత్రాన్వయః-హేమునే-సహోపాయాఃససాధనాః,ధర్మార్థకామమోక్షానపి,యథావన్నానావిధేష్వాఖ్యానేష్వితిహాసేషుచ,యస్తత్త్వం,తద్విత్,భీష్మోవర్ణయామాస ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంప్రష్టాన్ధర్మాన్,ప్రవదతః-యోగినః-ఛన్దమృత్యోఃస్వచ్ఛన్దానుసారీమృత్యుర్యస్య తథా-భీష్మస్య-యోవాఞ్ఛిత,ఉత్తరాయణః-సకాలఃప్రత్యుపస్థితః,,యద్వా,,తస్యసకాలఃప్రత్యుపస్థితః,యఃఛన్దమృత్యోర్యోగినః-వాఞ్ఛితః,సచాపికః,ఉత్తరాయణ ఇతివాన్వయః ❁ ॥౨౯॥ ❁ తదేతి॥ యదాసకాలఃప్రత్యుపస్థితః-తదా-సహస్రణీఃసహస్రాణాం కురుపాణ్డవాదిరూపాణాంనాయకః-సహస్రంస్వవంశ్యానాంనయతిసద్గతింప్రాపయతీతివా-సభీష్మః గిరఃఉపసంహృత్యవిరమ్య , ముక్తఃసఙ్గోదేహతదనుబన్ధ్యాదిసఙ్గోయస్య,తన్మనః-పురఃస్థితే-లసన్తౌపీతౌపిశఙ్గౌపటౌయస్య,తస్మిన్కృష్ణే-వ్యధారయత్,కథంభూతః ,నిమీలితేదృశౌదృష్టీయేనసః-నిమేషణమప్యకుర్వన్కృష్ణమేవపశ్యన్-తద్విగ్రహధ్యానైకప్రవణంచిత్తమకరోదిత్యర్థః ❁ ॥౩౦॥ ❁ విశుద్ధయాధారణయాభగవద్విగ్రహానుధ్యానాత్మికయా,హతంనిరస్తంఅశుభం భగవత్ప్రాప్తివిలమ్బావహం ప్రారబ్ధంయస్య-తదీక్షయైవభగవద్దర్శనేనైవ-ఆశు-గతానిరస్తాఆయుధప్రహారజావ్యథాయస్య- నివృత్తాఃసర్వేషామిన్ద్రియాణాంవృత్తయోవిభ్రమః దేహాత్మాదిభ్రమశ్చయస్య సః-భీష్మో-జన్యంశరీరం-విసృజన్జనార్దనంతుష్టావ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ స్తుతిమే

వాహ ॥ ఇతీత్యాదిభిరేకాదశభిః॥ తావత్పరమవ్యోమస్థం వేదాన్తవేద్యం దివ్యాత్మస్వరూపం ప్రకృత్య తావతారరూపం తత్ప్ర యోజనం చానుసన్ధాయ తస్మిన్ స్వమతిదార్ఢ్యం ప్రార్థయతే । ఇతీతి ॥ ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణ-మమ-మతిర్భగవతి-వితృష్ణా అనలం బుద్ధిరహితా సతీ-ఉపకల్పితా ప్రతిష్ఠితా భవతు, యద్వా „ ఇతి హైతౌ, మతిర్వితృష్ణా-ఇతియస్మాత్తస్మాద్భగవత్యుపకల్పితా-భవత్విత్యర్థః-కథంభూతే-సాత్వతపుఙ్గవే సాత్వతానాం యాదవానాం పుఙ్గవే-శ్రేష్ఠే-భాగవతానాం-నాయకే వా-విభూమ్ని విలక్షణే భూమ్ని-వాగాదిభ్యః ప్రాణశబ్దవాచ్యాజ్జీవాచ్చ విలక్షణే-అపరిచ్ఛిన్నే భూమశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః „ భూమా త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యః యో వై భూమా తత్సుఖం నాల్పే సుఖమస్తి „ ఇతి హి శ్రూయతే, తదాహ, స్వసుఖముపగత ఇతి ॥ స్వం స్వాభావికం, సుఖం, ఉపగతవతి-అపరిచ్ఛిన్నస్వాభావికానన్దశాలినీత్యర్థః -క్వచిద్దేశే-విహర్తుం, ప్రకృతిం విగ్రహం, ముపేయుషి „ యద్భవప్రవాహః యస్మాత్ భవప్రవాహః సంసారప్రవాహో-భవతి-యత్సంకల్పమూలాత్తజ్ఞానాం సంసారప్రవృత్తిస్తస్మిన్నిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ ప్రకృతం రూపమనుభూయ మతిదార్ఢ్యం ప్రార్థయతే ॥ త్రిభువనకమనమితి॥ త్రిభువనకమనం త్రిభువనకమనీయం-తద్వపు-ర్దధానే-విజయసఖే అర్జునసఖే-శ్రీకృష్ణే-అనవద్యా నిర్దుష్టా- అనన్యప్రయోజనేతి యావత్-మమ రతిరనురాగోఽస్తు-కథంభూతం వపు-స్తమాలస్యేవ వర్ణో నీలో యస్య-రవేః కరః కిరణసముదాయ ఇవ గౌరం వరం చామ్బరం యస్మిన్-అలకకులైః కున్తలజాలైః ఆవృతమాననాబ్జం యస్య తథాభూతం ✻ ॥౩౩॥ ✻ యుద్ధదశావస్థితమనుసన్ధాయ ప్రార్థయతే॥ యుధీతి॥ కృష్ణే భగవతి-మమాత్మా మనః-అస్తు-దృఢమవతిష్ఠతు-కథంభూతే- యుధి యుద్ధే- తురగరజోభిః అశ్వశఫోత్థితరజోభిః-విధూమ్రైః ధూసరితైః-విష్వగ్విలమ్బమానైః-కచైరలకై-ర్లులితైః స్రవద్భిః- శ్రమవారిభిః శ్రమస్వేదబిన్దుభి-శ్చాలంకృ

స్వసుఖముపగతే క్వచిద్విహర్తుం ప్రకృతిముపేయుషి యద్భవప్రవాహః ॥౩౨॥ త్రిభువనకమనం తమాలవర్ణం రవికరగౌరవరామ్బరం దధానే । వపురలకకులావృతాననాబ్జం విజయసఖే రతిరస్తు మేఽనవద్యా ॥౩౩॥ యుధితురగరజోవిధూమ్రవిష్వక్కచలులితశ్రమవార్యలంకృతాస్యే । మమనిశితశరైర్విభిద్యమానత్వచి విలసత్కవచేఽస్తు కృష్ణ ఆత్మా ॥ ౩౪ ॥ సపది సఖివచో నిశమ్య మధ్యే నిజపరయోర్బలయో రథం నివేశ్య । స్థితవతి పరసైనికాయురక్ష్ణా హృతవతి పార్థసఖే రతిర్మమాస్తు ॥ ౩౫ ॥ వ్యవహితపృతనాముఖం నిరీక్ష్య స్వజనవధాద్విముఖస్య దోషబుద్ధ్యా । కుమతిమహరదాత్మవిద్యయా యశ్చరణరతిః పరమస్య తస్య మేఽస్తు ॥ ౩౬ ॥ స్వనిగమమపహాయ మత్ప్రతిజ్ఞామృతమధికర్తుమవప్లుతో రథస్థః । ధృతరథచరణోఽభ్యయాచ్చలద్గుర్హరిరివ హన్తుమిభం గతోత్తరీయః ॥౩౭॥ శితవిశిఖహతో విశీర్ణదంశః క్షతజపరిప్లుత ఆతతాయినో మే । ప్రసభమభిససార మద్వధార్థం స భవతు మే భగవాన్ గతిర్ముకున్దః ॥ ౩౮ ॥ విజయరథకుటుమ్బ ఆత్తతోత్రే ధృతహయరశ్మిని తచ్ఛ్రియేక్షణీయే । భ

తమాస్యం యస్య-నిశితైః శరైర్విభిద్యమానా త్వక్ యస్య-అత ఏవ-విలసన్ -క్షతజేన విలసన్ కవచో యస్మిన్ ✻॥౩౪॥✻ యుద్ధప్రారమ్భదశావస్థం రూపమనుసన్ధాయ ప్రార్థయతే॥ సపదియుద్ధప్రారమ్భసమయే - సఖ్యురర్జునస్య వచః „ సేనయోరుభయోర్మధ్యే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత। యావదేతాన్నిరీక్షేఽహం యోద్ధుకామానవస్థితాన్ „ నిత్యాదిరూపం వచో నిశమ్య నిజపరయోః పాణ్డవకౌరవయో-ర్బలయో-ర్మధ్యే రథం నివేశ్య స్థాపయిత్వా - స్థితవతి అక్ష్ణైవ దృష్టిమాత్రేణైవ, పరసైనికానామాయుర్హృతవతి, పార్థస్యార్జునస్య సఖా తస్మిన్ మమ రతిరస్తు ✻ ॥ ౩౫॥ ✻ గీతోపనిషదుపదేశదశావస్థం రూపమనుసన్ధాయ ప్రార్థయతే ॥ వ్యవహితేతి॥ వ్యవహితాయాః నాతిదూరస్థాయాః పృతనాయాః శత్రుసేనాయాః ముఖం పురోభాగం - అవలోక్య-దోషబుద్ధ్యా-స్వజనవధా - ద్విముఖస్య-అర్జునస్యేతి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం-కుమతిం „ దృష్ట్వేమం స్వజనం కృష్ణ „ ఇత్యాదినా తేనైవావిష్కృతాం బన్ధుహత్యయా పాపమాశఙ్కమానాం కుమతిం, మాత్మవిద్యయా గీతోపనిషదుపదేశేన యోఽపహృతవాన్ ,తస్య-పరమస్య „ పరో మా యస్మాత్ స పరమః, సర్వాభ్యధికస్య-భగవతశ్చరణయో రతిర్మమాస్తు ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ జిఘాంసయా స్వస్యోపర్యాధావనదశాయామవస్థితం రూపమనుసన్దధానస్తమేవ తత్ప్రాప్త్యుపాయమధ్యవస్యతి॥ స్వనిగమమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయమ్-ఆతతాయినః ప్రహారతో, మే మమ- తావత్ శితైర్విశిఖైర్బాణైర్హతస్తాడితః- అత ఏవ-విశీర్ణః శిథిలో దంశః కవచో యస్య సః- క్షతజేన రుధిరేణ పరిప్లుతః వ్యాప్తగాత్రస్సన్-స్వనిగమం-ఆయుధం న గృహ్ణామీతి స్వప్రతిజ్ఞా-మపహాయ ఆయుధం గ్రాహయామీత్యేవంవిధాం మత్ప్రతిజ్ఞా-మృతం సత్యం-కర్తుం, స్వప్రతిజ్ఞాముపేత్య భక్తప్రతిజ్ఞామేవ యథార్థం కర్తుమిత్యర్థః ॥ రథస్థ, స్తతోఽవప్లుతః-ధృతః రథచరణః సుదర్శనాఖ్యం చక్రం యేన సః-చలన్తీ గౌర్భూమిర్యస్మా, ద్భూమిం చాలయన్-గతం గచ్ఛదుత్తరీయం యస్య సః-ఇభం గజం హన్తుం-హరిః సింహ ఇవ-బలాన్మద్వధార్థ-మభిససార మదభిముఖమాగతవాన్ , స ముకున్దో మోక్షదో భగవాన్మమ-గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయో-భవతు ✻ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ✻ సారథ్యదశావస్థితం రూపమనుసంధాయ-తస్మిన్ రతి

ద్ధార్థ్యం ప్రార్థయతే విజయరథకుటుమ్బ ఇతి ॥ విజయస్యార్జునస్య రథః కుటుమ్బః కుటుమ్బవద్రక్షణీయో యస్య - ఆత్తంతో
త్రం వేత్రం యేన-ధృతా హయానా-మశ్వానాం రశ్మయః ప్రగ్రహా యేన-తస్మిన్-తచ్ఛ్రియా తోత్రహయరశ్మిగ్రహణజశ్రి
యా-ఈక్షణీయే మతిర్మే వేశితుమర్హా, భగవతి-ముమూర్షోర్మమ ఉద్యతస్య - మమ రతిరస్తు ద్వన్ద్వయుద్ధే-యం నిరీక్ష్య - యేహ
తా- స్సైవ-స్వరూపం స్వాభావికం రూపం-అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టం రూపం-ముక్తిమితియావత్ -గతాః ప్రా
ప్తాః-తస్మిన్ భగవతీత్యన్వయః, ,,సరూపమితి పాఠే ,, సమానరూపం సాధర్మ్యమిత్తియావత్ ॥ ౩౯ ॥ న కేవలం తం నిరీ
క్ష్య యుద్ధే హతా ఏవ స్వరూపం గతాః అపి తు, తత్కర్మేణ తమనువర్తమానా అపీత్యాహ ॥ లలితేతి ॥ లలితయా సున్దరయా గ
త్యా విలాసేన-వల్గుహాసేన సున్దరతరహాసేన-మన్దస్మితేన- ప్రణయనిరీక్షణేన చ-కల్పితః-ఉరు-రధికః మానః బహుమానః యా
సాం తాః-గోపవధ్వః-ఉన్మదేన ఉద్రిక్తకామేన-అన్ధాః-స్వపరవివేకరహితాః-కృష్ణం సామాన్యం మన్యమానా ఇత్యర్థః-అ
త ఏవ-కృతం భగవత్కృతం-చేష్టితం-భగవతశ్చేష్టితం-పూతనానిరాసాదికమితియావత్-అనుకృతవత్యః అనుకుర్వత్యస్స
త్యః-ఏవం చ-స్ఫుటీభవిష్యతి-యస్య-ప్రకృతిం స్వభావం సాధర్మ్యం-అగన్-అగమన్-కిలేతి ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే-తస్మిన్ భగవతి రతిర
స్త్విత్పూర్వేణాన్వయః ॥౪౦॥ యుధిష్ఠిరరాజసూయసభాస్థం రూపమనుసన్ధాయ తస్య స్వచక్షుర్విషయతాం ప్రార్థయ
తే ॥ మునీతి ॥ యుధిష్ఠిరరాజసూయే-మునీనాం గణైః-నృపవర్యైశ్చ-సంకులే-అన్తస్సదసి సభామధ్యే - య-ఏషాం యుధిష్ఠిర
కృతం మునిగణాద్యభిమతం చార్హణ-మగ్రపూజాదిక - ముపపేదే ప్రాప్తః, ఏష- ఈక్షణీయో మదన్తరాత్మా-కృష్ణః-మమ దృశి-
గోచరో దృష్టివిషయస్స-న్నావిర్భవతు-యావత్తనుత్యాగమవతిష్ఠత్వితి భావః॥ యద్వా ॥ ఆవిరాత్మా ప్రకాశస్వరూపః-దృ
శిగోచరోఽస్త్విత్యన్వయః ॥ ౪౧ ॥ అథ సర్వాన్తరాత్మానమనుసన్ధాయ -ఉక్తవిధం భగవన్తం ప్రాప్తోఽస్మీత్యాహ ॥
తమిమి ॥ తం ఉక్తవిధం ఆత్మనా-భగవతా స్వేనైవ-తత్తత్కర్మానురూపం-కల్పితానాం - దేహభాజాం-హృది హృది ప్రతి
హృదయం-వస్తుత-ఏకమేవ-ప్రతిదృశం-నైకధా అనేకధావస్థితం-అర్కం సూర్యమివ-ధిష్ఠితమధిష్ఠితం సమధిగతోఽస్మి సం ప్రా

గవతి రతిరస్తు మే ముమూర్షోర్యమిహ నిరీక్ష్య హతా గతా*స్స్వరూపమ్ ॥౩౯॥ లలితగతివిలాసవల్గుహాసప్రణయనిరీ
క్షణకల్పితోరుమానాః । కృతమనుకృతవత్య ఉన్మదాన్ధాః ప్రకృతిమగ*న్కిల యస్య గోపవధ్వః ॥౪౦॥ మునిగణ
నృపవర్యసంకులేఽన్తస్సదసి యుధిష్ఠిరరాజసూయ ఏషామ్ । అర్హణముపపేద ఈక్షణీయో మమ దృశిగోచర ఏ
ష ఆవిరాత్మా ॥౪౧॥ తమిమమహమజం శరీరభాజాం హృది హృది *ధిష్ఠితమాత్మకల్పితానామ్ । ప్రతిదృశమివ

ప్తోఽస్మి -కథం భూతః-విధూతః భేదమోహః అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానాత్మకో మోహః- ఏకరూపే ఆత్మని-దేవమ
నుష్యాదిభేదమోహశ్చ-యస్య-తథాభూతః-యథా దివి స్థస్సూర్యః ఏక ఏవ సన్- ప్రతిదృశం,దృశా దృశా-వారిగతేనాపి నయనే
నాత్మాభిముఖః జలాదౌ భాసమానః- జలాదిగతవృద్ధిహ్రాసాదిదోషాగోచరః-వ్యాప్యవస్తుగతదోషసఙ్గరహితోఽర్కః - స్త
మివ హృది ధిష్ఠితమితి దృష్టాన్తార్థః- అన్యథా అర్కదృష్టాన్తో న ఘటతే అతోఽయం నిర్దోషత్వే దృష్టాన్తః,,వృద్ధిహ్రాసభాక్త్వ
మన్తర్భావాదుభయసామఞ్జస్యాదేవం దర్శనాచ్చే ,,తి హి సూత్రితం-తత్ర హి ,, న స్థానతోఽపి పరస్యోభయలిఙ్గ ॥ మిత్యనేన పృథి
వ్యాదిష్వన్తరాత్మతయావస్థితస్యాపి పరమాత్మనో నిరస్తనిఖిలదోషత్వ సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వ రూపోభయలిఙ్గ శ్రవణా
త్పృథివ్యాదిగతదోషసంస్పర్శాభావ-మభిధాయ,,అత ఏవ చోపమా సూర్యకాదివ ,, దిత్యనేన యతో నానావిధేషు స్థానేషు
స్థితస్యాపి-పరస్య బ్రహ్మణో,న తత్ప్రయుక్తదోషభాక్త్వ-మత ఏవ-జలదర్పణాది ప్రతిబిమ్బితసూర్యాదివత్ -పరమాత్మాత
త్రతత్రావస్థితోఽపి-నిర్దోష ఇతి -శాస్త్రేషూపమా క్రియతే ,, ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్ । తథాత్మై
కో హ్యనేకస్థో జలాధారేష్వివాంశుమాన్॥ ఏక ఏవ హి భూతాత్మా భూతే భూతే వ్యవస్థితః । ఏకధా బహుధా చైవ దృశ్యతే
జలచన్ద్రవ,,దిత్యాదిష్వి,,త్యభిధాయ పునః-అమ్బువదగ్రహణాత్తు న తథాత్వ,,మిత్యనేన సూత్రేణామ్బుదర్పణాదిషు య
థా సూర్యముఖాదయో గృహ్యన్తే-న తథా-పృథివ్యాదిషు స్థానేషు పరమాత్మా గృహ్యతే-అమ్బ్వాదిషు హి-సూర్యాదయో
భ్రాన్త్యా,తత్రస్థా ఇవ గృహ్యన్తే,న పరమార్థతస్తత్రస్థాః- ఇహ తు-యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్-యోఽప్సు తిష్ఠన్-య ఆత్మని తిష్ఠన్
త్యేవమాదినా-పరమార్థత ఏవ-పరమాత్మా,పృథివ్యాదిషు స్థితో-గృహ్యతే-అతస్సూర్యాదే-రమ్బు దర్పణాది ప్రయుక్తదో
షాననుషఙ్గ-స్తత్ర తత్ర స్థిత్యభావాదేవ-అతో-న తథాత్వం దార్ష్టాన్తికస్య న దృష్టాన్తతుల్యత్వ - మితి పరిచోద్య-వృద్ధిహ్రాసభా
క్త్వ-మిత్యాదిసూత్రేణ-పృథివ్యాదిస్థానాన్తర్భావాత్- స్థానినః-పరస్య బ్రహ్మణః-స్వరూపతో గుణతశ్చ, పృథివ్యాదిస్థాన
గతవృద్ధిహ్రాసాదిదోషభాక్త్వమాత్రం-సూర్యాదిదృష్టాన్తేన నిరస్యతే-కథమిత్థమవగమ్యతే,ఉభయసామఞ్జస్యాదేవం-

---

* పా ॥ గతాస్స్వరూపమ్.

ఉభయదృష్టాన్తసామఞ్జస్యాదేవమితినిశ్చీయతే ,, ఆకాశమేకంహియథాఘటాదిషుపృథగ్వ్యవేత్ ,,జలాధారేష్వివాంశుమాన్,,నితిదోషవత్స్వనేకేషు-వస్తుతోఽవస్థితస్యాకాశస్య-వస్తుతోఽనవస్థితస్యాంశుమత-శ్చోభయస్య-దృష్టాన్తస్యోపాదానంహి-పరమాత్మనఃపృథివ్యాదిగతదోషభాక్త్వనివర్తనమాత్రే-ప్రతిపాద్యే - సమఞ్జసంభవతి-ఘటకరకాదిషుయథావృద్ధిహ్రాసభాక్షు-పృథక్పృథక్-సంయుజ్యమానమప్యాకాశం-వృద్ధిహ్రాసాదిదోషైర్నస్పృశ్యతే-యథాచ-జలాధారేషువిషమేషు-దృశ్యమానోపి-అంశుమాన్-తద్గతవృద్ధిహ్రాసాదిభి-ర్నస్పృశ్యతే-తథాయం-పరమాత్మా-పృథివ్యాదిషునానాకారేషు అచేతనేషుచేతనేషుచ,స్థితః-తద్గతవృద్ధిహ్రాసాదిదోషైరసంస్పృష్టః-సర్వత్రవర్తమానోపి-ఏకఏవాస్పృష్టదోషగన్ధఃకల్యాణగుణాకరఏవ-యథాజలాదిషువస్తుతోఽనవస్థితస్యాప్యంశుమతో-హేత్వభావాజ్జలాదిదోషానభిష్వఙ్గ,స్తథాపృథివ్యాదిష్వవస్థితస్యాపిపరమాత్మనో-దోషప్రత్యనీకాకారతయా - దోషహేత్వభావాన్నదోషగన్ధఇతిభాషితమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం,భగవతి,కృష్ణేపరమాత్మని - మనోవాగ్దృష్టీనాం-వృత్తిభిర్వ్యాపారై - రాత్మానంప్రత్యగాత్మాన-మావేశ్య - తేనసంయుక్తమనుసన్ధాయేత్యర్థః-సభీష్మః - అన్తశ్శ్వాసఃఅన్తర్లీనఃప్రాణవాయుర్యస్య - సతథాభూతః-ఉపారమత్-శరీరంవిహాయార్చిరాదిగత్యాపరమపురుషంప్రాప్తఇత్యర్థః ॥౪౩॥ తదాభీష్మం.నిష్కలేనిర్దోషే-బ్రహ్మణి,సంపద్యమానం, సర్వోపాధివిధూననపూర్వకంబ్రహ్మప్రాప్నువన్తం-ప్రత్యభిజ్ఞాయ-సర్వేతత్రత్యా - స్తూష్ణీంబభూవుః-యథా-దినాత్యయేరాత్రౌ-వయాంసిపక్షిణ,స్తద్వత్ ॥౪౪॥ తత్రతదాదేవైర్మానవైశ్చవాదితాదున్దుభయోనేదుః-దధ్వనుః-సాధవోభా

సైకధార్కమేకంసమధిగతోస్మివిధూతభేదమోహః॥ ౪౨ ॥. సూతఉవాచ । కృష్ణఏవంభగవతిమనోవాగ్దృష్టివృత్తిభిః।ఆత్మన్యాత్మానమావేశ్యసోన్తశ్శ్వాసఉపారమత్ ॥ ౪౩ ॥సంపద్యమానమాజ్ఞాయభీష్మంబ్రహ్మణినిష్కలే । సర్వేబభూవుస్తేతూష్ణీంవయాంసీవదినాత్యయే ॥ ౪౪ ॥తత్రదున్దుభయోనేదుర్దేవమానవవాదితాః। శశంసుస్సాధవోరాజ్ఞాంఖాత్పేతుఃపుష్పవృష్టయః। ౪౫ । తస్యనిర్హరణాదీనిసంపరేతస్యభార్గవ।యుధిష్ఠిరఃకారయిత్వాముహూర్తందుఃఖితోభవత్ । ౪౬ ॥ తుష్టువుర్మునయోహృష్టాఃకృష్ణంతద్గుహ్యనామభిః।తతస్తేకృష్ణహృదయాస్స్వాశ్రమాన్ప్రయయుఃపునః । ౪౭ ॥ తతోయుధిష్ఠిరోగత్వాసహకృష్ణోగజాహ్వయమ్।పితరంసాన్త్వయామాసగాన్ధారీంచతపస్వినీమ్ ॥ ౪౮ । పిత్రాచానుమతోరాజావాసుదేవానుమోదితః। చకార రాజ్యంధర్మేణపితృపైతామహంవిభుః । ౪౯ ।**************************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధేనవమోధ్యాయః.************
శౌనకఉవాచ।హత్వాస్వరిక్థస్పృధఆతతాయినో యుధిష్ఠిరోధర్మభృతాంవరిష్ఠః।సహానుజైఃప్రత్యవరుద్ధభోజనఃకథంప్రవృత్తఃకిమకార్షీత్తతః॥౧॥సూతఉవాచ।వంశంకురోర్వంశదవాగ్నినిర్హృతంసంరోహ

గవతాః-శశంసుః-అహోభీష్మస్యభాగ్యంమాహాత్మ్యంచానితరసాధారణమితితుష్టువుః - రాజ్ఞాంపుష్పవృష్టయఃరాజభిఃకారితాఃపుష్పవృష్టయః , ఖాదుపరిదేశా- త్పేతుఃపతితవత్యః ॥ ౪౫ ॥ హేభార్గవ-సంపరేతస్యపరలోకంప్రాప్తస్య-భీష్మస్యనిర్హరణాదీనిదాహాదికర్మాణి - కారయిత్వా-యుధిష్ఠిరః-ముహూర్తం - దుఃఖితోబభూవ ॥౪౬॥ తథామునయోహృష్టాఃకృష్ణం-తస్యకృష్ణస్యగుహ్యంస్వరూపరూపయాథాత్మ్యంవేదాన్తవేద్యం , తత్ప్రకాశకైర్నామభి-స్తుష్టువుః-తతస్తేమునయః-కృష్ణఏవహృదయంయేషాం , తథాభూతాః-పునరాశ్రమాన్ప్రయయుః ॥౪౭॥ తతఃకృష్ణేనసహితోయుధిష్ఠిరో-హాస్తినపురం - గత్వా-పితరంధృతరాష్ట్రం,తపస్వినీంపతివ్రతాంగాన్ధారీంచసాన్త్వయామాస ॥౪౮॥ తతఃపిత్రాధృతరాష్ట్రేణానుజ్ఞాతో-వాసుదేవేనభగవతాఽనుమోదితశ్చ , విభుర్యుధిష్ఠిరః-పితామహాదిక్రమప్రాప్తంరాజ్యం- ధర్మేణచకార,శశాస ॥౪౯॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః.**************

ధర్మేణరాజ్యంచకారేత్యుక్తం - తదేవవిస్తరతోబుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిశౌనకః । హత్వేతి ॥ స్వరిక్థస్పృహఃస్వదాయలిప్సూన్-స్పృధఇతిపాఠేపిసఏవార్థః,హకారస్యధకారఆర్షః - అతఏవాతతాయినో-దుర్యోధనాదీన్హత్వా,ప్రత్యవరుద్ధంప్రత్యధిగతంప్రతిప్రాప్తం , భోజనంరాజ్యం-యేన-సధర్మభృతాంవరిష్ఠో - యుధిష్ఠిరః,,గవిష్ఠిరఇతిపాఠే,,గవివచసిస్థిరో-యుధిష్ఠిరః-అనుజైఃభీమాదిభిస్సహ , కథంప్రవృత్తః-రాజ్యశాసనఇతిశేషః,తతోరాజ్యశాసనానన్తరంకిమకార్షీదితిప్రశ్నద్వయమ్ ॥౧॥ తత్రతావత్కథంప్రవృత్తఇతిప్రశ్నస్యోత్తరంవివక్షు స్తదుపోద్ఘాతతయాభగవతఃకృతకృత్యత్వమాహ । వంశమితి । వంశదవాగ్నినావేణువనసఙ్ఘర్షణజదవాగ్నితుల్యేనకులకలహేన-దగ్ధంవినష్టం-కురోర్వం

పా ॥ స్వరిక్థస్పృధ. పా ॥ గవిష్ఠిరో.

శం- సంరోహయిత్వాపరీక్షిద్రూపేణోత్పాద్య - భవభావనః - భవోజగ - త్తంభావయతివర్ధయతీతిభవభావనః, ఫేవ తుగర్భమిదం- భవభావనత్వాత్సంరోహయిత్వా - హరి రీశ్వరశ్శ్రీకృష్ణో-యుధిష్ఠిరంనిజేరాజ్యేనివేశయిత్వా,ప్రీతమనాబభూవ-కృతకృత్యత్వాదితిభావః ✿ ॥౨॥ ✿ప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ నిశమ్యేతిచతుర్భిః ॥భీష్మోక్తమచ్యుతోక్తంచనిశమ్య ప్రవృత్తేనసుప్రతిష్ఠి తేన-విజ్ఞానేన- దేహాత్మవివేకాదిరూపేణ , విధూతఃవిభ్రమో దేహాత్మాదిభ్రమోయస్య-అనుజైర్భీమాదిభిరనువర్తితో-యుధిష్ఠిరఃఇన్ద్రఇవ,అచ్యుతఏవాశ్రయోయస్య - అచ్యుతమాశ్రయతేసేవతేభజతఇతివా,తథాభూతః , పరిధ్యుపాన్తాందిగన్తావధిం,చతుస్సముద్రాన్తాం , పృథివీంశశాస ✿ ॥౩॥ ✿ అజాతశత్రౌరాజ్ఞీత్యేతత్కామమిత్యాదిపూర్వోక్తశ్లోకద్వయమప్యపకర్షణీయం,అజాతశత్రౌయుధిష్ఠిరే-రాజ్ఞిసతి-పర్జన్యఃకామంయథేష్టం,వవర్ష - సర్వాన్కామాన్ దోగ్ధి ప్రపూరయతీతితథా-మహ్యాభూత్ , గావఃపయసా క్షీరేణ, ఊధస్వతీరూధస్వత్యః-భూమ్న్యత్రమతుప్ , పృథూధసఇత్యర్థః,ముదావ్రజాన్వ్రజస్థాన్ ,ప్రతి,సిషిచుఃక్షీరందుదుహుః ✿ ॥౪॥ ✿తస్యయుధిష్ఠిరస్యసంబన్ధిన్యఃనద్యాదయః-స్వధర్మాన్నతత్యజురితి శేషః-వనస్పతిభిః , వీరుద్భిశ్చ,సహితాః-సర్వాఓషధయః-అన్వృతు,ఋత్వనుకూలం-ఫలన్తిపఫలుః ✿ ॥౫॥ ✿ అజాతశత్రౌరాజ్ఞిసతి , జన్తూనాంప్రాణినాం,కదాచి-దాధయోమానసికా,వ్యాధయోదైహికాశ్చ,క్లేశాః-తానేవాహ-దైవభూతాత్మహేతవః , ఆధిదైవికా,ఆధిభౌతికా,ఆధ్యాత్మికా-నాభవన్ ✿ ॥ ౬ ॥ ✿కిమకార్షీత్తత్రఇత్యస్యోత్తరంవివక్షిష్యన్పూర్వప్రస్తుతస్యనివృత్తప్రయాణస్యభగవతోవృత్తాన్తమాహ॥ఉషిత్వేత్యాదినాయావదేకదశాధ్యాయపరిసమాప్తి॥

యిత్వా*భవభావనోహరిః । నివేశయిత్వా*నిజరాజ్యఈశ్వరోయుధిష్ఠిరంప్రీతమనాబభూవహ॥౨॥నిశమ్య భీష్మోక్తమథాచ్యుతోక్తం*ప్రవృత్తవిజ్ఞానవిధూతవిభ్రమః । శశాసగామిన్ద్రఇవాచ్యుతాశ్రయఃపరిధ్యుపాన్తామనుజానువర్తితః ॥ ౩ ॥ కామంవవర్షపర్జన్యఃసర్వకామదుఘామహీ । సిషిచుస్స్మవ్రజాన్గావఃపయసోధస్వ*తీర్ముదా॥ ౪॥ నద్యస్సముద్రాగిరయస్సవనస్పతివీరుధః । ఫలన్త్యోషధయస్సర్వాఃకామమన్వృతుతస్యవై ॥ ౫ ॥ నాధయోవ్యాధయఃక్లేశాదైవభూతాత్మహేతవః । అజాతశత్రావభవన్జన్తూనాంరాజ్ఞికర్హిచిత్ ॥ ౬ ॥ ఉషిత్వాహాస్తినపురేమాసాన్కతిపయాన్హరిః । సుహృదాంచ విశోకాయ స్వసుశ్చప్రియకామ్యయా ॥౭॥ ఆమన్త్ర్యచాభ్యనుజ్ఞాతఃపరిష్వజ్యాభివాద్యతమ్ । ఆరురోహరథంకైశ్చిత్పరిష్వక్తోఽభివాదితః॥౮॥ సుభద్రాద్రౌపదీకున్తీవిరాటతనయాతథా । గాన్ధారీధృతరాష్ట్రశ్చయుయుత్సుర్గౌతమోయమౌ॥ ౯ ॥ వృకోదరశ్చధౌమ్యశ్చస్త్రియోమత్స్యసుతాదయః । నసేహిరేవిముహ్యన్తోవిరహంశార్ఙ్గధన్వనః ॥ ౧౦ ॥ సత్సఙ్గాన్ముక్తదుస్సఙ్గోహాతుంనోత్సహతేబుధః । కీర్త్యమానంయశోయస్యసకృదాకర్ణ్యరోచనమ్ ॥౧౧॥ తస్మిన్న్యస్తధియఃపార్థాస్సహేరన్విరహంకథమ్।దర్శనస్పర్శసల్లాపశయనాసనభోజనైః॥౧౨॥సర్వేతేఽనిమిషైరక్షైస్తమనుద్రుతచేతసః ।వీక్షన్త*స్స్నేహసంబద్ధావిచేలుస్తత్రతత్రహ ॥ ౧౩ ॥ న్యరున్ధన్నుద్గలద్బాష్పమౌత్కణ్ఠ్యాద్దేవకీసుతే । నిర్యాత్యగారాన్నోభద్రమితిస్యాద్బాన్ధవస్త్రియః ॥ ౧౪ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖభేర్యశ్చవీణాపణవగోముఖాః । ధున్ధుర్యానకఘణ్టాద్యానేదుర్దున్దుభయస్తథా ॥ ౧౫ ॥ప్రాసాదశిఖరారూఢాఃకురునార్యోదిదృక్ష

సుహృదాంయుధిష్ఠిరాదీనాం-విశోకాయ , శోకాభావాయ-స్వసుఃస్వభగిన్యాఃసుభద్రాయాః , ప్రియకామ్యయా-చ-హాస్తినపురే-కతిపయాన్మాసా-నుషిత్వాఽవస్థాయ ✿ ॥ ౭ ॥ ✿తంయుధిష్ఠిరమామన్త్ర్యపృష్ట్వా తేనాభ్యనుజ్ఞాత- స్తంపరిష్వజ్యాభివాద్యచ-కైశ్చిన్న్యూనవయస్కైః-పరిష్వక్తఃఆలిఙ్గితః-అభివాదితశ్చ-హరిఃకృష్ణో-రథమారురోహ ✿ ॥ ౮ ॥ ✿॥తదా సుభద్రాప్రభృతయః - విముహ్యన్తోమోహంగతాః - శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్య - విరహం విశ్లేషం-నసేహిరేనాసహన్త ✿ ॥౯॥౧౦॥ ✿యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ సత్సఙ్గాదితిద్వాభ్యామ్॥ సతాంసాధూనాం - సఙ్గాద్ధేతోః.ముక్తఃదుస్సఙ్గఃదురాత్మసఙ్గోయేన-సబుధఃపుమాన్ యస్య - రోచనంరుచికరం-కీర్త్యమానం-యశఏవ-సకృదాకర్ణ్య-హాతుంనోత్సహతే ✿ ॥ ౧౧ ॥ ✿తస్మిన్భగవతి-కృష్ణేదర్శనాదిభిర్న్యస్తాధీర్యేషాం తే-పార్థాః-తస్యవిరహం - కథంసహేరన్నసహేరన్నేవేత్యర్థః ✿॥౧౨॥ ✿ తేపార్థాదయస్సర్వేస్నేహాశ్చసంబన్ధశ్చతయోస్సమాహార- స్తస్మాత్-స్నేహాత్ శరీరసంబన్ధాచ్చ-అనుద్రుతంఅనుస్మృతంచేతోయేషాం- తథాభూతాస్సన్తో- ఽనిమిషైర్నిమేషరహితైః-రనన్యపరైః-రక్షైరక్షిభిః-అక్షశబ్దఇన్ద్రియవాచ్యత్రౌచిత్యాచ్చక్షుఃపరః-తమేవవీక్షన్తఃతత్రతత్రచేలుఃపరిబభ్రముః ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿తదాచాన్ధవాః,కున్తీప్రభృతయఃస్త్రియః- అగారాద్గృహా-ద్దేవకీసుతేనిర్యాతినిర్యాతేసతి- అభద్రంనస్యాదితిబుద్ధ్యా - ఔత్కణ్ఠ్యాత్ప్రేమపూర్వకానుధ్యానా-దుద్గలదపి బాష్పం -న్యరున్ధన్ ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿మృదఙ్గాదయః-సమంయుగప- న్నేదుఃదధ్వనుః ✿॥౧౫॥ ✿కురూ

ణాం నార్యః, కృష్ణం ద్రష్టుమిచ్ఛవః, ప్రాసాదశిఖరారూఢాః, ప్రేమాదీని ఆసాం సన్తీతి తథా, ద్వం ద్వాన్మత్వర్థీయోఽర్శ ఆద్యచ్ ,, ప్రేమాదిపూర్వకమీక్షణం - యాసాం తా - ఇతివా,, కృష్ణే కుసుమైర్వవర్షుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ప్రియః ప్రీతివిషయో - గుడాకేశోఽర్జునః, ప్రియతమస్య కృష్ణస్య, సితాతపత్రం శ్వేతచ్ఛత్రం - జగ్రాహ, కథంభూతం, ముక్తానాం దామభిః సరైః - ర్విభూషితం, రత్నమయో దణ్డో యస్య తత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఉద్ధవస్సాత్యకిశ్చోభౌ, పరమేఽశ్రేష్ఠే అద్భుతే చ - వ్యజనే - జగృహతుః, పథి - కుసుమైర్వికీర్యమాణో, మధుపతి - ర్యదుపతిః - రేజే రరాజ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నిర్గుణస్య సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య, గుణాత్మనః జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యస్వభావస్య,, సత్త్వాదయో న సన్తీశే ,, తేజోబలైశ్వర్యే ,, త్యాదివచనాత్, నానురూపాః అవాప్తసమస్తకామత్వాత్ - అనురూపాః - భక్తిస్నేహకారితత్వాత్ - తత్రతత్ర ద్విజైరీరితాః - అత ఏవ - సత్యాః ఆశిషః అశ్రూయన్త ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉత్తమశ్లోకే కృష్ణ ఏవ చేతాంసి యాసాం, తాసాం - కౌరవేన్ద్రపురస్త్రీణాం - అన్యోన్యం - సర్వేషాం శ్రుతీనాం మనోహరస్సుఖకరః - శ్రోత్రాణి మనాంసి హరతి వశీకరోతీతి తథావా - సంజల్పః సంవాదః ఆసీత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సంజల్పమేవాహ ॥ స వై కిలేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావత్ప్రళయదశాయాం కృత్స్నజగదుపాదానత్వే న నిమిత్తత్వేన చ - య ఏకోఽవస్థితః - యశ్చ - తతో,, బహుస్యాం ప్రజాయేయ,, నామరూపే వ్యాకరవాణీ ,, తి సంకల్పపూర్వకం నామరూపవ్యాకర్తా - యశ్చ,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః ,, యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై,, ఇతి వేదావిష్కర్తృత్వేన - తత్ప్రవర్తకత్వేన చ - ప్రసిద్ధః - యశ్చ - ముముక్షుభిర్ధ్యేయో - దృశ్యశ్చ - యశ్చ - వేదాన్తవేద్యస్వరూపస్వభావః - యశ్చ - జగత్సర్గస్థితిలయలీలః - స ఏవాయం కృష్ణ ఇతి - జల్పన్తి - చతుర్భిః,, నిశి ప్రళయదశాయాం - గుణే

యా । వవృషుః * కుసుమైః కృష్ణే ప్రేమవ్రీడాస్మితేక్షణాః ॥ ౧౬ ॥ సితాతపత్రం జగ్రాహ ముక్తాదామవిభూషితమ్ । రత్నదణ్డం గుడాకేశః ప్రియః ప్రియతమస్య హ ॥ ౧౭ ॥ ఉద్ధవస్సాత్యకిశ్చైవ వ్యజనే పరమాద్భుతే । వికీర్యమాణః కుసుమై రేజే మధుపతిః పథి ॥ ౧౮ ॥ అశ్రూయన్తాశిషస్సత్యాస్తత్రతత్ర ద్విజేరితాః । నానురూపానురూపాశ్చ నిర్గుణస్య గుణాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ అన్యోన్యమాసీత్సంజల్ప ఉత్తమశ్లోకచేతసామ్ । కౌరవేన్ద్రపురస్త్రీణాం సర్వశ్రుతిమనోహరః ॥ ౨౦ ॥ స వై కిలాయం పురుషోఽద్వితీయో * య ఏక ఆసీదవిశేష ఆత్మని । అగ్రే గుణేభ్యో జగదాత్మనీశ్వరే నిమీలితాత్మ * న్నిశి సుప్తశక్తిషు ॥ ౨౧ ॥ స ఏవ భూయో నిజవీర్యచోదితాం స్వజీవమాయాం ప్రకృతిం సిసృక్షతీమ్ । అనామరూపాత్మని రూపనామనీ విధిత్సమానోఽనుససార శాస్త్రకృత్ ॥ ౨౨ ॥ స వా అయం యత్పదమత్ర సూరయో జితేన్ద్రియా నిర్జితమాతరిశ్వనః * । పశ్యన్తి భక్త్యుత్కలితామలాత్మనా నన్వేష సత్త్వం పరిమార్ష్టుమర్హతి ॥ ౨౩ ॥ స వా అయం సఖ్యనుగీతసత్కథో వేదేషు గుహ్యేషు చ గుహ్యవాదిభిః । య ఏక ఈశో జ

భ్యస్సత్త్వాదిగుణేభ్యో న్మేషా - త్ప్రాక్, సుప్తశక్తిషు సతీషు - కర్మరూపశక్తిషు సుప్తాసు - ఫలప్రదానాయ ప్రవృత్తాస్విత్యర్థః - ఆత్మనిస్వస్మిన్ - జగదాత్మని - సూక్ష్మచిదచిద్రూపజగచ్ఛరీరకే - కార్యదశాయాం జగదన్తరాత్మనీతి వా - ఈశ్వరే నియన్తరి - నిమీలితాత్మన్ - ఆత్మా మతిః - నివృత్తసర్గాదిసంకల్పే - స్వస్మిన్నవిశేషే సతి - విశేషాః పృథివ్యాదిభూతాని,, మహదాద్యా విశేషాన్తా,, ఇతి ప్రయోగాత్ - తచ్చ ప్రదర్శనార్థం - కార్యవర్గరహితే సతి - నామరూపవిభాగరహితే సతీతి వా - య ఏకోఽద్వితీయః - ఏకః అవిభక్తచిదచిచ్ఛరీరకతయైకః - ఉపాదానభూతః - అవిభక్తనామరూపతయాప్యుపాదానతా - అద్వితీయః - నిమిత్తాన్తరరహితః - ఏక ఇత్యనేనోపాదానత్వోక్త్యా నిమిత్తస్యైవార్థసిద్ధత్వా - దద్వితీయ ఇత్యనేన నిమిత్తాన్తరనిషేధః - ఏవంవిధో య ఆసీ - త్స ఏవాయం కిల శ్రీకృష్ణ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ స ఏవ భూయ ఇతి ॥ య ఏకోఽద్వితీయశ్చ భూత్వా - భూయః - నిజవీర్యచోదితాం,, బహుస్యా,, మిత్యాదిస్వసంకల్పప్రేరితాం - స్వజీవమాయాం స్వశేషభూతజీవతిరోధాయికాం - ప్రకృతిం వికృతిం ప్రతి - సిసృక్షతీం స్రష్టుమున్ముఖీమనుససార - అన్తరాత్మతయా ప్రవిశ్య - నామరూపే వ్యాకరోత్, కథంభూతః - అనామరూపాత్మని - న విద్యతే నామరూపే యస్య తస్మి - న్నాత్మని జీవే - రూపనామనీ నామరూపే - విధిత్సమానశ్చికీర్షుః - శాస్త్రకృద్వేదప్రవర్తకో - య - స్స ఏవాయం శ్రీకృష్ణః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స వా అయం యత్పదమితి ॥ నిర్జితానీన్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యాని యై - ర్నిర్జితః మాతరిశ్వా ప్రాణో యై - స్తే - సూరయః, భక్త్యా ఉత్కలితం సంయుక్త - మత ఏవామలం - చేత, స్తేన - యస్య పదం స్వరూపం - పశ్యన్తి - యోఽయం చ - సత్త్వం అన్తః కరణం - పరిమార్ష్టుం శోధయితు - మర్హతి ॥ స ఏవాయం కృష్ణః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స వా అయమితి ॥ హే సఖి - గుహ్యేషు వేదేషు - వేదాన్తేషు - గుహ్యేష్వితి విశేషణాత్, గుహ్యవాదిభిర్వేదాన్తగుహ్యరూపస్వరూపగుణయాథాత్మ్యోపదేష్టృభి - శ్చానుగీతా, అనుగీయమానా, సతీ విశుద్ధా - కథా - యస్య - యశ్చేశ్వర - ఏక ఏవ సన్ - ఆత్మనః స్వస్య - లీలయా లీలార్థం - జగ - త్సృజతి - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతి తత్ర జగతి - న సజ్యతే - జగదన్తరాత్మతయా స్థిత స్తద్గతదోషైర్న,

సజ్యతే చ - న పక్షపాతీతి వా - స ఏవాయం శ్రీకృష్ణః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ నన్వేవంవిధశ్చేత్కిమర్థం యాదవాన్యతమరూపేణావతిష్ఠత - ఇత్యాశఙ్కాయాం - దుష్కృద్వినాశాయ సాధుపరిత్రాణాయ చ - ప్రతియుగమవతీర్యాధునైవం రూపేణావతీర్ణ ఇత్యభిప్రాయేణ జల్పన్తి ॥ యదాహీతి ॥ యదా తమోధియో నృపాః - తమోజుష ఇతి చ పాఠః - తామసాః - అత ఏవాధర్మేణ జీవన్తి - తత్ర తదా - ఏష ఉక్తవిధో భగవాన్ - భవాయ దుష్కృద్వినాశపూర్వకం సాధూనామభ్యుదయాయ - సత్వతః - శుద్ధసత్వమయాని రూపాణి - యుగే యుగే - దధత్ బిభ్రాణః - భగమైశ్వర్యం - సత్యం వాచికం - ఋతం పుణ్యం కర్మ - దయాం - యశశ్చ - ధత్తే - స్వాభావికైర్ధర్మైరనపేత ఏవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః - ఋతశబ్దః పుణ్యవాచీ,, ఏవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వాతీత్యత్ర,, ఏవమనృతాచారాత్మా నంజుగుప్సే,, దితి పుణ్యప్రతియోగిత్వేనానృతశబ్దప్రయోగాత్. భగవత్కర్మణః పుణ్యత్వం నామ వదతాం శ్రోతౄణాం చ పుణ్యావహత్వం ॥ ❀ యతో భగవానుక్తవిధః శ్రీమన్నారాయణ ఏవ - శ్రీకృష్ణరూపేణ యదుకులేఽవతీర్య - మధువనే విహృత్య - ద్వారకాయామధివసన్ - ప్రజాః పాలయన్నష్టభిర్మహిషీభిరన్యాభిశ్చ విహరత్య - తో యదుకులమధువనద్వారకామహిష్యాదీనాం - భాగ్యం తపశ్చైతావదితి - వాచా మనసా చావగన్తుమశక్యమిత్యభిప్రాయేణ జల్పన్తి - అహో ఇత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ యదోః కులం, అలం నితరాం శ్లాఘ్యతమం - మధోర్వనమలం నితరాం - పుణ్యతమం చ - కుతః - యద్యస్మాత్ - త్వంసాం సాత్వతానాం, ఋషభో నాయకః - శ్రియో లక్ష్మ్యాః పతిః - ఏష భగవాన్ శ్రీకృష్ణః - స్వజన్మనా యదుకులం - చఙ్క్రమణేన - పునః పునస్సంచారేణ - మధువనం చ - అఞ్చతి ప్రశస్తం కరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అహో బతేతి ॥ కుశస్థలీ ద్వారకా - స్వర్యశసః - కర్మణి షష్ఠీ - స్వర్లోకయశస్తిరస్కరోతీతి తథా, భువో భూమేః - పుణ్యం యశశ్చ కరోత్యావహతీతి తథా - తదేవ వ్యఞ్జయితుం విశింషన్తి ॥ యత్ప్రజాః - యత్ యస్యాం కు

గదాత్మలీలయా సృజత్యవత్యత్తి న తత్ర సజ్యతే ॥ ౨౪ ॥ యదా హ్యధర్మేణ ❀ తమోధియో నృపా జీవన్తి తత్రైష హి సత్వతః కిల । ధత్తే భగం సత్యమృతం దయాం యశో భవాయ రూపాణి దధద్యుగే యుగే ॥ ౨౫ ॥ అహో అలం శ్లాఘ్యతమం యదోః కులం అహో అలం పుణ్యతమం మధోర్వనమ్ । యదేష పుంసామృషభశ్శ్రియః పతిస్స్వజన్మనా చఙ్క్రమణేన చాఞ్చతి ॥ ౨౬ ॥ అహో బత స్వర్యశసస్తిరస్కరీ కుశస్థలీ పుణ్యయశస్కరీ భువః । పశ్యన్తి నిత్యం యదనుగ్రహేషితం స్మితావలోకం స్వపతిం స్మ యత్ప్రజాః ॥ ౨౭ ॥ నూనం వ్రతస్నానహుతాదినేశ్వరస్సమర్చితో హ్యస్య గృహీతపాణిభిః । పిబన్తి యాస్సఖ్యధరామృతం ముహుర్వ్రజస్త్రియస్సంముముహుర్యదాశయాః ॥ ౨౮ ॥ యా వీర్యశుల్కేన హృతాస్స్వయంవరే ప్రమథ్య చైద్యప్రముఖాన్హి శుష్మిణః । ప్రద్యుమ్నసామ్బప్రసవాదయోఽపరాయాశ్చాహృతా భౌమవధే సహస్రశః ॥ ౨౯ ॥ ఏతాః పరం స్త్రీత్వమపాస్తపేశలం నిరస్తశౌచం బత సాధు కుర్వతే । యాసాం గృహాత్పుష్కరలోచనః పతిర్న జాత్వపైత్యాహృతిభిర్హృది స్పృశన్ ॥ ౩౦ ॥

శస్థల్యాం ప్రజాః - యత్ యస్మాత్, అనుగ్రహేణోషితం అధివసన్తం స్మితయుక్తో వలోకో యస్య తం - స్వపతిమాత్మనాయకం - నిత్యం పశ్యన్తి స్మ - యదనుగ్రహార్థం యత్ప్రజావిషయకానుగ్రహార్థం - ఉషితమితి వాన్వయః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ నూనమితి ॥ అస్య - కర్తరి షష్ఠీ - అనేన కృష్ణేన - గృహీతాః పాణయో యాసాం - తాభిః - కర్త్రీభిః - వ్రతై రుపవాసాదిభిః - స్నానైః పుణ్యజలానాం - హుతైర్హోమైః - గాదిశబ్దేన దానాదిభిశ్చ - వ్రతాదీనాం సమాహారద్వంద్వే నైకత్వం - ఏభిస్సాధనైః - ఈశ్వరః సమర్చితః - పూర్వజన్మనీతి శేషః - కుత ఏతదనుమీయత ఇత్యతో విశింషన్తి ॥ యాః - అస్య గృహీతపాణయః - స్త్రియః - హే సఖి - అధరామృతం - ముహుర్ముహుః పిబన్తి - అనారాధితేశ్వరాణామేతద్దుర్లభమితి భావః, కస్యాధరామృతం, యస్మిన్నాశయో మనో యాసాం తాః - వ్రజస్త్రియః - సంముముహుః, తస్య శ్రీకృష్ణస్యాధరామృతమిత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ యా ఇతి ॥ యా ఇత్యస్య ఏతా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, శుష్మిణో మత్తాన్, చైద్యప్రముఖాన్ శిశుపాలప్రభృతీన్, స్వయంవరే - ప్రమథ్య మథనపూర్వకం విజిత్య - వీర్యమేవ శుల్కముపాయనత్వేన దేయం ద్రవ్యం - తేన, యా ఆహృతాః, ప్రద్యుమ్నసామ్బప్రసవాదయః స్త్రియః, తత్ర, ప్రద్యుమ్నప్రసవా రుక్మిణీ - సామ్బప్రసవా జామ్బవతీ, అదిశబ్దేన సత్యభామాది సంగ్రహః, తథాఽపరా అన్యాశ్చ - యాః స్త్రియో, భౌమవధే నరకాసురవధే - సహస్రశః, షోడశసహస్రసంఖ్యాకాః, ఆహృతాః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏతాస్సర్వాః, నిరస్తం శౌచం పవిత్రతా - యేన, అపాస్తం - పేశలం మార్దవం - యేన - తథాభూతమపి, స్త్రీత్వం - పరం కేవలం - సాధు యథా తథా - కుర్వతే కుర్వన్తి - బత, తదేవ దర్శయితుం విశింషన్తి - యాసాం స్త్రీణాం - గృహాన్ - పతిః పుష్కరాక్షః - కదాచిదపి, నాపైతి న త్యజతి - కథంభూతస్సన్ - ఆహృతిభిః - హే రుక్మిణి ఏహీత్యాదిభిరాహ్వానైర్హృది స్పృశన్ హృదయంగమస్సన్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀

❀ పా ॥ తమోజుషః.

వదన్తీనాంజల్పన్తీనాంపురయోషితా-మేవంవిధా.గిరఃఉక్తీః-సన్స్మితేనైవనిరీక్షణేనా-భినన్దన్ సహరిర్యయౌ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా, అజాతశత్రుః , పరేభ్య శ్శత్రుభ్యః-శఙ్కితః , స్నేహాత్-మధుద్విషఃకృష్ణస్య - గోపీథాయరక్షణాయ-చతురఙ్గిణీంహ స్త్యశ్వరథపదాతిరూపాణ్యఙ్గానిఅస్యాస్సన్తీతితథా, తాంసేనాం- ప్రాయుఙ్క్త-సమయుఙ్క్త ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ-విరహేణవిశ్లేషేణా- తురాన్ దుఃఖితా-నతఏవ , దూరమాగతాన్-కౌరవాన్ యుధిష్ఠిరాదీన్, దృఢంస్నిగ్ధమనురాగోయేషాంతాన్-సమ్యక్ సాన్త్వనేననివర్త్య , ప్రియైస్సహ-స్వనగరీంద్వారకాం - ప్రాయాత్ ప్రయయౌ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కుర్వాదిమరుధన్వాన్తాన్ దేశా-నతిక్రమ్య, తత-స్సౌ వీరాభీరయోఃపరాన్-పశ్చాదవస్థితాన్ ౹ ఆనర్తాన్ ద్వారకాసన్న జనపదాన్-విభుర్హరిః కృష్ణఃఉపాగాత్ , కథంభూతః-హేభార్గవ- మనాగీషత్-శ్రాన్తావాహాఅశ్వాయస్య ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత్రతత్రస్థైస్తద్దేశస్థైస్తత్రతత్ర-ప్రత్యుద్యతం -శిరస్యాధాయాభిముఖమానీత - మర్హణంపూజాసాధనం - యస్యతథాభూతః,యదా- ఆనర్తానుపాగాత్తదా - గవిష్ఠస్సూర్యః-గోభిఃకిరణైస్తిష్ఠతీతివ్యుత్పత్తేః - పశ్చాద్దిశంప్రతి-సాయంభేజే ప్రాప్తః - గాండువకంగతశ్చ ,, సాయమప్సుప్రవిశతీ,,తిశ్రుతేః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁

ఆనర్తానితి॥సభగవాన్ , స్వృద్ధాన్ సమృద్ధాన్ , స్వకా-నానర్తాన్ , జనపదా-నుపవ్రజ్య ,తత్రత్యానాం-విషాదం స్వవిశ్లేషజం , శమయన్నివ-దరవరంశఙ్ఖశ్రేష్ఠంపాఞ్చజన్యం,దధ్మౌధ్వనయామాస ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ స-తదా-దాధ్మాయమా

ఏవంవిధాగదన్తీనాంసగిరఃపురయోషితామ్ । నిరీక్షణేనాభినన్దన్ సస్మితేనయయౌహరిః ॥౩౧॥ అజాతశత్రుః పృతనాంగోపీథాయ ❁ మధుద్విషః । పరేభ్యశ్శఙ్కితస్స్నేహాత్ప్రాయుఙ్క్తచతురఙ్గిణీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అథదూరాగతాన్ శౌరిః కౌరవాన్విరహాతురాన్ । సంనివర్త్యదృఢస్నిగ్ధాన్ ప్రాయాత్స్వనగరీంప్రియైః ॥౩౩॥ కురుజాఙ్గలపఞ్చాలాన్ శూరసేనాన్ సయామునాన్ । బ్రహ్మావర్తంకురుక్షేత్రంమత్స్యాన్ సారస్వతానథ॥ ౩౪॥ మరుధన్వమతిక్రమ్యసౌవీరాభీరయోఃపరాన్ । ఆనర్తాన్భార్గవోపాగాచ్ఛ్రాన్తవాహోమనాగ్విభుః ॥౩౫॥ తత్రతత్రహితత్రస్థైర్హరిఃప్రత్యుద్యతార్హణః।సాయంభేజేదిశంపశ్చాద్గవిష్ఠోగాంగతస్తదా॥ ౩౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే,దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సూతఉవాచ॥ ఆనర్తాన్సఉపవ్రజ్యస్వృద్ధాన్ జనపదాన్ స్వకాన్ । దధ్మౌదరవరంతేషాంవిషాదంశమయన్నివ ॥౧॥ సఉచ్చకాశేధవళోదరోదరోఽప్యురుక్రమస్యాధరశోణశోణిమా । దాధ్మాయమానఃకరకంజసంపుటే యథాబ్జషణ్డేకలహంసఉత్స్వనః ॥౨॥ తముపశ్రుత్యనినదంజగద్భయభయావహమ్ । ప్రత్యుద్యయుఃప్రజాస్సర్వాభర్తృదర్శనలాలసాః ॥౩॥ తత్రోపనీతబలయోరవేర్దీపమివాదృతాః । ఆత్మారామంపూర్ణకామంనిజలాభేననిత్యదా ॥ ౪ ॥ ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖాఃప్రోచుర్హర్షగద్గదయాగిరా । పితరంసర్వసుహృదమవితారమివార్భకాః ॥ ౫ ॥ నతాస్స్మతేనాథతవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజంవిరిఞ్చివైరిఞ్చ్యసురేన్ద్రవన్దితమ్ । పరాయణంక్షేమమిహేచ్ఛ

నోఽదరః , స్వతోఽ-ధవళముదరంయస్య , తథాభూతోఽపి , దామోదరస్యభగవతః-అధరశోణేనశోణిమాయస్యసః, భగవత్కరకమలయోస్సంపుటే , ఉచ్చకాశేనితరాంచకాశే , యథా- అబ్జషణ్డేరక్తకమలసమూహే , ఉత్స్వనఉచ్చైస్స్వనోయస్యస . హంసస్తద్వత్ ❁ ॥౨॥ ❁ జగతోభయంయేభ్యస్తేషాం,భయమావహతీతితథా-తంనినద-ముపశ్రుత్య,సర్వాఃప్రజాః , భర్తుర్భగవతోఽ-దర్శనే -లాలసాఃఆసక్తచిత్తాః , ప్రత్యుద్యయుఃప్రత్యాజగ్ముః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్రాదృతాఃఆదరయుక్తాః , రవేర్దీపమివ-ఆత్మానంజగచ్చప్రకాశయతఃప్రకాశాన్తరానపేక్షస్యసూర్యస్య , దీపమివ , ఉపనీతఃబలిః పూజార్థద్రవ్యం , యాభిస్తాః- ప్రీత్యుత్ఫుల్లానివికసితానిముఖామ్బుజానియాసాం , తథాభూతాః , ప్రజా-హర్షేణగద్గదయాకుణ్ఠితయా , గిరా-తంప్రోచుః - రవిదృష్టాన్తాభిప్రేతంవ్యఞ్జయన్విశినష్టి ॥ నిజలాభేన,నిత్యనిరవధికస్వానన్దానుభవలాభేన , పూర్ణకామమవాప్తసమస్తకామం , ఆత్మారామం-స్వానుభవైకనిష్ఠం , బల్యనపేక్షమితిభావః .- కే-క-మివోచుః , సర్వేషుపుత్రేషు-సుహృదంసౌహార్దయుక్తం,అవితారంరక్షితారం,పితర-మర్భకాఃశిశవఃపుత్రాఇవ ❁ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నతాస్స్మేతిచతుర్భిః ॥ హేనాథ-తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం ప్రతినతాః , స్మ-కథంభూతం -విరిఞ్చేనచతుర్ముఖేన, వైరిఞ్చ్యైస్సనకాదిభిః , సురేన్ద్రైరిన్ద్రాదిభిశ్చవన్దితంనమస్కృతం-ఇహ-క్షేమంనిశ్రేయస, మిచ్ఛతాం-పరముత్కృష్టం , పరాయణం క్షేమసాధనభూతం , పరమిత్క్షేమవిశేషణంవా , యత్రపదారవిన్దే-పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి-ప్రభుః , తానపివశీకుర్వన్, కాలోఽపినప్రభవేత్ నసమర్థోభవేత్ -యత్రత్వయివిషయే , పరఃప్రభుఃకాలోఽపి , నప్రభవే- త్తస్యతవపదామ్బుజమితివాన్వ

యః,, సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః,,నతస్యేశేకశ్చనే,, త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ❁ ॥౬॥ ❁ హేవిశ్వభావన,విశ్వంజగద్భావయతిస్థిత్వాస్థితిప్రవృత్తిమత్కరోతీతితథాభూత,త్వం,నోఽస్మాకం,భవాయఅభ్యుదయాయ,భవ,,మాతాపితాభ్రాతానివాసశ్శరణంసుహృద్గతిర్నారాయణః ,, తందైవతానాంపరమంచదైవతంపతింపతీనాంపరమంపరస్తాత్ ,, నతస్యకశ్చిత్పతిరస్తిలోకేనచేశితానైవచతస్యలిఙ్గం ,, యోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతి ,, త్యాదిశ్రుత్యర్థమనుసన్ధాయోచుః ,, త్వమేవమాతేత్యాది ,, లౌకికస్తుబన్ధు,రేకఏవ,త్వంతు - సర్వవిధబన్ధురితిభావః,యస్యతవ,అనువృత్త్యాసేవయా - వయం,కృతినః కృతార్థాః,కృతకృత్యా - బభూవిమ,సత్వం-నో,భవాయభవేత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అహోఇతి॥భవతాత్వయా,వయ,మహో,సనాథా,స్స-నిరతిశయసుఖప్రదనాథవన్తో - బభూవిమ,కుతః,యద్యస్మాత్ ,తవ-రూపంపశ్యామ- కథంభూతం-త్రైవిష్టపానాందేవానామపి - దూరదర్శనందుర్దర్శం - ప్రేమపూర్వకంస్మితం - స్నిగ్ధసానురాగ ఈక్షణంచ-యస్మిన్,తదాననంయస్య - తత్సౌభగంసుందరమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యర్హీతి॥భోఅమ్బుజాక్ష-భవాన్-సుహృద్దిదృక్షయా,యదాకురూన్,మధూన్వా-జనపదా - నపససార-జగామ - తత్రతదా - హేఅచ్యుత,నోఽస్మాకం-త్వామపశ్యతాం -రవేర్వినా,రవింవినేవా,ఽక్ష్ణాం-క్షణకాలోఽబ్దకోటిప్రతిమః- సంవత్సరకోటికాలతుల్యో-భవేత్ ❁ ॥౯॥ ❁ ఇతీత్థం-ప్రజానా-ముదీరితావాచః,శృణ్వానో,భక్తవత్సలో - భగవా-నవలోకనేనానుగ్రహంవితన్వన్ - పురంప్రావిశత్,పూశ్శబ్దోయంనపురశబ్దః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కథంభూతాంమధ్వాదయోయాదవావాన్తరవిశేషాః , తైః,రాత్మతుల్యబలైఃకృష్ణతుల్యబలైః , ర్నాగైఃకాద్రవేయాదిభిః,

---

తాంపరంనయత్ర కాలఃప్రభవేత్పరఃప్రభుః ॥ ౬ ॥ భవాయనస్త్వంభవవిశ్వభావనత్వమేవమాతాథసుహృత్పతిఃపితా।త్వంసద్గురుర్నఃపరమంచదైవతంయస్యానువృత్త్యాకృతినోబభూవిమ ॥౭॥ అహోసనాథాభవతాస్మయద్వయంత్రైవిష్టపానామపిదూరదర్శనమ్ । ప్రేమస్మితస్నిగ్ధనిరీక్షణాననంపశ్యేమరూపంతవసర్వసౌభగమ్ ॥౮॥ యర్హ్యమ్బుజాక్షాపససారభోభవాన్కురూన్మధూన్వాథసుహృద్దిదృక్షయా। తత్రాబ్దకోటిప్రతిమఃక్షణోభవేద్రవింవినాక్ష్ణోరివనస్తవాచ్యుత ॥ ౯ ॥ ఇతిచోదీరితావాచఃప్రజానాంభక్తవత్సలః । శృణ్వానోనుగ్రహందృష్ట్యావితన్వన్ప్రావిశత్పురమ్ ॥౧౦॥ మధుభోజదశార్హార్హకుకురాన్ధకవృష్ణిభిః । ఆత్మతుల్యబలైర్గుప్తాంభోగైర్భోగవతీమివ ॥౧౧॥ సర్వర్తుసర్వవిభవైఃపుణ్యవృక్షలతాశ్రమైః । ఉద్యానోపవనారామైర్వృతపద్మాకరశ్రియమ్॥౧౨॥ గోపురద్వారమార్గేషుకృతకౌతుకతోరణామ్।చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరన్తఃప్రతిహతాతపామ్ ॥౧౩॥ సంమార్జితమహామార్గరథ్యాపణకచత్వరామ్।సిక్తాంగన్ధజలైరుప్తాంఫలపుష్పాక్షతాఙ్కురైః ॥౧౪ ॥ ద్వారిద్వారిగృహాణాంచదధ్యక్షతఫలేక్షుభిః । అలంకృతాంపూర్ణకుమ్భైర్బలిభిర్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ నిశమ్యప్రేష్ఠమాయాన్తంవసుదేవోమహామనాః । అక్రూరశ్చోగ్రసేనశ్చరామశ్చాద్భుతవిక్రమః ॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చారుదేష్ణశ్చసామ్బోజామ్బవతీసుతః । ప్రహర్షవేగోచ్ఛ్వసితశయనాసనభోజనాః॥ వారణేన్ద్రంపురస్కృత్యబ్రాహ్మణైస్ససుమఙ్గలైః।శఙ్ఖతూర్యనినాదేనబ్రహ్మఘోషేణచాదృతాః॥౧౮॥ప్రత్యు

భోగవతీమివ-గుప్తాంరక్షితాం,భోగవతీనాగానాంపురీ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సర్వర్తుషుయుగపత్ప్రవృత్తేషు,యస్సర్వోవిభవః,ఫలపుష్పాదిసమృద్ధి , ర్యేషాంతే , పుణ్యావృక్షాశ్చ, మన్దారపారిజాతాదయః, లతాస్తదధస్తనాః, ఆశ్రమాశ్చ , మేషుతైరుద్యానోపవనారామై , ర్వృతానాంపద్మాకరాణాం, శ్రీశ్శోభాయస్యాం,తత్రోద్యానం , రాజ్ఞాంక్రీడాస్థానం,ఉపవనం వనసమీపస్థం , ఆరామఃకృతకః, ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ గోపురాకారాణాంద్వారాణాంమార్గేషు,కృతానిమఙ్గళార్థానితోరణాని జమ్బ్వామ్రపల్లవాదినిర్మితాని , యస్యాం - చిత్రాణాంధ్వజానాంపతాకానాంచాగ్రైరన్తఃప్రతిహతోసిరస్తఆతపోయస్యాం ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సంమార్జితామహామార్గాదయోయస్యాం , మహామార్గారాజవీధయః-రథ్యాఉపవీధయః-ఆపణకాః వణిజాంక్రయవిక్రయాదిగృహాణి - చత్వరాఃగజాశ్వాదిశాలాః- గన్ధోదకైఃసిక్తాం-ఫలాదిభిరుప్తాంవికీర్ణాం ❁ ॥౧౪॥ ❁ ప్రతిద్వారం , దధ్యాదిభిః- జలపూర్ణకుమ్భైః , బలిభిఃపూజాద్రవ్యైః - ధూపైర్దీపైశ్చాలంకృతాం - ఏవంభూతాం పురమితిపూర్వత్రాన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ప్రేష్ఠం నిరతిశయప్రియతమం , భగవన్తమాయాన్తంనిశమ్యాకర్ణ్య మహామనాః-వసుదేవః-అక్రూరాదయశ్చ ❁ ॥౧౬॥ ❁ ప్రకృష్టోహర్షస్తస్యవేగేనఔత్సుక్యేనఉచ్ఛ్వసితానివ్యుదస్తానిత్యక్తానీతియావత్-శయనాదీనియైస్తథాభూతాః ❁ ॥౧౭॥ ❁ వారణేన్ద్రంగజేన్ద్రం-పురస్కృత్యపురోవస్థాప్య -ససుమఙ్గళైఃస్వస్తివాచనసహితైఃబ్రాహ్మణైః-శఙ్ఖానాంతూర్యాణాంచనినాదేన-బ్రహ్మఘోషేణవేదఘోషేణచ-సహ- ఽఽదృతాఃఆదరయుక్తాః ❁ ॥౧౮॥ ❁ ప్రత్యుజ్జగ్మురితి॥హేబ్రహ్మన్,ప్రణయేనహేతునా-ఆగతంసాధ్వసంభయంయేషాం,తథాభూతాస్సన్తో , రథైః

ర్గమనసాధనైః ప్రత్యుజ్జగ్ముః అభిముఖం యయుః - తథా, వారముఖ్యాః గణికాశ్శతశః, లసద్భ్యాం కుణ్డలాభ్యాం నిర్భాతాః కపోలా యేషు, తేషాం వదనానాం శ్రీః శోభా యాసాం తాః - తద్దిదృక్షయా - యానైః గమనసాధనైః - ప్రత్యుజ్జగ్ముః - నటాదయోఽద్భుతాని - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతశ్చరితాని - జగుః - తత్ర నటాః అభినేతారః, నర్తకాః స్త్రీణాం నృత్తశిక్షకాః - గన్ధర్వాః గాయకాః - సూతాః పౌరాణికాః - మాగధాః వంశావళిపాఠకాః - వన్దినః మఙ్గళవాదినః - స్తోత్రపాఠకాశ్చ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్ర భగవాన్ - యథావిధి - నమస్కారాలిఙ్గనకరస్పర్శస్మితావలోకనాదిభిః - ర్యథాయోగ్యం, వసుదేవాదిభిరుపసంగమ్య, సర్వేషాం పౌరాణామనువర్తినాం భృత్యానాంచ - మానమాదధే సంమానంచకార, విభుర్భగవాన్, శ్వపాకపర్యన్తేభ్యః, చతుర్థ్యన్తమిదం, ఆశ్వాస్యోపచ్ఛన్ద్య, భిమతైః వరైః, మానమాదధే ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స్వయంచ సదాశిషైర్గురుభిః - స్థవిరైర్వృద్ధైః విప్రైః - రన్యైర్వన్దిభిశ్చ - కర్తృభిః - రాశీర్భిర్యుజ్యమానః - పురమావిశత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ద్వారకాయా, రాజమార్గం - కృష్ణే గతేసతి, తత్ర తత్ర, స్త్రియః, తస్య కృష్ణస్య ఈక్షణే మహానుత్సవో హర్షో యాసాం తాః - హేవి ప్ర - హర్మ్యాణి సౌధాన్యారురుహుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నిత్యం నిరీక్షమాణానామపి కుతో దిదృక్షా బభూవేత్యత్రాహ ॥ నిత్యమితి ॥ యద్యస్మాన్నిత్యం శ్రియోధామాఙ్గం లక్ష్మీనివాసదేహం „ శ్రియోధామానమితిచ పాఠః - అచ్యుతం నిత్యం నిరీక్షమాణానామపి - ద్వారకౌకసాం ద్వారకా ఓకః స్థానం యాసాం తాసాం - స్త్రీణాం దృశః - నవితృప్యన్తి - తత్ - తస్మాత్తదీక్షణమహోత్సవా - హర్మ్యాణ్యారురుహు

జగ్ముః రథైర్హృష్టాః ప్రణయాగతసాధ్వసాః । వారముఖ్యాశ్చ శతశో యానైస్తద్దర్శనోత్సుకాః ॥ ౧౯ ॥
లసత్కుణ్డలనిర్భాతకపోలవదనశ్రియః । నటనర్తకగన్ధర్వాస్సూతమాగధవన్దినః ॥ గాయన్తి చోత్తమశ్లోకచరితాన్యద్భుతానిచ ॥ ౨౦ ॥ భగవాంస్తత్రబన్ధూనాం పౌరాణామనువర్తినామ్ । యథావిధ్యుపసంగమ్య సర్వేషాం మానమాదధే ॥ ౨౧ ॥ ప్రహ్వాభివాదనాశ్లేషకరస్పర్శస్మితేక్షణైః । ఆశ్వాస్య చాశ్వపాకేభ్యో వరైశ్చాభిమతైర్విభుః ॥ ౨౨ ॥ స్వయంచ గురుభిర్విప్రైస్సదారైః స్థవిరైరపి । ఆశీర్భిర్యుజ్యమానోఽన్యైర్వన్దిభిశ్చావిశత్పురమ్ ॥
రాజమార్గం గతే కృష్ణే ద్వారకాయాః కులస్త్రియః । హర్మ్యాణ్యారురుహుర్విప్ర తదీక్షణమహోత్సవాః ॥ ౨౪ ॥
నిత్యం నిరీక్షమాణానాం యదపి ద్వారకౌకసామ్ । నవితృప్యన్తి హి దృశః ❁ శ్రియోధామాఙ్గమచ్యుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రియో నివాసో యస్యోరః పానపాత్రం ముఖం దృశామ్ । బాహవో లోకపాలానాం సారఙ్గాణాం పదామ్బుజమ్ ॥
సితాతపత్రవ్యజనైరుపస్కృతః ప్రసూనవర్షైరభివర్షితః పథి । పిశఙ్గవాసా వనమాలయా బభౌ ఘనో యథార్కోడుపచాపవైద్యుతైః ॥ ౨౬ ॥ ప్రవిష్టస్తు గృహం పిత్రోః పరిష్వక్తశ్చ మాతృభిః । వవన్దే శిరసా సప్త దేవకీప్రముఖా ముదా ॥ ౨౭ ॥ తాః పుత్రమఙ్కమారోప్య స్నేహస్నుతపయోధరాః । హర్షవిహ్వలితాత్మానస్సిషిచుర్నే

రిత్యర్థః - హిశబ్దేన అతృప్తేః ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉచితామేవైషామతృప్తిరిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ శ్రియ ఇతి ॥ యస్యేత్యస్య - ఉరోముఖబాహుపదామ్బుజైః ప్రత్యేకమన్వయః - యస్యోరః - శ్రియో నివాసః స్థానం - ఉరోలావణ్యానుభవాయ తదేవావాసమాశ్రితవతీ శ్రీరిత్యభిప్రాయః, యస్య ముఖం - దృశాం పశ్యజ్జనదృశాం - పానపాత్రం తల్లావణ్యరసపానపాత్రం - యస్యచ బాహవో - లోకపాలానాం పానపాత్రం - తల్లావణ్యరసపానపాత్రం - యస్య పదామ్బుజం - సారంగాణాం సారం గచ్ఛతాం - సారగ్రాహిణాం - మునీనాం - తల్లావణ్యపానపాత్రం - సారంగాయన్తీతి సారంగాః - సారతమార్థవక్తార ఇతి వా, తమచ్యుతం, నిత్యం నిరీక్షమాణానామపి దృశో న వితృప్యన్తీతి యుక్తమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సితేతి ॥ పథి, సితాతపత్రంచ వ్యజనేచ, తైరుపస్కృతః - సితాతపత్రేణావృతః, వ్యజనాభ్యాం వీజ్యమాన - ఇత్యర్థః - పిశఙ్గవాససీ యస్య - స భగవాన్ - వనమాలయా బభౌ - కథం యథార్కాదిభిః - యుగపత్సముదితైః - ఘనో నీలామ్బుదః - స్తద్వత్ అభూతోపమైషా - నహ్యర్కోడుపయోస్సహావస్థానమస్తి - తత్రార్కాదిస్థానీయా మకుటవనమాలావస్త్రభూషణాదయః - విద్యుదేవ వైద్యుతం - ఉడుపశ్చన్ద్రః - యద్వా - ఉడుపగ్రహణం గురుశుక్రయోరన్యేషాం నక్షత్రాణామప్యుపలక్షణం - తత్రోడుపస్థానీయం సితాతపత్రం - గురుశుక్రస్థానీయే వ్యజనే - నక్షత్రస్థానీయాని ప్రసూనాని - ఇన్ద్రధనుస్థానీయా వనమాలా - విద్యుత్స్థానీయం పిశఙ్గవస్త్రం - అర్కస్థానీయం మకుటమితి - సితాతపత్రాద్యుపస్కృతత్వాదివిశేషణసామర్థ్యాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతస్తు పిత్రోర్దేవకీవసుదేవయోః - గృహం ప్రవిష్టో భగవాన్ - మాతృభిర్దేవకీరోహిణ్యాదిభిః - పరిష్వక్త ఆలిఙ్గితః - దేవకీప్రముఖా మాతౄః - ముదా శిరసా వవన్దే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తా దేవక్యాదయః - పుత్రం కృష్ణ - మఙ్కమారోప్య - స్నేహేన స్నుతౌ ప్రస్రవన్తౌ పయోధరౌ స్తనౌ యాసాం

❁ ॥ పా ॥ శ్రియోధామాన.

సాం-హర్షేణవిహ్వలితఆత్మామనోయాసాం-తథాభూతా నేత్రజైర్జలైరానన్దబాష్పై-స్సిషిచుః❀॥ ౨౯ ॥❀అథ-తతస్స్వ భవనంస్వగృహంప్రావిశత్-కథంభూతం-సర్వే కామాఃకామ్యమానాఃభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదయోయస్మిన్-నా స్త్యుత్తమంయస్మాత్-యత్రపత్నీనాంషోడశసహస్రాణిప్రాసాదా స్తథాభూతం❀॥ ౩౦ ॥❀తదా-ప్రోష్యప్రవాసం కృత్వాగృహానుపాగతం-ప్రియం-దూరాద్విలోక్య-పత్న్యఃరుక్మిణ్యాదయః -సంజాతోమనసిమహానుత్సవోహర్షో యాసాం-వ్రీళితలోచనేయేషు-తాన్యాననాని-యాసాంతథాభూతాః -వ్రతైస్సహ-ఆసనాశయా-త్సహసాఆశూ-త్తస్థుఃతత్రవ్రతే భ్య ఉత్థానంనామ-భర్త్రాగమనార్థవ్రతత్యాగః-ఆసనాదుత్థానంప్రసిద్ధం.ఆశయాదభిప్రాయాదుత్థానందిదృక్షోత్కణ్ఠ్య త్యాగః-దర్శనస్యజాతత్వాత్ ❀॥ ౩౧ ॥❀తమితి॥దురన్తఃఅగాధఃభావఃస్నేహోయాసాంతాః- పత్న్యః-సమాగతం, పతిం,మాత్మజై-ర్దృష్టిభి-రన్తరాత్మనాచ-పరిరేభిరే- ఆలిఙ్గితవత్యః-శారీరపరిరమ్భస్యరహఃకాలికత్వాత్తంనసాక్షాచ్చక్షుః, అపితుపుత్రైఃప్రద్యుమ్నాదిపుత్రద్వారేణేత్యభిప్రాయేణపుత్రైరిత్యుక్తం-మనసాచతుపాచసమం-సాక్షాదేవచక్షురి త్యభిప్రాయేణాన్తరాత్మనాదృష్టిభిశ్చేత్యుక్తం- హేభృగువర్య-విలజ్జతీనాంతాసా-మతఏవ -నేత్రయోరమ్బునిరుద్ధమపి-వైక్లబాదదార్ఢ్యాదస్రవత్ ❀॥ ౩౨॥❀వ్రతైస్సాకమాసనాశయాదుత్తస్థుఃతమాత్మజైరిత్యాదినాచతాసాంతద్విరహాసహిష్ణుత్వంసూచితం-తదేవోపపాదయతి ॥ యద్యపీతి॥ యద్యప్యసౌ-భగవాన్కృష్ణః-తాసాంపార్శ్వగతః - రహోగతశ్చ- తథాపి తస్యాఙ్ఘ్రియుగంతాసాంనవంనవమేవాభూత్,యతఏవమత, స్తత్పదాత్తస్యపాదారవిన్దాత్కావిరమేత-విశ్లిష్యా వస్థాతుముత్సహేత,నకాపీత్యర్థః,తదేవదర్శయితుంవిశినష్టి,చలాఇతరత్రచఞ్చలా శ్రీర్లక్ష్మీరపి,కదాపి,యంయదఙ్ఘ్రింనజ

త్రజైర్జలైః॥ ౨౯ ॥ అథావిశత్స్వభవనంసర్వకామమనుత్తమమ్। ప్రాసాదాయత్రపత్నీనాంసహస్రాణిచషోడశ॥౩౦॥ పత్న్యఃప్రియంప్రోష్యగృహానుపాగతంవిలోక్యసంజాతమనోమహోత్సవాః। ఉత్తస్థురారాత్సహసాసనాశయాత్సాకంవ్రతైర్వ్రీడితలోచనాననాః॥౩౧॥ తమాత్మజైర్దృష్టిభిరన్తరాత్మనాదురన్తభావాఃపరిరేభిరేపతిమ్। నిరుద్ధమప్యాస్రవదమ్బునేత్రయోర్విలజ్జతీనాంభృగువర్యవైక్లబాత్॥౩౨॥ యద్యప్యసౌపార్శ్వగతోరహోగత❀స్తథాపితస్యాఙ్ఘ్రియుగంనవంనవమ్।పదేపదేకావిరమేతతత్పదాచ్చలాపియచ్ఛ్రీర్నజహాతికర్హిచిత్॥౩౩॥ ఏవంనృపాణాంక్షితిభారజన్మనామక్షౌహిణీభిఃపరివృత్తతేజసామ్। విధాయవైరంశ్వసనోయథానలంమిథోవధేనోపరతోనిరాయుధః॥ ౩౪ ॥ సఏషనరలోకేఽస్మిన్నవతీర్ణస్స్వమాయయా। రేమేస్త్రీరత్నకూటస్థోభగవాన్ప్రాకృతోయథా॥౩౫॥ ఉద్దామభావపిశునామలవల్గుహాసవ్రీడావలోకనిహతోమదనోపియాసామ్। సంముహ్యచాపమజహాత్ప్రమదోత్తమాస్తాయస్యేన్ద్రియంవిమథితుంకుహకైర్నశేకుః॥౩౬॥ తమిమంమన్యతేలోకోహ్యసఙ్గమపిసఙ్గినమ్। ఆత్మౌపమ్యేనమనుజంవ్యాపృణ్వానన

హాతి-తత్పదాత్కావిరమేతేత్యన్వయః-తదాపీతిపాఠాన్తరం-తత్ర-యద్యపియదాపి - పార్శ్వగతోరహోగతశ్చ- తదాపి, తస్యాఙ్ఘ్రియుగంనవంనవం - కింపునఃకదాచిదన్తరితంనవంనవమితి-కైముత్యన్యాయసిద్ధమితిభావః - ఉత్తరార్ధన్తుయథోక్తార్థమేవ❀॥ ౩౩ ॥❀అథోపరితనంవృత్తాన్తంసంగృహ్యవివక్షు రుక్తవృత్తాన్తంసమాసతోఽనువదతి ॥ ఏవమితి ॥ క్షితేర్భూమేర్భారస్యజన్మఉదయోయేభ్యః అక్షౌహిణీభిః-పరివృత్తంపరితోవ్యాప్తం తేజఃశౌర్యం యేషాంతేషాం-నృపాణాం కౌరవాణాంపాణ్డవానాంచ-మిథః-వైరం-శ్వసనోవాయు, రనలమగ్నిమివ-విధాయవర్ధయిత్వా - స్వయం - నిరాయుధఏవ- తేషాం,మిథో-వధేనవధాత్-య-ఉపరతఃఉపరరామ- ఉపసంహృతవాన్-సఏష- ఇత్యుత్తరేణాన్వయః స్వయం-నిరాయుధఏవసన్-తేషాం , మిథోవధంకారయన్-యః-స్వయంతూష్ణీంవ్యవస్థితఇత్యర్థః❀॥ ౩౪ ॥❀సఏష స్వమాయయా ఇచ్ఛయైనసంకల్పేన- అస్మిన్నరలోకేఽవతీర్ణో-భగవాన్-స్త్రియఏవరత్నాని- తేషాంకూటేసముదాయే-స్థితః - రేమేచిక్రీడ-యథా-ప్రాకృతః-స్త్రీవశ్య,స్తద్వత్ , ప్రాకృతోయథేత్యనేనస్త్రీవశ్యత్వానుకారమాత్రమేవ-నతు-పరమార్థతస్తదస్తీతిసూచితమ్❀॥ ౩౫ ॥❀తదేవవ్యఞ్జయితుంవిశినష్టి ॥ తాః ప్రమదోత్తమాః-కుహకైర్వ్యఞ్చనోపాయైః-యస్యేన్ద్రియం ప్రమథితుం- నశేకుఃనప్రాభవన్-తమయ-మిత్యుత్తరేణాన్వయః-సుతరాం-పారవశ్యాభావసూచనాయ ప్రమదోత్తమా-విశినష్టి ॥ యాసా-ముద్దామభావాదిభిః-నిహతస్సన్-మదనోపి-సమ్ముహ్య మోహంప్రాప్య , స్వయం,చాపంధను- రజహాత్తత్యాజ-తాఃప్రమదోత్తమా ఇత్యన్వయః ॥ ఉద్దామఉదారోఽగాధఇతియావత్-భావోఽభిప్రాయ-స్తేనపిశునఃచిత్తాకర్షసూచకః అమలఃసున్దరశ్చహాస-స్తేనచ-వ్రీడాపూర్వకావలోకనేనచ-నిహతఃఅభిభూతః❀॥ ౩౬॥❀ఏవంవిధంతం-

❀పా॥ స్తదాపితస్యాఙ్ఘ్రియుగమ్.

యః-స్త్రీపశ్యంమన్యతే-సోఽజ్ఞ ఇత్యాహ ॥ తమితి ॥ మనుజంవ్యావృణ్వానం,మనుజవచ్చేష్టమానం-మనుష్యభావేనస్వయాథాత్మ్యమాచ్ఛాదయన్తమిత్యర్థః-వస్తుతోనిస్సఙ్గమపి-సఙ్గినమివభాసమానం-తమిమం-భగవన్తం-యో-లోకోజన- ఆత్మౌపమ్యేనస్వతుల్యత్వేన,మన్యతే-సోయంలోకః-అతోహేతోః- అబుధఃనితరామజ్ఞః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అథవిషయైరనాకృష్టత్వమీశ్వరస్యనాశ్చర్యమిత్యభిప్రాయేణేశ్వరత్వంనిర్వక్తి ॥ ఏతదితి ॥ప్రకృతిస్థోపిమూలప్రకృతివ్యాపకోపి- తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిః-ఆత్మస్థైర్జీవగతైః-రవిద్యాస్మితారాగద్వేషాదిభిశ్చ,గుణైః-సదా-నయుజ్యతేఇతియ-దేతదేవ-శ్వరస్యేశనమిత్యన్వయః-సదత్యనేనముక్త్వా వృత్తిః-సహిపూర్వం తైర్యుక్తః-హేయగుణాస్పర్శోదాహరణమాహ ॥ యథేతి ॥ తదాశ్రయా-ఈశాశ్రయా,బుద్ధి-స్తజ్జ్ఞానంయథాసత్త్వాదిభిర్నయుజ్యతే-నహి,,స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ,, త్యుక్తవిధం స్వతస్సర్వగతస్యతస్యజ్ఞానం-సత్త్వరజస్తమోన్వయాధీనసమ్యక్త్వాసమ్యక్త్వయుక్తం - ఏవం సర్వప్రకారేణాపిచిదచిద్గతహేయరహితఇతి-ఏతదేవహి-ఈశ్వరస్యైశ్వరత్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ యథైవమజ్ఞోలోక-స్తముక్తవిధమీశ్వర-మాత్మతుల్యంమన్యతే-తథా-తాస్స్త్రియో-ప్యజ్ఞానాదాత్మవశ్యమమన్యన్తేత్యాహ॥ తమితి ॥ సంసారిణా-మిన్ద్రియప్రసూతామతయో యథేశ్వరం-నజానన్తి-కింతు మోహ్యాదన్యథామన్వతే-ఏవంమూఢా-స్తా అబలాస్స్త్రియోపి - తంభగవన్తం - రహః-స్త్రైణంస్త్రీసమూహం-అనువ్రజన్తం-స్త్రీసమూహానువర్తినం-మేనిరే-తత్ర హేతుః-భర్తు-రప్రమాణవిదః-ప్రమీయత ఇతి ప్రమాణంస్వరూపం-తత్స్వరూపమజానత్యః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవత,చన్ద్రచన్ద్రికాయాం,ప్రథమస్కన్ధే,ఏకాదశోధ్యాయః.❁❁❁

యద్యపిపరీక్షిజ్జన్మకర్మాదికంపురస్తాదేవపృష్టం - యద్యపిచ-తద్వక్తుమేవతదుపోద్ఘాతరూపోయం ప్రపఞ్చః ప్రవృత్తః-కిమకార్షీత్తత ఇతిప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరంచాశ్రుతం-ఏవంచాన్తరావునస్తత్ప్రశ్నానుపపత్తిః-తథాపి-కిమకార్షీత్తత ఇ

మతోఽబుధః॥ ౩౭ ॥ఏతదీశనమీశస్యప్రకృతిస్థోపితద్గుణైః।నయుజ్యతేసదాత్మస్థైర్యథాబుద్ధిస్తదాశ్రయా॥ ౩౮ ॥

తంమేనిరేఽబలామూఢాస్స్త్రైణంచానువ్రతంరహః।అప్రమాణవిదోభర్తురీశ్వరంమతయోయథా॥ ౩౯ ॥❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే,ఏకాదశోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శౌనకఉవాచ ॥ అశ్వత్థామ్నోపయుక్తేనబ్రహ్మశీర్ష్ణోరుతేజసా । ఉత్తరాయాహతోగర్భ ఈశేనాజీవితఃపునః ॥ ౧ ॥ తస్యజన్మమహాబుద్ధేకర్మాణిచమహాత్మనః।నిధనంచయథైవాసీత్సప్రేత్యగతవాన్యథా ॥ ౨ ॥ తదిదంశ్రోతుమిచ్ఛామిగదితుంయదిమన్యసే। బ్రూహినశ్శ్రద్దధానానాంయస్యజ్ఞానమదాచ్ఛుకః॥ ౩ ॥సూతఉవాచ॥ అపీపలద్ధర్మరాజఃపితృవద్రఞ్జయన్ప్రజాః । నిస్స్పృహస్సర్వకామేభ్యఃకృష్ణపాదానుసేవయా ॥ ౪ ॥ సంపదః

తిపృష్టస్యరాజ్యశాసనానన్తరభావినోయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తస్యపరీక్షిజ్జన్మానన్తరకాలికత్వాత్తదనన్తరమేవతచ్ఛుశ్రూష,స్తావ,,త్స్వయమేవావృణోద్గర్భం వైరాట్యాః కురుతన్తవ,,ఇతిప్రక్రమ్య ,పరిసమాపితంసావశేషం - శుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిశౌనకః ॥ అశ్వత్థామ్నేతి ॥ అశ్వత్థామ్నాఉపయుక్తేనప్రయుక్తేన , ఉర్వధికందుస్సహంప్రభూతంచతేజోయస్య, తేన-బ్రహ్మశీర్ష్ణాబ్రహ్మశిరోనామకేనాస్త్రేణ, తావదుత్తరాయాఃగర్భోహతః , తతఃపునరీశేనకృష్ణేనఆజీవితఇత్యుక్తానువాదః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతఉపరితనం , తస్యోత్తరాతనయస్య-మహాత్మనః,యజ్జన్మాది-తదిదం- హేమహాబుద్ధే , శ్రోతుమిచ్ఛామి - నిధనంమరణంయథైవాసీ , త్ప్రేత్యమృత్వా,యథాగతవాన్-యాంగతింప్రాప్తవాన్,తదిదమిత్యన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యదిగదితుంమన్యసే-వక్తుమిష్టంయోగ్యంచ , మన్యసే,చేత్తర్హి-శ్రద్దధానానాంనోఽస్మాకంబ్రూహి,కుతోవస్తజ్జన్మాదిశుశ్రూషాశ్రద్ధాబభూవే,త్యత్రస్తంవిశినష్టి ,, యస్యపరీక్షిత,శ్శుకో,జ్ఞానంపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,అదా,దుపదిష్టవాన్ , మహాభాగవతత్వాత్తజ్జన్మాదిశుశ్రూషానస్సమభవదితిభావః - అత్రజన్మైవప్రాధాన్యేనపృచ్ఛ్యతే - తస్యకర్మాదికంతు , యుధిష్ఠిరవృత్తాన్తానన్తరకాలికత్వాత్తచ్ఛ్రవణానన్తరమేవవిశేషతః ప్రష్టవ్యమపి , జన్మకాలికజాతకద్వారాసామాన్యతోబుభుత్సునా - జన్మనాసహోపాత్తం - అతఏవోత్తరేపి , జాతకద్వారైవ , తత్కర్మాదికం ప్రదర్శ్యతఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పరీక్షితోజన్మప్రకారంవక్తుంతావత్తాదాత్వికంయుధిష్ఠిరావస్థానప్రకారమాహ ॥ అపీపలదితిత్రిభిః ॥ అపీపలత్ అపాలయత్ - కథం భూతః , కృష్ణస్య పాదయోరనుసేవయా అనుధ్యానేన హేతునా , సర్వేభ్యః కామేభ్యోనిర్గతాస్పృహాయస్యతథాభూతః , కృష్ణపాదానుసేవకత్వాన్నిస్పృహస్సన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్సేవాయాఃస్పృహాభావహేతుత్వమేవసదృష్టాన్తమాహ॥ సంపదఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ యథాక్షుధితస్యఅశనాయాయుక్తస్యపుంసః - ఇతరేస్రక్చన్దనాదయో-నముదమావహన్తి - కింత్వశనమేవ-తథా- హేద్విజ-మేసంపదాదయః - తేకామాః-

సురస్యాశ్వాసురాణామపిస్పృహణీయా అపి-ముకున్దఏవమనో యస్యతస్య - రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య -ముద-మధిజహ్రుః కిం-సంపాదితవన్తః కిం-నసంపాదితవన్తఏవేత్యర్థః-తత్రసంపదో భోగ్య భోగోపకరణాదిసమృద్ధయః - క్రతవస్స్వర్గాదసుఖసాధనాని అశ్వమేధరాజసూయాదీని - లోకాః కరప్రదాజనాః-మహిష్యః పత్న్యః భ్రాతరో దిగ్విజయినో భీమాదయః - మహీ నిష్కణ్టకా పృథివీ - త్రిదివంగతం త్రిదివపర్యన్తవ్యాప్తం యశశ్చ ✽ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ✽ అథపరీక్షితో జన్మవక్తుం తావత్తస్యమాతృదరావస్థానదశామాహ ॥ మాతురితిసార్ధపఞ్చభిః ॥ హేభృగునన్దన-వీరః ఉత్తరాతనయో - మాతు-ర్గర్భగతః ఉదరగతః,బ్రహ్మాస్త్రతేజసాదహ్యమానః-కంచిత్పురుషం దదర్శ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ కథంభూతం - అఙ్గుష్ఠపరిమితా మాత్రా ఉన్మానం యస్య నవిద్యతే మలం దేహజం యస్య - స్ఫురత్స్వరటో హిరణ్మయో మౌళిః కిరీటం యస్య - అపీచ్యం హృష్టపుష్టాఙ్గతయా స్పృహణీయం దర్శనం యస్య - తటిదివామ్బరం వస్త్రం యస్య - ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథా ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ శ్రీమన్తః వృత్తత్వాదిగుణైః శోభావన్తో దీర్ఘా ఆజానులమ్బినశ్చత్వారో బాహవో యస్య- తాపేననిర్మలీకృతే కాఞ్చనమయే కుణ్డలే యస్య -క్షతజైరక్తే అక్షిణీ యస్య,గదాపాణౌ యస్యతం-పరిభ్రమన్తం- ఉల్కాస్యాఙ్గారస్యేవాభా యస్యాస్తాం-గదాం,ముహుర్ముహుః-పరితః సర్వతః-దిశం భ్రామయన్త, మాత్మానం ధారకం ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ గోపతిం సూర్యమివ-నీహారం-స్వగదయా బ్రహ్మాస్త్రతేజో-విధమన్తం నాశయన్తం, సన్నికర్షే స్థిత-మేవంవిధం పురుషం - కోసావితి-పర్యైక్షత - పర్యాలోచితవాన్-యతః పర్యైక్షత-తతఏవప్రవృత్తి

క్రతవో లోకా మహిష్యో భ్రాతరో మహీ । జమ్బూద్వీపాధిపత్యం చ యశశ్చ త్రిదివంగతమ్ ॥ ౫ ॥ కిం తే కామాస్సురస్పార్హా ముకున్దమనసో ద్విజ । అధిజహ్రుర్ముదం రాజ్ఞః క్షుధితస్య యథేతరే ॥ ౬ ॥ మాతుర్గర్భగతో వీరస్సతదా భృగునన్దన । దదర్శ పురుషం కంచిద్దహ్యమానోఽస్త్రతేజసా ॥ ౭ ॥ అఙ్గుష్ఠమాత్రమమలం స్ఫురత్పురటమౌళినమ్ । అపీచ్యదర్శనం శ్యామం తటిద్వాససమచ్యుతమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీమద్దీర్ఘచతుర్బాహుం తప్తకాఞ్చనకుణ్డలమ్ । క్షతజాక్షం గదాపాణిమాత్మానం పరితో దిశమ్ । పరిభ్రమన్తముల్కాభాం భ్రామయన్తం గదాం ముహుః ॥ ౯ ॥ అస్త్రతేజస్స్వగదయా నీహారమివ గోపతిః । విధమన్తం సన్నికర్షే పర్యైక్షత క ఇత్యసౌ ॥ ౧౦ ॥ విధూయ తదమేయాత్మా భగవాన్ధర్మగుబ్విభుః । మిషతో దశమాస్యస్య తత్రైవాన్తర్దధే హరిః ॥ ౧౧ ॥ తతస్సర్వగుణోదర్కే సానుకూల్యగ్రహోదయే । జజ్ఞే వంశధరః పాణ్డోర్భూయః పాణ్డురివౌజసా ॥ ౧౨ ॥ తస్య ప్రీతమనా రాజా విప్రైర్ధౌమ్యకృపాదిభిః । జాతకం కారయామాస వాచయిత్వా సుమఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ హిరణ్యం గాం మహీం గ్రామాన్హస్త్యశ్వాన్నృపతిర్వరాన్ । ప్రాదాత్స్వన్నం చ విప్రేభ్యః ప్రజాతీర్థే స తీర్థవిత్ ॥ ౧౪ ॥ తమూచుర్బ్రాహ్మణాస్తుష్టా రాజానం ప్రశ్రయానతమ్ । ఏష హ్యస్మిన్ప్రజాతన్తౌ పూరూణాం పౌరవర్షభ ॥ ౧౫ ॥ దైవేనాప్రతిఘాతేన శుక్లే సంస్థాముపేయుషి । రాతో వోఽనుగ్రహార్థాయ విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ॥ ౧౬ ॥ తస్మాన్నామ్నా విష్ణురాత ఇతి లోకే బృహచ్ఛ్రవాః । భవిష్యతి న సందేహో మహాభాగవతో మహాన్ ॥ ౧౭ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ అప్యేష వంశ్యాన్రాజర్షీన్పుణ్యశ్లోకాన్మహాత్మనః । అను ✽ వర్తితా స్విద్యశసా సాధువాదేన సత్తమాః ॥ ౧౮ ॥

నిమిత్తా, త్పరీక్షిచ్ఛబ్దవాచ్యశ్చబభూవేతిభావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తద్బ్రహ్మాస్త్రతేజో-విధూయనిరస్యా-మేయాత్మా అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావః, ధర్మగోప్తా-విభుర్భగవాన్-హరి,ర్దశమేమాసి,తస్యగర్భస్థశిశో-ర్మిషతః పశ్యతస్సత-స్తత్రైవాన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తత-స్సర్వగుణోదర్కే-సర్వగుణాధికే - తదేవాహ ॥ సానుకూల్యగ్రహోదయ ఇతి ॥ ఆనుకూల్యేనసహితానాం గ్రహాణాం భృగ్వఙ్గిరఆదీనాముదయో యస్మిన్- లగ్న ఇతివిశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం,, సానుకూల్యాగ్రహాయస్మిన్-తస్మిన్ ఉదయేలగ్నేవా,, పాణ్డోర్వంశధరః వంశవర్ధనః-పునరోజసాపాణ్డురివ-పాణ్డుసదృశో జజ్ఞే ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తతః ప్రీతం హృష్టం మనో యస్య-సరాజా యుధిష్ఠిరః-ధౌమ్యకృపాదిభిర్విప్రైస్సమం-సుమఙ్గళం స్వాశిషం - వాచయిత్వా - జాతకం జాతకర్మ -కారయామాస ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తతో నృపతిర్యుధిష్ఠిరో - హిరణ్యాదీనన్యాంశ్చ - వరాన్ కామాన్-యథాయోగ్యం యథాభిలాషం చ-కామం-ప్రాదా-దర్థిభ్యః ప్రాయచ్ఛత్ -స-తీర్థవిత్ దానపాత్రవిత్ -రాజా-ప్రజాతీర్థే-పౌత్రోత్పత్తిసమిత్తదానకాలే-స్వన్నం సుమృష్టమన్నం చ-విప్రేభ్యః ప్రాదాత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ హిరణ్యాదిభిస్తుష్టా బ్రాహ్మణా- స్తం-ప్రశ్రయేణవినయేన-అవనతం నమ్రం-రాజానమూచుః-తదేవాహ ॥ ఏషహీతిసార్ధద్వయేన ॥ పూరూణాం భవతాం ప్రజాతన్తౌ ప్రజాసంతానేనిమిత్తే-శుక్లేగర్భపిణ్డే-సంస్థాం-మంత-ముపేయుషి సతిహి - యస్మాదేషజాతః-అప్రతిఘాతేన ప్రతిహతిరహితేన - దైవేన-ప్రభవిష్ణునా సమర్థభవనశీలేన - విష్ణునా-వో- యుష్మాక,మనుగ్రహార్థాయ, రాతో రక్షితః, తస్మా, ద్విష్ణునా రాతత్వరూపాత్ప్రవృత్తినిమిత్తా, న్నామ్నా, వాచకేనశబ్దేన-లోకే,విష్ణురాత ఇతిప్రసిద్ధో, బృహచ్ఛ్రవాః విపులకీర్తి, ర్గుణైర్మహాన్-మహాభాగవతశ్చ, భవిష్యతి నాత్రసందేహః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ✽ విప్రైరేవముక్తో యుధిష్ఠిరః,తస్యభావినో గుణా,న్బుభుత్సుః పృచ్ఛ

తి ॥ అపీతి ॥ అపిస్విదిత్యేతద్వ్యయం సముదితం ప్రశ్నద్యోతకం, హే సత్తమాః - ఏష జాతశ్శిశుః, సాధువాదేన సాధూనాముప
దేశేన హేతునా - మహాత్మనః, పుణ్యశ్లోకాన్ - వంశ్యాన్, రాజర్షీన్ పాణ్డ్వాదీన్, యశసా, ఽనువర్తితాస్విత్ - అనువర్తిష్యతే
కిం - పాణ్డ్వాదివద్యశస్వీ భవిష్యతీతి ప్రశ్నః, సాధూనాం వాదో యస్మిన్విషయభూతే, తేన యశసాఽనువర్తితాస్విదితి వా, ఽ
న్వయః ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఏవమాపృష్టా జాతకకోవిదాః బ్రాహ్మణాః, స్తస్య భావినో గుణాన్వర్ణయన్తి ॥ పార్థేత్యాదిభిర్దశభిః,, న
కేవలమనితరసాధారణైకగుణమేకమేవానువర్తితా - అపితు, తత్తదసాధారణగుణాన్సర్వానపీత్యాహుః ,, హే పార్థ - మా
నవః మనోరైవ వస్వతస్య సుత - ఇక్ష్వాకురివ, సాక్షాత్, ప్రజావితా ప్రజానామవితా రక్షితా, యథా దాశరథిః దశరథపుత్ర
శ్శ్రీరామ, స్తద్వద్బ్రహ్మణ్యః బ్రహ్మకులే సాధుః, సత్యే వాచికే సంధా దృఢాభిసంధిర్యస్య తథాభూతశ్చ ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఏష
దాతా ఆత్మపర్యన్తదాతా, శరణ్యశ్శరణం రక్షణోపాయమర్హతీతి శరణ్యః - యథా - ఔశీనరః ఉశీనరసుతః - శ్శిబిశ్చక్రవ
ర్తీ, తద్వత్, దౌష్యన్తిరివ భరత ఇవ, యజ్వనాం యష్ట్రాణాం - యశోవితనితా యశోవిస్తారయితా ❁ ॥౨౦॥ ❁ ధన్వినాం
ధనుష్మతాం, మగ్రణీః శ్రేష్ఠః, తత్ర ద్వయోరప్యర్జునయోః కార్తవీర్యపార్థయో, స్తుల్యః తాభ్యాం తుల్య ఇత్యర్థః, హుతాశోఽ
గ్నిరివ దుర్ధర్ష ః ప్రసోఢుమశక్యః - సముద్ర ఇవ దుస్తరః అగాధాశయః ❁ ॥౨౧॥ ❁ సింహ ఇవ విక్రాన్తః - కర్తరి క్తః, పరాక్ర
మీ - పాదవిక్షేపవాన్వా, హిమవానివ, నిషేవ్యః భూతానాముపజీవ్యః, అసౌ శిశుః - వసుధేవ భూమిరివ - తితిక్షుః ప్రసహి
ష్ణుః, పితేరావివ మాతాపితరావివ - సహిష్ణుః అపరాధసహిష్ణుః ❁ ॥౨౨॥ ❁ సామ్యే సర్వభూతసమత్వే, పితామహేన బ్ర
హ్మణా సమస్తుల్యః ప్రసాదే జ్ఞానప్రసాదే, అనుగ్రహే వా - గిరిశోపమః రుద్రతుల్యః, సర్వభూతానాం పురుషార్థలిప్సా

బ్రాహ్మణా ఊచుః ॥ పార్థ ప్రజాఽవితా సాక్షాదిక్ష్వాకురివ మానవః । బ్రహ్మణ్యస్సత్యసంధశ్చ రామో దాశ
రథిర్యథా ॥ ౧౯ ॥ ఏష దాతా శరణ్యశ్చ యథా హ్యౌశీనరశ్శిబిః । యశోవితనితా స్వానాం దౌష్యన్తిరివ యజ్వ
నామ్ ॥౨౦॥ ధన్వినామగ్రణీరేష తుల్యశ్చార్జునయోర్ద్వయోః । హుతాశ ఇవ దుర్ధర్షస్సముద్ర ఇవ దుస్తరః ॥౨౧॥
మృగేన్ద్ర ఇవ విక్రాన్తో నిషేవ్యో హిమవానివ । తితిక్షుర్వసుధేవాసౌ సహిష్ణుః పితరావివ ॥౨౨॥ పితామహస
మస్సామ్యే ప్రసాదే గిరిశోపమః । ఆశ్రయస్సర్వభూతానాం యథా దేవో రమాశ్రయః ॥౨౩॥ సర్వసద్గుణమా
హాత్మ్య ఏష కృష్ణమనువ్రతః । రన్తిదేవ ఇవోదారో యయాతిరివ ధార్మికః ॥౨౪॥ ధృత్యా బలిసమః కృష్ణే ప్రహ్లా
ద ఇవ సద్గ్రహః । ఆహర్తైషోఽశ్వమేధానాం వృద్ధానాం పర్యుపాసకః ॥౨౫॥ రాజర్షీణాం జనయితా శాస్తా
చోత్పథగామినామ్ । నిగ్రహీతా కలేరేష భువో ధర్మస్య కారణాత్ ॥ ౨౬ ॥ తక్షకాదాత్మనో మృత్యుం ద్విజపు
త్రోపసర్పితాత్ । ప్రపత్స్యత ఉపశ్రుత్య ముక్తసఙ్గః పదం హరేః ॥ ౨౭ ॥ జిజ్ఞాసితాత్మయాథాత్మ్యో మునే
ర్వ్యాససుతాదసౌ । హిత్వేదం నృప గఙ్గాయాం యాస్యత్యద్ధాఽకుతోభయమ్ ॥౨౮ ॥ ఇతి రాజ్ఞ ఉపాదిశ్య
విప్రా జాతకకోవిదాః । లబ్ధాపచితయస్సర్వే ప్రతిజగ్ముస్స్వకాన్గృహాన్ ॥ ౨౯ ॥ స ఏష లోకవిఖ్యాతః ప

నాం. ఆశ్రయః ఆశ్రయితుం యోగ్యః, యథా రమాశ్రయశ్శ్రీనివాస - తద్వత్ ❁ ॥౨౩॥ ❁ సర్వే సద్గుణాః నిర్దుష్టా గుణా స్త
త్కృతం యన్మాహాత్మ్యం యస్మిన్, కృష్ణం భగవన్తం, మనువ్రతః అనువర్తితా, కృష్ణతుల్యసద్గుణమాహాత్మ్యయుక్త ఇత్యర్థః,
రన్తిదేవ ఇవోదారః త్యాగీ ❁ ॥౨౪॥ ❁ ధృత్యా ధైర్యేణ బలిసమః వైరోచనితుల్యః, ప్రహ్లాద ఇవ - కృష్ణే భగవతి, భక్త ఇతి శే
షః, సద్గ్రహః సతాం గ్రాహకశ్చ - ఏష శిశుః - అశ్వమేధానామాహర్తా అనుష్ఠాతా, వృద్ధానాం జ్ఞానేన వయసా స్థానేన చ
వృద్ధానాం, పర్యుపాసకః యథోచిత సేవకః ❁ ॥౨౫॥ ❁ రాజర్షీణాం జనమేజయాదీనాం - జనయితా - ఉత్పథగామినాం
ధర్మమార్గాతివర్తినాం - శాస్తా - భువః పృథ్వ్యాః హేతోః - ధర్మస్య కారణాన్నిమిత్తా - ద్ధర్మార్థం చేత్యర్థః, ఏష కలేర్నిగ్ర
హీతా కలిం నిగ్రహీష్యతి ❁ ॥౨౬॥ ❁ ద్విజపుత్రేణోపసర్పితాత్ శాపద్వారా నియోజితా - త్తక్షకా, దాత్మనః స్వస్య, మృ
త్యుం మరణ - ముపశ్రుత్యాకర్ణ్య, ముక్తో దేహతదనుబన్ధిషు సఙ్గో యేన తథాభూతో - హరేః - పదం స్థానం, ప్రపత్స్యతే ప్రా
ప్స్యతి ❁ ॥౨౭॥ ❁ ముక్తసఙ్గో హరేః పదం ప్రపత్స్యత ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ వ్యాససుతాన్మునే - శ్శుకా, జ్జిజ్ఞాసితం విచా
రితం నిర్ణీ - మితి యావత్, ఆత్మయాథాత్మ్యం తత్ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ స్వరూపస్వభావతత్త్వం దేహతదనుబన్ధ్యసఙ్గ హేతుభూ
తం యేన - సోఽసౌ పరీక్షిత్, హే నృప - ఇదం శరీరం, గఙ్గాయాం - త్యక్త్వా, నాస్తి కుతశ్చిద్భయం యస్మా - త్త, ద్ధరేః పద, మద్ధా
స్ఫుటం, యాస్యతి ❁ ॥౨౮॥ ❁ ఇత్థం రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, తద్గుణకర్మాదిక, ముపాదిశ్య ఆవేద్య - జాతకే, జాతకముత్పన్నమ
ధికృత్య ప్రవృత్తే జ్యోతిశ్శాస్త్రే - కోవిదా నిపుణాః, విప్రాస్సర్వే, లబ్ధా అపచితిర్బహుమతిర్యై స్తథాభూతాః - స్వకాన్ - గృ
హాన్ స్వగృహాన్ ప్రతిజగ్ముః ❁ ॥౨౯॥ ❁ స - జాతకకోవిదై - రనువర్ణితభావిగుణః - ఏష ఉత్తరాసుతః, పరీక్షుదితి లోకవిఖ్యా

తః-కుతః-య-ద్యస్మాత్ - ప్రభురయ ముత్తరాసుతో-గర్భే మాతురుదరే-దృష్టం పురుషం- ధ్యాయన్ - ఇహలోకేన రేషు-తం పురుషం-పర్యైక్షత-పరీక్షితవా - నన్వే షితవానితి యావత్-పరీక్ష్య శ్రీకృష్ణమధ్యవస్యదిత్యర్థః ,తతః ప్రవృత్తినిమిత్తాత్పరీక్షిచ్ఛబ్దవాచ్యో విఖ్యాత ఇత్యర్థః , పూర్వం పర్యైక్షతక ఇత్యసావితి గర్భావస్థాయాం పరీక్షణమపి -తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమితి సూచితమ్ - పరిపూర్వా దీక్షతేష్ణ తరి పరీక్షుదితి రూపం-పరీక్షిదితి చ పాఠ యుకః పాఠోదృశ్యతే-తదాహ స్పృ రుహియుష్ఠిభ్య ఇనిరిత్యానాదికసూత్రే-ఈక్షతేర్గ్రహణాభావేపి బాహులకాదిత్ ప్రత్యయే హరిత్సరిదాదిశబ్దవద్వ్యుత్పాద్యః ✻ ॥౩౦॥ ✻ సపరీక్షిదితి ప్రసిద్ధో రాజపుత్రః , ఏక స్తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - అపర స్తు ప్రకృతపరామర్శక- ఇత్యతో న పౌనరుక్త్యం,పితృభిర్నైతుభూతై , రన్వహమాశు వవృధే , యథా శుక్లపక్షే , ఆపూర్యమాణాభిః కాష్ఠాభిః కలాభిః , ఉడుపశ్చన్ద్రో వర్ధతే తద్వత్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ అథ యదకార్షీ త్తత ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరం సోపోద్ఘాతమాహ ॥ యక్ష్యమాణ ఇత్యాదినా యావత్పఞ్చదశాధ్యాయపరిసమాప్తి,,జ్ఞాతిద్రోహజిహాసయా జ్ఞాతివధప్రయుక్తదోషపరిజిహీర్షయా-అశ్వమేధేన,,తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజత ,, ఇతి బ్రహ్మహత్యాదీనామపి పరిహారకతయా శ్రుతేన ,, బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాం నాపరం పుణ్యపాపయో ,, రితి నిరతిశయపుణ్యత్వేన చ ప్రసిద్ధేనాశ్వమేధేన , యక్ష్యమాణో-భగవన్త మారాధయితుకామో-రాజా యుధిష్ఠిరః-అన్యత్ర కరదణ్డయోః , కరః స్వామిగ్రాహ్యః,దణ్డః ప్రసిద్ధః-తయోరన్యత్ర-తాభ్యాం వినేత్యర్థః- అలబ్ధధనః ఉపాయాన్తరేణా ప్రాప్తధనః-మనో - దధ్యౌ చిన్తితవాన్ - కరదణ్డాభ్యాం లబ్ధధనం యాగానర్హం,ఉపాయాన్తరేణ తు నప్రా

రీక్ష*దితి యత్ప్రభుః।పూర్వదృష్టమనుధ్యాయన్ పర్యైక్షత నరేష్విహ॥౩౦॥స రాజపుత్రో వవృధ ఆశు శుక్ల ఇవోడుపః । ఆపూర్యమాణః పితృభిః కాష్ఠాభిరివ సోఽన్వహమ్ ॥౩౧॥ యక్ష్యమాణోఽశ్వమేధేన జ్ఞాతిద్రోహజిహాసయా । రాజాఽలబ్ధధనో దధ్యావన్యత్ర కరదణ్డయోః ॥౩౨॥ తదభిప్రేతమాలక్ష్య భ్రాతరోఽచ్యుతచోదితాః। ధనం ప్రహీణమాజహ్రురుదీచ్యాం దిశి భూరిశః ॥ ౩౩ ॥ తేన సంభృతసంభారో లబ్ధకామో యుధిష్ఠిరః । వాజిమేధై స్త్రిభిర్భీతో యజ్ఞైస్సమయజద్ధరిమ్ ॥౩౪॥ ఆహూతో భగవాన్రాజ్ఞా యాజయిత్వా ద్విజైర్నృపమ్ । ఉవాస కతిచిన్మాసాన్సుహృదః ప్రీతికామ్యయా ॥ ౩౫ ॥ తతో రాజ్ఞాఽభ్యనుజ్ఞాతః కృష్ణయా సహ బన్ధుభిః । యయౌ ద్వారవతీం బ్రహ్మన్సార్జునో యదుభిర్వృతః ॥ ౩౬ ॥ ************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,ద్వాదశోఽధ్యాయః. ***********

సూత ఉవాచ॥ విదుర స్తీర్థయాత్రాయాం మైత్రేయాదాత్మనో గతిమ్।జ్ఞాత్వాగాద్ధాస్తినపురం తయావాప్త✻విధిత్సితః ॥౧॥ యావతః కృతవాన్ప్రశ్నాన్ క్షత్తా కౌషారవాగ్రతః । జాతైకభక్తిర్గోవిన్దే తేభ్యశ్చోపరరామ

స్తం ధన - మతః కథం యక్ష్యామీతి చిన్తావ్యాకులో బభూవేత్యర్థః ✻ ॥౩౨॥ ✻ తస్య యుధిష్ఠిరస్యాభిప్రేతమాలక్ష్య - చ్యుతేనాహూతేన శ్రీకృష్ణేన , చోదితా ఆదిష్టా-ఆహూతో భగవానితి వక్ష్యమాణత్వాత్-భ్రాతరో భీమాదయః , ఉదీచ్యాం దిశి-ప్రహీణం-పరాజితై రాజభి స్త్యక్తం -ధనం భూరిశః ఆజహ్రుః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తేన ధనేన సంభృతాస్సంచితాస్సంభారాః యాగసాధనాని యస్య సః-అత ఏవ లబ్ధకామః, యుధిష్ఠిర-స్త్రిభిర్వాజిమేధైః , ర్భీతో మన్త్రతన్త్రద్రవ్యలోపాదిభ్యో భీతః,నిశ్ఛిద్రం యథా తథేతి భావః - హరిం సమ్యగారాధితవాన్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ భగవాన్ కృష్ణోపి-రాజ్ఞా ఆహూతః-ద్విజైః-నృపం యుధిష్ఠిరం-యాజయిత్వా-సుహృదాం ప్రీతిం కర్తుమిచ్ఛయా- కతిచిన్మాసా-నువాస ✻ ॥ ౩౫॥ ✻ తతో బన్ధుభిస్సహ-రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ-కృష్ణయా ద్రౌపద్యా, చానుజ్ఞాతో - ఽర్జునేన సహితో-యదుభిశ్చ పరివృతో- హే బ్రహ్మన్-ద్వారవతీం యయౌ ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః.****************

కురుపాణ్డవయుద్ధాత్ప్రాగేవ మన్త్ర్య ధృతరాష్ట్రేణాహూత- స్తత్పుత్రేణ పరాభూతో - విదుర- స్తీర్థయాత్రాయాం నిమిత్తభూతాయాం-గతః-తత్రాత్మనః పరమాత్మనో - గతిం యాథాత్మ్యం-మైత్రేయాద్దృష్ట్వా-జ్ఞాత్వా - తయా ఆత్మగత్యా జ్ఞానవిషయభూతయా-అవాప్తవిధిత్సితః కృతకృత్యః,,వివిత్సిత ఇతి పాఠే,,విదితవేద్యః,,యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం ,,ఆత్మని ఖల్వరే దృష్టే శ్రుతే మతే విదితే ఇదం సర్వం విజ్ఞాతం భవతీ ,, తి శ్రుతేః,, పునర్హాస్తినపురం ప్రాగాత్ ✻ ॥౧॥ ✻ తయావాప్తవిధిత్సిత ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యావతః-క్షత్తా విదురః-కౌషారవో మైత్రేయః - కుషారవగోత్రప్రసూతత్వాత్-తస్యాగ్రతః - యావతః ప్రశ్నాన్ - కృతవాన్-తత్ర కతిపయానామేవ ప్రశ్నానాముత్తరైః

* పా। పరీక్షిదితి. ✻ ॥పా॥వివిత్సితః,

ర్గోవిన్దజాతా ఏకా అవ్యభిచారిణీ అనన్యప్రయోజనా భక్తిర్యస్య తథాభూతః - తేభ్యోఽవశిష్టప్రశ్నేభ్య - ఉపరరామ - అవశిష్టప్రశ్నానాముత్తరాణి నశుశ్రావేత్యర్థః - జాతైకభక్తిరిత్యనేన కృతకృత్యత్వముక్తమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తమాగతం బన్ధుం విదురం - జ్ఞాత్వా - సహానుజో - ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః - ధృతరాష్ట్రాదయః - సూతస్సంజయః - శారద్వతః కృపః - అన్యాశ్చ జామయః - అన్తఃపురస్త్రియః - ససుతాః - పాణ్డోర్జ్ఞాతయశ్చ, హే బ్రహ్మన్ - ప్రహర్షేణ - ప్రత్యుజ్జగ్ముః అభిముఖం యయుః - యథా - ఆగతం ప్రాణం - తన్వశ్శరీరాణి - తద్వత్ - ప్రాణమాగతమివ - తం ప్రత్యుజ్జగ్మురిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✽ పరిష్వఙ్గాభివాదనైః - విధివద్యథోచితం - అభిసఙ్గమ్య, విరహప్రయుక్తౌత్కణ్ఠ్యేన కాతరాః - ప్రేమబాష్పౌఘం ఆనన్దాశ్రుసమూహం ముముచుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కృతాసనపరిగ్రహమేనం తం - విదురం - రాజా యుధిష్ఠిరః - అర్హయామాస పూజయామాస ॥ తతో భుక్తవన్తం విశ్రాన్తమాసనే సుఖమాసీనం తం విదురం, స్వానాం శృణ్వతాం సతాం, ప్రశ్రయేణావనతః ప్రాహ ✽ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ అపీత్యాదిభిశ్చతుర్భిః,, యుష్మత్పక్షయోః పరిగ్రహరూపయోః ఛాయాయాం సమేధితా - నోఽస్మాన్, నపిస్మరథ - స్మరథ కిం,, ఆత్మనాం తత్పక్షచ్ఛాయాసమేధితత్వం స్మారయతి,, సమాతృకాః మాత్రా సహితాః - వయం - విషాగ్న్యాదిరూపాద్విపద్గణాత్ - యద్యేన త్వయా - విమోచితాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ క్షితిమణ్డలం చరద్భిః - కయా వృత్త్యా వర్తితం - ఇహ భూతలే - కాని తీర్థాని - భగవత్క్షేత్రముఖ్యాని చ - భవద్భిస్సేవితాని ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ నహి కృతకృత్యానాం భవతాం తీర్థయాత్రయా స్వప్రయోజనమస్తీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ భవద్విధా ఇతి ॥ హే విభో - భవాదృశాః భాగవతాః - స్వయమేవ - తీర్థభూతాః పవిత్రభూతాః - అతస్తీర్థయాత్రాకృతం పవిత్రత్వం -

హ ॥ ౨ ॥ తం బన్ధుమాగతం దృష్ట్వా ధర్మపుత్రస్సహానుజః । ధృతరాష్ట్రో యుయుత్సుశ్చ సూతశ్శారద్వతః పృథా ॥ గాన్ధారీ ద్రౌపదీ బ్రహ్మన్ సుభద్రా చోత్తరా కృపీ । అన్యాశ్చ జామయః పాణ్డోర్జ్ఞాతయస్ససుతాః స్త్రియః ॥ ప్రత్యుజ్జగ్ముః ప్రహర్షేణ ప్రాణం తన్వ ఇవాగతమ్ ॥ ౪ ॥ అభిసంగమ్య విధివత్పరిష్వఙ్గాభివాదనైః । ముముచుః ప్రేమబాష్పౌఘం విరహౌత్కణ్ఠ్యకాతరాః ॥ ౫ ॥ రాజా తమర్హయాంచక్రే కృతాసనపరిగ్రహమ్ । తం భుక్తవన్తమాసీనం విశ్రాన్తం సుఖమాసనే । ప్రశ్రయావనతో రాజా ప్రాహ తేషాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ అపి స్మరథ నో యుష్మత్పక్షచ్ఛాయాసమేధితాన్ । విపద్గణాద్విషాగ్న్యాదేర్మోచితా యత్సమాతృకాః ॥ కయా వృత్త్యా వర్తితం వశ్చరద్భిః క్షితిమణ్డలమ్ । తీర్థాని క్షేత్రముఖ్యాని సేవితానీహ భూతలే ॥ ౯ ॥ భవద్విధా భాగవతాస్తీర్థభూతాస్స్వయం విభో । తీర్థీకుర్వన్తి తీర్థాని స్వాన్తస్థేన గదాభృతా ॥ ౧౦ ॥ అపి నస్సుహృదస్తాత బాన్ధవాః కృష్ణదేవతాః । దృష్టాశ్శ్రుతా వా యదవస్స్వపుర్యాం సుఖమాసతే ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుక్తో ధర్మరాజేన సర్వం తత్సమవర్ణయత్ । యథానుభూతం క్రమశో వినా యదుకులక్షయమ్ ॥ ౧౨ ॥ నన్వప్రియం దుర్విషహం నృణాం స్వయముపస్థితమ్ । నావేదయత్సకరుణో దుఃఖితాన్ ద్రష్టుమక్షమః ॥ ౧౩ ॥ కంచిత్కాలమథావాత్సీత్సత్కృతో దేవవత్సుఖమ్ । భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య శ్రేయస్కృత్సర్వేషాం ప్రీతిమావహన్ ॥ ౧౪ ॥ అబిభ్రదర్యమా

నాపేక్షితమితి భావః - తర్హి కిమర్థం తీర్థాన్యటన్తీత్యత్రాహ ॥ తీర్థీకుర్వన్తీతి ॥ స్వాన్తస్థేన - గదాభృతా భగవతా - తీర్థాన్యపి - తీర్థీకుర్వన్తి - తీర్థాన్యపి తీర్థీకర్తుం తాన్యటన్తీతి భావః - వస్తుతః పరిశుద్ధాన్యేవ గఙ్గాదితీర్థాని - తథాపి - పాపిభిస్తేషు పరిహృతాని పాపాన్యాదాయ - తాన్యపి పవిత్రీకుర్వన్తి - స్వగతాని తు - స్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థితో గదాభృత్క్షపయతి - తస్యాత్వఘప్రతిభటత్వాన్న తస్మిన్పాపసమావేశప్రసక్తిరితి భావః - ఏతదభిప్రాయేణైవ గదాభృతేత్యుక్తం - తథా చ నవమే,, కించాహం తు భువం యాస్యే నరా మయ్యామృజన్త్యఘం । మృజామి తదఘం క్వాహం రాజన్ తత్ర విచిన్త్యతా,, మితి గఙ్గయోక్తో భగీరథ ఆహ ॥ సాధవో న్యాసినశ్శాన్తా ధర్మిష్ఠా లోకపావనాః ॥ హరన్త్యఘం తేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తే హ్యఘభిద్ధరిరితి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అపి న ఇతి ॥ హే తాత - కృష్ణ ఏవ దేవతా యేషాం తే - నోఽస్మాకం - సుహృదో బాన్ధవాశ్చ - యదవః - దృష్టాః అథవా స్వపుర్యాం ద్వారకాయాం - సుఖమాసత ఇతి శ్రుతాః కిం ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఇతీత్థం ధర్మరాజేనోక్తః విదురో యదుకులక్షయం వినా - అన్యత్సర్వం - యథానుభూతం - దృష్టం శ్రుతం చానతిక్రమ్య - క్రమశస్సమవర్ణయత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ యదుకులక్షయం కుతో నావర్ణయదిత్యత్రాహ ॥ నన్వితి ॥ నను హే శౌనక - దుర్విషహం సోఢుమశక్యం, స్వయముపస్థితం స్వయమేవోపస్థాస్యత్, తదప్రియం - యదుకులక్షయాత్మకం - నావేదయత్ - కుతః - యతస్సకరుణః దయావాన్ - నత ఏవ - దుఃఖితాన్ దుఃఖిష్యమాణాన్ - ద్రష్టుమక్షమః అసహిష్యమాణః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అయం దేవవదీశ్వరవత్ - సత్కృతో బహుమతః - కంచిత్కాలం - జ్యేష్ఠస్య భ్రాతుః - ధృతరాష్ట్రస్య - శ్రేయస్కృత్ - సర్వేషాం ధర్మరాజాదీనాం ప్రీతిమావహన్ - సుఖమవాత్సీత్ ఉవాస - శ్రేయః కర్తుం ప్రీతిమావోఢుం చావాత్సీదిత్యర్థః - భ్రాతుః శ్రేయస్కరణమత్ర - తస్య మరణజ్ఞాపనపూర్వకం ముక్త్యుపాయప్రవర్తనరూపం వివక్షితమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కథం తస్య తద్భావనసామర్థ్య

నితిశఙ్కావ్యుదాసాయసర్వప్రాణిమృత్యుకాలజ్ఞస్తద్దణ్డధరశ్చ యోయమస్స ఏవాయంవిదుర ఇతి-వదన్ శఙ్కాన్తరం చనిరాహ ॥ అబిభ్రదితి ॥ శాపాన్మాణ్డవ్యశాపాద్ధేతోః-యమో-యావచ్ఛూద్రత్వం విదురరూపశూద్రభావం-దధార-తావద్వర్షశత-మర్యమా-సూర్యః-అఘకారిషు పాపిషు-యథాఘం-తత్పాపానురూపం-దణ్డమబిభ్రత్కారయామాస - అనేన యమ ఏవ విదురశ్చేద్యమాధికారం కః కృతవానిత్యాశఙ్కావ్యుదస్తా-యమాధికారం స్వాధికారంచ-అర్యమ్ణైవాకరోదితిభావః * ॥ ౧౫ ॥ *భ్రాతుశ్శ్రేయస్క్రియామేవ ప్రపఞ్చయితుం తావత్తాదాత్వికంయుధిష్ఠిరాదిసంస్థానప్రకారమాహ ॥ యుధిష్ఠిర ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ లబ్ధం రాజ్యం యేన స-యుధిష్ఠిరః-కులధరం కులనిర్వాహకం-పౌత్రం పరీక్షితం-దృష్ట్వా-ఇన్ద్రాదిలోకపాలసదృశైర్భ్రాతృభిః పరమయా శ్రియాచ ముముదే * ॥ ౧౬ ॥ *ఎవంగృహేష్వాసక్తానాం తదీహయా గార్హస్థ్యచేష్టయా-ప్రమత్తానామవిదితమృత్యుకాలానాం-కర్తరి షష్ఠీ-తైః-అవిజ్ఞాతః,పరమః,సర్వం వశీకుర్వన్ , అత ఏవ,దుస్తరః కస్యాప్యవశ్యః-కాలోఽత్యక్రామత్ అతిక్రాన్తవాన్,తదీహయా- అవిజ్ఞాత ఇతివాన్వయః,యుధిష్ఠిరాదీనాం-విషయానుభవకాలోఽవ్యతిక్రాన్తోబభూవేత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ *భ్రాతుశ్శ్రేయస్క్రియాప్రకారం ప్రపఞ్చయతి ,, విదుర ఇత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తం,కాలాతిక్రమ,మభిప్రేత్య-విదురో,ధృతరాష్ట్రమభాషత,తదేవాహ ,, రాజన్నిత్యాదిసార్ధైర్నవభిః ,, హేరాజన్,ఇతః-శీఘ్రం నిర్గమ్యతాం,త్వమితి శేషః,ఆగతముపస్థిత,మిదం భయం,పశ్య ఆలోచయ * ॥ ౧౮ ॥ *కింతత్రాహ॥ ప్రతిక్రియేతి॥కుతశ్చిదపి హేతోః - కదాచిదపి-యస్య-ప్రతీకారః నివారణం-నాస్తి స ఏష భగవాన్ - భగవన్నియామ్యః-సర్వేషాం-నః-అస్మాకం-కాలో మృత్యుకాలః - సమాగతస్సముపస్థితః * ॥ ౧౯ ॥ *గృహాసక్తిం త్యాజయితుం కాలం విశింషన్నాహ॥

ద్దణ్డం యథావదఘకారిషు । యావద్దధార శూద్రత్వం శాపాద్వర్షశతం యమః ॥ ౧౫ ॥ యుధిష్ఠిరో లబ్ధరాజ్యో దృష్ట్వా పౌత్రం కులం*ధరమ్ । భ్రాతృభిర్లోకపాలాభైర్ముముదే పరమశ్రియా ॥ ౧౬ ॥ ఎవం గృహేషు సక్తానాం ప్రమత్తానాం తదీహయా । అత్యక్రామదవిజ్ఞాతః కాలః పరమదుస్తరః ॥ ౧౭ ॥ విదురస్తమభిప్రేత్య ధృతరాష్ట్రమభాషత । రాజన్నిర్గమ్యతాం శీఘ్రం పశ్యేదం భయమాగతమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రతిక్రియా న యస్యేహ కుతశ్చిత్కర్హిచిత్ప్రభో । స ఏష భగవాన్కాలస్సర్వేషాం నస్సమాగతః ॥ ౧౯ ॥ యెన చైవాభిపన్నోఽయం ప్రాణైః ప్రియతమైరపి । జనస్సద్యో విముచ్యేత కిముతాన్యైర్ధనాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ పితృభ్రాతృసుహృత్పుత్రా హతాస్తే విగతం వయః । ఆత్మాచ జరయా గ్రస్తః పరగేహముపాససే ॥ ౨౧ ॥ అహో మహీయసీ జన్తోర్జీవితాశా యయా భవాన్ । భీమేనావర్జితం పిణ్డమాదత్తే గృహపాలవత్ ॥ ౨౨ ॥ అగ్నిర్నిసృష్టో దత్తశ్చ గరో దారాశ్చ దూషితాః । హృతం క్షేత్రం ధనం యేషాం తద్దత్తైరసుభిః కియత్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి తవ దేహోఽయం కృపణస్య జిజీవిషోః । పరైత్యనిచ్ఛతో జీర్ణా జరయా వాససీ ఇవ ॥ ౨౪ ॥ గతస్వార్థమిమం దేహం విరక్తో ముక్తబన్ధనః । అవిజ్ఞాతగతిర్జహ్యాత్స వై ధీర ఉదాహృ

యెనేతి ॥ అయం పరిదృశ్యమానో జనః - యెన మృత్యుకాలేనాభిపన్నః అభిపద్యమానః - ప్రియతమైర్నిరతిశయప్రియైః ప్రాణైరపి - సద్యో ముచ్యేత త్యజ్యేత - అన్యైః ప్రాణానుబన్ధిభిర్ధనాదిభిర్ముచ్యేతేతి కిము వక్తవ్యం - స కాలస్సమాగత ఇత్యన్వయః * ॥ ౨౦ ॥ *విరక్తిముత్పాదయితుం తస్యావస్థాం వర్ణయతి ॥ పిత్రిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ,, తవ పిత్రాదయో-హతాః మృతాః,వయో యౌవనం,చాపగతం-ఆత్మా దేహో , జరయా గ్రస్తః-తథాపి , పరేషాం శత్రూణాం - గేహముపాససే జీవనార్థమితి శేషః * ॥ ౨౧ ॥ *జీవితాశాం త్యాజయితుం విస్మయమాన ఆహ॥అహో మహీయసీతి॥అహో జన్తోర్జీవితాశా-మహీయసీ బలవతీ , యయా జీవితాశయా , భవాన్-భీమేనావర్జితం పరిభూయ దత్తం , పిణ్డం కబళ-మాదత్తే స్వీకరోతి-అత్తీతి యావత్-గృహపాలః శ్వా-తద్వత్ * ॥ ౨౨ ॥ *పిణ్డస్య భీమాపవర్జితత్వఖ్యాపనాయ భీమాదీనాం శత్రుత్వం ప్రఖ్యాపయంస్తదపవర్జితపిణ్డేన ప్రాణధారణమత్యన్తం నిహీనమిత్యాహ ॥ అగ్నిరితి ॥ యేషామిత్యస్యాగ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకమన్వయః-యేషామగ్నిర్నిసృష్టః-లాక్షాగృహేష్వితి శేషః , యేషాం-గరో విషం , దత్తం-యేషాంచ , దారాః ద్రౌపదీ-దూషితాః కచగ్రహణవస్త్రాపహరణాదిభిర్దూషితాః , యేషాంచ ధనం-క్షేత్రం - రాజ్యం-చాపహృతం , సర్వం త్వమితి బోధ్యం-తత్రత్వత్పుత్రైరితి కర్తృపదం బోధ్యం.తద్దత్తైస్తదపవర్జితైః,పిణ్డదానాయత్తత్వాత్తద్దత్తైరిత్యుక్తం,అసుభిః ప్రాణైః,కియత్ నకించిత్ ,నిహీనమిదం జీవితమిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *కింవిధేయం ప్రారబ్ధమనుభావ్యమేవేత్యత్ర జీవితాశాం త్యాజయితుమేవ విశిషన్నాహ॥తస్యేతి॥తస్య తద్దత్తాసోః-కృపణస్య,జీవితుమిచ్ఛోరపి-అనిచ్ఛతః, దేహాత్యాగమనిచ్ఛతోపి,తవ-దేహ ఇతి శేషః జీర్ణే-వాససీ ఇవ-జరయా, దేహః పరైతి-అపగమిష్యత్యేవ * ॥ ౨౪ ॥ *తర్హి జ్ఞాతిసన్నిధావత్రైవ పరైత్విత్యత్రాహ॥ గతేతి॥ గతః స్వార్థః స్వాపేక్షితపురుషార్థో యస్మాత్తమిమం-దేహం- యో-జహ్యాత్ త్యజేత్ -కథంభూతః-విరక్తః దేహాదిషు రాగ

రహితః - ముక్తానిబన్ధనాని సంసృతిబన్ధాధాయ కానిపుణ్యాపాపాత్మకాని యేన - అవిజ్ఞాతాజ్ఞాతిభిరజ్ఞాతాగతిః దేహత్యాగలోకాన్తరప్రాప్తిప్రకారరూపాయస్య - సఏవ, ధీరఃయోగీ, ఉదాహృతః * ॥ ౨౫ ॥ * కించ - స్వకాత్ స్వస్మాత్పరతఃఅన్యస్మాత్, దన్యోపదేశాద్వా - ఇహ,జాతోనిర్వేదః వైరాగ్యం యస్య సః- యఃపుమాన్ - ఆత్మవాన్ జితేన్ద్రియః-హరింఆశ్రితానాంసంసృతిబన్ధహరం - భగవన్తం - హృదికృత్వానిధాయ-ధ్యానేనసన్నిధాప్య , గృహాత్ప్రవ్రజేత్ నిర్గచ్ఛేత్ - సఏవనరేషూత్తమః-త్వమేవంకుర్వితిభావః * ॥ ౨౬ ॥ * తదేవాహ ॥ అథేతి॥అతః-స్వైర్జ్ఞాతిభిః- అజ్ఞాతాగతిర్యస్య-సభవాన్ - ఉదీచీందిశం-యాతు-తత్రహేతుమాహ ॥ ఇతోఽర్వాగితోనన్తరం-కాలః-ప్రాయశః-పుంసాం గుణానాత్మగుణాన్- నకోపాదీన్ - న్వికర్షతిఅపనుదతీతితథాభూతః ,,నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః,,యద్వా,, ఇతోఽనన్తరకాలఃఅర్వాగ్ధరః-నికృష్టః-కలికాలఇతియావత్- అర్వాక్త్వమేవాహ॥ గుణవికర్షణఇతి॥గుణవికర్షణఃఉక్తోఽర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * ఏవమిత్థం-అనుజేనవిదురేణ,బోధితః , ఆజమీఢః - అజమీఢవంశజః , ఏతచ్చనవమేస్ఫుటం ,, ప్రజ్ఞైవచక్షుర్యస్య - అన్ధ ఇతిభావః,యద్వా,, అన్ధత్వేపిప్రజ్ఞయాచక్షుస్థానీయయాసర్వం సాక్షాత్కుర్వాణః - రాజా-ధృతరాష్ట్రః,భ్రాత్రావిదురేణసందర్శితః అధ్వాగన్తవ్యదేశాధ్వాయస్యసః - అనేనవిదురోదితేనైవసహానిరగాదితిసూచ్యతే ॥దృఢిమ్నః,నితరాందృఢాన్-దృఢమూలాన్ - స్వేషుదేహతదనుబన్ధ్యాదిషు - స్నేహాఅనురాగాస్తఏవపాశాఃపాశవద్బన్ధనహేతుత్వాత్ - తాన్,ఛిత్వా - నిశ్చక్రామ-గృహాదితిశేషః * ॥ ౨౮ ॥ * పతిమితి॥ సుబలస్య-పుత్రీగాన్ధారీ,న్యస్తస్త్యక్తోదణ్డోభూతద్రోహోయైస్తేషాం-సర్వభూతసుహృదాంయోగినాం - ప్రహర్షంహర్షకరం - హిమాలయంప్రతియాన్తంగచ్ఛన్తం - పతిమనుజగామ-యుక్తం చైతదిత్య

తః ॥ ౨౫ ॥యస్స్వకాత్పరతోవేహజాతనిర్వేదఆత్మవాన్। హృదికృత్వాహరింగేహాత్ప్రవ్రజేత్సనరోత్తమః॥ అథోదీచీందిశంయాతుస్వైరజ్ఞాతగతిర్భవాన్ । ఇతోఽర్వాక్ప్రాయశఃకాలఃపుంసాంగుణవికర్షణః॥౨౭॥ ఏవంరాజా*విదురేణానుజేనప్రజ్ఞాచక్షుర్బోధితోహ్యాజమీఢః। ఛిత్వాస్వేషుస్నేహపాశాన్ద్రఢిమ్నోనిశ్చక్రామభ్రాతృసందర్శితాధ్వా ॥ ౨౮ ॥ పతింప్రయాన్తంసుబలస్యపుత్రీపతివ్రతాచానుగతాచసాధ్వీ । * హిమాలయంన్యస్తదణ్డప్రహర్షంమనస్వినామివసత్సంప్రహారః॥ ౨౯ ॥అజాతశత్రుః కృతమైత్రోహుతాగ్నిః*విప్రాన్నత్వాతిలగోభూమిరుక్మైః * గృహంప్రవిష్టోగురువన్దనాయ * నచాపశ్యత్పితరౌసౌబలీంచ॥౩౦॥తత్రసంజయమాసీనంపప్రచ్ఛోద్విగ్నమానసః ॥౩౧॥ గావల్గణేక్వనస్తాతోవృద్ధోహీనశ్చనేత్రయోః । అమ్బావాహతపుత్రార్తాపితృవ్యఃక్వగతస్సుహృత్ ॥౩౨॥ అపిమయ్యకృతప్రజ్ఞేహతబన్ధుస్సభార్యయా । ఆశంసమానశ్శమలంగఙ్గాయాందుఃఖితోఽపతత్ ॥౩౩ ॥ పితర్యుపరతేపాణ్డౌసర్వాన్నస్సుహృదశ్శిశూన్ । అరక్షతాంవ్యసనతఃపితృవ్యౌక్వగతావితః ॥ ౩౪ ॥ సూతఉవాచ।కృపయాస్నేహవైక్లబ్యాత్సూతోవిరహకర్శితః । ఆత్మేశ్వర

మచక్షాణోనప్రత్యాహాతిపీడితః ॥ ౩౫ ॥ పతివ్రతాసాధ్వీచేతి ॥ మనస్వినామివేతి॥ సధృతరాష్ట్రోనిర్గమఇత్యధ్యాహారః- సనిర్గమః- మనస్వినాంవివేకినాం-సంప్రహారఇవసన్న్యస్తితః - మనస్వినాముద్బోధకఇవావర్తతేత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ * తతోఽజాతశత్రుః-హుతాఃఅగ్నయఃఆహవనీయాదయోయేనతథాభూతః , అనేనరాత్రావేవధృతరాష్ట్రోనిరగాదితిసూచితమ్ . తిలాదిభిస్సత్కృత్య,విప్రాన్నత్వా - పిత్రోఃకృతంమైత్రంయేనసః, అతఏవ-గుర్వోఃగాన్ధారీధృతరాష్ట్రయోః- వన్దనాయతయోర్గృహంప్రవిష్టః-పితరౌసౌబలీంచగాన్ధారీంచ - నాపశ్యత్ నదదర్శ, పితరావితిద్వివచనేనవిదురోపివవక్షితః , సౌబల్యాఃపృథగుపాదానాత్ * ॥ ౩౦ ॥ * తతస్తత్రధృతరాష్ట్రగృహేష్వాసీనంఉపవిష్టం-సంజయ-మజాతశత్రుః ప్రపచ్ఛ-కథంభూతః ఉద్విగ్నంక్షుభితంమానసంయస్యతథాభూతః * ॥ ౩౧ ॥ * ప్రశ్నమేవాహగావల్గణఇత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేగావల్గణే-సంజయ-నోఽస్మాకం-తాతఃపితా - నేత్రయోర్నేత్రాభ్యాం - హీనోరహితః-వృద్ధశ్చ - క్వగతః-హతాఃపుత్రాఃయస్యాస్సా, అతఏవ-ఆర్తాదుఃఖితా-అమ్బాగాన్ధారీచ - క్వగతా - తథా-పితృవ్యఃపితుర్భ్రాతా-సుహృచ్చ, విదురః-క్వగతః- * ॥౩౨॥ * అపీత్యపిశబ్దస్సంభావనాద్యోతకః-ప్రశ్నద్యోతకోవా, హతాఃమయాహతాఃబన్ధవఃపుత్రాఃయస్యసః-అతఏవ , దుఃఖితో-భార్యయాసహ-అకృతప్రజ్ఞేవివేకహీనే - మయి-శమలందోష- మపరాధమితియావత్ - ఆశంసమానఃచిన్తయన్-గఙ్గాయాం-అపతత్ పతితవాన్స్యాత్ - పతితవాన్కిమితివార్థః * ॥౩౩॥ * వాత్సల్యయుక్తత్వాత్స్వాపరాధేష్వపిదోషమనవేక్ష్యాపకారమప్యుపకారత్వేనచిన్తయన్ పృచ్ఛతి ॥ పితరీతి ॥ పితరిపాణ్డౌఉపరతేమృతేసతి-సర్వాన్-నోఽస్మాన్-సుహృదఃపుత్రాన్ శిశూన్-వ్యసనతఃఆపద్భ్యః-యౌ-అరక్షతాం-తౌపితృవ్యౌపితుర్భ్రాతరౌ-ధృతరాష్ట్రవిదురౌ - ఇతఃక్వగతౌ,ఛత్రిన్యాయేన-విదురాభిప్రాయాద్వా - వ్యసనతోఽరక్షతామిత్యుక్తమ్ * ॥౩౪॥ * ఏవముక్తస్సూత-స్సఞ్జయః-ఆత్మనఃస్వ

స్వైశ్వర్యం ప్రభుం ధృతరాష్ట్రం - అచక్షాణః అపశ్యన్ ; అతఏవ - అతీవపీడితో దుఃఖితః - తద్విరహేణకర్శితః-క్షణాద్దేవకృ
శీభూతస్సన్-కృపయాస్నేహకృతవైక్లబ్యా - దధార్త్యాచ్చ - తావన్న ప్రత్యాహ- ప్రత్యుత్తరంవక్తుం నప్రబభూవేత్య
ర్థః ❀ ॥౩౫॥ ❀ తతశ్శనైః పాణిభ్యామశ్రూణివిమృజ్యాత్మనావివేకాత్మికయాధియా - ఆత్మానం సంకల్పవికల్పాత్మకం మనో,
విష్టభ్య ప్రతిబధ్య - స్థిరీకృత్య-ప్రభోర్ధృతరాష్ట్రస్య-పాదావనుస్మరన్-అజాతశత్రుం ప్రత్యాచష్ట ❀ ॥౩౬॥ ❀ ఉక్తమేవాహ॥
నాహమితి ॥ హేకురునన్దన, వః, యుష్మాకం-పిత్రోః విదురధృతరాష్ట్రయోః గాన్ధార్యాశ్చ-వ్యవసితం నిశ్చితం-నాహం వేద్మి- హే
మహాబాహో-త్వమివాహమపి-మహాత్మభిస్తైర్ముషితోస్మి వఞ్చితోఽస్మి ❀ ॥౩౭॥ ❀ అథతస్మిన్నేవసమయే-తుమ్బురుణాసహితో
భగవాన్నారదః, తత్రాజగామ, తమవలోక్య-సానుజో యుధిష్ఠిరః, ప్రత్యుత్థాయాభివాద్యాభ్యర్చయన్నేవాహ ❀ ॥౩౮॥ ❀
ఉక్తమేవాహ ॥ నాహం వేదేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భగవన్-పిత్రోర్గతిం-నాహం వేద-అహం న జానే-తౌ-పితరౌ-క్వగతౌ, తథా, హ
తపుత్రా ఆర్తా చ-తపస్వినీ పతివ్రతా చాఽమ్బా క్వగతా ❀ ॥౩౯॥ ❀ దిష్ట్యేత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం-చాదే-రాకృతిగణ
త్వాన్నిపాతసంజ్ఞాయాం,,స్వరాదినిపాతమవ్యయ,,మిత్యవ్యయసంజ్ఞా ॥ వ్యసనార్ణవే పితృవిశ్లేషజదుఃఖార్ణవే - మగ్నానా-
మస్మాకం-కర్తరిషష్ఠీ-నో, ఽస్మాభి-ర్భగవాం స్త్వం, దిష్ట్యా-దృష్టః-త్వద్దర్శనేన-వ్యసనమపగతమేవ-ఆనన్దశ్చభవిష్యతీతిభావః-క
థం దృష్టః-అపారే దుష్పారే పతీరే-సముద్రే-తత్తారయితా-కర్ణధారఇవ నావికఇవ-అతస్త్వం-పిత్రోర్గతిం-బ్రూహి - నవేద్మీ
తిమాం వోచ ఇత్యభిప్రాయేణ తం విశినష్టి ॥ పారదర్శనః సర్వస్యాప్యవధిదర్శనః-సర్వజ్ఞ ఇతియావత్ ❀ ॥౪౦॥ ❀ హే భార్గ

మచక్షాణోనప్రత్యాహాతిపీడితః ॥౩౫॥ విమృజ్యాశ్రూణిపాణిభ్యాంవిష్టభ్యాత్మానమాత్మనా । అజాతశత్రుం
ప్రత్యూచే ప్రభోః పాదావనుస్మరన్ ॥౩౬॥ సంజయఉవాచ॥ నాహంవేదవ్యవసితంపిత్రోర్వఃకులనన్దన । గా
న్ధార్యాచమహాబాహోముషితోస్మిమహాత్మభిః ॥౩౭॥ అథాజగామభగవాన్నారదస్సహతుమ్బురుః । ప్రత్యు
త్థాయాభివాద్యాహసానుజోఽభ్యర్చయన్మునిమ్॥౩౮॥యుధిష్ఠిరఉవాచ॥నాహంవేదగతింపిత్రోర్భగవన్క్వగ
తావితః । అమ్బావాహతపుత్రాఽఽర్తాక్వగతాసాతపస్వినీ ॥ ౩౯ ॥ దిష్ట్యానోభగవాన్దృష్టోమగ్నానాం
వ్యసనార్ణవే। కర్ణధారఇవాపారే భగవాన్పారదర్శనః ॥౪౦॥ ఇత్థంపృష్టస్సదేవర్షిర్ధర్మపుత్రేణభార్గవ।తమా
బభాషే భగవాన్నారదో మునిసత్తమః ॥౪౧॥ మాకంచనశుచోరాజన్ యదీశ్వరవశంజగత్ । లోకాస్సపా
లాయస్యేమేవహన్తిబలిమీశితుః ॥౪౨॥(ససంయునక్తిభూతానిసఏవవియునక్తిచ)॥యథాగావోనసిప్రోతాస్త
న్త్యాంబద్ధాశ్చదామభిః ॥ వాక్తన్త్యాంనామభిర్బద్ధావహన్తిబలిమీశితుః ॥౪౩॥ యథాక్రీడోపస్కరాణాం
సంయోగవిగమావిహ।ఇచ్ఛయాక్రీడితుస్స్యాతాంతథైవేశేచ్ఛయానృణామ్ ॥ ౪౪ ॥ యన్మన్యసేధ్రువంలో

వ-ఇత్థం, ధర్మపుత్రేణయుధిష్ఠిరేణ-పృష్టః-సర్వజ్ఞో భగవాన్ మునిశ్రేష్ఠో నారదస్తమాబభాషే ❀ ॥౪౧॥ ❀ భాషణమేవా
హ ॥ మాకంచనేతి వింశత్యా ॥ యత్పృష్టం పిత్రోర్గతిం బ్రూహీత్యమితి తస్యోత్తరం వివక్షు- స్తావ- త్తత్తజ్జీవకర్మానుగుణసుఖ
దుఃఖాదిఫలప్రదానప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాత్కృత్స్నస్య జగత-స్తదన్తర్గత- స్త్వం, కర్మాయత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిసం
శ్లేషవిశ్లేషనిమిత్తం-శోకం-మాకుర్వితి-వైరాగ్యోత్పాదనాయాహ చతుర్భిః॥ హే రాజన్ -కంచన- దేహం- తదనుబన్ధినం వా-
కంచిదపి-మాశుచః శోకం మాకార్షీః-కుతః-యద్యస్మా-దిదం జగ-దీశ్వరవశం-కర్మానుగుణఫలదానప్రవృత్తేశ్వరాయత్తం,
తన్నియామ్యమిత్యర్థః-కోసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ సపాలాః ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః-లోకాః-విరిఞ్చిప్రభృత్య కించ
నపర్యన్తాః-ఇమేజనాః-యస్యేశితు-ర్బలింపూజాం-వహన్తి-కింకరా భవన్తీత్యర్థః ❀ ॥౪౨॥ ❀ బలివహనమేవ సదృష్టాన్తము
పపాదయతి ॥ యథేతి ॥ తన్త్రీ-తిరశ్చీనా మహతీ రజ్జు-స్తద్బద్ధాః క్షుద్రరజ్జవః-ఉపదామాని-యద్వా, తన్త్రీ నామ-నాసారజ్జుః-
తత్సంబద్ధా ఆకర్షణపాశా-దామాని-యథా గావః-చతుష్పాదః-నసి-రన్ధ్రీకృతాయాం నాసికాయాం-ప్రోతాః సంయుక్త
రజ్జవస్సన్త- స్తన్త్యాముపదామభిర్బద్ధాః-ద్విపదే-కింకుర్వన్తి-తథా-వాక్తన్త్యాం - వేదాఖ్యతన్త్యాం-నామభి-ర్వర్ణాశ్రమ
విశేషాన్వయాత్మకనామభి-రుపదామస్థానీయై -ర్బద్ధా-స్సపాలాః, లోకా,-ఈశితురీశస్య బలింవహన్తి ❀ ॥౪౩॥ ❀ కిం దే
హతదనుబన్ధ్యాదీన్నిత్యాన్మత్వాశోచసి, కిం వా, అనిత్యా, నథవోభయథా, తథాపి-న, తే శోకవిషయా, ఇతివక్తుం, తావ, ద్దేహా
దిశ్లేషవిశ్లేషౌ, క్రీడార్థం-జగద్వ్యాపారే ప్రవృత్తస్యేశ్వరస్యేచ్ఛయా-తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన-సంపద్యేతే ఇతి సదృష్టాన్తమాహ॥
యథేతి ॥ యథా-ఇహలోకే-కస్యచిత్క్రీడితుః పుంసః-ఇచ్ఛయా, క్రీడోపస్కరాణాం క్రీడాసాధనానాం - సంయోగవియో
గా-వన్యథాచభవతః -యథా క్రీడోపస్కరాః-క్రీడితు-రిచ్ఛయా-కదాచిత్సంశ్లిష్య - పునస్తదిచ్ఛయైవ-విశ్లిష్టాశ్చ-భవన్తి- త
థా-ఈశ్వరేచ్ఛయా-నృణామపి-సంయోగవియోగా-స్యాతామ్ ❀ ॥౪౪॥ ❀ ఉక్తం శిరస్త్రయం అనువాదపూర్వకం స్ప

తి క్షిపతి॥ యదితి॥ యది లోకం-ధ్రువం స్థిరం మన్యసే,, యద్వా,, అధ్రువం,, అథవోభయం ,, తత్ర తావ-త్తృతీయః కల్పోఽసంభవా దేవ నిరస్త ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ న చోభయమితి-న హి ద్వ్యాత్మకం వస్తు-దృష్టం శ్రుతం చేత్యర్థః-పరస్పరవిరుద్ధయోః ధ్రువత్వాధ్రువత్వయోరేకత్ర సమావేశోఽసంభవనిరస్త ఇతి భావః-త-దభ్యుపగమ్యాపి-తేన సహేతర చ్ఛిరోద్వయం ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వథాహీతి ॥ ధ్రువత్వే-ఽధ్రువత్వే చో-భయవిధత్వే చ-తే దేహాదయః,త త్త్వమేవేతి న శోచ్యాః-తత్త్వాదేవ న శోచ్యాః-న హి-వస్తుతో యావదాత్మభావీ ధర్మః-కేనాప్యపనేతుం శక్య ఇతి భావః-ఏవం సతి-తచ్ఛోకహేతుః - కేవలం దేహాత్మభ్రమమూలకో-దేహాదిష్వనురాగ ఏవేత్యభిప్రాయేణ-స్నేహాదన్యత్ర మోహజాదితి-మోహజాద్దేహాత్మభ్రమజాత్-స్నేహా-దన్యత్ర అన్యస్మిన్-శోకహేతుత్వం నాస్తీతి శేషః ॥ ౪౫ ॥ తస్మా-దఙ్గ-హే రాజన్-అజ్ఞానకృతం దేహాత్మభ్రమకృతం-ఆత్మనః స్వస్య-మనసో వా-వైక్లబ్యం దైన్యం - జహి అపనయ-తదభిప్రేతం ప్రశ్నాన్తరం-సర్వజ్ఞత్వాత్స్వయమేవావిష్కృత్య-ప్రతివక్తి ॥ కథమితి సార్ధద్వయేన॥ తత్ర-కథమిత్యర్ధేన-ప్రశ్నావిష్కారః-తతశ్శ్లోకద్వయేన తస్య ప్రతివచనమితి వివేకః-మాం-వినా- అనాథాః రక్షితృహీనాః - అత ఏవ- దీనా- స్తే-కథం జీవేరన్ - ఇతి శబ్దోఽత్రాధ్యాహర్తవ్యః -కథం జీవేరన్నితి-పృచ్ఛసి చేదిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ తావత్తత్తుల్యయోగక్షేమస్వస్మిన్ - తద్రక్షకత్వాభిమానం, త్యజేత్యభిప్రాయేణాహ॥ కాలేతి॥ కర్మ అదృష్టం-గుణాస్సత్త్వాదయః - పృథివ్యాదిపఞ్చభూతారబ్ధోయం దేహః-కాలాద్యధీనః- అయమిత్యనేన ,త్వద్దేహోప్యేవంవిధ ఏవేతి సూచితమ్ - స్వయమేవంవిధ దేహః - కథమన్యా-న్గోపాయేత్ రక్షేత్ -న రక్షేదేవేత్యర్థః-యథా-స్వయం సర్పగ్రస్తో- ఽన్యాన్ ,తద్గ్రస్తాన్న గోపాయతి తద్వత్ ॥ ౪౭ ॥ అస్త్వేవ,మథాపి- జీవికావతి,గృహే,స్థితానామస్మాకం జీవనం సుశకం , కథమితో గతానాం తేషాం జీవనం స్యాదిత్యత ఆహ॥ అహస్తానీతి॥ అహస్తాని భూతాని,సహస్తానాం తేషాం, జీవనం,యథాలాభం,యథాయోగ్యం-ఓషధిఫలమూలపశుమృగాదీని,జీవనమిత్యర్థః-తథా-హస్తరహితానా

కమధ్రువం వా న చోభయమ్। సర్వథా హి న శోచ్యాస్తే స్నేహాదన్యత్ర మోహజాత్ ॥౪౫॥ తస్మాజ్జహ్యఙ్గ వైక్లబ్యమజ్ఞానకృతమాత్మనః । కథం త్వనాథాః కృపణా జీవేరంస్తే మాం వినా ॥ ౪౬ ॥ కాలకర్మగుణాధీనో దేహోయం పాఞ్చభౌతికః । కథమన్యాంస్తు గోపాయేత్సర్పగ్రస్తో యథా పరమ్ ॥౪౭॥ అహస్తాని సహస్తానామపదాని చతుష్పదామ్ । ఫల్గూని తత్ర మహతాం జీవో జీవస్య జీవనమ్॥ ౪౮ ॥ తదిదం భగవాన్రాజన్నేక ఆత్మాఽఽత్మనాం స్వదృక్ । అన్తరోఽనన్తరో భాతి పశ్య తం మాయయోరుధా ॥౪౯॥ సోయమద్య మహారాజ భగవాన్భూతభావనః । కాలరూపోఽవతీర్ణోఽస్యామభావాయ సురద్విషామ్ ॥౫౦॥ నిష్పాదితం దేవకృత్యమవశేషం ప్రతీక్షతే।

మపి-చతుష్పదాం,అపదాని అవిద్యమానపాదాని,భూతాని,జీవనం-తత్రాప్యపదేష్వపి-మహతా - మజగరాదీనాం భూతానాం-ఫల్గూని క్షుద్రాణి భూతాని-జీవనం,కిం బహునా,జీవస్య సజీవస్య భూతస్య-జీవ ఏవ జీవనం-జీవనశబ్దో భక్ష్యపరః ॥౪౮॥ సర్వత్ర వసన్నేవ హి భగవానేవ రక్షితేత్యభిప్రాయేణ, తదుపయుక్తతయా,భగవతస్సార్వాత్మ్యం - కృత్స్నజగతస్తదాత్మకతయా తదనన్యత్వం చాహ ॥ తదిదమితి ॥ హే రాజన్-త,దీశ్వరవశత్వేనోక్త , మిదం-పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం జగద్భగవా- నేక ఏవ,మృదయం ఘట ఇతివత్,,స్వరూపాభేదశఙ్కాం వారయితుం విశినష్టి॥ ఆత్మనాం దేవమనుష్యాదిదేహభృతాం జీవానా - మాత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనధారకత్వాభ్యామవస్థితః ,, ఆత్మశబ్దస్యైత దేవ హి ప్రవృత్తినిమిత్తం,య,దన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనధారకత్వాభ్యామవస్థానం ,, అనేన శరీరాత్మభావనిబన్ధనం జగద్బ్రహ్మణోరనన్యత్వమిత్యుక్తం భవతి-శరీరాత్మభావనిబన్ధనశ్చానన్యత్వవ్యపదేశో దృష్టచరః, ఆత్మా దేవో జాతః ,మనుష్యో జాత ఇతి,వ్యాప్యవస్తుగతదోషసంస్పర్శశఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ స్వదృక్-ఆత్మనామాత్మతయాఽవస్థితోపి స్వాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ , అతో నాస్య దోషసంస్పర్శ ఇతి భావః , తథా చ శ్రూయతే ,, అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి ,, న కేవలమన్తరాత్మైవ-అపి తు,అన్తరోప్యనన్తరో భాతి-బహిశ్చ భాతి-నన్వేకస్య కథం దేవమనుష్యాదిరూపేణ బహుధావస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పశ్య తం మాయయోరుధేతి ॥ మాయయా-దేవమనుష్యాదిరూపేణ పరిణతయా శరీరభూతయా జీవసంస్పృష్టయా ప్రకృత్యా , తం భగవన్తం ఉరుధా బహుధా పశ్య-చిదచిదాత్మక దేవాదిశరీరభేదేనైక ఏవావస్థిత ఇతి విజానీహీత్యర్థః ॥౪౯॥ న కేవలం త్వత్పితరస్సార్థమేవ నిర్గతా-అపి తు యుష్మాభిరప్యేవమేవ నిర్గన్తవ్యమితి - భవతాం ప్రదర్శనార్థమపీ - త్యభిప్రాయేణాహ ॥ సోయమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే మహారాజ-సః నిఖిలజగదన్తరాత్మా-వశీకృతలోకత్రయః కాలశరీరకోయం- భగవాన్ శ్రీకృష్ణః - భూతాని స్వాజ్ఞానువర్తీని భావయతి అభ్యుదయయుక్తాని కరోతీతి తథా - హేతుగర్భమిదం - సాధుపరిత్రాతృత్వాదితి భావః,సురద్విషాం దుష్కృత్వా,మభావాయ నాశాయ , కాలరూపో మృత్యురూపో , ఽస్యాం భువ్యవతీర్ణః కాలరూపత్వేనావతీర్ణః ॥ ౫౦॥ తేన

చ-దేవకృత్యం-దేవార్థం,కర్తవ్యంకృత్యం ప్రయోజనంతద్విపక్షక్షపణరూపం , నిష్పాదితం । అధునాత్వ యంభగవాన్ అవశేషంకర్తవ్య ప్రయోజనావశేషం - స్వకులవినాశాత్మకమితిగూఢాభిసన్ధిః- ప్రతీక్షతే - అతోయావదిహభూమౌ,భగవాన్స్వంశఃకృష్ణో-భవేద్వర్తేత - తావదేవ - యూయమప్యవేక్షధ్వం, తథాపిత్వన్నిర్గచ్ఛతేతిభావః ❁ ॥౫౧॥ ❁ బ్రూహిత్వమితిప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ ధృతరాష్ట్రఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ స్వభార్యయాగాన్ధార్యా - భ్రాత్రావిదురేణచసహ-ధృతరాష్ట్రో - హిమవతోదక్షిణేన-ఋషీణామాశ్రమంగతః, హిమవతోదక్షిణపార్శ్వేవర్తమానమాశ్రమంగతఇత్యర్థః,, ఏనబన్యతరస్యామదూరేపఞ్చమ్యా ,, ఇత్యవధ్యవధిమతోస్సామీప్యే ఏనప్రత్యయేవ్యుత్పన్నమిదం- దక్షిణేనేత్యవ్యయమ్॥ ❁ ॥౫౨ ❁ కోసావాశ్రమఇత్యత్రాహ ॥ స్రోతోభిరితి॥యంసప్తస్రోతఇతిప్రచక్షతే-తమాశ్రమంగతఇత్యన్వయః - తత్రతన్నామ్నః ప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ॥యావైప్రసిద్ధా-స్వర్ధునీస్వర్గనదీగఙ్గా-సప్తానాంఋషీణాం-ప్రీతయే-యతః-సప్తభి,స్స్రోతోభిఃప్రవాహై - ర్నానాబహుధా-తదేవాహ ॥ సప్తధావ్యధాత్-సువిభక్తాబభూవ - అతస్తందేశంసప్తస్రోతఇత్యాచక్షతే,యమేవమాచక్షతేతంగతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తత్రకింకరిష్యతికథంవావర్తిష్యతఇత్యత్రాహ ॥ స్నాత్వేతి॥తత్ర-అనుసవనంత్రిసంధ్యం - స్నాత్వా - అగ్నీన్యథావిధిహుత్వాచ - అబ్భక్షఃఅప్ఏవభక్షయన్ , ఉపశాన్తఃకామాద్యకలుషితఃఆత్మామనోయస్య - విగతాఃఈషణాఃదారేషణాధనేషణాపుత్రేషణాఃయస్య - తథాభూతఃఆస్తేఆసిష్యతే ❁ ॥౫౪॥ ❁ జితమాసనంయేనసః - చిరమాసీనోప్యక్లిష్టమరహితఇత్యర్థః,జితాఃశ్వాసాఃప్రాణాదివాయవోయేన - ప్రత్యాహృతానిశబ్దాదివిషయేభ్యోనియమితానిషడిన్ద్రియాణియేన, హరిభావనయాభగవద్రూపధ్యానానుస్మృత్యా,ధ్వస్తానినిరస్తాని - రజఆదిగుణత్రయకార్యాణి , ముక్తిప్రతిబన్ధకాని పుణ్యాపుణ్యాదిరూపాణి - మలాని-యస్యతథాభూతః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ విజ్ఞా

తావద్యూయమవేక్షధ్వంభవేద్యావదిహేశ్వరః॥౫౧॥ధృతరాష్ట్రస్సహభ్రాత్రాగాన్ధార్యాచస్వభార్యయా।
దక్షిణేన*హిమవతఋషీణామాశ్రమంగతః ॥౫౨॥ స్రోతోభిస్సప్తభిర్యావైస్వర్ధునీసప్తధావ్యధాత్।సప్తానాంప్రీతయేనానాసప్తస్రోతఃప్రచక్షతే ॥౫౩॥ స్నాత్వాఽనుసవనంతస్మిన్హుత్వాచాగ్నీన్యథావిధి।
అబ్భక్షఉపశాన్తాత్మాసఆస్తేవిగతైషణః ॥ ౫౪ ॥ జితాసనోజితశ్వాసఃప్రత్యాహృతషడిన్ద్రియః । హరిభావనయాధ్వస్తరజస్సత్త్వతమోమలః ॥౫౫॥ విజ్ఞానాత్మనిసంయోజ్యక్షేత్రజ్ఞేప్రవిలాప్యతమ్। బ్రహ్మణ్యాత్మానమాధారేఘటామ్బరమివామ్బరే ॥౫౬॥ ధ్వస్తమాయాగుణోదర్కోనిరుద్ధకరణాశయః।నివర్తితాఖిలాహారఆస్తేస్థాణురివాధునా ॥౫౭॥ తస్యాన్తరాయోమైవాభూస్సంన్యస్తాఖిలకర్మణః।సవాఅద్యతనాద్రాజన్ప

నాత్మనివిజ్ఞానస్వరూపేక్షేత్రజ్ఞేప్రత్యగాత్మని,సంయోజ్య - పూర్వప్రస్తుతానీన్ద్రియాణీత్యర్థాత్సిద్ధం - ఇన్ద్రియాణిసంయోజ్యఇన్ద్రియైరనాకృష్టచిత్తఇత్యర్థః,తమాత్మానంక్షేత్రజ్ఞం - ఆధారేధారకేబ్రహ్మణి - విలాప్యవిలీనంకృత్వా , ఉపాధివిధూననేనబ్రహ్మసమానాకారతయాఅనుసన్ధాయేతియావత్ , తత్రదృష్టాన్తమాహ॥ఘటామ్బరమివామ్బరఇతి॥మహాకాశేఘటాకాశమివ - బ్రహ్మణిఅజ్ఞానంప్రవిలాప్య - స్థాణురివాస్తఇత్యుత్తరేణాన్వయః-అమ్బరదృష్టాన్తేనజీవబ్రహ్మణోఃస్వరూపైక్యమనుసంధాయేతినభ్రమితవ్యం - ఘటాద్యుపాధ్యపగమేన-ఘటాకాశస్యమహాకాశసంశ్లేషేపి-స్వరూపభేదసద్భావాత్ , పఞ్చీకరణస్మరణాదాకాశేప్యంశభేదస్యవేదాన్తిభిరవశ్యాఙ్గీకార్యత్వాత్ , యదా , ఆకాశేఅంశభేదోనాభ్యుపగమ్యేత,తదాకృత్స్నస్యాప్యాకాశస్య ఘటాద్యుపహితత్వప్రసఙ్గః -నచేష్టాపత్తిః-ఘటాకాశమహాకాశయోర్వ్యాప్యవ్యాపకభావవైపరీత్యాపాతాత్ , కార్త్స్న్యేనాకాశస్యఘటోపహితత్వేహి, తత్పరిచ్ఛిన్నాకాశస్యవ్యాప్యత్వంసుస్పష్టం-అత-స్సంశ్లేషదశాయామపి, ఘటాకాశమహాకాశయోఃప్రదేశభేదోఽస్త్యేవ-ఉపాధ్యపగమేనసమానాకారత్వమాత్రాభిప్రాయకఏవాయందృష్టాన్తఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥౫౬॥ ❁ ధ్వస్తః-మాయాగుణానాంరజఆదీనాంఉదర్కః , రాగద్వేషాదికార్యద్వారోత్తరోదయోయస్య - నిరుద్ధాని-కరణాని-ఇన్ద్రియాణి-ఆశయోవాసనా- అన్తఃకరణంవా-యేన-నివర్తితాః, అఖిలాఃసర్వే-ఆహారాఃఅబ్భక్షణాదయోపి-యేనతథాభూతః-స్థాణురివాచలోనిశ్చల-ఆస్తేఆసిష్యతే-ప్రత్యాహృతషడిన్ద్రియఇత్యనేన-ఇన్ద్రియాణాంవిషయేభ్యఆకర్షణమాత్రముక్తం-నిరుద్ధకరణాశయఇత్యనేనతు-పునర్విషయేషుప్రవృత్తిప్రతిబన్ధఉక్తః-అతోనపౌనరుక్త్యం-తథాధ్వస్తరజస్తమోమలఇత్యనేన-పుణ్యాపాపాద్యభావఉక్తః-ధ్వస్తమాయాగుణోదర్కఇత్యనేనపుణ్యాపుణ్యమూలకరాగద్వేషాద్యభావఉక్తః-తథా తావదబ్భక్షణస్తతోనివర్తితాఖిలాహారఇతి ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ కథంచి-త్తమానయిష్యామీతి-యుధిష్ఠిరాభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ తస్యేతి॥సంన్యస్తానిత్యక్తానిఅఖిలానిదేహధారణార్థాన్యపికర్మాణియేన-తస్యధృతరాష్ట్రస్యాన్తరాయోవిఘ్నభూతః-త్వం-మాభూఃనభవ-హేరాజన్-సధృతరాష్ట్రః-అద్యతనాద్వార్త

మానదినా-దారభ్య-పరతః-పఞ్చమేఽహని-స్వంకళేబరం-హాస్యతివై-నూనంత్యక్ష్యతి-తచ్చ కళేబరంయోగాగ్నినైవభస్మీభవిష్యతి ✽ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ✽ తతస్సహోటజపర్ణశాలాసహితే-భర్తుర్దేహే,అగ్నిభిర్దహ్యమానేసతి-తస్యపత్నీ-సాధ్వీపతివ్రతా గాన్ధారీబహిస్థితా-తమగ్నిం-మనువేక్ష్యతిఅనుప్రవేక్ష్యతి ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ హేకురునన్దన-తతస్తదాశ్చర్యం-నిశామ్యదృష్ట్వా-విదురః హర్ష శోకాభ్యాం - భ్రాతుర్ముక్తివిశ్లేషజాభ్యాం-యుక్తః ,తస్మాద్దేశా-త్తీర్థాని-నిషేవకః సేవితుమిచ్ఛన్-గన్తాగమిష్యతి ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ ఇతీత్థముక్త్వా- సతుమ్బురుర్భగవాన్నారదఃస్వర్గమారుహత్-స్వర్గంప్రత్యాయ్యర్థ్వంజగామేత్యర్థః-యుధిష్ఠిరస్తుతస్యనారదస్యవచః-హృది కృత్వా నిధాయ-శుచఃశోకాన్-అజహాత్తత్యాజ ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ ఇతిశ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

సంప్రస్థితఇతి ॥ బన్ధూనాంయదూనాం - దిదృక్షయా-ఉత్తమశ్లోకస్య - విచేష్టితంజ్ఞాతుంచ, జిష్ణావర్జునే-ద్వారకాయాంసంప్రస్థితేప్రస్థానపూర్వకంద్వారకాయాంప్రవిష్టేసతి-ద్వారకాయాంబన్ధూనాందిదృక్షయేతివాన్వయః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ కతిచిన్మాసా-వ్యతిక్రాన్తాబభూవుః,తథాపి-తతోద్వారకాతోఽర్జునో-నాగచ్ఛత్ - తదాకురూద్వహోయుధిష్ఠిరో-ఘోరరూపాణి-నిమిత్తానిదుఃఖనిమిత్తాన్యరిష్టాని-దదర్శ ✽ ॥ ౨ ॥ విపరీతాఋతూనాంవసన్తాదీనాంధర్మాయస్యతస్య-కాలస్య-రౌద్రీంఘోరాం-గతించ-ద్వితీయాన్తానాందదర్శేతిపూర్వేణదృష్ట్వేత్యుత్తరేణవాఽన్వయః-క్రోధాది ప్రవణఆత్మామనో

రతఃపఞ్చమేఽహని ॥ కళేబరంహాస్యతివైతచ్చభస్మీభవిష్యతి ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ దహ్యమానేఽగ్నిభిర్దేహేపత్యుః పత్నీసహోటజే । బహిస్స్థితాపతింసాధ్వీతమగ్నిమనువేక్ష్యతి ॥ ౬౦ ॥ విదురస్తుతదాశ్చర్యంనిశామ్యకురునన్దన । హర్షశోకయుతస్తస్మాద్గన్తాతీర్థనిషేవకః ॥ ౬౧ ॥ ఇత్యుక్త్వాథారుహ ✽ త్స్వర్గంనారదస్సహతుమ్బురుః॥ యుధిష్ఠిరోవచస్తస్యహృదికృత్వాఽజహాచ్ఛుచః ॥ ౬౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

సూతఉవాచ ॥ సంప్రస్థితేద్వారకాయాంజిష్ణౌబన్ధుదిదృక్షయా । జ్ఞాతుంచపుణ్యశ్లోకస్యకృష్ణస్యచవిచేష్టితమ్॥ వ్యతీతాఃకతిచిన్మాసాస్తదానాయాత్తతోఽర్జునః । దదర్శఘోరరూపాణినిమిత్తానికురూద్వహః ॥ ౨ ॥ కాలస్యచగతింరౌద్రీంవిపరీతర్తుధర్మిణః । పాపీయసీంనృణాంవార్తాంక్రోధలోభానృతాత్మనామ్ ॥ ౩ ॥ జిహ్మప్రాయంవ్యవహృతంశాఠ్యమిశ్రంచసౌహృదమ్ । పితృమాతృసుహృద్భ్రాతృదంపతీనాంచకల్కనమ్ ॥ ౪ ॥ కన్యావిక్రయికంతాతంసుతంపితృపరిపోషకమ్ । బ్రాహ్మణాన్వేదవిముఖాన్ శూద్రాంశ్చబ్రహ్మవాదినః ॥ ౫ ॥ నిమిత్తాన్యత్యరిష్టానికాలేత్వనుగతేనృణామ్ । లోభాద్యధర్మప్రకృతిందృష్ట్వోవాచానుజంనృపః ॥ ౬ ॥ యుధిష్ఠిరఉవాచ ॥ సంప్రేషితోద్వారకాయాంజిష్ణుర్బన్ధుదిదృక్షయా । జ్ఞాతుంచపుణ్యశ్లోకస్యకృష్ణస్యచవిచేష్టితమ్ ॥ ౭ ॥ గతాస్సప్తాఽధునామాసాభీమసేనతవానుజః । నాయాతికస్యవాహేతోర్నాహంవేదేదమఞ్జసా ॥ ౮ ॥ అపిదేవర్షిణాఽఽదిష్టస్సకాలోఽయముపస్థితః।యదాత్మనోఽఙ్గమాక్రీడంభగవానుత్సిసృక్షతి॥ ౯ ॥ యస్మాన్నస్సంప

యేషాంతేషాం-నృణాం-పాపీయసీంవార్తాంజీవనార్థప్రవృత్తిమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ జిహ్మప్రాయంకౌటిల్యప్రచురం-వ్యవహృతం వ్యవహారం-శాఠ్యమిశ్రం-మౌర్ఖ్యయుక్తం-సౌహృదంచ-పితృభ్రాదీనాంపరస్పరంకల్కనం-రాగాదిదోషంచ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ కన్యాంవిక్రీణాతీతితథా-తంతాతంపితరం-పితృభ్రాతాపితృపరిపోషకం-సుతంచ-వేదేభ్యో విముఖాన్బ్రాహ్మణాదీన్-బ్రహ్మవాదినోవేదపాఠకాన్-శూద్రాంశ్చ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తథాఽత్యరిష్టానినిమిత్తానిదుఃఖసూచకాని-కాలే-త్వనుగతే-నిమిత్తే-నిమిత్తభూతవిపరీతకాలానుసారమిత్యర్థః-నృణాం-లోభాద్యధర్మస్వభావం-దృష్ట్వా - లోభాదీత్యాదిశబ్దేనక్రోధాదిసంగ్రహః-నృపోయుధిష్ఠిరః-అనుజంభీమంప్రోవాచ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తదేవాహ-సంప్రేషితఇతిషోడశభిః॥ ద్వారకాయాంయేబాన్ధవాః-తేషాందిదృక్షయా,కృష్ణస్యవిచేష్టితంజ్ఞాతుంచ-జిష్ణుః-సంప్రేషితఃప్రస్థాపితః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ హేభీమసేన,సప్త-మాసాఃవ్యతిక్రాన్తాః - అధునాపి-కస్మాద్ధేతో-స్తవానుజోఽర్జునో-నాయాతి-ఇదమనాగమననిమిత్తం-అహం-అఞ్జసా-నవేద్మి-అఞ్జసేత్యవ్యయంతత్త్వశీఘ్రార్థయోర్వర్తతే ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ అపీతి ॥ అపిశబ్దస్సంభావనాద్యోతకః-దేవర్షిణానారదేనా-దిష్టఃసూచితస్సకాలో-ఽధునా-ఉపస్థితోపి-ఉపస్థితస్స్యాత్కిమిత్యర్థః-కోసౌ-యస్మిన్కాలే-భగవాన్కృష్ణః-ఆత్మనస్స్వస్యాక్రీడంక్రీడార్థ-మఙ్గ-ముత్సిసృక్షతిత్యక్తుమిచ్ఛతి-సకాలః-ఆక్రీడంక్రీడార్థంమనుష్యసంస్థానం-అఙ్గం-శుద్ధసత్త్వమయమప్రాకృతంశరీరం-ఉత్సిసృక్షతిభూమేర్విశ్లేషయితుమిచ్ఛతీత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ భగవన్తంవిశినష్టి॥యస్మాదితి॥యస్మాద్భగవతోహేతోః-నోఽస్మాకం-సంపదాదయోబభూవుః-యస్యచానుగ్రహాత్-లోకాఃపుణ్యాలోకా-భవిష్యన్తి-సభగవాన్-ఉత్సిసృక్షతీత్యన్వయః ॥ సం

పదః-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః-సపత్నవిజయః, శత్రువిజయః ॥ ౧౦ ॥ హేనరవ్యాఘ్ర, దివ్యాన్ దివిభవాన్-భౌమాన్ భువిభవాన్, దేహేచభవాన్, దారుణాన్ ఘోరాన్, అదూరాత్సమనన్తరమేవ, నోఽస్మాకం, బుద్ధిం మోహయతీతితథాభూతం, భయంశంసతః సూచకాన్, ఉత్పాతాన్ పశ్య ॥ ౧౧ ॥ తావద్దైహికానుత్పాతాన్ దర్శయతి॥ ఊర్వితి ॥ ఆఙ్గ హేభీమ, మే, వామోర్వాదయః, పునఃపునః, స్ఫురన్తిచలన్తి, హృదయే, వేపథుః కమ్పశ్చ, భవతి, తాన్యేతాన్యూర్వాదిస్ఫురణాని, ఆరాత్, సమనన్తరకాలమేవ, మహ్యం, మత్ప్రియందాస్యన్తి, మమవిప్రియప్రాప్తిసూచకానిభవన్తీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏషాశివా, సృగాలవిశేషః, అనలవజ్జ్వలదాననంయస్యాస్సా-ఆదిత్యమభి, ఆదిత్యాభిముఖం, రౌతి, అఙ్గ, హేభీమ, అయం, సారమేయః శ్వా-మమాభిముఖం-అభీరువత్, అభీతవత్, రోదితిరోదనంకరోతి ॥ ౧౩ ॥ శస్తాః ప్రశస్తాగవాశ్వాదయః, పశవో, మాం, సవ్యం, ఆత్మానంసవ్యపార్శ్వస్థం, కుర్వన్తి, అపరే, అప్రశస్తాః ఖరమహిషాదయస్తు, దక్షిణంకుర్వన్తి, హేపురుషవ్యాఘ్ర, మమవాహాన్ గజాశ్వాదీన్, రుదతోరోదనంకుర్వాణాన్, లక్షయే, ॥ ౧౪ ॥ అయములూకోఘూకః - మృత్యోర్దూతః తద్వదనిష్టకరః, సచ - ప్రత్యులూకశ్చ - తదభిముఖమన్యశ్చోలూకః - తావేతావనిద్రౌనిద్రారహితౌ - కూహ్వానైః కూఇత్యేవంవిధైః హ్వానైశ్శబ్దైరితితచ్ఛబ్దానుకారః - ఇమం దేశంశూన్యమిచ్ఛతః సూచయతః ॥ ౧౫ ॥ దిశోధూమ్రాః-పరిధయశ్చదృశ్యన్తఇతి శేషః -అద్రిభిస్సహ - భూః పృథివీ-కమ్పతే-స్తనయిత్నుభిర్మేఘై

దోరాజ్యందారాః ప్రాణాః కులంప్రజాః । ఆసన్ సపత్నవిజయోలోకాశ్చయదనుగ్రహాత్ ॥౧౦॥ పశ్యోత్పాతాన్నరవ్యాఘ్రదివ్యాన్ భౌమాన్ సదైహికాన్ । దారుణాన్ శంసతోఽదూరాద్భయంనోబుద్ధిమోహనమ్ ॥ ఊర్వక్షిబాహవోమహ్యంస్ఫురన్త్యఙ్గపునఃపునః । వేపథుశ్చాపిహృదయఆరాద్దాస్యన్తివిప్రియమ్ ॥౧౨॥ శివైషోద్యన్తమాదిత్యమభిరౌత్యనలాననా । మామఙ్గసారమేయోఽయమభిరోదిత్యభీతవత్ ॥౧౩॥ శస్తాః కుర్వన్తిమాంసవ్యందక్షిణంపశవోఽపరే । వాహాంశ్చపురుషవ్యాఘ్రలక్షయేరుదతోమమ ॥౧౪॥ మృత్యుదూతః కపోతోఽయములూకః కమ్పయన్మనః।ప్రత్యులూకశ్చకూహ్వానైరనిద్రౌశూన్యమిచ్ఛతః॥౧౫॥ ధూమ్రాదిశః పరిధయః కమ్పతేభూస్సహాద్రిభిః । నిర్ఘాతశ్చమహానాసీత్సాకంచస్తనయిత్నుభిః ॥౧౬॥ వాయుర్వాతిఖరస్పర్శోరజసావిసృజంస్తమః।అసృగ్వమన్తిజలదాబీభత్సమివసర్వతః ॥౧౭॥ సూర్యంహతప్రభంపశ్యగ్రహమర్దంమిథోదివి । ససఙ్కులైర్భూతగణైర్జ్వలితేఇవరోదసీ ॥౧౮॥ నద్యోనదాశ్చక్షుభితాస్సరాంసిచమనాంసిచ।నజ్వలత్యగ్నిరాజ్యేనకాలోఽయంకింవిధాస్యతి ॥౧౯॥ నపిబన్తిస్తనంవత్సానదుహ్యన్తిచమాతరః । రుదన్త్యశ్రుముఖాగావోనహృష్యన్త్యృషభావనే ॥ ౨౦ ॥ దైవతానిరుదన్తీవస్విద్యన్తీవోచ్చలన్తిచ ॥౨౧॥ ఇమేజనపదాగ్రామాః పురోద్యానాకరాశ్రమాః । భ్రష్టశ్రియోనిరానన్దాః కిమఘందర్శయన్తినః ॥౨౨॥ మన్యఏతైర్మహోత్పాతైర్నూనంభగవతః పదైః । అనన్యపురుషశ్రీభిర్హీనాభూర్హతసౌభగా ॥౨౩॥ ఇతిచిన్తయతస్తస్యదృష్టా

రాకాలికైస్సహ - మహాన్నిర్ఘాతః-అశనినిర్ఘాతశ్చాసీత్ ॥ ౧౬ ॥ ఖరః కఠినః స్పర్శోయస్యసవాయు -ర్ధూళ్యాతమః-విసృజన్ విశేషేణసృజ - న్వాతి, జలదాః మేఘా - స్సర్వతోబీభత్సమివా, సృగ్రుధిరం, వమన్తిముఞ్చన్తి ॥ ౧౭ ॥ హతాప్రభాయస్యతథాభూతం, సూర్యంపశ్య-దివిగ్రహాణాంభృగ్వఙ్గారకాదీనాం, పరస్పరం, విమర్దంకలహంపశ్య, సు, నితరాంసఙ్కులైః-ర్భూతానాంపిశాచానాంగణైః - రోదసీత్యవ్యయంద్యావాపృథివ్యోర్వర్తతే, తేజ్వలితేఇవదృశ్యేతే ॥ ౧౮ ॥ నద్యః ప్రాక్స్రోతసః-నదాః ప్రత్యక్స్రోతసః - సరాంసి-భూతానాంమనాంసిచ-క్షుభితాః సఞ్చలితాః, భవన్తి శుష్కాభవన్తీతివా-అగ్నిరాహవనీయాదిః ఆజ్యేననజ్వలతి-అయంకాలః కిందుఃఖంవిధాస్యతిఅహంతునవేద్మీతిభావః ॥ ౧౯ ॥ వత్సాః-స్తనంస్తన్యం-నపిబన్తి, మాతరశ్చ-వత్సాన్ప్రతి-నదుహ్యన్తి, స్తన్యమితి శేషః, గావః-అశ్రూణిముఖేయాసాంతాః, రుదన్తి-వ్రజేగోష్ఠేఋషభాః నహృష్యన్తిచ ॥౨౦॥ దైవతానిదేవప్రతిమాః-రుదన్తీవ-స్విద్యన్తిగాత్రప్రస్వేదంముఞ్చన్తి - ఉచ్చలన్తీవోత్ప్లుత్యపతన్తీవదృశ్యన్తే ॥౨౧॥ పురాదీనామాశ్రమా- ఇమేజనపదాః దేశాః, గ్రామాశ్చ, భ్రష్టాశ్రీర్యేభ్యః-నిర్గతఆనన్దోమేభ్యస్తథాభూతాః-దృశ్యన్తే, నోఽస్మాకం-కి-మఘం-అఘమూలకందుఃఖం-దర్శయిష్యన్తి-వయంతునవిద్మఇతిభావః ॥ ౨౨ ॥ ఇదంత్వహముద్భావయామీత్యాహ ॥ మన్యఇతి ॥ ఏతైర్మహోత్పాతైరిదంత్వహం, మన్యేఉద్భావయామి-కిం- అనన్యపురుషశ్రీభి-ర్నవిద్యతేఅన్యపురుషేషుశ్రీర్యేషుతైః, అన్యపురుషేష్వసంభావితకాన్తిభిః, ర్భగవతః కృష్ణస్య, పదైః పాదవిన్యాసైః, హీనారహితా - అతఏవ, గతంసౌభగంసౌన్దర్యంయస్యాం తథాభూతా-భూః పృథివీ-నూనంభవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఇతీత్థం-దృష్టానిజ్ఞాతానిఅరిష్టానియేనతేన-చేతసా, రాజ్ఞః తస్యయుధిష్ఠిరస్య - చిన్తయతస్సతః

హేబ్రహ్మన్, కపిధ్వజోఽర్జునః - యదుపుర్యాః ద్వారకాయాః - ప్రత్యాగమత్, ఆగతవాన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తమాగతం - పాద
యోర్నిపతితం - అనుజమర్జునం - నృపో యుధిష్ఠిరః, విలోక్య ఉద్విగ్నం భీతం హృదయం యస్య తథాభూతో - నారదోక్తం సంస్మ
రన్, సుహృదాం మధ్యే, పృచ్ఛతిస్మ అపృచ్ఛత్ - కథంభూతం - అయథాపూర్వం పూర్వవదనవస్థితం - ఆతురం దుఃఖితం - అధో
వదనం అవాఙ్ముఖం - నయనాబ్జయోః అశ్రుబిన్దూన్ - ఉత్సృజన్తం ముఞ్చన్తం - విచ్ఛాయం విగతకాన్తిమ్ ❁ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవా
హ ॥ కచ్చిదానర్తపుర్యామిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం - తావత్సామాన్యతస్స
ర్వాన్ నిష్టాన్ బన్ధూన్ పృచ్ఛతి కచ్చిదితి ॥ మధ్వాదయో యాదవావాన్తరవిశేషాః, తచ్చ నవమే స్ఫుటం - నోఽస్మాకం - స్వజనాః,
బన్ధవః - ఆనర్తపుర్యాం ద్వారకాయాం - సుఖం యథాతథా - ఆసతే కచ్చిత్ - ఆసతే కిం - తచ్చ మదిష్టమితి కచ్చిచ్ఛబ్దం ప్రయు
ఞ్జానస్యభావః ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథోక్తవిధార్జునదర్శనేన కృష్ణనిర్యాణం సంభావ్య - తచ్ఛ్రవణజో
విషాదః పశ్చాదేవ భవత్విత్యభిప్రాయేణ - తావత్క్రమశో విశేషేణ పృచ్ఛతి - శూర ఇత్యాదినా ॥ అస్మాకం, మాతామహః -
శూరః - హే మారిష - హే పార్థ - సవిసర్గపాఠే శూరవిశేషణం - మారిషశబ్దస్సౌమ్యశబ్దపర్యాయః - స్వస్తి యథాతథా - ఆస్తే
కచ్చిత్ - తథా - నో - మాతులః, ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః, సానుజః - కుశలీ కుశలమస్యాస్తీతి తథాభూత - ఆస్తే కచ్చిత్ - వసుదే
వస్యానుజాస్తు ,, దేవభాగో, దేవశ్రవాః - ఆనక, స్సంజయః - శ్యామకః - కఙ్కః - శమీకో - వత్సకో - వృక - శ్చేతి నవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స

రిష్టేన చేతసా । రాజ్ఞః ప్రత్యాగమద్బ్రహ్మన్ యదుపుర్యాః కపిధ్వజః ॥ ౨౪ ॥ తం పాదయోర్నిపతితమయథాపూ
ర్వమాతురమ్ । అధోవదనమబ్బిన్దూన్సృజన్తం నయనాబ్జయోః ॥ ౨౫ ॥ విలోక్యోద్విగ్నహృదయో విచ్ఛాయమ
నుజం నృపః । పృచ్ఛతిస్మ సుహృన్మధ్యే సంస్మరన్నారదేరితమ్ ॥ ౨౬ ॥ కచ్చిదానర్తపుర్యాం నస్స్వజనాస్సుఖ
మాసతే । మధుభోజదశార్హార్హసాత్వతాన్ధకవృష్ణయః ॥ ౨౭ ॥ శూరో మాతామహః కచ్చిత్స్వస్త్యాస్తే వా
ఽథ మారిష ❁ । మాతులస్సానుజః కచ్చిత్కుశల్యానకదున్దుభిః ॥ ౨౮ ॥ సప్తస్వసారస్తత్పత్న్యో మాతులాన్యస్స
హాత్మజాః । ఆసతే సస్నుషాః క్షేమం దేవకీప్రముఖాస్స్వయమ్ ॥ ౨౯ ॥ కచ్చిద్రాజాఽఽహుకో జీవత్యసత్పు
త్రోఽస్య చానుజః । హృదికస్య సుతోఽక్రూరో జయన్తగదసారణాః ॥ ౩౦ ॥ ఆసతే కుశలం కచ్చిద్యే చ శత్రు
జిదాదయః । కచ్చిదాస్తే సుఖం రామో భగవాన్ సాత్వతాం పతిః ॥ ౩౧ ॥ ప్రద్యుమ్నస్సర్వవృష్ణీనాం సుఖమా
స్తే మహారథః । గమ్భీర❁రయోఽనిరుద్ధో వర్ధతే భగవానుత ॥ ౩౨ ॥ సుషేణశ్చారుదేష్ణశ్చ సామ్బో జామ్బవతీసు
తః । అన్యే చ కార్ష్ణిప్రవరాస్సపుత్రా ఋషభాదయః ॥ ౩౩ ॥ తథైవానుచరాశ్శౌరేః శ్రుతదేవోద్ధవాదయః ।
సునన్దనన్దశీర్షణ్యా యే చాన్యే సాత్వతర్షభాః ॥ ౩౪ ॥ అపి స్వస్త్యాసతే సర్వే కృష్ణరామభుజాశ్రయాః । అపిస్మరన్తి
కుశలమస్మాకం బద్ధసౌహృదాః ॥ ౩౫ ॥ భగవానపి గోవిన్దో బ్రహ్మణ్యో భక్తవత్సలః । కచ్చిత్పురే సుధర్మాయాం

స్తేతి ॥ స్వసారః, ఉగ్రసేనస్యేతి శేషః - ఉగ్రసేనస్య భగిన్యస్సప్త తత్సస్యానకదున్దుభేః పత్న్యః, మాతులాన్యః - అస్మన్మాతులస్యవ
సుదేవస్య స్త్రియః,, ఇన్ద్రభవ శర్వరుద్రేత్యానుగాగమే - జీషిచ - మాతులానీతి శబ్దో వ్యుత్పాదితః, ఆత్మజైస్సహితాః - స్నుషా
భిః సుతభార్యాభిస్సహితాః - దేవకీప్రభృతయః - దేవకీ, శ్రుతదేవా - శాన్తిదేవా - ఉపదేవా - శ్రీదేవా - దేవరక్షితా - స
హదేవాఖ్యాస్స్వయం క్షేమం యథాతథా ఆసతే కచ్చిత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అసన్ దురాత్మా కంసః పుత్రో యస్య - స చా
హుకః ఉగ్రసేనో - రాజా - జీవతి కచ్చిత్ - అస్యాహుకస్యానుజో దేవకశ్చ, జీవతి కచ్చిదిత్యన్వయః - హృదికస్య శ్వ
ఫల్కస్య - సుతోఽక్రూరః - జయన్తాదయః - యే చ శత్రుజిదాదయో వసుదేవపుత్రాః - తే, సర్వే, కుశలమా
సతే కచ్చిత్ - సాత్వతాం భక్తానాం పతిః - సాత్వచ్ఛబ్దో భగవద్భక్తవాచకః - సాత్వతశబ్దస్తు యాదవ వాచక ఇతి వి
వేకః - భగవాన్ బలరామః సుఖమాస్తే కచ్చిత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథ శ్రీకృష్ణపుత్రాన్ పృచ్ఛతి ॥ సర్వవృష్ణీ
నాం మహారథః ప్రద్యుమ్నస్సుఖమాస్తే కచ్చిత్ - తథా భగవాన్ గమ్భీరవేగోఽనిరుద్ధశ్చ వర్ధతే ఉత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ జామ్బ
వతీసుత ఇతి సామ్బస్య విశేషణం, సుషేణాదయః - అన్యే చ ఋషభాదయః - కార్ష్ణిప్రవరాః శ్రీకృష్ణసుతశ్రేష్ఠాః - సపుత్రాః -
అపి సుఖమాసత ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథైవ - శౌరేర్భగవతోఽనుచరాః, శ్రుతదేవోద్ధవాదయః - యే చాన్యే,
సాత్వతర్షభాః యాదవశ్రేష్ఠాస్సునన్దాదయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కృష్ణరామయోర్భుజావేవ ఆశ్రయో యేషాం తే, సర్వేఽపి స్వస్త్యా
సతే - బద్ధసౌహృదాః దృఢసౌహృదాః - తే సర్వే - అస్మాకమపి - కుశలం స్మరన్తి కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథ భగవతః కుశలం

❁ పా ॥ మారిషః.

పృచ్ఛతి ॥భగవానితి॥ భగవాన్ కృష్ణః-పురే, సుధర్మాయాం-సుహృద్భిర్వృతఃసుఖమాస్తేకచ్చిత్ ❀ ॥౩౬॥ ❀బ్రహ్మణ్యోభక్తవత్సలఇతివిశేషణద్వయాభిప్రేతంవ్యఞ్జయన్ పృచ్ఛతి ॥మఙ్గలాయేతి॥ లోకానాంజనానాం-మఙ్గలాద్యర్థం, అనన్తస్యసఖాఅనన్తసఖః-ఆద్యఃపుమాన్ పరమపురుషః - యదుకులామ్భోధా - వాస్తేకచ్చిత్ - అనన్తసఖఇత్యనేన-బలరామ-సహితఆస్తేకిమితిపృష్టంభవతి-క్షేమోలబ్ధసుఖపరిపాలనం, భవో యోగః, సచాలబ్ధసుఖలాభరూపః-తదుభయవిధాయమఙ్గలాయేత్యర్థః ❀ ॥౩౭॥ ❀తదేవప్రపఞ్చయతియద్బాహ్వితిత్రిభిః ॥యస్యకృష్ణస్యభగవతోబాహుదణ్డగుప్తాయాం-పుర్యాం-అర్చితాస్సర్వైర్లోకైర్బహుమతా - యదవః-పరమానన్దంయథాతథా, క్రీడన్తి-మహాపౌరుషికాఇవయక్షాఇవ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀యస్యభగవతఃపాదయోశ్శుశ్రూషణంపరిచరణంముఖ్యంకర్మ, తేనహేతునా - సత్యభామాదయఃషోడశసహస్రయోషితః-సంఖ్యేయుద్ధే, త్రిదశాన్ దేవా-న్నిర్జిత్య-యాః-వజ్రమాయుధంయస్యసఇన్ద్రోవల్లభఃప్రియోయాసాం, తాసాంశచ్యాదీనాం-ఉచితాః - ఆశిషఃఅభీష్టార్థాః-పారిజాతాదయః -భగవతా-ఆహృతాఇతిశేషః, తదిత్యవ్యయం-సామాన్యాభిప్రాయమేకత్వంనపుంసకత్వంవా-తాఃఆశిషః, హరన్తిస్వీకుర్వన్తి ❀ ॥౩౯॥ ❀యస్యభగవతోబాహుదణ్డఏవప్రభుర్యేషాంతే,తదుపజీవినస్తద్భృత్యా- యదుప్రవీరాః-నవిద్యతేకుతోభయంయేషాంతథాభూతాస్సన్తః-సురసత్తమానామిన్ద్రాదీనాముచితాంతాన్నిర్జిత్య-బలాదాహృతాం-సుధర్మాఖ్యాంసభాం-అఙ్ఘ్రిభి-ర్ముహుర్ముహురధిక్రమన్తి-అధ్యాక్రమన్తే ❀ ॥౪౦॥ ❀తతః-

సుఖమాస్తేసుహృద్వృతః ॥౩౬॥ మఙ్గలాయచలోకానాంక్షేమాయచభవాయచ । ఆస్తేయదుకులామ్భోధావాద్యోఽనన్తసఖఃపుమాన్ ॥ ౩౭ ॥ యద్బాహుదణ్డగుప్తాయాంస్వపుర్యాంయదవోఽర్చితాః।క్రీడన్తిపరమానన్దంమహాపౌరుషికాఇవ ॥ ౩౮ ॥ యత్పాదశుశ్రూషణముఖ్యకర్మణాసత్యాదయోద్వ్యష్టసహస్రయోషితః । నిర్జిత్యసంఖ్యేత్రిదశాంస్తదాశిషోహరన్తివజ్రాయుధవల్లభోచితాః ॥౩౯॥ యద్బాహుదణ్డప్రభవోఽనుజీవినోయదుప్రవీరాహ్యకుతోభయాముహుః । అధిక్రమన్త్యఙ్ఘ్రిభిరాహృతాంబలాత్సభాంసుధర్మాంసురసత్తమోచితామ్ ॥౪౦॥ కచ్చిత్తేఽనామయంతాతభ్రష్టతేజావిభాసిమే । అలబ్ధమానోఽవజ్ఞాతఃకింవాతాతచిరోషితః ॥౪౧॥ కచ్చిన్నాభిహతోఽభావైశ్శబ్దాదిభిరమఙ్గలైః । నదత్తముక్తమర్థిభ్యఆశయాయత్ప్రతిశ్రుతమ్॥౪౨॥కచ్చిత్త్వంబ్రాహ్మణంచాలంగాంవృద్ధంరోగిణంస్త్రియమ్। శరణోపసృతంసత్త్వంనాత్యాక్షీశ్శరణప్రదః॥౪౩॥కచ్చిత్త్వంనాగమోఽగమ్యాంగమ్యాంవాఽసత్కృతాంస్త్రియమ్ । పరాజితోవాథభవాన్నోత్తమైర్నాఽధరైఃపథి ॥ ౪౪ ॥ అపిస్విత్పర్యభుఙ్క్థాస్త్వంసమ్భోజ్యాన్వృద్ధబాలకాన్। జుగుప్సితంకర్మకించిత్కృతవాన్నఃకిమక్షమమ్ ॥౪౫॥ కచ్చిత్ప్రేష్ఠతమేనాథహృదయేనాత్మబన్ధునా । శూన్యోస్మిరహితోనిత్యంమన్యసేతేఽన్యథానరుక్ ॥ ౪౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

సూతఉవాచ॥ఏవంకృష్ణసఖఃకృష్ణోభ్రాత్రారాజ్ఞావికల్పితః। నానాశఙ్కాస్పదంరూపంకృష్ణవిశ్లేషకర్శితః॥శోకేన

తస్యనిస్తేజస్కత్వాదిహేతూన్వికల్పయన్ పృచ్ఛతి । హేతాత-తవ- అనామయంఆరోగ్యం - కచ్చిత్-మేమమతు -భ్రష్టంతేజోయస్మాత్, తథాభూతో-విభాసిలక్ష్యసే-హేతాత-త్వం, తత్రచిరముషితః- హేతుగర్భమిదం-చిరముషితత్వా - దలబ్ధః-మానస్సంమానో యేన-తథాభూతఃకిం,అథవాతైరవజ్ఞాతఃఅవమతఃకిం❀॥౪౧॥❀అభావైరితిచ్ఛేదః-నవిద్యతేభావఃసద్భావఃయేషాంతైః - అమఙ్గలైర్వా-శబ్దాదివిషయై-ర్నాభిహతఃకచ్చిత్ - ఆశయా-అర్థిభ్యోయాచమానేభ్యః-యత్ప్రతిశ్రుతందాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాతం-తత్తేభ్యఃకింవానదత్తమ్ ❀॥౪౨॥❀బ్రాహ్మణాదీన్పఞ్చ -శరణోపసృతంశరణాగతం-సత్త్వంజన్తుం-శరణప్రదఃరక్షక-స్త్వం -నాత్యాక్షీఃకచ్చిత్ ❀॥౪౩॥❀అగమ్యాంస్త్రియం-త్వం-నాగమఃనగతవాన్ కచ్చిత్।గమ్యామప్య - సత్కృతాంవా-నాగమఃకచ్చిత్,అథ-నను-భవాన్ పథి-ఉత్తమై-రధరైర్వాజనైఃపరాజితోవాకిమ్❀॥ ౪౪ ॥ ❀సమ్భోజ్యాన్ సహభోక్తుంయోగ్యాన్,వృద్ధాన్-బాలకాంశ్చ - పరివర్జనే-పరిత్యజ్య - త్వమభుఙ్క్థా అపి-భుక్తవాన్ కిం-నోఽస్మాకం- అక్షమంఅసహ్యంకించిన్నిన్దితంకర్మకృతవాన్ కిమ్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀హృదయేనహృదయంగమేన -నిత్యంప్రియతమేనా-త్మబన్ధునాశ్రీకృష్ణేన, రహితః-అతఏవ, శూన్యోనిరానన్దోఽస్మీతిమన్యసేకచ్చిత్, అన్యథాఉక్తహేతూనామన్యతమస్యాప్యభావే-తేతవ-రుక్ రోగఃఆధి-ర్నస్యాత్ ,, యద్వా ,, రుక్ దీప్తి - రన్యథాన - ప్రాగివనాస్తి-అతః - కేనచిదుక్తాన్యతమేనహేతునాభవితవ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంప్రథమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమితి ॥ ఇత్థంకృష్ణస్యభగవతస్సఖా, కృష్ణోఽర్జునో-భ్రాత్రారాజ్ఞాయుధిష్ఠిరేణ -నానావిధానాంశఙ్కానామాస్పదంనిమిత్తం - రూపం-తేజోహీనంస్వకీయంరూపంప్రతి-వికల్పితః-కృష్ణస్యభగవతఃవిశ్లేషేణకర్శితః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తద్విశ్లే

షజశోకేన - శుష్యద్వదనంహృదయకమలంయస్య,సః - అతఏవహతప్రభాయస్యతథాభూతః-తమేవ - విభుంశ్రీకృష్ణ-మభి
ధ్యాయన్-ప్రతిభాషితుంప్రతివక్తుం . నాశక్నోత్ నశశాక ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తతఃకృచ్ఛ్రేణమహతాప్రయత్నేన - శుచఃశోకాన్
సంస్తభ్యనేత్రయోః-రన్ధ్రే,కర్మణిషష్ఠీ-పాణినా-ఆమృజ్య,,యద్వా,,సంస్తభ్య,మనఇతివాశేషః-నేత్రయోః-శుచఃశోకాశ్రూ
ణి-పాణినా సంమృజ్య -పరోక్షేణాపి సమున్నద్ధఃఉత్కటః-ప్రణయఃస్నేహః-ఔత్కణ్ఠ్యంప్రేమపూర్వకానుధ్యానంవిర
హాసహత్వదశావా-తాభ్యాం కాతరఃఅధీరః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁బాష్పైర్గద్గదయాకుణ్ఠీభూతయా,గిరా-అగ్రజంనృపతిం-ఇతీ
త్థంవక్ష్యమాణరీత్యా-ఆహేత్యన్వయః , కథంభూతస్సన్-సారథ్యాదిషుకర్మసు-సఖ్యాదీన్ , సంస్మరన్-తత్ర,సౌహృదంహి
తైషిత్వం,మిత్రత్వంప్రియైషితా-సమానశీలత్వంసఖిత్వం-నియోగాదికరణార్హత్వం వామిత్రత్వం ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఉక్తిమేవా
హ ॥ వఞ్చితోహమితిత్రయోవింశత్యా ॥ హేమహారాజ- అహంబన్ధురూపిణాబన్ధురూపతాంప్రాప్తేన-హరిణాఆశ్రితార్తి
హారేణ-సాక్షాద్భగవతా-వఞ్చితోఽస్మి రహితోఽస్మీత్యర్థః యేనేత్యాదీనాంయచ్ఛబ్దానాం-తేనాహమస్మి ముషితఃపురుషే
ణభూమ్నేత్యుపరిష్టాదన్వయః-దేవానామపివిస్మాయనంఆశ్చర్యకరం-యన్మహన్మమతేజో-యేన-అపహృతం,, దేవేతియు
ధిష్ఠిరస్యసంబోధనంవా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁యస్యచభగవతఃక్షణమాత్రవియోగేనాప్య , ప్రియందర్శనంయస్యతథాభూతోయం,
మత్ప్రభృతిలోకో - భవతి,యథైష - లోకఃదేహః,ఉక్థేనప్రాణేన-రహితః-మృతకశ్శవః-ప్రోచ్యతే-అపిశబ్దాద్దర్శనాయో
గ్యశ్చప్రోచ్యతేతద్వత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁యత్సంశ్రయాదితి ॥ అస్మదీయశౌర్యవీర్యాదికంయదధీనంతేనవఞ్చితోస్మీతిసముదాయా
ర్థః-ద్రుపదగేహే-ద్రౌపద్యాఃస్వయంవరస్య ముఖే-స్వయంవరప్రారమ్భే , స్మరేణకామేనహేతునాదుష్టోమదోయే

శుష్యద్వదనహృత్సరోజో హతప్రభః । విభుంతమేవానుధ్యాయన్నాశక్నోత్ప్రతిభాషితుమ్ ॥ ౨ ॥ కృ
చ్ఛ్రేణసంస్తభ్యశుచఃపాణినాఽఽమృజ్యనేత్రయోః।పరోక్షేణసమున్నద్ధప్రణయౌత్కణ్ఠ్యకాతరః॥౩॥ సఖ్యం
మైత్రీంసౌహృదంచసారథ్యాదిషుసంస్మరన్ । నృపమగ్రజమిత్యాహబాష్పగద్గదయాగిరా ॥ ౪ ॥ అర్జునఉ
వాచ॥వఞ్చితోఽహంమహారాజహరిణాబన్ధురూపిణా । యేనమేఽపహృతంతేజోదేవవిస్మాయనంమహత్ ॥
యస్యక్షణవియోగేనలోకోహ్యప్రియదర్శనః । ఉక్థేనరహితోహ్యేషమృతకఃప్రోచ్యతేయథా ॥౬॥ యత్సంశ్ర
యాద్ద్రుపదగేహఉపాగతానాం రాజ్ఞాంస్వయంవరముఖేస్మరదుర్మదానామ్ । తేజోహృతంఖలుమయాభి
హతశ్చమత్స్యస్సజ్జీకృతేనధనుషాఽధిగతాచకృష్ణా॥౭॥యత్సంనిధావహముఖాణ్డవమగ్నయేఽదామిన్ద్రంచ
సామరగణంతరసావిజిత్య ।లబ్ధాసభామయకృతాఽద్భుతశిల్పమాయాదిగ్భ్యోఽహరన్నృపతయోబలిమధ్వ
రేతే॥౮॥ యత్తేజసానృపశిరోఙ్ఘ్రిమహన్మఖార్థమార్యోఽనుజస్తవగజాయుతసత్త్వవీర్యః। తేనాహృతాః
ప్రమథనాథమఖాయభూపాయన్మోచితాస్తేనయన్బలిమధ్వరేతే ॥౯॥ పత్న్యాస్తవాధిమఖక్లృప్తమహా
భిషేకశ్లాఘిష్ఠచారుకబరంకితవైస్సభాయామ్। స్పృష్టంవికీర్యపదయోఃపతితాశ్రుముఖ్యాయైస్తత్స్త్రియోఽ

షాం తేషాం-ఉపాగతానాంరాజ్ఞాం , తేజో-మయాయస్యభగవతస్సంశ్రయాద్ధేతోః-అపహృతంఖలు-తథాసజ్జీకృతేనస
మారోపితజ్యాబాణకేన-ధనుషా-మత్స్యో,మత్స్యాకారోయన్త్రవిశేషశ్చా-భిహతఃఛిన్నః-కృష్ణాద్రౌపదీచఅధిగతాలబ్ధా
చ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁యత్సంనిధావితి॥ యస్యభగవతస్సంనిధౌ- హేతుభూతే-అమరగణైస్సహిత-మిన్ద్రం-జవేన-విజిత్యఖాణ్డవా
ఖ్యంవన-మహ-మగ్నయే-అదాం దత్తవానస్మి-అహం,ఉ,ఇతిచ్ఛేదః-ఉశబ్దోనిపాతోవిస్మయద్యోతకః- అత్యాశ్చర్యమేవంవి
ధంకర్మకృతవానస్మీతిభావః-తథా-మయకృతానిమయేననిర్మితానిఅద్భుతాన్యాశ్చర్యభూతానిశిల్పానిప్రతిమాదీని-మా
యా-అన్యాన్యప్యాశ్చర్యాణి-యస్యాం-సాసభా- మయాలబ్ధా ,, అద్భుతానిశిల్పానిపాణిపాదాదినైపుణానియాసుతామా
యాఃఆశ్చర్యరూపాఃప్రతిమాదయోయస్యామితివా,,తథాయత్సన్నిధౌ- తేతవ-అధ్వరేఽశ్వమేధే-నృపతయో-దిగ్భ్యో బలి
ముపాహరన్-ఆహృత్యసమర్పయామాసుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తవానుజో-మమార్యో - ఽగ్రజః-గజానామయుతస్యసత్త్వంబలం
తత్తుల్యవీర్యంయస్య-సభీమఃతవమఖార్థంయజ్ఞార్థం-యస్యభగవతః-సంశ్రయాద్ధేతోః-నృపస్యజరాసంధస్య,,శిరోఙ్ఘ్రి ❁మితి
ప్రాణ్యఙ్గత్వాత్సమాహారద్వంద్వైకత్వే,,శిరోఙ్ఘ్రిచాహనత్-తేననృపేణాహృతాన్నృపా- స్తతోవిమోచితాస్తన్తో-యు-
త్ప్రమథనాథస్యరుద్రస్యభైరవస్యవా-మఖాయమఖార్థం,సంభృతంధనం-త-త్తవాధ్వరే - బలింకర-మనయన్ ఆనీతవన్తః-నృ
పాణాంశిరస్సుఅఙ్ఘ్రిర్యస్యతం-జరాసంధమితివా ❁ ॥౯॥ ❁పత్న్యాఇతి॥తవపత్న్యాఃద్రౌపద్యాః-అధిమఖం-రాజసూ
యాఖ్యేమఖే-విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥ క్లృప్తఃకారితఃయోమహాభిషేకః- తేనశ్లాఘిష్ఠంఅత్యన్తశ్లాఘ్యం - చారుసున్దరం-కబ
రంధమ్మిల్లం,వికీర్యవిక్షిప్య - యైర్దుశ్శాసనాదిభిస్స్పృష్టం- తేషాంస్త్రియః-హతాఃమృతాఃఈశాఃపతయోయాసాంతాశ్చ-

విముక్తాః కేశా యాసాం తాశ్చ తథాభూతాః - యోఽకృతకృతవాన్ - స తవానుజో నృపశిరోఙ్ఘ్రిర్మహానదితిపూర్వేణాన్వయః, కథంభూతాయాః పత్న్యాః, పదయోర్దుశ్శాసనస్య భగవతో వా పదయోః పతితాయాః అశ్రూణి ముఖే యస్యాశ్చ, తథాభూతాయాః ❁ ॥౧౦॥ ❁ యో న ఇత్యాది - యోఽయుతాగ్రభుక్ అయుతేన విప్రాణామయుతేన సహాగ్రే భుఙ్క్తే ఇతి తథా - అయుతస్యాగ్రేవా - తస్మాత్ - అరిణా దుర్యోధనేన విహితాత్, ప్రేషితాత్ - దుర్వాససః హేతోః ఆగతాత్ - దురన్తకృచ్ఛ్రాత్ అపారసఙ్కటాత్ - యో భగవాన్ - నోఽస్మాన్ - శాకాత్మకాన్నావశిష్టలేప - ముపభుజ్య భుక్త్వా, జుగోప - యతశ్శాకావశిష్ట - ముపభుక్తవతో భగవతో హేతోః - స్సలిలే వినిమగ్నాః సంఘీభూతసంఘరూపో దేహో యస్య - స దుర్వాసా - స్త్రిలోకీం - అథితృప్తామమంస్త అమన్యత - తేన భగవతా ముషితోఽస్మీత్యన్వయః ॥ ఏషా చాత్ర కథా సూచ్యతే ॥ శ్లో ॥ దుర్వాసా మునివర్యోథ దుర్యోధనగృహం గతః ॥ తం రాజా పూజయామాస సార్ఘ్యపాద్యాసనాదిభిః ॥ ౧ ॥ నిమన్త్రయామాస స తం భోజనాయ నరాధిపః । తం చాథమితి చామన్త్ర్య కృత్వా నిత్యాదికాః క్రియాః ॥ ౨ ॥ బుభుజేఽన్నం బహుగుణం బ్రాహ్మణైస్సహ ధర్మవిత్, అబ్రవీచ్చ స రాజానం భుక్త్వా తుష్టమనా మునిః ॥ ౩ ॥ వరం వరయ భద్రం తే వరదోఽస్మి నరాధిప । యాచయామ్యద్య కిమహం వరమేతం మునీశ్వరమ్ ॥ ౪ ॥ ఇతి చిన్తాం సమాపన్నో రాజా దుర్యోధనస్తదా । ముహూర్తం చిన్తయిత్వాఽథ ప్రతిపేదే మనోగతమ్ ॥ ౫ ॥ వనవాసం గతా మే తు పాణ్డవాశ్శంసితవ్రతాః । తేషామస్య మునేశ్శాపజననే యత్నవాన్నృపః ॥ ౬ ॥ మద్గృహే భుక్తసదృశం యదా వాఞ్ఛతి భోజనమ్, తన్న దాతుం శక్నువన్తి తే వనే క్లేశభాగినః ॥ ౭ ॥ తదా కోపపరీతాత్మా శాపం దాస్యత్యసంశయః । ఇత్యేవం దురభిప్రాయో వరం వవ్రే సుదారుణమ్ ॥ ౮ ॥ వనే మే భ్రాతరస్సన్తి పాణ్డవా దుఃఖభాగినః । భోక్తవ్యం తద్గృహే బ్రహ్మన్ మద్గృహే భుక్తవాన్యథా ॥ ౯ ॥ తథేతి మునిరుక్త్వా తం గత్వాఽయాచత భోజనమ్ । అయుతబ్రాహ్మణాగ్రామాం భోజయాశు యుధిష్ఠిర ॥౧౦॥ శ్రుత్వైవ తద్వచనం రాజా హృది సంజాతవేపథుః । భుక్తమస్మాభిరధునా శిష్టమన్నం న విద్య

కృత హా తే శ విముక్తకేశాః ॥౧౦॥ యో నో జుగోప వనమేత్య దురన్తకృచ్ఛ్రాద్దుర్వాససోఽరివిహితాదయుతాగ్రభుగ్యః । శాకాన్నశిష్టముపభుజ్య యతస్త్రిలోకీం తృప్తామమంస్త సలిలే వినిమగ్నసఙ్ఘః ॥౧౧॥ యత్తేజసా చ భగవాన్ యుధి శూలపాణిర్విస్మాయితస్సగిరిశోఽస్త్రమదాన్నిజం మే । అన్యేపి చాహమమునైవ కళేబరేణ ప్రాప్తో మహేన్ద్రభవనే మహదాసనార్ధమ్ ॥ ౧౨ ॥ తత్రైవ మే విహరతో భుజదణ్డయుగ్మం గాణ్డీవలక్షణమరాతివధాయ దేవాః । సేన్ద్రాశ్శ్రితా యదనుభావితమాజమీఢ తేనాహమద్య ముషితః పురుషేణ భూమ్నా ॥ యద్బాన్ధవః కురుబలాబ్ధిమనన్తపారమేకో రథేన తతరేఽహమవార్యసత్త్వమ్ । ప్రత్యాహృతం బహు ధనం చ

తే ॥ ౧౧ ॥ తథా న చ బ్రాహ్మణాస్సన్తి సామగ్రీ చ కదాచన । యద్యహం న దదామ్యన్నం శాపం దాస్యతి కోపనః ॥ ౧౨ ॥ తథాప్యేతం నిమన్త్ర్యైనముపాయం మృగయేఽధునా । ఇత్యేవం మనసా ధ్యాత్వా రాజా మునిమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ భగవన్నిత్యకర్మాది కృత్వా స్నానాదికర్మ చ । శీఘ్రమాగమనం కార్యం సిద్ధం సర్వం తథా మమ ॥ ౧౪ ॥ తత ఓమిత్యనుజ్ఞాయ గత్వా చాప్సు వివేశ హ । తత్రాఘమర్షణం కుర్వన్ దధ్యౌ తద్బ్రహ్మ శాశ్వతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు భగవాన్యదునన్దనః । ఆజగామ కురుశ్రేష్ఠ సన్నిధౌ క్లేశనాశనః ॥౧౬ ॥ విషణ్ణవదనాన్ దృష్ట్వా పాణ్డవాన్మధుసూదనః । ఉవాచ రాజన్ కిం దీర్ఘం ధ్యాయసే క్లేశభాగవః ॥౧౭॥ సోఽస్మైన్యవేదయత్సర్వం మునేరాగమనాదికమ్ । శ్రుత్వైవ తద్భగవాన్ కృత్స్నం దుర్యోధనవిచేష్టితమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వోవాచావశిష్టం తదన్నం కిం కించిదస్తి వా । శాకమాత్రావశిష్టో మే పాక ఇత్యబ్రవీన్నృపః ॥౧౯॥ ఉవాచ భగవాన్ శిష్టం పాకమానీయతామితి । ఆనీతం భక్షయామాస రాజ్ఞో దుఃఖోపశాన్తయే ॥ ౨౦ ॥ దుర్వాసాస్తు మునిస్తేనైవ తృప్తం స్థావరజఙ్గమమిత్యాదికా ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యత్తేజసేతి ॥ యస్య భగవతస్తేజసా - మయ్యాహితేన హేతునా - స భగవాన్ - శూలపాణిః శమ్భుః కిరాతరూపో - యుద్ధే విస్మాయితః - మమేతి శేషః - విస్మయం ప్రాపితః - స చ గిరిశో రుద్రః - మే మహ్యం - అస్త్రం పాశుపతాఖ్యం - దదౌ - తథాన్యేపి చ - శక్రాదయో విస్మాయితా ఇత్యర్థః - తథా హ - మమునైవ - అధునా తేజోహీనేన కళేబరేణైవ - మహేన్ద్రస్య భవనే మహ - దాసనస్యార్ధం - ప్రాప్తః - ఇన్ద్రాసనస్యార్ధమధిష్ఠితవానస్మీత్యర్థః - మహదితి పృథక్పదమ్ - అన్యథా „ ఆన్మహత „ ఇత్యాత్వాపత్తిః - ఆర్షత్వాత్తదభావే - మహత ఆసనస్యేత్యన్వేతుం శక్యమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తత్రైవ మహేన్ద్రభవనే - విహరతో మమ - గాణ్డీవలక్షణం గాణ్డీవేన సహ లక్ష్యత ఇతి తథా - యేన భగవతా - అనుభావితం ప్రభావం ప్రతినీతం - భుజదణ్డయోర్యుగ్మం - సేన్ద్రా దేవా - అరాతివధాయ కాలకేయనివాతకవచాద్యసురవధార్థం - శ్రితాః సహాయత్వేనాశ్రితాః - హే ఆజమీఢ - తేన భూమ్నా అపరిమితానన్దరూపేణ పరమపురుషేణ శ్రీకృష్ణేన - అహం ముషితోఽస్మి వఞ్చితోఽస్మి - మాం విహాయ స్వలోకం జగామేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యద్బాన్ధవ ఇతి ॥ యచ్ఛబ్దానాం అధ్యాహృతతచ్ఛబ్దవతా లుఠన్తి

హృదయంమమమాధవస్యేత్యనేనాన్వయః - యోభగవాన్ బాన్ధవోయస్య, సోఽహమేకఏవా,వార్యం దుస్తరం సత్వంబలం యస్య,త-మనన్తపారంనిరవధికం - కురూణాంబలరూపమబ్ధిం, రథేనసాధనేన-తతరేతీర్ణ వానస్మి, ఆర్షత్వా,,త్రాఘలభజత్రపశ్చ,,త్యేత్యాభ్యాసలోపాభావఆత్మనేపదంచ - తథాయద్బాన్ధవేనమయా-పరేషాంశత్రూణాం - బహుధనంప్రత్యాహృతం-తథా తేషాంశిరోభ్యః, తేజఃపదం తేజసఃపదమాశ్రయః-మణిమయంమణ్యాత్మకంచ-ధనంప్రత్యాహృతమ్ *॥౧౪*

యఇతి ॥ హేవిభో- అదభ్రాణామనల్పవీర్యాణాంబహూనాంరాజన్యశ్రేష్ఠానాంరథజాలైః - మణ్డితాసుభీష్మాదీనాంసేనాసు,యోభగవాన్-మమాగ్రేచరఃఅవస్థితః, దృశాదృష్టిమాత్రేణ రథయూథపానా - మోజసాసహాయు-ర్మనాంసిచ - ఆర్ఛత్ హృతవాన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀యద్దోష్ష్వితి ॥ యస్యభగవతోదోష్షుబాహుషు-ప్రణిహితంప్రణిధాపితం-త్వమేతి శేషః-త్వయాయద్భుజైకశరణత్వేనకృతంమామిత్యర్థః-గురుర్ద్రోణః,తత్ప్రభృతిభి,ర్నిరూపితాని ప్రయుక్తాని,అప్రతిహతమహిమాన్యస్త్రాణి-నోపాస్పృశన్,యథాఅసురాణిఅసురేణహిరణ్యకశిపునాకారితాన్యస్త్రఘాతాదీని,నృసింహదాసంప్రహ్లాదం -నాస్పృశన్ తద్వత్ ❀ ॥౧౬॥ ❀సౌత్యఇతి॥ యస్యభగవతఃపాదపద్మం, భవ్యాఃసాధవః- అభవాయముక్తయేభజన్తి । య ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తవదాన్యః ,, యఆత్మదాబలదా ఏకోబహూనాంయోవిదధాతికామా ,, నితిశ్రుతేః ఈశ్వరస్సర్వనియన్తా - కుబుద్ధినా-మేమయా - సౌత్యేసారథ్యేనిమిత్తేవృతః-శ్రాన్తైర్వాహైస్సహిత-మతఏవ-భువిష్ఠమపి - మాం -యస్య

మయాపరేషాం తేజఃపదంమణిమయంచహృతంశిరోభ్యః ॥౧౪॥ యోభీష్మకర్ణగురుశల్యచమూష్వదభ్రరాజన్యవర్యరథమణ్డలమణ్డితాసు । అగ్రేచరోమమవిభోరథయూథపానామాయుర్మనాంసిచదృశాసహఓజఆర్ఛత్ ॥ యద్దోష్షుమాప్రణిహితంగురుభీష్మకర్ణద్రౌణిత్రిగర్తశల్యసైన్ధవబాహ్లికాద్యైః।అస్త్రాణ్యమోఘమహిమాని నిరూపితానినోపాస్పృశన్నృహరిదాసమివాసురాణి ॥ ౧౬ ॥ సౌత్యేవృతఃకుమతినాత్మదఈశ్వరోమే*యత్పాదపద్మమభవాయభజన్తిభవ్యాః । మాంశ్రాన్తవాహమరయోరథినోభువిష్ఠంనప్రాహరన్ యదనుభావనిరస్తచిత్తాః ॥౧౭॥ నర్మాణ్యుదారరుచిరస్మితశోభనాని హేపార్థహేఽర్జునసఖేకురునన్దనేతి । సంజల్పితానినరదేవహృదిస్పృశానిస్మర్తుర్లుఠన్తిహృదయంమమమాధవస్య ॥౧౮॥శయ్యాసనాటనవికత్థనభోజనాదిష్వైక్యాద్వయస్య ❀ఋతవానితివిప్రలబ్ధః।సఖ్యుస్సఖేవపితృవత్తనయస్యసర్వం సేహే * మహాన్మహితయాకుమతేరఘంమే॥౧౯॥సోఽహంనృపేన్ద్రరహితఃపురుషోత్తమేనసఖ్యాప్రియేణసుహృదాహృదయేనశూన్యః । అధ్వన్యురుక్రమపరిగ్రహమఙ్గరక్షన్గోపైరసద్భిరబలేవవినిర్జితోఽస్మి ॥౨౦॥ తద్వైధనుస్తఇషవస్సరథోహయాస్తేసోఽహంరథీనృపతయోయతఆనమన్తి । సర్వంక్షణేనతదభూదసదీశరిక్తంభస్మన్ * హుతంకుహకరాద్ధమివోప్తమూష్యామ్

భగవతఃప్రభావేననిరస్తంవిమోహితంచిత్తంయేషాం తేనృపాఃనప్రాహరన్ ॥నప్రహృతవన్తః ❀॥౧౭॥ ❀నర్మాణీతి॥ హే నరదేవ తస్యమాధవస్యశ్రీకృష్ణస్య - ఉదారేణరుచిరేణసున్దరేణచస్మితేనశోభితానినర్మాణిపరిహాసవాక్యాని- హేపార్థేత్యాదిరూపాణిసంబోధనాత్మకానిజల్పితానిచ-స్మరతోమమ-హృదయంలుఠన్తిభిన్దన్తి *॥౧౮॥*శయ్యేతి॥శయ్యాదివ్యాపారేష్వైక్యంసాధారణ్యంసామ్యమితియావత్ - తేన - నవిద్యతేద్వయంద్వైవిధ్యం అన్యతరస్యవ్యాపారాన్తరంయస్యతస్య - కుమతేర్మేమమ-సఖ్యురఘంసఖేవ-తనయస్యాఘంపితేవ-ఇతిదీర్ఘప్రకారేణ విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తో-ఋభుమాన్ ఋభవో దేవాస్తద్వాన్-ధనవానితివత్ - దేవానాంస్వామీత్యర్థః॥ మహామహితయామహామహిమత్వాత్ ,, మహాన్మహితమేతిపాఠే,,మహితామాహాత్మ్యం, తేనమహాన్,సర్వ- మఘమపరాధం-సేహేసోఢవాన్ ,, ఋతవానితిపాఠే,,ఋతంసత్యంవాచికం-కాకుగర్భంవివక్షితం-త్త్వంసత్యవాదీకిలేత్యాదిరూపేణ విప్రలబ్ధోఽపీత్యర్థః ❀ ॥౧౯॥ ❀సోఽహమితి॥ సఃఐక్యాద్వయోఽహం-హేనృపేన్ద్ర, సఖ్యామిత్రేణ-ప్రియేణనిరతిశయప్రీతివిషయేణ హృద్యయతేగచ్ఛతీతిహృదయః-అయగతావితి ధాతుః - హృదయంగమేన,సుహృదాహితైషిణా-పురుషోత్తమేన-శూన్యోరహితః - అఙ్గహేరాజన్ - అధ్వని-ఉరుక్రమస్యశ్రీకృష్ణస్య-పరిగ్రహంకళత్రమణ్డలం-రక్షన్-గోపైరపి-అసద్భిఃదుర్జనైః-రబలేవయోషిదివ-నిర్జితోఽస్మి ❀ ॥౨౦॥ ❀తదితి॥ మే-భగవతస్సహావస్థానదశాయాంధనురాదయ- స్తఏవాధునాపి-రథీచాహంసఏవాధునాపి-యతో -యేభ్యో ధనురాదిభ్యో-నృపతయః-ఆనమన్తినిశిష్టంరథినంమాంమన్యన్తఇత్యర్థః-యద్యప్యేవం-తథాపి-తత్సర్వంధనురాదిక-మీశరిక్తంశ్రీకృష్ణరహితం సత్-క్షణేన,అస-దసత్ప్రాయ-మభూత్-యథాభస్మన్ భస్మని-హుతం-యథాచ-కుహకరాద్ధం-దోషవద్విప్రస్యరాద్ధంరాధ

❀ పా ॥ ఋతవానితి. * పా ॥ మహాన్మహితయా.

నం-చానాదిస్వత్త్వారః-యథాచ ఊషే-ఊషరభూమావుప్తంబీజంతద్వత్ *॥౨౧॥* హేరాజన్ సుహృత్సు రేద్వారకాయాం,త్వ యాభిపృష్టానాం,నో-ఽస్మాకంసుహృదాంమధ్యే-చతుఃపఞ్చావశేషితాః చత్వారఃపఞ్చవాఅవశిష్టాః- అన్యేతు-సర్వేవినష్టా ఇత్యర్థః-తత్రహేతుంవదంస్తాన్విశినష్టి ॥విప్రాణామృషీణాంశాపేనవిమోహితచిత్తానామ్॥వారుణీమితి ॥ వారుణీంమదిరాం సురాంపీత్వా-తేనోన్మథితంవిభ్రాన్తంచేతోయేషాం-అతఏవాన్యోన్యమజానతాం-మిథోముష్టిభిర్నిఘ్నతామ్ *॥౨౨॥౨౩॥* తస్మిథోహననమపి-ప్రాయశః-ఈశ్వరస్యకృష్ణస్య-విచేష్టిత-మేతత్సంకల్పమూలకమేవేతిభావః-తదేవసదృష్టాన్తమాహ ॥య, ద్యథా-యత్సంకల్పాన్మిథో-భూతానిభావయన్తినివర్తయామాసుః-తథా-తత్సంకల్పాదేవమిథోనిఘ్నన్తివిసిసర్జుఘ్నః *॥౨౪॥* యుక్తంచైతత్తస్యభూభారాపహారాయాఽవతీర్ణస్యేత్యభిప్రాయేణస్వయముదాసీన ఏవసన్ భూభారంసంజహారేత్యాహ ॥ జలౌకసామితిద్వాభ్యామ్ ॥ తత్రవివక్షితార్థోపయోగితయాదృష్టాన్తమాహ॥జలౌకసామితి॥జలే-జలౌకసాంమత్స్యాదీనాంమధ్యే- యథా -అణీయసఃసూక్ష్మాన్-జలౌకసో-మహాన్తః-తే-అదన్తిభక్షయన్తి - యథాచ-దుర్బలాన్-తాన్-బలినోఘ్నన్తియథాచ-హేరాజన్-మహాన్తోబలినశ్చ-తే-మిథోనిఘ్నన్తి *॥౨౫॥* ఏవంవిభుః-బలిష్ఠైర్మహద్భిశ్చ యదుభి - రితరాన్ దుర్బలా-నన్యాంశ్చభూతాన్ - తతోఽన్యోన్యం-యదుభిర్యదూనేవ-మిథో-భువోభారరూపాన్ - సంజహారసంహృతవాన్ *॥౨౬॥* దేశకాలార్థః-దేశకాలానుగుణంకర్తవ్యంప్రయోజనం-తద్యుక్తానితత్ప్రకాశకాని-శృణ్వతాం-హృదయగతదుఃఖోపశమనాని-గోవిన్దస్యఅభిహితాని-భావైక్తైః- భాషణానిగీతాదిరూపాణి-స్మరతోమమ-చిత్తంహరన్తి*॥౨౭॥*

ప్తమూషే ॥ ౨౧ ॥ రాజంస్త్వయాభిపృష్టానాంసుహృదాంనస్సుహృత్పురే । విప్రశాపవిమూఢానాంనిఘ్నతాంముష్టిభిర్మిథః ॥ ౨౨ ॥ వారుణీంమదిరాంపీత్వామదోన్మథితచేతసామ్ । అజానతామివాన్యోన్యంచతుఃపఞ్చావశేషితాః ॥౨౩॥ ప్రాయేణైతద్భగవతఈశ్వరస్యవిచేష్టితమ్ । మిథోనిఘ్నన్తిభూతానిభావయన్తిచయన్మిథః ॥ ౨౪ ॥ జలౌకసాంజలేయద్వన్మహాన్తోఽదన్త్యణీయసః । దుర్బలాన్బలినోరాజన్మహాన్తోబలినోమిథః॥౨౫॥ఏవంబలిష్ఠైర్యదుభిర్మహద్భిరితరాన్విభుః।యదూన్ యదుభిరన్యోన్యంభూభారాన్ సంజహారహ ॥ దేశకాలార్థయుక్తానిహృత్తాపోపశమానిచ । హరన్తిస్మరతశ్చిత్తంగోవిన్దాభిహితానిమే ॥౨౭॥ ఏవంచిన్తయతోజిష్ణోఃకృష్ణపాదసరోరుహమ్ । సౌహార్దేనాతిగాఢేనశాన్తాసీద్విమలామతిః ॥౨౮॥ వాసుదేవాఙ్ఘ్ర్యనుధ్యానపరిబృంహితరంహసా । భక్త్యానిర్మథితాశేషకషాయధిషణోఽర్జునః ॥౨౯॥ గీతంభగవతాజ్ఞానంయత్తత్సంగ్రామమూర్ధని । కాలకర్మతమోరుద్ధంపునరధ్యగమద్విభుః ॥౩౦॥ విశోకోబ్రహ్మసంపత్త్యాసంఛిన్నద్వైతసంశయః । లీనప్రకృతినైర్గుణ్యాదలిఙ్గత్వాదసంభవః ॥౩౧॥ నిశమ్యభగవన్మార్గంసంస్థాంయదుకులస్యచ । స్వఃపథాయమతించక్రేనిభృతాత్మాయుధిష్ఠిరః ॥ ౩౨ ॥పృథాప్యనుశ్రుత్యధనంజయోదితంనాశంయదూ

ఇత్థం, మతిగాఢేనాపారేణసౌహార్దేన, కృష్ణస్యపాదసరోరుహం-చిన్తయతోఽర్జునస్య, అతఏవ-విమలా-శాన్తారాగాద్యకలుషితాచ, మతిర్బభూవ *॥ ౨౮ ॥* వాసుదేవస్యాఙ్ఘ్ర్యోరనుధ్యానేనపరిబృంహితంవర్ధితం, రంహః-వేగః-ప్రావణ్యం - యస్యాః-తయా-వాసుదేవభక్త్యాఅవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానరూపయాప్రీత్యాత్మికయానిర్మథితాఃనిరస్తాఃఅశేషాఃకషాయాఃకషాయవద్దుర్మోచారాగాదయోయస్యాస్సా - ధిషణాబుద్ధి-ర్యస్యసోఽర్జునః *॥౨౯॥* సంగ్రామమూర్ధనియుద్ధారమ్భే - యద్భగవతాగీతం-గీతోపనిషన్ముఖేనోపదిష్టంజ్ఞానం-స్వాత్మపరమాత్మతత్ప్రాప్తిసాధనాదియాథాత్మ్యగోచరంజ్ఞానం-తన్మహతాకాలేన-కర్మణాతమోగుణేన-చావరుద్ధం - తిరోహితమపి-విభుస్తత్త్వావధారణసమర్థః - అత్ర-నిర్మథితాశేషకషాయత్వంహేతుః-పునరప్యధ్యగమత్ అధ్యవస్యత్ *॥౩౦॥* బ్రహ్మసంపత్త్యా,, పదగతా ,,గత్యర్థోబుద్ధ్యర్థః,, బ్రహ్మవిషయకసమ్యగ్జ్ఞానేన - హ్యర్జునస్తదానీంయుక్తః-తేనోపలక్షితోవా,యద్వా, తేనహేతునాఛిన్నద్వైతసంశయః-ఆత్మనిదేహాగతదేవాదిభేదభ్రమరహితఇతిగీతోపనిషత్పూర్వషట్కోక్తబుద్ధ్యైషః- బ్రహ్మసంపత్త్యేతిమధ్యమషట్కార్థజ్ఞానోన్మేష ఉక్తః,,యద్వా,,బ్రహ్మసంపత్త్యాసంఛిన్నద్వైతసంశయఃబ్రహ్మజ్ఞానేనసంఛిన్నదేవాదిద్వైతస్వనిష్ఠద్వైతసంశయఇత్యర్థః, అలిఙ్గత్వాదితిస్థూలదేహవిరహానుసన్ధానముక్తం, లీనప్రకృతినైర్గుణ్యాత్ - వినష్టసూక్ష్మప్రకృతితయాగుణత్రయవిరహాత్-తదనుసన్ధానాదిత్యర్థః-దేహేవర్తమానత్వాదర్జునస్య - అసంభవః- అతఏవ-పునర్జన్మరహితః- తతోవిశోకోభవదిత్యర్థః-విశోకగ్రహణమపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్వరూపోపలక్షణమ్ *॥౩౧॥* భగవతోమార్గంస్వలోకగమనప్రకారం-యదుకులస్యసంస్థా - మన్తం ,నాశంచేతియావత్-తచ్ఛ్రుత్వా-యుధిష్ఠిరః-నిభృతాత్మాసమాహితచిత్తః-స్వఃపథాయ-స్వశ్శబ్దస్సుఖపరః - నిరతిశయసుఖరూపలోకమార్గాయ-మతించక్రే *॥ ౩౨ ॥* అర్జునోదితంయదూనాం

నాశం-తాం-భగవతో గతించ-శ్రుత్వా,కున్త్యపి-భగవత్యధోక్షజే-ఽనన్యప్రయోజనయాభక్త్యా నిశ్శేషిత ఆత్మా మనో యయా తథాభూతా-సంసృతేరుపరరామవిరక్తా బభూవ ॥ ౩౩ ॥ భగవత్స్వర్గమితిభగవద్గతిమిత్యనేనచోక్తాభగవతః స్వలోకం ప్రతిగతిః కింకృష్ణాఖ్యతనుత్యాగపూర్వికా, ఉత తయైవ వే, తిశౌనకాభిప్రేతం వికల్పం-మనసి-లక్ష్య, తత్ర స్వాభిప్రేత విశదయతి॥ యయేతి॥ అజో భగవాన్, స్వయా తన్వా, భువో భారం, మహరత్, తాం తనుం పునః జహౌ-మనుష్యసంస్థానం-విజహౌ, స్వాసాధారణయా చతుర్భుజాదిమత్యా తన్వా ఽవతీర్యపి తోర్వః ప్రార్థనయా యాం మనుష్యసంస్థానస్థాం తాం తనుం భూభారమపనేతుం జగ్రాహ, తాం తనుం-తిరోధాయ స్వాసాధారణతన్వైవ జగామేత్యర్థః ॥ మనుష్యసంస్థానస్య భూభారాపనోదనోపాధికత్వేనయావదుపాధి తత్సంస్థానాపనోద్యమపనుద్య-స్వాసాధారణయైవ జగామేతిభావః - మనుష్యసంస్థానేనైవ కింన జగామేత్యాకాంక్షాయాం తత్రదృష్టాన్తముఖేనోత్తరమాహ ॥ యథా కణ్టకవిద్ధచరణః పుమాన్యావత్తదపనోదం-కణ్టకాన్తరం పరిగృహ్య తేన తదపనుద్య - తతోఽపనుత్తమపనోదకమపి కణ్టకం-ద్వయమపి జహాతి - తద్వదీశితుః భగవతః,ద్వయమపిసమం,, అపనోద్యం దుష్కృచ్ఛరీరజాలమపనోదకం మనుష్యసంస్థానం చోభయమపిసమం. హాతవ్యత్వేన సమమ్-అపనోదకశరీరస్యాపియావదుపాధి ధార్యత్వాదితిభావః - ఈశితురుభయమిత్యనేన-దుష్కృచ్ఛరీరేష్వప్యన్తః ప్రవిశ్యనియన్తుర్భగవతః-తాన్యపి శరీరాణి స్వస్యైవేతిసూచితం కణ్టకదృష్టాన్తేన చైతదభిప్రేతం,యథోభయోః కణ్టకయోః కణ్టకత్వమవిశిష్టమేవముభయోరపి శరీరయోస్స్వశరీరత్వమవిశిష్టమితి ॥ ౩౪ ॥ ఇదమేవ ప్రసిద్ధదృష్టాన్తాన్తరేణాప్యాహ॥యథేతి॥యథానటో-నాట్యోపయుక్తాని వేషాన్తరాణి పరిగృహ్య నాట్యానన్తరం, స్వేనరూపేణైవావతిష్ఠతే-తథా చ భగవానపి తత్తత్ప్రయోజనాయ మత్స్యా

నాంభగవద్గతిం చ తామ్। ఏకాన్తభక్త్యా భగవత్యధోక్షజే నివేశితాత్మోపరరామ సంసృతేః ॥౩౩॥ యయాఽహరద్భువో భారం తాం తనుం విజహావజః। కణ్టకం కణ్టకేనేవ ద్వయం చాపీశితుస్సమమ్ ॥౩౪॥ యథా మత్స్యాదిరూపాణి ధత్తే జహ్యాద్యథా నటః। భూభారః క్షపితో యేన జహౌ తచ్చ కళేబరమ్॥ ౩౫ ॥యదా ముకున్దో భగవానిమాం మహీం జహౌ స్వతన్వా శ్రవణీయసత్కథః। తదాహరేవాప్రతిబుద్ధచేతసామభద్రహేతుః కలిరన్వవర్తత ॥౩౬॥యుధిష్ఠిరస్తత్పరిసర్పణం బుధః పురే చ రాష్ట్రే చ గృహే తథాత్మని। విభావ్య లోభానృతజిహ్మహింసనాద్యధర్మచక్రం గమనాయ పర్యధాత్ ॥౩౭॥ స్వరాట్ పౌత్రం వినయినమాత్మనస్సుసమం గుణైః। తోయనీవ్యాః పతిం భూమేరభ్యషిఞ్చద్గజాహ్వయే ॥ ౩౮ ॥ మధురాయాం తథా వజ్రం శూరసేనపతిం తతః। ప్రాజాపత్యాం నిరూప్యేష్టిమగ్నీనపిబదీశ్వరః ॥౩౯॥ విసృజ్య తత్ర తత్సర్వం దుకూలవలయాదికమ్। నిర్మమో నిరహంకారస్సంఛిన్నాశేషబన్ధనః॥౪౦॥వాచం జుహావ మనసి తత్ప్రాణ ఇతరే చ తమ్।మృత్యావపానం సోత్సర్గం తం

దిరూపాణి-యావత్ప్రయోజనం ధత్తే-తదన్తే పునర్జహ్యాత్ హిత్వా స్వకీయరూపేణైవావతిష్ఠతే-తథా యేన శరీరేణ భూభారః-క్షపితో నిరస్తః,తత్కళేబరం జహౌ, తత్తిరోధాయ స్వాసాధారణేనైవ జగామేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ యదేతి॥ శ్రోత్రవ్యాస్సత్యాః కథాః యస్య స భగవాన్ముకున్దః-స్వతన్వా స్వసాధారణదివ్యమఙ్గళవిగ్రహేణోపేతః-మహీం-యదా యస్మిన్నహని,జహౌ-తదాహ రేవ తస్మిన్నహన్యేవా-వివేకినామభద్రహేతుః అశుభహేతుః,కలి-రన్వవర్తత ॥ ౩౬ ॥ తతో యుధిష్ఠిరః,పురే రాష్ట్రే గృహే ఆత్మనిజనానాం దేహేషు చ-తస్య కలేః పరిసర్పణమనువర్తనం,బుధః జానన్-తస్మాల్లోభాద్యధర్మాణాం-చక్రం జాలమవలోక్య-గమనాయ గృహాన్నిర్గమనాయ, పర్యధాత్ పరిహితః-ఉద్యుక్తో బభూవేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ తతస్స్వరాట్ రాజా యుధిష్ఠిరః, గుణైరాత్మనః స్వస్య సమం,వినయినంచ పౌత్రం పరీక్షితం,హస్తినపురే, తోయనీవ్యాః సముద్రమేఖలాయాః, భూమేః-పతిమభ్యషిఞ్చత్ అభిషిక్తవాన్,, వినమయమాత్మనో నవమమితి పాఠే,వినిమయం వినిమయార్హం సదృశం-అనవమమన్యూనమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ తథా మధురాయాం వజ్రాఖ్యం యదుకులకుమారం-శూరసేనానాం జనపదానాం పతి-మభ్యషిఞ్చత్-తతః-ప్రాజాపత్యాం ప్రజాపతిదేవతాకాం-ఇష్టిం నిరుప్య కృత్వా, ఈశ్వరో యుధిష్ఠిరః అగ్నీనాహవనీయాదీన్-అపబత్-ఆత్మన్యారోపితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ తత్ర స్వగృహ ఏవ,తత్ప్రసిద్ధం,దుకూలాదికం త్యక్త్వా-వాచం జుహావేత్యన్వయః కథంభూతః-నిర్మమః దేహానుబన్ధిషు స్వకీయత్వాభిమానరహితః నిరహంకారః దేహాత్మభ్రమరహితః-సంఛిన్నాని అశేషాణి బన్ధనాని ప్రకృత్యాదీని యేన-తథాభూతః-ప్రకృత్యాదిమోక్షమనుసంహితవానిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ తత్ప్రకారమాహ॥ వాచమిత్యాదినా।వాచం వాగాదికర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియవ్యాపారం-మనసి జుహావ-మనోఽధీనమమన్యత-మనస ఇన్ద్రియప్రకృతిత్వాభావాదయమేవార్థః-తన్మనః-ప్రాణే జుహావ-మనఃప్రవృ

పా ॥ వినిమయమాత్మనోనవమం గుణైః. పా ॥ తత్పఞ్చత్వే.

త్తిం ప్రాణాదీనాం మేనే, తథా ప్రాణసంవాదాదిషు దర్శనాత్, అత ఏవ హి - తస్య ముఖ్యప్రాణత్వం - ప్రాణాదీనాం లయానుసంధానప్రకారమాహ। ఇతరే చ తం మృత్యావపానం సోత్సర్గమితి॥ తం ప్రాణ, మితరే ఇతరస్మిన్నపానే, తం - సోత్సర్గమపానం - ఉదాన ఇతి శేషః - ఉత్సర్గశబ్దో వృత్తి * పఞ్చకప్రదర్శనార్థః - స్వస్వవృత్తివిశిష్టానామేవ తేషు తేషు లయమనుసంహితవానిత్యర్థః - తత, స్త, ముదానం, మృత్యౌ మృత్యుసంజ్ఞకే సమానే - తం, సమానం, పఞ్చత్వే - ప్రాణాదిపఞ్చకకారణే వాయావిత్యర్థః,, తదితి పాఠే, వస్తుజాతమిత్యర్థః అవస్థావిశేషవాయుర్హి ప్రాణః - న వాయుమాత్రం - స హ్యైకోऽపి ప్రాణాదివృత్తిపఞ్చకభేదాత్పఞ్చవిధః. అతో వృత్తిపఞ్చకనిరోధేన ప్రాణస్య తత్కారణే వాయౌ లయానుసంధానప్రకార ఉక్తః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఏవమిన్ద్రియవర్గప్రాణతద్వృత్తినిరోధానుసంధానముక్తం, అథ - వాయునా సహితాని పఞ్చభూతానీన్ద్రియగణశ్చాహంకారకార్యమితి - తదుభయం - త్రిత్వే, సాత్త్వికరాజసతామసరూపత్రివిధాహంకారే - జుహావేత్యర్థః, సర్వత్ర త్వప్రత్యయస్స్వార్థికః, యథాయథమిన్ద్రియాణాం - సాత్త్వికాహంకారే లయః - భూతానాం తామస - ఇతి వివేకః - తచ్చాహంకారత్రయం ఏకత్వే, ఏకస్మిన్ప్రకృతితత్త్వే - మహత్తత్త్వద్వారా జుహావేత్యర్థః - సర్వం వాగాదిప్రకృత్యన్తం - ఆత్మని జీవే - అజుహవీత్, చేతనాధీనా హ్యచేతనప్రవృత్తిః - అత ఏవముక్తం, న హి జీవః ప్రకృతేరుపాదానం - ఆత్మానం జీవ - మవ్యయే బ్రహ్మణి అజుహోత్ - జీవస్య బ్రహ్మాధీనవృత్తిత్వాత్తస్మిన్ - తం సమర్పితవానిత్యర్థః ❁ ॥౪౨॥ ❁ చీరవాసా ఇతి॥ తతశ్చీరం వల్కలం వాసో వస్త్రం యస్య సః - నిరాహారః - బద్ధవాక్ మౌనీ - ముక్తా విశిష్టాః మూర్ధజాః కేశాః యేన సః - జడాదివదాత్మనః స్వస్య - రూపమాకారం - దర్శయన్ - లోకస్యేతి శేషః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యథా బధిర - స్తద్వదశృణ్వన్ - అన్ధ ఇవానవేక్షమాణః - నిరగాద్గృహా

పఞ్చత్వే హ్యజోహవీత్ * ॥౪౧॥ త్రిత్వే హుత్వా చ పఞ్చత్వం తచ్చైకత్వేऽజుహోన్మునిః। సర్వమాత్మన్యజుహవీ* ద్బ్రహ్మణ్యాత్మానమవ్యయే॥౪౨॥ చీరవాసా నిరాహారో బద్ధవాఙ్ముక్తమూర్ధజః। దర్శయన్నాత్మనో రూపం జడోన్మత్తపిశాచవత్ ॥ ౪౩ ॥ *అనవేక్షమాణో నిరగాదశృణ్వన్బధిరో యథా । ఉదీచీం ప్రవివేశాశాం గతపూర్వాం మహాత్మభిః ॥౪౪॥ హృది బ్రహ్మ పరం ధ్యాయన్నావర్తేత గతో యతః । సర్వే తమనునిర్జగ్ముర్భ్రాతరః కృతనిశ్చయాః॥ కలినాऽధర్మమిత్రేణ దృష్ట్వా స్పృష్టాః ప్రజా భువి ॥౪౫॥ తే సాధుకృతసర్వార్థా జ్ఞాత్వాత్యన్తికమాత్మనః। మనసా ధారయామాసుర్వైకుణ్ఠచరణామ్బుజమ్ ॥౪౬॥ తద్ధ్యానోద్రిక్తయా భక్త్యా విశుద్ధధిషణాః పరే। తస్మిన్నారాయణపదే ఏకాన్తమతయో గతిమ్ ॥౪౭॥ అవాపుర్దురవాపాం తే*అసద్భిర్విషయాత్మభిః । విధూతకల్మషా స్థానం విరజేనాత్మనైవ హి ౪౮॥ విదురోऽపి పరిత్యజ్య ప్రభాసే దేహమాత్మవాన్। ❁ కృ

దితి శేషః - పూర్వం గతాం గతపూర్వాం - యతో - యాం - గతః - పునర్నావర్తేత - తాం - మహాత్మభిర్విరక్తైర్గతపూర్వాం, ఉదీచీ - మాశాం దిశం హృది - పరం బ్రహ్మ ధ్యాయన్ - ప్రవివేశ, తం యుధిష్ఠిరమనుసృత్య - తద్భ్రాతరస్సర్వే - కృతనిశ్చయాః గమనాయ కృతో నిశ్చయో యైస్తే కృతవివేకా వా - నిర్జగ్ముః తే భ్రాతరో యుధిష్ఠిరాదయో వా - అధర్మః మిత్రం యస్య - తేన కలినా - స్పృష్టాః ప్రజాః భువి దృష్ట్వా । అసాధుకృతాస్తుచ్ఛీకృతాః - సర్వే అర్థా దేహతదనుబన్ధ్యాదయో - యైస్తథాభూతాః - ఆత్మనో దేహస్యాత్యన్తికం మరణం - జ్ఞాత్వా - భగవచ్చరణామ్బుజం - మనసా ధారయామాసుః - యుధిష్ఠిరాదయః ❁ ॥౪౪ ॥ ౪౫॥ ❁ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తస్య వైకుణ్ఠస్య పదామ్బుజస్య ధ్యానేన ఉద్రిక్తయా - ఉత్కటయా - భక్త్యా, విశుద్ధా ధిషణా బుద్ధిర్యేషాం తే, నారాయణపదవాచ్యే పరమపురుషే. ఏకాన్తా మతిర్యేషాం - మతేరేకాన్తత్వం నామ - విజాతీయప్రత్యయావ్యవధానం - విషయేషు శబ్దాదిషు - ప్రవణ - ఆత్మా మనో - యేషాం - తై - రసద్భిః దురాత్మభిః - దుఃఖేనాప్యవాప్తుమశక్యాం - గతిం ముక్త్యాత్మికా - మవాపుః - తదేవోపపాదయతి - విధూతాని నిగస్తాని కల్మషాణి భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని పూర్వోత్తరాఘాని యేషాం, తే, విరజేన రజస్తమోరహితేనాऽऽత్మనా స్వరూపేణ, స్థానం నారాయణస్య స్థానమవాపురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ❁ విదురోऽపి, కంచిత్కాలం, తీర్థాని, అటిత్వా - పాణ్డవాదీనాం - గతి, మాకర్ణ్య - ఆత్మవాన్ భగవతి సమాహితచిత్తః - ప్రభాసే దేహం పరిత్యజ్య - కృష్ణావేశేన కృష్ణ ఏవ సమాధానేన - తచ్చిత్తః కృష్ణైకవిషయకచిత్తః, పితృదేవతాభిస్సహ, స్వక్షయం స్వస్థానం, యయౌ పునర్యమ ఏవ భూత్వా స్వకం లోకం యయావిత్యర్థః,, కృష్ణోపవేశ ఇతి పాఠే ,, యదుకులసంహారాయ యత్ర కృష్ణః ప్రవిష్ట - స్తస్మిన్ దేశే, ప్రభాస ఇత్యర్థః, పునరథః పతనాభావాత్పాణ్డవాదీనాముక్తత్వకథనం, తే హి ప్రారబ్ధకర్మావసానే

❁ పా ॥ కృష్ణోపవేశేతచ్చిత్తః.

విమోత్యన్తఏవ,అతోనవిరోధః ✽ ॥౪౯॥ ✽తదాద్రౌపద్యపి,పతీనామనపేక్షతా-మాజ్ఞాయజ్ఞాత్వా - వాసుదేవేభగవతి-ఏకాన్తావిజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితామతిర్యస్యాస్తథాభూతా - తంవాసుదేవ , మవాప ✽ ॥౫౦॥ ✽శ్రీకృష్ణాదీనాంప్రయాణశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి॥ఇతీత్థం - నితరాంస్వస్త్యయనంశృణ్వ తాంపవతాంచశుభావహం , పవిత్రంచ-భగవతఃప్రయాణం-పాణ్డోస్సుతానాంసంప్రయాణంచ - యఃపుమాన్ - శ్రద్ధయాశృణోతి , సః-హరౌభగవతి-భక్తింలబ్ధ్వాసిద్ధింముక్తి-ముపైతి ✽ ॥౫౧॥ ✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవత,చన్ద్రచన్ద్రికాయాం,ప్రథమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః.✽✽✽✽

తదేవం-సర్థసానంపాణ్డుపుత్రాణాంవత్యైకృష్ణకథోదయ-మితిప్రతిజ్ఞాతం-పాణ్డుపుత్రసంస్థానంపరీక్షిజ్జన్మోపేత-ముపపాద్యా- థపరీక్షితఃకర్మాణి,, పరీక్షితోఽథరాజర్షైర్జన్మకర్మవిలాపన,,మితిప్రతిజ్ఞాతాని,వర్ణయతి॥తత్రజన్మపాణ్డవపుత్రవృత్తాన్తఏవాన్తర్భావ్యాభిహితం,విలాపనంద్వాదశేస్కన్ధే వక్ష్యతి ,,ఇతఃపరం-చతురధ్యాయ్యా- కర్మాణివర్ణ్యన్తఇతివివేకః॥ తతఇతి॥తతఃపితృనిర్గమనానన్తరంమహాన్తోగుణాయస్య- సపరీక్షిత్ - హేద్విజ-సూత్యాంజన్మదినే,జాతకకోవిదాఃవిప్రాః యథాసమాదిశన్-తథైవ-ద్విజవర్యశిక్షయా,మహాభాగవతస్సన్,మహీంశశాసపాలయామాస ✽ ॥ ౧ ॥ ✽సపరీక్షిత్ -ఉత్తరస్యమాతులస్య-తనయామిరావతీం , ఉపయేమేఉదువాహ - తతస్తస్యామిరావత్యాంజనమేజయాదీం-శ్చతురస్సుతాన్,సుదపాదయత్ - అడభావఆర్షః,ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా ✽ ॥౨॥ ✽శారద్వతంకృపం, గురుం-కృత్వావృత్వా-గఙ్గాయాంగఙ్గాతీరే - త్రీనశ్వమేధా-నాజహార-యత్ర-మేష్వశ్వమేధేషు - దేవాఇన్ద్రాదయః - అక్షిగోచరా - బభూవుః-త

ష్ణావేశేనతచ్ఛిత్తఃపితృభిస్స్వర్గతియయ్యయా॥ ౪౯ ॥ద్రౌపదీచతదాజ్ఞాయపతీనామనపేక్షతామ్ । వాసుదేవే భగవతిహ్యేకాన్తమతిరాపతమ్ ॥ ౫౦ ॥ యశ్శ్రద్ధయైతద్భగవత్ప్రయాణంపాణ్డోస్సుతానామితిసంప్రయాణమ్। శ్రుణోత్యలంస్వస్త్యయనంపవిత్రంలబ్ధ్వాహరౌభక్తిముపైతిసిద్ధిమ్ ॥ ౫౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ప్రథమస్కన్ధే,పఞ్చదశోధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

సూతఉవాచ ॥ తతఃపరీక్షిద్ద్విజవర్యశిక్షయామహీంమహాభాగవతశ్శశాససః । యథాహిసూత్యామభిజాతకోవిదాస్సమాదిశన్విప్రమహద్గుణస్తదా॥౧॥సఉత్తరస్యతనయాముపయేమఇరావతీమ్।జనమేజయాదీంశ్చతురస్తస్యాముత్పాదయత్సుతాన్ ॥౨॥అజహారాశ్వమేధాంస్త్రీన్గఙ్గాయాంభూరిదక్షిణాన్।శారద్వతంగురుంకృత్వాదేవాయత్రాక్షిగోచరాః॥౩॥నిజగ్రాహౌజసావీరః కలిందిగ్విజయేక్వచిత్ ।నృపలిఙ్గధరంశూద్రంఘ్నన్తంగోమిథునంపదా ॥ ౪ ॥ శౌనకఉవాచ॥కస్యహేతోర్నిజగ్రాహకలిందిగ్విజయేనృపః । నృదేవచిహ్నధృక్షూద్రకోఽసౌగాంయఃపదాఽహనత్ ॥ ౫ ॥ తత్కథ్యతాంమహాభాగయదికృష్ణకథాశ్రయమ్ । అథవాఽస్యపదామ్భోజమకరన్దలిహాంసతామ్॥ ౬ ॥కిమన్యైరసదాలాపైరాయుషోయదసద్వ్యయః । క్షుద్రాయుషాంనృణామఙ్గమర్త్యానామృతమిచ్ఛతామ్ ॥ ౭ ॥ ఇహోపహూతోభగవాన్మృత్యుశ్శామిత్రకర్మణి।నక

థావిధానాజహారేత్యర్థః ✽ ॥౩॥ ✽కదాచిద్దిగ్విజయేనిమిత్తే-చరన్-వీరఃపరీక్షిత్ , క్వచిద్దేశే,పదాపాదేన - గోమిథునంస్త్రీపుంసయోర్గవోర్యుగ్మం ఘ్నన్తంతాడయన్తం - శూద్రమపి , నృపచిహ్నధరం-కలి- మోజసాపరాభిభవసామర్థ్యాత్మకేన-నిజగ్రాహనిగృహీతవాన్ ✽ ॥౪॥ ✽తత్రలబ్ధప్రశ్నావసరఃపృచ్ఛతిశౌనకః ,, కస్యహేతోరితి ,, నృపఃపరీక్షి-ద్దిగ్విజయే-కస్మాద్ధేతోః-కలింనిజగ్రాహేత్యేకఃప్రశ్నః,యో-గాం-పదా ఽహనత్తతాడ - అసౌనృపచిహ్నధరశ్శూద్రఃక ఇత్యపరః-యద్యపి నృపలిఙ్గధరంశూద్రంకలిమితిసామానాధికరణ్యానిర్దేశేనైవకలిరేవనృదేవచిహ్నధృక్శూద్రఇతిజ్ఞాతఏవేతిప్రశ్నాఽనుపపత్తిః-తథాపి-కఇత్యస్యకింగుణకఇత్యభిప్రాయః - అతఃప్రశ్నోపపత్తిః ✽ ॥౫॥ ✽కృతకలినిగ్రహాదికంకేవలమస్మాభిఃపృష్టమిత్యేవనవర్ణయ,కింతు- హేమహాత్మన్ -యది,విష్ణుకథాశ్రయంభగవత్కథోపేతం- అథవాస్యవిష్ణోఃపదామ్బుజమకరన్దాస్వాదినాం-సతాం - సాధూనాం-కథాశ్రయంస్యాత్తర్హికథ్యతాం ✽ ॥౬॥ ✽తత్రహేతుంవదన్విష్ణుతద్భక్తకథానాశ్రయాణామశోభితవ్యత్వమవర్ణనీయత్వంచాహ॥కిమన్యైరితి॥అఙ్గ, హేసూత,యత్ యేభ్యః,ఆయుషోఽసద్వ్యయఃనిరర్థకఃక్షయో-భవతి-తైః,క్షుద్రాయుషామల్పాయుషాం-ఋతంకర్మఫల-మిచ్ఛతాం,మర్త్యానాంమరణశీలానాం, నృణాం-సంబన్ధిభిఃరన్యైర్విష్ణుతద్భక్తజన్మకథానాశ్రయైః,రతఏవా-సద్భిః,ఆలాపైః,కిం-వర్ణితైశ్శ్రుతైర్వా-నకించిత్ప్రయోజనం , కింతు,కేవలమాయుర్వ్యయఏవేతిభావః యద్వా,ఋతం,సత్యంపరంబ్రహ్మ,ఇచ్ఛతాం-తత్ప్రాప్తింకామయమానానాం ,మరణశీలానాంఅల్పాయుష్కాం,నృణాంఅస్మాకం,అన్యైరసదాలాపైఃకిం,నకించిత్ప్రయోజనమస్తి - యతోయేభ్యః-కేవలమాయుషోఽసద్వ్యయోభవతీత్యన్వయః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ననుక్షుద్రాయుషాంమర్త్యానామస్మాకం-యావత్త్వత్ప్రష్టవర్ణనశ్ర

వణం-జీవన-మధ్యవసాతుం న శక్యమిత్యత్రాహ ॥ ఇహేతి ॥ ఇహ-నైమిశక్షేత్రే- శామిత్రకర్మణి సత్రకర్మణి, శమిత్రశబ్దః పశుసంజ్ఞప్తయితృవాచీ శమయితా చ భవానస్త్వితి శ్రుతేః స చేహ - పాపాపనోదక భగవద్గుణానుభవపరః-తత్సంబన్ధే కర్మణి- భగవద్గుణవర్ణనశ్రవణాత్మకబ్రహ్మసత్రే ఇత్యర్థః-భగవాన్ మృత్యుః ఆహూతః స చాస్తే-యావ- దిహాస్తే- తావదత్ర న కశ్చిన్మ్రియతే న మరణమేతి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కమర్థమాహూత ఇత్యత్రాహ-ఏతదర్థం, అత్రావస్థితానామమరణార్థమేవ హి - పరమర్షిభిర్భగవాన్మృత్యుః - ఆహూత ఇత్యర్థః-మృత్యురపి స్వవ్యాపారం విహాయ భగవద్గుణశ్రవణాయ-ఇహ న కంచిదపి హన్యాదిత్యభిప్రాయేణాహూత ఇతి భావః-తత్కథ్యతాం మహాభాగ - ఇత్యాదిశ్లోకద్వయే-విష్ణుతద్భక్తకథాశ్రయిణ్యేవ వర్ణనీయత్వం శ్రోతవ్యత్వం చోక్తం - తదేవ సహేతుకముపపాదయతి - అహో ఇతి సార్ధేన ॥ నృలోకే హరేర్లీలాయుక్తమ్ హరిలీలామృతం తదమృతతుల్యం - వచః, పీయేత పాతవ్యం - శ్రోతవ్యమితి యావత్ - యే పిబన్తి - తాన్ అభినన్దతి ,, అహో ఇతి ,, తేషాం భాగ్యమేతావదితి వక్తుమశక్యమితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కుతః - యద్యస్మాన్మన్దస్య మన్దచేష్టస్య మన్దప్రజ్ఞాయస్య మన్దమల్పం - మాయుర్యస్య - తస్య - హరిలీలామృతం - వచః -అశృణ్వతో-వయః - కేవలం - నక్తం రాత్రౌ నిద్రయా హీయతే హ్రియతే - దివా అహని తు - వ్యర్థైః పురుషార్థశూన్యైః - కర్మభిః - సాంసారికకర్మభిః - హీయతే - హరిలీలామృతం వచః పిబతస్తు - వయస్సఫలమితి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టస్స హేతుకం కలినిగ్రహాదికం వర్ణయతి సూతః-యదేత్యాదినాయావత్సమాప్తి దశాధ్యాయసమాప్తి ॥ యదా- పరీక్షిద్ది

శ్చిన్మ్రియతే తావద్యావదాస్త ఇహాన్తకః ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థం హి భగవానాహూతః పరమర్షిభిః । అహో నృలోకే పీయేత హరిలీలామృతం వచః ॥ ౯ ॥ మన్దస్య మన్దప్రజ్ఞస్య వయో మన్దాయుషశ్చ వై । నిద్రయా హ్రియతే నక్తం దివా చ వ్యర్థకర్మభిః ॥ ౧౦ ॥ యదా పరీక్షిత్కురుజాఙ్గలేఽవసత్కలిం ప్రవిష్టం నిజచక్రవర్తితే । నిశమ్య వార్తామనతిప్రియాం తతః శరాసనం సంయుగశౌణ్డిరాదదే ॥ ౧౧ ॥ స్వలంకృతం శ్యామతురంగయోజితం రథం మృగేన్ద్రధ్వజమాశ్రితః పురాత్ । వృతో రథాశ్వద్విపపత్తియుక్తయా స్వసేనయా దిగ్విజయాయ నిర్గతః ॥ ౧౨ ॥ భద్రాశ్వం కేతుమాలం చ భారతం చోత్తరాన్ కురూన్ । కింపురుషాదీని వర్షాణి విజిత్య జగృహే బలిమ్ ॥ ౧౩ ॥ తత్ర తత్రోపశృణ్వానః స్వపూర్వేషాం మహాత్మనామ్ । ప్రగీయమానం చ యశః కృష్ణమాహాత్మ్యసూచకమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మానం చ పరిత్రాతమశ్వత్థామ్నోఽస్త్రతేజసా । స్నేహం చ వృష్ణిపార్థానాం తేషాం భక్తిం చ కేశవే ॥ ౧౫ ॥ తేభ్యః పరమసంతుష్టః ప్రీత్యుజ్జృమ్భితలోచనః । మహాధనాని వాసాంసి దదౌ హారాన్ మహామనాః ॥ ౧౬ ॥ సారథ్యపారిషదసేవనసఖ్యదౌత్యవీరాసనానుగమనస్తవనప్రణామాన్ । స్నిగ్ధేషు పాణ్డుషు జగత్ప్రణతిం చ విష్ణోర్భక్తిం కరోతి నృపతిశ్చరణారవిన్దే ॥ ౧౭ ॥ తస్యైవం వర్తమానస్య పూర్వేషాం వృత్తిమన్వహమ్ । నాతిదూరే కిలాశ్చ

గ్విజయార్థం గతః కురుజాఙ్గలేషు చ జనపదేషు- వసన్ -నిజచక్రేణ స్వాజ్ఞాచక్రేణ-వర్తితే అనుశిష్టే దేశే స్వసేనాధిష్ఠితే దేశే వా ప్రవిష్టం-కలిం-తత్ప్రవేశరూపా - మత్యన్తమప్రియాం వార్తాం - నిశమ్యాకర్ణ్య , తతః సంయుగే యుద్ధే - శౌణ్డః ప్రవీణో రాజా, శరాసనం ధనుః-ఆదదే జగ్రాహ -నిజచక్రవర్తితే కురుజాఙ్గలే వసన్నితి వాన్వయః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తతస్సుష్ఠ్వలంకృతం, శ్యామైస్తురంగైః యోజితం-మృగేన్ద్రః-సింహాఙ్కితో ధ్వజో యస్మిన్ - తం రథమాశ్రితోఽధిష్ఠితః-రథాదిచతురఙ్గయుక్తయా సేనయా-పరివృతో- దిగ్విజయాయ నిర్గతః - కురుజాఙ్గలాదితి శేషః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ భద్రాశ్వాదివర్షాణి నిర్జిత్య బలిం కరం జగృహే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తత్ర తత్ర దేశేషు- స్వస్య పూర్వేషాం యుధిష్ఠిరాదీనాం-మహాత్మనాం - కృష్ణస్య భగవతో మాహాత్మ్యస్య సూచకం-ప్రగీయమానం యశః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అశ్వత్థామ్నో - బ్రహ్మాస్త్రతేజసా-పరిత్రాతమాత్మానం చ, వృష్ణీనాం పార్థానాం చ- కేశవే కృష్ణే, స్నేహమనురాగం చ, తథా- తేషాం తస్మిన్ భక్తిం చోపశృణ్వానః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సతరాం హృష్టః ప్రీత్యా ఉజ్జృమ్భితే లోచనే యస్య సః, మహామనాః ఉదారబుద్ధిస్స దన్యో రాజా, తేభ్యశ్శ్రావయితృభ్యః, మహాధనాని బహుమూల్యద్రవ్యాణి-వాసాంసి హారాన్ముక్తాహారాంశ్చ, దదౌ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ స్నిగ్ధేష్వనురక్తేషు పాణ్డుషు యుధిష్ఠిరాదిషు, విష్ణోః కృష్ణస్య-సారథ్యాదికం- జగత్కృతం ప్రణామం చ - శ్రుత్వేతి శేషః-నృపతిః పరీక్షిత్ - విష్ణోశ్చరణారవిన్దే, భక్తిం కరోతి స్మ చకారేత్యర్థః తత్ర సారథ్యం ప్రసిద్ధం - పారిషదం సభ్యత్వం - సేవనం భృత్యకర్మ-దౌత్యం దూతస్య కర్మ - వీరాసనానుగమనం-నృపాసనాధిష్ఠితం ప్రత్యనువర్తనం- స్తవనం స్తుతికర్మ-ప్రణామో నమస్కారః విష్ణుకర్తృకాన్పాణ్డువిషయానేతాన్ శ్రుత్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తస్య పరీక్షితః - పూర్వేషాం యుధిష్ఠిరాదీనాం - వృత్తి-మన్వహం-వర్తమానస్యానువర్తమానస్య సతః తస్య, నాతిదూరే స

స్నికృష్టదేశే, యన్మహదాశ్చర్యమాసీత్-తత్కథయిష్యతో మే-మత్తః శృణు ❁ ॥౧౮॥ ❁ ధర్మ ఇతి॥ ధర్మః ధర్మాధిదేవో, వృషరూపధరః, ఏకేన-పదేన పాదేన, చరన్-విచ్ఛాయాం నిస్తేజస్కాం, గాం గోరూపధరాం, వత్సరహితాం మాతరమివ-అశ్రూణి వదనే యస్యాస్తాం-పృచ్ఛతిస్మ అపృచ్ఛత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥ కచ్చిదిత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ హే భద్రే-తవాత్మనః దేహస్య, నామయం-ఆరోగ్యం, అస్తి కచ్చిత్-ఈషన్మ్లాయతా-ఆహర్షక్షయముపగతేన-ముఖేన, విచ్ఛాయా, నిస్తేజస్కా-భవసి-అహం తు-భవతీం త్వా-మన్తరా-హృదయమధ్యే-ఆధిః క్లేశో యస్యాస్తథాభూతా-మాలక్షయే-మ్లానివిచ్ఛాయాభ్యాముత్పశ్యామి। హే అమ్బ, కంచన దూరస్థం బన్ధుం శోచసి ❁ ॥౨౦॥ ❁ కిం చ పాదైస్త్రిభిః న్యూనం-ఏకః పాదో యస్య తం-మాం ప్రతి శోచసి, ఉత-వృషలైః శూద్రప్రాయై రాజభిః-భోక్ష్యమాణం స్వాత్మానం ప్రత్యేవ శోచసి, ఆహో స్విత్ హృతః శూన్యః-యజ్ఞియహవిర్భాగో యేషాం తాన్-దేవాన్ ప్రతి-ఉతస్విత్-మఘవతీన్ద్రే-అవర్షతి సతి-దుర్భిక్షపీడితాః ప్రజాః ప్రతి ❁ ॥౨౧॥ ❁ యద్వా-హే ఉర్వి-పురుషాదైః రాక్షసైరివ-నృశంసైః-రార్తాన్ పీడితాన్-బాలకాన్-అరక్ష్యమాణాః-స్త్రియః స్త్రీః ప్రతి-శోచసి కిం-బ్రహ్మకులే విప్రకులే-కుకర్మణి దుర్వృత్తే సతి-దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధినీం-వాచం త్రయీం ప్రతి-ఉత-రాజకులే అబ్రహ్మణ్యే బ్రాహ్మణేష్వసాధుని సతి-కులాగ్ర్యాన్ బ్రాహ్మణాన్ప్రతి ❁ ॥౨౨॥ ❁ కిం వా-కలినా ఉపసృష్టాన్-క్షత్రియాధమాన్ప్రతి-యద్వా-తైః క్షత్రబన్ధుభిరవరోపితాని ఉపద్రుతాని రాష్ట్రాణి ప్రతి-ఉత-ఇతస్తతః-నిషిద్ధదేశజనేషు అశనాద్యున్ముఖం అశనాద్యభిలాషిణం జీవలోకం ప్రతి ❁ ॥౨౩॥ ❁ యద్వా-హే అమ్బ హే ధరిత్రి-తవ-భూరి

ర్యం యదాసీత్తన్నిబోధ మే ॥౧౮॥ ధర్మః పదైకేన చరన్విచ్ఛాయాముపలభ్య గామ్। పృచ్ఛతి స్మాశ్రువదనాం వివత్సామివ మాతరమ్ ॥౧౯॥ కచ్చిద్భద్రేఽనామయమాత్మనస్తే విచ్ఛాయాఽసి మ్లాయతేషన్ముఖేన। ఆలక్షయే భవతీమన్తరాధిం దూరే బన్ధుం శోచసి కంచనామ్బ ॥౨౦॥ పాదైర్న్యూనం శోచసి మైకపాదమాత్మానం వా వృషలైర్భోక్ష్యమాణమ్। ❁ ఆహో సురాదీన్ హృతయజ్ఞభాగాన్ ❁ ప్రజా ఉత స్విన్మఘవత్యవర్షతి ❁ ॥౨౧॥ అరక్ష్యమాణాః స్త్రియ ఉర్వి బాలాన్ శోచస్యథో పురుషాదైరివార్తాన్। వాచం దేవీం బ్రహ్మకులే కుకర్మణ్యబ్రహ్మణ్యే రాజకులే కులాగ్ర్యాన్ ॥౨౨॥ కిం క్షత్రబన్ధూన్ కలినోపసృష్టాన్ రాష్ట్రాణి వా తైరవరోపితాని। ఇతస్తతో వాఽశనపానవాసస్స్నానవ్యవాయోన్ముఖజీవలోకమ్॥ ౨౩ ॥ యద్వాఽమ్బ తే భూరిభరావతారకృతావతారస్య హరేర్ధరిత్రి। అన్తర్హితస్య స్మరతీ విసృష్టా కర్మాణి నిర్వాణవిలమ్బితాని॥ ౨౪ ॥ ఇదం మమాచక్ష్వ తవాధిమూలం వసుంధరే యేన వికర్శితాసి। కాలేన వా తే బలినాం బలీయసా సురార్చితం కిం హృతమమ్బ సౌభగమ్॥ ౨౫ ॥ ధరణ్యువాచ॥ భవాన్హి వేద తత్సర్వం యన్మాం ధర్మానుపృచ్ఛసి। చతుర్భిర్వర్తసే యేన పాదైర్లోకసుఖావహైః॥ ౨౬ ॥ సత్యం శౌచం దయా క్షాన్తిస్త్యాగస్సంతోష ఆర్జవమ్। శమో దమస్తపస్సామ్యం తితి

భారస్యావతారాయ-అపహరణాయ-కృతః అవతారో యేన-తస్య హరేః-అధునాఽన్తర్హితస్య శ్రీకృష్ణస్య, హరేరితి కర్తరి షష్ఠీ-తేన-విసృష్టా త్యక్తా సతీ-తస్య కర్మాణి చేష్టితాని-నిర్వాణవిలమ్బితాని స్మరతీ-త్వం శోచసి-నిర్వాణే మోక్షే విశేషేణ లమ్బితాని సన్నిహితాని సాక్షాత్కృతానీతి యావత్-యద్వా-నిర్వాణం సుఖం-విలమ్బితం-అధునాఽన్తరితం యేభ్యస్తాని ❁ ॥౨౪॥ ❁ హే వసుంధరే-తవ-ఆధిమూలం-ఇదముపస్థితం-మహ్యం-ఆచక్ష్వ-ఆఖ్యాహి-యేన వికర్శితా కృశత్వం ప్రాప్తాసి-తస్యాధిమూలమిత్యర్థః-హే అమ్బ-సురైరపి బహుమన్తవ్యం-తవ సౌభగం స్పృహణీయం సౌన్దర్యం-బలినామపి బలీయసా-కాలేన కిం వా పహృతమ్ ❁ ॥౨౫॥ ❁ ఏవముక్తా ధరణ్యాహ। భవానిత్యాదిభిర్దశభిః। తన్మమాధిమూలం సర్వం-ను-నూనం-భవాన్ వేద జానాస్యేవ-కుతః-యత్ యస్మాత్-ధర్మాన్ పృచ్ఛసి-అజానతో ధర్మప్రశ్నోఽనుపపన్న ఇతి భావః-అథాపి కిం తదితి చేత్-యేన కారణేన-త్వం, లోకానాం సుఖావహైశ్చతుర్భిః పాదైర్వర్తసే అవర్తథాః, అధునా-యేన కారణేన వినా ఏకపాదేన వర్తసే-తదేవ మమాప్యాధిమూలమిత్యర్థః ❁ ॥౨౬॥ ❁ కారణవిశేషజిజ్ఞాసాయాం తదుపపాదయతి॥ సత్యమిత్యాదిపఞ్చభిః, సత్యాదయోఽన్యే చ బహవో, మహత్త్వమిచ్ఛద్భిర్జనైః, ప్రార్థనీయాః-గుణాః-నిత్యాః కదాచిదపి యస్మిన్న వియన్తి న చ్యవన్తి-తేన-గుణానాం పాత్రేణ ముఖ్యాశ్రయేణ-శ్రీనివాసేన శ్రీకృష్ణేన-సాంప్రతమధునా-రహిత, మత ఏవ-పాప్మనా పాపేన-కలినా-ఈక్షితం-లోకం, ప్రత్యహం శోచామీత్యన్వయః-తత్ర సత్యం భూతహితత్వం, వాచికం వా-శౌచం హేయప్రతిభటత్వం-క్షాన్తిః స్వాపరాధజనసహిష్ణుతా-త్యాగః-అనాదరః పూర్ణకామత్వప్రయుక్తః-తథా చ శ్రూయతే,, సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ఇతి ,, ఆత్మపర్యన్తవదాన్యత్వం వా త్యాగః-సంతోషః కర్హిచిదపి క్లేశరాహిత్యం-ఆర్జవం మనోవాక్కాయానా

మైకరూప్యం - శమో మనోనిగ్రహః-దమో బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహః-తపః ఆలోచనం జగద్వ్యాపారోపయుక్తం - సామ్యం, అశనాయాదిరాహిత్యం - తితిక్షా ద్వంద్వాప్రతిహతత్వం - ఉపరతిర్వ్యర్థవ్యాపారోపరతిః-శ్రుతం సర్వశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిత్త్వం ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ జ్ఞానం ఆశ్రితానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తం, విరక్తిర్విషయేషు నిస్పృహత్వం, విషయానాకృష్టచిత్తత్వం వా-ఐశ్వర్యం స్వవ్యతిరిక్తసర్వనియన్తృత్వం, శౌర్యం యుద్ధేష్వవైముఖ్యం, తేజోఽప్రధృష్యతా, బలం ప్రసిద్ధం, స్మృతిః సత్స్వపి విపులేష్వపరాధేషూపకారస్మరణం-స్వాతన్త్ర్యం అన్యానపేక్షత్వం-కౌశలం నైపుణ్యం - కాన్తిః నతత్ర సూర్యో భాతీతి శ్రుత్యుక్తవిధా దీప్తిః-ధైర్యం వీర్యం, తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, మార్దవమక్రూరతా. స్వాతన్త్ర్యం సౌభగం కాన్తిరితి పాఠే, సౌభగం సౌభాగ్యం, స్పృహణీయత్వం ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ప్రాగల్భ్యం సభాసు ధార్ష్ట్యం, ప్రశ్రయో మహత్సు వినయః, శీలం సద్వృత్తిః-సహః ప్రాణస్య స్వాభావికసామర్థ్యం, ఓజః అన్నాదిజనితం బలం-ధారణాసామర్థ్యం, భగో జ్ఞానాద్యుత్కర్షః-గామ్భీర్యం దురవగాహాభిప్రాయత్వం, స్థైర్యం క్రోధనిమిత్తైరవికారః-ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థవిశ్వాసః-కీర్తిర్యశః- మానః పూజార్హతా- అనహంకృతిః దేహాత్మాభిమానరాహిత్యం ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ శ్రీయతే బ్రహ్మాదిభిరితి శ్రీర్లక్ష్మీః-తస్యాః నివాసః శ్రీనివాసః- తేనేత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తదేవ విశదయతి ॥ బ్రహ్మాదయ ఇ

క్షోపరతిశ్శ్రుతమ్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞానం విరక్తిరైశ్వర్యం శౌర్యం తేజో బలం స్మృతిః । స్వాతన్త్ర్యం కౌశలం కాన్తిర్ధైర్యం మార్దవమేవ చ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాగల్భ్యం ప్రశ్రయశ్శీలం సహ ఓజో బలం భగః । గామ్భీర్యం స్థైర్యమాస్తిక్యం కీర్తిర్మానోఽనహంకృతిః ॥ ౨౯ ॥ ఏతే చాన్యే చ భగవన్నిత్యా యత్ర మహాగుణాః । ప్రార్థ్యా మహత్త్వమిచ్ఛద్భిర్న వియన్తి స్మ కర్హిచిత్ ॥ ౩౦ ॥ తేనాహం గుణపాత్రేణ శ్రీనివాసేన సాంప్రతమ్ । శోచామి రహితం లోకం పాప్మనా కలినేక్షితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆత్మానం చానుశోచామి భవన్తం చామరోత్తమమ్ । దేవాన్పితౄనృషీన్సాధూన్సర్వాన్వర్ణాంస్తథాశ్రమాన్ ॥ ౩౨ ॥ బ్రహ్మాదయో బహుతిథం యదపాఙ్గమోక్షకామాస్తపస్సమచరన్ భగవత్ప్రపన్నాః । సా శ్రీస్స్వవాసమరవిన్దవనం విహాయ యత్పాదసౌభగమలం భజతేఽనురక్తా ॥ ౩౩ ॥ తస్యాహమబ్జకులిశాఙ్కుశకేతుకేతైః శ్రీమత్పదైర్భగవతస్సమలంకృతాఙ్గీ । త్రీనత్యరోచ ఉపలభ్య తతో విభూతిం లోకాన్స మాం వ్యసృజదుత్స్మయతీం తదన్తే ॥ ౩౪ ॥ యో వై మమాతిభరమాసురవంశరాజ్ఞామక్షౌహిణీశతమపానుదదాత్మతన్త్రః । త్వాం దుస్థమూనపదమాత్మని పౌరుషేణ సంపాదయన్యదుషు రమ్యమబిభ్రదఙ్గమ్ ॥ ౩౫ ॥ కా వా సహేత విరహం పురుషోత్తమస్య ప్రేమావలోకరుచిరస్మితవల్గుజల్పైః । స్థైర్యం సమానమహరన్మధుమానినీనాం రోమోత్సవో మమ యదఙ్ఘ్రివిటఙ్కితాయాః ॥ ౩౬ ॥ తయోరేవం కథయతోః పృథివీధర్మయోస్తదా । పరీక్షిన్నా

తి ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయః యస్యాః అపాఙ్గమోక్షః ఈషత్తిర్యగ్దృగ్దేశప్రసారః-తద్విషయత్వం- ఆత్మనాం కామయమానాః- బహుతిథం బహుకాలం-తపస్సమచరన్ చక్రుః, సా శ్రీరపి కమలవనం స్వనివాసం, విహాయ, భగవన్తమేవ, ప్రపన్నా చ సతీ-యస్య-పాదయోః-సౌభగం సౌన్దర్యమేవ, అలం నితరాం, భజతే సేవతే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తస్య భగవతః, అబ్జాదీనాం, కేతూనాం చిహ్నానాం, కేతైః ఆశ్రయభూతైః, పదైః పాదవిన్యాసైః, అలంకృతమఙ్గం యస్యాస్సాహం-తతః, అత ఏవ - విభూతిం లక్ష్మీం, మయ్యుపలభ్య, త్వయా హ్యేవం భాగ్యం న లబ్ధమిత్యధిక్షిప్య-విభూతిం సర్వసమృద్ధిం ప్రాప్యేతి వా, త్రీనపి లోకాన్, అత్యరోచే, త్రిలోకీమతిక్రమ్య తతోఽప్యధికం దీప్తిమత్యస్మి, ఏవమ్, ఉత్స్మయతీం గర్వితాం, మాం, స భగవాన్-తదన్తే అవతారప్రయోజనాన్తే-వ్యసృజత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యో వా ఇతి ॥ మమాతీవభారరూపం, ఆసురవంశే అసురసంపద్యుక్తే వంశే, జాతానాం రాజ్ఞాం, అక్షౌహిణీనాం శతమపానుదత్ అపనీతవాన్, తథా, యశ్చాత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః, ఊనపదం, ఊనం పదం పాదద్వయం యస్య తం, అత ఏవ, దుస్థం దుఃఖితం, త్వాం, ఆత్మని స్వస్మిన్, య, త్పౌరుషం సామర్థ్యం, తేన, సంపాదయన్ పాదచతుష్టయసంపన్నం కర్తుమిచ్ఛు, ర్యదుషు రమణీయమఙ్గం శరీరమబిభ్రత్ ధృతవాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యశ్చ ప్రేమపూర్వకావలోకనేన రుచిరేణ, సున్దరేణ, స్మితేన, సున్దరైర్భాషణైశ్చ, మధుమానినీనాం యాదవస్త్రీణాం, స్థైర్యం ఇతరావశ్యత్వం, సమ్యక్, హృతవాన్, యస్య చాఙ్ఘ్రిభ్యాం విటఙ్కితాయాః అలంకృతాయాః, మమ, రోమోత్సవో రోమోద్గమో బభూవ, తస్య పురుషోత్తమస్య శ్రీకృష్ణస్య-విరహం, కా వా, మాదృశీ, సహేత, న కాపి సహేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇత్థం తయోః పృథివీధర్మయోః కథయతోర్మి

థః సంభాషమాణయోస్సతో - స్తదా - పరీక్షిన్నామ రాజర్షిః - ప్రాచీం సరస్వతీం ప్రభాసతీర్థం - ప్రాప్తః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవత, చన్ద్రచన్ద్రికాయాం, ప్రథమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తత్రేతి ॥ తత్రప్రాచ్యాం సరస్వత్యాం - పూర్వోక్త - మనాథవద్ధన్యమానం - గోమిథునం - నృపస్యేవలాఞ్ఛనాని యస్య - దణ్డోహస్తే యస్యతం - వృషలం చ - రాజా పరీక్షి - ద్దదర్శ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్రగోమిథునే పుమాంసం విశినష్టి ॥ వృషమితి ॥ వృషం మృణాళవద్ధవళం - మేహన్తమివ మూత్రం ముఞ్చన్తమివ - బిభ్యతమద్వి జన్తం - ఏకేనపాదేన - కమ్పమానం, శూద్రేణ తాడితం, అతః, సీదన్తం క్లిశ్యన్తమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ స్త్రియం విశినష్టి ॥ గామితి ॥ ధర్మదుఘాం ధృతపయోరూపహవిరాదిద్రవ్య దోగ్ధ్రీం - శూద్రస్య వామపాదేన తాడితాం - అతఏవ, భృశం దీనాం, వత్సరహితాం, అశ్రుసహితం వదనం యస్యాస్తాం - కృశాం కర్శితాం - యవసం తృణ - మిచ్ఛ తీం కామయమానాం - గాం చ - చకారాద్వృషలం చ, పప్రచ్ఛేత్యన్వయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కార్తస్వరాః స్వర్ణప్రాయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః యస్మిన్ - తం రథ - మారూఢః - సమారోపితం సజ్జీకృతం కార్ముకం ధనుర్యేన - స పరీక్షి - న్మేఘగర్జితవద్గమ్భీరయా గిరా పప్రచ్ఛ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కస్త్వమిత్యాదిభి రేకాదశభిః, తావద్వృషలం ప్రతి ప్రశ్నమాహ ॥ కస్త్వమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ కస్త్వం త్వం క ఇతి ప్రశ్నః - కిమర్థం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ అహమేవ శరణం రక్షితా యస్య తస్మిన్ - అస్మిన్లోకే - బలీసన్ - త్వం - అబలాన్ దుర్బలాన్ - బలాద్ధంసి, అతః పృచ్ఛామీతి భావః. నృపోహమిత్యత్రాహ ॥ నటవ - ద్వేషేణ నరదేవోఽసి - కర్మణా - త్వం - అద్విజః శూద్రః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋

మరాజర్షిః ప్రాప్తః ప్రాచీం సరస్వతీమ్ ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సూత ఉవాచ ॥ తత్ర గోమిథునం రాజా హన్యమానమనాథవత్ । దణ్డహస్తం చ వృషలం దదృశే నృపలాఞ్ఛనమ్ ॥ ౧ ॥ వృషం మృణాళధవళం మేహన్తమివ బిభ్యతమ్ । వేపమానం పదైకేన సీదన్తం శూద్రతాడితమ్ ॥ ౨ ॥ గాం చ ధర్మదుఘాం దీనాం భృశం శూద్రపదాహతామ్ । వివత్సామశ్రువదనాం కృశాం యవసమిచ్ఛతీమ్ ॥ ౩ ॥ పప్రచ్ఛ రథమారూఢః కార్తస్వరపరిచ్ఛదః । మేఘగమ్భీరయా వాచా సమారోపితకార్ముకః ॥ ౪ ॥ కస్త్వం మచ్ఛరణే లోకే బలాద్ధంస్యబలాన్బలీ । నరదేవోఽసి వేషేణ నటవత్కర్మణాఽద్విజః ॥ ౫ ॥ యస్త్వం కృష్ణే గతే దూరం సహ గాణ్డీవధన్వనా । శోచ్యోఽస్యశోచ్యాన్రహసి ప్రహరన్వధమర్హసి ॥ ౬ ॥ త్వం వా మృణాళధవళః పాదైర్న్యూనః పదా చరన్ । వృషరూపేణ కిం కశ్చిద్దేవో నః పరిఖేదయన్ ॥ ౭ ॥ న జాతు కౌరవేన్ద్రాణాం దోర్దణ్డపరిరమ్భితే । భూతలేఽనపతన్త్యస్మిన్ వినా తే ప్రాణినాం శుచః ॥ ౮ ॥ మా సౌరభేయాఽనుశుచో వ్యేతు తే వృషలాద్భయమ్ । మా రోదీరమ్బ భద్రం తే ఖలానాం మయి శాస్తరి ॥ ౯ ॥ యస్య రాష్ట్రే ప్రజాస్సర్వాస్త్రస్యన్తే సాధ్వ్యసాధుభిః । తస్య మత్తస్య నశ్యన్తి కీర్తిరాయుర్భగో గతిః ॥ ౧౦ ॥ ఏష రాజ్ఞః పరో ధర్మో హ్యార్తానామార్తినిగ్రహః । అత ఏనం వధిష్యామి భూతద్రుహమసత్తమమ్ ॥ ౧౧ ॥ కోఽవృశ్చత్తవ పాదాంస్త్రీన్ సౌరభేయ చతుష్పదః । మా భూ

గాణ్డీవధన్వనా అర్జునేన సహ - శ్రీకృష్ణే - దూరం స్వర్లోకం ప్రతి గతే సతి, త్వ - మశోచ్యాన్ శోకానర్హా - న్రహసి - ప్రహర - న్వధమర్హసి అతశ్శోచ్యోసి - స్వజనేనేతి శేషః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అథ వృషం పృచ్ఛతి ॥ త్వమితి ॥ హే మృణాళధవళ, పదైస్త్రిభి, ర్న్యూనః - పదైకేన చరన్ - త్వం వా కః - నో, ఽస్మాన్ - వృషరూపేణ, పరిఖేదయన్ - కిం వా కశ్చిద్దేవః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కౌరవేన్ద్రాణాం, దోర్దణ్డైః - పరిరమ్భితే ఆశ్లిష్టే - పాలిత ఇతి యావత్, అస్మిన్ భూతలే - తే వినా త్వాం వినా, కేషాంచిదపి ప్రాణినాం - శుచః శోకాశ్రుబిన్దవః - కదాచిదపి న పతన్తి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ హే సౌరభేయ - వృష - మాఽనుశుచః శోకం మాకార్షీః - తే తవ, వృషలాదస్మాత్ శూద్రా, ద్భయం - వ్యేతు నశ్యతు - గామాశ్వాసయన్నాహ ॥ మేతి ॥ హే అమ్బ - ఖలానాం దురాత్మనాం, శాస్తరి దణ్డధరే, మయి - తిష్ఠతి సతి - త్వం, మా రోదీః రోదనం మాకార్షీః - తే తవ, భద్రం సుఖమేవ, భవిష్యతి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ హే సాధ్వి - యస్య రాజ్ఞో, రాష్ట్రే, దురాత్మభి స్సర్వాః ప్రజాః, త్రస్యన్తే బిభ్యతి అసాధుభిరితి కరణత్వవివక్షయా తృతీయా - త్రస్యన్తే - అతో న, భీతా ఇతి యావత్, మిథ్యా సాధానత్వం - తస్య, మత్తస్య రాజ్ఞః - కీర్త్యాదయో నశ్యన్తి, భగో భాగ్యం, గతిః పుణ్యలోకగతిః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఆర్తానాం దుఃఖితానాం, ఆర్తిపరిహార ఇతి య - దేష ఏవ - రాజ్ఞాం, పర ఉత్కృష్టో - ధర్మః, యత ఏవ - మతః - భూతద్రోహకారిణమత ఏవా - సత్తమ మేనం - వధిష్యామి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పునర్వృషం పృచ్ఛన్నాశ్వాసయతి ॥ క ఇతి సార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ హే సౌరభేయ - చతుష్పద - స్తవ - త్రీన్ పాదాన్, కో - ఽవృశ్చత్ అచ్ఛినత్, కృష్ణానువర్తినాం రాజ్ఞాం అస్మాకం - రాష్ట్రే, త్వాదృ

శ్శాః దుఃఖితాః, మాభూవన్ నః సన్తు ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ హేవృష-వః, భద్రమేవభవిష్యతి-కిన్తు-అకృతాగసాం నిరపరాధినాం, సాధూనాంయుష్మాకం-ఆత్మవైరూప్యకారిణం, పార్థానాంకీర్తిందూషయతీతితథా-త, మాఖ్యాహి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ యః-అనాగసినిరపరాధే, జనే, ద్రోహం యుఞ్జన్నాస్తే, తస్య, సర్వతః సర్వత్ర-మత్ మత్తః-భయం-భవిష్యతి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ యోఽనాగస్సుభూతేషు-నిరఙ్కుశః ఉత్పథస్సన్, న్నాగస్కృద్ద్రోహకృద్భవతి-తస్య, సాక్షాదమర్త్యస్య దేవస్యాపి, హృఙ్గదయుక్తంభుజ-మాహర్తాస్మి ఆహరిష్యమాణోస్మి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ స్వధర్మస్థానాం అనుపాలనమేవ రాజ్ఞః పరమోధర్మః-కథం భూతస్య ఇహలోకే-అనాపది-ఉత్పథాన్ దుర్వృత్తాన్-అన్యాన్ అసాధూన్-శాసతః దణ్డయతః-అనాపద్యుత్పథానిత్యనేన-ఆపది దుర్వృత్తిర్నదోషావహేతిసూచితమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏవముక్తవన్తమాహవృషః ॥ ఏతదితిత్రిభిః ॥ తావత్తద్వచోభినన్దతి ॥ ఏతదితి ॥ పాణ్డువంశజానాంయుష్మాకం-ఏత-దార్తానాంనభయంయస్మా-త్తద్వచో-యుక్తమేవ-పాణ్డవేయాన్విశినష్టి । యేషామ్ పాణ్డవేయానాం-గుణగణైరేతుభి-ర్భగవాన్ కృష్ణో-దౌత్యాదౌకర్మణి-వృతః-దౌత్యాదికర్మార్థంవృతఇత్యర్థః ॥ యేషామితి కర్తరిషష్ఠీ-మైర్వృతఇత్యర్థః-ఏవంవిధగుణగణాశ్రయాణామేతద్వచోయుక్తమేవేతిభావః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ కోఽవృశ్చదితియత్పృష్టంతత్రోత్తరమాహ ॥ నేతి ॥ హేపురుషర్షభ, యస్మాత్పుంసః, క్లేశబీజానిదుఃఖకారణాని, స్యు-స్తంపురుషం, వయంనజానీమః, తత్ర హేతుంవదన్నాత్మనోవిశినష్టి । వాక్యభేదవిమోహితాః, క్లేశకారణానివదతాంవాక్యభేదైర్నానావిధవాక్యైర్వి మోహితాః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ వాక్యభేదానేవదర్శయతి, కేచిదితిసార్ధేన ॥ క్లేశకారణవాదినాంమధ్యే, కేచిత్, ఏవంవైవంవే, త్యేవంవిధోవికల్పఏవ, వసనంవసనవన్నిర్ణీతవ్యాపారాపాదకం, యేషాం, తథాభూతాః, ఆత్మనః స్వస్యాత్మానమేవక్లేశకా

వంస్త్వాదృశాగాహ్యరాజ్ఞాంకృష్ణానువర్తినామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆఖ్యాహివృషభద్రంవస్సాధూనామకృతాగసామ్ । ఆత్మవైరూప్యకర్తారంపార్థానాంకీర్తిదూషణమ్ ॥ ౧౩ ॥ జనేఽనాగస్యఘంయుఞ్జన్సర్వతోఽస్య చమద్భయమ్ ॥ ౧౪ ॥ అనాగస్స్విహభూతేషుయఆగస్కృన్నిరఙ్కుశః । ఆహర్తాస్మిభుజంసాక్షాదమర్త్యస్యాపిసాఙ్గదమ్ ॥ ౧౫ ॥ రాజ్ఞోహిపరమోధర్మస్స్వధర్మస్థానుపాలనమ్ । శాసతోఽన్యాన్యథాశాస్త్రమనాపద్యుత్పథానిహ ॥ ౧౬ ॥ ధర్మఉవాచ ॥ ఏతద్వః పాణ్డవేయానాంయుక్తమార్తాభయంవచః । యేషాంగుణగణైః కృష్ణో దౌత్యాదౌభగవాన్వృతః ॥ ౧౭ ॥ నవయంక్లేశబీజానియతస్స్యుః పురుషర్షభ । పురుషంతంవిజానీమోవాక్యభేదవిమోహితాః ॥ ౧౮ ॥ కేచిద్వికల్పవసనాఆహురాత్మానమాత్మనః । దైవమన్యే పరేకర్మస్వభావమపరే ప్రభుమ్ ॥ ౧౯ ॥ అప్రతర్క్యాదనిర్దేశ్యాదితికేష్వపినిశ్చయః । అత్రానురూపంరాజర్షేవిమృశస్వమనీషయా ॥ ౨౦ ॥ ఏవంధర్మేప్రవదతిససమ్రాడ్ద్విజసత్తమాః । సమాహితేనమనసావిఖేదః పర్యచష్టతమ్ ॥ ౨౧ ॥ ధర్మంబ్రవీషిధర్మజ్ఞధర్మోఽసివృషరూపధృక్ । యదధర్మకృతస్స్థానంసూచకస్యాపితద్భవేత్ ॥ ౨౨ ॥ అథవాదేవమాయాయా

రణమాహుః, అన్యేతు, దైవం, అపరేతు, కర్మప్రాక్తనం-ఇతరేతు, స్వభావ, మపరేతు, ప్రభుం, తత్ర-దైవంజీవాదృష్టమితి భావః-ప్రకృతేః పరిణామస్స్వభావః, ప్రభురీశ్వరః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కేచిత్తు, అప్రతర్క్యాత్ తర్కాగోచరాత్, అనిర్దేశ్యాద్వక్తుమశక్యా-త్కస్మాచ్చిత్కారణాత్క్లేశ ఇత్యాహుః, ఇత్థం-కేష్వపినిశ్చయః-నేత్యధ్యాహారః-యద్వా-తత్తదభిమానానుసారేణైవనిశ్చయఇత్యర్థః-తత్రైవంక్లేశకారణేషువికల్పితేషు-హేరాజర్షే-యదనురూపంప్రకృతక్లేశానుగుణం-కారణం-తత్-స్వమనీషయాసూక్ష్మయాధియా-విమృశవిచారయ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇత్థంధర్మే ప్రవదతిసతి-; హేద్విజసత్తమాః-స-సమ్రాట్సార్వభౌమః-పరీక్షిత్-విగతఖేదః-సమాహితేనమనసా-తంధర్మస్యాభిప్రాయం-ప్రత్యచష్ట-చక్షిర్దర్శనేపివర్తతే-దృష్టవాన్, ఆలోచ్యనిర్ణీతవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ నిర్ణీతమేవతదభిప్రాయంతంప్రత్యాహ । ధర్మమిత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తత్ర క్లేశబీజావహేపురుషేసన్నిహితేపి, యదుక్తం-క్లేశబీజానియతస్స్యుస్తంపురుషంనజానీమఇతి-తత్రతదభిప్రాయంనిర్ణీతమాహ ॥ ధర్మమితి ॥ హేధర్మజ్ఞ-సాక్షాత్త్వంవృషరూపధృక్-ధర్మఏవాసి-అతఏవాసద్యపి-పురుషంతంనజానీమఇతి-ధర్మమేవబ్రవీషి, అధర్మకారిణిపురుషేసన్నిహితేప్యధర్మసూచకంవచస్తస్యైవేత్యర్థః, కుతః, య-ద్యస్మాదధర్మకృతోఽధర్మకారిణః స్థానం ప్రాప్యంస్థానం, య, త్సూచకస్యాప్యధర్మసూచకస్యాపి, తత్స్థానం, భవేత్, పతితంపతితఇత్యుక్త్వాపతిష్యతీతిశాస్త్రాదితి భావః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అథవిమృశస్వమనీషయేతియదుక్తంతదభిప్రాయమాహ ॥ అథవేతి ॥ దేవమాయయా-ఈశ్వరసంకల్పస్య, మాయావయునంజ్ఞానమితి, జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః, మాయయాసతతంవేత్తిప్రాణినాంచశుభాశుభమితి ప్రయోగాచ్చ, గతిర్భూతానాం-చేతసోవచసశ్చ, గోచరః అవిషయభూతే, తివా-నిశ్చయః-నజానీమఇతి-విమృశస్వేతిచ-వదతాత్వయా, ఽయంపాపకృదితిసూచనమధర్మః, ఈశ్వరసంకల్పశ్చ వాఙ్మనసాగోచరఇతివా-దర్శితమి

త్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ధర్మోఽసీత్యనేన త్వం సాక్షాద్ధర్మాధిదేవతైవేత్యుక్తం, యత ఏవ-మత ఏవ-తవ పాదా అపి-న లౌకికవృషభపాదసజాతీయా-అపితు-విశిష్టాశ్చేతి-వదన్-తద్వ్యఞ్జకాన్ దర్శయతి ॥ తప ఇతి ॥ ధర్మాధిదేవస్య తవ - పాదాస్తప ఆదయశ్చత్వారః ప్రకీర్తితాః, తత్ర త్రయః పాదాః - అధర్మస్యాంశైః-త్రిభిః-స్మయాదిభి-ర్భగ్నాః-తత్ర, స్వస్మిన్నుత్కర్షధీః స్మయః -స చ తపోనాశహేతుః - సఙ్గశ్శౌచవిరోధీ, మదో దయావిరోధీ చిత్తవికారో వివేకాత్మమత్వరూపః - మదేనార్తానామార్తిమపశ్యన్న దయాం కురుతే ❀ ॥౨౪॥ ❀ అథ-వృషలం తచ్చికీర్షితం చ నిశ్చిత్యాహ ॥ ఇదానీమితి ॥ హే ధర్మ- య-స్తవ-తురీయపాదః-సత్యం-తద్యతో-నిర్వర్తమేత్ - యస్మాద్ధేతోర్నిష్పద్యేత-తమిదానీ-మనృతేనైధితః - ప్రవృద్ధోఽయ-మధర్మరూపః కలిర్జిఘృక్షతి-గ్రహీతుమిచ్ఛతి - తప ఆదీనాం-క్రమేణ నిర్వర్తకాః -స్మయసఙ్గమదానృతానామభావాః - సన్త్యపి హ-తప ఆదీని-స్మయాదిభిర్భజ్యన్తే ❀ ॥౨౫॥ ❀ అథ-గాం-తత్క్లేశహేతుం చ-నిశ్చిత్యాహ ॥ ఇయమితి వ్యాఖ్యామ్ ॥ ఇయం గౌః-సాక్షా-ద్భూః పృథ్వీ - భగవతా శ్రీకృష్ణేన - న్యాసితోఽపనీతః ఉరుభరో యస్యాస్తథాభూతా-శ్రీమద్భిరబ్జాదిచిహ్నైః శ్రీః శోభైషామస్తీతి తై-స్తస్య భగవతః-పాదన్యాసైః - స్సర్వత్ర-కృతం కౌతుకముత్సవో యస్యాస్సా - బభూవ ❀ ॥౨౬॥ ❀ అధునా తు- భగవతా-ఉజ్ఝితా త్యక్తా సతీ-సాధ్వీ భూః, అత ఏవ-భాగ్యహీనేవ - అబ్రహ్మణ్యా బ్రహ్మకులాసాధవః-నృపవ్యాజాః నృపవేషమాత్రధరాః-శూద్రాః, మాం భోక్ష్యన్తీతి హేతోః - రశ్రుణాం కళాబిన్దవో యస్యాస్తథాభూతా, శోచతి ❀ ॥౨౭॥ ❀ ఇతీత్థం-ధర్మం మహీం చ-సాన్త్వయిత్వా - మహారథః పరీక్షిత్ -అధర్మహేతవే-కలయే-తద్వధార్థం - నిశాతం తీక్ష్ణం - ఖడ్గ - మాదదే

నూనం గతిరగోచరా । చేతసో వచసశ్చాపి భూతానామితి నిశ్చయః ॥౨౩॥ తపశ్శౌచం దయా సత్యమితి పాదాః
ప్రకీర్తితాః । అధర్మాంశైస్త్రయో భగ్నాః స్మయసఙ్గమదైస్తవ ॥౨౪॥ ఇదానీం ధర్మ పాదస్తే సత్యం నిర్వర్త
యేద్యతః । తం జిఘృక్షత్యధర్మోఽయమనృతేనైధితః కలిః ॥౨౫॥ ఇయం చ భూర్భగవతా న్యాసితోరుభరా సతీ ।
శ్రీమద్భిస్తత్పదన్యాసైస్సర్వతః కృతకౌతుకా ॥ ౨౬ ॥ శోచత్యశ్రుకలా సాధ్వీ దుర్భగేవోజ్ఝితాఽధునా । అబ్ర
హ్మణ్యా నృపవ్యాజాశ్శూద్రా భోక్ష్యన్తి మామితి ॥ ౨౭ ॥ ఇతి ధర్మం మహీం చైవ సాన్త్వయిత్వా మహారథః ।
నిశాతమాదదే ఖడ్గం కలయేఽధర్మహేతవే ॥ ౨౮ ॥ తం జిఘాంసుమభిప్రేత్య విహాయ నృపలాఞ్ఛనమ్ । తత్పాద
మూలం శిరసా సమగాద్భయవిహ్వలః ॥ ౨౯ ॥ పతితం పాదయోర్వీరః కృపయా దీనవత్సలః । శరణ్యో నావధీచ్ఛ్లో
క్య ఆహ చేదం హసన్నివ ॥౩౦ ॥ రాజోవాచ ॥ న తే గుడాకేశయశోధరాణాం బద్ధాఞ్జలేర్వై భయమస్తి కిఞ్చిత్ ।
న వర్తితవ్యం భవతా కథఞ్చన క్షేత్రే మదీయే త్వమధర్మబన్ధుః ॥ ౩౧ ॥ త్వాం వర్తమానం నరదేవదేహేష్వనుప్ర
వృత్తోఽయమధర్మపూగః । లోభోఽనృతం చౌర్యమనార్యమంహో జ్యేష్ఠా చ మాయా కలహశ్చ దమ్భః ॥ ౩౨ ॥ న
వర్తితవ్యం తదధర్మబన్ధో ధర్మేణ సత్యేన చ వర్తితవ్యే । *బ్రహ్మావర్తే యత్ర యజన్తి యజ్ఞైర్యజ్ఞేశ్వరం యజ్ఞవితాన
విజ్ఞాః ॥ ౩౩ ॥ యస్మిన్హరిర్భగవానిజ్యమాన *ఇజ్యాత్మమూర్తిర్యజతాం శం తనోతి । *కామానమోఘాన్ స్థిర

ఉద్ధృతవాన్ ❀ ॥౨౮॥ ❀ తం పరీక్షితం-జిఘాంసుం హన్తుమిచ్ఛుం-అభిప్రేత్యాలక్ష్య - కలిర్నృపలాఞ్ఛనాని కిరీటాదీని -విహాయాపనీయ, భయేన-విహ్వలగాత్రః చలద్గాత్రః-శిరసా-తస్య పరీక్షితః పాదయోర్మూలం-సమగాత్ ప్రాపేత్యర్థః ❀ ॥౨౯॥ ❀ పాదయోః పతితం తం-కలిం-వీరో-దీనవత్సలః - శరణమర్హతీతి శరణ్యః-శ్లోక్యః ప్రశస్యో - రాజా-కృపయా - నావధీత్ న హతవాన్-కిన్తు-హసన్నివేదం వక్ష్యమాణమాహ ❀ ॥౩౦॥ ❀ తదేవాహ ॥ నేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ గుడాకేశయశోధరాణాం అర్జునకీర్తివర్ధనానాం, అస్మాకం-సన్నిధావితి శేషః-బద్ధాఞ్జలే-స్తే తవ-కిఞ్చిదపి-భయం-నాస్తి -కిన్తు-అస్మదీయే క్షేత్రే-కథఞ్చన-భవతా-న వర్తితవ్యం - కుతః-యత- స్త్వ-మధర్మస్య బన్ధురనుబన్ధీ ❀ ॥౩౧॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ త్వామితి ॥ నరదేవానాం దేహేషు వర్తమానం త్వా -మనుసృత్య-ప్రవృత్తో భవత్య-యమధర్మసముదాయః-కోఽసావధర్మయూథ *ఇత్యత్రాహ ॥ లోభ ఇతి ॥ అనార్యం శాఠ్యం - అంహః పాపం-జ్యేష్ఠా అలక్ష్మీః-మాయా-మాయాగుణకార్యం రాగద్వేషాదిక -మపహ్నవో వా-దమ్భో వఞ్చనమ్ ❀ ॥౩౨॥ ❀ త-త్తస్మాత్-హే అధర్మబన్ధో-ధర్మేణ సత్యేన చ వర్తితవ్యే - అస్మిన్ బ్రహ్మావర్తే క్షేత్రే-త్వయా న వర్తితవ్యం „ సరస్వతీదృషద్వత్యోర్దేవనద్యోర్యదన్తరం తద్బ్రహ్మావర్తమ్ „ తథా-యత్ర-యజ్ఞవితానవిజ్ఞాః యజ్ఞానుష్ఠానకోవిదాః-యజ్ఞైర్యజ్ఞేశ్వరం పరమపురుష - మారాధయన్తి-తత్ర బ్రహ్మావర్తే - న వర్తితవ్యం భవతా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ కిం బహునా-యస్మిన్ దేశే హరిర్భగవాన్ - ఇజ్యా ఆరాధ్యా ఇన్ద్రాదయస్తే మూర్తిః శరీరం యస్య సః-యజ్ఞైరిజ్యమానో-వాయురివ -స్థావరాణాం జఙ్గమానాం చ భూతానాం - అన్తర్బహిశ్చ - వ్యాప్యేతి శేషః-ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనధారకః కుర్వన్ -యజ

తానారాధయితౄణాం-అమోఘాన్-కామాన్ ఇష్టార్థాంశ్చ - శంసుఖం మోక్షాఖ్యంచ-తనోతి ప్రయచ్ఛతి-తత్ర సర్వత్రాపి న భవతా వర్తితవ్యమ్ ✽ ॥౩౪॥ ✽ ఇత్థం పరీక్షితాఽనుశిష్టః కలి-ర్జాతవేపథుః సంజాతగాత్రకమ్పః ఉద్యతః ఉద్ధృతోఽసిః ఖడ్గో యేన తం దణ్డపాణిం యమమివ ఉద్యతముద్యుక్త-మిదం వక్ష్యమాణ-మాహ ✽ ॥౩౫॥ ✽ తదేవాహ యత్రేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే సార్వభౌమ-తవాజ్ఞయా యత్ర క్వాపి వత్స్యామి-యత్స్థానం భవాన్నిర్దిశతి-తత్ర క్వచిద్వత్స్యామి-కింతు-తత్ర తత్రాపి త్వామేవ గృహీతశరాసన-మాలక్షయే ✽ ॥౩౬॥ ✽ అత-స్త్వా-మేవంవిధం-న యత్ర లక్షయే- హే ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ-తవానుశాసనం ఆజ్ఞా-మాతిష్ఠన్ అనుపాలయన్-నియమేన వత్స్యే-తత్స్థానం నిర్దేష్టుం త్వమర్హసి ✽ ॥౩౭॥ ✽ ఇత్థమభ్యర్థితో రాజా-తత-స్తస్మై కలయే-వాసస్థానాని దదౌ-తాన్యేవాహ ॥ ద్యూతమితి ॥ యేషు స్థానేషు-ద్యూతాదిరూప-శ్చతుర్విధోఽధర్మ- స్తాని, దదావిత్యర్థః ॥ తత్ర-ద్యూతమక్షైర్దేవనం- పానం మద్యపానం- స్త్రియః స్త్రీణాం సఙ్గః, సూనా భూతహింసా ✽ ॥౩౮॥ ✽ పునశ్చ స్థానాన్తరం యాచమానాయ కలయే-ప్రభుః పరీక్షిత్-జాతరూపం సువర్ణం-స్థానమదాత్-తతః పునరపి - స్థానాన్తరాణి యాచమానాయ-అనృతాదీని-పఞ్చ మేష-తాని స్థానాని దదౌ-రజః క్రోధః ✽ ॥౩౯॥ ✽ ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవః-అధర్మస్య ప్రభవః-కలి-రౌత్తరేయేణ పరీక్షితా-దత్తాన్య-మూని పఞ్చ స్థానాన్యనృతాదీని-పూర్వోక్తాని ద్యూతాదీని చ-తస్యోత్తరేయస్యాజ్ఞానువర్తీ స కలిర్న్యవసత్ ✽ ॥౪౦॥ ✽ యతో ద్యూతాదీని కలే-రావాసస్థానాని - అథ అతః, బుభూషుః భవితుమిచ్ఛుః-ఆత్మసత్తాం లబ్ధుమిచ్ఛుః-పుమాన్ - నైతాని ద్యూతాదీని - న సేవేత ॥ బుభూషురిత్యనేన-ఏతాని సేవమానోఽన్తతః స్థావరతాం ప్రాప్నువన్న సత్ప్రాయో భవేదితి సూచితం, రాజా తు, విశేషత-ఏతాని న సేవేత - కుతః, యతోఽయం ధర్మశీలః, ధర్మ ఏవ శీలం వృత్తం యస్య సః, తచ్చ కుతః-లోకపతిః లో

జఙ్గమానామన్తర్బహిర్వాయురివైక ఆత్మా ॥ ౩౪ ॥ సూత ఉవాచ ॥ పరీక్షితైవమాదిష్టస్స కలిర్జాతవేపథుః । తముద్యతాసిమాహేదం దణ్డపాణిమివోద్యతమ్ ॥ ౩౫ ॥ యత్ర క్వచన వత్స్యామి సార్వభౌమ తవాజ్ఞయా । లక్షయే తత్ర తత్రాపి త్వామాత్తేషుశరాసనమ్ ॥ ౩౬ ॥ తస్మై ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ స్థానం నిర్దేష్టుమర్హసి । యత్రైవ నియతో వత్స్య ఆతిష్ఠంస్తేఽనుశాసనమ్ ॥ ౩౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ అభ్యర్థితస్తదా తస్మై స్థానాని కలయే దదౌ । ద్యూతం పానం స్త్రియస్సూనా యత్రాధర్మశ్చతుర్విధః ॥ ౩౮ ॥ పునశ్చ యాచమానాయ జాతరూపమదాత్ప్రభుః । తతోఽనృతం మదం కామం రజో వైరం చ పఞ్చమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అమూని పఞ్చ స్థానాని హ్యధర్మప్రభవః కలిః । ఔత్తరేయేణ దత్తాని న్యవసత్తన్నిదేశకృత్ ॥ ౪౦ ॥ అథైతాని న సేవేత బుభూషుః పురుషః క్వచిత్ । విశేషతో ధర్మశీలో రాజా లోకపతిర్గురుః ॥ ౪౧ ॥ వృషస్య నష్టాంస్త్రీన్పాదాంస్తపశ్శౌచం దయామితి । ప్రతిసందధ ఆశ్వాస్య మహీం చ సమవర్ధయత్ ॥ ౪౨ ॥ స ఏష ఏతర్హ్యధ్యాస్త ఆసనం పార్థివోచితమ్ । పితామహేనోపన్యస్తం రాజ్ఞాఽరణ్యం వివిక్షతా ॥ ౪౩ ॥ ఆస్తేఽధునా స రాజర్షిః కౌరవేన్ద్రశ్రియోల్లసన్ । గజాహ్వయే మహాభాగశ్చక్రవర్తీ బృహచ్ఛ్రవాః ॥ ౪౪ ॥ ఇత్థంభూతానుభావోఽయమభిమన్యుసుతో నృపః । యస్య పాలయతః క్షోణీం యూయం సత్రాయ దీక్షితాః ॥ ౪౫ ॥

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

కానాం జనానాం పతిః పాలయితా - అన్యథా, రాజానమవలోక్య, ప్రజా అపి-తథా కుర్వతో నశ్యేయురితి భావః, ఏతచ్చ - రాజ్ఞోఽనుచితమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ గురుర్హితోపదేష్టా ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తతో-వృషస్య వృషరూపధర్మస్య, నష్టాన్, తప ఆదిరూపాన్ - త్రీన్పాదాన్-ప్రతిసందధే సంయోజయామాస, పరీక్షిదితి శేషః-తథా, మహీం చాశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా, సమ్యగవర్ధయత్ పుపోష ✽ ॥౪౨॥ ✽ స ఇతి ॥ స ఉక్తవిధప్రభావ-ఏష పరీక్షిత్ - ఏతర్హి అధునా-అనతివిప్రకృష్టకాలే-వనం వివిక్షతా ప్రవేష్టుమిచ్ఛతా-పితామహేన - రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ-ఉపన్యస్తం ప్రదత్తం-పార్థివస్య సార్వభౌమస్యోచితం-సింహాసన-మధ్యాస్తే అధ్యాస్త,, వర్తమానసామీప్యే వర్తమానవద్వా,, ఇతి భూతే లట్ ✽ ॥౪౩॥ ✽ కౌరవశ్రేష్ఠః-శ్రియా సార్వభౌమశ్రియా-ఉల్లసన్-ప్రకాశమానో-విపులకీర్తి-శ్చక్రవర్తీ చక్రం భూమణ్డలం వర్తయతి పాలయతీతి తథాభూతః-రాజర్షిః మహారాజః-పరీక్షిత్-గజాహ్వయే పురే-అధునా వర్తమానసంనికృష్టే భూతకాలే-ఆస్తే ఆస్త ✽ ॥౪౪॥ ✽ న కేవల-ముక్త ఏవ తస్య ప్రభావః- కింత్విత్థంభూతా అన్యే చ ప్రభావా యస్య - తథాభూతోఽయ-మభిమన్యోస్సుతో-నృపః పరీక్షిత్ - అత ఏవాధునా-తస్యాభావేపి, తద్భయా, త్కలేరత్ర దేశే ప్రవేశాభావాదేవ - భవతామిదం సత్రం ప్రవర్తత ఇత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య పరీక్షితః - క్షోణీం పాలయతః - అత్రాపి వర్తమానసామీప్యే భూతే లటశ్శత్రాదేశః-పాలితవతస్సతః-అపనీతేపి ఘనసారే తత్పేటికాయాం తద్వాసనానువృత్తివత్తదాజ్ఞాచక్రానువృత్తేరేవ హేతో - ర్యూయం - సత్రాయ కృతసంకల్పా - వర్తన్తే-అన్యథా-కలినాభిభూతం సత్రమిదం న ప్రవర్తేతేత్యర్థః ✽ ॥౪౫॥ ✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం, ప్రథమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ✽

అథైతత్ప్రబన్ధపిపృచ్ఛిషాముద్బోధయితుం పారీక్షితమవశిష్టం వృత్తాన్తం సమాసతో వదన్నుపసంహరతి ॥ యోవా ఇతి దశభిః॥ యో వై - పరీక్షిత్, మాతురుదరే - ద్రౌణ్యస్త్రేణ, విప్లుష్టో దగ్ధో, ప్యద్భుతకర్మణః - కృష్ణస్య భగవతో, ఽనుగ్రహాన్న మృతః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యశ్చ, బ్రహ్మకోపేన బ్రాహ్మణశాపాత్మకేనో, త్థితాత్సముపస్థితా, త్ప్రాణానాం విప్లవో నాశో యస్మాత్, ఉరుభయం యస్మా, త్తక్షకాన్న సంముమోహ మోహం న ప్రాప్తః - నాబిభేదిత్యర్థః, కథంభూతః, భగవత్యర్పిత ఆశయోఽన్తఃకరణం యేన తథాభూతస్సన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స రాజా సర్వతః సర్వత్ర దేహతదనుబన్ధ్యాదిషు సఙ్గముత్సృజ్య, వైయాసకేశ్శుకస్య - శిష్యో భూత్వా - విజ్ఞాతే అజితే భగవతి సంస్థితిర్నిష్ఠా యస్య సః, స్వకళేబరం గఙ్గాయాం జహౌ త్యాజ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ మోహాభావమేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ నేతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో వార్తా యేషాం తేషాం - స భయం మోహో వా స్యాదిత్యర్థః - కిము - తస్యోత్తమశ్లోకస్య, కథామృతం - జుషతాం సేవమానానాం - తత్పదామ్బుజం స్మరతాం - అన్తకాలేపి సంభ్రమః స్యాత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సింహావలోకనన్యాయేన యస్య పాలయతః క్షోణీమిత్యనేనాభిప్రేతముపపాదయతి ॥ తావదితి ॥ ఇహ లోకే సర్వత్ర ప్రవిష్టోపి కలి - ర్యావదుర్వ్యామభిమన్యుసుత - ఏకరాట్ స్వతుల్యరాజాన్తరరహితః - ఈశ్వరోఽధిపతి, ర్బభూవ - తదాజ్ఞావా - యావదనువృత్తా బభూవ - తావ - త్కలిః, న ప్రభవేత్ న సమర్థో బభూవ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కదా ప్రవిష్ట ఇత్యత్రాహ ॥ యస్మిన్నహని యర్హ్యేవ తత్క్షణే - భగవాన్ కృష్ణో - గాం భూమి ముత్ససర్జ త్యాజ - తస్మిన్నేవాహని తు ణేవా - ఽసావధర్మప్రభవః - కలిరనుప్రవృత్తః ప్రవిష్టో బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నను కలిం కుతో న హతవానిత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ సమ్రాట్ సార్వభౌమః - పరీక్షిత్ - కలిం నానుద్వేష్టి - తన్మరణపర్యన్తం ద్వేషం న కృతవానిత్యర్థః, వర్తమానసామీప్యే లట్ - కుతః - యతః - సారఙ్గ ఇవ భృఙ్గవత్ - సారభుక్ సారానుభవితా - సారగ్రాహీతి యావత్ - సారఙ్గో యథా కమలగతం సారం మకరన్దం గృహ్ణాతి - న తు - తన్నాశయ

సూత ఉవాచ ॥ యో వై ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టో న మాతురుదరే మృతః । అనుగ్రహాద్భగవతః కృష్ణస్యాద్భుతకర్మణః ॥ బ్రహ్మకోపోత్థితాద్యస్తు తక్షకాత్ప్రాణవిప్లవాత్ । న సంముమోహోరుభయాద్భగవత్యర్పితాశయః ॥ ౨ ॥ ఉత్సృజ్య సర్వతస్సఙ్గం విజ్ఞాతాజితసంస్థితిః । వైయాసకేర్జహౌ శిష్యో గఙ్గాయాం స్వకళేబరమ్ ॥ ౩ ॥ నోత్తమశ్లోకవార్తానాం జుషతాం తత్కథామృతమ్ । స్యాత్సంభ్రమోఽన్తకాలేఽపి స్మరతాం తత్పదామ్బుజమ్ ॥ ౪ ॥ తావత్కలిర్న ప్రభవేత్ప్రవిష్టోపీహ సర్వతః । యావదీశో మహానుర్వ్యామాభిమన్యవ ఏకరాట్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్నహని యర్హ్యేవ భగవానుత్ససర్జ గామ్ । తదైవేహానువృత్తోఽసావధర్మప్రభవః కలిః ॥ ౬ ॥ నానుద్వేష్టి కలిం సమ్రాట్ సారఙ్గ ఇవ సారభుక్ । కుశలాన్యాశు సిధ్యన్తి నేతరాణి కృతాని యత్ ॥ ౭ ॥ కిం ను బాలేషు శూరేణ కలినా ధీరభీరుణా । అప్రమత్తః ప్రమత్తేషు యో వృకో నృషు వర్తతే ॥ ౮ ॥ ఉపవర్ణితమేతద్వః పుణ్యం పారీక్షితం మయా । వాసుదేవకథోపేతమాఖ్యానం యదపృచ్ఛత ॥ ౯ ॥ యా యాః కథా భగవతః కథనీయోరుకర్మణః । గుణకర్మాశ్రయాః పుమ్భిస్సంసేవ్యాస్తా బుభూషుభిః ॥ ౧౦ ॥ శౌనక ఉవాచ ॥ సూత జీవ సమాస్సౌమ్య శాశ్వతీర్విశదం యశః ।

తి - తద్వత్ - కలిగతసారగ్రాహిత్వాన్న తం జఘానేత్యర్థః । కోసౌ తద్గతస్సారః - యజ్జిఘృక్షుస్తం నాద్వేడిత్యత్రాహ ॥ కుశలానీతి ॥ య - ద్యస్మిన్ కలౌ - కృతాని - కుశలాని భగవన్నామకీర్తనాదిరూపాణి పుణ్యకర్మాణ్యా - శు సిధ్యన్తి భగవత్ప్రాప్తిం సావహన్తి - ఇతరాణ్యకుశలకర్మాణి - పాపానీతి యావత్ - తాన్యాశు న సిధ్యన్తి - న ఫలదాని భవన్తి - ఏతత్సారభుఙ్నానుద్వేష్టి - అనేన కృతాదియుగేషు కుశలానాం చిరేణ ఫలదత్వమితరేషాం త్వాశ్వితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నను కలినాఽభిభూతైర్జనైః కుశలాని న కృతాన్యేవ స్యుః - మేనాశు సిధ్యేయురిత్యత్రాహ ॥ కింన్వితి ॥ బాలేషు మూఢేషు విషయభూతేషు - శూరేణ, ధీరేషు వివేకిషు తు, భీరుణా, కలినా, కిం ను కృతం స్యాత్ - న కోప్యనర్థః కృతస్స్యాదిత్యర్థః, తదేవ దృష్టాన్తేన దర్శయన్విశినష్టి ॥ యః కలిః అవిషు, వృక ఇవ, ప్రమత్తేష్వేవ జనేష్వ, ప్రమత్తో వర్తతే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యద్యూయమపృచ్ఛత - తదేత, ద్వాసుదేవస్య కథయోపేత - మత ఏవ, శృణ్వతాం వదతాం చ, పుణ్యావహ - మేత - త్పరీక్షితస్సంబన్ధ్యాఖ్యానం, మయా - వో - యుష్మభ్యం, ఉపవర్ణితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పిపృచ్ఛిషాముద్బోధయితుమేవ సాకల్యేన భగవత్కథానాం శ్రోతవ్యతామాహ ॥ యాయా ఇతి ॥ కథనీయాన్యురూణి బహూళాని కర్మాణి చేష్టితాని యస్య - తస్య భగవతో - గుణాః కర్మాణి చ ఆశ్రయా విషయా యాసాం తాః - యాయాః కథా - స్తా - బుభూషుభిః పుమ్భిస్సేవ్యాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యదుక్తం,, ఉత్సృజ్య సర్వతస్సఙ్గం విజ్ఞాతాజితసంస్థితిః ॥ వైయ్యాసకేర్జహౌ శిష్య,, ఇతి శుకోపదిష్టైతత్పురాణజన్యజ్ఞానేన ముక్తో బభూవేతి - తద్వైయాసక్యుపదిష్టపురాణశ్రవణద్వారా - తజ్జన్యజ్ఞానలిప్సుః పృచ్ఛతి శౌనకః ॥ సూతేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ తావజ్జన్మమరణాద్యనన్తదుఃఖావహదుస్సహసంసృతితపణద్వారా నిరతిశయానన్దరూపపరబ్రహ్మప్రాప్తిహేతుం, తత్కథామృతం పాయయన్తం మహోపకర్తారం సూతమాశాస్తే ॥ సూతేతి ॥ హే సూత - హే సౌమ్య

త్వం, శాశ్వతీః, సమాః వత్సరాన్, జీవ,, కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగే,, ఇతిద్వితీయా-కుతఏవమాశాస్యఇత్యత్రతంవిశినష్టి॥య త్త్వం-కృష్ణస్యవిశదంవిపులం-అమృతమమృతతుల్యం, యశో-మర్త్యానాం-నః- అస్మభ్యం - శంససి, అతోహర్షాతిశయాదాశాస్యఇతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవవ్యనక్తికర్మాణీతి॥అనాశ్వాసేఅవిశ్వసనీయే - నిర్భయత్వానిమిత్తే-అస్మిన్ యజ్ఞాదికర్మణి, నిష్ఠితానామితిశేషః-ధూమధూమ్రాత్మనాం అజ్ఞానావృతమనసాం-యద్వా , ధూమేనయజ్ఞీయేన-ధూమ్రఆత్మాశరీరంయేషాం, కేవలకర్మజడానామితిభావః, భవాన్, గోవిన్దస్యపాదపద్మయోరాసవమమృతం, మధుమధురం, పాయయతి ❁ ॥౧౨॥ ❁

యతఏవ-మతఏవ-స్వర్గమోక్షాదయోపి-నభగవత్స జ్గిసఙ్గలేశేనాపితుల్యాఇత్యభిప్రాయేణాహ॥తులయామేతి॥భగవత్సఙ్గిన స్త్వాదృశస్య, యస్సఙ్గః, తస్యలవేనలేశమాత్రేణాపి, స్వర్గ, మపునర్భవం మోక్షమపి, నతులయామసతుల్యం మన్యామహఇత్యర్థః, యతస్తేన, స్వర్గమోక్షావేవనతులయామః, కింపునః-మర్త్యానాం, మాశిషోఽర్థకామాదీన్నతులయామేతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁

నన్వశ్రుతభగవద్గుణకర్మవత్కింపృచ్ఛసితత్రాహ॥కోనామేతి॥మహత్తమానాం , ఏకాన్తంపరముత్కృష్టం , అయనంప్రాప్యఃప్రాపకఆధారశ్చ - ఈయతఇత్యయనం-యన్త్యనేనేత్యయనం-యన్త్యస్మిన్నిత్యయన - మితిత్రిధావ్యుత్పన్నానామయనశబ్దానాంతన్త్రేణనిర్దేశాత్ - తస్యభగవతః, కథాయాంవిషయభూతాయాం-రసజ్ఞశ్చే - త్కోనామపుమాన్, తృప్యేత, నకోపీత్యర్థః , నన్వశ్రుతానామేవభగవద్గుణకర్మణాంపునశ్శ్రవణేనకోవారసోనిష్పద్యత ఇత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్ భగవన్తంవిశినష్టి ॥ యస్య - అగుణస్యహేయగుణరహితస్య, గుణానా, మన్తమవధిం, రుద్రచతుర్ముఖాదయో, యోగేశ్వరా అపి, నజగ్ముః, అశ్రుతానామపిగుణకర్మణామానన్త్యాత్ శ్రుతానామపినవనవాయమానత్వాచ్చనకోపితృప్యేదితిభావః ❁ ॥౧౪॥ ❁

యస్త్వం శంససికృష్ణస్య మర్త్యానామమృతంహినః॥ ౧౧ ॥కర్మణ్యస్మిన్ననాశ్వాసేధూమధూమ్రాత్మనాంభవాన్ । ఆపాయయతిగోవిన్దపాదపద్మాసవంమధు ॥ ౧౨ ॥ తులయామలవేనాపినస్వర్గంనాపునర్భవమ్ । భగవత్సఙ్గిసఙ్గస్యమర్త్యానాంకిముతాశిషః ॥ ౧౩ ॥ కోనామతృప్యేద్రసవిత్కథాయాంమహత్తమైకాన్తపరాయణస్య । నాన్తంగుణానామగుణస్యజగ్ముర్యోగేశ్వరాయేభవపాద్మముఖ్యాః॥౧౪॥తన్నోభవాన్వైభగవత్ప్రధానోమహత్తమైకాన్తపరాయణస్య । హరేరుదారాచరితంవిశుద్ధం శుశ్రూషతాంనోవితనోతువిద్వన్॥ ౧౫ ॥సవైమహాభాగవతఃపరీక్షిద్యేనాపవర్గాఖ్యమదభ్రబుద్ధిః । జ్ఞానేనవైయాసకశబ్దితేనభజేఖగేన్ద్రధ్వజపాదమూలమ్ ॥౧౬ ॥తన్నఃపరంపుణ్యమసంవృతార్థమాఖ్యానమత్యద్భుతయోగనిష్ఠమ్ । ఆఖ్యాహ్యనన్తాచరితోపపన్నంపారీక్షితంభాగవతాభిరామమ్ ॥ ౧౭ ॥ సూతఉవాచ ॥ అహోవయంజన్మభృతోఽద్య

యతఏవ, మతో, మహత్తమైకాన్తపరాయణస్య-హరే-రుదారంవిపులం - ఆచరితంచేష్టితం, విశుద్ధంశృణ్వతాంవదతాంచవిశుద్ధ్యావహం-భగవానేవప్రధానోముఖ్యాశ్రయోయస్య-సభవాన్-హేవిద్వన్- భగవద్గుణకర్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞ - శ్రోతుమిచ్ఛతాం-నోఽస్మభ్యం-వితనోతువిస్తరతఃకథయతు ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సంప్రతిప్రష్టవ్యంపృచ్ఛతి॥సవాఇతిద్వాభ్యామ్॥సఉక్తవిధో, మహాభాగవతో-అనల్పబుద్ధిః, పరీక్షిత్ , యేన, వైయ్యాసకిశబ్దితేనశుకోపదిష్టపురాణజేన - జ్ఞానేన, గరుడధ్వజస్యభగవతః-పాదమూలంభజేప్రాప ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదాఖ్యానంపురాణం-నోఽస్మభ్య- మాఖ్యాహికథయ, కథంభూతం, వదతాంశృణ్వతాంచ-పరంపుణ్యంనిరతిశయపుణ్యావహం-యద్వా- పరముత్కృష్టం - స్వతుల్యాధికపురాణాన్తరరహితం-అసంవృతాఃఅసంకుచితాఃస్పష్టావా అర్థాముముక్షూణాముపాదేయాఃశాస్త్రార్థాఃప్రతిపాద్యాయస్మిన్ - అత్యద్భుతాభగవద్భక్తియోగనిష్ఠాయస్మాత్-అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్యభగవత-ఆచరితైశ్చేష్టితైఃప్రతిపాద్యై - రుపపన్నం యుక్త-మతఏవ-భాగవతానామభిరామంశ్రీభాగవతమితిభావః-భాగవతశబ్దస్యాఽన్యగామిత్వవ్యుదాసాయవిశినష్టి ॥ పారీక్షితంపరీక్షితాశ్రుతమ్ ❁ ॥౧౭॥ ❁ ఇత్థంభగవద్గుణానువర్ణనేప్రవర్తితస్తావదాత్మానంకృతార్థంమన్యతే ॥అహోఇతి॥స్వభాగ్యంశిరఃకమ్పేనావిష్కరోతి ॥ అహోఇతి ॥ కింతద్భాగ్యమిత్యత్రతదేవదర్శయతి , వయంవిలోమజాతా అపిబ్రాహ్మణ్యాంక్షత్రియాజ్జాతా అపి-వృద్ధానాంజ్ఞానేనవయసాజన్మనాచవృద్ధానాం - భవతా - మనువృత్త్యాహేతుభూతయా , అధునా, జన్మభృతఃప్రశస్తదేహభృతః - స్మ-అభవామ-హేతిహర్షేఆశ్చర్యేవా-విలోమజానామపిహేత్వన్తరేణప్రాశస్త్యమూలకోహర్షఃఆశ్చర్యంచయుక్తమేవైతదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ దౌష్కుల్యమితి ॥ మహత్తమానాంత్వాదృశానామభిధానయోగఃశ్రవణవ్యాఖ్యానసంబన్ధః-దౌష్కుల్యందుష్కులప్రభవత్వప్రయుక్తంహీనత్వం , ఆధింమనఃక్లేశం , చాశు-ధునో

తినిరస్యతి * ॥ ౧౮ ॥ * యతో మహత్తమానామభిధానయోగ ఏవ ఆర్థిం దౌష్కుల్యం చ ధునోతి కుతః పునస్సాక్షాన్మహత్తమైకాన్తపరాయణస్య భగవతో నామ గృణతః కీర్తయతః పుంసో దౌష్కుల్యాద్యార్తిశ్చ సంభావ్యేత, నను, కోసౌ మహత్తమైకాన్తపరాయణభూతః - కేతస్య మహిమానః - తన్నామగ్రహణమాత్రస్యైవ కథం దౌష్కుల్యాదిపరిహారకత్వం - కథం తరాం తద్భక్తాభిధానయోగస్యేత్యత్ర తత్త్వమిత్యతస్తం విశింషన్నాహ ॥ యో భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః - యశ్చానన్తశక్తిః అనన్తాశ్శక్తయో యస్య తథాభూతః పావకస్య దాహకత్వశక్తివన్నామాభిధాతృగతదౌష్కుల్యాద్యపనోదకశక్తిరస్తీతి భావః, యశ్చ స్వరూపేణానన్తః - యం చ మహద్గుణత్వాదనన్తగుణత్వాదనన్తమాహుః, "సత్యం జ్ఞానమనన్తం" ఇత్యాదయో వేదాన్తాః - తస్య నామ గృణత ఇత్యన్వయః - అనన్తోఽనన్తగుణత్వాచ్చేత్యనేన - తస్మిన్ స్వరూపతో గుణతశ్చానన్త్యమనన్తపదప్రవృత్తినిమిత్తమితి సూచితమ్ - అనేన స్వభక్తాభిధానయోగస్య దౌష్కుల్యాద్యపనోదనోపయుక్తానేకగుణాశ్రయత్వముక్తం - గుణానాం మహత్త్వం నామానన్త్యమనితరసాధారణ్యం చ అనితరసాధారణానవధికగుణత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * మహద్గుణశ్లాఘిశ్రేష్ఠతమేవ విశదయంస్తత్సంగృహ్య దర్శయామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతావతేతి ॥ గుణైః - న విద్యతే సామ్యం యస్య - న విద్యతేఽతిశాయనమతిశయో యస్య - అసామ్యశ్చాసావనతిశాయనస్తస్య - నిస్సమాభ్యధికగుణస్యేత్యర్థః - సూచితేనదిఙ్మాత్రం ప్రదర్శితేనైతావతా మహిమ్నా - అలం బహునా - కిం తద్దర్శనీయమితి భావః కియతా - విభూతిర్లక్ష్మీః - ప్రార్థయమానానపీతరాన్ బ్రహ్మాదీన్ - హిత్వా - అనభీప్సోరకామయమానస్యాపి - యస్య భగవతోఽఙ్ఘ్రిరేణుం జుషతే సేవతే - ఇతీయతా, శ్రియః పతిత్వమేతన్మాత్రదర్శనాయాలమిత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * అన్యాన్మహిత న్మాహాత్మ్యవిశం దర్శయామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అథాపీతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అథాపి అపి చ - పునరపీత్యర్థః - యస్య భగవతః - వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖాదవసృష్టమవాక్ప్రసృతం - విరిఞ్చేన బ్రహ్మణా - ఉపహృతం సమర్పితమర్హణామర్ఘ్యజలం గఙ్గాత్మకం - కర్తృ - సేశం ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితం -

హిత్వేతరాన్ ప్రార్థయతో విభూతిర్యస్యాఙ్ఘ్రిరేణుం జుషతేఽనభీప్సోః ॥ ౨౦ ॥ అథాపి యత్పాదనఖావసృష్టం జగద్విరిఞ్చోపహృతార్హణామ్భః ।

(మూలమ్:) ...స్మృత్యానువృత్త్యాపి విలోమజాతాః । దౌష్కుల్యమాధిం విధునోతి శీఘ్రం మహత్తమానామభిధానయోగః ॥ కుతః పునర్గృణతో నామ తస్య * మహత్తమైకాన్తపరాయణస్య । యోఽనన్తశక్తిర్భగవాననన్తో మహద్గుణత్వాద్యమనన్తమాహుః ॥ ౧౯ ॥ ఏతావతాలం నను సూచితేన గుణైరసామ్యానతిశాయనస్య । హిత్వేతరాన్ ప్రార్థయతో విభూతిర్యస్యాఙ్ఘ్రిరేణుం జుషతేఽనభీప్సోః ॥ ౨౦ ॥ అథాపి యత్పాదనఖావసృష్టం జగద్విరిఞ్చోపహృతార్హణామ్భః । సేశం పునాత్యన్యతమో ముకున్దాత్కో నామ లోకే భగవత్పదార్థః ॥ ౨౧ ॥ యత్రానురక్తాస్సహసైవ ధీరా వ్యపోహ్య దేహాదిషు సఙ్గమూఢమ్ । వ్రజన్తి తత్పారమహంస్యమన్త్యం యస్మిన్నహింసోపశమస్స్వధర్మః ॥ ౨౨ ॥ అహం హి పృష్టోఽర్యమణో భవద్భిరాచక్ష ఆత్మావగమోఽత్ర యావాన్ । * నభః పతన్త్యాత్మసమం పతత్త్రిణస్తథా సమం విష్ణుగతిం విపశ్చితః ॥ ౨౩ ॥ ఏకదా ధనురుద్యమ్య విచరన్ మృగయాం వనే । మృ

జగత్పునాతీత్యేతావతా సూచితేన మహిమ్నాఽలమిత్యర్థః - ఏవంవిధమహాగుణగణయుక్తాత్ - శ్రీనివాసాత్ - తీర్థపదాన్ముకున్దాదన్యః కో వా లోకే భగవత్పదార్థః - భగవత్పదాభిధేయః - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజః ప్రభృత్యసంఖ్యేయకల్యాణగుణపౌష్కల్యవదభిధాయకేన భగవచ్ఛబ్దేన - ప్రవృత్తినిమిత్తానామాశ్రయః పురుషోత్తమాదన్యః కో వాఽభిధీయతే - న కోఽపీత్యర్థః - ఏతేన యోఽనన్తశక్తిర్భగవానిత్యత్రోక్తో సౌ భగవానిత్యాకాఙ్క్షా శామితా * ॥ ౨౧ ॥ * యత్రేతి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతి ముకున్దే - అనురాగయుక్తాస్సన్తో ధీరాః జితేన్ద్రియాః - సహసా అకస్మాదేవ - దేహే - ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధ్యాదిషు చోఢం రూఢమూలం - సఙ్గం - వ్యపోహ్య - తత్పారమహంస్యమన్త్యం తురీయం - పరమహంసాశ్రమం వ్రజన్తి - యస్మిన్ పారమహంస్యే ఆశ్రమే - అహింసా - ఉపశమశ్చ - స్వానురూపో ధర్మః ఇదమాదిరస్తి * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవం విధానన్తమాహాత్మ్యశాలినో భగవతో మాహాత్మ్యం వర్ణయితుమహమప్రభుః - తథాపి యథామతి వర్ణయామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అహమితి ॥ అర్యమణః హే జ్ఞానాధికాః, ఋగతౌ, గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః - అత్ర భగవన్మాహాత్మ్యే - భవద్భిః పృష్టోఽహం, యద్వా, హే అర్యమణః సూర్యాః త్రయీమూర్తయ ఇతి వా - యావాన్ - ఆత్మనో బుద్ధేరవగమః ప్రసరః - యావాన్ మహిమా మద్బుద్ధివిషయో భవతి తావన్తం మహిమానం ఆచక్షే వర్ణయామి "తథాహి" యథా పతత్త్రిణః పక్షిణో - బాణా వా - ఆత్మసమం స్వబలానురూపమేవ - నభః ప్రతి - పతన్తి ఉత్పతన్తి, తథా విపశ్చితోఽపి - సమం స్వబుద్ధిబలానురూపం - విష్ణుగతిం భగవన్మహిమానం - పతన్తి విషయీకుర్వన్తి - న హి పతత్త్రిణో నభస్యుద్గచ్ఛన్తో నభసోఽభావాన్నివర్తన్తే, కిం తు స్వబలక్షయాన్నివర్తన్తే, ఏవం విపశ్చితో మతిక్షయాదేవ నివర్తన్తే, న తు భగవన్మహిమ్నః క్షయాదిత్యర్థః ॥ తథా చోక్తమన్యత్రాపి ॥ శ్లో ॥ ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయాదితి * ॥ ౨౩ ॥ * అథ తత్పృష్టం భాగవతాఖ్యం పురాణం పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదరూపం శుశ్రావయిషుస్తత్సంవాదప్రవృత్తిం తదుపోద్ఘాతరూపం పరీక్షిచ్ఛుకయోస్సఙ్గమం పరీక్షితః ప్రాయోపవేశం తన్మూలం విప్రశాపం తన్నిమి

త్తంచాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా యావత్స్కన్ధసమాప్తి, తావచ్ఛాపనిమిత్తమాహ షడ్భిః ॥ ఏకదేతి ॥ కదాచి-త్పరీక్షి, ద్ధనురుద్యమ్య
ఉద్ధృత్య - వనే మృగయాంచరన్ - మృగాననుసృత్య గతః - శ్రాన్తః - నితరాం తృషితః క్షుధితః - తృషా సంజాతా - క్షుదస్య సంజా
తేతి తథా - తారకాదిత్వాదితచ్ * ॥ ౨౪ ॥ * క్వచిదపి - జలాకర - మపశ్యమాన*, స్తమాశ్రమం ప్రవివేశ - ఆఙ్గిరసస్యాశ్రమం ప్ర
విష్టవానిత్యర్థః - తత్ర - మునిమాఙ్గిరసం, దదర్శ, కథంభూతం, ఆసీనముపవిష్టం, శాన్తం ప్రసన్నం - మీలితే లోచనే యేన * ॥ ౨౫ ॥ *
ప్రతిరుద్ధానినిర్వ్యాపారితానీన్ద్రియాదీని యేన తం - అత ఏవోపారతం బాహ్యవ్యాపారాదుపరతం - స్థానత్రయాజ్జాగ్ర
త్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయా - త్పరం స్వాత్మానం - ప్రాప్తమనుసన్దధతం, బ్రహ్మభూతం బ్రహ్మవిషయకభావనయా
స్థితం - అవిక్రియ - ద్వన్ద్వప్రయుక్తవికారరహితమ్ * ॥ ౨౬ ॥ * విప్రకీర్ణాభిర్వ్యాప్తాభిర్జటాభిః - ఛన్నమావృతం - రౌరవేణ
రురోర్మృగస్య సంబన్ధినా చర్మణా - ఛన్నం - ఏవంభూతం మునిం - విశుష్యత్తాలునీవదనం చ యస్య - తథాభూతో - రాజా - జలమ
యాచత * ॥ ౨౭ ॥ * న లబ్ధం తృణం - భూమి - రాదిశబ్దాదన్యచ్చోపవేశార్థం యేన - అసంప్రాప్తమర్ఘ్యం సూనృతం చ మధురవా
క్చ యేన తథాభూతో ఽత ఏవావజ్ఞాతమవహేళితమివాత్మానం మన్యమానో రాజా చుకోప * ॥ ౨౮ ॥ * క్షుత్తృడ్భ్యామర్ది
తః పీడిత ఆత్మా శరీరం యస్య - తస్య రాజ్ఞోఽత ఏవ, అభూతపూర్వః పూర్వం భూతో భూతపూర్వః న భూతపూర్వోఽభూతపూ
ర్వః, కదాచిదపి పూర్వం న జాత ఇత్యర్థః, మత్సరో మన్యుశ్చ - హే బ్రహ్మన్, బ్రాహ్మణం మునిం ప్రతి - అభూత్ బభూవ, మన్యుః
క్రోధః అమర్ష ఇతియావత్, మత్సరో ద్రోహోఽపచికీర్షేతియావత్ * ॥ ౨౯ ॥ * తతస్స తు రాజా నిర్గచ్ఛన్ నిర్గన్తుముద్యుక్తో,

గాననుగతశ్శ్రాన్తస్తృషితః క్షుధితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ జలాశయమచక్షాణః ప్రవివేశ తమాశ్రమమ్ । దదర్శ ము
నిమాసీనం శాన్తం మీలితలోచనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిరుద్ధేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధిముపారతమ్ । స్థానత్రయాత్పరం
ప్రాప్తం బ్రహ్మభూతమవిక్రియమ్ ॥ ౨౬ ॥ విప్రకీర్ణజటాచ్ఛన్నం రౌరవేణాజినేన చ । విశుష్యత్తాలురుదకం త
థాభూతమయాచత ॥ ౨౭ ॥ అలబ్ధతృణభూమ్యాదిరసంప్రాప్తార్ఘ్యసూనృతః । అవజ్ఞాతమివాత్మానం మన్యమా
నశ్చుకోప హ ॥ ౨౮ ॥ అభూతపూర్వస్సహసా క్షుత్తృడ్భ్యామర్దితాత్మనః । బ్రాహ్మణం ప్రత్యభూద్బ్రహ్మ
న్మత్సరో మన్యురేవ చ ॥ ౨౯ ॥ స తు బ్రహ్మఋషేరంసే గతాసుమురగం రుషా । వినిర్గచ్ఛన్ ధనుష్కోట్యా నిధా
య పురమాగమత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష కిం నిభృతాశేషకరణో మీలితేక్షణః । మృషాసమాధిరాహోస్విత్కిన్ను స్యా
త్క్షత్రబన్ధుభిః ॥ ౩౧ ॥ తస్య పుత్రోఽతితేజస్వీ విహరన్ బాలకోఽర్భకైః । రాజ్ఞాఽఘం ప్రాపితం తాతం శ్రుత్వా
తత్రేదమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ అహో అధర్మః పాలానాం పీవ్నాం బలిభుజామివ । స్వామిన్యఘం యద్దాసానాం
ద్వారపానాం శునామివ ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణైః క్షత్రబన్ధుర్హి ద్వారపాలో నిరూపితః । స కథం తద్గృహే ద్వాస్స్థ
స్సభాణ్డం భోక్తుమర్హతి ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణే గతే భగవతి శాస్తర్యుత్పథగామినామ్ । తాన్ భిన్నసేతూనద్యాహం శా
స్మి పశ్యత మే బలమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా రోషతామ్రాక్షో వయస్యానృషిబాలకాన్ । కౌశిక్యాప ఉపస్పృశ్య వా
గ్వజ్రం విససర్జ హ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యుల్లఙ్ఘితమర్యాదం తక్షకస్సప్తమేఽహని । ధక్ష్యతి స్మ కులాఙ్గారం చోదితో మే తత

రుషా బ్రహ్మర్షేరంసే - ధనుష్కోట్యా ధనుషోఽగ్రభాగేన - గతప్రాణం - సర్పం - నిధాయ పురం యయౌ * ॥ ౩౦ ॥ * కిమర్థం నిహి
తవానిత్యత్ర రాజ్ఞస్తాత్పర్యమావిష్కరోతి ॥ ఏష ఇతి ॥ కిమేష మునిః, నిభృతాని నియమితాన్యశేషాణి కరణానీన్ద్రియాణి యేన-
మీలితే ఈక్షణే లోచనే యేన - తథాభూతః యథార్థసమాధినిష్ఠః - ఆహోస్విత్ క్షత్రబన్ధుభిరస్మాకం కిం ప్రయోజనం విద్యత ఇతి బు
ద్ధ్యా మిథ్యాభిభూతః సమాధిర్యస్య తథాభూత ఏవాస్తే - ఇత్యభిప్రాయేణ నిధాయ గత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౧ ॥ * తతస్తస్య ము
నేః పుత్రః - అతితేజస్వీ బ్రహ్మతేజస్సంపన్నః - బాలకోఽర్భకైస్సహ క్రీడన్ - తాతం పితరం - రాజ్ఞా అఘం ప్రాపితం అపరా
ధవిషయీకృతం శ్రుత్వా - తత్రైవేదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ * ॥ ౩౨ ॥ * తదేవాహ ॥ అహో ఇతి పఞ్చభిః ॥ బలిభుజాం శు
నాం వాయసానామివ వా - పీవ్నాం మేదితానాం - పాలానాం రాజ్ఞాం - మహో - అధర్మః పశ్యత - కోఽసావధర్మః - ద్వారపానాం శు
నామివ - దాసభూతానాం రాజ్ఞాం, స్వామిని బ్రాహ్మణే - అఘమపరాధ ఇతి యదేష ఏవాధర్మః * ॥ ౩౩ ॥ * తదేవోపపా
దయతి ॥ క్షత్రబన్ధుర్హి బ్రాహ్మణైః - ద్వారపాలత్వేన - శ్వేవ - నియోజితః - స ద్వాస్స్థః క్షత్రబన్ధుః తద్గృహే బ్రాహ్మణగృహే-
శ్వేవ - కథం - సభాణ్డం ఏకపాత్రం యథా తథా భోక్తుమర్హతి యోగ్యో భవేత్ * ॥ ౩౪ ॥ * ఉత్పథం ప్రతిపన్నానాం - శాస్త
రి దణ్డయితరి - కృష్ణే భగవతి - స్వలోకం ప్రతి గతే సతి - తాన్ - భిన్నమర్యాదాన్ - అహమద్య - శాస్మి శిక్షయే - మమ బలం పశ్య
త * ॥ ౩౫ ॥ * వయస్యాన్ బాలాన్ ప్రతి, ఇత్థముక్త్వా - రోషేణ - తామ్రే రక్తే అక్షిణీ యస్య స, ఋషిబాలకః - కౌశిక్యా నద్యా
అప - ఉపస్పృశ్యాచమ్య - వాగ్వజ్రం శాపాత్మకవాగ్రూపం వజ్రం విససర్జ ప్రాయుఙ్క్త * ॥ ౩౬ ॥ * వాగ్వజ్రమేవ దర్శయతి

ఇతీత్థం-ఉల్లఙ్ఘితా మర్యాదా యేన తం-మే-తతద్రుహం-తతస్తాతః, పితా-తస్యాపకారిణం, కులనాశకం, రాజాన-మితః సప్తమేఽహని-మయా చోదితః తక్షకస్సర్పో ధక్ష్యతీతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పితురాశ్రమమాగత్య, గళే కంఠే సర్పో యస్య, తత్క- ళేబరం యస్య, తం, పితర, మాలోక్య, దుఃఖపీడితో, ముక్తః కణ్ఠో యేన సః, ఉచ్చైస్స్వరయుక్త ఇత్యర్థః, రురోద ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తతో, హే బ్రహ్మన్, స వై ఆంగిరసః-సుతస్య విలాపనం శ్రుత్వా-శనైర్నేత్రే-ఉన్మీల్య, అంసే మృతమురగం దృష్ట్వా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తం పరిహృత్య పుత్రం పప్రచ్ఛ। ప్రశ్నమేవాహ। వత్స-కస్మాద్రోదిషి-కేన వాపకృత, మితి-హే వత్స, కస్మాద్ధేతో స్త్వం రోదిషి-కేన వాఽపకృతం-భావేక్తః, ఇతీత్థముక్తో-బాలకః-సర్వం వృత్తం న్యవేదయత్ కథయామాస ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తతోఽతదర్హం శాపానర్హం రాజానం శప్తమాకర్ణ్య, బ్రాహ్మణ ఆఙ్గిరసః - పుత్రం నాభ్యనన్దత్ -తదేవ దర్శయతి। అహో ఇతి సార్ధైస్త్రిభిః। హే అజ్ఞ- తే త్వయా-మహ-దంహః పాప-మహో కృతం-బత కిం తత్, అల్పీయసి ద్రోహే అల్పాపరాధనిమిత్తే ఉరు-ర్దమో దణ్డో-ధృతః కృత ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అపకృతేనాపి రాజా నాపకార్య ఇత్యాహ। న వై -ఇతి। హే అవిపక్వబుద్ధే-నృభిరపకృతైరపి నరై-ర్నరదేవో నాపకార్యః-అత స్త్వం, నరదేవం పరాఖ్యం నరదేవాఖ్యం పరమపురుషమితి సామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః-నరదేవనామ్ని రథాఙ్గపాణావితి వక్ష్యమాణానుగుణ్యాత్ ॥ నరదేవ ఇత్యాఖ్యా మాత్రమేవ-స తు సాక్షాదీశ్వర ఏవేతి భావః-తం సంమాతుమేవార్హసి-న త్వపకర్తుం, తత్ర హేతుమాహ। యద్యస్మాత్ -యద్విషయానపకారాత్ -తస్య, దుర్విషహేణ శత్రుభిరసోఢవ్యేన- తేజసా-గుప్తాః ప్రజాః-కుతశ్చిదపి భయరహితాః-భద్రాణి మఙ్గళాని-సుఖానీతి యావత్ -విన్దన్తి లభన్తే, తస్మాల్లోకసుఖావహో నరదేవో న హన్తవ్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ విపర్యయేఽనర్థమాహ। అలక్ష్యమాణ ఇతి త్రిభిః। నరదేవాఖ్యే చ చక్రపాణౌ విష్ణౌ, అ

ద్రుహమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతోఽభ్యేత్యాశ్రమం బాలో గళే సర్పకళేబరమ్ । పితరం వీక్ష్య దుఃఖార్తో ముక్తకణ్ఠో రురోద హ ॥ ౩౮ ॥ స వా ఆంగిరసో బ్రహ్మన్ శ్రుత్వా సుతవిలాపనమ్ । ఉన్మీల్య శనకైర్నేత్రే దృష్ట్వా చాంసే మృతోరగమ్ ॥ ౪౦ ॥ విసృజ్య పుత్రం పప్రచ్ఛ వత్స కస్మాద్ధి రోదిషి । కేన వా తే ప్రతికృతమిత్యుక్తస్స న్యవేదయత్ ॥ ❁ నిశమ్య శప్తమతదర్హం నరేన్ద్రం స బ్రాహ్మణో నాత్మజమభ్యనన్దత్ । ❁ అహో బతాంహో మహదజ్ఞ తే కృతం ❁ అల్పీయసి ద్రోహ ఉరుర్దమో ధృతః ॥ ౪౨ ॥ న వై నృభిర్నరదేవం పరాఖ్యం ❁ సంమాతుమర్హస్యవిపక్వబుద్ధే । యత్తేజసా దుర్విషహేణ గుప్తా ❁ విన్దన్తి భద్రాణ్యకుతోభయాః ప్రజాః ॥ ౪౩ ॥ అలక్ష్యమాణే నరదేవనామ్ని రథాఙ్గపాణావయమఙ్గ లోకః । తదా హి చోరప్రచురో వినఙ్క్ష్యత్యరక్ష్యమాణోఽవివరూథవత్క్షణాత్ ॥ తదద్య నః పాపముపైత్యనన్వయం యన్నష్టనాథస్య వసోర్విలుమ్పకాత్ । పరస్పరం ఘ్నన్తి శపన్తి వృఞ్జతే పశూన్ స్త్రియోఽర్థాన్ పురుదస్యవో జనాః ॥ ౪౫ ॥ తదార్యధర్మశ్చ విలీయతే నృణాం వర్ణాశ్రమాచారయుతస్త్రయీమయః । తతోఽర్థకామాభినివేశితాత్మనాం శునాం కపీనామివ వర్ణసంకరః ॥ ౪౬ ॥ ధర్మపాలో నరపతిస్స తు సమ్రాడ్బృహచ్ఛ్రవాః । సాక్షాన్మహాభాగవతో రాజర్షిర్హయమేధయాట్ ॥ ౪౭ ॥ క్షుత్తృట్శ్రమయుతో

లక్ష్యమాణే అవిద్యమానే సతి, అఙ్గ, హే పుత్ర, తదా హ్యయం లోకః, అరక్ష్యమాణః, అత ఏవ, చోరభూయిష్ఠస్సన్, వృకప్రచురావిసంఘ ఇవ, క్షణాన్నఙ్క్ష్యతి నష్టో భవిష్యతి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ నఙ్క్ష్యతు కా నో హానిరిత్యత్రాహ। తదితి । తత్పాపమనన్వయం, తత్సంతాననాశకం, మచ్చాధునా, నోఽస్మానుపైతి-కిం, తత్పాపం-యత్ -విలుమ్పకాన్నరదేవపచ్ఛేదకాత్త్వత్తో హేతోః స్వపోర్ధనస్య, నష్టనాథస్య రక్షకరహితస్య సతః, పురవో బహవః శాదస్యవో యేషాం తే, జనాః, పరస్పరం ఘ్నన్తి శపన్తి నాక్రోశన్తి రుష్యం కుర్వన్తి స్పృశన్తి ఛిన్దన్తి అర్థాన్ స్వీకుర్వన్తి హరన్తి వేత్యేతత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ కిఞ్చ, తదా, నరదేవనామ్ని రథాఙ్గపాణౌ అలక్ష్యమాణే సతి, వర్ణాశ్రమాచారయుతః, త్రయ్యా ఆగతస్త్రయీమయః, తత ఆగత ఇత్యధికారే, మయట్ చేతి మయట్, వైదిక ఇత్యర్థః-నృణా, మార్యధర్మః సతాం ధర్మశ్చ, విలీయతే నఙ్క్ష్యతి-తతో ధర్మలయా-దర్థకామయో-ర్నివేశితః-అభినివిష్ట ఆత్మా మనో యేషాం తేషాం నృణాం, శునాం కపీనామివ చ వర్ణసంకరో భవిష్యతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యేన నరదేవస్యానిగ్రాహ్యత్వముక్త్వాఽథ ప్రకృతం పరీక్షితం నిర్దిశ్యాహ ॥ ధర్మపాల ఇతి॥ స తు నరపతిః పరీక్షిత్ -ధర్మపాలః వర్ణాశ్రమధర్మమర్యాదాపాలక- స్తథా త్వే న విశ్రుతః-విపులకీర్తిః-సార్వభౌమశ్చ, తథాపి-మహాభాగవతః అనేన బ్రహ్మవిదపకర్తౄణాం నోగతిరేవ నాస్తీతి భావః-రాజర్షిః కేవలం రాజవ్యాజ ఋషిరేవ-హయమేధేనయాట్ ఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ క్షుత్తృడ్భ్యాం యశ్శ్రమస్తేన యుతః-అత ఏవ-దీనశ్చ, తథాభూత-స్సర్వథా అస్మచ్ఛాపం నార్హతి । ఏవమాత్మజమనభిజ్ఞస్య, తత్కృతా-దఘా-దాత్మనోఽనర్థమాశఙ్క్య భగవన్తం క్షమాపయతి॥ అపాపేష్వితి॥ సర్వాత్మా సర్వాన్తరాత్మా-శప్తృశప్తయోరుభయోరప్యన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఇతి భావః-భగవాన్ -అపాపేషు నిరపరాధేషు-స్వభక్తేష్వ, నేనాపక్వబుద్ధినా వివేకరహితేన బాలేన-కృతం పాపమ

దాత్మ స్తుమర్హతి ॥ ౪౮ ॥ సాక్షాన్న ద్విషయాపరాధః కథంచిన్మచ్ఛరణవరణాదినా సహ్యస్సాస్య - న్మద్భక్తవిషయాప రాధస్తు, న కథంచిదపి - కింతు, తైరేవ సహ్య ఇత్యేవంవిధం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య, తానేవ క్షమాపయతి॥ తిరస్కృ తా ఇతి॥ తిరస్కృతాః పరిభూతా అపి - విప్రలబ్ధాః ప్రతారితా అపి - శప్తా అపి క్షిప్తాః సందితా అపి, హతాస్తాడితా అపి - తద్భ క్తాః భగవద్భక్తాః - ప్రభవో౽పి ప్రత్యపకర్తుం సమర్థా అపి - అస్య తిరస్కారకర్తుః, తత్తత్కృతతిరస్కారాదికం ప్రతి - న ప్రతి కుర్వన్తి కింతు కేవలం క్షామ్యన్తి ॥ ౪౯ ॥ ఇతీత్థం, స, మహాముని - పుత్రకృతేనాఘేన, సుత స్తప్తః పశ్చాత్తప్తః - రా జ్ఞా - స్వయం విప్రకృతో౽పకృతో౽పి, త - ద్రాజకృత - మమునుపరాధం - నైవచిన్తితవాన్ ॥ ౫౦ ॥ కుతో నాచిన్త ఇత్యత్రా హ - ప్రాయశ ఇతి॥ లోకే - పరైః సహ, ద్వన్ద్వేషు శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాదిషు, యోజితాః సంయోజితా అపి - సాధవః, ప్రాయే ణ న వ్యథన్తి - న హృష్యన్తి చ - యథా సుఖే యోజితా సహృష్యన్తి తథా దుఃఖే యోజితా అపి న వ్యథన్తీత్యర్థః, కుతః - యతః, ఆత్మా తేషాం మనః, గుణాశ్రయః శీలాశ్రయః - యద్వా, అగుణాశ్రయ ఇతి చ్ఛేదః - గుణకార్యరాగద్వేషాద్యనాశ్రయః ॥ ౫౧ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధే౽ష్టాదశో౽ధ్యాయః. ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

మహీపతిస్త్వితి॥ అథ స్వపురప్రవేశానన్తరం, మహీపతిః పరీక్షిత్, ఆత్మకృతం స్వకృతం, తత్ ఉరగసంధానరూపం గర్హ్యం కర్మ - చిన్తయన్, సుదుర్మనాః ఆత్మనిన్దాపరో, బభూవేత్యర్థః । తదేవ దర్శయతి॥ అహో ఇతి సార్ధద్వయేన ॥ అ హో, మయా - మూర్ఖవన్నిరాగసి నిరపరాధే - గూఢమనభివ్యక్తం తేజస్సామర్థ్యం యస్మిన్, బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణే విషయే - అమీవం నికృష్టం కర్మ, కృతం, అమీవం పాపం ॥ ౧ ॥ తతో౽మీవాత్ కృతాత్ - దేవహేళనరూపాత్కర్మణో నిమిత్తాత్,

---

దీనో నైవాస్మచ్ఛాపమర్హతి । అపాపేషు స్వభృత్యేషు బాలేనాఽపక్వబుద్ధినా॥ పాపం కృతం తద్భగవాన్ సర్వాత్మా క్షన్తుమర్హతి॥ ౪౮ ॥ తిరస్కృతా విప్రలబ్ధాశ్శప్తాః క్షిప్తా హతా అపి। నాస్య తత్ప్రతికుర్వన్తి తద్భక్తాః ప్రభవో౽పి హి॥ ౪౯ ॥ ఇతి పుత్రకృతాఘేన సో౽నుతప్తో మహాముని । స్వయం విప్రకృతో రాజ్ఞా నైవాఘం తదచి న్తయత్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రాయశస్సాధవో లోకే పరైర్ద్వన్ద్వేషు యోజితాః । న వ్యథన్తి న హృష్యన్తి యత ఆ త్మా గుణాశ్రయః ॥ ౫౧ ॥ ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

※※※※※※※※ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే౽ష్టాదశో౽ధ్యాయః. ※※※※※※※※※※

సూత ఉవాచ॥ మహీపతిస్త్వథ తత్కర్మ గర్హ్యం విచిన్తయన్నాత్మకృతం సుదుర్మనాః । అహో మయా౽మీ వమనార్యవత్కృతం నిరాగసి బ్రహ్మణి గూఢతేజసి॥ ౧ ॥ ధ్రువం తతో మే కృతదేవహేళనాద్దురత్యయం వ్యసనం నాతిదీర్ఘాత్ । తదస్తు కామం త్వఘనిష్కృతాయ మే యథా న కుర్యాం పునరేవమద్ధా ॥ ౨ ॥ అద్యైవ రా జ్యం బలమృద్ధకోశం ప్రకోపితబ్రహ్మకులానలో మే । దహత్వభద్రస్య పునర్న మే౽భూత్పాపీయసీ ధీర్ద్విజదేవ గోభ్యః॥ ౩ ॥ స చిన్తయన్నిత్థమథాశృణోద్యథా మునేస్సుతోక్తో నిర్ఋతిస్తక్షకాఖ్యః । స సాధు మేనే నచిరే ణ తక్షకానలం ప్రసక్తస్య విరక్తికారణమ్ ॥ ౪ ॥ అథో విహాయేమమముం చ లోకం విమర్శితౌ హేయతయా పుర

న కేవలం మయా బ్రాహ్మణో౽వహేళితః, కింతు నాక్షాద్వ్యో భగవానేవేత్యభిప్రాయేణ దేవహేళనాదిత్యుక్తం, మేమమ - నాతి దీర్ఘాత్ - సమనన్తరకాలమేవ, దురత్యయమతివర్తితుమశక్యం - వ్యసనం దుఃఖం - ధ్రువం నూనం - భవిష్యతి తత్ స్వస్య హిత మేవ మన్యతే॥ తదస్త్వితి॥ తద్వ్యసనం, మహ్యం, అఘనిష్కృతాయ పాపవిశుద్ధయే, కామం ప్రకామమస్తు, కిమనిష్టం ప్రార్థయస ఇత్య త్రాహ॥ యథా, పున - రేవంవిధమఘం న కుర్యాం, అద్ధా న కుర్యామేవ - అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోర్ద్యోతకమవ్యయం - శిక్షా ర్థమ స్త్విత్యభిప్రాయః - అస్త్వహ్న అస్త్వేవేతి వాన్వయః ॥ ౨ ॥ అద్యేతి॥ ప్రకోపితం కోపం ప్రాపితం - యద్బ్రహ్మకులం బ్రా హ్మణకులం - తత్కర్తృక నిగ్రహాత్మకో, ఽనలో౽గ్ని - రద్యైవ - మమ రాజ్యం - బలం సైన్యం - ప్రభూతధనకోశం చ - దహ తు - యథా పునరభద్రస్య మమ - ద్విజేభ్యో - దేవేభ్యో, గోభ్యశ్చ - అపచికీర్షాయుక్తా చైవంవిధా పాపీయసీ బుద్ధిర్మా భూత్, తథా శిక్షార్థం దహత్విత్యభిప్రాయః ॥ ౩ ॥ ఇత్థం సంచిన్తయన్, రాజా - యథా యేన ప్రకారేణ - తక్షకాఖ్యో - నిర్ఋతిర్మృత్యుః మునేస్సుతేనోక్తః - శాపాత్మకోక్త్యా ప్రచోదిత, స్తథైవ శుశ్రావ - తతస్స రాజా, ప్రసక్తస్య, విషయేష్వితి శేషః - విషయా సక్తస్య స్వస్య, విరక్తికారణం - హేతుగర్భమిదం - విరక్తికారణత్వా, త్తమచిరేణ తక్షకరూపమనలం సాధు యథా తథా మే నే ॥ ౪ ॥ అథో తతః, ఇమమముం చ లోకం, విహాయ, లోక్యత ఇతి లోకః ఫలం - సుఖమిన్ద్రియావత్, ఐహికాముష్మికసుఖ స్పృహాం విహాయేత్యర్థః, ఇమమముం చ లోకం నిశిత్వేతి । స్వేన - పురస్తాత్పూర్వమేవ, హేయతయా విమర్శితౌ విచారపూర్వ కం హేయత్వేన నిశ్చితౌ - విమమముం చ లోకం, విహాయేత్యన్వయః - తతః కృష్ణస్య భగవతో౽ఙ్ఘ్రిసేవా, మధిమన్యమానః నిర తిశయపురుషార్థసాధనతయా మన్యమానః, అమర్త్యనద్యాం దేవనద్యాం గఙ్గాయాం, ప్రాయమనశనవ్రత, ముపావిశత్,

అనశనవ్రతేన దీక్షితో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్వగృహే అన్యత్ర వా ప్రాయమనుపవిశ్య కింవిశేషేణామర్త్యనద్యామేవత
ముపావిశదిత్యత్ర తాం విశింషన్నాహ ॥ యావా ఇతి ॥ లసన్త్యా శ్రీతులస్యా విమిశ్రో యః కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిరేణుస్తేనాఽభ్యధికస్య ప్రశ
స్తస్యామ్భసో నేత్రీ ప్రవహన్తీ యా అమర్త్యనదీ ఉభయత్ర ఇహాముత్ర చ - సేశాన్ లోకపాలైః సహితాన్ - లోకాన్ జ
నాన్ పునాతి తాం నదీం మరిష్యమాణః కో వా పుమాన్న సేవేత - సర్వోపి సేవేతేత్యభిప్రాయేణ తస్యామేవ ప్రాయముపావిశది
త్యర్థః - లసచ్ఛ్రీతులసీవిమిశ్రకృష్ణాఙ్ఘ్రిరేణునా హేతునా - అభ్యధికం స్వాధికరహితం - అమ్బు తస్య నేత్రీతి వార్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁
స పాణ్డవేయః పరీక్షిత్ - ఇత్థం - విష్ణుపద్యాం గఙ్గాయాం - ప్రాయోపవేశం ప్రతి - వ్యవచ్ఛిద్య వినిశ్చిత్య - సంకల్ప్య - ముక్తః సమ
స్తేషు దేహతదనుబన్ధ్యాదిషు సఙ్గో యేన - మునీనాం వ్రతం యస్య - న విద్యతేఽన్యో భావో భావనా చిన్తా యస్య సః - ముకున్దాఙ్ఘ్రిం
దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా తత్ర గఙ్గాసన్నిధౌ మహానుభావాః - స్వశిష్యాః మునయః - లోకం - పునానాః పవిత్రీకుర్వన్తః - ఆ
జగ్ముః - భువనం పునానా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి - ప్రాయేణ సన్తస్సాధవః - తీర్థయాత్రావ్యాజైః - స్వయమేవ తీర్థాని - పునన్తి
హి - యథా చ పునన్తి - తథోపపాదితం పురస్తాత్, తీర్థీకుర్వన్తి తీర్థానీత్యత్ర ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కేచ తే మునయ ఇత్యత్ర తాన్ దర్శయతి ॥
అత్రిరితి సార్ధద్వయేన ॥ గాధిసుతో విశ్వామిత్రః రామో భార్గవః కుమ్భయోనిరగస్త్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అన్యే చ దేవర్షిశ్రేష్ఠాః -
బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠాః - రాజర్షివర్యాః - అరుణాదయశ్చ - ఋషయః - తాన్ ఆగతాన్ - నానావిధార్షేయప్రవరాన్ - సమేతాన్ సమ్భూ
తాన్ - సమభ్యర్చ్య - రాజా శిరసా వవన్దే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అథ తేషు సుఖం యథా తథోపవిష్టేషు సత్సు - పునరపి కృతః ప్రణామో యేన,
స రాజా - ఉపస్థితస్తేషాం సమీపే తిష్ఠన్ - అభిగృహీతపాణిః బద్ధాఞ్జలిః, వివేకయుక్తం చేతో యస్య తథాభూతః - స్వచికీర్షితం

స్త్రాత్ । కృష్ణాఙ్ఘ్రిసేవామధిమన్యమాన ఉపావిశత్ప్రాయమమర్త్యనద్యామ్ ॥ ౫ ॥ యా వై లసచ్ఛ్రీతులసీవి
మిశ్రకృష్ణాఙ్ఘ్రిరేణ్వభ్యధికామ్బునేత్రీ । పునాతి లోకానుభయత్ర సేశాన్ కస్తాం న సేవేత మరిష్యమాణః ॥ ౬ ॥
ఇతి వ్యవచ్ఛిద్య స పాణ్డవేయః ప్రాయోపవేశం ప్రతి విష్ణుపద్యామ్ । దధ్యౌ ముకున్దాఙ్ఘ్రిమనన్యభావో మునివ్రతో
ముక్తసమస్తసఙ్గః ॥ ౭ ॥ తత్రోపజగ్ముర్భువనం పునానా మహానుభావా మునయస్సశిష్యాః । ప్రాయేణ తీర్థాభిగ
మాపదేశైః స్వయం హి తీర్థాని పునన్తి సన్తః ॥ ౮ ॥ అత్రిర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్శరద్వానరిష్టనేమిర్భృగురఙ్గిరాశ్చ । ప
రాశరో గాధిసుతోఽథ రామ ఉచథ్య ఇన్ద్రప్రమదేధ్మవాహౌ ॥ ౯ ॥ మేధాతిథిర్దేవల ఆర్ష్టిషేణో * భారద్వాజో
గౌతమః పిప్పలాదః । మైత్రేయ ఔర్వః కవషః కుమ్భయోనిర్ద్వైపాయనో భగవాన్నారదశ్చ ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ దే
వర్షి * బ్రహ్మర్షివర్యా రాజర్షివర్యా అరుణాదయశ్చ । నానార్షేయప్రవరాన్ సమేతానభ్యర్చ్య రాజా శిర
సా వవన్దే ॥ ౧౧ ॥ సుఖోపవిష్టేష్వథ తేషు భూయః కృతప్రణామస్స్వచికీర్షితం యత్ । విజ్ఞాపయామాస వివిక్త
చేతా ఉపస్థితోఽగ్రేఽభిగృహీతపాణిః ॥ ౧౨ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ అహో వయం ధన్యతమా నృపాణాం మహత్త
మానుగ్రహణీయశీలాః । రాజ్ఞాం కులం బ్రాహ్మణపాదశౌచాద్దూరాద్విసృష్టం బత గర్హ్యకర్మ ॥ ౧౩ ॥ తస్యైవ
మేఽఘస్య పరావరేశో వ్యాసక్తచిత్తస్య గృహేష్వభీక్ష్ణమ్ । నిర్వేదమూలో * ద్విజశాపరూపో యత్ర ప్రసక్తోఽ
భయమాశు ధత్తే ॥ ౧౪ ॥ తం మోపయాతం ప్రతియన్తు విప్రా గఙ్గా చ దేవీ ధృతచిత్తమీశే । ద్విజోపసృష్టః కుహ

యత్ - విజ్ఞాపయామాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి చతుర్భిః - నృపాణాం మధ్యే - వయం - మహో ధన్యతమాః ఖలు - ధ
న్యతమత్వే హేతుం వదన్నాత్మనో విశినష్టి ॥ మహత్తమైర్భవద్భిః - అనుగ్రహణీయం అనుగ్రహీతుం యోగ్యం శీలం యేషాం.
యద్వా, మహత్తమానుగ్రహణీయం మహత్తమానుగ్రహలభ్యం శీలం యేషాం తథాభూతాః - అనేవంభూతం రాజకులం
నిన్దతి ॥ రాజ్ఞామితి ॥ బ్రాహ్మణానాం భవతాం పాదశౌచాత్ పాదసేవామూలకవిశుద్ధేః - దూరాద్విసృష్టం దూరా
త్త్యక్తం - యద్రాజ్ఞాం కులం - తత్ - గర్హ్యం నిన్ద్యం కర్మ యస్య తథాభూతం - భవతి - బతేతి ఖేదే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁
నను మహత్తమానుగ్రహణీయశీలస్య తవ - కథమధునా తన్నిగ్రహప్రవృత్తిరిత్యత్ర - తన్నిగ్రహోప్యనుగ్రహరూప ఏవేత్యా
హ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యైవ మహత్తమానుగ్రహణీయశీలస్యైవ అభీక్ష్ణం పునఃపున - ర్గృహేషు వ్యాసక్తం చిత్తం యస్య తస్య - మ
మాఘస్య ప్రకృతబ్రహ్మవిదపచారరూపస్య - పరిహారక ఇతి శేషః - నిర్వేదమూలః దేహతదనుబన్ధ్యాదిషు వైరాగ్యే చ - మూలం
హేతు - ర్ద్విజశాపరూపః - పరావరేశో భగవానేవ - ప్రసక్తః ప్రవృత్తః - మామనుగ్రహీతుం భగవత్సంకల్ప ఏవ ద్విజశాపవ్యా
జేన ప్రవృత్త ఇత్యర్థః - కథం తస్యానుగ్రహరూపత్వమిత్యత ఆహ ॥ యత్రేతి యస్మిన్ మయి - ప్రసక్తో - ద్విజశాపరూపః పరావరేశః - ఆ
శు - అభయం - ధత్తే ఆదధాతి - బ్రహ్మవిదపచారపరిహారహేతుత్వాన్నిర్వేదమూలత్వాత్ సంసారాద్విముక్త్యాధాయక
త్వాచ్చానుగ్రహరూప ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అస్త్వేవం ప్రకృతే కిమిత్యత్రాహ ॥ తమితి ॥ హే విప్రాః - భవన్తః - ఇయం దేవీ

గఙ్గా చ - ఈశే భగవతి - ధృతం చిత్తం యేన తథాభూతం - తముక్తవిధం మా - ముపయాన్తం అనువర్తినం - ప్రతియన్తు హేయోపాదేయశుభ్రాఞ్ఛం జానన్త్విత్యర్థః - ద్విజేనోపసృష్టః ప్రచోదితః - తక్షకః - కుహకః - మాం వఞ్చయన్ - అలం నితరాం - దశతు, నాహం బిభేమీతి భావః, కింతు - యూయం - విష్ణోర్గాథాః కథాః - గాయత కథయత - అలం గాయతేతి వాన్వయః * ॥ ౧౫ ॥ * పునశ్చ కించ - మమ భగవత్యనన్తే - రతిః భక్తిః - స్తదాశ్రయేషు భగవద్భక్తేషు - సఙ్గశ్చ స్యాత్ - ఏవమనుగృహ్ణీతేతి భావః - కించ - యాం యాం సృష్టిం యద్యజ్జన్మ ప్రాప్నోమి - తత్ర సర్వత్ర జన్మని - మహత్సు భవాదృశేషు - మైత్రీ ఆనుకూల్యం - అస్తు ద్విజేభ్యో - వో - నమః * ॥ ౧౬ ॥ * ఇతీత్థం - నిశ్చయయుక్తో - రాజా - ధీరః - స్వసుతే జనమేజయే - న్యస్తో నిహితో రాజ్యభారో యేన తథాభూతః, సముద్రపత్న్యాః గఙ్గాయాః - దక్షిణకూలే దక్షిణతీరే - ప్రాచీనమూలేషు ప్రాచీనాగ్రేషు - కుశేషు - ఆస్తే స్మ ఉపవిష్టవాన్ * ॥ ౧౭ ॥ * ఇత్థం తస్మిన్నరదేవానాం దేవే తస్మిన్ పరీక్షితి - ప్రాయోపవిష్టే సతి - దివి - సర్వదేవసంఘాః - తం ప్రశస్య ప్రస్తూయ - ముదా ప్రసూనైః కుసుమైః - ర్ముహుర్ముహుర్భూమావ్యకిరన్ - దున్దుభయశ్చ నేదుః దధ్వనుః * ॥ ౧౮ ॥ * యే సమాగతా మహర్షయ స్తే సర్వే - ఉత్తమైః శ్లోక్యాః ప్రశంసనీయాః గుణా స్తైరభిరూపం రాజానం - ప్రశస్య సాధు సాధ్వితి అనుమోదమానాః ఊచుః - కుతః - యద్యతస్తే ప్రజాస్వనుగ్రహ ఏవ శీలం స్వభావః స ఏవ సారో యేషాం తే - తథాభూతత్వాత్ ప్రశస్యానుమోదమానా ఊచురిత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ నవా ఇతి ॥ హే రాజర్షివర్య - నిత్యం శ్రీకృష్ణమనువ్రతేషు అనువర్తితేషు భవత్సు ఇదం విచిత్రం - న వై న భవతి హి - కిం తత్ - యే భవన్తః - భగవతః - పార్శ్వం కామయమానాస్సన్తో రాజ్ఞాం కిరీటైర్జుష్టం సేవితమధ్యాసనం సార్వభౌమసింహాసనం - సద్యో - జహుః త్యజురిత్యేతత్ * ॥ ౨౦ ॥ * ఏవం రాజానముక్త్వాఽ

కస్తక్షకో వా దశత్వలం గాయత విష్ణుగాథాః ॥ ౧౫ ॥ పునశ్చ భూయాద్భగవత్యనన్తే రతిః ప్రసఙ్గశ్చ తదాశ్రయేషు । మహత్సు యాం యాముపయామి సృష్టిం మైత్ర్యస్తు సర్వత్ర నమో ద్విజేభ్యః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి స్మ రాజాఽధ్యవసాయయుక్తః ప్రాచీనమూలేషు కుశేషు ధీరః । ఉదఙ్ముఖో దక్షిణకూల ఆస్తే సముద్రపత్న్యాః స్వసుతే న్యస్తభారః ॥ ౧౭ ॥ ఏవం చ తస్మిన్నరదేవదేవే ప్రాయోపవిష్టే దివి దేవసంఘాః । ప్రశస్య భూమౌ వ్యకిరన్ ప్రసూనైర్ముహుర్ముహుర్దున్దుభయశ్చ నేదుః ॥ ౧౮ ॥ మహర్షయో వై సముపాగతా యే ప్రశస్య సాధ్విత్యనుమోదమానాః । ఊచుః ప్రజానుగ్రహశీలసారా యదుత్తమశ్లోకగుణాభిరూపమ్ ॥ ౧౯ ॥ నవా ఇదం రాజర్షివర్య చిత్రం భవత్సు కృష్ణం సమనువ్రతేషు । యేఽధ్యాసనం రాజకిరీటజుష్టం సద్యో జహుర్భగవత్పార్శ్వకామాః ॥ ౨౦ ॥ సర్వే వయం తావదిహాస్మహేఽద్య కళేబరం యావదసౌ విహాయ । లోకం పరం విరజస్కం విశోకం యాస్యత్యయం భాగవతప్రధానః ॥ ౨౧ ॥ ఆశ్రుత్య తదృషివచః పరీక్షిత్ సమం మధుచ్యుద్గురు చావ్యళీకమ్ । ఆభాష్యతైనానభివన్ద్య యుక్తాన్ శుశ్రూషమాణశ్చరితాని విష్ణోః ॥ ౨౨ ॥ సమాగతాస్సర్వత ఏవ సర్వే వేదా యథా మూర్తిధరాస్త్రిపృష్ఠే । నేహాథవాఽముత్ర చ కశ్చనార్థ ఋతే పరానుగ్రహమాత్మశీలమ్ ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ వః పృచ్ఛ్యమి

దమాహుః, సర్వ ఇతి, యావత్, భాగవతా ఏవ ప్రధానాః * నితరాం సేవ్యా యస్యాసౌ సో రాజా - కళేబరం విహాయ - విరజస్కం శుద్ధసత్త్వమయం - విశోకమిదముపలక్షణం, అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకప్రాదుర్భావదేశం - పరం లోకం నిత్యవిభూత్యాఖ్యం - యాస్యతి - తావత్ - సర్వే వయమిహైవ రాజ్ఞస్సన్నిధావేవ - ఆస్మహే ఆసీమహి * ॥ ౨౧ ॥ తత్ - సమం వైషమ్యరహితం - అమృతస్రావి - గురు - ఆశయగమ్భీరమవ్యళీకం నిష్కపటం చ - మునీనాం వచన - మాకర్ణ్య - ఏతాన్ - యుక్తాన్ ఆత్మహితాచరణోద్యుక్తాన్ - ఋషీ - నభివన్ద్య - విష్ణోశ్చరితాని శ్రోతుకామః - పరీక్షిదభాషత * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ ॥ సమాగతా ఇతి ॥ త్రిపృష్ఠే సత్యలోకే - యథా మూర్తిధరా వేదా - స్తద్వదవభాసమానాః - సర్వే యూయం - సర్వతః సర్వాభ్యో దిగ్భ్యః - ఇహ సమాగతాః మదనుగ్రహార్థమిహ సమాగతా ఇతి భావః, తదేవ వ్యనక్తి ॥ సమాగతానాం - వః - పరానుగ్రహ - మాత్మశీలం వినా - ఇహాముత్ర చ లోకే - ఽర్థః ప్రయోజనం - కశ్చిదపి నాస్తి హి - పరేషు మాదృశేషు అనుగ్రహరూపమాత్మశీలం స్వస్వభావం స్వస్వవృత్తం వా వినాఽన్యదాగమనకారణం నాస్తీత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * యతో భవదాగమనమస్మదనుగ్రహైకప్రయోజనం - తతో - హే విప్రాః - వో యుష్మాన్ - విస్రభ్య విశ్వస్య - ఇతికృత్యతాయామితికర్తవ్యతాయాం - ప్రష్టవ్యమిమం వక్ష్యమాణం - పృచ్ఛామి. కర్తవ్యవ్యాపారప్రకార ఇతికృత్యతా - తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం, ఇతికర్తవ్యతాజ్ఞానార్థం ప్రష్టవ్యం పృచ్ఛామీత్యర్థః, పృచ్ఛ్యమేవ దర్శయం స్తత్సమ్యఙ్నిర్ణీయ కథయతేత్యాహ ॥ మ్రియమాణైర్ముముక్షుభిః జనైః - సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ - కరణత్రయేణ కర్తవ్యం - శుద్ధం సంసృత్యనిమిత్తం చ - యత్ తత్కర్మ - తత్ ధియా యుక్తాః తద్విమర్శనాభిముఖ్యయుక్తాః - సన్తో యూయం - ఆమృశత, విమృశ్య - తదుపదిశత - హే అభియుక్తా ఇతి సంబోధనం వా * ॥ ౨౪ ॥ * తత్రైవం పృచ్ఛతో రాజ్ఞ

స్సన్నిధౌ, భగవాన్వ్యాసస్యపుత్రశ్శ్రీశుకోఽభవత్ ఆగత్య తస్థౌ - కథంభూతః - యదృచ్ఛయా - గాం భూమిం - అటమానః, తత్ర హేతుః - అనపేక్షః కృత్యాపేక్షారహితః - తత్ర హేతుః - నిజలాభేన బ్రహ్మాత్మకస్వానుభవేనైవ - తుష్టః అలక్ష్యం ఋషిరితి జ్ఞాతుమశక్యం లిఙ్గం రూపం యస్య సః - తత్ర హేతుః - అవధూతవేషః అభివ్యక్తవేషః - అతఏవ - బాలైర్వృతః పరివృతః ॥ ౨౫ ॥ తమితి ॥ తమాగతం - గూఢం మషీసంవృతమణివత్ తిరోహితం వర్చో యస్య తథాభూతమపి, తస్య శుకస్య చిహ్నాభిజ్ఞా మునయః స్వాసనేభ్యః ప్రత్యుత్థితా బభూవురిత్యన్వయః - కథంభూతం - ద్వ్యష్టవర్షం షోడశవర్షవయస్కమివ స్థితం - ద్వ్యావృత్తా అష్టద్వ్యష్టవర్షాణి యస్య తమితి సమాసః - సుకుమారాః పాదాదయో యస్మిన్ తద్గాత్రం శరీరం యస్య, చారుణీ సున్దరే ఆయతే విశాలే అక్షిణీ యస్మిన్, ఉదగ్రా నాసికా యస్మిన్, తుల్యౌ సమౌ కర్ణౌ యస్మిన్, శోభనే భ్రువౌ యస్మిన్, తతస్తేషాం కర్మధారయః, తదాననం యస్య, కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవద్వర్తులః రేఖాత్రయోపేతశ్చ కణ్ఠో యస్య ॥ ౨౬ ॥ నిగూఢే మాంసలత్వేనాప్రకాశే జత్రుణీ అంసద్వయసంధిగతాస్థినీ యస్య, పృథు విశాలం తుఙ్గమున్నతం వక్షో యస్య - ఆవర్తం - ఆవర్తవద్వర్తులా వివిక్తరన్ధ్రయుక్తా చ నాభిర్యస్య, వళిభిస్త్రిభిర్వల్గు సున్దరం ఉదరం యస్య - దిగమ్బరం దిగేవామ్బరం యస్య - చీవరధరత్వేన ప్రశస్తామ్బరరహితమిత్యర్థః - ఉపరివాససారహితం వా - అన్యథా - మోక్షధర్మాదిషూక్తప్రకారవిరోధాత్ - వక్త్రే వికీర్ణాశ్చ కేశా యస్య - ప్రలమ్బౌ ఆజానులమ్బౌ బాహూ యస్య - స్వమరోత్తమస్యామరశ్రేష్ఠస్యేవ ఆభా యస్య ॥ ౨౭ ॥ అపీచ్యం కమనీయం వయో యస్మిన్ - తస్యాఙ్గస్య శరీరస్య - లక్ష్మ్యా కాన్త్యా, సున్దరస్మితేన చ - సః - స్త్రీణాం మనోజ్ఞం స్పృ

మంవిపృచ్ఛే విస్రభ్య విప్రా ఇతి కృత్యతాయామ్ । సర్వాత్మనా మ్రియమాణైశ్చ కృత్యం శుద్ధం చ తత్రా
మృశతాభియుక్తాః ॥ ౨౪ ॥ తత్రాభవద్భగవాన్వ్యాసపుత్రో యదృచ్ఛయా గామటమానోఽనపేక్షః । అ
లక్ష్యలిఙ్గో నిజలాభతుష్టో వృతశ్చ బాలైరవధూతవేషః ॥ ౨౫ ॥ తం ద్వ్యష్టవర్షం సుకుమారపాదకరోరుబాహ్వం
సకపోలగాత్రమ్ । చార్వాయతాక్షోన్నసతుల్యకర్ణసుభ్ర్వాననం కమ్బుసుజాతకణ్ఠమ్ ॥ ౨౬ ॥ నిగూఢజత్రుం పృ
థుతుఙ్గవక్షసమావర్తనాభిం వళివల్గూదరం చ । దిగమ్బరం వక్త్రవికీర్ణకేశం ప్రలమ్బబాహుం స్వమరోత్త
మాభమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్యామం సదాపీచ్యవయోఽఙ్గలక్ష్మ్యా స్త్రీణాం మనోజ్ఞం రుచిరస్మితేన । ప్రత్యుత్థితాస్తే మునయః
స్వాసనేభ్యస్తల్లక్షణజ్ఞా అపి గూఢవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ స విష్ణురాతోఽతిథయ ఆగతాయ తస్మై సపర్యాం శిర
సాజహార । తతో నివృత్తా హ్యబుధాః స్త్రియోఽర్భకా మహాసనే సోపవిష్టః పూజితః ॥ ౨౯ ॥ స సంవృతస్తత్ర మ
హాన్మహీయసాం బ్రహ్మర్షిరాజర్షిదేవర్షిసంఘైః । వ్యరోచతాలం భగవాన్యథేన్దుర్గ్రహర్క్షతారానికరైః పరీతః ॥
ప్రశాన్తమాసీనమకుణ్ఠమేధసం మునిం నృపో భాగవతోఽభ్యుపేత్య । ప్రణమ్య మూర్ధ్నాఽవహితః కృతాఞ్జలిర్న
త్వా గిరా సూనృతయాఽన్వపృచ్ఛత్ ॥ ౩౧ ॥ అహో అద్య వయం బ్రహ్మన్ సత్సేవ్యాః క్షత్రబన్ధవః । కృపయా
ఽతిథిరూపేణ భవద్భిస్తీర్థకాః కృతాః ॥ ౩౨ ॥ యేషాం సంస్మరణాత్పుంసాం సద్యశ్శుద్ధ్యన్తి వై గృహాః । కింపు

హణీయమ్ ॥ ౨౮ ॥ అథ స విష్ణురాతః పరీక్షిత్ - ఆగతాయాతిథయే - తస్మై శుకాయ - శిరసా - నమేనేతి శేషః - సపర్యాం పూజాం - జహార చకార - శిరసా ప్రణామపూర్వకం పూజాం చక్రే ఇత్యర్థః - తదా - తమనుసృత్యాగతాః - అజ్ఞాః బాలకాః - ప్రతినివృత్తా బభూవుః - తతస్స పూజితః శుకో మహాసనే మహతి రాజ్ఞా సమర్పితే ఆసనే ఉపవివేశ ॥ ౨౯ ॥ తత్రాసనే ఉపవిష్టః - సః - మహీయసామపి మహాన్ - మాహాత్మ్యయుక్తః - భగవాన్ శుకః - బ్రహ్మర్షిప్రభృతీనాం సంఘైః - అలం నితరాం - వ్యరోచత - యథా గ్రహాదీనాం నికరైః సమూహైః - పరివృతశ్చన్ద్రస్తద్వత్ - గ్రహాః అఙ్గారకాదయః - ఋక్షాణి అశ్విన్యాదీని నక్షత్రాణి, తదుభయేతరాః తారాః ॥ ౩౦ ॥ ప్రశాన్తం సాత్త్వికవేషం - అకుణ్ఠా ఆవరణరహితా మేధా ధీర్యస్య తం - యద్యపి "నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోః" ఇతి సూత్రేణ నఞ్దుస్సుభ్య ఏవేతి నియమః - తథాప్యార్షత్వాదసిచ్ - ఆసీనముపవిష్టం, మునిం శుకం - అభిముఖం సమీపమాగత్య - మహాభాగవతో నృపః పరీక్షిత్ - మూర్ధ్నా ప్రణమ్య, బద్ధాఞ్జలిః, అవహితః స్తను శ్రవణోపయుక్తావధానయుక్తః - సూనృతయా మధురయా - గిరా అన్వపృచ్ఛత్ ॥ ౩౧ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ యావత్సమాప్తి "తావత్తత్సమాగమనేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అహో ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - వయం క్షత్రబన్ధవోఽప్యద్య - అహో - సత్సేవ్యాః - సన్తస్సేవ్యాః యేషాం తథాభూతాః - అభూమ - యద్వా - సతాం - వా - సేవ్యాః అనుగ్రాహ్యాః అభూమ - తత్ర హేతుమాహ ॥ కృపయా - భగవద్భిః - అతిథిరూపేణాతిథివ్యాజేన - వయం - తీర్థకాః కృతాః పవిత్రీకృతాః ॥ ౩౨ ॥ కథమతిథిరూపేణాస్మదాగమనరూపేణ తీర్థీభూతా ఇత్యత్ర కైముత్యన్యాయేన దర్శయతి ॥ యేషామితి ॥ యేషాం భవతాం - స్మరణాదేవ - సద్యః - పుంసాం స్మర్తౄణాం - గృహాః శుద్ధ్యన్తి - కింపునర్భవతాం దర్శనాదిభిశ్శుద్ధ్య

స్త్రీతివ క్తవ్యంపాదశౌచం పాదజలమ్ ॥ ౩౩ ॥ యతఏవమతో హేమహాయోగిన్ - తవసాన్నిధ్యాదేవ హేతోః పుంసాంమాదృశానాం - మహాన్త్యపిస వణిపాతకాని - సద్య ఏవ శ్యన్తియథావిష్ణో - స్సురేతరా అసురా - నశ్యన్తి - తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ కించ, భగవతః శ్రీకృష్ణస్యానుగ్రహకారితంభవద్దర్శనాదికం, అన్యథాతద్దుర్లభమిత్యాహ ॥ అపీతిద్వాభ్యామ్॥ తావత్తదనుగ్రహ స్త్వస్మాకంసులభ ఇతిసంభావయామీత్యభిప్రాయేణాహ॥ అపీతి ॥ అపిశబ్దస్సంభావనాద్యోతకః, మమ, భగవాన్ కృష్ణః - ప్రీతః ప్రసన్నస్స్యాత్ - తత్ర హేతుంవదం స్తంవిశినష్టి - పాణ్డుసుతానాం ప్రియాయస్యసః - పాణ్డుసుతానాంచప్రియః - అస్తుపాణ్డుసుతప్రియః - త్వత్ప్రియ స్తుకథమిత్యతోఽభయతానుగతం హేతుంవదన్విశినష్టి ॥ పితుర్భగినీపితృష్వసా కున్తీ - తస్యాః అపత్యాని పైతృష్వసేయాః - తేషాంప్రీత్యర్థే - తద్గోత్రస్య పైతృష్వసేయసంతానస్య - ప్తబాన్ధవః పితృష్వసుః ప్రియ - స్తత్ప్రీత్యర్థంతత్పుత్రేషు - పునస్తత్ప్రీత్యర్థంతత్పుత్రాదిష్వి - త్యేవంయావత్తత్సంతానంప్రియ ఇత్యర్థః,, ఆప్తబాన్ధవ ఇతిపాఠే,, ఆప్తః ఉపాత్తః పరిగృహీతో బాన్ధవ ఇష్టబాన్ధవ ఇత్యర్థః - భగవత్ప్రసాదేనత్వద్దర్శనంజాతం - తత్ప్రసాదస్తు - తత్పితృష్వసుః సంతానప్రభవత్వాదితిభావః ॥ ౩౫ ॥ అన్యథా భగవతః ప్రీతత్వాభావే - అవ్యక్తగతేస్సాంసారికైరలక్ష్యగతేః - వనీయసః అతిశయేనవనవాసినః - సంసిద్ధస్యకృతకృత్యస్య - తేతవ - దర్శనం - నృణాం - సంసారిణాం - తత్రాపి - నితరాంమ్రియమాణానాం - నోఽస్మాకం - కథంస్యాత్ - వనమస్యాస్తీతివనీ వనవాసీ - ప్రకృతఋషిసంఘాపేక్షయాఽతిశయేనవనీవనీయాన్ - తస్య వనీయసః ॥ ౩౬ ॥ యతోదుర్లభమపిత్వద్దర్శనమభూత్, అతో - యోగినామపిపరమంగురుం - త్వాం, సంసిద్ధింపృచ్ఛామి, సంసిద్ధిశబ్దోముక్తిసాధనోపచరితః - ముక్తిసాధనంపృచ్ఛామీత్యర్థః, తదేవవిశదయతి, ఇహలోకే, పురుషస్యముముక్షోః - సర్వదా-

నద్దర్శనస్పర్శనపాదశౌచాసనాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ సాంనిధ్యాత్తే మహాయోగిన్పాతకానిమహాన్త్యపి। సద్యోనశ్యన్తివై పుంసాంవిష్ణోరివసురేతరాః ॥ ౩౪ ॥ అపిమేభగవాన్ ప్రీతః కృష్ణః పాణ్డుసుతప్రియః । పైతృష్వసేయప్రీత్యర్థం తద్గోత్రస్యాప్తబాన్ధవః ॥ ౩౫ ॥ అన్యథాతేఽవ్యక్తగతేర్దర్శనంనః కథంనృణామ్। నితరాంమ్రియమాణానాం సంసిద్ధస్యవనీయసః ॥ ౩౬ ॥ అతఃపృచ్ఛామిసంసిద్ధిం యోగినాంపరమంగురుమ్ । పురుషస్యేహయత్కార్యం మ్రియమాణస్యసర్వథా ॥ ౩౭ ॥ యచ్ఛ్రోతవ్యమథోజప్యంయత్కర్తవ్యంనృభిః ప్రభో। స్మర్తవ్యంభజనీయం వాబ్రూహియద్వావిపర్యయమ్ ॥ ౩౮ ॥ నూనంభగవతో బ్రహ్మన్ గృహేషుగృహమేధినామ్। నలక్ష్యతేహ్యవస్థానమపిగోదోహనంక్వచిత్ ॥ ౩౯ ॥ సూత ఉవాచ। ఏవమాభాషితః పృష్టస్సరాజ్ఞాశ్లక్ష్ణయాగిరా। ప్రత్యభాషతధర్మజ్ఞో భగవాన్బాదరాయణిః ॥ ౪౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ప్రథమస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

సమాప్తః ప్రథమస్కన్ధః.

తత్రాపిమ్రియమాణస్య - యత్కర్తవ్యంమనోవాక్కాయైః కర్తవ్యం, ముక్తిసాధనతయేతి శేషః - తత్పృచ్ఛామీత్యన్వయః, తద్బ్రూహీత్యుత్తరేణవాన్వయః ॥ ౩౭ ॥ కర్తవ్యమేవవిభజ్యపృచ్ఛం స్తద్విపర్యయమకర్తవ్యంచబ్రూహీత్యాహ॥ య దితి॥ హేప్రభో, నృభిర్ముముక్షుభిః - తత్రాపిముమూర్షుభి, ర్యత్ శ్రోతవ్యాదికం - యచ్చవిపర్యయ, మశ్రోతవ్యాదిచ - తత్సర్వం, బ్రూహికథయ, యత్కర్తవ్యమిత్యుపాత్తశ్రోత్రాదికరణవ్యతిరిక్తకరణవ్యాపారప్రశ్నః - స్మర్తవ్యం మన్తవ్యం, భజనీయంప్రీతిపూర్వకమనుధ్యేయం - అతోనపౌనరుక్త్యం - అథో అపిచేత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ యావత్తనుత్యాగమేతత్పృష్టంప్రతివదతాఅనియతావస్థానేనాపిత్వయాఽవస్థాతవ్యమిత్యభిప్రాయేణతదవస్థానమనియతత్వేనస్తౌతి॥ నూనమితి ॥ హేబ్రహ్మన్ - గృహమేధినాంగృహాశ్రమిణాం, గృహేషు - క్వచిదపి, భగవత స్తవావస్థానం - గోదోహనమపి, గోర్దుహ్యతేయావతాకాలేనతావాన్కాలో గోదోహనశబ్దేనవివక్షితః, తావత్కాలమపి - నలక్ష్యతే హినదృశ్యతే హి ॥ ౩౯ ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థంరాజ్ఞా - ఆభాషితః - అహోఅద్యవయంబ్రహ్మన్నిత్యాదినోక్తః, పృష్టః - అతఃపృచ్ఛామిసంసిద్ధిమిత్యాదినాపృష్టశ్చ - సభగవాన్ - ధర్మజ్ఞః - ముముక్షూణాంముమూర్షూణాంకర్తవ్యధర్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞో, బాదరాయణిః శుకః - శ్లక్ష్ణయావిశుద్ధయా - మృద్వ్యా - గిరా, ప్రత్యభాషత ప్రశ్నానాముత్తరాణ్యువాచేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం ప్రథమస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

సమాప్తా చ ప్రథమస్కన్ధవ్యాఖ్యా

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః

వేదాన్తార్థోపబృంహణపరే ఽస్మిన్ పురాణే- ఉపోద్ఘాతరూపప్రథమస్కన్ధాన్తే ప్రసఙ్గాచ్ఛుకాగమఉక్తః-సచశుకః-శ్రోతవ్యాద్యర్థానశ్రోతవ్యాదీంశ్చప్రతిరాజ్ఞాపృష్టశ్చ - ఇదానీంరాజ్ఞఃప్రశ్నమభినన్దతి ॥ వరీయానితి ॥ హేనృపతే-త్వయా-పుంసాంశ్రోతవ్యాదిషుశ్రోతవ్యమన్తవ్యనిదిధ్యాసితవ్యార్థేషు-పరఃగోచరః-శ్రోతవ్యాద్యర్థతత్త్వవిషయః ,, లోకహితమితిపాఠే,,ప్రతీతిశేషః-లోకహితంప్రతి-కృతః-యఏషప్రశ్నో- వరీయాన్ శ్రేష్ఠః-కుతఇత్యతఆహ ॥ య-ద్యతః-ఆత్మవిత్సంమతఃఆత్మజ్ఞానినాంసంమతః,,ననునాయమాత్మవిషయకశ్రవణమననాదిప్రశ్నః,,యచ్ఛ్రోతవ్యమథోజాప్యంబ్రూహియద్వావిపర్యయ,,మితిసామాన్యేనపృష్టత్వాత్-అతఃకథమాత్మవిత్సంమతత్వాప్రశ్నాభినన్దనమితిచే-న్నైవం ,, కిమయంప్రష్టా,ఆత్మవిషయకశ్రవణాదీనాంముక్తిసాధనత్వంజానాతి-నవా - నజానాతిచే-న్మ్రియమాణస్య యత్కర్తవ్యంయచ్ఛ్రోతవ్యమితిపురుషవిశేషకర్తృకప్రశ్నాయోగాత్ ,, జానాతిచే,త్సుతరాంప్రశ్నానుపపత్తిః-అతః-సామాన్యాకారేణా- త్మశ్రవణాదీనాంముక్తిసాధనత్వం జానతో విశేషతఆత్మనశ్శ్రవణాదీనాంచస్వరూపమజానతో ఽ యంప్రశ్నఇతిప్రశ్నస్య విశేషనిష్ఠత్వాత్ - ఆత్మవిత్సమ్మతత్వాభినన్దనోపపత్తిః ❁॥౧॥❁ అథ,,బ్రూహియద్వావిపర్యయ,,మిత్యస్యప్రశ్నస్యశ్లోకత్రయేణోత్తరమాహ ॥ శ్రోతవ్యాదీనీతి ॥ హేరాజేన్ద్ర గృహమేధినాంనృణాంశ్రోతవ్యాదీని-సహస్రశస్సన్తి- ముముక్షోస్తుబ

హరిఃఓమ్॥వరీయానేషతేప్రశ్నఃకృతో❁లోకహితోనృప।ఆత్మవిత్సంమతఃపుంసాంశ్రోతవ్యాదిషుయఃపరః॥

శ్రోతవ్యాదీనిరాజేన్ద్రనృణాంసన్తిసహస్రశః।అపశ్యతామాత్మతత్త్వంగృహేషుగృహమేధినామ్॥౨॥నిద్రయా

హ్రియతేనక్తంవ్యవాయేనచవావయః।దివాచార్థేహయారాజన్ కుటుమ్బభరణేనచ॥ ౩ ॥ దేహాపత్యకళత్రా

దిష్వాత్మసైన్యేష్వసత్స్వపి।తేషాంప్రమత్తోనిధనంపశ్యన్నపినపశ్యతి ॥ ౪ ॥తస్మాద్భారతసర్వాత్మా భగవా

హ్యైకమేవేత్యభిప్రాయః ॥ తదనుబన్ధిత్వేనతూపాసకాదీనాంశ్రవణమర్థసిద్ధం,గృహమేధినాంతద్గతపఞ్చసూనాపరాణాం-మేధతిహింసార్థః-యద్వా,మేధః❁బుద్ధిః-గృహేషుమేధఏషామస్తీతిగృహమేధినః-గృహాసక్తాః,,యద్వా,, మేధఃపశుః,,ఉపనయతమేధ్యాదురఆశాసానామేధపతిభ్యాంమేధ,,మితివైదికప్రయోగాత్ - తత్సంబన్ధివ్యాపారోప్యుపచారాన్మేధః-సఏషామస్తీతిగృహమేధినః-పశుర్హియజ్ఞాఙ్గభూతఇన్ద్రాదీనాంప్రీతిజనక- స్తద్వ దేతేపికేవలకర్మానుష్ఠానాసక్తాస్తత్ప్రీతిసంపాదకాఇతిపశుసామ్యముచ్యతే- కేవలైహికాముష్మికఫలాసక్తాఃగృహస్థాఇతియావత్ - అతఏవఆత్మతత్త్వమాత్మయాథాత్మ్య,మపశ్యతామజానతాం,గృహేషు-సహస్రశస్సన్తి-అనేన,,బహుశాఖాహ్యనన్తాశ్చబుద్ధయోఽవ్యవసాయినా ,, మితినిత్యా-సాంసారికఫలసాధనానామానన్త్యంతారతమ్యంచాభిప్రేతమ్❁॥ ౨ ॥❁ఏతైశ్చవృథైవాయుర్వ్యాప్యతఇత్యాహ॥ నిద్రయేతి ॥ నక్తంరాత్రౌ,యద్వయ- స్తన్నిద్రయా-వ్యవాయేనమిథునీభావేనవా- హ్రియతేయాప్యతే-దివా-య-ద్వయ-స్తదర్థేహయాఅర్థార్జనానుకూలచేష్టయా-సంపాదితేచార్థే,కుటుమ్బభరణేనకుటుమ్బపోషణేన-చకారావనుక్తసముచ్చయార్థౌ,ఉక్తాతిరిక్తవ్యాపారాన్తరేణాపీత్యర్థః❁॥ ౩ ॥❁నను,నశ్వరకుటుమ్బాద్యర్థంకథమాయుర్వ్యయస్స్యా,దిత్యత్రాహ॥ దేహేతి ॥ ఆత్మసైన్యేషుఆత్మనస్స్వస్యపరిజనేషు-అసత్సుఅన్తవత్స్వపి,దేహాపత్యకళత్రాదిషు,ప్రసక్తః-అన్యేషాంనిధనంఅన్తవత్త్వం,దృష్ట్వాన్తత్వేనపశ్యన్నపి- తేషాందేహాదీనామన్తవత్త్వంస్వాత్మని-నపశ్యతినానుసంధత్తే❁ ॥ ౪ ॥❁విపర్యయప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వాశ్రోతవ్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ తస్మాదితి॥ హేభారతభరతవంశ్య-సర్వాత్మాసమస్తజీవానామన్తర్యామీ,,అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానా,,మితిశ్రుతిప్రత్యభిజ్ఞానాత్-జనశబ్దస్యాచేతనమాత్రేఽస్వారస్యాత్ - హరిఃఆశ్రితదురితహర్తా- అనేనోపాసకానాంస్వప్రాప్తివిరోధిదురితనివర్తకత్వముక్తంభవతి-భగవానిత్యనేన-దేవతావిశేషఉక్తః,,భగవానితిశబ్దోయ,,మిత్యాదిస్మరణాత్ - ఈశ్వరఃకార్యకారణావస్థచేతనాచేతననియన్తా-అనేనకరణత్వమభిప్రేతం,,కారణంతుధ్యేయ,,ఇతిశ్రుతేః-ఈదృశోహరిః-అభయంమోక్ష-మిచ్ఛతాకామయమానేన-శ్రోతవ్యఇత్యాది,శ్రవణా

❁ ॥ పా ॥ లోకహితమ్)

దివిషయీకర్తవ్యః-స్వరూపరూపగుణవిభూతివిశిష్టపరమాత్మవిషయకశ్రవణాదికమేవముముక్షుణాకార్యం నాన్యవిషయ
కమిత్యర్థః ॥ ఆత్మా వా ఽరే ద్రష్టవ్యః,,తమేవైకంజానథాత్మానమన్యా వాచోవిముఞ్చథేతి,, శ్రుతేః-ఏవంచశారీరకశా
స్త్రార్థప్రతిజ్ఞాపరాథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతిప్రథమసూత్రార్థోఽనుసంహితోభవతి ॥ ౫ ॥ ఏతస్మాదన్యత్కర్తవ్యం-
నాస్తీత్యాహ ॥ ఏతావానితి॥ సాఖ్యంజ్ఞానయోగః-యోగఃఫలాభిసంధిరహితకర్మయోగః ,, జ్ఞానయోగేనసాంఖ్యానాంకర్మ
యోగేనయోగినా,, మితిభగవద్వచనాత్ - స్వధర్మోభగవచ్ఛేషతైకవృత్తి- స్తదుపాసనమితియావత్-తస్యపరినిష్ఠయాఽవి
ఘ్నేనపరిసమాప్త్యాచ-అన్తేదేహావసానే-నారాయణస్మృతిస్స్యాదితియత్- ఏతావాన్-పరఉత్కృష్టః-జన్మనోలాభఃఫలం,
జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనసాధ్యా నారాయణస్మృతిరన్తకాలేసంపాద్యేత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అత్రసదాచా
రంప్రమాణయతి ॥ ప్రాయేణేతి ॥ విధినిషేధతః విధినిషేధాత్మవేదబోధితాత్కామ్యాత్కర్మణో-నివృత్తాః నత్వావశ్య
కాత్పఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానరూపాన్నిషిద్ధకళఞ్జభక్షణాదినిషేధాద్వా - నివృత్తాః,,సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతే
రశ్వవత్ ,,తమేతంవేదానువచనేన,,క్రియావానేషబ్రహ్మవిదాంవరిష్ఠః,,నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాన్తోనాసమాహిత ,, ఇ
తివిధినిషేధానువర్తనాభావే-ఉపాసనానిర్వృత్త్యభావప్రతిపాదనాత్-నచ,,తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాణ్డిత్యంనిర్విద్య బా
ల్యేనతిష్ఠాసేద్బాల్యంచపాణ్డిత్యం చనిర్విద్యాథమునిః,,రితిబాలస్య యత్కర్మకామచారాదికం,తద్విదుషఉపాదేయతయా
శ్రుత-మితివక్తుంశక్యం,,అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,,దిత్యధికరణే-బాలస్యయత్స్వమహాత్మ్యానావిష్కారరూపంకర్మ-తదేవవి
దుషాముపాదేయం-నతుకామచారాదికమితిసిద్ధాన్తితత్వాత్,బ్రాహ్మణోవిద్యావాన్-పాణ్డిత్యంనిర్విద్య,ఉపాస్యంబ్రహ్మత
త్త్వం-పరిశుద్ధంపరిపూర్ణంచవిదిత్వావేదనంప్రతిలభ్య-యత్స్వభావానావిష్కారరూపంకర్మ-తదుపాదదానోవర్తేతేతితస్యా
ర్థః,,మునయశ్శుభాశ్రయసంశీనపరాః- నత్విదంశ్రవణానన్తరభావిమననం,విద్యాపాణ్డిత్యబాల్యప్రాప్త్యనన్తరభావినోమన

న్హరిరీశ్వరః శ్రోతవ్యఃకీర్తితవ్యశ్చస్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాఽభయమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతావాన్త్సాంఖ్యయోగాభ్యాంస్వ
ధర్మపరిష్ఠయా । జన్మలాభఃపరఃపుంసామన్తేనారాయణస్మృతిః ॥ ౬ ॥ ప్రాయేణమునయోరాజన్నివృత్తావి
ధి నిషేధతః । నైర్గుణ్యస్థారమన్తేస్మగుణానుకథనే హరేః ॥ ౭ ॥ ఇదంభాగవతంనామపురాణం బ్రహ్మసంమి
తమ్ । అధీతవాన్ద్వాపరాదౌపితుర్ద్వైపాయనాదహమ్ ॥ ౮ ॥ పరినిష్ఠితోఽపినైర్గుణ్యఉత్తమశ్లోకలీలయా।గృ
హీతచేతారాజర్షఆఖ్యానంయదధీతవాన్ ॥ ౯ ॥ తదహంతేఽభిధాస్యామిమహాపౌరుషికోభవాన్ । యత్రశ్రద్ద
ధతామాశుస్యాన్ముకున్దేమతిస్సతీ ॥ ౧౦ ॥ ఏతన్నిర్విద్యమానానామిచ్ఛతామకుతోభయమ్ । యోగినాంనృపనిర్ణీ

నాన్తరస్యాయుక్తదశాస్వపిశుభాశ్రయసంశీలనరూపస్యాఙ్గాన్తరస్యాపివిహితత్వాత్-నైర్గుణ్యస్థాఃరజస్తమస్సంకీర్ణసత్వ
రహితేబ్రహ్మణిస్థాః తదుపాసకాఇత్యర్థః,హరేరాశ్రితదురితహారిణో-గుణానుకథనేగుణానువాదే-రమన్తేస్మ ॥ ౭ ॥
సకేవలంపూర్వఏవారమన్త - అహమపితత్రైవరమఇత్యాహశ్లోకద్వయేన ॥ ఇదమితి ॥ భగవత్ప్రోక్తంభాగవతం- చతు
శ్శ్లోక్యామూలభూతాయాస్తత్ప్రోక్తత్వాత్ - యద్వా - భగవత్స్వరూపరూపాదిప్రతిపాదకత్వేనభాగవతం - బ్రహ్మవే
ద-స్తేనసంమితంతుల్యం - యద్వా - బ్రహ్మసమ్యఙ్మితంప్రమితంయేన - తదిదం - పురాణం - కర్మ,పితుర్ద్వైపాయనాద్వ్యా
సా-ద్ద్వాపరాదౌద్వాపరఆదిర్యస్యసద్వాపరాదిఃకలియుగాది - స్తస్మిన్-శంతనుచక్రవర్తిసమకాలత్వప్రసిద్ధేర్వ్యాసావ
తారస్య - అహంఅధీతవాన్నను ॥ ౮ ॥ సిద్ధస్యతవకుతోఽధ్యయనేప్రవృత్తిస్తత్రాహ ॥పరినిష్ఠిత ఇతి॥ నైర్గుణ్యేపరినిష్ఠి
తః-కాష్ఠాంగతోఽపి , శాస్త్రనైరపేక్ష్యేణభగవదనుసంధానప్రకారేస్థిత ఇత్యర్థః- ఈదృశోఽప్యహ - ముత్తమశ్లోకలీలయాభగ
వల్లీలయా - గృహీతచేతాఃఆకృష్టచేతాః , హేరాజర్షే - యదాఖ్యానంపురాణ- మధీతవానస్మి - తదభిధాస్యామీత్యుత్త
రేణాన్వయః ॥ ౯ ॥ ఆరూఢానాంమాదృశామప్యస్యపురాణస్యోపాదేయత్వాత్త్వముత్యన్తమేనారురుక్షోస్తవసుతరా
మిదముపాదేయమితితుభ్యముపదిశామీత్యాహ ॥తదహమితి॥ తత్పురాణం- తేతుభ్యం - మభిధాస్యామికథయిష్యామి-చిర
మశుశ్రూషవేమహ్యాం - కథమభిధాస్యసీత్యతఆహ ॥మహాపౌరుషికోభవానితి॥ మహాపూరుషోభగవాన్ ,, వేదాహమేతం
పురుషంమహాన్త,,మితిశ్రుతేః,సఉపాస్యత్వేనాస్యాస్తీతిమహాపౌరుషికః-మహాపురుషభక్తః,నహిభగవద్భక్తానాంరహస్యా
ర్థోపదేశేచిరంశుశ్రూషాపేక్షేతిభావః,,యత్రపురాణే-శ్రద్దధతాంశ్రద్ధాంకుర్వతాం-ముకున్దేమోక్షప్రదే-భగవతి,సతీఅ
హైతుకీ-మతిఃభక్తిః-స్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ ముముక్షూణాంనాతఃపరమన్యన్మోక్షసాధనమిత్యాహ॥ఏతదితి॥ తాపత్రయాభిహతిహే
తుకనిర్వేదంప్రాప్తానా-మకుతోభయంమోక్ష - మిచ్ఛతాంయోగినాం అనభిసంహితఫలకర్మయోగనిష్ఠానాం - హేనృప-
హరేర్నామానుకీర్తనం,స్వరూపాదిచిన్తనాదేరప్యుపలక్షణం - ఇదం,తన్నామానుకీర్తనం - తత్స్వరూపాదిచిన్తనంచే

త్యైతదేవ-ముక్తిసాధనం - నాన్యదితిభావః ॥౧౧॥ అల్పమేవాయురవశిష్టంకిమహంసాధయేయమితిమాశుచఇత్యాహ॥కింప్రమత్తస్యేతి॥ప్రమత్తస్య దేహాపత్యకళత్రాదిష్వాసక్తస్య - పరోక్షైరజ్ఞాతతత్త్వైవగతైః - ర్బహుభి-ర్హాయనైస్సం వత్సరైః-కిం-కింప్రయోజనం - నకిమపీత్యర్థః-విదితంవృథాయాతీతిజ్ఞాతం-ముహూర్తమేవ - వరం- యతః - యేనవిదితేన ముహూర్తేన - శ్రేయసే-ఘటేతయత్నంకుర్యాత్ ॥౧౨॥ విదితస్యముహూర్తస్యశ్రేయోఘటకత్వేఇతిహాసమాహ॥ ఖట్వాఙ్గ ఇతి॥ఖట్వాఙ్గోహిదేవపక్షేస్థిత్వాదైత్యానజయత్-తతఃప్రసన్నైర్దేవైఃవరంవృణీష్వేత్యుక్తేతేనోక్తం,ప్రథమంమమాయుఃకథ్యతామితి - తతోదేవైరుక్తం - ముహూర్తమాత్రమస్తీతి-తతో ఽతిశీఘ్రంవిమానేనభువమాగత్య - హరింశరణంగతః - ఖట్వాఙ్గోనామరాజర్షి,రాయుష-ఇయత్తాంఏతావత్తాం - జ్ఞాత్వా, ఇహాస్మిన్లోకే- సర్వం దేహాదిష్వాత్మీయత్వాద్యభిమాన - ముత్సృజ్యహిత్వా - అభయంభయప్రతిభటం, హరిం-గతవాన్ప్రాప్తః ॥౧౩॥ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥తవేతి॥ అపిస్త్వర్థః-తవత్విత్యర్థః- హేకౌరవ్య - తవతు-ఏతర్హి ఇదానీమపి - జీవితావధిఃజీవితస్య అవధిఃపరిమాణం-సప్తాహంసప్తదినపర్యన్తం,తావత్ తావతాసప్తాహేనకాలేన- సాంపరాయికంపరలోకహితం -య- త్తత్సర్వం-ఉపకల్పయసంపాదయ ॥౧౪॥ తావద్వైరాగ్యమాహ ॥అన్తకాలఇతి॥ అన్తకాలే దేహావసానకాలే - ఆగతేప్రాప్తేసతి-పురుషః - గతసాధ్వసఃనివృత్తభయః - అసఙ్గోఽనాసక్తిః - స్తదేవశస్త్రం- తేన-దేహే - తందేహమను-యే-అనుసృత్యయేవర్తన్తే -తే-వర్తమానాఅపత్యకళత్రాదయోదేహానుబన్ధిన-స్తేషుచ-స్పృహాంఅత్మాత్మీయత్వాభిమానప్రయుక్తభోగేచ్ఛాం - ఛిన్ద్యాత్ -కించ-గృహాత్ప్రవ్రజితఃనిర్గతః ,,ధీరఇత్యాదినా,,ఆశ్రయంభద్రమీశత,, ఇత్యన్తేన-అష్టాఙ్గయోగసంక్షేపోక్తిః-ధీరఃజితేన్ద్రియః - అనేనబ్రహ్మచర్యాదిలక్షణోనియమఉక్తః-పుణ్యతీర్థజలాప్లుతఃపుణ్యతీర్థజలేషుస్నాతః -అనేనస్నా

తంపహరేర్నామానుకీర్తనమ్ ॥౧౧॥ కింప్రమత్తస్యబహుభిఃపరోక్షైర్హాయనైరిహ । వరంముహూర్తంవిదితంఘటేతశ్రేయసేయతః ॥౧౨॥ఖట్వాఙ్గోనామరాజర్షిర్జ్ఞాత్వేయత్తామిహాయుషః ।ముహూర్తాత్సర్వముత్సృజ్య గతవానభయంహరిమ్ ॥౧౩॥ తవాప్యేతర్హికౌరవ్యసప్తాహంజీవితావధిః । ఉపకల్పయతత్సర్వంయత్తావత్సాంపరాయికమ్ ॥౧౪॥ అన్తకాలేతుపురుషఆగతేగతసాధ్వసః।ఛిన్ద్యాదసఙ్గశస్త్రేణస్పృహాందేహేఽనుయేచతమ్ ॥౧౫॥ గృహాత్ప్రవ్రజితోధీరఃపుణ్యతీర్థజలాప్లుతః । శుచౌవివిక్తఆసీనోవిధివత్కల్పితాసనే॥౧౬॥ అభ్యసేన్మనసాశుద్ధంత్రివృద్బ్రహ్మాక్షరంపరమ్।మనోయచ్ఛేజ్జితశ్వాసోబ్రహ్మబీజమవిస్మరన్ ॥౧౭॥ నియచ్ఛేద్విషయేభ్యోఽక్షాన్మనసాబుద్ధిసారథిః । మనఃకర్మభిరాక్షిప్తంశుభార్థేధారయేద్ధియా॥ ౧౮ ॥ తత్రైకావయవంధ్యాయేదవ్యుచ్ఛిన్నేనచేతసా । మనోనిర్విషయంయుక్త్వాతతఃకించనస్మరేత్॥౧౯॥ పదంతత్పర

నాదినియమఉక్తః-శుచౌపరిశుద్ధే - వివిక్తేఏకాన్తే - విధివత్ చేలాజినకుశోత్తరఇతివ్యుత్క్రమేణకల్పితేఆసనే - విధివ-దాసీనః,ఋజుకాయత్వస్వస్తికాసనత్వాదీననతిక్రమ్యఉపవిష్టః-అనేనఆసనరూపాఙ్గముక్తమ్ ॥౧౫॥౧౬॥ ప్రాణాయామస్యజపగర్భత్వాత్తావజ్జప్యంమన్త్రమాహ ॥అభ్యసేదితి॥ త్రివృత్ త్రయాణాంఅకారోకారమకారాణాంవృత్ వర్తనంయస్మిన్-అక్షరత్రయగ్రథితమిత్యర్థః-బ్రహ్మాక్షరంబ్రహ్మప్రతిపాదకమక్షరం-ప్రణవం-మనసా-అభ్యసేత్ ఆవర్తయేత్-జితశ్వాసఃజితప్రాణః,బ్రహ్మబీజంప్రణవం-అవిస్మరన్స్మరన్నేవ-మనో-యచ్ఛేత్-నియచ్ఛేత్,నియతంకుర్యాత్ -ఇదంచప్రాణాయామరూపమఙ్గమ్ ॥౧౭॥ ఇన్ద్రియప్రత్యాహారమాహ ॥నియచ్ఛేదితి॥ విషయేభ్యశ్శబ్దాదిభ్యః-అక్షాన్శ్రోత్రాదీన్ద్రియాణి,బుద్ధిస్సారథిర్యస్యసఃతథాభూతః- ప్రగ్రహభూతేనమనసా , నియచ్ఛేత్,, బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ,,తిశ్రవణాత్ , ధారణమాహ ॥ మనఇతి॥ పునశ్చకర్మభిస్తద్వాసనాభి - రాక్షిప్తంవిక్షిప్తం - మనశ్శుభార్థేశుభాశ్రయే - భగవద్రూపే-నిశ్చయాత్మికయాబుద్ధ్యా , ధారయేత్ స్థిరంకుర్యాత్ । శుభాశ్రయేమనసోఽవస్థాపనంధారణం-శుభాశ్రయస్యపునఃపునశ్చిన్తనంధ్యానం-తస్యవిజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వంసమాధిరితిభేదః ॥౧౮॥ ధ్యానమాహ॥తత్రేతి॥అవ్యుచ్ఛిన్నేనసమగ్రశుభాశ్రయాదియుక్తేన , చేతసాచిత్తేన - ఏకావయవంప్రధానాఙ్గంముఖాకారం-ధ్యాయేత్ -అనేనాస్యచిన్తాయాఃపూర్వభావిత్వంసిద్ధం - పూర్ణధ్యానాశక్తఃఏకావయవంస్మరేదిత్యర్థః॥సమాధిమాహ॥ మనఇతి॥నిర్విషయంబాహ్యవిషయానుభవరహితం,మనో - యుక్త్వాసమాధాయ - కించనబాహ్యవిషయానుభవాదికం - నస్మరేదిత్యర్థః॥ ఆనన్దసంప్లవలీనత్వాన్నకించిత్స్మర్తుంద్రష్టుంవాక్షమతఇతిచార్థః ॥౧౯॥ శుభాశ్రయస్వరూపమాహ॥పదమితి॥యత్రమనఃప్రసీదతి-యస్మిన్స్వరూపేచిన్త్యమానే-మనఃరాగాద్యకలుషితంభవతి,తదేవవిష్ణోః-పరమం-పరంమాయస్మాత్-తత్పరమం-సర్వోత్కృష్టంపదంస్వరూపమిత్యర్థః-కదాచిద్రాగాదికాలుష్యసంభావనామాశఙ్క్యాహ॥రజస్తమోభ్యామితి॥రజసాక్షి

స్తంతమసావిమూఢం - ఆత్మనఃస్వస్యమనో-ధారణయాయచ్ఛేత్-ధారణామాహాత్మ్యమాహ॥ యేతి-ధారణా-తత్కృతం రజస్తమోభ్యాంకృతం-మలంరాగాదికం, హన్తినివర్తయతి-యస్యాంధారణాయాం-సంధార్యమాణాయాం-పాకంపచతీతి వన్నిర్దేశః-ధారణాయాంక్రియమాణాయామిత్యర్థః,భక్తిలక్షణోయోగః ,, ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానంభక్తిరిత్యభిధీయత,,ఇత్యుక్తలక్షణోయోగః-భద్రంశుభం - ఆశ్రయం,ఈక్షతఃధ్యాతుః-అశు-సంపద్యతేసంపన్నోభవతి-ఏతాదృశమాహాత్మ్యవతీధారణేత్యభిప్రాయః ✻॥౨౦॥౨౧॥✻ఏవంసంగ్రహేణాష్టాఙ్గయుక్తయోగఉపదిష్టేపునర్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥యథేతి॥అత్రేతి. ధారణావిషయప్రశ్నః-యాదృశీతిధారణాదశావిశేషప్రశ్నః-యథేతియత్నక్రమప్రశ్నః-నను-ధారణాయాఏవదశావిశేషాదీనాంవిశేషేణప్రశ్నః - నతుప్రధానభూతధ్యానస్యేతిచేన్న-ధారణాపూర్వకత్వాద్ధ్యానస్య ధారణానుసారేణైవధ్యానాచ్చతత్ప్రశ్నేనైవగతార్థత్వాత్ - ఏవముత్తరత్రాప్యనుసంధేయమ్ ✻॥౨౨॥✻తత్ర,,ఏకంవాసంయోగరూపచోదనాఖ్యావిశేషాత్ ,, నానాశబ్దాదిభేదా,,దిత్యాదిన్యాయేన-ఉపాస్యబ్రహ్మరూపాణాంనానాత్వేనోపాసనానామపినానాత్వాత్ప్రథమంసమస్తజగచ్ఛరీరకస్యోపాసనమాహ ॥ జితాసనఇతి ॥జితాసనఃఆసనకృతాయాసరహితః-జితప్రాణఃస్వవశీకృతప్రాణః-జితసఙ్గఃజితాన్తఃకరణః - జితేన్ద్రియః-జితబాహ్యేన్ద్రియః-స్థూలేస్థవిష్ఠే-భగవతోరూపే-స్వీయంమనః - సారథిభూతయాధియా-ధారయేత్ ✻ ॥౨౩॥ ✻చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యభగవచ్ఛరీరకత్వకథనపూర్వకంతస్య ధారణావిషయత్వమాహ ॥విశేషఇత్యాదినా ॥ విశేషః-కార్యకారణాకారఃపృథివ్యాదిభూతమయప్రపఞ్చః-తస్యదేహః - స్థవీయసాంస్థూలతరాణామపిమధ్యే-స్థవిష్ఠఃస్థూలతరః- యత్రదేహే-విశ్వంసమస్తం-భూతంభవ్యంభవచ్చభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగోచరం-

---

మంవిష్ణోర్మనోయత్రప్రసీదతి । రజస్తమోభ్యామాక్షిప్తం విమూఢంమనఆత్మనః॥ ౨౦ ॥యచ్ఛేద్ధారణయాధీరోహన్తియాతత్కృతంమలమ్।యస్యాంసంధార్యమాణాయాంయోగినోభక్తిలక్షణః ॥ఆశుసంపద్యతేయోగఆశ్రయంభద్రమీక్షతః॥౨౧॥రాజోవాచ॥యథాసంధార్యతేబ్రహ్మన్ ధారణాయత్రసంమతా।యాదృశీవాహరేదాశుపురుషస్యమనోమలమ్॥౨౨॥శ్రీశుకఉవాచ ॥జితాసనోజితశ్వాసోజితసఙ్గోజితేన్ద్రియః।స్థూలేభగవతోరూపేమనస్సంధారయేద్ధియా ॥౨౩॥విశేషస్తస్యదేహోఽయంస్థవిష్ఠశ్చస్థవీయసామ్।యత్రేదందృశ్యతేవిశ్వంభూతంభవ్యంభవచ్చయత్॥౨౪॥ అణ్డకోశశరీరేఽస్మిన్సప్తావరణసంయుతే।వైరాజఃపురుషోయోఽసౌభగవాన్ ధారణాశ్రయః ॥ ౨౫ ॥ పాతాళమేతస్యహిపాదమూలంపఠన్తిపార్ష్ణిప్రపదేరసాతలమ్✻।మహాతలంవిశ్వసృజోఽథగుల్ఫౌతలాతలంవైపురుషస్యజఙ్ఘే॥ ౨౬ ॥ ద్వేజానునీసుతలంవిశ్వమూర్తేరూరుద్వయంవితలంచాతలంచ। ✻మహీతలంతజ్జఘనంమహీపతేనభస్థలంనాభిసరోగృణన్తి ॥ ౨౭॥ఉరస్థలంజ్యోతిరనీకమస్యగ్రీవాంమహర్వదనంజనోఽస్య । తపోరరాటంవిదురాదిపుంసఃసత్యంతుశీర్షాణిసహస్రశీర్ష్ణః✻॥౨౮ ॥ ఇన్ద్రాదయోబా

సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకంపదార్థజాతం - దృశ్యతేఅన్తర్గతత్వేనోపాస్యతే ✻ ॥౨౪॥ ✻ ఏతచ్ఛరీరకోఽనిరుద్ధాంశభూతఃపురుషోవిషయఇత్యాహ ॥ అణ్డకోశఇతి ॥సప్తావరణసంయుతేపృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాహంకారమహత్తత్త్వానిసప్తావరణాని-తైర్యుక్తే-అణ్డకోశాఖ్యశరీరే- వైరాజః-విరాట్-అనిరుద్ధ-స్తదంశసంభూతఃపురుషోవైరాజః-నచతుర్ముఖః - తస్య,,ఏవంపురాధారణయాత్మయోని-రిత్యేతద్బ్రహ్మోపాసకత్వావగమాత్ , అసౌవైరాజఃపురుషోభగవాన్-ధారణాశ్రయఃధారణావిషయః ✻ ॥౨౫॥ ✻ఏవంచతుర్దశభువనాత్మకాణ్డకోశస్యతచ్ఛరీరత్వంసామాన్యేనోక్త్వా- అణ్డకోశాన్తర్గతపదార్థాన్విభజ్యపాదాద్యవయవత్వేనోపాసనామాహ ॥ పాతాళమితి ॥ ఏతస్యవైరాజపురుషస్య -పాదతలంపాదస్యాధోభాగః - పాతాళం-పఠన్తి - పాదతలత్వేనపాతాళముపాస్యంవదన్తీత్యర్థః॥ఏవమగ్రేఽపి-పార్ష్ణిశ్చప్రపదంచపార్ష్ణిప్రపదే - పార్ష్ణిః పాదమూలం-ప్రపదంపాదాగ్రం - ఏతదుభయం-రసాతలమిత్యర్థః-విశ్వసృజఃవిశ్వస్రష్టుః-ద్వావపిగుల్ఫౌ -మహాతలం-ద్వేఅపిజఙ్ఘే,తలాతలమ్✻ ॥౨౬॥ ✻విశ్వమూర్తేః-ద్వేజానునీ-సుతలం-తలమతలంచోరుద్వయం- హేమహీపతేమహీతలంభూలోకం-తస్య - జఘనంకట్యాఃపురోభాగం-నభస్థలంభువర్లోకం-నాభిరేవసరః-తత్త్వేనోపాస్యం -గృణన్తి-వదన్తి✻॥౨౭॥✻ అస్యవైరాజస్యోరస్థలమురఃప్రదేశం-జ్యోతిరనీకంజ్యోతిశ్చక్రం-గ్రీవాత్వేన-మహర్లోకఉపాస్యఇత్యర్థః,అస్యవదనంజనోలోకః ఆదిపుంసః-రరాటంలలాటం-తపోలోకంవిదుః-సహస్రశీర్ష్ణఃసహస్రశిరసః,శీర్షాణిశిరాంసి సత్యంసత్యలోకం,విదురిత్యర్థః ✻ ॥౨౮॥ ✻ఇన్ద్రాదయః-ఉస్రాః-దేవాః-బాహవఇత్యాహుః ॥ అముష్యకర్ణౌ- శ్రోత్రేన్ద్రియాధిష్ఠానభూతకర్ణబిలే-దిశః-తదధిష్ఠేయశ్రోత్రేన్ద్రియంతు - శబ్దఃధ్వన్యాత్మకోవర్ణాత్మకశ్చ ॥ ఏవమగ్రేఽపి ॥ పరమస్యసమాభ్యధికరహితస్య-నాసే నాసాపుటే - నాసత్యదస్రావశ్వినౌ , గన్ధఃశాన్తోగ్రాదిరూపేణనానావిధోగన్ధః-తదిన్ద్రియః- ఇద్ధఃదీప్తః- అగ్నిస్తస్యము

ఖమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ద్యౌస్స్వర్లోకః-అక్షిణీ-నేత్రగోళకం-తత్రచక్షురిన్ద్రియం-పతఙ్గః సూర్యః-విష్ణోః వైరాజస్య -పక్ష్మాణి,ఉభే అహనీ-అహోరాత్రం-తస్యవైరాజస్య-భ్రూవిజృమ్భః భ్రూవిన్యాసః భ్రూవిలాస ఇతియావత్ , పరమేష్ఠిధిష్ణ్యం పరమేష్ఠినః చతుర్ముఖస్యస్థానం-అస్యవైరాజస్య తాలు-ఆపః తదభిమానీ వరుణః-అస్య జిహ్వా రసఏవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అనన్తస్యత్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యస్య,శిరః-ఛన్దాంసి-గృణన్తి-దంష్ట్రా, యమః-ద్విజానిదన్తాః-ఆర్షం నపుంసకత్వం, స్నేహకలాః స్నేహస్య కలాః,అంశాః- అస్మదాదీనాం స్నేహకలాః , వైరాజస్య దన్తా ఇత్యర్థః , తస్య - హాసః హసనం , జనోన్మాదకరీ జనోన్మోహకరీ-మాయా ఆశ్చర్యశక్తిః ,,మాయాశబ్దస్య సర్వత్రానుగతం ప్రవృత్తినిమిత్తమాశ్చర్యమేవ,,తస్యతచ్చ విస్మయనీయత్వరూపం-తచ్చ నానావిధకార్యకరత్వాత్-యస్యాపాఙ్గమోక్షః కటాక్షః-దురన్తసర్గః అపారసర్గః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ॥ వ్రీడా లజ్జా-ఉత్తరోష్ఠః-అధరః అధరోష్ఠో,లోభః, ధర్మః స్తనః,అధర్మపథః అధర్మమార్గః-తస్యపృష్ఠభాగః,తస్యవైరాజస్య,మేఢ్రం కః ప్రజాపతిః- వృషణౌ , మిత్రౌ మిత్రావరుణౌ , సముద్రాః , కుక్షిః ఉదరం,అద్రయః స్తస్యాస్థిసంఘాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నద్యో గఙ్గాయమునాదయోఽస్యనాడ్యః-తనూరుహాణి రోమాణి-మహీరుహాః వృక్షాః-విశ్వతనోః విశ్వశరీరకస్య - హే నృపేన్ద్ర-అనన్తవీర్యశ్వసితం అనన్తవీర్యస్య అపారవీర్యస్య-శ్వసితం ప్రాణః-మాతరిశ్వా వాయుః-గతిర్గమనం-వయః కాలః-తస్య కర్మ-గుణప్రవాహః-గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం ప్రవాహః-కార్యం,ప్రాణినాం సంసార ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఈశస్య భగవతః కేశాన్-అమ్బువాహాన్ మేఘాన్-విదుః- హే కురువర్య-భూమ్నః విభో-ర్వాసః వస్త్రం -సంధ్యాసాయంప్రాతస్సంధ్యే.త

హావఆహురుస్రాః కర్ణాదిశశ్శ్రోత్రమముష్యశబ్దః । నాసత్యదస్రౌ పరమస్యనాసే ఘ్రాణశ్చ గన్ధో ముఖమగ్నిరిద్ధః ॥ ౨౯ ॥ ద్యౌరక్షిణీ చక్షురభూత్పతఙ్గః పక్ష్మాణి విష్ణోరహనీ ఉభే చ । తద్భ్రూవిజృమ్భః పరమేష్ఠిధిష్ణ్యమాపోస్య తాలూరస ఏవ జిహ్వా ॥ ౩౦ ॥ ఛన్దాంస్యనన్తస్య శిరో గృణన్తి దంష్ట్రా యమస్స్నేహకలా ద్విజాని ❁ । హాసో జనోన్మాదకరీ చ మాయా దురన్తసర్గో యదపాఙ్గమోక్షః ॥ ౩౧ ॥ వ్రీడోత్తరోష్ఠోఽధర ఏవ లోభో ధర్మస్స్తనోఽధర్మపథశ్చ పృష్ఠః । కస్తస్య మేఢ్రం వృషణౌ చ మిత్రౌ కుక్షిస్సముద్రా గిరయోఽస్థిసంఘాః ॥ ౩౨ ॥ నద్యోఽస్యనాడ్యోఽథ తనూరుహాణి మహీరుహా విశ్వతనోర్నృపేన్ద్ర । అనన్తవీర్యశ్శ్వసితం ❁ మాతరిశ్వా గతిర్వయః కర్మ గుణప్రవాహః ॥ ౩౩ ॥ ఈశస్య కేశాన్విదురమ్బువాహాన్వాసస్తు సంధ్యాం కురువర్య భూమ్నః । అవ్యక్తమాహుర్హృదయం మనశ్చ స చన్ద్రమాస్సర్వవికారకోశః ॥ ౩౪ ॥ విజ్ఞానశక్తిం మహిమామనన్తి సర్వాత్మనోఽన్తఃకరణం గిరిత్రమ్ । అశ్వాశ్వతర్యుష్ట్రగజా నఖాని సర్వే మృగాః ❁ పశవశ్శ్రోణిదేశే ॥ ౩౫ ॥ వయాంసి తద్వ్యాకరణం విచిత్రం మనుర్మనీషా మనుజో నివాసః । గన్ధర్వవిద్యాధరచారణాప్సర ❁ స్స్వరస్మృతీ ❁ రసురానీకవర్యాః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మాఽఽననం క్షత్రభుజో మహాత్మా విడూరురఙ్ఘ్రిశ్రితకృష్ణవర్ణః । నానాభిధాభీజ్యగణోపపన్నో ద్రవ్యాత్మకః కర్మవితానయోగః ॥ ౩౭ ॥ ఇయానసావీశ్వరవిగ్రహస్య యస్సన్నివేశః కథితో మయా తే । సం

స్యహృదయం హృదయకమలం-అవ్యక్తం ప్రధాన-మాహుః-సః-ప్రసిద్ధః-సర్వవికారకోశః సర్వౌషధివికారహేతుః-చన్ద్రమాః-తదీయం మన ఇత్యర్థః-మనో హి సర్వవికారాశ్రయభూతమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్య విజ్ఞానశక్తిం వ్యవసాయశక్తిం - తాంమహిం-మహత్తత్త్వం - ఆమనన్తి ఉపాసతే-సర్వాత్మనః సర్వాన్తర్యామిణః-గిరిత్రం రుద్రం-అన్తఃకరణం అహంకారం,అతఏవ-రుద్రోవత్సచాభవదితి విశ్వరూపే కథితం- అహంకారశ్చాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురితి మోహకస్య గిరిత్రస్య తదాత్మకత్వం యుక్తమ్ ॥ రాసభాద్బడబాయాముత్పన్నా అశ్వతరీ-అశ్వాశ్వతర్యుష్ట్రగజాః-తస్య నఖానీత్యర్థః । సర్వే మృగాః-పశవశ్చ-తస్య శ్రోణిదేశే ఉపాస్యాః-తత్త్వేనానుసంధేయా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ వయాంసి వేదాత్మకతిత్తిర్యాదయః పక్షిణః-తస్యవ్యాకరణం-నామరూపే వ్యాకరవాణీతి శ్రుత్యుక్తం- అద్భుతం శిల్పనైపుణ్యం-మనుర్మన్త్రః-తస్య మనీషా బుద్ధిః-మనుష్యవర్గః-తన్నివాసస్థానం- గన్ధర్వాదీనాం ద్వంద్వైక్యం-గన్ధర్వాద్యప్సరోన్తో వర్గః-అస్యస్వరః-షడ్జాదిస్వరః-తేషాం గానాద్యన్వయాత్తత్స్వరత్వం యుక్తం-అసురానీకవర్యః-అసురసమూహశ్రేష్ఠః ప్రహ్లాదః-తస్య స్మృతిః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ బ్రహ్మ బ్రాహ్మణః-తస్యాననం-మహాత్మా-వైరాజః-క్షత్రభుజః-క్షత్రం క్షత్రియః భుజో యస్య సః,విట్ వైశ్యః-ఊరూ యస్య స తథోక్తః- అఙ్ఘ్రిశ్రితకృష్ణవర్ణః-అఙ్ఘ్రి శ్రిత ఆశ్రితః కృష్ణవర్ణశ్శూద్రో యస్య సః కృష్ణవర్ణస్తదఙ్ఘ్రిత్వేనానుసంధేయ ఇత్యర్థః॥ నానాభిధాభీజ్యగణః నానానామకాః- అభీజ్యాః యష్టవ్యా వస్వరుద్రాదయ- స్తైషాంగుణైరుపపన్నో యుక్తః-యో ద్రవ్యాత్మకో-హవిస్సాధ్యః-వితానయోగః యజ్ఞాదియోగః-స తస్యారాధనరూపం కర్మేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఈశ్వరవిగ్రహస్య వైరాజవిగ్రహస్య యస్సన్నివేశోఽవయవసంస్థానం-మయా- తే తుభ్యం-కథితః-అసౌ - ఇయాన్ ఏతావానేవ-స్థవిష్ఠే-అస్మిన్ వైరాజసంబన్ధిని వపుషి.

స్వకీయబుద్ధ్యా-ముముక్షుభిర్మనస్సంధార్యతే యతః-యస్మాత్-ఈశ్వరశరీరాత్ - అన్యత్ బహిర్భూతం-నాస్తి-సర్వం తచ్ఛరీరాన్తర్భూతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతదేవాహ ॥ ససర్వ ఇతి ॥ దృశ్యతే౽నయేతి వేతి, శ్రుత్యర్థ ఉచ్యతే॥ స-సర్వధీవృత్తిభిః ప్రత్యక్షానుమానాదిసర్వవిధజ్ఞానైరనుభూతాస్సర్వే యేపదార్థాస్తైః-అన్తర్బహిశ్చాధిష్ఠేయతయా యస్య తథోక్తః-ఏవంచ తదధిష్ఠేయపదార్థానాం తచ్ఛరీరత్వమర్థసిద్ధం, తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా-ఏక ఆత్మా జీవః-స్వప్నజనేక్షితా-స్వప్నజనద్రష్టా హ్యాత్మా-స్వకీయసుకృతదుష్కృతానుసారేణ-పరమాత్మసృష్టాన్ స్వప్నే వానుభావ్యాన్ తత్కాలమాత్రావస్థానాన్ పదార్థానధిష్ఠాయ-రాజ్యాభిషేకశిరచ్ఛేదాదిసుఖదుఃఖాదికమనుభవతి-తథాత్రైకస్యానేకపదార్థేషు-అధిష్ఠాతృత్వమాత్రే దృష్టాన్తః-ఏవంచ శ్రుతచేతనాచేతనశరీరకత్వేఽపి శరీరగతదోషాసంస్పర్శిత్వమాహ ॥ సత్యమితి ॥ సత్యం స్వరూపతో గుణతశ్చ నిర్వికారం-తస్య పురుషార్థత్వమాహ ॥ ఆనన్దనిధిమితి॥ ఆనన్దాశ్రయమిత్యర్థః - ఆనన్దస్వరూపస్యాప్యుపలక్షణం,, ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్,, విజ్ఞానమానన్దం,, మిత్యుభయత్రాపి శ్రవణాత్-భజేత ఉపాసీత-యద్వా-సర్వమితి-అచిద్వ్యావృత్తిః ఆనన్దనిధిమితి క్షేత్రజ్ఞవ్యావృత్తిః-అన్యత్ర-న సజ్జేత్-అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు కించిత్ పరికల్ప్య - తత్రాసక్తో న భవేత్-యతః-తత్సఙ్గాత్-ఆత్మపాతః ఆత్మనః స్వస్య-పాతః సంసారస్స్యాత్-తస్మాన్న సజ్జేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం వైరాజధారణాముక్త్వా, ముముక్షోర్హృదయే-ఉపాస్యం రూపం - తదుపాసనానివృత్తస్యార్చిరాదినా గతిం చ వక్ష్యన్-ఉక్తాయా వైరాజధారణాయా ఏవ-తావన్మాహాత్మ్యమాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవం-యా-ధారణా-తయా-తుష్టాద్ధరేః-పురా ప్రళయసమయే-నష్టాం పూర్వకల్పచతుర్ముఖేన సహ వినష్టాం-స్మృతిం సర్గవిషయకం జ్ఞానం, ప్రత్యవరుధ్య లబ్ధ్వా-వ్యవసాయబుద్ధిః స్మృతివిషయవ్యవసాయరూపజ్ఞానః, అత ఏవాఽమోఘదృష్టిః, అమోఘా యథావస్థితార్థదృష్టిః తత్తద్వస్తువిషయకజ్ఞానం యస్య-స తథోక్తః-ఆత్మయోనిశ్చతుర్ముఖః, అవ్యయాత్ ప్రళయాత్ , ప్రాక్-యథా-తథా-ససర్జ-పూర్వకల్ప పదా

ధార్యతేఽస్మిన్ వపుషి స్థవిష్ఠే మనస్స్వబుద్ధ్యా న యతోఽస్తి కించిత్ ॥ ౩౮ ॥ స సర్వధీవృత్త్యనుభూతసర్వ ఆత్మా
యథా స్వప్నజనేక్షితైకః ॥ తం సత్యమానన్దనిధిం భజేత నాన్యత్ర సజ్జేద్యత ఆత్మపాతః ॥ ౩౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం పురా ధారణయాఽఽత్మయోనిర్నష్టాం స్మృతిం ప్రత్యవరుధ్య తుష్టాత్ । తథా ససర్జేదమమోఘ
దృష్టిర్యథాఽవ్యయాత్ప్రాగ్వ్యవసాయబుద్ధిః ॥ ౧ ॥ శాబ్దస్య హి బ్రహ్మణ ఏష పన్థా యన్నామభిర్ధ్యాయతి ధీరపా

ర్థసజాతీయానేవ పదార్థాన్ ససర్జేత్యర్థః, అత్ర-యద్యపి, పూర్వకల్పే వినష్టాం స్మృతిం ప్రత్యవరుధ్యేత్యనేన - పూర్వకల్పీయశ్చతుర్ముఖః, స ఏవాస్మిన్ కల్పే పతిః - ప్రతీయతే- తథాపి-ప్రతికల్పం, చతుర్ముఖానాం భేద ఏవ న్యాయ్యః ‘తత్తత్కల్పస్థచతుర్ముఖస్య,, బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే ॥ తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్ పరిముచ్యన్తి సర్వే,, ఇతి, ముక్త్యవగమేన పునరావృత్త్యసంభవాత్ - భగవత్పార్షదకృపాపాత్రస్య పునస్సంసారాయోగాచ్చ - తథాహి వక్ష్యతి భగవాన్ ,, ఋషిమాద్యం న బధ్నాతి పాపీయాంస్త్వాం రజోగుణః॥ నాత్మావసీదత్యస్మింస్తే వర్షీయాన్ మదనుగ్రహః ఇతి ॥ అతః ప్రతికల్పం భిన్నా ఏవ చతుర్ముఖాః - అత ఏవ-యద్యపి పూర్వానుభూతవస్తువిషయకజ్ఞానపరః స్మృతిశబ్దః, తథాపీహ సర్గవిషయకజ్ఞానమాత్రపరః-స్మృతిశబ్దప్రయోగస్తు జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానానామత్యన్తసాజాత్యాభిప్రాయకృతః, పూర్వదృష్టాత్యన్తసజాతీయే గవాన్తరే స ఏవాయం గౌరితి ప్రత్యభిజ్ఞావత్, నన్వైరాజధారణాయా విశ్వసృష్టిసామర్థ్యం విశ్వస్రష్టా చ సత్యాం సృష్టౌ నాం పాతాళాదీనాం వైరాజపాదతలాదిరూపేణ ధారణేతి తరేతరాశ్రయవదాభాతి - న చ ప్రత్స్యమాణపదార్థవిషయకజ్ఞానసద్భావేన పాతాళాదీనామవయవత్వకల్పనం యుక్తం - స్మృతిం ప్రత్యవరుధ్యేత్యనేన జ్ఞానస్యాపి ధారణాతో లభ్యత్వావగమాత్ - సత్యం-భగవన్నాభికమలాచ్చతుర్ముఖే ఉత్పన్నే తదీయతపశ్చర్యయా భగవతి చ ప్రసన్నే॥ భూయస్త్వం తప ఆతిష్ఠ విద్యాం చైవ మదాశ్రయామ్॥ తాభ్యామన్తర్హృది బ్రహ్మన్ లోకాన్ ద్రక్ష్యస్యపావృతాన్ ॥ తత ఆత్మని లోకే చ భక్తియుక్తస్సమాహితః ద్రష్టాసి మాం తతం బ్రహ్మన్ మయి లోకాంస్త్వమాత్మన,, ఇతి వక్ష్యమాణరీత్యా ప్రత్యక్ష్యమాణేషు సర్వేషు పదార్థేషు దృష్టేషు-తేషాం చ పదార్థానాం భగవదవయవత్వేన ధారణయా సృష్టివిషయజ్ఞానసామర్థ్యయోర్లాభస్యాత్రాభిధానాత్ - దైనందినకల్పాభిప్రాయం వా-ఏవంచ ప్రపఞ్చశరీరకతదాశ్రయభగవద్ధ్యానాద్బ్రహ్మణః సృష్టిక్షమత్వలాభ ఉక్తః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అథ ముముక్షోర్హృదయే ఉపాస్యం రూపం వక్ష్యన్,, యావానర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లుతోదకే,, ఇతి న్యాయేన వేదేషు ముముక్షోస్సారకల్యానార్థానామనుపాదేయత్వమాహ ॥ శాబ్దస్యేతి ॥ శాబ్దస్య శాబ్దాత్మకస్య-బ్రహ్మణో వేదస్య-ఏష పన్థాః

ఏషాదిక్-క ఇత్యత ఆహ॥ యదితి॥ అపార్థైరపగతపరమపురుషార్థైః-నామభిః స్వర్గాదివిషయశబ్దైః ధీః బుద్ధిః-ధ్యాయతి చిన్తాం కరోతి-తియత్-స్వర్గాదిఫలేష్వేతేత్రధీః ప్రవణా స్యాదిత్యర్థః-నామ్నా సారత్వం నస్వరూపత ఇతిద్యోతనార్థం నామపదప్రయోగః. తృతీయాచాఽధ్యయనేనవసతీత్యాదివద్ధేత్వర్థే-నామమాత్రసారభూతస్వర్గాద్యర్థం-కర్మణిబుద్ధిప్రావణ్యాపాదనమితియ-దయం వేదమార్గ ఇత్యర్థః-స్వర్గాదీనామపార్థత్వమేవాహ ॥ పరిభ్రమన్నితి॥ మాయామయే ప్రపఞ్చే వాసనయా అనాదికర్మవాసనయా-శయానో వర్తమానః - తత్ర స్వర్గాదివిషయే-పరిభ్రమన్-అర్థాన్ మోక్షతదుపాయాదీన్ నవిన్దతేనలభతే ❀ ॥ ౨॥ ❀

ననుమాతాపితృసహస్రేభ్యోఽప్యతివత్సలతమో వేద - అతో జీవానాం ప్రవృత్తేః కథం-నామమాత్రసారభూతస్వర్గాద్యర్థకర్మబోధయన్ ప్రతారయే - దిత్యాశఙ్కాం పరిహరన్-ముముక్షోరపేక్షితాంశస్యోపాదేయతామాహ ॥అత ఇతి॥ అతః, వేదోక్తస్య సాకల్యేనానుపాదేయత్వాత్ , కవిః త్యాజ్యోపాదేయవిభాగవిషయకవివేకాన్-అనేనోక్తాశఙ్కా పరిహృతా, వేదో హి-తమః ప్రచురాణాం రజః ప్రచురాణాం సత్వప్రచురాణాంచ లోకానాం-వత్సలతమైవ , హితమవబోధయతి - యద్యేషాం స్వగుణానుగుణ్యేన స్వర్గాదిసాధనమేవ హితం నావబోధయతి , తర్హి తే రజస్తమః ప్రచురతయా-సాత్వికఫలమోక్షవిముఖాః-స్వాపేక్షితఫలమజానన్తః కామప్రావణ్యవివశా , అనుపాయేఽపాయభ్రాన్త్యా ప్రణష్టా భవేయురితి-గుణత్రయప్రచురాణాం స్వర్గాదీని ఫలాని-తత్సాధనానిచా , వబోధయతి- కేవలసాత్వికస్య తు ముముక్షో -స్తాని పరిత్యాజ్యాని-పరిగృహీతాని వాత్తత్ఫలాని పరిత్యజ్య - సర్వాణి కర్మాణి- మోక్షైకఫలతయా అనుష్ఠేయానీతి వివేకసంపన్నః- అప్రమత్తః కదాచిద్దేహధారణాద్యర్థతయా పరిగృహ్యేష్వప్యన్నపశ్వాదిష్వనాసక్తః , వ్యవసాయబుద్ధిః స్వర్గాదీనాం క్షయిష్ణుత్వసాతిశయత్వనిశ్చయాత్మకజ్ఞానవాన్ - నామసు నామమాత్రసారభూతేషు భోగ్యేషు , యావదర్థస్స్యాత్ -యావత్ప్రయోజనవాన్ స్యాత్-న తు-ప్రయోజనాభావేషు రతస్స్యాదిత్యర్థః ॥ నానావిధేషు ఫలేషు-తత్సాధనభూతేషు బహుకర్మసు వేదబోధితేషు, సత్స్వపి-యావతా దేహధారణముపాసనానిర్వృత్తిశ్చ-భవతి-తావత్పరిగ్రహవాన్ స్యాదిత్యర్థః-దేహధారణార్థం క్షుద్రఫలేష్వపి

~~~~~~

ర్థైః॥ పరిభ్రమంస్తత్ర న విన్దతేఽర్థాన్ మాయామయే వాసనయా శయానః॥ ౨॥ అతః కవిర్నామసు యావదర్థస్స్యా
దప్రమత్తో వ్యవసాయబుద్ధిః। సిద్ధేఽన్యథార్థే న యతేత తత్ర పరిశ్రమం తత్ర సమీక్షమాణః॥ ౩ ॥ సత్యాం క్షితౌ
కిం కశిపోః ప్రయాసైర్బాహౌ స్వసిద్ధే హ్యుపబర్హణైః కిమ్। సత్యఞ్జలౌ కిం పురుధాన్నపాత్ర్యా దిగ్వల్కలాదౌ స
తి కిం దుకూలైః ॥ ౪ ॥ చీరాణి కిం పథి న సన్తి దిశన్తి భిక్షాం నైవాఙ్ఘ్రిపాః పరభృతస్సరితోఽప్యశుష్యన్। రుద్ధా గు
హాః కిమజితోఽవతి నోపసన్నాన్ కస్మాద్భజన్తి కవయో ధనదుర్మదాన్ధాన్ ॥ ౫ ॥ ఏవం స్వచిత్తే స్వత ఏవ సిద్ధ ఆత్మా

~~~~~~

యతితవ్యమిత్యత ఆహ ॥ సిద్ధ ఇతి ॥ అర్థే అపేక్షితేఽర్థే. అన్యథా పూర్వకర్మానురూపం సిద్ధే సతి-తత్ర క్షుద్రఫలతదుపాయాదిష్వపి-న యతేత - కథంభూతో నయతేత, తత్ర యత్నే క్రియమాణే-పరిశ్రమం సమీక్షమాణః భవితవ్యమేవ భవతి పరిశ్రమస్తు ఫలతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ అన్యథాసిద్ధిం వివృణోతి- సత్యామిత్యాదినాద్వయేన ॥ క్షితౌ సత్యాం కశిపోః శయ్యాయాః పర్యఙ్కాదేః-ప్రయాసైః తదార్జనానుకూలప్రయత్నైః కిం నకిమపి , కిం తు పరిశ్రమ ఏవేత్యర్థః స్వతస్సిద్ధే బాహౌ సతి-ఉపబర్హణైరుపధానైః కిం- అఞ్జలౌ సతి-పురుధాన్నపాత్ర్యా నానావిధభోజనపాత్ర్యా , కిం-దిగ్వల్కలాదౌ సతి , దిక్షూత్తరీయస్థానీయాసు సతీషు-వల్కలేష్వన్తరీయస్థానీయేషు సత్సు - నతు వల్కలాభావే విత్యుసతీష్వి త్యర్థః స్వారసః ,, అపవిత్రకరో నగ్న,, ఇతి నగ్నస్య కర్మానర్హత్వస్మరణాత్ - ముముక్షోరప్యావశ్యకానామనుష్ఠేయత్వాత్ -దుకూలైః క్షౌమైః కిమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀

నను-వల్కలమన్నం తోయం వాసస్థానం చ యాచ్ఞాదిప్రయత్నం వినా కథం ప్రాప్యేత-తత్రాహ ॥ చీరాణీతి ॥ జీర్ణవస్త్రఖణ్డాని-పథి మార్గే న సన్తి కిం -పరభృతః పరాన్ బిభ్రతి పుష్పఫలాభిర్యే. తే పరభృతోఽఙ్ఘ్రిపా వృక్షాః-భిక్షాం న దిశన్తి వా కిం , న ప్రయచ్ఛన్తి కిమిత్యర్థః-సరితో నద్యః- అశుష్యన్ కిం , గుహాః పర్వతబిలాని-రుద్ధా నిరుద్ధాః కిం నను-కదాచిదేషామలాభే కిం కార్యం స్యాత్తత్రాహ ॥ అజిత ఇతి ॥ఉపపన్నాన్ శరణాగతాన్-అజితస్సర్వేశ్వరః, నావతి న రక్షతి కిం-కవయో, ధనేన యో దుర్మదస్తేనాన్ధాన్ కార్యాకార్యానభిజ్ఞాన్-కస్మాద్ధేతోర్భజన్తి-కవిభిరన్నాద్యర్థమపి ధనదుర్మదాన్ధా న భజనీయా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀

ఇతరేదుస్సేవ్యాః-హరిస్తు సుసేవ్యః-ఉత్తరీత్యాఽవస్థితస్యేతరవైతృష్ణ్యాద్భగవత ఏవ ప్రీతివిషయత్వాదిత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వచిత్తే స్వకీయచిత్తే, ఏవం సిద్ధే ఉక్తానుసంధానపరే సతి-విషయాన్తరవిరక్తచిత్తవిషయభూతో. య ఆత్మత్వాదిగుణకః-య త్ర చ యస్మిన్ , సేవ్యమానే సంసారహేతూపరమశ్చ-బన్ధహేతుభూతావిద్యానివృత్తిశ్చ - భవతి, తం భజేతేత్యన్వయః-భజనీయత్వోపయికగుణానాహ ॥ ఆత్మేత్యాది,ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకః-ధార్యస్య శరీరస్య జీవాత్మనః-ధారకపరమాత్మానువర్తిత్వం యుక్తమిత్యభిప్రాయః. యత ఆత్మా, అత ఏవ ప్రియః నిరతిశయప్రీతివిషయః ఆత్మసంబన్ధాదేవహి- దేహాపత్యకళత్రా

దికం సర్వం ప్రియవద్భాతి - ఆత్మనోప్యాత్మా హరిః ప్రియ ఇతి కిము వక్తవ్యం, ప్రియ ఇతి నిరతిశయసుఖస్వరూపత్వస్యాప్యుపల
క్షణం - అత ఏవ, అర్థః నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపః - నిరతిశయసుఖమేవహి పరమపురుషార్థః - పురుషార్థస్వరూపస్యాపి దు
ర్భగత్వేఽభజనీయత్వం స్యాదత ఆహ ॥ భగవాన్ హేయప్రతిభటసమగ్రజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజస్సంపన్నః, స్వరూప
స్వజ్ఞానాదిగుణానాంచ పరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి ॥ అనన్త ఇతి ॥ తం, ఉక్తవిధం స్వప్రాప్తివిరోధిభూతావిద్యాని
వర్తకమాత్మానం - నిర్వృతః ఇతరవిషయవైతృష్ణ్యాన్నిరతిశయసుఖరూపపరమాత్మోపాసనాచ్చ సుఖితః - నియతార్థః నియమి
తప్రయోజనః - ఫలాన్తరనివృత్త ఇత్యర్థః భజేత ఉపాసీతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏతదేవార్థాన్తరచిన్తాం నిన్దయా ద్రఢయతి ॥ క ఇతి ॥ తమీ
శ్వరమనాదృత్య ,, తామితి పాఠే ,, ఈశ్వరచిన్తామనాదృత్యేత్యర్థః, కః లౌకికః, ఋతే పశూన్, పశూన్ వినా - పరానుచిన్తాం అ
ర్థాన్తరచిన్తాం - అసతీం అశోభనాం - కుర్యాన్నామ - పశురేవ తథా కుర్యాత్, తథా కుర్వన్ పశురిత్యర్థః - పరానుచిన్తయా - వై
తరణ్యాం యమలోకసిన్ధౌ - తత్సదృశే సంసార ఇత్యర్థః, పతితం - తత్ర చ స్వకర్మజాన్ ఆధ్యాత్మికాదిక్లేశాన్ - జుషమాణం సేవమా
నం - పశ్యన్ - కః కుర్యాదితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం ఫలాన్తర తదుపాయనివృత్తస్య భగవద్ధ్యానప్రకారమాహ ॥
కేచిదిత్యాదినా ॥ భగవదుపాసనాబాహుళ్యేనోపాసకబాహుళ్యాత్ కేచిదిత్యుక్తిః - నతు - స్వాసంమతత్వేన - స్వ
దేహాన్తర్హృద్యే - యో హృదయావకాశః, తత్ర వసన్తం - ప్రాదేశమాత్రం, ప్రాదేశసంబన్ధిసీమాత్రా - వపుః
పరిమాణం - యస్య తం - హృదయాన్తః ప్రదేశసంబన్ధిమాత్రయాపరిచ్ఛిన్నం ,, యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభివి
మానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే ,, ఇతి త్రైలోక్యశరీరకే, వ్యుపాసనానుగ్రహాయ, ఉపాసనాప్రదేశసంబన్ధిమా

ప్రియోఽర్థో భగవాననన్తః । తం నిర్వృతో ❁ నియతార్థో భజేత సంసారహేతూపరమశ్చ యత్ర ॥ ౬ ॥ కస్తాం ❁ త్వ
నాదృత్య పరానుచిన్తా ❁ మృతే పశూనసతీం నామ కుర్యాత్ । పశ్యన్ జనం పతితం వైతరణ్యాం స్వకర్మజాన్ పరితా
పాన్ జుషాణమ్ ॥ ౭ ॥ కేచిత్స్వదేహాన్త ❁ ర్హృదయావకాశే ప్రాదేశమాత్రం పురుషం వసన్తమ్ ॥ చతుర్భుజం కం
జరథాఙ్గశఙ్ఖగదాధరం ధారణయా స్మరన్తి ॥ ౮ ॥ ప్రసన్నవక్త్రం నళినాయతేక్షణం కదమ్బకిఞ్జల్కపిశఙ్గవాససమ్ ॥
లసన్మహారత్నహిరణ్మయాఙ్గదం స్ఫురన్మహారత్నకిరీటకుణ్డలమ్ ॥ ౯ ॥ ఉన్నిద్రహృత్పఙ్కజకర్ణికాలయే యోగేశ్వ
రాస్థాపితపాదపల్లవమ్ । శ్రీలక్ష్మణం ❁ కౌస్తుభరత్నకన్ధరం ❁ అమ్లానలక్ష్మ్యా వనమాలయాచితమ్ ॥ ౧౦ ॥ వి
భూషితం మేఖలయాఙ్గుళీయకైర్మహాధనైర్నూపురకఙ్కణాదిభిః । స్నిగ్ధామలైః కుఞ్చితనీలకున్తలైర్విరోచమా
నాననహాసపేశలమ్ ॥ ౧౧ ॥ అదీనలీలాహసితేక్షణోల్లసద్భ్రూభఙ్గసంసూచితభూర్యనుగ్రహమ్ । ఈక్షేత చి
న్తామయమేనమీశ్వరం యావన్మనో ధారణయాఽవతిష్ఠతే ॥ ౧౨ ॥ ఏకైకశోఽఙ్గాని ధియాఽనుభావయేత్పాదా

త్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వశ్రవణాత్, హృదయకమలస్యాఙ్గుష్ఠమాత్రత్వాచ్చ, ఏతేన, తర్జన్యఙ్గుష్ఠవిస్తారః ప్రాదేశః, తత్పరి
మిత ఇత్యాయుక్తమితి బోద్ధవ్యం, కంజం కమలం, రథాఙ్గం చక్రం, దక్షిణబాహుభ్యాం, వామాభ్యాం శఙ్ఖగదే బిభ్రతమిత్య
ర్థః, ఏవంవిధం పురుషం, కేచిద్యోగేశ్వరాః ధారణయా స్మరన్తి ॥ ధారణాపూర్వకముపాసత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁
ఏతమేవ పురుషం విశినష్టి ॥ ప్రసన్నవక్త్రమితి ॥ అనుగ్రహోన్ముఖముఖం - నళినం పద్మం తద్వత్ప్రసన్నే ఆయతే దీర్ఘే ఈక్షణే యస్య
స్య - కదమ్బకుసుమస్య కిఞ్జల్కః కేసరః తద్వత్పిశఙ్గే వాససీ యస్య - లసన్తి మహారత్నాని యేషు తాని హిరణ్మయాఙ్గదాని యస్య -
స్ఫురన్తి మహారత్నాని తన్మయాని కిరీటకుణ్డలాని యస్య తం ❁ ఉన్నిద్రం వికసితం - య, ద్ధృత్పఙ్కజం హృదయకమలం - తస్య కర్ణి
కైవాలయః స్థానం - తస్మిన్ - యోగేశ్వరైః ఆస్థాపితౌ ధ్యానవిషయీకృతౌ పాదపల్లవౌ యస్య - శ్రీర్లక్ష్మీరేవ లక్ష్మ చిహ్నమస్యా
స్తీతి శ్రీలక్ష్మణః ❁ పామాదివిహితమత్వర్థీయో నప్రత్యయః, తస్యాకృతిగణత్వాత్ - కౌస్తుభరత్నం కన్ధరాయాం యస్య, అత్ర కం
ధరాశబ్దః తదాసన్నవక్షఃపరః, అమ్లానా లక్ష్మీః శోభా యస్యాస్తయా వనమాలయా ఆచితం వ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మేఖలయా
కటిసూత్రేణ - మహాధనైః రత్నైః, అఙ్గుళీయకైః - నూపురకఙ్కణాదిభిశ్చ, విభూషితం విశేషేణాలంకృతం - స్నిగ్ధత్వాదివిశిష్టైః
కున్తలైర్విరోచమానేన ఆననేన యో హాసః - తేన పేశలం సున్దరమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అదీనముదారం, య, ల్లీలాహసితం - తేనయు
క్తం - యదీక్షణం - తేన - ఉల్లసన్తో యే భ్రూభఙ్గాః భ్రూవిక్షేపాః - తైస్సంసూచితో భూర్యనుగ్రహో యేన తం - చిన్తామయం
చిన్తావిషయం - చిన్తాప్రచురమీక్షేతేతి క్రియావిశేషణం వా - ఏవంవిధమీశ్వరం - యావద్ధారణయా మనోఽవతిష్ఠతే - తావదీక్షే
త ఉపాసీతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యుగపత్కృత్స్నశుభాశ్రయగోచరధ్యానాసక్తస్య తదుపాయభూతం - ఉక్తరూపస్యైవ
ధ్యానక్రమవిశేషమాహ ॥ ఏకైకశ ఇతి ॥ గదాభృతః పరమాత్మనః - పాదాది పాదప్రభృతి - యావద్ధసితం మన్దస్మితావధి - అ

❁ ॥ పా ॥ కస్తాం త్వనాదృత్య.

ఙ్గాని,ఏకైకశః ప్రత్యేకం-ధియాఅనుభావయేత్ చిన్తయేత్ , జితంజితం-భావనయాస్ఫురితం-ప్రతిష్ఠితమితియావత్ - స్థానం పాదగుల్ఫాద్యవయవ-మపోహ్యత్యక్త్వా - విశేషాకారేణేతిభావః-సామాన్యాకారేణకృత్స్నశుభాశ్రయగోచరజ్ఞానస్యా పేక్షితత్వాత్-పరంపరం,జఙ్ఘాజాన్వాదిస్థానం - ధీర్యథాశుధ్యతిప్రసీదతి-అనాకులీభవతి-తథాధారయేత్ * ॥ ౧౩ ॥ * కృత్స్నశుభాశ్రయగోచరభక్తియోగోత్పత్తేఃపూర్వ - మిదమవయవశోవిభావనం-యత్నేనకర్తవ్యం - ఉత్పన్నాయాంతుభక్తౌహానాయోగాత్ - అతస్తత్పూర్వంయత్నేనధ్యేయమవయవశఇత్యాహ ॥ యావదితి॥పరావరేబ్రహ్మాదయోఽవరేయస్మాత్సపరావరస్తస్మిన్-విశ్వనియన్తరిసర్వజ్ఞే -అస్మిన్ఉక్తవిగ్రహవిశిష్టపురుషే-భక్తియోగః-విశేషాకారేణకృత్స్నశుభాశ్రయగోచరఃప్రీతిపూర్వకోఽవిచ్ఛిన్నోధ్యానయోగః-యావన్నజాయేతనోత్పద్యేత-తావత్ - క్రియావసానేఆవశ్యకానుష్ఠానాన్తే - పురుషస్య-ప్రాదేశమాత్రంపురుష-మిత్యుక్తస్యపురుషస్య-స్థవిష్ఠంరూపందివ్యాత్మస్వరూపాపేక్షయాస్థవిష్ఠంవిగ్రహం-ప్రయతస్సమాహితః-అవయవశఃస్మరేదిత్యర్థః-స్థవిష్ఠంరూపంవై రాజస్యపూర్వోక్తంరూపమితితుమన్దం. రూపాన్తరోపాసనాయాఃఏతదుపాసనాఽనుపయుక్తత్వాత్ * ॥ ౧౪ ॥ *ఏవమేకైకమవయవంశిక్షయిత్వాపశ్చాదేకైకాఙ్గధ్యానపూర్వకంకృత్స్నధ్యానాభ్యాసఉక్తః-అథేదృశోపాసనానిష్ఠస్యదేహత్యాగప్రకారంవక్ష్యన్-స్వాత్మనఃపరమాత్మనిసమర్పణప్రకారమాహ ॥ స్థిరమితి॥ యతిఃయోగీ-యదా-పరిపూర్ణభక్తియోగసంపాదకశరీరావస్థితిహేతుభూతప్రారబ్ధావసానకాలే - అఙ్గహేరాజన్ - ఇమంలోకంప్రాకృతంలోకం-జిహాసుర్హాతుమిచ్ఛుః-భవతి-తదాగఙ్గాతీరోత్తరాయణాదిదేశకాలాదిషు-మనోనసజ్జేత్-సక్తంనకుర్యాత్-కింతు-జితాసుఃజితప్రాణః-స్థిరంనిర్భయదేశస్థం-సుఖంమృదు-ఆసన-మాస్థితః-మనసాప్రాణాన్ఇన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేత్అనన్యపరాణికుర్యాత్ * ॥ ౧౫ ॥ *స్వబుద్ధ్యానిశ్చయాత్మికయాబుద్ధ్యా-

---

ధియావధ్దసితంగదాభృతః। జితంజితంస్థానమపోహ్యధారయేత్పరంపరంశుధ్యతిధీర్యథాయథా॥ ౧౩ ॥యావన్నజాయేతపరావరేఽస్మిన్విశ్వేశ్వరేద్రష్టరిభక్తియోగః। తావత్స్థవీయఃపురుషస్యరూపంక్రియావసానే ప్రయతస్స్మరేత * ॥ ౧౪ ॥స్థిరంసుఖంచాసనమాస్థితోయతి*ర్యదాజిహాసు*రిమమఙ్గలోకమ్।కాలేచదేశేచమనోనసజ్జేత్ప్రాణాన్నియచ్ఛేన్మనసాజితాసుః ॥ ౧౫ ॥ మనస్స్వబుద్ధ్యాఽమలయానియమ్య క్షేత్రజ్ఞఏతాంనినయేత్తమాత్మని*।ఆత్మానమాత్మన్యవరుధ్యధీరోలబ్ధోపశాన్తిర్విరమేత* కృత్యాత్ ॥ ౧౬ ॥ నయత్రకాలోఽనిమిషాంప్రభుఃపరఃకుతోనుదేవాజగతాంయఈశిరే* నయత్రసత్త్వంనరజస్తమశ్చ నవైవికారోనమహాన్ప్రధానః ॥ ౧౭ ॥పరంపదంవైష్ణవమామనన్తితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః। విసృజ్య దౌరాత్మ్య మనన్యసౌ

అమలయాభగవదుపాసనేననిర్ధూతమలయా-మనఃనియమ్యబుద్ధివ్యాపారమాత్రరతంకృత్వా-ఏతాంబుద్ధిం - క్షేత్రజ్ఞేజీవే-నినయేత్నియచ్ఛేత్ -తంక్షేత్రజ్ఞం, ఆత్మనిపరమాత్మని-అవరుధ్యసమర్ప్య - లబ్ధోపశాన్తిఃప్రాప్తనిర్వృతిస్సన్ - కృత్యాద్విరమేత్ ॥ అన్తకాలే-పరమాత్మనిస్వాత్మసమర్పణావధి-కర్మ-నత్యాజ్య మితి-కృత్యాద్విరమేతేత్య నేనావగమ్యతే,,ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టం,,మితిన్యాయేనోపాసనాయాఆప్రయాణాదనువర్తనీయత్వేనతన్నిష్పాదకకృత్యస్యాప్యాప్రయాణాదనువర్తనీయత్వాత్-నహిముమూర్షోఃకృత్యవిరతిర్విధేయా-స్వతఏవవిరతేః-అత్రయద్యపి,,యదాజిహాసురిమమఙ్గలోక ,, మిత్యనేనయోగినాంస్వచ్ఛన్దమరణానాంకృత్యమేవప్రతీయతే-తథాపి,,తస్య తావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యేస ,, ఇతికృత్స్నయోగశరీరారమ్భకప్రారబ్ధావసానఏవపరమాత్మసంపత్తిశ్రవణాన్న తేషామిదంకృత్యమ్ ,, నచముమూర్షోరనవహితకరణత్వేనాశక్తత్వాన్నసజ్జేన్నియచ్ఛేద్విరమేతేత్యాదివిధివిషయత్వాఽనుపపత్త్యాస్వచ్ఛన్దమరణకృత్యమేవేదమితివక్తుంయుక్తం,, యోగప్రభావాతిశయేనకరణానాంస్వాయత్తత్వాత్- యేచయోగమాహాత్మ్యాదవినష్టఏవప్రారబ్ధేమ్రియన్తే తేషాంపునస్సంసారఏవ-అతఏవభీష్మాదీనాముత్తరాయణాదికాలప్రతీక్షా-ప్రారబ్ధస్యావినష్టత్వాత్-అతోయదేత్యస్యప్రారబ్ధావసానఇత్యుక్తఏవార్థస్సాధుః * ॥ ౧౬ ॥ *అస్యప్రాప్యంపరమాత్మస్వరూపంవక్ష్యన్- తస్మిన్ స్వాత్మసమర్పణావధి-కర్మనత్యాజ్యమిత్యాహ ॥ నయత్రేతి॥ యత్రవైష్ణవేపదే,కాలోనప్రభుః-కిమపికర్తుంనసమర్థః,అతఏవదేవానప్రభవఇత్యాహ ॥ అనిమిషాంబ్రహ్మాదిదేవానాం -పరఃప్రభుః-కాలో-యత్ర-న ప్రభుః-తత్ర-కుతోనుదేవాఃప్రభవస్స్యుః-దేవనియామ్యానాంజగతాంప్రాణినాంకావార్తేత్యాహ ।జగతామితి॥జగతాంప్రాణినాం - యే-ఈశిరేజగన్తియేన్యయమయన్ -దేవా-స్తే-కుతోనుప్రభవః-తన్నియామ్యానాంజగతాంత్వప్రభుత్వంకైముత్యనయసిద్ధమిత్యర్థః,సర్వైరనియామ్యంసర్వనియన్త్రిత్యర్థః-కించ-యత్రపదే-ప్రధానం-తద్గుణాస్సత్త్వాదయః-ప్రధానకార్యభూతాఃమహదహంకారాదయశ్చ-స్వకీయకార్యజననక్షమానభవన్తి * ॥ ౧౭ ॥ *యత్విష్ణోస్సంబన్ధిపరంసర్వోత్కృష్టం - పదంప్రాప్యం

స్వరూపం-పద్యతే గమ్యత ఇతి హి వ్యుత్పత్తిః-ఆమనన్తి వేదాన్తా ఇతి శేషః-కింకర్తుమిచ్ఛవః ఆమనన్తి-యత్-యస్మిన్-అతత్, నేతి నేతీతి-ఉత్సిసృక్షవః-తద్వ్యతిరిక్తముత్స్రష్టుమిచ్ఛవః-వ్యావర్తయితుమిచ్ఛవః-అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు నేతి నేతి బోధయన్తః-కాలాదిభిరనియామ్యం కాలాదీనాం చ నియన్తృ, యత్-సత్త్వాదికార్యాస్పృష్టం చ-వైష్ణవం-ప్రాప్యం స్వరూపం, వేదాన్తా అమనన్తి, దౌరాత్మ్యం రాగాద్యుపహతచిత్తత్వం-విసృజ్య త్యక్త్వా-తదర్హపదం అర్హస్య ఆరాధనీయస్య భగవతః పదం-అనన్యసౌహృదా-అనన్యసౌహృదమ్యేన-హృదయస్య హృదా దేశః * యద్వా-అనన్యసౌహృదా వేదాన్తా ఆమనన్తీతి పూర్వేణాన్వయః-అనన్యతాత్పర్యకా ఇత్యర్థః-హృదా హృదయేన-ఉపగూహ్య పదే పదే క్షణే క్షణే ఆశ్లిష్య-కృత్యాద్విరమేత-తదాకృతకృత్యోఽభవేదితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథ దేహాదుత్క్రాన్తిప్రకారమాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ మునిః-ఇత్థం తూపరమేత్-దేహాదితి శేషః-తుశబ్దః కృత్యాద్విరతేర్దేహాదుపరామస్య వైషమ్యద్యోతకః-ఇత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ-ఏతదేవోపపాదయతి ॥ విజ్ఞానేతి ॥ సర్వం బ్రహ్మాత్మకమితి వ్యవస్థితమతిః-విజ్ఞానం భగవదుపాసనాత్మకం జ్ఞానం-తదేవ-దృక్-దర్శనాత్మకం-సాక్షాత్కారతాపన్నం, ప్రత్యక్షతాపన్నమిత్యర్థః-తాదృశస్య జ్ఞానస్య యద్వీర్యం సామర్థ్యం తేన సురన్ధితః హింసితః నిశ్శేషనివృత్తః-ఆశయో వాసనా-యస్య తథోక్తః-యోగీ-స్వపార్ష్ణినా స్వపాదమూలేన-గుదం మూలాధారమాపీడ్య నిరుధ్య, తత ఆపీడానన్తరం-అనిలం ప్రాణం-షట్సు నాభ్యాదిషు వక్ష్యమాణేషు స్థానేషు-ఉన్నమయేత్, జితక్లమో యేన నివృత్తశ్రమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నాభ్యాం మణిపూరకే-స్థితం-ప్రాణం-హృది అనాహతాఖ్యే హృదయకమలే-అధిరోప్య-తస్మాత్ హృదః-ఉదానగత్యా ఉదానస్య ఉదానవాయోర్గత్యా సంచారప్రకారేణ-ఉరసి కణ్ఠాదధో దేశస్థితే విశుద్ధచక్రే, తం ప్రాణం-నయేత-తత-ఉరసః-ధియా-అనుసంధాయ స్వాగ్నత్వ్య మనుసంధాయ-మనస్వీ యతచిత్తః-స్వతాలుమూలం స్వజిహ్వాగ్రమూలం-పూర్వచక్రస్యైవ అగ్రభాగం-శనకైః-స్తోకం బహుధాగమనసంభవాచ్ఛనకైరిత్యుక్తం-నయేత ప్రాపయేత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁

హృదా హృదోపగూహ్యార్హపదం పదే పదే ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం మునిస్తూపరమేద్వ్యవస్థితో విజ్ఞానదృగ్వీర్యసురన్ధితాశయః। స్వపార్ష్ణినాఽఽపీడ్య గుదం తతోఽనిలం స్థానేషు షట్సున్నమయేజ్జితక్లమః ॥ ౧౯ ॥ నాభ్యాం స్థితం హృద్యధిరోప్య తస్మాదుదానగత్యోరసి తం నయేన్మునిః * । తతోఽనుసంధాయ ధియా మనస్వీ స్వతాలుమూలం శనకైర్నయేత ॥ ౨౦ ॥ తస్మాద్భ్రువోరన్తరమున్నయేత నిరుద్ధసప్తాయతనోఽనపేక్షః। స్థిత్వా ముహూర్తార్ధమకుణ్ఠదృష్టిర్నిర్భిద్య మూర్ధన్ * విసృజేత్పరం గతః * ॥ ౨౧ ॥ యది ప్రయాస్యన్నృప పారమేష్ఠ్యం వైహాయసానాముత

తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ స్వతాలుమూలాత్-భ్రువోరన్తరం భ్రూమధ్యస్థాజ్ఞాచక్రం-ప్రతి-ఉన్నయేత ఊర్ధ్వం నయేత-కథంభూతః, నిరుద్ధసప్తాయతనో, నిరుద్ధాని సప్తాయతనాని శ్రోత్రద్వయాక్షిద్వయనాసారన్ధ్రద్వయాస్యరూపాణి స్థానాని యేన సః-విషయాన్తగనిరపేక్షః-భ్రూమధ్యే ముహూర్తార్ధం స్థిత్వా-అకుణ్ఠదృష్టిః స్వాగ్నత్వ్య విషయాప్రతిహతజ్ఞానసంపన్నః, పదం పరమాత్మానం-ప్రాప్తః అనుసందధత్-మూర్ధన్ మూర్ధానం,, సుపాం సులు,, గితి సుపో లుక్-నిర్భిద్య,, శీర్షకపాలం భిన్త్త్వా,, ఇతి శ్రుతిస్మారితా-విసృజేత్ స్థూలదేహమితి శేషః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ ముముక్షోర్గన్తవ్యమర్చిరాదిమార్గం వక్ష్యన్-తస్య ముముక్షోర్ధూమాదిమార్గస్య హేయత్వజ్ఞాపనాయ ధూమాదిమార్గేణ గతానాం గన్తవ్యలోకానాహ ॥ యదీతి ॥ ఏతే స్రుతీ తే నృప వేద గీతే,, ఇతి మార్గద్వయస్య వక్ష్యమాణత్వాత్-అస్మిన్నధ్యాయే ధూమాదిమార్గవిషయగ్రన్థాన్తరాభావాచ్చ,, తాసాం మూర్ధానమభినిస్సృత్య కాతయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమణే భవన్తీతి శ్రుతేః,, మూర్ధ్నా నిష్క్రాన్తస్యార్చిరాదినా లోకగత్యనుపపత్తేశ్చ-యదీత్యాది శ్లోకద్వయం ధూమాదిమార్గగతానాం గన్తవ్యలోకప్రదర్శనపరమేవ,, నను,, యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేఽస్య హృది శ్రితాః। అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుత,, ఇతి సద్యోముక్తిరేకా ప్రతీయతే,, తేఽర్చిషమభిసంభవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న,, ఇత్యాదినా క్రమముక్తిరన్యా ప్రతీయతే, అత్రాపి,, విసృజేత్పరం గత,, ఇతి సద్యోముక్తిః,, వైశ్వానరం యాతి,, ఇతి క్రమముక్తిశ్చ ప్రతీయతే, అతః క్రమముక్తిసద్యోముక్తిరూపమార్గద్వయస్యైవ,, ఏతే స్రుతీ తే,, ఇతి వక్ష్యమాణత్వాన్న-ధూమాదిమార్గగతగన్తవ్యప్రదర్శనపరమిదం శ్లోకద్వయమితి చేదుచ్యతే ॥ సద్యోముక్తిస్తావదప్రామాణికైవ,, యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసంభవన్తి,, ఇత్యాది,, స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి,, ఇత్యన్తేన, బ్రహ్మోపాసీనానామర్చిరాదిగతానామేవ, బ్రహ్మప్రాప్త్యవగమాత్,, వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వా,, దితి న్యాయేన, సర్వబ్రహ్మవిద్యానామేకఫలత్వేనార్చిరాదిగతేస్సర్వబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠానాం సమత్వాచ్చాత్ర ప్రతిపాద్యాయాస్సద్యోముక్తేరభావాత్-అథ, బ్రహ్మణస్సర్వగతత్వాన్నతత్ప్రాప్త్యే దేశాన్తరగమనాపేక్షేతి, చేత్తర్హి-బ్రహ్మణో నిత్యత్వాత్సర్వదాతత్ప్రాప్తిః కింన స్యాత్, దథ, కాలవిశేష ఏవ నిశ్శేషా

విద్యానివృత్తిరితిమన్యసే, ఏవం దేశవిశేషఏవనిశ్శేషావిద్యానివృత్తిరితివిభావ్య తామ్ „ అత్రబ్రహ్మసమశ్నుతేనతస్యప్రాణా ఉత్క్రామన్తిబ్రహ్మైవసన్బ్రహ్మాప్యేతీ„ త్యాదేః కోఽర్థఇతిచేదుచ్యతే,అత్రాస్మిన్ లోకే,ఉపాసనాదశాయాం-యో బ్రహ్మ-నుభవతి-తస్యబ్రహ్మప్రేప్సోః ప్రాణాః - నోత్క్రామన్తి-తంవిహాయనగచ్ఛన్తి-కింతూ-పాసనాఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తయేతదధిష్ఠితలోకాన్తరగమనాయసహైవతిష్ఠన్తీత్యర్థ ఇతి „ అతోధూమాదిగతానాంగన్తవ్యప్రదర్శనపరమిదం శ్లోకద్వయమ్ „ హేనృప-పారమేష్ఠ్యంచతుర్ముఖలోకం-వైహాయసానాంఖేచరాణాంసిద్ధానాం-యద్విహార స్థానం - కీదృశం-అష్టాధిపత్యంఅణిమాద్యష్టైశ్వర్యసంపన్నం - యది-ప్రయాస్యన్ గమిష్యన్-భవతి-తదా,గుణసంనివాయేమరణే - మనసా-ఇన్ద్రియైశ్చసహైవగచ్ఛేత్ - స్థూలదేహస్యైవభస్మీభావా-త్సూక్ష్మదేహేనైవగచ్ఛతీత్యర్థః- అర్వాచీనలోకాన్ గచ్ఛతాం భూతసూక్ష్మేన్ద్రియాత్మకలిఙ్గశరీరేణైవసహగమనం„ బ్రహ్మప్రేప్సోస్తు-కించిద్దూరంగచ్ఛతోమధ్యేవిశ్లేషఇతివిశేషః *॥౨౨॥*
యోగీశ్వరాణామితి ॥ యోగీశ్వరాణాంభగవద్భక్తివ్యతిరిక్తయోగనిష్ఠానాం,మబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మజీవోపాసకానాం -త్రిలోక్యాః అన్తః-బహిః జనలోకాదిషు - పవనాన్తరాత్మనా-పవనస్యాన్తరాత్మా పవనాన్తరాత్మా - తేన-వాయుభూతసూక్ష్మదేహేన-గతిమాహురిత్యర్థః-యద్వా - వాయుమనుప్రవిశ్యగచ్ఛతీతి-వాయుతుల్యవేగోవాగచ్ఛతీత్యాహురిత్యర్థః-భగవద్భక్తియోగనిష్ఠవ్యతిరిక్తానాంగతిరితరైర్నలభ్యతఇత్యాహ ॥ నేతి„ విద్యా-శాస్త్రజన్యంజ్ఞానం,తపః కర్మయోగః - యోగోయమనియమాదిః-సమాధిః అబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మస్వరూపానుసంధానం - ఏతాన్భజన్తి-యే- తేషాంయోగీశ్వరాణాం- తాంగతిం-బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతాపేక్షితలోకగతిం- కర్మభిరభిసంహితఫలైః కర్మభి-ర్నప్రాప్నువన్తి- కేవలకర్మిభ్యోఽధికోయోగీ- కేవలయోగిభ్యోఽధికోభగవదుపాసక - ఇత్యభిప్రాయః„ యద్వా „ భగవద్భక్తానాంగతిః కర్మభిర్నావాప్యతఇత్యాహ ॥ యోగీశ్వరాణామితి ॥ భగవద్భక్తియోగనిష్ఠానామిత్యర్థః- త్రిలోక్యాః త్రిలోకాన్తర్బహిస్తచతుర్దశభువనాత్మకాణ్డకోశా -ద్బహిః-సమాధిః పరమాత్మోపాసనమితిభేదః-ఏవం హేయత్వేనధూమాదిమార్గగతిరుక్తా * ॥౨౩॥ * అథముముక్షోరర్చిరాదిమార్గమాహ ॥ వైశ్వానరంయాతీతి „ ఛాన్దోగ్యే „ తద్యథాపుష్కరపలాశఆపోనశ్లిష్యన్తఏవమేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యత„ ఇత్యుపక్రమ్య,బ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్యామ్నాతః „ అథయదుచాస్మిన్ఛవ్యంకుర్వన్తియదుచనార్చిషమేవాభిసంభవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్షడుదఙ్ఙేతిమాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసంచన్ద్రమసోవిద్యుతంతత్పురుషోఽమానవస్సఏనాన్బ్రహ్మగమయత్యేషదేవపథోబ్రహ్మపథఏతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్త„ ఇత్యామ్నాతాశ్రుతిః„ సవైభ్రనర్నేహవిషజ్జతేఙ్గమిత్యన్తేనాభిమతా-అత్రానుక్తాఽహరాదిప్రదేశస్త్వర్థసిద్ధో వేదితవ్యః-శీర్షకపాలభేదనానన్తరమేవవైశ్వానరప్రాప్త్యసంభవాత్-శ్రుతావపి-వరుణేన్ద్రప్రజాపత్యాదయోఽన్యత్రశ్రుతాఅర్థసిద్ధాఇతివేదితవ్యామ్ „ బ్రహ్మపథేనేతి-సుషుమ్నావిశేషణం-బ్రహ్మప్రేప్సోః మార్గభూతయా-శోచిషా ప్రకాశమానయా,సుషుమ్నయా-సుషుమ్నాఖ్యానాడ్యా-దేహాన్నిర్గతః-శోచిషేత్యనేన „ తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్క్రామతీ„ తిశ్రుత్యుక్తసుషుమ్నాసంబన్ధిహృదయకమలాగ్రస్యప్రకాశనంస్మారితం „ తదోకోఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారోవిద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతియోగాచ్చహార్దానుగృహీతశ్శతాధికయే „ తిసూత్రకారః„ తదోకః తస్య బ్రహ్మప్రేప్సోః జీవస్యస్థానభూతం-యత్ హృదయకమలం-తస్యాగ్రంసుషుమ్నాఖ్యానాడీద్వారం-తస్యజ్వలనంప్రకాశనంభవతి-అయంజీవః హార్దానుగృహీతః-హృదయకమలస్థపరమాత్మానుగృహీతః- తేనపరమాత్మనాప్రకాశితసుషుమ్నాద్వారో,విద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాయాః-సామర్థ్యాత్, బ్రహ్మవిద్యాఙ్గభూతార్చిరాదిగతిస్మృతియోగాచ్చ,శతాధికయాసుషుమ్నయాగచ్ఛతీతిసూత్రార్థః , ఏవంభూతసుషుమ్నయాగతః-విహాయసాశీర్షకపాలబహిష్ఠాకాశేన-వైశ్వానరంఅర్చిశ్శబ్దవాచ్యమగ్నిమాతివాహికందైవతం - యాతి ॥ అర్చిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లపక్షష్ణ్మాసాదుత్తరాయణమ్,అర్చిషమభిసంభవన్తీ-త్యనేనైకార్థ్యాత్- అస్యైవమోక్షమార్గత్వం సూచయతి-విధూతకల్క-ఇతి„ పుణ్యపాపేవిధూయనిరఞ్జనః పరమంసామ్యముపైతి„ అశ్వఇవరోమాణివిధూయపాపంచన్ద్రఇవరాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్యధూత్వాశరీర,మితిహిశ్రూయతే,నహిధూమాదిమార్గగతానాంపుణ్యపాపప్రహాణంశ్రూయతే,విధూతకల్కః నివృత్తపుణ్యపాపః,అత్రాహరాదిప్రవేశోవేదితవ్యః,హరేరాదిత్యస్య-ఉదస్తాదుపరిష్టాత్,స్థితం,శైంశుమారంచక్రం-ప్రయాతి- హేనృప-శైంశుమారచక్రస్వరూపంతు

యద్విహారమ్ । అష్టాధిపత్యంగుణసంనివాయేసహైవగచ్ఛేన్మనసేన్ద్రియైశ్చ ॥౨౨॥ యోగీశ్వరాణాంగతిమాహురన్తర్బహిస్త్రిలోక్యాః పవనాన్తరాత్మనా * । నకర్మభిస్తాంగతిమాప్నువన్తివిద్యాతపోయోగసమాధిభాజామ్ ॥
వైశ్వానరంయాతివిహాయసాగతస్సుషుమ్నయాబ్రహ్మపథేనశోచిషా * । విధూతకల్కోఽథహరేరుదస్తాత్ప్రయా

పఞ్చమేవత్స్యతే * ॥ ౨౪ ॥ * విశ్వనాభింవిశ్వస్యగ్రహతారకనక్షత్రాదేఃకృత్స్నస్యాశ్రయభూతంవిష్ణోస్స్థానమితి శేషః - విర
జేనప్రణష్టపుణ్యపాపేన-అణీయసాసూక్ష్మతరేణ-ఆత్మనాలిఙ్గశరీరేణ-ఏకఃఅసహాయః-నమస్కృతంబ్రహ్మవిదాం-బ్రహ్మవి
ద్భిఃనమస్కృతం-ఇదంశింశుమారచక్రవిశేషణం-తదతివర్తత్యన్వయః-అనేనచన్ద్రప్రాప్తిరపిసిద్ధా-తస్యాప్యవహతశ్శింశుమా
రః-యత్ యత్ర-కల్పాయుషఃవిబుధాఃకల్పాన్తాయుషోవిబుధాఃదేవాఃరమన్తే-తంజనలోక-ముపైతిప్రయాతి * ॥ ౨౫ ॥ * అధః
అధస్తాత్ స్థితస్య-అనన్తస్యముఖానలేన - అవాన్తరప్రళయే శేషముఖోద్భూతరుద్రగణఫాలానలేన-దన్దహ్యమానమితిమస్త
కస్థాయిహమృత్యురిత్యాసత్త్యభిప్రాయోవర్తమాననిర్దేశః - నిరీక్ష్యత్రికాలజ్ఞానవత్త్వాదపరోక్షందృష్ట్వేత్యర్థః- జనలో
కస్థిత్వా-కల్పాన్తే , తతఉపైతీత్యయమర్థోఽనుపపన్నః-పుణ్యపాపనిర్ధూననస్యోక్తత్వేనతత్రావస్థితిహేతుభూతకర్మాభా
వాత్-తేషులోకేషు స్థిత్యయోగాత్ - అతో దోషందృష్ట్వా-ద్వైపరార్ధ్యంద్విపరార్ధస్థాయి - సిద్ధేశ్వరైఃజుష్టానిధిష్ణ్యానివి
మానానియస్మిన్-త-దు, శ్రేష్ఠం పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖసంబన్ధిస్థానం - యాతినిర్యాతీత్యర్థః-వరుణేన్ద్రాదిప్రాప్తిస్త్వర్థసి
ద్ధా * ॥ ౨౬ ॥ * చతుర్ముఖలోకస్యస్వర్గాద్యపేక్షయాచిరకాలస్థాయిత్వమభిప్రయన్నాహ ॥ నయత్రేతి ॥ యత్రేత్యస్యతత్ర
దురన్తదుఃఖప్రభవానుదర్శనాదిత్యుపరితనేనాన్వయః - ఆర్తిఃదుఃఖం- ఉద్వేగోమనఃక్షోభః-భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం
జ్ఞానం-కుతశ్చిదిత్యస్యభయమిత్యనేనాన్వయః - కుతశ్చిత్ శీతాతపవాతవర్షాదిభ్యః-ఏవంవిధేపిచతుర్ముఖలోకే-బ్రహ్మవిదాం
నిర్వేదమాహ ॥ యచ్చిత్తతఇతి ॥ య-ద్యస్మాదిత్యర్థః-అనిదంవిదాంఇదంశబ్దవాచ్యపరిదృశ్యమానప్రపఞ్చవిలక్షణపరబ్రహ్మ-
విదాం-క్రియయాకర్మణా - హేతుభూతేన-దురన్తదుఃఖప్రభవానుదర్శనాత్-దురన్తమపారంయద్దుఃఖం -తస్యప్రభవః-ప్ర
భవత్యస్మాదితిప్రభవః - దుఃఖహేతుభూతస్సంసారః,తస్యానుదర్శనంఉత్ప్రేక్షణం-తస్మాత్ - చిత్తతఃచిత్తేన-అదః- దుర
న్తదుఃఖమితి-యత్ - చతుర్ముఖలోకేపిబ్రహ్మవిద్భిఃకర్మహేతుకందురన్తదుఃఖంచిత్తేనానుమీయతఇతియ- త్తతఏవహేతో

తిచక్రంనృపశైంశుమారమ్॥ ౨౪ ॥ తద్విశ్వనాభింత్వతివర్త్యవిష్ణోరణీయసా * విరజేనాత్మనైకః। నమస్కృతంబ్ర
హ్మవిదాముపైతి * కల్పాయుషోవిబుధాయ * ద్రమన్తే॥ ౨౫ ॥ అధో * అనన్తస్యముఖానలేనదన్దహ్యమానంసనిరీ
క్ష్యవిశ్వమ్। నిర్యాతిసిద్ధేశ్వరజుష్టధిష్ణ్యంయద్వైపరార్ధ్యంతదుపారమేష్ఠ్యమ్॥ ౨౬ ॥ నయత్రశోకోనజరాన
మృత్యుర్నార్తిర్నచోద్వేగభయంకుతశ్చిత్ * । యచ్చిత్తతోఽదః క్రియయాఽనిదంవిదాందురన్తదుఃఖప్రభ
వానుదర్శనాత్॥ ౨౭ ॥ తతోవిశేషంప్రతిపద్యనిర్భయస్తేనాత్మనాఽఽపోఽనలమూర్తిమత్వరన్ * । జ్యోతిర్మయో
వాయుముపేత్యకాలేవాయ్వాత్మనాఖంబృహదాత్మలిఙ్గమ్॥ ౨౮ ॥ ఘ్రాణేనగన్ధంరసనేనవైరసం * రూపంచ

ర్విశేషంప్రతిపద్యేత్యుత్తరత్రాన్వయః - అర్థాన్తరపరత్వమనుపపన్నం-అధ్యాహారబాహుళ్యాత్ -యస్యహిరణ్యగర్భస్య-
చిత్తతఃఉపాసనాత్ - అదః,తస్యస్థానం-ఉపాసకైర్లభ్యతఇతి శేషః-ఇతి-యదాయోజనా -తదాఉపాసకైర్లభ్యతఇత్యధ్యా
హార్యం-అనిదంవిదాంహిరణ్యగర్భోపాసనరహితానాం - దురన్తదుఃఖప్రభవానుదర్శనాత్ - తదుపాసకానామేవదుఃఖని
వృత్తిస్థానంబ్రహ్మలోకాఖ్యంలభ్యతఇతినోపపద్యతే -హిరణ్యగర్భస్థానస్యాపిదుఃఖనివృత్తిహేతుత్వాభావాత్ - చతుర్ముఖ
లోకంగతస్యరాజ్ఞఃపునర్భువమాగమ్యప్రతిదినంస్వీయశవభక్షణంప్రసిద్ధం - ఆవృత్తేర్దర్శనాచ్చ ,, నను-బ్రహ్మలోకస్థయోగి.
నాంనపునరావృత్తిదుఃఖభయం - తత్రమోక్ష్యమాణత్వనిశ్చయా-దితిచేన్న - భూతలస్థయోగినామపిమోక్ష్యమాణత్వనిశ్చ
యాన్నపునరావృత్తిభయమితిముముక్షూణాంమహీతలచతుర్ముఖలోకయోఃకోవిశేషః ,, ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాఃపునరావ
ర్తినోఽర్జున,,ఇతిహిస్మర్యతే , తచ్చద్వైపరార్ధ్యమిత్యనేనసూచితం-అతోయథోక్తఏవార్థః * ॥ ౨౭ ॥ * తతఃవిశేషంపృథివీ
మయమణ్డకటాహం - ప్రతిపద్యప్రాప్యేత్యర్థః-అనేన ,, పృథివీమణ్డంభినత్తి ,, తిశ్రుతిర్వ్యాఖ్యాతా-విశేషశబ్దఃపృథివీవాచ
కః,,మహదాద్యావిశేషాన్తాఇతిప్రయోగాత్ - అత్రాపి,,విశేషస్తువికుర్వాణాదమ్భసోగన్ధవానభూ,, దితివక్ష్యమాణత్వా
చ్చ-విశేషంప్రతిపద్యనిర్యాతీత్యనుషఙ్గః , యద్వా, ఉత్తరత్రఉపైతీత్యనేనాన్వయః-తేనాత్మనాస్వరూపేణోపలక్షితః-ఆపః
ఆవరణజలం-ప్రతిపద్యేత్యన్వయః - ఆవరణాగ్నివ్యాప్తిమాహ ॥ అనలమూర్తిమితి ॥ మూర్తీభూతావరణాగ్నిం-ప్రతిపద్య-
అత్వరన్త్వరామకుర్వన్ - క్లేదదాహాదిజన్యక్లేశాభావాదిత్యభిప్రాయః-జ్యోతిర్మయః-అగ్నిర్భూత్వా ,, అభ్రంభవతి ,, ఇతివ
త్సంశ్లేషాభిప్రాయోజ్యోతిర్మయశబ్దః - వాయుంఆవరణవాయుముపేత్యకాలేపూర్వపూర్వావరణాత్యయానన్తరకాలే-
వాయ్వాత్మనావాయుసంశ్లిష్టరూపేణో-పలక్షితః - బృహత్ స్వకార్యభూతవాయ్వాద్యపేక్షయాబృహత్ -ఆత్మలిఙ్గంస్వా
సాధారణశబ్దలిఙ్గకం - ఖంఆవరణాకాశ-ముపేత్యఆత్మలిఙ్గమిత్యత్ర-ఆత్మాస్వాసాధారణగుణశ్శబ్దఃలిఙ్గం ఆత్మానాత్మనోః
ప్రమాణం-యస్య-తదిత్యర్థః - లిఙ్గంయద్ద్రష్టృదృశ్యయోరితివక్ష్యమాణత్వాత్ -ఇదమావరణాన్తరేష్వపితత్తద్గన్ధాదిగుణవిశిష్ట
పృథివ్యాదిసంశ్లేషప్రదర్శనార్థముక్తమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవమాకాశంభిత్త్వేత్యన్తశ్రుత్యర్థఉక్తః-గచ్ఛతోముక్తస్యసూక్ష్మదే

హస్తైరిన్ద్రియైస్తత్తద్భూతగుణగ్రహణమాహ ॥ ఘ్రాణేనేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మలోకపర్యన్తేష్వేవశబ్దాదిష్వనాదరోఽభిప్రే
తః-ఆవరణభూతగుణానాంత్వనితరభోగ్యత్వాత్తత్తద్గతగన్ధాదీన్గృహ్ణాతీత్యభిప్రాయః - ఘ్రాణేనస్వీయఘ్రాణేన్ద్రియేణ-గ
న్ధంఆవరణపృథివీగుణభూతంగన్ధం - ఏవం-రసనేన్ద్రియేణరసం-దృష్ట్యాచక్షురిన్ద్రియేణరూపం-తేజోగుణం-త్వచాత్వగిన్ద్రియే
ణ-ఏవకారస్సాంకర్యాభావద్యోతకః- శ్వసనంవాయుగుణంస్పర్శమ్,శ్రోత్రేన్ద్రియేణనభోగుణత్వం - స్వార్థేత్వః-ఆర్షః-ప్రా
ణేనాన్తఃకరణేన-ఆకూతిమభిప్రాయం ,, సమానీవఆకూతి ,, రితిశ్రుతి అత్రప్రాణశబ్దేనేన్ద్రియవృత్తిహేతుభూతముఖ్య
ప్రాణోనవివక్షితః- తేనాకూతిగ్రహణాసంభవాత్ - అతోఽన్తఃకరణంవివక్షితం-అతః-అన్తఃకరణప్రసూతోఽభిప్రా
యః-ఏవంఘ్రాణాదిభిర్గన్ధాదీనుపేత్య - తత్తద్భూతభేదనదశాయాం,తత్తద్గుణాన్గృహ్ణన్నుపైతీత్యర్థః ❁ ॥౨౯॥ ❁ అథా
హంకారమహత్ప్రకృతీనామతిక్రమమాహ ॥ సఇతి ॥ సః-యోగీ-గత్యాగమనేన - వికార్యంస్వకార్యరూపేణపరిణామినమ
హంకారం-సంసాద్యేత్యన్వయః - వికార్యమేవవిశినష్టి-దేవమయందిగ్వాతాదిదేవాధిష్ఠితమిన్ద్రియకారణం-మనోమయంమ
నఃకారణం-భూతసూక్ష్మేన్ద్రియసంనికర్షం -భూతాన్యాకాశాదీనిభూతాని-తత్సూక్ష్మాణి-శబ్దాదీనీన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభ
యేన్ద్రియాణి- తేషాంసంనికర్షంకారణం - భూతసూక్ష్మసంనికర్షత్వేన్ద్రియసంనికర్షత్వాభ్యాం త్రివిధాహంకారభేదాత్తా
మససాత్వికాహంకారావుక్తౌ,,మనోమయందేవమయమితిచ-సాత్వికాహంకారకార్యప్రదర్శనం-దేవమయమిత్యేతావతై
వసిద్ధే-తత్కార్యప్రదర్శనే-ఇన్ద్రియసంనికర్షత్వమనోమయత్వోక్తిరిన్ద్రియస్యస్పష్టావనుగ్రాహకరాజసాహంకారగ్రహణా
య-అతఏవ-రాజసాహంకారస్యనపృథక్కార్యప్రదర్శనం-తస్యానుగ్రాహకమాత్రత్వేనపృథక్కార్యాక్షమత్వాత్ - ఏత
చ్చాగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి - తేనాతిక్రాన్తాహంకారేణసహోపలక్షితః - విజ్ఞానతత్త్వం మహాన్తం యాతి ,, విజ్ఞానసారథి
ర్యస్తు,,బుద్ధింతుసారథిం,,మహాన్వైబుద్ధిలక్షణ,,ఇతివచనానామైకార్థ్యాత్ -గుణసామ్యావస్థప్రకృత్యతిక్రమణమాహ - గుణ

దృష్ట్యాశ్వసనంత్వచైవ । శ్రోత్రేణచోపేత్యనభోగుణత్వం ప్రాణేనచాకూతిముపైతియోగీ॥౨౯॥ సభూతసూ
క్ష్మేన్ద్రియసంనికర్షంమనోమయందేవమయంవికార్యమ్ । సంసాద్యగత్యాసహ.తేనయాతివిజ్ఞానతత్త్వం గుణ
సంనిరోధమ్॥౩౦॥ తేనాత్మనాఽఽత్మానముపైతిశాన్తమానన్దమానన్దమయోఽవసానే।ఏతాంగతింభాగవతీం
గతోయస్సవైపునర్నేహవిషజ్జతేఙ్గ ॥౩౧॥ ఏతేస్సృతీతేనృపవేదగీతేత్వయాభిపృష్టేచసనాతనేచ । యేవై
పురాబ్రహ్మణఆహతుష్టఆరాధితో*భగవాన్వాసుదేవః ॥ ౩౨ ॥నహ్యతోఽన్యశ్శివఃపన్థావిశతస్సంసృతావి

సంనిరోధమితి ॥ గుణానాంసత్వరజస్తమసాంసంనిరోధఃసామ్యం-యస్మిన్-తత్ప్రధానంయాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తేనే
తి ॥ అవసానేప్రకృతేరవధౌ,,గౌరనాద్యన్తవతీ,,సాజనిత్రీ ,, నిత్యాసతతవిక్రియే ,, తిప్రకృతేర్నిత్యత్వాద్దేశావధిరవసానశ
బ్దోక్తః-స్వకీయభూతసూక్ష్మేన్ద్రియాణాంస్వకారణేషులయోప్యవసానశబ్దవివక్షితః- తేనాత్మనా,విరజసాస్వరూపేణోప
లక్షితః-శాన్తమూర్మిషట్కరహితం-ఆనన్దంనిరతిశయానన్దస్వరూపం-ఆత్మానంపరమాత్మానం - ఆనన్దమయః-పరమాత్మసా
మ్యాపత్త్యాఆనన్దమయఃస్వయంనిరతిశయానన్దప్రచురః-ఉపైతి, ఆత్మానన్దశబ్దాభ్యాం ,,ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః ,, ఆన
న్దోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ ,, ఇత్యుపక్రమోపసంహారగతవాక్యద్వయంస్మారితం-ఏవం,,క్షయంతమస్య రజసఃపరాకే,,ఆది
త్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్,,తదక్షరేపరమేవ్యోమన్,, ఇత్యుక్తప్రకృతిపురుషాతీతపరమాకాశస్థభగవత్ప్రాప్తిరర్చిరాది
నాగతస్యోక్తా-ఏవం,,సఏనాన్బ్రహ్మగమయతీ,,త్యస్యార్థఉక్తః-అథధూమాద్యర్చిరాదిమార్గయోఃప్రామాణికత్వంకథ
యన్,,ఏతేనప్రతిపద్యమానా ,,ఇత్యంశస్యార్థమాహ ॥ ఏతామితి ॥ భాగవతీంభగవదుద్దేశ్యాం - గతింఅర్చిరాదిమార్గం,
యోగతః , సపునరిహప్రకృతిమణ్డలే - అఙ్గంకర్మాధీనదేహం - ప్రతి-నవిషజ్జతేనాసక్తోభవతి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథ
మార్గద్వయంనిగమయతి॥ ఏతేఇతి॥ఏతేస్సృతీ ఇమామార్గౌఅర్చిరాదిధూమాదిరూపౌ- వేదగీతే,,యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాంతప
ఇత్యుపాసతేతేఽర్చిషమభిసంభవన్తి,,అథయఇమేగ్రామఇష్టాపూర్తందత్తమిత్యుపాసతేతేధూమమభిసంభవన్తీ,,త్యాదివే
దబోధితే-అతఏవ,సనాతనేస్థితే - తేఏవస్సృతీ-హేనృప - త్వయాఅభిపృష్టేచ,,యచ్ఛ్రోతవ్య ,, మిత్యనేనార్చిరాదిమార్గ
స్యైవ-ధూమాదిమార్గస్యాపిపృష్టత్వాత్-చకారాన్మయాకథితేచేత్యర్థః-సనాతనత్వంవిశదయతి॥ యేఇతి ॥యేవై యేస్సృతీ-పు
రాకల్పాదౌ-బ్రహ్మణేచతుర్ముఖాయ-ఆరాధితః,సమ్యగుపాసనయా ప్రీతః-వాసుదేవఃసర్వభూతాన్తరాత్మాభగవాన్-ఆ
హ ॥ ఉవాచ,తస్మాత్సనాతనేఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సంసారిణోఽర్చిరాదిప్రాప్తౌభక్తియోగాదన్యఉపాయోనాస్తి- అర్చి
రాదిగతిచిన్తాపిభక్తియోగోపాయఇత్యాహ॥నహీతి ॥అతఃఅర్చిరాదేః-అన్యఃఅపరః-సంసృతౌసంసారే-శివఃపన్థాఃకల్యాణ
రూపోమార్గః-నవిశతఃవిశేషేణనశ్రుతః-యతఃఅర్చిరాదిమార్గచిన్తనాత్ - వాసుదేవేసర్వాన్తరాత్మని - భగవతిపరమా

త్మని భక్తిర్భవేత్. తస్మాత్తచ్చిన్తాచ కార్యా, తథాచ సూత్రకారః,, యోగినః ప్రతి స్మర్యేతే స్మార్తే చైతే,, ఇతి - యోగినోఽయో గనిష్ఠాన్ ప్రతి - స్మార్తే స్మృతివిషయభూతే స్మర్తవ్యే దేవయానపితృయాణాఖ్యే గతీ - స్మర్యేతే యోగాఙ్గతయా ఽనుదినం,, నైతే సృతీ పార్థ జానన్యోగీ ముహ్యతి కశ్చన తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జునే,, తిస్మరణాదితి సూత్రార్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ కథం వాసుదేవే భక్తిరేవార్చిరాదిగతావుపాయ ఇత్యత్రాహ ॥ భగవానితి ॥ ఏవమేష మహాశబ్దో మైత్రేయ భగవానితీ,, త్యాదిప్రకారేణ భగవచ్ఛబ్దశబ్దితో వాసుదేవ ఏవ - బ్రహ్మ జగత్కారణం - తద్భక్తిరేవ మోక్షోపాయః కథమిత్యత్రాహ ॥ కార్త్స్న్యేనేతి ॥ మనీషయా బుద్ధ్యా - కార్త్స్న్యేన త్రిరన్వీక్ష్య కృత్స్నం ప్రమాణజాతం ముహుర్ముహురాలోచ్య ,, ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః,, రితివత్ - తదధ్యవస్యేత్ - తన్నిశ్చిత్య స్థితః - కిమధ్యవస్యదిత్యత్ర ఆహ - కూటస్థే నిర్వికారే పరమాత్మని రతిః ముక్తావాసన్దః నిరతిశయానన్ద పరమాత్మానుభవజనితసర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిః - యతః భక్తియోగాద్భవేత్ - స ఏవ భక్తియోగో ముక్త్యుపాయ - ఇతి నిశ్చిత్య - నిపుణతరో లోకః స్థిత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ నన్వతీన్ద్రియే భగవతి కథం భక్తిరుత్పద్యతే , కథం తరాం రతిరిత్యాశఙ్క్య పరిశుద్ధమనోవిషయత్వాదుభయమపి సంభవతీత్యాశయేనాహ ॥ భగవానితి ॥ స్వాత్మయోగపరిశుద్ధమనసా , సర్వభూతేషు భగవాన్ , లక్షితః సాక్షాత్కారార్హః,, మనసా తు విశుద్ధేన,, మనసాభిక్లృప్త,, ఇతి శ్రుతేః - తర్హి - స కిం ఘటాదివద్దృశ్య ఏవేత్యత్ర ఆహ । ద్రష్టా సర్వజ్ఞః - న కేవలం యోగపరిశుద్ధమనోవిషయ ఏవ - ప్రమాణాన్తరవిషయోఽపీత్యాహ ॥ దృశ్యైరితి ॥ దృశ్యైర్బుద్ధ్యాదిభిః - మహదాదిభిః - మహాన్సర్వబుద్ధిలక్షణ ఇతి వచనాత్ - కార్యభూతైర్మహదాదిభిః , ద్రష్టా తత్కారణభూతోఽనుమీయత ఇత్యర్థః - న కేవలమనుమానవిషయ ఏవ, కింతు - శాస్త్రవిషయోఽపీత్యాహ । లక్షణైరనుమాపకైరితి పదద్వయేన - లక్ష్యన్తే ఇతి లక్షణాని వేదాన్తవాక్యాని ,, స

హ । వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగో యతో భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ భగవాన్ బ్రహ్మ కార్త్స్న్యేన త్రిరన్వీక్ష్య మనీషయా
తదధ్యవస్యత్కూటస్థే రతిరాత్మ✻న్యతో భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ భగవాన్ సర్వభూతేషు లక్షితః స్వాత్మనా హరిః । దృశ్యై
ర్బుద్ధ్యాదిభిర్ద్రష్టా లక్షణైరనుమాపకైః ॥ ౩౫ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హరిః సర్వత్ర సర్వదా । శ్రోతవ్యః
కీర్తితవ్యశ్చ స్మర్తవ్యో భగవాన్నృణామ్ ॥ ౩౬ ॥ పిబన్తి యే భగవత ఆత్మనః సతాం కథామృతం శ్రవణపుటేషు
సంభృతమ్ । పునన్తి తే విషయవిదూషితాశయం వ్రజన్తి తచ్చరణసరోరుహాన్తికమ్ ॥ ౩౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే , ద్వితీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
॥ ఓం ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమేతన్నిగదితం పృష్టవాన్యద్భవాన్మమ । నృణాం యన్మ్రియమాణానాం మనుష్యేషు మనీషి

త్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ ,, యతో వా ఇమాని భూతాని ,, త్యాదీని - తథా - తదుపజీవ్యకారణత్వప్రతిపాదకాని ,, సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీ ,, దిత్యాదీని - తైః అనుమాపకైః స్మృతివచనైః - స్మృతీనాం శ్రుత్యనుమాపకత్వాత్ - శ్రుతిస్మృతిభ్యామప్యుపలక్షితః - అనేన , కేవలానుమానగమ్యత్వవాదినో వైశేషికా నిరస్తాః , తన్నిరాస ప్రకారస్తు ,, శాస్త్రయోనిత్వా,, దిత్యధికరణసాధ్యః - బుద్ధ్యాకార్యవర్గైర్లక్షితః , జగత్కారణతయా శాస్త్రైః ప్రతిపన్నః - తత్స్వరూపం తు , యోగపరిశుద్ధమనసా సాక్షాత్కర్తవ్యస్తీత్యాగమోత్థవివేకజన్యజ్ఞానద్వయవిషయత్వముక్తం భవతి ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ యచ్ఛ్రోతవ్యమిత్యాది ప్రశ్నోత్తరముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ స్పష్టోఽర్థః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ అస్తు యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వం యోగారమ్భో వా కథం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ పిబన్తీతి ॥ భగవత, ఆత్మనః పరమాత్మనః - కథామృతం - యే పిబన్తి, తే - విషయవిదూషితాశయం పునన్తీత్యన్వయః , కథామృతం వా కథం లభ్యత ఇత్యత్ర ఆహ ॥ సతామితి ॥ సతామితి కర్తరి షష్ఠీ - సద్భిః కర్ణపుటేషు సంభృతం పూరితం - అనేన సత్సేవయా ప్రథమం భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి - సత్సేవయా ప్రాప్తహరికథా శ్రవణేన - విషయైః శబ్దాదిభిర్విదూషితం కలుషిత - మాశయం అన్తఃకరణం పునన్తి - సత్సేవాదిభక్తియోగాన్తస్య ఫలమాహ, వ్రజన్తీతి - తస్య భగవతః - చరణసరోరుహయోః, అన్తికం సమీపం - వ్రజన్తి ప్రాప్నువన్తి, ప్రథమం, సత్సేవా - తతః శ్రవణం - తతో యోగారమ్భః - తత ఆగమోత్థవివేకాదిసాధనసప్తకజన్యజ్ఞానాభ్యామనుగృహీతా ప్రత్యక్షతాపన్నా భక్తి - రిత్యయం క్రమః - అత్రోక్తః ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం ముముక్షోర్భగవచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమిత్యుక్తం , అథ తద్దేవవ్యతిరేకముఖేన ద్రఢయితుమన్యదేవతానాం క్షుద్రఫలప్రదత్వం వక్ష్యన్ పూర్వోక్తమనువదతి ॥ ఏవమితి ॥ మనుష్యేషు, కదాచిద్దైవవశాన్మనుష్యత్వం ప్రాప్తేషు జీవేషు - యే మనీషిణః - తేషాం, తత్రాపి - యే మ్రియమాణాస్తేషాం . విశేషతో యత్కర్తవ్యం పురా మాం ప్రతి పృష్టవాన్ - తద్భగవచ్ఛ్రవ

ణాదికమేవ - త్యేవం నిగదితం ఉక్తమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ కామఫలప్రాప్త్యర్థమన్యేషాం దైవతానాం భజనమాహ ॥ బ్రహ్మవర్చసేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మవర్చసం కామయమానః - బ్రహ్మణస్పతిం వేదపతిం - యజేత భజేత, ఇన్ద్రియకామః ఇన్ద్రియసామర్థ్యకామః - ఇన్ద్రం భజేతేత్యనుషఙ్గః ॥ ఏవమగ్రేఽపి - ప్రజాపతీన్ దక్షాదీన్ ॥ ౨ ॥ దేవీం దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధినీం, మాయాం విస్మయనీయశక్తిం - విభావసుం అగ్నిం, వసుకామః అర్థకామః - వసూన్ యజేత - వీర్యకామస్తు రుద్రాన్ యజేత - యజనఫలమాహ ॥ వీర్యవానితి, భవేదితి శేషః - ఇదం సర్వత్ర తత్తత్ఫలావాప్తేరుపలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ అన్నం భోజ్యం ఆద్యం భక్ష్యం,, ఖరం విశదమభ్యవహార్యం,, ఖరం కఠినం విశదం వివిక్తావయవం - భక్ష్యమితి శేషః - తదుభయకామోఽదితిం యజేత, అదితేస్సుతాన్ దేవాన్ ఆదిత్యాన్వా - దిశాం సంసాధకః దిక్పతిత్వకామః ॥ ౪ ॥ పుష్టిర్దేహబలం, తత్కామః - ఇలాం పృథ్వీం యజేత - ప్రతిష్ఠాకామః స్థానాదప్రచ్యుతికామః - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - తయోస్సర్వలోకాధారత్వాల్లోకమాతృత్వమ్ ॥ ౫ ॥ రూపమభికామయమానః, అప్సరాశ్చాసావూర్వశీ చ - తాం - సర్వేషామాధిపత్యకామః ॥ ౬ ॥ యజ్ఞం విష్ణుం - కోశో వసుసంచయః - వసుకామ ఇత్యత్ర ధనమాత్రమితి భేదః - ప్రచేతసం వరుణం - విద్యాకామః జ్ఞానకామః - దాంపత్యార్థం దంపత్యోరన్యోన్యప్రీత్యర్థం - సతీమిత్యుమావిశేషణం - పతివ్రతాముమామిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఉత్తమశ్లోకం విష్ణుం - తన్తుం సన్తానం - తన్వన్ విస్తారయన్ - సంతానవృద్ధికామ ఇత్యర్థః - రక్షాకామః బాధనివృత్తికామః - పుణ్యజనాన్ యక్షాన్ - ఓజస్కామః బలకామః ॥ ౮ ॥ రాజ్యకామః - మనురూపాన్ దేవాన్ - అభిచరన్ శత్రుమరణమిచ్ఛన్ - నిరృతిం రాక్షసం - కామకామః భోగేచ్ఛుః - అకామః వైరా

ణామ్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మవర్చసకామస్తు యజేత బ్రహ్మణస్పతిమ్ । ఇన్ద్రమిన్ద్రియకామస్తు ప్రజాకామః ప్రజాపతీన్ ॥ ౨ ॥
దేవీం మాయాం తు శ్రీకామస్తేజస్కామో విభావసుమ్ । వసుకామో వసూన్ రుద్రాన్ వీర్యకామస్తు వీర్యవాన్ ॥ అన్నాద్యకామస్త్వదితిం స్వర్గకామోఽదితేస్సుతాన్ । విశ్వాన్ దేవాన్ రాష్ట్రకామస్సాధ్యాన్ సంసాధకో దిశామ్ ॥ ఆయుష్కామోఽశ్వినౌ దేవౌ పుష్టికామ ఇలాం యజేత్ । ప్రతిష్ఠాకామః పురుషో రోదసీ లోకమాతరౌ ॥ ౫ ॥ రూపాభికామో గన్ధర్వాన్ స్త్రీకామోఽప్సర ఉర్వశీమ్ । ఆధిపత్యకామస్సర్వేషాం యజేత పరమేష్ఠినమ్ ॥ ౬ ॥ యజ్ఞం యజేద్యశస్కామః కోశకామః ప్రచేతసమ్ । విద్యాకామస్తు గిరిశం దాంపత్యార్థముమాం సతీమ్ ॥ ౭ ॥ ధర్మార్థ ఉత్తమశ్లోకం తన్తుం తన్వన్ పితౄన్ యజేత్ । రక్షాకామః పుణ్యజనానోజస్కామో మరుద్గణాన్ ॥ ౮ ॥ రాజ్యకామో మనూన్ దేవాన్నిరృతిం త్వభిచారకః । కామకామో యజేత్సోమమకామః పురుషం పరమ్ ॥ ౯ ॥ అకామస్సర్వకామో వా మోక్షకామ ఉదారధీః । తీవ్రేణ భక్తియోగేన యజేత పురుషం పరమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతావానేవ యజతామిహ నిశ్శ్రేయసోదయః । భగవత్యచలో భావో యద్భాగవతసఙ్గతః ॥ ౧౧ ॥ జ్ఞానం యథా ప్రతినివృత్తగుణోర్మిచక్రమాత్మప్రసాద ఉత యత్ర గుణేష్వసఙ్గః । కైవల్యసంమతపథస్త్వథ భక్తియోగః కో నిర్వృతో హరికథాసు రతిం న కుర్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ శౌనక ఉవాచ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతం రాజా నిశమ్య భరతర్షభః । కిమన్యత్పృష్టవాన్ భూ

గ్యకామః - పరం పురుషం పరమపురుషం,, యో యో యాం యాం తనుం భక్త,, ఇతిరీత్యా ఇన్ద్రాదిరూపేణాపి పరమపురుషస్యైవాన్తర్వత్ఫలప్రదత్వాత్ తత్తత్ఫలేప్సుభిరిజ్యమానః పరమపురుష ఏవాన్తవత్ఫలాని ప్రయచ్ఛతి ,, అనన్యాశ్చిన్తయన్తో మాం,, మితిరీత్యా తు - భజమానస్య - స ఏవ ముక్తిం ప్రయచ్ఛతీత్యభిప్రాయః ॥ ఉదారధీరితి ॥ మోక్షకామవిశేషణం, తీవ్రేణ అవిచ్ఛిన్నేన భక్తియోగేన ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం భజద్భిః కదా మోక్షోఽవాప్స్యత ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతావానితి ॥ ఇహాస్మిన్ లోకే భజతాం - నిశ్శ్రేయసస్య మోక్షస్య ఉదయో లాభః - ఏతావాన్ ఏతదవధికః - భాగవతసఙ్గాత్ - భగవత్యచలో భావ ఇతి యత్ - భాగవతసఙ్గాద్భగవత్యచలే భావే సతి - నిశ్శ్రేయసోదయస్సిద్ధ ఏవ - తస్మాద్భాగవతసఙ్గాదచలో భావ ఏవ సంపాద్య ఇతి భావః ॥ ౧౧ ॥ యద్భాగవతసఙ్గత ఇత్యనేన సూచితాం హరికథాం ప్రస్తౌతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ యాసు హరికథారతిషు - జ్ఞానాదీని సంపద్యన్తే - తాసు హరికథాసు - రతిం కో న కుర్యాదిత్యన్వయః - యథా హరికథాదశాయాం - ప్రతినివృత్తాః - గుణాః సత్త్వాదికార్యాణి - ఊర్మయః - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యస్మాత్తథాభూతం - జ్ఞానం, ఆత్మప్రసాదశ్చిత్తనైర్మల్యం - ఉభయత్ర లోకద్వయే - గుణేషు శబ్దాదిషు విషయేషు - అసఙ్గో వైరాగ్యం - కైవల్యే ముక్తౌ - సమ్మతః పన్థాః ఉపాయః, కైవల్యసంమతపథస్తథాభూతో భక్తియోగశ్చ యత్ర తే సంపద్యన్తే - తథాభూతాసు హరికథాసు నిర్వృతః సుఖితః - రతిమాసక్తిం - కో న కుర్యాత్ - సర్వోఽపి కుర్యాదేవేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం హరికథాప్రభావ ఉక్తే పునర్జగద్వ్యాపారాదిరూపహరికథాబుభుత్సయా మునినృపయోస్సంవాదమవతారయితుం శౌనకః పృచ్ఛతి ,, ఇత్యభివ్యాహృతమిత్యాదినా ॥ ఇతి పూర్వోక్తప్రకారేణా - భివ్యాహృతం భాషితం - నిశమ్య శ్రుత్వా - భరతర్షభః భరతవంశశ్రేష్ఠః రాజా పరీక్షిత్ - ఋషిం పరబ్రహ్మదర్శినం - కవిం శబ్దబ్రహ్మనిష్ణాతం

వైయాసకిం వ్యాసపుత్రం - శ్రీశుకం ప్రతి- అన్యత్కిం పృష్టవాన్ ❁ ॥౧౩॥ ❁ శుశ్రూషతాం శ్రోతుమిచ్ఛతాం- నః అస్మాకం- హే సూత హే విద్వన్ - భాషితుం వక్తుం- అర్హసి- తత్ప్రశ్న ప్రశ్నే తవ కో లాభ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥కథా ఇతి॥ హరికథోదర్కాః ఉత్తరఫలం యాసాం తాః- హరికథోదర్కాః- హరికథాప్రధానా ఇత్యర్థః - తథాభూతాః కథాః- సతాం భగవద్భక్తానాం- సంసది సభాయాం- స్యుః- ధ్రువం నిశ్చయః - అతః భగవత్కథాశ్రవణమేవ లాభ ఇతి భావః ❁ ॥౧౪॥ ❁ రాజశుకయోర్భగవద్భక్తత్వమేవాహ ॥ స ఇతి సార్ధేన ॥ పాండవేయో మహారథో రాజా- మహాభాగవతః- యో రాజా- బాలక్రీడనకైర్బాలక్రీడాభిః క్రీడన్ - కృష్ణక్రీడాం శ్రీకృష్ణపూజారూపాం క్రీడా- మాదదే తస్య బాలక్రీడా అపి శ్రీకృష్ణపూజారూపా ఏవ- అతః ఆబాల్యాద్భాగవత ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఏవం- భగవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానా,, మిత్యాదిగుణవిశిష్టః - వైయాసకిః- వాసుదేవపరాయణః వాసుదేవః పరాయణం పరమప్రాప్యం పరమోపాయశ్చ యస్య - స తథోక్తః ఏవముభయోరపి భాగవతత్వాత్తత్సంవాద ఏవ ప్రష్టవ్య ఇత్యాహ - హి- యస్మాత్- సతాం భాగవతానాం- సమాగమే సంగతా- ఉరుగాయస్య భగవతో గుణైరుదారాః మహత్యః- కథా - స్యుః- ప్రవృత్తా భవేయుః ❁ ॥౧౬॥ ❁ కించ- వృథైవ క్షీయమాణమాయుర్హరికథాయామేవ సఫలం కుర్విత్యాశయేనాహ ॥ ఆయురితి త్రిభిః ॥ అసౌ సూర్యః- ఉద్యన్ ఉదయం ప్రాప్నువన్- అస్తం చ- యన్- తిరోధానం ప్రాప్నువన్ - నిమ్రోచన్నిత్యర్థః ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో- వార్తయా కథయా- యః క్షణో నీతః యః క్షణో నీతః- తస్య ఋతే - తం క్షణం వినా- ఆయుర్హృతం- స తు క్షణో న హృతః, సఫల ఇత్యర్థః ❁ ॥౧౭॥ ❁ నను జీవనమేవ తదాయుషః ఫలమస్తు తత్రాహ ॥ తరవ ఇతి ॥ ఉత్పత్తినాశమధ్యస్థితిర్జీవనం- నను తేషాం శ్వాసో నాస్తి తత్రాహ ॥భస్త్రా ఇతి॥ చర్మ

యో వైయ్యాసకిమృషిం కవిమ్ ॥౧౩॥ ఏతచ్ఛుశ్రూషతాం విద్వన్ సూత నోఽర్హసి భాషితుమ్। కథా హరికథోదర్కాస్సతాం స్యుస్సంసది ధ్రువమ్ ॥౧౪॥ స వై భాగవతో రాజా పాండవేయో మహారథః ।బాలక్రీడనకైః క్రీడన్ కృష్ణక్రీడాం య ఆదదే ॥౧౫॥ వైయ్యాసకిశ్చ భగవాన్వాసుదేవపరాయణః । ఉరుగాయగుణోదారాః కథాస్స్యుర్హి సదాగమే ॥౧౬॥ ఆయుర్హరతి వై పుంసాముద్యన్నస్తం చ యన్నసౌ।తస్యర్తే యత్క్షణో నీత ఉత్తమశ్లోకవార్తయా ॥౧౭॥ తరవః కిం న జీవన్తి భస్త్రాః కిం న శ్వసన్త్యుత । న ఖాదన్తి న మేహన్తి కిం గ్రామ్యాః పశవోఽపరే ॥౧౮॥ శ్వవిడ్వరాహోష్ట్రఖరైస్సంస్తుతః పురుషః పశుః।న యత్కర్ణపథోపేతం జాతు నామ గదాభృతః ॥౧౯॥ బిలే బతోరుక్రమవిక్రమాన్యే న శృణ్వతః కర్ణపుటే నరస్య । జిహ్వాఽసతీ దార్దురికేవ సూత న చోపగాయత్యురుగాయగాథాః ॥౨౦॥ భారః పరం పట్టకిరీటజుష్టమప్యుత్తమాంగం న నమేన్ముకున్దమ్। శావౌ కరౌ నో కురుతస్సపర్యాం హరేర్లసత్కాంచనకంకణౌ వా ॥౨౧॥ బర్హాయితే తే నయనే నరాణాం లింగాని విష్ణోర్న నిరీక్షతో ❁ యే । పాదౌ నృణాం తౌ ద్రుమజన్మభాజౌ క్షేత్రాణి నానువ్రజతో హరేర్యౌ॥౨౨॥జీవఞ్ఛవో భాగవతాఙ్ఘ్రిరేణుం న జాతు మర్త్యోఽభిలషేత ❁ యస్తు । శ్రీవిష్ణుపద్యా మనుజస్తులస్యాశ్శ్వసఞ్ఛవో యస్తు న వేద గన్ధమ్ ॥౨౩॥ తదశ్మసారం

కోశా న శ్వసన్తి కిం- వాయుమూర్ధ్వం న నిస్సారయన్తి కిం- నను తాసామాహారాదికం నాస్తి తత్రాహ ॥ గ్రామ్యాః పశవః అపరే చ- ఆయుర్వ్యయం కుర్వన్తః- న ఖాదన్తి నాశ్నన్తి- న మేహన్తి- న రేతస్సించన్తి- మైథునం న కుర్వన్తి కిమిత్యర్థః ❁ ॥౧౮॥ ❁ తమపి నరాకారం పశుం మత్వాహ ॥ శ్వేతి ॥ విడ్వరాహః గ్రామసూకరః- శ్వాదిభి- స్సదృశత్వేన సంస్తుతో నిరూపితః- స క ఇత్యత ఆహ॥ నేతి ॥ జాతు కదాచిదపి- గదాభృతో భగవతో- నామ- యస్య కర్ణపథముపేతం - యత్కర్ణపథోపేతం- యస్య కర్ణమార్గం న ప్రాప్నోతి- స ఇత్యర్థః ❁ ॥౧౯॥ ❁ తమేవ నిన్దతి ॥బిలే ఇతి ॥ఉరుక్రమస్య భగవతో- విక్రమాన్ వ్యాపారాన్- న శృణ్వతః అశృణ్వతో నరస్య- యే కర్ణపుటే - బిలే- వృథా రన్ధ్రే- హే సూత- ఉరుగాయగాథాః భగవత్కథాః న చోపగాయతి- తస్య జిహ్వా- అసతీ దుష్టా, దార్దురికీవ మండూకజిహ్వేవ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యది- ముకున్దం న నమేత్ న నమస్కుర్యాత్- తదుత్తమాంగం శిరః- పట్టకిరీటజుష్టం పట్టేన నవోష్ణీషేణ, కిరీటేన వా- జుష్టమపి - పరం కేవలం- భారః, హరేస్సపర్యాం- నో కురుతః న కురుతశ్చేత్, తౌ కరౌ హస్తౌ- లసన్తౌ కాంచనకంకణౌ యయోస్తథాభూతావపి- శావౌ శవసంబన్ధినావివ ❁ ॥౨౧॥ ❁ విష్ణోర్లింగాని మూర్తీః, న నిరీక్షతశ్చే- త్తే నయనే, బర్హాయితే మయూరపింఛనేత్రతుల్యే ,హరేః క్షేత్రాణి శ్రీరంగాదీని- నానువ్రజతశ్చేత్, తౌ పాదౌ- ద్రుమజన్మభాజౌ ద్రుమజన్మ భజత ఇతి తథా - వృక్షమూలతుల్యావిత్యర్థః- ❁ ॥౨౨॥ ❁ భాగవతాఙ్ఘ్రిరేణుం, జాతు కదాచిదపి, యస్తు- నాభిలషేత, అభితో న స్పృశేత్ న ధారయేత్ - స జీవన్- శవః జీవన్నపి శవతుల్యః- శ్రీవిష్ణుపద్యాః శ్రీవిష్ణుపదలగ్నాయాః, తులస్యాః- గన్ధం - యస్తు మనుజో - న వేద- అభిఘ్రాయ నాభినన్దేదిత్యర్థః, స శ్వసన్ శవః ప్రాణయుక్తశవతుల్యః ❁ ॥౨౩॥ ❁ గృహ్యమాణైశ్శ్రవణకీర్తనాదిభిః గృహ్యమాణైః - ర్భగవన్నామభిః- యదీయం హృదయం, న విక్రియేత వికారం న ప్రాప్నుయా

త్-అథ, ముఖేవికాసః - నేత్రేజలం ఆనన్దాశ్రుబిన్దవః-గాత్రరుహేషుహర్షః రోమాఞ్చశ్చ, నస్యాత్-తద్ధృదయం, అశ్మసారం కాలాయసం-బతేతిఖేదే, యదామనోవికారోభవతి - తదాఆనన్దాశ్రురోమాఞ్చశ్చస్యాదిత్యర్థః ❀ ॥౨౪॥ ❀ భాగవతప్రధానః త్వం - మనసోనుకూలంప్రియం-భాషసే - అథ-అతః - ఆత్మవిద్యాయాంవిశారదఃనిపుణః, వైయాసకిః శ్రీశుకః-సాధుపృష్టస్సన్-నృపతింప్రతియదాహ-తదభిధేహీత్యన్వయః ❀ ॥౨౫॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాంతృతీయోఽధ్యాయః • ❀❀

ఏవమాపృష్టస్సూతోరాజ్ఞః ప్రశ్నంకథయితుంతస్యప్రాక్తనీంస్థితిమాహ ॥ వైయాసకేరితి ॥ వైయాసకేః శ్రీశుకస్య ఆత్మనః-తత్త్వనిశ్చయంయథావస్థితస్వరూపనిశ్చాయకంవచః, ఇతిఉక్తప్రకారేణ - ఉపధార్యశ్రుత్వా, ఔత్తరేయఃఉత్తరాపుత్రోరాజా-శ్రీకృష్ణే-సతీంమతిం-వ్యధాత్ అకరోత్ ❀ ॥౧॥ ❀ కించ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా దేహః- అగారం-ద్రవిణంధనం-ఆత్మాదిషు, అవికలేనిరుపద్రవే-రాజ్యేచ-నిరూఢాంనిత్యరూఢాం- మ మతాంఅహంమమత్వాభిమతిం-తత్యాజ ❀ ॥౨॥ ❀ హేసత్తమాః - శౌనకాదయః, ఇమమేవహరికథాలక్షణమేవ-అర్థం-పప్రచ్ఛ-మాంప్రతియత్పృచ్ఛథయూయం-కథంభూతఃపప్రచ్ఛ-కృష్ణానుభావశ్రవణేశ్రద్దధానః - అతఏవ, మహాయశాః ❀ ॥౩॥ ❀ సంస్థాంమృత్యుం-విజ్ఞాయజ్ఞాత్వా-త్రైవర్గికంధర్మార్థకామసాధనంకర్మ -సంన్యస్యత్యక్త్వా - భగవతివాసుదేవే - స్వాత్మభావంస్వస్యాత్మత్వం - మమాత్మావాసుదే

హృదయంబతేదంయద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః । నవిక్రియేతాథముఖేవికాసోనేత్రేజలంగాత్రరుహేషుహర్షః ॥౨౪॥ అథాభిధేహ్యఙ్గమనోఽనుకూలంప్రభాషసేభాగవతప్రధానః । యదాహ వైయాసకిరాత్మవిద్యావిశారదోనృపతింసాధుపృష్టః ॥౨౫॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీసూతఉవాచ ॥ వైయాసకేరితివచస్తత్త్వనిశ్చయమాత్మనః । ఉపధార్యమతింకృష్ణేఔత్తరేయస్సతీంవ్యధాత్ ॥ ఆత్మజాయాసుతాగారపశుద్రవిణబన్ధుషు । రాజ్యేచావికలేనిత్యంవిరూఢాంమమతాంజహౌ ॥౨॥ పప్రచ్ఛచేమమేవార్థంయన్మాంపృచ్ఛథసత్తమాః । కృష్ణానుభావశ్రవణేశ్రద్దధానోమహాయశాః ॥౩॥ సంస్థాంవిజ్ఞాయసంన్యస్యకర్మత్రైవర్గికంచయత్ । వాసుదేవేభగవతిస్వాత్మభావంపరంగతః ॥౪॥ రాజోవాచ ॥ సమీచీనంవచోబ్రహ్మన్సర్వజ్ఞస్యతవానఘ । తమోవిశీర్యతేమహ్యంహరేఃకథయతఃకథాః ॥౫॥ భూయఏవవివిత్సామిభగవానాత్మమాయయా । యథేదంసృజతేవిశ్వందుర్విభావ్యమధీశ్వరైః ॥౬॥ యథాగోపాయతివిభుర్యథాసంయచ్ఛతేపునః । యాంయాంశక్తిముపాశ్రిత్యపురుశక్తిఃపరఃపుమాన్ ॥ ఆత్మానంక్రీడయన్క్రీడన్కరోతివికరోతిచ ॥౭॥ నూనంభగవతోబ్రహ్మన్హరేరద్భుతకర్మణః । దుర్విభావ్యమివాభాతికవిభిశ్చవిచేష్టితమ్ ॥ యథాగుణాంస్తుప్రకృతేర్యుగపత్క్రమశోపివా । బిభర్తిభూరిశస్త్వేకఃకుర్వన్కర్మాణిజన్మభిః ॥౮॥

వ ఇతిబుద్ధివిశేషం-పరందృఢం, గతఇత్యర్థః, ఏవంవిధఃపప్రచ్ఛేతిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥౪॥ ❀ స్వబుభుత్సితముపపాదయితుం మునివచనమభినన్దతి ॥ సమీచీనమితి ॥ హేబ్రహ్మన్-అనఘ - మహ్యం, హరేఃకథాఃకథయతః - సర్వజ్ఞస్యతవ-వచః-సమీచీనం-యతస్తమోఽజ్ఞానంవిశీర్యతేనశ్యతి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ బుభుత్సితంపృచ్ఛతి ॥ భూయఇతి ॥ భూయఃపునః, వివిత్సామివేదితుమిచ్ఛామి-అధీశ్వరైఃబ్రహ్మాదిభిః-దుర్విభావ్యంఅప్రతర్క్యం-ఇదంవిశ్వం-యథాసృజతి ❀ ॥౬॥ ❀ యథాగోపాయతిరక్షతి-యథాపునస్సంయచ్ఛతేసంహరతి-పురుశక్తిఃఅనన్తశక్తిః-పరఃపుమాన్ పరమపురుషః - యాంయాంబ్రహ్మాదిరూపాం-శక్తింశరీరం-ముపాశ్రిత్యఅధిష్ఠాయ-ఆత్మానంబ్రహ్మరుద్రాదిరూపిణంస్వాత్మానం - క్రీడయన్సృష్ట్యాదివ్యాపారవిశేషాభినివిష్టంకుర్వన్, స్వయంక్రీడన్ - స్థిత్యాదివ్యాపారంకుర్వన్-కరోతిస్వయమేవతత్తదన్తరతయాసృష్ట్యాదివ్యాపారంకరోతి, వికరోతితత్తదన్తరతయావిరుద్ధంకరోతి, ఇయంజగద్వ్యాపారరూపాక్రీడా-స్వాతన్త్ర్యమూలా-నతు-బాలాదీనామివకర్మమూలేత్యభిప్రాయః- ❀ ॥౭॥ ❀ ఉపసంహరతి ॥ హేభగవన్- అద్భుతకర్మణఃవిస్మయనీయవ్యాపారస్య-హరేః, విచేష్టితం-కవిభిర్జ్ఞానాధికైరపి-దుర్విభావ్యమప్రతర్క్యమివాభాతిప్రతీయతే ❀ ॥౮॥ ❀ అన్యదపిపృచ్ఛతి ॥ స్వయమేకః - జన్మభిరవతారైః-భూరిశః- కర్మాణిచేష్టితాని - కుర్వన్, ప్రకృతేర్గుణాన్సత్త్వాదీన్-యుగపత్, అపివా- క్రమశః-యథాబిభర్తి-అత్రయథాసృజతీతి-నిమిత్తోపాదానాధికరణానాంప్రశ్నః-యథాగోపాయతీత్యనేన - రక్షితుస్స్వస్యకిఃసృష్ట్యాదావివరక్షణేపిజీవాన్తర్యామిత్వేన, ఉతస్వావతారైణైవ-రక్షణమితిప్రశ్నః-యథాసంయచ్ఛతఇత్యనేన - సంయమాధికరణప్రశ్నః, నారదీయానాంప్రశ్నానాంతథైవావతరిష్యమాణత్వాత్, యథాగుణాంస్త్విత్యనేన, భగవదవతారస్యగుణత్రయాత్మకత్వ, మథవాత్రయా

ణామేవాన్యతమగుణాత్మకత్వ, మథవాఽప్రాకృతత్వమేవేతి ప్రశ్నః-అత్ర యద్యపి న తృతీయపక్షః ప్రశ్నే గూఢః, స్తథాపి ప్రష్టురభిప్రేత, స్తస్యైవ సిద్ధాన్తకోటిత్వాత్ ॥౯॥ విచికిత్సితమితి॥ ఏతత్పూర్వోక్తం, మే మమ-విచికిత్సితం విచారయితుమిష్టం, భగవాన్ భవాన్-యథా, యథావత్ బ్రవీతు కథయతు-త్వమేవ కథయితుం సమర్థ ఇత్యాహ ॥ శాబ్దేతి॥ శాబ్దే బ్రహ్మణి శబ్దాత్మకే బ్రహ్మణి-నిష్ణాతః పరినిష్ఠితః, కృత్స్నశాస్త్రార్థవిత్-పరస్మింశ్చ బ్రహ్మణి నిష్ణాతః ఖల్విత్యన్వయః॥ అనేన బ్రహ్మవిషయయోగజన్యజ్ఞానసంపత్తిరుక్తా ॥౧౦॥ హరేః గుణానుకథనే, ఇత్యుక్తప్రకారేణ, రాజ్ఞా ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః-హృషీకేశం భగవన్తం. సర్వేన్ద్రియనియన్తారం, అనుస్మృత్య-ప్రవక్తుం దేవతాగురునమస్కారాదిరూపముపక్రమం కృతవాన్ ॥౧౧॥ తదేవాహ-నమ ఇతి॥ పరస్మై ప్రకృతిపురుషవిలక్షణాయ - తత్ర హేతుః, భూయసే స్వరూపతో గుణతశ్చాన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యవర్తమానాయ - తదేవ దర్శయతి, సతః ప్రపఞ్చస్య, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః, స్థానం పాలనం, నిరోధస్సంహార, స్త ఏవ లీలా-తయా-గృహీతశక్తిత్రితయాయ, గృహీతం హిరణ్యగర్భస్వావతారశంకరరూపశక్తిత్రితయం, యేన తస్మై, అనేన వైలక్షణ్యముక్తం, భూయస్త్వమాహ। అన్తర్భవాయ అన్తరాత్మనే, అనేన, సర్వస్య వ్యాప్యత్వా, త్తదపేక్షయాస్య స్వవ్యాపకత్వముక్తం, అనుపలభ్యం వర్త్మ యస్య, తస్మై, వర్త్మశబ్దో, గన్తవ్యమార్గపరోప్యత్ర ఉపాసనారూపజ్ఞానవిషయీభూతభగవత్స్వరూపాదిపరః, ఉపచారాత్, అనేన ప్రాకృతకరణాగోచరత్వముక్తమిదమపి వైలక్షణ్యసంపాదకమ్ ॥౧౨॥ అనుపలభ్యవర్త్మత్వేఽనుపాస్యత్వం స్యాదిత్యత ఆహ॥ భూయ ఇతి॥ సద్వృజినచ్ఛిదే సతాం పాపచ్ఛిదే, అసతాం దుష్కృతాం-అసంభవాయ వినాశాయ, అఖిలసత్త్వమూర్తయే - అఖిలం పూర్ణం సత్త్వమేవ మూర్తిర్యస్య తస్మై ఉపాత్తపూర్ణసత్త్వదే

విచికిత్సితమేతన్మే బ్రవీతు భగవాన్యథా। శాబ్దే బ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరస్మింశ్చ భవాన్ ఖలు॥౧౦॥ శ్రీసూత ఉవాచ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా గుణానుకథనే హరేః। హృషీకేశమనుస్మృత్య ప్రవక్తుముపచక్రమే॥౧౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ నమః పరస్మై పురుషాయ భూయసే సదుద్భవస్థాననిరోధలీలయా। గృహీతశక్తిత్రితయాయ దేహినామన్తర్భవాయానుపలభ్యవర్త్మనే ॥౧౨॥ భూయో నమస్సద్వృజినచ్ఛిదేఽసతామసంభవాయాఖిలసత్త్వమూర్తయే। పుంసాం పునః పారమహంస్య ఆశ్రమే వ్యవస్థితానామనుమృగ్యదాశుషే ॥౧౩॥ నమో నమస్తేఽస్త్వృషభాయ సాత్వతాం విదూరకాష్ఠాయ ముహుః కుయోగినామ్। నిరస్తసామ్యాతిశయేన రాధసా స్వధామని బ్రహ్మణి రంస్యతే నమః ॥౧౪॥ యత్కీర్తనం యత్స్మరణం యదీక్షణం యద్వన్దనం యచ్ఛ్రవణం యదర్హణమ్। లోకస్య సద్యో విధునోతి కల్మషం తస్మై సుభద్రశ్రవసే నమో నమః ॥౧౫॥ విచక్షణా యచ్చరణోపసాదనాత్సఙ్గం వ్యుదస్యోభ

హామేత్యర్థః-స్వతోఽనిన్ద్రియత్వేపి, సౌలభ్యాతిశయేన, సాధుపరిత్రాణాయ దుష్కృద్వినాశాది కుర్వన్, అఖిలమనుజనయనవిషయతాం రామకృష్ణాదిరూపేణ గత ఇత్యర్థః, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వాత్ సర్వజగత్కారణత్వాద్వా సత్త్వాదిగుణవత్త్వాచ్చ ముముక్షోరుపాస్యత్వం, మోక్షప్రదత్వం చాహ, పారమహంస్యే పరమహంసానాం సంబన్ధిని చతుర్థాశ్రమ ఇత్యర్థః, తస్మిన్-వ్యవస్థితానాం ఇదం ముముక్షుమాత్రోపలక్షణం- పరమహంసానాం ప్రాయశో ముముక్షుత్వా, త్తదాశ్రమనిర్దేశః, బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేన తత్తదాశ్రమప్రయుక్తకర్మానుష్ఠానపరాణాం, అనుమృగ్యదాశుషే- అనుమృగ్యో లబ్ధుమిష్టోఽర్థః స్తస్య దాశుషే దానశీలాయ ॥౧౩॥ సౌలభ్యవిశిష్టమేవ నమస్కరోతి॥ సాత్వతాం యదూనాం, ఋషభాయ శ్రేష్ఠాయ-ఆశ్రితవాత్సల్యాతిరేకాత్సాత్వతశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణాయేత్యర్థః-ఏవంభూతోపి - దుర్యోగినాం దుర్లభ ఏవేత్యాహ ॥ విదూరేతి॥ కుయోగినాం కుత్సితయోగినాం - భగవద్భక్తియోగవిధురయోగనిష్ఠానాం, విదూరకాష్ఠాయ విదూరా దూరతరా కాష్ఠా దిక్ యస్య తస్మై, దుర్యోగిభిః యస్య దిగపి దుర్జ్ఞేయా తథావిధాయేత్యర్థః, తదేవం వైషమ్య ప్రతీతావపి, నిర్దోషత్వాయాచిన్త్యైశ్వర్యమాహ। నిరస్తేతి॥ స్వరాధసా స్వతేజసా, నిరస్తం సామ్యం అతిశయశ్చ యస్య, తేన-తేజసా-ఉపలక్షితే-స్వధామని,, స్వమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వప్రతిష్ఠే, స్వయంజ్యోతిషి వా, రంస్యతే రమమాణాయ, తే తుభ్యం, నమో నమోఽస్తు, తద్గుణవిశిష్టాకారోద్దేశేన నమస్కృతేః పౌనః పున్యం నిస్సమాభ్యధికస్వకీయతేజసోపలక్షితే స్వస్మిన్నేవ రమమాణస్య న కించిదపి వైషమ్యేణ ప్రయోజనమితి,, నహి కల్పద్రుమస్య భజతామభీష్టాన్ దదతో వైషమ్యమస్తీతి వక్తుం యుక్తమ్ ॥౧౪॥ యత ఏవ విచిత్రైశ్వర్యవత్త్వేన వైషమ్య - మత ఏవ తత్కీర్తనస్మరణాదేస్సమస్తదురితనివర్తకత్వమిత్యాహ। యత్కీర్తనమితి॥ ఈక్షణం అర్చావిగ్రహాదినిరీక్షణం - అర్హణం పూజనం, యత్కీర్తనాదినిష్ఠస్య లోకస్య - కల్మషం దురితం-విధునోతి సద్యో వినాశయతి-తస్మై - సుభద్రశ్రవసే సుభద్రం సుమఙ్గళం శ్రవః కీర్తిర్యస్య తస్మై నమః ॥౧౫॥ న కేవలం శ్రవణాదిభిర్దురితని

వృత్తిరేవ, కీర్తనాదిభిర్విశుద్ధేనాత్మనా పరిపూర్ణభక్తియోగం తతో బ్రహ్మాపి ప్రాప్నువన్తీత్యాహ। విచక్షణా ఇతి। యచ్చరణోపసాదనాత్ యచ్చరణయోరుపసాదనాత్, ఉపసత్తేర్భజనాదిత్యర్థః, తస్మాదన్తరాత్మనో మనసః, ఉభయత్ర ఇహాముత్ర చ సఙ్గం వ్యుదస్య, గతక్లమాః నివృత్తసాంసారికతాపత్రయాః, బ్రహ్మగతిం బ్రహ్మాఖ్యాం గతిం, పరమప్రాప్యాం విన్దన్తి ప్రాప్నువన్తి, హీతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి, "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధాః, తస్మై సుభద్రశ్రవసే నమ ఇత్యర్థః ❁ ॥౧౬॥ ❁ భక్తిశూన్యానాం సర్వాణ్యపి సాధనాని నిష్ఫలానీత్యాహ। తపస్విన ఇతి। తపస్వినః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదితపోనిష్ఠాః మనస్వినః మనఆదీన్ద్రియనిగ్రహపరాః - మన్త్రవిదః మన్త్రజపపరాః - సుమఙ్గలాః సదాచారపరాః - ఏతే సర్వే - తపఆదేః - యదర్పణం యస్మిన్ భగవతి సమర్పణం - యదుపాసనాఙ్గత్వేనానుష్ఠానం వినేతి యావత్ - క్షేమం తత్తత్తపఆదేః పరమం ఫలం - న విన్దన్తి - న లభన్తే - యద్యపి - యత్కిఞ్చిద్దురితనివృత్త్యాదిరూపం ఫలమాప్నువన్తి - తథాపి నాత్యన్తం ఫలమాప్నువన్తి - భక్తియోగాఙ్గత్వేన తపఆది కుర్వాణాస్తు - నిరతిశయఫలం ప్రాప్నువన్తీత్యభిప్రాయః - తస్మై నమ ఇత్యన్వయః ❁ ॥౧౭॥ ❁ కిం వక్తవ్యం భాగవతా ఆత్మానం విశోధ్య బ్రహ్మ ప్రాప్నువన్తీతి - భాగవతాశ్రితా హీనజాతీయా అపి ప్రాప్నువన్తీత్యాహ। కిరాతేతి। కిరాతాదయో హీనజాతయః - అన్యే చ - యే పాపాః పాపజాతయః - యదుపాశ్రయాశ్రయాః, యం పరమపురుషం ఉపాశ్రితాః - యదుపాశ్రయాః భాగవతాః - తదాశ్రయాః భాగవతాశ్రితాః - శుధ్యన్తి - అసమ్భావనాశఙ్కాం పరిహరతి, ప్రభవిష్ణవే ప్రభవనశీలాయ - పూర్వోక్తతపఆదీనాం ఫలప్రదాయేత్యర్థః - "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ" ఇతి భగవద్వచనాత్ - సర్వకర్మఫలప్రదత్వేన సర్వసాధనానాం తత్సమర్పణమేవ యుక్తమితి భావః ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి। స ఇతి। సః ప్రసిద్ధః - ఏష ఆత్మా పరమాత్మా - ఆత్మవతాం కేవలభక్తియోగనిష్ఠానాం - యః అధీశ్వరః - యోగఫలప్రదః - త్రయీమయః పూర్వ

యతోఽన్తరాత్మనః। విన్దన్తి హి బ్రహ్మగతిం గతక్లమాస్తస్మై సుభద్రశ్రవసే నమో నమః ॥౧౬॥ తపస్వినో దానపరా యశస్వినో మనస్వినో మన్త్రవిదస్సుమఙ్గలాః। క్షేమం న విన్దన్తి వినా యదర్పణం తస్మై సుభద్రశ్రవసే నమో నమః ॥౧౭॥ కిరాతహూణాన్ధ్రపుళిన్దపుల్కసా ఆభీరకఙ్కా యవనాః ఖసాదయః। యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయాః శుధ్యన్తి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః ॥౧౮॥ స ఏష ఆత్మాఽఽత్మవతామధీశ్వరస్త్రయీమయో ధర్మమయస్తపోమయః। గతవ్యలీకైరజశఙ్కరాదిభిర్వితర్క్యలిఙ్గో భగవాన్ ప్రసీదతామ్ ❁ ॥౧౯॥ శ్రియః పతిర్యజ్ఞపతిః ప్రజాపతిర్ధియాం పతిర్లోకపతిర్ధరాపతిః। పతిర్గతిశ్చాన్ధకవృష్ణిసాత్వతాం ప్రసీదతాం ❁ మే భగవాన్ సతాం పతిః ॥ ౨౦ ॥ యదఙ్ఘ్ర్యభిధ్యానసమాధిధౌతయా ధియాఽనుపశ్యన్తి హి తత్త్వమాత్మనః। వదన్తి చై

భాగోక్తకర్మారాధ్యస్తత్ఫలప్రద ఇత్యర్థః - ధర్మమయః స్మార్తదానాదిధర్మారాధ్యస్తత్ఫలద ఇత్యర్థః తపోమయః ఉపనిషద్భాగోక్తోపాసనాత్మకజ్ఞానమయః - తజ్జ్ఞానప్రాచుర్యవేద్యస్తత్ఫలప్రద ఇత్యర్థః - తత్తద్దేవానాం తత్తత్ఫలదాతృత్వశ్రవణాత్కథం తస్యైవ సర్వకర్మారాధ్యత్వమిత్యత ఆహ। గతవ్యలీకైః గతదోషైః - అజశఙ్కరాదిభిర్బ్రహ్మరుద్రాదిభిః - వితర్క్యలిఙ్గః నిశ్చేతుమశక్యం - లిఙ్గం లక్షణం చిహ్నం యస్య - సః - బ్రహ్మాదయోఽపి యదీయలక్షణాని వితర్కయన్తి తథాభూతస్తేషామప్యన్తరాత్మత్వేనోపాస్య ఏవ - తత్తద్బ్రహ్మాదిరూపేణ ఫలద ఇతి హృదయం - ఏవంవిధభగవత్ప్రసాదం స్వస్య ప్రార్థయతే। భగవానితి। అనేన దేవతావిశేషశ్చ వివక్షితః ❁ ॥౧౯॥ ❁ సర్వపాలకత్వమనుస్మరన్నాహ। శ్రియః పతిః లక్ష్మ్యాః పతిః భర్తేత్యర్థః - యజ్ఞపతిః వైదికధర్మమర్యాదాపాలకః - ప్రజాపతిః ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తప్రజాపాలకః - ధియాం ధ్యానానాం ఉపాసనానాం పతిః - తన్మర్యాదాపాలకః - యజ్ఞపతిర్ధియాంపతిరితి - భాగద్వయాభిప్రాయేణోక్తం - లోకపతిః సమస్తభువనానాం పాలకః, భువనానాం తదన్తర్గతానాం చ పాలనాభిప్రాయేణ - లోకపతిః ప్రజాపతిరితి ద్విరుక్తం, ధరాపతిః భూపాలకః - ధరాయాః లోకాన్తర్గతత్వేఽపి ధర్మబాహుల్యాత్పృథగుక్తిః - కృష్ణాదిరూపేణ భూలోకేఽవతీర్య దుష్కృద్వినాశం కుర్వన్ విశేషేణ మర్యాదాపాలక ఇత్యర్థః - అవతారప్రయోజనమాహ ॥ పతిర్గతిరితి। అన్ధకాదయో యాదవప్రభేదాస్తేషామక్రూరోద్ధవాదీనాం - సాధూనాం చ, పతిర్గతిశ్చ, పాలకః ప్రాప్యశ్చ, పతిర్గతిశ్చేత్యుభయోపాదానేన, సాధుపరిత్రాణమేవావతారకృత్యం, దుష్కృద్వినాశనం త్వానుషఙ్గికమితి వ్యఞ్జితం, న కేవలం స్వకులీనానామేవ సతాం పతిః, కిన్త్వన్యేషామపి సతామిత్యాహ। సతాం పతిః, గతిశ్చేత్యనుషజ్యతే ఏవంవిధో భగవాన్ మే మహ్యం ప్రసీదతు ❁ ॥౨౦॥ ❁ జ్ఞానప్రదత్వేన సతాం పతిత్వమేవ వ్యక్తీకుర్వంస్తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే। యదిత్యాదిద్వాభ్యాం। యస్యాఙ్ఘ్ర్యభిధ్యానమేవ సమాధిః - తేన - ధౌతయా శోధితయా - ధియా - ఆత్మనః తత్త్వం యాథాత్మ్యం - కవయః - స్వయం పశ్యన్తి జానన్తి - అన్యేభ్య

శ్చ-యథారుచం యథామతి రుక్ - ప్రతిభా-వదన్తి చ ఉపదిశన్తి చేత్యర్థః- స భగవాన్ - మహ్యం ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించ-పురాకల్పాదౌ-అజస్య బ్రహ్మణః-హృది-స్మృతిం సృష్టివిషయాం స్మృతిం-వితన్వతా విస్తారయతా-యేన పరమాత్మనా-ప్రచోదితా సంచోదితా-సరస్వతీ త్రయీరూపా- స్వలక్షణా స్వరవిశేషాదిస్వాసాధారణచిహ్నవతీ-ఆస్యతః ముఖతః, ప్రాదురభూత్ ప్రాదుర్భావవతీ-సః ప్రచోదయితా-ఋషీణాం జ్ఞానప్రదానాం, ఋషభః శ్రేష్ఠః- మే ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఇదానీం భగవానేవ స్వవాచాం ప్రతిపాద్యస్స్యాదితి ప్రార్థయతే ॥ భూతైరితి ॥ స భగవాన్ - మే వచాంసి - అలంకృషీష్ట అలంకరోతు-ప్రతిపాద్యస్స్యాదిత్యర్థః, వాచాం భగవత్ప్రతిపాదనమేవ హ్యలంకారః-యథోక్తం,, తద్వాగ్విసర్గో జనతాఘవిప్లవ,, ఇత్యాది,, నను-భవతోచ్చార్యమాణానాం నానావిధశబ్దానాం కథం స ఏవ ప్రతిపాద్యస్స్యాదిత్యత ఆహ । మహద్భిర్భూతైర్మహదాదిపృథివ్యన్తైర్భూతైః- ఇమాః, పురః పురాణి-శరీరాణి - నిర్మాయ-విభుః స్వయం తత్తజ్జీవాన్తర్వ్యాపనస్వభావః- అమూషు అసు పురీషు- శేతే అత ఏవ-పురుషః పురిశయనాత్పురుషశబ్దవాచ్యః-అవతిష్ఠతే-న కేవలం శేతే-కింతు-లీలారసమప్యనుభవతీత్యాహ । షోడశగుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ పఞ్చ- పఞ్చ వాగాదివ్యాపారాన్-ప్రాణాదివాయువృత్తీః పఞ్చ - ఏకం మనోగుణం సంకల్పాదిం-ఏతాన్ షోడశగుణాన్-స్వయం షోడశాత్మకః-ఏకాదశేన్ద్రియ - పఞ్చభూతాత్మభూతైః-భుఞ్జానో లీలారసమనుభవతీత్యర్థః, జీవాన్తర్యామిత్వేన గుణాన్ గృహ్ణతో భగవతో గుణగ్రహణం లీలారసః-జీవస్య తు కర్మాయత్తో భోగ ఇతి భావః-ఏవం చ-దేవాదినామరూపాణాం పరమాత్మపర్యన్తత్వా,, న్నతాస్స్మ సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర శాశ్వతీ,, తిన్యా

తత్కవయోయథారుచం స మే ముకున్దో భగవాన్ ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ప్రచోదితా యేన పురా సరస్వతీ వితన్వతాఽజస్య సతీం స్మృతిం హృది । స్వలక్షణా ప్రాదురభూత్కిలాస్యతస్స మే ❋ ఋషీణామృషభః ప్రసీదతామ్ ॥ భూతైర్మహద్భిర్య ఇమాః పురో విభుర్నిర్మాయ శేతే యదమూషు పూరుషః । భుఙ్క్తే గుణాన్ షోడశ షోడశాత్మకస్సోఽలంకృషీష్ట ❋ భగవాన్వచాంసి మే ॥ ౨౩ ॥ నమస్తస్మై భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే । పపుర్జ్ఞానమయం సౌమ్యా యన్ముఖామ్బురుహాసవమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవాత్మభూ రాజన్ నారదాయ విపృచ్ఛతే । వేదగర్భోఽభ్యధాత్పూర్వం యదాహ హరిరాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నారద ఉవాచ ॥ దేవదేవ నమస్తేఽస్తు భూతభావన పూర్వజ । తద్విజానీహి యజ్జ్ఞానమాత్మతత్త్వనిదర్శనమ్ ॥ ౧ ॥ యద్రూపం యదధిష్ఠానం యతస్సృష్టమిదం ప్రభో । యత్సంస్థం యత్పరం యచ్చ తత్తత్త్వం వద తత్త్వతః ॥ ౨ ॥ సర్వం హ్యేతద్భవాన్వేద భూతభవ్యభవత్ప్రభుః । కరామలకవద్విశ్వం విజ్ఞానావసితం తవ ॥ ౩ ॥

యే న మద్వచసాం స ఏవ విషయస్స్యాదితి యుక్తా ప్రార్థనా ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవం భగవన్తం నమస్కృత్యాథ స్వగురుం పితరం చ వ్యాసం నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ వ్యాసస్యాపి వాసుదేవావతారత్వాద్వాసుదేవాయేత్యుక్తిః- వేధసే సర్వజ్ఞాయ- సౌమ్యాస్తచ్ఛిష్యాః-జ్ఞానమయం-యన్ముఖామ్బురుహాసవం యన్ముఖామ్భోజే యో మకరన్దః-తం-పపుః తస్మై నమ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవం గురుదేవతే నమస్కృత్య ప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరమవతారయిష్యంస్తస్య సాంప్రదాయికత్వసూచనాయ నారదహిరణ్యగర్భయోః ప్రశ్నోత్తరే సంవాదయతి ॥ ఏతదేవేతి ॥ త్వయా-యత్పృష్ట-మేతదేవ-విపృచ్ఛతే పృష్టవతే-వేదగర్భః వేదో యస్య గర్భః అన్తస్థస్స వేదగర్భశ్చతుర్ముఖః-అభ్యధాత్-కిమిత్యత ఆహ । హరిర్భగవాన్- ఆత్మనః స్వస్మై యదాహ భగవాంశ్చతుర్ముఖాయ యదాహ- స చ నారదాయ-తదేవాహం భవతేఽభిధాస్యామీత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నారదాయ పృచ్ఛతే వేదగర్భోఽభ్యధాదిత్యుక్తం- తత్ర నారదప్రశ్నమాహ ॥ దేవదేవేతి ॥ హే దేవదేవ-హే భూతభావన భూతస్రష్టః-అత ఏవ-పూర్వజ ఆత్మతత్త్వస్య- నిదర్శనం నితరాం ప్రకాశకం-యజ్జ్ఞానం-తద్విజానీహి- అన్తర్భావితణిజర్థః-విశేషేణ జ్ఞాపయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఇదం కార్యం జగత్-యద్రూపం యస్య రూపం-అయం నిమిత్తప్రశ్నః-యతస్సృష్టం యత ఉపాదానభూతాత్సృష్టం-యదుపాదానకమితి యావత్-యదధిష్ఠానం యత్సంస్థం యత్పరమితి చ బహువ్రీహిః-యత్ ధారో యస్య తద్యదధిష్ఠానం-యదాధారకమిత్యాధారప్రశ్నః-యస్మిన్ సంస్థా లయః యస్య తద్యత్సంస్థం - అయం లయాధారప్రశ్నః-యత్పరం యోఽస్మాత్పరో విలక్షణస్తద్యత్పరం-యదధీనమిత్యర్థః-యచ్చ-యదప్యన్యత్ -యదుపకరణత్వాదికమస్తి తత్తత్త్వం-తస్య యాథాత్మ్యం-తత్త్వతో వదేత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ న జానామీతి న వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత్సృష్టం-త

దేతత్సర్వం-భవా -న్వేదజానాతి-కుతఇత్యతఆహ- భూతభవ్యభవత్ప్రభుః భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగోచరకృత్స్నవస్తుజాతస్య-ప్రభుఃఉత్పాదకః-కించ-తవత్వయా- విశ్వంజగత్ -విజ్ఞానేనభగవత్ప్రసాదలబ్ధజ్ఞానేన- అవసితంనిశ్చితం-కరస్థామలకవత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంజగద్విషయప్రశ్నఃకృతః-ఆస్తాంతావదిదం-త్వామేవత్వంకథమిత్యాహ॥యద్విజ్ఞానఇతి॥యస్మిన్విషయేతవవిజ్ఞానమస్తీతిసప్తమీపూర్వపదబహువ్రీహిః-యతోవిజ్ఞానంయస్యయద్విజ్ఞానఃకస్తవవిజ్ఞానదఇతివా-యదాధారఃయఆధారోయస్య యదాధారః-కస్తవాశ్రయః-యఃపరోయస్యయత్పరః,కస్త్వత్తఃపర ఇత్యర్థః-యదాత్మకఃయఆత్మా యస్య-సయదాత్మకః ; కస్త్వదాత్మేత్యర్థః-మమతుత్వమేవస్వతన్త్రఃపరమేశ్వర ఇతిప్రతిభాతి,తపశ్చరణేనతుపరశఙ్కాయా పృచ్ఛామీత్యాహ॥సార్ధైశ్చతుర్భిః॥ఏకఃఅసహాయః,ఆత్మమాయయాఆత్మనస్సంకల్పేన,భూతైఃపృథివ్యాదిభూతైః,భూతానిదేవాదిభూతాని,సృజతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తాని,సృష్టానిభూతాని,ఆత్మన్ఆత్మని-స్వస్మిన్నిత్యర్థః- స్వయంనపరాభావయన్ స్వాత్మానంపరిభవమప్రాప్నువన్- అమోఘవాఞ్ఛ ఇత్యర్థః , భావయసేపాలయసి - ఊర్ణనాభిఃసూత్రనాభిఃకీటకవిశేషః-తద్వ,దాత్మనశ్శక్తింప్రకృతిమవష్టభ్య-అక్లమఃఅస్పృష్టశ్రమః,సృజసి , పాసి - సంహరసీ,త్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥నేతి॥ అహంత్వస్మిన్ కారణవిషయే,పరముత్కృష్టం , అపరంనికృష్టం,సమంమధ్యమం,దేవాదిద్యుపత్యాదిరూపశుక్లాదిగుణైర్భావ్యం,సదసదాత్మకంచేతనాచేతనాత్మకం , కించిదపివస్తు,అన్యతో , నవేద,కింతుత్వత్తఏవేతిజానామీత్యర్థః,,యద్వా,,అస్మిన్ కార్యావస్థే,నామరూపాభ్యాంసత్త్వాదిగుణైశ్చోపలక్షితత్వేననిష్పాద్యం,చేతనాచేతనాత్మకం, కించిదపివస్తు-ఇదమనేనసమం-ఇదంనికృష్ట,మిదముత్కృష్ట,మితినజానామీత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యత్పరస్త్వమిత్యాదిప్రశ్నఃకుతఃప్రసక్తఇత్యతఆహ॥సఇతి॥ఘోరంఇతరైశ్చరితుమశక్యం-మహత్తపః-సభవాన్ జగత్స్రష్టా-భగవానితిపాఠాన్తరం-తదాపూజ్యస్త్వం-

యద్విజ్ఞానోయదాధారోయత్పరస్త్వంయదాత్మకః। ఏకస్సృజతిభూతానిభూతైరేవాత్మమాయయా ॥౪॥
ఆత్మన్ ❁ భావయసేతానినపరాభావయన్స్వయమ్ । ఆత్మశక్తిమవష్టభ్య ❁ ఊర్ణనాభిరివాక్లమః ॥౫॥ నాహంవేదపరంత్వస్మిన్నాపరంనసమంవిభో।నామరూపగుణైర్భావ్యంసదసత్కించిదన్యతః॥౬॥ ❁ సభవానచరద్ఘోరంయత్తపస్సుసమాహితః। తేనఖేదయసేనస్త్వంపరశఙ్కాంప్రయచ్ఛసి ॥ ౭ ॥ ఏతన్మేపృచ్ఛతస్సర్వంసర్వజ్ఞసకలేశ్వర।విజానీహియథైవేదమహంబుధ్యేఽనుశాసితః ❁ ॥౮॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ సమ్యక్కారుణికస్యేదంవత్సతేవిచికిత్సితమ్ । యదహంచోదితస్సౌమ్యభగవద్వీర్యదర్శనే ॥ ౯ ॥నానృతంతవతచ్చాపియథామాంప్రబ్రవీషిభో । అవిజ్ఞాయపరంమత్తఏతావత్త్వంయతోహిమే ॥ ౧౦ ॥ యేనస్వరోచిషావిశ్వంరోచితంరోచయామ్యహమ్।యథాఽర్కోఽగ్నిర్యథాసోమోయథర్క్షగ్రహతారకాః॥ ౧౧ ॥ తస్మైనమోభగవతేవాసుదేవాయధీమహి । యన్మాయయాదుర్జయయామాం బ్రువన్తిజగద్గురుమ్॥ ౧౨ ॥ విలజ్జమానయాయస్యస్థాతుమీ

గురుసమఇత్యర్థః,అచరత్ కృతవాన్, తేనతపశ్చరణేన,కిమస్మాదపిపరమస్తీతిశఙ్కాంప్రయచ్ఛసి-తత్త్వం - నః-ఖేదయసే,పరశఙ్కాప్రదానేనచిత్తవిక్షేపంజనయసీత్యర్థః ❁ ॥౭॥ ❁ ప్రశ్నముపసంహరతి॥ఏతదితి॥ హేసర్వజ్ఞ- హేసకలేశ్వర,త్వయానుశాసితఃశిక్షితోహం,ఇదంభవతోపదేక్ష్యమాణం-యథైవ-బుధ్యేజానే-తథైవ-తత్సర్వంపృచ్ఛతో, మేమహ్యం-విజానీహివిశేషేణజ్ఞాపయ ❁ ॥౮॥ ❁ అథబ్రహ్మయథాప్రశ్నముత్తరయిష్యంస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి॥సమ్యగితి॥ హేవత్సపుత్ర-కారుణికస్యమయికరుణావతః-తేత్వయా-ఇదం-సమ్యగ్విచికిత్సితంజ్ఞాతుమిష్టం-కుతఇత్యతఆహ,య,ద్యస్మా-దహంభగవద్వీర్యదర్శనేభగవత్ప్రభావజ్ఞాపనరూపేర్థేత్వయా- ప్రవర్తితః ❁ ॥౯॥ ❁ అభిమతార్థజిఘృక్షయాప్రశ్నంవివినక్తి॥నానృతమితి॥భో- హేనారద-మాంప్రతియథాబ్రవీషి,, ఏకస్సృజతిభూతానీ ,, త్యాదినాయత్పృచ్ఛసి-తచ్చాపి-తవ-త్వదీయంవచః,నానృతంఅతీవనాసత్యం-కింతుమత్తః-పరంభగవన్తం - మజ్ఞాత్వాబ్రవీషి-అజ్ఞానహేతుమాహ, మమ,ఏతావత్త్వంఏతావన్మహిమవత్త్వం - యతఃపరమకారుణికాత్ -భవతి-తం-మత్తఃపరమజ్ఞాత్వాబ్రవీషీత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ తర్హికోఽసావీశ్వరఇత్యపేక్షాయాంభక్త్యానమస్కరిష్యన్నాహ ॥ యేనేతి ॥ అర్కాదయోభగవత్తేజసారోచితంవిశ్వంతత్తేజోలేశముపజీవ్యస్వయంరోచయన్తీతిస్వాత్మానమభిమన్యన్తే,ఏవమహమపీత్యర్థః ,, నతత్రసూర్యోభాతీ ,, తిశ్రుతిరత్రానుసంధేయా ❁ ॥౧౧॥ ❁ తస్మైవాసుదేవాయ-నమోధీమహినమఃకుర్మహే ,, యద్వా ,, ధీమహీత్యత్రతమితిశేషః-జేతుమశక్యయా-యస్యభగవతో-మాయయా-మాంజగద్గురుం వదన్తి,,బ్రహ్మాద్యాస్సకలాదేవామనుష్యాఃపశవస్తథా। విష్ణుమాయామహావర్తగర్తాన్ధతమసావృతా,,ఇతిన్యాయేన- మాయయామాంజగద్గురుంవదన్తి - నతు-తత్త్వవిదఇత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ ఇతరేషాంమాయయాదుర్జయత్వంభగవతస్తదసంస్పర్శంచాహ ॥విలజ్జమానయేతి॥ యస్యభగవతఃఈక్షాపథేదృష్టిపథే - స్థాతుం-విలజ్జమానయా - తస్మిన్స్వకార్యమకుర్వ

త్యా-అనయా-మాయయా-విమోహితాస్సన్తో-మమాహమితిదుర్ధియః-వికత్థన్తే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వికత్థనమేవాహ ॥ ద్రవ్యమితి ॥ ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతమేవకారణమితికేచిత్-కర్మేత్యపరే, కాలఇత్యన్యే-స్వభావఇత్యపరే-కర్మాధీనత్వాజ్జీవఎవకారణమిత్యపరే-ఏవం-యన్మాయయామోహితాస్సన్తో-వికత్థన్తఇత్యర్థః-ఏవంతైస్స్వతన్త్రతయాఽభిమతాఃపదార్థాఃభగవదధీనాఇత్యాహ॥వాసుదేవాదితి॥ హేబ్రహ్మన్-ద్రవ్యాదిష్వర్థేషు-వాసుదేవాత్పరోఽన్యోర్థోనాస్తి-యథావాసుదేవాత్పరోనాస్తి-తద్వ-దతదాత్మకమతత్పరతన్త్రంచనాస్తీత్యుక్తవక్ష్యమాణేషుసూచితమ్ ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నారాయణపరాఇతి॥ వేదాఃనారాయణపరాః-నారాయణఃపరఃకారణంయేషాంతేతథోక్తాః „తస్యహవాఎతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద„ ఇత్యాదిశ్రుతేః,,యద్వా,,నారాయణఃపరః ప్రతిపాద్యోయేషాంతేతథోక్తాః,,సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తీ„తిశ్రుతేః, దేవాఃఇన్ద్రాదయః-నారాయణస్యాఙ్గజాతా-స్తచ్ఛరీరభూతాశ్చేత్యపివివక్షితం,,చన్ద్రమామనసోజాతః„సఆత్మాఅఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇత్యాదిశ్రుతేః-లోకాఃనారాయణపరాః-నారాయణఃపరఃస్వామీయేషాంతేతథోక్తాః,మఖాఃక్రతవోనారాయణపరాఃనారాయణఃపరఆరాధ్యోయేషాంతేతథోక్తాః ❁ ॥౧౫॥ ❁ యోగఃవివేకాదిజన్యఉపాసనాత్మకోయోగో-నారాయణపరః-నారాయణఃపరోధ్యేయోయస్యసతథోక్తః-తపఃవిద్యాఙ్గభూతంకర్మ-నారాయణపరం-నారాయణఃపరఃపర్యవసాన(సమర్పణ)భూమిర్యస్యతత్తథోక్తం-జ్ఞానంశాస్త్రజన్యం, యోగస్యపూర్వముక్తేః-తదపి-నారాయణఃపరోధ్యేయోయస్యతత్తథోక్తం-గతిర్యోగఫలం అర్చిరాదికా-సాపినారాయణఃపరోగన్తవ్యోయస్యాస్తథాభూతా-ఏవంసర్వంతదధీనమితికథనేన, నాహంవేదపరంత్వస్మిన్నిత్యంశస్యోత్తరముక్తంభవతి ❁ ॥౧౬॥ ❁ తర్హిత్వంకింకరోషీత్యపేక్షాయామాహ ॥ తస్యాపీతి॥అఖిలాత్మనఃసర్వాన్తర్యామిణః-అభిద్రష్టుస్సర్వజ్ఞస్య-ఈశ్వరస్యసర్వంస్వవశీకృత్యని

ష్టోపథేఽముయా । విమోహితావికత్థన్తేమమాహమితిదుర్ధియః॥ ౧౩ ॥ద్రవ్యంకర్మచకాలశ్చస్వభావోజీవఎవచ । వాసుదేవాత్పరోబ్రహ్మన్నచాన్యోఽర్థోఽస్తితత్త్వతః ॥౧౪ ॥ నారాయణపరావేదాదేవానారాయణాఙ్గజాః । నారాయణపరాలోకానారాయణపరామఖాః ॥౧౫ ॥ నారాయణపరోయోగో నారాయణపరంతపః।నారాయణపరంజ్ఞానంనారాయణపరాగతిః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాపిద్రష్టురీశస్యకూటస్థస్యాఖిలాత్మనః। సృజ్యంసృజామిసృష్టోఽహమీక్షయైవాభిచోదితః ॥ ౧౭॥సత్త్వంరజస్తమఇతినిర్గుణస్య గుణాస్త్రయః । స్థితిసర్గనిరోధేషుగృహీతామాయయావిభోః॥ ౧౮ ॥ కార్యకారణకర్తృత్వేద్రవ్యజ్ఞానక్రియాశ్రయాః।బధ్నన్తినిత్యదా*ముక్తంమాయినంపురుషంగుణాః ॥౧౯॥ సఏషభగవాన్లిఙ్గైస్త్రిభిరేతైరధోఽక్షజః। స్వలక్షితగతిర్బ్రహ్మన్స

యన్తుః-కూటస్థస్యనిర్వికారస్య -ఈక్షయైవసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-సృష్టోఽహం-తేనచోదితః-సృజ్యంసృజామీత్యన్వయః-సతుప్రయోజకః-అహంతుప్రయోజ్యఇతిభావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నను-కుతోఽస్యయోజ్యనియోజకభావః కుతోవాతస్యసర్వజ్ఞత్వాదయోధర్మాః,స్వస్యతుతద్విపరీతా-ఇత్యపేక్షాయాంమామైశ్వరత్వమాయావశ్యత్వాభ్యామిత్యాహ॥సత్త్వమితి ॥ నిర్గుణస్యహేయగుణరహితస్య,కల్యాణగుణానాంసమనన్తరమేవోక్తత్వాత్, విభోఃవ్యాపకేన-భగవతా-మాయయాప్రకృతిద్వారా,స్థితిసర్గనిరోధేషునిమిత్తేషు,స్థిత్యాద్యర్థమిత్యర్థః-సత్త్వాదయస్త్రయోగుణాః-గృహీతాఃస్వనియామ్యత్వేనపరిగృహీతాః-సృష్టిస్థితిసంహారరూపలీలాపరికరత్వేనసత్త్వాదయఈశ్వరేణపరిగృహీతాఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవంగుణానామీశ్వరలీలాపరికరత్వముక్త్వాజీవబన్ధకత్వమాహ ॥ కార్యేతి॥ కార్యంశరీరం-కారణమిన్ద్రియం-తాభ్యాం, కర్తృత్వేనిమిత్తే-పుణ్యపాపనిష్పాదనార్థం,గుణాస్సత్త్వాదయః,స్వరూపతోఽవ్యయం,మాయినంమాయావశ్యం-సంబన్ధమాత్రేణనిః-పురుషంజీవంనిత్యదాబధ్నన్తీత్యన్వయః ॥ గుణాన్విశినష్టి ॥ద్రవ్యేతి॥ మోహనప్రకాశనప్రవర్తనస్వభావాః,ద్రవ్యశబ్దస్యమోహనవాచిత్వంపారిశేష్యాదవగమ్యతే,అతఎవాస్మిన్నధ్యాయేబహుశఃప్రయోగాశ్చ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాఃప్రకృతిసంభవాః॥నిబధ్నన్తిమహాబాహోదేహేదేహినమవ్యయమ్ ॥ తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్ ॥సుఖసఙ్గేనబధ్నాతిజ్ఞానసఙ్గేనచానఘ।రజోరాగాత్మకంవిద్ధితృష్ణాసఙ్గసముద్భవమ్॥ తన్నిబధ్నాతికౌన్తేయకర్మసఙ్గేనదేహినమ్ ॥ తమస్త్వజ్ఞానజంవిద్ధిమోహనంసర్వదేహినామ్॥ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిస్తన్నిబధ్నాతిభారతే,,తిగీతావచనాన్యత్రస్మారితాని ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఏవంగుణానాంజీవబన్ధకత్వముక్తం- అథస్వలీలాపరికల్పితమాయఃపరమేశ్వర-స్సర్వేషాంమమచేశ్వరఇత్యాహ॥ సఇతి॥లిఙ్గైస్సత్త్వాదిగుణైఃశరీరభూతప్రకృతిస్థైః-రుపలక్షితః-స్వలక్షితగతిః-స్వలక్షితాస్వచ్ఛన్దాగతిర్యస్యసతథోక్తః-నతు-తదాదర్శితపన్థానావితివదన్యదర్శితమార్గః-సఏషః-ఏవంవిధైశ్వర్యసంపన్నోభగవాన్హేబ్రహ్మన్నారద-సర్వేషాంమమచఈశ్

శ్వరః నియన్తా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతిభూతానీతిప్రశ్నోత్తరముక్త్వా, యద్రూపమిత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరంవదంస్తావత్సృష్టిప్రకారమాహ ॥ కాలమితి ॥ మాయేశో మాయాధిపతిః, స్వమాయయాస్వసంకల్పేన-యద్వా-ద్వారభూతయా ప్రకృత్యా, విబుభూషుః ప్రకృతిద్వారా నానానామరూపభాగ్భవితుమిచ్ఛుః-యదృచ్ఛయా-అహేతుకం-అపరప్రేర్యోఽకర్మపరవశః-ఆత్మనిప్రాప్తం సంగతం-యుక్తం-కాలం, కర్మ, స్వభావం, చోపాదదే-కాలోగుణవైషమ్యరూపగుణక్షోభహేతుః-కర్మజీవాదృష్టం-స్వభావః ప్రకృతేః పరిణామస్వభావః-ఏతేషాముపాదానంనామ స్వకార్యోన్ముఖ్యాపాదనమ్ ॥ ౨౧ ॥ కాలకర్మస్వభావోపాదానఫలందర్శయన్మహతస్సృష్టిమాహ ॥ కాలాదితి ॥ కాలాత్ హేతుభూతా-ద్గుణవ్యతికరాత్ - కాలకృతగుణవైషమ్యాదిత్యర్థః - పరిణామస్వభావతః ప్రకృతేః పరిణామస్వభావాత్, కర్మణోజీవాదృష్టాచ్చ హేతోః - పరమపురుషాధిష్ఠితా - దవ్యక్తా - న్మహతో మహత్తత్త్వస్య - జన్మ ఉత్పత్తి-రభూదిత్యర్థః, తదధిష్ఠితత్వంతదాహితస్వకార్యజననసామర్థ్యవత్త్వం-అత్రఅవ్యక్తాదిత్యధ్యాహారః-పురుషాధిష్ఠితత్వాచ్చ-అవ్యక్తానుగ్రహేణచేతిదర్శనాత్-వ్యతికరఃమిశ్రణం-సమానానాంగుణానాంవిషమత్వాపత్తిః-యద్వా-గుణానాంవ్యతికరోయస్మిన్నితిబహువ్రీహిః-అవ్యక్తాదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ మహతోఽహంకారోత్పత్తిమాహ ॥ మహతస్త్వితి ॥ వికుర్వాణాద్విక్రియమాణాద్రజస్సత్త్వోపబృంహితాదిత్యుక్తం. మహతః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః మోహనప్రకాశనప్రవర్తనస్వభావః-తమఃప్రధానః తమోగుణప్రధానః-అభూత్-మహతస్త్రిగుణాత్మకత్వేపి - క్రియాశక్తిజ్ఞానశక్తిప్రధానత్వాద్రజస్సత్త్వోపబృంహితాదిత్యుక్తం. ఏవమహంకారస్యతమఃకార్యప్రధానత్వాత్తమఃప్రధానఇత్యుక్తిః - అతఏవాహంకారకార్యేషు తామసంబహు, రాజసంసాత్త్వికంచాల్ప-మేవంమహత్కార్యేషు తామసమల్పం, తదితరదుభయంబహ్వితిమన్తవ్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ తమఃప్రధానస్యకింనామధేయమిత్యత ఆహ ॥ సఇ

ర్వేషాం మమచేశ్వరః ॥ ౨౦ ॥ కాలంకర్మస్వభావంచ మాయేశో మాయయాస్వయా । ఆత్మన్యదృచ్ఛయాప్రాప్తం విబుభూషురుపాదదే ॥ ౨౧ ॥ కాలాద్గుణవ్యతికరాత్పరిణామస్వభావతః । కర్మణోజన్మమహతఃపురుషాధిష్ఠితాదభూత్ ॥ ౨౨ ॥ మహతస్తువికుర్వాణాద్రజస్సత్త్వోపబృంహితాత్ । తమఃప్రధానస్త్వభవద్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః ॥ ౨౩ ॥ సోఽహంకారఇతిప్రోక్తోవికుర్వన్సమభూత్త్రిధా । వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేతియద్భిదా ॥ ౨౪ ॥ ద్రవ్యశక్తిఃక్రియాశక్తిర్జ్ఞానశక్తిరితిప్రభో । తామసాదపిభూతాదేర్వికుర్వాణాదభూన్నభః । తస్యమాత్రాగుణశ్శబ్దోలిఙ్గంయద్ద్రష్టృదృశ్యయోః ॥ ౨౫ ॥ నభసోఽథవికుర్వాణాదభూత్స్పర్శగుణోఽ

తి ॥ తస్యత్రైవిధ్యమాహ ॥ వికుర్వన్ రూపాన్తరంగచ్ఛన్-అహంకార-స్త్రిధాసమభూత్, యద్భిదా, యస్యాహంకారస్యభిదా-వైకారిక-స్తైజసశ్చతామసశ్చేతి - సాత్త్వికరాజసతామసానామహంకారాణాంక్రమేణనామాని ॥ ౨౪ ॥ తేషాం ప్రతినియతస్వభావానాహ ॥ ద్రవ్యశక్తిరితి ॥ ప్రాతిలోమ్యేనత్రయాణాంస్వభావప్రదర్శనం-ద్రవ్యశక్తిః-వియదాదిమహాభూతాఖ్యద్రవ్యోత్పాదనేశక్తిస్సామర్థ్యంయస్యతథోక్తః. క్రియాశక్తిః-సాత్త్వికాహంకారగ్రాహకత్వరూపా, యాక్రియా, తస్యాంశక్తిర్యస్యసతథోక్తః - ప్రవర్తనమేవహిరజఃకార్యం-జ్ఞానశక్తిః-శబ్దాదివిషయజ్ఞానసాధనేన్ద్రియోత్పాదనేశక్తిర్యస్య-సతథోక్తః- ఏకాదశానామిన్ద్రియాణాంసాత్త్వికాహంకారకార్యత్వాద్రాజసస్యతుతదనుగ్రాహకత్వాత్ - ఏవమహంకారస్యత్రైవిధ్యముక్తం - అథతామసాహంకారాచ్ఛబ్దాదితన్మాత్రక్రమేణాకాశాదిభూతసృష్టిమాహ ॥ తామసాదితి ॥ భూతాదిరితి ॥ తామసాహంకారస్యైవనామాన్తరం, విక్రియమాణాద్భూతాదినామకాత్తామసాహంకారా-న్నభః, అభూత్-శబ్దద్వారానభఉదపద్యతేత్యర్థః - ఏవమేవస్పర్శాదిష్వపిద్రష్టవ్యం-ఏతదేవశబ్దస్వభావంకథయన్నుపపాదయతి ॥ లిఙ్గమితి ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోఃఆత్మానాత్మనోః - యల్లిఙ్గం ప్రమాణం తస్యనభసో - మాత్రాసూక్ష్మంరూపం గుణఃవ్యావర్తకోఽసాధారణోధర్మశ్చ యశ్శబ్దః, సోఽస్యభూదిత్యర్థః, యద్వా, తస్యనభసః-మాత్రాగుణః- అసాధారణగుణః శబ్దస్యలక్షణం లిఙ్గమితిద్రష్టృదృశ్యయోరాత్మానాత్మనోః - లిఙ్గంప్రమాణంయత్-సశబ్దఇత్యర్థః-శబ్దోహిశాస్త్రాత్మనా ఆత్మానాత్మనోఃప్రమాణం, యదాహసూత్రకారః ॥ శాస్త్రయోనిత్వాదితి ॥ యదితినపుంసకత్వంలిఙ్గాపేక్షయా ॥ ౨౫ ॥ వికుర్వాణాద్రూపాన్తరంగచ్ఛతో, నభసః, స్పర్శగుణోఽనిలఃవాయురభూత్-స్పర్శతన్మాత్రద్వారాఅభూదిత్యర్థః ॥ పరాన్వయాత్ కారణనభోగుణానువృత్తేశ్శబ్దవాంశ్చవాయురిత్యర్థః, స్పర్శవాంశ్చ ॥ వాయోర్లక్షణమాహ, ప్రాణఃఅవస్థావిశేషోపపన్నోవాయుర్హిప్రాణః-ఓజస్సహోబలమితిధర్మిప్రధానోనిర్దేశః-ఓజఆదివిశిష్టఇత్యర్థః, బీజః ప్రవృత్తిశక్తిః-సహోవేగః -బలంధారణసా

మర్థ్యం. ఓజస్సహోబలానీన్ద్రియమనశ్శరీరాణాం పాటవాని. తేషాం హేతురితి కేచిత్ ॥ ౨౬ ॥ కాలకర్మస్వభావతో హేతోః వికుర్వాణాద్వాయోః రూపవత్ - కారణభూతాకాశవాయుగుణానువృత్తేః రూపవత్ - స్పర్శశబ్దవచ్చ - తేజ - ఉదపద్యత - కాలకర్మస్వభావత ఇతి సర్వత్రానుసన్ధేయమ్ ॥ ౨౭ ॥ వి క్రియమాణాత్తైజసః - రసాత్మకం - పరాన్వయాత్ రూపస్పర్శశబ్దవచ్చామ్భ ఆసీత్ ఘోషవత్ శబ్దవత్ ॥ ౨౮ ॥ అథ వికుర్వాణాదమ్భసో - గన్ధవాన్ - పరాన్వయా - ద్రసస్పర్శశబ్దరూపగుణాన్వితశ్చ - విశేషః పృథివీ - అభూత్ ॥ ౨౯ ॥ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం సాత్త్వికాహంకారాదుత్పత్తిమాహ ॥ వైకారికాదితి ॥ వైకారికనామ్నస్సాత్త్వికాహంకారా - ద్దిగాదయః శ్రోత్రాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః - తాభిరధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి మనశ్చ జజ్ఞిర ఇత్యర్థః, „అగ్నిర్వాగ్భూత్వే„ త్యాదివ, దధిష్ఠాత్రధిష్ఠేయయోరభేదోపచారాత్సామానాధికరణ్యాద్దేవా వైకారికా ఇత్యుక్తం ॥ దేవతా గణయతి ॥ దిగితి ॥ దిశశ్చ వాతశ్చ అర్కశ్చ ప్రచేతాశ్చ అశ్వినౌ చ ఏతే పఞ్చ - శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణానామధిష్ఠాతారః - వహ్నిశ్చ ఇన్ద్రశ్చ ఉపేన్ద్రశ్చ మిత్రశ్చ కశ్చ ప్రజాపతిః, ఏతే పఞ్చ వాక్పాణిపాదపాయూపస్థానామధిష్ఠాతారః, మనసస్త్వధిష్ఠాతా చన్ద్రమాః, ఏభిర్దశభిః - అధిష్ఠితాని శ్రోత్రాదీని - జాతానీత్యభిప్రాయః ॥ ౩౦ ॥ తైజసాహంకారకార్యమాహ ॥ తైజసాత్త్వితి ॥ తైజసాత్ తేజస్సంబన్ధినః - రాజసాహంకారానుగృహీతాత్సాత్త్వికాహంకారాదిత్యర్థః - అన్యథా పూర్వగ్రన్థవ్యాఘాతాత్ - పూర్వగ్రన్థే ఽభిమానిదేవతాసృష్టిరితి చేన్న - ఇన్ద్రియైర్వినా దేవతాదేహారమ్భయోగాచ్చతుర్ముఖసృష్టత్వేనాత్రవక్ష్యమాణానామాదిత్యేన్ద్రాదీనా - మణ్డస్యైవ ప్రాక్సృష్ట్యయోగాచ్చ, నచాసృష్టానామేవాధిష్ఠాతృత్వమప్యనుపపన్నమితి వాచ్యం, పరమాకాశస్థానాం భగవత్సంకల్పానుగృహీతానామధిష్ఠాతృత్వోపపత్తేః, కోఽయం పరమాకాశ ఇతి చేత్ - వైకుణ్ఠాఖ్యో లోకః - అత ఏవ „ వృతం చతుష్షోడశపఞ్చశక్తిభి „ రితి వక్ష్యతే, నచ - పరమాకాశస్థాభిరేవాధిష్ఠానోపపత్తేశ్చతుర్ముఖకర్తృకా దిగాదిసృష్టిర్వ్యర్థేతి వాచ్యం - వ్యష్టీన్ద్రియాధిష్ఠానార్థం దిగాదిసృష్టే

నిలః । పరాన్వయాచ్ఛబ్దవాంశ్చ ప్రాణ ఓజస్సహోబలమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాయోరపి వికుర్వాణాత్కాలకర్మస్వభావతః । ఉదపద్యత తేజో వై రూపవత్స్పర్శశబ్దవత్ ॥ ౨౭ ॥ తేజసస్తు వికుర్వాణాదాసీదమ్భో రసాత్మకమ్ । రూపవత్స్పర్శవచ్చామ్భో ఘోషవచ్చ పరాన్వయాత్ ॥ ౨౮ ॥ విశేషస్తు వికుర్వాణాదమ్భసో గన్ధవానభూత్ । పరాన్వయాద్రసస్పర్శశబ్దరూపగుణాన్వితః ॥ ౨౯ ॥ వైకారికాన్మనో జజ్ఞే దేవా వైకారికా దశ । దిగ్వాతార్కప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రకాః ॥ ౩౦ ॥ తైజసాత్తు వికుర్వాణాదిన్ద్రియాణి దశాభవన్ । జ్ఞానశక్తిః క్రియాశక్తిర్బుద్ధిః ప్రాణస్తు తైజసౌ ॥ ౩౧ ॥ శ్రోత్రం త్వగ్ఘ్రాణదృగ్జిహ్వావాగ్దోర్మేఢ్రాఙ్ఘ్రిపాయవః ॥ ౩౨ ॥ యదైతేఽసంహతా భావా భూతేన్ద్రియమనోగుణాః । యదాయతననిర్మాణే న శేకుర్బ్రహ్మవిత్తమ ॥ ౩౩ ॥ తదా సంహత్య

రావశ్యకత్వాత్ - అతః పరమాకాశేస న్త్యేవేత్యవగన్తవ్యం - అత ఏవ - ఏభిరధిష్ఠాతృభిః పరమాత్మానం ప్రతి క్రియమాణా స్తుతిరప్యుపపద్యతే - అన్యథా - అణ్డోత్పత్త్యనన్తరం ప్రసత్ష్యమాణానామేషామణ్డోత్పత్తేః పూర్వమభావాత్తత్కర్తృకాస్తుతిరనుపపన్నా స్యాత్ - నన్వేషాం సర్వేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వే తదిన్ద్రియాణాం కోఽధిష్ఠాతార ఇతి చే - దుచ్యతే - తదిన్ద్రియాణామపి దశానామధిష్ఠాతారస్సన్త్యేవ - ఏకైకమిన్ద్రియం త్వధిష్ఠాతృశూన్యమవతిష్ఠతే - తత్ర స్వపరనిర్వాహకత్వన్యాయేన స్వేనైవ వా. పరమాత్మనా వాఽధిష్ఠీయత ఇతి నానవస్థాప్రసఙ్గ ఇతి „ యద్వా „ తైజసాత్త్వితి పక్షాన్తరోక్తిః - పక్షద్వయస్యావిరోధమాహ ॥ జ్ఞానశక్తిరితి ॥ ప్రాణశబ్ద ఇన్ద్రియపరః. జ్ఞానశక్తిః ప్రాణః, జ్ఞానేన్ద్రియగణః క్రియాశక్తిశ్చ ప్రాణః - కర్మేన్ద్రియగణః బుద్ధిరన్తఃకరణచతుష్టయం చ తైజసః - రాజసాహంకారాన్వితసామగ్రీప్రసూతః - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణామన్తఃకరణస్య చ స్వకార్యే ప్రవృత్తిమత్త్వా - త్తత్కారణేనాపి రజోగుణాన్వితేన భవితవ్యమిత్యేతత్తాత్పర్యకత్వాత్తైజసత్వవాదస్య - సర్వేన్ద్రియాణాం రాజసాహంకారానుగృహీతసాత్త్వికాహంకారకార్యత్వమేవేతి - న పక్షద్వయవిరోధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతాదేరపీన్ద్రియస్సృష్టావనుగ్రాహకస్తైజస ఇతి వేదితవ్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇన్ద్రియాణి గణయతి ॥ శ్రోత్రమితి ॥ దోః పాణిః - మేఢ్రముపస్థః - క్రమస్త్వత్ర న వివక్షితః ॥ ౩౨ ॥ యదేతి ॥ యదా ఏతే భూతానీన్ద్రియాణి మనశ్చ - తేషాం గుణాః తన్మాత్రాణి విషయాశ్చ - శబ్దాదయ ఏతే సర్వే, అసంహతా అమిళితా ఆసన్, అత ఏవ యదాయతనస్య బ్రహ్మాణ్డాఖ్యభగవచ్ఛరీరస్య, నిర్మాణే, హే బ్రహ్మవిత్తమ - న శేకుః నాశక్నువన్ ॥ ౩౩ ॥ తదా భగవచ్ఛక్త్యా చోదితాః ప్రేరితాః - సంహత్య పఞ్చీకరణోక్తప్రకారేణ పరస్పరేణ మిళిత్వా, సదసత్త్వం, సత్త్వం పఞ్చీకరణేన స్థూలత్వం - అసత్త్వం సూక్ష్మత్వం, నోభయం అనుభయం - పూర్వోక్తకాలకర్మస్వభావాంశ్చ - ఉపాదాయ - అదః - బ్రహ్మాణ్డం - ససృజుః „ యద్వా „ అనుభయమిత్యదశ్శబ్దనిర్దిష్టబ్రహ్మాణ్డవిశేషణం - అనుభయం కార్యకారణభావానన్వితం । అదః బ్రహ్మాణ్డం ససృజురిత్యర్థః - కార్యమప్యణ్డం హ్యాకాశకార్య

వాయువన్నతత్త్వాన్తరం- నచతత్త్వాన్తరారమ్భకం- అత స్తత్త్వాన్తరతయాకార్యం - తత్త్వాన్తరాపేక్షయాకారణంచన భవతీత్యనుభయం బ్రహ్మాణ్డముక్తం - చతుర్ముఖోత్ప త్త్యాదికమన్యత్రవిస్తరేణవక్ష్యమాణమత్రాపి పూర్వసిద్ధమనుసంధేయమ్ ॥ ౩౪ ॥ వర్షపూగసహస్రాన్తేప్రళయకాలావసానఇత్యర్థః- అన్యథా,, సక్రమేణవివృద్ధంతజ్జలబుద్బుదవత్సమ,, మితివిరోధాత్, జీవః దేవాద్యపేక్షయాసమష్టిపురుషబ్రహ్మాఖ్యజీవశరీరకః- పరమపురుషః - కాలకర్మస్వభావాశ్రితస్సన్- అజీవమచేతనం-ఉదకేశయమణ్డం అజీవయత్ చేతయతిస్మ -అతోఽపిదకేశయమిత్యనేనాణ్డసృష్టేఃపూర్వం-గర్భోదకసంజ్ఞికాసృష్టిరర్థసిద్ధానుసంధేయా-పరోక్షనిర్దేశశ్చ-చతుర్ముఖాన్తరసామ్యాభిప్రాయః ॥ ౩౫ ॥ సఏషపురుషః-చతుర్ముఖరూపేణావస్థితఃపరమపురుషః-అణ్డంనిర్భిద్య-తస్మాన్నిర్గతః-అణ్డభేదనావకాశలాభాదనుపరుద్ధసంచారాదిమానభూదిత్యర్థః-చతుర్ముఖస్య భగవదాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ ॥ సహస్రేతి ॥ యశ్చతుర్ముఖశరీరకత్వేనావస్థిత, స్సఏవ,, సహస్రశీర్షాపురుషస్సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్,, సర్వతఃపాణిపాదంతత్సర్వతోఽక్షిశిరోముఖం-సర్వతశ్శ్రుతిమ,, దిత్యాదినోక్త, స్సర్వతఃపాణిపాదాదికార్యకర్తాపరమపుష ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ యస్యసర్వతఃపాణిపాదాదికార్యకర్తుర్వైరాజ పురుషస్య, వయవైఃపాదతలాద్యవయవైః, లోకాన్ పాతాళాదీన్, మనీషిణఃఉపాసకాః, కల్పయన్తి, లోకాన్ యదవయవత్వేనరచయన్తీత్యర్థః, తత్తదవయవప్రభవానాంతత్తదవయవత్వేనోపాసనంయుక్తం.తదవయవైర్లోకరచనామాహ ॥ కట్యాదిభిరితి ॥ కటిరూరుమూలయోఃపశ్చాద్భాగః.జఘనంపురోభాగః, అధస్సప్తలోకాన్ అతలాదీన్, ఊర్ధ్వంభూరాదీన్ సప్త, కల్పయన్తీత్యన్వయః ॥ ౩౭ ॥ వర్ణానాంతద్విభూతిత్వా

చాన్యోన్యంభగవచ్ఛక్తిచోదితాః । సదసత్త్వముపాదాయనోభయంససృజుర్హ్యదః ॥ ౩౪ ॥ వర్షపూగసహస్రాన్తేతదణ్డముదకేశయమ్ । కాలకర్మస్వభావస్థోజీవోఽజీవమజీవయత్ ॥ ౩౫ ॥ సఏషపురుషస్తస్మాదణ్డంనిర్భిద్యనిర్గతః । సహస్రోర్వఙ్ఘ్రిబాహ్వక్షస్సహస్రాననశీర్షవాన్ ॥ ౩౬ ॥ యస్యేహావయవైర్లోకాన్ కల్పయన్తిమనీషిణః । కట్యాదిభిరధస్సప్తసప్తోర్ధ్వంజఘనాదిభిః ॥ ౩౭ ॥ పురుషస్యముఖంబ్రహ్మక్షత్రమేతస్యబాహవః । ఊర్వోర్వైశ్యోభగవతః పద్భ్యాంశూద్రోవ్యజాయత ॥ ౩౮ ॥ భూర్లోకఃకల్పితఃపద్భ్యాంభువర్లోకస్తునాభితః । హృదాస్వర్లోకఉరసామహర్లోకోమహాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ గ్రీవాయాం జనలోకశ్చతపోలోకస్స్తనద్వయాత్ । మూర్ధభిస్సత్యనామాఽభూద్బ్రహ్మలోకస్సనాతనః ॥ ౪౦ ॥ తత్కట్యామతలంక్లృప్తమూరుభ్యాం వితలంవిభోః । జానుభ్యాంసుతలంస్పృష్టంజఙ్ఘాభ్యాంతుతలాతలమ్ ॥ ౪౧ ॥ మహాతలంతుగుల్ఫాభ్యాం ప్రపదాభ్యాంరసాతలమ్ । పాతాళంపాదతలత ఇతిలోకమయఃపుమాన్ ॥ ౪౨ ॥ భూర్లోకఃకల్పితఃపద్భ్యాంభువర్లోకోఽస్యనాభితః । స్వర్లోకఃకల్పితోమూర్ధ్నా * ఇతివాలోకకల్పనా ॥ ౪౩ ॥ ****************************

*************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే , పఞ్చమోఽధ్యాయః*********

బ్రహ్మోవాచ ॥ వాచోవహ్నేర్ముఖంక్షేత్రంఛన్దసాంసప్తధాతవః । హవ్యకవ్యామృతాన్నానాంజిహ్వా

యచతుర్ముఖరూపేణావస్థితాత్తతఉత్పత్తిందర్శయతి ॥ పురుషస్యేతి ॥ బ్రహ్మబ్రాహ్మణః-ముఖమితికార్యకారణయోరభేదవివక్షయోక్తం , బాహవఇతిచ-క్షత్రంక్షత్రియాః ॥ ౩౮ ॥ ఇదానీముపాసనార్థంలోకకల్పనాభేదందర్శయంశ్చతుర్దశలోకపక్షమాహచతుష్టయేన ॥ భూర్లోకఃపాతాళమారభ్య , పద్భ్యాంకటిపర్యన్తాభ్యాంకల్పితః , భువర్లోకః - నాభితః నాభిమారభ్యాస్తనద్వయాత్ , హృదయం , కమలాకారం , తదూర్ధ్వభాగఉరః- బ్రహ్మలోకస్సనాతనఇతిసత్యలోకవిశేషణం-సనాతనత్వంచభూరాద్యపేక్షయా ,, యద్వా ,,బ్రహ్మలోకో వైకుణ్ఠాఖ్యోలోకః , సనాతనః-నతుసృజ్యప్రపఞ్చాన్తర్వర్తీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ఇదానీంసంగ్రహేణలోకత్రయక్లృప్తిమాహ ॥ భూర్లోకఃకల్పితఇత్యాది,, పాదతలమారభ్యానాభితఃభూర్లోకః, నాభిమారభ్యమూర్ధతఃభువర్లోకః, మూర్ధ్నాస్వర్లోకఃకల్పితః , అతలాదీనాంభూరాదిష్వన్తర్భావాత్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవత, చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమోఽధ్యాయః*****

ఏవంకృత్స్నప్రపఞ్చస్యమహదాదిక్రమేణసృష్టస్య వైరాజవిభూతిత్వమభిధాయ - తదేవపురుషసూక్తసంవాదేనదృఢీకుర్వన్ యదుక్తంరూపమిత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ వాచఇతి ॥ వాచోవాగిన్ద్రియస్య - తదధిష్ఠాతృదేవతాభూతాగ్నేశ్చ, భగవన్ముఖం-స్థానమాశ్రయః - ఛన్దసాంగాయత్ర్యుష్ణిగ్బృహతీపఙ్క్తిజగతీత్రిష్టుబనుష్టుభాంసప్తానాంఛన్దసాం - సప్తధాతవః త్వగాదిసప్తధాతుస్థానీయాభగవద్విగ్రహావయవాః-స్థానం-హవ్యం దేవానామన్నం-కవ్యంపితౄణాం- మమృతంతదుభయశేషంమనుష్యాణాం-మేషాంమన్నానాం- సర్వరసస్యచమధురాదేష్షడ్విధస్య , చకారాదస్మదాదిరసనేన్ద్రియస్య-తదధిష్ఠా

తుర్వరుణస్యచ-తస్యజిహ్వా క్షేత్రం- ఏవంసర్వత్రానుక్తమున్నేయమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ సర్వాసూనామస్మదాదిప్రాణానాం.వాయోశ్చ - తస్యనాసెనాసారన్ధ్రే,పరమాయనేఉత్తమక్షేత్రం - ఒషధీనామశ్వినోర్మోదప్రమోదయోశ్చ-తద్ఘ్రాణేన్ద్రియంస్థానం- మోదఃఅనుకూలవస్తుదర్శనజసుఖవిశేషః-ప్రమోదస్త్వనుకూలవస్తునస్స్వీయత్వబుద్ధిసుఖవిశేషఇతిభేదః ❀ ॥౨॥ ❀ రూపాణామితి॥రూపాణాంశుక్లాదీనాం- తేజసాంరూపప్రకాశకానాంచ-చక్షురిన్ద్రియంస్థానం - దివఃసూర్యస్యచ- అక్షిణీతన్నేత్రగోళకస్థానం-సర్వత్రషష్ఠ్యన్తనిర్దిష్టానాం ప్రథమాన్తనిర్దిష్టం క్షేత్రంద్రష్టవ్యం-దిశాంతీర్థానాంచతత్కర్ణౌకర్ణబిలే-స్థానం,ఆకాశశబ్దయోః, తచ్ఛ్రోత్రమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ వస్తూనాంయేసారాంశాస్తేషాం,సౌభాగ్యస్య,స్పృహణీయతాయాశ్చ, తద్గాత్రంతచ్ఛరీరం-భాజనంస్థానం - స్పర్శవాయ్వో-స్సర్వమేధస్యసమస్తయజ్ఞస్యచ-అస్యత్వక్-స్థానమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఉద్భిజ్జజాతానాంసర్వవృక్షాణాం : యైర్వృక్షైః - యజ్ఞస్సమ్యక్సాధితః- తేషామేవవా-తద్రోమాణిస్థానం - శిలాలోహాభ్రవిద్యుతా - మస్యకేశశ్మశ్రునఖాని-శిలాలోహస్థానం , అభ్రవిద్యుతోః కేశశ్మశ్రూణీతివివేకః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ క్షేమకర్మణాంరక్షాకారిణాం-లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం-తద్బాహవఃస్థానం,భూర్భువస్స్వరితిషష్ఠీబహువచనాన్తం,భూరాదీనాంత్రయాణాంలోకానాం,విక్రమఃతస్యత్రివిధపాదవిన్యాసః , స్థానం , క్షేమస్యప్రాప్తరక్షణస్య, శరణస్యఅనిష్టనివారణస్య,సర్వేషాంకామానాంవరస్యశ్రేష్ఠస్యాపి , హరేశ్చరణఃపాదః - ఆస్పదంఆశ్రయః - ఆపాంవీర్యస్యశుక్లస్య-సర్గస్యసృష్టేఃపర్జన్యస్య - ప్రజాపతేశ్చ-పుంసోభగవతశ్శిశ్న , ఉపస్థేన్ద్రియాధిష్ఠాన ,మాస్పదమిత్యర్థః-ప్రజాత్యానన్దఃసంతానార్థంసం

సర్వరసస్యచ ॥ ౧ ॥ సర్వాసూనాంచవాయోశ్చతన్నాసేపరమాయనే । అశ్వినోరోషధీనాంచఘ్రాణం
మోదప్రమోదయోః ॥ ౨ ॥ రూపాణాంతేజసాంచక్షుర్దివస్సూర్యస్యచాక్షిణీ ।కర్ణాదిశాంచతీర్థానాంశ్రోత్ర
మాకాశశబ్దయోః ॥ ౩ ॥ తద్గాత్రంవస్తుసారాణాంసౌభాగ్యస్యచభాజనమ్ । త్వగస్యస్పర్శవాయ్వోశ్చసర్వ
మేధస్యచైవహి ॥ ౪ ॥ రోమాణ్యుద్భిజ్జజాతానాంయైర్వాయజ్ఞస్తుసంభృతః । కేశశ్మశ్రునఖాన్యస్యశిలాలో
హాభ్రవిద్యుతామ్ ॥ ౫ ॥ బాహవోలోకపాలానాంప్రాయశఃక్షేమకర్మణామ్ । విక్రమోభూర్భువస్స్వశ్చ
క్షేమస్యశరణస్యచ ॥ ౬ ॥ సర్వకామవరస్యాపిహరేశ్చరణఆస్పదమ్। అపాంవీర్యస్యసర్గస్యపర్జన్యస్యప్రజాప
తేః । పుంసశ్శిశ్నఉపస్థస్తుప్రజాత్యానన్దనిర్వృతేః ॥ ౭ ॥ పాయుర్యమస్యమిత్రస్యపరిమోక్షస్యనారద ।హిం
సాయానిరృతేర్మృత్యోర్నిరయస్యగుదస్స్మృతః ॥ ౮ ॥ పరాభూతేరధర్మస్యతమసశ్చాపిపశ్చిమః । నాడ్యోనద
నదీనాంచగోత్రాణామస్థిసంహతిః ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తరససిన్ధూనాంభూతానాంనిధనస్యచ । ఉదరంవిదితంపుం
సోహృదయంమనసఃపదమ్ ॥ ౧౦ ॥ ధర్మస్యమమతుభ్యంచకుమారాణాంభవస్యచ ।విజ్ఞానస్యచతత్త్వస్యపర
స్యాత్మాపరాయణమ్॥ ౧౧ ॥ అహంభవాన్భవశ్చైవయఇమేమునయోఽగ్రజాః।సురాసురనరానాగాఃఖగా
మృగసరీసృపాః॥ ౧౨ ॥ గన్ధర్వాప్సరసోయక్షారక్షోభూతగణోరగాః । పశవఃపితరస్సిద్ధావిద్యాధ్రాశ్చార
ణాద్రుమాః॥౧౩॥అన్యేచవివిధాజీవా జలస్థలనభౌకసః। గ్రహర్క్షకేతవస్తారాస్తటితస్తనయిత్నవః॥౧౪॥స

భోగ- స్తేనయానిర్వృతిస్తాపహానిః - తస్యాస్తదుపస్థేన్ద్రియమాశ్రయః ❀ ॥ ౬।౭ ॥ ❀ యమస్యమిత్రస్య-పరిమోక్షస్యమలత్యాగస్యచ - తస్యపాయ్విన్ద్రియమాశ్రయః-హింసాదీనాంతద్గుదఆశ్రయః-పాయురిన్ద్రియం-గుదమధిష్ఠానమ్ ❀ ॥౮॥ ❀ పరాభూతేరలక్ష్మ్యాః,అధర్మస్యతామసస్యాజ్ఞానస్యాపి -పశ్చిమఃతత్పృష్ఠభాగ,ఆశ్రయః,నదనదీనాంతన్నాడ్యస్స్థానం- గోత్రాణాంగిరీణాంతదస్థిసంఘఃస్థానమ్- ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అవ్యక్తంప్రధానం - రసోఽన్నాదిరసః-సిన్ధవస్సముద్రాః- తేషాంభూతానాంనిధనస్యలయస్యచ - తదుదరంస్థానంవిదితం - మనసఃసర్వదేహిమనస్తత్త్వస్య-పుంసఈశ్వరస్యయద్ధృదయం-తత్పదంస్థానమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ధర్మస్య -మమచతుర్ముఖస్య-తుభ్యంతవ-కుమారాణాంసనకాదీనాం - భవస్యరుద్రస్యచ-విజ్ఞానస్యచతత్త్వస్యమహత్తత్త్వస్య-పరస్యభగవత-ఆత్మాఅన్తఃకరణం-పరాయణంశ్రేష్ఠస్థానమ్- ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవంపరమాత్మనోజాతంకృత్స్నంజగత్తద్విభూతిభూతంతచ్ఛరీరత్వేనతతోఽనతిరిక్తం, ఏతదేవపురుషసూక్తార్థకథనేన ప్రథయతి॥ సహస్రశీర్షేత్యర్థస్యబ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీదిత్యాదేశ్చార్థఃపూర్వాధ్యాయేకథితః ,పురుషఏవేదగ్ం సర్వమిత్యస్యార్థమాహ ॥ అహమిత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥అహమితి ॥ అహంచతుర్ముఖః,భవాన్నారదః , భవోరుద్రః-అగ్రజామునయఃసనకాదయః-విద్యాధ్రాఃవిద్యాధరాః , జలంస్థలంనభశ్చఓకాంసిస్థానానియేషాంతే - నభౌకసఇతిసంధిరార్షః,గ్రహాఃసూర్యాదయః - ఋక్షాణినక్షత్రాణి కేతవఃకేతుసదృశానినక్షత్రాణి-తారాఅపినక్షత్రస్యైవభిదా-తటితఃవిద్యుతః- స్తనయిత్నవోమేఘాః - గర్జితానివా-❀॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥❀కింబహునా - యచ్చకాలత్రయవర్తివస్తుజాతంవిదితం-సర్వంపురుషఏవ- కాలత్రయ

వర్తికృత్స్నవస్తుజాతశరీరకత్వాదపురుషశరీరభూతంస్వతన్త్రం వస్తు నాస్తీత్యర్థః - నామరూపవిభాగానర్హాతిసూక్ష్మప్రకృతిపురుషకాలశరీరకస్య పరమపురుషస్యైవవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషశరీరకపరమాత్మాత్మకజగదాకారేణావస్థానాదయమైక్యోపదేశఉపపన్నః - సర్వత్ర వేదాన్తేష్వేవమేవ హ్యైక్యం,, సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ,, అయమాత్మాబ్రహ్మ,,తత్త్వమసి,, త్యాదిభిరుపదిశ్యతే ,, పురుషఏవేద ,, మితిసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తినిబన్ధనత్వమాహ ॥ తేనేదమితి॥ అధోనిష్ట్యావితస్త్యాన్తే నాభ్యాముపరితిష్ఠతి ॥ హృదయంతద్విజానీయాద్విశ్వస్యాయతనంమహ ,, దితిశ్రుత్యుక్తదిశానాభ్యా ఉపరివితస్తిపరిచ్ఛిన్నప్రదేశాన్తేస్థితం-హృదయం-అధితిష్ఠతా తేనపరమాత్మనా-ఇదంవిశ్వం ఆవృతంవ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అసౌహృదయాన్తర్వర్తీ,ప్రాణఃపరమాత్మా-స్వధిష్ణ్యంస్వావాసస్థానంశరీరం-ప్రతపన్ అన్తర్వ్యాప్త్యాప్రశాసనాధీనంకుర్వన్ - బహిశ్చ- స్వధిష్ణ్యాద్బహిష్ఠమపివస్తుజాతం ప్రశాసనాధీనంయథాకరోతి,ఎవంవిరాజంవిరాట్ఛబ్దవాచ్యానిరుద్ధకార్యం ప్రపఞ్చం-ప్రశాసనాధీనంకుర్వన్,అన్తర్బహిశ్చ ప్రశాసనాధీనంకరోతీత్యర్థః అత్రకార్యే కారణోపచారాద్విరాట్ఛబ్దోబ్రహ్మాణ్డపరః-ఎతేనఅపరిచ్ఛిన్నత్వప్రతిపాదకం,, సభూమింవిశ్వతోవృత్వా ,, త్యర్ధర్చంవ్యాఖ్యాతంభవతి-సఃపరమాత్మా,భూమింబ్రహ్మాణ్డరూపంప్రపఞ్చం,విశ్వతఃసర్వతః-వృత్వా వ్యాప్య - భూమిం-దశాఙ్గులమాత్రం-అతిక్రమ్యస్థితః-అత్యతిష్ఠద్దశాఙ్గులమిత్యాధిక్యమాత్రంవివక్షితం-న ప్రమాణం-అనుపయోగాదపరిచ్ఛిన్నత్వాచ్చేతితస్యార్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ జీవాన్తరాత్మత్వేనవసతోపిపరస్యభోక్తృత్వం మోక్షప్రదత్వంచప్రతిపాదయత,,ఉతామృతత్వస్యే,,త్యస్యార్థమాహ ॥ సఇతి॥నవిద్యతేభయంయస్మాత్తస్యా-మృతస్య మోక్షస్య-ఈశఃప్రదాతా-యత్ యస్మాత్-మర్త్యం అనిత్యం- అన్నంభోగ్యంకర్మఫల-మత్యగాత్ శ్రుతావన్నేనేతివ్యత్యయేనద్వితీయార్థేతృతీయా-అతిక్రమ్యస్థితః,,అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి,, తిశ్రుత్యుక్తరీత్యా- అసంభావితకర్మఫలసంబన్ధత్వాత్-పరమాత్మామోక్షదఇత్యర్థఃశరీరాన్తస్థితిర్జీవవైలక్షణ్యంచేత్యనుపపన్నమిత్యాశఙ్క్యా,, మేతావానస్యమహిమే,,త్యస్యార్థమాహ॥మహిమైషఇతి॥పురుషస్య,కృత్స్నచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యాన్తర్బహిశ్చ -వ్యాప్య-సర్వం

ర్వంపురుషఏవేదంభూతంభవ్యంభవచ్చయత్ । తేనేదమావృతంవిశ్వంవితస్తిమధితిష్ఠతా ॥ ౧౫॥ స్వధిష్ణ్యం
ప్రతపన్ప్రాణోబహిశ్చప్రతపత్యసౌ । ఎవంవిరాజంప్రతపంస్తపత్యన్తర్బహిఃపుమాన్ ॥ ౧౬ ॥ సోఽమృ
తస్యాభయస్యేశోమర్త్యమన్నంయదత్యగాత్ । మహిమైషతతోబ్రహ్మన్పురుషస్య దురత్యయః ॥ ౧౭ ॥పా
దేషుసర్వభూతానిపుంసస్స్థితిపదోవిదుః । అమృతంక్షేమమభయంత్రిమూర్ధ్నోఽధాయిమూర్ధని॥౧౮ ॥పాదా

స్వప్రశాసనాధీనంకుర్వతః,పరమాత్మనః,ఎషమహిమా-అమృతత్వేశానత్వరూపోమహిమా దురత్యయఃఅపారః-కృత్స్నప్రపఞ్చాత్మకత్వేనావస్థితస్యాపిప్రపఞ్చగతదోషాసంస్పర్శిత్వ-మమృతేశితృత్వం-చేత్యేత-దనుపపద్యమానమపి-తస్యమహిమ్నా,ఉపపద్యతఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అపారమహిమత్వమేవప్రతిపాదయతః,,పాదోస్యవిశ్వాభూతానీ,,తివాక్యస్యార్థమాహ॥పాదేష్వితి ॥తిష్ఠన్త్యత్రేతిస్థితయోభూరాదయోలోకాస్తేపాదఇవపాదాఅంశాయస్యసః-తస్యపాదేష్వంశభూతేషులోకేషు-సర్వభూతాని దేవాదిచతుర్విధభూతాని-విదుః,ఎతేనమన్త్రేపిపాదోఽస్యవిశ్వాభూతానీతిసామానాధికరణ్యమధిష్ఠానాధిష్ఠేయాభేదవివక్షయా-పాదఇత్యేకవచనంసామాన్యాభిప్రాయమితివ్యాఖ్యాతంభవతి-బద్ధముక్తయోరసాంకర్యేణప్రాప్యస్థానానాంతద్విభూతిత్వప్రతిపాదకస్య,,త్రిపాదస్యామృతందివి,, త్యాదేరర్థమాహ॥అమృతమితి॥అస్యేశ్వరస్యసంబన్ధి,త్రిపాత్ త్రివిధమమృతం-అక్షయ్యసుఖం - దివి-ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిరిత్యర్థః-అత్రత్రిపాదశబ్దోక్తత్రైవిధ్యందర్శయన్నాహ-అమృతంమరణాదివికారరాహిత్యం,అభయంతత్కార్యభయరాహిత్యం, క్షేమంఇష్టప్రాప్తిరూపలక్షణం, నిరతిశయానన్దప్రాపణమిత్యర్థః,అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకావిర్భావరూపంముక్తైశ్వర్యంకోటిత్రయేణసంగృహీతం,అమృతమితివిరజవిమృత్యుశబ్దార్థఉక్తః - క్షేమమితిసత్యకామత్వాద్యనువృత్తిరుక్తా , అభయమిత్యపహతపాప్మవిశోకాదిశబ్దార్థఉక్తః ; పాప్మాహిభయహేతుః - భయమితిచశోకాదిసర్వదుఃఖప్రదర్శనం - ఎవంత్రిమూర్ధ్న,త్రివిధమైశ్వర్యం - మూర్ధనిఉపరిష్టాదిత్యర్థః-తమసఃపరస్తాదితివత్-లీలావిభూతేఃపరస్తాదమృతంక్షేమమభయంచ-అధాయి- నిహితమిత్యర్థః-మూర్ధస్వితిపాఠే-ఉపరిష్టాద్వర్తమానేషుత్రిపాదేష్విత్యర్థః ❁॥ ౧౮॥ ❁ బద్ధేభ్యోముక్తజీవానాంబహుత్వం-తత్ప్రాప్యస్థానానన్త్యముభయోస్తద్విభూతిత్వం-బద్ధానామల్పీయస్త్వం,తత్ప్రాప్యస్థానం-తస్యాపితద్విభూతిత్వం,చప్రతిపాదయత ,, స్త్రిపాదూర్ధ్వ,, ఇత్యాదేరర్థమాహ॥పాదాఇతి॥త్రిపాత్ త్రయఃపాదాఃయస్యసఃత్రిపాత్, పురుషఃపరమపురుషః-ఊర్ధ్వప్రకృతిప్రాకృతేభ్యఉపరిష్టాత్,ఉదైత్ ఉదయంగతః-స్వేచ్ఛోపాత్తదివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్సమస్తముక్తనిత్యభోగ్యఆస్తఇత్యర్థః-అత్రపాచ్ఛబ్దఃపాదవదంశత్వేనావస్థితానాంముక్తానాంతత్ప్రాప్యస్థానస్యచభాగానాహ-ఎవంచత్రయఃపాదాఃముక్తజీవవర్గస్యతత్ప్రా

ప్యస్థానస్య చ-భాగాః - విభూతిత్వేన-యస్య సః - త్రిపాత్ -బద్ధజీవతత్ప్రాప్యస్థానాపేక్షయా ముక్తతత్ప్రాప్యస్థానానాం త్రిభాగత్వకథనమనన్తత్వతాత్పర్యకం-అస్య పరమపురుషస్య పాదః-విభూతిభూత ఏకో భాగః, ఇహ-ప్రకృతిమణ్డలే-అభవత్-బద్ధస్తత్ప్రాప్యస్థానాని,, ఏకాంశేన స్థితో జగత్ ,, యస్యాయుతాయుతశైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తం,, మిత్యుక్తప్రకారేణ తద్విభూత్యేకదేశ ఇతి శ్రుత్యర్థః॥ ఏతదేవ వ్యాచష్టే పాదా ఇతి॥ త్రయః పాదాస్తు బహిః ప్రకృతేః-ప్రాకృతేభ్యో బహిరాసన్ - మేతస్య పాదా-స్తే. అప్రజానాం జన్మరహితానాం ముక్తానాం, ఆశ్రయాః ప్రాప్యా ఇత్యర్థః- ఏకస్య పాదస్య బహిష్ఠత్వమాహ ॥ అన్తరితి॥ అపరః సాంసారికక్షేత్రజ్ఞవర్గప్రాప్యస్థానరూపః పాదః - త్రిలోక్యా అన్తరిత్యర్థః-తమేవ పాదం విశినష్టి - గృహమేధః-అహంకారమమకారాదిమాన్ వర్ణాశ్రమాన్వితశ్చేత్యర్థః, బృహద్వ్రతః కర్మవశ్యః-ఉపచారాత్ప్రాప్యస్తైప్రాప్తృధర్మవ్యపదేశః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ఏవమపారమహిమత్వముపపాద్యాథ ప్రపఞ్చాద్బుభుక్షుముముక్షూణాం చ భగవల్లీలావిభూతిత్రిపాద్విభూతిగతిహేతుమార్గద్వయప్రతిపాదకం,, తతో విష్వఙ్,, ఇతి వాక్యం వ్యాచష్టే ॥ సృతీ ఇతి॥ వివిధం సుష్ఠు అఞ్చతీతి విష్వఙ్ - క్షేత్రజ్ఞః-సృతీ ధూమాద్యర్చిరాదిమార్గౌ -విచక్రమే ఆక్రమత్ -ఆక్రాన్తవానిత్యర్థః- కథంభూతే సృతీ, సాశనానశనే - అశనం భోగః-భోగార్థత్వతదభావాభ్యాం మార్గయోస్సాశనత్వానశనత్వే - సాశనానశనలక్షణమార్గద్వయప్రాప్త్యుపాయమాహ॥ యదితి॥ యత్ర మార్గద్వయమధ్యే- అవిద్యా కర్మ,, అవిద్యా కర్మసంజ్ఞాన్యా,, ఇత్యాద్యుక్తైః, కర్మరూపా ఽవిద్యా ధూమాదిమార్గప్రాప్త్యుపాయభూతా ఏకా-విద్యా - అర్చిరాదిప్రాప్త్యుపాయభూతా పరమాత్మోపాసనరూపా ఽపరా-పురుషో జీవస్తు-ఉభయాశ్రయః సాధనద్వయనిష్ఠః,, తం విద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతే ,, ఇతి శ్రుతేః-సమన్వారభేతే సంగచ్ఛేతే ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవం బుభుక్షుముముక్ష్వధికారిభేదేన-తద్గన్తవ్యమార్గద్వయం-తదుపాయం, చోక్త్వాఽథ భగవతస్స్వవిభూతిభూతప్రపఞ్చాద్వైలక్షణ్యం, భగవతః ప్రపఞ్చాకారేణ పరిణామం-తద్గతదోషాసంస్పర్శిత్వం చ-ప్రతిపాదయ,, త్తస్మాద్విరాడజాయత,, ఇత్యాదివాక్యం వ్యాచష్టే ॥ తస్మాదితి ॥ విరాట్ అణ్డకారణభూతో విరాట్పురుషోఽనిరుద్ధః-అణ్డాదితి-ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, యస్మాత్స్వశరీరభూతాత్ప్రధానాదుపాదానాత్, యదణ్డం, సృష్ట్వా, స్వయమపి భూతేన్ద్రియ

త్రయో బహిస్త్వాసన్నప్రజానాం య ఆశ్రయాః । అన్తస్త్రిలోక్యాస్త్వపరో గృహమేధో బృహద్వ్రతః॥ ౧౯ ॥
సృతీ విచక్రమే విష్వఙ్సాశనానశనే ఉభే । యదవిద్యా చ విద్యా చ పురుషస్తూభయాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ తస్మాదణ్డం వి
రాడ్జజ్ఞే భూతేన్ద్రియగుణాత్మకః । తద్ద్రవ్యమత్యగాద్విశ్వం గోభిస్సూర్య ఇవాశ్రయాత్ ॥ ౨౧ ॥ యదాస్యనా

గుణాత్మకః-దేవాదివ్యష్టిప్రపఞ్చానురూపో జజ్ఞే-తదణ్డరూపం, ద్రవ్య, మత్యగాత్ ,నత్రపరిచ్ఛిన్నః- బహిరపి వ్యాప్తవానిత్యర్థః, అత్ర దృష్టాన్తః, ఆశ్రయాద్ఘటాదిపదార్థజాతాద్గోభిః కిరణైః-రాదిత్య ఇవాత్యగాదిత్యర్థః- వేదాన్తేషు సత్కార్యవాదస్యాభిహితత్వా - త్కారణభూతో విరాడేవ-వ్యష్టిరూపేణ జజ్ఞే-సూక్ష్మచిదచిత్స్వరూపకో భగవానేవ-స్థూలచిదచిత్స్వరూపకో జాతః-జాతశ్చ-స్వయం స్వశరీరభూతచేతనాచేతనగతదోషైరస్పృష్టః-స్వకార్యభూతకృత్స్నప్రపఞ్చమన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వ్యవస్థిత ఇత్యర్థః, నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మప్రకృతిపురుషశరీరకస్య పరమపురుషస్య జగదుపాదానత్వా, దుపాదానత్వస్యావస్థాశ్రయత్వ , రూపత్వాత్ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం త్రయాణామప్యవస్థాశ్రయత్వమస్త్యేవ- తత్రాచేతనస్యావస్థాశ్రయత్వం, స్వరూపాన్యథాభావరూపం-చేతనస్య తు-స్వభావాన్యథాభావరూపం, ఈశ్వరస్య తు-కార్యావస్థచేతనాచేతననియన్తృత్వరూపం-నహి-కారణావస్థచేతనాచేతననియమనాత్కార్యావస్థచేతనాచేతననియమనమభిన్నమితి వక్తుం శక్యం-కించే-శ్వరస్య సద్వారకావస్థాశ్రయత్వమస్త్యేవ-ఏవమసాంకర్యేణావస్థానాం ప్రతినియతత్వా-చ్ఛుక్లనీలాదిత్వాద్వారభేదపటశౌక్ల్యాదేస్తత్తద్దేశగతత్వవ-చ్చేతనాచేతనగతా ధర్మాః-అజ్ఞత్వపరిణామిత్వాదయస్తత్రైవావతిష్ఠన్తే, నపరమాత్మానం స్పృశన్తి - పరమాత్మా తు-స్వయం నిరస్తనిఖిలదోషోఽనవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణ , స్వశరీరభూతచేతనాచేతనగతస్వపర్యన్తనామరూపనిర్వాహకః, కారణావస్థచేతనాచేతనశరీరకత్వేన - తద్వాచిభిశ్శబ్దైరభిధీయమాన - స్సర్వవస్తుసమానాధికృతో ఽవతిష్ఠత ఇత్యయమత్ర సంగ్రహః,, శ్రుత్యర్థస్తు,, తస్మాత్పరమ ప్రస్తుతకారణపురుషా - ద్విరాడనిరుద్ధో-జజ్ఞే అవతీర్ణః - విరాజోఽనిరుద్ధా-ద్వైరాజో బ్రహ్మాణ్డశరీరకః పురుషో- జజ్ఞే-జాతశ్చ, సః వైరాజః, భూమిం విశ్వం , పశ్చాదుపరిష్టా-దధః అన్తశ్చ, అత్యరిచ్యత , తద్విలక్షణో వ్యాప్తవానితి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ నన్వేవం పురుష ఏవ చేత్సర్వం , తర్హి - యజ్ఞస్య తత్సాధనానాం చాపృథగ్భావాద్యజ్ఞైః పురుషారాధనం న సిధ్యతీత్యాశఙ్కాయాం తత్పరిహారాయ,, యత్పురుషేణేత్యాదిమన్త్రార్థం సంగృహ్యాదర్శయతి ॥ యదేతి ॥ మహాత్మనః అస్య విరాడాఖ్యానిరుద్ధస్య - నాభిభవం నాభ్యం, తథాభూతాన్నళినాత్కమలా - దహం చతుర్ముఖః - యదా- ఆసం అభవం-తదా , పురుషావయవాద్వి

నా-యజ్ఞసంభారాన్ అన్యానియజ్ఞసాధనాని - నావిన్దం-నాపశ్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ తేషుపురుషావయవేషు-యజ్ఞస్యసాధనాన్యాసన్నితి శేషః - తాన్యాహ। పశవఇతి॥వనస్పతయోయూపాదయః - దేవయజనందేవా ఇజ్యన్తే ఽస్మిన్నితి దేవయజనం-యాగభూమిః, ఇదంచేతివచనాద్యజ్ఞార్థస్థానేఽడపవిష్టః కథయతీతిగమ్యతే ॥ బహుగుణాన్వితఃకాలోవసన్తాదిః-వస్తూని పురోడాశాదీని - తదర్థాఓషధయఃవ్రీహ్యాదయః, స్నేహఆజ్యాదిః,రసస్సోమాదిరసః - లోహస్సువర్ణాదిః-మృదః కపాలాదీని,చాతుర్హోత్రంచతుర్హోతృశబ్దవాచ్యైర్మన్త్రైః ప్రకాశ్యంకర్మ-హోసత్తమసతాంశ్రేష్ఠ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ నామధేయాని జ్యోతిష్టోమాదీని - ఋగాదీనాముక్తత్వాత్-మన్త్రాఃస్వాహాకారాదయః - వ్రతంపయోభక్షణాదికం - దేవతానుక్రమః దేవతానామనుక్రమఉద్దేశః, యద్వా-దేవతేతిపృథక్పదం-సచానుక్రమఃఅనుపాఠః - ఆనుపూర్వీ - కల్పఃప్రయోగవిధిః-సంకల్పఃకర్తవ్యాధ్యవసాయః-తన్త్రంక్రియాకలాపః-గతయోవిష్ణుక్రమాద్యాః -మతయఃదేవతాధ్యానాని - శ్రద్ధాకర్తవ్యవిషయాత్వరా - ప్రాయశ్చిత్తం వైకల్యసమాధానం-సమర్పణందేవతాంప్రతిసమర్పణం, మయా -పురుషావయవైస్సంభారాః యజ్ఞసాధనానిసంభృతానిసంపాదితాని ॥ ౨౫॥౨౬॥ ఇతీత్థంసంభృతాస్సంపాదితాస్సంభారాయేన-సోఽహం-తమేవపురుషంనియన్తారంయజ్ఞంవిష్ణుం - తైరేవయజ్ఞైరేవ, అయజంఇష్టవానస్మి, అనేన „యజ్ఞేనయజ్ఞమయజన్త„ ఇతిమన్త్రార్థఉక్తః ॥ ౨౭ ॥ తేనదేవాఅయజన్త„ త్యస్యార్థంసప్రపఞ్చందర్శయతి॥తతఇతిద్వాభ్యామ్॥తేతవ, భ్రాతరఃమరీచ్యాదయో-నవప్రజాపతయః - సుసమాహితచిత్తాః,వ్యక్తమిన్ద్రాదిరూపేణ - అవ్యక్తంస్వతః-పురుషంపరమపురుషం - మయజన్ ఇష్టవన్తః ॥ ౨౮ ॥ కాలేస్వేస్వేఅవసరే - మన్వాదయఃక్రతుభిర్విభుంఈజిరఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంయదుక్తంపమి

భ్యాన్నభినాదహమాసంమహాత్మనః। నావిన్దంయజ్ఞసంభారాన్పురుషావయవాదృతే॥ ౨౨ ॥ తేషుయజ్ఞస్య పశవస్సవనస్పతయశ్శుభాః। ఇదంచదేవయజనంకాలశ్చోరుగుణాన్వితః॥ ౨౩ ॥ వస్తూన్యోషధయస్స్నేహా రసలోహమృదోజలమ్। ఋచోయజూంషిసామానిచాతుర్హోత్రంచసత్తమ॥ ౨౪ ॥ నామధేయానిమన్త్రాశ్చదక్షిణాశ్చవ్రతానిచ। దేవతానుక్రమఃకల్పస్సంకల్పస్తన్త్రమేవచ॥ ౨౫ ॥ గతయోమతయశ్శ్రద్ధాప్రాయశ్చిత్తంసమర్పణమ్। పురుషావయవైరేతేసంభారాస్సంభృతామయా॥ ౨౬ ॥ఇతిసంభృతసంభారఃపురుషావయవైరహమ్। తమేవపురుషంయజ్ఞం తేనైవాయజమీశ్వరమ్ ॥ ౨౭॥ తతస్తేభ్రాతరఇమేప్రజానాంపతయోనవ।అయజన్వ్యక్తమవ్యక్తంపురుషంసుసమాహితాః॥ ౨౮ ॥తతశ్చమనవఃకాలఈజిరేఋషయోఽపరే।పితరోవిబుధాదైత్యామనుష్యాఃక్రతుభిర్విభుమ్॥ ౨౯ ॥నారాయణేభగవతితదిదంవిశ్వమాహితమ్।గృహీతమాయోరుగుణస్సర్గాదావగుణస్స్వతః॥ ౩౦ ॥సృజామితన్నియుక్తోఽహంహరోహరతితద్వశః। విశ్వంపురుషరూపేణపరిపాతిత్రిశక్తిధృత్॥ ౩౧ ॥ఇతితేఽభిహితంతాతయథేదమనుపృచ్ఛసి। నాన్యద్భగవతఃకించిద్భావ్యంసదసదాత్మకమ్॥ ౩౨ ॥నభారతీమేఽఙ్గమృషోపలక్ష్యతేనకర్హిచిన్మేమనసోమృషాగతిః।నమేహృషీకాణిపతన్త్య

త్యాదిప్రశ్నానాంపురుషసూక్తసంవాదేనోత్తరాణ్యభిధాయ, యదధిష్ఠానమిత్యేతత్ప్రశ్నస్యోత్తరార్థముపసంహరతి ॥ నారాయణఇతి ॥ఆహితమవస్థితం - ఏవం-స్వస్మిన్నేవసూక్ష్మరూపేణావస్థితం-విశ్వం - స్వశరీరభూతేనమయాసృజతి-రుద్రరూపేణహరతి - పురుషరూపేణతంపాతీత్యుపసంహరతి ॥ గృహీతేత్యాది-స్వతఃఅగుణఃసత్వాదిగుణరహితః,ప్రత్యగాత్మస్వరూపంహిస్వతస్సత్వాదిరహితం- అగుణోప్యహం, గృహీతాఃమాయయాఽఉరవోగుణాఃయేనతథాభూత-స్సర్గాదౌతన్నియుక్తః-తన్నియోజ్యస్సన్ సృజామి । హరోరుద్రః-తద్వశఃతదధీనః - విశ్వంహరతి-పురుషరూపేణస్వావతారరూపేణ-పాతి-అత్రతన్నియుక్తః,తద్వశఇత్యనేన, బ్రహ్మరుద్రయోస్తన్నియామ్యత్వప్రతీతేః - పురుషరూపేణేత్యత్రతదప్రతీతేశ్చ-సృష్టిసంహారౌబ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాన్తర్యామిత్వేనకరోతి - పాలనంతుస్వయమేవేతిచేదితవ్యమ్ ॥ అతస్త్రిశక్తిధృత్సృష్టిస్థితిసంహారసామర్థ్యరూపశక్తిత్రయయుక్తఏక ఏవేత్యర్థః ॥ ౩౦॥౩౧॥ యదురూపమిత్యాదిప్రశ్నానాంయచ్చాన్మకత్వమిత్యేవమాదిసర్వప్రశ్నానాంచసామాన్యేనోత్తరంయదుక్తం„ వాసుదేవాత్పరోబ్రహ్మన్నచాన్యోఽర్థోఽస్తితత్త్వత„ ఇతి„ పురుషఏవేదగ్ంసర్వమితి„శ్రుత్యాచతద్దృఢీకృతం - తదుపసంహరతి॥ఇతీతి॥ హేతాత-ఇదంవిశ్వంప్రతి-యథాఅనుపృచ్ఛసి-విశ్వవిషయప్రశ్నంకరోషి - తస్యప్రశ్నస్యోత్తరం - చేతనాచేతనాత్మకంకృత్స్నంజగత్కించిదపి- భగవతః అన్యత్పృథగితినభావ్యంనానుసంధేయం - ఇతి-తేతుభ్య - మభిహితమిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ యదుక్తమేతావత్త్వంయతో హిమేతమవిజ్ఞాయమామీశ్వరంప్రవీషీతి - తదుపపాదయితుముపసంహరతి ॥ నేతి ॥ మే-భారతీవాక్,మృషామిథ్యా - నదృశ్యతే-మే-మనసో - గతిఃవృత్తిః-నమృషా - హృషీకాణీన్ద్రియాణి, అసత్పథే అసద్విషయే - నపతన్తిన ప్రవర్తన్తే, యద్య

స్మిన్మే మయా-ఔత్కణ్ఠ్యం ఆశా, తద్వతా హృదయేన-హరిః - ధృతః ధ్యాతః, అఙ్గ హే నారద- అతో-మే వాఙ్మనసేన్ద్రియాణాం వృత్తయః - నత్వార్థాః-నతు-మత్ప్రభావేనేత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * అతోమమాపిజ్ఞానప్రదోమదచిన్త్యస్వరూపస్వభావస్స ఏవేశ్వరోమత్తోఽన్యోఽస్తీత్యాహ ॥ సోఽహమితి ॥ సమామ్నాయమయః సమామ్నాయప్రచురః - తపోమయః తపః ప్రచురః, విద్యాతపోభ్యాం సర్వోత్కృష్ట ఇత్యర్థః - ప్రజాపతీనాం మరీచ్యాదీనాం-అభివన్దితః తైర్నమస్కృతః, తేషాంపతిశ్చ - ఆత్మనః-సంభవః ఉత్పన్నః, తత్కృపాలబ్ధజ్ఞానసంపన్నోఽహం - సమాహితస్సన్ - నిపుణం నిర్విఘ్నం- యోగం-సమాస్థాయ-యస్యమాయావిభవంస్వయంగతః - తంపరమాత్మానం, యతోనాధ్యగచ్ఛం, స్వరూపతో గుణతశ్చైతావానితినజ్ఞాతవాన్, * అత-స్తచ్చరణం ప్రతికేవలంనతోఽస్మీత్యాహ, కథంభూతంచరణం-సమీయుషాం శరణాగతానాం - భవచ్ఛిదం సంసృతినివర్తకం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళానామాశ్రయం - సుమఙ్గళం సుసేవ్యం, అనవగమేదృష్టాన్తః-యథానభస్వన్తమితి. దోషాస్సర్వాయదుర్గ్రహత్వాయచనభస్వద్దృష్టాన్తః,, దుస్సర్శః పాణినావాయు,, రితిమహాభారతోక్తేః - స్వమాయావిభవంస్వయంగత ఇత్యనేన -యవనికాంగత ఇతివదన్యానుపలభ్యత్వముక్తం, నతుమాయావశ్యత్వం, ఆత్మమాయావిభవేనాన్యానుపలభ్యత్వంగత ఇత్యర్థః- ఏవంవిధంపరమాత్మానముక్తవిధోఽప్యహమేవనాధ్యగచ్ఛం-అన్యే-నాధిగచ్ఛన్తీతికిమువక్తవ్యమిత్యాహ ॥ అథేతి ॥ అపరే జీవాః కుతో హేతోర్విదురిత్యర్థః * ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ * ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నాహమితి ॥ యూయమితి సనకాద్యభిప్రాయేణ బహువచననిర్దేశః - వామదేవోనామకశ్చిదృషి, శ్శంకరోవా,, నచాహంనచశంకరః-జానన్తి,, తివైష్ణవీయచతుర్ముఖవాక్యాన్తరాత్ - యదృతాం యస్య పరమాత్మనః ఋతాం సత్యాం, గతింస్వరూపరూపయథావస్థితిం, బతతద్గతిమితిపాఠాన్తరం,, అస్మదాదయోనవిదుః, కైముత్యనయేనాహ ॥ కిముతేతి ॥ కుతోనవిదురిత్యత్ర ఆహ ॥ తస్మాయయే

సత్వ థేయస్మైహృదౌత్కణ్ఠ్యవతాధృతోహరిః ॥ ౩౩ ॥ సోఽహంసమామ్నాయమయ స్తపోమయః ప్రజాపతీనామభివన్దితః పతిః । ఆస్థాయయోగంనిపుణం సమాహిత స్తం నాధ్యగచ్ఛం యత ఆత్మసంభవః ॥ ౩౪ ॥ నతోఽస్మ్యహం తచ్చరణంసమీయుషాంభవచ్ఛిదంస్వస్త్యయనం సుమఙ్గళమ్ । యోహ్యాత్మమాయావిభవంస్వయంగతో యథానభస్వన్తమథాపరేకుతః ॥ ౩౫ ॥ నాహంనయూయం * యదృతాంగతింవిదుర్నవామదేవః కిముతాపరేసురాః । తన్మాయయా మోహితబుద్ధయస్త్విదం వినిర్మితం స్వాత్మసమం విచక్ష్మహే ॥ ౩౬ ॥ యస్యావతారకర్మాణి గాయన్తిహ్యస్మదాదయః । నయం విదన్తి తత్త్వేన తస్మై భగవతే నమః ॥ ౩౭ ॥ సఏష ఆద్యః పురుషః కల్పేకల్పే సృజత్యజః । ఆత్మాత్మన్యాత్మనాఽఽత్మానం సంయచ్ఛతి చ పాతి చ ॥ ౩౮ ॥ విశుద్ధం కేవలం జ్ఞానం ప్రత్యక్సమ్యగవస్థితమ్ ।

తి ॥ తస్య భగవతో మాయయా ,, దైవీహ్యేషాగుణమయీ,, త్యుక్తవిధయా మాయయా - మోహితాబుద్ధిర్యేషాం తే -తన్మాయయా మోహితబుద్ధిత్వా - దేతే-నవిదురిత్యర్థః- తర్హి కింవిదురిత్యత ఆహ । తేనైవ-వినిర్మిత-మిదమచేతనం శరీరం - స్వాత్మసమం-ఆత్మానం దేహాకారం మన్యామహ ఇత్యర్థః- దేహాత్మవిభాగమప్యజానతాంకథంపరమాత్మవేదనమితి భావః * ॥ ౩౬ ॥ * తర్హి మాయాతరణేకఉపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య భగవతః-అవతారాణాం కర్మాణి చేష్టితాని - అస్మదాదయశ్చతుర్ముఖాదయో-మే గాయన్తి-యం-తత్త్వేన యాథాత్మ్యేన - నవిదన్తి నజానన్తి - కింతు-తస్మై భగవతే-నమః కుర్వన్తి - తస్య గుణకర్మానుకీర్తనమేవ మాయాతరణోపాయ ఇత్యభిప్రాయః * ॥ ౩౭ ॥ * కేఽవతారాః-కానిచేష్టితాని - యదనుకీర్తనేన మాయాతీర్యత ఇత్యాశఙ్కాయా -మవతారాం స్తత్కర్మాణిచ-వక్ష్యన్-యదూపమిత్యాదిప్రశ్నానాముత్తరాణ్యుపసంహరతి ॥ సఏష ఇతి ॥ కర్మాధీనజగతః- ఏష-ఆద్యః కారణభూతః - పరమపురుషః-కల్పేకల్పే ప్రతికల్పం - ఆత్మన్యేవ ఆధారే- ఆత్మనా ఉపకరణభూతేన, ఆత్మానం ఉపాదానభూతం - ఆత్మైవ కర్తా-సృజతి-సంయచ్ఛతి సంహరతి - పాతిచ * ॥ ౩౮ ॥ * నన్వాయుం జగద్వ్యాపారో భగవతః కిం కర్మాధీన ఇత్యాశఙ్క్యనేత్యాహ ॥ విశుద్ధమితి ॥ పుణ్యపాపరూపకర్మరహితం-అతో న జగద్వ్యాపారః కర్మాధీన ఇత్యర్థః- ఏవంచ కర్మాధీనవ్యాపారజీవస్వరూపాద్వైలక్షణ్యముక్తం భవతి-జీవవిలక్షణంచేత్తర్హి కిం జడమిత్యత ఆహ । కేవలంజ్ఞానం, క్వచిదప్యజడమిత్యర్థః-తర్హి కింఘటపటాద్యాకారవృత్తిజ్ఞానమిత్యత ఆహ । ప్రత్యక్-స్వస్మైభాసమానం - నను జీవోఽప్యేవంరూపోఽత ఆహ, సమ్యగవస్థితం అర్థాన్తరగానపేక్షస్థితిం-జీవస్తు పరమాత్మధార్య ఇత్యభిప్రాయః - అన్యానపి చేతనాచేతనవిలక్షణాకారానాహ । సత్యం స్వరూపతో ధర్మతశ్చ నిర్వికారం- అనేన స్వరూపతో వికార్యచేతనద్రవ్యం- స్వభావతో వికారీ చేతనశ్చ వ్యావృత్తః-పూర్ణం అవాప్తసమస్తకామం- నిర్గుణం సత్త్వాదిరహితం,

* పా । బతతద్గతింవిదుః.

అనాద్యన్తం ఉత్పత్తివినాశరహితం, అతఏవ-నిత్యం కాలానవచ్ఛిన్నం - అద్వయం సమాభ్యధికరహితం - ఏతేయథా సంభవం చేతనాచేతనవ్యావర్తకత్వేనానుసంధేయాః * ॥౩౯॥ * అత్రవిద్వదనుభవం ప్రమాణయతి॥ ఋషే ఇతి ॥ హే ఋషే నారద-ఆత్మా అన్తఃకరణం.ఆశయోవాసనా,ప్రశాన్తా ఆత్మేన్ద్రియాశయా యేషాం తే,కవయః-తత్ ఉక్తవిధం పరమాత్మస్వరూపం-జానన్తి,కవయస్స మీచీనతర్కైర్వివిచ్యతత్స్వరూపం చేతనాచేతనవిలక్షణం శోధయన్తి,కుతర్కైర్దుర్జ్ఞేయ ఏవమాహ ॥ అసత్తర్కైరసతాం తర్కైః-సతామేవవా హేతువాదైర్యదా విప్లుతముపద్రుతం.స్యాత్తదాతిరోధీయమేత్యర్థః * ॥౪౦॥ * అథావతారాంస్తత్కర్మాణి చ వివక్షురాదిమావతారమాహ ॥ ఆద్యఇతి ॥ పురుషః విరాట్పురుషః-పరస్య విష్ణోరాద్యోఽవతార ఇత్యర్థః।ఆద్యత్వం మత్స్యకూర్మాద్యపేక్షయా - అస్యవిభూతీరాహ । కాలఇత్యాది-కాలాదయః, రూపవతస్స్వరూపమిత్యుత్తరత్రాన్వయః-రూపవతః అకర్మకృతరూపస్య- స్వరూపం స్వీయం రూపం శరీరం-కాలాదయస్తన్నియామ్యవర్గరూపవిభూతిరితి-పరంతత్త్వం కాలాదీనాం పరం యాథాత్మ్యమిత్యర్థః-స్వభావః ప్రకృతిగతపరిణామస్వభావః-సదసచ్చేతనమచేతనం-స్థూలసూక్ష్మం వా ద్రవ్యం - పృథివ్యాదివికారో మహదహంకారాదిః-గుణస్సత్త్వాదిః, ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మాత్మకాని, విరాడన్తరిక్షం - స్వరాట్ స్వర్గః,,అయంలోకస్తు వైసమ్రాడన్తరిక్షం విరాట్స్మృతం । స్వరాడసౌస్మృతో లోక ,, ఇత్యుక్తేః-స్థాస్నుస్థావరం - చరిష్ణుజఙ్గమం - భూమ్నః భూమవతో భగవతః * ॥౪౧॥ * కింబహునాసంక్షేపేణ శృణ్విత్యాహ ॥ అహమితి॥అహం బ్రహ్మా - భవో రుద్రః-యజ్ఞో విష్ణుః యద్యప్యయం విభూతిమధ్యే పఠిత, స్తథాపి-నవిభూతిః-అర్థాన్తరాభా

సత్యం పూర్ణమనాద్యన్తం నిర్గుణం నిత్యమద్వయమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఋషే విదన్తి కవయః ప్రశాన్తాత్మేన్ద్రియాశయాః।
యదా తదేవాసత్తర్కైస్తిరోధీయేత విప్లుతమ్॥ ౪౦ ॥ ఆద్యోఽవతారః పురుషః పరస్య కాలస్స్వభావస్సదసన్మనశ్చ । ద్రవ్యం వికారో గుణ ఇన్ద్రియాణి విరాట్స్వరాట్స్థాస్ను చరిష్ణుభూమ్నః ॥ ౪౧ ॥ అహం భవో యజ్ఞ ఇమే ప్రజేశా దక్షాదయో యే భవదాదయశ్చ । స్వర్లోకపాలాః ఖగలోకపాలా నృలోకపాలాస్తలలోకపాలాః ।
గన్ధర్వవిద్యాధరచారణేశా యే యక్షరక్షోరగనాగనాథాః । యే వా ఋషీణామృషభాః పితౄణాం దైత్యేన్ద్రసిద్ధేశ్వరదానవేన్ద్రాః॥ అన్యే చ యే ప్రేతపిశాచభూతకూష్మాణ్డయాదోమృగపక్ష్యధీశాః॥ ౪౩ ॥ యత్కించ లోకే భగవన్మహస్వదోజస్సహస్వద్బలవత్క్షమావత్ । శ్రీహ్రీవిభూత్యాత్మవదద్భుతార్ణం తత్త్వం పరం రూపవతస్స్వరూపమ్॥ ౪౪ ॥ ప్రాధాన్యతో * యానృష ఆవదన్తి లీలావతారాన్ పురుషస్య భూమ్నః

వాత్-పాలనాధికృతవిష్ణ్వవతారగతపాలనానుగుణం యత్సామర్థ్యం, తస్య విభూతిత్వాద్యో తనాయ యజ్ఞోఽపి విభూతిషు పఠితః-విభూతిత్వం నామ - నియామ్యత్వం సర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం-నియమనసూత్రతయాఽవస్థానాత్, ఆత్మాహినామ-శరీరస్య సర్వాత్మనా ఆధారో నియన్తా శేషీ చ - భగవతస్స్వవిభూతిభూతేషు సర్వేష్వాత్మతయాఽవస్థానమేవ క్వచిత్తత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతుః, భగవత్యాత్మతయాఽవస్థితే హి - సర్వేశబ్దాస్తస్మిన్నేవపర్యవస్యన్తి - యథా దేవమనుష్యపక్షివృక్షాదయశ్శబ్దాశ్శరీరాణి ప్రతిపాదయన్తస్తత్తదాత్మని పర్యవస్యన్తి-దక్షాదయో - యే ఇమే, ప్రజేశాః-భవదాదయో నారదప్రభృతయః సనకాదయః-ఖగలోకపాలాః పక్షిశ్రేష్ఠాః - తలలోకపాలాః పాతాళేశ్వరాః *॥౪౨॥*
గన్ధర్వాదీనామీశాః - ఉరగాః సర్పాః-నాగాః గజాః - యక్షాదీనాం యే నాథాః-రక్షోరగ ఇతి సంధిరార్షః-ఋషీణాం పితౄణాం చ యే శ్రేష్ఠాః-దైత్యాః దితిపుత్రాః-ప్రేతాదీనామధీశాః * ॥౪౩॥ * కింబహునా యత్కించిద్భగవదాది-తత్సర్వం-రూపవతస్స్వరూపమిత్యన్వయః భగవత్ ఐశ్వర్యవత్ - మహస్వత్ తేజస్వత్ - ఓజస్వత్ ఉత్సాహవత్-సహస్వత్ వేగవత్ ధైర్యవత్-బలవత్ ధారణాసామర్థ్యవత్, క్షమావత్ సహనవత్, శ్రీశ్శోభా - హ్రీర్లజ్జా-విభూతిర్నియామ్యవర్గః-ఆత్మా బుద్ధిస్తద్యుక్తం, అద్భుతార్ణం అద్భుతశబ్దవాచ్యం,ఏతత్సర్వం రూపవతః ప్రశంసాయాం మతుప్ అకర్మకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదివ్యమఙ్గళాస్పదవిగ్రహస్య- భగవతో విరాట్పురుషస్య,స్వీయా విభూతిరిత్యర్థః * ॥౪౪॥ * అవతారాణామానన్త్యాత్తత్ర ప్రసిద్ధాన్వక్ష్యామీత్యాహ ॥ప్రాధాన్యత ఇతి॥ అసత్కథాశ్రవణైః యే కర్ణయోః కషాయాః మలాః - తాన్ శోషయన్తీతి తథా-తాన్ సుపేశాన్ సున్దరాన్, హే ఋషే ఆవదన్తి మునయ ఇతి శేషః ,, ఋషయఇత్ పాఠే, ఋషయో వదన్తీత్యన్వయః, తాన్-తే తుభ్యం - అనుక్రమిష్యే క్రమేణ వర్ణయిష్యామి, తదనుశ్రవణామృతం త్వయా అపీయతాం-యద్వా - ఆపీయతా

* పా ॥ యానృషయో వదన్తి.

మితిశత్రన్తం, ఆపిబతాం-కర్ణకషాయశోషానిత్యర్థః ❁ ॥౪౫॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠోఽధ్యాయః. **************************************

ఏవం ప్రతిజ్ఞాయావతారాంస్తత్కర్మాణి తత్ప్రయోజనాని తత్తద్గుణాంశ్చాహ॥ యత్రేత్యాదినా-యత్ర యదా కాలే-క్షితితలోద్ధరణార్థం, సమస్తయజ్ఞావయవాం-క్రోడీంవారాహీం-తనుం-బిభ్రత్సన్-ఉద్యతః-అనన్తః- అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావో భగవాన్ - దంష్ట్రయా - అన్తర్మహార్ణవం సముద్రస్యాన్తః, ఉపాగతం సమాగతం , హిరణ్యాక్షమితి ప్రసిద్ధం, ఆదిదైత్యం దితేః ప్రథమం పుత్రం- దదార విదారితవాన్,తత్ర దృష్టాన్తః - వజ్రధరః ఇన్ద్రః అద్రిమివేత్యర్థః ❁ ॥౧॥ ❁ సుయజ్ఞావతారమాహ॥ జాత ఇతి॥ రుచేః ప్రజాపతేః సకాశాత్-తద్భార్యాయాం ఆకూతేస్సూనుః-స్సుయజ్ఞో నామ జాతః, స చ స్వభార్యాయాం దక్షిణాయాం-సుయమాన్ యమాఖ్యగుణయుక్తాన్ యామాన్ దేవానిత్యర్థః,,యజ్ఞస్య దక్షిణాయాం తు పుత్రా ద్వాదశ జజ్ఞిరే-యామా ఇతి సమాఖ్యాతా,,ఇతి వచనాత్ అజనయత్ ఉత్పాదయామాస-ఆకూతేస్సూనుస్స ఏవేన్ద్రస్సన్ - యదా-ఆర్తిం, మహరత్ - తదా-పూర్వం సుయజ్ఞ ఇత్యుక్తోఽపి-అనుపశ్చాత్ మనునా-మాతామహేన-హరిరిత్యుక్తః-అనేనదేవోత్పాదనం లోకత్రయార్తిహరణం చ కర్మ దర్శితం-ఏవం సర్వత్రావతారస్తత్కర్మ చ జ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కపిలావతారమాహ॥ జజ్ఞ ఇతి॥ కర్దమప్రజాపతేర్గృహే తద్భార్యాయాం దేవహూత్యాం , హే ద్విజ-నారద-నవభిః స్త్రీభిః భగినీభిస్సహ-జజ్ఞే జాతః-స చ-స్వమాత్రే-ఆత్మగతిం ఆత్మజ్ఞానం- మోక్షమార్గం వా-ఉక్తవాన్-యయా ఆత్మగత్యా - సా దేవహూతిః-ఆత్మశమలం మలినీకరణరూపమస్మిన్ దేహే జాతం-గుణసఙ్గపఙ్కం గుణత్రయసఙ్గ ఏవ పఙ్కస్తం-విధూయ- కపిలస్య గతిం,కపిలోక్తగతిం-ప్రాప్త

ఆపీయతాం * కర్ణకషాయశోషాననుక్రమిష్యే త ఇమేసుపేశాన్ * ॥ ౪౫ ॥ ***************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, ద్వితీయస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ***********

బ్రహ్మోవాచ ॥ యత్రోద్యతః క్షితితలోద్ధరణాయ బిభ్రత్క్రౌడీం తనుం సకలయజ్ఞమయీమనన్తః । అన్తర్మహార్ణవముపాగతమాదిదైత్యం తం దంష్ట్రయాఽద్రిమివ వజ్రధరో దదార ॥ ౧ ॥ జాతో రుచేరజనయత్సుయమాన్ సుయజ్ఞ ఆకూతిసూనురమరానథ దక్షిణాయామ్ । లోకత్రయస్య మహతీమహరద్యదాఽఽర్తిం స్వాయంభువేన మనునా హరిరిత్యనూక్తః ॥ ౨ ॥ జజ్ఞే చ కర్దమగృహే ద్విజ దేవహూత్యాం స్త్రీభిస్సమం నవభిరాత్మగతిం స్వమాత్రే । ఊచే యయాఽఽత్మశమలం గుణసఙ్గపఙ్కం సాఽస్మిన్ విధూయ కపిలస్య గతిం ప్రపేదే ॥ ౩ ॥ అత్రేరపత్యమభికాఙ్క్షత ఆహ తుష్టో దత్తో మయాఽహమితి యద్భగవాన్ స దత్తః । యత్పాదపఙ్కజపరాగపవిత్రదేహా యోగర్ద్ధిమాపురుభయీం యదుహైహయాద్యాః ॥ ౪ ॥ తప్తం తపో వివిధలోకసిసృక్షయా మ ఆదౌ సనాత్స్వతపసస్స చతుస్సనోఽభూత్ । ప్రాక్కల్పసంప్లవవినష్టమిహాత్మతత్త్వం సమ్యగ్జగాద మునయో యదచక్షతాత్మన్ * ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్ట మూర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి స్వతపః ప్రభావః । దృష్ట్వాఽఽత్మనో

వతీ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ దత్తాత్రేయావతారమాహ ॥ అత్రేరితి ॥ అపత్యం పుత్ర-మాకాఙ్క్షమాణాత్ * అత్రేః- తుష్టః-మయా-అహమేవ-తుభ్యం దత్త ఇతి యత్ యత-ఆహ-తత-స్స భగవాన్-నామ్నా దత్త ఇతి జాతః-స్వభక్తేభ్యో యోగైశ్వర్యదానం తచ్చరిత్రం దర్శయతి-యస్య పాదపఙ్కజయోః-పరాగ-స్తేన-పవిత్రితా దేహా యేషాం తే-హైహయాద్యాః హైహయప్రభృతయః-యత్ యతః దత్తాత్ ,ఉభయీం ఐహికా * ముష్మికీం, యోగర్ద్ధిం యోగైశ్వర్యం -అణిమాద్యష్టైశ్వర్యరూపామైహికీం-ముక్తిరూపామాముష్మికీం చ-యోగర్ద్ధి-మాపుః ప్రాపుః-ఉః ప్రసిద్ధౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కుమారావతారమాహ॥ తప్తమితి॥ నానావిధలోకానాం స్రష్టుమిచ్ఛయా- మే మయా-యత్తపస్తప్తం-తస్మాత్స్వతపసః మహాతపసో హేతోః-స హరిః- ఆదౌ - సనాత్ దీర్ఘ ఆర్షః సనన్నామకః, అభూత్ -చతుస్సనః చతుర్థస్సనకో యస్య స చతుస్సనః-అభూత్ -సనాతనసనన్దనౌ ద్వితీయతృతీయావభూతామిత్యభిప్రాయః - యద్వా- చతుస్సనః-శ్చత్వారస్సనశ్శబ్దా-నామసు యస్య సః చతుస్సనః-అస్మిన్పక్షే-ఆదౌ కల్పాదౌ-సనాదితి తపో విశేషణం-అఖణ్డితాదిత్యర్థః-యద్వా , తపస ఇతి షష్ఠ్యన్తం-తపసః-స్సనాత్ సమర్పణాదిత్యర్థః - షణు దానే - స చ-జాతో హరిః-పూర్వకల్పసంప్లవే ప్రళయే,వినష్టం విచ్ఛిన్నసంప్రదాయం-ఆత్మతత్త్వ- మిహ అస్మిన్ కల్పే-సమ్యక్ - జగాద ఉక్తవాన్-సమ్యక్త్వం దర్శయతి। య-ద్గదితమాత్రమేవ-మునయః-ఆత్మన్ ఆత్మని , మనసి-మునయః-అచక్షత సాక్షాదపశ్యన్-యద్వా-య-ద్గదితమేవ-ఆత్మని-తత్త్వం, మునయః అచక్షత- అన్యేభ్యోప్యుక్తవన్తః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నరనారాయణావతారమాహ । ధర్మస్యేతి॥ ధర్మస్య పత్న్యాం-దక్షదుహితరి మూర్తిసంజ్ఞాయాం , నారాయణో నర ఇతి మూర్తిద్వయేన,స హరిరభవజ్జాతః-కథంభూతః-స్వః అసాధారణః తపః ప్రభావో యస్య సః,యద్వా - స్వవిషయకం యత్తపస్తస్య ప్రభావో యస్య సః-ఉ

పాస్యాన్తరాభావాత్-ప్రభావమేవాహ । అనఙ్గపృతనాః మన్మథసేనాః-దేవ్యః అప్సరసః - ఆత్మనః-పరమాత్మనో భగవతః-అనియమావలోపం నియమలోపాభావం, దృష్ట్వా, ఘటితుం తం స్వవశీకర్తుం, న శేకుః సమర్థా న బభూవుః-ఏతదాఖ్యానమేకాదశే స్ఫుటమ్ * ॥ ౬ ॥ * యత్ర-కామవిజయీ క్రోధోఽపి బిభేతి-తత్ర కామో న ప్రభవతీతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ కామమితి ॥ నను హే నారద-కృతినో రుద్రాదయః-రోషదృష్ట్యా రోషయుక్తయా దృష్ట్యా, కామం దహన్తి, తే, రోషం త్వాత్మానం దహన్తం, అసహ్యం సోఢుమశక్యం, న దహన్తి నాభిభవన్తి-కింతు తేనైవాభిభూయన్త ఇత్యర్థః-సోఽయం రోషః-యదన్తరం యస్య భగవతో మనః-ప్రతి ప్రవిశన్, అలం బిభేతి ప్రవేష్టుమధికం బిభేతీత్యర్థః - అస్య మనః-కామం-కథం ను శ్రయేత-న కథమపీత్యర్థః-కామజేతృత్వాపి అజేయం రోషం జితవతో మనః కామః కథం శ్రయేదిత్యర్థః * ॥ ౭ ॥ * చరిత్రేణైవ కమప్యవతారం సూచయతి ॥ విద్ధ ఇతి ॥ రాజ్ఞః ఉత్తానపదః- అన్తి అన్తికే-మాతుస్సపత్న్యాః సురుచేః-ఉదితాన్యేవ వాక్యాన్యేవ పత్త్రిణో బాణాః-తైర్విద్ధః తాడితః-బాలోఽపి సన్, తపసే తపశ్చర్తుం, వనాని యో ధ్రువో గతః-తస్మై గతవతే-ధ్రువాయ, గృణతే స్తువతే-ప్రసన్నో-యో హరిః-ధ్రువగతిం-స్థాయి పదం, అదాత్, సోఽప్యేకోఽవతార ఇత్యర్థః, ధ్రువగతిం విశినష్టి ॥ యదుపరి యద్ధ్రువగతేరుపరి, యతః అధస్తాచ్చ, దివ్యాః మునయః సప్తర్షిప్రభృతయః- స్తువన్తి ధ్రువగతిప్రభావం ప్రశంసన్తీత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * పృథ్వవతారమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పృథుః-ఋషిభిః అర్థితః-వేనం త్రాత్వా, జగతి పుత్త్రపదం లేభే- సోఽప్యేకోఽవతార ఇత్యర్థః, పుత్త్రపదం ,, పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్పితరం త్రాయతే సుతః । తస్మాత్పుత్త్ర ఇతి ప్రోక్తస్స్వయమేవ స్వయంభువా,, ఇతి స్మరణాత్-పుదాఖ్యాన్నరకాత్-పితరం వేనం సంరక్ష్య, పుత్త్రపదవాచ్యతాం ప్రాప్తవానిత్యర్థః-కథంభూతం వేనం, నిరయే నరకే పతన్తం-తత్కృతః-ద్విజానాం మునీనాం, శాప ఏవ వజ్రం-తేన-విప్లుష్టౌ విశేషేణ దగ్ధౌ-పౌరుషం భగ ఐశ్వర్యం చ-యస్య తం - ద్విజశాపః

భగవతోఽనియమావలోపం దేవ్యస్త్వనఙ్గపృతనా ఘటితుం న శేకుః ॥ ౬ ॥ కామం దహన్తి కృతినో నను రోషదృష్ట్యా రోషం దహన్తముత తే న దహన్త్యసహ్యమ్ । సోఽయం యదన్తరమలం నివిశన్ * బిభేతి కామః కథం ను పునరస్య మనశ్శ్రయేత ॥ ౭ ॥ విద్ధస్సపత్న్యుదితపత్త్రిభిరన్తి * రాజ్ఞో బాలోఽపి సన్నుపగతస్తపసే వనాని । తస్మా అదాద్ధ్రువగతిం గృణతే ప్రసన్నో దివ్యాస్స్తువన్తి మునయో యదుపర్యధస్తాత్ ॥ ౮ ॥ యో వేనముత్పథగతం ద్విజశాపవజ్రవిప్లుష్టపౌరుషభగం నిరయే పతన్తమ్ । త్రాత్వాఽర్థితో జగతి పుత్త్రపదం చ లేభే దుగ్ధా వసూని వసుధా సకలాని యేన ॥ ౯ ॥ నాభేరసావృషభ ఆస సుదేవి* సూనుర్యో వై చచార సమదృగ్జడయోగచర్యామ్ । యత్పారహంస్యమృషయః పదమామనన్తి స్వస్థః ప్రశాన్తకరణః పరిముక్తసఙ్గః ॥ ౧౦ ॥ సత్రే మమాస భగవాన్ హయశీర్ష ఏష సాక్షాత్స యజ్ఞపురుషస్తపనీయవర్ణః । ఛన్దోమయో మఖమయోఽఖిలదేవతాత్మా వాచో బభూవురుశతీః శ్వసతోఽస్య నస్తః ॥ ౧౧ ॥ మత్స్యో యుగాన్తసమయే మనునోపలబ్ధః క్షోణీమయో నిఖిలజీవనికాయకేతః ।

కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఉత్పథగతం అసన్మార్గవర్తినం, ఏతదాఖ్యానం చతుర్థే స్ఫుటం- ఏతస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ యేన పృథునా-వసుధా భూమిః-సర్వాణి-వసూని అన్నాదిద్రవ్యాణి దుగ్ధా అదుహ్యత. దుహధాతుర్ద్వికర్మకః * ॥ ౯ ॥ * ఋషభావతారమాహ ॥ నాభేరితి ॥ యద్బ్రహ్మ-పారహంస్యం పరమహంసప్రాప్యం - పదం స్వరూపం-ఋషయో వేదా-ఆమనన్తి-తద్దసౌ హరిః-కపిలాదివత్ స్వాంశేన-ఋషభాఖ్యో రాజా-నాభేరాగ్నీధ్రపుత్రాత్-సుదేవ్యాం సూనుః-ఆస, మేరుదేవ్యా ఏవ సుదేవీత్యపి సంజ్ఞా-యో జాతః-ఋషభః-జడవద్యోగచర్యాం చచార, తత్ర హేతుః ,సమదృక్ సర్వస్యాపి స్వాత్మకత్వేన సమదర్శనః-తస్యాన్యాత్మకత్వం వ్యావర్తయతి - స్వస్థః ,, స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత,, ఇతి శ్రుతేః స్వస్మిన్నేవ స్థితః నత్వాత్మాన్తరధార్యః-జడయోగచర్యాచరణే హేత్వన్తరమాహ ॥ ప్రశాన్తకరణః ప్రశాన్తేన్ద్రియః-తత్కృతః పరిముక్తసఙ్గః-పరితః శబ్దాదిషు ముక్తః త్యక్తస్సఙ్గః ఆసఙ్గో యేన సః * ॥ ౧౦ ॥ * హయగ్రీవావతారమాహ ॥ సత్ర ఇతి ॥ స ఏవ సాక్షాద్భగవాన్-మమ బ్రహ్మణః సత్రే-హయశీర్ష-ఆస-స కథంభూతః-తపనీయం సువర్ణం తద్వద్వర్ణో యస్య సః-ఛన్దోమయో వేదమయః వేదోత్పాదకత్వేన తత్ప్రచుర ఇత్యర్థః-మఖమయః యజ్ఞారాధ్యః-అఖిలదేవతాత్మా అఖిలానాం దేవతానాం ఆత్మా,, స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా,, ఇతి శ్రుతేః-శ్వసతః నిశ్వసతః అస్య హయగ్రీవస్య-నస్తః నాసికాతః-ఉశతీః శుద్ధాః-వాచః వేదవాచః-బభూవుః,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇత్యాదిశ్రుతేః-వేదానాం తద్విహితకర్మణాం తదారాధ్యదేవతానాం - తత్ప్రవర్తకత్వాత్ తదారాధ్యత్వాత్ తదాత్మకత్వాచ్చ యుక్తాని * ॥ ౧౧ ॥ * మత్స్యావతారమాహ ॥ మత్స్య ఇతి ॥ మత్స్యః- భావినా వైవస్వతమనునా దృష్టః-క్షోణీమయః- ఆగామిసృష్ట్యుపయోగిపార్థివద్రవ్యమయః-పార్థివద్రవ్యాశ్రయ ఇత్యర్థః-అత ఏవ నిఖిలజీవనికాయానాం సమస్తజీవసమూహానాం కేతః నిలయః- మమ-ముఖాద్విస్రంసితాన్ - వేదమార్గాన్ వైదికప్రమాణాని-ఆదా

యసమర్ప్య-మహ్యమితి శేషః-వేదరూపప్రమాణప్రదానమేవాస్యావతారస్యకృత్యం -తత్ర - ఉరుభయే అతిభయంకరే-యుగాన్తసలిలే-విజహారవిహృతవాన్ - హేతిహన్తైః-ఏతదాఖ్యానమష్టమేస్పష్టమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కూర్మావతారమాహ ॥ క్షీరోదధావితి॥ క్షీరసముద్రే-అమృతలబ్ధయే అమృతలాభార్థం-అమరదానవయూథపానాంసురాసురశ్రేష్ఠానాం - ఉన్మథ్నతాంమథనంకుర్వతాంసతాం-ఆదిదేవో భగవాన్ -కచ్ఛపవపుః-ధృతకూర్మతనుః, పృష్ఠేన పృష్ఠభాగేన-గోత్రంమన్దరపర్వతం - విదధారధృతవాన్-కథంభూతో విదధార-నిద్రాక్షణః నిద్రాయాఃక్షణః అవసరః ఉత్సవో యస్యసః- అద్రిపరివర్తకషాణకణ్డూః అద్రేః మన్దరస్యపరివర్తఃపరిభ్రమణః-సఏవకషాణంకషణంయస్యాంసా అద్రిపరివర్తకషాణా - తథావిధాకణ్డూర్యస్య-సతథోక్తః-కషాణఇతిదీర్ఘ ఆర్షః-మన్దరభ్రమణసంఘర్షితకణ్డూరిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నృసింహావతారమాహ ॥ త్రైవిష్టపేతి॥ త్రివిష్టపే భవాః త్రైవిష్టపాః దేవాః- తేషాంఉరుభయంతద్ధరతీతి త్రైవిష్టపోరుభయహారి , తథావిధంనృసింహరూపం-కృత్వా-ధృత్వా-కథంభూతం-భ్రమన్త్యోభ్రుకుట్యోదంష్ట్రాశ్చయస్మింస్తథాభూతం,కరాళంభయంకరంవక్త్రంయస్మింస్తత్ -ఆరాత్సమీపే,ఆశుశీఘ్రం,గదయాఉపలక్షితం , అభిముఖమాపతన్తం,దైత్యేన్ద్రంహిరణ్యకశిపుం-స్ఫురన్తంచలన్తం-ఊరౌస్వస్యోరౌ,నిపాత్యపాతయిత్వా-నఖైః,ర్విదదారవిదారితవాన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హరిసంజ్ఞకావతారమాహ ॥ అన్తరితిద్వాభ్యాం॥ యూథపతిః గజయూథస్యపతిః గజేన్ద్రః, అన్తస్సరసిఉరుబలేనఅధికబలేన-గ్రాహేణమకరేణ,పదే,గృహీతః, అతఏవార్తఃదుఃఖితః అమ్బుజంహస్తేయస్యసః,ధృతామ్బుజోద్ధృతహస్తస్సన్నిదమాహ।కిమిత్యతఆహ - ఆదిపురుషహేకారణపురుష , హేతీర్థశ్రవః,తీర్థంవిశుద్ధంశ్రవఃకీర్తిర్యస్యసః , హేశ్రవణమఙ్గళనామధేయ, శ్రవణేనైవమఙ్గళంకల్యాణసంపాదకంనామధేయంయ

~~~

విస్రంసితానురుభయేసలిలేముఖాన్మ ఆదాయతత్రవిజహారహ వేదమార్గాన్ ॥ ౧౨ ॥ క్షీరోదధావమరదానవయూథపానామున్మథ్నతామమృతలబ్ధయఆదిదేవః । పృష్ఠేనకచ్ఛపవపుర్విదధారగోత్రంనిద్రాక్షణోఽద్రిపరివర్తకషా❁ణకణ్డూః ❁॥౧౩॥ త్రైవిష్టపోరుభయహారినృసింహరూపంకృత్వాభ్రమద్భ్రుకుటిదంష్ట్రకరాళవక్త్రమ్ । దైత్యేన్ద్రమాశుగదయాఽభిపతన్తమారాదూరౌనిపాత్యవిదదారనఖైః స్ఫురన్తమ్ ॥ ౧౪ ॥ అన్తస్సరస్యురుబలేనపదేగృహీతో గ్రాహేణయూథపతిరమ్బుజహస్తఆర్తః । ఆహేదమాదిపురుషాఖిలలోకనాథతీర్థశ్రవశ్శ్రవణమఙ్గళనామధేయ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వాహరిస్తదరణార్థినమప్రమేయశ్చక్రాయుధః పతగరాజభుజాధిరూఢః । చక్రేణనక్రవదనంవినిపాట్యతస్మాద్ధస్తేప్రగృహ్యభగవాన్కృపయోజ్జహార ॥౧౬॥ జ్యాయాన్గుణైరవరజోఽప్యదితేస్సుతానాంలోకాన్విచక్రమఇమాన్యదథాధియజ్ఞః । క్ష్మాంవామనేనజగృహేత్రిపదచ్ఛలేనయాచ్ఞామృతేపథిచరన్ప్రభుభిర్నచాల్యః॥౧౭॥నార్థోబలేరయమురుక్రమపాదశౌచమాపశ్శిఖా ❁ ధృతవతోవిబుధాధిపత్యమ్।యోవైప్రతిశ్రుతమృతేన❁చికీర్షదన్యదాత్మానమఙ్గశిరసాహరయేఽభిమేనే॥౧౮॥తుభ్యం

~~~

స్యసః,ఈదృశఃత్వం,రక్షితాభవేత్యాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత్ శ్రుత్వా గజేన్ద్రవచః శ్రుత్వా-అరణార్థినంశరణార్థినం-హస్తేశుణ్డాయాం,ప్రగృహ్య భగవాన్, కృపయా-తస్మాద్గ్రాహాత్ ,ఉజ్జహారఉద్ధృతవాన్- కింకృత్వా - చక్రేణసుదర్శనేననక్రస్యగ్రాహస్యవదనం,వినిపాట్య-విదార్య-కథంభూతో భగవాన్ - పతగానాంపక్షిణాంరాజాగరుడః,తస్య భుజయోః అధిరూఢః,శ్చక్రాయుధధరః,అప్రమేయః అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ వామనావతారమాహ ॥ జ్యాయానితి॥ అదితేస్సుతానాంద్వాదశాదిత్యానాంమధ్యే , అధియజ్ఞఃయజ్ఞాధిపతిర్భగవాన్,అవరజఃకనీయానపి,గుణైర్జ్యాయాన్ జ్యేష్ఠః-గుణానేవాహ॥యత్ యతః,ఇమాన్ లోకాన్,విచక్రమేపాదవిన్యాసైః క్రాన్తవాన్,అథ,ప్రతిశ్రుతానన్తరమేవ , అత్రహేతుః,బలేశ్చక్రవర్తినస్సకాశాత్,పదత్రయవ్యాజేన,క్ష్మాంభూమిం,వామనేనజగృహే,రూపేణేతిశేషః , వామనేనరూపేణగృహీతవాన్,నన్వీశ్వరస్స్వయందుర్బలవత్కిమితితథాచక్రే-తత్రాహ ॥ యచ్ఞామృతేయాచ్ఞాంవినా,పథిచరన్ధర్మమార్గేప్రవర్తమానః,ప్రభుభిఃసమర్థైః,నచాల్యఃఐశ్వర్యాన్నభ్రంశనీయఇతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ననుతర్హియాచ్ఞయాపిచాలనమనుచితమేవేత్యాశఙ్క్యాప్రబుద్ధస్యబలేర్లౌకికస్వీయైశ్వర్యభ్రంశఇష్టఏవేత్యాహ ॥ నార్థఇతి॥ ఉరుక్రమస్యవిస్తృతపాదవిన్యాసస్యహరేః,పాదప్రక్షాళనంప్రత్యుపయుక్తా ఆపః,ఆ-అప ఇతిచ్ఛేదః,ఆ-సమన్తాత్,శిఖాయాంమూర్ధ్ని,ధృతవతఃసప్తమ్యా అలుక్,విబుధాధిపత్యం,నార్థఃనసదృశంప్రయోజనమిత్యర్థః,ఏతదేవోపపాదయతి,యోబలిః,ప్రతిశ్రుత,మృతే,ప్రతిజ్ఞాతార్థం వినా - అన్యత్-నచికీర్షత్కర్తుంనైచ్ఛత్ - అడభావఆర్షః-కింతు - స్వాత్మానం- అఙ్గహేనారద-హరయే-శిరసా అభిమేనే-భగవచ్ఛేషభూతమాత్మానంహరయేసమర్పితవాన్,శుక్రేణవారితః,శప్తోప్యన్యథాకర్తుం,నైచ్ఛత్, కింతు , తృతీయపాదపూరణార్థం,ఆత్మానమపిశిరసాసమర్పితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హంసావతారమాహ॥తుభ్యమితి॥ హేనారద,భృశం-విప్ర

ద్ధభావేన ప్రవృద్ధస్నేహేన, త్వయా, సాధు, పరిపృష్టః సాకల్యేన పృష్టో-భగవాన్, హంసరూపేణేతి శేషః, యోగం అనభిసంహితఫలకర్మయోగం, జ్ఞానం భాగవతం సాధనసప్తకానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానం, ఆత్మసు ప్రకృతివివిక్తాత్మసు యత్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, తస్య, దీపవత్ప్రకాశకం జ్ఞానయోగం చ, సాధు యథా తథా-తుభ్యముపాచ - ఏతదాఖ్యానమేకాదశే స్ఫుటం. యదేవ హంసోక్తమేవ యోగాదికం-వాసుదేవశరణాః, బహూనాం జన్మనామన్తే, ఇత్యుక్తరీత్యా, ఉపాయత్వేనోపేయత్వేన వాసుదేవం శరణం గతాః, అఞ్జసా సుఖేన విదుః-హంసోక్తమేవ జ్ఞాత్వాఽనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తత్తన్మన్వన్తరావతారమాహ ॥ చక్రమితి ॥ మనువంశధరః మనువంశపాలకస్సన్- మన్వన్తరేషు-దశసు దిక్షు- అవిహతం అనభిభావ్యం-స్వతేజః స్వప్రతాపబృంహితం-చక్రం ఆజ్ఞారూపచక్రం, బిభర్తి-కించ-దుష్టేషు గర్వితేషు-రాజసు, దమం దణ్డం, వ్యదధాత్ ॥ వ్యధత్త, కథంభూతస్సన్, త్రిపృష్ఠే తృతీయస్యాం దివి, సత్యే సత్యలోకే, చరిత్రైః, ఉశతీం కమనీయాం, కీర్తిం, ప్రథయన్ విస్తారయన్, వ్యదధాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ధన్వన్తర్యవతారమాహ ॥ ధన్వన్తరిరితి ॥ భగవాన్, లోకే ధన్వన్తరిరూపేణావతీర్య, పురురుజాం భూరిదుఃఖానాం మహారోగిణాం, నృణాం, స్వనామ్నైవ, రుజో రోగాన్, హన్తి-కథంభూతః, స్వయమేవ కీర్తిరితి కీర్త్యతిశయోక్తిః, అమృతం మరణశూన్యమాయుర్యస్మాత్సః, రుద్ధం పూర్వం దైతేయైః ప్రతిషిద్ధం, యజ్ఞే భాగం, అవాపలేభే, ఆయుర్విషయం-వేదం, చానుశాస్తి ప్రవర్తయతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ పరశురామావతారమాహ ॥ క్షత్రమితి ॥ విధినా దైవేన, క్షయాయ మృత్యవే, ఉపభృతం సమర్పితం, బ్రహ్మధ్రుక్ బ్రాహ్మణేభ్యో ద్రుహ్యతీతి తథాభూతః, ఉజ్ఝితః త్యక్తః పన్థాః వేదమార్గో యేన తత్, అత ఏవ నరకార్తిం నారకం దుఃఖం లిప్సు లబ్ధుమిచ్ఛు, ఏవం భూతం, అవనేః

చ నారద భృశం భగవాన్వివృద్ధభావేన సాధు పరిపృష్ట ఉవాచ యోగమ్ । జ్ఞానం చ భాగవతమాత్మసుతత్త్వదీపం యద్వాసుదేవశరణా విదురఞ్జసైవ ॥ ౧౯ ॥ చక్రం చ దిక్ష్వవిహతం దశసు స్వతేజో మన్వన్తరేషు మనువంశధరో బిభర్తి । దుష్టేషు రాజసు దమం వ్యదధాత్స్వకీర్తిం సత్యే త్రిపృష్ఠ ఉశతీం ప్రథయంశ్చరిత్రైః ॥ ౨౦ ॥ ధన్వన్తరిశ్చ భగవాన్స్వయమేవ కీర్తిర్నామ్నా నృణాం పురురుజాం రుజ ఆశు హన్తి । యజ్ఞే చ భాగమమృతాయురవావరుద్ధమాయుశ్చ వేదమనుశాస్త్యవతీర్య లోకే ॥ ౨౧ ॥ క్షత్రం క్షయాయ విధినోపభృతం మహాత్మా బ్రహ్మధ్రుగుజ్ఝితపథం నరకార్తిలిప్సు । ఉద్ధన్త్యసావవనికణ్టకముగ్రవీర్యస్త్రిస్సప్తకృత్వ ఉరుధారపరశ్వధేన ॥ ౨౨ ॥ అస్మత్ప్రసాదసుముఖః కలయా కలేశ ఇక్ష్వాకువంశ ❋ అవతీర్య గురోర్నిదేశే । తిష్ఠన్వనం సదయితానుజ ఆవివేశ యస్మిన్విరుధ్య దశకంధర ఆర్తిమార్ఛత్ ॥ ౨౩ ॥ యస్మా అదాదుదధిరూఢభయాఙ్గవేపో మార్గం సపద్యరిపురం హరవద్దిధక్షోః । దూరే సుహృన్మథితరోషసుశోణదృష్ట్యా తాతప్యమానమకరోరగనక్రచక్రః ॥ ౨౪ ॥ వక్షస్స్థలస్ప ❋ ర్శరుగ్ణమహేన్ద్రవాహదన్తైర్విడమ్బితకకుబ్జయరూఢహాసమ్ । సద్యోఽసుభిస్సహ వినేష్యతి దారహర్తుర్వి

కణ్టకం కణ్టకతుల్యం, క్షత్రం క్షత్రియకులం అసౌ మహాత్మా, భార్గవరామరూపో హరిః, ఉరుధారపరశ్వధేన దీర్ఘతీక్ష్ణధారేణ పరశునా, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, ఉగ్రవీర్యః అసహ్యవీర్యస్సన్, ఉద్ధన్తి ఉత్పాటయతి ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ రామావతారమాహ ॥ అస్మదితి ॥ అస్మదనుగ్రహే సుముఖః-అస్మద్దత్తవరావిరోధేనావతీర్ణ ఇతి భావః - కలేశః ప్రకృతిపురుషయోరధిపతిః-కలయా భరతాదిరూపయా సహ - ఇక్ష్వాకుకులే అవతీర్య - గురోర్దశరథస్య-నిదేశే ఆజ్ఞాయాం-తిష్ఠన్ ఆజ్ఞాం పాలయన్నిత్యర్థః-సదయితానుజః సీతాలక్ష్మణాభ్యాం సహితః - వనమావివేశ-యస్మిన్ రామే-విరుధ్య విరోధం కృత్వా-దశకంధరో రావణః - ఆర్తిం నాశం-ఆర్ఛత్ ప్రాప్త ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యస్మై శ్రీరామాయ ఉదధిస్సముద్రః-మార్గం అదాత్ దత్తవాన్-కథంభూతోఽదాత్ - సపది శీఘ్రం-హరో రుద్రః-యథా త్రిపురం-దిధక్షుః దగ్ధుమిచ్ఛుః-తద్వదితి - పురం లఙ్కాం- దిధక్షోః శ్రీరామాద్భీతో రూఢభయాఙ్గవేపో రూఢం ప్రాప్తం - యద్భయం-తేనాఙ్గవేపః కమ్పో-యస్య - దూరే వర్తమానా - సుహృన్మథితా-తయా నిమిత్తభూతయా - మథితః క్షుభితః-యో రోష-స్తేన-సుశోణా దృష్టిః శ్రీరామసంబన్ధినీ-తయా-తాతప్యమానం మకరాణామురగాణాం నక్రాణాం చక్రం సమూహో యస్మిన్ సః - ఏవంభూతో మార్గమదాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ కించ యుద్ధే-రావణస్య వక్షస్స్థలస్పర్శేన - రుగ్ణాః భగ్నాః, యే-మహేన్ద్రవాహస్యైరావతస్య-దన్తాః-తైర్విడమ్బితాః స్వధవలిమ్నా ధవలీకృతాః - తత్తద్దిక్షు పతితైః-వక్షశ్చూర్ణితసురగజదన్తచూర్ణైః ప్రకాశితా ఇత్యర్థః-ఏవంభూతాః-యాః కకుభః దిశః-తాసాం-యో జయ - స్తేన-రూఢః ఉత్పన్నః-యో హాసః-అహో మత్సమః కోఽన్యోఽస్తీతి గర్వేణ ప్రాప్తహాసః-తం-సైన్యమధ్యే-ఉత్కర్షేణ చరతో - దారహర్తుః రావణస్య-అసుభిః ప్రాణైస్సహ-సద్యః శీఘ్రం - వినేష్యతి అపనేష్యతి - కైః - ధనుష్పాణి

ష్వార్జితైస్స్వరితైశ్శరై రిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ కృష్ణావతారమాహ ॥ భూమేరితి ॥ సురేతరాః అసురసంపత్త్యా జాతా రాజా
నః- తేషాం-వరూథైః సైన్యైః-విమర్దితాయాః భారేణపీడితాయాః - భూమేః-క్లేశనాశనాయ భారాపహరణార్థమిత్యర్థః-
సితకృష్ణకేశో - భగవాన్-కలయా బలభద్రేణసాకం - జాతః అవతీర్ణః , సితకృష్ణాకేశౌయస్యసః సితకృష్ణకేశః-శోభార్థం
హిభగవతా సితకృష్ణకేశౌధృతౌ , అవికారిత్వేన-వయఃపరిణామాసంభవాత్ ,, యత్తుశ్రీవిష్ణుపురాణే,,ఉజ్జహారాత్మనః కే
శౌసితకృష్ణౌతథామునే ఇతి ॥ భారతేపి॥ సచాపి కేశౌహరిరుజ్జహారైకం శుక్లంచైకమపరంచాపి కృష్ణమ్ ॥ తౌచాపి కేశావిశతాం
యదూనాంకులేస్త్రియౌరోహిణీం దేవకీంచ ॥ తయోరేకో బలభద్రోబభూవయోఽసౌ శ్వేతస్తస్య దేవస్య కేశః। కృష్ణోద్వితీ
యః కేశవస్సంబభూవ కేశోయోఽసౌవర్ణితః కృష్ణవర్ణ ఇతి,,తత్తు న కేశమాత్రావతారాభిప్రాయం , కింతు-భూభారావతా
రరూపంకార్యం కియదేతత్ మత్కేశావపి తత్కర్తుం శక్తావితి ద్యోతనార్థం , రామకేశవయోర్వర్ణస్తవనార్థం చ కేశోద్ధరణ
మితిగమ్యతే ,, అన్యథా-తత్రైవపూర్వాపరవిరోధాపత్తేః,, కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయ ,, మిత్యేతద్విరోధాచ్చ - జాతశ్చభ
గవాన్ - జనైరనుపలక్ష్యోమార్గో గతిర్యస్య , సతథాభూతః-ఆత్మనః స్వస్య - మహిమా-ఉపనిబధ్యతే అభివ్యజ్యతే యేషు
తాని-స్వమహాత్మ్యప్రకాశకానీత్యర్థః-కర్మాణి చేష్టితాని-కరిష్యతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ కర్మణాం పరమేశ్వరత్వప్రకాశకత్వమేవ
ప్రపఞ్చయతి ॥ తోకేనేతి॥ తోకేన చాలేన సతా , ఉలూకికాయాః పూతనాయాః , జీవహరణం యత్ -పూతనా ఉలూకరూపే
ణాగతేతి పురాణాన్తర ప్రసిద్ధిః- త్రైమాసికస్య త్రిమాసవయస్కస్య , పదా పాదేన - శకటస్య శకటరూపేణాగతస్య అసు
రస్య , అపవృత్తిః పరావృత్తిరితియత్ - రిఙ్గతా జానుభ్యాం గచ్ఛతా-దివిస్పృశోరర్జునవృక్షయోః-అన్తరగతేన మధ్యం ప్రా

ష్వార్జితైర్ధనుష ఉచ్చరతోఽధిసైన్యమ్॥ ౨౫ ॥ భూమేస్సురేతరవరూథవిమర్దితాయాః క్లేశవ్యయాయకలయా
సితకృష్ణకేశః । జాతః కరిష్యతి జనానుపలక్ష్యమార్గః కర్మాణి చాత్మమహిమోపనిబన్ధనాని॥ ౨౬ ॥ తోకేనజీవహ
రణంయదులూకికాయాస్త్రైమాసికస్య చ పదా శకటాపవృత్తిః। యద్రిఙ్గతాఽన్తరగతేన దివిస్పృశోర్యదున్మూల
నం త్వితరథాఽర్జునయోర్నభావ్యమ్॥ ౨౭ ॥ యద్వై వ్రజే వ్రజపశూన్విషతోయపీతాన్ చాలానజీవయదనుగ్రహ
దృష్టివృష్ట్యా । తచ్ఛుద్ధయేఽతివిషవీర్యవిలోలజిహ్వముచ్చాటయిష్యదురగం విహరన్హ్రదిన్యామ్॥ ౨౮ ॥ త
త్కర్మ దివ్యమివ యన్నిశి నిశ్శయానం దావాగ్నినా శుచివనే పరిదహ్యమానే। ఉన్నేష్యతి వ్రజమతోఽవసితాన్తకా
లం నేత్రే పిధాయ సబలోఽనధిగమ్యవీర్యః ॥ ౨౯ ॥ గృహ్ణీత యద్యదుపబన్ధమముష్య మాతా శుల్బం సుతస్య న తు త
త్తదముష్యమాతి। యజ్జృమ్భతోఽస్యవదనే భువనాని గోపీ సంలక్ష్య శఙ్కితమనాః ప్రతిబోధితాఽఽసీత్ ॥ ౩౦ ॥ నన్దం
చ మోక్ష్యతి భయాద్వరుణస్య పాశాద్గోపాన్ బిలేషు పిహితాన్మయసూనునా చ। అహ్న్యాపృతం నిశి శయానమతి

ప్తేన-ఉన్మూలనమితియత్ - తత్సర్వంకర్మ - దివ్యమిత్యుత్తరత్రాన్వయః-ఇతరథా-దివ్యం న చే- న్నభావ్యం నభవితవ్యం-
అనీశ్వరత్వేతత్సర్వమనుపపన్నమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కించ-వ్రజేవసన్ - విషతోయపీతాన్ విషజలస్యపీతం పానం యేషాం
తాన్-పశూన్ - తత్పాలాంశ్చ , అనుగ్రహదృష్టిః కృపాదృష్టిః-తస్యాః వృష్ట్యాసుధావర్షేణ , అజీవయదితియత్ -హ్రదిన్యాం
యమునాయాం - విహరన్-తచ్ఛుద్ధయేహ్రదిన్యాః నిర్విషత్వాయ - అతివిషవీర్యేణ విలోలా చఞ్చలా జిహ్వా యస్య , తము
రగం కాళీయాఖ్యం సర్పం ఉచ్చాటయిష్యత్ పలాయయిష్యతీతియత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదపికర్మ , దివ్యమివ అమానుషమివేతిలోకో
క్తిః,కించ-దావాగ్నినా - శుచివనే శుష్కవనే - పరిదహ్యమానే సతి- అతోదావాగ్నేర్హేతోః-రవసితో నిశ్చితో - ఽన్తకాలో
యస్యతం నిశిరాత్రౌ- నిశ్శయానం నితరాం స్వపన్తం ; వ్రజం , ఉన్నేష్యతి ఉద్ధరిష్యతి- నేత్రే , పిధాయ పిహితే కారయిత్వా-
అనేన -వ్రజస్య పశ్చాజ్జాగరణం సూచితం-సబలః బలభద్రేణ సహితః,అనధిగమ్యవీర్యః అనధిగమ్యం దుర్జ్ఞేయం వీర్యం యస్య త
థాభూతః, ఉన్నేష్యతి-అగ్నిం పీత్వా వ్రజముద్ధరిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కించగృహ్ణీతేతి॥ అముష్య శ్రీకృష్ణస్య మాతా యశో
దా-యద్యదుపబన్ధం బన్ధనసాధనం-శుల్బం ముఞ్జాదినిర్మిత రజ్జుం , గృహ్ణీత గ్రహీష్యతి-తత్తచ్ఛుల్బం - అముష్యోదరే-న మాతి
న పర్యాప్తమిత్యర్థః ,,కించ-జృమ్భతోఽస్య భగవతో , వదనే ముఖే భువనాని చతుర్దశభువనాని , సంలక్ష్య దృష్ట్వా ,,గోపీ యశో
దా-శఙ్కితమనాస్సతీ-పశ్చా - త్ప్రతిబోధితాజ్ఞాపితైశ్వర్యా ,ఆసీదితియ- త్తచ్చకర్మ -దివ్యమివేతి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋
అపిచ-వరుణస్య పాశాత్ , యద్భయం-తస్మా - న్నన్దం స్వపితరం నన్దం - మోచయిష్యతి। మయసూనునా వ్యోమాసురేణ-బి
లేషు పిహితాన్ తిరోధాపితాన్ , గోపాంశ్చ , మోక్ష్యతీత్యర్థః-కించ, అహ్ని దివసే-అతిశ్రమేణ ఆవృతం వ్యాపారగ్రస్తం ,
నిశి శయానం-గోకులం గోకులవాసిజనం , దృష్ట్వా-తేషు స్వానువృత్తిజనితకృపయా , వికుణ్ఠం నిత్యలోకం-నిరతిశయానన్దలో

కం, ఉపనేష్యతి ప్రాపయిష్యతీత్యర్థః స్మేత్యాశ్చర్యే ॥ ౩౧ ॥ గోపైరితి ॥ గోపైః, మఖే ఇన్ద్రయాగే ప్రతిహతే విహతే సతి-మఖవిప్లవాయ పర్వతయాగనాశార్థం, దేవ ఇన్ద్రే, అభివర్షతి పశూన్-కృపయా-రిరక్షుః రక్షితుమిచ్ఛుః-స ప్తవర్షః సప్తవర్షాణి వయో యస్య సః తథాభూతః, అనఘైకకరే అనఘే శ్రమరహితే ఏకస్మిన్నేవ కరే - అనఘేతి నారదసంబోధనం వా-సలీలం యథా తథా-మహీధ్రం గోవర్ధనాఖ్యమద్రిం-సప్తదినాని, ఉచ్ఛిలీన్ధ్రమివ, ధర్తా ధరిష్యతి-ఉచ్ఛిలీన్ధ్రం ఉద్గతచ్ఛత్రాకమివేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ క్రీడన్నితి ॥ నిశాకరశ్చన్ద్రః తస్య రశ్మిభిః, గౌర్యాం ధవళాయాం-రాత్రౌ - వనే క్రీడన్-విహరన్-కలాని మధురాణి పదాని యస్మిన్-తచ్చ తత్ - దాయతం దీర్ఘం, మూర్ఛితం ఆలాపవిశేషయుక్తం, గీతం-తేన- ఉద్దీపితః స్మరః కామ ఏవ రుక్ రోగో యాసాం - తాసాం వ్రజభృద్వధూనాం - వ్రజం బిభ్రతీతి వ్రజభృతో గోపా - స్తేషాం వధూనాం గోపీనాం-హర్తుః గోపీశ్చోరయతో, ధనదానుగస్య కుబేరభృత్యస్య శఙ్ఖచూడాఖ్యస్య, శిరో హరిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ యే చేతి ॥ యే చ ప్రలమ్బాదయః-తే సర్వే - హరిణా హేతుభూతేన-తదీయం హరిసంబన్ధి - అదర్శనం ప్రాకృతేన్ద్రియావిషయం - వైకుణ్ఠం నిలయం లోకం-యాస్యన్తి-అలం తద్వర్ణనేన-తచ్చేష్టితానామనన్తత్వాన్న తద్వర్ణనే మమ సామర్థ్యమితి భావః- ఖరో ధేనుకః-దర్దురో బకః-ఇభః కువలయాపీడః - కుజో నరకః-కపిః ద్వివిదః-సప్తోక్షాణః బలీవర్దాః ॥ మృధే యుద్ధే - యే వా-ఆత్తచాపాః ధృతధన్వానో రాజానః-సమితిశాలినః సమితౌ సంగ్రామే శాలన్తే శ్లాఘన్త ఇతి సమితిశాలినః- కామ్భోజాదిదేశాధిపతయః, ననుప్రలమ్బాదయో బలభద్రేణ హతాః-కామ్భోజాదయశ్చ భీమార్జునాదిభిః - శమ్బరః ప్రద్యుమ్నేన-యవనో ముచుకున్దేన - సత్యం హరిణా-తత్రాహ । బలభీమపార్థా ఇతి వ్యాజాః కపటాః ఆహ్వాయాః నామాని యస్య - తేన బలభీమాదిరూపేణా-య మేవ హరిస్సర్వాసం

శ్రమేణ లోకం వికుణ్ఠముపనేష్యతి గోకులం స్మ ॥ ౩౧ ॥ గోపైర్మఖే ప్రతిహతే మఖవిప్లవాయ దేవేఽభివర్షతి పశూన్ కృపయా రిరక్షుః । ధర్తోచ్ఛిలీన్ధ్రమివ సప్తదినాని సప్తవర్షో మహీధ్రమనఘైకకరే సలీలమ్ ॥ ౩౨ ॥ క్రీడన్వనే నిశి నిశాకరరశ్మిగౌర్యాం రాసోన్ముఖః కలపదాయతమూర్ఛితేన । ఉద్దీపితస్మరరుజాం వ్రజభృద్వధూనాం హర్తుర్హరిష్యతి శిరో ధనదానుగస్య ॥ ౩౩ ॥ యే చ ప్రలమ్బఖరదర్దురకేశ్యరిష్టమల్లేభకంసయవనాః కుజపౌణ్డ్రకాద్యాః । అన్యే చ సాల్వకపిబల్వలదన్తవక్త్రసప్తోక్షశమ్బరవిదూరథరుక్మిముఖ్యాః ॥ ౩౪ ॥ యే వా మృధే సమితిశాలిన ఆత్తచాపాః కామ్భోజమత్స్యకురుకేకయసృంజయాద్యాః । యాస్యన్త్యదర్శనమలం బలభీమపార్థవ్యాజాహ్వయేన హరిణా నిలయం తదీయమ్ ॥ ౩౫ ॥ కాలేన మీలితధియామవమృశ్య నౄణాం స్తోకాయుషాం స్వనిగమో బత దూరపారః । ఆవిర్హితస్త్వనుయుగం స హి సత్యవత్యాం వేదద్రుమం విటపశో విభజిష్యతీతి ॥ ౩౬ ॥ దేవద్విషాం నిగమవర్త్మని నిష్ఠితానాం పూర్భిర్మయేన రచితాభిరదృశ్యతూర్భిః । లోకాన్ఘ్నతాం మతివిమోహమతిప్రలోభం వేషం విధాయ బహు భాష్యత ఔపధర్మ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ యర్హ్యాలయేష్వపి సతాం న హరేః కథా

హర్తేత్యర్థః-సప్తోక్షాణస్తు - తేన దమితాః కాలాన్తరే యాస్యన్తీతి భావః - ఏతచ్చ సర్వమపి కర్మ దివ్యమేవ-తచ్చాన్యథా న భావ్యమితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ వ్యాసావతారమాహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన మీలితధియాం సంకుచితబుద్ధీనాం-స్తోకమల్పమాయుర్యేషాం తేషాం-నృణాం - స్వనిగమః స్వకృతో వేదో - బత అహో-దూరపారః దూరే పారం యస్య స దూరపారః-దుర్గమ-ఇత్యవమృశ్య విచార్య - సత్యవత్యామావిర్హితః ఆవిర్భూతః-స హరిః- అనుయుగం యుగానురూపం-వేదద్రుమం విటపశః శాఖాభేదేన-విభజిష్యతి విభక్తం కరిష్యతి ॥ ౩౬ ॥ బుద్ధావతారమాహ ॥ దేవద్విషామితి ॥ నిగమవర్త్మని వైదికమార్గే - నిష్ఠితానాం నితరాం స్థితానాం-లోకాన్ - మయేన కల్పితాభీ రచితాభిః-అదృశ్యతూర్భిః అలక్ష్యవేగాభిః-పూర్భిః పురీభిః-ఘ్నతాం నాశయతాం - దేవద్విషాం దైత్యానాం-మతివిమోహం మతిప్రలోభం - మతేర్విమోహో యస్మాత్తన్మతివిమోహం-మతేః ప్రలోభో యస్మాత్తన్మతిప్రలోభం - మతివిమోహం చ తన్మతిప్రలోభం చ - మతివిమోహకం మతిప్రలోభకం చేత్యర్థః, ఏవంభూతం వేషం-పాషణ్డవేషం, విధాయ విరచయ్య - ఔపధర్మ్యం ధర్మాభాసం పాషణ్డధర్మం, స్వార్థే ష్యఞ్-బహు అధికం భాష్యతే భాషిష్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ కల్క్యవతారమాహ ॥ యర్హీతి ॥ సతామప్యాలయేషు గృహేషు, యర్హి యదా-హరేః కథాః - న స్యుః-ద్విజజనాః త్రైవర్ణికాః, పాషణ్డినః-స్యుః-నృదేవాః రాజానః-శూద్రాః స్యుః- తథా-యత్ర త్రైవర్ణికాలయేషు, స్వాహా స్వధా వషడితి గిరో న స్యుః-స్వాహావషడితి దైవం కర్మోపలక్ష్యతే, స్వధేతి పిత్ర్యం, తథా యుగాన్తే కలియుగాన్తే, భగవాన్ కలేః శాస్తా భవిష్యతి ॥ అత్ర బ్రహ్మనారదసంవాదాత్ప్రాఞ్చో వరాహాదయః-మన్వన్తరావతారాశ్చ భూతభావినః, ధన్వన్తరిపరశురామౌ తాత్కాలికౌ-శ్రీరామాదయస్తు భావినః - తత్ర తత్ర క్వచిద్భూతాదినిర్దేశ ఆర్ష ఇతి ద్రష్టవ్యం ,, అత్రేదం తత్త్వం ,, భగవతోఽవతారా ద్వివిధాః- అనుప్రవేశావతారా - స్స్వేన రూపేణావతారాశ్చ

తి-అకర్మహేతుత్వావిశేషాదుభయత్రావతారశబ్దప్రయోగః - తథాతస్యరూపమపిద్వివిధం - ప్రకృతిప్రాకృతవస్తుజాత మేకం-శుద్ధసత్త్వమయమపరంచేతి॥తత్రషోడశకలభూతేన్ద్రియాభిమానిదేవతాశ్రయంపౌరుషంరూపం-తదనిరుద్ధరూపం,త దేవ,,సహస్రోర్వఙ్ఘ్రిబాహ్వక్షః-ఆద్యోఽవతారఃపురుషఃపరస్య,, త్యాదిషూచ్యతే-అనుప్రవేశావతారోనామ-జీవేషు స్వస్యానుప్రవేశేనస్వీయజ్ఞానశక్త్యాదీనామన్యతమాభివ్యఞ్జనం - సఏవాంశావతారఇత్యపికథ్యతే - సచగౌణఃశాక్తఃఆవేశ ఇత్యనేకధా,, ఉక్తేష్వవతారేషు వరాహనారాయణధ్రువానుగ్రాహకహయగ్రీవ మత్స్యకూర్మనృసింహవామనశ్రీరా మశ్రీకృష్ణకల్క్యవతారాః స్వేనరూపేణావతారాః ఇతరేత్వనుప్రవేశావతారాఇతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సృష్ట్యాదికార్యభేదే నభగవతోవిభూతీరాహ ॥సర్గఇతి॥ తపఃపూర్వజగత్పర్యాలోచనం-అహంబ్రహ్మా - ప్రజేశాఃప్రజాపతయోనవ-ఋషయో మరీచ్యాదయః-మాయావిభూతయఃవిస్మయనీయభగవన్నియామ్యవర్గః-స్థానేపాలనే-ధర్మశ్చమఖశ్చవిష్ణుః-విష్ణోరనన్యత్వా త్తద్గతంపాలనానురూపంసామర్థ్యంమఖశబ్దేనవివక్షితం-మనవశ్చామరాశ్చేన్ద్రాదయః- అవనీశాశ్చభూపాలాః-ఏతే - స్థా నేభగవన్నియామ్యవర్గాః, అన్తేసంహారేఅధర్మశ్చరుద్రశ్చ-మన్యువశాస్సర్పాశ్చ,అసురాద్యాశ్చ,పురుశక్తిభాజఃఅపరిమి తాశ్చర్యశక్తిధారిణో, భగవతఇమా - మాయావిభూతయఃఆశ్చర్యవిభూతయఇత్యర్థః ❁॥౩౯॥❁ భగవదవతారాంస శ్చేష్టితానిసాకల్యేనాభిధాతుంనకోప్యలమిత్యాహ॥విష్ణోరితి॥యః-కవిఃబుద్ధిమాన్ పురుషః-పార్థివానిపృథివీసంబన్ధీనిరజాంసి- విమమేగణితవాన్-తాదృశోపి-కోను-విష్ణోఃవీర్యగణనాం కర్తుమర్హతి-యోభగవాన్-యస్మాత్ అస్ఖలతాప్రతిహతిశూన్యేన- స్వరభసాస్వపాదవిన్యాసవేగేన-ఉరుఅధికం-కమ్పమానాత్ కమ్ప్యమానాత్ - సదనాత్ తత్తత్స్వనివాసస్థానాత్-స్ఖలతఃప్రా ణినో నిశామ్యద్రష్టేవేత్యర్థః-త్రిపృష్ఠంసత్యలోకం, చస్కమ్భస్తమ్భయామాస -శ్రుతావపి,,యోఅస్కభాయదుత్తరగ్ం

స్స్యః పాషణ్డినోద్విజజనావృషలాన్నృదేవాః । స్వాహాస్వధావషడితిస్మగిరోనయత్రశాస్తాభవిష్యతికలేర్భగ
వాన్యుగాన్తే॥౩౮॥ సర్గేతతోఽహమృషయోనవయేప్రజేశాస్స్థానేచధర్మమఖమన్వమరావనీశాః । అన్తేష్వధ
ర్మహరమన్యువశాసురాద్యా మాయావిభూతయఇమాఃపురుశక్తిభాజః ॥ ౩౯ ॥ విష్ణోర్నువీర్యగణనాంకత
మోఽర్హతీహయఃపార్థివాన్యపికవిర్విమమేరజాంసి ।చస్కమ్భయస్స్వరభసా ❁స్ఖలతాత్రిపృష్ఠంయస్మాన్ని
శామ్యసదనాదురుకమ్పమానాత్ ॥ ౪౦ ॥ నాన్తంవిదామ్యహమమీమునయోఽగ్రజాస్తేమాయాబలస్యపురు
షస్యకుతోఽపరేయే ।గాయన్గుణాన్దశశతాననఆదిదేవశ్శేషోఽధునాపిసమవస్యతినాస్యపారమ్॥ ౪౧ ॥యే
షాంసఏషభగవాన్దయయేదనన్తస్సర్వాత్మనాశ్రితపదోయదినిర్వ్యలీకమ్ । తేదుస్తరామతితరన్తిచదేవ
మాయాంనైషాంమమాహమితిధీశ్శ్వసృగాలభక్ష్యే॥ ౪౨ ॥వేదాహమఙ్గపరమస్యహియోగమాయాంయూ

సదస్సంవిచక్రమాణ,, ఇత్యస్యాయమర్థః - త్రేధాత్రిప్రకారేణ-విచక్రమాణఃపాదవిన్యాసంకుర్వాణఃఉరుగాయోభగవాన్- తిష్ఠన్తీతిస్థాఃదేవాః - సహస్యసధాదేశః - ద్వైవేస్సహితం - ఉత్తరంసత్యలోకం-అస్కభాయత్ అవష్టబ్ధవానిత్యర్థః- ప్రవో చంప్రవచ్యాదిత్యర్థః- ఏవంవిధసర్వశక్తేరపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య వీర్యాణిసాకల్యేనవర్ణయితుంకఃప్రభవేదిత్య ర్థః ❁॥౪౦॥❁ఏవమవతారగుణప్రయోజనాన్యుక్త్వా,,నాహంనయూయ,, మితిపూర్వప్రస్తుతముపసంహరతి-మాయాబల స్యాద్భుతబలస్య - బలంసేనా-ప్రకృత్యాఖ్యపరికరఇతివా - పురుషస్యపరమపురుషస్యఅన్తంస్వరూపస్వభావయోరవధిం- అహంచతుర్ముఖః-నవిన్దామి - తేఅగ్రజాఃసనకాదయః . నవిన్దన్తి - అన్యేకుతోజ్ఞానీయుః-కింబహునా-దశశతానిఆననానియ స్యసదశశతాననఃసహస్రముఖః , ఆదిదేవఃశేషః-ద్విసహస్రజిహ్వాశ్చ , అనన్తః,గుణాన్ గాయ,న్నధునా-ప్యస్య భగవతః పారం - నసమవస్యతినాధ్యవస్యతి ❁॥౪౧॥ ❁నన్వైశ్వర్యజ్ఞాతస్వరూపస్వభావావధిత్వేకథంతద్భజనేనముచ్యేరన్నిత్యా శఙ్క్యఅపరిచ్ఛిన్నవస్తునోఽపరిచ్ఛిన్నత్వేనైవజ్ఞానంముక్తిసాధనం- నతుపరిచ్ఛిన్నత్వేన-తస్యాన్యథాజ్ఞానరూపత్వాత్-అ తఃపరమాత్మస్వరూపమపరిచ్ఛిన్నత్వేనజానన్తోభజమానాముచ్యన్తఏవేత్యాహ॥ యేషామితి॥నిర్వ్యలీకంనిరపరాధంయథా తథా-యేషాం-సర్వాత్మనాఉపాయోపేయత్వబుద్ధ్యా,ఆశ్రితపదఃసంశ్రితపదో-యదిభవేత్-సఏషభగవాన్,దయయేత్-తేభ గవద్దయయా , దుస్తరాంతరితుమశక్యాం-దేవస్యవిష్ణోః-మాయాం-అతితరన్తినిశ్శేషంతరిష్యన్తి-చకారాత్తత్స్వరూపస్వ భావాదికమపియథావస్థితత్వేనజానన్తి , ఏవంసర్వాత్మనాభగవత్ప్రపన్నానాం,,ఆత్మసమంవిచక్ష్మహే,, ఇత్యుక్తదేహాత్మ భ్రమోవినివర్తతఇత్యాహ॥ నైషామితి ॥ ఏషాంసర్వాత్మనాభగవన్తమాశ్రితానాం-శ్వసృగాలాదీనాంభక్షణయోగ్యేకళేబ రే - మమాహమితిధీః ,, అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వేస్వమితియామతి ,,రితిస్థానోక్తధీఃనాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కిమేవంవిధాభగవత్ప్రపన్నాస్సన్తీత్యతఆహ॥ వేదేతి ॥ అఙ్గహేనారద-అహంవేదజానామి - భగవన్తమితిశేషః-పరమ

స్యభగవతో-యోగమాయాం,,దైవీ హ్యేషాగుణమయీ,,త్యుక్తప్రకారాం-స్వదేహేన్ద్రియాదిరూపేణసంయుజ్యమానాం విచిత్రసర్గకరీంప్రకృతిం-తరిష్యామీతి శేషః-యాయమిత్యాదీ నాంవిదన్తిఅతితరన్తిచేత్యుపరితనేనాన్వయః-యాయామితిసనకాద్యభిప్రాయేణబహువచననిర్దేశః-భవోరుద్రః-భగవానితిరుద్రవిశేషణం-దైత్యవర్యః ప్రహ్లాదః-మనోఃపత్నీ శతరూపా - స చస్వాయంభువోమనుశ్చ - తదాత్మజాఃమన్వాత్మజాః - పుత్రా దుహితరశ్చ , పుత్రాఉత్తానపాదఃప్రియవ్రతశ్చ - దేవహూత్యాదయోదుహితరశ్చ , ప్రాచీనబర్హిః-విసర్గలోపఆర్షః-అఙ్గోవేనస్యపితా , ఉతఅపిచ * గయనాహుషావాద్యామేషాంతే-శతధన్వనశ్చాసంధిరార్షః-దేవవ్రతోభీష్మః-*విభీషణాదయశ్చ -వర్యాముఖ్యామేషాంతే , భవదాదయోమే* తేసర్వేవిదన్తిపరమాత్మానం,దేవమాయాందేవస్య విష్ణోర్నియామ్యాంమాయాం-అతితరన్తి-కింబహునా-భాగవతసఙ్గేనతిర్యఞ్చోఽపితరిష్యన్తీత్యాహ ॥ అద్భుతాఃక్రమాః పాదవిన్యాసాః యస్యసః అద్భుతక్రమోభగవాంస్త్రివిక్రమ - స్సఏవ పరాయణంఉత్కృష్టంప్రాప్యంప్రాపకమాధారశ్చయేషాం-తేషాంభాగవతానాం , శీలశిక్షావాసనామేషాం - తథాభూతాయదిభవేయుః స్త్రీశూద్ర-తిర్యగ్జనాఅపి-తరన్తీత్యనుషఙ్గః-శ్రుతేఽర్థధారణామేషాం - తేమనుష్యాఃబ్రాహ్మణాదయః, తిరశ్చాంశ్రుతార్థధారణానాస్తీతిజ్ఞాపనార్థమిదం - బ్రాహ్మణాదయస్తరన్తీతికిముతవక్తవ్యమిత్యర్థః *॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥* ననుకీదృశంతత్స్వరూపం - యద్భవదాదయోజానన్తీత్యపేక్షాయాం-తత్స్వరూపంచిదచిద్విలక్షణత్వేనవిశోధ్యతత్స్వరూపానుచిన్తనపరాణాంస్వర్గాద్యర్థానుష్ఠానోపకరణత్యాగఆర్థికఇత్యాహద్వయేన॥శశ్వదితి॥విశోకందుఃఖాసంభిన్నం-అజస్రసుఖంనిత్యానన్దమయం - యద్బ్రహ్మేతివిదుః,,సత్యంజ్ఞానమనన్తం,,విజ్ఞానమానన్దం,,విశోకోవిజర ;,ఇత్యాదయోవేదాన్తాఆమనన్తి -తదేవపరమస్యపుంసఃపరమపురుషస్యభగవతఃపదంస్వరూపమిత్యర్థః-ననుకింవిశేషేణవేదాన్తవేద్యత్వముచ్యతే-నప్రమాణాన్తరవిషయత్వమిత్యతఆహ ॥ మాయాజడాత్మికామాయా-అభిముఖేఅవస్థాతుమితి శేషః - విలజ్జమానాసతీ- ప

యంభవశ్చ భగవానథదైత్యవర్యః । పత్నీ మనోస్సచమనుశ్చతదాత్మజాశ్చప్రాచీనబర్హిరిభురఙ్గఉతధ్రువశ్చ। ౪౩ ॥ ఇక్ష్వాకురైలముచుకున్దవిదేహగాధిరఘ్వమ్బరీషసగరాగయనాహుషాద్యాః । మాంధాత్రలర్కశతధన్వన్ *రన్తిదేవా దేవవ్రతోబలిరమూర్త్తరయోదిలీపః ॥ ౪౪॥ సౌభర్యుదఙ్కశిబిదేవలపిప్పలాదా స్సారస్వతోద్ధవపరాశరభూరిషేణాః । యేఽన్యేవిభీషణహనూమదుపేన్ద్రదత్తపార్థార్ష్టిషేణవిదురశ్రుతదేవవర్యాః॥ ౪౫ ॥ తేవై విదన్త్యతితరన్తిచదేవమాయాంస్త్రీశూద్రహూణశబరాఅపిపాపజీవాః । యద్యద్భుతక్రమపరాయణశీలశిక్షాస్తిర్యగ్జనాఅపికిముశ్రుతధారణాయే ॥ ౪౬ ॥ శశ్వత్ప్రశాన్తమభయంప్రతిబోధమాత్రంశుద్ధంసమంసదసతఃపరమాత్మతత్త్వమ్ । శబ్దోనయత్రపురుకారకవాన్ క్రియార్థోమాయాపరైత్యభిము

ఖే తువిలజ్జమానా ॥ ౪౭ ॥ …

రైతితిరోధత్తే -మాయాకార్యాణిమనఆదీన్ద్రియాణి-తత్స్వరూపమవగన్తుమసమర్థానీత్యభిప్రాయః-నకేవలంలౌకికప్రమాణావిషయత్వమేవ - అలౌకికప్రమాణభూతవైదికదేశపూర్వభాగావిషయత్వమపీత్యాహ ॥ శబ్దఇతి ॥ పురుకారకఃసాధ్యసాధనాద్యనేకకారకాన్వితః -క్రియార్థఃక్రియాప్రతిపాదకః-శబ్దఃవేదపూర్వభాగోపి-యత్ర-స్వరూపే-న-సాక్షాన్నబోధకఇత్యర్థః,,సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి ,, తితుసర్వకర్మారాధ్యబ్రహ్మస్వరూపంపర్యవసానవృత్త్యా ఆమనన్తీత్యేతత్తాత్పర్యకం-అతఏవ,,తపాంసిసర్వాణిచయద్వదన్తీత్యుక్తం - తపాంసితపఃప్రధానాఃఉపనిషద్భాగాః-వదన్తిసాక్షాద్బోధయన్తీత్యర్థః-ననుజీవస్యాపిస్వరూపమజస్రసుఖమేవేత్యతఆహ ॥ పరమాత్మతత్త్వమితి ॥ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ,,విజ్ఞానమానన్దంబ్రహ్మే,,తివాక్యప్రత్యభిజ్ఞానేన - అజస్రసుఖస్యానన్తత్వేనవిశేషితత్వా - దపరిచ్ఛిన్నదుఃఖాసంభిన్ననిత్యసుఖరూపత్వంపరమాత్మనఏవస్వరూపమిత్యర్థః - ననుజీవవదస్యాపికర్మాధీనసుఖదుఃఖసంబన్ధస్స్యాదిత్యాశఙ్కాంవారయతి॥ శుద్ధమితి ॥ అకర్మవశ్యమిత్యర్థః-అతఏవ - సదసతఃచిదచితోః-పరంవిలక్షణం-అకర్మవశ్యతాకుతఇత్యతఆహ॥సమమితి॥ఏకరూపమిత్యర్థః చిదచిదన్తర్యామిత్వేనావస్థితస్యాపితత్తద్వస్తుగతదోషాసంస్పర్శాదకర్మవశ్యతోపపన్నేతిభావః - నన్వామ్రాదిఫలానాంతత్తత్ప్రదేశభేదేనామ్లమధురాదిరసవత్సుఖాపరపర్యాయానుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య బ్రహ్మణః ప్రదేశభేదేనజడరూపతాస్యాదిత్యాశఙ్కాంవారయతి, ప్రతిబోధమాత్రమితి,ప్రతిబోధఏవప్రతిబోధమాత్రం-మాత్రచాక్యాపిజడత్వవ్యావృత్తిః,, విజ్ఞానఘనఏవప్రజ్ఞానఘనఏవే,,తిశ్రుతేః - మోక్షప్రదత్వమప్యస్యాసాధారణధర్మఇత్యాహ,అభయంనవిద్యతేభయంయస్మాత్తదభయం,సంసారనివర్తకమిత్యర్థః-తత్కుతః - శశ్వత్ప్రశాన్తంశశ్వత్ సదాప్రశాన్తం -అశనాయాపిపాసాద్యూర్మిషట్కరహితం-అతస్తదుపాసకానామపిశాన్తిసంపాదకమితిభావః,, పరమంసామ్యముపైతి ,, మమసాధర్మ్యమాగతా,,ఇతిహిశ్రుతిస్మృతీ-యతయఃఏవంభూతభగవత్స్వరూపచిన్తనేప్రయతమనాః -.సధ్ర్యక్ సహాఞ్చతీతి-సధ్ర్యక్ -సహస్యసధ్రి

దేశః-జీవసహచరం-మనః - నియమ్య-యత్ యతో‌ప్రి క్తరూపేనియతంకృత్వా - అకర్తృహేతుం-కృత్యన్తైఛిద్యన్తే అనేన సంశయాఇతికర్తృ-జ్ఞానం,, ఛిద్యన్తేసర్వసంశయా,, ఇతిశ్రుతేః,,కృతీచ్ఛేదనే,,తదితరత్ అకర్తృ-స్వర్గాదిఫలసాధనంకర్మేత్యర్థః-తస్య హేతుముపకరణం- జహ్యుః-తత్రదృష్టాన్తః స్వరాట్ వర్ష ప్రదఃఇన్ద్రః-నిపానఖనిత్రమివనితరాంపిబన్త్యస్మిన్నితినిపానంకూప, స్తస్యఖనిత్రంఖననసాధనమివ - స్వర్గాద్యర్థానుష్ఠానోపకరణమర్థాదేవత్యజన్తీత్యర్థః * ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ * నను స్వర్గాదిఫలేష్వస్మనాంతత్సాధనోపకరణోపాదానమావశ్యకమిత్యతఆహ ॥ స్వశ్రేయసామితి ॥ భావస్వభావవిహితస్య, భావాఃచాత్రిస్మాణాదివర్ణాశ్రమాదయ- స్తేషాం - స్వభావేనఆనుగుణ్యేన-విహితస్యకర్మణః- ప్రసిద్ధిఃఫలసిద్ధి-ర్యతః-సభగవాన్ శ్రేయసాంస్వర్గాదిఫలానామపి-విభుఃప్రభుఃతత్ఫలప్రదాతేత్యర్థః-అన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్య పరమాత్మనఏవస్వర్గాద్యర్థకర్మస్వపిప్రవర్తకత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలదత్వాచ్చతద్భజనేనైవేప్సితస్వర్గాదిఫలస్యాపిసిద్ధేఃకామిభిరపిసఏవ భజనీయఇత్యర్థః-భగవతస్సర్వాన్తర్యామిత్వేశరీరభూతచేతనాచేతనగతదోషసంస్పర్శమాశఙ్క్యాహ ॥ దేహఇతి ॥ స్వధాతువిగమేస్వధాతూనాంస్వదేహారమ్భకభూతసూక్ష్మాణాంవిగమేవియోగేసతి-అనుపశ్చా - ద్విశీర్యమాణేపిదేహే-తత్రస్థఃపురుషఃపరమపురుషః-గగనమివనవిశీర్యతే- కుతః-అజఃకర్మాధీనోత్పత్త్యాదిశూన్యః అత్రదేహశబ్దశ్చేతనస్యాపిప్రదర్శనార్థః-చిదచిద్గతదోషాస్పృష్టఇత్యర్థః- అస్యోత్తరార్ధస్యజీవపరత్వవర్ణనంత్వశోభనం-కృత్స్నస్యాపి ప్రకరణస్య పరమాత్మపరత్వేనమధ్యేజీవప్రసక్త్యభావాత్ - జీవస్యాపిశరీరద్వారాఉత్పత్తివినాశయోః ,, విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతీ,,తిశ్రుత్యైవాభిధానాచ్చ * ॥ ౪౯ ॥ * అధ్యాయత్రయార్థముపసంహరతి॥సోయమితి॥ హే

ఖేచవిలజ్జమానా॥ ౪౭ ॥తద్వైపదంభగవతఃపరమస్యపుంసోబ్రహ్మేతియద్విదురజస్రసుఖంవిశోకమ్ । సధ్ర్యఙ్నియమ్యయతయోయమకర్తృహేతుంజహ్యుస్స్వరాడివనిపానఖనిత్రమిన్ద్రః ॥ ౪౮ ॥ స్వశ్రేయసామపివిభుర్భగవాన్యతోఽస్యభావస్వభావవిహితస్యతతఃప్రసిద్ధిః ।దేహేస్వధాతువిగమేఽనువిశీర్యమాణేవ్యోమేవతత్రపురుషోనవిశీర్యతేఽజః॥౪౯॥సోఽయంతేఽభిహితస్తాతభగవాన్విశ్వభావనః । సమాసేన * హరేర్నాన్యదన్యత్తత్సదసచ్చయత్॥ ౫౦॥ఇదంభాగవతంనామయన్మేభగవతోదితమ్ ।సంగ్రహోఽయంవిభూతీనాంత్వమేతద్విపులీ కురు॥ ౫౧ ॥యథాహరౌభగవతినృణాంభక్తిర్భవిష్యతి।సర్వాత్మన్యఖిలాధారఇతిసంకల్ప్యవర్ణయ॥౫౨ ॥నృజన్మనినతుష్యేత * కృతేనభగవాన్యది । ధర్మార్థకామైఃకింతర్హి కార్యంసిధ్యతిసర్వశః॥ ౫౩॥కృష్ణేయద్యపవర్గేశేభక్తిస్స్యాదనపాయినీ।కింస్యాద్వర్ణసమాచారైఃకిందానైఃకింతపశ్శ్రమైః ॥ సర్వోఘహోత్తమశ్లోకేనోచేద్భక్తిరధోక్షజే॥౫౪ ॥మాయాంవర్ణయతోఽముష్య * ఈశ్వరస్యానుమోదతః * ।శృణ్వతశ్శ్ర

తాతనారద-సోయంపూర్వప్రతిపాదితాకారః - విశ్వభావనఃవిశ్వకారణభూతః-భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిసంపన్నోవాసుదేవః-సమాసేనసంగ్రహేణ- తేతుభ్యం-అభిహితః-మయేతి శేషః-సంగ్రహమేవాహ । యత్సదసత్-చిద-చిదాత్మకం వస్తు అన్యత్ అతదాత్మకం-స్వనిష్ఠమివభాతి-తద్ధరేర్నాన్యత్ - తదాత్మకమేవేత్యర్థః-హరేర్నాన్యదన్యత్తత్సదసచ్చయదితిపాఠః ,, నాన్యదన్యస్మాత్సదసచ్చయ ,, దితిపాఠేతు అన్యస్మాత్సదసద్విలక్షణాదపిహరే - స్సదసదాత్మకం-నాన్యత్-కింతు-తదాత్మకమేవేత్యర్థః * ॥ ౫౦ ॥ * స్వోక్తస్యసంగ్రహస్యప్రామాణికత్వంకథయం- స్త్వమప్యేతత్ప్రవర్తయేత్యాహ ॥ భగవద్విభూతీనామయంసంగ్రహఇతియత్ - ఇదంభాగవతంభగవద్విషయత్వాద్భగవతాప్రోక్తత్వాద్వాభాగవతనామకం-మెమహ్యం-భగవతాఉదితం-ఏతత్-ఇదంభాగవతంత్వంవిపులీకురు * ॥ ౫౧ ॥ * వైపుల్యప్రకారమేవాహ ॥ యథేతి ॥ సర్వాత్మనిసర్వాన్తరాత్మని-అతఏవసర్వాధారేభగవతి-నృణాంభక్తి- ర్యథాభవిష్యతి-యాదృశవర్ణనేనభవిష్యతి-తథాసంకల్ప్యవర్ణయేత్యర్థః * ॥ ౫౨ ॥ * నను త్రివర్గోయథాభవేత్తథావర్ణమేతికింనోచ్యతఇత్యతఆహ ॥ నృజన్మనీతి ॥ మనుష్యజన్మని-కృతేనసాధనకలాపేన-భగవాన్ -నతుష్యేతయది-తర్హి-సర్వశైర్ధర్మాదిభిఃకింకార్యంకింప్రయోజనం-నకిమపీత్యర్థః * ॥ ౫౩ ॥ * ధర్మస్యహ్యాపవర్గస్యేతిపూర్వోక్తరీత్యాపరస్పరంభగవద్భక్త్యాపుపయజ్యమానానామేవసాఫల్యం-కేవలానాంతువైఫల్య-మన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాహ ॥ కృష్ణ ఇతి ॥కింస్యాదితిగ్రన్థః పూర్వోత్తరార్ధాభ్యాంసంబధ్యతే,అనపాయినీఅవ్యభిచారిణీ॥సమస్తదురితనివర్తకఉత్తమఃశ్లోకః స్తవోయస్యసఃఉత్తమశ్లోకః-తస్మిన్నధోక్షజే భక్తిర్నచే-ద్వర్ణాశ్రమాచారాదిభిఃకింస్యాత్ -నకిమపీత్యర్థః * ॥౫౪॥ * భగవద్విభూతివర్ణనాదీనాంఫలమాహ॥మాయామితి॥ అముష్యేశ్వరస్య-మాయాం ప్రకృతిజగత్సృష్ట్యాదిప్రకారమిత్యర్థః ॥ వర్ణయతఃఅనుమోదతః- శ్రద్ధయానిత్యం శృణ్వతశ్చ

---

* పా ॥ హరేర్నాన్యదన్యస్మాత్సదసచ్చయత్.

త్మా అన్తఃకరణం-మాయయామాయాగుణైస్తనుఆదిభిః-నముహ్యతీత్యర్థః॥౫౫॥ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధవ్యాఖ్యాయాంసప్తమోఽధ్యాయః*****************************

త్వమేవవిపులీకుర్విత్యుక్తంవిపులీకరణంరాజాపృచ్ఛతి ॥ బ్రహ్మణేతి ॥ హేబ్రహ్మన్ శుక-దేవదర్శనఃపరమాత్మదర్శీ-నారదః-బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన - అగుణస్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య - భగవతః-గుణాఖ్యానేగుణానుకథనే-చోదితః ప్రవర్తితః-యస్మైయస్మై - ప్రశ్నేమేతి శేషః,యద్వా,పృచ్ఛతేఇతి-యథాప్రాహ-యాదృశమిత్యర్థః- ఎతన్నారదేనవిస్తరేణవర్ణితం-వేదితుమహ-మిచ్ఛామీతి - తత్తస్మాత్ - హేవేదవిదాంవర-త్వం అద్భుతవీర్యస్యహరేః - లోకసుమఙ్గళాఃలోకస్యమఙ్గళకరాఃకథాఃకథయస్వ హేమహాభాగబుద్ధిమన్ -సర్వాన్తరాత్మనికృష్ణే-నిస్సఙ్గంమనోనివేశ్య-కళేబరంత్యక్ష్యే ,భగవత్కథాఃశృణ్వన్-తమేవావసానేస్మరన్ -దేహంత్యక్ష్యామి-అతఃకథయస్వేత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ * అల్ప కాలకథాశ్రవణేనకథమవసానేస్మృతిస్సంపద్యతఇత్యతఆహ ॥ శృణ్వతఇతి ॥ భగవాన్-స్వచేష్టితం-నిత్యం శ్రద్ధయాశృణ్వతో-గృణతశ్చ-హృదయే-నాతిదీర్ఘేణాల్పేనకాలేన - విశతి-శృణ్వతోగృణతశ్చచిత్తం-తత్స్మరణప్రవణమేవభవతీత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * భగవతోహృదయప్రవేశఫలమాహ॥ ప్రవిష్టఇతి ॥కర్ణరన్ధ్రేణ-కథాశ్రవణద్వారా-స్వానాంభక్తానాం-భావసరోరుహంహృదయకమలం-ప్రవిష్టఃకృష్ణః-హృదయగతం - శమలంరాగాదిరూపంమలం-ధునోతినిరస్యతి-యథా-శరత్ శరత్కాలః-సలిలస్యమలం-ధునోతి-తద్వదిత్యర్థః *॥ ౫ ॥*తతశ్చకృతార్థోభవతీత్యాహ ॥ ధౌతాత్మేతి ॥ ధౌతాత్మాశుద్ధమనాః-పురుషః-కృష్ణస్య-పాదమూలంనముఞ్చతి - తదేవస్మరతీతిభావః-కథంభూతోనముఞ్చతి-ముక్తసర్వపరిక్లేశః-ముక్తాస్సర్వేరాగద్వేషాద

ధయానిత్యంమాయయాఽఽత్మానముహ్యతి॥ ౫౫ ॥ *****************************

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వితీయస్కన్ధే,అవతారానుకీర్తనంనామసప్తమోఽధ్యాయః.

రాజోవాచ॥బ్రహ్మణాచోదితోబ్రహ్మన్గుణాఖ్యానేఽగుణస్యచ। యస్మైయస్మైయదాప్రాహనారదోదేవదర్శనః॥ ౧ ॥ఎతద్వేదితుమిచ్ఛామితత్త్వంతత్త్వవిదాంవర ।హరేరద్భుతవీర్యస్యకథాలోకసుమఙ్గళాః॥౨॥కథయస్వమహాభాగయథాఽహమఖిలాత్మని। కృష్ణేనివేశ్యనిస్సఙ్గంమనస్త్యక్ష్యే *కళేబరమ్॥ ౩॥శృణ్వతశ్శ్రద్ధయానిత్యంగృణతశ్చస్వచేష్టితమ్।కాలేననాతిదీర్ఘేణభగవాన్విశతే*హృది॥౪ ॥ప్రవిష్టఃకర్ణరన్ధ్రేణస్వానాం*భావసరోరుహమ్। ధునోతిశమలంకృష్ణస్సలిలస్యయథాశరత్ ॥ ౫ ॥ ధౌతాత్మాపురుషఃకృష్ణపాదమూలంనముఞ్చతి। ముక్తసర్వపరిక్లేశఃపాన్థస్స్వశరణంయథా ॥ ౬ ॥ యదధాతుమతోబ్రహ్మన్ దేహారమ్భోఽస్య ధాతుభిః । యదృచ్ఛయాహేతునావాభవన్తోజానతేయథా । ౭ ॥ ఆసీద్య దుదరాత్పద్మంలోకసంస్థానలక్షణమ్। యావానయంవైపురుషఇయత్తావయవైః పృథక్ ॥ ౮ ॥ అజస్సృజతిభూతానిభూతాత్మా యదనుగ్రహాత్। దదృశేయేనతద్రూపంనాభిపద్మసముద్భవః॥ ౯ ॥సచాపియత్రపురుషోవిశ్వస్థిత్యుద్భవాప్యయః । ముక్త్వాత్మ

యఃపరిక్లేశాయేనసః - యథాపాన్థః ప్రవాసాదాగతః-స్వశరణంస్వగృహం-నముఞ్చతి-తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ *ఏవంశ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కృత్య - అజ్ఞాతానర్థాన్ప్రష్టవ్యాన్క్రమేణప్రవక్ష్యమాణస్తావత్సందిగ్ధార్థాన్పృచ్ఛతి ॥ యదితి ॥ హేబ్రహ్మన్-అధాతుమతఃస్వరూపతోభౌతికదోషహీనస్య - అస్యజీవస్య - దేహారమ్భశ్చధాతుభిరేవస్యాదితితు జ్ఞాతమిత్యర్థః,ఇదంతుసంశయవిషయమిత్యాహ , సచదేహారమ్భఃకిం,యదృచ్ఛయాఅహైతుకః- హేతునావాసహేతుకోపీత్యర్థః-ఎతద్భవన్తోయథావజ్జానతే-అతఃకథయన్త్వితి శేషః * ॥౭॥ *యోసావీశ్వరస్సోపిజీవదేహతుల్యదేహవాన్ప్రోక్తః-అతస్తస్యకోవిశేషః-యతస్తద్భజనాత్పదేపదేమోక్షఇత్యుచ్యతఇత్యాశయేనపృచ్ఛతి - ఆసీదితిసార్ధద్వయేన ,, లోకానాంసంస్థానంవిన్యాసోయస్మింస్తత్-తదేవలక్షణంస్వరూపంయస్యతత్- జగదాకారంపద్మమిత్యర్థః-త్రైలోక్యాత్మకంపద్మం -యస్యోదరాదాసీత్-పృథగ్విభక్తైరియత్తాయుక్తావయవైః - రయంపురుషఃలౌకికఃపురుషః -యావాన్ యావత్ప్రమాణ - స్తావత్పరిమాణఎవాసావీశ్వరఃప్రోక్తస్స్యాత్ - పరిచ్ఛిన్నత్వేనప్రోక్తఇతిభావః - స్వసంస్థావయవానితిచ,,తజ్జలా,,నితివదయంనిర్దేశః-స్వసంస్థానభూతైరవయవైః,అన్ జీవన్-సంసారీపరిచ్ఛిన్నస్తద్వదిత్యర్థః అతోజీవపరయోర్విశేషఃకథనీయఇత్యర్థః*॥౮॥*అన్యదపిపృచ్ఛతి॥అజఇతి॥భూతానాంవ్యష్టిభూతానాం-ఆత్మానియన్తా-యద్వా-స్వయంభూతారబ్ధదేహః-నాభిపద్మసముద్భవః-అజోబ్రహ్మా-యదనుగ్రహాత్ యస్యానిరుద్ధస్యానుగ్రహాత్-భూతానివ్యష్టిభూతాని-సృజతి-యేనచతుర్ముఖేనతద్రూపంతదనిరుద్ధరూపం,దదృశేదృష్టమ్ *॥౯॥*సభగవాన్విశ్వస్థిత్యుద్భవాప్యయఃవిశ్వస్థిత్యుద్భవాప్యయాయస్మాత్త

థాభూతః-మాయాయాఃనియన్తా,ఆత్మమాయాంముక్త్వాప్రకృతిమతీత్య, జగద్వ్యాపారాదుపరతః,సర్వగుణాశ్రయః, పూర్ణషాడ్గుణ్యః-యత్ర-శేతేవసతి-తందేశంకథయస్వేత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁యస్యేహావయవైర్లోకాన్ కల్పయన్తి,,పాతాళమేతస్యహిపాదమూలం,,మిత్యుభయథాశ్రవణాత్తస్యకల్పభేదేనోపపత్తింమన్వానఆశఙ్కతే ,, పురుషేత్యాది,, పురుషావయవైరనిరుద్ధాదుత్పన్నచతుర్ముఖాఖ్యపురుషావయవైః-సపాలాఃలోకాః-పూర్వకల్పితాః-పూర్వస్మిన్ కల్పేకల్పితాః, ఇదానీమథేతిశుశ్రుమేత్యాహ॥సపాలైర్లోకైరముష్యపురుషస్యావయవాఃకల్పితాఇతిశుశ్రుమ-ఏవంచ ,, ధాతాయథాపూర్వమకల్పయ,,దితిశ్రుతివిరోధఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁అథాఽజ్ఞాతానర్థాన్ బహూన్పృచ్ఛతి ॥ యావానిత్యాది,, కల్పోమహాకల్పః-యావాన్యావత్పరిమాణః-వికల్పఃఅవాన్తరకల్పకాలభాగః-యావాన్- భూతభవ్యభవదాదిశబ్దవాచ్యఃకాలోయథాఽనుమీయతే-గ్రహసంచారాదినేతిభావః-సతఃకార్యస్య- దేవపితృమనుష్యాదేః-ఆయుర్మానంఆయుఃపరిమాణంచయత్-తదప్యుదాహర్తుమర్హసీత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కాలస్య-యా,అణ్వీసూక్ష్మా-నిమెషాదిరూపా-బృహతీసంవత్సరాదిరూపాచ-యా , అనుగతిఃప్రవృత్తిర్లక్ష్యతే-సాపికథనీయేత్యర్థః,కర్మగతయఃకర్మణాప్రాప్యా నిఫలాని-యావత్యఃయావత్సంఖ్యాకాః,యాదృశ్యఃయత్ప్రకారకాః-హేద్విజసత్తమ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁యస్మిన్ దేశేకర్మసమావాపఃకర్మణాం ఫలనిష్పాదనం,యేనదేవాదిభూతేన-యథాఽఉపగృహ్యతే, యాదృశంకర్మఫలం-ప్రాప్యతే ‹ తచ్చకథయేత్యర్థః-గుణానాంసత్త్వాదీనాం-గుణినాంజీవానాంచ-పరిణామంపరిణామహేతుం-గుణినాంపరిణామోదేవాదిశరీరపరిగ్రహహేతుః, సవిస్తరంప

మాయాంమాయేశశ్శేతేసర్వగుణాశ్రయః॥ ౧౦॥పురుషావయవైర్లోకాస్సపాలాఃపూర్వకల్పితాః । లోకైరముష్యావయవాస్సపాలైరితిశుశ్రుమ॥ ౧౧ ॥యావాన్కల్పోవికల్పోవాయథాకాలోఽనుమీయతే । భూతభవ్యభవచ్ఛబ్దఆయుర్మానంచయత్సతః॥ ౧౨ ॥కాలస్యానుగతిర్యాతులక్ష్యతేఽణ్వీబృహత్యపి । యావత్యఃకర్మగతయోయాదృశీర్ద్విజసత్తమ॥ ౧౩ ॥యస్మిన్ కర్మ సమావాపోయథాయేనోపగృహ్యతే। గుణానాంగుణినాంచైవపరిణామంసవిస్తరమ్॥ ౧౪ ॥ భూపాతాళకకుబ్వ్యోమగ్రహనక్షత్రభూభృతామ్ । సరిత్సముద్రద్వీపానాంసంభవశ్చైతదోకసామ్॥ ౧౫ ॥ ప్రమాణమణ్డకోశస్యబాహ్యాభ్యన్తరవస్తునః । మహతాంచానుచరితంవర్ణాశ్రమవినిశ్చయః॥ ౧౬ ॥ అవతారానుచరితంయదాశ్చర్యతమంహరేః । యుగానియుగమానంచ ధర్మోయశ్చయుగేయుగే॥ ౧౭ ॥నృణాంసాధారణోధర్మస్సవిశేషశ్చయాదృశః । శ్రేణీనాంరాజర్షీణాంచధర్మఃకృచ్ఛ్రేషుజీవతామ్ ॥ ౧౮ ॥తత్త్వానాంపరిసంఖ్యానంలక్షణంహేతులక్షణమ్ । పురుషారాధనవిధిర్యోగస్యాధ్యాత్మికస్యచ ॥ ౧౯ ॥యోగేశ్వరైశ్వర్యగతిర్లిఙ్గభఙ్గశ్చయోగినామ్ । వేదోపవేదధర్మాణామితిహాసపురాణయోః ॥ ౨౦ ॥సంప్లవస్సర్వభూతానాంవిక్రమఃప్రతిసంక్రమః । ఇష్టాపూర్తస్యకామానాంత్రివర్గస్యచయోవిధిః ॥ ౨౧ ॥ యోవాఽనుశాయినాంసర్గఃపాషణ్డస్యచసమ్భవః । ఆత్మనోబన్ధమోక్షౌచవ్యవస్థానంస్వ

రిణామంవక్తుమర్హసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁కకుభఃదిశః-భూభృతఃపర్వతాః-భూపాతాళాదీనాం సంభవః-ఏతాని భ్వాదీనిఓకాంసియేషాం తేషాంచప్రాణినాంసంభవః-యథేతిసర్వత్రానుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అణ్డకోశస్యతద్బాహ్యాభ్యన్తరవస్తునశ్చ-ప్రమాణం-అణ్డాద్బాహ్యవస్తుఆవరణం-మహతాంభాగవతానాం-అనుచరితంచరిత్రం- వర్ణానామాశ్రమాణాంచ-వినిశ్చయఃతత్స్వభావేననిర్ధారః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁హరేరాశ్చర్యమవతారానుచరితంచయత్తదపి - యుగానియుగస్వరూపం, యుగపరిణామం,యుగేయుగేప్రతియుగం,యోధర్మః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁సాధారణః-మనుష్యమాత్రసాధారణఃసవిశేషఃవర్ణాశ్రమవిశేషనిబన్ధనరూపవిశేషయుక్తః-శ్రేణీనాంతత్తద్వ్యవహారోపజీవినాం-ధర్మఃవ్యవహారనియమలక్షణోధర్మః- రాజర్షీణాంప్రజాపాలనాధికారిణాం-కృచ్ఛ్రేష్వాపత్సుజీవతాం - యోధర్మః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తత్త్వానాంమహదాదీనాం -పరిసంఖ్యానంసంఖ్యా-లక్షణంస్వరూపం-హేతులక్షణంతత్త్వకారణలక్షణం-పురుషారాధనవిధిఃపరమపురుషారాధనప్రకారః,ఆధ్యాత్మికస్యప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూపవిషయస్య,యోగస్యజ్ఞానయోగస్య-ప్రకారః ❁ ॥౧౯ ॥ ❁యోగీశ్వరాణామైశ్వర్యాణ్యణిమాదీని- తేషాం - గతిఃస్వరూపం-యోగినాంలిఙ్గభఙ్గశ్శరీరపాతః- వేదాఃఋగ్వేదాదయః,ఉపవేదాఃధనుర్వేదాదయః,తదుక్తాధర్మాశ్చ- తేషామితిహాసపురాణయోశ్చగతిః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁సర్వభూతానాంసంప్లవఃఅవాన్తరప్రళయఃఉత్పత్తిర్వా , వివిధక్రమఃవిక్రమఃస్థితిః-ప్రతిసంక్రమఃసంహారః-మహాప్రళయః-ఇష్టంవైదికంకర్మ-పూర్తంస్మార్తం , త్రివర్గస్యధర్మార్థకామానాం- విధిఃప్రకారః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁అనుశాయినాం భుక్తశేషకర్మణాసహపరలోకభ్రష్టానాం, సర్గః, ఉత్పత్తిప్రకారః-పాషణ్డస్యపాషణ్డధర్మస్య-సంభవఃఉత్పత్తిః-ఆత్మనోజీవస్య-బన్ధమోక్షప్రకారః- స్వరూపతోఽవస్థానం

ము క్తిదశాయామవస్థానంతత్ప్రకార ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-విభుస్సర్వాన్తరో భగవాన్-ఆత్మమాయయా స్వనియామ్యయా మాయయా-యథావిక్రీడతి - పునశ్చ మాయాం విసృజ్య - యథా యేన ప్రకారేణ సాక్షివత్ సాక్షి ద్రష్టృవత్-ఉదాస్తే ప్రళయే ఉదాసీన ఆస్తే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏతత్సర్వం, చకారాదపృష్టమపి గుహ్యం- యత్-తచ్చ-పృచ్ఛతే, ప్రపన్నాయ చ-మే మహ్యం, హే భగవన్-హే మహామతే, తత్త్వతః-ఉదాహర్తుం ఉత్తరం వక్తుం, త్వమర్హసి-అర్హతా ద్యోతకమిదం విశేషణద్వయం భగవన్ మహామత ఇతి చ „ ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిం। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి„ హి స్మర్యతే ॥ మహామతిత్వం చ త్రైకాలికవస్తువిషయయాథాత్మ్యజ్ఞానవత్త్వమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యోగ్యతామేవోపపాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర పృష్టేష్వర్థేషు-భవాన్ ప్రమాణం సమ్యజ్జ్ఞాతా ॥ తత్ర దృష్టాన్తః-ఆత్మనః పరమాత్మనః-భూః జాతః-పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా యథా ప్రమాణం-తద్వత్-బ్రహ్మనారదవ్యాస క్రమేణ సంప్రదాయోఽప్యస్తీత్యాహ ॥ పూర్వేషామపి పూర్వకైః కృతం-అపరే అర్వాఞ్చః-అనుతిష్ఠన్తి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నను-తవానశనద్విజకోపాభ్యాం వ్యాకులస్య కుతశ్శ్రవణం తత్రాహ ॥ నమ ఇతి ॥ అత్ర త్వత్సన్నిధౌ-అచ్యుతపీయూషం అచ్యుతకీర్తిరూపమమృతం-పిబతో మే అమీ అసవః ప్రాణాః-కుపితాద్ద్విజాత్-అనశనాదపి-హేతోః-న పరాయన్తి నాపగచ్ఛన్తి - న వ్యాకులీభవన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతి-ఇత్థం-సత్పతేః సతాం పత్యుః-భగవతః-కథాయాం-రాజ్ఞా విష్ణురాతేన పరీక్షితా-ఉపామన్త్రితః ప్రవర్తితః-బ్రహ్మరాతః బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానం రాతి దదాతీతి బ్రహ్మరాతః-సభాయాం - భాగవతం నామ పురాణం ప్రాహ-కథంభూతం పురాణం- బ్రహ్మసమ్మితం వేదతుల్యం - పరబ్రహ్మప్రమాపకం వా-బ్రహ్మకల్పే సృష్ట్యుపక్రమే-ఉపాగతే ప్రాప్తే సతి- బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ-భగవ

రూపతః॥ ౨౨ ॥ యథాత్మతన్త్రో భగవాన్విక్రీడత్యాత్మమాయయా। విసృజ్య వా యథా మాయాముదాస్తే సాక్షివద్విభుః॥ ౨౩ ॥ సర్వమేతచ్చ భగవన్పృచ్ఛతో మేఽనుపూర్వశః। తత్త్వతోఽర్హస్యుదాహర్తుం ప్రపన్నాయ మహామతే॥ ౨౪ ॥ అత్ర ప్రమాణం హి భవాన్పరమేష్ఠీ యథాఽఽత్మభూః। అపరే హ్యానుతిష్ఠన్తి పూర్వేషాం పూర్వజైః కృతమ్ ॥ ౨౫ ॥ న మేఽసవః పరాయన్తి బ్రహ్మన్ననశనాదమీ। పిబతోఽచ్యుతపీయూషమన్యత్ర కుపితాద్ద్విజాత్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ స ఉపామన్త్రితో రాజ్ఞా కథాయామితి సత్పతేః। బ్రహ్మరాతో భృశం ప్రీతో విష్ణురాతేన సంసది ॥ ౨౭ ॥ ఆహ భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితమ్ । బ్రహ్మణే భగవత్ప్రోక్తం బ్రహ్మకల్ప ఉపస్థితే ॥ ౨౮ ॥ యద్యత్పరీక్షిదృషభః పాణ్డూనామనుపృచ్ఛతి । ఆనుపూర్వ్యేణ తత్సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥ ౨౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ద్వితీయస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఆత్మమాయామృతే రాజన్పరస్యానుభవాత్మనః। న ఘటేతార్థసమ్బన్ధస్స్వప్నద్రష్టురివాఞ్జసా ॥ బ

తాప్రోక్తం చేత్యర్థః-పాణ్డూనాం-ఋషభః శ్రేష్ఠః పరీక్షిత్ - యద్యదనుపృచ్ఛతి అన్వపృచ్ఛత్-తత్సర్వం అనుపృష్టం సర్వమానుపూర్వ్యేణ ప్రస్తావక్రమేణ, న ప్రశ్నక్రమేణ, ఆఖ్యాతుం , భాగవతాఖ్యానేనైవ ప్రశ్నానాముత్తరం వక్తుముపచక్రమే ఉపక్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానాముత్తరం వక్తుం భాగవతాఖ్యానమారప్స్యమాణస్తావజ్జీవస్య దేహారమ్భస్సహేతుకో నిర్హేతుకో వేతి ప్రశ్నస్య-జీవదేహతుల్యపరిణామావయవత్వేన జీవతుల్యత్వప్రయుక్తాభజనీయత్వామోక్ష ప్రదత్వప్రశ్నస్య-ముక్త్వాఽఽత్మమాయాం యత్ర శేతే తం చ దేశం కథయస్వేతి „ ప్రశ్నస్య చోత్తరం, నవమేనాధ్యాయేనోచ్యతే ॥ తత్ర సహేతుకత్వ నిర్హేతుకత్వప్రశ్నస్యోత్తరం వదం - శ్రియఃపాద్విభూతి విశిష్టస్య భగవతః కాలమాయావశ్యత్వాభావం వక్తుం సంసారిచేతనానాం కాలమాయావశ్యత్వమాహ ॥ ఆత్మేతి॥ అనుభవాత్మనః అనుభవో జ్ఞానం తదాత్మా స్వరూపం యస్య - అత ఏవ, పరస్య దేహాదిభ్యో విలక్షణస్య జీవస్య -అర్థసంబన్ధః భోగ్యభూతశబ్దాదివిషయేషు భోక్తృతయా సమ్బన్ధః , ఆత్మమాయాం పరమాత్మనియామ్యాం మాయాం ప్రకృతిం, ఋతే వినా - అఞ్జసా సామీచీన్యేన - న ఘటేత నసంగచ్ఛేత । తత్ర దృష్టాన్తః, స్వప్నద్రష్టురివేతి, యథా స్వప్నద్రష్టుః, „ న తత్ర రథా రథయోగా న పన్థానో భవన్త్యథ రథాన్ రథయోగాన్పథస్సృజతే„ కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణ „ ఇతి శ్రుత్యుక్త రథాదిపదార్థసంబన్ధస్తత్తదర్థ భగవన్మాయా , మృతే నోపపద్యతే-తద్వదిత్యర్థః॥ ప్రకృతితిరోహితస్వపరరూపత్వాత్ప్రాకృతేషు భోగ్యబుద్ధిరిత్యుక్తం భవతి ॥ ఏవం చ ప్రకృత్యా తిరోహితస్వరూపత్వమేవ దేహారమ్భహేతురిత్యహేతుకత్వం నిరస్తమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తం వివృణోతి ॥ బహ్వితి॥ బహురూపయా విచిత్రపరిణామిన్యా, భగవన్మాయ

యా-తిరోహితజ్ఞానానన్దస్వరూపో జీవః, దేవమనుష్యాద్యాకార, మాత్మన్యారోప్య - బహురూపఇవాభాతీత్యర్థః, అస్యాః మాయాయాః-గుణేషు సత్త్వాదిగుణకార్యేషు శబ్దాదిషు, రమమాణః శబ్దాదీన్భుఞ్జానః, మమాహమితిమన్యతే అహంకారమమకారాభ్యాం బద్ధో భవతీత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * జీవప్రస్తావాద్వ్యవస్థానం స్వరూపత ఇతి జీవవిషయప్రశ్నోత్తరస్యోత్తరం వదన్-స్వరూపసాక్షాత్కారే సతి శబ్దాదిప్రావణ్యనివృత్తిరిత్యాహ ॥ యర్హీతి ॥ యర్హి యదా ముక్తావిత్యర్థః, స్వే స్వాభావికే కాలమాయయోః పరస్మిన్, కాలమాయాకార్యాసంసృష్టమహిమ్ని, అపహతపాప్మత్వాదిసత్యసంకల్పపర్యన్తగుణాష్టకలక్షణే-పరమాత్మశేషతైకరసస్య స్వాత్మనో మహిమ్ని, యద్వా - కాలమాయయోః పరస్మిన్ నియన్తరి-మహిమ్ని ఉక్తవిధపరమాత్మమహిమ్ని - మహిమ్నో నియన్తృత్వం మహిమవద్ద్వారా - రమేత కథంభూతో రమేత-గతసంమోహః నిర్గతాహంకారమమకారః-తదా - ఉభయం ప్రకృతికాలవశ్యత్వం - త్యక్త్వా హిత్వా, ఉదాస్తే శబ్దాదిషు భోగ్యసిద్ధ్యర్థప్రవృత్తిశూన్యో భవతీత్యర్థః, అనేనావిర్భూతగుణాష్టకవిశిష్టత్వేనావస్థితి రేవ స్వరూపతో వ్యవస్థానం - తాదృశస్వరూపస్యాపి స్వాత్మన ఆత్మభూతనిరతిశయానన్దపరబ్రహ్మానుభవః పరబ్రహ్మశరీరభూతత్వేన స్వాత్మానుభవో వా శబ్దాదిప్రామాణ్యానివర్తక ఇతి చోక్తం భవతి * ॥ ౩ ॥ * యచ్చోక్తం భగవతో జీవవద్దేహసమ్బన్ధావిశేషాత్కథం తద్భజనేన ముక్తిరితి-తస్యోత్తరం-కాలమాయావశ్యస్య జీవస్య కర్మాధీనః ప్రాకృతో దేహః - ఈశ్వరస్య త్వప్రాకృతస్స్వేచ్ఛాప్తదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవత్త్వ - మిత్యేవం రూపం వక్ష్యన్ కాలమాయావశ్యజీవలక్షణభగవత్స్వరూపవిశోధనం కథం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ ఆత్మతత్త్వేతి ॥ అవ్యళీకవ్రతాదృతః నిర్దుష్టవ్రతేనాదృతః ఆరాధితః - భగవాన్ బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ, రూపం అప్రాకృతం స్వీయం రూపం - దర్శయన్-ఆత్మతత్త్వవిశుద్ధ్యర్థం జీవవిలక్షణపరమాత్మయాథాత్మ్యవిశోధనార్థం - ఋతం సత్యం - యద్వచనమాహ ॥ తద్వక్ష్యామీతి శే

బహురూప ఇవాభాతి మాయయా బహురూపయా । రమమాణో గుణేష్వస్యా మమాహమితి మన్యతే ॥ ౨ ॥
యర్హి వాఽయం మహిమ్ని స్వే పరస్మిన్కాలమాయయోః । రమేత గతసంమోహస్త్యక్త్వోదాస్తే తదోభయమ్ ॥
ఆత్మతత్త్వవిశుద్ధ్యర్థం యదాహ భగవానృతమ్ । * బ్రహ్మణే దర్శయన్రూపమవ్యళీకవ్రతాదృతః ॥ ౪ ॥ స ఆదిదేవో
జగతాం పరో గురుస్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ సిసృక్షయైక్షత । తాం నాధ్యగచ్ఛద్దృశమత్ర సంమతాం ప్రపఞ్చని
ర్మాణవిధిర్యయా భవేత్ ॥ ౫ ॥ స చిన్తయన్ద్వ్యక్షరమేకదామ్భస్యుపాశృణోద్ద్విర్గదితం వచో విభుః । స్పర్శే
షు యత్షోడశమేకవింశం నిష్కిఞ్చనానాం నృప యద్ధనం విదుః ॥ ౬ ॥ నిశమ్య తద్వక్తృదిదృక్షయా దిశో విలోక్య త
త్రాన్యదపశ్యమానః * । స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ విమృశ్య తద్ధితం తపస్యుపాదిష్ట ఇవాదధే మనః ॥ ౭ ॥ దివ్యం సహ
స్రాబ్దమమోఘదర్శనో జితానిలాత్మా విజితోభయేన్ద్రియః । అతప్యత స్మాఖిలలోకతాపనం తపస్తపీయాం

షః-అదర్శయద్రూపమితి పాఠే ,, యథా అదర్శయత్తథా ఆహేత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * ఆత్మతత్త్వవిశోధకం భగవదుక్తమేవోపపాదయితుమితిహాసమాహ ॥ స ఇతి ॥ జగతాం వ్యష్టిభూతానాం - పరః ప్రభుః, గురుః ధర్మోపదేష్టా చ, ఆదిదేవశ్చతుర్ముఖః-స్వధిష్ణ్యం భగవన్నాభిపద్మరూపం స్వస్థానం, మాస్థాయ అధిష్ఠాయ - తస్యాధిష్ఠానస్యాన్వేషణాయ, పూర్వం జలే నిమగ్నః, పశ్చాత్పరావృత్య - స్వధిష్ణ్యే స్థిత్వేత్యర్థః, ॥ సిసృక్షయా స్రష్టుమిచ్ఛయా - ఐక్షత-కథం స్రష్టవ్యమిత్యాలోచితవాన్-ఏవమీక్షమాణో బ్రహ్మా యయా దృష్ట్యా ప్రపఞ్చనిర్మాణవిధిః జగద్రచనాప్రకారః - భవేత్ జ్ఞాతో భవేత్ - అత్ర సృష్టివిషయే-సంమతాం-తాం దృశం ప్రజ్ఞాం - నాధ్యగచ్ఛత్ న ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౫ ॥ * స చిన్తయన్నితి ॥ స చిన్తయన్ ప్రజ్ఞాప్రాప్త్యుపాయం చిన్తయన్-ఏకదా కదాచిత్ - ద్విర్గదితం ద్విరుక్తం - ద్వ్యక్షరం వచః -అమ్భసి జలే ఉపాశృణోత్ ఉపసమీపే శ్రుతవాన్. తే అక్షరే దర్శయతి-కాదయో మావసానాస్స్పర్శాః, తేషు యత్షోడశం - తకారః-యచ్చైకవింశం పకారః - వచోనిర్దేశార్థం తద్ధనమాహ । హే నృప-నిష్కిఞ్చనానాం త్యక్తధనానాం - ధనం-యద్విదుః - మేనత పోధనా ఇతి ప్రసిద్ధాః-తచ్చ ద్విర్గదితం తప తపేతి లోణ్మధ్యమపురుషైకవచనం - తస్య వీప్సాం సాదరవిధిరూపామశృణోదిత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * నిశమ్యేతి ॥ తప తపేతి వచో నిశమ్య శ్రుత్వా - తస్య వచసో, యో వక్తా, తద్దిదృక్షయా ద్రష్టుమిచ్ఛయా-తతః ప్రచలితస్సన్-దిశో విలోక్య - తత్ర దిక్షు అన్యద్వస్త్వన్తర-మపశ్యమానః-పునస్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ - ఉపాదిష్ట ఇవ- కేనచిత్ప్రత్యక్షం నియుక్త ఇవ-తచ్చాత్మనో హితం విమృశ్య - తపసి-మనః చిత్తమాదధే ధృతవాన్ * ॥ ౭ ॥ * దివ్యమితి ॥ తతశ్చ స బ్రహ్మా - అఖిలలోకానాం తాపనం ప్రకాశనం యస్మాత్తథాభూతం తపః-దివ్యం సహస్రాబ్దం దేవమానేన సహస్రాబ్దపర్యన్తం -అతప్యత స్మ తపః కృతవాన్-కథంభూతోఽతప్యత-తపతాం తపశ్చరతాం మధ్యే-తపీయాన్ అత్యన్తతపస్సంయుక్తః-అమోఘదృష్టిః-స్వచరితవ్యతపస్యవ్యర్థాదృష్టిః స

* ॥ పా ॥ బ్రహ్మణేఽదర్శయద్రూపం.

కల్పరూపజ్ఞానంయస్యసః-జితః అనిలః ఆత్మా మనశ్చయేనసః-విజితాన్యుభయేన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మాత్మకానియేనసః-ఏవం భూతోఽతప్యతస్మైత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్మైఇతి॥సభాజితః తపసాసమ్యగారాధితోభగవాన్ - పరంఅన్య, ద్యద్యస్మాత్పరండుత్కృష్టం, నాస్తితథాభూతం-లోకంవర్ణయతిపఞ్చభిః ।వ్యపేతసంక్లేశవిమోహసాధ్వసం,సంక్లేశాఅవిద్యాదయః, సాధ్వసంభయం-వ్యపేతాస్సంక్లేశాదయోయస్మాత్తం,స్వదృష్టవద్భిఃస్వశరీరకపరమాత్మానమనుభవద్భిః,విబుధైఃవిశేషేణబుధ్యన్తఇతివిబుధాః జ్ఞానాధికానిత్యముక్తాశ్చ, తైరధిష్ఠితమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ క్లేశమోహాద్యభావహేతుమాహ ॥ప్రవర్తతఇతి రజస్తమసీ-తయోః తాభ్యాం,మిశ్రంసత్త్వంచ-యత్రవైకుణ్ఠాఖ్యే లోకే.న ప్రవర్తతే- అవిద్యాఽస్మితారాగద్వేషాభినివేశాః క్లేశాః రజస్తమోవిరహాత్ రాగద్వేషాదికం మోహనంచనాస్తి-తన్మిశ్రసత్త్వాభావాత్కార్యాచిత్యప్రకాశశ్చనాస్తి-తస్మాచ్ఛుద్ధసత్త్వమయఇత్యర్థః-కాలవిక్రమః కాలస్యయోవిక్రమః పరిణామహేతుత్వం, తచ్చనేత్యర్థః-మాయాసత్త్వరజస్తమఆశ్రయాప్రకృతిః-యత్రన-అప్రాకృతఇత్యర్థః-అనేనలోకస్యమాయాకల్పితత్వశఙ్కాచనిరస్తా-యత్రలోకే - సురాసురైరర్చితాః-హరేరనువ్రతాఉపాసకాః-దృశ్యన్తఇతిశేషః ❁ ॥ ౧౦॥ ❁ కథంభూతాదృశ్యన్తఇత్యపేక్షాయాంసారూప్యమాహ॥ శ్యామేత్యాదినా॥శ్యామాశ్చతేఅవదాతాఉజ్జ్వలాశ్చ, శ్యామావదాతాః-శతపత్రలోచనాః పద్మదళాయతేక్షణాః-పిశఙ్గవస్త్రాః పీతామ్బరధరాః-సురుచః దీప్తిమన్తః-సుపేశసః అతిసుకుమారాః-ఉన్మిషన్తః దీప్యమానాః మణయోయేషుతాని-ప్రవేకాని శ్రేష్ఠాని-నిష్కాని కనకమయాన్యాభరణానియేషాం తే-సువర్చసః అతిలావణ్యవన్తః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ప్రవాళాదివద్వర్చ

స్తపతాంసమాహితః॥ ౮॥ తస్మైస్వలోకంభగవాన్సభాజితస్సందర్శయామాసపరంనయత్పరమ్। వ్యపేతసంక్లేశవిమోహసాధ్వసంస్వదృష్టవద్భిర్విబుధైరధిష్ఠితమ్॥ ౯ ॥ప్రవర్తతేయత్రరజస్తమస్తయోస్సత్త్వంచమిశ్రం నచకాలవిక్రమః । నయత్రమాయాకిముతాపరేహరేరనువ్రతాయత్రసురాసురార్చితాః ॥ ౧౦ ॥ శ్యామావదాతాశ్శతపత్రలోచనాః పిశఙ్గవస్త్రాస్సురుచస్సుపేశసః । సర్వేచతుర్బాహవఉన్మిషన్మణిప్రవేకనిష్కాభరణాస్సువర్చసః॥ ౧౧ ॥ప్రవాళవైదూర్యమృణాళవర్చసః పరిస్ఫురత్కుణ్డలమౌళిమాలినః । భ్రాజిష్ణుభిర్యః పరితోవిరాజతేలసద్విమానావళిభిర్మహాత్మనామ్ ॥ ౧౨ ॥విద్యోతమానః ప్రమదోత్తమాద్యుభిస్సవిద్యుదభ్రావళిభిర్యథానభః । శ్రీర్యత్రరూపిణ్యురుగాయపాదయోః కరోతిమానంవిబుధావిభూతిభిః॥ ౧౩ ॥ప్రేఙ్ఖశ్రితాయా కుసుమాకరానుగైర్విగీయమానాప్రియకర్మగాయతీ ।దదర్శతత్రాఖిలసాత్వతాంపతింశ్రియఃపతింయజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్॥ ౧౪॥సునన్దనన్దప్రబలార్హణాదిభిస్స్వపార్షదముఖ్యైః పరిషేవితంవిభుమ్ । భృత్యప్రసాదాభిముఖందృగాసవంప్రసన్నహాసారుణచారులోచనమ్॥ ౧౫ ॥ కిరీటినంకుణ్డలినంచతుర్భుజంపీతామ్బరంవక్షసిలక్షితంశ్రియా। అభ్యర్హణీయాసనమాస్థితంపరంవృతంచతుష్షోడశపఞ్చశక్తిభిః ॥ యుక్తంభగైస్స్వైరితరత్రచా

వర్ణోయేషాం తే-పరిస్ఫురన్తికుణ్డలానిమౌళయః మకుటానిమాలాశ్చయేషాంసన్తితథాభూతాః ,, భ్రాజిష్ణ్విత్యాదినా-అతఇతితపరకరణాత్-భ్రాజిష్ణుభిః దేదీప్యమానాభిః,మహాత్మనాంనిత్యముక్తానాం , ప్రకాశమానవిమానపఙ్క్తిభిః-యోలోకః పరితోవిరాజతే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యశ్చప్రమదోత్తమానాందివఃకాన్తయః, తాభి-ర్విద్యోతమానః -తంసందర్శయామాసేతిపూర్వేణాన్వయః॥ తత్రదదర్శేత్యుత్తరేణవా-తత్రదృష్టాన్తః-సవిద్యుద్భిస్సహవర్తమానాస్సవిద్యుతః-అభ్రాణాం మేఘానాం-ఆళయః పఙ్క్తయః-తాభిః నభోయథావిరాజతే-తద్వదిత్యర్థః-విద్యుతఇవ స్త్రియః-అభ్రపఙ్క్తయఇవవిమానాని-నభఇవలోకః-శ్రీర్మహాలక్ష్మీః-యత్రలోకే-రూపిణీప్రశస్తమూర్తిమతీ-ఉరుగాయస్యభగవతః పాదయోర్మానంపూజాం-విభూతిభిః భూనీళాదిభిస్సహ.కరోతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కథంభూతాకరోతి-యాశ్రీః- ప్రేఙ్ఖాండోలాం.శ్రితా-కుసుమాకరానుగైః-శుకకోకిలభృఙ్గాదిభిః-వివిధంగీయమానా,స్వయంతుప్రియస్యభగవతఃకర్మ గాయతీభవతి , సాశ్రీః-మానంకరోతీత్యర్థః-ఏవంభూతోలోకః-తత్ర - శ్రియఃపతిందదర్శేత్యన్వయః-కథంభూతం-యజ్ఞపతింతపఆదియజ్ఞానాంప్రవర్తకమారాధ్యంఫలప్రదంచ-జగత్పతించిదచిదాత్మకజగతశ్శేషిణం,అఖిలానాంసాత్వతధర్మనిష్ఠానాంపతింస్వలోకప్రాపణేనరక్షకం-సాత్వతంపఞ్చరాత్రమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సునన్దాదిభిఃస్వపార్షదశ్రేష్ఠైః , పరితస్సేవితం-విభుంసర్వోత్తరం-భృత్యేషుయఃప్రసాదోఽనుగ్రహః తస్మిన్నభిముఖం , దృగాసవందృశిఆసవోఽమృతంయస్యతం । యద్వా-దృగాసవమివయస్యఅమృతకల్పకటాక్షమిత్యర్థః-ప్రసన్నహాసంఅరుణలోచనంచఆననంచయస్యతమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ వక్షసిస్థితయాశ్రియాలక్షితంఅలంకృతమిత్యర్థః, అభ్యర్హణీయంఆరాధనీయం-పరముత్కృష్టం-ఆసనం-అధిష్ఠితం-చతుష్షోడశపఞ్చశక్తిభిః పఞ్చవింశతితత్త్వాధిష్ఠాతృశక్తిభిః, అస్త్రభూషణాధ్యాయోక్తప్రకారస్మారితః-భగైఃఐశ్వర్యవీర్యయశశ్శ్రీజ్ఞానవైరాగ్యాధిష్ఠాతృదేవతావిశేషైః

స్వైః స్వాభావికైః-విశేషణభూతైరిత్యర్థః-ఇతరత్ర సంసారిషు-కర్మతారతమ్యానుగుణ-మధ్రువైః-సంసారిష్వైశ్వర్యాద్య ధిష్ఠాతౄణామధిష్ఠేయద్వారా అధ్రువత్వం బోధ్యం - ఏవంభూతైః భగైర్యుక్తం - ధామన్ ధామని, స్వే స్వకీయే క్షేత్ర జ్ఞైః రమమాణం అత ఏవేశ్వరం నియన్తారం -దదర్శేత్యర్థః * ॥౧౬॥ *తదితి,,తస్య భగవతో దర్శనేనయ ఆహ్లాదః, తేన పరిప్లుతం స మన్తతో వ్యాప్తం-అన్తరం హృదయం యస్య సః-హృష్యత్తనుః పులకితతనుః-ప్రేమ్ణాయో భరః, తేన అశ్రూణి లోచనేషు యస్య సః ఆనన్దాశ్రుమన్నయనః,విశ్వసృట్ బ్రహ్మా- పారమహంస్యేన పరమహంసైరనుష్ఠేయేన, పథా భక్తిమార్గేణ-యత్పాదామ్బుజ-మధిగమ్యతే ప్రాప్యతే-త-దస్య భగవతః పాదామ్బుజం-ననామ నమస్కృతవాన్ * ॥ ౧౭ ॥*ప్రజావిసర్గే ప్రజాసృష్టిరూపకార్యే - సముపస్థితం సముద్యతం-నిజశాసనార్హణం స్వనియోగార్హణం-ప్రీయమాణం స్వస్మిన్నిరతిశయ ప్రీతిమన్తం బ్రహ్మాణం-క రేహస్తే స్పృశన్ కరం గృహీత్వేత్యర్థః ,ప్రీతమనాః తస్మిన్నిరతిశయ ప్రీతియుక్తాన్తఃకరణో - భగవాన్ -ఈషత్స్మితేన మన్ద హాసేన శోచిర్దీప్తిః శోభా యస్యాస్తయా,గిరా-ప్రియం యథా తథా-బభాషే భాషితవాన్ *॥౧౮ ॥ *త్వయేతి హే వేదగర్భ, సిసృక్షయా హేతునా,చిరం భృతేన చీర్ణేన,తపసా సాధనభూతేన-త్వయా కర్త్రా -అహం-సమ్యక్తోషితః,కూటయోగినాం దా మ్భికయోగినాం,దుస్తోషః తోషయితుమశక్యోఽహమ్ *॥౧౯॥ *వరేశం వరప్రదం-మాం ప్రతి,అభివాఞ్ఛితం అభీష్టం,వరం,వర య, తే తుభ్యం-భద్రం మఙ్గళమస్త్వితి శేషః * ॥౨౦॥ *హే బ్రహ్మన్ -పుంసాం శ్రేయః పరిశ్రామః శ్రేయసాం ఫలానాం పరిశ్రా మః సాధనప్రయాసః,మద్దర్శనావధిః మమ దర్శనమవధిర్యస్య సః మల్లోకదర్శనం మత్ప్రసాదాదేవాభూదిత్యాహ ॥మనీషితేతి॥ లో కస్య వైకుణ్ఠాఖ్యలోకస్యావలోకన-మిత్యయం - మమ మే - మనీషితానుభావః మత్సంకల్పానుభావ ఇత్యర్థః ,అనుభావః ప్రభా

ధుర్యైః స్వ * ఏవధామ* న్రమమాణమీశ్వరమ్ ॥౧౬॥ తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాన్తరో హృష్యత్తనుః ప్రేమభరా శ్రులోచనః । ననామ పాదామ్బుజమస్య విశ్వసృడ్యత్పారమ*హంస్యేన పథాఽధిగమ్యతే ॥౧౭॥ తం ప్రీయమా ణం సముపస్థితం తదా ప్రజావిసర్గే నిజశాసనార్హణమ్ ।బభాష ఈషత్స్మితశోచిషా గిరా ప్రియః ప్రియః ప్రీతమనాః కరే స్పృశన్ ॥౧౮ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ త్వయాఽహం తోషితస్సమ్యగ్వేదగర్భ సిసృక్షయా। చిరం భృతేన తపసా దుస్తోషః కూటయోగినామ్॥ ౧౯ ॥వరం వరయ భద్రం తే వరేశం మాఽభివాఞ్ఛితమ్ ॥౨౦ ॥బ్రహ్మన్ శ్రేయః పరి శ్రామః పుంసాం మద్దర్శనావధిః । మనీషితానుభావోఽయం మమ లోకావలోకనమ్॥ ౨౧ ॥యదుపశ్రుత్య రహసి చకర్థ పరమం తపః । ప్రత్యాదిష్టం మయా తత్ర త్వయి కర్మ విమోహితే॥ ౨౨ ॥తపో మే హృదయం సాక్షాదాత్మా నం తపసాఽనఘ।సృజామి తపసైవేదం గ్రసామి తపసా పునః॥బిభర్మి తపసా విశ్వం వీర్యం మే దుశ్చరం తపః॥ ౨౩॥ బ్రహ్మోవాచ॥ భగవన్సర్వభూతానామధ్యక్షోఽవస్థితో గుహామ్। వేద హ్యప్రతిరుద్ధేన ప్రజ్ఞానేన చికీర్షితమ్॥ ౨౪॥ తథాపి నాథమానస్య నాథ నాథయ నాథితమ్ । పరావరే యదా రూపే జానీయాం తే త్వరూపిణః ॥ ౨౫॥ యథా

వః * ॥౨౧॥ *మమైవ తపోబలేన ప్రాప్తం లోకావలోకనమిత్యాశఙ్కాయాం తపః ప్రవృత్తేరేవ మత్కృతత్వాన్న తవ స్వాత న్త్ర్యమిత్యాహ ॥యదితి,,రహసి యదుపశ్రుత్య తప తపేతి వచః ఉపశ్రుత్య పరమం తపశ్చకర్థ-తదపి-త్వయి కర్మణి విమోహితే సతి-మయైవ ప్రత్యాదిష్టం ప్రత్యాభిముఖ్యేన ఉపదిష్టం-అతో మమైవానుభావ ఇతి భావః * ॥ ౨౨ ॥ *తపః ప్రశంసతి,,తపో మే ఇత్యాది నా,,తపసైవ,,సోఽతప్యత,,యస్య జ్ఞానమయం తప,,ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తపూర్వజగదాకారపర్యాలోచనజ్ఞానరూప తపసైవ-ఇదం జగత్సృజామి-తేనైవ తపసా గ్రసామి సంహరామి-బిభర్మి పాలయామి-విశ్వం-దుశ్చరం తపః-మే-వీర్యం ప్రభావః * ॥౨౩॥ * ఏవం భగవతాఽనుగృహీతో బ్రహ్మా - స్వబుభుత్సితమర్థద్వయం తస్మై నివేదయతి ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్-సర్వభూతా నాం-గుహాం హృదయకుహరం - అవస్థితః అధిష్ఠితః-అత ఏవ - అధ్యక్షః సర్వేన్ద్రియవృత్తిద్రష్టా - అత ఏవ-అప్రతిరుద్ధేన ప్రతి హతిశూన్యేన-ప్రజ్ఞానేన-చికీర్షితం సాక్షాదస్మదాదిపరంపరయా వా కర్తుమిష్టం-యద్యపి -వేద జానాసి-హీతి ప్రసిద్ధౌ * ॥౨౪॥ * తథాపి-నాథమానస్య యాచమానస్య - హే నాథ-నాథితం ప్రార్థితం-నాథయ పూరయ-నాథితమేవాహ ॥ పరావరేతి॥ పరం ది వ్యాత్మస్వరూపం-అవరం రూపం చిదచిదాత్మకం- అరూపిణః కర్మాయత్తప్రాకృతరూపరహితస్య - తే తవ-పరావరే రూపే, యథా జానీయాం-తథా మనీషాం దేహీత్యన్వయః * ॥ ౨౫॥ *ద్వితీయం నాథితమాహ ॥ యథేతి ॥ నానాశక్త్యుపబృంహి తః,, పరాఽస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తజ్ఞానబలాదిభి-రుపబృంహితః యుక్తః - ద్వితీయాన్తపాఠే - నానాశక్తిభిః పఞ్చవింశతితత్త్వాత్మకశక్తిభి-రుపబృంహితం అభివ్యఞ్జితం,విశ్వం- ఆత్మమాయాయోగేన స్వాత్మన ఆశ్చర్యశక్తియోగేన - ఆత్మనా నిమిత్తభూతేనాత్మనా-ఆత్మానం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టముపాదానం ,, తదాత్మానగ్ స్వయమకురుతే,,ఇతి శ్రుత్యా ఆత్మానమిత్యుపాదానత్వస్య - అకురుతేతి నిమిత్తత్వస్య-చాభిధానాత్ ॥విలుమ్పన్నితి॥ సృష్టేః

పూర్వసంహారః-గృహ్ణన్నితి పాశ్చాత్యసంహారః - విసృజన్-అస్మదాదిరూపేణ-బిభ్రత్పుష్ణన్ - అమోఘసంకల్పః సత్యసంక
ల్పః త్వం - ఊర్ణనాభిః యథా - తన్తూనూర్ణుతే ఆచ్ఛాదయతి - సృజతీతి యావత్ -తద్వద్యథా క్రీడసి తథా - తద్విషయాం సృ
ష్టివిషయాం-మనీషాం బుద్ధిం- హే మాధవ-మయి ధేహి నిధేహి ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ అన్యదపి ప్రార్థయతే॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్
శిక్షితం త్వయా ప్రదర్శితప్రకారం - ప్రజాసర్గం, అతన్ద్రితః అనలసస్సన్ - కరవాణి-ఏవమీహమానః కుర్వాణః - యదనుగ్ర
హాత్ యస్య భగవతోఽనుగ్రహాత్ - న బధ్యేయం బద్ధో న భవేయం-తథా అనుగృహాణేత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అవశ్యం ప్ర
జాస్సృజతో మే మదో భవితా - స మా భూదితి ప్రార్థయతే॥ యావదితి ॥ భో-హే భగవన్ తే త్వయా-లౌకికస్య సఖ్యుః-సఖేవా
హం కృతః కరస్పర్శాదినా సమ్మానితస్సన్ - ప్రజావిసర్గే ప్రజాసర్గరూపే - పరికర్మణి పరిచర్యాయాం-అవిక్లబః ధీరః- అవ్యా
కులఏవ-యావ - జ్జనం విభజామి ఉత్తమమధ్యమాదిభేదేన సృజామి-తావత్ -త్వత్పరిచర్యావిధేః- అజమానినః జగత్స్రష్టారం
మాం మన్యమానస్య - మే మమ-సమున్నద్ధమదః ప్రభూతమదః-మా-త్వత్ప్రసాదాన్మా భూదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం ప్రా
ర్థితో భగవాం స్తమనుగృహ్ణన్ పరావరరూపప్రకాశకం చతుశ్శ్లోక్యాత్మకం భాగవతమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం ప్రాధాన్యే
న జ్ఞాతవ్యభగవత్స్వరూపవిషయకం జ్ఞానం - తదఙ్గమప్రధానతయా జ్ఞాతవ్యచిదచిత్స్వరూపవిషయకం చ జ్ఞానం - మయా గ
దితం-మే మత్తః గృహాణ ॥ కథంభూతం జ్ఞానం, పరమగుహ్యం అతిగోప్యం - విజ్ఞానసమన్వితం-విజ్ఞాయతే అనేనేతి విజ్ఞానం శా
స్త్రం-తజ్జన్యం జ్ఞానమపి విజ్ఞానం - యోగశ్చ-తాభ్యాం సహితం-సరహస్యం-సమన్త్రకమ్ ॥ ౩౦ ॥ కార్త్స్న్యేన త్వద్గ
తగ్రహణే, నాహం ప్రభురిత్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహ ॥ యావానితి॥ అహం ,, సత్యం జ్ఞానం,, యస్సర్వజ్ఞ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యు
క్తజ్ఞానస్వరూప జ్ఞానగుణకోఽహం - యావాన్ యత్పరిమాణః అపరిచ్ఛిన్నః-యథాభావః యాదృక్స్వభావః ,, స్వాభావికీ

ఽఽత్మమాయాయోగేన నానాశక్త్యుపబృంహితః। విలుమ్పన్విసృజన్గృహ్ణన్బిభ్రదాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౬ ॥
క్రీడస్యమోఘసంకల్ప ఊర్ణనాభిర్యథోర్ణుతే । తథా తద్విషయాం ధేహి మనీషాం మయి మాధవ॥ ౨౭ ॥ భగవచ్
ఛిక్షితమహం కరవాణి హ్యతన్ద్రితః । నేహమానః ప్రజాసర్గం బధ్యేయం యదనుగ్రహాత్ ॥ ౨౮ ॥ యావత్సఖా స
ఖ్యురివేశ తే కృతః ప్రజావిసర్గే విభజామి భో జనమ్ । అవిక్లబస్తే పరికర్మణి స్థితో మా మే సమున్నద్ధమదోఽజ
మానినః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జ్ఞానం పరమగుహ్యం మే యద్విజ్ఞానసమన్వితమ్ । సరహస్యం తదఙ్గం చ గృ
హాణ గదితం మయా॥ ౩౦ ॥ యావానహం యథాభావో యద్రూపగుణకర్మకః । తథైవ తత్త్వవిజ్ఞానమస్తు తే
మదనుగ్రహాత్॥ ౩౧ ॥ అహమేవాసమేవాఽగ్రే నాన్యద్యత్సదసత్పరమ్ । పశ్చాదహం యదేతచ్చ యోఽవశిష్యే
త సోఽస్మ్యహమ్॥ ౩౨ ॥ ఋతేఽర్థం యత్ప్రతీయేత న ప్రతీయేత చాత్మని । తద్విద్యాదాత్మనో మాయాం యథా

జ్ఞానబలక్రియా చే,, త్యుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణకః-యద్రూపగుణకర్మకః రూపం చిదచిద్వస్తు, గుణస్తయోర్గుణః-స చ-సద్వారకో భగవ
ద్గుణః,, కారిన్యవాన్యో బిభర్తి,, తివత్ , కర్మ జగద్వ్యాపారః-యాని రూపగుణకర్మాణి యస్య స ఇతి బహువ్రీహిః - తథైవ తత్త్వవి
జ్ఞానం మత్స్వరూపరూపగుణవిభూతియాథాత్మ్యవిజ్ఞానం-మదనుగ్రహాన్మత్ప్రసాదాద్ధేతోః- తే తవ-అస్తు భవతు ॥ ౩౧ ॥
యోఽహమిత్యస్యార్థమేవ స్ఫుటయన్ ప్రాధాన్యతయా జ్ఞాతవ్యపరశబ్దోక్తం భగవత్స్వరూపమాహ ॥ అహమితి ॥ సదసత్ప
రం చేతనాచేతనవిలక్షణం - యద్వస్తు - తదహమేవ - ఆసం అభవం-అన్యత్ చిదచిద్వస్తులక్షణం న భవతి-అన్యత్సర్వం చిద
చిదన్తర్గతం-అహమేవ తద్విలక్షణ ఇత్యర్థః ,అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్-య-ద్యద్వస్తు-పశ్చాత్సృష్టికాలే- జాత- స్త్వ, మేతత్కార్య
జాతం చ - తదప్యహం, కార్యచిదచిద్రూపశ్చాహమిత్యర్థః-పునః సంహారకాలే - యోఽవశిష్యేత సంప్రీయతే,సోఽప్యహమే
వేత్యర్థః -ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్తచ్ఛరీరకశ్చాహమేక ఏవ సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిస్సర్వేశ్వరస్సృష్టేః ప్రాగవిభక్తనామరూపసూక్ష్మ
ప్రకృతిపురుషశరీరకస్సృష్టికాలే విభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషశరీరకస్స్వపర్యన్తనామరూపభాసం - సంహారవిషయో
ప్యహమేవేత్యర్థః - ఏవం కారణావస్థాయామవిభక్తనామరూప ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేన - కార్యావస్థాయాం విభక్తనా
మరూపప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనా - వస్థితస్యాపి పరమాత్మనస్స్వశరీరభూతచేతనాచేతనగతాజ్ఞత్వదుఃఖిత్వకర్మవశ్యత్వ
పరిణామిత్వజడత్వాదిభిర్వికారైర్జీవాత్మనస్తచ్ఛరీరగతబాలత్వయువత్వస్థవిరత్వాదిభిరివాస్పర్శాచ్చేతనాచేతనవైలక్షణ్య
మవిహతమేవావతిష్ఠతే - కార్యత్వం కారణత్వం చ స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారోపపన్నమిత్యన్యత్ర భాష్యాదిషు విస్త
రతో ద్రష్టవ్యః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం చిదచిద్విలక్షణస్య పరమాత్మనస్స్వరూపముక్తం - అథావరశబ్దమఙ్గతయా జ్ఞాతవ్యం చిద
చిద్రూపమాహ ॥ ఋతేఽర్థమితి ॥ అర్థం నిరతిశయపురుషార్థభూతం చిత్తత్త్వం - ఋతే వినా, యదచిద్వస్తు ప్రతీయేత ప్రతీయ
తే-ప్రకృత్యనుసంధానవేలాయామాత్మస్వరూపం న యథావత్ప్రకాశత ఇత్యర్థః ,ఆత్మని చేతనస్వరూపే ప్రతీయమానే ,,

సానిశా పశ్యతో మునే „ రితిన్యాయేన - యదచేతనం సత్ప్రతీయతే, తదాత్మనః పరమాత్మనః, మాయాం విద్యాదిత్యర్థః, అన్యత రస్యాప్రకాశే అన్యతరస్యాప్రకాశనం విరుద్ధాకారత్వాదిత్యభిప్రేత్య తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాభాసోయథాతమ ఇతి, భాసోభాసనం - భాశ్శబ్దో బహువచనాన్తోవా, నహి తేజసి తమోభాతి - నచతమసి తేజోభాతి - తద్వదిత్యర్థః - స్థూలత్వసూక్ష్మత్వనిత్యత్వానిత్యత్వజడత్వాజడత్వాదివిరుద్ధాకారయోగోఽభిప్రేతః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవం పరస్య రవిలక్షణం చిదచిత్స్వరూపముక్తం - అథతయోస్స్వస్యానుప్రవేశ తత్ప్రశాసనరూపం పాలనం తద్గతదోషాస్పర్శనంచాహ ॥ యథేతి ॥ మహాన్తి భూతాని ఆకాశవాయుతేజాంసి - యథా - ఉచ్చావచేషు నానావిధేషు - భూతేషు భౌతికేషు ఘటాదిషు - ప్రవిష్టాన్యప్రవిష్టానీవ, ఘటాదిగతభేదచ్ఛేదనాద్యస్పృష్టత్వాత్ - తథాఽహమపి - తేషు చేతనాచేతనేషు, ఆత్మతయా అనుప్రవిష్టోపి - తేషు న ప్రవిష్టః తద్గతదోషైరస్పృష్ట ఇత్యర్థః „ యద్వా „ పరిచ్ఛిన్నచేతనాచేతనవస్త్వనుప్రవేశేపి స్వస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అప్రవిష్టాసబహిరపి సన్తి - తథా „ అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య „ తి ప్రకారేణ - తేషు ప్రవిష్టోహం న తేష్వేవ బహిరపి వ్యాప్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవమపరిచ్ఛిన్నత్వప్రతిపాదనేన „ యావానహమి త్యేతత్స్పష్టీకృతం „ అహమేవాస „ మిత్యత్ర జగత్కారణత్వ తదాక్షిప్త చేతనాచేతన వైలక్షణ్యాపాదక సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాది ప్రతిపాదనేన „ యథాభావ ఇత్యేతత్స్పష్టీకృతం „ ఋతేర్థ „ మిత్యాదినా పరమాత్మశరీరభూత పరస్వరవిలక్షణ చేతనాచేతనస్వరూప ప్రతిపాదనేన, యద్రూప „ ఇతి స్ఫుటీకృతం „ యథాతేష్వి „ త్యనేన చేతనాచేతనయోః పరమాత్మశరీరత్వ ప్రతిపాదనాచ్ఛరీరగతాధర్మాః జీవాత్మన స్తచ్ఛరీరగత బాలత్వయువత్వాదయ ఇవ - మచ్ఛరీరభూత చేతనాచేతనద్వారా మమైవ ధర్మా ఇతి ప్రతీతేః „ యద్గుణ క „ ఇత్యభివ్యఞ్జితం „ అహమేవాస „ మిత్యనేన - స్రష్టృత్వపాలకత్వసంహర్తృత్వరూపజగద్వ్యాపారరూపకర్మప్రతిపాదనేన „ యత్కర్మక „ ఇత్యభివ్యక్తీకృతం, పునశ్చ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరస్వరూపం సంగ్రహేణ వక్ష్యన్ తస్యైవ జిజ్ఞాస్యత్వమాహ ॥ ఏతావదితి ॥ ఆత్మనః పరమాత్మనః - తత్త్వం స్వరూపం, జిజ్ఞాసునా జ్ఞాతుమిచ్ఛతా, ఏతావదేవ - పరస్పరవిభక్త

భాసోయథాతమః ॥ ౩౩ ॥ యథా మహాన్తి భూతాని భూతేషూచ్చావచేష్వపి । ప్రవిష్టాన్యప్రవిష్టాని తథా తే

షు న తేష్వహమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతావదేవ జిజ్ఞాస్యం తత్త్వజిజ్ఞాసునాఽఽత్మనః । అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం యత్స్యా

త్సర్వత్ర సర్వదా ॥ ౩౫ ॥ ఏతన్మతం సమాతిష్ఠ పరమేణ సమాధినా । భవాన్కల్పవికల్పేషు న విముహ్యతి కర్హిచిత్ ॥

సంప్రదిశ్యైవమజనో జనానాం పరమేష్ఠినమ్ । పశ్యతస్తస్య తద్రూపమాత్మనో న్యరుణద్ధరిః ॥ ౩౬ ॥ అన్తర్హితేన్ద్రి

స్వభావచిదచిదన్తరాత్మభూత భగవత్స్వరూపమేవ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం అయోగాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాభ్యాం - జిజ్ఞాస్యమిత్యర్థః - ఇదం జిజ్ఞాస్యమేవేత్యన్వయః, నాన్యజ్జిజ్ఞాస్యమితి వ్యతిరేకః „ యద్వా „ అన్వయాత్సద్భావా - చ్చిదచిచ్ఛరీరక పరమాత్మన ఏవ కార్యాత్మనా కారణాత్మనా చ సద్భావాత్ - వ్యతిరేకాచ్చిదచిచ్ఛరీరక పరమాత్మాతిరిక్త వస్త్వన్తరాభావాత్, తదేవంభూత పరమాత్మవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానాత్ జ్ఞాతవ్యాన్తరాభావాదేతావదేవ జిజ్ఞాస్యమిత్యర్థః - ప్రాధాన్యేన జ్ఞేయం భగవతస్స్వరూపం, చేతనమచేతనం చ తద్విభూతి భూతమితి, తజ్జ్ఞానస్య భగవజ్జ్ఞానేఽన్తర్భావాదాత్మనస్తత్త్వమిత్యుక్తం - సంగ్రహేణ ప్రకృతిపురుషవైలక్షణ్యమాహ ॥ యత్స్యాదితి „ య „ దాత్మనస్తత్త్వం మత్స్వరూపం - సర్వదాస్యా „ దిత్యచిద్వ్యావృత్తిః - అచితః ప్రతిక్షణ పరిణామిత్వేన పిణ్డత్వ ఘటత్వ కపాలత్వ చూర్ణత్వ రజస్త్వాణుత్వాద్యవస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థానాం మృద్ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్తావభావాత్సర్వదానాస్తి శబ్దార్హత్వాత్ - సర్వత్రేతి జీవవ్యావృత్తిః । తస్యావికృతత్వేన సర్వదాస్యాదితి వక్తుం శక్యత్వేపి „ వాలాగ్రశతభాగస్యే „ త్యాద్యుక్త ప్రకారేణ జీవస్వరూపస్యాణుపరిమాణత్వేన సర్వత్ర స్యాదితి వక్తుమశక్యత్వాత్, ఏవమవికారిత్వాన న్తత్వకథనేన „ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే „ త్యుక్త బ్రహ్మస్వరూపలక్షణమభిసంహితం భవతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం పరావరే యథారూపే జానీయా „ మిత్యస్యోత్తరముక్తం, నేహమానః ప్రజాసర్గం బధ్యేయమిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఏతదితి ॥ పరమేణ సమాధినా చిత్తైకాగ్ర్యేణ ఏతన్మతం - సమ్యగనుతిష్ఠ, భవానితి సంహారాద్యధికర్తృరుద్రాదేరప్యుపలక్షణం - కల్పవికల్పేషు సృష్టిసంహారేషు - కల్పః కల్పనం, వికల్పో విపరీతకల్పనం సంహారః - కర్హిచిత్ కదాచిదపి - న విముహ్యతి - అస్మదధీనత్వమనుసంధాయ సమున్నద్ధమదోపహతో న భవిష్యసీత్యర్థః, అనేనైవ తద్విషయాం ధేహి మనీషామిత్యస్యాప్యుత్తరముక్తం భవతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ సంప్రదిశ్యేతి ॥ అజనః కర్మాయత్తోత్పత్తిశూన్యః, హరిః భగవాన్, జనానాం వ్యష్టిభూతానాం, పరమే ఆధిపత్యే స్థితం ప్రతి - ఏవముక్తప్రకారేణ - సంప్రదిశ్య తస్య పరమేష్ఠినః పశ్యతస్సతః, తచ్చ చతుశ్శ్లోక్యా ప్రదర్శిత - మాత్మనస్సమ్బన్ధి - రూపం, న్యరుణత్ తిరోభావయామాస ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అన్తర్హితః తిరోధాపితః ఇన్ద్రియార్థః స్వచక్షురిన్ద్రియవిషయః ప్రత్యక్షరూపం యేన తస్మై హరయే - విహితః రచితః అఞ్జలిర్యేన సః సర్వభూతమయః

సర్వభూతప్రచురః, స్రక్ష్యమాణదేవాదిభూతానాం బుద్ధిస్థత్వేనభూతవిషయకర్మజ్ఞానప్రచుర ఇత్యర్థః, సబ్రహ్మా ఇదంవిశ్వం పూర్వవత్ పూర్వకల్పవత్ ససర్జ * ॥ ౩౮ ॥ * తదనన్తరంపూర్వోక్తోబ్రహ్మనారదసంవాదఃప్రవృత్తఇత్యాహ ॥ ప్రజాపతిరితిపఞ్చభిః ॥ధర్మపతిఃభాగవతధర్మాణాంప్రవర్తనేనగోప్తా,ప్రజాపతిఃబ్రహ్మా - ప్రజానాంభద్రంమఙ్గళ - మన్విచ్ఛన్ విమృశన్, నైవస్వార్థైకాన్తయాస్వప్రయోజనేచ్ఛయా - కదాచిద్యమాన్నియమాంశ్చ - అన్వతిష్ఠత్ అనుష్ఠితవాన్ * ॥౩౯॥ * తమనుతిష్ఠన్తంపితరం-రిక్థాదానాందాయాదానాంమరీచ్యాదిపుత్రాణాం- మధ్యే - ప్రియతమో-నారదః-శీలాదిభిఃపర్యతోషయదిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ప్రియతమత్వమేవాహ॥ అనువ్రతః-పితరంసేవమానః - శుశ్రూషమాణఃశ్రోతుకామః - శీలేనస్వభావేన- ప్రశ్రయేణవినయేన - దమేనచాహ్యేన్ద్రియనియమేన - చకారాచ్ఛమేన అన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణచ * మాయామితి॥కిమిచ్ఛన్ మాయాధిపస్యవిష్ణోఃమాయాంతన్నియామ్యాశ్చర్యశక్తిం - వివిత్సుః వేదితుమిచ్ఛన్ * ॥౪౦॥౪౧॥ * తుష్టమితి॥ లోకానాంప్రపితామహం - స్వస్యపితరం- బ్రహ్మాణం - తుష్టంస్వపరిచర్యయాసంతుష్టం - నిశామ్యజ్ఞాత్వా దేవర్షిఃనారదః-భవాన్ మాంసంప్రతి-య - దనుపృచ్ఛతిఅనుపృష్టవాన్ - తదేవపరిపప్రచ్ఛ * ॥౪౨॥ * తస్మైపృష్టవతేపుత్రాయనారదాయ-ఇదంభగవతాచతుశ్శ్లోక్యాత్మనాసంక్షేపేణోక్తం-దశలక్షణండపరితనాధ్యాయోక్తైర్దశభిశ్చిహ్నితం-పురాణం,, చతుశ్శ్లోక్యామపిసర్గాదయోదశార్థాస్సంగ్రహేణసూచితాః ,, తథాహి,, అహమేవాసమితిశ్లోకేనభగవతస్సృష్టిస్థితిసంహారకారణతోక్త్యాఆశ్రయసర్గపోషణనిరోధానాముక్తిః - అనేనైవసర్వకారణత్వరూపసర్వాతిశాయితోక్త్యా వైకుణ్ఠవి

యార్థాయహరమేవి హితాఞ్జలిః । సర్వభూతమయోవిశ్వంససర్జేదంసపూర్వవత్ ॥ ౩౮ ॥ప్రజాపతిర్ధర్మపతిరేకదానియమాన్యమాన్ । భద్రంప్రజానామన్విచ్ఛన్నాతిష్ఠత్స్వార్థకామ్యయా ॥ ౩౯ ॥ తంనారదఃప్రియతమోరిక్థాదానామనువ్రతః । శుశ్రూషమాణశ్శీలేనప్రశ్రయేణదమేనచ ॥ ౪౦ ॥మాయాంవివిదిషన్విష్ణోర్మాయేశస్యమహామునిః । మహాభాగవతోరాజన్పితరంపర్యతోషయత్ ॥ ౪౧ ॥ తుష్టంనిశామ్యపితరంలోకానాంప్రపితామహమ్, దేవర్షిఃపరిపప్రచ్ఛభవాన్యన్మాఽనుపృచ్ఛతి॥౪౨॥తస్మాఇదంభాగవతంపురాణందశలక్షణమ్। ప్రోక్తంభగవతాప్రాహప్రీతఃపుత్రాయభూతకృత్ ॥ ౪౩ ॥నారదఃప్రాహమునయేసరస్వత్యాస్తటేనృప। ధ్యాయతేబ్రహ్మపరమంవ్యాసాయామితతేజసే ॥౪౪॥యదుతాహంత్వయాపృష్టోవైరాజాత్పురుషాదిదమ్।

జయరూపస్థితిరవ్యక్తా-పశ్చా,,దహంయదేతచ్చేత్యనేన - కార్యచిదచిద్రూపవ్యష్టిసర్గస్యాపిచతుర్ముఖశరీరకస్య కారణతోక్త్యావిసర్గోపిసంగృహీతః , పరస్పరవివిక్తత్వేనప్రకృతిపురుషస్వరూపశోధకే,,ఋతేర్థమితిశ్లోకే - ఆత్మస్వరూపాప్రతీతిదశాయాంమాయాస్వరూపప్రతీతికథనాదాత్మస్వరూపాప్రతీతిమాయాప్రతీత్యోఽనాదికర్మవాసనాయత్తత్వప్రతీతేఃకర్మవాసనారూపాఊతయోపిసూచితాః ,, యథామహాన్తిభూతానీతిశ్లోకే-సర్వాన్తరాత్మతయా ప్రశాసితృత్వరూపపాలకత్వోక్త్యైవపాలనాధికృతభగవదవతారకథానాంభగవదనువర్తిమన్వాదికకథానామపిసూచితత్వేన - మన్వన్తరేశానుకథే అపి సూచితే - పరమపురుషశరీరప్రకృతివిలక్షణజీవస్వరూపశోధనేనైవ ప్రకృతివినిర్ముక్తావిర్భూతగుణాష్టకపరమాత్మాత్మకస్వరూపేణావస్థితిరూపాముక్తిరిత్యపిసూచితం - ఏవందశార్థాస్సంగ్రహేణచతుశ్శ్లోక్యామపిసూచితాః. అత ఏవ తద్వివరణరూపేద్వాదశస్కన్ధాత్మకేపురాణేదశార్థానాంప్రతిపాదనముపపద్యతే-భూతకృద్బ్రహ్మా - ప్రీతఃప్రాహ * ॥౪౩॥ * సచనారదః-సరస్వత్యాఃనద్యాస్తటే - పరమంబ్రహ్మ - ధ్యాయతేధ్యానంకుర్వతే అపరిమితతేజసే - మునయేవేదశాస్త్రార్థతత్త్వావగన్త్రే - వ్యాసాయ-ప్రాహప్రోక్తవాన్ - వ్యాసస్తుమహ్యంప్రోక్తవానిత్యేతత్తు - అధీతవాన్ద్వాపరాదావితుర్ద్వైపాయనాదహమితిపూర్వమేవోక్తమ్ * ॥౪౪॥ * ఏవంసత్సంప్రదాయాగతశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యానేనైవత్వత్కృతప్రశ్నానాముత్తరాణ్యభిధాస్యామీత్యాహ ॥యదుతేతి॥ఇదంవిశ్వం - వైరాజాత్ విరాడాఖ్యానిరుద్ధస్సృష్టాచ్చతుర్ముఖాత్-యథాసీదితి-య-త్త్వయాఅహంపృష్టః,, అజస్సృజతిభూతానిభూతాత్మాయదనుగ్రహా ,, దిత్యాదినాతదుపాఖ్యాస్యే-భాగవతోపాఖ్యానేనోత్తరయామి అన్యాంశ్చ ప్రశ్నాన్ కాత్స్న్యేనోపాఖ్యాస్యఇత్యర్థః-ఏవంయత్రశేతఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి-పరమవ్యోమకథనాత్ - అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వమయలోకస్థవిగ్రహకథనేన ఈశ్వరస్యజీవవద్ధాతుభిర్దేహారమ్భప్రశ్నః

ప్రత్యుక్తః అన్యత్రవ్యాప్తికథనాత్పరిచ్ఛిన్నత్వమపిపరిహృతమ్ ✽ ॥ ౮౫ ॥ ✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవత,చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం, శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,ద్వితీయస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః . ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథవై రాజాత్పురుషాదిదంయథాసీత్తదుపాఖ్యాస్యే „ ఇతిప్రతిజ్ఞాతంసమష్టిపురుషచతుర్ముఖావయవైర్దేవాదిక్లృప్తిమభిధాస్యంస్తావత్పురాణందశలక్షణంప్రోక్తంభగవతేతిప్రస్తుతాన్దశార్థానాహ । అత్రేతి ॥ అత్రఅస్మిన్పురాణే-సర్గాదయఆశ్రయాన్తాదశార్థాఃప్రతిపాద్యాఇత్యర్థః-మన్వన్తరేశానుకథాఃమన్వన్తరకథనమీశ్వరచేష్టాకథనంచేత్యర్థః ✽ ॥౧॥ ✽ నన్వేవంప్రతిపాద్యానాంబహుత్వాత్ప్రతిపాద్యభేదాచ్ఛాస్త్రభేదస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ । దశమస్యేతి ॥ ఇహపురాణే-దశమస్యాశ్రయభూతస్యపరబ్రహ్మణః-విశుద్ధ్యర్థంశోధనార్థంసమ్యక్ప్రతిపత్త్యర్థం-నవానాంసర్గాదీనాం,లక్షణం , మహాత్మానఃపరావరయాథాత్మ్యజ్ఞాః-శ్రుతేనార్థేనయథాశ్రుత-మఞ్జసాసుఖేన-వర్ణయన్తిఏవంచదశమస్యైవప్రాధాన్యాత్తత్పర్త్వేనేతరేషాంప్రతిపాదనాన్నశాస్త్రభేదఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨॥ ✽ ప్రత్యేకందశానాంలక్షణమాహ॥ భూతేతి॥భూతాన్యాకాశాదీని , మాత్రాస్తన్మాత్రాణిశబ్దాదీని , న్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయమిన్ద్రియాణి , ధీశబ్దోఽన్తఃకరణభూతబుద్ధిశబ్దవాచ్యమహత్తత్త్వపరః , మహదాదిపృథివ్యన్తానామిత్యర్థః , ఏతేషాంతత్త్వానాం,యజ్జన్మఉత్పత్తిః , తత్సర్గ ఇత్యుదాహృతఃకథితఇత్యర్థః-బ్రహ్మణఃపరస్మాద్బ్రహ్మణఃప్రయోజకాత్కర్తుః-గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం-వైషమ్యాద్ధేతోః-పౌరుషశ్చతుర్ముఖకర్తృకఇత్యర్థః-ఏవంభూతస్సర్గోవిసర్గస్స్మృతః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ వైకుణ్ఠవిజయఃవైకుణ్ఠస్యహరేస్సర్వోత్కర్షః-శత్రువిజయాదిరూపః-స్థితిః,తస్యవైకుణ్ఠస్యయోఽనుగ్రహఃజగద్రక్షణరూపః-సపోషణమిత్యర్థః,సద్ధర్మాఃసతాంవైకుణ్ఠానుగృహీ

యథాసీత్తదుపాఖ్యాస్యేప్రశ్నానన్యాంశ్చకృత్స్నశః॥౮౫॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వితీయస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ॥అత్రసర్గోవిసర్గశ్చస్థానంపోషణమూతయః।మన్వన్తరేశానుకథానిరోధోముక్తిరాశ్రయః॥ దశమస్యవిశుద్ధ్యర్థంనవానామిహలక్షణమ్।వర్ణయన్తిమహాత్మానశ్శ్రుతేనార్థేనచాఞ్జసా॥ ౨ ॥భూతమాత్రేన్ద్రియధియాంజన్మసర్గఉదాహృతః।బ్రహ్మణోగుణవైషమ్యాద్విసర్గఃపౌరుషస్స్మృతః॥ ౩ ॥స్థితిర్వైకుణ్ఠవిజయఃపోషణంతదనుగ్రహః।మన్వన్తరాణిసద్ధర్మఊతయఃకర్మవాసనాః॥౪॥అవతారానుచరితంహరేశ్చాస్యానువర్తినామ్।పుంసామీశకథాఃప్రోక్తానానాఖ్యానోపబృంహితాః ॥ ౫ ॥ నిరోధోఽస్యానుశయనమాత్మనస్సహశక్తిభిః। ముక్తిర్హిత్వాన్యథారూపంస్వరూపేణవ్యవస్థితిః ॥ ౬ ॥ ఆభాసశ్చనిరోధశ్చయతస్త్వధ్యవసీయతే। సఆశ్రయఃపరంబ్రహ్మపరమాత్మేతిశబ్ద్యతే॥ ౭ ॥ ఆధ్యాత్మికోఽయంపురుషస్సోఽసావేవాధిదైవికః । యస్తత్రోభయవిచ్ఛేదస్సస్మృతోహ్యాధిభౌతికః ॥ ౮ ॥ ఏకమేకతరాభావేయదానోపలభామహే । త్రితయంతత్రయో

తానాంమన్వన్తరాధిపతీనాం , యోధర్మఃమన్వన్తరానుకథనం - కర్మవాసనాఃకర్మణాంవాసనాఃసంస్కారాఃఊతయఇత్యుచ్యన్తే-క్రమస్త్వవివక్షితః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఈశానుకథాంవివృణోతి॥అవతారేతి॥హరేరవతారానుచరితం-తదనువర్తినాంహర్యనువర్తినాంపుంసాంచ-నానాఖ్యానోపబృంహితాఃవిచిత్రకథాభిర్యుక్తాఃసత్కథాశ్చ-ఈశానుకథేత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ నిరోధలక్షణమాహ । నిరోధఇతి । అస్య జీవాత్మనః-సహశక్తిభిఃకర్మశక్తిభిస్సహ-నుశయనంసూక్ష్మావస్థప్రకృతావవస్థితిర్నిరోధఇత్యర్థః-ముక్తేర్లక్షణమాహ । ముక్తిరితి॥అన్యథాభావందేవాదిరూపం, హిత్వా-స్వరూపేణఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టేనరూపేణావస్థానమేవముక్తిరిత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఆశ్రయమాహ । ఆభాసఇతి॥ఆ,సమన్తాద్భాసనమాభాసః-జగతఆవిర్భావః-నిరోధఃప్రళయశ్చయతఃపరబ్రహ్మణః,అధ్యవసీయతేజ్ఞాయతే-ప్రమాణేనావగమ్యతే „ ఆవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్పవ„దిత్యుక్తేఃయచ్చపరబ్రహ్మాదిశబ్దైఃశబ్ద్యతేఅభిధీయతేసఆశ్రయఇత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అథాశ్రయస్యపరమాత్మనఃకారణత్వోపయికంసార్వజ్ఞ్యంవక్తుంజ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానకారణానాంభగవదాత్మకత్వమాహ।యఇతి॥ఆత్మనిజీవే-జ్ఞాతరినియన్తృతయావర్తమాన-ఆధ్యాత్మికః-యఃపురుషః పరమపురుషః-సోఽసావేవా-ధిదైవికఃదేవేషుజ్ఞానకారణచక్షురాదీన్ద్రియాభిమానిష్వాదిత్యాదిషువర్తమానశ్చ-సఏవోభయవిచ్ఛేదఃఉభయవిధఃవిచ్ఛేదోయస్యసఃఉభయవిచ్ఛేదః-జ్ఞాతృజ్ఞానకారణవిలక్షణోజ్ఞేయశ్శబ్దాది,రాకాశాదిభూతేషువర్తమాన-స్తత్రయశ్శబ్దాదిష్వన్తరతయావర్తమానోయస్సఆధిభౌతికస్స్మృతఇత్యర్థః॥జ్ఞాతా - కరణం-శబ్దాదిజ్ఞేయంచ-భగవదాత్మకమిత్యర్థః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవంత్రయాణాంభగవదాత్మకత్వమభిధాయ-తస్యసర్వజ్ఞతాంవక్తుం జీవానామసర్వజ్ఞతామాహ ॥ ఏకమితి॥యదా ఏకతరాభావేచక్షురా

దికరణాభావే-ఏకంవిషయం-నోపలభామహే నసాక్షాత్కుర్మహే - చక్షురాది కరణాభావేసన్నిహితమపివిషయంనప
శ్యామః-క్షేత్రజ్ఞాస్త్రివిధసన్నికర్షవత్సు పదార్థేషుకరణాధీనజ్ఞానాః-నతుసూక్ష్మవ్యవహితాదిజ్ఞానవన్తఃనచకరణానపేక్ష
జ్ఞానాశ్చేత్యర్థః, పరమాత్మాతుకోటిత్రయసాక్షాత్కర్తేత్యాహ ॥ త్రితయమితి ॥ తత్రతదా,త్రితయం జ్ఞాతృకరణ
జ్ఞేయానాం త్రయం యోవేదసాక్షాత్కుర్యాత్ - సత్వాత్మా, ఆశ్రయాశ్రయఃఅచిదాశ్రయజీవస్యాప్యాశ్రయః,,
యథారథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాఅర్పితా ఏవమేవైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః ప్రజ్ఞామా
త్రాఃప్రాణేఽర్పితా ఇతిశ్రుతేః॥స్వాశ్రయాశ్రయఇతిపాఠే,,స్వస్యాప్యాశ్రయఃఅన్యేషామప్యాశ్రయఇత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋
ఏవమాశ్రయపర్యన్తాన్ దశార్థానభిధాయ ,, యథాసీత్తదుపాఖ్యాస్యే ,,ఇతి-ప్రతిజ్ఞాతచతుర్ముఖసృష్టిప్రకారంవక్తుమార
భతే ॥ పురుషఇతి ॥ పురుషశ్చతుర్ముఖరూపీ-అసౌపరమాత్మా - అణ్డంబ్రహ్మాణ్డం-వినిర్భిద్యయదావినిర్గతఃఅణ్డభేదాదనుపరు
ద్ధసంచారఇత్యర్థః-తేనబహిర్గమనముక్తం - యదేతినిర్దేశఃకాలానన్తర్యాభిప్రాయః-చతుర్ముఖసృష్ట్యాసన్నకాలేహిజల
సృష్టిరిత్యర్థః-తదా,సః-అనిరుద్ధఃపరమాత్మా-ఆత్మనఃస్వస్య-యనంస్థానం,మన్విచ్ఛన్ విమృశన్-యతఃస్వయంశుచిః- అతఏవ-
శుచీశ్శుద్ధా-అపఃజలాని - అస్రాక్షీత్ సృష్టవాన్ ❋ ॥౧౦॥ ❋ స్వసృష్టాసుతాసుఅప్సుసహస్రపరివత్సరాన్ సహస్రంపరివ
త్సరాన్-బహుసంవత్సరాన్ - అవాత్సీత్ ఉవాస॥ఏతదేవనారాయణశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ తేనేతి॥ యస్మాత్పురు
షోద్భవాఃపురుషాత్పరమపురుషాన్నారాయణాదుద్భవాఃఉత్పన్నాః-పురుషాదుద్భవోయాసామితివా - నారాఆపః అయ
నంయస్యేతిశేషః-తేనేదృశవ్యుత్పత్తిలభ్యేనఅయనత్వేననిమిత్తేననారాయణోనారాయణశబ్దవాచ్యోఽభూదిత్యర్థః-నామేతి
స్మృత్యన్తరప్రసిద్ధింద్యోతయతి ॥తథాహిస్మర్యతే॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః। అయనంతస్యతాఃపూర్వం
తేననారాయణస్స్మృతఇతి ❋ ॥౧౧॥ ❋ అస్యైవప్రభావమాహ ॥ద్రవ్యమితి ॥ ద్రవ్యాదయఃయదనుగ్రహతఃసనారాయణఇ

వేదసఆత్మా ❋ త్వాశ్రయాశ్రయః॥౯॥పురుషోఽణ్డంవినిర్భిద్యయదాఽసౌసవినిర్గతః।ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛ
న్నపోఽస్రాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచీః॥౧౦॥తాస్వవాత్సీత్స్వసృష్టాసుసహస్రపరివత్సరాన్। తేననారాయణోనామయ
దాపఃపురుషోద్భవాః॥ ౧౧ ॥ద్రవ్యంకర్మచకాలశ్చస్వభావోజీవఏవచ । యదనుగ్రహతస్సన్తినసన్తియదుపే
క్షయా॥ ౧౨ ॥ ఏకోనానాత్వమన్విచ్ఛన్యోగతల్పాత్సముత్థితః । వీర్యంహిరణ్మయందేవోమాయయావ్యసృ
జత్త్రిధా॥ ౧౩ ॥ అధిదైవమథాధ్యాత్మమధిభూతమితిప్రభుః । యథైకంపౌరుషంబీజంత్రిధాఽభిద్యతత
చ్ఛృణు॥ ౧౪ ॥అన్తశ్శరీరఆకాశాత్పురుషస్యవిచేష్టతః * । ఓజస్సహోబలంజజ్ఞేతతఃప్రాణోమహానసుః॥

త్యన్వయః , ద్రవ్యంమహదాదిపృథివ్యన్తభూతవర్గః॥కర్మ-జీవాదృష్టం-కాలఃగుణవైషమ్యహేతుః-స్వభావఃప్రకృతేఃపరిణా
మస్వభావః-యదనుగ్రహతఃయస్యానుగ్రహాత్ - సన్తి-యదుపేక్షయానసన్తి-ద్రవ్యాదయోయత్సంకల్పానువిధాయిసత్తాస్థి
తిప్రవృత్తికాఇత్యర్థః*॥౧౨॥*ఏవంభూతోనారాయణఏకఃఅవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః-నానాత్వమన్వి
చ్ఛన్ దేవమనుష్యాదిరూపేణనానాభవితుమిచ్ఛన్ యోగఃస్వాత్మానుభవరూపోయోగఃసఏవతల్పంశయ్యా తస్మాత్సముత్థితః
దేహంస్వశరీరభూతం - హిరణ్మయంరమణీయం-వీర్యంచిదచిదాత్మకంకారణద్రవ్యం-మాయయా - చతుర్ముఖరూపేణ-త్రి
ధా వ్యష్ట్యాత్మకకరణజ్ఞాతృజ్ఞేయరూపేణ - వ్యసృజత్ -మాయాశబ్దస్తద్గుణరజఃప్రచురచతుర్ముఖపరః-సంకల్పపరోవా-సం
కల్పేనచతుర్ముఖరూపీభూత్వాతావ్యసృజదిత్యర్థః ❋ ॥౧౩॥ ❋ త్రైవిధ్యంవివృణోతి ॥అధిదైవమితి॥ అధిదైవందిగాదిదేవ
తాధిష్ఠితఏకాదశేన్ద్రియరూపకరణవర్గః- అధ్యాత్మంజ్ఞాతృవర్గః- అధిభూతమితిపృథివ్యాదిభూతస్థగన్ధాదిజ్ఞేయవర్గఉక్తః-
ఇతి-త్రిధా-ప్రభుఃవ్యసృజదిత్యర్థః జ్ఞాతృసృష్టిర్నామ - జీవానాంతత్తద్దేవాదిదేహయోగసంపాదనమేవ ,, తథాహి ,, తో
యేనజీవాన్ వ్యససర్జభూమ్యాం ,, మితితోయశబ్దోపలక్షితభూతసంఘపరిణామదేవాదిశరీరవిశిష్టత్వేనాకారేణవిససర్జేత్య
ర్థః-॥అథసంగ్రహేణోక్తం దేవాదివ్యష్టిశరీరస్థానాంప్రాణేన్ద్రియాదీనాంచతుర్ముఖశరీరస్థప్రాణేన్ద్రియాదిసమష్టితఉత్పత్తి
ప్రకారంప్రతిపాదయితుంప్రతిజానీతే ,, యథేతి ,, పౌరుషంసమష్టిపురుషచతుర్ముఖదేహగతం - పురుషాధిష్ఠితంవా-ఏకం
సమష్టిరూపేణైకం - బీజంవ్యష్టికారణంద్రవ్యం - త్రిధా-కరణభోక్తృవిషయరూపేణ - దేవాదివ్యష్టీనాం-యథానిరభిద్య
తఉదపద్యత - తచ్ఛృణ్విత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఏవంప్రతిజ్ఞాయవ్యష్టీన్ద్రియసృష్టివిభాగంవక్తుమిన్ద్రియాశ్రయప్రాణవ్య
ష్టిసృష్టిమాహ॥అన్తరితి॥పురుషస్యచతుర్ముఖస్య - విచేష్టతఃప్రాణవ్యాపారంకుర్వతస్సతః - చతుర్ముఖేప్రాణవ్యాపారం
కుర్వతిసతీత్యర్థః - అన్తశ్శరీరేతచ్ఛరీరాన్తః, స్థితా-దాకాశాదాకాశకార్యవాయువిశేషాత్ ప్రాణాత్- ఓజస్సహోబలం

❋ పా॥ సఆత్మాప్యాశ్రయాశ్రయః.

జజ్ఞే - ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం - సహో వేగసామర్థ్యం - బలం ధారణసామర్థ్యం, ఏతే ధర్మా అభవన్నిత్యర్థః, తతశ్చతుర్ముఖశరీరగతౌజస్సహోబలధర్మి ప్రాణాత్ - ప్రాణాఖ్యః మహాన్ ముఖ్యః - అసుః ప్రాణనహేతుః - జజ్ఞే, ఇతరేషాం శరీరాన్తర్వర్తి ప్రాణా అభవన్నిత్యర్థః - ప్రాణ ఇత్యేకవచనమార్షం, జాత్యభిప్రాయకం వా * ॥ ౧౫ ॥ * తస్య మహత్త్వమేవాహ॥ అనుప్రాణన్తీతి॥ ప్రాణాః ఇన్ద్రియాణి - సర్వజన్తుషు - యం ప్రాణం - ప్రాణన్తం చేష్టాం కుర్వన్తం, అనుపశ్చాత్ప్రాణన్తి చేష్టాం కుర్వన్తి, అపానన్తం చేష్టాం త్యజన్తం ప్రాణ - మనుపశ్చాత్సర్వే ప్రాణాః - అపానన్తి చేష్టాం త్యజన్తి - నరదేవం రాజానం - అనుగాః భృత్యా ఇవ - సర్వాణ్యపీన్ద్రియాణి ప్రాణాధీనవృత్తీనీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ వ్యష్టిప్రాణానాం కారణస్వభావానువర్తిత్వమాహ ॥ అనుప్రాణన్తీతి ॥ యం చతుర్ముఖశరీరస్థం సమష్టిప్రాణ - మను అనుసృత్య - తత్స్వభావానువర్తినః ఓజఆదిసామర్థ్యయుక్తా ఏవ - వ్యష్టిప్రాణాః ప్రాణాపానాదివ్యాపారం కుర్వన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * అథ సాధిష్ఠానస్య సదైవతస్య సవిషయస్య జిహ్వేన్ద్రియస్యోత్పత్తేర్ముఖ్యప్రాణహేతుకత్వం సూచయన్నాహ ॥ ప్రాణేనేతి॥ క్షిపతా వ్యాప్రియమాణేన - విభోశ్చతుర్ముఖస్య, అన్తరా జాఠరాగ్న్యాదీపితే, క్షుత్ - తృట్, ఇచ్ఛా - జాయతే అజాయతేత్యర్థః, తతః పిపాసతః పాతుమిచ్ఛతః, జక్షతః అత్తుమిచ్ఛతశ్చ - నటస్య శృణోతీతివత్షష్ఠీ పఞ్చమ్యర్థే షష్ఠీ బోధ్యా - ప్రాక్ ప్రథమం - ముఖం - నిరభిద్యత విభక్తమభూత్ - చతుర్ముఖాత్ వ్యష్టిశరీరముఖాన్యుత్పన్నానీత్యర్థః - తాలు అధిష్ఠానం - జిహ్వా ఇన్ద్రియం - నానారసో విషయః - వరుణశ్చ దేవతా జ్ఞాతవ్యాః - ఏవం సర్వత్రాధిష్ఠాన - మిన్ద్రియం - దేవతా - విషయ - మిత్యేతచ్చతుష్టయమనుక్తమప్యూహ్యం, ముఖాద్యఙ్గైర్వినా జిహ్వాయా ఉత్పత్త్యయోగాన్ముఖోత్పత్తిరుక్తా - న త్వధిష్ఠానతయా - అధిష్ఠానం తు తాల్వేవ - అనేనజ్ఞాత్మసృష్టిరప్యర్థాదుక్తా భవతి - వాగాదీన్ద్రియాశ్రయముఖాద్యవయవసంఘాతాత్మకదేవాదిదేహయోగకరణమేవ హి జ్ఞాత్మసృష్టిః * ॥ ౧౭ ॥ * తాలు జిహ్వామూలం - వ్యష్టిశరీరతాలూత్పన్నమిత్యర్థః ॥ తత్ర తాలుని - జిహ్వా ఉపజాయత ఇత్య

అనుప్రాణన్తి యం ప్రాణాః ప్రాణన్తం సర్వజన్తుషు । అపానన్తమపానన్తి నరదేవమివానుగాః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాణేనక్షిపతా క్షుత్తృడన్తరా జాయతే ప్రభోః । పిపాసతో జక్షతశ్చ ప్రాఙ్ముఖం నిరభిద్యత ॥ ౧౭ ॥ ముఖతస్తాలు నిర్భిన్నం జిహ్వా తత్రోపజాయతే । తతో నానారసో జజ్ఞే జిహ్వయా యోఽధిగమ్యతే ॥ ౧౮ ॥ వివక్షోర్ముఖతో భూమ్నో వహ్నిర్వాగ్వ్యాహృతం తయోః । గళే చైతస్య సుచిరం నిరోధః సమజాయత ॥ ౧౯ ॥ నాసికే నిరభిద్యేతాం దోధూయతి నభస్వతి । తత్ర వాయుర్గన్ధవహో ఘ్రాణో నసి జిఘృక్షతః ॥ ౨౦ ॥ యదాఽఽత్మని నిరాలోకమాత్మానం చ దిదృక్షతః । నిర్భిన్నే అక్షిణీ తస్య జ్యోతిశ్చక్షుర్గుణగ్రహః ॥ ౨౧ ॥ బోధ్యమానస్య ఋషిభిరాత్మనస్తజ్జి

ర్థః - నానారసః కట్వామ్లలవణాదిరసః - జజ్ఞే - జిహ్వయా యః - నానా - రసః అధిగమ్యతే జ్ఞాయతే * ॥ ౧౮ ॥ * వాగ్వ్యష్ట్యుత్పత్తిమాహ ॥ వివక్షోః వక్తుమిచ్ఛతః - భూమ్నః భూమవతః - చతుర్ముఖరూపిణో భగవతః - ముఖతః ముఖాత్ - వహ్నిః వాగభిమానిదేవతా - వాక్ ఇన్ద్రియం - తయోరిన్ద్రియతదభిమానిదేవతయోః - వ్యాపారరూపం వ్యాహృతం ఉక్తిశ్చాభూదిత్యర్థః ॥ ఏవం సర్వత్ర బ్రహ్మశరీరాత్సమష్టిభూతాద్వ్యష్ట్యవయవవిశేషవిభాగ ఉచ్యతే,, న చేదం చతుర్ముఖస్యైవేన్ద్రియోత్పత్తిపరం ప్రకరణమితి వక్తుం యుక్తం - ఉపరి - హస్తౌ రురుహతురితి హస్తద్వయోత్పత్తికథనేన చతుర్ముఖస్య ద్విబాహుత్వాభావాత్ - దేవాదిశరీరస్థహస్తాదివ్యష్టియుగ్మవిభాగస్య సూచితత్వాత్ - ఘ్రాణేన్ద్రియవ్యష్ట్యుత్పత్తిమాహ ॥ గళ ఇతి ॥ ఏతస్య బ్రహ్మణః - గళే కణ్ఠే - సుచిరం, నిరోధః - వాయోరితి శేషః - వాయోర్నిరోధః సమజాయతేత్యర్థః,, * జలే ఇతి పాఠే,, నభస్వతీత్యన్వయః * ॥ ౧౯ ॥ * నిరోధాన్నభస్వతి వాయౌ - దోధూయతి అత్యన్తం ప్రచలతి సతి - నాసికే నిరభిద్యేతాం - వాయువ్యాపారం కుర్వతో బ్రహ్మణశ్శరీరే - వాయుపూరితే - నాసికే నిరభిద్యేతాం - బ్రహ్మశరీరే వాయుస్తైమిత్యాన్నాసావివరాన్నాసావ్యష్టయోఽభవన్నిత్యర్థః ॥ ఘ్రాణాభిమానిదేవతోత్పత్తిమాహ ॥ తత్రేతి ॥ వాయుః ప్రాణో భూత్వా నాసికే ప్రావిశదితి శ్రుతేః ॥ గన్ధవహః ఘ్రాణగ్రాహ్యగన్ధప్రాపకః - నసి నాసికాయాం - జిఘృక్షతః - గన్ధమితి శేషః - గన్ధం గ్రహీతుమిచ్ఛతః, ఘ్రాణః ఇన్ద్రియం - నిరభిద్యతేత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * చక్షుర్వ్యష్టిమాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - ఆత్మని దేహే, నిరాలోకం - అర్థాభావేఽవ్యయీభావః - అలోకాభావః ఆసీదితి శేషః - తదా - ఆత్మానం దేహం - చకారాదన్యచ్చ వస్తు - దిదృక్షత - స్తస్య బ్రహ్మణః - అక్షిణీ అధిష్ఠానం - నిర్భిన్నే - చక్షురిన్ద్రియస్య వ్యష్టియుగాన్యుత్పన్నానీత్యర్థః - చక్షుః చక్షురిన్ద్రియం - గుణగ్రహః రూపగుణగ్రాహకం జ్యోతిః - ఆదిత్యోత్పన్నమిత్యర్థః - స హి చక్షురభిమానీ,, ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వా అక్షిణీ ప్రావిశ,, దితి శ్రుతేః * ॥ ౨౧ ॥ * శ్రోత్రవ్యష్టిమాహ ॥ బోధ్యమానస్యేతి ॥ ఋషిభిర్వేదైః, బోధ్యమానస్య ప్రబోధ్యమానస్య - తత్ ప్రబోధం గ్రహీతుమిచ్ఛతః - ఆత్మనో బ్రహ్మణః - కర్ణావధిష్ఠానం, దిశః శ్రోత్రాభిమానీ దేవతాః - గుణగ్రహః శబ్దగ్రహణహేతుః శ్రోత్రమిన్ద్రియం - నిరభిద్యన్తేత్యర్థః - శ్రోత్రే

న్ద్రియవ్యష్టియుగ్మాన్యభవన్నితి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ త్వగిన్ద్రియస్య వ్యష్ట్యుత్పత్తిమాహ ॥ వస్తున ఇతి ॥ వస్తునః ద్రవ్యస్య మృదుత్వం, కాఠిన్యం చ - లఘుత్వం చ గురుత్వం చ - ఔష్ణ్యం ఈషదుష్ణత్వం చ - అత్యుష్ణత్వస్య గ్రహణాయోగ్యత్వాదౌష్ణ్యమిత్యుక్తం - గుర్వుష్ణేతి పాఠే యథాదేశశ్ఛన్దసః - శీతతాం చ - ఏతాన్గుణాన్ - జిఘృక్షతః గ్రహీతుమిచ్ఛతః త్వగిన్ద్రియవ్యష్టిరుత్పన్నేత్యర్థః - వస్తునిహస్తేనాతోలితే లఘుత్వగురుత్వయోర్జ్ఞానాత్తయోరపి త్వగిన్ద్రియవిషయత్వమితి జ్ఞేయం ,, అత్రేదం తత్త్వం బోద్ధవ్యం ,, త్వగిన్ద్రియస్య సూక్ష్మస్థూలరూప బాహ్యాభ్యన్తరచర్మణీ ద్వే స్థానే, స్థానభేదాచ్చ కణ్డూస్స్పర్శశ్చేతి విషయభేదః - విషయభేదాచ్చ - మహీరుహాః వాయుశ్చేతి దేవతాద్వయం ॥ త్వచమస్య వినిర్భిన్నం వివిశుర్ధిష్ణ్యమోషధీః, అంశేన లోమభిః కణ్డూం యైరసౌ ప్రతిపద్యతే ॥ నిర్భిన్నాన్యస్య చర్మాణి లోకపాలోఽనిలోఽవిశత్ ॥ ప్రాణేనాంశేన సంస్పర్శం యేనాసౌ ప్రతిపద్యత ,, ఇతి తృతీయే స్పష్టమభిధాస్యమానత్వాత్ ,, ఏవం చైకమేవ త్వగిన్ద్రియం బాహ్యచర్మగతలోమసు వ్యాప్తమోషధిదేవతాకం కణ్డూగ్రాహకం - ఏతదేవాన్తర్బహిశ్చ స్పర్శం గృహ్ణద్వాయుదైవతకమితి ॥ ఏతదేవ సంగ్రహేణాహ ॥ తస్యామితి ॥ తస్యాం త్వచి త్వగిన్ద్రియే నిర్భిన్నే - తత్స్థానం - రోమాణి - అధిష్ఠాతృదేవతా మహీరుహాశ్చ - ఉత్పన్నా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ అథ స్పర్శగ్రాహిణస్తస్యైవ త్వగిన్ద్రియస్య వాయ్వధిష్ఠితత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర చ తత్రైవ త్వగిన్ద్రియే - వాతో వాయుః - వృతః అధిష్ఠితవాన్ - కథంభూతః - త్వచా స్వాధిష్ఠేయత్వగిన్ద్రియేణ సాధనేన - అన్తర్బహిశ్చ , లబ్ధగుణః లబ్ధః స్పర్శగుణో యేన సః - అన్తర్బహిశ్చ స్పర్శసంపాదక ఇత్యర్థః ॥ పాణివ్యష్టిసృష్టిమాహ ॥ హస్తావితి ॥ నానాకర్మ ఆదానాదికర్మ - చికీర్షతః కర్తుమిచ్ఛతః - తస్య బ్రహ్మణః - హస్తౌ రురుహతుః - బ్రహ్మగతహస్తసమష్టితః హస్తయుగ్మవ్యష్టయోఽభూవన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత్రత్యస్థానేన్ద్రియాధిష్ఠాతృకర్మాణ్యాహ ॥ తయోరితి ॥ వృత్తిస్తృతీయే స్పష్టా, తయోర్హస్తయోః స్థానభూతయోః - బలవాన్ పాణీన్ద్రియాపరపర్యాయబలసహితః - ఇన్ద్రః అధిష్ఠాతేత్యర్థః - ఉభయాశ్రయం హస్తద్వయస్యాశ్రయం - ఆదానం కర్మ - విషయస్త్విన్ద్రియహస్తద్వ

జిఘృక్షతః కర్ణౌ చ నిరభిద్యేతాం దిశశ్శ్రోత్రం గుణగ్రహః ॥ ౨౨ ॥ వస్తునో మృదుకాఠిన్యలఘుగు ❀ ర్వోష్ణశీతతామ్ ।
జిఘృక్షతస్త్వఙ్నిర్భిన్నా తస్యాం రోమమహీరుహాః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర చాన్తర్బహిర్వాతస్త్వచా లబ్ధగుణో వృతః ॥ హ
స్తౌ రురుహతుస్తస్య నానాకర్మచికీర్షతః ॥ ౨౪ ॥ తయోస్తు బలవానిన్ద్ర ఆదానముభయాశ్రయమ్ । గతిం చికీర్షతః
పాదౌ రురుహాతేఽ ❀ భికామికామ్ ॥ ౨౫ ॥ పద్భ్యాం యజ్ఞస్స్వయం హవ్యం కర్మభిః క్రియతే నృభిః ॥ నిరభిద్యత శి
శ్నో వై ప్రజానన్దామృతార్థినః ॥ ౨౬ ॥ ఉపస్థ ఆసీత్కామానాం ప్రియం తదుభయాశ్రయమ్ । ఉత్సిసృక్షోర్ధా
తుమలం నిరభిద్యత వై గుదమ్ ॥ తతః పాయుస్తతో మిత్ర ఉత్సర్గ ఉభయాత్మకః ॥ ౨౭ ॥ ఆసిసృప్సోః పురం పుర్యా

యగతత్వాదాదానమపి హస్తద్వయాశ్రయమిత్యర్థః - పాదేన్ద్రియవ్యష్టిమాహ ॥ గతిమితి ॥ అభికామికాం ఇచ్ఛానుసారాం, గతిం - జిఘృక్షతః గ్రహీతుమిచ్ఛతః - బ్రహ్మణః - పాదౌ రురుహాతే నిర్భిన్నావిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథ స్థానేన్ద్రియాదీనాహ ॥ పద్భ్యామితి ॥ యజ్ఞో విష్ణుః ,, యజ్ఞో వై విష్ణు ,, రితి శ్రుతేః - యజ్ఞస్స్వయమేవ - ఇన్ద్రియస్య పాదద్వయస్థత్వాత్పద్భ్యామితి ద్వివచననిర్దేశః - పద్భ్యాం గతిసామర్థ్య పాదకపాదేన్ద్రియేణ సహ - పాదయోరధిష్ఠితవానిత్యర్థః - నృభిః - కర్మభిః గమనాగమనాదిభిః, కర్మభిః - హవ్యం హవిరర్థం ద్రవ్యం - క్రియతే సంపాద్యత ఇత్యర్థః, గమనాదికం కర్మ , హవ్యం విషయ ఇత్యుక్తం ॥ ఉపస్థవ్యష్టిసర్గమాహ ॥ నిరభిద్యతేతి ॥ ప్రజానన్దామృతార్థినః, ప్రజా అపత్యం - ఆనన్దో రతిః, ఆనన్దహేతుత్వాత్తస్యాః, తాభ్యాం - యదమృతం అమృతతుల్యం సుఖం - అర్థయతః, యద్వా ప్రజాం రత్యానన్దరూపమమృతం చార్థయతో బ్రహ్మణః - సమష్ట్యుపస్థతో వ్యష్ట్యుపస్థస్థానం - నిరభిద్యత అభూదిత్యర్థః, శిశ్నః శిశ్నగ్రహణం యోషిల్లిఙ్గస్యాప్యుపలక్షణం - శిశ్నోఽధిష్ఠానమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఉపస్థ ఇన్ద్రియం - ప్రజాపతిరధిష్ఠాతా - రతిః కర్మ, ఆనన్దో విషయ, శ్చాసీదిత్యనుక్తమప్యూహ్యం - కామానాం స్త్రీసంభోగాదీనాం - ప్రియం సుఖం - ఉభయాశ్రయం ఇన్ద్రియదేవతాశ్రయమిత్యర్థః, యద్వా, ఉభయాశ్రయం స్త్రీపుంలిఙ్గాశ్రయమిత్యర్థః, ఇన్ద్రియతత్స్థానాశ్రయమితి వా ,, పాయువ్యష్ట్యుత్పత్తిమాహ ॥ ఉత్సిసృక్షోరితి ॥ ధాతుమలం భుక్తానాం అన్నాదీనాం అసారాంశం, త్యక్తుమిచ్ఛోః - గుదం పాయ్విన్ద్రియస్థానం - నిరభిద్యత - తతో గుదతః - పాయురిన్ద్రియం - మిత్రోఽధిష్ఠాతా - చాభూత్ - ఉత్సర్గస్త్యాగః, ఉభయాత్మకః ఉభయాశ్రయః - ఇన్ద్రియతత్స్థానాశ్రయో ధాతుమలత్యాగ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవం జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యష్టిసృష్టిమభిధాయాన్యాసామపి నాభ్యాదివ్యష్టీనాం తత్సమష్టిత ఉత్పత్తిమాహ ॥ ఆసిసృప్సోరితి ॥ పుర్యాః దేహాత్, పురం దేహాన్తరం - ఆసిసృప్సోః వ్యాప్తుమిచ్ఛోః - బ్రహ్మణః - అపానతః సమష్ట్యపానవాతాత్ - నాభిద్వారమపానవ్యష్టిస్థానం - తత్ర నాభావపాన ఇన్ద్రియస్థానీయస్తదధిష్ఠాతా మృత్యుశ్చాభూదిత్యర్థః, పృథక్త్వం మరణం - ఉభయాశ్రయం ప్రాణాపానాశ్ర

❀ పా॥ గుర్వుష్ణశీతతామ్.

యం - ప్రాణాపానవాయు వియోగే మరణస్య పురాణాన్తరప్రసిద్ధేః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఆదితోఽసరితి,, అన్నపానానాం, ఆదితోఽసంగ్రహేచ్ఛోః, కుక్ష్యాన్త్రనాడయః ఆసన్ అభూవన్ - కుక్షిరధిష్ఠానం - ఆన్త్రాణ్యన్నసంగ్రహకరణా నీన్ద్రియస్థానీయాని-నాడ్యస్తుపానసంగ్రహే-తయోర్నాడ్యాన్త్రవర్గయోః, క్రమేణ - నద్యస్సముద్రాశ్చ దేవతే, తుష్టిరలంబుద్ధిః, పుష్టిర్దేహపోషః, తదాశ్రమేణ నదీసముద్రాశ్రమే-సస్యాదిహేతుత్వాత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ మనోవ్యష్టిసృష్టిమాహ ॥ ఆత్మమాయాం స్వరూపతిరోధాయకప్రకృతిం - నిదిధ్యాసోః నిరూపయతః - హృదయం కమలాకారమధిష్ఠానం-తతో మన ఇన్ద్రియం - చన్ద్రః అభిమానీ-సంకల్పాదిమనోవ్యాపారశ్చ - భూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం బ్రహ్మశరీరాత్సమష్టేర్వ్యష్ట్యవయవవిశేషవిభాగమభిధాయ తేషాం సార్వభౌతికత్వేపి తత్తద్భూతాంశభూయస్త్వనిబన్ధనం తదాత్మకత్వమాహ ॥ త్వగితి ॥ చర్మ-స్థూలమన్తస్త్వక్-తదుపరి స్థితం సూక్ష్మం చర్మ -త్వక్ -త్వగాదయోఽస్థ్యన్తాః-ద్వంద్వైకవద్భావేన నిర్దిష్టాః-ఏతే సప్తధాతవః - భూమ్యప్తేజోమయాః-ప్రాణాస్తు వ్యోమామ్బువాయుభిః-రారబ్ధా ఇతి శేషః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇన్ద్రియాణి గుణాత్మకాని శబ్దాదిగుణగ్రహణస్వభావాని - గుణా యదాత్మకా ఇత్యత ఆహ ॥ భూతాదిరహంకార- స్తత్ప్రభవాశ్శబ్దాదయో గుణాః-ఇన్ద్రియాణ్యపి తత్ప్రభవత్వాత్తదాత్మకాన్యేవేత్యభిప్రాయః-మన-స్సర్వవికారాణాం కామసంకల్పాదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయః-బుద్ధిః-విజ్ఞాయతే అనేనేతి విజ్ఞానం మహ-త్తద్రూపిణీ,, మహాన్ వై బుద్ధిలక్షణ ఇతి వచనాత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఉపసంహరతి ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్ చేతనాచేతనాత్మకం దేవాదివ్యష్టివస్తుజాతగర్భం, ఏతచ్ఛబ్దోఽణ్డకటాహపరః-పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాహంకారమహదవ్యక్తరూపైరష్టభిరణ్డావరణై - ర్బహిరావృతం,, తోయాదిభిశ్చావరణైస్సప్తభిర్బహిరావృత,, మితి పాఠాన్తరం-భగవతః, స్థూలం రూపం- తే తుభ్యం - మయా వ్యాహృతం సమ్యగభిహితమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతో విలక్షణం రూపాన్తరమప్యస్తీత్యాహ ॥ అతః పరమితి ॥ అయం శ్లోకో జీవపరః-అవ్యక్తస్యోక్తత్వాత్- అన్యథా అష్టసంఖ్యాఽ

నాభిద్వారమపానతః । తతోఽపానస్తతో మృత్యుః పృథక్త్వముభయాశ్రయమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఆదితోఽసరన్నపానానా❀
మాసన్కుక్ష్యాన్త్రనాడయః । నద్యస్సముద్రాస్తుతయోస్తుష్టిః పుష్టిస్తదాశ్రమే ॥ ౨౯ ॥ నిదిధ్యాసోరా
త్మమాయాం హృదయం నిరభిద్యత । తతో మనశ్చన్ద్ర ఇతి సంకల్పః కామ ఏవ చ ॥ ౩౦ ॥ త్వక్చర్మమాంసరుధిరమేదో
మజ్జాస్థిధాతవః । భూమ్యప్తేజోమయాస్సప్త ప్రాణో వ్యోమామ్బువాయుభిః ॥ ౩౧ ॥ గుణాత్మకానీన్ద్రియాణి
భూతాదిప్రభవా గుణాః । మనస్సర్వవికారాత్మా బుద్ధిర్విజ్ఞానరూపిణీ ॥ ౩౨ ॥ ఏతద్భగవతో రూపం స్థూలం
తే వ్యాహృతం మయా । ❀ మహ్యాదిభిశ్చావరణైరష్టభిర్బహిరావృతమ్ ॥ ౩౩ ॥ అతః పరం సూక్ష్మతమమవ్యక్తం
నిర్విశేషణమ్ । అనాదిమధ్యనిధనం నిత్యం వాఙ్మనసః ❀ పరమ్ ॥ ౩౪ ॥ అమునీ ❀ భగవద్రూపే మయా తే హ్యనువర్ణి

నుపపత్తేః -అతః స్థూలరూపాత్, పరం పరత్వేనావస్థితం సూక్ష్మం సూక్ష్మతమం,, వాలాగ్రశతభాగస్య,, ఇతి శ్రుత్యుక్తం -ముక్తాత్మస్వరూపం రూపాన్తరమపి భగవతోఽస్తీతి శేషః - సూక్ష్మత్వం కుతః-అవ్యక్తం చక్షురాదిభిర్న వ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తం చక్షురాద్యగ్రాహ్యం - తత్కుతః-నిర్విశేషణం శబ్దస్పర్శరూపాదిగుణాభావాత్ - శబ్దాదివిశేషవదేవ చక్షురాదిగ్రాహ్యమితి భావః-నిర్విశేషత్వం కుతః - వాఙ్మనసః పరం- దేవమనుష్యాదిబుద్ధిశబ్దాగోచరం-తదపి కుతః- అనాదిమధ్యనిధనం- ఆదిరుత్పత్తిః-నిధనం వినాశః-మధ్యముత్పత్తినిధనయోరన్తరాళావస్థా - ఏతదవస్థాత్రయశూన్యమిత్యర్థః-తదపి వా కుతః - నిత్యం కాలాపరిచ్ఛిన్నం-కాలపరిచ్ఛిన్నమేవావస్థాత్రయవదితి భావః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవం ప్రకృతిమణ్డలోత్తీర్ణం ముక్తాత్మస్వరూపం విశోధ్య సంసృష్టాసంసృష్టయోరుభయోస్సంసృష్టస్యావిద్యావేష్టితత్వాన్ముక్తస్వరూపస్యానిష్పన్నయోగిధ్యేయతయా యోగయుఞ్జనస్యోఽనాలమ్బనతయా శుభాశ్రయత్వం ప్రతిషేధతి ॥ అమునీ ఇతి ॥ తే తుభ్యం-మయా అనువర్ణితే-భగవతః అమునీ స్థూలసూక్ష్మరూపే-న గృహ్ణన్తి నోపాసతే - ఉపాసకా ఇతి శేషః-ఉపాసకాః ఉపాస్యశుభాశ్రయత్వేన న గృహ్ణన్తీత్యర్థః-కుతః-విపశ్చితః సర్వజ్ఞస్య బ్రహ్మణో-మాయాసృష్టేః సంకల్పసృష్టేః -భగవత్సంకల్పాయత్తత్వాద్బన్ధమోక్షయోరిత్యర్థః-మూర్తస్య సంసృష్టచేతనస్యావిద్యావేష్టితత్వేనాశుద్ధత్వాన్ముక్తస్వరూపస్య స్వతశ్శుద్ధివిరహాచ్చ నోపాసనావిషయత్వం - కింత్వాదిత్యవర్ణమిత్యాదివేదాన్తసిద్ధం పరమాత్మనో మూర్తం రూపమేవోపాస్యమిత్యర్థః - తథా చ శౌనకేన చతుర్ముఖసనకాదీనాం జగదన్తర్వర్తినామవిద్యావేష్టితత్వేన శుభాశ్రయతానర్హతాముక్త్వా - బద్ధానామేవ పశ్చాద్యోగేనోద్భూతబోధానాం స్వస్వరూపాపన్నానాం చ స్వతశ్శుద్ధివిరహాచ్ఛుభాశ్రయతా ప్రతిషేధ ఉక్తః ॥ ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా జగదన్తర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః ॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః । నైసర్గికో నైవ బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః ॥ తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గా

❀ ॥ పా ॥ తోయాదిభిశ్చావరణైస్సప్తభిర్బహిరావృతమ్.

జేవబోధవ ,, దిత్యాదినాప్రాధాన్యేనోపాస్యత్వనిషేధః-భగవద్విభూతిత్వేనోపాసనంత్విష్టమేవ * ॥౩౫॥ * స్థూలస్య భగవద్రూపత్వమేవోపపాదయితుంభగవతఏవబ్రహ్మాదిరూపేణస్రష్టృత్వాదికమాహ ॥ సఇతి ॥ సభగవాన్-వాచ్యవాచకతయాఽవస్థితః-జగచ్ఛరీరకత్వాద్వాచ్యతయాఽవస్థితః - ఆకాశశరీరకత్వాచ్చవాచకాకాశగుణశబ్దరూపేణావస్థితః-బ్రహ్మరూపధృత్ చతుర్ముఖరూపధృత్ - నామరూపక్రియాః-ధత్తే-బ్రహ్మరూపధృదిత్యనేన-ప్రాగుక్తవ్యష్టిసృష్టి-శ్చతుర్ముఖశరీరకాదిత్యవగమ్యతే-నామ, దేవాది-నామ- రూపందేవాదిరూపం -క్రియాః తేషాంకృత్యాని-విధత్తే-స్వపర్యన్తాఃనామరూపక్రియాఃవ్యాకరోతి-యథా,,నామరూపంచభూతానాంకృత్యానాంచప్రపఞ్చనమ్- వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంచకారస,,ఇతి,,కథంభూతోవిధత్తే-అకర్మకఃఅకర్మవశ్యః-సకర్మాసంకల్పమాత్రవ్యాపారః*॥౩౬॥*నామరూపక్రియాధానమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ప్రజాపతీనిత్యాదినా॥ప్రజాపతీనిత్యాదిద్వితీయాన్తానాంధత్తఇత్యనేనాన్వయః-తత్రప్రజాపత్యాదీనినామానితద్వాచ్యానిరూపాణితత్కర్మాణిచజ్ఞేయానిపృథక్ తత్తదవాన్తరభేదేన-గిరీనిత్యస్యానన్తరం-నృపేతిసంబోధనమ్ *॥౩౭॥ ౩౮ ॥౩౯॥* చతుర్విధాఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపేణచతుర్విధాః ,, పుమాన్న దేవోననరోనపశుర్న చపాదపః । చతుర్విధోవిభేదోయ ,, మిత్యుక్తదేవాదిరూపేణచతుర్విధాః । యేచద్వివిధాఃస్థావరజఙ్గమరూపేణద్వివిధాః-జలస్థలనభాంస్యోకాంసిస్థానానియేషాంతే - తానపిధత్తఇతిపూర్వేణైవాన్వయః ॥ నన్వేకరూప్యైణైవకింనధత్తఇత్యతఆహ॥కుశలేత్యాది॥ కర్మణాంక్షేత్రజ్ఞపుణ్యాపుణ్యరూపాణాంకర్మణాం,పరాఃప్రాప్యాః-గతయఃఫలాని- కుశలాఃఉత్తమాః,అకుశలాఃనీచాః-మిశ్రాఃమధ్యాః,కర్మణాంవిచిత్రత్వాత్తత్తత్ఫలానామపివైచిత్ర్యమితిభావః *॥౪౦॥* ఏతదేవప్రపఞ్చయతిసార్ధేన॥సత్త్వ

తే । ఉభేఅపినగృహ్ణన్తిమాయాసృష్టేర్విపశ్చితః ॥ ౩౫ ॥ సవాచ్యవాచకతయాభగవాన్ బ్రహ్మరూపధృత్ ।
నామరూపక్రియాధత్తేసకర్మాఽకర్మకఃపరః ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాపతీన్మనూన్దేవానృషీన్పితృగణాన్పృథక్ । సిద్ధచారణగన్ధర్వాన్విద్యాధ్రాసురగుహ్యకాన్ ॥ ౩౭ ॥కిన్నరాప్సరసోనాగాన్సర్పాన్కింపురుషానపి । మాతృరక్షఃపిశాచాంశ్చ ప్రేతభూతవినాయకాన్ ॥ ౩౮ ॥కూశ్మాణ్డోన్మాదవేతాళాన్యాతుధానాన్ గ్రహానపి । ఖగాన్మృగాన్పశూన్వృక్షాన్గిరీన్నృపసరీసృపాన్ ॥ ౩౯ ॥ ద్వివిధాశ్చతుర్విధాయేఽన్యేజలస్థలనభౌకసః ।కుశలాకుశలామిశ్రాఃకర్మణాంగతయస్త్విమాః ॥ ౪౦ ॥సత్త్వంరజస్తమఇతితిస్రస్సురనృనారకాః * ।తత్రాప్యేకైకశోరాజన్భిద్యన్తేగతయస్త్రిధా ॥ యదైకైకతరోన్యాభ్యాంస్వభావఉపహన్యతే ॥ ౪౧ ॥ సఏవేదంజగద్ధాతాభగవాన్ధర్మరూపధృత్ । పుష్ణాతిస్థాపయన్విశ్వంతిర్యఙ్నరసురాదిభిః ॥ ౪౨ ॥తతఃకాలాగ్నిరుద్రాత్మాయత్సృష్టమిదమాత్మనః । సంనియచ్ఛతితత్కాలేఘనానీకమివానిలః ॥ ౪౩ ॥ ఇత్థంభావేనకథితోభగవాన్భగవత్తమః । నేత్థంభావేనహిపరంద్రష్టుమర్హన్తిసూరయః ॥౪౪॥ నాస్యకర్మణిజన్మాదౌపరస్యానువిధీయ

మితి॥సత్త్వంసాత్త్వికకర్మఫలరూపా-దేవత్వప్రాప్తి-రుత్తమా - సుఖప్రాచుర్యాత్ రజోగతిర్మనుష్యతా- మిశ్రా- నారకశబ్దఃస్థావరాద్యుపలక్షకః , తమోగతిర్నారకా*-నీచేత్యర్థః-తత్రాపిసాత్త్వికరాజసతామససురనృనారకాసుగతిష్వపి - యదాఏకైకతరస్సాత్త్వికాదిస్స్వభావః - ఇతరాభ్యాం అవశిష్టాభ్యాంస్వభావాభ్యాం - ఉపహన్యతేఅనువిధ్యతేఅభిభూయతఇత్యర్థః -తదా - ఏకైకంత్రిధాగతయోభిద్యన్తే - యథారజఃప్రచురాఏవనరాః కేచిత్కేవలరజఃప్రచురాః - కేచిత్సత్త్వప్రచురాః - కేచిత్తమఃప్రచురాః - ఏవంసాత్త్వికతామసాఅపిప్రత్యేకంత్రిధేత్యర్థః- ఏతేన-యావత్యః కర్మగతయఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి* ॥౪౧॥ *ఏవంబ్రహ్మాన్తర్యామిత్వేనస్రష్టృత్వమభిధాయసాక్షాత్పాలయితృత్వమాహ॥సఇతి॥ జగద్ధాతాజగత్స్రష్టా-సఏవభగవాన్ - తిర్యఙ్నరసురాదిభిః - తిర్యఞ్చోవరాహమీనకచ్ఛపహంసాదయః-నరాఃరామకృష్ణాదయః-సురాఃవామనసుయజ్ఞాదయః - ఏతైరవతారై - రిదంవిశ్వం - స్థాపయన్ పాలయన్-ధర్మరూపధృత్ ధర్మశరీరకస్సన్-పుష్ణాతిసంవర్ధయతి* ॥ ౪౨ ॥ *రుద్రశరీరకత్వేనసంహర్తృత్వమాహ॥తతఇతి॥కాలాగ్నిరుద్రాత్మాకాలాగ్నిరుద్రఃఆత్మాశరీరంయస్యసః - కాలాగ్నిరుద్రస్యాత్మభూతఇతివా - సభగవాన్ - ఆత్మనఉపాదానభూతాత్-సృష్టం - యద్విశ్వం - త-త్కాలేకల్పాన్తే-సంనియచ్ఛతిసంహరతి -అనిలోవాయుః - మేఘసమూహమివేతిదృష్టాన్తః * ॥౪౩॥ *జగద్వ్యాపారస్యజీవవద్భగవతఃకర్మాయత్తత్వమాశఙ్క్యనేత్యాహ ॥ ఇత్థంభావేనేతి ॥ ఇత్థంభావేనప్రకృతస్రష్టృత్వాదిభావేన-యుక్తః-భగవత్తమఃజ్ఞానాదిపూర్ణతమః - భగవాన్కథితఃసమ్యక్ప్రతిపాదితః - సూరయోబ్రహ్మవిదః-ఇత్థంభావేనచిదచిద్రూపేణ-పరంకేవలం - ద్రష్టుం - నార్హన్తి - కిన్తు-తద్విలక్షణత్వేనద్రష్టుమర్హన్తి- భగవాన్భగవత్తమఇతిచవిశేషణద్వయంజీవవైలక్షణ్యప్రతిపాదకం- జీవస్యాభగవత్త్వాత్తద్వ్యాపారఃకర్మాయత్తః-పరమాత్మనఃకర్తృత్వమకర్మాయత్త , మితిభావః* ॥౪౪॥ *నను,,సఏవసృజ్యస్సచసర్గకర్తా,,యోమామజమనాదించ,,తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమ

వ్యయ,, మిత్యాదినా-సృజ్యత్వమసృజ్యత్వంకర్తృత్వమకర్తృత్వంచావగమ్యతే - తత్కథంఘటతఇత్యాశఙ్క్య - విధినిషేధయోర్విషయవ్యవస్థాందర్శయతి ॥ అస్యజగతః - కర్మణిసృష్టౌ-పరస్యపరమాత్మనః - జన్మాదిర్నానువిధీయతే-పరమాత్మా నస్వరూపేణసృజ్యః-అపితు-సృజ్యవస్త్వన్తరాత్మతయాతద్విశిష్టత్వాత్సృజ్యఇత్యుచ్యతే-తస్మాదజత్వంస్వరూపేణ-సృజ్యత్వంతుసద్వారకమిత్యవిరోధఇత్యర్థః-కర్తృత్వాకర్తృత్వవిరోధంపరిహరతి ॥కర్తృత్వమితి॥ మాయయాప్రకృత్యా.జీవేష్వారోపితం-ప్రాకృతకరణకళేబరసాపేక్షంజీవగతకర్తృత్వం - య-త్తదేవ- ప్రతిషేధార్థంప్రతిషేధవిషయః -సంకల్పమాత్రేణకర్తృత్వంతువిధీయతఇత్య విరోధఇత్యర్థః,, కామాచ్చ నానుమానాపేక్షే,, తిప్రకృత్యధీనకర్తృత్వాభావోహిసూత్రితః;ప్రతిషేధార్థమిత్యత్ర-అర్థశబ్దోవిషయపరః,, అర్థస్స్యాద్విషయే మోక్షే,, ఇతిప్రసిద్ధః-కర్మణిజన్మాదౌ-పరస్యనవిధీయతే-కర్తృత్వప్రతిషేధార్థ,, మిత్యపిపాఠః-తత్రాయమర్థః-ననుజీవవిలక్షణత్వే నపశ్యన్తీత్యుక్తంకథమేతదుపపద్యతే-జీవవదస్యాపిజన్మకర్మాదర్శనాదిత్యతఆహ ॥ నాస్యేతి ॥ అస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య - జన్మాదౌ-కర్మణిచ-యద్వా.జన్మాదిరూపేకర్మణిసతి - అనుసృత్య , ప్రపఞ్చానుసారిజన్మాదికమిత్యర్థః -పరస్య పరమాత్మనోనవిధీయతే- ప్రపఞ్చవత్కర్మాయత్తజన్మాదికంపరమాత్మనో-నవిధీయతేనప్రతిపాద్యతే,,అజాయమానోబహుధావిజాయత,,ఇత్యాదివేదాన్తవాక్యైరితిశేషః-పరమాత్మనోజన్మాదికమకర్మాయత్తమితికుతోఽవగమ్యతఇత్యతాహ, కర్తృత్వేత్యాది,,హియస్మాత్,తజ్జన్మకర్మాదికం-మాయయాస్వకీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన,,మాయావయునంజ్ఞాన,,మితిజ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః,, మాయయాసతతంవేత్తిప్రాణినాంచశుభాశుభ,, మితిప్రయోగాచ్చ , కర్తృత్వప్రతిషేధార్థంకర్మాయత్తకర్తృత్వస్యప్రతిషేధార్థం , ప్రతిషేధాయారోపితం - స్వస్మిన్నితిశేషః - మదీయజన్మకర్మాదికంజీవవన్నకర్మాయత్తమితి ప్రదర్శనాయస్వేచ్ఛయైవస్వస్మిన్దైవమానుషజన్మకర్మాదికమారోపితంపరిగృహీతమిత్యర్థః ॥ తథాచగీయతే ॥ అజోపిసన్నవ్యయాత్మాభూ

తే।❋కర్తృత్వంప్రతిషేధార్థంమాయయారోపితంహియత్ ॥౪౫॥అయంతుబ్రహ్మణఃకల్పస్సవికల్పఉదాహృ
తః।విధిస్సాధారణోయత్రసర్గాఃప్రాకృతవైకృతాః ॥౪౬॥ పరిమాణంచకాలస్యకల్పలక్షణవిగ్రహమ్।యథా
పరస్తాద్వ్యాఖ్యాస్యేపాద్మంకల్పమిమంశృణు ॥౪౭॥ శౌనకఉవాచ ॥ యథాహభగవాన్సూతక్షత్తాభాగవ
తోత్తమః।చచారతీర్థానిభువస్త్యక్త్వాబన్ధూన్సుదుస్త్యజాన్ ॥౪౮॥ కుత్రకౌషారవేస్తస్యసంవాదోఽధ్యా
త్మసంశ్రితః।యద్వాసభగవాంస్తస్మైపృష్టస్తత్త్వమువాచహ ॥౪౯॥ బ్రూహిన స్తదిదంసౌమ్యవిదురస్యవిచె

తానామీశ్వరోపిసన్ ॥ప్రకృతింస్వామధిష్ఠాయసంభవామ్యాత్మమాయయేతి❋ ॥౪౫॥ ❋పురుషోఽణ్డంవినిర్భిద్యే,,త్యాదినోక్తమర్థముపసంహరతి ॥అయంత్వితి॥ బ్రహ్మణః-అయంకల్పఃమహాకల్పః-సవికల్పః అవాన్తరకార్య విభాగవాన్ - ఉదాహృతఃదిఙ్మాత్రత్వేనోదాహృతః , అస్మిన్కల్పఇవకల్పాన్తరేపిసృష్టిరిత్యాహ ॥ విధిరితి ॥ యత్రమహాకల్పే - ప్రాకృతాఃమహదాదిపృథివ్యన్తాస్సర్గాః-వైకృతాఃపృథివ్యాదివికారారబ్ధాస్సర్గా- ఇత్యయం, విధిః ప్రకారః , అన్యైర్మహాకల్పాదిభిస్సాధారణఃసమానః,ఏతేన ,, పురుషావయవైర్లోకాస్సపాలాఃపూర్వకల్పితా ,, ఇత్యాదినోద్భావితః ,,ధాతాయథాపూర్వ ,, మిత్యాదిశ్రుతివిరోధఃపరిహృతః-పురుషావయవానాంలోకానాంచఉపాసనార్థమిథస్తాదాత్మ్యోపదేశేపిప్రతికల్పంసృష్టైరైకరూప్యేవిరోధాభావాత్ ❋ ॥౪౬॥ ❋వక్ష్యమాణంసవిస్తరంప్రతిజానీతే ॥పరిమాణమితి॥ కాలస్య పరిమాణం సూక్ష్మంస్థూలంచపరిమాణం,కల్పస్యలక్షణమియానేవంరూపఇత్యేవంరూపంలక్షణం-విగ్రహం,అవాన్తరకల్పంమన్వన్తరాదిరూపంచ-యథాఖ్య, త్పరస్తాత్తృతీయస్కన్ధేవ్యాఖ్యాస్యే,తత్రైవపాద్మంకల్పమపి-కార్త్స్న్యేనవ్యాఖ్యాయమానం-శృణ్విత్యర్థః ❋॥ ౪౭ ॥❋ఏవంస్థితేశౌనకః ,, ఇత్యభివ్యాహృతంరాజానిశమ్యభరతర్షభ,, ఇత్యాదినాస్వ కృతస్య. రాజకృతప్రశ్నస్య,,వైయ్యాసకేరితివచస్తత్త్వనిశ్చయమాత్మన,,ఇత్యాదిసూతేనోక్తం - శుకోక్తముత్తరంశ్రుత్వా - పునరపిరాజకృతప్రశ్నానామేవశుకోక్తాన్యుత్తరాణి,విదురమైత్రేయసంవాదరూపేణశ్రోతుకామఃపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ హేసూత-భాగవతశ్రేష్ఠః-భగవాన్ ॥ఉత్పత్తింప్రళయంచైవభూతానామాగతింగతి,,మిత్యుక్తగుణసంపన్నః-యోఽసౌ-క్షత్తావిదురః-సుదుస్త్యజాన్త్యక్తుమశక్యాన్-బన్ధూన్-త్యక్త్వా,భువఃపృథివ్యా - స్సంబన్ధీని,తీర్థానిచచార❋ ॥౪౮॥ ❋తస్యవిదురస్య-కౌషారవేర్మైత్రేయస్య-చ,కుత్రదేశే-అధ్యాత్మసమ్మతఃసంవాదః అభూత్ -పృష్టఃవిదురేణపృష్టః-సభగవాన్మైత్రేయః-తస్మైవిదురాయ-యద్వాయదేవతత్త్వమువాచ❋ ॥ ౪౯ ॥❋తదిదంతత్త్వం , సౌమ్యహేసూత-విదురస్యవిచేష్టితంబన్ధుత్యాగనిమిత్తంచయ, త్తదపి-పునః-యథాయేనప్రకారేణ-ఆగతవాం-స్తంప్రకారంచ-నఃఅస్మభ్యంబ్రూహీత్యర్థః❋ ॥ ౫౦ ॥❋

❋పా ॥ కర్తృత్వప్రతిషేధార్థం .

సూతస్తు భవత్పృష్టమేవ రాజ్ఞా శుకం ప్రతిపృష్ట, మతశ్శుకోక్తమేవ భవదీయప్రశ్నస్యాప్యుత్తరమిత్యాహ॥ రాజ్ఞేతి॥ పరీక్షితా రాజ్ఞా-ఆసమన్తాత్-పృష్టో-మహామునిః శుకః-యన్మైత్రేయోక్తమవోచత్, తదేవ రాజప్రశ్నానుసారతః రాజప్రశ్నక్రమేణ,

ష్టితమ్। బన్ధుత్యాగనిమిత్తం చ యథైవాగతవాన్పునః॥ ౫౦ ॥ సూత ఉవాచ॥ రాజ్ఞా పరీక్షితా పృష్టో యదవోచన్మహామునిః। తద్వోఽభిధాస్యే శృణుత రాజ్ఞః ప్రశ్నానుసారతః॥ ౫౧॥ ************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, వైయాసిక్యాం, *********

************** సంహితాయాం, ద్వితీయస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. **************

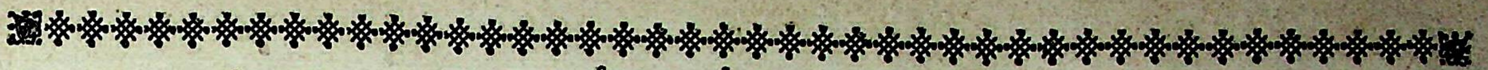
ద్వితీయస్కన్ధస్సమాప్తః.

వః యుష్మభ్య, మభిధాస్యే, శృణుత ॥ ౫౧ ॥ **

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవేణ విదుషా విలిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం, శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, ద్వితీయస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. **

హరిః ఓమ్ తత్సత్ ** శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

తృతీయస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః

అథభగవాన్బాదరాయణిః పూర్వస్కన్ధాన్తే ,, యథాపరస్తాద్వ్యాఖ్యాస్యే పాద్మం కల్పమథో శృణ్వితి ,, ప్రతిజ్ఞాతమర్థం ప్రతిపిపాదయిషుః స్వప్రతిపిపాదయిషితస్య ప్రామాణికత్వద్రఢిమ్నే విదురమైత్రేయసంవాదం ప్రస్తోష్యన్భవతాహమివ మైత్రేయోపి విదురేణపృష్ట ఇత్యాహ శ్లోకద్వయేన ॥ ఏవమేతదితి ॥ వః పాణ్డవానాం - మన్త్రకృత్ దౌత్యకర్తా - అఖిలేశ్వరః యమస్తదంశభూతో భగవాన్విదురః ॥ ఆత్మసాత్కృతం స్వకీయత్వబుద్ధ్యా పరిగృహీతం, పౌరవేన్ద్రగృహం పౌరవేన్ద్రో ధృతరాష్ట్రః - తస్యగృహం, హిత్వా త్యక్త్వా - యద్వా యదా వా - ప్రవివేశ - వనమితి శేషః - తదా - బుద్ధిమత్ సంపన్నం - స్వగృహం - త్యక్త్వా వనం ప్రవిష్టేన - క్షత్త్రా విదురేణ - భగవాన్మైత్రేయో మిత్రాసుతః - కౌషారవిః - ఏతద్భవతా పృష్టం ప్రతి - ఏవం భవదీయప్రశ్నానుసారేణ - పురా పృష్టః - త్యక్త్వా స్వగృహమితి, పౌరవేన్ద్రగృహం హిత్వేతి చ - కాయికో మానసికశ్చ త్యాగో వివక్షితః అతో న పౌనరుక్త్యం - గృహస్య బుద్ధిమత్త్వహేతుతయా - భగవానఖిలేశ్వర ఇతి శ్రీకృష్ణస్య పౌరవేన్ద్రగృహప్రవేశకథనమసంగతం - తద్గృహస్య భగవన్నిగ్రహవిషయతయా వినక్ష్యమాణత్వే న భగవత్ప్రవేశేన బుద్ధిమత్త్వవర్ణనాసాఙ్గ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమేతత్పురా పృష్టో మైత్రేయో భగవాన్కిల । క్షత్త్రా వనం ప్రవిష్టేన త్యక్త్వా స్వగృహమృద్ధిమత్ ॥ యద్వా అయం మన్త్రకృద్వో భగవానఖిలేశ్వరః । పౌరవేన్ద్రగృహం హిత్వా ప్రవివేశాత్మసాత్కృతమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ ॥ కుత్ర క్షత్తుర్భగవతా మైత్రేయేణాస సఙ్గమః । కదా వా సహసంవాద ఏతద్వర్ణయ నః ప్రభో ॥ ౩ ॥ న హ్యల్పార్థోదయస్తస్య విదురస్యామహాత్మనః । తస్మిన్వరీయసి ప్రశ్నస్సాధువాదోపబృంహితః ॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ స ఏవమృషివర్యోఽయం పృష్టో రాజ్ఞా పరీక్షితా । ప్రత్యాహ తం సుబహువిత్ప్రీతాత్మా శ్రూయతామితి ॥ ౫ ॥ యదా తు రాజా స్వసుతానసాధూన్పుష్ణన్నధర్మేణ వినష్టదృష్టిః । భ్రాతుర్యవిష్ఠస్య సుతాన్విబన్ధూన్ప్రవేశ్య లాక్షాభవనే దదాహ ॥ ౬ ॥ యదా సభాయాం కురుదేవదేవ్యాః కేశాభిమర్శం సుతకర్మ గర్హ్యమ్ । న వారయామాస నృపస్స్నుషాయాస్స్వాస్రైర్హరన్త్యాః కుచకుఙ్కుమాని ॥ ౭ ॥ ద్యూతే త్వధర్మేణ చ తస్య సాధోస్సత్యావలమ్బస్య వనాగత

త్యాత్ ॥ హిత్వేతిపదాస్వారస్యాచ్చ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ అథలబ్ధప్రశ్నావసరో రాజాపృచ్ఛతి ద్వయేన ॥ కుత్రేతి ॥ కుత్ర ప్రదేశే - మైత్రేయేణ సహ - భగవతః క్షత్తుర్విదురస్య - సఙ్గమః సఙ్గతిః - ఆస బభూవ - కదా కస్మిన్కాలే వా - తేన సహ సంవాదో ఽభూత్ - ఏతత్ - హే ప్రభో శుక - నః అస్మభ్యం - వర్ణయ ॥ ౩ ॥ స్వస్య శుశ్రూషామావిష్కరోతి ॥ నహీతి ॥ మహాత్మనః భగవత్ప్రవణచిత్తస్య విదురస్య సమ్బన్ధీ వరీయసి పరావరతత్త్వజ్ఞత్వాదిగుణైరుత్కృష్టే - తస్మిన్మైత్రేయే - ప్రశ్నః - అల్పార్థోదయః అల్పార్థస్యోదయో యస్మాత్సః అల్పప్రయోజనోదయః - న హి భవతి - కథంభూతః ప్రశ్నః - సాధువాదోపబృంహితః సాధూనాం సతాం వాదేన చరిత్రరూపేణ వాదేన ఉపబృంహితః విస్తృతః - అతస్తదవశ్యం మయా శ్రోతవ్యమితి భావః ॥ ౪ ॥ ఏవమాపృష్టో రాజ్ఞా మునిరాహేత్యాహ సూతః ॥ స ఇతి ॥ రాజ్ఞా పరీక్షితా - ఏవమాపృష్టస్సః కల్యేన పృష్టః, స బహువిత్, సుష్ఠు బహువేత్తీతి సుబహువిత్ - సః మునిః - సమీచీనప్రశ్నేన సంతుష్టచిత్తః - శ్రూయతామిత్యామన్త్ర్య - తం రాజానం ప్రతి ఆహ ॥ ౫ ॥ ఏవమాపృష్టో రాజ్ఞా మునిస్తమేవ సంవాదం ప్రతుష్టూషుస్తావద్విదురస్య పౌరవేన్ద్రగృహత్యాగనిమిత్తాన్యాహ ॥ యదాత్వితి ॥ యదా రాజా ధృతరాష్ట్రః - యవిష్ఠస్య కనీయసో భ్రాతుః - పాణ్డోః, సుతాన్ - స్వబన్ధూన్ పితృహీనాన్ - యుధిష్ఠిరాదీన్ - లాక్షాభవనే జతుగృహే - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టాన్కృత్వా - దదాహ దగ్ధవాన్ - తదా - స విదురః - ఆయాత్ గత - ఇత్యేకాదశేన క్రియాసమ్బన్ధః - ఏవముత్తరత్రాపి - కథంభూతో రాజా - వినష్టదృష్టిః వినష్టా దృష్టిః - ధర్మవిషయకం జ్ఞానం చక్షుశ్చ యస్య సః - అతఏవ అధర్మేణ - సాధూన్ ఖలాన్ - స్వసుతాన్, పుష్ణన్ - ఏవంభూతో దదాహేత్యన్వయః ॥ ౬ ॥ యదా చ నృపః ధృతరాష్ట్రః - సభాయాం కురుదేవస్య యుధిష్ఠిరస్య - దేవ్యాః ద్రౌపద్యాః - కేశాభిమర్శరూపం - గర్హ్యం నిన్దితం - సుతకర్మ స్వపుత్రకర్తృకం కర్మ - న వారయామాస - తదా ఽయాదిత్యన్వయః - కథంభూతాయాః కురుదేవదేవ్యాః - ఆత్మనః స్నుషాయాః - స్వాస్రైః స్వీయైరశ్రుభిః - కుచకుఙ్కుమాని స్వకుచగతకుఙ్కుమాని - హరన్త్యాః అపహరన్త్యాః ॥ ౭ ॥ ద్యూత ఇతి ॥

తమోజుషాణః తమఃప్రధానో-రాజా-యద్-యదా-సమయేన ప్రతిజ్ఞాతావసరేణ-దాయం రిక్థం-యాచతోఽజాతశత్రోః-నాదాన్న దదౌ-తదా ఽయాదిత్యన్వయః-కథంభూతస్యాజాతశత్రోః-వనాగతస్య వనాత్ప్రత్యాగతస్య-సత్యావలమ్బస్య సత్యం ధర్మ ఏవ అవలమ్బ ఆశ్రయో యస్య-సాధోః సాధులక్షణలక్షితస్య - ద్యూతే - జ్ఞాతిభిరధర్మేణ జితస్య పరాజితస్య ❁ ॥౮॥ ❁ యదేతి॥ పార్థేన యుధిష్ఠిరేణ - ప్రహితః ప్రేషితః - జగతాం గురుః ధర్మోపదేష్టా-భగవాన్ శ్రీకృష్ణః-సభాయాం-యాని-పుంసాం భీష్మాదీనాం-అమృతాయనాని అమృతస్రావీణి, వచాంసి-జగాద-తాని వచాంసి-యదా చ-రాజా ధృతరాష్ట్రః నో రు మేనే బహు మేనే-తదాఽయాత్-కథంభూతో రాజా, క్షతపుణ్యలేశః క్షతో వినష్టః పుణ్యస్య లేశో యస్య సః ❁ ॥౯॥ ❁ యదేతి॥ యదా-పూర్వజేన ధృతరాష్ట్రేణ-మన్త్రాయ-ఉపహూతః ఉపసమీపే హూత ఆహూతః - భవనం గృహం-ప్రవిష్టః-పశ్చాన్మన్త్రమ్ ఆలోచనం ప్రతి-పృష్టః-మన్త్రదృశాం మన్త్రవిదాం మధ్యే - వరీయాన్ శ్రేష్ఠః-విదురః - అథ ప్రశ్నానన్తరం-ఉవాచ-మన్త్రవిద్వరీయస్త్వమేవాహ । యదితి ॥ య-ద్యతః - వైదురికం విదురోక్తమేవ మన్త్రం - మన్త్రిణః ఇతరే సర్వే మన్త్రిణః-వదన్తి ❁ ॥౧౦॥ ❁ పృష్టః కిమాహేత్యత ఆహ॥ అజాతశత్రోరితి ॥ దుర్విషహం సోఢుమశక్యం-తవ ఆగః అపరాధం-తితిక్షతః మృష్యతః-అజాతశత్రోః-దాయం ప్రతియచ్ఛ - అసమర్థైః పరం తితిక్షుమైవ భవితవ్యమిత్యత ఆహ ॥ సహానుజః అర్జునాదిభిస్సహితః-వృకోదరో భీమః - స ఏవాహిః సర్పః-రుషా శ్వసన్-యత్ర అజాతశత్రుసన్నిధౌ - వర్తతే - యత్ యస్మాత్ వృకోదరాత్త్వ - మలం నితరాం-బిభేషి,, యం త్వమిత్యపి పాఠః,,తదా-యం ప్రతి-బిభేషీత్యర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ భగవత్సహాయానాం పార్థానాం బలీయస్త్వం కిముత వక్తవ్యమిత్యాహ॥ పార్థానితి॥ దేవః భగవాన్ సమగ్రజ్ఞానశక్త్యాదిసమ్పన్నః-ముకున్దః శ్రీకృష్ణః-పా

స్య । న యాచితోఽదాత్సమయేన దాయం తమోజుషాణో ❁ యదజాతశత్రోః ॥౮॥ యదా చ పార్థప్రహితస్సభాయాం జగద్గురుర్యానిజగాద కృష్ణః। న తాని పుంసామమృతాయనాని రాజోరు మేనే క్షతపుణ్యలేశః ॥౯॥ యదోపహూతో భవనం ప్రవిష్టో మన్త్రాయ పృష్టః కిల పూర్వజేన । అథాహ తన్మన్త్రదృశాం వరీయాన్యన్మన్త్రిణో వైదురికం వదన్తి ॥౧౦॥ శ్రీవిదుర ఉవాచ॥ అజాతశత్రోః ప్రతియచ్ఛ దాయం తితిక్షతో దుర్విషహం తవాగః । సహానుజో యత్ర వృకోదరాహిశ్శ్వసన్రుషా యం ❁ త్వమలం బిభేషి॥ ౧౧॥ పార్థాంస్తు దేవో భగవాన్ముకున్దో గృహీతవాన్సక్షితిదేవదేవః । ఆస్తే స్వపుర్యాం యదుదేవదేవో వినిర్జితాశేషనృదేవదేవః ॥౧౨॥ స ఏష దోషః పురుషద్విడాస్తే గృహాన్ప్రవిష్టో యమపత్యబుద్ధ్యా। పుష్ణాసి కృష్ణాద్విముఖో గతశ్రీ ❁ స్త్యజాశ్వ సేనం కులకౌశలాయ ॥౧౩॥ ఇత్యూచివాంస్తత్ర సుయోధనేన ప్రవృద్ధకోపస్ఫురితాధరేణ । అసత్కృతస్సత్స్పృహణీయశీలః

న్వాన్-గృహీతవాన్,, మమ ప్రాణా హి పాణ్డవా,, ఇత్యభిమానవిశేషేణ పరిగృహీతవాన్-గృహ్ణాతు భగవాంస్తతోఽపి కిమిత్యత ఆహ-స భగవాన్ క్షితిదేవదేవః - క్షితిదేవాః బ్రహ్మణాః- తేషాం దేవః బ్రహ్మణ్య ఇత్యర్థః -యత్ర భగవాన్ బ్రహ్మణ్యో వర్తతే,, తత్ర శ్రీర్విజయో భూతి,, రితి న్యాయేన-తత్రైవ విజయ ఇత్యర్థః -దూరస్థేన భగవతా కిం భవితవ్యమితి మా వోచ ఇత్యాహ ॥స్వపుర్యామేవాస్తే - ఆస్తాం స్వపుర్యామథాప్యేకేన కిం భవితవ్యమిత్యత్రాహ - యదుదేవదేవః,యదూనాం దేవాః యదుశ్రేష్ఠాః సాత్యకి ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదయః - తేషాం దేవః ప్రభుః - యాదవాస్తత్సన్నిధావేవాసత ఇత్యర్థః -యాదవతుల్యా యోద్ధారో మత్సన్నిధావపి సన్తీత్యత ఆహ - వినిర్జితాశేషనృదేవదేవః - నృదేవాః రాజానః - వినిర్జితా అశేషా నృదేవా యైస్తే - తేషామపి దేవ ఇత్యర్థః -సమస్తదిగ్విజేతౄణాం రాజ్ఞామపి ప్రభుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం భగవత్సహాయానాం పార్థానామజేయత్వమభిధాయ స్వకులవినాశకో భగవద్ద్వేషిత్వాత్పుత్రో దుర్యోధనో నిరూప్యతామిత్యాహ॥ స ఇతి॥ యం దుర్యోధనమపత్యబుద్ధ్యా - త్వం పుష్ణాసి-స ఏష దుర్యోధనః-దోషః దోషప్రచురః - త్వదీయపాపరాశిరేవాపత్యరూపేణ మూర్తస్సన్ గృహాన్ప్రవిష్టః-కుతః-యతః-పురుషద్విట్ భగవద్ద్వేషీ - ఆస్తే - కథంభూతః కృష్ణాద్విముఖః- అత ఏవ గతశ్రీః-అతః-అశ్వ సేనం దుర్యోధనం-కులకౌశలాయ ,, త్యజేదేకం కులస్యార్థే,,ఇతి న్యాయేన - స్వకులానిష్టనివృత్తయే-త్యజ జహిహి ,,ఆశ్వ శైనం,,ఆశ్వసేవ్య ,, మిత్యపి పాఠః-ఆద్యే ఏనం దుర్యోధన-మాశు త్యజేత్యర్థః -ద్వితీయే అసేవ్యం మూర్ఖం - త-మాశు త్యజేత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఇతీత్థం -ఊచివాన్-విదుర ఇతి శేషః-అథైతస్య గృహత్యాగం వక్ష్య- న్నేతస్మిన్ సాక్షాత్పరకృతాభిభవమాహ।తత్ర విదురేణైవముచ్యమానే - ప్రవృద్ధకోపస్ఫురితాధరేణ - ప్రవృద్ధః-యః కోపః- తేన-స్ఫురితః చఞ్చలః అధరో యస్య,తేన-సకర్ణానుజసౌబలేన,కర్ణదుశ్శాసనశకునిసహితేన, సుయోధనేన-సద్భిః స్పృహణీయం శీలం యస్య సః-క్షత్తా , అసత్కృతః

❁ పా ॥ యం త్వమలం బిభేషి. ❁ పా ॥ త్యజాశ్వథైనం ॥ పా ॥ త్యజాశ్వసేవ్యం.

తిరస్కృతః * ॥౧౪॥ * తిరస్కారప్రకారమేవాహ ॥ క ఇతి ॥ దాస్యాస్సుతం-జిహ్మం కుటిలాత్మాన-మేనం-అత్రమన్త్రి, క ఉపజుహావ ఆహూతవాన్-జిహ్మత్వం స్ఫుటయతి-యద్బలినా యేషామస్మాకం బలినా-యస్యామ్మమ బలినా అన్నేనైవ-పుష్టః సంవర్ధితః, తస్మిన్మయి-ప్రతీపః ప్రతికూలః, పరకృత్యే పరేషాం శత్రూణాం కృత్యే కార్యే, ప్రథమాన్తత్వే వ్యధికరణబహువ్రీహిః-శత్రుకార్యపరః- ఆస్తే వర్తతే - అతః శ్వసానః శూద్రః,, పద్యుహావా ఏతచ్ఛ్మశానం యచ్ఛూద్ర,, ఇతి శ్రుతేః-పురాన్నిరాస్యతాం నిర్యాప్యతామ్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ సవిదురః- అత్యుల్బణైః కఠినైః-శ్రోత్రే తుఃపురః కర్ణయోః బాణవదాపతద్భిః-వాక్యైః-స్తీక్ష్ణైః - ర్మర్మసు తాడితోవ్యథితోపి-గతవ్యథః,, యం హి నవ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ,, ఇత్యుక్తరీత్యా -గతవ్యథః- అత ఏవ - స్మయన్ ఈషద్ధసన్,, స్వీయమితి పాఠే,, ధనుర్విశేషణం - ధనుశ్శరాసనం - ద్వారి నిధాయ - తీర్థాన్యటిష్యతో మమ కిం ధనుషేతి బుద్ధ్యా - నిధాయ - మాయాం సర్వజనసమ్మోహినీం భగవన్మాయాం - ఉరుమానయానః అహో మాయా యా మాహాత్మ్యమితి బహుమన్యమానః - అయాన్నిర్గతః - గృహాదితి శేషః ❁ ॥౧౬॥ ❁ ఏవం గృహత్యాగహేతూన్ - తత్త్యాగంచాభిధాయ తస్య తీర్థాటనప్రకారమాహాష్టభిః ॥ సఇతి ॥ కౌరవపుణ్యైర్లబ్ధః కౌరవాణాం పుణ్యేన లబ్ధః-సః విదురః - గజాహ్వయాత్ పట్టణాన్నిర్గతః - కౌరవపుణ్యలబ్ధ ఇత్యనేన- తేషాం భాగ్యమేవ తేనరూపేణ నిర్గతమితి సూచితం - తీర్థం పాదే యస్య తస్య హరేః-పదాని స్థానాని-పుణ్యం కర్తుమిచ్ఛయా- అన్వక్రమత్ అనుచచార-కాని పదాని- ఉర్వ్యాం భూమ్యాం - యాని పదాని-సహస్రమూర్తిః సహస్రాణి బహూని మూర్తయః ర క్లైశవెజ్ఞైశహ స్త్రీ శా

త్తత్రాసకర్ణానుజసౌబలేన ॥౧౪॥ క ఏనమత్రోపజుహావ జిహ్మం దాస్యాస్సుతం యద్బలినైవ పుష్టః । తస్మిన్ప్రతీపః పరకృత్య ఆస్తే నిరాస్యతామాశుతతశ్శ్వసానః ॥౧౫॥ స ఇత్థమత్యుల్బణకర్ణబాణైర్భ్రాతుః పురో మర్మసు తాడితోఽపి । ❁ స్వయం ధనుర్ద్వారి నిధాయ మాయాం గతవ్యథోఽయాదురుమానయా*నః ॥౧౬॥ స నిర్గతః కౌరవపుణ్యలబ్ధో గజాహ్వయాత్తీర్థపదః పదాని । అన్వక్రమత్పుణ్యచికీర్షయోర్వ్యామధిష్ఠితో యాని సహస్రమూర్తిః । పురేషు పుణ్యోపవనాద్రికుఞ్జేష్వపఙ్కతోయేషు సరిత్సరస్సు । అనన్తలిఙ్గైస్సమలంకృతేషు చచార తీర్థాయతనేష్వనన్యః ॥౧౮॥ గాం పర్యటన్మేధ్యవివిక్తవృత్తిస్సదాఽఽప్లుతోఽధశ్శయనోఽవధూతః । అలక్షితస్స్వైరవధూతవేషో వ్రతాని చేరే హరితోషణాని ॥౧౯॥ ఇత్థం వ్రజన్భారతమేవ వర్షం కాలేన యావద్గతవాన్ప్రభాసమ్ । తావచ్ఛశాస క్షితిమేకచక్రామేకాతపత్రామజితేన పార్థః ॥౨౦॥ తత్రాథ శుశ్రావ సుహృద్వినష్టిం వనం యథా వేణుజవహ్నిసంశ్రయమ్ * । సంస్పర్ధయా దగ్ధమథానుశోచన్సరస్వతీం ప్రత్యగియాయ తూష్ణీమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్యాం త్రితస్యోశనసో మనోశ్చ పృథోరథాగ్నేరసితస్య వాయోః । తీర్థం సుదాసస్య గవాం గుహస్య యచ్ఛ్రాద్ధదేవ

ద్యర్చారూపాణి - యస్య తథాభూతో భగవా-నధిష్ఠితః అధిష్ఠాయస్థితః ❁ ॥౧౭॥ ❁ పురేష్వితి ॥ పురేషు-పుణ్యాని ఉపవనాని చ అద్రయశ్చ కుఞ్జానిచ యేషు తేషు - అపఙ్కానినిర్మలాని తోయాని యేషు తేషు, సరిత్సరస్సు సరితశ్చ సరాంసి చ- తేషు-అనన్తస్య భగవతః లిఙ్గైః మూర్తిభి - స్సమ్యగలంకృతేషు-తీర్థాయతనేషు తీర్థస్థానేషు - అనన్యః అవ్యభిచరితభగవద్భక్తియోగనిష్ఠః చచార పర్యాటత్ ❁ ॥౧౮॥ ❁ గామితి ॥ గాం భూమిం-పర్యటన్-మేధ్యైర్వివిక్తైః-జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టైరన్నాదిభిః- వృత్తిరాజీవనం యస్య సః - సదా-ఆప్లుతః స్నాతః, అధశ్శయనం యస్య సః-అవధూతః అభ్యఙ్గోద్వర్తనాది దేహసంస్కారరహితః- స్వైస్స్వ దేహసమ్బన్ధిభి-రలక్షితః అదృష్టః-అవధూతానాం వేషో వల్కలాజినధారణాదిరూపో యస్య సః- హరితోషణాని హరి స్తోష్యతే ఏభిరితి హరితోషణాని- వ్రతాని-చేరే ఆచరత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ భారతవర్షమేవ- ఇత్థం వ్రజన్ పర్యటన్ -కాలేన యావత్ -యావతా కాలేన - ప్రభాసం ప్రభాసతీర్థం ప్రతి-గతవాన్ విదురః- తావన్తం కాలం-పార్థో యుధిష్ఠిరః-అజితేన అర్జునేన సాకం - శ్రీకృష్ణేన హేతునా వా-ఏకాతపత్రాం ఏకమాతపత్రం శ్వేతాతపత్రం యస్యాం తాం - ఏకచక్రాం ఏకసైన్యవచక్రం సైన్యం యస్యాం తాం - క్షితిం-శశాస అనుశిష్టవాన్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ తత్రేతి ॥ అథ ప్రభాసతీర్థం ప్రతిగమనానన్తరం-తత్ర ప్రభాసతీర్థసమీపే-సంస్పర్ధయా పరస్పరసంఘర్షేణ - సుహృదాం కౌరవాదీనాం-వినష్టిం -శుశ్రావ అశృణోత్ -పరస్పరసంస్పర్ధయా వినాశే దృష్టాన్తః - వేణుభ్యో జాతో యో వహ్ని - స్తస్య సంశ్రయమాశ్రయం-వనం-యథా దగ్ధం - తద్వత్- అథ సుహృద్వినష్టిశ్రవణానన్తరం-అనుశోచన్ -ప్రత్యక్ పశ్చిమాభిముఖం-సరస్వతీం నదీం ప్రతి-తూష్ణీ - మియాయ గతవాన్ * ॥౨౧॥ * తస్యామితి ॥ తస్యాం సరస్వత్యాం త్రితస్యాత్రి తేన సేవితం-తీర్థమిత్యర్థః- త్రితాదీనామేకాదశ తీర్థాని-తత్తన్నామ్నా ప్రసిద్ధాని

❁ పా ॥ స్వీయం ధనుర్ద్వారి.

ఆసిషేవేఽసేవితవాన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అన్యానీతి ॥ ద్విజదేవా ఋషయః-తైః-దేవైశ్చ-కృతానివినిర్మితాని-విష్ణోర్నానాయతనానిబహువిధానిస్థానాని - యద్దర్శనాద్యేషామాయతనానాందర్శనాత్-కృష్ణమనుస్మరన్తి-కృష్ణస్మారకానీత్యర్థః-ప్రత్యఙ్గాన్యాయుధాని-తేషాంముఖ్యంచక్రం - తేనాఙ్కితాని-మూర్ధన్యహేమకుమ్భేషుచిహ్నితాని-మన్దిరాణియేషు - తాన్యన్యాన్యప్యాసిషేవఇతిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతఇతి ॥ తతఃసరస్వత్యాః-ఋద్ధంసమృద్ధం-సురాష్ట్రదేశం-సౌవీరాదీంశ్చదేశాన్ వ్రజ్యఅతిక్రమ్య - యావదుద్ధవఃప్రాప్తస్తావత్స్వయమపి-కాలేన-యమునా-ముపేత్య-తత్రయమునాతీరే -భాగవతముద్ధవందదర్శ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సఇతి ॥ సఃవిదురః-వాసుదేవానుచరంవాసుదేవమనుచరన్తం ,, యేనయేనధాతా గచ్ఛతితేనతేనసహాగచ్ఛతీ,,త్యుక్తముక్తవత్ప్రబుద్ధభగవదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమన్తం - ప్రశాన్తంశమదమాదిసంపన్నం -బృహస్పతేస్సకాశాత్ప్రాప్తనయంప్రాప్తోనయోనీతిశాస్త్రంయేన - తం ప్రతీతంప్రఖ్యాతం-ఉద్ధవం- ప్రణయేనగాఢంయథాతథాఆలిఙ్గ్య - స్వానాంస్వసమ్బన్ధినాం - భగవత్ప్రజానాంపుత్రపౌత్రాదీనా-మన్యేషాంతత్పోష్యాణాంచ , భద్రంకుశలం అపృచ్ఛత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ప్రథమంతావదారామకృష్ణయోఃకుశలంపృచ్ఛతి ॥ కచ్చిదితి ॥ కచ్చిదితికుశలప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం-స్వస్యనాథౌభవఃస్వనాభ్యః-సచాసౌ , పాద్మఃపద్మసమ్భవోబ్రహ్మా , తస్యానువృత్త్యాప్రార్థనయా-ఇహాభూలోకే-అవతీర్ణౌ ,పురాణౌపురుషౌ-ఉర్వ్యాః-కుశలంసుఖం , విధాయకృత్వా,కృతక్షణౌ లబ్ధావసరౌసన్తౌ, శూరగేహేవసుదేవగృహే-కుశలంసుఖం-కచ్చిదాసాతేకేల ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ వసుదేవస్యకుశలంపృచ్ఛతి ॥ కురూణాం-నః-పరమస్సుహృత్ -భామః(భావః)భద్రః

స్యసఆసిషేవే ॥ ౨౨ ॥ అన్యానిచైవంద్విజదేవదేవైఃకృతానినానాయతనానివిష్ణోః । ప్రత్యఙ్గముఖ్యాఙ్కితమన్దిరాణియద్దర్శనాత్కృష్ణమనుస్మరన్తి ॥ ౨౩ ॥ తతస్త్వతివ్రజ్యసురాష్ట్రమృద్ధంసౌవీరమత్స్యాన్ కురుజాఙ్గలాంశ్చ । కాలేనయావద్యమునాముపేత్యతత్రోద్ధవంభాగవతందదర్శ ॥ ౨౪ ॥ సవాసుదేవానుచరంప్రశాన్తంబృహస్పతేః ప్రాప్తనయంప్రతీతమ్ । ఆలిఙ్గ్యగాఢంప్రణయేనభద్రంస్వానామపృచ్ఛద్భగవత్ప్రజానామ్ ॥ ౨౫ ॥ కచ్చిత్పురాణౌపురుషౌస్వనాభ్యపాద్మానువృత్త్యేహకిలావతీర్ణౌ । ఆసాత ❀ ఉర్వ్యాఃకుశలంవిధాయకృతక్షణౌ ❀ కుశలంశూరగేహే ॥ ౨౬ ॥ కచ్చిత్కురూణాంపరమస్సుహృన్నోభామస్సఆస్తేసుఖమఙ్గశౌరిః । యోవైస్వసౄణాంపితృవద్దదాతివరాన్వదాన్యోవరతర్పణేన ॥ ౨౭ ॥ కచ్చిద్వరూథాధిపతిర్యదూనాంప్రద్యుమ్నఆస్తేసుఖమఙ్గవీరః । యంరుక్మిణీ ❀ భగవతోఽభిలేభఆరాధ్యవిప్రాన్స్మరమాదిసర్గే ॥ ౨౮ ॥ కచ్చిత్సుఖంసాత్వతవృష్ణిభోజదశార్హకాణామధిపస్సఆస్తే । యమభ్యషిఞ్చచ్ఛతపత్రనేత్రోనృపాసనాశాంపరిహృత్యదూరాత్ ॥ కచ్చిద్ధరేస్సౌమ్యసుతస్సదృక్షఆస్తేఽగ్రణీ ❀ రథినాంసాధుసామ్బః । అసూతయంజామ్బవతీవ్రతాఢ్యాదేవంగుహంయోఽమ్బికయాధృతోఽగ్రే ॥ ౩౦ ॥ క్షేమంసకచ్చిద్యుయుధానఆస్తేయఃఫల్గునాల్లబ్ధధనూరహస్యః । లేభేఽఞ్జసాఽధోక్షజసేవయైవగతింతదీయాంయతిభిర్దురాపామ్ ॥ ౩౧ ॥ కచ్చిద్బుధస్స్వస్త్యనమీవఆస్తేశ్వఫ

ల్కపుత్రోభగవత్ప్రపన్నః ॥ ...

పూజ్యోవా-యద్వా , భగినీపతిః-కున్తీవసుదేవస్యభగినీ-అతోదేవకీపాణ్డోర్భగినీతిలోకవ్యవహారః-సఃప్రసిద్ధః-శౌరిఃశూరస్యాపత్యంవసుదేవః,, అఙ్గహేఉద్ధవ-సుఖమాస్తేకచ్చిత్-కథంభూతశ్శౌరిః-యశ్శౌరిః-వదాన్యోఽత్యుదారః-స్వసౄణాంభగినీనాం-వరతర్పణేనవరాణాంతత్ప్రీణనాంతర్పణేనతృప్తికరవస్తుజాతప్రదానేన , సహ-వరానభీష్టానర్థాన్-పితృవ-ద్దదాతి అదాత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ప్రద్యుమ్నమాపృచ్ఛతి ॥ కచ్చిదితి ॥ యదూనాం-వరూథాధిపతిఃసేనాధిపతి-ర్వీరఃప్రద్యుమ్న,,స్సుఖమాస్తేకచ్చిత్- అఙ్గహే ఉద్ధవ , కథంభూతః ప్రద్యుమ్నః-రుక్మిణీ-విప్రా-నారాధ్య , ఆదిసర్గేపూర్వజన్మని-స్మరంకామం-సుతంపుత్రం-యంప్రద్యుమ్నం , భగవతఃభగవతస్సకాశాత్ , లేభేలబ్ధవతీ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఉగ్రసేనంపృచ్ఛతి ॥ సాత్వతాదీనామధిపః , స ఉగ్రసేనః , సుఖమాస్తేకచ్చిత్ , శతపత్రనేత్రఃపుణ్డరీకాక్షోభగవాన్ , స్వయం , నృపాసనాశాంనృపాసనస్యఆశాంఅభిలాషం , దూరాత్పరిహృత్య,యముగ్రసేన , మభ్యషిఞ్చత్ అభిషిక్తవాన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ సామ్బంపృచ్ఛతి ॥ హేసౌమ్య-రథినాంరథికానాం-అగ్రణీశ్శ్రేష్ఠః-హరేఃశ్రీకృష్ణస్య - సుత-స్సదృక్షఃహరిణా సమానః-సామ్బః-సాధు-ఆస్తేకచ్చిత్-జామ్బవతీ-వ్రతాఢ్యావ్రతనిష్ఠాసతీ-దేవంగుహం-పూర్వజన్మనిదేవంకార్తికేయం,యంసామ్బం-అసూతప్రసూతవతీ-యఃగుహః-అగ్రేపూర్వజన్మని-అమ్బికయాభవాన్యా-ధృతః-గర్భే ఇతి శేషః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ సాత్యకింపృచ్ఛతి ॥ క్షేమమితి ॥ యుయుధానఃసాత్యకిః, క్షేమంకుశల,మాస్తేకచ్చిత్-యఃయుయుధానః-ఫల్గునాదర్జునాత్-లబ్ధంధనూరహస్యంధనుర్వేదో,యేనసః,అధోక్షజస్యశ్రీకృష్ణస్య - సేవయైవతదీయామధోక్షజసంబన్ధినీం-యతిభిరపిదురాపాం,గతిం,అఞ్జసాసుఖేనైవ,లేభేప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ అక్రూరంపృచ్ఛతి ॥ బుధఃవిజ్ఞాతతత్త్వః,అతఎవ,అనమీవఃఅపాపః,భగవత్ప్ర

పన్నః భగవన్తం శరణం గతః, శ్వఫల్కపుత్రః అక్రూరః, స్వస్తికుశలం - ఆస్తే కచ్చిత్ - యః శ్వఫల్కతనయః, కృష్ణస్య పాదాభ్యామఙ్కితః చిహ్నితః, యో మార్గస్తస్య, పాంసుషు రజస్సు, ప్రేమ్ణా - కృష్ణపాదాఙ్కితమార్గదర్శనజనితప్రీత్యతిశయేన విభిన్నం ధైర్యం యస్య సః - అవేష్టత వ్యలుఠత్ * ॥ ౩౨ ॥ * దేవకీకుశలం పృచ్ఛతి ॥ దేవక నామా యో భోజస్తస్య పుత్ర్యాః - విష్ణుః శ్రీకృష్ణః - ప్రజా అపత్యం యస్యాస్తస్యాః - దేవక్యాః - దేవమాతురదితేరివ, శివం కుశలం - కచ్చిత్, యా దేవకీ, స్వగర్భేణ - దేవం భగవన్తం, దధార, తత్ర దృష్టాన్తః - త్రయీ వేదః, యజ్ఞవితానరూపమర్థం, యథా ప్రకాశకతయా బిభర్తి, తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ *

అనిరుద్ధకుశలం పృచ్ఛతి ॥ అపిస్విదితి ॥ సాత్వతాం భక్తానాం - వః యుష్మాకం - కామదుఘః అభీష్టప్రపూరకః - భగవాన్ అనిరుద్ధః - సుఖమాస్తే - అపిస్విత్ - అపిస్విదుతస్విదాదయః కచ్చిత్పర్యాయాః - యమనిరుద్ధం - శబ్దయోనిం శాస్త్రప్రమాణకం - సత్వతురీయతత్త్వం - సత్వం భగవాన్ - తస్య తురీయం తత్త్వం చతుర్థాంశం - ఆమనన్తి - శబ్దయోనిత్వం కుతః - మనోమయం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం - లౌకికప్రమాణావిషయమిత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ * అవశిష్టసర్వయాదవానాం కుశలం యుగపత్పృచ్ఛతి ॥ అపిస్విదితి ॥ నిజాత్మదైవం స్వకీయాత్మదైవతం - భగవన్తం - అనన్యవృత్త్యా ఏకాన్తభక్త్యా - సమనువ్రతాః సమ్యగనువర్తకాః - హృదీకాదయః - తే సర్వే - హే సౌమ్య ఉద్ధవ - స్వస్తి కుశలం - చరన్త్యపిస్విత్ * ॥ ౩౫ ॥ * ఏవం యాదవానాం కుశలం పృష్ట్వా - మథ పాణ్డవానాం పృచ్ఛతి ॥ అపీతి ॥ స్వదోర్భ్యాం, స్వభుజతుల్యాభ్యాం - విజయాచ్యుతాభ్యాం అర్జునకృష్ణాభ్యాం సహ - ధర్మో యుధిష్ఠిరః - ధర్మేణ వేదశాస్త్రావిరోధేన - సేతుం వర్ణాశ్రమాదిమర్యాదాం - పరిపాతి - అపి - అపిస్విత్ - యత్సభాయాం య

ల్గుపుత్రో భగవత్ప్రపన్నః। యః కృష్ణపాదాఙ్కితమార్గపాంసుష్వవేష్టత ప్రేమవిభిన్నధైర్యః ॥ ౩౨ ॥ కచ్చిత్సుఖం దేవకభోజపుత్ర్యా విష్ణుప్రజాయా ఇవ దేవమాతుః । యా వై స్వగర్భేణ దధార దేవం త్రయీ యథా యజ్ఞవితానమర్థమ్ ॥ ౩౩ ॥ అపిస్విదాస్తే భగవాన్ త్సుఖం వో యస్సాత్వతాం కామదుఘోఽనిరుద్ధః। యమామనన్తిస్మ హి శబ్దయోనిం మనోమయం సత్వతురీయతత్త్వమ్ ॥ ౩౪ ॥ అపిస్విదన్యే చ నిజాత్మదైవమనన్యవృత్త్యా సమనువ్రతా యే । హృదీకసత్యాత్మజచారుదేష్ణగదాదయస్స్వస్తి చరన్తి సౌమ్య ॥ ౩౫ ॥ అపిస్వదోర్భ్యాం విజయాచ్యుతాభ్యాం ధర్మేణ ధర్మః పరిపాతి సేతుమ్ । దుర్యోధనోఽతప్యత యత్సభాయాం సామ్రాజ్యలక్ష్మ్యా విజయానువృత్త్యా ॥ ౩౬ ॥ కిం వా కృతాఘేష్వఘమత్యమర్షీ భీమోఽహివద్దీర్ఘతమం వ్యముఞ్చత్। యస్యాఙ్ఘ్రిపాతం రణభూర్న సేహే మార్గం గదాయాశ్చరతో విచిత్రమ్ ॥ ౩౭ ॥ కచ్చిద్యశోధా రథయూథపానాం గాణ్డీవధన్వోపరతారిరాస్తే । అలక్షితో యచ్ఛరకూటగూఢో మాయాకిరాతో గిరిశస్తుతోష ॥ ౩౮ ॥ యమావుతస్విత్తనయౌ పృథాయాః పార్థైర్వృతౌ పక్ష్మభిరక్షిణీవ। రేమాత ఉద్ధాయ మృధే స్వరిక్థం సుధాం సుపర్ణావివ వజ్రివక్త్రాత్ ॥ ౩౯ ॥ అహో పృథాపి ధ్రియతేఽర్భకార్థే రాజర్షివర్యేణ వినాపి తేన। యస్త్వేకవీరోఽతిరథో విజిగ్యే

స్యయుధిష్ఠిరస్య సభాయాం - విజయానువృత్త్యా విజయోఽర్జునస్తత్కర్తృకా - యా - అనువృత్తిస్సేవా - తయా హేతుభూతయా, యా, సామ్రాజ్యలక్ష్మీః, తయా - దుర్యోధనః - అతప్యత, యమనువర్తతే విజయస్తమేవ సామ్రాజ్యలక్ష్మీరప్యనువర్తత ఇతి బుద్ధ్యాఽతప్యతేత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * కిం వేతి ॥ కృతాఘేషు కృతాపరాధేషు తత్కర్తృకమఘం అపరాధం - కథంభూతం - దీర్ఘతమం బహుకాలానుచిన్తితం, అహివత్ - అత్యమర్షీ అసహిష్ణుః - భీమః - వ్యముఞ్చత్కిం వా - అమర్షమితి శేషః - అమర్షమత్యజత్కిమిత్యర్థః - యస్య భీమస్యాఙ్ఘ్రిపాతం పాదాఘాతం, రణభూమిర్నసేహే - కథంభూతస్య - గదాయాః విచిత్రం మార్గం గతిం - చరతః - గదాం విచిత్రం భ్రామయత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * కచ్చిదితి ॥ రథయూథపానాం మధ్యే యశోధాః కీర్తిధారీ ఉపరతారిః ఉపరతాః నివృత్తాః అరయో యస్మాత్సః ఉపరతారిః - గాణ్డీవధన్వా అర్జునః ఆస్తే కచ్చిత్ - యస్య గాణ్డీవధన్వనః - శరకూటేన బాణసమూహేన - గూఢస్సంవృతః - అతీవేతరైరలక్షితః - మాయాకిరాతః మాయయా కిరాతవేషధరః - గిరిశో రుద్రః - తుతోష సంతుష్టః * ॥ ౩౮ ॥ * నకులసహదేవౌ పృచ్ఛత్యేకేన ॥ యమావితి ॥ పార్థైః యుధిష్ఠిరభీమార్జునైః - పక్ష్మభిః - రక్షిణీ ఇవ - వృతౌ రక్షితౌ - అక్షిణీ వేతి ప్రగృహ్యత్వాత్ భావ ఆర్షః - పృథాయాః కున్త్యాః, తనయౌ స్తనపౌ స్తనపీతవన్తౌ - యమౌ యుగపజ్జాతౌ, నకులసహదేవౌ - మృధే యుద్ధే - స్వరిక్థం పరాచ్ఛత్రోః ఉద్ధాయ లబ్ధ్వా, రేమాతే ఉతస్విత్ - పరాత్స్వరిక్థలాభే దృష్టాన్తః - వజ్రివక్త్రాత్ ఇన్ద్రముఖాత్ - సుపర్ణావివ గరుడావివ - సుధాం యది ద్వౌ గరుడావమృతమానయేతాం - తద్వదిత్యర్థః, అభూతోపమేయమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * పృథాయాః - కుశలం - కిం పృచ్ఛేయం - యతస్తస్యాః పాణ్డుం వినా ప్రాణధారణమేవాశ్చర్యమిత్యాహ ॥ అహో ఇతి ॥ తేన ప్రసిద్ధేన - రాజర్షివర్యేణ పాణ్డునా వినాపి, అర్భకార్థే అర్భకపోషార్థం - పృథా కున్తీ - ధ్రియతే అవతిష్ఠతే - అహో ఇత్యాశ్చర్యే - యస్తు పాణ్డుః - ఏకవీరః అసహాయవీరః - ధనురేవ ద్వితీయం యస్య సః - అతిరథః - ఏవంభూతః - చతస్రః కకుభః దిశః

విజిగ్యే జితవాన్-ఏవంభూతేన పాణ్డునా వినా పృథా జీవనమాశ్చర్యమేవ ✲ ॥ ౪౦ ॥ ధృతరాష్ట్రమనుశోచతి ॥ సౌమ్యేతి ॥ హే సౌమ్య ఉద్ధవ-పరేతాయ పరలోకంగతాయ-భ్రాత్రే పాణ్డవే-యో విదుద్రుహే-తత్పుత్రేభ్యో ద్రోహకరణేన-తస్మా ఏవ ద్రోహం కృతవానిత్యర్థః-అతఏవ, అధః నరకే-పతన్తం-ధృతరాష్ట్రం-అనుశోచే-యేన ధృతరాష్ట్రేణ-సుహృన్మిత్ర, మహం-పుర్యాన్నిర్యాపితః-యేనః కథంభూతేన, స్వస్య పుత్రాన్ దుర్యోధనాదీన్, సమ్యగనువ్రతేన స్వపుత్రానుసారిణేత్యర్థః ✲ ॥ ౪౧ ॥ ✲ ఏవం యాదవపాణ్డవకౌరవాణాం కుశలం పృష్ట, మథస్వావస్థానప్రకారమాహ ॥ సఇతి ॥ సోఽహం తేన నిర్యాపితోఽహం, మర్త్యవిడమ్బనేన ఐశ్వర్యాచ్ఛాదకమర్త్యానుకారేణ-నృణాం-దృశః-దృష్టీశ్చిత్తవృత్తీః-తాః-చాలయతో భ్రామయతః - విధాతుః జగన్నియన్తుః-హరేః శ్రీకృష్ణస్య-ప్రసాదాత్ అనుగ్రహాత్-పదవీం తద్విభూతిం జగ-త్పశ్యన్ - అతఏవ-గతవిస్మయః నివృత్తాశ్చర్యః అత్ర భూతలే-నాన్యోపలక్ష్యః ప్రచ్ఛన్న-శ్చరామి ✲ ॥ ౪౨ ॥ ✲ నన్వయం శ్రీకృష్ణో విధాతా భక్తానుగ్రహీతా చేత్కిమితి పార్థాన్ స్వభక్తాన్నానుజగ్రాహ-కిమితి వా కౌరవాన్ స్వస్మిన్ ద్వేషిణో న నిగృహీతవా - నిత్యత ఆహ ॥ నూనమితి ॥ త్రిమదః అభిజనవిత్తవిద్యామదః-యద్వా-ధనైశ్వర్యసేనామదః- తేన, ఉత్పథానాం ఉద్వృత్తానాం-చమూభిః సేనాభిః మహీం, పునః పునశ్చాలయతాం కమ్పయతాం నృణాం. వధాద్ధేతోః, ప్రపన్నానాం పాణ్డవానాం, ఆర్తైః పీడాయాః, జిహీర్షయా హర్తుమిచ్ఛయా, ఈశోఽప్యఘసమయ ఏవ హన్తుం సమర్థోఽపి-భగవాన్, కురూణాం, అఘమపరాధం ఉపైక్షత - తదానీమేవ తేషాం వధే ఆసద్వృత్తి రాజన్యవధో న స్యాదిత్యాశయేన ప్రతీక్షితవానిత్యర్థః ॥ నూనం నిశ్చితమ్ ✲ ॥ ౪౩ ॥ ✲ నను జగన్నియన్తుర్భగవతః కిం మర్త్యవిడమ్బనేన ప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ అజస్యేతి ॥ అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య - జన్మ-అకర్మాయత్తా, ప్రాకృ

ధనుర్ద్వితీయః కకుభశ్చతస్రః ॥ ౪౦ ॥ సౌమ్యానుశోచే ✲ తమధః పతన్తం భ్రాత్రే పరేతాయ విదుద్రుహే యః ।
నిర్యాపితో యేన సుహృత్స్వపుర్యా అహం స్వపుత్రాన్సమనువ్రతేన ॥ ౪౧ ॥ సోఽహం హరేర్మర్త్యవిడమ్బనేన
దృశో నృణాం చాలయతో విధాతుః । నాన్యోపలక్ష్యః పదవీం ప్రసాదాచ్చరామి పశ్యన్గతవిస్మయోఽత్ర ॥ ౪౨ ॥ నూనం నృపాణాం త్రిమదోత్పథానాం మహీం ముహుశ్చాలయతాం చమూభిః । వధాత్ప్రపన్నార్తిజిహీర్షయేశోఽప్యుపైక్షతాఘం భగవాన్కురూణామ్ ॥ ౪౩ ॥ అజస్య జన్మోత్పథనాశనాయ కర్మాణ్యకర్తుర్గ్రహణాయ పుంసామ్ ।
నత్వన్యథా కోఽర్హతి దేహయోగం పరో గుణానాముత కర్మతన్త్రమ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్య ప్రపన్నాఖిలలోకపానామవస్థితానామనుశాసనే స్వే । అర్థాయ జాతస్య యదుష్వజస్య వార్తాం సఖే కీర్తయ తీర్థకీర్తేః ॥ ౪౫ ॥ ✲✲✲✲✲✲
✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః ✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి భాగవతః పృష్టః క్షత్త్రా వార్తాం ప్రియాశ్రయామ్ । ప్రతివక్తుం న చోత్సేహ ఔత్కణ్ఠ్యాత్స్మారితేశ్వరః ॥ ౧ ॥ యః పఞ్చహాయనో మాత్రా ప్రాతరాశాయ యాచితః । తన్నైచ్ఛద్రచయన్యస్య సప

తైశ్చికదివ్యవిగ్రహపరిగ్రహరూపం జన్మ ఉత్పథానాం నాశాయ, అకర్తుః కర్మాధీనకరణాయత్తవ్యాపారరహితస్య - కర్మాణి, పుంసాం గ్రహణాయ లోకసంగ్రహణాయేత్యర్థః । అన్యథా, దుష్కృద్వినాశాద్యర్థం జన్మాదిక నచేత్, నను హే ఉద్ధవ, గుణానాం సత్త్వాదీనాం, పరః నియన్తా, అగుణవశ్య ఇత్యర్థః- దేహం కర్మకృతం దేహం - కర్మతన్త్రం కర్మకృతకర్మవిస్తారం చ, కోఽర్హతి కథమర్హతి-అతో న కర్మకృతం జన్మకర్మాదికం, అపితూత్పథనాశాద్యర్థమిత్యర్థః ✲ ॥ ౪౪ ॥ ✲ ఏవ సాధుపరిత్రాణాద్యర్థమవతీర్ణస్యాశ్రితవాత్సల్యజలధేర్వార్తాం కథయేతి వదన్నుపసంహరతి ॥ తస్యేతి ॥ స్వే స్వకీయే - అనుశాసనే ఆజ్ఞాయాం, అవస్థితానాం ఆజ్ఞానుల్లఙ్ఘినామిత్యర్థః; ప్రపన్నా, యే, అఖిలలోకపాః ఇన్ద్రాదయః, తేషామర్థాయ ప్రయోజనాయ, యదుషు జాతస్యావతీర్ణస్య, అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిశూన్యస్య, తీర్థకీర్తేః పవిత్రకీర్తేః - తస్య భగవతః శ్రీకృష్ణస్య, వార్తాం వృత్తాన్తం- హే సఖే ఉద్ధవ, కీర్తయ కథయ ✲ ॥ ౪౫ ॥ ✲ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః. ✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲

ఏవం విదురేణ పృష్టే ఉద్ధవే తస్య భగవతోఽవతారప్రభృతి తత్సమాప్త్యవధి దివ్యచేష్టితవర్ణనానురూపముత్తరం వక్తుం తావదుద్ధవస్య భగవద్విరహజాతౌత్కణ్ఠ్యావేశేన ప్రతివచనాసామర్థ్యమాహ బాదరాయణిః ॥ ఇతీత్యాదిషడ్భిః ॥ క్షత్త్రా విదురేణ, ప్రియాశ్రయాం ప్రియభగవద్విషయాం, వార్తాం ప్రతి, ఇత్యుక్తప్రకారేణ, పృష్టః, భాగవతః ఉద్ధవః, ఔత్కణ్ఠ్యాత్ స్నేహవిశేషాత్, స్మారితః ఈశ్వరః కృష్ణో యస్య సః, ప్రతివక్తుం ఉత్తరం వక్తుం, నచోత్సేహే న సమర్థోఽభూత్ ✲ ॥ ౧ ॥ ✲ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేన ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ యఇతి ॥ పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షః-యః ఉద్ధవః - మాత్రా జనన్యా - ప్రాతరాశాయ ప్రాతర్భోజనార్థం - యాచితః ప్రార్థితః-తం ప్రాతరాశం-నైచ్ఛత్-కథంభూతస్సన్-అస్య శ్రీకృష్ణస్య - సపర్యాం పూజాం-బాలలీలయా రచయన్ - బాలక్రీడయా శ్రీకృష్ణం కఞ్చిత్పరికల్ప్య పరికల్పితైరేవ సాధనైః పరిచర్యాం కుర్వ

స్మిత్యర్థః ॥౨॥ ఏవం బాల్యప్రభృతి తస్య భగవతస్సేవయా - కాలేన - జరసం జరాం - గతః ప్రాప్తః - స ఉద్ధవః - వార్తాం ప్రతి-పృష్టః - భర్తుః శ్రీకృష్ణస్య - పాదావనుస్మరన్ - కథం ప్రతిబ్రూయాత్ ॥౩॥ ఏవం ప్రత్యుత్తరాసామర్థ్యమభిధాయ, అథ తస్య పరిపూర్ణభక్తియోగేన పరవశస్య మహతా ప్రయత్నేన సామర్థ్యమాహ ॥ స ఇతి ॥ కృష్ణాఙ్ఘ్రిసుధయా - సాధు నిర్వృతః - తీవ్రేణ భక్తియోగేన - నిమగ్నః పరవశః - స ఉద్ధవః - ముహూర్తమాత్రం తూష్ణీమభూత్ ॥౪॥ పులకేన రోమాఞ్చేనోద్భిన్నం వ్యాప్తం సర్వమఙ్గం యస్య సః - మీలదృశా నిమీలితదృష్ట్యా - శుచః ఆనన్దాశ్రూణి - ముఞ్చన్ - స్నేహప్రసరసంప్లుతః భగవతి యస్స్నేహః - తస్య ప్రసరేణ వ్యాప్త్యా - సంప్లుతః ఆర్ద్రచిత్తః - ఉద్ధవః - తేన విదురేణ - పూర్ణార్థః కృతకృత్యః లక్షితః ॥౫॥ శనైరితి ॥ భగవానేవ లోకః - తస్మాన్నృలోకం దేహానుసన్ధానం - శనకైః - పునరాగతః - నేత్రే విమృజ్య సంమృజ్య - ఉత్స్మయన్ భగవదాఖ్యలోకస్య శ్లాఘతత్వాద్విస్మయం ప్రాప్నువన్ - ఉద్ధవః - విదురం ప్రత్యాహ ॥ ప్రత్యభాషత ॥౬॥ తదుత్తరమేవాహ ॥ కృష్ణేత్యాదినా ॥ కృష్ణ ఏవ ద్యుమణిః సూర్యః - తస్య నిమ్లోచే అస్తమయే సతి - అజగరేణ కాలరూపమహాసర్పేణ - నః అస్మాకం గృహేషు - గీర్ణేషు గ్రస్తేషు - గతశ్రీషు భ్రష్టభాగేషు సత్సు - కుశలం త్వత్పృష్టానాం కుశలం - అహం కిం ను బ్రూయామ్ ॥౭॥ గతశ్రీత్వమేవాహ ॥ దుర్భగ ఇతి ॥ బతేతి ఖేదే - అయం లోకః జనః - దుర్భగః - యదవస్తు - సుతరామపి దుర్భగాః - యే యదవః - సంవసన్తః కృష్ణేన సహ వసన్తోఽపి, హరిం భగవన్తం - న విదుః, కిన్తు స్వసదృశ ఏవాయమపీతి విదుః, తత్ర దృష్టాన్తః, మీనాః మత్స్యాః ఉడుపం ప్లవమివ మీనా హ్యుడుపమయమపి కశ్చిజ్జలచర ఇతి జానన్తి - న తూత్తరణహేతురయమితి - ఏవం యదవోఽప్యయం శ్రీకృష్ణస్స్వాశ్రితదురితాన్యపహరన్ సంసారపారం తారయతీతి న జానన్తి - కిన్తు కశ్చిద్యాదవ ఏవేతి ॥౮॥ ఏతదేవాహ ॥ ఇఙ్గిత-

ర్యాం బాలలీలయా ॥౨॥ స కథం సేవయా తస్య కాలేన జరసం గతః । పృష్టో వార్తాం ప్రతిబ్రూయాద్భర్తుః పాదావనుస్మరన్ ॥౩॥ స ముహూర్తమభూత్తూష్ణీం కృష్ణాఙ్ఘ్రిసుధయా భృశమ్ । తీవ్రేణ భక్తియోగేన నిమగ్నస్సాధు నిర్వృతః ॥౪॥ పులకోద్భిన్నసర్వాఙ్గో ముఞ్చన్మీలద్దృశా శుచః । పూర్ణార్థో లక్షితస్తేన ప్రేమప్రసరసంప్లుతః ॥౫॥ శనకైర్భగవల్లోకాన్నృలోకం పునరాగతః । విమృజ్య నేత్రే విదురం ప్రత్యాహోద్ధవ ఉత్స్మయన్ ॥౬॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కృష్ణద్యుమణినిమ్లోచే గీర్ణేష్వజగరేణ హ । కిం ను నః కుశలం బ్రూయాం గతశ్రీషు గృహేష్వహమ్ ॥౭॥ దుర్భగో బత లోకోఽయం యదవో నితరామపి । యే సంవసన్తో న విదుర్హరిం మీనా ఇవోడుపమ్ ॥౮॥ ఇఙ్గితజ్ఞాః పురుప్రౌఢా ఏకారామాశ్చ సాత్వతాః । సాత్వతామృషభం సర్వే భూతావాసమమంసత ॥౯॥ దేవస్య మాయయా స్పృష్టా యే చాన్యే హ్యసదాశ్రయాః । భ్రామ్యతే ధీర్న తద్వాక్యైరాత్మన్యుప్తాత్మనాం హరౌ ॥౧౦॥ ప్రదర్శ్యాతప్తతపసామవితృప్తదృశాం నృణామ్ । ఆదాయాన్తరధాద్యస్తు స్వబిమ్బం లోకలోచనమ్ ॥౧౧॥ యన్మర్త్యలీలౌపయికం స్వయోగమాయాబలం దర్శయతా గృహీతమ్ । విస్మాపనం స్వస్య చ సౌభగర్ద్ధేః పరం పదం భూషణభూషణా-

ఙ్గా ఇతి ॥ ఇఙ్గితజ్ఞాః పరచిత్తవృత్తిజ్ఞాః అత ఏవ - పురుప్రౌఢాః బహునిపుణాః - ఏకారామాః ఏకస్థానవర్తినశ్చ - సాత్వతాః యాదవాః - సర్వే - సాత్వతామృషభం యాదవానాం శ్రేష్ఠం శ్రీకృష్ణం - భూతావాసం తత్సతీర్థ్యమేవ - మన్యన్త ॥౯॥ న కేవలం యాదవా ఏవ భూతావాసమమంసత - అన్యేఽపీత్యాహ ॥ దేవస్యేతి ॥ దేవస్య భగవతో - మాయయా - స్పృష్టాః మోహితాః - అత ఏవ - స చ అచేతనం శబ్దాదికం - భోగ్యత్వేనాశ్రితాః - అన్యే చ - యే శిశుపాలాదయ - స్తే సర్వేఽపి - భూతావాసమమంసతేతి పూర్వేణాన్వయః ॥ తర్హి భవదాదయోఽపి మాయాస్పర్శావిశేషాన్న జానీయురిత్యత ఆహ ॥ భ్రామ్యత ఇతి ॥ ఆత్మని పరమాత్మని హరౌ - ఉప్తాత్మనాం సమర్పితమనసాం - మాదృశానాం - ధీః - తద్వాక్యైః - భగవన్మాయామోహితానాం జీవోఽయమిత్యాదివాక్యైర్న భ్రామ్యతే ॥ దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే, ఇతి భగవతైవ గీతత్వాదితి భావః ॥౧౦॥ భవత్వేవం, అజస్య వార్తాం స ఖే కీర్తమేత్యస్య కిముత్తరమిత్యత ఆహ ॥ ప్రదర్శ్యేత్యాదినా ॥ యః భగవాన్ - అతప్తం తపః యైస్తేషామవితృప్తాః దృశః యేషాం తేషాం - నృణాం - లోకలోచనం లోకైరవలోకనీయం - కర్మణి ల్యుట్ - అతిసున్దరం - స్వస్య - బిమ్బం వపుః, ప్రదర్శ్య దర్శయిత్వా - ఆదాయ స్వబిమ్బం గృహీత్వా - అన్తరధాత్ అన్తర్దధే ॥ ఆదాయాన్తరధాదిత్యనేన స్వబిమ్బేనైవ సహ స్వలోకగమనం - న తు ప్రాకృతవదితి సూచితమ్ ॥౧౧॥ లోకలోచనమిత్యనేన సూచితమేవ పురుషసౌన్దర్యం వర్ణయతి త్రిభిః ॥ యదితి ॥ మర్త్యలీలాసు మనుష్యలీలాసు - ఔపయికం యోగ్యం - స్వస్య - యా - యోగమాయా ఆశ్చర్యశక్తిః తస్యాః - బలం దర్శయతా - లోకస్యేతి శేషః, గృహీతం ఉపాత్తం - స్వస్య చ స్వస్యాపి - విస్మాపనం ఆశ్చర్యకరం - సౌభగర్ద్ధేః సౌభాగ్యసమృద్ధేః - పరం పదం పరాకాష్ఠాభూతం - భూషణభూషణాఙ్గం భూషణాన్యాభరణాదీని కౌస్తుభాదీని భూషయన్త్యలంకుర్వన్తీతి భూషణభూషణాన్యఙ్గాని ఉరః ప్రభృతీని - యస్మిం స్తత్ - ఏవంభూతం - యద్వపు - స్త - దాదాయా - న్తరధాదితి పూర్వేణాన్వ

యః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యదితి। ధర్మసూనోః యుధిష్ఠిరస్య. రాజసూయే యాగే-త్రిలోకః త్రిభువనస్థో లోకః-దృశాం స్వస్త్యయనం పరమానన్దకరం - యద్వపుః నిరీక్ష్య - విధాతుః బ్రహ్మణః-అర్వాక్సృతౌ అర్వాచీనమనుష్యసృష్టౌ-యత్కౌశలం నైపుణం-తత్కార్త్స్న్యేన సాకల్యేన - ఇహవపుషి-అద్య ఇదానీం-గతం పర్యవసిత - మిత్యమంస్త మేనే - విధాతుః కౌశలం కార్త్స్న్యేనాస్మిన్నేవ వపుష్యుపక్షీణం - నాతః పరం తస్య కౌశలమస్తీత్యేవం మేన ఇత్యర్థః-తద్వపుషో విధాతృసృష్టత్వమపి లోకదృష్టిరియముక్తా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యస్యేతి॥ యస్య భగవతః అనురాగేణ-ప్లుతో వ్యాప్తః-హాసో హసనం - రాసః క్రీడా, లీలావలోకశ్చ-తైః సాధనైః-ప్రతిలబ్ధః-మానో బహుమానో- యాభిస్తాః-వ్రజస్త్రియః - దృగ్భిస్సహ - అనుప్రవృత్తధియః అనుప్రవృత్తాః గచ్ఛన్తమేవానుగతాః ధియో యాసాం తాః -భగవద్గృహానువర్త్యన్తర్బాహ్యేన్ద్రియవృత్తయ ఇత్యర్థః॥ అతఏవ-ఖిలకృత్యశేషాః-ఖిలః త్యక్తః కృత్యస్య శేషో యాసాం తాః, కృత్యాకృత్యవివేకశూన్యాస్సత్యోఽవతస్థుః ❁ ॥౧౪॥ ❁ నన్విదృశం భువనసున్దరం వపుః కిమర్థమన్తర్ధాపితవానితీమాం శఙ్కాం పరిహరన్వపుః పరిగ్రహనిమిత్తం వపుషస్స్వరూపం చాహ॥ ప్రశాన్తరూపేష్వితి॥ అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి ,, నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ,, సత్యం చానృతం చ సత్యమభవ ,, దిత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా-సర్వాణి సత్త్వప్రచురాణి రజస్తమః ప్రచురాణి చ రూపాణి స్వస్యైవ శరీరాణి-తత్ర , ప్రశాన్తరూపేషు సత్త్వోత్తరేషు రూపేషు -ఇతరస్వరూపైః ఘోరరూపైః -రభ్యర్ద్యమానేషు పీడ్యమానేషు సత్సు-అనుకమ్పితః ఆత్మా చిత్తం యస్య సః-సత్త్వోత్తరేష్వనుకమ్పా పరః-పరావరేశః సర్వాధిపతిః, భగవానజోఽపి కర్మాయత్తోత్పత్తిశూన్యోఽపి-మహదంశయుక్తః మహతా అంశేన-బలరామరూపేణ- యుక్తః సహితః, జాతః అకర్మాయత్తస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యవిగ్రహవిశిష్టోఽవతీర్ణ ఇత్యర్థః-యథాగ్నిః-దార్వాదిష్వావిర్భవన్ స్వస్వభావమజహ

జ్జగత్ ॥౧౨॥ యద్ధర్మసూనోర్బత రాజసూయే నిరీక్ష్య దృక్స్వస్త్యయనం త్రిలోకః। కార్త్స్న్యేన చాద్యేహ గతం విధాతురర్వాక్సృతౌ కౌశలమిత్యమంస్త ॥౧౩॥ యస్యానురాగప్లుతహాసరాసలీలావలోకప్రతిలబ్ధమానాః। వ్రజస్త్రియో దృగ్భిరనుప్రవృత్తధియోఽవతస్థుః ఖిలకృత్యశేషాః ॥౧౪॥ ప్రశాన్తరూపేష్వితరైః స్వరూపైరభ్యర్ద్యమానేష్వనుకమ్పితాత్మా। పరావరేశో మహ*దంశయుక్తో హ్యజోఽపి జాతో భగవాన్యథాగ్నిః ॥ ౧౫ ॥ మాం ఖేదయత్యేతదజస్య జన్మవిడమ్బనం యద్వసుదేవగేహే ।వ్రజే చ వాసోఽరిభయాదివ స్వయం*పురాద్వ్యవాత్సీద్యదనన్తవీర్యః ॥ ౧౬ ॥ దునోతి చేతస్స్మరతో మమైతద్యదాహ పాదావభివన్ద్య పిత్రోః। తాతామ్బ కంసాదురుశఙ్కితానాం ప్రసీదతం నోఽకృతనిష్కృతీనామ్॥ ౧౭ ॥కో వా అముష్యాఙ్ఘ్రిసరోజరేణుం విస్మర్తుమీశేత పుమాన్విజిఘ్రన్।యో విస్ఫురద్భ్రూవిటపేన భూమేర్భారం కృతాన్తేన తిరశ్చకార ॥ ౧౮ ॥ దృష్టా భవద్భి

ర్దేవావిర్భవతి తథా-అయమపి భగవాన్-దేవమనుష్యాదియోనిష్వావిర్భవన్నిరస్తనిఖిలదోషానవధికాతిశయాసంఖ్యేయకల్యాణగుణాకరత్వస్వభావమజహదేవావతీర్ణ ఇతి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అజహత్సర్వజ్ఞత్వసత్యసంకల్పత్వజ్ఞానశక్త్యాదిస్వభావస్యైవ పునర్మర్త్యలీలానుకారో బలైశ్వర్యాచ్ఛాదకో న కర్మాయత్త ఇత్యాహ ॥ మామితిద్వయేన॥ అజస్య భగవతః-వసుదేవగేహే బన్ధనాగారే-యజ్జన్మనః-విడమ్బనమనుకరణం-న తు నృసింహవదకస్మాదావిర్భావః-పశ్చాత్స్వయమప్యమితవీర్యః-కంసభయాదివ-వ్రజే చ వాసః-కాలయవనాదిభయాదివ-పురాత్ మధురాయాః , వ్యవాత్సీత్ ప్రోషితవానితి చ యత్ -ఏతన్మాం ఖేదయతి।మచ్చిత్తం వ్యామోహయతి-ఏతత్సర్వమైశ్వర్యాచ్ఛాదకమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ దునోతీతి పిత్రోః దేవకీవసుదేవయోః-పాదావభివన్ద్య నమస్కృత్య , హే తాత పితః-హే అమ్బ మాతః-కంసాదురు అధికం-శఙ్కితానాం,భీతానాం, అకృతనిష్కృతీనాం అకృతశుశ్రూషాణాం-నోఽస్మాకం-యువాం ప్రసీదతం ప్రసాదం కురుత , మితి యదాహ,ఏత-త్స్మరతో మమ-చిత్తం కర్మ,దునోతి ఖేదయతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవం తర్హ్యనీశ్వర ఏవాయం కిం న స్యాదిత్యాశఙ్కాం పరిహరన్ మర్త్యలీలామనుకుర్వన్ పునః పునరైశ్వర్యమపి ప్రకాశితవానితి వదన్నతిశయవాత్సల్యాదిగుణవతస్తస్య విరహోఽతిదుస్సహ ఇత్యాహ స్త్రిభిః॥ కో వేతి॥ అముష్య శ్రీకృష్ణదేవస్య, అఙ్ఘ్రిసరోజరేణుం-విజిఘ్రన్ - కో వా పుమాన్-తం విస్మర్తుమీశేత శక్నుయాత్-యః కృష్ణః విస్ఫురద్భ్రూవిటపేన-భ్రూరేవ విటపః లతా, విస్ఫురన్ చలన్ , యో భ్రూవిటపః- తేన భ్రూభఙ్గానువర్తినా, కృతాన్తేన మృత్యునా, భూమేర్భారం-తిరశ్చకార అపహృతవాన్ ,భ్రూభఙ్గేన భూభారాపహరణమైశ్వర్యప్రకాశకమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ దృష్టేతి॥ రాజసూయే , కృష్ణం-ద్విషతోఽపి చైద్యస్య శిశుపాలస్య, సిద్ధిః భగవత్ప్రాప్తిః, భవద్భిర్దృష్టా ననుకథం భూతా సిద్ధిః, యాం సిద్ధిం యోగినః భక్తియోగనిష్ఠాః , సమ్యగ్యోగేన ఏకాన్తభక్తియోగేన, సంస్పృహయన్తి వాఞ్ఛన్తి-తస్య ద్విషతోఽపి, నిరతిశయపురుషార్థరూపముక్తిం ప్రయచ్ఛతో-వాత్సల్యనిధేః కృష్ణస్య విరహం కస్సహేత ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁

నకేవలంద్విషతాంభజతాంచస్వపదప్రాపకః ఉదాసీనానామపీత్యాహ ॥ తథైవేతి ॥ ఆహవేయుద్ధే - నయనాభిరామం నయనానన్దకరం - శ్రీకృష్ణముఖకమలం - నేత్రైః పిబన్తోఽనుభవన్తః - పార్థాస్త్రపూతాః పార్థస్యార్జునస్యాస్త్రైః పూతాః పవిత్రితాః - అన్యేపి రాజానః - అస్య భగవతః - పదం స్థానం - ఆపుః ప్రాపుః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం మర్త్యలీలామనుకుర్వతో భూభారావతరణముక్తిప్రదత్వాదికమైశ్వర్యప్రకాశకమభిహితం - పునరైశ్వర్యం ప్రకాశయతో మర్త్యలీలానుకృతిమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ స్వయమితి ॥ అసామ్యాతిశయః సమాభ్యధికరహితః - అతఏవ - త్ర్యధీశః ప్రకృతిపురుషకాలానామీశః - యద్వా, త్రిలోకాధిపతిః - సత్వాదిగుణేశో వా - అతఏవ - స్వారాజ్యలక్ష్మ్యా - స్వరాడనన్యాయత్తః - తస్యభావస్స్వారాజ్యం - తేన - యా - లక్ష్మీః ఐశ్వర్యవీర్యయశఆదిసంపత్తిః - తయా - ఆప్తాస్సమస్తాః కామా యస్య సః - నిత్యం సన్నిహితభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానసమృద్ధ ఇత్యర్థః - బలిం పూజాం - హరద్భిః స్వీకుర్వద్భిః - చిరలోకపాలైః చిరం లోకాన్పాలయద్భిః - కిరీటానాం కోటిభిః - ఈడితః సేవితః - పాదపీఠో యస్య సః - స్వయమేవంభూతోపి - భగవాన్ ❁, అఙ్గ హే విదుర - పరమేష్ఠిధిష్ణ్యే సార్వభౌమసింహాసనే - నిషణ్ణముపవిష్టం - ఉగ్రసేనం ప్రతి - స్వామిన్ - హే దేవ - నిధారయ - అవధారయేతి - యన్న్యబోధయత్ విజ్ఞాపితవాన్ - తద్విజ్ఞాపనవచః, తస్య భగవతః - కైఙ్కర్యం కింకరభావ, ముపాశ్రితానాపన్నాన్,, అలంభృతా,, నితిపాఠేప్యయమేవార్థః - నః అస్మాన్ - విజ్ఞాపయతి విస్మాపయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ పునరైశ్వర్యం దయాలుతాం చాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, ఇయం బకీ పూతనా - స్తనకాలకూటం స్తనయోస్సంభృతం కాలకూటం విషం - జిఘాంసయా హన్తుమిచ్ఛయా, అపాయయత్, ఏవమసాధ్వీ దుష్టా - బకీ - ధాత్ర్యా యశోదాయాః, ఉచితాం తత్సంబన్ధినీం గతిం - లేభే ప్రాప్తవతీ - ఏవమపరా

ర్ణానురాజసూయే చైద్యస్య కృష్ణం ద్విషతోఽపి సిద్ధిః । యాం యోగినస్సంస్పృహయన్తి సమ్యగ్యోగేన కస్తద్విరహం సహేత ॥ ౧౯ ॥ తథైవ చాన్యే నరలోకపాలా యఆహవే కృష్ణముఖారవిన్దమ్ । నేత్రైః పిబన్తో నయనాభిరామం పార్థాస్త్రపూతాః పదమాపురస్య ॥ ౨౦ ॥ స్వయం త్వసామ్యాతిశయస్త్ర్యధీశస్స్వారాజ్యలక్ష్మ్యాప్తసమస్తకామః । బలిం హరద్భిశ్చిరలోకపాలైః కిరీటకోట్యేడితపాదపీఠః ॥ ౨౧ ॥ తత్తస్య కైఙ్కర్య❁ముపాశ్రితాన్నో విజ్ఞాపయత్యఙ్గ యదుగ్రసేనమ్ । తిష్ఠన్నిషణ్ణం పరమేష్ఠిధిష్ణ్యే న్యబోధయద్దేవనిధారయేతి ॥ ౨౨ ॥ అహో బకీయం స్తనకాలకూటం జిఘాంసయాఽపాయయదప్యసాధ్వీ । లేభే గతిం ధాత్ర్యుచితాం తతోఽన్యం కం వా దయాళుం శరణం భజేమ ॥ ౨౩ ॥ మన్యేఽసురాన్భాగవతాం స్త్ర్యధీశే సంరమ్భమార్గాభినివిష్టచిత్తాన్ । యే సంయుగేఽచక్షత తార్క్ష్యపుత్రమంసే సునాభాయుధమాపతన్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ వసుదేవస్య దేవక్యాం జాతో భోజేన్ద్రబన్ధనే । చికీర్షుర్భగవానస్యాశ్శమజేనాభియాచితః ॥ ౨౫ ॥ తతో నన్దవ్రజమితః పిత్రా కంసాద్విబిభ్యతా । ఏకాదశ సమాస్తత్ర గూఢార్చిస్సబలోఽవసత్ ॥ ౨౬ ॥ పరీతో వత్సపైర్వత్సాంశ్చారయన్వ్యహరద్విభుః । యమునోపవనే కూ

ధవత్యా అపి ముక్తిం యోదత్తవాన్ - తతో భగవతోఽన్యం దయాళుం కం పురుషం శరణం - భజేమ వ్రజేమ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ నను,, నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత,, ఇతి భగవతో భక్తియోగప్రాప్యత్వశ్రవణాత్ కథముదాసీనానాం ద్విషతాం చ ముక్తిం ప్రాప్తియచ్ఛదిత్యత ఆహ ॥ మన్యఇతి ॥ త్ర్యధీశే త్రిలోకీశే - భగవతి - యే సంరమ్భమార్గాభినివిష్టచిత్తాః, సంరమ్భః క్రోధావేశః - తేన మార్గేణ - అభినివిష్టం చేతో యేషాం తే - యే చ - సంయుగే యుద్ధప్రాణాం త్యజన్తః - తార్క్ష్యపుత్రస్య గరుత్మతోఽంసే భుజే, ఆపతన్తం అధితిష్ఠన్తం, సునాభం చక్రం - మాయుధం - యస్య సః - తం సునాభాయుధం చక్రాయుధధరం - భగవన్తం, అచక్షత అపశ్యన్ - తాన్ సర్వాన్ అసురాన్ - దైవసమ్పత్త్యా జాతాన్ - భాగవతాన్ భగవద్భక్తానేవ - మన్యే,, తస్మాత్తే - నాప్యుపాయేన మనః కృష్ణే నివేశయే,, దితి వక్ష్యమాణరీత్యా భక్తియోగనిష్ఠతుల్యా ఏవ ద్విషదాదయోపీతి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథాఽవతారప్రభృతి దివ్యచేష్టితాని సంగ్రహేణ వర్ణయతి ॥ వసుదేవస్యేత్యాదినా ॥ భోజేన్ద్రః కంసః - తస్య - బన్ధనే కారాగృహే, వసుదేవస్య తద్భార్యాయాం దేవక్యాం - జాతః అవతీర్ణః - కథంభూతో - భగవాన్ - సమగ్రజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిసంపన్నః అజేన బ్రహ్మణాఽభియాచితః ప్రార్థితః - అస్యాః భూమేః, శం సుఖం - చికీర్షుః కర్తుమిచ్ఛుః - ఏవంభూతోఽవతీర్ణ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కంసాద్విబిభ్యతా అతిభీతేన, పిత్రా వసుదేవేన నిమిత్తభూతేన - నన్దవ్రజ - మితః గతః, ఏకాదశ, సమాః వత్సరాన్, తత్ర నన్దవ్రజే, గూఢార్చిః అనభివ్యక్తైశ్వర్యః - సబలః సరామః - అవసత్ ఉషితవాన్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కిం కుర్వన్నవసదిత్యాహ ॥ పరీత ఇతి ॥ వత్సపైః వత్సపాలైస్సహ - వత్సాన్, పరితః - చారయన్, కూజద్భిః - ద్విజైః పక్షిభిః, సంకులితాః వ్యాప్తాః - అఙ్ఘ్రిపాః - యస్మింస్తస్మిన్ - యమునానద్యా - ఉపవనే ప్రాన్తవనేస్వయం విభుః సర్వాన్తర్యామీసన్ ❁ కౌమారీం, వనవాసినాం, ప్రేక్షణీయాం

❁ పా ॥ మలంభృతాన్నో.

చేష్టాం,దర్శయన్-స్వయంహాసన్నేవ - రుదన్నివ,ముగ్ధస్సున్దరో యో బాలసింహః, తస్యేవావలోకనం యస్యసః - వ్యహరత్ ఆక్రీడ-దితిశ్లోకద్వయమేకాన్వయమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ప్రయుక్తానితి॥భోజరాజేనకంసేన, ప్రయుక్తాన్ ప్రేషితాన్-మాయినః వఞ్చకాన్-కామరూపిణః స్వేచ్ఛానురూపవేషధారిణః-తాంస్తాన్ ,శకటధేనుకారిష్టాదీన్ - వ్యనుదత్ అహనత్, బాలః క్రీడనకానివేత్యనాయాసేదృష్టాన్తః- క్రీడనకాన్ క్రీడార్థం స్వకల్పితోపకరణానీవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ విపన్నానితి॥ విషతోయేన కాళియహ్రదతోయేన-విపన్నానాపన్నాన్ - మూర్ఛితానిత్యర్థః-దృష్ట్వేతి శేషః-భుజగాధిపం కాళియం-నిగృహ్య విపన్నానుత్థాప్య,ప్రకృతిస్థితం త్యక్తవిషం-తత్తోయం కాళియహ్రదజలం, గాః,అపాయయత్ పానమకారయత్ ❋॥ ౩౦ ॥ ❋ అయాజయదితి॥ఉరుభారస్య బహుభారస్య,సంభృతస్య , విత్తస్య , సద్వ్యయం సమీచీనోపయోగం-చికీర్షుః,ప్రభుః-ద్విజోత్తమైస్సహితః-గోసవేన గోసవాఖ్యయాగేన-గోపరాజం నన్దం , అయాజయత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ వర్షతీతి॥ భగ్నమానే విహతపూజే,ఇన్ద్రే , కోపాద్వర్షతిసతి, హేభద్రవిదుర-అతివిహ్వలః అత్యాపన్నః,వ్రజః అనుగృహ్ణతా ప్రసాదయతా,గోత్రః-పర్వత ఏవ-లీలాతపత్రం-తేన-త్రాతః రక్షితః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ శరదిత్యాది ॥ శరది శరత్కాలే,యశ్శశీచన్ద్రమాః , తస్య కరైః కిరణైః-మృష్టం ఉజ్వలం-రజనీముఖం ప్రదోషం-మానయన్ కృతార్థతాం తస్యాపాదయన్నిత్యర్థః- స్త్రీణాం గోపీనాం-మణ్డలం మణ్డయతి భూషయతీతి మణ్డలమణ్డనః-కలాన్యవ్యక్తమధురాణి - పదాన్యక్షరాణి యస్మిన్కర్మణి తత్తథా,గాయన్ , రేమే ॥

జద్విజసంకులితాఙ్ఘ్రిపే ॥ ౨౭॥ కౌమారీం దర్శయంశ్చేష్టాం ప్రేక్షణీయాం వ్రజౌకసామ్ । రుదన్నివ హసన్ముగ్ధబాలసింహావలోకనః ॥ ౨౮ ॥ (స ఏవ హి వయోలక్ష్మ్యా నికేతం సితగోవృషమ్ । చారయన్ననుగాన్గోపాన్రణద్వేణురరీరమత్) ॥ ప్రయుక్తాన్భోజరాజేన మాయినః కామరూపిణః । లీలయా వ్యనుదత్తాంస్తాన్ బాలః క్రీడనకానివ ॥ విపన్నాన్విషపానేన నిగృహ్య భుజగాధిపమ్ । ఉత్థాప్యాపాయయద్గావ ❋ స్తత్తోయం ప్రకృతిస్థితమ్ ॥ ౩౦ ॥ అయాజయద్గోసవేన గోపరాజం ద్విజోత్తమైః । విత్తస్య చోరుభారస్య చికీర్షన్సద్వ్యయం విభుః ॥ ౩౧ ॥ వర్షతీన్ద్రే వ్రజః కోపాద్భగ్నమానేఽతివిహ్వలః । గోత్రలీలాతపత్రేణ త్రాతో భద్రానుగృహ్ణతా ॥ ౩౨ ॥ శరచ్ఛశికరైర్మృష్టం మానయన్రజనీముఖమ్ । గాయన్కలపదం రేమే స్త్రీణాం మణ్డలమణ్డనః ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే తృతీయస్కన్ధే విదురోద్ధవసంవాదే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ తతస్స ఆగత్య పురం స్వపిత్రోశ్చికీర్షయా శం బలదేవసంయుతః ❋ । నిపాత్య తుఙ్గాద్రిపుయూథనాథం హతం వ్యకర్షద్వ్యసుమోజసోర్వ్యామ్ ॥ ౧ ॥ సాందీపనేస్సకృత్ప్రోక్తం బ్రహ్మాధీత్య సవిస్తరమ్ । తస్మై ప్రాదాద్వరం పుత్రం మృతం పఞ్చజనోదరాత్ ॥ ౨ ॥ సమాహుతా భీష్మకకన్యయా యే శ్రియస్సవర్ణేన బుభూషయైషామ్ । గాన్ధర్వవృత్త్యా మిషతాం స్వభాగం జహ్రే పదం మూర్ధ్ని దధత్సుపర్ణః ॥ ౩ ॥ కకుద్మినోఽవిద్ధనసో దమిత్వా స్వయంవరే నాగ్నజితీమువాహ । తద్భగ్నమానానపి గృధ్యతోఽజ్ఞాన్ జఘ్నేఽక్షతశ్శస్త్రభృతస్స్వశ

రమత ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ❋

ఏవం నన్దవ్రజే బృన్దావనే చ కృతాని చేష్టితాని సంగ్రహేణావర్ణయత్,అథ వ్రజాన్మధురామేత్య భగవతా కృతాని తతో ద్వారకామేత్య కృతాని చ సంగ్రహేణ వర్ణయత్యధ్యాయద్వయేన॥ తత ఇతి॥ స్వపిత్రోః దేవకీవసుదేవయోః-శం సుఖం-చికీర్షయా కర్తుమిచ్ఛయా,బలదేవసంయుతః,తతః వ్రజాత్ ,పురీం మధురాపురీ-మాగత్య,హతం స్వేనేతి శేషః-రిపుయూథనాథం కంసం, వ్యసుం గతప్రాణం-ఓజసా బలేన తుఙ్గాద్రాజమఞ్చాత్, దుర్వ్యాం భూమ్యాం, నిపాత్య,వ్యకర్షత్ విచకర్ష ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సాందీపనేరితి॥ సాందీపనేః ఉపాధ్యాయాత్,సకృత్ప్రోక్తం,సవిస్తరం షడఙ్గోపేతం,బ్రహ్మ వేద-మధీత్య, తస్మై సాందీపనయే, మృతం పుత్రం,వరం మృతపుత్రప్రదానరూపం వరం పఞ్చజనోదరాత్ పఞ్చజనోదరవిదారణద్వారా పుత్రమానీయ, ప్రాదాత్ ❋॥ ౨ ॥❋ సమాహుతా ఇతి ॥ శ్రియః లక్ష్మ్యా-స్సవర్ణేన సమానరూపేణ - యుక్తామేతి శేషః-భీష్మకకన్యయా రుక్మిణ్యా - నిమిత్తభూతయా-తదుద్వాహార్థమిత్యర్థః- యే శిశుపాలాదయ - స్సమాహుతాః సమ్యగాహూతాః-రుక్మ్యాదిభిరితి శేషః- తేషాం చైద్యాదీనాం-మిషతాం పశ్యతాం-మూర్ధ్ని -పదం - దధద్దధానః- తానభిభూయేత్యర్థః-గాన్ధర్వవృత్త్యా పరస్పరసంకేతరూపయా వృత్త్యా,బుభూషయా భవితుముద్వోఢుమిచ్ఛయా -సుపర్ణః శోభమానరథః-స్వభాగం రుక్మిణీం,, రాఘుత్వే ఽ భవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని॥ అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషా ఽనపాయినీ॥ భాస్కరస్య ప్రభా యథే ,, త్యాద్యుక్తరీత్యా స్వాంశభూతామనపాయినీం-జహ్రే హృతవాన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కకుద్మిన ఇతి ॥ అవిద్ధనసః అచ్ఛిద్రనాసికాన్-కకుద్మినః వృషభాన్-దమిత్వా ఛిన్ననాసికాన్ కృత్వా-నాగ్నజితీం నగ్నజితః కన్యాం-స్వయంవరే-ఉవాహ ఉదవహత్ - తద్భగ్నమానాన్- తేన కకుద్మిదమ

నైన-భగ్నాః మానః బలినో వయమిత్యభిమానో-యేషాం. తానపి-గృధ్నతః కామయమానాన్ - నాగ్నజితీమిత్యనుషజ్యతే-అత ఏవాజ్ఞాన్ మూర్ఖాన్-శస్త్రభృతః శస్త్రధారిణో నృపాన్-స్వయం తచ్ఛస్త్రైః-రక్షతః-జఘ్నే జఘాన ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ ప్రియమితి ॥ స్వయం ప్రభుః స్వతన్త్ర ఏవ-గ్రామ్య ఇవ స్త్రీపరతన్త్రో గ్రామభవజన ఇవ-ప్రియాయాః సత్యభామాయాః-ప్రియం-విధిత్సుః కర్తుమిచ్ఛుః-ద్యుతరుం పారిజాతం-ఆర్చ్ఛత్-హృతవాన్-కథంభూతం-యదర్థే యస్య పారిజాతస్యార్థే నిమిత్తే-తద్విమోచనాయేత్యర్థః-వజ్రీ ఇన్ద్రః-సగణః మరుద్గణసహితః-రుషా క్రోధేన-అన్ధః-తం పారిజాతాపహర్తారం భగవన్తం, ప్రత్యాద్రవత్- స్త్రీప్రేరితో యోద్ధుమభిముఖమాపతత్-తం తథాభూతమిత్యర్థః కృత్స్నస్య శ్రీకృష్ణశేషతామజానానం స్త్రీపరతన్త్రం వజ్రిణం నిన్దతి. అయం వజ్రీ వధూనాం స్త్రీణాం - క్రీడామృగః క్రీడార్థం సంపాదితమృగ ఇవ-భగవాంస్తు "పతిం విశ్వస్యేతి" శ్రుత్యుక్తరీత్యా, విశ్వశేషిత్వాత్తస్య స్వశేషభూతపారిజాతాపహరణం యుక్తమేవ-నైతావతా స్త్రీపారతన్త్ర్యం, ఇన్ద్రస్య తు "అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వే స్వమితి యా మతిః" ఇత్యుక్తరీత్యా-పారిజాతే స్వత్వమభిమన్యమానస్యాజ్ఞానమేవేతి భావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అన్యదపి దివ్యచేష్టితమాహ ॥ సుతమితి ॥ మృధే యుద్ధే-వపుషా, ఖమన్తరిక్షం-గ్రసన్తమివ స్థితం-సునాభేన చక్రాయుధేన-ఉన్మథితం ఛిన్నం-సుతం స్వసుతం నరకం-దృష్ట్వా-ధరిత్ర్యా నరకమాత్రా భూమ్యా-ఆమన్త్రితః ప్రార్థితః-తత్తనయాయ నరకస్య సుతాయ-శేషం స్వపరిగృహీతాదవశిష్టం కోశరాజ్యాదికం-దత్త్వా - తస్య నరకస్యాన్తఃపురమావివేశ ప్రవిష్టవాన్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ తత్ర అన్తఃపురే-కుజేన భూపుత్రేణ నరకేణ-ఆహృతా ఆనీతాః-నరదేవకన్యాః

స్తైః ॥ ౪ ॥ ప్రియం ప్రభుర్గ్రామ్య ఇవ ప్రియాయా విధిత్సురార్చ్ఛద్ద్యుతరుం యదర్థే । వజ్ర్యాద్రవత్తం సగణో రుషాన్ధః క్రీడామృగో హ్యయం రచితో వధూనామ్ ॥ ౫ ॥ సుతం మృధే ఖం వపుషా గ్రసన్తం దృష్ట్వా సునాభోన్మథితం ధరిత్ర్యా । ఆమన్త్రితస్తత్తనయాయ శేషం దత్త్వా తదన్తఃపురమావివేశ ॥ ౬ ॥ తత్రాహృతాస్తా నరదేవకన్యాః కుజేన దృష్ట్వా హరిమార్తబన్ధుమ్ । ఉత్థాయ సద్యో జగృహుః ప్రహర్షవ్రీడానురాగప్రహితావలోకైః ॥ ౭ ॥ ఆసాం ముహూర్త ఏకస్మిన్నానాగారేషు యోషితామ్ । సవిధం ❁ జగృహే పాణీననురూపః స్వమాయయా ॥ ౮ ॥ తాస్వపత్యాన్యజనయదాత్మతుల్యాని సర్వశః । ఏకైకస్యాం దశ దశ ప్రకృతేర్విబుభూషయా ॥ ౯ ॥ కాలమాగధసాల్వాదీననీకై రున్ధతః పురమ్ । అజీఘనత్స్వయం కాంశ్చిత్ స్వపుంసాం తేజ ఆదిశత్ ॥ ౧౦ ॥ శమ్బరం ద్వివిదం బాణం మురం బల్వలమేవ చ । అన్యాంశ్చ దన్తవక్త్రాదీనవధీత్ కాంశ్చ ❁ ఘాతయత్ ॥ ౧౧ ॥ అథ తే భ్రాతృపుత్రాణాం పక్షయోః పతితాన్నృపాన్ । చచాల భూః కురుక్షేత్రం యేషామాపతతాం బలైః ॥ ౧౨ ॥ సకర్ణదుశ్శాసనసౌబలానాం కుమన్త్రపాకేన హతశ్రియా ❁ యుషామ్ ❁ । సుయోధనం సానుచరం శయానం భగ్నోరుముర్వ్యాం న ననన్ద పశ్య

రాజకుమార్యః-ఆర్తబన్ధుం హరిం-దృష్ట్వా. సద్యస్తదైవ-ఉత్థాయ ప్రహర్షశ్చ వ్రీడా చ అనురాగశ్చ, తైః-ప్రహితాః ప్రేరితా యేऽవలోకాస్తైః, జగృహుః స్వీకృతవత్యః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆసాం స్వీకృతవతీనాం యోషితాం - పాణీన్-నానాగారేషు ప్రతియోషిద్విభిన్నేషు గృహేషు-ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే-స్వమాయయా స్వీయసంకల్పేన-స్వయమపి బహురూపః-సవిధం సవిధి, యథావిధి, జగృహే గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాసు గృహీతపాణిషు స్త్రీషు-ఏకైకస్యాం భార్యాయాం-సర్వశః సర్వప్రకారైః, ఆత్మనా తుల్యాన్యపత్యాని-దశ దశ-అజనయత్ ఉత్పాదయామాస కిం కర్తుమిచ్ఛయా - ప్రకృతేర్విబుభూషయా భవితుమిచ్ఛయా-వృద్ధీచ్ఛయేత్యర్థః-మన్నియామ్యాయాః ప్రకృతేర్వృద్ధిరీదృశీతి ప్రకాశయితుమితి యావత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కాలేత్యాది ॥ కాలః కాలయవనః, మాగధః జరాసన్ధః-కాలప్రభృతీన్-అనీకైః సైన్యైః, పురీం, రున్ధతః ఆవృణ్వతః-స్వయం అజీఘనత్ ఘాతితవాన్ । స్వపుంసాం భీమార్జునాదీనాం - దివ్యం స్వీయం- తేజః - ఆదిశన్ దత్తవాన్ భీమాదిద్వారా స్వయమేవ తేషాం సామర్థ్యప్రదానేన హన్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏతదేవాహ ॥ శమ్బరమితి ॥ శమ్బరద్వివిదబల్వలాదీన్-అన్యానపి కాంశ్చిత్ ప్రద్యుమ్నరామాదిభిర్ఘాతయత్-అడభావ ఆర్షః-ఘాతితవాన్-ఘాతయన్నితి వా పాఠః-దన్తవక్త్రాదీన్ స్వయమేవావధీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అథేతి ॥ తేతవ, భ్రాత్రోః పాణ్డుధృతరాష్ట్రయోః- యే పుత్రా యుధిష్ఠిరాదయో దుర్యోధనాదయశ్చ - తేషాం పక్షయోః-పతితాన్ ప్రాప్తాన్ - నృపాన్ - అఘాతయదిత్యనుషజ్యతే, కథంభూతాన్ నృపాన్ - యేషాం - కురుక్షేత్రం ప్రత్యాపతతాం - నృణాం - బలైః సైన్యైః-భూః సర్వాపి భూమిః, చచాల ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం స్వయం నిహత్య ఘాతయిత్వా చ స్వకులం సంజిహీర్షుస్తద్భ్రాతృపుత్రతత్పక్షపాతినాం చ వధేన భువో భారః క్షపిత ఇత్యమంస్తేత్యాహ ॥ స ఇతి ॥ స భగవాన్ ॥

❁ పా ॥ ఘాతయన్ .

కర్ణాదీనాం - కుత్సితమన్త్రపాకేన-స్వానిష్టావహాలోచనఫలేన-హతా, శ్రీః సంపత్, ఆయుశ్చ, యస్య తం-భగ్నాన్పూరుయాయ స్యతం భగ్నోరుం - ఉర్వ్యాం భూమ్యాం, శయానం-సానుచరం దుర్యోధనం-పశ్యన్నపి న ననన్ద సంతోషం న ప్రాప ॥౧౩॥ అసంతోషహేతుం వదం స్తత్ప్రకారమేవాహ ॥ కియానితి ॥ మదంశైః మచ్ఛరీరభూతైః-ద్రోణభీష్మార్జునభీమాః మూలమాదిర్యేషాం తైః-మదంశైః-భీమార్జునాదిభి - రష్టాదశాక్షౌహిణీకః అష్టాదశాక్షౌహిణీసంఖ్యాయుక్తః-క్షపితః నిరస్తః - స చాసావురుభారశ్చ - క్షపితోరుభారోఽయం కియాన్ అత్యల్ప ఇత్యర్థః-భీష్మాదిద్వారా మయా భూభారో హీనిశ్శేషో నావతారితః-కుతః-యద్యస్మా - ద్దుర్విషహం సోఢుమశక్యం-యదూనాం బలమాస్తే తిష్ఠతి ॥౧౪॥ ఏవమనభినన్ద్య స్వకులసంహారావుపాయం సంచిన్తితవానిత్యాహ ॥ మిథ ఇతి ॥ మాధ్వ్యస్సురాయాః-మదాత్-తామ్రాణి విలోచనాని యేషాం తేషాం-ఏషాం యదూనాం-యదా-విప్రశాపనిమిత్తానిష్టపరిజిహీర్షయా ప్రభాసతీర్థాగమనానన్తరం - వివాదో-భవితా భవిష్యతి- తదా-ఇయానేవైషాం వధోపాయః - నాతోఽన్యో స్తీకో సావిత్యత ఆహ ॥ మయి-సర్వాన్తరాత్మని సర్వసంహర్తరి మయి-ఉద్యతే మల్లోకం గన్తుముద్యుక్తే సతి-స్వయమేవైతే - వివాదేన-అన్తర్ధతే అన్తర్ధీరన్-నఙ్క్ష్యన్తి-స్మ ॥౧౫॥ ఏవమితి ॥ ఏవముక్తరీత్యా-సంచిన్త్య - భగవాన్-స్వరాజ్యే-స్వస్య ధర్మజస్య రాజ్యం-తస్మిన్-ధర్మజం యుధిష్ఠిరం - స్థాప్య స్థాపయిత్వా-ల్యబార్షోఽసమాసత్వాత్ - సాధూనాం-వర్త్మ వర్ణాశ్రమమర్యాదాం-దర్శయన్ స్వానుష్ఠానేన లోకమనుష్ఠాపయన్- సుహృదః మిత్రాణి-నన్దయామాస సంతోషయామాస ॥౧౬॥ ఉత్తరాయామితి ॥ అభిమన్యునా-స్వభార్యాయాముత్తరాయాం-

---

శ్యన్ ॥౧౩॥ కియాన్భువోఽయం క్షపితోరుభారో యద్ద్రోణభీష్మార్జునభీమమూలైః । అష్టాదశాక్షౌహిణికో మదంశైరాస్తే బలం దుర్విషహం యదూనామ్ ॥ ౧౪ ॥ మిథో యదైషాం భవితా వివాదో మాధ్వ్యా మదాత్తామ్రవిలోచనానామ్ । నైషాం వధోపాయ ఇయానతోఽన్యో మయ్యుద్యతేఽన్తర్దధతే స్వయం స్మ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం సంచిన్త్య భగవాన్ స్వరాజ్యే స్థాప్య ధర్మజమ్ । నన్దయామాస సుహృదః సాధూనాం వర్త్మ దర్శయన్ ॥ ౧౬ ॥ ఉత్తరాయాం ధృతః పూరోర్వంశః సాధ్వభిమన్యునా । స వై ద్రౌణ్యస్త్రసంఛిన్నః పునర్భగవతా ధృతః ॥ ౧౭ ॥ అయాజయద్ధర్మసుతమశ్వమేధైస్త్రిభిర్విభుః । సోఽపి క్ష్మామనుజై రక్షన్ రేమే కృష్ణమనువ్రతః ॥ ౧౮ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా లోకవేదపథానుగః । కామాన్ సిషేవే ద్వార్వత్యామసక్తః సాంఖ్యమాస్థితః ॥ ౧౯ ॥ స్నిగ్ధస్మితావలోకేన వాచా పీయూషతుల్యయా । చారిత్రేణానవద్యేన శ్రీనికేతేన చాత్మనా ॥ ౨౦ ॥ ఇమం లోకమముం చైవ రమయన్ సుతరాం యదూన్ । రేమే క్షణదయా దత్తక్షణస్త్రీక్షణసౌహృదః ॥ ౨౧ ॥ తస్యైవం రమమాణస్య సంవత్సరగణాన్ బహూన్ । గృహమేధిషు యోగేషు విరాగః సమజాయత ॥ ౨౨ ॥ దైవాధీనేషు కామేషు దైవాధీన

పూరోర్వంశః-సాధుధృతః - పూరోర్వంశవర్ధకః పరీక్షిదుత్పాదితః-స వై పరీక్షిత్-ఉత్తరాగర్భస్థః-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ బ్రహ్మశిరోఽస్త్రేణ, సంఛిన్నః-పునర్భగవతా శ్రీకృష్ణేన-ధృతః పరిరక్షితః ॥ ౧౭ ॥ అయాజయదితి ॥ సోఽపి ధర్మసుతోఽపి-కృష్ణ-మనువ్రతస్సేవమానః -అనుజైస్సహ-క్ష్మాం పృథ్వీం -రక్షన్-రేమే ॥౧౮॥ భగవానితి ॥ విశ్వాత్మా విశ్వస్యాన్తః ప్రవిశ్య ధారకః - భగవాన్ శ్రీకృష్ణోఽపి-లోకవేదపథానుగః శ్రౌతస్మార్తధర్మాననువర్తమానః-ద్వార్వత్యాం పుర్యాం-కామాన్ సిషేవే - కథంభూతః-సాంఖ్యం-సంఖ్యా బుద్ధిస్తయా గమ్యం సాంఖ్యం, ముముక్షూపాస్యం, స్వాత్మానమాస్థితః స్వానన్దమేవాఽనుభవన్నిత్యర్థః - అత ఏవా-సక్తః శబ్దాదిష్వనాసక్తః- అత్ర కామ్యన్త ఇతి కామాః కల్యాణగుణాః- తాన్-సిషేవే స్వకీయకల్యాణగుణసంశీలనపరో బభూవేత్యర్థః-న తు శబ్దాదివిషయానుభవో వివక్షితః, యద్వా, కామాననుభవన్నివావతస్థ ఇత్యర్థః ॥౧౯॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స్నిగ్ధేత్యాదినా ॥ స్నిగ్ధః కృపాయుక్తో యస్స్మితావలోకః మన్దహాసయుక్తావలోకః-తేన-పీయూషమమృతం - తత్తుల్యయా వాచా-అనవద్యేన నిర్దుష్టేన-చారిత్రేణ-శ్రియో లక్ష్మ్యాః నికేతేన ఆశ్రయేణ- ఆత్మనా శరీరేణ చ ఇమం భూలోకం - అముం ఉపరిలోకాంశ్చ - రమయన్-అస్మిన్ లోకే యదూం స్తు సుతరాం రమయన్-క్షణదయా రాత్ర్యా - దత్తం - క్షణం క్షణమాత్రం, స్త్రీణా-మీక్షారూపం సౌహృదం-యేన సః-దత్తక్షణస్త్రీక్షణసౌహృదః-రేమే ॥౨౦॥౨౧॥ తస్యేతి ॥ ఇత్థమనాసక్త్యా-బహూన్ వత్సరగణాన్-రమమాణస్య తస్య భగవతః-గృహమేధేషు గృహస్థాశ్రమప్రయుక్తేషు-యోగేషు ధర్మేషు - విరాగః ఉపసంజిహీర్షయా అనాదర-స్సమజాయత ॥ ౨౨ ॥ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ దైవాధీనేష్వితి ॥ యోగేశ్వరం యోగఫలప్రదం-భగవన్తం-యోగేన భక్తియోగేన- అనువ్రతః సేవమానః-స్వయం దైవాధీనః దైవాయత్తః-కః పుమాన్ - దైవాయత్తేషు కామేషు-విస్రంభేత విశ్వసేత్-న కోఽపీత్యర్థః, కిముత భగవాన్ న విశ్వసేదిత్య

భిప్రాయః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ అథస్వకులసంజిహీర్షోర్భగవతోఽభిప్రాయానుసారేణవిప్రశాపప్రవృత్తింయదుకులసంహృతించసంగ్రహేణాహ ॥పుర్యామితి॥ పుర్యాం ద్వారకాయాం-కదాచి-ద్భగవత్స్వకులసంజిహీర్షానన్తరకాలే- క్రీడద్భిఃరమమాణైః-యదుభోజకుమారకైః , కోపితాఃకోపంప్రాపితాః-మునయః , భగవన్మతకోవిదాఃభగవదభిప్రాయాభిజ్ఞాః, శేపుఃశాపందత్తవన్తః ✽ ॥౨౪॥ ✽ తతఃశాపానన్తరం-కతిపయైర్మాసైః , నానావిధారిష్టదర్శనానన్తరం,వృష్ణ్యాదయో,దైవవిమోహితాః,అతఏవ,సంహృష్టాస్సన్తో,రథైస్సహ,ప్రభాసతీర్థంయయుః ✽ ॥౨౫॥ ✽ తత్రప్రభాసేస్నాత్వా,తదమ్భసాప్రభాసామ్భసా,పిత్రాదీన్ ,తర్పయిత్వా,బహుగుణాఃవయశ్శీలాదిగుణోపేతాః,గావఃగాః,విప్రేభ్యోదదుః ✽ ॥౨౬॥ ✽ హిరణ్యాదీన్,వృత్తికరీంజీవనకరీం,ధరాంభూమించ,దదురితిపూర్వేణాన్వయః,యద్వా,దత్వేత్యుత్తరేణాన్వయః ✽ ॥౨౭॥ ✽ చారురసంమృష్టరస , మన్నం, తేభ్యోవిప్రేభ్యో,భగవదర్పణంయథాభవతితథా,దత్వా,భగవత్ప్రీణనకరమన్నందత్వేతివా, గోవిప్రార్థాసవఃగోవిప్రార్థప్రాణాః,శూరాః,యదవః,మూర్ధభిఃవిప్రేభ్యఃభువి,ప్రణేముఃనమస్కృతవన్తః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,తృతీయస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథస్నానదానాద్యనన్తరం , తేయదవ- స్తదనుజ్ఞాతాఃవిప్రైరనుజ్ఞాతాః-భుక్త్వా , వారుణీం పైష్టీంమదిరాం-పీత్వా,తయావారుణ్యైవ-విభ్రష్టస్వపరవిజ్ఞానాస్సన్తో , దురుక్తైర్మర్మస్థానాని-పస్పృశుః ✽ ॥౧॥ ✽ తతః-మైరేయస్యమ

స్స్వయంపుమాన్ ।కోవిప్రసమ్మోహితయోగేనయోగేశ్వరమనువ్రతః ॥ ౨౩ ॥పుర్యాంకదాచిత్క్రీడద్భిర్యదుభోజకుమారకైః । కోపితామునయశ్శేపుర్భగవన్మతకోవిదాః ॥ ౨౪ ॥ తతఃకతిపయైర్మాసైర్వృష్ణిభోజాన్ధకాదయః।యయుఃప్రభాసంసంహృష్టారథైర్దైవవిమోహితాః ॥ ౨౫ ॥ తత్రస్నాత్వా పితౄన్దేవానృషీంశ్చైవ తదమ్భసా । తర్పయిత్వాఽథవిప్రేభ్యోగావో✽బహుగుణాదదుః॥౨౬॥హిరణ్యంరజతంశయ్యాంవాసాంస్యజినకమ్బళాన్। హయాన్రథానిభాన్కన్యాధరాంవృత్తికరీమపి॥౨౭॥ అన్నంచారురసంతేభ్యోదత్వాభగవదర్పణమ్ । గోవిప్రార్థాసవశ్శూరాఃప్రణేముర్భువిమూర్ధభిః॥౨౮॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఉద్ధవఉవాచ ॥ అథతేతదనుజ్ఞాతాభుక్త్వాపీత్వాచవారుణీమ్। తయావిభ్రంశితజ్ఞానాదురుక్తైర్మర్మపస్పృశుః॥ తేషాంమైరేయదోషేణవిషమీకృతచేతసామ్ । నిమ్లోచతిరవావాసీద్వేణూనామివమర్దనమ్ ॥౨॥ భగవాంస్త్వాత్మమాయాయాగతింతామవలోక్యసః।సరస్వతీముపస్పృశ్యవృక్షమూలముపావిశత్ ॥౩॥అహంచోక్తోభగవతాప్రపన్నార్తిహారిణా । బదరీంత్వంప్రయాహీతిస్వకులంసంజిహీర్షుణా॥౪॥ తథాపితదభిప్రేతంజానన్నహమరిందమ ।పృష్ఠతోఽన్వగమంభర్తుఃపాదవిశ్లేషణాక్షమః॥౫॥అద్రాక్షమేకమాసీనంవిచిన్వన్దయితంపతిమ్ । శ్రీనికేతంసరస్వత్యాంకృతకేతమకేతనమ్॥౬॥శ్యామావదాతంవిరజంప్రసన్నారుణలోచనమ్। దోర్భిశ్చతుర్భిర్విదితంపీతకౌశామ్బరేణచ॥౭॥వామఊరావధిశ్రిత్యదక్షిణాఙ్ఘ్రిసరోరుహమ్। ఉపాశ్రితార్భకాశ్వ

ద్యస్య,దోషేణమదేన-విషమీకృతానివిభ్రంశితానిచేతాంసియేషాం- తేషాం , రవౌసూర్యే, నిమ్లోచతిఅస్తంగచ్ఛతిసతి-వేణూనామివ-మర్దనంపరస్పరసంఘర్షణమాసీత్ ✽ ॥౨॥ ✽ భగవాంస్త్వితి॥సభగవా-నాత్మనో-మాయాయాఃప్రాక్తనసంకల్పస్య-గతింఫలరూపాం - తాం-స్వకులసంహృతి-మవలోక్య-సరస్వతీముపస్పృశ్యసరస్వత్యాంస్నాత్వా - వృక్షమూలమశ్వత్థవృక్షమూల-ముపావిశత్ప్రావిశత్ ✽ ॥౩॥ ✽ అహమితి॥ప్రపన్నార్తిహారిణ-స్వకులసంజిహీర్షుణా-భగవతా-త్వం-బదరీంబదరికాశ్రమంప్రతి - ప్రయాహిగచ్ఛే-త్యుక్తోఽహమ్ ✽ ॥౪॥ ✽ తథాప్యేవముక్తోప్యహం-తదభిప్రేతంకులసంహారాదికం-జానన్, హేఅరిన్దమ- విదుర-భర్తుర్భగవతః-పాదవిశ్లేషణేఅక్షమః-తమేవ-పృష్ఠతోఽన్వగమంఅన్వవర్తే ✽ ॥౫॥ ✽ ఏవమనుగచ్ఛన్నహంతమేవవిచిన్వన్ మనసావిచిన్తయన్ అద్రాక్షంచక్షుషాచదృష్టవానస్మి,కథంభూతం ఏకంఅసహాయం-దయితంనిరతిశయప్రియతమం,పతింనిరుపాధికశేషిణం,శ్రీనికేతంశ్రీనివాసం,సరస్వత్యాంసరస్వతీతీరే,కృతకేతంకృతనివాసంస్వతఃఅకేతనంఅనాశ్రయం,తస్యైవసర్వాశ్రయత్వాత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ శ్యామావదాతంనీలశ్వేతవర్ణం-విరజంనిర్మలం-ప్రసన్నేఅరుణేలోచనేయస్యతం - చతుర్భిర్దోర్భిర్భుజైః-పీతకౌశామ్బరేణ-కౌశంకౌశేయం -పీతకౌశేయామ్బరేణచ-విదితంలక్షితమ్ ✽ ॥౭॥ ✽ దక్షిణపాదసరోరుహం-వామేఊరౌ-అధిశ్రిత్యఉపరిస్థాపయిత్వా - ఉపాశ్రితఃపృష్ఠతోఽవష్టబ్ధః- అర్భకోబాలఃకోమలోశ్వత్థోయేనతం - త్యక్తపిప్పలంత్యక్తకర్మఫలం-అతఏవా-కృశంకర్శాయత్తకార్శ్యశైథిల్యాధివ్యాధ్యాదిరహి

తమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀తస్మిన్నితి॥తత్రతస్మిన్ భగవత్సన్నిధౌ-ద్వైపాయనసుహృత్సఖా-ద్వైపాయనోవ్యాసః-తస్యసుహృన్మిత్రం-సఖాచ-సౌహార్దంసహాధ్యేతృత్వంచోభయమపివివక్షితం - మహాభాగవతఃభాగవతాగ్రగణ్యః- అతఏవ-సిద్ధఃకృతకృత్యః-మైత్రేయః-లోకా-ననుచరన్-యదృచ్ఛయాఆగతః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀తస్యేతి॥ప్రమోదేనభగవద్దర్శనజనితసంతోషేణ-భావేనభక్త్యాచ-ఆనతాకంధరా-యస్య , అనురక్తస్యభగవత్యనురాగయుక్తస్య,తస్యమునేర్మైత్రేయస్య,ఆశృణ్వతస్సతః-ముకున్దో భగవాన్-అనురాగహాససమీక్షయా , అనురాగహాసాన్వితవిలోకనేన-విశ్రమయన్ శ్రమహానింజనయన్ , మాంప్రత్యువాచ ❀ ॥౧౦॥ ❀భగవద్భక్తిమేవాహద్వయేన॥వేదేతి॥హేవసోఉద్ధవ-పూర్వజన్మాభిప్రాయేణేదంసంబోధనం .విశ్వసృజాం ప్రజాపతీనాం-వసూనాంచ , సత్రే-పురాపూర్వజన్మని-మత్సిద్ధికామేనమత్ప్రాప్తికామేన-త్వయావసునా- అహ,మిష్టస్సమ్యగారాధితః- అత-స్తేతవ- అన్తర్మనసాఅన్తఃకరణేన-ఈప్సితంయత్త, ద్వేదజానామి-అన్యైః అనారాధితమచ్చరణైః-దురవాపందుఃఖేనాప్యాప్తుమశక్యం,తద్దదామిదాస్యామి ❀ ॥౧౧॥ ❀సఇతి॥హేసాధోఉద్ధవ-భవానాంజన్మనాంమధ్యే , సఏష భవః-చరమఃఅన్తిమః-కుతః , యద్యస్మా, త్తేత్వయా-మదనుగ్రహః-ఆసాదితఃలబ్ధః,యస్మాచ్చ , పునఃనృలోకాన్మర్త్యలోకాన్,రహఏకాన్తే,ఉత్సృజన్తంత్యజన్తం , మర్త్యలోకాద్వైకుణ్ఠంగచ్ఛన్తం,మాం,విశదానువృత్త్యాఏకాన్తభక్త్యా,దదృశ్వాన్ దృష్టవా-నసి-ఎతద్దిష్ట్యాజాతమిత్యర్థః ❀ ॥౧౨॥ ❀కిందదాసీత్యపేక్షాయాందేయంనిర్దిశతి॥పురేతి॥ ఆదిసర్గేసృష్ట్యుపక్రమే-నాభ్యేనాభౌభవంనాభ్యం - తస్మిన్-పద్మేకమలే-నిషణ్ణాయోపవిష్టాయ-అజాయ-పురాపూర్వకాలే-మయాప్రోక్తం-మమమహిమాఅవభాస్యతేప్రకాశ్యతేఅనేనేతిమన్మహిమావభాసం-య-దేవ - సూరయో-భాగవతమితివదన్తి - తత్పరమం

స్థమకృశంత్యక్తపిప్పలమ్॥౮॥తస్మిన్మహాభాగవతోద్వైపాయనసుహృత్సఖా ❀। లోకాననుచరన్సిద్ధఆససాద
యదృచ్ఛయా॥ ౯ ॥తస్యానురక్తస్యమునేర్ముకున్దః ప్రమోదభావానతకన్ధరస్య। ఆశృణ్వతోమామనురాగహా
ససమీక్షయావిశ్రమయన్నువాచ॥౧౦॥శ్రీభగవానువాచ॥ వేదాహమన్తర్మనసీప్సితం తేదదామియత్తద్దురవాప
మన్యైః। సత్రేపురావిశ్వసృజాంవసూనాంమత్సిద్ధికామేనవసోత్వయేష్టః॥ ౧౧ ॥సఏషసాధోచరమోభవా
నామాసాదితస్తేమదనుగ్రహోఽయమ్।యస్మాన్నృలోకాన్రహఉత్సృజన్తందిష్ట్యాదదృశ్వాన్ ❀విశదానువృ
త్త్యా॥ ౧౨ ॥ పురామయాప్రోక్తమజాయనాభ్యపద్మేనిషణ్ణాయమమాదిసర్గే॥ జ్ఞానంపరంయన్మహిమావభా
సంయత్సూరయోభాగవతంవదన్తి॥ ౧౩॥ఇత్యాదృతోక్తఃపరమస్యపుంసఃప్రతీక్షణానుగ్రహభాజనోఽహమ్।
స్నేహోత్థరోమాస్ఖలితాక్షరస్తంముఞ్చన్ఛుచఃప్రాఞ్జలిరాబభాషే॥ ౧౪ ॥ కోన్వీశతేపాదసరోజభా
జాంసుదుర్లభోఽర్థేషుచతుర్ష్వపీహ। తథాపినాహంప్రవృణోమిభూమన్భవత్పదామ్భోజనిషేవణోత్సు
కః ❀॥ ౧౫ ॥కర్మాణ్యనీహస్యభవోఽభవస్యతేదుర్గాశ్రయోఽథారిభయాత్పలాయనమ్।కాలాత్మనోయత్ప్ర
మదాయుతాశ్రమస్స్వాత్మన్రతేఃఖిద్యతిధీర్విదామపి॥ ౧౬ ॥ మన్త్రేషుమాంవాఉపహూయయత్తమకుణ్ఠితా

జ్ఞానందదామీత్యనుషఙ్గః ❀ ॥౧౩॥ ❀ఎవంభగవతోక్తిమన్యైవముక్తమిత్యాహ॥ఇతీతి॥ ఇతిఇత్థ-మాదృతోక్తఃఆదృతశ్చాసౌ ఉక్తశ్చ-పరమస్యపుంసఃపరమపురుషస్య - ప్రతీక్షణంకృపావలోకన-మనుగ్రహశ్చ - తయోఃపాత్రభూతః-స్నేహోత్థరోమా స్నేహేనఉత్థాన్యుత్పులకితానిరోమాణియస్యసః - స్ఖలితాక్షరఃగద్గదవా-గహం-శుచఃఆనన్దాశ్రూణి- ముఞ్చన్-ప్రాఞ్జలిః తంప్రత్యాబభాషేఆభాషితవానస్మి ❀ ॥౧౪॥ ❀కిమాభాషితవానసీత్యతఆహ॥క ఇతి॥ హేఈశ- తేతవ-పాదసరోజభాజాం పాదకమలంభజమానానాం , ఇహపురుషాణాం - చతుర్షుఅర్థేషుధర్మార్థకామమోక్షేషు - కోనుసుదుర్లభః౯కోపిదుర్లభఇత్యర్థః , పురుషార్థచతుష్టయస్యసులభత్వేపి , హేభూమన్ విభో - నాహంప్రవృణోమి-పురుషార్థచతుష్టయమితిశేషః-కథంభూతోఽహం - భగవత్పదామ్బుజయోఃనిషేవణే ఔత్సుక్యంయస్యసః ,, తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ,, ఇత్యుక్తవిధజ్ఞాన్యహమ్ ❀॥ ౧౫ ॥ ❀నిత్యయోగవిరోధినంధర్మాదికం,నవృణోమి,కింత్వఘటనఘటనాసామర్థ్యరూపాంభవదీయాంశక్తిం-స్మరతాం-చిత్తం , పారవశ్యంయాతీత్యాబ్రువమిత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥అనీహస్యనిర్వ్యాపారస్య - తవ-కర్మాణి-అభవస్య జన్మరహితస్య - భవః-కాలాత్మనఃకాలశరీరకస్య -దుర్గాశ్రయఃద్వారకారూపజలదుర్గాశ్రయణం- యచ్చ-అరిభయాత్కాలయవనాదిభయాత్పలాయనంస్వాత్మరతేః - ప్రమదాయుతాశ్రమఃబహ్వీభిఃప్రమదాభిఃస్త్రీభిః-యుక్తః-యః ఆశ్రమఃగృహస్థాశ్రమ-ఇతిచయత్ - ఇహఅస్మిన్విషయే - విదాంవిదుషామపి - ధీః-ఖిద్యతిపారవశ్యంయాతి ❀ ॥౧౬॥ ❀కించ-మన్త్రేషుప్రస్తుతేషుసత్సు - మా-ముపహూయవై ఆహూయైవపృచ్ఛేఃపృష్టవానసి - కథంభూత స్త్వం - అకుణ్ఠితాఖణ్డసదాత్మబోధఃఅకుణ్ఠితఃఆవరణరహితః , అఖణ్డఃఅపరిచ్ఛిన్నః,ఆత్మనఃస్వస్య- బోధః-యస్యసః-అనావృతాపరిచ్ఛిన్నాత్మజ్ఞానఇత్య

ర్థః-అతఏవాప్రమత్తః-స్వయమేవంభూతోపి - ముగ్ధఇవమూఢఇవ-యత్పృష్టవానసి-తన్మే- మనో-మోహయతీవ మోహం ప్రాపయతీవవర్తతే-ఇవశబ్దేనపరమార్థత ఏతత్సర్వముపపన్నమేవేతిసూచ్యతే.తథాహి.అకర్మాయత్తక్రియస్యలీలయాకర్మా ణి- అకర్మాయత్తభవస్య స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళాస్పదవిగ్రహపరిగ్రహరూపోభవశ్చ-ఉపపద్యతే-దుర్గాశ్రయా దికంమర్త్యలీలయోపపద్యతే,,యోవై బాలాకఏ తేషాంపురుషాణాంకర్తాయస్యవైతత్కర్మ,, అజాయమానోబహుధావిజా యతే ,, లోకవత్తులీలాకైవల్య ,, మిత్యాది శ్రుతిసూత్రాదిభ్యః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా హార్దమపిని వేదితవానస్మీ త్యాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ స్వాత్మనస్తవ , రహఃయాథాత్మ్యం , తస్యప్రకాశకం - పరంజ్ఞాతవ్యేషు ప్రధానభూతం - సమ గ్రమ జ్ఞోపేతమ్ - యత్ జ్ఞానం - భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యో భగవాన్ - కస్మైకాయ - బ్రహ్మణే - సర్వనామత్వమా ర్షం-ప్రోవాచఊచివాన్ - తత్-జ్ఞానం-హేభర్తఃస్వామిన్ - నఃఅస్మాకం-గ్రహణాయగ్రహీతుం - క్షమంయోగ్యం- అపిచేత్-వద-యత్యస్మాత్ జ్ఞానాత్-వృజినందుఃఖాత్మకసంసారం-అఞ్జసాసుఖేన - తరేమఅతివర్తేమహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవంస్వాభిప్రాయేనివేదితేమహ్యం సభగవాం స్తత్త్వ ముపదిదేశేత్యాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిఇత్థం-ఆవేదితంనివేదితంహార్దంఅ భిప్రాయఃయేన తస్మై -మహ్యం-సభగవా-నరవిన్దాక్షః ఆత్మనఃస్వాత్మనః-పరమాం-పరోజ్ఞాతవ్యో - మా-న-యస్యాస్తాం పరమాం-జ్ఞాతవ్యాన్తరరహితాం-స్థితింయాథాత్మ్యావగతిం-ఆదిదేశఉపదిదేశ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉపసంహరతి॥ సఇతి॥ ఆరా ధితపాదతీర్థాత్ -తీర్థశబ్దఃపావనవాచీ-ఆరాధితపవిత్రపాదాదిత్యర్థః-యద్వా - పాదేతీర్థంయస్యసః-అరాధితశ్చాసౌపాద తీర్థశ్చ-తస్మాద్భగవతః-ఏవం - అధీతతత్త్వాత్మవిబోధమార్గః-తత్త్వాత్మకపరమాత్మయాథాత్మ్యావగతిరూపోబోధ-స్స

ఖణ్డసుఖాత్మబోధః।పృచ్ఛేఃప్రభోముగ్ధవదప్రమత్తస్తన్నోమనోమోహయతీవదేవః॥ ౧౭ ॥ జ్ఞానంపరంస్వా త్మరహఃప్రకాశంప్రోవాచకస్మై❁భగవాన్సమగ్రమ్ । అపితక్షమంనోగ్రహణాయభర్తర్వదాఞ్జసాయద్వృజి నంతరేమ॥ ౧౮ ॥ఇత్యావేదితహార్దాయమహ్యంసభగవాన్పరః ।ఆదిదేశారవిన్దాక్షఆత్మనఃపరమాంస్థితిమ్ ॥ సఏవమారాధితతీర్థపాదాదధీతతత్త్వార్థవిబోధమార్గః । ప్రణమ్యపాదౌపరివృత్యదేవమిహాగతోఽహంవిర హాతురాత్మా॥ ౨౦ ॥సోఽహంతద్దర్శనాహ్లాదవియోగార్తియుతఃప్రభోః।గమిష్యే❁దయితంతస్యబదర్యాశ్ర మమణ్డలమ్॥ ౨౧ ॥యత్రనారాయణోదేవోనరశ్చభగవానృషిః । మృదుతీవ్రంతపోదీర్ఘం తేపాతేలోకభావ నౌ॥ ౨౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుద్ధవాదుపాకర్ణ్యసుహృదాందుస్సహంవధమ్।జ్ఞానేనాశమయత్క్షత్తాశోకముత్ప తితంబుధః॥ ౨౩ ॥సతంమహాభాగవతంవ్రజన్తంకౌరవర్షభః।విస్రమ్భాదభ్యధత్తేదంముఖ్యంకృష్ణపరిగ్రహే॥ జ్ఞానంపరంస్వాత్మరహఃప్రకాశంయదాహయోగేశ్వర ఈశ్వరస్తే । వక్తుంభవాన్నోఽర్హతియద్ధివిష్ణోర్భృ

మృగ్యతేపరిశీల్యతేఅనేనేతితత్త్వాత్మవిబోధమార్గః-ఆత్మయాథాత్మ్యావగతిప్రకాశకంశాస్త్రం - అధీతస్తత్త్వాత్మవిబో ధమార్గోయేన-సోహం-పాదౌభగవతశ్చరణౌ-ప్రణమ్య- దేవం-పరివృత్యప్రదక్షిణీకృత్య - తద్విరహేణభగవద్విశ్లేషేణ-ఆ తురఃఖిన్నఃఆత్మాచిత్తంయస్యసః-ఏవంభూతస్సన్నిహాగతోస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇహాగతస్త్వంక్వగమిష్యసీత్యతఆహ॥ సఇ తి॥సోఽహం-బదరీంత్వంప్రయాహీత్యాజ్ఞప్తోఽహం -తస్యభగవతో-దర్శనేన-యోఽయమాహ్లాదః-వియోగేనార్తిశ్చ-తా భ్యాంయుతస్సన్-ప్రభోర్భగవత-స్తస్య, దయితంప్రియం-బదర్యాశ్రమమణ్డలంగమిష్యే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఆశ్రమంప్రస్తౌతి॥ యత్రేతి॥యత్రబదర్యాశ్రమమణ్డలే-ఋషిస్సర్వజ్ఞో-నారాయణో-నరశ్చ- మృదు-లోకానాం క్షేమస్వాస్థ్యాదికరం-తీవ్రందు శ్చరం-దీర్ఘమాకల్పాన్తం-తప- స్తేపాతేచకాత్రేతే-కథంభూతౌతేపాతే- లోకభావనౌలోకానుగ్రాహకౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవముద్ధవాదుపశ్రుతవృత్తాన్తస్యతు త్తురవస్థితిప్రకారమహబాదరాయణిశ్శ్లోకద్వయేన॥ఇతీతి॥ క్షత్తా-బుధఃవిద్వాన్ - ఇ తిఉక్తప్రకారేణ-ఉద్ధవాదుద్ధవముఖాత్ - జ్ఞాతీనాం-దుస్సహంసోఢుమశక్యం-అత్యన్తదుఃఖజనకమిత్యర్థః-వధంనాశ-ముపా కర్ణ్యశ్రుత్వా-ఉత్పతితముత్పన్నం-శోకం-జ్ఞానేనస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేన-అశమయత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సఇతి॥ సఃకౌరవర్షభఃవిదురః-వ్రజన్తంవ్రజిష్యన్తం-బదర్యాశ్రమంప్రతీతి శేషః-మహాభాగవతంభాగవతశ్రేష్ఠముద్ధవం - విస్రంభా ద్విశ్వాసాత్ - ఇద-మభ్యధత్తఅనుసంహితవాన్,నిశ్చితవానిత్యర్థః-కిం-కృష్ణపరిగ్రహేకృష్ణానుగ్రహే అయముద్ధవోముఖ్య ఇతి-కృష్ణపరిగ్రహవిషయాణాంమధ్యే - అయంముఖ్యఇతి-విశ్వాసపూర్వకంనిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథశ్రుతభగవ ద్వృత్తాన్తంతదుపదిష్టతత్త్వజిజ్ఞాసుఃక్షత్తాపృచ్ఛతి॥జ్ఞానమితి॥ యోగేశ్వరఃయోగఫలప్రద-ఈశ్వరోభగవాన్-తేతుభ్యం- స్వాత్మరహఃప్రకాశం-పరం-యత్జ్ఞాన-మాహ-తత్జ్ఞానం-భవాన్-నఃఅస్మభ్యం,వక్తుమర్హతి- యద్యస్మాద్విష్ణోర్భృత్యాః

స్వభృత్యార్థకృతః స్వభృత్యప్రయోజనకారిణః, చరన్తి హి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్త్వజిజ్ఞాసునా తు త్వాం పృష్ట ఉద్ధవ ఆహ ॥ నన్వితి ॥ నను హే విదుర - తే త్వయా - ఋషిః తత్త్వదర్శీ, కౌషారవో మైత్రేయః - తత్త్వసంరాధ్యః తత్త్వోపదేశార్థ - మారాధనీయః పూజ్యః నత్వహం, కథంభూతః కౌషారవిః - మర్త్యలోకం - జిహాసతా హాతుమిచ్ఛతా - భగవతా - మే - అన్తి - మత్సమీపే - సాక్షాదాదిష్టః ఆజ్ఞప్తః - తీర్థాన్యటిత్వా భవన్తముపసన్నాయ మైత్రేయస్త్వ ముపదిశేత్యాదిష్ట ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ విదురోద్ధవసంవాదముపసంహరతి వైయాసకిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - విదురేణ సహ - విశ్వమూర్తేః విశ్వశరీరకస్య భగవతో - గుణకథారూపయా సుధయా, ఆప్లుతః నిరస్తః - ఉరుతాపో - యస్య సః - ఔపగవిరుద్ధవః, యమస్వసుః యమునాయాః పులినే - తాం నిశాం రాత్రిం - క్షణమివ - సముషితః సమ్యగ్భగవద్గుణకథయా తాం రాత్రిం క్షణమివ నీత్వా, తతః యమునాయాః - అగాత్ - బదర్యాశ్రమం ప్రతీతి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథోద్ధవవిషయే - కించిద్రాజా పృచ్ఛతి ॥ నిధనమితి ॥ వృష్ణిభోజేషు నిధనం బ్రహ్మశాపేన నాశముపగతేషు సత్సూద్ధవస్తు కథమేకోఽవశిష్టః - అస్యాపి విప్రశాపవిషయత్వాదిత్యభిప్రాయః - కిము వక్తవ్యం వృష్ణ్యాదయో నిధనముపగతా ఇతి - యత్ - యతః - అతిరథానాం యూథం పాన్తీత్యతిరథయూథపా, స్తేషామపి - యే, యూథపా, స్తేష్వపి - ముఖ్య, స్త్ర్యధీశో లోకత్రయేశః - హరిరపి, ఆకృతిం మనుష్యసజాతీయసంనివేశం, తత్యజ - తిరోభావయామాస, అత్ర భూత్యాగ ఏవ వివక్షితః,, సర్వే నిత్యాశ్శాశ్వతాశ్చ దేహాస్తస్య మహాత్మన,, ఇతి స్మరణాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ విప్రశాపాదేస్సర్వస్య భగవత్సంకల్పానువిధాయిత్వాత్తత్సంకల్పే నాయం శాపవిషయోఽప్యుద్ధవ ఇహైవ స్థాపిత ఇత్యుత్తరమాహ వైయాసకిః ॥ బ్రహ్మేత్యాది ॥ బ్రహ్మశాపాపదేశేన విప్రశాపవ్యాజేన - కాలేన స్వసంకల్పితకాలేన, అమోఘం వాఞ్ఛితం యస్య సః, సత్యసంకల్ప ఇత్యర్థః ।

త్యాస్స్వభృత్యార్థకృతశ్చరన్తి ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ నను తే తత్త్వసంరాధ్య ఋషిః కౌషారవోఽన్తి మే । సాక్షాద్భగవతాదిష్టో మర్త్యలోకం జిహాసతా ॥ ౨౬ ॥ ఇతి సహ విదురేణ విశ్వమూర్తేర్గుణకథయా సుధయాప్లుతోరుతాపమ్ । క్షణమివ పులినే యమస్వసుస్తాం సముషిత ఔపగవిర్నిశాం తతోఽగాత్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ నిధనముపగతేషు వృష్ణిభోజేష్వధిరథయూథపయూథపేషు ముఖ్యః । స తు కథమవశిష్ట ఉద్ధవో యద్ధరిరపి తత్యజ ❁ ఆకృతిం త్ర్యధీశః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బ్రహ్మశాపాపదేశేన కాలేనామోఘవాఞ్ఛితః । సంహృత్య స్వకులం స్ఫీతం త్యక్ష్యన్దేహమచిన్తయత్ ॥ ౨౯ ॥ అస్మాల్లోకాదుపరతే మయి జ్ఞానం మదాశ్రయమ్ । అర్హత్యుద్ధవ ఏవాద్ధా సంప్రత్యాత్మవతాం వరః ॥ ౩౦ ॥ నోద్ధవోఽణ్వపి మన్న్యూనో యద్గుణైర్నార్దితః ప్రభుః । అతో మద్వయునం లోకం గ్రాహయన్నిహ తిష్ఠతు ॥ ౩౧ ॥ ఏవం త్రిలోకగురుణా సందిష్టశ్శబ్దయోనినా । బదర్యాశ్రమమాసాద్య హరిమీజే సమాధినా ॥ ౩౨ ॥ విదురోఽప్యుద్ధవాచ్ఛ్రుత్వా కృష్ణస్య పరమాత్మనః । క్రీడయోపాత్తదేహస్య కర్మాణి

వం భూతో భగవాన్, స్ఫీతం సమృద్ధం - స్వకులం, సంహృత్య - దేహం స్వదేహం - త్యక్ష్యన్ తిరోభావయిష్యన్, ఇదమచిన్తయత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ చిన్తామేవాహ ॥ అస్మాదితి ॥ అస్మాల్లోకాత్ మర్త్యలోకాత్ - మయ్యుపరతే స్వలోకం గతే సతి - మదాశ్రయం అహమాశ్రయో విషయో యస్య తన్మదాశ్రయం, మద్విషయకం - జ్ఞానం ప్రతి, సంప్రతీదానీం, ఉద్ధవ ఏవ, అద్ధా తత్త్వేన, సాక్షాత్ అర్హతి స్వయం గ్రహీతుమన్యాన్ గ్రాహయితుం చ ఉద్ధవ ఏవ యోగ్యః - కథంభూత ఉద్ధవః - ఆత్మవతాం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానవతాం మధ్యే, వరః ముఖ్యః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతదేవాహ ॥ నేతి ॥ ఉద్ధవః అణ్వపి మన్న్యూనః మత్తః న్యూనః - న భవతి,, నిరఞ్జనః పరమం సామ్యముపైతి,, జగద్వ్యాపారవర్జం,, భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ,, మమ సాధర్మ్యమాగతా,, ఇత్యాదిశ్రుతిసూత్రస్మృత్యాదిప్రతిపన్నం భోగసామ్యం వివక్షితం । ముక్తో మయా సహ సమానభోగయోగ్య ఇత్యర్థః ॥ కుతః - యద్యస్మాత్ - గుణైః రజస్తమోమిశ్రసత్త్వైః, తత్కార్యశబ్దాదివిషయైః, నార్దితః న పీడితః - అత ఏవ ప్రభుః స్వవశీకృతేన్ద్రియః, అనేన ముక్తిసాధనసమగ్రసంపత్తిస్సూచితా, అత ఆత్మవద్వరత్వాన్మద్వయునం మద్విషయం జ్ఞానం, లోకం గ్రాహయన్, ఇహ మర్త్యలోకే, తిష్ఠతు ముక్తిపర్యన్తమితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ఇత్యేవం - త్రిలోకగురుణా, శబ్దయోనినా శాస్త్రప్రమాణగమ్యేన - భగవతా, సందిష్టః ఆజ్ఞప్తః - బదర్యాశ్రమమాసాద్య, సమాధినా జ్ఞానయోగేన - హరిం భగవన్తం - మీజే ఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ విదుర ఇతి ॥ విదురః - క్రీడయా క్రీడార్థం, ఉపాత్తదేహస్య స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యవిగ్రహస్య, పరమాత్మనః శ్రీకృష్ణస్య, కర్మాణి శ్లాఘితాని చరిత్రాణి చ, ఉద్ధవాచ్ఛ్రుత్వా ❁, తస్యైవ భగవతః, ధీరాణాం యోగినాం, ధైర్యవర్ధనం యోగవర్ధకం, విక్లబాత్మనాం అధీరచిత్తానాం, పశూనామజ్ఞానినాం, దుష్కరతరం, దేహన్యాసం చ దేహత్యాగప్రకారం చ ❁ హే కురుశ్రేష్ఠ రాజన్, కృష్ణేన భగవతా కర్త్రా, మనసా కరణేన - ఈక్షితం దృష్టం, ఆత్మానం స్వాత్మానం చ - శ్రుత్వా,

భాగవతేఉద్ధవే,గతేసతి,తమేవకృష్ణమేవ,ధ్యాయన్-ప్రేమవిహ్వలఃనిరతిశయభగవత్ప్రేమపరవశః-రురోద * ॥ ౩౩ ॥ * ౩౪॥౩౫॥ * కాళిన్ద్యాఇతి ॥ భాగవతర్షభఃభాగవతశ్రేష్ఠో-విదురః-స్వయం-సిద్ధఃపరినిష్పన్నయోగనిష్ఠఏవ , కతిభి-రహోభిర్దినైః,కాళిన్ద్యాఃయమునాయాస్సకాశాత్-స్వస్సరితంగఙ్గాం-ప్రాపద్యతప్రాప్తః-యత్రగఙ్గాతీరే-హరిద్వారే-మిత్రాసుతో మైత్రేయః-ఆస్తేతత్ప్రాపద్యతేత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధేవిదురోద్ధవసంవాదోనామచతుర్థోఽధ్యాయః ****************************

ఏవం,,కుత్రకుత్రభగవతోమైత్రేయేణాసఙ్గమః । కదావాసహసంవాద ,,ఇత్యస్యోత్తరముక్తం-అథేతఃప్రభృతి తృతీయచతుర్థస్కన్ధాభ్యాంవిదురమైత్రేయసంవాదంవివక్షిష్యం ,, స్తావద్విదురస్యమైత్రేయోపసత్తిప్రకారంతత్ప్రష్టభగవల్లీలారూపమహదాదిసృష్టిప్రకారంచాహానేనపఞ్చమేనాధ్యాయేన ॥ తావదద్య థావిధిశుశ్రూషుర్మైత్రేయోపసత్తిమాహ వైయాసకిః ॥ ద్వారీతి॥ ద్యునద్యాఃగఙ్గాయాః - ద్వారిద్వారే-ఆసీనంనిషణ్ణం - అగాధబోధం - అగాధఃఅపారఃబోధఃఆత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంయస్యతం ,, శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠ ,, మిత్యాద్యుక్తాచార్యలక్షణలక్షితమిత్యర్థః -ఏవంభూతం మైత్రేయ-ముపసృత్య ,, సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణి ,, రిత్యాద్యుక్తరీత్యా - ఉపసమీపే-ప్రాప్య - క్షత్తా-పప్రచ్ఛ - కథంభూతఃక్షత్తా - అచ్యుతభావఃపరమాత్మభక్తిః-తేనశుద్ధఃనిర్మలచిత్తః-అనేన,, ప్రశాన్తచిత్తాయశమాన్వితాయే ,,త్యస్యార్థఉక్తః-సౌశీల్యగుణాభితృప్తః-సౌశీల్యంమహతోమన్దైస్సహానీరన్ధ్రేణసంశ్లేషస్వభావత్వం. మైత్రేయస్య - సౌశీల్యగుణేనాభితృప్తః- సత్యార్జవదయాదానాహింసాదీనామప్యుపలక్షణం - తైరప్యభితృప్తః.- ఏతేనాచార్యత్వపూర్తిరభిప్రే

శ్లాఘితానిచ॥౩౩॥దేహన్యాసంచతస్యైవధీరాణాంధైర్యవర్ధనమ్।అన్యేషాందుష్కరతరంపశూనాంవిక్లబాత్మనామ్॥౩౪॥ఆత్మానంచకురుశ్రేష్ఠకృష్ణేనమనసేక్షితమ్।ధ్యాయన్గతేభాగవతేరురోదప్రేమవిహ్వలః॥ ౩౫ ॥ కాళిన్ద్యాఃకతిభిస్సిద్ధోఽహోభిర్భాగవతర్షభః।ప్రాపద్యతస్వస్సరితంయత్రమిత్రాసుతోమునిః॥౩౬ ॥*** *** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,విదురోద్ధవసంవాదోనామచతుర్థోఽధ్యాయః.*** శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ద్వారిద్యునద్యాఋషభఃకురూణాంమైత్రేయమాసీనమగాధబోధమ్।క్షత్తోపసృత్యాచ్యుతభావశుద్ధఃపప్రచ్ఛసౌశీల్యగుణాభితృప్తః ॥౧॥ శ్రీవిదుర ఉవాచ ॥ సుఖాయకర్మాణికరోతిలోకోనతైస్సుఖంవాన్య * దుపారమంవా। విన్దేతభూయస్తతఏవదుఃఖంయదత్రయుక్తంభగవాన్వదేన్నః ॥ ౨ ॥ జనస్య కృష్ణాద్విముఖస్యదైవాదధర్మశీలస్యసుదుఃఖితస్య। అనుగ్రహాయేహచరన్తినూనంభూతానిభవ్యానిజనార్దనస్య॥౩॥ తత్సాధువర్యాదిశవర్త్మశంనస్సంసాధితో * భగవాన్యేనపుంసామ్ । హృదిస్థితోయచ్ఛతిభావపూతేజ్ఞానం

తా * ॥౧॥ * కింపృష్టవానిత్యపేక్షాయాంతావ ,, త్పరీక్ష్యలోకా,,నిత్యస్యార్థంసూచయం-స్తత్ప్రశ్నమేవాహ ॥సుఖాయేత్యాదినా॥ లోకఃజనః-సుఖాయసుఖార్థం - సుఖలిప్సయేత్యర్థః-కర్మాణికృష్యాదీనిలౌకికాని - శ్రౌతస్మార్తానిచ-కరోతి,తైఃకర్మభిః,సుఖంవానిరతిశయసుఖంవా , అన్యదుపారమంవా-అన్యస్యదుఃఖస్యోపారమంఆత్యన్తికనివృత్తింవా - నవిన్దేతనవిన్దతే।కింతు - తతఃతైఃకర్మభిః,భూయఃపునఃపునః,దుఃఖమేవ-విన్దేత- అత్ర-నిరతిశయసుఖప్రాప్తౌ-ఆత్యన్తికదుఃఖనివృత్తౌచ-సాధనత్వేన-యద్యుక్తంకర్తవ్యం - తత్ -నఃఅస్మభ్యం - భగవాన్ ఉత్పత్త్యాదిజ్ఞానసంపన్నఃత్వం - వదేత్ వదేత్యర్థః,,తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతఏవమేవాముత్రపుణ్యాకృతోలోకఃక్షీయత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - కర్మణామాత్యన్తికదుఃఖనివృత్తిపూర్వకనిరతిశయసుఖప్రాప్తిసాధనత్వానుపపత్తింపరీక్షమాణాయ - నిరతిశయసుఖసాధనవివిత్సావతేమహ్యముపదిశేత్యర్థః * ॥౨॥ * నివృత్తచాహ్యాభ్యన్తరకరణవ్యాపారస్యభగవత్ప్రవణైకచిత్తస్యమే-కింభవత్కృతప్రశ్నానాంప్రతివచనేనప్రయోజన - మిత్యాశఙ్కాంశమయం స్తస్యప్రతివచనౌత్సుక్యమావిష్కరోతి॥జనస్యేతి॥దైవాత్ పూర్వకర్మవశాత్-అధర్మశీలస్యఅధర్మనిరతస్య ,, పాపంప్రజ్ఞాంనాశయతిక్రియమాణంపునఃపునః । నష్టప్రజ్ఞఃపాపమేవనిత్యమారభతేజన,,ఇతివచనాత్- అతఏవ-కృష్ణాద్విముఖస్యపరాఙ్ముఖస్య - అతఏవ-సుదుఃఖితస్యఅతిదుఃఖితస్య - జనస్య-అనుగ్రహాయ, భవ్యానిభద్రాణి-జనార్దనస్యవిష్ణో -ర్భూతాసవిష్ణుభక్తాః-భవన్తఇత్యర్థః, ఇహమర్త్యలోకే-చరన్తి . కృపాళూనాంభవతాంలోకానుజిఘృక్షయైవమర్త్యలోకేసంచరణమిత్యర్థః * ॥౩॥ * బుభుత్సితాన్క్రమశఃపృచ్ఛతి॥తదితి॥ హేసాధువర్య.శంసుఖసంపాదకం -తద్వర్త్మఉపాయం-నః - ఆదిశకథయ-కథంభూతంవర్త్మ-యేనవర్త్మనా- ఆరాధితః - సఃభగవాన్-పుంసాం-భక్తిపూతేభక్తియోగేనపవిత్రితే - హృదిహృదయే - స్థితః-తత్త్వాధిగమం,తత్త్వమధిగమ్యతేయేనతత్తత్త్వావభాస

కం - పురాణంఅనాదివేదప్రమాణకంజ్ఞానం - యచ్ఛ్రుతి-తద్వర్ణ్మాదిశేత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ కరోతీతి॥త్ర్యధీశః త్రిలోకేశః-భగ
వాన్-స్వతన్త్రః అకర్మవశ్యఏవ-కృతావతారఃబ్రహ్మాదిరూపేణకృతానుప్రవేశావతారః - యానికర్మాణి-కరోతి - అగ్రె
సృష్టేఃపూర్వం-నిరీహఃనిర్వ్యాపారఏవ-స్వయ - మిదంవిశ్వం - యథాయేనప్రకారేణ - ససర్జ-యథాసం స్థాప్య సమ్య
క్స్థితింరక్షాంకృత్వా,జగతః - వృత్తింజీవికాం,విధత్తేకరోతి - ఎతద్వర్ణయేత్యుపరితనేనాన్వయః,ఎవమగ్రేపి ❁ ॥౫॥ ❁
యథేతి ॥సభగవాన్-స్వశరీరభూతే - ఖేసూక్ష్మావస్థాకాశాదికారణభూతే ,, అక్షరంతమసిలీయత ,, ఇత్యుక్తతమశ్శబ్ద
వాచ్యప్రకృతిద్రవ్యే - ఇదంకార్యంప్రపఞ్చం - నివేశ్యసంహృత్య - నివృత్తవృత్తిఃనివృత్తజగద్వ్యాపారః - గుహాయాంపర
మాకాశే - వైకుణ్ఠఇత్యర్థః-శేతేవసతి- హేయోగీశ్వరాధీశ్వర-యోగీశ్వరశ్రేష్ఠ,ఎక-స్స్వయం-ఎతచ్చిదచిదాత్మకంజగ-దను
ప్రవిష్టఃస్వప్రశాసనాధీనంకుర్వన్-ధారకతయాస్థితః - బహుధాదేవమనుష్యాదిబహునామభాక్ - యథా - ఆసీత్ బభూ
వ ❁ ॥౬॥ ❁ యథాచ-ద్విజగోసురాణాంబ్రాహ్మణగోదేవతానాం-క్షేమాయ - అవతారభేదైఃరామకృష్ణాద్యవతార
భేదైః-భేదశబ్దోగౌణావేశశక్త్యాద్యవతారాణాం ప్రదర్శనార్థః-స్వయం క్రీడన్నేవ - కర్మాణిదుష్కృద్వినాశ సాధుపరి
త్రాణాదిరూపకర్మాణి - విధత్తేకరోతి ॥అన్యదపిప్రత్యమాణః - అన్తరా-స్వస్యప్రతివచనశ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోత్య
ర్థేన ॥మనఇతి॥ సుశ్లోకమౌళేః-సుష్ఠుశ్లోక్యన్తేకీర్త్యన్తఇతిసుశ్లోకాఃపవిత్రకీర్తిమన్తః-తేషాంమౌళిరివ ప్రధానః - తస్యభగ
వతః-చరితామృతానిఅమృతతుల్యానిచరిత్రాణి - శృణ్వతామపి - నః-మనః - నతృప్యతి ❁ ॥౭॥ ❁ పృచ్ఛతి॥యైరితి ॥ అధి
లోకనాథఃలోకాధిపతిః - యై-స్తత్త్వభేదైఃమహదాదిభిరిత్యర్థః-సహలోకపాలాన్ సహవిద్యమానాఃలోకపాలాఃయేషాం

స్వతత్త్వాధిగమంపురాణమ్ ॥౪॥ కరోతికర్మాణికృతావతారోయాన్యాత్మతన్త్రోభగవాం స్త్ర్యధీశః । య
థాససర్జాగ్రఇదంనిరీహస్సంస్థాప్యవృత్తింజగతోవిధత్తే ॥ ౫ ॥ యథాపునస్స్వేఖఇదంనివేశ్య శేతేగుహా
యాంసనివృత్తవృత్తిః । యోగేశ్వరాధీశ్వరఏకఎతదనుప్రవిష్టోబహుధాయథాసీత్ ॥ ౬ ॥ క్రీడన్విధత్తేద్విజ
గోసురాణాంక్షేమాయకర్మాణ్యవతారభేదైః । మనోనతృప్యత్యపిశృణ్వతాంనస్సుశ్లోకమౌళేశ్చరితామృ
తాని॥ ౭ ॥యైస్తత్త్వభేదైరధిలోకనాథోలోకానలోకాన్ సహలోకపాలాన్ । అచీక్లపద్యత్రహిసర్వసత్త్వని
కాయభేదాధికృతఃప్రతీతః॥ ౮ ॥యేనప్రజానాముత*ఆత్మకర్మరూపాభిధానాంచభిదాంవ్యధత్త।నారాయ
ణోవిశ్వసృగాత్మయోనిరేతచ్చనోవర్ణయవిప్రవర్య ॥ ౯ ॥ పరావరేషాంభగవన్వ్రతానిశ్రుతానిమేవ్యాసము
ఖాదభీక్ష్ణమ్ । అతృప్నుమఃక్షుల్లసుఖావహానాం తేషామృతేకృష్ణకథామృతౌఘాత్ ॥౧౦॥కస్తృప్నుయాత్తీర్థ
పదోఽభిధానాత్సత్రేషుసత్సూరిభిరీడ్యమానాత్ । యఃకర్ణనాడీంపురుషస్యయాతోభవప్రదాంగేహరతింఛి
నత్తి॥ ౧౧ ॥మునిర్వివక్షుర్భగవద్గుణానాం* సఖాపితేభారతమాహకృష్ణః । అస్మిన్నృణాంగ్రామ్యసుఖా

తాన్-లోకాన్ - అలోకాన్ - లోకాలోకబహిర్భాగాన్,నరకాన్వా,అచీక్లపత్ కల్పయామాస-తాన్వర్ణయేత్యర్థః-యత్ర
యేషులోకాదిషు - సర్వాణి-యానిసత్త్వానిప్రాణినః-తేషాం-నికాయాఃసమూహాః - స్తేషాం-భేదఃభిదా-అధికృతఃకర్మాను
గుణాధికారవాన్ప్రతీతఃప్రతీయతే ❁ ॥౮॥ ❁ యేనేతి॥ఉతఅపిచ-ఆత్మయోనిఃఆత్మైవయోనిఃకారణంయస్యసఃఆత్మయోనిః-
కారణాన్తరశూన్యఇత్యర్థః-విశ్వస్రష్టానారాయణః -ప్రజానాంవ్యష్టిభూతానాం-ఆత్మకర్మరూపాభిధానాం - ఆత్మాజ్ఞానే
న్ద్రియగణః-కర్మకర్మేన్ద్రియగణః - రూపాణిదేవమనుష్యాదిరూపాణి-అభిధాఃదేవోమనుష్యఇత్యాద్యభిధాః - ఆసాం-భి
దాం-యేన-యేనప్రకారేణ.వ్యధత్తఅకరోత్ -కింసాక్షాత్పరంపరయావే-త్యభిప్రాయః- ఎతత్పృష్టం-చకారా,దపృష్టమపి,
నోఽస్మభ్యం- హేవిప్రవర్యవర్ణయ ❁ ॥౯॥ ❁ నను-బహుశ్రుతస్యతవకిమనయాశుశ్రూషయేత్యతఆహ ॥ పరావరేషామితి॥
హేభగవన్మైత్రేయ - పరేత్రైవర్ణికాః-అవరేస్త్రీశూద్రాదయ-స్తేషాం-వ్రతాని-వ్యాసముఖాత్ -అభీక్ష్ణంపునఃపునః-మే
మయా-శ్రుతాని-భగవత్కథామృతపూరాత్ - వినా-క్షుల్లసుఖావహానాంఅల్పసుఖసంపాదకానాం- తేషాంవ్రతానాం-
శ్రవణేనేతిశేషః,అతృప్నుమఃతృప్తాఅభూమ-భగవత్కథామృతశ్రవణేనతునతృప్తాఇత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఎతదేవాహ॥ కఇ
తి॥వఃయుష్మాకం-సత్రేషు - సూరిభిఃవిద్వద్భిః-ఈడ్యమానాత్ ప్రస్తూయమానాత్ -తీర్థపదోభగవతః-అభిధానాత్ చరిత్రా
త్ -కఃశుశ్రూషమాణఃపురుషః - తృప్నుయాత్ నకోపితృప్నుయాదిత్యర్థః-యః-తీర్థపాత్ -పురుషస్య శృణ్వతఃపుంసః-కర్ణనా
డీంశ్రోత్రబిలం-యాతఃగతః - కథాశ్రవణేనశ్రోత్రబిలద్వారేణహృదయంప్రవిష్టః-భవప్రదాంసంసృతిసంపాదికాం-గేహ
రతిందేహాపత్యకళత్రాదిష్వాసక్తిం - ఛినత్తి,నహ్యేవంవ్రతానాంతాపత్రయాభిహతిసామర్థ్యమస్తీతిభావః ❁ ॥౧౧॥ ❁
ననుభగవత్కథాయాఎవతాపత్రయాత్మకసంసృతివిచ్ఛేదకత్వే - సైవప్రాధాన్యేనభగవతాబాదరాయణేనమహాభారతే

కిమితి నానువర్ణితా· కిమితివా ప్రియశ్రోత్రతాన్యేవ వర్ణితానీ- త్యాశఙ్క్య-న్వారోహవాదన్యాయేన- శ్రీమహాభారతస్యాపి భగవద్గుణానువర్ణనే తాత్పర్యమిత్యాహ ॥ మునిరితి॥ తే-సఖా-మునిః కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనః-భగవద్గుణానాం వివక్షుః భగవద్గుణాన్ వక్తుమిచ్ఛుః-భారత-మాహ, యస్మిన్ భారతే-గ్రామ్యసుఖానువాదైః ద్వారభూతైః- అనుపశ్చా-ద్ధరేః కథాయాం నృణాం-మతిః-గృహీతా అవతారితేత్యర్థః - శాఖాచన్ద్రన్యాయేన భగవత్కథాయాం బుద్ధ్యవతారార్థం భారతే గ్రామ్యసుఖానువాదః కృతః-నహి తావతా తత్రైవ తత్తాత్పర్యమితి వక్తుం యుక్తమ్ ॥ తదుక్తమితిహాససముచ్చయే ॥ కామినో వర్ణయన్ కామాన్ లోభం లుబ్ధస్య వర్ణయన్ ॥ నరః కిం ఫలమాప్నోతి కూపేఽన్ధమివ పాతయన్ ॥ లోకచిత్తావతారార్థం వర్ణయిత్వా తు తేన తౌ ॥ ఇతిహాసైః పవిత్రార్థైః పునరత్రైవ నిన్దితౌ॥ అన్యథా ఘోరసంసారబన్ధహేతూ జనస్య తౌ ॥ వర్ణయేత్స కథం విద్వాన్మహాకారుణికో మునిరితి॥ అతో భారతాభిప్రాయో దురవగమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ భగవత్కథాయాం మతిప్రవేశస్య ఫలమాహ॥ సేతి॥ సా కథా హరికథా - అహరహః శ్రవణేన-వృద్ధిం ప్రాప్తా సతీ- శ్రద్దధానస్య కథాశ్రవణే శ్రద్ధాం కుర్వతః పుంసః- అన్యత్ర శబ్దాదౌ-విరక్తిం కరోతి - తతః కిమత ఆహ-హరేః భగవతః-పాదయోః అనుస్మృత్యా అనుధ్యానేన నిర్వృతస్య సుఖితస్య-సమస్తదుఃఖానామప్యయం నాశం విధత్తే - సా హరికథేతి శేషః-హరికథైవ స్వస్యాం శ్రద్దధానస్య శుశ్రూషోః శబ్దాదివిషయేషు విరక్తిం భగవత్పదారవిన్దభక్తిం చ జనయతి- తాపత్రయాభిహతిం చ విధత్తే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అత ఏవంవిధప్రభావవత్యాం హరికథాయాం యే విముఖాస్తాన్ శోచతి॥ తానితి॥ శోచ్యశోచ్యాన్ శోచ్యానామపి శోచ్యాన్-అత్యన్తశోచ్యానిత్యర్థః-కుతః-అవిదః అజ్ఞాన్-తాన్ శోచేత్- తే కే-హరేః-కథాయాం ఉక్తగుణశాలిన్యాం. అఘేన పాపేన-యే-విముఖాః పరాఙ్ముఖాః-అత ఏవ-యేషాం హరికథావిముఖానాం ఆయుః-అనిమిషో దేవో రవిః-క్షిణోతి క్షపయతి-కిమిదముచ్యతే-యతః కథాః శృణ్వతోఽప్యాయుః క్షిణోతీ

నువాదైర్మతిర్గృహీతాఽనుహరేః కథాయామ్ ॥ ౧౨ ॥ సా శ్రద్దధానస్య వివర్ధమానా విరక్తిమన్యత్ర కరోతి పుంసః । హరేః పదానుస్మృతినిర్వృతస్య సమస్తదుఃఖాప్యయమాశు ధత్తే॥ ౧౩ ॥ తాన్ శోచ్యశోచ్యానవిదోఽనుశోచే ❁ హరేః కథాయాం విముఖానఘేన । క్షిణోతి దేవోఽనిమిషస్తు యేషామాయుర్వృథావాదగతిస్మృతీనామ్॥ ౧౪ ॥ తదస్య కౌషారవ శర్మదాతుర్హరేః కథామేవ కథాసు సారమ్ । ఉద్ధృత్య పుష్పేభ్య ఇవార్తబన్ధో శివాయ నః కీర్తయ తీర్థకీర్తేః ॥ ౧౫ ॥ స విశ్వజన్మస్థితిసంయమార్థే కృతావతారః ప్రగృహీతశక్తిః। చకార కర్మాణ్యతిపూరుషాణి యానీశ్వరః కీర్తయ తాని మహ్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం స భగవాన్ పృష్టః క్షత్త్రా కౌషారవో మునిః। పుంసాం నిఃశ్రేయసార్థాయ తమాహ బహు మానయన్ ॥ ౧౭ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ సాధు పృష్టం త్వయా సాధో లోకాన్ సాధ్వనుగృహ్ణతా । కీర్తిం వితన్వతా లోక ఆత్మనోఽధోక్షజాత్మనః॥ ౧౮ ॥ నైతచ్చిత్రం త్వయి

త్యాశఙ్క్యాంశమయన్ విముఖాన్విశినష్టి॥ వృథావాదగతిస్మృతీనామితి॥ వాదో వాగ్వ్యాపారః-గతిర్దేహవ్యాపారః-స్మృతిర్మనో వ్యాపారః, వృథా వ్యర్థాః వాదగతిస్మృతయో యేషాం- తేషాం-భగవతః కథాః శృణ్వతస్తు - వాదగతిస్మృతయస్సఫలా ఇత్యర్థః-ఆయుఃక్షపణం తు తుల్యమేవ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ప్రశ్నముపసంహరతి ద్వాభ్యామ్॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్-హరికథాయా ఏవ సమస్తదుఃఖవ్యయకరత్వాద్ధేతోః- హే కౌషారవ-మైత్రేయ-శర్మదాతుః సుఖప్రదస్య-పవిత్రకీర్తేః అస్య హరేః-కథామేవ-కథాసు-సారం సారభూతాం. ఉద్ధృత్య, పుష్పేభ్యో మధుకరో మధ్వివ-నః-శివాయ- హే ఆర్తబన్ధో - తాపత్రయాభిపీడితానాం సుఖకర-కీర్తయ కథయ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ భగవత్కథాస్వపి ప్రాధాన్యేన శ్రీకృష్ణకథైవ కథనీయేత్యాహ॥ స ఇతి॥ యో భగవాన్-విశ్వస్య - జన్మస్థితిసంయమార్థే సృష్టిస్థితిసంహారార్థం-ప్రగృహీతశక్తిః-ప్రగృహీతా ఉపాత్తా- శక్తిః బ్రహ్మాదిరూపా శక్తిః-యేన సః-శక్తితన్వంశవిభూతిశరీరాదయశ్శబ్దాః పర్యాయాః - పాలనాధికృతస్యావతారరూపవిష్ణుగతపాలనానుకూలసామర్థ్యస్య స్వశక్తిత్వం బోధ్యం॥ య-ఏవంభూత-స్స ఏవేశ్వరః-కృతావతారః అతిపూరుషాణి అతిమానుషాణి-దివ్యాని-కర్మాణి-చకార-తాని-మహ్యం-కీర్తయ కథయ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం క్షత్త్రా పృష్టో మైత్రేయ ఆహేత్యాహ వైయ్యాసకిరేకేన॥ ఏవమితి ॥ భగవాన్ ఉత్పత్త్యాదిజ్ఞానసంపన్నః-సః-కుషారవసుతో మైత్రేయః-ఏవం క్షత్త్రా విదురేణ పుంసాం- నిశ్శ్రేయసార్థాయ మోక్షోదయాయ-స్వస్య తు సంసిద్ధత్వాన్న స్వనిశ్శ్రేయసార్థాయేత్యర్థః, ఏవమాపృష్టః-తం క్షత్తారం -బహుమానయన్ సమ్మానయన్-ఆహ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ పుంసాం నిశ్శ్రేయసాయేత్యనేన సూచితమేవ క్షత్తుర్లోకానుగ్రహకారిత్వమావిష్కుర్వంస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి మైత్రేయః ॥ సాధ్వితి॥ హే సాధో విదుర-త్వయా- సాధు సమ్యక్ -పృష్టం - త్వయా కథంభూతేన-లోకాన్-సాధు-అనుగృహ్ణతా-అధోఽక్షజాత్మనః-అధోక్షజః ఆత్మా యస్య తస్య-ఆత్మనః స్వస్య-అధోక్షజచిత్తస్య స్వస్యేతి వా- కీర్తిం-లోకే-వితన్వతా విస్తారయతా ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హరికథాప్రశ్నస్త్వయి న చిత్రమిత్యాహ॥ నైతదితి॥ హే క్షత్తః-బాద

రాయణవీర్యజవ్యాసవీర్యసంభూతే.త్వయి-ఇదం హేతుగర్భ విశేషణం-ఏత-ద్ధరికథా ప్రశ్న ఇత్యేతత్ - నచిత్రం-న కేవలం బాదరాయణవీర్య జత్వ మాత్రమేవ-కింతు-యద్యస్మాత్ - అనన్య భావేనఏకాన్తభావేన-ఈశ్వ రోహరి-స్త్వ య్యాగృహీతః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ బాదరాయణవీర్యజత్వంచస్పష్టయతి ॥ మాణ్డవ్యశాపాదితి ॥ప్రజానాం అభాగవతానాం ప్రజానాం-సంయమః దణ్డయితా-యమః-వైవస్వతః-మాణ్డవ్యస్యమునేః-శాపాత్ -భ్రాతుః సత్యవతీసుతభ్రాతుః విచిత్రవీర్యస్య-క్షేత్రే క్షేత్రత్వేనపరిగృహీతాయాం-భుజిష్యాయాం దాస్యాం-సత్యవతీసుతాత్ బాదరాయణా-జ్జాతః ఉత్పన్నః-యమఏవత్వం జాతోఽసీత్యర్థః*కించ-భవానితి॥ సానుగస్యసభాగవతస్య,భగవతః శ్రీకృష్ణస్య-భవా-న్ని-త్యం - సంమతః ప్రీతివిషయః-యద్యస్య తవ జ్ఞానాదేశాయజ్ఞానోపదేశాయ-మాం -భగవాన్-వ్రజన్ భువంత్యక్ష్యన్-ఆదిశత్ ఆదిష్టవాన్-సమీపేఅస న్తమపిభవన్తంస్మృత్వాజ్ఞానోపదేశార్థంమామాజ్ఞప్తవాన్-ఏతేనభగవన్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వమవగమ్యతే,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమితిస్మరణాత్ ❁ ॥౨౦॥౨౧॥*అతోనిరతిశయప్రీతివిషయాయ తేయథాప్రశ్నంవర్ణయామీతిప్రతిజానీతే॥అథేతి ॥అథనను-భగవల్లీలాః వర్ణయామీతిసంబన్ధః-కథంభూతాః- యోగమాయోఽపబృంహితాః-యుజ్యతఇతియోగ-స్సచాసౌమాయాచఆశ్చర్యశక్తిః, తయా-ఉపబృంహితాః భగవన్నియామ్యాశ్చర్యశక్త్యుపకల్పితాః-అన్తస్సంహారః-అర్థో మోక్షః-విశ్వస్యస్థిత్యాదయోయాసాంతాః-ఏవంభూతాః-లీలాః-యద్వా,అర్థశబ్దస్స్వరూపపరః-వస్తున్యర్థశబ్దప్రయోగాత్-అన్తశబ్దేనసంహారో మోక్షశ్చవివక్షితః,,యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి,,తిశ్రుతేః,విశ్వస్యస్థిత్యాదయోఽర్థఃస్వరూపంయాసాంతాః,లీలాఃక్రీడాచేష్టాః-ఆనుపూర్వ్యశః ప్రశ్నానుసారేణ-వర్ణయామికథయామీత్యర్థః॥యద్వా॥సృష్టిలీలాదిక్రమేణేత్యర్థః*॥౨౨॥* ప్రథమంసృష్టిలీలాంవర్ణయితుంసృష్టేఃపూర్వంకారణత్వేనావస్థితవస్తుస్వరూపమాహత్రయేణ॥భగవానితి॥ఇదం,పరిదృశ్యమాననామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకంజగత్-అగ్రేసృష్టేః-పూర్వకాలే-ఆత్మనాంజీవానాం,ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యధారకః -విభుఃస్వామీ,ఏకఃఅవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకః-భగవానేవాసీదిత్యర్థః-సఏవభగవాన్ , నాత్మేచ్ఛానుగతావాత్మనఃస్వస్య , ఇచ్ఛానుగతా-

తుత్త్వర్బాదరాయణవీర్యజః। గృహీతోఽనన్యభావేనయత్త్వయాహరిరీశ్వరః॥ ౧౯ ॥మాణ్డవ్యశాపాద్భగవాన్ప్రజాసంయమనోయమః । భ్రాతృక్షేత్రేభుజిష్యాయాంజాతస్సత్యవతీసుతాత్॥ ౨౦ ॥ భవాన్భగవతోనిత్యంసమ్మతస్సానుగస్యహి । యజ్జ్ఞానాదేశాయచమామాదిశద్భగవాన్వ్రజన్॥౨౧ ॥ అథతేభగవల్లీలాయోగమాయోపబృంహితాః। విశ్వస్థిత్యుద్భవాన్తార్థావర్ణయామ్యానుపూర్వ్యశః ॥౨౨॥భగవానేకఆసేదమగ్రఆత్మాఽఽత్మనాంవిభుః । ఆత్మేచ్ఛానుగతావాత్మానానామత్యుపలక్షితః॥ ౨౩॥సవాఏషతదాద్రష్టానాపశ్యద్దృ

ఇచ్ఛా,సృష్ట్యుపయోగిసంకల్ప-స్తస్యాఅనుగతౌఉన్మేషెసతి, నానామత్యుపలక్షితః దేవాదినానానామరూపవిషయబుద్ధిభ్యః-పూర్వస్మిన్ కల్పే,ఆసీత్,కుతః,ఆత్మాఆత్మపర్యన్తత్వాన్నామరూపవిషయమతీనామిత్యభిప్రాయః-ఏకఏవభగవాన్ కదాచిద్విభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకఃకార్యావస్థోనానా-సఏవ-కదాచిన్నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకఃపరమాత్మా కారణావస్థ ఇత్యర్థః।యద్వా-అనానామత్యుపలక్షిత ఇతిచ్ఛేదః,ఆత్మేచ్ఛానుగతౌసంహారవిషయాత్మీయసంకల్పోన్మేషెసతి,అనానామత్యుపలక్షితః దేవాదినామరూపవిషయబుద్ధ్యనుపలక్షితః-కుతః,ఆత్మా, దేవాదినామరూపభాక్త్వంతదభావశ్చాత్మనఏవేత్యర్థః-నచైవంవికారిత్వప్రసఙ్గః-సద్వారకత్వాన్నామరూపసంస్పర్శస్యేత్యభిప్రాయాత్ , అత్రేదంశబ్దేనస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకఃపరమాత్మైవోచ్యతే-తస్యైవస్థూలావస్థాప్రహాణేనసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్యకారణత్వముచ్యతే-నచచిదచిచ్ఛరీరకత్వస్యాత్రప్రతీతేరేకఏవేత్యనేనసజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదశూన్యంబ్రహ్మైవజగత్కారణమిత్యుచ్యతఇతిభ్రమితవ్యం , అగ్రఇతికాలస్యనిర్దేశాద్విజాతీయభేదస్య,ఆత్మనామాత్మేతివ్యతిరేకనిర్దేశేనసజాతీయభేదస్యభగవానిత్యనేనకారణత్వౌపయికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వసత్యసంకల్పత్వాదిస్వగతభేదస్యచాత్రైవప్రతిపన్నత్వాత్-తర్హ్యేకఇత్యనేనకిముచ్యతఇతిచేత్-ఉచ్యతే।మహదాదిసృష్టిక్రమేణవక్ష్యమాణనానాత్వప్రతీతిసంబన్ధిహ్యేకత్వమేకఇత్యనేనోచ్యత,ఇతినామరూపవిభాగాభావాభిప్రాయనిబన్ధనోహ్యేక ఇతివ్యపదేశః ❁ ॥౨౩॥ ❁ తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత,,ఇతిశ్రుతేః,ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకస్యసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణాకరస్యైవకారణత్వం ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామ్॥సఇతి ॥ సవాఏషఃసోయంభగవాన్-తదాప్రళయదశాయాం- ద్రష్టాసర్వజ్ఞః,తత్ర హేతుఃఅసుప్తదృక్ అసంకుచితజ్ఞానః - తత్కుతః-ఏకరాట్ ఏకరూపప్రకాశః నతుజీవవత్కర్మాయత్తకాదాచిత్కసంకోచవికాసభాగ్జ్ఞానసంపన్నః-సుప్తశక్తిఃసూక్ష్మావస్థచిదచిదాఖ్యస్వశక్తిః , తన్వాదిపర్యాయశ్శక్తిశబ్దఇత్యుక్తం - దృశ్యంకార్యం-నాపశ్యత్ । కింతు,అసన్తంవ్యవహారార్హనామరూపరహితమివాత్మానం,, మేనేఅమనుత - ఇవశబ్దేనతస్యసూక్ష్మదర్శిత్వాత్స్వశరీరభూతసూ

త్మావస్థచిదచిద్విషయజ్ఞానసంపత్తిస్సూచ్యతే-అనేనసార్వజ్ఞ్యాదిగుణసంపత్తిః నామరూపవిభాగాభావ-శ్చోక్తః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అథచిదచిచ్ఛరీరకత్వమాహ ॥ సేతి॥సద్రష్టుఃసతోద్రష్టుః,సత్తాయోగిసకలపదార్థంద్రష్టుః , శక్తిఃఅపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత మాయానామప్రకృతిః-సదసదాత్మికాచేతనాచేతనాత్మికా,,భూమిరాపోఽనలోవాయుః,,అపరేయమితస్త్వన్యాంప్రకృతిం విద్ధీ,,తిచేతనాచేతనయోరుభయోరపిపరస్పరవిలక్షణప్రకృతిత్వాభిధానాత్ - యయాసదసదాత్మికయాప్రకృత్యా, ఇదంకార్యావస్థచేతనాచేతనాత్మకంజగత్ - స్వయంవిభుఃజగద్గతదోషాసంస్పృష్టః-నిర్మమేసృష్టవాన్-సైషామాయా-విభోశ్శరీరత్వేనసూక్ష్మావస్థయాఆసీదిత్యర్థః ,, భగవానేకఏవేదమగ్రఆసీ,,దిత్యనేన-సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యోపాదానత్వం ,, యయేదం నిర్మమేవిభు,,రిత్యనేనకేవలనిష్కృష్టస్వరూపస్యనిమిత్తత్వంచాభిహితమ్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అథమహదాదిక్రమేణసృష్టింవక్తుం స్వశరీరభూతజీవానుప్రవేశేనాహితసృష్టిసామర్థ్యాయా ఏవప్రకృతేర్మహదాదిరూపేణపరిణామోనతుకేవలాయా ఇత్యాహ॥కాలవృత్త్యామితి ॥ కాలవృత్త్యాంకాలానుగుణవృత్తిమత్యాం-అతఏవ-గుణమయ్యాంసామ్యానాపన్నసత్త్వాదిగుణప్రచురాయాం-మాయాయాం - ఆత్మభూతేనస్వశరీరభూతేన-పురుషేణజీవేన-వీర్యం సృష్టిసామర్థ్యం - స్వయంవీర్యవాన్ అవికృతఏవ-ఆధత్తసంపాదితవాన్-మాయాభిమానీస్వాత్మజీవానుప్రవేశేనమాయాస్సృష్ట్యున్ముఖామకరోదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ మహతస్సృష్టిమాహ॥తతఇతి ॥ తతః-ఆహితవీర్యాత్-కాలచోదితాత్ కాలప్రేరితాత్- అవ్యక్తాత్ స్వాత్మకాదవ్యక్తాత్-స్వయమేవ-విజ్ఞానాత్మా ,, విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత,,ఇత్యుక్తరీత్యాజీవాన్తరాత్మా - ఆత్మదేహస్థం స్వశరీరభూతప్రకృతిగతం-విశ్వంకార్యజాతం-వ్యఞ్జన్ప్రకాశయన్ - ప్రకాశయితుమిత్యర్థపర్యవసానంబోధ్యం - తమోనుదఃతమశ్శబ్దవాచ్యసూక్ష్మావస్థప్రకృతిప్రేరకోభగవాన్ - మహత్తత్త్వమభవదిత్యర్థః - ప్రకృతిపురుషశరీరకోభగవానేవమహచ్ఛరీరకోఽభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ మహతోఽహంకారస్యసృష్టిమాహద్వాభ్యామ్ ॥సోఽపీతి॥ సోఽపిసమహానపి, అంశగుణకాలాత్మా - అంశోజీ

శ్యమేకరాట్। మేనేఽసన్తమివాత్మానంసుప్తశక్తిరసుప్తదృక్॥ ౨౪ ॥సావాఏతస్యసద్రష్టుశ్శక్తిస్సదసదాత్మికా।
మాయానామమహాభాగయయేదంనిర్మమేవిభుః॥ ౨౫ ॥కాలవృత్త్యాతుమాయాయాంగుణమయ్యామధోక్షజః।
పురుషేణాత్మభూతేనవీర్యమాధత్తవీర్యవాన్ ॥ ౨౬ ॥తతోఽభవన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తాత్కాలచోదితాత్।
విజ్ఞానాత్మాఽత్మదేహస్థంవిశ్వంవ్యఞ్జంస్తమోనుదః॥ ౨౭ ॥ సోఽప్యంశగుణకాలాత్మా భగవద్దృష్టిగోచరః।
ఆత్మానంవ్యకరోదాత్మా విశ్వస్యాస్యసిసృక్షయా॥ ౨౮ ॥ మహత్తత్త్వాద్వికుర్వాణాదహంతత్త్వమజాయత। కార్యకారణకర్త్రాత్మాభూతేన్ద్రియ✽మనోభవః ॥ ౨౯ ॥వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చేత్యహం త్రిధా। అహంతత్త్వాద్వికుర్వాణాన్మనోవైకారికాదభూత్ ॥ 30 ॥ వైకారికాశ్చయేదేవా అర్థాభివ్యఞ్జనం

వః,,అంశోనానావ్యపదేశాత్,,మమైవాంశోజీవలోక,,ఇతిప్రయోగాత్ - గుణాస్సత్త్వాదయః,కాలశ్చ , తైరుపలక్షితఃఆత్మాస్వరూపంయస్యసః-కాలవశ్యోగుణమయోజీవగర్భశ్చేత్యర్థః-భగవద్దృష్టిగోచరఃభగవతోదృష్టిస్సంకల్పరూపంజ్ఞానం-తస్యగోచరఃవిషయః-ఆత్మాపరమాత్మాత్మకః-సోఽపి, ఆత్మేతిసామానాధికరణ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం - ఏవంభూతోమహాన్ - అస్యవిశ్వస్య , సిసృక్షయాఅహంకారాదీన్స్రష్టుమిచ్ఛయా - ఆత్మానంస్వాత్మానం , వ్యకరోత్ వికృతమకరోత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ మహత్తత్త్వాదితి॥వికుర్వాణాద్విక్రియమాణాన్మహత్తత్త్వాత్ , అహంతత్త్వమహంకారః-అజాయత- ఉత్పన్నోఽభూత్ కథంభూతః-కార్యకారణకర్త్రాత్మా-కార్యంశరీరం-కారణమిన్ద్రియం,తయోఃకర్త్రాత్మా కర్తృరూపః-కారణరూపఇత్యర్థః-తద్వివృణోతి-భూతేన్ద్రియమనోభవః-భూతేన్ద్రియమనసాంభవః- భవత్యస్మాదితిభవః,,భూతేన్ద్రియమనోమయ,,ఇత్యస్మిన్ పాఠే,భూతేన్ద్రియాదిరూపేణపరిణామస్వభావప్రచురః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అహంకారంవిభజతే॥వైకారికఇతి ॥ వైకారికఃసాత్త్వికాహంకారః - తైజసోరాజసాహంకారః - తామసస్తామసాహంకార - స్తస్యైవభూతాదిరితినామాన్తరం । వైకారికాహంకారకార్యమాహ ॥ అహంతత్త్వాదితి॥ వికుర్వాణాద్విక్రియమాణాద్వైకారికాత్సాత్త్వికాదహంతత్త్వాదహంకారాత్ - మనోఽభూత్- ఉదభూత్ ✽ ॥ 30 ॥ ✽ యేదేవాః-దిగాదిదేవాధిష్ఠేయానీన్ద్రియాణీత్యర్థః-నతుదిగాదిదేవాః , తేషాం చతుర్ముఖస్రక్ష్యమాణతయాఽణ్డోత్పత్తేఃపూర్వముత్పత్త్యసంభవా, దతోదేవశబ్దేనతదధిష్ఠేయానీన్ద్రియాణ్యేవవివక్షితాని-యేదేవాస్తేఽపివైకారికాస్సాత్త్వికాహంకారకార్యభూతాఇత్యర్థః, కథంభూతాదేవాః-యతఃదేవేభ్యః-అర్థాభివ్యఞ్జనం,శబ్దస్పర్శరూపరసాదీనామర్థానామభివ్యఞ్జనముపలమ్భోభవతి - ఏవంభూతాదేవావైకారికా అభూవన్నిత్యర్థః- జ్ఞానకర్మమయాని -జ్ఞానేన్ద్రియాణికర్మేన్ద్రియాణిచ- ఇన్ద్రియాణితైజసాన్యేవ

✽ పా ॥ మనోమయః.)

తైజసాహంకారసహకృతసాత్త్వికాహంకారకార్యాణ్యేవేత్యర్థః- తైజసస్య వైకారికతామసయోరనుగ్రాహకత్వే నపృథక్కార్యాభావాత్ - అనుగ్రాహకత్వేపి తైజసస్యకార్యమ్ ❁ ॥౩౧॥ ❁ అథతామసాహంకారకార్యమాహ ॥ తామస ఇతి॥ తామసః భూతసూక్ష్మాదిః-భూతానామాకాశాదీనాంతత్సూక్ష్మాణాంశబ్దాదీనాంచఆదిఃకారణం-ఏతదేవోపపాదయతి॥ యతఇతి॥ యతఃభూతాదేస్సకాశా, దాత్మనోబ్రహ్మణో-యల్లిఙ్గంప్రమాపకంశబ్ద,స్స, తతోలిఙ్గాత్ - ఖమాకాశం చాభూదిత్యర్థః-బ్రహ్మణశ్శబ్దైకప్రమాణకత్వంశాస్త్రయోనిత్వాధికరణసిద్ధం। నభఃకార్యమాహ ॥ కాలేత్యాది - మాయా-సత్త్వాదిగుణాః,, సోప్యంశగుణకాలాత్మే,, తిపూర్వముక్తత్వాత్-అంశోజీవః-కాలాదియోగేన - హేత్వర్థేతృతీయా- కాలాదియోగేనహేతునా, భగవద్వీక్షితంభగవత్సంకల్పరూపజ్ఞానవిషయం-నభోఽభూత్ ❁ ॥౩౨॥ ❁ ఏవంభూతాన్నభసోఽనుసృతండద్భూతం - స్పర్శంస్పర్శతన్మాత్రం-వికుర్వత్ విక్రియమాణంసత్ - అనిలం-నిర్మమే అసృజత్ - స్పర్శాదుత్పన్నోఽనిలోవాయురపి-వికుర్వాణః-నభసానభోగుణేనశబ్దేన, సహితః-స్వయంచోరుబలాన్వితఃఅధికబలయుక్తః- బలమితి ప్రాణసౌజస్సహసామప్యుపలక్షణం, రూపతన్మాత్రంససర్జ, రూపతన్మాత్రంచ, లోకస్యలోచనంప్రకాశకం-జ్యోతిస్తేజః ససర్జ ❁ ॥౩౩॥ ❁ తచ్చజ్యోతిరనిలేనాన్వితంస్పర్శగుణేనాన్వితం, అనిలేతినభసోప్యుపలక్షణం-ఏవమగ్రేపి-శబ్దస్పర్శాభ్యాం స్వకారణభూతగుణాభ్యాం, స్వగుణేనరూపేణచా, న్వితం-జ్యోతిర్భగవత్సంకల్పవిషయంసత్, కాలమాయాంశయోగతోహేతోః-రసమయంరసగుణకం, అమ్భఃజలం-అథత్తఅసృజత్-భగవద్వీక్షణకాలమాయాంశయోగౌసర్వత్రాన్వేతవ్యౌ, రసమయమమ్భస్ససర్జేత్యనేన-ప్రథమంరసతన్మాత్రం-తతోఽమ్భఇతిక్రమోవేదితవ్యః ❁ ॥౩౪॥ ❁ తచ్చామ్భో, జ్యోతిషాజ్యోతిస్స్పర్శశబ్దైః, అనుసంసృష్టంఅనుసంహితం-బ్రహ్మసంకల్పవిషయం, కాలాదియోగతోహేతోః, గన్ధగుణాంమహీం,మాధాత్-ప్రథమంగన్ధం, తతోమహీంచా ,ధాత్అసృజత్ ❁ ॥౩౫॥ ❁ హేభవ్యవిదుర,నభఆదీనాంభూ

యతః। తైజసానీన్ద్రియాణ్యేవజ్ఞానకర్మమయానిచ ॥౩౧॥ తామసోభూతసూక్ష్మాదిర్యతస్సల్లిఙ్గమాత్మనః।కాలమాయాంశయోగేనభగవద్వీక్షితంనభః ॥౩౨॥ నభసోఽనుసృతంస్పర్శంవికుర్వన్నిర్మమేఽనిలమ్।అనిలోపి వికుర్వాణోనభసోరుబలాన్వితః॥ ససర్జరూపతన్మాత్రంజ్యోతిర్లోకస్యలోచనమ్ ॥౩౩॥ అనిలేనాన్వితం జ్యోతిర్వికుర్వత్పరవీక్షితమ్। ఆధత్తాఽమ్భోరసమయంకాలమాయాంశయోగతః ॥౩౪॥ జ్యోతిషాఽమ్భోఽనుసంసృష్టంవికుర్వద్బ్రహ్మవీక్షితమ్। మహీంగన్ధగుణామాధాత్కాలమాయాంశయోగతః ॥౩౫॥ భూతానాంనభఆదీనాంయద్యద్భవ్యపరాత్పరమ్। తేషాంపరానుసంసర్గాద్యథాసంఖ్యంగుణాన్విదుః॥౩౬॥ఏతేదే

తానాం,మధ్యే , యద్యత్పరాత్పరంచోత్తరోత్తరంభూతం,తత్తత్పరానుసంసర్గాత్ కారణద్రవ్యగుణానువృత్త్యా , యథాసంఖ్యం - గుణాన్విదుః - ప్రథమస్యైకోగుణః,ద్వితీయస్యభూతస్యద్వౌ - తృతీయస్యత్రయః,చతుర్థస్యచత్వారః,పఞ్చమస్యపఞ్చగుణా,ఇత్యేవంవిదుః ❁ ॥౩౬॥ ❁ అథైతానిమహదాదిపృథివ్యన్తానితత్త్వాని,పరస్పరపఞ్చీకరణరూపసంమేళనాభావాద్బ్రహ్మాణ్డరచనాయామసమర్థానీశ్వరంతుష్టువురిత్యాహ ॥ ఏతఇతి ॥ నను,,భగవద్దృష్టిగోచరః ,,భగద్వీక్షితంనభః,, పరవీక్షితం ,, బ్రహ్మవీక్షిత ,, మిత్యేషాంతత్త్వానాంభగవత్సంకల్పరూపజ్ఞానవిషయతోక్త్యాస్సృష్టిసామర్థ్యావగమాత్పునస్తుతిప్రీతపరమేశ్వరానుప్రవేశకృతసామర్థ్యోక్తిర్విరుధ్యతే-నచాస్యఏవవక్ష్యమాణోఽనుప్రవేశఇతివక్తుంశక్యం -విభోరీశ్వరస్యజ్ఞానేనైవానుప్రవేశస్యవాచ్యత్వాత్- తావతైవతేషాంశరీరత్వోపపత్తేః ఆధేయత్వవిధేయత్వశేషత్వానాంశరీరత్వనిర్వాహకత్వాత్ ,,యస్యచేతనస్యయద్ద్రవ్యమాధేయంవిధేయం శేషంచతత్తస్యశరీరమితిహిశరీరలక్షణం॥ మైవం ॥పూర్వంమహదాదీనాంస్వస్వకార్యోత్పాదనసామర్థ్యావహేశ్వరానుప్రవేశస్యోక్తత్వేప్యేభిస్సర్వైస్సంహత్యాణ్డోత్పాదనసామర్థ్యాపాదకానుప్రవేశస్యానుక్తత్వేనైవంవిధానుప్రవేశాయస్తుతే- స్తుతఃప్రీతపరమాత్మనోఽనుప్రవేశస్య - తతోణ్డసృష్టేశ్చోపపత్తేః- ఏతేమహదాదయోదేవాః - దేవస్య భగవతశ్శరీరత్వా - ద్దేవాఇత్యుక్తిః-యథా,, హన్తాహమిమాస్తిస్రో దేవతా,,ఇత్యాదౌ - కాలమాయాంశలిఙ్గినః-కాలమాయాంశరూపాణిలిఙ్గాన్యస్యసన్తీతికాలమాయాంశలిఙ్గీ-తస్య కాలగుణజీవశరీరకస్యేత్యర్థః।విష్ణోర్భగవతః - కలాఃశరీరభూతాః - నానాత్వాత్ పృథగ్భూతత్వాత్-పరస్పరసంబన్ధాభావా-త్స్వక్రియయాంబ్రహ్మాణ్డరచనాయాం - అనీశాఅసమర్థాస్సన్తః-విభుంభగవన్తం - ప్రాఞ్జలయోబద్ధాఞ్జలయః - ప్రోచుఃతుష్టువుః-నస్వచేతనానాంమహదాదీనాంస్తోతృత్వానుపపత్తిః-నచతదధిష్ఠాతౄణాముపపన్నమితిశక్యం-అణ్డసృష్ట్యనన్తరం చతుర్ముఖస్రక్ష్యమాణాదిత్యాదీనామణ్డసృష్టేఃప్రాక్తదనుపపత్తేః,నచతత్త్వశరీరకపరమాత్మనస్స్తోతృత్వముపపన్నమితివాచ్యం - స్తుత్యత్వస్తోతృత్వయోరేకస్మిన్నసంగతత్వా -ద్బ్రహ్మణస్సర్వోత్పాదనత్వేనసర్వవికారాశ్రయత్వేపి - స

ద్వారకవికారాశ్రయత్వేనతస్యజీవద్వారైవస్తోతృత్వాత్ ॥ ఉచ్యతే ॥ పరమాకాశవర్తిన్య స్తత్త్వాభిమానిదేవతా స్తత్త్వాన్యధిష్ఠాయతుష్టువుః ,, వృతంచతుష్షోడశపఞ్చశక్తిభి,,రితిపరమాకాశేతత్త్వాభిమానిదేవతాస్థిత్యవగమాత్ యద్వా ,, పురుషేణాత్మభూతేనవీర్యమాధత్తవీర్యవా ,, నితిజీవద్వారైవపరమాత్మనోమాయాదిపృథివ్యన్తతత్త్వేష్వనుప్రవేశకథనాత్పరమాత్మాత్మకాదృష్టవిశేషసచివజీవానుప్రవేశసంపాదితసృష్టిసామర్థ్యానాంతత్త్వానాంస్వస్వకార్యోత్పాదకత్వవత్, స్తోతృత్వోపపత్తేరితి ※ ॥౩౭॥ ※ ప్రథమంకారణత్వవ్యాప్త్యోపాస్యత్వమోక్షప్రదత్వగుణవిశిష్టంప్రణమన్తి ॥ననామేతి॥ హే దేవభగవన్-తేతవ - పదారవిన్దం - ననామనమస్కుర్మః-కథంభూతంపదారవిన్దం - ప్రపన్నతాపోపశమాతపత్రం- ప్రపన్నాఃశరణాగతాః - తేషాంయేతాపాఃఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికా , స్తేషాం-ఉపశమేనిర్వారణే ఆతపత్రంఛత్రమివవర్తమానం-అనేనతాపత్రయాతురోపాస్యత్వముక్తం - యన్మూలకేతాఃయత్పాదారవిన్దమూలమేవకేతఆశ్రయోయేషాం తే-యతయఃమనోనియమనేప్రయతమానాః , అఞ్జసాసుఖేన , సంసారదుఃఖం-అనేనమోక్షప్రదత్వముక్తం , బహిర్దూరత ఏవఉత్క్షిపన్తిత్యజన్తి,సాంసారికసుఖమపిదుఃఖశబ్దేనవివక్షితం,ముముక్షోరిష్టప్రాప్తివిరోధిత్వాత్సుఖస్యాపిదుఃఖశబ్దవాచ్యత్వాత్ ※ ॥౩౮॥ ※ ఏతద్వ్యతిరేకముఖేనాపికథయన్తోనమస్కుర్వన్తి ॥ఋతేఇతి॥ హే-ఈశ-అస్మిన్భవేసంసారే , యద్యతేయద్భగవత్పాదామ్బుజంవినా, భగవత్పాదారవిన్దోపాసనంవినా, తాపత్రయేణాభిహతాఃజీవాః, ఆత్మన్ ఆత్మని-సంబోధనంవా-శర్మసుఖం , నలభన్తే, అతోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంభగవత్పాదామ్బుజోపాసనస్యైవతాపత్రయనివృత్తిపూర్వకముక్తిసాధనత్వాద్ధేతోః , హేభగవన్ , తవాఙ్ఘ్రిచ్ఛాయాం-సవిద్యాం ,ఆశ్రయేమ-విద్యాముక్త్యుపాయభూతోపాసనా తత్సహితాం-అఙ్ఘ్రిచ్ఛాయాంముక్తిం,ఆశ్రయేమఉపాసనానిష్కృత్వాముక్తింప్రాప్నువామేత్యర్థః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ ననుకథంమత్పాదామ్బుజోపాసనమాత్రేణాత్యన్తికసాంసారికసుఖదుఃఖనివృత్తిరుచ్యతే తత్సుఖదుఃఖోత్పాదకపుణ్యపాపరూపకర్మణామవినష్టత్వాదిత్యాశఙ్కాయాంతదుపాసనస్యైవాత్యన్తికకర్మవినాశకత్వమపీతిసూచయన్తస్తద్భ

వాఃకలావిష్టాఃకాలమాయాంశలిఙ్గినః । నానాత్వాత్స్వక్రియానీశాఃప్రోచుఃప్రాఞ్జలయోవిభుమ్॥ ౩౭॥దేవాఊచుః॥ననామతేదేవపదారవిన్దంప్రపన్నతాపోపశమాతపత్రమ్ । యన్మూలకేతాయతయోఽఞ్జసోరుసంసారదుఃఖంబహిరుత్క్షిపన్తి॥ ౩౮ ॥ ఋతేయదస్మిన్భవఈశజీవా స్తాపత్రయేణాభిహతానశర్మ ।ఆత్మన్ లభన్తేభగవంస్తవాఙ్ఘ్రిచ్ఛాయాంసవిద్యామతఆశ్రయేమ ॥ ౩౯ ॥ మార్గన్తియత్తేముఖపద్మనీడైశ్ఛన్దస్సుపర్ణైరృషయోవివిక్తే।యస్యాఘమర్షోదసరిద్వరాయాఃపదంపదంతీర్థపదఃప్రపన్నాః॥ ౪౦ ॥యచ్ఛ్రద్ధయా ※ శ్రు

గవత్పాదామ్బుజస్యైవముముక్షూపాస్యత్వాద్వయమపితదేవశరణంగతా ఇత్యాహుః॥మార్గన్తీతి॥తీర్థపదస్తవపాదామ్బుజంవయంప్రపన్నాఃశరణంగతాఇత్యన్వయః , తీర్థపదఃపవిత్రపాదస్య ,స్వాశ్రితదురితనివర్తకపాదకమలస్యేత్యర్థః-కథంభూతంత్వత్పాదామ్బుజం-యత్ , అఘమర్షోదసరిద్వరాయాః - అఘమర్షాణిపాపక్షపణకాని ఉదానిఉదకానియాసు, తాసు-సరిత్సుమధ్యే , వరాయాఃశ్రేష్ఠాయాః , గఙ్గాయాః-పరంపదముత్కృష్టముత్పత్తిస్థానం- ఏతేనాసేవమానసమస్తజనదురితనివర్తకసరిద్వరాయాఏవదురితనివర్తకత్వాత్తదుత్పత్తిస్థానభగవత్పదామ్బుజస్యాశ్రితదురితనివర్తకత్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధం,,యథాపుష్కరపలాశఆపోనశ్లిష్యన్తఏవమేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యతే ,, ఇత్యాదికాశ్రుతిరత్రానుసంధేయా ఉపాసకానామాత్యన్తికపుణ్యపాపనివృత్తిపూర్వకనిరతిశయసుఖప్రాపకత్వాదేవత్వత్పదామ్బుజమ్వయముపాస్మహఇత్యాహ॥మార్గన్తీతి॥ తేతవ-ముఖపద్మనీడైః-ముఖకమలనిలయైః-ముఖకమలేఉత్పన్నైరితియావత్ ,,తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతిశ్రుతేః-భవన్ముఖకమలోత్పత్తిస్థానైః-శ్ఛన్దస్సుపర్ణైఃవేదపక్షిభిః ,, నీడంశకున్తా ఇవ జాతపక్షా ,, ఇతిన్యాయేనసామ్యంబోధ్యం-యథానీడజాతపక్షాఃపక్షిణఉడ్డీనాఇతస్తతఃపరిభ్రమ్యపునస్తత్రైవప్రవిశన్తి-తథావేదాఅపిత్వన్ముఖాదుద్గతాస్త్వయ్యేవపర్యవస్యన్తీత్యభిప్రాయఃఏవంవిధైశ్ఛన్దస్సుపర్ణైః-వివిక్తేనిస్సంగే , మనసి ఋషయః , మార్గన్తి పరిశీలయన్తి , వేదోక్తకర్మజ్ఞానోపాసనాప్రవృత్తియోగ్యైర్యత్పరిశీలయన్తితత్పదారవిన్దంవయంప్రపన్నాఇత్యన్వయః ※ ॥౪౦॥ ※ ననుకథంమార్గన్తి , విషయప్రవణచిత్తైఃకథంవామనసోఽసఙ్గస్సంపాదనీయః-యేనవివిక్తేమార్గన్తీత్యుచ్యతేత్యాశఙ్క్యత్వత్ప్రసాదానుగృహీతత్వద్భక్త్యైవసర్వంసంపత్స్యతఇత్యాహుః ॥ యదితి ॥ శ్రద్ధయాశ్రద్ధాయుక్తయా,శ్రద్ధానామాస్తిక్యంస్వచికీర్షితాదావితిశేషః,శ్రుతవత్యాశ్రుతివిహితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపాసఙ్గకర్మయోగయుక్తయా , భక్త్యాఉపాసనయా , వైరాగ్యంశబ్దాదివ్యసనాసక్తిః-తదేవబలంయస్య,తేన,జ్ఞానేనప్రకృతివివిక్తా

త్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేన - జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగేన సంసృజ్యమానే బోధ్యమానే , హృదయే- అవధార్య అ
వధారణావిషయం కృత్వా , ధీరాః జితేన్ద్రియాః, యదన్వేషయన్తి -తత్- తవాఙ్ఘ్రిసరోజపీఠం-శరణం వ్రజేమ- అనేనమార్గణ
ప్రకారఉక్తః ❁ ॥౪౧॥ ❁ అథభగవతోభక్తానుగ్రాహకత్వం స్మరన్త ఆహుః ॥విశ్వస్యేతి॥ హే ఈశ, య, త్తేపదామ్బుజం,
స్వపుంసాం స్వభక్తానాం - అభయం శబ్దాదిభిరప్రతిహతం, స్మృతం, భావేక్తః ధ్రువానుస్మరణం ,, యద్వా,, అభయం నవిద్య
తే భయం సంసారో యస్మాత్తథాభూతం - స్మృతం, ప్రయచ్ఛతి దదాతి, నిర్వర్తయతీత్యర్థః తత్త్వత్పదామ్బుజం - వయం స
ర్వే - శరణం వ్రజేమ, కథంభూతస్య తే-విశ్వస్య జగతః - సర్గస్థితిసంయమార్థైః సృష్టిస్థితిసంహారార్థం - కృతావతారస్య కృత
బ్రహ్మరుద్రాద్యనుప్రవేశస్యావతారస్య -ఇదమేవహి స్వభక్తానుగ్రాహకత్వం-యత్తాపత్రయాభిహతినివర్తకనిత్యనిరతిశయాన
న్దసాధనభూతధ్రువానుస్మృతినిర్వర్తకత్వం -స్వభక్తానాం స్మృతం ప్రయచ్ఛతీత్యనేనాభక్తాననుగ్రాహిత్వం సూచి
తమ్ ❁ ॥ ౪౨॥ ❁ తత్ప్రతిపాదయన్తః శరణం వ్రజన్తి ॥యదితి॥ సానుబన్ధే అనుబధ్యన్త ఇత్యనుబన్ధాః పుత్రదారాదయః పాత్ర
వస్త్రాదయః దేహానుబన్ధినో గృహానుబన్ధినశ్చ-తైః సహితే , అసతి అచేతనపరిణామరూపే, దేహగేహే-సమాహారద్వన్ద్వే
ఏకత్వం- మమాహం, దేవోహం మనుష్యోహమిత్యాద్యః నిరూఢః దురాగ్రహః దేహాదేరభిమానో యేషాం, తేషాం-పుంసాం,
పుర్యాం శరీరే-హృదయగుహాయామిత్యర్థః వసతోపి వాత్సల్యాతిరేకాత్ పురీమధితిష్ఠతోపి - తేతవ, హే భగవన్ - యత్పదా
మ్బుజం-సుదూరం అతివిప్రకృష్టం - తత్పదామ్బుజం-శరణం వ్రజేమేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అహంమమాభిమానగ్రస్తచిత్తా
నాం తత్సఙ్గతిరేవదుర్లభా - కుతస్తత్సఙ్గతిశుశ్రూషాచార్యోపసత్తిప్రణామాద్యా భవత్పదామ్బుజోపాసనానివృత్తిస్స్యా
దిత్యాహుః ॥తానితి॥ హే పరేశ, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామీశ నియన్తః -అసద్వృత్తిభిః అచేతనపరిణామరూపశబ్దాదిప్రవణైః,
రక్షిభిరిన్ద్రియైః, పరాహృతం దూరమపకృష్టం అన్తస్థం మనో యేషాం తే , యే లోకాస్తాన్ , నపశ్యన్తి , వై ప్రసిద్ధం, కేన

తవత్యాచ భక్త్యా సంసృజ్యమానే హృదయేఽవధార్య । జ్ఞానేన వైరాగ్యబలేన ధీరా వ్రజేమ తత్తేఽఙ్ఘ్రిసరోజపీ
ఠమ్ ॥ ౪౧ ॥ విశ్వస్య సర్గస్థితిసంయమార్థైః కృతావతారస్య పదామ్బుజం తే । వ్రజేమ సర్వే శరణం యదీశ స్మృ
తం ప్రయచ్ఛత్యభయం స్వపుంసామ్ ॥ ౪౨ ॥ యత్సానుబన్ధేఽసతి దేహగేహే మమాహమిత్యూఢదురాగ్రహాణామ్
పుంసాం సుదూరం వసతోఽపి పుర్యాం వ్రజేమ తత్తే భగవన్పదాబ్జమ్ ॥ ౪౩ ॥ తాన్వా అసద్వృత్తిభిరక్షిభిర్యే పరా
హృతాన్తర్మనసః పరేశ ❁ । అథో న పశ్యన్త్యురుగాయ నూనం యే తే పదన్యాసవిలాసలక్ష్మ్యాః * ॥ ౪౪ ॥ పానేన తే

పశ్యన్తీత్యత ఆహ॥ హే ఉరుగాయ బహుగేయ- తేతవ - పదన్యాసవిలాసలక్ష్మ్యాః-పదయోః- యోన్యాసః స్వాత్మసమర్పణం-
తస్యవిలాసో విలసితం - యేషాం తే శమాదయోగుణా - స్తైషాం లక్ష్మీః సంప-ద్యేషాం తే - భవత్పాదారవిన్దాత్మసమర్పణవి
లసితశమాదిగుణసంపత్సమృద్ధా ఇత్యర్థః ,, లక్ష్మ్యేతి తృతీయాన్తపాఠే ,, తయా ఉపలక్షితా ఇత్యర్థః -అథో అతఏవ-నపశ్య
న్తి నవీక్షన్తే - కిముతత్సంగతిం నకుర్వన్తీతి ,, పథ ఇతిపాఠే ,,భ్రష్టానిత్యధ్యాహర్తవ్యం - పథః మార్గా-ద్భ్రష్టా-న్నపశ్యన్తీ
త్యర్థః ,, లక్ష్మీనితి ద్వితీయాన్తపాఠే ,, పథ ఇతిపాఠేచ,,అపదన్యాసవిలాసలక్ష్మీనితి పదచ్ఛేదః- పదన్యాసవిలాసలక్ష్మీరహి
తాన్- అతఏవ-పథః మార్గాద్భ్రష్టాన్ ,, మార్గన్తియత్త ,, ఇతిపూర్వప్రస్తుతాభగవదుపాసకాన పశ్యన్తీత్యర్థః,, త్వాం
వేత్యపిపాఠః,, అస్మిన్పాఠే మమాహమిత్యూఢదురాగ్రహాణాం పుంసాం - భగవత్పదామ్బుజం సుదూరమిత్యుక్తం - తేషా
మప్యుపాసనాధికృతానాం సంనికృష్టం స్యాదిత్యాశఙ్కాయాముపాసనాధికార ఏవ దుర్లభ ఇత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ అస్మి
న్పాఠే భ్రష్టా ఇతి ప్రథమాన్తాధ్యాహారః, యే అసద్వృత్తిభిః పరాహృతాన్తర్మనసో,,ఽతఏవ,, సన్మార్గభ్రష్టా-ఏ తే-త్వాం
నపశ్యన్తి నోపాసతే-తర్హి కేఉపాసత ఇత్యత ఆహ ॥ యే ఇతి ॥ త్వత్పదన్యాసవిలాసలక్ష్మ్యాస్తు పశ్యన్తీత్యర్థః ;; లక్ష్మ్యా ఇతిప
ఞ్చమ్యన్తపాఠే,,పథ ఇత్యస్య విశేషణం, పదన్యాసవిలాసలక్ష్మీరూపాత్పథో భ్రష్టాః నపశ్యన్తి-అస్మిన్పాఠే, అథో ఇతిపాఠా
భ్యుపగమే, లక్ష్మ్యా భ్రష్టాః అథోఽతఏవ నపశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏవమనుగ్రాహకత్వాఽననుగ్రాహకత్వే ఉక్తే, అ
థానుగ్రహవిషయేష్వపి భగవత్కథాశ్రోత్రృణాం సమాధిపరేభ్యస్సౌకర్యమాహుర్ద్వాభ్యామ్॥ పానేనేతి॥ హే దేవ - తే-
కథాసుధాయాః అమృతతుల్యకథాయాః పానేన శ్రవణేన-ప్రవృద్ధభక్త్యా ప్రవృద్ధప్రేమాత్మకజ్ఞానేన-విశదాశయాః నిర్మలా
న్తఃకరణాః- అనేనోపాయోత్పత్తిప్రతిబన్ధకపుణ్యపాపనివృత్తిరుక్తా భవతి వైరాగ్యసారం వైరాగ్యేణ సారభూతం-వై
రాగ్యం నామ-విమోకాపరపర్యాయం కామేష్వలాలసత్వరూపం కామానభిష్వఙ్గత్వం - ఇదంచ వివేకాదీనామప్యుపలక్ష
ణం - వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతం - బోధం తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానరూపం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రే

❁ । పా ॥ పథోనపశ్యన్తి. పా ॥ త్వాం వా న పశ్యన్తి. * ॥ పా ॥ లక్ష్మ్యాః ॥ పా ॥ లక్ష్మీన్ ॥ పా ॥ లక్ష్మ్యాః.

మాత్మకంజ్ఞానం - ప్రతిలభ్య-అఞ్జసాసుఖేన - అకుణ్ఠధిష్ణ్యం కాలసత్త్వాదిగుణాదిభిరప్రతిహతంవైకుణ్ఠాఖ్యంముక్తప్రాప్యంస్థానం - యథా-ఽన్వీయుఃప్రాప్నుయుః ॥ ౪౫ ॥ ॥ అథ-అపరేచఅన్యేపి-ఆత్మసమాధియోగబలేనఆత్మనోఽన్తఃకరణస్య-యస్సమాధిస్స్థైర్యం - సఏవయోగఃఉపాయ-స్తస్యబలేన-యద్వా - ఆత్మనఃపరమాత్మనః-యస్సమాధిఃపరమాత్మవిషయకస్సమాధిః - సఏవయోగః - తస్యబలేననిష్పాదనేన-పరిపక్వభగవత్సమాధినా-బలిష్ఠాందుస్తరాం - ప్రకృతింభగవన్మాయాం - జిత్వాతీర్త్వా -ధీరాఃజితేన్ద్రియాః - పురుషంపరమపురుషం-త్వామేవ-విశన్తిప్రాప్నువన్తి - తథాపి-తేషాంశ్రమ-స్స్యాత్-అష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగనిష్ఠానాంశ్రమస్స్యాత్-ఏకైకస్యాఙ్గస్యైవదుస్సంపాదత్వాత్ - నతుసేవయాతే-కథాశ్రవణాదిరూపత్వత్సేవయోపలక్షితానాంతునశ్రమఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ॥ తదేవంస్తుత్వాఽథస్వాభిప్రాయమావిష్కుర్వన్తీత్యాహుః॥తదిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥తత్-అస్మాకంశరణాగతత్వాద్ధేతోః - హేఆద్య-పరమకారణ-తేవయంత్వత్సంబన్ధినోవయం-లోకసిసృక్షయాలోకాన్ స్రష్టుమిచ్ఛయా - త్వయా - త్రిభిస్సత్త్వాదిభిర్గుణైః-స్వే ఆత్మని- ఆధారభూతే-సృష్టాః „ ఆత్మభిస్స్వైః తిపాఠే,,ఆత్మభిఃశరీరభూతైస్త్రిభిరిత్యర్థః-అనుసృష్టాఃమహదాద్యనుక్రమణేనసృష్టాః - సర్వే - వియుక్తాఃపరస్పరమసంమిళితాః - తేతుభ్యం - స్వవిహారతన్త్రంస్వాధికారనిర్వహణం - ప్రతిహర్తవేప్రత్యుపకర్తుం-త్వల్లీలోపకరణబ్రహ్మాణ్డరచనారూపప్రత్యుపకారార్థం - నశక్నుమః ॥ ౪౭॥ ॥ప్రతిహరణాసామర్థ్యమేవప్రపఞ్చయతి॥ యావదితి॥ హేఅజ- కాలేతత్తదవసరే - తేతవ-బలింఆరాధనం - యథా-హరామసమర్పయామ-కరవామేతియావత్-వయంచభవతీస్రీడోపకరణభూతాఃవయమపి - అన్నంశబ్దాదిభోగ్యం - యథా-అదామఅనుభవామ - యథాచ- ఇమేలోకాఃస్రక్ష్యమాణాదేవాదయోలోకాః - ఉభయేషాంజ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణాం - బలింశబ్దాదీన్గన్తవ్యాదీంశ్చవిషయాన్ - హరన్తః

దేవకథాసుధాయాఃప్రవృద్ధభక్త్యావిశదాశయాయే । వైరాగ్యసారంప్రతిలభ్య బోధంయథాఞ్జసాఽన్వీయురకుణ్ఠధిష్ణ్యమ్॥ ౪౫ ॥ అథాపరేచాత్మసమాధియోగబలేనజిత్వాప్రకృతింబలిష్ఠామ్।త్వామేవధీరాఃపురుషంవిశన్తితేషాంశ్రమస్స్యాన్నతుసేవయాతే॥౪౬॥తత్తేవయంలోకసిసృక్షయాఽఽద్యత్వయాఽనుసృష్టా ॥ స్త్రిభిరాత్మనిస్వే।సర్వేవియుక్తాస్స్వవిహారతన్త్రంనశక్నుమస్తత్ప్రతిహర్తవే ॥ తే ॥ ౪౭ ॥ యావద్బలింతేఽజహరామకాలేయథావయంచాన్నమదామయత్ర । యథోభయేషాంతఇమేహిలోకాబలింహరన్తోఽన్నమదన్త్యనూహాః ॥ ౪౮ ॥ త్వంనస్సురాణామపిసాన్వయానాంకూటస్థఆద్యఃపురుషఃపురాణః । త్వందేవశక్త్యాంగుణకర్మయోనౌరేతస్త్వజాయాంకవిమాదధేఽజః ॥ ౪౯ ॥ తత్తేవయంసత్ప్రముఖాయదర్థేబభూవి

ఉపస్థాపయన్తః-అనూహాఃనిస్సంశయాః,అన్నమదన్తిసుఖమనుభవన్తి-తథాకర్తుంనశక్నుమఇత్యర్థః-యావచ్ఛబ్దోఽవధారణే-నశక్నుమోయావత్-నశక్నుమఏవేత్యర్థః ॥ ౪౮॥ ॥ఏవంబ్రహ్మాణ్డసృష్టావాత్మనామసామర్థ్యమావేద్య- తత్సామర్థ్యంప్రార్థయిష్యన్తః ॥ స్త్వమేవతత్ప్రదానసమర్థఇత్యాహుః ॥త్వంనఇతి॥ సాన్వయానాంసకార్యాణాం -సురాణాం-నః అస్మాకం - త్వ - మాద్యఃకారణభూతోఽసి ఆద్యత్వేనవికారాశ్రయత్వమాశఙ్క్యాహుః॥కూటస్థఃనిర్వికారః-తర్హ్యాద్యత్వమయుక్తమిత్యాశఙ్క్యోక్తం । పురుషఇతి॥ పురిశేతఇతిపురుషః - తత్తదన్తరాత్మతయాఽవస్థితః-నతుతత్తద్వస్తుగతవికారాశ్రయఇత్యర్థః-తస్యాపికారణాన్తరమాశఙ్క్యోక్తం ॥పురాణఇతి॥ సర్వాపేక్షయాత్వమేవపురాణః - నతుత్వదపేక్షయాపురాణమస్తీత్యభిప్రాయః। ఏవంభూతోఽజస్త్వం, హేదేవ-గుణకర్మయోనౌశబ్దాదిగుణగ్రాహకజ్ఞానేన్ద్రియాణాం కర్మేన్ద్రియాణాంచ - యోనౌకారణభూతాయాం - శక్త్యాంస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాయా - మజాయాం ప్రకృతౌ- రేతఃసృష్టిసామర్థ్యం - కవిఃసమష్టిపురుషంబ్రహ్మాణంచా - దధేనిహితవాన్ „ పురుషేణాత్మభూతేనవీర్యమాధత్తవీర్యవా„ నితిపూర్వముక్తత్వాత్ ॥ ౪౯ ॥ ॥ తదితి॥తత్తస్మాత్తవైవపరమకారణత్వాత్-సత్ప్రముఖాఃసమష్టిపురుషప్రభృతయఃతేవయంత్వచ్ఛరీరభూతావయం-యదర్థేయదర్థం- బభూవిమఅభూమ - తత్-కిం తేకార్యంకరవామ-సృష్టిమితిచేత్తత్రాహుః-తర్హి-నోఽస్మభ్యం - హేదేవ-త్వంక్రియార్థేసృష్ట్యర్థం -స్వచక్షుఃస్వాధికారానురూపంవిజ్ఞానం - శక్త్యాసామర్థ్యేనసహ-యదనుగ్రహాణామితి ॥ యస్యానుగ్రహోయేషాం తేషామితివ్యధికరణబహువ్రీహిః - యస్యతవానుగ్రహభాజామస్మాకందేహీత్యర్థః-యద్వా - అనుగృహ్యన్తేయేనభవతేత్యనుగ్రహః - సంసారిణాంఫలనిష్పత్త్యావనుగ్రాహకతయాఽనుగృహీతాః - తేషాం-నః - క్రియార్థేస్వస్వప్రవృత్తయే - యచ్చక్షుర్జ్ఞానం-తద్దేహీత్యర్థః,,అత్రేదం తత్త్వం,, పురుషేణాత్మభూతేనవీర్యమాధత్తవీర్యవాన్ „ రేతస్త్వజాయాంకవిమాదధేఽజ,,ఇతిపరమాత్మాత్మకసమష్టిపురుషసంసృష్టా

॥ పా॥ (స్త్రిభిరాత్మభిస్స్వై)

యామాయాయాః మహదాద్యారమ్భకత్వమవగమ్యతే - తత్రమహదాదిపృథివ్యన్తాః అచేతనస్యైవావస్థావిశేషాః - తత్రాత్రిఖణ్డితాయా ఏవమాయాయాః ప్రదేశభేదేనమహద్రూపత్వేనపరిణామః ॥ ఏవంమహతోఽప్యఖణ్డితాత్ప్రదేశభేదేనాహంకారరూపపరిణామః-ఏవమహంకారాదిష్వపిద్రష్టవ్యం - నతుకార్త్స్న్యేనమహదాదీనాముత్తరోత్తరకార్యరూపపరిణామః, తథాసత్యుత్తరోత్తరకార్యరూపేణకృత్స్నస్యాపిమహదాదేః పరిణతత్వాన్మహదాదీనాంపృథక్స్థిత్యనుపపత్త్యా ,, పృథివ్యప్సుప్రలీయత ,, ఇత్యారభ్య ,, మహానవ్యక్తేలీయత ,, ఇత్యన్తేనలయశ్రవణంవిరుధ్యేత- అయమేవహిలయః-యత్పూర్వపూర్వావస్థయాఽవస్థితేనద్రవ్యేణతదేకదేశస్యోత్తరోత్తరావస్థామాపన్నస్యతదవస్థాప్రహాణేనసంశ్లేషః - ఏవంచపఞ్చీకరణోపపత్తిః-అన్యథాపృథక్తత్త్వానామభావాత్తదనుపపన్నంస్యాత్ - ఏవంచమహత్త్వాహంకారత్వాకాశత్వాదిపృథివీత్వపర్యన్తావస్థామాపన్నస్యప్రధానద్రవ్యస్య - పరమాత్మాత్మకసమష్టిపురుషబ్రహ్మానుప్రవేశేన-పరమాత్మశరీరత్వవ్యపదేశ ఉపపన్నః-కార్యావస్థకారణావస్థద్రవ్యస్యైకత్వేన-తత్రైవానుప్రవేశమాత్రేణ ,, యస్యపృథివీశరీర ,, మిత్యాదీనాముపపత్తిః నతుపృథివీత్వాద్యవస్థాస్వనుప్రవేశఉపపన్నః-నచైవం,, యస్యావ్యక్తంశరీర ,, మిత్యేతావతైవమహదాదిపృథివ్యన్తానాం శరీరత్వసిద్ధేః-పృథ ,, గ్యస్యపృథివీశరీరం ,, యస్యాపశ్శరీర,,మితిపృథివ్యాదీనాంశరీరత్వకథనంవ్యర్థమితివాచ్యం,, పరస్పరమవస్థానా-మవస్థావస్థావతోశ్చభేదేప్యవస్థావద్ద్రవ్యానామేకత్వాత్సర్వావస్థద్రవ్యస్యపరమాత్మశరీరత్వమేవ - నతువైశేషికమతరీత్యాకార్యకారణయోర్భిన్నద్రవ్యత్వేనాశరీరత్వమితి ప్రతిపాదనార్థత్వాత్ - నచమహదాదీనాంకేవలాచేతనపరిణామరూపత్వేవిశిష్టోపాదానత్వాసిద్ధిః - ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యపరమాత్మనఉపాదానత్వంహివిశిష్టోపాదానత్వం - భావ్యవస్థావిశేషాశ్రయత్వంహ్యుపాదానత్వమితివాచ్యం ,,విశిష్టోపాదానత్వేపిత్రయాణామసాంకర్యేణకార్యతాభ్యుపగమేనవిరోధాభావాత్ - అచేతనమచేతనంప్రతి - చేతనశ్చేతనంప్రతి - ఈశ్వరఈశ్వరంప్రతి - కారణమిత్యఙ్గీక్రియతే-తత్రాచేతనస్యకార్యతామహదాదిపృథివ్యన్తావస్థాశ్రయతారూపా-స్వరూపాన్యథాభావలక్షణా,, చేతనస్యకార్యతాతు,

మాత్మన్కరవామకింతే । త్వంనస్స్వచక్షుః పరిదేహిశక్త్యా దేవక్రియార్థేత్వదనుగ్రహాణామ్॥ ౫౦ ॥****

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః. *********

మైత్రేయః॥ఇతితాసాంస్వశక్తీనాంసతీనామసమేత్యసః।ప్రసుప్తలోకతన్త్రాణాంనిశామ్యగతిమీశ్వరః॥౧॥కాలసంజ్ఞాంతతోదేవీంబిభ్రచ్ఛక్తిమురుక్రమః । త్రయోవింశతితత్త్వానాంగణంయుగపదావిశత్ ॥ ౨ ॥ సోఽను

సంకుచితజ్ఞానస్యతద్వికారరూపా- స్వభావాన్యథాభావలక్షణా - సైవాగ్రిమాధ్యాయేప్రతిపాదయిష్యతే-తత్రహి,,అథతస్యాభితప్తస్యకతిచాయతనాని ,, త్యుపక్రమ్య -జీవసంఘాతసంశ్లిష్టస్యసమష్టిపురుషస్యచతుర్ముఖస్యవాగాదీన్ద్రియేభ్యో వ్యష్టిభూతానాందేవాదీనామిన్ద్రియోత్పత్తిం - చాతుర్వర్ణ్యోత్పత్తిం -చాభిధాయ,,ఏతేవర్ణాస్స్వధర్మేణయజన్తిస్వగురుంహరిం।శ్రద్ధయాఽఽత్మవిశుద్ధ్యర్థంయజ్జాతాసహవృత్తిభిః,, రితిప్రళయదశాయాంసంకుచితజ్ఞానానామచేతనప్రాయాణాం జీవానాంభగవదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరోత్పత్తిద్వారావిజ్ఞానవికాసరూపకార్యతాహ్యభిధాస్యతే - కార్యావస్థచేతనాచేతననియమనరూపాద్వారకావస్థాశ్రయతారూపా - చేతనాచేతనగతకార్యతానిర్వాహకత్వరూపాసద్వారకావస్థాశ్రయతా - చేత్యుభయవిధావస్థాశ్రయతేశ్వరస్యానుప్రవేశే - చేతనాచేతనసామానాధికరణ్యాదిభిరస్మిన్శాస్త్రే బహుధాప్రతిపాద్యతే ,, అతోఽస్మిన్నధ్యాయేఽచేతనంనపరిణామపరంపరామాత్రమభిహితమితి ❁ ॥౫౦॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవత,చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,తృతీయస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః. ***********

ఏవంనివేదితహార్దానాంతత్త్వానామన్తఃప్రవేశేనాహితసృష్టిసామర్థ్యానాంబ్రహ్మాణ్డసృష్టిః,తత్రసమష్టిపురుషచతుర్ముఖోత్పత్తి- స్తత్సమష్టీన్ద్రియాదిభ్యోవ్యష్టీన్ద్రియోత్పత్తిశ్చకథ్యతేషష్ఠేనాధ్యాయేన- తత్రతావదసంహతానాంపరమాత్మానుప్రవేశేనసృష్టిసామర్థ్యమాహ ॥ ఇతీతిత్రిభిః ॥ ఇతీతి ॥ ఈశ్వరోభగవాన్-ఇతిఉక్తరీత్యా - సమేత్యమిళిత్వా-సతీనాంవర్తమానానాం-స్వశక్తీనాం ,, యస్యపృథివీశరీరం,,యస్యాత్మాశరీరం,,యస్యచక్షుశ్శరీర,,మిత్యాదిప్రకారేణశరీరభూతానాం,ప్రసుప్తంఅనుద్బుద్ధం-లోకతన్త్రంలోకరచనాసామర్థ్యం, యాసాంతాసాం-సమష్టిచేతనప్రముఖమహదాదితత్త్వానాం-గతింస్థితిం-నిశామ్యదృష్ట్వా - గణమావిశదిత్యుత్తరేణాన్వయః ❁ ॥౧॥ ❁ కాలసంజ్ఞామితి ॥ తతఃనిశామనానన్తరం,కాలసంజ్ఞాంకాలాఖ్యాందేవీం-దేవస్యస్వస్య - సంబన్ధినీం,శక్తింఅపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాం - రూపాన్తరమిత్యర్థః॥బిభ్రత్ అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారయన్ , త్రయోవింశతితత్త్వానాంమహదహంకారపఞ్చభూతపఞ్చతన్మాత్రైకాదశేన్ద్రియరూపాణాంతత్త్వానాం-గణంసమూహం - ఉరుక్రమోవిస్తృతపాదవిన్యాసస్త్రివిక్రమోభగవాన్ - యుగపత్ ఏకదా-ఆవిశత్ అనుప్రవిష్టోఽభూత్ ❁ ॥౨॥ ❁ సఇతి॥సభగవాన్,చేష్టారూపేణప్రేరణాత్మకచేష్టోపలక్షితః - భిన్నమసంశ్

హితం-తంగణం,త్రయోవింశతితత్త్వగణం-సంయోజయామాససంయుక్తమకరోత్-భూతానాంపఞ్చీకరణం,ఇన్ద్రియాణాం భూతైరాప్యాయనంచోక్తంభవతి-కథంభూతః-సుప్తంకర్మతద్వ్యాపారం-ప్రబోధయన్ ఉద్బోధయన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఆహితసామర్థ్యస్యతత్త్వగణస్యబ్రహ్మణ్డోత్పత్తిద్వారాచతుర్ముఖశరీరారమ్భకత్వంసంగ్రహేణాహైకేన ॥ ప్రబుద్ధకర్మేతి॥ దైవేనభగవత్సంకల్పేన-ప్రబుద్ధముద్బుద్ధం,కర్మస్వవ్యాపారో- యస్యసః-త్రయోవింశతితత్త్వాత్మకోగణః-ప్రేరితః- దైవేనేత్యనుషఙ్గః-స్వాభిర్మాత్రాభిరంశైః,అధిపూరుషంబ్రహ్మాణం-అజనయత్ అసృజత్ ❁ ॥ ౪ ॥ కథమజనయదిత్యపేక్షాయాం తదేవవివృణోతి ॥ పరేణేతి ॥ మాత్రయాఅంశభూతసంకల్పరూపజ్ఞానేన-స్వస్మిన్-స్వశరీరే-అనుప్రవిష్టేన-పరేణభగవతా-ఉపలక్షితః- హేతౌవాతృతీయా - విశ్వసృడ్గణఃవిశ్వంసృజతీతివిశ్వసృడ్గణః- త్రయోవింశతితత్త్వజాతం-యస్మిన్గణే-చరాచరాః స్థావరజఙ్గమాః-లోకాఃకార్యత్వేనావస్థితాః - ఏవంభూతోగణః-అన్యోన్యంపరస్పర-మాసాద్యసంహత్య- చుక్షోభపరిణతోభూత్-సమష్టిపురుషగర్భబ్రహ్మాణ్డరూపేణపరిణతోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హిరణ్మయఇతి॥హిరణ్మయఇత్యణ్డకోశవిశేషణం-సపురుషఃసమష్టిపురుషసహితః - యద్వా- అప్సువర్తమానేఅణ్డకోశే-హిరణ్మయఃస్వర్ణమయాణ్డకోశావృతత్వాద్ధిరణ్మయః-సపురుషః-సః-ప్రసిద్ధః-సమష్టిపురుషశ్చతుర్ముఖః - దేవాదిసర్వసత్త్వైః - రుపబృంహితఃయుక్తః-సహస్రంపరివత్సరాన్ , యావదణ్డస్యపరిపాకః- తావ-దువాసఉషితవానిత్యర్థః-అత్రాప్సువాసేత్యనేన-అణ్డకోశోత్పత్తేఃపూర్వమపాంస్థిత్యవగమాత్,,ఉదాప్లుతంవిశ్వమిదంతదాసీ ,, దితివక్ష్యమాణత్వాచ్చావరణజలస్యసృష్టిరణ్డోత్పత్తేఃపూర్వమవగన్తవ్యా,సర్వసత్త్వోపబృంహితఇత్యనేన-చతుర్ముఖస్యసమష్టిపురుషత్వమావేదితం - ఏతేనావరణజలేశయానస్యభగవతోనాభ్యాఃప్రసూతత్వారబ్ధపద్మకోశరూపబ్రహ్మాణ్డోత్పత్తిరర్థసిద్ధావేదితవ్యా,,సపద్మకోశస్సహసోదతిష్ఠ ,, దితివక్ష్యమాణైకార్థ్యాత్ ఏవంతత్త్వానాంసమష్టిపురుషశరీరారమ్భకత్వముక్తం-సమష్టిపురుషత్వం నామ-భూతసంఘాతారబ్ధస్వసంశ్లిష్టజీవసంఘా

ప్రవిష్టోభగవాంశ్చేష్టారూపేణతంగణమ్ । భిన్నంసంయోజయామాససుప్తంకర్మప్రబోధయన్ ॥ ౩ ॥ ప్రబుద్ధకర్మాదైవేనత్రయోవింశతికోగణః।ప్రేరితోఽజనయత్స్వాభిర్మాత్రాభిరధిపూరుషమ్ ॥ ౪ ॥ పరేణావిశతాస్వస్మిన్మాత్రయావిశ్వసృడ్గణః।చుక్షోభా*న్యోన్యమాసాద్యయస్మిన్లోకాశ్చరాచరాః ॥ ౫ ॥ హిరణ్మయస్సపురుషస్సహస్రపరివత్సరాన్ । అణ్డకోశఉవాసాప్సుసర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౬ ॥ సవై విశ్వసృజాంగర్భోదైవకర్మాత్మశక్తిమాన్ ।విబభాజాత్మనాత్మానమేకధాదశధాత్రిధా ॥ ౭ ॥ ఏషహ్యశేషసత్త్వానామాత్మాంశఃపరమాత్మనః।ఆద్యోఽవతారోయత్రాసౌభూతగ్రామోవిభావ్యతే॥ ౮ ॥ సాధ్యాత్మస్సాధిభూతశ్చసాధి

తమసఃప్రాణేన్ద్రియారమ్భకశరీరవత్త్వం , నచపుత్రాదిశరీరారమ్భకశరీరవత్త్వాత్పిత్రాదీనాంసమష్టిపురుషత్వశఙ్కాకార్యా,,పఞ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవన్తి,,తదన్తరప్రతిపత్తౌరంహతిసంపరిష్వక్తఃప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం,, శరీరంయదవాప్నోతియచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః । గృహీత్వైతానిసంయాతివాయుర్గన్ధానివాశయా ,, దిత్యాదిశ్రుతిసూత్రస్మృత్యాదిప్రామాణ్యేన,మనఆదీన్ద్రియవిశ్లేషాభావేనపిత్రాదిశరీరాణాంతదారమ్భకత్వాభావాత్,తదిన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమాత్రత్వాత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంసమష్టిపురుషోత్పత్తిమభిధాయాథాస్మాత్సమష్టిపురుషశరీరాద్వ్యష్టిశరీరేన్ద్రియాణాముత్పత్తింవక్ష్యంస్తావదస్యసమష్టిపురుషత్వంవదన్,కరణభోక్తృవిషయరూపేణత్రిధావిభాగం, కరణానాంచైకాదశధాచవిభాగంస్వకర్తృకమాహ ॥ సఇతి॥ విశ్వసృజాంమహదాదీనాం-గర్భఃఅపత్యరూపః-దైవంభగవత్సంకల్పః-కర్మాత్మశక్తిః-కర్మరూపా-ఆత్మనాంజీవానాం-శక్తిః,,అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యాతృతీయాశక్తిరిష్యత ,, ఇత్యుక్తేః-తద్వానిత్యర్థః-యద్వా-దైవంభగవత్సంకల్పః-కర్మజీవానాంకర్మ, ఆత్మానోజీవా-శ్శక్తిఃజీవసంఘశరీరాద్యారమ్భకాచిచ్ఛక్తిః, శ్చాస్యసన్తీతితద్వాన్-అనేనసమష్టిపురుషత్వముక్తం - ఏవంభూతస్సవైసమష్టిపురుషః-ఆత్మనాకర్త్రాఆత్మానం-ప్రథమం,త్రిధా,కరణభోక్తృవిషయరూపేణ-తత్రాపికరణానాంచ- ఏకధాదశధా -మనఃపర్యన్తేన్ద్రియరూపేణఏకాదశధేత్యర్థః-విబభాజవిభక్తమకరోత్ ।స్వసంశ్లిష్టజీవసంఘం,భోక్తృత్వేన-స్వేన్ద్రియైకదేశాంస్తద్భోగ్యకరణత్వేనాకారేణా-కరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అస్యైవంవిధవిభాగసామర్థ్యమాహ ॥ఏషఇతి॥ ఏషబ్రహ్మా-అశేషసత్త్వానాంసమస్తవ్యష్టిపదార్థానాం - ఆత్మాఆధారః-తచ్ఛరీరకపరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తం,పరమాత్మనోంఽశఃఅపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతః,, నన్విదంసర్వజీవసాధారణమతఆహ॥ ఆద్యఇతి ॥ ఆద్యఃప్రథమః- అవతారః-పరమాత్మనఇత్యనుషఙ్గః-పరమాత్మనఆవేశావతారోబాధ్యః,, । సృష్టింతతఃకరిష్యామిత్వామావిశ్యప్రజాపతే,,ఇత్యుక్తేః - యత్రపరమాత్మాత్మకేసమష్టిపురుషేపరమాత్మాంశావతారభూతే- అసౌభూతగ్రామఃవ్యష్టిపదార్థజాతం-విభావ్యతేవివిధముత్పాద్యతే- అతఈదృశవిభాగసమర్థఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ప్రస్తుతత్రివిధైకాదశవిధవిభాగావుపపాదయన్సమష్టిపురుషత్వమేవోపపాదయతి - సాధ్యాత్మ ఇతి ॥ విశిధంరాజతివ్యష్టిరూపేణభాతీతివిరా

ట్-యద్యపి విరాట్ఛబ్దోఽనిరుద్ధపరః-తథాపీహ సమష్టిపురుషాద్విభక్తవ్యష్ట్యుత్పత్తిప్రకరణాచ్చతుర్ముఖపరః-స బ్రహ్మా సాధ్యాత్మః అధ్యాత్మసహితః-సమష్టిరూపేణ స్వశరీరాన్తర్గతభోక్తృవర్గసహితః - ఆత్మని దేహే వర్తమానో జీవో హ్యధ్యాత్మశబ్దోక్తః - సచావిభక్తరూపస్సమష్ట్యవస్థః-సాధిభూతః భూతేషు వర్తమానశబ్దాదివిషయసహితః. బ్రహ్మశరీరారబ్ధభోగ్యజాతమవిభక్తం-సాధిదైవః ఇన్ద్రియసమష్టిసహితః ఆదిత్యమణ్డలాదిషు స్థానేషు వర్తమానా ఆదిత్యాదయో దేవశబ్దవాచ్యాః-తదధిష్ఠేయ ఇన్ద్రియవర్గ ఇహాధిదైవశబ్దోక్తః సమష్ట్యవస్థస్య శరీరాన్తర్గతభోక్తృభోగ్యకరణగ్రామవానిత్యర్థః అత్రాధిదైవాంశం వివృణోతి ॥ ప్రాణ ఇతి ॥ ప్రాణశబ్ద ఇన్ద్రియపరః-తముత్క్రామన్తం * సర్వే ప్రాణా అనూత్క్రామన్తీతి శ్రుతిప్రయోగాత్ । దశవిధః శ్రోత్రాదిరూపేణ-ఏకధా- హృదయేన మనసా-వ్యష్టిశరీరేన్ద్రియాదీనాం బ్రహ్మణా విభక్తత్వం వక్ష్యతే * ॥ ౯ ॥ * తత్తు న స్వాతన్త్ర్యేణ కృతం, కింతు, భగవదనుప్రవేశాదిత్యాహ ॥ స్మరన్నితి ॥ ఈశః నియన్తా అధోఽక్షజో భగవాన్-విశ్వసృజాం మహదాదితత్త్వానాం, విజ్ఞాపితం,, యావద్బలిం తేఽజహరామ ,, ఇత్యాదినా విజ్ఞాపితం , స్మరన్-ఏషామిన్ద్రియాదీనాం, వివృద్ధయే వ్యష్టిరూపేణ విస్తారాయ- స్వేన స్వీయేన- తేజసా జ్ఞానేన-విరాజం బ్రహ్మాణం- అతపత్ ఆలోచయత్ -తప ఆలోచనే, అయం వ్యష్టిశరీరేన్ద్రియవిభాగసామర్థ్యవాన్యథా భవేత్తథా తమసంకల్పయదిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * వ్యష్టిశరీరేన్ద్రియాణాం బ్రహ్మణస్సకాశాద్విభాగప్రతిపాదనం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ అథ ఆలోచనానన్తరం, అభితప్తస్య ఉక్తసంకల్పవిషయస్య-తస్య - తస్మాద్బ్రహ్మణ ఇత్యర్థః-న టస్య శృణోతీతివత్షష్ఠ్యర్థస్సంబన్ధసామాన్యపరతయా షష్ఠ్యా వివక్షితః-దేవానాం వ్యష్టీన్ద్రియాణాం - కతిచాయతనాని స్థానాని-నిరభిద్యన్త ఉదభూవన్ - తాని స్థానాని-గదతః - మే మత్తః-శృణ్విత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * విభాగమాహ ॥ తస్యేత్యాదిచతుర్దశభిః ॥ అథ, అత్ర ప్రతిశ్లోకే ప్రస్తుతస్సమష్టిపురుషో భగవదాత్మకశ్చతు

దైవ ఇతి త్రిధా । విరాట్ప్రాణో దశవిధ ఏకధా హృదయేన చ ॥ ౯ ॥ స్మరన్విశ్వసృజామీశో విజ్ఞాపితమధోక్షజః ।
విరాజమతపత్స్వేన తేజసైషాం వివృత్తయే ॥ ౧౦ ॥ అథ తస్యాభితప్తస్య కతిచాయతనానిహ । నిరభిద్యన్త దేవానాం తాని మే గదతశ్శృణు ॥ ౧౧ ॥ తస్యాగ్నిరాస్యం నిర్భిన్నం లోకపాలోఽవిశత్పదమ్ । వాచా స్వాంశేన వక్తవ్యం యయాఽసౌ ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౨ ॥ నిర్భిన్నం తాలు వరుణో లోకపాలోఽవిశత్పదమ్ । జిహ్వయాంశేన చ రసాన్ యయాఽసౌ ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ నిర్భిన్నే అశ్వినౌ నాసే విష్ణోరావిశతాం పదమ్ । ఘ్రాణేనాంశేన గన్ధస్య ప్రతిపత్తిర్యతో భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ నిర్భిన్నే అక్షిణీ త్వష్టా లోకపాలోఽవిశత్పదమ్ । చక్షుషాంశేన రూపాణాం ప్రతిపత్తిర్యతో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ నిర్భిన్నాన్యస్య చర్మాణి లోకపాలోఽనిలోఽవిశత్ । ప్రాణేనాంశేన సంస్పర్శం యేనాసౌ ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౬ ॥ కర్ణావస్య వినిర్భిన్నౌ ధిష్ణ్యం స్వం వివిశుర్దిశః । శ్రోత్రేణాంశేన శబ్దస్య సిద్ధిం యేన ప్రపద్య

ర్ముఖ-స్తస్యేత్యాదిషష్ఠ్యన్తైః పరామృశ్యతే । తస్య భగవదాత్మకాచ్చతుర్ముఖాన్నిర్భిన్నం విభక్తముత్పన్నమితి యావత్ , వ్యష్టిభూతజాతస్య - ఆస్యం - పదం స్థానం-ఆస్యరూపం స్థానం - స్వాంశేన స్వాధిష్ఠేయభూతేన-వాచా వాగిన్ద్రియేణ-సహ-లోకపాలోఽగ్నిః-ఆవిశత్ ప్రావిశత్ । కథంభూతయా వాచా- అసౌ వ్యష్టిజీవః - యయా వాచా -వక్తవ్యం ఉచ్చార్యం శబ్దం - ప్రతిపద్యతే ఉచ్చారయతీత్యర్థః; సమష్టిపురుషాద్విభక్తోఽగ్నిస్తస్మాదేవ విభక్తస్య వ్యష్టిజీవస్య విభక్తమాస్యం విభక్తేన వాగిన్ద్రియేణ సహ ప్రావిశదిత్యర్థః-ఏవమగ్రేప్యూహ్యం సర్వత్రాసావితి ప్రథమాన్తమధ్యాత్మపరం - వాచేత్యాదితృతీయాన్తమధిదైవసమర్పకం వక్తవ్యమిత్యాదిప్రతిపత్తవ్యం శబ్దాదికమధిభూతసమర్పకం వేదితవ్యమ్ * ॥ ౧౨ ॥ * నిర్భిన్నమితి ॥ నిర్భిన్నం పృథగ్విభక్తం-తాలుస్థానం-లోకపాలో వరుణః-అంశేన స్వాధిష్ఠేయేన-జిహ్వయా ఇన్ద్రియేణ-అవిశత్, అసౌ వ్యష్టిజీవః-యయా జిహ్వయా-రసాన్ అమ్లమధురాదిరసాన్-ప్రతిపద్యతే జానాతి * ॥ ౧౩ ॥ * నిర్భిన్నే ఇతి ॥ హరేః హర్యాత్మకాత్సమష్టిపురుషాన్నిర్భిన్నే-నాసే స్థానే-అశ్వినౌ దేవతే- అంశేన స్వాధిష్ఠేయేన ఘ్రాణేన్ద్రియేణ-సహ - విశతాం-యతః ఘ్రాణేన్ద్రియేణ - గన్ధస్య సుగన్ధదుర్గన్ధాదేః- ప్రతిపత్తిర్జ్ఞానం-భవేత్ * ॥ ౧౪ ॥ * నిర్భిన్నే ఇతి ॥ విభోర్బ్రహ్మణస్సకాశాన్నిర్భిన్నే, అక్షిణీ స్థానే - లోకపాలస్త్వష్టా ఆదిత్యః-స్వాధిష్ఠేయచక్షురిన్ద్రియేణ సహ - అవిశత్-రూపాణాం నీలపీతాదీనాం రూపాణాం-ప్రతిపత్తిః-యతః యేన చక్షుషా భవేత్ * ॥ ౧౫ ॥ * నిర్భిన్నానీతి ॥ అస్య బ్రహ్మణః-నిర్భిన్నాని చర్మాణి-లోకపాలోఽనిలః వాయుః-అంశేన ప్రాణేన-త్వగిన్ద్రియేణ ప్రాణవత్కృత్స్నదేహవ్యాపినేత్యర్థః అవిశత్-అసౌ వ్యష్టిజీవః-యేన త్వగిన్ద్రియేణ - సంస్పర్శం మృదుత్వకఠినత్వశైత్యోష్ణ్యాదిసంస్పర్శం-ప్రతిపద్యతే * ॥ ౧౬ ॥ * కర్ణావస్యేతి ॥ అస్య బ్రహ్మణః - వినిర్భిన్నౌ కర్ణౌ-స్వధిష్ణ్యం స్వస్థానం-దిశః దేవతాః - శ్రోత్రేణాంశేన శ్రోత్రేన్ద్రియేణ - సహ వివిశుః-శబ్దస్య

సిద్ధిఃజ్ఞానం-యేనశ్రోత్రేణ - ప్రపద్యతేప్రాప్నోతి ✻ ॥౧౭॥ ✻ త్వచమితి॥అస్యబ్రహ్మణః-విభిన్నాంత్వచం-ఓషధీఃఓషధ్యభి
మానిదేవతాః - విభక్తివ్యత్యయఆర్షః - రోమభిఃఅంశేనరోమరూపస్వాధిష్ఠేయేనేన్ద్రియేణ - వివిశుఃప్రావిశన్- అసౌవ్య
ష్టిజీవః - యైఃరోమభిః-కణ్డూం - ప్రతిపద్యతేజానాతి-త్వగిన్ద్రియస్యైవస్థానభేదేనవిషయద్వయంకణ్డూఃస్పర్శశ్చ - తత్రా
యంనామభేదేనదేవతాభేదశ్చేతిద్వితీయఏవవ్యాఖ్యాతమ్ ✻ ॥౧౮॥ ✻ మేఢ్రమితి॥ తస్యబ్రహ్మణః - వినిర్భిన్నంమేఢ్రంఉప
స్థేన్ద్రియస్థానం-స్వధిష్ణ్యంస్వస్థానం - కఃప్రజాపతిః - రేతసాఽంశేనరేతోరూపస్వాధిష్ఠేయేనేన్ద్రియేణ - ఉపావిశత్-
యేనరేతసా - అసౌవ్యష్టిజీవః ఆనన్దంరతిసుఖంజానాతి ✻ ॥౧౯॥ ✻ గుదమితి॥పుంసోబ్రహ్మణః-వినిర్భిన్నం -గుదంపాయ్వి
న్ద్రియస్థానం-లోకేశఃమిత్రః - పాయునాంశేనపాయ్విన్ద్రియేణసహ - ఆవిశత్ -యేనపాయునా-విసర్గంపురీషత్యాగం-ప్ర
తిపద్యతేకరోతి ✻ ॥౨౦॥ ✻ హస్తావితి॥అస్యబ్రహ్మణః-వినిర్భిన్నౌ-హస్తాకరౌ-స్వర్పతిఃస్వర్గస్యపతిరిన్ద్రః-వార్తయాకృష్యా
దివ్యాపారరూపవృత్తిసాధనేన - అంశేనపాణీన్ద్రియేణ - ఆవిశత్-పురుషోవ్యష్టిజీవః- యయావృత్తిసాధనపాణీన్ద్రియే
ణ-వృత్తింజీవనప్రకారం-ప్రతిపద్యతేప్రాప్నోతి-అత్ర-హస్తావిత్యనేన- అక్షిణీఇతిద్వివచనేనచ- ఏషాంశ్లోకానాంచతుర్ముఖ
శరీరాద్విభక్తవ్యష్టిదేహవిషయత్వంస్పష్టం - నతుతస్యైవహస్తాద్యుత్పత్తిపరత్వం-చతుర్ముఖస్యభుజచతుష్టయనైత్రాష్ట
కసద్భావాత్ ✻ ॥౨౧॥ ✻ పాదావితి॥ అస్యవినిర్భిన్నౌ-పాదౌచరణౌ - లోకేశోవిష్ణుః-గత్యా- గతిసాధనేన-అంశేనస్వా
ధిష్ఠేయపాదేన్ద్రియేణసహ - ఆవిశత్ ✻ ॥౨౨॥ ✻ యేనమనసా-అసౌవ్యష్టిజీవః-విక్రియాంసంకల్పవికల్పరూపాం - ప్ర
తిపద్యతే-ఏకస్యైవాన్తఃకరణస్య - విక్రియాబోధాభిమానవివేకరూపవృత్తిభేదేనమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తభేదస్యచన్ద్ర

తే॥ ౧౭॥త్వచమస్యవినిర్భిన్నాంవివిశుర్ధిష్ణ్యమోషధీః ✻ । అంశేనరోమభిఃకణ్డూంయైరసౌప్రతిపద్యతే॥ ౧౮ ॥
మేఢ్రంతస్యవినిర్భిన్నంస్వధిష్ణ్యంకఉపావిశత్ । రేతసాఽంశేనయేనాసావానన్దంప్రతిపద్యతే॥ ౧౯ ॥ గుదం
పుంసోవినిర్భిన్నంమిత్రోధిష్ణ్యంస్వమావిశత్। పాయునాఽంశేనయేనాసౌవిసర్గంప్రతిపద్యతే॥ ౨౦ ॥ హస్తా
వస్యవినిర్భిన్నావిన్ద్రస్స్వర్పతిరావిశత్ । వార్తయాఽంశేనపురుషోయయావృత్తింప్రపద్యతే ॥౨౧॥ పాదావ
స్యవినిర్భిన్నౌస్వధిష్ణ్యంవిష్ణురావిశత్।గత్యాస్వాంశేనగన్తవ్యంయయాఽసౌప్రతిపద్యతే॥౨౨॥హృదయంచా
స్యనిర్భిన్నంచన్ద్రమాధిష్ణ్యమావిశత్।మనసాఽంశేనయేనాసౌవిక్రియాంప్రతిపద్యతే ॥౨౩॥బుద్ధించాస్యవినిర్భి
న్నాంవాగీశోధిష్ణ్యమావిశత్। బోధేనాఽంశేనబోద్ధవ్యప్రతిపత్తిర్యతోభవేత్ ॥౨౪॥ ఆత్మానంచాస్యనిర్భిన్న
మభిమానోఽవిశత్పదమ్।కర్మణాఽంశేనయేనాసౌకర్తవ్యంప్రతిపద్యతే॥ ౨౫ ॥సత్త్వంచాస్యవినిర్భిన్నంమహాన్ధి
ష్ణ్యముపావిశత్ । చిత్తేనాఽంశేనయేనాసౌవిజ్ఞానంప్రతిపద్యతే ॥౨౬॥ శీర్ష్ణోఽస్యద్యౌర్ధరాపద్భ్యాంఖం
నాభేరుదపద్యత।గుణానాంవృత్తయోయేషుప్రతీయన్తేసురాదయః ॥ ౨౭ ॥ ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివందేవాః

వాగీశరుద్రప్రజాపతయోఽధిష్ఠాతారోబోధ్యాః-తత్రసంకల్పవికల్పాత్మకవృత్త్యవచ్ఛిన్నస్యాన్తఃకరణభేదస్యచన్ద్రమసా
ఽధిష్ఠితస్యసమష్టిపురుషాద్విభాగఉక్తః ✻ ॥౨౩॥ ✻ అథబుద్ధ్యాదివిభాగమాహ॥బుద్ధిమిత్యాదినాత్రయేణ॥అస్యబ్రహ్మణః-
వినిర్భిన్నాంబుద్ధిం - ధిష్ణ్యంస్థానం-వాగీశఃబ్రహ్మ,బోధేననిశ్చయాత్మకజ్ఞానజననసామర్థ్యేనసహ - విశత్- యతః బోధేన-
బోద్ధవ్యస్య - ప్రతిపత్తిర్జ్ఞానం-భవేత్ ✻ ॥౨౪॥ ✻ ఆత్మానమితి ॥ఆత్మానంఅహంకారం-అస్య బ్రహ్మణో-నిర్భిన్నం - పదం
స్థానంఅభిమానఃఅభిమన్యతేఽనేనేత్యభిమానః - అనాత్మన్యాత్మాభిమానకృద్దేవతా - రుద్రః,,సర్వాత్మనోఽన్తఃకరణం
గిరిత్ర,,మితిప్రాగుక్తత్వాత్। కర్మణాదేహాభిమానేనఅంశేనావిశత్ । యేనకర్మణా - అసౌజీవః-కర్తవ్యం అభిమానవిష
యం, ప్రతిపద్యతే అభిమనుతే ✻ ॥౨౫॥ ✻ సత్త్వమితి ॥ అస్య బ్రహ్మణోవినిర్భిన్నం , సత్త్వం దేహాత్మవివేకజ్ఞానహేతుంబు
ద్ధ్యాఖ్యమన్తఃకరణం బుద్ధిచిత్తయోరభేదేనాయంనిర్దేశః , ధిష్ణ్యంస్థానం , మహాన్ప్రజాపతిః చిత్తేనాంశేన-సమ్యగర్థచిన్త
నరూపేణమనసా - ఉపావిశత్-యేనచిత్తేనాంశేన , అసౌజీవః-విజ్ఞానంసమ్యక్ఛిన్త యితవ్యార్థవిషయంజ్ఞానం , ప్రతిపద్య
తేలభతే ✻ ॥౨౬॥ ✻ ఏవంవ్యష్టీన్ద్రియవిభాగముక్త్వాఽథదేవాదీనాంభోగ్యస్థానవిభాగమాహ ॥శీర్ష్ణ ఇతి ॥అస్యబ్రహ్మణః,
శీర్ష్ణః శిరసః-ద్యౌః-పద్భ్యాంపాదాభ్యాం , ధరాభూమిః , అస్యనాభేః ఖం-అన్తరిక్షలోకః- ఉదపద్యత ఉదభూత్-యేషు
ద్యుధరాఖేషు-గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం - వృత్తయఃవృత్తిమన్తఃదేవమనుష్యాదయః , వృత్తిశబ్దోఽజహల్లక్షణయావృ
త్తిమత్పరః , ప్రతీయన్తేదృశ్యన్తే- తేదేవాదయఉదపద్యన్తేత్యన్వయః ✻ ॥౨౭॥ ✻ గుణానాంవృత్తయఇత్యేతదేవప్రపఞ్చ
యతిద్వాభ్యామ్॥ఆత్యన్తికేనేతి । ఆత్యన్తికేనఊర్జితేన-ఔత్పత్తికేనత్యపిపాఠః-తదానైసర్గికేణేత్యర్థః-సత్త్వేనసత్త్వగుణేన-ఉ

పలక్షితాః దేవాః, దివంసాత్త్వికకర్మానుష్ఠాననిష్పాదితఫలభోగానురూపద్యులోకం - ప్రపేదిరే పాప్రస్తాః-పణయః-పణవ్యవహారే-పణన్తే ఆయాసాదినా వ్యవహారేణ జీవన్తీతి పణయో మనుష్యాః - స్తాననుసృత్య -యేతదుపకరణభూతా గవాదయః-స్తైస్స్వైః రజస్స్వభావేనోపలక్షితాః - రాజసకర్మఫలభోగానుకూలాం-ధరాంభూమిం-ప్రపేదిరే- హేత్వర్థేవా తృతీయా- సాత్త్వికాదిస్వభావేన హేతునా - ద్యుపృథివ్యాదీన్ లోకాన్ దేవాదయః ప్రపేదిర ఇత్యర్థః ❋ ॥౨౮॥ ❋ తార్తీయేనేతి॥ తృతీయన్తమః-తదీయేన తార్తీయేన తమస్స్వభావేన-భగవన్నాభింభగవతః వైరాజధారణాయాం, నభస్స్థలం నాభిసరోగృణన్తి, భూమిః పాదౌ యస్య నాభిర్వియ,, దిత్యాదిభి-ర్నాభిత్వేనానుసంధీయమానం-యద్వా, భగవన్నాభింభగవతశ్చతుర్ముఖశరీరస్య భగవతః నాభిజం ,,నాభ్యా ఆసీదన్తరిక్షమితిశ్రుతేః, ఉపచారాత్కార్యేకారణశబ్దః-ఉభయోర్ద్యావాపృథివ్యో- రన్తరం మధ్యస్థం, అన్తరిక్షంవ్యోమ-రుద్రపారిషదాంగణాః భూతప్రేతపిశాచాద్యాః ఆశ్రితాః ❋ ॥౨౯॥ ❋ చాతుర్వర్ణ్యోత్పత్తిమాహ॥ ముఖత ఇతి ॥ పురుషస్య సమష్టిపురుషస్య ముఖతః బ్రహ్మ, యద్బ్రాహ్మణవృత్తిరధ్యయనాది-తన్ముఖతో, ఽవర్తత ప్రవృత్తం- ఏతదేవహి బ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మముఖోద్భూతత్వం నామ - యత్తన్ముఖవ్యాపారభూతాధ్యాపనాదివృత్త్యాశ్రితత్వం - ఏవం క్షత్రియాదిష్వపి ద్రష్టవ్యం । హేకురూద్వహ విదుర, యద్యస్మా - ద్బ్రాహ్మణః-తన్ముఖత్వాత్ తన్ముఖోద్భవత్వాత్ - తన్ముఖోద్భూతాధ్యాపనాదిముఖవ్యాపారత్వా, ద్వర్ణానాం ముఖ్యః ముఖమివ ప్రధానః - గురుశ్చాభూత్ ❋ ॥౩౦॥ ❋ బాహుభ్యా ఇతి॥ క్షత్రంక్షత్రియధర్మః-పాలనరూపావృత్తిః-త-ద్బాహుభ్యోఽవర్తత-తదనువ్రతః క్షత్రమనువ్రతః-క్షత్రియశ్చ -స్వవృత్తిద్వారా బాహుభ్యోఽవర్తత - యో-బ్రహ్మణో బాహుభ్యాః-జాతః - పౌరుషః సమష్టిపురుషాంశః-క్షత్రియః కణ్టకక్షతాత్ కణ్టకవల్లోకోపద్రవకారిణశ్చోరాదయః - తేభ్యో జాతం యత్క్షతం ఉపద్రవః - తస్మాత్-వర్ణాన్

ప్రపేదిరే ।ధరాంరజస్స్వభావేన పణయో యే చ తాననుః ॥ ౨౮ ॥ తార్తీయేన స్వభావేన భగవన్నాభిమాశ్రితాః।
ఉభయోరన్తరం వ్యోమ రుద్రపారిషదాం గణాః ॥ ౨౯ ॥ ముఖతోఽవర్తత బ్రహ్మ పురుషస్య కురూద్వహ । యస్తన్ముఖత్వాద్వర్ణానాం ముఖ్యోఽభూద్బ్రాహ్మణో గురుః ॥ ౩౦ ॥ బాహుభ్యోఽవర్తత క్షత్రం క్షత్రియస్తదనువ్రతః। యో జాతస్త్రాయతే వర్ణాన్ పౌరుషః కణ్టకక్షతాత్ ॥ ౩౧ ॥ విశోఽవర్తన్త తస్యోర్వోర్లోకవృత్తికరీ ర్విభోః । వైశ్యస్తదుద్భవో వార్తాం నృణాం యస్సమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ పద్భ్యాం భగవతో జజ్ఞే శుశ్రూషా ధర్మసిద్ధయే ।తస్యాం జాతః పురా శూద్రో యద్వృత్త్యా తుష్యతే హరిః ॥ ౩౩ ॥ ఏతే వర్ణాస్స్వధర్మేణ యజన్తి స్వగురుం హరిమ్। శ్రద్ధయాఽఽత్మవిశుద్ధ్యర్థం యజ్జాతాస్సహవృత్తిభిః ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్క్షత్తర్భగవతో దైవకర్మాత్మరూ-

---

త్రాయత ఇతి రక్షతి ❋ ॥౩౧॥ ❋ విశ ఇతి । తస్య విభోః ప్రభోః బ్రహ్మణ ఊర్వో - రపాదానస్యైవ శేషత్వ వివక్షయా షష్ఠీ-లోకవృత్తికరీః క్రయవిక్రయకృష్యాదిలోకజీవికాహేతవః , విభక్తిలిఙ్గవ్యత్యయావార్షౌ ॥ విశః వైశ్యాః, అవర్తన్త- తదుద్భవః బ్రహ్మణ ఉద్భూతః , యో వైశ్య , స-నృణాం వార్తాం ఆజీవికాం-సమవర్తయత్ సంపాదితవాన్ ❋ ॥౩౨॥ ❋ పద్భ్యామితి ॥ భగవతః భగవదాత్మకస్య , బ్రహ్మణః పద్భ్యాం , శుశ్రూషా ధర్మసిద్ధయే స్వపూర్వవర్ణశుశ్రూషారూపధర్మసిద్ధ్యర్థం, జజ్ఞే, కథంభూతా శుశ్రూషేత్యత ఆహ ॥ తస్యామితి ॥ యద్వృత్త్యా యస్య శూద్రస్య వృత్త్యా, హరిస్తుష్యతే, తస్యాం తాదృశశుశ్రూషావృత్తౌ నిమిత్తభూతాయాం-శూద్రో జాతః , భగవత్తుష్ట్యాపాదకస్వపూర్వవర్ణశుశ్రూషావృత్తినిమిత్తకం శూద్రజన్మేత్యర్థః -అనేన స్వవృత్త్యా భగవత్సంతోషజననమేవ పరో ధర్మ ఇతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదేవోపపాదయతి॥ ఏత ఇతి ॥ ఏతే వర్ణాః బ్రాహ్మణాదయశ్చత్వారో వర్ణాః , స్వధర్మేణ స్వవర్ణోచితధర్మేణ , శ్రద్ధయా- ఆత్మవిశుద్ధ్యర్థం ఆత్మనః అనాదిపాపవాసనాదూషితస్యాన్తఃకరణస్య , విశుద్ధ్యర్థం , స్వగురుం స్వజనకం, హరిం స్వాశ్రితసంసారబన్ధహరం హరిం, యజన్తి యజేయురిత్యర్థః, కథంభూతం హరిం , యజ్జాతాః, యద్యస్మాచ్చతుర్ముఖశరీరకాత్పరమాత్మనో హేతోస్సకాశా-ద్వృత్తిభిస్సహ జాతా, స్తం హరిం యజన్తీత్యర్థః ❋ ॥౩౪॥ ❋ ఏవం సృష్టిలీలాం వర్ణయిత్వా పునః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ పారమహిమ్నా భగవతస్సాకల్యేన మహిమానముపవర్ణయితుం న కోఽపి శక్త ఇతి వదన్నుపసంహరతి ॥ ఏతదితి॥ దైవకర్మాత్మరూపిణః , దైవం కాలః, దేవనియామ్యత్వేన తత్సంబన్ధిత్వాత్, కర్మశబ్దేన జీవాదృష్టస్య పృథగుపాదానాత్, ఆత్మానః కాలకర్మవశ్యా జీవాః, దేవాదిరూపాణి శరీరాణ్యస్యసన్తీతి దైవకర్మాత్మరూపీ, తస్య భగవతః పూర్ణషాడ్గుణ్యస్య , యోగమాయాబలోదయం యుజ్యత ఇతి యోగా - అధిష్ఠేయా - సా చాసౌ మాయా, తస్యాః-బలం జననసామర్థ్యం - తస్యోదయః విభవో యస్మిన్-తదేతద్విశ్వం - హే క్షత్తః-ఉపాకర్తుం సాకల్యేన వ్యాకర్తుం - వర్ణయితుమితి యావత్ -కః పుమాన్ - శ్రద్దధ్యాత్ శ్ర

ధాంకుర్యాత్-నకోపీత్యర్థః ❁ ॥౩౫॥ ❁ కస్యాప్యశక్తౌకథంభవతావర్ణ్యతఇత్యత ఆహ ॥ అథాపీతి॥ అథాపికార్త్స్న్యే నవర్ణయితుంకస్యాప్యశక్తావపి - యథాశ్రుతంగురుముఖాచ్ఛ్రుతమనతిక్రమ్య- తత్రాపి-యథామతియావత్స్వబుద్ధివిషయమనతిక్రమ్య - హరేఃకీర్తిం - అఙ్గహేవిదుర - కీర్తయామి-నవ్యాహంసాకల్యేనవర్ణయామీతిప్రతిజ్ఞాతవానస్మీత్యభిప్రాయః, తర్హికిమేకదేశవర్ణనేనప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ స్వాంస్వీయాం-అన్యాభిధా - హరివ్యతిరిక్తార్థాభిధానం-తయా- అసతీం దుష్టాం-గిరంవాచం - సత్కర్తుంపవిత్రీకర్తుమిత్యర్థః ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ఏకాన్తలాభమితి॥ పుణ్యశ్లోకమౌళేః శ్లోకనీయప్రధానస్యభగవతో - గుణవాదంగుణకథనమేవ - పుంసాంవచసః-ఏకాన్తలాభంఏకాన్తఫల-మాహుః-శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణతజ్జ్ఞాః-విద్వద్భి - రుపాకృతాయాం ఉపవర్ణితాయాం - కథాసుధాయా-ముపసంప్రయోగం సంనిధావర్పణసంబన్ధమిత్యర్థః॥ శ్రుతేః శ్రోత్రేన్ద్రియస్య -ఏకాన్తలాభమాహురిత్యర్థః ❁ ॥౩౭॥ ❁ నకేవలమస్మాభిరేవభగవన్మహిమాకార్త్స్న్యేనదుర్జ్ఞేయః - కింతు-బ్రహ్మాదిభిరపిజ్ఞానాధికైరిత్యాహ ॥ఆత్మనఇతి॥ హేవత్సవిదుర ఆదినాకవినాచతుర్ముఖేన-ఆత్మనోభగవతో - మహిమా - బహుసంవత్సరాన్తైయోగవిపక్వయాధియా-అవసితఃకిమితికాక్వాఏతావానితిజ్ఞాతఏవేత్యుక్తం - యద్వా - అవసితఃఅపరిచ్ఛిన్నత్వేనేత్యధ్యాహారః ❁ ॥౩౮॥ ❁ నకేవలమాదికవిరేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేనవేద-కింతు,భగవానపిస్వయంతథైవవేదేత్యాహ ॥అహేఇతి॥ భాగవతీభగవతస్సంబన్ధినీ-మాయాఆశ్చర్యశక్తిః,మాయినామపిఆశ్చర్యశక్తిమతామపి - మోహినీఆశ్చర్యజనయిత్రీ,అహోఇత్యాశ్చర్యే - యద్యస్మాత్-ఆత్మవర్త్మాత్మా-ఆత్మవర్త్మనఃస్వప్రాపకమార్గభూతస్యవేదస్య - ఆత్మావేదమూర్తిః-నవేదఇయత్తయానవేద - అపరే బ్రహ్మాదయః - నవిదురితి-కిముతకిముతవక్తవ్య

పిణః॥ కశ్శ్రద్దధ్యాదుపాకర్తుంయోగమాయాబలోదయమ్॥౩౫॥ అథాపికీర్తయామ్యఙ్గయథామతియథాశ్రుతమ్ । కీర్తింహరేస్స్వాంసత్కర్తుంగిరమన్యాభిధాసతీమ్॥౩౬॥ ఏకాన్తలాభంవచసోనుపుంసాంసుశ్లోకమౌళేర్గుణవాదమాహుః । శ్రుతేశ్చవిద్వద్భిరుపాకృతాయాంకథాసుధాయాముపసంప్రయోగమ్॥౩౭॥ఆత్మనోఽస్యాదికవినామహిమాఽవసితోపికిమ్ । సంవత్సరసహస్రాన్తేధియాయోగవిపక్వయా॥౩౮॥ అహోభాగవతీమాయామాయినామపిమోహినీ।యత్స్వయంచాత్మవర్త్మాత్మానవేదకిముతాపరే ॥౩౯॥ యతోఽప్రాప్య న్యవర్తన్తవాచశ్చమనసాసహ।అహంచాన్యఇమేదేవాస్తస్మైభగవతేనమః ॥౪౦॥ ************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంబ్రువాణంమైత్రేయంద్వైపాయనసుతోబుధః । ప్రీణయన్నివభారత్యావిదురఃప్రత్యభా

మిత్యర్థః ❁ ॥౩౯॥ ❁ ననువాఙ్మనసేఅతీన్ద్రియార్థదర్శినోఋషయోదేవాశ్చజానీయురేవ - సర్వేషామపిదుర్జ్ఞేయత్వేఽనుపాస్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యత ఆహ ॥యతఇతి॥ వాచోవేదవచాంసి - మనఃయోగపరిశుద్ధంమనః- తేనసహ-అహంఅతీన్ద్రియార్థదర్శినోఽస్మత్ప్రభృతయఃఋషయః - దేవాఃబ్రహ్మరుద్రాదయశ్చ - అప్రాప్యకార్త్స్న్యేనయన్మహిమానమనవగమ్య-యతోభగవతః-న్యవర్తన్త - తస్మైభగవతే-నమః - నహికార్త్స్న్యేనవాఙ్మనసాదయోవిదుః-కింతు,తన్మహిమానమపరిచ్ఛిన్నత్వేనైవవిదుః-నచానుపాస్యత్వప్రసఙ్గః-తత్స్వరూపరూపగుణవిభూతీనామపరిచ్ఛిన్నత్వేనైవోపాసనోపపత్తేః- అతఏవనభగవతోపికార్త్స్న్యేనస్వస్వరూపాద్యజ్ఞానేనసర్వజ్ఞతాహానిః - అపరిచ్ఛిన్నత్వేనైవజ్ఞానస్యసర్వజ్ఞతానిర్వాహకత్వాత్-యద్వస్తుయథావిధం ప్రమితం - తస్యతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానంహిసర్వజ్ఞతాపాదకం-నహ్యపరిచ్ఛిన్నస్యపరిచ్ఛిన్నతాజ్ఞానంపరిచ్ఛిన్నస్యవాఽపరిచ్ఛిన్నతాజ్ఞానంసర్వజ్ఞత్వంనిర్వోఢుమలం- అతఏవ,,యస్యామతంతస్యమతంమతంయస్యనవేదసః । అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతామ్॥ యతోవాచోనివర్తన్తేఅప్రాప్యమనసాసహ । ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్,, నితివేదనావిధిప్రతిషేధయోరుపపత్తిః-అపరిచ్ఛిన్నత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాభ్యాంతయోర్వ్యవస్థితవిషయత్వాత్ *॥౪౦॥*

ఇతిశ్రీభాగవత,చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,తృతీయస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః ************

ఏవంప్రకృతిపురుషకాలనియన్తృపరమేశ్వరాధిష్ఠితాత్ప్రధానాన్మహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వేషుసృష్టేషుతేషుస్వానుప్రవేశాహితసృష్టిసామర్థ్యేషు- అణ్డచతుర్ముఖశరీరారమ్భద్వారాసమష్ట్యవస్థయాఽవస్థితేషుకథితేషు - పునస్తైభ్యఏవవ్యష్టిశరీరేన్ద్రియాదివిభాగపరమాత్మాత్మకచతుర్ముఖకర్తృకేఽభిహితే- పునఃతుత్తాకాంశ్చిత్ప్రత్యమానః ,ప్రథమంభగవతోజగదుపాదానత్వప్రయుక్తదోషసంస్పర్శశఙ్కాపరిహారబుభుత్సయాపప్రచ్ఛేత్యాహవైయాసకిః ॥ ఏవమితి॥ ద్వైపాయనసుతఃశ్రీభగవద్బాదరాయణపుత్రః,బుధఃతత్త్వదర్శీ-విదురః,భారత్యాస్వగిరా-ప్రీణయన్నివప్రీతింజనయన్నివ-ఏవముక్తప్ర

కారేణ-బ్రువన్తంకథయన్తం-మైత్రేయం,ప్రత్యభాషత ❁॥౧॥❁ ప్రథమంభగవతస్సృష్ట్యాదికర్తృత్వముపాదానత్వంచాక్షిపతి॥బ్రహ్మన్నితిద్వాభ్యామ్॥ హేబ్రహ్మన్ మైత్రేయ-భగవతఃపూర్ణషాడ్గుణ్యస్య-చిన్మాత్రస్యజ్ఞానైకరసస్య, మాత్రచాక్యాపిజడత్వవ్యావృత్తిః-అతఏవావికారిణఃఅపరిణామినః,అతఏవ- నిర్గుణస్యసత్త్వాదిగుణరహితస్య, గుణాఃగుణకార్యభూతాఃక్లేశాదయః॥క్రియాఃపరిణామాదయశ్చ,లీలయావాపి-కథంయుజ్యేరన్నిత్యన్వయః,, అయమభిప్రాయః ,, భగవతస్సృష్ట్యాదికర్తృత్వంజగదాకారేణపరిణామశ్చలీలయైవేతివక్తవ్యం,నతుకర్మణా,,అపహతపాప్మే,,త్యాదిశ్రుతేః-ఏతదేవహి ,,నప్రయోజనవత్త్వాధికరణే,,లోకవత్తులీలాకైవల్య,, మిత్యనేనసూత్రేణసిద్ధాన్తితం - ఏవంచైకస్యైవకర్తృత్వోపాదానత్వయోర్లీలైకప్రయోజనయోరభ్యుపగమ్యమానయోర్నిర్వికారిణోనిర్గుణస్య పరిణామాదయఃక్రియాఃగుణకార్యగర్భజన్మజరామరణక్లేశాదయశ్చదుర్వారాఆపతిష్యన్తి,అతఃకథంజగత్కారణత్వ మితి,,అనేన-నప్రజనవత్త్వాధికరణసిద్ధాన్తేదూషణముక్తంభవతి॥తత్రహినస్తద్వీపవతీం మేదినీమధితిష్ఠతోమహారాజస్యకన్దుకాద్యారమ్భవత్పూర్ణషాడ్గుణ్య మూర్తేరవాప్తసమస్తకామస్యస్వపరప్రయోజనరహితస్యాపిభగవతఃకేవలలీలైకప్రయోజనోజగద్వ్యాపారఉపపన్నఇతిస్థాపితం ,, తత్రవిషమోయందృష్టాన్తః,,మహారాజస్యషాడ్గుణ్యాపూర్ణత్వేనానవాప్తసమస్తకామత్వాత్సత్త్వాదిగుణవశత్వాద్వికారిత్వాద్భ్రమ్హణస్త్విపరీతత్వాదుక్తదోషాపాతాచ్చేతి❁॥౨॥❁దృష్టాన్తాన్తరమప్యనుపపన్నమిత్యాహ॥క్రీడాయామితి॥అర్భస్య బాలకస్య-క్రీడాయా,ముద్యమఃప్రయత్న-స్తద్ధేతుభూతఃకామః,అన్యతః-క్రీడోపకరణైః,బాలాన్తరప్రవర్తనేనవా,చిక్రీడిషాక్రీడేచ్ఛాచ,స్యాత్-ఈశ్వరస్యతు-స్వతస్తృప్తస్యస్వానుభవేనైవతృప్తస్య-కథం-కామః-సదా-అన్యతఃస్వవ్యతిరిక్తస్వతన్త్రక్రీడోపకరణక్రీడాప్రవర్తకపురుషాన్తరైశ్చ-నివృత్తస్యవిరహితస్య,చిక్రీడిషాచ,కథంస్యాత్-అతోఽర్భకదృష్టాన్తోఽనుపపన్నఇతిభావః❁॥౩॥❁నన్విదం దోషాపాదనమయుక్తం-యదుపాదానత్వేపరిణామిత్వక్లేశాద్యాశ్రయత్వమితి, యతఃప్రకృతిపురుషశరీ

షత ॥౧॥ విదురఉవాచ॥ బ్రహ్మన్కథంభగవతశ్చిన్మాత్రస్యావికారిణః । లీలయావాపియుజ్యేరన్నిర్గుణస్యగుణాఃక్రియాః ॥౨॥ క్రీడాయాముద్యమోఽర్భస్యకామశ్చిక్రీడిషాఽన్యతః । స్వతస్తృప్తస్యచకథంనివృత్తస్యసదాఽన్యతః॥౩॥అస్రాక్షీద్భగవాన్విశ్వం గుణమయ్యాఽఽత్మమాయయా । తయాసంస్థాపయత్యేతద్భూయః ప్రత్యపిధాస్యతి॥౪॥ దేశతఃకాలతోయోసావవస్థాతస్స్వతోఽన్యతః। అవిలుప్తావబోధాత్మాసయుజ్యేతాజయాకథమ్ ॥౫॥ భగవానేకఏవైషసర్వక్షేత్రేష్వవస్థితః ।అముష్యదుర్భగత్వంవాక్లేశోవాకర్మభిఃకుతః ॥ ౬ ॥

రకస్యకారణత్వాభ్యుపగమేన,గుణక్రియాణాంస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాదితీమాంశఙ్కాం,,భగవానేకఏవైషఇతిపూర్వార్ధేన (అత్రవ్యాఖ్యాయాంగ్రన్థఃకించిద్గళితఇవప్రతిభాతి) అముష్య దుర్భగత్వ ,, మిత్యుత్తరార్ధేన,,దేశతఃకాలత,,ఇతిశ్లోకేచ - దోషాన్తరాపాదనేనపరిహరతి ॥ అస్రాక్షీదిత్యాది-గుణమయ్యాసత్త్వాదిగుణప్రచురయా,ఆత్మసంబన్ధిన్యామాయయా-భగవాన్విశ్వం,అస్రాక్షీత్- తయామాయయా - ఉపలక్షితః-ఏతద్విశ్వం-సంస్థాపయతిసమ్యక్స్థాపయతి-ప్రతిష్ఠాపయతిపాలయతీతియావత్,పునర్భూయః , ప్రత్యపిధాస్యతిప్రతిలోమ్యేనపిధాస్యతి-అపిధాస్యతితిరోహితంకరిష్యతి-అపిపూర్వోధాతుస్తిరోధానేవర్తతే - స్వాధిష్ఠేయాం గుణమయీం మాయాంమహదాదిరూపేణపరిణమయ్యస్వయంగుణత్రయయుక్తత్రిమూర్తిరూపేణసృష్ట్యాదీన్ కరోతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁అతఃపరిణామాదయస్స్వాధిష్ఠేయమాయాగతా-నస్వగతాఇతిచేత్తత్రాహ ॥ దేశతఇతి॥యోఽసౌపరమాత్మా -దీపప్రభాయాఇవదేశతః-విద్యుతఇవకాలతఃస్మృతేరివావస్థాతః-స్వప్నవత్స్వతః-జీవవదన్యతః-ప్రకృత్యాదిభిరవిలుప్తావబోధాత్మా,విశేషేణ లుప్తజ్ఞానరూపోనభవతి-సర్వగతత్వాత్-నిత్యత్వాత్-అవిక్రియత్వాత్-అనితరానుభావ్యత్వతత్కాలమాత్రావసాయిత్వాభావా - త్కర్మవశ్యత్వాభావాత్,అత-ఈదృశస్సపరమాత్మా,అజయామాయయా - కథంయుజ్యేత-యదమేనకేనాపిదేశాదినాలుప్తావబోధోభవేత్,తర్హ్యవిద్యాసంబన్ధస్సమభవిష్యత్ - అతస్తదభావాత్కథమజయాయుజ్యేతేతిశఙ్కాభిప్రాయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ఏవంజీవశరీరకత్వేతద్గతక్లేశాద్యనాశ్రయత్వమర్ధేనాశఙ్క్యార్ధేనపరిహరతి ॥ భగవానితి॥ఏషభగవాన్ -ఏకఏవ,సర్వక్షేత్రేషుసమస్తశరీరేషు,అవస్థితఃజీవాన్తరాత్మతయాఅవస్థితః,,అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాం,,యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోన్తర,,ఇత్యాదిశ్రుతేః- అతోదుఃఖిత్వసంసారిత్వాదయోగుణకార్యభూతాఃపరమాత్మానంస్పృశన్తీతిచేత్తత్రాహ ॥ అముష్యేతి॥ అముష్యభగవతః - దుర్భగత్వం-కర్మభిఃక్లేశోవా-కుతస్స్యాదిత్యర్థః,,అయమభిప్రాయః,,యదిపరమాత్మనస్సర్వత్రవ్యాప్తిరుచ్యతే , తర్హి-జాగరస్వప్నసుషుప్తిమూర్ఛోత్క్రాన్తిషు,జీవస్యతత్తత్సంప్రయుక్తామేదోషా-స్తేతదన్తర్యామిణఃపరస్యబ్రహ్మణోపిసంభవన్తి,నచపరమాత్మనోఽకర్మవశ్యత్వేనదోషాభావఇతివాచ్యం, కర్మణాందేహసంబన్ధాపాదనద్వారాక్లేశాద్యపురుషార్థజనక

త్వేన దేహసంబన్ధస్యాప్యపురుషార్థత్వా - దన్యథాకర్మణామేవదుఃఖాదిజనకత్వే నదేహసంబన్ధస్యప్రయోజనశూన్యతాపత్తి శ్చ-పరమాత్మనఃకర్మవశ్యత్వాభావేపి,,సర్వక్షేత్రేష్వవస్థిత,,ఇతిదేహసంబన్ధాభ్యుపగమా - న్నానావిధాశుచిదేహసంబన్ధస్యైవాపురుషార్థత్వాత్-అతఏవ-తన్నియమనార్థం స్వేచ్ఛయాతత్ప్రవేశస్యాపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయః, పూయశోణితాదిమజ్జనంహి-స్వేచ్ఛాకారితమప్యపురుషార్థఏవ ✿ ॥ ౬ ॥ ✿ అతోయద్యపి-జగదేకకారణంసర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణాకరంచపరంబ్రహ్మ,తథాపి,,యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్,, యఆత్మనితిష్ఠ,,న్యశ్చక్షుషితిష్ఠన్,,యోరేతసితిష్ఠ,,న్నిత్యాదివచనాత్తత్రతత్రావస్థితస్యతత్సంబన్ధరూపాపురుషార్థాస్సన్తీతిప్రశ్నముపసంహరతి।ఎతస్మిన్నితి। హేవిద్వన్మైత్రేయ. ఎతస్మిన్-అజ్ఞానసంకటఇతిపదచ్ఛేదః-అజ్ఞానరూపసంకటే-మే-మనః-ఖిద్యతే.తస్మాత్ హేవిభోమైత్రేయ -నఃఅస్మాకం.మానసంమనస్సంబన్ధిమహత్కశ్మలంఖేదం-పరాణుదఅపాకురు.॥౭॥.ఎవమాపృష్టోమైత్రేయఆహేత్యాహవైయాసకిః॥సఇతి।తత్త్వజిజ్ఞాసునాక్షత్త్రా ఇత్థముక్తరీత్యా-చోదితఆపృష్టో-మునిర్మైత్రేయః భగవచ్చిత్తఃభగవత్యేవచిత్తంయస్యసః-గతస్మయఃతత్త్వదర్శిత్వేనవిగతస్మయఃస్మయన్నివ,ప్రశ్నస్య.సుపరిహరత్వాదితిభావః-ప్రత్యాహప్రత్యభాషత ✿ ॥ ౮ ॥ ✿ యదుక్తం-చేతనాచేతననియమనార్థంతదన్తరాత్మతయాస్వేచ్ఛయాప్యవస్థితస్యతత్సంబన్ధప్రయుక్తపరిణామిత్వదుఃఖిత్వాద్యపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతి-నైతద్యుక్తం.నహ్యచిద్వస్తునోపిస్వభావతోఽపురుషార్థస్వరూపం-కర్మవశ్యానాంతు - కర్మస్వభావానుగుణ్యేనపరమపురుషసంకల్పా - దేకమేవవస్తు-కాలభేదేనపురుషభేదేనచ - సుఖాయదుఃఖాయచభవతి-వస్తుస్వరూపప్రయుక్తత్వేతు తాదూప్యే-సర్వంసర్వదాసర్వస్యసుఖాయదుఃఖాయైవవాస్యాత్-నచైవందృశ్యతే॥ తథాచోక్తం । నరకస్వర్గసంజ్ఞావై పాపపుణ్యేద్విజోత్తమ।వస్త్వేకమేవదుఃఖాయసుఖాయేర్ష్యాగమాయచ । కోపాయచయతస్తస్మాద్వస్తువస్త్వాత్మకంతతః।తదేవప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే॥ తదేవకోపాయతతఃప్రసాదాయచజాయతే । తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తి

ఎతస్మిన్మే మనోవిద్వన్ఖిద్యతేఽజ్ఞానసంకటే।తన్నఃపరాణుదవిభోకశ్మలంమానసంమహత్ ।౭। శ్రీశుకఉవాచ॥

సఇత్థంచోదితఃక్షత్త్రాతత్త్వజిజ్ఞాసునామునిః।ప్రత్యాహభగవచ్చిత్తస్స్మయన్నివగతస్మయః ॥౮॥ మైత్రేయఉవాచ। సేయంభగవతోమాయాయన్నయేనవిరుధ్యతే।ఈశ్వరస్యవిముక్తస్యకార్పణ్యముతబన్ధనమ్॥౯॥ ✿ యదర్థేన వినాపుంసోమృషైవాత్మవిపర్యయః।ప్రతీయతఉపద్రష్టుస్స్వశిరశ్ఛేదనాదికః॥౧౦॥ యథాజలేచన్ద్రమసఃకమ్పా

నచకించిత్సుఖాత్మకమితి । అతోజీవస్యకర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేనతత్తద్వస్తుసంబన్ధఎవాపురుషార్థస్స్యాత్-పరస్యతుబ్రహ్మణో-నిరస్తనిఖిలదోషస్యసమస్తకల్యాణగుణాకరస్యస్వాధీనస్యవివిధవిచిత్రస్వాభావికశక్తిమతోఽపురుషార్థాశ్రయచేతనాచేతనసంబన్ధః-తద్విచిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవస్యాత్ -జీవస్యత్వవిద్యాసంబన్ధోఽపురుషార్థజననాయస్యాదిత్యాహ । సేయమితిత్రిభిః॥ ఈశ్వరస్యకృపణత్వం, ముక్తస్యబన్ధనంచ-యేనహేతునా-నవిరుధ్యతే - సేయం-భగవతో- మాయాఆశ్చర్యశక్తిః - జీవత్వావ్యాపినోభగవతోవ్యాప్యకృపణబద్ధజీవగతదోషాస్పర్శహేతుభూతాశ్చర్యశక్తియోగా-ద్వ్యాప్యవస్తుగతదోషాస్పర్శకారిహేతోర్నవిరోధఇత్యర్థః,,పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,,తిశ్రుతేః-వివిధవిచిత్రానన్తశక్తియోగాత్తత్తద్వస్త్వవస్థానప్రయుక్తతద్గతదోషాస్పర్శఉక్తః ✿ ॥ ౯ ॥ ✿ అనేనైవ,,బ్రహ్మనకథంభగవతఇతికారణత్వాక్షేపోపిపరిహృతః।గుణక్రియాణాంచేతనాచేతనద్వారకత్వేనబ్రహ్మణస్తత్సంస్పర్శాభావాత్ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యకారణత్వాభ్యుపగమేనప్రకృతిపురుషగతవికారాణాంశుక్లకృష్ణరక్తత్వారబ్ధపౌశౌక్ల్యకార్ష్ణ్యాదీనాంతత్తచ్ఛుక్లాదివస్తుసంయుక్తప్రదేశైకాస్తస్థితివచ్ఛరీరగతబాల్యయౌవనాదీనామాత్మన్యస్పర్శవచ్చ-పరమాత్మనిప్రసక్త్యభావాత్-అతస్సర్వక్షేత్రేష్వవస్థితస్యాపిపరమాత్మనో, నక్షేత్రగతదోషసంస్పర్శః-జీవస్యతు - స్వతోఽపహతపాప్మత్వాదివిశిష్టత్వేపి-తత్స్వరూపస్యానాద్యవిద్యాకర్మవాసనారుచిప్రకృతిసంబన్ధాదిభిస్తిరోహితత్వే సతి-తద్దేవాదిదేహాత్మాభిమానేనాపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతిసదృష్టాన్తమాహ । యదర్థేనేతి ॥ యద్యతః,అముష్యకర్మవశ్యస్య-పుంసోజీవస్య-అర్థేనపురుషార్థభూతేనాత్మస్వరూపేణ- వినా-ఆత్మవిపర్యయఃఆత్మనఃవిపర్యయః దేవమనుష్యత్వాదిభావః-తత్ప్రయుక్తః-స్వశిరశ్ఛేదనాదికఃస్వశరీరభూతదేవమనుష్యాదిశిరసిచ్ఛిన్నేమమేదంశిరశ్ఛిన్నమితిశోకశ్చ,ఉపద్రష్టుః-దేహమాత్మతాదాత్మ్యేనానుసందధతః-ప్రతీయతేఅనుభూయతే-సేయమపిభగవతోమాయేత్యర్థః ✿ ॥ ౧౦ ॥ ✿ ఎతదేవదృష్టాన్తేనోపపాదయతి । యథేతి॥ యథా-జలే,చన్ద్రమసఃస్వతశ్చన్ద్రస్య- సన్నపి,తత్కృతఃజలాద్యుపాధికృతః-కమ్పాదిశ్చలనాదిరూపో, గుణః-దృశ్యతే-ఎవ-మాత్మనోఽసన్నపిఅవిద్యమానోపి అనాత్మనోదేహస్య - గుణః-ఉపద్రష్టురాత్మనః స్యాత్,

---

✿ పా ॥ యథార్థేనవినా.

తాదాత్మ్యమభిమన్యమానస్య-దృశ్యతే-కర్మవశ్యస్య జీవస్యానాద్యవిద్యాసంబన్ధేన స్వరూపాప్రతీతిర్దేహాత్మభ్రాన్తి-స్తయా చ-శోకమోహాదయః, పరమార్థతస్తు, నదేహాగతైర్ధర్మైః స్పృశ్యత ఇత్యభిప్రాయః-పరమాత్మనస్త్వవిద్యయాఽతిరోహితస్వరూపస్య ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుర్నావిద్యాతత్కార్యప్రసక్తిరిత్యర్థః-ఏతదేవ „భుక్తభోగాపరిత్యక్తాదృష్టదోషాచనిత్యశః నేశ్వరస్యాశుభగన్ధస్తేస్వమహిమ్ని స్థితస్య చే„త్యుక్తం-జీవేశయోరుభయోరపి ప్రకృతిసంబన్ధో ఽవిశిష్టః„ ఇయాంస్తువిశేషః „ప్రకృతిరేకస్యస్వవశ్యస్యాశుభగన్ధత్తే, అన్యస్యతుస్వనియన్తుర్లీలోపకరణాయభవతి॥తథాచశ్రుతిః॥అస్మాన్మాయీసృజతేవిశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యోమాయయాసంనిరుద్ధః॥మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరమితి॥ మాయీమామేశ్వరః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అత్ర„యథార్థేనవినాముష్యే త్యపిపాఠః „ తత్రాయమర్థః, పరమాత్మనోఽవ్యాప్యచిదచిద్గతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి॥యథా అముష్యజీవస్య, అర్థేనవినాపురుషార్థభూతస్వస్వరూపేణవినా-ఆత్మస్వరూపాప్రతీతిదశాయామిత్యర్థః - ఆత్మవిపర్యయః ఆత్మనః జీవస్య విపర్యయః-దేహాకారః ప్రతీయతే- ఉపద్రష్టుస్తస్యైవ దేహతాదాత్మ్యమభిమన్యమానస్య- శిరశ్ఛేదాదికోఽపురుషార్థశ్చ ప్రతీయతే- పురుషార్థభూతస్వాత్మప్రతీతిదశాయాంతు-నవిపర్యయశ్శిరచ్ఛేదాదికోవా ప్రతీయతే-తస్యదేహవిలక్షణత్వా - త్తస్యదేహాత్మబుద్ధేర్భ్రాన్తత్వాద్దేహాతిరిక్తత్వసిద్ధిః ఏవంజీవస్యాపి పరమాత్మశరీరత్వాత్తస్యనతద్గతదోషస్పర్శఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ దృష్టాన్తాన్తరమాహ॥ యథేతి॥యథాచన్ద్రమసో జలాద్యుపాధివశాత్ప్రతీయమానః కంపాదిర్నపరమార్థతోఽస్తి- కింతు-భ్రాన్త్యా, తథా ద్రష్టుస్సర్వజ్ఞస్య-ఆత్మనః పరమాత్మనః-అనాత్మనః అపరమాత్మనః-గుణః ఆపరమాత్మభూతచేతనాచేతనగతో ధర్మః-అసన్నపి,భ్రాన్త్యా-ప్రతీయతే - పరమాత్మనశ్చేతనాచేతనగతదోషసంస్పర్శశఙ్కామూలభూతాబుద్ధిర్భ్రాన్తైత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నకేవలంభగవతస్సద్ధేయాకరజీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్యదోషస్పర్శాభావరూపః కల్యాణగుణఏవ ప్రతిపాదితః-కింతు,త

దిస్తత్కృతో గుణః । దృశ్యతేఽసన్నపి ద్రష్టురాత్మనోఽనాత్మనో గుణః॥౧౧॥ స వై నివృత్తిధర్మేణ వాసుదేవానుకమ్పయా। భగవద్భక్తియోగేన తిరోధత్తే శనైరిహ॥౧౨॥ ❀ యదేన్ద్రియోపరామోఽర్థాన్ దృష్ట్వా❀త్మని పరే హరౌ। విలీయన్తే తదా క్లేశాస్సంసుప్తస్యేవ కృత్స్నశః॥౧౩॥ అశేషసంక్లేశశమం విధత్తే గుణానువాదశ్రవణం మురారేః । కింవా పునస్తచ్చరణారవిన్దపరాగసేవారతిరాత్మలబ్ధా॥ ౧౪ ॥ విదుర ఉవాచ॥ సంఛిన్నస్సంశయో మహ్యం తవ సూక్తాసినా విభో। ఉభయత్రాపి భగవన్మనో మే సంప్రధావతి॥ ౧౫ ॥ సాధ్వేతద్వ్యాహృతం విద్వ

స్యజీవగతహేయనివర్తకత్వంచేత్యాహ॥ సవై ఇతి ॥ సవై హేయగుణః-కర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తిజన్యభగవత్కృపయాతిరోధత్తఇత్యర్థః-యద్భక్త్యా హేయనివృత్తిస్తస్య హేయప్రత్యనీకత్వమర్థసిద్ధమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యత్పర్యన్తభక్త్యా హేయనివృత్తిరిత్యత ఆహ॥యదేతి॥ యదా అర్థాన్ శబ్దాదీన్-ప్రతి, ఇన్ద్రియోపరతిరిన్ద్రియనివృత్తి-స్తదా, పరే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణే-హరౌ ఆశ్రితబన్ధహారిణి-ఆత్మని పరమాత్మని-పూర్వోక్తభక్త్యా-దృష్టే సాక్షాత్కృతే సతి-దృష్టే ఆత్మనీతి పదచ్ఛేదః-అయాదేశేయలోపేచార్షో గుణః - కృత్స్నశః-క్లేశావిలీయన్త ఇత్యర్థః„తస్మిన్ దృష్టే పరావర ఇతి„ శ్రుతిః, తేషామస్థిరత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ సంసుప్తస్యేతి ॥ నహిసంసుప్తస్యకాత్స్న్యేన దుఃఖనివృత్తిః-తస్యైవజాగ్రతః పునః క్లేశాశ్రయత్వాత్-దృష్ట్వాత్మనీత్యపిపాఠః-తదా, అర్థాన్ దృష్ట్వా- ఇన్ద్రియోపరతిః ఇన్ద్రియాణామవికృతిః-యథా-తథా-పరేహరౌ-ఆత్మని జీవేస్థితే సతి క్లేశవిలయ ఇత్యర్థః-అథద్రష్ట్రాత్మనీత్యపిపాఠః-తదా, సర్వజ్ఞే ఆత్మని హరౌ-ఇన్ద్రియాణాముపరామో నైశ్చల్యం-యథా అథ అనన్తరం ప్రత్యక్షతాపన్నాత్మికా ధ్రువానుస్మృతిర్భవతి-తదా కాత్స్న్యేన క్లేశవిలయ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ సాక్షాత్కారపర్యన్తభగవద్భక్తేః కైముత్యన్యాయేన క్లేశనివర్తకత్వమాహ ॥ అశేషేతి॥ హరేర్గుణానువాదశ్రవణం - అనువాదః అనువర్ణనం-శ్రవణంచేత్యేత-దుభయమేవా - శేషక్లేశశమం,విధత్తే కరోతి-కింవా పునః కిం పునః-ఆత్మలబ్ధా మనసాలబ్ధా - తస్య భగవతశ్చరణారవిన్దయోః-యః పరాగః-తస్య సేవారతిః- తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతతిరితి యావత్.అశేషక్లేశశమం విధత్త ఇతి వక్తవ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ స్వాభిప్రేతమావిష్కుర్వన్నుత్తరమభినన్దతి విదురః॥ సంఛిన్న ఇతి ॥ సంశయః ఈశ్వరస్యాకారణత్వవిషయకస్సంశయః- హేవిభో మైత్రేయ-మహ్యం- తవ త్వదీయేన-సూక్తాసినా సూక్తం సోపపత్తికం వాక్యం-తదేవాసిః ఖడ్గ- స్తేన-మదుపదేశ్యేన త్వయాభిహితవాక్యఖడ్గేన-సంఛిన్నస్సమూలం ఛిన్నః- అపితు-ఉభయత్ర- గుణానువాదశ్రవణే చరణారవిన్దపరాగసేవాయాం చ- మే మనః, సంప్రధావతి ప్రవణం భవతి- అనేన స్వాభిప్రేతమావిష్కృతమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఉత్తరమేవ ప్రపఞ్చయన్నభినన్దతి ॥ సాధ్వీతి॥ ఆత్మా జీవః-మాయా ప్రకృతిః- ఉభయమేవ అయనం హరేస్తస్య వాసస్థాన-మిత్యేత-

❀ ॥పా॥ యథేన్ద్రియోపరామోఽర్థాన్ దృష్ట్వాత్మని పరే హరౌ॥ వియుజ్యన్తే తథా॥ పా॥ అథ ద్రష్ట్రాత్మని.

త్సాధువ్యాహృతమిత్యర్థః-పూర్వంహిశరీరగతచ్ఛేదనాదేరాత్మన్యస్పర్శందృష్టాన్తీకృత్యహిశరీరభూతచిదచిద్గతదోషాభావఃపరమాత్మనఉక్తః-అతస్తస్యభగవతశ్చిదచిద్వ్యాప్తిఃపూర్వార్ధేనానూదీకృతా- కథంచేతనాచేతనంతస్యాయనం-నహీదంజగత్తదాత్మకత్వేనప్రతీయత ఇత్యత్రాహ॥యద్భాతీతి॥విశ్వమూలంవిశ్వకారణం-యద్బ్రహ్మ-నయద్బహిఃయస్యజగతఃబహిఃన-అన్తఃప్రవిష్టం-తదిదంజగత్-నిర్మూలంమూలభూతపరబ్రహ్మరహితం- అతదాత్మకం-భాతీతియత్ తదిదమపార్థంఅర్థశూన్యంనిర్విషయం - భ్రాన్తిరూపమితియావత్ - అనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వప్రతిభాసోమిథ్యారూపఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవందేహాత్మప్రతీతిరపిభ్రాన్తిరూపేతివత్యన్న బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మభ్రమదేహాత్మభ్రమవతాంక్లేశిత్వ మాహ ॥ యశ్చేతి॥యశ్చలోకేమూఢతమః - యశ్చబుద్ధేః-పరంవిలక్షణం - బ్రహ్మాత్మకంస్వాత్మానం-గతఃకర్తరిక్తఃఅవగతవాన్ - తావుభౌమూఢతమాత్మస్వరూపాభిజ్ఞౌ - సుఖ-మేధేతే వర్ధతే - మూఢతమస్యాపిమౌఢ్యమేవకించిత్సుఖజనకమిత్యభిప్రాయః- ఇదంచాన్తరితస్య సర్వథాక్లేశిత్వాభిప్రాయకం - అన్తరితః-నామూఢతమఃనాపిబుద్ధేఃపరంగతః-కింతుసంశయాత్మాజనః-క్లిశ్యతి ॥ ౧౭ ॥ దేహాత్మప్రతీతేర్భ్రాన్తిత్వంవదంస్తన్నివర్తనేమూలకారణమాహ ॥ అర్థాభావమితి॥ప్రతీతస్యాపిఆత్మతాదాత్మ్యేనప్రతీయమానస్యాపి - నాత్మనః అనాత్మనఃదేహస్య - నిషేధార్థకోనశబ్దః - అర్థాభావంఆత్మత్వాభావం-వినిశ్చిత్య-తాంచాపిదేహాత్మప్రతీతిమపి - యుష్మచ్చరణసేవయాసత్సేవాప్రణాడ్యేత్యర్థః - అహం-పరాణుదేఅపాకరోమీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ సత్సేవాయాఏవప్రథమకారణమాహ॥యత్సేవయేతి॥యత్సేవయాయేషాంసతాంసేవయా-కూటస్థస్యనిర్వికారస్య,మధుద్విషఃభగవతః,పాదయోః- తీవ్రఃనిఘ్నానుపహతః-వ్యసనార్దనఃతాపత్రయనివర్తకః-రతిరాసఃరతేరు

న్నాత్మమాయాయనంహరేః । యద్భాత్యపార్థంనిర్మూలంవిశ్వమూలంనయద్బహిః ॥ ౧౬ ॥యశ్చమూఢతమోలోకేయశ్చబుద్ధేఃపరంగతః । తావుభౌసుఖమేధేతేక్లిశ్యత్యన్తరితోజనః॥ ౧౭ ॥అర్థాభావంవినిశ్చిత్యప్రతీతస్యాపినాత్మనః । తాంచాపియుష్మచ్చరణసేవయాఽహంపరాణుదే ॥ ౧౮ ॥యత్సేవయాభగవతఃకూటస్థస్యమధుద్విషః । రతిరాసోభవేత్తీవ్రఃపాదయోర్వ్యసనార్దనః॥ ౧౯ ॥దురాపాహ్యల్పతపసాసేవావైకుణ్ఠవర్త్మసు । యత్రోపగీయతేనిత్యందేవదేవోజనార్దనః॥౨౦॥సృష్ట్వాఽగ్రేమహదాదీనిసవికారాణ్యనుక్రమాత్ । తేభ్యోవిరాజముద్ధృత్యతమనుప్రావిశద్విభుః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురాద్యంపురుషంసహస్రాఙ్ఘ్ర్యూరుబాహుకమ్ । యత్రవిశ్వఇమేలోకాస్సవికాసంసమాసతే ॥౨౨॥ యస్మిన్దశవిధఃప్రాణస్సేన్ద్రియార్థేన్ద్రియస్త్రివృత్ । త్వయేరితోయతోవర్ణాస్తద్విభూతీర్వదస్వనః॥ ౨౩ ॥ యత్రపుత్రైశ్చపౌత్రైశ్చనప్తృభిస్సహగోత్రజైః ।

ల్లాసః-అనురాగోల్లాసః-భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ సత్సేవాపిబహుతపోలభ్యేతివ్యతిరేకముఖేనాహ ॥ దురాపేతి॥అల్పతపసఃతపోహీనస్య-వైకుణ్ఠవర్త్మసుప్రాపకేషుభాగవతేషు,సేవా,దురాపాహిదుర్లభాహీత్యర్థః-కథంభూతేషు-యత్రవైకుణ్ఠవర్త్మసు-దేవదేవః-బ్రహ్మాదీనామపిదేవః-జనార్దనః-ఉపగీయతే । అనేనసత్సేవాయాశ్శ్రవణాదిప్రణాడ్యైవభక్త్యుత్పాదకత్వమితిసూచితమ్ ॥ ౨౦ ॥ అథార్థాన్తరాన్ప్రష్టుకామస్తదుక్తమనువదతి॥సృష్ట్వేతి॥వికారైరిన్ద్రియాదిభిస్సహితానిసవికారాణి-మహదాదీని-అగ్రేవ్యష్టిసృష్టేఃపూర్వంసృష్ట్వా , తేభ్యోమహదాదిభ్యః-విరాజంవ్యష్టిరూపైర్వివిధంరాజతీతివిరాట్బ్రహ్మాతం-ఉద్ధృత్యఅణ్డసృష్టిద్వారోత్పాద్య,విభుర్భగవాన్-తంవిరాజం-అనుప్రావిశత్-కథంభూతః-విభుః ॥ ౨౧ ॥ యంపురుషశబ్దవాచ్యం,ఆద్యంసర్వకారణకారణం,సహస్రాఙ్ఘ్ర్యూరుబాహుకం-ఆహుః,,సహస్రశీర్షాపురుష,,ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయః-సోఽనుప్రావిశదిత్యన్వయః ॥ యద్వా ॥ తద్విభూతీర్వదస్వనఇత్యనేనాన్వయః-తమేవ-విశినష్టి॥యత్రేతి॥యత్రచతుర్ముఖశరీరకే-విశ్వేసర్వే , ఇమేలోకాఃవ్యష్టిలోకాః-సవికాసమసంకోచేన-సమాసతేతిష్ఠన్తి ॥ ౨౨ ॥ యస్మిన్నితి ॥ దశవిధఃప్రాణాపానాదయఃపఞ్చ, నాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయాఃపఞ్చోపప్రాణాః-ఇన్ద్రియార్థాశ్శబ్దాదయః-ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయాత్మకాని,తత్సహితోయః-త్రివృత్ త్రిగుణాత్మకఃప్రాణః-యస్మిన్ వైరాజే-సమాస్తే-యతశ్చవైరాజాత్త్వయేరితాస్త్వదుక్తావర్ణాఃబ్రాహ్మణాదయోఽభూవన్-తద్విభూతీస్తస్యవైరాజస్యవిభూతీః-ప్రాధాన్యేననియామ్యవర్గాన్నఃఅస్మభ్యం,వదస్వవర్ణయ,, ॥ ౨౩ ॥ ద్వితీయేఽష్టమేఽధ్యాయే,,యదధాతుమతోబ్రహ్మ,,న్నిత్యాదినారాజకృతప్రశ్నానాంకేషాంచిదుత్తరాణ్యభిధాయావశిష్టానాముత్తరాణ్యభిధాతుంవిదురమైత్రేయసంవాదఃప్రస్తావితః,,ఏవమేతత్పురాపృష్ట,,ఇత్యాదినా,ఇదానీంతేషామేవప్రశ్నానాముత్తరవివక్షయా-తఏవవిదురకృతప్రశ్నాఇత్యాహయావదధ్యాయపరిసమాప్తి-యత్రేతి॥యత్రబ్రహ్మాణ్డేపుత్రాదిభిస్సహ-ప్రజాః-విచిత్రాకృతయఃనానావిధదేహాః-అసన్-యాభిఃప్రజాభిః-ఇదంబ్రహ్మాణ్డం-తతం

వ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ప్రజాపతీనాంమరీచ్యాదీనాం-పతిః-సబ్రహ్మాకాన్ ప్రజాపతీన్-చక్లృపే సృష్టవాన్-తదేతత్సర్వంవర్ణయ మైత్ర్యాపరిలోనేనాన్వయః-సమష్టిపురుషేణైవ ప్రజాపతిసృష్టిద్వారాతత్పుత్రాదిభిరిదం బ్రహ్మాణ్డమాపూరితంయథాకరోత్, తత్ప్రకారంవర్ణయేత్యర్థః॥తథాసర్గాన్ వక్ష్యమాణనవవిధప్రాకృతసర్గాన్-అనుసర్గాన్ చతుర్ముఖసర్గాత్పశ్చాత్యసర్గాన్, మనూన్ స్వాయంభువాదీంశ్చతుర్దశమనూన్-మన్వన్తరేషుయేఽధిపాః,స్తాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తేషాంమనుమన్వన్తరాధిపానామేవంశ్యాస్తాన్-వంశానామనుచరితానిచ-హేమిత్రాత్మజమైత్రేయ-భూమేరుపర్యుపరిష్టాదధఃఅధస్తాచ్చ-యేలోకా-ఆసతే-తాంశ్చ - తేషాంలోకానాంసంస్థాంఅవయవవిన్యాసం-ప్రమాణంపరిమాణం -భూలోకస్యసంస్థాంపరిమాణంచవర్ణయకథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తిర్యగితి॥తిరశ్చాంపశ్వాదీనాం - మనుష్యాణాం - దేవానాం-సరీసృపాణాంసర్పగోధాదీనాం-పతత్రిణాంపక్షిణాం - గార్భాణాంజరాయుజానాం-స్వేదజానాం,అణ్డజానాం,ఉద్భిదాంచ-సర్గసంవ్యూహంసర్గవికల్పనం-నఃఅస్మభ్యం-వదకథయ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ గుణావతారైరజఆదిగుణప్రధానై- రావేశావతారైర్బ్రహ్మాదిభిస్సృజతో జగద్వ్యాపారంకుర్వతః - శ్రీనివాసస్య - ఉదారవిక్రమం ఉదారవ్యాపార - మాచక్ష్వ-కథంభూతముదారవిక్రమం-విశ్వస్య - సర్గస్థిత్యప్యయాశ్రయంసర్గస్థితిసంహారాణామాశ్రయం హేతుభూతం - సర్గాదయఃఆశ్రయోవిషయోయస్యతమితి వా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తథా-రూపశీలస్వభావతః - రూపంలిఙ్గం - శీలమాచారః-స్వభావశ్శమాదిః-తృతీయార్థేతసిః - రూపాదిభి

ప్రజావిచిత్రాకృతయఆసన్యాభిరిదంతతమ్॥ ౨౪ ॥ప్రజాపతీనాంసపతిశ్చక్లృపేకాన్ప్రజాపతీన్ । సర్గాంశ్చైవానుసర్గాంశ్చమనూన్మన్వన్తరాధిపాన్॥ ౨౫ ॥ఏతేషామపివంశ్యాంశ్చవంశానుచరితానిచ । ఉపర్యధశ్చయేలోకాభూమేర్మిత్రాత్మజాసతే ॥ తేషాంసంస్థాంప్రమాణంచభూర్లోకస్యచవర్ణయ॥ ౨౬ ॥ తిర్యఙ్మనుష్యదేవానాంసరీసృపపతత్రిణామ్ ।వదనస్సర్గసంవ్యూహంగార్భస్వేదాణ్డజోద్భిదామ్॥ ౨౭ ॥గుణావతారైర్విశ్వస్యసర్గస్థిత్యప్యయాశ్రయమ్ । సృజతశ్శ్రీనివాసస్యవ్యాచక్ష్వోదారవిక్రమమ్॥ ౨౮ ॥వర్ణాశ్రమవిభాగాంశ్చరూపశీలస్వభావతః। ఋషీణాంజన్మకర్మాణివేదస్యచవికర్షణమ్॥ ౨౯ ॥యజ్ఞస్యచవితానానియోగస్యచపథఃప్రభో। నైష్కర్మ్యస్యచసాంఖ్యస్యతన్త్రంవాభగవత్స్మృతమ్॥ ౩౦ ॥పాషణ్డపథవైషమ్యంప్రతిలోమనివేశనమ్।జీవానాంగతయోయాస్తుయావతీర్గుణకర్మజాః॥ ౩౧ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాంనిమిత్తాన్యవిరోధతః। వార్తాయాదణ్డనీతేశ్చశ్రుతస్యచవిధింపృథక్॥ ౩౨ ॥శ్రాద్ధస్యచవిధిన్బ్రహ్మన్పితౄణాంసర్గమేవచ। గ్రహనక్షత్రతారాణాంకాలావయవసంస్థితిమ్॥ ౩౩ ॥దానస్యతపసోవాపియచ్చేష్టాపూర్తయోఃఫలమ్। ప్రవాసస్థస్యయోధర్మోయశ్చపుంసఉతాపది॥ ౩౪ ॥యేనవాభగవాంస్తుష్యేద్ధర్మయోనిర్జనార్దనః। సంప్రసీదతివాయేషామేతదాఖ్యాహిమేఽనఘ॥ ౩౫ ॥అనువ్రతానాంశిష్యాణాంపుత్రాణాంచద్విజోత్తమ । అనా

స్సహవర్ణాశ్రమవిభాగాంశ్చ - వర్ణాదీనాంపరస్పరవివిక్తస్వరూపంచ - ఆఖ్యాహీత్యుత్తరేణాన్వయః - ఏవమగ్రేపిద్వితీయాన్తానాంతేనైవాన్వయః- దేవస్యవికర్షణంవ్యాసంవిభాగమితియావత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యజ్ఞస్య వితానానివిస్తారాన్-యోగస్యఅనభిసంహితకర్మయోగస్య , పథఃమార్గాన్- నైష్కర్మ్యస్యప్రవృత్తిధర్మత్యాగస్య , సాంఖ్యస్యజ్ఞానయోగస్యచ-వితానాని-పథఇతివా ,,యద్వా,, జ్ఞానయోగాదీనాంప్రతిపాదకం ,యద్భగవతాస్మృతం-తన్త్రంసాత్వతమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పాషణ్డానాంవేదవైదికబహిష్కృతానాం , పన్థాఃప్రవృత్తిః- తస్యాఃవైషమ్యం ప్రతిలోమనివేశనం - వర్ణప్రతిలోమజానాంప్రతికల్పనం,జీవానాంసత్వాదిగుణధర్మజాః-యాః-గతయఃఫలాని తాశ్చ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ధర్మాదీనాం-అవిరోధతఃపరస్పరావిరోధేన , నిమిత్తాన్యుపాయాన్, వార్తాయాఃకృష్యాదివ్యాపారస్య , దణ్డనీతేశ్చ,దణ్డోఽఘకారిలోకశిక్షా-తద్విషయాయాః,నీతేఃన్యాయస్య ,శ్రుతస్యశ్రుతివిహితస్య , సంధ్యోపాసనాదేశ్చ,పృథక్ప్రవిభక్తం,విధిమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ హేబ్రహ్మన్మైత్రేయ-పితౄణాంఅర్యమాదీనాం , సర్గంగ్రహాఃసూర్యాదయోనవగ్రహాః , నక్షత్రాణిఅశ్విన్యాదీని'తారాణితదితరాణినక్షత్రాణి , తేషాంకాలావయవసంస్థితింకాలావయవావచ్ఛేదకతయాస్థితిమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ దానస్య ,తపసఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదేః , ఇష్టాపూర్తయోఃశ్రౌతస్మార్తకర్మణోశ్చ యత్ఫలం , తదపి-ప్రవాసస్థస్యదేశాన్తరగతస్య , యోఽనుష్ఠేయోధర్మ , స్తం-ఉతఅపిచ-పుంసఃఆపదివిపది - యశ్చానుష్ఠేయోధర్మ, స్తంచ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ధర్మప్రవర్తకో-జనార్దనః జనానామన్తరాత్మా,భగవాన్,యేనమార్గేణ , తుష్యేత్,యేషాంయాదృశానాంవా,సంప్రసీదతి-తదేతత్సర్వం , మేమహ్యం ,మాఖ్యాహికథయ, హేఅనఘమైత్రేయ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్యఅన్తరాపృష్టప్రతివచనాత్సుక్యమాపాదయన్నన్యదపిపృచ్ఛతి॥అనువ్రతానామిత్యాదినా ॥ హేద్విజోత్తమ-అనువ్రతానాంసేవమానానాం,శిష్యాణాం , పుత్రాణాంచ-అనాపృష్ట

మపిబ్రూయుః-చో హేతౌ - యతో-గురవో-దీనవత్సలాః దీనేషువాత్సల్యవన్తః-పుత్రాణామితిదృష్టాన్తార్థం, యథాపుత్రేభ్యోఽపృష్టమపిబ్రూయు, స్తథాశిష్యేభ్యోఽపీత్యర్థః-అపృష్టోఽపిరహస్యార్థఃకశ్చిద స్తిచేత్సోఽపివక్తవ్యఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ హేభగవన్ మైత్రేయ - తత్త్వానాంపృథివ్యాదీనాం - ప్రతిసంక్రమః ప్రళయః-కతిధాకతిప్రకారః - కింపృథివ్యాదీనిసర్వాణి సంహత్యస్వ పరమకారణేలీయన్తేఉతోత్తరోత్తరేషాంపూర్వపూర్వస్మిన్ లయః - ఉతోభయవిధోఽపీత్యాదిసంశయానాం ప్రవృత్తేఃకతిధేత్యుక్తిః - తత్రప్రలయే-ఇమంపరమాత్మానం - కేఉపాసీరన్ అనుపసంహృతాస్స్వ న్తేముక్తాఇత్యర్థః - కఉస్విత్ కేవా-అనుశేరతేఉపసంహృయన్తఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ పురుషస్యజీవస్య-సంస్థానంస్వాసాధారణప్రకారంస్వరూపం-ధర్మిస్వరూపంచ - తథా-పరస్యపరమాత్మనః-సంస్థానంస్వరూపంచ - నైగమంశాస్త్రజన్యం-జ్ఞానంచ-కథంభూతం-యద్గురుశిష్యయోః ప్రయోజనభూతంజ్ఞానమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తస్యజ్ఞానస్యనిమిత్తానిసాధనాని-యాని-సూరిభిః ప్రోక్తాని- తానిచ-హేఅనఘ - బ్రూహీత్యర్థః ॥ గురూపదేశమన్తరేణసర్వమేతన్నసంపత్స్యతఇత్యాహ ॥ స్వతఇతి ॥ స్వతః గురూపదేశమన్తరా-పుంసాం - జ్ఞానంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-తతోభక్తిః-తతోవైరాగ్యంచ-కుతస్స్యాత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తతోజ్ఞానభక్తివైరాగ్యాదేర్గురూపదేశమన్తరేణాసంపత్తే - ర్హరేః కర్మవివిత్సయాభగవద్విచేష్టితబుభుత్సయా - ఏతాన్ ప్రశ్నాన్ ప్రశ్నవిషయానర్థాన్ - పృచ్ఛతః-అజయాప్రకృత్యానష్టచక్షుషః - హృతజ్ఞానస్యఅతఏవాన్ధస్య-మేమహ్యం-బ్రూహి- అన్వయభేదాన్న - మేపదస్యపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ భవభయభీతస్యతత్త్వోపదేశేనాభయప్రదానాన్నోత్తమోధర్మోఽస్తీత్యాహ ॥ సర్వఇతి ॥ వేదాః వేదాధ్యయనాధ్యాపనార్థజ్ఞానానివేదశబ్దేనవివక్షితాని, యజ్ఞాదయోవేదార్థానుష్ఠానరూపాః-యజ్ఞాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తపః అనశనాది-జ్ఞానంఉపాసనం - ఏతానిసర్వాణి-జీవాభయప్రదానస్యజీవస్యసంసారనివృత్త్యుపాయోపదేశరూపాభయప్రదానధర్మస్య-కలామపికలామాత్రామపి-నకుర్వీరన్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ విదురకృతప్రశ్నానుప

పృష్టమపిబ్రూయుర్గురవోదీనవత్సలాః ॥ ౩౬ ॥ తత్త్వానాంభగవంస్తేషాంకతిధాసంప్రతిక్రమః । తత్రేమంకఉపాసీరన్క ఉస్విదనుశేరతే ॥ ౩౭ ॥ పురుషస్యచసంస్థానంస్వరూపంవాపరస్యచ । జ్ఞానంచనైగమంయదేతజ్ఞానంయద్గురుశిష్యయోః ॥ ౩౮ ॥ నిమిత్తానిచతస్యేహప్రోక్తాన్యనఘసూరిభిః । స్వతోజ్ఞానంకుతఃపుంసాంభక్తిర్వైరాగ్యమేవవా ॥ ౩౯ ॥ ఏతాన్మేపృచ్ఛతఃప్రశ్నాన్హరేఃకర్మవివిత్సయా । బ్రూహిమేఽజ్ఞస్యమిత్రత్వాదజయానష్టచక్షుషః ॥ ౪౦ ॥ సర్వేవేదాశ్చయజ్ఞాశ్చతపోజ్ఞానానిచానఘ । జీవాభయప్రదానస్యనకుర్వీరన్ కళామపి ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాపృష్టపురాణకల్పః కురుప్రధానేనమునిప్రధానః । ప్రవృద్ధహర్షోభగవత్కథాయాంసంచోదితస్తంప్రహసన్నివాహ ॥ ౪౨ ॥ ******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయఉవాచ ॥ సత్సేవనీయోబతపూరువంశోయల్లోకపాలోభగవత్ప్రధానః । బభూవిథేహాజితకీర్తిమా

సంహారంస్తేషాముత్తరప్రదానాయమైత్రేయః ప్రారభతేత్యాహవైయాసకిః ॥ సఇతి ॥ ఇత్థంపూర్వోక్తప్రకారేణ-ఆపృష్టపురాణకల్పః-కల్ప్యతఇతికల్పః పురాణార్థః-మన్త్రకల్పఇతివత్ - రహస్యప్రకాశకతయాకల్పఇత్యుక్తం - ఆపృష్టః-ఆ-సమన్తాత్ - త్పృష్టఃపురాణకల్పఃయస్యసః-మునిప్రధానఃమునిశ్రేష్ఠః, మైత్రేయః-కురుప్రధానేనవిదురేణ-భగవత్కథాయాం సంచోదితఃప్రవర్తితః, అతఏవ- ప్రవృద్ధహర్షః ఉత్కటహర్షః- ప్రహసన్నివ-ప్రశ్నానాంసున్దరత్వాత్సుఖేనోత్తరయితుంశక్యత్వాచ్చహసన్నివ-తంప్రత్యాహేత్యర్థః,, అత్రేదంజ్ఞేయం ,, తావద్రాజప్రశ్నానాంవిదురప్రశ్నానాంచైకరూప్యంప్రతీయతే, ఉభయత్రాభయేషాంప్రత్యభిజ్ఞానాత్-అప్రత్యభిజ్ఞాతాస్తూపలక్షణతయాయుక్తాః, అత్రైషాంకేషాంచిత్ప్రశ్నానాంమైత్రేయోక్తాన్యుత్తరాణితృతీయతురీయాభ్యాంస్కన్ధాభ్యామాహవైయాసకిః-అన్యేషాంతుస్వయమేవతత్తదాఖ్యానప్రవర్తనేనోపరితనైస్స్కన్ధైశ్చాచచక్షే - మైత్రేయస్యకాత్స్న్యేనప్రశ్నానాముత్తరానభిధానంతువిదురస్యమహాత్మనోభగవద్ధర్మప్రవర్తకస్యోత్తరితప్రశ్నైరేవబుభుత్సాయాశ్శాన్తత్వాదుపపద్యతఇతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః. ****************

ఏవంభగవత్కథాయాంతత్త్వాప్రవర్తితోమైత్రేయస్తత్కృతప్రశ్నానాముత్తరాణ్యభిధాస్యమానః ప్రథమంభగవన్నాభేర్బ్రహ్మణఉత్పత్తింభగవన్తమజానతస్తస్యైవజలేబిభ్యతస్తపసాభగవత్తోషణంచాష్టమేనాధ్యాయేనాహ । తత్ర భగవత్కథాయాంప్రవర్తయితారంశ్రోతారంతుష్టారమభినన్దతి ॥ సత్సేవనీయఇతి ॥ బతఅహో-పూరువంశః-సత్సేవనీయః సద్భిస్సంమాననీయః-యద్యస్మాద్భగవత్ప్రధానః భగవానేవప్రాప్యతయాఉపాయతయాచప్రధానఃయస్యసః-లో

కపాలఃధర్మరాజాంశభూతత్వాద్విదురోలోకపాలఇత్యుచ్యతే - ఏవంభూతస్త్వం,ఇహపూరువంశేబభూవిథఉత్పన్నోఽ
భూః।అతస్సత్సేవనీయఇత్యర్థః।భగవత్ప్రాధాన్యమేవవిశదయతి॥అజితఇతి॥అజితఃపరమపురుషః-తస్యకీర్తీనాంయశసాం.
యా-మాలాపఙ్క్తిః- స్తాం-పదేపదేపునఃపునః-అభీక్ష్ణంభృశం-నూతనయసినవాంనవాంకరోషి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమభినన్ద్య,త్వత్కృ
తప్రశ్నాన్నకేవలమస్మద్బుద్ధిగోచరైరేవోత్తరయామ్యపితుసత్సంప్రదాయాదాగతశ్రీభాగవతాఖ్యానేనైవేత్యాహ ॥ సో
ఽహమితి ॥ సఃభగవతాపృష్టః-అహంసదాచార్యశ్రీపరాశరకృపయాపరావరతత్త్వదర్శీ - భవత్కృతప్రశ్నోత్తరవివక్ష
యా-భాగవతాఖ్యంపురాణంప్రవర్తయే ,, ప్రవర్తనాఫలమాహ॥క్షుల్లసుఖాయఅల్పసుఖాయ-అల్ప సుఖసంపాదనార్థం.
మహత్ అధికం-దుఃఖం-గతానాంప్రాప్తానాం,లోకానాం ,తస్యమహతోదుఃఖస్య-విరమాయనాశాయ- అనేనలోకోజ్జీ
వనమైవాయంసంవాదఃప్రవృత్తఇత్యవగమ్యతే-ఉభయోరపిబహుజ్ఞత్వేనప్రష్టవ్యవక్తవ్యాన్తరాభావాత్ - కథంభూతం
పురాణం-యద్భాగవతంపురాణం-భగవాన్ సంకర్షణః-ఋషిభ్యస్సనకాదిభ్యః-సాక్షాదాహ- తథాభూతమిత్యర్థః,,ద్వేధా
హిభాగవతసంప్రదాయః,,ఏకంహిభగవన్తమారభ్య చతుర్ముఖనారదకృష్ణద్వైపాయనపర్యన్తంచతుశ్శ్లోకీరూపేణప్రవృ
త్తం,తదేవవ్యాసేనవివృతం, దశలక్షణం-శ్రీశుకేనాధీతం-రాజ్ఞేఉపదిష్టమష్టాదశసహస్రాత్మకం , అపరంతు-భాగవతం
సంకర్షణమారభ్యసనత్కుమారసాంఖ్యాయనపరాశరమైత్రేయపర్యన్తపరంపరయాచతుశ్శ్లోకీరూపేణైవ ప్రవృత్తంమై
త్రేయేణవివృతం విదురాయోపదిష్టంచ,ఏతదేవద్వైపాయనేనస్కన్ధద్వయాత్మనాస్వావిస్తరిష్యమాణేన్తర్భావ్యద్వాద
శస్కన్ధాత్మకంపురాణంచక్రే ఇతిబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అస్యసాంకర్షణభాగవతస్యసంకర్షణప్రభృతిస్వపర్యన్తసత్సంప్ర
దాయప్రవృత్తిమభిధాస్యమానస్సనకాదీనాంవిధివత్సంకర్షణోపసత్తిమాహచతుర్భిః॥ఆసీనమిత్యాదినా॥ఉర్వ్యాంపా
తాళతలే-ఆసీనంఉపవిష్టం,భగవన్తం,ఆద్యం , మకుణ్ఠసత్వంరజస్తమోభ్యామప్రతిహతంసత్వంయస్యతం-శుద్ధసత్వమయది

లాంపదేపదేనూతనయస్యభీక్ష్ణమ్॥ ౧ ॥సోఽహంనృణాంక్షుల్లసుఖాయదుఃఖంమహద్గతానాంవిరమాయతస్య।
ప్రవర్తయే భాగవతంపురాణంయదాహసాక్షాద్భగవానృషిభ్యః ॥ ౨ ॥ ఆసీనముర్వ్యాం భగవన్తమాద్యం
సంకర్షణందేవమకుణ్ఠసత్వమ్। వివిత్సవస్తత్త్వమతఃపరస్యకుమారముఖ్యామునయోఽన్వపృచ్ఛన్॥ ౩ ॥స్వామే
వధిష్ణ్యం బహుమానయన్తం యంవాసుదేవాభిధమామనన్తి । ప్రత్యగ్ధృతాక్షామ్బుజకోశమీషదున్మీలయ
న్తంవిబుధోదయాయ॥ ౪ ॥స్వర్ధున్యుదార్ద్రైస్స్వజటాకలాపైరుపస్పృశన్తశ్చరణోపధానమ్। పద్మం యద
ర్చన్త్యహిరాజకన్యాస్సప్రేమనానాబలిభిర్వరార్థాః ॥౫॥ ముహుర్గృణన్తోవచసాఽనురాగస్ఖలత్పదేనాస్యకృ
తానితజ్జ్ఞాః।కిరీటసాహస్రమణిప్రవేకప్రద్యోతితోద్దామఫణాసహస్రమ్॥౬॥ ప్రోక్తంకిలైతద్భగవత్తమేననివృ

వ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టమిత్యర్థః-ఏవంభూతం, సంకర్షణందేవం-కుమారముఖ్యాఃసనత్కుమారప్రభృతయః - చత్వారోమున
యః,అన్వపృచ్ఛన్ విధివదుపసత్త్యాఅనుపృష్టవన్తఃకథంభూతామునయః , అతఃచేతనాచేతనాత్మకజగతః,పరస్యవిలక్షణ
స్య ,పరమాత్మనః,తత్త్వంయాథాత్మ్యం, వివిత్సవఃవేత్తుమిచ్ఛవః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తమేవసంకర్షణంవిశినష్టి।స్వమితి॥యంవాసుదే
వాభిధంవాసుదేవశబ్దవాచ్యం,ఆమనన్తి,తం,స్వధిష్ణ్యంస్వావాసభూతంస్వకారణం ,భగవన్తమిత్యర్థః,బహుమానయన్తం
సర్వోత్కర్షేణపూజయన్తంప్రత్యగ్ధృతాక్షామ్బుజకోశం,ప్రత్యక్ ఆత్మని,ఆభిముఖ్యేననిమిత్తేన-ధృతంముకుళితంయన్నేత్రామ్బు
జకోశం ❁ తద్విబుధోదయాయవిదుషాంఅభ్యుదయాయ-ఈషదల్పం,ఉన్మీలయన్తంఅన్వపృచ్ఛన్నితిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౪॥ ❁
మునీన్విశినష్టిసార్ధేన॥స్వర్ధున్యుదార్ద్రైరితి॥స్వర్ధున్యాఃగఙ్గాయాః-ఉదకేనార్ద్రైః-స్వజటాకలాపైఃశ్రీభాగవతశ్రవణార్థం స
త్యలోకాత్పాతాళమవతరన్తోసిరన్తరంగఙ్గామధ్యతఏవావతీర్ణాఇతితత్సన్నేనార్ద్రజటాకలాపాఇతిభావః -ఏవంభూ
తైర్జటాకలాపైః-చరణోపధానంచరణౌ ఉపధీయేతే ఏతస్మిన్ పద్మఇతితచ్చరణోపధానం - పాదపీఠం- ఉపస్పృశన్తఃనమ
స్కుర్వన్తస్సన్తః-కథంభూతంచరణోపధానం - యత్పద్మం-అహిరాజకన్యాఃఅహిరాజస్యసంకర్షణస్య కన్యాః-వరార్థాః
పతికామాః-సప్రేమప్రేమసహితంయథాభవతితథా - నానాబలిభిఃనానోపహారైః-అర్చన్తి-తథాభూతమిత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁
అస్యభగవతః-కృతానికర్మాణి - తజ్జ్ఞాఃతానిజానన్తీతితద్విచేష్టితాభిజ్ఞాః- అనురాగేణప్రేమాతిశయేన-స్ఖలన్తి - పదాని-య
స్మిన్-తేనవచసా-ముహుర్గృణన్తఃగాయన్తః - మునయః-కిరీటానాంమకుటానాం-సహస్రమేవసాహస్రం - తస్మిన్ యేమణి
ప్రవేకాఃముఖ్యోత్తమాః -తైః- ప్రద్యోతితం-ఉద్దామఫణానాంఉదారఫణానాం-సహస్రంయస్యతం-సంకర్షణమన్వపృచ్ఛన్ని
తిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౬॥ ❁ ఏవంవిధివదాచార్యోపసత్తిమభిధాయోపసన్నేభ్యస్తేభ్యశ్శ్రీభాగవతముపదిదేశేతివదన్

స్తదర్వాచీనామప్యాచార్యపారంపరీమాహ ॥ ప్రోక్తమితి ॥ నివృత్తధర్మాభిరతాయ మోక్షధర్మైషాఽఽసక్తాయ-సనత్కుమా
రాయ-భగవత్తమేన తేన - సంకర్షణేన-తద్భాగవతం-ప్రోక్తంకిల-సనత్కుమారాయేత్యేకత్వం సఙ్ఘాభిప్రాయకం - సచస
నత్కుమారః-పృష్టఃవిధివదుపసత్త్యా పృష్టః-సాంఖ్యాయనేనేతి శేషః - ధృతవ్రతాయధృతాని వ్రతానిశిష్యధర్మాః యేనతస్మై * ॥౭॥ * పారమహంస్యేధర్మే-ముఖ్యఃప్రధానః-సాంఖ్యాయనః-భగవద్విభూతీర్వివక్షమాణఃవక్తుమిచ్ఛుః-బ్రూహీత్యాదే
శస్యవచేరుభయపదిత్వాద్వివక్షమాణఇత్యాత్మనేపదం - అన్వితాయానుగతాయ-అనువర్తమానాయేతియావత్-అస్మద్గు
రవేపరాశరాయ-అథబృహస్పతేశ్చ-ఉవాచ * ॥౮॥ * దయాళుః-సమునిః-పరాశరః-పులస్త్యేనోక్తః-త్వంపరదేవతాపా
రమార్థ్యజ్ఞానవాన్ పురాణవక్తాచభవేతిదత్తవరః „ ఏవంహ్యాఖ్యాయికా „వితరంరాక్షసభక్షితంశ్రుత్వాపరాశరోరాక్షస
సత్రేప్రవృత్తః-తతఃపులస్త్యేనస్వసంతతిరక్షణాత్తుష్టేనవరోదత్తః ॥ పురాణసంహితాకర్తాభవాన్వత్సభవిష్యతి । దేవతా
పారమార్థ్యంచయథావద్వేత్స్యతేభవానితి ॥ ఏవంభూతఃపరాశరః-మహ్యంపురాణం- ప్రోవాచ-సోఽహంశ్రీపరాశరేణో
పదిష్టశ్రీభాగవతపురాణోఽహం - హేవత్సవిదుర-శ్రద్ధాళవే-నిత్యమనువ్రతాయచ-తవతుభ్యం -నిత్యమితిపూర్వపరాన్వయి,
తవేతివిభక్తివ్యత్యయఆర్షః-ఏతత్ శ్రీభాగవతంకథయామి * ॥౯॥ * ఏవంసంకర్షణాత్సంప్రదాయప్రవృత్తింప్రదర్శ్యవస్తు
తఃప్రశ్నానాముత్తరాణివివక్షుఃపూర్వోక్తామేవమహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వసృష్టిముపజీవ్యబ్రహ్మాణ్డరూపపద్మోత్పత్తింవక్ష్య
న్నన్తరాజగద్వ్యాపారాధికృతానిరుద్ధరూపిభగవదవస్థితిప్రకారమాహ ॥ ఉదాప్లుతమితిద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ యదా-అహీ
న్ద్రతల్పే శేషశయ్యాయాం - శయానః-ఏకఃఅసహాయః-కృతక్షణఃతాత్కాలికజగద్వ్యాపారాదుపరతత్వేనలబ్ధయోగని
ద్రావసరః-స్వాత్మరతౌస్వానుభవసుఖే-అహీనఃపూర్ణః-అనీహఇత్యపిపాఠః-తదాస్వాత్మరతౌకృతక్షణఃఅనీహఃనిష్క్రియః
నిద్రయాస్వాత్మానుభవరూపయోగనిద్రయాన్యమీలయత్ - లోచనేఇతి శేషః-తదా - ఇదంవిశ్వం చేతనాచేతనాత్మకంజగత్,

---

త్తధర్మాభిరతాయతేన । సనత్కుమారాయసచాహపృష్టస్సాంఖ్యాయనాయాథధృతవ్రతాయ ॥ ౭ ॥
సాంఖ్యాయనఃపారమహంస్యముఖ్యోవివక్షమాణోభగవద్విభూతీః ।జగాదసోఽస్మద్గురవేఽన్వితాయపరా
శరాయాథబృహస్పతేశ్చ ॥ ౮ ॥ ప్రోవాచమహ్యంసదయాళురుక్తోమునిఃపులస్త్యేనపురాణమాద్యమ్।సోఽ
హంతవైతత్కథయామివత్సశ్రద్ధాళవేనిత్యమనువ్రతాయ ॥ ౯ ॥ ఉదాప్లుతంవిశ్వమిదంయదాసీత్తన్నిద్రయా
మీలితదృఙ్న్యమీలయత్ * ।అహీన్ద్రతల్పేఽధిశయానఏకఃకృతక్షణస్స్వాత్మరతౌ * వహీనః॥౧౦ ॥సోఽన్తశ్శ
రీరేఽర్పితభూతసూక్ష్మఃకాలాత్మికాంశక్తిముదీరయానః । ఉవాసతస్మిన్సలిలేపదేస్వే యథాఽనలోదారుషు
రుద్ధవీర్యః॥ ౧౧ ॥చతుర్యుగాణాంచసహస్రమప్సుస్వపన్ స్వయోదితయాస్వశక్త్యా। కాలాఖ్యయాఽసాదిత

ఉదా * ఆవరణోదకేన- ఆప్లుతంవ్యాప్తమిత్యర్థః ,అన్యథాబ్రహ్మాణ్డరూపపద్మోత్పత్తేఃవక్ష్యమాణత్వాయోగాత్ - ఇదముదా
ప్లుతమితినైతత్కాలికావస్థయావస్థితస్యోదాప్లుతత్వముచ్యతే - అపిత్వేతత్కారణభూతజాతస్యావరణజలసృష్టిద్వారాస్య
కార్యోదకవ్యాప్తిరుచ్యతే - ఆవరణజలపర్యన్తంసృష్ట్వా,తస్మిన్నావరణజలేశయితవానిత్యుక్తంభవతి * ॥౧౦॥ * పునస్త
మేవవిశినష్టి ॥సఇతి॥ అన్తశ్శరీరేశరీరాన్తః,అర్పితభూతసూక్ష్మఃఅర్పితానినిహితానిభూతసూక్ష్మాణియేనసః దివ్యవిగ్రహ
స్యభోక్తృకరణవిషయనిరూపకశక్తిత్రయాశ్రయత్వాత్కారణతత్త్వానాంతదన్తర్గతత్వంయుక్తం - కాలాత్మికాంశక్తిం
స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతంకాలం - ఉదీరయానఃప్రేరయన్ - కాలశక్తిప్రేరణం - పునస్సృష్ట్యవసరేప్రబోధనార్థం - స్వే
స్వకీయే-పదేస్థానే-సలిలే - విష్ణోరాయతనంహ్యాపఇతిహిస్మర్యతే-ఉవాసఉషితవాన్-బహిర్వ్యాపారాభావేదృష్టాన్తః॥య
థానలఇతి॥దారుణికాష్ఠే-అనలోఽగ్నిః రుద్ధవీర్యఃనిరుద్ధప్రకాశకత్వపింగళత్వదాహకత్వాదిస్వభావోఽవతిష్ఠతే-ఏవంసోఽపి
స్వేచ్ఛయైవానావిష్కృతస్రష్టృత్వాదిసామర్థ్యఆసేత్యర్థః * ॥౧౧॥ * ఏవమన్తరావస్థితిప్రకారమభిధాయ-తస్యబ్రహ్మా
ణ్డసృష్ట్యౌన్ముఖ్యమాహ ॥ చతుర్యుగాణామితి ॥ సహస్రశబ్దోఽనన్తవాచీ అనేకకాలమిత్యర్థః-చతుర్యుగాణాంకృతాదీనాం,
సహస్రం-అప్సు-స్వపన్ - అతఏవాసాదితలోకతన్త్రః అసంపాదితలోకరచనః-స్వయోదితయాస్వసంకల్పప్రేరితయా-స్వ
శక్త్యాస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా - కాలరూపశక్త్యా-హేతుభూతయా-తయోపలక్షితఇతివా - నివీతాన్ అర్పితాన్-
లోకాన్-స్వదేహే-దదృశే - లోకకారణభూతాన్ భూతసూక్ష్మరూపానర్థాన్ దృష్టవానిత్యర్థః-స్వదేహఇత్యస్యదివ్యవిగ్ర
హాశ్రయేతత్త్వాధిష్ఠితేప్రధానఇత్యర్థః॥శ్రీవత్ససంస్థానధర్మమనన్తేనచసూత్రితంప్రధాన „ మితిహిపరాశరవచనం- దేహ

---

* పా॥వనీహః ;

శబ్దస్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహపరత్వం-అర్పితత్త్వం-సద్వారకం, దేహశబ్దః ప్రధానపరోవా,, యస్యావ్యక్తంశరీర,, మితిహిశ్రు
తిః-అత్రచతుర్యుగాణాంసహస్రంస్వపతఇత్యుక్త్యా,, నాభిదేశాత్సపద్మకోశస్సహసోదతిష్ఠ,, దిత్యభిధానేన క్రమేణచవివృ
ద్ధంతజ్జలబుద్బుదవత్సమమితివచనార్థస్స్మారితోభవతి - అణ్డసృష్టౌపాశ్చాత్యాయాంగృహగోపురాదిసర్గాశేషేష్వపిలమ్బాబనే
తిహితస్యార్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ అథబ్రహ్మణోత్పత్తిమాహద్వాభ్యామ్॥తస్యేతి॥అర్థసూక్ష్మాభినివిష్టదృష్టేఃభూతసూక్ష్మేషుప్ర
వర్తకసఙ్కల్పరూపజ్ఞానస్య - తస్యభగవతోఽన్తర్గతః దేహాన్తర్గతః-తనీయాన్ సూక్ష్మతరః- అర్థః భూతసూక్ష్మవర్గః, కాలా
నుగతేనకాలవశాదున్మిషితేన - రజసాగుణేన-విద్ధఃస్పృష్టః-సూష్యన్ ఉద్భవిష్యన్-నాభిదేశాన్నిరభిద్యతఉదభూదిత్యర్థః-ఉ
ద్రిక్తరజసా-భూతసూక్ష్మజాతంజగత్పద్మరూపేణపరిణతమిత్యర్థః-రజశ్శబ్దేనపద్మరాగసమాధిశ్చసూచ్యతే ❁ ॥౧౩॥ ❁
కథంభూతోనిరభిద్యతేత్యత ఆహ ॥ సఃతనీయానర్థః-ఆత్మయోనిః ఆత్మాయోనిః కారణంయస్యస ఆత్మయోనిః-పరమాత్మసృ
ష్టః-పద్మకోశః లోకాత్మకపద్మరూపః - కర్మ, జీవాదృష్టం- తత్ప్రతిబోధ్యతేఽనేనేతితథా , కాలేన, సహసా - నక్రమేణేత్య
ర్థః॥ఉదతిష్ఠత్ । కథంభూతఃపద్మకోశః - స్వరోచిషా-విశాలం-తత్సలిలమావరణజలం-సూర్యఇవవిద్యోతయన్ ❁॥౧౪॥❁
అథభగవన్నాభిదేశాదుత్పన్నబ్రహ్మాణ్డరూపపద్మకోశేచతుర్ముఖోత్పత్తిముత్పన్నస్య తస్యవ్యాపారంచవక్ష్యంస్తస్యతదధి
ష్ఠితపద్మస్యచభగవదాత్మకత్వమాహార్ధేన ॥తదితి॥ ఉ ఇతిసంబోధనే - విష్ణురేవ-సర్వగుణావభాసంసర్వగుణాన్ జీవో
పభోగ్యానర్థానవభాసయతీతితథా - తల్లోకపద్మం - సఏవ-యస్మాజ్జాతంసఏవవిష్ణుః - ప్రావీవిశత్ అన్తర్యామితయాప్రవి
ష్టోఽభూత్ - నివృత్తప్రేరణాద్విశేర్లిఙ్-ధిష్ణ్యమితిపాఠాన్తరం-తథాసర్వేగుణాః ప్రసృప్తాత్వౌపయికాగుణాః - తైరవభా
స్యతఇతితథాభూతం - స్వాత్మకంజీవవిశేషం-లోకపద్మరూపం - ధిష్ణ్యం - ప్రావిశత్ ప్రవిష్టమకరోత్ - నాభిసరసిస్థా
పయామాసేత్యర్థః॥కోఽసౌస్వాత్మకోజీవఇత్యపేక్షాయాంతద్విశదయంస్తస్యతతోత్పత్తిమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ యం
స్వయంభువం- ప్రవదన్తి - సవేదమయోవేదప్రచురః - విధాతా స్రష్టా తస్మిన్ పద్మే- అభూత్ ఉత్పన్నః ❁ ఉదాప్లు
తమిత్యాదయశ్శ్లోకాః అవాన్తరప్రళయపరావావర్ణనీయాః-తదానీమర్థస్సుగమః॥ తథాహి ॥ పూర్వంసర్గాంశ్చైవానుస

కర్మతన్త్రో లోకాన్నిపీతాన్ దదృశే స్వదేహే ॥ ౧౨ ॥ తస్యార్థసూక్ష్మాభినివిష్టదృష్టేరన్తర్గతోఽర్థో రజసా
తనీయాన్ । గుణేనకాలానుగతేనవిద్ధస్సూష్యంస్తదాఽభిద్యతనాభిదేశాత్ ॥౧౩॥ సపద్మకోశస్సహసోదతిష్ఠ
త్కాలేనకర్మప్రతిబోధనేన । స్వరోచిషాతత్సలిలంవిశాలంవిద్యోతయన్నర్కఇవాత్మయోనిః ॥ ౧౪ ॥తల్లో
కపద్మంసఉఏవ ❁ విష్ణుః ప్రావీవిశత్సర్వగుణావభాసమ్ । తస్మిన్స్వయంవేదమయోవిధాతాస్వయంభువం
యంప్రవదన్తిసోఽభూత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యాంసచామ్భోరుహకర్ణికాయామవస్థితోలోకమపశ్యమానః। పరిక్రమ
న్వ్యోమ్నివివృత్తనేత్రశ్చత్వారిలేభేఽనుదిశంముఖాని ॥ ౧౬ ॥ తస్మాద్యుగాన్తశ్వసనావఘూర్ణమహోర్మిచ

ర్గాంశ్చేతిచతుర్ముఖాత్పూర్వోత్తరసృష్ట్యోఃపృష్టత్వాత్తత్ర,, భగవానేకఆసేదమగ్రఆత్మాఽఽత్మనాంవిభుః,, రిత్యాదిమహా
ప్రళయకథనపూర్వకంచతుర్ముఖాత్ప్రాక్తనసర్గస్యకథితత్వాత్తదుపజీవ్యేదానీమవాన్తరప్రళయకథనపూర్వకమవాన్తరసర్గః
చతుర్ముఖపాశ్చాత్యః దైనందినఃకథ్యతే,, తత్రదైనందినసర్గాణాంతత్ప్రళయాణాంచబహుత్వాత్తత్కథనస్యతచ్ఛ్రవణస్యచా
శక్యత్వాత్ పూర్వపరార్ధాన్తిమంపాద్మాఖ్యంకల్పమేతత్కల్పాపేక్షయాసన్నిహితత్వాత్కథయితుం ప్రళయపూర్వక
త్వాత్సృష్టేః సృష్టిప్రకరణేషు సదేవసౌమ్యేదమిత్యాదిప్రళయకథనపూర్వకమేవసృష్టికథనాచ్చప్రథమంపాద్మకల్పాత్ప్రా
క్తనంప్రళయమాహ॥ఉదాప్లుతమితి ॥నిశాయామనువృత్తాయాం -నిర్ముక్తశశిభాస్కర,, మిత్యారభ్య,, ప్లావయన్త్యుత్కటా
టోపచణ్డవాతేరితోర్మయ,, ఇత్యన్తంవక్ష్యమాణరీత్యా - విశ్వంత్రిలోక్యాత్మకంజగత్ - ఉదాప్లుతమాసీదిత్యర్థః- అన్య
త్పూర్వవత్ ❁ఏవంప్రళయమభిధాయసర్గంవక్తుమారభతే ॥తస్యేత్యాదినా॥ప్రాక్కల్పాన్తేధాతాభగవతోయోగనిద్రా
యాంత్రిలోక్యాసహభగవతితిరోహితః - తస్మింశ్చప్రబుద్ధేతతఏవపాద్మేకల్పేపద్మద్వారేణాభివ్యక్తింప్రాప్త ఇతికథయి
తుంపద్మోద్భవమాహ॥తస్యేతిద్వాభ్యామ్॥ధిష్ణ్యంప్రావీవిశత్।స్వస్థానప్రవిష్టమకరోత్ నాభిసరసిస్థాపయామాసేత్యర్థః అ
న్యత్పూర్వవత్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ అస్యచతుర్ముఖాఖ్యజీవవిశేషస్యకర్మణాసంకుచితజ్ఞానస్యభగవదుపాసనయైవావిర్భూతజ్ఞాన
క్రియాశక్తేర్లోకకర్తృకత్వంనస్వతఇతివక్తుంతస్యప్రథమంమోహనమాహ ॥ తస్యామిత్యాదినాద్వాభ్యామ్ ॥సచస్వ
యంభూః-తస్యాంజగత్పద్మకర్ణికాయాం , అవస్థితఃతిష్ఠన్, లోకంప్రపఞ్చం ,మపశ్యమానఃతద్దర్శనార్థం , వ్యోమ్ని, వివృత్తే

❁పా॥ధిష్ణ్యంప్రావీవిశత్ ;

విస్తారితేనేత్రేయస్యసః-పరిక్రమన్ కమలమధ్యేచతుర్దిక్షుపరిభ్రమన్, చత్వారిముఖాని-లేభేప్రాప్తవాన్ ❁ ॥౧౬॥ ❁ తస్మాత్తతఃయుగాన్తప్రళయాన్తే, యశ్శ్వసనపవనః, తేనావఘూర్ణంభ్రమద్య,న్మహోర్మీణాంఅత్యుచ్ఛ్రతరఙ్గాణాం,చక్రంతద్యస్య, తస్మాత్సలిలాద్విరూఢం,కఞ్జంజగత్పద్మం, ఉపాశ్రితః అధిష్ఠితః, ఆదిదేవశ్చతుర్ముఖః,లోకతత్త్వంలోకాత్మకపద్మతత్త్వం, ఆత్మానంచ,అద్ధాతత్త్వేననవేద ❁ ॥౧౭॥ ❁ అవేదనమేవప్రపఞ్చయతి॥కఇతి॥అబ్జపృష్ఠేకమలకర్ణికాయాం-స్థితో, యోఽసావహమిత్యేషః, కః, అనన్యత్ అద్వితీయం, ఎత,దబ్జ,మప్సు,కుతోవాజాతం॥ ఎవమబ్జస్యతస్యతర్కమాహ॥అస్తీతి॥ అత్రాధిష్ఠానే - ఎతత్పద్మం-అధిష్ఠితంతదధిష్ఠానభూతం-కించనవస్తు- అధస్తాదస్తిహి-యస్మాత్స్మాత్తైవా-నుభావ్యం,విద్యమానాధిష్ఠానేనైవాధిష్ఠేయేనపద్మేనభవితవ్యం- అధిష్ఠానాభావేఽధిష్ఠేయస్యపద్మస్యాసంభవాదిత్యర్థః ❁ ॥౧౮॥ ❁ సఃబ్రహ్మా,ఇత్థంఉక్తప్రకారేణ- ఉద్వీక్ష్యప్రతర్క్య - తదబ్జనాభనాడీభిస్తల్లోకపద్మనాళచ్ఛిద్రైః-అన్తర్జలంజలస్యాన్తః,ప్రవివేశ,ప్రవిష్టశ్చ - అజఃబ్రహ్మా-ఖరంకఠినంనాళంయస్యతస్య- పద్మస్య-నాభిం అధిష్ఠానం-విచిన్వన్నన్వేష్య - న్నర్వాగ్గతోపి-తదా-తదధిష్ఠానం,నావిన్దతనలేభే ❁ ॥౧౯॥ ❁ తమసీతి॥ హేవిదుర - అపారేతమసి-తమోవద్దుష్ప్రదర్శనప్రతిబన్ధకేజలే - ఆత్మసర్గం - సృజ్యతేఽనేనేతికర్తరేవకరణత్వవివక్షాయాంవా - అధికరణేవా-ఘఞ్- ఆత్మకారణమిత్యర్థః॥విచిన్వతస్సతః-త్రినేమిఃన్యూనాధికసమదివసరూపనేమిత్రయయుక్తః-మహాన్దీర్ఘః-సఃకాలః-అభూత్- సంవత్సరశతమతిక్రాన్తమిత్యర్థః,కథంభూతోసౌత్రిణేమిః - యః-అజస్యభగవతః - హేతిఃకాలచక్రం-సుదర్శనరూపంశస్త్రం - దేహభాజాందేహధారిణాం - భయమీరయన్నుత్పాదయ-న్నాయుఃపరిక్షిణోతి ❁ ॥౨౦॥ ❁ ఎవంలోకపద్మాధిష్ఠానభూతః

కాలాత్సలిలాద్విరూఢమ్।అప్యాశ్రితఃకఞ్జములోకతత్త్వంనాత్మానమద్ధాఽవిదదాదిదేవః॥౧౭॥క ఎషయోఽసావహమబ్జపృష్ఠ ఎతత్కుతోవాఽబ్జమనన్యదప్సు।అస్తిహ్యధస్తాదిహకించనైతదధిష్ఠితంయత్రసతాఽనుభావ్యమ్॥౧౮॥
సఇత్థముద్వీక్ష్య తదబ్జనాళనాడీభిరన్తర్జలమావివేశ।నార్వాగ్గతస్తత్ఖరనాళనాభింసవై విచిన్వంస్తదవిన్దతాజః॥
తమస్యపారే విదురాత్మసర్గంవిచిన్వతోఽభూత్సమహాంస్త్రినేమిః। యోదేహభాజాంభయమీరయాణఃపరిక్షిణోత్యాయురజస్యహేతిః॥ ౨౦ ॥తతోనివృత్త్యాప్రతిలబ్ధకామస్స్వధిష్ణ్యమాసాద్యపునస్సదేవః। శనైర్జితశ్వాసనివృత్తచిత్తోన్యషీదదారూఢసమాధియోగః॥ ౨౧ ॥కాలేనసోఽజఃపురుషాయుషాభిప్రవృత్తయోగేననిరూఢబోధః। స్వయంతదన్తర్హృదయేఽవభాతమపశ్యతా❁పశ్యత❁యన్నపూర్వమ్॥ ౨౨ ॥మృణాళగౌరాయతశేషభోగపర్యఙ్క ఎకంపురుషంశయానమ్।ఫణాతపత్రాయుతమూర్ధరత్నద్యుభిర్హతధ్వాన్తయుగాన్తతోయే॥ ౨౩ ॥ప్రేక్షాంక్షిపన్తంహరితోపలాద్రేస్సంధ్యాభ్రనీవేరురురుక్మమూర్ధ్నః।రత్నోదధారా

పరమాత్మానాన్వేషణాదవగతః - కింతూపాసనయైవేత్యాహ ॥తతఇతిద్వాభ్యామ్ ॥సదేవఃబ్రహ్మా-అప్రతిలబ్ధకామః-నప్రతిలబ్ధఃకామఃఅధిష్ఠానదర్శనరూపమనోరథఃయేనసః - తతోన్వేషణాత్ప్రతినివృత్య - పునఃస్వధిష్ణ్యంకమలకర్ణికా-మాసాద్య శనైః-జితాఃశ్వాసాఃప్రాణాః - నివృత్తంవిషయవిముఖీకృతంచిత్తంచ-యేనసః - అతఎవ-ఆరూఢసమాధియోగః-ఆరూఢఃఆశ్రితఃసమాధిరేవయోగఃయేనతథాభూతస్సన్-న్యషీదత్ ఉపవిష్టవాన్ ❁ ॥౨౧॥ ❁ కాలేనేతి ॥ సోఽజఃబ్రహ్మా-పురుషాయుషా❁కాలేన-శతసంవత్సరపర్యన్తకాలేన - అభిప్రవృత్తోయోయోగఃసమాధియోగ- స్తేన-విరూఢఉత్పన్నోబోధోయస్యసః-యత్పూర్వంవిచిన్వన్ జలేనాపశ్యత్ - తత్స్వయమేవాన్తర్హృదయేఽవభాతమపశ్యత్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ తద్వర్ణయతి॥ మృణాళేత్యాదినవభిః॥నవస్వప్యస్త్రాదిత్యస్యైవానుషఙ్గః,మృణాళవత్పద్మతన్తువద్గౌరశ్చాసావాయతశ్చ- యశ్శేషస్యభోగస్సఎవపర్యఙ్క,స్తస్మిన్ - శయాన-మేకంపురుష - మపశ్యత్ - కుత్రస్థితేపర్యఙ్కే- ఫణాఎవాతపత్రాణి-తైః-రాయతాఃసర్వతోయుక్తా - యేమూర్ధాన- స్తేషాం - రత్నానికిరీటస్థాని-తేషాంద్యుభిః ప్రభాభిః - హతంనిరస్తం - ధ్వాన్తంఅన్ధకారంయస్మిన్ తస్మిన్-యుగాన్తతోయేస్థితఇత్యర్థః ❁ ॥౨౩॥ ❁ కథంభూతంపురుషం - హరితోపలాద్రేఃమరకతశిలామయపర్వతస్య -ప్రేక్షాంశోభాం - క్షిపన్తంస్వలావణ్యాతిశయేనతిరస్కుర్వన్తం - కథంభూతస్య - హరితోపలాద్రేః-సంధ్యాభ్రమేవనీవిఃపరిధానంయస్య - సంధ్యాభ్రస్య - శోభాం-పీతామ్బరేణక్షిపన్తమిత్యర్థః-ఉరురుక్మమూర్ధ్నఃభూయిష్ఠకనకశృఙ్గస్య, కిరీటైః, కనకశృఙ్గశోభాం,క్షిపన్తమిత్యర్థః,రత్నానిచ ,ఉదకధారాశ్చ, ఓషధయఃపుణ్యాజ్యోతీంషిచ, సౌమనస్యానిపుష్పాణి-సుమనసాంసమూహాఎవవా, తేషాం-వనస్రజోవనమాలాశ్చ, యస్య, వేణవఎవభుజాః- అఙ్ఘ్రిపాఃవృక్షాఎవఅఙ్ఘ్రయఃపాదాః, యస్య, స్వీయరత్నతులసీముక్తాపుష్పదామభిః-భుజైరఙ్ఘ్రిభిశ్చ, హరితోపలాద్రేఃరత్నాదీనఙ్ఘ్రిపాన్త-క్షిపన్తమిత్యర్థః-యదిమరకతాద్రేఃరత్నాదయోవనమాలా ఇవ - వేణవోభుజాఇవ-వృక్షాశ్చ పాదాఇవ-

వక్త్రైరర్క-త్విట్ తస్య శోభాం స్వీయరత్నాదిభిః క్షిపన్తమివేత్యభూతోపమేయమ్ ॥౨౪॥ కించ-ఆయామతః దైర్ఘ్యేణ-విస్తరతః విస్తారేణ చ-స్వమానదేహేన స్వానురూపప్రమాణదేహేన - అత ఏవ-లోకత్రయసంగ్రహేణ లోకత్రయం సంగృహ్యతే అనేనాస్మిన్నితి వా లోకత్రయసంగ్రహః - తేన-చిత్రాణి అద్భుతాని-దివ్యాని అమానుషాణి-ఆభరణాని అంశుకాని చ-యేషాం-తేషాం తృతీయార్థే షష్ఠీ-తైః-కృతా సంపాదితా శ్రీః శోభా యస్య, తేనేతి దేహవిశేషణం, యద్వా, ఆభరణాంశుకైః కృతా యా శ్రీః-తయా-లోకత్రయసంగ్రాహకస్వమానదేహేన చ - ఉపాశ్రితవేషదేహః- ఉపాశ్రితః స్వీకృతః-వేషో యస్య సః ఉపాశ్రితవేషః-ఏవంభూతో దేహో యస్య తమితి- బహువ్రీహిగర్భో బహువ్రీహిః ॥౨౫॥ పుంసామితి॥ స్వకామాయ స్వాభిలషితఫలాయ-వివిక్తమార్గైః అసంకీర్ణైర్వర్ణాశ్రమాదిధర్మైః - అభ్యర్చితాం ఆరాధయతాం-పుంసాం-కామాన్ సమీహితఫలాని-దోగ్ధీతి కామదుఘం - యదఙ్ఘ్రిపద్మం- తత్-కృపయా ప్రదర్శయన్తం- పురుషమపశ్యత్-కథంభూతమఙ్ఘ్రిపద్మం- నఖా ఏవ ఇన్దవః-తేషాం - మయూఖైః కిరణైః-భిన్నాః సంభిన్నాః - వ్యాప్తా ఇత్యర్థః- తే చ అఙ్గుళయ ఏవ - చారూణి సున్దరాణి పత్రాణి యస్య తత్ ॥౨౬॥ ముఖేనేతి॥ లోకానాం ఉపాసకానాం- ఆర్తిహరం దుఃఖహరం-స్మితం యస్మిన్- తేన పరిస్ఫురద్భ్యాం కుణ్డలాభ్యాం మణ్డితేన - అధరబిమ్బదీప్త్యా - శోణాయితేన శోణవదాచరితేన - సునసా శోభననాసికాయుక్తేన-సుభ్రువా చ-ఆననేన - ప్రత్యర్హయన్తం ఉపాసకాన్ సంమానయన్తమ్ ॥౨౭॥ కించ కదమ్బకిఞ్జల్కవత్పిశఙ్గవర్ణేన-వాససా- మేఖలయా చ - నితమ్బే స్వలంకృతం- హే వత్స విదుర - అనన్తధనేన బహుమూల్యేన-శ్రీవత్సయుక్తం యద్వక్షఃస్థలం-తస్య

షధిసౌమనస్యవనస్రజో వేణుభుజాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిః ॥ ౨౪ ॥ ఆయామతో విస్తరతః స్వమానదేహేన లోకత్రయసంగ్రహేణ । విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకానాం కృతశ్రియోపాశ్రితవేషదేహమ్॥ ౨౫ ॥ పుంసాం స్వకామాయ వివిక్తమార్గైరభ్యర్చితాం కామదుఘాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ । ప్రదర్శయన్తం కృపయా నఖేన్దుమయూఖభిన్నాఙ్గుళిచారుపత్రమ్॥ ౨౬ ॥ ముఖేన లోకార్తిహరస్మితేన పరిస్ఫురత్కుణ్డలమణ్డితేన । శోణాయితేనాధరబిమ్బభాసా ప్రత్యర్హయన్తం సునసేన సుభ్ర్వా ॥ ౨౭ ॥ కదమ్బకిఞ్జల్కపిశఙ్గవాససా స్వలంకృతం మేఖలయా నితమ్బే । హారేణ చానన్తధనేన వత్స శ్రీవత్సవక్షఃస్థలవల్లభేన॥ ౨౮ ॥ పరార్ధ్యకేయూరమణిప్రవేకపర్యస్తదోర్దణ్డసహస్రశాఖమ్। అవ్యక్తమూలం భువనాఙ్ఘ్రిపేన్ద్రమహీన్ద్రభోగైరధివీతవల్కమ్॥ ౨౯ ॥ చరాచరౌకో భగవన్మహీధ్రమహీన్ద్రబన్ధుం సలిలోపగూఢమ్ । కిరీటసాహస్రహిరణ్యశృఙ్గమావిర్భవత్కౌస్తుభరత్నగర్భమ్॥ ౩౦ ॥ నివీతమామ్నాయమధువ్రతశ్రియా స్వకీర్తిమయ్యా వనమాలయా హరిమ్। * సూర్యేన్దువాయ్వగ్న్యగమం * త్రిధామభిః పరి

వల్లభేన-సున్దరతరభూషణభూషితేన హారేణ - స్వలంకృతమ్ ॥౨౮॥ పునశ్చ -చన్దనవృక్షరూపేణ రూపయితుం తం విశినష్టి ॥ పరార్ధ్యాని కేయూరాణి అఙ్గదాని మణిప్రవేకాః మణ్యుత్తమాః తైః పర్యస్తాః వ్యాప్తాః - యే దోర్దణ్డాః భుజదణ్డా ఏవ-సహస్రమనన్తాః శాఖా - యస్య తం-వృక్షోఽపి కేయూరాదితుల్యైః పుష్పఫలాదిభిర్వ్యాప్తశాఖో భవతి- అవ్యక్తం బ్రహ్మ-మూలం-యస్య తం-బ్రహ్మాభివ్యక్తిరూపత్వాత్, వృక్షస్యాపి మూలమవ్యక్తం-భువనాఙ్ఘ్రిపేన్ద్రం భువనకారణం - మఙ్ఘ్రిపేన్ద్రం, వృక్షశ్రేష్ఠం - అహీన్ద్రస్యానన్తస్య భోగైః ఫణైః దేహావయవైర్వా - అధివీతాస్సంవేష్టితాః -వల్కాః స్కన్ధా-యస్య తం వృక్షోఽపి హి సర్పవేష్టితో భవతి ॥౨౯॥ ప్రేక్షాం క్షిపన్తమిత్యత్రైవ పర్వతరూపేణ రూపితమపి విశేషణాన్తరైః పునా రూపయతి ॥చరాచరేత్యాది॥ భగవానేవ మహీధ్రః పర్వతః - తం-కథంభూతం - చరాచరాణామోకః స్థానం-పర్వతోఽపి తథా, అహీన్ద్రస్య శేషస్య బన్ధుం - పర్వతోఽప్యహీన్ద్రాణాం బన్ధుః-సలిలోపగూఢం జలేనావృతం, పర్వతోఽపి మైనాకాదిస్తథా-కిరీటానాం సాహస్రమేవ హిరణ్యశృఙ్గాణి యస్య తం-మేర్వాదిస్తథా, ఆవిర్భవత్ స్పష్టం దృశ్యమానం కౌస్తుభరత్నం , గర్భే మూర్తిమధ్యే - యస్య తం-పర్వతస్యాపి హి గర్భే క్వచిద్రత్నమావిర్భవతి ॥ ౩౦ ॥ కించ।వనమాలయా నివీతం కణ్ఠబిమ్బవ్యాప్తం , కథంభూతయా వనమాలయా , ఆమ్నాయమధువ్రతశ్రియా , ఆమ్నాయా వేదాః-త ఏవ మధువ్రతా భ్రమరాః, తైః శ్రీర్యస్యాస్తయా , స్వకీర్తిమయ్యా స్వకీర్తిప్రచురయా , స్వకీర్తిం గాయద్భిర్వేదరూపభ్రమరైరాహితశోభయేత్యర్థః॥ సూర్యేన్దువాయ్వగ్న్యగమం సూర్యాదిభిరగమం అగమ్యం , స్వవ్యాపారైరాకలయితుమశక్యమిత్యర్థః॥ సూర్యేన్దుతారాగ్న్యగమమిత్యపి పాఠః ,, తదా సూర్యాదిభిరప్రకాశ్యమిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః॥ న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకమిత్యాది కా-త్రిధామభిః త్రిషు లోకేషు ధామ స్ఫూర్తిర్యేషాం తైః , రక్షణార్థం పరిక్రమద్భిః-ప్రాధనికైః ప్రధనం సంగ్రామః , తత్ప్రయోజన

---

* పా ॥ సూర్యేన్దుతారాగ్న్యగమం .

కైః-సుదర్శనాది హేతిభిః - దురాసదందుష్ప్రాపమ్ ॥౩౧॥ తర్హీతి॥యదైవహరిమపశ్యత్-తర్హ్యేవ తదైవ-లోకవిసర్గదృష్టిఃలోకసృష్ట్యర్థంజ్ఞానంయస్యసః - జగతాంవ్యష్టీనాం-కర్తా స్రష్టా-దేవఃబ్రహ్మా-తస్య భగవతః - నాభిసరసిసరోజం - శ్వసనంప్రళయకాలవాయుం - తాత్కాలికమమ్భః-ఆత్మానంస్వాత్మానంచ-దదర్శ-తతస్సరోజాదిభ్యః-పరమన్యత్-సృష్టిప్రకారాదికం-నదదర్శేత్యర్థః ॥౩౨॥ అథాలబ్ధజగత్సృష్టిజ్ఞానస్తల్లబ్ధయేభగవన్తంతుష్టావేత్యాహ॥సఇతి॥సః బ్రహ్మా-రజసారజోగుణేన-ఉపరక్తఃయుక్తః అతఏవ-ప్రజాః-సిసృక్షుఃస్రష్టుమిచ్ఛుః-ఇయదేవ నాభిసరోజాదిపఞ్చకమేవ-దృష్ట్వా-విసర్గాభిముఖఃవిసర్గేఅభిముఖఃఉన్ముఖః - సిసృక్షుఃవిసర్గాభిముఖఇత్యాభ్యామిచ్ఛాప్రయత్నావుక్తావితినపౌనరుక్త్యం-అవ్యక్తవర్త్మన్యనభివ్యక్తగతౌపురుషోత్తమే - అధివేశితఃనివేశితఃఆత్మాచిత్తంయస్యసః-ఈడ్యంస్తుత్యం -కర్మబీజంక్రియతఇతికర్మ జగత్ „యస్యచైతత్కర్మ„ ఇతిశ్రుతేః-తస్యబీజంకారణం-భగవన్తమస్తౌత్ స్తుతవాన్ ॥౩౩॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,తృతీయస్కన్ధేఽష్టమోధ్యాయః. ********************

అథస్తుతిప్రకారంతయాప్రసన్నస్యభగవతోఽనుగ్రహవిశేషంచాహానవమేన॥ తత్రకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకస్యప్రపఞ్చస్యభగవచ్ఛరీరత్వేనజ్ఞాతవతఃస్వస్యకృతార్థతామావిష్కుర్వన్నీదృశజ్ఞానవిధురాన్నిన్దన్ అబ్రహ్మాత్మకవస్త్వన్తరాభావముపపాదయతి॥ జ్ఞాతోఽసీతి॥ నను హేభగవన్-సుచిరాద్బహుకాలాపార్జితా-త్తపసఇతిశేషః-మేమయా - అద్యఅధునా-జ్ఞాతోఽసియథావస్థితత్వేనదృష్టోఽసి-కార్యావస్థకారణావస్థకృత్స్నచిదచిదన్తర్యామిత్వస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతపఞ్చోపనిషన్మయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టత్వజ్ఞానసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసత్యసంకల్పత్వాశ్రితవాత్సల్యైకజలధిత్వాద్యాకారవిశిష్టత్వేన-సత్యజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వమత్రవివక్షితం„తస్మైనమోభగవతేభువనద్రుమాయ-తిర్యఙ్మనుష్యవిబుధాదిషు - నాతఃపరంపరమే-త్యాదినాహ్యేతదేవప్రపఞ్చయిష్యతి।ఈదృశజ్ఞానవిధురాన్నిన్దతి॥ భగవతఃషాడ్గుణ్యపూర్ణస్య-తవగతిఃస్వరూపం, న

క్రమత్ప్రాథసికైర్దురాసదమ్॥ ౩౧ ॥తర్హ్యేవతన్నాభిసరస్సరోజమాత్మానమమ్భఃశ్వసనంవియచ్చ।దదర్శదేవోజగతోవిధాతానాతఃపరంలోకవిసర్గదృష్టిః॥౩౨॥ సకర్మబీజంరజసోపరక్తఃప్రజాస్సిసృక్షన్నియదేవదృష్ట్వా। అస్తౌద్విసర్గాభిముఖస్తమీడ్యమవ్యక్తవర్త్మన్యభివేశితాత్మా॥ ౩౩॥ ********************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః************

బ్రహ్మోవాచ॥జ్ఞాతోఽసిమేఽద్యసుచిరాన్నను దేహభాజాంనజ్ఞాయతేభగవతోగతిరిత్యవద్యమ్ । నాన్యత్త్వ

జ్ఞాయతఇతియత్-ఏతదేవ-దేహభాజాంకర్మాయత్తప్రకృతిపరిణామరూపశరీరభాజాంక్షేత్రజ్ఞానాం-అవద్యందోషః-అబ్భక్షో వాయుభక్షఇత్యాదివత్ భగవతఏవేత్యవధారణంవివక్షితం„ ఆత్మనిఖల్వరేదృష్టేశ్రుతేమతేవిజ్ఞాతేఇదంసర్వంవిజ్ఞాతంభవతి „ యేనాశ్రుతం శ్రుతంభవతి,,స బ్రహ్మవిద్యాం సర్వ విద్యా ప్రతిష్ఠా „ మితిచభగవజ్జ్ఞానేనైవకృత్స్నస్య జ్ఞాతత్వ శ్రవణాత్ - అబ్రహ్మాత్మకస్య స్వతన్త్ర వస్తునోఽభావాత్ „ తమేవవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి „ తి బ్రహ్మజ్ఞానస్యైవమృత్యుతరణోపాయత్వ శ్రవణాచ్చ భగవానేవజ్ఞాతవ్య ఇతితజ్జ్ఞానవిధురాదుష్టా ఇత్యభిప్రాయః । ఏతదేవోపపాదయతినాన్యదితి॥ హేభగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తేత్వత్ త్వత్తః-అన్యత్ - అత్వదాత్మకం-నాస్తి-సర్వస్యత్వదాత్మకత్వాత్త్వజ్జ్ఞానేనైవసర్వస్యజ్ఞాతత్వాత్ జ్ఞాతవ్యాన్తరాభావాత్త్వమేవజ్ఞాతవ్యఇత్యభిప్రాయః॥ననుస్వతన్త్రత్వేనైవదేవమనుష్యాదివస్తుప్రతీతేస్త్వదన్యన్నాస్తీతికథముచ్యతే,అతఆహ॥ అపి- స్వతన్త్రత్వేనప్రతీతమపి-త - ద్దేవాదివస్తు-నశుద్ధంనాబాధితం-అత్రాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రబుద్ధిర్భ్రాన్త్యైవేత్యర్థః।కుతఏతదిత్యతఆహ।మాయేతి॥ యద్యతః-మాయాయాః ప్రకృతేః గుణానాంవ్యతికరాద్వైషమ్యాత్పరిణామాదిత్యర్థః-త్వమేవ-ఉరుఃబహుధా-విభాసిప్రకాశసే-ఏకస్సన్ బహుధావిభాసి„బహుస్యాంప్రజాయేయేతి„తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య,సచ్చత్యచ్చాభవత్„ఇతిప్రక్రమ్యసత్యంచానృతంచసత్యమభవ„దితిశ్రుత్యుక్తరీత్యా,స్వయమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వభావోఽత్యన్తసూక్ష్మతయాసంకల్ప్య,స్వలీలోపకరణచిదచిద్వస్తుశరీరతయాతన్మయఃపరమాత్మా విచిత్రానన్తక్రీడనకోపాదిత్సయాస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషసమష్టిపరంపరయామహాభూతపర్యన్తమాత్మానంతత్తచ్ఛరీరకంపరిణమయ్యతన్మయః , పునస్తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యవిచిత్రచిదచిన్మిశ్రదేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపోభవసీత్యర్థః,బ్రహ్మణిజగద్రూపతయావిక్రియమాణేపితత్ప్రకారభూతాచిదంశగతాస్సర్వేవికారాస్తత్ప్రకారభూతక్షేత్రజ్ఞగతాశ్చాపురుషార్థాః,బ్రహ్మతు , నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకస్వరూపమేవాభవదితివివేకః ॥ ఏవంకృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనోభగవతఏవజ్ఞానస్యముక్తిసాధనత్వం „ తస్యతావదేవచి

రంయావన్న విమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యేస ,,ఇతిశ్రుతం,తస్య,సర్వం బ్రహ్మాత్మకత్వేనోపాసీనస్యేత్యర్థః। తథాచ శ్రుత్యన్త
రం,,సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాన్తఉపాసీతేతి * ॥ ౧ ॥ * అథ,,జన్మకర్మచమేదివ్యమేవంయోవేత్తితత్త్వతః।త్యక్త్వా
దేహంపునర్జన్మనైతిమామేతిసోఽర్జునే ,, తిభగవదవతారరహస్యజ్ఞానస్యాపిమోక్షసాధనత్వస్మరణాదవతారయాథా
త్మ్యమపిశోధయతి ॥ రూపమితి ॥ అవబోధరసోదయస్య,అవబోధరూపస్యరసస్యోదయఃస్వాభావికావిర్భావోయస్యేతిబ
హువ్రీహిః-నిరుపాధికనిత్యావిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపజ్ఞానవతఇత్యర్థః,అతఏవ-శశ్వన్నివృత్తతమసః శశ్వత్ సదా,ని
వృత్తంతమోఽజ్ఞానంయస్మాత్తస్య-అనేన విశేషణద్వయేన-త్రివిధచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః-ఆద్యేనాచేతనవ్యావృత్తిః-ద్వి
తీయేనచేతనవ్యావృత్తిః,బద్ధానామనివృత్తతమస్త్వాత్ ముక్తానామపిసంసారదశాయాంతమస్సంబన్ధాచ్ఛశ్వన్నివృత్తత
మస్త్వాభావాత్-నిత్యానాంతథాత్వస్యపరసంకల్పాయత్తత్వేనసోపాధికత్వాత్,ఏవంభూతస్వరూపస్యతవ-య - ద్రూ
పంవిగ్రహః-కథంభూతం-అవతారశతైకబీజంఅవతారశతానాంఏకబీజంమూలం-తదేవప్రదర్శయతి। యస్యాపరిగృహీతై
వంవిధరూపస్య-తవ - నాభిపద్మమేవభవనంగృహం-తస్మా-దహంత్వదావేశావతారరూపోఽహం,, సృష్టింతతఃకరిష్యామి
త్వామావిశ్యప్రజాపతే,,ఇతిచతుర్ముఖస్య భగవదావేశావతారరూపత్వప్రసిద్ధేః-ఏతద్రూపం-ఆదౌసర్గాదౌ-సదనుగ్రహా
య-సత్సుఅనుగ్రహాయసాధూనాంపరిత్రాణాయేత్యర్థః-గృహీతమావిష్కృతం- నతుజీవవత్కర్మాయత్తసుఖదుఃఖోపభో
గాయగృహీతమిత్యర్థః-తథాచశ్రుతిస్మృతీ - అజాయమానోబహుధావిజాయతే,,అజోఽపిసన్నవ్యయాత్మాభూతానామీశ్వ
రోఽపిస,,న్నిత్యాదికే * ॥ ౨ ॥ * ఏవంచిదచిద్విలక్షణత్వేనశోధితస్వరూపస్యజీవశరీరవిలక్షణత్వేనశోధితరూపస్యచోభయో
రేవోపాస్యత్వంవదన్ పునరన్యైరపిధర్మైఃస్వరూపరూపేవిశినష్టి॥ నాతఇతి॥ హేపరమ-పరోమానవిద్యతేయస్మాత్సఃపరమః-
తస్యసంబుద్ధిః-భవతస్తవ - యత్స్వరూపం-కథంభూతం-ఆనన్దమాత్రం-మాత్రచాదుఃఖసంభేదనిరాసః - అవికల్పంజాతిగు

దస్తిభగవన్నపితన్నశుద్ధంమాయాగుణవ్యతికరాత్త్వమురుర్విభాసి॥౧॥ రూపంయదేతదవబోధరసోదయస్యశ
శ్వన్నివృత్తతమసస్సదనుగ్రహాయ। ఆదౌగృహీతమవతారశతైకబీజంయన్నాభిపద్మభవనాదహమావిరా
సమ్॥౨॥నాతఃపరంపరమయద్భవతస్స్వరూపమానన్దమాత్రమవికల్పమవిద్ధవర్చః। పశ్యామివిశ్వసృజమేకమ
విశ్వమాత్మన్భూతేన్ద్రియాత్మకమదస్తఉపాశ్రితోఽస్మి॥౩॥యద్వాఇదంభువనమఙ్గళమఙ్గళాయధ్యానేస్మనోద*
ర్శితంత్వదుపాసకానామ్।తస్మైనమోభగవతేఽనువిధేమతుభ్యంయోనాదృతోనరకభాగ్భిరసత్ప్రసఙ్గైః॥౪॥
యేతుత్వదీయచరణామ్బుజకోశగన్ధంజిఘ్రన్తికర్ణవివరైశ్శ్రుతివాతనీతమ్। భక్త్యాగృహీతచరణాఃపరయా
చతేషాంనాపైషినాథహృదయామ్బురుహాత్స్వపుంసామ్ ॥ ౫ ॥ తావద్భయంద్రవిణగేహసుహృన్నిమిత్తంశో

ణాదిరహితం - ఆభ్యాంచిదచిద్వ్యావృత్తిః-అవిద్ధవర్చః-అవిద్ధంఅప్రతిహతంవర్చఃసంకల్పరూపజ్ఞానంయస్యతత్-దేవంభూ
తంస్వరూపం-యచ్చావిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం - విశ్వసృజంవిశ్వస్యకారణం - భూతేన్ద్రియాత్మకంపఞ్చోపనిషన్మన్త్రప్రతిపా
ద్యాప్రాకృతభూతేన్ద్రియాత్మకంరూపంచేతియత్- అతఃఅస్మాత్పరంవిలక్షణం -స్వరూపం-రూపంచ-నపశ్యామి-అతః-అ
దఃఏతదుభయమేవ-ఆత్మన్ హేపరమాత్మన్,ఉపాశ్రితోఽస్మి-సమ్యగనువృత్త్యాశరణంగతోఽస్మి * ॥ ౩ ॥ * పునరుక్తాకా
రవిశిష్టస్యభగవతోభక్త్యేకలభ్యత్వంవదంస్తమేవనమస్కరోతి ॥యద్వేతి॥ హేభువనమఙ్గళవిశ్వస్యమఙ్గళరూప - యత-స్త్వ
యా,ఉపాసకానాం-నోఽస్మాకం-ధ్యానేన, మఙ్గళాయఅస్మదభ్యుదయాయ-యద్వా- వేదాన్తేషుప్రసిద్ధం ఇదంరూపందర్శి
తం-తస్మై-ఈదృశస్వరూపరూపగుణవిభూతిమతే - భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే-తుభ్యం-నమోఽనువిధేమనమస్కు
ర్మహే,యస్త్వం,అసత్ప్రసఙ్గైః-అసత్సుశబ్దాదిషుప్రకృష్టస్సఙ్గోయేషాంతై -రతఏవ-నరకభాగ్భి - ర్దేహిభిః నాదృతఃనాభా
జి * ॥ ౪ ॥ * ఆదరేణత్వామభజన్తోనరకభాజస్త్వామాదరేణభజన్తస్తుకృతార్థాఇత్యాహ॥యేత్వితి॥శ్రుతిశ్శ్రవణంత
దేవవాతఃపవనః- తేననీతంప్రాపితం,త్వదీయచరణామ్బుజకోశస్యగన్ధంకర్ణవివరైః,యేతుజిఘ్రన్తి,యేషాంచ-పరయాఅవ్య
భిచారిణ్యా-భక్త్యా-గృహీతౌచరణౌయస్య-సతథాభూతోభవాన్ - భవతి-తేషాంస్వపుంసాంస్వభక్తానాం - హృదయా
మ్బురుహాత్హృదయకమలాత్ - హేనాథ-నాపైషినాపసరసి,యేత్వత్కథాశ్రవణమత్యాదరేణకుర్వన్తఏకాన్తభక్త్యా
త్వాంప్రపన్నాస్తేషాంహృదిభవాన్నిత్యంసంనిహితోభవతీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * భవతుమత్సాంనిధ్యమేతావతాకథంతే
షాంకృతార్థతేత్యతఆహ ॥ తావదితి॥ తేతవ-అభయంనవిద్యతేభయంయస్మాత్తదభయం-సంసృతినివర్తకం-మఙ్ఘ్రిం-
లోకోయావన్నప్రవృణీత-నిరతిశయప్రియతమత్వేననోపాసీత-తావదేవ - భయాదయఇత్యన్వయః-ఆగామిదుఃఖదర్శనజం
జ్ఞానంభయం,తచ్చద్రవిణగేహసుహృన్నిమిత్తం-ద్రవిణంధనం-సుహృన్మిత్రం-భావిద్రవిణాదివిపత్తినిమిత్తదుఃఖవిషయంజ్ఞా

సంభయమిత్యర్థః-శోకః అతీతపుత్రమరణాదిస్మరణవిషయం జ్ఞానం - శోకః తాదాత్వికప్రతికూలవిషయవిషయం వా జ్ఞానం -
స్పృహా అనుకూలవిషయేష్విచ్ఛా - పరిభవస్తిరస్కారః - విపులః విస్తృతః - లోభః - తృష్ణా - అసదవగ్రహః - అనాత్మభూతే శరీరే
అవగ్రహః ఆత్మత్వాభిమానః - అయం చోక్తానాం భయాదిరూపాణామార్తీనాం మూలం కారణం - ఏతే సర్వే తావత్కా
లస్థాయిన తావద్భవచ్చరణారవిన్దప్రవరణావధి - అనువర్తన్త ఇత్యర్థః । త్వచ్చరణవరణేన తు సాంసారికభయాదినివృత్త్యా ఆ
విర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టః కృతార్థీ భవతీత్యభిప్రాయః ❁ ॥౬॥ ❁ ఏవం భగవతో భక్త్యైకలభ్యత్వమభి
ధాయ ,, యోనాదృతో నరకభాగ్భిరసత్ప్రసఙ్గైరితి ప్రస్తుతాన్విషయలాలసాన్నిన్దన్ స్తానేవ శోచతి ॥ దైవేనేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ స
ర్వాశుభోపశమనాత్ సర్వాణ్యశుభాని భయశోకాదీన్యుపశామ్యన్తే ఽనేనేతి తథాభూతా - ద్భగవతస్తవ - ప్రసఙ్గాత్ దర్శ
నశ్రవణాదిరూపాత్ - విముఖానీన్ద్రియాణి చక్షుశ్శ్రోత్రాదీని యేషాం తే - అకుశలాన్యక్షేమకరాణి - కర్మాణి - శశ్వన్నిరన్త
రం - కామసుఖాని శబ్దాదివిషయసుఖాని - తేషాం లవాయ - లోభేన తృష్ణాతిశయేన అభిభూతం మనో యేషాం తే - అత ఏవ - దీ
నాః - కుర్వన్తి - తే - దైవేన హతాః ప్రతిహతాః ధియో యేషాం తే తథోక్తాః - మన్దభాగ్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥౭॥ ❁ క్షుత్తృడిత్యా
ది,, క్షుత్ అశనాయా - తృట్ పిపాసా - ఇమే శోకమోహజరామృత్యూనామప్యుపలక్షణం - క్షుదాదిషడూర్మిభిః - త్రిధాతవః
వాతపిత్తశ్లేష్మాణః - తైశ్చ - తథా శీతాదిభిః - ఇతరేతరైః పరస్పరైశ్చ - కామాగ్నినా కామ ఏవాగ్నిః తేన - కథంభూతేన,
సుదుర్భరేణ - అచ్యుతరుషా చ అప్రచ్యుతక్రోధేన చ - అచ్యుతేతి సంబోధనం వా - ఏతైర్ముహుః పునః పున - రర్ద్యమానాః ప్రజాః -
సంపశ్యతో - మే - మనః - హే ఉరుక్రమ - సీదతే క్లిశ్యతి ❁ ॥౮॥ ❁ అసదవగ్రహ ఆర్తిమూలమితి దేహాత్మభ్రమస్యార్తిమూల

కస్స్పృహా పరిభవో విపులశ్చ లోభః । తావన్మమేత్యసదవగ్రహ ఆర్తిమూలం యావన్న తే ఽఙ్ఘ్రిమభయం ప్రవృ
ణీత లోకః ॥ ౬ ॥ దైవేన తే హతధియో భవతః ప్రసఙ్గాత్సర్వాశుభోపశమనాద్విముఖేన్ద్రియా యే । కుర్వన్తి కామ
సుఖలేశలవాయ దీనా లోభాభిభూతమనసో ఽకుశలాని శశ్వత్ ॥ ౭ ॥ క్షుత్తృట్త్రిధాతుభిరిమా ముహురర్ద్యమా
నాశ్శీతోష్ణవాతవ❁ర్షైరితరేతరాచ్చ । కామాగ్నినా ఽచ్యుతరుషా చ సుదుర్భరేణ సంపశ్యతో మన ఉరుక్రమ సీద
తే❁మే ॥ ౮ ॥ యావత్పృథక్త్వమిదమాత్మన ఇన్ద్రియార్థం మాయాబలం భగవతో జన ఈశ పశ్యేత్ । తావన్న
సంసృతిరసౌ ప్రతిసంక్రమేత వ్యర్థాపి దుఃఖనివహం వహతి క్రియార్థా ॥ ౯ ॥ † అహ్న్యాపృతార్థకరణా నిశి నిశ్శయానా
నానామనోరథధియా క్షణభగ్ననిద్రాః । దైవాహతార్థరచనా ఋషయోఽపి దేవ యుష్మత్ప్రసఙ్గవిముఖా
ఇహ సంసరన్తి ॥ ౧౦ ॥ త్వం భావయోగపరిభావితహృత్సరోజ ఆస్సే శ్రుతేక్షితపథో నను నాథ పుంసామ్ । య

త్వముక్తముపపాదయతి ॥ యావదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ భగవతస్తవ - మాయా - యా, తస్యాః - బలం బలకారితం - ఇన్ద్రియార్థం బా
హ్యేన్ద్రియవిషయభూతం - పృథక్త్వం దేవమనుష్యాదిదేహగతపృథక్త్వం - ఆత్మనః ఆత్మసంబన్ధితయా - జనః యావత్ప
శ్యేత్ - హే ఈశ - తావ - దసౌ సంసృతిః - న ప్రతిసంక్రమేత న నివర్తేత - న కేవలమనివృత్తిరేవ - కింతు - క్రియార్థా - క్రియా అర్థః ప్ర
యోజనం యస్యాస్సా క్రియార్థా - సంసృతిః - వ్యర్థాపరమపురుషార్థశూన్యాపి - దుఃఖనివహం దుఃఖసమూహం - వహతి ప్రాప
యతి - అహంకారమూలా సంసృతిరుత్తరోత్తరకర్మార్జనహేతు - స్తస్మాన్మోక్షవిరోధినీ దుఃఖావహా చేత్యర్థః ❁ ॥౯॥ ❁
అహ్న్యేతి ॥ అహ్న్యాపృతార్థకరణాః, అహని వ్యాపృతాని అర్థకరణాని శబ్దాదివిషయేన్ద్రియాణి యేషాం తే - ఆర్తేతి పాఠే, వ్యా
పృతాని ఆర్తాని దుఃఖితాని కరణాని యేషాం త ఇత్యర్థః - నిశి రాత్రౌ - నిశ్శయానాః నితరాం శయానాః, నివృత్తబాహ్యేన్ద్రియ
వ్యాపారాః - విషయసుఖలవోఽపి నాస్తీత్యభిప్రాయః, నానాభూతేషు మనోరథేషు - ధియా స్వప్నదర్శనేనేత్యర్థః - క్షణేక్షణే భ
గ్ననిద్రా యేషాం తే - దైవాహతార్థరచనాః దైవేన ఆహతాః వితథీకృతాః అర్థరచనాః ప్రయోజనవిషయవ్యాపారాః
యేషాం తే - ఋషయోఽపి త్వద్భక్తివిరహితాశ్చే దేవంవిధా భూత్వా సంసరన్తీత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఏవం దేహాత్మమానినాం
భగవద్భక్తివిధురాణాం సంసృత్యనివృత్త్యభిధానేన భక్త్యైకలభ్యత్వమేవ సుద్రఢయ్య నిష్కా - మేషూపాసకేషు భగవత్సౌల
భ్యమాహ ॥ త్వమితి ద్వాభ్యాం ॥ హే నాథ - పుంసాం స్వభక్తానాం - భావయోగో భక్తియోగ - స్తేన పరిభావితే శోధితే - హృత్స
రోజే హృదయకమలే - శ్రుతేక్షితపథః - శ్రుతం శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం - ఈక్షితం వివేకాదిజన్యముపాసనాత్మకం - ఈక్షితమి
తి భావే క్తః - శ్రుతేక్షితే పన్థాః ఉపాయో యస్య ప్రాప్తౌ స శ్రుతేక్షితపథః - ఏవంభూతస్త్వం - ఆస్సే తిష్ఠసి - హే ఉరుగాయ -
తే స్వపుమాంసః ధియా - తే తవ - యద్యద్వపుః - ధ్యాయన్తి తత్తద్వపు - స్సత్సు అనుగ్రహాయ - ప్రణయసే ప్రకటయసే - యాదృశవి

† ॥ పా ॥ అహ్న్యాపృతార్తకరణా ।

గ్రహవిశిష్టం త్వాం విశేషతో భావయన్తి తాదృశవిగ్రహవిశిష్టో భవసీత్యర్థః అనేన సౌలభ్యముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నిష్కామా
నామేవ భవాన్ సులభ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ సురగణైరనుకూలజనైః ॥ విష్ణుభక్తిపరో దైవో విపరీతస్తథాసుర ,, ఇతి వచనా
త్ కథంభూతైః హృదిబద్ధకామైః ప్రసక్తకామైః - సకామా అపి భగవద్భక్తిరాసురప్రకృతీనాం న సంభవతీత్యభిప్రాయః, ఏ
వంభూతైస్సురగణైః కర్తృభిః- ఉపచితోపచారైః పుష్కలోపచారైః, రారాధితో భవ , న్నాతి ప్రసీదసి- అత్యన్తం ప్ర
సన్నో న భవసి, నిరతిశయమోక్షసుఖప్రదో న భవసి కింత్వల్పసుఖప్రదో భవసీత్యర్థః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యద్యస్మాత్ అసద
లభ్యయా అసద్భిః దేహాత్మతయాఽనుసంధదద్భిః - లబ్ధుమశక్యయా సర్వభూతదయయా- సర్వేషు భూతేష్వాత్మతయాఽ
వస్థితే సతి త్వయి- కస్మిన్నపి భూతే కృతో ద్రోహస్త్వయ్యేవ కృతో భవతీతి బుద్ధ్యా సర్వేషు భూతేషు క్రియమాణయా స్వార్థనిర
పేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షాపరపర్యాయయా దయయా భవాన్ ప్రసీదతి- సర్వభూతానామీశ్వరశరీరత్వానుసంధానపరాణా
మేవ సులభ ఇతి భావః- శరీరాత్మభావమేవోపపాదయతి। నానాజనేషు సమస్తజనేషు- అవహితః స్థితః, కథమవస్థితః- అన్తరా
త్మా జీవాన్తః ప్రవేశనేపి తద్గతదోషైరస్పృష్టః- ప్రశాసితృత్వేన ధారకత్వేన స్థితః, అత ఏవ - సుహృత్ -కామనాపూర్వకా
ద్యజ్ఞానకర్మణోపి- సర్వభూతదయాత్వాత్ప్రసాదహేతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యతోఽభిసంహితఫలైరుపచారైర్నాతిప్రస
న్నః, అత ఏవ సత్కర్మణామీశ్వరారాధనవేషేణానుష్ఠానం కార్యమిత్యాహ ॥ పుంసామితి ॥ అతః- అభిసంహితఫలానాం కర్మ
ణామపి ఈశ్వరాప్రసత్తిహేతుత్వాత్ సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనస్యైవ తత్ప్రసాదహేతుత్వాచ్చ హేతోః పుంసాం భగవన్త
మారాధయితౄణాం సంబన్ధిభిః అధ్వరాద్యైః యజ్ఞాదిభిః- నానావిధశ్రౌతస్మార్తకర్మభిః- దానాదయః ప్రదర్శనార్థాః- తపః
కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః- వ్రతచర్యా వ్రతానుష్ఠానం - ఏభిః- భగవతస్తవ, య- దారాధనం . త- త్సత్క్రియార్థః సత్క్రియా
ణాం సత్కర్మణాం, అర్థః ప్రయోజనం - త్వదారాధనైకప్రయోజనవేషేణ సర్వాణి కర్మాణ్యనుష్ఠేయానీత్యర్థః ॥ ఏవం

ద్ధృదియాత ఉరుగాయవిభావయన్తి తత్తద్వపుః ప్రణయసే సదనుగ్రహాయ ॥ ౧౧ ॥ నాతి ప్రసీదసి తథోపచితో
పచారైరారాధితస్సురగణైర్హృదిబద్ధకామైః । యత్సర్వభూతదయయాఽసదలభ్యయైకో నానాజనేష్వవ
హితస్సుహృదన్తరాత్మా ॥ ౧౨ ॥ పుంసామతో వివిధకర్మభిరధ్వరాద్యైర్దానేన చోగ్రతపసా వ్రతచర్యయా చ ।
ఆరాధనం భగవతస్తవ సత్క్రియార్థో ధర్మోఽర్పితః కర్హిచిద్ధ్రియతే న యత్ర ॥ ౧౩ ॥ శశ్వత్స్వరూపమహ
సైవ నిషిద్ధభేదమోహాయ బోధధిషణాయ నమః పరస్మై । విశ్వోద్భవస్థితిలయేషు నిమిత్తలీలారాసాయ తే చకృ
మహే నమ ఈశ్వరాయ ॥ ౧౪ ॥ యస్యావతారగుణకర్మవిడమ్బనాని నామాని యేఽసువిగమే వివశా గృణన్తి । తే

విధకర్మానుష్ఠానస్యాక్షయిష్ణుఫలసాధనత్వమాహ ॥ ధర్మః యజ్ఞాదిరూపః - యత్ర యస్మిన్ త్వయి - అర్పితః
తత్సన్తార్నైకప్రయోజనః - నతు స్వర్గాదిఫలద - ఇతి బుద్ధ్యా త్వయ్యర్పితః- కర్హిచిత్కదాచిత్కథంచిదపి
న ధ్రియతే న వినశ్యతి- భగవదుపాసనాద్వారా నిత్యపురుషార్థహేతుర్భవతీత్యర్థః । తథా చ గీతం భగవతా ॥
నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాదితి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁
ఏవమనభిసంహితఫలకర్మయోగస్య భగవదారాధనరూపస్యాక్షయిష్ణుఫలసాధనత్వమభిధాయ తస్యైవ ప్రకృతివివిక్తాత్మ
యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకానుష్ఠేయత్వముభయోరపి భగవదుపాసనాఙ్గత్వముపాసనస్య కారణవిషయత్వం చాభిప్రయన్న
మస్కరోతి ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్ సదా- స్వరూపమహసైవ ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానేనైవ- భేదః దేవమను
ష్యాదిభేదః- మోహః దేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమాదినిమిత్తమజ్ఞానం - ఆదిశబ్దేన తత్ప్రయుక్తశోకాదయో వివక్షితాః- ని
రస్తాః భేదాదయో యేషాం యోగినాం- తేషాం- యోఽవబోధః స్వస్వరూపవిషయకం జ్ఞానం- ధిషణా భగవదుపాసనాత్మికా
బుద్ధిః- ఏతే స్వప్రాప్త్యుపాయభూతే యస్య తస్మై - ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞాననిరస్తభేదమోహప్రభృతి
సాంసారికధర్మయోగ్యుపసంహృతజ్ఞానయోగకర్మయోగాఙ్గకోపాసనావిషయభూతాయేత్యర్థః- యద్వా చతుర్థ్యన్తపాఠే-
స్వస్వరూపావిర్భావేన స్వస్మిన్నసంస్పృష్టదేవమనుష్యాదిభేదరూపమోహాయ - అన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్యాప్యనాత్మగ
తదోషాస్పృష్టాయేత్యర్థః- అత ఏవ - పరస్మై ప్రకృతిపురుషవిలక్షణాయ- తత్ర హేతుః- విశ్వస్య జగతః- స్థితిలయేషు నిమిత్తభూ
తా- యా- లీలా క్రీడా- తస్యాః- రాసో రసో - యస్య తస్మై- ఈశ్వరాయ నియన్త్రే - ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితస్వలీలైకప్ర
యోజనజగద్వ్యాపారాయేత్యర్థః- అనేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణతన్నియన్తృజగత్కారణవిషయకోపాసనమేవ ముక్తిసాధన
మిత్యభిప్రేతం- ఏవంభూతాయ - తే తుభ్యం- నమశ్చకృమహే నమః కరవామ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నను పరిపూర్ణస్యావాప్తసమస్తకా
మస్య లీలార్థమపి జగద్వ్యాపారో నోపపద్యత ఇత్యాశఙ్క్య భవభయాభితప్తసాంసారికజీవానుజిఘృక్షయా సంఘటత ఇత్యభి

ప్రయం స్తదవతారగుణకర్మణామనువచనస్య తత్ప్రాప్త్యుపాయతామావిష్కుర్వన్ త్వచ్చరణం వ్రజతి ॥ యస్యేతి ॥ తవ-అవతారగుణకర్మణాం విడమ్బనాని అనుకరణాని - యేషు తాని - నామాని దేవకీనన్దన-దాశరథ-సర్వజ్ఞ-భక్తవత్సల-గోవర్ధనధర-కంసారాతే-రావణాన్తకేత్యాదీని - అసువిగమే ప్రాణోత్క్రమణకాలే-వివశాః పరవశా అపి-యే, గృణన్తి ఉచ్చారయన్తి. తే-అనేకజన్మార్జితం-శమలం పుణ్యపాపరూపం - సహసా అచిరేణ-హిత్వా విధూయ-అపావృతం నిరస్తావరణం-ఋతం బ్రహ్మ-సంయాన్తి ప్రాప్నువన్తి-త-మజం కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం, త్వాం, శరణం ఉపాయం, ప్రపద్యే అధ్యవస్యామి. అనేన-భక్త్యాఽసువిగమానుస్మరణాదీనాం తత్ప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వం- ఉపాయత్వం తు భగవత ఏవేత్యభిప్రేతం ॥ తథా చ శ్రూయతే-అమృతస్యైష సేతురితి ॥ సేతుః ప్రాపకః-స్వకీయావతారగుణకర్మప్రతిపాదకనామాద్యనుస్మరణాదిమద్భిరేయమిత్యనుజిఘృక్షయైవ భగవతో జగద్వ్యాపార ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ భవతు భగవద్గుణానుకీర్తనాదేస్తత్ప్రాప్త్యుపాయత్వమథాపి సృష్ట్యాదివ్యాపారాణాం చతుర్ముఖాదికర్తృకత్వశ్రవణాత్కథం,, విశ్వోద్భవస్థితిలయేషు నిమిత్తలీలారాసాయే,, త్యుక్తమత ఆహ ॥ య ఇతి ॥ ప్రథమ-మేకః అవిభక్తనామరూపః, స్థిత్యుద్భవప్రలయానాం హేతవః కర్తారః స్వయం విభుః భగవాన్-అహం బ్రహ్మా-గిరీశో రుద్రశ్చ - యో వై భగవానేవేత్యర్థః హిరణ్యగర్భరుద్రతన్మధ్యవర్త్యవతారరూపవానిత్యర్థః, స్వయమిత్యనేన-స్థితిం స్వావతారరూపేణ-సృష్టిసంహారౌ బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవాన్తః ప్రవేశేన కరోతీతి ద్యోతితం,, సృష్టిం తతః కరిష్యామీ,, తిస్మరణాత్-స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతవ ఇతి చతుర్థ్యన్తం వా-భావప్రధానో నిర్దేశః-స్థిత్యాదికర్తృత్వాయ హిరణ్యగర్భరుద్రస్వావతారరూపో భూత్వేత్యర్థః - ఆత్మమూలం ఆత్మైవ మూలం యస్య తదాత్మమూలం - అకార్యమిత్యర్థః-ఏవంభూతం - త్రిపాత్ నిత్యవిభూతిం-మత్వా అతీత్య,, భిత్త్వేత్యపి పాఠే,, అయమేవార్థః యద్వా- స్థిత్యాదిహేతుభూతస్స్వావతారాదిరూపేణ త్రిపాత్ త్రిస్కన్ధః-ఆత్మమూలం ప్రధానం - భిత్త్వా మహదాదిసమష్టిప్రభృతివ్యష్టిసర్వాన్తం పరిణమయ్య - ఉరుప్రరోహః-ఉరవః ప్రరోహాః దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిస్థావరాదిరూపాశ్శాఖోపశాఖపత్రపుష్పఫలాదయో యస్య

ఽనేకజన్మశమలం సహసైవ హిత్వా సంయాన్త్యపావృతమృతం తమజం ప్రపద్యే ॥ ౧౫ ॥ యో వా అహం చ గిరిశశ్చ విభుస్స్వయం చ స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతవ ఆత్మమూలమ్ । §మత్వా త్రిపాద్వవృధ ఏక ఉరుప్రరోహస్తస్మై నమో భగవతే భువనద్రుమాయ ॥ ౧౬ ॥ లోకో వికర్మనిరతః కుశలే ప్రమత్తః కర్మణ్యయం త్వదుదితే భవదర్చనే స్వే । యస్తావదస్య బలవానిహ జీవితాశాం సద్య¶శ్ఛినత్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై ॥ ౧౭ ॥ యస్మా

స్య సః ఏవంభూతో యః ప్రవవృధే - తస్మై భువనద్రుమాయ-భగవతే నమః-హిరణ్యగర్భాదిరూపేణ సృష్ట్యాదివ్యాపారస్తవైవ క్రియత ఇత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవ,, మూర్ధ్వమూలమధశ్శాఖ,, మిత్యాదినా నిరూపితవృక్షం భగవన్తమాకారాన్తరేణ వృక్షరూపం నమస్కృత్య - ప్రకృతం తస్య భక్తానుగ్రాహకత్వమేవాహ ॥ లోక ఇతి ॥ యో భగవాన్-త్వదుదితే వేదాత్మికయా వాచా త్వయా గదితే, భవదర్చనే భవదారాధనరూపే - స్వే స్వవర్ణాశ్రమోచితే-కుశలే క్షేమంకరే కర్మణి-యోఽయం లోకః-అప్రమత్తః ప్రమాదరహితః-అవికర్మనిరతః. వికర్మ అసత్కర్మ అతన్నిరతశ్చ భవతి-తస్య లోకస్య - జీవితాశాం సంసారశ్రద్ధాం-సద్యః అచిరేణ, ఛినత్తి- కుతః-బలవాన్ సర్వశక్తిత్వాదిత్యర్థః -తస్మై సర్వశక్తయే అనిమిషాయ వైరాగ్యోత్పాదనావసరాపేక్షాయ - భగవతే- తుభ్యం నమోఽస్తు స్తాత్, అనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మైరారాధయతాం సాంసారికధర్మశ్రద్ధాం విధున్వన్ వైరాగ్యోత్పాదనేనానుగృహ్ణాతీత్యర్థః,, యద్వా,, వికర్మనిరతః ప్రమత్త ఇత్యేవచ్ఛేదః-అత్ర వ్యతిరేకముఖేన భక్తానుగ్రాహకత్వమాహ । వికర్మసు స్వరూపాననుబన్ధిషు - అహంమమాభిమానగర్భేషు వైషయికసుఖసాధనేషు - నిరతః - త్వదారాధనరూపే తు కర్మణి - యో లోకః - ప్రమత్త- స్తస్యాభక్తలోకస్య-జీవితాశాం జీవనేచ్ఛాం - కాలశరీరకో యో భగవాన్ - ఛినత్తి- తస్మై నిమిషాయ కాలరూపిణే- నమః- అనేన భక్తానుగ్రాహకత్వమర్థసిద్ధం - స్వానురూపభగవదారాధనరూపకర్మభిరారాధితో భగవానుపాసనాం నిర్వర్తయన్నిరతిశయమోక్షాఖ్యఫలం ప్రయచ్ఛతీత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇమమేవార్థం స్వదృష్టాన్తేన ద్రఢయన్నమస్కరోతి ॥ యస్మాదితి ॥ య-ద్ద్విపరార్ధధిష్ణ్యం ద్విపరార్ధకాలస్థాయిస్థానం సత్యాఖ్యలోకం - కథంభూతం సకలలోకనమస్కృతం సకలైరర్వాచీనలోకైర్నమస్కృతం-సమ్మానితం - అధ్యాసితః ఆరూఢోఽప్యహం - యస్మాత్కాలశరీరకాత్త్వత్తః-బిభేమి,, భీషాస్మాద్వాతః పవత,, ఇత్యుక్తరీత్యా త్వదధీనః స్వాధికారేఽప్రమత్తోఽహమపీదమపి ధిష్ణ్యం ద్విపరార్ధావసానే వినక్ష్యతీతి బిభేమి, భీతస్సన్-యం త్వామేవావరురుత్స

---

§ ॥ పా ॥ భిత్త్వా. ¶ పా ॥ శ్ఛినత్తినిమిషాయ,

మానః అవరోద్ధుమిచ్ఛన్ - ప్రేప్సురిత్యర్థః - బహుసవః బహవస్సవాః త్వదారాధనరూపా - యాగాయస్యసఏవంభూత - స్తపస్తేపేకరోమి - పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - తస్మైభగవతే అధిమఖాయమఖారాధ్యాయ - మఖఫలప్రదాత్రేచ నమః,, అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచే,,తిగీతత్వాత్ ,, విసఖాయేతిపాఠాన్తరం ,, తదా - అసహాయాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవంనమఃపరస్మై - ఇత్యాదినాపరత్వభక్తానుగ్రాహకత్వాదివిశిష్టంభగవన్తంనమస్కృత్య పరత్వప్రయుక్తోపాస్యత్వనిర్వాహకసౌశీల్యసౌలభ్యగుణవిశిష్టంనమస్కరోతి॥ తిర్యగిత్యాదినా ॥సౌశీల్యంహిమహతోమన్దైస్సహనైరన్తర్యేణసంశ్లేషస్వభావవత్త్వం,సౌలభ్యంనామస్వతోవాఙ్మనసాగోచరస్యసకలమనుజనయనవిషయతాంగతత్వం - ఏతద్ద్వయం స్వోపాస్యత్వోపాదకమవతారకథనేనోపపాదయతి ॥ తిర్యగాదిషుజీవయోనిషు - ఆత్మేచ్ఛయాఆత్మీయసంకల్పేనైవ - నతుకర్మణేత్యర్థః । అవరుద్ధదేహః స్వీకృతమూర్తిః - రేమే - కిమర్థం - ఆత్మకృతసేతుపరిప్లవాయస్వకృతమర్యాదానాంపరిప్లవాయఉన్మజ్జనాయ - రక్షణాయేత్యర్థః॥పరీప్సయేతిపాఠే,,అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేత్వర్థేతృతీయా - పరీప్సారిరక్షా,తదర్థమిత్యర్థః ।స్వయంకథంభూతోపి - నిరస్తరతిరపి,నిరతిశయానన్దస్వస్వరూపానుభవేనైవకదాచిదప్యస్పృష్టవైషయికసుఖోపి - రేమే - తిర్యగాదిసజాతిచేష్టితానికుర్వన్ రేమే - తిర్యక్ష్వవతారామత్స్యకూర్మవరాహహంసాదయః - మనుష్యేషురామకృష్ణాదయః - విబుధేషువామనాదయః - ఏవంస్వసంకల్పేనైవస్వస్వభావమజహదేవతత్తద్యోనిష్వవతీర్యతత్సజాతీయదివ్యచేష్టితానికుర్వన్నకృష్ణోద్ధవమాలాకారగుహశబరీప్రముఖాననవధికదయాసౌహార్దానురాగభావావలోకనాలాపామృతదానేనాప్యాయయన్ సకలమనుజనయనవిషయతాంప్రాప్తోస్మీత్యభిప్రాయః , ఏవంభూతాయభగవతేపురుషోత్తమాయత్రివిధచేతనాచేతనవిల

~~~~~~

ద్భిర్భేద్యాహమపిద్విపరార్ధధిష్ణ్యమధ్యాసితస్సకలలోకనమస్కృతంయత్ । తేపేతపోబహుసవోఽవరురుత్సమానస్తస్మైనమోభగవతేఽ+ధిమఖాయతుభ్యమ్॥ ౧౮ ॥తిర్యఙ్మనుష్యవిబుధాదిషుజీవయోనిష్వాత్మేచ్ఛయాఽఽత్మకృతసేతు÷పరిప్లవాయ। రేమేనిరస్తరతిరప్యుపలబ్ధదేహస్తస్మైనమోభగవతేపురుషోత్తమాయ॥ ౧౯ ॥

యోవిద్యయానుపహతోపిదశార్ధవృత్త్యానిద్రామువాహజఠరీకృతలోకయాత్రః । అన్తర్జలేహికశిపుస్ప * ర్శానుకూలాంభీమోర్మిమాలినిజనస్యసుఖంవివృణ్వన్ ॥ ౨౦ ॥ యన్నాభిపద్మభవనాదహమాసమద్యలోకత్రయోపకరణోయదనుగ్రహేణ । తస్మైనమస్తఉదరస్థభవాయయోగనిద్రావసానవికసన్నళినేక్షణాయ॥ ౨౧ ॥ సోయంసమస్తజగతాంసుహృదేకఆత్మాసత్త్వేనయన్మృడయతేభగవాన్ భగేన । తేనైవమేదృశమనుస్పృ

~~~~~~

క్షణాయ, తే,నమః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏవంస్వరూపరూపగుణవిభూతివిశిష్టంభగవన్తంనమస్కృత్యాథస్వమనీషితంవిజిజ్ఞాపయిషుస్తాత్కాలికంపరిదృశ్యమానమనిరుద్ధరూపంప్రస్తువన్నమస్కరోతి॥ యోవిద్యయేతిద్వాభ్యామ్ ॥ దశార్ధంపఞ్చవృత్తయోయస్యాస్తయా , తామిస్రాన్ధతామిస్రమోహమహామోహతమోరూపాః పఞ్చావిద్యావృత్తయః - వృక్షగుల్మలతావీరుత్తృణగతాః పఞ్చపర్వాజ్ఞానవృత్తయః - తమోమోహాదయఇతికేచిత్ - జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిమూర్ఛామరణేష్వజ్ఞానవృత్తయఇతికేచిత్ - ఏవంభూతయాఅవిద్యయా - నిద్రాహేతుభూతయా - అనుపహతోపిఅనభిభూతోపి - యోగనిద్రాం - ఉవాహప్రాప్తవాన్ - తస్మైనమఇత్యుత్తరేణాన్వయః॥కథంభూతఉవాహ - జఠరీకృతలోకయాత్రః ఉదరేనివేశితజగద్వృత్తిః - అహేరనన్తస్యఏవ - కశిపుశ్శయ్యా - తయాస్పర్శోనుకూలోయస్యాస్తాంనిద్రాం , భీమానామూర్మీణాంమాలాఃవిద్యన్తే యస్మిన్నన్తర్జలే - నిద్రాయాణస్యావివేకినోజనస్య,నిద్రాసుఖమీదృగితి,వివృణ్వన్ప్రదర్శయన్నివేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ కించ,యస్యనాభిపద్మమేవభవనం - తస్మాల్లోకత్రయోపకరణః లోకత్రయముపకరణంయస్య సలోకత్రయోపకరణః త్రైలోక్యపతిరిత్యర్థః,ఏవంభూతోఽహం - యదనుగ్రహేణయస్యభగవతోఽనుగ్రహేణ - ఆసంఆవిరభవం - తస్మైఉదరస్థభవాయఉదరస్థఃభవఃకార్యవర్గోయస్యతస్మై,యోగనిద్రావసానేవికసన్నలినవదీక్షణంయస్యతస్మై - తే,నమఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ఏవంస్తుత్వామనీషితానిప్రార్థయతే॥సోయమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥సమస్తజగతాంచేతనాచేతనానాం , ఆత్మా,అతఏవసుహృత్ - సోయంభగవాన్ - యేన సత్త్వేనజ్ఞానేన,విజ్ఞానసత్త్వమయవిగ్రహేణవా - భగేనఐశ్వర్యేణచ - విశ్వం ,మృడయతేసుఖయతే - తేనైవైశ్వర్యేణ - మే - దృశంప్రజ్ఞాం,అనుస్పృశతాత్ యోజయతాత్ - దత్తాదితియావత్ - యథా , ఇదంవిశ్వంపూర్వకల్పవత్స్రక్ష్యామి -

+ ॥ పా ॥ విసఖాయ. ÷ పా ॥ పరీప్సయేహ.

సృష్టిక్షమాపయి కిం ప్రజ్ఞామనుస్పృశతాదిత్యర్థః, ప్రార్థనాయా నైష్ఫల్యశఙ్కాం వారయతి-అసౌసమస్తసుహృత్సర్వా
న్తర్యామీభగవాన్-ప్రణతేషు ప్రియః నిరతిశయప్రీతియుక్తః॥ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహం సచమమప్రియః,, ఇతిగీతత్వాత్,
ప్రణతప్రియత్వాత్ప్రణతార్థితార్థపరిదానదీక్షితఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను విశ్వసృష్ట్యర్థమేవ సృష్టస్త్వం స్వాబన్ధక
రీం విశ్వసృష్ట్యుపయుక్తాం ప్రజ్ఞాం ప్రార్థయితుం నార్హసీత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నన్యదపి ప్రార్థయతే॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష భగ
వాన్ ప్రసన్నవదనః ఆత్మశక్త్యా ఆత్మనస్స్వస్యాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా-రమయా లక్ష్మ్యా సాకం-గృహీతాః అపరిత్యక్తాః,
గుణాః స్వాభావికసర్వజ్ఞత్వాపహతపాప్మత్వాదయః జ్ఞానశక్త్యాదయశ్చ గుణాః - యేషు తథాభూతా అవతారాః య
స్యసః - యద్యత్కరిష్యతి-యద్య- ద్దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిసజాతీయచేష్టితం-కరోతి-తస్మిన్ కర్మణి-మే -చేతః చిత్తం-యుఞ్జీత-త
త్తదవతారగుణకర్మానుభవయుక్తం స్యాత్ - కథంభూతస్యాపి మే-స్వవిక్రమం స్వస్యతవవిక్రమః ప్రభావో యస్మిన్ - తదిదం-
విశ్వం - సృజతోఽపితవాజ్ఞయా త్వద్విభూతిభూతమిదం విశ్వం సృజతోఽపి మే - చేతస్త్వద్గుణకర్మానుభవం యథా భవేత్తథాఽ
నుగృహాణేత్యర్థః - కింగుణకర్మానుభవాసక్తిప్రార్థనేనేతి శఙ్కా నిరాసాయాహ -యథా చ దురితనివర్తకగుణకర్మానుభవా
సక్త్యా కర్మశమలం సంసృతిహేతుభూతమనాదిపుణ్యపాపరూపమాలిన్యం - విజహ్యాం త్యజేయం-భవదనుగ్రహేణ త్వదవ
తారగుణకర్మాణ్యనుభవన్ త్వద్విభూతిభూతం జగత్త్వదైశ్వర్యవేషేణ సృజతో మే త్వదైశ్వర్యప్రార్థనాయుక్తైవేతి
భావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం సృష్ట్యుపయుక్తీం ప్రజ్ఞాం మనసస్తదవతారగుణకర్మాసక్తిం చ సంప్రార్థ్య, అథ తత్స్వరూపరూప
గుణవిభూతిప్రతిపాదకవేదరాశ్యవిస్మరణం ప్రార్థయతే ॥ నాభిహ్రదాదితి ॥ ఇహ అమ్భసి అస్మిన్నుదకే-సతశ్శయానస్య - య

శతాద్యథాఽహం ప్రస్రక్ష్యామి పూర్వవదిదం ప్రణతప్రియోఽసౌ॥ ౨౨॥ ఏష ప్రసన్నవదనో రమయాఽఽత్మశక్త్యా
యద్యత్కరిష్యతి గృహీతగుణావతారః । తస్మిన్ స్వవిక్రమమిదం సృజతోఽపి చేతో యుఞ్జీత కర్మశమలం చ యథా
విజహ్యామ్॥ ౨౩ ॥ నాభిహ్రదాదిహ సతోఽమ్భసి యస్య పుంసో విజ్ఞానశక్తిరహమాసమనన్తశక్తేః। రూపం విచి
త్రమిదమస్య వివృణ్వతో మే మా రీరిషీష్ట నిగమస్య గిరాం విసర్గః॥ ౨౪ ॥ సోఽసావదభ్రకరుణో భగవాన్ వివృద్ధప్రేమ
స్మితేన నయనామ్బురుహం విజృమ్భన్ ❁ । ఉత్థాయ విశ్వవిజయాయ చ నో విషాదం మాధ్వ్యా గిరాఽపనయతా
త్పురుషః పురాణః॥ ౨౫ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ స్వసంభవం నిశామ్యైవం తపోవిద్యాసమాధిభిః। యావన్మనోవ
చస్స్తుత్వా విరరామ స ఖిన్నవత్॥ ౨౬ ॥ అథాభిప్రేతమాలక్ష్య బ్రహ్మణో మధుసూదనః । విషణ్ణచేతసస్తస్య క
ల్పవ్యతికరామ్భసా॥ ౨౭ ॥ లోకసంస్థానవిజ్ఞాన ఆత్మనః పరిఖిద్యతః। తమాహాగాధయా వాచా కశ్మలం శమయ
న్నివ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మా వేదగర్భ గాస్తన్ద్రీం సర్గ ఉద్యమమావహ । తన్మయాఽఽపాదితం హ్యగ్రే

స్య-అనన్తశక్తేః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానబలక్రియాశక్తేః, పుంసస్తవ-నాభిహ్రదాద్-విజ్ఞానశక్తిః విజ్ఞానం శక్తిరపృథక్సిద్ధవిశేషణం
యస్యసః-జ్ఞానగుణకోఽహం - ఆసం, జాతః-అస్య భగవతః తవ-విచిత్రం అద్భుతం-రూపం శరీరం - ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్-
విస్తారయతో-మే-నిగమస్య వేదస్య - గిరాం వేదావయవభూతానాం వాచాం-విసర్గః ప్రసరః-ఉచ్చారణమితియావత్ -మారీరి
షీష్ట, మాక్షీణస్స్యాత్-తథానుగృహాణేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథాభిముఖ్యేన తత్సంభాషణం, ప్రార్థితస్య సర్వస్య నిదానభూ
తం ప్రార్థయతే ॥ స ఇతి॥ అదభ్రకరుణః అనల్పకృపః-పురాణః పురుషః-సోఽసౌ భగవాన్-వివృద్ధప్రేమస్మితేన - వివృద్ధః ప్రేమా
యస్మిన్ తథాభూతేన స్మితేన - నయనామ్బురుహం-విజృమ్భన్ ఉల్లాసయన్-వికాసయన్నితియావత్ - విశ్వస్య విజయాయ ఉ
ద్భవాయ-చకారాదస్మదనుగ్రహాయ చ - ఉత్థాయ-మాధ్వ్యా మధురయా - గిరా - నః - విషాదం - అపనయతాత్ నిరాకు
ర్యాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స్తుతిముపసంహరతి॥ స్వసంభవమితి ॥ స్వస్య సంభవో యస్మాత్తం-భగవన్తం - తపోవిద్యాసమాధిభిః క
ర్మజ్ఞానభక్తిభిః-నిశామ్య దృష్ట్వా - ఏవముక్తప్రకారేణ-యావన్మనోవచః స్వమనోవాగనుసారేణ - యథాశక్తి-స్తుత్వా-నతు
సాకల్యేనేత్యర్థః॥ ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్। మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయా,, దితివచనాత్-
ఖిన్నవత్ శ్రాన్తవత్-విరరామ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్య - లోకసంస్థానవిజ్ఞానవిషయే. పరిఖిద్యతః - కల్పవ్యతికరామ్భ
సా-విషణ్ణచేతసః-బ్రహ్మణో హిరణ్యగర్భస్య, అభిప్రేతం-ఆలక్ష్య- మధుసూదనస్తం బ్రహ్మాణం-అగాధయా గభీరయా - వా
చా-కశ్మలం మోహం-శమయన్నివాహ-ఉవాచేతి ద్వయోరన్వయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ వచనమేవాహ॥ మేతి ॥ హే వేదగర్భ బ్ర
హ్మన్-తన్ద్రీం విషాదకృతపారవశ్యం, మాగాః మాప్రాప్నుహి-కింతు-సర్గే సృష్టౌ, ఉద్యమం ప్రయత్నం, మావహ ఆకురు-భవాన్-
యత్,, తేనైవ మదృశమనుస్పృశతా,, దిత్యాదినా ప్రార్థయతే,తత్-అగ్రే పూర్వమేవ-మయా ఆపాదితం సంపాదితమ్ ❁ ॥ ౨౯ ❁

ర్హి కథమహంసృష్టిప్రకారంనజానామీత్యతఆహ ॥ భూయఇతి ॥ భూయఃపునః,తపఃకర్మయోగం - మదాశ్రయాంమద్విష యాంచ,విద్యాంఉపాసనాం-తన్త్రేణజ్ఞానయోగోపివిద్యాశబ్దేనవివక్షితః ఆతిష్ఠకురు,తాభ్యాంతపోవిద్యాభ్యాం,అన్తర్హృదివృదయకమలమధ్యే,హేబ్రహ్మన్-అపావృతాన్లోకాన్-యథావద్ద్రక్ష్యసి ❀॥౩౦॥❀ తతఃయథావల్లోకదర్శనానన్తరం-మద్భక్తియుక్తఃసమాహితచిత్తస్త్వం-ఆత్మనిస్వస్మిన్-లోకేచసర్వస్మింశ్చేతనాచేతనాత్మకేజగతిచ-తతంవ్యాప్తం-మాం-మయ్యాత్మనీతి-సామానాధికరణ్యం,,ఆత్మనఇతిపాఠే,,ఆత్మనోజీవానిత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనోమమ,లోకాన్శరీరభూతాన్-యద్వా-ఆత్మనోమత్తః-ప్రసూతాన్-లోకాన్ . మయి-యథావద్ద్రష్టాసిద్రష్టుమర్హసీత్యర్థః,సర్వచేతనాచేతనాన్తర్యామిణంధారకంమాంమద్వ్యాప్యాన్ధార్యాన్లోకాంశ్చ పశ్యసీత్యర్థః - సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారేణమోహోనివర్తత ఇత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౩౧॥ ❀ ఇదమేవకృత్స్నచిదచిద్విలక్షణత్వేనతదన్తర్యామితయాచోపాసనం,,కర్మశమలంచయథావిజహ్యా,,దిత్యర్థితముక్త్యుపాయోపీత్యాహ॥ యదాత్వితి ॥ దారుష్వగ్నిమివ-సర్వభూతేషుస్థితం-మాం-లోకః-యదాతుప్రతిచక్షీతపశ్యేత్-దారుష్వగ్నిమివేతిదృష్టాన్తసామర్థ్యాద్విలక్షణాకారయోగోఽభిప్రేతః-కౌటిల్యదైర్ఘ్యాదిధర్మోహిదారుగతోనత్వగ్నిగతః-ఏవంకృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మతయాఽవస్థితేపరమాత్మనిచేతనాచేతనగతకర్మవశ్యత్వస్పృజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వశేషత్వశరీరత్వాదయోనసంగచ్ఛన్తఇత్యభిప్రాయః -తథైవప్రకృతిపురుషవిలక్షణతయాతదన్తరాత్మతయాచదర్శనానన్తరమేవ , కశ్మలందుఃఖం-మోహంవా-జహ్యాత్ ❀॥౩౨॥❀ ఏవంసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనస్యసాధనత్వమభిధాయబ్రహ్మశరీరతయాప్రకృతివిలక్షణతయాచస్వాత్మోపాసనమపితత్సాధనమిత్యాహ ॥ యదేతి ॥ భూతానిపృథివ్యాదీని-ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మభేదేన్ద్రియాణి - ఆశయోవాసనా - అన్తఃకరణంవా - ఏతైర్విరహితం-తత్సంబన్ధేసతితదభావాసంభవాదేభ్యోవిలక్షణమిత్యర్థః-స్వరూపేణ,,సత్యంజ్ఞానమనన్త,,మితిశ్రుత్యుక్తస్వరూపేణ,మయాఆత్మనాధారకే

యన్మాంప్రార్థయతే భవాన్॥ ౨౯ ॥ భూయస్త్వంతపఆతిష్ఠవిద్యాంచైవమదాశ్రయామ్ । తాభ్యామన్తర్హృదిబ్రహ్మన్లోకాన్ద్రక్ష్యస్యపావృతాన్ ॥ ౩౦ ॥ తతఆత్మనిలోకేచభక్తియుక్తస్సమాహితః । ద్రష్టాసిమాంపరంబ్రహ్మమయిజీవాంస్త్వమాత్మనః॥ ౩౧ ॥ యదాతుసర్వభూతేషుదారుష్వగ్నిమివస్థితమ్ । ప్రతిచక్షీతమాంలోకోజహ్యాత్తర్హ్యేవకశ్మలమ్॥ ౩౨ ॥ యదారహితమాత్మానంభూతేన్ద్రియగుణాశయైః । స్వరూపేణమయోపేతంపశ్యన్స్వారాజ్యమృచ్ఛతి॥ ౩౩ ॥ నానాకర్మవితానేనప్రజాబహ్వీస్ససృక్షతః । నాత్మావసీదత్యస్మిన్స్తేవర్షీయాన్మదనుగ్రహః ॥ ౩౪ ॥ ఋషిమాద్యంనబధ్నాతిపాపీయాంస్త్వాంరజోగుణః । యన్మనోమయినిర్బద్ధంప్రజాస్సంసృజతోఽపితే॥౩౫॥ జ్ఞాతోఽహంభవతాత్వద్యదుర్విజ్ఞేయోఽపిదేహినామ్ । య

ణ-ఉపేతంవ్యాప్తం,ఆత్మీయంధార్యం , ఆత్మానంజీవాత్మానం-పశ్యన్ ఉపాసీనః-స్వారాజ్యంఅకర్మవశ్యత్వం ,ఋచ్ఛతిప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩॥ ❀ నన్వస్తుసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనబ్రహ్మశరీరభూతస్వాత్మోపాసనయోర్ముక్తిసాధనత్వమేవమపికథంమేసృష్టిరూపవ్యాపారాన్తరాసక్తస్యసర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానంస్యా,దితిశోచన్తమనుగృహ్ణాతి॥ నానేత్యాది॥ నానాకర్మణాంజీవసంబన్ధ్యనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మణాం , వితానేనవిస్తారేణ-అనాదికర్మవాసనానుసారేణ,బహ్వీః బహువిధాః-విచిత్రాఇత్యర్థః , ప్రజాఃదేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపాః-సిసృక్షతః-తేతవ-ఆత్మాచిత్తం-నావసీదతినమోహంప్రాప్నోతి-కింతు-మత్స్వరూపరూపగుణవిభూత్యనుసంధానాసక్తమేవభవతి-కుతఏతదతఆహ- మదనుగ్రహః వర్షీయాన్బలవత్తరఇత్యర్థః,వ్యాసఙ్గాన్తరాసక్తస్యాపితవచేతోమత్స్వరూపరూపగుణవిభూత్యనుసంధానాసక్తమేవస్యాదిత్యనుగృహ్ణామీత్యర్థః ❀॥౩౪॥❀ అనేన,,తస్మిన్స్వవిక్రమమిదంసృజతోపిచేతోయుంజీతేతి,,విజ్ఞాపితమనుగృహీతం-అనుగ్రహస్యవర్షీయస్త్వమేవదర్శయతి ॥ ఋషిమితి ॥ ఆద్యంఅదోభవమాద్యం,ఋషింమత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రతిపాదకకృత్స్నవేదరాశిద్రష్టారం-త్వాం-పాపీయాన్బన్ధకః-రజోగుణః -నబధ్నాతినసంసారయతి-కుతః-యస్మాన్మదనుగ్రహాత్-ప్రజాస్సంసృజతోపి - తే,మనః-మయినిర్బద్ధంనితరామాసక్తమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఏవమనుగ్రహస్యవర్షీయస్త్వంప్రదర్శ్య,మత్స్వరూపాదివిషయకంజ్ఞానంమద్విషయకస్తవనంచేత్యేతత్సర్వంమదనుగ్రహాదేవసంపన్నమిత్యాహ ॥ జ్ఞాతోఽహమితిత్రిభిః ॥ దేహినాందేహాసక్తానాంఅభక్తానామిత్యర్థః,దుర్విజ్ఞేయోపిదుఃఖేనాపివిజ్ఞాతుమశక్యో-ప్యహం,మద్యాధునా , భవతాజ్ఞాతః , యథావత్స్వరూపరూపగుణవిభూతివిశిష్టత్వేనజ్ఞాతః,మయాజ్ఞాతఇతికథంజ్ఞాయతఇత్యతఆహ ॥ యద్యస్మాత్త్వం-భూతేన్ద్రియగుణాత్మభిః-గుణాస్సత్త్వాదయః-ఆత్మామనః-ప్రాకృతైర్భూతాదిభి-రయుక్తం-మాంమన్యసే,, సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస,,ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాప్రాకృతశుద్ధసత్త్వపఞ్చోపనిషన్మయభూతేన్ద్రియాదియుక్తం

మన్యస ఇత్యర్థః - రూపం యదేతదవబోధరసోదయేనేత్యాదినాతథైవ ప్రతిపాదనాత్ „ యద్వా„ యుక్తమిత్యేవచ్ఛేదః- ఆత్మానో జీవాః భూతాదిభిరచేతనై - రాత్మభిశ్చేతనైశ్చ - విశిష్టం మాం మన్యసే, మచ్ఛేషతయా మచ్ఛరీరతయా మత్సృజ్యపాల్యసంహార్యతయా చ - చేతనాచేతనవిశిష్టం మాం , సర్వజ్ఞత్వసత్యసంకల్పత్వసత్యకామత్వప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వాద్యనన్తాకారవిశిష్టం మన్యస ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ కించ ॥ మద్విచికిత్సాయాం„ అస్తి హ్యధస్తాదిహ కించనైతదధిష్ఠితం యత్ర సతానుభావ్య „ మిత్యేవం రూపాయాం మద్విషయాయాం విచారణాయాం నిమిత్తభూతాయాం , సలిలే - పుష్కరస్య - మూలమధిష్ఠానం - నాళేన మార్గేణ, విచిన్వతః అన్వేషతే తుభ్యం - మే మయా, ఆత్మా విగ్రహః, బహిర్దర్శితః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ కించ, అఙ్గహే బ్రహ్మన్ - మత్కథాభ్యుదయాఙ్కితం - మత్కథైవాభ్యుదయః తేనాఙ్కితం - మత్స్తోత్రం మద్విషయకం స్తోత్రం - చకర్థ కృతవానసీతి యత్, యద్వా - యచ్చ - తే తవ - తపసి నిష్ఠా చేతి య, దేతత్సర్వం , స ఏష మదనుగ్రహః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ సర్వస్య మదనుగ్రహకారితత్వాత్తుభ్యమహం ప్రసన్న ఇత్యాహ ॥ ప్రీతోఽహమితి ॥ య'ద్గుణమయం కల్యాణగుణప్రచురం, నిర్గుణం హేయగుణరహితం , మామాం, అనువర్ణయన్, త్వం , లోకానాం, విజయేచ్ఛయా సర్గేచ్ఛయా , అస్తౌషీః స్తుతవాన్, అతోఽహం, ప్రీతోఽస్మి నిరతిశయప్రీతియుక్తోఽస్మి, తే తుభ్యం, భద్రమస్త్విత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తవ ప్రీత ఇతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ ఏతేన భవత్కృతేన, స్తోత్రేణ , పుమాన్ నరః , నిత్యం స్తుత్వా మాం భజేత్ తస్య పుంసోఽపి , ఆశు, అహం, సర్వేషాం, కామ్యమానానాం , వరాణాం, ఈశ్వరః దాతా - సంప్రసీదేయం ప్రసన్నో భవామి - తవ ప్రసన్న ఇతి కిము వక్తవ్యమిత్యా

న్మాం త్వం మన్యసేఽయుక్తం భూతేన్ద్రియగుణాత్మభిః ॥ ౩౬ ॥ తుభ్యం మద్విచికిత్సాయామాత్మా మే దర్శితో బహిః । నాళేన సలిలే మూలం పుష్కరస్య విచిన్వతః ॥ ౩౭ ॥ యచ్చకర్థాఙ్గ మత్స్తోత్రం మత్కథాభ్యుదయాఙ్కితమ్ । యద్వా తపసి తే నిష్ఠా స ఏష మదనుగ్రహః ॥ ౩౮ ॥ ప్రీతోఽహమస్తు భద్రం తే లోకానాం విజయేచ్ఛయా । యదస్తౌషీ❋ర్గుణమయం నిర్గుణం మాఽనువర్ణయన్ ॥ ౩౯ ॥ య ఏతేన పుమాన్నిత్యం స్తుత్వా స్తోత్రేణ మాం భజేత్ । తస్యాశ్వహం ప్రసీదేయం సర్వకామవరేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ పూర్తేన తపసా యజ్ఞైర్దానైర్యోగైః సమాధినా । § రాద్ధం నిశ్శ్రేయసం పుంసాం మత్ప్రీతిస్తత్త్వవిన్మతమ్ ॥ ౪౧ ॥ అహమాత్మాఽఽత్మనాం ధాతః ప్రేష్ఠస్సన్ప్రేయసామపి । అతో మయి రతిం కుర్యాద్దేహాదిర్యత్కృతే ప్రియః ॥ ౪౨ ॥ సర్వవేదమయేనేదమాత్మనాఽఽత్మాత్మయోనినా । ప్రజాస్సృజ యథాపూర్వం యాశ్చ మయ్యనుశేరతే ॥ ౪౩ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ తస్మా ఏవం జగత్స్రష్ట్రే ప్రధానపురుషేశ్వరః । వ్యజ్యేదం స్వేన రూపేణ కంజనాభస్తిరోదధే ॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శయః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ మత్ప్రీతేరధికమన్యచ్ఛ్రేయో నాస్తీత్యాహ ॥ పూర్తేతి ॥ పూర్తం స్మార్తం పూర్తాదిభిః, రాద్ధం సిద్ధం నిశ్శ్రేయసఫలం „ రాజ్యమితి పాఠే„ రాజ్యాని నిశ్శ్రేయసం చ , మత్ప్రీతిః యజ్ఞాదిజన్యమత్ప్రీతిని బన్ధనాభోగమోక్షావిత్యర్థః ॥ ఇతి తత్త్వవిదాం మతమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏతదేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ అహమితి ॥ హే ధాతః బ్రహ్మన్, ఆత్మనాం జీవానాం - అహ , మాత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః , అత ఏవ, ప్రేయసామపి ప్రీతివిషయాణామపి మధ్యే, ప్రేష్ఠః నిరతిశయప్రీతివిషయస్సన్ - స్థితః , యత్సంబన్ధసంబన్ధాత్సర్వం ప్రియవదాభాతి , తస్య ప్రియతమత్వం కైముత్యన్యాయసిద్ధం , అతః ఆత్మత్వాత్ ప్రేష్ఠత్వాచ్చ మయ్యేవ రతిం భక్తిం కుర్యాత్ , ప్రియః ప్రియత్వేన పరిగృహీతో దేహాదిరపి , యత్కృతే యదర్థం ,రత్యర్థం , భవతి, మద్భక్తిరేవ జన్మనో లాభ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ మదనుగ్రహవిషయతయా కృతార్థస్త్వం మదాజ్ఞారూపం జగత్సర్గం కుర్విత్యాహ ॥ సర్వవేదమయేనేతి ॥ ఆత్మాత్మయోనినా ఆత్మనాం జీవానాం ఆత్మా పరమాత్మా యస్య యోనిః కారణం తేన - మద్దత్తేనేత్యర్థః - సర్వవేదమయేన మదుపదిష్టసర్వవేదప్రచురేణ , ఆత్మనా జ్ఞానేన - ఆత్మశబ్దో హి మతివాచీ - మద్దత్తజ్ఞానేనేత్యర్థః । ఇదం జగత్ ఏతదన్తర్గతాః ప్రజాః - దేవాదీన్ - యథాపూర్వం పూర్వకల్పవత్ - సృజ - కథమవస్థితాః ప్రజాః - యాశ్చ యాః హి ప్రజాః - మయ్యనుశేరతే ఉపసంహృతాః స్థితాస్సృజేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ భగవద్బ్రహ్మసంవాదముపసంహరతి ॥ తస్మా ఇతి ॥ ప్రధానపురుషేశ్వరః ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తా కంజనాభః జగదాత్మకం పద్మం నాభౌ యస్య సః - ఏవంభూతో భగవాన్ - తస్మై జగత్స్రష్ట్రే, ఇదం జగన్నిర్మాణప్రకారాదికం - వ్యజ్య జ్ఞాపయిత్వా, స్వేన రూపేణ తిరోదధే ॥ స్వకీయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం తిరోహితమకరోదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా

---

§ ॥ పా ॥ రాజ్యం .

యాం తృతీయస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. ******************************

ఏవం భగవన్నాభికమలసముద్భూతచతుర్ముఖకృతస్తుతిప్రకారే - స్తుతిప్రీతభగవదనుగ్రహే చ, చతుర్ముఖవిషయేఽభిహితే, "యత్ర విశ్వ ఇమే లోకాస్సవికాసం సమాసతే" ఇత్యాదినా కృతప్రశ్నోత్తరశుశ్రూషయా విదురః పృచ్ఛతి॥ అన్తర్హిత ఇతి॥ అత్ర ప్రశ్నోత్తరయోః క్రమస్త్వవివక్షితః - భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే - బ్రహ్మాణమనుగృహ్యాన్తర్ధానం గతే సతి - లోకానాం పితామహః - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - ప్రభుః వశీకృతేన్ద్రియః - వ్యష్టీనాం ప్రభుః స్వామీతి వా - దైహికీః దేహజాః - మానసీస్సంకల్పజాశ్చ - ప్రజాః - కతిధా - ససర్జ సృష్టవాన్ ❁ ॥౧॥ ❁ యే చేతి॥ హే భగవన్ మైత్రేయ - మే మయా - యే చాన్యే పృష్టాస్తాన్ త్వం సంశయవిషయాన్ - పృష్టాన్ ప్రశ్నాన్ ఆనుపూర్వ్యేణ ఏకైకశః - న తు ప్రశ్నక్రమానుసారేణ - ఉత్తరేషు తస్యాదర్శనాత్ - అర్థాత్త్వేన - వదస్వ ఉత్తరయ - కథయేతి వా - హే బ్రహ్మవిత్తమ బ్రహ్మవిదగ్రేసర - నః అస్మాకం - సర్వసంశయాన్ ఛిన్ధి, "ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః" ఇతి శ్రుతేః - స్వపరసంశయచ్ఛేదనం బ్రహ్మవిదస్త్వయా యుక్తమిత్యభిప్రాయేణ బ్రహ్మవిత్తమేత్యుక్తమ్ ❁ ॥౨॥ ❁ ఏవమితి॥ ఏవముక్తప్రకారేణ తేన క్షత్త్రా విదురేణ - సంచోదితః ఉత్తరదానే ప్రవర్తితః - కౌషారవః మైత్రేయః మునిః - ప్రీతః నిరతిశయప్రీతిరూపభగవద్భక్తిజనకప్రశ్నవిశేషేణ స్వయం నిరతిశయప్రీతియుక్తః - హే భారత రాజన్ - హృదిస్థాన్ తాన్ ప్రశ్నాన్ - ప్రత్యాహ ప్రత్యభాషత ఉత్తరయామాసేత్యర్థః - హృదిస్థానిత్యనేన - భూతప్రశ్నాస్తే - న విస్మృతా ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥౩॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మైత్రేయః స్తుతిప్రీతభగవదనుగృహీతచతుర్ముఖస్య నాభికంజస్థస్య తాదాత్వికం కర్మ - సంగ్రహేణాహ ॥ విరిఞ్చోఽపీత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - అజః జన్మక్షయాదివికారశూన్యః - యథాహ, "భూయస్త్వం తప ఆతిష్ఠ విద్యాం చైవ మదాశ్రయామ్" ఇతి యథాహ - తథా - విరిఞ్చోఽపి బ్రహ్మాఽపి - ఆత్మని పరమాత్మ

******************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే తృతీయస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. ********************

విదుర ఉవాచ॥ అన్తర్హితే భగవతి బ్రహ్మా లోకపితామహః । ప్రజాస్ససర్జ కతిధా దైహికీర్మానసీర్విభుః ॥ ౧॥
యే చ మే భగవన్పృష్టాస్త్వయ్యర్థా బహువిత్తమ । తాన్వదస్వానుపూర్వ్యేణ ఛిన్ధి నస్సర్వసంశయాన్ ॥ ౨॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సంచోదితస్తేన క్షత్త్రా కౌషారవిర్మునిః । ప్రీతః ప్రత్యాహ తాన్ప్రశ్నాన్ హృదిస్థానేవ భారత॥ ౩ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ విరిఞ్చోఽపి తథా చక్రే దివ్యం వర్షశతం తపః। ఆత్మన్యాత్మానమావేశ్య యథాఽఽహ భగవానజః॥ ౪ ॥ తద్విలోక్యాబ్జసంభూతో వాయునా యదధిష్ఠితః ।పద్మమమ్భశ్చ తత్కాలకృతవీర్యేణ కమ్పితమ్॥ ౫ ॥ తపసా హ్యేధమానేన విద్యయా చాత్మసంస్థయా ।వివృద్ధవిజ్ఞానబలో న్యపాద్వాయుం సహామ్భసా ॥ ౬ ॥ తద్విలోక్య వియద్వ్యాపి పుష్కరం యదధిష్ఠితః। అనేన లోకాన్ప్రాగ్లీనాన్ కల్పితాఽస్మీత్యచిన్తయత్॥ ౭ ॥ పద్మకోశం తదావిశ్య భగవత్కర్మచోదితః । ఏకం వ్యభాఙ్క్షీదురుధా త్రిధా భావ్యం ద్విసప్తధా ॥ ౮ ॥ ఏతా

ని - ఆత్మానం మనః - ఆవేశ్య స్థిరీకృత్య - దివ్యం దేవమానమితం - వర్షశతం వత్సరశతం - తపశ్చక్రే చకార ❁ ॥౪॥ ❁ తదిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయమ్ ॥ అబ్జసంభూతో బ్రహ్మా - యదధిష్ఠితః యత్పద్మమధిష్ఠాయ స్థితః - కర్తరి క్తః - తత్పద్మ - మమ్భశ్చ - విలోక్య కథంభూతం పద్మమమ్భశ్చ - తత్కాలకృతవీర్యేణ - తేన ప్రళయకాలేన కృతవీర్యేణ ఉత్పన్నవ్యాపారేణ వాయునా - కమ్పితం - తత్పద్మమమ్భశ్చ - విలోక్యాత్మసంస్థయా పరమాత్మవిషయయా - విద్యయా ఉపాసనయా - ఏధమానేన ఉత్తరోత్తరప్రవృద్ధేన - తపసా కర్మయోగేన చ - వివృద్ధం - విజ్ఞానం వివిధసృష్టివిషయజ్ఞానమేవ - బలం యస్య తథాభూతః - అమ్భసా సహ - వాయుం - న్యపాత్ పీతవాన్ ❁ ॥ ౫॥౬ ॥ ❁ స వాయ్వమ్భసః పానానన్తరకర్మాహ ॥ తదితి॥ యదధిష్ఠితః యత్పద్మమధిష్ఠాయ స్థితః - తత్ - వియద్వ్యాపి అన్తరిక్షవ్యాపి - అత్యున్నతమిత్యభిప్రాయః, పద్మం పుష్కరం - విలోక్య - అనేన పుష్కరేణ - ప్రాగ్లీనాన్ పూర్వకల్పాన్తే లీనాన్ - లోకాన్ - కల్పితాస్మి స్రక్ష్యామీతి - అచిన్తయత్ చిన్తితవాన్ ❁ ॥౭॥ ❁ పద్మకోశమితి॥ భగవత్కర్మచోదితః - భగవతా - స్వయం కరణీయే కర్మణి - చోదితో నియుక్తస్సన్ - తత్పద్మకోశ - మావిశ్య అధిష్ఠాయ - తమేవైకం పద్మకోశం - వ్యభాఙ్క్షీత్ విబభాజ ఉరుధా బహుధా - విభాగమేవ వివృణ్వన్నేకేన కమలముకుళేన కథం త్రిలోకీసృష్టిరిత్యసంభావనాం నివారయితుం తస్య విశాలతామప్యాహ ॥ భావ్యం చతుర్దశలోకాత్మనా భవితుం యోగ్యం - అతో నైవ త్రిలోకీకరణం న చిత్రమిత్యర్థః - త్రిధా - దేవాదిభోక్తృరూపేణ - శబ్దాదిభోగ్యరూపేణ - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాత్మకకరణరూపేణేత్యేవం త్రిధా వ్యభాఙ్క్షీదిత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ కృత్స్నం జగదేతత్కమలాన్తర్భూతమిత్యాహ॥ ఏతావానితి॥ జీవలోకస్య కార్యవర్గస్య - సంస్థాభేదః సన్నివేశవిశేషః - ఏతావాన్ విభక్తభోక్తృభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాన్తర్గత ప్రపఞ్చాత్మకః - పద్మకోశః ఉక్త ఇత్యర్థః - నను పరమేష్ఠినస్తత్స్థానస్య చ కార్యవర్గాన్తర్గతత్వాత్ప్రత్యహం సృష్టిః త్రిలోకీవత్కిం న స్యాదిత్యా

శఙ్కా—నిరస్యతి॥ ధర్మస్యేతి ॥అనిమి త్తస్యనిష్కామస్య-ధర్మస్య - అసౌపరమేష్ఠీ-విపాకః ఫలభూతః -పరమేష్ఠీతిపరమేష్ఠి లోకోపృచ్యతే, తేనతస్యాధిష్ఠితత్వాత్ -యద్వా- భావప్రధానోనిర్దేశః - పరమేష్ఠిత్వమిత్యర్థః-నన్వనిమి త్తధర్మస్యముక్తిరేవ ఫలం-నతుపరమేష్ఠిత్వం - తల్లోకప్రాప్తిర్వా -సైవం „ తేబ్రహ్మలోకేతుపరాన్తకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యన్తిసర్వే ,,బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తేప్రతిసంచరఇతి „ బ్రహ్మణ స్తత్రత్యానాంచద్విపరార్ధావసానేప్రాప్యయాశోము క్త్యభిధానాత్ ✽ ॥౯॥ ✽ ఏవంజగన్నిర్మాణప్రకారేసంగ్రహేణాభిహితే - విదుర „ స్తత్కాలకృతవిశ్వేణకమ్పిత „ మితి ప్రళయేపి కాలసద్భావాభిధానేననిత్యత్వాపాతప్రతీతే - స్తన్నిత్యత్వజిజ్ఞాసయాతత్స్వరూపంపృచ్ఛతి ॥యదితి॥ చిదచిదాత్మక ప్రపఞ్చరూపస్య - అద్భుతకర్మణఃఅచి న్త్యవ్యాపారస్య - హరేస్సంబన్ధి - యత్కాలాఖ్యం-లక్షణంరూపం-ఆత్థఉ క్తవాన్ ,, తత్కాలకృతవిశ్వేణకమ్పిత „మిత్యనాదిత్వేనకథితవాన్- తత్కాలాఖ్యంభగవచ్ఛరీరం-హేబ్రహ్మన్ ,నఃఅస్మభ్యంయథా యథావద్వర్ణయ,హేప్రభో - వర్ణ యితుంత్వంసమర్థ ఇత్యభిప్రాయః ، కింకాలఃకల్ప్యః - ఉతాకల్ప్యః-కింవాతస్యస్వరూపంసూత్మంచరూపమిత్యాదియథావద్వర్ణ యేత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టోమునిః-కాలస్వరూపంవ క్తుం తావత్కాలకాల్యవస్తుసృష్టిమనువదతి॥గుణవ్యతికరేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥తత్ర ప్రథమంపరమాత్మనఏవకర్తృత్వంకారణత్వంకార్యతాంచాహ ॥గుణవ్యతికరేతి॥ గుణై ర్వ్యతికరఃపరిణామోయస్యగుణవ్యతికరంప్రధానం , తదాకారోరూపంశరీరంయస్యసతథో క్తః - నిర్విశేషఃపృథివ్యాదిరహితః - అప్రతిష్ఠితఃకారణాన్తరరహితఇత్యర్థః ॥కార్యాణాం హికారణేప్రతిష్ఠాప్రలయ - స్తదభావాత్కారణాన్తరరాహిత్యంఫలితం - ఏవంవిధఃపరమపురుషః ,తదుపాదానండపాదానభూతంయస్యేతిబహువ్రీహిః - ఉపాదానభూతేనప్రధానేనవిశిష్టమాత్మానంజగద్రూపేణాసృజదిత్యర్థః । అత్రగుణవ్యతికరాకారోఽసృజదిత్యనేన - చేతనాచేతనయోర్నియన్తుః పరమపురుషస్యనిమిత్తత్వం , తదుపాదానమాత్మానమిత్యనేన , ప్రకృతిపురుషకాలవిశిష్టత్వాకారేణోపాదానత్వంచో క్తంభవతి । తథాచశ్రూయతే ,,తదాత్మానగ్గ్స్వ

వాన్ జీవలోకస్యసంస్థాభేదస్సమావృతః। ధర్మస్యహ్యనిమి త్తస్యవిపాకఃపరమేష్ఠ్యసౌ ॥ ౯ ॥విదురఉవాచ॥ యదాత్థబహురూపస్యహరేరద్భుతకర్మణః । కాలాఖ్యంలక్షణంబ్రహ్మన్యథావర్ణయనఃప్రభో ॥ ౧౦ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ గుణవ్యతికరాకారోనిర్విశేషోఽప్రతిష్ఠితః । పురుష స్తదుపాదానమాత్మానంలీలయా ఽసృజత్ ॥ ౧౧ ॥ విశ్వంవైబ్రహ్మతన్మాత్రంసంస్థితంవిష్ణుమాయయా । ఈశ్వరేణపరిచ్ఛిన్నంకాలేనావ్య క్తమూర్తినా ॥ ౧౨ ॥యథేదానీంతథాగ్రేఽపశ్చాదప్యేతదీదృశమ్ । సర్గోనవవిధ స్తస్యప్రాకృతోవైకృతశ్చ

యమకురుతేతి,, సూత్రితంచ „ సాక్షాచ్చోభయామ్నా,,దితి ✽ ॥౧౧॥ ✽ ఏకస్యైవ బ్రహ్మణశ్చిదచిద్విశిష్టస్యావస్థాభేదేన కార్యకారణభావావుపపాదయన్ సృష్టేఃప్రాగవస్థామాహ ॥ విశ్వమితి ॥ విశ్వంబ్రహ్మేత్యనేన „ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ,, ఇతిశ్రుతిః స్మారితా।అత్రచసామానాధికరణ్యేననిర్దేశఃకార్యకారణభావనిబన్ధనఇతిభాష్యే ప్రపఞ్చితః।ఏవంచ - విశ్వం విశ్వాకారం - బ్రహ్మ - తన్మాత్రంప్రకృత్యవస్థామాత్రవిశిష్టం - సంస్థితంసంహృతం-నతు , మహదాద్యవస్థావిశిష్టం , విష్ణుమాయయాభగవత్సంకల్పేన-య , త్కార్యావస్థాయాంస్థూలచిదచిద్విశిష్టంబ్రహ్మ , విశ్వాకారం-తత్సంహారవిషయస్వకీయసంకల్పేనప్రకృతిమాత్రావస్థామాత్రావశేషిత్వేనోపసంహృతమిత్యర్థః , ఏకస్యైవమృద్ద్రవ్యస్యకాలభేదేనపిణ్డత్వఘటత్వాద్యవస్థాద్వయయోగేనకార్యకారణభావవదేకస్యైవబ్రహ్మణశ్చిదచిద్విశిష్టస్యస్థౌల్యసౌక్ష్మ్యావస్థాభ్యాంకార్యకారణభావ ఉపపన్నః - తన్నిబన్ధనఏవ-మృదయంఘటఇత్యాదివత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశఇత్యభిప్రాయః॥ప్రళయేపికాలసాచివ్యమాహ ॥ఈశ్వరేణేతి॥ కాలేనవినాసృష్ట్యాద్యయోగా త్తస్యేశ్వరత్వం , ఈశ్వరశరీరత్వాద్వాతస్యేశ్వరత్వవ్యపదేశః-కాలస్యేశ్వరశరీరత్వం „ ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి ముహూర్తానర్ధమాసామాసాఋతవస్సంవత్సరావిధృతా స్తిష్ఠన్తి „ త్యాదిశ్రవణాత్ - యావత్సత్త్వంస్వశక్యనియన్తవ్యస్వభావత్వమేవహిశరీరత్వం - అతఏవశరీరశరీరిభావేనసామానాధికరణ్యనిర్దేశాఉపపన్నాః - అవ్యక్తమూర్తినా , ప్రత్యక్షేణనవ్యజ్యతఇత్యవ్య క్తం - మూర్తిఃరూపంయస్య - తేన-అనుమేయేన-కాలేన-పరిచ్ఛిన్నంప్రలయదశాయాం-సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టకాలపరిచ్ఛిన్నంసదేవస్థితమిత్యర్థః ✽ ॥౧౨॥ ✽ సృష్టిసంహారదశాసు సర్వత్రకాలస్యానుగతిమాహార్ధేన॥యథేతి॥ఇదానీంసృష్టిదశాయాం,యథా - సర్వంకాలపరిచ్ఛిన్నం - తథా, అగ్రేసృష్టేః ప్రాక్-ప్రలయేపశ్చాదపి-భావిప్రలయసృష్ట్యోరపి - ఏతత్ జగత్ , ఈదృశంకాలపరిచ్ఛిన్నమేవేత్యర్థః-నచకాలపరిచ్ఛిన్నత్వేనానిత్యత్వంశఙ్క్యం- అవస్థానాంకాలపరిచ్ఛిన్నత్వేప్యవస్థావతోద్రవ్యస్యనిత్యత్వాత్ ॥తథాచవైష్ణవంవచః॥ తదేతదక్ష

యం నిత్యం జగత్స్థావరజఙ్గమమ్ ఆవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్పవదితి ॥ ఏవం సర్వస్యాపి పరిచ్ఛేదకః కాల ఇతి సామాన్యతః కాలస్వరూపమప్యుక్తం భవతి ॥ ఏవం కాలకాల్యవస్తుసృష్టిమనూద్యాథ తత్సర్గభేదాన్ ప్రలయభేదాంశ్చ కాలాదీననువదతి „ సర్గో నవవిధ ఇత్యాదినా „ దశైతే విదురాఖ్యాతా „ ఇత్యన్తేన, తస్య కాలకాల్యస్యైవ స్తునః, ప్రాకృతో వైకృతశ్చ - యః - ఉభయాత్మకః సర్గః స నవవిధః, ఆద్యో మహత్సర్గః - ద్వితీయస్త్వహంకారసర్గః - భూతసర్గస్తృతీయః - ఇన్ద్రియసర్గశ్చతుర్థః - మనస్సర్గః పఞ్చమః - అణ్డసర్గష్షష్ఠః, ఏతే షట్సర్గాః ప్రాకృతాః - తస్థుషాం సర్గస్సప్తమః, తిరశ్చాం సర్గోఽష్టమః - నృణాం సర్గో నవమః, ఏతే త్రయో వైకృతాః - మిళిత్వా నవవిధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ ప్రలయాన్విభజతి ॥ కాలేత్యర్ధేన ॥ అస్య కాలకాల్యస్య - ప్రతిసంక్రమః ప్రళయః - కాలద్రవ్యగుణైస్త్రివిధః, కాలేనాస్మిన్కాలేఽస్య మృతిరితి నియతేన కాలేన - ప్రలయో నిత్యప్రలయాఖ్యః - కాలిక ఏకః - ద్రవ్యేణ సంకర్షణముఖాగ్న్యాదినా ప్రలయో నైమిత్తికలయాఖ్యః - ద్రవ్యప్రలయో ద్వితీయః - గుణైస్సత్త్వాదిభిస్సామ్యావస్థైర్జాతః ప్రాకృతప్రలయాఖ్యస్తృతీయః - నవవిధానేవ సర్గాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆద్య ఇత్యాదినా అర్వాక్స్రోతస్తు నవమ ఇత్యన్తేన ॥ ఆత్మనః కార్యోన్ముఖప్రకృతిపురుషశరీరకాత్ పరమాత్మనస్సకాశాద్ గుణవైషమ్యకృతో - యో మహత్తత్త్వస్య సర్గః - స ఆద్యః - వైషమ్యాపన్నగుణత్రయాత్మకప్రకృతివికారవిశేషో మహత్సర్గః ప్రథమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అహమః అహంకారస్య - ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాదయః - ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం, జ్ఞానక్రియాశబ్దాభ్యాం జ్ఞానకర్మేన్ద్రియోక్తిః - ఆదిశబ్దాన్మనస్తన్మాత్రాణి చోక్తాని - ఏతే - యత్రయస్మాత్, దహమః - ఉత్పన్నాః - స తస్యాహమస్సర్గో ద్వితీయ ఇత్యర్థః ॥ భూతసర్గస్తృతీయః ॥ తమేవోపపాదయతి - తన్మాత్రద్రవ్యశక్తిమానితి ॥ తన్మాత్రాణి శబ్దాదీని పఞ్చ ద్రవ్యాణ్యాకాశాదీని పఞ్చ - ఏతాన్యేవ శక్తయోఽస్యసన్తీతి తద్వాన్, తన్మాత్రద్రవ్యాణాం భగవచ్ఛరీరత్వాచ్ఛక్తిశబ్దేనోక్తిః, యథా „ పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగత్ „ యస్య పృథివీ శరీర „ మిత్యాది - తద్వత్ - తన్త్వం శశక్త్యాదిశబ్దాః పర్యాయా ఇతి పురస్తాదేవోక్తం - అత్ర మతుప్ప్రత్యయేనావగతసంబన్ధసామాన్యం విషయవిషయిభావరూపసంబన్ధ విశేషే పర్యవసన్నం, యథా గోమానయమిత్యుక్తే - గోపదస్య వివక్షిత ప్రకృతగోవ్యక్తివిశేషపర్యవసానం „ తథా చాయమర్థః, భగవచ్ఛరీర

యః ॥ ౧౩ ॥ కాలద్రవ్యగుణైరస్య త్రివిధః ప్రతిసంక్రమః । ఆద్యస్తు మహతస్సర్గో గుణవైషమ్యమాత్మనః ॥ ౧౪ ॥
ద్వితీయస్త్వహమో యత్ర ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాదయః । భూతసర్గస్తృతీయస్తు తన్మాత్రద్రవ్యశక్తిమాన్ ॥ ౧౫ ॥
చతుర్థ ఐన్ద్రియస్సర్గో యస్తు జ్ఞానక్రియాత్మకః । వైకారికో దేవసర్గః పఞ్చమో యన్మయం మనః ॥ ౧౬ ॥ షష్ఠస్తు

భూతతన్మాత్రద్రవ్యవిషయకసర్గస్తృతీయ ఇతి „ తన్మాత్రో ద్రవ్యశక్తిమా „ నితి పాఠే తు - తృతీయో భూతసర్గో ద్వివిధః - తన్మాత్రః శబ్దాదితన్మాత్రసర్గః - ద్రవ్యశక్తిమాన్ ద్రవ్యశక్తివిషయశ్చేతి - సమాసవ్యాసరూపేణ వ్యాఖ్యేయమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ జ్ఞానకర్మక్రియాత్మకః జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవిషయః - యస్త్వైన్ద్రియసర్గస్స చతుర్థ ఇత్యర్థః ॥ వైకారికస్సాత్త్వికాహంకారోద్రిక్తః, దైవసర్గః ఇన్ద్రియాభిమానీదిగ్వాతాదిదైవసర్గో య, స పఞ్చమః - యన్మయం మనః - యద్వైకారికాహంకారకార్యం మనః, తద్వైకారికాహంకారోద్రిక్తో దైవసర్గః పఞ్చమ ఇత్యర్థః, యద్యపీన్ద్రియాభిమానిదేవతానాం సర్గస్యాణ్డసృష్ట్యనన్తరం చతుర్ముఖకర్తృకత్వేన వైకారికసర్గాన్తర్భావః, అత ఏవ „ వైకృతాస్త్రయ ఏవైతే దేవసర్గశ్చ సత్తమేతి దేవసర్గస్య వైకృతత్వం వక్ష్యతే, తథాపీన్ద్రియప్రసఙ్గాద్బుద్ధిస్థతయా తేషాం కథనం, న తు వైకారికత్వవివక్షయా - సర్వేషామిన్ద్రియాణాం వైకారికాహంకారాదేవోత్పత్తేర్దిగాదిదేవతాధిష్ఠేయశ్రోత్రాదీన్ద్రియోత్పత్త్యభిప్రాయేణ వా, దేవసర్గ ఇత్యుక్తం, నను సర్వేన్ద్రియాణాం వైకారికత్వే, కథం - చతుర్థస్త్వైన్ద్రియస్సర్గో యస్తు జ్ఞానక్రియాత్మక „ ఇతి పఞ్చమసర్గాన్తర్భావేన చతుర్థసర్గత్వకథనమితి చేన్న, అన్తరిన్ద్రియత్వబాహ్యేన్ద్రియత్వరూపవైధర్మ్యేణ - మనస్సర్వేన్ద్రియవర్గసర్గయోః పృథగ్గణనాత్, న చైతావతేన్ద్రియాణామవైకారికత్వశఙ్కా కార్యా - తైజసస్య వైకారికభూతాద్యనుగ్రాహకత్వేన - స్వత ఇన్ద్రియోత్పాదకత్వస్యాద్వితీయేన నిరస్తత్వాత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ షష్ఠస్త్వితి ॥ తామసః తమశ్శబ్దేన ప్రకృతిమణ్డలాత్మకమణ్డముచ్యతే „ ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా „ దిత్యాదౌ తమశ్శబ్దేన ప్రకృతిమణ్డలాభిధానాత్, తద్విషయస్సర్గస్తామసః షష్ఠః, తమేవ విశినష్టి, అబుద్ధికృతః ప్రభోరితి, ప్రభోశ్చతుర్ముఖస్య - అబుద్ధికృతః తదన్తర్యామిపరమాత్మసంకల్పకృత ఇత్యర్థః, తామసస్యాబుద్ధికృతత్వకథనం పూర్వేషామప్యుపలక్షణం - షణ్ణామపి చతుర్ముఖస్రష్టైః ప్రాక్తనత్వేన చతుర్ముఖబుద్ధిపూర్వకకృతత్వాభావాత్, షష్ఠస్తు తమసస్సర్గ ఇతి పఠిత్వా, అబుద్ధిర్జీవానామావరణం నిక్షేపశ్చ తాం కరోతీత్యబుద్ధికృత్, తస్య తమసః - పఞ్చపర్వణో యస్సర్గస్స షష్ఠ ఇత్యర్థవర్ణనం త్వయుక్తం, విష్ణుపురాణే స్థావరాదిసృష్టేశ్చతుర్ముఖబుద్ధికృతత్వప్రదర్శనేన ఇహాపి తద్వైకార్థ్యస్యాన్యాయ్యత్వాచ్చతుర్ముఖబుద్ధికృతత్వమేవైష్టవ్యం - నను స్థావరాదిసృష్టేరప్యబుద్ధిపూర్వకత్వముక్తం, శ్రీవిష్ణుపురాణే, ఇహాప్యకృతానాం

షణ్ణామివాబుద్ధికృతత్వం కథముక్తమితిచేదుచ్యతే - సాధకామనుష్యా ఇతితద్వ్యతిరిక్తానాం సృష్టిరబుద్ధిపూర్వికేతిభగవత్పరాశరాభిప్రాయః - స్థావరతిరశ్చాం యజ్ఞోపకరణత్వాద్దేవానాం కర్మారాధ్యత్వాచ్చ మనుష్యవద్యజ్ఞోపయికత్వమస్తీతిస్థావరాదిసృష్టిరపిబుద్ధిపూర్వికేతిభగవతో ద్వైపాయనస్యాభిప్రాయః - అతోనవిరోధః ॥ ననుచతుర్ముఖసృష్టిష్వేవస్థావరేషు తదబుద్ధికృతత్వం తద్బుద్ధికృతత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధముభయం కథముపపద్యత ఇతిచేత్ - యజ్ఞానుపయుక్తస్థావరాభిప్రాయకత్వాత్పారాశర్యోక్తేః, యజ్ఞానుపయుక్తేః చతుర్ముఖస్యసిసృక్షాయాఅభావేపి తదన్తర్యామిపరమాత్మసంకల్పాదేవ తత్సృష్ట్యుపపత్తేః,, ప్రాకృతసర్గాన్నిగమయన్ వైకృతసర్గవిభాగమవతారయతి॥ షడితి ॥ ఇమేషట్, ప్రాకృతాస్సర్గాః - అనుక్రమితా ఇతి శేషః - మేమత్తః - వైకృతానపిసర్గాననుక్రమిష్యమాణాన్, శృణు ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నన్వచిన్త్యవివిధవిచిత్రరచనయా బ్రహ్మణః శ్రమస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యమునిరాహ ॥ రజోభాజ ఇతి॥ చతుర్ముఖశరీరకత్వాద్రజోభాజః, రజఉద్రిక్తస్యభగవతో హరిమేధసః - మేధసా * బుద్ధ్యా - హరతిసాంసారికక్లేశమితిహరిమేధాః, యద్విషయబుద్ధిః సంసారక్లేశాన్ హరతి, సహరిమేధా ఇత్యుచ్యతే, తస్యహరేః - ఇయం సృష్టిర్లీలా, నతుతస్యాం క్లేశ ఇత్యర్థః, వైకృతసర్గాననుక్రమంస్తేషాం స్థావరసర్గస్యపూర్వానుక్రాన్తప్రాకృతసర్గాపేక్షయా సప్తమత్వమాహ॥ సప్తమ ఇతి॥ ఓషధయః ఫలపాకాన్తాః, లతాః ఆరోహణాపేక్షాః, త్వక్సారాః కదళీవేణ్వాదయః, వీరుధః గుల్మరూపాః, ద్రుమాః పుష్పఫలాః, తేషాం సాధారణం లక్షణమాహ, ఉత్స్రోతస ఉత్క్రాన్తాస్స్రోతసః - గతేరాహారాద్వా, గతిశూన్యాః ఆహారశూన్యావా, తమః ప్రాయాః అవ్యక్తచైతన్యాః, అన్తస్స్పర్శావిశేషిణ ఇత్యేకంపదం, అన్తః స్పర్శాః శీతోష్ణాదిసుఖదుఃఖదాః స్పర్శా యేషాం, తేచ తే అవిశేషిణశ్చ బాహ్యావిశేషానభిజ్ఞాశ్చ, అన్తర్గతానేవస్పర్శాన్ జానన్తినతుబాహ్యానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ తిర్యక్సర్గస్యాష్టమత్వం కథయన్ పునస్తస్యాష్టావింశ ❁ ద్వి

తమసస్సర్గోయస్త్వబుద్ధికృతః ప్రభోః । షడిమే ప్రాకృతాస్సర్గా వైకృతానపి మే శృణు ॥ ౧౭ ॥ రజోభాజో భగవతో లీలేయం హరిమేధసః । సప్తమో ముఖ్యసర్గస్తు షడ్విధస్తస్థుషాం చ యః ॥ ౧౮ ॥ వనస్పత్యోషధిలతాత్వక్సారావీరుధో ద్రుమాః । ఉత్స్రోతసస్తమః ప్రాయా అన్తస్స్పర్శావిశేషిణః ॥ ౧౯ ॥ తిరశ్చామష్టమస్సర్గః అష్టావింశ * ద్విధో మతః । అవిదో భూరితమసో ఘ్రాణజ్ఞా హృద్యవేదినః ॥ ౨౦ ॥ గౌరజో మహిషః కృష్ణస్సూకరో గవయో రురుః । ద్విశఫాః పశవశ్చేమే ❁ అవిరుష్ట్రశ్చ సత్తమః ॥ ౨౧ ॥ ఖరోఽశ్వోఽశ్వతరో గౌరశ్శరభశ్చమరీ తథా । ఏతే చైకశఫాః క్షత్తః శృణు పఞ్చనఖాన్ పశూన్ ॥ ౨౨ ॥ శ్వా సృగాలో వృకో వ్యాఘ్రో మార్జారశ్శశశల్యకౌ । సింహః కపిర్గజః కూర్మో గోధా చ మకరాదయః ॥ ౨౩ ॥ కఙ్కగృధ్రబకశ్యేనాశ్చాషభల్లూకబర్హిణాః । హంససారసచక్రాహ్వాః కాకోలూకాదయః ఖగాః ॥ ౨౪ ॥ అర్వాక్స్రోతస్తు నవమస్సర్గ ఏకవిధో నృణామ్ । రజోఽధికాః కర్మకరాః సుఖే చ సుఖమానినః ॥ ౨౫ ॥ వైకృతాస్త్రయ ఏవైతే దేవసర్గశ్చ సత్తమ । వైకారికస్తు యః

ధత్వమాహ॥ తిరశ్చామితి॥ తిరశ్చాం తిర్యగ్గచ్ఛతాం, యస్సర్గస్సోఽష్టమః - సచపునరష్టావింశద్విధో - మతః జ్ఞాతః - తేషాం సాధారణం లక్షణమాహ ॥ అవిద ఇతి॥ శ్వస్తనాద్యతనశ్వస్తనాదిజ్ఞానశూన్యాః - భూరితమసః కేవలాహారనిద్రామైథునమాత్రనిష్ఠాః - ఘ్రాణజ్ఞాః ఘ్రాణేనైవ ఇష్టమర్థం జానన్తీతి ఘ్రాణజ్ఞాః ,, గన్ధేన గావః పశ్యన్తీతివత్ - హృద్యవేదినః హృద్గతసుఖాద్యభిజ్ఞాః - దీర్ఘానుసన్ధానరహితా ఇతిభావః, తథాచ శ్రుతిః ,, అథాపరేషాం పశూనామశనాయాపిపాసేఏవవిజ్ఞానం నవిజ్ఞాతం వదన్తి నవిజ్ఞాతం పశ్యన్తి నవిదుః శ్వస్తనం న లోకాలోకావితి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అష్టావింశతిభేదానేవాహ॥ గౌరితి ॥ గవాదయః ఉష్ట్రాన్తాః ద్విశఫాః - నవ - ఖరాదయశ్చమర్యన్తాః ఏకశఫాః - షట్, శ్వాదయో గోధాన్తాః పఞ్చనఖాః ద్వాదశ - మిళిత్వా భూచరాస్సప్తవింశతిః - మకరాదయో జలచరాః - కఙ్కాదయశ్చ ఖగాః భూచరభేదేనైకీకృత్య గృహీతాః - ఏవమష్టావింశతిభేదాః, మకరాదిషు స్వస్వజాతిభిన్నేష్వప్యభూతచరత్వోపాధ్యవచ్ఛిన్నత్వేనైకకోటిత్వం బోధ్యం, గవాదిషు పఠితౌ రురుగౌరౌ మృగవిశేషౌ చ శ్రిన్యాయేన పశవశ్చేమ ఇతి నిర్దేశః, ఏవమన్యత్రాపి ❁ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథనవమం సర్గమాహ॥ అర్వాక్స్రోత ఇతి ॥ అర్వాక్ అధస్స్రోతః గతిరాహారో వా యస్య సః అర్వాక్స్రోతః - హ్రస్వత్వమార్షం - హేతుక్తః, నృణాం - అర్వాక్స్రోతో యస్సర్గః, ఏకవిధః - నతు ఖగానామివ నానావిధః, స నవమస్సర్గః - అర్వాక్స్రోత ఇతి క్రియావిశేషణం వా, అర్వాక్స్రోతో యథా భవతి తథా, యో నృణాం సర్గ ఇతి - నృణాం సాధారణం లక్షణమాహ ॥ రజోఽధికా ఇతి ॥ రజోఽధికాః రజఃప్రచురాః, అతఏవ - కర్మకరాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ త్రయ ఏతే వైకృతా ఏవ, నతు కౌమారవదుభయాత్మకా ఇత్యర్థః, దేవసర్గేత్యాదిష్టోక్త ఇత్యుక్తమేకాన్వయః ప్రాకృతేషు యో దేవసర్గః - ప్రసఙ్గాత్ వైకారికోఽభిహిత, స్సచ వైకృతాన్తర్భూత ఏవేత్యర్థః, హే సత్తమ విదుర, వైకృతదేవసర్గాన్తర్భూతకౌమారసర్గస్యోభయాత్మకత్వమహ ॥ కౌమారస్త్వితి ॥ వైకృతసర్గాన్తర్భూతస్య

కౌమారసర్గస్యప్రాకృతవైకృతత్వం కథమితి చేత్ కుమారాణామాదావేవ బ్రహ్మణా సృష్టత్వాత్ ప్రాకృతాన్తర్భావః కుమారేష్వన్తర్భూతో నీలలోహితస్తు సనకాదిభిస్సహ సృష్టోఽపి ప్రతికల్పం సృజ్యతే, అతస్తస్య వైకృతత్వమిత్యుభయాత్మక ఇత్యభిప్రాయాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దేవసర్గస్యాష్టవిధత్వం ప్రతిజానంస్తద్భేదానాహ ॥ దేవసర్గ ఇతి ॥ విబుధాః పితరశ్చైకకోటిః, వైదికకర్మారాధ్యత్వాత్, అసురా ఏకకోటిః, గన్ధర్వాప్సరసశ్చైకకోటిః - సిద్ధా ఏకకోటిః, యక్షరక్షాంస్యేకకోటిః - చారణా ఏకకోటిః, భూతప్రేతపిశాచా ఏకకోటిః, కిన్నరాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన, అశ్వముఖాః కింపురుషాదయశ్చ గృహ్యన్తే కిన్నరాదయో ఏషాం తే. విద్యాధరా ఏకకోటిః, ఏవమష్టవిధత్వం, అనుక్రాన్తాన్ సర్గాన్నిగమయతి ॥ దశేతి ॥ సర్గో నవవిధ ఇత్యుపక్రమే కథితం, అవాన్తరవిభాగాభిప్రాయేణ దశేత్యుపసంహార ఇత్యవిరోధః, హే విదుర- విశ్వసృజా చతుర్ముఖరూపేణ, కేవలేన స్వాత్మనా చ, కృతా ఏతే దశ సర్గాః, తే తుభ్యమాఖ్యాతాః కథితాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సర్గాంశ్చైవానుసర్గాంశ్చ మనూన్ మన్వన్తరాణి చేతి చతుర్ముఖసృష్టేః పూర్వాపరేషు సృష్టేషు సర్గేషు కథితేష్వన్తరస్సృష్టేషు మనుమన్వన్తరేషూత్తరత్ర శ్రవణేత్వరా న కార్యా । సంగతివిశేషేణ తాన్యపి కథయిష్యామీత్యాహ ॥ అతః పరమితి ॥ అతః పరం సర్వవస్తుపరిచ్ఛేదక కాలస్వరూపకథనానన్తరం మనూన్మన్వన్తరాణి చ ప్రవక్ష్యామి ॥ పురుషస్తదుపాదానమాత్మానం లీలయాఽసృజ,, దిత్యుపక్రాన్తమేకస్యైవ బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ కల్పాదిషు - స్రష్టా, ఆత్మభూః- హరిః చతుర్ముఖశరీరకో హరిః- రజః ప్లుతః చతుర్ముఖద్వారా రజ ఉద్రిక్తః - అమోఘసఙ్కల్పస్సత్యసఙ్కల్పః- ఇదం సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదేరుపలక్షణం- ఆత్మానమేవ- ఆత్మనైవ, ఆత్మైవ సృజతి । అమోఘసఙ్కల్ప ఇత్యనేన లోకపరిదృష్టనిమిత్తోపాదానభూతమృత్కులాలభేదన్యాయస్యాత్రానవతార ఉక్తః - కులాలస్యాసర్వశక్తిత్వాన్నోపాదానత్వం - మృదస్త్వజ్ఞత్వాన్న నిమిత్తత్వం - ఇహ

ప్రోక్తః కౌమారస్తూభయాత్మకః ॥ ౨౬ ॥ దేవసర్గశ్చాష్టవిధో విబుధాః పితరోఽసురాః । గన్ధర్వాప్సరసస్సిద్ధా యక్షరక్షాంసి చారణాః ॥ ౨౭ ॥ భూతప్రేతపిశాచాశ్చ విద్యాధ్రాః కిన్నరాదయః । దశైతే విదురాఖ్యాతాస్సర్గాస్తే విశ్వసత్కృతాః ॥ ౨౮ ॥ అతః పరం ప్రవక్ష్యామి మనూన్మన్వన్తరాణి చ । ఏవం రజః ప్లుతస్స్రష్టా కల్పాదిష్వాత్మభూర్హరిః ॥ సృజత్యమోఘసఙ్కల్ప ఆత్మైవాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౯ ॥ గుణవ్యత్యయ ఏతస్మిన్మాయావిత్త్వాదధీశితుః । నపౌర్వాపర్యమిచ్ఛన్తి నద్యాం భ్రామ్యద్భ్రమేరివ ॥ ౩౦ ॥ దేవాసురాదయస్తూక్తాః కల్పేఽస్మిన్యే ప్రకీర్తితాః । త ఏవ నామరూపాభ్యామాసన్మన్వన్తరాన్తరే ॥ ౩౧ ॥ *************

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః.************

చరమస్సద్విశేషాణామనేకాసంయుతస్సదా । పరమాణుస్స విజ్ఞేయో నృణామైక్యభ్రమో యతః ॥ ౧ ॥

త్వస్మిన్నేవోభయోః ప్రతిపన్నత్వాన్న కర్త్రన్తరకర్మాన్తరకరణాన్తరాద్యపేక్షేతి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉక్తనవవిధసర్గాణాం మధ్యే అణ్డసృష్టిః యుగపత్, న త్వాకాశాదీనామివ క్రమేణేత్యాహ ॥ గుణవ్యత్యయ ఇతి ॥ గుణవ్యతికరాత్మకే - ఏతస్మిన్నణ్డే, పౌర్వాపర్యం నేచ్ఛన్తి, సృష్టే మహదాదితత్త్వే - బ్రహ్మాణ్డసృష్టిర్యుగపదిత్యర్థః, తత్కుతః, అధీశితుః అధీశస్య- స్రష్టుః పరమాత్మనో- మాయావిత్త్వాత్ ఆశ్చర్యశక్త్యుపేతత్వాత్, అణ్డసృష్టిర్యుగపదేవేత్యర్థః, న త్వాకాశాదిష్వపి యౌగపద్యం శఙ్క్యం,, ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిరిత్యాదేర్విరోధాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యుగపదుత్పత్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ నద్యామితి ॥ భ్రమిశబ్ద ఆవర్తబుద్బుదాదిపరః - నద్యాం భ్రమత ఆవర్తబుద్బుదాదేర్యథా యౌగపదేవోత్పత్తిస్తథేత్యర్థః - నను ప్రతికల్పమిన్ద్రాదయో భిన్నాః - ఉతైతత్కల్పస్థానామేవ జీవానామిన్ద్రత్వాద్యైశ్వర్యభాజాం పునః కల్పాన్తరేఽనువృత్తిరితి సంశయం నిరాహ ॥ దేవాసురాదయ ఇతి ॥ హే క్షత్తః - నామరూపాభ్యాం ఇన్ద్రాదినామ్నా - సహస్రాక్షత్వాదిరూపేణ- అస్మిన్ కల్పే యే దేవాసురాదయః ప్రకీర్తితాః - త ఏవ మన్వన్తరాన్తరే ఆసన్నిత్యర్థః - యద్వా - య ఇదానీం దేవాసురాదయః - త ఏవ- మన్వన్తరాన్తరే, నామాన్తరరూపాన్తరాభ్యాముపలక్షితా ఆసన్నిత్యర్థః - అన్యథా ప్రతిమన్వన్తరమిన్ద్రాదిపృథక్కరణపరాశరవచనవిరోధాత్ - అనేన శ్లోకేన ఇన్ద్రాద్యైశ్వర్యవతామనాదిత్వం పునరావృత్తిశ్చ జ్ఞాప్యతే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం, శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, తృతీయస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః .************

ఏవం కాలకార్యసృష్టిముక్త్వా కాలస్వరూపం తత్స్థౌల్యసౌక్ష్మ్యరూపప్రకర్షాపకర్షరూపకాష్ఠే ప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్ కాలపరిచ్ఛేద్యవస్తునః ప్రకర్షాపకర్షకాష్ఠే నిరూపయతి ॥ చరమ ఇతి శ్లోకద్వయేన ॥ నను కాలపరిచ్ఛేద్యవస్తునః ప్రకర్షాపకర్షనిరూపణం కిమర్థమప్రకృతత్వాదితి చేన్న, కాలో హి పరమాణ్వాదిసంవత్సరాన్తః స్థూలసూక్ష్మరూపస్సూర్యగత్యాల

త్యుక్తే,యత్రసూర్యోయావత్పరమాణుదేశమతిక్రామతి,తావత్కాలఃపరమాణుః,యావతాచద్వాదశరాశ్యాత్మకంభువనకోశమతిక్రామతి-సపరమమహాన్ సంవత్సరాత్మకః,ఏవంచసూర్యగతివిషయదేశప్రకర్షాపకర్షనిరూపణమన్తరేణసూర్యగత్యనుమేయకాలప్రకర్షాపకర్షనిరూపణాయోగాత్ యుక్తంతావత్కాలాకాల్యస్యవస్తునోనిరతిశయస్థౌల్యసౌక్ష్మ్యనిరూపణం,తత్రప్రథమంకాలపరిచ్ఛేద్యస్య నిరతిశయసౌక్ష్మ్యరూపాపకర్షకాష్ఠామాహ ॥ చరమఇత్యేకేన ॥ కేచిదిమంశ్లోకంవైశేషికోక్తపరమాణుసద్భావపరమాహుః, తదయుక్తం-వేదాన్తోపబృంహణపరేప్రబన్ధేపరమాణుసద్భావాభ్యుపగమాసంభవాత్ - పరమాణ్వాదినాసంవత్సరావసానేనేతివక్ష్యమాణత్వాచ్చ , సద్విశేషాణాంసతఃకార్యస్యవిశేషాణాం, అంశానాం , యశ్చరమోఽన్త్యాంశః అత్యల్పః , యస్య పునరంశోనాస్తీత్యర్థః ॥ తమేవవిశినష్టి ॥ అనేకః - కార్యావస్థామప్రాప్తః , అసంయుతఃసముదాయావస్థాంచాప్రాప్తః , అత ఏవకార్యసముదాయావస్థయోరపగమేప్యస్తీతిపరమాణుర్విజ్ఞేయోనృణాం,యతఃకాలాపకర్షాత్,ఐక్యభ్రమఃఈదృశంసూక్ష్మంవిభాగమజ్ఞాత్వాఅనేకక్షణకాలాంశేష్వేకఃకాలఇతిభ్రమస్తీత్యర్థః,ఏవమపకర్షకాష్ఠాభిహితా * ॥౧॥ * అథప్రకర్షకాష్ఠామాహ॥సతఇతి॥యస్య కార్యస్యచరమోంశఃపరమాణుః-తస్యైవసతఃకార్యావస్థయావస్థితస్య - స్వరూపావస్థితస్యవికారాన్తరరహితస్యపదార్థస్య,యత్కైవల్యం కేవలం స్వరూపం-సఏవపరమమహాన్ నిరతిశయప్రకర్షః.తమేవవిశినష్టి-అవిశేషఃపునఃప్రకర్షాన్తరరహితః , నిరన్తరఃస్వసమవేతాగృహీతభేదావయవః * ॥౨॥ * కాలపరిచ్ఛేద్యపదార్థేఉపపాదితేప్రకర్షాపకర్షకాష్ఠేకాలేప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితిద్వాభ్యామ్॥ఏవంపరిచ్ఛేద్యప్రకర్షాపకర్షకాష్ఠావత్,కాలోఽపిసౌక్ష్మ్యపరమాణ్వాదిరూపేణపకర్షస్థౌల్యేసంవత్సరాదిరూపేప్రకర్షేచ,సంస్థానభుక్త్యాఅవచ్ఛేద్యార్థగతావస్థావిశేషసంయోగలక్షణయా,యద్వా,స్వావచ్ఛేదకాణుత్వాద్యవస్థారూపసం

సతఏవపదార్థస్యస్వరూపావస్థితస్య యత్ । కైవల్యంపరమమహానవిశేషోనిరన్తరః ॥౨॥ ఏవంకాలోప్యనుమితస్సౌక్ష్మ్యేస్థౌల్యేచసత్తమ। సంస్థానభుక్త్యాభగవానవ్యక్తోవ్యక్తభుగ్విభుః॥౩॥ సకాలఃపరమాణుర్వైయోభుఙ్క్తేపరమాణుతామ్।సతోఽవిశేషభుగ్యస్తుసకాలఃపరమోమహాన్॥౪॥ అణుర్ద్వౌపరమాణూస్స్యాత్త్రసరేణుస్త్రయస్స్మృతః। జాలార్కరశ్మ్యవగతఃఖమేవానుపతన్నగాత్ ॥ ౫ ॥ త్రసరేణుత్రయంభుఙ్క్తేయఃకాలస్సత్రుటిస్స్మృతా । శతభాగస్తువేధస్స్యాత్తైస్త్రిభిస్తులవస్స్మృతః ॥౬॥ నిమేషస్త్రిలవోజ్ఞేయ ఆమ్నాతస్తేత్రయఃక్షణః । క్షణాన్పంచవిదుఃకాష్ఠాంలఘుతాదశపఞ్చచ ॥ ౭ ॥ లఘూనివైసమామ్నాతాదశపఞ్చచనాడికా। తేద్వేముహూర్తఃప్రహరష్షడ్యామస్సప్తవానృణామ్॥ ౮ ॥ ద్వాదశార్ధపలోన్మానంచతుర్భిశ్చతురఙ్గులైః ।

స్థానవిశేషసంయోగలక్షణయాభుక్త్యా,అనుమితః,కథంభూతః-భగవాన్ భగవదాత్మకః-స్వయమవ్యక్తః-వ్యక్తభుగ్విభుః-వ్యక్తవస్తుపరిణామహేతుః*॥౩॥*అతిదిష్టామేవాపకర్షకాష్ఠాముపపాదయత్యర్ధేన॥సఇతి॥పరమాణుతాంఅత్యన్తాల్పతాం-యఃకాలః-భుఙ్క్తేభజతి-సకాలఃపరమాణుర్జ్ఞేయః॥ప్రకర్షకాష్ఠామాహ-సతఇత్యర్ధేన॥సతఃనిరతిశయసూక్ష్మావస్థయావస్థితస్యస్వస్యయోఽవిశేషః-నిరతిశయస్థూలసంవత్సరాత్మకత్వవిశేషస్తంభజతీతివిశేషభుగ్యఃకాలః-సపరమోమహాన్ నిరతిశయప్రకర్షఇత్యర్థః-సంవత్సరాత్మకత్వమేవహికాలస్థౌల్యం-ద్విపరార్ధత్వంతుతస్యైవసంవత్సరస్యావృత్త్యాయుగమన్వన్తరాదిక్రమేణభవతీతినతత్స్థౌల్యమ్*॥౪॥* ఏవమపకర్షప్రకర్షావుపపాద్యావాన్తరకాలవిశేషావచ్ఛేదకావస్థాఃప్రతిపాదయతి॥అణుర్ద్వౌపరమాణూస్స్యాదిత్యాదినా-ద్వౌతావృతుష్షడయనందక్షిణంచోత్తరందివీత్యన్తేన ॥ అణురిత్యాది,న,వైశేషికప్రక్రియయోక్తిః కింతు,తైస్స్వాభ్యుపగతవస్తుషుపరిభాషితానాంశబ్దానాంకాలావయవేషుప్రయోగమాత్రం - పరమాణ్వాదినాసంవత్సరావసానేనేతిహివక్ష్యతే - ద్వాభ్యాంపరమాణుభ్యామణురిత్యేకఃకాలస్స్యాదిత్యర్థః , త్రిభిరణుభిస్త్రసరేణురిత్యేకఃకాలస్స్యాత్ - త్రసరేణుసంజ్ఞికాత్కాలాత్పూర్వోక్తకాలాంశానామత్యన్తసూక్ష్మతయాతదవచ్ఛేదకకథనస్యాశక్యత్వాత్త్రసరేణుసంజ్ఞికకాలస్యావచ్ఛేదకమాహ ॥ జాలార్కేతి ॥ జాలకరన్ధ్రనిష్క్రాన్తాదిత్యరశ్మిషుదృష్టః,ఖంఆకాశమేవ - అనుపతన్ గతః,నభూమిం-అనుపతన్ , పాంసుర్య,స్సః,త్రసరేణుకాలఇత్యన్వయః * ॥ ౫ ॥ * అవచ్ఛేద్యస్యకాలస్యఅవచ్ఛేదకపాంసురూపపదార్థస్యచోపచారాత్సామానాధికరణ్యం , జాలార్కరశ్మ్యవగతపాంసోరీషత్సన్దనావచ్ఛిన్నఃకాలఃత్రసరేణుసంజ్ఞికఇత్యర్థః-త్రసరేణుసంజ్ఞకకాలాంశత్రికం-భుఙ్క్తేవ్యాప్నోతి-యఃకాల,స్సః,త్రుటిరిత్యర్థః,త్రసరేణుకాలత్రయంత్రుటిరిత్యుక్తంభవతి,సాత్రుటిఃవేధాఖ్యస్యకాలస్య,శతభాగఃశతగుణః,కాలఏకస్తత్రవేధావచ్ఛిన్నస్త్రిభిస్తైర్వేధైః లవస్స

కఃకాలస్స్మృతః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ లవత్రయంనిమేషఇత్యాహ॥నిమేషఇతి॥శతభాగస్తువేధఇతిశ్రుతశతశబ్దోఽనేకవాచీ॥ తథాస
త్రి॥నిమేషశతభాగస్యసహస్రాంశఃక్షణోన్నృప - తస్యాప్యయుతభాగాంశైర్భవత్యుపచయోన్నృణా ,, మితిశౌనకవచనైకా
ర్థ్యంస్యాత్ - ఈదృశకాలవిభాగఃకథమవగమ్యతఇతిచేత్-ఏకక్షణేవిద్యుదాలోకాదయోఽనేకయోజనంవ్యాప్నువన్తి-ఏక
స్మిన్క్షణేఆదిత్యరథస్యానేకయోజనగతిశ్చస్మర్యతే - తత్రైకయోజనేపిప్రదేశేసముదితాఃకేశాస్సర్షపాశ్చ నశక్యాస్సం
ఖ్యాతుం , తతశ్చకేశాదివత్పరిమితదేశవ్యాప్త్యవచ్ఛిన్నాఃకాలావయవాఃఏకక్షణవత్ప్రతిపన్నా అప్య సంఖ్యేయాస్సన్తీత్యు
పపన్నమేతత్ , త్రేత్రయోనిమేషాః-ఏకఃక్షణఃస్యాత్ - పఞ్చక్షణాన్ - కాష్ఠాంవిదుః-తాఃకాష్ఠాః- పంచదశ , ఏకాలఘు
రిత్యాలఘ్వాఖ్యఏకఃకాలః ❁॥౭॥❁ పఞ్చదశలఘూని , ఏకానాడికాసమామ్నాతా - ద్వేతేనాడికే - ఏకోముహూర్తః,షణ్నా
డికాస్సప్తవాప్రహరః , సఏవయామోదినస్యరాత్రేశ్చతుర్థోభాగః , హ్రాసేషట్ - వృద్ధౌసప్త - సంధ్యాముహూర్తద్వ
యంవినేతిజ్ఞాతవ్యం - తత్రాపినియమార్థో - వాశబ్దః - నృణామిత్యనేన మనుష్యమానముక్తం - ప్రత్యహంతద్భేదానాంగ
ణయితుమశక్యత్వాత్ ❁॥౮॥❁ నాడికాయామానంజ్ఞాపయితుంప్రస్థలక్షణమాహ ॥ ద్వాదశార్ధేతి ॥ ద్వాదశార్ధపలో
న్మానం-ఉన్మీయతేఅనేనేత్యున్మానం - పాత్రం - తచ్చద్వాదశార్ధపలంఅర్ధాధికద్వాదశపలపరిమితతామ్రరచితం , ఏకపఞ్చ
గుఞ్జాఃమాషః - తైశ్చతుర్భిః,స్వర్ణమయమాషైశ్చతురఙ్గులాయామశలాకారూపేణ రచితైః కృతమూలచ్ఛిద్రం- తేనచ్ఛి
ద్రేణప్రస్థపరిచ్ఛిన్నజలభరణయోగ్యత్వాత్ప్రస్థశబ్దవాచ్యంపాత్రం - జలేప్లుతంస్థాపితం - యావత్ యావతాకాలేన - నిమ
జ్జతీనినాడికేత్యర్థః - మాషచతుష్టయమితస్వర్ణకృతచతురఙ్గులసూచ్యాకృతచ్ఛిద్రమర్ధాధికద్వాదశపలపరిమితంప్రస్థపరిమితజ
లభరణేనైవనిమజ్జత్పాత్రంప్రస్థం - తన్నిమజ్జనావచ్ఛిన్నః కాలోనాడికేతిసమవాయార్థః - అత్రపలచ్ఛిద్రయోరాధిక్యేశీ
ఘ్రంనిమజ్జేత్ - అల్పత్వేచవిలమ్బేనేతిపలశలాకయోర్నియమః ❁ ॥౯॥ ❁ చత్వారశ్చత్వారఃఅష్టావిత్యర్థః- అష్టాయా

స్వర్ణమాషైఃకృతచ్ఛిద్రంయావత్ప్రస్థంజలప్లుతమ్॥ ౯ ॥యామాశ్చత్వారశ్చత్వారోమర్త్యానామహనీఉభే।
పక్షఃపఞ్చదశాహానిశుక్లఃకృష్ణశ్చమానద ॥ ౧౦ ॥ తయోస్సముచ్చయోమాసఃపితౄణాంతదహర్నిశమ్ । ద్వౌ
తావృతుష్షడయనందక్షిణంచోత్తరందివి॥ ౧౧ ॥ అయనేఅహనీప్రాహుర్వత్సరోద్వాదశస్స్మృతః । సంవత్స
రశతంనృణాంపరమాయుర్నిరూపితమ్ ॥ ౧౨ ॥ గ్రహర్క్షతారాచక్రస్థఃపరమాణ్వాదినాజగత్ ।సంవత్సరా
వసానేనపర్యేత్యనిమిషోవిభుః ॥ ౧౩ ॥ సంవత్సరఃపరివత్సరఃఇలావత్సరఏవచ । ఇద్వత్సరోవత్సరశ్చ విదురైవం
ప్రభాష్యతే॥౧౪ ॥యస్సృజ్యశక్తిమురుధోచ్ఛ్వసయన్స్వశక్త్యా పుంసోఽభ్రమాయదివిధావతిభూతభేదః।

మాః - మర్త్యానాం-ఉభేఅహనీ - అహోరాత్రం - పఞ్చదశాహాని -అహోరాత్రాత్మకాన్యహాని- శుక్లఃకృష్ణఃపక్షః-పఞ్చ
దశాహానిశుక్లఃపక్షః, పునఃపఞ్చదశాహానికృష్ణపక్షఇత్యర్థః - హేమానద ❁॥౧౦॥❁ తయోఃశుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః ,స్స
ముచ్చయఃసముదాయః , ఏకోమాసఃనృణామిత్యనుషఙ్గః ॥ పితౄణాంవిశేషమాహ॥ పితౄణామితి॥త-త్పూర్వోక్తోమా
సః - పితౄణామహర్నిశంఅహోరాత్రం-యత్తదోరనియమేనోద్దేశ్యవిధేయాన్యతరలిఙ్గత్వాత్తదితినపుంసకనిర్దేశః - తౌ
పూర్వోక్తౌ , ద్వౌమాసౌ - నృణాం - ఋతుః - షణ్మాసాస్త్వయనమిత్యుచ్యతే-తచ్చాయనందక్షిణోత్తరభేదేనద్వివిధం-ష
ణ్మాసాఃదక్షిణాయనంపునష్షణ్మాసా ఉత్తరాయణం ॥ దేవానాంవిశేషమాహ ॥ అయనేదక్షిణోత్తరాయణే, దివి-అహనీ-
ప్రాహుః , దేవానామహోరాత్రమిత్యర్థః - ద్వాదశ-పూర్వోక్తాఃద్వాదశమాసాః-నృణాం - వత్సరఃస్మృతః - ప్రసఙ్గా
న్నృణామాయుఃపరిమాణమప్యాహ ॥సంవత్సరశతమితి॥ స్పష్టార్థః ॥ నృణామిత్యుపలక్షణమన్యేషామపిస్వస్వమానేనశత
సంవత్సరాయుషః - అనేనక్రమేణాసౌసూర్యోనిత్యమాయుఃక్షపతీత్యాహ ॥ గ్రహర్క్షేత్యాదినా ॥ అనిమిషఃనిత్యజాగరూ
కః - విభుస్సూర్యః - గ్రహర్క్షతారాచక్రస్థఃగ్రహాశ్చన్ద్రాదయః - ఋక్షాణ్యశ్విన్యాదీని - తారాఅన్యానినక్షత్రాణి - తదుప
లక్షితంయత్కాలచక్రం-తత్స్థితః-జగత్ ద్వాదశరాశ్యాత్మకంభువనకోశం-పరమాణ్వాదినాసంవత్సరాన్తేనకాలేన - ప
ర్యేతిపర్యటతి ❁ ॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ ❁ ఉక్తస్యైవవత్సరాత్మకకాలస్యసూర్యాదిగతిభేదేననామభేదమాహ॥ సంవత్సరఇ
త్యేకేనశ్లోకేన॥ ఆదిత్యగత్యాసంవత్సరః - బృహస్పతిగత్యాపరివత్సరః-త్రింశద్దివసైర్మాసైరాదిత్యగతివిశేషాదిలావత్సరః-
చాన్ద్రనక్షత్రగతిభ్యాంఇద్వత్సరవత్సరౌఇత్యేవంప్రభాష్యతేకథ్యతే ❁॥౧౪॥❁ ఏవంసూక్ష్మత్వేనస్థూలత్వేనచసర్వస్యావ
చ్ఛేదకత్వేనకాలస్వరూపంనిరూప్యోక్తవిధకాలశరీరకస్యాకాలకాల్యస్యసూర్యాత్మనఃపరమాత్మనఉపాసనమకాలకాల్యత్వ
మిచ్ఛద్భిఃకర్తవ్యమిత్యాహ ॥యఇతి॥ భూతానిభినత్తీతిభూతభేదః - భూతవికారకృత్పరమాత్మా - కాలాఖ్యయా-స్వశ
క్త్యాస్వతన్త్ర - సృజ్యానాంకర్మశక్తింపరిణమయన్- పుంసోజీవస్య-భ్రమాయ-భ్రమో మోహః-తన్నివృత్తయే-తత్త్వా

లానుష్ఠేయధర్మవిషయమోహం నివర్తయితుమిత్యర్థః ॥ క్రతుభిస్స్వాధ్యం - యద్గుణమయం సత్త్వాదిగుణభేదేన త్రిగుణాత్మకం, ఫలం - వితన్వన్ విస్తారయన్ , దివి అన్తరిక్షే ధావతి సూర్యాన్తర్వర్తీభూత్వా పర్యటతి - తస్మై సూర్యశరీరాయ వత్సరపఞ్చకాయ పూర్వోక్తసంవత్సరాదిపఞ్చకాత్మనే - బలింహరత పూజాం కురుతేత్యర్థః ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఏవం కాలకాల్యస్వరూపే అయః పరిమాణే కాలస్య నియన్తుస్సూర్యాన్తరస్యోపాసనే కర్తవ్యే ఽభిహితే ,, పితౄణాంతదహర్నిశం దివి అయనే అహనీ ప్రాహుః - సంవత్సరశతం నృణాం పరమాయుర్నిరూపితమితి త్రైలోక్యాన్తర్వర్తినామేవ పితృదేవమనుష్యాణామాయుః పరిమాణం కథితం - త్రైలోక్యాద్బహిర్భూతానాం తు కియదాయుః పరిమాణమితి బుభుత్సయా పృచ్ఛతి విదురః , పితృదేవమనుష్యాణాం పరమాయుః ఇదం స్వస్వమానేన వర్షశతం స్మృతం - పరేషాం గతిం ఆయుర్మానం - ఆచక్ష్వ - తే కే ఇత్యత్రాహ ॥ కల్పాత్కల్పావస్థాత్ త్రైలోక్యాద్బహిః - యేస్యుః సన్తి విదః - తేషామిత్యర్థః - విద ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర కల్పాద్బహిర్భూతా యే జ్ఞానినః తేషామిత్యర్థః ❁ ॥౧౬॥ ❁ అహం న జానామీతి మావోచ ఇత్యాహ ॥ భవానితి ॥ భగవదాత్మకస్య కాలస్య - గతిం భావినీమపి గతిం - భవాన్ - వేద జానాతి నను హే మైత్రేయ - నిశ్చయేవా అహం కథం జానీయామిత్యత ఆహ - ధీరాః భవాదృశాజ్ఞానినః - యోగరాద్ధేన యోగసిద్ధేన ,చక్షుషా, విశ్వం జగత్ - విచక్షతే పశ్యన్తి - యోగిప్రత్యక్షావిషయం న కించిదస్తీత్యర్థః ॥ ఏవమాపృష్టో మునిః త్రైలోక్యాద్బహిరవస్థితానామాచతుర్ముఖాత్సర్వేషాం యుగసాహస్రం దినపరిమాణం, ఏవం విధషష్ట్యుత్తర త్రిశతదినాత్మకవర్షశతమాయుః పరిమాణమితి కథయితుం తావద్యుగపరిమాణం యుగస్వరూపం యుగేషు ధర్మానువృత్తితారతమ్యం చాహ ॥ కృతమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తత్ర ద్వాభ్యాం యుగపరిమాణమాహ ॥ కృతమితి ॥ కృతాదిచతుర్యుగం

కాలాఖ్యయా గుణమయం క్రతుభిర్వితన్వం స్తస్మై బలింహరత వత్సరపఞ్చకాయ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీవిదుర ఉవాచ ॥ పితృదేవమనుష్యాణామాయుః పరమిదం స్మృతం । పరేషాం గతిమాచక్ష్వ యే స్యుః కల్పాద్బహిర్విదః ॥ ౧౬ ॥ భవాన్ హి వేద కాలస్య గతిం భగవతో నను । విశ్వం విచక్షతే ధీరా యోగరాద్ధేన చక్షుషా ॥ ౧౭ ॥ శ్రీమైత్రేయ ఉవాచ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిశ్చ త్రిచతుర్యుగమ్ । దివ్యైర్ద్వాదశభిర్వర్షైస్సావధానం నిరూపితమ్ ॥ ౧౮ ॥ చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్ । సంఖ్యాతాని సహస్రాణి ద్విగుణాని శతాని చ ॥ ౧౯ ॥ సంధ్యాసంధ్యాంశయోరన్తర్యః కాలశ్శతసంఖ్యయోః । తమేవాహుర్యుగం తజ్జ్ఞా యత్ర ధర్మో విధీయతే ॥ ౨౦ ॥ ధర్మశ్చతుష్పాన్మనుజాన్ కృతే సమనువర్తతే । స ఏవాన్యేష్వధర్మేణ ప్రతిపాదేన వర్ధతా ॥ ౨౧ ॥ త్రైలోక్యాద్యుగసాహస్రం బహిరాబ్రహ్మణో దినమ్ । తావత్యేవ నిశా తాత యన్నిమీలతి విశ్వసృట్ ॥ ౨౨ ॥ నిశావసాన ఆరబ్ధో లో

సావధానం అవధీరయత ఇత్యవధానం, సంధ్యా చాంశశ్చ తత్సహితం ప్రత్యేకం దివ్యైర్దేవమానమితైః, ద్వాదశసాహస్రైర్వర్షైర్నిరూపితం - అపి చ , కృతాదిషు చ - యథాక్రమం - చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం చేతి సహస్రాణి సంఖ్యాతాని - శతాని తు ద్విగుణాని సంఖ్యాతానీత్యర్థః - అయమర్థః ,, తావత్కృతయుగస్య దేవమానేన ద్వాదశచత్వారి చేతి వత్సరాణి - సంధ్యాసంధ్యాంశయోశ్చత్వారి చత్వారిశతానీత్యష్టౌ శతాని - దేవమానేనాష్టశతోత్తరషోడశసాహస్రవత్సరాః - ససంధ్యాంశస్య కృతస్య పరిమాణం - త్రేతాయాస్తు పఞ్చదశసాహస్రాణి షట్శతానీత్యేవం ససంధ్యాంశాయాస్త్రేతాయా షట్శతోత్తర పఞ్చదశసాహస్రవర్షపరిమితిః - ద్వాపరస్య తు ససంధ్యాంశస్య చతుశ్శతోత్తర చతుర్దశసాహస్రాణి - కలేస్తు ససంధ్యాంశస్య ద్విశతోత్తర త్రయోదశసాహస్రాణి - యుగస్యాదౌ సంధ్యా - యుగాన్తే సంధ్యాంశః సహస్రాణాముపర్యుక్తాని - క్రమేణ తత్తత్సంధ్యాంశయోః పరిమాణమిత్యవగన్తవ్యం - నను ససంధ్యాంశస్యైవ యుగత్వముత తాభ్యామన్తరేణ మధ్యస్యైవేతి సంశయం నిరాకుర్వన్ చతుర్ష్వపి యుగేషు తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మాణామవశ్యకర్తవ్యతామాహ ॥ సంధ్యాంశయోరితి ॥ శతసంఖ్యయోః ఉక్తానిశతాని సంఖ్యాయయోస్తయోః - స్సంధ్యాంశయోరన్తరేణ మధ్యే - యః కాలః - తమేవ కాలం యుగమితి - యుగజ్ఞాః ప్రాహురిత్యర్థః - యత్ర యుగే - ధర్మః నిత్యనైమిత్తికకార్యభేదేన త్రివిధోపి ధర్మః - విధీయతే కర్తవ్యత్వేన చోద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ ❁ కృతే చతుష్పాదో ధర్మస్యానువృత్తిం త్రేతాదిషు తత్సంకోచం చాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ కృతయుగే మనుజాన్ చతుష్పాద్ధర్మోఽనువర్తతే - అన్యేషు త్రేతాదిషు - ఏకైకేన పాదేన - వర్ధతా - అధర్మేణ హేతునా ధర్మోఽపైతి అపగచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥౨౧॥ ❁ అథ త్రైలోక్యాద్బహిస్థానాం దినపరిమాణమాహ ॥ త్రైలోక్యాదితి ॥ త్రైలోక్యాద్బహిః స్థితానాం ఆబ్రహ్మణః బ్రహ్మపర్యన్తానాం సర్వేషాం - యుగసాహస్రం - దినమహరిత్యర్థః - హే తాత ! తావతీ రాత్రిః - మిళితం దినం - యత్ యస్యాం - రాత్రౌ - విశ్వసృట్ బ్రహ్మా, నిమీలతి స్వపితి ❁ ॥౨౨॥ ❁ బహిస్థానామహోరాత్రగతానాం స్థితిమాహ ॥ నిశా

వసాన ఇత్యాదినా ॥ అన్తస్సలిల ఇత్యన్తేన - నిశావసానే నిశాయాః రాత్రేః - అవసానే అత్యయే - నిశాయామపగతాయామి
త్యర్థః, ఆరబ్ధో యో లోకకల్పః, కల్పావచ్ఛిన్నో లోకః, యద్వా, కల్పనం కల్పః, సర్గ ఇత్యర్థః, లోకసర్గః చతుర్దశ మనూన్, భుఞ్జ
పరిచ్ఛిన్దన్ - భగవతో బ్రహ్మణో యావద్దినమనువర్తతే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మన్వాయుః పరిమాణమాహ ॥ స్వం స్వమితి ॥ సాధికాం
కించిదధికాం - యుగానామేకసప్తతిం - స్వం స్వం కాలం - మనుర్భుఙ్క్తే అనుభవతీత్యర్థః - మన్వన్తరగతాం స్థితిమాహ ॥ మన్వ
న్తరేష్వితి ॥ మనూనామన్తరాణి మన్వన్తరాణి - పూర్వపూర్వమనుమారభ్యోత్తరమనుపర్యన్తా మధ్యకాలాః - తేషు - మనవః
మనువంశ్యాః పృథివీపాలకాః రాజానః - ఋషయః సురాశ్చ సురేశా ఇన్ద్రాదయః - తాననువర్తన్తే - ఏతే సర్వే యుగపత్ -
భవన్తి - ప్రభవన్తి - త్రిలోకీం పరిపాలయన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అథైవం త్రైలోక్యబహిష్ఠమానమితతత్తద్దినకాలావచ్ఛిన్న
సర్గస్య దైనందినసర్గత్వం వదన్ మన్వాదిభిర్ద్వారభూతైర్భగవానేవ విశ్వమవతి - న తు మన్వాదయః స్వయమవితార ఇత్యా
హ ॥ ఏష ఇతి ॥ బ్రాహ్మశ్చతుర్ముఖకర్తృకః - ఏషః - దినం దినం క్రియమాణో యస్సర్గః - స ఏష దైనందినసర్గః - కథంభూతః -
త్రైలోక్యవర్తనః త్రైలోక్యస్య వర్తనం వృత్తిః యస్మిన్నస్తీతి త్రైలోక్యవర్తనః " వర్ధన ఇతి పాఠాన్తరం " తత్త్రైలోక్యం
వర్ధయతీతి తథా - యత్ర యస్మిన్ దైనందినే సర్గే - తిరశ్చాం నృణాం పితౄణాం దేవానాం చ - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపైః కర్మ
భిః - సంభవః ఉత్పత్తిర్భవతి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ మన్వన్తరేషు భగవాన్ స్వమూర్తిభిః సత్త్వం శుద్ధసత్త్వం బిభ్రత్ శుద్ధసత్త్వమయమూ
ర్తిభిర్బిభ్రాణ ఇత్యర్థః ఉదితపౌరుషః ఆవిష్కృతపురుషాకారస్సన్ - మన్వాదిభిర్ద్వారభూతైః - ఇదం విశ్వ - మవతి రక్షతి - అతో న

కకల్పోఽనువర్తతే । యావద్దినం భగవతో మనూన్ భుఞ్జంశ్చతుర్దశ ॥ ౨౩ ॥ స్వం స్వం కాలం మనుర్భుఙ్క్తే సా
ధికాం హ్యేకసప్తతిమ్ । మన్వన్తరేషు మనవస్తద్వంశ్యా ఋషయస్సురాః ॥ భవన్తి చైవ యుగపత్సురేశాశ్చా
ను యే చ తాన్ ॥ ౨౪ ॥ ఏష దైనందినః కల్పో బ్రాహ్మస్త్రైలోక్యవర్తనః । తిర్యఙ్నృపితృదేవానాం సంభవో
యత్ర కర్మభిః ॥ ౨౫ ॥ మన్వన్తరేషు భగవాన్బిభ్రత్సత్త్వం స్వమూర్తిభిః । మన్వాదిభిరిదం విశ్వమవత్యుదిత
పౌరుషః ॥ ౨౬ ॥ తమోమాత్రాముపాదాయ ప్రతిసంరుద్ధవిక్రమః । కాలేనానుగతాశేష ఆస్తే తూష్ణీం దినా
త్యయే ॥ ౨౭ ॥ తమేవాన్వపిధీయన్తే లోకా భూరాదయస్త్రయః । నిశాయామనువృత్తాయాం నిర్ముక్తశశిభా
స్కరమ్ ॥ ౨౮ ॥ త్రిలోక్యాం దహ్యమానాయాం శక్త్యా సంకర్షణాగ్నినా । యాన్త్యూష్మణా మహర్లోకాజ్జనం
భృగ్వాదయోఽర్దితాః ॥ ౨౯ ॥ తావత్త్రిభువనం సద్యః కల్పాన్తైధితసిన్ధవః । ప్లావయన్త్యుత్కటాటోపచణ్డ
వాతేరితోర్మయః ॥ ౩౦ ॥ అన్తస్సతస్మిన్సలిల ఆస్తేఽనన్తాసనో హరిః । యోగనిద్రానిమీలితాక్షస్స్తూయమానో జనా
లయైః ॥ ౩౧ ॥ ఏవంవిధైరహోరాత్రైః కాలగత్యోపలక్షితైః । అపక్షితమివాస్యాపి ❀ ఆయుర్వర్షశతం ప

భగవతో రక్షకత్వవిహతిరిత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ దినగతాం స్థితిమభిధాయాథ రాత్రిగతాం స్థితిమాఖ్యాతుముపక్రమతే ॥
తమోమాత్రామితి ॥ తమసో - మాత్రాం లేశ - ముపాదాయ స్వీకృత్య - ద్రికృతతమస్క ఇత్యర్థః - ప్రతిసంరుద్ధః నివృత్తః విక్ర
మో వ్యాపారో యస్య సః - కాలేనానుగతం అనుప్రవిష్టం అశేషం యస్య సః - కాలో ఽప్యేనమనుసరతీత్యర్థః - బ్రహ్మదినా
త్యయే దినాన్తే తూష్ణీమాస్తే ఉపవిశతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అనుగతాశేషత్వమేవ దర్శయతి ॥ తమేవేతి ॥ తమేవానుగతం కాలమేవా
నుపశ్చాద్భూరాదయః - త్రయో లోకాః - అపిధీయన్తే తిరోహితా భవన్తీత్యర్థః ॥ కథమపిధీయన్త ఇత్యత ఆహ ॥ నిశాయాం అను
వృత్తాయాం ప్రవర్తమానాయాం సత్యాం - నిర్ముక్తః శశీ చన్ద్రః భాస్కరశ్చ యథా భవతి తథా అపిధీయన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀
పునస్తమేవాపిధానప్రకారమాహ ॥ త్రిలోక్యామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ శక్త్యా భగవచ్ఛక్తిరూపేణ, సంకర్షణాగ్నినా సంకర్షణము
ఖోద్భూతరుద్రగణాగ్నినా, త్రిలోక్యాం దహ్యమానాయాం సత్యాం, తస్యాగ్నేరూష్మణా అర్దితాః పీడితాః, మహర్లోకవా
సినో భృగ్వాదయః, తస్మాల్లోకాజ్జనలోకం యాన్తి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తావత్తదా, సంకర్షణాగ్నినా దగ్ధం త్రిభువనం, కల్పాన్తైధి
తాః ప్రవృద్ధాః, సిన్ధవ, ఉత్కటః ఆటోపః క్షోభః యేషాం, తే చ తే, చణ్డవాతేరితోర్మయశ్చ, సద్యః ప్లావయన్తి సంప్లావయ
న్తి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం త్రిలోక్యపిధానమభిధాయ, తస్మిన్ప్రలయామ్భసి భగవతోఽవస్థానమాహ ॥ తస్మిన్ సలిలే, అన్తః మధ్యే,
అనన్తశ్శేష ఏవ ఆసనం యస్య, స హరిః, యోగస్స్వానుభవరూపః, స ఏవ నిద్రా, తయా మీలితే అక్షిణీ యస్య సః, జనాలయైర్జ
నలోకః ఆలయో యేషాం తైః స్తూయమానః ఆస్తే ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవం త్రైలోక్యబహిష్ఠానామాయుః పరిమాణమభిధాయ " ఏ
తే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన " ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రహ్మభువనాన్తానాం హేయత్వమాఖ్యాతుం బ్రహ్మాయుషోఽప్యప
క్షయమాహ ॥ కాలగత్యా పరమాణ్వాదిసంవత్సరాన్తరూపగత్యా, ఉపలక్షితైః, ఏవంవిధైః పూర్వోక్తపరిమాణపరిచ్ఛి

నైరహోరాత్రైః పరస్య బ్రహ్మణః , పరం ప్రాణినామాయుషః పరమధికం , వయశ్శతం స్వమానేన సంవత్సరశతాత్మకం, య ఆయుస్తదపి , అపక్షీతమివ అపక్షీణమివేత్యర్థః, ఇవశబ్దేన కించిదాయురపక్షీణం కించిదవశిష్టమితి సూచ్యతే ❁ ॥౩౨॥ ❁ తత్ర కియదపక్షీణం , కియదవశిష్టమిత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ తస్య బ్రహ్మణో య ఆయుః తన్మానేన సంవత్సరశతాత్మకం , తస్యాయుషః , అర్ధం పరార్ధమితి కథ్యతే, తస్య ద్విపరార్ధాత్మకస్యాయుషః , పూర్వః పరార్ధోఽపక్రాన్తః అవగతః, అపరః ఉత్తరపరార్ధః , అద్య అధునా ప్రవర్తతే ❁ ॥౩౩॥ ❁ పూర్వోత్తరయోః పరార్ధయోః ప్రతిదైనందినకల్పం, నామభేదోఽస్తి నేతి సంశయం నిరాకుర్వన్ , కల్పానాం బహుత్వాత్పూర్వపరార్ధస్యార్ధం , తయోః కల్పయోరుత్తరపరార్ధాద్యకల్పస్య చాన్వర్థాని నామాన్యాహ ॥ పూర్వస్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః , పూర్వస్య పరార్ధస్యాదౌ , బ్రాహ్మో నామ బ్రహ్మఖ్యాతిమహాన్ కల్పః , అభూత్ , నామ్నోఽన్వర్థతాం వదన్ మహత్త్వం చాహ ॥ యత్ర పూర్వాపరార్ధాద్యకల్పే , బ్రహ్మ అభవత్, ఇదమేవాన్వర్థతా నిమిత్తం, కోఽసౌ బ్రహ్మ , యత్సంబన్ధాత్కల్పస్య బ్రహ్మత్వమత ఆహ ॥ యం, శబ్దబ్రహ్మేతి వేదమయ ఇతి,విదుః,ఇదమేవ మహత్త్వే నిమిత్తం , యత్పరబ్రహ్మ తదుపాసనతదారాధనప్రకాశకవేదమయబ్రహ్మణో యత్రోత్పత్తిరితి ❁ ॥౩౪॥ ❁ తస్యైవ చ పూర్వపరార్ధస్యాన్తే , యం కల్పం, పాద్మమిత్యాచక్షతే-మనీషిణ ఇతి శేషః , స కల్పోఽభూత్-తస్య పాద్మాఖ్యత్వే నిమిత్తమాహ ॥ యత్ యత్ర కల్పే , హరేర్భగవతోఽనిరుద్ధస్య , నాభిరేవ సరః,తస్మాత్ ,లోకసరోరుహం భువనకోశాత్మకం కమలమాసీత్ ఉదపద్యత ❁ ॥౩౫॥ ❁ ద్వితీయస్యాపి ద్వితీయపరార్ధస్యాపి, అయం కల్పః కథితః “ కోఽసావిత్యత ఆహ ,, వారాహ ఇతి విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః , అన్వర్థతానిమిత్తమాహ ॥ యత్రాస్మిన్ హరిస్సూకరరూపేణాసీత్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ ననుచతుర్ముఖపర్యన్తా

రమ్ ॥ ౩౨ ॥ యదర్ధమాయుషస్తస్య పరార్ధమభిధీయతే । పూర్వః పరార్ధోఽపక్రాన్తః ❁ అపరోఽద్య ప్రవర్తతే ॥ ౩౩ ॥ పూర్వస్యాదౌ పరార్ధస్య బ్రాహ్మో నామ మహానభూత్ । కల్పో యత్రాభవద్బ్రహ్మా శబ్దబ్రహ్మేతి యం విదుః ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవ చాన్తే కల్పోఽభూద్యం పాద్మమభిచక్షతే । యద్ధరేర్నాభిసరస ఆసీల్లోకసరోరుహమ్ ॥ ౩౫ ॥ అయం తు కథితః కల్పో ద్వితీయస్యాపి భారత । వారాహ ఇతి విఖ్యాతో యత్రాసీత్సూకరో హరిః ॥ ౩౬ ॥ కాలోఽయం ద్విపరార్ధాఖ్యో నిమేష ఉపచర్యతే । అవ్యాకృతస్యానన్తస్య ❁ అనాదేర్జగదాత్మనః ॥ ౩౭ ॥ కాలోఽయం పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాన్త ఈరితః । నైవేశితుం ప్రభుర్భూమ్న ఈశ్వరో ధామమానినామ్ ॥ ౩౮ ॥ వికారైః షోడశైర్యుక్తో విశేషాదిభిరావృతః । అణ్డకోశో బహిరయం పఞ్చాశత్కోటివిస్తృతః ॥ ౩౯ ॥ దశోత్తరాధికైర్యత్ర ప్రవిష్టః పరమాణువత్ । లక్ష్యతేఽన్తర్గతాశ్చాన్యే కోటిశో హ్యణ్డరాశయః ॥

నాం కాలకాల్యత్వముక్తం , తద్వత్పరమాత్మనోఽపి కాలకాల్యత్వమస్తీత్యాశఙ్క్యనేత్యాహ ॥ కాలోఽయమిత్యాదినా ॥ ద్విపరార్ధాఖ్యోఽయం కాలః , అనాదేర్భగవతో నిమేష ఉపచర్యతే నిమేష ఇవాపతిష్యతీత్యర్థః , నిమేష ఇత్యుక్తే కాలపరిచ్ఛిన్నత్వం స్యాదిత్యాశఙ్క్యోపచర్యత ఇత్యుక్తమ్ , అనాదిత్వాన్న తస్య కాలకాల్యత్వమిత్యభిప్రాయేణానాదేరిత్యుక్తమ్, అనాదేరపి హిరణ్యగర్భాదిక్షేత్రజ్ఞస్య కాలపరిచ్ఛిన్నతా త్వయాభిహితా , తద్వత్పరస్యాపి సా స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యాకృతస్య ప్రాకృతనామరూపరహితస్య , హిరణ్యగర్భాదీనాం ప్రాకృతనామరూపభాక్త్వేనాదిమత్త్వమిత్యభిప్రాయః , కథం తస్య నామరూపరాహిత్యం , ఉపాదానకారణత్వేన నామరూపభాక్త్వస్యావర్జనీయత్వాదిత్యత ఉక్తమ్ , జగదాత్మన ఇతి , జగదాత్మన ఆత్మతయా నామరూపనిర్వోఢృత్వేనోపాదానత్వేఽపి స్వతో నామరూపభాక్త్వాభావాత్ ॥ కాల ఇతి ॥ పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాన్తోఽయం , కాలాత్మాయం, ఈశ్వరశరీరత్వేన తన్నియామ్యత్వాత్ , కాలః, అన్యేషాం ధామమానినాం ,ఉజ్జ్వలం మన్యమానానాం బ్రహ్మరుద్రాదీనా , మీశ్వరః ప్రభురపి , ఈశితుః స్వేశితుః , భూమ్నః త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య భగవతో , న ప్రభుః ❁ ॥౩౭॥౩౮॥ ❁ భూమత్వమేవాహ ॥ వికారైరితి త్రిభిః ॥ షోడశభిః,శబ్దాదివిషయాః పఞ్చ ,వాగాదివ్యాపారాః పఞ్చ, ప్రాణాదివాయువృత్తయః పఞ్చ , ఏకో మనోవికారః సంకల్పాదిః ,ఏతైః షోడశభిర్వికారైర్యుక్తః,విశేషాదిభిః పృథ్వ్యాదిభిః పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాహంకారమహత్ప్రకృతిభిః కథంభూతైర్విశేషాదిభిః , దశోత్తరాధికైః దశగుణముత్తరోత్తరమధికైః , బహిరావృతః,పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతః,అయమణ్డకోశః ❁ ॥౩౯॥ ❁ యత్ర మూలప్రకృతౌ , ప్రవిష్టః, పరమాణువద్దృశ్యతే , ఏవంవిధాశ్చాన్యే,అణ్డరాశయః,కోటిశః ప్రవిష్టాః ,పరమాణువద్దృశ్యన్తే ❁ ॥౪౦॥ ❁ తత్ ,సర్వేషాం కారణానాం మహదాదీనామపి కారణం మూలప్రధానం , మహాత్మనః పురుషస్య , యస్య విష్ణోః, ధామ శరీరం , ఆహురిత్యన్వయః “ యస్యావ్యక్తం శరీర ,, మితి శ్రుతేః , ఏవమచిన్త్యవివిధవిభవమూలప్రకృతిశరీరకస్య చ పరమాత్మనః కథం కాలః ప్ర

ఘనస్యేత్యభిప్రాయః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. **

ఏవం కాలస్వరూపం సప్రపఞ్చమభిధాయ, ప్రకృతమనుసర్గమేవ విశేషేణ ప్రతిపిపాదయిషుః తమేవానుసర్గకథనం వృత్తకథనపూర్వకం ప్రతిజానీతే ॥ ఇతీతి ॥ హే క్షత్తః, పరమాత్మనః కాలాఖ్యో మహిమా, తే తుభ్యం, ఇతి ఉక్తప్రకారేణ, వర్ణితః, అథ అనన్తరం, వేదగర్భః బ్రహ్మా, యథా అస్రాక్షీత్, తథా తత్ప్రకారం, వర్ణ్యమానం, మే మత్తః, నిబోధ శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ప్రథమమజ్ఞానపఞ్చకపర్వసృష్టిమాహ ॥ ససర్జేతి ॥ అగ్రే వ్యష్టిసృష్ట్యాదౌ, ఆదికృత్ ఆదికర్తా బ్రహ్మా, అన్ధతామిస్రాదీని, ససర్జ, ఏతేఽజ్ఞానవృత్తయః, వృక్షగుల్మలతావీరుత్తృణగతపఞ్చపర్వాజ్ఞానవృత్తయస్తమోమోహాదయ ఇతి కేచిత్, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిమూర్ఛామరణేష్వజ్ఞానవృత్తయ ఇతి కేచిత్, పాతఞ్జలోక్తా అవిద్యాస్మితారాగద్వేషాభినివేశా ఇత్యన్యే - తథైవోక్తం వైష్ణవే, ॥ తమోఽవివేకో మోహస్స్యాదన్తఃకరణవిభ్రమః ॥ మహామోహస్తు విజ్ఞేయో గ్రామ్యభోగసుఖైషణా । మరణం హ్యన్ధతామిస్రస్తామిస్రః క్రోధ ఉచ్యతే । అవిద్యా పఞ్చపర్వైషా ప్రాదుర్భూతా మహాత్మన ఇతి ॥ తమః స్వరూపాప్రకాశః మోహో దేహాదిష్వహంబుద్ధిః, మహామోహో విషయభోగేచ్ఛా, తామిస్రస్తత్ప్రతిఘాతే క్రోధః, అన్ధతామిస్రః తన్నాశే అహమేవ వినష్టోఽస్మీతి బుద్ధిః, । ఉత్పథగ్రాహిణశ్చైతే తేఽజ్ఞానే జ్ఞానమానినః । అహంకృతా అహంమానా అవేదిన, ఇతి విశేషణోక్తాజ్ఞానవృత్తయ ఇతి కేచిత్, అవేదినః స్వరూపానభిజ్ఞాః, అహంకృతాః దేహే అహంబుద్ధిమన్తః, అహంమానాః స్వతన్త్రాభిమానవన్తః, అన్యత్స్ఫుటమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పాపీయసీ అజ్ఞానవృత్తీనాం నిరయసాధనత్వేన పాపీయస్త్వాత్తత్సృష్టేః పాపీయస్త్వం, సృష్టిం పాపీయసీం, దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా, ఆత్మానం పాపీయస్స్రష్టారం స్వాత్మానం, న బహ్వమన్యత న సమీచీనమమన్యతేత్యర్థః ॥ తతః ఆత్మనోఽబహుమానానన్తరం - భగవద్ధ్యానేన పూతం, యన్మనస్తేన అన్యానసృజత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తానాహ ॥ సనకం చేతి ॥ ఆత్మభూః బ్రహ్మా, సనకాదీన్, మునీన్ శుభాశ్రయసంశీలనపరాన్, సత్క్రియాన్ నివృత్తిధర్మపరాయణాన్, ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియాన్ - అసృజత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ స్వభూః బ్రహ్మా, తాన్ సనకాదీన్ పుత్రాన్, బభాషే, భాషణమేవాహ । హే పుత్రకాః, ప్రజాః సృజతేతి, తే, సనకాదయః, మోక్షధర్మాణః నివృత్తిధర్మనిష్ఠాః, వాసుదేవ ఏవ పరం అయనం ప్రాప్యం ప్రాపకం ఆధారశ్చ యేషాం తే తథోక్తాస్సన్తో, నైచ్ఛన్ పిత్రనుజ్ఞాతాం సృష్టిం కర్తుం నైచ్ఛన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సః బ్రహ్మా, ప్రత్యాఖ్యాతం అనఙ్గీకృతం అనుశాసనమాజ్ఞా యైస్తైస్సుతైః, ఏవం అవధ్యాతః అవజ్ఞాతః, దుర్విషహం దుస్సహం, జాతం ఉత్పన్నం, క్రోధం, నియన్తుం, ఉపచక్రమే ఉపక్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ధియా బుద్ధ్యా, నిగృహ్యమాణోఽపి వివిష్టభ్యమానోఽపి, తన్మన్యుస్సచాసౌ మన్యుశ్చ తన్మన్యుః క్రోధః, ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణః భ్రువోర్మధ్యాత్, నీలలోహితః, కుమారః, అజాయత, నిగృహ్యమాణోఽప్యనిగృహీతః భ్రూమధ్యమాగత్య తస్మాన్నీలలోహితకుమారరూపేణాజాయత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కోఽసౌ నీలలోహితః కుమారో, యో జాతో భ్రువోర్మధ్యాత్ - జాతశ్చ కిమకరోదిత్యత ఆహ ॥ స వా ఇత్యాది « ఏవమాత్మభువాఽఽదిష్టః పరిక్రమ్య గిరాం పతి, మిత్యన్తేన దేవానాం స్రక్ష్యమాణానాం దేవానాం, పూర్వజో, భగవాన్ భవః సదాశివః, స చ జాతో రురోద - రోదనప్రకారమేవాహ నామానీత్యాదినా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ మా రోదీః రోదనం మా కురు, తే తవ, తత్, దుక్తం, కరోమీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁

తదాహురక్షరం బ్రహ్మ సర్వకారణకారణమ్ । విష్ణోర్ధామ పరం సాక్షాత్పురుషస్య మహాత్మనః ॥ ౪౧ ॥ ****

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. **********

శ్రీమైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి తే వర్ణితః క్షత్తః కాలాఖ్యః పరమాత్మనః । మహిమా వేదగర్భోఽథ యథాస్రాక్షీన్నిబోధ మే ॥ ౧ ॥ ససర్జాగ్రేఽన్ధతామిస్రమథ తామిస్రమాదికృత్ । మహామోహం చ మోహం చ తమశ్చాజ్ఞానవృత్తయః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా పాపీయసీం సృష్టిం నాత్మానం బహ్వమన్యత । భగవద్ధ్యానపూతేన మనసాన్యాం స్తతోఽసృజత్ ॥ ౩ ॥ సనకం చ సనన్దం చ సనాతనమథాత్మభూః । సనత్కుమారం చ మునీన్నిష్క్రియానూర్ధ్వరేతసః ॥ ౪ ॥ తాన్ బభాషే స్వభూః పుత్రాన్ ప్రజాస్సృజత పుత్రకాః । తే నైచ్ఛన్మోక్షధర్మాణో వాసుదేవపరాయణాః ॥ ౫ ॥ సోఽవధ్యాతస్సుతైరేవం ప్రత్యాఖ్యాతానుశాసనైః । క్రోధం దుర్విషహం జాతం నియన్తుముపచక్రమే ॥ ౬ ॥ ధియా నిగృహ్యమాణోఽపి భ్రువోర్మధ్యాత్ప్రజాపతేః । సద్యోఽజాయత తన్మన్యుః కుమారో నీలలోహితః ॥ ౭ ॥ స వై రురోద దేవానాం పూర్వజో భగవాన్ భవః । నామాని కురు మే ధాతః స్థానాని చ జగద్గురో ॥ ౮ ॥ ఇతి తస్య వచః పాద్మో భగవాన్పరిపాలయన్ । అభ్యధాద్భద్రయా వాచా మా రోదీస్తత్కరోమి తే ॥ ౯ ॥

నామకరణమేవాహ ॥యదితి॥ హేసురశ్రేష్ఠ,సోద్వేగః భయసహితో,బాలక ఇవ,యత్ యస్మాత్,త్వం,అరోదీః రోదనమకార్షీః; తతః రోదనాన్నిమిత్తభూతాత్,రుద్రఇతినామ్నా,ప్రజాః , త్వామభిధాస్యన్తి అభివక్ష్యన్తి * ॥౧౦॥ * స్థానకరణమాహ ॥ హృదిత్యాదినా॥అహంకారాధి దేవతాత్వేనరుద్రస్యహృత్స్థత్వం,సత్వాన్తరాత్మతయా,అసుః ప్రాణః - హృదాదీనిస్థానాని,అగ్రేపూర్వమేవ-మయాకృతాని * ॥౧౧॥ * ఏకాదశస్థానస్థస్యపునస్స్థానభేదాన్నామభేదానాహ॥మన్యురితి * ॥౧౨॥ * ధీర్వృత్తిరుశనోమా నియుత్సర్పిరిలాంబికా । ఇరావతీసుధాదీక్షారుద్రాణ్యోరుద్రతేస్త్రియః ॥ -ధ్యాదయోరుద్రాణ్యన్తాఏకాదశ,హేరుద్ర, తే , స్త్రియః పత్న్యః * ॥౧౩॥ * సయోషణఃసస్త్రీకః , ఏతాని,నామానిస్థానానిచ,గృహాణ-ఏభిస్స్థానైర్నామభిశ్చ,యుక్తస్త్వం,ఆభిస్త్రీభిస్సహ,బహ్వీః ప్రజాః,సృజ,యతః ప్రజాసర్గాత్,త్వమపిప్రజానాంపతిరసిభవసి * ॥౧౪॥ * గురుణాపిత్రా - భగవాన్ ఉత్పత్తిప్రలయాదిజ్ఞానవాన్ - నీలలోహితః కుమారః-ఇతిఉక్తప్రకారేణ,ఆదిష్టః ఆజ్ఞాపితః - సత్వమాకృతిర్యస్యతేన । స్వాత్వికేనస్వభావేన ఆత్మనా - సమాః తుల్యాః - ప్రజాః-ససర్జ * ॥౧౫॥ * రుద్రేణనీలలోహితకుమారేణ - సృష్టానాంరుద్రాణాం - కథంభూతానాం - జగత్ విశ్వం - సమన్తాద్గ్రసతాం - యూథాన్ సఙ్ఘాన్ - అసంఖ్యాశః-నిశామ్యదృష్ట్వా-ప్రజాపతిః- అశఙ్కత-ఆశఙ్కాంచక్రే-ఇత్యభిప్రాయః * ॥౧౬॥ * ఉక్తిమేవాహ అలమితిత్రిభిః॥ హేసురోత్తమరుద్ర-ఈదృశీభిః స్వతుల్యాభిః - సృష్టాభిః-ఉల్బణైశ్చక్షుర్భిర్మయాసహ - దిశో

యదరోదీస్సురశ్రేష్ఠసోద్వేగఇవబాలకః।తతస్త్వామభిధాస్యన్తినామ్నారుద్రఇతి ప్రజాః ॥ ౧౦ ॥ హృదిన్ద్రియాణ్యసుర్వ్యోమవాయురగ్నిర్జలంమహీ । సూర్యశ్చన్ద్రస్తపశ్చైవస్థానాన్యగ్రేకృతానితే॥ ౧౧ ॥మన్యుర్మనుర్మహాకాలోమహాఞ్ఛివఋతధ్వజః । ఉరురేతాభవఃకాలోవామదేవోధృతవ్రతః॥౧౨॥ధీర్వృత్తిరుశనోమా నియుత్సర్పిరిలాంబికా । ఇరావతీసుధాదీక్షారుద్రాణ్యోరుద్రతేస్త్రియః ॥ ౧౩॥ గృహాణైతానినామానిస్థానానిచసయోషణః । ఏభిస్సృజప్రజాబహ్వీః ప్రజానామసియత్పతిః ॥ ౧౪ ॥ఇత్యాదిష్టస్సగురుణాభగవాన్నీలలోహితః।సత్వాకృతిస్వభావేనసస్సర్జాత్మసమాః ప్రజాః॥ ౧౫ ॥ రుద్రాణాంరుద్రసృష్టానాంసమన్తాద్గ్రసతాంజగత్ ।నిశామ్యాసంఖ్యశోయూథాన్ప్రజాపతిరశఙ్కత ॥ ౧౬ ॥అలంప్రజాభిస్సృష్టాభిరీదృశీభిస్సురోత్తమ । మయాసహదహన్తీభిర్దిశశ్చక్షుర్భిరుల్బణైః॥ ౧౭ ॥తపఆతిష్ఠభద్రంతేసర్వభూతసుఖావహమ్ । తపసైవయథాపూర్వంస్రష్టావిశ్వమిదంభవాన్ ॥ ౧౮॥తపసైవపరంజ్యోతిర్భగవన్తమధోక్షజమ్।సర్వభూతగుహావాసమఞ్జసావిన్దతేపుమాన్ ॥ ౧౯ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ ఏవమాత్మభువాఽఽదిష్టఃపరిక్రమ్య గిరాంపతిమ్ । బాఢమిత్యమమామన్త్ర్యవివేశతపసేవనమ్ ॥ ౨౦ ॥అథాభిధ్యాయతస్సర్గందశపుత్రాః ప్రజజ్ఞిరే।భగవచ్ఛక్తియుక్తస్య లోకసంతానహేతవః ॥ ౨౧ ॥ మరీచిరత్ర్యఙ్గిరసౌపులస్త్యః పులహఃక్రతుః । భృగుర్వశిష్ఠో

దహన్తీభిః ప్రజాభిః-అలమ్ * ॥౧౭॥ * అతస్తపః , ఆతిష్ఠచర-తే-భద్రమస్తు-తపః కథంభూతం ,సర్వేషాంభూతానాంసుఖమావహతిప్రాపయతీతితథోక్తం।తపః ప్రశంసతి।తపసైవేతిసార్ధేన। భవాన్ త్వం - ఇదంవిశ్వం - యథాపూర్వం .తపసైవ - స్రష్టాస్రక్ష్యతి-తపసైవ - పుమాన్ - అఞ్జసాసుఖేన - భగవన్తంవిన్దతెప్రాప్నోతి-కథంభూతం,అధోక్షజంఅధఃకృతేన్ద్రియవ్యాపారం - నిరస్తప్రాకృతేన్ద్రియవ్యాపారమిత్యర్థః -సర్వభూతగుహావాసంసర్వేషాంభూతానాం-గుహానాం కల్యాణగుణానాంచ - ఆవాసంఆశ్రయం - అత్రాధోక్షజశబ్దేనఅప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారతద్విషయసంపత్తిస్సూచ్యతే । తథాహిశ్రూయతే,, సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసఇతి।అనేనభోగ్యతాతిశయస్సూచ్యతే,గుహాశబ్దేనప్రాప్యత్వోపయికాః జ్ఞానశక్త్యాదయః కల్యాణగుణావివక్షితాః - భగవచ్ఛబ్దేనప్రాప్యవిశేషనిర్దేశః - భూతావాసశబ్దేనతదుపాసనస్యస్వస్వరూపానుగుణత్వంవ్యజ్యతే * ॥౧౮॥౧౯॥ * ఏవమాదిష్టోరుద్రః కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ఏవమితి॥ ఆత్మభువాబ్రహ్మణా - ఏవముక్తప్రకారేణా - దిష్టః - గిరాంపతింబ్రహ్మాణం-పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య- అముంగిరాంపతిం-బాఢంబాఢమిత్యామన్త్ర్యభవదాజ్ఞామఙ్గీకరోమీత్యుక్త్వేత్యర్థః - తపసేతపశ్చర్తుం , వనమరణ్యం - వివేశప్రవిష్టవాన్ * ॥౨౦॥ * అథరుద్రాజ్ఞాపనానన్తరం - పునస్సర్గం, ధ్యాయతశ్చిన్తయతః , దశపుత్రాః ప్రజజ్ఞిరేజాతాః , ధ్యాయతః కథంభూతస్య,భగవచ్ఛక్తియుక్తస్యభగవతోయాశక్తిః లోకరచనాసామర్థ్యంతేనయుక్తస్య। పుత్రాన్విశినష్టి । లోకసంతానహేతవః లోకసంసృతివృద్ధికరాః , ఏతేదశపుత్రాః * ॥౨౧॥ * కఃకస్మాజ్జాతఇత్యత్రాహ ॥మరీచిరిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ * భృగు-స్త్వచిత్వచః-చర్మణోభృగుర్జాతఇత్యర్థః,కరాత్ హస్తాత్ * నాభితః నాభేః - కర్ణయోః కర్ణాభ్యాం , పులస్త్యఋషిర్జాతః ముఖతఃము

ఖాత్, అక్ష్ణః నేత్రాత్, అత్రిర్జాతః * ॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ * ధర్మ ఇతి॥ పునస్సర్గం ధ్యాయత ఇత్యనుషఙ్గః, దక్షిణతః స్తనాత్ ధర్మో జాతః, కథంభూతః, యత్ర ధర్మే - నారాయణః, స్వయం స్థితః తదధిదేవతేత్యర్థః - "ధర్మస్య ప్రభురచ్యుత" ఇతి వచనాత్, పృష్ఠతః పృష్ఠాత్, జజ్ఞే - కథంభూతః, యస్మాత్ యత్ర అధర్మే, లోకభయంకరో - మృత్యుస్తిష్ఠతి - మృత్యురధర్మదేవతేత్యర్థః * ॥౨౫॥ * హృదిహృదయాత్, కామః, భ్రువోః భ్రూభ్యాం, క్రోధః - అధరచ్ఛదాత్ అధరోష్ఠాత్, లోభః - ఆస్యాత్ ముఖాత్ వాక్ వాగధిష్ఠాతృదేవతా, మేఢ్రాత్, సిన్ధవః - పాయోర్గుదాత్, అఘాశ్రయః పాపాధిష్ఠాతా - నిరృతిః * ॥౨౬॥ * ఛాయాయాః దేహచ్ఛాయాయాః, కర్దమః, కథంభూతః, దేవహూత్యాః స్వాయంభువమనుకన్యాయాః పతిః, ప్రభుః - జితేన్ద్రియః॥ అవాన్తరకథాం స్తోతుముపసంహరతి॥ మనస ఇతి॥ మనసో - దేహతశ్చ, ఏవముక్తరీత్యా, విశ్వకృతః బ్రహ్మణస్సకాశాత్ - జగజ్జజ్ఞే * ॥ ౨౭॥ * వాక్ప్రసఙ్గాదవాన్తరకథాం స్తౌతి - వాచమిత్యాదినా, తాం దిశ ఇత్యన్తేన - స్వయంభూః బ్రహ్మ, స్వదుహితరం - తన్వీం స్త్రీరూపాం, మనశ్చిత్తం, హరన్తీం స్వయమకామయమానాం, వాచం వాగధిష్ఠాయినీం దేవతాం, స్వయం సకామః చకమే ఐచ్ఛత్ - ఇతి - నః అస్మాభిః శ్రుతమ్ * ॥౨౮॥ * అధర్మే దుహితృకామనారూపే ప్రత్యవాయకరే కర్మణి, కృతా ఉత్పన్నా మతిర్యస్య తం - పితరం బ్రహ్మాణం - విలోక్య, మరీచిప్రభృతయః పుత్రాః, మునయః, విస్రమ్భాత్ పితరి విశ్వాసాధిక్యాత్, పితరం ప్రత్యబోధయన్ జ్ఞాపితవన్తః * ॥౨౯॥ * అవబోధనప్రకారమేవాహ ॥ నైతదితి॥ పూర్వైరేతన్న కృతం - అద్యన కృతం, అద్య న కుర్వన్తి అపరే భావినో లోకాః, న కరిష్యన్తి, కిం తదిత్యత ఆహ ॥ స్వయం, ప్రభుః ధర్మమర్యాదాపాలనసమర్థ

దక్షశ్చ దశమస్తత్ర నారదః॥ ౨౨ ॥ ఉత్సఙ్గాన్నారదో జజ్ఞే దక్షోఽఙ్గుష్ఠాత్స్వయంభువః । ప్రాణాద్వసిష్ఠస్సంభూతో భృగుస్త్వచికరాత్క్రతుః ॥ ౨౩ ॥ పులహో నాభితో జజ్ఞే పులస్త్యః కర్ణయోరృషిః । అఙ్గిరా ముఖతోఽక్ష్ణోఽత్రిర్మరీచిర్మనసోఽభవత్ ॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్స్తనాద్దక్షిణతో యత్ర నారాయణస్స్వయమ్ । అధర్మః పృష్ఠతో యస్మాన్మృత్యుర్లోకభయంకరః ॥ ౨౫ ॥ హృది కామో భ్రువః క్రోధో లోభశ్చాధరదచ్ఛదాత్ । ఆస్యాద్వాక్సిన్ధవో మేఢ్రాన్నిరృతిః పాయోరఘాశ్రయః ॥ ౨౬ ॥ ఛాయాయాః కర్దమో జజ్ఞే దేవహూత్యాః పతిః ప్రభుః । మనసో దేహతశ్చేదం జజ్ఞే విశ్వకృతో జగత్ ॥ ౨౭ ॥ వాచం దుహితరం తన్వీం స్వయంభూర్హరతీం మనః । అకామాం చకమే క్షత్తస్సకామ ఇతి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౨౮ ॥ తమధర్మే కృతమతిం విలోక్య పితరం సుతాః । మరీచిముఖ్యా మునయో విస్రమ్భాత్ప్రత్యబోధయన్ ॥ ౨౯ ॥ నైతత్పూర్వైః కృతం త్వద్య న కరిష్యన్తి చాపరే । యత్త్వం దుహితరం గచ్ఛేదనిగృహ్యాఙ్గజం విభుః ॥ ౩౦ ॥ తేజీయసామపి హ్యేతన్న సుశ్లోక్యం జగద్గురో । యద్వృత్తమనుతిష్ఠన్వై లోకః క్షేమాయ కల్పతే ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే య ఇదం స్వేన శోచిషా । ఆత్మస్థం వ్యఞ్జయామాస స ధర్మం పాతుమర్హతి ॥ ౩౨ ॥ స ఇత్థం గృణతః పుత్రాన్పురో దృష్ట్వా ప్రజాపతీన్ । ప్రజాపతిపతిస్తన్వం తత్యాజ వ్రీడితస్తదా ॥ ౩౩ ॥ తాం దిశో జగృహుర్ఘోరాం నీహారం యద్విదుస్తమః । కదాచిద్ధ్యాయతస్స్రష్టుర్వేదా ఆ

స్త్వం, అఙ్గజం కామ, మనిగృహ్య, స్వాం దుహితరం గచ్ఛేదితి యత్ * ॥౩౦॥ * తేజీయసాం అస్మాకం నైతత్ప్రత్యవాయకరమిత్యత ఆహ ॥ తేజీయసామితి ॥ హే జగద్గురో జగన్మర్యాదాపాలక, తేజీయసాం తేజిష్ఠానామపి, ఏతత్, న సుశ్లోక్యం న శ్లాఘ్యం - కుతః - హి యస్మాత్, ఏషాం శ్రేష్ఠానాం, వృత్తమాచార, మనుతిష్ఠన్ - లోకః జనః, క్షేమాయ కల్పతే ॥ తథా చ గీయతే ॥ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః ॥ స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తత ఇతి * ॥ ౩౧ ॥ * ఏవం పితరం ప్రబోధ్యతమేతస్మాద్ధర్మాన్నివర్తయితుం భవానేవ సమర్థః నాన్య ఉపాయోఽస్తీతి తస్మై నమస్కుర్వన్తస్తస్మై విజ్ఞాపయామాసురిత్యాహ॥ తస్మై నమ ఇతి॥ తస్మై భగవతే నమః, యో భగవాన్, ఆత్మస్థం ఆత్మని నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశావత్యా స్థితం, చేతనాచేతనాత్మకం, ఇదం జగ, త్స్వేన శోచిషా సంకల్పరూపజ్ఞానేన, వ్యఞ్జయామాస విభక్తనామరూపాపన్నత్వేన వ్యక్తమకరోత్, సః కృత్స్నజగత్కారణభూతః, పరమాత్మా, ధర్మం అధర్మాన్నివృత్తిరూపం ధర్మం, పాతుం రక్షితుం, అర్హతి * ॥ ౩౨॥ * ఏవముక్తవత్సు పుత్రేషు పితా కిమకరోదిత్యత ఆహ॥ స ఇతి॥ ఇత్థముక్తరీత్యా, పురః అగ్రే, గృణతః భాషమాణాన్ ప్రజాపతీన్, పుత్రాన్, దృష్ట్వా, ప్రజాపతీనాం మరీచ్యాదీనాం, పతిః, బ్రహ్మ - వ్రీడితః లజ్జితః, తదా తస్వాం తనుం, తత్యాజ త్యక్తవాన్ * ॥౩౩॥ * తాం త్యక్తాం, ఘోరాం, తనుం, దిశః, జగృహుః గృహీతవత్యః। కుత ఏతత్ జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్వ్యక్తాం తనుమేవ, తమోరూపం నీహారం, విదుః జానీయుః, అత్ర తనుత్యాగో నామ. కాముకత్వభావత్యాగ ఏవ, తద్గ్రహణం నామ, తద్భావగ్రహణమేవ, భావస్య తనుశబ్దేన నిర్దేశస్తు, తనువద్విశేషణతయా వేదితవ్యమ్ తనుత్యాగానన్తరం బ్రహ్మ కిమకరోదిత్యత్రాహ॥ క

దాచిదితి॥ సమవేతాన్ సంగతాన్ లోకాన్, యథాపురాపూర్వకల్పవత్, కథమహం స్రక్ష్యామీతి కదాచిద్ధ్యాయతశ్చ, తుర్ముఖాద్వేదా ఋగాదయ, ఆసన్, ఆవిర్భూతాః, చాతుర్హోత్రం చతుర్హోతృశబ్దవాచ్యమన్త్రవేద్యం చతుర్ణాం హోతౄణాం సమ్బన్ధివా, స్రష్టుః, కర్మతన్త్రం, యజ్ఞవిస్తారః, ఉపవేదాః ఆయుర్వేదాదయః, తేచ, న్యాయాశ్చ తైస్సహ, ధర్మస్య, చత్వారః పాదాః, తపస్సత్యం దయాశౌచమితి, ప్రథమస్కన్ధోక్తాః పాదాః ఆశ్రమాః, తద్వృత్తయశ్చ, ఆసన్నితి పూర్వేణాన్వయః ❋ ౩౪॥౩౫॥ ❋ ఏవం సామాన్యేన వేదాదీనాం సర్గేఽభిహితే, తేషాం మధ్యే కస్య కస్మాన్ముఖాదుత్పత్తిరితి వివిత్సయా పృచ్ఛతి విదురః ॥ సవా ఇతి ॥ విశ్వసృజాం ప్రజాపతీనామీశః పతిః, సః బ్రహ్మా, వేదాదీన్, ముఖతోఽసృజదితి, జ్ఞాతమస్మాభిః, ఇదంతు నజ్ఞాయతే, దేవః బ్రహ్మా, యేనయేన, యద్య, దసృజదితి, హేతపోధన, తన్మే మహ్యం, వద ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టో మునిః క్రమేణ పూర్వాదిభ్యో ముఖేభ్యః ఋగాదీనసృజదిత్యాహ॥ ఋగిత్యాది॥ పూర్వాదిభిర్ముఖైః ముఖేభ్యః చాతుర్హోత్రక్రమమాహ॥ శస్త్రమితి॥ శస్త్రమత్రగీతమన్త్రస్తోత్రం, తత్, హోత్రా కర్తవ్యత్వేన హౌత్రమిత్యుచ్యతే, ఇజ్యా ఆధ్వర్యవం, స్తుతిస్తోమం, స్తుతిస్సంగీతరూపం స్తోత్రం, స్తోమం తదర్థమృక్సముదాయం “ త్రివృత్స్తోమో భవతీ ” త్యాదివిహితం, తదుద్గాత్రప్రయోజ్యత్వేనౌద్గాత్రమిత్యుచ్యతే, స్తుతయేస్తోమమితిచతుర్థీసమాసః, ప్రాయశ్చిత్తం బ్రహ్మణా ప్రయోజ్యం, ఏతానిచత్వారి- క్రమాత్పూర్వాదిముఖేభ్యో, వ్యధాత్ అసృజత్ ❋ ॥౩౭॥ ❋ ఉపవేదక్రమమాహ ॥ ఆయుర్వేదమితి॥ ఆయుర్వేదం భిషక్తన్త్రం, ధనుర్వేదం ధనుర్విద్యాం, గాన్ధర్వం భరతతన్త్రం, స్థాపత్యం వేదం శిల్పశాస్త్రం, పూర్వాదిభిర్ముఖైః, క్రమాదసృజత్ ❋ ॥౩౮॥ ❋ పఞ్చమవేదస్య తు సర్వేభ్యో ముఖేభ్య ఉత్పత్తిమాహ ॥ ఇతిహాసేతి ॥ ఇతిహాసాశ్చ పురాణానిచ తేషాం సమాహారః, పఞ్చమవేదాఖ్య

సంశ్చతుర్ముఖాత్ । కథం స్రక్ష్యామ్యహం లోకాన్ సమవేతాన్యథాపురా ॥ ౩౪ ॥ చాతుర్హోత్రం కర్మతన్త్రముపవేదనయైస్సహ ॥ ధర్మస్య పాదాశ్చత్వారస్తథైవాశ్రమవృత్తయః ॥ ౩౫ ॥ విదుర ఉవాచ॥ సవై విశ్వసృజామీశో వేదాదీన్ముఖతోఽసృజత్ । యద్యద్యేనాసృజద్దేవస్తన్మే బ్రూహి తపోధన ॥ ౩౬ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ ఋగ్యజుస్సామాథర్వాఖ్యాన్ వేదాన్పూర్వాదిభిర్ముఖైః । శస్త్రమిజ్యాం స్తుతిస్తోమం ప్రాయశ్చిత్తం వ్యధాత్క్రమాత్ ॥ ౩౭ ॥ ఆయుర్వేదం ధనుర్వేదం గాన్ధర్వం వేదమాత్మభూః। స్థాపత్యం చాసృజద్వేదం క్రమాత్పూర్వాదిభిర్ముఖైః॥ ౩౮ ॥ ఇతిహాసపురాణం చ పఞ్చమం వేదమీశ్వరః । సర్వేభ్య ఏవ వక్త్రేభ్యస్ససృజే సర్వదర్శనః ॥ ౩౯ ॥ షోడశ్యుక్థౌ పూర్వవక్త్రాత్పురీష్యగ్నిష్టుతావథ । అప్తోర్యామాతిరాత్రౌ చ వాజపేయం సగోసవమ్ ॥ ౪౦ ॥ విద్యాదానం తపస్సత్యం ధర్మస్యేతి పదానిచ । ఆశ్రమాంశ్చ యథాసంఖ్యమసృజత్సహవృత్తిభిః॥ ౪౧ ॥ సావిత్రం ప్రాజాపత్యం చ బ్రాహ్మం చాథ బృహత్తథా । వార్తాసంచయశాలీనశిలోఞ్ఛ ❋ ఇతివై

మితిహాసపురాణం, సర్వదర్శనః సర్వజ్ఞః- ఈశ్వరో బ్రహ్మా, సర్వేభ్యో ముఖేభ్యస్ససృజే ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ కర్మతన్త్రమాహ॥ షోడశ్యుక్థావితి ॥ షోడశ్యుక్థశబ్దౌ షోడశ్యుక్థనామకసంస్థావిశిష్టకర్మపరౌ, పురీషీచయనః, అగ్నిష్టుత్- అగ్నిష్టోమః, అప్తోర్యామశ్చ అతిరాత్రశ్చ తౌ కర్మవిశేషౌ, గోసవేనసహితం సగోసవం- వాజపేయం- షోడశ్యుక్థౌ పూర్వముఖాత్, పురీష్యగ్నిష్టుతౌ దక్షిణముఖాత్, అప్తోర్యామాతిరాత్రౌ పశ్చిమాత్- గోసవవాజపేయావుత్తరతః, అసృజదిత్యర్థః ❋ ॥౪౦॥ ❋ ధర్మస్య పాదానామాశ్రమాణాం చ క్రమమాహ ॥ విద్యాదానాదీని ధర్మస్య చత్వారి పదాని, బ్రహ్మచర్యాదీంశ్చతుర ఆశ్రమాంశ్చ, యథాసంఖ్యం వృత్తిభిస్సహ పూర్వాదిభ్యో ముఖేభ్యః అసృజత్ ॥ నను, తపస్సత్యం దయాశౌచమితి ప్రథమస్కన్ధే దయాశౌచయోః పాదత్వం కీర్తితం, అత్ర తు విద్యాదానయోరితి విరోధః “ నైవం ” దయాశౌచయోర్విద్యాదానకార్యత్వాత్కారణశబ్దం కార్యేఽఉపచర్య తథోక్తమిత్యవిరోధాత్, శౌచం హీశ్వరజ్ఞానకార్యం “ క్షేత్రజ్ఞస్యేశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమా మతే ” తి స్మృతేః ॥ ఏవం “ భూతాభయప్రదానస్య కలాం నార్హన్తి షోడశీ ” మితి పూర్వోక్త రీత్యా దయయైవ హి భూతాభయప్రదానం, అతో నవిరోధః ❋ ॥౪౧॥ ❋ కా ఏతా వృత్తయః, యా ఆశ్రమైస్సహజాతా ఇత్యపేక్షాయాం వృత్తీర్వదం స్తాసామవాన్తరభేదాంశ్చాహ॥ సావిత్రమితి ద్వాభ్యామ్॥ సావిత్రం బ్రహ్మచర్యం త్రిరాత్రమ్ క్షారలవణవిరహాదిరూపం, ఉపనయనాదారభ్య గాయత్ర్యధ్యయనస్య త్రిరాత్రం ప్రాజాపత్యం, వ్రతాన్యాచరతస్సంవత్సరం బ్రాహ్మం, వేదగ్రహణాన్తం బృహన్నైష్ఠికం, ఏతాః బ్రహ్మచర్యాశ్రమవృత్తయః, వార్తా అనిషిద్ధకృష్యాదివృత్తిః, సంచయో యావజ్జీవనం వృత్తిః, శాలీనమయాచితవృత్తిః, శిలం కణికాద్యార్జనం- ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం, ఉభయమేకా వృత్తిః, ఏకవచనమార్షం, సమాహారద్వన్ద్వేతు పుంస్త్వమార్షం వేదితవ్యం, ఏ

తే గృహే-గృహాశ్రమవృత్తయ ఇత్యర్థః ✽ ॥౪౨॥ ✽ వనస్థితాశ్చతుర్విధా ఇత్యాహ ॥ వైఖానసా ఇత్యాదినా ॥ వైఖానసాః అకృష్టపచ్యాశినః-వాలఖిల్యాః లబ్ధేన నవేన అన్నాద్యే పురాణపరిత్యాగినః , ఉదుమ్బరాః ప్రాతరుత్థాయ యాం దిశం ప్రథమం పశ్యన్తి తత ఆహృతైః ఫలాదిభిర్జీవన్తః , ఫేనపాః స్వయం జీర్ణాశినః, వనే ఏవ వనవాసిన ఇత్యర్థః ,తుర్యాశ్రమస్థానామపి చాతుర్విధ్యమాహ ॥ న్యాస ఇతి ॥ కుటీచకః స్వాశ్రమధర్మప్రధానః-బహూదకః కర్మోపసర్జనీకృత్య జ్ఞానప్రధానః , హంసో జ్ఞానాభ్యాసనిష్ఠః , నిష్క్రియః పరమహంసః ప్రాప్తతత్త్వః, ప్రవృత్తిధర్మహీనత్వాన్నిష్క్రియ ఇత్యుక్తం, నతు నివృత్తిధర్మరాహిత్యమప్యనేనోచ్యతే, విద్యాఙ్గత్వేన తస్యావశ్యమనువర్తనీయత్వాత్-న్యాసే-ఏతే సంన్యాసాశ్రమే స్థితాః ✽ ॥౪౩॥ ✽ నయాదీనాం పూర్వోత్పత్తిక్రమేణోత్పత్తిమాహ ॥ ఆన్వీక్షికీతి ॥ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా మోక్షఫలా , త్రయీ కర్మవిద్యా స్వర్గాదిఫలా, వార్తా కృష్యాదిరూపా జీవనఫలా, దణ్డనీతిరర్థఫలా ॥ అథ వ్యాహృతీనాం క్రమమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం పూర్వాదిముఖక్రమేణైవ, వ్యాహృతయశ్చాసన్నిత్యర్థః-భూర్భువస్సువరితి వ్యస్తాస్తిస్రో వ్యాహృతయః, సమస్తా చతుర్థీ వ్యాహృతిః , తథా చాహాశ్వలాయనః ॥ "ఏవం వ్యాహృతయః ప్రోక్తా వ్యస్తాస్సమస్తా ఇతి" యద్వా, మహ ఇతి చతుర్థీ వ్యాహృతిః ॥ తథా చ శ్రుతిః "భూర్భువస్సువరిత్యేతాస్తిస్రో వ్యాహృతయః , తాసాము హ స్మైతాం చతుర్థీం , మహాచమస్యః ప్రవేదయతే , మహ ఇతి" ఏవం ముఖోత్పన్నానాం పూర్వాదిముఖక్రమమభిధాయాథాన్యేభ్యోఽపి శరీరదేశేభ్యోఽన్యేషాముత్పత్తిమాహ ॥ ప్రణవో హ్యస్య దహ్రాత ఇత్యాదినా ॥ యస్య బ్రహ్మణః , దహ్రాతః హృదయాకాశాత్ , ప్రణవ ఆస ✽ ॥౪౪॥ ✽ తస్య బ్రహ్మణః , లోమభ్యః , ఉష్ణిగాఖ్యం ఛన్ద ఆసీత్ , అక్షరాణామియత్తా ఛన్దః , విభోర్బ్రహ్మణః-త్వచః-గాయత్రీ ఛన్దః, మాంసాత్త్రిష్టుప్-స్నుతః స్నాయోః , అనుష్టుప్-ప్రజాపతేః అస్థ్నః జగతీ ✽ ॥౪౫॥ ✽ మజ్జాయాః పఙ్క్తిః ఉత్పన్నా, ప్రాణతః ప్రాణాత్, బృహతీ అభ

గృహే ॥ ౪౨ ॥ వైఖానసా వాలఖిల్యౌదుమ్బరాః ఫేనపా వనే । న్యాసే కుటీచకః పూర్వం బహూదో హంసనిష్క్రియౌ ॥ ౪౩ ॥ ఆన్వీక్షికీ త్రయీ వార్తా దణ్డనీతిస్తథైవ చ ।ఏవం వ్యాహృతయశ్చాసన్ప్రణవో హ్యస్య దహ్రతః ॥ ౪౪ ॥ తస్యోష్ణిగాసీల్లోమభ్యో గాయత్రీ చ త్వచో విభోః ॥ త్రిష్టుమ్మాంసాత్స్నుతోఽనుష్టుబ్జగత్యస్థ్నః ప్రజాపతేః ॥ ౪౫ ॥ మజ్జాయాః పఙ్క్తిరుత్పన్నా బృహతీ ప్రాణతోఽభవత్ । స్పర్శాస్తస్యాభవజ్జీవః స్వరో దేహ ఉదాహృతః ॥౪౬॥ ఊష్మాణ ఇన్ద్రియాణ్యాహురన్తస్థా బలమాత్మనః । స్వరాస్సప్త విహారేణ భవన్తి స్మ ప్రజాపతేః ॥౪౭॥ శబ్దబ్రహ్మాత్మనస్తస్య వ్యక్తావ్యక్తాత్మనః పరః । బ్రహ్మాచాభాతి వితతో నానాశక్త్యుపబృంహితః॥ తతోఽపరాముపాదాయ స సర్గాయ మనో దధే ॥ ౪౯ ॥ ఋషీణాం భూరివీర్యాణామపి సర్గమవిస్తృతమ్ । జ్ఞా

వత్-తస్య బ్రహ్మణః, జీవః స్పర్శాః, కారణశబ్దః కార్యే ఉపచరితః , ఏవమగ్రేఽపి దేహః స్వరః, దేహాత్స్వర ఉత్పన్నః ✽ ॥౪౬॥ ✽ ఇన్ద్రియాణి ఇన్ద్రియేభ్యః ఊష్మాణః, ఆత్మనో బ్రహ్మణః, బలం అన్తస్థాః తస్మాత్తే ఉత్పన్నా ఇత్యర్థః "కాదయో మావసానాస్స్పర్శాః, అచస్స్వరాః, శషసహా ఊష్మాణః, యరలవా అన్తస్థాః" ఇతి వైయాకరణోక్తరీత్యా స్పర్శాదయశ్శబ్దాః ప్రయుక్తాః, ప్రజాపతే, ర్విహారేణ క్రీడయా , సప్తస్వరాః షడ్జ ఋషభ గాన్ధార మధ్యమ పఞ్చమ ధైవత నిషాదాః - భవన్తి స్మ అభవన్నిత్యర్థః ✽ ॥౪౭॥ ✽ ఏవం వర్ణానాముత్పత్తిమభిధాయాథ తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం చ జాయత ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శబ్దార్థరూప ప్రపఞ్చాత్మకే బ్రహ్మణి అర్థరూపస్య బ్రహ్మణో దేవాదిరూపేణ యథా వితతత్వమేవం బ్రహ్మణ ఉత్పన్నాకారాది వర్ణసంఘాతాత్మకశబ్దబ్రహ్మణోఽపి వితతత్వమస్తీత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మాత్మన ఇతి॥ శబ్దాత్మకం బ్రహ్మ ఆత్మా శరీరం యస్య, తస్మాచ్ఛబ్దబ్రహ్మాభివ్యక్తిస్థానస్య తచ్ఛరీరత్వాచ్ఛబ్దబ్రహ్మాపి తచ్ఛరీరమేవేత్యభిప్రాయేణ శబ్దబ్రహ్మాత్మన ఇత్యుక్తం , వ్యక్తావ్యక్తాత్మనః చతుర్ముఖశరీరేఽపి చతుర్వింశతితత్త్వసంభవాద్వ్యక్తావ్యక్తత్వం, ఏవం భూతాచ్చతుర్ముఖాత్, హేతౌ తత , పరః అర్థాత్మకాదన్యః, బ్రహ్మ శబ్దాత్మకో బ్రహ్మాపి, వితతః శ్రుతిస్మృతీతిహాసాదిరూపేణ ప్రకృతిప్రత్యయపదవాక్యాదిరూపేణ తత్తద్భాషారూపేణ చ విస్తృతః - నానాశక్త్యుపబృంహితః అత్ర శక్తిశబ్దేనార్థోపమాన సామర్థ్య రూపాభిధాలక్షణాగౌణ్యాదిరూపా వృత్తయ ఉచ్యన్తే-నానాశక్తిభిః అభిధాదిభిః-ఉపబృంహితః ✽ ॥౪౮॥ ✽ వర్ణస్వరసఙ్ఘానన్తరం కిముకరోదిత్యత్రాహ ॥ తత ఇత్యర్ధేన ॥ శబ్దబ్రహ్మాత్మకతన్వాః - అపరాం తనుం - ఉపాదాయ స్వీకృత్య - సృష్ట్యర్థం మనో దధే ధృతవాన్ - మనసా అచిన్తయదిత్యర్థః ✽ ॥౪౯॥ ✽ కేయమపరా తనుః - యాముపాదాయ మనో దధే - కీదృశీ వా సా చిన్తేత్యపేక్షాయాం " ఋషీణామిత్యాదినా " స్త్రీరూపాసీచ్ఛతరూపాఖ్యేత్యన్తేన తత్ప్రపఞ్చయతి - తావచ్చిన్తాప్రకారమాహ ॥ ఋషీణామితి ॥ భూరివీర్యం ప్రజననసామర్థ్యం యేషాం - తేషామపి ఋషీణాం - సర్గమవిస్తృతం- జ్ఞాత్వా దృష్ట్వా - తద్వృద్ధ్యే సర్గవృద్ధయే-

భూయః పునః - చిన్తయామాస - హేకౌరవ ❀ ॥౨౦॥ ❀ కిమితీత్యత ఆహ ॥ నహీతి ॥ నిత్యదా సర్వదా - వ్యాపృతస్యాపి ప్రజా
సర్గవ్యాపారం కుర్వతో - మేమమ సకాశాత్ - ప్రజాః - నహ్యేధన్తే నవర్ధన్తే - ఏతత్ - అద్భుతమహో ఆశ్చర్యం ఖలు - అత్ర
ప్రజావృద్ధౌ, దైవం విఘాతుకం ప్రతిబన్ధకం, నూనం నిశ్చయః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏవం యుక్తకృతః ఉచితచిన్తనరూపయుక్తం కుర్వతః -
దైవం దేవానుకూల్యం - చాపేక్షతః అపేక్షమాణస్య, తస్య, కస్య బ్రహ్మణో, రూపం, ద్వేధా అభూత్ ప్రాక్తనే రూపే సత్యేవ
ద్వితీయం రూపమభూత్ - ప్రాక్తనేన సహ ద్వే రూపే భవత ఇత్యభిప్రేత్య ద్వేధాభూదిత్యుక్తం - రూపస్య ద్విధాభవనం దే
వాసురాదిసృష్టౌ ప్రభావత్వలోలుపత్వాదిభావగ్రహణవన్నభావగ్రహణం కింతు తస్య శరీరమేవ ద్విధాభూతమిత్యావేదయి
తుం రూపం విశినష్టి ॥ యత్కాయమితి ॥ యత్ యద్రూపం, కాయం శరీరమితి, అభిచక్షతే వ్యాహరన్తి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తాభ్యాం
రూపస్య విభాగాభ్యాం విభక్తాభ్యాం రూపాభ్యామిత్యర్థః ॥ మిథునం స్త్రీపుంసాత్మకం ద్వంద్వమభూదిత్యర్థః ॥ తత్ర మిథునే,
యః పుమాన్, సః మనుః స్వాయంభువః స్వాయంభువమన్వాఖ్యః, స్వరాట్ సార్వభౌమః, అభూత్ , యా స్త్రీ, సా, అస్య మహా
త్మనః మహాబుద్ధేః, స్వాయంభువమనోః మహిషీ భార్యా, శతరూపాఖ్యా, అభూత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతః ప్రభృతి కిమాసీజ్జాతశ్చ
మనుః కిమకరోదిత్యత్రాహ । తదేత్యాదియావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ తదా మనుశతరూపాప్రాదుర్భావప్రభృతికాలే, మై
థునధర్మేణ, ప్రజాః ఏధాంబభూవిరే అవర్ధన్తేత్యర్థః ॥ సచేతి ॥ సచాపి స్వాయంభువమనురపి, శతరూపాయాం స్వభార్యాయాం -
అపత్యాని పఞ్చ అజీజనత్ జనయామాస ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అపత్యశబ్దస్య సాధారణత్వాత్తత్ర స్త్రీపుంసవిభాగమాహ ॥ ప్రియ

త్వా తద్వృద్ధమేభూమ్యశ్చిన్తయామాస కౌరవ ॥ ౨౦ ॥ అహో అద్భుతమేతన్మే వ్యాపృతస్యాపి నిత్యదా * । న
హ్యేధన్తే ప్రజా నూనం దైవమత్ర విఘాతుకమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం యుక్తకృతస్తస్య దైవం చాపేక్షత * స్తదా । కస్య
రూపమభూద్ద్వేధా యత్కాయమభిచక్షతే ॥ ౨౨ ॥ తాభ్యాం రూపవిభాగాభ్యాం మిథునం సమపద్యత । య
స్తు తత్ర పుమాన్ సోభూన్మనుస్స్వాయంభువస్స్వరాట్ ॥ స్త్రీ యాసీచ్ఛతరూపాఖ్యా మహిష్యస్య మహాత్మనః ॥
తదా మైథునధర్మేణ ప్రజా హ్యేధాంబభూవిరే । సచాపి శతరూపాయాం పఞ్చాపత్యాన్యజీజనత్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రియ
వ్రతోత్తానపాదౌ త్రిస్రః కన్యాశ్చ భారత । ఆకూతిర్దేవహూతిశ్చ ప్రసూతిరితి సత్తమ ॥ ౨౫ ॥ ఆకూతిం రుచయే
ప్రాదాత్ కర్దమాయ తు మధ్యమామ్ । దక్షాయాదాత్ప్రసూతిం చ యత ఆపూరితం జగత్ ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య వాచం వదతో మునేః పుణ్యతమాం నృప । భూయః పప్రచ్ఛ కౌరవ్యో వాసుదేవకథాదృ
తః ॥ ౧ ॥ స వై స్వాయంభువస్సమ్రాట్ప్రియః పుత్రస్స్వయంభువః । ప్రతిలభ్య ప్రియాం పత్నీం కిం చకార తతో ము
నే ॥ ౨ ॥ చరితం తస్య రాజర్షేరాదిరాజస్య సత్తమ । బ్రూహి మే శ్రద్దధానాయ విష్వక్సేనాశ్రయో హ్యసౌ ॥ ౩ ॥ శ్రు

వ్రతేతి । ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ పుత్రౌ, ఆకూతిదేవహూతిప్రసూత్యాఖ్యాస్తిస్రః కన్యాశ్చ అజీజనదితి పూర్వేణాన్వ
యః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ రుచయే రుచ్యాఖ్యాయ మునయే, ప్రథమాం, కర్దమాయ మధ్యమాం, దేవహూతిం, దక్షాయ ప్రసూతిం, అదాత్
దత్తవాన్, యతః యాభ్యః ఆకూత్యాదిభ్యః, ఉత్పన్నాభిః ప్రజాభిః, కృత్స్నం జగత్, ఆపూరితం, బహులసంతానకర్యః కన్యా ఇ
త్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ❀

ఏవమతీతాధ్యాయాన్తే సహజాన్ సర్గాన్ నిర్జన్మని తచ్చరిత్రే చ సంగ్రహేణాభిహితే - స్వాయంభువః స్వరాట్ మహాత్మ
న ఇతి విశేషణసూచిత తచ్చరితవిస్తారవివిత్సయా విదురః పృచ్ఛతీత్యాహ శుకః ॥ నిశమ్యేతి ॥ వదతః గదతః - మునేః మైత్రేయస్య - పు
ణ్యతమాం వాచం - నిశమ్య శ్రుత్వా - హేనృపరాజన్ - కౌరవ్యో విదురః - వాసుదేవకథాయాం ఆదృతః - కర్తరి క్తః - ఆదర
ణయుక్తః - భూయః పునః - పప్రచ్ఛ పృష్టవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ విదురప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ స వా ఇతి త్రిభిః ॥ స్వాయంభువః బ్ర
హ్మణః - ప్రియః పుత్రః - పుత్రాణాం మధ్యే అయం నిరతిశయప్రీతివిషయ ఇతి భావః - సమ్రాట్ సార్వభౌమః - సః స్వాయంభు
వః మనుః, ప్రియాం పత్నీం శతరూపాం, ప్రతిలభ్య లబ్ధ్వా, తతః కిమకరోత్, హే మునే మైత్రేయ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ప్రకృతమనుసర్గప్రశ్నం
విహాయ కిమితి మనుచరితం పృచ్ఛసీత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ పృచ్ఛతి ॥ చరితమితి ॥ హే సత్తమ , ఆదిరాజస్య తస్య రాజర్షేర్మ
నోశ్చరితం, శ్రద్దధానాయ శ్రద్దధతే, మే మహ్యం, బ్రూహి కథయ, హి యస్మాత్, అసౌ మనుః , విష్వక్సేనాశ్రయః విష్వక్సేనో
హరిస్స ఏవాశ్రయో యస్య తథోక్తః, భగవద్భక్తత్వాత్తచ్చరిత్రమవశ్యం శ్రోతవ్యమితి తచ్చరిత్రం ప్రష్టవ్యమేవేతి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀
నన్వేవం తర్హి సాక్షాద్భగవచ్చరిత్రమేవ ప్రష్టవ్యం కిం భాగవతచరితానుప్రశ్నేనేత్యాశఙ్క్యాహ ॥ శ్రుతస్యేతి ॥ సుచిర శ్రమస్య

సుచిరంశ్రమోయస్మిన్ తస్య-చిరకాలపరిశ్రమార్జితస్య-పుంసాం - శ్రుతస్యఅధ్యయనస్యఅర్థః ప్రయోజనం-సూరిభిః విద్వద్భిర
యమేవేతి-ఈడితస్స్తుతః-కింతత్ యత్సూరిభిరీడితమిత్యత్రాహ। యేషాంహృదయేషుముకున్దపదారవిన్దముపాస్యతే - తేషాం
భాగవతానాం-గుణానుశ్రవణమితియత్తదిత్యర్థః-భగవద్గుణవద్భాగవతగుణా అపిశ్రోతవ్యా ఏవేత్యభిప్రాయః ❁ ॥౪॥ ❁
ఏవం వై దురికప్రశ్నమాశ్రుత్యమునిరభ్యభాషతేత్యాహ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి ఉక్తప్రకారేణ- బ్రువాణంపృచ్ఛన్తం , వినీతం
వినయాదిసంపన్నం , సహస్రశీర్ష్ణః పరమపురుషస్య " సహస్రశీర్షాపురుష ,, ఇతిశ్రుతేః చరణౌ ఉపధీయేతేఅస్మిన్నితిచరణో
పధానంభగవత్పాదపీఠం , భగవత్ప్రియోఽసౌవిదురః-అత-స్తస్యశిరసఉపరి-భగవాన్ శ్రీపాదౌప్రసారయతీత్యర్థః -ఏవం
భూతంవిదురంప్రతిమునిర్మైత్రేయః - అభ్యచష్ట-అభ్యభాషత-కథంభూతః - భగవత్కథాయాం - ప్రణీయమానః ప్రవర్త్య
మానః-అతఏవప్రహృష్టానిఉద్ధర్షితానిరోమాణియస్యసతథోక్తః ❁ ॥౫॥ ❁ అభిభాషణమేవాహ॥యదేత్యాదినా,యదా,
స్వభార్యయాశతరూపయాసహ - యంస్వాయంభువోమను-రుత్పన్న - స్తదాఽయంమనుః,ప్రణతః నమ్రోభూత్వాప్రాఞ్జ
లి-రేనంవేదగర్భంబ్రహ్మాణంప్రతి-అభాషత ❁ ॥౬॥ ❁ త్వమితి॥ సర్వేషాంభూతానాం-త్వమేకఏవ-పితాజన్మకృ - ద్వృత్తి
దఃపోషకశ్చ,అతో-యద్యప్యన్యాపేక్షానాస్తి - తథాప్యస్మాకం,తే,శుశ్రూషాపరిచర్యా - కేనకర్మణాభవేత్ ❁ తద్విధేహీ
త్యుత్తరేణాన్వయః- హేఈడ్య - ఆత్మశక్తిషుఆత్మశక్త్యనురూపేషుకర్మసుమధ్యే - యత్,కృతే-యస్మిన్ కర్మణికృతేసతి-య

తస్యపుంసాంసుచిరశ్రమస్య నన్వఞ్జసాసూరిభిరీడితోఽర్థః । తత్తద్గుణానుశ్రవణంముకున్దపాదారవిన్దంహృ
దయేషుయేషామ్॥ ౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిబ్రువాణంవిదురంవినీతంసహస్రశీర్ష్ణశ్చరణోపధానమ్। ప్రహృష్ట
రోమాభగవత్కథాయాంప్రణీయమానోమునిరభ్యచష్ట॥ ౫ ॥ శ్రీమైత్రేయఉవాచ ॥యదాస్వభార్యయాసా
కంజాతస్స్వాయంభువోమనుః । ప్రాఞ్జలిఃప్రణతశ్చేదంవేదగర్భమభాషత ॥౬॥ త్వమేవ*ఏకోభూతానాం
జన్మకృద్వృత్తిదఃపితా । అథాపినఃప్రజానాంతేశుశ్రూషాకేనవాభవేత్ ॥ ౭ ॥తద్విధేహినమస్తుభ్యంకర్మ
స్వీడ్యాత్మశక్తిషు। ❁ యత్కృత్వేహయశోవిష్వగముత్రచభవేద్గతిః॥ ౮ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ ప్రీతస్తుభ్యమహం
తాతస్వస్తిస్తాద్వాంక్షితీశ్వర । యన్నిర్వ్యళీకేనహృదామాశాధిమేత్యాత్మనార్పితమ్॥ ౯ ॥ఏతావత్యాత్మజైర్వీ
రకార్యాహ్యపచితిర్గురౌ । శక్త్యాప్రమత్తైర్గృహ్యేతసాదరంగతమత్సరైః॥ ౧౦ ॥ సత్వమస్యామపత్యానిస
దృశాన్యాత్మనోగుణైః । ఉత్పాద్యశాసధర్మేణగాంయజ్ఞైఃపురుషంయజ॥ ౧౧ ॥ పరంశుశ్రూషణంమహ్యం
స్యాత్ప్రజారక్షయానృప । భగవాంస్తేప్రజాభర్తుర్హృషీకేశోఽనుతుష్యతి॥ ౧౨ ॥ యేషాంనతుష్టోభగవా
న్యజ్ఞలిఙ్గోజనార్దనః । తేషాంశ్రమోహ్యపార్థాయయదాత్మానాదృతస్స్వయం॥ ౧౩ ॥ శ్రీమనురువాచ॥ఆదే

త్కృత్వేతిపాఠాన్తరం , తదాప్యయమేవార్థః-ఇహాస్మిన్ లోకే-విష్వక్ సర్వత్రచ-యశః-అముష్మిన్ పరలోకే -గతిశ్చభవేత్-
తద్విధేహీత్యన్వయః ❁ ॥౭॥౮॥ ❁ ఏవంమనునాపృష్టోబ్రహ్మాహ॥ ప్రీతఇతి ॥ హేతాత-తుభ్యమహంప్రీతః-క్షితీశ్వర-వాం
యువయోః-స్వస్తి - స్తాత్ భూయాత్-కుతఏతత్తత్రాహ ॥ యద్యస్మాన్నిర్వ్యళీకేననిర్దుష్టేన-హృదామనసా-మా-మాం-శా
ధిఅలంశిక్షయేతి-ఆత్మనాస్వయమేవార్పితంఆవేదితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేధీర-గురౌపితరి,ఆత్మజైఃపుత్రైః , ఏతావతీ-అపచి
తిఃపూజా-కర్తవ్యా - కియతీ చాసౌఅపచితిః-యాకర్తవ్యత్వేనచోద్యతఇత్యత్రాహ॥శక్త్యేతి॥ అప్రమత్తైఃనిర్మత్సరైః,శక్త్యా
శక్త్యనురూపేణ-సాదరంగృహ్యేత-ఆజ్ఞేతిశేషః-యథాశక్తిపితురాజ్ఞాగ్రాహ్యేత్యేతావత్యేవపితరిశుశ్రూషేత్యర్థః*॥౧౦॥*
తర్హికావాపితుస్తవాజ్ఞా,యా-మయాకర్తవ్యాచోద్యతఇత్యత్రాహ ॥ సత్వమితి ॥ సఃమచ్ఛరీరాదుత్పన్నస్త్వ-మస్యాంస్వమ
హిష్యాం-ఆత్మనస్తవ-గుణైస్సదృశాన్యపత్యాని-ఉత్పాద్య - గాంభూమిం-ధర్మేణ-శాసఅనుశిక్షస్వ - యజ్ఞైః-పురుషంపరమ
పురుషం-యజఆరాధయ-ఇదమేవమహ్యంపరంశుశ్రూషణంస్యాత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అనేనభగవానపితుష్యతీత్యాహ॥ హేనృ
ప-ప్రజారక్షయా - భగవాన్ హృషీకేశః - ప్రజాభర్తుస్తే- ప్రజాభర్త్రేతుభ్యమిత్యర్థః - ప్రజారక్షయేతివాన్వయః ॥ అనుతు
ష్యతిసంతుష్టోభవతి ❁ ॥౧౨॥ ❁ కింభగవత్సంతోషేణేత్యత్రాహ॥యేషామితి ॥ యజ్ఞలిఙ్గఃయజ్ఞమూర్తిః - సనాతనోభగ
వాన్ - యేషాంనతుష్టః - తేషాంశ్రమః-అపార్థాయనిష్ప్రయోజనాయ - భవతీత్యర్థః।యత్ యతః - ఆత్మాభగవాన్ - స్వ
యం-నాదృతఃఉపేక్షితఇతియావత్ ❁ ॥౧౩॥ ఏవముక్తోమనుఃకిమువాచేత్యత్రాహ ॥ ఆదేశ ఇతి ॥ హేఅమీవసూదనపాప

❁॥పా॥యత్కృత్వేహయశో,

నాశన - భగవత స్తవ - ఆదేశే ఆజ్ఞాయాం - వర్తేయ - కింతు హే ప్రభో ప్రజానాం - మమ చ - ఇహ అస్మిన్ లోకే, స్థానం నివాస స్థానం - అనుజానీహి అనుజ్ఞాపయ - ప్రదర్శయేత్యర్థః ❁ ॥౧౪॥ ❁ నను భూమిరేవ సర్వభూతానాం స్థానం - కిముచ్యతే స్థానమనుజానీహీతి తత్రాహ ॥ యదితి ॥ సర్వసత్త్వానాం సర్వభూతానాం - యః ఓకః స్థానం - సా - స్థానభూతా - మహీ భూమిః - మహామ్భసి మహతి జలే - మగ్నా న్తర్గతా - ఆసీత్ - అతోఽస్యాః దేవ్యాః - భూమేః - ఉద్ధరణే - యత్నః - హే దేవ - విధీయతాం క్రియతామ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తో బ్రహ్మా కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ పరమేష్ఠీతి ॥ పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, తదా, అపాం మధ్యే, ఆసన్నాం నిమగ్నాం, గాం అవేక్ష్య జ్ఞాత్వా, ఏనాం భూమిం, మహం, కథం సమున్నేష్యే ఉద్ధరిష్యామీ , ఇతి ధియా, చిరం దధ్యౌ చిన్తయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పీతమితి ॥ సర్వం కృత్స్నం, జలం ప్రాలయి కం జలం, మయా, పీతం - తతః పృథివీ చ - నివేశితా స్థాపితా - తతో దేవాసురాదీన్ ప్రజాః - మే మమ - సృజతస్సతః - వార్భిః జలైః - ప్లావ్యమానా నిమజ్జ్యమానా - రసాం రసాతలం - గతా ప్రాప్తా ❁ ॥౧౭॥౧౮॥ ❁ అథ అనన్తరం - సర్గయోజితైః ప్రయుక్తైః - అస్మాభిః - కిమనుష్ఠేయం కిం విధేయం - యస్య భగవతో - హృదయాత్సంకల్పాత్ - అహం - ఆసం ఉదభూవం - స ఈశో భగవాన్ - మే - విదధాతు అనుష్ఠేయం సంపాదయతు ❁ ॥౧౯॥ ❁ చిన్తాం నిగమయన్ వరాహావతారం ప్రస్తౌతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి ఉక్తరీత్యా - అభిధ్యాయతః చిన్తయతః - బ్రహ్మణో - నాసావివరాత్ నాసికావివరాత్ - వరాహతోకః వరాహపోతః - అఙ్గుష్ఠపరిమాణః - ప్రాతిపదికార్థే తసిః - నిరగాత్ నిర్గతో భూత్ - హే అనఘ విదుర - న చానేన చతుర్ముఖ ఏవ వరాహరూపోఽభవదితి శఙ్కనీయం “తర్కయామాస చిత్రధా ,, కిమేత

శ్రీహం భగవతో వర్తేయామీవసూదన । స్థానం త్విహానుజానీహి ప్రజానాం మమ చ ప్రభో॥ ౧౪ ॥ యదోకస్సర్వసత్త్వానాం మహీ మగ్నా మహామ్భసి। అస్యా ఉద్ధరణే యత్నో దేవ దేవ్యా విధీయతామ్॥ ౧౫ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ పరమేష్ఠీ త్వపాం మధ్యే తదాఽఽసన్నామవేక్ష్య గామ్। కథమేనాం సమున్నేష్య ఇతి దధ్యౌ ధియా చిరమ్॥౧౬॥ పీతం జలం మయా సర్వం పృథివీ చ నివేశితా। ప్రజా దేవాసుర పితౄన్మనుష్యాన్పశుపక్షిణః॥ ౧౭ ॥ సరీసృపాన్నగాన్నాగాన్ భూతాన్యుచ్చావచాని చ । సృజతో మే క్షితిర్వార్భిః ప్లావ్యమానా రసాం గతా॥ ౧౮ ॥ అథాత్ర కిమనుష్ఠేయమస్మాభిస్సర్గయోజితైః । యస్యాహం హృదయాదాసం స ఈశో విదధాతు మే॥ ౧౯ ॥ ఇత్యభిధ్యాయతో నాసావివరాత్సహసాఽనఘ । వరాహతోకో నిరగాదఙ్గుష్ఠపరిమాణతః॥ ౨౦ ॥ తస్యాభిపశ్యతః ఖస్థః క్షణేన కిల భారత। గజమాత్రః ప్రవవృధే తదద్భుతమివాభవత్॥ ౨౧ ॥ మరీచిప్రముఖైర్విప్రైః కుమారైర్మనునా సహ। దృష్ట్వా తత్సౌకరం రూపం తర్కయామాస చిత్రధా ❁॥ ౨౨॥ కిమేతత్సౌకరవ్యాజం సత్త్వం దివ్యముపస్థితమ్ । అహో బతాశ్చర్యమిదం నాసాయా మే వినిస్సృతమ్॥ ౨౩ ॥ దృష్టోఽఙ్గుష్ఠశిరోమాత్రః క్షణాద్గణ్డశిలామయః । అపి స్విద్భగవానేష యజ్ఞో మే ఖేదయన్మనః॥ ౨౪ ॥ ఇతి మీమాంసతస్తస్య బ్రహ్మణస్సహ సూనుభిః । భగవాన్యజ్ఞపురుషో జగర్జాగేన్ద్రసన్నిభః॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మాణం హర్షయామాస హరిస్తాంశ్చ ద్విజోత్తమాన్ । స్వగర్జితేన కకు

త్సౌకరవ్యాజం సత్త్వం దివ్య,, మితి చతుర్ముఖేనాప్యజ్ఞాయమానతయా విచారితత్వవచనాత్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ తస్య చతుర్ముఖస్య - అభిపశ్యతస్సతః - సూక్ష్మో వరాహః - ఖస్థః ఆకాశే స్థితస్సన్ - క్షణేన - గజమాత్రః - గజపరిమాణః - ప్రవవృధే - తదుత్పత్తి - రాకాశారోహణం - వృద్ధిశ్చేత్యేతత్ - పశ్యతామాశ్చర్యమివాభూత్ - ఇవ శబ్దేన పశ్యతామేవాశ్చర్యం - న తు భగవతో వరాహస్యేతి సూచితమ్ ❁ ॥౨౧॥ ❁ తతో మరీచిప్రభృతిభిః పుత్రైః కుమారైస్సనకాదిభిః - ర్మనునా సహ - తత్సౌకరం వారాహం - రూపం - దృష్ట్వా - బ్రహ్మా - చిత్రధా బహుధా - తర్కయామాస ❁ ॥౨౨॥ ❁ తర్కమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కిమితి ద్వాభ్యామ్॥ దివ్యం దివి భవం దివ్యం - పరమవ్యోమనిలయం - సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం - పరబ్రహ్మ , సూకరవ్యాజం సూకరః - వ్యాజః ఛద్మవేషో - యస్య - తదేతత్ - ఉపస్థితం - కిం శబ్దో విచారద్యోతకః - మే మమ - నాసాయాః - ఇదం వారాహరూపం - వినిస్సృతం వినిర్గతం - అహో బతాశ్చర్యమ్ ❁ ॥౨౩॥ ❁ అఙ్గుష్ఠస్య శిరః ఊర్ధ్వం పర్వ - తదేవ మాత్రా ప్రమాణం యస్య సః - ప్రథమం దృష్టః , పశ్చాత్ , క్షణేన, గణ్డశిలామయః స్థూలపాషాణమాత్రో - దృష్టః , యజ్ఞః విష్ణుః “యజ్ఞో వై విష్ణు ,, రితి శ్రుతేః , మే మనః - ఖేదయన్ నిజరూపతిరోధానేన మోహయన్ - ఏష - భగవానపి స్విత్ - ఏష వరాహమూర్తిర్భగవానపి స్విత్ - అపి స్విచ్ఛబ్దః సమ్భావనాయాం , భగవాన్స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥౨౪॥ ❁ తర్కముపసంహరన్ వారాహతనోర్భగవతశ్చరిత్రం సంగ్రహేణాహ । యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీతి॥ ఇత్యుక్తరీత్యా , సూనుభిర్మన్వాదిభిస్సహ - తస్య బ్రహ్మణః - మీమాంసతస్తర్కయతస్సతః - అగేన్ద్రసన్నిభః గిరీన్ద్రసదృశో - భగవాన్ యజ్ఞపురుషః అగర్జత్ ❁ ॥౨౫॥ ❁ బ్రహ్మాణమితి॥ స విభుర్భగవాన్ - హరిః - కకుభః దిశః - ప్రతిస్వనయతా ప్రతిధ్వ

నయతా-గర్జితేన-బ్రహ్మాణం - తాంశ్చ ద్విజోత్తమాన్-ప్రహర్షయామాస ✽ ॥౨౬॥ ✽ నిశమ్యేతి॥ మాయామయసూకరస్యాశ్చర్యప్రచురసూకరతనోః - ఘుర్ఘురితం-తజ్జాతీయానుకారఘుర్ఘురితధ్వనిం-నిశమ్య - తే-జనస్తపస్సత్యలోకనివాసినః-జనస్తపఇత్యత్రసుడాగమ ఆర్షః - మునయః-కథంభూతం ఘుర్ఘురితం-స్వఖేదక్షపిష్ణు - స్వేషాంస్వసంబన్ధినాం-యః ఖేదః-తం క్షపయతి-తచ్ఛీలం-ఆత్మీయదుఃఖనిరసనస్వభావం - తే మునయః-పవిత్రైః-త్రిభిః ఋగ్యజుస్సామసూక్తైః, అగృణన్స్మ అస్తువన్ ఖలు-త ఇతి పునరుక్తిః ప్రసిద్ధిఖ్యాపనాయ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తేషామితి॥ వేదవితానమూర్తిః వేదైర్వితన్యత ఇతి వేదవితానః, వేదవిహితో యజ్ఞః - స ఏవ మూర్తిర్యస్య - స భగవాన్- తేషాం సతాం మరీచ్యాదీనాం-ఆత్మనో మే గుణాః కల్యాణగుణాః తాననువదతీతి తద్బ్రహ్మ వేద-మవధార్య శ్రుత్వా - భూయః-వినద్య ఘుర్ఘురితం కృత్వా - విబుధానాం బ్రహ్మాదీనాం ఉదయాయ శ్రేయసే- జలమావివేశ-కథంభూతః - గజేన్ద్రస్యేవ లీలా యస్య సః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ పునః కథంభూతో వివేశేత్యపేక్షాయాముత్క్షిప్తేతి ద్వాభ్యాం విశినష్టి, ఉత్క్షిప్తః వాలః పుచ్ఛం యేన ఖచరః ఆకాశచారీ-కఠోరాః కఠినాః - సటాః కంధరస్థాః కేశాః- తాః విధున్వన్ కమ్పయన్-ఖరాణి రోమాణి యస్యాం సా - త్వక్ యస్య సః-ఖురైః ఆహతాః అభ్రాణి యేన సః-సితే దంష్ట్రే యస్య సః- ఈక్షా నిరీక్షణమేవ జ్యోతిః ఆలోకో యస్య - ప్రకాశమాననేత్ర ఇత్యర్థః-మహీధ్రః మహ్యాః ఉద్ధర్తా-భగవాన్ బభాసే ✽ ॥౨౯॥ ✽ కించ-క్రోడాపదేశః వరాహచ్ఛద్మా - అతస్స్వయమధ్వరాఙ్గోఽపి-పశురివ-ఘ్రాణేన పృథ్వ్యాః పదవీం-జిఘ్రన్ అన్వేషయన్నివేత్యర్థః-కరాళేభయంకరే దంష్ట్రే యస్య తథాభూతోఽప్యకరాళదృగ్భ్యాం సౌమ్యదృష్టిభ్యాం - గృణతః స్తోత్రాణి కుర్వతః విప్రాన్-ఉదీక్ష్య ఊర్ధ్వం వీక్ష్య - కం-జలమావిశత్ ✽ ॥౩౦॥ ✽ తదానీం తనం సముద్రధ్వనిముత్ప్రేక్షతే ॥సవజ్రేతి॥ సః-ఉదన్వాన్ సముద్రః-

---

భః ప్రతిస్వనయతా విభుః ॥ ౨౬ ॥ నిశమ్య తే ఘుర్ఘురితం స్వఖేదక్షపిష్ణు మాయామయసూకరస్య ।జనస్తపస్సత్యనివాసినస్తే త్రిభిః పవిత్రైర్మునయోఽగృణన్స్మ॥ ౨౭ ॥ తేషాం సతాం వేదవితానమూర్తిర్బ్రహ్మావధార్యాత్మగుణానువాదమ్ । వినద్య భూయో విబుధోదయాయ గజేన్ద్రలీలో జలమావివేశ ॥ ౨౮ ॥ఉత్క్షిప్తవాలః ఖచరః కఠోరసటా విధున్వన్ ఖరరోమశత్వక్ ।ఖురాహతాభ్రస్సితదంష్ట్ర ఈక్షాజ్యోతిర్బభాసే భగవాన్మహీధ్రః॥ ౨౯ ॥ఘ్రాణేన పృథ్వ్యాః పదవీం విజిఘ్రన్ క్రోడాపదేశస్స్వయమధ్వరాఙ్గః । కరాళదంష్ట్రోఽప్యకరాళదృగ్భ్యాముద్వీక్ష్య విప్రాన్గృణతోఽవిశత్కమ్॥ ౩౦ ॥స వజ్రకూటాఙ్గనిపాతవేగవిశీర్ణకుక్షిస్స్తనయన్నుదన్వాన్ । ఉత్సృష్టదీర్ఘోర్మిభుజైరివార్తశ్చుక్రోశ యజ్ఞేశ్వర పాహి మేతి ॥ ౩౧ ॥ఖురైః క్షురప్రైర్దరయంస్తదాప ఉత్పారపారం త్రిపరూ రసాయామ్ । దదర్శ గాం తత్ర సుషుప్సురగ్రే యాం జీవధానీం స్వయమభ్యధత్త ॥ ౩౨ ॥ స్వదంష్ట్రయోద్ధృత్య మహీం విలగ్నాం స ఉత్థితస్సంరురుచే రసాయాః । తత్రాదిదైత్యం గదయాపతన్తం సునాభసందీపి

వజ్రకూటో వజ్రపర్వత - స్తద్వదఙ్గం యస్య-భగవత-స్తస్య నిపాతవేగేన విశీర్ణా విలులితా కుక్షిర్యస్య సః - అతఏవ-ఆర్త ఇవ- స్తనయన్ శబ్దం కుర్వన్-భో యజ్ఞేశ్వర - మాం పాహి మా భిన్ధీత్యేవం-చుక్రోశ॥ ఆర్తసాదృశ్యమాహ॥ ఉత్సృష్టాః ప్రసారితాః దీర్ఘాః ఊర్మయ ఏవ భుజాః-తైరివేతి శిష్టః ✽ ॥౩౧॥ ✽ జలం ప్రవిష్టో భగవాన్ కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ఖురైరితి॥ త్రిపరుః త్రీణి పరూంషి-సవనాత్మకాని పర్వాణి యస్య త్రిపరుః , యద్వా , త్రీణి పరూంషి రేఖాః కకుత్స్థలే యస్య త్రిపరుః- ఉత్పారపారః ఉత్పారశ్చాసౌ పారశ్చ-ఉత్పారః ఉద్వేల ఇవ పారమతిక్రాన్తః , పారః సంసారాత్పారయితా చేత్యర్థః " ఉత్పారపార ,, మితి ద్వితీయాన్తోఽపి పాఠః-తదా-ఉత్పారపారం - దరయన్నితి క్రియావిశేషణత్వేన యోజ్యం- ఉత్పారాణాం పారశూన్యానాం అపాం పారమవసానం యథా భవతి తథా - అపః జలాని-ఖురైః-తదా-దరయన్ విదళయన్-కథంభూతైః ఖురైః క్షురప్రైః క్షురప్రాయైః, రసాయాం రసాతలే-గాం భూమిం - దదర్శ - కథంభూతాం గాం-అగ్రే ప్రళయసమయే-తత్ర-తాస్వప్సు సుషుప్సుః శిశయిషన్-జీవధానీం జీవాః ధీయన్తే యస్యాం - ప్రాణ్యాశ్రయ✽భూతాం-యాం గాం-స్వయమభ్యధత్త అభిముఖ్యేన దధార-జఠరే ధృతవాన్ తామిత్యర్థః ✽ ॥౩౨॥ ✽ స్వస్య దంష్ట్రయా-విలగ్నాం మహీం-ఉద్ధృత్య - సః భగవాన్-రసాయాః సకాశాత్-ఉత్థితః సంరురుచే-తత్రాప్సు సగదయా ఆపతన్తం గదాముద్యమ్య ఆగచ్ఛన్తం - రున్ధానం ప్రతిబధ్నన్తం అసహ్యః విక్రమః యస్య తం-ఆదిదైత్యం హిరణ్యాక్షం సునాభేన సందీపితః ఉజ్జ్వలన్ - సచాసౌ తీవ్రమన్యుశ్చ - స భగవాన్-మృగరాట్ సింహః - ఇభమివ గజమివ-లీలయా-జఘాన హతవాన్ - యథా గజేన్ద్రః జగతీం వప్రాదిభూమిం క్రీడయా విభిన్దన్ విదారయన్ గైరికయా అరుణగణ్డతుణ్డో భవతి - తద్వ - త్తస్య రక్తమేవ పఙ్కం - తేనాక్తౌ గణ్డౌ తుణ్డం చ యస్య - స-జఘానేతి పూర్వేణాన్వ

✽॥పా॥ఉత్పారపారం త్రిపరూ.

యః ✲ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ✲ తమాలవన్నీలం-సితయాదన్తకోట్యా దంష్ట్రాగ్రేణ-క్ష్మాం మహీం-గజస్యేవ లీలయా ఉత్క్షిపన్తం ఉద్ధరన్తం- ఈశం భగవన్తం - ప్రాజ్ఞాయ ఆలక్ష్య - అఙ్గ హే విదుర - విరిఞ్చిప్రభృతయః - బద్ధాఞ్జలయస్సన్తః - అనువాకైః- అనువాకోక్తైర్వైదికం సూక్తం - తత్సదృశైర్వాక్యైః - ఉపతస్థుః సమీపే స్థిత్వా అభిదధుః, తుష్టువురిత్యర్థః ✲ ॥ ౩౫ ॥ ✲ ఉపస్థానప్రకారమేవాహ॥ జితమిత్యాదినా॥ హే అజిత - తే త్వయా - జితం సర్వోత్కర్షేణ వర్తితం-జితం జితమితి సంభ్రమాద్వీప్సా-హే యజ్ఞభావన- యజ్ఞైర్భావ్యతే సంభావ్యత ఇతి యజ్ఞభావనః - యజ్ఞారాధ్య ఇత్యర్థః॥ యద్వా,, యజ్ఞాన్ భావయతి నిర్వర్తయతీతి తథా - యజ్ఞాధిపతే ఇత్యర్థః॥ యద్వా॥ యజ్ఞైర్భావ్యతే యజ్ఞైరవయవత్వేన ఉపాస్యత ఇతి - తథేతి యావత్ ,, అత ఏవ హ్యుత్తరత్ర యజ్ఞావయవానాం ఛన్దఆదీనాం తదవయవత్వేన కల్పయిత్వా స్తుతిర్వక్ష్యతే,, త్రయీం వేదమయీం - త్రయీవిహితయజ్ఞమయత్వేనోపాసనాత్తదారాధ్యత్వం - యద్వా - త్రయీమయత్వం తన్వా జ్ఞేయం-స్వాం స్వకీయాం తనుం-పరిధున్వతే పరితః సర్వతః కమ్పయతే - తుభ్యం నమః-బహుషు కల్యాణగుణేషు సత్సు-కింవిశేషణతనుపరిధూననమేవ స్తూయత ఇత్యత్రాహ॥ యద్రోమేతి॥ యద్-యస్యాం తన్వాం - రోమాణి - తేషాం గర్తేషు రన్ధ్రేషు - అబ్ధయస్సముద్రాః - విలిల్యుః లీనా బభూవుః- అత ఇదమత్యాశ్చర్యమితి తదేవ ప్రథమం స్తూయత ఇతి భావః॥ అత ఏవ - కారణసూకరాయ జగత్కారణభూతాయ అప్రాకృతసూకరరూపిణే,, యద్వా,, కారణాత్ క్షిత్యుద్ధరణనిమిత్తాత్ - సూకరరూపధారిణ ఇత్యర్థః - నహి ప్రాకృతసూకరస్యేదృశం సామర్థ్యం దృష్టమిత్యభిప్రాయః - ఏవంభూతాయ తస్మై-తే-నమః ✲ ॥ ౩౬ ॥ ✲ రూపస్యాప్రాకృతత్వం వదన్నుక్తయజ్ఞభావనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ రూపమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హే దేవ-యద్-అధ్వరాత్మకం తవ రూపం - తదేతద్దుష్కృతాత్మనాం దుష్కృతమఘమలినః ఆత్మా మనో యేషాం తేషాం - మయోగినాం - దుర్దర్శనం దర్శనావిషయం - ప్రాకృతం హి రూపం ప్రాకృతమనోగ్రాహ్యం - ఇదం తు రూపం ,, దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః,, ఇత్యా

తతీవ్రమన్యుః॥ ౩౩ ॥ జఘ్నానరున్ధానమసహ్యవిక్రమం సలీలయేభం మృగరాడివామ్భసి ✲ । తద్రక్తపఙ్కాఙ్కితగణ్డతుణ్డో యథా గజేన్ద్రో జగతీం విభిన్దన్॥ ౩౪ ॥ తమాలనీలం సితదన్తకోట్యా క్ష్మాముత్క్షిపన్తం గజలీలయాఙ్గ । ప్రాజ్ఞాయ బద్ధాఞ్జలయోఽనువాకైర్విరిఞ్చిముఖ్యా ఉపతస్థురీశమ్॥ ౩౫ ॥ ఋషయ ఊచుః ॥ జితం జితం తేఽజిత యజ్ఞభావన త్రయీం తనుం స్వాం పరిధున్వతే నమః । యద్రోమగర్తేషు విలిల్యురబ్ధయస్తస్మై నమః కారణసూకరాయ తే॥ ౩౬ ॥ రూపం తవైతన్నను దుష్కృతాత్మనాం దుర్దర్శనం దేవ యదధ్వరాత్మకమ్ । ఛన్దాంసి యస్య త్వచి బర్హిః ✲ రోమస్వాజ్యం దృశి త్వఙ్ఘ్రిషు చాతు ✲ ర్హోత్రమ్॥ ౩౭ ॥ స్రుక్తుణ్డ ఆసీత్స్రువ ఈశ నాసయోరిడోదరే ✲ చ

దిత్రశ్రుత్యుక్తవిధయా - యోగశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వాదప్రాకృతమిత్యర్థః - నన్వయోగిభిరపి తాదాత్వికైర్భగవతో విభవరూపం దృశ్యత ఏవ - కథమేతదుచ్యతే - దుష్కృతాత్మనాం దుర్దర్శనమితి ఉచ్యతే-న హ్యయోగినో భగవతో విభవరూపమప్రాకృతం పశ్యన్తి ఉపపన్నమయం స్వేచ్ఛయైవోపాత్తమితి యథావజ్జానన్తి - కింతు - తిర్యగాదిసజాతీయం ప్రాకృతమిత్యేవ జానన్తి, అతో న విరోధః - అత్ర యజ్ఞాఙ్గానాం ఛన్దఆదీనాం భగవదవయవత్వేనానుసంధానరూపదృష్ట్యుపాసనవిధానార్థం పూర్వోక్తయజ్ఞభావనత్వం యదధ్వరాత్మకమిత్యనూద్యతే, ఇదం ఛన్దఆదీనాం భగవత్త్వగాదిత్వరూపణం దృష్ట్యుపాసనార్థమేవ ,, నామ బ్రహ్మ మనో బ్రహ్మ ,, ఇత్యాదివత్-నహి కాలత్రయవర్తినాం ఛన్దఆదియజ్ఞాఙ్గానాం సంఘాతస్య తాత్కాలికభగవద్వరాహతనుత్వసంభవః - యద్యపి - భగవతస్సర్వశరీరకత్వాద్యజ్ఞావయవానామపి తదఙ్గత్వకథనం సంభవతి - తథాపి ప్రాకృతానాం యజ్ఞావయవానామప్రాకృతతన్వవయవత్వాసంభవ ఏవ - తస్య సర్వశరీరకత్వేన యజ్ఞావయవానాం తచ్ఛరీరత్వేపి - ప్రత్యేకమేవ యజ్ఞావయవానాం తచ్ఛరీరత్వాత్తేషాం తచ్ఛరీరావయవత్వకీర్తనమనుపపన్నమేవ - తస్మాద్దృష్ట్యుపాసనవిధానమేవేతి మన్తవ్యం - అత ఏవ-ఛన్దాంసి త్వచి బర్హి రోమసు-ఇత్యాది క్వచిద్వ్యతిరేకనిర్దేశః- క్వచిదగ్నిహోత్రం చర్వణం-ఉపసదః శిరోధరమిత్యభేదనిర్దేశశ్చోపపన్నః; యస్య తవ, త్వచి ఛన్దాంసి గాయత్రీత్రిష్టుబాదీని యజ్ఞాఙ్గాని ఛన్దాంసి,, అసన్నిత్యపకృష్ట క్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః; రోమసు, బర్హిః కుశాః, బర్హిర్గోమస్విత్యత్రార్షత్వాద్ధ్రిలోప ఇతి దీర్ఘాభావః; దృశి దృష్టౌ, ఆజ్యం, అఙ్ఘ్రిషు-చాతుర్హోత్రం చతుర్హోతృశబ్దవాచ్యమృత్విగ్వేద్యం కర్మ ✲ ॥ ౩౭ ॥ ✲ స్రుక్ జుహూః, తుణ్డే ముఖాగ్రే, ఆసీత్ స్రువః ఇతరదర్వీ, నాసికయోః, ఆసీదిత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపి-ఇడా హవిర్భక్షణపాత్రం, ఉదరే, చమసా గ్రహాశ్చ సోమపాత్రాణి చ, తత్ర, చమసాః కర్ణరన్ధ్రే ఆసన్ ప్రాశిత్రం బ్రహ్మభాగపాత్రం, ఆస్యే ముఖే, ఆసీత్, గ్రహాః, గ్రసనే, గ్రస్యతేఽనేనేతి గ్రసనం, ముఖాన్తర్వర్తిచ్ఛిద్రం, తస్మిన్, ఆసన్, హే భగవన్, యద్, అగ్నిహోత్రం అగ్నిహోత్రనామకం కర్మ, తత్తే తవ, చ

ర్వణం భక్షణ, మాసీత్ * ॥ ౩౮ ॥ * దీక్షా దీక్షణీయేష్టిః, తవ - అనుజన్మ, వారం వారమభివ్యక్తిః, ఉపసదః ఉపసదాఖ్యా ఇష్టయః, తవశిరోధరం గ్రీవా - ప్రాయణీయః ఆరమ్భేష్టిః - ఉదయనీయః అవసానేష్టిః - ప్రాయణీయోదయనీయాదంష్ట్రే యస్య స త్వం - ప్రవర్గ్యః మహావీరః - జిహ్వా ఆసీత్ - సభ్యో హోమరహితోఽగ్నిః - అవసథ్యః ఔపాసనాగ్నిః, తయోర్ద్వన్ద్వైక్యం క్రతోః క్రతురూపస్య తవ, శీర్షకం శిరః, చితయః ఇష్టకాబన్ధనవిశేషాః, తే తవ , అసవః ప్రాణాః * ॥ ౩౯ ॥ * సోమ, స్తవ రేతః, సవనాని ప్రాతస్సవనాదీని, తవ, అవస్థితిరవస్థానం, బాల్యాద్యవస్థా వా , సంస్థావిభేదాః, అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమ ఉక్థ్యః షోడశీ వాజపేయోఽతిరాత్రోఽప్తోర్యామ, ఇతి సప్తసంస్థాభేదాః, తవ, దేహధాతవః, త్వఙ్మాంసాదిసప్తధాతవః , సత్రాణి బహుయజమానకాని కర్మాణి, సర్వాణి, తవ శరీరసన్ధయః, త్వం సర్వయజ్ఞక్రతుః అసోమాః యజ్ఞాః, ససోమాః క్రతవః, తద్రూప స్త్వమిత్యర్థః, యద్వా, యజ్ఞరూపః క్రతుః, క్రతుశబ్దోఽనుష్ఠేయమాత్రపరః, ఉపాసనేష్వపి క్రతుశబ్దప్రయోగాత్ , తతశ్చ, యజ్ఞరూపః క్రతుః అనుష్ఠేయం కర్మ యస్యారాధనం, స సర్వయజ్ఞక్రతు స్త్వమిత్యర్థః, ఇష్టిర్యాజమానమనుష్ఠానం , తదేవ బన్ధనం మధ్యకాయప్రదేశో యస్య స త్వమిత్యర్థః * ॥ ౪౦ ॥ * ఏవం భాగద్వయాత్మకవేదపూర్వభాగవిహితయజ్ఞతదఙ్గాని స్తవ్యత్వేన ప్రకృతభగవద్వరాహతన్వవయవత్వేన రూపయిత్వాఽథ భగవతో భాగద్వయాత్మకవేదతదుపబృంహణరూపస్మృతివేద్యతాం ప్రతిపిపాదయిషయా పూర్వభాగోదితయజ్ఞతదవయవానాం భగవచ్ఛరీరతాం తదారాధనరూపతాముత్తరభాగోదితన్యాసోపాసనానాం తత్ప్రసాదహేతుత్వేన తస్యాపి భాగస్య భగవత్పరతాం చ వదన్తో నమస్కుర్వన్తి ॥ నమో నమ ఇతి ॥ తేతుభ్యం, నమో నమః ఆదరాద్ద్విరుక్తిః, యద్వా, పూర్వభాగవేద్యత్వ తదుపబృంహణవేద్యత్వరూపగుణభేదవిశిష్టాకారభేదాత్తదపేక్షయా నమసో ద్విరుక్తిః, కథం భూతాయ, తే, క్రియాత్మనే క్రియా ఆత్మా శరీరం యస్య తస్మై " యద్వా , క్రియాయాః ఆత్మా తస్మై ఇత్యర్థః, అనేన, స్మార్తదానాదిక్రియాత్మత్వముక్తం, సర్వక్రతవే సర్వక్రతుశరీరాయేత్యర్థః , అనేన శ్రౌతయజ్ఞా

మసా కృష్ణరన్ధ్రే । ప్రాశిత్రమాస్యే గ్రసనే గ్రహా స్తు తే * యచ్చర్వణం తే భగవన్నగ్నిహోత్రమ్॥ ౩౮ ॥ దీక్షానుజన్మోపసదశ్శిరోధర స్త్వం ప్రాయణీయోదయనీయదంష్ట్రః । జిహ్వా ప్రవర్గ్య స్తవ శీర్షకం క్రతోస్సభ్యావసథ్యం చితయోఽసవో హి తే॥ ౩౯ ॥ సోమ స్తు రేతస్సవనాన్యవస్థితిస్సంస్థావిభేదా స్తవ దేహధాతవః । సత్రాణి సర్వాణి శరీరసంధి స్త్వం సర్వయజ్ఞక్రతురిష్టిబన్ధనమ్॥ ౪౦ ॥ నమో నమ స్తేఽఖిలమన్త్రదేవతాద్రవ్యాయ సర్వక్రతవే క్రియాత్మనే । వైరాగ్యభక్త్యాత్మజయానుభావితజ్ఞానాయ విద్యాగురవే నమో నమః॥ ౪౧ ॥ దంష్ట్రాగ్రకోట్యా భగవం స్త్వయా భృతా విరాజతే భూధర భూస్స భూధరా । యథా వనాన్నిస్సరతో దతా ధృతా

త్మత్వముక్తం, యజ్ఞసాధనానామపి తదాత్మకత్వముచ్యతే, అఖిలమన్త్రదేవతాద్రవ్యాయేతి, మన్త్రాః ద్రవ్యదేవతాప్రకాశకాని వేదవాక్యాని , దేవతా ఉద్దేశ్యవిశేషాః ఇన్ద్రాదయః, ద్రవ్యాణి ఆజ్యదధిపయస్సోమాదీని, అఖిలాని మన్త్రదేవతాద్రవ్యాణి యస్య, తస్మై, అఖిలమన్త్రాది శరీరాయేత్యర్థః, తత్తన్మన్త్రప్రకాశితతత్తద్ద్రవ్యదేవతానిష్పాద్యయాగహోమాదిక్రియాబోధకపూర్వభాగశరీరవాచిశబ్దస్య శరీరపర్యన్తత్వన్యాయేన భగవత్పరత్వముక్తం భవతి, యజ్ఞానాం భగవచ్ఛరీరత్వం బృహదారణ్యకే మాధ్యందినపాఠే, యస్యాత్మా శరీర మిత్యారభ్య " యస్య యజ్ఞాశ్శరీర మితి శ్రుతం, గుణక్రియాణామపి శరీరత్వమాశ్రయద్వారోపపన్నమిత్యన్యదేతత్ ఏవం పూర్వభాగస్య భగవత్పరత్వముక్తం , అథోత్తరభాగస్య తత్పరత్వం వక్తుం విశినష్టి॥ వైరాగ్యేతి ॥ వైరాగ్యం శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిః, భక్తిః శ్రవణకీర్తనస్మరణార్చనవన్దనాదిరూపా సాధనభక్తిః, ఆత్మజయోఽన్తఃకరణజయః, ఏతైరనుభావితం నిష్పాదితం - జ్ఞానం ధ్రువానుస్మృతిరూపం జ్ఞానం, యస్య తస్మై, అన్యపదార్థప్రధానబహువ్రీహిబలలభ్యసంబన్ధసామాన్యస్య ప్రసాదయితృత్వప్రసాదనీయత్వరూపవిశేషే పర్యవసానం - తతశ్చ , వైరాగ్యాదినిష్పాద్యధ్రువానుస్మృత్యాత్మకం జ్ఞానం యత్ప్రసాదహేతు స్తస్మై ఇత్యర్థః, అత్ర వైరాగ్యశబ్దేన వివేకాదిసాధనసప్తకాన్తర్భూతవిమోక ఉచ్యతే - భక్తిశబ్దేన క్రియా, ఆత్మజయశబ్దేనానుద్ధర్షః, ఇయం చ, కేషాంచిదుక్తిరన్యేషామప్యుపలక్షణార్థా , ఏవం చానేన పదేన వివేకాదిసాధనసప్తకానునిష్పాద్యభగవత్ప్రసాదహేతుభూత ధ్రువానుస్మృతిబోధకస్యోత్తరభాగస్య భగవత్పరత్వం సిద్ధం, విద్యాగురవ ఇత్యనేన, న్యాసవిద్యాప్రతిపాదకోత్తరభాగైకదేశ తదుపబృంహణానామపి తత్పరత్వముక్తం, విద్యాగురవే న్యాసవిద్యాప్రదర్శినే ఇత్యర్థః - న్యాసవిద్యాప్రదర్శిత్వం, భగవద్వరాహరామకృష్ణాద్యవతారాణాం వారాహపురాణ శ్రీరామాయణ శ్రీభగవద్గీతాదిషు ప్రసిద్ధం, అత్రాపి, గుణభేదవిశిష్టాకారభేదాన్నమసో ద్విరుక్తిః * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవం భాగద్వయాత్మకవేదవేద్యం భగవన్తం తం నమస్కృత్యాథ స్వాభీష్టం విజ్ఞాపయిష్యన్తః ప్రకృతవరాహావతారచరిత్రం తదవతారసా

ష్టవంచవిజ్ఞాపయన్తి॥ దంష్ట్రాగ్రేతిద్వాభ్యామ్॥ హేభగవన్,త్వయాకర్త్రా,దంష్ట్రాగ్రకోట్యాకరణేన,సభూధరాసపర్వతా,భూఃమహీ,ధృతాసతీ,విరాజతే,హేభూధరభూధర్తః,తత్రదృష్టాన్తః,యథా,వనాత్ జలాత్,నిస్సరతోనిర్గచ్ఛతః,మతఙ్గజస్యగజశ్రేష్ఠస్య,దతాదన్తేన,ధృతా,పఙ్కయుక్తపద్మినీ,విరాజతేతథేత్యర్థః,అభూతోపమేయం-నహీక్వచిదపిపద్మినీగజదన్తేనోద్ధృతాదృష్టా ❀॥౪౨॥ ❀త్రయీమయమితి॥ హేనాథ,దతాదన్తేన,ధృతేనభూమణ్డలేన,తేతవ,ఇదం,త్రయీమయంఅవయవత్వేనరూపితవేదవిహితకర్మప్రచురమిదంసౌకరంరూపం, చకాస్తిశోభతేఅత్రదృష్టాన్తః, భూయసావిపులేన,శృఙ్గోఢఘనేన,శృఙ్గేణఊఢో, యోఘనోమేఘ, స్తేనకులాచలేన్ద్రస్య కులాచలశ్రేష్ఠస్య - విభ్రమోవిలాసోయథా-తద్వదిత్యర్థః॥౪౩॥ స్వాభిప్రేతంవిజ్ఞాపయన్తోనమస్కుర్వన్తి॥సంస్థాపయేతి॥సతస్థుషాంసంస్థావరాణాం,జగతాంజఙ్గమానాం,లోకాయస్థాపనార్థం-తవపత్నీం-జగతాంమాతరమేనాంభూమిం-సంస్థాపయ ప్రతిష్ఠాపయ-యతస్త్వం ,జగతాం-పితాసిపాలకోజనకశ్చాసి-ఏవంసతి-తత్రస్థితాస్సన్తోవయం-పిత్రాత్వయాసహ,స్యైమాత్రే,నమసావిధేమనమస్కరిష్యామః,నమస్కారేణపరిచరేమేతివా, స్వతేజోధారణాశక్తిం,యాజ్ఞికాఃమన్త్రతోఽగ్నిం ,అరణావివమన్థనకాష్ఠ ఇవ,యస్యాంభూమౌ ,ఆధాఃనిహితవానసి , ఏవంస్వాభిప్రేతంవిజ్ఞాప్యస్వకృతార్థతామావిష్కరిష్యన్తస్తస్య భగవతోఽనన్తాచిన్త్య వివిధవిచిత్రశక్తేస్తవకర్మైతరైరచిన్త్యమిత్యాహుః॥కఇతి॥ హేప్రభో,అన్యతమఃఇతరఃప్రాకృతః,కఃపురుషః,తవ- రసాంరసాతలంప్రతిగతాయాఃభువః,ఉద్విబర్హణంఉద్ధరణం,శ్రద్దధీతఇదమిత్థమితిచిన్తయితుమప్యుత్సహేత,అత్యాశ్చర్యత్వేననకోపినిర్వక్తుంప్రభవేదిత్యర్థః,త్వయిపునరసౌవిస్మయోనభవతి,యతఃవిశ్వవిస్మయఃవిశ్వేసర్వేవిస్మయాఃయస్మిన్ , విశ్వస్య విస్మయోయస్మిన్

మతఙ్గజేన్ద్రస్యసపత్రపద్మినీ॥ ౪౨ ॥త్రయీమయంరూపమిదంచసౌకరంభూమణ్డలేనాథదతాధృతేనతే। చకాస్తిశృఙ్గోఢఘనేనభూయసాకులాచలేన్ద్రస్య యథైవవిభ్రమః ॥ ౪౩ ॥ సంస్థాపయైనాంజగతీంసతస్థుషాంలోకాయపత్నీమసిమాతరంపితా। విధేమచాస్యైనమసాసహత్వయాయస్యాంస్వతేజోఽగ్నిమివారణావధాః॥ కశ్శ్రద్దధీతాన్యతమస్తవప్రభోరసాంగతాయాభువఉద్విబర్హణమ్। నవిస్మయోఽసౌత్వయివిశ్వవిస్మయేయోమాయయేదంససృజేఽతివిస్మయమ్ ॥౪౫॥ విధున్వతావేదమయంనిజంవపుర్జనస్తపస్సత్యనివాసినోవయమ్। సటాశిఖోద్ధూతశివామ్బుబిన్దుభిర్విమృజ్యమానాభృశమీశపావితాః ॥ ౪౬ ॥సవైబతభ్రష్టమతిస్తవైషతేయః కర్మణాంపారమపారకర్మణః।యదోగమాయాగుణయోగమోహితంవిశ్వంసమస్తం భగవన్విధేహిశమ్॥ శ్రీమైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇత్యుపస్థీయమానస్తైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః। సలిలేస్వఖురాక్రాన్తఉపాధత్తావితావనీమ్ ॥ ౪౮ ॥ సఇత్థంభగవానుర్వీంవిష్వక్సేనఃప్రజాపతిః।రసాయాలీలయోన్నీతామప్సున్యస్యయయౌ

సవిశ్వవిస్మయఇతివా,ఏవంభూతఃభవాన్,స్వస్యమాయయాఆశ్చర్యశక్త్యా,అతివిస్మయంఅత్యాశ్చర్యం- ఇదంజగత్, ససృజే,సృష్టవాన్,అచిన్త్యవివిధవిచిత్రసన్నివేశజగత్స్రష్టుస్తవేదంభువఉద్విబర్హణంకియదాశ్చర్యకరమితిభావః❀॥౪౪॥౪౫॥ ❀ స్వకృతార్థతామావిష్కుర్వన్తి॥విధున్వతేతి॥ హేఈశ, వేదమయంనిజం ,వపుఃశరీరంవిధున్వతాకమ్పయతా,త్వయాకర్త్రా,సటానాంశిఖాభిరగ్రైః,ఉద్ధూతాఃఉచ్చలితాః, తేచతే, శివామ్బుబిన్దవః,తైఃకరణైః- విమృజ్యమానాఃవిశేషేణశుధ్యమానాః-జనస్తపస్సత్యనివాసినో,వయం,పావితాఃపవిత్రీకృతాః,కృతార్థాఅభూమేతిభావః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవంకృతార్థతాం విజ్ఞాప్యాథప్రకృతంభగవత్కర్మణోచిన్త్యత్వంవ్యతిరేకముఖేనవదన్తస్తస్యభగవతోఽనుగ్రహంప్రార్థయన్తే॥సవాఇతి॥అపారకర్మణఃజగత్సృష్ట్యాద్యనన్తవ్యాపారస్య,తవ,కర్మణాం, పారం అవధిం,యః, ఈషతేకాఙ్క్షతిజ్ఞాతుమిచ్ఛతీత్యర్థః , సవైభ్రష్టమతిః,అపారాణాంకర్మణాంపారంజిజ్ఞాసుర్బుద్ధిహీనఇత్యర్థః, హేభగవన్, యస్యతవ,యా , యోగమాయాసంబన్ధినీవిచిత్రసర్గకారిణీశక్తిస్తస్యాః,యేగుణాఃసత్వాదయః, తేషాంయోగేనసంబన్ధేనమోహితం,సమస్తంవిశ్వం , శంసుఖవిశిష్టంసుఖంయథాభవతితథేతిక్రియావిశేషణంవా,విధేహికురు ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ఏవంస్తుతఃప్రార్థితోభగవాంస్తతఃకిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ఇతీతి॥ తైర్బ్రహ్మవాదిభిః, వేదతుల్యవాక్యానిభాషద్భిర్మునిభిర్మరీచ్యాదిభిః,ఇతిఉక్తప్రకారేణ, ఉపస్థీయమానఃసమీపస్థితైస్స్తూయమానః,అవితారక్షితా,భగవాన్,స్వఖురాక్రాన్తేసలిలే,అవనీంభూమిం,ఉపాధత్తస్థాపయామాసేత్యర్థః,స్వఖురాక్రాన్తఇత్యనేనవిగ్రహస్యాత్యున్నతత్వంసూచ్యతే ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀వరాహావతారకథాముపసంహరతి॥ సఇతి ॥ ప్రజాపతిఃప్రజానాంసంరక్షకః,భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యః,విష్వక్సేనః,సఃవరాహఃహరిః,లీలయా క్రీడయా,రసాయాః

స్వకాశాత్, ఉన్నీతాం ఉద్ధృతాం, ఉర్వీం భూమిం, అప్సు, న్యస్య ప్రతిష్ఠాప్య, యయౌ అన్తర్దధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏతత్కథాశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ వర్ణనీయాశ్చర్యశక్తిమతః, హరిమేధసః, యద్విషయా మేధా హరతి సంసారం తస్య, హరేర్భగవతో వరాహస్య, సుభద్రాం సుమఙ్గళాం, ముశతీం కమనీయాం, పవిత్రాం, ఏతాం కథాం, ఏవముక్తప్రకారేణ, యః పురుషః, శృణ్వీత శృణుయాత్, శ్రావయేత శ్రావయేత్ వా, తస్య హృది, జనార్దనః, ఆశు, ప్రసీదతి ప్రసన్నో భవేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కిం తత్ప్రసాదేనేత్యత్రాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ సకలాశిషాం సర్వపురుషార్థానాం, ప్రభౌ దాతరి, తస్మిన్ భగవతి ప్రసన్నే సతి దుర్లభం అలభ్యం, కిమస్తి కిమపి నాస్తీత్యర్థః, అతో, లవాత్మభిః అల్పరూపాభిః, తుచ్ఛరూపాభిరిత్యర్థః - తాభిరాశీర్భిః, అలం, యద్యపి సులభాస్తథాపి న ప్రార్థనీయా ఇతి భావః, న చైతావతా తద్భజనస్య విఫలత్వం శఙ్కనీయమిత్యాహ - అనన్యదృష్ట్యా ఏకాన్తభక్త్యా - స్వాత్మశరీరకబుద్ధ్యేత్యర్థః - భజతాం సేవమానానాం - గుహాశయః హృదయకుహరే నివిష్టః - పరః పరమపురుషః - స్వయం - పరాం నిరతిశయాం - స్వగతిం స్వప్రాప్తిం - విధత్తే సంపాదయతి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ అతో నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతాం కర్ణరసాయనం పవిత్రాం కథాం శృణ్వన్నరేతరం వినా కో నామ తృప్యేదిత్యాహ ॥ కో నామేతి ॥ పురుషార్థానాం ధర్మాదీనాం సారం వేత్తీతి తథా "ధర్మస్య హ్యాపవర్గ్యస్య నార్థోఽర్థాయ ప్రకల్పత" ఇతి ప్రథమస్కన్ధోక్తరీత్యా పురుషార్థసారాభిజ్ఞః కో నామ - పురాకథానాం పూర్వవృత్తాన్తానాం మధ్యే - భగవత్కథైవ సుధా - తాం - కర్ణావేవాఞ్జలయః - తైరాపీయ సమన్తాత్పీత్వా, కథంభూతాం, భవాపహాం సంసారనివర్తినీం, నరేతరం పశుం వినా, విరజ్యేత, పశుం వినా న కోఽపి విరక్తో భవేదిత్యర్థః ॥ అహో ఇతి ॥ భగవచ్చరిత్రస్యాశ్చర్యద్యోతకమవ్యయమ్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

హరేః ॥ ౪౯ ॥ య ఏవమేతాం హరిమేధసో హరేః కథాం సుభద్రాం కథనీయమాయినః । శృణ్వీత భక్త్యా శ్రావయేత వోశతీం జనార్దనోఽస్యాశు హృది ప్రసీదతి ॥ ౫౦ ॥ తస్మిన్ప్రసన్నే సకలాశిషాం ప్రభౌ కిం దుర్లభం తాభిరలం లవాత్మభిః । అనన్యదృష్ట్యా భజతాం గుహాశయస్స్వయం విధత్తే స్వగతిం పరః పరామ్ ॥ ౫౧ ॥ కో నామ లోకే పురుషార్థసారవిత్పురాకథానాం భగవత్కథాసుధామ్ । ఆపీయ కర్ణాఞ్జలిభిర్భవాపహామహో విరజ్యేత వినా నరేతరమ్ ॥ ౫౨ ॥ **

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే తృతీయస్కన్ధే పృథివ్యానయనం నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య కౌషారవిణోపవర్ణితాం హరేః కథాం కారణసూకరాత్మనః । పునస్స పప్రచ్ఛ సముద్ధతాఞ్జలిర్న చాపితృప్తో విదురో ధృతవ్రతః ॥ ౧ ॥ తేనైవ సమునిశ్రేష్ఠ హరిణా యజ్ఞమూర్తినా । ఆదిదైత్యో హిరణ్యాక్షో హత ఇత్యనుశుశ్రుమ ॥ ౨ ॥ తస్య చోద్ధరతః క్షౌణీం స్వదంష్ట్రాగ్రేణ లీలయా । దైత్యరాజస్య చ బ్రహ్మన్ కస్మాద్ధేతోరభూన్మృధః ॥ ౩ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ సాధు వీర త్వయా పృష్టమవతారకథాం హరేః । యత్త్వం పృచ్ఛసి మర్త్యానాం మృత్యుపాశవిశాతనీమ్ ॥ ౪ ॥ యయోత్తానపదః పుత్రో మునినా గీతయాఽర్భకః । మృ

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. **

ఏవం సంగ్రహేణ శ్రుతవరాహావతారచరితో భగవాన్ విదురః పునస్తచ్చరితాన్తర్భూతహిరణ్యాక్షవధవృత్తాన్తవిస్తరబుభుత్సయాఽపృచ్ఛదిత్యాహ భగవాన్ శుకః ॥ నిశమ్యేతి ॥ కౌషారవిణా మైత్రేయేణ, ఉపవర్ణితాం, కారణసూకరాత్మనో హరేః కథాం - నిశమ్య శ్రుత్వా, ధృతవ్రతః ధృతం వ్రతం నిరన్తరభగవత్కథాశుశ్రూషారూపం వ్రతం యేన, అత ఏవ, న చాపితృప్తః సంక్షేపతస్తత్కథాశ్రవణేన తృప్తిమలభమానః, సముద్ధృతః హస్తద్వయమేకీకృత్యోద్ధృతః అఞ్జలిః "అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదనీ" ఇత్యుక్తవిధో, యేన సః, విదురః పప్రచ్ఛ పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ తేనైవేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ శ్రుతోపజీవనేన ప్రశ్నావతారద్యోతనాయోక్తమనువదన్ పృచ్ఛతీత్యాహ ॥ తేనేతి ॥ హే మునిశ్రేష్ఠ మైత్రేయ, తేనైవ, యేన భూమిరుద్ధృతా తేనైవ, యజ్ఞశరీరకేణ, హరిణా ఆదివరాహేణ, ఆదిదైత్యో దైత్యానాం ప్రథమః, వరాహకల్పస్థాపేక్షయా ప్రాథమ్యమత్ర వివక్షితం, హిరణ్యాక్షః, హతః ఆదివరాహేణ నిహత ఇతి, అనుశుశ్రుమ త్వత్తశ్శ్రుతవన్తో వయమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ప్రష్టవ్యం పృచ్ఛతి ॥ తస్యేతి ॥ స్వదంష్ట్రాగ్రేణ, క్షోణీం భూమిం, లీలయా, ఉద్ధరతః, తస్య ఆదివరాహస్య, దైత్యరాజస్య హిరణ్యాక్షస్య చ, మృధః యుద్ధం, కస్మాద్ధేతోరభూత్, యుద్ధనిమిత్తం కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మైత్రేయస్స విస్తరం తత్కథాం ప్రస్తోష్యంస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి సాధ్వితి ద్వాభ్యామ్ - హే వీర, త్వయా సాధు పృష్టం, సాధుత్వం కుతః, యతః, మర్త్యానాం మరణశీలానాం, మృత్యుపాశం నిశాతయతి మోచయతీతి మృత్యుపాశనిశాతనీం, హరేరవతారకథాం, త్వం పృచ్ఛసి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యయా, మునినా నారదేన గీతయా భగవత్కథయా, ఉత్తానపాదః పుత్రో

ఽర్భకో ధ్రువః మృత్యోర్మూర్ధ్ని అఙ్ఘ్రింకృత్వా పాదంవిన్యస్య, హరేర్భగవతః, పదంస్థానం ప్రతి, ఆరురోహ ఆరూఢవాన్ ఈదృశభగవత్కథాప్రశ్నస్సాధిష్ఠ ఇత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఏవంప్రశ్నమభినన్ద్య హిరణ్యాక్షోత్పత్తిప్రభృతివృత్తాన్తంవక్ష్యన్, తద్వృత్తాన్తస్యసాంప్రదాయికత్వమాహ ॥ అథేతను, హేవిదుర, అత్రాపిత్వయాపృష్టేఽర్థేపి, అయంఇతిహాసః, మేమయా, శ్రుతః, దేవానామపి దేవేనబ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన, అనుపృచ్ఛతాం దేవానాం, పురాపూర్వకాలే, వర్ణిత, స్సఏవప రంపరయామయాశ్రుతశ్చేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ దేవబ్రహ్మసంవాదరూపమితిహాసంప్రస్తోష్యం స్తదుపోద్ఘాతరూపమన్య మితిహాసంప్రస్తౌతి ॥ దితిరిత్యాదినా ॥ దాక్షాయణీదక్షస్యాపత్యంస్త్రీ, దితిః దితినామ్నీ, హేక్షత్తః, మారీచంమరీచేఃపుత్రంకాశ్యపం, పతింభర్తారం, స్వయమపత్యంకామయమానా, హృచ్ఛయః కామః, తేనార్దితాపీడితా, సంధ్యాయాం, చకమేకామితవతీ, అహో ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కథంభూతంచకమ ఇత్యత్రాహ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ యజుషాంయజ్ఞానాంపతిం, పురుషంపరమపురుషం, అగ్నిజిహ్వంఅగ్నిశరీరకం, అర్కేషూర్యే, నిమ్రోచతిఅస్తంగతేసతి, అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయాం, ఆసీనంఉపవిష్టం సమాహితచిత్తంచ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏషమామిత్యాది-అథమేకురుష్వేత్యన్తేన-హేవిద్వన్, కాశ్యప-ఆత్తంఉపాత్తంశరాసనంధనుర్యేనసః, ఏషః, కామః, మన్మథః, త్వత్కృతేత్వదర్థం, త్వయాసహసంగత్యర్థం, దీనాంకృపణాం, మాం, విక్రమ్య, దునోతిపరితాపయతి, పీడయతివా, తత్రదృష్టాన్తః, రమ్భాంకదళీం, మతఙ్గజోగజఇవేతి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తత్ తస్మాత్, త్వం ప్రజావతీనాంపుత్రవతీనాం, సపత్నీనాం, సమృద్ధిభిః, దహ్యమానాయాంమయి, భవాన్, అనుగ్రహంఆయుష్మాంకుర్యాత్, తేతుభ్యం, భద్రంమ

~~~~~~

తోఽర్భకః కృత్వైవమూర్ధ్న్యఙ్ఘ్రిమారురోహహరేఃపదమ్ ॥౫॥ అథాత్రాపీతిహాసోఽయంశ్రుతోమేవర్ణితః పురా। బ్రహ్మణాదేవదేవేనదేవానామనుపృచ్ఛతామ్ ॥౬॥ దితిర్దాక్షాయణీక్షత్తర్మారీచంకాశ్యపంపతిమ్ । అపత్యకామాచకమేసంధ్యాయాంహృచ్ఛయార్దితా ॥౭॥ ఇష్ట్వాగ్నిజిహ్వంపయసాపురుషంయజుషాంపతిమ్ । నిమ్రోచత్యర్క ఆసీనమగ్న్యగారేసమాహితమ్ ॥౮॥ దితిరువాచ ॥ ఏషమాంత్వత్కృతేవిద్వన్కామఆత్తశరాసనః । దునోతిదీనాంవిక్రమ్యరమ్భామివమతఙ్గజః ॥౯॥ తద్భవాన్దహ్యమానాయాంసపత్నీనాంసమృద్ధిభిః । ప్రజావతీనాంభద్రంతేమయ్యాయుఙ్క్తామనుగ్రహమ్ ॥౧౦॥ భర్తర్యాప్తోరుమానానాంలోకానావిశతేయశః । పతిర్భవద్విధోయాసాంప్రజయాహ్యనుజాయతే ॥౧౧॥ పురాపితానోభగవాన్దక్షోదుహితృవత్సలః । కంవృణీతవరంవత్సా ఇత్యపృచ్ఛతనఃపృథక్ ॥౧౨॥ సవిదిత్వాఽఽత్మజానాంనోభావంసంతానభావనః । త్రయోదశాదదత్తాసాంయాస్తేశీలమనువ్రతాః ॥౧౩॥ అథమేకురుకల్యాణకామంకఞ్జవిలోచన । ఆర్తోపసర్పణంభూమన్నమోఘంహిమహీయసి ॥౧౪॥ ఇతితాంవీరమారీచఃకృపణాంబహుభాషిణీమ్ । ప్రత్యాహానునయన్వాచాప్రవృద్ధానఙ్గకశ్మలామ్ ॥౧౫॥ ఏషతేఽహంవిధాస్యామి ప్రియంభీరుయదిచ్ఛసి । తస్యాః కామంనకఃకు

~~~~~~

ఙ్గళ, మస్తు ❋ ॥౧౦॥ ❋ భర్తరి, భర్తుస్సకాశాత్, విభక్తివ్యత్యయఆర్షః, ఆప్తోరుమానానాంప్రాప్తబహుమానానాం, స్త్రీణాం, యశః లోకాన్ ప్రత్యావిశతే లోకేషువిస్తృతంభవతీత్యర్థః కీదృశస్తత్సన్మానఇత్యపేక్షాయాంతద్విశదయతి, భవద్విధః భవాదృశః, పతిః భర్తా, యాసాం మాదృశస్త్రీణాం, ప్రజయా ప్రజారూపేణ, అనుజాయతే, హిశబ్దః తజ్జాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున, రితిశ్రుతిప్రసిద్ధింద్యోతయతి, ఇదమేవతత్సన్మానంయత్స్వభార్యాయాంపతిః ప్రజారూపేణజాయత ఇతిభావః ॥౧౧॥ కించపురాపూర్వకాలే, అస్మాకంపితా, దుహితృషుపుత్రీషువత్సలః వాత్సల్యవాన్, దక్షః, నః అస్మాన్ ప్రతి, పృథక్, హేవత్సే, కం వరంవృణీత, ఇతి, అపృచ్ఛత్ ❋ ॥౧౨॥ ❋ సః సంతానంభావయతివర్ధయతీతిసంతానభావనో, దక్షః, ఆత్మజానాందుహితౄణాం, నః భావమభిప్రాయం, విదిత్వాజ్ఞాత్వా, తాసామాత్మజానాంమధ్యే, యాస్తవశీలంస్వభావం, అనువ్రతాస్తాః, అస్మాన్ త్రయోదశ, అదదత్, త్రయోదశానామప్యస్మాకంత్వయిభావసామ్యేసతివైషమ్యాచరణమనుచితమిత్యభిప్రాయః ❋ ॥౧౩॥ ❋ అథ హేకాశ్యప-హేకల్యాణమఙ్గళరూప-మేమమ-కామం అభిలషితం-కురు-హేకఞ్జవిలోచన-హేభూమన్-మహాత్మ-మహీయసిమహత్తరే-పురుషే-ఆర్తానా-ముపసర్పణం-అనుచ్ఛన్దనం-మోఘంనభవతిహి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఏవముక్తః కాశ్యపః కిమాహేత్యత్రాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిఉక్తరీత్యా-బహుభాషిణీం-కృపణాందీనాం-దితింప్రతి-వీరమారీచః జితేన్ద్రియః కాశ్యపః-ప్రవృద్ధానఙ్గకశ్మలాం ప్రవృద్ధానఙ్గేనకశ్మలంమోహోయస్యాస్తాం-వాచా-అనునయన్సాన్త్వయన్ప్రత్యాహప్రత్యువాచ ❋ ॥౧౫॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏషఇత్యాదినా ॥ బ్రహ్మాదయోయత్కృతసేతుపాలా ఇత్యన్తేన ॥ తత్రసంధ్యాకాలత్వేఽపి యభార్యాంప్రశంసతి-ఏషత ఇతిపఞ్చదశభిః-హేభీరు-యదిచ్ఛసి-తత్-ప్రియంప్రీతివిషయం-తేతుభ్య-మహం-విధాస్యామిక

రిష్యామి-తస్యాస్తాదృశ్యాభార్యాయాః - కామమభిలషితం-కోనకుర్యాత్ - సర్వోఽపికుర్యాదేవేత్యర్థః ❀ ॥౧౬॥ ❀ కీదృశీచాసౌయస్యాఃకామంసర్వఃకుర్యాదిత్యత్రాహ ॥సిద్ధిరితి॥ యతఃయస్యాఃపత్న్యాస్సకాశాత్ - త్రైవర్గికీధర్మార్థకామరూపాసిద్ధిఃఫలం-భవేదిత్యర్థః - పరంపరయాతురీయపురుషార్థోఽపిభార్యాతస్సిధ్యతీత్యాహ ॥కళత్రవాన్ భార్యావాన్ పురుషః-స్వాశ్రమేణగృహస్థాశ్రమేణ - సర్వాశ్రమాన్ ఇతరాన్ త్రీనాశ్రమస్థాన్ - ఉపాదాయఉపకృత్య- సర్వాశ్రమోపకారకోగృహస్థాశ్రమఇతిభావః - వ్యసనమిన్ద్రియాణాంవిషయప్రావణ్యరూపందుఃఖమేవార్ణవ-స్తం-అత్యేతితరతి-తత్రదృష్టాన్తః -జలయానైర్నాభి-రర్ణవంసముద్రంయథేతి - ఇన్ద్రియజయాదిద్వారాతురీయపురుషార్థసాధనభూతాపత్నీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ శ్రేయస్కామస్యస్వర్గాపవర్గాఖ్యశ్రేయస్కామస్య - ఆత్మనస్స్వస్య-అర్ధంఅర్ధశరీరం-ఆత్మనశ్శరీరార్ధమితివా- యాంపత్నీం-ఆహుః-శ్రుతయఇతిశేషః "అర్ధోవాఏషఆత్మనోయఃపత్నీ" త్యాదయః- శ్రేయస్కామస్యాత్మనోఽర్ధమాహురిత్యనేన,స్వర్గాపవర్గసాధనేషుధర్మేషు - ద్వయోస్సహాధికారత్వంసూచ్యతే-యచ్ఛబ్దానాంతాంత్వామితితృతీయశ్లోకస్థతచ్ఛబ్దేనాన్వయః,యస్యాంపత్న్యాం - స్వస్యధురంధృష్టాదృష్టకర్మభారం-అధ్యస్యనిక్షిప్య-విజ్వరోనిశ్చిన్తః-పుమాన్-తరతి ❀ ॥౧౮॥ ❀ యాంపత్నీం - మాశ్రిత్య-ఇతరాశ్రమైఃబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమైః-దుర్జయాన్ జేతుమశక్యాన్ -ఇన్ద్రియాణ్యేవారాతయశ్శత్రవస్తాన్ హేలాభిర్లీలాభిః - వయం-జయేమ-తత్రదృష్టాన్తః-దుర్గపతిః-దస్యూన్ దుష్టజీవాన్-చోరాదీన్-యథేతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తాముక్తవిధోపకర్త్రీం - త్వాం-కార్త్స్న్యేన-అనుకర్తుంప్రత్యుపకర్తుం- హేగృహేశ్వరి-పురుషాయుషాపివా-వయం-నప్రభవఃనసమర్థాః - ఏవమన్యేపి-యే-గుణగృధ్నవఃగుణకాఙ్క్షిణఃగుణధర్మిణఇతియావత్ - తేఽపి - పూర్ణేనాప్యాయుషా-వాశబ్దాజ్జన్మాన్తరైరపి - నప్రభవఇత్యుక్తమ్ ❀ ॥౨౦॥ ❀ అథాపి-త్వదుపకారానురూపేణోపకర్తుమశక్తత్వేపి-తే-ప్రజాత్యై

ర్యాత్సిద్ధిస్త్రైవర్గికీయతః ॥౧౬॥సర్వాశ్రమానుపాదాయస్వాశ్రమేణకళత్రవాన్ । వ్యసనార్ణవమత్యేతిజలయానైర్యథార్ణవమ్ ॥౧౭॥ యామాహురాత్మనోహ్యర్ధంశ్రేయస్కామస్యమానిని।యస్యాం స్వధురమధ్యస్యపుమాంస్తరతివిజ్వరః ॥౧౮॥ యామాశ్రిత్యేన్ద్రియారాతీన్దుర్జయానితరాశ్రమైః । వయంజయేమహేలాభిర్దస్యూన్దుర్గపతిర్యథా ॥ ౧౯ ॥ నవయంప్రభవస్తాంత్వామనుకర్తుంగృహేశ్వరి । అప్యాయుషావాకార్త్స్న్యేనయేచాన్యేగుణగృధ్నవః ॥౨౦॥ అథాపికామమేతం తేప్రజాత్యై కరవాణ్యలమ్ । యథామాంనాతిశోచన్తిముహూర్తంప్రతిపాలయ ॥౨౧॥ ఏషాఘోరతమావేళాఘోరాణాంఘోరదర్శనా । చరన్తియస్యాంభూతానిభూతేశానుచరాణిహి ॥౨౨॥ ఏతస్యాంసాధ్వి సంధ్యాయాంభగవాన్భూతభావనః । పరీతోభూతపార్షద్భిర్వృషేణాటతిభూతరాట్ ॥౨౩॥ శ్మశానచక్రానిలధూళిధూమ్రవికీర్ణవిద్యోతజటాకలాపః । భస్మావకుణ్ఠామలరుక్మదేహోదేవస్త్రిభిఃపశ్యతిదేవరస్తే ॥ ౨౪ ॥ నయస్యలోకేస్వజనఃపరోవానా

ప్రజననాయ-పుత్రోత్పత్తయఇతియావత్ - యఃకామః-తమేతంకామం-అలంపర్యాప్తం - కరవాణి-యథా-కృతే-మాంప్రతి-త్వం-నాతిశోచన్తీభవసి - తథాకరవాణ్యేవ-కింతు-ముహూర్తంముహూర్తకాలం-ప్రతిపాలయప్రతీక్షస్వ ❀ ॥౨౧ ॥ ❀ కిమర్థంముహూర్తప్రతీక్షణమిత్యాశఙ్కాయాం - తస్యముహూర్తస్యరత్యనుపయుక్తతాంకథయతి ॥ఏషేత్యాదినా॥ఏషావేలా-ఘోరతమాఉగ్రతమా - ఘోరాణామపిఘోరదర్శనా-ఘోరందృశ్యతఇతితథా - యస్యామస్యాంసంధ్యావేలాయాం, భూతేశోరుద్ర-స్తస్యానుచరాణి-భూతానిప్రమథాఖ్యభూతాని- చరన్తిసంచరన్తి-అతోఽపినాయమవసరఇతిభావః ❀ ॥౨౨॥ ❀ చరన్తిచేద్భూతానితర్హితత్సంచారవిషయఃప్రదేశోవర్జనీయఇత్యత్రాహ ॥ ఏతస్యామితి ॥ హేసాధ్వి - ఏతస్యాం సంధ్యాయాం-భూతభావనోభూతానాంభావయతిసుఖమితితథా - భగవాన్-భూతరాట్రుద్రః-భూతపరిషద్భిఃప్రమథగణైః-పరీతఃపరివేష్టితః - వృషేణస్వవాహనభూతేనవృషభేణనన్దికేశ్వరేణసహ-అటతిచరతి ❀ ॥౨౩॥ ❀ కించ-శ్మశానేషు-యశ్చక్రానిలోవాత్యా- తేనయోధూళిః - తేనధూమ్రాః-విశీర్ణాఃవిక్షిప్తాః-విద్యోతాశ్చ - యా-జటా-స్తాసాంకలాపోయస్యసః-భస్మనా-అవకుణ్ఠితఃఅవలిప్తః - అమలః-రుక్మవద్దేహోయస్యసః-దేవఃరుద్రః-త్రిభిః-నయనైరితిశేషః - పశ్యతిసాక్షాత్కరోతి-అతస్తద్దర్శనావిషయఃప్రదేశోనాస్తీతిభావః ❀ ॥౨౪॥ ❀ పశ్యతుదేవరస్తథాపితమనాదృత్యప్రవర్తేవేత్యత్రాహ ॥సతురుద్రస్తేదేవరఃత్వద్భగిన్యాఉమాయాఃపతిరిత్యర్థః - నతుపతిభ్రాతృత్వం - తదసంభవాత్ -కాశ్యపోహిమరీచిపుత్రః-నతుబ్రహ్మపుత్రః-స్వజనత్వాదాదరణీయఏవేతిభావః - యదిస్వజనత్వాదాదరణీయస్తర్హి-తతఏవస్వజనానామస్మాకంసర్వంతుమేతైవ రుద్రఇత్యత్రాహ ॥ నయస్యేతి ॥ యస్యరుద్రస్య-స్వజనః-పరఃఅస్వజనోవా-లోకే-నాస్తి - నాప్యతీవాదరణీయవిషయః-కశ్చిద్విగర్హ్యఃనిన్ద్యోఽపి-న-ఉత-నాస్త్యేవ - ప్రాకృతస్యహివిషమదృష్టేస్స్వార్థాపేక్షిణస్స్వజనాదివిభాగః-అస్యతు-సమదృష్టే

రుపేక్షితసాంసారికలోకతద్విభూతేర్న స్వజనాదివిభాగో స్తీతిభావః ॥ ఏతదేవాహ ॥వయమితి॥ సాంసారికలోకాభిప్రాయే ణవయమిత్యుక్తం - తత్త్వదర్శినోపి-స్వస్యతన్మణ్డల స్థత్వా-ద్వయం-సంసారిణోలోకాః-యస్యరుద్రస్య - చరణాభ్యా-మపవి ద్ధాంనిర్మాల్యవద్దూరతఃపరిత్యక్తాం - తేనభుక్తభోగాం-అజాంమాయాం-తన్మయీంవిభూతిం- వ్రతైర్నానావిధైశ్వర్యసా ధనైర్వ్రతైః-ఆశాస్మహేప్రార్థయామహే ❁ ॥౨౫॥ ❁ననుశ్మశానేషుపిశాచవచ్చరతోఽశుచే-రస్మాత్కి-మాశఙ్క్య-సఇత్య త్రాహ ॥ యస్యేతి॥ యస్యరుద్రస్యా-నవద్యంనిర్దుష్టం-ఆచరితంచరిత్రం మనీషిణఃబుద్ధిమన్తఃఅవిద్యాయాః-పటలమావరణం- బిభిత్సవఃభేత్తుమిచ్ఛవః - జ్ఞానార్థినఇత్యర్థః-గృణన్తికీర్తయన్తి॥ఆరోగ్యంభాస్కరాదిచ్ఛేచ్ఛ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాత్, శంక రాజ్ఞానమన్విచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా „ దిత్యుక్తరీత్యాఫలవిశేషార్థిభిరుపాస్యత్వా - త్తైరశ్చిత్- జ్ఞానార్థిభిస్తచ్చరిత్రము పాదేయమితి-నపిశాచవచ్చరతీతిసనిన్దనీయఇతిభావః - తర్హికిమర్థంసపిశాచవచ్చరతి-త్యత్రాహ ॥ స్వయంనిరస్తసామ్యాతిశ యోపి-నిరస్తంసామ్యమతిశయశ్చయస్మాత్తథాభూతోపి - సతాంగతిఃజ్ఞానోపాయస్సన్-పిశాచచర్యాం- చరతి-స్వోపాస కైరపిజిజ్ఞాసుభిరేవంవర్తితవ్యమితి-తచ్ఛిక్షార్థంపిశాచచర్యాంచరతీతిభావః॥తథాచశ్రుతిః॥యథాక్రతురస్మిఀల్లోకేపురుషో భవతీతి,,నిరస్తసామ్యాతిశయత్వంచజ్ఞానప్రదత్వేవేదితవ్యం-ప్రకరణాత్ „యద్వా„ఏతత్సర్వంరుద్రశరీరకపరమాత్మదృష్ట్యోక్త మితివేదితవ్యమ్ ❁॥౨౬॥ ❁ఏవమన్వయముఖేనతచ్చరిత్రస్యానిన్ద్యత్వమభిధాయవ్యతిరేకముఖేనాప్యాహ ॥ హసన్తీతి ॥ స్వా త్మన్రతస్యస్వాత్మానుభవైకనిరతస్య-సమీహితంచేష్టితం- అవిదుషః - ఆర్షత్వాద్వ్యత్యయేనద్వితీయా-అవిద్వాంసః. యస్య రుద్రస్య-ఆచరితం-హసన్తినిన్దన్తి-తే-దుర్భగాః-కేతేఅవిద్వాంసః-యే-తస్యాచరితంహసన్తీత్యత్రాహ-యైఃక ర్తృభిః-వస్త్రా దిభిఃకరణైశ్చ భోజనంశునాంభోజ్యం-స్వశరీరం-స్వాత్మతయాస్వాత్మాభిన్నత్వేన - ఉపలాలితం-అయమాత్మేతిబుద్ధ్యా, దే

త్యాద్వృతోనోతకశ్చిద్విగర్హ్యః । వయంవ్రతైర్యచ్చరణాపవిద్ధామాశాస్మహేఽజాంబతభుక్తభోగామ్॥౨౫॥
యస్యానవద్యంచరితంమనీషిణోగృణన్త్యవిద్యాపటలంబిభిత్సవః । నిరస్తసామ్యాతిశయోఽపియస్స్వయంపిశా
చచర్యామచరద్గతిస్సతామ్ ॥౨౬॥హసన్తియస్యాచరితంహిదుర్భగాస్స్వాత్మన్*రతస్యావిదుషస్సమీహితమ్।
యైర్వస్త్రమాల్యాభరణానులేపనైశ్శ్వభోజనంస్వాత్మతయోపలాలితమ్ ॥౨౭॥బ్రహ్మాదయోయత్కృతసేతు
పాలాయత్కారణంవిశ్వమిదంహిమాయా । ఆజ్ఞాకరీయస్యపిశాచచర్యా * అహోవిభూమ్నశ్చరితంవిడమ్బ
నమ్ ॥౨౮॥ సైవంసంవేదితేభర్త్రామన్మథోన్మథితేన్ద్రియా ।జగ్రాహవాసోబ్రహ్మర్షేర్వృషలీవగతత్రపా॥౨౯॥
సవిదిత్వాస్వభార్యాయాస్తంనిర్బన్ధంవికర్మణి । నత్వాదిష్టాయరహసితయాథోపవివేశహ ॥౩౦॥ అథోపస్పృ

హంయైర్వస్త్రాదిభిరుపస్కృతం- తేఅవిదుషఇత్యర్థః*॥౨౭॥*ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంతచ్చరిత్రమనిన్ద్యమిత్యభిధాయతస్య పిశాచచర్యావిడమ్బనమాత్రమేవేత్యాహ॥బ్రహ్మాదయఇతి ॥ బ్రహ్మాదయోయత్కృతసేతుపాలాఇత్యాద్యుక్తిః -రుద్రప్రశం సాద్యోతినీ - బ్రహ్మాదయఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానోబహువ్రీహిః-చిత్రగుమానయేతివత్ - బ్రహ్మణో ఽర్వాచీనాఇత్యర్థః- అ న్యథా-పూర్వాపరవిరోధాత్ - బ్రహ్మణఃస్రష్టృత్వంతద్దత్తనామధేయస్థానత్వంచప్రాగుక్తం - తేనబ్రహ్మణోనమస్కార్య త్వంచవక్ష్యతే-అతోయథోక్తఏవార్థః « యద్వా „ బ్రహ్మాదయఃపులస్త్యపులహమరీచ్యాదయః « సర్వేబ్రహ్మాణఇత్యేతేపు రాణేనిశ్చయంగతా „ ఇతితేషాంబ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వావగమాత్ « యద్వా „ రుద్రశరీరకపరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తమిత్య వగన్తవ్యం - బ్రహ్మాదయో - యేనరుద్రేణ - కృతాస్సేతవఃమర్యాదా-స్తాన్ పాలయన్తీతితథా - ఇదంవిశ్వం - యత్కార ణం-యోరుద్రఃకారణంయస్యతదితిబహువ్రీహిః - విశ్వంయత్కారణకమిత్యర్థః- రుద్రస్యవిశ్వసంహర్తృత్వాత్తదభిప్రా యేణవిశ్వంయత్కారణమిత్యుక్తం - మాయాచయస్యాజ్ఞాకరీ - మాయాఅహంకృతిఃతత్కార్యత్వాత్ -యస్యాజ్ఞాకరీ-అ ధిష్ఠాతృత్వాత్ -తస్య-విభూమ్నోరుద్రస్య - పిశాచచర్యాపిశాచచర్యారూపచరితం - విడమ్బనమనుకరణమాత్రమేవ - అ హోఇత్యాశ్చర్యే - స్వతఏవంవిధస్యమహీయసఃపిశాచచర్యానుకరణమాశ్చర్యమిత్యర్థః ❁ ॥౨౮॥ ❁ఏవముక్తాదితిస్తతః కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ భర్త్రాకాశ్యపేన - ఏవముక్తప్రకారేణ - సంవేదితేజ్ఞాపితేసతి - మన్మథేనఉన్మథితానిఉద్దీపితానీన్ద్రి యాణియస్యాస్సా - అత ఏవ-వృషలీవవేశ్యేవ - గతత్రపానిర్లజ్జాసతీ, విప్రర్షేఃకాశ్యపస్య - వాసఃవస్త్రం - జగ్రాహ-వా సోగృహీత్వావిచకర్షేతిభావః ❁ ॥౨౯॥ ❁సఃకాశ్యపః - స్వభార్యాయాదితే - ర్వికర్మణి-సంధ్యాయాం ప్రతిషిద్ధరతికర్మ ణి-నిర్బన్ధంవాసోగ్రహణరూపంనిర్బన్ధం - విదిత్వాదృష్ట్వా - దిష్టాయదైవరూపాయేశ్వరాయ , నత్వా, తయాభార్యయా సహ - రహసిఏకాన్తే, ఉపవివేశ-హబత - ఉపవివేశేత్యనేనమైథునంలక్ష్యతే ❁ ॥౩౦॥ ❁అథఉపవేశానన్తరం,సలిలము

పస్పృశ్యసలిలేస్నాత్వేత్యర్థః - ప్రాణానాయమ్య - వాగ్యతఃధృతమౌనః - విరజంనిర్వికారం - జ్యోతిఃజ్ఞానస్వరూపం -స
నాతనంనిత్యం. బ్రహ్మ,ధ్యాయన్ -అత్రవిరజశబ్దేనసత్యపదస్యార్థః,జ్యోతిశ్శబ్దేనజ్ఞానపదస్యార్థః-సనాతనశబ్దేనానన్తపదస్యా
ర్థస్సూచితః - విరజశబ్దేనరజఃకార్యవికారరాహిత్యస్య - జ్యోతిశ్శబ్దేన ప్రకాశరూపత్వస్య - సనాతనశబ్దేనకాలపరిచ్ఛేద
రాహిత్యస్య - చోక్తత్వాత్ - జజాప,ఏవంవిధబ్రహ్మప్రతిపాదకంప్రణవంజజాపేత్యర్థః ❋ ॥౩౧॥ ❋ అథాధ్యాయశేషో
దితికాశ్యపయోరుత్తరప్రత్యుత్తరరూపేణప్రవృత్తస్తత్రతావద్దితిరువాచేత్యాహ ॥ దితిస్త్వితి ॥ తేనకర్మావద్యేనకర్మణో
దోషేణ, వ్రీడితాలజ్జితా, దితిః - హేభారతవిదుర - ఉపసంగమ్యసమీపేఆగత్య - అధోముఖీసతీ - విప్రర్షింకశ్యపంప్ర
త్య - భ్యభాషతఉక్తవతీ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ భాషణమేవాహ ॥మేతి॥ హేబ్రహ్మన్ కాశ్యప - భూతానాం - ఋషభఃపతిః,రుద్రః,
మేమమ - ఇమంగర్భం - మావధీత్ మాహన్యాత్ - హియతః,భూతానాం-రుద్రః-పతిః-యతఃయస్యరుద్రస్య - అంహసమ
పరాధం, అహమకరవంకృతవతీ - అతోమావధీదిత్యర్థః ❋ ॥౩౩॥ ❋ ఏవంస్వాభిప్రేతమావేద్యనమస్కుర్వన్ రుద్రంప్ర
సాదయతి ॥ నమఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ రుద్రాయనమః - కథంభూతాయ,మహతేదేవాయమహాదేవాయేత్యర్థః-విశ్వసంహర్తృ
త్వాదిన్ద్రాద్యపేక్షయామహత్త్వంవివక్షితం - ఉగ్రాయఉగ్రరూపిణే - మీఢుషేసకామేషుఫలసేచనకర్త్రే " యద్వా,, రేత
స్సేకక్షమాయ - నిష్కామేషుశివాయ - వస్తుతోఽన్యస్తదణ్డాయ - క్రుద్ధేషుధృతదణ్డాయ, సంహారేమన్యవే ❋ ॥౩౪॥ ❋ భా
మోభగిన్యా భర్తా-ఉరురనుగ్రహోయస్య- సత్యా ఉమాయాఃపతిః-భగవాన్ సదేవోరుద్రః-వ్యాధస్యాప్యనుకమ్ప్యానాం

శ్యసలిలంప్రాణానాయమ్యవాగ్యతః। ధ్యాయన్జజాపవిరజంబ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనమ్॥ ౩౧ ॥దితిస్తువ్రీడితా
తేనకర్మావద్యేనభారత। ఉపసంగమ్యవిప్రర్షిమధోముఖ్యభ్యభాషత ॥౩౨॥మామేగర్భమిమంబ్రహ్మన్భూతా
నామృషభోవధీత్ । రుద్రఃపతిర్హిభూతానాంయస్యాకరవమంహసమ్ ❋ ॥౩౩॥నమోరుద్రాయమహతేదేవా
యోగ్రాయమీఢుషే। శివాయన్యస్తదణ్డాయధృతదణ్డాయమన్యవే॥౩౪॥సనఃప్రసీదతాద్భామోభగవానుర్వ
నుగ్రహః। వ్యాధస్యాప్యనుకమ్ప్యానాంస్త్రీణాందేవస్సతీపతిః॥౩౫॥మైత్రేయఉవాచ॥స్వగర్భస్యాశిషంలో
క్యామాశాసానాంప్రవేపతీమ్❋।నిర్వృత్తసంధ్యానియమోభార్యామాహప్రజాపతిః॥౩౬॥ కాశ్యపఉవాచ॥
అప్రాయత్యాదాత్మనస్తేదోషాన్మౌహూర్తికాదుత । మన్నిదేశాతిచారేణదేవానాంచాపిహేళనాత్॥ ౩౭ ॥
భవిష్యతస్తవాభద్రావభద్రేజారధమౌ । లోకాన్సపాలాంస్త్రీంశ్చణ్డిముహురాక్రన్దయిష్యతః॥ ౩౮ ॥
ప్రాణినాంహన్యమానానాందీనానామకృతాగసామ్ । స్త్రీణాంనిగృహ్యమాణానాంకోపితేషుమహాత్మసు॥
తదావిశ్వేశ్వరఃక్రుద్ధోభగవాన్లోకభావనః హనిష్యత్యవతీర్యాసౌయథాఽద్రీఞ్ఛతపర్వధృత్ ॥౪౦॥
దితిరువాచ॥వధంభగవతాసాక్షాత్సునాభోదారబాహునా। ఆశాసేపుత్రయోర్మహ్యంమా క్రుద్ధాద్బ్రా

దయనీయానాం - స్త్రీణాం - నఃఅస్మాకం - ప్రసీదతాత్ప్రసన్నోభూయాత్ ❋ ॥౩౫॥ ❋ ఏవమాభాషమాణాంకశ్యపఆ
హేత్యాహమైత్రేయః ॥ స్వగర్భస్య - లోక్యాంలోకనీయాం , సాధ్వీం - ఆశిషంశుభం - ఆశాసానాంప్రార్థయన్తీం ,
ప్రవేపతీంపరితపన్తీం - భార్యాం - నివృత్తఃసంధ్యాయాం - యోనియమః - స-యస్యసః-ప్రజాపతిఃకాశ్యపః - ఆహఉవా
చ ❋ ॥౩౬॥ ❋ ఉక్తిమేవాహచతుర్భిః ॥ తే,ఆత్మనఃచిత్తస్య - అప్రాయత్యాత్ అశుద్ధభావాత్- మౌహూర్తికాత్సంధ్యా
ముహూర్తసంబన్ధినోదోషాత్ - ఉతఅపి , మమ,యోనిర్దేశఃఆజ్ఞా,తస్య - యోఽతిచారోఽతిక్రమస్తేన, దేవానాంరుద్రా
దీనాం - హేళనాదపవారణాదపి ❋ అభద్రౌలోకామఙ్గళకరౌ-అతఏవ -జారధమౌపుత్రాధమౌ - హేఅభద్రే,తవ-భవి
ష్యతః ,జారరయోరభద్రత్వమేవవిశదయత్యర్థేన-చణ్డిక్రుద్ధా - సపాలాన్ లోకపాలైస్సహితాన్- త్రీన్ లోకాన్- ముహుః
పునఃపునః - ఆక్రన్దయిష్యతఃరోదయిష్యతః ❋ ॥౩౭॥ ॥౩౮॥ ❋ ప్రాణినాం-హన్యమానానాంసతాం,కథంభూతానాం-
దీనానాంకృపణానాం-అకృతంఆగఃఅపరాధోయైస్తేషాం-స్త్రీణాంచనిగృహ్యమాణానాంసతీనాం-మహాత్మసుకోపితేషుస
త్సు ❋ ॥౩౯॥ ❋ తదాక్రుద్ధఃకోపితః - విశ్వేశ్వరః-లోకంభావయతిసుఖయతీతిలోకభావనోఽసౌ-భగవాన్-అవతీర్యవరా
హనృసింహరూపాభ్యామావిర్భూయ - హనిష్యతి-తత్రదృష్టాన్తః - అద్రీన్ పర్వతాన్ - శతపర్వధృత్ వజ్రాయుధధరఃఇ
న్ద్రఃయథేతి ❋ ॥౪౦॥ ❋ ఏవముక్తైపునర్దితిరాహద్వాభ్యామ్ - సునాభంచక్రం,తేన , ఉదారఃసున్దరోబాహుర్యస్య, తేన-
భగవతా - సాక్షాత్ , మహ్యంమమ-పుత్రయోర్వధంఆశాసేఅనుమన్యే - కింతుహేప్రభో - క్రుద్ధాద్బ్రాహ్మణాద్వధంతు-
నానుమన్యే " కోపితేషుమహాత్మసు " త్యుక్తత్వా - త్కోపితాద్బ్రాహ్మణాద్వధమాశఙ్కమానా- ఏవం -ప్రార్థయతే-

క్రుద్ధాద్బ్రాహ్మణాన్మా భూదితి ✿ ॥౪౧॥ ✿ నన్వస్తుబ్రాహ్మణాదన్యతోవాకుతశ్చిత్తద్వధ స్తత్రకోవిశేష ఇత్యత్రాహ॥ నేతి॥బ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యబ్రాహ్మణశాపహతస్య - భూతానాంభయసంపాదకస్యచ - నారకా అపినరకవాసినోఽపి - నాను గృహ్ణన్తి - అనుగ్రహంనకుర్వన్తి - నరకవాసినోహిసర్వస్మైలోకాయస్వ దుఃఖంమాభూదితిమన్యన్తే తేఽప్యే తయోఃకృ పాంనకుర్వన్తి - అతోఽతిపాపినౌబ్రహ్మదణ్డదగ్ధభూతభయదావిత్యర్థః - కించ-యాంయోనిం-అసౌబ్రహ్మదణ్డద గ్ధో-లోక భయదశ్చ , గతఃప్రాప్తోభవతి - తత్రస్థాఅపినానుగృహ్ణన్తీత్యర్థః ✿ ॥౪౨॥ ✿ ఏవముక్తఃపునరాహకశ్యపస్సప్తభిః॥కృతాప రాధేత్యాదిభిః ॥ కృతోయోఽపరాధ స్తస్మాత్ - యోఽనుతాపః , తేన-సద్యః- ప్రత్యవమర్శనాత్ యుక్తాయుక్తవిచారా త్ - భగవతిపరమపురుషే - ఉరుమానాత్ బహుమానాచ్చ - భవేరుద్రే-మయ్యపి-ఆదరాచ్చ హేతోః ✿ పుత్రాణాం - ఆ ర్షత్వాద్బహువచనం - పుత్రయోర్మధ్యే - ఏకస్యపుత్రస్యహిరణ్యకశిపోః -ఏకఃసతాం - మతఃసంమతః - ప్రహ్లాదః - పుత్రో భవితాభవిష్యతి - తమేవవర్ణయతి-గాస్యన్తీతిసార్ధైఃపఞ్చభిః-యస్యత్వత్పౌత్రస్య -యశః-భగవద్యశసాసమం - సహ-సదృ శంవా - గాస్యన్తిస్తోష్యన్తియచ్ఛబ్దస్యసవాఇత్యుత్తరత్రాన్వయః ✿ ॥౪౩॥ ॥౪౪॥ ✿ కించయస్యత్వత్పౌత్రస్య - శీల-మను వర్తితుం - నిర్వైరాదిభిర్గుణైః - ఆత్మానంఅన్తఃకరణం - సాధవో-భావయిష్యన్తి - తత్రదృష్టాన్తః - యోగ్యైఃక్షారాదిసం యోగైః - దుర్వర్ణం-హేమ-సువర్ణమివేతి ✿ ॥౪౫॥ ✿ కించ,యస్యభగవతః-ప్రసాదాత్ అనుగ్రహాత్ - ఇదంవిశ్వం - ప్రసీదతి భగవదనుగ్రహవిశేషఏవకృత్స్నంవిశ్వమపిప్రసాదమేవకుర్యాదిత్యర్థః - యదాత్మకం - యోభగవానేవాత్మాయస్యత-ద్వి శ్వం-య-త్త -ద్భగవదాత్మకం , సఃస్వదృక్ స్వేనైవపశ్యతీతిస్వదృక్ - కరణనిరపేక్షంసర్వంసాక్షాత్కుర్వాణఇత్యర్థః -

బ్రహ్మణాత్ప్రభో ॥౪౧॥ నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యనభూతభయదస్యచ ।నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తి యాంయాంయోనిమ సౌగతః॥౪౨ ॥ కాశ్యపఉవాచ ॥ కృతాపరాధతాపేనసద్యఃప్రత్యవమర్శనాత్ । భగవత్యురుమానాచ్చభవే మయ్యపిచాదరాత్ ॥ ౪౩ ॥పుత్రస్యైవతుపుత్రాణాంభవితైకస్సతాంమతః।గాస్యన్తియద్యశశ్శుద్ధంభగవ ద్యశసాసమమ్ ॥ ౪౪ ॥ యోగ్యైర్హేమేవదుర్వర్ణంభావయిష్యన్తిసాధవః। నిర్వైరాదిభిరాత్మానంయచ్ఛీలమను వర్తితుమ్ ॥ ౪౫ ॥ యత్ప్రసాదాదిదంవిశ్వంప్రసీదతియదాత్మకమ్ । సస్వదృగ్భగవాన్యస్య తోష్యతేఽనన్య యాదృశా ॥ ౪౬ ॥ సవైమహాభాగవతోమహాత్మా మహానుభావోమహతాంమహిష్ఠః ।ప్రవృద్ధభక్త్యా ఽనువి భావితాశయేప్రవేశ్యవైకుణ్ఠమతద్విహాస్యతి ॥౪౭॥ అలంపటశ్శీలధరోగుణాకరోహృష్టఃపరర్ధ్యావ్యథితో ✿ దుఃఖితేషు। అభూతశత్రుర్జగతశ్శోకహర్తానైదాఘికంతాపమివోడురాజః ॥ ౪౮ ॥ అన్తర్బహిశ్చామల మబ్జనేత్రంస్వపూరుషేచ్ఛానుగృహీతరూపమ్। పౌత్రస్తవ శ్రీలలనాలలామంద్రష్టాస్ఫురత్కుణ్డలమణ్డితా స్యమ్ ॥౪౯॥ మైత్రేయఉవాచ॥శ్రుత్వాభాగవతంపౌత్రమమోదతదితిర్భృశమ్ । పుత్రయోశ్చవధంకృష్ణాద్వి దిత్వాసీన్మహామనాః ॥౫౦॥. ✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿

భగవాన్-యస్యత్వత్పౌత్రస్య - అనన్యయాఅవ్యభిచారిణ్యా , దృశాభక్త్యా - తోష్యతేసంతోషంప్రాప్నోతి ✿ ॥౪౬॥ ✿ స వైత్వత్పౌత్రః-మహాభాగవతఃనిరతిశయభగవద్భక్తః- మహానుభావః-మహాప్రభావః - మహాత్మానిర్మలాన్తఃకరణః- మహ తాంమాహాత్మ్యవతామపిమధ్యే - మహిష్ఠఃనిరతిశయమాహాత్మ్యవాన్ - ప్రవృద్ధయా - భక్త్యా - అనుభావితేసంశోధితే - ఆ శయేచిత్తే-వైకుణ్ఠంభగవన్తం - నివేశ్యఅవస్థాప్య - అతత్-భగవద్వ్యతిరిక్తమైశ్వర్యాదికం- విహాస్యతిత్యక్ష్యతి ✿ ॥౪౭॥ ✿ కించ-అలమ్పటఃఅలోలుపః, శీలధరఃసుస్వభావః , గుణానామాకరః - పరర్ధ్యాపరేషాం బుద్ధిస్సమృద్ధిః, తయా-హృష్టః- దుఃఖితేషుపరేషుదుఃఖితేషు , సత్సు - స్వయమపి - వ్యథితఃదుఃఖితః - నభూతోనజాతశ్శత్రుర్యస్యసోఽభూతశత్రుః-జగత శ్శోకంహరతీతితథా - తత్రదృష్టాన్తః - నైదాఘికం - నిదాఘోగ్రీష్మకాలఃతత్రభవంతాపం- ఉడురాజశ్చన్ద్రోయథాహ రతీతి ✿ ॥౪౮॥ ✿ కించ॥తవపౌత్రః - శ్రీలలనాలలామం - శ్రీఃలక్ష్మీరేవలలనా-తస్యాఃలలామంభూషణం “ భర్తానామపరం నార్యాభూషణంభూషణాదపి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - భూషణభూతం-శ్రియఃపతిం , అన్తఃస్వహృదయకమలమధ్యే - బహిశ్చ, ద్రష్టాద్రక్ష్యతి,కథంభూతః - శ్రీలలనాలలామం - స్ఫురన్తీమేకుణ్డలే- తాభ్యాం - మణ్డితంభూషితం-ఆననంముఖం-యస్య తం - కుణ్డలయోశ్శోభాలంకారత్వేపి-గణ్డస్థలాదిషుతత్ప్రతిఫలనవశాత్ ముఖస్యాపిశోభాతిరిచ్యతే - స్వపూరుషాఃస్వభ క్తాః - తేషా - మిచ్ఛానురూపం - గృహీతం - రూపంఅప్రాకృతదివ్యశరీరం - యేనతం - అబ్జనేత్రంకమలనేత్రం,అమలం నిరస్తహేయగుణమ్ ✿ ॥ ౪౯ ॥ ✿ దితికాశ్యపయోఃప్రశ్నోత్తరేనిగమయతి ॥ దితిఃభాగవతంపౌత్రం - జనిష్యమాణం-శ్రు త్వా - భృశ,మమోదతజహర్ష - కృష్ణాద్భగవతః - పుత్రయోర్వధంచభావినం - విదిత్వాజ్ఞాత్వా - మహామనాః- హరిణా

సహాయస్తేన పుత్రయోర్మరణాత్ కీర్తిస్సద్గతిశ్చ భవేదితి మహోత్సవచిత్తా ఆసీత్ ❀ ॥౫౦॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం దేవబ్రహ్మసంవాదరూపేతిహాసోపోద్ఘాతరూపమితిహాసాన్తరం ప్రస్తుత్య, ఇదానీం బ్రహ్మనారదసంవాదం ప్రస్తోతుం తావద్దేవానాం బ్రహ్మణస్సన్నిధావుపసత్తిహేతుం వదన్, వృత్తమితిహాసం వర్తిష్యమాణేనేతిహాసేన సంగమయతి మైత్రేయః ॥ పరతేజోహనం పరేషాం తేజోహన్త్రీతి తథా, ప్రాజాపత్యం కశ్యపసంబన్ధి, తేజో వీర్యం, దితిః అసురార్దనాత్ ఇన్ద్రాచ్ఛఙ్కమానా, ఇన్ద్రః కదా కిం కుర్యాదితి శఙ్కమానా సతీ, శతం వర్షాణి, దధార గర్భం ధృతవతీత్యర్థః ❀ ॥౧॥ ❀ తేన గర్భతేజసా హతాలోకే నిరస్తసూర్యాదిప్రకాశే లోకే, హతౌజసో హతప్రభావాః, లోకపాలాః, దిశాం ధ్వాన్తేన అన్ధతమసేన వ్యతికరం వ్యాసం, ఇయం పూర్వాదిగియం పశ్చిమేతి జ్ఞానాభావం విశ్వసృజే చతుర్ముఖాయ, న్యవేదయన్ - బ్రహ్మసమీపమాగత్య తస్మై విజ్ఞాపయామాసురిత్యర్థః ❀ ॥౨॥ ❀ నివేదనమేవాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ హే విభో బ్రహ్మన్, త్వమేవ ఏతత్ వేత్థ జానాసి కిం తదిత్యత్రాహుః, యత్ యస్మాత్, వయం, భృశం సంవిగ్నాః భీతాః తత్ త్వమేవ వేత్థేత్యర్థః, అహమపి త్వాదృశ ఏవ అతః కథం జానామీత్యాశఙ్కాయాం పరమాత్మన ఆవేశావతారత్వాత్ త్వం సర్వం జానాసీత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ నహీతి ॥ కాలేన అస్పృష్టం వర్త్మ జ్ఞానం యస్య కాలవశాదసంకుచితజ్ఞానినో భగవతః సృష్టిం తతః కరిష్యామీత్యావిశ్యేత్యుక్తస్య - తే త్వయా అవ్యక్తమవిదితం భగవచ్ఛరీరభూతస్య, తన్నహ్యస్తీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ ఏతదేవ విశదయన్తి ॥ హే దేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవ హే జగద్ధాతః జగన్నిర్మాతః లోకనాథశిఖామణే లోకానాం నాథానాం శిఖామణే - పరేషామపరేషాం

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే తృతీయస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ప్రాజాపత్యం తు తత్తేజః పరతేజోహనం దితిః । దధార శతవర్షాణి శఙ్కమానా సురార్దనాత్ ॥౧॥ లోకే తేన హతాలోకే లోకపాలా హతౌజసః । న్యవేదయన్విశ్వసృజే ధ్వాన్తవ్యతికరం దిశామ్ ॥౨॥ దేవా ఊచుః ॥ త్వమేవైతద్విభో వేత్థ సంవిగ్నా యద్వయం భృశమ్ । నహ్యవ్యక్తం భగవతః కాలేనాస్పృష్టవర్త్మనః ॥౩॥ దేవదేవ జగద్ధాతర్లోకనాథశిఖామణే । పరేషామపరేషాం త్వం భూతానామసి భావవిత్ ॥౪॥ నమో విజ్ఞానవీర్యాయ మాయయేదముపేయుషే । గృహీతగుణభేదాయ నమస్తేఽవ్యక్తయోనయే ॥౫॥ యే త్వానన్యేన భావేన భావయన్త్యాత్మభావనమ్ । ఆత్మని ప్రోతభువనం పరం సదసదాత్మకమ్ ॥౬॥ తేషాం సుపక్వయోగానాం జితశ్వాసేన్ద్రియాత్మనామ్ । లబ్ధయుష్మత్ప్రసాదానాం న కుతశ్చిత్పరాభవః ॥౭॥ యస్య వాచా ప్రజా

అస్మదపేక్షయా పూర్వేషాం అర్వాచీనానాం చ - భావవిత్, అభిప్రాయజ్ఞః, అసి ❀ ॥౪॥ ❀ ఏవం పరమాత్మావేశావతారత్వేన బ్రహ్మశరీరకపరమాత్మదృష్ట్యా తస్య సర్వజ్ఞతామభిధాయ - పునస్తద్దృష్ట్యా తద్ధర్మైర్విశిష్టత్వేన నమస్కుర్వన్తి ॥ నమ ఇతి ॥ తే తుభ్యం, నమః - కథంభూతాయ తే, వ్యక్తయోనయే వ్యక్తం కార్యావస్థం జగత్ తస్య యోనయే కారణాయ, నాహం వ్యక్తయోనిః కిం తు పరమాత్మేత్యత్రాహుః ॥ గృహీతగుణభేదాయ, గుణానాం భేదః రజోగుణో యస్య స గుణభేదః బ్రహ్మా - గృహీతః శరీరత్వేన, గుణభేదః రజోగుణప్రధానః బ్రహ్మా యేన తస్మై, రజోగుణప్రధానబ్రహ్మశరీరకపరమాత్మా, యో జగత్స్రష్టా - స త్వమేవేత్యర్థః ॥ నేదం త్వద్రూపేణావస్థానం పరమాత్మనః, కర్మాయత్తమిత్యాహ ॥ మాయయా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ - ఇదం బ్రహ్మాఖ్యం శరీరం - ఉపేయుషే గతాయ - ఏతదుపపాదకత్వేన విశినష్టి ॥ విజ్ఞానవీర్యాయేతి ॥ విజ్ఞానమేవ వీర్యం బలం యస్య తస్మై ❀ ॥౫॥ ❀ ఏవంవిధస్య తవ - ప్రజానాం త్వన్నిర్దేశవర్తినామస్మాకమన్యైః పరిభవోఽనుచిత ఇతి సూచయన్తో నమస్కుర్వన్తి త్రిభిః ॥ యే త్వామితి ॥ ఆత్మభావనం ఆత్మనో జీవాన్ దేవమనుష్యాదిరూపేణ భావయతీత్యాత్మభావనస్తం - ఆత్మని స్వాత్మన్యేవ ప్రోతం సందర్భితం భువనం యేన తం - అత ఏవ - సదసదాత్మకం కార్యకారణరూపం - వస్తుతః, స్వాభ్యాం, పరం విలక్షణం - త్వాం యే - అనన్యేన అవ్యభిచారేణ, భావేన భక్త్యా, భావయన్తి ఉపాసతే ❀ ॥౬॥ తేషాం - కథంభూతానాం జితశ్వాసేన్ద్రియాత్మనాం - జితాః శ్వాసాః ప్రాణాః, ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి, ఆత్మా అన్తఃకరణం చ - యైస్తేషాం - అత ఏవ, సుపక్వయోగినాం - సుపక్వః పరిపక్వః, యోగః భక్తియోగో యేషాం తేషాం - అత ఏవ లబ్ధః యుష్మత్ప్రసాదః భవదనుగ్రహః యైస్తేషాం - కుతశ్చిదధికస్మాదపి, పరాభవో నాస్తి ❀ ॥౭॥ ❀ యస్య తవ - వాచా వేదాత్మికయా, సర్వాః ప్రజాః - తన్త్ర్యాం దామ్నా, గావ ఇవ - యన్త్రితాః నిబద్ధాః - ఆయత్తాః త్వదధీనాస్సత్యః, బలిం త్వత్పూజాం - హరన్తి కుర్వన్తి, తస్మై ముఖ్యాయ శ్రేష్ఠా

య-తే-నమః అనేనస్వసంబన్ధినాంస్వనిదేశవర్తినామన్యైఃపరిభవోఽనుచితఇతిసూచితంభవతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవంనమస్కృత్యాఽథస్వాభీప్సితంప్రార్థయన్తే॥సత్త్వమితి॥ హేభూమన్-సఃఉక్తవిధస్త్వం-తమసాఅహోరాత్రవిభాగాభావేన, లుప్తాని కర్మాణి,యేషామస్మాకం,శంసుఖం-విధత్స్వకురు,ఆపన్నాన్ఆపద్గతాన్ , నః-అదభ్రాఅనల్పా , దయా-యస్యాస్తయా,దృష్ట్యా,ఈక్షితుంద్రష్టుమర్హసి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁కిమిదానీంభవతాంవ్యసనముపస్థితమిత్యత్రాహుః ॥ ఏషఇతి ॥ హేదేవ-దితేర్గర్భే అర్పితంనిహితం , కాశ్యపంకశ్యపసంబన్ధి ,ఓజఃవీర్యం , సర్వాఃదిశః తిమిరయత్అన్ధీకుర్వత్ , ఏధసిదారునిచయే,అగ్నిరివ-ఏధతేవర్ధతే ❁ ॥౧౦॥ ❁ఏవందేవైరుక్తోబ్రహ్మాతాన్ప్రత్యాహేత్యాహముని ॥ సఇతి॥ శబ్దగోచరఃవేదవేద్యః - సభగవాన్స్వభూఃబ్రహ్మా-ప్రహస్యవిహస్య- హేమహాబాహోవిదుర-మధురయాగిరా,ప్రీణన్తర్పయన్ , దేవాన్ప్రత్యాచష్ట ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౧౧॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ ఇతఆరభ్యానేనాధ్యాయశేషేణాగ్రిమేణచాధ్యాయేన॥మానసాఇతి॥ హేమానసాః మనసస్సముత్పన్నాః , యుష్మత్పూర్వేయుష్మదపేక్షయాపూర్వంజాతాః-యేసుతాస్సనకాదయః-లోకేషు-విగతాస్పృహావిషయాభిలాషోయేషాంతథోక్తాఅపి-లోకాన్,విహాయసా-నభోమార్గేణ-చేరుఃసంచరితవన్తః ❁ ॥ ౧౨॥ ❁ తేసనకాదయః-ఏకదాఏకస్మిన్కాలే-అమలాత్మనఃశుద్ధసత్త్వమయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య,వైకుణ్ఠస్యఅప్రతిహతైశ్వర్యస్య భగవతః-వైకుణ్ఠస్య సంబన్ధినిలయంస్థానంప్రతి-కథంభూతం - సర్వలోకనమస్కృతంసర్వైరర్వాచీనైర్లోకాలోకవాసిభిర్నమస్కృతం-యయుర్గతవన్తః-అత్రవైకుణ్ఠనిలయమితివిష్ణులోకేఽపరిస్థానముచ్యతేనతునిత్యవిభూతిః ॥ అష్టమస్కన్ధే "వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేన లోకాలోకనమస్కృత ,, ఇతివక్ష్యమాణత్వాత్ - బ్రహ్మణాపిసమాధిగమ్యస్య పరమాకాశస్య ప్రకృతియుక్తైర్గన్తుమశక్య

స్సర్వాగావస్తన్న్యవయన్త్రితాః । హరన్తిబలిమాయత్తాస్తస్మైముఖ్యాయతేనమః ॥ ౮ ॥ సత్త్వంవిధత్స్వ శంభూమంస్తమసాలుప్తకర్మణామ్ । అదభ్రదయయాదృష్ట్యా* ఆపన్నానర్హసీక్షితుమ్ ॥౯॥ ఏషదేవదితేర్గర్భఓజఃకాశ్యపమర్పితమ్।దిశస్తిమిరయత్సర్వావర్ధతేఽగ్నిరివైధసి॥ ౧౦ ॥ మైత్రేయఉవాచ॥సప్రహస్యమహాబాహోభగవాఞ్ఛబ్దగోచరః।ప్రత్యాచష్టాత్మభూర్దేవాన్ప్రీణన్మధురయాగిరా ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥మానసామేసుతాయుష్మత్పూర్వజాసనకాదయః।చేరుర్విహాయసాలోకాన్లోకేషువిగతస్పృహాః॥౧౨ ॥తఏకదాభగవతోవైకుణ్ఠస్యామలాత్మనః।యయుర్వైకుణ్ఠనిలయంసర్వలోకనమస్కృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ వసన్తియత్రపురుషాస్సర్వేవైకుణ్ఠమూర్తయః।యేఽనిమిత్తనిమిత్తేనధర్మేణారాధయన్హరిమ్ ॥ ౧౪ ॥ యత్రచాద్యఃపుమానాస్తేభగవాఞ్ఛబ్దగోచరః।సత్త్వంవిష్టభ్యవిరజంస్వానాంనోమృడయన్వృషః ॥ ౧౫ ॥ యత్రనైశ్శ్రేయసంనామ వనంకామదుఘైర్ద్రుమైః।సర్వర్తుశ్రీభిర్విభ్రాజత్కైవల్యమివమూర్తిమత్ ॥ ౧౬ ॥ వైమానికాస్సలలనా

త్వాత్ "స్వశ్చూడామణిమాత్మధిష్ణ్య,,మితిస్వర్గలోకచూడామణిత్వేనవక్ష్యమాణత్వాచ్చ " కైవల్యమివమూర్తిమ ,, దితివక్ష్యమాణత్వేన-ముక్తప్రాప్యభూమిత్వాభావావగమాచ్చ- వైకుణ్ఠశబ్దవాచ్యత్వంవికుణ్ఠస్య భగవతస్స్థానత్వాదుపపన్నమితిజ్ఞేయం,తదేవవైకుణ్ఠస్థానంవర్ణయతి॥వసన్తీత్యాదినాద్వాదశభిః॥యత్రవైకుణ్ఠే-అనిమిత్తనిమిత్తేన-నిమిత్తంఫలం - అనిమిత్తంఅప్రవర్తకం,నిమిత్తంఫలంయస్మిన్తేన-కామాదినిమిత్తరహితేనేత్యర్థః-ధర్మేణ-హరిం-ఆరాధయన్ఆరాధయన్తో-యేపురుషావసన్తి,తేసర్వేవైకుణ్ఠస్యభగవతఇవమూర్తిరాకారోయేషాం, తేతథోక్తాః ఆరాధయన్వసన్తీత్యనేనవిష్ణులోకవాసినామపిభగవదుపాసకత్వముక్తం"ధర్మధ్రువాద్యాస్తిష్ఠన్తియత్రతేలోకసాక్షిణ,,ఇత్యాదినైకార్థ్యాత్ ,పూర్వమారాధ్య,ఇహాగత్యవసన్తీత్యర్థేపినవిరోధః,నన్వకామేనధర్మేణభగవన్తమారాధయతాంనిత్యవిభూతిరేవప్రాప్యా ,నత్వసావస్థాన్తర్వర్తివైకుణ్ఠలోకః-సత్యం,తఏవకుతశ్చిత్ప్రతిబన్ధాత్ప్రథమంనిత్యవిభూతిమనవాప్య- ఇమంవైకుణ్ఠమాగత్య - తత్రభగవదనుభవేననిరస్తప్రతిబన్ధాఃకల్పాన్తేతతోనిత్యవిభూతింగమిష్యన్తీత్యవిరోధః - అత్రయత్రేత్యాదీనాంలోకపరాణాంయచ్ఛబ్దానాం"తద్విశ్వగుర్వధికృత ,, మిత్యుత్తరతాన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁యత్రచశ్రీవైకుణ్ఠే-శబ్దగోచరః శాస్త్రైకప్రమాణకః,భగవాన్షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః,ఆద్యః పరమకారణభూతః,వృషః శ్రేష్ఠః పుమాన్పరమపురుషః-విరజంరజోగుణేనాననువిద్ధం, సత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయం,దేహంవిష్టభ్యధృత్వా,స్వానాంనః-స్వకీయానస్మాన్మృడయన్సుఖయన్నాస్తే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁యత్రశ్రీవైకుణ్ఠేనైశ్శ్రేయసం నామ నిశ్శ్రేయసాఖ్యం,వనమస్తి-కథంభూతంనిశ్శ్రేయసం-సర్వర్తుశ్రీభిఃసర్వేషుఋతుషుయాశ్రీఃపుష్పాదిసమ్పత్తాసాయేషాం,తైఃకామదుఘైః,అభీష్టానివర్షద్భిః-ద్రుమైః-ర్విభ్రాజత్విశేషేణభ్రాజమానం పునస్మూర్తిమత్కైవల్యమివస్థితం ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁పునస్తమేవవనంవర్ణయతిత్రిభిః॥ వైమానికాఃవిమానారూఢాః - సలలనాస్స్త్రీకాః ,

యత్ర నిశ్శ్రేయసే వనే లోకభర్తుర్భగవతో-లోకానాం-యాని శమలాని పాపాని-తాని-క్షపయన్తి నిరస్యన్తీతి తథా, చరితాని చరిత్రాణి-గాయన్తి-కథంభూతాస్సన్తో గాయన్తి-అన్తర్జలే-అనువికసదనుస్యన్దమానం-మధుమకరన్దో-యాసాం-మాధవీనాం వాసన్తికమాధవీపుష్పాణాం-గన్ధేన సుగన్ధేన పిణ్డితా అన్తరితా ధీర్యేషాం-తథాభూతా అపి-అనిలం తద్గన్ధప్రాపకం వాయుం, క్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తశ్చరితాని గాయన్తీత్యర్థః * ॥౧౭॥ * అనేన భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానసాన్నిధ్యేఽపి తదనాదరేణ తత్రత్యానాం భగవద్గుణానుభవ ఏవ నిరతిశయాభిలాషస్సూచితః, కిముత తద్వనస్థానాం పురుషాణాం గుణానుభవాస్తు కిరితి, యత్ర స్థిరశ్చాం స్థావరాణామపి తద్వనస్థానాం భగవత్పరతాస్తీత్యాహ ॥ పారావతా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ప్రథమం తిరశ్చాం భగవత్పరతామాహ ॥ పారావతాదయః శకునివిశేషాః-అన్యభృతాః కోకిలాః-దాత్యూహాశ్చాతకాః-బర్హిణో మయూరాః-పారావతాదీనాం, యః-కోలాహలః కలకలధ్వనిః-భృఙ్గాధిపే భృఙ్గశ్రేష్ఠే-హరికథామివ-ఉచ్చైర్గాయమానే గానం కుర్వతి సతి-అచిరమాత్రం క్షణమాత్రం-విరమతే సమాప్తో భవతి-వనస్థాః పారావతాదయః కోలాహలం కుర్వన్తో భృఙ్గధ్వనిమాత్రసత్యక్రమయుం భృఙ్గరాజో హరికథాం గాయతీత్యభిప్రాయేణ స్వకోలాహలం త్యక్త్వా క్షణమాత్రం భృఙ్గధ్వనిమేవోపశృణ్వన్తీత్యర్థః * ॥౧౮॥ * వనస్థానాం స్థావరాణామపి భగవత్పరతామాహ ॥ మన్దారేతి ॥ మన్దారపారిజాతౌ సురతరువిశేషౌ, కున్దో-అతిముక్తలతా-కురవకః తిలకవృక్షవిశేషః-ఉత్పలం రాత్రివికాసి-అమ్బుజం దివావికాసి, నాగో నాగకేసరః-అర్ణః పుష్పవృక్షవిశేషః-మన్దారాదయస్సుమనసస్సుగన్ధయోఽపి-తులసికా శ్రీతులసీ-ఆభరణం యస్య-తేన-తులస్యాలంకృతేన భగవతా-గన్ధే తులసీసుగన్ధే-అర్చితే సమ్మానితే సతి-యస్మిన్ వనే-తస్యాః తులస్యాః-తపః బహుమానయన్తి-తద్వనస్థాః పారిజాతాదయో మాదృశేషు సుగన్ధిపుష్పేషు సత్స్వపి-తులస్యా అలంకృతో భగవాన్ తులసీమేవ బహుమనుతే-అహో తులస్యాః పురాకృతం

శ్చరితాని యత్ర గాయన్తి లోకశమలక్షపణాని భర్తుః । అన్తర్జలేఽనువికసన్మధుమాధవీనాం గన్ధేన పిణ్డితధియోఽప్యనిలం క్షిపన్తః ॥ ౧౭ ॥ పారావతాన్యభృతసారసచక్రవాకదాత్యూహహంసశుకతిత్తిరిబర్హిణాం యః । కోలాహలో విరమతేఽచిరమాత్రముచ్చైర్భృఙ్గాధిపే హరికథామివ గాయమానే * ॥ ౧౮ ॥ మన్దారకున్దకురవోత్పలచమ్పకార్ణపున్నాగనాగవకుళామ్బుజపారిజాతాః । * గన్ధేఽర్చితే తులసికాభరణేన తస్యా యస్మింస్తపస్సుమనసో బహుమానయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యత్సంకులం హరిపదానతిమాత్రదృష్టైర్వైదూర్యమారకతహేమమయైర్విమానైః । యేషాం బృహత్కటితటాస్స్మితశోభిముఖ్యః కృష్ణాత్మనాం న రజ ఆదధురుత్స్మయాద్యైః ॥ శ్రీరూపిణీ క్వణయతీ చరణారవిన్దం లీలామ్బుజేన హరిసద్మని ముక్తదోషా । సంలక్ష్యతే స్ఫటికకుడ్య ఉపేతహేమ్ని

తప ఇతి తులసీమేవ మాత్సర్యముత్సార్య బహుమానయన్తీత్యర్థః " అత్ర గన్ధైర్వినా తులసికాభరణే నేత్యపి పాఠః ,, యత్ర స్వగన్ధసదృశగన్ధరహితతులస్యాః-ఆభరణేన భగవదాభరణం దృష్ట్వా-తస్యాః తులస్యాః-తపో-మహత్పురాకృతమితి బహుమానయన్తీత్యర్థః * ॥౧౯॥ * ఏవం నిశ్శ్రేయసవనమనువర్ణ్య పునస్తమేవ లోకం వర్ణయతి ॥ యత్సంకులమితి ॥ యద్వైకుణ్ఠం-భక్తానాం విమానైః-సంకులం వ్యాప్తం-కథంభూతైర్విమానైః హరేర్భగవతః-పదయోః పాదయోః-యా-ఆనతిః ప్రహ్వీభావః-అనేన-తత్పూర్వికాభక్తిర్లక్ష్యతే-ఆనతిమాత్రేణ దిష్టైః-న కర్మయోగాదిభిః ప్రాప్తైరిత్యర్థః-వైదూర్యాదీనాం వికారైః-యేషాం తద్విమానారూఢానాం-కృష్ణాత్మనాం-బృహన్తి-కటితటాని-యాసాం-స్మితేన శోభీని ముఖాని యాసాం-తా అపి స్త్రియః-ఉత్స్మయాద్యైః పరిహాసాదిభిః-రజః కామం-నాదదుః నజనయామాసుః-కృష్ణాత్మనామితి హేతుగర్భం విశేషణం-కృష్ణే భగవత్యేవ ఆత్మా చిత్తం యేషాం తేషాం-భగవత్యేవ నిహితచిత్తత్వాన్న కామమాదధురిత్యర్థః * ॥౨౦॥ * శ్రీః లక్ష్మీః-రూపిణీ మూర్తిమతీ-విగ్రహధారిణీ-హరిసద్మని యద్వైకుణ్ఠలోకస్థే భగవద్వేశ్మని-లీలామ్బుజేన లీలార్థం ధృతేన కమలేన-సమ్మార్జతీ సమ్మార్జనం కుర్వతీ సంలక్ష్యత ఇవ-కథంభూతా శ్రీః-చరణారవిన్దం క్వణయతీ నూపురేణ శబ్దయన్తీ-ముక్తదోషా ముక్తో దోషః రాగాదిదోషః యయా సా-యద్వా ముక్తదోషేతి లీలామ్బుజస్య విశేషణం-ముక్తః ప్రసారితః-దోః భుజో-యస్య తేనేతి-కథంభూతే వేశ్మని-స్ఫటికమయాని కుడ్యాని యస్మిన్-ఉపేతహేమ్ని-శోభార్థం మధ్యే తత్ర ఉపేతం సంయుక్తం హేమ సువర్ణం యస్మిన్-పునశ్శ్రియం విశినష్టి-యదనుగ్రహే-యస్యాః శ్రియః అనుగ్రహే నిమిత్తే-శ్రీరస్మాస్వనుగ్రహం కుర్యాదితి బుద్ధ్యా-అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం యత్నః ఆరాధనరూపో యత్నః-స్యాదిత్యర్థః-యద్యపి భగవద్వేశ్మని సమ్మార్జనీయరజో నాస్త్యేవ-తథాపి-స్వర్ణ

---

* పా॥ గన్ధైర్వినా తులసికా.

పట్టికాలాఞ్ఛితస్ఫటికమయభిత్తిభాగేషు హేమచూర్ణైరివలీలాపద్మపరాగపుఞ్జైర్వాచిత్రకరణార్థం సమ్మార్జయన్తీనిరతిశయనిర్మలాసుస్ఫటికమయభిత్తిషుప్రతిఫలితాసతీతత్రైవనంలక్ష్యతఇవాభూదితిభావః ✱ ॥ ౨౧ ॥ ✱ వాపీష్వితి ॥ అఙ్గహేదేవాః-యద్యత్రలోకే-శ్రీః-భగవతాఉచ్ఛేషితంచుమ్బితమితిఅమత-అమన్యత-కింకుర్వతీ-కింకృత్వా-విద్రుమమయానితటానియాసాం తాసు-అమలాఃనిర్మలాః-అమృతతుల్యాఃఆపో-యాసుతాసు-వాపీషు-నిజవనేస్వకీయక్రీడావనే-ప్రేష్యాభిఃస్వపరిచారికాభిః స్త్రీభిః-రన్వితా-తులసీభిరీశంభగవన్తమభ్యర్చతీపూజయన్తీ-తదాఉదకేప్రతిబిమ్బితం-స్వలకంశోభనాఅలకాఃచూర్ణకున్తలాఃయస్య-ఉన్నతానాసికాయస్య-తత్స్వవక్త్రం-వీక్ష్యదృష్ట్వా-నిరతిశయవిమలాసు-వాపీనామప్సు-తులసీభిరీశమర్చయన్తీ-లక్ష్మీరుదకసమీపేస్వముఖంనిధాయ-తత్రప్రతిబిమ్బితంస్వముఖంభగవన్ముఖమనుసన్ధాయ-అసౌభగవాన్మన్ముఖం చుమ్బతీతిమేనఇత్యర్థః-అనేనలక్ష్మ్యాసౌభాగ్యంసూచ్యతే ✱ ॥ ౨౨ ॥ ✱ పునఃకథంభూతంతద్వైకుణ్ఠస్థానమిత్యత్రాహ ॥ యద్దితి ॥ యద్-వ్యద్వైకుణ్ఠస్థానం-తే-నవ్రజన్తి-నప్రాప్నువన్తి-కేతేఇత్యత్రాహ ॥ అఘభిదఃఅఘంపాపంభినత్తినిరస్యతీత్యఘభిత్-హరిస్తస్మాత్-అన్యవిషయాఃఅర్థకామాదివిషయాః-అతఏవ-రచనానువాదాన్మతిఘ్నీః-రచ్యన్తేసంపాద్యన్తేఅనయేతిరచనా-ఉపాయః-తస్యానువాదాత్ అనుకీర్తనాత్-స్వసంపాదనోపాయబోధకదణ్డనీతికామతన్త్రాద్యనుకీర్తనాత్-మతిఘ్నీఃబుద్ధిభ్రంశకరీః-కుకథాః-యేశృణ్వన్తీతి ఇత్యర్థః-పునఃకుకథా ఏవవిశినష్టి-యాస్తుకుకథాః-హతభాగ్యైఃనిర్భాగ్యైః-నృభిర్నరైః-శ్రుతాః-అతఏవ-ఆత్తసారాఃఆత్తఃస్వీకృతః సారఃశ్రోతౄణాంపుణ్యంయాభిరేవంభూతాస్సత్యః-తాన్శ్రోతౄన్-అశరణేషునిరాలమ్బనేషు-తమస్సునరకేషు-క్షిపన్తిపాతయన్తి ✱ ॥ ౨౩ ॥ ✱ ప్రసఙ్గాత్తాన్సేవార్థకామపరాన్శ్రోతౄన్శోచయతి ॥ యఇతి ॥ యేహతభాగ్యాః-అభ్యర్థితాంప్రార్థనీయాంనృగతిం

సమ్మార్జతీవయదనుగ్రహణేఽన్యయత్నః ॥ ౨౧ ॥ వాపీషువిద్రుమతటాస్వమలామృతాప్సు ✱ ప్రేష్యాన్వితానిజవనేతులసీభిరీశమ్ । అభ్యర్చతీస్వలకమున్నసమీక్ష్య ✱ వక్త్రముచ్ఛేషితంభగవతేత్యమతాఙ్గయచ్ఛ్రీః ॥ ౨౨ ॥
యన్నవ్రజన్త్యఘభిదోరచనానువాదాచ్ఛృణ్వన్తియేఽన్యవిషయాఃకుకథామతిఘ్నీః । యాస్తుశ్రుతాహతభగైర్నృభిరాత్తసారాస్తాంస్తాన్క్షిపన్త్యశరణేషుతమస్సుహన్త ॥ ౨౩ ॥ యేఽభ్యర్థితామపిచనోనృగతింప్రపన్నాజ్ఞానంచతత్త్వవిషయంసహధర్మయత్ర । నారాధనంభగవతోవితరన్త్యముష్యసంమోహితావితతయాబతమాయయాతే ॥ ౨౪ ॥ యచ్చవ్రజన్త్యనిమిషామృషభానువృత్త్యా ✱ దూరేయమాహ్యుపరినస్స్పృహణీయశీలాః । భర్తుర్మిథస్సుయశసఃకథనానురాగవైక్లబ్యబాష్పకలయాపులకీకృతాఙ్గాః ॥ ౨౫ ॥ తద్విశ్వగుర్వధికృతంభువనైకవన్ద్యందివ్యంవిచిత్రవిబుధాగ్ర్యవిమానశోచిః । ఆపుఃపరాంముదమపూర్వముపేత్యయోగమా

మనుష్యజన్మ,, ప్రపన్నాఅపి-యత్రమనుష్యజన్మని-సహధర్మ-నివృత్తిధర్మసహితం-జ్ఞానంతత్త్వజ్ఞానం-నోప్రపన్నాః నప్రాప్తాః-అతఏవ-భగవతఆరాధనం,, సంసిద్ధిసాధనంభజనం-నవితరన్తినకుర్వన్తికింత్వముష్య-భగవతః-వితతయాదురత్యయయా-మాయయా,, హతభాగ్యాస్సంమోహితాభవన్తి బతేతిఖేదే " యద్వా,, తత్త్వజ్ఞానం-సధర్మ-యత్రయస్మిన్మనుష్యజన్మని-యన్మనుష్యజన్మసాధ్యం-తాదృశంగతింప్రపన్నాభగవతఆరాధనంనకుర్వన్తి-కింత్వస్యమాయయాసంమోహితావేత్యన్వయః-అస్మిన్పక్షేఅభ్యర్థితామపిచనోఇత్యత్ర-నః-అస్మాభిరప్యభ్యర్థనీయాంప్రార్థనీయాంనృగతిమిత్యర్థః ✱ ॥ ౨౪ ॥ ✱ ఏవంభగవత్కథాదిషువిముఖానాంతల్లోకాప్రాప్యత్వమభిధాయ-తాంశ్చానుశోచ్య-తత్కథాశ్రవణప్రవణచిత్తైస్తల్లోకస్యప్రాప్యత్వమాహ ॥ యచ్చేతి ॥ యద్వైకుణ్ఠనిలయం-అనిమిషాందేవానా-మృషభఃశ్రేష్ఠోభగవాంస్తస్య-అనువృత్త్యాభక్త్యా-వ్రజన్తి-కథంభూతావ్రజన్తి-దూరేయమాద్యుచితసత్స్పృహణీయశీలాః-దూరేచిరకాలేన-యమాద్యుచితశ్లాఘ్యశీలాః " దూరేయమాహ్యుపరినస్స్పృహణీయశీలా ,, ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-ఉపరిఉపరిస్థితం, యద్వైకుణ్ఠనిలయంవ్రజన్తి-కథంభూతాః, నఃఅస్మాభిరపి-స్పృహణీయంశ్లాఘనీయం,,శీలం-యేషాంతే-దూరేచిరకాలేన-యమఃయమోపలక్షితశ్శమదమాదిగుణోయేషాంతే-కించ-భర్తుఃహరేః-సుయశసః-మిథఃపరస్పరం-కథనేన-యోఽనురాగ-స్తేనయద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం-తేన-యా-బాష్పకలాతయాపులకీకృతంఉదఞ్చితరోమ-అఙ్గంశరీరంయేషాంతే-వ్రజన్తీత్యర్థః ✱ ॥ ౨౫ ॥ ✱ ఏవంవైకుణ్ఠనిలయమనువర్ణ్యఅథానన్తరకథాంస్తౌతి ॥ తదితి ॥ మునయస్సనకాదయః-తత్ఉక్తవిధం-వికుణ్ఠం వైకుణ్ఠనిలయం, యోగమాయాబలేనఆణిమాద్యైశ్వర్యబలేన-ఉపేత్యప్రాప్య-అధోక్షా

✱ పా॥ దూరేయమాహ్యుపరినస్స్పృహణీయః.

తైస్సైన్య-పరాం-ఉత్కృష్టాం-ముదం-సన్తోషం,ఆపుఃప్రాపుః - కథంభూతం వైకుణ్ఠం - అపూర్వం అదృష్టపూర్వం - విబుధాగ్ర్యైః దేవశ్రేష్ఠైః - తేషాం - విమానైశ్శోచిఃప్రకాశోయస్మిన్-విచిత్రంఅద్భుతం,దివ్యంఅమానుషం -భువనైః,ఏకం ప్రాధాన్యేన - వన్ద్యంబహుమన్తవ్యం - తత్ర హేతుః - విశ్వగురుణాభగవతా-అధికృతంఅధిష్ఠితం * ॥౨౬॥ * తస్మిన్ వైకుణ్ఠే, షట్కక్ష్యాః ప్రాకారద్వారాణి , అతీత్యఅతిక్రమ్య - అసజ్జమానాఃభగవద్దిదృక్షా శ్రద్ధయాతత్తదద్భుతదర్శనేఆసక్తిమకుర్వాణాః - మునయస్సనకాదయః, అథఅనన్తరం-సప్తమాయాంకక్ష్యాయాం,దేవౌ -అచక్షతదృష్టవన్తః,కథంభూతౌదేవౌ - సమానంవయోయయోస్తౌ -గృహీతేగదేయాభ్యాంతౌ-పరార్ధ్యైః శ్రేష్ఠైః కేయూరాదిభిఃవిటఙ్కరుచిరః వేషఃయయోః * ॥౨౭॥ * పునస్తావేవవర్ణయతి॥ మత్తేతి ॥అసితంనీలం - యద్బాహుచతుష్టయం-తస్యమధ్యే - విన్యస్తయా-మత్తాఃద్విరేఫాఃభ్రమరాఃయస్యాంతయా - వనమాలయా - నివీతౌ - వనమాలాంకణ్ఠాలమ్బినీంకృతవన్తావిత్యర్థః-కించ-కుటిలయాభ్రువా - స్ఫుటావికసితౌ - యా-నిర్గమాశ్వాసమార్గానాసాపుటే , తాభ్యాం, రక్తేక్షణేనచరక్తనేత్రేణచ , మనాగీషత్-రభసం ఉగ్రంయథాభవతితథా - వక్త్రం - దధానౌ * ॥౨౮॥ * ద్వారీతి॥ఏతయోర్దేవయోః -మిషతోఃపశ్యతోస్సతోః - తా-వనాదృత్యాపృష్ట్వైవ-యాఃపూర్వాద్వారః-కనకవజ్రమయకవాటికాఃయథాసివివిశుః - తథాఽస్యాం సప్తమాయాంద్వారినివివిశురిత్యర్థః ॥ అపృష్ట్వైవనివేశేకారణమాహ ॥ య-ద్యస్మాత్తేమునయః , అవిషమయాసమయావిద్యావినయసంపన్నేబ్రాహ్మణేగవిహస్తిని ,, త్యుక్తవిధయా - స్వదృష్ట్యా , విగతాభిశఙ్కాః-అతఏవసర్వత్ర-అవిహతాః

యాబలేనమునయస్తదథోవికుణ్ఠామ్ ॥ ౨౬ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥తస్మిన్నతీత్యమునయష్షడసజ్జమానాఃకక్ష్యాస్సమానవయసావథసప్తమాయామ్ ।దేవావచక్షతగృహీతగదౌపరార్ధ్యకేయూరకుణ్డలకిరీటవిటఙ్కవేషౌ॥ మత్తద్విరేఫవనమాలికయానివీతౌవిన్యస్తయాఽసితచతుష్టయబాహుమధ్యే।వక్త్రంభ్రువాకుటిలయాస్ఫుటనిర్గమాభ్యాంరక్తేక్షణేనచమనాగ్రభసందధానౌ ॥ ౨౮ ॥ ద్వార్యేతయోర్నివివిశు * ర్మిషతోరపృష్ట్వాపూర్వాయథాపురటవజ్రకవాటికాయాః ।సర్వత్రతేఽవిషమయామునయస్స్వదృష్ట్యా * యత్సంచరన్త్యవిహతావిహతాభిశఙ్కాః ॥ ౨౯ ॥ తాన్వీక్ష్య వాతరశనాంశ్చతురఃకుమారాన్వృద్ధాన్దశార్ధవయసోవిదితాత్మతత్త్వాన్।వేత్రేణచాస్ఖలయతామతదర్హణాంస్తౌతేజోవిహస్యభగవత్ప్రతికూలశీలౌ ॥ ౩౦ ॥ తాభ్యాం మిషత్స్వనిమిషేషునిషిధ్యమానాస్స్వర్హత్తమాఅపిహరేఃప్రతిహారపాభ్యామ్।ఊచుస్సుహృత్తమదిదృక్షితభఙ్గఈషత్కామానుజేనసహసాతఉపప్లుతాక్షాః ॥ ౩౧ ॥ కుమారాఊచుః॥ కోవామిహైత్య భగవత్పరిచర్యయో

అనివారితాశ్చరన్తి ‹‹ యేసంచరన్తీతిపాఠే,,యేమునయస్సర్వత్రావిహతాశ్చరన్తి- తే-నివివిశురిత్యేకాన్వయః * ॥౨౯॥ * తానితి ॥ భగవత్ప్రతికూలశీలౌ , తౌదేవౌ , వాతరశనాన్నగ్నాన్-వృద్ధానపి-దశార్ధవయసః పఞ్చవర్షబాలకవదవస్థితాన్-విదితంఆత్మతత్త్వంపరమాత్మయాథాత్మ్యం - యైస్తాన్-మునీన్వీక్ష్య , తేజః తేషాంప్రభావం-విహస్య అహో అత్రాపి భవతాంధార్ష్ట్యమిత్యేవంపరిహాస్యేత్యర్థః , అతదర్హాన్నివారణానర్హాన్ - వేత్రేణ-చకారాద్వాచాచ , అస్ఖలయతాంనివారితవన్తౌ - భగవత్ప్రతికూలశీలావితిహేతుగర్భం - భగవత్ప్రతికూలశీలత్వాన్నివారితవన్తావితిభావః * ॥౩౦॥ * తాభ్యామితి॥హరేర్భగవతః - ప్రతిహారపాభ్యాంద్వారపాలాభ్యాం , తాభ్యాందేవాభ్యాం , అనిమిషేషుఅన్యేషుదేవేషు ,మిషత్సుసత్సు , అర్హత్తమాః స్వయంపూజ్యాఅపి , నిషిధ్యమానాఃనివారణేనపరిభూతాః, అతఏవ-సుహృత్తమోభగవాన్ తస్యదిదృక్షితందర్శనేచ్ఛా , తస్యభఙ్గేన-యః-ఈషత్కామానుజఃఅల్పక్రోధ, స్తేన-సహసాఆశు,ఉపప్లుతానివ్యాకులాని - అక్షీణియేషాం-తథాభూతాస్సన్తః,ఊచుః * ॥౩౧॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కోవేత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ ఉచ్చైర్మహత్యా , భగవత్పరిచర్యయా-ఇహాస్మిన్వైకుణ్ఠలోకే , ఏత్యప్రాప్య , ఇమంలోకంప్రాప్యేత్యర్థః,నివసతాం-తద్ధర్మిణాంభగవత్సమానధర్మిణాం-కోవా-విషమస్వభావః , ఇహనివసతాంవిషమస్వభావోఽనుపపన్న ఇత్యర్థః॥ నను ద్వారపాలకయోరావయోరయంధర్మఏవ-నూతనపురాతనప్రతినిరోధానిరోధా , వన్యథాస్వామికృతదణ్డపాతాపత్తేరిత్యాశఙ్కాయామాహుః॥అస్మిన్నితి ॥ప్రశాన్తాఃపురుషాఃయస్మిన్ , గతోవిగ్రహఃకలహఃయస్మాత్తస్మి, న్నస్మిల్లోకే , వాక్పారుష్య వివాదాదిదోషరహితేఽస్మిల్లోకే,ఆత్మవత్ ఆవామివ , అన్యోపికశ్చిత్కుటిలఃప్రవిశేదిత్యేవంపరిశఙ్కనీయః,కుహకయోఃకుటిలచిత్తయోః , వాంయువయోః-కోవాస్తి , యదిపరిశఙ్కనీయస్త్వాదృశఃకశ్చిత్కుటిలోఽత్రాస్తిచేద్వయంశఙ్కనీయానివారణీయాశ్చ , అన్యథా

* పా॥యేసంచరన్త్యవిహతా.

ప్రభోర్దణ్డాపాతాపత్తిశ్చ, యత స్తుఖలు, ప్రాకృతవాక్పారుష్య వివాదాదిదోషరహితోఽయందేశః, అతఇయమాశఙ్కాఽనుపపన్నేత్యర్థః ॥౩౧॥ * నన్వస్త్వయంలోకఏవంవిధః-నాప్యత్రత్యఃకశ్చిత్కుహకః, తథాపిభవతామన్తఃప్రవేశోభగవతోఽనిష్టఇతిమత్వావారయావఇత్యతాహ॥నహీతి॥ సమస్తంవిశ్వంకుక్షౌయస్య, తస్మిన్భగవతి, అన్తరం,అయమన్తఃప్రవేశయోగ్యో, నాయ,మిత్యేతదన్తరం, వైషమ్యం, నహ్యస్తీత్యర్థః ॥ సమస్తకుక్షావితివిశేషణేన,భగవతాపోదరేనివేశ్యమానంజగద్భవద్భ్యాంకింనివారితమిత్యభిప్రేతం, భగవత్యన్తరాభావమేవాహ, యత్రయస్మి,న్నాత్మనిపరమాత్మని, ఆత్మానంజీవాత్మానం, నభసిమహాకాశే, నభఃఘటాద్యాకాశమివ,ధీరాఃయోగినఃపశ్యన్తిఅపృథక్సిద్ధత్వేనానుసంధధతఇత్యర్థః, అత్ర,అవిభాగసామ్యఏవనభోదృష్టాన్తః, నతుతాదాత్మ్యేదృష్టాన్తైస్యాకాశప్రదేశానాం-పార్థివానాంఘటపటాదీనామివభిన్నత్వేనతాదాత్మ్యాసంభవాత్, ఆకాశస్యప్రదేశభేదానభ్యుపగమే,ఘటాదేర్విభుత్వమాకాశస్యాల్పత్వంవాప్రసజేత్, తథాహి-కింఘటాదేఃకృత్స్నాకాశేనసంబన్ధః, ఉతప్రదేశభేదేన,పూర్వస్మిన్పక్షే,ఘటాదేర్విభుత్వమాకాశస్యాల్పపరిమాణత్వంవా, ద్వితీయేతు, ప్రదేశభేదాఙ్గీకారఏవ,వేదాన్తిభిర్నభసోఽసిరవయవవాదోఽపసిద్ధాన్తః, వేదాన్తైషుతస్యాంశభేదేనపఞ్చీకరణోపదేశా, దేకదేశాంశేనవాయుత్వేనపరిణామవాదా, దుత్పత్తిప్రలయదర్శనాచ్చ, అతఏవ "ఘటధ్వంసేఘటాకాశోనభిన్నోనభసాయథా।బ్రహ్మణాహేయవిధ్వంసేవిష్ణ్వాఖ్యేనతథాపుమాన్,, నితిశౌనకవచనమపి, నభస్యంశభేదాభిప్రాయేణ,జీవస్యపరస్మాదాత్మనఔపాధికవైషమ్యావిరహేదృష్టాన్తసమర్పణపరంవేదితవ్యం "యథాఽగ్నిరగ్నౌసంక్షిప్తస్సమానత్వమనువ్రజే,, దితితత్రైవసామ్యదృష్టాన్తాభిధానాత్, తస్మాజ్జీవాత్మనఃపరమాత్మానంప్రతిశరీరత్వా, చ్ఛరీరస్యాపృథక్సిద్ధత్వైకస్వభావ్యా, జ్జీవపరయోరవాన్తరవైధర్మ్యేపిజ్ఞానైకాకారత్వేనసామ్యాచ్చావిభాగఏవనభోదృష్టాన్తః, అతఏవహ్యావిభాగనోపాసనంముక్తావనుభవశ్చసూత్రితం "ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచ,,అవిభాగేనదృష్టత్వా,,దితిచ,అతోయథోక్తఏవార్థః.అతోభగవతస్సర్వాత్మకత్వాన్నవైషమ్యమస్తి

చైచ్ఛస్తద్ధర్మిణాంనివసతాంవిషమస్వభావః।అస్మిన్ప్రశాన్తపురుషేగతవిగ్రహేవాంకోవాఽఽత్మవత్కుహకయోఃపరిశఙ్కనీయః॥ ౩౨ ॥ నహ్యన్తరంభగవతీహసమస్తకుక్షావాత్మానమాత్మనినభోనభసీవధీరాః।
పశ్యన్తియత్రయువయోస్సురలిఙ్గినోఃకింవ్యుత్పాదితంహ్యుదరభేదిభయంయతోఽస్య ॥౩౩॥తద్వామముష్యప

త్యర్థః,సురలిఙ్గినోఃఅనుకూలవేషయోః-యువయోః-సురలిఙ్గిభ్యాం యువాభ్యామిత్యర్థః, కింవ్యుత్పాదితంరాగద్వేషరహితేఽస్మిన్దేశే,కింభవద్భ్యామన్యనివారణవ్యుత్పత్తిఃకృతా-నహ్యత్రేదృశవ్యుత్పత్తిసంభవః-అస్యదేశస్య- ఉదరభేది-ఉత్,అపి-అరంఅల్పం,భేదఃఅన్తరం-వైషమ్యమితియావత్- తద్వత్ - ఉదరభేదిఅల్పమప్యన్తరనిమిత్తమిత్యర్థః, ఏవంవిధంభయం-యతఃకారణాదవగమ్యతే-తాదృశీవ్యుత్పత్తిఃకింకృతేత్యర్థః,, యద్వా,, యథాఽన్యస్యరోగాదేరుదరభేదయుక్తంభయంభవతి-తథాఽస్యహరేస్తాదృగ్భయంమేనకారణేనసురవేషధారిణోర్యువయోర్విశేషేణోత్పాదితం-తత్కిం, నకించిదిత్యర్థః * ॥౩౩॥ * తత్తస్మా-దముష్యపరమస్యసమాభ్యధికరహితస్య, వికుణ్ఠభర్తుర్వైకుణ్ఠనాథస్య-మన్దబుద్ధిభ్యాం, వాంయువాభ్యాం,వికుణ్ఠభర్తుస్సంబన్ధిభ్యాంయువాభ్యాం,కర్తుం-యత్ప్రకృష్టంయుక్తం,త్వ, ధీమహివిచారయామః-కింతదితిచేత్,ఇతఃలోకా - ల్లోకాన్ - వ్రజతగచ్ఛత - కాన్లోకానిత్యత్రాహుః॥ అన్తరభావదృష్ట్యా పరకీయస్వకీయవైషమ్యాసద్భావబుద్ధ్యా-పాపీయసస్త్రయః- కామక్రోధలోభరూపాః-రిపవఃశత్రవః-యత్రమేషులోకేషు-భవన్తి- తాన్వ్రజతేత్యర్థః-యదిభగవదభిప్రాయేణవయంనాపరాధినః-యువామేవాపరాధినౌతతోవ్రజతమిత్యాశయః "అస్మాసువాయడుచితోధ్రియతాంసదణ్డోమేఽనాగసావయమయుఙ్క్ష్మహికిల్బిషేణే,,తివక్ష్యమాణత్వాత్,, నను"సమహాత్మాసుదుర్లభ,, ఇతిభగవతాగీతత్వాత్కథంనిత్యసిద్ధానాంశాపానుభవః-తేహి, సదాసమస్తహేయరహితాఃనిత్యాసంకుచితజ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణాశ్చ"నిత్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యభోగోపకరణాన్వితా,,ఇతిహ్యుచ్యతే"సత్యం,, తథావిధాఃపరమాకాశవర్తినఃపురుషాః,ఇమౌతుద్వారపాలౌ-పరమవ్యోమనిలయనిత్యసిద్ధభగవత్పరిజనసమానరూపౌ-సుకృతవిశేషాల్లబ్ధద్వాస్స్థాధికారౌ, అన్యథాభగవద్భక్తప్రీతికూల్యాయోగాత్ - లక్ష్మ్యాఃప్రవేశనివారణాయోగాచ్చ - సాక్షాద్భగవత్పరిజనానాంహి- నిత్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యవచనా-ద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞత్వంనోపపద్యతే,భగవదనుచరత్వప్రాప్తిశ్చానుష్ఠానవిశేషాద్భవతీతిస్మర్యతే,,భూమాప్రస్తరశాయీచవిష్ణోరనుచరోభవే" దిత్యాది-యథా - అనన్తవైనతేయవ్యతిరేకేణనాగసుపర్ణజాతీయాబహవోవిద్యన్తే,ఏవంసుకృతవశాద్భగవత్పరిజనతుల్యరూపతామాపన్నాబహవస్సంభవన్తి-అత్రాపి "వసన్తియత్రపురుషా

స్సర్వే వైకుణ్ఠమూర్తయః - యేఽనిమిత్తనిమిత్తేన ధర్మేణారాధయన్ హరిం ,, మితి సామాన్యత ఉక్తః । " కో వాఽఽఇహైత్య భగవత్పరిచర్యయోచ్చైః ,, రిత్యనయోర్భగవదారాధనేన తద్దేశప్రాప్తిర్విశేషత ఉక్తా ॥ కించ ॥ నన్దసునన్దోఽథ జయో విజయః ప్రబలో బలః కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్త్రిరాట్ - జయశ్చ శ్రుతదేవశ్చ పుష్పదన్తోఽథ సాత్వతః - సర్వే నాగాయుతప్రాణాశ్చ మూర్తిమన్తో జఘ్నురాసురీ ,, రితి - త్రివిక్రమణకాలే జయవిజయస్థానావగమాచ్చ , శాపాభిభూతౌ జయవిజయౌ సాక్షాజ్జయవిజయాభ్యామన్యౌ నిశ్చితౌ - కృష్ణావతారే శాపాన్మోక్ష్యమాణయోస్తయోః , వామనావతారే పారిషదత్వాపత్త్యనుపపత్తేః - అస్య లోకస్య పరమాకాశాదన్యత్వం పూర్వముపపాదితం , అతశ్శ్రీపాద్విభూతివర్తి భగవత్పరిజనవ్యతిరిక్తత్వమనయోస్సిద్ధమితి న ప్రమాణాన్తరవిరోధః ॥ ౩౪ ॥ అథైవం మునిభిరుక్తౌ భగవద్ద్వాఃస్థౌ తేషాం పాదమూలే పతితౌ విజ్ఞాపయామాసతురిత్యాహ ॥ తేషామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తేషాం మునీనాం , తత్ , ఈరితం భాషణం - కథంభూతం - బ్రహ్మదణ్డం బ్రహ్మశాపరూపం - అత ఏవ , అస్త్రపూగైః అస్త్రసమూహైః , రనివారితం అనివారణీయం , ఇత్యుక్తప్రకారేణ అవధార్య శ్రుత్వా - సద్యః తదైవ , హరేరనుచరౌ భృత్యౌ , అతికాతర్యేణ , తత్పాదగ్రహౌ తేషాం మునీనాం పాదగ్రహౌ పాదౌ గృహీతవన్తౌ , ఉరుబిభ్యతః , ఉరు అధికం , బిభ్యతః భీతాన్ - అహో అస్మాభిర్నిరపరాధాభ్యాం భగవద్భక్తాభ్యామపరాద్ధమనేన భాగవతాపచారేణ వయమపి సంసరేమేతి భయకమ్పితాన్ మునీన్ప్రతి , అపతతాం , దణ్డవత్ప్రణామపూర్వకం విజ్ఞాపయామాసతురిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ విజ్ఞాపనమేవాహ ॥ భూయాదితి ॥ అఘోని అపరాధవతి , యః , ఉచితో దణ్డః , స భగవద్భిర్యుష్మాభిః కారి కృతః , నాత్ర కశ్చిద్భవతామపరాధః , అతోఽసౌ దణ్డః , నౌ ఆవయోః భూయాత్ , అశేషం సురహేలనం - భవత్తిరస్కారరూపం పాపం చ , హరేత అపనుద్యాచ్చ , కింతు , అధోఽధః , మూఢయోనిషు వ్రజతోరపి - నౌ ఆవయోః - భగవ

రమస్య వికుణ్ఠభర్తుః కర్తుం ప్రకృష్టమిహ ధీమహి మన్దధీభ్యామ్ । లోకానితో వ్రజతమన్తరభావదృష్ట్యా పాపీయసస్త్రయ ఇమే రిపవోఽస్య యత్ర ॥ ౩౪ ॥ తేషామితీరితముభావవధార్య ఘోరం తద్బ్రహ్మదణ్డమనివారితమస్త్రపూగైః । సద్యో హరేరనుచరావురు బిభ్యతస్తత్పాదగ్రహావపతతామతికాతరేణ ॥ ౩౫ ॥ భూయాదఘోని భగవద్భిరకారి దణ్డో యో నౌ హరేత సురహేళనమప్యశేషమ్ । మా వోఽనుతాపకలయా భగవత్స్మృతిఘ్నో మోహో భవేదిహ తు నౌ వ్రజతోరధోఽధః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం తదైవ భగవానరవిన్దనాభః స్వానాం విబుధ్య సదతిక్రమమార్యహృద్యః । తస్మిన్యయౌ పరమహంసమహామునీనామన్వేషణీయచరణౌ చలయన్సహశ్రీః ॥ ౩౭ ॥ తం త్వాగతం ప్రతిహృతౌపయికం స్వపుమ్భిస్తేఽచక్షతాక్షవిషయం స్వసమాధిభాగ్యమ్ । హంసశ్రియోర్వ్యజనయోః శివవాయులోలచ్ఛుభ్రాతపత్రశశికేసరశీకరామ్బుమ్ ॥ ౩౮ ॥ కృత్స్నప్రసాదసుముఖం స్పృహణీయధామ స్నేహావ

ద్విషణః స్మృతినాశకః , మోహః , వః యుష్మాకం అనుతాపకలయా , యః కృపానిమిత్తోఽనుతాపః , తస్య , కలయా లేశేన - మా భవేత్ న భవేత్ , ఇత్యనుగృహ్ణీతేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం స్వానాం మహత్స్వతిక్రమమపరాధం , తదైవ తత్క్షణమేవ - అవబుధ్య జ్ఞాత్వా , ఆర్యాణాం భక్తానాం , హృద్యః మనోజ్ఞః , అరవిన్దనాభో భగవాన్ , తస్మిన్ - యత్ర దేశే సనకాదయో ద్వాఃస్థౌ చ , తత్ర దేశే , యయౌ జగామ , కథంభూతః సన్ - సహశ్రీః లక్ష్మీసహితః , పరమహంసాః , యే మహామునయః సనకాదయస్తైరన్వేషణీయౌ సంశీలనీయౌ , చరణౌ , చలయన్ మచ్చరణదర్శనప్రతిఘాతహేతుకం క్రోధం తావద్దృష్ట్వా మయి స్వామితిత్వరావ్యాజేన పద్భ్యామేవ యయావితి భావః , మిథునస్యైవోపాస్యత్వప్రాప్యత్వద్యోతనాయ , మాతృసన్నిధౌ సుతరాం తేషాం కోపముపశమయితుం చ , సశ్రియ ఆగమనమిత్యభిప్రాయః ॥ ౩౭ ॥ అథాగచ్ఛన్తం భగవన్తమనువర్ణయతి పఞ్చభిః ॥ తమితి ॥ ఆగతమాగచ్ఛన్తం భగవన్తం , తే మునయః - అచక్షత అపశ్యన్ , ఆపఞ్చమాదిదమేవ క్రియాపదం , కథంభూతం భగవన్తం , స్వపుమ్భిః స్వపార్షదైః - ప్రతిహృతం ప్రత్యాహృత , మౌపయికం ఛత్రచామరవ్యజనపాదుకాదిః యస్య తం స్వానాం భక్తానాం , యః స్వసమాధిః , తస్య , భాగ్యం ఫలం , అక్ష్ణోః విషయం అక్షివిషయం , సమాధిభాగ్యమధునాక్షివిషయతాం గతమివ స్థితమిత్యభిప్రాయః , హంసవత్ శ్రీః యయోః , తయోః , వ్యజనయోః చామరయోః , యః శివః సుఖః సుమన్దో వాయుః - తేన , యః లోలః , చ్ఛుభ్రమాతపత్రం ఛత్రం , తదేవ శశీ , తస్య , కేసరాః ముక్తాదామవిలమ్బాః , తేభ్యః శీకరామ్బూని తేభ్యో గళన్తి అమ్బుకణాని , యస్మిన్ తం , హంససదృశచామరసురభిసుమన్దసుఖస్పర్శవాయువ్యాపల్లోలచ్ఛత్రమణ్డలసదృశశుభ్రాతపత్రవిలమ్బిముక్తాదామగళదమృతబిన్దుసన్దోహాలంకృతమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ కించ కృత్స్నప్రసాదసుముఖం - కృత్స్నః ప్రసాదః పూర్ణానుగ్రహః , తస్మిన్ సుముఖం పూర్ణమనుగ్రహం కుర్వన్తమివ స్థితమిత్యర్థః , స్పృహణీయానాం కాన్తిసౌన

మాధుర్యాదిగుణానాం , ధామ ఆశ్రయం , స్నేహయుక్తో యోఽవలోకః , తస్య , కలయా ప్రసరణేన హృదాదిసంస్పృశన్తం చి
త్తమపహరన్తమిత్యర్థః , పృథౌ పీనే విశాలే చ శ్యామే , ఉరసి శోభితయా ప్రకాశమానయా , శ్రియా లక్ష్మ్యా , స్వర్లోకస్య
చూడామణిమివ స్థితమాత్మధిష్ణ్యం స్థానం , వైకుణ్ఠలోకం , సుభగయన్తమివ శోభయన్తమివ స్థితమ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ కించ పృథు
నితమ్బే నివిపులనితమ్బవతి , పీతామ్బరే విస్ఫురన్త్యా , కాఞ్చ్యా మేఖలయా , పృథునితమ్బే పరిధృతపీతామ్బరోపరి విరాజమా
నయా కాఞ్చ్యేత్యర్థః , అళిభిర్భ్రమరైః , విరుతయా నాదితయా , వనమాలయా చ , మధుపానమత్తనదద్భ్రమరయేత్యర్థః ,
ఉపలక్షితమిత్యధ్యాహారః యద్వా , సుభగయన్తమితి పూర్వేణైవ సమ్బన్ధః ; వల్గుషు సున్దరేషు ప్రకోష్ఠేషు వలయాని యస్య
తం , వినతాసుతో గరుడస్తస్యాంసే స్కన్ధే విన్యస్తః సహితః హస్తః వామహస్తో యేన తం , ఇతరేణ దక్షిణహస్తేన అబ్జం
సనాళం కమలం , ధునానం లీలయా భ్రామయన్తమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కించ విద్యుతం తటితం క్షిపన్తీతిరస్కుర్వతీ యే మకరాకృతీ కుణ్డలే ,
తాభ్యాం , యన్మణ్డనమలంకరణం తస్మిన్నర్హే , గణ్డస్థలే యస్మిన్ , తచ్చ తదున్నసం చ ఉదగ్రనాసికం ముఖం చ యస్య తం ; మ
ణిమత్ మణియుక్తం కిరీటం యస్య తం , దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం , యష్షణ్డస్సమూహస్తస్య , వివరే మధ్యే స్థితేన ; హారతామ
నోహారేణ , పరార్ధ్యః ఉత్కృష్టో యో హారో ముక్తాహారస్తేన కంధరాయామలంకృతేన స్థితేన కౌస్తుభేన చ ఉపలక్షితం ॥ ౪౧ ॥
కించ । ఇన్దిరాయా ఇతి ॥ అహం నిరతిశయసౌన్దర్యనిధిరితి , యదుత్స్మితం యస్యాః విస్మయ ఇతి యావత్ , తదత్ర భగవతో దివ్య
దేహవిస్మయే ఉపసృష్టం అన్తర్భూతం అహో మమేదం నిరతిశయసౌన్దర్యమితి యల్లక్ష్మ్యా ఉత్స్మితం , తదత్ర దివ్యదేహే
అన్తర్భూతం నిరతిశయసౌన్దర్యవత్త్వాల్లక్ష్మ్యా అపి సున్దరమిత్యర్థః స్వానాం భక్తానాం , ధియా విరచితం , భృత్యైస్స్వమన
స్యేవం వితర్కితమిత్యర్థః - బహుసౌష్ఠవేన నిరతిశయసౌన్దర్యేణాఢ్యం యుక్తం - మహ్యం మమ బ్రహ్మణః భవస్య రుద్రస్య ,

---

లోకకలయా హృది సంస్పృశన్తమ్ । శ్యామే పృథావురసి శోభితయా శ్రియా స్వశ్చూడామణిం సుభగయన్తమివా
త్మధిష్ణ్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ పీతాంశుకే పృథునితమ్బిని విస్ఫురన్త్యా కాఞ్చ్యాఽళిభిర్విరుతయా వనమాలయా చ । వల్గుప్ర
కోష్ఠవలయం వినతాసుతాంసే విన్యస్తహస్తమితరేణ ధునానమబ్జమ్ ॥ ౪౦ ॥ విద్యుత్క్షిపన్మకరకుణ్డలమణ్డనార్హగణ్డ
స్థలోన్నసముఖం మణిమత్కిరీటమ్ । దోర్దణ్డషణ్డవివరే హరతా పరార్ధ్యహారేణ కంధరగతేన చ కౌస్తుభేన ॥ ౪౧ ॥
అత్రోపసృష్టమితి చోత్స్మితమిన్దిరాయాః స్వానాం ధియా విరచితం బహుసౌష్ఠవాఢ్యమ్ । మహ్యం భవస్య భవ
తాం చ భజన్తమఙ్గం ❋ నేముర్నిరీక్ష్య నవితృప్తదృశో ముదా కైః ॥ ౪౨ ॥ తస్యారవిన్దనయనస్య పదారవిన్దకింజల్కమిశ్ర
తులసీమకరన్దవాయుః । అన్తర్గతస్స్వవివరేణ చకార తేషాం సంక్షోభమక్షరజుషామపి చిత్తతన్వోః ॥ ౪౩ ॥ తే వా
అముష్య వదనాసితపద్మకోశముద్వీక్ష్య సున్దరతరాధరకున్దహాసమ్ । లబ్ధాశిషః పునరవేక్ష్య తదీయమఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం
నఖారుణమణిశ్రయణం నిదధ్యుః ॥ ౪౪ ॥ పుంసాం గతిం మృగయతామిహ యోగమార్గైర్ధ్యానాస్పదం బహుమ

భవతాం దేవతానాం చ భజన్తం భజనీయం కర్మణి శతృప్రత్యయ ఆర్షత్వాత్ - అఙ్గం దేహం - నిరీక్ష్య దృష్ట్వా - నవితృప్తదృ
శః నవితృప్తాః దిదృక్షాపర్యాప్తిమప్రాప్తాః - దృశః అక్షీణి - యేషాం తే - మునయః - కైః శిరోభిః - ముదా సమ్యఙ్నేముః
ప్రణేముః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తస్యారవిన్దనయనస్య పుణ్డరీకాక్షస్య భగవతః పదారవిన్దయోః కింజల్కాః అఙ్గులయః తైర్మిశ్రః తత్రదత్తో మిశ్రః ,
యస్తులసీమకరన్దస్తస్య వాయుః స్వవివరేణ స్వనాసారన్ధ్రేణ అన్తర్గతః అన్తః ప్రవిష్టస్సన్ - అక్షరజుషామపి ఆత్మానుసన్ధా
నేనావికృతమనసామపి - తేషాం మునీనాం చిత్తతన్వోస్సంక్షోభం చకార చిత్తసంక్షోభః ఆనన్దపారవశ్యం తనుక్షోభో
రోమాఞ్చః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సంక్షోభకారితం సంభ్రమమాహ ॥ త ఇతి ॥ తే వై మునయః , అముష్య భగవతః వదనమేవ అసిత
పద్మకోశః తం వీక్ష్య ఊర్ధ్వం వీక్ష్య , శ్యామవర్ణత్వాదసితపద్మకోశో దృష్టాన్తితః , అభూతోపమా చేయం కథం భూతం , సు
న్దరతరాధరకున్దహాసం సున్దరతరే అరుణే ; అధరోష్ఠే కున్దవద్ధాసో యస్మిన్ , తం లబ్ధాశిషః లబ్ధమనోరథాస్సన్తః పునస్త
దీయం భగవత్సంబన్ధి , నఖా ఏవ అరుణమణయః , తేషాం , శ్రయణం ఆశ్రయం , అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం చరణద్వయం , నిరీక్ష్య , పు
నః పునరేవం నిరీక్ష్య , యుగపత్సర్వాఙ్గలావణ్యగ్రహణాశక్తాః , పశ్చాన్నిదధ్యుః ధ్యాతవన్తః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఏవం నిరతిశయ
స్వాఙ్గలావణ్యయుక్తం భగవన్తం స్వహృది ధ్యాత్వా , అథ స్తువన్నిత్యాహ । పుంసామితి ॥ ఇహాస్మిన్ లోకే యోగానాం
కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాదీనాం - యే మార్గాః ప్రకారాః , తైః , గతిం స్వరూపం , మృగయతాం చిన్తయతాం , కర్మ
జ్ఞానయోగయోః ప్రకారాః భక్తియోగసాధనతైకరూపాః , భక్తియోగస్య తు ముక్తిసాధనతైకరూపః ప్రకారః . తైః , మృగ
యతాం జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగేన స్వరూపం - చిన్తయతామిత్యర్థః , తేషాం పుంసాం , ధ్యానాస్పదం ధ్యా
నస్య విషయభూతం , బహుమతం అత్యాదరాస్పదం , అత ఏవ - నయనయోరభిరామం - పౌంస్నం పౌరుషం వపుః శరీరం .

ర్దర్శయానం దర్శయన్తం - అనన్యసిద్ధైః స్వాసాధారణైః ఔత్పత్తికైః స్వాభావికైః - అష్టభోగైః అణిమాద్యష్టవిభూతిభిః, యద్వా, అహింసా ప్రథమం పుష్పం పుష్పమిన్ద్రియనిగ్రహ ఇత్యాద్యుక్తై - ర్యుతం యుక్తం భగవన్తం - సమగ్రగుణసమ్యగస్తువన్ * ॥౪౫॥ * స్తుతిమేవాహ ॥ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ తత్ర చిరమస్మాభిర్హృదయే ధ్యాతస్త్వమస్మద్భాగ్యవశాదద్య నయనవిషయతాం గతోఽసీత్యాత్మనః కృతార్థతామాహుః ॥ య ఇతి ॥ దురాత్మనామయోగినాం - హృది, గతోఽపి విద్యమానోఽపి, అన్తర్హితః తిరోహితో - యస్స, త్వమద్యైవ, నోఽస్మాకం, నయనమూలం నయనవిషయతాం - హే అనన్త - రాద్ధః ప్రాప్తః, యర్హ్యేవ యదైవ - భవత ఉత్పన్నేన - పిత్రా అస్మత్పిత్రా చతుర్ముఖేన - అనువర్ణితరహాః ఉపదిష్టస్వరూపరూపగుణవిభూతి - ర్భవా - న భూ - స్తర్హ్యేవ, కర్ణవివరేణ, నః అస్మాకం - గుహాం హృదయగుహాం - ప్రవిష్టః - త్వత్పిత్రా ఇదమస్మత్పితుశ్చతుర్ముఖాదుపదిష్టరహాస్త్వం తత్ప్రభృత్యేతావన్తం హృదయే ధ్యాత - ఇదానీం నయనమూలం గతోఽసి, అతోఽవయం కృతార్థా ఇతి భావః * ॥౪౬॥ * నను భవత్పిత్రోపదిష్టమాత్మతత్త్వమన్య - దహం త్వన్య - స్తత్కథం మద్దర్శనేన కృతార్థతేత్యత్రాహ ॥ తమితి ॥ హే పరమ - పరో, మా - న - యస్మా - త్స పరమ - స్సర్వోత్కృష్ట - స్తస్య సంబోధనం - హే సర్వోత్కృష్ట భగవన్ - సత్త్వేన శుద్ధసత్త్వమయదేహేన - ఏషాం భక్తానాం - సంప్రతి సమ్యక్ - ప్రతిక్షణం - రతిం అనురాగం - రచయన్తం, తం - అనేన « నవా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ » ఇత్యస్మాభిః తం - పూర్వోక్తవిధం - త్వామేవ - ఆత్మతత్త్వం పిత్రోపదిష్టమాత్మతత్త్వం విదామ ప్రత్యభిజానీమః కిం తదాత్మతత్త్వం - యన్మదభిన్నం జానీథేత్యత్రాహుః ॥ అనుతాపవిదితైః - అనుతాపస్సంసారనిర్వేదస్తేన లబ్ధైః - దృఢభక్తియోగైః నిశ్చలభక్తియోగైః - విరాగాః విగతశబ్దాదివిష

తం నయనాభిరామమ్ । పౌంస్నం వపుర్ద * ర్శయాన * మనన్యసిద్ధైరౌత్పత్తికైస్సమగృణన్యుతమష్టభోగైః ॥

కుమారా ఊచుః ॥ యోఽన్తర్హితో హృది గతోఽపి దురాత్మనాం త్వం సోఽద్యైవ నో నయనమూలమనన్త రాద్ధః । యర్హ్యేవ కర్ణవివరేణ గుహాం గతో నః పిత్రాఽనువర్ణితరహా భవదుద్భవేన ॥ ౪౬ ॥ తం త్వా విదామ భగవన్ పరమాత్మతత్త్వం సత్త్వేన సంప్రతి రతిం రచయన్తమేషామ్ । యత్తేఽనుతాపవిదితైర్దృఢభక్తియోగైరుద్గ్రన్థయో హృది విదుర్మునయో విరాగాః ॥ ౪౭ ॥ నాత్యన్తికం విగణయన్త్యపి తే ప్రసాదం కిం వాన్యదర్పితభయం భ్రువ ఉన్నయైస్తే । యేఽఙ్గ త్వదఙ్ఘ్రిశరణా భవతః కథాయాః కీర్తన్యతీర్థయశసః కుశలా రసజ్ఞాః ॥ ౪౮ ॥ కామం భవస్స్వవృజినైర్నిరయేషు నస్స్యాచ్చేతోఽలివద్యది ను తే పదయో రమేత । వాచశ్చ నస్తులసి * వద్యది తేఽఙ్ఘ్రిశోభాః పూర్యేత

యాభిలాషాః - ఉద్గ్రన్థయః నిరహంకారాః - తే ప్రసిద్ధాః - మునయో - హృది - యత్ ఆత్మతత్త్వం - విదురుపాసీరన్ - మునిభిరుపాస్యం శుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహావ దేవాత్మతత్త్వమస్మత్పిత్రాపి ఉపదిష్టమితి ప్రత్యభిజ్ఞాతస్త్వామేవ జానీమ ఇతి కృతార్థతోపపన్నేతి భావః * ॥౪౭॥ * నను కథం మద్దర్శనమాత్రేణ కృతార్థతా - యతో ధర్మాదీనామేవ పురుషార్థత్వమిత్యాశఙ్క్యాక్తైముత్యన్యాయేన దర్శనస్యైవ కృతార్థతాపాదకత్వమాహుః ॥ నాత్యన్తికమితి ॥ అఙ్గ హే భగవన్ - యే త్వదఙ్ఘ్రిరేవ శరణం స్వరక్షణోపాయో యేషాం తే - భగవచ్ఛరణాగతా ఇత్యర్థః - అత ఏవ - కుశలాః దుష్కరోపాయేభ్యో నివృత్తత్వాత్ - కీర్తన్యం కీర్తనీయం - తీర్థం పవిత్రం - యశో యస్య, తస్య భవతః, కథాయాః - రసజ్ఞాః రసానుభవపరాస్సన్తః తే తవ - ప్రసాదరూపమాత్యన్తికం మోక్షమపి - న విగణయన్తి, తే తవ - భ్రువః ఉన్నయైర్విక్షేపైః - అర్పితం సహితం భయం యస్మిన్ - తత్ - స్వర్గస్వారాజ్యాదికం - న విగణయన్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః - త్వత్కథాశ్రవణమాత్రేణ స్వాత్మనః కృతార్థతాం మన్యమానాస్త్వచ్చరణాగతాః పరమపురుషార్థం మోక్షమపి నాద్రియన్తే - కిముత - వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్య భావభవద్దర్శనేనాస్మాకం కృతార్థతేతి భావః * ॥౪౮॥ * కిం బహునా దర్శనస్య కృతార్థతాపాదకత్వం కథనీయ - మేతావతైవ సర్వేషాం కృతార్థతా స్యాదితి సూచయన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తో నమస్కుర్వన్తి ద్వాభ్యామ్ ॥ కామమితి ॥ హే భగవన్ - స్వవృజినైః స్వైః పాపైరస్మాకం వృజినైః దురితైః - కామం - నః అస్మాకం - నిరయేషు నిరయప్రాయేషు నీచయోనిషు - భవో జన్మ - స్యాత్ - నువితర్కే - యది నూనం తే తవ - పదయోః - నః - చేతః చిత్తం - అలివత్ భృఙ్గవత్ - రమేత - యది - నః - వాచః గిరః - తులసివత్ - తే అఙ్ఘ్రిశోభాః అఙ్ఘ్రిం శోభయన్తీత్యఙ్ఘ్రిశోభాః - స్తుతిపరా - స్స్యురిత్యర్థః - యది నః కర్ణరన్ధ్రం - తే గుణగణైః - పూర్యేత - నిత్యం త్వద్గుణగణశ్రవణపరం స్యాదిత్యర్థః - ఇదం శిరః పాణ్యాదీనాం భగవద్వన్దనార్చనాదేరుపలక్షణం తత్తద్దురితానుసారేణ జన్మస్యాన్నాత్ర శోకః ఇదం తు భవన్తం ప్రతి ప్రార్థనీయమవశిష్యతే - యచ్చేతఆదీనాం భవత్పాదారవిన్దధ్యానాదిప్రావణ్యమితి - ఏతావతైవ కృతార్థా

భవేయురిత్యర్థః, ఇదంతు లోకదృష్ట్యోక్తమ్ ❀ ॥౪౯॥ ❀ అథస్వదృష్ట్యాస్వకృతార్థతాంవదన్తో నమన్తి । ప్రాదురితి ॥ హే పురుహూత - పురుభిః బహుభిః హూతస్తుత్య - సర్వోపనిషద్వేద్యేత్యర్థః “యద్వా„ రూపవిశేషణం పురుభిః హూతం వేద్యం పఞ్చోపనిషత్ప్రతిపాద్యమిత్యర్థః - యదివంరూపం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం - ప్రాదుశ్చకర్థ ప్రకటీకృతవానసి - తేనరూపేణ తద్దర్శనేనేత్యర్థః - హే ఈశ - అస్మాకం - దృశః నేత్రాణి - నిర్వృతిం సుఖం - అలం భృశం - అవాపుః ప్రాపుః - అనాత్మనాం - నవిద్యతే ఆత్మా అన్తఃకరణం స్వవశం యేషాం - తేషామయోగినాం - దురుదయః దురవగమః - యో భగవాన్ - ఇత్ - ఇత్థం - ప్రతీతః దృష్టః - అస్మాభిరితి శేషః - తస్మై భగవతే తుభ్యం - ఇదం నమః - కుర్మ ఇత్యర్థః ❀ ॥౫౦॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం మునిభిరావేదితస్వరూపరూపగుణవిభూతి - స్తత్ప్రసాదితో భగవానాశ్రితసులభః “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః„ “జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్„ ఇతి - స్వగీతోక్తరీత్యా - నిరతిశయస్వప్రీతివిషయాన్ మునీన్ప్రసాదయితుమువాచేత్యాహ బ్రహ్మేతి ॥ ఇతీతి ॥ మునీనాం శుభాశ్రయసంశీలనశీలానాం - యోగధర్మిణాం భగవద్భక్తియోగ ఏవ ధర్మో యేషామస్తీతి తేషాం - ఇతి ఉక్తప్రకారేణ - గృణతాం స్తువతాం - తేషాం సనకాదీనాం - తద్భాషితం - ప్రతినన్ద్య శిరసా సంశ్లాఘ్య - వికుణ్ఠస్థానం నిలయో యస్య - స - విభుర్భగవాన్ - ఇదం వక్ష్యమాణం - జగాద ఉక్తవాన్ ❀ ॥౧॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏతావితి ॥ త్యాదిభిరేకాదశభిః, జయో విజయ ఏవ చేత్యేతౌ - మహ్యం మమ - పార్షదౌ - మాం - కదర్థీకృత్య అవజ్ఞాయ - యద్యస్మాత్ - వః యుష్మభ్యం - బహు

తే గుణగణైశ్వర్యాదికర్ణరన్ధ్రమ్ ॥ ౪౯ ॥ ప్రాదుశ్చకర్థ యదిదం పురుహూత రూపం తేనేశ నిర్వృతిమవాపురలం దృశో నః । తస్మా ఇదం భగవతే నమ ఇద్విధేమ యోఽనాత్మనాం దురుదయో భగవాన్ప్రతీతః ॥ ౫౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

బ్రహ్మోవాచ ॥ ఇతి తద్గృణతాం తేషాం మునీనాం యోగధర్మిణామ్ । ప్రతినన్ద్య జగాదేదం వైకుణ్ఠనిలయో విభుః ॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతౌ తౌ పార్షదౌ మహ్యం జయో విజయ ఏవ చ । కదర్థీకృత్య మాం యద్వో బహ్వకార్ష్టామతిక్రమమ్ ॥౨॥ యస్త్వేతయోర్ధృతో దణ్డో భవద్భిర్మామనువ్రతైః । స ఏవానుమతోఽస్మాభిర్మునయో దేవహేళనాత్ ॥ తద్వః ప్రసాదయామ్యద్య బ్రహ్మ దైవం పరం హి మే । తద్ధీత్యాత్మకృతం మన్యే యత్స్వపుమ్భిరసత్కృతాః ॥౪॥ యన్నామాని చ గృహ్ణాతి లోకో భృత్యే కృతాగసి । సోఽసాధువాదస్తత్కీర్తిం హన్తి త్వచమివామయః ॥౫॥ యస్యామలామృతయశశ్శ్రవణావగాహస్సద్యః పునాతి జగదాశ్వపచాద్వికుణ్ఠః । ❀ సోఽహం భవద్భిరుపలబ్ధసుతీర్థకీర్తిశ్ఛి

భృశం - అతిక్రమం అపచారం - అకార్ష్టామకురుతామ్ ❀ ॥౨॥ ❀ తస్మాన్మాం - అనువ్రతైః భజద్భిః - భవద్భిః - ఏతయోర్యో దణ్డో ధృతః కృతః - స ఏవ దణ్డః - అస్మాభిః - హే మునయః - దేవహేళనాత్ - దేవానాం యుష్మాకం హేళనాత్ అవజ్ఞానాన్నిమిత్తాత్ అనుమతః అఙ్గీకృతః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత్తస్మాత్, అస్మద్భృత్యకృతయుష్మద్విషయాపచారణాత్ - వః యుష్మాన్ - అద్య అధునా, ప్రసాదయామి క్షమాపయామి, నను, సత్యప్యపరాధే ఉత్కృష్టా ఏవ క్షమాపయితవ్యా ఇత్యత్రాహ - హి యస్మాత్ - బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాః, మే మమ, పరం ఉత్కృష్టం, దైవం - అతో వః ప్రసాదయామి నను కిమపరాద్ధం భవతా - యేన ప్రసాదయామీతి భాషస ఇత్యత్రాహ ॥ స్వపుమ్భిః మదీయైః పుమ్భిః, అసత్కృతా అవజ్ఞాతా, ఇతి యత్ - తద్ధి - ఆత్మకృతం మయా కృతమిత్యేవ, మన్యే ❀ ॥ ౪॥ ❀ భృత్యకృతమాగస్స్వామిన్యేవ పర్యవస్యతీత్యాహ ॥ యన్నామానీతి ॥ భృత్యే కృతాగసి కృతాపరాధే సతి - యన్నామాని యస్య స్వామినో నామాని చ - జనః, గృహ్ణాతి - అనేన స్వామినా భృత్యద్వారా - ఏవమేవ - మసాధుకృతమత్రో యం దురాత్మేత్యాదివినిన్దకనామాని - లోకో వదతి - సః అసాధువాదః, తత్కీర్తిం తస్య స్వామినః కీర్తిం, హన్తి నాశయతి, త్వచం, ఆమయ ఇవ, ఆమయోఽత్ర శ్వేతకుష్ఠాదిరోగః, స యథా త్వచ్యుత్పన్నస్తద్గతం సౌన్దర్యం హన్తి తథేత్యర్థః, భృత్యకృతాపరాధనిమిత్తోఽసాధువాదస్స్వామిని పర్యవసన్నస్తత్కీర్తిమేవ నాశయతీతి భావః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తస్మాదాశ్రితసౌలభ్యాదికల్యాణగుణ ఇతి యశస్సంపన్నో హం సిరతిశయప్రియాణాం భవతాం విరోధి చేత్స్వాఙ్గమపి లునామీత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య మమ, అమలామృతయశశ్శ్రవణావగాహః, అమలం పవిత్రం, అమృతతుల్యం, యద్యశః, తస్య - శ్రవణావగాహః శ్రోత్రప్రవేశః ఆశ్వపచం శ్వపాకపర్యన్తం - జగత్ - సద్యః - పునాతి పవిత్రయతి - సోఽహం, వికుణ్ఠః శ్రోత్రప్రవేశమాత్రేణ సద్యో జగత్పావనకరయశ

❀ పా ॥ సోహం భవద్భ్య ఉపలబ్ధ.

ప్సంపన్నాః, నిరుద్ధాః ప్రతిహతిరహితాః- భవద్భిర్నిమిత్తభూతైః “భవద్భ్య ఇతి పఞ్చమ్యన్తపాఠోఽపి,, తదా, భవద్భ్యో హేతు భ్యః, ఉపలబ్ధసుతీర్థకీర్తిః, ఆశ్రితదుర్లభ ఇత్యర్థః, స్తకీర్తిరహం-వః యుష్మాకం, ప్రతికూలా వృత్తిర్యస్య తం, స్వబాహుమపి, ఛి న్ద్యాం, వః ప్రతికూలవృత్తిశ్చేత్ స్వబాహుమపి లునీయామిత్యర్థః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ఏవం స్వస్య భక్తేషు నిరతిశయప్రీతిం తద్విరోధి నిరస నం చాభిప్రేతమావిష్కృత్య “ప్రశస్తిస్స్వా రాజ్ఞో యదపి చ పురీకోశకథన,, మితి న్యాయేన, స్వప్రశంసార్థం స్వభక్తాన్ బ్రాహ్మ ణాన్ ప్రశంసతి ॥ యత్సేవయేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ నను కథమాత్మప్రశంసా నిన్దితా భగవతా క్రియత ఇతి న శఙ్కనీయం, అవిద్య మానగుణారోపణేనాత్మప్రశంసాయా నిన్దితత్వాత్, ఇయం తు ప్రశంసా “స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చే,, తి శ్రుత్యుక్తవిధయా, స్వాభావికగుణానుకథనరూపేతి న దోషః, యత్సేవయా యేషాం బ్రాహ్మణానాం సేవయా, చరణపద్మయోః స్థితః పవిత్రో రేణుః యస్య తం-స్వపాదరేణూనాం పవిత్రత్వం చ బ్రాహ్మణసేవయాలబ్ధమితి భావః-అత ఏవ-సద్యః క్షతో నిరస్తః అఖిలస్య లోక స్య మలో యేన తం, ప్రతిలబ్ధం ప్రాప్తం శీలం యేన తం, ఏతే గుణాః బ్రాహ్మణసేవయైవ స్వేన లబ్ధా ఇతి భావః, ఏవంవిధం విర క్తమనాదృతమపి, మాం, శ్రీః లక్ష్మీః, న జహాతి, తదత్యాగోఽపి బ్రాహ్మణసేవయైవేతి హృదయం, కీదృశీ చాసౌ లక్ష్మీః, యా మాం న జహాతీత్యుచ్యత ఇత్యత్రాహ-యస్యాః లక్ష్మ్యాః, ప్రేక్షాలవార్థం కటాక్షలేశప్రసరణాయ-ఇతరే బ్రహ్మాదయః నియమాన్ వ్రతాని-వహన్తి కుర్వన్తి-బ్రహ్మాదిభిరుపాస్యా సా లక్ష్మీరనాదృతవన్తమపి మాం బ్రాహ్మణసేవాప్రభావేణైవ న విజహాతీ త్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ కించ-వితానే యజ్ఞే శ్చ్యోతద్ఘృతప్లుతం శ్చ్యోతతా క్షరతా ఘృతేన ప్లుతం విలోడితం, యజమానహవిః య జమానసంబన్ధిహవిః- తేన దేవతోద్దేశ్యేన త్యక్తం చరుపురోడాశాదిరూపం హవిరిత్యర్థః, హుతభుఙ్ముఖేన అగ్నిముఖేన - అదన్న శ్నన్నప్యహం, తథా, నాద్మి నాశ్నామి-యత్-యథా, మయి, అవసితైః అర్పితైః, నిజకర్మపాకైః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మఫ

~~~

ద్వ్యాం స్వబాహుమపి వః ప్రతికూలవృత్తిమ్ ॥ ౬ ॥ యత్సేవయా చరణపద్మపవిత్రరేణుం సద్యః క్షతాఖిలమలం

ప్రతిలబ్ధశీలమ్ । న శ్రీర్విరక్తమపి మాం విజహాతి యస్యాః ప్రేక్షాలవార్థ ఇతరే నియమాన్వహన్తి ॥ ౭ ॥ నాహం తథా

ఽద్మి యజమాన ✻ హవిర్వితానే శ్చ్యోతద్ఘృతప్లుతమదన్హుతభుఙ్ముఖేన । యద్బ్రాహ్మణస్య ముఖతశ్చరతోఽ

నుఘాసం తుష్టస్య మయ్యవసితైర్నిజకర్మపాకైః ॥ ౮ ॥ యేషాం బిభర్మ్యహమఖణ్డవికుణ్ఠయోగమాయావిభూ

తిరమలాఙ్ఘ్రిరజః కిరీటైః । విప్రాంస్తు కో న విషహేత యదర్హణామ్భస్సద్యః పునాతి సహచన్ద్రలలామలో

కాన్ ॥ ౯ ॥ యే మే తనూర్ద్విజవరాన్దుహతీర్మదీయా భూతాన్యలబ్ధశరణాని చ భేదబుద్ధ్యా । ద్రక్ష్యన్త్యఘక్షతదృ

~~~

లైః, తుష్టస్య, నిజకర్మఫలాని మయి సమర్ప్య స్వత ఏవ తుష్టస్యేత్యర్థః, అనుఘాసం ప్రతికబళం, చరతో భుఞ్జానస్య బ్రాహ్మణ స్య, ముఖతః ముఖేన, అస్మి “అహం హి సర్వభూతానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చే,, త్యుక్తరీత్యా, స్వయజ్ఞఫలప్రదః “తదే వాగ్నిస్తద్వాయు,, రితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా అగ్న్యాద్యన్తర్యామిత్వేన యాగీయం హవిః భుఞ్జానో భగవాన్ యథా బ్రాహ్మణ ముఖేన భుఞ్జానస్తుష్యతి, తథా న తుష్యతీత్యర్థః “యజమానహవిర్వితానై,, రిత్యపి పాఠః - తదా - నిజకర్మపాకైః స్వపుణ్యఫల రూపైః, మయ్యవసితైరర్పితైః - ర్యజమానహవిర్వితానైః యజమానసంబన్ధిహవిర్విస్తారైర్హుతభుఙ్ముఖేన తథా నాద్మి-య థా శ్చ్యోతద్ఘృతప్లుతం-అనుఘాసం-చరతః-స్వత ఏవ తుష్టస్య-బ్రాహ్మణస్య - ముఖేనాద్మీత్యన్వయః- ఫలాభిసంధిరహితయ జ్ఞైర్భగవదారాధకనిష్కామభగవద్భక్తబ్రాహ్మణముఖేన భగవదారాధనస్య భగవత్సంతోషాతిశయాధాయకత్వమత్రో క్తం భవతి ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కించ యేషాం బ్రాహ్మణానాం, అమలం పవిత్రం-యదఙ్ఘ్రిరజః పాదరజః-తదహం కిరీటైర్బిభర్మి తాన్ విప్రాన్, కో న విషహేత-తిరస్కుర్వతోఽపి బ్రాహ్మణాన్ కో న క్షమేత-కథంభూతోఽహం, అఖణ్డా అనన్తాః వికుణ్ఠాః ప్ర తిహతిరహితా, యోగమాయా విభూతిః స్వాపృథక్సిద్ధత్వేన యుజ్యమానాశ్చర్యశక్తిర్విభూతిః కార్యాత్మికా విభవా యస్య సః- యస్య మమ-అర్హణామ్భః తీర్థోదకరూపా గఙ్గా-సహచన్ద్రలలామలోకాన్, చన్ద్రో లలామ చిహ్నం యస్య, స మహాదేవః-తత్సహి తాన్ లోకాన్-పునాతి॥ తథా చ వక్ష్యతే। యచ్ఛౌచనిస్సృతసరిత్ప్రవరోదకేన తీర్థేన మూర్ధ్న్యధికృతేన శివశ్శివోఽభూ,, దితి-ఏవం పరమపావనోఽప్యహం తత్పాదరజో బిభర్మీతి భావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవం బ్రాహ్మణాన్ ప్రస్తుత్యాథ తానేవ స్తువన్- తేషు కృ తాపరాధానాం నిగ్రహవిషయాః, కృతోపచారాస్తు మదనుగ్రహవిషయా ఇత్యాహ ద్వాభ్యామ్॥ యే మే ఇతి। యే మమ తనూః శరీ రభూతాన్-ద్విజవరాన్ - మదీయాః మచ్ఛరీరభూతాః-దుహతీః గాశ్చ-ప్రశంసా ప్రసఙ్గాద్దుహత్యా ద్యుక్తిః - అలబ్ధశ రణాని రక్షకహీనాని-భూతాని మచ్ఛరీరాణి-భూతాన్తరాణి చ-యే పురుషాః-అఘం పాపం- తేన క్షతాః అనువిద్ధాః- దృశో యే

✻ పా ॥ హవిర్వితానైః.

షాం తే-అతఏవాహిమన్యవః-అహిస్సర్ప-స్స ఇవ మన్యుః క్రోధో యేషాం-తథాభూతాస్సన్తో భేదబుద్ధ్యా మదాత్మకత్వవిరహ-బుద్ధ్యా-ద్రక్ష్యన్తి, తాన్ క్షమమమన్నియామ్యస్య, దణ్డనేతుః యమస్య అర్థే అర్థినాః గృధ్రాః అయోముఖా గృధ్రాః-కుషన్తి నేత్రాణి లుమ్పన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యే పునః-క్షిపత స్తిరస్కుర్వతోఽపి-బ్రాహ్మణా-న్మయి ధియా మదాత్మకత్వబుద్ధ్యా-అర్చయన్తః-తుష్యద్ధృదః సన్తుష్టచిత్తాః-స్మితం హాస-స్తదేవ సుధా-తయోక్షితం సిక్తం-పద్మమివ వక్త్రం యేషాం తే-అనురాగకలయా అనురాగేణ కలయా కలితయా యుక్తయా-వాచా గిరా-ఆత్మజవత్ పుత్రమివ-గృణన్తో భాషమాణాః-సంబోధయన్తి-తైః-అహమివ-ఉపాకృతః-ఉపకారితః-తే మదనుగ్రహవిషయా ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం బ్రాహ్మణాన్ప్రశస్యాథ మునివిహితం దణ్డం స్వయమనుప్యనుమనుతే ॥ తన్మ ఇతి ॥ తస్మా-త్స్వభర్తుస్స్వయోరాత్మనోర్భర్తు-ర్మమ-అవసాయం ఉక్తవిధం నిశ్చయ-మలక్షమాణౌ అజానన్తౌ-యుష్మాసు యో వ్యతిక్రమోఽపరాధ-స్తస్య గతిం ఫలం-ప్రతిపద్య-సద్యః ఆశు-భూయః పునః-మమా-న్తికం సమీపం ఇతాం ప్రాప్నుతాం-యద్వ్యస్మద్ధృతో దణ్డ ఏవ భవతాం అనుమత స్తర్హి-తవకో భృత్యా అనుగ్రహకారితేత్యత్రాహ ॥ భృతయోః భృత్యయోః అచిరతః ఆశు-వివాసః యుష్మద్వ్యతిక్రమగతిసమాప్తిః-కల్ప్యతాం కల్ప్యత ఇతి యు-త్తదేవ-మే-అనుగ్రహః-మహదతిక్రమఫలమవాప్య పునరాశు మత్సమీపాగమన మేవ మదనుగ్రహ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమాశ్రితసౌలభ్యసౌశీల్యాది గుణగణసంపన్నేన భగవతోక్తాని «బ్రహ్మాదైవపరం హి మే», మత్సేవయా చరణపద్మపవిత్రరేణుం న శ్రీర్విరక్తమపి మాం విజహాతి «యేషామమలాఙ్ఘ్రిరజః కిరీటై ర్బిభర్మ్యహం», మిత్యాదివచాంస్యాశ్రుత్య-మునయ «స్త్వం దైవతానాం పరమం చ దైవతం», మిత్యాది శ్రుతిభిః-పరమదైవతత్వేన కీర్తితో భగవా-న్కిమస్మద్వాఞ్ఛనాయైవం వదతి-ఆహోస్విత్-ధర్మసంస్థాపనార్థాయ «

శోఽహ్యాహిమన్యవస్తాన్గృధ్రా రుషా మమ కుషన్త్యధిదణ్డనేతుః ॥ ౧౦ ॥ యే బ్రాహ్మణాన్మయి ధియా క్షిపతో
ఽర్చయన్తస్తుష్యద్ధృదస్స్మితసుధోక్షితపద్మవక్త్రాః। వాచాఽనురాగకలయాఽఽత్మజవద్గృణన్తస్సంబోధ
యన్త్యహమివాహముపాకృతస్తైః ॥ ౧౧ ॥ తన్మే స్వభర్తురవసాయమలక్షమాణౌ యుష్మద్వ్యతిక్రమగతిం
ప్రతిపద్య సద్యః। భూయో మమాన్తికమితాం తదనుగ్రహో మే యత్కల్ప్యతామచిరతో భృతయోర్వివాసః ॥ ౧౨ ॥
బ్రహ్మోవాచ ॥ అథ తస్యోశతీం దేవీమృషికుల్యాం సరస్వతీమ్। ఆస్వాద్య మన్యుదష్టానాం తేషామాత్మా
వ్యతృప్యత ॥ ౧౩ ॥ సతీమాదాయ శృణ్వన్తో లఘ్వీం గుర్వర్థగహ్వరామ్। విగాహ్యాగాధగమ్భీరాం న విదుస్త
చ్చికీర్షితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే యోగమాయయాఽఽరబ్ధపారమేష్ఠ్యమహోదయమ్। ప్రోచుః ప్రాఞ్జలయో విప్రాః ప్ర
హృష్టాః కుపితత్వచః ॥ ౧౫ ॥ కుమార ఊచుః ॥ న వయం భగవన్విద్మస్తవ దేవ చికీర్షితమ్। కృతో మేఽనుగ్రహశ్చేతి.

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరో జన», ఇతి స్వగీత్యనుసారేణ వదతీతి-తత్తాత్పర్యమజానన్తో-నూనమసౌ-న భక్తాన్వాఞ్ఛయా తి కింతు-ధర్మసంస్థాపనాయైవ వదతీతి వ్యనిశ్చి-చీషయా-తదుక్తాని వాక్యాన్యన్యతాత్పర్యకత్వేన ప్రతిపాదయిష్యన్తస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ-బ్రహ్మా త్రిభిః ॥ అథ ఉక్తవిధభగవద్వాక్యశ్రవణానన్తరం-తస్య భగవతః-ఋషికుల్యాం వేదసజాతీయాం-ఉశతీం కమనీయాం-దేవీం దుమానుషాం-సరస్వతీం-ఆస్వాద్య అనుభూయ-ఆశ్రుత్య-మన్యునావిషసమానేన క్రోధేన-దష్టానాం వ్యాప్తానాం-తేషాం మునీనా-మాత్మా అన్తఃకరణం-నవ్యతృప్యత-తద్వాక్యతాత్పర్యాజ్ఞానాన్మన్యుదష్టత్వాచ్చ చిత్తం నాతి ప్రసన్నమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సతీం సాధ్వీం-లఘ్వీం లఘ్వక్షరాం-గురుభిర్బహుభిర్దైర్ఘ్యై-రర్థైరభిధేయై-ర్గహ్వరాం దుర్విజ్ఞేయాం అగాధగమ్భీరాం-అభిప్రాయతోఽగాధా-మర్థతో గమ్భీరాం-సరస్వతీమిత్యనుషఙ్గః-శృణ్వన్తః-విగాహ్య విలోడ్య-ఆదాయ ఆహృత్య-ఇదమేషాం వాక్యానాం తాత్పర్యమితి పరిష్కృత్యేత్యర్థః-తేన భగవతా చికీర్షితం కర్తుమిష్టం-న విదుః విచార్యాపి పరిష్కృత్య న విదుః-కింతు-తూష్ణీమాపాతతో విదురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యోగమాయయా ఆత్మీయయా విచిత్రసర్గకారిణ్యా ప్రకృత్యా-ఆరబ్ధస్య కృత్స్నస్య జగతః-య-త్పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్టమాధిపత్యం-తస్య ఉదయో యస్మా-త్తం, అస్మదాధిపత్యప్రదాతారమిత్యర్థః-తం భగవన్తం-తే విప్రాః-కుపితత్వచః-సంశయావహవాక్యశ్రవణక్రుద్ధా-స్త్వక్-యేషాం తే-ప్రహృష్టాః నిరతిశయకల్యాణగుణగణాకరస్యాత్మదైవతస్య భగవతో దర్శనతత్సంభాషణతత్కృపావలోకనాది జనితహర్షయుక్తాశ్చ-ప్రాఞ్జలయః-ప్రోచుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహుః ॥ న వయమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హే భగవన్ దేవ-తవత్వయా-చికీర్షితం-వయం-నవిద్మః-కిం భవానస్మాననుజిఘృక్షతి-ఉత నానుజిఘృక్షతీతి త్వత్తాత్పర్యం విశిష్య న జానీమః-కింతు-సామాన్యం-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకైకవచనం-అనుగ్రహశ్చేతి-అనుగ్రహః కృత ఇత్యాపాతతో విద్మః-ఆపాతతో వాఽనుగ్రహః

కృతః కథం జానతే త్యత్రాహుః ॥ యద్యస్మాత్-అధ్యక్షః వాఙ్మనసాగోచర-స్త్వ - మక్షివిషయః ప్రభాషసే ❀ ॥౧౬॥ ❀ ఏవం స్వాత్మనాం తదభిప్రాయానభిజ్ఞత్వమావేద్య - తదుక్తీనాం తాత్పర్యం క్రోడీకుర్వన్తో "బ్రహ్మదైవం పరం హిమే,, ఇత్యాద్యుక్తయో-ధర్మమర్యాదావస్థాపనాయైవ ప్రవృత్తా ఉపపన్నా నాన్యథేత్యాహుః ॥ బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ హే ప్రభో-బ్రహ్మణ్యస్య బ్రాహ్మణతన్మర్యాదాపాలకస్య - తవ బ్రాహ్మణాః - పరం దైవతం కిల-కిలేత్యనేన లోకశిక్షా సూచితా ॥ యది భగవాన్ బ్రాహ్మణాన్ పరదైవతభావేన నానువర్తసే - తత స్త్వత్తోఽపరే జనా బ్రాహ్మణాన్-న బహుమన్యన్తే న శ్రేయః-రతో లోకశిక్షార్థమేవ బ్రహ్మదైవం పరం హిమ ఇత్యుక్తమితి భావః "వస్తుతస్తు,, దేవదేవానాం దేవేనత్వయాపి దేవానాం బహుమన్తవ్యానాం-విప్రాణాం - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-ఆత్మదైవతం త్వమేవ పరం దైవతం - ఆత్మదైవతమితి హేతుగర్భం విశేషణం-ఆత్మదైవతస్య తవ న దేవతాన్తరసంభవతీత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రూయతే ॥ పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం "యస్మాత్పరం నాపరమస్తి,, న తస్యేశే కశ్చన తస్య నామ మహద్యశః ,, స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత-ఇత్యాది ❀ ॥౧౭॥ ❀ బ్రహ్మణ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్తి త్వత్త ఇతి ॥ ధర్మః-చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్య వ్యవస్థయావస్థితః - సనాతనో ధర్మ-స్త్వత్త ఏవ ప్రవృత్తః - తవ తనుభిరవతారైః రక్ష్యతే చ-ఈదృశస్య ధర్మస్య - పరమః నిత్యో నిరతిశయః-గుహ్యః ఫలం-నిర్వికారో భవానేవ - మతః జ్ఞాతః-శ్రుతిభిరితి శేషః ॥ తథా చ శ్రూయతే ॥ ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ,, ఏష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణః "అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృతమశ్నుతే " ఇత్యాది ,, నిర్వికార ఇత్యనేన-కర్మసురుచిమాత్రజనకానామవాన్తరఫలానాం క్షయిష్ణుత్వం సాతిశయత్వం , భగవతస్తు అనన్తస్థిరఫలత్వం సూచితం- అతో ధర్మసంస్థాపనార్థమేవ బ్రహ్మదైవమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥౧౮॥ ❀ అన్యథేదమనుపపన్నమేవేత్యాహుః ॥ తరన్తీతి ॥ నివృత్తాః నివృత్తిధర్మనిష్ఠాః-యోగినః-మృత్యుం సంసారం-యదనుగ్రహాత్ యస్య తవానుగ్రహాత్ - అఞ్జసా సుఖేన-తరన్తి ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ అమృతస్యైష సేతురితి ॥ సేతుః ప్రా

యదధ్యక్షః ప్రభాషసే ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మణ్యస్య పరం దైవం బ్రాహ్మణాః కిల తే ప్రభో । విప్రాణాం దేవదేవానాం భగవానాత్మదైవతమ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వత్తస్సనాతనో ధర్మో రక్ష్యతే తనుభిస్తవ । ధర్మస్య పరమో గుహ్యో నిర్వికారో భవాన్మతః ॥ ౧౮ ॥ తరన్తి హ్యఞ్జసా మృత్యుం నివృత్తా యదనుగ్రహాత్ । యోగినస్స భవాన్కింస్వి ❀ దనుగృహ్యేత యత్పరైః ॥ ౧౯ ॥ యం వై విభూతిరుపయాత్యనువేలమన్యైరర్థార్థిభిస్స్వశిరసా ధృతపాదరేణుః । ధన్యార్పితాఙ్ఘ్రితులసీనవదామధామ్నో లోకం మధువ్రతపతేరివ కామయానా ❀ ॥ ౨౦ ॥ యస్తాం వివిక్తచరితైరనువర్తమానాం నాత్యాద్రియత్పరమభాగవతప్రసఙ్గః । తం త్వాం ద్విజానుపథపుణ్యరజః +పునీతః శ్రీ

పకః సభవాన్ పరైరన్యైః - అనుగృహ్యేత కింస్విత్ -కింస్విదితి కాకుః-నానుగృహ్యేత ఇత్యర్థః " అనుగ్రాహయ తే పరమితి పాఠాన్తరం ,, తదా-పరం బ్రాహ్మణ-మనుగ్రహకర్తారం కరోషి కిమిత్యర్థః ❀ ॥౧౯॥ ❀ యదుక్తం,, నశ్శ్రీర్విరక్తమపి మాం విజహాతీతి-తదపి-యథా శ్రుతాభిప్రాయకత్వే - అత్యన్తానుపపన్నమితి మత్వా -తత్తాత్పర్యం పరిష్కుర్వన్త ఆహుస్సార్ధైః ॥ యమితి ॥ యం త్వాం ॥ విభూతిర్లక్ష్మీః-కథంభూతా-అర్థార్థిభిః చతుర్విధపురుషార్థిభిః - స్వశిరసా-ధృతః పాదరేణుర్యస్యాస్సా - తథా చోక్తం "ఆకిఞ్చన్యైకశరణాః కేచిద్భాగ్యాధికాః పునః ॥ తత్పాదామ్భోరుహద్వన్ద్వం ప్రపద్య ప్రీతమానసాః - లక్ష్మీం పురుషకారేణ వృతవన్తో వరాననఇతి ,, ఏవంభూతా లక్ష్మీః- ధన్యార్పితాఙ్ఘ్రితులసీనవదామధామ్నః - ధన్యైర్భాగవతైః అర్పితం నూతనతులసీమాలాయాః స్థానం యస్య - తస్య మధువ్రతపతేః భృఙ్గరాజస్య - లోకం స్థానం- శ్రీపాదపద్మం కామయానేవ-యం త్వా - మనువేలం తత్తదుచితావసరేషు-ఉపయాతి సేవతే ❀ ॥౨౦॥ ❀ తాం లక్ష్మీం వివిక్తైః పరిశుద్ధైః- రచితైస్సమర్హణైః-అనువర్తమానాం సేవమానామపి - యో భవాన్-నాత్యాద్రియత్ నాత్యాదృతవాన్-కుతః-యత-స్త్వం-పరమభాగవతేష్వేవ ప్రకృష్టసఙ్గవాన్ "అయంభావః ,, ఏవం హి సా లక్ష్మీర్మేనే-అయం హి సారగ్రాహీ మధువ్రతోఽతిచఞ్చలశ్చ అర్పితాఙ్ఘ్రిగతాయాం తులస్యామపరిహార్యో నిశ్చలస్సన్ రమతే - అతోఽఙ్ఘ్రిలావణ్యమధికం స్యా - త్తతోఽహం వక్షసి స్థితాపి యోగిజనాదిబహుసేవకసంమర్దమఙ్గీకృత్య పితులస్యా సహ - సాపత్న్యేనాపి చరణౌ సేవిష్యామీతి " ఏవమాత్మస్యైనానువర్తమానామపి-తాం-త్వం - పరమభాగవతప్రసఙ్గేనావసరమలభమానో నాతీవాదృతవానితి " యదుక్తం ,, యత్సేవయా చరణపద్మపవిత్రరేణుమితి "తదపి పావిత్ర్యమిచ్ఛద్భిర్బ్రాహ్మణాస్సేవితవ్యా ఇత్యేతత్తాత్పర్యకమిత్యభిప్రేత్యాథ,, మేషామమలాఙ్ఘ్రిరజోబిభర్మీత్యస్య తాత్పర్యం పరిష్కుర్వన్త ఆహురర్ధేన ॥ తమితి ॥ తం ధర్మమర్యాదాప్రతిష్ఠాపయితారం-శ్రియాపి సమాశ్రయణీయం లావణ్యనిధిం త్వాం - ద్విజానా-మనుపథం పథిపథి లగ్నం - యత్పుణ్యం-రజః-తథా శ్రీవత్సలక్ష్మ చ శ్రీవత్సచిహ్నం

❀ పా ॥ అనుగ్రాహయ తేపరమ్. + పా ॥ రజఃపునీతే.

చ-కింపునీతః పవిత్రీకురుతః కిం - కిమర్థంచ - తేఢభా-భగభాజనః నిరతిశయసౌన్దర్యాశ్రయ - స్త్వ-మగాః ప్రాప్తవానసి-భూషణ త్వేనస్వీకృతవానసి « పునీతేతి పాఠాన్తరం ,, తదా-ద్విజానుపథపుణ్యరజః పునీతేకిం-నపునీత ఇత్యర్థః-తర్హి కిమర్థంరజో బిభర్షీతి శ్రీవత్సలక్ష్మ కింకిమర్థమగాః - భూషణత్వేనేతిచే-ద్రజోపి భూషణత్వేనైవ బిభర్షీతి శజ్కోత్తరత్వేనవ్యాఖ్యేయమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవమలఙ్కారార్థమేవరజో బిభర్షీత్యభిధాయ - అథలోకమర్యాదాపాలకేనభవతాఽవశ్యం భర్తవ్యమేవేతి ప్రతిపిపాదయిషవోఽవశ్యం లోకమర్యాదా భవతా పాల్యా ఏవ, అన్యథా« ఉత్సీదేయురిమేలోకా ,, ఇత్యముమర్థ-మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముపపాదయన్త ఆహుః త్రిభిః-హే త్రియుగ త్రీణియుగానియుగ్మాని జ్ఞానశక్త్యాదిషణ్ణాంగుణానాం యస్యేతి త్రియుగ, స్తస్య, సంబోధనం-ధర్మస్య ధర్మరూపస్య భగవత-స్తేతవ , త్రిభిః, స్వైః అసాధారణైః , పద్భిః తపోదానదయాత్మకైః-ద్విజదేవతాసంరక్షణార్థం« నిజదేవతార్థ,, మితిపాఠేతు , స్వకీయదేవతాసంరక్షణార్థం , తదభిఘాతి తేషాంధర్మస్యపదానాం అభిఘాతి అభిఘాతుకం-యద్రజః తమశ్చ, రజస్తమః ప్రచురాం-స్తాన్ సత్త్వేనశుద్ధసత్త్వమయేన-తనువామూర్త్యా, అవతారైరిత్యర్థః, నిరస్యచరాచరాత్మకమిదంజగత్ , భృతం-నూనం-స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాః శుద్ధసత్త్వమయమూర్త్యాద్విజదేవతార్థం ధర్మవిరోధినో రజస్తమః ప్రచురాన్నిరస్య కృత్స్నం జగత్తపోదానదయాఖ్యైః ధర్మపాదైః పోషయసీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ నత్వమితి ॥ ఆత్మనాభవతా గోపం గోపనీయం రక్షణీయం , ద్విజోత్తమానాంకులం-అర్హణేనసమర్హణేన-సూనృతేనప్రియవాక్యేనచ-యది-శ్రేష్ఠస్త్వం-గోప్తారక్షితా, నచేత్ - స్వయంధర్మాననుతిష్ఠన్ లోకాంస్తేషు ప్రవర్తయసే నచేదిత్యర్థః-తర్హ్యేవతదైవ-శివః శ్రేయస్సంపాదకః-తవత్వత్సంబన్ధివేదపన్థాః వేదమార్గః కర్మోపాసనాత్మకః, నఙ్క్ష్యతినా

వత్సలక్ష్మ కిమగాభగభాజనస్త్వమ్ ॥ ౨౧ ॥ ధర్మస్య తే భగవతస్త్రియుగ త్రిభిస్స్వైః పద్భిశ్చరాచరమిదం ❋ ద్విజదేవతార్థమ్ । నూనం భృతం తదభిఘాతి రజస్తమశ్చ సత్త్వేన నో వరదయా తనువా * నిరస్య ॥ ౨౨ ॥ న త్వం ద్విజోత్తమకులం యది హాత్మగోపం గోప్తా వృష స్త్వమ * ర్హణేన చ సూనృతేన । తర్హ్యేవ నఙ్క్ష్యతి శివస్తవ వేదపన్థా * లోకోఽగ్రహీష్యదృషభస్య హి తత్ప్రమాణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తత్తేఽనభీష్టమివ సత్త్వనిధేర్విధిత్సోః క్షేమం జనాయ నిజశక్తిభిరుద్ధృతారేః । నైతావతా త్ర్యధిపతే బత విశ్వభర్తుస్తేజః క్షతం త్వవనతస్య స తే వినోదః ॥ ౨౪ ॥ యం వాఽనయోర్దమమధీశ భవాన్విధత్తే వృత్తిం తు వా తదనుమన్మహి నిర్వ్యళీకమ్ । అస్మాసు వా య ఉచితో ధ్రియతాం స దణ్డో యేఽనాగసౌ వయమయుఙ్క్ష్మహి కిల్బిషేణ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఏతౌ సురేతరగతిం

శంయాస్యతి-హియస్మాత్ ఋషభస్య శ్రేష్ఠస్య-య-దాచరితం-తదేవ-లోకః-ప్రమాణం ప్రమాణత్వేన-అగ్రహీష్యత్ ॥ తదేవ గీతం ॥ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । సయత్ప్రమాణంకురుతే లోకస్తదనువర్తత ఇతి ॥ నమేపార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషులోకేషు కించన । నానవాప్తమవాప్తవ్యం వర్త ఏవ చ కర్మణి॥ యదిహ్యహం నవర్తేయం జాతుకర్మణ్యతన్ద్రితః । మమవర్త్మానువర్తన్తే మనుష్యాః పార్థసర్వశః ॥ ఉత్సీదేయురిమే లోకా నకుర్యాం కర్మ చేదహమ్ । సంకరస్యచకర్తాస్యాముపహన్యామిమాః ప్రజా ఇతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ త్వయైవ గీతత్వాద్వేదమార్గనాశనం తవాఽనుచితమేవేత్యాహుః ॥ తత్తే ఇతి ॥ సత్త్వనిధేః శుద్ధసత్త్వాశ్రయస్య-అతఏవ-జనాయ-క్షేమం-విధాతుంకర్తుమిచ్ఛోః , నిజశక్తిభిర్నిజావతారై-రుద్ధృతాః నిర్మూలితాః అరయో ధర్మవిరోధినో యస్య-తేతవ-తత్ వేదమార్గనాశనం-అనభీష్టమివ అనభీష్టమేవేత్యర్థః- హే త్ర్యధిపతే త్రిలోకాధిపతే - విశ్వస్యభర్తుర్ధారకస్య పోషకస్యచ, అవనతస్య బ్రాహ్మణాన్ప్రణతస్య, అత్రప్రణతస్యేతి రజోధారణస్యాప్యుపలక్షణం-తవ-ఏతావతా ప్రణతిమాత్రేణ- తేజః ప్రభావః-నక్షతం నవిహతం-కింతు-సః- ప్రణామః- తే-వినోదః లోకప్రేరణరూపః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవం యథామతి భగవదుక్తీనాం తాత్పర్యం పరిష్కృత్య తచ్చికీర్షితమజానన్తస్స్వాపరాధానుగుణదణ్డధారణం చ నివేదయన్త ఆహుః రేకేన ॥ యమితి ॥ హే అధీశ-భవాన్-అనయోర్భృత్యయోః - యం వా-దమం-అస్మాభిర్విహితమన్యం వా దణ్డం-వృత్తిం వా యథాపూర్వమత్రలోకే వర్తనం వా-విధత్తే-తత్ , నిర్వ్యళీకం సత్యం యథాతథా-అనుమన్మహి అనుమన్యామహే-అస్మాసు చ-ఉచితః స్వాపరాధానురూపః-యోదణ్డ, స్సధ్రియతాం విధీయతాం-భవద్భిః కిమపరాద్ధమితి చేత్ - యే వయం-అనాగసౌ నిరపరాధినౌ-కిల్బిషేణ శాపేన-అయుఙ్క్ష్మహి యోజితవన్తః - ద్వాస్థయోరపూర్వజననివారణం స్వాభావికమిత్యభిప్రాయేణానాగసావిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఏవం మునిభిరావేదితహార్దో మునీనాం భృత్యయోశ్చానుగ్రహం కర్తుమనా భగవాన్

❋ పా ॥ నిజదేవతార్థమ్ .

మునీన్ప్రత్యాహైకేన॥ ఏతౌపార్షదౌ-సురేతరగతిం-ఆసురంజన్మ-ప్రతిపద్య - సద్యఃజన్మప్రభృతి-మయి-యస్సంరమ్భఃక్రోధః- తేనసంభృతఃసంజాతః-స్సమాధిరనవరతభావనా- తేన-అనుబద్ధఃఅనువృత్తః-యోగోమత్సంబన్ధోయయోస్తౌ-అతఏవ ఆశు పునస్సకాశంమత్సమీపం-ఉపయాస్యతః-హేవిప్రాః, వఃయుష్మాకం-యశ్శాపః-స-మయ్యైవత్వన్ముఖేనమయైవవిహితః-తత్ విహితఇతి-అవేతఅవగచ్ఛత * ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ * ఏవంభగవతోక్తామునయోయయురిత్యాహద్వాభ్యామ్॥ అథఅనన్తరం-నయనయోః-ఆనన్ద-స్తస్య-భాజనంవిషయం-వైకుణ్ఠం-తస్యవైకుణ్ఠస్యఅధిష్ఠానం స్థానం-స్వప్రకాశం-వికుణ్ఠలోకం చ,దృష్ట్వా, తేమునయః * భగవన్తం- పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్యప్రణిపత్యప్రణమ్య-అనుమాన్యఅనుజ్ఞాప్య- వైష్ణవీంభాగవతీం-శ్రియంసంపదం-శంసన్తఃప్రశంసన్తః, ముదితాఃహృష్టాః-ప్రతిజగ్ముః * ॥ ౨౮ ॥ * మునిగమనానన్తరంద్వాస్స్థౌస్వయంభగవానువాచేత్యాహత్రిభిః-భగవాన్,అనుగౌభృత్యౌప్రతి , ఆహఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥ యాతంగచ్ఛతం-మాభైష్టంభయంమాకురుతం-శంసుఖమేవ-గచ్ఛతోరపి-యువయోఃఅస్తు - యద్యావయోరనుగ్రహఏవభవతాక్రియతే-తర్హి- బ్రహ్మదణ్డఏవకింననివర్త్యతఇత్యత్రాహ - తేజఃబ్రహ్మదణ్డం- తేజఃకార్యత్వాద్దణ్డస్యాపి తేజశ్శబ్దేననిర్దేశః- హన్తుంనిరసితుం-సమర్థోఽపి-నేచ్ఛే,కుతః,హియస్మాత్, మేమమ-మతంసంమతమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * నకేవలంమమైవేదంబ్రహ్మతేజోమతం-కింతులక్ష్మ్యాఅపీత్యాహ॥ ఏతదితి॥ఏతత్ యువయోరితోనిర్గమనం-పురాపూర్వకాలేక్రుద్ధయారమయాలక్ష్మ్యైవ-నిర్దిష్టం , పురేత్యుక్తే - పురాపికదేత్యత్రాహ - మయి-ఉపారతేప్రణయకలహవశాత్తూష్ణీంశయానేసతి-మన్నిలయాద్బహిర్నిర్గత్య-పునరన్తఃప్రవిశన్తీద్వారి-

ప్రతిలభ్యసద్యస్సంరమ్భసంభృతసమాధ్యనుబద్ధయోగౌ । భూయస్సకాశముపయాస్యతఆశుయోవశ్శాపో మయైవవిహితస్తదవేతవిప్రాః॥ ౨౬ ॥అథతేమునయోదృష్ట్వానయనానన్దభాజనమ్ । వైకుణ్ఠంతదధిష్ఠానం వికుణ్ఠంచస్వయంప్రభమ్ ॥౨౭॥ భగవన్తంపరిక్రమ్యప్రణిపత్యానుమాన్యచ । ప్రతిజగ్ముః ప్రముదితాశ్శంసన్తోవైష్ణవీంశ్రియమ్ ॥౨౮॥ భగవాననుగావాహయాతంమాభైష్టమస్తుశమ్ । బ్రహ్మతేజస్సమర్థోఽపిహన్తుం నేచ్ఛే * మతంహిమే ॥ ౨౯ ॥ ఏతత్పురైవనిర్దిష్టంరమయాక్రుద్ధయాయదా । పురాపవారితాద్వారివిశన్తీమయ్యుపారతే ॥౩౦॥ మయిసంరమ్భయోగేననిస్తీర్యబ్రహ్మహేళనమ్। ప్రత్యేష్యతంనికాశంమేకాలేనాల్పీయసాపునః ॥౩౧॥ ద్వాఃస్థావాదిశ్యభగవాన్విమానశ్రేణిభూషణమ్।సర్వాతిశయయాలక్ష్మ్యాజుష్టంస్వంధిష్ణ్యమావిశత్ ॥౩౨॥ తౌతుగీర్వాణఋషభౌదుస్తరాద్ధరిలోకతః। హతశ్రియౌబ్రహ్మశాపాదభూతాంవిగతస్మయౌ ॥౩౩॥తదావికుణ్ఠధిషణాత్తయోర్నిపతమానయోః।హాహాకారోమహానాసీద్విమానాగ్ర్యేషుపుత్రకాః॥ తావేవహ్యధునాప్రాప్తౌపార్షదప్రవరౌహరేః । దితేర్జఠరనిర్విష్టంకాశ్యపంతేజఉల్బణమ్ ॥ ౩౪ ॥ తయోరసురయోరద్యతేజసాయమయోర్హివః।ఆక్షిప్తంతేజఏతర్హిభగవాంస్తద్విధాస్యతి ॥ ౩౫ ॥ విశ్వస్యయఃస్థితిల

యువాభ్యాం , యదానివారితౌతదేత్యర్థః * ॥ ౩౦ ॥ * అతో-మయి-సంరమ్భఃక్రోధఃతస్య యోగఃఅనవరతసంబన్ధః-బ్రహ్మవిదపరాధజన్యంఫలం నిస్తీర్యనిరవశేషమపోహ్య,అల్పీయసైవకాలేన-పునః-మే - నికాశంసమీపం- ప్రత్యేష్యతంప్రత్యాగచ్ఛతమ్ * ॥ ౩౧ ॥ * ఏవంద్వాఃస్థావాదిశ్య భగవాన్స్వస్థానమావివేశేత్యాహ॥ భగవాన్ద్వాఃస్థౌఆదిశ్య ఆజ్ఞాప్య, విమాన శ్రేణయఏవభూషణం యస్మిన్- సర్వాతిశయయా నిరతిశయయా-లక్ష్మ్యాసంపదా,జుష్టం ,, యద్వా,,జుష్టంప్రియం-స్వధిష్ణ్యంస్వకీయస్థానం-లక్ష్మ్యాసహ-ఆవిశత్ * ॥౩౨॥ * అథతౌకిమభూతాంకిమకుర్వాతాంచేత్యత్రాహ॥ తావితి॥ గీర్వాణఋషభౌపార్షదప్రవరౌ - ద్వాఃస్థౌదుస్తరాద్బ్రహ్మశాపాద్ధేతోః-హరిలోకతః-హరిలోకఏవ-హతశ్రియౌభ్రష్టతేజస్కౌ-అతఏవ-విగతస్మయౌవినష్టగర్వౌ-అభూతామ్ * ॥౩౩॥ * తదావికుణ్ఠస్థానాత్తయోర్నిపతమానయోస్సతోః - హేపుత్రకాః-దేవాః - విమానాగ్రేషువసతాం-మహానుచ్చైః-హాహాకారఆసీత్ * ॥౩౪॥ * తావేవ-హరేఃపార్షదశ్రేష్ఠౌ-దితే - ర్జఠరేకుక్షౌ-నిర్విష్టం ప్రవిష్టం - కశ్యపసంబన్ధి-ఉల్బణం .. తేజఃవీర్యం ప్రతి-అధునా- ఆశు- ప్రాప్తౌ * ॥౩౫॥ * తయోరసురయోరాసురజన్మనోర్యమయో - స్సహైవగర్భంప్రవిశ్యఉత్పత్స్యమానయోః- తేజసా- అద్య-వఃయుష్మాకం- తేజః-ఆక్షిప్తంఅభిభూతం-ఏతర్హి-ఇదానీం - భగవాన్-తద్భవతాంతేజః, విధాస్యతి-తౌనిహత్యభవత్తేజో యథావస్థితంకరిష్యతీత్యర్థః * ॥౩౬॥ * భగవాన్కదావిధాస్యతి-విధాతుంసప్రభవేన్నవేతిశఙ్కాద్వయంపరిహరన్నితిహాసంనిగమయతి ॥ విశ్వస్యేతి ॥ విశ్వస్యజగతః - స్థితిలయోత్పత్తిహేతుఃత్వమితిఫలితం- ఏవంభూతః, త్ర్యధీశఃత్రిలోకాధిపతిః-యోభగవాన్-సఏవ-నోఽస్మాకం - క్షేమంవిధాస్యతి-సత్వగుణోత్కర్షకాలేకరిష్యతి - తత్రైవ-తథాభూతే-ఏతస్మిన్భ

గవతి-అస్మదీయస్య అస్మదిష్టస్య - విమృశేన-కియానర్థః కియత్ప్రయోజనం-కృత్స్నవిశ్వస్థితిలయోద్భవలీలస్య అచిన్త్యవివిధవిచిత్ర రచనాసమర్థసమాధీశస్య షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య త్రిలోకాధిపతేః స్వాశ్రితాస్మదీయనివర్తనమత్యల్పం ప్రయోజనమిత్యర్థః ❁ ॥౩౪॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః. **

ఏవం “ అథాత్రాపీతిహాసోఽయం శ్రుతో మే వర్ణితః పురా । బ్రహ్మణా దేవదేవేన దేవానామనుపృచ్ఛతాం ,, మిత్యుపక్రాన్తం దేవబ్రహ్మసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుత్య - తమేవ నిగమయన్ పరమప్రకృతం హిరణ్యాక్షవధం ప్రతుష్టూషుః బ్రహ్మనారదసంవాదోపోద్ఘాతమితిహాసాన్తరం పరమప్రకృతేన సఙ్గమయన్ హిరణ్యాక్షజన్మప్రభృతివృత్తాన్తమాహ మైత్రేయః ॥ ఆత్మభువా బ్రహ్మణా - గీతం-కారణం స్వవ్యసనకారణం-నిశమ్య-శఙ్కయా - ఉజ్ఝితాః క్షేమం విధాస్యతీతి బ్రహ్మవచనాచ్ఛఙ్కయా త్యక్తాః - సర్వే-త్రిదివౌకసః దేవాః-తతః-బ్రహ్మణో లోకాత్-త్రిదివాయ త్రిదివం ప్రతి జగ్ముః ❁ ॥౧॥ ❁ దితిస్తు -భర్తుః కాశ్యపస్య-ఆదేశాత్ “ లోకాన్ సపాలాంస్త్రీంశ్చణ్డి ముహూ రాక్రన్దయిష్యతః ,, ఇతి వాక్యాత్-తాభ్యాం స్వాపత్యాభ్యాం-దేవోపద్రవ-మాశఙ్కమానా సతీ-వర్షశతే-పూర్ణే సతి-యమౌ పుత్రౌ-ప్రసుషువే ప్రసూతవతీ-యుగపజ్జాతౌ యమావిత్యుచ్యేతే ❁ ॥౨॥ ❁ తత్ర తజ్జన్మదేశే-తయోః జాయమానయోస్సతోః - దివి-భువి-అన్తరిక్షే చ-బహవః-చిత్రాః - లోకస్య - భృశం-భయావహాః భయఙ్కరాః - ఉత్పాతాః-నిపేతుః పతితాః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఆర్తిహేతవః లోకపీడాసూచకాః- కేతవః ధూమకేత్వాదయః-

---

యోద్భవహేతురాద్యో యోగేశ్వరైరపి దురత్యయయోగమాయః । క్షేమం విధాస్యతి స నో భగవాంస్త్ర్యధీశస్తత్రాస్మదీయవిమృశేన కియానిహార్థః ॥౩౪॥ ****************************
*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. **********
మైత్రేయ ఉవాచ ॥ నిశమ్యాత్మభువా గీతం కారణం శఙ్కయోజ్ఝితాః । తతస్సర్వే న్యవర్తన్త త్రిదివాయ దివౌకసః ॥ ౧ ॥ దితిస్తు భర్తురాదేశాదపత్యపరిశఙ్కయా । పూర్ణే వర్షశతే సాధ్వీ పుత్రౌ ప్రసుషువే యమౌ ॥౨॥ ఉత్పాతా బహవస్తత్ర నిపేతుర్జాయమానయోః । దివి భువ్యన్తరిక్షే చ లోకస్యోరుభయావహాః ॥౩॥ సహాచలా భువశ్చేలుర్దిశస్సర్వాః ప్రజజ్వలుః । సోల్కాశ్చాశనయః పేతుః కేతవశ్చార్తిహేతవః ॥ ౪ ॥ వవౌ వాయుస్సుదుస్పర్శః ఫూత్కారానీరయన్ముహుః । ఉన్మూలయన్నగపతీన్ ❁ వాత్యానీకో రజోధ్వజః ॥ ౫ ॥ ఉద్ధసత్తటిదమ్భోదఘటయా నష్టభాగణే । వ్యోమ్ని ప్రవిష్టతమసా న స్మ వ్యాదృశ్యతే పదమ్ ॥ ౬ ॥ చుక్రోశ విమనా వార్ధిరూర్మిభిః క్షుభితోదరః । సోదపానాశ్చ సరితశ్చుక్షుభుశ్శుష్కపఙ్కజాః ॥ ౭ ॥ ముహుః పరిధయోఽభూవన్ సరాహ్వోశ్శశిసూర్యయోః । నిర్ఘాతా రథనిర్హ్రాదా వివరేభ్యః ప్రజజ్ఞిరే ॥ ౮ ॥ అన్తర్గ్రామేషు ముఖతో వమన్త్యో వహ్నిముల్బణమ్ । సృగాలోలూకటఙ్కారైః ప్రణేదురశివం శివాః ॥ ౯ ॥ సఙ్గీతవద్రోదనవదున్నమయ్య శిరోధరామ్ । వ్యముఞ్చన్వి

ఉచ్చ భూవురితి శేషః ❁ ॥౪॥ ❁ సుదుస్పర్శః కఠినస్పర్శః - ఫూత్కారానితి, తీవ్రవాయుశబ్దానుకరణం-తాన్ - ముహుః- ఈరయన్ ధ్వనయన్-నగపతీన్ వృక్షశ్రేష్ఠాన్ - ఉన్మూలయన్-వాత్యాశ్చక్రవాయవః- తేషామనీకస్సమూహో యస్య-రజ ఏవ ధ్వజో యస్య-తం “ వాత్యానీకేతి పాఠే ,, వాత్యాభిరానీతం ఉద్ధృతం రజ ఏవ ధ్వజో యస్యేత్యర్థః- ఏవంవిధో వాయుర్వవౌ ప్రాసరత్ ❁ ॥౫॥ ❁ ఉచ్చైర్హసన్త్య ఇవ తటితో యేషు- తేషామమ్భోదానాం మేఘానాం -ఘటయా సమూహేన-నష్టో భాగణః సూర్యాదిప్రభాసమూహో యస్మిన్ - వ్యోమ్ని - ప్రవిష్టతమసా ప్రవిష్టగాఢాన్ధకారేణ-పదం తత్స్థానం-న వ్యాదృశ్యతే స్మ ఈషదపి నాదృశ్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వార్ధిః సముద్రః-విమనాః దుఃఖితచిత్త ఇవ-ఊర్మిభిః తరఙ్గైః క్షుభితముదరం ఉదరస్థానమకరాదయో యస్య సః - చుక్రోశ-శుష్కాణి పఙ్కజాని యాసు తాః - ఉదపానాః ఉదకాని పిబన్త్యస్మిన్నిత్యుదపానాః-వాపీకూపతటాకాదయః - తైస్సహితా నద్యః-చుక్షుభుః-క్షుభితవత్యః ❁ ॥౭॥ ❁ సరాహ్వోః రాహుగ్రస్తయో-శ్శశిసూర్యయోః-ముహుః పునః పునః-పరిధయః పరివేషాః - అభూవన్-నిర్ఘాతాః నిరభ్రగర్జితాని-రథనిర్హ్రాదాః రథధ్వనితుల్యధ్వనయః - వివరేభ్యః గిరిగహ్వరేభ్యః - ప్రజజ్ఞిరే జాతాః ❁ ॥౮॥ ❁ అన్తర్గ్రామేషు గ్రామమధ్యేషు-ముఖతో ముఖైః - ఉల్బణం-వహ్నిం-వమన్త్యః ఉద్గిరన్త్యః - శివాః గోమాయవః-సృగాలానాం ఉలూకానాంచ-టఙ్కారైః ధ్వనిభిస్సహ - అశివం యథా తథా- ప్రణేదుః ధ్వనితవత్యః - శివాః సృగాలజాత్యవాన్తరజాతీయాః-గ్రామేషు యాః సాం ధ్వనిమత్యన్తారిష్టసూచకం లోకా వదన్తి ❁ ॥౯॥ ❁ గ్రామసింహాః శ్వానః - శిరోధరాం కన్ధరాం-ఉన్నమయ్య ఉద్ధృత్య-సఙ్గీతవ-ద్రోదనవచ్చ - వివిధాః-వాచో భాషణాని-తత

❁ పా ॥ వాత్యానీతరజోధ్వజః.

స్తతః తత్రతత్ర-వ్యాముఞ్చన్ అకుర్వన్నిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * ఖరాః గర్దభాః-కర్కశైః కఠినైః-ఖురైః - ధరాతలం-ఘ్నన్తః తాడయన్తః-ఖాత్కారో గర్దభజాతిశబ్దః - తస్మిన్ రభసః సంభ్రమ_స్తేన-ఆమత్తాః - రభసస్సంభ్రమో మోహాంతఇతివా-వరూథశస్సంఘశః-పర్యధావన్ * ॥౧౧॥ * రావసంత్రస్తాః శుభధ్వనిభీతాః-రుదన్తో ధ్వనింకుర్వన్తో నీడాత్ - ఉదపతన్ ఉద్గమ్యాపేతుః-ఘోషే ఆభీరపల్ల్యాం - అరణ్యేచ-మేహశవ_స్తైశకృత్ పురీషం-మూత్రంచ-అకుర్వత ఉత్ససర్జుః * ॥ ౧౨ ॥ * గావః-అసృగ్దోహాః రక్తందుహన్త్యః అత్రసన్ ఉద్వేజితవత్యః - తోయదాః మేఘాః-పూయవర్షిణః కశ్మలవర్షిణోఽభూవన్ - దేవలిఙ్గాని దేవతాప్రతిమాః-వ్యరుదన్ - అశ్రూణ్యముఞ్చన్-అనిలంవాయుం-వినాఽన్తరేణాపి-ద్రుమాః పేతుః పతితవన్తః *॥౧౩॥* పుణ్యాతమాన్ శుభకరాన్-గ్రహాన్ గురుబుధాదీన్-భగణాన్ బహూనినక్షత్రాణిచ-అన్యేక్రూరగ్రహాః అఙ్గారకాదయోఽపి-పీడితాః పుణ్యగ్రహైః పీడితాః, యద్వా, కర్తరి క్తః అర్షత్వాత్పీడాకరాః-అతిచేరుః అతిక్రమ్యజగ్ముః-వక్రగత్యాప్రత్యావృత్యపరస్పరంయుయుధుశ్చ * ॥ ౧౪ ॥ * అన్యాంశ్చ ఉక్తాన్ అన్యాంశ్చ - ఉత్పాతాన్-దృష్ట్వా - అతత్తత్త్వవిదః తత్తదుత్పాతఫలమజానన్త్యః - బ్రహ్మపుత్రాన్ మరీచ్యాదీన్ - ఋతే అన్తరేణ - సర్వాః ప్రజాః - భీతాః - విశ్వ సంప్లవంకృత్స్నజగత్సంహారం - మేనిరే అమన్యన్త - బ్రహ్మపుత్రాస్తుత్రైకాల్యవస్తువిషయజ్ఞానసంపన్నా - నభీతాః * ॥ ౧౫ ॥ * తౌజాతావాదిదైత్యౌ - సహసా ఆశు - వ్యజ్యమానం ఆత్మపౌరుషం పూర్వసిద్ధం స్వపౌరుషం యయోస్తౌ - అశ్మసారేణ అయస్తుల్యేనకాయేన - అద్రిపతీ ఇవ పర్వతశ్రేష్ఠావివవవృధాతే * ॥ ౧౬ ॥ * పున_స్తావేవవిశినష్టి ॥

విధావాచ్యో గ్రామసింహా స్తత స్తతః ॥౧౦॥ ఖరాశ్చ కర్కశైః క్షత్తః ఖురైర్ఘ్నన్తో ధరాతలమ్ । ఖాత్కారరభసామత్తాః పర్యధావన్వరూథశః ॥ ౧౧ ॥ రుదన్తో రావసంత్రస్తా నీడాదుదపతన్ఖగాః । ఘోషేఽరణ్యేచ పశవశ్శకృన్మూత్రమకుర్వత ॥ ౧౨ ॥ గావోఽత్రసన్నసృగ్దోహాస్తోయదాః పూయవర్షిణః । వ్యరుదన్దేవలిఙ్గాని ద్రుమాః పేతుర్వినానిలమ్ ॥౧౩॥ గ్రహాన్పుణ్యతమానన్యే భగణాంశ్చాతిపీడితాః । అతిచేరుర్వక్రగత్యా యుయుధు* శ్చపరస్పరమ్ ॥౧౪॥ దృష్ట్వాఽన్యాంశ్చ మహోత్పాతానతత్తత్త్వవిదః ప్రజాః । బ్రహ్మపుత్రానృతే భీతా మేనిరే విశ్వసంప్లవమ్ ॥౧౫॥ తావాదిదైత్యౌ సహసా వ్యజ్యమానాత్మపౌరుషౌ । వవృధాతే*శ్మసారేణ కాయేనాద్రిపతీ ఇవ ॥౧౬॥ దివిస్పృశౌ హేమకిరీటకోటిభి*ర్నిరుద్ధకాష్ఠౌ స్ఫురదఙ్గదైర్భుజైః । గాం కమ్పయన్తౌ చరణైః పదే పదే కట్యా సుకాఞ్చ్యాఽర్కమతీత్య తస్థతుః ॥౧౭॥ ప్రజాపతిర్నామ తయోరకార్షీ* ద్యః ప్రాక్స్వదేహాద్యమయోరజాయత । తం వై హిరణ్యకశిపుం విదుర్యథా*యం తం హిరణ్యాక్షమసూత సాఽగ్రే ॥౧౮॥ చక్రే హిరణ్యకశిపుర్దోర్భ్యాం బ్రహ్మవరేణ చ । వశే సపాలాన్లోకాంస్త్రీనకుతోమృత్యురుద్ధతః ॥౧౯॥ హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తస్య ప్రియః ప్రీతికృదన్వహమ్ । గదాపాణిర్దివం యాతో యుయుత్సుర్మృగయన్రణమ్ ॥౨౦॥ తం వీ

దివీతి ॥ హేమకిరీటకోటిభిః స్వర్ణమయమకుటాగ్రైః - దివిస్పృశౌ దివంస్పృశన్తౌ - నిరుద్ధాః కాష్ఠాదిశో యాభ్యాం తౌ " నిరుద్ధకోష్ఠావితిపాఠాన్తరం " తదాభూషణబద్ధప్రకోష్ఠావిత్యర్థః , స్ఫురన్త్యఙ్గదాని మేషు తే భుజాః యయోస్తౌ అఙ్గదేతిటాబన్తత్వమార్షం-చరణైః పాదైః-పదేపదే ప్రతిపదవిన్యాసం-గాంభూమిం-కమ్పయన్తౌ చాలయన్తౌ-సుశోభనాకాఞ్చీ రశ్మేఖలా యస్యాం-తయా-కట్యా అర్కం సూర్యం - అతీత్య అతిక్రమ్య- తస్థతుః స్థితవన్తౌ * ॥ ౧౭ ॥ * తయోర్యమయోర్మధ్యే-యః-స్వదేహాత్-ప్రథమం-అజాయత-తం-హిరణ్యకశిపుం-యథావిదుః, సాదితిః-యం ప్రథమమసూత-తం హిరణ్యాక్షం, యథావిదుః-తథా-నామనామధేయం-ప్రజాపతిః కశ్యపః-అకార్షీత్ కృతవాన్ - అయంభావః యదాహి గర్భాధానసమయే యోనిపుష్పంవిశద్వీర్యం ద్విధావిభక్తమాదితః-ప్రాక్పశ్చాద్భావేన ప్రవిశతి-తదాయమౌభవతః తయోస్స్వపితృతః ప్రవేశక్రమవిపర్యయేణ మాతృతః ప్రసూతిః " యదాఽవిశద్ద్విధాభూతం వీర్యం పుష్పం పరిక్షరత్ - ద్వౌ తదాభవతో గర్భౌ సూతిర్వేశవిపర్యయా " దితిపిణ్డసిద్ధిస్మరణాత్, అతః స్వదేహాత్పూర్వం యోజాత - స్తస్య హిరణ్యకశిపురితి-దితేః ప్రథమం ప్రసూతస్య హిరణ్యాక్ష ఇతి-నామకృతవానితి * ॥ ౧౮ ॥ * హిరణ్యకశిపుస్స్వదోర్భ్యాం స్వభుజాభ్యాం - ఉద్ధతః-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, వరేణ, అకుతోమృత్యుః కుతశ్చిదపిమృత్యురహితః, సపాలాన్ లోకపాలసహితాన్ - త్రీన్ లోకాన్-వశే చక్రే స్వాధీనానాకార్షీత్ * ॥ ౧౯ ॥ * తస్యహిరణ్యకశిపో-రనుజః-పితుః క్రమాదనుజః-హిరణ్యాక్షః- ప్రియః-ప్రీతివిషయః-అన్వహం-స్వయమగ్రజే ప్రీతికృత్ - గదాపాణౌ హస్తే యస్యసః-యుయుత్సుః యోద్ధుమిచ్ఛుః - అతఏవ-రణం యుద్ధం-మృగయన్-దివం-యాతో గతః * ॥ ౨౦ ॥ * తం హిరణ్యాక్షం-దుస్సహజవం దుర్ధర్షబలం-రణన్నూపుర

* పా ॥ నిరుద్ధకోష్ఠౌ.

యస్యతం-వైజయన్త్యాస్రజా,పుష్పపల్లవాదినిర్మితస్రగ్విశేషో వైజయన్తీ-తయా స్రజా-జుష్టం అలంకృతం-అంసేస్కన్ధే-న్యస్తాసహితా,మహతీగుర్వీ-గదా-యేనతమ్ ❁ ॥౨౧॥ ❁ మనసా-వీర్యేణబలేనవరేణచ-ఉత్సిక్తంగర్వితం-అసృణ్యంనిరఙ్కుశం-అకుతోభయంకుతశ్చిద్భీతిమకుర్వాణం-వీక్ష్య-దేవాః-భీతాస్సన్తో-నిలిల్యిరే అన్తర్హితాః,తత్రదృష్టాన్తః-తార్క్ష్యాత్గరుత్మతః-త్రస్తాః,అహయఃసర్పాఇవేతి ❁ ॥౨౨॥ ❁ సదైత్యరాట్-హిరణ్యాక్షః-స్వేనమహసా తేజసాతిరోహితాన్,ఇన్ద్రసహితాన్ దేవసమూహాన్-దృష్ట్వాజ్ఞాత్వా-క్షీబోమత్తః-నపశ్యన్ తానపశ్యన్ ‹‹క్లీబానపశ్యదితిపాఠే,పౌరుషహీనాన్-నపశ్యత్ జ్ఞాతవాన్,అతఏవ-భృశం-వ్యనదత్ అధ్వనత్ ❁ ॥౨౩॥ ❁ తతో,దివః-నివృత్తః ప్రత్యాగతః-క్రీడిష్యన్ విహరిష్యన్,గమ్భీరంఅగాధం-భీమఃనిస్వనఃతరఙ్గజనోర్ధ్వనిర్యస్మిన్-తం-వార్ధింసముద్రం-మహాసత్వో మహాబలః-హిరణ్యాక్షః-ద్విపోగజఇవ-విజగాహేవిలోడితవాన్ ❁ ॥౨౪॥ ❁ తస్మిన్ హిరణ్యాక్షే-ప్రవిష్టేసతి-వరుణస్య సైనికాః-యాదసాంగణాఃససాధ్వసాఃభయయుక్తాః-అతఏవ-సన్నధియఃవిశీర్ణబుద్ధయః,యద్వా,అవసన్నబుద్ధయః-దుఃఖితచిత్తాఇతియావత్॥ అహన్యమానాఅపి,తస్యఅసురస్య,వర్చసా తేజసా-ప్రధర్షితాఅభిభూతాస్సన్తో-దూరతరం-ప్రదుద్రువుః-పలాయితవన్తః ❁ ॥౨౫॥ ❁ సఃమహాబలోఽసురః-వర్షపూగాన్ బహూన్ సంవత్సరాన్,ఉదధౌసముద్రే,చరన్ చరన్,శ్వసనేనపవనేన-ఈరితాన్ ఉత్థితాన్, మహోర్మీనుచ్చైస్తరాంతరఙ్గాన్,ముహుర్ముహుః-మౌర్వ్యాఅయోమయ్యా-గదయా-అభిజఘ్నే ప్రజహార-తత్ర

ష్యదుస్సహజవంరణత్కాఞ్చననూపురమ్। వైజయన్త్యాస్రజాజుష్టమంసన్యస్తమహాగదమ్ ॥౨౧॥ మనోవీర్యవరోత్సిక్తమసృణ్యమకుతోభయమ్।భీతానిలిల్యిరేదేవాస్తార్క్ష్యత్రస్తాఇవాహయః॥౨౨॥ సవైతిరోహితాన్ దృష్ట్వామహసాస్వేనదైత్యరాట్। సేన్ద్రాన్దేవగణాన్ ❁ క్షీబోనపశ్యన్వ్యనదద్భృశమ్॥౨౩॥తతోనివృత్తఃక్రీడిష్యన్గమ్భీరంభీమనిస్వనమ్। విజగాహేమహాసత్వో వార్ధింమత్తఇవద్విపః ॥౨౪॥ తస్మిన్ప్రవిష్టేవరుణస్యసైనికాయాదోగణాస్సన్నధియస్ససాధ్వసాః।అహన్యమానాఅపితస్యవర్చసాప్రధర్షితాదూరతరంప్రదుద్రువుః ॥౨౫॥ సవర్షపూగానుదధౌమహాబలశ్చరన్మహోర్మీన్ఛ్వసనేరితాన్ముహుః।మౌర్వ్యాభిజఘ్నేగదయావిభావరీమాసేదివాం స్తత్రపురంప్రచేతసః ॥౨౬॥తతోపలభ్యాసురలోకపాలకంయాదోగణానామృషభంప్రచేతసమ్। స్మయన్ప్రలబ్ధుంప్రణిపత్యనీచవజ్జగాదమేదేహ్యధిరాజసంయుగమ్॥౨౭॥ త్వంలోకపాలాధిపతిర్బృహచ్ఛ్రవావీర్యాపహోదుర్మదవీరమానినామ్।విజిత్యలోకేఽఖిలదైత్యదానవాన్యద్రాజసూయేనపురాఽయజఃప్రభో ॥౨౮॥ సఏవముత్సిక్తమదేనవిద్విషాదృఢంప్రలబ్ధోభగవానపాంపతిః।రోషంసముత్థంశమయన్స్వయాధియావ్యవోచదఙ్గోపశమంగతావయమ్॥౨౯॥ పశ్యామినాన్యంపురుషాత్సనాతనాద్యస్సంయుగేత్వాంరణమార్గకోవిదమ్।ఆరాధయిష్యత్యసురర్షభేహితంమనస్వినోయంగృణతేభవాదృశాః ॥౩౦॥తంవీరమారాదభిపత్యవిస్మయశ్శయిష్యసేవీరశయేశ్వభిర్వృతః।యస్త్వద్విధానామసతాంప్రశాన్తయేరూపాణిధ

విభావరీంవిభావర్యాఖ్యాం ‹ ప్రచేతసఃవరుణస్య-పురీం-ఆసేదివాన్ ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥౨౬॥ ❁ తత్రవిభావర్యాం-అసురాణాంయోలోకఃపాతాళం-తస్యపాలకం-యాదోగణానాం-ఋషభంఅధిపతిం-ప్రచేతసంవరుణం-ఉపలభ్యసమీపేప్రాప్య-స్మయన్ ఈషద్ధసన్,ప్రలబ్ధుం-నీచవత్-ప్రణిపత్యప్రణమ్య-హేఅధిరాజవరుణ-మేమహ్యం-సంయుగం దేహీతిజగాద-మయాసహయుధ్యస్వేత్యుక్తవాన్ ❁ ॥౨౭॥ ❁ తస్యయుయుత్సాముత్పాదయిషురాహ ॥త్వమితి॥ త్వంలోకపాలానాంఅధిపతిః,బృహచ్ఛ్రవాఃమహాయశాః-దుర్మదా-యే-వీరమాత్మానంమన్యన్తే-తేషాం-వీర్యాపహర్తాకథమహమేవంవిధస్త్వయానిశ్చితఇత్యత్రాహ। యత్ యస్మాత్-పురాపూర్వం-అఖిలాన్ దైత్యాన్-దానవాంశ్చ విజిత్య,రాజసూయేన-అయజఃఇష్టవాన్-హేప్రభో ❁ ॥౨౮॥ ❁ సఃభగవాన్-అపాంపతిఃవరుణః-ఉత్సిక్తమదేన-విద్విషా అసురేణ-ఏవముక్తః-దృఢంయథాతథా,ప్రలబ్ధోవిప్రలబ్ధః,సముత్థంరోషంఉత్పన్నంక్రోధం,స్వయాధియా-శమయన్ ఉవాచ,అఙ్గహేఅసుర-వయం-ఉపశమంయుయుత్సాయాఉపరమం-గతాఃప్రాప్తాః ❁ ॥౨౯॥ ❁ కించసనాతనాత్ పురుషాత్పరమపురుషాత్,హేఅసురర్షభ-యుద్ధమార్గేషు-కోవిదంనిపుణం-త్వాం-యః-సంయుగే-ఆరాధయిష్యతితోషయిష్యతి-తమన్యం,నపశ్యామి-అతస్తంపరమపురుషం-ఇహి,గచ్ఛ-కీదృశోఽసౌపురుషః-యమిహేత్యుచ్యతఇత్యత్రాహ॥ భవాదృశాః-మనస్వినఃస్వైరాః-యంపురుషం-గృణతే స్తువన్తి ❁ ॥౩౦॥ ❁ వీరంతంపరమపురుషం-ఆరాత్సమీపే-అభిపత్య,విస్మయోవిగతగర్వఃవీర

❁ పా॥క్లీబానపశ్యత్.

శమేరణప్రదేశే-శ్వభిః-శ్వప్రతిః పరివేష్టితః-శయిష్యసే ।భవానివసోపినయయాత్సతిచేత్కిం విధేయమిత్యత్రాహ ॥ యోభగ వాన్, త్వద్విధానాం-మనసతాం-ప్రశాన్తమేవినాశాయ-సతామనుగ్రహేచ్ఛయాచ-మూపాణివరాహాద్యవతారాన్ - ధత్తేభిభ ర్తి ❋॥౩౧॥❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేన సప్తదశోఽధ్యాయః.❋❋

ఏవంవరుణేనాభాషితోసురస్సంభగవన్తమన్వేషయన్గతఇత్యాహ-ఆమనిః॥తదితి॥తత్రతః-ఏవముక్తప్రకారేణ-జలేశభాషితం వరుణభాషిత-మాకర్ణ్యనిశమ్య-మహామనాః ప్రతియోద్ధారం శ్రుత్వాహృష్టచిత్తః, దుర్మదః-అతఏవ ,తత్, శయిష్యతఇతియదు క్తంత-దగణయిత్వా, అఙ్గహేవిదుర-హరేర్భగవతో, గతింమార్గం-నారదా-ద్విదిత్వాజ్ఞాత్వా-త్వరాన్వితో, రసాతలంనిర్వివిశే ప్రవిష్టవాన్ ❋ ౧ ॥ ❋తత్రరసాతలే-అభితస్సర్వతః, జయతీత్యభిజితం, హరిం-కథంభూతం-ధరాధరంభూధరం, పర్వతమి వస్థితం, అగ్రదంష్ట్రయాదంష్ట్రాగ్రేణ, ప్రోన్నీయమానాఊర్ధ్వంనీయమానా అవని ర్యేనతం అరుణశ్రియా-అక్ష్ణా స్వరుచా -హి రణ్యాక్షతేజాంసి, ముష్ణన్తంహరన్తం ,, అమ్బురుహారుణశ్రియమితిపాఠేతు॥అక్ష్ణా- అరుణామ్బురుహశ్రియంముష్ణన్తమి త్యర్థః, దదర్శ, అహో, వనగోచరఃవనేషులక్ష్యమాణో, మృగః, అత్రదృశ్యతఇతిజహాసచఅపహసితవాన్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత ఏనం భగవన్తమాహ ॥ ఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥ఏహిఅగచ్ఛ, హేఅజ్ఞమహీం, విముఞ్చ, రసౌకసాంపాతాళవాసినాం , నఃఅస్మా కం-విశ్వసృజాబ్రహ్మణా, ఇయంభూమిః, అర్పితా, అన్యథాపాతాళావతరణమస్యానఘటతఇతిభావః - హిరణ్యాక్షేణాధి క్షేపార్థంప్రయుక్తాపీయంభారతీవస్తుతోభగవన్తంస్తౌతి॥తథాహి- వనగోచరః , జలశయోనారాయణః, సఏవయోగిభిఃమృ గ్యతఇతిమృగః, దుష్టాన్నిహన్తుం, మృగయతఇతివామృగః, అజ్ఞజ్ఞోనాస్తియస్మాత్స ర్వజ్ఞేత్యర్థః, హేసురాధమ-మమ, ఈక్షతః

త్తేసదనుగ్రహేచ్ఛయా॥ ౩౧ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋

మైత్రేయఉవాచ ॥ తదేవమాకర్ణ్యజలేశభాషితంమహామనాస్తద్విగణయ్యదుర్మదః।హరేర్విదిత్వాగతిమఙ్గనా రదాద్రసాతలంనిర్వివిశేత్వరాధికః॥౧॥ దదర్శతత్రాభిజితంధరాధరంప్రోన్నీయమానావనిమగ్రదంష్ట్రయా। ముష్ణన్తమక్ష్ణా ❋ స్వరుచాఽరుణశ్రియాజహాసచాహోవనగోచరోమృగః ॥౨॥ ఆహైనమేహ్యజ్ఞమహీంవిము ఞ్చనోరసౌకసాంవిశ్వసృజేయమర్పితా ।నస్స్వస్తియాస్యస్యనయామమేక్షత ❋ స్సురాధమాసాదితసూకరా కృతే ॥౩॥ త్వంనస్సపత్నైర్భవాయకింభృతో యోమాయయాహంస్యసురాన్ పరోక్షజిత్। త్వాం యోగమా యాబలమల్పపౌరుషం సంస్థాప్యమూఢప్రమృజేసుహృచ్ఛుచః ॥ ౪ ॥ త్వయిసంస్థితేగదయాశీర్ణశీర్షణ్యస్మద్భుజ

పశ్యతస్సతః, అనయాభూమ్యాసహ-స్వస్తిమఙ్గళంయథాతథా, నయాస్యసి, స్తుతిపక్షేతుసురాఃఅధమాఃయస్మాత్ , హేసు రోత్తమ-మమేక్షమాణస్యాపి సతఃమామనాదృత్య త్వ-మనయాసహవర్తమానోనః అస్మదీయం, స్వస్తిసమస్తంమంగళం, రాజ్యం యాస్యసిప్రాప్స్యసి, తథాప్యస్మత్కృపయావిముఞ్చేత్యర్థః, ఆసాదితాలీలయాస్వీకృతాసూకరాకృతి ర్యేనసః, తస్యసమ్బో ధనమ్ ❋ ॥౩॥సపత్నైః సురైః-అస్మాకం-అభావాయనాశాయ-త్వం-భృతఃపుష్టఃకిం, యఃపుష్టః-త్వం-పరోక్షజిత్ పరోక్షం జయతీతిపరోక్షజిత్ -మాయయా-అసురాన్-హంసి-త్వాం, యోగమాయాఆత్మీయమాయైవబలంయస్యతం - అతఏవా-ల్ప పౌరుషంఅల్పబలం - సంస్థాప్యహత్వా-హేమూఢ-సుహృదాం - శుచఃఅశ్రూణి-ప్రమృజే ,,స్తుతిపక్షేతు ,,నస్సపత్నైః- అభవాయమోక్షాయ-భృతఃకింఆశ్రితఃకిల - యోభవాన్-పరోక్షేణఅదృశ్యేన ద్వారేణ - జిత్ -మాయయాఆత్మీయసంకల్పే న-అసురాన్-హంసి - నతుతవాస్తిసైన్యం - కింతులీలైవేత్యర్థః-యోగమాయాబలంఆత్మీయమచిన్త్యబలం-అతఏవాల్పం పౌరుషంయస్మాత్తం-త్వాం - సంస్థాప్యహృదిసమ్యగ్ధ్యాత్వాస్థాపయిత్వా - దృఢీకృత్యేత్యర్థః - హేమూఢప్రమూఢాన్ప్ర త్యాప్యాయయతీతిథామూఢప్రపూర్తావితిధాతుః - సుహృదాంబన్ధూనాం-శుచఃసంసారదుఃఖాని-ప్రమృజేనాశయామి- యతస్త్వం-స్మర్తౄణాంబద్ధవానపిమోచయసీత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋త్వయీతి॥అస్మద్భుజచ్యుతయా అస్మద్ధస్తవిసృష్టయా-గదయా- శీర్ణంభిన్నంశిరఃయస్య - తస్మిన్-త్వయి-సంస్థితేమృతేసతి-తుభ్యం-బలింపూజాం- మే-చ-ఋషయో-మే-చ దేవాఃహరన్తి కుర్వన్తి-సర్వేస్వయమేవప్రయత్నమన్తరేణ - అమూలాఃఅనాశ్రయాఃనభవిష్యన్తినశ్యన్తి ,,స్తుతిపక్షేతు,, అస్మద్భుజచ్యుత యా-గదయా-శీర్ణశీర్షణ్యపి-త్వయి - సంస్థితేసమ్యక్స్థితేసతి-తుభ్యం-మే-బలింహరన్తిఋషయోదేవాశ్చ - తేసర్వే - అమూ

❋ పా ॥ అక్ష్ణాఽమ్బురుహాఽరుణశ్రియమ్.

లానభవిష్యన్తి-కింతు-దృఢమూలాఏవభవిష్యన్తీత్యర్థః * ॥౫॥ * సభగవాన్-అరేరసురస్య-దురుక్తయఏవతోమరాఃశస్త్రవిశేషాః-తైః-తుద్యమానఃవ్యథమానః - భీతాం-దంష్ట్రాగ్రగతాం-గాంభూమిం-ఉపలక్ష్య-తోదందురుక్తివ్యథాం-మృషన్ సహమానఏవ-అబ్ధిమధ్యాత్-గ్రాహేణమకరేణ-ఆహత-స్సకరేణుఃహస్తినీసహితః-ఇభోగజఇవ-నిరగాత్ నిర్గతః * ॥౬॥ * నిస్సరన్తంసలిలాన్నిర్గచ్ఛన్తం - భగవన్తం-ద్విరదంగజం-యథా-ఝషోమకరస్తథా- అనుద్రుతఃఅనుధావన్-హిరణ్యకేశోహిరణ్యాక్షః-కరాళాభయంకరాదంష్ట్రాయస్య - అశనిరివనిస్వనోయస్యసః-అబ్రవీత్ ॥తదేవాహ॥ గతహ్రియాంఅసతాంనిర్లజ్జానాం,కింనువిగర్హితమస్తి - నిన్దాభయాభావాత్పలాయనంనాయుక్తమితిభావః,స్తుతిపక్షేతు, గతహ్రియాంఅస్మాకం,కింవిగర్హితమస్తి - లోకోపకారార్థంభువముద్ధరన్తం భగవన్తం ప్రత్య - సతామస్మాకమనుద్రవణముచితమేవేత్యర్థః * ॥౭॥ * సభగవాన్,సలిలస్య-ఉదస్తాత్ ఉపరి,గోచరేవ్యవహారగోచరేదేశే,గాంభూమిం-విన్యస్యనిధాయ,తస్యాంగవి,స్వసత్త్వంస్వబలరూపామాధారశక్తిం - అదధాత్ నిహితవాన్,కథంభూతోనిహితవాన్ -అరేరసురస్య-పశ్యతస్సతః-విశ్వసృజాబ్రహ్మణా - అభిష్టుతః,విబుధైఃకర్తృభిః,ప్రసూనైఃపుష్పైః - ఆపూర్యమాణఃవికీర్యమాణః,యద్వా,అభిష్టుతః,తంబభాషేఇత్యుత్తరేణాన్వయః * ॥౮॥ * పదాపృష్ఠతః,అనుషక్తంఅనులగ్నం,అనుద్రవన్తం-తపనీయోపకల్పంసువర్ణమయభూషణం, మహతీగుర్వీగదాయస్యతం,కాఞ్చనమయఃవిచిత్రఃదంశఃకవచఃయస్యతం-దురుక్తైఃదుర్వాక్యైః-అభీక్ష్ణం,పునఃపునర్మర్మాణి,ప్రతుదన్తంవిధ్యన్తం - తమసురంప్రతి,ప్రచణ్డఃఉత్కటఃమన్యుఃక్రోధోయస్య- సభగవాన్, ప్రహసన్-

చ్యుతయామేచతుభ్యమ్ ।బలింహరన్త్యృషయోమేచదేవాస్స్వయంచసర్వేనభవిష్యన్త్యమూలాః ॥ ౫ ॥స తుద్యమానోఽరిదురుక్తితోమరైర్దంష్ట్రాగ్రగాంగాముపలక్ష్య భీతామ్।తోదంమృషన్నిరగాదబ్ధిమధ్యాద్గ్రాహాహతస్సకరేణుర్యథేభః ॥౬॥ తంనిస్సరన్తంసలిలాదనుద్రుతోహిరణ్యకేశోద్విరదంయథాఝషః। కరాళదంష్ట్రోఽశనినిస్వనోఽబ్రవీద్గతహ్రియాంకింన్వసతాంవిగర్హితమ్॥ ౭ ॥సగాముదస్తాత్సలిలస్యగోచరే* విన్యస్యతస్యామదధాత్స్వసత్త్వమ్।అభిష్టుతోవిశ్వసృజాప్రసూనై*గాపూర్యమాణోవిబుధైఃపశ్యతోఽరేః॥౮ ॥ పదానుషక్తంతపనీయోపకల్పంమహాగదంకాఞ్చనచిత్రదంశమ్। మర్మాణ్యభీక్ష్ణంప్రతుదన్తం దురుక్తైఃప్రచణ్డమన్యుః ప్రహసంస్తంబభాషే॥౯॥శ్రీభగవానువాచ॥ సత్యంవయంభోవనగోచరామృగా* యుష్మద్విధాన్ * మృగయన్గ్రామసింహాన్। *నమృత్యుపాశైఃప్రతిముక్తస్యధీరావికత్థనంతవగృహ్ణన్త్యభద్రమ్॥ ౧౦॥ ఏతేవయంన్యాసహరారసౌకసాం*గతహ్రియోగదయాద్రావితాస్తే। *తిష్ఠామహేఽథాపికథంచిదాజౌ*స్థేయంక్వయామోబలినోత్పాద్యవైరమ్ ॥౧౧॥ త్వంపద్రథానాంకిలయూథపాధిపో * ఘటస్వనోఽస్వస్తయఆశ్వనూ

బభాషే,సోపాలమ్భమితిశేషః * ॥ ౯ ॥ * భోహే,అసుర,వయం,వనగోచరామృగాఇతి,యదుక్తం-తత్సత్యమేవ,కింతు-యుష్మద్విధాన్ భవాదృశాన్ - గ్రామసింహాన్ శునః,మృగయన్ అన్వేషయన్,మృగయితుమహంమృగోజాతఇత్యర్థః॥మృగమేఇతిపాఠేతుఅన్వేషయామీత్యర్థః ॥ మృత్యోఃపాశైః-ప్రతిముక్తస్యబద్ధస్య-తవాఽభద్రమమఙ్గళం,వికత్థనంశ్లాఘనం,వీరాన్నానుగృహ్ణన్తినాభినన్దన్తి - మృత్యుపాశైఃప్రతిముక్తస్యేతిహేతుగర్భం - మృత్యుపాశప్రతిబద్ధత్వాద్వ్యర్థవికత్థనంతన్నగృహ్ణన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * తదుక్తిర్విపర్యామేపర్యవసాయయన్నాహ ॥ రసౌకసాంరసాతలవర్తినాం,యుష్మాకం,న్యాసహరాఃఏతేవయం,న్యస్యన్తినిక్షిపన్తిపాదావస్మిన్నితిన్యాసఆధారః - భవతామాధారభూహరావయం - అయంకాకుః-నహీయంభూమిరసాతలవర్తినాంన్యాసఇత్యర్థః - ఏతేవయం,గతలజ్జాః-తేత్వయాకర్త్రా - గదయా, ద్రావితాఃధావితాః, అయమపికాకుః,అస్మాభిరేవయూయంద్రావయిష్యన్తఇతిభావః - అథాపి,గదయాద్రావితాఅపి,కథంచిత్ కేనాపిప్రకారేణ - ఆజౌయుద్ధే - తిష్ఠామహే,బలినా,త్వయాసహ-వైరంవిరోధం,ఉత్పాద్య-క్వయామఃగమిష్యామః, అత్రాపిభవదపేక్షయావిలక్షణేనైవప్రకారేణఆజౌతిష్ఠామహేస్థాతుమిచ్ఛామహే - బలిభిరస్మాభిర్విరోధముత్పాద్యక్వయాస్యసీతివిపర్యామేపర్యవసానమభిప్రేతమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * త్వమితి॥పద్రథానాంపదాతీనాం,మేయూథపాస్తేషాం - అధిపతిస్త్వం-నఃఅస్మాకం,మస్వస్తయేపరిభవాయ,ఆశు,ఘటయస్వయతస్వ - అనూహఃఅశఙ్కస్త్వం-అస్మాన్,సంస్థాప్యహత్వా- స్వకానాం,అశ్రుప్రమృజ,యఃపుమాన్,స్వాంస్వీయాం - ప్రతిజ్ఞాం-నాతిపిపర్తినపూరయతి-ప్రతిజ్ఞాతార్థనిర్వర్తనేననసమాపయతి,సః, అసభ్యఃస

* పా ॥ మృగమేగ్రామసింహాన్.

ఛాయామనర్హాః ॥ అత్రాపిత్వం షద్రథానామిత్యాదీనాం విపర్యయపర్యవసాయిత్వం భగవతోఽభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ భగవతాధిక్షిప్తః శిరస్కృతః - ఉక్తరీత్యా - సః, రుషా, భృశం, ప్రలబ్ధః ప్రహసితశ్చ - అసురః - ఉల్బణం క్రోధం ఆజహార స్వీకృతవాన్, చుక్రోధేత్యర్థః - యథా క్రీడ్యమానః, అహిరాట్ సర్పశ్రేష్ఠః - తథేతి దృష్టాన్తః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ అమర్షితః క్రుద్ధః - అతఏవ - శ్వాసం నిశ్వాసం - సృజన్ త్యజన్, అతఏవ, మన్యునా ప్రచలితాని ఇన్ద్రియాణి యస్య - స దైత్యః ఆసాద్య సమీపమాగత్య - తరసా బలేన, గదయా, హరిం - అభ్యహనత్ తాడితవాన్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ భగవాంస్తు - రిపుణా అసురేణ - ఉరసి, విసృష్టం - గదాయాః వేగం - తిరశ్చీనః తిర్యగ్గమనస్సన్ - అన్తకం మృత్యుం - యోగారూఢః నిష్పన్నయోగీవ - అవఞ్చయత్ పరిహృతవాన్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ పునస్తాం - అప్రాప్తామేవ గదాం - ఆదాయ - అభీక్ష్ణశః పునఃపునః - భ్రామయన్తం - అసురం ప్రతి - క్రుద్ధో హరిః - అతఏవ, సంరమ్భాత్ క్రోధాత్ - దష్టదచ్ఛదః దష్టాధరః - అభ్యధావత్ అభిముఖమగాత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తతః అభిధావనానన్తరం, ప్రభుర్భగవాన్, స్వగదయా - అరాతిం శత్రుం, దక్షిణాభువి దక్షిణపార్శ్వే, ఆజఘ్నే ప్రజహార - హే సౌమ్య విదుర - సః అసురస్తు - కోవిదః గదాయుద్ధకుశలః, అతఏవ - దక్షిణాంసభువి హరిణా ప్రయుక్తాం - అప్రాప్తామేవ, గదయా, అభ్యహనత్ ఆజఘ్నే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ హర్యక్షో హిరణ్యాక్షః, హరిశ్చ - సుసంరబ్ధౌ, జిగీషయా అన్యోన్యం జేతుమిచ్ఛయా - గుర్వీభ్యాం గదాభ్యాం, అన్యోన్యం పరస్పరం, అభిజఘ్నతుః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తయోః హర్యసురయోః - స్పృధోః స్పర్ధమా

హాః। సంస్థాప్య చాస్మాన్ప్రమృజాశ్రు స్వకానాం యస్స్వాం ప్రతిజ్ఞాం నాతిపిపర్త్యసభ్యః ॥౧౨॥ సోఽధిక్షిప్తో భగవతా ప్రలబ్ధశ్చ రుషా భృశమ్ । ఆజహారోల్బణం క్రోధం క్రీడ్యమానోఽహిరాడివ ॥ ౧౩ ॥ సృజన్నమర్షితశ్శ్వాసం మన్యుప్రచలితేన్ద్రియః। ఆసాద్య గదయా దైత్యస్తరసాఽభ్యహనద్ధరిమ్ ॥ ౧౪ ॥ భగవాంస్తు గదావేగం విసృష్టమరిణోరసి । అవఞ్చయత్తిరశ్చీనో యోగారూఢ ఇవాన్తకమ్ ॥౧౫॥ పునర్గదాం తామాదాయ భ్రామయన్తమభీక్ష్ణశః। అభ్యధావద్ధరిః క్రుద్ధస్సంరమ్భాద్దష్టదచ్ఛదమ్ ॥౧౬॥ తతస్స్వగదయాఽరాతిర్దక్షిణాంసభువి ప్రభుః। ఆజఘ్నే స తు తాం సౌమ్య గదయా కోవిదోఽహనత్ ॥౧౭॥ ఏవం గదాభ్యాం గుర్వీభ్యాం హర్యక్షో హరిరేవ చ । జిగీషయా సుసంరబ్ధావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౧౮ ॥ తయోస్స్పృధోస్తిగ్మగదాహతాఙ్గయోః క్షతాస్రవాఘ్రాణవివృద్ధమన్వ్యోః । విచిత్రమార్గాంశ్చరతోర్జిగీషయా వ్యభాదిలాయామివ శుష్మిణోర్మృధః ॥౧౯॥ దైత్యస్య యజ్ఞావయవస్య మాయయా గృహీతవారాహతనోర్మహాత్మనః । కౌరవ్య మహ్యాం ద్విషతోర్విమర్దనం దిదృక్షురాగాదృషిభిర్వృతస్స్వరాట్ ॥ ౨౦ ॥ ఆసన్నశౌణ్డీర్యమపేతసాధ్వసం కృతప్రతీకారమహార్యవిక్రమమ్ । విలక్ష్య దైత్యం భగవాన్సహస్రణీర్జగాద నారాయణమాదిసూకరమ్ ॥౨౧॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ ఏష తే దేవ దేవానామఙ్ఘ్రిమూలముపేయుషామ్। విప్రాణాం సౌరభేయీణాం భూతానామప్యనాగసామ్ ॥౨౨॥ ఆగస్కృద్భయకృద్దుష్కృదస్మద్రాద్ధవరోఽసురః। అన్వేషన్నప్రతిరథో లోకానటతి కణ్టకః ॥౨౩॥ ఏనం మాయావినం దృప్తం నిరఙ్కుశమస

నయోః - తిగ్మాభ్యాం తీక్ష్ణాభ్యాం, గదాభ్యాం, ఆహతాని తాడితాన్యఙ్గాని యయోః, తతఏవ, క్షతాత్ గదాఘాతాత్, ఆస్రవతీత్యాస్రవం, రుధిరం - తస్య ఘ్రాణేన ఆఘ్రాణేన, వివృద్ధః మన్యుః యయోస్తయోః, అతఏవ - ఇలాయాం భూమ్యాం, నిమిత్తభూతాయాం, ఇలార్థమిత్యర్థః, జిగీషయా పరస్పరజయేచ్ఛయా, విచిత్రమార్గాన్ గదాయుద్ధక్రమణప్రభేదాన్ - చరతోః, మృధః సంగ్రామః - శుష్మిణోరివ మత్తవృషభయోరివ, వ్యభాత్ బభౌ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ దైత్యస్య - యజ్ఞావయవస్య యజ్ఞమూర్తేః - మాయయా స్వసంకల్పేన - గృహీతవారాహతనోః - తస్య, మహాత్మనః దైత్యేఽప్యనుగ్రహప్రవణచిత్తస్య, భగవతశ్చ - హే కౌరవ్య, మహ్యాం భూమ్యాం నిమిత్తభూతాయాం, ద్విషతోర్యుధ్యమానయోః - విమర్దనం యుద్ధం - దిదృక్షుః ద్రష్టుమిచ్ఛుః - స్వరాట్ బ్రహ్మా, ఋషిభిర్మరీచ్యాదిభిర్వృతః పరివృతః - అగాత్ ఆగతవాన్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఆగతశ్చ - సహస్రణీః దేవసహస్రం నయతీతి దేవసహస్రనేతా - భగవాన్ బ్రహ్మా, దైత్యం - ఆలక్ష్య - ఆదిసూకరం నారాయణం - జగాద - కథంభూతం దైత్యం - ఆసన్నం ప్రాప్తం శౌణ్డీర్యం మదో యేన - తం - అహార్యః అసహ్యః విక్రమో యస్య తం ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ ఏష దైత్యః - హే దేవ - తే తవ - అఙ్ఘ్రిమూలం పాదమూలం - ఉపేయుషాం శరణంగతానాం - దేవానాం విప్రాణాం - సౌరభేయీణాం ధేనూనాం - అనాగసాం నిరపరాధినామపి - భూతానాం ❋ ఆగస్కృత్ నిర్నిమిత్తమపరాధకృత్ - తత్పరిహారాయ ప్రవృత్తో భయకృత్ - భీతాన్ జ్ఞాత్వా దుష్కృత్ అర్థప్రాణాదిహర్తా - అస్మత్తో రాద్ధో లబ్ధో వరో యేన సః, స్వయమప్రతిరథః, ప్రతిపక్షరహితః - అన్వేషన్ ప్రతిరథం మృగయన్, కణ్టక ఇవ - లోకాన్ ప్రత్యటతే చరతి ❋ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❋ హే దేవ - మాయావినం విచిత్రచతురఙ్గాదిబలోత్పాదకాశ్చర్యశక్తిసంపన్నం, అతఏవ - దృప్తం గర్వితం - నిరఙ్కుశం నిరఙ్కుశ

గజమిన స్థితః-అసత్తమందురాత్మానం - ఏనం-దైత్యంప్రతి-ఉత్థిత-మాశీవిషంసర్పం - పుచ్ఛాకర్షణాదినా-బాలకవత్-మాక్రీడ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ దారుణః ఉగ్రః, ఏష దైత్యః-యావ, త్స్వాంస్వబలకరీం - వేలాంసంధ్యారూపాం - ప్రాప్య-నవర్ధేత, తావదేవ, తతః పూర్వమేవ - హేదేవ-స్వాం ఆత్మీయాం-మాయాంబల-మాస్థాయ ఆశ్రిత్య-జహి " యద్వా " స్వాంపూర్వోక్తవిధాం-మాయా-మాస్థాయ - స్వాం వేలాంప్రాప్య-యావదేషనవర్ధేత-తావ జ్జహీత్యన్వయః - హేదేవ-అచ్యుత- ఆశ్రితాన్నచ్యవత ఇత్యచ్యుత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ కాఽసౌ వేలా ఆయాస్యతి-యాంప్రాప్య - వర్ధేతేత్యత్రాహ ॥ హేప్రభో-లోకచ్ఛమ్భట్కరీలోకానాం ప్రతికూలకరీ " లోకచ్ఛద్మకరీతి పాఠే " మోహనకరీత్యర్థః ॥ ఘోరతమా భయఙ్కరా, ఏషా సంధ్యా -ఉపసర్పతి ఆయాస్యతి - హేసర్వాత్మన్ - సురాణాం - జయం-ఆవహ సంపాదయ - అసురాణాంజయావహేతి పాఠే " సంధ్యావిశేషణమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అధునా ఇదానీం-ఏషః - అభిజిన్నామా అభిజిదాఖ్యః - మౌహూర్తికః మధ్యాహ్నముహూర్తరూపః, యోగః యుక్తః కాలః - అగాత్ ఆగతః - తత్తస్మా, త్సుహృదాంత్వత్సుహృదాం - నశ్శివాయస్వస్తయే-దుస్తరందుర్జయం - దైత్య - మాశు-నిస్తరజహి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ విహితంత్వయైవశాపానుగ్రహకాలేవిహితం" యద్వా " తదావిశ్వేశ్వరః క్రుద్ధోభగవాన్ లోకభావనః । హనిష్యత్యవతీర్యాసౌయథాద్రీఙ్ఛతపర్వధృ" దితిపితా కశ్యపేనైవవిహితం-మృత్యుం - త్వాం-అయమసురః - స్వయం-దిష్ట్యాదైవేనైవ-ఆసాదితః - ఏనమసురం, మృధేయుద్ధే, విక్రమ్యపరాక్రమ్య, హత్వా లోకాన్-శర్మణిసుఖే, ఆధేహి - సుఖోత్తరాన్ కుర్విత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగ

త్తమమ్ । మాక్రీడబాలవద్దేవ యథాఽఽశీవిషముత్థితమ్ ॥ ౨౪ ॥ నయావదేషవర్ధేతస్వాం వేలాంప్రాప్యదారుణః ।
స్వాం దేవమాయామాస్థాయ తావజ్జహ్యఘమచ్యుత ॥ ౨౫ ॥ ఏషా ఘోరతమా సంధ్యా ❋ లోకచ్ఛమ్భట్కరీప్రభో
। ఉపసర్పతి సర్వాత్మన్ సురాణాంజయమావహ ॥ ౨౬ ॥ అధునైషోఽభిజిన్నామ యోగో మౌహూర్తికోఽభ్య
గాత్ । శివాయ నస్త్వత్సుహృదామాశునిస్తర దుస్తరమ్ ॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యా త్వాంవిహితంమృత్యుం మాయామాసాదిత
స్స్వయం । విక్రమ్యైనంమృధేహత్వా లోకానాధేహిశర్మణి ॥ ౨౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, హిరణ్యాక్షయుద్ధం నామాష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋
మైత్రేయ ఉవాచ ॥ అవధార్య విరిఞ్చస్య నిర్వ్యళీకామృతంవచః । ప్రహస్యప్రేమగర్భేణ తదపాఙ్గేన సోఽగ్రహీ
త్ ॥ ౧ ॥ తతస్సపత్నంముఖతశ్చరన్తమకుతోభయమ్ । జఘానోత్పత్య గదయాహనావసురమక్షజః ॥ ౨ ॥ సాహ
తా తేనగదయా విహతా భగవత్కరాత్ । విఘూర్ణితాఽపతద్రేజే తదద్భుతమివాభవత్ ॥ ౩ ॥ సతదాలబ్ధతీర్థోఽ
పినబబాధే నిరాయుధమ్ । సమ్మానయన్మృధే ధర్మం విష్వక్సేనంప్రకోపయన్ ॥ ౪ ॥ గదాయామపవిద్ధాయాం

వతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః . ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంబ్రహ్మణాభాషితో భగవాం స్తద్వచోఽభినన్ద్యాసురాణాంబలకర్యామపి వేలాయాంస్వపరాక్రమమేవప్రదిదర్శయిషుః పునర్యుయుధ ఇత్యాహ మునిః ॥ విరిఞ్చస్య బ్రహ్మణో - నిర్వ్యళీకంనిర్దోష, మమృతతుల్యం - వచో ఽవధార్య శ్రుత్వా - ప్రహస్య కాలాత్మనా సర్వసంహర్తుర్మమాప్యరిబలాద్భయం బ్రవీతీతిప్రహస్య - సః భగవాన్ - ప్రేమగర్భేణ ప్రేమసహితేన-అపాఙ్గేనకటాక్షేణ-తత్ "విక్రమ్యైనంమృధేహత్వాలోకానాధేహిశర్మణీ" తివచః-అగ్రహీత్ గృహీతవాన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తతః వచోగ్రహణానన్తరం - అకుతోభయంకుతశ్చిదభీతం - అతఏవ-ముఖతః అభిముఖత - శ్చరన్తం- సపత్నంఅసురం-అక్షజో బ్రహ్మణోఘ్రాణేన్ద్రియాదావిర్భూతో భగవాన్ - ఉత్పత్యోద్ధృత్య - గదయా - హనౌకపోలాధోదేశే, జఘాన ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ సాభగవత్ప్రియుక్తా - అపాస్తైవగదా - తేనాసురేణకర్త్రా-గదయా - హతా-భగవత్కరాత్ -విహతాచ్యుతాసతీవిఘూర్ణితాధ్వనయన్తీ - ఆపతత్ -తతోరేజేరరాజ - తద్భగవత్కరాద్విహత్యపతనం- అద్భుతంపశ్యతామాశ్చర్యమివాఽభూత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ సోఽసుర - స్తదా-లబ్ధతీర్థోపిలబ్ధావకాశోపి-నిరాయుధం -విష్వక్సేనంభగవన్తం-మృధేయుద్ధే,ధర్మం-సమ్మానయన్ - ప్రకోపయన్నపినబబాధే - నప్రాహరత్ " సమ్మృధేఇతిపాఠేతు " నలబ్ధతీర్థోపినబబాధే- సః మానయన్ బభూవేతివాక్యభేదేనాన్వయాదపౌనరుక్త్యంబోధ్యమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ గదాయా - మపవిద్ధాయాంస్వహస్తాద్విహతాయాంసత్యాం -పశ్యతాం - హాహాకారేచనిర్గతేసతి - విభుర్భగవాన్ ,తస్యదైత్యస్య-ధర్మంనిరాయుధాబాధనరూపంధర్మం-మానయామా

❋ పా ॥ లోకచ్ఛద్మకరీప్రభో । ఉపసర్పతిసర్వాత్మన్నసురాణాంజయావహా. § పా ॥ మానయన్ సమ్మృధేధర్మమ్.

సబహ్వామన్యత - సునాభంచక్ర-మస్మరచ్చ - స్మరణేనస్వహస్తస్థితమకరోదిత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁ తంభగవతాస్మృతం, దితిపుత్రాభిధేనదితిపుత్రఇతినామ్నా వ్యవహ్రియమాణేన-స్వపార్షదముఖ్యేన - విషజ్జమానంవిశేషేణసజ్జంప్రాప్నువన్తం వ్యగ్రచక్రంసంభ్రమయుక్తంచక్రంప్రతి-దృష్ట్వేతిశేషోవా -తద్విదాంతచ్చక్రప్రభావవిదాం- ఖచరాణాం-చిత్రాః బహువిధాః-వాచః - అముమసురంజహి - తేస్వస్త్యస్త్విత్యేవమాదికాః - తత్రయుద్ధదేశే - ఆసన్స్మ ❁ ॥౬॥ ❁ సఃఅసురః-పద్మపలాశాక్షం-ఆత్తంధృతంతథాభూతంచక్రంయేనతం - భగవన్తం - నిశమ్యాదృష్ట్వా, అగ్రతోవ్యవస్థితంచ- విలోక్య అమర్షేణక్రోధేన-పరిప్లుతానిక్షుభితానీన్ద్రియాణియస్యసః- రుషాక్రోధేన -శ్వసన్ నిశ్వసన్-స్వదన్తచ్ఛదంస్వాధరోష్ఠం-ఆదశత్ సమన్తాద్దష్టవాన్ ❁ ॥౭॥ ❁ కరాళదంష్ట్రః భయఙ్కరదంష్ట్రోఽసురః - చక్షుర్భ్యాం-దహన్నివ - సంచక్షాణః పశ్యన్ - అభిద్రుత్యఅభిముఖమాగత్య - హరింభగవన్తం - హతోఽసీత్యుచ్చరన్ - స్వగదయా - అహనత్ ప్రజహార ❁ ॥౮॥ ❁ యజ్ఞసూకరః యజ్ఞమూర్తిరాదిసూకరోభగవాన్ - వాతరంహసంవాయువేగాం - తామాపతన్తీమేవగదాం - సవ్యేనపదావామపాదేన, శత్రోః-ర్మిషతః పశ్యతస్సతః - లీలయా - ప్రాహరత్ ❁ ॥౯॥ ❁ తతః - ఆయుధం-ఆధత్స్వగృహాణ, ఘటస్వయతస్వ-త్వమవశ్యంజిగీషసీ-త్యాహచఉక్తవాంశ్చ - ఇతిఏవ-ముక్తః - సః-అసురః-తయాగదాతాడితయాపునర్గృహీతయాగదయా, భూయఃపున-ర్భగవన్తం - తాడయన్-భృశంవ్యనదత్ ❁ ॥౧౦॥ ❁ తాంఅసురేణప్రయుక్తాం - ఆపతన్తీమాగచ్ఛన్తీం-గదాం - వీక్ష్య - భగవాన్, సమవస్థితః యథావదేవావస్థితః-ప్రాప్తాంస్వసమీపంప్రాప్తాం-గదాం -గరుత్మాన్-పన్నగీం

హాహాకారేచనిర్గతే। మానయామాసతద్ధర్మంసునాభంచాస్మరద్విభుః॥ ౫ ॥ తంవ్యగ్రచక్రందితిపుత్రాభిధేన ❁ స్వపార్షద ❁ ముఖ్యేనవిషజ్యమానమ్। చిత్రావాచస్తద్విదాంఖేచరాణాంతత్రస్మాసన్స్వస్తితేఽముంజహీతి॥ సతంనిశామ్యాత్తరథాఙ్గమగ్రతోవ్యవస్థితంపద్మపలాశలోచనమ్। విలోక్యచామర్షపరిప్లుతేన్ద్రియోరుషాస్వదన్తచ్ఛదమాదశచ్ఛ్వసన్॥౭॥ కరాళదంష్ట్రశ్చక్షుర్భ్యాంసంచక్షాణోదహన్నివ। అభిద్రుత్యస్వగదయాహతోఽసీత్యహనద్ధరిమ్॥౮॥ పదాసవ్యేనతాంసాధో భగవాన్యజ్ఞసూకరః। లీలయామిషతశ్శత్రోః ప్రాహరద్వాతరంహసమ్॥౯॥ ఆహచాయుధమాధత్స్వఘటస్వత్వంజిగీషసి। ఇత్యుక్తస్సవరాహాయతాంగదాంవ్యనదద్భృశమ్॥ తాంసఆపతతీంవీక్ష్యభగవాన్సమవస్థితః। జగ్రాహలీలయాప్రాప్తాంగరుత్మానివపన్నగీమ్॥ ౧౧ ॥ స్వపౌరుషేప్రతిహతేహతమానోమహాసురః। నైచ్ఛద్గదాందీయమానాంహరిణావిగతప్రభః॥౧౨॥ జగ్రాహత్రిశిఖంశూలంజ్వలజ్జ్వలనలోలుపమ్। యజ్ఞాయధృతరూపాయవిప్రాయాభిచరన్యథా॥ ౧౩ ॥ తదోజసాదైత్యమహాభటార్పితంచకాసదన్తఃఖఉదీర్ణదీధితి। చక్రేణచిచ్ఛేదనిశాతనేమినాహరిర్యథాతార్క్ష్యపతత్రముజ్ఝితమ్॥౧౪॥ వృక్ణేస్వశూలేబహుధాఽరిణాహరేః ప్రత్యేత్యవిస్తీర్ణమురోవిభూతిమత్। ప్రవృద్ధరోషస్సకఠోరముష్టినానదన్ప్రహృత్యాన్తరధీయతాసురః॥౧౫॥ తేనేత్థమాహతఃక్షత్తర్భగవానాదిసూకరః। నాకమ్పతమనాక్క్వాపిస్రజా

సర్పీమివ, లీలయాజగ్రాహ ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏవంస్వపౌరుషేస్వశౌర్యే - ప్రతిహతేవిహతేసతి, హతఃవిగతఃమానోగర్వోయస్య - సోఽసురః- అతఏవ- విగతప్రభః నష్టతేజాః - హరిణా-దీయమానామపి - గదాం - నైచ్ఛత్ - గ్రహీతుమితిశేషః ❁ ॥౧౨॥ ❁ కింతు-త్రిశిఖంత్రిసఃశిఖాః అగ్రభాగాఃయస్యతం - జ్వలన్ - యోజ్వలనోఽగ్ని-స్తద్వల్లోలుపంస్వకార్యకరణేవ్యగ్రం-శూలం - ధృతవరాహరూపాయ, యజ్ఞాయయజ్ఞమూర్తయే, జగ్రాహప్రాహిణోత్ - యజ్ఞాయధృతరూపాయేతి - సర్వయజ్ఞలిఙ్గైసర్వయజ్ఞభోక్తరితత్ఫలప్రదేస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యవరాహరూపేభగవతిశూలస్యస్వకార్యాకరణంసూచితం, ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి - విప్రాయబ్రహ్మవిదంవిప్రముద్దిశ్య, అభిచరన్మారణయోగంకుర్వన్-యథానమారయతి - తథేత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఓజసావీర్యేణ, దైత్యానాంమధ్యేమహాభటేనమహాశూరేణ, అర్పితంప్రయుక్తం, ఉదీర్ణాఉద్గతాదీధితిర్యస్యతత్, అన్తఃఖేఆకాశమధ్యే - చకాసత్ప్రకాశమానం - తత్త్రిశూలం - నిశాతనేమినానిశితధారేణ, చక్రేణ-చిచ్ఛేదహరిరిన్ద్రో, యథా-ఉజ్ఝితంతార్క్ష్యపతత్రం-తార్క్ష్యేణోజ్ఝితంత్యక్తం-పతత్రం-పక్షమిత్యర్థః- పురాఖలుదేవాన్నిర్జిత్యామృతకలశంనయతాగరుడేనేన్ద్రప్రయుక్తస్యపత్యాయుధస్యామోఘస్యమానందాతుంపత్రమేకంత్యక్తంతచ్చేన్ద్రోవజ్రేణచిచ్ఛేదేతీతిహాసోఽత్రానుసంధేయః ❁ ॥౧౪॥ ❁ అరిణాచక్రేణ, స్వశూలే-బహుధా-వృక్ణేఛిన్నేసతి - ప్రవృద్ధఃరోషోయస్య -సోఽసురః - ప్రత్యేత్యఅభిముఖమాగత్య - స్వకఠినతరముష్టినా - విభూతిమత్ లక్ష్మ్యాఆశ్రయభూతం, విస్తీర్ణం - హరేర్భగవతః-ఉరఃవక్షః - నదన్, ప్రహృత్య ప్రతాడ్య, అన్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ హేక్షత్తః - తేనఅసురేణ - ఇత్థంముష్టినా, ఆహతఃతాడితః, ఆదివరాహోభగవాన్-మనాక్ ఈషదపి

నాకమ్పతనచలితవాన్ - స్రజాపుష్పదామ్నా, హతో౽గజఇవ * ॥౧౬॥ * అథఅన్తర్ధానానన్తరం, యోగమాయేశ్వరేయు జ్యన్తఇతియోగాః, తాసాం - మాయానా-మీశ్వరేస్వసంబన్ధినీనామాశ్చర్యశక్తీనాం నేతరి-హరౌభగవతి, ఉరుధాబహుధా-మాయాః, అస్రుజత్ కథంభూతామాయా-యాఅస్రుజదిత్యుచ్యతఇత్యతాఽఽహ-యాఃమాయాః, విలోక్యదృష్ట్వా - త్రస్తాభీతా, సర్వాఃప్రజా-అస్యవిశ్వస్య, ఉపసంయమంప్రలయం, మేనిరేఅమన్యన్త * ॥౧౭॥ * మాయాః ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రవవురిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ప్రచణ్డాఃప్రచణ్డవేగాః-వాయవః-పాంసవంపాంసుకృతం-తమః-పైరయన్ ప్రవవుఃప్రసృతవన్తః, గ్రావాణఃఅశ్మానః-దిగ్భ్యః, క్షేపణైఃయన్త్రవిశేషైః, ప్రహితాః ప్రయుక్తాఇవ * ॥౧౮॥ * పూయందుర్గన్ధి, అసృగ్రక్తం - విట్ విష్ఠాపూయాదీన్య-సకృత్ పునఃపునర్వర్షద్భిః, సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిఃవిద్యుత్సహితంయథాతథాధ్వనద్భిః, రౌఘైఃద్యౌర్నష్టభగణానష్టోనక్షత్రగణో౽యస్యాస్సా, అభూత్, నష్టభగణత్వేనైనచ తుర్వ్యుక్తసన్ధ్యావేలాతిక్రమస్సూచితః, అహ్నినక్షత్రాణామసంభవాత్ * ॥౧౯॥ * గిరయఃపర్వతాః, నానాయుధముచః నానాయుధంముఞ్చన్తః, ప్రత్యదృశ్యన్తదృష్టాబభూవుః । తథాయాతుధాన్యశ్చ, ప్రత్యదృశ్యన్త-కథంభూతాః-దిగ్వాససఃదిగమ్బరాః శూలిన్యఃశూలధారిణ్యః-ముక్తాఃప్రసారితాఃమూర్ధజాఃకేశాయాసాం-తాః * ॥ ౨౦ ॥ * తథా- ఆతతాయిభిఃహింసాశీలైఃబహుభిఃయక్షరక్షోభిః - పత్తిఃపదాతిః - పత్త్యాదిభిశ్చ - ఉత్సృష్టాఃప్రయుక్తాః - అతివైశసాఃఅత్యుగ్రాః -హింస్రాఃక్రూరాః - ఛిన్ధిభిన్ధీత్యేవంరూ

హతఇవద్విపః ॥౧౬॥ అథోరుధాసృజన్మాయాయోగమాయేశ్వరే హరౌ। యావిలోక్యప్రజాస్త్రస్తా మేనిరేఽస్యోపసంయమమ్ ॥౧౭॥ ప్రవవుర్వాయవశ్చణ్డాస్తమః పాంసవమైరయన్ । దిగ్భ్యో నిపేతుర్గ్రావాణః క్షేపణైః ప్రహితా ఇవ ॥ ౧౮ ॥ ద్యౌర్నష్టభగణాఽభ్రౌఘైస్సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః। వర్షద్భిః పూయకేశాసృగ్విణ్మూత్రాస్థీని చాసకృత్ ॥౧౯॥ గిరయః ప్రత్యదృశ్యన్త నానాయుధముచోఽనఘ। దిగ్వాససో యాతుధాన్యశ్శూలిన్యో ముక్తమూర్ధజాః ॥౨౦॥ బహుభిర్యక్షరక్షోభిః పత్త్యశ్వరథకుఞ్జరైః। ఆతతాయిభిరుత్సృష్టా హింస్రా వాచోఽతివైశసాః ॥ ౨౧ ॥ ప్రాదుష్కృతానాం మాయానామాసురీణాం *వినాశయన్ । సుదర్శనాస్త్రం భగవాన్ప్రాయుఙ్క్త దయితం త్రిపాత్ ॥౨౨॥ తదాదితేస్సమభవత్సహసా హృది వేపథుః। స్మరన్త్యా భర్తురాదేశం స్తనాచ్చాసృక్ప్రసుస్రువే ॥౨౩॥ వినష్టాసు స్వమాయాసు భూయశ్చాభ్యేత్య కేశవమ్। రుషోపగూహమానోఽముం దదృశేఽవస్థితం బహిః ॥౨౪॥ తం ముష్టిభిర్వినిఘ్నన్తం వజ్రసారైరధోక్షజః। కరేణ కర్ణమూలేఽహన్యథా త్వాష్ట్రం మరుత్పతిః ॥౨౫॥ స ఆహతో విశ్వసృజా హ్యవజ్ఞయా పరిభ్రమద్గాత్ర ఉదస్తలోచనః। విశీర్ణబాహ్వఙ్ఘ్రిశిరోరుహోఽపతద్యథా నగేన్ద్రో లులితో నభస్వతా ॥౨౬॥ క్షితౌ శయానం తమకుణ్ఠవర్చసం కరాళదంష్ట్రం పరిద

పాః - వాచః - ప్రత్యశృణ్వన్త - అశ్వాదిశబ్దైరశ్వాద్యారూఢా ఉచ్యన్తే * ॥ ౨౧ ॥ * ప్రాదుష్కృతానాం ప్రాదుర్భూతానాం-ఆసురీణామసురసంబన్ధినీనాం - మాయానాం-వినాశయన్ వినాశయితుం - మాయానామితిద్వితీయార్థేషష్ఠీ, వినాశనమితిపాఠేతు « యథాఽఽత్రైవషష్ఠ్యుపపన్నా - దయితంస్వస్యనిరతిశయప్రియం -సుదర్శనాస్త్రం- త్రిపాద్భగవాన్-త్రిపాచ్ఛబ్దేనత్రిపాద్విభూతిమానుపచారాద్వివక్షితః- ప్రాయుఙ్క్తప్రయుక్తవాన్ * ॥౨౨॥ * తదాభర్తుఃకశ్యపస్య-ఆదేశం లోకభావనోభగవానవతీర్యోర్వ్యామిత్యేవంరూపంనిదేశం, స్మరన్త్యాదితేః, హృది, సహసాఆశు, వేపథుఃకమ్పఃసమభవత్ ఉత్పన్నః, స్తనాత్, అసృక్ రుధిరంచ, ప్రసుస్రువే * ॥ ౨౩ ॥ * స్వమాయాసువినష్టాసుసతీషు, అసురః, భూయఃపునశ్చ, అభిముఖమాగత్య, రుషా, కేశవంభగవన్తం ఉపగూహమానఃబాహ్వోరన్తరేనిధాయ, సంఘట్టయన్, అముం కేశవం, బహిఃబాహుమధ్యాద్బహిరవస్థితందదృశే * ॥ ౨౪ ॥ * వజ్రసారైఃవజ్రవదేవాభేద్యైః - ముష్టిభిః, నిఘ్నన్తం తాడయన్తం, తమసురం-కరేణహస్తేన - కర్ణమూలే-అహన్ జఘాన-యథా-మరుత్పతిరిన్ద్రః - త్వాష్ట్రంవిశ్వరూపమ్ * ॥౨౫॥ * విశ్వసృజాభగవతా-అవజ్ఞయానిమిత్తభూతయా - ఆహత-స్సోఽసురః- భగవద్భాగవతావహేళనమేవతద్వధనిమిత్తమిత్యవజ్ఞయేత్యనేనసూచితం - పరిభ్రమత్ గాత్రంశరీరంయస్య-ఉదస్తేబహిర్నిర్గతేలోచనేయస్య-విశీర్ణాఃక్షిప్తాః బాహ్వాదయోయస్య-సోఽపతత్-యథా-నభస్వతావాయునా-లులితఃఉత్పాటితః-నగేన్ద్రఃమహాద్రుమః * ॥౨౬॥ * క్షితౌభూమ్యాం-శయానం - తథాప్యప్రతిహతతేజస్కం-భయంకరదంష్ట్రం - పరితోదష్టాధరోష్ఠం - తమసుర-మాగతా-అజాదయో బ్రహ్మాదయో-వీక్ష్య దృష్ట్వా-శశంసుఃప్రశశంసుః ॥తదేవాహ॥ అహోఆశ్చర్యం- ఇమాం-ఈదృశీం, భగవత్యేత్యర్థః, సంస్థితింమరణం-కోనులభేత, కోఽపీత్య

---

* పా ॥ వినాశనమ్.

ర్థః ॥౨౭॥ * ఏతదేవప్రపఞ్చయతిద్వాభ్యామ్॥యోగినః-అసతః అచేతనపరిమాణాల్లిఙ్గాద్దేహాత్ -ముముక్షయా మోక్తుమిచ్ఛ యా-సంసారనివృత్తయ ఇత్యర్థః-యోగసమాధినాసమాధియోగేన , యద్వా,కర్మజ్ఞానయోగాభ్యాం యుక్తోయస్సమాధి స్తే న , యద్వా , యుజ్యన్త ఇతి యోగాః-వివేకవిమోకాదయః-తద్యుక్తోయస్సమాధి-స్తేన-రహః ఏకాన్తే-యం భగవన్తం- ధ్యా యన్తి-భజన్తి - తస్యైవభగవతః-పదాపాదేన-దైత్యఋషభః దైత్యశ్రేష్ఠః-హతః-వరాహస్యపూర్వపాదయోరేవకరత్వా త్కరేణాహన్నితిపదాహత ఇతిచావిరుద్ధం -ముఖం భగవతో ముఖం-ప్రపశ్యన్-తనుం శరీరం - ఉత్ససర్జ-తత్యాజ- హేత్యాశ్చ ర్యే * ॥౨౮॥ * ఏతౌ హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-అస్యభగవతః-పార్షదౌ-శాపాత్ -అసద్గతిం అసురయోనిం యాతౌ ప్రా ప్తౌ-పునః కతిపయైః జన్మభిః - స్థానం భగవతః స్థానం-ప్రపత్స్యేతే గమిష్యతః * ॥౨౯॥ * ఏవం తత్సంస్థితిం ప్రశస్యభగవన్త మాహుర్దేవాః॥ అఖిలయజ్ఞతన్తవే సమస్తయజ్ఞాచ్ఛిత్తిహేతవే-ప్రవర్తకాయేత్యర్థః - స్థితౌ జగద్రక్షణే నిమిత్తే-గృహీతాస్వే చ్ఛోపాత్తా - అమలా రజస్తమోభ్యామననువిద్ధా సత్త్వమూర్తిర్యేన-తస్మై - తేన మోనమః-ఆదరాద్వీరుక్తిః - జగతాం లోకా నా-మరున్తుదః మర్మభేత్తా - అయమసురః-దిష్ట్యాదైవాద్ధతః- హే ఈశ-త్వత్పాదయోః భక్త్యా - వయం నిర్వృతాః సుఖితాః- త్వత్పాదభక్తిరేవాభిలషితశ్రేయస్సాధనీ-అత ఏవ వయం నిరస్తశత్రవస్సుఖితా ఇతిభావః *॥౩౦॥* ఏవం విదురేణ,, తేనైవ తుము నిశ్రేష్ఠ హరిణా యజ్ఞమూర్తినే,, త్యాదినా పృష్టం-హిరణ్యాక్షవృత్తాన్తం సప్రపఞ్చమభిధాయ తన్నిగమయతి మైత్రేయో ద్వా భ్యామ్॥ అసహ్యావిక్రమం దుర్ధర్షపరాక్రమం-హిరణ్యాక్ష-మేవముక్తప్రకారేణ-సాదయిత్వా నిహత్య - ఆదిసూకరః-స-భగ వాన్-పుష్కరవిష్టరాదిభిః బ్రహ్మాదిభి-స్సమీడితస్సంస్తుతః-అఖణ్డితః అనన్తః ఉత్సవో యస్మిన్ తం-స్వం స్వీయం,లోకం వైకుణ్ఠం జ

ష్టదచ్ఛదమ్ । అజాదయో వీక్ష్యశశంసురాగతా అహో ఇమాం ఙ్కోఽనులభేత సంస్థితిమ్ ॥ ౨౭ ॥ యం యోగినో యోగసమాధినా రహో ధ్యాయన్త్యలిఙ్గాదసతో ముముక్షయా । తస్యైష దైత్యఋషభః * పదాహతో ముఖం ప్ర పశ్యం స్తనుముత్ససర్జ హ ॥౨౮॥ ఏతౌ తౌ పార్షదావస్య శాపాద్యాతావసద్గతిమ్ । పునః కతిపయైః స్థానం ప్రప త్స్యేతే హ జన్మభిః ॥౨౯॥ దేవా ఊచుః॥ నమో నమస్తేఽఖిలయజ్ఞతన్తవే స్థితౌ గృహీతామలసత్త్వమూర్తయే । ది ష్ట్యాహతోఽసౌ జగతామరున్తుదస్త్వత్పాదభక్త్యా వయమీశ నిర్వృతాః॥ ౦॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఏవం హిర ణ్యాక్షమసహ్యవిక్రమం సంసాదయిత్వా హరిరాదిసూకరః। జగామ లోకం స్వమఖణ్డితోత్సవం సమీడితః పుష్క రవిష్టరాదిభిః ॥౩౧॥ మయా యథాఽనూక్తమవాది తే హరేః కృతావతారస్య సుమిత్ర చేష్టితమ్ । * తథా హిర ణ్యాక్ష ఉదారవిక్రమో మహామృధే క్రీడనవన్నిరాకృతః ॥౩౨॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి కౌషారవాఖ్యాతామాశ్రు త్య భగవత్కథామ్ । క్షత్తానన్దం పరం లేభే మహాభాగవతో నృప ॥౩౩॥ అన్యేషాం పుణ్యశ్లోకానాముద్దామయశ సాం కథామ్ । ఉపశ్రుత్య భవేన్మోదః శ్రీవత్సాఙ్కస్య కిం పునః ॥౩౪॥ యో గజేన్ద్రం ఝషగ్రస్తం ధ్యాయన్తం చ

గాను * ॥ ౩౦॥ * అతిదుష్కరమిదం భగవతా కృతమితి విస్మయానవిస్మయః కార్య ఇత్యాహ॥ మయేతి॥ హే సుమిత్ర విదుర-కృ తావతారస్య ధృతవరాహరూపస్య - హరేః-చేష్టితం , మయా- తే తుభ్యం - అనూక్తం అనుక్రమ్యోక్తం - యథాతథా,య థాఽనాయాసేనైవ వాదికథితం - తథా-ఉదారవిక్రమః - హిరణ్యాక్షః , మృధే యుద్ధే - క్రీడనవత్ క్రీడనమివ-నిరాకృతః హతః-భగవతేతి శేషః - యథా హిరణ్యాక్ష ఇతి పాఠే తు - యథా యేన ప్రకారేణ , క్రీడనవద్భగవతా హిరణ్యాక్షో నిరాకృ తః - తం ప్రకారమనతిక్రమ్యైవ యథాసూక్తం గురూక్తిమనతిక్రమ్య - హరేశ్చేష్టితం మయా వాదీతి నిగమనపరత్వేనాన్వేత వ్యమ్ * ॥౩౨॥ * ఏవం ,, నిశమ్య వాచో వదతో మునే,, రిత్యాదినోపక్రాన్తం భగవచ్చరిత్రప్రసక్తానుప్రసక్త్యా ప్రసక్తస్వా యంభువమనుచరిత్ర తదనుప్రసక్త వారాహచరిత్ర ప్రశ్నోత్తరరూపం విదుర మైత్రేయసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శ్రీశు కో యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీఉక్తప్రకారేణ -కౌషారవాఖ్యాతాం మైత్రేయకథితాం - భగవత్కథాం భగవత్కథా గర్భాం స్వాయంభువకథామిత్యర్థః ॥ భగవత్కథాయా ఏవ ప్రాధాన్యేన కథనీయత్వాత్ భగవత్కథామితి నిర్దేశః ॥ భగవ త్కథానిగమనేనైవ తదుపక్రమరూపాస్వాయంభువకథానిగమితప్రాయైవేత్యభిప్రేత్య భగవత్కథామిత్యుక్తం - ఆశ్రు త్యాకర్ణ్య-మహాభాగవతః - క్షత్తా విదురః-ఉత్కృష్టమానన్దం-లేభే లబ్ధవాన్, హే నృప పరీక్షిద్రాజ, మహాభాగవత ఇతి హేతు గర్భం,యతోఽసౌ క్షత్తా మహాభాగవతస్తతో భగవత్కథాశ్రుత్యా పరమానన్దం లేభ ఇత్యర్థః *॥౩౩॥* ఏతదేవ కైముత్యేన మే నాహ॥ అన్యేషామితి॥ పుణ్యశీలానాం పుణ్యైకాచారాణాం, ఉద్దామయశసాం ఉదీర్ణకీర్తిమతాం- అన్యేషామపి, కథా, మాశ్రు త్య, మోదో, భవేత్ -శ్రీవత్సాఙ్కస్య భగవతః, కథాముపశ్రుత్య మోదో భవేదితి కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః * ॥౩౪॥ * ఏవం కై

§ పా ॥ యథానూక్త.   * పా ॥ తథాహిరణ్యాక్షః.

ముత్యనమేనభగవత్కథాశ్రవణాదానన్దావాప్తిమభిధాయ ఆశ్రితార్తినిరసనైకశీలస్యాశ్రితసులభస్యార్థిపురుషార్థదస్యభగవతః కథాంకృతఘ్నమన్తరేణకోనసేవేతేత్యాహద్వాభ్యామ్ ॥యఇతి॥ ఝషేణమకరేణ, గ్రస్తంగృహీతం, స్వచరణామ్బుజం, ధ్యాయన్తం గజేన్ద్రం కరేణూనాంహస్తినీనాం-క్రోశన్తీనాంరుదన్తీనాంసతీనాం - యోభగవాన్, కృచ్ఛ్రాత్ ఝషగ్రహణదుఃఖాత్, ద్రుతమాశు, అమోచయత్ త్యాజితవాన్ * ॥ ౩౫ ॥ * తంభగవన్తం-కథంభూతం - అనన్యశరణైః రక్షకాన్తరహీనైః-నృభిర్నరైఃఋజుభిరుపాయైరితిశేషః-సుఖేనారాధయితుంశక్యం-అసాధుభిర్దురారాధ్యం. కృతజ్ఞః - కో-నసేవేత కృతఘ్నాన్తరేణసర్వోఽపిసేవేతైవేత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * ఏవంభగవత్కథాసర్వైరప్యుపాదేయేత్యభిధాయప్రకృతహిరణ్యాక్షవధవృత్తాన్తశ్రవణకీర్తనానుమోదనఫలమవాన్తరంప్రధానంచాహ ॥ యోవాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ మహాద్భుతంభృశం, విస్మయనీయం-కారణసూకరాత్మనః జగద్రక్షణకారణాద్ధృతసూకరశరీరస్య-భగవతో- విక్రీడితంక్రీడారూపం-హిరణ్యాక్షవధం-యోద్విజః, శృణోతి-గాయతికథయతి-అనుమోదతేఅభినన్దతివా-సః-అఞ్జసాఆశు-బ్రహ్మవధాత్,, బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాంనాపరంపుణ్యపాపయో,,రితినిరతిశయపాపత్వేనకీర్తితాత్, బ్రహ్మవధాదపి-విముచ్యతేత్యజ్యతే * ॥ ౩౭ ॥ * ఏతద్ధిరణ్యాక్షవధవృత్తాన్తరూపంభగవచ్చరితం-మహాపుణ్యసంపాదకం-అతఏవ-అలంభృశం-పవిత్రం, ధన్యంధనసంపాదకం, యశస్యంయశస్సంపాదకం - ఆయుషః-ఆశిషాంప్రార్థితపురుషార్థానాంచ-పదం-పద్యతేఽనేనేతిపదంసాధనం - యుద్ధియుద్ధేప్రాణానామిన్ద్రియాణాంచ - శౌర్యవర్ధనంసామర్థ్యవర్ధనం-ఏవమవాన్తరఫలముక్తం-ప్రధానఫలమాహ॥ అఙ్గహేరాజన్-శృణ్వతాంనృణాం - అన్తేదేహాన్తే-నారాయణో-గతిఃఫలం - తత్ప్రాప్తిరేవఫలమిత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ****************

రణామ్బుజమ్ । క్రోశన్తీనాంకరేణూనాంకృచ్ఛ్రాచ్చామోచయద్ద్రుతమ్ ॥౩౫॥ తంసుఖారాధ్యమృజుభిరనన్యశరణైర్నృభిః । కృతజ్ఞఃకోనసేవేతదురారాధ్యమసాధుభిః ॥౩౬॥ యోవైహిరణ్యాక్షవధంమహాద్భుతంవిక్రీడితంకారణసూకరాత్మనః । శృణోతిగాయత్యనుమోదతేఞ్జసావిముచ్యతేబ్రహ్మవధాదపిద్విజః ॥౩౭॥ ఏతన్మహాపుణ్యమలంపవిత్రంధన్యంయశస్యంపదమాయురాశిషామ్ । ప్రాణేన్ద్రియాణాంయుధిశౌర్యవర్ధనంనారాయణోఽన్తేగతిరఙ్గశృణ్వతామ్ ॥౩౮॥ ****************************

*** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, హిరణ్యాక్షవధోనామైకోనవింశోఽధ్యాయః. ***

శౌనకఉవాచ ॥ మహీంప్రతిష్ఠామధ్యస్యసౌతేస్వాయంభువోమనుః । కాన్యన్వతిష్ఠద్ద్వారాణిమార్గాయావరజన్మనామ్ ॥ ౧ ॥ క్షత్తామహాభాగవతఃకృష్ణస్యైకాన్తికస్సుహృత్ । యస్తత్యాజాగ్రజంకృష్ణేసాపత్యమఘ

ద్వితీయస్కన్ధాన్తే,, యథాసౌభగవాన్సూతక్షత్తాభాగవతోత్తమ ‹‹ ఇత్యాదినావిదురమైత్రేయసంవాదోరాజ్ఞాపృష్టః-శుకేనోక్తః, అతోరాజశుకప్రశ్నోత్తరానుసారేణైవ-విదురమైత్రేయసంవాదంవర్ణయామీత్యుపక్రమ్య - సూతేనఏకోనవింశత్యధ్యాయగణేనవర్ణితేసతి-పునఃశౌనకః,,సవైస్వాయంభువస్సమ్రా ‹‹ డిత్యాదినావిదురపృష్టం ,, యదాస్వభార్యయాసాక,, మితిమైత్రేయేణోపక్రాన్తంస్వాయంభువచరిత్రం-ప్రష్టుకామః, పరమప్రకృతాన్ - దశమాధ్యాయాదా‹‹అన్తర్హితేభగవతిబ్రహ్మలోకపితామహః-ప్రజాస్ససర్జకతిధేతి,,విదురపృష్టాన్ దైహికమానసికప్రజాసృష్టిభేదాన్, కాంశ్చన్మైత్రేయేణవర్ణితానేవ-సూతముఖాదాశ్రుత్యావశిష్టాంస్తద్భేదాన్ ప్రకృతమనుచరితంపృచ్ఛతి॥ మహీమిత్యాదిభిర్నవభిః ॥ యద్యపిపారీక్షితప్రశ్నఎవశౌనకేనప్రష్టవ్యః - శుకోత్తరమేవసూతేనాపివక్తవ్యంనతువిదురపృష్టంప్రష్టవ్యం , నాపిమైత్రేయేణోక్తంసూతేనవక్తవ్యం , సూతశౌనకసంవాదస్యశుకపరీక్షిత్సంవాదరూపత్వా-త్తథాపివిదురప్రశ్నప్రశ్నేనైవపారీక్షితప్రశ్నోఽపిపృష్టప్రాయఇత్యభిప్రేత్యసౌతౌవిదురప్రశ్నమేవపృచ్ఛతిశౌనకః- హేసౌతేసూతస్యరోమహర్షణస్యపుత్ర, మహీంభూమిం-ప్రతిష్ఠాంయథాస్థానం-అధ్యస్యప్రాప్య,,స్వాయంభువోమనుః-అవరమర్వాచీనంజన్మయేషాంతేషాం - మార్గాయ-మృగ్యతఇతిమార్గః-ధర్మాదిచతుర్విధరూపఃపురుషార్థ-స్తస్మై-కానిద్వారాణిఉపాయాన్ - అన్వతిష్ఠత్ అనుతిష్ఠితవాన్ ॥ యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠ ,, ఇతిన్యాయేనకాన్పురుషార్థోపాయాన్లోకమర్యాదాపాలనాయస్వయమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * ఏవంప్రకృతంమనుచరిత్రంపృష్ట్వాపరమప్రకృతప్రజాసృష్టిభేదాఃవైదురికప్రశ్నప్రశ్నేనైవపృష్టప్రాయాఇత్యభిప్రేత్యవైదురికప్రశ్నవిపృచ్ఛిషయాప్రథమంవిదురంప్రశంసతి ॥ క్షత్తేత్యాదిద్వాభ్యామ్ ॥ క్షత్తావిదురఃమహాభాగవతఃనిరతిశయభగవద్భక్తియుక్తః-అతఏవ-కృష్ణస్యభగవతః-ఐకాన్తికఃఅసాధారణ-స్సుహృత్ నిరతిశయప్రీతివిషయః - ఆ

త్రే,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియ,,ఇతిభగవదుక్తరీత్యా-భగవానపితస్యసుహృదితిబోధ్యం॥సుహృత్త్వమేవస్ప ష్టయతి॥యఃతు త్తా-సాపత్యందుర్యో ధనాద్యపత్యసహితం-అగ్రజంధృతరాష్ట్రం , కృష్ణేభగవతి-అఘవాన్కృ తాపరాధ ఇతి-తత్యాజత్యక్తవాన్- శ్రీకృష్ణోక్తమన్త్రానాదరాద్భగవత్ప్రియేషుధర్మమర్యాదానువర్తిషుపాణ్డుతనయేషుద్రోహాచరణా చ్చకృష్ణేఅఘవానితిభావః ❁ ॥ ౨॥ ❁కించమహత్వేనుమాహాత్మ్యే - ద్వైపాయనాత్-ద్వైపాయనదేహజోవిదురః,అనవమః అన్యూనః-సర్వాత్మనాసమస్తభావేన,,మాతాపితాభ్రాతానివాసశ్శరణంసుహృద్గతిశ్చ నారాయణఇత్యుక్తభావేనేత్యర్థః- కృష్ణంభగవన్తం-మాశ్రితః-తత్పరాన్భగవత్పరాంశ్చ-అనువ్రతఃఅనువర్తమానః-సేవమానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ఏవంవిదురం ప్రస్తుత్యతత్పృష్టమనుపృచ్ఛతి॥కిమిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥తీర్థానాంగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థానాం-సేవయా-త్రిషవణస్నానాదినా , విరజాః విధూతబాహ్యాభ్యన్తరమలః-విదురః-కుశావర్తే-హరిద్వారకుశావర్తబిల్వకనీలపర్వతకన్యలాఖ్యానిపఞ్చ తీర్థానిగఙ్గాద్వా రిసన్తి-తత్రకుశావర్తే-ఆసీనం-తత్త్వవిదగ్రేసరం-మైత్రేయ-ముపగమ్యప్రణిపాతపురస్సరముపపద్య-కిం-మన్వపృచ్ఛత్అనుపృ ష్టవాన్ ❁ ॥౪॥ ❁యత్కిమపృచ్ఛత్కింతదిత్యత్రాహ॥ హేసూత , తయోర్విదురమైత్రేయయోః,సంవదతోస్సంవాదంకు ర్వతోస్సతోః,అమలాఃశృణ్వల్లోకపావన్యః- కథాఃభగవత్కథాః - ప్రవృత్తాఃభవేయుః-అమలత్వేదృష్టాన్తః,,హరేర్భగ వతః-పాదామ్బుజాశ్రయాఃపాదామ్బుజప్రసూతాః-అఘఘ్న్యఃఉపస్పృశతామఘనివర్తకాః-గాఙ్గాఃగఙ్గాసంబన్ధిన్యః ఆపఇవేతి ❁॥ ౫ ॥ ❁కీర్తన్యోదారకర్మణఃకీర్తనీయజగద్వ్యాపారాదివిస్తరచేష్టితస్య-భగవతః- తాఃకథాః,నఃఅస్మభ్యం- కీర్తయకథయ- తేతుభ్యం-భద్రంమఙ్గళ-మస్తు-పునఃపునర్భగవత్కథామేవకింపృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ రసజ్ఞఃభగవత్కథారస

మఘవానితి ॥ ౨॥ద్వైపాయనాదనవమోమహిత్వేతస్యదేహజః।సర్వాత్మనాశ్రితఃకృష్ణంతత్పరాంశ్చాప్యను వ్రతః ॥ ౩ ॥ కిమన్వపృచ్ఛన్మైత్రేయంవిరజాస్తీర్థసేవయా। ఉపగమ్యకుశావర్తఆసీనంతత్త్వవిత్తమమ్॥౪ ॥త యోస్సంవదతోస్సూతప్రవృత్తాహ్యమలాఃకథాః। ఆపోగాఙ్గా * ఇవాఘఘ్న్యోహరేఃపాదామ్బుజాశ్ర యాః ॥ ౫ ॥ తానఃకీర్తయభద్రం తేకీర్తన్యో*దారకర్మణః।రసజ్ఞఃకోనుతృప్యేతహరిలీలామృతంపిబన్ ॥౬॥ఏ వముగ్రశ్రవాఃపృష్టఋషిభిర్నైమిశాయనైః।భగవత్యర్పితాధ్యాత్మస్తానాహశ్రూయతామితి ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥హరేర్ధృతక్రోడతనోస్స్వమాయయానిశమ్యగోరుద్ధరణంరసాతలాత్।లీలాంహిరణ్యాక్షమవజ్ఞయా హతంసంజాతహర్షోమునిమాహభారతః ॥౮॥ విదురఉవాచ॥ప్రజాపతిపతిస్సృష్ట్వా ప్రజాసర్గేప్రజాపతీన్ । కిమారభతమేబ్రహ్మన్ప్రబ్రూహ్యవ్యక్తమార్గవిత్ ॥ ౯ ॥యేమరీచ్యాదయోవిప్రాయస్తుస్వాయంభువోమ నుః।తేవైబ్రహ్మణఆదేశాత్కథమేతదభావయన్ ॥౧౦ ॥సద్వితీయాఃకిమసృజన్స్వతన్త్రాఉతకర్మసు।ఆహోస్వి

జ్ఞః-హరేర్లీలైవఅమృతం,త-త్పిబన్-కోఽనుతృప్యేత-నకోపీత్యర్థః-అతోఽతృప్యన్పృచ్ఛామీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁నైమిశంనిమిశక్షేత్రంఅయనంస్థానంయేషాం-తైఃనైమిశక్షేత్రవాసిభిఃశౌనకాదిభిః-ఏవముక్తప్రకారేణ-పృష్టః - ఉగ్రశ్రవా స్సూతః-భగవతిఅర్పితంనిహితంఅధ్యాత్మంఅన్తఃకరణంమనసః-తాన్నైమిశాయనాన్ప్రతి-శ్రూయతామిత్యాహ ॥ ఏ వంవిధానివచనాన్యేతద్గ్రన్థకృతాప్రైకాల్యజ్ఞానేనభగవతాబాదరాయణేనస్వకృతగ్రన్థస్యతత్తచ్ఛ్రోతృవక్తృక్రమేణ భావినీంప్రవృత్తిమాలోచ్యతత్సందర్భార్థంన్యస్తాని-అతఇదంవచనంద్వైపాయనీయమేవేతిసాంప్రదాయికాః। తచ్ఛిష్య ప్రశిష్యైస్సందర్భాయవిరచయ్యన్యస్తానీత్యపరే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఏవమాపృష్టస్సూతోవృత్తవారాహకథాశ్రవణజాతహర్షో విదురఃప్రకృతంస్వాయంభువచరితంప్రత్యక్పరమప్రకృతాన్ప్రజాసృష్టిభేదానపృచ్ఛదిత్యాహ ॥ హరేరిత్యేకేన ॥స్వమా యయాస్వసంకల్పేన-ధృతక్రోడతనోర్ధృతవరాహరూపస్య-హరేర్లీలాంలీలారూపం-రసాతలాద్గోర్భూమే-రుద్ధరణం-అవ జ్ఞయా-హతం-హిరణ్యాక్షంచ-నిశమ్యశ్రుత్వా-సంజాతహర్షో- భారతఃవిదురః-మునింమైత్రేయం-ఆహ ॥ ఉక్తమేవాహత్రి భిః॥ప్రజాపతీనాంమరీచ్యాదీనాంపతిఃబ్రహ్మా - ప్రజాసర్గనిమిత్తే-ప్రజాపతీన్-సృష్ట్వా- కిమారభతకిమకురుత- మేమహ్యం-ప్ర బ్రూహి-హేబ్రహ్మన్ - యతస్త్వమవ్యక్తమార్గవిత్నవ్యజ్యతఇత్యవ్యక్తంఅతీన్ద్రియం-తస్యమార్గంస్వరూపంవేత్తీతిత థా-అతస్త్వంప్రబ్రవీతుంసమర్థఇత్యర్థః ❁ ॥౮॥౯ ॥ ❁మరీచ్యాదయో,యేవిప్రాః,యశ్చ-స్వాయంభువోమనుః- తేవై,బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖస్య,ఆదేశాన్నిదేశా-దేతద్విశ్వం-కథం అభావయన్ అసృజన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁కథమితిస్వాయంభువకల్పసృష్టమే వప్రకారంమునిముఖాన్నిశ్చిచీషయావికల్పయతి ॥ సద్వితీయాఇతి ॥ సద్వితీయాస్సభార్యాః, కిమసృజన్,కింశబ్దఃప్రశ్నే-ఉతఆ హోస్విత్-కర్మసుసృష్ట్యాదివ్యాపారేషు-స్వతన్త్రాఃభార్యానిరపేక్షాః-ఆహోస్విత్సర్వేమరీచ్యాదయ-స్సంహతాఃపరస్పర

సాపేక్షః, ఇదం విశ్వం సమకల్పయత్ తస్మై అసృజత్ తస్మై ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మైత్రేయస్సర్గభేదానాం ప్రతిపిపాదయిషయా పూర్వోక్తాం మహదాద్యవిద్యాపఞ్చపర్వాన్తాం సృష్టిమనువదతి ॥ దైవేనేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ దుర్వితర్క్యేణ అచిన్త్యప్రభావేన - దైవేనేశ్వరేణ కర్త్రా, పరేణ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణపరమాత్మాత్మకేన - అనిమిషేణచకాలేనచ హేతునా - జాతక్షోభః - కార్యోన్ముఖ్యరూపవ్యాపారో యస్య - తస్మాద్భగవతః - భగవత్సంబన్ధినః తచ్ఛరీరభూతాదిత్యర్థః - గుణత్రయాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకాత్ ప్రధానాత్ - మహాన్ మహత్తత్త్వం - ఆసీత్. అత్ర భగవతో గుణత్రయాదిత్యనేన - బ్రహ్మాత్మకప్రధానస్యోపాదానత్వకథనేన - విశిష్టోపాదానత్వం - దైవేత్యనేన కేవలస్య బ్రహ్మణో నిమిత్తత్వం - పరేణ కాలేనేతి కాలస్యాపి పరమాత్మాత్మకత్వకథనేన బ్రహ్మణస్సృష్ట్యాదివ్యాపారే ఉపకరణాన్తరనైరపేక్ష్యం - అనిమిషేణ గుణత్రయాదితి కాలప్రధానయోస్సృష్టేః ప్రాగపి సద్భావావగమేన - తదా విజాతీయవస్తుసత్త్వం - దుర్వితర్క్యేత్యనేన - నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తాచిన్త్యసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసత్యకామత్వాదిప్రభావవత్త్వావగమేన - స్వగతభేదస్సత్త్వం - తయోరుపలక్షణత్వేన సజాతీయజీవభేదస్సత్త్వం చోక్తం భవతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ దైవేన భగవతా - చోదితాత్ ప్రేరితాత్ - రజః ప్రధానాత్, మహతః, స్వతస్సత్త్వప్రధానత్వేపి మహతః కార్యోన్ముఖ్యదశాయాం రజస్తమస్సత్త్వయోరుభయోరప్యనుగ్రాహకత్వేన రజః ప్రధానాదిత్యుక్తం, జాతః - త్రిలిఙ్గః పఞ్చమహాభూతజ్ఞానకర్మేన్ద్రియాత్మకః, భూతాదిరహంకారః - వియదాదీని ఆకాశాదీని - ఆదిశబ్దేన తన్మాత్రేన్ద్రియాణి కర్మేన్ద్రియాణి చోక్తాని - పఞ్చశః ప్రత్యేకం పఞ్చసంఖ్యాకాని - ససర్జ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తాని చ వియదాదీని - ఏకైకశః పరస్పరమసమేతాని - భౌతికమణ్డం స్రష్టుమసమర్థాన్యభూవన్ - అథ - దైవయోగేన భగవదనుప్రవేశేన - సమేత్య - అనేన పఞ్చీకరణం వివక్షితం - హైమం ప్రకాశబహులం - అణ్డం బ్రహ్మాణ్డం అసృజన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁

స్వాత్స్నం హతాస్సర్వ్వ ఇదం స్మ సమకల్పయత్ ॥ ౧౧ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ । దైవేన దుర్వితర్క్యేణ పరేణానిమిషేణ చ । జాతక్షోభాద్భగవతో మహానాసీద్గుణత్రయాత్ ॥ ౧౨ ॥ రజః ప్రధానాన్మహతస్త్రిలిఙ్గో దైవచోదితాత్ । జాతస్ససర్జ భూతాదిర్వియదాదీని పఞ్చశః ॥ ౧౩ ॥ తాని చైకైకశస్స్రష్టుమసమర్థాని భౌతికమ్ । సంహత్య దైవయోగేన హైమమణ్డమథాఽసృజన్ ॥ ౧౪ ॥ సోఽశయిష్టాబ్ధిసలిల మణ్డకోశో నిరాత్మకః । సాగ్రం వై వర్షసాహస్రమన్వవాత్సీత్తమీశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ యస్య నాభేరభూత్పద్మం సహస్రార్కోరుదీధితి । సర్వజీవనికాయౌకో యత్ర స్వయమభూత్స్వరాట్ ॥ ౧౬ ॥ సోఽనువిష్టో భగవతా యశ్శేతే సలిలాశయే । లోకసంస్థాం యథాపూర్వం నిర్మమే సంస్థయా స్వయా ॥ ౧౭ ॥ ససర్జ ఛాయయాఽవిద్యాం పఞ్చపర్వాణమగ్రతః । తామిస్రమన్ధతామిస్రం తమో మోహం మహాతమః ॥ ౧౮ ॥ విససర్జాత్మనః కాయం నాభినన్దంస్తమోమయమ్ । జగృహుర్యక్షరక్షాంసి రాత్రిం క్షుత్తృట్సముద్భవామ్ ॥ ౧౯ ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాముపసృష్టాస్తే తం జగ్ధుమభిదుద్రువుః । మా రక్షతైనం

సః అణ్డకోశః నిరాత్మకః అధిష్ఠాతృచేతనరహితః - అబ్ధిసలిలం సలిలే - అనేనాణ్డసృష్టేః ప్రాగుదకసృష్టిరర్థసిద్ధా - అశయిష్ట అధ్యవసత్ - తమణ్డకోశమీశ్వరోఽనిరుద్ధః సాగ్రం సంపూర్ణం - సంవత్సరసాహస్రం - అన్వవాత్సీత్ - జలవేష్టితం జలపూర్ణమణ్డం భగవానధ్యశేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కోఽసౌ భగవాన్ - యోఽన్వవాత్సీదిత్యత్రాహ ॥ యస్యేతి అణ్డేశయానస్య భగవతో - నాభేస్సకాశాత్ - సహస్రసంఖ్యాకాదిత్యవత్ ఉరుప్రకాశం - పద్మమభూత్ - స ఈశ్వరోఽవాత్సీదిత్యర్థః ॥ కీదృశం పద్మం - యన్నాభేరభూదిత్యత్రాహ ॥ సర్వేషాం జీవానాం దేవాదీనాం - నికాయః సమూహః - తస్య - ఓకః స్థానం - యత్ర పద్మే - స్వరాట్ బ్రహ్మా, స్వయమభూత్ ఉత్పన్నః - తత్పద్మమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సః బ్రహ్మా - భగవతా - అనువిష్టః సంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిష్టః - కోఽసౌ భగవాన్ - యేనానుప్రవిష్ట ఇత్యత్రాహ ॥ సలిలాశయే గర్భోదకస్యాన్తే - యశ్శేతే - తేనేత్యర్థః - భగవతానుప్రవిష్టో బ్రహ్మా - యథాపూర్వం పూర్వకల్పానుసారేణ - లోకసంస్థాం లోకానాం - సంస్థానం విన్యాసం - స్వయా అసాధారణయా - సంస్థయా దేవాదినామరూపాత్మకయా - అకల్పయత్ కృతవాన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఛాయయా తమోగుణేన, పఞ్చపర్వాణమవిద్యాం ససర్జ - పఞ్చపర్వాణ్యేవాహ ॥ తామిస్రమిత్యర్ధేన ॥ తామిస్రాదిస్వరూపం తు పూర్వమేవ ప్రపఞ్చితమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం సాధారణీం సృష్టిమనూద్యాసాధారణాన్ సృష్టిభేదానాహ యావదధ్యాయం ॥ నాభినన్దన్ అనభినన్దన్ - తమోమయం తమః ప్రచురం - కాయం ఛాయారూపాం తనుం - విససర్జ, సర్వత్ర తనుత్యాగో నామ - తత్తదవస్థాపరపర్యాయభావత్యాగో వివక్షితః గ్రహణం చ తత్తద్భావాపత్తిః - యక్షరక్షాంసి - విసృష్టాత్ కాయాత్ సముత్పన్నాని యక్షరక్షాంసి - తమేవ కాయం - స్వాత్మనాం క్షుత్తృషోః క్షుత్పిపాసయోః సముద్భవో యస్యాం తాం రాత్రిం త్రిధర్మరూపేణ పరిణమ్యమానం - జగృహుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తే యక్షాదయః - క్షుత్తృడ్భ్యాముపసృష్టాః పీడితాః - తం కాయం - జగ్ధుం అత్తుం - అభిదుద్రువుః అభ్యధా

వాన్-యతో వయం తు క్షుత్తృడ్భ్యామర్దితా - స్తత-ఏనం కాయం-పి తేతి కృపయా మా రక్షతేత్యేకే ఊచుః - అపరే పునః-జక్షధ్వం భక్షయతే-త్యూచుః ❋ ॥౨౦॥ ❋ దేవో బ్రహ్మా - సంవిగ్నః భీతః-తాన్ యక్షాదీన్ ప్రతి-మాం మత్కాయం - మా జక్షత న భక్షయత-కింతు-రక్షతేత్యాహ ॥ అహో హే యక్షరక్షాంసి-యూయం-మే-ప్రజాః పుత్రాః-బభూవిథ జాతాః-ఏవం తమస్స్వభావా జాతా ఇత్యర్థః - తత్ర మే జక్షధ్వమిత్యూచుః-తే యక్షాః-మే తు మారక్షతేత్యూచుః - తే తు రాక్షసా ఇతి విజ్ఞేయమ్ ❋॥౨౧॥❋ ప్రభయా ఛాయాప్రతియోగిన్యా తేజసేత్యర్థః - దీవ్యన్ ప్రకాశమానః-బ్రహ్మా - ప్రముఖతః ప్రాఙ్ముఖం దేవతాః దేవాన్-అసృజత్-తే దేవాః-ధవయన్తః ద్యోతమానాః - విసృష్టాం త్యక్తాం - అహః అహర్ధర్మరూపాం - ప్రభాం- అహారిషుః హృతవన్తః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ దేవః బ్రహ్మా-జఘనతః జఘనాత్-అతిలోలుపాన్ అతీవ కామాసక్తాన్-అదేవానసురాన్-సృజతి స్మ-అతిలౌలుప్యేన భావేనాసృజత్ - తే అదేవాః-అతిలోలుపతయా అతికామాసక్తతయా-మైథునాయ-ఏనం బ్రహ్మాణం - అభిపేదిరే అభితః ప్రాప్తాః ❋ ॥౨౩॥ ❋ స భగవాన్ బ్రహ్మా-హసన్-నిరపత్రపైః నిర్లజ్జై-రసురై-రన్వీయమానః అభిపద్యమానః-అత ఏవ- క్రుద్ధో భీతశ్చ-తరసా ఆశు - పరాపతత్ పర్యధావత్ ❋ ॥౨౪॥ ❋ సః బ్రహ్మా - భక్తానామనుగ్రహాయ-అనురూపం తత్తద్భక్తబుద్ధ్యనురూపం-ఆత్మానం దర్శయతీతి తం - ప్రపన్నదుఃఖహరం-వరదమభీష్టార్థదం-హరిం భగవన్తం - ముపవ్రజ్య సమీపమేత్య- ఆహేతి శేషః ❋ ॥౨౫॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ హే పరమాత్మన్, మాం-పాహి పాలయ, తే తవ-ప్రేషణేన సఙ్కల్పేన-ప్రజాః-అహ-మసృజం- తా స్త్వత్సఙ్కల్పేన మయా సృష్టాః-పాపాః-ఇమాః అసురరూపాః-ప్రజాః యభితుం మైథునం కర్తుం,

---

జక్షధ్వమిత్యూచుః క్షుత్తృడర్దితాః ॥ ౨౦ ॥ దేవస్తానాహ సంవిగ్నో మాం మా రక్షత జక్షత । అహో మే యక్షరక్షాంసి ప్రజా యూయం బభూవిథ ॥౨౧॥ దేవతాః ప్రభయా దీవ్యన్ప్రముఖతోఽసృజత్ । తేఽహార్షుర్దేవయన్తో విసృష్టాం తాం ప్రభామహః ॥ ౨౨ ॥ దేవోఽదేవాన్ జఘనతస్సృజతి స్మాతిలోలుపాన్ । త ఏనం లోలుపతయా మైథునాయాభిపేదిరే ॥౨౩॥ తతో హసన్స భగవానసురైర్నిరపత్రపైః । అన్వీయమానస్తరసా క్రుద్ధో భీతః పరాపతత్ ॥ ౨౪ ॥ స ఉపవ్రజ్య వరదం ప్రపన్నార్తిహరం హరిమ్ । అనుగ్రహాయ భక్తానామనురూపాత్మదర్శనమ్ ॥ ౨౫ ॥ పాహి మాం పరమాత్మంస్తే ప్రేషణేనాసృజం ప్రజాః । తా ఇమా యభితుం పాపా ఉపక్రామన్తి మాం ప్రభో ॥ ౨౬ ॥ త్వమేకః కిల లోకానాం క్లిష్టానాం క్లేశనాశనః । త్వమేవ క్లేశదస్తేషామనాసన్నపదాం తవ ॥ ౨౭ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ సోఽవధార్యాస్య కార్పణ్యం వివిక్తాధ్యాత్మదర్శనః । విముఞ్చాత్మతనుం ఘోరామిత్యుక్తో విముమోచ హ ॥ కామోద్రిక్తా తద్విసృష్టా సాయంసంధ్యా బభూవ సా ॥ ౨౮ ॥ తాం క్వణచ్చరణాంభోజాం మదవిహ్వలలోచనామ్ । కాఞ్చీకలాపవిలసద్దుకూలచ్ఛన్నరోధసమ్ ॥ ౨౯ ॥ అన్యోన్యాశ్లేషణోత్తుఙ్గనిరన్తరపయోధరామ్ । సునాసాం సుద్విజాం స్నిగ్ధహాసలీలావలోకనామ్ ॥ ౩౦ ॥ గూహన్తీం వ్రీడయాఽఽత్మానం నీలాలకవరూథినీమ్ । ఉపలభ్యాసురా ధర్మ తాదృశీం ముముహుః స్త్రియమ్ ॥ ౩౧ ॥ అహో రూప

మా-ముపక్రామన్తి పరివేష్టన్తే ❋ ॥౨౬॥ ❋ హే ప్రభో-త్వమేక ఏవ-క్లిష్టానాం దుఃఖితానాం లోకానాం - క్లేశనాశనః బాధానివర్తకః కిల-తవ, అనాసన్నపదాం-అనాసన్నౌ అనాశ్రితౌ పాదౌ యైస్తే- తవ పాదమనాశ్రితానాం - తేషాం లోకానాం-త్వమేవ-క్లేశదః క్లేశసంపాదకః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ వివిక్తాధ్యాత్మదర్శనః వివిక్తం విశదం యథా తథా - అధ్యాత్మదర్శనః పరాభిప్రాయజ్ఞః స భగవాన్ - అస్య బ్రహ్మణః-కార్పణ్యం క్లేశ-ముపధార్య జ్ఞాత్వా - ఘోరాం అతిలౌలుప్యరూపాం ఆత్మతనుం ఆత్మనో భావం-విముఞ్చ - త్యాహేతి శేషః-ఏవముక్తో భగవతా బ్రహ్మా-తాం తనుం భావం-విముమోచ విససర్జ- సా- తేన విసృష్టా తనుః-సాయన్తనీ సంధ్యా , బభూవ-సా చ కామోద్రేకవేలా ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అసురాశ్చ రాజసత్వాత్ స్త్రీలంపటాః-యతస్తాం సంధ్యామేవ స్త్రియం కల్పయిత్వా సంముముహు-రిత్యాహ త్రిభిః ॥ తాం సంధ్యారూపాం-స్త్రీత్వేన కల్పితాం తనుం - కథంభూతాం-క్వణచ్చరణాంభోజాం నూపురాభ్యాం ధ్వనచ్చరణకమలాం - మదేన విహ్వలే లోచనే యస్యాస్తాం - కాఞ్చీకలాపేన మేఖలారత్నభూషణేన - విలసద్-దుకూలం క్షౌమవాస-స్తేన-ఛన్నం పిహితం-రోధః నితమ్బప్రదేశో యస్యాస్తామ్ ❋ ॥౨౯॥ ❋ అన్యోన్యాశ్లేషణేన పరస్పరోపమర్దేన - ఉత్తుఙ్గౌ ఉన్నతౌ-నిరన్తరౌ సంశ్లిష్టౌ-పయోధరౌ స్తనౌ-యస్యాస్తాం-సునాసాం తిలపుష్పతుల్యనాసికాం- సుద్విజాం కున్దకుట్మలసదృశదన్తపఙ్క్తిం-స్నిగ్ధో హాసో యస్మిం స్తల్లీలావలోకనం యస్యా-స్తామ్ ❋ ॥౩౦॥ ❋ వ్రీడయా లజ్జయా-ఆత్మానం దేహం - ఉపగూహన్తీం వస్త్రాఞ్చలేనావృణ్వతీం నీలానాం అలకానాం చూర్ణకున్తలానాం వరూథస్సమూహో యస్యాస్తాం - స్త్రియ-ముపలభ్య మత్వా-సర్వే అసురాః- హే ధర్మ విదుర-సంముముహుః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ మోముహ్యమానానా మసురాణాం ప్రలపనమాహ ॥ అహో ఇతి పఞ్చభిః ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే- రూపమాకారః - స్థైర్యం లావ

న్యాం-వయసి-యౌవనం-కామయమానానామస్మాకం మధ్యే- అకామేవ అకామయమానేవ-విసర్పతి గచ్ఛతి ❁ ॥౩౨॥ ❁ బహు
ధా వితర్కయన్తః రూపకైరీదృశమీదృశమస్యా రూపాదికమిత్యూహయన్తః - ప్రమదాకృతిం స్త్రీరూపవత్త్వేన కల్పితాం తాం
సంధ్యాం-అభిసంభావ్య సత్కృత్య - విస్రమ్భాత్ ప్రణయాత్ -కుమేధసః కుబుద్ధయోఽసురాః-పర్యపృచ్ఛన్ ❁ ॥౩౩॥ ❁ ప్ర
చ్ఛామేవాహ ॥ కాసి-కిం దేవతా-అథ మానుషీ-ఉతాన్యా వా-కస్య సంబన్ధిన్యసి- హే రమ్భోరు రమ్భా కదళీ-తద్వదూరూ యస్యాస్సా- హే భామిని కోపనే-అత్ర అస్మిన్మధ్యే - తే-కో వాఽర్థః కిం ప్రయోజనం-రూపమేవ ద్రవిణమనర్ఘ్యం వస్తు-తదేవ పణ్యం
క్రయార్హం- తేన తత్సమర్పణేన- దుర్భగాన్ భాగ్యహీనాన్-నోఽస్మాన్-బాధసే క్లేశయసి ❁ ॥౩౪॥ ❁ కిం జాతికులాది ప్రశ్నే
న-యా వా కాచిద్భవసి - హే అబలే - దిష్ట్యా అస్మద్భాగ్యవశేన-తవ-సందర్శనం జాతం-ఈక్షమాణానాం పశ్యతాం-నోఽస్మా
కం - మనః-కన్దుకక్రీడయా-ఉత్సునోషి హరసి-మథ్నాసి వా ❁ ॥౩౫॥ ❁ మథితమనసాం వాక్యం- హే శాలిని సున్దరి పతత్పతఙ్గం
ఉత్ప్లుత్య పతన్తం కన్దుకం - ముహుః-కరతలేన ఘ్నన్త్యాః తవ-పాదపద్మం - ఏకత్ర-న జయతి న తిష్ఠతి - బృహతోః స్తనయోర్భా
రాత్ ఖేదితం-తవ-కృశం మధ్యం - విషీదతి క్లిశ్యతి-శ్రామ్యతి వా-దృష్టిః-శ్రాన్తా-మన్దః ప్రసరతి-సుశిఖాసమూహః శోభనః కేశకలా
పః ,, సుశిఖాబధానేతి పాఠే ,, శోభనకేశాన్ వికీర్యమాణాన్ బధానేత్యర్థః - అత్ర చాస్తంగచ్ఛన్ సూర్య ఏవ పతఙ్గః మేఘవి
చ్ఛేదో మధ్యవిషాదః - తారకరూపా దృష్టిః-తమ ఏవ కేశాః-ఇత్యాద్యూహ్యమ్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఇతి ఉక్తరీత్యా ప్రమదాయతీం
స్త్రీవాచరన్తీం, సాయంతనీం సంధ్యాం-ప్రలోభయన్తీం మోహయన్తీం స్త్రియం-మత్వా - మూఢధియోఽసురాః, జగృహుః ఉ

మహో స్థైర్యమహో అస్యా నవం వయః । మధ్యే కామయమానానామకామేవ విసర్పతి ॥౩౨॥ వితర్కయన్తో
బహుధా తాం సంధ్యాం ప్రమదాకృతిమ్ । అభిసంభావ్య విస్రమ్భాత్పర్యపృచ్ఛన్కుమేధసః ❁ ॥౩౩॥ కాసి క
స్యాసి సుశ్రోణి కో వార్థస్తేఽత్ర భామిని । రూపద్రవిణపణ్యేన దుర్భగాన్నో విబాధసే ॥౩౪॥ యా వా కా వా త్వ
మబలే దిష్ట్యా సందర్శనం తవ । ఉత్సునోషీక్షమాణానాం కన్దుకక్రీడయా మనః ॥౩౫॥ నైకత్ర తే జయతి శాలిని పా
దపద్మం ఘ్నన్త్యా ముహుః కరతలేన పతత్పతఙ్గమ్ । మధ్యం విషీదతి బృహత్స్తనభారభీతం శ్రాన్తేవ దృష్టిరమల ❁
సుశిఖాసమూహః ॥౩౬॥ ఇతి సాయంతనీం సంధ్యామసురాః ప్రమదాయతీమ్ ❁ । ప్రలోభయన్తీం జగృహు
ర్మత్వా మూఢధియః స్త్రియమ్ ॥౩౭॥ ప్రహస్య భావగమ్భీరం జిఘ్రన్త్యాత్మానమాత్మనా । కాన్త్యా ససర్జ భగ
వాన్గన్ధర్వాప్సరసాం గణాన్ ॥౩౮॥ విససర్జ తనుం తాం వై జ్యోత్స్నాం కాన్తిమతీం ప్రియామ్ । త ఏవ చాదదుః
ప్రీత్యా విశ్వావసుపురోగమాః ॥౩౯॥ సృష్ట్వా భూతపిశాచాంశ్చ భగవానాత్మతన్ద్రిణా ❁ । దిగ్వాససో ముక్తకే
శాన్వీక్ష్య చామీలయద్దృశౌ ॥౪౦॥ జగృహుస్తద్విసృష్టాం తాం జృమ్భణాఖ్యాం తనుం ప్రభోః । నిద్రామిన్ద్రియ

పాదదుః-నను కథం ఛాయా ప్రభా లౌల్యానాం బ్రహ్మణోపాత్తత్యక్తానాం రాత్ర్యహస్సంధ్యా కాలరూపవత్త్వం - కా
లో హి ఛాయాదీనామపి పరిచ్ఛేదకస్తేభ్యో విలక్షణ ఏవ-సత్యం- ఛాయాదయో హి రాత్ర్యహస్సంధ్యాకాలైః పరిచ్ఛిద్యన్తే-
అతః పరిచ్ఛేద్య పరిచ్ఛేదకయోరభేదవివక్షయా ఛాయాం రాత్రిం ప్రభామహః లౌల్యం సంధ్యా మిత్యభేదనిర్దేశః, పరమార్థ
తస్తు యం యం ధర్మముపాదాయ యాన్యాన్ సృజతి తేతే తద్ధర్మప్రధానా జాతాః-రాత్ర్యాదికాలవిశేషాణాం నిద్రాదితమః
కార్యాదిహేతుత్వాత్స్వగుణానుసారేణ తత్తత్కాలవిశేషమేవ స్వవ్యవహారాయోపాదదురిత్యభిప్రాయః ❁ ॥౩౭॥ భగ
వాన్ బ్రహ్మా భావేన అభిప్రాయవిశేషేణ-గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య-ఆత్మానం దేహం-ఆత్మనా-స్వయం జిఘ్రన్-కాన్త్యా
సౌన్దర్యేణ-గన్ధర్వాణామప్సరసాం చ-గణాన్- ససర్జ ప్రహసనం స్వాత్మావఘ్రాణనం చ సౌన్దర్యానుభావచాతుర్యవికా
రః ❁ ॥౩౮॥ ❁ తాం కాన్తిమతీం కాన్తిబహుళాం-ప్రియాం స్వాభిమతాం - జ్యోత్స్నాం ప్రాక్సంధ్యారూపాం-తనుం-విస
సర్జ-త ఏవ గన్ధర్వాప్సరసాంగణాః-విశ్వావసుః పురోగో ముఖ్యో యేషాం తే-ప్రీత్యా- తాం తను-మాదదుః ❁ ॥౩౯॥ ❁ భగ
వాన్ బ్రహ్మా-ఆత్మతన్ద్రిణా ఆత్మనః తన్ద్రిణా ఆలస్యేన భూతాని పిశాచాంశ్చ - సృష్ట్వా-ఏతాన్ - ముక్తకేశాన్ వికీర్ణకేశాన్-ది
గ్వాససః దిగమ్బరాన్-భూతాని పిశాచాంశ్చ వీక్ష్య-దృశౌ నేత్రే అమీలయత్ నిమీలితవాన్ ❁ ॥౪౦॥ ❁ తన్ద్రిరాలస్యం జృమ్భ
ణనిద్రోన్మాదరూపశ్చతుర్విధః-తత్రాలస్యాదీనాముత్తరోత్తరహేతుత్వం సూచయన్నిద్రోన్మాదయోః స్వరూపం చ కథయన్
భూతపిశాచానాం చతుర్విధతన్ద్రిప్రధానత్వమాహ॥ జగృహురితి సార్ధేన॥ తేన బ్రహ్మణా-విసృష్టాం-ప్రభోర్బ్రహ్మణః-తాం
జృమ్భణాఖ్యాం తనుం-జగృహుః ఉపాదదుః-తన్ద్రిచాతుర్విధ్యసూచనాయ తదవాన్తరభేదేన జృమ్భణాఖ్యామితి నిర్దేశః-య

❁ పా ॥ సుశిఖాబధాన.

యాజ్జృమ్భణాఖ్యాయా-ఇన్ద్రియవిక్లిదః ఇన్ద్రియవిరసత్వం ఇన్ద్రియవైక్లబ్యం-భూతేషు-దృశ్యతే-తాంనిద్రాం- ప్రచక్షతఇత్యుత్తరాన్వయః-యేనేన్ద్రియవిక్లిదేన-ఉచ్ఛిష్టాన్ ఉపరిశుద్ధాన్-ధర్షయన్తిసహన్తే - స్వావృత్తైణేచ -తంధర్షం-మున్మాదమితిప్రచక్షతే-భూతపిశాచాలస్యైతచ్చతుర్విధతన్ద్రిప్రధానా ఇతిభావః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ప్రభుర్భగవాన్-నజో బ్రహ్మా-ఆత్మానమూర్జస్వన్తం బలవన్తం-మన్యమానః-సాధ్యాన్గణాన్- గుణగుణినోర్భేదావివక్షయాసామానాధికరణ్యనిర్దేశః - పితౄణాంగణాంశ్చపరోక్షేణానభిముఖం-అసృజత్ ❁ ॥౪౨॥ ❁ ఆత్మసర్గంఆత్మనాంసాధ్యానాంపితౄణాంచసర్గఃఉత్పత్తిర్యస్మాత్తం-తత్కాయంబ్రహ్మణఃఊర్జ్వాపంకాయం పితరః-ప్రతిపేదిరే-పితరఇతిసాధ్యానామప్యుపలక్షణం-ఊర్జస్వన్తోఽభూవన్నితిభావః-అతఏవోర్జస్వత్త్వమిచ్ఛద్భిస్తైఇజ్యన్తఇత్యాహ॥కవయఃకర్మకుశలాః - సాధ్యేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చ, య-ద్యదూర్జంవితన్వతేయజ్ఞైరారాధయన్తి ,, సాధ్యాన్సంసాధకోవిశాం,, తంతుంతన్వాన్పితౄన్ యజేదితిద్వితీయస్కన్ధోక్తరీత్యావిట్పతిత్వసంతతివృద్ధ్యాదిభిరాత్మనోబలసంపాదనాయసాధ్యాన్పితౄంశ్చయజన్తీత్యర్థః-యద్వాఊర్క్-ప్రాణనం-ప్రకృష్టం జీవనం-తద్వన్తంమన్యమానస్సాధ్యాదీనసృజత్ - అతఏవ-విట్పతిత్వసంతత్యాదిభిరిహామత్రచప్రాణనమిచ్ఛద్భిరిజ్యన్తఇత్యర్థః॥౪౩॥❁సఃబ్రహ్మా,తిరోధానేనస్వేతరైరదృశ్యత్వశక్త్యా -సిద్ధాన్విద్యాధరాంశ్చాసృజత్ - తేభ్యస్సిద్ధవిద్యాధరేభ్యస్తమన్తర్ధానాఖ్యం,మాత్మానంకాయం,అద్భుతం-ఆశ్చర్యం-దదౌ-తేఅన్తర్ధానాఖ్యశక్తిప్రధానాఅభూవన్నిత్యర్థః॥౪౪॥❁ప్రభుర్బ్రహ్మాఆత్మాభాసంఆత్మప్రతిబిమ్బం,విలోకయన్-తమాత్మానంప్రతిబిమ్బరూపంకాయం-మానయన్ప్రత్యాత్మ్యేనప్రతిబిమ్బేన-కిన్నరసహితాన్కింపురుషాన-సృజత్ ❁॥౪౫॥❁ తేతుకిన్నరాదయః-పరమేష్ఠినా-యత్త్యక్తం -తత్ప్రత్యాత్మరూపంకా

విక్లిదో యయాభూతేషుదృశ్యతే। యేనోచ్ఛిష్టాన్ధర్షయన్తితమున్మాదంప్రచక్షతే ॥౪౧॥ ఊర్జస్వన్తంమన్యమాన ఆత్మానంభగవానజః । సాధ్యాన్గణాన్పితృగణాన్పరోక్షేణాసృజత్ప్రభుః ॥౪౨॥ త ఆత్మసర్గంతత్కాయం పితరఃప్రతిపేదిరే । సాధ్యేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చకవయోయద్వితన్వతే ॥౪౩॥ సిద్ధాన్విద్యాధరాంశ్చైవతిరోధానేనసోఽసృజత్ । తేభ్యోఽదదాత్తమాత్మానమన్తర్ధానాఖ్యమద్భుతమ్ ॥౪౪॥ సకిన్నరాన్కింపురుషాన్ప్రత్యాత్మ్యేనాఽసృజత్ప్రభుః । మానయన్నాత్మనాఽఽత్మాన ❁ మాత్మాభాసంవిలోకయన్ ॥౪౫॥ తేతుతజ్జగృహూరూపంత్యక్తంయత్పరమేష్ఠినా । మిథునీభూయగాయన్తస్తమేవోషసికర్మభిః ॥౪౬॥ దేహేనవైభోగవతాశయానోబహుచిన్తయా । సర్గేఽనుపచితేక్రోధాదుత్ససర్జహతద్వపుః ॥౪౭॥ యేఽహీయన్తాముతః కేశాఅహయస్తేఽఙ్గజజ్ఞిరే । సర్పాఃప్రసర్పతఃక్రూరానాగాభోగోరుకన్ధరాః ॥౪౮॥ సఆత్మానంమన్యమానఃకృతకృత్యమివాత్మభూః । తదామనూన్ససర్జాన్తేమనసాలోకభావనాన్ ॥౪౯॥ తేభ్యస్సోఽత్యస్సృ

యం-జగృహుః-అతఏవ- తేకిన్నరాః కింపురుషాశ్చ - పరస్పరంమిథునీభూయ-బిమ్బప్రతిబిమ్బయోర్యాదృశోఽభిమానస్తమభిమానంకృత్వా,తమేవబ్రహ్మాణ-ముషసి-కర్మభిఃతచ్చేష్టితస్తుతిరూపైః- స్తైగాయన్తోబభూవుః,, ఆత్మాభాసంవిలోకయన్నితి॥ పాఠేతు -ఆత్మాభాసంస్వప్రకాశం-విలోకయన్-తమాత్మానంస్వవిశేషణత్వేనస్వాభిన్నంమన్యమాన- స్తేనప్రత్యాత్మ్యేనాత్మప్రకాశేన-అసృజత్-అతఏవ-తత్సృష్టాః-గానాఖ్యైకకర్మణి-పరస్పరంగుణప్రధానభావేన-అభిన్నప్రయోజనానాత్మనోమత్వా-మిథునీభూయగాయన్తోబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥౪౬॥ ❁ భోగవతాసౌకుమార్యవతా-దైర్ఘ్యవతా - దేహేనబహుచిన్తయాశయానః-సర్గే - అనుపచితేఅప్రవృద్ధేసతి-క్రోధాత్ - తద్వపుఃభోగక్రోధబహుచిన్తారూపంవపుః-ఉత్ససర్జహ ❁ ॥౪౭॥ ❁ అముతఃభోగవతోదేహాత్-యేకేశాః - అహీయన్తప్రచ్యుతాః- తేకేశాః-అహయోజజ్ఞిరే-అఙ్గహేవిదుర ప్రసర్పతఃపాదాద్యాకుంచనైఃప్రచలతోఽముష్మాద్దేహాత్సర్పాః - ప్రజజ్ఞిరే-ప్రసర్పతోజాతత్వాదేవ- తేనాగాఃనగచ్ఛన్తీత్యగాఃనఅగాఃనాగాఃఅతివేగాఇత్యర్థః॥క్రోధాత్త్యక్తకాయాజ్జాతత్వాత్క్రూరాః-బహుచిన్తాక్రాన్తాః భోగవతోజాతత్వాద్భోగాస్సుఖస్పర్శదేహాదీర్ఘాశ్చ-శయానాజ్జాతత్వాద్దీర్ఘకంధరాః ❁ ॥౪౮॥ ❁ సఃఆత్మభూః - ర్యదా-ఆత్మానం కృతకృత్యమివ-మన్యమానఆసీత్ - తదా-అన్తే-సాత్త్వికకర్తృకసర్గాన్తే-మనసా-లోకభావనాన్ ప్రజాస్రష్టౄన్మనూన్-అసృజత్ ❁ ॥౪౯॥ ❁ తేభ్యోమనుభ్యః,సఃబ్రహ్మా- ఆత్మనస్స్వస్య - పురుషంపురుషాకారం- పురందేహం- అత్యసృజత్ దదౌ-ఆత్మవత్ పురుషాకారదేహవిశిష్టానకరోదిత్యర్థః॥ పురాపురుషాకారదేహేన-తద్విశిష్టత్వేనరూపేణేత్యర్థః॥యే పురాసృష్టాఇతిహేతుగర్భం - యతః-పురుషాకారదేహవిశిష్టత్వేనసృష్టాః - అతస్తే-పురం-దృష్ట్వా ప్రజాపతింప్రశశం

❁ పా ॥ ఆత్మాభాసం.

సుః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇతి ॥ హేజగత్స్రష్టః - తేత్వయా - కృతంనిర్మితం - ఏతత్ - త్వద్రుపాకారంశరీరం - అహో - సుకృతంసుష్ఠుకృతం - యస్మిన్ పౌరుషేదేహే - క్రియాః స్వర్గాపవర్గసాధనభూతాః క్రియాః, ప్రతిష్ఠితాః, సర్వాః క్రియాః పౌరుషశరీరసాధ్యాఇత్యర్థః - అతః - సాకంపౌరుషశరీరేణసహ - అన్నంభోగ్యజాతం - అదామహేఅనుభవేమ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ విద్యాభగవదుపాసనా - తపః - వివేకాదిసాధనసప్తకం - తాభ్యాంయుక్తః - హృషీకాణాంవ్యష్టీన్ద్రియాణాం ఈశః జితేన్ద్రియః - ఋషిర్బ్రహ్మా - యోగేనప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగేన - సమాధినాచిత్తైకాగ్రేణచ - ఋషీన్ ఋషిరూపాః - అభిమతాః - ప్రజాః, ససర్జ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ అజః బ్రహ్మా - స్వస్య - దేహస్యశరీరస్య - ఏకైకమంశం - తేభ్యఋషిభ్యః - అదాత్ దదౌ - కింతచ్ఛరీరంయస్యైకైకమదాదిత్యతఆహ, యత్ శరీరం - తపోవిద్యాసమాధియోగాః పూర్వోక్తాః, ఋద్ధిరణిమాద్యైశ్వర్యం విరక్తిః విషయేష్వనిస్పృహత్వం - ఏభిర్యుక్తమిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమసాధారణాన్ సృష్టిభేదానాకర్ణ్య ప్రకృతంస్వాయంభువమనుచరిత్రంతద్వంశంచపృచ్ఛతివిదురః ॥ స్వాయంభువస్యేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ స్వాయంభువస్యమనోః - పరమఉత్కృష్టః - సమ్మతః - సతామితిశేషః - కథ్యతాం - యత్రవంశే మైథునేనకర్మణా. ప్రజాః - ఏధిరేవవృధిరే ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స్వాయంభువస్యపుత్రౌ - ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ ధర్మ్యంయథాతథా తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మాననతిక్రమ్యేత్యర్థః - సప్తద్వీపయుక్తాం పృథ్వీం - యథాజుగుపతుః - యథారక్షితవన్తౌ - తత్ప్రకారశ్చకథ్య

జద్భ్రష్టృపురంపురుషమాత్మనః - తాన్దృష్ట్వాయేపురాసృష్టాః ప్రశశంసుః ప్రజాపతిమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహోబతజగత్స్రష్టస్సుకృతంబతతేకృతమ్ । ప్రతిష్ఠితాః క్రియాయస్మిన్సాకమన్నమదామహే ॥ ౫౧ ॥ తపసావిద్యయాయుక్తోయోగేనసుసమాధినా । ఋషీనృషిర్హృషీకేశస్ససర్జాభిమతాః ప్రజాః ॥ ౫౨ ॥ తేభ్యశ్చైకైకశస్స్వస్యదేహస్యాంశమదాదజః । యత్తత్సమాధియోగర్ద్ధితపోవిద్యావిరక్తిమత్ ॥ ౫౩ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేతృతీయస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

విదురఉవాచ ॥ స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః । కథ్యతాంభగవన్యత్రమైథునేనైధిరే ❀ ప్రజాః ॥ ౧ ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యవై । యథాధర్మ్యం జుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీంమహీమ్ ॥ ౨ ॥ తస్యవైదుహితాబ్రహ్మన్దేవహూతిరితిశ్రుతా । పత్నీప్రజాపతేరుక్తాకర్దమస్యత్వయాఽనఘ ॥ ౩ ॥ తస్యాంసవైమహాయోగీయుక్తాయాంయోగలక్షణైః । ససర్జకతిధావీర్యం తన్మేశుశ్రూషవేవద ॥ ౪ ॥ రుచిర్యోభగవాన్బ్రహ్మన్దక్షోవాబ్రహ్మణస్సుతః । యథాససర్జభూతానిలబ్ధ్వాభార్యాంచమానవీమ్ ॥ ౫ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ ప్రజాస్సృజేతిభగవాన్కర్దమోబ్రహ్మణోదితః । సరస్వత్యాంతపస్తేపేసహస్రాణాంసమాదశ ॥ ౬ ॥ తతస్సమాధియుక్తేనక్రియాయోగేనకర్దమః । సంప్రపేదేహరింభక్త్యాప్రపన్నవరదాశుషమ్ ॥ ౭ ॥ తా

తామిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తస్యస్వాయంభువస్య - దుహితాపుత్రీ - దేవహూతిరితిశ్రుతా - త్వత్తోమయేతిశేషః - హేబ్రహ్మన్ - అనఘ - కర్దమస్యప్రజాపతేః - పత్నీతిత్వయోక్తాచ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ యోగలక్షణైశ్శమదమాదిభిః - ర్యుక్తాయాం - తస్యాం దేవహూత్యాం, మహాయోగీపరిపక్వభగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్ఠః - సవై - కర్దమః - కతిధాకతిభిః ప్రకారైః - వీర్యం - ససర్జ - కత్యపత్యాన్యసృజదిత్యర్థః - తత్ - శుశ్రూషవేశ్రోతుమిచ్ఛవే - మేమహ్యం - కథయ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హేబ్రహ్మన్ - భగవాన్ - రుచిర్దక్షశ్చ - బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతః - మానవీంమనుపుత్రీం - ఆకూతిం, ప్రసూతించ - భార్యాం - లబ్ధ్వా - భూతాన్యపత్యాని - యథా - ససర్జ - తత్ప్రకారమేవవదేతిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోమైత్రేయః తద్యథావన్మనుపుత్రచరిత్రం వక్ష్యమాణస్తావద్దేవహూత్యాఖ్యభార్యాలాభాయకర్దమస్యతపశ్చర్యాప్రకారమాహద్వాభ్యామ్ ॥ బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన - ప్రజాస్సృజేత్యుక్తః - భగవాన్ కర్దమః - సరస్వత్యాఖ్యాయాంనద్యాం - సహస్రాణాం - దశ - సమాః - దశసహస్రసంవత్సరాన్ - తపః - తేపేచకార - పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తతః - తస్మిన్ తపసి - కర్దమః - సమాధిశ్చిత్తైకాగ్ర్యం - తేన - యుక్తేన - క్రియాయోగేనస్వవర్ణాశ్రమోచితానభిసంహితఫలభగవదారాధనరూపక్రియాయోగేన - భక్త్యాధ్రువానుస్మృతిరూపోపాసనయాచ - ప్రపన్నానాం - వరదాశుషంవరప్రదం - హరిం - ప్రపేదేసిషేవే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కృతయుగేతావద్దశసహస్రవర్షపర్యన్తతపశ్చర్యాన్తేవైకుణ్ఠాదీకాత్ - భగవాన్ - ప్రసన్నః తపసాతోషితః - హేక్షత్తః - శాబ్దంపఞ్చోపనిషన్మన్త్రవేద్యం - బ్రహ్మ - సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యయౌవనాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరం - వపుః - దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం - దధత్ బిభ్రత్ - తంకర్దమంప్రతి - దర్శయామాస - స్వా

త్మానమితి శేషః “యద్వా,, తమితివిగ్రహవిశేషణం-యపుల్లిఙ్గనిర్దేశః-తం విగ్రహం-దర్శయామాసేత్యర్థః ॥ ॥౮॥ ॥ తమేవభగవన్తమనువర్ణయన్-తంప్రణమ్యాస్తావీదిత్యాహ-చతుర్భిః ॥ కర్దమః-తంభగవన్తం-దృష్ట్వా - కథంభూతం-విరజంనిర్మలం-అర్కాభంసూర్యస్యేవాభాయస్యతం - సితానాంపద్మానాంఉత్పలానాంచ - స్రగ్యస్యతం-స్నిగ్ధానీలాశ్చ - యేఅలకాఃకున్తలాః- తేషాంవ్రాతోవక్త్రాబ్జేయస్యతం - విరజంనిర్మల-మమ్బరంయస్యతమ్ ॥ ॥౯॥ ॥ కిరీటధారిణం-కుణ్డలధారిణం. త్రిభిర్హస్తైశ్శఙ్ఖచక్రగదాఃవహన్తం - శ్వేతోత్పలంక్రీడనకంక్రీడాసాధనంయస్య - తం-ఏకేనకరేణ - లీలార్థం శ్వేతోత్పలంవహన్తమిత్యర్థః-మనస్స్పర్శస్మితేక్షణంచిత్తాపహారిహాసయుక్తావలోకనయుక్తమ్ ॥ ॥౧౦॥ ॥ గరుత్మతోగరుడస్య - అంసదేశేస్కన్ధప్రదేశే-విన్యస్తైనిహితే - చరణపద్మే- యేనతం-వక్షసిశ్రీర్యస్యతం-కౌస్తుభంకన్ధరాయాంయస్యతం-ఖేఆకాశే - అవస్థితంతిష్ఠన్తం-భగవన్తం,దృష్ట్వా- లబ్ధఃమనోరథఃయేనసః-అతఏవ-జాతఃఉత్పన్నఃహర్షఆనన్దోయస్యసః - క్షితౌభూమ్యాం - మూర్ధ్నా- అపతత్ దణ్డవత్ప్రణతవానిత్యర్థః-తతః-ప్రీతిరేవస్వభావోయస్య-సఆత్మామనోయస్య - సః-కృతః అఞ్జలిర్యేనసః-గీర్భిస్తద్గుణప్రతిపాదకవాగ్భిః - అభ్యగృణాత్ స్వాభిప్రేతంనివేదయన్నస్తావీదిత్యర్థః ॥ ॥౧౧॥౧౨॥ ॥ తదేవాహనవభిః ॥ హేఈడ్యస్తుత్య - అఖిలసత్త్వరాశేఃపరిపూర్ణశుద్ధసత్త్వమయస్య -తవ-దర్శనాత్-నః అస్మాభిఃఅక్ష్ణోస్సాంసిద్ధ్యంసంసిద్ధివిషయభూతం-ఫలం-అద్యజుష్టంప్రాప్తం-బతేతిహర్షే “యచాతవదర్శనమితిపాఠ,, స్తదానోఽస్మాకం-సాంసిద్ధ్యం-సంసిద్ధిస్తపసఃఫలావ్యవహితసాధనత్వదశా -తయా-సాధ్యం-యత్ఫలంత్వద్దర్శనరూపం-త-దక్ష్ణోఃఅక్షిభ్యాం - జుష్టమిత్యర్థః-దర్శనస్యసాంసిద్ధ్యత్వముపపాదయతి ॥ యస్యతవ-దర్శనం-యోగరూఢాఃయోగఃరూఢఃఆరూఢోయైస్తే - ప్రాప్తయోగాఇత్యర్థః-సద్భిస్సాత్త్వి

వత్ప్రసన్నోభగవాన్పుష్కరాక్షః కృతేయుగే । దర్శయామాసతంక్షత్తశ్శాబ్దంబ్రహ్మదధద్వపుః ॥౮॥ సతంవిరజమర్కాభంసితపద్మోత్పలస్రజమ్।స్నిగ్ధనీలాలకవ్రాతవక్త్రాబ్జంవిరజామ్బరమ్॥ ౯॥ కిరీటినంకుణ్డలినంశఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ । శ్వేతోత్పలక్రీడనకంమనస్స్పర్శస్మితేక్షణమ్ ॥౧౦॥ విన్యస్యచరణామ్భోజమంసదేశేగరుత్మతః । దృష్ట్వాఖేఽవస్థితంవక్షశ్శ్రియంకౌస్తుభకంధరమ్ ॥౧౧॥ జాతహర్షోఽపతన్మూర్ధ్నాక్షితౌలబ్ధమనోరథః।గీర్భిస్త్వభ్యగృణాత్ప్రీతిస్వభావాత్మాకృతాఞ్జలిః॥౧౨॥కర్దమఉవాచ॥జుష్టంబతాద్యాఖిలసత్త్వరాశేస్సాంసిద్ధ్యమక్ష్ణోస్తవ ॥ దర్శనాన్నః। యద్దర్శనంజన్మభిరీడ్యసద్భిరాశాసతేయోగినో॥యోగరూఢాః ॥౧౩॥ యేమాయయాతేహతమేధసస్త్వ ॥ త్పాదారవిన్దంభవసిన్ధుపోతమ్ । ఉపాసతేకామలవాయతేషాంరాసీశకామాన్నిరయేఽపియేస్యుః ॥౧౪ ॥తథాపిచాహంపరివోఢుకామస్సమానశీలాంగృహమేధధేనుమ్ । ఉపేయివాన్మూలమశేషమూలందురాశయఃకామదుఘాఙ్ఘ్రిపస్య ॥ ౧౫ ॥ ప్రజాపతేస్తేవచసాధీశతన్త్యాలోకఃకిలాయంకామ

కైఃజన్మభిః-ఆశాసతేప్రార్థయన్తే - ఆరూఢయోగైర్బహుజన్మభిరపియత్తవదర్శనమేవప్రార్థ్యతే - అతస్తదేవనిరతిశయంసంసిద్ధిఫలమిత్యర్థః ॥ ॥౧౩॥ ॥ననుధర్మాదిష్వన్యతమఏవపురుషార్థఃనతుమద్దర్శనమిత్యత్రాహ ॥యఇతి॥ తే-మాయయా-యే-హతమేధసః మోహితబుద్ధయః , తేజనాః-భవస్సంసార , స్సఏవసిన్ధుస్సముద్రః - తస్మిన్ ,పోతంనౌకారూపం,త్వచ్చరణారవిన్దం - కామలవాయకామ్యన్తఇతికామాఃసుఖాని - కామానాంలేశాయ - ఉపాసతే-నిరయేపినిరయప్రాయేసంసారేపి-యేకామాః - స్యుః తాన్ కామాన్ - తేషాం-కామలవార్థంత్వచ్చరణముపాసీనానాం - రాసిదదాసి-యేభవసిన్ధూత్తరణస్లవరూపంత్వచ్చరణారవిన్దంనిరయేప్యపిసంభవత్సుఖలేశలిప్సయోపాసతే - తేషాంతత్సుఖలేశానపిదదాసి - తథాపి - తే-సుమేరుమాపద్య వరాటికాద్యన్వేషయన్తఇవనిత్యనిరతిశయానన్దజలధింత్వామాపద్యానన్దలేశమాశాసానాత్త్వన్మాయయాహతబుద్ధయఏవ-అతోధర్మాదిషుపురుషార్థత్వదృష్ట్యాత్వాంభజన్మూర్ఖఏవేతిభావః ॥ ॥౧౪॥ ॥ యోఽహంకామకామినోన్నిన్దామి-సోహమపికామకామీత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ తథా-అహమపి-గృహమేధధేనుంగార్హస్థ్యవర్ధనీం-సమానశీలాం - భార్యాం-పరివోఢు కామఃఉద్వోఢుమిచ్ఛన్ - అతఏవ-దురాశయఃదుష్టాన్తఃకరణః-కామదుఘాఙ్ఘ్రిపస్య కల్పవృక్షవదర్థితార్థదస్య-తవ-అశేషమూలంఅశేషపురుషార్థానాంమూలంకారణం-మూలంపాదమూలం-ఉపేయివాన్ప్రాప్తవాన్ ॥౧౫॥ నన్వేవంహేయోపాదేయవిభాగకుశలస్త్వంకథంకామకామీమాముపేయివానిత్యత్రాహ ॥ ప్రజాపతేరితి ॥ హేఅధీశ-ప్రజాపతేస్తవ-వచసా వేదాత్మకవచోరూపయా - తన్త్యాదామ్నా -అయంలోకఃసాంసారికలోకః-కామహతఃకామైరభిభూతః-అనుబద్ధఃపశురివబద్ధః “యామిమాంపుష్పితాంవాచంప్రవదన్త్యవిపశ్చితః। వేదవాదరతాఃపార్థనాన్యదస్తీతివాదినః॥ కామాత్మానస్స్వర్గపరాజన్మకర్మఫలప్రదామ్ । క్రియావిశేషబహులాంభోగైశ్వర్యగతింప్రతి,, ఇత్యదుక్తరీత్యా- కామాత్మా

॥ పా ॥ దర్శనంనః ;

నఃత్రైవర్గికమేవఫలంబహుమన్వానా - స్తత్రైవాసక్తాః- అహమపి-లోకాన్ సంసారిలోకాన్ - అనుగతోఽనుసృతః- హే శుక్లనిర్మల-అనిమిషాయకాలరూపిణే - తుభ్యం-బలిం-హరామి-యద్యప్యహంత్యాజ్యోపాదేయవివేకసంపన్నః - తథాప్యహంత్వన్నిదేశానువర్త్యస్మత్పిత్రా బ్రహ్మణా ప్రజాస్సృజేత్యనుశిష్టోగృహమేధీమైరేభిర్ధర్మైస్త్వామారాధయితుం ప్రార్థయామీతిభావః ॥ అనిమిషాయేతి హేతుగర్భం - యత-స్త్వం - కాలరూపేణసంసారిణాంనిరర్థకమాయుఃక్షపయసిఅతోఽహంసాంసారికధర్మాననుతిష్ఠన్కాలాత్మకాత్త్వత్తోభీతస్సన్ అస్మదాయుషఃసద్వ్యయంచికీర్షుః పితృనిర్దేశంచపాలయన్ కాలరూపాయతుభ్యమేవపూజాంకరోమీత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అనిమిషాయేత్యనేనాభిప్రేతంసంసారిణామేవవృథాయుఃక్షపయితృత్వం వ్యతిరేకముఖేనాహ ॥ లోకాంశ్చేతిద్వాభ్యామ్ ॥ యేలోకాన్ సంసారిణః-తదనుగతానజ్ఞాంశ్చ-హిత్వా-త్యక్త్వా - పరస్పరంమిథః త్వత్తవ-గుణానాంవాదఃకథనం-తదేవ-శీధుమధురం-పీయూషంఅమృతం - తేన నిర్వ్యాపితాఃనిరస్తాః-దేహధర్మాఃజరామరణాదయో - యేషాంతే-తవ-చరణావేవాతపత్రం - తాపత్రయనివర్తకత్వాదాతపత్రత్వరూపణం-ఆశ్రితాః ❋ , తే-న జరాక్షభ్రమిఃజరామరణాదిక్షుత్పిపాసాదిపరివృత్తిమన్తః -భ్రమిఃభ్రమణం-తద్వన్తఇత్యర్థః - ఆర్షమేకవచనం-జరాక్షరూపేణ భ్రమణంయస్యేతికాలచక్రవిశేషణంవా - కాలచక్రరూపవిశేష్యంవిశేషణసామర్థ్యసిద్ధం-అస్మిన్పక్షే-యే - ఆశ్రితాః- తేషామాయురితిసంబన్ధః- తేతవ-సంవత్సరాత్మకంకాలచక్రం - జగ-దాచ్ఛిద్య-ధావదపి-నైషామాయురాచ్ఛిద్యధావదిత్యర్థః- తేషామాయుస్సఫలమిత్యుక్తంభవతి॥ తేజరాక్షభ్రమిరితిపాఠే, అజరాక్షభ్రమిరితిచ్ఛేదః,అజరఃఅనుపరతః, అక్షభ్రమిఃఅక్షభ్రమణం-యస్యేతిచక్రవిశేషణమేవ ॥ యద్వా,,అజరోఅవిశీర్ణః,అక్షోయస్య-సచాసౌభ్రమిర్యస్యేత్యర్థః,అజరమక్షరంబ్రహ్మ-తస్మిన్నక్షరూపేణ భ్రమణంయస్యేతివా,కథంభూతంకాలచక్రం,త్రయోదశా,అధికమాసయుక్తాఃద్వాదశమాసాః-అరాః, యస్యతత్ - త్రిశతంషష్టిశ్చఅహోరాత్రాణిపర్వాణియస్య-శతశబ్దేవిభ

హతోఽనుబద్ధః । అహంచలోకానుగతోవహామిబలించశుక్లానిమిషాయతుభ్యమ్॥ ౧౬ ॥లోకాంశ్చలోకానుగతాన్పశూంశ్చహిత్వాశ్రితాస్తేచరణాతపత్రమ్। పరస్పరంత్వద్గుణవాదశీధుపీయూషనిర్వాపితదేహధర్మాః॥ ❋ నతేజరాక్షభ్రమిరాయురేషాంత్రయోదశారం త్రిశతంషష్టిపర్వ । షణ్నేమ్యనన్తచ్ఛదిత్రిణాభికరాళ❋స్రోతోజగదాచ్ఛిద్యధావత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏకస్స్వయంసంస్యోజగతస్సిసృక్షయాద్వితీయయాత్మన్నధియోగమా

న్తైరలుగార్షః,షడృతవో,నేమయోయస్య,అనన్తాఃక్షణలవాదయః,ఛదాదళాని,అస్యసన్తీతితథా -త్రిణాభి-సమాధికన్యాయనగతిమన్తిత్రీణిచాతుర్మాస్యాన్యేవనాభయోరన్ధ్రాఃయస్య , కరాళంతీవ్రంస్రోతోవేగో-యస్యతత్ , ఈదృశం-త్వదాత్మకంకాలచక్రం, కేవలసంసారిణామేవాయురాచ్ఛిద్య , ధావత్,వృథాతదాయుర్హరతి,నతు,త్వద్గుణానుభవపరాణా,మతఃకాలచక్రశరీరకస్యాశ్రితకామద్రుమస్య భగవతఏవపాదమూలముపేయివానహమితిభావః ❋ ॥౧౭ ॥౧౮ ॥ ❋ నను-బ్రహ్మరుద్రాదిషుబహుషుసత్స్వపి,తాననాదృత్య,మత్పాదమూలఏవకింవిశేషేణోపేయివానిత్యాశఙ్కా- యాం-కశ్చధ్యేయః-కారణంతుధ్యేయఇతిశ్రుత్యైవప్రశ్నోత్తరరూపేణజగత్కారణస్యైవోపాస్యత్వాభిధానాత్,జగత్కారణభూతస్త్వమేవోపాస్యఇత్యభిధాస్యన్, తావత్కారణత్వముపపాదయతి ॥ ఏకఇతి॥ స్వయమేకస్సన్ ఏకశబ్దేనసదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకఏవాద్వితీయంబ్రహ్మేతికారణత్వపరాశ్రుతిస్స్మారితాతథాచాయమర్థః ॥ సృష్టేఃప్రాక్,ఏకఏవనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిత్కాలశరీరకస్సన్-ఉపాదానత్వేనవిద్యమానః,తత్రాపి,శ్రుతావివ-ఏవకారార్థగర్భమిదంఏక-ఏవఉపాదానకారణాన్తరశూన్యః, ఏకత్వంచసృష్ట్యనన్తరభావినామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసమ్బన్ధినామరూపవిభాగాభావాధీనమేవవివక్షితం,నతుప్రకృతిపురుషాదిరాహిత్యం , ఏకఇత్యద్వితీయమిత్యస్యాప్యుపలక్షణం,తథాచ,నిమిత్తకారణాన్తరశూన్యఃసదిత్యనేనకారణత్వేనాఽవస్థితస్య ప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపసత్తాయోగిత్వకథనాదసత్కార్యవాదోనిరస్తః,ఏకమిత్యనేనోపలక్షితాద్వితీయపదేనచోపాదానత్వనిమిత్తత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వసర్వజ్ఞత్వాదయోధర్మాఆక్షిప్యన్తే,ఏవంచ-మృత్కులాలయోరివనిమిత్తోపాదనయోర్భేదఏవనాభేదఉపపద్యతఇతిశఙ్కాపరాస్తా, మృదస్త్వజ్ఞత్వాత్కులాలస్యాసర్వశక్తిత్వాచ్చనిమిత్తత్వోపాదానత్వయోరుభయోరపిమృత్కులాలయోరన్యతరస్మిన్నసంభవః- ఇహతుబ్రహ్మణః॥పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీయస్సర్వజ్ఞస్సర్వ,,విదితిసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరత్వేనకీర్తిత

❋॥పా॥న తేఽజరాక్షభ్రమి.

స్త్యైకస్యైవోపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చోభయమప్యుపపన్నతరమేవ-ఏవంచ-నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వాత్కారణఉపాదానత్వేనప్రకృతిపురుషకాలనియన్తృత్వాత్కారణనిమిత్తత్వేనచ, తదుపయుక్తసర్వశక్తిత్వసర్వజ్ఞత్వాదిగుణవిశిష్టత్వేనచ,సృష్టేఃప్రాగ్విద్యమానః,జగతః,నామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మాత్మకజగతః,సిసృక్షయా స్రష్టుమిచ్ఛయా హేతునా,అనేన"తదైక్షతబహుస్యా౦,,మిత్యస్యార్థోవివృతః;ద్వితీయయాస్వరూపతస్స్వభావతశ్చస్వస్మాదత్యన్తభిన్నయా,యోగమాయయా-యుజ్యత ఇతియోగా - స్వసంబన్ధినీ,స్వశరీరభూతేత్యర్థః-తయాఽమాయయాప్రకృత్యా అద్వితీయమేత్యపిచ్ఛేత్తుంశక్యంతదా - స్వాపృథక్సిద్ధయా- అతఏవ-యోగమాయయాస్వశరీరభూతయామాయయా-ద్వారేణ-ఆత్మన్యధి-స్వాత్మన్యేవ-అదః - నామరూపవిభాగార్హం చేతనాచేతనాత్మకంజగత్-సృజసి-పాసిరక్షసి-పునర్గ్రసిష్యసిసంహరసి-మాయాద్వారేణసృజసీతిసద్వారకోపాదానత్వకథనేన-సర్గాయత్తవికారాణాంద్వారభూతప్రకృతిగతత్వావగమాన్నిర్వికారశ్రుతివిరోధఃపరిహృతః-ఆత్మనిసృజసీత్యనేనాధారాన్తరవ్యావృత్తిః తథాచశ్రుతిః॥బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్టతక్షు" రితి-అనయాశ్రుత్యా, నిమిత్త-ముపాదాన, మాధార, ఉపకరణానిచ, స్వయమేవేత్యుక్తం,ఏతదేవోర్ణనాభిదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి-హేభగవన్,ఊర్ణానాభౌయస్యసః, ఊర్ణనాభిః-తన్తూన్ సంతన్యమానఃకీటవిశేషః-స-యథా,స్వశక్త్యా,సృజతే,తన్తూనితిశేషః,పునర్గ్రసిష్యతే, తథా, త్వమపి-స్వశక్తిభిరేవ, స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతైః ప్రకృతికాలసర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదిభిః, సృజసి, రక్షసి, పునస్సంహరసీత్యర్థః; తస్మాజ్జగత్కారణమాశ్రితకల్పద్రుమం, త్వామేవ, కామకామిలోకాననుసరన్, పరివోఢుకామఉపేయివానహమితిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నను - కుతఏతత్కేచిత్కామకామినోఽన్యేత్వస్మదాదయః - త్వత్పదానభిలాషిణఇతీత్యత్రాహ ॥ నైతదితి ॥ హేఅధీ

యయా । సృజస్యదఃపాసిపునర్గ్రసిష్యసేయథోర్ణనాభిర్భగవన్స్వశక్తిభిః॥ ౧౯ ॥నైతద్బతాధీశపదంతవేప్సితం ❋యన్మాయయాహంతనుషే ❋ భూతసూక్ష్మమ్ । ❋అనుగ్రహాయాస్త్వపియర్హి మాయయాలసత్తులస్యాభగవాన్విలక్షితః॥ ౨౦ ॥తంత్వానుభూత్యోపరతక్రియార్థంస్వమాయయావర్తితలోకతన్త్రమ్ । నమామ్యభీక్ష్ణంనమనీయపాదసరోజమల్పీయసికామవర్షమ్॥ ౨౧ ॥మైత్రేయఉవాచ॥ ఇత్యవ్యళీకంప్రణుతోఽబ్జనా

శ-మాయయాప్రకృత్యా - స్వసంకల్పేనవా - అహమహంకారం - తస్మాద్భూతసూక్ష్మం-భూతాన్యాకాశాదీని-తత్సూక్ష్మాణిశబ్దాదీనిచ - తనుషేసృజసి-భూతసూక్ష్మమితిసమాహారద్వంద్వః „ నస్తనుషేభూతసూక్ష్మమితిపాఠేతు " భూతానాంసూక్ష్మం - కారణ-మహంకారమిత్యర్థః - కారణంహికార్యాత్సూక్ష్మమితిసూక్ష్మశబ్దేనాహంకారఉక్తః -మాయయాభూతసూక్ష్మంసృజసీతియ - త్తేన-తవ-పదంనేప్సితంనాభిలషితం-త్వత్సృష్టాహంకారవశ్యత్వాదస్మాభిస్త్వత్పదంనాభిలషితమిత్యర్థః ॥ బతేతిఖేదే-యద్యప్యహమహంకారగ్రస్తస్త్వత్పదంనాభిలషామి - తథాపి-మామనుగృహ్యాత్వత్పదమపిమహ్యం దాస్యసీతిమేప్రతిభాతీత్యాహ ॥ అపి-తథాపి మయాత్వత్పదేఽనభిలషితేపి-యర్హి-యదా-లసత్తులస్యా-లసన్తీతులసీమాలాయస్యాస్తయా-మాయయాఆశ్చర్యవిగ్రహేణ-భవా-న్విలక్షితఃదృష్టః-మయేతిశేషః-తదైవ-అనుగ్రహాయత్వత్పదప్రాపణరూపానుగ్రహార్థం - భవాన్-అస్తుస్యాత్ - ఇతినిశ్చినోమీత్యధ్యాహారః-అస్త్వితీతిపాఠేతు క్రియాపదమాత్రమధ్యాహర్తవ్యమ్ ❋ ॥౨౦॥ ❋నను-స్వాత్మానుభవానందపూర్ణముదాసీనంమాంకథంజగత్కారణంప్రతిపాదితవానసీత్యాశఙ్కాంపరిహరన్స్తుతిముపసంహరతి॥ తం-అస్మదనుగ్రహైకనిరతం-త్వాం-అభీక్ష్ణంపునఃపునః-నమామి -కథంభూతం-అనుభూత్యాస్వాత్మానుభవేన-ఉపరతఃఅనపేక్షితః - క్రియార్థఃజగద్వ్యాపారరూపక్రియాప్రయోజనం - యస్య-తమపి-స్వమాయయా స్వలీలాసంకల్పమాత్రేణ - వర్తితంప్రవర్తితంలోకతన్త్రంజగద్వ్యాపారోయేనతం- అల్పీయసి„స్వల్పమప్యస్యధర్మస్యత్రాయతేమహతోభయా„ దితిత్వదుక్తరీత్యాఈషద్భవదీయారాధనంకుర్వత్యపిపురుషే - కామాన్ వర్షతీతితథా-త-మతఏవ-నమనీయంవన్దనీయంపాదసరోరుహంయస్యతమ్ ❋ ॥౨౧॥ ❋ఏవంకర్దమేనస్తుతస్తేనవివేదితాభిప్రాయశ్చభగవాంస్తమువాచేత్యాహమైత్రేయః ॥ ఇతిఏవం-వ్యళీకంవిగతాళీకం-సత్యంయథాతథాఅవ్యళీకమితిపాఠేప్యయమేవార్థః - ప్రణుతఃప్రకృష్టగుణవిశిష్టత్వేనస్తుతః - సుపర్ణస్యగరుడస్య-పృష్ఠోపరిస్కన్ధదేశే-రోచమానఃప్రకాశమానః - ప్రేమ్ణా-స్మితేన- ఉద్వీక్షణేనచ-విభ్రమన్తీభ్రూర్యస్యసోఽబ్జనాభఃపద్మనాభో - భగవాన్-అమృతేనఅమృతతుల్యేన-వచసా - తంకర్దమం- ఆబభాషే॥

❋॥పా॥యన్మాయయానస్తనుషే. ❋॥పా॥అనుగ్రహాయాస్త్వితి.

వాచ * ॥ ౨౨ ॥ * ఉక్తిమేవాహ దశభిః ॥ తవ-చైత్యమభిప్రాయం-విదిత్వాజ్ఞాత్వా మేమయా-తత్-త్వదభిప్రేతం-పురైవ సమయోజిసంఘటితం ॥ కింతదిత్యత్రాహ ॥ యదర్థం-యత్ కన్యాలాభార్థం-ఆత్మనో-నియమైఃశమదమాదిభిః-త్వయా-అహమేవ సమర్చితఃసమ్యగారాధితః * ॥ ౨౩ ॥ * హేప్రజాధ్యక్ష-మదర్హణంమదారాధనం-జాతుకదాచిదపి-మృషా వ్యర్థం నస్యాదేవ-మయి సంగృభితః సమ్యగ్గృహీతః - ఏకాగ్రీకృతః-ఆత్మా మనఃయైః-తేషు-భవద్విధేషు భవాదృశేషు -సుతరామపిమదర్హణం నమృషేత్యర్థః,, సంగ్రభితాత్మనామితిషష్ఠ్యన్తపాఠే ,, సంగృభితాత్మనాంమదర్హణం నమృషైవ-భవద్విధేషుసుతరామపిమృషేతియోజ్యమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * యః ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణఃపుత్రః-సమ్రాట్ సార్వభౌమో- విఖ్యాతంప్రసిద్ధంమఙ్గళంమఙ్గళాచారోయస్యసః-శ్రౌతస్మార్తసదాచారనిష్ఠో-మనుః-బ్రహ్మావర్తంబ్రహ్మావర్తాఖ్యం దేశ-మధ్యావసత్- అధిష్ఠాయ అవసత్-సప్తఅర్ణవాస్సముద్రాఃయస్యాం తాం-మహీంపృథ్వీం-శాస్తిధర్మతఃపాలయతి * ॥ ౨౫ ॥ * సచ రాజర్షిః మనుః-శతరూపయాశతరూపాఖ్యయా-మహిష్యాభార్యయాసహ - ధర్మకోవిదంధర్మేషుమదారాధనరూపేషుధర్మేషుకుశలం-త్వాం-దిదృక్షుఃద్రష్టుమిచ్ఛుః-పరశ్వః-ఇతోఽనాగతేద్వితీయేఽహని-ఆయాస్యతిఆగమిష్యతి * ॥ ౨౬ ॥ * ఆయాతుమమకిమిత్యత్రాహ ॥ అసితాపాఙ్గీమతినీలకనీనికాయుక్తనేత్రాం - వయసా,శీలేనసుస్వభావేనసద్వృత్త్యాచ-గుణైర్జితేన్ద్రియత్వాదిభిశ్చాన్వితాం - పతింస్వానురూపంభర్తారం-మృగయన్తీందూతప్రేషణాదిభిఃపరిశీలయన్తీం - ఆత్మజాందేవహూత్యాఖ్యాంతనయాం- అనురూపాయ-వయశ్శీలాదిభిరనురూపాయ- తేతుభ్యం, దాస్యతి- హేప్రభోవశ్యేన్ద్రియ * ॥ ౨౭ ॥ * యత్రయస్యాంమనుకన్యాయాం-ఇమాన్యావ

భస్తమాబభాషేవచసామృతేన । సుపర్ణపృష్ఠోపరిరోచమానఃప్రేమస్మితోద్వీక్షణవిభ్రమద్భ్రూః॥ ౨౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ విదిత్వాతవచైత్యం మేపురైవసమయోజితమ్ । యదర్థమాత్మనియమైస్త్వయైవాహంసమర్చితః॥ ౨౩ ॥ నైవజాతుమృషైదంస్యాత్ప్రజాధ్యక్షమదర్హణమ్ । భవద్విధేష్వతితరాంమయి * సంగృభితాత్మసు॥ ౨౪ ॥ ప్రజాపతిసుతస్సమ్రాణ్మనుర్విఖ్యాతమఙ్గళః । బ్రహ్మావర్తంయోఽధివసఞ్ఛాస్తిసప్తార్ణవాంమహీమ్॥ ౨౫ ॥ సచేహవిప్రరాజర్షిర్మహిష్యాశతరూపయా । ఆయాస్యతిదిదృక్షుస్త్వాం పరశ్వోధర్మకోవిదః॥ ఆత్మజామసితాపాఙ్గీంవయశ్శీలగుణాన్వితామ్। మృగయన్తీంపతిం దాస్యత్యనురూపాయతేప్రభో ॥ ౨౬ ॥ సమాహితంతేహృదయంయత్రేమాన్పరివత్సరాన్ । సాత్వాంబ్రహ్మన్నృపవధూఃకామమాశు * భుజిష్యతి॥ యాతఆత్మన్భృతంవీర్యంనవధాప్రసవిష్యతి। వీర్యేత్వదీయఋషయఆధాస్యన్త్యఞ్జసాత్మనః॥ ౨౯ ॥ త్వంచ సమ్యగనుష్ఠాయనిదేశంమఉశత్తమః ।మయితీర్థీకృతాశేషక్రియార్థోమాంప్రపత్స్యసే॥ ౩౦ ॥ కృత్వాదయాంచజీవేషుదత్వాచాభయమాత్మవాన్ । మయ్యాత్మానంసహజగద్ద్రక్ష్యస్యాత్మనిచాపిమామ్ ॥ ౩౧ ॥ అహంచ స్వాంశకలయాత్వద్వీర్యేణమహామునే । తవక్షేత్రేదేవహూత్యాం ప్రణేష్యే తత్వసంహితామ్ ॥ ౩౨ ॥

తఃపరివత్సరాన్ సంవత్సరాన్-అత్యన్తసంయోగేద్వితీయా- తే, హృదయంచిత్తం-సమ్యక్-ఆహితంభోగాసక్తంతావత్సంవత్సరపర్యన్తం - సానృపవధూః-మనుకన్యా- హేబ్రహ్మన్-త్వాం - ఆశుక్షణవత్-కామం-భుజిష్యతిఅనుభవిష్యతి- త్వయాసహబహువర్షపర్యన్తంకామాన్ క్షణమాత్రమివానుభవిష్యతీత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * యామనుకన్యా - ఆత్మన్ స్వస్యాం-తేత్వయా-భృతంనిహితం - వీర్యం-నవధానవపుత్రీః- ప్రసవిష్యతి-త్వదీయవీర్యే త్వదీయవీర్యజాతాసునవసుపుత్రీషు - ఋషయః మరీచ్యాదయః-అఞ్జసాఆశు - ఆత్మనఃపుత్రాన్,, ఆత్మావైపుత్రనామాసీ ,,తిశ్రుతేః-ఆధాస్యన్తిఉత్పాదయిష్యన్తి * ॥ ౨౯ ॥ * త్వం-మేమమనిదేశంఆజ్ఞాం-సమ్యక్ - అనుష్ఠాయపరిపాల్య-ఉశత్తమఃకమనీయమదారాధననిష్ఠః - మయి-తీర్థీకృతః-తీర్థశబ్దనపాత్రముచ్యతే - తేనదానంలక్ష్యతే-తీర్థీకృతఃసమర్పితః-అశేషక్రియార్థఃసమస్తక్రియాఫలం - యేన-సః-మాం- ప్రపత్స్యసేప్రాప్స్యసి * ॥ ౩౦ ॥ * ఆత్మవాన్ జితాన్తఃకరణ- స్త్వం-భూతేషుచరాచరాత్మకేషు-దయాం-కృత్వా - అభయంచదత్వా-మయి-అన్తఃప్రవిశ్యధారకేమయి-జగత్ కృత్స్నంచరాచరాత్మకంజగత్ - ఆత్మానంస్వాత్మానంచ-సహైవద్రక్ష్యసి-వ్యాప్తంధార్యంచద్రక్ష్యసి-ఆత్మనిధారకేస్వాత్మనిచ-మాం ధారకంవ్యాపకంచ-ద్రక్ష్యసీత్యర్థః * ॥ ౩౧ ॥ * స్వాంశకలయాస్వాంశాంశేన-అహంచ-త్వద్వీర్యేణద్వారభూతేన- హేమహామునేతవ-క్షేత్రేక్షేత్రభూతాయాం దేవహూత్యాం - అవతీర్యేతిశేషః-తత్త్వసంహితాంతత్త్వానాంప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాంస్వరూపవివేచనీంసంహితాం-ప్రణేష్యేకథయిష్యామి * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవంకర్దమమాభాష్యస్వస్థానంప్రతిభగవాన్గత ఇత్యాహ॥ మైత్రేయః ॥ ప్రత్యక్షప్రత్యాహృతేషు - అక్షేష్వింద్రియేషు-జాయతేఆవిర్భవతీతిప్రత్యగక్షజో భగవాన్-తంకర్దమ-మనుభాష్య , అథానన్తరం-సరస్వత్యాన ద్యాపరిశ్రితాత్ పరివేష్టితా-

* ॥ పా ॥ సంగ్రభితాత్మనాం.

ద్బిన్దుసరసః బిన్దుసరోవరతీరస్థాత్ కర్దమాశ్రమాత్ -జగామ * ॥ ౩౩ ॥ * కథంజగామేత్యత్రాహ ॥ నిరీక్షితఇతి॥ తస్యకర్దమస్య-నిరీక్షతస్సతః పశ్యతస్సతః-అశేషసిద్ధేశ్వరైః సర్వయోగీశ్వరైః -రభిష్టుతః-సిద్ధఃస్వతస్సిద్ధః . మార్గః కల్యాణగుణగణరూపప్రకారో-యస్యసః - పత్త్రరథేన్ద్రో గరుడ, స్తస్య,పక్షైః ఉచ్చారితం ఉదీర్ణం అభివ్యక్తైః సామసీబృహద్రథన్తరేయస్మిన్,తం స్తోమంసామాధారభూతంబుక్సముదాయం ,, బృహద్రథన్తరేపక్షౌ స్తోమఆత్మేతిశ్రుతేః- ఆకర్ణయన్ శృణ్వయన్ యయౌ జగామ * ॥ ౩౪ ॥ * గతేభగవతికరమఃకిమకరోదిత్యపేక్షాయామనన్తరవృత్తాన్తమాహ॥ అథేత్యాదినా॥ శుక్లేభగవతి సంప్రస్థితే సమ్యక్ప్రయాతే సతి-భగవాన్,కర్దమఋషిః తంకాలం ‹‹దిదృక్షుస్త్వాం పరశ్వ,, ఇతిభగవతాసిర్దిష్టం కాలంప్రతిపాలయన్ ప్రతీక్షమాణః-బిన్దుసరసిబిన్దుసరస్తటే-ఆస్తేస్మ ఉపవిష్టః కిల * ॥ ౩౫ ॥ * మనుః స్వాయంభువః-శాతకౌమ్భైః సువర్ణమయైః-పరిచ్ఛదైః అలంకారైః-యస్మిన్ తం-స్యన్దనం రథం- ఆస్థాయఅధిష్ఠాయ , ఆరుహ్యేత్యర్థః-తత్రస్వాం దుహితరమారోప్య,సభార్యః శతరూపయాసహితః-మహీం-దుహితుః పత్యన్వేషణార్థం-పరితస్సంచరన్ * భగవాన్-యదహ-స్సమాదిశత్ నిర్దిష్టవాన్.తస్మిన్నహని- హేసుధన్వన్ విదురశాన్తవ్రతస్య ఉపశమశీలస్య- మునేః-రాశ్రమస్థానం ప్రతి-ఉపాయాత్ ఉపాగాత్ * ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ * ఆశ్రమపదం-వర్ణయతిస త్రిభిః॥ ప్రపన్నేకర్దమే-భృశమత్యన్తమర్పితయానిహితయా-కృపయా-సంపరీతస్యసమ్యక్ పరితోవ్యాప్తస్య,భగవతో-నేత్రాత్-హర్షబిన్దవః ఆనన్దాశ్రూణి యస్మిన్ సరసి-అపతన్ * ॥ ౩౮ ॥ *

ఏవంతమనుభాష్యాథభగవాన్ప్రత్యగక్షజః। జగామబిన్దుసరసస్సరస్వత్యాపరిశ్రితాత్ ॥ ౩౩ ॥ నిరీక్షత * స్తస్యాయాదశేషసిద్ధేశ్వరాభిష్టుతసిద్ధమార్గః। ఆకర్ణయన్పత్త్రరథేన్ద్రపక్షైరుచ్చారితంస్తోమముదీర్ణసామ * ॥ ౩౪ ॥ అథసంప్రస్థితే శుక్లేకర్దమోభగవానృషిః। ఆస్తేస్మబిన్దుసరసితంకాలంప్రతిపాలయన్ ॥ ౩౫ ॥ మనుస్స్యన్దనమాస్థాయశాతకౌమ్భపరిచ్ఛదమ్ । ఆరోప్యస్వాందుహితరంసభార్యఃపర్యటన్మహీమ్ ॥ ౩౬ ॥ తస్మిన్సుధన్వన్నహనిభగవాన్యత్సమాదిశత్ । ఉపాయాదాశ్రమపదమునేశ్శాన్తవ్రతస్యతు ॥ ౩౭ ॥ యస్మిన్భగవతోనేత్రాన్న్యపతన్హర్షబిన్దవః । కృపయాసంపరీతస్యప్రపన్నేఽర్పితయాభృశమ్ ॥ ౩౮ ॥ తద్వైబిన్దుసరోనామసరస్వత్యాపరిశ్రితమ్ । పుణ్యంశివామృతజలంమహర్షిగణసేవితమ్ ॥ ౩౯ ॥ పుణ్యద్రుమలతాజాలైఃకూజత్పుణ్యమృగద్విజైః। సర్వర్తుఫలపుష్పాఢ్యంవనరాజిశ్రియాన్వితమ్ ॥ ౪౦ ॥ మత్తద్విజగణైర్ఘుష్టంమత్తభ్రమరవిభ్రమమ్। మత్తబర్హినటాటోపమాహ్వయన్మత్తకోకిలమ్ ॥ ౪౧ ॥ కదమ్బచమ్పకాశోకకరఞ్జబకులాసనైః। కున్దమన్దారకుటజైశ్చూతపోతైరలంకృతమ్ ॥ ౪౨ ॥ కారణ్డవైః ప్లవైర్హంసైఃకురరైర్జలకుక్కుటైః । సారసైశ్చక్రవాకైశ్చచకోరైర్వల్గుకూజితమ్ ॥ ౪౩ ॥ తథైవహరిణైఃక్రోడైఃశ్వావిద్గవయకుఞ్జరైః । గోపుచ్ఛైర్హరిభిర్మర్కైర్నకులైర్నాభిభిర్వృతమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్యతత్తీర్థవరమాదిరాజస్సహానుగః । దదర్శమునిమాసీనంతస్మిన్హుతహుతాశనమ్ ॥ ౪౫ ॥ విద్యోతమానంవపుషాతపస్యుగ్రయుజాచిరమ్ । నాతిక్షామంభగవతస్స్నిగ్ధాపాఙ్గావలోకనాత్ ॥ ౪౬ ॥ తద్వ్యాహృతామృతకళాపీయూషశ్రవణేనచ । ప్రాంశుంపద్మపలాశాక్షంజటి

తత్సరః బిన్దుసరోనామ-బిన్దుసరఇతి ప్రసిద్ధం , ఇదమేవబిన్దుసరశ్శబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తం యద్ధరిహర్షబిన్దునిపతనాత్తదావిర్భావః॥ కథంభూతం-సరస్వత్యానద్యా పరితః శ్రితం సరస్వత్యావలయితమిత్యర్థః॥ పుణ్యం ఉపరిదర్శనాదిభిః పుణ్యసాధనం శివమరోగ-మమృతతుల్యం జలంయస్మిన్-మహర్షిగణైస్సేవితం అహరహరుపస్పృశ్యమానమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * కూజన్తః పుణ్యాః మృగాః ద్విజాః శకునయశ్చ యేషు తైః-పుణ్యానాం ద్రుమాణాంలతానాంచ జాలైః సమూహైః-సర్వర్తుషుషట్సు ఋతుషు యానిఫలాని,పుష్పాణిచ, తైరాఢ్యాశాలినీ,యావనరాజిర్వనపఙ్క్తి, స్తస్యాః-శ్రియాశోభయా-అన్వితంయుక్తమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * మత్తాయేద్విజాః తైర్ఘుష్టం నాదితం మత్తామధుపానమత్తాః-యేభ్రమరా- స్తేషాంవిభ్రమోవిలాసోయస్మిన్-మత్తాబర్హిణో మయూరాఏవనటా- స్తేషామాటోపోనృత్తసంభ్రమోయస్మిన్,ఆహ్వయన్తో మిథః,మత్తాః కోకిలాః యస్మిన్ * ॥ ౪౧ ॥ * కదమ్బాదిభిః పుష్పవృక్షైరలంకృతం * కారణ్డవాదిభిః పక్షిభిర్వల్గు మధురం-సుందరంవా-యథాతథా-కూజితం * తథాహరిణాదిభిః మృగైర్వృతం-తత్రక్రోడస్సూకరః,శ్వావిట్ శల్యకః-మర్కో మర్కటః-తద్విశేషోగోపుచ్ఛః-హరిస్సింహః-నాభిః కస్తూరీమృగః * ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ * సహానుగః సభృత్యః,ఆదిరాజో మనుః-తత్తీర్థశ్రేష్ఠం-ప్రవిశ్య -తస్మిన్ తత్ర-హుతః హుతాశనో యేనకృతాగ్నికార్యమిత్యర్థః-ఆసీనముపవిష్టం - మునిం-దదర్శ * ॥ ౪౫ ॥ * పునర్మునిమేవవిశినష్టి సార్ధద్వయేన॥ తపసిచిరముగ్రోయుగ్యోగోయస్య, తేనవపుషా , విద్యోతమానంభగవతస్స్నేహయుక్తం,యదపాఙ్గావలోకనం కటాక్షప్రసరణం-తస్మాత్ * ॥ ౪౬ ॥ * తస్యభగవతో వ్యాహృతంభాషణమేవామృతకలా- అమృతమయస్యచన్ద్రస్యకలాతన్మయంపీ

యూషం-తస్యప్రవేణచ - నాతిక్షామంతపసానాతికృశం - ప్రాంశుం-ఉన్నతం-ఉపసంసృత్యసమీపమాగత్య - మలినందద
ర్శేతిపూర్వైవక్రియా-అర్హ్యతేఽనేనేత్యర్హణంమహారత్నం - త-దసంస్కృతమనిర్ణిక్తం - యథామలినందృశ్యతే-త
ద్వత్ *॥౪౭॥*అథఅనన్తర-ముటజంపర్ణశాలా-ముపాయాన్తంప్రాప్తం-పురఃపాదయోస్సమీపె- ప్రణతం-నృదేవంమనుం-ప్ర
తినన్ద్య,ఆశీర్భిరభినన్ద్యానురూపయా-సపర్యయాపూజయా-సత్కృతవాన్ *॥౪౮॥*గృహీతంప్రతిగృహీతంఅర్హణంపూజ
నంయేనతం-ఆసీనముపవిష్టం - సంయతం స్వవాక్య శ్రవణేసమ్యగ్యతమానం- మనుం-మునిఃకర్దమః , శ్లక్ష్ణయామధురయా-
గిరాస్వాగతప్రశ్నరూపయావాచా,నృపం-ప్రీణయన్ తర్పయన్,ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణ-ఆహజగాద * ॥౪౯॥ * హే
దేవమనో- తేతవ-చఙ్క్రమణంపర్యటనం-సతాంరక్షణాయ -అసతాంవధాయచ-యద్యస్మాత్-త్వం , పాలినీజగత్పాలినీ
హరేర్భగవత-శ్శక్తిఃహరేర్జగత్పాలకత్వశక్తియుక్తస్త్వమిత్యర్థః *॥౫౦॥ *ప్రసంగాత్ప్రకృతంభగవన్తం ప్రణమతి ॥ య
ఇతి॥యోవిష్ణు-రర్కాదీనాంరూపాణి-శిలాపుత్రకస్యేదంశరీరమితివదభేదసంసర్గేషష్ఠీ, అర్కాదిరూపాణిశరీరాణి-స్థానేతత్త
దుచితజగత్పరిపాలనావసరే,ఆదత్తేబిభర్తి-తస్మైవిష్ణవే-శుక్లాయనిర్మలాయ- తేతుభ్యం, భగవతే-నమః * ॥౫౧॥ * ఏవం
విష్ణుంప్రణమ్యమునిర్మనోరాగమప్రయోజనంప్రష్టుకామఃప్రథమంతత్ప్రశ్నేజగద్రక్షణాయపర్యటన్తంమాంకిమర్థమాగతో
సీతికింపృచ్ఛసీతిమావాదీరిత్యభిప్రాయేణ , ప్రధానప్రయోజనంజగద్రక్షణమేవ-ఆనుషఙ్గికమిహాగమనప్రయోజనంయత్కిం

లంచీరవాససమ్॥ ఉపసంసృత్యమలినంయథార్హణమసంస్కృతమ్॥ ౪౭ ॥అథోటజముపాయాన్తంనృదేవం
ప్రణతంపునః । సపర్యయాప్రత్యగృహ్ణాత్ప్రతినన్ద్యానురూపయా॥ ౪౮ ॥గృహీతార్హణమాసీనంసంయతంప్రీ
ణయన్మునిః । స్మరన్భగవదాదేశ మిత్యాహశ్లక్ష్ణయాగిరా॥ ౪౯ ॥నూనంచఙ్క్రమణందేవసతాంసంరక్షణా
యతే ।వధాయచాసతాంయత్త్వంహరేశ్శక్తిర్హిపాలినీ॥౫౦॥యోఽర్కేన్ద్వగ్నీన్ద్రవాయూనాంయమధర్మప్ర
చేతసామ్।రూపాణిస్థానఆధత్తేతస్మైశుక్లాయతేనమః॥౫౧ ॥నయదారథమాస్థాయజైత్రంమణిగణార్పితమ్।
విస్ఫూర్జంశ్చణ్డకోదణ్డో * రథేనత్రాసయన్నఘాన్॥ ౫౨ ॥స్వసైన్యచరణక్షుణ్ణంవేపయన్మణ్డలంభువః ।వి
కర్షన్బృహతీంసేనాంపర్యటన్నంశుమానివ॥ ౫౩ ॥ తదైవసేతవస్సర్వేవర్ణాశ్రమనిబన్ధనాః । భగవద్రచితా
రాజన్భిద్యేరన్బతదస్యుభిః॥ ౫౪ ॥ అధర్మశ్చసమేధేతలోలుపైర్వ్యఙ్కుశైర్నృభిః । శయానేత్వయిలో
కోఽయందస్యుగ్రస్తోవినఙ్క్ష్యతి॥ ౫౫ ॥ తథాపిపృచ్ఛేత్వాంవీరయదర్థంత్వమిహాగతః । తద్వయంనిర్వ్యలీక
నప్రతిపద్యామహేహృదా ॥ ౫౬ ॥ ******************************
**** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే, మన్వాగమనంనామైకవింశోఽధ్యాయః. ****
మైత్రేయఉవాచ॥ఏవమావిష్కృతాశేషగుణకర్మోదయోమనుః।సవ్రీడఇవతంసమ్రాడుపారతమువాచహ॥మనిరు
వాచ॥ బ్రహ్మాసృజత్స్వముఖతోయుష్మానాత్మపరీప్సయా।ఛన్దోమయాంస్తపోవిద్యాయోగయుక్తానలమ్పటాన్॥

చిదస్తిచేత్కథ్యతామిత్యాహ॥ యావదధ్యాయంత్వం-జైత్రంజయశీలం-మణిగణై-రర్పితంఖచితం-రథ-మాస్థాయాధిరుహ్య-చ
ణ్డంపరేషాంభయజనకం-కోదణ్డంధనుర్యస్యసః,విస్ఫూర్జన్ ధ్వనయన్-కోదణ్డమితిశేషః-ద్వితీయాన్తపాఠేతుకర్మధారయః-చ
ణ్డకోదణ్డంవిస్ఫూర్జన్-రథేన- అఘాన్ధర్మవిరోధిన- స్త్రాసయన్ ఉద్వేజయన్ *॥౫౨॥ *స్వసైన్యానాంచరణైః క్షుణ్ణంసం
ఘట్టితం-భువోమణ్డలంవేపయన్ కమ్పయన్-మహతీంసేనాం-వికర్షన్నాకర్షయన్,సూర్యఇవ-యదాయర్హినపర్యటసితర్హ్యేవ-
వర్ణాశ్రమప్రయుక్తా,భగవతాకల్పితా-స్సర్వేసేతవఃధర్మమర్యాదాః, హేరాజన్,దస్యుభిఃధర్మవిరోధిభిః,భిద్యేరన్, బతేతిఖే
దే *॥౫౩॥౫౪॥ *వ్యఙ్కుశైఃనిష్ప్రతిపక్షైః లోలుపైఃకేవలార్థకామపరాయణైః-నృభి-రధర్మశ్చ,సమేధేతవర్ధేత,త్వయిశ
యానేసత్య , యంలోకః దస్యుగ్రస్తఃవినఙ్క్ష్యతినాశంయాస్యతి. అతోలోకరక్షణమేవ తవాటనస్య ప్రధానం ప్రయోజ
నమ్ *॥ ౫౫ ॥ *తథాపి- హేవీర,త్వం,యదర్థమిహాస్మదాశ్రమేఆగతః-తత్ప్రయోజనం,త్వాంప్రతి,పృచ్ఛే, వయంతత్త్వ
దాగమనప్రయోజనం-నిర్వ్యలీకేననిష్కపటేన,హృదాచిత్తేన,ప్రతిపద్యామహేఅఙ్గీకుర్మహే * ॥ ౫౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవ
తచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఏకవింశోధ్యాయః ******************
ఏవంకర్దమేనోక్తోమనుస్తమువాచేత్యాహమైత్రేయః।ఏవమితి॥ఆవిష్కృతానాంగుణానాం , కర్మణాంచఉదయఉ
త్కర్షోయస్యసః,అతఏవ,సవ్రీడఇవస్వకీర్తిశ్రవణాల్లజ్జితఇవససమ్రాట్మనుః , ఉపారతంనివృత్తిధర్మనిష్ఠం,తం మునిం,ము
వాచ, హేతిహర్షే * ॥ ౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ॥త్రయోదశభిః,వ దీయేయంకన్యాత్వయాపరిణేయేతివిజ్ఞాపయిష్యం స్తావద్య

స్మదస్మత్సమ్బన్ధ ఈశ్వరేణ బ్రహ్మణా పూర్వమేవ సంఘటిత ఇత్యాహ॥ మనుః బ్రహ్మేతి సార్ధద్వయేన ॥ ఛన్దోమయో వేదప్రచురః బ్రహ్మ, స్వముఖాత్, తపః కర్మయోగః, విద్యా భగవదుపాసనా, యోగః జ్ఞానయోగః, ఏతైర్యుక్తాన్, అలమ్పటాన్ విషయేష్వలాలసాన్, యస్మాన్, వేదమయాన్ బ్రాహ్మణాన్ ఆత్మపరీప్సయా వేదమయస్యాత్మనః శరీరరక్షిషయా వేదమయస్యాత్మనః పరీప్సా వేదరిరక్షైషైవ, ఆత్మపరీప్సయా ఆత్మజ్ఞానప్రవర్తనశ్రద్ధయా వా, చతుర్ముఖశరీరకః పరమాత్మా, స్వముఖాత్, అసృజత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తేషాం బ్రాహ్మణానాం-త్రాణాయ రక్షణాయ అస్మాన్ క్షత్రియాన్, సహస్రపాత్ సర్వతః పాణిపాదాదికార్యకర్తా, భగవాన్, దోస్సహస్రాత్ భుజసహస్రాత్, అసృజత్, తస్య బ్రహ్మణః, హృదయం బ్రహ్మకులం, క్షత్రం క్షత్రియకులమఙ్గం, ప్రచక్షతే ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ అతః, వేదపాలనాయ బ్రాహ్మణాన్, బ్రాహ్మణపాలనాయాస్మాంశ్చ, యతస్సృష్టవాన్, అతః బ్రహ్మ, క్షత్రం చ-అన్యోన్యం మిథః-ఆత్మానం, రక్షతః రక్షాం కురుతః॥ ఏవం పరస్పరం రక్షిష్యమాణే, ఉభయమపి, సదసదాత్మకః కార్యకారణరూపః-ఏవమప్యవ్యయః -కార్యగతవికారైరస్పృష్టః-యద్వా సదసదాత్మకః చేతనాచేతనశరీరకః - అత ఏవావ్యయః న హి శరీరగతైర్వికారైశ్శరీరీ స్పృశ్యతే యో దేవః, స రక్షతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మై స్వాభిప్రేతం నివేదయితుకామః తద్దర్శనాదికం ప్రస్తౌతి త్రిభిః॥ తవ దర్శనాదేవ, మే, సర్వే సంశయాః, ప్రష్టవ్యార్థవిషయాః, ఛిన్నాః, హే భగవన్ కర్దమ, యద్యస్మాత్ స్వయమేవ, భవాన్-విరక్షిషోః ప్రజాః పాలయితుమిచ్ఛోః, మమ, ధర్మం, ఆహ। నయదారథమాస్థాయేత్యాదినా ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అకృతాత్మనామకృతసుకృతైః దుర్దర్శః ద్రష్టుమశక్యః-భగవాన్ త్వం, మే మయా -దిష్ట్యా అస్మద్భాగ్యేన-దృష్టః, భవతః, శివంమ

తత్త్రాణాయాసృజచ్చాస్మాన్ దోస్సహస్రాత్సహస్రపాత్ । హృదయం తస్య హి బ్రహ్మ క్షత్రమఙ్గం ప్రచక్షతే॥ ౩ ॥ అతో హ్యన్యోన్యమాత్మానం బ్రహ్మ క్షత్రం చ రక్షతః। రక్షతి స్మావ్యయో దేవస్స యస్సదసదాత్మకః ॥ తవ సన్దర్శనాదేవ చ్ఛిన్నా మే సర్వసంశయాః । యత్స్వయం భగవాన్ప్రీత్యా ధర్మమాహ రిరక్షిషోః ॥ ౫ ॥ దిష్ట్యా మే భగవాన్దృష్టో దుర్దర్శో యోఽకృతాత్మనామ్ । దిష్ట్యా పాదరజస్స్పృష్టం శీర్ష్ణా మే భవతశ్శివమ్ ॥ ౬ ॥ దిష్ట్యా త్వయాఽనుశిష్టోఽహం కృతశ్చానుగ్రహో మహాన్ । అపావృతైః కర్ణరన్ధ్రైర్జుష్టా దిష్ట్యోశతీర్గిరః ॥ ౭ ॥ స భవాన్ దుహితృస్నేహపరిక్లిష్టాత్మనో మమ । శ్రోతుమర్హసి దీనస్య శ్రావితం కృపయా మునే ॥ ౮ ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపదోస్స్వసేయం దుహితా మమ। అన్విచ్ఛతి పతిం యుక్తం వయశ్శీలగుణాదిభిః ॥ ౯ ॥ యదా తు భవతశ్శీలశ్రుతరూపవయోగుణాన్ । అశృణోన్నారదాదేషా త్వయ్యాసీత్కృతనిశ్చయా ॥ ౧౦ ॥ తత్ప్రతీచ్ఛ ద్విజాగ్ర్యేమాం శ్రద్ధయోపహృతాం మయా। సర్వాత్మనానురూపాం తే గృహమేధిషు కర్మసు ॥ ౧౧ ॥ ఉద్యతస్య హి కామస్య ప్రతివాదో న శస్యతే। అపి నిర్ముక్తసఙ్గస్య కామరక్తస్య కిం పునః ॥ ౧౨ ॥ య ఉద్యతమనాదృత్య కీనాశమభియాచతే । క్షీయతే తద్యశస్స్ఫీతం మానశ్చావజ్ఞయా హతః॥ ౧౩ ॥ అహం త్వాఽశృణవం విద్వన్ వివాహార్థం

ఙ్గళకరం, పాదరజః-మే, శీర్ష్ణా శిరసా, స్పృష్టం ధృతమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అనుశిష్టః అనుశిక్షితః, మహాన్, అనుగ్రహః అనుశాసనాదిరూపః త్వయా కృతః అపావృతైః అనావృతైః కర్ణరన్ధ్రైః ఉశతీః ఉశత్యః కమనీయాః, గిరః - దిష్ట్యా జుష్టాః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవమాత్మనః కృతార్థతామావేద్య తం ప్రసాదయన్ స్వాభిప్రేతం నివేదయతి ॥ స ఇతి సప్తభిః ॥ దుహితరి స్నేహేన పరిక్లిష్టః ఆత్మా మనో యస్య-అత ఏవ, దీనస్య-మమ మయా-శ్రావితం విజ్ఞాపితం, స భవాన్, కృపయా, శ్రోతుమర్హసి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కిం తదిత్యత్రాహ॥ ఇయం దేవహూతిః-ప్రియవ్రతోత్తానపదోః-స్వసా భగినీ-మమ, దుహితా చ, ప్రియవ్రతోత్తానపదోస్స్వసేత్యనేన పుత్రీకరణశఙ్కా-నిరస్తా, మమ దుహితేత్యనేన క్షత్రియకన్యాత్వయోగ్యేతి దర్శితం, వయశ్శీలాదిభిర్యుక్తం పతిమన్విచ్ఛతీత్యనేన స్వయంవరేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవ విశదయతి॥ యదేతి॥ యదా నారదాత్త్వేవ, భవతః, శీలాదీన్, నారదోపదేశా-దశృణోత్ తదా త్వయ్యేవ త్వయి, కృతః నిశ్చయః త్వమేవ పతిర్భవతు ఇత్యేవం వా అహం భార్యేతి నిశ్చయో యయా సా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్తస్మాత్, హే ద్విజాగ్ర్య, మయా శ్రద్ధయా-ఉపహృతాం సమర్పితాం, తవ, గృహమేధిషు గార్హస్థ్యేషు కర్మసు సర్వాత్మనా సర్వప్రకారైః-అనురూపామనుకూలామిమాం కన్యాం-ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ప్రతిగ్రహప్రత్యాఖ్యానశఙ్కాయాం తం ప్రోత్సాహయన్నాహ త్రిభిః॥ ఉద్యతస్య దైవాత్స్వతః ప్రాప్తవిషయస్య-కామస్యాభిలాషస్య-ప్రతివాదః ప్రత్యాఖ్యానం-నిర్ముక్తసఙ్గస్యాపి న శస్యతే, కర్తుమితి శేషః-కామాసక్తస్య, కిం పునః-ప్రతివాదో, న శస్యత ఇతి కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రతివాదే కిం స్యాదిత్యత్రాహ॥ య ఇతి॥ యః పుమాన్-ఉద్యతం తం కామమనాదృత్య, పశ్చాత్ - కీనాశం కృపణ-మభియాచతే స్ఫీతం ప్రవృద్ధమపి తస్య పుంసో-యశః-క్షీయతే నశ్యతి-అవజ్ఞయా పరావమానేన-మానః-బహుమానశ్చ, హతః-వినష్టో భవేత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నను సత్యం త్వదుక్తం

సర్వం పరివోఢుకామస్య, అహంతు న తాదృశ ఇత్యత్రాహ॥ అహమితి॥ హేవిద్వన్, త్వాముద్వాహార్థం-సముద్యతం యత మానమహ మశృణవం శ్రుతవాన్, అత స్తస్మా-దుపకుర్వాణః నైష్ఠికేతర బ్రహ్మచారీ-సావధిక బ్రహ్మచర్యవాన్, త్వం, మేమయా ప్రత్తాం దత్తాం-కన్యాం ప్రతిగృహాణ * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవం మనునా విజ్ఞాపితః కర్దమ స్తదుక్తమజ్గీకుర్వన్నాహ ॥ బాఢమితిషడ్భిః॥ బాఢమిత్యజ్గీకారే, అహ, ముద్వోఢుకామః పరిణేతుకామః-తవాత్మజా పుత్రీ-అప్రత్తా కస్మైచిదప్రతిశ్రుతా చ-అత-ఆవయోః, అనురూపః-అద్యః బ్రాహ్మణః-వైవాహికః వివాహరూపః-విధిర్విధానమస్త్వితి శేషః॥ హేనరదేవ, తేతవ-అస్యాః పుత్ర్యాః, యస్సమామ్నాయవిధా వేదరూపచోదనాయాం, ప్రతీతః ప్రఖ్యాత, స్సకామః వివాహః-భూయాత్ ఏవం తద్విజ్ఞాపితమనుమత్య నాహం త్వత్తోఽపి త్వత్సాహేన ప్రతిగ్రహీష్యామ్యపి త్వస్యాస్సౌన్దర్యవయశ్శీలాదీన్ శ్రుత్వాఽస్యామేవకృతనిశ్చయోభగవతాదిష్టశ్చ ప్రతీచ్ఛామీతి వదంస్తాం వర్ణయతి॥ క ఇత్యాదినా ॥ తేసార్వభౌమస్య తవ-తనయాం కోనామనాద్రియేత, కథంభూతాం-స్వస్మైవ ఆభరణాదిభిర్వినా-కాన్త్యా సౌన్దర్యేణ శ్రియం భూషణాదికృతశోభాం-క్షిపతీమివ స్థితాం - భూషణభూషణాజ్గీమిత్యర్థః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ కించ-హర్మ్యపృష్ఠే ప్రాసాదోపరి-క్వణతోర్నూపురాభ్యాం శబ్దం కుర్వతోః-రజ్ఘ్ర్యోః పాదయోః శోభాయస్యాస్తాం - విక్రీడతీం- కన్దుకే విహ్వలేచఞ్చలే అక్షిణీ యస్యాస్తాం-యాం తవ కన్యాం-విలోక్య-సంమోహేన విమూఢం వ్యాకులం చేతో యస్యసః-విశ్వావసుః-స్వాద్విమానాన్న్యపతత్-తాంకో నానుమన్యేతేత్యుత్తరేణాన్వయః * ॥౧౭॥ * కథంభూతాం ప్రార్థయన్తీం-పతిమితి శేషః - లలనాలలామం లలనానాం లలామం యోషితాం భూషణభూతాం - శ్రేష్ఠామిత్యర్థః- అసేవితా

సముద్యతమ్ । అత స్త్వముపకుర్వాణః ప్రత్తాం ప్రతిగృహాణమే॥ ౧౪ ॥ ఋషిరువాచ॥ బాఢముద్వోఢుకామోహమప్రత్తా చ తవాత్మజా । ఆవయోరనురూపోఽసావాద్యో వైవాహికో విధిః॥ ౧౫ ॥ కామస్స భూయాన్నరదేవ తస్యాః పుత్ర్యాస్సమామ్నాయవిధౌ ప్రతీతః * । క ఏవ తే తనయాం నాద్రియేత * స్వయైవ కాన్త్యా క్షిపతీమివ శ్రియమ్॥ ౧౬ ॥ యాం హర్మ్యపృష్ఠే క్వణదజ్ఘ్రిశోభాం విక్రీడ * తీం కన్దుకవిహ్వలాక్షీమ్ । విశ్వావసు * ర్న్యపతత్స్వాద్విమానాద్విలోక్య సంమోహవిమూఢచేతాః ॥ ౧౭ ॥ తాం ప్రార్థయన్తీం లలనాలలామమసేవితశ్రీచరణైరదృష్టామ్ । వత్సాం మనోరుచ్చపదస్వసారం కో నానుమన్యేత బుధోఽభియాతామ్॥ ౧౮ ॥ అతో భజిష్యే సమయేన సాధ్వీం యావత్తు తేజో బిభృయా * దాత్మనో మే । * అథో ధర్మాన్ పారమహంస్యముఖ్యాన్ శుక్లప్రోక్తాన్ బహుమన్యే విహింస్రాన్ ॥ ౧౯ ॥ యతోఽభవద్విశ్వమిదం విచిత్రం సంస్థాస్యతే యత్ర చ వావతిష్ఠేత్ । ప్రజాపతీనాం పతిరేష మహ్యం పరం ప్రమాణం భగవాననన్తః ॥ ౨౦ ॥ స ఉగ్రధన్వన్నియదేవాబభాష ఆసీచ్చ తూష్ణీమరవిన్దనాభమ్ । ధియోపగృహ్ణన్స్మితశోభితేన ముఖేన చేతో లులుభే * దేవహూత్యాః॥ ౨౧॥ సో

శ్రియో లక్ష్మ్యాశ్చరణౌ యైస్తై - రదృష్టాం ద్రష్టుమప్యశక్యాం - మనోస్తవ-వత్సాం పుత్రీం- ఉత్తానపాదః-భగినీం-స్వయమేవ ప్రాప్తాం-బుధః కుశలః, కోనామ- నానుమన్యేత నాజ్గీకుర్యాత్ * ॥౧౮॥ * అతః ఉక్తహేతుభ్యః- మే మమ- తేజః వీర్యం-యావత్ బిభృయాత్ -తావతా సమయేన కాలేన - సాధ్వీ-మిమాం-భజిష్యే స్వీకరిష్యే-అపత్యజననావధి స్వీకరిష్య ఇత్యర్థః- అథో అనన్తరం-పారమహంస్యే పరమహంసాశ్రమే - ముఖ్యాన్ ప్రాధాన్యేనోపాదేయాన్-శుక్లేన భగవతా -ప్రోక్తాన్-అవిహింస్రాన్ సాత్త్వికాన్ - ధర్మాన్ వివేకవిమోకాదీన్-బహుమన్యే అనుష్ఠాస్యామి- అపత్యోత్పత్త్యనన్తరం నివృత్తిధర్మనిష్ఠోఽహం భవిష్యామీతి భావః * ॥౧౯॥ * అయం భాషాబన్ధో న కేవలం మయైవ కృతః-కింతు-సమస్తజగదుదయవిభవలయలీలేన భగవతైవ నిర్దిష్ట ఇత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ ఇదం దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిభేదేన తదవాన్తరభేదేన చ విచిత్రం - విశ్వం-యతో భగవతః-అభవత్ ఉదపద్యత - యత ఇతి హేతౌ పఞ్చమీ- హేతుత్వస్య నిమిత్తోపాదానసాధారణత్వాత్ - తథాచ యతో నిమిత్తభూతాదుపాదానభూతాచ్చేత్యర్థః-యత్ర యస్మిన్ కారణభూతే భగవతి - సంస్థాస్యతే సంహారం యాస్యతి - యత్ర చ యస్మిన్నన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే భగవతి - అవతిష్ఠేత్ ప్రశాసితవ్యత్వేన ధార్యత్వేన చావతిష్ఠేత్ - తిష్ఠతి- స ఏషః- ప్రజాపతీనాం బ్రహ్మాదీనామపి - పతి-రనన్తః “సత్యం జ్ఞానమనన్తమ్” ఇత్యుక్తలక్షణో భగవాన్-పరం కేవలం- ప్రమాణం అస్మదుక్తభాషాబన్ధే ప్రమాణమిత్యర్థః-తథైవ హి భగవతాభిహితం “తేహృదయ” మిత్యారభ్యేతి భావః * ॥ ౨౦॥ * కర్దమోక్తిముపసంహరతి మైత్రేయః ॥ స ఇతి ॥ హే ఉగ్రధన్వన్ విదుర- సః కర్దమః ఇయదేవ ఏతావదేవ- ఆబభాషే ఉక్తవాన్॥ అనన్తర-మరవిన్దనాభం భగవన్తం-ధియా - ఉపగృహ్ణన్ చిన్తయన్-తూష్ణీం మౌనేన- ఆసీత్ స్థితవాన్ - స్మితేన మన్దహాసేన- శోభితం యన్ముఖం- తేన- దేవహూత్యాశ్చిత్తం - లులుభే మోహితవాన్ * ॥ ౨౧ ॥ * అను అనన్తరం-సః మనుః-మహిష్యాః భార్యాయాః- దుహితు

శ్చ-వ్యవసితంనిశ్చితం-స్ఫుటంవ్యక్తంయథాభవతితథా-జ్ఞాత్వా-గుణగణై-రాఢ్యాయయుక్తాయ-తస్మైకర్దమాయ-తుల్యాం వయశ్శీలాదిభిస్తుల్యాం - కన్యాం-ప్రహర్షితః దదౌ దత్తవాన్-ప్రధర్ష ఇతిపాఠేగుణవివశ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽మహారాజస్య మనోః స్త్రీ - శతరూపా-పారిబర్హానుపాయనరూపాన్-భూషాదీన్ - వాసాంసివస్త్రాణి-పరిచ్ఛదాఃక్రీడోపకరణాని-దంపత్యోఃదుహితృజామాత్రోః పర్యదాత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽సదృశాయసదృశాయ-ప్రత్తాందత్తాం-దుహితరం-సమ్రాట్‌మనుః-గతవ్యథఃనిరస్తదుహితృపత్యన్వేషణదుఃఖః - బాహుభ్యా-ముపగూహ్యఆలిఙ్గ్య-ఔత్కణ్ఠ్యేనపుత్రీప్రియం ప్రేమాతిశయేన ఉన్మథితఃక్షుభితఃఆశయోఽన్తఃకరణంయస్యసః ✽ ॥౨౪॥ ✽అతఏవ-తస్యాఃదుహితుర్విరహంవిశ్లేషం అశక్నువన్-సోఢు మితి శేషః-అతఏవ-ముహుఃబాష్పకలాఃనేత్రామ్బుకణాన్ ముఞ్చన్ - హేఅమ్బ హేవత్సేతిసంబోధయన్ - నేత్రజలైః - దుహితుః-శిఖాంఆసిఞ్చన్ ✽ ॥౨౫॥ ✽మునివరంకర్దమ,మామన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య - తేనానుజ్ఞాతః-సభార్యో-రథమారుహ్య-నృపో-మనుః-సహానుగ-స్స్వపురంప్రతి-ప్రతస్థేగతవాన్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽గచ్ఛన్తమనువర్ణయతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఋషికుల్యాయాఃఋషికులసహితాయాః-సరస్వత్యాః - ఉభయోః-సురోధసోఃశోభనతటయోః- ఉపశాన్తానాంశమదమాదిగుణసమ్పన్నానా-మృషీణా-మాశ్రమేషు - సమ్పదఃభగవదారాధనోపయుక్తతులసీపుష్ప ఫలాదిసమృద్ధీః - పశ్యన్ - ప్రతస్థ ఇతిపూర్వేణాన్వయః ✽ ॥౨౭॥ ✽ఆయాన్తమాగచ్ఛన్తం-పతింమను-మభిప్రేత్యజ్ఞాత్వా-ప్రజాః-ప్రహర్షితాః-బ్రహ్మావర్తాద్దేశా - ద్గీతసంస్తు

ఽనుజ్ఞాత్వావ్యవసితంమహిష్యాదుహితుస్స్ఫుటమ్ । తస్మై గుణగణాఢ్యాయదదౌతుల్యాం ✽ ప్రహర్షితః॥
శతరూపామహారాజ్ఞీపారిబర్హాన్మహాధనాన్ ।దంపత్యోఃపర్యదాత్ప్రీత్యాభూషావాసఃపరిచ్ఛదాన్ ॥౨౩ ॥ద
త్త్వాదుహితరంసమ్రాట్సదృశాయగతవ్యథః । ఉపగూహ్యచబాహుభ్యామౌత్కణ్ఠ్యోన్మథితాశయః॥ ౨౪ ॥
అశక్నువంస్తద్విరహంముఞ్చన్బాష్పకలాంముహుః । ఆసిఞ్చదమ్బవత్సేతినేత్రోదైర్దుహితుశ్శిఖామ్ ॥౨౫॥
ఆమన్త్ర్యతంమునివరమనుజ్ఞాతస్సహానుగః । ప్రతస్థేరథమారుహ్యసభార్యస్స్వపురంనృపః॥ ౨౬ ॥ఉభయో
ఋషికుల్యాయాస్సరస్వత్యాస్సురోధసోః । ఋషీణాముపశాన్తానాంపశ్యన్నాశ్రమసమ్పదః॥ ౨౭ ॥ తమా
యాన్తమభిప్రేత్య ✽బ్రహ్మావర్తాత్ప్రజాఃపతిమ్ । గీతసంస్తుతివాదిత్రైఃప్రత్యుదీయుఃప్రహర్షితాః॥ ౨౮ ॥బ
ర్హిష్మతీనామపురీసర్వసంపత్సమన్వితా । న్యపతన్యత్రరోమాణియజ్ఞస్యాఙ్గంవిధున్వతః॥ ౨౯ ॥కుశకాశాస్త
ఎవాసన్శశ్వద్ధరితవర్చసః । ఋషయోయైఃపరాభావ్యయజ్ఞఘ్నాన్యజ్ఞమీజిరే॥ ౩౦ ॥కుశకాశమయంబర్హిరా
స్తీర్యభగవాన్మనుః । అయజద్యజ్ఞపురుషంలబ్ధాస్థానంయతోభువః ॥ ౩౧ ॥ బర్హిష్మతీంనామపురీంయాంనివి
శ్యసమావసత్ । తస్యాంప్రవిష్టోభవనంతాపత్రయవినాశనమ్॥ కామాన్సర్వాన్సమాసీనోబుభుజేన్యావిరో

తిమృదఙ్గాదివాద్యధ్వనిభిః - ప్రత్యుదీయుః-ప్రత్యుజ్జగ్ముః“బ్రహ్మావర్తా,,నితిద్వితీయాన్తపాఠే-బ్రహ్మావర్తాన్ప్రతి - ఆయాన్త మిత్యన్వయః ॥ ప్రజాపతిమితిసమస్తపాఠేప్రజానాంపతింమనుం-బ్రహ్మావర్తస్థాలోకాః-ప్రత్యుదీయురిత్యన్వయః ✽ ॥౨౮॥ ✽ కాసాపురీ-యాంప్రతస్థఇత్యుక్తమిత్యత్రాహ ॥ బర్హిష్మతీనామపురీ-కథంభూతా-సర్వాభిస్సమ్పద్భిరైశ్వర్యై - ర్యుక్తా-సాపికుత్రేత్యత్రాహ ॥ యజ్ఞస్యఆదివరాహస్య - అఙ్గంశరీరం-విధున్వతఃకమ్పయతస్సతః-రోమాణితనూరుహాణి-యత్రాపతన్-తత్రేత్యర్థః ✽ ॥౨౯॥ ✽పతితానిరోమాణికిమాసన్నిత్యత్రాహ ॥ తఏవ,పతితాన్యేవరోమాణి,శశ్వత్సదా,హరితవర్ణాః-కుశాః,కాశాశ్చ - ఆసన్నుత్పన్నాః-కస్తేషాముపయోగ ఇత్యత్రాహ ॥ యైఃకుశైఃకాశైశ్చ-యజ్ఞఘ్నాన్ యజ్ఞవిరోధినో, రాక్షసాన్,పరాభావ్యఅభిభావ్య - యజ్ఞం-ఈజిరేకృతవన్తఃపాకంపచతీతివన్నిర్దేశః, యద్వాయజ్ఞంభగవన్తం - ఈజిరేఇష్టవన్తః-భగవదారాధనరూపయజ్ఞేషుఉపయుక్తాఇత్యర్థః ✽ ॥౩౦॥ ✽ అతఏవ,భగవాన్మనుః,కుశకాశరూపం-బర్హి-రాస్తీర్య యతోభగవతోవరాహా - ద్భువ-స్స్థానంప్రతిష్ఠాం - లబ్ధాలబ్ధవాన్-తమేవయజ్ఞపురుష,మయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్-అనేన - ఇదమేవబర్హిష్మతీశబ్దస్యప్రవృత్తినిమిత్తం - యత్కుశకాశరూపబర్హిషాయుక్తత్వ - మిత్యుక్తంభవతి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ విభుర్మను, ర్యాం బర్హిష్మతీం నామపురీం - నివిశ్య ప్రవిశ్య - పూర్వం సమావసత్ - తస్యాం పుర్యాం - ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికరూపతాపత్రయరహితం - భవనం స్వగృహం - ప్రవిష్ట - స్సభార్య - స్సపుత్రశ్చ, అన్యావిరోధతఃవర్ణాశ్రమప్రయుక్తభగవదారాధనరూపధర్మావిరోధేన - కామాన్-బుభుజేఅనుబభూవ ✽ ॥౩౨॥ ✽

✽ పా ॥ ప్రధర్షితః. ✽ పా ॥ బ్రహ్మావర్తాన్ప్రజాపతిమ్.

ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి సంగీయమానేత్యాదిభిష్షడ్భిః। ప్రత్యూషేషు ప్రత్యూషస్సు సస్త్రీకైః స్త్రీభిస్సహితైః- సురగాయకైః, సు
రా గన్ధర్వకిన్నరాదయః- త ఏవ గాయకాస్తైః- సమ్యక్ గీయమానా సతీ నిర్మలా కీర్తిర్యస్య - సోపి. అనుబద్ధేన ప్రేమానుబద్ధేన-
హృదా- హరేః కథాః- శృణ్వన్- కామాన్, బుభుజ ఇతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ మునిం శుభాశ్రయసంశీలనపరం- భగ
వత్పరం భగవద్గుణానుచిన్తనపరం- స్వాయంభువం మనుం, భోగాః కామభోగాః- యోగమాయాసు భగవదాశ్చర్య శక్తికామే
షు నిష్ణాతం ఆసక్తం యథా తథా ఆభ్రంశయితుం ఈషదపి పాతయితుం -యత్ యస్మాన్న శేకుః న సమర్థాః- అత- స్తస్య- యా
మాః అయాతయామా ఆసన్నిత్యుత్తరేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ విష్ణోః కథాః- శృణ్వతః- బ్రువతః కథయతః- కుర్వతః, భగవదారా
ధనమితి శేషః- ధ్యాయతః- విష్ణుమితి శేషః- తస్య మనోః స్వాన్తరం మన్వన్తరాఖ్యకాలం- యాపయన్తి నయన్తీతి- తే- యామాః కా
లావయవాః, ప్రహరాః- అయాతయామాః సఫలా ఆసన్, యామా ఇత్యనైకస్మిన్నపియామే భగవదారాధనాభావరాహిత్యం
సూచ్యతే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ స మను- రేవం- భగవత్కథాశ్రవణకీర్తనధ్యానతదారాధనాదిభి-ర్యుగానా, మేకసప్తతిపరిమాణం- స్వాన్త
రం కాలం- వాసుదేవప్రకృష్టాసక్తేన- పరిభూతం గతిత్రయం "ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః- జఘన్యగుణవృ
త్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసా," ఇత్యుక్తగతిత్రయం యేన సః- నిన్యే యాపయామాస- యద్వా, గతయో ఽవగతయః క్లేశావగత
యః, తాసాం త్రయం నిరస్తాధ్యాత్మికాదితాపత్రయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏతదేవ విశదయతి॥ శారీరా ఇతి॥ హే వైయాసే, విదుర, శా
రీరాః వ్యాధిరూపాః, మానసాః ఆధయః- ఏతే, ఆధ్యాత్మికాః క్లేశాః దివ్యా ఆన్తరిక్షా అశనిశీతోష్ణవాతవర్షాదిప్రభవాః- ఏతే ఆ

ధతః ॥ ౩౨ ॥ సంగీయమానసత్కీర్తిస్సస్త్రీకైస్సురగాయకైః । ప్రత్యూషేష్వనుబద్ధేన హృదా శృణ్వన్ హరేః క
థామ్॥ ౩౩ ॥ నిష్ణాతం యోగమాయాసు మునిం స్వాయంభువం మునిమ్ । యదా భ్రంశయితుం భోగా న శేకు
ర్భగవత్పరమ్॥ ౩౪ ॥ అయాతయామా స్తస్యాసన్యామాస్స్వాన్తరయాపనాః । శృణ్వతో ధ్యాయతో విష్ణోః
కుర్వతో బ్రువతః కథాః॥ ౩౫ ॥ స ఏవం స్వాన్తరం నిన్యే యుగానామేకసప్తతిమ్ । వాసుదేవప్రసఙ్గేన పరిభూ
తగతిత్రయః ॥ ౩౬ ॥ శారీరా మానసా దివ్యా వైయాసే * యే చ మానుషాః । భౌతికాశ్చ కథం క్లేశా బాధన్తే హ
రిసంశ్రయమ్ ॥ ౩౭ ॥ యః పృష్టో మునిభిః ప్రాహ ధర్మాన్నానావిధాఞ్ఛుభాన్ । నృణాం వర్ణాశ్రమాణాం
చ సర్వభూతహితస్సదా ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్త ఆదిరాజస్య మనోశ్చరితమద్భుతమ్ । వర్ణితం వర్ణనీయస్య తదపత్యోద
యం శృణు ॥ ౩౯ ॥ . **

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ************

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ పితృభ్యాం ప్రస్థితే సాధ్వీ పతిమిఙ్గితకోవిదా । నిత్యం పర్యచరత్ప్రీత్యా భవానీవ భవం ప్ర
భుమ్ ॥ ౧ ॥ విస్రమ్భేణాత్మశౌచేన గౌరవేణ దమేన చ। శుశ్రూషయా సౌహృదేన వాచా మధురయా విభో॥ ౨ ॥ వి

ధిర్దైవికాః క్లేశాః, భౌతికాః శత్రువ్యాఘ్రచోరసర్పాదిభూతప్రభవాః, ఏతే ఆధిభౌతికాః, ఏతే సర్వే, మానుషాః మను
ష్యైరనుభావ్యాః, క్లేశాః, హరిః సంశ్రయ ఆశ్రయో యస్య తం కథం- బాధేరన్, ఆశ్రితక్లేశహర భగవదాశ్రయం మనుం న కథం
చిదపి బాధేరన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హరిసంశ్రయమిత్యనేన, సూచితం తస్య జ్ఞానాతిశయమాహ॥ య ఇతి ॥ సర్వభూతహితః - యో
మనుః. మునిభిః పృష్టః- నృణాం- తత్రాపి వర్ణాశ్రమాణాంచ- అత ఏవ- నానావిధాన్- శుభాన్ స్వర్గాపవర్గసాధనభూతాన్ -ధ
ర్మాన్- ప్రాహ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం వర్ణితం మనుచరిత్రం నిగమయం స్తదపత్యచరిత్రమవతారయతి। వర్ణనీయస్య కథనీయకీర్తేః- ఆదిరాజ
స్య మనోః- అద్భుతం విస్మయనీయ- మేతచ్చరితం- తే తుభ్యం- వర్ణితం- మయేతి శేషః, అథ తస్య మనోరపత్యం దేవహూతి- స్తస్యా- ఉద
యం ప్రభవం- ఉత్కర్షం వా- శృణు- మత్త ఇతి శేషః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా
యాం తృతీయస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. **

తదపత్యోదయం శృణ్వితి ప్రతిజ్ఞాతమేవ వర్ణయితుమారభతే - మైత్రేయః ॥ పితృభ్యామితి ॥ మనుశతరూపాభ్యాం -
ప్రస్థితే గమనే కృతే సతి - సాధ్వీ ఇఙ్గితకోవిదా - పత్యురభిప్రాయాభిజ్ఞా - దేవహూతిః - ప్రభుం - భవం రుద్రం - భవానీవ ప
తిం - కర్దమం - ప్రీత్యా - పర్యచరత్ ఆరాధితవతీ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ విస్రమ్భేణేతి॥ విశ్వాసేన-
ఆత్మశౌచేన ఆత్మనోఽన్తఃకరణస్య శౌచేన శమేనేత్యర్థః. గౌరవేణ సర్వాతిశయబుద్ధ్యా- దమేన చాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ- శు
శ్రూషయా హితాహితయోః శ్రోతుమిచ్ఛయా చ, సౌహార్దేన - మధురయా వాచా చ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కామాదీన్విసృజ్య - తత్ర, ద
మ్భః కాపట్యం - అఘం నిషిద్ధాచరణం - మదో గర్వః- అప్రమత్తా అనవధానరహితా- ఉద్యతా తన్నిదేశాచరణోద్యుక్తా- తేజీ

యాం సమతిశయిత తేజస్సమ్పన్నాం - పతిం కర్దమ, మతోషయత్ * ॥ ౩ ॥ * స వై, దేవర్షివర్యః కర్దమః - తామనువ్రతామ్ - మానవీం మనోః పుత్రీం - దేవహూతిం - ప్రేమ్ణా గద్గదస్వరయా - వాచా గిరా - పీడితః అవినిస్సృతవాక్ - కృపయా అబ్రవీత్ - కథంభూతాం, మానవీం - దైవాదపి - గరీయసః గరీయస్త్వేనానుసంహితాత్ - యద్వా దైవభావేనానుసంహితాత్ - శ్రేష్ఠతమాత్ - పత్యుర్భర్తుః, మహాశిషం అపత్యప్రాప్తిరూపాం - మహతీం ఆశిషం పురుషార్థం - ఆశాసానాం ప్రార్థయన్తీం - వ్రతచర్యయా - కర్శితాం - తత్ర భూయసా కాలేన క్షామాం అతికృశామ్ * ॥ ౪॥౫ ॥ * ఉక్తిమేవాహ త్రిభిః ॥ హే మానిని - పరమయా శుశ్రూషయా - పరయా భక్త్యా చ - మయి సంమానమేవ కుర్వత్యా - స్తే తుభ్యం - మద్య అధునా అహం - తుష్టః ప్రీతోఽస్మి - దేహినాం - మతీవ సుహృత్ ప్రియతమో - యో దేహః స్వదేహః - సముచితః శ్లాఘ్యోపి - మదర్థే - క్షపితుం కర్శితుం - నాపేక్షితః ఉపేక్షితః - ఉచితమపి దేహమనాదృత్య సమదర్థే క్షపిత ఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * స్వధర్మనిరతస్య స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మేషు నిరతస్య - మే మయా - తపః కర్మ యోగః - సమాధిశ్చిత్తైకాగ్ర్యం - విద్యా భగవదుపాసనా ఆత్మయోగః ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - ఏతైర్విజితాః లబ్ధాః భగవత్ప్రసాదాః భగవత్ప్రసాదహేతుకాః ॥ ప్రసాదాదతిపాఠాన్తరం ॥ తదా - తప ఆదిభిః హేతుభిర్యో భగవత్ప్రసాదః తస్మాద్ధేతో - ర్విజితాః - యే భోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానాదయః - తానేవ - నవిద్యతే భయం యేషు తాన్ - అత ఏవాశోకాన్ అశోచ్యా నిత్యర్థః ॥ మదనుసేవయా మత్సేవయా, అవరుద్ధాన్, త్వయా వివశీకృతాన్, ప్రవిశ్య, తే తవ - దివ్యాం దృష్టిం వితరామి దదామి * ॥ ౭ ॥ * నను సర్వోపభోగ్యాన్ భోగ్యాదీననాదృత్య

సృజ్యా కామం దమ్భం చ ద్వేషం లోభమఘం మదమ్ । అప్రమత్తోద్యతా నిత్యం తేజీయాంసమతోషయత్ ॥ ౩ ॥ స వై దేవర్షివర్యస్తాం మానవీం సమనువ్రతామ్ । దైవాద్గరీయసః పత్యురాశాసానాం మహాశిషః ॥ ౪ ॥ కాలేన భూయసా క్షామాం కర్శితాం వ్రతచర్యయా । ప్రేమగద్గదయా వాచా పీడితః కృపయాఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ కర్దమ ఉవాచ ॥ తుష్టోఽహమద్య తవ మానిని మానదాయాః శుశ్రూషయా పరమయా పరయా చ భక్త్యా । యో దేహినామయమతీవ సుహృత్స్వదేహో నాపేక్షితః సముచితః క్షపితుం మదర్థే ॥ ౬ ॥ యే మే స్వధర్మనిరతస్య తపస్సమాధివిద్యాత్మయోగవిజితా * భగవత్ప్రసాదాః । తానేవ తే మదనుసేవనయాఽవరుద్ధాన్ దృష్టిం ప్రవిశ్య వితరామ్యభయానశోకాన్ ॥ ౭ ॥ అన్యే పునర్భగవతో భ్రువ ఉద్విజృమ్భవిభ్రంశితార్థరచనాః కిమురుక్రమస్య । సిద్ధాసి భుఙ్క్ష్వ విభవాన్నిజధర్మదోహాన్ దివ్యాన్నరైర్దురధిగాన్నృపవిక్రియాభిః ॥ ౮ ॥ ఏవం బ్రువాణమబలాఽఖిలయోగమాయావిద్యావిచక్షణమవేక్ష్య గతాధిరాసీత్ । సంప్రశ్రయప్రణయవిహ్వలయా గిరేషద్వ్రీడావలోకవిలసద్ధసితాననాఽఽహ ॥ ౯ ॥ దేవహూతిరువాచ ॥ రాద్ధం బత ద్విజవృషైతదమోఘయోగమాయాధిపే త్వయి విభో

తప ఆదిభిరార్జితాన్ విలక్షణాన్ వితరామీతి కిముచ్యత ఇత్యాశఙ్కాయామభయానశోకానితి సూచితమితరభోగ్యాదీనాం తుచ్ఛత్వం పదాన్ స్వసమ్పాదితానామేవ సర్వోత్తమత్వమాహ ॥ అన్య ఇతి ॥ ఉరుక్రమస్య భగవతః యా భ్రూః తస్యా ఉద్విజృమ్భః విక్షేపః - తేన విభ్రంశితాః అర్థరచనాః ప్రయోజనాభిలాషా యేషు తే, అన్యే పునః కిం తైః - అతితుచ్ఛా ఇత్యర్థః - అతో యతస్త్వం, సిద్ధాఽసి - పతిపారార్థ్యాదిభిః, దుహ్యన్తే ప్రపూర్యన్తే సాధ్యన్త ఇతి యావత్ - తాన్ విభవాన్ భోగవిస్తారాన్ నృపవిక్రియాభిః నృపాణాం సార్వభౌమానామపి - విక్రియా భోగాభిలాషో యాసు - తాభిర్భోగ్యాదిసమ్పద్భి రితి శేషః, భుఙ్క్ష్వ అనుభవ * ॥ ౮ ॥ * భర్త్రైవముక్తా దేవహూతిస్తమువాచేత్యాహ ॥ మైత్రేయః ॥ ఏవమిత్యేకేన - ఏవం ఇతి బ్రువాణం భాషమాణం అఖిలాః యాః యోగమాయాః విచిత్రసర్గకారిస్వసంబన్ధిసామర్థ్యాపరపర్యాయాశ్శక్తయ, స్తాసాం - విద్యా, స్వకార్యజననప్రవర్తనానుగుణం జ్ఞానం, తస్మిన్, విచక్షణం నిపుణం - పతిం - అవేక్ష్య అబలా దేవహూతిః - గతాధిః గతమనోవ్యథా, ఆసీత్, తతస్సంప్రశ్రయః వినయః, ప్రణయః ప్రేమా - తాభ్యాం, విహ్వలా గద్గదా తయా, గిరా వాచా - ఈషద్వ్రీడాసహితో, యోఽవలోక, స్తేన - విలసద్ధసితం - యస్మిం స్తత్ ఆననం ముఖం యస్యాః, సతీ ఆహ * ॥ ౯ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ రాద్ధమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే ద్విజవర - అమోఘాః సప్రయోజనాః - యా యోగమాయాః పూర్వోక్తా, స్తాసా, మధిపే విభౌ, త్వయి, ఏతత్ - త్వదుక్తం - సర్వం, రాద్ధం సిద్ధ, మేవేత్య - వైమి జానామి, బత ఇతి హర్షే, హే భర్తః, తే త్వయా, యః సకృత్ అపత్యజననపర్యన్తం, అఙ్గసఙ్గో యస్మిన్ సమయః కాలో ఽభిహితః - స, భూయాత్, యస్మాత్, గరీయసి శ్రేష్ఠే - భర్తరి హేతుభూతే, సతీనాం స్త్రీణాం, ప్రసవః అపత్యం - గుణః మహాన్ లాభః ॥ గుణప్రసవ ఇతి సమస్తపాఠే తు ॥ గరీయసి పత్యౌ, సతీనాం, యతో, గుణప్రసవః గుణవిస్తారో భవతి - అతః - పుత్రోత్పత్త్యా గుణ

* ॥ పా ॥ భగవత్ప్రసాదాత్.

విస్తారేజాతేసతిః దృష్టింప్రవిశ్యాపితగామీతి ,, యత్త్వదుక్తంతత్సర్వంభవతీతిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అఙ్గసఙ్గార్థమితికర్తవ్యతాంచసంపాదయేత్యాహ॥తత్రేతి॥ హే ఈశ - తత్రఅఙ్గసంగ్గెఇతికృత్యంఇతికర్తవ్యతాం-సాధకకలాపం-యథోపదేశంకామతన్త్రోక్తానుసారేణ-ఉపశిక్షసంపాదయ , కింతదితికృత్యం,యదుపశిక్షణీయం-తత్రాహ - తేత్వన్మైవ-కృతః-ఉత్పాదితః-యో-మనోభవః-కామ-స్తేన,ధర్షితాయాః-పీడితాయాః,మేమయా,అతిరిరంసయాభృశంరన్తుమిచ్ఛయా , కర్శితః,అతఏవ,దీనః, ఏషఆత్మాదేహః,మేనఇతికృత్యేనసిధ్యేతకార్శ్యదైన్యాదిపరిహారేణస్వస్థోభవే,త్తదితికృత్య , ముపశిక్షమేత్యర్థః॥తస్మా,త్సదృశంఅనురూపం,భవనంభోగస్థానంఇదంభోగ్యాదీనామప్యుపలక్షణం , విచక్ష్వ కల్పయ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవముక్తఃకర్దమో భోగ్యాదీనసృజదిత్యాహమైత్రేయః॥ హేక్షత్తః,ప్రియాయాఃభార్యాయాః-ప్రియం-అన్విచ్ఛన్కర్తుమితిశేషః,కర్దమఃయోగం ఉక్తయోగమాయాం,ఆశ్రితః,కామంయథేచ్ఛంగచ్ఛతీతిత,ద్విమానం , తత్క్షణమేవ,ఆవిరచీకరత్ ఆవిర్భావయామాస ❁ ॥౧౨॥ ❁ తదేవవిమానంవర్ణయతినవభిః॥సర్వకామదుఘంసర్వాభిలషితపూరకం , దివ్యమమానుషం,సర్వర్ధీనాంసర్వసంపదాం,యఉపచయ,స్తస్యోదర్కః ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధి,ర్యస్మి,న్ మణిమయైఃస్తమ్భైరుపస్కృతంపరికర్మితం ❁ ॥౧౩॥ ❁ దివ్యై రుపస్కరణైఃపరికరైః-రుపేతంయుక్తం , సర్వస్మిన్కాలేసుఖమేవావహతిప్రాపయతితథా-పట్టికాఅల్పవిస్తారాఃపట్టవస్త్రవిశేషాః,పతాకావితతా,స్తాభిశ్చ,విచిత్రాభి,రలంకృతమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ విచిత్రాణిమాల్యానిమాలానిర్మాణయోగ్యా

తదవైమిభర్తః । యస్తేఽభ్యధాయిసమయస్సకృదఙ్గసఙ్గో భూయాద్గరీయసి ❁ గుణఃప్రసవస్సతీనామ్॥౧౦ ॥ తత్రేతికృత్యముపశిక్ష§ యథోపదేశంయేనైషమేకర్శితోఽతిరిరంసయాఽఽత్మా । సిధ్యేతతేకృతమనోభవధర్షితాయాదీనస్తదీశభవనంసదృశంవిచక్ష్వ ॥ ౧౧ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ ప్రియాయాఃప్రియమన్విచ్ఛన్కర్దమోయోగమాశ్రితః।విమానంకామగంక్షత్తస్తర్హ్యేవావిరచీకరత్ ॥౧౨॥ సర్వకామదుఘందివ్యంసర్వరత్నసమన్వితమ్ । సర్వర్ధ్యుపచయోదర్కంమణిస్తమ్భైరుపస్కృతమ్ ॥౧౩॥ దివ్యోపస్కరణోపేతంసర్వకాలసుఖావహమ్ । పట్టికాభిఃపతాకాభిర్విచిత్రాభిరలంకృతమ్ ॥ ౧౪ ॥స్రగ్భిర్విచిత్రమాల్యాభిర్మఞ్జుశిఞ్జత్షడఙ్ఘ్రిభిః దుకూలక్షౌమకౌశేయైర్నానావస్త్రైర్విరాజితమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉపర్యుపరివిన్యస్తనిలయేషుపృథక్పృథక్ ।క్షిప్తైః కశిపుభిఃకాన్తంపర్యఙ్కవ్యజనాసనైః ॥ ౧౬ ॥ తత్రతత్రవినిక్షిప్తనానాశిల్పోపశోభితమ్। మహామరకతస్థల్యాంజుష్టంవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౭ ॥ద్వార్షువిద్రుమదేహల్యాభాతంవజ్రకవాటయా।శిఖరేష్విన్ద్రనీలేషుహేమకుమ్భైరధిశ్రితమ్ ॥ ౧౮ ॥చక్షుష్మత్పద్మరాగాగ్ర్యైర్వజ్రభిత్తిషునిర్మితైః।జుష్టంవిచిత్రవైతానైర్మహార్హైర్హేమతోరణైః ॥ ౧౯ ॥ హంసపారావతవ్రాతైస్తత్రతత్రనికూజితమ్ । కృత్రిమాన్మన్యమానైస్స్వానధిరుహ్యాధిరుహ్యచ ॥ ౨౦ ॥ విహారస్థానవిశ్రామసంవేశప్రాఙ్గణాజిరైః।యథోపజోషంరచితైర్విస్మాపనమివాత్మనః

నిపుష్పాణి,యాసు,తాభిః,మఞ్జుమధురంయథాతథా,శిఞ్జన్తః,ధ్వనన్తః,షడఙ్ఘ్రయోభ్రమరా, యాసుతాభిః, స్రగ్భిః,అలంకృతం,దుకూలైఃక్షౌమైః,ధౌతైఃకౌశేయై, రన్యైశ్చనానావిధైఃవస్త్రైః,విశేషేణరాజితమ్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఉపర్యుపరిన్యస్తేషువిరచితేషు,గృహేషు,పృథక్పృథక్ విభక్తం,కల్పితైః,కశిపుభిః,శయ్యాభిః,కాన్తంకమనీయం, తథా , పర్యఙ్కాదిభిశ్చకాన్తం ❁ ॥౧౬॥ ❁ తత్రతత్రభిత్త్యాదిషువినిక్షిప్తైర్విరచితైఃనానావిధైశ్శిల్పైః,ఉపశోభితం,మహామరకతస్థల్యాంఇన్ద్రనీలమణిమయభూమ్యాం,రచితాభిర్విద్రుమవేదికాభిర్జుష్టంయుక్తం,స్థల్యేతిపాఠే,తయావిద్రుమవేదికాభిశ్చయుక్తమ్॥ ❁ ౧౭॥ ❁ ద్వార్షుద్వారేషు,విద్రుమమయదేహల్యాఉదుమ్బరేణ,భాన్తంశోభితం,వజ్రఖచితకవాటయుక్తం,ఇన్ద్రనీలమణిమయేషు , శిఖరేషు,సువర్ణమయకలశైరధిష్ఠితం ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ చక్షుష్మన్తఇవయేపద్మరాగశ్రేష్ఠాః , వజ్రభిత్తిషుఖచితాః-తైర్జుష్టం విచిత్రైర్వైతానైర్వితానసమూహై,రనర్ఘైర్హేమమయతోరణైశ్చ,జుష్టం ❁ ॥౧౯॥ ❁ కృత్రిమానపి , హంసాదీన్,స్వాన్ స్వసజాతీయాన్మన్యమానైర్హంసానాం పారావతానాంచసమూహై , స్తత్రతత్ర , అధిరుహ్య , అవరుహ్యచ ; వికూజితమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యథోపజోషం యథాసుఖం , రచితైఃకల్పితైః , విహారస్థానాదిభిర్యుక్తమితి , శేషః ; యద్వా , విహారస్థానాదిభిరాత్మనః - స్వస్య - మాయావినోపి, విస్మాపనమివవిస్మయజనకమివావస్థితంఆవిరచీకరదితిపూర్వేణాన్వయః ॥ తత్ర - విహారస్థానం క్రీడాప్రదేశః-విశ్రామఃశయనగృహం-సంవేశఉపభోగస్థానం-ప్రాఙ్గణంగృహా

❁॥పా॥గుణప్రసరః. §॥పా॥మరకతస్థల్యా .

ద్బహిరచితంఅజిరంప్రాకారాద్బహిః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఈదృ గేవంవిధం-తద్గృహం-విమానంనాతి ప్రీతేనఅనతిసంతుష్టేన చేతసా-పశ్యన్తీం దేవహూతింస్వయం, సర్వభూతానామాశయమభిప్రాయంజానాతీతిసః-కర్దమః-ప్రావోచత్ ❀ ॥౨౨॥ ❀ హేభీరు, ఇదంతీర్థం, శుక్లకృతంశుక్లేనభగవతాకృతం-ఆనన్దాశ్రునిపాతేనకృతంస్నృణా, మాశిషాంకాంక్షితానాం-ప్రాపకం-అతోఽస్మిన్ హ్రిదేబిన్దుసరసి-నిమజ్జస్నాహి- ఇదంవిమాన-మారుహఅధిరుహ ❀ ॥౨౩॥ ❀ సాకువలయేక్షణా దేవహూతిః భర్తుఃకర్దమస్య-వచ-స్సమాదాయగృహీత్వా-సరజంమలినం-వాసఃవస్త్రం- వేణీభూతాన్ కేశాన్ - మలపఙ్కే- నసంఛన్నా-అతఏవశబలౌవివర్ణౌ, స్తనౌయస్మిన్-తదఙ్గంశరీరంచ-బిభ్రతీసతీ సితానాంనిర్మలానాం, జలానా-మాశయంఆశ్రయంసరస్వత్యాపరిశ్రితమితిశేషః - షష్ఠ్యన్తపాఠే-తన్మధ్యస్థమిత్యర్థః -సరఃబిన్దుసరః - ఆవివేశప్రవిష్టవతీ ❀ ॥౨౪॥ ❀ సాఅన్తస్సరసినిమగ్నాసతీ- తత్ర-వేశ్మస్థాఃమన్దిరస్థాః - దశశతాని, కన్యకాః - దదర్శ - కథంభూతాః - సర్వాః కిశోరవయసః - ఉత్పలస్యేవదేహగన్ధోయాసాంతాః ❀ ॥౨౫॥ ❀ తాందేవహూతిం-దృష్ట్వా - దశశతాని - స్త్రియః-సహసాఆశు - ప్రోత్థాయ-జలస్థాద్వేశ్మనోబహిర్నిర్గత్య - ప్రాఞ్జలయః - వయం - తుభ్యం - కర్మకరీఃకింకరీః - నఃఅస్మాన్-శాధి అనుశిక్షయ - కిందాస్యంకరవామేతిప్రోచుః ❀ ॥౨౬॥ ❀ మహార్హేణశ్రేష్ఠతమేన - స్నానేనస్నానయోగ్యేనసుగన్ధితైలాదినా - తాం-మనస్వినీందేవహూతింస్నాపయిత్వా - మానదాస్స్త్రియః-అస్యైదేవహూత్యాఏవ-నిర్మలే-నూత్నేనవినే, దుకూలేదదుః

నః ॥ ౨౧ ॥ ఈదృగ్గృహంతత్పశ్యన్తీంనాతిప్రీతేనచేతసా । సర్వభూతాశయాభిజ్ఞఃప్రావోచత్కర్దమస్స్వయమ్ ॥ ౨౨ ॥ నిమజ్జాస్మిన్హ్రదేభీరువిమానమిదమారుహ । ❀ ఇదంశుక్లకృతంతీర్థమాశిషాంయాపకంనృణామ్ ॥ ౨౩ ॥ సాచభర్తుస్సమాదాయవచఃకువలయేక్షణా । సరజంబిభ్రతీవాసోవేణీభూతాంశ్చమూర్ధజాన్ ॥౨౪॥ అఙ్గంచమలపఙ్కేనసంఛన్నంశబలస్తనమ్। ఆవివేశ ❀ సరస్వత్యాస్సరస్శివజలాశయమ్। ౨౫॥ సాన్తస్సరసివేశ్మస్థాశ్శతానిదశకన్యకాః। సర్వాఃకిశోరవయసోదదర్శోత్పలగన్ధయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ తాందృష్ట్వా సహసోత్థాయప్రోచుఃప్రాఞ్జలయస్స్త్రియః। వయంకర్మకరీస్తుభ్యంశాధినఃకరవామకిమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్నానేనతాంమహార్హేణస్నాపయిత్వామనస్వినీమ్ ॥ దుకూలేనిర్మలేనూత్నేదదురస్యైచమానదాః ॥ ౨౮ ॥ భూషణానిపరార్ధ్యానివరీయాంసిద్యుమన్తిచ। అన్నంసర్వగుణోపేతంపానంచైవామృతాసవమ్ ॥ ౨౯ ॥ అథాదర్శేస్వమాత్మానంస్రగ్విణంవిరజోఽమ్బరమ్ । విరజస్కంస్వస్త్యయనంకన్యాభిర్బహుమానితమ్ ॥ ౩౦ ॥ స్నాతంకృతశిరస్స్నానంసర్వాభరణభూషితమ్ । నిష్కగ్రీవంవలయినంకూజత్కాఞ్చననూపురమ్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రోణ్యోరధ్యస్తయాకాఞ్చ్యాకాఞ్చన్యాబహురత్నయా। హారేణచమహార్హేణరుచకేనవిభూషితమ్॥ ౩౨॥ సుభ్రువాసుదతాశ్లక్ష్ణస్నిగ్ధాపాఙ్గేనచక్షుషా। పద్మకోశస్పృధానీలైరలకైశ్చలసన్ముఖమ్ ॥ ౩౩ ॥ యదాసస్మారఋష

దత్తవత్యః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తథా-పరార్ధ్యానిశ్రేష్ఠతమాని - ద్యుమన్తిదీప్తిమన్తి - వరీయాంసితత్ప్రియాణిభూషణాని-సర్వగుణోపేతంషడ్రసోపేతం-అన్నం-అమృతంస్వాదు-ఆసవంమాదకం, పానంపేయంచ-అస్యై- దదుః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అసౌదేవహూతిః-స్వమాత్మానంస్వదేహ, మాదర్శేదర్పణే, దదర్శేతి శేషః - కథంభూతం - స్రగ్విణంస్రజంబిభ్రతం, విరజఃనిర్మలం అమ్బరంవాసోయస్యతం - విరజస్కంమలహీనంకృతం - స్వస్త్యయనంమఙ్గళానామాచరణంయస్యతం - కన్యకాభిస్సంమానితమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ స్నాతంఉద్వర్తనక్షాళితం, కృతంశిరస్స్నానమభ్యఙ్గోయేనతం - సర్వైరాభరణై-ర్భూషితం అలంకృతమ్-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి। నిష్కంపదకంగ్రీవాయాంయస్యతం-కూజన్తీకాఞ్చనమయేనూపురేయస్యతమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ శ్రోణ్యోర్నితమ్బయోరధ్యస్తయాధృతయా-కాఞ్చనమయ్యా - బహూనిరత్నానియస్యాం - తయా-కాఞ్చ్యామేఖలయా-మహార్హేణహారేణ - రుచకేనమఙ్గళద్రవ్యేణచకుఙ్కుమాదినా- తదుక్తంవిశ్వప్రకాశే « రుచకంమఙ్గళద్రవ్యేగ్రీవాభరణదన్తయోః, రితి-విభూషితమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ సుభ్రువాశోభనయాభ్రువా-సుదతాసున్దరదన్తపఙ్క్త్యాశ్లక్ష్ణః మనోహరఃస్నిగ్ధోఽపాఙ్గఃనేత్రప్రాన్తోయస్మిన్ - పద్మకోశస్పృధాపద్మకోశస్పర్ధినా - చక్షుషానేత్రేణ - సుభ్రువాచక్షుషేతిజాతావేకవచనం తథా-నీలై - రలకైశ్చ-లసన్-ముఖం-యస్యతమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవంభూతమాత్మానం-దృష్ట్వా-యదా-ఋషీణా-మృషభంశ్రేష్ఠందయితంప్రియం - పతింభర్తారం-సస్మారస్మృతవతీ - తదా-యత్ర-సఃప్రజాపతిఃకర్దమః- ఆస్తే-తత్ర-స్వయమపి-స్త్రీ

❀ ॥పా॥సరస్వత్యాస్సరః.

భిస్సహ-ఆస్తే ఉపవివేశేత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ * భర్తుః-పురస్తాదగ్రే-స్త్రీసహస్రైర్వృత-మాత్మానం-నిశామ్య దృష్ట్వా - తస్య భర్తుర్యోగగతిం యోగప్రభావం ప్రతి - సంశయం - ప్రత్యపద్యత-కీదృశీయం యోగగతిరితి సంశయం విస్మయం ప్రాప్తవతీ త్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * హేఽమిత్రహన్ విదుర-జితారిషడ్వర్గ - సః కర్దమః, జాతభావస్సన్ పూర్వవత్ వివాహాత్ప్రాగ్వత్ - ఆత్మనస్స్వస్యాః - రూపం బిభ్రతీం - అతఏవ-విశేషేణ భ్రాజమానాం - సంవీతౌ ప్రావృతౌ రుచిరౌ స్తనౌ యస్యాస్తాం-పాతాన్తరేతు - రూపవిశేషణం - శోభనే వాససీ యస్యాస్తామ్ * ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ * అలుప్తమహిమా అలుప్తప్రభావః - ప్రియయా-భార్యయా-ఽనుషక్తః అనుసంగతః-విద్యాధరీభిః-ఉపచీర్ణం శుశ్రూషితం వపుర్యస్య-స-మునిః కర్దమః తస్మిన్విమానే-బభ్రాజేరరాజ-తత్ర దృష్టాన్తః ఉత్కచకుముద్గణవాన్ వికసత్కుముదగణవాన్ - అపీచ్యోదర్శనీయః - తారకాభి - రావృతో నభస్థః - ఉడుపతిః పూర్ణచన్ద్ర ఇవేతి - పూర్ణచన్ద్ర ఇవ మునిః - నభ ఇవ విమానం - తారా ఇవ స్త్రియః - కుముదానీవ తాసాం నేత్రాణీతి విజ్ఞేయమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * తేన విమానేన-అష్టలోకపాలానాం విహారాయస్మిన్ సః - కులాచలేన్ద్రో మేరు- స్తస్య-ద్రోణీషు దరీషు - కథంభూతాసు - అనఙ్గస్య - యః-స్సఖా మారుతః - శీతసుగన్ధి మన్దానిలః- తేన - సౌభగం సౌన్దర్యం యాసు - ద్యుధునీగఙ్గా -తస్యాః - పాతేన-శివః స్వనో - యాసు తాసు - లలనావరూథీ స్త్రీరత్నసమూహవాన్-మునిర్ధనదవత్కుబేర ఇవ రేమే * ॥ ౩౯ ॥ * వైస్రమ్భకాదిషు దేవోద్యానేషు - మానసే చ సరసి - రతః ప్రీతస్సన్, రమయా స్త్రియా సహ - రె

భమృషీణాం దయితం పతిమ్ । తత్రచాన్తే సహస్త్రీభిర్యత్రాస్తే స ప్రజాపతిః ॥ ౩౪ ॥ భర్తుః పురస్తాదాత్మా
నం స్త్రీసహస్రవృతం తదా । నిశామ్య తద్యోగగతిం సంశయం ప్రత్యపద్యత ॥ ౩౫ ॥ స తాం కృతామలస్నానాం
విభ్రాజన్తీ*మపూర్వవత్ । ఆత్మనో బిభ్రతీం రూపం * సంవీతరుచిర స్తనీమ్ ॥ ౩౬ ॥ విద్యాధరీసహస్రేణ సే
వ్యమానాం సువాససమ్ । జాతభావో విమానం తదారోహయదమిత్రహన్ ॥ ౩౭ ॥ తస్మిన్నలుప్తమహిమా ప్రి
యయాఽనుషక్తో విద్యాధరీభిరుపచీర్ణవపుర్విమానే । బభ్రాజ ఉత్కచకుముద్గణవానపీచ్యస్తారాభిరావృత ఇవో
డుపతిర్నభస్థః ॥ ౩౮ ॥ తేనాష్టలోకపవిహారకులాచలేన్ద్రద్రోణీష్వనఙ్గసఖమారుతసౌభగాసు । సిద్ధైర్నుతో
ద్యుధుని*పాతశివస్వనాసు రేమే చిరం ధనదవల్లలనావరూథీ ॥ ౩౯ ॥ వైస్రమ్భకే స్వరసనే నన్దనే పుష్పభద్రకే ।
మానసే చైత్రరథ్యే చ స రేమే రమయా తతః ॥ ౪౦ ॥ భ్రాజిష్ణునా విమానేన కామగేన మహీయసా । వైమానికా
నత్యశేత చరన్లోకాన్ యథాఽనిలః ॥ ౪౧ ॥ కిం దురాపాదనం తేషాం పుంసాముద్దామచేతసామ్ । యైరాశ్రిత
స్తీర్థపదశ్చరణో వ్యసనాత్యయః ॥ ౪౨ ॥ ప్రేక్షయిత్వా భువో గోళం పత్న్యై యావాన్స్వసంస్థయా । బహ్వా
శ్చర్యం మహాయోగీ స్వాశ్రమాయ న్యవర్తత ॥ ౪౩ ॥ విభజ్య నవధాఽఽత్మానం మానవీం సురతోత్సుకామ్ । రా
మాం నిరమయన్రేమే వర్షపూగాన్ముహూర్తవత్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మిన్విమాన ఉత్కృష్టాం శయ్యాం రతికరీం శ్రితా ।
నచాబుధ్యత కాలం తం పత్యాఽపీచ్యేన సంగతా ॥ ౪౫ ॥ ఏవం యోగానుభావేన దమ్పత్యో రమమాణయోః । శ
తం వ్యతీయుశ్శరదః కామలాలసయోర్మనాక్ ॥ ౪౬ ॥ తస్యామాధత్త రేతస్తాం భావయన్నాత్మనాఽఽత్మవిత్ ।

మే * ॥ ౪౦ ॥ * భ్రాజిష్ణునా ప్రకాశమానేన - మహీయసా శ్రేష్ఠేన-కామగేన - విమానేన - అనిల ఇవ-సర్వత్రాప్రతిహత గత్యా చరన్ - వైమానికాన్ లోకాన్ - నత్యశేత అతిక్రమ్య స్థితః * ॥ ౪౧ ॥ * కీదృశోయం మునేః ప్రభావ ఇతి న విస్మయనీయమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ యైః పుమ్భిః తీర్థపదః భగవతః - వ్యసనాత్యయః తాపత్రయనాశనః - శ్చరణః పాద - ఆశ్రితః- తేషాం-ముద్దామచేతసాం యోగపరిశుద్ధమనసాం-పుంసాం-కిం దురాపాదనం దుష్ప్రాపం కిమస్తీత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * స్వసంస్థయా ద్వీపవర్షాదిసంస్థానేన - యావాన్-భూగోళ-స్తావన్తం - బహ్వాశ్చర్యమతివిస్మయనీయం-భువో గోళం- పత్న్యై భార్యాయై-దర్శయిత్వా - మహాయోగీ కర్దమః-పునః - స్వాశ్రమాయ-న్యవర్తత స్వాశ్రమం ప్రత్యాగతవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * నవధా- ఆత్మానమపత్యం-విభజ్య-నవధాఽపత్యముత్పాదయిష్యామీతి మనసా స్వవీర్యం విభజ్యేత్యర్థః - సురతే ఉత్సుకాం ఉత్సాహవతీం- మనోః పుత్రీం-రామాం స్వస్త్రియం-విశేషేణ- రమయన్ - వర్షపూగాన్ వర్షగణాన్ - ముహూర్తవత్-రేమే * ॥ ౪౪ ॥ * తస్మిన్ విమానే - ఉత్కృష్టాం నిరతిశయసుఖస్పర్శాం రతికరీం రతివర్ధనీం -శయ్యాం - శ్రితా-అపీచ్యేన సున్దరేణ-పత్యా భర్త్రా -సంగతా సంయుక్తా సతీ-తం అనేకవర్షసమూహాత్మకం - కాలం - నచాబుధ్యత ఏతావాన్ కాలో వ్యతీత ఇతి న జ్ఞాతవతీ * ॥ ౪౫ ॥ * కియాన్ కాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ యోగానుభావేన యోగప్రభావేన - కామాసక్తయోః - దమ్పత్యోః - రమమాణయోస్సతోః - శతం, శరదః సంవత్సరాః - మనాక్ ఈషత్కాలమివ-వ్యతీయుః అతిక్రాన్తాః * ॥ ౪౬ ॥ * ఆత్మవిత్ జీవపర

* పా ॥ సంవీతరుచిరస్తనమ్.]

మాత్మయాథాత్మ్యవిత్-కర్దమః-తాం ప్రియాం ఆత్మనా స్వదేహార్ధరూపేణాతిప్రీత్యా - ఆత్మనా మనసా - భావయన్ అభిప్రయన్ - సర్వసంకల్పవిత్ తస్యాః బహ్వపత్య సంకల్పం జానన్ - విభుస్తథాకర్తుం సమర్థః - స్వం స్వయం - రూపం వీర్యం-నోధా విధాయ నవధా విభజ్య - తత్ర దేతః తస్యాం పత్న్యాం - ఆధత్త నిహితవాన్ ❁ ॥౪౭॥ ❁ తతః అనన్తరం-సా దేవహూతిః - సద్యః ఆశు- స్త్రియః స్త్రీః - ప్రజాః అపత్యాని-సుషువే ప్రసూతవతీ - కథంభూతాః ప్రజాః - తాస్సర్వా-నవ స్త్రియః-చారూణి సర్వాణ్యఙ్గాని అవయవా యాసాం - లోహితోత్పలస్యరక్తోత్పలస్యేవ - గన్ధో యాసాం తాః ❁ ॥౪౮॥ ❁ తదా అపత్యోత్పత్త్యనన్తరం-ప్రవ్రజిష్యన్తం సన్న్యస్యన్తం-పతిం-ఆలక్ష్య వితర్క్య, ఉశతీ కమనీయా - సా - సతీ దేవహూతిః-బహిః స్మయమానా ఈషద్ధసమానా, అన్తస్తు-విక్లబేన వ్యాకులితేన, విధూయతా పరితప్యమానేన, హృదయేన మనసా అధోముఖీ, నఖా ఏవ మణయః- తేషాం శ్రీశ్శోభా యస్మిన్-తేన-పదాచరణేన ,భువం-లిఖన్తీ, అనేన దురన్తచిన్తా సూచ్యతే-అశ్రుకణాన్, శనైః నిరుధ్య లలితాం మృద్వీం - వాచం - ఉవాచ ❁ ॥౪౯॥ ౫౦॥ ❁ హే భగవన్-మహ్యం-యత్ప్రతిశ్రుతం-తత్సర్వ - ముపోవాహ ఉపావహత్-సంపాదితవాన్-తథాపి-ప్రపన్నాయాః-మే-అభయం - దాతుమర్హసి అభయప్రదానం కరోషి చేత్క-థయామీతి భావః ❁ ॥౫౧॥ ❁ ఓం - తత్కిమిత్యత ఆహ - హే బ్రహ్మన్-దుహితృభిః-సమాః వయశ్శీలగుణాదిభిస్తుల్యాః - పతయః తాసాం భర్తారః-తుభ్యం త్వయా - విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - విమృగ్యాః అన్వేషణీయాః - త్వయి-వనం ప్రవిష్టే ప్రవ్రజితే సన్న్యస్య గతే సతి - మమ-విశోకాయ - విగతః శోకో యస్మాత్స విశోకః బ్రహ్మజ్ఞానం తరతి శోకమాత్మవిదితి శ్రుతేః - తేన తదుపదేశో లక్ష్యతే - తస్మై - కశ్చిత్పుత్ర-స్స్యాత్ స్యాత్కిమిత్యర్థః-కచ్చిదితి పాఠాన్తరం - తదా కిం స్యాత్ - పుత్ర ఇ

నోధా విధాయ తద్రూపం సర్వసఙ్కల్పవిత్ప్రభుః॥౪౭॥ తతస్సా సుషువే సద్యో దేవహూతిః స్త్రియః ప్రజాః। సర్వాస్తాశ్చారుసర్వాఙ్గ్యో లోహితోత్పలగన్ధయః॥ ౪౮ ॥పతిం సా ప్రవ్రజిష్యన్తం తదాఽఽలక్ష్యోశతీ సతీ। స్మయమానా విక్లబేన హృదయేన విదూయతా॥ ౪౯ ॥ లిఖన్త్యధోముఖీ భూమిం పదా నఖమణిశ్రియా । ఉవాచ లలితాం వాచం నిరుధ్యాశ్రుకలాం శనైః॥ ౫౦ ॥దేవహూతిరువాచ ॥ సర్వం తద్భగవన్మహ్యముపోవాహ ప్రతిశ్రుతమ్।అథాపి మే ప్రపన్నాయా అభయం దాతుమర్హసి॥౫౧॥బ్రహ్మన్ దుహితృభిస్తుభ్యం విమృగ్యాః పతయస్సమాః। ❁ కశ్చిత్స్యాన్మే విశోకాయ త్వయి ప్రవ్రజితే వనమ్॥ ౫౨ ॥ఏతావతాఽలం కాలేన వ్యతిక్రాన్తేన మే విభో । ఇన్ద్రియార్థప్రసఙ్గేన పరిత్యక్తపరాత్మనః॥ ౫౩ ॥ఇన్ద్రియార్థేషు సజ్జన్త్యాః ప్రసఙ్గస్త్వయి మే కృతః।అజానన్త్యాః పరం భావం తథాప్యస్త్వభయాయ మే॥౫౪॥సఙ్గో హి సంసృతేర్హేతురసత్సు విహితోఽధియా ।స ఏవ సాధుషు కృతో నిస్సఙ్గత్వాయ కల్పతే॥ ౫౫ ॥నేహ యత్కర్మ ధర్మాయ న విరాగాయ కల్పతే । న తీర్థపదసేవా

తి శేషః ❁ ॥౫౨॥ ❁ ఏవం స్వాభిప్రేతం నివేద్య అథ సంసారాత్స్వనిర్వేదమావేదయన్త్యాహ॥యావదధ్యాయం ॥ హే విభో-ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదివిషయేషు ప్రసఙ్గేన ప్రకృష్టాసఙ్గేన - పరిత్యక్తః అనుపాసితః పరాత్మా పరమాత్మా యయా-తస్యాః - మే మమ-వ్యతీతేన అతిక్రాన్తేన - ఏతావతా శతవర్షపరిమితేన - కాలేన-అలమ్ ❁ ॥౫౩॥ ❁ స్వకృతమనుశోచన్త్యాహ॥ఇన్ద్రియార్థేషు-సజ్జన్త్యా ఆసక్తాయాః - మే మయా - త్వయి- ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టాసఙ్గః - కృతః - తథాపి-పరం భావం ఉత్కృష్టం భావం-త్వం బ్రహ్మవిదితి భావం - అజానన్త్యా అపి-మే , అభయాయ - అస్తు - త్వయి కృతస్సఙ్గ ఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కథమిన్ద్రియార్థప్రసఙ్గో మయి కృతోఽప్యభయాయ స్యాదిత్యత్రాహ । సఙ్గ ఇతి ॥ అధియా అజ్ఞానేన - అసత్సు-విహితః కృతో-యః-సఙ్గః సంసృతేర్హేతుః - స ఏవ-అధియా కృతోఽపి, సఙ్గః - సాధుషు భవాదృశేషు - కృతశ్చేన్నిస్సఙ్గత్వాయ విరాగత్వాయైవ- కల్పతే అన్తతో వైరాగ్యమేవ జనయతీత్యర్థః ॥ ధియైవేతి చేదబుద్ధిపూర్వకోఽప్యసత్సు విహితస్సఙ్గః సంసృతేర్హేతుః- కిముతాధియా - సాధుషు తూభయవిధోఽపి సఙ్గః -నిస్సఙ్గత్వాయైవ భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఇహ లోకే, యత్కర్మ -యస్య పుంసః స్వభావతః ప్రవృత్తమపి కర్మ - ధర్మాయ, న కల్పతే-నిసర్గతః ప్రవృత్తమప్యాహారవిహారచేష్టితనిద్రాదిరూపం కర్మ "యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య నిత్యశః। యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ,, ఇత్యుక్తరీత్యా " సాత్త్వికానేవ సేవేత ,, ఋతాద్యుపేయా " దిత్యాది శాస్త్రానుమత ద్రవ్యకాలాదివిశేషవిషయం స- త్ప్రత్యవాయ పరిహారేణ, భగవదారాధనరూపకర్మయోగాఖ్య ధర్మః స్యాత్తమే, స భవేదిత్యర్థః - స ఏవ ధర్మః, విరాగాయ విగతో రాగో యస్మాత్సః, జ్ఞానయోగః " రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తత ,, ఇతి భగవతా గీతత్వాత్-తస్మై -న కల్పతే-చేదిత్యర్థః-యద్యపి కర్మయోగస్య భక్తియోగాఙ్గస్య - జ్ఞాన

❁ పా ॥ కచ్చిత్స్యాన్మే.

యోగాఙ్గత్వమనుపపన్నం ॥ తథాపి ॥ "కర్మణ్యకర్మయః పశ్యేదకర్మణిచకర్మయ,, ఇత్యుక్తరీత్యాకర్మయోగ జ్ఞానయోగ యోఃపరస్పరోపకర్తృత్వమప్యస్తీతిబోధ్యం - సచధర్మో -విరాగశ్చ-తీర్థపదసేవాయైతీర్థపదస్యభగవత,స్సేవాయైభక్త్యై-నకల్పతేచేత్,సః - జీవన్నేవమృతోహి - జీవచ్ఛవఃఖల్విత్యర్థః-తస్యజీవనంవ్యర్థమితిభావః ❁ ॥౨౬॥ ❁ స్వాత్మానంప్రతినిర్వి ద్యతి, సా,ఇన్ద్రియార్థేష్వేవసజ్జన్తీ,అహం , భగవతో , మాయయా "దైవీహ్యేషాగుణమయీ,, త్యుక్తవిధయా ,దృఢం, వఞ్చితామోహితా,యాఽహం , విముక్తిదంముక్తిసాధనజ్ఞానప్రదం - త్వాం - ప్రాప్యాపి,బన్ధనాత్సంసారాత్ ,నముము క్షేయమోక్తుం నేచ్ఛతిస్మ ❁॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంనిర్విద్యమానాంభార్యాంప్రత్యాహకర్దమఇత్యాహ మైత్రేయః ॥ ఏవమితి ॥ నిర్వేదంకథయన్తీంమనోర్దుహితరం , శాలినీంస్వగృహిణీంప్రతి,మునిఃకర్దమః - దయాళుః - శుక్లాభివ్యాహృతం "అహంచస్వాంశకలయేతి,, భగవద్వచనంస్మరన్ , ఆహ ❁ ॥౧॥ ❁ ఉక్తిమేవాహత్రిభిః॥ హేరాజపుత్రి,అనిన్దితే అనవద్యాచారే - ఆత్మానం ప్రతీత్థం, మాఖిదః ఖేదంమాకార్షీః-అక్షరోనిరస్తప్రాకృతగుణో,భగవాన్ అనన్తకల్యాణగుణగణోహరిః-అదూరాత్ ఆశు, తేతవ,గర్భం-ప్రపత్స్యతే ❁ ॥౨॥ ❁ తేతుభ్యం , భద్రంమఙ్గళం , అస్తు,ధృతంవ్రతంభగవదారాధనరూపంవ్రతంయయా-సాసతీ,త్వం,దమేనచాహ్యేన్ద్రియనియమనేననియమేనఅన్తరిన్ద్రియనియమనేనచపాత్రవ్రత్యాస్యోచితతపసా -ద్రవిణానాంహిరణ్యాదీనాం-

దైర్జీవన్నపిమృతోహిసః॥ ౨౬ ॥సాఽహంభగవతోనూనంవఞ్చితామాయయాదృఢమ్ । యత్త్వాంవిముక్తిదంప్రాప్యనముముక్షేయబన్ధనాత్॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీమైత్రేయఉవాచ ॥ నిర్వేదవాదినీమేవంమనోర్దుహితరంమునిః । దయాళుశ్శాలినీమాహశుక్లాభివ్యాహృతంస్మరన్ ॥ ౧ ॥ఋషిరువాచ ॥ మాఖిదోరాజపుత్రీత్థమాత్మానంప్రత్యనిన్దితే । భగవాంస్తేఽక్షరోగర్భమదూరాత్సంప్రపత్స్యతే॥ ౨ ॥ధృతవ్రతాఽసిభద్రం తేదమేననియమేనచ। తపోద్రవిణదానైశ్చశ్రద్ధయాచేశ్వరంభజ॥ ౩ ॥సత్వయాఽఽరాధితశ్శుక్లోవితన్వన్మామకంయశః। ఛేత్తా తేహృదయగ్రన్థిమౌదర్యోబ్రహ్మభావనః॥ శ్రీమైత్రేయఉవాచ॥ దేవహూత్యపిసందేశంగౌరవేణప్రజాపతేః । సమ్యక్ఛ్రద్ధాయపురుషంకూటస్థమభజద్గురుమ్॥ ౪ ॥తస్యాంబహుతిథేకాలేభగవాన్మధుసూదనః । కార్దమంవీర్యమాపన్నోజజ్ఞేఽగ్నిరివదారుణి॥ ౫ ॥ అవాదయంస్తదావ్యోమ్నివాదిత్రాణిఘనాఘనాః । గాయన్తిస్మసగన్ధర్వానృత్యన్త్యప్సరసోముదా॥ ౬ ॥పేతుస్సుమనసోదివ్యాఃఖేచరైరపవర్జితాః ।ప్రసేదుశ్చదిశస్సర్వాఅమ్భాంసిచమనాంసిచ॥ ౭ ॥తత్కర్దమాశ్రమపదంసరస్వత్యాపరిశ్రితమ్ । స్వయంభూస్సాకమృషిభిర్మరీచ్యాదిభిరభ్యగాత్॥ ౮ ॥భగవన్తంపరంబ్రహ్మ

దానైశ్చ , శ్రద్ధయాప్రారిప్సితేభగవదారాధనేత్వరయాచే - శ్వరంభగవన్తం- భజ ❁ ॥౩॥ ❁ త్వయా,ఆరాధిత-స్స-శుక్లోభగవాన్ - మదీయం , యశో,వితన్వన్ విస్తారయన్ - ఔదర్యఃత్వదుదరేజాతః- బ్రహ్మభావనఃతవబ్రహ్మోపదేష్టా-భూత్వా - తే,హృదయగ్రన్థింఅజ్ఞానం, ఛేత్తాఛేత్స్యతి ❁ ॥౪॥ ❁ ఏవముక్తాదేవహూతిస్తథాఽకరోదిత్యాహమైత్రేయః ॥ దేవహూతిరపి,ప్రజాపతేఃకర్దమస్య - సందేశంనిదేశం , గౌరవేణ - సమ్యక్ - శ్రద్ధాయ విశ్వస్య - కూటస్థంనిర్వికారం,గురుంఅజ్ఞాననివర్తకం,పురుషంపరమపురుషం , అభజత్ ❁॥ ౫ ॥ ❁ బహుతిథేబహుతరే,కాలేగతేసతి,భగవాన్ మధుసూదనః-తస్యాం దేవహూత్యాంకార్దమంకర్దమసంబన్ధి-వీర్య-మాపన్నఃప్రాప్తః-దారుణ్యగ్నిరివ- జజ్ఞే ,కార్దమవీర్యసంశ్లిష్టజీవవిశేషమావిష్టోఽవతతారేత్యర్థః - అయమావేశావతారోజామదగ్న్యవత్ - ఆవేశావతారోనామ - జీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్యైవభగవతఃజీవద్వారాజ్ఞానశక్త్యాదిగుణవిశేషాన్యతమావిర్భావః - తావతైవతస్మిన్ జీవేస్వస్యాన్యేషాంచేశ్వరత్వాభిమానః ❁ ॥౬॥ ❁ తదా అవతరణసమయే - వ్యోమ్ని - వాదిత్రాణిశఙ్ఖమృదఙ్గదున్దుభ్యాదీనిఅవాదయన్ అధ్వనయన్-ఘనాఘనాఇతి శేషః,ఘనాఘనాఇత్యేకంపదం-వర్షన్తోమేఘా-అభూవన్నిత్యర్థః,సగన్ధర్వాఃకిన్నరాదయః - గాయన్తిస్మగీతవన్తః-అప్సరసః - ముదాహర్షేణ - నృత్యన్తిస్మఅనృత్యన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఖేచరైర్దివిజైః - రపవర్జితాఃముక్తాస్సుమనసఃపుష్పాణి-పేతుఃపతితవన్తః-సర్వాః-దిశః-అమ్భాంసిజలాని-మనాంసిసర్వేషాంచిత్తానిచ-ప్రసేదుఃప్రసన్నాన్యభూవన్ ❁ ॥౮॥ ❁ సరస్వత్యాపరివేష్టితం - కర్దమాశ్రమస్థానం ప్రతి - స్వయంభూశ్చతురాననో - మరీచ్యాదిభిః ఋషిభిస్సహ - అభ్యాగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేశత్రుహన్ విదుర - అంశేనస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణేన - సత్త్వేననిత్యా సంకుచితజ్ఞానగుణేన-పరంబ్ర

న్మైవ-తత్త్వానాం ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం - సంఖ్యానం యాథాత్మ్యకథనం- తేన - విజ్ఞప్త్యై జ్ఞాపనాయ-ప్రకృత్యాదియాథాత్మ్యకథనేన తద్యాథాత్మ్యం లోకం ప్రతిగ్రాహయితుమిత్యర్థః - జాతమవతీర్ణం - భగవన్తం విద్వాన్ జానన్-స్వరాడజో బ్రహ్మా-భగవదావేశావతారత్వాద్భగవద్దృష్ట్యా బ్రహ్మణస్స్వరాట్త్వమకర్మవశ్యత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్యావతీర్ణస్య భగవతశ్చికీర్షితం - విశుద్ధేన మనసా-సభాజయన్ సమ్మానయన్ - అభినన్దయన్నితి యావత్ -అత ఏవ-ప్రహృష్యమాణైరసుభిః-ఇన్ద్రియైః - ఆనన్దాశ్రుపూర్ణరోమాఞ్చితగద్గదస్వరాదియుక్తనేత్రత్వగ్వాగాదీన్ద్రియైః - రుపలక్షితః -కర్దమం చ-చకారాద్దేవహూతిం చ ప్రతీ - దం వక్ష్యమాణం-అభ్యధాత్ అభ్యభాషత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్రత్యమేతి పఞ్చభిః కర్దమం ప్రత్యాహ॥ హే తాత పుత్ర-త్వయా - అపచితిః పూజా-నిర్వ్యళీకతః ప్రేమాతిశయేన-మేమహ్యం - కల్పితా విహితా-తర్హి కాఽపచితిర్మయా కల్పితేత్యత్రాహ ॥ హే మానద-భవాన్-వాక్యం మద్వచః-మానయన్-జగృహే గృహీతవా-నితియ - త్తదేవ-మమాపచితిః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ త్వద్వాక్యకరణమాత్రేణ కథమపచితిః కల్పితేత్యత్రాహ॥ పితరి పుత్రైః-కార్యా -శుశ్రూషా అపచితి- రేతావత్యేవ-య - ద్గురోః పితు-ర్వచః వాక్యం-గౌరవేణ-బాఢ-మనుమన్యేత అఙ్గీక్రియేతేతి - ప్రజాస్సృజేతి మయాఽభిహితస్త్వం తథైవాకార్షీః అతో మదపచితిః కల్పితేతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హే వత్స సుమధ్యమాః శోభనాఙ్గ్యః- ఇమా-స్సత్యః సాధుశీలా-స్తవ దుహితరః - స్వైః ప్రభావై రంశైస్సర్గం-అనేకధా తత్తదపత్యపరంపరాభిః-బృంహయిష్యన్తి వర్ధయిష్యన్తి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అత- స్త్వ-మృషిముఖ్యేభ్యో మరీచ్యాదిభ్యః - ఆత్మజాః దుహితౄః-తత్తద్దుహితౄరుచిశీలానతిక్రమేణ - పరిదేహి ప్రయచ్ఛ -అ

సత్త్వేనాంశేన శత్రుహన్ । తత్త్వసంఖ్యానవిజ్ఞప్త్యై జాతం విద్వానజస్స్వరాట్ ॥ ౧౦ ॥ సభాజయన్విశుద్ధేన చేతసా తచ్చికీర్షితమ్ । ప్రహృష్యమాణైరసుభిః కర్దమం చేదమభ్యధాత్ ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ త్వయా మేఽపచితిస్తాత కల్పితా నిర్వ్యళీకతః । యన్మే సంజగృహే వాక్యం భవాన్మానద మానయన్ ॥ ౧౨ ॥ ఏతావత్యేవ శుశ్రూషా కార్యా పితరి పుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేత గౌరవేణ గురోర్వచః ॥ ౧౩ ॥ ఇమా దుహితరస్సత్యస్తవ వత్స సుమధ్యమాః । సర్గమేతం ప్రభావైస్స్వైర్బృంహయిష్యన్త్యనేకధా ॥ ౧౪ ॥ అతస్త్వమృషిముఖ్యేభ్యో యథాశీలం యథారుచి । ఆత్మజాః పరిదేహ్యద్య విస్తృణీహి యశో భువి ॥ ౧౫ ॥ వేదాహమాద్యం పురుషమవతీర్ణం స్వమాయయా । భూతానాం శేవధిం దేహం బిభ్రాణం కపిలం మునే ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయోగేన కర్మణాముద్ధరన్ జటాః । హిరణ్యకేశః పద్మాక్షః పద్మముద్రాపదామ్బుజః ॥ ౧౭ ॥ ఏష మానవి తే గర్భం ప్రవిష్టః కైటభార్దనః । అవిద్యాసంశయగ్రన్థిం ఛిత్త్వా గాం విచరిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ అయం సిద్ధగణాధీశస్సాంఖ్యాచార్యైస్సుసంమతః । లోకే కపిల ఇత్యాఖ్యాం గన్తా తే కీర్తివర్ధనః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీమైత్రేయ ఉవాచ॥ తావాశ్వాస్య జగత్స్రష్టా కుమారైస్సహనారదః । హంసో హంసేన యానేన త్రిధామ్నః పరమం యయౌ ॥ ౨౦ ॥ గతే శతధృతౌ క్షత్తః

ద్య అధునా-భువి యశః - విస్తృణీహి వితను ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తవ పుత్రస్తు సాక్షాదీశ్వర ఇత్యాహ॥ హే మునే-స్వమాయయా ఆత్మీయసంకల్పేన-అవతీర్ణం - కిమర్థం-భూతానాం- శేవధిం నిధిం- దేహం-బిభ్రాణం-నిధిమివాభీష్టప్రదానాయ దేహం బిభ్రాణం-కపిలం-ఆద్యం జగత్కారణం - పరమపురుషమేవా-హం- వేద జానామి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ దేవహూతిం ప్రత్యాహ త్రిభిః- హే మానవి మనుపుత్రి - కైటభార్దనః కైటభారిర్భగవాన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానయోగేన జీవపరయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగోపదేశేన - కర్మణాం-శుశ్రూషతాం పుంసాం అనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మణాం - జటాః మూలాని- ఉద్ధరన్ ఉత్పాటయితుమిత్యర్థః- తే తవ - గర్భం-ప్రవిష్టో జాత ఇత్యర్థః- కథంభూతః - హిరణ్యకేశః హిరణ్యవత్ప్రకాశమానాః కేశాః యస్య సః - పద్మాక్షః పుణ్డరీకాక్షః-పద్మాకారా ముద్రా రేఖా యస్మిన్ - తత్పదామ్బుజం యస్య-స ఏషః- అవిద్యా దేహాత్మాభిమానః - సంశయః అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానః-ఉభయాత్మకో - యః తవ గ్రన్థిః-హృద్గతమజ్ఞానం-త-చ్ఛిత్త్వా నిరస్య- గాం భూమిం-విచరిష్యతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అయం త్వత్పుత్ర- స్సిద్ధగణానాం యోగిసమూహానా - మధీశః- సంఖ్యా బుద్ధిః- బుద్ధ్యావధారణీయమాత్మతత్త్వం సాంఖ్యం-తత్ప్రతిపాదకం శాస్త్రమపి సాంఖ్యమేవ - తస్యాచార్యాః స్వయమనుష్ఠానేనోపదేష్టారః - తైస్సుసంమతః బహుమతః- లోకే-కపిల ఇత్యా -ఖ్యాం నామధేయం-గన్తా గమిష్యతి-ప్రాప్స్యతీత్యర్థః- తే తవ-కీర్తివర్ధనః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా బ్రహ్మా స్వలోకం యయావిత్యాహ మైత్రేయః ॥ తౌ కర్దమదేవహూతీ-ఆశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా-జగత్స్రష్టా - హంసో బ్రహ్మా-కుమారైస్సహేతి శేషః-సహనారదః నారదసహితశ్చ - హంసేన-యానేన వాహనేన-త్రిధామ్నః స్వర్గాత్ - పరమం ఉపరిస్థితం-సత్యలోకం ప్రతి-యయౌ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ శతధృతౌ బ్రహ్మణి-గతే సతి- హే క్షత్తః- తేన బ్రహ్మణా-చోదితః ఆదిష్టః-కర్దమః-తతః-స్వ

దుహితౄః - విశ్వసృజాంవిశ్వసృడ్భ్యః-యథోచితంయథానురూపం-ప్రాదాత్ప్రాయచ్ఛత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కస్మై కాం ప్రాదాదిత్యత్రాహ ॥ మరీచయఇతి ॥ మరీచ్యత్ర్యఙ్గిరఃపులస్త్యపులహక్రతుభృగువసిష్ఠాథర్వభ్యో - యథాక్రమం-కలానసూయాశ్రద్ధాహవిర్భూగతిక్రియాఖ్యాత్యరున్ధతీశాన్త్యాఖ్యాః - దుహితౄః-ప్రాయచ్ఛదిత్యర్థః-తత్ర-యుక్తాం-వయఆదిభిరితి శేషః-ఇదంసర్వాసామప్యుపలక్షణం - యయాశాన్త్యా - యజ్ఞఃక్రతుర్వితన్యతేవిస్తార్యతే - బహుయజ్ఞవర్ధనీత్యర్థః-దంపత్యోస్సహాధికారాద్యమిత్యుక్తం-కృతోద్వాహాన్కృతవివాహాన్-సదారాన్-మరీచ్యాదీన్-సమలాలయత్ వైవాహికవస్త్రాభరణాదిప్రదానేనసంతోషితవాన్ ❀ ॥ ౨౨॥౨౩॥౨౪ ॥ ❀ హేక్షత్త-స్తతః-కృతదారాఃప్రతిగృహీతదారా-స్తేమరీచ్యాదయఋషయ-స్తంకర్దమం-నిమన్త్ర్యఅనుజ్ఞాప్య - నన్దంహర్ష-మాపన్నాఃప్రాప్తాస్సన్తః - స్వంస్వమాశ్రమస్థానం - ప్రాతిష్ఠన్ప్రావిశన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హేభరతర్షభ-సఃకర్దమఃత్రీణియుగానిజ్ఞానశక్త్యాదిగుణయుగ్మాని-యస్యతం భగవన్తం-కపిలరూపేణావతీర్ణ - మాజ్ఞాయవిదిత్వా-వివిక్తేఏకాన్తే-ఉపసంగమ్యసమీపమేత్య - ప్రణమ్య- సమ్యక్-అభాషత ❀ ॥౨౬॥ ❀ భాషణమేవాహ ॥ అహోఇత్యష్టభిః ॥ తావత్సామాన్యేనదేవతాప్రసాదోదుర్లభఇత్యాహ॥స్వైరిమై-రమఙ్గళైర్దుష్కృతైర్నిరయేసంసారే-పాపచ్యమానానాంభృశందహ్యమానానాం - భూయసాకాలేన-దేవతాః - ప్రసీదన్తిప్రసన్నాభవన్తి-నూనంనిశ్చయః-అహోఆశ్చర్యమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్వభావస్త్వంభక్తేషుస్వసౌలభ్యందర్శయన్నస్మద్భాగ్యవశాన్నయనవిషయతాంగతోసీత్యాహ ॥బహ్వీత్యాదినాశ్రమేణ॥ బహుభిర్జన్మభి- ర్విపక్వేనపరిపాకదశామాప

కర్దమస్తేనచోదితః । యథోచితంస్వదుహితౄఃప్రాదాద్విశ్వసృజాంతతః॥ ౨౧ ॥ మరీచయేకలాంప్రాదాదనసూయామథాత్రయే। శ్రద్ధామఙ్గిరసేఽయచ్ఛత్పులస్త్యాయహవిర్భువమ్॥ ౨౨ ॥పులహాయగతింయుక్తాంక్రతవేచక్రియాంసతీమ్ । ఖ్యాతింసభృగవేఽయచ్ఛద్వసిష్ఠాయాప్యరున్ధతీమ్॥ ౨౩ ॥అథర్వణేఽదదాచ్ఛాన్తింయయాయజ్ఞోవితన్యతే । విప్రర్షభాన్కృతోద్వాహాన్సదారాన్సమలాలయత్॥ ౨౪ ॥తతస్తఋషయఃక్షత్తః కృతదారానిమన్త్ర్యతమ్ । ప్రాతిష్ఠన్నన్దమాపన్నాస్స్వంస్వమాశ్రమమణ్డలమ్॥ ౨౫ ॥సచావతీర్ణంత్రియుగమాజ్ఞాయభరతర్షభ । వివిక్తఉపసంగమ్యప్రణమ్యసమభాషత ॥ ౨౬ ॥ అహోపాపచ్యమానానాంనిరయేస్వైరమఙ్గళైః । కాలేనభూయసానూనంప్రసీదన్తీహదేవతాః॥ ౨౭ ॥బహుజన్మవిపక్వేనసమ్యగ్యోగసమాధినా । ద్రష్టుంయతన్తేయతయశ్శూన్యాగారేషుయత్పదమ్॥ ౨౮ ॥సఏషభగవానద్యహేళనామగణయ్యనః । గృహేషుజాతోగ్రామ్యాణాంయస్స్వానాంపక్షపోషకః॥ ౨౯ ॥ స్వీయంవాక్యమృతంకర్తుమవతీర్ణోఽసిమేగృహే। చికీర్షుర్భగవాన్జ్ఞానంభక్తానాంమానవర్ధనః॥ ౩౦ ॥తాన్యేవతేఽభిరూపాణిరూపాణిభగవంస్తవ। యానియానిచరోచన్తేస్వజనానామరూపిణః॥ ౩౧ ॥త్వాంసూరిభిస్తత్త్వబుభుత్సయాఽద్ధాసదాఽభివాదా

స్నేన - బహుజన్మానుష్ఠితకర్మజ్ఞానయోగాభ్యామనుగృహీతేనేత్యర్థః - సమ్యగ్యోగసమాధినా - సమ్యగ్యోగోభగవద్భక్తియోగోయస్మిన్ - తేన , సమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ - యస్యతవ - పదంస్వరూపం - శూన్యాగారేషురాగాదిరహితేషుహృదయస్థానేషు- ద్రష్టుంసాక్షాత్కర్తుం - యతన్తే-అనేనప్రాకృతమనఆద్యగోచరత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ స ఏష,భగవాన్భవాన్ , హేళనాం-కథమహంనిస్సమాభ్యధికోగ్రామ్యాణాంగృహేషునిరయవ్రమేషుజాయమేత్యవజ్ఞామవిగణయ్యగ్రామ్యాణాం,నఃఅస్మాకం,గృహేషు,జాతఃఅవతీర్ణః,భక్తసులభస్యభవతస్త్విదముచితమేవేత్యాహ ॥ యస్త్వం,స్వానాంస్వభక్తానాం,పక్షంపోషయతితథాసః,అనేనభక్తసౌలభ్యముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ స్వీయంవాక్యం॥అహంచస్వాంశకలయే,,తివాక్యం,ఋతంసత్యం,కర్తుం-మమగృహే,అవతీర్ణోసి, ఇదంసంకల్పితకరణ,మస్మద్భాగ్యమేవేతిభావః, అవతారప్రయోజనమాహ ॥ జ్ఞానంజ్ఞాయతేఽనేనేతిజ్ఞానసాధనం,సాంఖ్యంతన్త్రం , తచ్చికీర్షుఃకర్తుమిచ్ఛుః, భక్తానాం-మానంబహుమానం, వర్ధయతీతితథాసన్ , అవతీర్ణోఽసి,సాధూన్పరిత్రాతుంలోకోజ్జీజీవయిషయాసాంఖ్యతన్త్రంచకర్తుమవతీర్ణఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ పునర్భక్తానుగ్రాహకత్వమేవాహ ॥ తాన్యేవేతి ॥ అరూపిణఃకర్మాయత్తదేవమనుష్యాదిరూపరహితస్య,తవ,యానియాని,చతుర్ముఖాదీనిరూపాణి,స్వజనానాంస్వభక్తానాం,రోచన్తే, తాన్యేవరూపాణి , తేతవాపి, అభిరూపాణి,అభిమతాని,రూపాణిస్వజనాననుగ్రహీతుమేవతద్రుచ్యనుసారేణదివ్యానిరూపాణిబిభర్షీత్యర్థః ❀ ॥౩౧ ॥ ❀ ఏవంసౌలభ్యాదిగుణవిశిష్టత్వేనప్రస్తుత్యపునశ్శరణవ్రజ్యోపయుక్తకల్యాణగుణాన్తరవిశిష్టత్వేనప్రస్తువన్శరణంవ్రజతిద్వాభ్యామ్ ॥ సూరిభిస్సుధీభిః,తత్త్వబుభుత్సయాస్వావగతాధికప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యంబోద్ధుమిచ్ఛయా,సదా, అభివా

దనయోగ్యం పాదపీఠం యస్య, తం, ఐశ్వర్యాదిభిః-పూర్ణం, తత్త్వావబోధః జ్ఞానం, శ్రీస్తేజః, ఏవంభూతం-త్వాం-ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి ❋ ॥౩౨॥ ❋ పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ప్రధానం ప్రకృతిశరీరకం, పురుషం జీవశరీరకం, కాలం కాలశరీరకం-అనేనకారణావస్థప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వముక్తం, అథకార్యావస్థతచ్ఛరీరకత్వముచ్యతే, మహాన్తం మహచ్ఛరీరకం, త్రివృతం త్రయాణాం సత్త్వరజస్తమసాం, వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-కార్యావస్థే జీవే, తచ్ఛరీరకమిత్యర్థః-శరీరవాచకశబ్దశ్శరీరిపర్యన్తమభిధత్తే ఇత్యతోఽపపత్తిః పూర్వమేవాసకృదుక్తా, అనేన కార్యావస్థకారణావస్థచిదచిదన్తరాత్మత్వకథనేన కారణత్వముక్తం, తదుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వాదిగుణయోగమాహ ॥ కవిం సర్వజ్ఞం, స్వచ్ఛన్దశక్తిం స్వాయత్తసర్వశక్తిత్వాదియుక్తం-పాలకత్వమాహ, లోకపాలం లోకపం, చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చం పాలయతీతి తం, సంహర్తృత్వముచ్యతే-ఆత్మానుభూత్యాఽనుగతప్రపఞ్చమితి॥ ఆత్మనః స్వస్య-అనుభూత్యా సంహారాద్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యా, అనుగతః స్వస్మిన్ లీనః, ప్రపఞ్చో యస్య తం, ఆత్మానుభూత్యేతి పూర్వత్రాప్యన్వేతి-కాకాక్షిన్యాయాత్-తతశ్చ జగత్పాలనోపయుక్తస్వకీయజ్ఞానశక్త్యా లోకపాలకమిత్యర్థః, ఏవంవిధం-కపిలం-త్వాం, ప్రపద్యే ❋ ॥౩౩॥ ❋ ఏవం భగవన్తం ప్రస్తుత్య స్వాభిప్రేతమావేదయతి॥ ఆస్మ ఇతి॥ ప్రజానామధిపతిం-త్వా, మహ-మాభిపృచ్ఛేస్మ, ఈషదభిపృచ్ఛామి స్మేత్యర్థః-కింతదిత్యత్రాహ-త్వయా ప్రజారూపేణ త్వయా, అవతీర్ణః అవతారితః ఋణత్రయః, ఆప్తః అనుభూతః కామస్సాంసారికో భోగో యేన సోఽహమిదానీం-త్వామేత-హృది-యుఞ్జన్ ధ్యాయన్-అతఏవ విగతశోకః-తాపత్రయజనితదుఃఖం యస్య సః-వీతశోకమితి పాఠాన్తరం-తదా త్వామిత్యస్య విశేషణం-తచ్చ, అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకోపలక్షణం-హృదీత్యనేన-దహరవిద్యా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్-పరివ్రజాం తుర్యాశ్రమిణాం, పదవీం మార్గం-సన్న్యాసధర్మ-మాశ్రితః-చరిష్యే సంచరిష్యామి ❋ ॥౩౪॥ ❋ ఏవముక్తో భగవాన్ కపిలః స్వచికీర్షితసాంఖ్యతన్త్రస్య ప్రామాణ్యం తావన్నిదర్శనేన ప్రదర్శయన్నవతారప్రయోజనం చ కథయన్నభిప్రేతార్థ్రపితరమాదిశతి షడ్భిః॥

ర్హణపాదపీఠమ్ । ఐశ్వర్యవైరాగ్యయశోఽవబోధవీర్యశ్రియా పూర్ణమహం ప్రపద్యే॥ ౩౨ ॥ పరం ప్రధానం పురుషం మహాన్తం కాలం కవిం ❋ త్రివృతం లోకపాలమ్ । ఆత్మానుభూత్యాఽనుగతప్రపఞ్చం స్వచ్ఛన్దశక్తిం కపిలం ప్రపద్యే ॥ ౩౩ ॥ ఆస్మాభిపృచ్ఛేఽద్య పతిం ప్రజానాం త్వయావతీర్ణర్ణ ఉతాప్తకామః । ❋ పరివ్రజాం పదవీమాస్థితోఽహం చరిష్యే త్వాం హృది యుఞ్జన్ విశోకః॥ ౩౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మయా ప్రోక్తం హి లోకస్య ప్రమాణం సత్య లౌకికే । అథాజని మయా తుభ్యం యదవోచమృతం మునే॥ ౩౫ ॥ ఏతన్మే జన్మ లోకేఽస్మిన్ ము

మహమేతి ॥ సత్యలౌకికే-సత్యం పుణ్యం-ఋతపర్యాయత్వాత్-ఋతం చ పుణ్యమేవ, అపుణ్యస్య కర్మణః "ఏవమనృతాదాత్మానం జుగుప్సే" దిత్యుక్తేః "ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే" ఇతి చోక్తేః, తచ్చ పుణ్యం, కర్మోపాసనం చేతి ద్వివిధమత్ర వివక్షితం కథం కర్మవాచి పుణ్యశబ్దేనోపాసనమభిధీయత ఇతి న శఙ్క్యం, ఉపాసనస్యాపి-మనోవ్యాపారరూపత్వేన తేనాభిధానసంభవాత్, అతఏవ హి "వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితామ్। శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతి స్థావరతాం నర" ఇతి-మానసవ్యాపారస్యాపి-కర్మదోషైరిత్యనేన-క్రియారూపత్వమవగతం, భగవదనుగ్రహవిశేషస్యైవ పుణ్యస్వరూపత్వేనోపాసనస్యాపి తదనుగ్రహహేతుత్వేన తదభిధానస్య న్యాయత్వాచ్చ-లోక్యత ఇతి లోకః ఫలం-తత్సాధనం లౌకికం-తచ్చాపి-స్వర్గాపవర్గసాధ్యభేదేన కర్మోపాసనం చేతి ద్వివిధం-తస్మిన్ విషయే, యన్మయా ప్రోక్తం, సాంఖ్యం, తత్ప్రమాణమేవేత్యర్థః, షష్ఠ్యమాణే హి సాంఖ్యే, భగవద్భక్తియోగనిష్ఠానామర్చిరాదిగత్యా భగవత్ప్రాప్తిః "నివృత్తిధర్మనిరతా" ఇత్యారభ్య "సూర్యద్వారేణ తే యాన్తి" ఇత్యనేన "అథ యే గృహమేధీయాన్ ధర్మా" నిత్యారభ్య "గత్వా చాన్ద్రమసం లోకం సోమపాః పునరేష్యతి" ఇతి స్వర్గాసక్తమనసాం తత్సాధనానుష్ఠానేన పితృయాణగత్యా తద్భోగానుభవశ్చ వక్ష్యతే "యద్వా-సత్యం బ్రహ్మ" "సత్యం జ్ఞానమనన్త" మితి శ్రుతేః-లోక్యతే సాక్షాత్క్రియత ఇతి లోకః ఫలం-తత్సాధనం లౌకికం-సత్యం చ లౌకికం చేతి సమాహారద్వన్ద్వః-తస్మిన్-బ్రహ్మస్వరూప తదనుభవరూపఫలతత్సాధనాదివిషయ ఇత్యర్థః-తత్ర-యన్మయా ప్రోక్తం సాంఖ్యం, తత్ప్రమాణమేవహీత్యర్థః॥ ఏతన్నిదర్శయతి ॥ హే మునే-అథ అతఏవ-తుభ్యం, మహం, యత్ "అహం చ స్వాంశకలయా త్వద్వీర్యేణ" త్యవోచం త-దృతం సత్యం, కర్తుమితి శేషః, ఆత్రావితథవాచీ ఋతశబ్ద ఔచిత్యాత్, ఋతం యథా తథా, మయా, అజని అవాతారి ❋ ॥౩౫॥ ❋ అవతారప్రయోజనమాహ ॥ ఏతదితి ॥ దురాశయాత్ దుష్ట ఆశయోఽన్తఃకరణం యస్మిన్, తస్మాత్, దాత్మత్వేనానుసంహితాద్దేహాన్ముముక్షూణాం మోక్షమిచ్ఛతాం-సంసృతిమనిచ్ఛతామిత్యర్థః-తేషామాత్మదర్శనే ప్రకృతివివిక్తజీవాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిజ్ఞానే, సంమతాయ అభిమతాయ-ఉపయుక్తాయేతి యావత్, తత్త్వానాం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్య

రూపతత్త్వానాం - ప్రసంఖ్యానాయప్రకథనాయవివేచనాయా - స్మిన్లోకే.ఏత-న్మమజన్మా-భూదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ నను పూర్వమేవావిచ్ఛిన్నతత్త్వచ్ఛేత్రీత్యవ్యక్తపరంపరాభిస్త్వయోక్త ఆత్మపథోఽవికలఏవావతిష్ఠతే-కిమిదానీంత్వదవతారసాధ్యమిత్యాహ॥ఏషఇతి॥ఏష-ఆత్మపథః-ఆత్మమార్గః-ఆత్మతత్త్వమితియావత్-సః-అవ్యక్తస్సూక్ష్మః, పరమదుర్జ్ఞేయః, అతఏవ-మయా - పూర్వముపదిష్టోపి-భూయసాకాలేనబహుకాలవిలమ్బేన-నష్టఃపరిభ్రష్టః-తమేవాత్మపథం,ప్రవర్తయితుం,మమేమం దేహం ధృతమితి-విద్ధిజానీహి ॥ ౩౭ ॥ ఏవమవతారప్రయోజనమభిధాయతమాదిశతి ॥గచ్ఛేతి॥మయా - ఆపృష్టఆదిష్టః,కామంయథేచ్ఛం,గచ్ఛయాహి-మయి-సంన్యస్తేనసమర్పితేన-కర్మణా అనభిసంహితఫలేనమదారాధనతైకవేషేణానుష్ఠితేనకర్మణా-సుదుర్జయముపాయాన్తరైర్జేతుమశక్యం, మృత్యుంజ్ఞానోత్పత్తివిరోధిపుణ్యాపాపరూపం ప్రాచీనంకర్మ-జిత్వాఅపోహ్య - అమృతత్వాయమత్ప్రాప్తిరూపామృతత్వవిరోధిప్రాచీనకర్మనిరసనాయేతిభావః,మాం,భజ-అత్రేదం వేదితవ్యం - మే-అనాదిపుణ్యాపాపరూపంకర్మ-కించి-న్మోక్షోపాయభూతభగవదుపాసనోత్పత్తివిరోధికించిచ్చకర్మోపేయభగవత్ప్రాప్తివిరోధి-తత్రోపాయవిరోధినఃకర్మణోఽనభిసంహితఫలకర్మణానివృత్తిః ‹ ధర్మేణపాపమపనుదతి,అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వావిద్యయాఽమృతమశ్నుతే-కషాయేకర్మభిఃపక్వేతతోజ్ఞానంప్రవర్తత,,ఇత్యాదిభిఃశ్రుతిభిరుక్తా,అత్రావిద్యయా-అనభిసంహితఫలకర్మణా,మృత్యుముపాయోత్పత్తిప్రతిబన్ధకకర్మ- తీర్త్వాఅపోహ్య- విద్యయాజ్ఞానేన-అమృతత్వమశ్నుతేప్రాప్నోతీతి శ్రుత్యర్థః-తథాచస్మృతిః ‹‹ ఇయాజసోపిసుబహూన్యజ్ఞాన్జ్ఞానవ్యపాశ్రయః । బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయతర్తుంమృత్యుమవిద్యయా,, ఇతి,ఉపేయవిరోధినస్తుకర్మణః-భగవదుపాసనాంశభక్త్యాద్యపరపర్యాయజ్ఞానేనైవనివృత్తిః‹‹తమేవవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యఃపన్థాః , ఏవమేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యతేక్షీయన్తేచాస్యకర్మాణితస్మిన్దృష్టే

తృణానాందురాశయాత్। ప్రసంఖ్యానాయతత్త్వానాంసమ్మతాయాత్మదర్శనే॥ ౩౬ ॥ఏషఆత్మపథోఽవ్యక్తో నష్టఃకాలేనభూయసా । తంప్రవర్తయితుందేహమిమంవిద్ధిమయాధృతమ్॥ ౩౭ ॥గచ్ఛకామంమయాఽఽపృష్టోమయిసన్న్యస్తకర్మణా।జిత్వాసుదుర్జయంమృత్యుమమృతత్వాయమాంభజ॥ ౩౮ ॥మామాత్మానంస్వయంజ్యోతిస్సర్వభూతగుహాశయమ్ । ఆత్మన్యేవాత్మనావీక్ష్య విశోకోఽభయమృచ్ఛతి॥ ౩౯ ॥మాత్రఆధ్యాత్మికీంవిద్యాంశమనీంసర్వకర్మణామ్ । వితరిష్యేయయాచాసౌభయంచాతితరిష్యతి॥ ౪౦ ॥ శ్రీమైత్రేయఉవాచ॥ ఏవంసముదితస్తేనకపిలేనప్రజాపతిః । ప్రదక్షిణీకృత్యసుతంవనమేవజగామహ॥ ౪౧ ॥ వ్రతంసఆస్థితోమౌనమాత్మైకశరణోమునిః । నిస్సఙ్గోవ్యచరత్క్షోణీమనగ్నిరనికేతనః॥ ౪౨ ॥ మనోబ్రహ్మణియుఞ్జానోయత్తత్సదస

పరావరే-నిచాయ్యతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే-జ్ఞాత్వాదేవంముచ్యతేసర్వపాశైః,జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణిభస్మసాత్కురుతేతథా,,ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిశతసిద్ధా-తదేత-దత్రాపిమయిసన్న్యస్తకర్మణేత్యాదినోచ్యతఇతిసంక్షేపః ॥ ౩౮ ॥ తేనమద్భజనేన,మా-మాత్మన్యేవస్వాత్మన్యేవ-ఆత్మనామనసా - అన్వీక్ష్యసాక్షాత్కుర్వన్,విశోకఃవిగతశ్శోకశ్శోకహేతుమత్ప్రాప్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ-యస్యసః-అభయంనవిద్యతేభయంయస్మాత్తం-మా, మృచ్ఛసిప్రాప్స్యసి-కథంభూతం-మాం,ఆత్మానంజీవాన్తరాత్మానం-స్వయంప్రకాశం-సర్వభూతానాం గుహాయాంహృదయకుహరేశయానమ్ ॥ ౩౯ ॥ మాత్రఇతి॥అసౌ - మమమాతా-యయాచ బ్రహ్మవిద్యయా - మదుపదిష్టయామయిగతేసతికింభవాన్కరిష్యతీత్యత్రాహ ॥ మాత్రఇతి॥అసౌ - మమమాతా-యయాచ బ్రహ్మవిద్యయా - మదుపదిష్టయా భయంమృత్యుం - అతితరిష్యతి-తాం-మాధ్యాత్మికీం-సర్వకర్మశమనీంపూర్వోత్తరాఘవినాశనీం-విద్యాం - మాత్రేవితరిష్యేఉపదేక్ష్యామీత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ఏవంకపిలేనోక్తఃకర్దమస్తదుక్తమేవాకరోదిత్యాహమైత్రేయః॥ఏవమితి॥ తేనకపిలేన-సముదితస్సమ్యగుక్తః,ప్రజాపతిఃకర్దమః-తంకపిలం,ప్రదక్షిణీకృత్యాప్రక్రమ్య-ప్రీతస్తుష్టో - వనంప్రత్యేవజగామ-హ, అనేనసర్వాసమృత్సమృద్ధస్వగృహత్యాగోవిస్మితః ॥ ౪౧ ॥ సఃకర్దమః-మౌనంవ్రత-మాస్థితః-ఆశ్రితః- ఆత్మా పరమాత్మైవ-ఏకం-శరణముపాయోరక్షకశ్చ - యస్యసః-మునిఃశుభాశ్రయసంశీలనపరః-నిస్సఙ్గఃఇన్ద్రియార్థేష్వాసక్తిరహితః-సంసారిజనసఙ్గరహితోవా-అనగ్నిఃత్యక్తగృహాశ్రమత్వాదాహవనీయాద్యగ్నిరహితః-అనికేతనఃనియతావసథరహితః-క్షోణీంభూమిం - వ్యచరత్ ॥ ౪౨ ॥ యత్సదసతఃచిదచితోః,పరంవిలక్షణం,తస్మిన్బ్రహ్మణి-గుణావభాసేగుణైరవభాసోయస్యేతిబహువ్రీహిః,మఙ్గళగుణావభాసితేవిగుణేహేయగుణరహితే- మనో-యుఞ్జానఃఏకాగ్రీకుర్వన్ - నిరహంకృతిర్దేహాత్మాభిమానరహితః,నిర్మమః దేహాపత్యకళత్రాదిషుస్వీయత్వబుద్ధిరహితః-నిర్ద్వన్ద్వఃశీతోష్ణాదిదేహధర్మైరనాకులః, సమదృక్ ‹‹విద్యావినయసంపన్నేబ్రాహ్మణేగవిహస్తిని,,త్యాదుక్తరీత్యాసమదర్శనః-స్వదృక్ప్రకృతివిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మదర్శీ-ప్రత్యక్ప్రశా

స్థధీః ప్రత్యగాత్మని బ్రహ్మాత్మకే జీవాత్మని ప్రశాన్తాధీర్యస్య సః - బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవతః, నిస్తరఙ్గితోదధిరివ స్వయమ
ప్యశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్య్వాఖ్యోర్మిషట్కరహితః. సర్వజ్ఞే - ప్రతిచః జీవస్య, ఆత్మని అన్తః ప్రవిశ్య నియన్త
రి - షాడ్గుణ్యపూర్ణే - సర్వభూతధారకే - పరమపురుషే - పరేణ ధ్రువానుస్మృతిత్వ ప్రత్యక్షతాపన్న నిరతిశయ ప్రీతిరూపత్వాదిద
శామాపన్నేన - భక్తియోగేన - లబ్ధాత్మా లబ్ధమతిః - ధార్యేషు సర్వభూతేష్వ - వస్థితం - భగవన్తమాత్మానం - ధారకే పరమాత్మ
ని - భగవతి - భూతాని - ధార్యాణి - అపశ్యత్ - పూర్వోత్తరాభ్యాం భగవతో వ్యాప్తిర్ధారకత్వం చోచ్యతే. * ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ *
ఇచ్ఛాద్వేషాదిప్రాకృతగుణరహితేన - సర్వత్రభూతేషు - సమచేతసా - తత్తత్కర్మాయత్తదేవత్వమనుష్యత్వాదివైచి
త్ర్యాన్నాదరేణ ప్రకృతిపరిణామరూపాన్ దేహాన్, ప్రతిశరీరం జీవానాం భేదేపి సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారతయా ఏకరూపాన్ జీ
వాన్, తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తృత్వభేదేప్యన్తర్యామిత్వ నిరస్తసమస్తదోషత్వానన్తకల్యాణగుణాకరత్వైశ్చైకరూ
పమీశ్వరం చ - పశ్యతి - యచ్చిత్తం - తత్ - సమచేతః - తేన - భగవద్భక్తియోగేన చ, భాగవతీ గతిః - ముక్తిః - ప్రాప్తా లబ్ధా - ప్రాప్తాన్త
రే స ఏవ - తాం - భాగవతీం గతిం - ప్రాప్తః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా
యాం తృతీయస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ******************************
ఏవమాకర్ణితమనుతదపత్యచరిత్రః శౌనకః - కపిలోక్తసాంఖ్యశుశ్రూషు, రుక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి త్రిభిః - కపిల ఇ

తోఽపరమ్ । గుణావభాసే విగుణ ఏకభక్త్యానుభావితే ॥ ౪౩ ॥ నిరహంకృతిర్నిర్మమశ్చ నిర్ద్వన్ద్వః సమదృక్ స్వ
దృక్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తధీర్ధీరః ప్రశాన్తోర్మిరివోదధిః ॥ ౪౪ ॥ వాసుదేవే భగవతి సర్వజ్ఞే ప్రత్యగాత్మని । పరేణ భక్తి
యోగేన లబ్ధాత్మా ముక్తబన్ధనః ॥ ౪౫ ॥ ఆత్మానం సర్వభూతేషు భగవన్తమవస్థితమ్ । అపశ్యత్సర్వభూతాని
భగవత్యపి చాత్మని ॥ ౪౬ ॥ ఇచ్ఛాద్వేషవిహీనేన సర్వత్ర సమచేతసా । భగవద్భక్తియోగేన ❀ ప్రాప్తా భా
గవతీ గతిః ॥ ౪౭ ॥ ******************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే తృతీయస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. **********

కపిలదేవహూతిసంవాదారమ్భఘట్టః.

శ్రీశౌనక ఉవాచ । కపిలస్తత్త్వసంఖ్యాతా భగవానాత్మమాయయా । జాతస్స్వయమజస్సాక్షాదాత్మప్రజ్ఞ
ప్తయే నృణామ్ ॥ ౧ ॥ న హ్యస్య వర్ష్మణః పుంసాం వరిష్ఠస్సర్వయోగినామ్ । విశ్రుతౌ శ్రుతదేవస్య భూరి తృప్యన్తి
మేఽసవః ॥ ౨ ॥ యద్యద్విధత్తే భగవాన్ స్వచ్ఛన్దాత్మాఽఽత్మమాయయా । తాని మే శ్రద్దధానస్య కీర్తనీయాని
కీర్తయ ॥ ౩ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ద్వైపాయనసఖస్త్వేవం మైత్రేయో భగవాంస్తదా । ప్రాహేదం విదురం ప్రీత

త్యాదినా ॥ నను - శారీరకమీమాంసాయాం "ఈక్షతేర్నాశబ్దం - రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం - విప్రతిషేధాచ్చాసమం
జసమ్" ఇత్యాదిష్వ - బ్రహ్మాత్మకప్రధానోపాదానకారణత్వసృష్ట్యనుపపత్తిపరస్పరవిరుద్ధార్థత్వాదిభిర్దూషితం సాంఖ్యం, కే
వలబ్రహ్మస్వరూపరూపగుణవిభూతితదుపాసనతద్విరోధితత్ప్రాప్త్యాది ప్రతిపాదకవేదాన్తార్థోపబృంహణే - పరేఽ
స్మిన్ స్వకృతే - పురాణే, కథం భగవతా బాదరాయణేన నివేశితం - ఉచ్యతే - దూషితాంశపరిహారేణ - తదుక్తవైదికపరి
గృహీతసత్కార్యవాదాదిపరిగ్రహేణ చ - కాపిలమపి మతం శిక్షయితుం - తదేవ మతం సమీచీనన్యాయోపపన్నం కర్తుం చ -
తదుక్తజ్ఞానయోగస్య భగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వకథనాయాత్ర నివేశితం - అత ఏవ, శారీరకవిరుద్ధాః కపిలోక్తా అత్ర న నివేశితాః -
కథం పునర్భగవదవతారరూపేణ కపిలేన వైదికాపరిగృహీతా బ్రహ్మాత్మకప్రధానకారణత్వాదివాదాః పరిగృహీతా ఇతి చే -
త్తస్య విశిష్టభవచ్ఛక్తిత్వేపి - స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వేన స్వాజ్ఞానమూలత్వాద్వేదవిరుద్ధార్థపరిగ్రహస్య యథా హిరణ్యగర్భస్య భగవద
వతారత్వేపి క్షేత్రజ్ఞస్యాజ్ఞానమూలా యోగస్మృతిస్తేన రచితా, తద్వదమపీతి జ్ఞేయం - అజః కర్మాయత్తజన్మరహితః - భగవానా
త్మమాయయా స్వసంకల్పేన - నృణాం - ఆత్మప్రజ్ఞప్తయే ఆత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిశదీకరణాయ - తత్త్వసంఖ్యా
తా తత్త్వత్రయప్రకథకః - కపిలః - జాతః - అవతీర్ణః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ పుంసాం - వర్ష్మణః శ్రేష్ఠస్య - సర్వయోగినాం - వరిష్ఠః వరిష్ఠస్య అస్య కపి
లస్య - విశ్రుతౌ కీర్త్యాం - కీర్తిశ్రవణ ఇత్యర్థః శ్రుతో దేవః కపిలో యేన - తస్య, మమ - అసవః ఇన్ద్రియాణి - భూరి భృశం - న తృప్య
న్తి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ స్వచ్ఛన్దాత్మా స్వేచ్ఛోపాత్తశరీరో - భగవాన్ కపిల - ఆత్మమాయయా ఆత్మీయసంకల్పేన - యద్యచ్చరితం - వి
ధత్తే కరోతి - అకరోదిత్యర్థః - తాని కీర్తనీయాని చరితాని - శ్రద్దధానస్య శుశ్రూషాత్వరాన్వితస్య - మే మహ్యం - కీర్తయ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవ

❀ ॥ పా ॥ ప్రాప్తో భాగవతీం గతిమ్.

మాపృష్టస్సన్ తోవిదురేణైవమేవపృష్టో మైత్రేయ ఉక్తవానిత్యాహ ॥ ద్వైపాయనసఖః ద్వైపాయనస్య సఖా - భగవాన్ మైత్రేయః-ఏవం - ఆన్వీక్షిక్యాం తత్త్వనిరూపణే-ప్రచోదితః ప్రవర్తితః-విదురం - ప్రాహోవాచ ❁ ॥౪॥ ❁ ఉక్తిమేవాహపితరీత్యాదినా ॥ పితరికర్దమే-అరణ్యం ప్రతి- ప్రస్థితేగతేసతి-భగవాన్ కపిలః-మాతుర్దేవహూత్యాః - ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-తస్మిన్నేవబిన్దుసరస్తీరే - అవాత్సీత్ -ఉషితవాన్ ❁ ॥౫॥ ❁ ఆసీనముపవిష్టం- తత్త్వమార్గస్యాగ్రంపారంపశ్యతీతితం-స్వసుతంతంకర్దమం- దేవహూతిః - ధాతుః-వచః “ఏషమానవితేగర్భంప్రవిష్టఃకైటభార్దనః। అవిద్యాసంశయగ్రన్థింఛిత్త్వాగాంవిచరిష్యతి „ ఇతిబ్రహ్మవాక్యం “ ఛేత్తాతేహృదయగ్రన్థిమౌదర్యోబ్రహ్మభావన „ ఇతికర్దమవాక్యంవా - సంస్మరతీఆహ ❁ ॥౬॥ ❁ తదేవాహ ॥ హేభూమన్-అసతాంప్రకృతిపరిణామరూపాణాం-ఇన్ద్రియాణాం- తర్పణాత్ -నితరాంభృశం-నిర్విణ్ణాఖిన్నా, ఇన్ద్రియతర్పణాన్మోదేనైవభవితవ్యం- కథంనిర్వేదఉదితఇత్యత్రాహ ॥ హేప్రభో - సంభావ్యమానేనసంపాద్యమానేన-మేఇన్ద్రియతర్పణేన - అన్ధంఅన్ధయతీత్యన్ధం-తమఃఅజ్ఞానం-ప్రవిష్టాఽస్మి ❁ ॥౭॥ ❁ దుష్పారస్యఅపారస్య-తస్యాన్ధస్యతమసః - పారంగమయతీతిపారగః-త్వమేవ- శ్రేష్ఠం-చక్షుః- మేమయా-జన్మనామన్తేబహుజన్మాన్తేత్వత్ప్రసాదాల్లబ్ధమ్ ❁ ॥౮॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥యఇతి॥ పుంసాంజీవానా-మీశ్వరోనియన్తా-ఆద్యోజగత్కారణభూతో-యో-భగవాన్-సఏవ-భవాన్ తమసా - అన్ధస్య-లోకస్య-చక్షుఃచక్షురధిష్ఠాతా-సూర్యఇవోదితః, యద్వా, సూర్యఇవేత్యేతస్యోత్తరత్రాన్వయ - స్తదా-చక్షూరూపఉదితస్సూర్యఇవ-మేమమ-సంమోహ-మపాక్రష్టుంఅపనేతుం - హేదేవ-త్వం - మర్హసి-

---

ఆన్వీక్షిక్యాంప్రచోదితః॥ ౪ ॥శ్రీమైత్రేయఉవాచ॥పితరిప్రస్థితేఽరణ్యంమాతుఃప్రియచికీర్షయా । తస్మిన్బిన్దుసరేఽవాత్సీద్భగవాన్కపిలఃకిల॥ ౫ ॥తమాసీనమకర్మాణంతత్త్వమార్గాగ్రదర్శినమ్ । స్వసుతందేవహూత్యాహధాతుస్సంస్మరతీవచః॥ ౬ ॥దేవహూతిరువాచ॥నిర్విణ్ణానితరాంభూమన్నసదిన్ద్రియతర్పణాత్ । యేనసంభావ్యమానేనప్రవిష్టాఽన్ధంతమఃప్రభో॥ ౭ ॥ తస్యత్వంతమసోఽన్ధస్యదుష్పారస్యాద్యపారగః।సచ్చక్షుర్జన్మనామన్తేలబ్ధంమేత్వదనుగ్రహాత్॥ ౮ ॥యఆద్యోభగవాన్పుంసామీశ్వరోవైభవాన్కిల ।లోకస్యతమసాన్ధస్యచక్షుస్సూర్యఇవోదితః॥ ౯ ॥అథమేదేవసమ్మోహమపాక్రష్టుంత్వమర్హసి । యోఽవగ్రహోఽహంమమేతీత్యేతస్మిన్యోజితస్త్వయా॥ ౧౦ ॥తంత్వాంగతాహంశరణంశరణ్యంస్వభృత్యసంసారతరోఃకుఠారమ్। జిజ్ఞాసయాఽహంప్రకృతేఃపూరుషస్యనమామిసద్ధర్మవిదాంవరిష్ఠమ్॥ ౧౧ ॥మైత్రేయఉవాచ॥ఇతిస్వమాతుర్నిరవద్యమీప్సితంనిశమ్యపుంసామపవర్గవర్ధనమ్ । ధియాఽభినన్ద్యాత్మవతాంసతాంగతిర్బభాషఈషత్స్మితశోభితాననః॥౧౨॥

శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగఆధ్యాత్మికఃపుంసాంమతోనిశ్శ్రేయసాయమే । అత్యన్తోపరతిర్యత్రదుఃఖస్యచసుఖస్యచ॥ ౧౩ ॥తమిమంతేప్రవక్ష్యామియమవోచంపురాఽనఘే । ఋషీణాంశ్రోతుకామానాంయోగంసర్వాఙ్గ

కోఽసౌసంమోహః - యోపాక్రష్టవ్యఇత్యత్రాహ॥ఏతస్మిన్ దేహే-అహంమమేతీ- త్యేవంరూపో-యోఽవగ్రహోఽభిమాన-స్త్వయైవయోజిత-స్సఏవేత్యర్థః-త్వత్సంకల్పాదేవోత్పన్నోమోహస్త్వయైవనివర్త్యః -యోబన్ధకస్సఏవమోచకఇతిన్యాయాదితిభావః ❁ ॥౯॥౧౦॥ ❁ తముక్తవిధం-స్వభక్తానాంసంసారఏవతరుస్తస్యకుఠారం - కర్తురేవసాధకత్వంవివక్షితం-సద్ధర్మవిదాంనివృత్తిధర్మవిదాం - వరిష్ఠంశ్రేష్ఠం-శరణ్యంశరణార్హం-త్వా-మహం-ప్రకృతేఃపురుషస్యజీవస్య-ఇదంపరమాత్మనోఽప్యుపలక్షణం - జిజ్ఞాసయాజ్ఞాతుమిచ్ఛయా-శరణం-గతాసతీ-నమామి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవముక్తఃకపిలస్తామాబభాషఇత్యాహమైత్రేయః॥పుంసా-మపవర్గవర్ధనంమోక్షరుచికరం - నిర్దుష్టం-మాతురభిప్రేత-మేవం-నిశమ్యశ్రుత్వా - ధియామనసాఽభినన్ద్యఆత్మవతాంనిగృహీతమనసాం-సతాం- గతిఃముక్త్యుపాయః-కపిలః-ఈషత్స్మితేనమన్దహాసేన - శోభితమాననంముఖంయస్య-సః- తాందేవహూతి-మాబభాషే ❁ ॥౧౨॥ ❁ తత్రజ్ఞానకర్మయోగాదిభిరనుగృహీతభగవద్భక్తియోగస్యైవసాక్షాన్ముక్త్యుపాయత్వముత్తరాధ్యాయేషువిస్తరేణ ప్రతిపాదయిష్యమాణమత్రసంగ్రహేణప్రతిపాదయన్ప్రథమంజ్ఞానయోగమవతారయతి ॥ యోగఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఆధ్యాత్మికఃప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపోయోగః - పుంసాంముముక్షూణాం-నిశ్శ్రేయసాయమోక్షాయ - మేమయా-మతఃజ్ఞానయోగోముముక్షూణాంమోక్షసాధనమితిమన్మతమిత్యర్థః- ఆత్మజ్ఞానయోగంప్రశంసన్నాహ ॥ అత్యన్తేతి ॥ యత్రయస్మిన్నాధ్యాత్మికేయోగే-నిష్పన్నేసతి-దుఃఖస్యసుఖస్యచ -వైషయికసుఖదుఃఖయో-రత్యన్త - ముపరతిర్వినాశః-భవతి ❁ ॥౧౩॥ ❁ మయాఽఽత్మయోగం- శ్రోతుకామానాంశుశ్రూషమాణానా-మృషీణాం-పూర్వకాలే - అహ-మవోచంఉక్తవాన్-తమిమమాత్మయోగం-ఉరుభిర్బహుభి - రఙ్గైశ్శమదమాదిభిర్నైపుణం

యథాభవతి తథా- తేతుభ్యం - వక్ష్యామి ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఏవమధ్యాత్మయోగమవతార్య తత్ర ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూప గ్రహణయోగ్యమనసస్స్వరూపం కథయిష్యన్ తావన్మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వమాహ ॥ చేత ఇతి ॥ అస్యాత్మనో జీవస్య - బన్ధాయ- మోక్షాయచ- చేత ఏవ - మతంఖలు- కారణమితి శేషః - కీదృశం బన్ధాయ- కీదృశం ముక్తయే- ఇత్యత్రాహ॥ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు- సక్తమాసక్తం - చేతః- బన్ధాయ- భవతి- పుంసీశ్వరే- రక్తం వా ఆసక్తం తు- ముక్తయే భవతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ప్రకృతివివిక్తాత్మజ్ఞానస్వరూపగ్రహణయోగ్యమనస్స్వరూపమాహ ॥ అహమితి త్రిభిః ॥ అహంమమాభిమానాభ్యాం- అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానః అహమభిమానః - అస్వీయే స్వీయాభిమానః మమాభిమానః- తథాచ స్మర్యతే “ అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వే స్వమితి యా మతిః । అవిద్యాతరుసంభూతం బీజమేతద్ద్విధా స్థితమితి ,, ఆభ్యామభిమానాభ్యా- ముత్పన్నైః- కామలోభాదిభిః- మలైః- కామాదిహేతుకైః పుణ్యాపుణ్యరూపైర్మలైః - వీతం రహితం- అనభిసంహితఫలేశ్వరారాధనరూపతత్తద్వర్ణాశ్రమోచితధర్మైః కామాదిరహితం - అత ఏవ- శుద్ధం- అత ఏవ- అదుఃఖ- మసుఖమైన్ద్రియిక సుఖదుఃఖైరనభిభూతం- అత ఏవ- సమం సదైకరూపం యదా భవతి తదా - పురుషః ఉక్తవిధమనస్కః పుమాన్- జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేన జ్ఞానమాత్ర శాస్త్రజన్యమాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యావగాహిజ్ఞానం - వైరాగ్యం విషయేష్వనాసక్తిః - తాభ్యాం యుక్తేన- విశేష్యభూతభగవద్భక్తియుక్తేనచ- ఆత్మనా మనసా - ప్రకృతేః ప్రకృతికార్యశరీరేన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభ్యః - పరం స్వరూపతః స్వభావతశ్చాత్యన్తవిలక్షణ- మత ఏవ- కేవలం సత్త్వాదిగుణరహితం - ప్రకృతిపరిణామగతదేవత్వమనుష్యత్వాద్యాకారరహితం - అత ఏవ- నిరన్తరం ప్రత్యక్ శరీరం భిన్నత్వేపి సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారతయా వైషమ్యరహితం “ నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ ,, తిహ్యుచ్యతే- అణిమానం అణుతరం- స్వరూపకథనమిదం - జ్ఞానస్వరూపస్యాప్యుపలక్షణమిదం- అణిమత్వాదేవాఖణ్డితం - ఖణ్డనానర్హం - ఇదమదాహ్యత్వాక్లేద్యత్వాదీనామప్యుపలక్షణం - ఖణ్డనదహనక్లేదనసాధనభూతా హి పరశ్వగ్నిజలాదయశ్ఛేద్యం దాహ్యం క్లేద్యం ప్రా

నైపుణమ్॥ ౧౪ ॥చేతః ఖల్వస్య బన్ధాయ ముక్తయే చాత్మనో మతమ్ । గుణేషు సక్తం బన్ధాయ రక్తం వా పుంసి ము
క్తయే॥ ౧౫ ॥అహంమమాభిమానోత్థైః కామలోభాదిభిర్మలైః ।వీతం యదా మనశ్శుద్ధమదుఃఖమసుఖం సమమ్॥
తదా పురుష ఆత్మానం కేవలం ప్రకృతేః పరమ్। నిరన్తరం స్వయంజ్యోతిరణిమానమఖణ్డితమ్॥ ౧౭ ॥జ్ఞానవైరా
గ్యయుక్తేన భక్తియుక్తేన చాత్మనా । పరిపశ్యత్యుదాసీనం ప్రకృతిం చ హతౌజసమ్ ॥ ౧౮ ॥ న యుజ్యమాన
యా భక్త్యా భగవత్యఖిలాత్మని । సదృశోఽస్తి శివః పన్థా యోగినాం బ్రహ్మసిద్ధయే ॥ ౧౯ ॥ ప్రసఙ్గమజరం పాశ

ప్యచ్ఛేదనాదీన్నిర్వర్తయన్తి - ఆత్మనస్తు నిరతిశయాణుత్వేన- సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యతయా - వ్యాపకత్వా- ద్వాయ్వప్యపరశ్వాదిసాధ్యైశ్ఛేదనాదిభిర్న వినాశ ఇత్యర్థః- స్వయంజ్యోతిః స్వయం ప్రకాశం- దీపాదివదితి దృష్టాన్తోఽత్రాభిప్రేతః- తత్ర- యథా దీపాదిస్తైజసస్వరూపస్తైజోధర్మకశ్చ స్వయంప్రకాశస్తద్వదయమాత్మాపి జ్ఞానస్వరూపో జ్ఞానగుణకస్స్వప్రకాశశ్చేతి భావః ఏవంవిధ- ముదాసీనం నిర్వ్యాపార- మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం హతౌజసం సంసారయితృత్వరూపబలహీనాం- ప్రకృతిం చ- పశ్యతి ❁ ॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ❁ ఏవమాత్మగ్రహణయోగ్యమనస్స్వరూపశిక్షా, ఆత్మయాథాత్మ్యశిక్షా చ- కృతా- అత్ర భగవద్భక్తియుక్తాత్మనాం పశ్యతీత్యనేన- న కేవల ప్రకృతివిలక్షణతయాఽఽత్మస్వరూపచిన్తనామాత్రేణ ప్రత్యగాత్మసాక్షాత్కారః- కింతు, బ్రహ్మాత్మక ప్రత్యగాత్మానుసంధానేనైవ ప్రత్యగాత్మసాక్షాత్కారోపి భవతీతి సూచ్యతే- బ్రహ్మాత్మకత్వమేవ తస్య ప్రత్యగాత్మనస్స్వాభావికం స్వరూపం - తత్ర విశేష్యభూతబ్రహ్మణోఽననుసంధానే విశేషణభూత ప్రత్యగాత్మానుసంధానాసంభవ ఏవ - న హి వ్యక్తిగుణ్యాదీన్ వినా జాతిగుణాదయః పృథగుపలభ్యన్తే తస్మాత్ప్రకృతివిలక్షణ ప్రత్యగాత్మచిన్తనమపి బ్రహ్మశరీరతయైవ కార్యం - ఏవంవిధం చచిన్తనమేవ- పశ్చాద్విశేష్యభూతభగవద్భక్తిరూపాపన్నం ముక్తిసాధనం న కేవలమిత్యాహ । నేతి । అఖిలాత్మని అఖిలానాం జీవానామాత్మభూతే భగవతి- యుజ్యమానయా- భక్త్యా- సదృశస్తుల్యః బ్రహ్మసిద్ధయే- బ్రహ్మత్వసిద్ధయ ఇత్యర్థః - బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మప్రకారః - బ్రహ్మప్రభావప్రధానో బ్రహ్మశబ్దః - ద్వ్యేకయోరిత్యాదివత్ - బ్రహ్మత్వసిద్ధయ ఇతియావత్ - యోగినాం- శివః అన్యానపేక్షః, పన్థాః ఉపాయః - అన్యో నాస్తి - బ్రహ్మాత్మక ప్రత్యగాత్మానుసంధానపూర్వక ప్రత్యగాత్మశరీరక భగవద్భక్తిసదృశో ముక్త్యుపాయః కశ్చిదన్యో నాస్తీత్యర్థః , ఏవమనభిసంహితఫలస్వధర్మనిరస్తకామాదిదోషవిశుద్ధాన్తః కరణానుసంహితబ్రహ్మాత్మక ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపూర్వకభగవద్భక్తిర్మోక్షసాధనమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథాస్య సర్వస్యనివృత్తిధర్మస్యరుచిజననే సత్సంగతిరేవ ప్రథమం కారణ - మసత్సంగతిస్సంసృతిహేతురితి వదన్ సతాంస్వరూపంచాహ ॥ ప్రసఙ్గమితి పఞ్చభిః ॥ ప్రసఙ్గం - ఆసక్తిస్త్వితి శేషః- అసత్సు ఇన్ద్రియార్థేషు- తత్పరాయణేషు - ప్రసఙ్గం ప్రకృష్టాసక్తిం- ఆత్మనో జీవస్య,

జరం అశిథిలం - పాశబన్ధనం-కవయఃసుధియో - విదుః-సఏవప్రసఙ్గఏవ , సఇత్యనేనాసదూపవిషయపరిహారేణప్రసఙ్గమాత్రస్యపరామర్శః ,సాధుషుకృతః,అపావృతమవిఘ్నాపహతం-మోక్షద్వారంమోక్షోపాయః * ॥ ౨౦ ॥ * కేతేసాధవఇత్యత్రాహ ॥ తితిక్షవఃమూర్ఖేష్వపిక్షితివత్సహనశీలాః , కారుణికాఃస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షవః , అతఏవ-సర్వదేహినాం - సుహృదఃమిత్రాణి - అతఏవ - అజాతాఃఅవిద్యమానాశ్శత్రవోయేషాం తే-శాన్తాః - ఇదందమాదీనాముపలక్షణం-శమదమాదిసంపన్నాః - సాధవఃపరకార్యసాధకాః - సాధుశీలం-తదేవభూషణంయేషాం-తే-సాధవఇతి శేషః - యద్వా-సాధవఇతివిధేయవిశేషణం - ఏతేసాధవఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * కించ-మయి-ఈశ్వరే-కపిలస్యానుప్రవేశావతారత్వేపిజీవశక్తేరభిభూతత్వాద్భగవచ్ఛక్తేరేవోద్భూతత్వాచ్చ మయీతివ్యపదేశః - అనన్యేనఅవ్యభిచరితేన - భావేనఅన్తఃకరణేన - అభిప్రాయవిశేషేణవా-యే - దృఢాంఅవిచాల్యాం - భక్తిం-కుర్వన్తితేసాధవఇత్యుత్తరత్రాన్వయః-తానేవవిశినష్టి - మత్కృతేమదర్థం - త్యక్తానికర్మాణియైస్తైపరిత్యక్తమదారాధనవిరోధిప్రవృత్తిధర్మా - స్తథాత్యక్తమద్భజనవిరోధిస్వజనబాన్ధవాః * ॥ ౨౨ ॥ * అహమేవాశ్రయోవిషయో-యాసాం-తాభిః-కథాభి-ర్హృష్టాః - కథాహృష్టత్వమేవప్రపఞ్చయతి-శృణ్వన్తికథయన్తిచేతి ॥ మదాశ్రయకథాశ్రవణకథనాదిభిర్హృష్టాఇత్యర్థః-యద్వా - కథాస్మరణేనహృష్టాః - పునస్తాఏవశృణ్వన్తికథయన్తిచ - యద్వా - హృష్టాఇతివ్యస్తంపదం-హృష్టాస్సంతుష్టాస్సన్తోమదాశ్రయకథాఃశృణ్వన్తి-కథయన్తిచేత్యర్థః-మయ్యేవ - గతంన్యస్తం-చేతో-యైస్తే - అతఏవైనాన్-వివిధానానావిధా-స్తాపాఆధ్యాత్మికాదయః, నతపన్తినక్లేశయన్తి - ఐకాత్మ్యగతచేతసఇతిపాఠాన్తరం॥ఏకస్యభగవతఏవఆత్మత్వం। అన్యేషాంచేతనాచేతనానాంతచ్ఛరీరత్వాత్ - ఏకఏవపరమపురుషఆత్మా,తద్గతంచేతఃయేషాంతానిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * హేసాధ్వి.తఏతే-సర్వైఃసఙ్గైర్విష

మాత్మనఃకవయోవిదుః । సఏవసాధుషుకృతో మోక్షద్వారమపావృతమ్॥ ౨౦ ॥ తితిక్షవఃకారుణికాస్సుహృదస్సర్వదేహినామ్ । అజాతశత్రవశ్శాన్తాస్సాధవస్సాధుభూషణాః॥ ౨౧ ॥మయ్యనన్యేనభావేనభక్తింకుర్వన్తియేదృఢామ్ । మత్కృతేత్యక్తకర్మాణస్త్యక్తస్వజనబాన్ధవాః॥ ౨౨ ॥మదాశ్రయకథాహృష్టాశ్శృణ్వన్తికథయన్తిచ । తపన్తివివిధాస్తాపా * నైనాన్మద్గతచేతసః॥ ౨౩ ॥తఏతేసాధవస్సాధ్విసర్వసఙ్గవివర్జితాః।సఙ్గస్తేష్వథతేప్రార్థ్యస్సర్వదోషహరాహితే ॥ ౨౪ ॥ సతాంప్రసఙ్గాన్మమవీర్యసంవిదోభవన్తిహృత్కర్ణరసాయనాఃకథాః । తజ్జోషణాదాశ్వపవర్గవర్త్మనిశ్రద్ధారతిర్భక్తిరనుక్రమిష్యతి॥ ౨౫ ॥భక్త్యాపుమాన్జాతవిరాగ

యాసఙ్గైర్వివర్జితావిరహితా - స్సాధవః-తేషుసాధుషు - అథేతిప్రాథమ్యే ప్రథమం-తేత్వయా-సఙ్గః-ప్రార్థ్యఃప్రార్థనీయః-హియస్మా - త్తేసాధవ-స్సఙ్గదోషహరాఃఇన్ద్రియార్థప్రసఙ్గహేతుకానాదిపుణ్యపాపరూపదోషహరాః * ॥ ౨౪ ॥ * కథంసతాంప్రసఙ్గాన్నివృత్తిధర్మాభిరుచిరుత్పద్యతఇత్యత్రాహ ॥ సతామితి ॥ సతాంసాధూనాం- ప్రసఙ్గాత్-మమ-వీర్యసంవిదఃవీర్యాణిసంవేదయన్తీతివీర్యసంవిదః , ణిజర్థగర్భమిదం ,యద్వా,భావేక్విప్ వీర్యాణాంసంవిత్ సంవేదనంయాసు-తాః, కథాః,యద్వా , వీర్యాణిత్యాసఙ్కుచితజ్ఞానగుణేన , సంవేత్తిసర్వంస్వరూపతఃస్వభావతశ్చసాక్షాత్కరోతీతితథా , తస్యసర్వజ్ఞస్య , మమేత్యర్థః-కథాః , హృత్కర్ణయోఃరసాయనాఃఅమృతవద్రుచికరాః , భవన్తిప్రవర్తన్తే,తజ్జోషణాత్తాసాంకథానాంజోషణాత్సేవనాత్ , ఆశు-అపవర్గవర్త్మని , అపవర్గస్యమోక్షస్యవర్త్మని-ద్వారభూతేగురూపసదనే-శ్రద్ధాత్వరా-భవతిఉత్పద్యతే , సత్సంన్నిధౌభగవత్కథాశ్రవణేసతి ,తత్ర “ తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే - నాస్త్యకృతఃకృతేనతద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్ „ ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాఃపునరావర్తినోఽర్జున । మాముపేత్యతుకౌన్తేయపునర్జన్మనవిద్యత “ ఇతిస్వర్గాదీనాంసుఖానాం-సాతిశయత్వంక్షయిష్ణుత్వం-బ్రహ్మోపాసనస్యానన్తస్థిరఫలత్వం - కేవలకర్మణామనన్తత్వాద్దుష్కరత్వాత్పరిమితఫలత్వాచ్చతుచ్ఛత్వం నివృత్తిధర్మాణాంతద్విపరీతత్వంచశ్రుతవతః - జాతవిరాగస్యపుంస-స్తాదృశనివృత్తిధర్మాజాయన్తఇత్యర్థః - ప్రత్యేకాభిప్రాయేణానుక్రమిష్యతీత్యేకవచననిర్దేశః * ॥ ౨౫ ॥ * సత్సఙ్గతిప్రభృతిప్రణాడ్యాభగవతిప్రీతిరూపాపన్నభక్తావుత్పన్నాయాంతత్రైవచిత్తంసావధానంనియమేతేత్యాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ మమ,రచనానాంసృష్ట్యాదివ్యాపారాణాం-చిన్తా-యస్యాం- తయా-భక్త్యా-అనేనబ్రహ్మస్వరూపవద్గుణానామప్యుపాస్యత్వముక్తం - దృష్టశ్రుతాదైహికాముష్మికా-ద్వాఏష్వన్నపశుపుత్రస్వర్గాదిరూపాత్ఫలా-త్తస్మిన్నిత్యర్థః-జాత ఉత్పన్నో విరాగోయస్యసః - పుమాన్-యోగయుక్తః అనభిసంహితఫలకర్మయోగ జ్ఞానయోగా

* పా ॥ నైకాత్మ్యగతచేతసః.

భ్యాంయుక్తస్సన్ - బుభుక్షిభిశ్చిత్తైకరూప్యసంపాదకైః-యోగస్యభగవద్భక్తియోగస్య - మార్గైస్సాధనైః - ర్వివేకవిమోకా
భ్యాసాదిభిః-చిత్తస్య - గ్రహణేనియమనే-యత్తః ప్రమాదరహితః-యతిష్యతేయత్నం కుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యోగ
మార్గానేవదర్శయన్ - అనయైవభక్త్యాపుమాన్మాం ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ ప్రకృతేర్గుణానాం సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపా
ణాం-అవిహితాప్రతిషిద్ధనిషిద్ధానాం - కళఞ్జగృఞ్జనచణ్డాలపతితాదిసంబన్ధికేశోచ్ఛిష్టాద్యుపహతరూపజాత్యాశ్రయనిమిత్త
దుష్టానామన్నాదీనామ సేవయా - అనేనవివేకఉక్తః - వైరాగ్యేణవిజృమ్భితంయజ్ఞానం - తేన-వైరాగ్యం కామానభిష్వ
ఙ్గః-శమదమాదిరితియావత్ - జ్ఞానశబ్దేనప్రకృతివిలక్షణాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - శుభాశ్రయసంశీలనరూపజ్ఞానంచ,
వివక్షితం - అనేనాభ్యాసఉక్తః - యోగేనఅనభిసంహితఫలకర్మయోగేన-అనేనక్రియాఉక్తా-చకారేణకల్యాణానవసాదా
నుద్ధర్షావివక్షితాః - తత్రసత్యార్జవదయాదానాహింసానభిధ్యాఃకల్యాణాని - అనభిధ్యాపరకృతదోషాచిన్తనం , పుత్రవి
పత్త్యాదిస్మరణజనితఖేదాభావోఽనవసాదః - అనుద్ధర్షఃపుత్రజన్మాదినిమిత్తాతిసంతోషః-ఏతైః ప్రకృతిగుణాసేవాదిభిర్మయ్య
ర్పితయాసమర్పితయా - ఐశ్వర్యకైవల్యాదిప్రయోజనవిధురయేత్యర్థః - భక్త్యా-ఇహైతద్దేహావసానే-ప్రతీచోజీవస్యాత్మా
నంఅన్తరాత్మానం-మా - మవరున్ధే ప్రాప్నోతి-యద్వా - ప్రత్యగాత్మశరీరిణంమామిత్యర్థః - అథవా-ప్రత్యగ్జీవః-ఆత్మానం
మాం-అవరున్ధఇత్యర్థః - అత్రగుణాసేవాదిభిర్భక్త్యేతినసమోపాయసముచ్చయః-కింత్వసేవాదిభిరనుగృహీతాయాభక్తై
రేవసాక్షాత్సాధనత్వ - మితరేషాంతదనుగ్రాహకత్వే నైవపరంపరయాసాధనత్వమిత్యభిప్రాయేణగుణాసేవాదిభిర్భక్త్యే
త్యుక్తం - ఇహావరున్ధఇత్యనేన - ఇహజీవద్దశాయామేవముక్తింలభతఇతిజీవన్ముక్తిరియముచ్యతఇతివ్యాఖ్యానంనాదర్తవ్యం -
జీవన్ముక్తేరప్రామాణికత్వాత్ - తథాహ్యాపస్తమ్బేనజీవన్ముక్తిర్నిరస్తా « వేదానిమంలోకమముంచపరిత్యజ్యాత్మానమన్వి
చ్ఛేత్ బుద్ధేక్షేమప్రాపణంతచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధం బుద్ధేచేత్ క్షేమప్రాపణమిహైవనదుఃఖముపలభేతైతేనాపరంవ్యాఖ్యా

ఐన్ద్రియార్థప్రసక్త్యా తాన్మద్రచనానుచిన్తయా । చిత్తస్యయత్తోగ్రహణేనయుక్తోయతిష్యతే * బుభుక్షిర్యోగ
మార్గైః॥ ౨౬ ॥ అసేవయాఽయంప్రకృతేర్గుణానాంజ్ఞానేనవైరాగ్యవిజృమ్భితేన । యోగేనమయ్యర్పితయా
చభక్త్యామాంప్రత్యగాత్మానమిహావరున్ధే॥ ౨౭ ॥ దేవహూతిరువాచ॥ ❁ కాచిత్త్వయ్యుచితాభక్తిఃకీదృశీమ
మగోచరా।యయాపదం తేనిర్వాణమఞ్జసాఽన్వశ్నవాఅహమ్ ॥ ౨౮ ॥ యోయోగోభగవద్బాణోనిర్వాణా
త్మంస్త్వయోదితః । కీదృశఃకతివాఙ్గానియతస్తత్త్వావబోధనమ్॥ ౨౯॥ తదేతన్మేవిజానీహియథాఽహంమ

తమితి ॥ కాచేయంజీవన్ముక్తిః - సశరీరస్యైవమోక్ష ఇతిచేత్ - మాతామేవన్ధ్యేతివదసఙ్గతార్థమిదం-యతస్సశరీరత్వంబ
న్ధః , అశరీరత్వమేవమోక్షఇతి « నహవైసశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియయోరపహతిరస్తిఅశరీరంవావసన్తం నప్రియాప్రియే
స్పృశత ,, ఇత్యాదిశ్రుతిభిస్తైనైవోపపాదితత్వాదితిదిక్ - విస్తరస్తుభాష్యాదిష్వనుసంధేయః « అథమర్త్యోఽమృతోభవ
త్యత్రబ్రహ్మసమశ్నుత ,, ఇతిశ్రుతిర్జీవన్ముక్తిమభిదధాతీతిచేన్న , అత్రఉపాసనదశాయామపి-బ్రహ్మాశ్నుతేఅనుభవతీతి-శ్రు
త్యర్థవర్ణనాత్ - అన్యథాదేహపాతావధివిలమ్బపరాయాః« తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యేసఇ
తి,, శ్రుతేర్విరోధాపత్తేః,తస్మాద్యథోక్తఏవార్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవంవివేకాదిభిర్జ్ఞానయోగేనచానుగృహీతభగవద్భక్తియో
గస్యైవముక్త్యుపాయత్వంసంగ్రహేణాశ్రుత్యపునస్తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిదేవహూతిః , యద్వాజ్ఞానయోగప్ర
తిపాదనసాధుస్వరూపప్రతిపాదనప్రసఙ్గాత్సంగ్రహేణోక్తభగవద్భక్తియోగస్యప్రాధాన్యేనతత్స్వరూపతదఙ్గస్వ
రూపవిస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి త్రిభిః ॥ ఉచితా , ముక్తింసాధయితుంయోగ్యా , త్వయి , భక్తిఃకాచేతిభక్తిస్వరూప
ప్రశ్నః , కాస్విదిత్యపిపాఠాన్తరం,తదాప్యయమేవార్థః ॥ కీదృశీతి ॥ మమ,గోచరాయోగ్యా , అనేనభక్త్యధికారానుసారే
ణసంభావితోఽవాన్తరభేదశ్చపృష్టః-యయాభక్త్యా - అహంతాపత్రయాతురా , తేతవ-నిర్వాణంనిరతిశయసుఖం,
పద-మఞ్జసాసుఖేన-అన్వశ్నవై అనుప్రాప్నువాని - అత్ర-అహమిత్యుపాసకప్రశ్నః. తేపదంస్వరూపమిత్యనేన - ప్రా
ప్యప్రశ్నః-నిర్వాణమితిప్రాప్తిఫలప్రశ్నః -అఞ్జసేతివిఘ్నానుపహతత్వప్రతీత్యావిరోధివర్గోపిపృష్టః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ హే
నిర్వాణాత్మన్నిరతిశయానన్దరూప - భగవద్బాణః , లక్ష్యరూపేభగవతి ,బాణరూపేణప్రయుక్తోయోగః-త్వయా-ఉదితఉ
క్తః,సకీదృశఃకింప్రకారః , తస్యాఙ్గాని , కతికతిసంఖ్యాకాని-యతఃయేభ్యోఽఙ్గేభ్యః , తత్త్వస్యపరమాత్మతత్త్వస్యా-వ
బోధనంఅవబుధ్యతేఽనేనేత్యవబోధనం ,సాక్షాత్కారసాధనముపాసనం , నిర్వర్తతఇత్యర్థః , కీదృశఇతిప్రకారప్రశ్నః,
కతిచాఙ్గానీత్యఙ్గగణనాప్రశ్నః,ఏవమర్థపఞ్చకంపృష్టంభవతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదేతత్ ఉపాయోపేయోపేత్రువిరోధిఫలస్వ

❁ పా ॥ కాస్విత్త్వయ్యుచితా.

రూపం - దుర్జ్ఞేయం, హే హరే, యోషా, అతఏవ, మన్దధీః, రహం, భవదనుగ్రహాత్, సుఖం బుధ్యే యథా జానీయాం, తథా, మే మహ్యం విజానీహి జ్ఞాపయ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టః కపిలో భగవద్భక్తియోగమవతారయామాసేత్యాహ మైత్రేయః ॥ విదిత్వేతి ॥ కపిలః - మాతుర్దేవహూత్యాః - అర్థం భక్తియోగాదిరూపార్థసమ్బన్ధి, శుశ్రూషితం స్వరూపం - విదిత్వా - జాతస్నేహః మాతర్యుత్పన్నస్నేహః - తత్ర హేతుః - యత్ర యస్యాం, తన్వా దేహేన - అభిజాతః - తత్త్వామ్నాయం తత్త్వశాస్త్రం సాంఖ్యం తత్త్వసంఖ్యానేనాత్మస్వరూపప్రకాశకం - య - ద్వదన్తి - తద్భక్తివితానయోగం భక్తివిస్తరరూపం యోగం - ప్రావోచత్ - జ్ఞానయోగస్య భక్తియోగాఙ్గత్వాదేకీకృత్యోక్తమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తత్ర భగవాన్ కపిల - స్సవిస్తరం సాఙ్గం ముక్త్యుపాయం భక్తియోగమష్టావింశాధ్యాయేన ప్రతిపిపాదయిషు - స్తదఙ్గభూతాత్మయోగవిషయభూత ప్రత్యగాత్మస్వరూపం సవిస్తరం సప్తవింశాధ్యాయేన శోధయిష్యన్ - భజనీయస్య పరస్య బ్రహ్మణో మాహాత్మ్యసూచనాయ జగత్సృష్ట్యాదిలీలాం షడ్వింశేన కథయిష్యన్ - తావద్భక్తియోగం సంగ్రహేణ తత్స్వరూపకథనపూర్వకం ప్రశంసతి ॥ దేవానామితి ॥ గుణలిఙ్గానాం - గుణాశ్శబ్దాదివిషయాః - తేషాం లిఙ్గానాం జ్ఞాపకానాం - దేవానాం దేవాధిష్ఠితానాం - స్వస్వదేవతాధిష్ఠితానాం జ్ఞానేన్ద్రియాణామిత్యర్థః - తథా - ఆనుశ్రవికకర్మణాం - అనుసృత్యావిచ్ఛిన్నపాఠపరంపరాం శ్రూయత ఇత్యనుశ్రవో వేదః - తద్విహితమానుశ్రవికం - ఆనుశ్రవికం కర్మ యేషాం - శాస్త్రప్రసిద్ధవ్యాపారానుష్ఠానపరాణాం కర్మేన్ద్రియాణామిత్యర్థః - తేషాముభయవిధేన్ద్రియాణాం - ఏకాగ్రస్య మనసశ్చ - సత్త్వే శుద్ధసత్త్వమయే - భగవద్విగ్రహే - యా - స్వాభావికీ అనిమిత్తా - ఫలాభిసంధిరహితేతి యావత్ - వృత్తిః ❀ సా - అనిమిత్తా - భాగవతీ భగవత్సంబన్ధినీ భక్తిరిత్యర్థః - ఉభయేన్ద్రియాణాం మనసశ్చ సత్త్వే వృత్తిర్నామ - శ్రవణకీర్త

న్దధీర్హరే । సుఖం బుధ్యేయ దుర్బోధం యోషా భవదనుగ్రహాత్ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీమైత్రేయ ఉవాచ ॥ విదిత్వాఽర్థం కపిలో మాతురిత్థం ❀ జాతస్నేహో యత్ర తన్వాభిజాతః । తత్త్వామ్నాయం యత్ప్రవదన్తి సాంఖ్యం ప్రోవాచ వై భక్తివితానయోగమ్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవానాం గుణలిఙ్గానామానుశ్రవికకర్మణామ్ । సత్త్వ ఏవైకమనసో వృత్తిస్స్వాభావికీ తు యా ॥ ౩౨ ॥ అనిమిత్తా భాగవతీ భక్తిస్సిద్ధేర్గరీయసీ । జరయత్యాశు యా కోశం నిగీర్ణమనలో యథా ॥ ౩౩ ॥ నైకాత్మతాం మే స్పృహయన్తి కేచిన్మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః । యేఽన్యోన్యతో భాగవతాః ప్రసజ్య సభాజయన్తే మమ పౌరుషాణి ॥ ౩౪ ॥ పశ్యన్తి మే రుచిరాణ్యమ్బ సన్తః ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనాని । రూపాణి దివ్యాని వరప్రదాని ❀ సాకం వాచం స్పృహణీయాం వదన్తి ॥ ౩౫ ॥ తైర్దర్శనీయావయవైరుదారవిలాసహాసేక్షితవామసూక్తైః । ❀ హృతాత్మనో హృతప్రాణాంశ్చ భక్తిరనిచ్ఛతో గతిమణ్వీం ప్రయుఙ్క్తే ॥ ౩౬ ॥ అథో విభూతిం మమ మాయా❀విస్సృష్టామైశ్వర్యమష్టాఙ్గమనుప్రవృత్తమ్ । శ్రియం చ యేన స్పృ

నస్మరణాదిః ॥ అథ భక్తిం ప్రస్తౌతి ॥ సిద్ధేః ఐశ్వర్యకైవల్యాదిసిద్ధేః - గరీయసీ శ్రేష్ఠా - నిరతిశయానన్దరూపభగవదనుభవఫలసాధనత్వాదితి భావః, సిద్ధేర్గరీయస్త్వమేవాహ । యా - భాగవతీ భక్తిః - కోశం - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మవాసనాకోశం - జరయతి జీర్ణం కరోతి - నాశయతీతి యావత్ - తత్ర దృష్టాన్తః - నిగీర్ణం భుక్తమన్నపానాది - అనలో జాఠరాగ్నిర్యథేతి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ పునర్భక్తిమేవ ప్రస్తోతుం నిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపభక్తియోగనిష్ఠాస్తత్సాధర్మ్యరూపముక్తిమపి నేచ్ఛన్తీత్యాహ, కేచిన్మత్పాదయోః సేవాయామభిరతా ఆసక్తాః మయ్యేవ ఈహాస్సర్వేన్ద్రియచేష్టాః యేషాం - భాగవతాః - అన్యోన్యతః పరస్పరం మమ - పౌరుషాణి కల్యాణగుణప్రకాశకాని చేష్టితాని - ప్రసజ్య ప్రస్తూయ - సభాజయన్తః సమ్యగనుమోదయన్తః, పౌరుషప్రసఙ్గజనితానన్దసంప్లుతాస్సన్తః, మే మమ - ఏకాత్మతాం ఏకస్వభావతాం - మత్సమానగుణకతాం - మమ సాధర్మ్యమాగతా ఇతి హ్యుచ్యతే - న స్పృహయన్తి నేచ్ఛన్తి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కింతు - హే అమ్బ తే - సన్తః, మే మమ - రుచిరాణి సున్దరాణి - ప్రసన్నాని వక్త్రారుణలోచనాని యేషు - తాని - దివ్యాన్యమానుషాణి వరప్రదాన్యభిమతార్థప్రదాని - రూపాణి దివ్యమఙ్గళశరీరాణి పశ్యన్తి ధ్యాయన్తి - రూపైః - సాకం సహ - స్పృహణీయాం - వాచం మదుక్తిం - వదన్తి పరస్పరం కథయన్తి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ యద్యపి ముక్తిస్తైర్న ప్రార్థ్యతే - తథాపి - తేషామవశ్యం మద్భక్త్యా ముక్తిర్భవిత్రీత్యాహ తైరితి ॥ ద్వాభ్యామ్ ॥ దర్శనీయాః అవయవాః యేషు తైః - విలాసో లీలా - మన్దహాససయుక్తమీక్షణమవలోకనం - వామసూక్తం మధురభాషణం - ఉదారాణి విలాసాదీని యేషు - తైః మద్రూపైః - హృత ఆత్మా మనః యేషాం, హృతాః ప్రాణాః జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణి యేషాం - తాన్ అనిచ్ఛతః ముక్తిమప్రార్థయమానానపి - భక్తిః మద్భక్తిః - అణ్వీం సూక్ష్మాం - ఏకపదీమిత్యర్థః - గతిం అర్చిరాదికాం గతిం ప్రతి - అర్చిరాదిగతేర్బహుభిరక్షుణ్ణత్వాదణ్వీమిత్యుక్తం, ప్రయుఙ్క్తే ప్రారబ్ధావసానే ప్రవర్తయతి గమయతీతి యావత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథో - అర్చిరాదిగత్యా

మనారమ్భానన్తరం-మమ-మాయయా-విసృష్టాం విశేషేణసృష్టాం- విభూతిం బ్రహ్మలోకపర్యన్తభూతిం తథా-అనుప్రవృ
త్తం భక్తిమనుసృత్య ప్రవృత్త-మష్టాఙ్గం అణిమాద్యష్టప్రకారకమైశ్వర్యం - భాగవతీం శ్రియం ముక్తిం-నస్పృహయన్తి భాగవ
తీం శ్రియమితిదృష్టాన్తార్థం-యథా , భాగవతీం శ్రియం నస్పృహయన్తి తథా మాయావిభూత్యాదీనిత్యర్థః-కైముత్యనయదో
తనార్థం వా-భాగవతీం శ్రియమేవ నస్పృహయన్తి కింమాయావిభూత్యాదీన్ స్పృహయన్తీతి వక్తవ్యమితి-అథవా, బ్రహ్మణ్డా
న్తర్భూతభగవల్లోకస్థశ్రియమపినేచ్ఛన్తి-కింతు , తే - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్య-మే మమ-లోకే నిత్యవిభూతౌ - అశ్నువతే
ప్రాప్నువన్తి-క్షయిష్ణూన్ సాతిశయసుఖాన్ లోకాన్న ప్రాప్నువన్తి-కింతు నిత్యనిరతిశయసుఖం మల్లోకం ప్రాప్నువన్తీత్య
ర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ననులోకత్వావిశేషాత్ స్వర్గాదివద్భోక్తృభోగ్యభోగోపకరణానాం నాశస్స్యాదిత్యత్రాహ॥ నేతి॥ హే
శాన్తరూపే యద్వా - శాన్తరూపే శుద్ధసత్త్వమయాత్మకే-మల్లోకే-మత్పరాః మదనుభవపరాః , కర్హిచిత్ కదాచిదపి-నన
శ్యన్తి నమదనుభవహీనాభవన్తి-మే మదీయః-మనిమిషః- హేతిః కాలచక్రం-నలేఢి నగ్రసతి- తత్ర హేతుర్యేషామితి । యేషాంని
త్యమదనుభవహీనాభవన్తి-మే మదీయః-మనిమిషః-హేతిః కాలచక్రం-నలేఢి నగ్రసతి- తత్ర హేతుర్యేషామితి । యేషాంని
రతిశయప్రీతివిషయ ఆత్మాఽహం-సుత ఇవ స్నేహవిషయః, సఖేవ విశ్వాసాస్పదం-గురురివ హితోపదేష్టా - సుహృద ఇవ హిత
కారీ-ఇష్టదైవమివ పూజ్యః ,ఏవం సర్వభావేనోపాసీనాన్-అహరహరనుష్ఠీయమానవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతమదుపాసన
రూపమత్సమారాధనప్రీతోఽహం మద్యాథాత్మ్యానుభవరూపానన్దం ప్రాపయ్య-పునరావర్తయామీతి భగవతోఽభిప్రాయః
తథాచ భగవతా స్వయమేవోక్తం “ మాముపేత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్ । నాప్నువన్తి మహాత్మానస్సంసిద్ధిం పర
మాం గతాః॥ ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున।మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునర్జన్మ న విద్యత ఇతిచ॥ శ్రుతిరపి ॥ స ఖ
ల్వేవం వర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతే న చ పునరావర్తత ఇత్యాదికా ,, ఏతేన “యది పరపురుషాయత్తం
ముక్తైశ్వర్యం తర్హి తస్యాస్వతన్త్రత్వే సతి తత్సంకల్పాన్ముక్తస్య పునరావృత్తిసంభావనాశఙ్కా- పరాస్తా-నహిపరమపురుష
స్సత్యసంకల్పోఽత్యర్థప్రియం జ్ఞానినం లబ్ధ్వా కదాచిదావర్తయిష్యతి॥ య ఏవ మాహ ॥ ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చమ

హయన్తి భాగవతీం పరస్య మే తేఽశ్నువతే తు లోకే॥ ౩౭ ॥ న కర్హిచిన్మత్పరాః శాన్తరూపే నఙ్క్ష్యన్తి నో మేఽ
నిమిషో లేఢి హేతిః । యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్టమ్॥ ౩౮ ॥ ఇమం లోకం
తథైవాముమాత్మానముభయాయినమ్ । ఆత్మానమను యే చేహ యే రాయః పశవో గృహాః॥ ౩౯ ॥ విసృజ్య
సర్వానన్యాంశ్చ మామేవం విశ్వతోముఖమ్ । భజన్త్యనన్యయా భక్త్యా తాన్మృత్యోరతిపారయే ॥ ౪౦ ॥ నాన్య

మత్ప్రియః, ఉదారాస్సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్ । ఆస్థితస్స హి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతిమ్ । బహూ
నాం జన్మనామన్తే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే। వాసుదేవస్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభ ఇతి,, ❁ ॥ ౩౮॥ ❁ నన్వపహతపాప్మ
త్వాదేస్సత్యసంకల్పత్వపర్యన్తస్య గుణగణస్య ప్రత్యగాత్మనస్స్వాభావికస్యైవావిర్భావః , అతో న ముక్తైశ్వర్యం పరమపు
రుషాయత్తమితి చేదుచ్యతే-తస్య తథావిధత్వమేవ పరమపురుషాయత్తం-తస్య నిత్యస్థితిశ్చ తదాయత్తా-పరమపురుషస్యైత
న్నిత్యతాయా నిత్యేష్టత్వాన్నిత్యతయావర్తత ఇతి న కశ్చిద్విరోధః-ఏవమేవ పరమపురుషభోగోపకరణస్య లీలోపకరణస్య చ
నిత్యతయా శాస్త్రావగతస్య పరమపురుషస్య నిత్యేష్టత్వాదేవ తథాఽవస్థానమస్తీతి శాస్త్రాదవగమ్యతే॥ ఏకత్సర్వమభిప్రేత్యా
హ ఇమమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఇమం లోకం-అముం లోకం పరలోకం చ - విసృజ్య - ఉభావపి లోకౌ హేయావితి నిశ్చిత్యేత్యర్థః ఉభా
లోకావాయాత్యనేనేతి ఉభయాయి-తమాత్మానం-ఉభయలౌకికధర్మసాధనం దేహమిత్యర్థః-విసృజ్య, తస్మిన్ దేహే ఆత్మాభిమా
నం పరిత్యజ్యేత్యర్థః తథా, ఆత్మానం దేహం,మను-యే, అనుబద్ధినో-యే, పుత్రకళత్రాదయః, యే చ-రాయః ధనాని, పశవో- గృహా
శ్చ-తానన్యాంశ్చ-పరిగ్రహాదీన్విసృజ్య తేషు మమతామపోహ్యేత్యర్థః-విశ్వతోముఖం సర్వజ్ఞం-మాం- ఏవం సుతసఖిగురుత్వా
దిభావేన-అనన్యయా విషయాన్తరవితృష్ణయా - భక్త్యా-భజన్తి ఆరాధయన్తి-తాన్- మృత్యోః సంసారాత్ - అతిపారయే అత్య
న్తం పారం నయామి పునర్నసంసారయామి, ఏతస్మమ నిత్యేష్టమితి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అనన్యయేత్యనేన సూచితం దేవ
తాన్తరభక్తేరముక్తిసాధనత్వం వక్తుం దేవతాన్తరాణాం క్షేత్రజ్ఞత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మన్నిదేశానువర్తిత్వాచ్చ - న తద్భజ
నాన్ముక్తిరిత్యాహ॥ నాన్యత్రేతి॥ సర్వభూతానాం సర్వజీవానాం, ఆత్మనః ధారకస్య - అనేన సర్వభూతానాం ధార్యత్వేన శరీ
రత్వముక్తం-ప్రధానపురుషయోస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోః-ఈశ్వరాత్ అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తుః , అనేన కర్మాయత్తస
ర్వావస్థావస్థితప్రధానపురుషయోర్నియామ్యత్వముక్తం, మద్భగవతః, అహం చాసౌ భగవాంశ్చ -తస్మాత్ , పూర్ణషాడ్గుణ్యా
న్మత్త ఇత్యర్థః, అనేనస్వస్యైవ ముక్తిప్రదత్వ , మితరేషాం దుర్భగత్వేనానుత్తారకత్వం చ -సూచితం-అన్యత్ర అన్యస్మిన్, సె

వ్యమానఇతి శేషః-తీవ్రందుస్సహం-భయంగర్భజన్మజరామరణాదిసాంసారికభయం-ననివర్తతే ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ప్రధానపురుషేశ్వరాదిత్యనేనసూచితమితరేషామాబ్రహ్మపర్యన్తక్షేత్రజ్ఞానాం స్వనియామ్యత్వమాహ ॥ మద్భయాదితి ॥ వాయుసూర్యాదయఃమన్నిర్దిష్టస్వస్వవ్యాపారాకరణే-మత్సంజాతమహాభయనిమిత్తదణనముద్భావయన్తః స్వకీయవ్యాపారేషుజాగరూకాస్తిష్ఠన్తీత్యర్థః,అత్ర "భీషాస్మాద్వాతః" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థఉక్తః,మద్భజనాదేవమోక్షఇత్యత్రసదాచారంప్రమాణయతి తస్మాద్యోగినోమదుపాసకాః, జ్ఞానవైరాగ్యాభ్యాంజ్ఞానయోగవివేకాదిసాధనప్రాప్తాభ్యాం,యుక్తేన-మద్భక్తియోగేన-క్షేమాయనిత్యనిరతిశయానన్దరూపమదనుభవాత్మకక్షేమాయ, అకుతోభయంకుతశ్చిద్భయరహితం,మత్పాదమూలమేవ, ప్రవిశన్తిభజన్తేప్రాప్నువన్తీతివా ❋ ॥౪౨॥౪౩॥ ❋ "ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాణి" ఇత్యాద్యమేన-ఉక్తంవక్ష్యమాణంచకృత్స్నశాస్త్రార్థంసుఖగ్రహణాయసంగృహ్యనిర్దిశతి ॥ ఏతావానితి ॥తీవ్రేణఅన్తరాయానుపహతేన, భక్తియోగేన-మన్నిశ్చిత్తం, మయి-అర్పితంసత్ ,తత్రైవ,స్థిరంనిశ్చలం-భవతీత్యేతావానేవ, అస్మిన్ప్రకృతిమణ్డలే ,పుంసాంబద్ధజీవానాంనిశ్శ్రేయసోదయఃపరమపురుషార్థోత్కర్షః ❋ ॥౪౪॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ❋❋

ఏవంముక్త్యుపాయభూతంభగవద్భక్తియోగంప్రస్తుత్య,తస్యజగత్కారణవిషయత్వస్య "కారణంతుధ్యేయః" ఇతిశ్రుత్యైవోక్తత్వాద్భజనీయస్యభగవతస్సృష్ట్యాదివ్యాపారాశ్చవక్షు - స్తస్యలక్షణభూతసృష్ట్యాదికారణత్వం ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకస్యప్రకృతిపురుషాదిస్వరూపశోధనమన్తరేణ - తచ్ఛరీరకస్యతస్య - సృష్ట్యాదికారణత్వకథనాయోగాత్, ప్రథమంప్రకృత్యాదిస్వరూపశోధనం - తద్వివేకస్యముక్త్యుపాయకథనపూర్వకంప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥తత్త్వానాంప్రకృతిపురుషకాలాదీనాం-లక్షణంస్వరూపనిరూపకనిరూపితస్వరూపప్రతిపన్నధర్మజాతం-పృథగసంకరేణ తేతుభ్యం,వక్ష్యామి-అప్రస్తు

త్రమద్భగవతఃప్రధానపురుషేశ్వరాత్ । ఆత్మనస్సర్వభూతానాంభయంతీవ్రంనివర్తతే ॥ ౪౧ ॥ మద్భయాద్వాతివాతోఽయంసూర్యస్తపతిమద్భయాత్ । వర్షతీన్ద్రోదహత్యగ్నిర్మృత్యుశ్చరతిమద్భయాత్॥ ౪౨ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేనభక్తియోగేనయోగినః । క్షేమాయపాదమూలంమేప్రవిశన్త్యకుతోభయమ్ ॥౪౩॥ ఏతావానేవలోకేఽస్మిన్పుంసాంనిశ్శ్రేయసోదయః । తీవ్రేణభక్తియోగేనమనోమయ్యర్పితంస్థిరమ్ ॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ అథ తేసంప్రవక్ష్యామితత్త్వానాంలక్షణంపృథక్ । యద్విదిత్వావిముచ్యేతపురుషఃప్రాకృతైర్గుణైః॥ ౧ ॥జ్ఞానంనిశ్శ్రేయసార్థాయపురుషస్యాత్మదర్శనమ్ । యదాహుర్వర్ణయేతత్తేహృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౨॥ అనాదిరా

తప్రసఙ్గాశఙ్కాంవారయతి॥యదితి॥య-త్ప్రకృత్యాదితత్త్వానాంలక్షణం,విదిత్వా- పురుషఃముముక్షుః - ప్రకృతేర్గుణైస్సత్త్వాదిభిః, సత్త్వాదిగుణకార్యానాదిబన్ధకపుణ్యపాపరూపైర్దురితైరిత్యర్థః - విముచ్యేత-ప్రకృత్యాదివివేకహేతుకహేయోపాదేయవివేకేనభగదుపాసనద్వారావిముచ్యతఇతిభావః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ యత్సాక్షాన్ముక్త్యుపాయభూతంజ్ఞానం - తదపివక్ష్యామీత్యాహ ॥జ్ఞానమితి॥ ఆత్మదర్శనం - ఆత్మా పరమపురుషఃదృశ్యతేసాక్షాత్క్రియతేఽనేనేత్యాత్మదర్శనం-యజ్జ్ఞానం-పురుషస్యముముక్షోర్నిశ్శ్రేయసాయమోక్షాయ - ఆహుః - వేదాన్తాస్తజ్జ్ఞాశ్చ - తజ్జ్ఞానం-హృదయగ్రన్థిభేదనం అజ్ఞాననివర్తకం-తేతుభ్యం-యద్వా । తేతవ - హృదయగ్రన్థిభేదనం - వర్ణయే ❋ ॥౨॥ ❋ తావత్ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపంశోధయతి ॥అనాదిరితిద్వాభ్యామ్॥ పురుషోజీవః - తస్యస్వరూపనిరూపకధర్మద్వయమాహ ॥ స్వయంజ్యోతిఃస్వయం ప్రకాశః, యస్స్వాత్మానమన్యాంశ్చప్రకాశయతితత్స్వయంజ్యోతిరిత్యుచ్యతే - యథాదీపాదిః - తద్వదయమపిస్వయంజ్యోతిః-తర్హితద్వదేవకింజడస్వరూపఇత్యతఆహ ॥ప్రత్యగ్ధామా - స్వస్మైభాసమానత్వం ప్రత్యక్త్వం పరస్మైభాసమానత్వంపరాక్త్వం - ఏతదేవజడత్వం - ప్రత్యక్ స్వస్మైప్రకాశమానం - ధామస్వరూపం-యస్యసః - అనేనపరాగ్ధామదీపాదిభ్యోజడేభ్యోవైలక్షణ్యసిద్ధ్యాజ్ఞానస్వరూపత్వసిద్ధిః - స్వయంజ్యోతిరిత్యనేన, జ్ఞానగుణకత్వసిద్ధిః - తేనహిస్వపరప్రకాశకత్వముచ్యతే-తత్ర-యథాదీపాదిశ్చతురఙ్గులపరిమితస్తేజోరూపఏకదేశస్థస్స్వాపృథక్సిద్ధధర్మభూతయా ప్రభయాఅన్యాన్ప్రకాశయతి-స్వధర్మభూతప్రభామనపేక్ష్యైవస్వయమపి ప్రకాశతే - తద్వ - దాత్మాపిస్వధర్మభూతజ్ఞానేనాన్యాన్ప్రకాశయతి స్వధర్మభూతజ్ఞాననిరపేక్షమేవస్వయమపి ప్రకాశతఇతిహ్యుచ్యతే - ఏతావాంస్తువిశేషః, పరాగ్ధామాదీపాదిస్స్వాత్మానమన్యాంశ్చపరస్మైప్రకాశయతి, ఆత్మాతు,ప్రత్యక్త్వేనస్వాత్మానమన్యాంశ్చస్వస్మాఏవ ప్రకాశయతీతి - ప్రకాశోనా

మ-వ్యవహారానుగుణ్యాపాదనం , ఏవంచ , స్వయంప్రకాశత్వందీపాదిష్వాత్మనిచావిశిష్టం , ప్రత్యగ్ధామత్వం త్వాత్మన్యే
వాసాధారణమితిజ్ఞానగుణకంజ్ఞానస్వరూపంచేతిజడాద్విలక్షణమాత్మస్వరూపమితిఫలితం - తదేవాహ-ప్రకృతేః ప్రకృతిపరి
ణామరూపాచ్ఛరీరేన్ద్రియమనఃప్రాణాదేః, పరః స్వరూపతస్స్వభావతశ్చాత్యన్తవిలక్షణః , అతఏవ-నిర్గుణః ప్రాకృతసత్వా
దిగుణరహితః , తథాప్యాత్మా-శరీరాన్తః ప్రవేశనతద్ధారకః, యేనాత్మస్వరూపేణ , విశ్వం ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తస్థూల
సూక్ష్మశరీరాత్మకంవిశ్వం , వ్యాప్తం , యేనేత్యేకవచననిర్దేశ " ఏకోవ్రీహిస్సుసంపన్నస్సుపుష్టంకురుతేప్రజా " ఇతివజ్జా
త్యభిప్రాయకృతః ; అనేన , దేవాదిశరీరాణాంవ్యాప్యత్వమాత్మనోవ్యాపకత్వంనిరతిశయసూక్ష్మత్వంచోక్తమ్ ॥౩॥
అతఏవ-వ్యాపకత్వాన్నిరతిశయసూక్ష్మత్వాదనాదిత్వాద్దేహాద్విలక్షణత్వాచ్చ దేహాదీనాముపాధిభిరుత్పత్తివినాశాదిభిర్దే
హాదిరూపైరుపాధిభిర్వా-నజాయతేనమ్రియతేననశ్యతి, ననుదేవోఽహందేవోఽయంమనుష్యోఽహంమనుష్యోఽయంస్థూలోఽ
హంస్థూలోఽయమితిస్వస్యపరేషాంచదేహాత్మనోరభేదేనైవప్రతీతేః కథం దేహాదిభిస్సహనజననాదిరాత్మనఇత్యత్రాహ॥
నిమిత్తైఃపుణ్యపాపరూపైః ఆత్తః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాద్యారోపితః దేహధర్మోయస్యసః , అతోనదేహాదిభిస్స
హజననాదిరిత్యర్థః , ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥యథేతి॥యథాస్వప్నద్రష్టా , స్వాప్నపదార్థనాశేపిననశ్యతి , ఏవంజాగ
రాద్యవస్థాసుదృశ్యతే , దేహాదినాశేపిననశ్యతీత్యర్థః ॥౪॥ ఏవంప్రకృతివిలక్షణమాత్మస్వరూపంవిశోధ్య , ఏవంవిధ
స్యతస్యకథంకర్తృత్వభోక్తృత్వాదికమిత్యాశఙ్కాయాం , ప్రకృతిసంసర్గకృతంకర్తృత్వాదివైశిష్ట్యమితివక్తుం-ప్రకృతి
సంసర్గప్రకారమాహ ॥ సఇతి ॥ స ఏషః ఉక్తలక్షణః , విభుః నిరతిశయసూక్ష్మత్వేనసర్వాన్తరవ్యాపనసమర్థః , ప్రత్యగా
త్మా , సూక్ష్మాంనామరూపవిభాగానర్హనిరతిశయసూక్ష్మదశామాపన్నామిత్యర్థః , అనేన - జగదాదావితి సామర్థ్యాల్ల
భ్యతే , తదైవప్రకృతేస్సూక్ష్మదశాపన్నత్వాత్ , దైవీందేవస్యవిష్ణోర్లీలార్థాం , అతఏవ-లీలయాదేవసంబన్ధి పరమార్థలీల
యా , హేతుభూతయా " పరాభిధ్యానేన " ఇతివక్ష్యమాణత్వాద్దైవీమిత్యుక్తత్వాచ్చ,యదృచ్ఛయైవోపగతాంప్రాప్తాం-

---

త్మాపురుషోనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః । ప్రత్యగ్ధామాస్వయంజ్యోతిర్విశ్వంయేనసమన్వితమ్ ॥౩॥ నజాయతేనమ్రి
యతేసహదేహాద్యుపాధిభిః।నిమిత్తైరాత్తతద్ధర్మోయథాస్వప్నేతదీక్షితా ॥౪॥ సఏషప్రకృతింసూక్ష్మాందై
వీంగుణమయీంవిభుః । యదృచ్ఛయైవోపగతామభ్యపద్యతలీలయా ॥౫॥ గుణైర్విచిత్రాస్సృజతీంసరూ

జీవస్యప్రకృతిసంబన్ధస్యసహజత్వాభావాత్ కాదాచిత్కీమిత్యర్థః , గుణమయీంసత్వాదిగుణప్రచురాం , మాయాం - అ
భ్యపద్యతఅపశ్యత్ - అత్రకేచిదావరణవిక్షేపశక్తిభేదేనప్రకృతింద్వేధావిభజ్య , పురుషమపిజీవేశ్వరరూపేణద్వేధావిభ
జ్యఏకస్యప్రకృత్యవివేకేనసంసారః , ఇతరస్యప్రకృతింస్వవశీకుర్వతస్సృష్ట్యాదివ్యాపార , స్తత్ర - ప్రకృత్యవివేకేనయస్సం
సరత్యావరణశక్త్యాతిరోహిత , స్తస్యసంసారప్రకారోఽనేనశ్లోకేనోచ్యతఇతివ్యాచక్షతే , తదయుక్తం , నిత్యమవిద్యాప్ర
త్యనీకస్వప్రకాశస్వరూపస్యప్రకృత్యవివేకానుపపత్తేః , స్వలీలారూపసృష్ట్యాదివ్యాపారనిర్వృత్తయే ఆవరణశక్త్యాముహ్య
తీతిచే - న్న-వికల్పాసహత్వాత్ - కింభ్రాన్తిహేతుర్లీలా - ఉత-భ్రాన్తికార్యం - ఉత-భ్రాన్తిరేవ-నాద్యః , లీలయాస్వభ్ర
మసంపాదనానుపపత్తేః " బహుస్స్యాం " ఇతిసంకల్పేనహీశ్వరోలీలారూపంసృష్ట్యాదికంకరోతి,నహికశ్చిద్భ్రాన్తస్స్యా
మితిసంకల్ప్యభ్రామ్యతి,కించేశ్వరస్సర్వజ్ఞశ్చేత్స్వానర్థరూపసంసారంనప్రవర్తయతి-అజ్ఞశ్చేత్సర్వజ్ఞత్వశ్రుతివిరోధః ,
వివేకనిష్పాదనేనస్వానర్థపరిహారాయజగత్సృజతీతిచే , త్తథాపిలీలాత్వమనుపపన్నం, నహివ్యాధ్యుపహతస్యౌషధానయ
నప్రవృత్తిర్లీలాభవతి , నద్వితీయః ,ప్రథమసంకల్పస్యలీలాత్వానుపపత్తేః-తద్వదేవోత్తరత్రాపిలీలామన్తరేణారమ్భమోపపత్తే
శ్చ , నాపితృతీయః , ద్విచన్ద్రజ్ఞానస్యలీలాత్వాప్రసిద్ధేః-స్వయమభ్రామ్యన్నీశ్వరోలీలయాపరాన్మోహయతీతిచేత్ , న , త్వ
న్మతేభ్రాన్త్యాదినాపరదర్శనాయోగాత్ , పరదర్శనేసంభవతి తేషాంస్వానన్యత్వజ్ఞానాచ్చ , నిర్విశేషసన్మాత్రస్య బ్రహ్మ
ణోనిర్విశేషత్వాదేవనలీలాసంభవః , ఈశ్వరస్యతు , సర్వజ్ఞత్వేన , సంసారరహితత్వేన , జీవాత్స్వానన్యత్వేనచజాన
తో-జన్మమరణాదినిర్వర్తననరకపతనాదివ్యాపారోనలీలాభవితుమర్హతి , తస్మాన్నిఖిలహేయప్రత్యనీకానన్తకల్యాణగు
ణగణమహోదధేరీశ్వరస్యలీలోపకరణభూతయాతన్నియామ్యయామాయయాతన్నియామ్యస్యతచ్ఛరీరభూతస్యానాది
త్వాద్యుక్తధర్మకస్యతతస్తద్విలక్షణస్యప్రత్యగాత్మనఃపరమార్థభూతేశ్వరలీలారూపజగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారనిర్వృత్తయే
ఽభిపత్తిరనేనశ్లోకేనప్రతిపాద్యతఇత్యభ్యుపగన్తవ్యం - అత్రలీలయాయదృచ్ఛయాఉపగతామభ్యపద్యతేత్యన్వయేతుంశ
క్యం , తదా,లీలయైవేతి , అధ్యయనేనవసతీతి-వత్ఫలత్వస్యైవహేతుత్వేనవివక్షయాహేతుతృతీయా,లీలయాభగవల్లీలారస
నిర్వృత్త్యర్థం , యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికభగవత్సంకల్పేన - ఉపగతాంప్రాప్తామిత్యర్థః ॥౫॥ అస్తుప్రకృత్యభిప

త్తిః , కర్తృత్వాదేఃకిమాయాతమిత్యాశఙ్కాయామభిపత్తిహేతుకస్వస్వరూపతిరోధానకృతమోహనిమిత్తంకర్తృత్వాదికమితివక్తుంప్రకృతిం-సూక్ష్మామిత్యుక్తసూక్ష్మావస్థాప్రతిసంబన్ధిస్థూలావస్థాంవదన్-తయా ప్రకృత్యాప్రత్యగాత్మనస్స్వస్వరూపతిరోధానేనమోహమాహ ॥ గుణైరితి ॥ విచిత్రాః దేవమనుష్యాదిరూపేణబహువిధాః- సరూపాఃసర్వాసాంప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనైకరూపాః - ప్రజాః - గుణైస్సత్త్వాదిభిః-సృజతీంకార్యదశాయాంస్రష్ట్రీం - ప్రకృతిం -విలోక్య - తయా-జ్ఞానగూహయాజ్ఞానతిరోధాయిన్యా -సద్యః-సఇవముమోహతస్యాంస్వానన్యతాబుద్ధిమకరోదిత్యర్థః ❋॥౬॥❋ ఏవంపరాభిధ్యానేనప్రకృత్యాతిరోహితస్వస్వరూపవిస్మరణపూర్వకప్రకృతిచిన్తనేన - పుమాన్ జీవః - ప్రకృతేర్గుణైః- కర్మసు - క్రియమాణేషుసత్సు - తానికర్మాణి , ఆత్మనిమన్యతే-తానిస్వకర్తృకాణీతిమన్యతఇత్యర్థః - సాంసారికప్రవృత్తిష్వస్యకర్తృతా - సత్త్వరజస్తమోగుణసంసర్గకృతా , నస్వరూపప్రయుక్తేతిభావః ❋ ॥౭॥ ❋ తత్తస్మా - త్సత్త్వరజస్తమోగుణసంసర్గకృతాత్కర్తృత్వా-దస్యజీవస్య - సంసృతిర్బన్ధఃసంసారరూపోబన్ధః- తత్కృతం - కర్తృత్వప్రయుక్తమేవపారతన్త్ర్యంకర్మవశ్యత్వంచభవతి - నతు-స్వరూపప్రయుక్తమితిభావః -స్వరూపప్రయుక్తత్వాభావమేవవిశదయితుంతస్యముక్త్యవస్థాయామవస్థితంప్రకృతివియుక్తంస్వరూపంవిశినష్టి ॥ అకర్తురితి ॥ అకర్తుః -సత్త్వత్రప్రయత్నాశ్రయత్వంనిషిధ్యతే,కింతు - గమనాగమనాదిసాంసారికప్రవృత్తిరహితస్యేత్యర్థః । తత్రహేతు- రీశస్యఅకర్మవివశస్య - సాక్షిణఃజ్ఞానాశ్రయస్య - జ్ఞానగుణకస్యేత్యర్థః - సాక్షాద్ద్రష్టృత్వమేవహిసాక్షిత్వం “ సాక్షాద్ద్రష్టరిసంజ్ఞాయాం ,, మిత్యనుశాసనానురోధాత్ - అనేనజ్ఞానగుణకత్వముక్తం - జ్ఞానస్వరూపత్వమాహ ॥ నిర్వృతాత్మనఇతి ॥ నిర్వృతంనిర్వృతిః-భావేక్తః- ఆనన్దస్వరూపస్యేత్యర్థః , తథాచశ్రుతిః “ నిర్వాణమయఏవాయమాత్మే ,, తిఅనుకూలజ్ఞానమేవహ్యానన్దః।ఈశస్యేత్యనేనాకర్మవివశత్వోక్త్యా - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మతిరోహితాపహతపాప్మత్వాదిస్వాభావికగుణాష్టకస్య - ముక్తిదశాయాంతిరోధాననివృత్త్యాఆవిర్భావస్సూచ్యతే - అనేనజ్ఞానగుణకత్వజ్ఞానస్వరూపత్వాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకవిశి

పాఃప్రకృతింప్రజాః । విలోక్యముముహేసద్యస్సఇవజ్ఞానగూహయా ॥౬॥ ఏవంపరాభిధ్యానేనకర్తృత్వంప్రకృతేఃపుమాన్ । కర్మసు క్రియమాణేషుగుణైరాత్మనిమన్యతే ॥౭॥ తదస్యసంసృతిర్బన్ధఃపారతన్త్ర్యంచతత్కృతమ్ । భవత్యకర్తురీశస్యసాక్షిణోనిర్వృతాత్మనః ॥౮॥ కార్యకారణకర్తృత్వేకారణంప్రకృతింవిదుః।

ష్టంప్రకృతివియుక్తంప్రత్యగాత్మస్వరూపమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥౮॥ ❋ అత్రాయమర్థోఽనుసంధేయః - జీవాత్మానస్స్వయమసంకుచితాపరిచ్ఛిన్ననిర్మలజ్ఞానస్వరూపాస్సన్తః- కర్మరూపావిద్యావేష్టితా, స్తత్తత్కర్మానురూపజ్ఞానసంకోచమాపన్నాః - బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తవివిధవిచిత్రదేహేషుప్రవిష్టా , స్తత్తద్దేహోచితజ్ఞానప్రసరా- స్తత్తద్దేహాత్మాభిమానిన- స్తదుచితకర్మాణికుర్వాణా- స్తదనుగుణసుఖదుఃఖోపభోగరూపసంసారప్రవాహం ప్రతిపద్యన్తే-నను జ్ఞానస్వరూపఆత్మా స్వయంప్రకాశశ్చ - తస్యదేవాదిస్వరూపాత్మాభిమానేస్వరూపప్రకాశతిరోధానమవశ్యాశ్రయణీయం , స్వరూపప్రకాశేసత్యాత్మన్యాకారాన్తరాధ్యాసాయోగాత్-తతశ్చ - స్వరూపప్రకాశతిరోధానేస్వరూపనాశప్రసఙ్గః-మేవం,నహిస్వరూపభూతజ్ఞానస్య తిరోధానముచ్యతే,అపితుధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ-నను-ధర్మభూతజ్ఞానస్యాపివాతిరోధానమవశ్యమాశ్రయణీయం-తిరోధానంచ-కర్మరూపావిద్యయాప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబన్ధోవా-విద్యమానప్రకాశనివృత్తిర్వేతికోటిద్వయమేవహిసంభావితం-ఉభయథాపి,నిత్యత్వేనాభిమతధర్మభూతజ్ఞానస్యాపినాశప్రసఙ్గఇతిచేత్ ,ఉచ్యతే,ఆత్మధర్మభూతస్య చైతన్యస్యస్వాభావికస్యాపికర్మణాపారమార్థికంసంకోచంవికాసంచాభ్యుపగచ్ఛామః-తత్ర-దేవాదిభ్రమస్యాధిష్ఠానస్ఫురణసాపేక్షత్వాద్ధర్మిస్వరూపంస్వయంప్రకాశరూపమధిష్ఠానతయాస్ఫురతి -నాత్రజ్ఞానాన్తరాపేక్షా-అజడత్వాత్ -జడత్వాద్ధిఘటాదేర్జ్ఞానాన్తరాపేక్షా - ఏవంధర్మిస్వరూపమధిష్ఠానంస్ఫురతి - భ్రమవిరోధినోనిత్యత్వాణుత్వాద్యాకారాః - తేజ్ఞానాన్తరవేద్యాఇతి-తత్తిరోధానాద్భ్రమఉపపద్యతే - తిరోధానంచప్రకాశనివృత్తిః - ప్రకాశశ్చ-నజ్ఞానస్వరూప-మపితు-ప్రసరాఖ్యోధర్మభూతజ్ఞానస్యధర్మఃప్రకాశః-ప్రకాశరూపప్రసరాభావశ్చసంకోచః-భావస్యైవాభావాభావత్వాత్ ,సంకోచాభావఃప్రసరః-సఏవతిరోధాననివృత్తిః - నచతదాభ్రమః-ఏవంచసతి-జ్ఞానంధర్మిస్వరూపంచనిత్యం-జ్ఞానధర్మభూతప్రసరస్యైవప్రకాశత్వాత్ - తదభావస్యచసంకోచత్వాత్ -ప్రసరాఖ్యప్రకాశనివృత్తిరూపతిరోధానముపపద్యతే-నిర్విశేషప్రకాశస్వరూపాత్మవాదేతు -ప్రకాశస్యైవాత్మస్వరూపత్వాత్తత్రధర్మాన్తరానభ్యుపగమాత్తత్తిరోధానేస్వరూపనాశోదుష్పరిహరః-నచ-జ్ఞానస్యజ్ఞానాన్తరాశ్రయత్వంనదృష్టమితిచేత్ - తత్కింవ్యాప్త్యా- ఉతశ్రుత్యా -నాద్యః - జ్ఞానస్యకస్యచిద్ధర్మస్త్వేనై

వదృష్టత్వాత్తస్య స్వతన్త్రవస్తుత్వమనుపపన్నమతో జ్ఞానస్వరూపఆత్మా కస్యచిద్ధర్మస్స్యాత్ - శ్రుత్యా చేత్-తస్యైవజ్ఞానస్యజ్ఞానాశ్రయత్వమపిప్రతిపాద్యతే - తథాచశ్రుతిః « కర్తాబోద్ధావిజ్ఞానాత్మా » తినన్వత్ర « ప్రకృతేఃపుమాన్ కర్మసుక్రియమాణేషుగుణైరాత్మనిమన్యత » ఇత్యనేన-స్వయమకర్తైవసన్ప్రకృత్యగాత్మాఽచేతనానాంగుణానాంకర్తృత్వమాత్మన్యధ్యస్యతీత్యవగమ్యతే-యుక్తంచైతత్ - ఆత్మనోహ్యకర్తృత్వంగుణానామేవచకర్తృత్వమధ్యాత్మశాస్త్రేషుశ్రూయతే - తథాహికఠవల్లీషు « నజాయతేమ్రియత » ఇత్యాదినా-జన్మజరామరణాదికంసర్వంప్రకృతిధర్మంప్రతిషిధ్య - హననాదిషుక్రియాసుకర్తృత్వమపిప్రతిషిధ్యతే « హన్తాచేన్మన్యతేహన్తుంహతశ్చేన్మన్యతేహతమ్।ఉభౌతౌనవిజానీతోనాయంహన్తినహన్యత » ఇతిహన్తారమాత్మానంజానన్నజానాత్యాత్మానమిత్యర్థః-తథాచభగవతాస్వయమేవ - జీవస్యాకర్తృత్వం స్వరూపం-కర్తృత్వాభిమానస్తువ్యామోహఇత్యుచ్యతే « ప్రకృతేఃక్రియమాణానిగుణైఃకర్మాణినిత్యశః । అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాఽహమితిమన్యతే ॥ నాన్యంగుణేభ్యఃకర్తారంయథాద్రష్టాఽనుపశ్యతి । కార్యకారణకర్తృత్వేహేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే ॥ పురుషస్సుఖదుఃఖానాంభోక్తృత్వేహేతురుచ్యత » ఇతి-అతఃపురుషస్యభోక్తృత్వమేవ-ప్రకృతేరేవకర్తృత్వం - ఏవంచ « కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వా » దిత్యధికరణవిరోధః-తత్రహ్యాత్మైవకర్తా-నగుణా-ఇత్యుచ్యతే ॥ తథాహి «యజేతస్వర్గకామః-ముముక్షుర్బ్రహ్మోపాసీతే » త్యేవమాదీనిశాస్త్రాణి-స్వర్గమోక్షాదిఫలస్యభోక్తారమేవకర్తృత్వేనయుఞ్జతే - నహ్యచేతనస్యకర్తృత్వేఽన్యోనియుజ్యతే - శాసనాచ్ఛాస్త్రం-శాసనంచప్రవర్తనం-శాస్త్రస్యప్రవర్తకత్వంబోధజననద్వారేణ - అచేతనంచప్రధానంనబోధయితుంశక్యం - అతశ్శాస్త్రాణామర్థవత్త్వంభోక్తుశ్చేతనస్యైవకర్తృత్వేభవేత్-తదుక్తం « శాస్త్రఫలంప్రయోక్తరీ » తిఅతఃకథమయంవిరోధఃపరిహరణీయ ఇతిచేత్ - అత్రోచ్యతే-కర్త్రధికరణేహిశరీరాధిష్ఠాతృరూపకర్తృత్వమాత్మనఏవేత్యుచ్యతే - హన్తాచేదిత్యతాత్మనోనిత్యత్వాద్ధననాద్యభావఉక్తః - అత్ర « ప్రకృతేఃక్రియమాణానీ » తిగీతాయాంచ,సాంసారికప్రవృత్తిషుజీవస్యకర్తృతా - అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంసత్వరజస్తమోగుణసంసర్గకృతా - నస్వరూపప్రయుక్తేతి,గుణానామేవకర్తృత్వమిత్యుచ్యతే - నహిసాంసారికప్రవృత్తిషుకర్తృత్వంగుణసంసర్గకృతమిత్యేతావతాత్రకథ

భోక్తృత్వేసుఖదుఃఖానాంపురుషంప్రకృతేఃపరమ్ ॥౮॥ దేవహూతిరువాచ ॥ ప్రకృతేఃపురుషస్యాపిలక్షణం

నేనస్వతఃకృత్యాశ్రయత్వరూపకర్తృత్వంప్రతిషిధ్యతే - తథాచతత్రైవగీతాయాం « కారణంగుణసఙ్గోఽస్యసదసద్యోనిజన్మస్వి » తిసాంసారికప్రవృత్తిషుకర్తృత్వంగుణసంసర్గకృతమిత్యభిహితం - తథాచతత్రైవాత్మనశ్చకర్తృత్వమభ్యుపేత్యోచ్యతే « శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్కర్మప్రారభతేనరః । న్యాయ్యంవావిపరీతంవాపఞ్చైతేతస్యహేతవః ॥ తత్రైవంసతికర్తారమాత్మానంకేవలంతుయః । పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్నసపశ్యతిదుర్మతి » రితి « అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్ ।వివిధాశ్చపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ »మితి-దైవమీశ్వరః-అధిష్ఠానాదిదైవపర్యన్తసాపేక్షత్వేసత్యాత్మనఃకర్తృత్వేయఆత్మానమేవకేవలంకర్తారంమన్యతే - నసపశ్యతీత్యర్థః-అతః-కర్త్రధికరణేపురుషస్యాధిష్ఠానభూతస్వశరీరాధిష్ఠాతృత్వరూపకర్తృత్వముచ్యతే « ప్రకృతేఃక్రియమాణేష్వి » త్యాదౌతు-సాంసారికవ్యాపారాశ్రయత్వరూపకర్తృత్వంప్రకృతిసంసర్గకృతంనస్వరూపప్రయుక్తమిత్యుచ్యతఇత్యతో - న-తదధికరణవిరోధఇతి,ఏతదేవసాంసారికప్రవృత్తిషుకర్తృత్వంప్రకృతిసంసర్గకృతంనస్వరూపకృతమితివిశదయన్ సాంసారికప్రవృత్తిష్వపిస్వశరీరాధిష్ఠాతృత్వరూపకర్తృత్వాశ్రయత్వాత్ప్రవృత్తిఫలసుఖదుఃఖాశ్రయత్వమాత్మనఏవేత్యాహ ॥ కార్యేతి ॥ కార్యంశరీరం-కారణానిసమస్తానీన్ద్రియాణి-తేషాం-కర్తృత్వేబహిర్గమనాగమనాదిక్రియాకారిత్వే - ప్రకృతింపురుషాధిష్ఠితాంశరీరాకారేణపరిణతాంప్రకృతిం - కారణంహేతుం-విదుః-పురుషాధిష్ఠితశరీరాకారపరిణతప్రకృత్యాశ్రయాభోగసాధనభూతాఃక్రియాఇత్యర్థః - పురుషస్యస్వాధిష్ఠాతృత్వమేవతదపేక్షయాఽధికంకర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాదిత్యాదిషూక్తం - శరీరాధిష్ఠానరూపప్రయత్నహేతుత్వమేవహిపురుషస్యకర్తృత్వం - అతఏవ-సుఖదుఃఖానాంపురుషాధిష్ఠితశరీరాకారపరిణతప్రకృతిహేతుకవ్యాపారజన్యసుఖదుఃఖానాం -భోక్తృత్వే-ప్రకృతేశ్శరీరాత్పరంవిలక్షణం - తదధిష్ఠాతారంపురుషమాత్మానం-కారణం-విదుః - స్వశరీరాధిష్ఠానరూపప్రయత్నాశ్రయత్వాత్తదధిష్ఠేయహేతుకక్రియాఫలసుఖదుఃఖాశ్రయఇత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ఏవంప్రకృతివిలక్షణేతత్సంసృష్టేఆత్మస్వరూపే-కార్యకారణభావేనావస్థితేప్రకృతిస్వరూపేచాభిహితే-పునస్తయోరేవసంసృష్టయోఃప్రకృతిపురుషయోఃకార్యావస్థాసప్రపఞ్చంశుశ్రూషమాణాపృచ్ఛతిదేవహూతిః ॥ హేపురుషోత్తమ-ప్రకృతేఃకార్యావస్థప్రధానస్య - తథాపురుషస్యాపికార్యావస్థస్యబ్రహ్మాత్మకస్య , కథంభూతయోః-అస్యజగతః-కారణయోః-కార్యావస్థాయాఃపూర్వంకృత్స్నజగత్కారణత్వేననామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపత్త్యాభగవచ్ఛరీరత్వేనావస్థితయోః - లక్షణంస్వరూపం -బ్రూహి-బ్రహ్మాత్మకయోః

ప్రకృతిపురుషయోఃకార్యభేదాన్కథయేత్యర్థః-సదసచ్చయదాత్మకం - కారణభూతాఃపిత్రాదయఃకార్యభూతాఃపుత్రాదయశ్చ-యత్ప్రకృతిపురుషాత్మకం - తయోర్లక్షణం బ్రూహీత్యర్థః-నహికేవలప్రకృతేఃకేవలాత్మస్వరూపస్య వాపితృపుత్రత్వాది-అతఉభయాత్మకత్వం - సదసదితిచిదచిత్సముదాయరూపంవిశ్వంవావివక్షితమ్ ❋ ॥౧౦॥ ❋ఏవంపృష్టోబ్రహ్మాత్మకప్రకృతిపురుషకార్యావస్థాసప్రపఞ్చముపపాదయిష్యన్ - తావత్ప్రకృతేఃకారణావస్థాంకార్యావస్థాంసంగ్రహేణాహ॥ యత్తదితి ॥ యత్ప్రధానం-తదేవప్రకృతింప్రాహురిత్యన్వయః - కింతత్ప్రధానం-అవిశేషంకారణావస్థాయాంపృథివ్యాదివిశేషరహితం - అతఏవావ్యక్తంనామరూపవిభాగానర్హం - త్రిగుణంసత్వరజస్తమోగుణాత్మకం-నిత్యంత్రిగుణాత్మకమిత్యనేనజీవాత్మపరమాత్మవైలక్షణ్యముక్తం - నిత్యమిత్యనేనమహదాద్యవస్థానామనిత్యత్వేప్యవస్థావతోద్రవ్యస్యనిత్యత్వముక్తం-ఏవంప్రకృతేఃకారణావస్థోక్తా-కార్యావస్థామాహ ॥ విశేషవత్-కార్యావస్థాయాంపృథివ్యాదివిశేషవత్-సదసదాత్మకం-మహదాదిపృథివ్యన్తకారణరూపేణబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తశరీరరూపకార్యరూపేణచ-కార్యకారణమిత్యర్థః ❋ ॥౧౧॥ ❋ఏవమవస్థాద్వయమభిధాయ-తస్యైవ ప్రధానస్యకార్యాణాంమహదాదీనాంసృష్టిమనుక్రమిష్యం, స్తావత్తత్కార్యాణిగణయన్-సుఖగ్రహణాయసంగృహ్ణాతి॥పఞ్చభిరితి ॥ పఞ్చభిఃపఞ్చభిః-పఞ్చభిర్భూతైః-పఞ్చభిస్తన్మాత్రైః - చతుర్భిర్మనోహంకారమహదవ్యక్తైః - దశభిర్జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైరిత్యేవంసంఖ్యాభేదేనఏతచ్చతుర్వింశతికం-ఏతానిచతుర్వింశతిర్యస్మిన్-తం-ప్రాధానికంప్రధానకార్యాత్మకం-గణంసమూహం-విదుః ❋ ॥౧౨॥ ❋ఏతద్వివృణోతి॥మహాభూతానీతిత్రిభిః॥ మహాభూతాన్యాకాశాదీని-పఞ్చైవ-ఏవకారోఽధికసంఖ్యావ్యవచ్ఛేదార్థః-తానిగణయతి ॥భూరితి॥స్పష్టోర్థః- గన్ధాదీనిగన్ధఆదిర్యేషాం-తాని-తన్మాత్రాణిద్రవ్యాణీత్యర్థః-గన్ధాదయోహిపృథివ్యాదీనామవస్థావిశేషాః- తావన్తిపఞ్చైవ-మేమయా-

పురుషోత్తమ। బ్రూహికారణయోరస్యసదసచ్చయదాత్మకమ్ ॥౧౦॥ శ్రీభగవానువాచ॥యత్తత్త్రిగుణమవ్యక్తంనిత్యంసదసదాత్మకమ్ । ప్రధానంప్రకృతింప్రాహురవిశేషంవిశేషవత్ ॥౧౧॥ పఞ్చభిఃపఞ్చభిర్బ్రహ్మ చతుర్భిర్దశభిస్తథా । ఏతచ్చతుర్వింశతికంగణంప్రాధానికంవిదుః ॥౧౨॥మహాభూతానిపఞ్చైవభూరాపోఽగ్నిర్మరున్నభః।తన్మాత్రాణిచతావన్తిగన్ధాదీనిచతానిమే॥౧౩॥ఇన్ద్రియాణిదశశ్రోత్రంత్వగ్దృగ్రసననాసికాః। వాక్కరౌచరణౌమేఢ్రంపాయుర్దశమఉచ్యతే ॥౧౪॥ మనోబుద్ధిరహంకారశ్చిత్తమిత్యన్తరాత్మకమ్ । చతుర్ధాలక్ష్యతేభేదోవృత్త్యాలక్షణరూపయా ॥౧౫॥ ఏతావానేవసంఖ్యాతో బ్రహ్మణస్సగుణస్యహి । సన్నివేశో

మతానిజ్ఞాతాని - ఇదం-మమభగవతో - మతమిత్యర్థః-ఏవంచతేజోఽబన్నాత్మకంభూతత్రయమేవేతిమతాన్తరవ్యావృత్తిః॥ ❋ ॥౧౩॥ ❋ఇన్ద్రియాణిదశగణయతి ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణి-వాగాదీనికర్మేన్ద్రియాణి-తత్ర-పాయుర్గుదమ్ ❋ ॥౧౪॥ ❋అన్తఃకరణంవిభజతి॥మనఇతి ॥ అన్తరాత్మకమన్తఃకరణం-వృత్త్యాస్వగుణవృత్త్యాసంకల్పాధ్యవసాయాభిమానచిన్తారూపయా - లక్షణరూపయాచిహ్నభూతయా-మనో-బుద్ధి-రహంకార-శ్చిత్త-మితిచతుర్ధాలక్ష్యతఇత్యన్వయః-అత్రాయంభావః-ఏకమేవాన్తరిన్ద్రియంసంకల్పాదివృత్తిభేదేనచతుర్విధం-తత్రచిత్తబుద్ధ్యహంకారాణాంక్రమేణమూలప్రకృతిమహదహంకారాఅనుగ్రాహకాః,మూలప్రకృత్యాద్యనుగ్రాహ్యత్వనిబన్ధనశ్చిత్తాదిభేదవ్యపదేశః-అనుగ్రాహ్యానుగ్రాహకయోరభేదవివక్షయాక్వచిదభేదనిర్దేశో“మహాన్ వైబుద్ధిలక్షణః” ఇత్యాదిః-ఏషాంచావ్యక్తమహదహంకారాణామధిష్ఠాతారోవాసుదేవాదయోవక్ష్యన్తే,ఏవంచాత్రబుద్ధిశబ్దేనాన్తరిన్ద్రియస్య - స్వవృత్తిరూపాధ్యవసాయజననేనానుగ్రాహకంమహత్తత్వంచవివక్షితం-చిత్తశబ్దేనచిన్తాజనకస్యాన్తరిన్ద్రియస్యానుగ్రాహకత్వాచ్చిన్తనీయత్వాచ్చావ్యక్తాఖ్యామూలప్రకృతిర్వివక్షితా-తత్రానుగ్రాహ్యానుగ్రాహకయోరభేదవివక్షయాచతుర్వింశతికంగణంవిదురిత్యుక్తం-భేదవివక్షాయాంతు-సప్తవింశతికోగుణోబోద్ధవ్యఇతి ❋ ॥౧౫॥ ❋ఏవంతత్త్వానిసంకలయ్యసంగృహ్ణన్కాలస్వరూపంలక్షయతి॥ఏతావానితి॥సగుణస్యసత్త్వాదిగుణకస్య - బ్రహ్మణఃప్రధానస్య“ తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతే-ద్వేబ్రహ్మణీవేదితవ్యే”,ఇత్యాదిశ్రుతౌ “ మమయోనిర్మహద్బ్రహ్మతస్మిన్గర్భందధామ్యహమ్ ” ఇతిస్మృతౌచ-ప్రకృతావపిబ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్,ఉపక్రమానుగుణ్యాచ్చ-యద్వా-ఉక్తానాంతత్త్వానాం“యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్ - యశ్చక్షుషితిష్ఠన్” ,ఇతిబ్రహ్మాత్మకత్వశ్రవణాత్సత్త్వాదిగుణాత్మకప్రకృతికార్యభూతపృథివ్యాదిశరీరకస్య - పరబ్రహ్మణఃపరమాత్మనఇత్యర్థః-సన్నివేశఃఅవస్థావిశేషః-మయా - ప్రోక్తఃఏతావానేవచతుర్వింశతిసంఖ్యాకఏవ-సంఖ్యాతః గణితః-తత్త్వజ్ఞైరితిశేషః-అథకాలస్వరూపంలిలక్షయిషుస్తస్యతావత్తత్త్వాన్తరత్వమాహ॥ యఃకాల,స్స-పఞ్చవింశకఃపూర్వంపరిగణితచతుర్వింశతి

క్షిస్సహాస్యపరిగణనేఽయంపఞ్చవింశకో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత్ర-కాలో నతత్త్వాన్తరమితిమతాన్తరముపన్యస్యతి॥ ప్రభావమితి॥ పౌరుషంపరమపురుషసంబన్ధినం-ప్రభావమేవ-కాల-మేకే, ఆహుః- కోఽసౌపౌరుషఃప్రభావ ఇత్యత్రాహ॥ యతః పౌరుషాత్ప్రభావా - ద్భయం, జగతస్సర్గసంహారాదిరూపసంసారభయం-భవతి-పరమపురుషస్య సర్గసంహారాదిషు జగన్నియమనసామర్థ్యం కాలః, న-తత్త్వాన్తరమిత్యర్థః-ఏక ఇత్యుక్త్యా-మతాన్తరత్వంగమ్యతే-స్వమతమాహ ॥ అహంకారేతి॥ అనాత్మన్యాత్మాభిమానోఽహంకార- స్తేన-మూఢస్యతిరోహితస్వస్వరూపస్య-ప్రకృతిం " అక్షరంతమసిలీయత „ ఇతితమశ్శబ్దవాచ్యంనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నం ప్రధానం-ప్రకృతికారణంపరమాత్మానంవా-ఈయుషస్సంహారదశాయాంప్రాప్తస్య-కర్తుర్జీవస్య ❀ తథా- హేమానవి-ప్రకృతేః ప్రధానస్య - యద్గుణసామ్యం-తస్య - నిర్విశేషస్యనామరూపాదివిశేషశూన్యస్య - నామరూపాదివిశేషపరిహారేణసంహారదశాయాంసామ్యావస్థాపన్న గుణత్రయస్య ప్రధానస్య చేత్యర్థః-యతశ్చేష్టావ్యాపారో- భవతి-సభగవాన్ - భగవదాత్మకః కాల ఇత్యు-పలక్షితః సంహారదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హ నిరతిశయసూక్ష్మావస్థామాపన్నయోః ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మాత్మకయోస్తస్మిన్నేవలీనయోః పునస్సృష్టిదశాయాంజగదాకారేణపరిణామరూపో యో వ్యాపారస్తద్ధేతుభూతస్స కాల - స్సచ-భగవదాత్మక ఇత్యర్థః ❀ ॥౧౭॥౧౮॥ ❀ ఏవం ప్రకృతిపురుషకాలస్వరూపంశోధితం తే-త్రయోఽపి భగవద్రూపాణి " ప్రధానపురుషావ్యక్తకాలాస్తు ప్రవిభాగశః రూపాణి „ ఇత్యుక్తేః- తేషుపృథివ్యాదిస్థూలరూపేణపరిణతత్వాత్ప్రయోః ప్రకృతిః స్ఫుటస్వరూపా - పురుషకాలయోస్తు, తాదృశస్థూలపరిణామాభావాత్తయోః ప్రతీయమానత్వం యుక్త్యాదర్శయన్-తయోశ్శాస్త్రైకసమధిగమ్యం భగవదాత్మకత్వమన్తరితిశ్లోకేనాహ ॥ యః-ఆత్మమాయయాస్వసంకల్పేన-సత్త్వానాంపృథివ్యాదిసంభూతదేహానా , మన్తః-పురుషరూపేణ-ఇచ్ఛామిద్వేష్మి-సుఖ్యామిదుఃఖ్యామీ-తీచ్ఛాద్వేషసుఖాద్యాశ్రయజీవాఖ్యరూపేణా - న్తః ప్రవిశ్య-తథా - భవత్యభూద్భవిష్యతీతి, తె

మయాప్రోక్తోయఃకాలఃపఞ్చవింశకః ॥౧౬॥ ప్రభావంపౌరుషంప్రాహుఃకాలమేకే యతో భయమ్ । అహం
కారవిమూఢస్యకర్తుఃప్రకృతిమీయుషః॥ ౧౭ ॥ ప్రకృతేర్గుణసామ్యస్యనిర్విశేషస్యమానవి । చేష్టాయతస్సభ
గవాన్కాలఇత్యుపలక్షితః ॥౧౮॥ అన్తఃపురుషరూపేణకాలరూపేణయోబహిః । సమన్వేత్యేషసత్త్వానాం
భగవానాత్మమాయయా ॥౧౯॥ దైవాత్క్షుభితధర్మిణ్యామస్యాంయోనౌపరఃపుమాన్ । ఆధత్తవీర్యంసాఽ
సూతమహత్తత్త్వంహిరణ్మయమ్ ॥౨౦॥ విశ్వమాత్మగతంవ్యఞ్జన్కూటస్థోజగదఙ్కురః । స్వతేజసాఽపిబ
త్తీవ్రమాత్మప్రస్వాపనంతమః ॥౨౧॥ యత్తత్సత్త్వగుణంస్వచ్ఛంశాన్తంభగవతఃపదమ్ । యదాహుర్వాసు

షామేవసత్త్వానాంవిశేషణత్వేనబహిః కాలాఖ్యరూపేణచ-సమన్వేతి అవభాసతే, సభగవాన్ పరమపురుషః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవంసృష్ట్యుపయోగితయా ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం భగవతఉక్తం, అథసృష్టిమాహ ॥ దైవాదితి ॥ పరఃపుమాన్ పరమపురుషః, స్వస్యాంస్వీయాయాం-యోనౌజగద్యోనౌ ప్రకృతౌ-దైవాత్స్వసంకల్పాత్క్షుభితధర్మిణ్యాం "రజస్తమశ్చాభిభూయసత్త్వంభవతిభారత। రజస్సత్త్వంతమశ్చైవతమస్సత్త్వంరజస్తథా „ ఇత్యుక్తరీత్యాక్షుభితసత్త్వాదిగుణాయాం-వీర్యమహదాదిప్రపఞ్చసృష్టిసామర్థ్యం, చేతనసమష్టిం వా-ఆధత్త ఆయుఙ్క్త-తత-స్సాయోనిః హిరణ్మయంప్రకాశబహులం-మహత్తత్త్వం-అసూతప్రసూతవతీ ❀ ॥౨౦ ॥ ❀ క్షుభితధర్మిణ్యామిత్యుక్తసత్త్వాదిగుణక్షోభోనామ-గుణానాంసామ్యావస్థాప్రహాణేనాన్యతమగుణాభిభవపూర్వకమన్యగుణావిర్భావః, తత్రమహత్తత్త్వసృష్టిః-కస్యగుణస్యాభిభవాదిత్యత్రాహ॥ విశ్వమితి॥ జగదఙ్కురః-జగ- దఙ్కురస్థానీయం - యస్యసః , జగదఙ్కురః , జగత్కారణభూతః - కూటస్థోఽద్వారకో నిర్వికారో భగవాన్, ఆత్మగతం "సోఽభిధ్యాయశరీరాత్స్వా„ దితిప్రకారేణ , స్వశరీరభూతప్రకృతిలీనం , విశ్వం - వ్యఞ్జయన్ వ్యఞ్జయితుం-స్వతేజసాస్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన - ఆత్మప్రస్వాపనంజీవాత్మనాంజ్ఞానసంకోచకం , తమ - స్తమోగుణం - అపిబత్ అభిభూతమకరోదిత్యర్థః ❀ ॥౨౧॥ ❀ కస్యగుణస్యావిర్భావాదిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్ మూలప్రకృతిసహితో వాసుదేవాఖ్యవ్యూహాధిష్ఠితత్వం తయోరన్తఃకరణభేదచిత్తబుద్ధ్యనుగ్రాహకత్వంచాహ ॥ యత్తదితి ॥ భగవతః పదం "తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ „ మిత్యుక్తరీత్యా , సత్త్వస్యప్రకాశకత్వా-త్తద్గుణకస్యచిత్తస్యభగవదుపలబ్ధిస్థానత్వమిత్యర్థః-శాన్తం అభిభూతతమస్కం - అతఏవ-స్వచ్ఛంప్రకాశకం-సత్త్వగుణకం-యచ్చ - వాసుదేవాఖ్యంవాసుదేవాఖ్యభగవద్వ్యూహాధిష్ఠితం-యచ్చిత్తం అన్తఃకరణభేదచిత్తానుగ్రాహకం - మూలప్రకృత్యపరపర్యాయ - మవ్యక్తం - తదేవ-మహదాత్మకంమహత్తత్త్వాత్మనాఽవస్థితమిత్యర్థః- అత్రవాసుదేవాఖ్యంచిత్తమిత్యధిష్ఠాత్రధిష్ఠేయయోరనుగ్రాహ్యానుగ్రాహకయోశ్చాభేదవివక్షయా నిర్దేశః - నాత్రచిత్తస్య వైకారికాహంకారకార్యాన్తఃకరణభేదస్యవాసుదేవాధిష్ఠితత్వంమహదాత్మకత్వం-చోచ్యతే " చి

త్తం చైత్యస్తతోఽభవ,, దితిచిత్తస్య క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ - మహత్కార్యాహంకారకార్యస్య చిత్తస్య మహదాత్మనావస్థానాయోగాచ్చ - కారణంహి కార్యాత్మనాఽవతిష్ఠతే-నతు కార్యం కారణాత్మనా-తత్తుసంహారదశాయాం యద్యపిసంభవతి - తథాప్యత్రసృష్టిప్రకరణేతథాఽవస్థానమయుక్తంవక్తుం - నాపిమహదాత్మకమితిచిత్తస్యాన్తఃకరణభేదస్యమహదనుగ్రాహ్యత్వముచ్యతే- మహతోబుద్ధ్యనుగ్రాహకత్వాత్ « మహానైవబుద్ధిలక్షణఇత్యుక్తేః-నచాత్రచిత్తశబ్దేన బుద్ధిరేవాన్తఃకరణభేదోవివక్షితఇతివక్తుంశక్యం - బుద్ధేర్వాసుదేవాధిష్ఠితత్వానుపపత్తేః « బుద్ధేర్గిరాంపతి,, రితివక్ష్యమాణత్వాత్ - తస్మాదత్రాభిభూతతమస్కముద్భూతసత్వగుణమవ్యక్తమేవవాసుదేవాధిష్ఠితంమహదాత్మనాపరిణతమిత్యవధారణీయం, తత్ర-య-దవ్యక్తస్యాధిష్ఠాతావాసుదేవ - స్సఏవమహతోప్యధిష్ఠాతా-అధిష్ఠాత్రన్తరానుక్తేః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కదాఽన్తఃకరణమవ్యక్తానుగృహీతంసచ్చిత్తమితిలక్ష్యతఇత్యత్రాహ॥ స్వచ్ఛత్వమితి ॥ స్వచ్ఛత్వంభగవద్బిమ్బగ్రాహిత్వం, అవికారిత్వంవిక్షేపాదిరాహిత్యం - అతఏవ-శాన్తత్వంరజస్తమోభ్యామనభిభూతత్వం - ఇత్యేవంరూపైఃస్వచ్ఛత్వాదిభి-శ్చేతసోవృత్తిభి - ర్లక్షణం-ప్రోక్తం - యదాస్వచ్ఛత్వాదిగుణకంమన - స్తదాసత్వోత్తరావ్యక్తానుగృహీతమితిచోక్తోవృత్తిభిర్లక్ష్యతఇత్యర్థః - స్వచ్ఛత్వాదౌదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ అపామప్సాం:పరాప్రకృతిఃఅనారోపితస్వస్వభావః-యథా- అపాంస్వభావరూపంస్వచ్ఛత్వం ఫేనతరఙ్గాదిరాహిత్యం ఏవంస్వచ్ఛత్వాదికంయదాభవతి - తదాఽవ్యక్తానుగృహీతంమనఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమధ్యవసాయాదివృత్తిభిర్బుద్ధేర్మహత్తత్త్వానుగృహీతత్వం వేదితవ్యమ్ । అథాహంకారోత్పత్తిప్రకారంవదంస్తత్స్వరూపంతదవాన్తరభేదంతదధిష్ఠాతారంచాహ త్రిభిః ॥ మహత్తత్త్వాదితి ॥ భగవతో, వీర్యేణసంకల్పరూపజ్ఞానేన - చోదితాత్ప్రేరితాత్ - అతఏవ - వికుర్వాణాత్మహత్తత్త్వా-ద్వైకారికతైజసతామసభేదేన,త్రివిధః. క్రియాశక్తిః - క్రియాశబ్దేనప్రవర్తకరజోగుణ ఉచ్యతే-రజోగుణోద్రిక్తఇత్యర్థః - అహఙ్కారః, సమపద్యతేఉద

దేవాఖ్యంచిత్తంతన్మహదాత్మకమ్ ॥౨౨॥ స్వచ్ఛత్వమవికారిత్వంశాన్తత్వమితిచేతసః।వృత్తిభిఃర్లక్షణంప్రోక్తంయథాఽపాంప్రకృతిఃపరా ॥౨౩ ॥ మహత్తత్త్వాద్వికుర్వాణాద్భగవద్వీర్యచోదితాత్ । క్రియాశక్తిరహంకారస్త్రివిధస్సమపద్యత ॥౨౪॥వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చయతోభవః।మనసశ్చేన్ద్రియాణాంచభూతానాంమహతామపి ॥౨౫॥ సహస్రశిరసంసాక్షాద్యమనన్తంప్రచక్షతే। సంకర్షణాఖ్యంపురుషంభూతేన్ద్రియమనోమయమ్ ॥౨౬॥ కర్తృత్వంకరణత్వంచకార్యత్వంచేతిలక్షణమ్ ।శాన్తఘోరవిమూఢత్వమితివాస్యాదహంకృతేః ॥౨౭ ॥ వైకారికాద్వికుర్వాణాన్మనస్తత్త్వమజాయత । యత్సంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతేకా

భూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కోఽసావహంకారఇత్యత్రాహ-యతః త్రివిధాహంకారాత్ - మనసఃఇన్ద్రియాణాంజ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణాం - మహతాంభూతానాంఆకాశాదీనాం - అపిశబ్దాచ్ఛబ్దాదితన్మాత్రాణాంచ -భవఉత్పత్తిః,మనఆదీనాంకారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్యాహంకారస్యసంకర్షణాధిష్ఠితత్వమాహ॥సహస్రశిరసమితి॥ సహస్రశిరసంసహస్రఫణ-మనన్తశబ్దవాచ్యం- సాక్షాత్సంకర్షణాఖ్యభగవద్వ్యూహం - పురుషంపరమపురుషం- భూతేన్ద్రియమనోమయంభూతాదీనాంకారణ-మహంకారం, ప్రచక్షతేసంకర్షణాధిష్ఠితమహంకారంప్రచక్షతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అస్యాహంకారస్యలక్షణం-తస్యస్వకార్యభూతాన్తఃకరణభేదాహంకారానుగ్రాహకత్వం - తద్వృత్తిభిర్లక్ష్యత్వంచాహ॥ కర్తృత్వమితి ॥ కర్తృత్వాభిమానఃఆత్మనిగమనాద్యాశ్రయత్వాభిమానోయదామనసిస్యాత్ - తదాఽహంకారానుగృహీతంమనఇత్యర్థః ॥ ఏవంకరణత్వమిన్ద్రియత్వం - కార్యత్వం దేహత్వం , చేతి-లక్షణమహంకారస్యలక్షణం-చిహ్నంభూతేన్ద్రియకారణత్వాదహంకారస్యేత్యర్థః - శాన్తత్వంప్రకాశకత్వం - ఘోరత్వంవిక్షిప్తత్వం -మూఢత్వంచేతివాఽహంకృతేర్లక్షణం-తత్తత్కారణగుణత్రయరూపేణాహంకారోలక్ష్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథమనసఉత్పత్తిపూర్వకంతల్లక్షణమధిష్ఠాతారంచాహ ॥వైకారికాదితి ॥ వికుర్వాణాద్వైకారికాత్సాత్వికాహంకారా-న్మనస్తత్త్వమజాయత- యన్మన-స్సంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతే- సంకల్పః , సమిత్యేకీకారే-దేహాదిభిరాత్మనోఽపృథక్త్వేనచిన్తనం-వికల్పో వివిధవిషయచిన్తనం - యదాఽన్తః కరణేతైజసాహంకారానుగ్రహాత్ - సంకల్పవికల్పౌభవతఃతదాతదేవాన్తఃకరణంమనఇతిజానీయాదిత్యర్థః-తస్యప్రద్యుమ్నాధిష్ఠితత్వమాహ ॥ కామసంభవఇతి ॥ వైకారికఇతి శేషః-కామఃప్రద్యుమ్నః.తస్యసంభవఃసమ్యగ్భవతీతిసంభవః - తస్య విభూతిరిత్యర్థః-అయమధిష్ఠాతాప్రద్యుమ్నోమనఃకారణస్యవైకారికాహంకారస్య-నతుమనసః « మనసశ్చన్ద్రమాజాత ,, ఇతితదధిష్ఠాతుర్వక్ష్యమాణత్వాత్ - అస్యమనసోఽనుగ్రాహకస్తు - తైజసోఽహంకారః ౹లోభఃప్రవృత్తిరారమ్భఃకర్మణామశమఃస్పృ

హః-రజస్యైతానీ „ తిస్పృహాదీనాంరజఃకార్యత్వగానా - త్తస్యప్రవర్తనాత్మకక్రియాశక్తియుక్తత్వాచ్చ-ఏవంతామసాహం
కారకార్యస్యాకాశాదేరపిస్వస్వకార్యజననే తైజసోఽహంకారోఽనుగ్రాహకో వేదితవ్యః - ఏవంచ-త్సామాన్యేనోక్త
మహంకారాధిష్ఠాతృత్వంసంకర్షణస్య - త-త్తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వ ఏవేతి విశేషే పర్యవసన్నం బోధ్యమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋
అస్య తైజసాహంకారస్యాధిష్ఠాతారంవదన్ కోఽసావిన్ద్రియేషు తత్కృతోఽనుగ్రహ ఇత్యపేక్షాయాం జ్ఞానస్వరూపమాత్రజన
నసామర్థ్యాదిరేవ సర్వేన్ద్రియేష్వనుగ్రహత్వం వృత్తిభిర్లక్ష్యత ఇత్యాహ ॥ యమితి త్రిభిః ॥ హృషీకాణామిన్ద్రియాణామధీశ్వరంఅ
ధిష్ఠాతారం-అనిరుద్ధాధిష్ఠేయ తైజసాహంకారానుగ్రాహ్యత్వాదిన్ద్రియాణామప్యనిరుద్ధాధిష్ఠితత్వముక్తం-శరత్కాలీనేన్దీవర
వచ్ఛ్యామం-ఋషిభిశ్శనైస్సమ్యగారాధనీయమనిరుద్ధాఖ్యవ్యూహం.యం తైజసాహంకారం - విదుఃఅనిరుద్ధాధిష్ఠితం తైజసా
హంకారంవిదురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తస్మాత్తైజసాద్వి క్రియమాణాత్ - హే సతి-ఇన్ద్రియాణామనుగ్రహరూపంబుద్ధితత్త్వం,బుధ్యతే
ఽనేనేతిబుద్ధిః-జ్ఞానస్వరూపజననసామర్థ్య-మభూత్, కథంబుద్ధితత్త్వస్యేన్ద్రియానుగ్రహత్వమవగమ్యత ఇత్యాశఙ్కాయాంస్వవృ
త్తిభిరిత్యాహ ॥ ద్రవ్యేతి ॥ ద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానాదయోబుద్ధితత్త్వస్యవృత్తయః - తత్ర ద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానంద్రవ్యమాత్రావభాస
రూపంజ్ఞానం- వ్యావర్తకాకారజ్ఞానాభావాత్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ సంశయ ఇతి ॥ సంశయోవికల్పజ్ఞానం-విపర్యాసశబ్దేనాన్యథాజ్ఞానవిపరీ
తజ్ఞానేవివక్షితే-తత్ర ధర్మాన్తరస్యధర్మ్యన్తరే ప్రతీతిరన్యథాజ్ఞానం-యథాపీతశ్శఙ్ఖ ఇతి-ధర్మ్యన్తరస్య ధర్మ్యన్తరత్వేన ప్ర
తీతిర్విపరీతజ్ఞానం,యథైవంరజతమితిశుక్తిశకలే-నిశ్చయఃప్రమారూపం,స్మృతిరనుభూతవస్తువిషయంజ్ఞానం-స్వాపో నిద్రా
సంశయాదిస్వాపాన్తాభిః-పృథగసంకరేణ ,వృత్తితః వృత్తిభిః బుద్ధేర్బుద్ధితత్త్వస్య , లక్షణమిన్ద్రియానుగ్రహత్వరూపలక్షణ-
ముచ్యతే,యద్వేన్ద్రియాణాంద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానాదిజనకత్వం , తదా-తానీన్ద్రియాణి బుద్ధితత్త్వానుగృహీతానీత్యుచ్యత ఇత్య
ర్థః ॥ యద్వా ॥ ఇన్ద్రియాణామితి కర్తరిషష్ఠీ-ఇన్ద్రియాణాం కార్యభూతం,ద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానం-ద్రవ్యస్ఫురణమర్థేన్ద్రియసంబన్ధ
స్ఫురణం-తజ్జన్యవిజ్ఞానశబ్దవాచ్యంబుద్ధితత్త్వం , తైజసాహంకారా-దభూత్ , తదనుగ్రాహ్యేన్ద్రియకార్యత్వాదిత్యర్థః ॥

మసంభవః ॥ ౨౮ ॥ యం విదుర్హ్యనిరుద్ధాఖ్యం హృషీకాణామధీశ్వరమ్ । శారదేన్దీవరశ్యామం సంసాధ్యం యో
గిభిశ్శనైః ॥ ౨౯ ॥ తైజసాత్తు వికుర్వాణాద్బుద్ధితత్త్వమభూత్సతి । ద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానమిన్ద్రియాణామనుగ్ర
హః ॥ ౩౦ ॥ సంశయోఽథ విపర్యాసో నిశ్చయస్స్మృతిరేవ చ । స్వాప ఇత్యుచ్యతే బుద్ధేర్లక్షణం వృత్తితః పృథక్ ॥
తైజసానీన్ద్రియాణ్యేవ క్రియాజ్ఞానవిభాగశః । ప్రాణస్య హి క్రియాశక్తిర్బుద్ధేర్విజ్ఞానశక్తితా ॥ ౩౨ ॥

సంశయాదయోజ్ఞానవిశేషాదిత్యాహ ॥ సంశయ ఇతి ॥ బుద్ధేర్లక్షణం బుద్ధేః ప్రకారః-వృత్తితఃసదోషనిర్దోషేన్ద్రియవృత్తిభిరి
త్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఉభయమేన్ద్రియాణాముత్పత్తిం తేషాంలక్షణంచాహ ॥ తైజసానీతి ॥ క్రియాజ్ఞానవిభాగశఃజ్ఞానేన్ద్రియ
కర్మేన్ద్రియవిభాగేనోభయవిధానీన్ద్రియాణి-తైజసాన్యేవ-ఏవకారోఽహంకారాన్తరకార్యత్వవ్యుదాసార్థః-నను-పూ
ర్వమిన్ద్రియాణామనుగ్రహ ఇతి తైజసాహంకారస్యేన్ద్రియానుగ్రాహకత్వముక్తం,అత్ర త్విన్ద్రియాణాంతత్కార్యత్వమేవో
చ్యత ఇతి విరోధః , మైవం , పూర్వత్ర-కోఽసావిన్ద్రియేషు తైజసకృతోఽనుగ్రహ ఇత్యపేక్షాయాంద్రవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానరూపోఽ
నుగ్రహ ఇత్యుక్తం - నచతత్రాన్తఃకరణభేదస్యబుద్ధితత్త్వస్యైవోత్పత్తిరుచ్యత ఇతి వక్తుంశక్యం -మహత్తత్త్వానుగృహీతాన్తః
కరణాధ్యవసాయాత్మకవృత్తివిశేషస్యైవబుద్ధితత్త్వ “ త్వైకారికాద్వికుర్వాణాన్మనస్తత్త్వమజాయతే „ ఇతిమనసఉత్పత్తిక
థనేనైవసిద్ధత్వాత్ , పృథగ్బుద్ధ్యుత్పత్తికథనస్యానపేక్షితత్వాత్ - అన్యథాచిత్తాహంకారయోరపిపృథగుత్పత్తికథనాప
త్తేశ్చ - నచతత్ర-నిశ్చయస్స్మృతిరేవచేతిబుద్ధేర్వృత్తివిశేషస్యనిశ్చయస్యకథనాదధ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేవబుద్ధితత్త్వ
మభూత్సతీత్యుచ్యత ఇతి చేన్న - అధ్యవసాయాత్మకాన్తఃకరణవృత్తివిశేషాయాబుద్ధేః పునర్వృత్త్యన్తరానుపపత్తేః - అన్య
థాతస్యాఅపిపునర్వృత్త్యన్తరంస్యాదిత్యనవస్థాప్రసఙ్గః తస్మాద్బుద్ధితత్త్వమభూదిత్యనేనజ్ఞానస్వరూపమాత్రజననసామ
ర్థ్యమభూత్ , నిశ్చయఃప్రమాత్మకంజ్ఞానమితియథోక్తఏవార్థస్సాధుః- తస్మాత్పూర్వత్రబుద్ధితత్త్వరూప ఏవేన్ద్రియేషు
తైజసకృతోఽనుగ్రహ ఇతి దర్శితం - అత్రతు - సర్వేన్ద్రియాణామిన్ద్రియకారణస్య వైకారికస్యచ తైజసానుగ్రాహ్యత్వమే
వ-సత్త్వహంకారాన్తరానుగ్రాహ్యత్వమిత్యుచ్యతే - అతఏవోత్పత్తివాచకశ్శబ్దోఽత్రనప్రయుక్తః - యుక్తంచైతత్ - న
హి తైజసస్యప్రవర్తనాత్మకక్రియాశక్తియుక్తస్యానుగ్రాహకత్వమన్తరేణపృథక్కార్యజననసామర్థ్యమస్తి నచైవంబుద్ధిత
త్త్వస్యాపి తైజసాదుత్పత్తిరనుపపన్నాకథముక్తేరితి వాచ్యం-తస్య తైజసకృతానుగ్రహప్రకారప్రదర్శనమాత్రపరత్వాత్-త
స్మాత్తైజసానీన్ద్రియాణ్యేవేత్యస్యాయమర్థః - తైజసాహంకారానుగృహీతవైకారికాహంకారకార్యాణ్యేవోభయవిధానీ

న్ద్రియాణీతి - ఇన్ద్రియాణాం తైజసానుగృహీతవైకారికాదేవోత్పత్తిర్ద్వితీయస్కన్ధేఽభిహితా॥ ఏతదేవ సహేతుకముప
పాదయతి ॥ ప్రాణస్యహీతి ॥ హి యస్మాత్ - ప్రాణస్య కర్మేన్ద్రియగణస్య "ప్రాణమనూత్క్రామన్తం సర్వే ప్రాణా అనూ
త్క్రామన్తి" ఇతి సర్వేన్ద్రియాణాం ప్రాణశబ్దవాచ్యత్వేఽపి - బుద్ధిరితి జ్ఞానేన్ద్రియగణస్య పృథగుపాదానాత్ - గోబలీవర్దన్యాయే
నాత్ర కర్మేన్ద్రియవర్గపరః ప్రాణశబ్దః - తస్య కర్మేన్ద్రియగణస్య - క్రియాగమనాదిక్రియారూపా శక్తిః - ర్దృశ్యతే యతశ్చ - బు
ద్ధేః - బుధ్యతేఽనేనేతి బుద్ధిః జ్ఞానేన్ద్రియవర్గః - తస్య - విజ్ఞానమత్ర ప్రకాశనం - ప్రకాశనరూపశక్తితా - దృశ్యతే - తత స్తైజసా
హంకారానుగృహీతసాత్త్వికాహంకారకార్యాణ్యేవోభయమిన్ద్రియాణీత్యర్థః - బుద్ధేర్విజ్ఞానశక్తితేత్యనేనోక్త్యాపి జ్ఞానేన్ద్రియగణ
స్య వైకారికత్వం స్పష్టమేవోక్తం "తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశక" మితి సత్త్వస్యైవ ప్రకాశకత్వాత్ - నను ఉభయమిన్ద్రియా
ణామపి తైజసానుగృహీతవైకారికత్వే - ఉభయమేషామపీన్ద్రియాణాం జ్ఞానక్రియాశక్తిద్వయవత్త్వమేవ స్యాత్ తత్తు న దృష్టమితి
చేన్న - సత్త్వరజసోరుద్భవాభిభవయోగేన జ్ఞానేన్ద్రియోత్పాదనవేలాయాం - వైకారికసత్త్వస్యోద్భవః - రజసోఽభిభవః - క
ర్మేన్ద్రియోత్పత్తివేలాయాంతు, రజస ఉద్భవః - సత్త్వస్యాభిభవ - ఇత్యాశయాత్ ❁॥౩౨॥❁ అథ తన్మాత్రోత్పత్తిపూర్వకమాకాశా
దిమహాభూతోత్పత్తిం తయోః కార్యాపరపర్యాయం లక్షణం చాహ ॥ తామసాదితి పఞ్చదశభిః ॥ భగవద్వీర్యచోదితాత్ భగవ
త్సంకల్పచోదితాత్ - అత ఏవ - వికుర్వాణాత్ - తామసాదహంకారాత్ - శబ్దమాత్రం శబ్దతన్మాత్రద్రవ్యం - అభూత్ ఉదభూత్ -
తస్మాచ్ఛబ్దమాత్రాత్ - నభః - ఉదభూత్ - సశబ్దః కేన గృహ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ శ్రోత్రమితి ॥ శ్రోత్రం తు శబ్దగమిత్యాదినా - శ్రోత్రా
దీనాం నభ ఆదిభ్యో నోత్పత్తిరుచ్యతే - శ్రోత్రాదీనాం తైజసానుగృహీతవైకారికాదుత్పత్తేరుక్తత్వాత్ - కింతు - శబ్దాదిరూప
విషయోత్పత్త్యనన్తరం శ్రోత్రాదీనాం తత్సంబన్ధమాత్రముచ్యతే - శ్రోత్రం శ్రోత్రేన్ద్రియం - శబ్దగం శబ్దజ్ఞాపకమ్ ❁॥౩౩॥❁
కిం తచ్ఛబ్దతన్మాత్రం - కీదృశం తన్నభ - ఇత్యపేక్షాయాం - తయోః కార్యముఖేన స్వరూపం శోధయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అర్థాశ్రయత్వం

తామసాత్తు వికుర్వాణాద్భగవద్వీర్యచోదితాత్ । శబ్దమాత్రమభూత్తస్మాన్నభశ్శ్రోత్రం తు శబ్దగమ్ ॥౩౩॥ అ
ర్థాశ్రయత్వం శబ్దస్య ద్రష్టృలిఙ్గత్వమేవ చ । తన్మాత్రత్వం చ నభసో లక్షణం కవయో విదుః ॥౩౪॥ భూతానాం ఛిద్ర
దాతృత్వం బహిరన్తరమేవ చ । ప్రాణేన్ద్రియాత్మధిష్ణ్యత్వం నభసో వృత్తిలక్షణమ్ ॥౩౫॥ నభసశ్శబ్దతన్మాత్రా
త్కాలగత్యా వికుర్వతః । స్పర్శోఽభవత్తతో వాయుస్త్వక్స్పర్శస్య చ సంగ్రహః ॥౩౬॥ మృదుత్వం కఠిన
త్వం చ శైత్యముష్ణత్వమేవ చ । ఏతత్స్పర్శస్య స్పర్శత్వం తన్మాత్రత్వం నభస్వతః ॥౩౭॥ చాలనం వ్యూహనం
ప్రాప్తిర్నేతృత్వం ద్రవ్యశబ్దయోః । సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వం వాయోః కర్మాభిలక్షణమ్ ॥౩౮॥ వాయో

అర్థవాచకత్వం - ద్రష్టృలిఙ్గత్వం ద్రష్టుస్సర్వజ్ఞస్య భగవతః లిఙ్గత్వం ప్రమాణభూతత్వం, భగవతశ్శాస్త్రయోనిత్వాత్, ద్ర
ష్టుః ఘటపటాద్యర్థద్రష్టుః, లిఙ్గ్యతే ప్రతీయత ఇతి ద్రష్టృలిఙ్గం - తస్య భావస్తత్త్వమితి వా - ఘటపటాద్యర్థద్రష్టుర్హి తద్వాచకశ్శ
బ్దః ప్రతీయతే యద్యపి శబ్దశ్రవణాదప్యర్థః ప్రతీయతే - తథాపి తదపి శబ్దస్య లక్షణమేవ - తదేవ హ్యర్థాశ్రయత్వమిత్యుక్తం, అ
ర్థాశ్రయత్వం నామ శ్రోతురర్థప్రత్యాయకత్వమేవ - వక్తుర్ద్రష్టృత్వే నానుమాపకత్వం వా - అర్థం దృష్ట్వా హి వక్తాఽభివదతి -
కుడ్యాద్యన్తరితస్యాపి వక్తుర్జ్ఞాపకత్వం వా - నభసస్తన్మాత్రం ఆకాశస్యాసాధారణగుణత్వం, సూక్ష్మత్వం వా - శబ్దస్య, లక్షణం
కార్యం, కవయో విదుః ❁॥౩౪॥❁ నభసో లక్షణమాహ ॥ భూతానామితి ॥ భూతానాం బ్రహ్మాది స్తమ్బపర్యన్తభూతా
నాం - ఛిద్రదాతృత్వమవకాశదాతృత్వం, బహిరన్తర్వ్యవహారాస్పదత్వం, ప్రాణానాం ఇన్ద్రియాణాం - ఆత్మనశ్చ, ధిష్ణ్యత్వం
స్థానత్వం, నాడ్యాదిచ్ఛిద్రరూపేణ నభస ఆకాశస్య, వృత్తిలక్షణం - వృత్తిః ఛిద్రదాతృత్వాదికార్యమేవ - లక్షణం ఏవముత్తర
త్రాప్యేకేన శ్లోకేన తన్మాత్రమహాభూతయోరుత్పత్తిః, ద్వితీయేన తన్మాత్రలక్షణం - తృతీయేన మహాభూతలక్షణమిత్యనుసం
ధేయమ్ ❁॥౩౫॥❁ నభస ఇతి ॥ శబ్దతన్మాత్రాత్, శబ్దస్తన్మాత్రమసాధారణో యస్య, తస్మాత్, కాలగత్యా కాలశరీరకభ
గవత్సంకల్పేన - వికుర్వతోఽపి క్రియమాణాన్నభస ఆకాశాత్, స్పర్శః స్పర్శతన్మాత్రమభవత్, తతస్స్పర్శా
ద్వాయురభవత్ - సోఽసౌ స్పర్శస్య గ్రాహక ఇత్యత్రాహ ॥ త్వక్ త్వగిన్ద్రియం - స్పర్శస్య - సంగ్రహః సమ్యగ్గ్రాహకః, ❁ సమ్య
గ్గృహ్యతేఽనయేతి వా ॥ ❁ సమ్యగ్గృహ్యతేఽనయేతి వేతి వ్యాఖ్యానం తు శ్రీలిఙ్గపాఠాభిప్రాయేణ ❁॥౩౬॥❁
మృదుత్వాదయః - నభస్వతః వాయోః - తన్మాత్రత్వమసాధారణగుణత్వం చ - స్పర్శస్య స్పర్శత్వం లక్షణమిత్యర్థః ❁॥౩౭॥❁
చాలనం వృక్షశాఖాదేః - వ్యూహనం విభాగకరణం - ప్రాప్తిశ్చ చలితయోస్సంయోజకత్వం - ద్రవ్యశబ్దయోర్నేతృ
త్వం - ద్రవ్యనేతృత్వం శబ్దనేతృత్వం - తత్ర ద్రవ్యనేతృత్వం ద్రవ్యస్య గన్ధవతో ఘ్రాణం ప్రతి - శబ్దనేతృత్వం దూరస్థశ
బ్దస్య శ్రోత్రగ్రాహ్యత్వకరణం - సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వం ధారకత్వం - వాయోః కర్మైవాభిలక్షణమ్ ❁॥౩౮॥❁

వాయోరితి ॥ స్పర్శః తన్మాత్రో ఽ సాధారణగుణో యస్య-తస్మా - ద్దైవేరితాదీశ్వరప్రేరితా-ద్వాయోః-రూపం రూపతన్మాత్ర మభూత్-తతః రూపా - త్తైజః-సముత్థితం డుత్పన్నం - మభూత్-కింతద్రూపస్య గ్రాహకమిత్యత్రాహ ॥ చక్షుః చక్షురిన్ద్రియం-రూపోపలమ్భనం రూపగ్రాహకమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * ద్రవ్యాకృతిత్వం ద్రవ్యస్య భూతాన్తరవ్యావర్తకత్వం-గుణతానిత్యం ద్రవ్యాశ్రయత్వం-వ్యక్తిసంస్థానం వ్యక్తేర్వ్యక్త్యన్తరవ్యావర్తకత్వం - తేజసః-తేజస్త్వమసాధారణగుణత్వంచ - హేసాధ్వి-రూపమాత్రస్య రూపతన్మాత్రస్య - వృత్తయః లక్షణానీత్యర్థః * ॥ ౪౦ ॥ * ద్యోతనం ప్రకాశనం-పచనం తణ్డులాదేః-క్షుత్తృట్ అశనాయాపిపాసే చ - తద్ద్వారేణ పాన-మదనంచ-హిమమర్దనం హిమాభిభవ - శోషణంచ-తేజసో-వృత్తయః లక్షణాని-కార్యాణీతియావత్ * ॥ ౪౧ ॥ * రూపమాత్రాదితి ॥ దైవేన-చోదితాత్ ప్రేరితాత్-వికుర్వాణా- ద్రూపమాత్రాత్-రూపం తన్మాత్రం యస్య - తస్మా- త్తైజసః-రసమాత్రం రసతన్మాత్ర-మభూత్ -తస్మాద్రసతన్మాత్రా - దమ్భః-అభూత్ -కారసతన్మాత్రస్య గ్రాహికేత్యత్రాహ ॥ జిహ్వా రసనేన్ద్రియం-రసస్య గ్రహః గ్రాహికా * ॥ ౪౨ ॥ * కషాయ ఇతి ॥ కషాయాదిషు లవణోపి ద్రష్టవ్యః-భౌతికానాం సాంసర్గికద్రవ్యాణాం - వికారేణ-ఏక ఏవ రసః-కషాయాదిభేదేన-అనేకధా విభిద్యత ఇత్యర్థః *॥ ౪౩ ॥ * క్లేదనమార్ద్రీకరణం - పిణ్డనమ్మృదాదేః పిణ్డీకరణం-తృప్తిః తృప్తిదాతృత్వం - ప్రాణనం జీవనం " ఆపోమయః ప్రాణ " ఇతిశ్రుతేః - ఆప్యాయనం తృడ్దైన్యక్లిష్టస్యేవ వర్తనం - ఔన్దనం మృదూకరణం-భూయస్త్వం కూపాదావుద్ధృతస్యాపి పునరుద్గమః - పా

క్ష్ణస్పర్శతన్మాత్రాద్రూపం దైవేరితాదభూత్ । సముత్థితం తతస్తైజశ్చక్షూ రూపోపలమ్భనమ్ ॥౩౯॥ ద్రవ్యాకృతిత్వం గుణతా వ్యక్తిసంస్థానమేవచ । తేజస్త్వం తేజసస్సాధ్వి రూపమాత్రస్య వృత్తయః ॥౪౦॥ ద్యోతనం పచనం పానమదనం హిమమర్దనమ్ । తేజసో వృత్తయస్త్వేతాః శోషణం క్షుత్తృడేవచ ॥౪౧॥ రూపమాత్రాద్వికుర్వాణా త్తైజసాద్దైవచోదితాత్ । రసమాత్రమభూత్తస్మాదమ్భో జిహ్వా రసగ్రహః ॥౪౨॥ కషాయో మధురస్తిక్తః కట్వమ్ల ఇతి నైకధా । భౌతికానాం వికారేణ రస ఏకో విభిద్యతే ॥౪౩॥ క్లేదనం పిణ్డనం తృప్తిః ప్రాణనాప్యాయనోన్దనమ్ । తాపాపనోదో భూయస్త్వమమ్భసో వృత్తయస్త్విమాః ॥ ౪౪ ॥ రసమాత్రాద్వికుర్వాణాదమ్భసో దైవచోదితాత్ । గన్ధమాత్రమభూత్తస్మాత్పృథ్వీ ఘ్రాణస్తు గన్ధగః ॥ ౪౫ ॥ కరమ్భపూతిసౌరభ్యశాన్తోగ్రామ్లాదిభిః పృథక్ । ద్రవ్యావయవవైషమ్యాద్గన్ధ ఏకో విభిద్యతే ॥౪౬॥ * భావనం బ్రహ్మణస్థానం ధారణం సద్విశేషణమ్ । సర్వసత్త్వగుణోద్భేదః పృథివీవృత్తిలక్షణమ్ ॥ ౪౭ ॥ నభోగుణవిశేషో ఽర్థో యస్య తచ్ఛ్రోత్రముచ్యతే । వాయోర్గుణవిశేషో ఽర్థో యస్య తత్స్పర్శనం విదుః ॥౪౮॥ తేజోగుణవిశేషో ఽర్థో యస్య తచ్చక్షురుచ్యతే । అమ్భోగుణవిశేషో ఽర్థో యస్య తద్రసనం విదుః ॥ భూమేర్గుణవిశేషో ఽర్థో యస్య తద్ఘ్రాణముచ్యతే ॥౪౯॥ పరస్య దృశ్యతే ధర్మో హ్యపరస్మిన్ సమన్వయాత్ । అతో విశేషో భావానాం భూమావేవోప

ఇ భౌతికేష్వపి జలాంశస్య భూయస్త్వం వా-తథా చ సూత్రకారః " త్ర్యాత్మకత్వాత్తు భూయస్త్వాత్ " దితి, ఇమాః క్లేదనాదయః-తేజసో వృత్తయః * ॥ ౪౪ ॥ * దైవచోదితా-ద్వికుర్వాణా- ద్రసమాత్రా-దమ్భసః-గన్ధతన్మాత్ర-మభూత్-తస్మాద్గన్ధమాత్రా-త్పృథ్వీ- అభూత్-ఘ్రాణః ఘ్రాణేన్ద్రియం-గన్ధగః గన్ధగ్రాహకః * ॥ ౪౫ ॥ * ఏక ఏవ గన్ధః - ద్రవ్యాణాం సంసర్గిద్రవ్యాణాం-వైషమ్యాద్వికారాత్ - పృథక్కరమ్భాదిభేదేన-విభిద్యతే-తత్ర కరమ్భో మిశ్రగన్ధః - యథా వ్యఞ్జనాదీనాం హిఙ్గ్వాదిసంస్కారైః - పూతిర్దుర్గన్ధః, సౌరభ్యం కర్పూరాదేః - శాన్తః శతపత్రాదేః ఉగ్రో లశునాదేః - ఆమ్లః పర్యుషితభుక్తాన్నాదేః * ॥ ౪౬ ॥ * భావనం ఘటాదినిష్పాదనం-బ్రాహ్మణస్థానం బ్రాహ్మణశబ్దశ్చ రాచరోపలక్షణార్థః - సర్వేషామాధారత్వమిత్యర్థః, బ్రహ్మణ ఇతి పాఠే తు-బ్రహ్మణః బ్రహ్మకులస్య - స్థానమితి స ఏవార్థః - సద్విశేషణం సతాం కార్యాణాం విశేషకత్వం - వ్రీహ్యాదికార్యాణాం దేశభేదేన సారాసారవత్త్వదర్శనాత్ - సర్వసత్త్వగుణోద్భేదః తత్తద్దేశస్థప్రాణినామాకారవిశేషహేతుత్వం , యద్వా, శబ్దాదిసర్వసత్త్వగుణవత్త్వం చేతి-పృథివ్యా వృత్తిః కార్యమేవ లక్షణమిత్యర్థః *॥ ౪౭ ॥ * శ్రోత్రాదీనాం శబ్దాదిగ్రాహకత్వముక్తం - తేషాం చ లక్షణం తదేవత్యాహ పఞ్చభిర్నభస ఇతి ॥ నభసః ఆకాశస్య - గుణవిశేషః-శబ్దో-యస్యార్థః విషయః - గ్రాహ్య ఇతియావత్ - తత్ -శ్రోత్ర-ముచ్యతే - ఆకాశాసాధారణగుణశబ్దగ్రాహకత్వమేవ శ్రోత్రత్వమిత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి వేదితవ్యమ్ * ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ * యదుక్తం పృథివ్యాస్సర్వసత్త్వగుణోద్భేద ఇతి లక్షణం తద్విశదయతి ॥ పరస్యేతి ॥ హి యస్మాత్ - పరస్య కారణస్య - ధర్మశ్శబ్దాది-రపరస్మిన్ కార్యే వాయ్వాదౌ -సమన్వయాత్ సమ

---

* పా ॥ భావనం బ్రహ్మణస్థానం .

వాయాత్ - దృశ్యతే - అత స్తస్మా - ద్భావానామాకాశాదీనాం - విశేషః - శబ్దాదిః - భూమౌ పృథివ్యామేవ, ఉపలక్ష్యతే దృశ్యతే ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ఏవంమహదాదిపృథివ్యన్తభూతసృష్టిమభిధాయ తేభ్యోఽణ్డోత్పత్తిమభిధాస్యన్ " నానావీర్యాః పృథగ్భూతా స్తత స్తైసంహతింవినే ,, త్యుక్తరీత్యా, ఈశ్వరానుప్రవేశమన్తరేణ కార్యాసామర్థ్యం వదన్ - తేష్వీశ్వరానుప్రవేశమాహ । ఏతానీతి । ఏతానిమహదాదిపృథివ్యన్తానిసప్తతత్త్వాని-తన్మాత్రాణిభూతేషు - ఇన్ద్రియాణ్యహంకారేచాన్తర్భావ్యసప్తేతినిర్దేశః - యదాఅసంహత్యఅమిళిత్వా-స్థితాని-తదా-కాలకర్మగుణోపేతః-కర్మ అదృష్టం - గుణస్సత్త్వాదిః-కాలాదిభిరుపేతః-జగదాదిరీశ్వరః - తానిమహదాదితత్త్వాని- ఉపావిశత్ ❋ ॥౫౧॥ ❋ మేలనంసంహతత్వసమాగతత్వభేదేనద్వివిధం-సంహతత్వం నామపృథక్స్థిత్యర్హసంయోగమాత్రం -సమాగతత్వంపృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః-ఏతద్ద్వయాభావాత్సృష్ట్యసమర్థాన్యవస్థితానితత్త్వానీశ్వరానుప్రవేశాదుభయంప్రాప్తేభ్య స్తేభ్యోఽణ్డంసృష్టమిత్యాహ ॥ తతఇతి ॥ తతః ఈశ్వరానుప్రవేశానన్తరం - తేన ఈశ్వరానుప్రవేశేన హేతునా-అనువిద్ధేభ్యస్సమాగతేభ్యః - యుక్తేభ్యస్సంహతేభ్య స్తత్త్వేభ్యః-అచేతనమధిష్ఠాతృచేతనరహిత - మణ్డ-ముత్థితం ఉత్పన్నం-కీదృశంతదేతదణ్డమిత్యత్రాహ - యస్మాదణ్డాత్-అసౌ-విరాట్సమష్టిపురుషో బ్రహ్మా - ఉదతిష్ఠత్ ఉదభూత్ ❋ ॥౫౨॥ ❋ పునరణ్డమేవవిశినష్టి ॥ఏతదితి॥ ఏతద్విశేషాఖ్యమణ్డం-బహిః-ప్రధానేనప్రకృత్యా-ఆవృతైః-క్రమవృద్ధైః క్రమశః ఉత్తరోత్తరమధికైః -కియదాధిక్యంతత్రాహ ॥ దశోత్తరైః దశగుణితోత్తరైః-ఉత్తరోత్తరందశగుణాధికై రిత్యర్థః - తోయాదిభిః - తోయగ్రహణంపృథివ్యా ఉపలక్షణం , పృథివ్యాదిభిరిత్యర్థః -పరివృతంపరివేష్టితమ్ ❋ ॥౫౩॥ ❋ యత్రయస్మిన్నణ్డే లోకవితానః దేవమనుష్యాదిలోకవిస్తరః-భవతి-తద్భగవతోహరేః- రూపంశరీరమిత్యర్థః ❋ ॥౫౪॥ ❋ ఏవంమహదాదిచతుర్ముఖాన్తసృష్టిరుక్తా, అథసమష్టిభూతచతుర్ముఖశరీరస్యతత్తదవయవా ద్ద్వారా దివ్యష్టిశరీరా

లక్ష్యతే ॥ ౫౦ ॥ ఏతాన్యసంహత్యయదామహదాదీనిసప్తవై । [నశేకుఃపురుషం స్రష్టుంభోగాయతనమఞ్జసా] ॥ కాలకర్మగుణోపేతోజగదాదిరుపావిశత్ ॥౫౧॥ తత స్తేనానువిద్ధేభ్యోయుక్తేభ్యోఽణ్డమచేతనమ్। ఉత్థితంపురుషోయస్మాదుదతిష్ఠదసౌవిరాట్ ॥౫౨॥ ఏతదణ్డంవిశేషాఖ్యంక్రమవృద్ధైర్దశోత్తరైః । తోయాదిభిః పరివృతంప్రధానేనావృతైర్బహిః ॥౫౩॥ యత్రలోకవితానోఽయంరూపంభగవతోహరేః ॥౫౪॥ హిరణ్మయాదణ్డకోశాదుత్థాయసలిలేశయాత్ । తయాఽఽవిశ్యమహాదేవోబహుధానిర్బిభేదఖమ్ ॥౫౫॥ నిరభిద్యతా❋స్యప్రథమంముఖంవాణీతతోభవత్ । వాణ్యావహ్నిరథోనాసేప్రాణోఽతోఘ్రాణఏతయోః॥ ౫౬॥ ఘ్రాణాద్వాయురభిద్యేతామక్షిణీచక్షురేతయోః ।తస్మాత్సూర్యోఽన్వభిద్యేతాంకర్ణౌశ్రోత్రంతతోదిశః॥౫౭॥నిర్బిభే

ణామిన్ద్రియతత్త్వానతదభిమానిదేవతానాంవిభాగంవివక్షుస్సోఽపివిభాగశ్చతుర్ముఖశరీరకపరమాత్మకర్తృకఏవేత్యాహ ॥హిరణ్మయాదితి॥సలిలేశయాత్ ఉషితాత్ - హిరణ్మయాత్ప్రకాశబహులా-దణ్డకోశాదుత్థాయఅణ్డకోశేశయానోఽనిరుద్ధరూపీభగవాన్-తత-ఉత్థాయప్రవృత్త్యున్ముఖోభూత్వా,తంచతుర్ముఖ-మావిశ్య , మహాదేవోభగవాన్- ఖమిన్ద్రియగణం-బహుధాఅనేకధా,నిర్బిభేద-సమష్టిభూతచతుర్ముఖశరీరస్థమిన్ద్రియగణం-వ్యష్టిరూపేణానేకధావిభక్తమకరోదిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫॥ ❋ విభాగమేవాహనిరభిద్యతేత్యష్టభిః-అస్యబ్రహ్మణః-ప్రథమం-ముఖం-నిరభిద్యత-నటస్యశ్రుణోతీతివ-దస్యేతిపఞ్చమ్యర్థస్యైవశేషత్వవివక్షయావష్ఠీబోధ్యా-సమష్టిభూతబ్రహ్మశరీరముఖాద్దేవాదీనాంవాగిన్ద్రియాధిష్ఠానంవ్యష్టిముఖంవిభక్తమభూదిత్యర్థః - తతోవాణీవాగ్వ్యష్టి - రభవత్ - వాణ్యాఃవాగిన్ద్రియాత్ - తదధిష్ఠాతావహ్ని - రభవత్ విభక్తోభూత్ - అథోఅనన్తరం , అస్య-నాసేఘ్రాణేన్ద్రియాధిష్ఠానేనాసాబిలే- వ్యష్టీనాంనిరభిద్యేతామ్॥ అతఃనాసాభ్యాం-ఘ్రాణఃఘ్రాణేన్ద్రియవ్యష్టిః - ఏతయోః ఏతస్యఘ్రాణేన్ద్రియస్య - అధిష్ఠానాపేక్షయాఏతయోరితిద్వివచననిర్దేశః-యద్వా-ఏతయోఃనాసయోః-ప్రాణఃప్రాణాధీనః - ఘ్రాణ-ఏతయోరభవదిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥౫౬॥ ❋ ఘ్రాణాదనన్తరం - తదధిష్ఠాతావాయుశ్చ -ప్రాణాధీనత్వంసర్వేన్ద్రియమేష్వపిద్రష్టవ్యం-తథాహి-ఛన్దోగవాజసనేయినాంప్రాణవిద్యాయా " మేతాహవై దేవతాఅహంశ్రేయసేవ్యూదిరేఅహంశ్రేయసేవివదమానా ,,ఇతిచోపక్రమ్య,వాగాద్యేకైకాపక్రమణేఅన్యేషాంసప్రాణానామిన్ద్రియాణాం శరీరస్యచస్థితింతత్కార్యంచావికలంప్రతిపాద్య - ప్రాణోత్క్రమణేసర్వేషాంవిశరణమకార్యకరత్వంచాభిధాయ -సర్వేషాంప్రాణాధీనస్థితిత్వమభిహితం - అక్షిణీచక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠానే - అభిద్యేతాంవిభక్తేఅభవతాం - ఏతయోరక్ష్ణోఃచక్షురిన్ద్రియం - నిరభిద్యత-తస్మాచ్చక్షుషః - సూర్యశ్చక్షుషోఽధిష్ఠాతా- అభవత్ - కర్ణౌశ్రోత్రేన్ద్రియాధిష్ఠానే-నిరభిద్యేతాం తతఃశ్రోత్రేన్ద్రియం - తదధిదేవతాదిశశ్చ - నిరభిద్యన్త ❋ ॥౫౭॥ ❋ విరాజోబ్రహ్మణః - రోమశ్మశ్ర్వాదయ స్త్వగిన్ద్రియాధి

ష్ఠానభూతా - స్తత-స్త్వగిన్ద్రియం-తత స్తదధిదేవతాఓషధయశ్చ - సర్జ-ఏవంశిశ్నముపస్థేన్ద్రియాధిష్ఠానమ్ ❋ ॥౫౮॥ ❋ రేతఉపస్థేన్ద్రియం - తదధిదేవతా ఆపః - గుదంపాయ్విన్ద్రియాధిష్ఠానం - పాయ్విన్ద్రియరూపోఽపానః ప్రాణః - తదధిష్ఠాతా లోకసంహర్తా మృత్యుః ❋ ॥౫౯॥ ❋ హస్తౌపాణీన్ద్రియాధిష్ఠానం - బలాఖ్యం పాణీన్ద్రియం - తదధిష్ఠాతా స్వరాట్-స్వరాడత్రేన్ద్రః " స్వరాడిన్ద్రః ప్రథమమాసీ " దితి శ్రుతేః-పాదౌ పాదేన్ద్రియాధిష్ఠానం- గత్యాఖ్యం పాదేన్ద్రియం-తదధిదేవతా హరిరుపేన్ద్రః ❋ ॥౬౦॥ ❋ అస్య బ్రహ్మణః-నాడ్యః అధిష్ఠానం-ఆభృతంపూర్ణం-లోహితమిన్ద్రియస్థానీయం-తదధిదేవతా న ద్యః-ఉదరమధిష్ఠానమ్ ❋ ॥౬౧॥ ❋ క్షుత్పిపాసే ఇన్ద్రియస్థానీయే-సముద్రోఽధిదేవతా-హృదయపుణ్డరీకాకారమధిష్ఠానం-మనస్సఙ్కల్పాఖ్యవృత్త్యవచ్ఛిన్నా న్తరిన్ద్రియమ్ ❋ ॥౬౨॥ ❋ చన్ద్రమా అధిదేవతా-హృదయాదేవాధిష్ఠానా - ద్వ్యవసాయాఖ్యవృత్త్యవచ్ఛిన్న బుద్ధిరూపంతదిన్ద్రియం - తదధిదేవతా గిరాంపతిర్బ్రహ్మా - తథా-హృదయమేవాధిష్ఠానం - తత్రాభిమానాఖ్యవృత్త్యవచ్ఛిన్నాహంకారాఖ్యమన్తఃకరణమిన్ద్రియం - తదధిదేవతా రుద్ర- స్తథా - హృదయమేవాధిష్ఠానం-చిత్తాఖ్యవృత్త్యవచ్ఛిన్నచిత్తాఖ్యమన్తఃకరణమిన్ద్రియం-తదభిమానీచైత్యః క్షేత్రజ్ఞః - నిరభిద్యతేత్యర్థః - అత్ర-చతుర్ముఖశరీరాచ్చతుర్ముఖస్యైవేన్ద్రస్యవిభాగోక్తిరిన్ద్రియాభిమానిదేవతాత్వాకారేణేతి నవిరోధః ❋ ॥౬౩॥ ❋ ఏవంసమష్టిభూతచతుర్ముఖదేహస్థవాగాదీన్ద్రియతదధిష్ఠానేభ్యో దేవాదివ్యష్టీనామిన్ద్రియతత్స్థానతదధిదేవతాసృష్టిరుక్తా-అథ- క్షేత్రజ్ఞభోగాయతన

దవిరాజ స్త్వగ్రోమశ్మశ్ర్వోషధయ స్తతః । తతఓషధయశ్చాసన్ శిశ్నంనిర్బిభిదేతతః ॥౫౮॥ రేత స్తస్మాదాప ఆసన్నిరభిద్యత వై గుదమ్ । గుదాదపానోఽపానాచ్చ మృత్యుర్లోకభయఙ్కరః ॥౫౯॥ హస్తౌచనిరభిద్యేతాం బలంతాభ్యాంతతస్స్వరాట్ । పాదౌచనిరభిద్యేతాంగతిస్తాభ్యాంతతో హరిః ॥౬౦॥ నాడ్యోఽస్యనిరభిద్యన్తతాభ్యోలోహితమాభృతమ్ । నద్య స్తతస్సమభవన్నుదరంనిరభిద్యత ॥౬౧॥ క్షుత్పిపాసేతతస్స్యాతాం సముద్ర స్త్వేతయోరభూత్ । అథాస్యహృదయంభిన్నంహృదయాన్మన ఉత్థితమ్ ॥౬౨॥ మనసశ్చన్ద్రమాజాతో బుద్ధిర్బుద్ధేర్గిరాంపతిః । అహఙ్కార స్తతోరుద్రశ్చిత్తంచైత్య స్తతోఽభవత్ ॥౬౩॥ ఏతేహ్యభ్యుత్థితాదేవా నైవాస్యోత్థాపనేఽశకన్ । పునరావివిశుఃఖానితముత్థాపయితుం క్రమాత్ ॥౬౪॥ వహ్నిర్వాచాముఖంభేజే నోదతిష్ఠత్తదావిరాట్ । ఘ్రాణేననాసికేవాయుర్నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౬౫॥ అక్షిణీచక్షుషాఽదిత్యో నోదతిష్ఠత్తదావిరాట్ । శ్రోత్రేణకర్ణౌచదిశో నోదతిష్ఠత్తదావిరాట్ ॥౬౬॥ త్వచంరోమభిరోషధ్యో నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ । రేతసాశిశ్నమాపస్తు నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౬౭॥ గుదంమృత్యురపానేన నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ । హస్తావిన్ద్రోబలేనైవ నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ । విష్ణుర్గత్యైవచరణౌ నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౬౮॥ నాడీర్నద్యోలోహితేన నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౬౯॥ క్షుత్తృడ్భ్యాముదరంసిన్ధుర్నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ । హృదయంమనసాచన్ద్రో నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౭౦॥ బుద్ధ్యాబ్రహ్మాపిహృదయంనోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ । రుద్రోఽభిమత్యాహృదయం నోదతిష్ఠత్తతోవిరాట్ ॥౭౧॥ చిత్తేనహృదయంచైత్యః క్షేత్రజ్ఞః ప్రావిశద్యదా । విరా

త్త్వాద్దేవాదిశరీరాణాంతత్రప్రాధాన్యంభోక్తుః క్షేత్రజ్ఞస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ప్రతిపిపాదయిషుర్వాగాదీన్ద్రియతదధిష్ఠాతృదేవతానాంచవ్యష్టీనాం దేవాదివ్యష్టిశరీరస్థాధిష్ఠానేషు ప్రవిష్టానామపి క్షేత్రజ్ఞానుప్రవేశమన్తరేణవ్యష్టిశరీరభూతజాతస్యప్రవృత్తిక్షమత్వసంపాదనాసామర్థ్యమాహ ॥ ఏతఇతి ॥ ఏతేదేవాః ఇన్ద్రియసహితా స్తదభిమానివాగాదిదేవాః-అభ్యుత్థితాః సమష్టిచతుర్ముఖశరీరాదుత్పన్నాః- అస్య దేవాదివ్యష్టిశరీరరూపభూతజాతస్య ప్రవిశ్యేతి శేషః ఉత్థాపనే ప్రవృత్త్యున్ముఖీకరణే - నాశకన్ అసమర్థా బభూవుః - ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పునరావివిశురిత్యాదినా ॥ పునశ్శబ్దోఽసామర్థ్యప్రతిపాదనాగమ్య ద్యోతకః-తం-దేవాదివ్యష్టిశరీరంఖాని దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి- ఉత్థాపయితుంప్రవృత్త్యున్ముఖంకర్తుం-క్రమాత్ , ఆవివిశుః తత్తదధిష్ఠానంప్రవివిశుః ❋ ॥౬౪॥ ❋ కాదేవతా కేనేన్ద్రియేణకుత్రప్రవిష్టా ఉత్థాపనాశక్తా ఽభూదిత్యత్రాహ ॥ వహ్నిరిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ వహ్నిరధిదేవతా - వాచావాగిన్ద్రియేణసహ-ముఖందేవాదివ్యష్టిముఖం- భేజే ఆవిశత్-తదా - అసౌ-విరాట్ విరాట్కార్యభూతవ్యష్టిశరీరజాతం - నోదతిష్ఠత్ -నప్రవృత్త్యున్ముఖోఽభూత్ ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ - సర్వత్రవిరాట్ఛబ్దేన విరాట్కార్యభూతత్వాద్వ్యష్టిశరీరభూతజాతంలక్ష్యతే - అన్యథాచతుర్ముఖసృష్టానాం వహ్న్యాదీనాంచతుర్ముఖశరీరోత్థాపకత్వాశక్తేః ❋ ॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥ ❋ ఏవంస్వతస్సేన్ద్రియాణాందేవానాముత్థాపనాశక్తిమభిధాయ క్షేత్రజ్ఞాధీనం తేషాముత్థాపకత్వమిత్యాహ ॥ చిత్తేనేతి ॥ చైత్యః చిత్తాధిదేవః క్షేత్రజ్ఞః-హృ

దయమధిష్ఠానం, చిత్తేనసహ - యదా-ప్రావిశ - త్తదైవ-విరాట్పురుషఃవిరాట్కార్యభూతోదేవాదిరూపఃపురుషః-సలిలాత్ సలిలకార్యభూతబ్రహ్మాణ్డాత్ - ఇయంల్యబ్లోపేపఞ్చమీ - సలిలమావిశ్యేత్యర్థః - ఉదతిష్ఠత్ ప్రవృత్తిక్షమోఽభూదిత్యర్థః * ॥౭౨॥ * ఏతదేవసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥యథాప్రాణాదయః-ఓజసాస్వబలేన-ప్రసుప్తం,పురుషం-యేనవినాక్షేత్రజ్ఞేనవినా - యదిచ్ఛామన్తరేత్యర్థః-ఉత్థాపయితుం-నప్రభవన్తినసమర్థాః-తథా-వహ్న్యాదయోఽపి-స్వాధిష్ఠేయైరిన్ద్రియైస్సహ - దేవాదిశరీరాణిప్రవిశ్యాపి-క్షేత్రజ్ఞానుప్రవేశమన్తరేణోత్థాపనాశక్తాఇత్యర్థః * ॥ ౭౩ ॥ *ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంభోక్తుఃక్షేత్రజ్ఞస్యైవప్రాధాన్యముక్తం- తస్యైతస్యక్షేత్రజ్ఞస్యానుచిన్తనంభగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనకార్యమిత్యాహ ॥ తమితి ॥ ప్రత్యగాత్మానంజీవంపరిశుద్ధస్వరూపం - యోగేతద్యాథాత్మ్యవివేచనరూపయోగే - ప్రవృత్తయా-ధియా-అస్మిన్ దేహే-వివిచ్యశరీరబుద్ధీన్ద్రియప్రాణాదిభ్యఃపృథక్కృత్య - భక్త్యా ఈశ్వరభక్త్యా-విరక్త్యా కామానభిష్వఙ్గేణ-జ్ఞానేనబ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానేనచ - ఆత్మనిమనసి-చిన్తయేత్, యద్వా, ప్రత్యగాత్మానం-ధియావివిచ్యాత్మనితస్మిన్ ప్రత్యగాత్మని-పరమాత్మానమితిశేషః - విరక్త్యా అవిహితాప్రతిషిద్ధనిషిద్ధవిషయవైరాగ్యేణ - అనేనకర్మయోగఉక్తః - జ్ఞానేనప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగేన - భక్త్యా ఈశ్వరభక్త్యా - జ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతయాభక్త్యేత్యర్థః,చిన్తయేత్ * ॥౭౪॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేషడ్వింశోఽధ్యాయః *

ఏవంజగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారకథనేనభజనీయస్యభగవతఐశ్వర్యమావేద్య-తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతభక్తియోగాఙ్గాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపపిపాదయిషు - రతీన్ద్రియమాత్మస్వరూపంకథమనుసన్ధాతుంశక్యమిత్యాశఙ్కాంవారయితుం-తస్యప్రత్యగాత్మనోజాగరాద్యవస్థాసువిశదతరావభాసంకథయిష్యన్ - తస్యైతస్యాత్మనః ప్రకృతిసంసర్గకృతమేవజాగరాద్యవస్థారూపసాంసారికప్రవృత్తిషు - కర్తృత్వం-తదాయత్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వంచ - నస్వరూపప్రయుక్తమితి

త్తదైవపురుషస్సలిలాదుదతిష్ఠత ॥౭౨॥ యథాప్రసుప్తంపురుషంప్రాణేన్ద్రియమనోధియః । ప్రభవన్తివినాయేననోత్థాపయితుమోజసా ॥౭౩॥ తస్మింస్తంప్రత్యగాత్మానంధియాయోగప్రవృత్తయా । భక్త్యావిరక్త్యాజ్ఞానేనవివిచ్యాత్మనిచిన్తయేత్॥౭౪॥ ******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,షడ్వింశోఽధ్యాయః **********

ప్రకృతిస్థోఽపిపురుషోనాజ్యతేప్రాకృతైర్గుణైః । అవికారాదకర్తృత్వాన్నిర్గుణత్వాజ్జలార్కవత్ ॥౧॥

పూర్వోక్తమనువదతి॥ప్రకృతిస్థఇతి ॥పురుషోజీవః-ప్రకృతిస్థోఽపిదేహస్థోఽపి-ప్రాకృతైర్గుణైర్ధర్మైః దేవత్వమనుష్యత్వాదిభిః-సత్త్వాదిహేతుకైఃసుఖదుఃఖాదిభిశ్చ-నాజ్యతేస్వతోనస్పృశ్యతే-కుతః-అవికారాత్ స్వతోదేవమనుష్యాదిరూపేణపరిణామాభావాత్ - అకర్తృకత్వాత్ గమనాదిబాహ్యసాంసారికవ్యాపారాశ్రయత్వాభావాత్ - నిర్గుణత్వాత్ స్వతస్సత్త్వాదిగుణాన్వయాభావాత్ - స్వతోనాజ్యతఇత్యత్రదృష్టాన్తః ॥ జలార్కవదితి ॥మతాకాశాదేరప్యుపలక్షణమిదం-ననుజలాదిషుసూర్యాదయోభ్రాన్త్యాతత్రస్థాఇవగృహ్యన్తేనపరమార్థతస్తత్రస్థాః - అతోజలగతవృద్ధిహ్రాసకమ్పనాదిదోషాస్పర్శస్సూర్యాదిషుయుక్తః-ప్రత్యగాత్మనస్తు - దేవాదిశరీరేష్వవస్థితేఃకథంతద్గుణైర్నాజ్యతఇత్యుచ్యతఇతిచేత్ - ఉచ్యతే-దేశవిప్రకర్షః- కాలవిప్రకర్ష-స్స్వభావవిప్రకర్షశ్చ - త్రివిధావిప్రకర్షః- అత్రైకవిప్రకర్షోపిదోషాస్పర్శస్యహేతుః - అత్రదేశవిప్రకర్షస్యోదాహరణంజలసూర్యాదిః - స్వభావవిప్రకర్షస్యోదాహరణమాకాశాదిః తత్ర-దేశవిప్రకర్షవత్స్వభావవిప్రకర్షస్యాపిదోషాస్పర్శహేతుత్వా - ద్యథాఘటకరకాదిషువృద్ధిహ్రాసభాక్షుపృథక్పృథక్సంయుజ్యమానమప్యాకాశంవృద్ధిహ్రాసాదిదోషైర్నస్పృశ్యతే - యథాజలాధారేషువిషమేషుదృశ్యమానోప్యంశుమాన్ దేశవిప్రకర్షాత్తత్తద్గతవృద్ధిహ్రాసాదిభిర్నస్పృశ్యతే-తథాఽయంప్రత్యగాత్మాపిదేవాదిచతుర్విధశరీరేష్వవస్థితస్తద్గతైర్ధర్మైస్స్వతోనాజ్యతేస్వభావవిప్రకర్షాదితి ॥ తర్హ్యాకాశఏవదృష్టాన్తీకర్తవ్యః - నార్కఇతిచేన్న-దోషాస్పర్శమాత్రాభిప్రాయకత్వాత్తద్దృష్టాన్తస్య - దృశ్యతేచైవం-సర్వాత్మనాసాధర్మ్యాభావేపివివక్షితాంశసాధర్మ్యాద్దృష్టాన్తోపాదానంసింహోమాణవకఇత్యాదౌ, యద్వా, ప్రకృతిగతాదేవత్వమనుష్యత్వాదయఃప్రకృతేరేవధర్మాః - నాత్మనః-తస్యదేవమనుష్యాద్యాకారస్యస్వతోఽభావాత్ - దేవోఽయంమనుష్యోఽయమితిప్రతీత్యాతేఽప్యాత్మాకారాఇతిచే - త్సాప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ప్రకృతిస్థఇతి ॥ దేహస్థోపి-పురుషోజీవః-అకర్తృత్వాదిభ్యోహేతుభ్యః - ప్రాకృతైర్గుణైర్దేవత్వాదిధర్మై - ర్నాజ్యతే- అత్రాఙ్జిర్గత్యర్థః-స్వతోదేవత్వాదివైశిష్ట్యేననగమ్యతే - తథానానుసన్ధీయతఇతియావత్ -తత్రదృష్టాన్తఃజలార్కవదితి ॥ యథాజలేప్రతిబిమ్బితస్సూర్యోజల

గతైర్ధర్మైర్విశిష్టత్వేనపరమార్థతో నప్రతీయతే తేషాంజలగతత్వాత్ - ఏవంప్రకృతిధర్మైరాత్మాపిపరమార్థతో నప్రతీయతే- తే
షాంప్రకృత్యాకారత్వేనాత్మాకారత్వాభావాత్ - తేషామాత్మగతత్వేనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవంవి
ధస్యాత్మనః కథందేవమనుష్యాదిదేహయోగః - కథంవా సాంసారికప్రవృత్తిషుకర్తృత్వం - సుఖదుఃఖానుభవ-శ్చేత్యాశఙ్కా
యాం-సర్వమిదందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానకృతమిత్యాహ ॥ సఏతి ॥ సఏషఃప్రకృతివిలక్షణో ప్యాత్మా - అహం
క్రియావిమూఢాత్మా - అహంక్రియాఅనాత్మనిదేహేఆత్మాభిమానః-తయా-విమూఢః తిరోహితః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య
సః-యర్హి యదా-ప్రకృతే - ర్గుణేషుశబ్దాదిషు-విషజ్జతే శబ్దాదివిషయప్రవణస్స్యాత్ - యదాచకర్తాఽస్మీతిస్వతన్త్రఇత్యభిమ
న్యతే అనేనస్వతన్త్రాభిమానో పిబన్ధహేతురిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదా, తేనఉభయవిధాభిమానేన-అవశఃకర్మపరతన్త్ర
స్సన్- అతఏవానిర్వృతః కర్మాయత్తసుఖదుఃఖోపభోగేననితరాంసుఖమలభమానః - ప్రాసఙ్గికైః ప్రకృతిసంసర్గకృతైః- క
ర్మదోషైఃపుణ్యాపుణ్యరూపైర్దోషైః - సదసన్మిశ్రయోనిషుఉత్తమాధమమధ్యమభూతేషుదేవతిర్యఙ్నరాదిషు - సంసారపద
వీ-మభ్యేతి-ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ననుదేవాద్యాకారాణామాత్మనస్స్వాభావికాకారత్వాభావాత్తైఃకో ఽనర్థ ఆత్మన ఇత్య
త్రాహ ॥ అర్థేతి ॥ అర్థేఆత్మనోదేవత్వమనుష్యత్వాద్యాకారే-స్వతో ఽవిద్యమానే ఽపి-అస్యాత్మనః - విషయాన్ శబ్దాదీన్-
ధ్యాయతఃచిన్తయతః - సంసృతి-ర్ననివర్తతే-సంసారరూపో ఽనర్థో ననివర్తతే-యథాస్వప్నశరీరాణామాత్మాకారత్వాభా
వే ఽపివిషయచిన్తనద్వారాసుఖదుఃఖరూపానర్థహేతుత్వం - తద్వ-జ్జాగరేపిదేహాకారాణామాత్మాకారత్వాభావే ఽపి-వి
షయప్రావణ్యజననద్వారా ఽనర్థరూపబన్ధహేతుత్వమిత్యర్థః-హేయస్మాదేవమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతఏవ-మనోనియన్తవ్యమిత్యా

సఏషయర్హిప్రకృతేర్గుణేష్వభివిషజ్జతే । అహంక్రియావిమూఢాత్మాకర్తాఽస్మీత్యభిమన్యతే ॥ ౨ ॥ తేనసంసార
పదవీంమనసాఽభ్యేత్యనిర్వృతః । ప్రాసఙ్గికైఃకర్మదోషైస్సదసన్మిశ్రయోనిషు ॥ ౩ ॥ అర్థేహ్యవిద్యమానేపిసం
సృతిర్ననివర్తతే । ధ్యాయతోవిషయానస్యస్వప్నే ఽనర్థాగమోయథా ॥ ౪ ॥ అతఏవశనైశ్చిత్తంప్రసక్తమస
తాంపథి । భక్తియోగేనతీవ్రేణవిరక్త్యాచనయేద్వశమ్ ॥ ౫ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైరభ్యసన్ శ్రద్ధయాన్వితః ।
మయిభావేనసత్యేనమత్కథాశ్రవణేనచ ॥ ౬ ॥ సర్వభూతసమత్వేననిర్వైరేణాప్రసఙ్గతః । బ్రహ్మచర్యేణ
మౌనేనస్వధర్మేణబలీయసా ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయోపలబ్ధేనసన్తుష్టోమితభుఙ్మునిః । వివిక్తశరణశ్శాన్తోమైత్రఃక
రుణఆత్మవాన్ ॥ ౮ ॥ సానుబన్ధేచదేహే ఽస్మిన్నకుర్వన్నసదాగ్రహమ్ । జ్ఞానేనదృష్టతత్త్వేన ప్రకృతేఃపురుష
స్యచ ॥ ౯ ॥ నివృత్తబుద్ధ్యవస్థానోదూరీభూతాన్యదర్శనః । ఉపలభ్యాత్మనాఽఽత్మానంచక్షుషేవార్కమాత్మ

హ ॥ అతఏవేతి ॥ అసతాంప్రకృతిపరిణామరూపాణామిన్ద్రియాణాం-పథిశబ్దాదివిషయే-ప్రసక్తంనితరామాసక్తం-చిత్తం -
తీవ్రేణఅన్తరాయానుపహతేన - భగవద్భక్తియోగేన-విరక్త్యాకామానభిష్వఙ్గేణచ-శనైః - వశంనయేత్ -స్వవశంకుర్యాత్-
విరక్తిస్సాధనసప్తకోపలక్షణం - విరక్త్యనుగృహీతభగవద్భక్త్యాస్వసమీహితభగవదనుచిన్తనపరంకుర్యా - దేవంచేద్బన్ధోని
వర్తతఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ భక్తియోగానుగ్రాహకాన్యేవవర్ణయన్ భక్త్యామోక్షప్రకారమాహషడ్భిః ॥ శ్రద్ధయామ
నోనియమనవిషయయాత్వరయా-యుక్తః - యోగపథైఃభక్తియోగేతికర్తవ్యతాభూతైః-యమాదిభిశ్శమదమాదిభిః-మయీ
శ్వరే-భావేన “మాతాపితాభ్రాతే„ త్యుక్తవిధభావేన సత్యేనసత్యవచనేన ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సర్వభూతసమత్వేన ప్రకృతిపురు
షశరీరకేశ్వరాత్మకత్వానుచిన్తనేన - అతఏవ-నిర్వైరేణ- అప్రసఙ్గతఃశబ్దాదివిషయానాసక్త్యా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాది
రాహిత్యేన-మౌనేనమితవాక్యేన - బలీయసాభక్తియోగానుగ్రాహకాణాంమధ్యేబలవత్తరేణ- స్వధర్మేణస్వవర్ణాశ్రమోచి
తధర్మేణచ-అభ్యసన్ భక్తియోగమితి శేషః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యదృచ్ఛయోపలబ్ధేనదైవాదుపనతేనాన్నాదినా-సంతుష్టః-దైవాదు
పనతమపిమితమేవభుఞ్జానః - మునిఃభోజనాదిదశాస్వపిశుభాశ్రయసంశీలనపరః-వివిక్తశరణఃఏకాన్తవసతిః - శాన్తఃభయా
దిరహితః-మైత్రఃభయజనకైరపిభూతైర్మైత్రీమేవకామయమానః-కరుణఃతేష్వపికారుణికః-ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁
సానుబన్ధేపుత్రకళత్రాద్యనుబన్ధసహితే ఽస్మిన్ దేహే - అసదాగ్రహంఅహంమమాభిమతిం - అకుర్వన్-దృష్టంతత్త్వంయా
థాత్మ్యంయస్మిన్ - తేన-ప్రకృతేఃపురుషస్యచజ్ఞానేన-ప్రకృతిపురుషయోర్హేయోపాదేయత్వజ్ఞానేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నివృ
త్తాని-బుద్ధేర్మనసోఽవస్థానానిసఙ్కల్పవికల్పాదీని - యస్యసః-అతఏవ-దూరీభూతమన్యస్యభగవద్వ్యతిరిక్తస్య దర్శనం-య
స్యసః-ఆత్మదృక్ప్రకృతివివిక్తాత్మదర్శీఅసతిదేహే - చక్షుషాఆదిత్యాధిష్ఠితచక్షురిన్ద్రియేణా - ర్కమధిష్ఠాతారమాదిత్యమి
వ-ఆత్మనాపరమాత్మాధిష్ఠితేనప్రత్యగాత్మనా - ఆత్మానంపరమాత్మానం-ఉపలభ్యసాక్షాత్కృత్య - పశ్చా-న్ముక్తలిఙ్గఃప్రార

ద్భావసానేముక్తదేవాదిశరీరః - ద్వితీయాన్తపాఠే,ముక్తకర్మాయత్తదేవాదిశరీరం - సదాభాసంనిత్యాసంకుచితజ్ఞానస్వరూపం-సతఃప్రత్యగాత్మనఃబన్ధం " పితాచరత్వకః శేషీభర్తే " త్యాద్యుక్తసర్వవిధబన్ధం. అసచ్చక్షుఃఅసతోదేహాదేరపిచక్షురివప్రకాశకం " తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీ " తిశ్రుతేః,సర్వానుస్యూతంసర్వాన్తర్యామిణం - అద్వయంస్వసమాభ్యధికరహితం-పరమపురుషం-ప్రతిపద్యతేప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౧౦ ॥౧౧॥ ✻ ఆత్మదృగాత్మనాఽఽత్మానముపలభ్యేత్యనేనప్రకృతివివిక్తస్వాత్మస్వరూపంపశ్యన్నేవతదన్తర్యామిణంపరమాత్మానముపలభ్యతంప్రతిపద్యతఇత్యుక్తం , తత్రకథమతీన్ద్రియంనిరతిశయసూక్ష్మమాత్మస్వరూపందర్శనయోగ్యమిత్యాశఙ్కాయాందేహేన్ద్రియాదిభ్యోవిలక్షణాత్మస్వరూపప్రత్యవమర్శనప్రకారమాత్మోపలమ్భస్యజాగరాద్యవస్థాస్వతివిశదతరత్వకథనముఖేనసదృష్టాన్తమాహ ॥యథేతి॥ ప్రథమందృష్టాన్తంశిక్షయతి - యథేత్యేక్యేన ॥ స్థలస్థేనఅభాసేన - తృణలోష్టాది ప్రకాశకేనాదిత్యాలోకనైవేత్యర్థః - జలస్థఆభాసః ఆదిత్యప్రతిబిమ్బం - దృశ్యతే-అనాదిత్యేఆదిత్యబుద్ధిర్హిసా - తథా-స్వాభాసేనస్వాలోకేన - జలస్థేనజలేపిప్రతిబిమ్బంప్రకాశయతాతేనైవ - దివిస్థితస్సాక్షాదాదిత్యో -దృశ్యతే-అనాదిత్యాదిత్యయోరాదిత్యావలోకనైవప్రతీతిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ దృష్టాన్తేనశిక్షితమర్థందార్ష్టాన్తికేదర్శయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంభూతేన్ద్రియమనోమయైఃభూతేన్ద్రియమనఆత్మకైః త్రిభిఃస్వకార్యైః - త్రిప్రకారోఽహంకారాఖ్యః ప్రకృతిపరిణామవిశేషః - స్వాభాసైః స్వధర్మభూతజ్ఞానైః - ఆత్మవ్యతిరిక్తోఽప్యాత్మతయాగృహ్యతే - సాహీన్ద్రియమనోఽహంకారపఞ్చభూతరూపదేహాత్మవిషయాత్మబుద్ధిఃభ్రాన్తిః - తథా-తేనైవస్వాభాసేనస్వాభావికస్వప్రభాభూతజ్ఞానేన - సత్యదృక్ నిర్వికారజ్ఞానస్వరూపఆత్మా - గృహ్యతఇత్యర్థః - స్వాభాసైరితిబహువచనందేవోఽహంమనుష్యోఽహంకృశోఽహమిత్యాదినానాకారవిషయత్వాభిప్రాయం.అయమర్థః-నహ్యాన్ధకారేప్రతిబిమ్బజ్ఞానం-అతోఽనాదిత్యేఆదిత్యభ్రాన్తిఃసాక్షాదాదిత్యేఆదిత్యబుద్ధిశ్చాదిత్యధర్మభూతాలోకనైవ-ఏవమనాత్మనిదేహేఆత్మభ్రాన్తిస్సాక్షాదాత్మన్యాత్మప్రతిపత్తిశ్చాత్మధర్మభూతజ్ఞానేనైవభవతీతి ✻ ॥౧౩॥ ✻ అథేన్ద్రియాద్యనవధాన

దృక్ ॥౧౦॥ ✻ ముక్తలిఙ్గంసదాభాసమసతిప్రతిపద్యతే।సతోబన్ధుమసచ్చక్షుస్సర్వానుస్యూతమద్వయమ్॥౧౧॥
యథాజలస్థఆభాసస్స్థలస్థేనావదృశ్యతే । స్వాభాసేనయథాసూర్యోజలస్థేనదివిస్థితః ॥౧౨॥ ఏవంత్రివృదహఙ్కారోభూతేన్ద్రియమనోమయైః। స్వాభాసైర్లక్షితోఽనేనసదాభాసేనసత్యదృక్ ॥౧౩॥భూతసూక్ష్మేన్ద్రియమనోబుద్ధ్యాదిష్విహనిద్రయా।లీనేష్వసతియస్తత్రవినిద్రోనిరహఙ్క్రియః॥౧౪॥మన్యమానస్తదాఽఽ

దశాయామప్యాత్మావభాసమాహ ॥ భూతేతి ॥ బుద్ధిర్మహాన్ - ఆదిశబ్దాదహంకారద్రవ్యం-భూతసూక్ష్మాదిషు- నిద్రయా-లీనేషుఅనవభాసమానేషు - అకార్యకరేష్వితివా-తదా - అసతిదేహే-యః-నిర్నిద్రఃవీతనిద్రః -నిరహంక్రియః దేహాత్మాభిమానరహితః - తమాత్మానంప్రతిపద్యతఇతితృతీయేనాన్వయః ✻ ॥౧౪॥ ✻ నను-యదితదావినిద్రోఽసావస్తి-తర్హి- జాగ్రత్స్వప్నయోరివస్ఫుటంకింనావభాసతే-తత్రాహ ॥ మన్యమానఇతి ॥ పూర్వం-సద్రష్టాదేహాదేర్ద్రష్టృత్వేనసవికల్పకతయాస్ఫుటంప్రతీతః - స్తదాసుషుప్తౌ-దేహాదేరనాత్మన్యాత్మాభిమానరూపాహంకారవిషయస్యలీనత్వా - త్తద్విషయేఽహంకరణేనష్టేసతి-స్వయమనష్టోఽపి - మృషైవాత్మానంనష్టఇవమన్యమానో-యః-అన్యస్యనాశేఅన్యస్యనష్టతుల్యత్వేదృష్టాన్తః- నష్టవిత్తో-యథాఽఽతురోవివశః - నష్టవద్భవతి-తథేత్యర్థః-ననుసుషుప్తానకించిదనుభూయతే - తథాచశ్రుతిః-నాహంఖల్వయమేవంసంప్రత్యాత్మానంజానాత్యయమహమస్మీతి-మైవం ॥ తమోగుణాభిభవాత్పరాగర్థానుభవాభావాచ్చాహమర్థస్యాత్మనోవివిక్తబ్రాహ్మణత్వాదిస్ఫుటప్రతిభాసాభావేప్యాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణాత్మనఃస్ఫురణాత్సుషుప్తావపి నాహమర్థస్యాత్మనోవిగమః-అతఏవహి - సుప్తోత్థితస్యైవంపరామర్శః , సుఖమహమస్వాప్సంనకించిదవేదిషంమామప్యహంనజ్ఞాతవానితి - అనేనప్రత్యవమర్శేనతదానీమప్యహమర్థస్యైవాత్మనస్సుఖత్వంజ్ఞాతృత్వంచజ్ఞాయతే- సుఖమహమస్వాప్సమితిపరామర్శేహి-సుఖమిత్యనేన - తదానీమనుకూలతయాభాసమానస్వరూపమనుసంహితంభవతి - అహమిత్యనేన-స్వస్మైభాసమానత్వరూపప్రత్యక్త్వంచానుసంహితంభవతి - యథా-మన్దమగచ్ఛం-మధురమగాయ-మితిపరామర్శే -పూర్వంగమనేనసహతదానీంతనతన్మాన్ద్యంగానేనసహతదానీంతనతన్మాధుర్యంచానుసంహితంభవతి - తద్వత్ - నన్వేతావన్తంకాలంనకించిదహమజ్ఞాసిషమితిచపరామృశతీతిచే - త్తతఃకిం-నకించిదితికృత్స్నప్రతిషేధఇతిచే-న్న -అహమవేదిషమితివేదితురహమర్థస్యానువృత్తేః-వేద్యవిషయోహిసప్రతిషేధః - మామప్యహంనజ్ఞాతవానిత్యహమర్థస్యాపితదానీమననుసంధానం ప్రతీయతఇతిచే-న్న- మామప్యహంనజ్ఞాతవానితిపరామర్శేహి - అహమర్థస్యజ్ఞాతురనువృత్తేర్నస్వరూపంనిషిధ్యతే - అపితు ప్రబోధసమ

✻ పా ॥ ముక్తలిఙ్గస్సదాభాస.}

మేఽనుసన్ధీయమానస్యాహమర్థస్యవ్యావర్తకబ్రాహ్మణత్వాదిచాహ్య ధర్మవిశిష్టత్వే నబుద్ధిసుఖాద్యన్తరధర్మవిశిష్టత్వేనచ ప్రతిభాసాభావో ఽహంమాంనజ్ఞాతవానిత్యుక్తేర్విషయోవివేచనీయః - జాగరితావస్థానుసంహితజాత్యాదివిశిష్టో ఽస్మదర్థోమామిత్యంశస్యవిషయః - స్వాపాప్యయావస్థాప్రసిద్ధావిశదస్వానుభవైకతానశ్చాహమర్థో ఽహమిత్యంశస్యవిషయః. అత్రసుప్తోఽహమీదృశో ఽహమితిచమామపినజ్ఞాతవాననహమిత్యేవఖల్వనుభవప్రకారః " నాహంఖల్వయమేవంసంప్రతీ ,, త్యుదాహృతశ్రుతా - వహమయమిత్యనేన-అహమయమీదృశజాత్యాదివిశిష్టఇతినజానాతీత్యుచ్యతే -తస్మాదహమర్థస్యాత్మనస్సుషుప్తౌస్ఫురణమస్త్యేవ ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఏతదేవాభిప్రయన్నాహ ॥ఏవమితి॥ఏవంసుషుప్తావహమర్థస్యాత్మనోవృత్తిం- ప్రత్యవమృశ్యపరామృశ్య - అసౌప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూపజిజ్ఞాసుః- ఆత్మానంప్రకృతివివిక్తంప్రత్యగాత్మానం - ప్రతిపద్యతే యథావజ్జానీయాత్ - పునరాత్మానమేవవిశినష్టి॥సాహఙ్కారస్య- ద్రవ్యస్యపఞ్చభూతసముదాయస్య-యః-అవస్థానంఅవస్థాపకఇత్యర్థః-ఆత్మవిశ్లేషేదేహస్యవిశరణస్వభావత్వాత్ - అనుగ్రహఃఅనుగ్రాహకః - దేహస్యప్రవృత్తిహేతురిత్యర్థః-నష్టాత్మనోఽపిశదతహీనిరాత్మకోదేహఃప్రవర్తతే ❁ ॥౧౬॥ ❁ ఏవమిన్ద్రియాద్యనవధానదశాయాం-తదవధానదశాయాంచా - త్మనోవిశదతరావభాసఉపపాదితః - అథైవంవిధప్రత్యగాత్మస్వరూపచిన్తనంభగవద్భక్తియోగానుగ్రహద్వారామోక్షసాధనమితిపుత్రస్యవివక్షామాలోచ్యాన్తరాప్రకృతిపురుషయోరనాదిత్వాత్తయోర్మిథస్సంబన్ధస్యాప్యనాదిత్వాత్కథముభయోర్విశ్లేషఇతిముక్త్యసమ్భావనాముద్భావయన్తీపృచ్ఛతిదేవహూతిః ॥ పురుషమితిచతుర్భిః ॥ హేబ్రహ్మన్-పురుషంజీవం - ప్రకృతిః-కదాచిదపి-నవిముఞ్చతినత్యజతి - కుతః - అనయోః ప్రకృతిపురుషయో - రన్యోన్యాపాశ్రయత్వాత్ -పరస్పరందృఢతరసంబన్ధత్వాత్ -నచాన్యతరవినాశేనాపివిశ్లేషస్సమ్భవ్యేత - యతస్తయోర్నిత్యత్వం-చోహేతౌ - యతఇత్యర్థః-హే ప్రభో-పృథగవస్థానంనసంభవతీతిప్రశ్నాభిప్రాయః ❁ ॥౧౭॥ ❁ ఇదమేవపృథగవస్థానదృష్టాన్తేనదృఢీకరోతి ॥ యథేతి ॥ యథాభూమేఃపృథివ్యాః-గన్ధస్యతదపృథక్సిద్ధస్యగన్ధగుణస్యచ - వ్యతిరేకతఃపృథక్-భావఃఅవస్థానం-నసంభవతి - యథాచ-అపాం-రసస్యతదపృథక్సిద్ధరసగుణస్యచపృథగ్భావోనాస్తి , యద్వా,

---

త్మానమనష్టోనష్టవన్మృషా । నష్టేఽహంకరణేద్రష్టానష్టవిత్తఇవాతురః ॥౧౫॥ ఏవంప్రత్యవమృశ్యాసావాత్మానంప్రతిపద్యతే । సాహంకారస్యద్రవ్యస్యయోఽవస్థానమనుగ్రహః ॥౧౬॥ దేవహూతిరువాచ॥పురుషంప్రకృతిర్బ్రహ్మన్నవిముఞ్చతికర్హిచిత్ । అన్యోన్యాపాశ్రయత్వాచ్చనిత్యత్వమనయోఃప్రభో ॥ ౧౭ ॥ యథాగన్ధస్యభూమేశ్చనభావోవ్యతిరేకతః । అపాంరసస్యచయథాతథాబుద్ధేఃపరస్యచ ॥౧౮॥ అకర్తుఃకర్మబన్ధోఽయంపురుషస్యయదాశ్రయః । గుణేషుసత్సుప్రకృతేఃకైవల్యంతేష్వతఃకథమ్ ॥౧౯॥ క్వచిత్తత్త్వావమర్శేననివృత్తంభయముల్బణమ్ । అనివృత్తనిమిత్తత్వాత్పునఃప్రత్యవతిష్ఠతే ॥౨౦॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అనిమిత్తనిమిత్తేనస్వధర్మేణామలాత్మనా । తీవ్రయామయిభక్త్యాచశ్రుతసంభృతయాచిరమ్ ॥౨౧॥ జ్ఞానేనదృష్టతత్త్వ

తథా-బుద్ధేఃప్రకృతేః-తతఃపరస్యాత్మనశ్చ - పృథగ్భావోనాస్తి , యద్వా, బుద్ధేఃపరస్యబోద్ధురాత్మనః - ప్రకృతేశ్చేత్యధ్యాహారేణయోజనా ❁ ॥౧౮॥ ❁ కించా-కర్తుఃస్వతస్సాంసారికగమనాదిప్రవృత్త్యనాశ్రయస్య-పురుషస్యాత్మనః అయంకర్మబన్ధఃకర్మరూపోబన్ధః-యదాశ్రయఃయత్సంబన్ధాధీనః-యచ్ఛబ్దఃప్రకృతిపరః-తస్యాఃప్రకృతే - ర్గుణేషుసత్స్విత్యన్వయః-యచ్ఛబ్దస్సత్త్వాదిగుణపరోవా- తేష్విత్యన్వయస్వారస్యాత్ - తేషు ప్రకృతేర్గుణేషు-సత్త్వాదిషు-సత్సు - అతఃగుణేభ్యః-ప్రకృతేర్వా-కైవల్యంవిముక్తత్వం-కథంభవేత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ తత్త్వజ్ఞానేనాత్మానంవిముఞ్చతిప్రకృతిరితిచేత్తత్రాహ ॥ క్వచిదితి ॥ ఉల్బణంసంసారరూపభయం-క్వచి-త్తత్త్వావమర్శేనపూర్వోక్తావమర్శనేన - నివృత్తంనివృత్తప్రాయమపి - అనివృత్తనిమిత్తత్వాత్- అనివృత్తప్రకృతిసంబన్ధత్వాత్ -పునః - ప్రత్యవతిష్ఠతే ఉపస్థితంభవతి ❁ ॥౨౦॥ ❁ సత్యమేవం-తథాపి-బహ్వఙ్గోపకృతభక్తియోగారాధితపరమపురుషప్రసాదాదాత్మానంవిముఞ్చతి ప్రకృతిః క్వచిదుద్భవస్తుసాధనవైకల్యాదిత్యాహకపిలః ॥ అనిమిత్తేతి ॥ నిమిత్తంఫలం-త-దనిమిత్తమప్రవర్తకం-యస్మిన్-ఫలాభిసన్ధిరహితేనేత్యర్థః-స్వధర్మేణస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ - అమలాత్మనావిశుద్ధాన్తఃకరణేన " ధర్మేణపాపమపనుదతి ,, ఇతిశ్రుతేః-శ్రుతసంభృతయామత్కథాశ్రవణేనసంభృతయావర్ధితయా - తీవ్రయావిఘ్నానుపహతయా - మయిభక్త్యాఅనభిసంహితఫలకర్మయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణనిష్పాద్యయా - మత్కథాశ్రవణాదిభిరుపకృతయా - మద్భక్త్యా - ప్రకృతిస్తిరోభవిత్రీత్యన్వయః ❁ ॥౨౧॥ ❁ అన్యాన్యపిభక్తియోగాఙ్గాన్యాహ॥దృష్టంతత్త్వంప్రకృతిపురుషయోర్యాథాత్మ్యంహేయోపాదేయత్వరూపం-యస్మిన్- తేన - జ్ఞానేన-బలీయసా-వైరాగ్యేణకామానభిష్వఙ్గేణ-తపోయుక్తేనదేహశోషణాదితపోయుక్తేన - యోగేనప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యచిన్తనేన - తీవ్రేణ-ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణచో-పకృతయా-మద్భక్త్యా ❁ ॥౨౨॥ ❁

అహర్నిశం-దహ్యమానాపీడ్యమానా - పురుషస్య - ప్రకృతిఃఆత్మబన్ధకరీ ప్రకృతిః-శనకైః - స్తిరోభవిత్రీఅబన్ధకరీభవిష్యతి-నిశ్శేషంవ్యర్తిష్యతఇత్యర్థఃతత్రదృష్టాన్తః ॥ అగ్నేరితి ॥ అగ్న్యావిర్భావహేతురప్యరణిర్యథాగ్నినాదహ్యతే-తథా,తత్త్వజ్ఞానసంపత్తిహేతురపిప్రకృతి - స్తేనదహ్యతఇత్యర్థః-యద్వా, అగ్నితిరోధాయికాఽరణిరివ-ఆత్మతిరోధాయికాప్రకృతిర్దహ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవంసతినపునస్సంసరయత్యాత్మానంప్రకృతిరిత్యాహ॥భుక్తభోగేతి॥ భుక్తఃభోగోయస్యాః, నిత్యశస్సదా-దృష్టోదోషోయస్యాః - అతఏవ-పరిత్యక్తాసతీ - ప్రకృతిః-ఈశ్వరస్యాకర్మవశస్య-స్వేమహిమ్ని స్థితస్యఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణమహిమవతః-ఆత్మనః-అశుభంసంసారం-నధత్తేనసంపాదయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అజ్ఞస్యప్రకృతిసంబన్ధః- జ్ఞానవతస్తునసంబన్ధఇత్యత్రదృష్టాన్తమాహ - యథాహీతి - యథా-అప్రతిబుద్ధస్యనిద్రాముపగతస్య-పుంసః-ప్రస్వాపఃస్వప్నః-బహ్వనర్థకృత్- స్వశిరశ్ఛేదాదిబహ్వనర్థకారీ - సఏవప్రస్వాపః-ప్రబుద్ధస్య జాగ్రతః-మోహాయానర్థాయ-నకల్పతేనసమర్థోభవేత్ - అనర్థస్యాస్థిరత్వాయస్వప్నదృష్టాన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవంవిదితతత్త్వస్య విదితప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వత్రయస్య - మయి-మానసంయుఞ్జత-ఆత్మారామస్యఆత్మన్యేవరమమాణస్య, ప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మానుభవపరస్య - కర్హిచిత్కదాచిదపిప్రకృతి-ర్నాపకురుతేనబన్ధకీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉక్తిముపసంహరతి॥యథేతి ॥ యథాఅధ్యాత్మరతఃఆత్మారామః-బహూనిజన్మానియస్మిన్- తేన-కాలేన, ప్రతిబుద్ధార్థఃవిదితతత్త్వహితపురుషార్థః, ఆబ్రహ్మభువనాత్సర్వలోకపర్యన్తలోకేషు, జాతవైరాగ్యఃసాతిశయత్వక్షయిత్వబుద్ధ్యాభోగ్యతాబుద్ధిరహితః, మద్భక్తఃనిరతిశయప్రీతిరూపమద్భక్తియుక్తః, భూయసా-మత్ప్రసాదేన, నిశ్శ్రేయసంపురుషార్థరూపం, మదాశ్రయం-అనేన

నవైరాగ్యేణబలీయసా।తపోయుక్తేనయోగేనతీవ్రేణాత్మసమాధినా ॥౨౨॥ ప్రకృతిఃపురుషస్యేహదహ్యమానాత్వహర్నిశమ్ । తిరోభవిత్రీశనకైరగ్నేర్యోనిరివారణిః ॥౨౩॥ భుక్తభోగాపరిత్యక్తాదృష్టదోషాచనిత్యశః। నేశ్వరస్యాశుభంధత్తేస్వేమహిమ్ని స్థితస్యచ ॥౨౪॥ యథాహ్యప్రతిబుద్ధస్యప్రస్వాపోబహ్వనర్థకృత్ ।సఏవప్రతిబుద్ధస్యనవైమోహాయకల్పతే ॥౨౫॥ ఏవంవిదితతత్త్వస్యప్రకృతిర్మయిమానసమ్ । యుఞ్జతోనాపకురుతఆత్మారామస్యకర్హిచిత్ ॥౨౬॥ యదైవమధ్యాత్మరతఃకాలేనబహుజన్మనా ।సర్వత్రజాతవైరాగ్యఆబ్రహ్మభువనాన్మునిః ॥౨౭॥ మద్భక్తఃప్రతిబుద్ధార్థోమత్ప్రసాదేనభూయసా ।నిశ్శ్రేయసంస్వసంస్థానంకైవల్యాఖ్యంమదాశ్రయమ్ ॥౨౮॥ ప్రాప్నోతీహాఞ్జసాధీరస్స్వదృశాచ్ఛిన్నసంశయమ్ । యద్గత్వాననివర్తేతయోగీలిఙ్గవినిర్గమే ॥ ౨౯ ॥ యదానయోగోపచితాసుచేతోమాయాసుసిద్ధస్యవిషజ్జతేఙ్గ । అనన్యహేతుష్వథమేగతిస్స్యాదాత్యన్తికీయత్రనమృత్యుహాసః ॥ ౩౦ ॥ ****************************

***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేతృతీయస్కన్ధేసప్తవింశోఽధ్యాయః.**********

శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగస్యలక్షణంవక్ష్యేసబీజస్యనృపాత్మజే । మనోయేనైవవిధినాప్రసన్నంయాతిసత్ప

నిష్కృష్టజీవస్వరూపస్య భగవద్ధార్యత్వముక్తం ❁ ఇహప్రాప్నోతిఉపాసనదశాయాంసాక్షాత్కరోతి - తత-స్స్వదృశాభగవదాత్మకస్వాత్మసాక్షాత్కారేణ, ఛిన్నసంశయఃవిగతదేహాత్మాభిమానః,యోగీమద్భక్తియోగనిష్ఠః, లిఙ్గవినిర్గమేప్రారబ్ధావసానే-యత్స్థానం - గత్వాప్రాప్య-ననివర్తేతపునర్నావర్తేత-తత్పరమంస్థానంప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౭ ॥౨౮॥ ౨౯ ॥ ❁ పూర్వశ్లోకోక్తసాక్షాత్కారవతోఽవాన్తరసిద్ధివితృష్ణస్యభగవత్ప్రాప్తిమాహ ॥ యదేతి ॥ అఙ్గహేమాతః - సిద్ధస్యపరినిష్పన్నభక్తియోగస్య - పుంస-శ్చేతః-యోగోపచితాసుయోగసాధ్యాసు, అనన్యహేతుషుయోగాదన్యోహేతుర్నాస్తియాసు-యత్రయాసు - మృత్యోస్సంసారస్య, హాసోనాశో-నభవతి-తాసుమాయాసుఆశ్చర్యరూపాస్వణిమాదిసిద్ధిషు-యదా-నవిషజ్జతేనాసక్తంభవతి-అథతదా-ఆత్యన్తికీనిరతిశయా, మేగతిఃమత్ప్రాప్తిస్స్యాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేసప్తవింశోఽధ్యాయః.*******************

ఏవం"పురుషం ప్రకృతిర్బ్రహ్మ"న్నితిపృష్టస్యబహ్వఙ్గోపకృతభక్తియోగారాధితభగవత్ప్రసాదేనబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మసాక్షాత్కారపూర్వకపరమాత్మప్రాప్త్యాప్రకృతిర్విముఞ్చతీత్యుత్తరముక్తం, భక్తియోగాఙ్గభూతబ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మానుచిన్తనరూపజ్ఞానయోగశ్చోక్తః-అథసవిస్తరంభక్తియోగంతదఙ్గజాతంచవివక్షుఃప్రతిజానీతేకపిలః ॥ యోగస్యేతి ॥ హేనృపాత్మజేమనుపుత్రి-సబీజస్యసకారణస్య, ససాధనకస్యేత్యర్థః,యోగస్యభగవద్భక్తియోగస్య - గతింస్వరూపంప్రకారంచ-వక్ష్యేసప్రపఞ్చంకథయిష్యామి ॥ కోసౌయోగఇత్యత్రాహ ॥ యేనవిధినా-విధీయతఇతివిధిః-కర్మణ్యుపసర్గే ఘఃకిః,,విహితేనయేన-దైవయోగేన-మనః-ప్రసన్నంరాగాద్యకలుషితంసత్, సత్పథంశుభాశ్రయం-యాతితత్రైవస్థిరంభ

వతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర ప్రథమం యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధారణధ్యాననిదిధ్యాసనరూపాష్టాఙ్గ
యోగాన్వితస్తుర్యమనియమాన్తర్భూతవివేకాదిసాధనసప్తకమాహ ॥ స్వధర్మేతి ॥ శక్త్యాస్వశక్త్యనుసారేణ, స్వధర్మా
చరణం అనభిసంహితఫలస్య వర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానం-విధర్మాచ్చ నివర్తనం అవిహితాత్ప్రతిషిద్ధనిషిద్ధవ్యాపారాన్ని
వర్తనం-దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినాసన్తోషః- ఆత్మవిచ్చరణార్చనం భాగవతసమారాధనమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ గ్రామ్యధర్మనివృత్తిః
త్రైవర్గికధర్మాన్నివృత్తిః-మోక్షధర్మేషు రతిశ్చ ॥ ఏవం సాధనసప్తకాన్తర్భూతక్రియోక్తా అథ వివేకమాహ ॥ శశ్వత్ సదా-వివి
క్తక్షేమసేవనం-జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టేభ్యోఽన్నాదిభ్యో, వివిక్తానాం పృథక్కృతానాం-క్షేమాణాం సాత్త్వికానామ
న్నాదీనాం-సేవనం-తదపి మితమేధ్యాదనం-మితం యథా భవతి తథా, మేధ్యానాం జాత్యాదిభిరదుష్టానాం, అదనరూపం, త
త్ర-జాతిదుష్టాః కలఞ్జగృఞ్జనాదయః, ఆశ్రయదుష్టం చణ్డాలపతితాదిద్రవ్యం, నిమిత్తదుష్టం కేశోచ్ఛిష్టాద్యుపహతమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁
కల్యాణమాహ ॥ అహింసేతి ॥ ఏవం వివేకాదిష్వేవాస్తేయాదయోఽపి యథాసంభవమన్తర్భావ్యాః, తత్రాస్తేయయావ
దర్థపరిగ్రహతపశ్శౌచస్వాధ్యాయపురుషార్చనాదయః క్రియాయామన్తర్భావ్యాః, బ్రహ్మచర్యం విమోకేఽన్తర్భావ్యం-
మౌనమభ్యాస-శ్శుభాశ్రయసంశీలనరూపః, ఏవమన్యేఽప్యనవసాదాదయో వివక్షితా ద్రష్టవ్యాః-యావదర్థపరిగ్రహః యావ
తాఽర్థేనాన్నాదినా దేహయాత్రాభవేత్తావతోఽర్థస్య పరిగ్రహః, బ్రహ్మచర్యం జితేన్ద్రియత్వం- తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయ
ణాదిః-శౌచమాచారః-స్వాధ్యాయః వేదాధ్యయనాదిః పురుషార్చనం భగవత్పూజనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఆసనాదీన్యఙ్గాన్యాహ
త్రిభిః ॥ సదా-ఆసనజయేన స్థైర్యం-శనైః-ప్రాణజయః ప్రాణవాయోస్స్వవశీకరణం-ఇన్ద్రియాణాం, మనసా- విషయాత్ శ
బ్దాదివిషయాత్, హృది ప్రత్యాహారః-మనసా ఇన్ద్రియాణి విషయేభ్యః ప్రత్యాహృత్య హృద్యవస్థాపనమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁

థమ్ ॥౧॥ స్వధర్మాచరణం శక్త్యా విధర్మాచ్చ నివర్తనమ్ । దైవాల్లబ్ధేన సన్తోష ఆత్మవిచ్చరణార్చనమ్ ॥ ౨ ॥
గ్రామ్యధర్మనివృత్తిశ్చ మోక్షధర్మరతిస్తథా । మితమేధ్యాదనం శశ్వద్వివిక్తక్షేమసేవనమ్ ॥౩॥ అహింసా స
త్యమస్తేయం యావదర్థపరిగ్రహః । బ్రహ్మచర్యం తపశ్శౌచం స్వాధ్యాయః పురుషార్చనమ్ ॥౪॥ మౌనం సదా
సనజయః స్థైర్యం ప్రాణజయశ్శనైః । ప్రత్యాహారశ్చేన్ద్రియాణాం విషయాన్మనసా హృది ॥౫॥ స్వధిష్ణ్యానామే
కదేశే మనసా ప్రాణధారణమ్ । వైకుణ్ఠలీలాభిధ్యానం సమాధానం తథాఽఽత్మనః ॥౬॥ ఏతైరన్యైశ్చ పథి
భిర్మనో దుష్టమసత్పథమ్ । బుద్ధ్యా యుఞ్జీత శనకైర్జితప్రాణో హ్యతన్ద్రితః ॥౭॥ శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య విజితాస
న ఆసనమ్ । తస్మిన్స్వస్తిక ఆసీన ఋజుకాయస్సమభ్యసేత్ ॥ ౮॥ ప్రాణస్య శోధయేన్మార్గం పూరకుమ్భకరేచ
కైః । ప్రతికూలేన వా చిత్తం యథా స్థిరమచఞ్చలమ్ ॥ ౯ ॥ మనోఽచిరాత్స్యాద్విరజం జితశ్వాసస్య యోగినః ।
వాయ్వగ్నిభ్యాం యథా లోహం ధ్మాతం త్యజతి వై మలమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రాణాయామైర్దహేద్దోషాన్ధారణాభిశ్చ కి

తథా, స్వధిష్ణ్యానాం ప్రాణాపానాదిస్థానానాం-హృదయగుదాదిస్థానానాం, మధ్యే, ఏకస్మిన్, మనసా సహ ప్రాణానాం ధా
రణం-వైకుణ్ఠస్య భగవతో, లీలానాం జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారరూపాణాం లీలానాం-అభిధ్యానం, తథా, ఆత్మనో మనసః, స
మాధానం ఏకాగ్రీకరణమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏతైరుక్తైస్స్వధర్మాచరణాదిభిః, అన్యైశ్చ వ్రతదానాదిభిః-పథిభిరుపాయైః అస
త్పథమిన్ద్రియార్థప్రవణ-మత ఏవ, దుష్టం మనః, బుద్ధ్యా- శనకైః, ర్యుఞ్జీత శుభాశ్రయప్రవణం కుర్యాత్, కథంభూతో యుఞ్జీత-
జితప్రాణః- అతన్ద్రితః తన్ద్రారహితః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆసనాదీని ప్రపఞ్చయతి ॥ శుచావితి ॥ విజితాసనః చిరముపవిశన్నపి క్లమర
హితః-శుచౌ దేశే-ఆసనం చేలాజినకుశోత్తరమాస్తరణం-ప్రతిష్ఠాప్య, తస్మిన్నాసనే, స్వస్తికే స్వస్తికాసనే ఋజుకాయః అ
కుటిలదేహః - ఆసీనః-సమభ్యసేత్ ప్రణవమితి శేషః “ ఊరుజఙ్ఘాన్తరా పాదౌ పాదాగ్రే జానుమధ్యగే । యోగినో యదవ
స్థానం స్వస్తికం తద్విదుర్బుధా,, ఇతి స్వస్తికాసనలక్షణమ్ ❁ ॥౮॥ ❁ బాహ్యవాయోరన్తః ప్రవేశః పూరః-ధారణం కుమ్భః ధృతస్య
బహిర్నిస్సరణం రేచకః-ప్రతికూలేన రేచకపూరకకుమ్భకైర్వా-యద్వా- ఇడయా రేచనం పిఙ్గళయా పూరణం-పునః పిఙ్గళయా
రేచన-మిడయా పూరణ-మిత్యేవం ప్రతికూలేన, చిత్తం, స్థిరం స-త్పునరప్యచఞ్చలం యథా స్యాత్తథా, ప్రాణస్య మార్గం శోధ
యేత్ ❁ ॥౯॥ ❁ ప్రాణే స్వవశే-తద్బన్ధనం మనోఽపి స్వవశం భవేత్-తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే “ యథా శకునిస్సూత్రేణ ప్రతిబ
ద్ధో దిశం దిశం పతిత్వాఽన్యత్రాయతనమలబ్ధ్వా బన్ధనమేవోపశ్రయత ఏవం మనోఽపీ,, త్యారభ్య “ ప్రాణమేవోపశ్రయతే ప్రాణ
బన్ధనం హి సోమ్య మన,, ఇతి-కించ-జితశ్వాసస్య జితప్రాణస్య - యోగినః - అచిరాదాశు-విరజం విగతరజోగుణం, రజోగు
ణేనావిక్షిప్తం, నిర్మలం వా, స్యాత్-యథా - లోహం సువర్ణాది-వాయ్వగ్నిభ్యాం- ధ్మాతం సుతప్తం సత్-మలం-త్యజతి-త
థా ❁ ॥౧౦॥ ❁ ప్రాణాయామాదీనాం సమాధాద్వారకార్యాణ్యాహ ॥ ప్రాణాయామైరితి ॥ ప్రాణాయామైః ప్రాణనియ

మైః - దోషాన్వాతపి త్తశ్లేష్మాదీన్ - దహేత్ - ధారణాదిభిః - కిల్బిషంపాపం - ప్రత్యాహారేణ - సంసర్గాన్ శబ్దాదివిషయసంసర్గాన్, ధ్యానేనానీశ్వరాన్ గుణాన్ క్లేశాదీన్ - దహేత్ - మనసశ్శుభాశ్రయేఽవస్థాపనంధారణం - ధృతస్యమనసోవృత్తిసంతతిర్ధ్యానం - సంతతిర్విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వం - సమాధిరితిభేదః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ అథధారణాపూర్వకంధ్యానమాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - స్వంస్వీయంమనః - యోగేనప్రాణాయామాదియోగేన - విరజం - సుసమాహితంసమ్యక్శుభాశ్రయేనిహితం - స్యాత్ - తదా - స్వనాసాగ్రారోపితదృష్టిః - భగవతః - కాష్ఠాంవిగ్రహం - ధ్యాయేత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ విగ్రహమేవవిశినష్టి ॥ ప్రసన్నేతిసప్తభిః ॥ ప్రసన్నంవదనామ్భోజంయస్యతం - ధ్యాయేదితిషష్ఠేనాన్వయః - పద్మగర్భవదరుణేనేత్రేయస్య - నీలోత్పలదళవత్ శ్యామమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ లసత్పఙ్కజకిఞ్జల్కవత్ - పీతే - కౌశేయే - వాససీ - యస్య - శ్రీవత్సలాఞ్ఛనంవక్షసియస్య - భ్రాజత్కౌస్తుభేనాముక్తాసంశ్లిష్టాకంధరాయస్య ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మత్తద్విరేఫానాంకలోమధురధ్వనిర్యస్యాం - తయావనమాలయా - పరీతంవ్యాప్తం - పరార్థ్యాన్యమూల్యాని - హారాదీని - యస్య ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ కాఞ్చీగుణేనమణిమయమేఖలాసూత్రేణోల్లసన్తీ శ్రోణిర్యస్య - భక్తానాంహృదయామ్భోజమేవవిష్టరం ఆసనంయస్య - భక్తానాంమనోనయనానివర్ధయతిహర్షయతీతితథా ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అపీచ్యదర్శనంఅపీచ్యమతిసున్దరంభక్తివిషయందర్శనంయస్య - కైశోరేకౌమారే - వయసి - సన్తం, భృత్యానామనుగ్రహే - కాతరంవ్యగ్రమ్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ కీర్తన్యంకీర్తనార్హం - తీర్థం, యశో - యస్య - పుణ్యశ్లోకాబ

ల్బిషాన్ । ప్రత్యాహారేణసంసర్గాన్ ధ్యానేనానీశ్వరాన్గుణాన్ ॥౧౧॥ యదామనస్స్వంవిరజం❋యోగేనసుసమాహితమ్ । కాష్ఠాంభగవతోధ్యాయేత్స్వనాసాగ్రావలోకనః ॥౧౨॥ ప్రసన్నవదనామ్భోజంపద్మగర్భారుణేక్షణమ్ । నీలోత్పలదళశ్యామంశఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ ॥౧౩॥ లసత్పఙ్కజకిఞ్జల్కపీతకౌశేయవాససమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజ❋త్కౌస్తుభాముక్తకంధరమ్ ॥౧౪॥ మత్తద్విరేఫకలయాపరీతంవనమాలయా । పరార్థ్యహారవలయకిరీటాఙ్గదనూపురమ్ ॥౧౫॥ కాఞ్చీగుణోల్లసచ్ఛ్రోణింహృదయామ్భోజవిష్టరమ్ । దర్శనీయతమంశాన్తంమనోనయనవర్ధనమ్॥ ౧౬ ॥ అపీచ్యదర్శనంశశ్వత్సర్వలోకనమస్కృతమ్ । సన్తంవయసికైశోరేభృత్యానుగ్రహకాతరమ్ ॥౧౭॥ కీర్తన్యతీర్థయశసంపుణ్యశ్లోకయశస్కరమ్ । ధ్యాయేద్దేవంసమగ్రాఙ్గంయావన్నచ్యవతేమనః ॥౧౮॥ స్థితంవ్రజన్తమాసీనంశయానంవాగుహాశయమ్ । ప్రేక్షణీయేహితంధ్యాయేచ్ఛుద్ధభావేనచేతసా ॥౧౯॥ తస్మిన్లబ్ధపదంచిత్తంసర్వావయవసంస్థితమ్ । విలక్ష్యైకత్రసంయుజ్యాదఙ్గేభగవతోమునిః ॥౨౦॥ సంచిన్తయేద్భగవతశ్చరణారవిన్దంవజ్రాఙ్కుశధ్వజసరోరుహలాఞ్ఛనాఢ్యమ్ । ఉత్తుఙ్గరక్తవిలసన్నఖచక్రవాళజ్యోత్స్నాభిరాహతమహద్ధృదయాన్ధకారమ్ ॥౨౧॥ యచ్ఛౌచనిస్సృతసరిత్ప్రవరోదకేనతీర్థేనమూర్ధ్న్యధికృతేనశివశ్శివోఽభూత్ । ధ్యాతుర్మనశ్శమలశైలనిసృష్టవజ్రంధ్యాయేచ్చిరంభగవతశ్చరణారవిన్దమ్ ॥౨౨॥ జానుద్వయంజలజలోచనయాజనన్యాలక్ష్మ్యాఽఖిలస్యసురవన్దితయావిధాతుః । ఊర్వో

లిభీష్మాదయ - స్తేషాం - యశస్కరం - సమగ్రాణిఅఙ్గాని - యస్మిన్ యథాభవతితథా - ఏవం - ధ్యాయేత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తతోపాసకస్స్వేచ్ఛానుసారేణ - స్థిత - ముత్తిష్ఠన్త - మాసీన - ముపవిష్టం - శయానంవా - గుహాశయంహృదయకుహరేసన్తం - ప్రేక్షణీయమీహితంలీలాయస్యతం - భగవన్తం - శుద్ధః రాగాద్యకలుషితః భావః వృత్తిర్యస్యతేన - చేతసా - ధ్యాయేత్ ❋ ॥౧౯॥ ❋ ఏవంధ్యేయరూపసముదాయఉక్తః - అథదివ్యాఙ్గేష్వేకైకతోపాసనాకార్యేత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ విగ్రహే - లబ్ధంపదంస్థితిర్యేనతత్ - సర్వావయవేషుసమ్యక్ స్థితం - చిత్తం - విలక్ష్యవిశేషేణలక్షీకృత్య - భగవత - ఏకత్రైకస్మిన్నఙ్గేసంయుజ్యాత్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ఏతదేవపాదాదిక్రమేణప్రపఞ్చయతి ॥ సంచిన్తయేదితిత్రయోదశభిః ॥ భగవతశ్చరణారవిన్దం - సమ్యక్చిన్తయేత్ - కథంభూతం - పాదతలరేఖాత్మకానివజ్రాదీనిలాఞ్ఛనాని - తై - రాఢ్యంయుక్తం - ఉత్తుఙ్గాశ్చ - రక్తాశ్చ - విలసన్తో - యే - నఖా - స్తేషాం, చక్రవాళంమణ్డలం - తస్య, జ్యోత్స్నాభిరాహతో - మహతాంధ్యాతౄణాంహృదయాన్ధకారో - యేనతం - మహత్త్వమన్ధకారవిశేషణంవా - ఏతచ్చసర్వముపాదేయవిశేషణంధ్యేయత్వేనోచ్యతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించ - యస్య చరణారవిన్దస్య - శౌచేనప్రక్షాళనజలేన - నిస్సృతాయాః - స్సరిత్ప్రవరాయాః గఙ్గాయా - ఉదకేనతీర్థేన - సంసారతారకేణ - మూర్ధ్న్యధికృతేన - శివోరుద్రః - శివః మఙ్గళయుక్తోఽభూదిత్యర్థః - ధ్యాతు - ర్మనసి - యశ్శమలశైలః - పాపపర్వతః - తస్మిన్నిసృష్టంక్షిప్తం - వజ్రమివ - యద్వా - శమలశైలేనిసృష్టంస్వలాఞ్ఛనరూపంవజ్రంయేనతత్ - భగవతశ్చరణారవిన్దం - చిరం - ధ్యాయేత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ జానుద్వయమితి ॥ అఖిలస్యజగతః - జనన్యామాత్రా ‹‹నిత్యైవైషాజగన్మాతావిష్ణోశ్శ్రీరనపాయినీ›› త్యు

స్తైః,, సురవన్దితయా-బ్రహ్మాదిభిరారాధితయా-జలజలోచనయా-లక్ష్మ్యా - స్వస్యాః - ఊర్వోః-నిధాయ-కరపల్లవరోచిషా ప్రకాశమానకరపల్లవేన-సంలాలితంస్పర్శనచాతుర్యేణసంసేవితం - సంసారిత్వ ప్రతీతింవారయతి॥ అభవస్యేతి ॥ విధాతుఃజగత్కర్తుః-విభోర్భగవతః-జానుద్వయంపాదపర్యన్తజఙ్ఘాద్వయం-హృది-కుర్యాత్ ధ్యాయేత్ * ॥ ౨౩ ॥ *ఊరూ ఇతి ॥ సుపర్ణస్యగరుత్మతః-భుజయోఃస్కన్ధయోః-రధిఉపరి-శోభమానౌ,ఓజసఃబలస్యఔజ్జ్వల్యస్యవా-నిధీఆశ్రయౌ-అతసికాకుసుమకాన్తివత్కాన్త్యాభాసమానౌ-ఊరూ,హృదికుర్యాదితిపూర్వేణాన్వయః-తథా-వ్యాలమ్బి,ఆగుల్ఫంలమ్బమానం-యత్పీతం-పరమనర్ఘం-వాసః-తస్మిన్-వర్తమానో-యఃకాఞ్చీకలాపః-తేన-పరిరమ్భస్సంశ్లేషోవిద్యతేయస్య - త-ద్విభోః-నితమ్బబిమ్బంచ-హృదికుర్యాత్ * ॥ ౨౪ ॥ *నాభిహ్రదమితి ॥ అముష్యభగవతః-నాభిహ్రదంధ్యాయేత్,కథంభూతం-భువనానాంకోశస్య-గృహమధిష్ఠానం-య-దుదరం-తత్రస్థితం-యత్రనాభిహ్రదే- ఆత్మయోనేర్బ్రహ్మణః-ధిషణంధిష్ణ్యంఅధిష్ఠానం-అఖిలలోకాత్మకం-పద్మం,వ్యూఢంఉత్థితం-తథా, హరిన్మణివృషౌమరకతమణిశ్రేష్ఠావివ-యౌ స్తనౌ-తయోర్ద్వయం-విశదహారస్యమయూఖైః-గౌరం శ్వేతం-ధ్యాయేత్-వక్షోవిశేషణంవా * ॥ ౨౫ ॥ *వక్ష ఇతి॥ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః-అధివాసస్థానం-పుంసాంధ్యాతౄణాం-మనోనయనయోః - నిర్వృతిమానన్దమాదధానం-ఋషభస్యవక్షః-ధ్యాయేత్-తథా-అఖిలైర్లోకైర్బ్రహ్మాదిభిః-నమస్కృతస్య సేవితస్య-భగవతః-కణ్ఠంచ - మనసికుర్యాత్ ధ్యాయేత్-కథంభూతం-కౌస్తుభమణేర్భూషణార్థంకృత, స్తస్యాధికంభూషణ-మర్థఃప్రయోజనం-యస్య తం-కౌస్తుభమణిమేవస్వయమలంకుర్వన్తమిత్య

ర్నిధాయకరపల్లవరోచిషాయత్సంలాలితంహృదివిభోరభవస్యకుర్యాత్ ॥౨౩॥ ఊరూసుపర్ణభుజయోరధి శోభమానావోజోనిధీఅతసికాకుసుమావభాసౌ । వ్యాలమ్బిపీతవరవాససివర్తమానకాఞ్చీకలాపపరిరమ్భ నితమ్బబిమ్బమ్ ॥౨౪॥ నాభిహ్రదంభువనకోశగుహోదరస్థంయత్రాత్మయోనిధిషణాఖిలలోకపద్మమ్। వ్యూఢంహరిన్మణివృషస్తనయోరముష్యధ్యాయేద్ద్వయంవిశదహారమయూఖగౌరమ్ ॥ ౨౫ ॥ వక్షోఽధివాసమృషభస్యమహావిభూతేః పుంసాంమనోనయననిర్వృతిమాదధానమ్ । కణ్ఠంచకౌస్తుభమణేరధిభూషణార్థం కుర్యాన్మనస్యఖిలలోకనమస్కృతస్య ॥ ౨౬ ॥ బాహూంశ్చమన్దరగిరేఃపరివర్తనేననిర్ణిక్తబాహువలయానధిలోకపాలాన్ । సంచిన్తయేద్దశశతారమసహ్యతేజశ్శఙ్ఖంచతత్కరసరోరుహరాజహంసమ్ ॥౨౭॥ కౌమోదకీంభగవతోదయితాంస్మరేత * దిగ్ధామరాతిభటశోణితకర్దమేన । మాలాంమధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టాంచైత్యస్యతత్త్వమమలంమణిమస్యకణ్ఠే ॥ ౨౮ ॥ భృత్యానుకమ్పితధియేహగృహీతమూర్తేస్సంచిన్తయేద్భగవతోవదనారవిన్దమ్ । యద్విస్ఫురన్మకరకుణ్డలవల్గితేనవిద్యోతితామలకపోలముదారనాసమ్ ॥ ౨౯ ॥ యచ్ఛ్రీనికేతమళిభిఃపరిషేవ్యమాణంభూత్యాస్వయాకుటిలకున్తలబృన్దజుష్టమ్ । మీనద్వయాశ్రయమధిక్షిపదబ్జనేత్రంధ్యాయేన్మనోమయమతన్ద్రితఉల్లసద్భ్రు ॥౩౦॥ తస్యావలోకమధికంకృపయాఽతిఘోరతాపత్రయోపశమనాయనిసృ

ష్టః * ॥ ౨౬ ॥ *బాహూనితి॥మన్దరగిరేః - పరివర్తనేనపరిభ్రమణేన-నిర్ణిక్తాన్యుజ్జ్వలీకృతాని-బాహువలయాన్యఙ్గదాని-యేషు-అధిశ్రితాలోకపాలాయేషుతాన్ - బాహూన్-సంచిన్తయేత్ - తథా-దశశతారంసహస్రారం నసహ్యం తేజోయస్యతం-చక్రం-తస్యభగవతః-కరసరోరుహస్య-రాజహంసమివస్థితం,శఙ్ఖంచ-సంచిన్తయేత్ * ॥ ౨౭ ॥ *కౌమోదకీమితి ॥ తథా-భగవతో-దయితాంప్రియాం-అరాతయశ్శత్రవో - యే, యోద్ధారః-తేషాం-శోణితమేవకర్దమ- స్తేన-దిగ్ధాంలిప్తాంకౌమోదకీంగదాం-స్మరేత- * తథాఽస్యభగవతః-కణ్ఠే-మాలాం-మణించ-స్మరేత * కథంభూతాంమాలాం-మధువ్రతానాం భృఙ్గాణాం-వరూథస్యసఙ్ఘస్య-గిరా-ఉపఘుష్టాంనాదితాం-మణిం-కథంభూతం-అమలం-చైత్యస్యజీవస్య-తత్త్వంస్వంరూపంజీవస్వరూపాధిష్ఠాతృదేవతారూపమిత్యర్థః॥తదుక్తంవైష్ణవేపురాణే॥“ఆత్మానమస్యజగతోనిర్లేపమగుణామలమ్ । బిభర్తికౌస్తుభమణిస్వరూపంభగవాన్హరి,,రితి * ॥ ౨౮ ॥ *భృత్యేతి । భృత్యేష్వనుకమ్పితాకృతానుకమ్పా యా-ధీ-స్తయా-గృహీతామూర్తిర్యేన తస్య-భృత్యానుగ్రహాయస్వేచ్ఛోపాత్తతనోరిత్యర్థః - భగవతః-య - ద్వదనారవిన్దం-సంచిన్తయేత్-కథంభూతం-విస్ఫురన్తీయే-మకరకుణ్డలే-తయోః-ర్వల్గితేనప్రచలితేన-విద్యోతితౌ-వమలౌ-కపోలౌ - యస్మిన్-ఉదారాఉన్నతానాసాయస్మింస్తత్ * ॥ ౨౯ ॥ *యచ్చ - స్వయా-విభూత్యాశోభయా-అళిభిః-పరిషేవ్యమాణం - మీనద్వయాశ్రయంచ,శ్రీనికేతంపద్మం-అధిక్షిపత్ అతివర్తయత్-త-ద్ధ్యాయేత్ - తత్ర-కున్తలైరళీనామధిక్షేపః-నేత్రద్వయేనమీనద్వయస్యేతిద్రష్టవ్యం-అబ్జేఇవనేత్రేఇత్యుపమానాన్తరం-ఉల్లసన్త్యౌభ్రువౌయస్మిన్-మనోమయంయోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం-వదనారవిన్దమతన్ద్రితోఽవహితమనాః-ధ్యాయేత్ * ॥ ౩౦ ॥ *తస్యేతి॥తస్యభగవతః-అవలోకనం-హృది - వితతభావనయా-చిరం-ధ్యాయేత్ - పాకంపచతీతివత్ భావనయాధ్యాయేదితినిర్దేశః - భావనాంకుర్యాదిత్యర్థః-కథంభూతమవలోకం-

అధికమత్యర్థం-కృపయా-అక్ష్ణోః అక్షిభ్యాం,అతిదుస్సహధ్యాత్మికాదితాపత్రయోపశాన్తయే,ని. సృష్టంప్రయుక్తంస్నిగ్ధనస్మితేనా-నుగుణితంసంపృక్తం-విపులఃప్రసాదోయస్మిన్-తమిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ * హాసమితి-అవనతా-యే-అఖిలలోకా-స్తేషాం-తీవ్రశోకేనయాన్యశ్రూణి-తేషాంసాగరం-విశోషయతీతితథా - హరేర్హాసం,ధ్యాయేత్ - అస్యాత్యుదారంభ్రూమణ్డలం-ధ్యాయేత్-కథంభూతం-మునిక్రుతేమునిసమ్మోహనాయ-ప్రవృత్తస్య-మకరధ్వజస్యకామస్య - సంమోహనాయ- నిజమాయయాఆత్మీయసంకల్పేన-రచితంపరిగృహీతమ్ * ॥ ౩౨ ॥ * మందహాసధ్యానముక్త్వాస్పష్టహాసధ్యానమాహ॥ధ్యానాయనమితి॥విష్ణోః,ప్రహసితముచ్చైర్హసితం,ధ్యాయేత్ - కీదృశం,అతిసున్దరతయాప్రయత్నంవినైవధ్యానవిషయభూతం-సౌన్దర్యమేవాహ-బహులయాఅధికయా-అధరోష్ఠస్యభాసా- అరుణీభూతా- స్తనవస్సూక్ష్మా, ద్విజాదన్తాఏవ,కున్దముకుళాని,తేషాంపఙ్క్తిః-యస్మిన్,తత్ - ఎవంధ్యానముక్త్వాథసమాధిమాహ॥స్వదహ్రకుహరేస్వాదయకుహరే,అవసితస్యధ్యాతస్య-విష్ణోః-ప్రేమరసేనార్ద్రయా,భక్త్యా,తస్మిన్నేవార్పితమనాస్సన్,పృథగవ్యతిరిక్తం,భగవద్విగ్రహవ్యతిరిక్తంయదిదృక్షేత్ విజాతీయప్రత్యయనకుర్యాదిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ఎవందివ్యవిగ్రహచిన్తావసానే-దివ్యాత్మస్వరూపచిన్తాతత్ప్రకారత్వేనప్రత్యగాత్మచిన్తాచకార్యేత్యాహ ॥ ఎవమితిద్వాభ్యామ్ ॥ ఎవముక్తవిధయా - హరౌభగవతి,ప్రతిలబ్ధఃభావఃప్రేమాతశయోయేన-భక్త్యా-ద్రవద్ధృదయంయస్య- ప్రమోదాదుద్గతానిపులకానియస్య-ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తాశ్రుకలయా, ముహురర్ద్యమానఆనన్దసంప్లవేనిమజ్జ్యమానః,చిత్తబడిశం,బడిశంమత్స్యబన్ధనం- దుర్గ్రహస్యభగవతోగ్రహణేమత్స్యబన్ధనమివోపాయభూతంచిత్తమపి,ధ్యేయాత్ భగవద్విగ్రహాత్ - శనకైః,ర్వియుఙ్క్తేవియుజ్యాత్ - యద్వా,చిత్తస్యబడిశంచిత్తాపహారిణంభగవద్విగ్రహం,ప్రతి-అపాదానస్యైవకర్తృత్వవివక్షయాద్వితీయా, తతశ్చిత్తంనియుఙ్క్తేఇత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ * తతఃయ

ష్టమక్ష్ణోః ।స్నిగ్ధస్మితానుగుణితంవిపులప్రసాదంధ్యాయేచ్చిరంవితతభావనయాగుహాయామ్ ॥౩౧॥ హాసంహరేరవనతాఖిలలోకతీవ్రశోకాశ్రుసాగరవిశోషణమత్యుదారమ్ । సంమోహనాయరచితంనిజమాయయాఽస్యభ్రూమణ్డలంమునికృతేమకరధ్వజస్య ॥ ౩౨ ॥ధ్యానాయనంప్రహసితంబహులాధరోష్ఠభాసాఽరుణాయితతనుద్విజకున్దపఙ్క్తి । ధ్యాయేత్స్వదేహకుహరేఽవసితస్యవిష్ణోర్భక్త్యార్ద్రయార్పితమనానపృథగ్దిదృక్షేత్ ॥ ౩౩ ॥ ఎవంహరౌభగవతిప్రతిలబ్ధభావోభక్త్యాద్రవద్ధృదయఉత్పులకఃప్రమోదాత్ । ఔత్కణ్ఠ్యబాష్పకలయాముహురర్ద్యమానస్తచ్చాపిచిత్తబడిశంశనకైర్వియుఙ్క్తే ॥ ౩౪ ॥ ముక్తాశ్రయంయర్హినిర్విషయంవిరక్తంనిర్వాణమృచ్ఛతిమనస్సహసాయథాఽర్చిః । ఆత్మానమత్రపురుషోఽవ్యవధానమేకమన్వీక్షతేప్రతినివృత్తగుణప్రవాహః ॥౩౫॥ సోఽప్యేతయాచరమయామనసోనివృత్త్యాస్వస్మిన్మహిమ్న్యవసితస్సుఖదుఃఖబాహ్యే । హేతుత్వమప్యసతికర్తరిదుఃఖయోర్యత్స్వాత్మన్విధత్తఉపలబ్ధపరాత్మకాష్ఠః ॥ ౩౬ ॥

థాఽర్చిఃనిర్ధూమదీపశిఖేవ,విరక్తంశబ్దాద్యప్రవణం-అతఏవ-నిర్విషయంశబ్దాదివిషయశూన్యం-యర్హియదా, ముక్తాశ్రయంముక్తవిగ్రహచిన్తనం,మనః-నిర్వాణంబాహ్యవ్యాపారోపరతిం-మృచ్ఛతి-తదా-అత్రపరమాత్మని, అవ్యవధానంసాక్షాద్దేవప్రకారతయా సమ్బద్ధం ఎకం,దేవాదిభేదరహితం - ఆత్మానంవిశుద్ధస్వరూపం - ప్రతినివృత్తగుణప్రవాహః అపగతదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానస్సన్ - ఈక్షతే - పరమాత్మప్రకారతయా జీవస్వరూపంచిన్తయేదిత్యర్థః * ॥౩౫॥ * ఎవంసప్రపఞ్చంభక్తియోగముపపాద్య-ధానయాభక్త్యా-ఆప్రయాణాదనువర్తమానయాప్రారబ్ధావసానేపరమాత్మానంప్రాప్తస్యనపునస్సంసారఇత్యాహ ॥ సోపీతి ॥ చరమయా ప్రత్యాహారాద్యపేక్షయాచరమయా-యద్వా, ప్రారబ్ధావసానపర్యన్తమనువర్తమానయా - ఎతయాఉక్తయా - మనసః- అనివృత్త్యా - నివృత్తిర్నివ్యాపారః-తదితరాఅనివృత్తిః - మనోవ్యాపారరూపయాభక్త్యేత్యర్థః-నివృత్త్యేతిచ్ఛేదః మనసోనివృత్త్యావిద్యత్వేక్షిత్యబ్దాదివిషయా - యస్యాంతయా-ఎతయాభక్త్యా - ఉపలబ్ధా-పరమాత్మనః-కాష్ఠాస్వరూపం-యస్యసః-అతఎవ-సుఖదుఃఖాతిగ-స్వేమహిమ్నిఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణేమహిమ్ని, అవసితఃఅధ్యవసితఃస్థితఇత్యర్థః, పరమాత్మానముపసంపద్యావిర్భూతస్వస్వరూపఇత్యర్థః, పరమాత్మప్రాప్తిపూర్వకోహిస్వస్వరూపావిర్భావః, తథాచశ్రూయతే " ఏవమసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ,, ఇతి-స్వాత్మన్స్వాత్మని-పూర్వం దుఃఖయోః-సుఖదుఃఖయోః, ర్యద్ధేతుత్వం - హేతుర్దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాది- స్తస్యభావస్తత్త్వం,తదపికర్తరి-గమనాదిబాహ్యవ్యాపారాశ్రయే, అసతిదేహేనిమిత్తభూతే, విధత్తేకరోతి-కర్మాయత్తప్రకృతిపరిణామరూపదేహసంబన్ధాయత్తమేవసుఖదుఃఖాదిహేతుదేహాత్మాభిమానాదికంపశ్యతీత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానాదికంపూర్వసిద్ధంపు

నర్నభజతీతిభావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁కిమువక్తవ్యంపూర్వసిద్ధదేహాత్మాభిమానాదికంనకరోతీతియతఃప్రాక్తనందేహమపినస్మ రతీత్యాహ ॥ దేహమితి॥చరమఃప్రారబ్ధావసానపర్యన్తమనువృత్తప్రత్యయః-తతస్సిద్ధఃపరమాత్మోపసంపత్త్యాఽఽవిర్భూ తస్వస్వరూపః, దైవాదీశ్వరసంకల్పా, దుపేతంప్రాప్తం, పునర్దైవా-దపేతంఅపగతంఅవస్థితందాహాదిసంస్కారరహి తత్వేనస్థితం - ఉత్థితందాహాదిభిస్సంస్కృతంవా, ఉత్థానందాహాదీనామప్యుపలక్షణం-దేహంచ - నపశ్యతినస్మరతి-అత్ర॥ యదుచాస్మిఞ్శవ్యంకుర్వన్తియదుచన, నోపజనంస్మరన్నిదంశరీర „ మిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః-శవ్యం శవసంబన్ధికర్మ- ఉపజనంస్వజనానాంసమీపేఉపశోచ్యంకుతోనపశ్యతి, యతః-స్వరూపంఆసన్నరూపం ఆవిర్భూతగుణాష్టకం - స్వస్వరూ పం-అభ్యగమత్ప్రాప్తవాన్-నిత్యనిరతిశయానన్దబ్రహ్మస్వరూపంతత్ప్రకారంప్రత్యగాత్మానంచానుభవన్నానన్దసంప్ల వెనిమజ్జన్ప్రాక్తనదేహాదికంనస్మరతీత్యర్థః, నపస్యతీత్యత్రదృష్టాన్తః, మదిరాయాస్సురాయా - మదేనాన్ధఃపరవశః-పరి కృతంపరిధృతం,వాసఃవస్త్రం, నపశ్యతి-తద్వత్, కేచిదిమంశ్లోకముపాసనాదశాయామేవతజ్జనితానన్దపూర్ణః కిమపిదేహాది కంనపశ్యతీత్యేవంపరత్వేనవ్యాచక్షతే-తన్మన్దం, యతోఽభ్యగమత్స్వరూపమితిహేతూపన్యాసాత్ “ పరంజ్యోతిరుపసం పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత „ ఇతిపరమాత్మప్రాప్త్యనన్తర్య శ్రవణాత్స్వరూపప్రాప్తేస్సాక్షాత్కృతపరమాత్మస్వ రూపాణామపిసనకాదీనాందేహాదిదర్శనాచ్చ, అతోయథోక్తఏవార్థస్సాధీయాన్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఏవంవిధభక్తియోగనిష్ఠ స్యకదాముక్తిః, కిముముక్తస్యపునరావృత్తిస్స్యాదిత్యాశఙ్కాంశమయన్నాహ ॥ దేహోఽపీతితి ॥ దైవవశగఃఈశ్వరసం కల్పరూపపుణ్యాపుణ్యాయత్తః, దేహోఽపిస్వారమ్భకంస్వసత్తానిమిత్తం, కర్మ, యావత్ యావన్ననశ్యతి-తావ-త్సా సుఃఇన్ద్రియప్రాణసహితః, ప్రతిసమీక్షతఏవఖలు-యావత్స్వారమ్భకంకర్మప్రతిసమీక్షతఇతివాఽన్వయః, ఖలుశబ్దేనశ్రు తిప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే ॥ తథాచశ్రుతిః ॥“తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యేస„ ఇతిప్రారబ్ధావసానావధివి

దేహంచనశ్వరమవస్థితముత్థితంవాసిద్ధోనపశ్యతియతోఽభ్యగమత్స్వరూపమ్।దైవాదుపేతమథదైవవశాద
పేతంవాసోయథాపరికృతంమదిరామదాన్ధః॥ ౩౭॥దేహోఽపిదైవవశగఃఖలుకర్మయావత్స్వారమ్భకంప్ర
తిసమీక్షతఏవసాసుః । తంసప్రపఞ్చమధిరూఢసమాధియోగస్స్వాప్నంపునర్నభజతేప్రతిబుద్ధవస్తుః ॥ ౩౮ ॥
యథాపుత్రాచ్చమిత్రాచ్చపృథఙ్మర్త్యఃప్రతీయతే । అప్యాత్మత్వేనాభిమతాద్దేహాదేఃపురుషస్తథా॥ ౩౯ ॥
యథోల్ముకాద్విస్ఫులిఙ్గాద్ధూమాద్వాపిస్వసంభవాత్ । అప్యాత్మత్వేనాభిమతాద్యథాఽగ్నిఃపృథగుచ్య
తే ॥౪౦॥ భూతేన్ద్రియాన్తఃకరణాత్ప్రధానాజ్జీవసంజ్ఞితాత్ । ఆత్మాతథాపృథగ్ద్రష్టాభగవాన్బ్రహ్మసం
జ్ఞితః ॥౪౧॥సర్వభూతేషుచాత్మానంసర్వభూతానిచాత్మని।ఈక్షేతానన్యభావేనభూతేష్వపితదాత్మతామ్॥

లమ్బఇత్యర్థః - అధిరూఢస్సమాధియోగోయేనసఃతతఃప్రతిబుద్ధంఆవిర్భూతం - వస్తుగుణాష్టకవిశిష్టమాత్మస్వరూపం-య స్యసః-ప్రారబ్ధావసానేముక్తింప్రాప్తఇత్యర్థః - స్వాప్నంస్వప్నపదార్థతుల్యం - తద్వదనిత్యమిత్యర్థః-సప్రపఞ్చంపుత్రకళ త్రాదిసహితం -తందేహం-పునర్నభజతేనప్రాప్నోతి“ నచపునరావర్తతే-సర్గేపినోపజాయన్తేప్రలయేనవ్యథన్తిచ „ త్యా ద్యత్రానుసంధేయమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవం“కాచత్వయ్యుచితాభక్తిఃకీదృశీమమగోచరే„త్యస్యోత్తరముక్తంఅథ “ పురు షంప్రకృతిర్బ్రహ్మన్నవిముఞ్చతీ „ తిప్రశ్నస్యయదుత్తరముక్తంప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపచిన్తనపూర్వకస్వవర్ణాశ్రమ ధర్మాద్యనుగ్రహీతభగవద్భక్తియోగాత్ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యరూపకైవల్యసిద్ధిరితితదుపసంహర్తుం పూర్వోక్తమేవప్ర కృతిపురుషేశ్వరాణాంమిథోఽత్యన్తవైలక్షణ్యం సదృష్టాన్తమనువదతియథేతిపఞ్చభిః ॥ తత్త్రైకేనదేహాత్మనోర్వైలక్ష ణ్యం - తతోద్వాభ్యాంప్రకృతిపురుషాభ్యాం పరమాత్మనః-తతఏకేనజీవానాంపరస్పరసామ్యం - తతఏకేనజీవానాందేహ కృతోదేవాదిభేదోనస్వతఇత్యుచ్యతఇతివివేకః - యథాఽత్యన్తప్రీతివిషయాత్పుత్రా-ద్విత్తాచ్చ - మర్త్యః-పృథగేవ-ప్రతీ యతే-తథాఽత్యన్తప్రియత్వేనాత్మత్వేనస్వాభిన్నత్వేనాభిమతాద్దేహాదేరపి-పురుషఃప్రత్యగాత్మా-పృథగేవేత్యర్థః❁॥౩౯॥❁ యథేతి ॥ ఆత్మత్వేనాభిమతాత్ అత్యన్తావివేకినోఽగ్న్యభిన్నత్వేనాభిమతా - త్స్వసంభవాదగ్నేరుత్పన్నాద్ధూమా-దుల్ము కాద్విస్ఫులిఙ్గాచ్చా - ప్యగ్నిర్యథాపృథగుచ్యతే ❁ తథాభూతేన్ద్రియాన్తఃకరణరూపాత్ప్రధానా - జ్జీవసంజ్ఞితాత్క్షేత్రజ్ఞా చ్చ, ఆత్మాతయోరన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః, ద్రష్టాసర్వజ్ఞః భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః - బ్రహ్మసంజ్ఞితఃసాక్షాద్బ్ర హ్మపదవాచ్యః, పృథగేవేత్యర్థః-అత్రదృష్టాన్తోధూమఃప్రధానస్థానే, ఉల్ముకాదికంజీవస్థానేవేదితవ్యమ్ ❁ ॥౪౦॥౪౧॥ ❁ సర్వభూతేషుదేవాదిచతుర్విధశరీరేషు, ఆత్మానంతేష్వన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనావస్థితంజీవాత్మానం, అనన్యభావేన-సర్వ క్షేత్రజ్ఞానామేకాకారత్వాణుపరిమాణత్వాద్యైకరూప్యేణైవ - ఈక్షేత, ఆత్మానమిత్యేకవచననిర్దేశఏకోవ్రీహిరిత్యాదివజ్జాత్య

భిప్రాయకః-తథా-ఆత్మని, ధార్యతయాఽవస్థితాని-సర్వభూతానిదేవాదిచతుర్విధభూతాని, అనన్యభావేనకర్మ్యాయత్తా
వాన్తరవైచిత్ర్యంపరిత్యజ్యప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనైకరూపేణ - పశ్యేత్-భూతేష్వపి, అపిశబ్దాజ్జీవేష్వపి-తదాత్మతాం
పరమాత్మైకత్వం,ఈక్షేత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ స్వయోనిషుతృణదార్వాదిషు-ఏకమేవ-జ్యోతిరగ్నిః,యోనీనాంగుణవైషమ్యాద్యో
నిభూతతృణదార్వాదిగతహ్రస్వదీర్ఘత్వకుటిలత్వాదిగుణకృతవైషమ్యాద్యథా, నానాప్రతీయతే-తథా,ప్రకృతౌదేవాదిశ
రీరేస్థితః-ఆత్మాప్రత్యగాత్మాపి-దేవాదికృతభేదేననానాప్రతీయతే-వస్తుతస్తుసర్వత్రజ్ఞానైకాకారతయైకరూపఏవేత్య
ర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ పురుషంప్రకృతిర్బ్రహ్మ" న్నితిప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి॥దైవీందేవస్యవిష్ణోస్సంబన్ధినీం-
సదసదాత్మికాంకార్యకారణరూపేణావస్థితాం-దుర్విభావ్యాందురత్యయాం, మిమాం,స్వప్రకృతింస్వసంబన్ధినీంప్రకృతిం-
పరాభావ్య ఉక్తవిధభగవద్భక్తియోగేనతిరోభావ్య, స్వరూపేణగుణాష్టకవిశిష్టస్వరూపేణ, వతిష్ఠతేనపునస్సంసరతీ
త్యర్థః ❁ ॥౪౪॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః.❁

ఏవంసప్రపఞ్చముపపాదితంసాఙ్గంమోక్షసాధనభక్తియోగమాశ్రుత్య - పునరుక్తానువాదపూర్వకంతస్యైవభక్తి
యోగస్యభేదాన్ - తదఙ్గవైరాగ్యోత్పత్తిహేతుంజీవస్యస్వర్గనరకాదిగమనాదిరూపసంసృతిం - కాలస్వరూపంచ-పృచ్ఛ
తిదేవహూతిః ॥ లక్షణమితి ॥ ప్రకృతేఃమూలప్రకృతేః-తత్కార్యభూతానాంమహదాదీనాం-పురుషస్య ప్రత్యగాత్మనః-చ
కారాత్పరమాత్మనశ్చ - త్యమీషాం-పారమార్థికమబాధితం-స్వరూపం-యేన-లక్ష్యతేజ్ఞాయతే - తల్లక్షణం-కథితంత్వయేతి

స్వయోనిషుయథాజ్యోతిరేకంనానాప్రతీయతే। యోనీనాంగుణవైషమ్యాత్తథాఽఽత్మాప్రకృతౌస్థితః॥౪౩॥
తస్మాదిమాంస్వప్రకృతిందైవీంసదసదాత్మికామ్ । దుర్విభావ్యాంపరాభావ్యస్వరూపేణావతిష్ఠతే ॥ ౪౪ ॥
❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,తృతీయస్కన్ధే,కపిలోపాఖ్యానేసాధనానుష్ఠానంనామాష్టావింశోఽధ్యాయః ❁❁
దేవహూతిరువాచ॥ లక్షణంమహదాదీనాంప్రకృతేఃపురుషస్యచ । స్వరూపంలక్ష్యతేఽమీషాంయేనతత్పార
మార్థికమ్॥ ౧ ॥ యథాసాంఖ్యేషుకథితంయన్మూలంతత్ప్రచక్షతే । భక్తియోగస్యమేమార్గంబ్రూహివిస్తర
తఃప్రభో॥ ౨ ॥విరాగోయేనపురుషోభగవన్సర్వతోభవేత్ । ఆచక్ష్వజీవలోకస్యవివిధామమసంసృతీః॥ ౩ ॥
కాలస్యేశ్వరరూపస్యపరేషాంచపరస్యమే । స్వరూపంవదకుర్వన్తియద్ధేతోఃకుశలంజనాః ॥ ౪ ॥ లోకస్యమి
థ్యాభిమతేరచక్షుషశ్చిరప్రసుప్తస్యతమస్యనాశ్రయే । శ్రాన్తస్యకర్మస్వనుబద్ధయాధియాత్వమావిరాసీఃకిల
యోగభాస్కరః॥ ౫ ॥మైత్రేయఉవాచ॥ఇతిమాతుర్వచశ్శ్లక్ష్ణంప్రతినన్ద్యమహామునిః । ఆబభాషేకురుశ్రేష్ఠప్రీ
తస్తాంకరుణార్దితః ॥ ౬ ॥భక్తియోగోబహువిధోమార్గైర్భామినిభావ్యతే । స్వభావగుణమార్గేణపుంసాంభా

శేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవముక్తానువాదఃకృతః-సాంఖ్యేషుసిద్ధాన్తేషు-తత్ప్రకృత్యాదీనాంలక్షణం-యన్మూలంయస్యభక్తియోగ
స్యమూలంప్రచక్షతే - తస్యభక్తియోగస్య-మార్గంభేదం - యథాయథావత్ - విస్తరతః-మేమహ్యం - బ్రూహి - హే
ప్రభో ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యేనసంసృతివర్ణనేన-పురుషఃముముక్షుః-సర్వత్రఇహాముత్రచ-విరాగఃవీతరాగః భవేత్-తాః-జీవలోక
స్య-వివిధా-స్సంసృతీః - మమ ఆచక్ష్వకథయ ❁ ॥౩॥ ❁ తథా-ఈశ్వరరూపస్య-ఈశ్వరశరీరస్య - పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి-
పరస్యప్రభోః-కాలస్య -స్వరూపం మే-వదకథయ-యద్ధేతోఃయస్మాత్కాలాద్ధేతోః - కుశలంనివృత్తిధర్మం -జనాఃకుర్వన్తి-
యత్కాలహేతుకజన్మమరణాదిసాంసారికధర్మాతివృత్తయేకుశలమనుతిష్ఠన్తితస్యకాలస్యస్వరూపంకథయేత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁
ఏవంప్రష్టవ్యంపృష్ట్వాపుత్రంప్రసాదయతి॥లోకస్యేతి॥మిథ్యాభిమతేః-మిథ్యాఅభిమతిరభిమానోయస్య - మిథ్యాభూతదేహా
త్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానస్యేత్యర్థః,అతఏవా ,చక్షుషఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య-అతఏవ-కర్మసు
స్వర్గనరకాదిసాధనేషుకర్మసు-అనుబద్ధయాఆసక్తయా,ధియా,శ్రాన్తస్య-అతఏవ-అనాశ్రయేఅపారే-తమసిసంసారే ,ప్రసు
ప్తస్య,లోకస్య, ప్రబోధాయ-త్వం,యోగభాస్కరః-ఆవిరాసీఃఆవిర్భూతోసికిల ❁ ॥ ౫॥ ❁ ఏవమాపృష్టఃకపిలోభక్తియోగ
మార్గాదీన్కథయితుమాబభాషఇత్యాహమైత్రేయః॥ఇతీతి॥ హేకురుశ్రేష్ఠవిదుర-ఇతిఉక్తవిధం-శ్లక్ష్ణంసరసంసున్దరంవా,మా
తుర్వచః ప్రతినన్ద్య,మహామునిఃకపిలః-ప్రీతస్సమీచీనప్రశ్నేనజాతానన్దః-మాతరి-కరుణయా,అర్దితః,పరిప్లుతః-తాంమాతరంప్ర
తి-ఆబభాషే ❁ ॥ ౬॥ ❁ తదేవాహ॥భక్తియోగఇతి॥ హేభామిని-పుంసాం-స్వభావగుణమార్గేణసత్త్వాదిగుణవృత్తివశేన,
మార్గైఃప్రకారవిశేషైః-భక్తియోగో,బహుధానానా,భావ్యతేనిష్పాద్యతే, హియతః-పుంసాం-భావఃమనోవృత్తిః-భిద్యతే,

తత-స్తదధీనోఽపిభక్తియోగ-స్తామసరాజససాత్త్వికాదిభేదేనభిద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తానేవభేదానాహ॥ అభిసంధాయే
తి॥హింసాదమ్భమాత్సర్యాణామన్యతమంద్వయంత్రితయంవా, ఽభిసంధాయసంకల్ప్య, సంరమ్భీక్రోధీ-భిన్నదృక్ అబ్ర
హ్మాత్మకస్వత్తస్త్రివస్తుదర్శీ,మయీశ్వరే-భావంభక్తిం-యఃకుర్యాత్,స,త్రివిధోఽపి-తామసఃతామసభక్తియోగయుక్తః త
త్రాపిహింసాదమ్భమాత్సర్యాదిభిరధమమధ్యమోత్తమత్వంబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ విషయాన్ శబ్దాదివిషయలాభం-యశః
ఐశ్వర్యంవాఅన్యతమంయథారుచిద్వయంత్రయంవా-ఽభిసంధాయ , పృథగ్భావః పరమాత్మనస్స్వాత్మశరీరకత్వమజ్ఞా
త్వాదేవతామాత్రబుద్ధిత్వంపృథగ్భావత్వం,ఏవంవిధః,అర్చాదౌ, మాంయోఽర్చయేత్ ,స-రాజసః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కర్మనిర్హా
రంపాపక్షయం-పరస్మిన్ పరమపురుషే , తదర్పణంకర్మసమర్పణం-భగవత్ప్రీతిముద్దిశ్యేత్యర్థః,యష్టవ్యమితి-శేషిణఈశ్వర
స్యాజ్ఞారూపత్వాద్విధేరైవ్యథమవశ్యంస్వరూపానుబన్ధికర్తవ్యమకరణేభగవతానిగృహీతస్స్యామితివా , అభిసంధాయ,
అపృథగ్భావఃస్వాత్మనోబ్రహ్మశరీరత్వంజానన్,యో,మాం-యజేత్ , స-సాత్త్వికోభక్తః-అత్ర,పృథగ్భావ ఇతిచ్ఛిత్త్వాభేద
దర్శిత్వంత్రిష్వపిసమానమితికేచిద్యోజయన్తి-తత్రసాత్త్వికత్వమసంగతంసత్త్వస్యయథావస్థితవస్తుప్రకాశకత్వస్య “ సత్త్వా
త్సంజాయతేజ్ఞానం-తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకం”మితిభగవతాగీతత్వేన , పృథగ్భావస్యసత్త్వకార్యత్వాభావాత్,అ
తోఽపృథగ్భావ ఇత్యేవచ్ఛేదః,అయమపిసాత్త్వికఃకర్మనిర్హారాద్యభిసంధిభేదాదధమమధ్యమోత్తమభేదేనత్రివిధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁
ఏవంచతామసాదయస్త్రయోఽప్యవాన్తరభేదైర్నవవిధాః , తత్రనవమస్యైవభక్తియోగస్య సాక్షాన్ముక్త్యుపాయత్వంవ
క్ష్యన్,తస్యఫలావ్యవహితదశారూపలక్షణమాహద్వాభ్యాం ॥ మద్గుణేతి ॥ సర్వగుహాశయే సర్వేషాంహృదయకుహరేవ
ర్తమానేపురుషోత్తమే , మయి , మద్గుణశ్రవణమాత్రేణ , గఙ్గామ్భసఃఅమ్బుధావివ,అవిచ్ఛిన్నా విజాతీయప్రత్య
యాన్తరావ్యవహితా , అహైతుకీఫలాద్యుపాధిరహితా , అవ్యవహితా మోక్షం ప్రత్యుపాయాన్తరవ్యవధాన

వోఽభిభిద్యతే ॥౭॥ అభిసంధాయయద్ధింసాందమ్భంమాత్సర్యమేవచ ।సంరమ్భీభిన్నదృగ్భావంమయికుర్యా
త్సతామసః॥ ౮ ॥ విషయానభిసంధాయయశఐశ్వర్యమేవచ । అర్చాదావర్చయేద్యోమాంపృథగ్భావస్సరా
జసః॥ ౯ ॥కర్మనిర్హారముద్దిశ్యపరస్మిన్వాతదర్పణమ్ । యజేద్యష్టవ్యమితివాపృథగ్భావస్ససాత్త్వికః॥ ౧౦ ॥మద్గు
ణశ్రుతిమాత్రేణమయిసర్వగుహాశయే।మనోగతిరవిచ్ఛిన్నాయథాగఙ్గామ్భసోఽమ్బుధౌ ॥ ౧౧ ॥ లక్షణంభ
క్తియోగస్యనిర్గుణస్యహ్యుదాహృతమ్ । అహైతుక్యవ్యవహితాయాభక్తిఃపురుషోత్తమే॥ ౧౨ ॥సాలోక్యసా
ర్ష్టిసామీప్యసారూప్యైకత్వమిత్యుత । దీయమానంనగృహ్ణన్తిజనామత్సేవనంవినా॥ ౧౩ ॥సఏవభక్తియోగా

రహితా భక్తిః ప్రీతిపూర్వకానుస్మరణరూపా , మనోవృత్తిరితి , యా , సా , నిర్గుణస్య సత్త్వాదినైర్గుణ్యసంపా
దకస్య ముక్తిసాధనస్యేత్యర్థః భక్తియోగస్య లక్షణంస్వరూపమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అహైతుకీత్యనేనో
క్తంనిర్గుణభక్తియోగనిష్ఠానాంఫలకామనారాహిత్యంకైముత్యన్యాయేన ద్రఢయతి ॥ సాలోక్యేతి ॥ మత్సేవనంమదనుభవ
మన్తరేణ - మయాదీయమానం-సాలోక్యాదిరూపంపఞ్చవిధంమోక్షమపినగృహ్ణన్తి - జనాఃనిర్గుణభక్తాః - కిముత , సాం
సారికఫలంనగృహ్ణన్తీతి - అత్ర-ఏకత్వంఏకాకారకత్వం - సాయుజ్యమిత్యర్థః-సాలోక్యం సమానలోకవాసిత్వం - సా
ర్ష్టిస్సమానభోగః - సామీప్యంనికటవర్తిత్వం-సారూప్యంసమానవిగ్రహవత్త్వం - నను“ వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వా”,దితిము
క్తౌఫలతారతమ్యంప్రతిషిద్ధం - మైవం-ఏతేసర్వేసాయుజ్యఏవాన్తర్భూతా - స్తత్రసాయుజ్యంనామ-సమానగుణయోగః-గు
ణాష్టకావిర్భావరూపః - యుజ్యత ఇతియుగ్ధర్మః - ధర్మోహిధర్మిణాయుజ్యతే-సమానఃయుగ్యస్య సయుక్ సయుజోభావ
స్సాయుజ్యంసాధర్మ్యం - తథాచగీతంభగవతా “ మమసాధర్మ్యమాగతా ”,ఇతి,అత్రసాలోక్యాదిచతుష్టయస్యాపిబ్రహ్మ
సాయుజ్యాన్తర్భూతత్వజ్ఞాపనాయసాలోక్యాదీనాంభేదేనోపాదానం - సాధర్మ్యే సతిహిసాలోక్యాదికంసర్వంసంపన్న
మేవేతిసాలోక్యాదేస్సాయుజ్యాన్తర్భూతత్వంయుక్తం - దేవతాన్తరప్రాప్తౌహిసాలోక్యాదిభేదావాప్తిః - బ్రహ్మప్రా
ప్తౌతుసాయుజ్యాన్తర్భూతత్వేనైవసాలోక్యాదిప్రాప్తిరితివిశేషః , యద్వా , భగవత్ప్రాప్తావపి శ్రీవిష్ణులోకాదిషుద్వార
కాదిష్వపితథావిధభేదోఽస్తీతితదపేక్షిణాంప్రాప్యభేదద్యోతనాయపృథఙ్నిర్దేశః ॥ యదాహుః“లోకేషువిష్ణోర్నివసన్తి
కేచిత్సమీపమృచ్ఛన్తిచకేచిదన్యే। అన్యేతురూపంసదృశంభజన్తేసాయుజ్యమన్యేసతుమోక్షఉక్తః ”, ఇతి,తస్మాన్ముక్తౌఫల
తారతమ్యాశఙ్కానకార్యా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అస్యభక్తియోగస్యలక్షణముపసంహరతి॥సఏవేతి॥యేన-త్రిగుణాన్ సత్త్వాదీ-న
తిక్రమ్య-ప్రకృతిసంబన్ధనిర్ముక్త ఇత్యర్థః- అనేననిర్గుణస్యేతిపూర్వముక్తం నిర్గుణత్వంస్పష్టీకృతం - మద్భావాయమత్స్వభావా
య-మత్సామ్యాపత్తయ ఇత్యర్థః - ఉపపద్యతేయోగ్యోభవతి-సఏవ-భక్తియోగః - ఆత్యన్తికఃచరమకాష్ఠాంగత - ఇత్యుదా

హృతః - మత్స్వభావాపత్తిరూపఫలావ్యవహితసాధనత్వాదస్యైవనవమస్య భక్తియోగస్య స్వరూపముదాహృతమిత్యర్థః ❁ ॥౧౪॥ ❁ తస్యసాధనాన్యాహపఞ్చభిః-నిషేవితేనానుష్ఠితేన- అనిమిత్తేనఫలాభిసన్ధిరహితేన - స్వధర్మేణస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ - మహీయసాఅజ్ఞానాంమధ్యేబలవత్తరేణ-శస్తేనప్రశస్తేన- క్రియాయోగేనపఞ్చరాత్రాద్యుక్తపూజాయోగేన ❁ ॥౧౫॥ ❁ మద్ధిష్ణ్యంమత్ప్రతిమాయతనాది- స్తస్య-దర్శనాదిభిః-భూతేషుమద్భావనయామదాత్మకత్వబుద్ధ్యా-సత్త్వేనధైర్యేణ-అసఙ్గమేనవైరాగ్యేణ ❁ ॥౧౬॥ ❁ మహతాంస్వాధికానాం-బహుమానేన - దీనానాంస్వాపేక్షయాఽధమానా-మనుకమ్పయా- విషయేషష్ఠీ-ఆత్మతుల్యేషు-మైత్ర్యా-తథాచవక్ష్యతి “ గుణాధికాన్ముదంలిప్సేదనుక్రోశంగుణాధమాత్ । మైత్రీంసమానాదన్విచ్ఛేన్నతాపైరభిభూయత „ ఇతి,యమేన-నియమేనచ-ఇదమాసనాదీనామప్యుపలక్షణమ్ ❁ ॥౧౭॥ ❁ ఆధ్యాత్మికస్యవేదాన్తశాస్త్రస్యా - నుశ్రవణా-దార్జవేనమనోవాక్కాయానామైకరూప్యేణ - ఆర్యసఙ్గేనసత్సఙ్గేన - నిరహంక్రియయాదేహాత్మాభిమానాదిరాహిత్యేనే - త్యేతైర్గుణై-ర్మద్ధర్మిణఃభగవద్ధర్మానుష్ఠాతుఃపురుషస్యా - శయశ్చిత్తంపరిసంశుద్ధఃనిర్మలః - శ్రుతమాత్రఃగుణఃయస్యతం - మాం-అఞ్జసాఅప్రయత్నేన-అభ్యేతి-, మద్గుణశ్రవణమాత్రేణమయ్యాసక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥౧౮॥ ౧౯॥ ❁ అప్రయత్నంవినైవాభ్యేతీత్యత్రదృష్టాన్తః ॥యథేతి॥ వాతఃవాయుఃరథఃప్రాపకోయస్యసగన్ధః-ఆశ్రయాత్పుష్పాదేస్సకాశాత్ - ఘ్రాణేన్ద్రియంప్రత్యయత్నేనైవ-ఆవృఙ్క్తేప్రాప్నోతి॥ ఏవం,యోగరథం-అతఏవా-వికారి-యచ్చేత-స్త - దాత్మానం-మా-మావృఙ్క్తే-ఆత్మసాత్కరోతీత్యర్థః ❁ ॥౨౦॥ ❁ ఏవంనిర్గుణభక్తియోగస్యసాఙ్గస్యస్వరూ

ఖ్యాఅత్యన్తికఉదాహృతః । యేనాతివ్రజ్య త్రిగుణాన్మద్భావాయోపపద్యతే ॥౧౪॥ నిషేవితేనానిమిత్తేనస్వధర్మేణమహీయసా । క్రియాయోగేనశస్తేననాతిహింస్రేణనిత్యశః ॥౧౫॥ మద్ధిష్ణ్యదర్శనస్పర్శపూజాస్తుత్యభివన్దనైః । భూతేషుమద్భావనయాసత్త్వేనాసఙ్గమేనచ ॥౧౬॥ మహతాంబహుమానేనదీనానామనుకమ్పయా । మైత్ర్యాచైవాత్మతుల్యేషుయమేననియమేనచ ॥౧౭॥ ఆధ్యాత్మికానుశ్రవణాన్నామసంకీర్తనేనచ । ఆర్జవేనార్యసఙ్గేననిరహంక్రియయాతథా ॥౧౮॥ మద్ధర్మిణోగుణైరేతైఃపరిసంశుద్ధఆశయః । పురుషస్యాఞ్జసాభ్యేతిశ్రుతమాత్రగుణంహిమామ్ ॥౧౯॥ యథావాతరథోఘ్రాణమావృఙ్క్తేగన్ధఆశయాత్ । ఏవంయోగరతంచేతఆత్మానమవికారియత్ ॥౨౦॥ అహంసర్వేషుభూతేషుభూతాత్మాఽవస్థితస్సదా । తమవజ్ఞాయమాంమర్త్యః కురుతేఽర్చావిడమ్బనమ్ ॥౨౧॥ యోమాంసర్వేషుభూతేషుసన్తమాత్మానమీశ్వరమ్ । హిత్వాఽర్చాంభజతేమౌఢ్యాద్భస్మన్యేవజుహోతిసః ॥౨౨॥ ద్విషతఃపరకాయేమాంమానినోభిన్నదర్శినః । భూతేషుబద్ధవైరస్యనమనశ్శాన్తిమృచ్ఛతి ॥౨౩॥ అహముచ్చావచైర్ద్రవ్యైఃక్రియయోత్పన్నయాఽనఘే । నైవతుష్యేఽర్చితోఽర్చాయాంభూతగ్రామావమానినః ॥౨౪॥ అర్చాదావర్చయేత్తావదీశ్వరంమాంస్వధర్మదృక్ । యావన్నవేదస్వహృదిసర్వభూతేష్వవస్థితమ్ ॥౨౫॥ ఆత్మనశ్చపరస్యాపియఃకరోత్యన్తరోదరమ్ । తస్యభిన్నదృశోమృ

పమభిధాయతమేవప్రస్తౌష్యన్ - తామసాదిభక్తియోగాన్నిన్దతి- అహమితిషడ్భిః ॥ యోఽహం-సదా-సర్వేషుభూతేషు, భూతాత్మాఽవస్థితః - భూతానామాత్మనిప్రత్యగాత్మన్యవస్థితఃఅన్తరాత్మతయాఽవస్థితః- తం-మా-మవజ్ఞాయ అభిభూయ-అజ్ఞాత్వేత్యర్థః-మర్త్యస్సంసారీ - అర్చాయాంపూజాయాంవిడమ్బనంకురుతే - ఈశ్వరత్వమిహపుష్కలమితిజ్ఞానరహితానామర్చనంవిడమ్బనమిత్యుచ్యతే - నత్వవతారప్రభావతిరస్కారఇహక్రియతే ❁ ॥౨౧॥ ❁ ఏతదేవస్పష్టయతి॥యోమామితి॥ సర్వేషుభూతేషు - ఆత్మానంసన్తంఅన్తరాత్మతయాఽవస్థితం,మాం - హిత్వా-హిగతా-అజ్ఞాత్వేత్యర్థః- అర్చాంభజతేయస్స-భస్మన్యేవజుహోతి-ఈశ్వరఇహస్థితఇతిజ్ఞానరహితానామర్చనాదికంభస్మహుతం అతోఽర్చావతారేపరత్వంజ్ఞాతవ్యమిత్యర్థః-అన్యథా “ మద్దర్శనస్పర్శ - పశ్యన్తిమేరుచిరాణి, అతోరూపాణిదివ్యానివరప్రదానీ - త్యాదిప్రాకరణికగ్రన్థవిరోధాత్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ మానినోదేహాత్మాభిమానినః-అతఏవ-పరకాయే-మాంద్విషతః -భిన్నదర్శినఃఅర్చాదౌభేదదర్శినః-భూతేషుబద్ధవైరస్య - మన-శ్శాన్తింనార్చతినప్రాప్నోతి ❁ ॥౨౩॥ ❁ హేఅనఘే-ఉచ్చావచైర్ద్రవ్యై - రుత్పన్నయాఅనుష్ఠితయా- క్రియయాపూజయా - అర్చాయా-మర్చితోఽప్యహం,భూతసమూహావమానినః - నైవతుష్యేనతుష్టోఽస్మి ❁ ॥౨౪॥ ❁ అతః,స్వహృది-సర్వభూతేషుచ - అవస్థిత,మీశ్వర మాం-యావన్నవేద-తావ-త్స్వధర్మదృక్స్వధర్మనిష్ఠః - అర్చాదా-వర్చయేత్ - అర్చాదావర్చనంహృత్పద్మేసాక్షాత్కారసాధనం - అతస్తత్సిద్ధితః ప్రాగర్చాయామర్చనవిచ్ఛేదోనకర్తవ్యఇత్యర్థః ❁ ॥౨౫॥ ❁ ఆత్మనఇతి ॥ స్వాత్మనః - పరస్యాపి- ఉదరం- ఉత్ అపి- అరం అల్పం - ఈషదపీత్యర్థః- అన్తరాభేదం - యఃకరోతి-బ్రహ్మాత్మకానాంసర్వేషాంజీవానాంజ్ఞానైకాకారతయాసామ్యేసతికర్మాయత్తదేవాదిశరీరకృతవైచి

తస్యైవాత్మగతత్వేనయోఽనుసంధత్తే-తస్యభిన్నదృశః-మృత్యుర్యమః-ఉల్బణం-భయంవిధత్తే-సనరకపాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నిర్గుణస్యానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ అథఅత, స్సర్వేషుభూతేషు - కృతాలయంకృతావాసం - తత్రహేతుః , భూతాత్మా నం - భూతశబ్దో దేవాది దేహవిశిష్టజీవపర్యన్తః - తస్యతత్రైవస్వారస్యాత్ , తేషా-మాత్మానమన్తర్యామిణం , మాం ,అభిన్నేనసమేన , చక్షుషాజ్ఞానేన , మైత్ర్యా, దానమానాభ్యాంచా, ర్హయేత్ ,స్వాధికేషుబహుమానం - సమేషుమైత్రీ- అధమేషుదానం , సర్వేషుజ్ఞానైకాకారత్వబ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానమవిశేషేణకర్తవ్యమిత్యర్థః-మామర్హయేదిత్యనేన-మాదాత్మకత్వబుద్ధ్యాభూతేషుకృతందానాదికంమత్సంతోషకరమిత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథభూతేషుయథోత్తరందానమానాద్యతిశయః కర్తవ్యఇతివక్తుంనిర్గుణభక్తస్యసర్వోత్తమత్వంచవక్తుంభూతానాంతారతమ్యమాహ ॥ సార్ధైష్షడ్భిః॥ జీవన్తీతిజీవాః , సర్గప్రలయాన్తరకాలస్థితిజీవనాశ్శరీరిణః,తే , పృథివ్యాద్యచేతనేభ్యః శ్రేష్ఠాఇత్యర్థః ,అజీవానామిత్యపాదానస్య శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ,తత్రాపి,ప్రాణభృతఃప్రాణవన్తః, హేశుభే,తత , స్సచిత్తాఃజ్ఞానవన్తః,ప్రవరాః,తతస్తేభ్యః,ఇన్ద్రియవృత్తయఃఇన్ద్రియాణాంవృత్తయోయేషుతే వృక్షాదయః, వృక్షాణామపీన్ద్రియవృత్తయఃసూక్ష్మస్సన్త్యేవ, తథాహిమహాభారతేస్మర్యతే « తస్మాత్పశ్యన్తిపాదపా, స్తస్మాజ్జిఘ్రన్తిపాదపా„ఇతి తేభ్య,స్స్పర్శవేదినఃస్పర్శవేదితాద్యనాన్తరభేదాస్తిర్యక్షుద్రష్టవ్యాః , ప్రభూతాతుస్పర్శస్యేన్ద్రియవృత్తిరేవ- తేభ్యస్స్పర్శవేదిభ్యః,రసనేన్ద్రియవృత్తయోమత్స్యాదయశ్శ్రేష్ఠాః ,గన్ధవిదో భ్రమరాదయః , శబ్దవిదస్సర్పాదయః,రూపవిదఃకాకాదయః, తేభ్యఉభయతోదతః, తేభ్యోబహుపదాః , తేభ్యశ్చతుష్పాదః,తతోద్విపాత్ మనుష్యః,ద్విపాత్స్వపిచత్వారోబ్రాహ్మణాదయోవర్ణాః,వర్ణానాం

త్యుర్విదధేభయముల్బణమ్॥ ౨౬ ॥ అథమాంసర్వభూతేషుభూతాత్మానంకృతాలయమ్ । అర్హయేద్దానమానాభ్యాంమైత్ర్యాఽభిన్నేనచక్షుషా ॥ ౨౭ ॥ జీవాశ్శ్రేష్ఠాహ్యజీవానాంతతఃప్రాణభృతశ్శుభే।తతస్సచిత్తాఃప్రవరాస్తతశ్చేన్ద్రియవృత్తయః ॥ ౨౮ ॥ తత్రాపిస్పర్శవేదిభ్యః ప్రవరారసవేదినః । తేభ్యోగన్ధవిదశ్శ్రేష్ఠాస్తతశ్శబ్దవిదోవరాః ॥ ౨౯ ॥ రూపభేదవిదస్తత్రతతశ్చోభయతోదతః । తేషాంబహుపదాశ్శ్రేష్ఠాశ్చతుష్పాదస్తతోద్విపాత్ ॥౩౦ ॥ తతోవర్ణాశ్చచత్వారస్తేషాంబ్రాహ్మణఉత్తమః।బ్రాహ్మణేష్వపివేదజ్ఞోహ్యర్థజ్ఞోఽభ్యధికస్తతః ॥ ౩౧ ॥ అర్థజ్ఞాత్సంశయచ్ఛేత్తాతతశ్శ్రేయాన్ స్వకర్మకృత్ । ముక్తసఙ్గస్తతోభూయానదోగ్ధాధర్మమాత్మనః । తస్మాన్మయ్యర్పితాశేషక్రియార్థాత్మానిరన్తరః ॥౩౨॥ మయ్యర్పితాత్మనఃపుంసోమయిసంన్యస్తకర్మణః । నపశ్యామిపరంభూతమకర్తుస్సమదర్శనాత్ ॥౩౩ ॥ మనసైతానిభూతానిప్రణమేద్బహుమానయన్। ఈశ్వరోజీవకలయాప్రవిష్టోభగవానితి ॥౩౪॥ భక్తియోగశ్చయోగశ్చమయామానవ్యుదీరితః।యయో

మధ్యేబ్రాహ్మణః,బ్రాహ్మణేష్వపివేదాధ్యాయీ, తతోఽపివేదార్థజ్ఞః, అర్థజ్ఞాదపిసంశయచ్ఛేత్తామీమాంసకః,తతోఽపికేవలాత్స్వకర్మకృత్,తతోముక్తసఙ్గః,భూయాన్ శ్రేష్ఠః,తస్యలక్షణ, మాత్మనోధర్మమదోగ్ధా , నిష్కామఇత్యర్థః,తస్మాదపి,మయి,అర్పితాశేషక్రియార్థాత్మా,అర్పితాఃఅశేషాఃక్రియార్థాఃక్రియాఫలాని , ఆత్మాదేహః,స్వాత్మాచ , యేనసః«ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే,త్యుక్తరీత్యాన్యస్తాత్మరక్షాభరఇత్యర్థః,అతఏవ,నిరన్తరఃభేదరహితః«జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత „ మిత్యుక్తరీత్యామమాత్మత్వేనాభిమతఇత్యర్థః,ఏతస్మా,త్కృచ్ఛ్రాన్నాధికోఽస్తీత్యాహ॥ మయీతి ॥ మయి శేషిణిరక్షకేఅన్తర్యామిణి,అర్పితాత్మనఃన్యస్తాత్మరక్షాభరస్య, మయిప్రయోజకకర్తరిక్రియాఫలప్రదే ,సంన్యస్తంకర్మయేనసః«మయిసర్వాణికర్మాణిసంన్యస్యాధ్యాత్మచేతసా।నిరాశీర్నిర్మమోభూత్వే„త్యుక్తరీత్యా , సర్వేషామాత్మనామాత్మభూతేసర్వక్రియాప్రవర్తకేమయ్యేవానుసంహితక్రియాకర్తృత్వాదిత్యర్థః,అతఏవా,కర్తుస్స్వస్మిన్ కర్తృత్వాభిమానరహితాత్ ,సమదర్శనాత్ చేతనాచేతనాత్మకంకృత్స్నంజగద్బ్రహ్మాత్మకమిత్యేవంవిధజ్ఞానవతః,పరముత్కృష్టం,భూతం,నపశ్యామి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁సమదర్శనమేవస్పష్టయన్నాహ॥మనసేతి॥ఈశ్వరోభగవాన్, జీవకలయా , పరికలనంకలా,అన్తఃప్రవేశనం,జీవానాంకలయాజీవాన్తర్యామితయేత్యర్థః , ప్రవిష్టఇతి,మనసాబుద్ధ్యాఏతానిచరాచరాణిభూతాని , బహుమానయన్,ప్రణమేత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఏవంసాఙ్గస్యసావాన్తరభేదస్యభక్తియోగస్యస్వరూపంప్రతిపాదితం,తదఙ్గభూతప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మానుసంధానరూపజ్ఞానయోగశ్చపూర్వముక్తః - ఇదానీంతయోరన్యతరోఽపిముక్తింసాధయతీతివదన్నుపసంహరతి॥భక్తియోగశ్చేతి॥ హేమానవి,మయా , భక్తియోగఃభగవదుపాసనాత్మకభక్తియోగ, స్తథా,యోగఃప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మానుచిన్తనరూపోజ్ఞానయోగశ్చ , ఉదీరితఃకథితః,యయోర్భక్తియోగయోగయోర్మధ్యే , అన్యతరేణైవ , పురుషఃబ్రహ్మోపేప్సుః - పురుషంపరమపురుషం వ్రజేత్ప్రాప్నుయాత్-నను - పూర్వంజ్ఞానయోగస్యభక్తి

యోగాఙ్గత్వముక్తం - అత్రతు-సాక్షాత్ జ్ఞానస్యైవ ముక్తిసాధనత్వముచ్యత ఇతి విరోధః - ఉచ్యతే-త్రివిధం హి ప్రత్యగాత్మో పాసనం-అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మోపాసనం-భగవదుపాసనాఙ్గతయా అప్రాధాన్యేనోపాసనం, బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మోపా సనం చేతి-తత్రాద్యస్య-న భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వం "సర్వే చ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తు మోక్షభాగీ" ఇతి తన్నిష్ఠస్య చ్యవన ధర్మత్వోక్తేః, అప్రాధాన్యేనాత్మానుచిన్తనం తు, భగవద్భక్తిప్రవర్తకమితి పూర్వముక్తం-ప్రాధాన్యేన బ్రహ్మాత్మకప్రకృతి వియుక్తాత్మస్వరూపోపాసనం తు, సాక్షాదేవ ముక్తిసాధనమిత్యత్రోచ్యతే - తథా హి ఛాన్దోగ్యే పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం పర బ్రహ్మోపాసీనాన్ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానం చోపాసీనాంశ్చ "తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే" ఇతి నిర్దిశ్య "తేఽర్చిషమభిసంభవన్తి" ఇత్యర్చిరాదిగత్యా బ్రహ్మప్రాప్తిరామ్నాయతే ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ అథ "ఆచక్ష్వ జీవలోకస్య వివిధా మమ సంసృతీః" ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరాధ్యాయత్రయేణోత్తరం వివక్షుః కాలస్యేశ్వరరూపస్యేతి ప్రశ్నస్యోత్తరమాహ, యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఏతదితి॥ ప్రధానం ప్రకృతిః-పురుషో జీవః-దైవమీశ్వరసంకల్పః, కర్మ అదృష్టం, ప్రధానాదిభ్యః పరమిత్యర్థః-దైవకర్మాత్మచేష్టితమితి పాఠే, దైవకర్మాత్మవస్తు స్వభావానుగుణచేష్టితం, ప్రధానపురుషాభ్యాం, పరం విలక్షణం, కాలాఖ్యం-భగవత ఏతద్రూపం శరీరమభిధీయతే, భగవానేవ కాలశరీరకత్వేనావస్థిత ఇతి భావః - ప్రధానం పురుషమితి, ఆర్షత్వాద్వ్యత్యయేన పఞ్చమ్యర్థే ద్వితీయా, దైవం కర్మవిచేష్టితమితి పాఠే, కర్మణా విచేష్టితం సంసృతిలక్షణం యస్మాత్, తత్ప్రధానాదిభ్యః పరం భగవతో రూపం కాల ఇత్యర్థః, కాలప్రేరితకర్మకృతా హి సంసృతిః-పునర్భగవదాత్మకం కాలం విశినష్టి ॥ మహదాదీనాం భూతానాం-రూపభేదాస్పదం రూపవిశేషహేతుః, పరిణామహేతుః కాల ఇత్యర్థః, ఉక్తం హి "కాలాద్గుణవ్యతికరః" ఇతి-వక్ష్యతే చ "గుణవ్యతికరః కాలః" ఇతి-భిన్నదృశాం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారే ఆత్మని దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యం పశ్యతాం,

రేకతరే దైవపురుషః పురుషం ప్రవిశేత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్భగవతో రూపం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । పరం ప్రధానం పురుషం ✻ దైవం కర్మ చ చేష్టితమ్ ॥ ౩౬ ॥ రూపభేదాస్పదం దివ్యం కాల ఇత్యభిధీయతే । భూతానాం మహదాదీనాం యతో భిన్నదృశాం భయమ్ ॥ ౩౭ ॥ యోఽన్తః ప్రవిశ్య భూతాని భూతైరత్త్యఖిలాశ్రయః । స విష్ణ్వాఖ్యోఽధియజ్ఞోఽసౌ కాలః కలయతాం ప్రభుః ॥ ౩౮ ॥ న చాస్య కశ్చిద్దయితో న ద్వేష్యో న చ బాన్ధవః । ఆవిశత్యప్రమత్తోఽసౌ ప్రమత్తం జనమన్తకృత్ ॥ ౩౯ ॥ యద్భయాద్వాతి వాతోఽయం సూర్యస్తపతి యద్భయాత్ । యద్భయాద్వర్షతే ✻ దేవో భగణో భాతి యద్భయాత్ ॥ ౪౦ ॥ యద్వనస్పతయో భీతా లతాశ్చౌషధిభిస్సహ । స్వే స్వే కాలేఽభిగృహ్ణన్తి పుష్పాణి చ ఫలాని చ ॥ ౪౧ ॥ స్రవన్తి సరితో భీతా నోత్సర్పత్యుదధిర్యతః । అగ్నిరిన్ధే సహ గిరిభిర్భూర్న మజ్జతి యద్భయాత్ ॥ ౪౨ ॥ నభో దదాతి శ్వసతాం మార్గం యన్నియమాదదః । లోకం స్వదేహం తనుతే మహాన్ సప్తభిరావృతమ్ ॥ ౪౩ ॥ గుణాభిమానినో దేవాస్సర్గాదిష్వస్య యద్భయాత్ । వర్తన్తేఽనుయుగం యేషాం వశ ఏ

దేహాత్మాభిమానినామిత్యర్థః-యతః కాలరూపాద్భగవతః-భయం జన్మమరణాదిభయం-భవతి-యః కాలరూపీ భగవాన్, అన్తః ప్రవిశ్య, భూతైరేవ-భూతాన్యత్తి అభిసంహరతి-అసౌ కాలః-యోఽఖిలాశ్రయః అఖిలాధారో, విష్ణ్వాఖ్యో భగవాన్-స ఏవ, శరీరశరీరిభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం, పూర్వం "ఏతద్భగవతో రూపమ్" ఇతి వ్యధికరణనిర్దేశేనాత్ర సామానాధికరణ్యనిర్దేశేన చ శరీరాత్మభావస్య నియతత్వం వివక్షితం - శరీరవాచిశబ్దేన శరీరిపర్యన్తబోధనమాకృత్యధికరణసిద్ధమిత్యస్యాత్ర విస్తరః-అధియజ్ఞః యజ్ఞాత్మకః, కాలే హి కర్మ చోద్యతే, కలయతాం సర్వం స్వవశీకుర్వతాం బ్రహ్మాదీనామపి, ప్రభుః స్వవశీకర్తా ✻ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ✻ అస్య కాలాత్మనో భగవతః-కశ్చిత్ప్రియో-ద్వేష్యో-బాన్ధవో వా-న విద్యతే స్వయమప్రమత్తోఽసౌ కాలాత్మకో భగవాన్-ప్రమత్తం జనమన్తకృత్సంహర్తా సన్నావిశతి పరిచ్ఛినత్తి ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ యద్భయాత్ యస్య కాలాత్మనో భగవతో భయాత్, వాతో-వాతి ప్రసరతి "భీషాఽస్మాద్వాతః పవతే" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః-దేవః పర్జన్యః-గణో నక్షత్రగణః-యతో భీతాస్సరితః స్రవన్తి, యతో భీతః ఉదధిస్సముద్రః, నోత్సర్పతి న పృథివీం ప్లావయతి యతో భీతోఽగ్నిరిన్ధే దీప్యతి-సహ గిరిభిర్భూర్న నిమజ్జతి-అదో నభః, యన్నియమనాత్, శ్వసతాం ప్రాణినాం-మార్గమవకాశం-దదాతి, మహాన్ మహతామపి మహత్తమః-కాలాత్మకో భగవాన్-సప్తభిః పృథివ్యాదిసప్తావరణైః-ఆవృతం, స్వదేహం స్వశరీరభూతం బ్రహ్మాణ్డం, తనుతే ఉత్పాదయతి-యద్వా - యన్నియమనాదిత్యనువర్తతే, మహాన్ మహత్తత్త్వం, సప్తభిః పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాహంకారైర్ద్రవ్యై-రావృతం-స్వదేహం స్వపరిణామరూపం జగత్తనుతే విస్తారయతి-యద్వా సప్తభిర్ధాతుభిరావృతమ్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ✻ గుణాభిమానినః రజస్తమోగుణప్రధానాః, దేవాః బ్రహ్మాదయః, అస్య విశ్వస్య సర్గా

✻ పా ॥ దైవకర్మాత్మచేష్టితమ్ ॥ దైవం కర్మవిచేష్టితమ్.

దిషుసృష్ట్యాదిషు,అనుయుగంప్రతికల్పం-వర్తన్తే-యేషాం దేవానాం-వశే-ఏతచ్చరాచరాత్మకం-జగ-ద్వర్తతే-చరాచరాత్మకంజగత్స్వవశీకుర్వన్తో బ్రహ్మాదయోఽపికాలాత్మనో భగవతో భయాత్స్వస్వవ్యాపారేషు జాగరూకావర్తన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సఃకాలాత్మాభగవాన్-అనన్తఃఅన్యేనాపరిచ్ఛిన్నః-జనేనపిత్రాదినా-జనంపుత్రాదిం-జనయన్-ఆదికృత్-మృత్యునామృత్యోరపిమృత్యునాస్వేన-అన్తకంమృత్యుమపి-మారయన్అన్తకరః-స్వయంత్వనాదిరనన్తోఽవ్యయఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః.**

ఏవం "కాలస్యేశ్వరరూపస్య" ఇతిప్రశ్నోత్తరముక్తం - అథకాలప్రభావవర్ణనపూర్వకప్రాప్యభూతపరబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తువైతృష్ణ్యరూపవైరాగ్యరూపోపాసనారమ్భభ్యర్హితోపాయసిద్ధ్యర్థ-మిహాముత్రసంచరతోజీవస్య గర్భజన్మబాల్యకౌమారపౌగణ్డయౌవనజరామరణజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిమూర్ఛాదిషుక్లేశాన్ "ఆచక్ష్వజీవలోకస్యవివిధామమసంసృతీః,,ఇతిపృష్టానేవప్రపఞ్చయత్యధ్యాయత్రయేణకపిలః ॥ తత్రజీవాస్త్రివిధాఃకేచన-ఇష్టాపూర్తదత్తాద్యకారిణఃకేవలపాపకర్మాణః-అన్యేపునరిష్టాదికారిణఃపుణ్యకర్మాణః,అపరేత్విష్టాదిపూర్వాః బ్రహ్మోపాసకాః, తత్రకేవలేష్టాదికారిణాంభగవదుపాసకానాంచయావజ్జీవంస్వానుష్ఠేయపరాణాంధూమాద్యర్చిరాదిగతిభ్యాంచన్ద్రమసస్థానంభగవల్లోకంచప్రాప్తానాం-తత్రభోగానుభవం-తత్రభగవన్తంప్రాప్తానామపునరావృత్తిఃచన్ద్రమసస్థానంప్రాప్తానాంతుపునరావృత్తిరితిద్వాత్రింశేనాధ్యాయేనవక్ష్యన్ననిష్టాదికారిణాంకేవలపాపకారిణాంయావద్దేహమధర్మేణదేహకళత్రపుత్రాదిపోషణరతిం-తద్ధేతుకక్లేశాన్-తతోమృతానాంయమయాతనానుభవప్రకారం-పునర్గర్భజన్మాదిక్లేశానుభవప్రకారం-చోపపాదయ

తచ్చరాచరమ్ ॥ ౪౪ ॥ సోఽనన్తోఽన్తకరఃకాలోఽనాదిరాదికృదవ్యయః । జనంజనేనజనయన్మారయన్మృత్యునాఽన్తకమ్ ॥ ౪౫ ॥ ******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః. **********

శ్రీకపిలఉవాచ॥తస్యైతస్యజనోనూనంనాయంవేదోరువిక్రమమ్। కాల్యమానోఽపిబలినావాయోరివఘనావళిః ॥౧॥ యంయమర్థముపాదత్తేదుఃఖేనసుఖహేతవే । తంతంధునోతిభగవాన్పుమాన్శోచతియత్కృతే ॥౨॥ యదధ్రువస్యదేహస్యసానుబన్ధస్యదుర్మతిః। ధ్రువాణిమన్యతేమోహాద్గృహక్షేత్రవసూనిచ ॥ ౩ ॥జన్తుర్వైభవఏతస్మిన్యాంయాంయోనిమనువ్రజేత్ । తస్యాంతస్యాంసలభతేనిర్వృతింనవిరజ్యతే॥ ౪ ॥నరకస్థోఽపిదేహంవైనపుమాంస్త్యక్తుమిచ్ఛతి । నారక్యాంనిర్వృతౌసత్యాందేవమాయావిమోహితః ॥ ౫ ॥ ఆత్మజాయాసుతాగారపశుద్రవిణబన్ధుషు।నిరూఢమూలహృదయఆత్మానంబహుమన్యతే॥౬॥సందహ్యమానసర్వాఙ్గఏషాముద్వహనాధినా।కరోత్యవిరతంమూఢోదురితానిదురాశయః॥౭॥ఆక్షిప్తాత్మేన్ద్రియస్స్త్రీణామసతీనాం

త్యధ్యాయద్వయేన ॥ తస్యేతి॥తస్యభగవదాత్మకస్య-ఏతస్యప్రకృతస్య-బలినః-కాలస్య - ఉరువిక్రమ-మయంజనః-కాల్యమానోఽపిస్వయంతేనపరిచ్ఛిద్యమానోఽపి-నవేద-నూనంధ్రువం-వాయోర్విక్రమంయథామేఘపఙ్క్తిర్నవేద ❁ ॥ ౧ ॥ విక్రమమేవాహ ॥యంయమితి॥ అయంపుమాన్, దుఃఖేనప్రయాసేన-సుఖహేతవేసుఖార్థం-యంయమర్థ-ముపాదత్తేసంపాదయతి-తంతమర్థం - కాలాత్మకోభగవాన్ . ధునోతివిహతంకరోతి-యత్కృతేయదర్థనిమిత్తం-పుమాన్శోచతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ శోకహేతుః యద్యస్మాత్-సానుబన్ధస్యకళత్రాదిసహితస్య-అధ్రువస్య-దేహస్యసంబన్ధీనిగృహాదీని-వసుధనం-అనుక్తసముచ్చయార్థశ్చకారః-దుర్మతి-రయంజనః-మోహాత్-ధ్రువాణి-మన్యతే-అతస్తద్విహతౌశోచతీత్యర్థః ❁ ॥౩॥ ❁ దుర్మతిత్వందర్శయన్యోవనజరయోఃశోకంప్రపఞ్చయతి॥ జన్తురితిచతుర్దశభిః ॥ ఏతస్మిన్భవేసంసారే-అయంజన్తుఃజీవః-యాంయాం-దేవమనుష్యాదియోనిం-ప్రాప్నుయాత్-తస్యాంతస్యాంయోనౌ-నిర్వృతింసుఖం - నలభతే - నవిరజ్యతేనవిరక్తోభవతిచ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నరకస్థోఽపి పుమాన్ - భగవన్మాయావిమోహితః - నారక్యాంనరకాహారాదిభిర్జాతాయాం -నిర్వృతౌసత్యాం-దేహంనారకదేహమపి-త్యక్తుం-నేచ్ఛతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఆత్మా దేహః-అగారంగృహం -ద్రవిణంధన-మాత్మాదిషు - నిరూఢమూలంప్రసృతమనోరథం-హృదయం-యస్యసః - ఆత్మానం-బహుమన్యతేశ్లాఘతే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏషామాత్మాదీనా-ముద్వహనాదినాపోషణచిన్తయా - పరితప్తసర్వాఙ్గః-అతఏవ-మూఢః - దురాశయఃదుష్టచిత్తః-దురితాన్యేవా- విరతంకరోతి ❁ ॥౭॥ ❁ దురాశయత్వమాహ ॥ అసతీనాంపుంశ్చలీనామపి - స్త్రీణాం-మాయయారహసిరచితయా - సమ్భోగాదిరూపయామాయయా-కలభాషిణాంమధురభాషిణాం - శిశూనా-మాలాపైశ్చ-ఆక్షిప్తానిఆసక్తాని - ఆత్మేన్ద్రియాణిసమనస్కా- నీన్ద్రియాణి-

యస్య సః * ॥ ౮ ॥ * గృహీ గృహాశ్రమీ-కూటాః అవిచార్యాః ధర్మా-యేషు-దుఃఖప్రధానేషు - గృహేషు- అతన్ద్రితో-దుఃఖప్రతీకారం దుఃఖనివృత్తికరమివ - కించిత్కర్మ-కుర్వన్-తత్సుఖమివ మన్యతే * ॥ ౯ ॥ * ఇతస్తతః గుర్వ్యా బహులయా-హింసయా హింసాదినా ఉపాయేన - ఆపాదితైః సంపాదితైః-అర్థైర్విత్తాదిభిః-తాన్ పుత్రకళత్రాదీన్ - పుష్ణాతి-యేషాం పుత్రాదీనాం-పోషణే - శేషభుక్ తత్పోషణోపయుక్తావశిష్టమనుభవన్ - లేశోఽపి తస్య దుర్లభ ఇతి భావః - స్వయం - అధః నిరయం యాతి * ॥ ౧౦ ॥ * వార్తాయాం జీవికాయాం-పునఃపునరారబ్ధాయాం - లుప్యమానాయాం దైవేన విహతాయాం సత్యాం - లోభేనా-భిభూతః వ్యాప్తః - నిస్సత్త్వః అశక్తః-పరార్థే పరస్వే-స్పృహాం కురుతే * ॥ ౧౧ ॥ * కుటుమ్బభరణే-అకల్పః అసమర్థః - మన్దభాగ్యః భాగ్యహీనః - అతఏవ-వృథోద్యమః వ్యర్థప్రయత్నః - క్రియావిహీనః సత్క్రియారహితః - కృపణో దీనః-ధ్యాయన్ వృథా చిన్తయన్ - మూఢధీః శ్వసితి * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవం స్వభరణే అశక్తం-తత్కళత్రాదయః - పూర్వం కుటుమ్బపోషణదశాయాం-యథా ఆద్రియన్తే - తథా నాద్రియన్తే నాదరం కుర్వన్తి- యథా గోజరం వృద్ధబలీవర్దం - కీనాశాః కృషీవలాః నాద్రియన్తే-తద్వత్ -గోరజమితి పాఠాన్తరం - తదా-యథా గాం హిత్వా-అజం నేచ్ఛన్తి - తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * తత్రాపి అనాదరణేఽపి-అజాతనిర్వేదః అనుత్పన్నపరితాపః - స్వయమాత్మనా-పూర్వం - భృతైః పుష్టైః - ధ్రియమాణః పోష్యమాణః-జర

చ మాయయా । రక్షోరచితయా ఽఽలాపైశ్శిశూనాం కలభాషిణామ్ ॥ ౮ ॥ గృహేషు కూటధర్మేషు దుఃఖతన్త్రేష్వతన్ద్రితః । కుర్వన్ దుఃఖప్రతీకారం సుఖవన్మన్యతే గృహీ ॥ ౯ ॥ అర్థైరాపాదితైర్గుర్వ్యా హింసయేతస్తతశ్చ తాన్ । పుష్ణాతి యేషాం పోషేణ శేషభుగ్యాత్యధస్స్వయమ్ ॥ ౧౦ ॥ వార్తాయాం లుప్యమానాయామారబ్ధాయాం పునః పునః । లోభాభిభూతో నిస్సత్త్వః పరార్థే కురుతే స్పృహామ్ ॥ ౧౧ ॥ కుటుమ్బభరణాకల్పో మన్దభాగ్యో వృథోద్యమః । క్రియావిహీనః కృపణో ధ్యాయన్ శ్వసితి మూఢధీః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం స్వభరణాకల్పం తత్కళత్రాదయస్తథా । నాద్రియన్తే యథాపూర్వం * కీనాశా ఇవ గోజరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తత్రాప్యజాతనిర్వేదో ధ్రియమాణస్స్వయంభృతైః । జరయోపాత్తవైరూప్యో మరణాభిముఖో గృహే ॥ ౧౪ ॥ ఆస్తేఽవమత్యోపన్యస్తం గృహపాల ఇవాహరన్ । ఆమయావ్యప్రదీప్తాగ్నిరల్పాహారోఽల్పచేష్టితః ॥ ౧౫ ॥ వాయునోత్క్రమితోత్తారః కఫసంరుద్ధనాడికః । కాసశ్వాసకృతాయాసః కణ్ఠే ఘురఘురాయతే ॥ ౧౬ ॥ శయానః పరిశోచద్భిః పరివీతస్స్వబన్ధుభిః । వాచ్యమానోఽపి న బ్రూతే కాలపాశవశంగతః ॥ ౧౭ ॥ ఏవం కుటుమ్బభరణవ్యాపృతాత్మాఽజితేన్ద్రియః । మ్రియతే రుదతాం స్వానామురువేదనయాఽస్తధీః ॥ ౧౮ ॥ యమదూతౌ తదా ప్రాప్తౌ భీమౌ సరభసేక్షణౌ । సదృష్ట్వా త్రస్తహృదయశ్శకృన్మూత్రం చ ముఞ్చతి ॥ ౧౯ ॥ యాతనాదేహ ఆవృత్య పాశైర్బద్ధ్వా గళే బలాత్ । నయతో దీర్ఘమధ్వానం దణ్డ్యం రాజభటా యథా ॥ ౨౦ ॥ తయోర్నిర్భిన్నహృదయస్తర్జనైర్జాతవేపథుః ।

యా-ఉపాత్తం ప్రాప్తం వైరూప్యం పలితవలితాది - యస్య సః-మరణాయాభిముఖః - గృహే ఆస్తే-అవమత్యా - ఉపన్యస్తం పరిభవపూర్వకమగ్రే పాతితం - మన్నాదికం-గృహపాలః శ్వేవ-ఆహరన్ అదన్ ఆమయావీ రోగీ - అప్రజ్వలితజాఠరాగ్నిః-అత ఏవాల్పాహారః-అత ఏవాల్పం చేష్టితం వ్యాపారో యస్య సః-కఫేన శ్లేష్మణా-సంరుద్ధాః నాడయః యస్య తేన - వాయునా-కఫనిరుద్ధనాడీరూపమార్గేణ వాయునా - ఉత్క్రమితే బహిర్నిర్గమితే-తారే నేత్రే-యస్య- కాసశ్వాసాభ్యాం - కృతః ఆయాసో-యస్య సః - కణ్ఠే-ఘురఘురాయతే ఘురఘురశబ్దం కరోతి * ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ * శయానః-పరితః-శోచద్భిః-స్వజనైః-పరివేష్టితః-వాచ్యమానోఽపి-సంబోధ్య - తాతేత్యాహూతోఽపి-కించిదపి-న బ్రూతే యతః - కాలపాశవశం మృత్యుపాశవశం-గతః ప్రాప్తః-ఏవం యావజ్జరయోః క్లేశా ఉక్తాః * ॥ ౧౭ ॥ * అథ మరణక్లేశానాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవం, కుటుమ్బభరణే-వ్యాపృతౌ వ్యాపారితౌ-ఆత్మా నః దేహేన్ద్రియాణి మనశ్చ - అతఏవ అజితేన్ద్రియః-ఉరువేదనయా బహులయా మరణవేదనయా- అస్తధీః నష్టమతిః-స్వానాం స్వబన్ధూనాం - రుదతాం సతాం-మ్రియతే * ॥ ౧౮ ॥ * తదా మరణసమయే- ప్రాప్తౌ ఆగతౌ-సరభసం సక్రోధమీక్షణం - యయోస్తౌ-భీమౌ భయంకరౌ-యమస్య దూతౌ-దృష్ట్వా - సః-మ్రియమాణః-త్రస్తహృదయః-శకృన్మలం- మూత్రం చ-ముఞ్చతి * ॥ ౧౯ ॥ * మృతస్య పుణ్యపాపాభ్యాం ద్వే గతీ-తత్ర పాపగతిమాహ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తౌ యమదూతౌ-మృతం-యాతనాదేహే - ఆవృత్య నిరుధ్య - కణ్ఠే బలాత్పాశైర్బద్ధ్వా - దీర్ఘం-మధ్వానం-నయతః గమయతః-యథా లోకే దణ్డనార్హం రాజభృత్యాస్తద్వత్ * ॥ ౨౦ ॥ * తయోః ఉద్ధూతయోః-తర్జనైః - నిర్భిన్నం హృదయం యస్య

---

* । పా॥ కీనాశ ఇద గోరజమ్ .

ష్యసః-అతఏవ-సంజాతశరీరకమ్పః - పథి-శ్వభి-ర్భక్ష్యమాణఃదశ్యమానశరీరః - ఆర్తస్సన్-స్వీయ-మఘంపాప-మనుస్మరన్-చలతీతిద్వితీయేనాన్వయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁క్షుత్తృడ్భ్యాం పరీతో వ్యాప్తః తప్తాఃవాలుకాఃయస్మిన్-తస్మిన్ పథి సూర్యదావాగ్నిభ్యామనిలేనచసంతప్యమానః - పృష్ఠేకశయాచర్మమయ్యారజ్వా - తాడితః- అశక్తోఽగన్తుమసమర్థోఽపి-నిరాశ్రమోదకే-నిర్గతఃఆశ్రమఃవిశ్రమాదిస్థాన - ముదకంచ-యస్మిన్-తస్మిన్ పథి కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన చలతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁తమసాతమఃప్రచురేణ-తామసకర్మప్రాప్యేణవా - పాపిష్ఠేన-పథామార్గేణ-యమసాదనంయమసన్నిధిం-ప్రతినీతో భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తత్రైవవిశేషమాహ ॥ అధ్వనస్సంబన్ధినాం-యోజనానాం-నవతింనవచసహస్రాణి - త్రిభిర్ముహూర్తైః - పాపాధిక్యే-ద్వాభ్యాంముహూర్తాభ్యాంవా, నీతః-యాతనాంప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁యాతనాస్సంక్షేపతో దర్శయతిచతుర్భిః॥ ఉల్ముకాదిభి-ర్వేష్టయిత్వా-స్వాఙ్గానా- మాదీపనంప్రజ్వలనం-స్వేనకృత్తంఛిన్న - మన్యేనవా-కృత్తం - య-త్స్వమాంసం-తస్యాదనంభక్షణమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁యమసాదనే-శ్వగృధ్రైః-జీవతఏవ-స్వస్యాన్త్రాణా-మభ్యుద్ధారఃబహిర్నిష్కాసనం-దశద్భిస్సర్పాదిభి-రాత్మవైశసనంఆత్మపీడామ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁అపయవశః-కృన్తనం ఛేదనం-గజాదిభ్యఃభిదాపనం భేదప్రాపణం-అమ్బుగర్తయోర్నిరోధన - మిత్యేవంరూపాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁యాశ్చతామిస్రాదయః, పఞ్చమే-విస్తరేణవర్ణయిష్యమాణాయా

పథిశ్వభిర్భక్ష్యమాణఆర్తోఽఘంస్వమనుస్మరన్ ॥౨౧॥ క్షుత్తృట్పరీతోఽర్కదవానలానిలైస్సంతప్యమానః పథి తప్తవాలుకే । కృచ్ఛ్రేణపృష్ఠేకశయాచతాడితశ్చలత్యశక్తోఽపినిరాశ్రమోదకే ॥ ౨౨ ॥ తత్రతత్రపతఞ్ఛ్రాన్తోమూర్ఛితఃపునరుత్థితః । పథాపాపీయసానీతస్తరసాయమసాదనమ్ ॥౨౩॥ యోజనానాంసహస్రాణి నవతింనవచాధ్వనః । త్రిభిర్ముహూర్తైర్ద్వాభ్యాంవానీతఃప్రాప్నోతియాతనామ్ ॥౨౪॥ ఆదీపనంస్వగాత్రాణాంవేష్టయిత్వోల్ముకాదిభిః । ఆత్మమాంసాదనంక్వాపిస్వకృత్తంపరతోఽపివా ॥౨౫॥ జీవతశ్చాన్త్రాభ్యుద్ధారశ్శ్వగృధ్రైర్యమసాదనే। సర్పవృశ్చికదంశాద్యైర్దశద్భిశ్చాత్మవైశసమ్ ॥ ౨౬ ॥కృన్తనంచాపయవశో గజాదిభ్యోఽభిదాపనమ్ ।పాతనంగిరిశృఙ్గేభ్యోరోధనంచామ్బుగర్తయోః ॥౨౭॥ యస్తామిస్రాన్ధతామిస్రరౌరవాద్యాశ్చయాతనాః ।భుఙ్క్తేనరోవానారీవామిథస్సఙ్గేననిర్మితాః ॥౨౮॥ అత్రైవనరకస్స్వర్గఇతిమాతఃప్రచక్షతే । యాయాతనావైనారక్యస్తాఇహాప్యుపలక్షితాః ॥౨౯॥ ఏవంకుటుమ్బంభరణఉదరంభరఏవవా ।విసృజ్యేహోభయంప్రేత్యభుఙ్క్తేతత్ఫలమీదృశమ్ ॥౩౦॥ ఏకఃప్రపద్యతేఽధ్వానంహిత్వేహస్వకళేబరమ్ ।కుశలేతరపాథేయోభూతద్రోహేణయద్భృతమ్ ॥౩౧ ॥ దైవేనాసాదితంతస్యనిరయేశమలంపుమాన్ । భుఙ్క్తేకుటుమ్బపోషస్యహృతవిత్తఇవాతురః ॥౩౨ ॥ కేవలేనహ్యధర్మేణకుటుమ్బభరణోత్సుకః । యాతిజీవోఽన్ధతామిస్రంచరమంతమసఃపదమ్ ॥ ౩౩ ॥ అధస్తాన్నరలోకస్యయావతీర్యాతనాస్తుతాః । క్రమశస్సమనుక్రమ్య పునరత్రావ్రజేచ్ఛుచిః ॥ ౩౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,త్రింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తనాంస్త్రీ,పురుషోవా,పరస్పరంసఙ్గేన-నిర్మితాఃసంపాదితాః, యాతనాః,భుఙ్క్తేఅనుభవతి ❁ ॥౨౮ ॥ ❁నచైతదసంభావితమితిమన్తవ్యమత్రాపిదృశ్యమానత్వాదిత్యాహ॥ అత్రైవేతి॥ హేమాతః-స్వర్గో-నరకశ్చ,అత్రైవలోకే-వర్తతఇత్యాచక్షతే-నారక్యఃనరకసంబన్ధిన్యో,యాయాతనా-స్తా-ఇహాప్యు, పలక్షితాఃదృష్టావై ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఏవంకుటుమ్బ భరణఃకుటుమ్బపోషణపరః-ఉదరంభరస్స్వదేహపోషణమాత్రపరోవా, ఉభయంకుటుమ్బంస్వదేహంచ-విసృజ్య, ప్రేత్యపరలోకంప్రాప్య,ఈదృశంఉక్తవిధం-కేవలకుటుమ్బపోషణాదిఫలం-భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁పాపార్జితంధనంభుఞ్జతేబహవఃకర్త్రైవనరకంయాతీత్యాహ॥ ఏక ఇతి ॥ భూతద్రోహేణ-య-ద్భృతంపుష్టం-తత్స్వకళేబరంచే-హైవ-హిత్వా-కుశలాత్పుణ్యా-దితరత్పాపం-తదేవ-పాథేయంభోగ్యం - యస్యసః-అధ్వానంనిరయమార్గ-మేకఏవప్రపద్యతే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁నను పాపమపివిహాయగచ్ఛతుతత్రాహ ॥ దైవేనేతి ॥ తస్యకుటుమ్బపోషణస్య-శమలంపాపం-దైవేనేశ్వరేణ-ప్రాపితం-నిరయే-పుమాన్భుఙ్క్తే అపహృతవిత్తఇవ-ఆతురః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ననుకుటుమ్బపోషణంవిహితమేవ-తత్రాహ । కేవలేనఈషదపిధర్మలేశరహితేనా-ధర్మేణ-కుటుమ్బభరణాసక్తః - జీవః-తమసోనరకస్య-చరమం-పదంస్థాన - మన్ధతామిస్రాఖ్యంయాతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁పునర్మనుష్యశరీరప్రాప్తిమాహ ॥ నరలోకస్యమనుష్యదేహప్రాప్తే-రధస్తాదర్వా-గ్యావత్యో - యాతనా-స్సర్వాః-క్రమేణసంప్రాప్య-శుచిఃభోగేనకర్మక్షయాచ్ఛుచిస్స - న్నత్ర-పునర్నరత్వంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికా

ఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ************************

ఏవం యావనజరామరణాన్తరక్లేశాః కథితాః-అథగర్భజన్మాదిక్లేశానాహ కపిలః ॥ తత్ర-పునరత్రావ్రజేదిత్యుక్తం-తదేవవిశేషతోదర్శయతి॥ కర్మణేతి ॥ దైవమీశ్వర-స్సఏవ-నేతృప్రవర్తకం-యస్య, తేన-పూర్వకృతేనకర్మణా - జన్తుః జీవః-దేహోపపత్తయే దేహప్రాప్తయే-పుంసః కస్యచిత్పురుషస్య - రేతఃకణాశ్రయః-ఇదమిష్టాదికారిణోఽప్యుపలక్షణం-సోఽపిస్వపుణ్యఫలభోగావసానే రేతోద్వారా స్త్రియాఉదరం ప్రవిష్టోభవతి-నను రేతఃకణాశ్రయః, రేతఃకణఆశ్రయోయస్య వ్రీహ్యాద్యోషధిద్వారా రేతఆశ్రిత్య రేతోద్వారా స్త్రియాఉదరం ప్రవిష్టోభవతి-ననుభోగేనసర్వకర్మణాంవినష్టత్వాత్కర్మణా దైవనేత్రేణేతి కథమేతదుచ్యతే, శ్రుతిరపికృత్స్నకర్మఫలోపభోగమాహ "యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్త ఇతి, సంపతత్యనేన స్వర్గనరకాదికమితి సంపాతః కర్మోచ్యతే, శ్రుత్యన్తరంచ "ప్రాప్యాన్తం కర్మణస్తస్య యత్కిఞ్చేహకరోత్యయం। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయకర్మణ" ఇతి, అత ఇదం విప్రతిషిద్ధం కృత్స్నకర్మోపభోగేన శుచిత్వం పునరత్రాగమనం చేతి-మైవం-అభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాంచ కర్మణాం కర్మాన్తరఫలానుభవేన నాశాసంభవాత్, తేభ్యః పునరత్రాగమనోపపత్తేః, శుచిత్వస్యోపభుక్తఫలకర్మవిషయత్వాచ్చ; తథాచాభుక్తఫలైః కర్మభిర్విశిష్టః పునరాయాతీతి శ్రుతిస్స్మృతిశ్చాహ - శ్రుతిస్తావత్ "య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశోహయత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్యయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశోహయత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం సూకరయోనిం చణ్డాలయోనిం వే" తి-అముష్మాల్లోకాద్యే అభ్యాశః అభ్యాగన్తారః- తేషాం మధ్యే-యేరమణీయ

శ్రీభగవానువాచ ॥ కర్మణా దైవనేత్రేణ జన్తుర్దేహోపపత్తయే । స్త్రియాః ప్రవిష్ట ఉదరం పుంసో రేతఃకణాశ్రయః ॥ ౧ ॥ కలిలం త్వేకరాత్రేణ పఞ్చరాత్రేణ బుద్బుదమ్ । దశాహేన చ కర్కన్ధుః పేశ్యణ్డం వా తతః పరమ్ ॥ మాసేన తు శిరో ద్వాభ్యాం బాహ్వఙ్ఘ్ర్యాద్యఙ్గవిగ్రహమ్ । నఖరోమాస్థిచర్మాణి లిఙ్గచ్ఛిద్రోద్భవస్త్రిభిః ॥ ౩ ॥ చతుర్భిర్ధాతవస్సప్త పఞ్చభిః క్షుత్తృడుద్భవః । షడ్భిర్జరాయుణా వీతః కుక్షౌ భ్రామ్యతి దక్షిణే ॥ ౪ ॥ [సప్తమే జన్మకర్మాణి గతాని స్మరతే* ఋషిః । జగత్యాం నిజదేహస్య మాయయా బద్ధమాత్మనః] ॥ ౫ ॥ మాతుర్జగ్ధాన్నపానాద్యైరేధ*ద్ధాతురసంమతే । శేతే విణ్మూత్రయోర్గర్తే స జన్తుర్జన్తుసంభవే ॥ ౬ ॥ కృమిభిః క్షతసర్వాఙ్గస్సౌకుమార్యాత్ప్రతిక్షణమ్ । మూర్ఛామాప్నోత్యురుక్లేశస్తత్రత్యైః క్షుధితైర్ముహుః ॥ ౭ ॥ కటుతీక్ష్ణోష్ణలవణక్షారామ్లాదిభిరుల్బణైః । మాతృభుక్తైరుపస్పృష్టస్సర్వాఙ్గోత్థితవేదనః ॥ ౮ ॥ ఉల్బేన సంవృతస్తస్మిన్నన్త్రైశ్చ బహిరావృతః । ఆస్తే కృత్వా శిరః కుక్షౌ భుగ్నపృష్ఠశిరోధరః ॥ అకల్పస్స్వాఙ్గచేష్టాయాం శకున్త ఇవ పఞ్జ

కర్మాణ-స్తే రమణీయాం-బ్రాహ్మణాదియోనిం-కపూయచరణాః కుత్సితకర్మాణః-కుత్సితాం శ్వసూకరాదియోనిం-ప్రతిపద్యన్త ఇత్యర్థః - స్మృతిరపి "వర్ణాశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మఫలమనుభూయ తతశ్శేషేణ విశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తవిత్తసుఖమేధసో జన్మ ప్రతిపద్యన్తే విష్వఞ్చో విపరీతా నశ్యన్తి తథా తత్పరివృత్తౌ కర్మఫలశేషేణ జాతిం రూపం వర్ణ" మిత్యాదికా-యావత్సంపాతమితి ఫలదానప్రవృత్తకర్మవిశేషవిషయం-యత్కిఞ్చేహకరోత్యయమిత్యపి తద్విషయమేవ * ॥ ౧ ॥ * తజ్జీవేనాశ్రితం రేతః-స్త్రియా ఉదరం ప్రవిష్టం స-దేకరాత్రేణ-కలిలం శోణితమిశ్రం-భవతి-పఞ్చరాత్రేణ-బుద్బుదం వర్తులం-భవతి-దశాహానన్తరం-కర్కన్ధుః బదరీఫలాకారం-కించిత్కఠినం-పేశీ మాంసపిణ్డాకారం- అణ్డం వా-తిర్యగాదియోన్యన్తరాపేక్షయా ఇదముక్తమ్ * ॥ ౨ ॥ * తతో మాసేన శిరః ద్వాభ్యాం మాసాభ్యాం బాహ్వఙ్ఘ్ర్యాద్యఙ్గానాం-విగ్రహః విభాగో-భవతి-తత-స్త్రిభిర్మాసైః-నఖాదీని-లిఙ్గం-ఛిద్రాణి చ- తేషాముద్భవః * ॥ ౩ ॥ * తతశ్చతుర్భిర్మాసైః-సప్తధాతవః-తతః పఞ్చభిః క్షుత్తృట్సముద్భవః-తతష్షడ్భిర్మాసైః, జరాయుణా గర్భవేష్టనేన-వీతః ప్రావృతః కుక్షౌ-దక్షిణపార్శ్వే భ్రామ్యతి-సర్వత్రపఞ్చరాత్రదశరాత్రమాసాదిసంఖ్యా ఉదరప్రవేశకాలమారభ్యైవ-నతుపూర్వపూర్వకాలమారభ్య-షోడశదినాధికసప్తవింశతిమాసగణనాపత్తేరితి బోధ్యమ్ * ॥ ౪ ॥ * మాతు-ర్జగ్ధేన భక్షితేనాన్నేన - పానాద్యైశ్చ-ఏధన్తః-వర్ధమానాః-ధాతవో యస్య సః-జన్తూనాం సంభవో యస్మిన్, అసంమతే విణ్మూత్రయోర్గర్తే-గర్భే శేతే * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * తత్రత్యైః-క్షుధితైః-పునఃపునః-క్రిమిభిః-క్షతాని ఖాద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గాని-యస్య సః సౌకుమార్యా-దురుః అధికః క్లేశో-యస్యసః-ప్రతిక్షణం- మూర్ఛామాప్నోతి * ॥ ౭ ॥ * ఉల్బణైర్దుస్సహై-ర్మాతృభుక్తైః-కట్వాదిభిః ఉపస్పృష్టః-సర్వేష్వఙ్గేషూత్థితా వేదనా-యస్య స-ఆస్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః * ॥ ౮ ॥ * ఉల్బేన జరాయుణా, వీతః-బహిరాన్త్రైరావృతః-

భుగ్నం కుటిలీభూతం-పృష్ఠం-శిరోధరా గ్రీవా చ-యస్య సః-శిరః-కుక్షౌ-నిధాయ-స్వాఙ్గానాం-చేష్టాయాం వ్యాపారే-పఞ్జరేని బద్ధశ్శకున్తః పక్షీవ-అకల్యః అసమర్థ-ఆస్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర-దైవాత్పూర్వకర్మవశా-ల్లబ్ధాస్మృతిర్యేనసః - జన్మశతోద్భవం బహుజన్మసఞ్చితం-కర్మ-స్మరన్, దీర్ఘం దూరతరం-మనుచ్ఛ్వాసం-యథాభవతి తథా-తత్రస్థితస్సన్ - కిం నామ-శర్మ సుఖం విన్దతె లభతే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ సప్తమాన్మాసా-దారభ్య-లబ్ధః బోధస్సుఖదుఃఖాదిజ్ఞానం-యేన-సూతిహేతుభిర్వాతై-రతివేపితః అతిదుఃఖితః, సోదరః సమానోదరజన్మా, విష్ఠాభూః క్రిమిరివ-నైకత్రాస్తే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నాథమానః ఉపతప్యమానః, యాచమాన ఇతి వా-ఋషిర్జీవః-సప్తవధ్రిః గర్భవాసేన సప్తవధ్రయో బన్ధనభూతా ధాతవో యస్య సః-భీతః ఉక్తవిధగర్భవాసాదిభయాద్భీతః-విక్లబయా వ్యాకులయా-వాచా. యేన-ఉదరే అర్పిత-స్తం భగవన్తం కృతాఞ్జలిస్సం స్తౌతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥తస్యేతి ॥ ఉపపన్నం స్వేనైవ సృష్ట-మిదం జగ-దవితుం రక్షితుం - స్వేచ్ఛయైవ-గృహీతనానామూర్తై-స్తస్య భగవతో-భువి-చల-చ్చరణారవిన్ద-మకుతోభయం-సోఽహం-శరణం వ్రజామి, అసతో- మనా-నురూపాయోగ్యా, ఈదృశీ గతి-ర్యేనా-దర్శిదర్శితా-తస్య-చరణారవిన్దం వ్రజామీత్యన్వయః ॥ న స్వేవం శరణాగతం కథం భగవాన్ పరిత్యజతీతి నశఙ్క్యం-సదాచార్యానుగ్రహాభావాత్పురుషకారసాన్నిధ్యాభావాచ్చేతి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కోఽసా-యం శరణం వ్రజసి-కో వా - తస్య తవచ విశేషః, యేన శరణ్యత్వశరణాగన్తృత్వభావ ఇత్యాకాఙ్క్షాయామాహ ॥ య ఇతి॥ అత్ర మాతురుదరే-భూతేన్ద్రియాశయమయీం భూతాదిరూపేణ పరిణతాం-మాయాం-అవలమ్బ్య ధృత్వా - కర్మభిరావృతాత్మా కర్మరూపావిద్యాతిరోహితస్వస్వరూపః-బద్ధో-జీవ-స్స ఇవ-య-స్స్వయమప్యాస్తే-తేనసహాప్రకృతావస్తీత్యర్థః-ఏవం జీవేనసహావసన్తమపి-విశుద్ధం ప్రకృతిగతదోషై రస్పృష్టం-అనేనాపహతపాప్మత్వముక్తం - అవికారం జరామృత్యుశోకమోహాశనాయాపిపాసావికారరహితం,

రే ॥ ౯ ॥ తత్రలబ్ధస్మృతిర్దైవాత్కర్మ జన్మశతోద్భవమ్ । స్మరన్దీర్ఘమనుచ్ఛ్వాసం శర్మ కిం నామవిన్దతే॥ ౧౦ ॥ ఆరభ్య సప్తమాన్మాసాల్లబ్ధబోధోఽపి వేపితః । నైకత్రాస్తే సూతివాతైర్విష్ఠాభూరివసోదరః॥ ౧౧ ॥ నాథమాన ఋషిర్భీతస్సప్తవధ్రిః కృతాఞ్జలిః । సంస్తౌతి తం విక్లబయా వాచా యేనోదరేఽర్పితః ॥ ౧౨ ॥ జీవ ఉవాచ॥ తస్యోపపన్నమవితుం జగదిచ్ఛయాఽఽత్తనానాతనోర్భువిచలచ్చరణారవిన్దమ్। సోఽహం వ్రజామి శరణం హ్యకుతోభయం మే యేనేదృశీ గతిరదర్శ్యసతోఽనురూపా ॥ ౧౩ ॥ యస్త్వత్ర బద్ధ ఇవ కర్మభిరావృతాత్మా భూతేన్ద్రియాశయమయీమవలమ్బ్య మాయామ్। ఆస్తే విశుద్ధమవికారమఖణ్డబోధమాతప్యమానహృదయేఽవసితం నమామి ॥ ౧౪ ॥ యః పఞ్చభూతరచితే రహితశ్శరీరే ఛన్నోఽయథేన్ద్రియగుణార్థచిదాత్మకోఽహమ్। తేనావికుణ్ఠ

అనేన హేయగుణరాహిత్యముక్తం- కల్యాణగుణజాతమాహ - అఖణ్డబోధం నిత్యాసంకుచితజ్ఞానగుణకజ్ఞానస్వరూపం-ఆతప్యమానే-హృదయే-అవసితం ప్రతీతం-నమామి-కర్మవశ్యో జీవ ఇవ స్వయమశుచిదేహే వసన్నపి తద్గతదోషై రస్పృష్టో యస్తం నమామీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ననుభగవతోఽకర్మవశ్యత్వే సత్యపి నానావిధాశుచిదేహసంబన్ధోఽపురుషార్థ ఏవ-తన్నియమనార్థం స్వేచ్ఛయా తత్ప్రవేశస్యపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయః-పూయశోణితాదిమజ్జనం హి స్వేచ్ఛాకారితమప్యపురుషార్థ ఏవ-అతో-యద్యపి జగదేకకారణం సర్వజ్ఞతాదికల్యాణగుణాకరం చ బ్రహ్మ-తథాపి॥ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్-య ఆత్మని తిష్ఠన్-య్యో రేతసి తిష్ఠ,, న్నిత్యాదివచనాత్తత్ర తత్రావస్థితస్యాపురుషార్థాస్స న్త్యేవ - మైవం - నిరస్తనిఖిలదోషత్వస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వస్య చాత్రైవోక్త్యాఽపురుషార్థప్రతిషేధాత్-జీవస్య తు -తత్స్వరూపం కర్మణా తిరోహితమిత్యపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయః - జీవస్య కర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్వస్తుసంబన్ధ ఏవాపురుషార్థః- పరస్య తు బ్రహ్మణః స్వాధీనస్య స ఏవ సంబన్ధ స్తద్విచిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవ స్యాత్ , నను - స్వేచ్ఛయా నియమనం కుర్వతోఽపి తత్తద్వస్తుస్వభావాయత్తోఽపురుషార్థసంబన్ధోఽవర్జనీయః- మైవం - నహ్యచిద్వస్త్వపి స్వభావతోఽపురుషార్థస్వరూపం - కర్మవశ్యానాం తు-కర్మస్వభావానుగుణ్యేన పరమపురుషసంకల్పాదేకమేవ వస్తుకాలభేదేన పురుషభేదేన చ దుఃఖాయ సుఖాయ చ భవతి - వస్తుస్వరూపప్రయుక్తే తు తాదాత్మ్యే సర్వం సర్వదా సర్వస్య సుఖాయ దుఃఖాయైవ వా స్యా-న్నచైవం దృశ్యతే। తథా చోక్తమ్ ,, నరకస్వర్గసంజ్ఞే వై పాపపుణ్యే ద్విజోత్తమ । వస్త్వేకమేవ దుఃఖాయ సుఖాయేర్ష్యాగమాయ చ ॥ కోపాయ చ యతస్తస్మాద్వస్తు వస్త్వాత్మకం కుతః । తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునర్దుఃఖాయ జాయతే ॥ తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే । తస్మాద్దుఃఖాత్మకం నాస్తి న చ కించిత్సుఖాత్మక ,, మితి ,తస్మాత్కర్మవశ్యత్వాకర్మవశ్యత్వ హేయార్హత్వ హేయప్రతిభటత్వాదిభిర్జీవపరయోర్వైలక్షణ్యమవిహతమేవ - ఏతదేవ వైలక్షణ్యం స్పష్టయన్నమస్క

రోతి ॥ యఇతి ॥ పఞ్చభూతరచితే పఞ్చభిరాకాశాదిభూతైరారబ్ధే - శరీరే యథాఽహం-ఛన్నః ఆవృతః-శరీరేణావృతః-తథాపి నోఽపి-యో భగవాన్ - రహితః శరీరసంబన్ధాయత్తదోషైరస్పృష్టః - తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియగుణార్థచిదాత్మకః -ఇన్ద్రియాణి - జ్ఞానకర్మోభయమిన్ద్రియాణి - గుణార్థాః గుణపరిణామరూపాశ్శబ్దాదయః-యద్వా-గుణాస్సత్త్వాదయః-అర్థాశ్శబ్దాదయః-చిత్ జీవః - ఏతే-ఆత్మా శరీరం - యస్య సః-చిదచితోర్నియన్తృత్వేనావస్థితః-నత్వహమివకర్మసంకుచితస్వభావః-ప్రకృతిపారవశ్యేననియామ్యతయాఽవస్థిత ఇత్యర్థః , యద్వా, ఇన్ద్రియగుణార్థచిదాత్మక ఇత్యహమిత్యస్య విశేషణం - ఇన్ద్రియాణాంగుణపరిణామరూపేషు శబ్దాదిష్వేవ - చిత్ భోగ్యతాజ్ఞానం-యస్య - విషయాసక్తచిత్తోఽహమిత్యర్థః, తేనశరీరేణా-వికుణ్ఠమహిమానం నిత్యాసంకుచితజ్ఞానం , ఏనం-ఋషిం సర్వజ్ఞం- ప్రకృతిపూరుషయోః-పరం విలక్షణం, తం నియన్తారం-పుమాంసం పరమపురుషం - వన్దే సంసృతినివృత్తికామశ్శరణం వ్రజామీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కథం మచ్ఛరణవరణేన సంసృతిర్నివర్తిష్యత ఇత్యపేక్షాయాం “ యఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచక ,, ఇతి న్యాయేన-త్వత్సంకల్పాయత్తావేవ బన్ధమోక్షావిత్యాహ ॥ యన్మాయయేతి ॥ అయం జీవః - యన్మాయయా-యస్య భగవతస్సంకల్పరూపజ్ఞానేన - ఉరూణి-సత్త్వాదిగుణనిమిత్తకాని కర్మాణి బన్ధసాధనాని - యస్మిన్-సాంసారికే సంసారసంబన్ధిని-పథి ప్రవృత్తిమార్గే - చరన్ - తదభిశ్రమేణ తత్రసంచారశ్రమేణ-నష్టస్మృతిః వినష్టజీవపరయాథాత్మ్యజ్ఞానః - పున-ర్మహదనుగ్రహమన్తరేణ మహతస్తస్య భగవతోఽనుగ్రహం వినా - కయా యుక్త్యా కేనోపాయేన - పున-ర్లోకం స్వలోకం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వస్వరూపం-ప్రవృణీత ప్రాప్నుయాత్ -యద్వా లోకం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపం ముక్త్యుపాయం - ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ భగవానేవ జ్ఞానప్రదానద్వారా సంసృతేర్మోచకః - న బ్రహ్మాదిష్వన్యతమో జీవః - న హి స్వయం నిగళితోఽన్యాన్నిగళనాన్మోచయేదితి వదన్నాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ య

మహిమానమృషింతమేనం వన్దే పరం ప్రకృతిపూరుషయోః పుమాంసమ్ ॥ ౧౫ ॥ యన్మాయయోరుగుణకర్మనిబన్ధనేఽస్మిన్సాంసారికే పథి చరంస్తదభిశ్రమేణ । నష్టస్మృతిః పునరయం ప్రవృణీత లోకం యుక్త్యా కయా మహదనుగ్రహమన్తరేణ ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞానం యదేతదదధాత్కతమస్స దేవస్త్రైకాలికం స్థిరచరేష్వనువర్తితాంశః । తం జీవకర్మపదవీమనువర్తమానాస్తాపత్రయోపశమనాయ వయం భజేమ ॥ ౧౭ ॥ దేహ్యన్యదేహవివరే జఠరాగ్నినాఽసృగ్విణ్మూత్రకూపపతితో భృశతప్తదేహః । ఇచ్ఛన్నితో వివసితుం గణయన్స్వమాసాన్నిర్వాస్యతే కృపణధీర్భగవన్ కదా ను ॥ ౧౮ ॥ యేనేదృశీం గతిమసౌ దశమాస్య ఈశ సంగ్రాహితః పురుదయేన భవాదృశేన । స్వేనైవ తుష్యతు కృతేన స దీననాథః కో నామ తత్ప్రతి వినాఞ్జలిమస్య కుర్యాత్ ॥ ౧౯ ॥ పశ్యత్యయం ధిషణయా ననుసప్త

దేత - త్త్రైకాలికం త్రిష్వపి కాలేష్వసంకుచితం - జీవపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం - మహదనుగ్రహమన్తరేణ-కతమో జీవః-వ్యాధాత్ దధ్యాదిత్యర్థః - కింతు-స ఏవ దేవః ఈశ్వర ఏవ-నత్వన్యః. త్వత్తః ప్రకృష్టో జీవో విదధాతు-నేత్యాహ-వయం బ్రహ్మాదయో వయం-జీవానాం ఆత్మనాం-యాని కర్మాణి-సంసృతికరాణి - తేషాం-పదవీం పరంపరాం - అనువర్తమానాః-సర్వే వయం కర్మరూపావిద్యాతిరోహితజ్ఞానా ఇత్యర్థః - అతస్త్వద్వ్యతిరేకేణ కోఽపి న సమర్థ ఇత్యర్థః - అన్యస్యాసంభవముక్త్వా తస్య సంభవమాహ - స్థిరచరేషు స్థావరజఙ్గమేషు శరీరేషు - అనువర్తితః-అన్తరాత్మతయా- అంశః స్వాంశభూతో జీవో-యేన సః-జీవాన్తరాత్మతయావస-న్నిత్యాసంకుచితజ్ఞానస్వరూపజ్ఞానగుణక - స్తం - భజేమ-ఏవం జీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్య సర్వజ్ఞస్య భగవతో జ్ఞానప్రదానద్వారా మోచకత్వాత్తస్యైవ భజనీయత్వం నత్వన్యేషామిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథ విజ్ఞాపయన్నాహ ॥ దేహీతి ॥ హే భగవన్ అన్యదేహవివరే మాతురుదరకుహరే-యః- అసృగ్విణ్మూత్రరూపః కూప - స్తస్మిన్-పతిత- స్తత్ర - జఠరాగ్నినా భృశం తప్తో దేహో యస్య సః - అత ఏవ-కృపణాధీర్యస్య సః - ఇతో వివరా-ద్వివసితుం నిర్గన్తు-మిచ్ఛన్-స్వమాసాన్-గణయన్-అసౌ-దేహీ జీవః - కదా ను బహిర్నిర్వాస్యతే నిర్గమిష్యతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవం స్వవైస్వమావేద్యజ్ఞానప్రదానరూపం భగవత్కృతం మహోపకారం స్మరన్ - తస్య ప్రత్యుపకార్యతామాహ ॥ యేనేతి ॥ హే ఈశ-భవాదృశేన త్వత్సమేన - నిరుపమేనేత్యర్థః - పురుదయేన నిరతిశయదయావతా-యేన త్వయా- దశమాస్యః దశమాసపరిమితో-జీవః-ఈదృశీం-గతిం వివేకం - సంగ్రాహితః, స దీననాథో భగవాన్ - స్వేనైవ కృతేన స్వకల్పితేనైవోపకారేణ- తుష్యతు స్వయమేవ తుష్యతు- అఞ్జలిం వినా-కో నామ పుమాన్, తత్ప్రతి కుర్యాత్ తత్కృతోపకారప్రత్యుపకారం కుర్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవం భగవత్త ఏవ వివేకాదిసంపత్తిస్తస్య మహోపకర్తృత్వం చోక్తం, ఇమామేవ భగవత్తో వివేకాదిసంపత్తిం వివేకిజనసన్దర్శనేన స్వస్మిన్నపి ప్రార్థయతే । పశ్యతీతి ॥ శారీరశ్శారీరః పరమపురుషః, తత్సంబన్ధి నిపరమపురుషాధిష్ఠితే బ్రహ్మపుర ఇతి యావత్, త

స్మిన్ స్వదేహే స్వస్య జీవస్య దేహే, జీవకర్మాయత్తఇత్యర్థః, అపరః శరీరాద్భిన్నః సప్తవధ్రిః సప్తత్వగ్వేష్టితదేహధారీ, అయందమశరీరీశమదమాదియుక్తోజీవః, యోగీతియావత్, యత్స్పృష్టయాయస్మిన్ కృతయా - యేనేశ్వరేణదత్తయావా - ధిషణయాఽఽఉపాసనాత్మికయాబుద్ధ్యా - యుతఈశ్వరాద్ధేతోః సృష్టయాకల్పితమేతివా - అనేననిరన్తరాయముపాసనానివృత్తిరపిపరమపురుషప్రసాదాదేవేత్యుక్తం - యం-పశ్యతిసాక్షాత్కరోతి, తం-చైత్యంయోగపరిశుద్ధచిత్తగ్రాహ్యం-పురాణంపురుషం-సఇవదమశరీరీవ - అహమపి-బహిః-హృది చ, ప్రతీతం ప్రతీతివిషయం - యత్స్పృష్టయాధిషణయాపశ్యామిసాక్షాత్కరోమీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ కింవిశేషేణమదుపాసనాత్తోమత్సాక్షాత్కారంప్రార్థయసే - యథాపూర్వంగర్భాన్నిర్గత్యప్రవృత్తిధర్మంనేచ్ఛసీత్యత్ర - గర్భాన్నిర్గతస్యస్వస్యానర్థం స్వాభిప్రేతంచనివేదయన్నుపసంహరతి ॥ సోఽహమితిద్వాభ్యామ్ ॥ సోఽహమితి - బహుదుఃఖానాంవాసోవసతిర్యస్మిన్ - బహుదుఃఖాస్పదంగర్భం - ప్రతివసన్నపి-సోఽహం-గర్భాద్బహిః, రన్ధ్రనిర్జిగమిషేనిర్గన్తుంనేచ్ఛామి - కుతః? యత్రగర్భాద్బహిః, రన్ధకూపే అన్ధకూపవత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానతిరోధాయకే గార్హస్థ్యధర్మే - ఉపయాతం ఉపగతం, మాం, దేవస్యభగవతః, స్వంబన్ధినీ, మాయా “ దైవీహ్యేషాగుణమయీ ” ఇత్యుక్తవిధా, దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానకారిణీ - మాయా, ఉపసర్పతి, యదనుయస్యాఃమాయాయాః - అనుపశ్చాత్ - మిథ్యామతిః దేహాత్మాభిమానాదిరూపమిథ్యాభిమాన - స్తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖానుభవః - పునర్గర్భవాసాదిరిత్యేతద్, ఏవం భూతంసంసృతిచక్రం - చక్రవత్పరివర్తమానం సంసరణముపయాతి ॥ ౨౧ ॥ తస్మాత్, విగతవిక్లబః విగతాధార్ష్ట్యః - అ

యద్భ్రహ్మశరీరకేదమశరీర్యపరస్స్వదేహే । యత్స్పృష్టయాసతమహంపురుషంపురాణంపశ్యేబహిర్హృదిచచైత్యమివప్రతీతమ్ ॥ ౨౦॥ సోఽహంవసన్నపివిభోబహుదుఃఖవాసంగర్భాన్ననిర్జిగమిషేబహిరన్ధకూపే। యత్రోపయాతముపసర్పతిదేవమాయామిథ్యామతిర్యదనుసంసృతిచక్రమేతత్ ॥ ౨౧॥ తస్మాదహంవిగతవిక్లబఉద్ధరిష్య ఆత్మానమాశుతమసస్సుహృదాత్మనైవ। భూయోయథావ్యసనమేతదనేకరన్ధ్రంమామేఽభవిష్యదుపసాదితవిష్ణుపాదః ॥ ౨౨ ॥శ్రీకపిలఉవాచ ॥ ఏవంకృతమతిర్గర్భేదశమాస్యఃస్తువన్నృషిమ్।సద్యఃక్షిపత్యవాచీనంప్రసూత్యైసూతిమారుతః ॥౨౩॥ తేనావసృష్టస్సహసాకృత్వాఽవాక్ఛిరఆతురః । వినిష్క్రామతికృచ్ఛ్రేణనిరుచ్ఛ్వాసోహతస్మృతిః॥౨౪॥పతితోభువ్యసృఙ్మిశ్రోవిష్ఠాభూరివచేష్టతే । రోరూయతిగతేజ్ఞానేవిపరీతాంమతింగతః॥౨౫॥పరచ్ఛన్దంనవిదుషాపుష్యమాణోజనేనసః । అనభిప్రేతమాపన్నఃప్రత్యాఖ్యాతుమనీశ్వరః॥౨౬॥ శాయితోఽశుచిపర్యఙ్కేజన్తుస్స్వేదజదూషితే । నేశఃకణ్డూయనేఽఙ్గానామాసనోత్థానచేష్టనే ॥౨౭॥ తుదన్త్యామత్వచందంశామశకామత్కుణాదయః ।రుదన్తంవిగతజ్ఞానంక్రిమయఃక్రిమికంయథా ॥౨౮॥ ఇత్యేవంశై

హ, మాత్మానం - సుహృదాత్మనైవసర్వభూతసుహృదాత్మనాత్వయైవహేతుభూతేన - తమసస్సంసృతే-రాశూద్ధరిష్యే-అనేకరన్ధ్రం నానాగర్భవాసరూపం - మేతద్వ్యసనందుఃఖం, పునఃయథా, మే, మాభవిష్యత్ - కిమత్రసాధనంతత్రాహ-ఉపసాదితశరణంప్రాప్తోవిష్ణోఃపాదోయేన - సోఽహమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంస్తువమానస్సాదారభ్యాదశమాస్తంగర్భస్థజీవనిర్వేదమభిధాయానన్తరావస్థామాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవము క్తరీత్యా-గర్భే-కృతనిశ్చయం, సపదితదా- దశమాస్యం దశమాసపరిమితం, ఋషిం జీవం, సద్యస్తత్క్షణమేవ - అవాచీనమవాఙ్ముఖం, తం, ప్రసూతిహేతుర్మారుతః - ప్రసూత్యై -క్షిపతి ప్రేరయతి, బహిర్నిస్సారయితుంచాలయతీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తేనసూతివాయునా, అవసృష్టః స్వస్థానాచ్చాలితః - శిరః, అవాక్ అధః, కృత్వా - ఆతురఃదుఃఖితః - ఉచ్ఛ్వాసరహితః, హతస్మృతిః వినష్టగర్భస్థదశాస్మృతిః - అతికృచ్ఛ్రేణ అతిసంకటేన - నిష్క్రామతి ॥ ౨౪ ॥ అసృజాలోహితేన, దిగ్ధోలిప్తః-భువిపతితః, విష్ఠాభూః క్రిమిరివ, చేష్టతే - జ్ఞానేగర్భవాసకాలికేజ్ఞానే, గతేసతి, తద్విపరీతాం, మతిం - ప్రాప్తః, రోరూయతేభృశంరోదితి ॥ ౨౫ ॥ పరస్యశిశోః, ఛన్దమభిప్రాయం, మవిదుషా, జనేనసః శిశుః, పుష్యమాణః - అనభిప్రేతం స్తన్యార్థంరోదనే ఉదరవ్యథాంపరికల్ప్యపాయయిష్యమాణంనిమ్బరసాదికం - ఉదరవ్యథయారోదనేదీయమానం స్తన్యాదికం, ఆపన్నః ప్రాప్తః ॥ ౨౬ ॥ జన్తవఃమశకమక్షికాదయః, స్వేదజాశ్చ - తైః - ర్దూషితే, అశుచిపర్యఙ్కే, శాయితః శయనం కారితః, అఙ్గానాంకణ్డూయనే - ఆసనాదౌచ, నేశః అసమర్థః - రోరూయతీత్యనుషజ్యః ॥ ౨౭ ॥ ఆమా కోమలాత్వగ్యస్య-తం, దంశాః దంశనస్వభావాః మత్కుణాదయః - విగతంగర్భజ్ఞానంయస్యతం - తుదన్తివ్యథయన్తి - యథా, క్రిమయః, క్రిమిమ్ ॥ ౨౮ ॥ శైశవం పంచవర్షపరిమితంవయశ్శిశుత్వం - తద్దుఃఖం, తతః పౌగణ్డంయావనాత్ప్రాగవస్థా - తద్దుఃఖంచ, భుక్త్వా - కరోతీత్యుత్తరత్రాన్వయః ॥ పౌగణ్డందుఃఖమాహ ॥ అలబ్ధమభీప్సితంమోహ-

ఇత్థం-అజ్ఞానాత్ ఇద్ధః -ప్రవృద్ధః-మన్యుః క్రోధో, యస్యసః, శుచా, అర్పితః వ్యాప్తః - శోకంప్రాప్తః ॥ ౨౯ ॥ యావన దుఃఖమాహ ॥ సహేతి ॥ దేహేనసహైవ-వర్ధమానేనా, భిమానేన, మన్యునాచ, ఆత్మనోఽన్తాయనాశాయ-కామిషు-విగ్రహం విరోధం-కరోతి - స్వయంకామీస్వకామవిరోధిషువిగ్రహంకరోతీత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ యావనావస్థామేవప్రపఞ్చయతి ॥ భూతైరితి ॥ పఞ్చభిర్భూతైః-రారబ్ధే - దేహే-అసదాగ్రహః-అహంమమేతి-కుమతింకరోతి ॥ ౩౧ ॥ తదర్థం దేహార్థం-కర్మ-కరోతి, యేనకర్మణా-బద్ధః, సంసృతింపునర్యాతి, తదేవాహ॥ యోదేహీ-అవిద్యాకర్మబన్ధనః « అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా తృతీయాశక్తిరిష్యత ,, ఇత్యుక్తకర్మాఖ్యావిద్యావశ్యః - దద, త్క్లేశం, క్లేశావహం, దేహం , అనుయాతిపునఃపునరనువర్తతే ॥ ౩౨ ॥ అసద్భిర్దారాదిభి-రాశ్రితః-తేషాంపథిఅసన్మార్గేస్థితః-శిశ్నోదరార్థంకృతప్రయత్నః-యదిరమతేవైషయికేషుసుఖేషు-తర్హి-పూర్వవ-త్తమః « యాతనాదేహఆవృత్యే ,, త్యాదిపూర్వోక్తప్రకారేణ-నరకంప్రవిశతి ॥ ౩౩ ॥ అసత్సఙ్గంనిన్దతి॥సత్యమితిత్రిభిః॥యత్సఙ్గాత్ యేషామసతాంసఙ్గాత్-సత్యాదయః-క్షయంనాశం-యాన్తి ॥ ౩౪ ॥ అశాన్తేషువిషయవైతృష్ణ్యరహితేషు - ఖణ్డితాత్మసు దేహాత్మబుద్ధిషు - మూఢేషు-యోషితాంక్రీడామృగవదధీనేషు - శోచ్యేషు-వివేకిభిరితిశేషః- తేష్వసాధుషు-సఙ్గం-నకుర్యాత్ ॥ ౩౫ ॥ యోషితాంసఙ్గాత్ - యోషిత్సఙ్గిసఙ్గతేశ్చ-యథా-పుంసో-మో

శవంభుక్త్వాదుఃఖంపౌగణ్డమేవచ । అలబ్ధాభీప్సితోఽజ్ఞానాదిద్ధమన్యుశ్శుచార్పితః॥ ౨౯ ॥సహదేహేనమానేనవర్ధమానేనమన్యునా ।కరోతివిగ్రహంకామీకామిష్వన్తాయచాత్మనః ॥౩౦ ॥ భూతైఃపఞ్చభిరారబ్ధేదేహేదేహ్యబుధోఽసకృత్ । అహంమమేత్యసద్గ్రాహఃకరోతికుమతిర్మతిమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదర్థంకురుతేకర్మయద్బద్ధో యాతిసంసృతిమ్।యోఽనుయాతిదదత్క్లేశమవిద్యాకర్మబన్ధనః ॥౩౨॥ యద్యసద్భిఃపథిపునశ్శిశ్నోదరకృతోద్యమైః । ఆస్థితోరమతేజన్తుస్తమోవిశతిపూర్వవత్ ॥౩౩ ॥ సత్యంశౌచందయామౌనంబుద్ధిర్హ్రీశ్శ్రీర్యశఃక్షమా । శమోదమోభగశ్చేతియత్సఙ్గాద్యాతిసంక్షయమ్॥౩౪॥ తేష్వశాన్తేషుమూఢేషుఖణ్డితాత్మస్వసాధుషు । సఙ్గంనకుర్యాచ్ఛోచ్యేషుయోషిత్క్రీడామృగేషుచ ॥ ౩౫ ॥ నతథాఽస్యభవేన్మోహోబన్ధశ్చాన్యప్రసఙ్గతః। యోషిత్సఙ్గాద్యథాపుంసోయథా తత్సఙ్గిసఙ్గతః ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాపతిస్స్వాం దుహితరందృష్ట్వాతద్రూపధర్షితః । రోహిద్భూతాంసోఽన్వధావదృశ్యరూపీగతత్రపః ॥ ౩౭ ॥ తత్సృష్టసృష్టసృష్టేషుకోన్వఖణ్డితధీఃపుమాన్ । ఋషింనారాయణమృతేయోషిన్మయ్యేహమాయయా ॥ ౩౮ ॥ బలంమేపశ్యమాయాయాస్స్త్రీమయ్యాజయినోదిశామ్ । యాకరోతిపదాక్రాన్తాన్భ్రూవిజృమ్భేణకేవలమ్ ॥ ౩౯ ॥ సఙ్గంనకుర్యాత్ప్రమదాసుజాతుయోగస్యపారంపరమారురుక్షుః । మత్సేవయాప్రతిలబ్ధాత్మలాభోవదన్తియానిరయద్వారమస్య॥ ౪౦ ॥ యోపయాతిశనైర్మాయాయోషిద్దేవవినిర్మితా । తామీక్షేతాత్మనోమృత్యుంతృణైఃకూపమివావృతమ్॥౪౧॥ యాంమన్యతేపతింమోహాన్మన్మాయామృషభాయతీమ్ । స్త్రీత్వంస్త్రీసఙ్గతఃప్రాప్తోవిత్తాపత్యగృహప్రదమ్॥

హో-బన్ధశ్చ -భవే- త్తథాఽన్యప్రసఙ్గతో - మోహాదిర్నభవేత్ ॥ ౩౬ ॥ యోషిత్సఙ్గస్యానర్థహేతుతాంప్రపఞ్చయతి-ప్రజాపతిరితిసప్తభిః ॥ ప్రజాపతిర్బ్రహ్మా - స్వాందుహితరంసరస్వతీం-దృష్ట్వా -తస్యాదుహితుః-రూపేణశరీరసౌన్దర్యేణ, ధర్షితః మోహితః - రోహిద్భూతాంమృగీభూతాం-సః - ఋశ్యరూపీ-స్వయమపిమృగరూపీసన్-గతలజ్జోఽన్వధావత్ అన్వవర్తత-తయాసహరేమఇత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ తేనబ్రహ్మణా-సృష్టామరీచ్యాదయ - స్తైస్సృష్టాః కాశ్యపాదయః-తైరపిసృష్టాదేవమనుష్యాదయః - తేషుమధ్యే - కఃపుమాన్-నారాయణమృషింవినా-యోషిన్మయ్యా - మాయయాభగవన్మాయయా-అఖణ్డితధీరనాకృష్టమనాః - సర్వోపిఖణ్డితధీరేవ - భగవన్మాయాయా మోహకత్వాత్తత్సమానధర్మత్వా-ద్యోషి-న్మాయాత్వేనరూపితా ॥౩౮॥ స్త్రీరూపాయా-మేమమ-మాయాయాః-బలం మోహకత్వరూపంసామర్థ్యం-పశ్య-యాస్త్రీ-కేవలంభ్రూవిక్షేపేణైవ-దిశాంజయినఃదిగ్విజయినశ్శూరానపి-స్వాధీనంకరోతి ॥ ౩౯ ॥ అతః-యోగస్య, పరంపారంఅన్తంభక్తియోగఫలం మత్పదమిత్యర్థః - ఆరోఢుమిచ్ఛుః -మత్సేవయా-ప్రతిలబ్ధఃఆత్మబోధఃప్రకృతివిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యస్యసః -ప్రమదాసు-కదాచిదపి-సఙ్గం , నకుర్యాత్-యాః ప్రమదాః, అస్యముముక్షోః నిరయద్వారంనరకద్వారం-వదన్తిఅత-స్తాసుసఙ్గంనకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ యోతి ॥శనైఃశుశ్రూషాదివ్యాజేన-దేవేనభగవతా-నిర్మితా-యాయోషిద్రూపామాయా , ఉపయాతి-తాంయోషితం - ఆత్మనో-మృత్యుంఅనర్థకరీ - మీక్షేత - తృణైరావృతంకూపమివ ॥ ౪౧ ॥ ఏవంముముక్షుణాపురుషేణస్త్రీసఙ్గోనకార్యఇత్యుక్తం - అథముముక్షోఃస్త్రియాఅపిపురుషసఙ్గోనకార్య

ఇత్యాహ ॥ యామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ అయమాత్మా - స్త్రీసఙ్గాదన్తకాలే స్త్రియమేవ ధ్యాయన్ “ యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్ ” ఇత్యుక్తరీత్యా, స్త్రీత్వం ప్రాప్తః, అహం స్త్రీతి మన్యమానః - ఋషభవదాచరన్తీం భర్తృరూపామిత్యర్థః - మే - యాం మాయాం - మోహాత్, విత్తాదిప్రదం, పతిం, మన్యతే, పత్యురపి మోహకత్వాద్దేవమాయాత్వరూపణం తం విత్తాద్యాశ్రయం పతిం - ఆత్మనో - దైవోపసాదితం - మృత్యుం - జానీయాత్ - యథా - మృగయోర్వ్యాధస్య, గాయనం - మృగస్య మృత్యుకరం, తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవం గర్భజన్మాదియావనాన్తాః క్లేశా ఉక్తాః, జరామరణాదిక్లేశాస్తు పూర్వస్మిన్నేవాధ్యాయే ప్రపఞ్చితాః, తత్ర - నిత్యస్యాత్మనః కథం జన్మమరణే సమ్భవతః, సమ్భవే వా - తయోః స్వరూపం కిం, భోగేన సర్వకర్మక్షయే సతి కథం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరగమనం - తత్సమ్భవేఽపి, కిం ప్రాక్తనైర్భూతసూక్ష్మైస్సంపరిష్వక్తో గచ్ఛతి - ఉత - తాని విహాయ గచ్ఛతీతి మా ఆశఙ్క్య - నిరాకుర్వన్ వైరాగ్యసిద్ధ్యర్థం దేహస్యానాత్మత్వప్రతిపాదనాయ తదేకదేశస్యేన్ద్రియస్యానాత్మత్వమాహ ॥ దేహేనేతి చతుర్భిః ॥ పుమాన్ జీవః - జీవభూతేన జీవాభిన్నత్వేనాభిమతేన, దేహేన భూతేన్ద్రియమన ఆత్మకేన - సూక్ష్మేణ దేహేన, లోకాత్ సూక్ష్మపరిణామరూపాత్ స్థూలాచ్ఛరీరాత్, లోకాన్తరం తత్పరిణామరూపం దేహాన్తరం, మనువ్రజన్ - కర్మాణి ప్రాక్తనస్థూలశరీరనిష్పాదితకర్మఫలాని, భుఞ్జానః - పునరుత్తరశరీరారమ్భకాణి కర్మాణి - అవిరతమవిచ్ఛేదేన, కరోతి ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ కుత ఏతద్దేహేన లోకాల్లోకాన్తరగమనం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ సూక్ష్మో, యో - భూతేన్ద్రియమనోమయో దేహః, అస్య దేహస్యానుగో జీవః అనుసృత్య గన్తా, దేహేన సహితో గన్తేత్యర్థః, యద్వా, జీవః జీవత్వేనాభిమతః, భూతేన్ద్రియాత్మకో దేహః సూక్ష్మదేహః, అస్యాత్మనోఽనుగః, హీతి శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం ద్యోతయతి - శ్రుతిస్తావత్ “ పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తి ” ఇత్యాదికా - స్మృతిరపి “ మనఃషష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి । శరీరం

తమాత్మనో విజానీయాద్విత్తాపత్యగృహాత్మకమ్ । దైవోపసాదితం మృత్యుం మృగయోర్గాయనం యథా ॥ ౪౩ ॥
దేహేన జీవభూతేన లోకాల్లోకమనువ్రజన్ । భుఞ్జాన ఏవ కర్మాణి కరోత్యవిరతం పుమాన్ ॥ ౪౪ ॥ జీవో హ్యస్యానుగో దేహో భూతేన్ద్రియమనోమయః । తన్నిరోధస్తు మరణమావిర్భావస్తు సమ్భవః ॥ ౪౫ ॥ ద్రవ్యోపలబ్ధిస్థానస్య ద్రవ్యేక్షాయోగ్యతా యదా । తత్పఞ్చత్వమహంమానాదుత్పత్తిర్ద్రవ్యదర్శనమ్ ॥ ౪౬ ॥ ❀ యథాఽ

యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః ॥ గృహీత్వైతాని సంయాతి ” ఇత్యాదికా, అత్రావిరతం కర్మాణి కరోతీత్యనేన - కర్మణామసమాప్తిరుక్తా - అభ్యుపగతప్రారబ్ధానాం భోగేన వినాశేఽప్యనభ్యుపగతప్రారబ్ధానామవినష్టత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి కథం నిత్యస్యాత్మనో జన్మమరణే సమ్భవత ఇత్యత్రాహ ॥ తన్నిరోధ ఇతి - తస్మిన్ సూక్ష్మే శరీరే, స్థూలస్య - నిరోధః సంహారః స్థూలావస్థాం పరిత్యజ్య సూక్ష్మావస్థాప్రాప్తిరేవాస్య జీవస్య మరణం, ఆవిర్భావః పునః, సూక్ష్మావస్థాప్రహాణేన స్థూలావస్థాప్రాప్తిరేవాస్య సమ్భవః, దేహద్వారకే ఉత్పత్తిమరణే, న స్వత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయన్ జన్మమరణస్వరూపమాహ ॥ ద్రవ్యేతి ॥ ద్రవ్యోపలబ్ధిస్థానస్య పృథివ్యాదిభూతోపలబ్ధిస్థానస్య దేహస్య, యదా, ద్రవ్యేక్షాయోగ్యతా పార్థివాప్యతైజసాదిద్రవ్యాంశనిరీక్షణాయోగ్యతా, సూక్ష్మావస్థేత్యర్థః, యదా పుంసో భవతి - తదేవాస్య పఞ్చత్వం మరణం, పృథివ్యాదిద్రవ్యత్వేన జ్ఞాయమానదేహస్యాత్మాభిమానవిషయత్వాత్తస్య ద్రవ్యాంశనిరీక్షణాయోగ్యతైవ పుంసో మరణమిత్యర్థః, అహంమానాద్ద్రవ్యదర్శనం అహమిత్యభిమానేన ద్రవ్యదర్శనమేవ దేహస్యోత్పత్తిః, సైవ పుంస ఉత్పత్తిరిత్యర్థః ॥ అత్రేదమవధేయమ్ “ తదేతదక్షయం నిత్యం జగత్స్థావరజఙ్గమమ్ । ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా, ప్రకృతిపురుషయోరుభయోరపి నిత్యత్వాన్నోత్పత్తివినాశౌ యద్యపి సమ్భవతః - తథాప్యాత్మనోఽపరిణామిత్వాన్న సాక్షాదుత్పత్త్యాదిసమ్భవః - కిన్తు, ప్రకృతిద్వారా సమ్భవత్యేవోత్పత్త్యాదిః - ప్రకృతేస్తు - సాక్షాదుత్పత్త్యాదయస్సమ్భవన్త్యేవ - న చైవం తస్యా నిత్యతాశఙ్క్యా ద్రవ్యస్యానిత్యత్వాత్ - ఉత్పత్తివినాశాదయో హి సతో ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః - తన్తుప్రభృతీని హి ద్రవ్యాణి సన్త్యేవ రచనావిశేషయుక్తాని పటాదీన్యుచ్యన్తే అసత్కార్యవాదినాఽప్యేతదేవోపలభ్యతే - న హి తత్ర తన్తుసన్తానవిశేషాతిరేకేణాన్యత్పదార్థాన్తరం ప్రతీయతే - కారకవ్యాపారనామాన్తరభజనవ్యవహారవిశేషాణామేతావతైవోపపత్తేర్న ద్రవ్యాన్తరకల్పనా యుక్తా - అత ఉత్పత్తివినాశాదయస్సతో ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః - ఉత్పత్త్యాఖ్యామవస్థాముపజాతస్య ద్రవ్యస్య తద్విరోధ్యవస్థాన్తరప్రాప్తిర్వినాశ ఇత్యుచ్యతే - మృద్ద్రవ్యస్య పిణ్డత్వఘటత్వకపాలత్వచూర్ణత్వాదివత్పరిణామిద్రవ్యస్య పరిణామపరంపరాఽవర్జనీయా - తత్ర చూర్ణత్వావస్థ

❀ సప్తచత్వారింశే యథేత్యాదిశ్లోకే యథాశబ్దద్వయమేవోపలభ్యతే వ్యాఖ్యానే తు తత్ప్రయోజనం నోక్తమిత్యతో యథాసమ్భవం యోజనీయం బుద్ధిమద్భిః.

ద్రవ్యస్యోత్తరావస్థాప్రాప్తిర్వినాశః-సైవతదవస్థస్యోత్పత్తిరితి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవముత్పత్తివినాశస్వరూపముపపాదితం
అథవైరాగ్యోదయాయసాక్షాదుత్పత్తివినాశయోర్ద్రవ్యస్యదేహస్యానాత్మత్వంవక్తుంతదేకదేశస్యేన్ద్రియస్యానాత్మత్వ
ముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠానంగోలకమక్షీత్యుచ్యతే “ ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వాఽక్షిణీప్రావిశ”దితిశ్రు
తేః-ఇహాపి“నిరభిద్యేతామక్షిణీచక్షురేతయో”రిత్యుక్తత్వాత్-అక్ష్ణోఃఇన్ద్రియగోళకయోః - దర్శనాయోగ్యతాయథా-త
థైవచక్షురిన్ద్రియస్యాపిదర్శనాయోగ్యతాసిద్ధా- కాచతిమిరాద్యుపహతదృష్టేశ్చక్షుర్గోచరసద్భావేదర్శనాభావాదిన్ద్రియ
గోలకస్యనద్రష్టృత్వం-ఏవంశోభనదృష్టేరపిపురుషస్యాత్మన్యనభిమతేసత్యున్మీలితమపిచక్షుర్నపశ్యతీతిచక్షుషోద్రష్టృత్వా
యోగ్యతాభవతి-తస్మాచ్చేతనస్యైవద్రష్టృత్వం-ద్రష్టృతాఽయోగ్యతానయోరితిపాఠాన్తరం-తత్ర-ద్రష్టుశ్చేతనస్యైవ-ద్ర
ష్టృతాద్రష్టృత్వం-అనయోఃచక్షుర్ద్రష్ట్రోః-యోగ్యతాసంబన్ధయోగ్యతా - కరణత్వకరణిత్వరూపసంబన్ధయోగ్యతేత్యర్థః-
ఏవంచయథాచక్షుషోఽనాత్మత్వం,తథాదేహస్యాప్యనాత్మత్వంసిద్ధం-అత్ర“తన్నిరోధస్తుమరణమావిర్భావస్తుసంభవ”
ఇత్యస్యానన్తరం“ద్రవ్యోపలబ్ధిస్థానస్యద్రవ్యేక్షాయోగ్యతాయథా-తథైవచక్షుషోద్రష్టుర్ద్రష్టృత్వాయోగ్యతాఽనయో”
రితిక్వచిదధికః-పఠ్యతే , తంచైవంకేచిద్వ్యాచక్షతే-ద్రవ్యోపలబ్ధిస్థానస్యనేత్రగోళకాదేర్ద్రవ్యేక్షాయాంరూపాదిదర్శనే,
కాచకామిలాదిదోషేణ,యథాఽయోగ్యతాభవతి-తథైవ - చక్షుషఇన్ద్రియస్యాయోగ్యతా- అనయోఃస్థానచక్షుషోర్యథా
ఽయోగ్యతా - తథైవద్రష్టుర్జీవస్యద్రష్టృత్వాయోగ్యతేతి-నిరోధావిర్భావయోరేవజన్మమరణత్వేదృష్టాన్తఇతి-తత్ర-స్థాన
చక్షుషోరివద్రష్టుర్జీవస్యాప్యద్రష్టృత్వే - కస్యతర్హిద్రష్టృత్వమితిప్రష్టవ్యం - వ్యాహతంచైతద్ద్రష్టురద్రష్టృత్వమితి-దృష్టా
న్తోఽప్యసంగతః-నహ్యనేనకించిద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికగతంసాధర్మ్యముచ్యతే,తస్మాదేవంవ్యాఖ్యేయః , యదితన్నిరోధఏవ

క్ష్ణోర్ద్రవ్యావయవదర్శనాయోగ్యతాయథా । తథైవచక్షుషోద్రష్టుర్ద్రష్టృతాఽయోగ్యతాఽనయోః॥ ౪౭ ॥త
స్మాన్నకార్యస్సంత్రాసోనకార్పణ్యంనసంభ్రమః । బుధ్వాజీవగతింధీరోముక్తసఙ్గశ్చరేదిహ ॥ ౪౮ ॥ సమ్యగ్ద
ర్శనయాబుద్ధ్యాయోగవైరాగ్యయుక్తయా । మాయావిరచితేలోకేచరేన్న్యస్యకళేబరమ్ ॥ ౪౯ ॥ ❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,తృతీయస్కన్ధే,ఏకత్రింశోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీభగవానువాచ॥అథయోగృహమేధీయాన్ధర్మానేవావసన్గృహే ।కామమర్థంచధర్మాన్దోగ్ధిభూయఃపిపర్తి

మరణం-తర్హిసూక్ష్మావస్థయాఽవస్థితస్యదేహస్యోపలమ్భస్స్యాదిత్యత్రాహ॥ద్రవ్యేతి॥ద్రష్టుశ్శోభనద్రష్టుర్జీవస్య , చక్షుషశ్చే,
త్యనయో,ర్ద్రవ్యోపలబ్ధిస్థానస్యపృథివ్యాదిభూతోపలబ్ధిస్థానస్యస్థూలదేహస్య - ద్రవ్యేక్షాయోగ్యతాపార్థివాప్యతైజసాది
ద్రవ్యదర్శనయోగ్యతా,యథాభవతి-స్థూలత్వాత్-అతస్తస్యయథాదర్శనవిషయతాస్వభావసిద్ధా,తథా , సూక్ష్మేపిశరీరే
అనయోశ్చక్షురాత్మనోర్ద్రష్టృత్వాయోగ్యతా,సూక్ష్మత్వాత్తస్యదర్శనవిషయత్వయోగ్యతానాస్తీత్యర్థఇతి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁
ఉపసంహరతి ॥ తస్మాదితి॥తస్మాత్సాక్షాజ్జన్మమరణాదిభాజోదేహస్యానాత్మత్వాత్ , సంత్రాసఃదేహప్రయుక్తాగామిజ
న్మమరణాదిదుఃఖవిషయజ్ఞానరూపభయంనకార్యః,కార్పణ్యం - అతీతపుత్రమరణాదిస్మృతినిమిత్తందైన్యం , సంభ్రమఃపు
త్రజన్మాదినిమిత్తసంతోషశ్చనకార్యః,కింతు,ధీరఃసుఖదుఃఖసమః-జీవగతింబ్రహ్మాత్మకప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపం-బుధ్వా-
ముక్తసఙ్గః దేహాపత్యకళత్రాదిష్వనాసక్తః-ఇహలోకే-చరేత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తథా-సమ్యగ్దర్శనయా , సమ్యక్ అబాధితంద
ర్శనంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానంయస్యాంతయా-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం-వైరాగ్యంకామానభివ్యఙ్గః-సచప్రా
ప్యపరబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తువైతృష్ణ్యరూప-స్తాభ్యాంయుక్తయా , ధియావివేకాదిజన్యభగవదుపాసనాత్మికయాబుద్ధ్యా,
మాయావిరచితేఽస్మిన్లోకే-కళేబరం-న్యస్యత్యక్త్వా,కళేబరేఆసక్తిమకృత్వేత్యర్థః,చరేత్నివృత్తిధర్మమితిశేషః ❁ ॥౪౯॥ ❁
ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేఏకత్రింశోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁❁❁❁
ఏవమతీతాధ్యాయద్వయేనవైరాగ్యసిద్ధ్యర్థంగర్భజన్మజరామరణాదిక్లేశాః,అనిష్టాదికారిణాంగతిశ్చోపపాదితాః.
అథేష్టాదికారిణాంపరబ్రహ్మోపాసకానాంచగతిమాహ।తత్రతావదిష్టాదికారిణాంగతిమాహ ॥ అథేతిచతుర్భిః॥అథనను
యోగృహాశ్రమీ-గృహఏవావసన్,గృహమేధీయాన్,గృహమేధోగృహాశ్రమః,తత్ప్రయుక్తాన్ధర్మానేవ - అనుతిష్ఠన్నితి
శేషః-ధర్మానేవేత్యేవకారేణనివృత్తిధర్మవ్యావృత్తిః,ధర్మానావసన్కుర్వన్నితివా , స్వకాన్ధర్మాన్కామ - మర్థంచ,
దోగ్ధిప్రపూరయతి-ధర్మాననుతిష్ఠన్కామార్థౌలభతఇత్యర్థఃసభూయస్తాన్ధర్మాన్పిపర్తిపాలయతి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవ
కారసూచితమర్థమాహ ॥ సఇతి ॥ సచాపికేవలగృహమేధీయధర్మీ,కామేనవిషయాసఙ్గేన,మూఢః-అతఏవ-భగవద్ధర్మా-త్ప

రాఙ్ముఖః ప్రతినివృత్తః, శ్రద్ధయా ప్రవృత్తిధర్మత్వరయా, యుక్తః - క్రతుభి, ర్దేవాన్ పితౄంశ్చ యజతే ✽ ॥ ౨ ॥ ✽
తచ్ఛ్రద్ధయా పితృదేవయజన శ్రద్ధయా - ఆక్రాన్తా మతిర్యస్య - పిత్రర్థం దేవార్థం చ వ్రతం నియమో యస్య సః- సోమయాజీ-పు
మాన్-చాన్ద్రమసం లోకం - గత్వా-ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - ఆరుహ్య- పు
నః-చన్ద్రమసః స్థానాత్ - దాకాశవాయుధూమాభ్రక్రమేణ-ఏష్యతి అవరోహతి ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కల్పాన్తస్థాయిచన్ద్రాదిలోకగతా
నాం క్షయిష్ణుఫలత్వముక్తం - అథ కేవలేష్టాదికారి ప్రాప్యానాం లోకానాం క్షయిష్ణుత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ యదా కల్పాన్తే-
అనన్తాసనః శేషాసనో భగవాన్ - అహీన్ద్రశ్శేష-స్స ఏవ శయ్యా- తస్యాం - శేతే-తదా-ఏతే- కేవలగృహమేధినాం ప్రాప్యా
లోకా- స్త ఏతే లోకా-లయం నాశం-యాన్తి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ అథ పరబ్రహ్మోపాసకానాం గతిమాహ ॥ య ఇతి॥ యే,ధీరాః జితే
న్ద్రియాః-కామార్థయోర్నిమిత్తం - స్వధర్మాన్ వర్ణాశ్రమోచితధర్మా - న్నదుహ్యన్తి నానుతిష్ఠన్తి-కింతు-నిస్సఙ్గాః అసత్సఙ్గర
హితాః న్యస్తాని భగవతి సమర్పితాని కర్మాణి స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మాణి - యైస్తే - ప్రశాన్తాః శమదమాదిసంపన్నాః- శుద్ధచె
తసస్స్వధర్మానుష్ఠానేన నిర్మలాన్తఃకరణాః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ నివృత్తిధర్మా భగవద్గుణశ్రవణకీర్తనాదయః- తేషు-నిరతాః-సత్త్వే
న “ త్యాగో హి పురుషవ్యాఘ్ర త్రివిధస్సంప్రకీర్తితః। యస్తు కర్మఫలత్యాగస్స త్యాగస్సాత్త్వికస్స్మృత ” ఇత్యుక్తసాత్త్వికత్యా
గయుక్తేన - స్వధర్మాఖ్యేన పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా ,యద్వా, స్వధర్మాఖ్యేన సత్త్వేనేత్యుపచారాదుక్తం - స్వధర్మజన్యేనేత్య
ర్థః-పరిశుద్ధేన చేతసా భగవత్ప్రవణేన చేతసా ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అహంకారమమకారరహితాః తే-సూర్యద్వారేణ సూర్యద్వారే
ణేత్యర్చిరాదీనాముపలక్షణం - అర్చిరహస్సితపక్షోదగయనాబ్దమరుదర్కేన్దువిద్యుద్వరుణేన్ద్రధాతృక్రమేణ - పురుషం పరమ

సః॥౧॥ స చాపి భగవద్ధర్మాత్కామమూఢః పరాఙ్ముఖః। యజతే క్రతుభిర్దేవాన్పితౄంశ్చ శ్రద్ధయాన్వితః ॥౨॥ తచ్ఛ్ర
ద్ధయాక్రాన్తమతిః పితృదేవవ్రతః పుమాన్ । గత్వా చాన్ద్రమసం లోకం సోమపాః పునరేష్యతి ॥ ౩ ॥ యదా
చాహీన్ద్రశయ్యాయాం శేతేఽనన్తాసనో హరిః । తదా లోకా లయం యాన్తి త ఏతే గృహమేధినామ్॥ ౪ ॥ యే స్వ
ధర్మాన్న దుహ్యన్తి ధీరాః కామార్థహేతవే । నిస్సఙ్గా న్యస్తకర్మాణః ప్రశాన్తాశ్శుద్ధచేతసః ॥ ౫ ॥ నివృత్తిధర్మని
రతా నిర్మమా నిరహంక్రియాః । స్వధర్మాఖ్యేన సత్త్వేన పరిశుద్ధేన చేతసా ॥ ౬ ॥ సూర్యద్వారేణ తే యాన్తి పురు
షం విశ్వతోముఖమ్ । పరావరేశం ప్రకృతిమస్యోత్పత్త్యన్తభావనమ్॥ ౭ ॥ ద్విపరార్ధావసానే యః ప్రలయో బ్ర
హ్మణస్తు తే। తావదధ్యాసతే లోకం పరస్య పరచిన్తకాః॥ ౮ ॥ క్ష్మామ్భోఽనలానిలవియన్మనఇన్ద్రియార్థభూ
తాదిభిః పరివృతం ప్రతిసంజిహీర్షుః । అవ్యాకృతం విశతి యర్హి గుణత్రయాత్మా కాలం పరాఖ్యమనుభూయ పర

పురుషం మా-ముపయాన్తి - పునరనావర్తయితృత్వసూచనాయ పురుషం విశినష్టి ॥ అస్య విశ్వస్య-ప్రకృతిం బన్ధమోక్షకారణం-
పరమపురుషసంకల్ప ఏవ హి బన్ధో మోక్షశ్చ - అస్య విశ్వస్య - ఉత్పత్తిస్థితిసంహారాన్ భావయతి కరోతీతి తథా - విశ్వతోము
ఖం సర్వజ్ఞం - పరే బ్రహ్మాదయో- ఽపరే యస్మా-త్స చాసావీశ్వరశ్చ - అనేన విశేషణజాతేన స్వసంకల్పకృతజగదుదయవిభవల
యమోక్షలీలత్వాన్నిరతిశయప్రీతివిషయాన్ స్వభక్తాన్ స్వపదం ప్రాపయ్య పునరనావర్తయితుం సమర్థ ఇత్యుక్తం భవతి-ప్ర
తిపాదితం చైతత్పురస్తాత్ - అత్ర సూర్యద్వారేణేత్యనేన “ సూర్యద్వారేణ తే విరజాః ప్రయాన్తి యత్రామృతస్స పురుషో హ్య
వ్యయాత్మే ” తి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం ధూమాదిరర్చిరాదిశ్చేతి మార్గద్వయముక్తం - అథ యోగియానేన చతుర్ముఖ
లోకగతానామపి బ్రహ్మణా సహ మహాప్రళయదశాయాం ముక్తిరుచ్యతే - ద్విపరార్ధేత్యాదినా “ ఉత్తరో దేవయానస్తు యోగి
యానస్తు మధ్యమః । దక్షిణః పితృయానస్తు తత్రాన్త్యా నాగవీథికే ” తి హ్యుచ్యతే-ద్విపరార్ధావసానః ద్వయోః పరార్ధయోః పూ
ర్వోత్తరయోరవసానమన్తో యస్మిన్ - ద్విపరార్ధావసానరూపో వా-యః బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య ప్రలయ - స్తావత్తదవధి-పర
స్య పరమాత్మనః-పరిచిన్తకాః యోగినః - లోకం బ్రహ్మణో లోకం-లోకే “ అధిశీఙ్స్థాసాంకర్మే ” త్యాధారస్యైవ కర్మసం
జ్ఞాయాం ద్వితీయా- అధ్యాసతే - అనేన-నిష్కామకర్మణామపి పుష్కలజ్ఞానోత్పత్తేః-ప్రాగేవ మరణే బ్రహ్మలోకప్రాప్త్యా త
త్ర జ్ఞానాభ్యాస ఉక్తః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ క్ష్మామ్భ ఇతి ॥ క్ష్మాదీని వియదన్తాని పఞ్చ మహాభూతాని-మనశ్చేన్ద్రియాణి చా- ర్థాశ్చ శబ్దా
దయః - భూతాదిస్తామసాహంకారః-ఏవమాదిభిః- పరివృతం యుక్తం-బ్రహ్మాణ్డం-సంజిహీర్షుస్సంహర్తుమిచ్ఛుః - గుణత్ర
యం సత్త్వాదిగుణమయం-జగ-ద్యస్యా-త్మా శరీరం-స్థూలచిదచిద్విశిష్ట ఇత్యర్థః -గుణత్రయస్యాత్మేతి వా,స భగవాన్ ,యర్హి య
దా-అవ్యాకృతం విశతి-నామరూపవిభాగానర్హ నిరతిశయసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వావస్థాం ప్రవిశతి-ప్రాప్నోతి-తదా-పరః ఇ
న్ద్రాదిభ్య ఉత్కృష్టః - స్వయంభూర్బ్రహ్మా- ద్విపరార్ధాఖ్యం కాల-మనుభూయ-పురాణం పురుషం యాతీతి విభక్తివిపరిణామేన

నోత్తరత్రాన్వయః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం తథా - యే యోగినః - భగవన్తం హైరణ్యగర్భ - మనుప్రవిష్టాః ప్రాప్తా - స్తేఽపి - తత్ర - జిత మరున్మనసః జితప్రాణేన్ద్రియాః - విరాగాః ప్రాప్యపరబ్రహ్మవ్యతిరిక్తాణిమాద్యష్టైశ్వర్యవైతృష్ణ్యయుక్తాః - విగతదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానా - స్తేనైవ సాకం బ్రహ్మణా సహ - ప్రధానం సర్వోత్కృష్టం - బ్రహ్మ స్వరూపతో గుణతశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వ పురాణం పురాతనం । పురుషం పరమపురుషం - ఉపయాన్తి అత "స్వస్త్యా సయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్వాః తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే ॥ బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే, సర్వస్యాన్తే కృతాత్మానః ప్రవిశన్తి పరం పద" మిత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యర్థ ఉక్తః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమత్ర పరినిష్పన్నభగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిద్ధిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తిపూర్వకం పరిపూర్ణభగవద్భక్తినిష్పాదనేన భగవత్ప్రాప్తిరుక్తా, అథాత్రైవ పూర్ణభక్తియోగానామవిలమ్బేనార్చిరాదిగత్యా భగవత్ప్రాప్తిః - రత - స్త్వమపి పూర్ణభక్తియోగం నిర్వర్తయేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హే భామిని - అథ తస్మాత్సర్వభూతహృత్పద్మావాసం - శ్రుతప్రభావం మత్తస్త్వయా శ్రుతప్రభావం - తం భగవన్తం - శరణం - భావేన "మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృ" దిత్యాద్యుక్తభావేన - భజ వ్రజ - పూర్వం సాఙ్గస్సపరికరో భక్తియోగ ఉక్తః - అత్ర తదఙ్గభూతశరణాగతిరుక్తా - ఏవం చరమశ్లోకోక్తరీత్యా శరణ్యో భగవాన్ భక్తియోగవిరోధీని పాపాని నిరస్య భక్తియోగం నిర్వర్తయతీతి హృదయం "ఉపయాన్తి గతాభిమానా" ఇతి బ్రహ్మలోకవాసినామపి దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానరహితానామేవ భగవత్ప్రాప్తిరుక్తా - అథ యది కేనచిత్సుకృతవిశేషేణ బ్రహ్మలోకం ప్రాప్తాః ఫలాసఙ్గరహితకర్మాణోఽపి దేహాత్మాభిమానాదియుక్తాశ్చేత్తే పునస్సంసరేయుః - అన్యే పునస్సాభిమానాస్సంసరన్తీతి కిము వక్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁

స్వయంభువః ॥ ౯ ॥ ఏవం పరేత్య భగవన్తమనుప్రవిష్టా యే యోగినో జితమరున్మనసో విరాగాః। తేనైవ సాకమమృతం పురుషం పురాణం బ్రహ్మ ప్రధానముపయాన్తి గతాభిమానాః॥ ౧౦ ॥ అథ తం సర్వభూతానాం హృత్పద్మేషు కృతాలయమ్ । శ్రుతానుభావం శరణం భజ భావేన భామిని ॥ ౧౧ ॥ ఆద్యః స్థిరచరాణాం యో వేదగర్భస్సహర్షిభిః। యోగేశ్వరైః కుమారాద్యైః సిద్ధైర్యోగప్రవర్తకైః ॥ ౧౨ ॥ భేదదృష్ట్యాఽభిమానేన నిస్సఙ్గేనాపి కర్మణా కర్తృత్వాత్సగుణం బ్రహ్మ పురుషం పురుషో వ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ స సంసృత్య పునః కాలే కాలేనేశ్వరమూర్తినా। జాతే గుణవ్యతికరే యథాపూర్వం ప్రజాయతే ॥ ౧౪ ॥ ఐశ్వర్యం పారమేష్ఠ్యం తదపి ధర్మవినిర్మితమ్। నిషేవ్య పునరాయాతి గుణవ్యతికరే సతి ॥ ౧౫ ॥ యే త్విహాసక్తమనసః కర్మసు శ్రద్ధయాన్వితాః । కుర్వన్త్యప్రతిషిద్ధాని నిత్యాన్యపి చ కృత్స్నశః ॥ ౧౬ ॥ రజసా కుణ్ఠమనసః కామాత్మానోఽజితేన్ద్రియాః । పితౄన్యజన్త్యనుదినం గృహేష్వభిరతాశయాః ॥ ౧౭ ॥ త్రైవర్గికాస్తే పురుషా విముఖా హరిమేధసః । కథాయాం కథనీయోరువిక్రమస్య మధు

బ్రహ్మాపి సాభిమానశ్చేత్సోఽపి సనకాదిభిస్సహ సంసరేదిత్యాహ ॥ ఆద్య ఇతి చతుర్భిః ॥ స్థిరచరాణాం స్థావరజఙ్గమానాం - ఆద్యో యః కారణభూతస్స్రష్టేత్యర్థః - స పురుషస్సమష్టిపురుషో - వేదగర్భో బ్రహ్మాపి - సనత్కుమారప్రభృతిభిః మరీచ్యాదిభిః ఋషిభిః - తథా - యోగప్రవర్తకైరన్యైశ్చ సిద్ధైస్సహ - భేదదృష్టిః బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్టిః - తయా - అభిమానశ్శరీరాత్మాభిమాన, స్తేన - నిస్సఙ్గేనాపి కర్మణా, సగుణం సామ్యావస్థాపన్నగుణత్రయవిశిష్టం - బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం - పురుషం పరమాత్మానం, వ్రజేత్ ప్రాప్నుయాత్ - సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే బ్రహ్మణి లీనో భవేత్ - కుతః, కర్తృత్వాద్భేదదృష్ట్యభిమానపూర్వకం నిస్సఙ్గకర్మకర్తృత్వాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సంసృత్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే బ్రహ్మణి సంసర్గం ప్రాప్య - పునః - ఈశ్వరమూర్తినా కాలేన - కాలే "తదైక్షత బహుస్యా" మితి బహుభవనసంకల్పదశాయాం - గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యే - జాతే సతి - పునస్సృష్టిదశాయామిత్యర్థః - యథాపూర్వం పూర్వవత్ - ప్రజాయతే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ పారమేష్ఠ్యమపి ఐశ్వర్యం - ధర్మవినిర్మితం కర్మాయత్తమేవ - అత - స్తదపి - నిషేవ్య అనుభూయ - పరమాత్మని విలీనః పునర్గుణవ్యతికరే సత్యాయాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం నిష్కామకర్మణామపి సాభిమానానాం పునస్సంసార ఉక్తః - సాభిమానాస్సకామకర్మాణస్సంసరేయురితి కిం వక్తవ్యమితి వక్ష్యంస్తాన్నిన్దతి ॥ యే త్వితి చతుర్భిః ॥ ఇహ పారమేష్ఠ్యైశ్వర్యాన్తేష్వాసక్తచిత్తాస్తత్సాధనేషు కర్మసు - త్వరయా యుక్తాః - అప్రతిషిద్ధాని కామ్యాని నిత్యాన్యపి చ - కర్మాణి - స్వర్గాద్యర్థతయా - కుర్వన్తి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ రజోగుణేన విక్షిప్తమనసః - కామాసక్తచిత్తాః - అత ఏవాజితేన్ద్రియాః - అత ఏవ - గృహేష్వాసక్తాన్తఃకరణాః - అనుదినం - పితౄన్ - యజన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కథనీయనిరతిశయకీర్తేర్హరిమేధసః సంసృతినాశకోపాసనాత్మకజ్ఞానవిషయస్య - మధుద్విషో భగవతః - కథాయాం - విముఖాస్సన్తో - యే - త్రైవర్గికాః ధర్మార్థకామపరాయణాః - తే - మే చ - అచ్యుతకథాసుధాం - హిత్వా - విడ్భుజస్సూకరాదయః,

పురీషమివ-అసతాంగాథాః - శృణ్వన్తి తేచ-నూనందైవేననిహతాః ❋ ॥౧౮॥౧౯॥ ❋ తేషాంకాగతిరిత్యత్రాహ॥అర్యమ్ణో
దక్షిణేనపథా-ధూమాదిమార్గేణ-పితృలోకం-వ్రజన్తి-పితృలోకాత్పునః - ప్రజామనుస్వపుత్రాదిషు-జాయన్తే,తతో-గర్భా
ధానాదిశ్మశానాన్తసంస్కారిణః - పున-రముంలోకం - ప్రాప్య-తత్ర-భోగేన-క్షీణసుకృతాః , తత్రతైర్దైవైః-స్సద్యఏవ-వి
భ్రంశితాఃఉదయాభోగోత్కర్షాయేషాం తే-వివశాః-కర్మవశ్యాః-పున-రిమంలోకంప్రతి-పతన్తి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవం
కామ్యకర్మణాంగతిమభిధాయమాతుఃపూర్వోక్తభగవద్భక్తియోగశ్రద్ధాఽవైకల్యాయప్రోత్సాహయతి ॥ తస్మాదితి॥ త
స్మాత్సకామకర్మణాంగతేరేవంవిధత్వాత్-త్వం-సర్వభావేన "యేషామహంప్రియఆత్మాసుతశ్చ" ఇత్యాద్యుక్తసర్వభా
వేన,పరమేష్ఠినంపరమవ్యోమాధిపతిం , భజనీయంసురారాధ్యంపదామ్బుజం ,యస్యతం,భగవన్తం , సభగవాన్,గుణాః
జ్ఞానశక్తిబలాదయః । తఏవాశ్రయఃవిషయోయస్యాం -తయా-స్వరూపరూపగుణవిషయయేత్యర్థః , భక్త్యాప్రేమపూర్వా
నుధ్యానాత్మికయాభక్త్యా , భజస్వ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కథంభక్తియోగారమ్భాభ్యాసోపాయవైరాగ్యమన్తరేణమమభక్తి
యోగారమ్భ ఇత్యత్రాహ ॥ వాసుదేవఇతి ॥ భగవతి,వాసుదేవే,భక్తియోగః , ప్రయోజితః,యద్యస్మాద్బ్రహ్మదృశ్యతేఽనే
నేతిబ్రహ్మదర్శనం , సాక్షాత్కారోపాయభూతం , భక్తియోగాత్మకంజ్ఞాన,ముత్పద్యతే,త,ద్వైరాగ్య, మాశు,జనయతి
ఆరబ్ధభక్తియోగఏవవైరాగ్యమపిజనయతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కదాఽయమారబ్ధభక్తియోగోబ్రహ్మసాక్షాత్కుర్యాదిత్య
త్రాహ॥యదేతి॥అస్యోపాసకస్య - చిత్తం - యదా-ఇన్ద్రియవృత్తిభి-రర్థేషుశబ్దాదిషు-సమం - అనుకూలప్రతికూలశబ్దాదివి
షయాన్ప్రాప్యావికృతంస - దనుకూలాదివిషయసంబన్ధకృతం ప్రియాప్రియరూపంవైషమ్యం , నగృహ్ణాతి , యదాచ-చిత్తం

ద్విషః ॥ ౧౮ ॥ నూనందైవేననిహతాయేచాచ్యుతకథాసుధామ్ । హిత్వాశృణ్వన్త్యసద్గాథాఃపురీషమివవి
డ్భుజః॥ ౧౯ ॥ దక్షిణేనపథాఽర్యమ్ణఃపితృలోకంవ్రజన్తితే । ప్రజామనుప్రజాయన్తేశ్మశానాన్తక్రియాకృ
తః॥ ౨౦ ॥తతస్తేక్షీణసుకృతాఃపునర్లోకమిమంప్రతి । పతన్తివివశాదైవైస్సద్యోవిభ్రంశితోదయాః॥ ౨౧॥త
స్మాత్త్వంసర్వభావేనభజస్వపరమేష్ఠినమ్ । తద్గుణాశ్రయయాభక్త్యాభజనీయపదామ్బుజమ్॥ ౨౨ ॥వాసుదే
వేభగవతిభక్తియోగఃప్రయోజితః । జనయత్యాశువైరాగ్యంజ్ఞానంయద్బ్రహ్మదర్శనమ్ ॥ ౨౩ ॥యదాఽస్య
చిత్తమర్థేషుసమేష్విన్ద్రియవృత్తిభిః నవిగృహ్ణాతివైషమ్యమప్రియంప్రియమిత్యుత॥ ౨౪ ॥సతదైవాత్మనాఽఽ
త్మానంనిస్సఙ్గంసమదర్శనమ్ । హేయోపాదేయరహితమారూఢంపదమీక్షతే॥ ౨౫ ॥ జ్ఞానమాత్రంపరంబ్ర
హ్మపరమాత్మేశ్వరఃపుమాన్ । దృశ్యాదిభిఃపృథగ్భావైర్భగవానేకఈయతే॥ ౨౬ ॥ఏతావానేవయోగేనస
మగ్రేణేహయోగినః । యుజ్యతేఽభిమతోహ్యర్థోయదసఙ్గస్తుకృత్స్నశః॥ ౨౭ ॥జ్ఞానమేకంపరాచీనైరిన్ద్రియై
ర్బ్రహ్మనిర్గుణమ్ । అవభాత్యర్థరూపేణభ్రాన్త్యాశబ్దాదిధర్మిణా ॥ ౨౮ ॥ యథామహానహంరూపస్త్రివృత్ప

నిస్సఙ్గంశబ్దాదివిషయాసఙ్గరహితం - స,దతఏవహేయోపాదేయరహితంద్వేష్యద్వేష్యవిషయరహితం , సమదర్శనంస
మందర్శనంయస్యతత్ - సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానపరం - పదంశుభాశ్రయంప్రత్యారూఢంభవతి,స,తదైవాత్మ
నాఉక్తవిధేనచిత్తేనా,త్మానమీశ్వర - మీక్షతేసాక్షాత్కరోతీత్యన్వయః-సమదర్శనమిత్యనేనసర్వస్యజగతోబ్రహ్మాత్మకత్వా
నానుసంధానముక్తమ్ ❋ ॥౨౪॥౨౫॥ ❋ కథంవిశ్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వమిత్యత్రాహ ॥జ్ఞానమాత్రమితి॥జ్ఞానమాత్రంనత్వపిజడ
మిత్యర్థః,పరంబ్రహ్మ , పరమాత్మాదిశబ్దవాచ్యః , జ్ఞానమాత్రస్వరూపఃపరమపురుషోభగవా,నేకఏవ , దృశ్యాదిభిఃపృథి
వ్యాదిభిః , పృథగ్భావైఃపరస్పరవిలక్షణధర్మైః, ఈయతేప్రతీయతే,భగవానేకఏవపృథివ్యాదిపఞ్చభూతసంఘాతాత్మకదే
వాదిరూపభేదేనప్రతీయతే , అతస్సర్వంజగద్భగవదాత్మకమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అత్రాన్తరాచిన్తాన్యాయేనకిమస్యభక్తి
యోగస్యఫలమిత్యత్రాహ ॥ ఏతావానితి ॥ యోగినాంసమగ్రేణసాఙ్గేనభక్తియోగేన,అభిమతః, అర్థఃపురుషార్థః , యుజ్య
తే-నిరతిశయసుఖరూపఃపరమపురుషార్థరూపాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టస్వరూపేణయుక్తోభవతి-కృత్స్నశః కా
ర్త్స్న్యేనా-సఙ్గఃప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యంచేత్యే,తావానేవఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిరేవ-భక్తియోగఫలమిత్యర్థః ❋ ॥౨౭॥ ❋
దృశ్యాదిభిరితిపరమాత్మనఃపృథివ్యాదివిశిష్టత్వముక్తం,జీవస్యాపృథివ్యాదివిశిష్టత్వేవిశేషమాహ॥ జ్ఞానమితి । నిర్గుణంసత్త్వాది
గుణరహిత-మేకం-జ్ఞానస్వరూపం,బ్రహ్మజీవః"బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహ"మితిజీవేపిక్వచిద్బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్-పరా
చీనైఃపరస్మైప్రకాశకైరిన్ద్రియై-శ్శబ్దాదిధర్మిణాఅర్థరూపేణశబ్దాదిధర్మకాకాశాదిపఞ్చభూతారబ్ధదేవాదిరూపేణభ్రా
న్త్యాఅవభాతి-పరస్య సర్వవిశిష్టస్యాపిసర్వజ్ఞత్వాన్నభ్రాన్తిః - జీవస్యతుజ్ఞానస్వరూపస్యసత్త్వాదిగుణరహితస్యస్థూలాకా
రాదిదేహాకారోభ్రాన్తిరిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ పరమప్రస్తుతంసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వముపపాదయతి॥యథేతి॥మహానహ

త్తత్త్వం-అహంరూపః అహంకారః, సచ-త్రివృత్ వైకారికాదిభేదేన త్రిధావర్తమానః-పునశ్చ - భూతరూపేణ పఞ్చవిధః-ఇన్ద్రియరూపేణైకాదశవిధః-ఏతత్తత్త్వాత్మకం-యదణ్డం-స్వరాట్ బ్రహ్మచ-యతః యత ఉత్పన్నం - తస్యైవై-తత్సర్వంజగ-ద్వపుశ్శరీరం-యథాయథావత్పరమార్థ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కేనోపాయేనాయం సర్వాత్మకత్వేన బ్రహ్మసాక్షాత్కుర్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్కృత్స్నస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం-శ్రద్ధయా-భక్త్యా-వైరాగ్యేణ-పరిపశ్యతి-శ్రద్ధాభక్తివైరాగ్యాదిభిస్సర్వాత్మకం బ్రహ్మసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథాష్టాధ్యాయ్యా ప్రతిపాదితమర్థముపసంహర్తుం సుఖప్రతిపత్తయే సంక్షేపేణానువదతి ॥ ఇతీతి ॥ హే గుర్విపూజ్యే-ఇతి ఉక్తరీత్యా - ఏతత్కథితం-కింతదిత్యత్రాహ ॥ యేన ప్రకృతేః-అచేతనాయాః భూమ్యాదిరూపాయాః "భూమిరాపోఽనలో వాయుః" రిత్యాద్యుక్తాయాః-తథా" అపరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్" ఇత్యుక్తాయా జీవాత్మక ప్రకృతేశ్చ, పురుషస్య పరమపురుషస్య చ-తత్త్వం యాథాత్మ్య మవబుధ్యతే-తద్బ్రహ్మదర్శనం బ్రహ్మదర్శనోపాయభూతం జ్ఞానం-కథితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తథా జ్ఞానయోగః ప్రకృతివిలక్షణ బ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మోపాసనరూపో జ్ఞానయోగః-నైర్గుణ్యస్సత్త్వాదిగుణరాహిత్యసంపాదకో, మన్నిష్ఠో మద్విషయః-భక్తిలక్షణః భక్తిరూపో-యోగశ్చ-కథితః-ద్వయోరపి జ్ఞానయోగభక్తియోగయోరుభయోరపి-భగవచ్ఛబ్దో, లక్షణం "తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్విత" ఇత్యుక్తరీత్యాఽనుపచారేణ బోధకో-యస్య- స ఏవ-పరమపురుషః-ఏక ఏవార్థః ప్రయోజనం ఫలం యయోః భక్తియోగశ్చ యోగశ్చ మయా మానవ్యాహృత" ఇతి కథితః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కథం జ్ఞానయోగభక్తియోగాభ్యాం భగవానేవ ప్రాప్య ఇత్యత్రాహ యథేతి ॥ పృథగ్ద్వారైః-పృథగ్భిన్నాని-ద్వారాణి రూపరసాది గ్రహణాని-యేషాం తైరిన్ద్రియైః-బహూనాం-గుణానాం రూపరసాదీనా-మాశ్రయోఽర్థః-క్షీరాదిరూపోఽర్థ-ఏక ఏవ- నానా ఈయతే ప్రతీయతే రూపగ్రాహకేణ చక్షుషా శుక్లాదిగుణ

ఇచ్ఛావిధస్స్వరాట్ । ఏకాదశవిధస్తస్యవపురణ్డం జగద్యతః ॥ ౨౯ ॥ ఏతద్వై శ్రద్ధయా భక్త్యా వైరాగ్యేణ చ నిత్యశః । సమాహితాత్మా నిస్సఙ్గో విరక్తః పరిపశ్యతి ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యేతత్కథితం గుర్వి జ్ఞానం తద్బ్రహ్మదర్శనమ్ । యేనావబుధ్యతే తత్త్వం ప్రకృతేః పురుషస్య చ ॥ ౩౧ ॥ జ్ఞానయోగశ్చ మన్నిష్ఠో నైర్గుణ్యో భక్తిలక్షణః । ద్వయోరప్యేక ఏవార్థో భగవచ్ఛబ్దలక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యథేన్ద్రియైః పృథగ్ద్వారైరర్థో బహుగుణాశ్రయః । ఏకో నానేయతే తద్వద్భగవాన్ శాస్త్రవర్త్మభిః ॥ ౩౩ ॥ క్రియయా క్రతుభిర్దానైస్తపస్స్వాధ్యాయమర్శనైః । ఆత్మేన్ద్రియజయేనాపి సంన్యాసేన చ కర్మణామ్ ॥ ౩౪ ॥ యోగేన వివిధాఙ్గేన భక్తియోగేన చైవ హి । ధర్మేణోభయచిహ్నేన యః ప్రవృత్తినివృత్తిమాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఆత్మతత్త్వావబోధేన వైరాగ్యేణ దృఢేన చ । ఈయతే భగవానేభిస్సగుణో నిర్గుణస్స్వదృక్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రావోచం భక్తియోగస్య స్వరూపం తే చతుర్విధమ్ । కాలస్య చావ్యక్తగతేర్యోఽన్తర్ధావతి జ

విశిష్టత్వేన రసనేన్ద్రియేణ మధురాదిగుణవిశిష్టతయా-త్వగిన్ద్రియేణ శీతోష్ణాదిస్పర్శవిశిష్టతయా చ - యథా గృహ్యత ఇత్యర్థః-తథా భగవానేక ఏవ-శాస్త్రోక్త తత్తన్మార్గవిశేషైః ఆరాధ్యత్వాకారేణ ప్రాప్యత్వాకారేణ చ బుధ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శాస్త్రీయమార్గవిశేషాన్ ప్రపఞ్చయతి త్రిభిః- క్రియయా పఞ్చరాత్రోదిత పూజాకలాపేన-క్రతుభిః వేదపూర్వభాగోదితయజ్ఞైః దానతపసీ స్మృతిచోదితే, తత్ర-తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది-స్వాధ్యాయః వేదాధ్యయనం-మర్శనం వేదార్థావమర్శనం-ఆత్మజయశ్శమః - ఇన్ద్రియజయో దమః-కర్మణాం సంన్యాసః ఫలాసఙ్గరహితకర్మానుష్ఠానం-వివిధాఙ్గేన బహ్వఙ్గోపకృతేన-భక్తియోగేన-తథావిధేన యోగేన ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగేన-ఉభయచిహ్నేన సకామనిష్కామ లక్షణేన ధర్మేణ తమేవాహ ॥ య ఇతి ॥ సకామధర్మప్రాప్యం స్వర్గాద్యపి భగవత ఏవేత్యర్థః-అత్ర "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః । తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః - అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ । యో యో యాం యాం తనుం భక్తశ్శ్రద్ధయాఽర్చితుమిచ్ఛతి । తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ ॥ స తయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే । లభతే చ తతః కామాన్మయైవ విహితాన్హితాన్ ॥ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్ । ఫలమత ఉపపత్తే" రిత్యాది శ్రుతిస్మృతిసూత్రాణ్యభిప్రేతః-తస్మాదాత్మతత్త్వావబోధేన ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగేన-దృఢేన-వైరాగ్యేణ చ-ఏభిః క్రియాభిశ్చ - సగుణః మఙ్గళగుణకః-నిర్గుణః హేయగుణరహితః-స్వదృక్ స్వప్రకాశః-భగవానేక ఏవ-ఈయతే ప్రాప్యతే-తత్ర - క్రత్వాదిభిరిన్ద్రాదిరూపేణారాధ్యమానోఽన్తవత్ఫలప్రదం-సాక్షాత్ జ్ఞానయోగభక్తియోగాదిభిరారాధితస్తు నిరతిశయమోక్షాఖ్యఫలప్రద ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అన్యదపి పూర్వోక్తమనువదతి ॥ ప్రావోచమితి ద్వాభ్యాం ॥ తథా-భక్తియోగస్య-చతుర్విధం-తామసరాజససాత్త్వికభేదేన-సాత్త్వికావాన్తరభేదనైర్గుణ్యరూపేణ చ-చతుర్విధం-స్వరూపం-నైర్గుణ్యభక్తియోగస్య సాత్త్వికభక్త్యన్తర్భూతత్వేపి తస్య సర్వోత్కృష్టత్వా

త్రదభిప్రాయేణచతుర్విధమిత్యుక్తం-జన్తుషు-అన్తః-యో-ధావతిపరిఛినత్తి-తస్యావ్యక్తగతే-ర్వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యత
ఇత్యవ్యక్తాగతిర్యస్య-తస్య-కాలస్య-స్వరూపమ్ * ॥౩౭॥ * తథా-హేఅమ్బ-ఆత్మా-జీవః-యాసు-ప్రవిశన్నాత్మనోగతిః ప్రకా
రః-యాథాత్మ్యమిత్యర్థః-తాం-నవేద-తా-అవిద్యాఖ్యకర్మనిర్మితాః-జీవస్యసంసృతీశ్చ-ప్రావోచం-ఉక్తవానహమ్ * ॥౩౮॥ *
మయోక్తమిదంసర్వంవేదాన్తార్థరూపమితిగోప్యమనధికారిణేనోపదేష్టవ్యమధికారిణఏవోపదేష్టవ్యమితివదన్నేతచ్ఛ్రవణకీర్తనా
దిఫలంచదర్శయన్నుపసంహరతి॥ నైతదితి॥ ఖలాయపరోద్వేజకాయ స్తబ్ధాయమూర్ఖాయభిన్నాయదురాచారాయధర్మధ్వజా
యదామ్భికాయ * ॥౩౯॥౪౦॥ * అధికారిణమాహ॥ శ్రద్దధానాయ-శిశ్రూషాత్వరాన్వితాయ-బహిర్జాతవిరాగాయేతిదమ
ఉక్తః-శాన్తచిత్తాయేతిశమఉక్తః-ఇదంచశమదమాదిగుణజాతంశ్రవణోపయుక్తం-నత్వాత్యన్తికముచ్యతే-తస్యశ్రవణానన్తర
భావినస్తతఃపూర్వతనత్వాసంభవాత్ "ప్రశాన్తచిత్తాయశమాన్వితాయ" ఇత్యాదివత్-శుచయేసదాచారనిష్ఠాయ-యస్య-ప్రే
యసాంప్రీతివిషయాణాంవస్తూనాంమధ్యే-అహం-ప్రియఃనిరతిశయప్రీతివిషయః,తస్మై * ॥౪౧॥౪౨॥ * యఇతి॥ హేఅమ్బ-ఇ
త్థంమదుక్తమష్టాధ్యాయ్యాత్మకం-యఃపురుషః-శ్రద్ధయా-సకృదపి-శృణుయా-ద్యశ్చా-భిధత్తే-సోపి-మచ్చిత్తః,జాతవైరాగ్యో
మదుపాసననిష్ఠోభూత్వా-మే-పదవీంమార్గం-ముక్తిం-ఏతిప్రాప్నోతి * ॥౪౩॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా
యాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంతృతీయస్కన్ధేద్వాత్రింశోఽధ్యాయః. ****************************

స్తుషు ॥౩౭॥ జీవస్యసంసృతీర్బహ్వీరవిద్యాకర్మనిర్మితాః।యాస్వఙ్గప్రవిశన్నాత్మానవేదగతిమాత్మనః ॥
నైతత్ఖలాయోపదిశేన్నావినీతాయకర్హిచిత్ । నస్తబ్ధాయనభిన్నాయనైవధర్మధ్వజాయచ ॥౩౯॥ నలోలు
పాయోపదిశేన్నగృహారూఢచేతసే । నాభక్తాయచమేజాతునమద్భక్తద్విషామపి ॥౪౦॥ శ్రద్దధానాయభక్తా
యవినీతాయానసూయవే । భూతేషుకృతమైత్రాయశుశ్రూషాభిరతాయచ ॥౪౧॥ బహిర్జాతవిరాగాయ
శాన్తచిత్తాయదీయతే । నిర్మత్సరాయశుచయేయస్యాహంప్రేయసాంప్రియః ॥౪౨॥ యఇదంశృణుయాద
మ్బశ్రద్ధయాపురుషస్సకృత్ । యోవాఽభిధత్తేమచ్చిత్తస్సహ్యేతిపదవీంచమే ॥౪౩॥ ************
*****ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, తృతీయస్కన్ధే, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః. *****
శ్రీమైత్రేయః ॥ ఏవంనిశమ్యకపిలస్యవచోజనిత్రీసాకర్దమస్యదయితాకిలదేవహూతిః ।విస్రస్తమోహపటలాత
మభిప్రణమ్యతుష్టావతత్త్వవిషయాఙ్కిత * సిద్ధభూమిమ్ ॥౧॥ అథాప్యజోఽన్తస్సలిలేశయానంభూతేన్ద్రి
యార్థాత్మమయంవపుస్తే । గుణప్రవాహంసదశేషబీజందధ్యౌస్వయంయజ్జఠరాబ్జజాతః ॥౨॥ సఏవవిశ్వంభగ
వాన్విధత్తేగుణప్రవాహేణవిభక్తవీర్యః । సర్గాద్యనీహోఽవితథాభిసన్ధిరాత్మేశ్వరోఽతర్క్యసహస్రశక్తిః॥

ఏవంశ్రుతతత్త్వహితపురుషార్థాదేవహూతిఃకిమకరోదిత్యత్రాహమైత్రేయః॥ ఏవముక్తరీత్యా-కర్దమస్య-దయితా
భార్యా-కపిలస్య-జనిత్రీమాతా-సాదేవహూతిః-కపిలస్యవచో-నిశమ్యశ్రుత్వా-విస్రస్తఃధ్వస్తఃమోహఃఅజ్ఞానంసఏవపట
లమావారకఃయస్యాః-స్సాసతీ-తత్త్వవిషయాఙ్కితసిద్ధభూమింతత్త్వానిప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపాణి-తాని-విషయోయ
స్యతత్-జ్ఞానం-తేనాఙ్కితాఃప్రసిద్ధా-స్సిద్ధాయోగినః-తేషాంభూమిరాశ్రయస్తం-విషయాఙ్కితసిద్ధీతిపాఠే-తత్త్వవిష
యేణా-ఙ్కితాజ్ఞాపితా-సిద్ధిర్యోగసిద్ధి-ర్యేషాం-తేషామాశ్రయఇత్యర్థః-తంకపిలం-ప్రణమ్య-తుష్టావస్తుతవతీ * ॥౧॥ *
స్తుతిమేవాహసప్తభిః॥ తత్రప్రథమంబ్రహ్మణాపిసమాధిగమ్యవిగ్రహోజగదుత్పత్తిస్థితిలయలీలస్సర్వజ్ఞత్వాద్యనన్తకల్యాణ
గుణనిధిస్త్వంమదుదరాజ్జాతః-అతఏతదస్మద్భాగ్యఫలమిత్యాహ॥ అథాపీతి॥ అథహేభగవన్-యస్యతవ-జఠరాబ్జా-న్నా
భికమలా-జ్జాతోఽజోబ్రహ్మాపి-తేతవ-వపుర్విగ్రహం-దధ్యౌధ్యానేనసాక్షాత్కృతవాన్-వపుఃకథంభూతం-అన్తస్సలిలేశ
యానం-భూతానిపృథివ్యాదీని-ఇన్ద్రియాణ్యేకాదశేన్ద్రియాణి-అర్థాశ్శబ్దాదయః-ఆత్మానోజీవా-స్తన్మయంతత్ప్రచురం-
జఠరగతచిదచిత్సముదాయమిత్యర్థః-అతఏవా-శేషస్యకార్యజాతస్య-బీజంకారణం-సత్-గుణప్రవాహంస్వాన్తర్భూతప్ర
కృతిగతసత్త్వాదిగుణప్రవృత్తిహేతుత్వాద్గుణప్రవాహమిత్యర్థః * ॥౨॥ * సఏవభగవాన్-గుణప్రవాహేణబ్రహ్మాదీనాంర
జఆదిగుణోన్మేషేణ-విభక్తవీర్యఃబ్రహ్మాదిగుణోన్మేషానుగుణంప్రవిభక్తసర్గాదిశక్తిః-బ్రహ్మాదిష్వనుప్రవేశేనతద్గుణానుగు
ణమాహితాజగత్సర్గాదిశక్తిర్యేనేతియావత్-స్వయ-మనీహోనిర్వ్యాపారోప్య-వితథాభిసన్ధిస్సత్యసంకల్పః-సంకల్ప
మాత్రకృతజగదుదయాదిలీలఇత్యర్థః-ఆత్మేశ్వరఃస్వయమీశ్వరాన్తరరహితః "పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వర"మితిశ్రుతేః,కథంసం

* ॥పా॥ సిద్ధిభూమిమ్.

కల్ప. మాత్రనిర్వర్తితజగదుదయాదిలీలఇత్యత్రాహ ॥ అప్రతర్క్యా-అచిన్త్యా-అనన్తాశ్శక్తయో - యస్య-సభగవా-నస్యవిశ్వస్య-సర్గాది-సృష్ట్యాదీన్ - విధత్తే ❋ ॥౩॥ ❋ యుగాన్తేకల్పాన్తే-ఇదంవిశ్వం-యస్య-ఉదరేఆసీత్ లీనమాసీత్-యశ్చ-తథాభవాన్-మాయాశిశుఃస్వసంకల్పేనశిశుభావంప్రాప్త - ఏకఏవ-వటపత్రే-శేతేస్మ-సత్వం-మమ- ఉదరేణ - కథంభృతః-తత్రకారణంనవిద్మః - అస్మద్భాగ్యమేవేతిభావః ❋ ॥౪॥ ❋ ఇదంతుప్రసిద్ధంసర్వావతారసాధారణంకారణంజానీమఇత్యాహ॥ త్వమితి ॥ పాప్మనాందుష్కృతాం-వినాశాయ-నిదేశభాజాంభవదాజ్ఞానువర్తినాం - విభూతయేపరిత్రాణాయచ-త్వం- దేహతన్త్రః దేహపరికరః - పరిగృహీతదేహోఽసి-యథాఽన్యే -తవ-సూకరాదయోఽవతారా- స్తథాఽయమప్యవతారస్సంఘూనామాత్మమార్గజ్ఞాపనాయాభూదితివిద్మఇత్యర్థః ❋ ॥౫॥ ❋ కింవాభవత్వవతారప్రయోజనంనామ్నైవసర్వవృజిననిరసనేననిరతిశయపాప్మనఃకృతార్థయతస్తవదర్శనాద్వాయంకృతార్థా అభూమేతికైముత్యనయేనాహ ॥ యన్నామేతి ॥ క్వచిదపి-యస్యతవ-నామ్న - శ్శ్రవణా-దనుకీర్తనా-త్ప్రహ్వణాత్ప్రణామా-త్స్మరణాచ్చ - శ్వాదశ్శ్వపచోఽపి-సద్య-స్సవనాయతత్పరిగ్రహావసరాయ - కల్పతేయోగ్యో భవతి-భవతానుగృహీతోభవతి-హేభగవన్-తవదర్శనాద్వయంకృతార్థాఇతికుతఃపునఃకింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ఏవంవిధానినామస్మరణాదినాపాపినామపికృతార్థతాప్రతిపాదకానివచనాన్యన్తిమస్మరణవిషయాణిదృష్టవ్యాని-తథాచోక్తంపురస్తాత్ “ యస్యావతారగుణకర్మవిడమ్బనానినామానియేఽసువిగమేవివశాగృణ

సత్వంభృతోమేజఠరేణనాథకథన్నుయస్యోదరఏతదాసీత్ । విశ్వంయుగాన్తేవటపత్రఏకశ్శేతేస్మమాయాశిశురఙ్ఘ్రిపానః ॥ ౪ ॥ త్వం దేహతన్త్రః ప్రశమాయపాప్మనాంనిదేశభాజాంచవిభోవిభూతయే।యథావతారాస్తవసూకరాదయస్తథాఽయమప్యాత్మపదోపలబ్ధయే ॥ ౫ ॥ యన్నామధేయశ్రవణానుకీర్తనాద్యత్ప్రహ్వణాద్యత్స్మరణాదపిక్వచిత్ । శ్వాదోఽపిసద్యస్సవనాయకల్పతేకుతఃపునస్తేభగవన్నుదర్శనాత్ ॥౬॥ అహోబతశ్వపచోఽతోగరీయాన్యజ్జిహ్వాగ్రేవర్తతేనామతుభ్యమ్। ❋ తేపుస్తపస్తేజుహువుస్సస్నురార్యా బ్రహ్మానూచుర్నామగృణన్తియేతే ॥ ౭ ॥తంత్వాఽహంబ్రహ్మపరంపుమాంసంప్రత్యక్స్రోతస్యాత్మనిభావితవ్యమ్। స్వతేజసాధ్వస్తగుణప్రవాహంవన్దేవిష్ణుంకపిలంవేదగర్భమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీమైత్రేయఉవాచ॥ఈడితోభగవానేవంకపిలాఖ్యఃపరఃపుమాన్ । వాచాఽవిక్లబయేత్యాహమాతరంమాతృవత్సలః ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవాన్ కపిలఉవాచ ॥ మార్గేణానేనమాతస్తేసుసేవ్యేనోదితేనమే । ఆస్థితేనపరాంకాష్ఠామచిరాదవరోత్స్యసి॥ ౧౦ ॥ శ్రద్ధత్స్వైతన్మతంమహ్యంజుష్టంయద్బ్రహ్మవాదిభిః । యేనమామభయంయాయామృత్యుమృచ్ఛన్త్యతద్విదః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీమైత్రేయఉవాచ॥ఇతిప్రదిశ్యభగవానుశతీమాత్మనోగతిమ్।స్వమాత్రాబ్రహ్మవాదిన్యాకపిలోఽనుమతోయ

స్తీతి ❋ ॥౬॥ ❋ ఏతదేవదేహావసానేభగవన్నామస్మరణంసర్వేషాంతపఆదీనాంబహుజన్మోపార్జితానాంఫలమిత్యాహ॥ అహోఇతి ॥ తుభ్యంతవ - నామ-యస్య , జిహ్వాగ్రే,వర్తతే స,శ్వపచోఽపిగరీయాన్-కుత ఇత్యతఆహ ॥యే-తే-తవ-నామ,గృణన్త్యన్తకాలే - తే,పూర్వంఅన్తిమస్మరణార్థమేవ , ఆర్యాఃశ్రేష్ఠాః , తప-స్తేపుఃచ క్రుః , జుహువుఃహోమంకృతవన్తః , సస్నుః తీర్థేషుస్నాతాఃబ్రహ్మ వేద,ఞనూచురధీతవన్తః , ప్రబలప్రతిబన్ధవశాచ్ఛ్వపచాదిజన్మప్రాప్తావపిపూర్వజన్మసుతపఆదిభిర్భగవన్తమారాధితవన్తఇత్యనుమన్యామహఇతిభావః ❋ ॥౭॥ ❋ స్తుతిముపసంహరతి॥ తమితి ॥ ప్రత్యక్స్రోతసిప్రత్యగ్గతౌప్రత్యక్ప్రకాశే, స్వస్మైప్రకాశమానఇతియావత్,తస్మిన్నాత్మనిజీవే , అన్తరాత్మతయాభావితవ్యంచిన్తనీయం, బ్రహ్మబృహత్త్వబృంహణత్వాదిగుణయుక్తం , స్వతేజసాస్వప్రకాశేన , ధ్వస్తః , గుణానాంసత్వాదీనాం ప్రవాహఃప్రవృత్తిస్సంసారః - యస్యసః - జీవాన్తరాత్మతయావసతోఽపినిత్యాసంకుచితానన్తస్వప్రకాశేనహేయప్రతిభటమిత్యర్థః, వేదాఃగర్భేయస్యతంకపిలాఖ్యం , విష్ణుంపరమపురుషం , తముక్తవిధంత్వా-త్వాం-వన్దే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కపిలాఖ్యః - పరమపురుషః-భగవా-నేవం , ఈడితః స్తుతః-పితృవత్సలఃపితోర్వత్సలః , అవిక్లబయాగమ్భీరయా-వాచా - మాతరం ప్రతి-ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణా-హఉవాచ ❋ ॥ ౯॥ ❋ హేమాతః,మేమయా-ఉదితేనకథితేన -సుసేవ్యేనసుఖమనుష్ఠేయేనా-నేనమార్గేణ,ఆస్థితేనత్వయాఅనుష్ఠితేన,ఆశు,పరాంకాష్ఠాంఫలపర్యన్తదశాం,ముక్తిమితియావత్,అవరోత్స్యసిప్రాప్స్యసి ❋ ॥౧౦॥ ❋ ఏత,న్మహ్యంమమ,మతం - శ్రద్ధత్స్వ - ఏతస్మిన్మతేశ్రద్ధాంకుర్విత్యర్థః - మతంవిశినష్టి-యన్మతం-బ్రహ్మవాదిభిఃబ్రహ్మోపాసకై

ష్టభిః-జుష్టం పునఃపునస్సంశీలితం , యేనమతేన-అభయంమాం - యాయాః ప్రాప్నుయాః- అతద్విదఃమన్మతానభిజ్ఞాః,మృ
త్యుంసంసార-మృచ్ఛన్తి * ॥ ౧౧॥ *ఇతిఏవం,భగవాన్ కపిలః,ఉశతీంకమనీయా - మాత్మనోగతింజ్ఞానమార్గం.మాత్రే-
ప్రదర్శ్య-తయాబ్రహ్మవాదిన్యా-మాత్రా,అనుమతఆజ్ఞాపితః,యయౌగతవాన్ *॥౧౨॥ *సాచాపిదేవహూతిరపి,పుత్రో
పదిష్టేన , యోగానుశాసనేన - తస్మిన్నేవ , సరస్వత్యానద్యా - ఆపీడేఅలంకారభూతే , ఆశ్రమే-సమాహితచిత్తా, అ
భూత్ * ॥ ౧౩ ॥ *కథంభూతాసతీసమాహితాసా,అభీక్ష్ణావగాహాః త్రిషవణస్నానం, తేన,కపిశాన్ పిశఙ్గాన్,స్వతఏవ,
కుటిలాన్-అలకాన్ కేశాన్-తథా , ఉగ్రతపసా-కృశం,చీరిణంవల్కలధారిణంచా-త్మానం దేహం-బిభ్రతీ * ॥ ౧౪ ॥ *కర్ద
మస్యప్రజాపతే,స్తపోయోగాభ్యాం ,విజృమ్భితమతిశయితం-వైమానికైరపి , ప్రార్థ్యం , స్వగార్హస్థ్యంగృహాశ్రమసం
బన్ధిగృహంహిత్వాపుత్రవిరహాతురాసతీవదనంకించిచ్చకారేతిషష్ఠేనాన్వయః * ॥ ౧౫ ॥ *గార్హస్థ్యంవిశినష్టి॥ యత్ర-గా
ర్హస్థ్యే , క్షీరఫేనవన్మృదులా-దాన్తాశ్శుభ్రాశ్చ , స్వర్ణమయాఃపరిచ్ఛదాఃపరికరాః, ఆసనానిపీఠాదీని- సువర్ణమయాని,సుఖ
స్పర్శానిఆస్తరణాని * ॥ ౧౬ ॥ *మహాన్త్యనర్ఘాణి,మరకతానీన్ద్రసిలాన్యలంకారార్థం సంయుక్తాని,యేషు తేషు,స్వచ్ఛ
స్ఫటికమయకుడ్యేషు , లలనాఏవప్రతిబిమ్బితాఃరత్నాని , తైస్సంయుతాః , రత్నానిపద్మరాగాదీన్యేవదీపాః, తైస్తేషామర్చి
షాభాన్తి * ॥ ౧౭ ॥ *బహుభిరమరద్రుమైః పారిజాతాదిభిఃకుసుమితైఃరమ్యంగృహోద్యానంహిత్వేత్యుత్తరత్రాన్వ
యః ॥గృహోద్యానంవిశినష్టి॥ కూజన్తివిహఙ్గానాంమిథునానియస్మిన్ , గాయన్తోమధుపానమత్తాభ్రమరాయస్మిన్ యత్ర
గృహోద్యానే ,ప్రవిష్టమాత్మానందేహం , విబుధానుచరాఃకిన్నరాదయః,జగుః,ఉత్పలగన్ధిన్యాంవాప్యాం , కర్దమేనో

యా ॥ ౧౨ ॥ సచాపితనయోక్తేనయోగాదేశేనయోగయుక్ । తస్మిన్నాశ్రమఆపీడేసరస్వత్యాస్సమాహి
తా॥ ౧౩ ॥అ*భీక్ష్ణావగాహకపిశాన్జటిలాన్కుటిలాలకాన్ । ఆత్మానంచోగ్రతపసాబిభ్రతీచీరిణంకృశమ్॥
ప్రజాపతేఃకర్దమస్యతపోయోగవిజృమ్భితమ్ । స్వగార్హస్థ్యమనౌపమ్యంప్రార్థ్యంవైమానికైరపి॥ ౧౪ ॥ ప
యఃఫేననిభాశ్శయ్యాదాన్తారుక్మపరిచ్ఛదాః ।ఆసనానిచహైమానిసుస్పర్శాస్తరణానిచ॥ ౧౫ ॥స్వచ్ఛస్ఫటిక
కుడ్యేషుమహామరకతేషుచ । రత్నదీపార్చిషాభాన్తిలలనారత్నసంయుతాః॥ ౧౬॥గృహోద్యానంకుసుమితై
రమ్యంబహ్వమరద్రుమైః । కూజద్విహఙ్గమిథునంగాయన్మత్తమధువ్రతమ్॥ ౧౭॥యత్రప్రవిష్టమాత్మానంవిబు
ధానుచరాజగుః । వాప్యాముత్పలగన్ధిన్యాంకర్దమేనోపలాలితమ్ ॥ ౧౮ ॥హిత్వాతదీప్సితతమమప్యాఖణ్డల
యోషితామ్ । కించిచ్చకారవదనంపుత్రవిశ్లేషణాతురా॥ ౨౦ ॥వనంప్రవ్రజితేపత్యావపత్యవిరహాతురా।జ్ఞా
తతత్త్వాప్యభూన్నష్టవత్సాగౌరివవత్సలా॥ ౨౧ ॥ తమేవధ్యాయ*తీదేవమపత్యంకపిలంహరిమ్ । బభూవా
చిరతోవత్సనిస్పృహాతాదృశేగృహే॥ ౨౨ ॥*ధ్యాయతిభగవద్రూపంయదాహధ్యానగోచరమ్ । సుతఃప్ర

పలాలితం-ఆత్మానంచ - హిత్వా - ఆఖణ్డలస్యేన్ద్రస్య యోషితామపీప్సితతమ మభీష్టతమం-త్యక్త్వాతత్ర అహంమమతామకృ
త్వాపి,పుత్రస్య ,విశ్లేషణేనా,తురాదుఃఖితాసతీ-వదనం-కించిత్సంకుచితం,చకార * ॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ *సుహృద్భ్యాం
పతిపుత్రాభ్యాం * వియోగస్యదుస్సహతామాహ ॥ వనమితి॥ పత్యాకర్దమే-వనంప్రతి-ప్రవ్రజితేసన్న్యస్యగతేసతి-నితరాంపు
త్రవిశ్లేషేణఖిన్నాసతీ , జ్ఞాతంతత్త్వం చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యం యయా - సాపి - వత్సేనష్టేసతి , వత్సలాగౌరివా
భూత్ * ॥ ౨౧ ॥ *తమేవాపత్యం,కపిలాఖ్యం,హరిందేవం , హేవత్సవిదుర-అచిరతఃబహుకాలం-ధ్యాయన్తీతాదృశే
ఉక్తవిధే-గృహే-నిస్పృహాఅభూత్ * ॥ ౨౨ ॥ *తత్సుతఃకపిలోభగవాన్,ధ్యానయోగ్యం ,యద్భగవతోరూపం,,ప్రస
న్నవదనాంభోజ ,, మిత్యాదినాఆహ ॥ తదేవప్రసన్నవదనాదియుక్తం , భగవద్రూపం-కాత్స్న్యేన అవయవశశ్చ,చిన్త
యా*భక్తై , ర్యఃప్రవాహః ప్రవృత్తి , స ఏవయోగః- తేనబలీయసా-వైరాగ్యేణ-తథాయుక్తానుష్ఠానంస్వోచితపూజాది
రూపకర్మానుష్ఠానం - తేన-జాతేనజ్ఞానేన ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేన , బ్రహ్మహేతునాబ్రహ్మప్రాప్తిహేతునాజ్ఞానయో
గకర్మయోగవైరాగ్యాదిభిరనుగృహీతేనభక్తియోగేనేత్యర్థః * విశుద్ధేనా-త్మనామనసా-ఆత్మానం-
విశ్వతోముఖంసర్వజ్ఞం - స్వానుభూత్యాస్వప్రకాశేన - విరహితా , మాయాగుణాస్సత్వాదయః , తేషాంవిశేషానాని
శేషాః , శోకమోహాదయోయస్యతం-అశనాయాద్యూర్మిషట్క- రహిత , మాత్మానంపరమపురుషం , ధ్యాయన్తీ * ఆత్మ
నాంజీవానాంసంశ్రయేఆశ్రయే , భగవతిబ్రహ్మణి-అవస్థితామతి , ర్యస్యాస్సా - నివృత్తజీవాపత్తిఃజీవస్యాపత్తిఃక్లేశాద్యా
పత్తి , ర్యతః, సాప్రకృతిః-యద్వా,ఆపత్తిరాపత్-క్లేశాదిరూపా-యత - స్సాప్రకృతిః-నివృత్తానివృత్తప్రాయాజీవాపత్తి

ర్యస్యాస్సా, తస్యాఃభావ స్తత్త్వం, తస్మాత్-నివృత్తప్రాయప్రకృతిసంబన్ధత్వాదిత్యర్థః, వీతక్లేశావిగతశీతోష్ణాదిక్లేశా-ఆప్తా-పరమాత్మానుభవరూపాసర్వ్వృతిరానందో - యయాసానిత్య, మారూఢస్సమాధిర్యయాసా -తస్యాః భావ స్తత్త్వం-తస్మా-న్నిత్యంప్రకృతివిలక్షణప్రత్యగాత్మ శరీరకపరమాత్మనిసమాహితచిత్తత్వాత్, పరావృత్తఃనివృత్తః- తమఆదిప్రకృతిగుణకార్య దేహాత్మాభిమానాదివిపరీత భ్రమో-యస్యా, స్సాసతీ- ఆత్మానంశరీరం-నసస్మార-స్వప్నాదుత్థితఃపురుషః - స్వప్నే దృష్టంవస్తుజాతమివ-యథాస్వప్నా దుత్థితఃపురుషస్స్వప్నంవస్త్వనిత్య మితినిశ్చిత్య స్వాప్నవస్త్వాయత్తసుఖదుఃఖాదిభి రనాకులః - ఏవం దేహ దేహానుబన్ధి-సర్వం - కర్మాయత్తమస్థిరమితిమత్వాతత్పోషణా పోషణాదినిమిత్తసుఖదుఃఖై రనభిభూతాసతీ - దేహఃపుష్టఃకర్శితఇతివానసస్మారేత్యర్థః ॥౨౩॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ అతః-తస్యాః దేహః - పరతఃపరైః, పోష్యోఽపి-పరాయత్తపోషణోఽప్యకృశః-కుతః, ఆధ్యసంభవాత్పోషణాభావప్రయుక్తమనఃపీడాయాఅభావాత్, మలై రవచ్ఛన్నఃఅభ్యఙ్గోద్వర్తనాభావాన్మలైర్యుక్తోఽపి,సధూమఃపావకఇవబభౌ ॥ ౨౮ ॥ తపోయోగప్రచురం-ముక్తకేశంవికీర్ణ శిరోజం, విగతవస్త్రమపి-స్వాఙ్గం దేహం - దైవగుప్తం దైవేనరక్షితం, నబుబుధేనబుద్ధవతీ-తత్ర హేతుః, వాసుదేవేభగవతి - ప్రవిష్టాధీర్యస్యాస్సా - భగవదనుభవజనితానన్దసంప్లవేమగ్నత్వాన్న బుబుధ ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంకపిలోపదిష్టేనజ్ఞానమార్గేణా - శు-సాదేవహూతిః, పరబ్రహ్మనిరతిశయానన్దరూపంభగవన్తం-మ

సన్నవదనంసమస్తవ్యస్తచిన్తయా॥ ౨౩ ॥భక్తిప్రవాహయోగేనవైరాగ్యేణబలీయసా। యుక్తానుష్ఠానజాతేనజ్ఞానేనబ్రహ్మహేతునా॥ ౨౪ ॥విశుద్ధేనతదాఽఽత్మానమాత్మనావిశ్వతోముఖమ్ ।స్వానుభూత్యావిరహితమాయాగుణవిశేషణమ్॥ ౨౫ ॥బ్రహ్మణ్యవస్థితమతిర్భగవత్యాత్మసంశ్రయే । నివృత్తిజీవాపత్తిత్వాద్వీతక్లేశాప్తనిర్వృతిః॥ ౨౬ ॥నిత్యారూఢసమాధిత్వాత్పరావృత్తగుణభ్రమా । నసస్మారతదాఽఽత్మానంస్వప్నదృష్టమివోత్థితః॥ ౨౭ ॥తద్దేహఃపరతఃపోష్యోప్యకృశస్త్వాధ్యసంభవాత్ । బభౌమలైరవచ్ఛన్నస్సధూమఇవపావకః॥ ౨౮ ॥స్వాఙ్గంతపోయోగమయంముక్తకేశంగతామ్బరమ్ । దైవగుప్తంనబుబుధేవాసుదేవప్రవిష్టధీః॥ ౨౯ ॥ఏవంసాకపిలోక్తేనమార్గేణాచిరతఃపరమ్ । ఆత్మానంబ్రహ్మనిర్వాణంభగవన్తమవాపహ॥ ౩౦ ॥తద్వీరాసీత్పుణ్యతమంక్షేత్రంత్రైలోక్యవిశ్రుతమ్।నామ్నాసిద్ధపదంయత్రసాసంసిద్ధిముపేయుషీ॥ ౩౧ ॥తస్యాస్తద్యోగవిధుతమార్త్యంమర్త్యమభూత్సరిత్। స్రోతసాంప్రవరాసౌమ్యసిద్ధిదాసిద్ధసేవితా॥ ౩౨ ॥కపిలోఽపిమహాయోగీభగవాన్పితురాశ్రమాత్ । మాతరంసమనుజ్ఞాప్యప్రాగుదీచీందిశంయయౌ॥ ౩౩ ॥సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిశ్చాప్సరోగణైః । స్తూయమానస్సముద్రేణదత్తార్హణనికేతనః॥ ౩౪ ॥ఆస్తేయోగంసమాస్థాయసాంఖ్యాచార్యైరభిష్టుతః । త్రయాణామపిలోకానాముపశాన్త్యైసమాహితః॥ ౩౫ ॥ఏతన్నిగదితంతాతయత్పృష్టోఽహంతవానఘ ।కపిలస్యచసంవాదోదేవహూత్యాశ్చపావనః॥ ౩౬ ॥యఇదమనుశృణోతియోఽభిధ

వాప- హేతివిస్మయే ॥ ౩౦ ॥ హేవీరవిదుర-యత్ర-సా, ముక్తి- మవాప-తత్పుణ్యతమంక్షేత్రం-నామ్నా, త్రైలోక్యవిశ్రుతంప్రసిద్ధ, మాసీత్ ॥కింనామ-తత్రాహ॥యత్రక్షేత్రే-సిద్ధపదంసిద్ధశబ్దః, ప్రవర్తతే-సిద్ధాశ్రమఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః -సిద్ధపదప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యత్రక్షేత్రే-సాదేవహూతిః-సంసిద్ధింముక్తి- ముపేయుషీప్రాప్తవతీ,అతస్తత్సిద్ధక్షేత్రమితిప్రసిద్ధమిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ హేసౌమ్య,తస్యాః, మర్త్యంశరీరం, తద్యోగవిధుతమార్త్యం, తస్యాః దేవహూత్యాః, యోగేన-విధుతాఃనిరస్తాః - మార్త్యాఃపలితవలితాదయోధర్మాః, యస్మిన్-తత్తథాభూతంస-త్తయాత్యక్తంశరీరం,స్రోతసాంనదీనాంమధ్యే - ప్రవరా-సిద్ధాదిభిస్సేవితా - సరిత్ -అభూత్ సరిద్రూపేణప్రావహత్ ॥ ౩౨ ॥ కపిలోఽనుమతోయయావిత్యుక్తంక్వయయావిత్యత్రాహ । హేవిదుర-మహాయోగీ, భగవాన్కపిలోపి, మాతరంసమనుజ్ఞాప్యమాత్రానుజ్ఞాతః, ప్రాగుదీచీంఈశానదిశంప్రతి-యయౌ ॥ ౩౩ ॥ తత్ర-సిద్ధచారణాదిభి-స్స్తూయమానః,సముద్రేణ-దత్తమర్హణంసమర్హణం-నికేతనంనివాసస్థానంచ - యస్యసః - సాంఖ్యాచార్యైఃకపిలోక్తసాంఖ్యప్రవర్తకయోగిభిః - అభిష్టుతః, లోకానా-ముపశాన్త్యైక్షేమాయ-సమాహితమనా, స్స్వయమపియోగమాస్థాయాథ్యాస్తఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥

"స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశ" ఇత్యాదినాకృతస్యప్రశ్నస్యయదుత్తరముక్తంతదుపసంహరతి ॥ఏతదితి ॥ హేఅనఘ,అహం-యత్పృష్టఃయత్ప్రశ్నిత్వయాపృష్టః, తదేత,త్తవతుభ్యం - నిగదితం-మయా-తత్ప్రస జ్గాత్కపిలస్య దేవహూత్యేశ్చ-లోకపావనస్సంవాదోపినిగదితః ॥ ౩౬ ॥ కపిలదేవహూతిసంవాదశ్రవణశ్రావణఫలమాహ ॥యఇతి ॥ కపిలేనప్రూర్వంభ

లముక్తం - అత్ర తు మైత్రేయేణైవ వక్తృభేదాన్న పౌనరుక్త్యం, ఇదమాత్మయోగరూపం - గుహ్యతమం - కపిలమునేర్మతం - యశ్శృణోతి, యో వాఽభిధత్తే - శ్రావయతి - స పుమాన్ - గరుడధ్వజే భగవతి - కృతధీః నిష్పన్నభక్తియోగో భూత్వా, భగవత్పదారవిన్దం లభతే ❁ ॥౩౭॥ ❁ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవ

త్తై కపిలమునేర్మతమాత్మయోగగుహ్యమ్। భగవతి కృతధీస్సుపర్ణకేతావుపలభతే భగవత్పదారవిన్దమ్॥ ౩౭ ॥*

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, ********
***********తృతీయస్కన్ధే, కపిలోపాఖ్యానం నామ త్రయస్త్రింశోధ్యాయః. ***********

విదుషా కృతాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం తృతీయస్కన్ధే త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః. **

శ్రీశ్రీనివాసబ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువరచరణారవిన్దాభ్యాం నమః

శ్రీకృష్ణార్య మహా గురవే నమః.

తృతీయస్కన్ధే సమాప్తః.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

చతుర్థస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే “ స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసంమత ” ఇతిస్వాయంభువచరిత్రతత్సంతతీపృష్టే-తత్రస్వాయంభువచరితమభిధాయ “ ఏతత్తఆదిరాజస్యమనోశ్చరితమద్భుతమ్ । వర్ణితంవర్ణనీయస్యతదపత్యోదయంశృణ్వ ” ఇతితత్సన్తతికథనంప్రతిజ్ఞాయ - తావద్దేవహూతిసన్తతింప్రక్రమ్యకలాఽనసూయాదయోనవపుత్రికాః కపిలాఖ్యః పుత్రస్తచ్చరితమిత్యేతానికథితాని-ఇదానీమస్మిన్స్కన్ధే మనుపుత్రస్యోత్తానపదస్య సన్తతింవిస్తరేణవక్ష్యమాణస్తత్రాదావాకూతిప్రసూత్యోర్వంశందేవహూతిదుహితృసన్తతించాహ॥ మైత్రేయః ॥ మనోస్త్వితి ॥ హేసువ్రతవిదుర, ఆకూత్యాదయస్తిస్రః కన్యాః - మనోః స్వాయంభువా - త్తద్భార్యాయాంశతరూపాయాం-జజ్ఞిరే- చకారాద్ద్వౌపుత్రౌచజజ్ఞాత ఇత్యర్థః ❁ ॥౧॥ ❁ మనోస్త్వితితుశబ్దాదన్యోపిపుత్రలాభస్సూచితస్తద్దర్శయితుమాహ ॥ ఆకూతిమితి ॥ నృపోమనుః- భ్రాతృమతింప్రియవ్రతోత్తానపాదభ్రా

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ మనోస్తుశతరూపాయాంతిస్రః కన్యాశ్చజజ్ఞిరే । ఆకూతిర్దేవహూతిశ్చ ప్రసూతిరితివిశ్రుతాః ॥ ౧ ॥ ఆకూతింరుచయేప్రాదాదపిభ్రాతృమతీంనృపః । పుత్రికాధర్మమాశ్రిత్య శతరూపానుమోదితః॥ ప్రజాపతిస్సభగవాన్రుచిస్తస్యామజీజనత్ । మిథునంబ్రహ్మతేజస్వీ పరమేణసమాధినా ॥ ౩ ॥ యస్తయోః పురుషస్సాక్షాద్విష్ణుర్యజ్ఞస్వరూపభృత్ । యాస్త్రీసాదక్షిణాభూతేరంశభూతాఽనపాయినీ ॥ ౪ ॥ ఆనిన్యేస్వగృహంపుత్ర్యాః పుత్రంవితతరోచిషమ్ । స్వాయంభువోముదాయుక్తోరుచిర్జగ్రాహదక్షిణామ్ ॥ ౫ ॥ తాంకామయానాంభగవానువాహయజుషాంపతిః । తుష్టాయాంతోషమాపన్నోఽజనయద్ద్వాదశాత్మజాన్ ॥౬[॥ తుష్టయోరభవన్దేవాయామానామమహాబలాః] ॥ తోషః ప్రతోషస్సంతోషోభద్రశ్శాన్తిరిడస్పతిః । ఇధ్మః కవిర్విభుర్వహ్నిస్సుదేవోరోచనోద్విషట్ ॥ ౭ ॥ తుషితానామతేదేవా ఆసన్స్వాయంభువాన్తరే । మరీచిముఖ్యాఋ

తృమతీమపి-స్వదుహితరమాకూతిం - పుత్రికాధర్మమాశ్రిత్య “ అభ్రాతృకాంప్రదాస్యామితుభ్యం కన్యామలఙ్కృతామ్ । అస్యాంయోజాయతేపుత్రస్సమేపుత్రోభవిష్యతీ ” తిభాషాబన్ధనపూర్వకప్రదానంపుత్రికాధర్మ-మాశ్రిత్య - పుత్రబాహుల్యకామ-ఉక్తభాషాబన్ధనంకృత్వారుచయేప్రాదాత్ దత్తవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సలబ్ధభార్యో-బ్రహ్మతేజస్వీబ్రహ్మవర్ణోచితధర్మానుష్ఠానజనితతేజోవిశేషయుక్తః - భగవాన్ప్రజాపతిః రుచిః-సర్వోత్కృష్టేనసమాధినా - భగవన్తమారాధ్య - తస్యామాకూత్యాం-మిథునంస్త్రీపుంమిథునం - అజీజనత్ ఉత్పాదయామాస ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కింతన్మిథునం-య-దజీజన-త్తత్రాహ॥యస్తయోరితి ॥ తయోరపత్యయోర్మధ్యే-యః పురుషః-స-యజ్ఞః క్రతవః-త ఏవ-స్వం స్వీయం-రూపంశరీరం - తద్బిభర్తీతితథా-సాక్షాద్విష్ణుః విష్ణోరంశః - అయమపికపిలవదంశావతారః - యజ్ఞస్వరూపభృదిత్యనేన-యజ్ఞనామకత్వం సూచితం-తయో-ర్యాస్త్రీ-సా-నామ్నాదక్షిణా - భూతేః-లక్ష్మ్యా - అంశభూతావిష్ణోరనపాయినీ - అతస్తయోర్మిథోవివాహోనవిరుద్ధ ఇతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ స్వాయంభువోమను-ర్ముదాయుక్తః-మిథునజన్మనిమిత్తహర్షయుక్తః - స్వపుత్ర్యాః ఆకూత్యాః- పుత్రం-వితతతేజస్కం-విష్ణ్వంశసమ్భూతం - యజ్ఞం-పూర్వకృతభాషాబన్ధనార్థతోః-స్వగృహంప్రతి- ఆనిన్యే ఆనీతవాన్-రుచిస్తు-దక్షిణాంస్వకన్యాం-జగ్రాహ-పుత్రికామేవపుత్రత్వేనాపాలయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కామయానాంపతింకామయమానాం-తాం దక్షిణాం-యజుషాంయజ్ఞానాంమన్త్రాణాంవా - పతి-ర్యజ్ఞాభ్యోభగవాన్-ఉవాహ ఉపయేమే ॥ పశ్చా-త్తుష్టాయాంస్వస్మిన్ప్రీతియుక్తాయాందక్షిణాయాం - స్వయమపిప్రీతియుక్తః - ద్వాదశపుత్రానజనయత్ । అత్ర-తుష్టయోరభవన్ దేవాద్వాదశైతేమహాబలా ఇతి-పాఠాన్తరం - తదా-తుష్టయోః పరస్పరంసన్తోషయుక్తయో-ర్యజ్ఞదక్షిణయో - ర్ద్వాదశ-పుత్రా- అభవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తానాహ॥తోష ఇతి॥తోషాదయో-ద్విషట్ద్వాదశ-పుత్రాః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సర్వే-తుషితానామతుషితా ఇతిప్రసిద్ధాః-పరస్పరతుష్టాభ్యాంపితృభ్యాంజాతత్వాదితిభావః - తేతుషితాదేవా-మరీచిప్రభృతయః ఋషయ - స్సురగణే

ఈశ్వరో యజ్ఞశ్చ - స్వాయంభువమన్వన్తరే- ఆసన్ స్వస్వసన్తానవర్ధనేన లోకమర్యాదాపాలనేన చాసన్ - అనేన స్వాయంభువ
మన్వన్తరగతం షట్కం కథితం "మన్వన్తరం మనుర్దేవా మనుపుత్రా మహాజసః । ఋషయోంఽశావతారశ్చ హరేష్షడ్విధము
చ్యతే" ఇతిహి వక్ష్యతి-తత్ర స్వాయంభువో మనుః తుషితా దేవాః-మరీచిముఖ్యా ఋషయో - యజ్ఞో హరేరవతారః-స ఏవ సుర
గణేశ్వర ఇన్ద్రః * ॥ ౮ ॥ * ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-మనుపుత్రౌ పృథ్వీపాలకౌ-తయోః ప్రియవ్రతోత్తానపదోః-పుత్రపౌత్ర
నప్తౄణాం-వంశైః - రనుస్యూతం వ్యాప్తం పాలితంచ-తన్మన్వన్తరమిత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * ఏవమాకూతిసంతతిః కథితా- అథ
దేవహూతిదుహితృసంతతిం కథయిష్యన్ దేవహూతిచరిత్రం తు విస్తరేణ తృతీయే త్వయా శ్రుతమిత్యాహ ॥ దేవహూతిమితి ॥
తత్సంబన్ధి దేవహూతిసంబన్ధి - చరితం-గదతో మమ-మత్తః భవతా శ్రుతప్రాయం బాహుల్యేన శ్రుతత్వాచ్ఛ్రుతప్రా
యమిత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * ప్రసూతిసంతతిస్తు తత్ప్రసఙ్గానుప్రసక్తేన మహతా గ్రన్థేన కథనీయేతి సాపి పశ్చాద్వక్ష్య
త ఇత్యభిప్రాయేణాత్రసంగృహ్ణాతి ॥ దక్షాయేతి ॥ యత్కృతః దక్షప్రసూతిభ్యాం కృతః - సర్గ - స్త్రిలోక్యాం -
మహాన్వితతః - ఆకూత్యాదిసంతత్యపేక్షయా ప్రసూతిసన్తతేర్వైపుల్యమనేన కథితమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * అథ దేవ
హూతిదుహితృసంతతిరుచ్యత ఇత్యాహ ॥ యా ఇతి ॥ హే క్షత్తః - కర్దమస్య సుతాః కలాదయో - మరీచ్యాదీనాం ప
త్న్యః పత్న్యః, యా ఉక్తాస్తృతీయే, తాసాం కర్దమసుతానాం- ప్రసూతేః ప్రభవం పుత్రపౌత్రాదిసన్తానవిస్తరం, మేమ
యా, ప్రోచ్యమానం కథ్యమానం, నిబోధ * ॥ ౧౨ ॥ * తదేవాహ ॥ పత్నీతి ॥ కర్దమసుతా మరీచేః పత్నీ, కలా కలానా
మ్నీ, కశ్యపం-పూర్ణిమానంచ, ద్వౌ పుత్రౌ, సుషువే-పుత్రౌ విశినష్టి ॥ యయోః కశ్యపపూర్ణిమ్నో, ర్వంశజై, ర్జగ-దాపూ
రితం వ్యాప్తమ్ * ॥ ౧౩ ॥ * హే సత్తమ! పూర్ణిమా మరీచిపుత్రః-విరజం - విశ్వగంచాపి-పుత్రం- దేవకుల్యాం కన్యాంచ-అ

షయో యజ్ఞస్సురగణేశ్వరః ॥ ౮ ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్రౌ మహౌజసౌ । తత్పుత్రపౌత్రనప్తౄ
ణామనువృత్తం తదన్తరమ్ ॥ ౯ ॥ దేవహూతిమదాత్తాత కర్దమాయాత్మజాం మనుః । తత్సంబన్ధి శ్రుతప్రాయం
భవతా గదతో మమ ॥ ౧౦ ॥ దక్షాయ బ్రహ్మపుత్రాయ ప్రసూతిం భగవాన్మనుః । ప్రాయచ్ఛద్యత్కృతస్సర్గస్త్రి
లోక్యాం వితతో మహాన్ ॥ ౧౧ ॥ యాః కర్దమసుతాః ప్రోక్తా ఆసన్బ్రహ్మర్షిపత్నయః । తాసాం ప్రసూతిప్ర
సవం ప్రోచ్యమానం నిబోధ మే ॥ ౧౨ ॥ పత్నీ మరీచేస్తు కలా సుషువే కర్దమాత్మజా । కశ్యపం పూర్ణిమానం చ య
యోరాపూరితం జగత్ ॥ ౧౩ ॥ పూర్ణిమాఽసూత విరజం విశ్వగం చాపి సత్తమ । దేవకుల్యాం హరేః పాదశౌచా
ద్యాఽభూత్సరిద్దివః ॥ ౧౪ ॥ అత్రేః పత్న్యనసూయా త్రీన్సుషువే సుయశస్సుతాన్ । దత్తం దుర్వాససం సో

సూత ఉత్పాదయామాస-దేవకుల్యాం విశినష్టి ॥ హరేర్భగవతః-పాదశౌచాత్ పాదప్రక్షాళనాత్, ద్యా-దివస్సరిద్గఙ్గా-అభూ
త్ - సైవేయం దేవకుల్యా - దివస్సరిదభిమానినీ దేవతేత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * అత్రే-ర్యా పత్నీ, అనసూయా-కర్దమస్య ద్వితీయా
దుహితా-సుయశసః నిర్మలకీర్తిసంపన్నాన్, జజ్ఞే, తానాహ ॥ దత్తం దుర్వాససం సోమం చేతి ॥ తాన్ విశినష్టి ॥ ఆత్మేశబ్ర
హ్మసంభవాన్-ఆత్మా పరమపురుషః, ఈశో రుద్రః-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః- తేభ్యస్సంభవాన్ తదంశభూతానిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥
ఆత్మేశబ్రహ్మణాం సంభవః అభివ్యక్తిర్యేషు తాన్, అత్రాత్మశబ్దేన "తవాన్తరాత్మా మమ చ" ఇత్యాదినా ప్రసిద్ధం విష్ణోః ప
రమాత్మత్వం, ఇతరయోర్జీవత్వం చ సూచ్యతే-నను, పరమాత్మనః సర్వాన్తర్యామిణో జీవద్వారా జ్ఞానశక్త్యాద్యభివ్యక్తమగు
ణావిర్భావరూపాంశావతారత్వం యుక్తం, కథం పునః పరమాత్మాంశభూతయోరణుస్వరూపయోర్జీవవిశేషయోర్బ్రహ్మ
రుద్రయోః పునర్జీవాన్తరానుప్రవేశరూపాంశావతారత్వం, సత్యం "అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాఽన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే । య
యా క్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సా వేష్టితా నృప సర్వగా ॥ సంసారతాపానఖిలానవాప్నోత్యతిసంతతాన్ । తయా తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిం
క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా ॥ సర్వభూతేషు భూపాల తారతమ్యేన వర్తతే" ఇత్యుక్తరీత్యా, జీవస్య యద్ధర్మభూతం జ్ఞానం, తదవి
ద్యాకర్మణా తిరోహితం సత్తారతమ్యేనావతిష్ఠతే-తత్ర పరమాత్మప్రసాదాదవిద్యాఖ్యావరణస్య నివృత్తావసంకోచేన ప్రసృ
తం భవతి, అత ఏవ ముక్తౌ నిశ్శేషమావరణనివృత్తౌ "స చానన్త్యాయ కల్పతే" ఇతి ధర్మభూతజ్ఞానస్యాసంకోచేన ప్రసరాదాన
న్త్యం జీవస్య శ్రుతం, సూత్రితంచ "ప్రదీపవదావేశస్తథాహి దర్శయతి" ఇతి అణోరప్యాత్మన ఏకదేహస్థితస్యాప్యసంకుచి
తధర్మభూతజ్ఞానద్వారా స్వల్పపరిమాణస్య దీపస్య స్వధర్మభూతప్రభాద్రవ్యద్వారేణానేకఘటపటాది ప్రకాశకత్వవదనేక
శరీరపరిగ్రహ ఇతి సూత్రార్థః-ఏవంచ, బ్రహ్మరుద్రయోః పరమపురుషప్రసాదాత్ జ్ఞానావరణనివృత్తావస్మదాద్యపేక్షయా
జ్ఞానప్రసరబాహుల్యాత్తద్ధర్మభూతజ్ఞానస్య దూర్వాసస్సోమయోరనుప్రవేశాత్తదంశావతారత్వం తయోరుపపన్నం-ఏ

వమన్యత్రాపియత్రక్వచిజ్జీవస్యజీవాన్తరాంశత్వముచ్యతే, తత్రాయమేవన్యాయోవేదితవ్యః ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఏవందత్తాదీనామాత్మాద్యంశావతారత్వముక్తం-తత్రాన్తరేణనిమిత్తంపరమాత్మాదీనామవతరణాసమ్భవాత్తత్కారణంపృచ్ఛతివిదురః ॥ అత్రేరితి ॥ స్థిత్యాదికర్తారః, సురశ్రేష్ఠాః, ఆత్మాదయః-అత్రేర్గృహే-కింస్విచ్చికీర్షవఃకింకర్తుమిచ్ఛవో, జాతాః-తజ్జననప్రయోజనం, హేగురో-మేమహ్యం, ఆఖ్యాహికథయ ❁ ॥౧౬॥ ❁ తత్రనిమిత్తంకథయన్నాహ ॥ బ్రహ్మణేతి ॥ బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన, సృష్టౌనిమిత్తభూతాయాం, సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః, చోదితఆదిష్టో, బ్రహ్మవిదగ్రేసరోఽత్రిఃపత్న్యాఽనసూయయాసహ, ఋక్షాఖ్యంకులాచలం, తపసేతపశ్చర్తుం, స్థితఃఆస్థితః ❁ ॥౧౭॥ ❁ సచమునిస్తస్మిన్కులాద్రౌ-ప్రసూనానాంస్తబకా,యేషుపలాశాశోకేషు, తేషాంకాననే, నిర్విన్ధ్యాఖ్యాయానద్యాః,స్రవద్భి,ర్వార్భిః,సమన్తాదుద్ఘుష్టేనాదితే ❁ ॥౧౮॥ ❁ ప్రాణాయామేన-మనోనియమ్య,శీతోష్ణాదిసహఃవాయుభక్షః-సంవత్సరశత-మేకపాదేన-భువమవష్టభ్య-తపఆతిష్ఠత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ తస్యాత్రేరభిసంధివిశేషమాహ ॥ శరణమితి ॥ యఏవ,యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే, ఇత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధఏవ, జగదీశ్వరఃజగత్సృష్టిస్థితిప్రలయప్రవర్తకః-తం, శరణమహంప్రపద్యే-మహ్యం-ఆత్మసమాంస్వతుల్యాం-ప్రజాం-ప్రయచ్ఛత్వితిచిన్తయన్ఆతిష్ఠదితిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౨౦॥ ❁ ప్రాణాయామఏవఏధఃదారునిచయో-యస్య,తేన-మునేరత్రే-ర్మూర్ధ్నఃశీర్షకపాలా-న్నిర్గతేనాగ్నినాతపోగ్నినా-సంతప్యమానం-త్రైలోక్యం-సమీక్ష్య-త్రయఃప్రభవఃఆత్మేశబ్రహ్మాణః ❁ ॥౨౧॥ ❁

మమాత్మేశబ్రహ్మసమ్భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విదురఉవాచ ॥ అత్రేర్గృహేసురశ్రేష్ఠాఃస్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః । కింస్విచ్చికీర్షవోజాతాఏతదాఖ్యాహిమేగురో ॥ ౧౬ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ బ్రహ్మణాచోదితస్సృష్టావత్రిర్బ్రహ్మవిదాంవరః । సహపత్న్యాయయావృక్షంకులాద్రింతపసిస్థితః ॥ ౧౭ ॥ తస్మిన్ప్రసూనస్తబకపలాశాశోకకాననే । వార్భిస్స్రవద్భిరుద్ఘుష్టేనిర్విన్ధ్యాయాస్సమన్తతః ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాయామేనసంయమ్యమనోవర్షశతంతపః । అతిష్ఠదేకపాదేననిర్ద్వన్ద్వోఽనిలభోజనః ॥ ౧౯ ॥ శరణంతంప్రపద్యేఽహంయఏవజగదీశ్వరః । ప్రజామాత్మసమాంమహ్యంప్రయచ్ఛత్వితిచిన్తయన్ ॥ ౨౦ ॥ తప్యమానంత్రిభువనంప్రాణాయామైధసాగ్నినా । నిర్గతేనమునేర్మూర్ధ్నస్సమీక్ష్యప్రభవస్త్రయః ॥ ౨౧ ॥ అప్సరోమునిగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరోరగైః । వితాయమానయశసస్తదాశ్రమపదంయయుః ॥ ౨౨ ॥ తత్ప్రాదుర్భావసంయోగవిద్యోతితమనామునిః । ఉత్తిష్ఠన్నేకపాదేనదదర్శవిబుధర్షభాన్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రణమ్యదణ్డవద్భూమావుపతస్థేఽర్హణాఞ్జలిః । వృషహంససుపర్ణస్థాన్స్వైస్స్వైశ్చిహ్నైశ్చచిహ్నితాన్ ॥ ౨౪ ॥ కృపావలోకేనహసద్వదనేనోపలమ్భితాన్ । తద్రోచిషాప్రతిహతేసమీల్యమునిరక్షిణీ ॥ ౨౫ ॥ చేతస్తత్ప్రవణంయుఞ్జన్నస్తావీత్సంహతాఞ్జలిః । శ్లక్ష్ణయాసూక్తయావాచాసర్వలోకగరీయసః ॥ ౨౬ ॥ అత్రిరువాచ ॥ విశ్వోద్భవస్థితిలయేషువిభజ్యమానైర్మాయాగుణైరనుయుగంప్రగృహీతదేహాః । తేబ్రహ్మవిష్ణుగిరిశాఃప్రణతోస్మ్యహంవస్తేభ్యఃకఏవభగవాన్మఇహోపహూతః ॥ ౨౭ ॥ ఏకోమయేహభ

అప్సరోమునిప్రభృతిభిఃప్రస్తూయమానకీర్తయ-స్తదాశ్రమస్థానం-యయుః అత్ర - యఏవజగదీశ్వర-స్తంశరణంప్రపద్యఇతిసృష్టిస్థితిప్రళయప్రవర్తకత్వేనాకారేణపరమాత్మనఉపాసితత్వాత్తస్యబ్రహ్మరుద్రాన్తర్యామితయాతాదృగ్రూపేణాస్యసృష్టిసంహారకారణత్వాత్తయోర్బ్రహ్మరుద్రయోరపితత్రాగమనముపపన్నమితివేదితవ్యమ్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ తేషామాత్మేశబ్రహ్మణా -మావిర్భావఃప్రాకట్యం-తస్య-సంయోగఃసాన్నిధ్యం, తేన-విద్యోతితంమనోయస్య-సమునిరత్రి-రేకపాదేనోత్తిష్ఠన్-విబుధశ్రేష్ఠానాత్మేశబ్రహ్మణోదదర్శ ❁ ॥౨౩॥ ❁ తతో-భూమౌ-దణ్డవత్ప్రణమ్య,అర్హణాతేపూజ్యతేఽనేనేత్యర్హణాంపుష్పాదికం-అఞ్జలౌయస్యసః-ఉపతస్థేసమీపేస్థిత్వాతుష్టావ-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ గరుడవృషాద్యారూఢాన్-స్వైస్స్వైశ్చిహ్నైఃశఙ్ఖచక్రత్రిశూలకమలకమణ్డల్వాదిభి-ర్లక్షితాన్ ❁ ॥౨౪॥ ❁ కృపయాఅవలోకోయస్మిన్-హసచ్చతద్వదనంచ-తేనోపాలమ్భితాన్ప్రసన్నత్వేనజ్ఞాపితాన్-తేషాంశోచిషాదీప్త్యా-ప్రతిహతేఅక్షిణీనేత్రే-నిమీల్య ❁ ॥౨౫॥ ❁ చేతశ్చిత్తం-తత్ప్రవణంవిబుధర్షభాసక్తం-కృత్వా-బద్ధాఞ్జలిస్సన్ -మునిరత్రి-ర్మధురయావాచాసర్వలోకేభ్యఃశ్రేష్ఠాన్-విబుధర్షభాన్అస్తావీత్ స్తుతవాన్ ❁ ॥౨౬॥ ❁ స్తుతిమేవాహద్వాభ్యామ్ ॥ విశ్వేతి ॥ విశ్వస్యోద్భవాదిషునిమిత్తభూతేషు-విశ్వసర్గాద్యర్థమిత్యర్థః-అనుయుగంప్రతికల్పం-విభజ్యమానై-ర్మాయాయాగుణైరజస్సత్వతమోభి-రుపలక్షితాః-గృహీతాదేహాయై-స్తే-యూయం-బ్రహ్మవిష్ణుగిరీశాః-అత-స్తేభ్యో-వఃయుష్మభ్యం -ప్రణతోస్మి-యుష్మాకంమధ్యే -కఏవభగవాన్జగదీశ్వరఉపహూతః-శరణంతంప్రపద్యఇత్యేకఏవనిర్దిష్టత్వాత్స ఏషయుష్మాసుకతమ ఇతి - యుష్మాభిరేవకథనీయఇత్యర్థః ❁ ॥౨౭॥ ❁ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకఇతి ॥ ప్రధానఃసర్వోత్కృష్ట-ఏకఏవ-భగవాన్సర్వేశ్వరః-వివిధైరుపచారైః

ర్మయా-ప్రజననాయ సర్వేశ్వరతుల్యపుత్రలాభాయ-చిత్తీకృతః చిత్తవిషయీకృతః ఉపాసిత ఇతియావత్-అత స్తనుభృతాం దే
హినాం-మనసోఽపి దూరాః మనసాపి గ్రహీతుమశక్యా-యూయం త్రయోపి-కథమాగతాః -తత్రకారణం-బ్రూత కథయ
త-ప్రసీదత మహ్యం ప్రసన్నా భవత-అత్ర త్రయాణామాగమనే మమ మహాన్విస్మయో వర్తతే ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యేవం తస్యాత్రే-
ర్వచశ్శ్రుత్వా-త్రయో బ్రహ్మవిష్ణుశివాః ప్రహస్య-శ్లక్ష్ణయా గమ్భీరయా-వాచా-హే ప్రభో వశ్యేన్ద్రియ - విదుర-తమృషిమ
త్రిం-ప్రత్యాహుః ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తమేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ తే త్వయా-యథాకృతస్సఙ్కల్ప - స్తేనైవ తథాభావ్యం-నా
న్యథా అసత్యః సత్సంకల్పస్య-తే, సఙ్కల్పః-కథమేకస్మిన్ధ్యాతే త్రయ ఆగతా స్తత్రాహుః హే బ్రహ్మన్ త్వం.య - దేకం జగ
దీశ్వరాఖ్యం తత్త్వం -ధ్యాయసి-తద్వయం తదేవ తత్త్వం సద్వారకమద్వారకంచ త్రిమూర్తిరూపేణావస్థితమిత్యర్థః-మూ
ర్తివిశేషనిర్ధారణమన్తరేణ జగత్సృష్టిస్థితిలయహేతురీశ్వర ఇతిహి త్వత్సఙ్కల్పః - అతో వయమాగతా ఇత్యభిప్రాయః నను
యద్దైవ ధ్యాయసి తద్వయమిత్యనేన త్రిమూర్త్యైక్యం ప్రతీయతే-సత్య-మైక్యమస్త్యేవ-తతః కిం-బ్రహ్మశివయోర్భగవత్పార
తన్త్ర్యమస్మిన్పురాణే పూర్వాపరగ్రన్థేషు శ్రూయమాణం విరుధ్యత ఇతిచేన్న "సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః । మ
త్తస్సర్వమహం సర్వం మయి సర్వం సనాతన" ఇతివద్బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధ్యా చతుర్ముఖశివయోరభేదవ్యవహారోపపత్తేః.
తథాహి తయోర్బ్రహ్మాత్మకత్వం స్ఫుటముచ్యతే మహాభారతే "తవాన్తరాత్మా మమ చ యే చాన్యే దేహసంజ్ఞితాః సర్వే
షాం సాక్షిభూతోఽసౌ న గ్రాహ్యః కేనచిత్క్వచి" దితి - సద్వారకమద్వారకం చావస్థితం తద్బ్రహ్మైవ వయ
మిత్యర్థః - అత్రేదమవధేయం-యద్యపి క్వచిత్క్వచిత్ "బ్రహ్మనారాయణశ్శివశ్చ నారాయణః-బ్రహ్మనారాయణాఖ్యో
సౌ కల్పాదౌ భగవానస్యథా । ప్రజాస్ససర్జ భగవాన్బ్రహ్మనారాయణాత్మకః । తతస్స భగవాన్విష్ణూరుద్రరూ
పధరోఽవ్యయః । తతః కాలాగ్నిరుద్రోఽసౌ భూత్వా సర్వహరో హరిః ॥ సర్గస్థిత్యన్తకరణీం బ్రహ్మవిష్ణు
శివాత్మికాం । ససంజ్ఞాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దన" ఇత్యాదిషు త్రిమూర్త్యైక్యం ప్రతీయతే-తథాపి "నారాయణా

భగవాన్విబుధప్రధానశ్చిత్తీకృతః ప్రజననాయ కథం ను యూయమ్ । అత్రాగతాస్తనుభృతాం మనసోఽపి దూరా
ద్బ్రూత ప్రసీదత మహానిహ విస్మయో మే ॥ ౨౮ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి తస్య వచశ్శ్రుత్వా త్రయస్తే విబుధర్ష
భాః । ప్రత్యాహుశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రహస్య తమృషిం ప్రభో ॥ ౨౯ ॥ దేవా ఊచుః ॥ యథాకృతస్తే సఙ్కల్పో
భావ్యం తేనైవ నాన్యథా । సత్సఙ్కల్పస్య తే బ్రహ్మన్యద్వైధ్యాయసి తద్వయమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథాస్మదంశభూ
తాస్తే ఆత్మజా లోకవిశ్రుతాః । భవితారోఽఙ్గ భద్రం తే విస్రప్స్యన్తి చ తే యశః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం కామవరం దత్వా ప్ర

ద్బ్రహ్మా జాయతే- నారాయణాద్రుద్రో జాయతే-నారాయణాద్ద్వాదశాదిత్యా రుద్రా వసవస్సర్వాణి ఛన్దాంసి చ - ఏ
కో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానః "యన్నాభిపద్మాదభవత్స మహాత్మా ప్రజాపతిః । తత్ర బ్రహ్మా చతుర్ముఖోఽజాయ
త సోఽగ్రే భూతానాం మృత్యుమసృజత్ త్ర్యక్షం త్రిశిరస్కం త్రిపాదం ఖణ్డపరశుం । బ్రహ్మదక్షాదయః కాలస్తథైవాఖిలజన్తవః ।
విభూతయో హరేరేతా జగతస్సృష్టిహేతవ" ఇత్యాదిషు భగవతస్తయోశ్చ భేదావగమా-త్సామానాధికరణ్యస్య చ "సృష్టిం
తతః కరిష్యామి త్వామావిశ్య ప్రజాపతే । హరో హరతి తద్వశ" ఇత్యాద్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామిత్వేనాప్యుపపత్తేరభేదో
యుక్తః-నన్వేవమపి "బ్రహ్మావిష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తే సర్వే సంప్రసూయన్త" ఇతి బ్రహ్మాద్యవిశేషేణ విష్ణోరప్యుత్పత్తిశ్రవణాత్త్రి
మూర్త్యుత్తీర్ణం తత్త్వాన్తరమేష్టవ్యం - తదేవైతత్త్రిమూర్త్యాకారేణావస్థితమితి-మైవం-సదేవేత్యాదివాక్యేషు కణ్ఠోక్త్యా "
సర్వం వాక్యం సావధారణ" మితి న్యాయాచ్చ సావధారణేషు ప్రత్యేకమేకైకస్య స్వవ్యతిరిక్తసమస్తకారణత్వబోధనాత్సము
చ్చిత్యకారణత్వానుపపత్తేః - కారణత్వోపాస్యత్వబోధకవాక్యస్థితసామాన్యశబ్దానాం విశేషవాచిపదే సతి తత్పర్యవసాన
స్యచ్ఛాగపశున్యాయసిద్ధత్వా - దచితస్సర్వకారణత్వానుపపత్తేరీక్షణాద్యర్థవిరోధాచ్చ విశేష్య వ్యవస్థాపకత్వానుపప
త్తే- శ్చిద్విశేషాసాధారణబ్రహ్మరుద్రేన్ద్రవైశ్వానరాదిపదవాచ్యానాం పునర్వాద ప్రసిద్ధేన్ద్రాదీనాం కార్యత్వకర్మవశ్యత్వ
యోశ్శ్రుత్యైవ ప్రతిపన్నత్వా - త్తద్వాచినాం తేషాం విశేష్యవ్యవస్థాపకత్వానుపపత్తే - శ్శ్రీపతేరసాధారణపురుషనారా
యణాదిపదవాచ్యస్య క్కుత్రాపి కర్మవశ్యత్వాశ్రవణా - త్తదుత్పత్తేశ్చ "అజాయమానో బహుధా విజాయత" ఇత్యవతార
త్వస్య శ్రవణేన కర్మకృతత్వస్యాపోదితత్వా - దితరోత్పత్తేస్తదపవాదాభావా - త్తస్య సర్వకారణత్వోపపత్తే- స్తస్య సకలజగ
త్కారణత్వబోధకశ్రుత్యైకార్థ్యా - న్నారాయణస్యైవ సర్వోత్కృష్టత్వమేష్టవ్యమిత్యన్యత్ర విస్తరః ॥ ౩౦ ॥ అథ-
హే మునే-అస్మదంశేన సమ్భూతా - స్సుతా-లోకవిశ్రుతా భవిష్యన్తి- తే తవ-యశః-విస్రప్స్యన్తి విస్తృతం కరిష్యన్తి - తే-భ
ద్రమస్తు ॥ ౩౧ ॥ ఏవమభీష్టం వరం దత్వా - తయోర్దమ్పత్యోః రత్యనసూయయోః-సమ్య - క్పూజితాః పశ్యతోస్సతోః-స

మ్యాకృపాజితాస్సురేశ్వరాః ప్రతిజగ్ముః * ॥ ౩౨ ॥ * తతః-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యాంశేన సోమః -విష్ణోరంశేన దత్తాత్రేయః-శమ్భోరంశేన దూర్వాసాశ్చ - జాతః-అథాఙ్గిరసః అఙ్గిరస ఉత్పన్నాః-ప్రజా మయాకథ్యమానాశ్శృణు * ॥ ౩౩ ॥ * అఙ్గిరసః పత్నీ శ్రద్ధాఖ్యా - కర్దమస్య తృతీయాదుహితా-చతస్రః కన్యకాః ప్రసూతవతీ-కన్యానిర్దిశతి సినీతి * ॥ ౩౪ ॥ * అపరావపి తత్పుత్రౌ అఙ్గిరసః పుత్రౌ - ఉచథ్యః బృహస్పతి-రితి-ఖ్యాతౌ ప్రసిద్ధౌ-స్వారోచిషే మన్వన్తరే - ఆస్తాం-భగవాన్ బ్రహ్మిష్ఠ ఇతి పుత్రద్వయవిశేషణమ్ * ॥ ౩౫ ॥ * పులస్త్యః-పత్న్యాం స్వభార్యాయాం-హవిర్భూగాఖ్యాయాం, కర్దమస్య చతుర్థ్యాం దుహితరి-అగస్త్యమజనయత్, అగస్త్యం విశినష్టి ॥ యోఽగస్త్యః అన్యజన్మని-దహ్రాగ్నిః జాఠరాగ్నిః, రభూత్-తథా-మహాతపాః-విశ్రవాశ్చ - పులస్త్యసుత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * తస్య విశ్రవస ఇతి ॥ ఇలబిలాసుతః ఇలబిలాయాం జాతః-యక్షాణాం పతిః ప్రభుః-దేవః కుబేరః-తథా-అన్యస్యాం భార్యాయాం కైకస్యాం-రావణాదయస్త్రయః పుత్రా-విశ్రవస ఏవ జాతాః * ॥ ౩౭ ॥ * పులహస్య భార్యా రత్యాఖ్యా - కర్దమస్య పఞ్చమీ దుహితా-సతీ పతివ్రతా-త్రీన్ సుతాన్ - నసూత ప్రసూతవతీ-పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ కర్మశ్రేష్ఠమితి ॥ హే మహామతే * ॥ ౩౮ ॥ * క్రతోరపి భార్యా క్రియాఖ్యా-కర్దమస్య షష్ఠీ సుతా-బ్రహ్మతేజసా-జ్వలతః ప్రకాశమానాన్-షష్టిసహస్రాణి-వాలఖిల్యాన్ వానప్రస్థానృషీన్-అసూయత * ॥ ౩౯ ॥ * తథా-వసిష్ఠస్య భార్యాయామూర్జాయాం-క

తిజగ్ముస్సురేశ్వరాః । సభాజితాస్తయోస్సమ్యగ్దమ్పత్యోర్మిషతోస్తతః ॥ ౩౨ ॥ సోమోఽభూద్బ్రహ్మణోఽంశేన దత్తో విష్ణోస్తు యోగవిత్ । దుర్వాసాశ్శఙ్కరస్యాంశో నిబోధాఙ్గిరసః ప్రజాః ॥ ౩౩ ॥ శ్రద్ధా త్వఙ్గిరసః పత్నీ చతస్రోఽసూత కన్యకాః । సినీవాలీ కుహూ రాకా చతుర్థ్యనుమతిస్తథా ॥ ౩౪ ॥ తత్పుత్రావపరావాస్తాం ఖ్యాతౌ స్వారోచిషేఽన్తరే । ఉచథ్యో భగవాన్ సాక్షాద్బ్రహ్మిష్ఠశ్చ బృహస్పతిః ॥ ౩౫ ॥ పులస్త్యోఽజనయత్పత్న్యామగస్త్యం చ హవిర్భువి । సోఽన్యజన్మని దహ్రాగ్నిర్విశ్రవాశ్చ మహాతపాః ॥ ౩౬ ॥ తస్య యక్షపతిర్దేవః కుబేరస్త్విలబిలాసుతః । రావణః కుమ్భకర్ణశ్చ తథాఽన్యస్యాం విభీషణః ॥ ౩౭ ॥ పులహస్య గతిర్భార్యా త్రీనసూత సతీ సుతాన్ । కర్మశ్రేష్ఠం వరీయాంసం సహిష్ణుం చ మహామతే ॥ ౩౮ ॥ క్రతోరపి క్రియా భార్యా వాలఖిల్యానసూయత * । ఋషీన్ షష్టిసహస్రాణి జ్వలతో బ్రహ్మతేజసా ॥ ౩౯ ॥ ఊర్జాయాం జజ్ఞిరే పుత్రా వసిష్ఠస్య పరన్తప । చిత్రకేతుప్రధానాస్తే సప్త బ్రహ్మర్షయోఽమలాః ॥ ౪౦ ॥ చిత్రకేతుస్సురోచిశ్చ విరజా మిత్ర ఏవ చ । ఉల్బణో వసుభృద్యానో ద్యుమాన్ శక్త్యాదయోఽపరే ॥ ౪౧ ॥ * శాన్తాత్వథర్వణః పత్నీ లేభే పుత్రం ధృతవ్రతమ్ । దధ్యఞ్చమశ్వశిరసం భృగోర్వంశం నిబోధ మే ॥ ౪౨ ॥ భృగుః ఖ్యాత్యాం మహాభాగః పత్న్యాం పుత్రా* నజీజనత్ । ధాతారం చ విధాతారం శ్రియం చ భగవత్పరామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఆయతిం నియతిం చైవ సుతే మేరుస్తయోరదాత్ । తాభ్యాం తయోరభవతాం మృకణ్డః ప్రాణ ఏవ చ ॥ ౪౪ ॥ మార్కణ్డేయో మృకణ్డస్య ప్రాణాద్వేదశిరా మునిః । కవిశ్చ భార్గవో యస్య భగవానుశనా సుతః ॥ ౪౫ ॥ న వై తే మునయః కృత్స్నం లోకాన్ సర్గైరభావయన్ । ఏష కర్దమదౌహిత్రసన్తానః కథితస్తవ ॥ శృణ్వతశ్శ్రద్దధానస్య సద్యః పాపహరః పరః ॥ ౪౬ ॥ ప్రసూతిం మానవీం దక్ష ఉపయేమే హ్యజాత్మజః ।

ర్దమస్య నవమ్యాం సుతాయాం- హే పరన్తప-చిత్రకేతుప్రభృతయ-స్సప్త-మహర్షయః-నిర్మలాచారాః జజ్ఞిరే-అరున్ధత్యా ఏవ నామాన్తరమూర్జేతి వేదితవ్యమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ చిత్రకేతురితి ॥ ద్యుమాన్ తేజస్వీత్యర్థః-శక్త్యాదయః-అపరే-అన్యస్యాం భార్యాయాం జాతా ఇత్యర్థః * ॥ ౪౧ ॥ * అథర్వణః పత్నీ-కర్దమస్యాష్టమీ సుతా-శాన్తాఖ్యా, చిత్తిరితి పాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్యా ఏవ నామాన్తరం-ధృతవ్రతం-దధ్యఞ్చ-మశ్వశిరసం చ-పుత్రం- లేభే లబ్ధవతీ- అథ- మే మత్తః- భృగో-ర్వంశం-నిబోధ శృణు * ॥ ౪౨ ॥ * హే మహాభాగ-ఖ్యాత్యాఖ్యాయాం-కర్దమస్య సప్తమ్యాం దుహితరి-భృగుః-ధాతృవిధాతారౌ పుత్రౌ-పుత్రానిత్యార్షం బహువచనం-భగవత్పరాం భగవానాశ్రయో యస్యాస్తాం - శ్రియం లక్ష్మ్యంశభూతాం-కన్యాం చా - జీజనత్ * ॥ ౪౩ ॥ * మేరుః స్వస్య-సుతే-ఆయతిం నియతిం చ - తయోర్ధాతృవిధాత్రో - రదాత్ దత్తవాన్-తాభ్యాం ధాతృవిధాతృభ్యాం-తయోర్మేరుదుహిత్రోరాయతినియత్యోః-యథాక్రమం-మృకణ్డః-ప్రాణశ్చా-భవత్ * ॥ ౪౪ ॥ * తతః-మృకణ్డో-ర్మార్కణ్డేయః-ప్రాణాద్వేదశిరాః మునిరభవత్-ఉశనాశుక్రః-యస్య వేదశిరసః-సుత-స్స కవిశ్శుక్రశ్చ-భార్గవః భృగువంశసమ్భూత ఇత్యర్థః * ॥ ౪౫ ॥ * దేవహూతి దుహితృసంతతిముపసంహరతి ॥ న వై తి ॥ హే తుష్టః, ఏతే-నవ-మరీచ్యాదయః-సర్గైస్స్వవంశ్యై-ర్లోకాన్ భావయన్ ఉత్పాదయామాసుః, కర్దమదుహితృసంతతి శ్రవణఫలమాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ కర్దమదౌహిత్రః కర్దమదుహితృసమ్బన్ధీ-సన్తానో, మయా-కథితః-శ్రద్ధాపూర్వకం శృణ్వతః పాపనివర్తకః * ॥ ౪౬ ॥ * ఏవం-దేవహూతిసంతతిమభిధాయా-థమనో-స్తృతీయా

* ॥ పా ॥ చిత్తిస్త్వథర్వణః]

యాః దుహితుః ప్రసూతేస్సన్తానమాహ ॥ ప్రసూతిమితి॥ అజాత్మజో బ్రహ్మపుత్రః, దక్షః, మానవీం స్వాయంభువమనుదుహితరం, ప్రసూతిముపయేమే ఊఢవానిత్యర్థః - తస్యాం ప్రసూత్యాం అమలలోచనాః సౌన్దర్యశాలినీః షోడశ దుహితౄః, ససర్జ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తత్ర త్రయోదశ దుహితౄః విభుః స్తత్తదభిప్రాయవిజ్ఞానసమర్థో దక్షః ధర్మాయ దదౌ - ఏకాం దుహితరమగ్నయే - ఏకాం యుక్తేభ్యో పితృభ్యః - పితృభ్యః - ఏకాం - భవచ్ఛిదే - భవాయ రుద్రాయ అదాత్ - జ్ఞానప్రదత్వాద్రుద్రస్య భవచ్ఛిత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తత్ర ధర్మపత్నీస్త్రయోదశ దుహితౄర్నిర్దిశతి॥ శ్రద్ధేతి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తాసాం ప్రత్యేకం సన్తతిమాహ॥ శ్రద్ధేతి॥ ఆసాం శ్రద్ధాదినామత్వం తదపత్యానాం శుభాదినామత్వంచ - శ్రద్ధాదిధర్మయుక్తత్వేన శ్రద్ధాదికార్యశుభాదిధర్మయుక్తత్వేనచ బోధ్యం, నామ్నామన్వర్థత్వాత్ - యద్వా - శ్రద్ధాశుభాద్యభిమానిదేవతాత్వాద్వా తాసాం తేషాంచ తన్నామత్వమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ❁ త్రయోదశానాం మధ్యే మూర్త్యాఖ్యా ధర్మపత్నీ - సర్వేషాం గుణానాముత్పత్తిరభివ్యక్తిర్యయోస్తౌ ఋషీ నరనారాయణౌ - భగవదవతారభూతౌ, అసూత - యయోర్నరనారాయణయోర్జన్మ నిజజన్మకాలే అదః ఏతద్విశ్వం సుఖితం సదభ్యనన్దత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ సర్వేషాం మనాంసి దిశస్సరితః సముద్రా నానాత్వప్రసన్నా అభూవన్ - తూర్యాణి వాద్యాని దేవై రవాద్యన్త ధ్వానితాః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః స్త్రియః అవతీర్ణౌ నరనారాయణౌ ద్రష్టుకామాః సర్వే - బ్రహ్మాదయో దేవాః అభిష్టవైరుపతస్థుః - ఆగత్య సమీపే అభితః స్థితాస్స్తోత్రైః స్తుష్టువురిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ య ఇతి॥ నిజయా ఆత్మీయయా మాయయా సఙ్కల్పేన స్వాత్మన్యేవాధారభూతే - ఖే ఆకాశే రూపభేదం సితనీలాదిరూపభేదమివ విరచితం యదిదం విశ్వం రచితం తత్ర ఆకాశదృష్టాన్తేనైనస్వ

తస్యాం ససర్జ దుహితౄ షోడశామలలోచనాః ॥ ౪౭ ॥ త్రయోదశాదాద్ధర్మాయ తథైకామగ్నయే విభుః। పితృభ్య ఏకాం యుక్తేభ్యో భవాయైకాం భవచ్ఛిదే ॥ ౪౮ ॥ శ్రద్ధా మైత్రీ దయా శాన్తిస్తుష్టిః పుష్టిః క్రియోన్నతిః। బుద్ధిర్మేధా తితిక్షా హ్రీర్మూర్తిర్ధర్మస్య పత్నయః ॥ ౪౯ ॥ శ్రద్ధాఽసూత శుభం మైత్రీ ప్రసాదమభయం దయా। శాన్తిస్సుఖం ముదం తుష్టిస్స్మయం పుష్టిరసూయత ॥ ౫౦ ॥ యోగం క్రియోన్నతిర్దర్పమర్థం బుద్ధిరసూయత। మేధా స్మృతిం తితిక్షా చ క్షేమం హ్రీః ప్రశ్రయం తథా ॥ ౫౧ ॥ మూర్తిస్సర్వగుణోత్పత్తిర్నరనారాయణావృషీ। యయోర్జన్మన్యదో విశ్వమభ్యనన్దత్సునిర్వృతమ్ ॥ ౫౨ ॥ మనాంసి కకుభో వాతాః ప్రసేదుస్సరితోఽద్రయః। దివ్యవాద్యన్త తూర్యాణి పేతుః కుసుమవృష్టయః ॥ ౫౩ ॥ మునయస్తుష్టువుస్తుష్టా జగుర్గన్ధర్వకిన్నరాః। నృత్యన్తి స్మ స్త్రియో దేవ్య ఆసీత్పరమమఙ్గళమ్ ॥ దేవా బ్రహ్మాదయస్సర్వే ఉపతస్థురభిష్టవైః ॥ ౫౪ ॥ దేవా ఊచుః॥ యో మాయయా విరచితం నిజయాఽఽత్మనీదం ఖే రూపభేదమివ తత్ప్రతిచక్షణాయ। ఏతేన ధర్మసదనే ఋషిమూర్తినాఽద్య ప్రాదుశ్చకార పురుషాయ నమః పరస్మై ॥ ౫౫ ॥ సోఽయం స్థితివ్యతికరోపశమాయ సృష్టాన్సత్త్వేన నస్సురగణానను

స్యాస్పృష్టస్యైవ స్తుదోషత్వముచ్యతే - యద్వా - యస్మిన్నాత్మనిజీవే ఆకాశే రూపభేద ❁ మివ - ఇదం దేవతిర్యగాదిరూపభేదం రచితం తత్ర ఆకాశదృష్టాన్తేన సితనీలాదిరూపభేదో మేఘాదికృతోవస్తుత ఆకాశాదతిరిక్తోపి భ్రాన్తదృష్టీనామాకాశాభిన్నత్వేన ప్రతీతః తద్వద్దేవాదిరూపభేదాద్విలక్షణేప్యాత్మస్వరూపే తదభిన్నత్వేనైవ భ్రాన్తదృష్టీనాం ప్రతీయమానో దేవాదిరూపభేద ఇతి వివక్షితం - తథోక్తం "సితనీలాదిభేదేన యథైకం దృశ్యతే నభః। భ్రాన్తదృష్టిభిరాత్మాపి తథైకస్సన్ పృథక్పృథ"గితి అస్మిన్పక్షే - యో మాయయా ఆత్మని రచితమిత్యుక్త్యా - భగవతస్సఙ్కల్పాదేవ జీవస్య బన్ధ ఇత్యుక్తం భవతి - తత్ప్రతిచక్షణాయ - తస్య దేవాదిరూపసంసృష్టస్యాత్మనః - ప్రతిచక్షణాయ ప్రతిబోధనాయ - దేవాదిరూపభేదాద్విలక్షణబ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మస్వరూపబోధనాయ - తద్ద్వారా సంసారమోచనాయేత్యభిప్రాయః । ఏతేన - దేవమనుష్యాదిసజాతీయేన స్వసఙ్కల్పోపాత్తేనాప్రాకృతాకర్మవశ్యేన ఋష్యాకారేణ - ధర్మవేశ్మగృహే - యో భగవాన్ ప్రాదుశ్చకార ప్రాదుర్భూతః, తస్మై పరమపురుషాయ - తే నమః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ సోఽయం స్వసఙ్కల్పకృతజగద్బన్ధమోక్షో భగవాననుమేయతత్త్వః శాస్త్రైకవేద్యవిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వరూపః - స్థితివ్యతికరోపశమాయ - స్థితిః పాలనం వ్యతికరః సృష్టిః - ఉపశమస్సంహారః - తేషాం సమాహారేద్వన్ద్వః - తస్మై జగత్పాలనాద్యర్థం - పాలనాధికృతభగవదంశభూతేన్ద్రాద్యభిప్రాయేణ స్థితిపదం ప్రయుక్తం - సత్త్వేనేతి గుణత్రయోపలక్షణం - స్థిత్యాద్యనుగుణసత్త్వాదిగుణవిశిష్టత్వేన - సృష్టాన్ నస్మాన్ సురగణాన్ - అదభ్రకరుణేన అనల్పదయాయుక్తేన - విలోకనేన - దృశ్యాత్ - ఆశీర్లిఙ ఆర్ధధాతుకత్వాత్ పశ్యాదేశాభావః - దృశ్యాన్ని దివీయాన్ తపాతేతు - పశ్యత్వితి క్రియాపదమాధ్యాహర్తవ్యం - దృశ్యాత్ - కృపావలోకనవిషయత్వయోగ్యాన్ అస్మాన్పశ్యత్విత్యర్థః - కథంభూతేన విలోకనేన - యచ్ఛ్రియో

లక్ష్మ్యాః-నికేతంస్థానం-అరవిన్దంకమలం-తత్ - క్షిపతాతిరస్కుర్వతా ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ హేతాత-ఏవం-లబ్ధఃకృపావలోకో యైస్తైః-సురగణైః-రభిష్టుతౌ-భగవన్తౌనరనారాయణౌ-గన్ధమాదనాఖ్యంపర్వతంప్రతి-యయతుఃగతవన్తౌ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తావేవహరేరంశతయావతీర్ణౌ-ఇమౌ-నరనారాయణౌ - భువః-భారవ్యయాయభారక్షపణాయ - యదుకులశ్రేష్ఠౌ,ఇమౌ కృష్ణార్జునౌ - విహాగతౌ - తావేవకృష్ణార్జునరూపేణావతీర్ణావిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవం,ధర్మపత్నీనాందక్షదుహితౄణాంత్రయోదశానాంసన్తతిఃకథితా-అథచతుర్దశ్యా దక్షదుహితుస్సన్తానమాహ॥స్వాహేతి॥ అభిమానినః , స్వాహాంభార్యాంస్వస్యాత్యన్తమనుకూలాంమన్యమానాదగ్నేస్తద్భార్యాయాస్స్వాహాస్వాహాఖ్యాయాః,త్రీన్పుత్రాన్,స్వసూతవతీ - అభిమానినఇత్యాత్మజవిశేషణంవా,త్రైతాగ్న్యభిమానినోదేవానిత్యర్థః- తానాహ॥ పావకమితి ॥హుతభోజనమితిత్రయాణాంవిశేషణం , హుతందేవతోద్దేశేనత్యక్తంచరుపురోడాశాదికంభుఙ్తఇతిహుతభోజనస్తం ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ తేభ్యః పావకాదిభ్యః పఞ్చచత్వారింశ-దగ్నయస్సమభవన్-తఏవ-పఞ్చచత్వారింశదగ్నయః,పితృపితామహైః-స్సాకంసహ,ఏకోనపఞ్చాశత్,తత్ర-పితరస్త్రయఃపితామహఏకః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ పఞ్చచత్వారింశదగ్నీన్విశినష్టి॥వైతానికఇతి॥యన్నామభిఃయేషామగ్నీనాం,నామభిః,వైతానికైర్వైదికైకర్మణి,తథా-యజ్ఞే,యద్వాయజ్ఞరూపేవైతానికేకర్మణి - ఆగ్నేయ్యః , అగ్నిదేవతాకా-ఇష్టయోయాగాః-బ్రహ్మవాదిభిర్వైదికై,ర్నిరుప్యన్తే-తఏతే-అగ్నయఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ అథ,పఞ్చదశ్యాదక్షదుహితుస్సన్తతిం వర్ణయంస్తత్పతీన్పితౄన్విభజతి॥అగ్నిష్వాత్తాఇతి॥అగ్నిష్వాత్తాఅయజ్వానస్తేఽనగ్నయః-యేషామగ్నౌకరణంనాస్తి-తేఽన

మేయతత్త్వః। ❁ దృశ్యాదదభ్రకరుణేనవిలోకనేనయచ్ఛ్రీనికేతమమలంక్షిపతారవిన్దమ్॥ ౫౬ ॥ఏవంసురగణైస్తాతభగవన్తావభిష్టుతౌ।లబ్ధావలోకైర్యయతురర్చితౌగన్ధమాదనమ్॥ ౫౭ ॥తావిమౌవైభగవతోహరేరంశావిహాగతౌ। భారవ్యయాయచభువఃకృష్ణౌయదుకురూద్వహౌ ॥ ౫౮ ॥ స్వాహాఽభిమానినశ్చాగ్నేరాత్మజాంస్త్రీనజీజనత్ । పావకంపవమానంచశుచించహుతభోజనమ్॥౫౯॥ తేభ్యోఽగ్నయస్సమభవంశ్చత్వారింశచ్చపఞ్చచ। తఏవైకోనపఞ్చాశత్సాకంపితృపితామహైః ॥ ౬౦ ॥వైతానికేకర్మణియన్నామభిర్బ్రహ్మవాదిభిః। ఆగ్నేయ్యఇష్టయోయజ్ఞేనిరుప్యన్తేఽగ్నయస్తుతే ॥ ౬౧ ॥ అగ్నిష్వాత్తాబర్హిషదస్సౌమ్యాఃపితరఆజ్యపాః। సాగ్నయోఽనగ్నయస్తేషాంపత్నీదాక్షాయణీస్వధా॥ ౬౨ ॥ తేభ్యోదధారకన్యేద్వేవయునాంధరణీంస్వధా।ఉభేతేబ్రహ్మవాదిన్యౌజ్ఞానవిజ్ఞానపారగే॥ ౬౩ ॥భవస్యపత్నీతుసతీభవందేవమనువ్రతా।ఆత్మనస్సదృశంపుత్రంనలేభేగుణశీలతః ॥ ౬౪ ॥పితర్యప్రతిరూపేస్వేభవాయానాగసేరుషా ।అప్రౌఢైవాత్మనాఽఽత్మానమజహాద్యోగసంయుతా ॥ ౬౫ ॥ ****************************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ప్రథమోఽధ్యాయః ************

విదురఉవాచ ॥ భవేశీలవతాంశ్రేష్ఠేదక్షోదుహితృవత్సలః । విద్వేషమకరోత్కస్మాదనాదృత్యాత్మజాంస

గ్నయః- తేచాజ్యపాః,యేచబర్హిషదోయజ్వానస్తేసాగ్నయః।అగ్నౌకరణవన్తః,సోమ్యాఃసోమపాశ్చ।తథాచశ్రుతిః॥"యేవైయజ్వానస్తేపితరోబర్హిషదః-యేవాఅయజ్వానోగృహమేధినస్తేపితరోఽగ్నిష్వాత్తా"॥ఇతి॥తేషాముభయవిధపితౄణాం-పత్నీ-దాక్షాయణీదక్షదుహితాస్వధాఖ్యా ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ తేభ్యఃపితృభ్యః-స్వధా-మేధాం-వైతరణీంచ-ద్వేకన్యే-దధారగర్భేధృతవతీ - ప్రసూతవతీత్యర్థః - తయోస్సన్తతిర్నాస్తీత్యాహ॥ ఉభేఇతి ॥ తేఉభేమేధావైతరణ్యౌ-బ్రహ్మవాదిన్యౌబ్రహ్మోపదేష్ట్ర్యౌ - జ్ఞానంశాస్త్రజన్యం - విజ్ఞానంవివేకాదిజన్యం - తయోః-పారమన్తం-గతవత్యౌ-సనకాదివదూర్ధ్వరేతస్కేతేఇతిభావః ❁ ॥ ౬౩ ॥భవస్యరుద్రస్య-సతీనామ్నీ - సాపి-గుణశీలాదిభి-రాత్మనఃస్వస్యానుసదృశం-దేవంభవం-నిత్యంసేవమానాపి-పుత్రం-నలేభే ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ తత్ర హేతుః-స్వపితరిదక్షే-అనాగసేనిరపరాధినే-భవాయరుద్రాయ-రుషాక్రోధేన-అప్రతిరూపేఅసదృశే - ప్రతికూలేసతి - ఆత్మనాస్వయమేవ-ఆత్మానందేహం - అప్రౌఢైవబాలైవసతీ-యోగసంయుతా-అజహాత్తత్యాజ - యోగాగ్నినాదేహందదాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః . ***************************

భవాయపితర్యప్రతిరూపేసత్యాత్మానంతత్యాజేతిసఙ్గ్రహేణోక్తం దేహత్యాగనిమిత్తంత్యాగంచాశ్రుత్యతద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతివిదురః ॥ భవఇతిత్రిభిః ॥ శీలవతాంనిర్వైరత్వసమదర్శనత్వాదిసూపస్వభావవతాం మధ్యే, శ్రేష్ఠే,భవేరుద్రే - దుహితృషువత్సలో, దక్షః-సతీనామ్నీ - మాత్మజా , మనాదృత్య - కస్మాద్ధేతో , ర్విద్వేషమకరోత్ -నచదుహి

❁ పా ॥ దృశ్యాదభ్ర .

వృజామాతరావిద్వేషాన్నావితి భావః ❀ ॥౧॥ ❀ ఇతశ్చన భవో విద్వేష్టార్హ ఇత్యాహ ॥ క ఇతి ॥ కో బ్రహ్మదక్షః, చరాచరాణాం, గురుం జ్ఞానోపదేష్టారం, అచరాణామపి జ్ఞానసమ్పాదనసమర్థః కిముత చరాణామితి కైముతికన్యాయద్యోతనాయ చరపదం ప్రయుక్తం, జగతః జిజ్ఞాసోర్లోకస్య, మహద్దైవతం ఆరాధ్యం "రుద్రస్తారకం బ్రహ్మ వ్యాచష్టే- శఙ్కరాద్జ్ఞానమన్విచ్ఛే,, దితి శ్రుతిస్మృతిభ్యాం, జ్ఞానార్థం జిజ్ఞాసుభిరారాధ్యమితి భావః ॥ నిర్వైరం, తం భవం- కథం ద్వేష్టి అద్వేషీదిత్యర్థః- నిర్వైరత్వే హేతుః, శాన్తవిగ్రహం శాన్తిరేవ విగ్రహో యస్య - శాన్తిప్రచురమిత్యర్థః, ఆత్మని సర్వభూతాన్తరాత్మని పరమపురుషే, ఆరామో రతిర్యస్య తం "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శమదమాదిభిస్సర్వాత్మకం బ్రహ్మైవోపాసీనమిత్యర్థః ❀॥ ౨ ॥❀ జామాతుర్భవస్య, శ్వశురస్య దక్షస్య చ- యతో హేతో- ర్విద్వేషో ఽభవత్- యతశ్చ విద్వేషా, ద్దక్షస్య దుహితా, సతీ- ప్రాణాన్ తత్యాజ- ఏతన్మహ్యం, హే బ్రహ్మన్- ఆఖ్యాహి కథయ ❀॥౩॥❀ ఏవమాపృష్టో మైత్రేయో భవదక్షయోర్విద్వేషనిమిత్తం తన్నిమిత్త సతీదేహత్యాగం చ- సప్రపఞ్చముపపాదయిష్యురాపోద్ఘాతికీం కథాం ప్రస్తౌతి ॥ పురేతి ॥ విశ్వసృజాం మరీచ్యాదిప్రజాపతీనాం, సత్రే- బహుయజమానకర్తృకో యాగః సత్రం- తస్మిన్- పరమర్షయ- స్తథా- సభృత్యా, ఇన్ద్రాదయః సురగణాః- అగ్నయోఽగ్న్యభిమానిన్యో దేవతాశ్చ, సమేతాస్సఙ్ఘీభూతా, ఆసన్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తత్ర యజ్ఞీయే దేశే- ప్రవిష్టం, దక్షమితి శేషః- దృష్ట్వా, చతుర్ముఖం శివం చ వినా- సర్వే, తస్య దక్షస్య, భాసా- ఆక్షిప్తమభిభూతం, తేజః, యేషాం తే- సహాగ్నయః అగ్న్యభిమాని దేవతాసహితాః, సదస్యాః సదసి సంస్థితాః, స్వా

తీమ్ ॥ ౧ ॥ కస్తం చరాచరగురుం నిర్వైరం శాన్తవిగ్రహమ్। ఆత్మారామం కథం ద్వేష్టి జగతో దైవతం మహత్ ॥
ఏతదాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ జామాతుశ్శ్వశురస్య చ। విద్వేషస్తు యతః ప్రాణాం స్తత్యజే దుస్త్యజాన్సతీ ॥౩॥
మైత్రేయ ఉవాచ ॥ పురా విశ్వసృజాం సత్రే సమేతాః పరమర్షయః। తదాఽమరగణాస్సర్వే సానుగా మునయో
ఽగ్నయః ॥ ౪ ॥ తత్ర ప్రవిష్టమృషయో దృష్ట్వాఽర్కమివ రోచిషా। భ్రాజమానం వితిమిరం కుర్వన్తం తన్మహత్స
దః ॥ ౫ ॥ ఉదతిష్ఠన్సదస్యాస్తే స్వధిష్ణ్యేభ్యస్సహాగ్నయః। ఋతే విరిఞ్చం శర్వం చ తద్భాసాఽఽక్షిప్తతేజసః ॥
సదసస్పతిభిర్దక్షో భగవాన్సాధుసత్కృతః। అజం లోకగురుం నత్వా నిషసాద తదాజ్ఞయా ॥ ౭ ॥ ప్రాఙ్నిషణ్ణం మృ
డం దృష్ట్వా నామృష్యత్తదనాదృతః। ఉవాచ వామం చక్షుర్భ్యామభివీక్ష్య దహన్నివ ॥ ౮ ॥ శ్రూయతాం బ్రహ్మ
ర్షయో మే సహ దేవాస్సహాగ్నయః। సాధూనాం బ్రువతో వృత్తం నాజ్ఞానాన్న చ మత్సరాత్ ॥ ౯ ॥ అయం తు లో
కపాలానాం యశోఘ్నో నిరపత్రపః। సద్భిరాచరితః పన్థా యేన స్తబ్ధేన దూషితః ॥ ౧౦ ॥ ఏష మే శిష్యతాం ప్రా
ప్తో యన్మే దుహితురగ్రహీత్। పాణిం విప్రాగ్నిముఖతస్సావిత్ర్యా ఇవ సాధువత్ ॥ ౧౧ ॥ గృహీత్వా మృగశా
బాక్ష్యాః పాణిం మర్కటలోచనః। ప్రత్యుత్థానాభివాదార్హే వాచాప్యకృత నోచితమ్ ॥ ౧౨ ॥ లుప్తక్రియాయా

సదస్యాః, ఉదతిష్ఠన్ ఉత్థితవన్తః- దక్షం కథంభూతం- శోచిషా దేహకాన్త్యా, ఆదిత్యమివ భ్రాజమానం- మహత్సదః మహతీం సభాం, వితిమిరం యథా తథా- కుర్వన్తం ❀॥ ౫ ॥ ౬ ॥❀ తత- స్స భగవాన్ దక్షః- సదసస్పతిభిః- సాధు యథా తథా- సత్కృతః పూజితః, లోకగురుమజం బ్రహ్మాణం- ప్రణమ్య, తస్యాజస్యాజ్ఞయా- నిషసాద ఉపవిష్టవాన్ ❀॥ ౭ ॥❀ ప్రాక్- స్వప్రవేశాత్పూర్వమేవాగత్య, నిషణ్ణముపవిష్టం, మృడం శివం, దృష్ట్వా, తేన మృడేనా- నాదృతః ప్రత్యుత్థానాదిభిరసత్కృతో- దక్షః- నామృష్యత్ న సేహే- వామం వక్రం యథా తథా, దహన్నివ- చక్షుర్భ్యామభివీక్ష్య- ఉవాచ ❀॥౮॥❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ శ్రూయతామిత్యాదినా యజ్ఞభాగం నలభతామిత్యన్తేన- హే సహాగ్నయో మహర్షయః- సాధూనాం, వృత్తమాచారం, బ్రువతః కథయతో- మే- వచః వాక్యం, వక్ష్యమాణం- శ్రూయతాం యుష్మాభిరితి శేషః, ఇదం వక్ష్యమాణం వచః- అజ్ఞానాన్మత్సరాచ్చ నకథ్యత ఇత్యాహ ॥ అజ్ఞానాదితి ॥ అజ్ఞానాన్మత్సరాచ్చ న కథయిష్యామీత్యర్థః ❀ ॥౯॥ ❀ అయం రుద్రః- నామ్నాపి నిర్దేష్టుమసహమానో ఽయమితి సర్వనామ్నా నిర్దిష్టవాన్- ఏవముత్తరత్రాపి। లోకపాలానాం- యశోనాశకః- నిరపత్రపః లజ్జారహితః- స్తబ్ధశబ్దేన విహితధర్మపరిత్యాగినా మూర్ఖేణ వా- యేన రుద్రేణ- సద్భిరాచరితః అనుష్ఠితః- పన్థాః వైదికాచారః, దూషితః దోషం ప్రాపితః- వినాశిత ఇతి యావత్ ❀॥ ౧౦ ॥❀ స్తబ్ధతామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ ఏష రుద్రః- యత్ యస్మా- న్మే మమ- శిష్యతాముపగతః- మే- దుహితుః సత్యాః- పాణిం- విప్రాగ్నిసాక్షికం- సాధువత్- అగ్రహీత్- సాధువదితి వతి ప్రత్యయేన వస్తుతో ఽసాధురితి వ్యఞ్జితమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ మర్కటస్యేవ లోచనే యస్య- సోఽయం రుద్రః- మృగశాబస్య హరిణబాలకస్యాక్షిణీ ఇవాక్షిణీ యస్యా- స్తస్యాః సత్యాః- పాణిం- గృహీత్వా- ఊఢ్వా- ప్రత్యుత్థానాభివాదనాదియోగ్యే మయి- వాఙ్మాత్రేణాపి- ఉచితం సత్కారం- నాకృత నకృతవాన్ ❀॥ ౧౨ ॥❀ అనర్హాయ కన్యాం దత్తవానహమిత్యను

తప్యమానఆహ ॥ లుప్తక్రియాయేతి సార్ద్ధైశ్చతుర్భిః ॥ లుప్తక్రియాయలుప్తా-క్రియాసదాచారః-యేన-అతఏవాశుచయే-మానినేదురహంకారిణే - భిన్నసేతవేభిన్నః భ్రంశితః సేతుః ధర్మమర్యాదా - యేనతస్మై - అనిచ్ఛన్నపి - దాతుమితి శేషః - అహం - బాలాంకన్యాం - అదాందత్తవాన్ - యథాశూద్రాయ -ఉశతీంనిర్దుష్టాం-వేదలక్షణాంగిరం - తథేత్యర్థః ॥౧౩॥ ప్రేతావాసేషుశ్మశానేషు - ఘోరైర్వికృతైః - ప్రేతైః భూతగణైశ్చ -వృతః వేష్టితః - నగ్నః వివసనః - వ్యుప్తకేశః వికీర్ణకేశః ఉన్మత్తఇవ-హసన్ - రుదంశ్చ - అటతిపర్యటతి ॥౧౪॥ చితాభస్మనాశ్మశానభస్మనా-కృతంస్నానం-యేన-ప్రేతానాంస్రజోమాల్యానియస్యసః - అస్థిభూషణః - నృణామస్థీనిభూషణానియస్యసః-స్వయమశివోఽమఙ్గలోఽపి-శివాపదేశః శివఇతివ్యవహారమాత్రంయస్య - స్వయంమత్తో- మత్తానాంజనానాంప్రియశ్చతమోమాత్రాత్మకః కేవలతమోరూపః - ఆత్మా స్వభావోయేషాం - తేషాం - ప్రమథభూతానాంప్రమథాఖ్యభూతవిశేషాణాంపతిః ॥౧౫॥ తస్మై-ఉన్మాదానాంభూతవిశేషాణాం - నాథాయ-దుర్హృదేదుష్టచిత్తాయ-నష్టశౌచాయఆచారహీనాయ-సాధ్వీసతీ-కన్యా-మయా-దత్తా-పరమేష్ఠినాచోదితఆదిష్టోఽహందత్తవానిత్యధ్యాహారః । చోదితఇత్యార్షత్వాద్వ్యత్యయేనతృతీయార్థేప్రథమా-వా-బతేతిఖేదే - కేచిదత్రలుప్తక్రియాయాశుచయే,,ఇత్యాదిగ్రన్థంరుద్రనిన్దాపరంయథాశ్రుతంవ్యాఖ్యాయ- వాస్తవస్త్వయమర్థ ఇత్యుపక్రమ్య - లుప్తాః క్రియాః యస్మిన్పరబ్రహ్మత్వాత్ - అతఏవనశుచిర్యస్మాత్ , అమానినేఅభిన్నసేతవఇతిచ్ఛేదః , తస్య పరమేశ్వరస్య - మదీయామానుషీకన్యా - కథంయోగ్యాస్యాదితిలజ్జయా-దాతుమనిచ్ఛన్నప్యేతత్సమ్బన్ధలోభేనదత్తవాన్-శూద్రాయేత్యనర్హత్వమాత్రేదృష్టాన్తః - నహీనత్వేఅన్యథాపూర్వాపరస్వగ్రన్థవిరోధాపత్తేః ॥ ఏతదుక్తంభవతి-యథాకశ్చిచ్ఛూద్రాయవేదమర్థలోభేనదదాతి॥తద్వదితి॥ ప్రేతావాసేష్విత్యాదిసర్వంవిడమ్బనమాత్రమితిస్వయమేవాహ ॥ ఉన్మత్తవదితి-అన్యథా - ఉన్మత్తఇత్యేవావక్ష్యత్ - అశివః - నాస్తిశివోయస్మాత్ , అమత్తః - అమత్తజనప్రియఇతిచ్ఛేదః-ప

శుచయేమానినేభిన్నసేతవే । అనిచ్ఛన్నప్యదాంబాలాంశూద్రాయేవోశతీంగిరమ్ ॥౧౩॥ ప్రేతావాసేషుయో
ఘోరైఃప్రేతైర్భూతగణైర్వృతః । అటత్యున్మత్తవన్నగ్నోవ్యుప్తకేశోహసన్రుదన్ ॥ ౧౪ ॥ చితాభస్మకృ
తస్నానః ప్రేతస్రఙ్న్రస్థిభూషణః । శివాపదేశోహ్యశివోమత్తోమత్తజనప్రియః ॥ పతిః ప్రమథభూతానాంత
మోమాత్రాత్మకాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాఉన్మాదనాథాయనష్టశౌచాయదుర్హృదే । దత్తాబతమయాసాధ్వీ

తిః ప్రమథభూతానామితిభక్తవాత్సల్యమాహ॥ తామసానామపిదోషమపనీయ పాతీతిపతిః-నష్టానామపిశౌచం శుద్ధిర్యస్మాత్-దుష్టేష్వప్యేతేమయానుకమ్ప్యాఇతి-హృన్మనో, యస్య - దుర్హృత్-తస్మైబతేతిహర్షే - ఇతిరుద్రప్రశంసాపరత్వేనవ్యాచక్షతే - తత్రాయంవాస్తవోర్థః కిందక్షస్యాభిప్రేతః - ఉతైతత్పురాణకర్తుః - ఉతాన్యస్యత్వాదృశస్య కస్యచిత్ - నాద్యః॥సాధూనాంబ్రువతోవృత్తంనాజ్ఞానాన్నచమత్సరా,, దితివాస్తవికత్వముపక్రమ్య॥లోకపాలానాంయశోఘ్నోనిరపత్రపః॥యేన స్తబ్ధేనదూషితః - ఏష మేశిష్యతాంప్రాప్త,,ఇత్యాదినానిన్దయతోఽభిప్రేతత్వాసమ్భవాత్- నిన్దాయామేవతస్యతాత్పర్యాతిశయావగమాత్- అతఏవహి॥దక్షోగిరిత్రాయవిసృజ్యశాపంతస్మాద్వినిష్క్రమ్యవివృద్ధమన్యుః-జగామ,,తినిన్దాపూర్వకశాపకరణత్వవివృద్ధక్రోధత్వవినిష్క్రమణాదయోవక్ష్యమాణా ఉపపన్నాః - నద్వితీయః-వేదాన్తార్థోపబృంహణరూపత్వాదస్యపురాణస్య- వేదాన్తేషుచ॥అనపహతపాప్మావాఅహమస్మి-నారాయణాద్రుద్రోజాయత,,ఇత్యాదిషుకర్మవశ్యత్వకార్యత్వాదిశ్రవణాత్తద్విరుద్ధార్థానామత్రనిబద్ధుమయుక్తత్వేనైతత్పురాణకర్త్రభిప్రేతత్వాసమ్భవాత్॥అతఏవహి॥సద్యోజాయతతన్మన్యుః కుమారోనీలలోహితః।సవైరురోదదేవానాంపూర్వజోభగవానజః ॥ నామానికురుమేధాతః - స్థానానిచజగత్పతే,,ఇతి-వేదాన్తార్థానుసారేణైవకార్యత్వకర్మవశ్యత్వచతుర్ముఖకృతనామస్థానాదిమత్త్వముపబృంహితం-క్వచిత్త్రిమూర్త్యైక్యాదికం ప్రతీయమానంప్రతర్దనన్యాయేనాన్యథాప్యుపపన్నమితిపూర్వమేవప్రతిపాదితం-నతృతీయః-ఆగ్రహమూలకత్వాత్,నిన్దాపరగ్రన్థస్యయథాకథంచిద్విపరీతార్థపర్యవసానకరణేసర్వత్రాప్యేవమేవస్యాదితిస్తుతినిన్దయోర్వ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ, యదప్యుక్తం,లుప్తాః క్రియాయస్మిన్పరబ్రహ్మత్వాదితి, తదయుక్తం , పరబ్రహ్మత్వేపిరామకృష్ణాద్యవతారేషు,లుప్తక్రియాత్వాదర్శనేనహేతోర్వ్యభిచారాత్ , అమానినేఅభిన్నసేతవఇతిపదచ్ఛేదఇత్యప్యయుక్తం॥ సద్భిరాచరితః పన్థాయేన స్తబ్ధేనదూషిత,,ఇతి॥యజ్ఞభాగంనలభతాం దేవైర్దేవగణాధిప,, ఇతిపూర్వోత్తరవ్యాఘాతాత్ ॥ తస్యపరమేశ్వరస్యమదీయామానుషీకన్యేత్యాద్యప్యయుక్తం , భవదక్షయోరుభయోరపిచతుర్ముఖాత్ప్రసూతత్వేనదక్షకన్యాయామానుషీత్వాసమ్భవాత్,మనోర్జాతావక్ష్యతౌషక్కేతిహామానుషశబ్దోక్త్యాదితః; తామసానపిదోషమశేషమపనీయపాతీత్యాద్యపిమన్దం,

తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ॥ ఆసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని। మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ తతో యాన్త్యధమాం గతి,, మితి తామసానాం నిగ్రాహ్యత్వగానాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సదక్షః, అప్రతీపం అప్రతిక్రియ, ముదాసీన-మవస్థితమాసీనం,- గిరిశ, మేవముక్తవిధయా, వినిన్ద్యాథ, అపడ ఉపస్పృశ్య, ఆచమ్యేత్యర్థః; క్రుద్ధః శప్తుం ప్రచక్రమే ఉపక్రాన్తవాన్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అయం భవో రుద్రః, తు హైతౌ-యతః-దేవగణాధమః-సర్వేభ్యో దేవేభ్యోఽధమః- తత-ఇన్ద్రాదిభిర్దేవైస్సహ, దేవయజనే దేవోద్దేశ్యకయాగే, యజ్ఞభాగం యజ్ఞీయభాగం-నలభతాం న ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ హే కౌరవ్య విదుర-సదక్షః-సదస్యముఖ్యైః సభ్యశ్రేష్ఠైః, నిషిధ్యమానః నివార్యమాణోఽపి-వివృద్ధో మన్యుః క్రోధో యస్య సః,, గిరిత్రాయ రుద్రాయ-శాపం యజ్ఞభాగానర్హతారూపం-విసృజ్య, తస్మాత్సత్రదేశాద్బహిర్వినిర్గత్య, స్వీయం నికేతనం గృహం ప్రతి-జగామ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ గిరిశానుగానాం రుద్రపార్షదానాం-అగ్రణీర్ముఖ్యః, నన్దీశ్వరః-దక్షవిసృష్టం శాపం,, జ్ఞాత్వా-రోష ఏవ కషాయ, స్తేన రూషితః, ఆరక్తనేత్ర ఇత్యర్థః-తథా, తస్య రుద్రస్య, అవాచ్యతాం వచనానర్హతాం వినిన్ద్యతాం, యే చ సదస్యా ద్విజాః, అన్వమోదన్నభ్యనన్దన్ ॥ తేభ్యశ్చ శాపం విససర్జేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తత్ర దక్షం శపతి సార్ధైస్త్రిభిః॥ యో దక్షః-అజ్ఞః దేహాదివిలక్షణాత్మజ్ఞానరహితః, అత ఏవ-పృథగ్దృష్టిః-అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదర్శీ... అప్రతిద్రుహి- ప్రతిద్రోహమకుర్వతి-భగవతి భగవదంశావతారభూతే-భ

చోదితః పరమేష్ఠినా॥ ౧౬ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ వినిన్ద్యైవం స గిరిశమప్రతీపమవస్థితమ్ । దక్షోఽథాప ఉపస్పృశ్య క్రుద్ధశ్శప్తుం ప్రచక్రమే॥ ౧౭ ॥ దక్ష ఉవాచ॥ అయన్తు దేవయజన ఇన్ద్రోపేన్ద్రాదిభిర్భవః। సహ భాగం న లభతాం దేవైర్దేవగణాధమః॥ ౧౮ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ నిషిధ్యమానస్స సదస్యముఖ్యైర్దక్షో గిరిత్రాయ విసృజ్య శాపమ్। తస్మాద్వినిష్క్రమ్య వివృద్ధమన్యుర్జగామ కౌరవ్య నిజం నికేతమ్ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞాయ శాపం గిరిశానుగాగ్రణీర్నన్దీశ్వరో రోషకషాయదూషితః। దక్షాయ శాపం విససర్జ దారుణం యే చాన్వమోదంస్తదవాచ్యతాం ద్విజాః॥ ౨౦ ॥ ❀ య ఏతన్మర్త్యముద్దిశ్య భగవత్యప్రతిద్రుహి । ద్రుహ్యత్యజ్ఞః పృథగ్దృష్టిస్తత్త్వతో విముఖో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ గృహేషు కూటధర్మేషు సక్తో గ్రామ్యసుఖేచ్ఛయా । కర్మతన్త్రం వితనుతాం వేదవాదవిపన్నధీః॥ ౨౨ ॥ బుద్ధ్యా పరాభిధ్యాయిన్యా విస్మృతాత్మగతిః పశుః । స్త్రీకామస్సోఽస్త్వతితరాం దక్షో బస్తముఖోఽచిరాత్॥ ౨౩ ॥ విద్యాబుద్ధిరవిద్యాయాం కర్మమయ్యామసావజః । సంసరన్త్విహ యే చేమమను శర్వావమానినమ్ ॥ ౨౪ ॥ గిర

వే-మర్త్యముద్దిశ్య మరణాదిధర్మభాజముద్దిశ్య -- కేవలనికృష్టమజ్ఞాత్వేత్యర్థః- ద్రుహ్యతి అపకరోతి - ఏతత్ ఏతస్మాత్కారణాత్ ఏతమితి పాఠే-ఏతం భవం మర్త్యత్వేన జ్ఞాత్వేత్యర్థః-సదక్షః-తత్త్వతః ప్రకృతిపురుషేశ్వర యాథార్థ్యాత్-విముఖః పరాఙ్ముఖః-భవేత్-తత్త్వత్రయజ్ఞానరహితో భూయాదిత్యర్థః- అయం ప్రథమశ్శాపః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏవం తత్త్వవైముఖ్యరూపం శాపం విసృజ్య తత్కార్యరూపం అతాత్త్వికలౌకికకర్మాభిరుచిరూపం శాపం విసృజతి ॥ గృహేష్వితి ॥ కూటధర్మేషు- అవిచాల్యానికర్మాణి యేషు-ప్రాకృతగుణసఙ్గాద్దుర్నివారకర్మస్వితి యావత్ -గృహేషు-గ్రామ్యసుఖేచ్ఛయా సాంసారికవైషయికసుఖేచ్ఛయా- ఆసక్తః - అత ఏవ-వేదవాదైః అల్పాస్థిరఫలసాధనాని కర్మాణ్యనన్తస్థిరఫలసాధనత్వేన ప్రరోచయద్భిః "అపామ సోమమమృతా అభూమ, అక్షయ్యగ్ంహ వై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతం భవతీ,, త్యాదిభిరర్థవాదైః- విపన్నా వినష్టా ధీర్యస్య సః-కర్మతన్త్రం కర్మకలాపం- వితనుతాం అల్పాస్థిరఫలసాధనకర్మాణి కుర్యాదిత్యర్థః- అయం ద్వితీయశ్శాపః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ పరో దేహాదిః - తమేవాత్మత్వేన అభిధ్యాతుం శీలమస్యా - స్తయా బుద్ధ్యా - విస్మృతా ఆత్మగతిః జీవాత్మపరమాత్మ యాథార్థ్యావగతిః - యేన - అత ఏవ - పశుః పశుతుల్యః - అతఏవా - అతితరాం నితరాం -- స్త్రీకామః - సదక్షః - అచిరాదాశు - బస్తముఖః బస్తస్య మేషస్య ముఖమివ ముఖం యస్య సః - అస్తు భవేత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తథా - కర్మమయ్యాం కర్మాత్మికాయామవిద్యాయాం - ఇయమేవ విద్యేతి తత్త్వవిద్యేతి బుద్ధిర్యస్య - అతఏవా - సో దక్షః - అజః అజతుల్యః-పశుప్రాయః - అస్తు స్యాదితి తృతీయశ్శాపః-అథ రుద్రావమానినో దక్షానుకూలాన్ద్విజాన్ శపతి ॥ సంసరన్త్వితి సార్ధద్వ యేన-శర్వం రుద్రమవమన్యత ఇతి శర్వావమానీ - తమిమం దక్షం-అనుసృత్య - యే చ దక్షకృతశాపాభినన్దిన ఇత్యర్థః- తే-ఇహ లోకే-సంసరన్తు జన్మజరామరణాదిభాజో భవన్తు - అయం ప్రథమశ్శాపః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ యే హర ద్విషః- తే-పుష్పితాయాః

❀ పా ॥ య ఏతం మర్త్య.

పుష్పమాత్రఫలాయాః ఆపాతరమణీయాయా ఇత్యర్థః; యద్వా, పుష్పవన్మనఃక్షోభకత్వాదర్థవాదాః పుష్పశబ్దేనవివక్షితాః - పుష్పిణ్యాః తద్బహుళాయా ఇత్యర్థః - అథవా - పుష్పగన్ధవత్ క్షణమాత్రోపభోగ్యస్వర్గాదిసుఖప్రకాశికాయాః శ్రుతాయాః వేదపూర్వభాగరూపాయా - గిర ఇత్యర్థః " యామిమాంపుష్పితాంవాచ " మిత్యాదివత్ - మథ్నామనఃక్షోభకేణ - భూరిణా మధుగన్ధేన - మధుగన్ధతుల్యేనస్వర్గాదిసుఖప్రకాశకేన - ఉన్మథితః క్షోభితః ఆత్మామనః యేషాం తే - హరద్విష - స్తే - సంముహ్యన్తు మోహంప్రాప్నువన్తు - నిత్యానిత్యధర్మాధర్మాదిషు సర్వత్ర విపరీతజ్ఞానాభవన్త్విత్వి ద్వితీయశ్శాపః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ సర్వభక్షాః - సర్వం అవిహితా ప్రతిషిద్ధనిషిద్ధం - భక్షంభక్ష్యం - యేషాం తే - హరద్వేషోద్విజాః - వృత్త్యై కేవలశరీరాపత్యకళత్రాదిపోషణాయైవ - ధృతానివిద్యాతపోవ్రతాని యైస్తే - విత్తదేహాదిష్వేవ ఆరామోరతిర్యేషాం - తే - యాచకాస్సన్తో విచరన్త్విత్వి తృతీయశ్శాపః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవంశపన్తంనన్దీశ్వరమాలోక్య భృగుః ప్రత్యశపదిత్యాహ మైత్రేయః ॥ తస్యనన్దీశ్వరస్య - బ్రహ్మకులాయైవ శాపం బ్రువతస్సత - స్తంశాపం - శ్రుత్వా - భృగుః - దురత్యయం దురతిక్రమం - బ్రహ్మదణ్డం బ్రహ్మదణ్డకల్పం - శాపం - ప్రత్యసృజత్ ప్రత్యదాత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తమేవాహ ॥ భవేతి ॥ భవస్యరుద్రస్య వ్రతంపిశాచచర్యాదికం - తద్యేధరన్తి - యేచభవవ్రతధర్మా - ననువ్రతాః అనుసరన్తః - తేసర్వే - పాషణ్డినో వేదవిరుద్ధకర్మనిష్ఠాః - సచ్ఛాస్త్రాణాం భగవచ్ఛాస్త్రాణాంపఞ్చరాత్రాదీనాం పరిపన్థినః ప్రతికూలాః - భవేయుః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ పాషణ్డిత్వమేవవిశదయతి ॥ నష్టశౌచా ఇతి ॥ నష్టశౌచాదురాచారాః - మూఢధియః పరావరతత్త్వజ్ఞానరహితాః - జటాదిధారిణః - శివదీక్షాయాం " ముద్రికాషట్కతత్త్వజ్ఞః పరముద్రావిశారదః । భగాసనస్థమాత్మానం ధ్యాత్వా నిర్వాణమృచ్ఛతీ " త్యాద్యుక్తవిధశివదీక్షాయాం - ప్రవిశన్తు - యత్రదీక్షాయాం - సురాపైష్టీ - ఆసవం తాలాదిసమ్భవంమద్యం - ద్వద్వైవక్యాత్మికబత్వం త - ద్దైవం దైవమివపూజ్యం - సురాకుమ్భస్థాపనతత్త్వ దేవపూజాదె

శ్చ్వ్రతాయాః పుష్పిణ్యా మధుగన్ధేనభూరిణా । మథ్నా చోన్మథితాత్మానస్సంముహ్యన్తు హరద్విషః ॥ ౨౫ ॥ సర్వభక్షా ద్విజావృత్త్యై ధృతవిద్యాతపోవ్రతాః । విత్తదేహేన్ద్రియారామా యాచకా విచరన్త్విహ ॥ ౨౬ ॥ తస్యైవం వదతశ్శాపం శ్రుత్వా బ్రహ్మకులాయ వై । భృగుః ప్రత్యసృజచ్ఛాపం బ్రహ్మదణ్డం దురత్యయమ్ ॥ ౨౭ ॥ భృగురువాచ ॥ భవవ్రతధరా యే చ యే చ తాన్సమనువ్రతాః । పాషణ్డినస్తే భవేయుస్సచ్ఛాస్త్రపరిపన్థినః ॥ ౨౮ ॥ నష్టశౌచా మూఢధియో జటాభస్మాస్థిధారిణః । విశన్తు శివదీక్షాయాం యత్ర దైవం సురాసవమ్ ॥ ౨౯ ॥ బ్రహ్మ చ బ్రాహ్మణాంశ్చైవ యద్యూయం పరినిన్దథ । సేతుం విధరణం పుంసామతః పాషణ్డమాశ్రితాః ॥ ౩౦ ॥ ఏష ఏవ హి లోకానాం శివః పన్థాస్సనాతనః । యం పూర్వే చానుసన్తస్థుర్యత్ప్రమాణం జనార్దనః ॥ ౩౧ ॥ తద్బ్రహ్మ పరమం శుద్ధం సతాం వర్త్మ సనాతనమ్ । విగర్హ్య యాత పాషణ్డం దైవం వో యత్ర భూతరాట్ ॥ ౩౨ ॥ మైత్రేయ ఉవా

శ్చైవాగమాదిష్వభిధానాదేవముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ భవతామయం శాపోఽననురూప ఏవేతివదం స్తమేవప్రథయతి ॥ బ్రహ్మచేతి ॥ యతో - యూయం - పాషణ్డం పాషణ్డధర్మం - ఆశ్రితాః - యత్ యస్మాచ్చ - పుంసాం వర్ణాశ్రమవతాం - సేతుం స్వర్గాపవర్గసాధనయజ్ఞోపాసనాది ప్రకాశనేన పురుషార్థప్రాపకం - మర్యాదారూపం వా - విధరణం - మాతాపితృసహస్రవద్ధితోపదేశాదినావిశేషధారకం - ప్రవర్తకమితియావత్ - ఏవంభూతం - బ్రహ్మవేదం - బ్రాహ్మణాంశ్చ - పరినిన్దథ పరినిన్దితవన్తః - తతో విగర్హ్యపాషణ్డం యాతేత్యుత్తరత్రాన్వయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ వేదస్య సేతుత్వవిధరణత్వే ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష ఏవ వేద ఏవ - లోకానాం వర్ణాశ్రమవతాం - శివః సుఖకరః - పన్థాః స్వప్రకాశ్యయజ్ఞోపాసనాదిద్వారా స్వర్గాపవర్గోపాయః - సనాతనః అనాదినిధనః " అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయంభు " వేత్యుక్తత్వాత్ " యం వేదం - తదుక్తయజ్ఞోపాసనాదిరూపధర్మమిత్యర్థః - పూర్వే చ సాత్త్వికా బుషయః - చకారాదపరే చ - అనుసంతస్థుః అనుష్ఠితవన్తః - అనేనశిష్టపరిగ్రహకథనేన శైవాగమానాం తద్వైపరీత్యమావేదితం - జనార్దనో భగవాన్ - య దేవ వేదాఖ్యం బ్రహ్మప్రమాణం యస్య సః - ఆర్షత్వాణ్ణిజబత్వం - వేదాః ప్రమాణమితివద్విధేయప్రామాణ్యాపేక్షయావా - అనేన బ్రహ్మణోఽపి శాస్త్రయోనిత్వకథనేన సర్వాపి శ్రేయస్సమ్ప్రత్తిర్వేదాధీనేత్యుక్తం; యద్వా, యస్మిన్వేదే - జనార్దనః - ప్రమాణం మూలం కారణమితియావత్ " తస్యహవా ఏతస్యమహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద " ఇతి శ్రుతేః । అనేనాపౌరుషేయత్వకథనేన పౌరుషేయత్వప్రయుక్తభ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషరాహిత్యసిద్ధిః, శైవాగమానాం పౌరుషేయత్వం - తత్ప్రయుక్తదోషవత్త్వం చ - సూచితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తత్తస్మాత్ - పరమం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనప్రకాశకత్వేన సర్వోత్కృష్టం, శుద్ధమపౌరుషేయం, సనాతనం - సతాం వర్త్మ - బ్రహ్మ వేదం; విగర్హ్య విగర్హణాద్ధేతోరిత్యర్థః - పాషణ్డం పాషణ్డధర్మం - యాత ప్రాప్నుత - పాషణ్డధర్మ ఏవ నిష్ఠావన్తో భవతేత్యర్థః - యత్ర యస్మిన్ పాషణ్డే - వః యుష్మాకం, " భూతానాం తామసానాం " పతిః రుద్రో దైవమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అథశాపప్రతిశాపాని

గమయన్నన న్తరకథాం ప్రస్తౌతి మైత్రేయః॥ హేసాధో - తస్యభృగోః , ఏవంవదతస్సతః-భగవా - న్భవోరుద్రః-సానుగః సభృత్యః - కించిద్విమనాఇవ-ఇవశబ్దేనవ స్తుతస్సమదర్శిత్వాద్వైమనస్యాభావస్సూచ్యతే,తతః-యజ్ఞభూమేః-నిశ్చక్రామ నిష్క్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హేమహేష్వాసవిదుర - యత్రయస్మిన్సత్రే-ఋషభఃపురుషోత్తమోహరి-రిజ్యః ఆరాధనీయః-తద్విశ్వసృజాంసత్రం , సహస్రపరివత్సరపర్యన్తమనుష్ఠేయం - సంవిధాయఅనుష్ఠాయ- తేపిభృగ్వాదయః *॥౩౪॥* యత్రప్రదేశే, గఙ్గా - యమునయాసహ , న్వితాయుక్తా - తత్ర-అవభృథంస్నానం - ఆప్లుత్యకృత్వా ,తతః-స్వంస్వం,ధామస్థానం , యయుఃప్రాపుః ❁॥౩౫॥❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః . **

«దక్షోదుహితృవత్సలః। విద్వేషమకరోత్కస్మా „ దితిపృష్టంవిద్వేషనిమిత్తం కథితం ‹ అథ « యతఃప్రాణాంస్త్యాజదుస్త్యజాన్సతీ „ తిపృష్టంప్రాణత్యాగనిమిత్తంతత్ప్రకారశ్చోచ్యతే - తత్రప్రాణత్యాగనిమిత్తమహాద్రకయాగారమ్భః-సచగర్వా-ద్గర్వశ్చప్రాజాపత్యాదధికారా,దితివక్ష్యన్-తావద్దక్షభవయోర్విద్విషతోస్సతోర్మహాన్కాలోఽతీతఇత్యాహ ॥ సదేతి ॥ ఏవముక్తరీత్యా , సదావిద్విషతోర్మిథోద్వేషంకుర్వతో, ర్జామాతుర్భవస్య, శ్వశురస్యదక్షస్యచ ధ్రియమాణయోరవతిష్ఠమానయోస్సతోః , సుమహాన్భూయా , న్కాలః-అతిచక్రమేవ్యతీతః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ గర్వనిమిత్తమాహ ॥ యదేతి॥

చ॥తస్యైవంవదతశ్శాపంభృగోస్సభగవాన్భవః । నిశ్చక్రామతతఃకించిద్విమనాఇవసానుగః॥ ౩౩ ॥ తేపివిశ్వసృజస్సత్రంసహస్రపరివత్సరమ్ । సంవిధాయమహేష్వాసయత్రేజ్యఋషభోహరిః ॥ ౩౪ ॥ ఆప్లుత్యావభృథంయత్రగఙ్గాయమునయాన్వితా । విరజేనాత్మనాసర్వేస్వంస్వం ధామయయుస్తతః ॥ ౩౫ ॥ ****** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. ********** ********** మైత్రేయఉవాచ ॥ సదావిద్విషతోరేవంకాలోవైధ్రియమాణయోః । జామాతుశ్శ్వశురస్యాపిసుమహానతిచక్రమే॥ ౧ ॥యదాభిషిక్తోదక్షస్తుబ్రహ్మణాపరమేష్ఠినా । ప్రజాపతీనాంసర్వేషామాధిపత్యేస్మయోఽభవత్॥ ౨ ॥ఇష్ట్వాచవాజపేయేనబ్రహ్మిష్ఠానభిభూయసః । బృహస్పతిసవంనామసమారేభేక్రతూత్తమమ్॥ ౩ ॥తస్మిన్బ్రహ్మర్షయస్సర్వేదేవర్షిపితృదేవతాః । ఆసన్కృతస్వస్త్యయనాస్తత్పత్న్యశ్చసభర్తృకాః॥ ౪ ॥తదుపశ్రుత్యనభసిఖేచరాణాంప్రజల్పతామ్ । సతీదాక్షాయణీదేవీపితృయజ్ఞమహోత్సవమ్॥ ౫॥వ్రజన్తీస్సర్వతోదిగ్భ్య ఉపదేవవరస్త్రియః। విమానయానాస్సప్రేష్ఠానిష్కకణ్ఠీస్సువాససః॥ ౬ ॥దృష్ట్వాస్వనిలయాభ్యాశేలోలాక్షీర్మృష్టకుణ్డలాః । పతింభూతపతిందేవమౌత్సుక్యాదభ్యభాషత॥ ౭ ॥సత్యువాచ॥ ప్రజాపతేస్తేశ్వశురస్యసామ్ప్రతంనిర్యాపితోయజ్ఞమహోత్సవఃకిల । వయంచతత్రాభిసరామవామతేయద్యర్థితాఽమీవిబుధావ్రజన్తి

పరమేష్ఠినాచతుర్ముఖేన , బ్రహ్మణా-యదా , సర్వేషాంప్రజాపతీనా , మాధిపత్యే , దక్షోఽభిషిక్త , స్తదా-తస్య-స్మయోగర్వః , అభవత్ , ఉపపద్యతేస్మ ❁॥ ౨ ॥❁ స్మయాచ్చారౌద్రకంయాగమారేభ ఇత్యాహ॥ ఇష్ట్వేతి ॥సదక్షః- బ్రహ్మిష్ఠాన్బ్రహ్మిష్ఠాన్ , సర్వేషాంబ్రహ్మిష్ఠకత్వేఽపిరుద్రాదేర్బ్రహ్మణఆవేశావతారత్వాదతిశయేన బ్రహ్మత్వమిష్టస్ప్రత్యయేనవివక్షితం - రుద్రానుచరతదారాధకాభిప్రాయేణబహువచనం - అభిభూయపరాభావ్య - తేభ్యోయజ్ఞభాగంనదాస్యామీత్యేవంసఙ్కల్ప్యేత్యర్థః - వాజపేయేనేష్ట్వావాజపేయాఖ్యం యాగంకృత్వా -బృహస్పతిసవంనామబృహస్పతిసవాఖ్యంక్రతూత్తమ, మారేభేఆరబ్ధవాన్ « వాజపేయేనేష్ట్వాబృహస్పతిసవేనయజేతే „ తిశ్రుతేః ❁॥౩॥❁ తస్మిన్బృహస్పతిసవేసమారబ్ధే, సర్వేబ్రహ్మర్షయః , తథా- దేవర్షయః , పితరోదేవతాశ్చ , తథా- తేషాంపత్న్యశ్చ , కృతస్వస్త్యయనాః కృతమఙ్గళాః , సర్వాలఙ్కారభూషితాః , సభర్తృకాశ్చాసన్-తత్రాగత్యోపవివిశురిత్యర్థః,సభర్తృకాఇత్యనేనభర్తృసాంనిధ్యాదానన్దాతిశయస్సూచ్యతే ❁॥౪॥❁ తత్తథా-నభసి, ఖేచరాణాంప్రజల్పతాం , పితృయజ్ఞమహోత్సవం-శ్రుత్వా , దాక్షాయణీసతీ ॥ తత్ర-సర్వాభ్యోదిగ్భ్యః , వ్రజన్తీ-రుపదేవానాంగన్ధర్వాణాం-వరస్త్రియఃవరస్త్రీః, వాంఛసోపతీయజ్-స్వనిలయాభ్యాశేస్వగృహసమీపే , దృష్ట్వా , ఔత్సుక్యాత్పతిమభ్యభాషతేతి త్రయాణామన్వయః, కథంభూతాః స్త్రియః-దృష్ట్వా , విమానానియానానిగమనసాధనానియాసాంతాః , సప్రేష్ఠాః ప్రియైస్సహితాః-నిష్కానిపదకాని , కణ్ఠేయాసాం-శోభనానివాసాంసియాసాం , లోలానిచఞ్చలానిఅక్షీణియాసాం-మృష్టాన్యుజ్వలాని-కుణ్డలానియాసాంతాః ❁॥౫॥ ❁॥౬॥❁ హేవామశమ్భో , తేతవ-శ్వశురస్యప్రజాపతేర్దక్షస్య , కర్తరిషష్ఠీ,యజ్ఞరూపోమహోత్సవః,సమ్ప్రతి-నిర్యాపితః-ప్రవర్తితః , తత్రచ-విబుధావ్రజన్తీత్యపారోక్ష్యంద్యోత్యతే , యద్యర్థితాఅర్థినోభావః అర్థితా , యదివర్తతఇత్య

ర్థః, త్వం హి, తత్ర-వయమప్యభిసరామగచ్ఛామః ॥౮॥ స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్త్యాహ-షడ్భిః॥ తస్మిన్యజ్ఞమహోత్సవే-మమభగిన్యః, స్వస్వభర్తృభిస్సహ, సుహృద్దిదృక్షవః భగినీమాతాపిత్రాదీన్ ద్రష్టుమిచ్ఛవః, ఆగమిష్యన్తి, ధ్రువం నిశ్చయః, ఆయాన్తు కిం తవ, తత్రాహం అహమపి, తస్మిన్నుత్సవే - భవతా సాకం, ఉపనీతం అస్మత్పిత్రాదిసమర్పితం, పారిబర్హం వస్త్రాభరణాద్యుపాయనం, మర్హితుం గ్రహీతుం-కామయే ఇచ్ఛామి ॥౯॥ కించ-హేమృడ-చిరోత్కణ్ఠమనా బహుకాలమౌత్సుక్యావిష్టమనాః, అహం-మే మమ, భర్తృభి-స్సమానీతాః-స్వస్వాభగినీః, భర్తృసమ్మతా ఇత్యనేన స్వస్యాఅపి భర్త్రాఽనుగ్రాహ్యత్వం సూచ్యతే, తథా-మాతృష్వస్రూః మాతృభగినీః - క్లిన్నధియం మద్దర్శనాలాభేన క్లిన్నధియం-ఖిన్నచిత్తాం, మయి ప్రేమార్ద్రచిత్తాం వా, మాతరం-మహర్షిభి, రున్నీయమానం ఊర్ధ్వం క్రియమాణం, అధ్వరధ్వజం యూపం చ-ద్రక్ష్యే ॥౧౦॥ అహో కింతత్రాశ్చర్యం, యేన త్వం దిదృక్షసీ, త్యత్రాహ॥ త్వయీతి ॥ అజాత్మమాయయా అజస్య కర్మాయత్తజన్మాదిరహితస్యా, త్మనః పరమాత్మనః విష్ణో, ర్మాయయా సఙ్కల్పేన, వినిర్మితం, గుణత్రయాత్మకం సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామాత్మక, మేతద్వివిధవిచిత్రసన్నివేశం, జగ-త్త్వయి, ఆశ్చర్యం భాతి-వివిధవిచిత్రసన్నివేశజగద్దర్శనమేవ జ్ఞానినిత్వయ్యాశ్చర్యబుద్ధిజనకం, నతత ఆశ్చర్యకరం కించిత్తవాస్తీత్యర్థః, జ్ఞానినో హి విచిత్రం జగద్దృష్ట్వాఽఽశ్చర్యం ప్రాప్నువన్తీతి భావః, అత్రాజాత్మనస్తవ మాయయాత్వయ్యేవ వినిర్మితం జగదాశ్చర్యం భాతీత్యన్వయోఽసంగతః, సద్బ్రహ్మాత్మాకాశశివేన్ద్రాదిశబ్దానాం భాగపశున్యాయేన « ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశాన ,, ఇతి-నారాయణరూపవిశేషే పర్యవసానాత్తస్యైవ కారణత్వేన జగతస్తన్మాయయా వినిర్మితత్వాత్, యుక్తం చైతత్ «

హి॥ ౮ ॥ తస్మిన్భగిన్యో మమ భర్తృభిస్స్వకైర్ధ్రువం గమిష్యన్తి సుహృద్దిదృక్షవః। అహం చ తస్మిన్భవతాఽభికామయే సహోపనీతం పరిబర్హమర్హితుమ్ ॥ ౯ ॥ తత్ర స్వస్రూర్మే ననుభర్తృసంమతా మాతృష్వసౄః క్లిన్నధియం చ మాతరమ్। ద్రక్ష్యే చిరోత్కణ్ఠమనా మహర్షిభి-రున్నీయమానం చ మృడాధ్వరధ్వజమ్॥ ౧౦ ॥ త్వయ్యేతదాశ్చర్యమజాత్మమాయయా వినిర్మితం భాతి గుణత్రయాత్మకమ్ । తథాప్యహం యోషిదతత్త్వవిచ్చ తే దీనా దిదృక్షే భవ మే భవక్షితిమ్॥ ౧౧ ॥ పశ్య ప్రయాన్తీరభవాన్యయోషితోఽప్యలంకృతాః కాన్తసఖా వరూథశః।యాసాం వ్రజద్భిః శితికణ్ఠ మండితం నభో విమానైః కలహంసపాణ్డుభిః ॥ ౧౨ ॥ కథం సుతాయాః పితృగేహకౌతుకం నిశమ్య దేహస్సురవర్య నేఙ్గతే । అనాహుతా అప్యభియన్తి సౌహృదం భర్తుర్గురోర్దేహకృతశ్చ కేతనమ్॥౧౩॥ తన్మే ప్రసీదేదమమర్త్య వాఞ్ఛితం కర్తుం భవాన్కారుణికో బతార్హతి । త్వయాఽఽత్మనోఽర్ధేఽహమదభ్రచక్షుషా నిరూపితా మాఽనుగృహాణ యాచితః॥ ౧౪ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ ఏవం గిరిత్రః ప్రియయాఽభిభాషితః ప్ర

అనపహతపాప్మా వా అహమస్మి, నారాయణాద్రుద్రో జాయత,, ఇతి, కార్యత్వకర్మవశత్వాదియుక్తస్య రుద్రస్య కారణత్వాసమ్భవాత్, అన్యథా పూర్వాపరవిరోధాత్, తథాపి తవాశ్చర్యకరస్యాన్యస్యాభావేప్య, హం, యోషిచ్చాఇ త్యల్ప స్వభావా, అతత్త్వవిత్ పరాపరతత్త్వమజానన్తీ, అనేన విశేషణద్వయేన స్థిరచిత్తానాం తత్త్వవిదాం చ భగవద్విభూతిత్వేన జగదవలోకనమేవాశ్చర్యజనకమితి సూచితమితి యథోక్త ఏవార్థ స్సాధీయాన్, అతో దీనా కృపణా సతీ, హే భవ-మే, భవక్షితిం జన్మభూమిం, దిదృక్షే ద్రష్టుమిచ్ఛామి ॥౧౧॥ దిదృక్షామేవ కైముత్యన్యాయేన వ్యనక్తి పశ్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ హే భవ-అన్యా అపి మత్పితృసమ్బన్ధరహితా అపి, యోషితః, వరూథశః-సఙ్ఘశః, ప్రయాన్తి, తాః పశ్య, కథంభూతాః స్త్రియః-కాన్తః ప్రియః స ఏవ సఖా యాసాం తాః, హే శితికణ్ఠ, యాసాం యోషితాం, వ్రజద్భిః, కలహంసవత్పాణ్డురైః శుభ్రైః,ర్విమానైర్నభస్స్థలం మణ్డితం భూషితమ్ ॥ ౧౨ ॥ హే సురవర్య సురశ్రేష్ఠ, పితృగేహే-కౌతుకముత్సవం-నిశమ్య, సుతాయాః-దేహః-కథం నేఙ్గతే ద్రష్టుం న చలతి, అథాప్య నాహూతాస్సన్తః కథం వాగమిష్యామ స్తత్రాహ ॥ సౌహృదం సుహృదో నికేతనం, తథా భర్త్రాదీనాం గృహాన్ప్రత్య, నాహూతా అపి, అభియన్తి గచ్ఛన్తి సన్తః, హ్యస్వత్వమాస్థమ్ ॥౧౩॥ ఉపసంహరతి ॥తదితి॥ హే అమర్త్య దేవ-తత్తస్మా, త్ప్రసీద, ఇదం-మే వాఞ్ఛితం, కారుణికో భవాన్, కర్తుమర్హతి ॥ కారుణికత్వమేవాహ ॥ అదభ్రచక్షుషా అనల్పదయాదృష్ట్యా, త్వయా-ఆత్మనో దేహస్యా, ర్ధే సమంశే- అహం, నిరూపితాధ్యతాయతోఽర్ధనారీశ్వర ఇతి ప్రఖ్యాతోఽసి, అతో మయా యాచితస్త్వం మామనుగృహాణ ॥ ౧౪ ॥ ఏవమాభాషితో భవః ప్రత్యభాషతేత్యాహ మైత్రేయః ॥ ఏవమితి ॥ గిరిత్రః గిరిం కైలాసం త్రాయత ఇతి గిరిత్రః-భవః - ఏవముక్తరీత్యా, ప్రియయా సత్యా, అభిభాషితః, తస్యాః ప్రియస్సుహృదపి-మర్మచ్ఛిదః-దక్షస్య కువాగిషూన్సుక్తాన్స్మరన్ప్రాహ ఏవమిషవస్త్రా

స్వప్రీతి- సంస్మారితః స్మరణం ప్రాపితః- నివృత్తప్రేరణాత్ స్మరతేర్వ్యాణిజన్తాత్ కర్తరి క్తః - సంస్మరన్నిత్యర్థః , బహిః ప్రహస
న్నివ- ప్రత్యభ్యధత్త ప్రత్యభాషిత- కే తే కువాగిషవః- యాన్ స్మరన్ ప్రత్యభ్యధత్తేత్యత ఆహ ॥ కః దక్షః- విశ్వసృజాం ప్రజాప
తీనాం, సమక్షతోఽపరోక్షం- యానాహ " అయం హి లోకపాలానాం యశోఘ్నో నిరపత్రప ,, ఇత్యాదినా - ఉక్తవాక్
తాన్ స్మరన్నిత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * ప్రియయోక్తమనూద్య ప్రత్యుత్తరయతి భవః ॥ త్వయోదితమితి యావదధ్యాయసమాప్తి॥
హే శోభనే- యత్త్వయోదితముక్తం - అనాహుతా అపి బన్ధుష్వభియన్తీతి- తచ్ఛోభనమేవ సత్యమేవ - కిన్తు- బలీయసా అనా
త్మ్యం దేహాభిమాన- స్తత్కృతో యో మదః- తేన- మన్యునా క్రోధేన చ- తే బన్ధవో -యద్యనుత్పాదితదోషదృష్టయో- న ఉత్పాది
తాః గుణేషు సత్స్వపి దోషేష్వేవ దృష్టిర్దర్శనం యైస్తే భవన్తి- తర్హ్యనాహూతా అప్యభియన్తీతి శోభనమిత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * న
ను విద్యాతపఆదిసమ్పన్నో దక్షః- తాదృశే త్వయి- కథముత్పాదితా దోషదృష్టిస్స్యాదత ఆహ ॥ విద్యేతి॥ సతాం సాధూనాం గు
ణై -ర్విద్యాతపఆదిభిష్షడ్భిః- అసత్తమేష్వి- తరైర్దోషరూపతాం ప్రాపితైః - విద్యాదయ ఏవాశ్రయభేదేన గుణా దోషాశ్చ స్యు
రితి భావః - స్మృతౌ హతాయాం వివేకజ్ఞానే నష్టే సతి- భృతమానదుర్దృశః- భృతః పుష్టః- మానః అహం విద్వాన్ నహం తాపస ఇ
త్యాదిగర్వః- తేన దుష్టా దృష్టిర్యేషాం- తే- భూయసాం మహత్తమానాం - తేజః స్తథా యథాస్థితం - న పశ్యన్తి- హీత్యస్త్వేవ
తత్ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి * ॥ ౧౭ ॥ * తస్మాదేతాదృశానామనవస్థితచిత్తానాం- గృహాన్- స్వజనవ్యపేక్షయా స్వజన ఇతి బు
ద్ధ్యా- న ప్రతీయాత్ న గచ్ఛేత్- అనవస్థితాత్మత్వమేవాహ॥ యే- వక్రా కుటిలా- తయా- దృష్ట్యా - వక్రధియేతి పాఠే- కుటిలబుద్ధ్యే

త్యభ్యధత్త ప్రహసన్సుహృత్ప్రియః । సంస్మారితో మర్మభిదః కువాగిషూన్యానాహ కో విశ్వసృజాం సమక్షతః ॥
శ్రీశఙ్కర ఉవాచ॥ త్వయోదితం శోభనమేవ శోభనే అనాహుతా అప్యభియన్తి బన్ధుషు । తే యద్యనుత్పాదిత
దోషదృష్టయో బలీయసానాత్మ్యమదేన మన్యునా॥ ౧౬ ॥ విద్యాతపోవిత్తవపుర్వయఃకులైస్సతాం గుణైష్షడ్భి
రసత్తమేతరైః । స్మృతౌ హతాయాం భృతమానదుర్దృశ స్తబ్ధా న పశ్యన్తి హి ధామ భూయసామ్॥ ౧౭॥ నైతా
దృశానాం స్వజనవ్యపేక్షయా గృహాన్ప్రతీయాదనవస్థితాత్మనామ్ । యేఽభ్యాగతాన్ * వక్రధియాఽభిచక్ష
తే హ్యారోపితభ్రూభిరమర్షణాక్షిభిః॥ ౧౮ ॥ తథాఽరిభిర్న వ్యథతే శిలీముఖైః శేతేఽర్దితాఙ్గో హృదయేన దూయ
తా । స్వానాం యథా వక్రధియాం దురుక్తిభిర్దివానిశం తప్యతి మర్మతాడితః॥ ౧౯ ॥ వ్యక్తం త్వముత్కృష్టగతేః ప్ర
జాపతేః ప్రియాఽఽత్మజానామసి సుభ్రు మే మతా । అథాపి మానం న పితుః ప్రపత్స్యసే మదాశ్రయాత్కః పరి
తప్యతే యతః॥ ౨౦ ॥ పాపచ్యమానేన హృదాఽఽతురేన్ద్రియః సమృద్ధిభిః పూరుషబుద్ధిసాక్షిణామ్ । అకల్ప ఏషా
మధిరోఢుమఞ్జసా పదం పరం ద్వేష్టి యథాఽసురా హరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యుద్గమప్రశ్రయణాభివాదనం విధీయతే

త్యర్థః, ఆరోపితా ఉత్క్షిప్తా భ్రూర్యేషాం- తైః -రమర్షణైః సక్రోధైః -రక్షిభిః- గృహాన్ ప్రత్యభ్యాగతాన్ పశ్యన్తి * ॥ ౧౮ ॥ *
పశ్యన్త్వేవమథాపి సోఢ్వా గన్తవ్యమేవ బన్ధుభిస్తత్రాహ ॥ తథేతి॥ అరిభిశ్శత్రుభిః- శిలీముఖైః బాణైః అర్దితాఙ్గః భిన్నగా
త్రోఽపి- తథా న వ్యథతే- యతః శేతే స్వపితి- యథా , స్వానాం- వక్రధియాం - దురుక్తిభి- ర్మర్మసు- తాడితః- దూయతా వ్యథమా
నేన- హృదయేన- దివానిశం- తప్యతి- దురుక్తీనాం సోఢుమశక్యత్వాన్న తద్గృహాన్ ప్రతిగన్తవ్యమిత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * మాస్తు
త్వదాగమనమహమేకా వ్రజిష్యామీతి చేన్మామనాదృత్య గతాయాస్తవాపి పితృకృతః పరాభవః ప్రాణవిపత్తయే స్యాదిత్యా
హ ॥ వ్యక్తమితి యావత్సమాప్తి॥ హే సుభ్రు- యద్యపి- త్వముత్కృష్టగతేః- ఉత్కృష్టా గతిః ప్రాజాపత్యాధికారరూపా గతి
ర్యస్య- తస్య- ప్రజాపతేర్దక్షస్య- ఆత్మజానాం దుహితౄణాం మధ్యే - ప్రియా ప్రీతివిషయాఽసీతి- మే మతా జ్ఞాతా- వ్యక్తం- స్ఫు
టం- తథాపి- మదాశ్రయాన్మదాశ్రయణాన్మత్సమ్బన్ధాద్ధేతోః- త్వం- పితుస్సకాశాత్- మానం సంమానం- న లప్స్యసే- యతః- మ
త్సమ్బన్ధాత్కః దక్షః- పరితప్యతే క్లిశ్యతి * ॥ ౨౦ ॥ * నను కుతస్త్వయా దక్షస్తిరస్కృతః- యతోఽసౌ త్వాం ద్వేష్టీత్యత్రా
హ ॥ పాపచ్యమానేనేతి ॥ పూరుషబుద్ధిసాక్షిణాం- పూరుషో జీవః- బుద్ధిర్మహాన్- తే సాక్షాత్పశ్యన్తీతి తథా, తేషాం బ్రహ్మాత్మ
కత్వేన ప్రకృతిపురుషయాథాత్మ్యవిదాం- బ్రహ్మవిదామితి యావత్, తేషాం , సమృద్ధిభిః- పుణ్యకీర్త్యాదిభిః- తేషాం పూరుషబు
ద్ధిసాక్షిణాం , పదం స్థానమైశ్వర్యమధికారం వా , అధిరోఢుం ప్రాప్తు- మసమర్థః , అత ఏవ , పాపచ్యమానేన భృ
శం తప్యమానేన , హృదయేన - ఆతురేన్ద్రియః దుఃఖితేన్ద్రియః , తాన్ , పరం కేవలం , ద్వేష్టి , స్వయం మూర్ఖోఽజ్ఞో
దుర్భగశ్చ మహద్భిస్సామ్యమలభమానస్తాన్కేవలం ద్వేష్టి- యథాసురాః హరిం ద్విషన్తి * ॥ ౨౧ ॥ * నను గురుభూ

---

* పా ॥ వక్రధియా.

దతః త్వయా ప్రణామాదిభిరసత్కృతస్త్వాం ద్వేష్టితత్రాహ ॥ ప్రత్యుద్గమేతి ॥ హే సుమధ్యమే ప్రాజ్ఞైర దేహమానిభిర్మిథః పరస్పరం, ప్రత్యుద్గమప్రశ్రయణాభివాదనం ప్రత్యుత్థాన ప్రణామాభివాదనం, విధీయతే, మనోవాక్కాయైరితి శేషః - ప్రాజ్ఞాజ్ఞసన్నిపాతే తు, ప్రాజ్ఞైర్గుహాశయాయాన్తర్యామిణే, పరస్మై పురుషాయైవచేతసైవ విధీయతే, న తు దేహాభిమానినే కరణత్రయేణేత్యర్థః, ప్రాజ్ఞైః పరస్పరం మనసైవ విధీయతే పరిపూర్ణతస్మిన్ కాయికవ్యాపారాయోగాదిత్యర్థ వర్ణనం త్వశోభనం, ప్రాజ్ఞేష్వపి మిథస్త్రైకరణత్రయేణ « వైష్ణవో వైష్ణవం దృష్ట్వా దణ్డవత్ప్రణమేద్భువి » ఇత్యాదిభిర్విహితత్వాత్, అన్తర్యామ్యుద్దేశేన మానసికం ప్రత్యుద్గమనాదికమస్మై దేహాభిమానినే దత్తాయ విహితమేవమమేతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను కింవిశేషణ చేతసైవ ప్రణతిర్విధీయత ఇత్యుచ్యతే, న తు మనోవాక్కాయానామన్యతమేనేత్యత్ర కారణమాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామనభిభూతం, సత్త్వం సత్త్వప్రధానం చిత్తం, వసుదేవశబ్దితం వసుదేవశబ్దేనోచ్యత ఇత్యర్థః, విశుద్ధసత్త్వే వసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్ తత్ర సత్త్వే, పుమాన్వాసుదేవః అపావృతః అపగతమాత్మావరణం యస్మాత్, స, ఇయతే ప్రతీయతే ప్రకాశ్యత ఇతి యావత్ « తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమిత్యుక్తరీత్యా వాసుదేవస్వరూపరూపాది ప్రకాశకసత్త్వప్రధానత్వాచ్చిత్తస్య ద్యోతమానత్వాద్దైవత్వం, భగవతో వాసభూతత్వాచ్చ వసుత్వమితి వసుదేవశబ్దితం సత్త్వమిత్యర్థః, తస్మింశ్చ సత్త్వాఖ్యే చిత్తే, అధోఽక్షజః - అధఃకృతేష్వక్షేషు ఇన్ద్రియేషు జాయతే ఆవిర్భవతీత్యధోఽక్షజః ఇన్ద్రియాన్తరాగోచరః కేవలపరిశుద్ధచేతసైవ గ్రాహ్యః - భగవాన్వాసుదేవః మే

సాధుమిథస్సుమధ్యమే । ప్రాజ్ఞైః పరస్మై పురుషాయ చేతసా గుహాశయాయైవ న దేహమానినే ॥ ౨౨ ॥ సత్త్వం విశుద్ధం వసుదేవశబ్దితం యదీయతే తత్ర పుమానపావృతః । సత్త్వే చ తస్మిన్భగవాన్ వాసుదేవో హ్యధోఽక్షజో మే నమసా విధీయతే ॥ ౨౩ ॥ తత్తే నిరీక్ష్యో న పితాఽపి దేహకృద్దక్షో మమ ద్విట్ తదనువ్రతాశ్చ యే । యో విశ్వసృడ్యజ్ఞగతం వరోరు మామనాగసం దుర్వచసాఽకరోత్తిరః ॥ ౨౪ ॥ యది వ్రజిష్యస్యతిహాయ మద్వచో భద్రం భవత్యా న తతో భవిష్యతి । సంభావితస్య స్వజనాత్పరాభవో యదా స సద్యో మరణాయ కల్పతే ॥ ౨౫ ॥ ❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా విరరామ శఙ్కరః పత్న్యఙ్గనాశం హ్యుభయత్ర చిన్తయన్ । సుహృద్దిదృక్షుః పరిశఙ్కితా భవాన్నిష్క్రామతీ నిర్విశతీ ద్విధాఽఽస సా ॥ ౧ ॥ సుహృద్దిదృక్షాప్రతిఘాతదుర్మనాః స్నేహాద్రుదన్త్యశ్రుకలాతివిహ్వలా । భవం భవాన్యప్రతిపూరుషం రుషా ప్రధక్ష్యతీవైక్షత జాతవేపథుః ॥ ౨ ॥ తతో వినిశ్వస్య

మయ్యా, నమసా విధీయతే నమస్క్రియత ఇత్యర్థః- అతశ్చేతసైవ భగవాన్ ప్రణమ్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్మాత్త్వయా పితాపి దేహకృదపి పాలకపితృత్వాదితివ్యావృత్త్యర్థం దేహకృదిత్యుక్తం - మమ ద్విట్ మద్ద్వేషీ దక్షో న నిరీక్ష్యః నిరీక్షితుమయోగ్యః తథా తదనుగాః యే అనువ్రతాస్తేపి న నిరీక్ష్యాః - హే వరోరు యో దక్షః విశ్వసృడ్యజ్ఞగతం విశ్వసృజాం సత్రే గతం అనాగసం నిరపరాధినం మాం దుర్వచసా దురుక్త్యా తిరః, అకరోత్ తిరస్కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ మద్వచోఽతిహాయాతిక్రమ్య యది వ్రజిష్యసి తర్హి భవత్యాస్తవ, భద్రం సమ్మానం - న భవతి న భవిష్యతి ప్రత్యుత పరాభవ ఏవ స్యాదితి భావః ॥ బన్ధుకృతాపరాభవో న దుఃఖాయ భవేదితి చేత్తత్రాహ ॥ సంభావితస్యేతి సమ్మానితస్య, స్వజనాద్యః పరాభవః, స సద్యో మరణాయ, కల్పతే భవతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

భవోక్తిమగ్ణనోపాసంహరన్ భవాన్యాస్స్వభిప్రేతార్థాలాభనిమిత్తశోకం - తన్నిమిత్తం భర్తరి క్రోధం - భర్తారమనాదృత్యాధ్వరే గమనం - తత్ర పితృకృతపరాభవం - తన్నిమిత్తదేహత్యాగప్రకారం చాహ ॥ ఏతావదితి శఙ్కరః ఏతావదభిధాయ - ఉభయత్ర పత్న్యాస్తత్ర గమనే అగమనే చానుజ్ఞాదానే బలాన్నివారణే వా - తచ్ఛరీరనాశం - చిన్తయన్, విరరామ తూష్ణీమాస, తతః - సా సతీ, సుహృద్దిదృక్షుః మాతాపిత్రాదీన్ ద్రష్టుమిచ్ఛన్తీ - నిష్క్రామతీ గృహాద్బహిర్నిర్గచ్ఛన్తీ - పునః భవాచ్ఛఙ్కరాత్పరిశఙ్కితా భర్తుర్వచోఽతిహాయ గమనే కావా హానిస్స్యాదితి పరిశఙ్కితా చ - తదా, ద్విధా ఆస బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సుహృదాం దిదృక్షాయాః ద్రష్టుమిచ్ఛాయాః, యః ప్రతిఘాతః నిరోధః, తేన, దుర్మనాః దుఃఖితచిత్తా, బన్ధుషు స్నేహాద్రుదన్తీ అశ్రూణాం కలాభిః లేశైః అతివిహ్వలా వ్యాకులా భవానీ సతీ అప్రతిపూరుషం సమదర్శిత్వేన ప్రతిపక్షరహితం భవం రుద్రం, రుషా జాతవేపథుః ఉత్పన్నశరీరకమ్పా, ప్రధక్ష్యతీ భస్మీకుర్వన్తీవ ఐక్షత అపశ్యత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదా తతః, సతీ, వినిశ్వస్యేతి

ర్ఘుణీనిశ్వాసంవిధాయ-సతాం-జిజ్ఞాసూనాం-ప్రియో-యశ్చ - ప్రేమ్ణా-ఆత్మనో దేహస్యార్ధ-మదాద్ద త్తవాన్-అనేనత్యాగాన ర్హాత్వముక్తం-తంరుద్రం-విహాయ, స్త్రైణం-స్త్రీభావః-తేన-విమూఢధీః-నష్టమతిః-శోకేనబన్ధుదర్శనాసమ్భావనానిమిత్తశోకేన-రోషేణ-విదృష్టప్రతిఘాతనిమిత్తక్రోధేన-పున-ర్దూయతా-భర్తృవచోఽతిక్రమనిమిత్తానర్థసమ్భావనాపరితప్తేన-హృదయేన చ-పిత్రోర్గృహాన్ప్రత్యగాత్ ॥ ౩ ॥ ద్రుతవిక్రమాం-శీఘ్రంపాదవిక్షేపానుకర్త్రీం-ఏకామసహాయాం-తాంసతీం-త్రినేత్రానుచరాః-సహస్రశోఽనుయయుః॥ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి-సార్ధేన॥ పార్షదైర్యక్షైశ్చసహితాః, మణిమాన్మదశ్చాదిర్యేషాంతే, పురఃపురతః-వృషేన్ద్రమేషాం-తే-తరసాబలేన-గతవ్యథాః-నిర్భయాః, యద్వా, ఆగతవ్యథా ఇతిచ్ఛేదః - రుద్రగమనాభావాదగతవ్యథాః-సభయాః ॥ ౪ ॥ తరసాబలాత్-తాంసతీం-వృషేన్ద్రమారోప్యనన్దీశ్వరేఉపవేశ్య-శారికాదిభిః-క్రీడోపకరణైః-శారికా-పఠననిపుణః-పక్షివిశేషః-శ్వేతాతపత్రాదిభిః-రాజచిహ్నైశ్చ-విటఙ్కితాః-అలఙ్కృతాః-యయుః ॥ ౫ ॥ ఆసమన్తాద్బ్రహ్మఘోషేణవేదఘోషేణ - ఊర్జితంవ్యాప్తం-యజ్ఞసమ్బన్ధివైశసంవిశసనం - యస్మిన్-తత్- బ్రహ్మఘోషోర్జితంచతద్యజ్ఞవైశసంచేతికర్మధారయః - విప్రర్షిభిః-బ్రహ్మర్షిభి-ర్జుష్టం సేవితం-తథా-విబుధైర్దేవైశ్చ - సర్వతోజుష్టం-మృదాదిభిః-నిసృష్టానినిర్మితాని - భాణ్డానిపాత్రాణి-యస్మిన్-యజనంయాగస్థానం-సమావిశత్ ॥ ౬ ॥ తత్రాగతాం - తాంసతీం-జననీంస్వస్రూః - ఋతేవినా-కశ్చనకోపి-నాద్రియత్-నాదృతవాన్-కుతః-యజ్ఞకృతోదక్షాద్య - ద్భయం-తస్మాత్-తత్ర

స్యసతీవిహాయతంశోకేనరోషేణచదూయతా * హృదా।పిత్రోరగాత్స్త్రైణవిమూఢధీర్గృహాన్ప్రేమ్ణాఽఽత్మనోయోఽర్ధమదాత్సతాంప్రియః॥ ౩ ॥ తామన్వగచ్ఛన్ద్రుతవిక్రమాంసతీమేకాం త్రినేత్రానుచరాస్సహస్రశః । సపార్షద * యక్షామణిమన్మదాదయఃపురోవృషేన్ద్రాస్తరసాగతవ్యథాః॥ ౪ ॥ తాంశారికాకన్దుకదర్పణామ్బుజశ్వేతాతపత్రవ్యజనస్రగాదిభిః । గీతాయనైర్దున్దుభిశఙ్ఖవేణుభిర్వృషేన్ద్రమారోప్యవిటఙ్కితాయయుః ॥ ౫ ॥ ఆబ్రహ్మఘోషోర్జితయజ్ఞవైశసంవిప్రర్షిజుష్టంవిబుధైశ్చసర్వశః । మృద్దార్వయఃకాఞ్చనదర్భచర్మభిర్నిసృష్టభాణ్డంయజనంసమావిశత్ ॥ ౬ ॥ తామాగతాంతత్రనకశ్చనాద్రియద్విమానితాంయజ్ఞకృతోభయాజ్జనః । ఋతేస్వస్రూస్సాంజననీంచసోదరాఃప్రేమ్ణాఽశ్రుకణ్ఠ్యఃపరిషస్వజుర్ముదా॥ ౭ ॥ సౌదర్యసమ్ప్రశ్న * సమస్తవార్తయామాత్రాచమాతృష్వసృభిశ్చసాదరమ్ । దత్తాంసపర్యాంపరమాసనంచసానాదత్తపిత్రాఽప్రతినన్దితాసతీ॥ ౮ ॥ అరుద్రభాగంతమవేక్ష్యచాధ్వరంపిత్రాచదేవేకృతహేళనంవిభౌ। అనాదృతాయజ్ఞసదస్యధీశ్వరీచుకోపలోకానివధక్ష్యతీరుషా ॥ ౯ ॥ జగర్హ * సాఽమర్షవిపన్నయాగిరాశివద్విషంధూమపథశ్రమస్మయమ్ । స్వతేజసాభూతగణాన్సముత్థితాన్నిగృహ్యదేవీజగతోఽభిశృణ్వతః॥ ౧౦ ॥ దేవ్యు

హేతుః-తేన-విమానితాం-అవమానితాం - తాస్తుసోదరాః-ప్రేమాశ్రుభిర్నిరుద్ధః-కణ్ఠోయాసాం-తథాభూతాః-తాంముదా పరిషస్వజుః-ఆలిఙ్గితవత్యః ॥ ౭ ॥ మాత్రా-మాతృష్వసృభిః-మాతృభగినీభిశ్చ-సౌదర్యసమ్ప్రశ్నసమస్తవార్తయా-సోదరీణాం-భగినీనాంచసమ్బన్ధీ - యః-కుశలప్రశ్నాదిః-తత్పూర్వయాసమస్తవార్తయా-సకలవృత్తాన్తేనసహ - సమర్థవార్తయేతి పాఠే-సౌదర్యేణసోదరత్వేన - భగినీనాంయస్సంప్రశ్నః-తత్ర-సమర్థాయోగ్యా - యావార్తా-తయా-సాదరంఆదరేణసహితంయథాతథా-దత్తాంసపర్యాంపూజా - ముత్సృష్టమాసనంచ-సతీ-నాదత్తనస్వీకృతవతీ-తత్రహేతుః - పిత్రాదక్షేణ - అప్రతినన్దితాఅనాదృతా ॥ ౮ ॥ అరుద్రభాగంనవిద్యతేరుద్రస్యభాగోయస్మిన్-త-మధ్వరంయాగం-విభౌ - దేవేరుద్రే-పిత్రాదక్షేణ-కృతంహేళనం - అపరాధంచాహ్వానాద్యకరణాత్ అవేక్ష్య-తథా-స్వయం-యజ్ఞసదసి - పిత్రా-అనాదృతాచ-రుషా-లోకాన్-ధక్ష్యతీభస్మీకుర్వాణేవ - చుకోపక్రుద్ధవతీ ॥ ౯ ॥ సాసతీదేవీ-అమర్షవిపన్నయా-అమర్షేణకోపేన-విపన్నయాఅవ్యక్తయా-గిరావాచా - రుద్రావహేళనాదినా-సముత్థితాన్-దక్షంహన్తుముద్యతాన్ - భూతగణాన్మణిమన్మదాదీన్-స్వతేజసాస్వబలేన - నిగృహ్యనివార్య-ధూమపథశ్రమస్మయం-ధూమపథేషుధూమాదిమార్గప్రదకర్మసు-పరిశ్రమోత్థగర్వం-శివంద్వేష్టీతిశివద్విట్ - తందక్షం-జగర్హ-నిన్దితవతీ-నిన్దావాక్యాన్యుక్తవతీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తాన్యేవాహ-నయస్యేతిత్రయోదశభిః । ప్రియాత్మనః-ప్రియఃనిరతిశయప్రీతివిషయః-ఆత్మా-పరమపురుషో-యస్యసః "ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచ మమప్రియః" ఇతిగీతత్వాత్-యస్యరుద్రస్య - లోకేభువనే-దేహభృతాంమధ్యే - అతిశాయనః-అతిశయితః -ప్రియఃప్రీతివిషయః-తథాఽప్రియోవా-నాస్తి - సర్వాన్తరాత్మానం-పరమాత్మానమేవనిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నయాభక్త్యాభజతస్త

॥ సమర్థవార్తయా.

స్యసర్వం బ్రహ్మాత్మకతయాఽనుసన్దధతః ప్రియాదివిభాగోనాస్తీత్యర్థః - తస్మి - న్ముక్తవైరకే - సర్వభూతసుహృది - సమస్తాత్మని - సమస్తస్యాత్మా ఆత్మవత్ప్రియః - తస్మిన్ - యద్వా - సమస్తే ఆత్మా బ్రహ్మపూర్ణమితి చిత్తం యస్య - తస్మిన్ „ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదేఽహంమనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిర్విప్రశ్చే „ త్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వాత్మకం బ్రహ్మ సర్వాత్మకత్వేన స్వస్మిన్ సాక్షాత్కుర్వతీతి వాఽర్థః॥ యోఽహం శరీరకః పరమాత్మా స ఏవ మన్వాదిశరీరక ఇతి శ్రుత్యర్థః - యద్వా - బ్రహ్మణ ఆవేశావతారత్వాద్రుద్రే బ్రహ్మదృష్ట్యా వేదముక్తం సర్వాత్మనీతి - అస్మిన్ పక్షే షష్ఠీ తత్పురుషస్సఙ్గతః - ఏవంవిధే రుద్రే - భవన్తం వినా - కతమః కో వా, ప్రతీపమేత్ ప్రాతికూల్యమాచరేత్ ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ ఏవం బ్రహ్మవిదగ్రేసరస్య రుద్రస్య ప్రతీపావిషయత్వముక్తం, అథై తస్మిన్ స్వాధౌ బ్రహ్మవిది కృతాపరాధాద్దుర్జనాత్త్వత్త ఉత్పన్నమిదం శరీరం త్యాజ్యమితి వక్ష్యన్ స్తీ(?)ప్రథమం సాధ్వసాధులోకౌ విభజతి ॥ దోషానితి ॥ హే ద్విజ పితృశబ్దేనాసమ్బోధనం తదధిక్షేపాయ - భవాదృశాః కేచిత్త్వాదృశా దుర్జనాః - పరేషాం స్వాపేక్షయా అన్యేషాం - గుణేషు సత్స్వపి - దోషానేవ గృహ్ణన్తి తానేవోద్ఘాటయన్తి నను గుణాన్ - స్తే అసాధవ ఇత్యర్థః - యే పునః రుద్రాదయః - దోషాన్న గృహ్ణన్తి - కిన్తు - ఫల్గూనపి అల్పానపి - గుణానేవ - బహులీకరిష్ణవః వితనోతుమిచ్ఛవో - భవన్తి - తే మహత్తమాః - గుణేషు సాధవ ఇతి పాఠే - యే సాధవః - ఫల్గూనపి గుణాన్ బహులీకరిష్ణవః - తే మహత్తమా ఇత్యన్వయః - తేషు చ మహత్తమేషు చ - భవాన్ - అఘం అపరాధం - అవిదత్ లబ్ధవాన్ కృతవానిత్యర్థః ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ అసతాం త్వాదృశానామిదం మహత్స్వపచరణం యుక్తమేవేత్యాహ ॥ నాశ్చర్యమితి ॥ కుణపాత్మవాదిషు కుణపం శవప్రాయం శరీరమేవాత్మేతి యే వదన్తి - తేషు - భవాదృశేష్వసత్సు - సర్వదా - సేర్ష్యం ఈర్ష్యా అక్షమా - సేర్ష్యం యథా భవతి తథా - మహద్వినిన్దా మహత్తమవిషయనిన్దేతి యత్తదాశ్చర్యం న భవతి - ప్రత్యుత - మహాపూరుషపాదపాంసుభిః మహాపూరుషా మహత్త

వాచ ॥ నయస్య లోకేఽస్త్యతిశాయినః ప్రియస్తథాఽప్రియో దేహభృతాం ప్రియాత్మనః । తస్మిన్ సమస్తాత్మని ముక్తవైరకే * ఋతే భవన్తం కతమః ప్రతీపమేత్ ॥ ౧౧ ॥ దోషాన్పరేషాం హి ※ గుణేష్వసాధవో గృహ్ణన్తి కేచిన్న భవాదృశా ద్విజ । గుణాంశ్చ ఫల్గూన్బహులీకరిష్ణవో * మహత్తమాస్తేష్వవిదద్భవానఘమ్ ॥ ౧౨ ॥ నాశ్చర్యమేతద్యదసత్సు సర్వదా మహద్వినిన్దా కుణపాత్మవాదిషు । సేర్ష్యం మహాపూరుషపాదపాంసుభిర్నిరస్తతేజస్సు తదేవ శోభనమ్ ॥ ౧౩ ॥ యద్ద్వ్యక్షరం నామ గిరేరితం నృణాం సకృత్ప్రసఙ్గాదఘమాశు హన్తి తత్ । పవిత్రకీర్తిం తమలఙ్ఘ్యశాసనం భవానహో ద్వేష్టి శివం శివేతరః ॥ ౧౪ ॥ యత్పాదపద్మం మహతాం మనోఽలిభిర్నిషేవితం బ్రహ్మరసాసవార్థిభిః । లోకస్య యద్వర్షతి చాశిషోఽర్థినస్తస్మై భవాన్ద్రుహ్యతి విశ్వబన్ధవే ॥ ౧౫ ॥ కిం వా శివాఖ్యమశివం న విదుస్త్వదన్యే బ్రహ్మాదయస్తమవకీర్య జటాః శ్మశానే । తన్మాల్యభస్మనృకపాల్యవసత్పి

మా - స్తేషాం అఙ్ఘ్రిరజోభిః - నిరస్తం తేజః ప్రభావో - యేషాం - తేషు త్వాదృశేషు - తదేవ మహద్వినిన్దనమేవ - శోభనం ఉచితం - యద్యపి మహాన్తస్స్వనిన్దాం సహన్తే - తథాపి - తత్పాదరేణవస్తదసహమానాస్తేషాం తేజో నిరస్యన్తి - అతోఽసత్సు మహద్వినిన్దనమేవోచితమిత్యర్థః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ కోఽసావపచారో మహత్సు మయా కృత ఇత్యత ఆహ ॥ యదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యస్య రుద్రస్య - ద్వ్యక్షరం శివ ఇత్యక్షరద్వయాత్మకం - నామ నామధేయం - ప్రసఙ్గాదపి - సకృద్గిరా వాగిన్ద్రియేణ - ఈరితముచ్చారితం - నృణాం - అఘం పాపం - ఆశు ద్రాక్ - హరతి నివర్తయతి - సతామపి నామోచ్చారణాదేర్భగవన్నామవదఘనివర్తకత్వాదితి భావః - అలఙ్ఘ్యమనతిక్రమణీయం శాసనం ఆజ్ఞా - యస్య - తం - శివ - మశివోఽమఙ్గలో - భవాన్ - ద్వేష్టి - అహో కష్టం - అమఙ్గలో ద్వేష్టీత్యనేన తద్ద్వేషాద్భవతోఽమఙ్గలమనన్తరభావీతి భావః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ కించ - బ్రహ్మరసాసవార్థిభిః - బ్రహ్మరసో బ్రహ్మానన్ద - స్స ఏవాసవో మకరన్ద - స్తదర్థిభిర్బ్రహ్మానన్దానుభవమధులిప్సుభిః - మహతాం మనాంస్యేవాలయో భృఙ్గా - స్తై - ర్యస్య రుద్రస్య - పాదపద్మం - నిషేవితం „ ఈశ్వరాజ్జ్ఞానమన్విచ్ఛే „ దితి జ్ఞానప్రదత్వాదితి భావః - కీదృశం తత్పాదపద్మం యన్నిషేవితం తత్రాహ ॥ యత్పాదపద్మం - అర్థినో లోకస్య యాచమానస్య జనస్య - ఆశిషోఽభీష్టాని - వర్షతి దదాతి - తస్మై - విశ్వబన్ధవే విశ్వానుకూలాయ - భవాన్ ద్రుహ్యతి అపకరోతి - క్రుధద్రుహేతి చతుర్థీ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ నన్వమఙ్గలాచారత్వాత్తన్నాస్మై వనస్మర్తవ్యమిత్యత ఆహ ॥ కిం వేతి ॥ యో రుద్రః - శ్మశానే - జటాః - అవకీర్య విక్షిప్య - తన్మాల్యభస్మనృకపాలీ శ్మశానమాల్యభస్మనరకపాలవాన్ - పిశాచైస్సహ - అవసత్ - త - మేవ - మశివమమఙ్గలాచారం - రుద్రం - తచ్చరణావసృష్టం - రజ ఇత్యధ్యాహారః - యే బ్రహ్మాదయో - మూర్ధభిస్శిరోభిః - దధతి - ధారయన్తి - తే త్వదన్యే త్వత్తోఽన్యే - బ్రహ్మాదయః మరీచ్యాదిన వ బ్రహ్మప్రభృతయః - యద్వా - అతద్గుణసంవిజ్ఞానో

※ పా ॥ గుణేషు సాధవో.

బహుబ్రీహిః, అన్యథా “అజంలోకగురుంనత్వే,, త్యాదిపూర్వాపరవిరోధాత్ - శివాఖ్యంశివ ఇతి-ఆఖ్యానామ-యస్య-తథాభూతం-నవిదుఃకింవిదురేవేత్యర్థః-అమఙ్గళాచారస్త్వనుకరణమాత్రమితిభావః-నను-పరస్య బ్రహ్మణోవిష్ణోస్సర్వోత్తమత్వజగత్కారణత్వోపాస్యత్వమోక్షప్రదత్వాదిప్రతిపాదకవేదార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్పురాణేమధ్యే తత్రతత్రరుద్రాదిజీవవిశేషస్య కార్యత్వకర్మవశ్యత్వాదీన్ప్రతిపాద్యపున “స్సమస్తాత్మనిముక్తవైరకే- బ్రహ్మాదయోయమూర్ధభిర్దధతితచ్చరణావసృష్టం। నాహంనయజ్ఞోనచయూయమన్యేయదేహభాజోమునయశ్చతత్త్వం ॥ విదుఃప్రమాణంబలవీర్యయోర్వా,, స్యైవభగవన్నేతచ్ఛివశక్త్యోస్స్వరూపయోః। విశ్వంసృజసిపాస్యత్సి క్రీడన్నూర్ణపదోయథా ॥ అహంబ్రహ్మచశర్వశ్చజగతఃకారణంపరం। త్రయాణామేకభావానాంయోనపశ్యతివైభిదాం॥ సర్వభూతాత్మనాంబ్రహ్మన్ సశాన్తిమధిగచ్ఛతీ,, త్యాదిషుభవానీబ్రహ్మనిష్ఠాద్యదివచనేషుసర్వోత్తమత్వజగత్కారణత్వోపాస్యత్వాదీన్ విరుద్ధాన్ప్రతిపాదయన్ భగవాన్పారాశర్యః కథంవిశ్వసనీయ ఇతిచేన్న-అత్రపురాణేపరస్పరవిరుద్ధార్థకథనంనక్వాప్యస్తి। క్వచిత్ప్రతీయమానమపిదేవతాన్తరస్యోత్తమత్వకారణత్వోపాస్యత్వాదికంప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనరుద్రాదిశరీరకపరమాత్మాభిప్రాయకం। రుద్రాదేర్భగవదావేశావతారత్వాద్వా భగవద్దృష్ట్యోపపన్నమేతత్-అథవాయథావస్థితభూతపూర్వవృత్తాన్తస్యైవాస్మిన్పురాణేకథనాత్తత్రతత్రకథాసుభవానీప్రభృతిభిర్యానివాక్యాన్యభిహితాని - తేషామేవాత్రనిబద్ధత్వాత్- తత్రభవాన్యాదివాక్యానాంపతిపారార్థ్యబ్రహ్మాత్మకత్వప్రశంసాత్మకత్వాదితాత్పర్యవిశేషప్రవృత్తత్వాన్నపారాశర్యేణవిరుద్ధమభిహితం- నన్వేవమపిబ్రహ్మాత్మకత్వేనాపిరుద్రాద్యుపాసనంకర్తవ్యమితి “యద్ద్వ్యక్షరంనామగిరేరితంనృణాంసకృత్ప్రసఙ్గాదఘమాశుహన్తి,, పవిత్రకీర్తిం-యమూర్ధభిర్దధతితచ్చరణావసృష్ట - మిత్యాదివచనేభ్యః ప్రతీయతే-క్వచిత్క్వచిత్సాత్త్వికతన్త్రే “ నాన్యందేవంనమస్కుర్యాన్నాన్యందేవంనిరీక్షయేత్ । నాన్యంప్రాసాదమారోహేన్నాన్యదాయతనంవిశే,, దిత్యాదిభిర్దేవతాన్తరవన్దనాదిప్రతిషేధః-తథాతద్భక్తైస్సహదర్శనసమానాసనసంస్పర్శసహసమ్భాషణదృష్టిభుక్త్యాదయః ప్రతిషిద్ధాః, ప్రత్యుత- దేవతాన్తరత

శాపే న్యేయమూర్ధభిర్దధతితచ్చరణావసృష్టమ్ ॥ ౧౬ ॥ కర్ణౌపిధాయనిరియాద్యదకల్ప ఈశే ధర్మావితర్యసృణిభిర్నృభిరస్యమానే। ఛిన్ద్యాత్ప్రసహ్యరుశతీమసతాంప్రభుశ్చేజ్జిహ్వామసూనపితతోవిసృజేత్సధర్మః॥ ౧౭ ॥ అతస్తవోత్పన్నమిదంకళేబరంనధారయిష్యేశితికణ్ఠగర్హిణః। జగ్ధస్యమోహాద్ధివిశుద్ధిమన్ధసోజుగుప్సితస్యోద్గిరణం

ద్భక్తాదయస్తత్రతత్రనిన్ద్యన్తే - అతః-సాత్త్వతైతత్పురాణయోర్విరోధః - మైవం-బ్రహ్మోపాసనంహిద్వివిధం-సద్వారకమద్వారకంచేతి ॥ తత్రసద్వారకోపాసనంనామ-రజస్తమఃప్రకృతిబ్రహ్మరుద్రాదిజీవశరీరకపరమాత్మోపాసనం- అద్వారకంతు-శుద్ధసత్త్వమయస్వేచ్ఛోపాత్తదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టస్యనిరస్తనిఖిలదోషస్యానన్తకల్యాణగుణాకరస్యశ్రియఃపత్యుర్నారాయణస్యోపాసకరుచ్యనుసారేణవాసుదేవసఙ్కర్షణరామకృష్ణాదివ్యూహవిభవాదిభేదేనోపాసనం - తత్రాద్యముపాసనంతత్తత్ఫలలిప్సుభిఃకార్యం - ద్వితీయంతుముముక్షుభిఃకామిభిశ్చ-ఏతచ్చసర్వంభగవతాగీతాచార్యేణైవాభిహితం “ యోయోయాంయాంతనుంభక్తశ్శ్రద్ధయాఽర్చితుమిచ్ఛతీ,, త్యాదినా-అనన్యాశ్చిన్తయన్తోమామిత్యాదినా - దేవాన్దేవయజోయాన్తీ “ త్యాదినాచ, అత్రాప్యుపక్రమేప్రథమస్కన్ధేఽభిహితం,, రజస్తమఃప్రకృతయస్సమశీలాన్భజన్తివై। పితృభూతప్రజేశాదీన్ శ్రియైశ్వర్యప్రజేప్సవః ॥ శ్రేయాంసితత్రఖలుసత్త్వతనోర్నృణాంస్యు,, రితి, తథాద్వితీయే “ అకామస్సర్వకామోవామోక్షకామఉదారధీః। తీవ్రేణభక్తియోగేనయజేతపురుషంపర,, మితి, వక్ష్య - తేచ “ధర్మార్థకామమోక్షాణాంయఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయఆత్మనః। ఏకమేవహరేస్తస్యకారణంపాదసేవన,, మితి, ఏవంస్థితేద్వివిధయాప్యుపాసనయాఽవ్యభిచారిణ్యైవభవితవ్యమితిముముక్షుయాభజతాంస్వోపాస్యాద్దేవతాన్తరవైభవాదిదర్శనేననమస్కారాదికరణేనచ స్వదేవతాభక్తిర్వ్యభిచరితాస్యాదితిసర్వథాముముక్షూణాందేవతాన్తరభజనంనిషిధ్యతే - సర్వదేవతానాంబ్రహ్మాత్మకత్వేనానుసన్ధానంత్వవిరుద్ధమేవేతి- నసాత్త్వతైతత్పురాణయోర్విరోధః - దేవతాన్తరతద్భక్తాదినిన్దాతు “ నహినిన్దానిన్ద్యంనిన్దితుంప్రవృత్తాకింతునిన్ద్యాదితరత్స్తోతు,, మితిన్యాయేనోపపన్నేత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భవతుబహుధాభవాన్మయాభిభూతస్తథాపికింభవత్యాభవితవ్యమిత్యత్రాహ ॥ కర్ణావితిద్వాభ్యాం ॥ ధర్మావితరిధర్మరక్షకే, ఈశేఈశ్వరాంశభూతే -మహత్తమే-అసృణిభిర్నిరఙ్కుశైః అనివారితై - ర్నృభిర్దుర్జనై - రస్యమానేఅధిక్షిప్యమాణేసతి - యద్యధిక్షేపంశృణ్వాన్ సుజనః, అకల్యఃవినిన్దకదుర్జనశిక్షాయామసమర్థ - స్తర్హి - కర్ణౌశ్రోత్రే - ఆచ్ఛాద్య, తతోనిరియాత్ నిర్గచ్ఛేత్, యదిప్రభుస్సమర్థశ్చే, ద్రుశతీందుష్టాం, జిహ్వాం, ప్రసహ్యబలాత్ - ఛిన్ద్యాత్-తతస్స్వయమప్యసూన్ విసృజేదితియ, త్సధర్మః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అత-శ్శితికణ్ఠగర్హిణఃశఙ్కరద్వేషిణ, స్తవ - అపాదానస్యైవ శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - ఉత్పన్నం - మమమదీయం-కళేబరం-నధారయిష్యే, ప్రమాదాదా

న్నస్యాపవిత్రస్య త్యాగంవినానశుద్ధిరితిదృష్టాన్తేనాహ ॥ మోహా - జగ్ధస్యభక్షితస్య - జగుప్సితస్యదుష్టస్యా - న్ధసః అన్నస్య, ఉద్గిరణం వమనమేవ - పునః శుద్ధిం ప్రచక్షతే కథయన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ననువృథాకిమేవమాగృహ్ణాసి, యతోఽసావమఙ్గళో రుద్రో వైదికంపన్థానముల్లఙ్ఘ్య వర్తతే - అతోమయావైదికమార్గానువర్తినా శ్రేష్ఠేనాక్షిప్త ఇత్యత్రాహ ॥ స్వేస్వాత్మని, లోకే, లోక్యతే పరిశుద్ధమనసాదృశ్యత ఇతిలోకః బ్రహ్మ - తస్మిన్ - రమమాణస్య - మహామునేరుద్రస్య - మతి - ర్వేదవాదాన్ " అక్షయ్యగ్ంహవై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతంభవతి - అపామసోమమమృతా అభూమ " ఇత్యాదీన్ కర్మప్రరోచకానర్థవాదాన్నానువర్తతే తేషునాసక్తాభవతి - నివృత్తిమార్గనిష్ఠస్య నప్రవృత్తిమార్గేరుచిరుత్పద్యత ఇతినతస్యవైదికపథానువర్తనమితి భావః - అనయోః ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మనిష్ఠయోరాచారః పృథగేవదృశ్యతే - యథా - దేవమనుష్యయోర్గతిః - పృథగేవ - దేవానాం గతిరాకాశ ఏవ - మనుష్యాణాంగతిః పృథివ్యామేవ - తద్వత్ - అథాపిభవానేవ శ్రేష్ఠః తథాప్యుత్కృష్టః స్వకీయే ధర్మే స్థితోవర్తమానః - పరం నికృష్టం - నక్షిపేన్నాధిక్షిపేత్ - ఇతి యత్ - స ఏవ ధర్మః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ప్రవృత్తిధర్మమపి వైదికత్వావిశేషాత్కిమితినానువర్తతేభవ ఇత్యత్రాహ ॥ కర్మేతి ॥ ప్రవృత్తం స్వర్గాదిఫలోద్దేశేన ప్రవృత్తం - కర్మ - తథా - నివృత్తం ఫలకామనాతో నివృత్తం చ కర్మ - ఉభయలిఙ్గం ఫలాభిసన్ధిసహితత్వాసహితత్వాభ్యాం చిహ్నాభ్యాం యుక్తం - యథాభవతి తథా - వేదే - వివిచ్య - ఆశ్రితం " స్వర్గకామోయజేత - శాన్తోదాన్త ఉపరతః - తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేనదానేన తపసానాశకేన - ధర్మేణ పాపమపనుదతి " ఇత్యాది - వేదే - ఆసాఙ్గ్యేణ యద్యపి విహితం - తథాపి - తద్ద్వయం ప్రవృత్తినివృత్తిభేదేన ద్వివిధంకర్మ - యాగపద్యేన ఏకకర్తర్యేకస్మిన్నధికారిణి విరోధిపరస్పరవిరుద్ధం - అతో - బ్రహ్మణి బ్రహ్మజ్ఞానే - కర్మప్రవృత్తం నివృత్తం

ప్రచక్షతే ॥ ౧౮ ॥ న వేదవాదాననువర్తతే మతిస్స్వ ఏవ లోకే రమతో మహామునేః । యథా గతిర్దేవమనుష్యయోః పృథక్స్వ ఏవ ధర్మే న పరం క్షిపేత్ స్థితః ॥ ౧౯ ॥ కర్మ ప్రవృత్తం చ నివృత్తమప్యృతం వేదే వివిచ్యోభయలిఙ్గమాశ్రితమ్ । విరోధి తద్యౌగపదైకకర్తరి ❋ ద్వయం తథా బ్రహ్మణి కర్మ నర్ఛతి ॥ ౨౦ ॥ మా వః పదవ్యః పితరస్మదాస్థితా యా యజ్ఞశాలాస్వనుధూమవర్త్మభిః । కదన్నతృప్తైరసుభృద్భిరీడితా అవ్యక్తలిఙ్గా అవధూతసేవితాః ॥ నైతేన దేహేన హరే కృతాగసో దేహోద్భవేనాలమలం కుజన్మనా । వ్రీడా మమాభూత్కుజనప్రసఙ్గతస్తజ్జన్మ ధిగ్యో మహతామవద్యకృత్ ॥ ౨౨ ॥ గోత్రం త్వదీయం భగవాన్వృషధ్వజో దాక్షాయణీత్యాహ యదా సు

చోభయం కర్మ - నర్ఛతి న ప్రాప్నోతి - సాధనతామితి శేషః - కేవలం నివృత్తం కర్మైవ జ్ఞానమార్గానుగుణం న తూభయమిత్యర్థః - నివృత్తం కర్మ శివేనాపి క్రియత ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ యత ఏవోభయవిధం కర్మాధికారిభేదేన వ్యవస్థితమత ఏవాస్మదనుష్ఠితనివృత్తిధర్మసాధ్యా అణిమాదయస్సిద్ధయః ప్రవృత్తిధర్మపరాయణానాం భవతాం న సన్తీత్యాహ ॥ హే పితః - అస్మదాస్థితాః అస్మాభిరాశ్రితాః పరిగృహీతా ఇత్యర్థః - పదవ్యః అణిమాదయస్సిద్ధయః, వః యుష్మాకం - మా - న సన్తీత్యర్థః, తర్హ్యస్మాకం సిద్ధయో రుద్రస్య న సన్తీతి చేత్తత్రాహ ॥ యా భవదీయాః స్వర్గాదిపదవ్యః, తాః, అనుధూమవర్త్మభిః ధూమాదిమార్గప్రదయజ్ఞాదికర్మానుయాయిభిః, కదన్నతృప్తైః యజ్ఞీయేన కుత్సితాన్నేన తృప్తైరసుభృద్భిః ప్రాణిభిః - యజ్ఞశాలాస్వీడితాః స్తుతాః, అస్మదాస్థితాస్తు పదవ్యః, అవ్యక్తలిఙ్గా దురవగమచిహ్నాః దుర్విభావ్యాః, అవధూతైర్నిరస్తనిఖిలజరామరణాదిసాంసారికధర్మైః - సేవితాః పరిగృహీతాః - అతః ఫలతోఽనుష్ఠానతశ్చ మహాదేవవైలక్షణ్యం ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మయోరితి న మహత్తమానాం ప్రవృత్తిధర్మే రుచిరుత్పద్యత ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కిం బహునోక్తేన స్వదేహం త్యక్ష్యామ్యేవేత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హరే రుద్రే కృతాగసః కృతాపరాధస్య - తవ - దేహోద్భవేన దేహాదుత్పన్నేన - ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి సమాసః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా, ఏతేన - కుజన్మనామదీయేన కుత్సితేన దేహేన - న - న ప్రయోజనం - కిం తు, అలమలం న నుశ్లాఘ్యమిమం దేహం కథం త్యక్ష్యసీత్యత్రాహ ॥ కుజనస్య తవ - ప్రసఙ్గాత్సంబన్ధాన్మమ - వ్రీడా లజ్జా - అభూత్ - అతో - మహతాం - మహాపురుషాణాం అవద్యకృత్ అప్రియకర్తా దేహః, తస్మాద్యజ్జన్మ - తద్ధిక్ నిన్దితం - త్వత్సంబన్ధాదశ్లాఘ్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కించ - వృషభధ్వజో రుద్రః - పరిహాసాదిషు నర్మోక్తిషు - మాం - దాక్షాయణీతి సమ్బోధయన్, త్వత్సమ్బన్ధబోధకం - గోత్రం నామ - యదా, ఆహ గృహ్ణాతి - తదాఽహం, వ్యపేతనర్మస్మితం, వ్యపేతం అపగతం, నర్మ పరిహాసః, స్మితం చ - యథా భవత్యేవం సుదుర్మనాః అతిదుఃఖితచిత్తా, భవామితత్

❋ పా ॥ యాగప❋ద్యైకకర్తరి ॥

స్మాత్, హా నిశ్చితం ఏతత్-కుణపప్రాయం త్వదఙ్గాజ్జాతమిదం కళేబరం వ్యుత్స్రక్ష్యే త్యక్ష్యామి * ॥ ౨౩ ॥ * హే శత్రుహన్!
విదుర, ఇత్యుక్తప్రకారేణ, అధ్వరే యజ్ఞే-దక్షం, మనూద్య ప్రత్యుచ్య-ఉదీచీముత్తరదిశం, ప్రవిశ్యేతి శేషః-శాన్తవాక్ గృహీతమ
నాః-నిషసాద ఉపవిష్టవతీ-తత్ర-జలం స్పృష్ట్వా ఆచమ్యేత్యర్థః, పీతదుకూలవస్త్రేణ-సంవృతా ప్రావృతా-దృక్ దృశం-అర్థాత్త్వా
ద్వితీయాయా లుక్-నిమీల్య, యోగపథం యోగినాం దేహత్యాగప్రకారం-సమావిశత్ ఆశ్రితవతీత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * యోగప
థాశ్రయణమేవాహ॥ కృత్వేతి ॥ జితం ఆసనం యయా సా-క్లమరహితా-అనిన్దితా నిర్దుష్టా సతీ-అనిలౌ ప్రాణాపానౌ-ఉర్ధ్వాధో
వృత్తినిరోధేన-సమానౌ సమానవృత్తీ-నాభిచక్రే కృత్వా, తత-ఉదానవాయుముత్థాప్య-ధియా సహ, శనైః-హృది-స్థాప్య స్థాప
యిత్వా, ఉరస్స్థితం-తముదానవాయుం-కణ్ఠాత్ కణ్ఠమార్గేణ-భ్రువోర్మధ్యం, మనయత్ * ॥ ౨౫ ॥ * మహతామపి మధ్యే మహీయసా
మహత్తమేన రుద్రేణ-ముహుః పునః పునః-అఙ్కముత్సఙ్గం ప్రత్యారోపితం స్వదేహ-మేవం-దక్షే క్రోధేన-జిహాసతీ త్యక్తుమిచ్ఛ
న్తీ-మనస్వినీ స్వతన్త్రా-స్వచ్ఛన్దమరణేత్యర్థః-సతీ భవానీ-గాత్రేషు అఙ్గేషు, అనిలాగ్నిధారణాం-దధార-అనిలాగ్నిధారణా
ఖ్యాం ధారణాం చకారేత్యర్థః, తయా హి ధారణయా అనిలాగ్న్యోరుత్పత్తిః * ॥ ౨౬ ॥ * తతః-జగద్గురోః జగతాం జిజ్ఞాసూ
నాం గురోః - స్వభర్తుః రుద్రస్య, చరణామ్బుజాసవం చరణామ్బుజే ఆసవమానన్దం-చిన్తయన్తీ అనుభవన్తీ, అత ఏవ, కల్మషా
పాపరహితా-, భర్తురపరం-సా, న దదర్శ న చిన్తితవతీ దేహశ్చ, సద్య, స్సమాధినా, యోఽగ్ని, స్తేన-ప్రజజ్వాల ప్రజ్వలితో
భూత్ * ॥ ౨౭ ॥ * తత్-దద్భుతమాశ్చర్యం, పశ్యతాం, భువి-ఖే ఆకాశే చ-సుమహాన్ ఉచ్చైః, హా హేతి వాదః ఘోషః, అభూత్ ॥ తద్దేవా

దుర్మనాః । వ్యపేతనర్మస్మితమాశు తద్ధ్యహం వ్యుత్స్రక్ష్య ఏతత్ కుణపం త్వదఙ్గజమ్ ॥ ౨౩ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥
ఇత్యధ్వరే దక్షమనూద్య శత్రుహన్ క్షితావుదీచీం నిషసాద శాన్తవాక్ । స్పృష్ట్వా జలం పీతదుకూలసంవృతా ని
మీల్య దృ*గ్యోగపథం సమావిశత్ ॥ ౨౪ ॥ కృత్వా సమానావనిలౌ జితాసనా సోదానముత్థాప్య చ నాభిచక్రతః ।
శనైర్హృది స్థాప్య * ధియోరసి స్థితం కణ్ఠాద్భ్రువోర్మధ్యమనిన్దితాఽనయత్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవం స్వదేహం మహతాం
మహీయసా ముహుస్సమారోపితమఙ్కమాదరాత్ । జిహాసతీ దక్షరుషా మనస్వినీ దధార గాత్రేష్వనిలాగ్ని
ధారణామ్ ॥ ౨౬ ॥ తతస్స్వభర్తుశ్చరణామ్బుజాసవం జగద్గురోశ్చిన్తయతీ న చాపరమ్ । దదర్శ దేహో హతక
ల్మషా సతీ సద్యః ప్రజజ్వాల సమాధినాఽగ్నినా ॥ ౨౭ ॥ తత్పశ్యతాం ఖే భువి చాద్భుతం మహద్ధా హేతి వాదస్సు
మహానజాయత । హన్త ప్రియా దైవతమస్య దేవీ * జహావసూన్ కేన సతీ ప్రకోపితా ॥ ౨౮ ॥ అహో అనాత్మ్యం
* మహదస్య పశ్యత ప్రజాపతేర్యస్య చరాచరం ప్రజాః । జహావసూన్ యద్విమతాఽఽత్మజా సతీ మనస్వినీ మాన
మభీక్ష్ణమర్హతి ॥ ౨౯ ॥ సోఽయం * దుర్మర్షహృదయో బ్రహ్మబన్ధుర్లోకేఽపకీర్తిం మహతీమవాప్స్యతి । యదఙ్గ
జాం స్వాం పురుషద్విడుద్యతాం న ప్రత్యషేధన్మృతయేఽపరాధతః ॥ ౩౦ ॥ వదత్యేవం జనే సత్యా దృష్ట్వాఽసు
త్యాగమద్భుతమ్ । తం దక్షం పార్షదా హన్తుముదతిష్ఠన్నుదాయుధాః ॥ ౩౧ ॥ తేషామాపతతాం వేగం నిశామ్య
భగవాన్ భృగుః । యజ్ఞఘ్నఘ్నేన యజుషా దక్షిణాగ్నౌ జుహావ హ ॥ ౩౨ ॥ ఆధ్వర్యుణాహూయమానా దేవా ఉ

హ ॥ దైవతమస్య దేవశ్రేష్ఠస్య రుద్రస్య, దేవీ, ప్రియా, సతీ, కేన దక్షేణ, ప్రకోపితా కోపం ప్రాపితా, అసూన్ ప్రాణాన్ జహౌ అత్య
జత్ * ॥ ౨౮ ॥ * అహో-ప్రజాపతేర్దక్షస్య, మహత్, అనాత్మ్యం దౌర్జన్యం అద్య, పశ్యత, చరాచరం, విశ్వం, యస్య రుద్రస్య-
ప్రజాః ప్రజావత్ప్రీతివిషయం, విశ్వసుహృదిత్యర్థః-తస్య రుద్రస్య, సతీ భార్యా, యద్వా, యస్య దక్షస్య, చరాచరం, ప్రజాః
ప్రజావత్స్నేహవిషయం, సర్వత్ర స్నేహ ఏవాస్య న్యాయ్య ఇతి భావః - తేన దక్షేణ, విమతా విమానితా, అసూన్, జహౌ నన్వ
యం విమానయోగ్యేత్యాహ, ఆత్మజా, తత్రాపి, మనస్వినీ ప్రశస్తమనస్కా, గుణవతీత్యర్థః - అత ఏవ, అభీక్ష్ణం పునః పునః,
మానం సన్మానం ప్రతి అర్హతి * ॥ ౨౯ ॥ * దుర్మర్షం అత్యన్తాసహమానం, హృదయం, యస్య, సోఽయం, బ్రహ్మబన్ధుర్బ్రాహ్మ
ణాపశదో, దక్షః, లోకే అసతీం కీర్తిమపకీర్తిం చ, అవాప్స్యతి, చకారాన్నరకం చ, యద్యతః, స్వీయాం, అఙ్గజాం-అపరాధతః
స్వావజ్ఞయా, మృతయే మరణాయ, ఉద్యతాం ఉద్యుక్తాం, పురుషద్విట్ శివద్వేషీ, దక్షః, తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవా
యేతి ప్రయోగాత్, యద్వా రుద్రస్య భగవదాత్మకత్వాత్ రుద్రం ద్విషన్నపి భగవన్తం ద్వేష్టీత్యర్థః, న ప్రత్యషేధత్ న న్యవార
యత్ * ॥ ౩౦ ॥ * సత్యాః దాక్షాయణ్యాః-అద్భుత-మసుత్యాగం ప్రాణత్యాగం - దృష్ట్వా-జనే, ఏవం వదతి సతి-రుద్రపారి
షదాః-దక్షం - హన్తు, ముద్యతాన్యాయుధాని యైస్తే, ఉదతిష్ఠన్ ఉత్థితవన్తః * ॥ ౩౧ ॥ * తేషా-మాపతతా-హ-సమన్తా,
దాగచ్ఛతాం, పారిషదానాం- వేగం, నిశామ్య దృష్ట్వా, భగవాన్ భృగుః-యజ్ఞఘ్నాన్-హన్తీతి యజ్ఞఘ్నఘ్నం, తేన యజుషా॥
అపహతా అసురా రక్షాంసి పిశాచాః, ఇతి మన్త్రేణ, దక్షిణాగ్నౌ, జుహావ-హో[illegible]స్మయే * ॥ ౩౨ ॥ * అధ్వర్యుణాభృ

గుణా, హూయమానే సతి - యే - తపసా సోమం ప్రాప్తాస్తే, ఋభవో - నామ - దేవాః - సహస్రశః, ఉత్పేతురుత్థితాః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ బ్రహ్మతేజసా, ఉశద్భిః దీప్యమానైః, అలాతాన్యేవాయుధాని, యేషాం, తైః ఋభుభిః దహ్యమానాః, ప్రమథాః రుద్రపారిషదాః, దిశో భేజుః పలాయితవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. **

ఏవం సత్యాః ప్రాణత్యాగనిమిత్తం త్యాగప్రకారశ్చ సప్రపఞ్చముక్తం - అథ తత్ప్రసఙ్గాత్ప్రసక్తం దక్షాధ్వరవినాశం పునస్తత్సన్ధానం చ సప్రపఞ్చమాహ త్రిభిరధ్యాయైః ॥ తత్రాద్యేనాధ్వరవినాశప్రకారమాహ మైత్రేయః ॥ భవ ఇతి ॥ ప్రజాపతేర్దక్షస్య, కర్తరి షష్ఠీ, తేన - సత్కృతాయాః భవాన్యాః సత్యాః, నిధనం - తథా - తస్య దక్షస్య, అధ్వరే - యే - ఋభవో దేవాః, తైః, విద్రావితం పలాయితం - స్వపార్షదానాం - సైన్యం చ - నారదాన్మునేః - అవగమ్య శ్రుత్వా. అపారం - క్రోధం, ఆదధే కృతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతః - స ధూర్జటిః రుద్రః, ఘోరః స క్రుద్ధః సన్ - సుష్ఠు దష్టోష్ఠపుటో - యేన సః, తటితాం, వహ్నీనాం చ - సటాః జ్వాలాః, తద్వదుగ్రం - రోచిః, యస్యాః, తాం - జటాం, ఉత్కృత్య ఉత్పాట్య, ఉత్థితః - గమ్భీరో నాదో యస్య సః - హసన్, తాం జటాం, భువి - విససర్జ అపాతయత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో - జటాయాః సకాశాత్ - అతికాయో వీరభద్రః - ఆవిరభూదితి శేషః ॥ తం విశినష్టి ॥ తనువా దేహేన - దివం స్పృశన్ అత్యుచ్చ ఇత్యర్థః, ఘనరుక్ కృష్ణవర్ణః, త్రిసః సూర్యసదృశో దృశో - యస్య -

త్పేతురోజసా । ఋభవో నామ తపసా సోమం ప్రాప్తాః సహస్రశః ॥ ౩౩ ॥ తైరలాతాయుధైః సర్వైః ప్రమథాః సహగుహ్యకాః । దహ్యమానా దిశో భేజురుశద్భిర్బ్రహ్మతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ***************** ********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ భవో భవాన్యా నిధనం ప్రజాపతేరసత్కృతాయా అవగమ్య నారదాత్ । స్వపార్షద*సైన్యం చ తదధ్వరర్భుభి * ర్విద్రావితం క్రోధమపారమాదధే ॥ ౧ ॥ క్రుద్ధః సుదష్టోష్ఠపుటః స ధూర్జటిర్జటాం తటిద్వహ్నిసటోగ్రరోచిషమ్ । ఉత్కృత్య రుద్రః సహసోత్థితో హసన్గమ్భీరనాదో విససర్జ తాం భువి ॥ ౨ ॥ తతోఽతికాయస్తనువా * స్పృశన్దివం సహస్రబాహుర్ఘనరుక్త్రిసూర్యదృక్ । కరాళదంష్ట్రో జ్వలదగ్నిమూర్ధజః కపాలమాలీ వివిధోద్యతాయుధః ॥ ౩ ॥ తం కింకరోమీతి గృణన్తమాహ బద్ధాఞ్జలిం * భగవాన్భూతనాథః । దక్షం సయజ్ఞం జహి మద్భటానాం త్వమగ్రణీ రుద్ర భటాంశకో మే ॥ ౪ ॥ ఆజ్ఞప్త ఏవం కుపితేన మన్యునా స దేవదేవం పరిచక్రమే ప్రభుమ్ । మేనే తదాఽఽత్మానమసహ్యరంహసా మహీయసాం తాత మహస్సహిష్ణుమ్ * ॥ ౫ ॥ అన్వీయమానః స తు రుద్రపార్షదైర్భృశం నదద్భిర్వ్యనదత్సుభైరవమ్ । ఉద్యమ్య శూలం జగదన్తకాన్తకం స ప్రాద్రవద్ఘోషణభూషణాఙ్ఘ్రిః * ॥ ౬ ॥ అథర్త్విజో యజమానః సదస్యాః కకుభ్యుదీచ్యాం ప్రసమీక్ష్య రేణుమ్ । తమః కిమేతత్కుత * ఏతద్రజోఽభూదితి ద్విజా * ద్విజపత్న్యశ్చ దధ్యుః ॥ ౭ ॥ * వాతా న వాన్తి న హి సన్తి దస్యవః ప్రాచీనబర్హిర్జీవతి

కరాళా ఉగ్రాః దంష్ట్రాః - యస్య - జ్వలన్నగ్నిరివ మూర్ధజా యస్య - కపాలానాం మాలా అస్యాస్తీతి తథా - వివిధాని ఉద్యతాన్యాయుధాని యస్య సః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కింకరోమి కింకరవాణీతి - గృణన్తం భాషమాణం - బద్ధాఞ్జలిం - తం వీరభద్రం - భూతనాథో భగవాన్ రుద్రః, ఆహ ఉవాచ - హే రుద్ర, హే భటయుద్ధకుశల - మద్భటానాం - త్వమగ్రణీః నాయకః - మే - అంశభూతః - సయజ్ఞం - దక్షం - జహి వినాశయ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కుపితేన - మన్యునా రుద్రేణ - ఏవమాజ్ఞప్తో - దేవదేవం రుద్రం - పరిచక్రమే ప్రదక్షిణీచకార - తదా, అసహ్యరంహసా ప్రతిఘాతరహితవేగేన - మహీయసాం బలీయసామపి - మహస్తేజో బలం - తత్సహిష్ణుం - పారిషదైః సోఢుం క్షమమాత్మానం - మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స తు వీరభద్రః నదద్భిః ధ్వనద్భిః - రుద్రపారిషదైః - రన్వీయమానః పరివేష్టితః - సుభైరవం అతిభయఙ్కరం యథా భవతి తథా - వ్యనదత్ ననాద - తతః - స వీరభద్రో - జగదన్తకో మృత్యుః - తస్యాప్యన్తకోపమం - శూలముద్యమ్య - ఘోషణాని ధ్వనన్తి - భూషణాని నూపురాదీని - యయోః - తావఙ్ఘ్రీ - యస్య సః - ప్రాద్రవత్ దక్షాధ్వరం ప్రత్యగాత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ తతః - ఋత్విజో దక్షాధ్వరే ఋత్విజః - యజమానః దక్షః - తథా - సదస్యాః సభ్యాః - ద్విజాః - తత్పత్న్యశ్చ - ఉదీచ్యాం - కకుభి దిశి - రేణుం పరాగం - సమీక్ష్య - తమో న భవతి - కింతు - రజ ఇతి జ్ఞాత్వా - ఆహుః - రజ ఏతత్కుతోఽభూదితి - దధ్యుశ్చిన్తయామాసుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హేత్వన్తరాసమ్భవేనౌత్పాతికం కల్పయన్త ఆహుః ॥ వాతా ఇతి ॥ వాతాశ్చణ్డా వాయవః - న వాన్తి న ప్రసరన్తి - దస్యవశ్చోరాదయః - న సన్తి - తత్ర హేతుః - హి యస్మాత్ - ఉగ్రః దణ్డో దమనం ప్రశాసనం - యస్య సః - ప్రాచీనబర్హిః తదాసీంతనో రాజా - జీవతి - తస్మిన్జీవతి న దస్యవస్సన్తీతి భావః - హేత్యాకస్మికత్వద్యోతకం - గావో న కాల్యన్తే నఘ్నింసీయన్తే - అత ఇదం రజః కుత ఉత్థితం అధునా - లోకః - ప్రళయాయ నాశాయ - కల్పతే సమ్భావ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁

ప్రసూతిర్దక్షస్యపత్నీ - తన్మిశ్రాస్తత్సహితాః-స్త్రియః-ఉద్విగ్నచిత్తాః-ఉద్విగ్నంభీతంచిత్తంయాసాంతాః-ఊచుః-తస్యదక్ష
స్య-య-ద్వృజినంపాపం - తస్యైవా-యం-విపాకఃఫలం-యత్ యస్మాత్ - ప్రజేశోదక్షః-దుహితౄణాం-పశ్యన్తీనాంసతీ
నాం-అనేనతస్యాఃదుఃఖాధిక్యంసూచితం,అనాగసంనిరపరాధాం-సుతాం-సతీంభవానీ-మవదధ్యౌఅవజ్ఞాతవాన్ *॥౯॥*అ
సహ్యాపరాక్రమంరుద్రంకోపయతోదక్షస్యాఽమఙ్గళమవశ్యంభావీత్యాహుర్ద్వాభ్యాం ॥ యస్త్వితి॥ యోరుద్రోఽన్తకాలె
ప్రళయకాలె-వ్యుప్తోవికీర్ణః - జటాకలాపో-యస్య-స్వశూలస్య-సూచ్యాఅగ్రేణ-అర్పితాఃప్రోతాః- దిగ్గజేన్ద్రాః యేన-ఉదితా
నీఉన్నమితాని-అస్త్రాణి - యైస్తై-దోషఃబాహవఏవధ్వజా-స్తా-న్వితత్యప్రసార్య- ఉచ్చోఽట్టహాస - స్సఏవ స్తనయిత్నుర్గర్జి
తం-తేన-భిన్నావిదీర్ణాః - దిశో-యేనసః-హర్షేణనృత్యతి* ॥౧౦॥ * తమేవంభూత-మసహ్యమప్రతిఘాతం- తేజో-యస్య
తం-రుద్ర-మమర్షయిత్వాఅసహనయుక్తంకృత్వా - మన్యునాక్రోధేన-ప్లుతంవ్యాప్తం-అతఏవ - దుర్నిరీక్ష్యంద్రష్టుమశక్యం-
భ్రుకుట్యా-ఉగ్రదంష్ట్రాభిశ్చ -ఉదస్తఃఉత్క్షిప్తో-భాగణోనక్షత్రసఙ్ఘో-యేనతం-కోపయతో-విధాతురపి-కింస్వస్తిస్యాత్-విధా
తురప్యేవమన్యస్యకాకథేత్యర్థః* ॥౧౧॥ *ఉద్విగ్నాప్రచలితా-దృ-గ్యస్య - తేన-జనేన-బహుయథాభవత్యేవం- ఉచ్య
మానేసతి-సహస్రశః - ఉత్పాతతమాఃమహోత్పాతాః మహాత్మనఃస్థిరచిత్తస్యాపి-దక్షస్య - భయావహాః-దివి-భూమౌచ-
పర్యక్పరితః-ఉత్థితాః* ॥౧౨॥ *తావత్తత-ఆశు-రుద్రానుచరై-ర్మహా-న్మఖఃయాగః-హేవిదుర-అన్వరుధ్యతప్రత్యబధ్య

హోగ్రదణ్డః। * గావోనకాల్యన్తఇదంకుతోరజోలోకోఽధునాకింప్రళయాయకల్పతే॥ ౮ ॥ప్రసూతిమిశ్రా
స్త్రియఉద్విగ్నచిత్తాఊచుర్విపాకోవృజినస్యైవతస్య ।పశ్యన్తీనాందుహితౄణాంప్రజేశస్సుతాంసతీమవ
దధ్యావనాగసమ్* ॥ ౯ ॥ యస్త్వన్తకాలేవ్యుప్తజటాకలాప*స్స్వశూలసూచ్యర్పితదిగ్గజేన్ద్రః* ।వితత్యనృ
త్యత్యుదితాస్త్రదోర్ధ్వజానుచ్చాట్టహాసస్తనయిత్నుభిన్నదిక్ ॥ ౧౦ ॥ అమర్షయిత్వాతమసహ్యతేజసం *మ
న్యుప్లుతందుర్నిరీక్ష్యంభ్రుకుట్యా* । కరాళదంష్ట్రాభిరుదస్తభాగణం *స్యాత్స్వస్తికింకోపయతోవిధాతుః॥
బహ్వేవముద్విగ్నదృశోచ్యమానేజనేనదక్షస్య ముహుర్మహాత్మనః । ఉత్పేతురుత్పాతతమాస్సహస్రశోభ
యావహాదివిభూమౌచపర్యక్ ॥ ౧౨ ॥ తావత్సరుద్రానుచరైర్మఖోమహాన్నానాయుధైర్వామనకైరుదా
యుధైః। పిఙ్గైఃపిశఙ్గైర్మకరోదరాననైఃపర్యాద్రవద్భిర్విదురాన్వరుధ్యత ॥ ౧౩ ॥ కేచిద్బభఞ్జుః ప్రాగ్వంశంప
త్నీశాలామథాపరే। సదఆగ్నీధ్రశాలాంచతద్విహారంమహానసమ్॥ ౧౪ ॥రురుజుర్యజ్ఞపాత్రాణితథైకేఽగ్నీన
శామయన్ । కుణ్డేష్వమూత్రయన్కేచిద్బిభిదుర్వేదిమేఖలాః ॥ ౧౫ ॥అబాధన్తమునీనన్యఏకేపత్నీరతర్జయన్ ।
అపరేజగృహుర్దేవాన్ప్రత్యాసన్నాన్పలాయితాన్ ॥ ౧౬ ॥భృగుంబబన్ధమణిమాన్వీరభద్రః ప్రజాపతిమ్ । చణ్డీ
శః పూషణం దేవంభగంనన్దీశ్వరోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౭ ॥సర్వఏవర్త్విజోదృష్ట్వాసదస్యాస్సదివౌకసః । తైరర్ద్యమా
నాస్సుభృశంగ్రావభిర్నైకధాఽద్రవన్॥ ౧౮ ॥ జుహ్వతస్స్రువహస్తస్యశ్మశ్రూణిభగవాన్భవః । భృగోర్లు
లుఞ్చేసదసియోఽహసచ్ఛ్మశ్రుదర్శయన్ ॥ ౧౯ ॥ భగస్యనేత్రేభగవాన్పాతితస్యరుషాభువి। ఉజ్జహారసదస్థోఽ

త-వినాశితఇతియావత్ - రుద్రానుచరైఃకథంభూతైః-నానావిచిత్రాణ్యా -యుధాని-యేషాంతైః-వామనకైర్హ్రస్వైః-
ఉద్యతాయుధైః-పిశఙ్గైఃపీతైః - మకరస్యేవఉదరమాననంచ - యేషాంతైః-పరితోధావద్భిః * ॥౧౩॥ * మఖానురోధ
మేవప్రపఞ్చయతి కేచిద్రుద్రపార్షదాఃప్రాచీనవంశం - బభఞ్జుః-త్రుటితవన్తః-తథా-కేచిదపరే - పత్నీశాలాంబభఞ్జురిత్యను
షఙ్గః-ప్రాచీనపూర్వపశ్చిమస్తంభార్పితపూర్వపశ్చిమాయతతిర్యక్కాష్ఠంప్రాగ్వంశః - తథైకే-సదఃయజ్ఞశాలాయాఃపూ
ర్వతఃస్థితంమణ్డపంసదః - సదసఃపురతోహవిర్ధానం - తస్యోత్తరత ఆగ్నీధ్రశాలాం - తద్విహారంయజమానగృహం - మ
హానసం పాకభోజనశాలామ్ *॥ ౧౪ ॥ *రురుజుఃబభఞ్జుః - అమూత్రయన్మూత్రంకృతవన్తః-తథోత్తరవేద్యాం-మేఖలా
స్సీమాసూత్రాణి-బిభిదుః *॥౧౫॥ *అతర్జయన్ అభర్త్సయన్-అపరే-పలాయితాన్పునరనుధావనేనప్రత్యాసన్నాన్దే
వాన్-జగృహుఃగృహీతవన్తః * ॥౧౬॥ * మణిమాన్రుద్రానుచరాగ్ర్యః-భృగుంబబన్ధ-వీరభద్రః-ప్రజాపతిందక్షం-చణ్డీశః-
పూషణంపూషణాఖ్యందేవం-భగాఖ్యం- నన్దీశ్వరఃఅగ్రహీత్ * ॥౧౭॥ *సర్వే- దివౌకోభిర్దేవైః-స్సహితాః-స్సదస్యాస్స
భ్యాః - ఋత్విజః-రుద్రానుచరైర్వ్యధ్యమానాన్భృగ్వాదీన్-దృష్ట్వా-భృశం-గ్రావభిశ్శిలాభి-రర్ద్యమానాస్త్రాద్యమానా-అనే
కధా-దుద్రువుః * ॥౧౮॥ *స్రువంహోమసాధనం-హస్తే-యస్యతస్య,జుహ్వతఃహోమంకుర్వతో - భృగోఃశ్మశ్రూణి-భ
గవాన్భవోవీరభద్రః-లులుఞ్చే ఉత్పాటితవాన్ కింవిశేషేణశ్మశ్రూణ్యేవోత్పాటితవాన్ -తత్రాహ- యోభృగుః-శ్మశ్రు-దర్శ
యన్-అహసత్ రుద్రంపరిహసితవాన్-అతఃశ్మశ్రూణ్యేవలులుఞ్చ ఇత్యర్థః,ఏవముత్తరత్రాపి * ॥౧౯॥ *భగవాన్వీరభద్రః,

రుషా క్రోధేన-భూమౌ-పాతితస్య-భగస్య-నేత్రే-ఉజ్జహార ఉద్ధృతవాన్, యో భగః-సదసి సభాయాం స్థితస్సన్-శపన్తం శివనిన్దాం కుర్వన్తం దక్షం అక్ష్ణా, నేత్రేణ, అసూసుచత్ సూచితవాన్ ప్రేరితవానిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ కాలిఙ్గస్య కలిఙ్గదేశరాజస్య, బలః బలభద్రః-యథా, తథా, పూష్ణః, దన్తాన పాతయత్ పాతితవాన్, యః పూషా, గరిమణి గురుతరే రుద్రే-శప్యమానే సతి-దతః దన్తాన్, దర్శయన్, అహసత్, పూష్ణోరితి ద్వివచనపాఠే తు-తదిన్ద్రాపౌష్ణశ్చరుర్భవతీత్యత్రాన్యసహితస్యాపి పూష్ణో దన్తపాతనప్రాప్త్యర్థమ్ ॥ ౨౧ ॥ త్ర్యమ్బకో వీరభద్రః-దక్షస్య ఉరసి-ఆక్రమ్య పాదం విన్యస్య, శితధారేణ నిశితధారేణ, హేతినా ఖడ్గేన-ఛిన్దన్నపి-తదా-తచ్ఛిర ఇత్యపకృష్యతే, ఉద్ధర్తుం, తదా-నాశక్నోత్ అసమర్థోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ అస్త్రాస్త్రైః శస్త్రైః రక్షైః నిర్భిన్నా త్వగ్యస్య, తథాభూతమేనం దక్షం-దృష్ట్వేతి శేషః-పశుపతిర్వీరభద్రః-పరం విస్మయమాపన్నః ప్రాప్తః, చిరం-దధ్యౌ శిరస ఉద్ధరణోపాయం చిన్తితవాన్ ॥ ౨౩ ॥ పశూనాం పతిః స వీరభద్రః-మఖే అధ్వరే-సంజ్ఞపనం మారణం-యోగముపాయం-దృష్ట్వా యాగీయపశువదయం హన్తవ్య ఇతి దృష్ట్వా, నిశ్చిత్య-తస్య- యజమానో దక్షస్స ఏవ పశుస్తస్య, యద్వా, యజమానస్య, యః పశుః దేవతోద్దేశేన యజమానేన త్యక్ష్యమాణః పశుస్తస్య, సంజ్ఞపనం మారణం-యోగముపాయం, నిశ్చిత్య, తేనైవ యోగేన, తస్య దక్షస్య, కాయాచ్ఛిర-ఆహరత్ ఉద్ధృతవాన్ ॥ ౨౪ ॥ తచ్ఛిరశ్ఛేదనరూపం కర్మ-శంసతాం స్తువతాం, భూతాదీనాం, సాధువాదః-అభవత్, అన్యేషాం బ్రాహ్మణాదీనాం-తద్విపర్యయః

క్ష్ణాయశ్శపన్తమసూసుచత్ ॥ ౨౦ ॥ పూష్ణశ్చాపాతయద్దన్తాన్ కాలిఙ్గస్య యథా బలః । శప్యమానే గరిమణి యోఽహసద్దర్శయన్దతః ॥ ౨౧ ॥ ఆక్రమ్యోరసి దక్షస్య శితధారేణ హేతినా । ఛిన్దన్నపి తదుద్ధర్తుం నాశక్నోత్త్ర్యమ్బకస్తదా ॥ ౨౨ ॥ శస్త్రైరస్త్రాన్వితైరేనమనిర్భిన్నత్వచం హరః । విస్మయం పరమాపన్నో దధ్యౌ పశుపతిశ్చిరమ్ ॥ దృష్ట్వా సంజ్ఞపనం యోగం పశూనాం స పతిర్మఖే । యజమానపశోస్తస్య కాయాత్తేనాహరచ్ఛిరః ॥ ౨౪ ॥ సాధువాదస్తదా తేషాం కర్మ తత్తస్య శంసతామ్ । భూతప్రేతపిశాచానామన్యేషాం తద్విపర్యయః ॥ ౨౫ ॥ జుహావైతచ్ఛిరస్తస్మిన్దక్షిణాగ్నావమర్షితః । తద్దేవయజనం దగ్ధ్వా ప్రాతిష్ఠద్గుహ్యకాలయమ్ ॥ ౨౬ ॥ ********** ********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ అథ దేవగణాస్సర్వే రుద్రానీకైః పరాజితాః । శూలపట్టిసనిస్త్రింశగదాపరిఘముద్గరైః ॥ ౧ ॥ సంఛిన్నభిన్నసర్వాఙ్గాస్సర్త్విక్సభ్యా భయాకులాః । స్వయమ్భువే నమస్కృత్య కార్త్స్న్యేనైతన్న్యవేదయన్ ॥ ౨ ॥ ఉపలభ్య పురైవైతద్భగవానబ్జసమ్భవః । నారాయణశ్చ విశ్వాత్మా న కస్యాధ్వరమీయతుః ॥ ౩ ॥ తదాకర్ణ్య విభుః ప్రాహ తేజీయసి కృతాగసామ్ । క్షేమాయ భూయాసే భూయాన్న ప్రాయేణ బుభూషతామ్ ॥ ౪ ॥

అసాధువాదః, అభవదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్య దక్షస్య, శిరః, తస్మిన్ తదధ్వరసంబన్ధిని-దక్షిణాగ్నౌ, అమర్షితః క్రుద్ధః, జుహావ తస్య దక్షస్య దేవయజన, మేవం, దగ్ధ్వా నాశయిత్వా, గుహ్యకాలయం కైలాసం, ప్రాతిష్ఠత్ ప్రయయౌ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ******************

ఏవం దక్షాధ్వరవినాశ ఉక్తః, అథ పునస్తత్సన్ధానప్రకారం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతరూపం దేవకృతరుద్రప్రసాదం వక్ష్యం స్తావద్దేవానాం రుద్రపారిషదతాడితానాం స్వయమ్భువే విజ్ఞాపనం వదన్ తేన సహ రుద్రసంనిధిం గతా ఇత్యాహ మైత్రేయః అథేతి ॥ అథ దక్షాధ్వరవినాశానన్తరం, సర్త్విక్సభ్యాః ఋత్విగ్భిస్సభ్యైశ్చ సహితాః, సర్వే దేవగణాః-రుద్రానీకైః రుద్రసైన్యైః కర్తృభి-శ్శూలాదిభిస్సాధనైః, సమ్యక్-ఛిన్నాని విదీర్ణాని-సర్వాణ్యఙ్గాని-యేషాం తే, అత ఏవ, పరాజితాః, భయాకులాస్సన్తః-స్వయమ్భువే చతుర్ముఖాయ-నమస్కృత్య-ఏతద్వృత్తం-కార్త్స్న్యేన, న్యవేదయన్ విజ్ఞాపితవన్తః ॥ ౧. ౨ ॥ కిం స్వయమ్భువే విజ్ఞాపితవన్త ఇత్యుచ్యతే బ్రహ్మాపి దక్షాధ్వరే ఆగతస్తద్వృత్తం జానాత్యేవ-తత్రాహ ॥ ఉపలభ్యేతి ॥ అబ్జసమ్భవో భగవాన్ బ్రహ్మ-సర్వాన్తరాత్మా నారాయణశ్చ-పురైవ-ఏతత్ భావిదక్షాధ్వరవినాశన-ముపలభ్య జ్ఞాత్వా - భగవాన్ విశ్వాత్మేతి విశేషణాభ్యాం తయోస్సర్వజ్ఞత్వం సూచితం-కస్య దక్షస్యాధ్వరం ప్రతి-నేయతుః న గతవన్తౌ ॥ ౩ ॥ విభుర్బ్రహ్మా-తద్దేవైర్నివేదిత-మాకర్ణ్య శ్రుత్వా-ఆహ ఉవాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ తేజీయసీత్యాదినా ॥ తేజీయసి తేజిష్ఠే రుద్రే, కృతమాగోఽపరాధో-యైస్తేషాం - బుభూషతాం భవితుమిచ్ఛతాం, శ్రేయసాం మానామితి యావత్ భూయాసే క్షేమాయ శ్రేయసే-ప్రాయేణ ప్రాయశః, న భూయాత్, తేజీయానితి విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే-అసత్కృతస్తేజీయాన్ పశ్చాత్ప్రసా

* పా ॥ పూష్ణో.

ద్యమానోపి క్షేమకృన్న స్యాదిత్యర్థః। ప్రాయేణేతి లోకోక్తిః ॥ ౪ ॥ యద్యప్యేవ-మథాపి, యే భవబర్హిషః యజ్ఞస్య - భాగభాజో భాగం భజన్తో న్తి ప్రాప్నువన్తీతి తథా - తాన్-పరాదుః బహిష్కృతవన్తః - తే యూయం, పరిశుద్ధచేతసా నిష్కపటచిత్తేన, ప్రగృహీతాఙ్ఘ్రిపద్మం పాదావుపసంగృహ్యేత్యర్థః, భవం రుద్రం, ప్రసాదయధ్వం, కథం పాదోపసంగ్రహమాత్రేణ ప్రసన్నో భవే, త్తత్రాహ, క్షిప్రప్రసాదం, పాదగ్రహణస్యానతిక్రమణీయతామాలోచ్యాశ్వనుగ్రహకారిణమితి భావః ॥ ౫ ॥ అధ్వరస్య యజ్ఞస్య, జీవితం పునస్సంధానం, ఆశాసానాః ప్రార్థయమానాః, యూయం, యస్మిన్రుద్రే, కుపితే సతి - సపాలో దిక్పాలసహితో లోకో - నాస్తి నశ్యే, దిత్యర్థః ॥ తం - దురుక్తైర్దక్షాదీనాం దుర్వాక్యైః - హృదివిద్ధం తాడితం - అధునా - ప్రియయా భార్యయా చ, విహీనం, దేవం భవ, మాశు - క్షమాపయధ్వం ప్రసాదయధ్వమ్ ॥ ౬ ॥ వయం తత్ర గన్తుం బిభీమస్త్వమేవ కంచిదుపాయం చిన్తయేత్యత్ర రుద్రం ప్రస్తౌతి॥ నాహమితి ॥ యస్య రుద్రస్య - తత్త్వం యాథాత్మ్యం - బలవీర్యయోః - ప్రమాణమియత్తాం చ - అహం - న విద్యాం - యజ్ఞ ఇన్ద్రః న చ న విద్యాత్ - యూయం - న చ - న విద్యాత - తథా మునయో - యే - అన్యే చ దేహధారిణో ఽతీన్ద్రియార్థదర్శినో - న విదుః - బ్రహ్మదృష్ట్యేదముక్తం - తస్యాత్మనః పరమాత్మావేశావతారభూతస్య, ఉపాయం త్తు మోపాయం - కో విధిత్సేత్ న కోపి విధాతుమిష్యాదిత్యర్థః, భవద్భిః పాదోపసంగ్రహమన్తరేణాన్యః కః కముపాయం విధిత్సేదితి భావః ॥ ౭ ॥ సోఽజః బ్రహ్మా, సురాన్ప్రత్యేవ-మాదిశ్యాజ్ఞాప్య, తైర్దేవైః, స ప్రజాపతిభిః పితృభిశ్చ సహ, స్వధిష్ణ్యాత్ స్వస్థానాత్, పురారేః ప్రభోః రుద్రస్య, ప్రియం - నిలయం స్థానభూతం, మద్రిశ్రేష్ఠం కైలాసం ప్రతి - యయౌ ॥ ౮ ॥ కైలాసం వర్ణయతి ॥ జన్మౌషధీత్యాదిభిశ్చతు

అథాపి యూయం కృతకిల్బిషా భవం యే బర్హిషో భాగ * భాజం పరాదుః । ప్రసాదయధ్వం పరిశుద్ధచేతసా
క్షిప్రప్రసాదం * ప్రగృహీతాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ ॥ ౫ ॥ ఆశాసానా జీవితమధ్వరస్య * లోకస్సపాలః కుపితే న యస్మిన్ ।
తమాశు దేవం ప్రియయా విహీనం క్షమాపయధ్వం * హృది విద్ధం దురుక్తైః ॥ ౬ ॥ నాహం న యజ్ఞో న చ యూయ
మన్యే యే దేహభాజో మునయశ్చ తత్త్వమ్ । విదుః ప్రమాణం బలవీర్యయోర్వా యస్యాత్మనః క ఉపాయం విధి
త్సేత్ ॥ ౭ ॥ స ఇత్థమాదిశ్య సురానజస్తైః * సమన్వితః పితృభిస్సప్రజేశైః । * యయౌ స్వధిష్ణ్యాన్నిలయం పురద్వి
షః కైలాసమద్రిప్రవరం ప్రియం ప్రభోః ॥ ౮ ॥ జన్మౌషధితపోయోగమన్త్రసిద్ధైర్నరేతరైః । జుష్టం కిన్నరగన్ధర్వై
రప్సరోభిర్వృతం సదా ॥ ౯ ॥ నానామణిమయైశ్శృఙ్గైర్నానాధాతువిచిత్రితైః । నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నా
నామృగగణాన్వితైః ॥ ౧౦ ॥ నానామలప్రస్రవణైర్నానాకన్దరసానుభిః । రమణం విహరన్తీనాం రమణైస్సిద్ధ
యోషితామ్ ॥ ౧౧ ॥ మయూరకేకాభిరుతం మదాన్ధాళివిమూర్చ్ఛితమ్ । ప్లావితై రక్తకణ్ఠానాం కూజితైశ్చ పతత్రి

ర్దశభిః ॥ జన్మనా - ఓషధ్యాదిభిశ్చ, యే సిద్ధాస్తైః, నరేతరైర్దేవయోనిభిః, తత్ర జన్మతస్సిద్ధాః ఓషధ్యాద్యనపేక్షమేవ సృష్టివేలాయామేవ దేవత్వేన సృష్టాః - ఓషధ్యాదిసిద్ధాస్తు, దేవత్వసమ్పాదకౌషధ్యాద్యుపాయైర్దేవత్వేన సిద్ధాః, యోగః రుద్రోపాసనారూపయోగః - మన్త్రాః, యావజ్జీవం శివపఞ్చాక్షర్యాదిమన్త్రావృత్తిః - జుష్టం సేవితం, తథా చ గీతం భగవతా దేవాన్ దేవయజో యాన్తి పితౄన్యాన్తి పితృవ్రతా ఇతి - తథా అప్సరోభిః కిన్నరాదిభిశ్చ సదావృతమ్ ॥ ౯ ॥ శృఙ్గైశ్శిఖరైః - రమణైః ప్రియైస్సహ, విహరన్తీనాం, సిద్ధానాం యా యోషితస్తాసాం - రమణం రతిప్రదం, శృఙ్గైః కథంభూతైః - నానాధాతుభిర్గైరికాదిభి, ర్విచిత్రితైః - నానాద్రుమాః లతాగుల్మాని చ, యేషు తైః ॥ నానా - అమలాని స్వచ్ఛాని - ప్రస్రవణాని స్రోతాంసి యేషు - నానా, కన్దరాః సానూని చ - యేషు తైః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ తథా - మయూరాణాం కేకాస్వనైః - అభితస్సర్వతః - రుతం నాదితం - మదేన మకరన్దపానజనితమదేన - అన్ధైః - రళిభిర్భృఙ్గైః, విమూర్చ్ఛితం మూర్చ్ఛనాఖ్య రాగగీతివిశేషేణ వ్యాప్తం, రక్తకణ్ఠానాం కోకిలానాం, ప్లావితైః స్త్రీమాత్రశబ్దై - స్తథాఽన్యేషాం - పతత్రిణాం పక్షిణాం చ, కూజితైః ॥ ఉద్ధస్తైరున్నతశాఖైః, కామదుఘైర్ద్రుమైశ్చ ద్విజాన్పక్షిణః, ఆహ్వాయన్తమివ స్థితం - లోకే హి హస్తముత్క్షిప్యోచ్చైః స్వరేణాహ్వానమర్థినాం కామధుక్, అద్రిశ్చోత్క్షిప్తహస్తాకారైర్ద్రుమైః పతత్రిణాం స్వనైశ్చ తథా లక్ష్యత ఇత్యర్థః - వ్రజద్భిర్మాతఙ్గైర్గజైః ర్వ్రజన్తమివ - నిర్ఝరాణాం ధ్వనిభి, ర్గృణన్తం భాషమాణమివ స్థితం - మన్దారాదిభిర్వృక్షవిశేషైరుపశోభితం ॥ చూతైరామ్రవిశేషైః స్వర్ణార్ణశతపత్రైస్సువర్ణవర్ణైః కుశేశయైః, కున్దాదిభి, ర్లతావిశేషైశ్చ, మణ్డితం - రేణుకా ఏలా, జాతిర్మాలతీ - పనసాదిభి

ర్ద్రుమైః- స్తథాన్యైశ్చ ద్రుమజాతిభిర్ద్రుమసామాన్యైర్వేణుకీచకైశ్చ, రాజితం మణ్డితం, నీరన్ధ్రసరన్ధ్రత్వేన వేణుకీచకయో ర్భేదః-కుముదాదిసమృద్ధిభిః శతపత్రాణామస్వల్పవర్ణానాం బుద్ధిభిః - రాజితం-నలినీషు సరస్సు -కలం మధురం యథాభవతి తథా-కూజద్భిః - ఖగబృన్దైః పక్షిసఙ్ఘైరుపశోభితం-మృగాదిభి-ర్జుష్టం నిషేవితం-కర్ణాన్త్రైర్గోకర్ణాఖ్యైః ఊర్ణామృగైః-ఏకపదైః అశ్వముఖైశ్చ-మృగనాభిభిః కస్తూరీమృగైశ్చ - నితరాం జుష్టం॥ కదళీషణ్డైస్సంరుద్ధాన్యావృతాని - నలినీనాం కమలాకరాణాం పులినాని- తైశ్శ్రీశ్శోభా - యస్మిన్ తం-స్నానేన పుణ్యాకరం పుణ్యసమ్పాదకం-ఉదకం-యస్యాం - తయా-సత్యా నిర్మలయా-నన్దయా గఙ్గయా- పరీతం పరివేష్టితం - భూతేశస్య రుద్రస్య - గిరిం కైలాసం-విలోక్య - దేవాః-విస్మయం - యయుః ప్రాపుః ❁ ॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ❁ తే దేవాః-తత్రగిరౌ-తస్య రుద్రస్య-అలకాం నామ అలకేతి ప్రసిద్ధాం-రమణీయాం-పురీం-సౌగన్ధికాఖ్యం వనం చాపి-దదృశుః ॥ సౌగన్ధికనామ్నోఽన్వర్థతామాహ ॥ యత్ర వనే-సౌగన్ధికం నామ పఙ్కజం-భవతి-జాతావేకవచనమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పురీం వర్ణయతి॥ నన్దా చేతి చతుర్భిః ॥ పురః పురాత్-బాహ్యతః బాహ్యే-నన్దా-అలకనన్దా- చేతి-ద్వే - సరితౌ-భవతః ॥ సరితౌ విశినష్టి సార్ధద్వయేన॥ తీర్థపాదస్య హరేః-పదామ్భోజరజసా - అతీవాత్యన్తం-

---

ణామ్॥ ౧౨ ॥ ఆహ్వాయన్తమివోద్ధస్తైర్ద్విజాన్కామదుఘైర్ద్రుమైః । వ్రజన్తమివ మాతఙ్గైర్గృణన్తమివ నిర్ఝరైః॥
మన్దారైః పారిజాతైశ్చ సరలైశ్చోపశోభితమ్ । తమాలైః శాలతాలైశ్చ కోవిదారాసనార్జునైః ॥ ౧౪ ॥ చూతైః కదమ్బైర్నీపైశ్చ నాగపున్నాగచమ్పకైః। పాటలాశోకవకుళైః కున్దైః కురవకైరపి॥ ౧౫ ॥ స్వర్ణార్ణశతపత్రైశ్చ వరరేణుకజాతిభిః । కుటజైర్మల్లికాభిశ్చ మాధవీభిశ్చ మణ్డితమ్॥ ౧౬ ॥ పనసోదుమ్బరాశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధహిఙ్గుభిః । భూర్జైరోషధిభిః పూగై రాజపూగైశ్చ జమ్బుభిః॥ ౧౭ ॥ ఖర్జూరామ్రాతకామ్రాద్యైః ప్రియాళమధుకేఙ్గుదైః । ద్రుమజాతిభిరన్యాభీ రాజితం వేణుకీచకైః॥ ౧౮ ॥ కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రసమృద్ధిభిః । నలినీషు కలం కూజత్ఖగబృన్దోపశోభితమ్॥ ౧౯ ॥ మృగైః శాఖామృగైః క్రోడైర్మృగేన్ద్రైర్ఋక్షశల్యకైః। గవయైశ్శరభైర్వ్యాఘ్రై రురుభిర్మహిషాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ కర్ణాన్త్రైకపదాశ్వాస్యైర్నిర్జుష్టం మృగనాభిభిః। కదళీషణ్డసంరుద్ధనళినీపులినశ్రియమ్ ॥ ౨౧ ॥ పర్యస్తం నన్దయా సత్యాస్స్నానపుణ్యకరోదయా । విలోక్య భూతేశగిరిం విబుధా విస్మయం యయుః॥ ౨౨ ॥ దదృశుస్తత్ర తే రమ్యామలకాం నామ వై పురీమ్। వనం సౌగన్ధికం చాపి యత్ర తన్నామ పఙ్కజమ్॥ ౨౩॥ నన్దా చాలకనన్దా చ సరితౌ బాహ్యతః పురః। తీర్థపాదపదామ్భోజరజసాఽతీవ పావనే॥ ౨౪ ॥ యయోస్సురస్త్రియః క్షత్తరవరుహ్య స్వధిష్ణ్యతః । క్రీడన్తి పుంసస్సిఞ్చన్త్యో విగాహ్య రతికర్శితాః॥ ౨౫ ॥ యయోస్తత్స్నానవిభ్రష్టనవకుఙ్కుమపిఞ్జరమ్। వితృషోఽపి పిబన్త్యమ్భః పాయయన్తో గజా గజీః॥ ౨౬ ॥ తారహేమమహారత్నవిమానశతసఙ్కులామ్ । జుష్టాం పుణ్యజనస్త్రీభిర్యథా ఖం సతటిద్ఘనమ్ ॥ ౨౭ ॥ హిత్వా యక్షేశ్వరపురీం వనం సౌగన్ధికం చ తత్ । ద్రుమైః కామదుఘైర్హృద్యం చిత్రమాల్యఫలచ్ఛదైః॥ ౨౮ ॥ రక్తకణ్ఠఖగానీకస్వరమణ్డితషట్పదమ్। కలహంసకులప్రేష్ఠం ఖరదణ్డజలాశయమ్ ॥ ౨౯ ॥ నవకుఞ్జరసఙ్ఘృష్టహరిచన్దనవాయునా । అధిపుణ్యజనస్త్రీ

పావనే భగవత్పాదామ్భోజరజోయుక్తత్వాదత్యన్తపావిత్ర్యకరే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ హే క్షత్తః-సురస్త్రియః-స్వధిష్ణ్యతః స్వవిమానేభ్యః - అవరుహ్య చ-రతికర్శితాః విహారశ్రాన్తాస్సత్యః - యయోః-స్సరితోః విగాహ్య - స్వపుంసః స్వప్రియాన్-సిఞ్చన్త్యః-క్రీడన్తి జలక్రీడాం కుర్వన్తి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యయోస్సరితో-రమ్భః - వితృషోఽపి విగతతృష్ణా అపి-గజాః గజీః కరిణీః-అమ్భః పాయయన్త్యః పానం కారయన్త్యః - పబన్తి -తత్ర హేతుః-తాసాం సురస్త్రీణాం - స్నానేన విభ్రష్టం గళితం-యన్నవకుఙ్కుమం- తేన-పిఞ్జరం పీతవర్ణమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ పునః పురీం విశినష్టి॥ తారేతి॥ తారం రూప్యం- తారాదిమయవిమానానాం- శతైః-సఙ్కులాం-పుణ్యజనైర్యాతుధానై - స్తేషాం స్త్రీభిశ్చ-జుష్టాం-తత్ర దృష్టాన్తః- తటిద్భిర్మేఘైస్సహితం-ఖమాకాశం- యథేతి॥ తత్ర విమానాని ఖమివ - పుణ్యజనా మేఘా ఇవ, తత్స్త్రియస్తటిత ఇవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం భూతాం, యక్షేశ్వరస్య కుబేరస్య-పురీం, అలకాం, హిత్వా అతిక్రమ్య - తత్సౌగన్ధికాఖ్యం వనం చ, దృష్ట్వా- తే దేవాః, ఆరాత్ - వటం దదృశురితి చతుర్థేనాన్వయః, కథం భూతం వనం, విచిత్రాణి-మాల్యాని మాలాయోగ్యాని, పుష్పకిసలయాదీని -పరిచ్ఛదాని ❁ క్రీడోపకరణాని, యేషు తైః-కామాన్వర్షద్భి-ర్ద్రుమైః-హృద్యం మనోహరమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ రక్తకణ్ఠఖగానాం కోకిలపక్షిణాం, అనీకస్య సమూహస్య-స్వరైర్మణ్డితా షట్పదా-యస్మిన్ - కలహంసానాం కులస్య-ప్రేష్ఠం-ఖరదణ్డాని పద్మాని- తైర్యుక్తాః-జలాశయా- యస్మిన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వనగజైః-సఙ్ఘృష్టాః హరిచన్దనద్రుమా - స్తత్సంబన్ధినా వాయునా-పుణ్యజనస్త్రీణాం-మనః-అధ్యధికం - ముహు-రున్మదయత్ ప

రవశీకుర్వత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ వైదూర్యైః మణిభిః-కృతానికల్ప్తాని-సోపానాని-యాసు- ఉత్పలానాం - మాలాః పఙ్క్తయో-యాసు తాః-ఆర్షత్వాద్వ్యత్యయేనద్వితీయా - వాప్యః-కింపురుషైర్వ్యాప్తాః-యస్మిన్వనే సన్తి - తద్వనం దృష్ట్వా,యద్వా, వాప్య ఇతి వ్యత్యయాత్ప్రథమా - వనం-వాపీశ్చ-దృష్ట్వా-ఆరాత్ సమీపే-వటం- తేదేవాః,దదృశుః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ వటం విశినష్టి॥ స ఇతి ॥ సవటః,యోజనశత,ముత్సేధః ఉచ్ఛ్రాయో యస్య - పాదోనైస్సర్వతః పఞ్చసప్తతియోజనప్రమాణైః - విటపైః శాఖాభిశ్చ-యతో విస్తృతః,పర్యక్ పరితః - కృతా,అచలా నిశ్చలా,ఛాయా,యేన-నిర్గతం,నీడం కులాయం - యస్మా-త్తాపేన సూర్యద్యాతపేన,రహితః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ మహాయోగమయే మహాయోగో భగవదుపాసనాయోగః,తత్ప్రచురే-మహాయోగనిష్ఠపురుషప్రాచుర్యాత్తత్స్థానస్య మహాయోగమయత్వం - ముముక్షవః అజ్ఞానాన్మోక్తుమిచ్ఛవో జిజ్ఞాసవ ఇతి యావత్ - తేషాం,శరణే ఆశ్రయే,తస్మిన్వటమూలే - ఆసీనముపవిష్టం-త్యక్తామర్షో,యోఽన్తక-స్తత్తుల్యం-శివం సురాదదృశుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ శివం విశినష్టి సనన్దాద్యైరితి పఞ్చభిః॥ మహాసిద్ధైః-శాన్తైః-సనన్దాద్యైః-గుహ్యకరక్షసాం,భర్త్రా ప్రభుణా-సఖ్యా వైశ్రవణేన చ,ఉపాస్యమానం సేవ్యమానం-శాన్తవిగ్రహం నిర్వైరం కృతాపరాధేష్వపి కృపాళుమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ విద్యా జ్ఞానయోగః,తపః కర్మయోగః,తాభ్యాం యుక్తో-యో యోగపథః భగవద్భక్తిమార్గః-తమాస్థితం జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగనిష్ఠమిత్యర్థః- అధీశ్వరం జితేన్ద్రియం - విశ్వసుహృదం - చరాచరాణి సర్వాణి భూతాని భగవద్వపుః అతస్తదానుకూల్యం మేస్యాదిత్యుక్తరీత్యా విశ్వానుకూలం,అత ఏవ-వాత్సల్యా,ల్లోకానాం మఙ్గళం క్షేమమేవ,చరన్తం కుర్వన్తమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ సన్ధ్యాభ్రరుచారక్తవ

ణాం ముహురున్మదయన్మనః॥ ౩౦ ॥ వైదూర్యకృతసోపానా వాప్య ఉత్పలమాలినీః। వ్యాప్తాః కింపురుషైర్దృష్ట్వా త ఆరాద్దదృశుర్వటమ్ ॥ ౩౧ ॥ స యోజనశతోత్సేధః పాదోనవిటపాయతః। పర్యక్కృతాచలచ్ఛాయో నిర్నీడస్తాపవర్జితః ॥ ౩౨ ॥ తస్మిన్మహాయోగమయే ముముక్షుశరణే సురాః। దదృశుః శివమాసీనం త్యక్తామర్షమివాన్తకమ్॥ ౩౩ ॥ సనన్దాద్యైర్మహాసిద్ధైః శాన్తైస్సంశాన్తవిగ్రహమ్। ఉపాస్యమానం సఖ్యా చ భర్త్రా గుహ్యకరక్షసామ్॥ ౩౪ ॥ విద్యాతపోయోగపథమాస్థితం తమధీశ్వరమ్। చరన్తం విశ్వసుహృదం వాత్సల్యాల్లోకమఙ్గళమ్॥ ౩౫॥ లిఙ్గం చ తాపసాభీష్టం భస్మదణ్డజటాజినమ్। అఙ్గేన సన్ధ్యాభ్రరుచా చన్ద్రరేఖాం చ బిభ్రతమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉపవిష్టం దర్భమయ్యాం బృస్యాం బ్రహ్మ సనాతనమ్। నారదాయ ప్రవోచన్తం పృచ్ఛతే శృణ్వతాం సతామ్ ॥ ౩౭ ॥ కృత్వోరౌ దక్షిణే సవ్యం పాదపద్మం చ జానుని। బాహుం ప్రకోష్ఠేఽక్షమాలామాసీనం తర్కముద్రయా॥ ౩౮ ॥ తం బ్రహ్మనిర్వాణసమాధిమాశ్రితం * వ్యుపాశ్రితం గిరిశం యోగకక్ష్యామ్। సలోకపాలా మునయో మునీనామాద్యం మునిం ప్రాఞ్జలయః ప్రణేముః॥ ౩౯ ॥ స తూపలభ్యాగతమాత్మయోనిం సురాసురేశైరభివన్దితాఙ్ఘ్రిమ్ । ఉత్థాయ చక్రే శిరసాభివన్దనమర్హత్తమః కస్య యథైవ విష్ణుః ॥ ౪౦ ॥ తథాపరే సిద్ధగణా మహర్షిభిర్యే వై సమన్తాద

ర్ణేన,అఙ్గేన,తాపసానామిష్టం భస్మాది-లిఙ్గం-చన్ద్రరేఖాం చ బిభ్రతమ్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ దర్భమయ్యాం బృస్యాం బ్రువన్తోఽస్యాం సీదన్తీతి బృసీ - పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః-ఆస్తరణవిశేషః-తస్యాం , ఉపస్థితముపవిష్టం-పృచ్ఛతే నారదాయ-సతామన్యేషాం సనన్దనాదీనాం-శృణ్వతాం సతాం-సనాతనం బ్రహ్మ పరమాత్మానం, ప్రణవం వా-ప్రవోచన్తమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సవ్యపాదం-దక్షిణే ఊరౌ-కృత్వా విన్యస్య,జానుని సవ్యే , సవ్యబాహుం కృత్వా,దక్షిణే , బాహుప్రకోష్ఠే మణిబన్ధస్థానే-అక్షమాలాం కృత్వా,దక్షిణహస్తకృతయా తర్కముద్రయోపలక్షిత-మాసీనమిత్యర్థః॥ తదుక్తం యోగశాస్త్రే “ ఏకం పాదమథైకస్మిన్విన్యసేదూరుసంస్థితం। ఇతరస్మింస్తథా బాహుం వీరాసనమిదం స్మృతమ్,, తర్కముద్రోక్తా “తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోర్మధ్యేమిథస్సం యోజ్య చాఙ్గుళీః ప్రసార్య బోధనం ప్రాహుస్తర్కముద్రేతి మాన్త్రికా ఇతి * ॥ ౩౮ ॥ * తం, బ్రహ్మనిర్వాణసమాధిం ఆనన్దరూప బ్రహ్మవిషయసమాధి-మాశ్రితం-యోగకక్ష్యాం యోగపథం-వ్యుపాశ్రితం విశేషేణోపాశ్రితం - మునీనా - మాద్యం ముఖ్యం - మునిం గిరీశం-లోకపాలసహితా మునయః - బద్ధాఞ్జలయః - ప్రణేముః నమస్కృతవన్తః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ స తు గిరీశః సురాసురేశై-రభివన్దితావఙ్ఘ్రీ యస్య - త-మాగత , మాత్మయోనిం బ్రహ్మాణ-ముపలభ్య జ్ఞాత్వా-తస్మై బ్రహ్మణే,ఉత్థాయ ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-ఆసనాదుత్థాయ, శిరసా,అభివన్దనం ప్రణామం చక్రే-మహత్తమో విష్ణుర్వామనరూపః , యథా కస్య కశ్యపప్రజాపతేః,యద్వా,కస్య చతుర్ముఖస్యాభివన్దనం,చక్రే కస్య రుద్రాభివన్ద్యత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ మహత్తమ ఇతి॥ విష్ణుర్యథా,రుద్రస్య,మహత్తమః పూజ్యః,తథా కోఽపీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ నీలలోహితం రుద్రం-యే-పరే సిద్ధగణాః-అనువర్తన్తే-తైః- మహర్షిభిస్సహ,నమస్కృతః ఆత్మభూః బ్రహ్మ , కృతప్రణామం-కృతః చతుర్ముఖవిషయః ప్రణామో-యేన తం-శశా

జటా- శేఖరం-కృతప్రణామ ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే-రుద్రేణకృతప్రణామః ప్రాహ * ॥ ౪౧ ॥ * రుద్రస్య భగవదాత్మకత్వాత్త-
దావేశావతారత్వాచ్చ రుద్రం బ్రహ్మణా సామానాధికరణ్యేన నిర్దిశన్ యస్మిన్ ఘృష్టస్య బ్రహ్మణోఽసాధారణం ప్రకృతిపురు-
షశరీరకత్వజగత్కారణత్వధర్మమర్యాదాస్థాపకత్వానుగ్రహీతృత్వనిగ్రహీతృత్వాదితత్సర్వం రుద్రప్రశంసాయై రుద్ర-
రూపేణావస్థితస్య బ్రహ్మణ ఆహ ॥ జానే త్వామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ హే ఈశ రుద్ర - విశ్వస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్య - జగతః -
యోనిబీజయోః యోనిబీజభూతయోః - క్షేత్రబీజవత్ప్రకృతిపురుషయోర్మిళితత్వాత్తయోర్యోనిబీజశబ్దాభ్యాం నిర్దేశః - శక్తే-
ర్బ్రహ్మణోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాయాః త్రిగుణాత్మికాయాః ప్రకృతేః - తథా - శివస్య "నిర్వాణమయ ఏవాయమాత్మే,,
త్యాదిశ్రుత్యా ప్రత్యగాత్మనస్సుఖరూపత్వాభిధానాజ్జీవస్య శివశబ్దేన నిర్దేశః - తస్య చ - యత్పరం విలక్షణం "తస్య పరమామ్రే-
డిత,,మితి నిర్దేశాన్న పరశబ్దేన యోగః "అన్యారాదితరర్తేదిక్ఛబ్దే,,త్యాదినా పఞ్చమీ - ప్రకృతిపురుషాభ్యాం స్వరూపతస్స్వభావ-
తశ్చ విలక్షణమిత్యర్థః - తద్బ్రహ్మ నిరన్తరం నిశ్ఛిద్రం - తత్తత్ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽవస్థితమపి నిరస్తనిఖిలహేయత్వేన
సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చైకరూపమిత్యర్థః ॥ యద్వా - నిరన్తరం - అన్తరం విచ్ఛేదః - తస్మాన్నిర్గతం సర్వానుస్యూతం
సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థితమితి యావత్ - అథవా, కార్త్స్న్యేన జ్ఞానస్వరూపం - నతు ప్రదేశభేదేన జడమిత్యర్థః -
తద్బ్రహ్మ - త్వాం - జానే - ఇదం చ సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధన - మావేశావతారత్వనిబన్ధనం చ - నతు తాదాత్మ్య-
నిబన్ధనం "ఏతౌ ద్వౌ విబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధసమ్భవౌ । మయా దర్శితపన్థానౌ సృష్టిసంహారకారకౌ ॥ సృష్టిం తతః కరిష్యామి
త్వామావిశ్య ప్రజాపతే । నారాయణాద్రుద్రోఽజాయతే, అనపహతపాప్మా వా అహమస్మీ,, త్యాదిభిః కార్యత్వక-
ర్మవశ్యత్వాద్యభిధానేన రుద్రాదేర్జీవత్వనిశ్చయాత్తాదాత్మ్యాసమ్భవాత్, అత ఏవ "భవాంస్తు పుంసః పరమస్య మాయయా
దురన్తయాఽస్పృష్టమతిస్సమస్తదృ,,గితి వ్యతిరేకేణ నిర్దేక్ష్యతి * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవం బ్రహ్మసామానాధికరణ్యేన రుద్రం నిర్దిశ్య బ్ర-
హ్మదృష్ట్యా తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వం సృష్ట్యాదికర్తృత్వం చాహ ॥ త్వమితి ॥ హే భగవన్ , స్వాంశయోః , స్వస్య
తవ - అంశయోః - శివశక్త్యోః ప్రకృతిపురుషయోః - అత్ర విశిష్టవస్త్వేకదేశత్వరూపమంశత్వం వివక్షితం -
నతు విశేష్యవస్త్వేకదేశత్వం , ప్రకృతిపురుషయోర్వికారరూపమేతత్ జగత్త్వమేవ "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ,,

నుసీలలోహితమ్ । నమస్కృతః ప్రాహ శశాఙ్కశేఖరం కృతప్రణామం ప్రహసన్నివాత్మభూః ॥ ౪౧ ॥ బ్ర-
హ్మోవాచ ॥ జానే త్వామీశ విశ్వస్య జగతో యోనిబీజయోః । శక్తేశ్శివస్య చ పరం యత్తద్బ్రహ్మ నిరన్తరమ్ ॥ ౪౨ ॥ త్వ

తివత్సామానాధికరణ్యమిదం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమేవ , కథం రుద్రాఖ్యజీవవిశేషస్య కృత్స్నం ప్రపఞ్చం ప్రత్యాత్మ-
త్వం జగతశ్చ శరీరత్వం - కథంచిచ్ఛరీరాత్మభావసంభవేఽపి శరీరవాచిపదస్య శరీరివాచకేన కథం సామానాధికరణ్యమితి చేదు-
చ్యతే - న హ్యత్ర రుద్రాఖ్యజీవవిశేషస్యాత్మత్వం జగతస్తచ్ఛరీరత్వం చోచ్యతే - కింతు బ్రహ్మవిదామహంత్వమాదిశబ్దాః అ-
హంత్వమాదిబుద్ధయశ్చ బ్రహ్మపర్యన్తాః "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృ-
షిర్విప్రశ్చాస్మి - త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి భగవో దేవతే - తద్యోఽహం సోఽసౌ యోఽసౌ సోఽహం - అహం
హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభిస్తథా ప్రతీతేః - ఏవం చాత్ర ప్రస్తోతుశ్చతుర్ముఖస్య బ్రహ్మవిదగ్రేసరత్వేన త-
త్ప్రయుక్తా అహంత్వమాదిశబ్దాస్తద్బుద్ధయశ్చ బ్రహ్మపర్యన్తా ఇతి - రుద్రస్య భగవదాత్మకత్వేన తత్పర్యన్తత్వమగమ్య బ్ర-
హ్మసామానాధికరణ్యేన స నిర్దిష్ట ఇతి - విశేష్యభూతస్య బ్రహ్మణః కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వం - తయోశ్శరీరత్వం చ యుక్త-
మేవ - ఏవమపి కథమాత్మవాచినా శరీరవాచిశబ్దస్య సమానాధికరణ్యమితి చేత్ - గవాదిశబ్దానాం జాతిగుణాదిమాత్రపరత-
యా వ్యుత్పన్నానాం శుక్లో గౌరిత్యాదిషు వ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తత్వమన్తరేణాపర్యవసన్నానాం యథా వ్యక్త్యాదిపర్యన్తత్వే-
న సమానాధికరణ్యం - ఏవం జాతిగుణాదివచ్ఛరీరస్యాప్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్తద్వాచిమాత్రపరతయా లోకే వ్యుత్పన్నస్స
శరీరిపర్యన్తమభిధత్త ఇతి - ఆత్మా దేవో జాత ఇతివత్తస్యాత్మవాచినా సామానాధికరణ్యముపపన్నమేవ - న చ వ్యుత్పత్తేరాశ్లే-
షాల్లక్షణయా వా గౌశ్శుక్ల ఇత్యాదిప్రయోగోపపత్తిః - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దత్వస్య లక్షణాదిప్రతిబన్ధకత్వా - దన్యథా
జాత్యాకృతిగోత్వగుణాదిశబ్దానామపి లక్షణాదినా గోత్వం శుక్లమిత్యాదిప్రయోగాపత్తేః - నన్వేవం జాత్యాదిశబ్దానామప్య-
పృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం వ్యక్త్యాదిపర్యన్తపర్యవసానేన సామానాధికరణ్యాసక్తిరితి చేన్నైవం - నియతనిష్కర్షవాచినాం
కదాచిదపి విశేష్యపర్యన్తత్వాభావస్య భాష్యాదిషూక్తత్వాత్ - అత ఏవ - శరీరదేహాదిశబ్దానాం కదాచిదపి నాత్మవాచినా
సామానాధికరణ్యమితి భాష్యాదిషు విస్తరః - కృత్స్నచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చశరీరకస్త్వం - క్రీడన్నివ - విశ్వం - సృజసి - పాసి
రక్షసి - అత్సి సంహరసి - క్రీడన్నిత్యనేన జగద్వ్యాపారో భగవతో లీలేత్యుక్తం - ఊర్ణపనః ఊర్ణనాభిర్యథేతి దృష్టాన్తః "యథో-

ర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణాతేచ„ ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధః ॥ ౪౩ ॥ ఏవంపరబ్రహ్మదృష్ట్యాచిదచిచ్ఛరీరకత్వంసృష్ట్యాదికారణత్వమభి ధాయపునస్తద్దృష్ట్యాప్రకృతాధ్వరసంధిత్సోస్తత్పాదనాయపురుషార్థావబోధిశాస్త్రప్రవర్తకత్వంధర్మమర్యాదాపాలక త్వంచాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ ధర్మార్థధుక్ధర్మార్థౌదోగ్ధీతిధర్మార్థధుక్ -ధర్మాదిప్రపూరక, స్త్వమేవ,ఆభిపత్త్యై పురుషార్థా వాప్తయే - దక్షేణసమర్థేన-సూత్రేణసూచితేనశాస్త్రేణ - అధ్వరం-ససర్జిథసృష్టవానసి - పురుషార్థసాధనభూతధర్మార్థ సంపాదనోపాయావబోధిశాస్త్రప్రవర్తకస్త్వమేవేత్యర్థః - సేతవోవర్ణాశ్రమధర్మమర్యాదాశ్చ - త్వయైవావసితానిబ ద్ధాః - కేతే సేతవః-యేఽవసితాఇత్యత్రాహ ॥ యాన్ సేతూన్ -ధృతవ్రతాఃవ్రతనిష్ఠాః - సన్తోబ్రాహ్మణాః - శ్రద్దధతేశ్ర ద్ధాపూర్వకమనుతిష్ఠన్తి ॥ ౪౪ ॥ పునర్బ్రహ్మదృష్ట్యైవసర్వకర్మకారయితాతత్ఫలప్రదశ్చత్వమేవేత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ హేమఙ్గళశివ - లోకే-మఙ్గళానాంకుశలానాంకర్మణాం - కర్తుఃకర్త్రే - ఇత్యర్థః,స్వఃస్వర్గం,పరంమోక్షంవా,తనుషేప్రద దాసి,అభిసంహితఫలకర్మణాంకర్తుఃస్వర్గం - అనభిసంహితఫలకర్మణాంకర్తుస్తు-మోక్షం-తనుషఇత్యర్థః - అమఙ్గళానా మకుశలానాంకర్మణాం,కర్తుః - ఉల్బణం-తమిస్రంనిరయం - తనుషే -విపర్యయః అమఙ్గళానాంకర్మణాంకర్తుఃకస్యచిద పిస్వర్గమోక్షప్రాప్తిరూపఃవిపర్యయః-కేనకేనహేతునా-భవేత్నకేనాపీత్యర్థః -అతస్తదేవతత్కృతంఫలమేవ - భవతి-నత ద్విపర్యయఇత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంబ్రహ్మదృష్ట్యారుద్రంప్రస్తుత్యతస్యప్రసాదోత్పాదయిషయాసతాంరోషోనయు క్తఇతికైముత్యనయేనాహ ॥ నవాఇతి ॥ త్వచ్చరణేసమర్పితః,ఆత్మాచిత్తంయేషాం,సర్వేషుభూతేషు,తవ,ద్వితీయార్థేష ష్ఠీ-త్వామిత్యర్థః - అత్రత్వాంత్వమితిపదద్వయంబ్రహ్మపర్యన్తం - భగవచ్చరణారవిన్దసమర్పితచిత్తానాంసర్వాణిభూతాని

మేవభగవన్నేతచ్ఛివశక్త్యోస్స్వరూపయోః । విశ్వంసృజసిపాస్యత్సి క్రీడన్నూర్ణపటో యథా ॥ ౪౩ ॥ త్వమే వధర్మార్థదుఘాభిపత్త్యై దక్షేణసూత్రేణససర్జిథాధ్వరమ్ ।త్వయైవలోకేఽవసితాశ్చ సేతవోయాన్బ్రాహ్మ ణాఃశ్రద్దధతేధృతవ్రతాః॥ ౪౪ ॥త్వంకర్మణాంమఙ్గళమఙ్గళానాం కర్తుస్స్వలోకంతనుషేస్వఃపరంవా।అ మఙ్గళానాంచతమిస్రముల్బణంవిపర్యయః కేనతదేవకస్యచిత్ ॥ ౪౫ ॥ నవైసతాంత్వచ్చరణార్పితాత్మనాం భూతేషుసర్వేష్వభిపశ్యతాంతవ । భూతాని చాత్మన్యపృథగ్దిదృక్షతాం ప్రాయేణరోషోఽభిభవేద్యథాప శుమ్॥ ౪౬ ॥పృథగ్ధియఃకర్మదృశోదురాశయాఃపరోదయేనార్పితహృద్రుజోఽనిశమ్।పరాన్దురుక్తైర్వితుదన్త్య రున్తుదాస్తాన్మావధీద్దైవవధాన్భవద్విధః ॥ ౪౭ ॥ యస్మిన్యదాపుష్కరనాభమాయయాదురన్తయాముష్టధి యఃపృథగ్దృశః । కుర్వన్తితత్రహ్యనుకమ్పయాకృపాంనసాధవోదైవబలాత్కృతేక్రమమ్॥ ౪౮ ॥భవాంస్తు పుంసఃపరమస్యమాయయాదురన్తయాఽస్పృష్టమతిస్సమస్తదృక్ । త్వయాహతాత్మస్వనుకర్మచేతస్స్వను

భగవదాత్మకతయాపశ్యతామిత్యర్థః - భూతానిచా-త్మనిపరమాత్మని - అపృథక్ అపృక్సిద్ధాని- దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం పశ్యతామిత్యర్థః - సర్వభూతానాంభగవచ్ఛరీరతయాతదపృథక్సిద్ధత్వేనపశ్యతామిత్యర్థః -ఏవంభూతానాంసతాం-అత్రా పిద్వితీయార్థేషష్ఠీ - సతః-వై - అనర్థకారిత్వేనప్రసిద్ధః - రోషః-నాభిభవేత్ అభిభూతాన్నకుర్యాత్-యథాపశుంమూర్ఖంఅ భిభవేత్ - అతస్తవరోషోనయుక్తఇతికిమువక్తవ్యమితిభావః ॥ ౪౬ ॥ కృతాపరాధేష్వపిమహాన్తఃకృపావన్తోభవన్తి, అతః-కృతాపరాధమపిదక్షమనుగ్రహీతుమర్హసీత్యాహత్రిభిః - పృథగ్దృశఃఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదర్శినః - దేవమను ష్యదేహాత్మాభిమానభిన్నధియోవా- కర్మణ్యేవదృష్టిర్యేషాం - దుష్ట ఆశయోఽన్తఃకరణంయేషాం-అనిశం,పరేషాం,ముద యేనసమ్పదా, అర్పితా-హృది-రుగ్వ్యథా,యేషాం - అరున్తుదామర్మచ్ఛేత్తారః-దురుక్తైః -పరాన్-తుదన్తివ్యథయన్తి-తా నేవంభూతాన్దైవేనైవవధోయేషాంతాన్, భవద్విధోనిరుపమకరుణః,మావధీత్ మాహన్యాత్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రత్యుత సాధూనాంవృత్తమాలోచ్యానుగ్రహమేవ కర్తుమర్హసీత్యాహ, యస్మిన్దేశే, యదాకాలే-దుర్లఙ్ఘ్యయాదురత్యయయా,పు ష్కరనాభస్యపద్మనాభస్యభగవతః, మాయయా-ముష్టధియోమోహితచిత్తాః, పృథగ్దృశోభవన్తిజ్ఞానైకాకారతయాఏ కరూపేప్యాత్మనిదేవమనుష్యాదిభేదదర్శినఃతథాఽబ్రహ్మాత్మకత్వదర్శినశ్చభవన్తీత్యర్థః, తత్రాపరాధిషు, సాధవోహ్య, నుకమ్పయాఅనన్తరమేవపరదుఃఖాసహిష్ణుతయాచిత్తప్రకమ్పేన, కృపాం-కుర్వన్తి, నత్వక్రమమప్రియం- కుతః,దైవబలా త్కృతేఽర్థేమమదైవమేవంభూతంకోఽత్రాపరాధస్తేషామితిమత్వాకృపామేవకుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ అతోభవాన్ పరమస్యపుంసఃపరమపురుషస్య, దురన్తయా-మాయయా, అస్పృష్టమతిఃభగవత్ప్రపన్నత్వేనామోహితబుద్ధిః, అతఏవ, సమస్తదృక్సర్వార్థదర్శీ, తయామాయయా-హతాత్మసుమోహితచిత్తేషు, అతఏవ, అనుకర్మచేతస్సుకర్మానుగుణచిత్త

వృత్తిషు సాపరాధజనేషు - అనుగ్రహం-కర్తుమర్హసి - హేప్రభో సమర్థ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవం సామాన్యేనోక్త్వా ప్రస్తుతమాహ ॥కుర్వితి త్రిభిః॥ హేమనో రుద్ర-త్వయా - హతస్య-అతఏవ - సమాప్తస్య-ప్రజాపతేర్దక్షస్య - అధ్వరస్య - ఉద్ధరణంపునరుద్ధారం-కురుకుర్యాః-కుయాజ్ఞికస్య దక్షస్య - యత్రాధ్వరే- భాగినః భాగార్హస్య - తవ-భాగం- నదదుః-యేన త్వయా హేతునా-మఖో-ననీయ తేనసమాప్యతే-నినీయత ఇతిపాఠాన్తరం-తదాకిమర్థమధ్వరోద్ధరణాయమాంప్రార్థయస ఇత్యత్రాహ॥మఖః - యేనత్వయా హేతునా - నినీయతే సమాప్యతే-యదపచారాన్మఖో వినష్టః పునస్తస్యైవ భవతోఽనుగ్రహాన్మఖస్సమాపనీయ భావః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ అయంయజమానో దక్షః-జీవతాత్ జీవతు-భగః-అక్షిణీ -ప్రపద్యేత ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఆయుధై-రశ్మభిశ్చ - భగ్నగాత్రాణాం-ఋత్విజాం-దేవానాంచ పున-ర్భవతా ఽనుగృహీతానాం - హేమన్యో-అనాతురమారోగ్యం-ఆశు అస్తు ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ భాగశ్చతవాస్త్విత్యాహ ॥ఏష ఇతి॥ హేరుద్ర-యావదిత్యర్థే యదిత్యవ్యయం- అధ్వరస్యయదుచ్ఛిష్టః యజ్ఞైకృతైర్యావానవశిష్టోర్థ - స్తావా-నేష తవభాగోస్తు - హేరుద్ర-యజ్ఞహన్ - అద్య అధునా - తే తవ-భాగేన-యజ్ఞః కల్ప్యతాం సఙ్కల్ప్యతామ్ ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం బ్రహ్మణా ప్రసాదితో రుద్రో దేవాననుగృహ్ణన్ తద్విజ్ఞాపితమఙ్గీచకారేత్యాహ మైత్రేయః ॥ ఇతీతి ॥ అజేన బ్రహ్మణా-అనునీతేన ప్రార్థితేన - అతఏవ-పరితుష్యతా-భవేన- హేమహాబాహో విదుర - ప్రహస్య-శ్రూయతామిత్యామన్త్ర్య-అ.

~~~~~~

అనుగ్రహంకర్తుమిహార్హసి ప్రభో॥ ౪౯ ॥కుర్వధ్వరస్యోద్ధరణంహతస్యభోత్వయాఽసమాప్తస్యమనో ప్రజాపతేః। నయత్ర భాగంతవ భాగినో దదుః కుయజ్వనో యేన ❀ మఖో ననీయతే ॥ ౫౦ ॥జీవతాద్యజమానోఽయం ప్రపద్యేతాక్షిణీ భగః । భృగోశ్శ్మశ్రూణి రోహన్తు పూష్ణో దన్తాశ్చ పూర్వవత్॥ ౫౧ ॥ దేవానాం భగ్నగాత్రాణామృత్విజాంచాయుధాశ్మభిః । భవతానుగృహీతానామాశు మన్యోఽస్త్వనాతురమ్॥ ౫౨ ॥ఏష తే రుద్ర భాగోఽస్తు యదుచ్ఛిష్టోఽధ్వరస్య వై । యజ్ఞస్తే రుద్రభాగేన కల్ప్యతామద్య యజ్ఞహన్॥ ౫౩ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇత్యజేనానునీతేన భవేన పరితుష్యతా । అభ్యధాయి మహాబాహో ప్రహస్య శ్రూయతామితి॥ ౧ ॥భవ ఉవాచ॥ నాఘం ప్రజేశ బాలానాం వర్ణయే నానుచిన్తయే । దేవమాయాభిభూతానాం దణ్డస్తత్ర కృతో మయా॥ ౨ ॥ప్రజాపతేర్దగ్ధశీర్ష్ణో భవత్వజముఖం శిరః । మిత్రస్య † చక్షుషేక్షేత భాగం స్వం బర్హిషో భగః॥ ౩॥ పూషా తు యజమానస్య దద్భిర్జక్షతు పిష్టభుక్ । దేవాః × ప్రకృతసర్వాఙ్గా యే మ ఉచ్ఛేషణం దదుః ॥ ౪ ॥బాహుభ్యామశ్వినోః పూష్ణో హస్తాభ్యాం కృతబాహవః । భవన్త్వధ్వర్యవశ్చాన్యే బస్తశ్మశ్రుర్భృగుర్భవేత్॥ ౫ ॥.

~~~~~~

భ్యధాయి అభ్యభాషి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥నాఘమితి॥ హేపరేశ పరేషామస్మదాదీనామీశ ప్రభో - భగవన్మాయా మోహితానాం-బాలానాంమూర్ఖాణాం - అఘమపరాధం-అధునా-నవర్ణయే-ఏవమేవ ముపచరితమితి నకథయామీత్యర్థః నానుచిన్తయే నస్మరామిచ - కింత్వపరాధాచరణదశాయాం మయాదణ్డః కృతః శిక్షామాత్రంకృతమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదనుగ్రహప్రకారమేవాహ ॥ ప్రజాపతేరిత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ దగ్ధశీర్ష్ణః దక్షిణాగ్నౌ దగ్ధం శిరో యస్య-తస్య- ప్రజాపతేర్దక్షస్య - అజముఖం కణ్ఠాదుపర్యేవ అజస్యముఖం యస్మిన్ - తచ్ఛిరో-భవతు మిత్రస్య మిత్రనామ్నో దేవస్య - చక్షుషీ నేత్రే భవేతాం-చక్షుషీక్షేతేత్యత్రార్షత్వాత్ “ ఈదూద్ద్వివచన „ మితి ప్రగృహ్యత్వాఽభావః-మిత్రస్య చక్షుర్భగ్నః పూర్వం కృత ఇత్యర్థసిద్ధం - చక్షుషేతి తృతీయాన్తశ్చపఠ్యతే-తదా - మిత్రస్య చాజముఖంశిరో భవతు-అస్మిన్పక్షే మిత్రస్య శిరో భగ్నః పూర్వమర్థసిద్ధో వేదితవ్యః - భగః భగాఖ్యో దేవః - బర్హిషో యజ్ఞస్య-స్వీయంభాగం-చక్షుషా-ఈక్షేత పశ్యతు-భగస్య నేత్రే ఉత్పద్యేయాతామిత్యర్థః- అయమేవార్థస్సాధుః “ భగస్య నేత్రే భగవాన్పాతితస్య రుషేతి „ పూర్వం భగస్యైవ నేత్రభఙ్గాభిధానాత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ పూషా దేవః-యజమానసమ్బన్ధి - పిష్టంభుఙ్క్త ఇతి తథా-దద్భిర్దన్తైః-జక్షతు అద్యాత్ -పూష్ణోదన్తా ఉత్పద్యేరన్నిత్యర్థః-యే దేవాః-మే మహ్యం ఉచ్ఛేషణం యజ్ఞావశిష్టం దదుః దత్తవన్తః - తే సర్వే-ప్రకర్షేణకృతాని సమ్యక్కృతాని - సర్వాణ్యఙ్గాని-యేషాం - తే-భవేయురిత్యర్థః-ప్రకృతసర్వాఙ్గా ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-యే దేవాః-ప్రకృతసర్వాఙ్గాః నితరాం భిన్నసర్వావయవాః. యేచ-మహ్యముచ్ఛేషణం - దదుః దాతుం మతింకృతవన్త ఇత్యర్థః-అనుగ్రహాత్పూర్వముచ్ఛేషణదానాభావాత్-తే సర్వే ❀ ॥ ౪ ॥ ❀

❀ పా ॥ మఖో ననీయతే. † పా ॥ చక్షుషేక్షేత. × పా ॥ ప్రకృతసర్వాఙ్గాః.

అధ్వర్యవః ఋత్విజశ్చ - అశ్వినోర్బాహుభ్యాం - కృతబాహవః ఉత్పాదితబాహవః - పూష్ణో హస్తాభ్యాం - కృతహస్తాశ్చ - భవన్త్విత్యన్వయః - భృగుః - బస్తశ్మశ్రుః - బస్తస్యైవ శ్మశ్రూణి వక్షశ్మశ్రూణి యస్య ॥ ౫ ॥ ఏవం రుద్రేణానుగృహీతా దేవాః కిమకుర్వతేత్యత్రాహ మైత్రేయః ॥ తదేతి ॥ మీఢుష్టమోదితం - మీఢుష్టమః శివతమో రుద్రః - తేనోదితం గదితం - శ్రుత్వా - సర్వాణి భూతాని - పరితుష్టాత్మభిః పరితుష్టచిత్తైః - హే తాతవిదుర - సాధు సాధ్విత్యూచుః ॥ ౬ ॥ తతః మీఢ్వాంసం రుద్రం - త్వయాఽఽగత్య సర్వం కార్యమిత్యామన్త్ర్య సమ్ప్రార్థ్య - శునాశీరాః ఇన్ద్రోపలక్షితా దేవాః - ఋభుభిః భృగుణాఽఽహూయమానదక్షిణాగ్నిప్రభవైః ఋభ్వాఖ్యైర్దేవైస్సహ - సమీఢ్వద్వేధసః - మీఢుషా రుద్రేణ వేధసా బ్రహ్మణా చ సహితాః - భూయః పున - స్తద్దేవయజనం - దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి దేవయజనం యాగదేశం - యయుః జగ్ముః ॥ ౭ ॥ భగవాన్ రుద్రో - యథాహ "ప్రజాపతేర్దగ్ధశీర్ష్ణో భవత్వజముఖం శిర" ఇత్యాదినా - తథా - కార్త్స్న్యేన విధాయ హస్తబాహ్వాదికం విధాయ - సవనీయపశోరజస్య సమ్బన్ధి - శిరః - కస్య దక్షస్య - కాయేన శరీరేణ - సన్దధుః ॥ ౮ ॥ సవనీయపశోశ్శిరసి సన్ధీయమానే సతి - రుద్రేణాభివీక్షితో - దక్షః - సుప్త ఇవోత్తస్థౌ ఉదతిష్ఠత్ - అగ్రతః పురతోఽవస్థితం - మృడం రుద్రం దదృశే చ ॥ ౯ ॥ పూర్వం - వృషధ్వజే రుద్రే - ద్వేషేణ - కలిలః కలుషీకృతః - ఆత్మా - యస్య - సః - ప్రజాపతిర్దక్షః - శివావలోకాత్ - శరత్కాలీనహ్రద ఇవామలోఽభవత్ ॥ ౧౦ ॥ భవస్తవాయ రుద్రస్తుతయే - కృతధీః కృతమనాః - సంపరేతాం పరలోకం గతాం - సుతాం సతీం - అ

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ తదా సర్వాణి భూతాని శ్రుత్వా మీఢుష్టమోదితమ్ । పరితుష్టాత్మభిస్తం తు సాధు సాధ్విత్యథాబ్రువన్ ॥ ౬ ॥ తతో మీఢ్వాంసమామన్త్ర్య శునాశీరాస్సహర్షిభిః । భూయస్తద్దేవయజనం సమీఢ్వద్వేధసో యయుః ॥ ౭ ॥ విధాయ కార్త్స్న్యేన చ తద్యథాహ భగవాన్ భవః । సన్దధుః కస్య కాయేన సవనీయపశోశ్శిరః ॥ ౮ ॥ సన్ధీయమానే శిరసి దక్షో రుద్రాభివీక్షితః । సద్యస్సుప్త ఇవోత్తస్థౌ దదృశే చాగ్రతో మృడమ్ ॥ ౯ ॥ తదా వృషధ్వజద్వేషకలిలాత్మా ప్రజాపతిః । శివావలోకాదభవచ్ఛరద్ధ్రద ఇవామలః ॥ ౧౦ ॥ భవస్తవాయ కృతధీర్నాశక్నోదనురాగతః । ఔత్కణ్ఠ్యాద్బాష్పకలయా సంపరేతాం సుతాం స్మరన్ ॥ ౧౧ ॥ కృచ్ఛ్రాత్సంస్తభ్య చ మనః ప్రేమవిహ్వలితస్సుధీః । శశంస నిర్వ్యలీకేన భావేనేశం ప్రజాపతిః ॥ ౧౨ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ భూయాననుగ్రహ * అహో భవతా కృతో మే దణ్డస్త్వయా మయి భృతో యదపి ప్రలబ్ధః ॥ న బ్రహ్మబన్ధుషు చ వాం భగవన్నవజ్ఞా తుభ్యం హరేశ్చ కుత ఏవ ధృతవ్రతేషు ॥ ౧౩ ॥ విద్యాతపోవ్రతభృతో ముఖతస్తు విప్రాన్ బ్రహ్మాత్మతత్త్వమవితుం ప్రథమం త్వమస్రాక్ । తద్బ్రాహ్మణాన్ పరమ సర్వవిపత్సు పాసి పాలః పశూనివ విభో ప్రగృహీతదణ్డః ॥ ౧౪ ॥ యోఽసౌ మయాఽవిదితతత్త్వదృశా సభాయాం క్షిప్తో దురుక్తివిశిఖైరగణయ్య * తన్మామ్ । అర్వాక్పతన్తమర్హ * త్తమనిన్దయాఽపాద్దృష్ట్యాఽఽర్ద్రయా స భగవాన్స్వకృతేన తుష్యేత్ ॥ ౧౫ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ క్షమాప్యైవం స మీ

నురాగతః - స్మరన్ - తస్యా ఔత్కణ్ఠ్యాద్బాష్పకలా నేత్రజలలేశ - స్తేన - నాశక్నోత్ స్తోతుం న సమర్థోఽభూత్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రేమ్ణా విహ్వలితః విహ్వలచిత్తత్వాత్ - కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసేన - మనస్సంస్తభ్య స్వవశం కృత్వా - సుధీః స్తుతిసమర్థబుద్ధిమాన్ - ప్రజాపతిర్దక్షః - ఈశం రుద్రం - నిర్వ్యలీకేన ప్రీతియుక్తేన - భావేన అభిప్రాయవిశేషేణ - శశంస తుష్టావ ॥ ౧౨ ॥ యదపి ప్రలబ్ధో మయా పరిభూతో - భవాన్ - తథాపి త్వయా - దణ్డో ధృతః శిక్షా కృతా - న తూపేక్షితోఽస్మి - యుక్తమేవైతదిత్యాహ - బ్రహ్మబన్ధుషు బ్రాహ్మణాభాసేష్వపి - తుభ్యం తవ - హరేర్విష్ణోశ్చేతి - వాం యువయోః - అవజ్ఞా ఉపేక్షా - నాస్తి - ధృతవ్రతేషు స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మనిష్ఠేషు బ్రాహ్మణేషు - కుత ఏవావజ్ఞా స్యాత్ న కుతస్స్యాదిత్యర్థః - హే భగవన్ ॥ ౧౩ ॥ తత్ర హేతుం వదన్ "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ" దితి న్యాయేన పరమాత్మదృష్ట్యా స్తౌతి ॥ విద్యేతి ॥ బ్రహ్మ త్వం - చతుర్ముఖరూపీ త్వం - ప్రథమం కల్పాదౌ - ఆత్మతత్త్వం జీవపరయాథాత్మ్యం - స్వానుభవోపదేశాభ్యాం - అవితుం రక్షితుం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం - తపశ్శమదమాదికృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది చ - వ్రతం వర్ణాశ్రమోచితధర్మః - ఏతాని బిభ్రతీతి తాన్ విప్రా - న్ముఖతః - అస్రాక్ సృష్టవానసి - తత్తస్మాత్ - హే పరమ - సర్వవిపత్సు సర్వాస్వాపత్సు బ్రాహ్మణాన్ - పశూన్పాలః పశుపాలక ఇవ - ప్రగృహీతదణ్డః సాపరాధేషు కృతశిక్షః - పాసి రక్షసి ॥ ౧౪ ॥ స్వస్యాకిఞ్చన్యం నివేదయన్ క్షమాపయతి ॥ యోఽసావితి ॥ అవిదితతత్త్వదృశా అప్రాప్తతత్త్వజ్ఞానేన - మయా - అగణయ్య తృణీకృత్య - సభాయాం - దురుక్తయ ఏవ విశిఖా బాణాః - తైః - క్షిప్తస్తాడితో - యోఽసౌ భవాన్ - అర్హత్తమస్య పూజ్యస్య - తవ - నిన్దయా - అర్వాక్పతన్తం అధోలోకాన్గచ్ఛన్తం - మాం - దయార్ద్రయా దృష్ట్యా - అపాత్ అగణయ్య విస్మృత్య - మత్కృతాపరాధం - అపాత్ అరక్షదితి వాఽన్వయః - స భగవాన్ స్వకృతేనోపకారేణ తుష్యేత్ - న మయా తత్ప్రతికర్తుం శక్యమిత్యర్థః - అనేన స్వస్యాకిఞ్చన్యం నివేదితమ్ ॥ ౧౫ ॥ సద

తుః - మీఢ్వాంసం రుద్రం - ఏవం - తుష్టం ప్రాప్య - ప్రసాద్య - బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన - చకారాత్ రుద్రేణ చ - అనుమన్త్రితః అనుజ్ఞాతః - ఉపాధ్యాయసహితైః - ఋత్విగాదిభిః - కర్మ అధ్వరం - అనువర్తయామాస - ప్రవర్తయామాస - సన్తారయామాసేతి పాఠాన్తరం - సన్తారయామాస సమాపయామాస ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కథం కృత్వా సన్తారితమిత్యత్రాహ ॥ వైష్ణవమితి ॥ యజ్ఞసన్తత్యై యజ్ఞవిచ్ఛేదపరిహారాయ, వీరసంసర్గశుద్ధ్యై చ - వీరాణాం ప్రమథానాం సంసర్గకృతదోషశుద్ధ్యై - వీరభద్రసంసర్గశుద్ధ్యై వా - వైష్ణవం విష్ణుదేవతాకం - త్రికపాలం త్రిషు కపాలేషు సంస్కృతం పురోడాశం - ద్విజోత్తమాః ఋత్విజః - నిరవపన్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ హవిశ్శాంపతే విదుర - ఆత్తహవిషా ఉపాత్తహవిషా - అధ్వర్యుణా సహ - యజమానో దక్షః - విశుద్ధయా - నిర్మలయా - బుద్ధ్యా - దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ॥ తదా తదైవ - హరిః - ప్రాదురభూత్ ఆవిర్బభూవ - తథేతి పాఠే - యథా యేన ప్రకారేణ దధ్యౌ - తథా తం ప్రకారమనతిక్రమ్య ప్రాదురభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ దశ దిశః - ద్యోతయన్త్యా - ఆత్మనః ప్రభయా - తేషాం సదస్యానాం - తేజః - ముష్ణన్ తిరస్కుర్వన్ - హరిః - స్తోత్రే బృహద్రథన్తరే - వాజౌ పక్షౌ యస్య - తేన - బృహద్రథన్తరే పక్షావితి శ్రుతేః - స్తోత్రదక్షిణవా - తార్క్ష్యేణ గరుడేన - ఉపానీతః సమీపం ప్రాపితః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఆశీర్భ్యాం తం భగవన్తం వర్ణయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ శ్యామ ఇతి ॥ హిరణ్యవద్రశనా యస్యేతి వస్త్రం లక్ష్యతే - అర్కతుల్యేన కిరీటేన - జుష్టం - నీలాలకా ఏవ భ్రమరాః - తైర్మణ్డితకుణ్డలం - ఆస్యం - యస్య - కమ్బుః శఙ్ఖః - అబ్జం కమలం - చాపః శార్ఙ్గం, అసిః ఖడ్గః - చర్మ ఖేటః - కమ్బుప్రభృతిభిరాయుధైః - భృత్యరక్షణార్థం - వ్యగ్రైః సత్వరైః - హిరణ్మయైః - భుజైః - కేయూరాదిభూషితైః - భుజానాం హిరణ్మయత్వం కేయూరాదిభిర్భూషితత్వాదవగన్తవ్యం - పుష్పితైః శాఖావిశేషైః కర్ణికార ఇవ శోభమానః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ వక్షస్యధిశ్రితా

ధ్వాం సం బ్రహ్మణా చానుమన్త్రితః । ✽ కర్మానువర్తయామాస సోపాధ్యాయర్త్విగాదిభిః ॥ ౧౬ ॥ వైష్ణవం యజ్ఞసన్తత్యై త్రికపాలం ద్విజోత్తమాః । పురోడాశం నిరవపన్వీరసంసర్గశుద్ధయే ॥ ౧౭ ॥ అధ్వర్యుణాఽఽత్తహవిషా యజమానో విశాంపతే । ధియా విశుద్ధయా దధ్యౌ † తదా ప్రాదురభూద్ధరిః ॥ ౧౮ ॥ తదా స్వప్రభయా తేషాం ద్యోతయన్త్యా దిశో దశ । ముష్ణంస్తేజ ఉపానీతస్తార్క్ష్యేణ స్తోత్రవాజినా ॥ ౧౯ ॥ శ్యామో హిరణ్యరశనోఽర్కకిరీటజుష్టో నీలాలకభ్రమరమణ్డితకుణ్డలాస్యః । కమ్బ్వబ్జచక్రశరచాపగదాసిచర్మవ్యగ్రైర్హిరణ్మయభుజైరివ కర్ణికారః ॥ ౨౦ ॥ వక్షస్యధిశ్రితవధూర్వనమాల్యుదారహాసావలోకకలయా రమయంశ్చ విశ్వమ్ । పార్శ్వభ్రమద్వ్యజనచామరరాజహంసశ్శుభ్రాతపత్రశశినోపరిరజ్యమానః ॥ ౨౧ ॥ తముపాగతమాలక్ష్య సర్వే సురగణాదయః । ప్రణేముస్సహసోత్థాయ బ్రహ్మేన్ద్రత్ర్యక్షనాయకాః ॥ ౨౨ ॥ తత్తేజసా హతరుచస్సన్నజిహ్వాస్ససాధ్వసాః । మూర్ధ్నా ధృతాఞ్జలిపుటా ఉపతస్థురధోక్షజమ్ ॥ ౨౩ ॥ అప్యర్వాగ్వృత్తయో యస్య మహి త్వాత్మభువాదయః । యథామతి గృణన్తి స్మ కృతానుగ్రహవిగ్రహమ్ ॥ ౨౪ ॥ దక్షో గృహీత్వాఽర్హణసాధనోత్తమం య

వధూర్యస్య - వనమాలా అస్యాస్తీతి వనమాలీ - ఉదారహాసయుక్తో యోఽవలోకః - తస్య - కలయా అపాఙ్గేన - విశ్వం - రమయన్ - పార్శ్వయోరుభయోః భ్రమన్తీ - వ్యజనచామరే ఏవ - రాజహంసౌ, యస్య సః - శుభ్రాతపత్రమేవ శశీ - తేనో - పరిరజ్యమానః శోభాతిశయం నీయమానః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఉపాగతం సమీపే ప్రాప్తం తం భగవన్తం - ఆలక్ష్య దృష్ట్వా - బ్రహ్మేన్ద్రత్ర్యక్షా నాయకా ముఖ్యా యేషాం తే - సర్వే, సురగణాదయః - సహసా త్వరయోత్థాయ ప్రణేముః - నమశ్చక్రుః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తస్య భగవతః - తేజసా - హతరుచః తిరస్కృతప్రభాః, సన్నజిహ్వాః గద్గదవాచః - ససాధ్వసాః తన్మహిమ్నా క్షోభితచిత్తాః, మూర్ధ్నా ధృతాన్యఞ్జలిపుటాని - యేషాం తే - మూర్ధసు ధృతాఞ్జలిపుటా ఇత్యర్థః - అధోక్షజముపతస్థుః తుష్టువుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ యస్య భగవతో - మహిమానం ప్రత్యర్వాగ్వృత్తయో అధస్తాదేవ వృత్తయః, యేషాం తే, కార్త్స్న్యేన తన్మహిమానమవగన్తుమనర్హమనోవృత్తయోఽపి - భవాదయః శర్వాదయః - కృతానుగ్రహవిగ్రహం, కృతః ప్రకటీకృతః అనుగ్రహార్థం విగ్రహో యేన - తం యద్వా, కృతః అనుగ్రహ ఏవ విగ్రహో - యేన - తం - భక్తానుగ్రహైకప్రధానమూర్తిమిత్యర్థః ॥ యథామతి - గృణన్తి స్మ - స్మేతి విస్మయే - వాఙ్మనసాగోచరమహిమానం వాఙ్మనసవృత్తిభిస్తుష్టువురిత్యాశ్చర్యమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత్ర తావద్దక్షస్తుతిప్రకారమాహ ॥ దక్ష ఇతి ॥ గృహీతార్హణసాధనోత్తమం - అర్హ్యతే పూజ్యతే అనేనేత్యర్హణం - అర్హణసాధనం గన్ధపుష్పాదికం - గృహీతం అర్హణం యేన - స చాసౌ సాధనోత్తమ - స్తం, సాధనేషూత్తమః సాధనోత్తమః - పురుషార్థప్రాపకానాం మధ్యే ఉత్తమమిత్యర్థః - తథా చ వక్ష్యతి "ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం య ఇచ్ఛే" దిత్యాది, అనేన సమీహితఫలసాధనప్రకాన్తాద్వరాపేక్షయా సుఖానపురుషార్థప్రాపకత్వాదుత్తమోపాయభూతమిత్యుక్తం భవతి - యద్వా - ప్రగృహీతం కర్తవ్యత్వేనోపాత్తం ప్రకాన్తమితి

✽ పా । కర్మసంతారయామాస.   † పా । తథా ప్రాదురభూ.

యావత్, అర్హణం భగవదారాధనభూతయాగరూపం పూజనం-తస్య- యానిసాధనానినిర్వర్తకాని ప్రయాజాదీని- తైర్భృత్యైస్త
మం యాగనిర్వర్తకమిత్యర్థః « ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభి ,, రితిశ్రుతేః -బి
భర్తి పోషయతి-నిర్వర్తయతీతియావత్ - అతఏవ హిపూర్వం తదాగమనాభావాద్యాగనిర్వృత్తిః , న కేవలం యాగ
నిర్వర్తకఏవాపితు , తత్ఫలప్రదో భోక్తా చేత్యాహ ॥ యజ్ఞేశ్వరం యజ్ఞానాం భోక్తారం - తత్ఫలదం చేత్యర్థః , తథా
చగీతం « అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవచే ,, తి - అత్రేశ్వరత్వాక్షిప్తం భోక్తృత్వం రక్షకత్వంచ, ఈశ్వరో
హిస్వం భృత్యైరక్షతిచ - న కేవలం యజ్ఞస్యైవ రక్షక-మపితు - యజ్ఞకర్తుర్యజమానస్య దక్షస్యాపీత్యాహ-విశ్వసృజాం మరీచ్యా
దీనాం-పతిం పాలయితారం - స్రష్టృత్వస్యాప్యుపలక్షణమిదం - పతిత్వమపి హితోపదేశేనేత్యాహ-గురుం - హితోపదేష్టా
రం-సునన్దనన్దప్రభృతిభిః - భృత్యైరనుగైః స్సురైర్వృతం పరివేష్టితం - అనేన నిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం , ఏవంభూతం
భగవన్తం - కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి-ర్దక్షో గృణన్ స్తువన్ -ప్రయతః సమాహితచిత్తః ప్రపేదే శరణం గతః * ॥ ౨౪ ॥ * తత్రప్ర
కృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం సర్వశక్తిమద్విశోధ్యతమనుసన్ధానః ప్రపద్యతే దక్షః ॥ శుద్ధమితి ॥ శుద్ధమపాపవి
ద్ధం , కర్మరూపోపాధిరహితమకర్మవశ్యమితియావత్ , అతఏవ-స్వధామ్ని స్వస్వరూపే , మాయాం , ప్రతిషిధ్య నిరస్య, స్వ
నరూపేణ , అస్పృష్టప్రకృతిజన్య దోషమిత్యర్థః , శుద్ధత్వే హేతుః , ఉపరతాఖిలబుద్ధ్యవస్థం ఉపరతాః శశ్వన్నివృత్తాః అఖి
లాస్సర్వాః బుద్ధ్యవస్థా మనోవృత్తయో , యస్యతత్ , నిత్యనివృత్తప్రకృతిపరిణామరూపాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసర్వవృత్తి
త్వాదపాపవిద్ధమితిభావః ॥ యద్వా , స్వధామ్ని , ఉపరతాః ప్రశాన్తాః అఖిలాబుద్ధ్యవస్థా , యస్యతత్ -స్వస్వరూపానుభ
వేనైవ నిత్యనివృత్తసర్వమనోవృత్తిరిత్యర్థః , తత్కుతః , ఏకం సమాభ్యధికరహితం-స్వస్వరూపస్య నిస్సమాభ్యధికానన్దరూ
పత్వాత్తదేకానుభవేన నిత్యనివృత్తసర్వేన్ద్రియవృత్తిత్వాచ్ఛుద్ధమిత్యర్థః , కిమేవంవిధం స్వరూపం జడం , నేత్యాహ , చిన్మా

జ్ఞేశ్వరం విశ్వసృజాం పరం గురుమ్ । సునన్దనన్దాద్యనుగైర్వృతం ముదా గృణన్ప్రపేదే ప్రయతః కృతాఞ్జలిః ॥ ౨౪ ॥
దక్ష ఉవాచ ॥ శుద్ధం స్వధామ్న్యుపరతాఖిలబుద్ధ్యవస్థం చిన్మాత్రమేకమభయం ప్రతిషిధ్య మాయామ్ । తిష్ఠంస్త
యైవ పురుషత్వముపేత్య తస్యామాస్తే భవానపరిశుద్ధ ఇవాత్మతన్త్రః ॥ ౨౫ ॥ ఋత్విజ ఊచుః ॥ తత్త్వం న తే వయ
మనఞ్జన రుద్రశాపాత్కర్మణ్యవగ్రహధియో భగవన్విదామః । ధర్మోపలక్షణమిదం త్రివృదధ్వరాఖ్యం జ్ఞాతం య
దర్థమధిదైవమదో వ్యవస్థాః ॥ ౨౬ ॥ సదస్యా ఊచుః ॥ ఉత్పత్త్యధ్వన్యశరణ ఉరుక్లేశదుర్గేఽన్తకోగ్రవ్యాలాన్వి
ష్టే విషయమృగతృష్ణ్యాత్మ * గేహోరుభారః । ద్వన్ద్వశ్వభ్రే ఖలమృగభయే శోకదావేఽజ్ఞసార్థః పాదౌకస్తే శరణ

త్రం జ్ఞానైకరసం , క్వచిదప్యజడం , న కేవలం స్వయమేవ శుద్ధమపి త్వన్యేషామపి శుద్ధత్వాపాదకమిత్యాహ, అభయం నవిద్య
తే భయం యస్మాత్తదభయం , యదుపాసనాదశుద్ధత్వాపాదకభయాఖ్యసంసారనివృత్తిస్తదభయమిత్యుచ్యతే-తథాచ-శ్రు
తిః « యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే అథ సోఽభయం గతో భవ
తీ ,, తి-ఏవంరూపం స్వరూపం ప్రతితిష్ఠన్ అజహదిత్యర్థః , తయైవమాయయైవ , పురుషత్వం పురుషాకారతా,ముపేత్య,మా
యాం దేవాదిశరీరరూపేణ పరిణమయ్య , తస్మిన్ జీవాన్తరాత్మతయా ఽవస్థాయేత్యర్థః , స్వయమాత్మతన్త్రః స్వతన్త్రో భ
వాన్ , తస్యాం మాయాయాం , మపరిశుద్ధః కర్మవశ్య ఇవాస్తే, అహో మహదిదం సర్వశక్తిత్వమితిభావః * ॥ ౨౫ ॥ * అథఋ
త్విజః పరమాత్మతత్త్వానభిజ్ఞతామాత్మీయామావేదయన్తస్తం సర్వయజ్ఞారాధ్యత్వేన స్తువన్తి ॥ తత్త్వమితి ॥ హే అనఞ్జనని
రఞ్జన , పుణ్యాపుణ్యరూపమలరహితేత్యర్థః , వయం-నన్దికేశ్వరస్య శాపాత్ , తత్కర్మణ్యేవ , అవగ్రహధియః దురాగ్రహవి
ష్టాః- తేతవ , తత్త్వం యాథాత్మ్యం , నవిదామః నజానీమః ,కింతు- హే భగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తే త్రివృత్ త్రయాణాం
సత్త్వాదీనాం గుణానాం వృత్ , భావేక్విప్ , వర్తనం-యస్మిన్-తత్ , త్రిభిర్గుణైర్వర్తత ఇతివా « త్రైగుణ్యవిషయా వేదా ,,
ఇత్యుక్తరీత్యా తత్తద్గుణానుసారేణ హ్యధ్వరాదికర్మ విహితం , ధర్మోపలక్షణం , ధర్మస్య క్రియాజన్యస్యాపూర్వస్య , దేవ
తాప్రసాదస్యవా , ఉపలక్షణం- ఉపలక్ష్యతే అనేనేత్యుపలక్షణం జ్ఞాపకం , ఉత్పాదకమిత్యర్థః « తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్ర
జయాపశుభిస్తర్పయతీ ,, తి దేవతాప్రసాదాదేర్జ్ఞాపకత్వేన హి చోదితం , ఇదమధ్వరాఖ్యం కర్మ జ్ఞాతం-అస్మాభిరితి శేషః, కీ
దృశం తత్కర్మ , తత్రాహ- యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయ , యత్కర్మఫలప్రదానాయ యత్కర్మారాధ్యత్వాయ చేత్యర్థః, అ
దః, ఏతత్, దైవం ఇన్ద్రాదిదైవతం-అధివ్యవస్థాః , విశేషేణాధిష్ఠాయ స్థితవానిత్యర్థః , వ్యవస్థా ఇత్యత్రాఽఽగమాభావ ఆర్షః-
అనేన ఇన్ద్రాదిరూపేణ సర్వయజ్ఞారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ త్వమేవేత్యుక్తం భవతి * ॥ ౨౬ ॥ * అథ సదస్యాస్తాపత్రయాభిఘాతా

---

* పా ॥ గేహోరుభారః.

ర్తాః, జననపదవ్యాహేయతామావిష్కుర్వన్తో భగవచ్చరణారవిన్దశరణాగతిం ప్రార్థయన్త ఆహుః॥ఉత్పత్త్యధ్వనీతి॥ హే శరణదశరణప్రద, ఉపాయనిర్వర్తక, శరణ్యేతియావత్, ఉత్పత్త్యధ్వనిసంసారమార్గేవర్తమానః, అజ్ఞానాం, సార్థస్య మూఢాః, కామేనో, పస్పృష్టః పీడితః, తేతవ-పాదౌకః, పాదావేవ ఓకః విశ్రాన్తిస్థానం-కల్పతరుమూలవద్విశ్రాన్తినిజనక స్థానమిత్యర్థః, కదాయాతి శరణంగచ్ఛతి, కథంభూతేఉత్పత్త్యధ్వని-అశరణే విశ్రమస్థానశూన్యే, ఉరుక్లేశా ఏవదుర్గమస్థానా నియస్మిన్-స్నన్తకఏవో, గోప్రి, వ్యాధః, తేనాన్విష్టేలక్షీకృతే, విషయమృగతృష్ణాత్మగేహోరుభారే, విషయరూపామృగ తృష్ణికా, ఆత్మాఆత్మాభిమానాస్పదంచశరీరం, గేహంమమత్వాస్పదంగృహం, తాన్యేవోరుభారోయస్మిన్- ప్రథమాన్త పాఠే, యజ్ఞసార్థస్యవివేషణం, విషయమృగతృష్ణాదయఏవఉరుభారోయస్య సఇతి, ద్వంద్వానిసుఖదుఃఖాదీన్యేవ, శ్వభ్రాణిగర్తాఃయస్మిన్, ఖలాదుర్జనా ఏవమృగాః వ్యాఘ్రాదయస్తైర్భయంయస్మిన్, శోకఏవదావాగ్నిర్యస్మిన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ రుద్రస్తుమమనిన్దాదుస్సహాసీత్పూర్వామిదానీంతుతాంనగణయామీత్యాహ॥ తవేతి॥ హేవరద-ఇహఅస్మిన్లోకే, ఆశిషాకామేన, అఖిలైరర్థ్యైఃఆగాధనీయైః, తథాఅసక్తైర్ముముక్షుభిశ్చ, దరణార్హణీయే, తవవరాఙ్ఘ్రీనిరతిశయసుకుమారత్వ సుగన్ధత్వాదియుక్తే చరణారవిన్దే, రచితధియన్యస్తచిత్తం, మాం, అవిద్యలోకోఽజ్ఞలోకో, యదియద్యపి అపవిద్ధంఆచారహీనం-జపతిజల్పతి, తథాపి, తజ్జల్పనం-నగణయేనగణయామి, నిన్దకాన్నసిగృష్ణామీత్యర్థః, కుతఃత్వత్పరానుగ్రహేణ-తవ, యఃపరానుగ్రహః, పరేషుఅనుగ్రహ, స్తేనహేతునా, తవపరానుగ్రహైకనిరతత్వాత్త్వచ్చరణారవిన్దాసక్తచిత్తానామస్మాకమపిపరానుగ్రహఏవోచితఇతిభావః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ భృగుస్త్వవిద్యాతిరోహితస్వరూపత్వేనదేహపరవశత్వాత్సర్వేబ్రహ్మాదయోజీవాఅపరాధైకపరాస్త్వంత్వపరాధసహనైకశీలోఽసి, అతఃప్రక్రతోఽపరాధ

దకోదాయాతి కామోపసృష్టః॥ ౨౮ ॥రుద్రఉవాచ॥తవవరదవరాఙ్ఘ్రావాశిషేవాఖిలార్థేహ్యపిమునిభిరసక్తైరాదరేణార్హణీయే। యదిరచితధియంమాఽవిద్యలోకోఽపవిద్ధంజపతినగణయేతత్త్వత్పరానుగ్రహేణ॥ భృగురువాచ॥యన్మాయయాగహనయాఽపహతాత్మబోధా బ్రహ్మాదయస్తనుభృతస్తమసిస్వపన్తః। నాత్మన్శ్రితంతవవిదన్త్యధునాపితత్త్వం సోఽయంప్రసీదతుభవాన్ప్రణతాత్మబన్ధుః॥ ౩౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥నైతత్స్వరూపంభవతోఽసౌపదార్థభేదగ్రహైఃపురుషోయావదీక్షేత్ ✽ । జ్ఞానస్యచార్థస్యగుణస్యచాశ్రయోమాయామయాద్వ్యతిరిక్తోఽసతస్త్వమ్॥ ౩౧ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥ ఇదమప్యచ్యుతవిశ్వభావనంవపురానన్దకరంమనోదృశామ్। సురవిద్విట్క్షపణైరుదాయుధైర్భుజదణ్డైరుపపన్నమష్టభిః॥ ౩౨ ॥పత్న్యఊచుః॥యజ్ఞోఽయంతవయజనా

స్త్వయాత్మనత్వ్య ఇత్యాహ॥యన్మాయయేతి॥ బ్రహ్మాదయస్సర్వే-తనుభృతో దేహినః-జీవా ఇతియావత్-గహనయాదురత్యయయా-యస్యతవ-మాయయా-అపహృతః తిరోహితః-ఆత్మనో, బోధఃధర్మభూతంజ్ఞానం-యేషాం తే-అతఏవ-తమసితమశ్శబ్దవాచ్యసూక్ష్మప్రకృతిపరిణామరూపేశరీరే-స్వపన్తః శయానాఃవర్తమానాః-యద్వా-తమఃకార్యే జన్మజరామరణాదిరూపేసంసారే-శయానాః, ఆత్మన్ఆత్మని-శ్రితంఆశ్రితం-జీవాన్తరాత్మతయాఅధిష్ఠితమిత్యర్థః-తవ-తత్త్వంస్వరూపయాథాత్మ్యం-అధునాపి-నవిన్దన్తినజానన్తి-సోఽయం-ప్రణతానాంశరణాగతానాం, ఆత్మబన్ధుఃఆత్మవన్నిరతిశయప్రీతివిషయః ప్రీతిమాంశ్చ బన్ధుః, యద్వా, ప్రణతానాంఆత్మనాం, బన్ధుఃప్రసీదతుఅస్మాననుగృహ్ణాతు ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ అథబ్రహ్మా " నాత్మన్శ్రితంతవవిదన్త్యధునాపి-తత్త్వ,,మితిభగవత్తత్త్వస్యావేద్యత్వంయద్భృగుణోక్తం, తదేవప్రపఞ్చయన్నాహ॥ నైతదితి॥ భవత-ఏతద్వాఙ్మనసాగోచరం-స్వరూపం-పురుషోజీవః-పదార్థానాం, భేదంస్వాసాధారణంధర్మం-గృష్ణన్తీతిపదార్థభేదగ్రహాః, పదార్థభేదోగృహ్యతేఏభిరితివాపదార్థభేదగ్రాహాః, రూపస్పర్శాదిగ్రాహకైశ్చక్షురాదిభిరిన్ద్రియైరిత్యర్థః-నేక్షేత్ నసాక్షాత్కుర్యాత్-కుతః-యావత్ యావతా-యుతఇత్యర్థః-అసౌపురుషః-జ్ఞానస్య- జ్ఞాయతేఅనేనేతిజ్ఞానం-కరణేల్యుట్-తస్యఇన్ద్రియవర్గస్య, అర్థస్యశబ్దాదేర్విషయస్య, గుణస్యచజ్ఞానార్థయోఃకారణస్యసత్త్వాదిగుణస్యచ, ఆశ్రయః-త్వంతు-మాయామయాన్మాయాపరిణామరూపాదసతో దేహాదే-స్తత్సంసృష్టాచ్చజీవాత్, వ్యతిరిక్తఃఅత్యన్తవిలక్షణః-ప్రాకృతంహిచక్షురాదీన్ద్రియం ప్రాకృతమేవగృహ్ణీయాన్నత్వప్రాకృతంత్వత్స్వరూపమితిభావః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇన్ద్రస్తుభగవదవతారస్య ధర్మసంస్థాపనార్థత్వమనుసన్దధన్నాహ॥ఇదమితి॥ హేఅచ్యుత ఇదం-తవ-వపుఃశరీరం-విశ్వభావనంవిశ్వం భావయతిసుఖితంకరోతీతివిశ్వభావనం-అతఏవ-మనోదృశాంమనసాందృశాంచ, ఆనన్దంకరోతీత్యానన్దకరం- అస్యరూపస్యధర్మసంస్థాపనార్థత్వాత్తస్యచాధర్మవిరతిపూర్వకత్వాదధార్మికవిరత్యుపయుక్తత్వంవిగ్రహస్యాహ-సురవిద్విషఃఅసురాణాం-విద్విషఃఅసురాః, స్తేషాంక్షపణైస్తైరుద్ధృతాన్యాయుధానియైస్తైః, అష్టభి-ర్భుజదణ్డైర్దణ్డవద్దీర్ఘైర్భుజై-రుపపన్నంయుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఋత్విక్పత్న్యస్తుభవ

ఛారాధనత్వేనోపక్రాన్తం విచ్ఛిన్నమధ్వరం కృపాదృష్ట్యా పవిత్రీకుర్విత్యాహుః॥ యజ్ఞ ఇతి॥ అయం యజ్ఞః-తవ-యజనాయ ఆరాధనాయ-కేన బ్రహ్మణా-పూర్వం సృష్టః-దక్షేణ వా ఆరబ్ధః-స చేదానీం-పశుపతినా రుద్రేణ-దక్షకోపాద్విధ్వస్తః, హే యజ్ఞాత్మన్-యజ్ఞ ఆత్మా మూర్తిర్యస్య, తస్య సంబుద్ధిః-నోఽస్మాకం, యజ్ఞం, నలినకాన్త్యాః దృశా నేత్రేణ-పునీహి-పవిత్రం కురు కథంభూతం యజ్ఞం, శవాశ్వైరతే యస్మిన్నితి శవశయనం శ్మశానం, తద్వ, దాథాప్రతీతి-ర్యస్య సః, మేధశబ్దేన పశుహింసాభ్యుత్సవో లక్ష్యతే-శాన్తః మేధో, యస్య సః, ఉపరతోత్సవః-శవశయనాభః శ్చాసౌ శాన్తమేధశ్చేతి కర్మధారయః ✽॥౩౩॥✽ ఋషయస్తు యత్పరమాత్మనోఽసాధారణమపహతపాప్మత్వం దేవమనుష్యాదిపుణ్యాపుణ్యసజాతీయచేష్టితత్వేఽపి తత్ఫలాననుభవితృత్వరూపం తదనుసన్దధానాః పరిపూర్ణత్వేన స్తువన్తి॥ అనన్వితమితి॥ హే భగవన్, తే తవ-విచేష్టిత, మిద-మనన్వితమఘటమానం, విస్మయనీయమిత్యర్థః, కిం తత్రాహ, ఆత్మనా స్వయం-కర్మ, పుణ్యాపుణ్య సజాతీయం కర్మ, చరసి అనుతిష్ఠసి, నాజ్యసే తత్ఫలేన న లిప్యస ఇత్యర్థః, ఇదమప్యన్యదనన్వితమిత్యాహ॥ యత ఇతి॥ చతుర్థ్యర్థే తసిః, తస్యాసార్వవిభక్తికత్వాత్, యస్మై విభూతయే, యద్విభూత్యర్థం, ఈశ్వరీం లక్ష్మీం, ఉపసేదుః భేజుః, బ్రహ్మాదయ ఇతి శేషః, ద్వితీయార్థే వా తసిః-విభూతమేనసమ్ప దే, యామీశ్వరీం, భేజుః-తాం స్వయమనువర్తినీం స్వయమేవానువర్తమానాం, భవాన్నమన్యతే నాద్రియతే, ఉపేక్షత ఇత్యర్థః, అనేన పరిపూర్ణత్వముక్తమ్ ✽॥౩౪॥✽ సిద్ధాస్తు తత్కథాసుఖమభినన్దన్తః స్తువన్తి॥ అయమితి॥ అయం, నోఽస్మాకం, మనోవారణః మనోగజః, క్లేశా ఆధ్యాత్మికాదయస్తాపాః, త ఏవ దావాగ్నయస్తైర్దగ్ధః, అత ఏవ, తృషా శబ్దాదివిషయయాసక్త్యా, ఆర్తః పీడితః-తే తవ-త్వత్కథైవ-మృష్టం శుద్ధం, పీయూషం, తన్మయీ-యా నదీ, తస్యాం, అవగాఢః ప్రవిష్టో, దావం దావాగ్నితుల్యసాంసారికాధ్యాత్మికాదితాపం. న సస్మార న స్మరతి, న చ తతో నిర్గచ్ఛతి, బ్రహ్మసమ్పన్నవన్ముక్తవత్-సుఖిత ఏవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః ✽॥౩౫॥ ✽ దక్షపత్నీ యజమానీ స్తౌతి॥ స్వాగతమితి॥ హే ఈశ-తే తవ, స్వాగతం

యజ్ఞ కేన సృష్టో విధ్వస్తః పశుపతినాఽద్య దక్షకోపాత్। తం నస్త్వం శవశయనాభశాన్తమేధం యజ్ఞాత్మన్నలినరుచా దృశా పునీహి॥ ౩౩॥ ఋషయ ఊచుః॥ అనన్వితం తవ భగవన్విచేష్టితం యదాత్మనా చరసి హి కర్మ నాజ్యసే। విభూతయే యత ఉపసేదురీశ్వరీం న మన్యతే స్వయమనువర్తినీం భవాన్॥ ౩౪॥ సిద్ధా ఊచుః॥ అయం త్వత్కథామృష్టపీయూషనద్యాం మనోవారణః క్లేశదావాగ్నిదగ్ధః। తృషార్తోఽవగాఢో న సస్మార దావం న నిష్క్రామతి బ్రహ్మసమ్పన్నవన్నః॥ ౩౫॥ యజమాన్యువాచ॥ స్వాగతం తే ప్రసీదేశ తుభ్యం నమః శ్రీనివాస శ్రియా కాన్తయా త్రాహి నః। త్వామృతేఽధీశ నాఙ్గైర్మఖః శోభతే శీర్షహీనః కబన్ధో యథా పూరుషః॥ ౩౬॥ లోకపాలా ఊచుః॥ దృష్టః కిం నో దృగ్భిరసద్గ్రహైస్త్వం ప్రత్యగ్ద్రష్టా దృశ్యతే యేన దృశ్యమ్। మాయా హ్యేషా భవదీయా హి భూమన్

భద్రమాగమనం జాతం, హే శ్రీనివాస, ప్రసీద ప్రసన్నో భవ-అస్మాకమితి శేషః, తే తుభ్యం, నమః-హే అధీశ, యథా-శిరసా హీనః కబన్ధమాత్రః పురుషః, అఙ్గైః కరచరణాద్యవయవైః, శోభనైరపి-న శోభతే-తథా, త్వాం వినా-కేవలం ప్రయాజాద్యఙ్గైః, మఖో-న శోభతే-అతో నః శ్రియా కాన్తయా సహ, త్రాహి స్వపాలయేత్యర్థః ✽॥౩౬॥ ✽ లోకపాలాస్తు భగవతః సౌలభ్యం తన్మాయావైభవమనుసన్దధానాః స్తువన్తి॥ దృష్ట ఇతి॥ త్వం వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్వభావస్త్వం, నః అస్మాకం-దృగ్భిః మాంసచక్షుర్భిః, కిం దృష్టః కథం దృష్ట ఇత్యర్థః, స్వయం వాఙ్మనసావేద్యస్వరూపస్వభావత్వే సతి, అఖిలజననయనవిషయతాగతత్వరూపసౌలభ్యానైవ దృష్ట ఇత్యర్థః, నో ఇతి నిపాతో వా నఞ్ పర్యాయః, దృగ్భిర్నో దృష్టః కిం-దృష్ట ఏవేత్యర్థః-సౌలభ్యమేవాత్ర కారణమితి భావః. యద్వా-ఏషా-దృగవిషయోఽపి దృగ్విషయో జాత ఇత్యేషా, భవదీయా మాయా భవదీయో విచిత్రస్సఙ్కల్ప ఇత్యర్థః, మాయాశబ్దస్య విచిత్రసర్గకారిశక్తివిశేషపరత్వే పూర్వోక్త ఏవాన్వయః స్యాత్ధుః, ఇదమపి తవ మాయాకార్యమేవేత్యాహ, అసద్గ్రహైః-అసతి దేహే తదనుబన్ధిని చ, గ్రహః ఆగ్రహః, అహం మమతాభిమానః-యేషాం తైః-దేహాత్మాభిమానిభిరిత్యర్థః, దృశ్యం శరీరం, యేన కారణేన, ప్రత్యగ్ద్రష్టృత్వాద్దృశ్యతే ప్రత్యక్త్వేన దృశ్యతే, ఆత్మత్వేనాభిమన్యత ఇత్యర్థః, ఏషా దృశ్యస్య ప్రత్యక్త్వేన దృష్టిః, భవదీయా మాయా విచిత్రా శక్తిరిత్యర్థః, తత్కారణభూతా భవదీయా మాయేతి భావః, హి శబ్దః శ్రుతిం స్మృతిం చ ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి॥ అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సంనిరుద్ధః, నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతం, దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, ఇత్యాదికాః శ్రుతిస్మృతిశ్చాత్రానుసన్ధేయాః, ఏతేన దేహాత్మభ్రమో భగవన్మాయామూల ఏవేత్యుక్తం భవతి, ఏవం జీవేశైక్యభ్రమోఽపి త్వన్మాయామూల ఏవేత్యాహుః, హే భూమన్, అనేన జీవవైలక్షణ్యం సూచితం, జీవస్యాణుస్వరూపత్వాత్, యస్త్వం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్త్వం, పఞ్చభిర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః, సహిత ఇతి శేషః-అత్రాప

ఇన్ద్రియైర్భూతైరిత్యనేన తత్పరిణామరూపం శరీరం లక్ష్యతే, తద్విశిష్టః షష్ఠోఽచిద్విలక్షణో జీవః, పఞ్చభూతప్రస్తావాత్ షష్ఠ ఇత్యుక్తిః, భాసి జీవత్వేన ప్రతీయసే, ఏషాపి ప్రతీతిస్త్వన్మాయయైవ మాయాకార్యభూతైరేవేత్యర్థః, హిశబ్దస్స్వాత్మన్యాత్మభ్రమవత్పురుషేషు ప్రసిద్ధిద్యోతకః ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ లోకపాలైర్భగవతో రూపసౌలభ్యాద్యనుసన్ధానపూర్వకం మాయావైభవరూపజీవైక్యప్రతీతేర్భ్రమత్వోక్తౌ యోగీశ్వరాః పరమపురుషాత్స్వాత్మనో భేదమవార్య తన్తద్భేదస్య పారతన్త్ర్యం తస్య చ శరీరశరీరిభావశేషశేషిభావాదినిబన్ధనత్వం చావిష్కుర్వన్తో వాత్సల్యగుణవిశిష్టత్వేన స్తువన్తి ॥ ప్రేయానితి ॥ హే ప్రభో విశ్వాత్మని, విశ్వస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యాన్తః ప్రవిశ్య స్వయమపరిత్యక్తస్వరూపస్వభావత్వేన ప్రశాసనేన ధారక, అనేన విశ్వస్య శరీరత్వముక్తమితి జీవానాం పరతన్త్రో భేదోఽభ్యుపగత ఇతి వేదితవ్యం. విశ్వాత్మని త్వయి విశ్వస్మాద్విలక్షణే త్వయి, యః పుమాన్, ఆత్మనః స్వస్య, పృథక్త్వం పృథక్సిద్ధత్వం, స్వస్యాబ్రహ్మాత్మకత్వమిత్యర్థః, నేక్షేత్ న పశ్యేత్ స్వాత్మానం పరమాత్మశరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేన బ్రహ్మాత్మకత్వేనానుపశ్యేదిత్యర్థః, అముతః అముష్మాత్తత్త్వదర్శినః, అన్యః, తే తవ, ప్రేయాన్ ప్రీతివిషయో, నాస్తి తథైవ హి భగవతా “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః” ఇతి గీతమితి భావః ॥ అత్ర పృథక్త్వం నేక్షేదిత్యనేన తాదాత్మ్యేన దర్శనం విహితమిత్యర్థవర్ణనం త్వయుక్తం ॥ విశ్వాత్మని భృత్యేశ ఇత్యేతత్పూర్వోత్తరవ్యాఘాతాత్ ॥ విశ్వతాదాత్మ్యం తు సర్వసమయవిరుద్ధం, జడాజడయోరప్యైక్యప్రసఙ్గాత్, అతో విశ్వాత్మనీతి వ్యతిరేకనిర్దేశ ఏవ. అత ఆత్మనః పృథక్సిద్ధత్వేనైవ దర్శనం ప్రతిషిధ్యతే. అనేన పరతన్త్రభేద ఉక్తః. శరీరాత్మభావవచనేన తదన్తర్భూతౌ శేషశేషిభావాదయోఽప్యర్థాదుక్తాః. ఏవం శరీరత్వేన శేషత్వేన చాత్మానమనుసన్దధానో మత్ప్రియ ఇతి త్వయైవోక్తమితి స త్వయానుగృహ్యత ఇతి సిద్ధమేవ. కింతు యోఽశాస్త్రప్రసిద్ధశరీరాత్మభావాదిజ్ఞానశూన్యః కేవలస్వస్వామిభావజ్ఞానవాన్ సోఽపి వాత్సల్యవతా త్వయానుగ్రాహ్య ఏవేత్యాహుః ॥ తథాపీతి ॥ యద్యప్యాత్మనోఽపృథక్త్వం న పశ్యతి లోకసిద్ధం స్వామిభృత్యభావమేవ పశ్యతి, తథాపి, భృత్యేశతయా భృత్యస్వామిభావేన ఉపధావతాం సమీపగతిం

యస్త్వం షష్ఠః పఞ్చభిర్భాసి భూతైః ॥ ౩౭ ॥ యోగేశ్వరా ఊచుః ॥ ప్రేయాన్న తేఽన్యోఽస్త్యముతస్త్వయి ప్రభో విశ్వాత్మనీక్షేన్న పృథగ్య ఆత్మనః । తథాపి భృత్యేశతయోపధావతామనన్యవృత్త్యాఽనుగృహాణ వత్సల ॥ ౩౮ ॥ జగదుద్భవస్థితిలయేషు దైవతో బహుభిద్యమానగుణయాఽఽత్మమాయయా । రచితాత్మభేదమతయే

ప్రక్రాన్తానాం అనిష్పన్నజ్ఞానానామిత్యర్థః, అనన్యవృత్త్యా అనుగ్రహైకదృష్ట్యా అనుగ్రహాణ ప్రసీద. హే వత్సల దోషేపి గుణబుద్ధిర్వాత్సల్యం, యథా మాతుః పుత్రే, వత్సలస్య తవాజ్ఞానుగ్రహ ఉచిత ఇతి భావః. యద్వా అనన్యవృత్త్యా అవ్యభిచారిణ్యా భక్త్యా ఉపధావతాం అనుగృహాణేత్యన్వయః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ నను భగవతో విశ్వాత్మకత్వే విశ్వగతదోషాణాం పరమాత్మన్యాపత్తిః. తతస్సుఖదుఃఖాద్యనుభవశ్చ జీవవత్తత్రాహుః ॥ జగదితి ॥ జగత ఉత్పత్తిస్థితిలయేషు నిమిత్తభూతేషు జగదుద్భవాద్యర్థమిత్యర్థః, దైవతో దైవాత్, దేవో భగవాన్, తత్సమ్బన్ధి సఙ్కల్పో దైవం తస్మాత్ బహుభిద్యమానగుణయా బహుధా భిద్యమానా గుణాః బ్రహ్మరుద్రాదిదేహరూపేణ పరిణమ్యమానాః సత్త్వాదిగుణా, యస్యాః, తయా ఆత్మమాయయా రచితాత్మభేదమతయే రచితః ఆత్మనియో భేదః దేవత్వమనుష్యత్వాదిరూపః తద్విషయా మతిర్బుద్ధిర్యస్య తస్మై. దేహాత్మాభిమానాన్విత క్షేత్రజ్ఞశరీరాయేత్యర్థః. యద్వా బహుభిద్యమానగుణయా బహుభిద్యమానాః దేవమనుష్య పశుపాద పాదిరూపేణ పరిణమ్యమానాస్సత్త్వాదిగుణా యస్యాః తయా ఆత్మనః పరమాత్మనో మాయయా తచ్ఛరీరభూతయా మాయయేత్యర్థః “అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం స్వరూపాం । గుణైస్త్రిభిర్విచిత్రాం సృజన్తీం స్వరూపాః ప్రకృతిం ప్రజాః” ఇత్యాదికమత్రానుసన్ధేయం ఏవంభూతయా మాయయా దైవాత్ భగవత్సఙ్కల్పాత్ జగదుద్భవస్థితిలయేషు సత్సు, అత్రాత్మమాయయేత్యనేన ఆత్మసమ్బన్ధిత్వావగమాత్సమ్బన్ధసామాన్యస్య విశేషపర్యవసానజిజ్ఞాసాయాం “యస్యాత్మా శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరం” ఇతి శ్రుతివ్యవస్థాపితశరీరశరీరిభావరూపసమ్బన్ధవిశేషే పర్యవసానాత్ బ్రహ్మాత్మికాయా మాయాయా జగదుపాదానత్వమవగన్తవ్యం, జగదుపాదానభూతయా మాయయా జగదుత్పత్త్యాదిషు సత్సు, స్వసంస్థయా స్వస్య సంస్థా సమ్యగవస్థితిస్తయా. రచితాత్మభేదమతయే రచితాః ఆత్మభేదాః ఆత్మగతా దేవత్వమనుష్యత్వాదయో భేదాస్తద్విషయా మతిర్యస్య, తస్మై “తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్. అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి నామరూపే వ్యాకరోత్” ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వస్య చిదచిదన్తరాత్మతయానుప్రవేశేన చిదచిద్గతనామరూపభేదస్య స్వపర్యన్తత్వవ్యాచికీర్షావైశిష్ట్య

ర్థ-చిదచిద్గతనామరూపభేదస్యచిదచిద్ద్వారాస్వ పర్యన్తత్వానుద్రష్ట్రే ఇత్యర్థః , ఏవంభూతాయాపివినివర్తిత భ్రమగుణా
త్మనే-విశేషేణనివర్తితావినివర్తితాః-సత్యనివర్తితాః , భ్రమఃఅన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానాదిరూపః-గుణాః తద్ధేతవోరజస్త
మఆదిగుణాఃఆత్మని-యేనతస్మై-స్వేనైవప్రకాశేననిత్యనివర్తితహేయాయేత్యర్థః-అనేనవిశ్వగతదోషావత్తిఃపరిహృతా,
ఏవంభూతాయ- తే-నమః-కేవలంనమస్కుర్మోనతుత్వద్గుణాన్వర్ణయితుంశక్నుమఇతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యోగీశ్వరైర్నిర
స్తనిఖిలహేయత్వేనస్తుతేభగవతిసభగవాన్కింనిర్గుణఇత్యాశఙ్కాయాంనిరస్తనిఖిలహేయస్సమస్తకల్యాణగుణశ్చేతిస్తు
వన్నమస్కరోతిశబ్దబ్రహ్మ॥నమ ఇతి॥అత్రశబ్దబ్రహ్మశబ్దేనవేదావివక్షితాః॥నిర్గుణాయ-నిర్గతాస్సత్వరజస్తమఆదయోహే
యగుణాయస్మాత్-తస్మై-నిరస్తనిఖిలదోషాయేత్యర్థః॥కల్యాణగుణవత్త్వమాహ॥ధర్మాదీనాంధర్మార్థాదీనాం- ప్రసూతయే
ప్రకృష్టాసూతిర్యస్మాత్ సప్రసూతిః-తస్మైప్రసవిత్రఇత్యర్థః-ధర్మప్రసవితృత్వం ధర్మాదిప్రకాశకవేదోత్సర్జనద్వారా॥తథా
చశ్రుతిః ॥ “తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇతి “ యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వంయోవైవె
దాంశ్చప్రహిణోతితస్మై,, ఇతిచ॥స్మృతిశ్చ “అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా। ఆదౌవేదమయీనామ్నాయ
తస్సర్వాఃప్రసూతయః,, ఇతి ॥ అనేనసర్వకారణత్వతదుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసహితోపదేష్టృత్వవాత్సల్యాదికల్యా
ణగుణజాతంవివక్షితం-తర్హి-కతికల్యాణగుణాఇత్యత్రతేషామానన్త్యమాహ ॥ తత్కాష్ఠాం, తేషాంతత్స్వరూపరూపగు
ణవిభూతీనాంకాష్ఠామవధిం-అహంశబ్దబ్రహ్మ-నవేదనజానామి॥ అపరేబ్రహ్మాదయోఽపి-నవిదుః , అహమేవనజానామికు
తోఽపరేమదాయత్తసూక్ష్మదర్శినోజానీయురితికైముత్యన్యాయోఽత్రవివక్షితఃఅత్రజ్ఞేయత్వనిషేధోనస్వరూపగుణాదివి
షయః-కింతుతదియత్తావిషయః-తథాచశ్రూయతే,యః స్యామతంతస్యమతంమతంయస్యనవేదసః ॥ యతోవాచోనివర్తన్తే
అప్రాప్యమనసాసహఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్॥అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం - పరిచ్ఛిన్నత్వేనజానతోఽమ

స్వసంస్థయావినివర్తితభ్రమగుణాత్మనేనమః॥౩౯॥శబ్దబ్రహ్మోవాచ ॥నమస్తేశ్రితసత్వాయధర్మాదీనాం ప్ర
సూతయే ।నిర్గుణాయచయత్కాష్ఠాంనాహంవేదాపరేఽపివా॥౪౦॥అగ్నిరువాచ॥యత్తేజసాఽహంసుసమిద్ధతే
జాహవ్యంవహేస్వధ్వరఆజ్యసిక్తమ్ । తంయజ్ఞియంపఞ్చవిధంచపఞ్చభి❁స్స్విష్టంయజుర్భిఃప్రణతోఽస్మియ
జ్ఞమ్॥౪౧॥ దేవాఊచుః॥పురాకల్పాపాయేస్వకృతముదరీకృత్యవికృతంత్వమేవాద్యస్తస్మిన్సలిలఉరగేన్ద్రాధిశ

తంఅపరిచ్ఛిన్నత్వేనజానతస్తుమతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవంశబ్దబ్రహ్మణానిరస్తనిఖిలహేయత్వేనసమస్తకల్యాణవిశిష్ట
త్వేనచభగవన్తంస్తుతవతితదభినన్దాగ్నిస్సర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వసర్వతేజఃప్రకాశాపాదకత్వాదికల్యాణగుణాన్తర
విశిష్టత్వేనస్తువన్నమస్కరోతి ॥ యత్తేజసేతి ॥ యస్యభగవతస్తేజసాప్రకాశేన-సుష్ఠు-సమిద్ధంప్రదీప్తం,తేజో, యస్య-
సోఽహం,అనేనస్వస్యతత్ప్రకాశేనసుసమిద్ధతేజస్త్వకథనేనతత్తేజసావినాస్వస్యాసుసమిద్ధతేజస్త్వముక్తం - ఏతదేవహి
సర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం,యత్స్వాయత్తంసర్వతేజసాంప్రకాశనమితి ॥ అహమితిసూర్యాదీనాముపలక్షణం॥ తథాచ
శ్రూయతే ॥ “నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకంనేమావిద్యుతోభాన్తికుతోయమగ్నిః - తమేవభాన్తమనుభాతిసర్వంతస్య
భాసాసర్వమిదంవిభాతీ,,తి॥త్వదాహితశక్తీనామేవాస్మాకంస్వస్వకార్యక్షమత్వమిత్యాహ ॥ యత్తేజసాసుసమిద్ధతేజాః-అ
హం-మధ్వరే-ఆజ్యసిక్తంహవిర్వహామిఉద్దేశ్యామిన్ద్రాదిదేవతాం ప్రతినయామిత్యర్థః-తం-యజ్ఞియంయజ్ఞాయహితం-య
జ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిదేవతామూర్తిమిత్యర్థః-పఞ్చవిధంత్రేతాసభ్యావసథ్యరూపేణపఞ్చవిధాగ్నిశరీరిణం-పఞ్చభిర్యజుర్భిః “
ఆశ్రావయేతిచతురక్షరంఅస్తుశ్రౌషడితిచతురక్షరంయజేతిద్వ్యక్షరంయేయజామహఇతిపఞ్చాక్షరంద్వ్యక్షరోవషట్కా
రః,,ఇతిశ్రుత్యుక్తైఃపఞ్చభిర్యజుర్భిః,స్విష్టంసుష్ఠుపూజితం-తథాచోక్తం“చతుర్భిశ్చచతుర్భిశ్చద్వాభ్యామ్పఞ్చభిరేవచ,హూ
యతేచపునర్ద్వాభ్యాసమేవిష్ణుఃప్రసీదత్వి,,తినిత్యంప్రణతోఽస్మినమస్కృతవానస్మి ❁ ॥౪౧॥ ❁ అగ్నావిన్ద్రాదిదేవతాత్మకత్వేన
సర్వయజ్ఞమూర్తిత్వేనచభగవన్తంస్తువతి-జగత్కారణస్యతేవేదంసర్వముపపన్నమితిమన్వానాదేవాస్సౌలభ్యాదికల్యాణగుణా
న్తరవిశిష్టత్వేనస్తువన్తి ॥ పురేతి ॥ ఆద్యస్సర్వోపాదనభూతఃపుమాన్ పురాఅగ్రేసృష్టేఃప్రాగిత్యర్థః-కల్పాపాయేప్రాకృత
నకల్పాన్తే , స్వకృతంస్వసృష్టం , వికృతంకార్యవర్గ - ముదరీకృత్యఉదరేనిక్షిప్య, సంహృత్యేతియావత్ , ఉరగేన్ద్రఃశేషః
సఏవా-ధిశయనంశయ్యా - యస్మిన్-తస్మిన్-సలిలే - శేషేశయితవానసి - సిద్ధైర్జనోలోకవాసిభిః -హృది-విమృశితాఅధ్యా
త్మపదవీస్వాత్మతత్త్వజ్ఞానమార్గో - యస్యసః-యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యఇత్యర్థః- ఏవంభూతోఽపిత్వమేవా - ద్యఅధునా-
అక్ష్ణోఃపథిచరసిప్రత్యక్షోఽసి - వాఙ్మనసాగోచరస్త్వంసౌలభ్యాతిశేకాత్ప్రత్యక్షోఽసీత్యర్థః-భృత్యాన్నఃఅస్మాన్- అవ

సి పాలయసి-అనేనభృత్యానుగ్రహకాతరత్వముక్తమ్ ॥ ౪౨ ॥ దేవేషుసర్వకారణత్వసౌలభ్యాదిగుణవిశిష్టత్వేన స్తుతవత్సు గన్ధర్వాప్సరసస్తత్కార్యభూతమిదంకృత్స్నంజగత్త్వల్లీలోపకరణమితిస్తువన్తోనమస్కుర్వన్తి॥అంశాంశాఇతి॥ హేవిభూమన్-కృత్స్నంజగదన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యవర్తమాన-హే దేవద్యోతమాన-మరీచిరాదిర్ముఖ్యోయేషాం-తథాబ్రహ్మేన్ద్రాద్యాముఖ్యాయేషాం-రుద్రఃపురోగోముఖ్యోయేషాం-ఏతే-దేవగణాస్తేతవ-అంశాంశాః- అత్రదేవగణానాంమరీచిబ్రహ్మేన్ద్రరుద్రముఖ్యత్వకథనంసృష్టిస్థిత్యాద్యధికారాధికృతదేవతాబహుత్వాభిప్రాయేణ - తత్రవ్యష్టిసృష్టానాంమధ్యేచతుర్ముఖస్యమరీచ్యాదీనాంచప్రధానత్వాద్బ్రహ్మాదయోమరీచ్యాదయఇత్యుక్తం -తత్రాపిప్రాధాన్యాప్రాధాన్యాభిప్రాయేణబ్రహ్మాదయోమరీచ్యాదయఇతిచకోటిద్వయేనోక్తిః-ఇన్ద్రపురోగత్వకథనంపాలనాధికారిదిగీశాన్తరాభిప్రాయేణ-రుద్రపురోగత్వకథనంతుసంహారాధికార్యభిప్రాయేణ - ఏవంసర్వేషాంభగవదంశాంశత్వంజ్ఞానశక్తిబలాదిభగవద్గుణలేశాభివ్యక్తికృతమితివేదితవ్యం-విశిష్టవస్త్వేకదేశరూపాంశత్వంతుసర్వజీవసాధారణమితితద్విశిష్యనవక్తవ్యం - క్రీడాభాణ్డంక్రీడాపరికరః - ఇదంవిశ్వంబ్రహ్మాణ్డం-యస్యతస్మై - తేతుభ్యం-నమః-హేనాథ- తేకరవామకైఙ్కర్యమితి శేషః ॥ ౪౩ ॥ ఏవందక్షాదిషుగన్ధర్వాప్సరోఽన్తేషుతత్తత్కల్యాణగుణవిశిష్టంభగవన్తంస్తుతవత్సు - తావదాస్తాంకల్యాణగుణవర్ణనమసంఖ్యేయత్వాత్తేషాం - ఇదంత్వద్భుతమాహాత్మ్యంత్వత్కథామృతమిత్యాహుర్విద్యాధరాః ॥ త్వన్మాయయేతి ॥ త్వన్మాయయాత్వత్సఙ్కల్పేన-అర్థంసర్వపురుషార్థసాధనంనృదేహ - మభిపద్య-అస్మిన్కళేబరే-తదనుబన్ధినిచ-మమాహమితి- దుర్మతిందుర్బుద్ధిం-కృత్వాపి-దుర్మతిరితిప్రథమాన్తపాఠేఽహమితి శేషః - అహంమమాభిమానంకృత్వేత్యర్థః- అతఏవ - దుర్మతిః వైషయికసుఖాలాభేదుఃఖితచిత్తోపి- ఉత్పథైఃలోకవేదమర్యాదోల్లఙ్ఘిభిః - స్వైఃపుత్రాదిభిః- క్షిప్తోఽపితిరస్కృతోపి - అసద్విషయేషు ప్రకృతిపరిణామ

యనేఽపుమాఞ్ఛైషేసిద్ధైగ్రాదివిమృష్టతాధ్యాత్మపదవిస్సఏవాద్యాత్మర్యఃపథిచరసిభృత్యానవసినః॥గన్ధర్వా ఊచుః॥అంశాంశాస్తేదేవమరీచ్యాదయఏతేబ్రహ్మేన్ద్రాద్యాదేవగణారుద్రపురోగాః॥క్రీడాభాణ్డంవిశ్వమిదం యస్యవిభూమన్తస్మైనిత్యంనాథనమస్తేకరవామ ॥ ౪౩ ॥విద్యాధరాఊచుః॥త్వన్మాయయాఽర్థమభిపద్యకళేబరేఽస్మిన్కృత్వామమాహమితి దుర్మతిముత్పథైస్స్వైః । క్షిప్తోఽప్యసద్విషయలాలసఆత్మమోహంయుష్మత్కథామృతనిషేవకఉద్వ్యుదస్యేత్ ॥ ౪౪ ॥బ్రాహ్మణాఊచుః॥త్వంక్రతుస్త్వంహవిస్త్వంహుతాశస్స్వయంత్వంహిమన్త్రస్సమిద్దర్భపాత్రాణివై । త్వంసదస్యర్త్విజోదమ్పతీదేవతాఅగ్నిహోత్రంస్వధాసోమఆజ్యంపశుః॥ ౪౫ ॥త్వంపురాగాంరసాయామహాసూకరోదంష్ట్రయాపద్మినీంవారణేన్ద్రోయథా ।స్తూయ

రూపశబ్దాదివిషయేష్వాసక్తోఽపియదియుష్మత్కథామృతనిషేవకః - యుష్మత్కథైవామృతం - తత్సేవతఇతియుష్మత్కథామృతనిషేవకః - సేవనమత్రశ్రవణశ్రావణాదిరూపంవివక్షితం - తర్హి-ఆత్మమోహంఆత్మనోమోహంఅహంకారమమకారరూపంమోహం - ఉద్వ్యుదస్యేత్ ఉచ్చైర్వ్యుదస్యేత్ పరిత్యజేత్ - ముక్తోభవేదితిభావః - అహంమమాభిమానగ్రస్తస్యాసద్విషయప్రవణస్యాప్యాత్మమోహనివర్తనద్వారాముక్తిసాధనంత్వత్కథామృతమేవనాన్యఉపాయోఽస్తీతీదంత్వత్కథామృతమాహాత్మ్యమిత్యద్భుతమితిభావః ॥ ౪౪ ॥ బ్రాహ్మణాస్తు-తావదాస్తాంకథామృతమాహాత్మ్యమిదంత్వద్భుతతమంత్వన్నామమాహాత్మ్యమితికథయిష్యన్తః ప్రకృతయజ్ఞనిర్వృత్త్యాచికీర్షయాయజ్ఞయజ్ఞసాధనమూర్తిత్వేనస్తువన్తస్తత్ప్రసాదంప్రార్థయన్తే ॥ త్వమితిత్రిభిః ॥ త్వం-క్రతుర్యజ్ఞః - హవిఃపురోడాశాదిః-సదస్యాశ్చఋత్విజశ్చ తే-త్వమేవ-హుతాశస్త్రేతారూపః - దేవతాఇన్ద్రాదయః-అగ్నిహోత్రం అగ్నిహోత్రాఖ్యకర్మవిశేషః - క్రతురిత్యనేనయాగాత్మకత్వముక్తం - అగ్నిహోత్రమితిహోమాత్మకత్వం-దేవతోద్దేశేనద్రవ్యత్యాగాత్మకోయాగః - సఏవప్రక్షేపాదికోహోమః-సర్వత్రసామానాధికరణ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనమ్ ॥ ౪౫ ॥ యజ్ఞానుష్ఠానోపయుక్తపృథివ్యుద్ధర్తా - యజ్ఞావబోధివిధ్యర్థవాదాదిరూపేణావస్థితవేదమూర్తిశ్చత్వమేవేత్యాహుః ॥ త్వమితి ॥ పురాకల్పాదౌ-మహాసూకరఃశ్వేతవరాహరూపస్త్వం-వారణేన్ద్రోగజశ్రేష్ఠః - పద్మినీంయథాసరసీమివ-అభూతోపమేయం-నహివారణేన్ద్రేణపద్మిన్యుద్ధరణంక్వచిద్దృష్టం-రసాయాఃరసాతలాత్ - గాంపృథివీం-దంష్ట్రయా-సుదన్నుత్పాటయన్-యోగిభిఃస్తూయమానః - వ్యజ్జఘర్ఘవిశేషేణోద్ధృతవానసి - హేత్రయీగాత్రవేదమూర్తే - అతస్త్వమేవ - యజ్ఞః క్రతుః - యజ్ఞోయాగః - క్రతురారాధనరూపకర్మ-యస్యసః , యద్వా , హేయజ్ఞవిష్ణో " యజ్ఞోవైవిష్ణుః - యజ్ఞాయాచరతఃకర్మే " తి శ్రుతిస్మృతిభ్యాం - క్రతుః క్రతుమూ

* పా ॥ దుర్మతిరుత్పథైః.

త్రిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ సఏవంభూత స్త్వం - పరిభ్రష్టఃసత్కర్మవైదికం త్వదారాధనరూపం యాగాఖ్యం కర్మ - యేషాం - అతఏవ - తద్భ్రంశపరిహారాయతవదర్శనమాకాఙ్క్షతాం కామయమానానాం - అస్మాకం - ప్రసీద ప్రసన్నోభవ-హేయజ్ఞేశ - యస్య-తేతవ-నామ్ని-నృభిర్నరైః-కీర్త్యమానేసతి-యజ్ఞస్యవిఘ్నాఃక్షయం-నాశం-యాన్తి-తస్మై-తే-నమః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ దక్షాదీనాం స్తుతిముపసంహరన్కైస్తుతోభగవాంస్తాననుగృహ్ణన్నాబభాషఇత్యాహమైత్రేయః ॥ ఇతీతిద్వాభ్యాం ॥ హేభద్రవిదుర - ఇత్యనేనప్రకారేణ-సర్వైః-విశ్వభావనవిశ్వకారణ-హృషీకేశకీర్త్యమానేసతికవిః కర్మసుకుశలో - దక్షః - రుద్రాభిమర్శితంరుద్రేణవిహతం-యజ్ఞం-సంనిన్యే ప్రవర్తయామాస - రుద్రేణసంస్పృష్టమితివా-పూర్వంరుద్రభాగాభావాద్రుద్రాదినభిమర్శిత - మిదానీంతుతద్భాగప్రధానాత్తదభిమర్శితమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ సర్వాత్మా సర్వస్యాత్మా - సర్వాత్మతయా - సర్వభాగభోక్తాపి-భగవాన్ - స్వేనభాగేన త్రికపాలపురోడాశేన - ప్రియమాణఏవ-దక్షమాభాష్యాభిముఖీకృత్యబభాషే ❋ ॥౫౧॥ ❋ తత్రహితోపదేష్టాభగవాన్ కార్యకారణరూపేణావస్థితః ప్రకృతిపురుషశరీరకోఽహమేకఏవమచ్ఛరీరభూతబ్రహ్మరుద్రాద్యాఖ్యజీవానుప్రవేశేనజగత్సృష్ట్యాదిసంహారానిస్వావతారరూపేణపాలయామి - అతో - మత్తఃమచ్ఛరీరభూతాచ్చనవ్యతిరిక్తంవస్త్వస్తీత్యబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్టిర్దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిమూలా - నతుతాత్త్వికీ - సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వదృష్టిస్తుతాత్త్వికీముక్త్యుపాయభూతేత్యాహ ॥ అహమితిపఞ్చభిః ॥ అహంనిరస్తనిఖిలహేయత్వేనసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేనచభవద్భిస్తుతస్సమాభ్యధికరహితోఽహం, బ్రహ్మాచశర్వశ్చ, మదనుప్రవిష్టత్వేనమత్సృజ్యత్వేనమదాయత్తసృష్ట్యాద్యుపయుక్తజ్ఞానవత్త్వేనచప్రసిద్ధౌమత్పౌత్రయోజ్యౌ బ్రహ్మరుద్రౌచ, జగతః-పరంకారణంస్థిత్యుద్భవప్రళయకారణం “ అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి-యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై, ఏతాద్వావిబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధసమ్భవా-మ

మానోనుదర్క లీలయాయోగిభిర్న్యగ్జహర్థత్రయీగాత్రయజ్ఞక్రతుః ॥ ౪౮ ॥ సప్రసీదత్వమస్మాకమాకాఙ్క్షతాం దర్శనంతేపరిభ్రష్టసత్కర్మణామ్ । కీర్త్యమానేనృభిర్నామ్ని యజ్ఞేశతేయజ్ఞవిఘ్నాః క్షయంయాన్తితస్మైనమః ॥ ౪౯ ॥ మైత్రేయఉవాచ॥ఇతిదక్షఃకవిర్యజ్ఞంభద్రరుద్రాభిమర్శితమ్ । కీర్త్యమానేహృషీకేశేసంనిన్యేయజ్ఞభావనే॥౫౦॥భగవాన్స్వేనభాగేనసర్వాత్మా సర్వభాగభుక్।దక్షంబభాషఆభాష్యప్రీయమాణఇవానఘ॥శ్రీభగవానువాచ॥అహంబ్రహ్మాచశర్వశ్చజగతఃకారణంపరమ్।ఆత్మేశ్వరఉపద్రష్టాస్వయందృగవిశేషణః॥౫౦॥

దాదర్శితపన్థానాస్సృష్టిసంహారకారకౌ, సృష్టింతతః కరిష్యామిత్వామావిశ్య ప్రజాపతే ,, ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యనురోధాదయమర్థోలభ్యతే, నను ప్రతినియతసృష్ట్యాద్యధికారభేదేనపృథక్త్రయాణాంకారణత్వేభిహితేకథంకృత్స్నస్యజగతోబ్రహ్మైకకారణత్వముచ్యతే, అతఏవహితత్రతత్ర “ బ్రహ్మణోవైసర్వాదేవతాః, నకిరిన్ద్రత్వదుత్తరః, అగ్నిస్సర్వాదేవతాః, ఏకఏవరుద్రః, సోమఃపవతేజనితామతీనాంజనితాపృథివ్యాఃజనితాఽగ్నేర్జనితాసూర్యస్యజనితేన్ద్రస్యజనితోతవిష్ణోః-ఆపోవాఇదగ్ంసర్వమిత్యాదిభిర్బ్రహ్మణాగ్నీన్ద్రాదీనామపిసమాభ్యధికరాహిత్యప్రతీతేరర్థతత్త్వమవ్యాకులం, అతోచ్యతే, సర్వేషాంపృథక్కారణత్వేసమాభ్యధికరాహిత్యేచప్రతీతేఽపితద్వ్యాహతం, అన్యేపరత-యావగతంచేత్యనాదరణీయం, అతఏవ, తత్త్వప్రధానేషుసృష్టిప్రళయప్రకరణేషుయదేవస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహదుక్తం, తదేకమేవబ్రహ్మజన్మస్థితిప్రళయసముదాయరూపేణజిజ్ఞాస్యలక్షణేనలక్షితంసూత్రకారేణ “జన్మాద్యస్యయతః ,, ఇతి-తత్రహికారణభూతవస్తుపరామర్శినాయతఇత్యనేనకారణవాక్యేషు“ఛాగోవామన్త్రవర్ణా,,దితిసూత్రన్యాయాత్సద్బ్రహ్మాదిశబ్దానాం సామాన్యానాం (నారాయణాదివిశేషపర్యవసాయిత్వా) పా ॥ విశేషపర్యవసాయిత్వావశ్యంభావాత్సర్వశ్రుతీనాంనారాయణఏవపర్యవసానభూమిరితి “ యతోవాఇమానీ ,, త్యాదిశ్రుతేర్హృదయమితిసూత్రకారాభిప్రాయోజ్ఞాయతే-అతః-సృష్ట్యాదిభిర్లక్ష్యంకారణమేకమేవ-నతునానాభూతం, అహంబ్రహ్మాచశర్వశ్చేత్యాదిభిఃప్రతినియతస్థిత్యాదికారణత్వకీర్తనంతుప్రయోజ్యప్రయోజకభావేన, నన్వేవమపిసృష్ట్యాదీనాంప్రత్యేకంలక్షణత్వాత్తల్లక్ష్యమపికారణంవస్తునానాభూతమితిచేన్న, సముదాయస్యైవలక్షణత్వాత్, సృష్టిస్థితిప్రళయానాంసముదాయోహిలక్షణం,నత్వేకైకం-సముదాయస్యలక్షణత్వంహిశ్రుతిస్వారస్యాదవసీయతే“యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే,యేనజాతానిజీవన్తి, యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీ,, త్యత్రహిప్రతివాక్యంతద్బ్రహ్మేత్యుక్తం - అన్యథైకతరలక్షణవైయర్థ్యంచస్యాత్ -నను-సముదితంలక్షణం-వ్యావర్త్యాభావాత్, నహిజగదుత్పత్తౌనిమిత్తోపాదానభూతంస్థిత్యాదికారణత్వవ్యవచ్ఛేద్యంకిమపివస్త్వస్తీతిచేత్, సత్యం వ్యవచ్ఛేద్యంనేష్యతే, తథాపి - శ్రుత్యనురోధాత్సూత్రకారేణ “ జన్మాదీ ,, త్యేకవచనాన్తేనసముదాయవాచినాసముదా

యస్యలక్షణత్వముక్తం,శ్రుతిశ్చ,తద్విజిజ్ఞాసస్వేతివిధిత్సితోపాసనోపయోగినిరతిశయబృహత్త్వవిపరీతబృహత్త్వశఙ్కావ్యవచ్ఛేదార్థంసముదాయమాహ ॥ శఙ్కితవ్యవచ్ఛేదేనాపిహిసప్రయోజనత్వంస్యాత్ , లక్ష్యాకారవిపరీతాకారశఙ్కానిరాకరణేనవినాలక్ష్యాకారనిశ్చయాయోగాత్ , నచజన్మాదిష్వేకైకకారణత్వంలక్ష్యాకారవిపరీతశఙ్కానిరాకరణక్షమం.తథాహి,ఉత్పత్తికారణత్వేఽభిహితేఽపిస్థిత్యాదికారణత్వంనచేత్తదనుగుణజ్ఞానశక్తివిరహాత్,స్థితిప్రళయకారణభూతవస్త్వన్తరసద్భావాచ్చ జన్మమాత్రకారణస్యనిరతిశయబృహత్త్వంనస్యాత్, ముక్తైర్ల్లయాన్తర్భావాన్మోక్షప్రదతయోపాస్యస్యైవప్రాప్యత్వాచ్చ మోక్షప్రదత్వప్రాప్యత్వానుగుణైశ్చబృహత్త్వంనసిధ్యతి, అతోజన్మకారణత్వమాత్రస్యసమస్తవస్తువ్యావచ్ఛేదకత్వేఽపిజన్మాదిసముదాయకారణత్వస్యైవనిరతిశయబృహత్త్వోపయిక్తత్వాత్సృష్టిస్థితిప్రళయసముదాయకారణత్వంలక్షణమితిజ్ఞాపితం, అతస్సముదాయస్యైవలక్షణత్వాదపితల్లక్ష్యంవస్త్వేకమేవసాక్షాద్బృహ్మేదీన్ప్రతిప్రయోజకత్వే నచ కారణమితి సుష్ఠం , నన్వేకస్యైవతవసద్వారకతయాఽద్వారకతయాచకారణత్వేపిసృష్టేఃప్రాక్కథమవస్థితః-కథంప్రసృష్టిసికథంతరాంబ్రహ్మరుద్రాదీనాంసంజ్ఞానాంత్వయిపర్యవసానమిత్యత్రాహ॥సార్ధేనఆత్మేశ్వరఇతి॥ఆత్మనఃస్వస్య -ఈశ్వరః-ఆత్మేశ్వరః “పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వర”మితిశ్రుతేః ॥ అనేనస్వస్యప్రయోజకాన్తరాప్రయోజ్యత్వముక్తం-ఆత్మనాంస్వస్మిన్లీనానాంజీవానామీశ్వరః-అన్తఃప్రవిశ్య నియన్తృత్వేనావస్థితఇతివా-ఉపద్రష్టాఉపద్రష్టృదేవమనుష్యాదినామరూపాభావాత్కేవలంద్రష్టృత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-అనేనపదద్వయేననామ రూపవిభాగానర్హాతిసూక్ష్మప్రకృతిపురుషశరీరకత్వంఫలితం “యస్యాక్షరంశరీరంయస్యావ్యక్తం శరీరం-అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్-తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీ”దితిచశ్రవణాత్- ఏవంచనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్వైశిష్ట్యేనైవకారణత్వస్థితిరిత్యుక్తంభవతి-కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణత్వమాహ ॥ స్వయందృగితి॥ నిత్యావిర్భూతాసఙ్కుచితజ్ఞానఇత్యర్థః-స్వయంఆత్మానాపశ్యతీతిస్వయందృగితివ్యుత్పత్తేః - అనేననిమిత్తత్వోపయుక్తనిరుపాధికసర్వజ్ఞత్వముక్తం-స్వయందృగిత్యుపాదానత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వాదేరప్యుపలక్షణం-హేయగుణరాహిత్యమాహ ॥ అవిశేషణఃవిశేషణానిప్రకృతి

ఆత్మమాయాంసమావిశ్య సోఽహం గుణమయీం ద్విజ । సృజన్రక్షన్హరన్విశ్వం దధ్రేసంజ్ఞాం క్రియోచితామ్॥ ౫౧ ॥తస్మిన్బ్రహ్మణ్యద్వితీయేకేవలేపరమాత్మని।బ్రహ్మరుద్రౌచభూతానిభేదేనాజ్ఞోఽనుపశ్యతి॥ ౫౨॥

పురుష గత జడత్వపరిణామిత్వాసర్వజ్ఞత్వదుఃఖిత్వాదయోవ్యావర్తకాకారాఃతద్రహితఇత్యర్థః- అవిశేషణఇతినసర్వగుణనిషేధఃస్వయందృగితికల్యాణగుణవిధానాత్ -కారణత్వోపయుక్తగుణకథనస్యాపేక్షితత్వాన్నిషేధస్యవిహితేతరవిషయత్వాచ్చ-సోఽహంసూక్ష్మప్రకృతిపురుషశరీరకోనిరస్తనిఖిలహేయస్సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽహం - హేద్విజదక్ష-గుణమయీంత్రిగుణాత్మికాంఆత్మమాయాంఆత్మీయాంప్రకృతిం-సమావిశ్య జీవద్వారానుప్రవిశ్య జీవరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్య-జగత్సృజన్బ్రహ్మద్వారాసృజన్-రక్షన్అద్వారాపాలయన్-హరన్రుద్రరూపేణసంహరన్- క్రియోచితాంసద్వారకాద్వారకసర్గాదిక్రియోచితాం-సంజ్ఞాంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికాంసంజ్ఞాం-దధ్రేబిభర్మి అతఃకృత్స్న చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపకార్యరూపేణసూక్ష్మప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనకారణరూపేణావస్థితోఽహమేకఏవేతినమద్వ్యతిరిక్తంవస్త్వస్తీతిభావః।తథాచశ్రూయతే“నామరూపేవ్యాకరవాణి-తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చాభవ”దితి-నస్వనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీత్యనుప్రవేశపూర్వకత్వంసృష్టేఃప్రతీయతే“తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ”దిత్యనుప్రవేశస్యసృష్టిపూర్వకత్వంప్రతీయతే-కథమేతద్విప్రతిషిద్ధముపపద్యతే- ఉచ్యతే- అత్రహ్యనుప్రవేశసృష్ట్యోఃసమానకర్తృకత్వమాత్రమేవవివక్షితం-నతుపౌర్వాపర్యమపీతిజ్ఞాపనాయవిప్రతిషిద్ధనిర్దేశః-అతఏవహి “తస్యత్వష్టావిదధద్రూపమేతి”త్యనుప్రవేశ్యసృష్ట్యోర్యౌగపద్యమస్యత్రశ్రుతం“తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ”దితిస్థిత్యర్థానుప్రవేశోవావేదితవ్యః॥౫౦॥౫౧॥ ఏవంసర్వస్యమదాత్మకత్వాన్మద్వ్యతిరిక్తస్వతన్త్రవస్త్వభావాదమదాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్టిర్గ్రహాణాంభ్రాన్తిమూలేత్యాహ ॥తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్కార్యావస్థకారణావస్థప్రకృతిపురుషైకశరీరేకేంనియన్తృత్వంరాజాదివన్నేత్యాహ ॥పరమాత్మనిప్రకృతిపురుషయోరన్తఃప్రవిశ్యతద్గతైర్దోషైరస్పృష్టేప్రశాసనేనభర్తరి-ఏవమేవహిపరమాత్మశబ్దార్థోగీతాచార్యేణోక్తః“ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృతః।యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర” ఇతిఅత్రలోకత్రయమిత్యనేన ప్రకృతిపురుషావుక్తౌతదాత్మకత్వాల్లోకత్రయస్య-ఆవిశ్యేత్యత్ర“అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానా”మితిశ్రుత్యన్తరానురోధేనసామర్థ్యాదన్తఃప్రవిశ్యేత్యర్థః-అవ్యయఇత్యనేనావికారిత్వవాచినాప్రకృతిపురుషగతదోషాస్పర్శిత్వముక్తం-ఈశ్వరఇత్యనేననియన్తృత్వమభిహితం-బిభర్తీత్యనేనధారకత్వంఫలితం-కిమేవంభూతస్త్వదన్యఃకశ్చిదస్తి-నేత్యాహ ॥ అద్వితీయేస్వసమానద్వితీయవస్త్వన్తరరహితఇత్యర్థః“యథాచోళనృపస్సమ్రాడద్వితీయోఽస్తిభూతల”ఇతివత్ - కేవలేస్వాధీనవస్త్వన్తరరహితే

తథాచశ్రూయతే॥ "న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే" స్మర్యతే చ "న త్వత్సమోఽస్త్యభ్యధికః కుతోఽన్య" ఇతి-యదిబ్రూయా దద్వితీయ ఇతి స్వసమానవస్తునిషేధాదేవ తదధికవస్తునిషేధః కైముత్యన్యాయసిద్ధ ఇతి-తర్హి-కేవలేనిరస్తనిఖిలహేయే-బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి-అనన్తకల్యాణగుణాత్మకస్వరూప ఇత్యర్థః ఏవంభూతే మయి-భూతాని మదన్తరాత్మకతయా మదాయత్తసత్తాస్థితీని మచ్ఛరీరతయా మదపృథక్సిద్ధత్వేన స్థితాని బ్రహ్మరుద్రాదిభూతాని-భేదేన పృథక్స్థిత్యర్హత్వేన స్వతన్త్రాణి-అజ్ఞః బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానరహితః దేహ ఏవ ఆత్మబుద్ధిశ్చ-విపశ్యతి-అనేన దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిశ్చ భేదదర్శనమూలమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ సర్వస్య మదాత్మకత్వజ్ఞానినస్తు న భూతాని భేదేన పశ్యన్తీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి॥ పుమాన్ దేహాత్మభ్రాన్తిమానపి పురుషః-స్వాఙ్గేషు స్వపృథక్స్థిత్యనర్హేషు-శిరఃపాణ్యాద్యవయవేషు మధ్యే-క్వచిత్కస్మింశ్చిదప్యవయవే-పారక్యబుద్ధిం, పరస్యేదం పరకీయం, తస్యభావః పారక్యం, తేన-పృథక్స్థిత్యనర్హత్వం లక్ష్యతే, పరకీయం హ్యాఙ్గం స్వస్మాత్ పృథక్స్థిత్యర్హం తద్బుద్ధిం న కురుతే, ఏవం, మత్పరః మదాసక్తచిత్తః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానసమ్పన్న ఇత్యర్థః, భూతేషు మత్పృథక్స్థిత్యనర్హత్వబుద్ధిం కురుత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ ఏవం కృత్స్నస్య జగతః స్వాత్మకత్వేన స్వపృథక్స్థిత్యనర్హవిశేషణత్వేన స్వప్రకారతాముపపాద్య పృథగీశ్వరత్వేన శఙ్కితయోర్బ్రహ్మరుద్రయోరపి మదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన మత్ప్రకారత్వజ్ఞానం మనఃప్రశాన్తిద్వారా ముక్తిసాధనమిత్యాహ॥ త్రయాణామితి॥ హే బ్రహ్మన్ దక్ష-ఏకభావానాం ఏకోభావః సత్తా యేషాం-భావ ఇతి స్థిత్యాదీనామప్యుపలక్షణం-ఏకవిధసత్తాదిమతాం మదాయత్తసత్తాదిమతామిత్యర్థః-ఏకస్మిన్భావో యేషామితి వ్యధికరణబహువ్రీహిర్వా - త్రయాణాం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాం-తత్ర బ్రహ్మరుద్రయోః పరమాత్మాయత్తసత్తాదికథనేన తయోః పరమాత్మానం ప్రత్యపృథక్సిద్ధప్రకారతోక్తా-విష్ణోస్తు విష్ణ్వాయత్తసత్తాదిమత్త్వకథనేనానన్యాధీనసత్తాదిమత్త్వం ఫలితం॥ తథా చ శ్రూయతే॥ "స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః-పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వర"మితి-ఏకశబ్దేన మూర్తిత్రయాతిరిక్తం పరం వస్తూపలక్ష్య త్రయాణాం తదాయత్తభావాదిమత్త్వకథనం త్వసఙ్గతం పరత్వస్య జగత్కారణనిష్ఠత్వాత్ కారణత్వస్య "ఆత్మేశ్వర ఉపద్రష్టే"త్యాదినా విష్ణోరేవ ప్రతిపాదితత్వాత్ తదతిరిక్తోత్కృష్టవస్త్వన్తరాభా

యథా పుమాన్న స్వాఙ్గేషు శిరఃపాణ్యాదిషు క్వచిత్ । పారక్యబుద్ధిం కురుత ఏవం భూతేషు మత్పరః॥ ౫౩॥ త్రయా

వాత్ "తస్మిన్బ్రహ్మణ్యద్వితీయే కేవలే పరమాత్మని" తి విష్ణోః పరత్వస్యాత్రైవోక్తత్వాచ్చ-ఏకభావానాం ఏకస్వరూపాణామితి త్రయాణాం తాదాత్మ్యవర్ణనం చాయుక్తం-బ్రహ్మరుద్రయోః కర్మవశ్యత్వ సృజ్యత్వ పాల్యత్వ నియామ్యత్వాదే "రనపహతపాప్మా వ అహమస్మి-నారాయణాద్రుద్రో జాయత" ఇత్యాదిషు శ్రుతత్వాజ్జీవత్వనిశ్చయాత్-యద్యపి "బ్రహ్మా నారాయణః-శివశ్చ నారాయణః-బ్రహ్మనారాయణాఖ్యోఽసౌ కల్పాదౌ భగవాన్యథా। ప్రజాస్సృజతి భగవాన్ బ్రహ్మనారాయణాత్మకః॥ తతస్స భగవాన్విష్ణూ రుద్రరూపధరోఽవ్యయః। తతః కాలాగ్నిరుద్రోఽసౌ భూత్వా సర్వహరో హరిః॥ సర్గస్థిత్యన్తకరణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్॥ స సంజ్ఞాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దన" ఇత్యాది ప్రమాణాత్ త్రిమూర్త్యైక్యమఙ్గీకార్యం। తథాపి "నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయతే నారాయణాద్ద్వాదశాదిత్యా రుద్రా వసవస్సర్వాణి ఛన్దాంసి నారాయణాదేవ సముత్పద్యన్తే॥ ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానః-ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా న చ శఙ్కరః స మునిర్భూత్వా సమచిన్తయత్తత ఏతే వ్యజాయన్త విశ్వో హిరణ్యగర్భోఽగ్నిర్యమవరుణరుద్రేన్ద్రాః - యన్నాభిపద్మాదభవన్మహాత్మా ప్రజాపతిః-తత్ర బ్రహ్మా చతుర్ముఖోఽజాయత సోఽగ్రే భూతానాం మృత్యుమత్యసృజత్ త్ర్యక్షం త్రిశిరస్కం త్రిపాదం ఖణ్డపరశుం-బ్రహ్మణః పుత్రాయ జ్యేష్ఠాయ-బ్రహ్మా దక్షాదయః కాలస్తథైవాఖిలజన్తవః। విభూతయో హరేరేతా జగతస్సృష్టిహేతవః-రుద్రః కాలాన్తకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జన్తవ" ఇత్యాదిషు భగవతస్తయోశ్చ పరస్పరభేదావగమాత్-సామానాధికరణ్యస్య "సృష్టిం తతః కరిష్యామీత్యాత్మానం విశ్య ప్రజాపతే-హరో హరతి తద్వశ" ఇత్యాద్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామిత్వేనాప్యుపపత్తేః-భేదనిర్దేశస్య స్వాభావిక భేదాభ్యుపగమేన వినాఽనుపపత్తేశ్చ న త్రిమూర్త్యైక్యముపపన్నం-తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః-సర్వభూతాత్మనాం-తత్ర విష్ణోస్సర్వభూతాత్మత్వం "ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః- అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా-మమాన్తరాత్మా తవ చ యే చాన్యే దేహిసంజ్ఞితా," ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యుక్త సర్వభూతాన్తరాత్మత్వరూపం-మితరయోస్తు-జ్ఞానస్యైతనస్య చేతనాన్తరవ్యాప్యత్వాసమ్భవేన సర్వభూతానాం బ్రహ్మరుద్రాదిజీవవ్యాప్యత్వాసమ్భవాన్నాన్తరాత్వరూపం సర్వభూతాత్మత్వం - మపి తు "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిర్విప్రః త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై,

త్వమసిభగవో దేవతే తద్యోఽహం యోఽసౌసోఽహం - అహంహరిః సర్వమిదంజనార్దనః - ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తిచే,, త్యాదిశ్రుతిస్మృతిసూత్రోక్తవిధయా సర్వభూతాన్తరాత్మత్వేన ప్రత్యక్షితపరమాత్మస్వరూపం - కథమేకస్య సకృదుపాత్తస్య సర్వభూతాత్మశబ్దస్యార్థద్వయపరత్వం - ఉచ్యతే - ఏకస్యాపి సర్వభూతాత్మశబ్దస్యకృతైకశేషస్య బహువచనాన్తస్య సీ ర్దేశాద్భిన్నార్థకానామపి శబ్దానాం సరూపాణామేకశేషవిధానాత్ యథోక్తార్థపరత్వోపపత్తిః - అనేన బ్రహ్మరుద్రయోస్సర్వభూతాన్తరాత్మత్వేన ప్రత్యక్షితమత్స్వరూపత్వేన॥ ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః। జ్ఞానీత్వాత్మైవమే మత,, మితి మదుక్తరీత్యా నిరతిశయ మత్ప్రీతివిషయత్వాన్మచ్ఛరీరత్వాచ్చ తద్విషయే కృతోఽపరాధో మయ్యేవ పర్యవస్యతీత్యభిప్రేతం - ఏవం చ బ్రహ్మరుద్రపరౌ సర్వభూతాత్మశబ్దౌ సర్వభూతేష్వాత్మా పరమాత్మా యయోస్తావితి వ్యధికరణబహువ్రీహీ వేదితవ్యౌ - ఏవం భూతానాం త్రయాణాం యః పుమాన్, భిదాం న పశ్యతి ఈశ్వరాస్త్రయ ఇతి న పశ్యతి - అపితు - ఏక ఏవ బ్రహ్మరుద్రరూపేణ స్వావతారరూపేణ చ స్థిత ఇతి పశ్యతీత్యర్థః - పూర్వాపరానుగుణ్యాత్ప్రమాణానురోధాచ్చ - హే బ్రహ్మన్ - స సర్వాత్మక బ్రహ్మదర్శీ, శాన్తిం మనః ప్రశాన్తి - మధిగచ్ఛతి శాన్త్యధిగమద్వారా ముక్తో భవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ దక్షాధ్వరప్రసఙ్గముపసంహరతి ॥ మైత్రేయః ॥ ఏవమితి ॥ భగవతైవమాదిష్టః ప్రజాపతీనాంపతిః - ప్రజాపతిః బ్రహ్మపతిర్యస్యేతి వా దక్షః - స్వేనస్వకర్తృకేన - క్రతునా - హరి - మర్చయిత్వా - స్వేనత్రికపాలవైష్ణవయాగేన హరిమర్చిత్వేతి వా - ఉభయతో దేవాన్ దివిష్ఠాన్ భూమిష్ఠాంశ్చ - అయజత్ స్వస్వభాగాదిభిర్యథాయోగ్యమారాధితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ తథా - సమాహితచిత్తః - రుద్రంచ - స్వేనభాగేన ఉచ్ఛేషణరూపేణ భాగేన - ఉపాధా

ణామేకభావానాం యో న పశ్యతి వై భిదామ్। సర్వభూతాత్మనాం బ్రహ్మన్ స శాన్తిమధిగచ్ఛతి॥ ౫౪ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఏవం భగవతాఽఽదిష్టః ప్రజాపతిపతిర్హరిమ్। అర్చిత్వా క్రతునా స్వేన దేవానుభయతోఽయజత్ ॥ ౫౫ ॥ రుద్రంచ స్వేనభాగేన హ్యుపాధావత్సమాహితః। కర్మణోదవసానేన సోమపానితరానపి ॥ ౫౬ ॥ ఉదవస్య సహర్త్విగ్భిస్సస్నావవభృథం తతః। తస్మా అప్యనుభావేన స్వేనైవావాప్తరాధసే ॥ ధర్మ ఏవ మతిం దత్వా త్రిదశాస్తే దివం యయుః॥ ౫౭ ॥ ఏవం దాక్షాయణీ హిత్వా సతీ పూర్వకళేబరమ్। జజ్ఞే హిమవతః క్షేత్రే మేనాయామితి శుశ్రుమ॥ ౫౮ ॥ తమేవ దయితం భూయ ఆవృఙ్క్తే పతిమమ్బికా। అనన్యభావైకగతిం శక్తిస్సుప్తేవ పూరుషమ్॥ ఏతద్భగవతశ్శమ్భోః కర్మ దక్షాధ్వరద్రుహః। శ్రుతం భాగవతాచ్ఛిష్యాదుద్ధవాన్మే బృహస్పతేః॥ ౬౦ ॥ ఇదం పవిత్రం పరమేశ చేష్టితం యశస్యమాయుష్యమఘౌఘమర్షణమ్। యో నిత్యదాఽఽకర్ణ్య నరోఽనుకీర్తయేద్ధునోత్యఘం కౌరవ ❋ భక్తిభావనః ॥ ౬౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

వత్ అన్వవర్తత, అయజదిత్యర్థః - ఉదవస్య తేసమాప్యతేఽనేనేత్యుదవసానం - తేన కర్మణా సమాప్తికర్మణా - సోమపాన్ - ఇతరాన్ సోమపాంశ్చ దేవాన్ - ఉపాధావదిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఋత్విగ్భిస్సహోదవస్య కర్మసమాప్య - అవభృథరూపం యథా భవతి తథా - సస్నౌ స్నాతవాన్ - స్వేనైవానుభావేన ప్రభావేన - అవాప్తరాధసే ప్రాప్తసిద్ధయే - తస్మై దక్షాయాపి - ధర్మవిషయ ఏవ బుద్ధిం దత్వా అస్య మతిర్ధర్మాసక్తాస్యాదిత్యనుగృహ్యేత్యర్థః - - తే త్రిదశా దేవాః - దివం యయుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ప్రకృతం పరమప్రకృతేన సఙ్గమయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవముక్తరీత్యా - దాక్షాయణీ సతీ - పూర్వశరీరం - హిత్వా - హిమవతః క్షేత్రభూతాయాం మేనాయాం - జజ్ఞే - ఉద్బభూవ - ఇతి శుశ్రుమ - పరాశరాదిభ్య ఇతి శేషః - అనేన స్వోక్తేః ప్రామాణ్యం సూచితమ్ ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ భూయో - ద్వితీయే జన్మని - అమ్బికా పార్వతీ - అనన్యభావా పతిపారార్థ్యజ్ఞానవతీ - ఏకగతిం ఏకా అమ్బికైవ గతిః ప్రవృత్త్యుపాయో యస్య తం - తామేవ చిన్తయన్తం - అత ఏవ - దయితం ప్రీతివిషయం - తమేవ రుద్రం - పతి - మావృఙ్క్తే భజతి స్మ - యథా ప్రళయకాలే - పూరుషం పరమపూరుషం - లీనా - శక్తిః - చిదచిదాత్మికా శక్తిః - యథా చిదచిచ్ఛక్తిః ప్రళయే లీనేవ పునస్సృష్టిదశాయాం తత్ప్రకారతైకస్వభావేత దధీనేత థా ఆవృఙ్క్తే స్మేతి భావః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఉక్తాయాః కథాయాస్సామ్ప్రదాయికతామాహ ॥ ఏతదితి ॥ దక్షాధ్వరద్రుహః దక్షాధ్వరవినాశినో - భగవతశ్శమ్భోః - ఏతచ్చరితం - బృహస్పతేశ్శిష్యాత్ - భాగవతాదుద్ధవాత్ - మే మయా - శ్రుతమ్ ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ ఉక్తాయాః కథాయాశ్శ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ ఇదమితి ॥ పరమేశ చేష్టితం - పరో - మా - న - యస్మాత్స పరమో భగవాన్ - స ఏవేశో - యస్య - తస్య రుద్రస్య - చేష్టితం - పరమేశయోశ్చేష్టితమితి వా - యశస్యం యశస్కరం - మాయుష్యం ఆయుష్కరం - పవిత్రం - అత ఏవాఘౌఘమర్షణం పాపనిచయనివర్తకం - యః పుమాన్ నాకర్ణ్య తథా - యథాశ్రుత - మనుకీర్తయేత్ శ్రావయేత్ - స సర్వదా - భక్తిభావనః భక్తిం భావయతీతి భక్తిభావనః - భగవద్భక్తియుక్తః -

ద్వితీయాన్తపాఠే-చేష్టితవిశేషణం-హేకౌరవ-అఘం ధునోతి-క్షిపతి-నాశయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం « ప్రసూతింమానవీందక్షఉపయేమేహ్యజాత్మజః । తస్యాంససర్జదుహితౄఃషోడశామలలోచనాః „ ఇత్యాదినాప్రసూతివంశముపక్రమ్యతత్ప్రసక్తానుప్రసక్తమభిహితం - ఏవంతావన్మనుకన్యాన్వయోవర్ణితః - అథమనుపుత్రాన్వయంవివక్షురనుసర్గకథనేఽవశిష్టంకించిదాహ ॥ సనకాద్యా ఇతి ॥ యతిరితి-ప్రత్యేకంసనకాదివిశేషణంతన్త్రేణోపాత్తం - ప్రత్యేకాభిప్రాయేణైకవచనాన్తనిర్దేశః - అరుణనిశేషణంవాప్రత్యాసత్తేః-ఏతేబ్రహ్మపుత్రాః - గృహాన్గృహాశ్రమాన్-నావసన్నాశ్రితాః-తత్రహేతుః - ఊర్ధ్వరేతసఃనైష్ఠికాః - అతస్తేషాంవంశోనాస్తి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అధర్మోఽపిబ్రహ్మపుత్రః-తస్యవంశమాహ ॥ మృషేతిచతుర్భిః ॥ అధర్మస్య-భార్యా - మృషా-దమ్భఃపరప్రతారణం-మాయాతదుచితాచేష్టా - ఏతదుభయాత్మకంమిథునం-అసూతప్రసూతవతీ - హేశత్రుహన్-సోదరయోరపిమాయాదమ్భయోర్దామ్పత్యమధర్మాంశతయా - ఏవముపర్యపిద్రష్టవ్యం - తచ్చదమ్భ మాయాత్మకంమిథునం - అప్రజో ఽపుత్రోనిర్ఋతి - ర్జగృహే గృహీతవాన్ - దమ్భేపుత్రాభిమానం మాయాయాంస్నుషాభిమానంచక్రేఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హేమహామతే - తయోర్మాయాదమ్భయో - ర్లోభః - నికృతిశ్శఠతాచ - సమభవత్ - తాభ్యాం నికృతిలోభాభ్యాం - క్రోధో ఽమర్షో - హింసాచ - సమభవదిత్యనుషఙ్గః - యత్ యాభ్యాంక్రోధహింసాభ్యాం - కలిశ్చ - తస్య - స్వసాభగినీ - దురుక్తిశ్చ - సమభవత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ దురుక్త్యా - కలిః - భయం భీతిం - మృత్యుంచ - అథ - ఉత్పాదయామాస - హేసత్తమ - తాభ్యాం భీతిమృత్యుభ్యాం-యాతనా స్త్రీ - నిరయః పుమాన్ - ఏతదుభయాత్మకం మిథునం - జజ్ఞే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అధర్మవంశముపసంహరన్

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మైత్రేయఉవాచ॥సనకాద్యానారదశ్చఋభుర్హంసోఽరుణిర్యతిః । నైతేగృహాన్బ్రహ్మసుతాహ్యావసన్నూర్ధ్వరేతసః॥ ౧ ॥మృషాఽధర్మస్యభార్యాఽఽసీద్దమ్భంమాయాంచశత్రుహన్ । అసూతమిథునంతచ్చనిర్ఋతిర్జగృహేఽప్రజః॥ ౨ ॥తయోస్సమభవల్లోభోనికృతిశ్చమహామతే ।తాభ్యాంక్రోధశ్చహింసాచయద్దురుక్తిస్స్వసాకలిః॥ ౩ ॥దురుక్తౌకలిరాధత్తభయంమృత్యుంచసత్తమ । తయోశ్చమిథునంజజ్ఞేయాతనానిరయస్తథా॥౪॥ ఏతేహ్యధర్మవృక్షస్యవంశ్యాస్సంసృతిహేతవః । శ్రేయస్కామోనసేవేతసుతరామాశ్రమోత్తమః॥ ౫ ॥సంగ్రహేణమయాఽఽఖ్యాతఃప్రతిసర్గస్తవానఘ । త్రిశ్శ్రుత్వైతత్పుమాన్పుణ్యంవిధునోత్యాత్మనోమలమ్॥౬॥అథాతఃకీర్తయేవంశంపుణ్యకీర్తేఃకురూద్వహ । స్వాయంభువస్యాపిమనోర్హరేరంశాంశజన్మనః॥ ౭ ॥ప్రియవ్ర

తస్య సంసృతిహేతుత్వాద్బుభూషుభిరసేవ్యతామాహ ॥ ఏత ఇతి ॥ అధర్మ ఏవవృక్ష - స్తస్య , వంశ్యాః వంశభవాః - శాఖారూపా ఇతిభావః - హియస్మిన్-సంసృతిహేతవః- అతః - శ్రేయస్కామఃస్వర్గాపవర్గకామః-నసేవేత అధర్మవంశ్యానితిశేషః - విభక్తివిపరిణామేనానుషఙ్గోవా - ఆశ్రమోత్తమఃఉత్తమఆశ్రమోయస్యసః - చతుర్థాశ్రమస్థ ఇత్యర్థః-ఆహితాగ్న్యాదిత్వాదాశ్రమశబ్దస్యపూర్వనిపాతః-నితరాంనసేవేత ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథాధర్మవంశస్యప్రతిసర్గాన్తర్భావం వదంస్తముపసంహరంస్తచ్ఛ్రవణఫలమాహ ॥ సఙ్గ్రహేణేతి ॥ హేఅనఘ-తవతుభ్యం -మయా-ప్రతిసర్గస్సఙ్గ్రహేణాఖ్యాతః - ప్రళయహేతుత్వాదధర్మవంశస్యప్రతిసర్గత్వం - ఏతమధర్మవంశం-పుణ్యంవర్జనద్వారాపుణ్యహేతుత్వాత్పుణ్యం,శ్రుత్వా - పుమాన్-ఆత్మనఃస్వస్య,మలంపాపం-విధునోతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంకన్యాన్వయమభిధాయాథమనుపుత్రాన్వయంవక్తుముపక్రమతే ॥ అథాతఇతి ॥ హేకురూద్వహ-అథ « మనోస్తుశతరూపాయాంతిస్రఃకన్యాఃప్రజజ్ఞిరే „ ఇత్యుపక్రాన్తమనుకన్యాన్వయకథనానన్తరం - అతఃఉపక్రాన్తస్యవృత్తత్వాద్ధేతోః-స్వాయమ్భువస్యమనో - ర్వంశంపుత్రాన్వయం-కీర్తయేకథయామీతిసమ్బన్ధః - అత్రమనుకన్యా మనుపుత్రవంశకథనయోఃపౌర్వాపర్యే హేతుహేతుమద్భావేచసమాసవ్యాసత్వహేతుకస్వేచ్ఛాయత్తోపక్రాన్తత్వోపక్రమిష్యమాణత్వమేవనిబన్ధనం-కాకదన్తశ్రవణవదశ్రావ్యత్వశఙ్కామపనుదన్మనుంవిశినష్టి -పుణ్యకీర్తేః -పుణ్యాఃశ్రూయమాణాంపుణ్యాపాదికా - కీర్తి-ర్యస్య,తత్రహేతుః-హరేరంశాంశజన్మనః,స్మరణాదిమాత్రేణాశ్రితదురితహారిణోభగవతః - అంశో బ్రహ్మా - తస్య - అంశాచ్ఛరీరా-జ్జన్మయస్య ,తస్య,హర్యంశాంశసమ్భూతత్వాద్ధరిభక్తత్వాచ్చహరిచరిత్రవన్మనుపుత్రాన్వయకథనశ్రవణాదికమపిదురితవినాశనద్వారాపుణ్యసమ్పాదకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞాతమనువంశంవర్ణయతి ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదినా, ఆభూగోళవర్ణనాత్ - ప్రియవ్రతశ్చ ఉత్తానపాదశ్చ తౌ,ఇమౌఅన్వర్థనామానౌ - ప్రియంభగవత్ప్రీతికరంవ్రతంయస్యసఃప్రియవ్రతః - ఉత్తానేఉన్నతేపదేయస్యేత్యుత్తానపాదః,

శతరూపాపతేర్మనోః - సుతౌ - వాసుదేవస్య కలయా సర్వాన్తరాత్మభగవద్గుణవిశేషావిర్భావేన జగతో రక్షాయాం స్థితౌ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తయోర్మధ్యే, య ఉత్తానపాదః - తస్య, సునీతిః సురుచిశ్చేతి - జాయే భార్యే, తయోస్సునీతిసురుచ్యోర్మధ్యే, సురుచిః - పత్యురుత్తానపాదస్య - ప్రేయసీ నితరాం ప్రీతివిషయా, ఇతరా సునీతిస్తు - న ప్రేయసీ - యత్సుతః యస్యాః అప్రేయస్యాః సునీతేః, సుతః పుత్రో ధ్రువః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అత్ర సునీత్యా అప్రేయస్త్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్సుత ధ్రువచరిత్రమాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ ఏకదా కదాచిత్ - రాజా ఉత్తానపాదః - సురుచేః పుత్రమ్ - ఉత్తమసఞ్జ్ఞం, అఙ్కమారోహయన్తం - అఙ్కమారోఢుమిచ్ఛన్తం - అఙ్కమారోప్య ఉత్సఙ్గే నిషాద్య - లాలయన్ - తథా చికీర్షమాణం అఙ్కారోహాదికర్తుమిచ్ఛన్తం, సపత్న్యాస్సునీతేః - స్తనయం ధ్రువం - నాభ్యనన్దత్, యద్వా - ఉత్తమమఙ్కమారోప్య లాలయన్, అఙ్కమారురుక్షన్తం ధ్రువం నాభ్యనన్దతేతి సమ్బన్ధః - సురుచిః రాజ్ఞోఽభిప్రాయజ్ఞా, తథా చికీర్షమాణం, తం ధ్రువం ప్రతి, రాజ్ఞః శృణ్వతస్సతః, అతిగర్వితా సతీ, అత ఏవ, సేర్ష్యం అఙ్కమారహితం యథా భవతి తథా ఆహ, ఉవాచ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❀ గర్వోక్తిమేవాహ ॥ నవత్సేతి త్రిభిః ॥ హే వత్స నృపతేః - ధిష్ణ్యమాసనం - ఆరోఢుం భవాన్నార్హతి - నృపాత్మజోఽహమారోఢుమర్హ ఏవ - తత్రాహ - త్వం, నృపాత్మజోఽపి - యత్ యస్మాత్ - మయా - కుక్షౌ - న గృహీతః న ధృతః మద్గర్భజ ఏవ నృపాసనార్హ ఇత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ త్వం మయా కుక్షౌ న గృహీత ఇత్యహమేవ న వేద్మి - అపి తు భవానపి వేదేత్యాహ ॥ బాలోఽసీతి ॥ భవాన్ ॥ బాలోఽస్యాత్మానమన్యస్త్రీగర్భసమ్భృతం మత్సపత్నీగర్భధృతం - న వేద బత - న వేదకిం - అపి తు వేదైవేత్యర్థః - నూనమితి నిశ్చయే - యద్వా - బాలో భవాన్న జానాతి

తోత్తానపాదౌ శతరూపాపతేస్సుతౌ । వాసుదేవస్య కలయా రక్షాయాం జగతః స్థితౌ ॥ ౮ ॥ జాయే ఉత్తానపాదస్య సునీతిస్సురుచిస్తయోః । సురుచిః ప్రేయసీ పత్యుర్నేతరా యత్సుతో ధ్రువః ॥ ౯ ॥ ఏకదా సురుచేః పుత్రమఙ్కమారోప్య లాలయన్ । ఉత్తమం నారురుక్షన్తం ధ్రువం రాజాభ్యనన్దత ॥ ౧౦ ॥ తథా చికీర్షమాణం తం సపత్న్యాస్తనయం ధ్రువమ్ । సురుచిశ్శృణ్వతో రాజ్ఞస్సేర్ష్యమాహాతిగర్వితా ॥ ౧౧ ॥ నవత్స నృపతేర్ధిష్ణ్యం భవానారోఢుమర్హతి । న గృహీతో మయా యత్త్వం కుక్షావపి నృపాత్మజః ॥ ౧౨ ॥ బాలోఽసి బత నాత్మానమన్యస్త్రీగర్భసమ్భృతమ్ నూనం వేద భవాన్యస్య దుర్లభోఽర్థే మనోరథః ॥ ౧౩ ॥ తపసాఽఽరాధ్య పురుషం తస్యైవానుగ్రహేణ మే । గర్భే త్వం సాధయాఽఽత్మానం యదీచ్ఛసి నృపాసనమ్ ॥ ౧౪ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ మాతుస్సపత్న్యాస్సదురుక్తివిద్ధశ్శ్వసన్రుషా దణ్డహతో యథాఽహిః । హిత్వా మిషన్తం పితరం సన్నవాచం జగామ మాతుః ప్రరుదన్ సకాశమ్ ॥ ౧౫ ॥ తం నిశ్వసన్తం స్ఫురితాధరోష్ఠం సునీతిరుత్సఙ్గ ఉదూహ్య బాలమ్ । నిశమ్య తత్పౌరముఖాన్నితాన్తం సా వివ్యథే యద్గదితం సపత్న్యా ॥ ౧౬ ॥ సోత్సృజ్య ధైర్యం విలలాప శోకదావాగ్నినా దావలతేవ బాలా । వాక్యం సపత్న్యాస్స్మరతీ సరోజశ్రియా దృశా బాష్పకలాముహాహ ॥ ౧౭ ॥ దీర్ఘం శ్వసన్తీ వృజినస్య పారమపశ్యతీ బాలకమాహ బాలా । మాఽమఙ్గలం తాత పరేషు మంస్థా భుఙ్క్తే జనో యత్పరదుఃఖదస్తత్ ॥ ౧౮ ॥

అహం తు వేద్మీత్యాహ ॥ బాల ఇతి ॥ అపిస్త్వర్థకః - భవానిత్యనేన సమ్బధ్యతే - బాల ఇతి హేతుగర్భం, భవాంస్తు బాలత్వాదాత్మానమన్యస్త్రీగర్భసమ్భృతం న వేద - అహం తు వేద్మీత్యభిప్రాయః - అతో - యస్య తవ - దుర్లభే లబ్ధుమయోగ్యే, అర్థే నృపాసనారోహణరూపేఽర్థే మనోరథః ఆసీదిత్యర్థః బతేత్యాశ్చర్యే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ యది దుర్లభోఽప్యర్థో మయా సాధ్య ఇతి తవాగ్రహః, తర్హ్యేవం సాధయేత్యాహ ॥ తపసేతి ॥ యది త్వం నృపాసనమిచ్ఛసి, తర్హి, తపసా, పురుషం పరమపురుషమారాధ్య - తస్యారాధితస్య పరమపురుషస్య - అనుగ్రహేణైవ - సహకారిణా తపసా - ఇత్యర్థః - మే మమ - గర్భే - ఆత్మానం సాధయ ఆత్మనో మద్గర్భే ఉత్పత్తిం సాధయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవముక్తో ధ్రువః కిమకరోదిత్యత్రాహ మైత్రేయః ॥ మాతురితి ॥ సపత్న్యా మాతుః - దురుక్తేన దుర్వచసా - భావేక్తః - విద్ధః తాడితః - ధ్రువః - దణ్డేన హతస్సర్పో యథా - తథా - రుషా - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ మిషన్తం పశ్యన్తం - సన్నవాచం కుణ్ఠితవాచం - పితరం - హిత్వా - ప్రరుదన్ సిత రామసూన్ విముఞ్చన్ స్వమాతుర్జనన్యాస్సునీతేః - సమీపం జగామ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తం సకాశమాగతం - నిశ్వసన్తం స్ఫురితః కమ్పితః అధరోష్ఠో యేన తం - బాలం ధ్రువం సపత్న్యా - యద్గదితం - సా సునీతిరుత్సఙ్గ ఉదూహ్య అఙ్కమారోప్య - పౌరముఖాదన్తఃపురజనముఖాన్తం - నిశామ్య శ్రుత్వా - నితాన్తం నితరాం - వివ్యథే వ్యథితవతీ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ వ్యథామేవాహ ॥ సేతి ॥ సా సునీతిః - ధైర్యమ్ - ఉత్సృజ్య హిత్వా, విలలాప - శోక ఏవ దావాగ్నిః - తేన దావాగ్నినా దగ్ధా లతేవ స్థితా - సా బాలా సునీతిః - సపత్న్యాః - వాక్యం - స్మరతీ - సరోజశ్రియా సరోజస్య శ్రీరివ శ్రీః - శోభా యస్యాస్తయా - దృశా - బాష్పకలాం అశ్రుకణికామువాహ దధార ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ సపత్నీగదితవ్యథయా - దీర్ఘం యథా తథా - శ్వాసం ముఞ్చన్తీ - వృజినస్య దుఃఖస్య - పారమవధిమపశ్యన్తీ - అపారదుఃఖాక్రాన్తేత్యర్థః ॥ బా

లాసునీతిః-బాలకంధ్రువ-మాహ-హే తాత-అమఙ్గళమపరాధం-పరేషు-మామంస్థాః మాస్మార్షీః యత్ యస్మాత్ - యోజనః పరదుఃఖదః పరేభ్యో దుఃఖం దదాతీతి పరదుఃఖదః-సః-తద్దుఃఖమేవ-భుఙ్క్తే అనుభవతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సురుచ్యాఽభిహితం సో పాలమ్భమనువదన్నాత్మజం తపసే చోదయతి॥ సత్యమితి ॥ సురుచ్యా - యదభిహితం-తత్సత్యమితి సమ్బన్ధః కిమభిహితం తత్రాహ-దుర్భగాయాః భాగ్యహీనాయాః-మేమయా-ఉదరే-భవాన్ గృహీతః-మదుదరే జాత ఇత్యర్థః - న కేవలం జాత ఏవ మద్గర్భే అపితు -తస్యా ఏవ మమ- స్తన్యేన స్తనయోర్భవం స్తన్యం-తేన-వృద్ధశ్చ - దుర్భగత్వమేవాహ - ఇడాభూమిః-డలయోరభేదాత్-పారస్కరాదిత్వాత్సుడాగమః-ఇడస్పతిః భూపతిః-ర్మాం - భార్యేత్యా వోఢుంస్వీకర్తుం వాచా వక్తుం వా , విలజ్జతే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హే తాత-తస్మా- త్త్వం-విమత్సరః విగతమత్సరః-సమాత్రా-సమాతా మాతుస్సపత్నీ-తయాపి-యదుక్తం॥ తపసాఽఽరాధ్య పురుష „మిత్యాది-తదవ్యళీకం నిర్దోషం యథా భవతి తథా -అతిష్ఠకురు-సమాత్రా యదుక్తమితి సామాన్యేనోక్తం విశేషనిష్ఠం కరోతి-ఉత్తమో యథా-తథా త్వమధ్యాసనం నృపాసనం-ఇచ్ఛసి యది తర్హ్యధోక్షజపాదపద్మ - మారాధయ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కిం కశ్చిదధోక్షజపాదపద్మమారాధ్యాధ్యాసనాదిస్వాభిలషితమవాపేత్యత్ర బ్రహ్మాణమనుం చ నిదర్శయతి॥ యస్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ విశ్వవిభావనాయ విశ్వస్య పాలనాయ-ఆత్తగుణాభిపత్తేః, గుణానాం కల్యాణగుణానామభిపత్తిః వృత్తిర్యస్యాం-ఆత్తా స్వీకృతా-గుణాభిపత్తిః-కల్యాణగుణాశ్రయదివ్యమఙ్గళమూర్తిర్యేన-తస్య- యస్యాధోక్షజస్య-జితః-ఆత్మా మనః-శ్వసనః ప్రాణవాయుర్యైస్తైః-రభివన్ద్యం-అఙ్ఘ్రిపద్మం పరిచర్య ఆరాధ్య - అజో బ్రహ్మా-పారమేష్ఠ్యం పదం చతుర్దశభువనానాం మధ్యే ఉత్కృష్టం సర్వోపరి వర్తమానం సత్యలోకరూపం స్థానం-మధ్యతిష్ఠదధిష్ఠితవాన్ ఖలు ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా-వః యుష్మాకం-పితామహః పితుః పితా భగవాన్ - మనురపి-ఏకమత్యా అవ్యభిచరితభక్త్యా - పురుదక్షిణైర్బహుదక్షిణైర్మఖైః క్రతుభిః-యం భగవన్తమిష్ట్వా ఆరాధ్య-అన్యతః అన్యైర్దురవాపం-దివ్యం దివి భవం దివ్యం సుఖం-స్వర్గం-భౌమం సుఖం

సత్యం సురుచ్యాఽభిహితం భవాన్మే యద్దుర్భగాయా ఉదరే గృహీతః। స్తన్యేన వృద్ధశ్చ విలజ్జతే యాం భార్యేతి వాఽఽవోఢుమిడస్పతిర్మామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆతిష్ఠ తత్తాత విమత్సరస్త్వముక్తం సమాత్రాఽపి యదవ్యళీకమ్ । ఆరాధయాధోక్షజపాదపద్మం యదీచ్ఛసేఽధ్యాసనముత్తమో యథా ॥ ౨౦ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మం పరిచర్య విశ్వవిభావనాయాత్తగుణాభిపత్తేః । అజోఽధ్యతిష్ఠత్ఖలు పారమేష్ఠ్యం పదం జితాత్మశ్వసనాభివన్ద్యమ్ ॥ ౨౧ ॥ తథా మనుర్వో భగవాన్పితామహో యమేకమత్యా పురుదక్షిణైర్మఖైః । ఇష్ట్వాఽభిపేదే దురవాపమన్యతో భౌమం సుఖం దివ్యమథాపవర్గ్యమ్॥ ౨౨ ॥ తమేవ వత్సాశ్రయ భక్తవత్సలం ముముక్షుభిర్మృగ్యపదాబ్జపద్ధతిమ్ । అనన్యభావే నిజధర్మభావితే మనస్యవస్థాప్య భజస్వ పూరుషమ్ ॥ ౨౩ ॥ నాన్యం తతః పద్మపలాశలోచనాద్దుఃఖచ్ఛిదం

సార్వభౌమత్వం-అపవర్గ్యం మోక్షసుఖం చాభిపేదే, అనేనాధోక్షజస్య కులదైవతత్వముక్తం-అన్యతః-ఏకమతివ్యతిరిక్తోపాయాన్తరేణ , దురవాపం-యమితి - సమ్బన్ధః అన్యతః అన్యస్మాద్బ్రహ్మరుద్రాదేర్దురవాపం - సుఖత్రయమితి వా సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ భజన్తమపి మాం రాగద్వేషాద్యసద్గుణదృష్ట్యోపేక్షేత-తత్రాహ॥ తమితి॥ హే వత్స , భక్తవత్సలం భక్తేషు వత్సలస్తం-సత్స్వపి దోషేషు తాననాదృత్య భోగ్యతా బుద్ధిమత్త్వం వాత్సల్యం , తమేవాశ్రయ । అనేనాశ్రయణసౌకర్యాపాదకగుణసమ్పత్తిరుక్తా, ఆశ్రితకార్యాపాదకగుణసమ్పత్తిమాహ ॥ ముముక్షుభిః సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛద్భిః-మృగ్యా అన్వేషణీయా చిన్తనీయేతి యావత్-పదాబ్జయోః పద్ధతిర్మార్గో యస్య-తం-ముక్తిప్రదమితి భావః-అనేన నిత్యసంసారిణాం నిత్యసూరిపరిషత్సఙ్ఘటనోపయోగిత్వరూపా ఘటితఘటనాసామర్థ్యరూపాశ్రితకార్యాపాదకగుణసమ్పత్తిరుక్తా- కథమాశ్రయణీయ ఇత్యత్ర స్వవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతభక్తియోగేనాశ్రయేత్యాహ ॥ అనన్యభావే - న విద్యతేఽన్యస్మిన్భావో యస్మిన్-స్వవిజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహిత ఇత్యర్థః- నిజధర్మైః - స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మైః - భావితే నిష్పాదితే-మనసి-తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానరూపే మనోవ్యాపారే - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితతైలధారావదచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానరూపాహి భక్తిః , అవస్థాప్య విషయీకృత్య , పూరుషం పూస్సంజ్ఞకస్వశరీరాన్తస్స్థితదహరకుహరే వసన్తం పరమపురుషం భజస్వ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తమేవేత్యనేన సూచితం సర్వోత్తమత్వం సుఖత్రయప్రదత్వం చ ప్రతిపాదయతి॥ నాన్యమితి॥ తత స్తస్మాత్పద్మపలాశలోచనాత్పుణ్డరీకాక్షాదన్యం పురుషం, తవ దుఃఖచ్ఛిదం దుఃఖనిరాసకం, న మృగయామి అన్వేష్యాపి న పశ్యామీతి భావః ॥ అనేన తాపత్రయనిరసనద్వారా సుఖత్రయప్రదో భగవానేవేత్యుక్తం భవతి॥ సర్వోత్తమత్వమాహ॥ యో భగవాన్, నితరాం గైర్బ్రహ్మాదిభిః, స్వాఖిలషితసిద్ధయే , మృగ్యమాణయా మనః ప్రణిధానేన చిన్త్యమానయా , హస్తేన గృహీతం పద్మం యయా, తయా, శ్రియా మహాలక్ష్మ్యా , అఙ్గ హే ధ్రువ, మృగ్యతే, అనేన లక్ష్మీపతిత్వముక్తం , తేన చ సర్వేశ్వరత్వం జగత్కారణత్వం చ సామ

ర్థ్యాదుక్తంభవతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సునీత్యుక్తిముపసంహరన్ ధ్రువస్యచేష్టామాహ ॥ మునిః॥ఏవమితి॥మాతు-స్సఙ్జల్పితంవిలాపనం-తతః-అర్థాగమం అర్థస్యస్వాభిలషితస్యార్థస్యాగమోయస్మాత్తథాభూతం-వచశ్చఆకర్ణ్య - ఆత్మనాస్వేనైవా-త్మానమన-స్సంనియమ్యసమాధాయ-పితురుత్తానపాదస్య- పురా-న్నిశ్చక్రామనిర్గతః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తన్నిశ్చ క్రమణ-ముపాకర్ణ్య ఆశ్రుత్య-త్రైకాల్యజ్ఞోనారదః-అస్యధ్రువస్య-చికీర్షితంజ్ఞాత్వాచ-ఆగత్యేతి శేషః-అఘఘ్నేనదురితహారిణా-పాణినాశిరసిసంస్పృశ్య-విస్మితఃప్రాహ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ విస్మితఇత్యుక్తంతదేవాహ॥అహోఇతి॥ మానభఙ్గంఅభిమానవిహతి-మమృష్యతామసహమానానాం-క్షత్రియాణాం- తేజఃప్రభావః-అహోవిస్మయనీయః - యద్యస్మాదయంధ్రువః-బాలోఽపి-సమాతుర్మాతుస్సపత్న్యాః-అసద్వచఃదుష్టవాక్యం-యత్-హృదాహృదయేన-ధత్తేమనసిస్థాపయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నారదోక్తిమేవాహ॥క్వేతి॥ హేవత్సభవాన్-బుద్ధిమత్సమృద్ధిమత్-స్వగృహం-హిత్వా-ఏకఃఅసహాయః-క్వ-యాతిగచ్ఛతి- అఙ్గహేధ్రువ-త్వాం - స్వజనా - దుత్థయాఉత్పన్నయాఅవమత్యా పరాభూత్యా సన్తప్తంనితరాంతప్తం - లక్షయేఉత్ప్రేక్షే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అత్రక్వచిత్పుస్తకేషు “కిమేతద్భగవన్ధ్యానాద్దృష్టంకింయోగరాధసా।నోత్సహేసురుచేర్వాచాసమాధాతుంమనః-క్షతం”మిత్యధికశ్లోకః॥పఠ్యతే॥తత్రాయంధ్రువోత్తరత్వేనవ్యాఖ్యేయః , హేభగవన్ నారద-ఏతన్మమస్వజనోత్థపరాభవసన్తాపాదికం-యోగరాధసాయోగప్రభావేన-యద్ధ్యానం-సర్వవస్తుసాక్షాత్కారాపాదకం-తస్మా-ద్దృష్టంకిం-త్వయేతిశేషః,అహంతు-సురుచేర్వాచా-క్షతంవ్యథితం-మనః-సమాధాతుం-నోత్సహేనశక్నోమి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్తోనారదఃపునరాహ ॥ నాధునాప్యవమానమితి॥ఏతచ్ఛ్లోకాభావేసర్వోపిగ్రన్థోనారదోక్తిపరత్వేనవ్యాఖ్యేయః-హేపుత్ర

తేమృగయామికంచన । యోమృగ్యతేహస్తగృహీతపద్మయాశ్రియేతరైరఙ్గవిమృగ్యమాణయా ॥ ౨౪ ॥మైత్రేయఉవాచ॥ ఏవంసఞ్జల్పితంమాతురాకర్ణ్యార్థాగమంవచః । సంనియమ్యాత్మనాఽఽత్మానంనిశ్చక్రామపితుః పురాత్॥ ౨౫ ॥నారదస్తదుపాకర్ణ్యజ్ఞాత్వాచాస్యచికీర్షితమ్ । స్పృష్ట్వామూర్ధన్యఘఘ్నేనపాణినాప్రాహవిస్మితః॥ ౨౬ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥ అహోతేజఃక్షత్రియాణాంమానభఙ్గమమృష్యతామ్।బాలోఽప్యయంహృదాధత్తేయత్సమాతురసద్వచః॥ ౨౭ ॥క్వయాత్యేకోభవాన్వత్సహిత్వాస్వగృహమృద్ధిమత్ । లక్షయేత్వాఽవమత్యాఽఙ్గసంతప్తంస్వజనోత్థయా॥౨౮॥ (ధ్రువఉవాచ॥కిమేతద్భగవన్ధ్యానాద్దృష్టంకింయోగరాధసా। నోత్సహేసురుచేర్వాచాసమాధాతుంమనఃక్షతమ్॥ ౨౯ ॥నారదఉవాచ॥) నాధునాప్యవమానంతేసన్మానంవాపిపుత్రక।లక్షయామికుమారస్యాసక్తస్యక్రీడనాదిషు॥ ౩౦ ॥వికల్పేవిద్యమానేఽపినహ్యసంతోషహేతవః। పుంసాంమోహమృతేభిన్నాయల్లోకేనిజకర్మభిః॥౩౧॥పరితుష్యేత్తతస్తాతతావన్మాత్రేణపూరుషః । దైవోప.

కకుమారస్య అతఏవ- క్రీడనాదిష్వాసక్తస్య - తవ-అధునాబాల్యదశాయామపిఅవమానం-సన్మానంవా-నపశ్యామి-బాలోహిమానావమానావనాదృత్యపరంక్రీడాసక్తః-అతస్తవాపిమానావమానౌనస్తఇతిపశ్యామీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యదిబ్రూయాఅహంవయసాబాలోనబుధ్యఇతితత్రాహ॥వికల్పఇతి॥వికల్పేమానావమానవివేకే-విద్యమానేఽపిసత్యపిమోహంవినా-భిన్నాఃవ్యతిరిక్తాః,అసన్తోషహేతవోనసన్తి-కింతు , మోహఏవాసంతోషేహేతురిత్యర్థః - కుతః-యత్సుఖందుఃఖంవా-లోకే-తన్నిజకర్మభిరేవభవతి-యద్వా- అహంబాలోఽపిమానావమానబుద్ధిమానితిబ్రూయాస్తర్హియంఅసంతోషమూలాబుద్ధిర్దేహాత్మభ్రమమూలా - నతాత్వికీత్యాహ- వికల్పఇతి-సర్వత్రజ్ఞానైకాకారతయాఏకరూపేఆత్మని-వికల్పే దేవమనుష్యాదిభేదే - అవిద్యమానేఇతిచ్ఛేదః-అసత్యపి - దేవమనుష్యాదిభేదానామాత్మాకారత్వాభావేపీత్యర్థః పుంసాంజీవానాం-మోహమృతేదేవాదిశరీరేష్వాత్మాభిమానంవినా - అసంతోషహేతవోనసన్తి దేహాత్మభ్రమఏవాసంతోషహేతురిత్యర్థః-విద్యమానఇతివాచ్ఛేదః-అపిశబ్దఉక్తసముచ్చయార్థః,వికల్పఇత్యనేనసమ్బధ్యతే- వికల్పేదేవమనుష్యాదిభేదే,అపిశబ్దాత్తత్ప్రయుక్తమానావమానాదికేచసతి , మోహందేహాత్మాభిమానమృతేఅసంతోషహేతురన్యోనాస్తీత్యర్థః,అసంతోషస్యదేహాత్మాభిమానాధీనత్వేహేతుమాహ ॥ భిన్నాయదితి॥అత్రలోకాఇతిప్రథమాన్తపాఠస్సుగమః,లోకాశ్చేతనవర్గాఃనిజకర్మభిరేవభిన్నాఃకర్మకృతదేవాదిదేహభిన్నా ఇతియత్ అతోదేహేసతితత్రాత్మభ్రమఏవావమానద్వారాఽసంతోషహేతుః-అసంతుష్టస్యచేతనస్యదేహాత్మాభిమానిత్వాదిత్యర్థః, యద్వా-సప్తమ్యన్తఏవపాఠః-భిన్నేతిభావేక్తః,స్త్రీత్వమార్షంభేదేత్యర్థః,దేవాదిదేహభేదకోహేతుస్తత్రాహ ॥ లోకేజ్ఞానైకాకారేచేతనవర్గే,భిన్నాదేవమనుష్యాదిభిధాయత్ యతః, కర్మభిర్భవతిఅనేనకర్మకృతోదేవాదిదేహభేదస్తత్కృతోమానావమానమూలోదేహాత్మభ్రమస్తతోఽసన్తోషరూపందుఃఖమిత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥౩౧॥ ❁ ఏతదేవోపశమోపదేశేనవివర్తయతి॥పరితుష్యేదితిషడ్భిః॥తతోదేహాత్మభ్రమస్యైవాసన్తో

షహేతుత్వాత్ - ద్బుధః దేహవిలక్షణాత్మజ్ఞానీపురుషః, ఈశ్వరగతింవీక్ష్య ఈశ్వరానుకూల్యంవినానోద్యమాః ఫలహేతవ ఇతి జ్ఞాత్వా, యావత్సుఖం దైవేనోపసాధితం - ప్రాపితం తావన్మాత్రేణ, పరితుష్యేత్, నాధికం లిప్సేత్, అతోఽధికసుఖార్థం నోద్యమః కార్య ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ దుష్కరశ్చ తవాయముద్యమ ఇత్యాహ॥ అథేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అథ నను, మాత్రోపదిష్టేన, భక్తియోగేన, యస్య భగవతః ప్రసాదం, అవరోద్ధుం ప్రాప్తుమిచ్ఛసి, స వై భగవాన్ - పుంసాం దుఃఖేనాప్యారాధయితుమశక్య ఇతి, మే మయా, జ్ఞాతో మతః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ నిస్సఙ్గేన దేహతదనుబన్ధిసఙ్గాన్నిర్గతేన, తీవ్రయోగః విఘ్నానుపహతో జ్ఞానయోగః కర్మయోగశ్చ, తద్యుక్తేన సమాధినా, యస్య భగవతః, పదవీం మార్గం, మృగయన్తోఽపి మునయో, బహుజన్మభిరపి న విదుః స దేవో భగవాన్, దురారాధ్యో, మమ మత ఇతి పూర్వేణ సమ్బన్ధః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అతో, దేవస్యాపి దురారాధ్యత్వాద్ధేతోః, నివర్తతాం గృహాన్ప్రతి యాతు, భవాన్, తవైష నిర్బన్ధ ఉద్యమరూపో నిర్బన్ధో, నిష్ఫలః అనర్థకః, అయతమానస్య మమ కథం శ్రేయః ప్రాప్తిరిత్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహ॥ యతిష్యతీతి॥ దైవాచ్ఛ్రేయసాం కాలే, సముపస్థితే సతి భవాన్, యతిష్యతి యత్నం కరిష్యతి, అధునాతూద్యమో నిష్ఫల ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ కించ, యస్య పుంసః, యత్సుఖం దుఃఖం వా - దైవేనేశ్వరేణ, విహితం స పుమాన్, దైవవిహితయోస్సుఖదుఃఖయోర్మధ్యే - తేన దైవవిహితేన - సుఖేన దుఃఖేన వా - ఆత్మానం - తోషయన్ - సుఖే సతి పుణ్యం క్షీయత ఇత్యసుఖే త్వపుణ్యమతో పుణ్యాపుణ్యక్షయేణ సంసృతేర్మోక్ష్య ఇత్యాత్మానం తోషయన్నిత్యర్థః - దేహీ దేహవాన్ - తమసః పారం ప్రకృతిమణ్డలాతీతం - విష్ణోః పదమృచ్ఛతి యాతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అపిచ - యః పుమాన్ - గుణైరధికః స్యాత్పే

సాదితం యావద్వీక్ష్యేశ్వరగతిం బుధః॥ ౩౨ ॥ అథ మాత్రోపదిష్టేన యోగేనావరురుత్ససి । యత్ప్రసాదం స వై పుంసాం దురారాధ్యో మతో హి మే॥ ౩౩ ॥ మునయః పదవీం యస్య నిస్సఙ్గేనోరుజన్మభిః । న విదుర్మృగయన్తోఽపి తీవ్రయోగసమాధినా॥ ౩౪ ॥ తతో నివర్తతామేష నిర్బన్ధస్తవ నిష్ఫలః । యతిష్యతి ❀ భవాన్కాలే శ్రేయసాం సముపస్థితే॥ ౩౫ ॥ యస్య యద్దైవవిహితం స తేన సుఖదుఃఖయోః। ఆత్మానం తోషయన్దేహీ తమసః పారమృచ్ఛతి॥ ౩౬॥ గుణాధికాన్ముదం లిప్సేదనుక్రోశం గుణాధమాత్ । మైత్రీం సమానాదన్విచ్ఛేన్న తాపైరభిభూయతే॥ ౩౭॥ ధ్రువ ఉవాచ॥ సోఽయం శమో భగవతా సుఖదుఃఖహతాత్మనామ్। దర్శితః కృపయా పుంసాం దుర్దర్శోఽస్మద్విధైస్తు యః॥ ౩౮ ॥ అథాపి మేఽవినీతస్య క్షాత్రధర్మముపేయుషః। సురుచ్యా దుర్వచోబాణైర్న భిన్నే శ్రయతే హృది॥ పదం త్రిభువనోత్కృష్టం జిగీషోస్సాధు వర్త్మ మే। బ్రూహ్యస్మత్పితృభిర్బ్రహ్మన్నన్యైరప్యనధిష్ఠితమ్॥ ౪౦ ॥ నూనం భవాన్భగవతో ❀ యోఽఙ్గజః పరమేష్ఠినః । వితుదన్నటతే వీణాం హితాయ జగతోఽర్కవత్॥ ౪౧ ॥ ఇత్యుదీ

క్షయోఽధిక - స్తస్మాత్ - ఇయం ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ గుణాధికం దృష్ట్వేత్యర్థః - ముదం లిప్సేత్ లబ్ధుమిచ్ఛేత్ ప్రీతిం కుర్యాత్ - నత్వసూయామిత్యర్థః - గుణాధమాత్ గుణాధమం వీక్ష్య - అనుక్రోశం కృపాం - లిప్సేత్ - నతు తిరస్కారం - సమానాన్మైత్రీం - నతు స్పర్ధాం సః - తాపైరాధ్యాత్మికాదితాపైః - నాభిభూయతే తాపత్రయాభిహతో న భవతీత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఏవం నారదేనోపదిష్టక్రమో ధ్రువః స్వమనీషితే అవిచాల్యమతిస్తద్దర్శనం తదుక్తిం చాభినన్దన్ తం ప్రత్యాహ ॥ సోఽయమితి చతుర్భిః ॥ భగవతా త్వయా - సుఖదుఃఖాభ్యాం, హతః పరాభూతః - ఆత్మా మనో యేషాం, తేషాం పుంసామస్మాకం - సోఽయం - శమః మనః ప్రశాన్త్యుపాయః, కృపయా - దర్శితః - జ్ఞాపితః - యో భగవాం - స్త్వ - మస్మద్విధైః స్మాదృశైః - దుర్దర్శః - ద్రష్టుమశక్యః - యద్వా - యశ్శమః అస్మద్విధైర్దుర్దర్శః జ్ఞాతుమశక్య ఇతి శమప్రశంసా వా ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అథాపి - త్వయోపదిష్టశమస్యాపి, మమ ఘోరం - క్షాత్రం స్వభావం - ఉపేయుషః ప్రాప్తవతః - అత ఏవ - అవినీతస్య, సురుచ్యాః, దుర్వచాం స్యేవ బాణా - స్తైర్భిన్నే - హృది - న శ్రయతే - శమ ఇత్యనుషఙ్గః - శమో న తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ❀ అతో మన్మనీషానుసారేణైవ మామనుగృహ్య మనీషితోపాయప్రకారం బ్రూహీత్యాహ॥ పదమితి॥ అస్మత్పితృభిః - తైర్భ్యోఽన్యైరప్యనధిష్ఠితం - త్రిభువనోత్కృష్టం - పదం - జేతుమిచ్ఛోః - మే - సాధు, వర్త్మ మార్గం - బ్రూహి ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ స్వోపదేశోల్లఙ్ఘినం మాం నిగృహ్యాదిత్యాశఙ్క్య తం ప్రసాదయతి॥ నూనమితి ॥ భవాన్పరమేష్ఠినో బ్రహ్మణః - జగద్ధితకారిణోఽఙ్గజః దేహజః - అఙ్కజ ఇతి పాఠే, ఉత్సఙ్గాజ్జాతః, వీణాం - వితుదన్ ధ్వనయన్ , జగతో హితాయ, సూర్యవ, దటతి చరతి , అతో మన్మనీషాపాదనమేవ జగద్ధితకారిణస్తవోచితమితి భావః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవం దృఢసఙ్కల్పస్య ధ్రువస్య వచ ఆశ్రుత్య తమనుగృహ్ణన్నాహ నారద ఇత్యాహ మైత్రేయః॥ ఇతి ఉక్తప్రకారేణ, ఉదీరితం గదిత - మాకర్ణ్య,

---

❀ పా॥ యోఽఙ్కజః

భగవాన్నారదః-దృఢసఙ్కల్పదర్శనేననితరాం ప్రీత, స్తం బాలకం ప్రతి, కృపయా, సద్వాక్యం-హితవాక్య, మాహ ❁ ॥౪౨॥ ❁ ఉక్తమేవాహ॥ జనన్యా ఇత్యాదినా॥ విరక్తశ్చేన్ద్రియరతావిత్యుక్తేన। తత్ర తావద్భగవానేవ భక్త్యా ప్రసన్నో ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయప్రదోఽతస్తద్భక్తిరేవ కార్యేతి వదన్నుపాసనోపయుక్తం దేశమాచారం తస్య భగవతో ధ్యానప్రకారం జప్యం మన్త్రం భగవత్సపర్యాప్రకారమాహారనియమం చ కథయన్నేవమారాధితో భగవానేవ త్వత్సమీహితమభినిర్వర్తయతీత్యాహ॥ జనన్యా సునీత్యా, ఉక్తః, యః పన్థాః ఉపాయః, స వై స ఏవ తే తవ నిశ్శ్రేయసాయ నిశ్చితం శ్రేయః నిశ్శ్రేయసం-తస్మై-భవతి, జనన్యభిహితోపాయ ఏవ తదభిప్రేతార్థసాధనమిత్యర్థః॥ కోఽసౌ జనన్యాభిహితః పన్థాస్తత్రాహ ॥ భగవాన్వాసుదేవ ఏవ - అతః తత్ప్రవణాత్మనా భగవత్ప్రవణచిత్తేన-తం భగవన్తం-భజ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ భగవాన్వాసుదేవ ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ధర్మేత్యాది॥ యః పుమాన్, ధర్మాద్యన్యతమం శ్రేయః-ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛేత్, తత్ర హేతుః పాదసేవనమేకమేవ- కారణముపాయః ॥ ౪౪ । ❁ తత్తస్మాద్భగవత్పాదసేవనస్యైవ ధర్మాదిసాధనత్వాత్- హే తాత-యమునాయాః, శుచిశుద్ధం - తటం తీరం గచ్ఛ, తే తవ-భద్రం మఙ్గళం అస్తు, తటం విశినష్టి-యత్ర తటే-పుణ్యం పుణ్యావహం మధువనమస్తి-కథంభూతం మధువనం-సర్వదా-హరేర్భగవతః సాన్నిధ్యం సాంనిధ్యమత్, తటశబ్దవాతటస్థితమధువనలక్షణా - తత్కథంభూతమధువనం-యత్ర మధువనే హరేః-సాన్నిధ్యమస్తి ❁॥౪౫॥ ❁ కాళిన్ద్ర్యా యమునాయాః శివే మఙ్గళే సలిలే-త్రిషవణం స్నాత్వా, తత్ర వనే-ఆత్మనః స్వస్య - ఉచితాని యోగ్యాని-దేవతానమస్కారాదీని-కృత్వా - కుశాదిభిః-స్వస్తికాదిభిశ్చ కల్పితమాసనం యస్య సః , నివి

రితమాకర్ణ్య భగవాన్నారదస్తదా। ప్రీతః ప్రత్యాహ తం బాలం సద్వాక్యమనుకమ్పయా॥ ౪౨ ॥ జనన్యాఽభిహితః పన్థాస్స వై నిశ్శ్రేయసస్య తే। భగవాన్వాసుదేవస్తం భజ తత్ప్రవణాత్మనా॥ ౪౩ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం య ఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః। ఏకం హ్యేవ హరేస్తత్ర కారణం పాదసేవనమ్॥ ౪౪ ॥ తత్తాత గచ్ఛ భద్రం తే యమునాయాస్తటం శుచి। పుణ్యం మధువనం యత్ర సాంనిధ్యం నిత్యదా హరేః॥ ౪౫ ॥ స్నాత్వాఽనుసవనం తస్మిన్కాళిన్ద్యాస్సలిలే శివే। కృత్వోచితాని నివిశన్నాత్మనః కల్పితాసనః ॥ ౪౬ ॥ ప్రాణాయామేన త్రివృతా ప్రాణేన్ద్రియమనోమలమ్। శనైర్వ్యుదస్యాభిధ్యాయేన్మనసా గురుణా గురుమ్॥ ౪౭ ॥ ప్రసాదాభిముఖం శశ్వత్ప్రసన్నవదనేక్షణమ్। సునాసం సుభ్రువం చారుకపోలం సురసున్దరమ్॥ ౪౮ ॥ తరుణం రమణీయాఙ్గ ❁ మరుణోష్ఠేక్షణాధరమ్। ప్రణతాశ్రయణం నృమ్ణం శరణ్యం కరుణార్ణవమ్॥ ౪౯ ॥ శ్రీవత్సాఙ్కం ఘనశ్యామం పురుషం వనమాలినమ్। శఙ్ఖచక్రగదాపద్మైరభివ్యక్తచతుర్భుజమ్॥ ౫౦ ॥ కిరీటినం కుణ్డలినం కేయూరవలయాన్వితమ్। కౌస్తుభాభరణగ్రీవం పీతకౌశేయవాససమ్॥ ౫౧ ॥ కాంచీకలాపపర్యస్తం లసత్కాఞ్చననూపురమ్। దర్శనీయతమం శాన్తం

శః ఉపావిశః ❁ ॥౪౬॥ ❁ త్రివృతా- త్రయాణాం రేచకపూరకకుమ్భకానాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్ - తేన ప్రాణాయామేన-త్రివృతా ప్రణవేన- ప్రణవానుసన్ధానపూర్వకమితివాఽర్థః-ప్రాణానామిన్ద్రియాణాం మనసశ్చ -మలం చాఞ్చల్యం - శనైః, వ్యుదస్య అపోహ్య, గురుణా శ్రేష్ఠేన-ప్రాణాయామైర్నిర్మలేనేత్యర్థః-మనసా-గురుం భగవన్తం ధ్యాయేత్-అత్ర ఉచితానికృత్వేతి యమనియమా ఉక్తాః, కల్పితాసన ఇత్యాసనం-మలం వ్యుదస్యేతి ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారౌ, ధ్యాయేద్గురుమితి ధ్యానం ధారణాప్యనేనైవోక్తా-ధారణాపూర్వకత్వాద్ధ్యానస్య, ఏవమష్టాఙ్గయుక్తో యోగ ఉపదిష్టః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ధ్యేయం గురుం విశినష్టి॥ ప్రసాదేతి॥ శశ్వత్సదా - ప్రసాదే అనుగ్రహే, అభిముఖం, ప్రసన్నం వదనం ఈక్షణే చ, యస్య తం-శోభనా నాసికా యస్య, శోభనే భ్రువౌ యస్య - చారూ సున్దరౌ కపోలౌ యస్య, సురసున్దరం దేవవత్సున్దరం-సురేభ్యోఽపి సున్దరమితి వా ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తరుణం బాలం, రమణీయాన్యఙ్గాని యస్య తం-అధరోష్ఠేక్షణారుణం అధరోష్ఠౌ ఈక్షణే చారుణే యస్య తం, అరుణోష్ఠేక్షణాధరమితి పాఠాన్తరం -తదా అరుణమోష్ఠమీక్షణే చాధారయతీతి తం-ప్రణతైర్భక్తైః, ఆశ్రయణమాశ్రయణీయం-నృమ్ణం సుఖరూపం -యద్వా -నృమ్ణం ధనం, సర్వపురుషార్థనిధిమిత్యర్థః - శరణ్యం సమీహితోపాయత్వేనాధ్యవసనీయం-కరుణానిధిమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ శ్రీవత్సమఙ్కం చిహ్నం యస్య-ఘనశ్యామం నీలామ్బుదశ్యామం-పురుషం పురుషలక్షణయుక్తం, వనమాలాఽస్యాస్తీతి వనమాలీ-తం - శఙ్ఖాదిభిరభివ్యక్తాశ్శోభమానాశ్చతుర్భుజా యస్య తమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కిరీటమస్యాస్తీతి తం , కుణ్డలే ఽస్య స్త ఇతి తం , కేయూరాభ్యాం వలయాభ్యాం చ యుక్తం , కౌస్తుభాఖ్యమాభరణం గ్రీవాయాం యస్య తం , పీతం కౌశేయం , వాసో వస్త్రం యస్య తమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ కాఞ్చీ కలాపేన పర్యస్తం పరివే

❁ పా॥ అధరోష్ఠేక్షణారుణమ్.

ష్టితం - లసత్కాఞ్చ్యా నూపురైర్యస్యతం - అతిశయేనదర్శనయోగ్యం - శాన్తంఅనుగ్రం-ధ్యాతౄణాంమనసానయనయోశ్చవర్ధనంహర్షకరమ్ ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ నఖాఏవమణయః-తేషాంశ్రేణ్యాపఙ్క్త్యా-విలసద్భ్యాం - పద్భ్యాం - యుక్తం సమర్చతాం-హృత్పద్మకర్ణికాయాః - ధిష్ణ్యంమధ్యస్థానం-త-దాక్రమ్య-అర్చతాంఆత్మనిస్థితమ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ స్మయమానమీషద్ధసన్తం-అనురాగయుక్తోఽవలోకోయస్య - పురుషోత్తమం-నియతేనవిజాతీయప్రత్యయరహితేన - ఏకభూతేనఏకాగ్రేణ మనసా-అభిధ్యాయేత్ - అభితఃపాదాదిశిరఃప్రభృతిధ్యాయేత్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఏవంధ్యేయమాకారమభిధాయేదృశశుభాశ్రయధ్యానసుఖితంమనస్తతస్తూర్ణంననివర్తతేయిత్యాహ॥ ఏవమితి ॥సుభద్రంనిరతిశయమఙ్గళగుణాకరం-ధ్యానవిషయం-భగవతోరూప-మభిధ్యాయేదితిశేషః - పరయానిర్వృత్యానిరతిశయేనసుఖేన-సంపన్నంయుక్తం - మనఇతిశేషః-తూర్ణంననివర్తతే, యద్వా, పరయానిర్వృత్యాసంపన్నంమనస్తూర్ణంయథాననివర్తతే-తథాభగవతోరూపంధ్యాయేదితి క్రియావిశేషణత్వానుషఙ్గాభ్యాం యోజనీయమ్ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తం - భక్తియోగమభిధాయతదనుగ్రాహికాంద్రవ్యమయీంసపర్యామభిధాస్యన్ తదుపయుక్తంజప్యంమన్త్రంసప్రభావమాహ ॥ జప్యశ్చేతి ॥ హేనృపాత్మజ పరమోనిరతిశయః-అతఏవ-గుహ్యోగోపనీయః - మన్త్రః-మేమత్తః-శ్రూయతాం-యంమన్త్రం-పుమాన్ - సప్తరాత్రం-ప్రపఠన్ప్రజపన్-ఖేచరాన్పశ్యతి ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ కోఽసౌమనురిత్యత్రాహ ॥ఓమితి॥అయంవాసుదేవద్వాదశాక్షరోమన్త్రఃఅస్యార్థస్తుసంప్రదాయతోఽవగన్తవ్యః - ఏతన్మన్త్రపూర్వకద్రవ్యమయీమర్చామాహ ॥ మన్త్రేణేతి ॥ దేవస్య - అనేనమన్త్రేణ-నానావిధైర్ద్రవ్యైఃద్రవ్యమయీంద్రవ్యప్రచురాం - సపర్యాం - దేశకాలయోఃసపర్యోపయుక్తానుపయుక్తదేశకాలయోః - విభాగంవే

మనోనయనవర్ధనమ్॥ ౫౨ ॥పద్భ్యాంనఖమణిశ్రేణ్యావిలసద్భ్యాంసమర్చతామ్।హృత్పద్మకర్ణికాధిష్ణ్యమాక్రమ్యాత్మన్యవస్థితమ్ ॥ ౫౩ ॥స్మయమానమభిధ్యాయేత్సానురాగావలోకనమ్।నియతేనైకభూతేనమనసాపురుషోత్తమమ్॥ ౫౪ ॥ఏవంభగవతోరూపంసుభద్రంధ్యాయతోమనః। నిర్వృత్యాపరయాతూర్ణంసంపన్నంననివర్తతే॥ ౫౫ ॥జప్యశ్చపరమోగుహ్యశ్శ్రూయతాంమేనృపాత్మజ। యంసప్తరాత్రంప్రపఠన్పుమాన్పశ్యతిఖేచరాన్॥ ౫౬ ॥ఓంనమోభగవతేవాసుదేవాయ ॥ మన్త్రేణానేనదేవస్యకుర్యాద్ద్రవ్యమయీంబుధః। సపర్యాంవివిధైర్ద్రవ్యైర్దేశకాలవిభాగవిత్ ॥ ౫౭ ॥ సలిలైశ్శుచిభిర్మాల్యైర్వన్యైర్మూలఫలాదిభిః। శస్తాఙ్కురాంశుకైశ్చార్చేత్తులస్యా ప్రియయాప్రభుమ్ ॥ ౫౮ ॥ లబ్ధ్వాద్రవ్యమయీమర్చాంక్షిత్యమ్బ్వాదిషువార్చయేత్ । ఆహృతాత్మామునిశ్శాన్తోయతవాఙ్మితవన్యభుక్ ॥ ౫౯ ॥స్వేచ్ఛావతారచరితైరచిన్త్యంనిజమాయయా ।కరిష్యత్యుత్తమశ్లోకస్తంధ్యాయేద్ధృదయఙ్గమమ్॥ ౬౦ ॥పరిచర్యాభగవతోయావత్యఃపూర్వసేవితాః। తామన్త్రహృదయేనైవప్రయుఞ్జ్యాన్మన్త్రమూర్తయే॥ ౬౧ ॥ఏవంకాయేనమనసావచసాచమనోగతమ్।పరి

త్తేతి దేశకాలవిభాగవిత్ - కుర్యాత్-సపర్యోపయుక్తోదేశః చణ్డాలపతితయవనాద్యసేవితః - కాలస్తుప్రాతర్మధ్యందినసాయాహ్నాదిరూపః-తదితరావనుపయుక్తౌదేశకాలౌ ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ద్రవ్యాణ్యాహ॥సలిలైరితి॥శుచిభిరితిసలిలాదిభిస్సర్వైరన్వేతి-వన్యైఃవనేషుభవైః - శస్తాఙ్కురాంశుకైఃప్రశస్తైఃదూర్వాద్యఙ్కురైః - ర్వన్యైరేవాంశుకైర్భూర్జత్వగాదిభిశ్చప్రియయాభగవతఃప్రీతివిషయయా - తులస్యా-హరిం-అర్చయేత్ ఆరాధయేత్ ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ ఏవంద్రవ్యమయీమర్చాం-లబ్ధ్వాసంపాద్య - క్షిత్యమ్బ్వాదిషుచక్రాబ్జమణ్డలాదిభిరలంకృతాయాంక్షితౌ-గఙ్గాజలాదిషు- ఆదిశబ్దాద్విప్రాదిత్యమణ్డలాదిషుచ అర్చయేత్-పూజాసాద్గుణ్యహేతూనాహ ॥సార్ధాభ్యాం ॥ ఆదృతాత్మా ఆదృతచిత్తః - మునిఃధ్యానానుపయుక్తదశాసుశుభాశ్రయసంశీలనపరః-శాన్తఃజితేన్ద్రియః - యతవాక్ మితభాషణః మితంయథాభవతితథావన్యంభుఙ్క్తఇతితథా ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ స్వేచ్ఛావతారచరితైః - స్వేచ్ఛయైవోపాత్తాః - నతుకర్మణా-యేఅవతారావరాహాదయోఽవతారా - స్తేషాం-చరితైః వ్యాపారైః - నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన - ఉత్తమశ్లోకోభగవాన్-య-దచిన్త్యంకర్మవశ్యదేవమనుష్యాదిసజాతీయత్వేనచిన్తయితుమశక్యం - కరోతిసాధుపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనాదికంకరోతి-తం -హృదయఙ్గమంమనోహరం - ధ్యాయేత్-తదాసీమవతారప్రాచుర్యాభావాత్కరిష్యతీతిభవిష్యన్నిర్దేశః ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ యావత్యో - భగవతఃపరిచర్యాః- పూర్వంసేవితాఃసేవనంకారితాః - కార్యత్వేనవివక్షితాః- తాస్సర్వాః- మన్త్రహృదయేనైవద్వాదశాక్షరమన్త్రానుసన్ధానయుక్తమనసైవ-మన్త్రఃమూర్తిర్విగ్రహోయస్య-తస్మై-భగవతే-ప్రయుఞ్జ్యాద్యుక్తాఃకుర్యాత్ ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఏవమారాధితోభగవానారాధకానాంసమీహితధర్మాదిశ్రేయోదిశతీత్యాహ ॥ ఏవమితిద్వాభ్యామ్॥ అమాయినామవఞ్చకానా-మతఏవసమ్య

గ్భజతాం కర్మాయత్తదేహభృతాం - పుంసాం-మానవర్ధనః సమ్మానకారీ భగవాన్, భక్తిమతీ-యా-పరిచర్యా, తయా-పరి చర్యమాణః-ధర్మాదిషు-య-దారాధకాభిమతం-తచ్ఛ్రేయో దిశతీత్యుభయోరన్వయః ✽ ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ ✽ ఏవం ధర్మాదిసాధారణ్యేన తత్సాధనభూతా భక్తిరభిహితా, తత్ర-ముక్తిసాధనభూతాయాం భక్త్యాం విశేషం వదన్నుపసంహరతి ॥ విరక్త ఇతి ॥ ఇన్ద్రియరతౌ ఇన్ద్రియసాధ్యక్రీడాయాం, విరక్తః, నిరన్తరభావేన విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితప్రత్యయేన, భూయసా బహ్వాజ్ఞోసక్య తేనా ప్రయాణాదనువర్తమానేన, భక్తియోగేన ప్రేమాత్మకానుధ్యానరూపేణ ‹‹ స్నేహపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయతే ›› ఇతి స్మృతిః ॥ అత్ర విరక్త ఇతి విమోక్షోక్త్యాసాధనసప్తకం వివక్షితం, భూయస్త్వేనేన జ్ఞానయోగశమదమబాల్యపాణ్డిత్యమౌనాదయో వివక్షితాః, ఏవంభూతేన భక్తియోగేన, విముక్తిమేతం భగవన్తం, ముద్ధాసాక్షాద్భజేత్, అద్వైతేనేన సద్వారకోపాసనం వ్యావర్తితమ్ ✽ ॥ ౬౪ ॥ ✽ ఏవముపదిష్టభగవదారాధనప్రకారో ధ్రువో మధువనం గతవానితి వదన్నన్తరా నారదోత్తానపాదయోస్సంవాదమాహ ॥ ఇతీత్యాదినా ॥ ఇతి ఉక్తరీత్యా, ఉక్తః, నృపార్భకో ధ్రువః, తం నారదం, పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణమ్య చ-హరేర్భగవతశ్చరణాభ్యాం, చర్చితం సఞ్చారితం - అతఏవ-పుణ్యం, మధువనం-యయౌ ✽ ॥ ౬౫ ॥ ✽ తస్మిన్ధ్రువే, తపోవనం-గతే సతి-మునిర్నారదోఽన్తఃపురం ప్రవిష్టః, రాజ్ఞా ఉత్తానపాదేన అభ్యర్హితం సత్కృత్య సమర్పిత, మర్హణమర్ఘ్యాదికం యస్య సః, సుఖాసీనః సుఖావహే ఆసనే యథాసుఖమాసీనో, నారద ఉవాచ ✽ ॥ ౬౬ ॥ ✽ హే రాజన్, పరిశుష్యతా, ముఖేన-దీర్ఘం, కిం ధ్యాయసే- అర్థేన-సంయుతః సహితః-కామో ధర్మశ్చ, చశబ్దో వాశబ్దార్థః, ధర్మో వా-కిం వా-నరిష్యతే నష్ట ఇతి, సవితర్కః ప్రశ్నః ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ ఏవముక్తో

✽ చర్యమాణో భగవాన్భక్తిమత్పరిచర్యయా ॥ ౬౨ ॥ పుంసామమాయినాం సమ్యగ్భజతాం భావవర్ధనః । శ్రేయో దిశత్యభిమతం యద్ధర్మాదిషు దేహినామ్ ॥ ౬౩ ॥ విరక్తశ్చేన్ద్రియరతౌ భక్తియోగేన భూయసా । తం నిరన్తరభావేన భజేతాద్ధా విముక్తయే ॥ ౬౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ నృపార్భకః । యయౌ మధువనం పుణ్యం హరేశ్చరణచర్చితమ్ ॥ ౬౫ ॥ తపోవనం గతే తస్మిన్ప్రవిష్టోఽన్తఃపురం మునిః । అభ్యర్హితార్హణో రాజ్ఞా సుఖాసీన ఉవాచ హ ॥ ౬౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ । రాజన్కిం ధ్యాయసే దీర్ఘం ముఖేన పరిశుష్యతా । కిం వా న రిష్యతే కామో ధర్మో వాఽర్థేన సంయుతః ॥ ౬౭ ॥ రాజోవాచ ॥ సుతో మే బాలకో బ్రహ్మన్స్త్రైణేనాకరుణాత్మనా । నిర్వాసితః పఞ్చవర్షః సహ మాత్రా మహాన్కవిః ॥ ౬౮ ॥ అప్యనాథం వనే బ్రహ్మన్మా స్మాదన్త్యర్భకం వృకాః । శ్రాన్తం శయానం క్షుధితం పరిమ్లానముఖామ్బుజమ్ ॥ ౬౯ ॥ అహో మే బత దౌరాత్మ్యం స్త్రీజితస్యోపధారయ । యోఽఙ్కం ప్రేమ్ణాఽఽరురుక్షన్తం నాభ్యనన్దమసత్తమః ॥ ౭౦ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ । మా మా శుచః స్వతనయం దేవగుప్తం విశాంపతే । తత్ప్రభావమవిజ్ఞాయ ప్రావృఙ్క్తే యద్యశో జగత్ ॥ ౭౧ ॥ సుదుష్కరం కర్మ కృత్వా లోకపాలై

రాజాఽఽహ ॥ సుత ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్, స్త్రైణేన స్త్రీషు భవః స్త్రైణః, స్త్రీణామయమితి వా- స్త్ర్యధీనేన స్త్రీభిర్జితేనేతి యావత్-అతఏవ, అకరుణాత్మనా కరుణారహితచిత్తేన మయా, మే మమ-సుతః, సుత ఇత్యనేనాపరిత్యాజ్యతా గమ్యతే-పఞ్చవర్షః ఇత్యనేనేన నితరాం ॥ మాత్రా సహ నిర్వాసితః తస్యా అప్యనాదృతత్వేన నిర్వాసితప్రాయత్వాన్మాత్రా సహేత్యుక్తిః, తథా చ భార్యాపుత్రయోరపరిత్యాజ్యతా స్మృతా ‹‹ వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ సాధ్వీ భార్యా సుతశ్శిశుః । అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యా మనురబ్రవీ ›› దితి, నను ‹‹ త్యజేదేకం కులస్యార్థే ›› ఇత్యుక్తరీత్యా ఉత్పథశ్చేత్సుతోఽపి త్యాజ్య ఏవ, తత్రాహ ॥ మహాన్కవిః, మహాన్వినయాదిగుణసమ్పన్నః, కవిః బుద్ధిమాన్ ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ హే బ్రహ్మన్-వనే-క్షుధితం, శ్రాన్తం, మత ఏవ-పరితః పరిమ్లానం ముఖామ్బుజం యస్య, తత ఏవ శయానమర్భకమనాథం రక్షకహీనం-మా స్మాదన్త్యపి మా స్మ ఖాదన్తి కిం స్విదిత్యర్థః ✽ ॥ ౬౯ ॥ ✽ ఆత్మానం నిన్దన్తి ॥ అహో ఇతి ॥ స్త్రీజితస్య, మే మమ-దౌరాత్మ్యం, అవధారయ నిశ్చిను అహో బతేతి ఖేదే-దౌరాత్మ్యం దర్శయతి, యోఽహమసత్తమః, అఙ్కమారురుక్షన్తమారోఢుమిచ్ఛన్తం, సుతం-ప్రేమ్ణా, నాభ్యనన్దం నాభినన్దితవానస్మి ✽ ॥ ౭౦ ॥ ✽ ఏవముక్తో నారదస్తమాశ్వాసయన్నాహ ॥ మేతి ॥ హే విశాంపతే మనుజపతే, దైవగుప్తమితి హేతుగర్భం, దైవేన ఈశ్వరేణ గుప్తత్వాద్రక్షితత్వాత్తనయం ప్రతి-తస్య తనయస్య ప్రభావ-మవిజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా, అవిజ్ఞాయేత్యత్ర క్త్వాన్తస్య ల్యపీత్యుపసర్గేణ సమాసేక్త్వో ల్యబాదేశ చ పశ్చాన్నఞా సమాసః, అతోఽనఞ్పూర్వ ఇతి నల్యబ్నిషేధః- మా మా శుచ స్వమా శుచ స్వేత్యర్థః ॥ వీప్సా తాత్పర్యేణ మా శోద్వి ఉక్తస్య ప్రయోగః, ప్రభావమేవ వివృణోతి-ప్రావృఙ్క్త ఇతి సపాదేన శ్లోకేన యస్య తవ పుత్రస్య, యశః, జగత్, ఆవృఙ్క్తే వ్యాప్నోతి ✽ ॥ ౭౧ ॥ ✽ ప్రభుర్జితేన్ద్రియో ధ్రువః, లోకపాలైరిన్ద్రాదిభిరపి సుదుష్కరం కర్తుమశక్యం, కర్మ తపసా భగవత్తోషణపూర్వకసర్వోత్కృష్టపదసమ్పాదనరూపం కర్మ, కృత్వా

తవ, తవ, యశో, విపులయన్విస్తారయన్, హే రాజన్, అచిరతః అను, ఏష్యత్యాగమిష్యతి ❋ ॥ ౭౨ ॥ ❋ ఏవం నారదేనాభాషితో రాజా పుత్రమేవానుచిన్తయన్నాసీదిత్యాహ మైత్రేయః ఇతీతి। ఇతి ఏవం, దేవర్షిణా నారదేన, ప్రోక్తం విమృశ్య సవిమర్శమాశ్రుత్య జగతీపతిరుత్తానపాదః, రాజ్యలక్ష్మీమనాదృత్య, ధ్రువమేవాన్వచిన్తయత్ ❋ ॥ ౭౩ ॥ ❋ ధ్రువో మధువనే కిమకరోదిత్యపేక్షాయామాహ ॥ తత్రేత్యాదినా ॥ అభిషిక్తః స్నాతః యమునాయామితి శేషః యస్యాం ప్రయతః తపసే ప్రయతితవాన్, తాం, ప్రథమాం రాత్రిం, తత్ర మధువనే ఉపోష్య, విభావరీమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ఉపవసతేరధికర్త్యర్థస్యాధారత్వనమితి తత్రేతి సప్తమీబాధ్యా సమాహితచిత్తః దిష్టాదేశేన ఉపదిష్టమార్గేణ పూరుషం పరమపురుషం, పర్యచరత్ పరిపూజితవాన్ ❋ ॥ ౭౪ ॥ ❋ తిసృణాం రాత్రీణాం సమాహారస్త్రిరాత్రం తస్మిం తే కపిత్థాని బదరాణి చ ఫలాని అశనం యస్య సః ఆత్మనో దేహస్య, వృత్తిః స్థితిః తదనుసారేణ దేహధారణమాత్రోపయుక్తాహారేణేత్యర్థః హరిమర్చయన్ మాసం, నిన్యే అతిచక్రమే ❋ ॥ ౭౫ ॥ ❋ అర్భకో ధ్రువః తథా షష్ఠే షష్ఠే దినే జీర్ణైః తృణాదిభిః కృతమన్నం యస్య జీర్ణతృణాద్యశనః విభుమభ్యర్చయన్ ద్వితీయం మాసం నిన్యే ఇత్యనుషజ్యతే ❋ ॥ ౭౬ ॥ ❋ నవమే నవమేఽహని అబ్భక్షః ఉప ఏవ భక్షయన్ తృతీయం చ మాసం నయన్ ఉత్తమశ్లోకం భగవన్తం, సమాధినా, ఉపాధావత్ ఆరాధితవాన్ ❋ ॥ ౭౭ ॥ ❋ వాయుభక్షః వాయుమేవ భక్షయన్ చతుర్థమపి మాసం నయన్ జితశ్వాసః జితప్రాణః దేవం భగవన్తం, ధ్యాయన్నధారయత్ ధారణాం కృతవాన్ ప్రతిమాససమాహారస్త్రిచన్తపో ఽతిరేకం చ కృతవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౭౮ ॥ ❋ పఞ్చమే మాసి స్వానుప్రా జితే—

రపి ప్రధుః । ఏష్యత్యచిరతో రాజన్యశో విపులయం స్తవ ॥ ౭౨ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం విశ్రుత్య జగతీపతిః । రాజ్యలక్ష్మీమనాదృత్య పుత్రమేవాన్వచిన్తయత్ ॥ ౭౩ ॥ తత్రాభిషిక్తః ప్రయతస్తామపోష్య విభావరీమ్ । సమాహితః పర్యచరదృష్యాదేశేన పూరుషమ్ ॥ ౭౪ ॥ త్రిరాత్రాన్తే త్రిరాత్రాన్తే కపిత్థబదరాశనః । ఆత్మవృత్త్యనుసారేణ మాసం నిన్యేఽర్చయన్హరిమ్ ॥ ౭౫ ॥ ద్వితీయం చ తథా మాసం షష్ఠే షష్ఠేఽర్భకో దినే । తృణపర్ణాదిభిః శీర్ణైః కృతాన్నోఽభ్యర్చయన్విభుమ్ ॥ ౭౬ ॥ తృతీయం చానయన్మాసం నవమే నవమేఽహని । అబ్భక్ష ఉత్తమశ్లోకముపాధావత్సమాధినా ॥ ౭౭ ॥ చతుర్థమపి వై మాసం ద్వాదశే ద్వాదశేఽహని । వాయుభక్షో జితశ్వాసో ధ్యాయన్దేవమధారయత్ ॥ ౭౮ ॥ పఞ్చమే మాస్యనుప్రాప్తే జితశ్వాసో నృపాత్మజః । ధ్యాయన్బ్రహ్మ పదైకేన తస్థౌ స్థాణురివాచలః ॥ ౭౯ ॥ సర్వతో మన ఆకృష్య హృది భూతేన్ద్రియాశయమ్ । ధ్యాయన్భగవతో రూపం నాద్రాక్షీత్కిఞ్చనాపరమ్ ॥ ౮౦ ॥ ఆధారం మహదాదీనాం ప్రధానపురుషేశ్వరమ్ । బ్రహ్మ ధారయమాణస్య త్రయో లోకాశ్చకమ్పిరే ॥ ౮౧ ॥ యదైకపాదేన స పార్థివార్భకస్తస్థౌ తదఙ్గుష్ఠనిపీడితా మహీ । ననామ తత్రార్ధమిభేన్ద్రధిష్ఠితా తరీవ సవ్యేతరతః పదే పదే ॥ ౮౨ ॥ తస్మిన్నభిధ్యాయతి విశ్వమాత్మనో ద్వారం నిరుధ్యాసుమనన్య—

తప్రాణో రాజసుతః బ్రహ్మ భగవన్తం ధ్యాయన్ ఏకేన పదా చరణేన స్థాణురివ, నిశ్చలో భూత్వా, తస్థౌ స్థితవాన్ ❋ ॥ ౭౯ ॥ ❋ భూతేన్ద్రియాశయం, భూతాని భూతసూక్ష్మాణి శబ్దాదీని తద్గ్రాహకాణీన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని, శబ్దాదివిషయప్రవణానీన్ద్రియాణీత్యర్థః – తాని ఆశేరతే యస్మిన్ శయనమత్ర నిర్వ్యాపారః అవ్యాపారి శ్రోత్రాదీన్ద్రియవన్మనస్సర్వతస్సఙ్కల్పవికల్పాదేరాకృష్య నివర్త్య, హృది హృదయపుణ్డరీకే, భగవతో, రూపం దివ్యవిగ్రహం, ధ్యాయన్ భగవతో రూపాదపరమన్యం, నాద్రాక్షీన్నాపశ్యత్ ॥ అన్యన్నాద్రాక్షీదిత్యనేన ధ్యానస్య విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వకథనేన ధ్యానస్య పరినిష్పత్తిః ఫలితా, సాధనస్య నిష్పత్తిర్నామ ఫలావ్యవహితపూర్వదశోక్తా ❋ ॥ ౮౦ ॥ ❋ తామేవ ప్రపఞ్చయిష్యన్ తావత్తత్స్వభావమాహ ॥ ఆధారమితి త్రిభిః ॥ మహదాదీనాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం భూతానాం, తత్సంసృష్టానాం చేతనానాం చ ఆధారం ధారకం, అనేన స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వమాహ ॥ ప్రధానపురుషేశ్వరం ప్రధానం సూక్ష్మమచిత్తత్త్వం, పురుషాస్తత్సంసృష్టాశ్చేతనాః, తేషామీశ్వరం అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తారం అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తేతి శ్రుతేః అనేన, యన్మహదాదీనాం ధారకత్వముక్తం తదప్యన్తః ప్రవిశ్య నియమనేనైవేతి విశేషనిష్ఠం బోధ్యం, ఏవంభూతం భగవన్తం బ్రహ్మ, ధారయమాణస్య సతః తస్య, తేజసోఽధుమశక్నువన్తః త్రయో లోకాశ్చకమ్పిరే కమ్పితాః ❋ ॥ ౮౧ ॥ ❋ స పార్థివార్భకో ధ్రువః, ఏకేన పాదేన, యదా, తస్థౌ, తత్ర, తస్యాఙ్గుష్ఠేన, నిపీడితా నితరాం పీడితా, ఆక్రాన్తా సతీ, మహీ భూమిః, అర్ధం, ననామ ప్రహ్వీబభూవ, అర్ధశబ్దస్యాత్ర సమాంశవాచిత్వాభావేపి విధేయనమనక్రియావిశేషణత్వాభిప్రాయేణ క్లీబత్వనిర్దేశః, ఇభేన్ద్రేణ గజశ్రేష్ఠేనాధిష్ఠితా అధిష్ఠితా, తరీ నౌః, యథా, పదే పదే ప్రతిపదం, సవ్యేతరతః, సవ్యతో వామతో దక్షిణతశ్చ, నమతి, తద్వత్ ❋ ॥ ౮౨ ॥ ❋ కిం చ తస్మిన్ ధ్రువే ఆత్మనః స్వస్య, విశ్వం ద్వారం సర్వాణీన్ద్రియాణి, ద్వారశబ్దశ్శ్రోత్రాదీన్ద్రియపరః

అసుం ప్రాణంచ-నిరుధ్య,అనన్యయావిషయా న్తరరహితయా,ధియా,ధ్యాయతిసతి-భగవ న్తమితి శేషః-యద్వా, విశ్వశబ్దో భగవత్పరః॥విష్ణోర్నామసహస్ర,,మిత్యుపక్రమ్య॥విశ్వంవిష్ణు ,, రిత్యుక్తత్వాత్,విశ్వాత్మకత్వాద్వా,విశ్వోవిష్ణుః , లోకాఇన్ద్రాదిభిస్సహితాః,భృశంనితరాం-నిరుచ్ఛ్వాసేనఉచ్ఛ్వాసాభావేన-నిపీడితాః,హరిం,శరణం,యయుః,ప్రాపుః ॥౮౦॥ శరణప్రాప్తిమేవప్రపఞ్చయతి॥నైవమితి॥ హేభగవన్,చరాచరస్య , ఏవంవిధంప్రాణనిరోధం-నవిదామఃకదాచిదపినజానీమః-అచరగ్రహణందృష్టాన్తార్థం- తేషాముచ్ఛ్వాసనిశ్వాసయోరభావాత్, యథా,అచరస్యఉచ్ఛ్వాసాదిర్నాస్తి , తథాచరస్యాపిప్రాప్తఇతి-తత్తస్మాత్,అఖిలసత్త్వధామ్నః కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకస్య , తవ,నఃసమ్బన్ధినామస్మాకం-వృజినాత్ప్రాణనిరోధరూపాద్దుఃఖాత్ - విమోక్షుం - విధేహీకురు - వయం-శరణ్యం సమీహితసాధనత్వేనాధ్యవసనీయం-త్వాం - శరణముపాయం-ప్రాప్తాః-ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యామఇత్యర్థః ॥౮౧॥ ఏవం-శరణంగతానాహ॥శరణ్యోభగవాన్॥మాభైష్టేతి॥మాభైష్టభయం మాకురుత తపసా - దురత్యయంఅనుల్లఙ్ఘ్యం-బాలం-నివర్తయిష్యేనిష్పాదయిష్యామి -సమీహితేనసంయోజయామీత్యర్థః-అతో - యూయంస్వధామస్వస్థానంప్రతి-యాతగచ్ఛత-కోసౌబాలఃకథంచైకస్య ప్రాణనిరోధాద్విశ్వస్యప్రాణనిరోధఇత్యతఆహ - యతఃయదీయప్రాణనిరోధాద్యతోఽ:-వఃయుష్మాకం - ప్రాణనిరోధ - ఆసీత్-సః-ఔత్తానపాదిః ఉత్తానపాదస్యపుత్రోబాలోధ్రువః .మయివిశ్వప్రాణిప్రాణనహేతుభూతేమయి ॥ కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోన స్యాత్ - యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మయఆత్మాసర్వాన్తరస్తన్మేవ్యాచక్ష్వేతి - యఃప్రాణేనప్రాణితిసతఆత్మాసర్వాన్తరఃయోఽపానేనాపానీతిసతఆత్మాసర్వాన్తర ,, ఇతి శ్రుతేః,సజ్జితః ఆత్మాఅన్తఃకరణంయస్య- సోఽభూ

~~~~~~

న్యయాధియా।లోకానిరుచ్ఛ్వాసనిపీడితాభృశంసలోకపాలాశ్శరణంయయుర్హరిమ్॥ ౮౦ ॥దేవాఊచుః॥నైవం విదామోభగవన్ప్రాణరోధంచరాచరస్యాఖిలసత్త్వధామ్నః। విధేహితన్నోవృజినాద్విమోక్షుంప్రాప్తావయంత్వాం శరణంశరణ్యమ్॥ ౮౧ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ మాభైష్టబాలంతపసాదురత్యయాన్నివర్తయిష్యేప్రతియాత *స్వధామ। యతోహితఃప్రాణనిరోధఆసీదౌత్తానపాదిర్మయిసజ్జితాత్మా ॥ ౮౨ ॥ ********

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ఽష్టమోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయఉవాచ ॥తఏవముత్సన్నభయాఉరుక్రమేకృతప్రణామాఃప్రయయుస్త్రివిష్టపమ్। సహస్రశీర్షాపితతోగరుత్మతామధోర్వనంభృత్యదిదృక్షయాగతః॥ ౧ ॥ సవైధియాయోగవిపాకతీవ్రయాహృత్పద్మకోశేస్ఫురితంతటిత్ప్రభమ్। * తిరోహితంసహసైవోపలక్ష్యబహిఃస్థితంతదవస్థందదర్శ॥ ౨ ॥తద్దర్శనేనాగతసాధ్వసఃక్షితావవన్దతాఙ్గంవినమయ్యదణ్డవత్ ।దృగ్భ్యాంప్రపశ్యన్ప్రపిబన్నివార్భకశ్చుమ్బన్నివాస్యేనభుజైరివాశ్లిషన్ * ॥ ౩ ॥ సతంవివక్షన్తమతద్విదంహరిర్జ్ఞాత్వాఽస్యసర్వస్యచహృద్యవస్థితః।కృతాఞ్జలింబ్రహ్మమయేన

~~~~~~

త్-స్వప్రాణనిరోధనోచ్ఛ్వాసనిశ్వాసయోరస్యక్షమమాణేనవిశ్వప్రాణిప్రాణనహేతుభూతస్యమమతేనహృదినిరుద్ధత్వాత్సర్వప్రాణిప్రాణనిరోధోఽభూదితిభావః ॥ ౮౨ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః. **********************************

ఏవంభగవతోక్తేషుదేవేషుస్వధామగతేషుభగవాన్భక్తానుజిఘృక్షయాధ్రువేణప్రత్యక్షీకర్తేనస్తుతస్తంసమీహితేనసంయోజ్యస్వధామాగాత్ - తథాధ్రువోఽపిససాధితసమీహితస్స్వధామ జగామేత్యాహనవమేనవమునేః ॥ ఏవంభగవద్వాక్యేన-ఉత్సన్నభయాఃగతభయాః - దేవాః-ఉరుక్రమేభగవతివిషయే-కృతప్రణామాస్సన్తః - త్రివిష్టపంసురలోకం-యయుర్జగ్ముః - తత-స్సహస్రశీర్షాభగవానపి-భృత్యదిదృక్షయాభృత్యదర్శనేచ్ఛయా-మధోర్వనం-గరుత్మతావాహనభూతేనసహ-గతఃజగామ*॥౧॥*సవైధ్రువః-యోగవిపాకతీవ్రయాయోగస్య-ధ్యానయోగస్య,విపాకఃఅపరోక్షప్రతీతిరూపత్వాదవిశేషాఽవిశిష్టత్వం- తేన-తీవ్రయా విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితయా-ధియా-ప్రథమ -హృత్పద్మకోశేస్ఫురితంసాక్షాత్కృతం-తత-స్సహసైవ -తిరోహితం-తతఃపునర్బహిఃస్థితం-తటిత్ప్రభం అన్తరావిర్భూతస్య సహసాతిరోధానేనతటిత్త్వసామ్యమభిప్రేత్యతటిత్ప్రభమిత్యుక్తం - తదవస్థంయాదృగన్తఃస్ఫురత్తాదృశ-ముపలక్ష్యప్రత్యభిజ్ఞాయ - దదర్శసాక్షాత్కృతవాన్ ॥ ౨ ॥ తస్యభగవతో-దర్శనేన ఆగతసాధ్వసఃజాతసమ్భ్రమః-అర్భకోధ్రువః-అఙ్గంశరీరం - క్షితావ్భూమౌ-దణ్డవ-ద్వినమయ్యనతంకృత్వా- అవన్దతనమస్కృతవాన్-సంభ్రమమేవాహ । దృగ్భ్యాం-ప్రపశ్యన్-పిబన్నివఅవన్దతఆస్యేనచుమ్బన్నివానన్దత-భుజాభ్యాం - మాశ్లిషన్నాలిఙ్గన్నివావన్దత-భుజైరితిబహువచనమార్షమ్ ॥ ౩ ॥ సధ్రువం-వివక్షన్తంగుణాన్వక్తుమిచ్ఛన్తంతుష్టూషన్తమిత్యర్థః-పున-రతద్విదంస్తోతుమజానన్తం - అస్యధ్రువస్య-సర్వలోకస్యచ-హృదిహృదయే-

అవస్థితః. హేతుగర్భమిదం - హృద్యవస్థితత్వాత్ .జ్ఞాత్వా-సహరిః-బ్రహ్మమయేన - బ్రహ్మప్రణవః - వేదోవా-తత్ప్రచురేణ-ధ్వనిప్రణవాద్యనుకారిత్వాత్ప్రణ్యామయేనేత్యుక్తం ॥ కమ్బునా శఙ్ఖేన-కపోలేగణ్డే-చాలంధ్రువం - కృపయా-పస్పర్శమమార్జ * ॥ ४ ॥ * సవైధ్రువః - దైవీందేవస్యసమ్బన్ధినీం-దేవేనభగవతాఽఽవిర్భావితామిత్యర్థః తాంపదార్థప్రచురాం.గిరంవాచం.తదైవస్పర్శోత్తరకాలమేవ - ప్రతిపద్యలబ్ధ్వా - పరితోజ్ఞాతఃకార్త్స్న్యేనవిదితః - పరాత్మనోఃపరమాత్మజీవాత్మనోఽనిర్ణయోయాథాత్మ్యం - యేన-అతఏవ-భక్తిభావఃభక్త్యాత్మకోభావోఽభిప్రాయో-యస్య - ధ్రువాక్షితిరాశాశ్వతీ.క్షితిఃస్థానం యస్య - అయంభావినిర్దేశః - అసత్వరః-త్వరరహితః-పరిశ్రుతంసర్వతోవిఖ్యాతం-ఉరునిరవధికం - శ్రవఃకీర్తిర్యస్యతం.భగవన్తం - అభ్యగృణాత్ - అస్తావీత్ * ॥ ५ ॥ *తత్రస్వకీయవాగాదీన్ద్రియసంజీవయితృత్వేనస్వానుభవసిద్ధజ్ఞానప్రదంచిదచిచ్ఛరీరంనిఖిలజగదేకకారణంనిరస్తనిఖిలహేయగన్ధంముముక్ష్వుపాయత్వముక్తిప్రదత్వ శ్రితదురితౌఘనివర్తకత్వనిరతిశయయశస్సంపన్నత్వనిరతిశయానన్దత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరత్వేనభగవన్తంపఞ్చభిఃప్రస్తుత్యతస్మిన్స్వమనః ప్రావణ్యమేకేనసమ్ప్రార్థ్యతత్పదారవిన్దధ్యానాసక్తచిత్తస్యదేహతదనుబన్ధిహేతుకసుఖదుఃఖాద్యననుభూతిమేకేనాభిధాయతతస్సాధుపరిత్రాణాయస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం పరత్వేనశఙ్కితబ్రహ్మాదిదేవతానామవికారణభూతంస్వావతారైణసాక్షాజ్జగదవితారంత్రిభిఃప్రస్తుత్యైకేనతంశరణమాగత్య పురుషార్థమార్తస్య భజనాదాశిషాంసత్యతాంవదన్నిరతిశయవాత్సల్యమేకేనస్తౌతి ॥యఇత్యాదిద్వాదశభిః ॥ తత్రతావద్వాగాదీన్ద్రియసంజీవయితృత్వేనస్వస్మైనిదర్శితేనజ్ఞానప్రదత్వంనిశ్చిన్వన్నమస్కరోతి ॥ యఇతి ॥ యోభగవాన్, ప్రసుప్తాంస్వకార్యాక్షమాం, మిమాంస్తోతుంప్రవృత్తాం-మేస్తోతుకామస్యమమ, వాచంవాగిన్ద్రియ-మన్తఃప్రవిశ్యసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనాత్మానుప్రవేశఉచ్యతే -పూ

కమ్బునాపస్పర్శచాలంకృపయాకపోలే* ॥४॥ సవైతదైవప్రతిపాదితాంగిరందైవీంపరిజ్ఞాతపరాత్మనిర్ణయః। తంభక్తిభావోఽభ్యగృణాదసత్వరఃపరిశ్రుతోరుశ్రవసంధ్రువక్షితిః ॥ ५ ॥ ధ్రువఉవాచ ॥ యోఽన్తఃప్రవిశ్యమమవాచమిమాంప్రసుప్తాం సంజీవయత్యఖిలశక్తిధర * స్వధామ్నా ।అన్యాంశ్చహస్తచరణశ్రవణత్వగాదీన్ప్రాణాన్నమోభగవతేపురుషాయతుభ్యమ్ ॥ ६ ॥ ఏకస్త్వమేవభగవన్నిదమాత్మశక్త్యామాయాఖ్యయోరుగుణయామహదాద్యశేషమ్ । సృష్ట్వాఽనువిశ్యపురుషస్తదసద్గుణేషునానేవదారుషువిభావసువద్విభాసి॥७॥ త్వద్దత్తయావయునయేదమచష్టవిశ్వంసుప్తప్రబుద్ధఇవనాథభవత్ప్రపన్నః । † తస్యాపవర్గశరణంతవపా

ర్వమేవప్రవిష్టత్వాత్, సంజీవయతి-తత్ర హేతుః, అఖిలశక్తిధరఃఅఘటితఘటనాదిసర్వశక్తస్తవేదముపపన్నమితిభావః ,తథా-స్వధామ్నాస్వధామభూతాన్ స్వశరీరభూతానితియావత్, తృతీయాన్తపాఠే స్వధామ్నాస్వకీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనాన్తఃప్రవిశ్యేత్యన్వయః, హస్తచరణశ్రవణత్వగాదీన్, హస్తచరణగ్రహణంపాయూపస్థయోఃకర్మేన్ద్రియయోరుపలక్షణం, శ్రవణత్వగ్గ్రహణమవశిష్టజ్ఞానేన్ద్రియాణాం, ఆదిశబ్దేనాన్తఃకరణచతుష్టయాధిష్ఠాతృదేవతానాంగ్రహః- అన్యాన్ప్రాణానిన్ద్రియాణి, సంజీవయతి-తస్మై, భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యాయమూర్తయే, పురుషాయపురుషాన్తర్యామిణే, అనేనజీవాన్తర్యామిత్వముక్తం, పూర్వముచిదన్తర్యామిత్వకథనాత్, తుభ్యంనమః, కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వేనతత్సంజీవయితృత్వేనజ్ఞానప్రదత్వంత్వయ్యేవోపపన్నమితిభావః ॥६॥ *నను "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్, అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి",ఇతిజగత్స్రష్టురేవానుప్రవేశస్మరణాన్నాహంచిదచిదన్తరాత్మేత్యతజగత్స్రష్టావిత్వమేవేత్యాహ॥ఏకఇతి॥ హేభగవన్,ఇదంపరిదృశ్యమానం,మహదాదిసమష్టివ్యష్ట్యాత్మక-మశేషంసర్వం-జగత్-ఉరుగుణయా-వివిధపరిణామక్షమసత్వాదిగుణయా, ఆత్మశక్త్యా,ఆత్మనఃస్వస్యసంబన్ధిన్యాశక్త్యా కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషభూతయా మాయాఖ్యయాప్రకృత్యా, సృష్ట్వా, సదసద్గుణేషుకార్యకారణభూతేషుసత్వాదిగుణమయపదార్థేషు,పురుషోజీవశరీరకఃఅనుప్రవిశ్య,త్వమేకఏవసన్, దారుషుహ్రస్వదీర్ఘఋజువక్రాదిభేదభిన్నేషుదారుషు,విభావసువదగ్నివన్నానేవబహుధవ-విభాసి-అత్రవిభావసుదృష్టాన్తేనస్వశరీరభూతచిదచిద్గతగుణాస్పర్శోవివక్షితః, ఇవశబ్దేనవస్తుతఏకత్వం దేవమనుష్యాదిశరీరసంసృష్టజీవాన్తరాత్మత్వకృతంబహుత్వముపవివక్షితమ్ * ॥ ७ ॥ *ఏవంనిఖిలజగదేకకారణత్వేనకృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వేననిరస్తనిఖిలదోషత్వేనచవాగాదీన్ద్రియ సంజీవయితృత్వాత్తత్స్యైవజ్ఞాన ప్రదత్వముక్తం, తదేవ నిదర్శయన్ తత్సైవనిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వే నభజనీయతామాహ ॥ త్వద్దత్తయేతి ॥ త్వదీయయా " తేషాంసతతయుక్తానాంభజ

* పా ॥ స్వధామ్నా. † పా ॥ తస్యాపవర్గ్య.

తాంప్రీతిపూర్వకం - దదామిబుద్ధియోగంతం,, మితివదతాత్వయా, దత్తయా, వయునయాజ్ఞానేన, ప్రీతత్వమార్గం, హేనాథ-భవన్తం, ప్రపన్నః శరణంగతో, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః, సుప్తప్రబుద్ధఇవపూర్వంసుప్తః పశ్చాత్ప్రతిబుద్ధఇవ, విశ్వమచష్ట అపశ్యత్-విశ్వరచనోపయోగిజ్ఞానవిధురస్త్వత్ప్రతిపత్త్యా త్వద్దత్తజ్ఞానేనాస్రుజదిత్యర్థః, నాత్రభూతార్థవివక్షా, పశ్యతీత్యర్థః - హేఆర్తబన్ధో ఆర్తానాం తాపత్రయాతురాణాం, బన్ధో, అపవర్గశరణంముక్త్యుపాయం-అపవర్గ్యమితిపాఠే స్వార్థేష్యఞ్ అపవర్గేభవం ఆపవర్గ్యం సుఖం-తత్సాధనమితివా, తవ, పాదమూలం, కృతవిదాసర్వైస్త్రియోపజీవనేనజ్ఞాన ప్రదత్వాద్యుపకారజ్ఞేనకథం విస్మర్యతే, ఏవంమహోపకారిణం త్వామభజన్తః కృతఘ్నా ఏవేత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ తథాత్వాం భజన్తోఽపి మాదృశాస్సకామామన్దభాగ్యా ఏవేత్యాహ ॥ నూనమితి ॥ కల్పకతరుం కల్పకతరుతుల్యం, ఆశ్రితార్థప్రదత్వేనకల్పకతరుతౌల్యం వివక్షితం, తతోనిరతిశయగుణవత్త్వామాహ ॥ భవాప్యయవి మోక్షణం భవోజన్మ, అప్యయోమరణం - తయోర్మోక్షణం మోచనం, యస్మాత్తం, యద్వా, భవాప్యయావి మోచయతీతిణ్యన్తాత్కర్తరిల్యుట్ బాహులకత్వాత్, ముక్తిప్రదమిత్యర్థః - ఏవంభూతం త్వాం, యే, మాదృశాలోకాః, అన్యహేతోః, అన్యస్య త్రివర్గస్య, హేతోః కారణాత్, భజన్తి, తేజనాః, స్తవ, మాయయా ‹‹ మమమాయాదురత్యయా ›› ఇత్యుక్తవిధయా, విమృష్టమతయః అపహృతజ్ఞానాః, నూనమితినిశ్చయే, కుతస్తేవిమృష్టమతయ ఇత్యత్రాహ, యద్యస్మాత్, స్పర్శజంవిషయేన్ద్రియసమ్బన్ధజం, అతఏవ‹‹ఏతే వై నిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన,, ఇతినరకప్రాయేపిసంసారే, నృణాం, కుణపోపభోగ్యం కుణపేనశవతుల్యేనశరీరేణోపభోగ్యం - సుఖమితి శేషః-ఇచ్ఛన్తి ❁ ॥౯॥ ❁ ననుస్వర్గస్యాపిసుఖత్వప్రతిపత్తేః కింతదర్థంభజమానాన్నిన్దిత్వానిష్కామాః ప్రశంసహీత్యాశఙ్కాయాం స్పర్శజస్యాల్పాస్థిరత్వాన్నిన్దామిత్యభిప్రేత్య కింవక్తవ్యం నిష్కామభజనసాధ్యస్యాపవర్గికసుఖస్య నిరవధికత్వాన్న తేనస్పర్శజస్యసామ్యమితియతస్త్వచ్చరణధ్యానత్వద్భక్తజనకథాశ్రవణజ

దమూలంవిస్మర్యతేకృతవిదాకథమార్తబన్ధో॥ ౮ ॥నూనంవిమృష్టమతయస్తవమాయయాతేయేత్వాం భవాప్యయవిమోక్షణమన్యహేతోః। అర్చన్తికల్పకతరుంకుణపోపభోగ్యమిచ్ఛన్తియత్స్పర్శజంనరకేపినృణామ్॥౯॥ యానిర్వృతిస్తనుభృతాంతవపాదపద్మధ్యానాద్భవజ్జనకథాశ్రవణేనవాస్యాత్। సాబ్రహ్మణిస్వమహిమన్యపినాథమాభూత్కింన్వన్తకాసిలులితాత్పతతాంవిమానాత్॥ ౧౦ ॥భక్తింముహుః ప్రవహతాంత్వయిమే ప్రసఙ్గోభూయాదనన్తమహతామమలాశయానామ్। యేనాఞ్జసోల్బణమురువ్యసనంభవాబ్ధింనేష్యేభవద్గుణకథామృతపానమత్తః॥ ౧౧ ॥ తేనస్మరన్త్యతితరాంప్రియమీశమర్త్యంయేచానుగాస్సుతసుహృద్గృహవిత్తదారాః। యేత్వబ్జనాభభవదీయపదారవిన్దసౌగన్ధ్యలుబ్ధహృదయేషుకృతప్రసఙ్గాః॥౧౨॥తిర్యఙ్నగద్విజసరీసృప

న్యసుఖేనాపినకైవల్యమపిసమానమితికైముత్యనయేనాహ॥యేతి॥తనుభృతాం దేహినాం-తవ-చరణకమలధ్యానాత్ - భవజ్జనాభాగవతాస్తేషాం-కథాశ్రవణేనవా-యా-నిర్వృతిస్సుఖం-స్యాత్ - సానిర్వృతిః-హేనాథ - స్వమహిమన్యపిస్వాభావికగుణాష్టకరూపమహిమ్ని బ్రహ్మణిశుద్ధాత్మన్యనుభూయమానేఽపి-మాభూత్ నాస్తీత్యర్థః-అన్తకాసిలులితాత్ అన్తకాఖ్యశస్త్రక్షతాత్-విమానాత్ - పతతాంస్వర్గిణాం-నిర్వృతి-స్స్యాత్కిం-నాస్త్యేవేత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఏవంనిత్యనిరతిశయానన్దసాధనభూతంత్వాం క్షయిష్ణుసాతిశయాల్పసుఖసాధనత్వేనభజన్తోమాదృశామన్దభాగ్యా ఏవేత్యుక్త్వాస్వస్య సత్సఙ్గతికథాశ్రవణాదిప్రణాడ్యాభక్తిముద్దిశ్య తుకిం ప్రార్థయతే॥భక్తిమితి॥ హేఅనన్తదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహిత-త్వయి నిరస్తనిఖిలదోషే సార్వజ్ఞ్యనిరతిశయానన్దత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరే త్వయి-ముహుః పునఃపునః-నిరన్తరమిత్యర్థః-భక్తిం- ప్రవహతాం కుర్వతాం-అతఏవామలః ఆశయోఽన్తఃకరణం యేషాం - మహతాం క్రోధాద్యాత్మగుణయుక్తానాం, ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః-మహతామితిసమ్బన్ధమాత్రేషష్ఠీ-మహత్సమ్బన్ధీసఙ్గమః మహత్సుసఙ్గమఇత్యర్థః మే-స్యాత్ -యేనమహత్సఙ్గేన-హేతునా-ప్రవృత్తా-యా-భగవతోగుణకథా, సైవమధు-తస్య-పానేన-మత్తస్తృప్తః, నిరస్తతాపత్రయఇత్యర్థః ఉరువ్యసనమధికదుఃఖగర్భ-మతఏవోల్బణందుస్సహం-భవాబ్ధిం-నేష్యేతరామి ❁ ॥౧౧॥ ❁ నకేవలంసత్సఙ్గతేః కథాశ్రవణాదిప్రణాడ్యాఽపవర్గికసుఖసాధనత్వమేవకింతుజీవద్దశాయామపిదేహతదనుబన్ధినిమిత్తసుఖదుఃఖాద్యహేతుత్వమపీత్యాహ ॥ తేనేతి॥ హేఈశ-మర్త్యం మరణశీలమప్య-తితరాంనితరాం - ప్రియం-శరీరం-యేచ - అనుమర్త్యమనుసృత్యగచ్ఛన్తి వర్తన్తఇత్యనుగాః-సుతాదయః-తాంశ్చ-తేజనాః-నస్మరన్తినాభిమన్యన్తఇత్యర్థః-కేతఇత్యత్రాహ, హేఅబ్జనాభ, యేజనాః - భవదీయపదారవిన్దయోః, య - త్సౌగన్ధ్యంతేన-తస్మిన్వా - లుబ్ధం హృదయం యేషాం-తేషుభాగవతేషు, కృతః ప్రసఙ్గోయైస్త ఇత్యర్థః ॥౧౨॥ ❁ అబ్జనాభేత్యనేననిరతిశయసౌన్దర్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవైశిష్ట్యముక్తం - మహదాద్యశేషంసృష్ట్వానుప్రవిశ్య

పురుష ఇత్యనేన ప్రకృతిప్రాకృతపురుషశరీరకత్వం చ, ఏవం స్థూలసూక్ష్మశరీరద్వయముక్తం - అనన్తేత్యనేన సత్యజ్ఞానానన్తల
క్షణం దివ్యాత్మస్వరూపం చ - ఏతత్త్రితయమేవ యథావద్విద్వేత్తి యస్తద్వారా పరమపదం వ్రజతి - తిర్యగిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః, తత్రాద్యేన
స్థూలరూపం ప్రపఞ్చయతి॥ తిర్యగితి॥ హే పరమ - స్థూలసూక్ష్మరూపాభ్యాం విలక్షణ - నిస్సమాభ్యధిక - అత ఏవాఽజ - స్థూలరూ
పగతోత్పత్తివినాశాదిరహిత - నగాః స్థావరాణి - ఏతచ్చరాణామప్యుపలక్షణం - తిర్యఞ్చః పశుమృగాదయః - ద్విజాః అణ్డజాః,
ఏషాం తిర్యక్త్వేఽపి సఙ్గ్రహేఽసిద్ధగోబలీవర్దన్యాయేన పృథగ్గ్రహణం - ఏవం సరీసృపగ్రహణం చ - ఆదిశబ్దేన స్వేదజోద్భిజ్జ
సఙ్గ్రహః - తిర్యగాదిభిః పరిచితం పరితో వ్యాప్తం, సదసత్ చిదచిదాత్మకం - విశేషం - విశేషః - పృథివీ - సోఽస్యాస్తీతి విశేషం,
అర్శ ఆదేరాకృతిగణత్వాదచ్, విశేషపర్యన్తమిత్యర్థః - మహదాదిమహాన్ ఆదిర్యస్య తత్ - అనేకం వివిధవిచిత్రసన్నివేశం స్థ
విష్ఠం స్థూలం బ్రహ్మాణ్డాత్మకం - తే తవ - రూపం - వేద్మి - త్వచ్ఛరీరత్వేన వేద్మీత్యర్థః - అతః - స్థూలరూపా - త్పరం - విలక్షణం - యద్దివ్య
మఙ్గళవిగ్రహాత్మకం సూక్ష్మరూపం - తదపి న వేద్మీతి న - కిన్తు - త్వత్ప్రసాదాద్వేద్మ్యేవేత్యర్థః - పరం రూపం విశినష్టి, యత్ర యద్ద్వి
షయో వాదః ప్రాకృతత్వాప్రాకృతత్వవాదః - ప్రవర్తత ఇత్యర్థః - యద్వా - అవేద్మీతి చ్ఛేదః - అవేద్మీత్యకారో నిపాతో నఞ్ పర్యా
యః॥ తతశ్చ॥ అతః స్థవిష్ఠాద్రూపాత్పరం విలక్షణం॥ “న భూతసంఘసంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మనః,, ఇత్యుక్తాప్రాకృతది
వ్యవిగ్రహాత్మకం రూపం - తతః పరం దివ్యాత్మస్వరూపం సత్యం జ్ఞానమనన్తమిత్యుక్తవిధం చ - అవేద్మీతి న వేద్మీతి న - కిన్తు త్వ
త్ప్రసాదాజ్జానామ్యేవేత్యర్థః, రూపం స్వరూపం చోభయం విశినష్టి - యత్ర వాద ఇతి - యత్ర స్వరూపే రూపే చ విషయే - వాదః -
దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిసజాతీయత్వవాదః - నిర్విశేషత్వవాదశ్చ - న ప్రవర్తత ఇత్యర్థః - యత్ర - వాదశ్శబ్దవ్యాపారో - నాస్తి - తద్రూ
పస్వరూపం చ న వేద్మీతి వ్యాఖ్యానం త్వయుక్తం॥ “సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి - శాస్త్రయోనిత్వాత్ - వచసాం వాచ్యముత్త
మం - న తాస్మ సర్వవచసాం - ప్రతిష్ఠా యత్ర శాశ్వతీ - వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః,, ఇత్యాదిశ్రుతిసూత్ర
స్మృతిభిశ్శాస్త్రైకవేద్యత్వాభిధానాత్ ✽ ॥౧౩॥ ✽ కిఞ్చ - యః పుమాన్ - ఏతచ్చిదచిదాత్మకం జగత్కల్పాన్తే ప్రళయ
జలరేణ గృహ్ణన్ కుక్షౌ నివేశ్యేత్యర్థః - స్వస్మిన్ ద్రుక్ యస్య స్వానుభవైకశీల ఇత్యర్థః - అనన్తసఖః, శేషసహాయః - తదఙ్క

దేవదైత్యమర్త్యాదిభిః పరిచితం సదసద్విశేషమ్। రూపం స్థవిష్ఠమజ తే మహదాద్యనేకం నాతః పరం పరమ వేద్మి
న యత్ర వాదః॥ ౧౩ ॥ కల్పాన్త ఏతదఖిలం జఠరేణ గృహ్ణన్ శేతే పుమాన్ స్వదృగనన్తసఖస్తదఙ్కే। యన్నాభిసిన్ధురు
హకాఞ్చనలోకపద్మగర్భే ద్యుమాన్ భగవతే ప్రణతోఽస్మి తస్మై॥ ౧౪ ॥ త్వం నిత్యముక్తపరిబుద్ధవిశుద్ధ ఆత్మా కూ

అనన్తభోగశేతే యోగనిద్రారూఢో భవతి - యస్య పుంసో - నాభిరేవ సిన్ధుస్తస్మిన్ రుహముద్భూతం - కాఞ్చ
నమయం, లోకాత్మకం పద్మం తస్య, గర్భే కర్ణికాయాం, ద్యుమాన్ తేజస్వీ, బ్రహ్మ భవతి, తస్మై భగవతే - తుభ్యం, ప్రణతో
స్మి ✽ ॥౧౪॥ ✽ ఏవం రూపం విశిష్య పునస్స్వరూపం విశినష్టి॥ త్వమితి ద్వాభ్యామ్॥ నను జీవవన్మమాపి స్థూలసూక్ష్మశరీరవత్త్వే తతః కో
విశేష ఇత్యత్రాహ॥ త్వమితి॥ త్వం, అకర్మాయత్తస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళగుణాస్పదవిగ్రహవిశిష్టస్త్వం, స్థితౌ నిమిత్త
భూతాయాం, జగత్పాలనార్థమిత్యర్థః, అధిమఖః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞఫలప్రదశ్చ, వ్యతిరిక్తః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - ఆ
స్సేతి॥ నసిల తాధిమఖ ఇత్యనేన, స్థితావిత్యనేన చ “పరిత్రాణాయ సాధూనాం,, మిత్యుక్తరీత్యా సర్వయజ్ఞారాధ్యత్వాయ
సాధుపరిత్రాణాయ చ త్వజ్జన్మ, న తు జీవవత్కర్మాయత్తమిత్యవగమ్యతే, అవ్యతిరిక్త ఇతి చ్ఛేదే, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఏవ,
తాభ్యామపృథక్త్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః, నన్వనన్తవిచిత్రస్థిరచరాత్మకస్య జగతో ధారణపోషణభోగాద్యాత్మకం పాలనం కథమే
కేనమయా యుగపత్కర్తుం శక్యమిత్యత్రాహ, బుద్ధ్యవస్థితం, బుద్ధావవస్థితం, విషయభూతం, సఙ్కల్పరూపజ్ఞా
నవిషయమితి యావత్, అఖణ్డితయా అసఙ్కుచితయా, స్వదృష్ట్యా స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన, ద్రష్టా సాక్షాత్కర్తాఽసి - కృత్స్న
స్య జగతస్సర్వదేశకాలావస్థాస్వనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణాత్మకపరిపాలనోపయోగ్యసఙ్కుచితస్వకీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానా
శ్రయోఽసీత్యర్థః, స్థితావధిమఖో వ్యతిరిక్త ఇత్యపి పాఠః, తత్ర, అజః ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్య
థాభావరూపోత్పత్త్యాదిరహితః, అత ఏవ - వ్యతిరిక్తః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణః, స్థితావధిం వ్యవస్థితావధిమత్, స్థా
వరపర్యన్తం వా, యత్తజ్జగత్సర్వం, మఖణ్డితజ్ఞానేన సాక్షాత్కుర్వన్నాస్స ఇత్యర్థః, ఏవం త్వం నిత్యముక్తః, వ్యాప్యవస్తు
గతదోషాస్పృష్టః, అనేనాచిద్వ్యావృత్తిః, అచిద్ద్రవ్యం హి అవ్యక్తమహదాదికం స్వకార్యేషు పృథివ్యాదిషు వ్యాప్తం తద్గత
దోషైః స్పృష్టం, ఏవం జీవవ్యావృత్తిశ్చ, జీవోఽపి దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తః, పరమార్థతస్తద్గతదోషైరస్పృష్టోఽప్యహంమ
మాభిమానాభ్యాం క్లిశ్యతీత్యనిత్యముక్తః, త్వం తు నిత్యముక్త ఇతి భావః, తత్ర హేతుః - విశుద్ధః అకర్మవశ్యః, నిత్యముక్తశ
బ్దాత్పరస్య సోఽర్థోఽపలబ్ధః, కర్మద్వారయోర్వా, విశుద్ధత్వే హేతుః పరిబుద్ధః, అసఙ్కుచితజ్ఞానః, జీవో హి కర్మాయత్తసఙ్కో

చవికాసరూపావస్థావజ్ఞానాశ్రయేణ పరిబుద్ధః, త్వంతు పరిబుద్ధ ఇతి భావః, తత్ర హేతుః, కూటస్థః నిర్వికారః, స్వరూపతః స్వభావతోఽపి నిర్వికారస్త్వం, జీవస్తు స్వభావతో వికారీ, నను-నిత్యముక్తత్వ పరిబుద్ధత్వవిశుద్ధత్వాని ముక్తేషు నిత్యసిద్ధేషు చాతివ్యాప్తాని, తత్రాహ, ఆత్మా-తేష్వన్తః ప్రవిశ్య ధారకః, నన్వాప్తత్వమప్యతిప్రసక్తమత ఉక్తం, ఆదిపురుషో భగవాం స్త్ర్యధీశ ఇతి, ఆదిపురుష ఇతి కర్మధారయః, ఆదిశ్చ కారణవాచీ, కారణం హి కార్యస్యాదిః, జగత్కారణభూతః పురుష ఇత్యర్థః, జగత్కారణత్వం చ న ముక్తేషూపపన్నం "జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ, భోగమాత్రసామ్యలిఙ్గాచ్చ" ఇతి ముక్తేషు జగద్వ్యాపారాభావస్య సూత్రితత్వాత్, భగవచ్ఛబ్దేన సమగ్రషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణత్వముచ్యతే, తదప్యనతిప్రసక్తమేవ, త్ర్యధీశః త్రయాణాం సత్త్వరజస్తమసాం తత్పరిణామరూపాణాం త్రయాణాం లోకానాం వా అధీశః, ఇదమప్యనతిప్రసక్తమేవేతి, త్రివిధచేతనవ్యావృత్తిః ❁ ॥౧౫॥ ❁ నను కథమచేతనేషు చేతనేషు చావస్థితస్యాపి తద్గతదోషాస్పర్శః, న చాకర్మవశ్యత్వాదుపపత్తిః, పుణ్యాపుణ్యసజాతీయచేష్టితాని కుర్వతస్తదవశ్యత్వానుపపత్తేరిత్యత్రాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ విరుద్ధమతయః, విరుద్ధా మతిర్యాసు తాః, ఆశ్రయాన్తరేషు సామానాధికరణ్యానర్హాః, విద్యాదయో జ్ఞానాదయః, వివిధాశ్శక్తయః, ఆనుపూర్వ్యాత్ క్రమేణ, యస్మిన్ పతన్త్యావిర్భవన్తి, శక్తిర్నామ కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణం, తత్ర సృష్టిస్థిత్యన్తః ప్రవేశనియమనసంహారాదీనాం క్రమికత్వేన పౌర్వాపర్యాత్తదుపయుక్తశక్తీనామపి తద్ద్వారా పౌర్వాపర్యమత్ర వివక్షితం, సర్వదా సర్వశక్తేస్తస్య క్రమేణ శక్త్యాశ్రయత్వాయోగాత్, ఏవం చ సర్వశక్తేస్తస్య సర్వముక్తముపపన్నమితి భావః, ఉక్తాకారం బ్రహ్మ జగత్కారణత్వేన లక్షణేన లక్షయన్ సంగ్రహేణ తత్స్వరూపమపి శోధయన్ శరణం వ్రజతి ॥ తదితి ॥ తద్బ్రహ్మ విశ్వభవమేకమిత్యనేన "యతో వా ఇమాని భూతాని" ఇతి వాక్యం స్మారితం, అవికారమానన్దమాత్రమనన్తమితి పదత్రయేణ "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇతి వాక్యం స్మారితం, తత్ర హి జన్మాదివాక్యే జగత్కారణత్వేనోపలక్షితస్య బ్రహ్మణః స్వరూపం సత్యాదివాక్యే శోధితం, ఏవమత్రాపి, తథా హి, విద్యాదయో వివిధశక్తయ ఇత్యనేన సృష్ట్యాద్యుపయు

టస్థ ఆదిపురుషో భగవాం స్త్ర్యధీశః । యద్బుద్ధ్యవస్థితమఖణ్డితయా స్వదృష్ట్యా ద్రష్టా స్థితా ❁ వధిమఖో వ్యతిరిక్త ఆస్సే ॥ ౧౫ ॥ యస్మిన్విరుద్ధమతయోఽప్యనిశం పతన్తి విద్యాదయో వివిధశక్తయ ఆనుపూర్వ్యాత్ । తద్బ్రహ్మ విశ్వభవమేకమనన్తమాద్యమానన్దమాత్రమవికారమహం ప్రపద్యే ॥ ౧౬ ॥ సత్యాశిషో హి భగవం స్తవపాదప

క్తాః "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ" ఇత్యుక్తశక్తీనామభిధానేన జగజ్జన్మాదయోఽప్యుపస్థాపితాః, సర్వశక్తిమత్త్వేన ప్రసిద్ధం బ్రహ్మ యస్మిన్నితి యచ్ఛబ్దేనానూద్యోపస్థితానాం జన్మాదీనాం లక్షణత్వముచ్యతే ॥ విశ్వభవమితి ॥ భవత్యస్మాదితి భవం, విశ్వస్య భవం విశ్వోత్పత్తికారణమిత్యర్థః, ఏకశబ్దేనోపాదానత్వనిమిత్తత్వే స్థితిసంహారకారణత్వే చైకస్యైవేతి వివక్షితం, తద్బ్రహ్మేత్యనేన "అధీహి భగవో బ్రహ్మ" ఇత్యుపక్రమే పృష్టస్య ప్రతివచనత్వసమర్పకం "తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మ" ఇతి వాక్యం స్మారితం, ఏవం జగత్కారణత్వేనోపలక్షితం బ్రహ్మ స్వరూపతో లక్షయతి ॥ అవికారమితి ॥ అనేన సత్యపదం స్మారితం, తేన హి సతతపరిణామినోఽచేతనాత్తత్సంసృష్టాచ్చేతనాచ్చ వైలక్షణ్యముక్తం, ఏవమత్రాప్యవికారపదేన, ఆనన్దమాత్రం దుఃఖాసమ్భిన్నజ్ఞానమాత్రం, మాత్రచా క్వాపి జడత్వవ్యావృత్తిః, అనేన జ్ఞానపదం స్మారితం, అనుకూలజ్ఞానమేవ హ్యానన్దః, శ్రుతస్యాపి జ్ఞానపదస్యానన్దరూపజ్ఞానపర్యవసానత్వాద్ద్యోతనాయానన్దశబ్దః ప్రయుక్తః, అనేనానన్దపదేన నిత్యాసఙ్కుచితానుకూలజ్ఞానాశ్రయత్వం వివక్షితం, తేన ముక్తచేతనవ్యావృత్తిః - తేషాం హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానత్వేన న నిత్యాసఙ్కుచితజ్ఞానాః, అనన్తపదేన దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం వివక్షితం - అనేన నిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః - తేషాం స్వరూపస్యాణుపరిమాణత్వేనానన్తత్వాభావాత్, తత్ర-దేశపరిచ్ఛేదో నామ ఇదమత్ర న భవతీతి - కాలపరిచ్ఛేదో నామ ఇదమిదానీం న భవతీత్యేవంరూపః - ఏతద్ద్వయరహితం - వస్తుపరిచ్ఛేదో నామ సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యానర్హత్వం, ఏవంభూతం బ్రహ్మాహం ప్రపద్యే శరణం గతోఽస్మి ❁ ॥౧౬॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మస్వరూపగుణాన్ శోధ్యతం ప్రపద్య తద్భజనస్య ఫలావినాభావమావిష్కుర్వన్ వాత్సల్యనిధేస్తస్యాభిమతార్థాదప్యతిశయితపురుషార్థప్రదత్వమాహ ॥ సత్యాశిష ఇతి ॥ హే భగవన్-సత్యాశిషః అశిషస్సత్యాః క్రియన్తే యేన స సత్యాశీస్తస్య - పురుషార్థమూర్తేః స్వయం పురుషార్థభూతరూపస్య - తవ - పాదపద్మం - యథా ఆశీస్తథా - ఇచ్ఛానురూపమిత్యర్థః - అనుభజతోఽత ఏవ దీనాన్ త్రివర్గనిష్ఠానప్యేవంభూతాన్ - అస్మాన్ - అనుగ్రహకాతరః అనుగ్రహైకవివశః - భగవాన్ - షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణో భవాన్ - వత్సకం - స్వార్థైకః - వా

❁ పా ॥ వధిమజో

ప్రసేవనవప్రసూతా ధేనురివ - హే ఆర్య స్వామిన్ - పరిపాతి అభిమత ప్రదానేన పరిపాతి - పరీత్యుపసర్గేణ సర్వతః పాతి సంసారభయాచ్చ పాతీత్యయమర్థో వివక్షితః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ స్తుతిముపసంహరతి ॥ అథేతి ॥ సత్సంకల్పేన దృఢసంకల్పేన - ధీమతా ధ్రువేణైవమభిష్టుతః స్తుతః - అనన్తరం - భక్తేష్వనురక్తో నిరతిశయప్రీతిమాన్ - భగవాన్ - ప్రతినన్ద్య స్తుతిమితి శేషః - ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ వేదేతి ॥ హే రాజన్యబాలక - తే త్వయా - హృది - వ్యవసితం - అభిమతవిషయత్వేన నిశ్చితమహం - వేద జానామి. తత్ త్వయా వ్యవసిత - మితరైర్దురాపం దుర్లభమపి - హే సువ్రత - తే తుభ్యం - ప్రయచ్ఛామి దదామి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ వ్యవసితమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ నాన్యైరితి ॥ సార్ధద్వయేన - హే భద్ర ధ్రువ - శాశ్వతీ క్షితిర్వాసో యస్మిన్ - భ్రాజిష్ణుదీప్తిమత్ - అన్యైరనధిష్ఠితం - యత్ర స్థానే - జ్యోతిషాం జ్యోతీరూపాణాం గ్రహాదీనాం - చక్ర - మాహితమర్పితమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ధాన్యాక్రమణాయ భ్రామ్యమాణానాం పశూనాం బన్ధనస్తమ్భో మేధిః - తస్యాం - గోచక్రవద్బలీవర్దసమూహ ఇవ - న్నిహితమిత్యర్థః - కల్పవాసినామవాన్తరకల్పవాసినాం - పరస్తాదపి - స్థాస్నూలోకత్రయనాశేప్యనశ్వరం - ధర్మాగ్న్యాదయో నక్షత్రరూపాః - వనౌకసో మునయః సప్తర్షయః - యత్ప్రదక్షిణీకృత్య భ్రమన్తశ్చరన్తి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తత్ స్థానం రాజ్యాదనన్తరం ప్రాప్స్యసీత్యాహ ॥ ప్రస్థిత ఇతి ॥ తుభ్యం - గాం పృథివీం - దత్వా - పిత్రా ఉత్తానపాదేన - వనం - ప్రస్థిత ఇతి భావే క్తః - వనం ప్రతిగమనే సతి - ధర్మసంశ్రయః వర్ణాశ్రమధర్మ పరిపాలకః - భవాన్ - షట్త్రింశద్వర్షసాహస్రం - వర్షాణాం సహస్రాణి - తతస్సమాహారద్విగుః -

---

ద్మమాశీస్తథాఽనుభజతః పురుషార్థమూర్తేః । అప్యేవమార్య భగవాన్పరిపాతి దీనాన్వాశ్రేవ వత్సకమనుగ్రహకాతరోఽస్మాన్ ॥ ౧౭ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ అథాభిష్టుత ఏవం వై సత్సఙ్కల్పేన ధీమతా । భృత్యానురక్తో భగవాన్ప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వేదాహం తే వ్యవసితం హృది రాజన్యబాలక । తత్ప్రయచ్ఛామి భద్రం తే దురాపమపి సువ్రత ॥ ౧౯ ॥ నాన్యైరధిష్ఠితం భద్ర యద్భ్రాజిష్ణు ధ్రువక్షితి । యత్ర గ్రహర్క్షతారాణాం జ్యోతిషాం చక్రమాహితమ్ ॥ ౨౦ ॥ మేధ్యాం గోచక్రవత్ స్థాస్ను పరస్తాత్కల్పవాసినామ్ । ధర్మోఽగ్నిః కశ్యపశ్శుక్రో మునయో యే వనౌకసః ॥ చరన్తి దక్షిణీకృత్య భ్రమన్తో యత్సతారకాః ॥ ౨౧ ॥ ప్రస్థితే తు వనం పిత్రా దత్వా గాం ధర్మసంశ్రయః । షట్త్రింశద్వర్షసాహస్రం రక్షితాఽవ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౨౨ ॥ త్వద్భ్రాతర్యుత్తమే నష్టే మృగయాయాం తు తన్మనాః । అన్వేషన్తీ వనం మాతా దవాగ్నిం సా ప్రవేక్ష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఇష్ట్వా మాం యజ్ఞహృదయం యజ్ఞైః పుష్కలదక్షిణైః । భుక్త్వా చేహాశిషస్సత్యా అన్తే మాఽనుస్మరిష్యసి ॥ ౨౪ ॥ తతో గన్తాసి మత్స్థానం సర్వలోకనమస్కృతమ్ । ఉపరిష్టాదృషిభ్యస్త్వం యతో నావర్తతే యతిః ॥ ౨౫ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితస్స భగవానతిదిశ్యాఽఽత్మనః పదమ్ । బాలస్య పశ్యతో ధామ స్వమగాద్గరుడధ్వజః ॥ ౨౬ ॥ సోఽపి సంకల్పజం విష్ణోః పాదసేవోపసాదితమ్ । ప్రాప్య సఙ్కల్పనిర్వాణం నాతిప్రీతోఽభ్యగాత్పురమ్ ॥ ౨౭ ॥ విదుర ఉవాచ ॥ సుదు

అవ్యాహతేన్ద్రియః అవిహతేన్ద్రియః - రక్షితా రక్షిష్యసి - గామిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ త్వయాఽసఙ్కల్పితమపి మద్భక్తే త్వయి ప్రోహాదేవం భవిష్యతీత్యాహైకేన ॥ త్వద్భ్రాతరీతి ॥ ఉత్తమాఖ్యే త్వద్భ్రాతరి - మృగయాయాం - నష్టే సతి - తస్మిన్నుత్తమే మనో యస్యాస్సా - మాతా సురుచిః - వనం ప్రత్యన్వేషన్తీ దవాగ్నిం ప్రవేక్ష్యతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కించ, యజ్ఞహృదయం యజ్ఞస్య హృదయం తాత్పర్యభూమిం - యజ్ఞారాధ్యమిత్యర్థః - మాం యజ్ఞానాం ప్రభుం - పుష్కలదక్షిణైస్సమగ్రదక్షిణైర్యజ్ఞై - రారాధ్య - ఇహ రాజ్యే - సత్యాః దృఢసఙ్కల్పజాః - ఆశిషః - ఇచ్ఛావిషయాన్ - భుక్త్వా అనుభూయ - అన్తే భోగానన్తరం - మాం - అనుస్మరిష్యసి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తతః, సర్వైర్లోకైస్సప్తర్షిపర్యన్తైర్నమస్కృతం - మత్స్థానం మదనుగ్రహోల్లబ్ధం - గన్తాసి ప్రాప్స్యసి - స్థానం విశినష్టి - ఋషిభ్యః - ఉపరిష్టాత్ - స్థితం, యతిః - మనః ప్రయతనశీలః గత్వా - యతః స్థానాత్ - పున - ర్నావర్తతే, నార్వాగవరోహతి, అపితు - తతో వైకుణ్ఠమేవ యాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ భగవదుక్తిముపసంహరన్ భగవాంస్తిరోదధ ఇత్యాహ మైత్రేయః - ఇత్యుక్తప్రకారేణా - ర్చిత ఆరాధితో - భగవాన్ - ఆత్మనః - పదం స్థాన - మతిదిశ్య - దత్వా - బాలస్య ధ్రువస్య - పశ్యతస్సతః, గరుడధ్వజో గరుడ వాహనః - తదఙ్కితధ్వజశ్చ భగవాన్ - స్వం ధామ వైకుణ్ఠస్థాన - మగాత్ - ప్రత్యపద్యత ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ సోఽపి ధ్రువోఽపి, విష్ణోః - పాదసేవయా - ఉపసాదితం ప్రాపితం - సంకల్పజం తపశ్చర్యారమ్భఫలసఙ్కల్పాజ్జాతం - సంకల్పనిర్వాణం సఙ్కల్పస్య నిర్వాణం సమాప్తిర్యస్మిన్ - కృతకసుఖం - నతు స్వాభావికానన్దావిర్భావరూపమితి భావః - ప్రాప్యాపి, నాతిప్రీతః - నితరామహృష్టచిత్తః - పురమగాత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అనతిప్రీతికారణం పృచ్ఛతి - విదురః ॥ సుదుర్లభమితి ॥ మాయావినః మాయాధిపతేస్సమ్బన్ధి - తేన దత్తమిత్యర్థః - ఇతరైస్సుదుర్లభం అతిదుఃఖేనాప్యలభ్యం - యత్పదం స్థానం - తస్య భగవత -

శ్చరణార్చనేనా -ర్జితం సంపాదితం-తత్స్థానం- ఏకజన్మనా-లబ్ధ్వాపిద్వితీయేశరీరే అసత్యేవలబ్ధ్వేత్యర్థః- ఆత్మవి-ద్ధ్రువః-స్వమాత్మానమసిద్ధార్థమివ అపరిపూర్ణార్థమివ - కథమమన్యత * ॥ ౨౮ ॥ * ముక్త్యర్థం భగవదనారాధనమేవా ప్రీతికారణమితివదన్ తస్య పరితాపమాహఋషిః ॥ మాతురితి ॥ సపత్న్యాః మాతుస్సురుచే - ర్వాచఏవబాణా - స్తైః హృది - విద్ధఃజాతవ్యథ - స్తాన్ వాగ్బాణాన్స్మరన్ - ముక్తిప్రదాద్భగవతః - ముక్తిం నైచ్ఛత్ తత్ప్రయుక్తం పశ్చాత్తాప-ముపేయివాన్ ప్రాప్తః * ॥ ౨౯ ॥ * పశ్చాత్తాపవిషయాంధ్రువోక్తిమాహ ॥ సమాధినేతిసార్ధైష్షడ్భిః ॥ ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియాస్సనన్దాదయః- నైకభవేన నైకైఅనేకైభవాయస్మిన్-బహుజన్మనా అభ్యస్తేనేత్యర్థః-సమాధినా - యస్యభగవతః పదంస్వరూపం-విదుస్సాక్షాత్కృతవన్తః-అముష్యభగవతః-పాదయోశ్ఛాయా-మహం-షడ్భిరేవమాసైః, రుపేత్యాపి-ప్రణామస్తుత్యాదిసమయేగరుడారూఢస్యహరేః పాదచ్ఛాయాయాంస్థిత్వాపీత్యర్థః - పృథఙ్మతిః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానగ్రస్తః - అపగతఃభగవత్పాదచ్ఛాయాయాస్సకాశాద్దూరీకృతః * ॥ ౩౦ ॥ * అనాత్మా దేహః-తస్యకర్మ అనాత్మ్యం, దౌర్జన్యమిత్యర్థః-తత్పశ్యతతచ్ఛోచ్యమితి-అహోబతేతిహాకష్టమితిభావః-శోక కారణంవ్యనక్తి- యద్యస్మా - ద్భవచ్ఛిదఃగర్భజన్మజరామరణాద్యాత్మకసంసారభయనివర్తకస్య - భగవతః-పాదమూలం-గత్వా సాక్షాత్కృత్య,అన్తవత్ఫలం-యాచే యాచితవాన్ - నతునిత్యనిరతిశయానన్తాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకావిర్భావపూర్వకబ్రహ్మానుభవాత్మకానన్దమితిభావః * ॥ ౩౧ ॥ * స్వస్యాల్పాస్థిరసాంసారికభోగయాచ్ఞాకారణంనిశ్చినోతి ॥ మతిరితి ॥ పతద్భిఃస్వస్యభోగాన్తైస్వర్గత్వతః

ర్లభం యత్పరమం పదం హరేర్మాయావినస్తచ్చరణార్చనార్జితమ్ । లబ్ధ్వాప్యసిద్ధార్థమివైకజన్మనా కథం స్వమాత్మానమమన్యతాత్మవిత్ ॥ ౨౮ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ మాతుస్సపత్న్యా వాగ్బాణైర్హృది విద్ధస్తు తాన్స్మరన్ । నైచ్ఛన్ముక్తిప్రదాన్ముక్తిం పశ్చాత్తాపముపేయివాన్ ॥ ౨౯ ॥ ధ్రువ ఉవాచ ॥ సమాధినా నైకభవేన యత్పదం విదుస్సనన్దాదయ ఊర్ధ్వరేతసః । మాసైరహం షడ్భిరముష్య పాదయోశ్ఛాయాముపేత్యాపగతః పృథఙ్మతిః ॥ ౩౦ ॥ తత్పశ్యత మమానాత్మ్యమహో శోచ్యం బతేతియత్ । గత్వా భవచ్ఛిదః పాదమూలం యాచేఽన్తవత్ఫలమ్ ॥ ౩౧ ॥ మతిర్విదూషితా దేవైః పతద్భిరసహిష్ణుభిః । యో నారదవచస్తథ్యం నాగ్రహీషమసత్తమః ॥ ౩౨ ॥ దైవీం గుణమయీం మాయాముపాశ్రిత్య దురత్యయామ్ । అసత్యపి ద్వితీయేఽత్ర ప్రసుప్త ఇవ భిన్నదృక్ ॥ భ్రాతృవ్యభ్రాతృవ్యతిరుజా తప్యేఽహమపి హృద్రుజా ॥ ౩౩ ॥ మయా ప్రసాద్య తపసా దుష్ప్రసాదం భవచ్ఛిదం । యాచేఽహం జగదాత్మానం భవం భాగ్యవివర్జితః ॥ ౩౪ ॥ స్వారాజ్యం యచ్ఛతో మానః కేవలం మేఽభిభిక్షితః । నిర్ధనక్షీణపుణ్యేన ఫలీకారానివేశ్వరాత్ ॥ ౩౫ ॥ నవై ముకున్దస్య పదారవిన్దయో రజోజుషస్తాత భవాదృశా జనాః । వాఞ్ఛన్తి తద్దాస్యమృతేఽర్థమాత్మనో యదృచ్ఛయాలబ్ధమనస్సమృద్ధయః ॥ ౩౬ ॥ ఆకర్ణ్యాత్మజమాయాన్తం సమ్పరేత్యమువాగతమ్ ।

ద్భిః పతనశీలైః- రతఏవాసహిష్ణుభిః-మదపేక్షయాధః పదప్రాప్తత్వాత్ పరసమృద్ధిమసహిష్ణుభిః- దేవై-ర్మమ-మతిర్విదూషితా సాంసారికభోగలౌల్యసంపాదనేనదోషంప్రాపితా- స్వదౌర్జన్యమేవవ్యఞ్జయన్పరితపతి -యోఽహం - మసత్తమః దుర్జనః-అతఏవ-నారదవచః“వికల్పేవిద్యమానేపినహ్యసన్తోషహేతవః” ఇత్యాదినోక్తంవచః-తథ్యం , నాగ్రహీషంనగృహీతవాన్ * ॥ ౩౨ ॥ * ప్రసుప్తఇవా-హమపి- దైవీం-గుణమయీం-దురత్యయాం- మాయా-ముపాశ్రిత్య - అతఏవ-భిన్నదృక్ దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానీ-ద్వితీయేఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తున్యసత్యపిభ్రాతైవభ్రాతృవ్యః, శత్రుః-తి-యా-రుగ్రోగః-తయా-తప్యే తాపమనుభవామి * ॥ ౩౩ ॥ * కించ-మయా యత్ప్రార్థితంతద్వ్యర్థమిత్యాహ॥ మయేతి ॥ దుఃఖేనాపిప్రసాదయితుమశక్యం , భవచ్ఛిదం-జగదన్తరాత్మానం-తపసా - ప్రసాద్య - భవంసంసారమేవ-యాచే యాచితవానస్మిహేతిఖేదే-యతోఽహం భాగ్యవివర్జితః దుర్భగః * ॥ ౩౪ ॥ * దౌర్భాగ్యమేవసదృష్టాన్తం వ్యనక్తి ॥ స్వారాజ్యం-స్వరాడకర్మవశ్యః, తస్యభావస్స్వారాజ్యం “సస్వరాడ్భవతి-సర్వేషులోకేషుకామచారోభవతి” ఇత్యుక్తంముక్తైశ్వర్యం -యచ్ఛతోదదతో-భగవతస్సకాశాత్ - కేవలం-మేమయా - మానఃఅభిమానః-అభిభిక్షితఃయాచితః నిర్ధనః క్షీణంచతత్పుణ్యం తేన-ఈశ్వరాత్సార్వభౌమా-త్ఫలీకారానివసతుషతణ్డులకణానివేతిదృష్టాన్తః * ॥ ౩౫ ॥ * దుర్లభమప్యవాప్య పునరేకదేశమేవంతస్యాతీతిత్వయానశఙ్క్యమిత్యాహమునిః ॥ నవా ఇతి ॥ ముకున్దస్యముక్తిప్రదస్య భగవతః పదారవిన్దయో- ర్యత్-ప్రజః పరాగః-తజ్జుషః సేవమానాః-భవాదృశాజనాః-అస్యభగవతో-దాస్యం శేషవృత్తిమృతేవినా-అన్యపుర్థం-ఆత్మనఃస్వస్య - నైవవాఞ్ఛన్తినైవేచ్ఛన్తి-యతః-తేజనాః-యదృచ్ఛయాదైవాత్-లబ్ధామనసఃసమృద్ధిర్యేషాం-తే * ॥ ౩౬ ॥ * ప్రస్తుతమాహ ॥ ఆకర్ణ్యేతి

భి॥ రాజా ఉత్తానపాదః-ఆత్మజం ధ్రువం-ఆయాన్తం ఆగచ్ఛన్తం-ఆకర్ణ్యాపి-సమ్ప్రత్యేత్యమృత్వా-యథాఽఽగతం పునరాగతమివ-న శ్రద్దధే న విశ్వస్తవాన్, సంప్రత్యేత్య యథాగతమిత్యాగమనదౌర్లభ్యముచ్యతే-తచ్చ - భాగ్యహీనత్వాభిప్రాయేణ - తదేవ వ్యనక్తి-అభద్రస్య భాగ్యహీనస్య- మమ-భద్రం పుత్రాగమనరూపం మఙ్గళం-కుతో హేతోః స్యాదిత్యభిప్రాయేణ-న శ్రద్దధ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతో-దేవర్షేర్నారదస్య-వాక్యం,,ఏష్యత్య - చిరతో రాజన్యశో విపులయన్ తవే,,తి వాక్యం, తాత్కాలికం వా - శ్రద్ధాయ విశ్వస్య - హర్షవేగేన పుత్రాగమననిమిత్తసంతోషవేగేన-ధర్షితః, ప్రగల్భితః-ఉద్రిక్తానన్ద ఇతి యావత్. వార్తాహర్తుః పుత్రాగమనవార్తాకథయితుః, మహాధనమనర్ఘం - హారం ముక్తామణిమయ - మతిప్రీత్యా ప్రాదాత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఆమాత్యబాన్ధవైరిత్యద్వంద్వః-బ్రాహ్మణాదిభిః-పర్యస్తః పరివృతః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ బ్రహ్మఘోషేణ స్వస్తివాచనాత్మకేన-ఆత్మజాభీక్షణోత్సుకః పుత్రదర్శనోత్సుకః - నిశ్చక్రామ నిష్క్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అస్య రాజ్ఞో - మహిష్యౌ భార్యే-సునీతిః-సురుచిశ్చ-ఉత్తమేన సార్ధం-శిబికాం నరవాహనం-మారుహ్య, భిజగ్మతుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఉపవనస్యాభ్యాశే సమీపే ఆయాన్తం-తం ధ్రువం-దృష్ట్వా, తరసా ఆశు రథాదవరుహ్య, తూర్ణం-పుత్రమాసాద్య, ప్రేమ్ణా విహ్వలః పరవశః-నృపః ఉత్తానపాదః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ దీర్ఘోత్కణ్ఠమనాః, అత ఏవ-శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్, దోర్భ్యాం, పరిరేభే-అఙ్గజం విశినష్టి,

రాజా న శ్రద్దధే భద్రమభద్రస్య కుతో మమ॥ ౩౭ ॥ శ్రద్ధాయ వాక్యం దేవర్షేర్హర్షవేగేన ధర్షితః। వార్తాహర్తురతిప్రీతో హారం ప్రాదాన్మహాధనమ్॥ ౩౮ ॥ సదశ్వం రథమారుహ్య కార్తస్వరపరిచ్ఛదమ్। బ్రాహ్మణైః కులవృద్ధైశ్చ పర్యస్తోఽమాత్యబాన్ధవైః॥ ౩౯ ॥ శఙ్ఖదున్దుభినాదేన బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా। నిశ్చక్రామ పురాత్తూర్ణమాత్మజాభీక్షణోత్సుకః॥ ౪౦ ॥ సునీతిస్సురుచిశ్చాస్య మహిష్యౌ రుక్మభూషితే। ఆరుహ్య శిబికాం సార్ధముత్తమేనాభిజగ్మతుః॥ ౪౧ ॥ తం దృష్ట్వోపవనాభ్యాశ ఆయాన్తం తరసా రథాత్। అవరుహ్య నృపస్తూర్ణమాసాద్య ప్రేమవిహ్వలః॥ ౪౨ ॥ పరిరేభేఽఙ్గజం దోర్భ్యాం దీర్ఘోత్కణ్ఠమనాశ్శ్వసన్। విష్వక్సేనాఙ్ఘ్రిసంస్పర్శహతాశేషాఘబన్ధనమ్॥ ౪౩ ॥ అథాజిఘ్రన్ముహుర్మూర్ధ్ని శీతైర్నయనవారిభిః। స్నాపయామాస తనయం జాతోద్దామ❁మనోరథః॥ ౪౪ ॥ అభివన్ద్య పితుః పాదావాశీర్భిశ్చాభిమన్త్రితః। ననామ మాతరౌ శీర్ష్ణా❁సత్కృతస్సజ్జనాగ్రణీః॥ ౪౫ ॥ సురుచిస్తం సముత్థాప్య పాదావనతమర్భకమ్। పరిష్వజ్యాహ జీవేతి బాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౪౬ ॥ యస్య ప్రసన్నో భగవాన్ గుణైర్మైత్ర్యాదిభిర్హరిః। తస్మై నమన్తి భూతాని నిమ్నమాప ఇవ స్వయమ్॥ ౪౭ ॥ ఉత్తమశ్చ ధ్రువశ్చోభావన్యోన్యం ప్రేమవిహ్వలౌ। అఙ్గసఙ్గాదుత్పులకావస్రౌఘం ముహురూహతుః॥ ౪౮ ॥ సునీతిరస్య జననీ ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియం సుతమ్। ఉపగూహ్య జహావాధిం తదఙ్గస్పర్శనిర్వృతా॥ ౪౯ ॥ పయస్స్తనాభ్యాం సుస్రావ నేత్రజైస్సలిలైశ్శివైః। తదాభిషిచ్యమానాభ్యాం వీర వీరసువో ముహుః॥ ౫౦ ॥ తం శశంసుర్జనా రాజన్

విష్వక్సేనస్య భగవతోఽఙ్ఘ్రిసంస్పర్శేన హతమశేషమఘాత్మకం బన్ధనం సంసృతికారణం యస్య తమ్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ జాతః ఉద్దామో మహాన్ మనోరథో యస్య సః, రాజా, ద్వితీయాన్తపాఠే-తనయవిశేషణం-మూర్ధ్ని, ఆజిఘ్రన్ ఆఘ్రాణం కుర్వన్, శీతైశ్శీతలైః-నయనవారిభిః-స్నాపయామాస ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ పితురుత్తానపాదస్య, పాదౌ, అభివన్ద్య నమస్కృత్య, పితురాశీర్భిః-అభిమన్త్రితః కృతసంభాషణః-సత్కృతః సమ్మానితః, సజ్జనశ్రేష్ఠః ధ్రువః-శిరసా, మాతరౌ సురుచిసునీతీ ననామ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ సురుచిః-పాదయోరవనత-మర్భకం-తం ధ్రువం, ముత్థాప్య, పరిష్వజ్యాలిఙ్గ్య, బాష్పైర్గద్గదస్వరయుక్తయా, గిరా వాచా, చిరం జీవేత్యాహ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ సురుచ్యాః ప్రీతిర్న సంభావితేత్యత్రాహ-యస్యేతి ॥ మైత్ర్యాదిభిరాత్మగుణైః-యస్య, హరిః ప్రసన్నః, తస్మై, సర్వభూతాని-నమన్తి ప్రహ్వీభవన్తి, ఆపో, యథా, స్వయమేవ-నిమ్నం దేశం- ప్రతి ప్రవహన్తి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఉత్తమో ధ్రువశ్చ, భ్రాతరౌ-ప్రేమవిహ్వలౌ, అఙ్గసఙ్గాదాలిఙ్గనాదుత్పులకౌ, అస్రౌఘం ఆనన్దాశ్రుకణసమూహం-ముహుః పునః పునః-ఊహతుః ముముచతుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అస్య ధ్రువస్య, జననీ సునీతిః-ఉపగూహ్యాలిఙ్గ్య, తస్య తనయస్యాఙ్గస్పర్శేన-నిర్వృతా సుఖితా, ఆధిం మనఃపీడాం-జహౌ త్యాజ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ హే వీర-వీరసువః ధ్రువస్య జనన్యాస్సునీతేః, శివైశ్శాన్తైః-నేత్రజైః-సలిలైః, రభిషిచ్యమానాభ్యాం, స్తనాభ్యాం, పయస్సుస్రావ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఉత్తానపాదం-జనాః ప్రశశంసుః-ప్రశంసామేవాహ। హే రాజన్, ఆర్తిహా దుఃఖాపహర్తా-పుత్రశ్చిరం నష్టో దర్శనమప్రాప్త, ఇదానీం, దిష్ట్యా భాగ్యేన

❁ పా॥ మనోరథమ్.

తేత్వయా, ప్రతిలబ్ధః ప్రాప్తః, అయం-భువోమణ్డలం-రక్షితారక్షిష్యతి ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ప్రణతార్తిహా-భక్తానాందుఃఖాపహర్తా-భగవాన్, త్వయానూనం-జన్మాన్తరేఽభ్యర్చితః-యస్యభగవతోఽనుధ్యాయినోధ్యాతారః - సుదుర్జయమ్మృత్యుం సంసారం-జిగ్యుఃజితవన్తః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ ఏవం-జనైః,శ్లాఘ్యమానో-రాజా-స భ్రాతరంస్తోత్తమం-ధ్రువం, హృష్టః-కరిణంహస్తినం,మారోప్య-జనైస్స్తూయమానః,పుర-మవిశత్ ❀ ॥ ౫౩. ॥ ❀ పురంవర్ణయతి॥తత్రతత్రేతిచతుర్భిః॥ఉపసమీపే, సమ్యక్కల్పితైః-ర్మకరతోరణైః, సవృన్తైః ఫలమఞ్జరీయుక్తైః,కదళీస్తమ్భైః , తద్విధైస్సవృన్తైః , పూగానాంపోతైఃబాలవృక్షైః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ చూతపల్లవాశ్చ,వాసాంసిచ-స్రజశ్చ,ముక్తాదామానిచ-తేషాం-విశిష్టంలమ్బన-మస్తి , యేషుకుమ్భేషు, తైః-స్సదీపకైః,అపాంకుమ్భైః,ప్రతిద్వార,ముపస్కృతంఅలఙ్కృతమ్ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ గోపురైః-రట్టాలైశ్చ, కథంభూతైః, శాతకౌమ్భైఃస్వర్ణమయైః,పరిచ్ఛదాఃపరికరాః ,యేషుతైః, సర్వతఃపరితః-అలఙ్కృతం- శ్రీమత్-సర్వసమృద్ధిమత్ , విమానానామివశిఖరైర్ద్యుతిర్యస్మిన్ ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ రథ్యా రాజమార్గః-అట్టఃఉచ్చస్యప్రాకారస్యోపరినిర్మితాభూమికా, మార్గోవాన్తరః,మృష్టాస్సమ్మార్జితాశ్చత్వరాదయో , యస్మిన్ ,చన్దనచర్చితంచన్దనామ్బుభిస్సిక్తం , సిద్ధార్థాః శ్వేతసర్షపాః, ఉపజహ్రుఃవ్యకిరన్,సతీస్సత్యః,విభక్తివ్యత్యయఆర్షః , తాసాంసతీనాం-వల్గూనిశ్రావ్యాణి-గీతాని-శృణ్వన్-పితుర్భవనం

దిష్ట్యాతేపుత్రఆర్తిహా।ప్రతిలబ్ధశ్చిరంనష్టోరక్షితామణ్డలంభువః॥ ౫౧ ॥ అభ్యర్చితస్త్వయానూనంభగవాన్ప్రణతార్తిహా । యదనుధ్యాయినోవీరామృత్యుంజిగ్యుస్సుదుర్జయమ్ ॥ ౫౨ ॥ లాల్యమానోజనైరేవంధ్రువంసభ్రాతరంనృపః । ఆరోప్యకరిణీంహృష్టస్స్తూయమానోఽవిశత్పురమ్॥ ౫౩ ॥తత్రతత్రోపసంక్లృప్తైర్లసన్మకరతోరణైః ।సవృన్తైఃకదళీస్తమ్భైఃపూగపోతైశ్చతద్విధైః॥ ౫౪ ॥చూతపల్లవవాసస్స్రఙ్ముక్తాదామవిలమ్బిభిః।ఉపస్కృతం ప్రతిద్వారమపాంకుమ్భైస్సదీపకైః ॥ ౫౫ ॥ ప్రాకారైర్గోపురాట్టాలైశ్శాతకౌమ్భపరిచ్ఛదైః । సర్వతోఽలఙ్కృతంశ్రీమద్విమానశిఖరద్యుతి॥౫౬ ॥మృష్టచత్వరరథ్యాట్టమార్గంచన్దనచర్చితమ్ ।లాజాక్షతైఃపుష్పఫలైస్తణ్డులైర్బలిభిర్యుతమ్॥ ౫౭ ॥ధ్రువాయపథిదృష్టాయతత్రతత్రపురస్త్రియః।సిద్ధార్థాక్షతదధ్యమ్బుదూర్వాపుష్పఫలానిచ ॥ ౫౮ ॥ఉపజహ్రుఃప్రయుఞ్జానావాత్సల్యాదాశిషస్సతీః ❀। శృణ్వంస్తద్వల్గుగీతానిప్రావిశద్భవనంపితుః ॥ ౫౯ ॥ మహామణివ్రాతమయేసతస్మిన్భవనోత్తమే । లాలితోనితరాంపిత్రాన్యవసద్దివిదేవవత్॥ ౬౦ ॥పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదాన్తారుక్మపరిచ్ఛదాః । ఆసనానిమహార్హాణియత్రరౌక్మ్యాఉపస్కరాః॥ యత్రస్ఫటికకుడ్యేషుమహామరకతేషుచ । మణిప్రదీపాఆభాన్తిలలనారత్నసంయుతాః॥ ౬౨ ॥ఉద్యానానిచరమ్యాణివిచిత్రైరమరద్రుమైః। కూజద్విహంగమిథునైర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః॥ ౬౩ ॥వాప్యోవైడూర్యసోపానాఃపద్మోత్పలకుముద్వతీః।హంసకారణ్డవకులైర్జుష్టాశ్చక్రాహ్వసారసైః॥ ౬౪ ॥వీక్ష్యోఢవయసంపుత్రంప్రకృతీనాంచసమ్మతమ్। అనురక్తప్రజంరాజాధ్రువంచక్రేభువఃపతిమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఆత్మానంచప్రవయసమాకలయ్యవిశాంపతిః । వనంవిరక్తఃప్రాతిష్ఠద్విమృశన్నాత్మనోగతిమ్ ॥ ౬౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

గృహం,ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ❀ అనర్ఘమణిసమూహమయే , భవనశ్రేష్ఠే-పిత్రా,నితరాం-లాలితః, దివి-దేవవ-న్న్యవసత్ ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ భవనంవర్ణయతి॥యత్రభవనే-శయ్యాః,దాన్తాఃదన్తనిర్మితాః , క్షీరఫేనవన్మృదులా, శుభ్రాశ్చ,రుక్మపరిచ్ఛదాఃసువర్ణమయాఃపరికరాః-అనర్ఘాణ్యాసనానిరౌప్యాఃరాజతాః,ఉపస్కరాశ్చ,సన్తి ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ యత్రభవనే స్ఫటికమయకుడ్యేషు,ఇన్ద్రనీలమణిఖచితేషు,ప్రతిఫలితాః,లలనాఃస్త్రియఏవరత్నానితైస్సంయుతాః, మణిప్రదీపాఃఉపమితసమాసఃఆభాన్తి ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ రమ్యాణ్యుద్యానానిచ,యత్రసన్తీత్యనుషఙ్గః;తానిపిశినష్టి,విచిత్రైః, రమరద్రుమైః సన్తానపారిజాతాదిభిః , ద్రుమైః-కథంభూతైః,కూజన్తివిహఙ్గానాంమిథునానియేషు,గాయన్తో , మత్తామధుపానమత్తా,మధువ్రతాభృఙ్గా, యేషుతైర్ద్రుమై -ర్యుక్తానీతిశేషః ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ వాప్యశ్చ,యత్రసన్తీత్యర్థః-వాపీర్విశినష్టి వైడూర్యమణిమయానిసోపానానియాసు,పద్మానిఉత్పలానికుముదానిచఆసుసన్తీతితాః,విభక్తివ్యత్యయఆర్షః-హంసానాంకారణ్డవానాంచ కులైస్సఙ్ఘైః-శ్చక్రవాకైస్సారసైశ్చ,జుష్టాఃశబ్దితాః ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ అథకతిపయవర్షానన్తరం-ఊఢవయసంప్రాప్తయౌవనం ప్రకృతీనామన్త్రిణాం-సమ్మతం-అనురక్తాఃఅనురాగయుక్తాః,ప్రజాః-యస్మిన్-తం-పుత్రంధ్రువం-వీక్ష్య , భువఃపతించక్రే రాజ్యాభిషిక్తమకరోత్ ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀ తత-ఆత్మానం-ప్రవయసంవృద్ధం-ఆకలయ్యఆలోచ్య,విశాంపతిఃరాజా , ఆత్మనఃస్వస్య,గతింముక్త్యుపాయం,విమృశన్,అతఏవ,విరక్తః,వనం,ప్రాతిష్ఠత్ ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచ

ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. ********************

అథ దశమేన ధ్రువః కృతోద్వాహ ఉత్పాదితపుత్రో జితభ్రాతృహన్తృపుణ్యజన ఆసేత్యాహ మునిః ॥ ప్రజాపతేరితి ॥ శింశుమారాఖ్యస్య – ప్రజాపతేః, దుహితరం, భ్రమిం, ఉపయేమే ఉదువోఢ, తయోర్ధ్రువభ్రమ్యోః, సుతౌ – కల్పవత్సరాఖ్యౌ ॥ ౧ ॥ పునరుమాఖ్యాయాం – వాయోర్దుహితరి, ఇడాఖ్యాయాం, భార్యాయాం, మహాబలో ధ్రువః ఉత్కలనామానం, పుత్రం, కథంభూతం, యోషితాం రత్నమివాతిమనోహరం, కన్యారత్నమితి వా, పుత్ర్యాం అజీజనత్ ఉత్పాదయామాస ॥ ౨ ॥ ఉత్తమస్త్వ, కృతోద్వాహ ఏవ – కదాచిత్, మృగయాయాం, బలీయసః, పుణ్యజనాద్యక్షాత్, అద్రౌ హిమవతి – హతః – తస్యోత్తమస్య, మాతా సురుచిః, తస్య పుత్రస్య, గతిం గతా మరణం ప్రాప్తేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ధ్రువః, భ్రాతురుత్తమస్య, వధం, మాకర్ణ్య, కోపామర్షశుగితి సమాహారద్వన్ద్వః, తేన, అమర్షః అక్షమా, అర్పితః వ్యాప్తః, జైత్రం జయశీలం – స్యన్దనం రథం, మాస్థాయాధిరుహ్య, పుణ్యజనాలయమలకాం పురీం, గతః గతవాన్ ॥ ౪ ॥ రుద్రానుచరాభూతాదయ, స్తైః సేవితాం – గుహ్యకైర్యక్షైః, సఙ్కులాం వ్యాప్తాం; పురీమలకాం, హిమవతో, ద్రోణ్యాం, దదర్శ ॥ ౫ ॥ బృహద్బాహుః ధ్రువః – ఖమన్తరిక్షం, దిశః దశదిశశ్చ – అనునాదయన్ ప్రతిధ్వనయన్, శఙ్ఖం, దధ్మౌ నాదితవాన్ యేన శఙ్ఖనినాదేన – ఉద్విగ్నాః

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ప్రజాపతేర్దుహితరం శింశుమారస్య వై ధ్రువః । ఉపయేమే భ్రమిం నామ తత్సుతౌ కల్పవత్సరౌ ॥ ౧ ॥ ఇడాయామపి భార్యాయాం వాయోః పుత్ర్యాం మహాబలః । పుత్రముత్కలనామానం యోషిద్రత్నమజీజనత్ ॥ ౨ ॥ ఉత్తమస్త్వకృతోద్వాహో మృగయాయాం బలీయసః । హతః పుణ్యజనాదద్రౌ తన్మాతాఽస్య గతిం గతా ॥ ౩ ॥ ధ్రువో భ్రాతృవధం శ్రుత్వా కోపామర్షశుచార్పితః । జైత్రం స్యన్దనమాస్థాయ గతః పుణ్యజనాలయమ్ ॥ ౪ ॥ గత్వోదీచీం దిశం రాజా రుద్రానుచరసేవితామ్ । దదర్శ హిమవద్ద్రోణ్యాం పురీం గుహ్యకసఙ్కులామ్ ॥ ౫ ॥ దధ్మౌ శఙ్ఖం బృహద్బాహుః ఖం దిశశ్చానునాదయన్ । యేనోద్విగ్నదృశః క్షత్తరుపదేవ్యోఽత్రసన్ భృశమ్ ॥ ౬ ॥ తతో నిష్క్రమ్య బలిన ఉపదేవమహాభటాః । అసహన్తస్తన్నినాదమభిపేతురుదాయుధాః ॥ ౭ ॥ స తానాపతతో వీర ఉగ్రధన్వా మహారథః । ఏకైకం యుగపత్సర్వానహన్ బాణైస్త్రిభిస్త్రిభిః ॥ ౮ ॥ తే వై లలాటలగ్నైస్తైరిషుభిః సర్వ ఏవ హి । మత్వా నిరస్తమాత్మానమాశంసన్ కర్మ తస్య తత్ ॥ ౯ ॥ తేఽపి చాముమమృష్యన్తః పాదస్పర్శమివోరగాః । శరైరవిధ్యన్ యుగపద్ద్విగుణం ప్రచికీర్షవః ॥ ౧౦ ॥ తతః పరిఘనిస్త్రింశైః ప్రాసశూలపరశ్వధైః । శక్త్యృష్టిభిర్భుశుణ్డీభిశ్చిత్రవాజైః శరైరపి ॥ ౧౧ ॥ అభ్యవర్షన్ ప్రకుపితాః సరథం సహసారథిమ్ । ఇచ్ఛన్తస్తత్ప్రతీకర్తుమయుతానాం త్రయోదశ ॥ ౧౨ ॥ ఔత్తానపాదిః స తదా శస్త్రవర్షేణ భూరిణా । నోపాదృశ్యత సంఛన్న ఆసారేణ యథా గిరిః ॥ ౧౩ ॥ హాహాకారస్తదైవాసీత్సిద్ధానాం దివి పశ్యతామ్ । హన్తాయం మానవః సూర్యో మగ్నః పు

చలితాః దృశః యాసాం తాః, ఉపదేవ్యో యక్షస్త్రియః, హే క్షత్తః, భృశం నితరాం, అత్రసన్ భీతవత్యః ॥ ౬ ॥ ఉపదేవాశ్చ తే మహాభటాః, తే, బలిష్ఠాః, ఇతః అలకాయాః, నిష్క్రమ్య, తస్య ధ్రువస్య, శఙ్ఖనినాదమసహన్తః, ఉదాయుధాః ఉద్యతాస్త్రశస్త్రాః, అభితః పేతుః ఉపగ్యాగతవన్తః ॥ ౭ ॥ ఉగ్రం భీమం ధనుర్యస్య, స, మహారథో ధ్రువః, ఆపతతః, సర్వాన్వీరాన్ యుగపదేవ, ప్రత్యేకం – త్రిభిస్త్రిభిర్బాణైరహన్ – ప్రత్యేకం త్రిభిస్త్రిభిర్బాణైః సర్వాన్ త్రయోదశాయుతాని యుగపన్నిజఘాన ॥ ౮ ॥ తే వై ఉపదేవాస్సర్వే, లలాటమగ్నైః, తైః త్రిభిస్త్రిభిరిషుభిః – ఆత్మానం, నిరస్తం పరాజితం, మత్వా, తస్య ధ్రువస్య, తత్కర్మ అశంసన్ ప్రశశంసుః ॥ ౯ ॥ తేఽపి చ యక్షాః, ఉరగాః సర్పాః – పాదస్పర్శం పాదాహతిమివ – అముం ధ్రువ, మమృష్యన్తః అసహమానాః, ద్విగుణం యథా భవతి తథా, షడ్భిః షడ్భిః, ప్రతికర్తుమిచ్ఛన్తః, శరైర్యుగపదవిధ్యన్ నిజఘ్నుః ॥ ౧౦ ॥ తతః – పరిఘాదిభిశ్శస్త్రవిశేషైః, రవిధ్యన్, తథా, చిత్రవాజైశ్చిత్రపక్షైః, శరైరపి నితరాం కుపితాః, అయుతానాం త్రయోదశ, యక్షాః, తత్ప్రతీకర్తుం తత్ప్రతిక్రియాం కర్తుమిచ్ఛన్తః, సరథం – ససారథిం చ అభ్యవర్షన్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ తదా – స చౌత్తానపాదిః ధ్రువః, భూరిణా, శస్త్రవర్షేణ – ఛన్న ఆవృతః, ఆసారేణ ధారావర్షేణ, యథా గిరిః పర్వత ఇవ – నోపాదృశ్యత ॥ ౧౩ ॥ తదైవ – దివి, పశ్యతాం, సిద్ధానాం, మహాన్ హాహాకారః, ఆసీత్ – మానవః మనోర్గోత్రాపత్యం పుమాన్, నయం ధ్రువ ఏవ సూర్యః, పుణ్యజనా ఏవ అర్ణవస్సముద్రః – తస్మిన్ మగ్నః, హన్త

హాకష్ట, మిత్యేవంరూపహాహాకారఆసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో-మృధేయుద్ధే-యాతుధానేషు రాక్షసేషు, జయకాశిషుజి
తంజితంమయేతిజయప్రకాశకేషుసత్సు, జయశాలిష్వితిపాఠే, జయశీలేషుసత్సు, నీహారాద్భాస్కరస్సూర్య ఇవ,తస్మా
చ్ఛరవర్షాద్రథాత్, ఋణ్ప్లోపేపఞ్చమీ, రథమాస్థాయ - ఉదతిష్ఠత్ ఉత్థితః ❁ ॥౧౫॥ ❁ తత-ఉగ్రం, ధను,ర్విస్ఫూర్జయన్
జ్యాఘోషం, కుర్వన్ - ద్విషతాంపుణ్యజనానాం-ఖేద-ముద్వహన్ ప్రాపయన్, బాణై రస్త్రౌఘంద్విషత్ప్రయుక్తమస్త్రస
మూహ - మనిలోవాయురివ, మేఘపఙ్క్తిం,వ్యధమత్ చూర్ణయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తస్యధ్రువస్య- చాపాద్ధనుషో- విని
ర్ముక్తా - స్తిగ్మాస్తీక్ష్ణా, బాణా, గిరీన్పర్వతా-నశనయోయథా అశనయ ఇవరక్షసాం, వర్మాణికవచాని, భిత్త్వా-కా
యాన్ దేహాన్, ఆసమన్తాద్వివిశుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భల్లైర్బాణై,స్సంభిద్యమానానాం,రక్షసాం,చారూణిసున్దరాణికుణ్డలా
నియేషుతై,శ్శిరోభిః,స్వర్ణమయతాళవృక్షసదృశై,రూరుభిః,వలయైస్సుందరైర్బాహుభి,ర్మహాధనైరనర్ఘై, ర్హారాదిభిశ్చా,
స్తృతాశ్ఛన్నా-స్తాఃరణభూమయః,వీరాణాంమనోహరాః,విరేజుఃబభుః ❁ ॥౧౮ ॥ ౧౯॥ ❁ హతేభ్యోఽవశిష్టా, ఇతరేర
క్షోగణాః, క్షత్రియవర్యస్యధ్రువస్య, సాయకైర్బాణైః, ప్రాయఃబాహుల్యేన - వివృక్ణాస్సంఛిన్నా, అవయవా,యే
షాం తే-రణాజిరాత్ రణభూమేః - సింహేన-విక్రీడితగజాఇవ,విదుద్రువుఃపలాయితవన్తః ❁ ॥౨౦॥ ❁ తదా-మానవశ్రేష్ఠః,

ణ్యాజనార్ణవే॥ ౧౪ ॥సదత్సుయాతుధానేషుజయకాశిష్వథోమృధే। ఉదతిష్ఠద్రథాత్తస్మాన్నీహారాదివభాస్క
రః॥ ౧౫ ॥ధనుర్విస్ఫూర్జయన్దివ్యం ద్విషతాంఖేదముద్వహన్। అస్త్రౌఘంవ్యధమద్బాణైర్ఘనానీకమివానిలః॥
తస్య తేచాపనిర్ముక్తాభిత్త్వావర్మాణిరక్షసామ్। కాయానావివిశుస్తిగ్మాగిరీనశనయోయథా॥ ౧౭ ॥భల్లైస్సంఛి
ద్యమానానాంశిరోభిశ్చారుకుణ్డలైః। ఊరుభిర్హేమతాలాభైర్దోర్భిర్వలయవల్గుభిః॥ ౧౮॥హారకేయూరముకుటై
రుష్ణీషైశ్చమహాధనైః। ఆస్తృతాస్తారణభువోరేజుర్వీరమనోహరాః॥ ౧౯ ॥ హతావశిష్టాఇతరేరణాజిరా
ద్రక్షోగణాఃక్షత్రియవర్యసాయకైః। ప్రాయోవివృక్ణావయవావిదుద్రువుర్మృగేన్ద్రవిక్రీడితయూథపాఇవ॥
అపశ్యమానస్సతదాఽఽతతాయినంమహామృధేకంచనమానవోత్తమః। పురీందిదృక్షన్నపినావిశద్ద్విషాం
నమాయినాంవేదచికీర్షితంజనః॥ ౨౧ ॥ఇతిబ్రువంశ్చిత్రరథస్స్వసారథిర్యత్తఃపరేషాంప్రతియోగశఙ్కయా। శు
శ్రావశబ్దంజలధేరివేరితంనభస్వతోదిక్షురజోఽన్వదృశ్యత॥ ౨౨ ॥క్షణేనచ్ఛాదితంవ్యోమమేఘానీకేనసర్వతః।
విస్ఫురత్తడితాదిక్షుత్రాసయత్స్తనయిత్నునా॥ ౨౩ ॥వవృషూరుధిరౌఘాసృక్పూయవిణ్మూత్రమేదసః।నిపే
తుర్గగనాదస్యకబన్ధాన్యగ్రతోఽనఘ॥ ౨౪ ॥తతఃఖేఽదృశ్యతగిరిర్నిపేతుస్సర్వతోదిశమ్।గదాపరిఘనిస్త్రింశము
సలాస్సాశ్మవర్షిణః॥ ౨౫॥ అహయోఽశనినిశ్శ్వాసావమన్తోఽగ్నింరుషాఽక్షిభిః।అభ్యధావన్గజామత్తాస్సింహా
వ్యాఘ్రాశ్చయూథశః॥ ౨౬ ॥సముద్రఊర్మిభిర్భీమః ప్లావయన్సర్వతోభువమ్। ఆససాదమహాహ్రాదఃకల్పాన్త
ఇవభీషణః॥ ౨౭ ॥ఏవంవిధాన్యనేకానిత్రాసనాన్యమనస్వినామ్। ససృజుస్తిగ్మగతయఆసుర్యామాయయాఽ

సధ్రువః - మహామృధేమహతియుద్ధే, ఆతతాయినంశస్త్రపాణి-మపశ్యమానః - పురీం-దిదృక్షన్నపిద్రష్టుకామోపి, మా
యినాం-ద్విషాంపుణ్యజనానాం, చికీర్షితం-జనోనవేదేత్యేవంబుద్ధ్యా - నావిశత్ నప్రవిష్టవాన్ ❁ ॥౨౧॥ ❁ సచిత్రరథో
ధ్రువః-సారథింప్రతి, ఇతినమాయినాంవేదచికీర్షితంజనఇత్యేవం, వదన్-పరేషాంవిద్విషాం - ప్రతియోగం ప్రతిక్రియాం
ప్రతిశఙ్కితఃశఙ్కమానః - అతఏవ-యత్తఃయత్నవాన్, జలధేస్సముద్రస్యేవే-రితంశబ్దితం, గర్జితమివేత్యర్థః, శబ్దం,శుశ్రా
వ-తతస్సమనన్తరమేవ-నభస్వతావాయునాసహ - దిక్షు-రజఃధూళి, రన్వదృశ్యతదృష్టమ్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ వ్యోమామ్బరం-వి
స్ఫురన్త్యస్తటితోయస్మిన్, త్రాసయన్తః, స్తనయిత్నవోఽశనయో,యస్మింస్తేన- మేఘసమూహేన,సర్వత-శ్ఛాదితంవ్యా
ప్తమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ రుధిరౌఘాదయః, వవృషుఃనిపేతురిత్యర్థః, నస్సృజతినత్యజతిశరీరమిత్యసృగిహశ్లేష్మాదిః-రుధిర
స్య పృథగుపాదానాత్-మేదసఃపుంస్త్వమార్షం - మేదాంసి, కబన్ధానిశిరోహీనశరీరాణిచ, గగనా - త్తస్యధ్రువస్యా,
గ్రతః,నిపేతుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతః-ఖేఆకాశే,గిరి,రదృశ్యత-సర్వతోదిశంసర్వాసుదిక్షు,సాశ్మవర్షిణః,అశ్మసహితంయద్వర్షం,
తద్వన్తః - గదాదయః - నిపేతుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అశనివన్నిశ్శ్వాసోయేషాంతే - అహయస్సర్పాః - అక్షిభి - రగ్నిం -
వమన్తఃఉద్గిరన్తః.క్రుద్ధా-గజాస్సింహావ్యాఘ్రాశ్చ-యూథశస్సఙ్ఘశః - అభ్యధావన్ అభిముఖంతూర్ణమాగతవన్తః ❁ ॥౨౬॥ ❁
ఊర్మిభిస్తరఙ్గై - ర్భీమోభయఙ్కర-స్సముద్రఃసర్వతస్సమన్తా - ద్భువం ప్లావయన్ - ప్రలయఇవ - మహాన్ హ్రాదఃధ్వనిర్య
స్యాఽతఏవా-తిభీషణః - ఆససాదప్రాప్తః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఉక్తవిధాన్య- న్యానిచ-అమనస్వినామజ్ఞానాం - త్రాసకాణిభయ

జ్వాలాణి-తిగ్మాక్రూరాగతిః ప్రవృత్తిర్యేషాం తే - అసురాః-మాయయా-ససృజుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అసురైర్ధ్రువే-ప్రయుక్తా-మతిదుస్తరాం-తాంమాయాం - నిశామ్యదృష్ట్వా-ఆగతా-స్సర్వేమునయః-తస్యధ్రువస్య-శంసుఖంమఙ్గళ - మాశంసన్ ప్రార్థితవన్తః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఆశంసామేవవివృణోతి ఔత్తానపాదేతి॥ అఙ్గహే-ఔత్తానపాద ధ్రువ - అవనతార్తిహరః భృత్యదుఃఖాపహర్తా - శార్ఙ్గధన్వాభగవాన్ - దేవః-తవ - విపక్షాన్ శత్రూన్-క్షిణోతునాశయతు - భగవన్తంవిశినష్టి-యస్యభగవతో - నామధేయం-నిశమ్యశ్రుత్వా - అభిధాయఉక్త్వావా-లోకః- అద్ధాసాక్షాత్ -అఞ్జసాసుఖేనైవ-దుస్తరం-మృత్యుం-తరతి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్దేదశమోఽధ్యాయః ❁

మునిభిరేవమాశంసితోధ్రువః స్వధనుః ప్రయుక్తనారాయణాస్త్రోవినాశితప్రతిపక్షః స్వపితామహానునీతహృదయః స్వపురంగతఇత్యాహైకాదశేనమునిః ॥ నిశమ్యేతి ॥ ఏవం-గదతా-మృషీణాం-నిశమ్యశ్రుత్వా - వచఇతిశేషః ఉపస్పృశ్య-అప ఇతిశేషః-ఆచమ్యేత్యర్థః , యన్నారాయణేననిర్మితం-తన్నారాయణాస్త్రం,సందధే ॥ ౧ ॥ ఏతస్మిన్నారాయణాస్త్రేసన్ధీయమానేప్రయుజ్యమానేసతి - గుహ్యకైర్యక్షైర్నిర్మితాః-మాయాః - హేవిదుర-జ్ఞానోదయేసతి - యథాక్లేశాః రాగద్వేషాదయఇవ క్షిప్రమాశు - వినేశుఃనాశంప్రాప్తాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆర్షంబుషేర్నారాయణాదుద్భూతం-అస్త్రం,ధనుషి-తస్యధ్రువస్య-ప్రయుఞ్జతస్సందధతస్సతః - స్వర్ణమయాః -పుఙ్ఖామూలప్రాన్తా-యేషాం-కలహంసానాంవాసాంసిపక్షాః యే

సురాః॥ ౨౮ ॥ధ్రువేప్రయుక్తామసురైస్తాంమాయామతిదుస్తరామ్। నిశామ్యతస్యమునయశ్శమాశంసన్సమాగతాః॥ ౨౯ ॥ఔత్తానపాదభగవాంస్తవశార్ఙ్గధన్వాదేవఃక్షిణోత్వవనతార్తిహరోవిపక్షాన్ । యన్నామధేయమభిధాయనిశమ్యచాద్ధాలోకోఽఞ్జసాతరతిదుస్తరమఙ్గమృత్యుమ్ ॥ ౩౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మైత్రేయఉవాచ । నిశమ్యవదతామేవమృషీణాంధనుషిధ్రువః।సందధేఽస్త్రముపస్పృశ్యయన్నారాయణనిర్మితమ్॥ ౧ ॥సన్ధీయమానఏతస్మిన్మాయాగుహ్యకనిర్మితాః । క్షిప్రంవినేశుర్విదురక్లేశాజ్ఞానోదయేయథా॥ ౨ ॥తస్యార్షమస్త్రంధనుషిప్రయుఞ్జతస్సువర్ణపుఙ్ఖాఃకలహంసవాససః । వినిస్సృతాఆవివిశుర్ద్విషద్బలంవనంయథాభీమరవాశ్శిఖణ్డినః॥ ౩ ॥తైస్తిగ్మధారైఃప్రధనేశిలీముఖైరితస్తతఃపుణ్యజనాఉపద్రుతాః । తమభ్యధావన్కుపితాఉదాయుధాస్సుపర్ణమున్నద్ధఫణాఇవాహయః॥ ౪ ॥సతాన్పృషత్కైరభిధావతోమృధేనికృత్తబాహూరుశిరోధరోదరాన్। నినాయలోకంపరమర్కమణ్డలంవ్రజన్తినిర్భిద్యయమూర్ధ్వరేతసః॥ ౫ ॥తాన్హన్యమానానభివీక్ష్యగుహ్యకాననాగసశ్చిత్రరథేనభూయసా । ఔత్తానపాదింకృపయాపితామహోమనుర్జగాదోపగతస్సహర్షిభిః॥ ౬ ॥మనురువాచ॥అలంవత్సాతిరోషేణతమోద్వారేణపాప్మనా। యేనపుణ్యజనానేతానవధీస్త్వమనాగసః ॥ ౭ ॥నాస్మత్కులోచితంతాతకర్మైతత్సద్విగర్హితమ్ । వధోయదుపదేవానామారబ్ధస్తేఽకృతైనసామ్॥ ౮ ॥నన్వేకస్యాపరాధేనతత్సఙ్గాద్బహవోహతాః ।భ్రాతుర్వధాభితప్తేనత్వయాఙ్గభ్రాతృవత్సల ॥ ౯ ॥

షాంతే శరా-వినిస్సృతాఃధనుషోవినిర్గతాః - ద్విషతాం-బల-మావివిశుఃఆవిష్టవన్తః - భీమఃభయఙ్కరో - రవోధ్వని-ర్యేషాం తే-శిఖణ్డినఃమయూరాః-యథా - వనం-విశన్తి-తద్వత్-భీమరవా ఇతిదార్ష్టాన్తికేఽప్యన్వేతవ్యమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తైః , స్తిగ్మధారైస్తీక్ష్ణధారైశ్శిలీముఖైర్బాణైః - ప్రధనేయుద్ధే-ఉపద్రుతాఃతాడ్యమానాః-పుణ్యజనాః - ఇతస్తతః-తంధ్రువం- ప్రకుపితాశ్చ- తే-ఊర్ధ్వముద్ధృతాయుధాస్సన్తః-ఉన్నద్ధాఉచ్ఛ్రితాఫణాయేషాం తే అహయస్సర్పాఇవ - సుపర్ణంగరుడం-అభ్యధావన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మృధేయుద్ధే-అభిముఖం-ధావన్తః - పృషత్కైర్బాణైః-నికృత్తాస్సంఛిన్నా - బాహ్వాదయో-యేషాంతాన్-పుణ్యజనాన్ - పరంలోకం-నినాయ - కథంభూతం - ఊర్ధ్వరేతసస్సన్యాసినః - అర్కమణ్డలం-నిర్భిద్య-యం-వ్రజన్తి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవ-మనాగసోనిరపరాధినః-చిత్రరథేనధ్రువేణ-బహుశః-హన్యమానాన్పీడ్యమానా - న్గుహ్యకాన్యక్షాన్, వీక్ష్య-ధ్రువస్య - పితామహో-మనుస్స్వాయంభువః-కృపయా-మహర్షిభిస్సహో-పగతఃసమీపంప్రాప్తః - ఔత్తానపాదిం-జగాదఉవాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ అలమిత్యాదినా ॥ హేవత్స - తమోద్వారేణసమ్మోహాత్మకాజ్ఞానహేతునా "క్రోధాద్భవతిసమ్మోహ,, ఇతిస్మరణాత్ - పాప్మనా నిరయహేతునా - రోషేణా - లం - యేనరోషేణా - నాగస - ఏతాన్పుణ్యజనాం - స్త్వమవధీర్హ్నతవానసి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హేతాత - సద్భిర్విగర్హితం-అతఏవై - తత్కర్మా-స్మత్కులోచితం - నభవతి - అకృతాగసాం- యక్షాణా - మయంవధ - స్త్వయా - ఆరబ్ధః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ననుమద్భ్రాతృహన్తారఏతేఉపదేవాఃకథమనాగసస్తత్రాహ ॥నన్వితి॥ అఙ్గహే-భ్రాతృవత్సల-భ్రాతురుత్తమస్య-యోవధ-స్తేనా-భితప్తే

న-త్వయా,ఏకస్యయక్షస్యా-పరాధేన హేతునా,తస్యాపరాధిన- స్సజాత్యసంబన్ధాద్బహవో,హతాఃఘాతితాః ✽ ॥౯॥ ✽ ఆత్మానంమనః-అసజ్జ్యప్యఅనియమ్య, పరాగృహ్యేతిపాఠే-పరాభవవిషయందేహమాత్మత్వేనగృహీత్వా ,పశవో-యథా,దేహాత్మాభిమానేనాన్యోన్యంఘ్నన్తి-తథా, భూతానాం-వైశసంహింసేతియ , దయం-భగవద్భక్తానాంసాధూనాం, మార్గో-నభవతి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽సత్యంభగవద్భక్తానామయంమార్గోభవతీతిమమతూచితమిత్యతాహ॥సర్వభూతాత్మభావేనేతి ॥ ఆవసన్త్యస్మిన్నిత్యావాసః-ఆవసతీతివాఆవాసః,భూతానా-మావాసంధారకమన్తరాత్మానం, ఇతరైరబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రైరస్తుదర్శిభి-ర్దురారాధ్యం-హరిం-సర్వభూతాత్మభావేనసర్వభూతాన్తరాత్మత్వేనాకారేణా, రాధ్య , పరమం సర్వోత్కృష్టం-త-త్ప్రసిద్ధం,విష్ణోః,పదంలోకం-ఆపప్రాప్తవానసి , ఇతఃపూర్వమప్రాప్తమపిభగవతాదత్తత్వాత్ప్రాప్తప్రాయమితిమత్వా,ఆపేత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽హరే-రభిధ్యానాద్భజనాత్, సఃహరిభక్తస్త్వం ,తత్వంసాంచహరిభక్తానామపి-సమ్మతఃభాగవతోత్తమత్వేనసమ్మతః, సతాంసాధూనాం-వ్రతం-అనుశిక్షయన్ , లోకస్యేతిశేషః-కథ-మవద్యంవక్తుమప్యనర్హంపాపం-కృతవాన్ , భగవద్భక్తస్యనితరామేతదనుచితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽భూతద్రోహేణభగవద్భక్తైఃకోవిరోధఇత్యతాహ॥తితిక్షయేతి ॥ తితిక్షయాఅపరాధిషుసహనేన-కరుణయాపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వేన-అఖిలజన్తుషుతరతమభావేనవ్యవస్థితజన్తుషు,మైత్ర్యాస్వసామ్యబుద్ధికృతహితాచరణేన-సమత్వేనదేహాకారాన్ప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన-జీవాన్జ్ఞానైకాకారత్వేన-పరమాత్మానంతుసర్వాన్తరాత్మత్వేనే-త్యేవంరూపసమత్వేన-సర్వాత్మాభగవాన్సంప్రసీదతి-సర్వాత్మేతిహేతుగర్భం , భగవతస్సర్వాత్మత్వాత్సర్వాన్తరాత్మతయాదేవమనుష్యాదిరూపేణావస్థితత్వాత్సర్వేషాంశరీరాణామీశ్వరశరీరత్వేనశరీరేకృతోద్రోహశ్శరీరిణ్యాత్మన్యేవభగవతిపర్యవస్యతీతిభూతద్రోహేభగవాన్న

నాయంమార్గోహిసాధూనాంహృషీకేశానువర్తినామ్ । యదా ✽ త్మానమసజ్జ్యహ్యపశువద్భూతవైశసమ్॥
సర్వభూతాత్మభావేనభూతావాసంహరింభవాన్ । ఆరాధ్యాపదురారాధ్యంవిష్ణోస్తత్పరమంపదమ్॥౧౧॥
సత్వంహరేరనుధ్యానాత్తత్పుంసామపిసమ్మతః । కథంత్వవద్యంకృతవాననుశిక్షన్సతాంవ్రతమ్॥ ౧౨ ॥తితిక్షయాకరుణయామైత్ర్యాచాఖిలజన్తుషు ।సమత్వేనచసర్వాత్మాభగవాన్సంప్రసీదతి॥ ౧౩ ॥సుప్రసన్నేభగవతి పురుషఃప్రాకృతైర్గుణైః। విముక్తోఽజీవనిర్ముక్తోబ్రహ్మనిర్వాణమృచ్ఛతి॥ ౧౪ ॥భూతైఃపఞ్చభిరారబ్ధోయోషిత్పురుషఏవహి । తయోర్వ్యవాయాత్సంభూతిర్యోషిత్పురుషయోరిహ॥ ౧౫ ॥ఏవంప్రవర్తతస్సర్గఃస్థితిస్సంయమఏవచ। గుణవ్యతికరాద్రాజన్మాయయాఃపరమాత్మనః॥ ౧౬ ॥నిమిత్తమాత్రంతత్రాసీన్నిర్గుణఃపురుషర్షభ

ప్రసీదతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽భగవత్ప్రసాదఫలమాహ॥సుప్రసన్న ఇతి ॥ పురుషస్సర్వాత్మబ్రహ్మోపాసనపరఃపుమాన్,తితిక్షాదిభిర్భగవతి-ప్రసన్నేసతి-ప్రాకృతైఃకామక్రోధాదిభి- ర్జీవద్దశాయాం-విముక్తః-అన్తే, అజీవాత్ప్రకృతే , ర్నితరాంముక్తః,నిర్వాణంనిరతిశయానన్దరూపం-బ్రహ్మ-ఋచ్ఛతిప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ఏవంసర్వభూతసుహృత్త్వాదీన్భగవత్ప్రసాదహేతూన్ప్రసాదఫలభూతాం బ్రహ్మప్రాప్తించాభిధాయతత్త్వోపదేశమన్తరేణభ్రాతృమరణదుఃఖితస్యాస్య మనసః ప్రశామ్యతీత్యభిప్రేత్య-నభ్రాతుర్హననకర్మత్వం- నాపియక్షాణాంకర్తృత్వం , కింతుదైవమేవకారణ-మితివక్తుంభ్రాత్రాదిశరీరాణాముత్పత్తిమరణాదికంయథావద్వివేచయన్తదుపయుక్తమీశ్వరస్యానన్తవివిధశక్తిమత్త్వమాహ॥ భూతైరితి॥ పఞ్చభిర్భూతైఃపృథివ్యాదిభి-రారబ్ధఃదేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణపరిణతః-యోషి-త్పురుష-శ్చేత్య , యం-ద్వివిధోజనఃప్రసిద్ధః-తయోర్యోషిత్పురుషయో,రన్యోన్యవ్యవాయాన్మైథునాత్,సంభూతి-రిహ, భవతి-తస్మాదుద్భూతంప్రాణిజాతమిత్యర్థః-పఞ్చభూతపరిణామరూపస్త్రీపుంసాత్మకశరీరద్వయసంబన్ధాదుద్భూతమపిప్రాణిజాతంపఞ్చభూతాత్మకమేవేతిభావః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ఏవంవ్యష్టిసర్గఉక్తః,అథసర్వశరీరాణాంపఞ్చభూతారబ్ధత్వేపి-కదాసర్వభూతాత్మకభూతసృష్టి, స్తైశ్శరీరారమ్భస్థితికారణంసంహారకారణంచకిం-తచ్ఛద్వయంకదా, కదావాఈశ్వరకృత్యంచకింతత్రాహ॥ఏవమితి॥ ఏవంయథాస్త్రీపుంసాత్మకోజనస్తద్వ్యవాయసంభవః-ఏవంపరమాత్మనోమాయాయాఃపరమాత్మాధిష్ఠితాయాస్తచ్ఛరీరభూతాయామాయాయాః , గుణానాం సత్వాదీనాం , వ్యతికరాత్తారతమ్యేనసంబన్ధాత్ , హేరాజన్ధ్రువ , సర్గస్సృష్టి , స్థితిస్సంహారశ్చ , ప్రవర్తతే , తత్రరజసోభివృద్ధావితరయోర్హ్రాసేసర్గః , సత్వస్యవృద్ధావితరయోర్హ్రాసేస్థితిః-తమసోవృద్ధౌతుసంయమః,త్రయాణాంసామ్యేత్రితయాభావః ✽॥౧౬॥✽ననుస్త్రీపుంసాత్మకశరీరాణాంవైషమ్యేణసంబద్ధానాంగుణానాంవాజడత్వేనప్రవృత్తిశూన్యానాంవ్యష్టిసమష్ట్యాత్మనాకథంపరిణామసామర్థ్యం,

---

✽ పా ॥ ఆత్మానంపరాగృహ్య.

సామర్థ్యేపికథం దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యం సుఖదుఃఖతారతమ్యంచేత్యత్రాహ ॥ నిమిత్తమాత్రమితి ॥ నిమిత్తమేవని మిత్తమాత్రం - నత్వనిమిత్తమిత్యర్థః - తత్ర , గుణానాంమహదాద్యాకారేణపరిణామేమహదాదీనాం దేహాద్యాకారే ణపరిణామేచ, దేవాదివైచిత్ర్యే , సుఖదుఃఖయోశ్చ,నిర్గుణస్సత్త్వాదిగుణరహితః , పురుషర్షభ-ఈశ్వరః-నిమిత్తమాత్రం, గుణానాంపరిణామస్య తేషాంతత్స్వభావ్యనిబన్ధనత్వాత్ , దేవాదివైచిత్ర్యస్య సుఖదుఃఖతారతమ్యస్యచకర్మనిబన్ధనత్వా దీశ్వరస్సాధారణకారణంకాలాకాశాదివదిత్యర్థః -నిమిత్తత్వమేవదృష్టాన్తేనవిశదయతి , యత్రపరమాత్మనినిమిత్తే, ఆ యస్కాన్తసన్నిధౌ - లోహవత్ -ఇదం , వ్యక్తావ్యక్తం,అవ్యక్తంప్రధానం , తత్కార్యంమహదాదివ్యక్తం , కార్యకా రణాత్మకం , విశ్వం , భ్రమతిప్రవర్తతే-అత్రలోకేమృత్కులాలయోర్విభిన్నయోరేవనిమిత్తోపాదానత్వదర్శనాదుపా దానస్యపరమాత్మనోజగత్సృష్ట్యాదినిమిత్తత్వానుపపత్తిరితీమాంశఙ్కాంనిరాచికీర్షుణామాత్రపదంప్రయుక్తం, నతూ పాదాననిరాచికీర్షయా , పరమాత్మనోమాయయా “ గుణవ్యతికరా „ దిత్యుపాదానత్వాభిధానాత్ , సంబన్ధసామా న్యాభిధాయిన్యాఅపిషష్ఠ్యాః “ యస్యావ్యక్తంశరీర „ మిత్యాదిశ్రుత్యనుసారేణశరీరాత్మభావరూపసంబన్ధవిశేషపర్యవ సానా-చ్ఛరీరస్యచకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధాకారత్వాచ్ఛ్లక్ష్ణతాదివిశిష్టమృదాదికార్యభూతఘటాదీనామివమహదాదికా ర్యాణాంప్రకృత్యాదిశరీరకపరమాత్మకార్యత్వాత్ , అత్రనిర్గుణఇత్యనేనసత్త్వాదిగుణవశ్యత్వాయత్తకర్తృత్వసుఖదుః ఖాదిభాగ్జీవవైలక్షణ్యమభిప్రేతమ్ * ॥౧౭॥ * తదేవవిశదయతి॥ సఇతి ॥స-భగవాన్నైయప్రతిభటపూర్ణషాడ్గుణ్యః,కాలశ క్త్యాకాలాత్మికయాస్వాపృథక్సిద్ధకార్యోపయోగివిశేషణభూతయాశక్త్యా , గుణక్షోభహేతుభూతయా , యో , గుణా నాంసత్త్వాదీనాం , ప్రవాహస్సర్గః , తేన-విభక్తవీర్యఃవిభక్తంకర్మాయత్తదేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యేణసుఖదుఃఖతారత మ్యేనచవ్యవస్థాపితం, వీర్యంశక్తి , ర్జగదితియావత్ “ ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీయథా । పరస్యబ్రహ్మణశ్శ క్తిస్తథేదమఖిలంజగ „ దిత్యుక్తత్వాత్ , అత్రస్వామిత్యధ్యాహ్రియతే-విభక్తవీర్యస్స్వామీతి, దం-కరోతిస్సృజతీత్యన్వ

భః । వ్యక్తావ్యక్తమిదంవిశ్వంయత్రభ్రమతిలోహవత్ ॥ ౧౭ ॥సఖల్విదంభగవాన్కాలశక్త్యా*గుణప్రవాహే
ణవిభక్తవీర్యః । కరోత్యకర్తైవనిహన్త్యహన్తాచేష్టావిభూమ్నఃఖలుదుర్విభావ్యా ॥౧౮॥సోఽనన్తోఽన్తకరః
కాలోఽనాదిరాదికృదవ్యయః । జనంజనేనజనయన్మారయన్మృత్యునాన్తగమ్ ॥ ౧౯ ॥నైవస్వపక్షోఽస్యవిప

యః-గుణక్షోభనిమిత్తకాలప్రకృతిపురుషశరీరకోఽహంజగత్సృష్ట్యాఽనన్తవివిధవిచిత్రస్థిరత్రసరూపస్స్యామితిసఙ్కల్పే నైవంజగత్సృజతీత్యర్థః , యద్వా , గుణప్రవాహేనేతిహేత్వర్థేతృతీయా- హేతుశ్చాత్రఫల-మధ్యయనేనవసతీతివత్,తతశ్చ గుణప్రవాహేణగుణప్రవాహార్థం , ప్రవాహశబ్దేనగుణకార్యస్సృష్ట్యాదిత్రయంవివక్షితం , సృష్ట్యాద్యర్థం , విభక్తం,వీర్యం సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసామర్థ్యం , యేనసః- బ్రహ్మవిష్ణురుద్రరూపోభూత్వేత్యర్థః , అకర్తైవ-దేవాదివైచిత్ర్యేసుఖదుఃఖా ద్యాచాకర్తైవ-దేవాదివైచిత్ర్యేదేస్తత్తజ్జీవాదృష్టాయత్తత్వాత్ , ఇదంజగ-త్కరోతిఉత్పాదయతి,తథా, అహన్తైవ-స్వ యంహననాద్యనాశ్రయఎవ-హన్తి “ చాతుర్వర్ణ్యంమయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః ।తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమ వ్యయమ్ ॥ ప్రధానకరణీభూతాయతోవైసృజ్యశక్తయ„ఇతిస్మృతేః “ హన్తాచేన్మన్యతేహన్తుంహతశ్చేన్మన్యతేహతం హతశ్చేన్మన్యతేహతం,ఉభౌతౌనవిజానీతోనాయంహన్తినహన్యతే„ఇతిశ్రుతేశ్చ అత్రకర్తృత్వంహన్తృత్వంచప్రయోజక త్వరూపేణ-ఆకర్తృత్వాన్తుప్రయోజ్యత్వరూపేణేతివివేకః-నన్విదమఘటమానంకర్తృత్వమకర్తృత్వంచైకస్మిన్కథముప పద్యతే-తత్రాహ-విభూమ్నః-భగవతః “ భూమాత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్య „ ఇతిశ్రుతేః - చేష్టా - దుర్విభావ్యాఅప్రతర్క్యా ఖలు * ॥ ౧౮ ॥ *ప్రయోజయితృత్వమేవవిశదయతి ॥సఇతి॥సః-కాలఃకాలశరీరకఃపరమాత్మా -జనేనపిత్రాదినాప్రయో జ్యకర్త్రా-జనంఉత్పత్త్యున్ముఖం-పుత్రాదిం,జనయన్-ఆదికృత్-అన్తగంవినాశోన్ముఖం,మృత్యునాప్రయోజ్యకర్త్రా-మా రయన్-స్వయంత్వ-నాదిరుత్పత్తిరహితః-అవ్యయఃనాశరహితః -అనన్తః - అన్తకరః-పిత్రాదిద్వారాజనకః-మృత్యాద్యాది ద్వారాఅన్తకరః-నతుసాక్షాత్ -అత-స్సాక్షాదకర్తృత్వంసద్వారకంకర్తృత్వంచైకస్మిన్వివిధవిచిత్రానన్తశక్తిమతీశ్వర ఉపపన్నమితిభావః * ॥ ౧౯ ॥ *నన్వప్రయోజయితృత్వమపికథమీశ్వరస్యోపపన్నంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రసఙ్గాదిత్యా శఙ్కాయాంతత్తత్కర్మానురూపంప్రయోజయితుఃపక్షపాతాభావాదుపపన్నమేవప్రయోజయితృత్వమిత్యాహ ॥ నవా ఇతి॥మృత్యోస్సంసారాత్పరస్య-అస్పృష్టసంసారస్యేత్యర్థః-యద్వా-మృత్యుశరీరకస్య“యోమృత్యుమన్తరేసఞ్చరన్యస్యమృ త్యుశ్శరీర„మితిశ్రుతేః-పరస్యపరమాత్మనః-సమంయథాభవతితథా-ప్రజాఃకర్మభూతాః-విశతఃతత్తత్కర్మానురూపనియమ నార్థమన్తరాత్మతయాప్రవిశతః-న-స్వపక్షః-నాపివిపక్షోవాఽస్తి-పక్షపాతాభావందృష్టాన్తేనోపపాదయతి॥ తమితి ॥ య

థా-రజాంసి - ధావమాన-మనిల - మనుసృత్యధావన్తి - తథా-అనీశాః అనియన్తారః - కర్మానురూపంనియామ్యాఇత్యర్థః-భూతసఙ్ఘాస్తత్తత్కర్మానుసారంధావమానం - నియన్తారంపరమాత్మాన-మనుసృత్య-ధావన్తిప్రవర్తన్తే -యథాహార్మ్యతలశ్వభ్రాదిషురజాంస్యనునేతుర్వాయోర్వైషమ్యమస్త్యేవంపరమాత్మనోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦॥ ❁ కర్మానురూపనియమనమేవోపపాదయతి ॥ ఆ యుష ఇతి॥ విభుస్సర్వాన్తర్గోఽసౌభగవా-న్జన్తోః కర్మవశ్యస్యాత ఏవ,దుస్థస్యకర్మాయత్తసుఖదుఃఖాదిభాజః - ఆయుషః-అపచయంహ్రాసం - తథా,ఉపచయంవృద్ధించ,స్వయ - ముభాభ్యాంఉపచయాపచయాభ్యాం-రహితః-అత ఏవ,స్వస్థః స్వేనైవహేయ ప్రతిభటకల్యాణైకతానత్వస్వభావేనస్థితః - విదధాతికరోతి, ఏవముత్పత్తిమరణయోర్దైవాదివైచిత్ర్య సుఖదుఃఖయోశ్చా ద్వారకంకారణంతత్తత్కర్మైవ , ఈశ్వరస్తుప్రయోజయితృకారణమిత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవంసర్వభూతాన్తరాత్మానంస్వసఙ్కల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలంసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరంతత్తత్కర్మానురూపంజగన్నియన్తారంసర్వభూతసుహృదంపరమాత్మానమవిజ్ఞాయ - ఏతమేవకాలకర్మాదిరూపేణవివదన్తికేచిదిత్యాహ ॥ కేచిదితి ॥ ఏవంసుఖదుఃఖాదిహేతుం - కేచి,త్కర్మ- పుణ్యాపుణ్యరూపంకర్మేతి-వదన్తి హేనృప,అపరేస్వభావం ప్రకృతిపురుషయోః స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపపరిణామస్వభావమ్వదన్తి - ఏకే,కాలంసత్త్వాదిగుణక్షోభహేతుంకాలం - వదన్తి - పరేపున,ర్దైవంవిధిం - అపరేఽతఅపరేపునః-పుంసఃపరమపురుషస్య - కామంసఙ్కల్పం - వదన్తిఅయమేవపక్షశ్శ్రేయాన్-పుణ్యాపుణ్యరూపస్యకర్మణః తజ్జన్యాదృష్టస్యాపిభగవన్నిగ్రహానుగ్రహరూపత్వేనతత్సఙ్కల్పానతిరిక్తత్వాత్ -కాలస్వభావయోరపితత్సఙ్కల్పాయత్తత్వాత్ - పుంసోజీవస్యకామఇతివ్యాఖ్యానంత్వయుక్తం - దుఃఖవిషయకస్యకామానుపపత్తేః - అతోయథోక్తార్థ ఏవసాధుః ❁ ॥౨౨॥ ❁ పుంసః కామమితిపక్షస్యైవసాధుత్వంజ్ఞాపయన్కామస్యదుర్జ్ఞేయత్వమాహ ॥ అవ్యక్తస్యేతి ॥ హేతాత, అవ్యక్తస్యవ్యక్తైరిన్ద్రి

తు,ఏవవాపరస్యమృత్యోర్విశతస్సమంప్రజాః । * తంధావమానమనుధావన్త్యనీశాయథారజాంస్యనిలంభూతసఙ్ఘాః॥ ౨౦ ॥ఆయుషోఽపచయంజన్తోస్తథైవోపచయంవిభుః।ఉభాభ్యాంరహితస్స్వస్థోదుస్స్థస్యవిదధాత్యసౌ॥ ౨౧ ॥ కేచిత్కర్మవదన్త్యేనంస్వభావమపరేనృప । ఏకేకాలంపరేదైవంపుంసఃకామముతాపరే॥ ౨౨॥ అవ్యక్తస్యాప్రమేయస్యనానాశక్త్యుదయస్యచ । నవైచికీర్షితంతాతకోవేదాథస్వసంభవమ్॥ ౨౩ ॥నచైతే పుత్రకభ్రాతుర్హన్తారోధనదానుగాః ।విసర్గాదానయోస్తాతపుంసోదైవంహికారణమ్॥ ౨౪ ॥సఏవవిశ్వంసృ

యైర్నవ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తః - అత ఏవా,ప్రమేయస్యదేశాదిభిరపరిచ్ఛిన్నస్య - ఇన్ద్రియకంహిసర్వం దేశకాలాదిభిః పరిచ్ఛిద్యగృహ్యతే-అనేనవిశేషణద్వయేనప్రకృతిపురుషవైలక్షణ్యసిద్ధిః,ప్రకృతేర్వ్యక్తత్వాత్పురుషస్యాణుత్వాత్ - ఉభయవైలక్షణ్యాపాదకంవిశేషణాన్తరమాహ - నానాశక్తీనాంవివిధశక్తీనాం “ పరాఽస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ” ఇత్యాదిశ్రుతేః - ఉదయః అభివ్యక్తిర్యస్మాత్ -తస్య - భగవతః - చికీర్షితంకర్తుమిచ్ఛావిషయం-కథంభూతం -స్వసంభవంస్వస్యలోకస్యసంభవంజగదుత్పత్తిరూపం - సంభవగ్రహణంసంహారాదీనామప్యుపలక్షణం - అథాతత్త్వతః-కోలోకోవేద-నకోఽపీత్యర్థః - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యానన్తవివిధశక్తేః పరమపురుషస్యకర్తవ్యతాసఙ్కల్పవిషయంజగదుత్పత్తిస్థితిసంహారాదిరూపంవ్యాపారం - ఏవంవిధ ఇతితత్త్వతః కోఽపినజానాతీత్యర్థః -తథాచశ్రూయతే “క ఇత్థావేదయత్రసః ”క ఇహప్రవోచత్ కుత ఆజాతాకుత ఇయంవిసృష్టి ” రిత్యాదికా-అత్రభగవత్స్వరూపస్యైవాతీన్ద్రియత్వాత్తత్సఙ్కల్పవిషయయోస్సుతరాందుర్విజ్ఞేయత్వజ్ఞాపనాయావ్యక్తస్యేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవముపపాదితంభగవత ఏవోత్పత్తిమరణాదినిమిత్తత్వంప్రకృతేఽపసంహరతి ॥ నచైత ఇతి ॥ హేపుత్రక-ఏతే-ధనదస్య కుబేరస్యా - నుగాభృత్యా,స్త్వద్భ్రాతృహన్తారో,నభవన్తి - కింతు,పుంసః కర్మవశ్యస్య- విసర్గాదానయోః ఉత్పత్తిమరణయోః - దైవమీశ్వర ఏవహి,కారణమ్ ❁ ॥౨౪॥ ❁ నన్వీశ్వరశ్చేదుత్పత్త్యాదికారణం,తర్హి,జీవవత్సోఽపిసత్త్వాదిగుణవిశిష్టత్వాత్తత్ప్రయుక్తజగద్వ్యాపారరూపక్రియాశ్రయత్వాచ్చగుణకర్మభిర్బధ్యేత ॥ తత్రాహ ॥ సఇతి ॥ యద్యపిస ఏవేశ్వర ఏవ,విశ్వం, సృజతి,అవతిరక్షతి హన్తిచ-తథాపిఅనహఙ్కారాత్ - దేహాత్మనోస్తాదాత్మ్యభిమానోఽహఙ్కార,స్తదభావాత్ , గుణకర్మభిః, గుణానాంసత్త్వాదీనాంకర్మభిః గుణకార్యభూతైః కర్మభిః , నాజ్యతేనబధ్యతే, యద్యపి - జగదుత్పత్త్యాదీన్గుణకార్యభూతాన్వ్యాపారాన్కరోతీశ్వరః - తథాపి - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషాత్మకేషు దేవాదిపదార్థేషు స్వసంకల్పకృతోత్పత్తిస్థితిలయేషుస్వతాదాత్మ్యభిమానాభావాత్ స్వయమపహతపాప్మత్వస్వభావత్వాచ్చ నకర్మభిర్బధ్యతే - జీవస్తు - కర్మణాసఙ్కుచితజ్ఞానత్వేన

జహాత్యస్వ భావ్యా ద్దేవాది శరీరేషు స్వతాదాత్మ్యాభిమానాచ్చ బధ్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవంభూతా
త్మశరీరాణాముత్పత్తి మరణాదినిమిత్తం - నిమిత్తస్య చానన్తవివిధవిచిత్రశక్తియోగ-మతఏవ-నిత్యముక్తత్వం-చాభిహితం-
అథయ ఏవంభూతోభగవాంస్తమేవరాగద్వేషాదిభిర్విముక్తస్త్వం సర్వాత్మనాభజస్వే త్యాహ ॥ ఏషఇత్యాదినా ॥
యఏషభగవాన్- భూతాత్మాభూతానాం దేవమనుష్యాదీనామాత్మా - సకింజీవః-నేత్యాహ-భూతేశః॥ఈశ్వరస్సర్వభూ
తానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతీ,,త్యుక్తరీత్యా చిదచిదాత్మకభూతానామన్తఃప్రవిశ్యతత్తత్కర్మానురూపంనియన్తా,నకేవలం
భూతేశఏవ-అపితు, తత్కారణంచేత్యాహ- భూతభావనః-భూతానిభావయత్యుత్పాదయతీతిభూతభావనః యద్వా,
భూతానిభావయతిసృష్ట్యాదిభిస్సత్తాదివన్తికరోతీతివా-భూతభావనః-భూతానాంసత్తాస్థితి ప్రవృత్తిహేతురిత్యర్థః-కారణ
త్వమపిననిష్కృష్టస్వరూపేణ-అపితువిశిష్టవేషేణేత్యాహ ,స్వశక్త్యాకార్యోపయోగిస్యాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా- మా
యయా-యుక్తః॥మాయావయునంజ్ఞాన,, మితిజ్ఞానపర్యాయోప్యత్రమాయాశబ్దోజీవవాచీ- అనేననిర్వికారత్వశ్రుతివిరో
ధోపిపరిహృతః-వికారాణాంప్రకృతిపురుషగతత్వాత్,భూతాని- సృజతి-అత్తిసంహరతి-పాతిరక్షతిచ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తము
క్తవిధం-మృత్యుమభజతాంబన్ధకం-భజతాం-త్వ-మృతంమోచకం-దైవంస్వతేజసాదీప్యమానం-జగతాం-పరమయనంప్రా
ప్యం.ప్రాపకమాధారంచ-సర్వాత్మనాసర్వప్రకారేణ-మనోవాక్కాయైరిత్యర్థః-సర్వాత్మకబ్రహ్మభావేనేతివా -యద్వా-
ప్రాప్యంప్రాపకమాధారశ్చేతిబుద్ధ్యా - ఏతదేవజగత్పరాయణమిత్యనేనాభిప్రేతం-ఉపేహిశరణంగచ్ఛ - యుక్తంచైతది
త్యాహ-యస్మైభగవతే-విశ్వస్రష్టారఃచతుర్ముఖమరీచ్యాదయః-బలింపూజాం- హరన్తికుర్వన్తి-విశ్వసృజోహరన్తీత్యనేనస
ర్వేశ్వరేశ్వరత్వముక్తం-విశ్వసృజోహిసర్వేషామీశ్వరాస్తేషామపిపూజ్య ఇతితత్సిద్ధిః-నను-విశ్వసృజోహరన్తుబలిం-త
స్యాపిగోబ్రాహ్మణాదివత్పూజ్యత్వా-దిత్యాశఙ్కాంనిరాకర్తుందృష్టాన్తమాహ-గావఇతి-గావోబలీవర్దాః, యథా, నసి

జహాతిసఏవావతిహన్త్యజః । తథాపినిరహఙ్కారాన్నాజ్యతేగుణకర్మభిః ॥ ౨౪ ॥ ఏషభూతానిభూతాత్మాభూ
తేశోభూతభావనః । స్వశక్త్యామాయయాయుక్తస్సృజత్యత్తిచపాతిచ ॥ ౨౫ ॥ తమేవమృత్యుమమృతంతాత
దైవం ❋ సర్వాత్మనోపేహిజగత్పరాయణమ్ । ❋ యస్మైబలింవిశ్వసృజోహరన్తి ❋ గావోయథావైనసిదా
మయన్త్రితాః ॥ ౨౬ ॥ యఃపఞ్చవర్షోజననీంత్వంవిహాయమాతుస్సపత్న్యావచసాభిన్నమర్మా । వనంగతస్త
పసాప్రత్యగక్షమారాధ్యలేభే మూర్ధ్నిపదంత్రిలోక్యాః ॥ ౨౭ ॥ తమేవమఙ్గాత్మనిముక్తవిగ్రహేవ్యపాశ్రితంని
ర్గుణమేకమక్షరమ్ । ఆత్మానమన్విచ్ఛవిముక్తమాత్మ❋న్యస్మిన్నిదంవిశ్వమసత్ప్రతీయతే ॥ ౨౮ ॥ త్వంప్రత్యగాత్మ

నాసికాయాం-దామ్నాసూత్రేణ-యన్త్రితాఃప్రోతాః,పురుషస్యకర్మకుర్వన్తి స్తథా-తద్వశంగతాబలింహరన్తి - అనేనస
ర్వవశిత్వంసిద్ధం-యస్యవశేసర్వంవర్తతేసవశీత్యుచ్యతే-తథాచశ్రూయతే॥సర్వస్య వశీసర్వస్యేశానః-ఏషభూతాధిపతి
రేషభూతపాలఏష సేతుర్విధరణఏషాంలోకానామసంభేదాయ- నతస్యకశ్చిత్పతిరస్తిలోకేనచేశితానైవచతస్యలిఙ్గం-సకా
రణంకరణాధి పాధిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపః,,ఇతి యోయదధీనస్తస్యతదనువర్తనంయుక్తమితిభావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తవతువి
శిష్యతద్భజనమేవయుక్తమాబాల్యంతదైర్వాభ్యస్తత్వాదిత్యాహ ॥ యఇతి ॥ యోభవాన్, పఞ్చవర్షాణ్యస్యపఞ్చవర్షస్సన్-
సపత్న్యామాతు-ర్వచసా -భిన్నంమర్మహృదయం-యస్యసః-జననీంసునీతిం-విహాయ-వనంప్రవిష్ట-స్తత్ర-ప్రత్యగక్షంప్రత్య
ఞ్చిఅక్షాణీన్ద్రియాణియస్మిన్కర్మణియథాతథా-అవ్యాపృతేన్ద్రియమిత్యర్థః-క్రియావిశేషణమిదం-యంభగవన్తం,ఆరాధ్య -
త్రిలోక్యాః,మూర్ధ్నిఉపరిష్టాత్,పదంస్థానం-లేభేలబ్ధవాన్-తమేవాత్మానంపరమాత్మాన-మాత్మదృక్తచ్ఛరీరభూతజీవా
త్మదర్శీ-అన్విచ్ఛఅనువర్తస్వేత్యన్వయః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అన్వేషణప్రకారమేవాహ ॥ అఙ్గహేధ్రువ-యస్మిన్జీవాత్మని-ఇద-మసత్
దేవమనుష్యాదిరూపం-సతతపరిణామివస్త్వసచ్ఛబ్దవాచ్యం - సతతపరిణామినోవస్తునఉత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్త్యాపూర్వ
పూర్వావస్థాత్యాగాత్సర్వదాసదితివ్యపదేష్టుమశక్యత్వాత్-తదుక్తంవైష్ణవేపురాణే॥ మహీఘటత్వంఘటతఃకపాలికాకపా
లికాచూర్ణరజస్తతోణుః.జనైస్స్వకర్మస్తిమితాత్మనిశ్చయైరాలక్ష్యతేబ్రూహికిమత్రవస్తు।సద్భావఏవంభవతోమయోక్తో
జ్ఞానంయథాసత్యమసత్యమన్యత్ ॥ అనాశీపరమార్థశ్చప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే-తత్తునాశీనసందేహోనాశిద్రవ్యోపపాదిత,,
మితి-విశ్వం-ప్రతీయతే-అసదిత్యస్యవిధేయవిశేషణత్వే తు - యస్మిన్జీవే-ఇదంవిశ్వ-మసత్ప్రతీయతేఅవిద్యమానమేవప్రతీ
యతే-స్వతోజీవేదేవమనుష్యాద్యాత్మకంవిశ్వమవిద్యమానమపిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణాప్రతీయతే-నతుమిథ్యా ప్రతీయత
ఇత్యర్థః-తస్మి-న్ముక్తవిగ్రహేనిరవయవే-ఆత్మనిజీవే-వ్యపాశ్రితంవ్యవస్థితం-నిర్గుణంనిరస్తహేయగుణ, మేకంనిస్సమాభ్యధి
కం-అక్షరంనిర్వికారం-విముక్తంనిత్యముక్తం-తమాత్మానం-ఏవముక్తవక్ష్యమాణప్రకారేణ-అన్విచ్ఛేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ననూ

పాసితఏవ మయా భగవాన్ కిమధునా భజనీయ ఇత్యాశఙ్కాయా మనిరస్తాహమ్మమాభిమానేన త్రివర్గలిప్సునా త్వయోపాసితో భగవాన్, నత్వేవ ప్రాకృతం స్థానమగాః ఇదానీం నిర్హైతుకభక్తిం విధాయ మోక్ష్యసీత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ ప్రత్యగ్జీవ, స్తస్యాత్మని - జీవాన్తరాత్మని, ప్రత్యగాత్మా శరీరం యస్యేతివా - భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే అనన్తే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే - ఆనన్దమాత్రే ఆనన్దైకరసే, నతు క్వాపి జడ ఇత్యర్థః - ఉపపన్నసమస్తశక్తౌ ఉపగతాశేషజ్ఞానబలక్రియాదిశక్తౌ, పరమపురుషే - త్వం - పరమాం అహేతుక్యవ్యవహితేత్యుక్తవిధాం - భక్తిం - శనకైస్సమాహితచిత్తః, విధాయ - తదా - మమాహమభిమానాభ్యాం - రూఢమూల - మవిద్యాత్మకం గ్రన్థిం - విశేషేణ నిర్మూలం భేత్స్యసి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యదర్థం తత్వోపదేశస్తమాహ ॥ సంయచ్ఛేతి ॥ శ్రేయసాం పురుషార్థానాం, పరం కేవలం - ప్రతీపం ప్రతికూలం, రోషం, భూయసా - శ్రుతేన తత్త్వశ్రవణేన - అగదేన ఔషధేన, ఆమయం రోగం, యథా, తథోపసంహరేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రోషస్య శ్రేయః ప్రతీపత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యేనేతి ॥ యేన రోషేణోపసృష్టాద్వ్యాప్తాత్పురుషాత్ - లోకః, భృశం నితరాం, ముద్విజతే బిభేతి, ఆత్మనః స్వస్యాభయం, లోకోద్వేజనాదధర్మాత్పురుషార్థనాశ ఇతి భావః - నిశ్శ్రేయస, మిచ్ఛన్ బుధో విద్వాం - స్తద్వశం రోషవశం, నగచ్ఛేన్న ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కించ - గిరిశస్య రుద్రస్య - యో భ్రాతా - తస్య కుబేరస్య - హేలనమవమానం, త్వయా కృతం, యద్యతః - పుణ్యజనాన్యక్షాన్, భ్రాతృఘ్నా - నితి బుద్ధ్యా - అమర్షితః క్రుద్ధః - జఘ్నివాన్ ఘాతితవాన్ -

నిత్యదా భగవత్యనన్త ఆనన్దమాత్ర ఉపపన్నసమస్తశక్తౌ । భక్తిం విధాయ పరమాం శనకైరవిద్యాగ్రన్థిం విభేత్స్యసి మమాహమితి ప్రరూఢమ్ ॥ ౩౦ ॥ సంయచ్ఛ రోషం భద్రం తే ప్రతీపం శ్రేయసాం పరమ్ । శ్రుతేన భూయసా రాజన్నగదేన యథాఽఽమయమ్ ॥ ౩౧ ॥ యేనోపసృష్టాత్పురుషాల్లోక ఉద్విజతే భృశమ్ । న బుధస్తద్వశం గచ్ఛేదిచ్ఛన్నభయమాత్మనః ॥ ౩౨ ॥ హేలనం గిరిశభ్రాతుర్ధనదస్య త్వయా కృతమ్ । యజ్జఘ్నివాన్పుణ్యజనాన్భ్రాతృఘ్నానిత్యమర్షితః ॥ ౩౩ ॥ తం ప్రసాదయ వత్సాశు సన్నత్యా ప్రశ్రయోక్తిభిః । న యావన్మహతాం తేజః కులం నోఽభిభవిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం స్వాయంభువః పౌత్రమనుశాస్య మనుర్ధ్రువమ్ । తేనాభివన్దితః సాకమృషిభిః స్వపురం యయౌ ॥ ౩౫ ॥ ***********************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. ***********

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ధ్రువం నివృత్తం ప్రతిబుధ్య వైశసాదపేతమన్యుం భగవాన్ ధనేశ్వరః । తత్రాగతశ్చారణయక్షకిన్నరైస్సంస్తూయమానోఽభ్యవదత్కృతాఞ్జలిమ్ ॥ ౧ ॥ ధనద ఉవాచ ॥ భో భోః క్షత్రియదాయాద పరితుష్టోఽస్మి తేఽనఘ । యత్త్వం పితామహాదేశాద్వైరం దుస్త్యజమత్యజః ॥ ౨ ॥ న భవానవధీద్యక్షాన్న యక్షా భ్రాతరం తవ । కాల ఏవ హి భూతానాం ప్రభురప్యయభావయోః ॥ ౩ ॥ అహం త్వమిత్యపార్థా ధీరజ్ఞానాత్పురుషస్య

భ్రాతృఘ్నా నిత్యస్యేతి శబ్దాన్వయే ప్రథమాన్తత్వం యద్యపి న్యాయ్యం - భ్రాతృఘ్నా ఇతి బుద్ధ్యా జఘ్నివానితి క్రోడీకారాత్ - తథాపి, పుణ్యజనవిశేషణత్వదృష్ట్యా ద్వితీయా ప్రయుక్తా ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తం ధనదం - సన్నత్యా ప్రణామేన - ప్రశ్రయోక్తిభిర్వినయవాగ్భిశ్చ - హే వత్స - ఆశు - ప్రసాదయ ప్రసన్నం కారయ - మహతాం ధనదాదీనాం - తేజః - అస్మాకం కులం - యావన్నాభిభవిష్యతి - నాశయతి - తతః పూర్వమేవాశు ప్రసాదయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ మనూక్తిముపసంహరతి మునిః ॥ ఏవమితి ॥ స్వాయంభువో మనుః - పౌత్రం ధ్రువ - మేవముక్తప్రకారేణానుశాస్య ఆదిశ్య - తేన ధ్రువేణా - భివన్దితః - ఋషిభిస్సహ - స్వపురం యయౌ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❁

ఏవం పితామహేన స్వాయంభువేనానుశిష్ట ఔత్తానపాదిః పుణ్యజనవధాన్నివృత్తః కుబేరాల్లబ్ధవరః స్వధర్మారాధితగోవిన్దో గుప్తాఖిలక్షితిమణ్డలో లబ్ధధ్రువక్షితిర్బభూవేత్యాహ మునిర్ద్వాదశే ॥ ధ్రువమితి ॥ స్వాయంభువోపదేశేన - అపగతక్రోధ - మత ఏవ - వైశసాత్పుణ్యజనానాం వధా - న్నివృత్తం - ధ్రువం - ప్రతిబుధ్య జ్ఞాత్వా - భగవాన్ ధనేశ్వర - స్తత్ర ధ్రువసన్నిధావాగత - శ్చారణాదిభిః - సంస్తూయమానః - బద్ధాఞ్జలిం ధ్రువ - మభ్యవదదువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ భో భో ఇతి షడ్భిః ॥ హే క్షత్రియదాయాద క్షత్రియపుత్ర - క్రోధత్యాగనిమిత్తహర్షాతిశయాద్ద్విరుక్తిః - హే అనఘ యక్షవధనిమిత్తపాపరహిత - తే తుభ్యం - పరితుష్టోఽస్మి - కుతః - యద్యస్మాత్ - పితామహస్య స్వాయంభువస్యా - దేశాదనుశాసనా - ద్దుస్త్యజమపి - వైర - మత్యజః త్యక్తవానసి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నను నాహమనఘః పుణ్యజనహననకర్తృత్వనిమిత్తపాపసంబన్ధా - త్తత్రాహ ॥ నేతి ॥ భవాన్ - యక్షాన్నహతవాన్ - నాపి - యక్షా - స్త్వద్భ్రాతరం - హతవన్తః - కుతః - హి యస్మా - ద్భూతానా - మప్యయభావయోర్మరణోత్పత్త్యోః, కాలః కాలశరీర ఈశ్వర ఏవ - ప్రభుస్సమర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను హన్తృత్వం తత్ప్రయుక్తస్వదశ్రమాదికం చ మయా

యక్షైశ్చాపరోక్షమనుభూయమానమపహ్నుత్యేశ్వర ఏవ కథం హన్తేత్యుచ్యతే తత్రాహ ॥ అహంత్వమితి ॥ పురుషస్యాజ్ఞా
నాద్దేహావిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావాత్ - అతద్దేహస్తస్య - ధ్యానాత్ - అసద్ధ్యానాదితి పాఠే(ऽ)ప్యయమేవార్థః ॥ అ
హంత్వమితి - అత్ర హన్తేత్యధ్యాహ్రియతే. సామర్థ్యాత్ - దేవాదిదేహేషు తత్సంసృష్టేషు జీవేషు చ - అహం హన్తా త్వం హన్త
వ్య ఏవంరూపా - అత ఏవ - అపార్థా అర్థశూన్యా - అహంత్వమితి ప్రతీతౌ - యో(ऽ)ర్థో విషయః ప్రత్యగ్రూప - స్తద్రహితా - హన్తేతి
ప్రతీతౌ యో(ऽ)ర్థో విషయస్తద్రహితా చ - అన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానరూపేతి యావత్ - ధీర్బుద్ధిః - స్వాప్నీవ స్వాప్నధీరివ - ఆభా
తి - ధర్మ్యన్తరే ధర్మాన్తరప్రతీతిరన్యథాజ్ఞానం - యథా పీతశ్శఙ్ఖ ఇతి శుక్లే పీతిమ్నః ప్రతీతేః - ధర్మ్యన్తరస్య ధర్మ్యన్త
రత్వేన ప్రతీతిర్విపరీతజ్ఞానం - యథేదం రజతమితి శుక్తిత్వాశ్రయస్య ధర్మిణో రజతత్వాశ్రయత్వేన ప్రతీతేః - హన్తా(ऽ)
హమితి జ్ఞానం తూభయవిధమపి - అనహమర్థస్య దేహరూపధర్మిణో(ऽ)హమర్థాత్మరూపధర్మ్యన్తరత్వేన ప్రతీతేర్వి
పరీతజ్ఞానరూపత్వం - అహన్తర్యాత్మని దేహే చ హన్తృత్వాదిరూపధర్మాన్తరప్రతీతేరన్యథాజ్ఞానరూపత్వం చ - ఆభాతి ప్రతీయత
ఇత్యర్థః - ప్రతీతిః ప్రమిత్యప్రమితిసాధారణం జ్ఞానం - ఆత్మనో(ऽ)హన్తృత్వాదికం భగవతా గీతం «య ఏనం వేత్తి హన్తారం యశ్చైనం
మన్యతే హతమ్ । ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హన్తి న హన్యతే» ఇతి యద్యప్యహన్తురాత్మనో(ऽ)జ్ఞానాద్ధన్తృత్వాది ప్రతీతి
మాత్రం - తథాపి - దేహస్య తదస్త్యేవేతి చేన్నైవం - దేహస్యాపి నిత్యం జాతమృతస్య తదభావాత్ - తథా చోక్తం «అథ చైనం
నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతమ్ । తథాపి త్వం మహాబాహో నైనం త్వం శోచితుమర్హసి» ఇతి నిత్యం మృతమితి హేతుగర్భం,
నిత్యం మృతత్వాత్ పునరస్య మరణకర్తృత్వకర్మత్వప్రయుక్తశోకో న కార్య ఇత్యర్థః - ఏవం చ హననకర్తృత్వకర్మత్వానాశ్ర
యయోర్దేహాత్మనోర్హన్తృత్వాదిబుద్ధిరన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానజనకానాద్యవిద్యాత్మకాజ్ఞానకార్యత్వాత్ స్వప్నబుద్ధిరివ
బాధితవిషయేతి భావః, అజ్ఞానస్యానాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపవిపరీతజ్ఞానజనకత్వముక్తం «అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వే
స్వమితి యా మతిః । అవిద్యాతరుసంభూతం బీజమేతద్ద్విధా స్థితమ్» ఇతి అత్ర స్వాప్నీవాభాతీత్యనేన దృష్టాన్తేన ధియో
బాధితవిషయత్వం వివక్షితం - విషయస్యాపి బాధో నామ తత్ర ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధ ఏవ - న త్వసత్యత్వం - దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయో

హి । స్వాప్నీవాభాత్య*తద్ధ్యానాద్యయా బన్ధవిపర్యయౌ ॥ ౪ ॥ తద్గచ్ఛ ధ్రువ భద్రం తే భగవన్తమధోక్షజమ్ । సర్వ

రుభయోరపి జ్ఞానతద్విషయయోః పారమార్థ్యాత్ - తత్ర యథా స్వాప్నానాం గజతురగాదీనాం «న తత్ర రథా న రథయో
గా న పన్థానో భవన్త్యథ రథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజత» ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యేశ్వరసృష్టానాం స్వాప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యానాం
తత్కాలమాత్రావసాయినాం పరమార్థానామపి తేషు క్షణికత్వేన గజతురగాద్యర్థినః ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధరూపో బాధః - ఏ
వం దేహాత్మభ్రాన్తినిమిత్తాత్మోపాదిత్సయా ప్రవర్తితుమిచ్ఛోః ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధరూపో బాధః ఆత్మని దేహే చ హన్తృ
త్వాదినిమిత్తశోకాదౌ ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధరూపబాధ ఇత్యుభయత్రానుగతో(ऽ)ర్థః కో(ऽ)ఙ్గీకర్తవ్యః, దేహాత్మబుద్ధిస్స్వప్నధీవ
న్న తాత్త్వికసుఖదుఃఖాదిమాత్రహేతుః - అపితూత్తరోత్తరజన్మమరణాదిరూపసంసృతిహేతుత్వేన మహానర్థకరీత్యాహ ॥ య
యేతి ॥ యయా అహం త్వమితి బుద్ధ్యా - బన్ధః జన్మమరణాదిరూపస్సంసారః - తత్ప్రయుక్తో విపర్యయః - స్వాభావికాపహతపా
ప్మత్వాద్యాకారవిపరీతానపహతపాప్మత్వాద్యాకారశ్చ భవతీత్యర్థః - అయం భావః - యద్యప్యపరోక్షం త్వయా యక్షైశ్చా
నుభూయతే హన్తృత్వాదికం - తత్ప్రయుక్తస్వేదశ్రమాదికం చ - తథాపి దేహాత్మనోరుభయోరపి «హన్తా చేన్మన్యతే హన్తుం
య ఏనం వేత్తి హన్తారం - అథ చైనం నిత్యజాత» మిత్యాదిప్రమాణైర్హన్తృత్వాదిబుద్ధేరజ్ఞానమూలత్వప్రతిపాదనాత్ «అ
హం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా» ఇత్యాదిభిరీశ్వరస్యైవ కాలశరీరకస్య హన్తృత్వప్రతిపాదనాచ్చ, స్వేదశ్ర
మాదేశ్చ సద్వారకతయాపీశ్వర ఏవ «కాఠిన్యవాన్యో బిభర్తి తస్మై భూమ్యాత్మనే నమః» ఇత్యుక్తభూమిద్వారకకాఠిన్యవదుప
పత్తేర్న కో(ऽ)పి ప్రమాణబాధ ఇతి * ॥ ౪ ॥ * తత్తస్మాత్కాలశరీరకస్య భగవత ఏవోత్పత్తిమరణాదిహేతుత్వాత్ త్వమేవ భగ
వన్తం - సర్వాణి భూతాని పృథివ్యాదీని ఆత్మా జీవశ్చ విగ్రహః శరీరం యస్య తమ్, అధోక్షజం - సర్వభూతాత్మవిగ్రహమిత్యనే
న యక్షేష్వపి భగవదాత్మకత్వబుద్ధిః కార్యేతి వివక్షితం, భజస్వేత్యుత్తరత్రాన్వయః ॥ అభవాయ ముక్తయే, హే ధ్రువ,
తే తుభ్యం - భద్రం మఙ్గళమస్తు - గచ్ఛ - గృహాన్ప్రతీతి శేషః - భజనప్రకారమాహ ॥ సర్వభూతాత్మభావేన చిదచిచ్ఛరీరక
త్వేన ప్రకారేణ - అధోక్షజం అధఃకృతాః పరావృత్తాః అక్షజాః ఇన్ద్రియవృత్తయో యస్మాత్తం - ఇన్ద్రియాగోచరమిత్యర్థః - న
న్వధోక్షజశ్చేత్కథం భజనీయ - స్తత్రాహ - భజనీయౌ అఙ్ఘ్రిచరణౌ యస్య తం - మతీన్ద్రియత్వే(ऽ)పి యోగయుక్తమనసా ధ్యేయచరణ

* పా ॥ భాత్యసద్ధ్యానాత్...

మిత్యర్థః-నన్వస్మదాదివత్తస్యాపి సంసారిత్వాత్కథమభవాయభజస్వేత్యుచ్యతే-తత్రాహ-భవచ్ఛిదం భవంసంసారం-ఛినత్తీతితం - నకేవలంస్వయమసంసార్యేవ - అపితు-భజతామపిభవచ్ఛిదిత్యర్థః-నను ప్రకృతిసంబన్ధతత్కార్యాదికమేవహిసంసారః- ఏవంచజీవవత్సర్వభూతాత్మవిగ్రహమితి ప్రకృతిసంబన్ధాభిధానాత్కథంతస్యభవచ్ఛిత్త్వం - తత్రాహ-సత్త్వాదిగుణమయ్యాశక్త్యా కార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా ఆత్మనస్స్వస్యసంబన్ధిన్యామాయయా ప్రకృత్యా - యుక్తంనియన్తృత్వేనయుక్తం - తయాపి శేషేణరహితం తాదధీన్యేనతయావిరహితమిత్యర్థః - జీవస్తుమాయాపరవశ ఇతిసంసారీ-పరమేశ్వరస్తుతస్యాః ప్రభురిత్యసంసారీతిభావః * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * ఏవంపరమపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధకత్వేనప్రకృతిపురుషశరీరకస్యామృతేశ్వరస్య భగవతో భక్తింవిధేహీత్యుపదిశ్యతన్మనఃపరిశీలనాయత్రివర్గేతం ప్రలోభయతి॥ వృణీహీతి॥ హే ఔత్తానపదే-నృప-య - న్మనోగతంమనీషితం-తం-కామంవరం-అవిశఙ్కితః అసఙ్కోచేన-త్వం - వృణీహివరయ-ధర్మాదీనాంత్రయాణాంమధ్యేయత్తవేప్సితంతద్వృణీహీత్యర్థః - త్రివర్గవరణంతవానుచితమితివ్యఞ్జయన్విశినష్టి - అఙ్గహే ధ్రువ - పరం కేవలం-పరైర్బ్రహ్మాదిభిరప్యప్రాప్యతే ఇత్యర్హః- అమ్బుజనాభస్యభగవతః - పాదౌతయోః-రనన్తరంఅవ్యవహితం-నిరన్తరంభగవత్పాదారవిన్దసమాహితచిత్తమిత్యర్థః-త్వాంశుశ్రుమ * ॥ ౭ ॥ * ఏవంత్రివర్గప్రలోభితో మహాభాగవతో ధ్రువస్త్రివర్గమనాదృత్యభగవచ్చరణారవిన్దభక్తిదార్ఢ్యమేవావృణోదిత్యాహమునిః ॥ సఇతి ॥ సః-రాజరాజేనకుబేరేణ-వరవరణాయచోదితః ప్రవర్తితః - సధ్రువః-మహాభాగవతః-మహామతిః- హేతుగర్భమిదంవిశేషణద్వయం - భాగవతానాంత్రివర్గస్యనిరయప్రాయత్వాదితిభావః - హరౌభగవతి అచలితాందృఢాం-స్మృతిం-వవ్రే - సవరాయచోదిత ఇత్యనువాదరూపంపృథగ్వా

భూతాత్మభావేనసర్వభూతాత్మవిగ్రహమ్ ॥ ౫ ॥ భజస్వభజనీయాఙ్ఘ్రిమభవాయభవచ్ఛిదమ్ । యుక్తంవిరహితంశక్త్యాగుణమయ్యాత్మమాయయా ॥ ౬ ॥ వృణీహికామంనృపయన్మనోగతంమత్తస్త్వమౌత్తానపదేఽవిశఙ్కితః । పరంపరార్హామ్బుజనాభపాదయోరనన్తరం త్వాంవయమఙ్గశుశ్రుమ ॥ ౭ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ సరాజరాజేనవరాయచోదితో ధ్రువో మహాభాగవతో మహామతిః । హరౌసవవ్రేఽచలితాంస్మృతింయయాతరత్యయత్నేనదురత్యయంతమః ॥ ౮ ॥ తస్యప్రీతేనమనసాతాందత్త్వైలబిలస్తతః । పశ్యతోఽన్తర్దధేసోఽపిస్వపురంప్రత్యపద్యత ॥ ౯ ॥ అథాయజతయజ్ఞేశంక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । ద్రవ్యక్రియాదేవతానాం *కర్మకర్మఫలప్రదమ్ ॥ ౧౦ ॥ సర్వాత్మన్య †చ్యుతేసర్వే తీవ్రౌఘాంభక్తిముద్వహన్ । దదర్శాత్మనిభూతేషుతమేవావస్థితంవిభుమ్ ॥ ౧౧ ॥ తమేవశీలసంపన్నంబ్రహ్మణ్యందీనవత్సలమ్ । గోప్తారంధర్మసేతూనాంమేనిరేపితరంప్రజాః ॥ ౧౨ ॥ షడ్వింశ * ద్వ

క్యం-అతః-సవవ్ర ఇతితచ్ఛబ్దస్యనపౌనరుక్త్యం - దృఢాయాఃస్మృతేఃఫలమాహ-యతః-అచలితాయాః స్మృతేః-దురత్యయం దురతిక్రమణీయమపి - తమఃతమఃకార్యంసంసారాత్మకంబన్ధం-తరతివ్యపోహతి "స్మృతిలమ్భే సర్వగ్రన్థీనాంవిప్రమోక్షః" ఇతిశ్రుతేః * ॥ ౮ ॥ * ఇలబిలఃకుబేరః- ప్రీతేనమనసాతుష్టేనమనసా, తాంభగవత్యచలితాంగతిం - దత్త్వా- తస్యధ్రువస్యపశ్యతస్సతః-అన్తర్దధేఅన్తర్హితవాన్-సోఽపిధ్రువోఽపి-స్వపురం-ప్రత్యపద్యత అగాత్ * ॥ ౯ ॥ * అథానన్తరం-భూరిదక్షిణైః-ద్రవ్యంపురోడాశాది - క్రియాఋత్విగ్వ్యాపారః-దేవతాఇన్ద్రాది - స్తేషాం-సంబన్ధమాత్రేషష్ఠీ - ద్రవ్యాదిసంబన్ధిభిః ద్రవ్యాదిసమవాయరూపైరితియావత్ - క్రతుభిః-కర్మసాధ్యం - ఆరాధ్యమితియావత్ - నకేవలంకర్మైవ-అపితు-కర్మణాంఫలప్రదం-యజ్ఞానాంఈశంప్రయోజయితారంచా-యజత-ఇష్టవాన్-కామకర్మఫలప్రద - మితిపాఠేవిహితప్రతిషిద్ధయోఃఫలమిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * నకేవలంయజ్ఞైరేవాయజత- అపితు-పితామహాద్యుపదేశానుసారేణసర్వాత్మకత్వేనభగవన్తమలభతేత్యాహ । సర్వేషామాత్మనిఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకే-అతఏవ-సర్వశబ్దవాచ్యే - సత్వఇతిపాఠే - శుద్ధసత్త్వమయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్ట ఇత్యర్థః- అసత్వ ఇతిచ్ఛేదేతు - సత్త్వాదిగుణరహిత ఇత్యర్థః- అచ్యుతేఆశ్రితత్రాతరక్షైకదీక్షేభగవతి-తీవ్రౌఘాంఅవిచ్ఛిన్నప్రసరాం - భక్తి-ముద్వహన్-ఆత్మనిస్వస్మిన్-సర్వేషుభూతేషుచా - వస్థితమాత్మత్వేనావస్థితం-భగవన్తంతమేవాచ్యుతం-దదర్శసాక్షాత్కృతవాన్ * ॥ ౧౧ ॥ * ప్రజాః-శీలసంపన్నంసుస్వభావసద్వృత్తాదియుక్తం- బ్రహ్మణ్యంబ్రాహ్మణసేవాపరాయణం - దీనేషువత్సలం దోషానవేక్షయారక్షకం-ధర్మమర్యాదానాంపాలకం - తమేవధ్రువమేవ-పితరం-మేనిరే-పితరమివామన్యన్తేత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * భోగైస్సుఖానుభవైః-పుణ్యక్షయం-అభోగైర్దుఃఖానుభవైః-రశుభక్షయంపాపక్షయంచ-కుర్వన్ - పుణ్యపాపయోరుభయోరపిస్వఫలజననద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధిత్వేనానుభవేనైవపుణ్యా

* పా ॥ కామకర్మఫలప్రదమ్. † పా ॥ అచ్యుతేసత్వే.

పాపేవిధున్వన్నిత్యర్థః-షడ్వింశద్వర్షసాహస్రం - వర్షాణాంసహస్రాణ్యేవసాహస్రాణితతస్సమాహారద్విగుః - షడధికవింశతిసహస్రసఙ్ఖ్యాకవర్షపర్యన్తమిత్యర్థః-క్షితిమణ్డలం - శశాస అనుశిష్టవాన్ * ॥ ౧౩ ॥ *బహుసవం- బహవఃసవాఃయాగాఉపలక్షితాస్సంవత్సరాయస్మిన్ - త-త్రివర్గౌపయికంత్రివర్గసాధనం-కాలం-అవికలేన్ద్రియఃఅవ్యాహతేన్ద్రియః - తథాపి-మహాత్మాజితేన్ద్రియో - నీత్వా-పుత్రాయ-నృపాసన-మదాత్ * ॥ ౧౪ ॥ *తత- ఇదందేవమనుష్యాద్యాత్మకం-విశ్వం-ఆత్మనిజీవే-మాయారచితంప్రకృతిసంసర్గకృతం - తదపి-అవిద్యారచితం-అవిద్యాశబ్దస్తదన్యవ్యుత్పత్త్యాప్రకృతివాచీ - ప్రకృతిపరిణామరూపం-స్వప్నగన్ధర్వనగరోపమంస్వాప్నగన్ధర్వనగరమివస్థితం-మన్యమానః*॥౧౫॥*తథా-ఆత్మాదేహః-స్త్రియోదారాః-అపత్యానిపుత్రాదయః-సుహృదశ్చ-తాన్-ఋద్ధంసమృద్ధం-పూర్వోత్తరాన్వయి-బలం-చతురఙ్గబలయుక్తంసైన్యం-కోశంధనం-రమణీయాః-పరివిహారభువః-పరితోవిహారభువః- ప్రతివిహారభువఇత్యపిపాఠేఽయమేవార్థః-జలధిస్సైమెఖలాయస్యాతత్-జమ్బూద్వీపాత్మకంభూమణ్డలంచ-సర్వం-కాలోపసృష్టంకాలేనోపద్రుతం-అస్థిరమితియావత్-ఆకలయ్యవిచార్య-సఃధ్రువః-విశాలాంబదరికాశ్రమం-యయౌ * ॥ ౧౬ ॥ *తత్రకృతమష్టాఙ్గయోగమాహ ॥తస్యామితి॥తస్యాంవిశాలాయాం-శివంనిర్మలంపవిత్రంచ-వాః-వారి - విగాహ్యప్రవిశ్య-అనేనస్నానాదినియమఉక్తః- విశుద్ధకరణఃవిశుద్ధేన్ద్రియః - అనేనశమదమాదయోయమాఉక్తాః - బద్ధాని ఆసనానిస్వస్తికాదీనియేనసః-జితోమరుత్ప్రాణోయేనసః-మనసా - ఆహృతాని ప్రత్యాహృతానిఅక్షాణిశ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణియేన - ఏవమాసనాదీనిస్ఫుటమేవోక్తాని-స్థూలే -భగవత్ప్రతిరూపేభగవద్దివ్యవిగ్రహే-దివ్యా

ర్షసాహస్రంశశాసక్షితిమణ్డలమ్ । భోగైః పుణ్యక్షయంకుర్వన్నభోగైరశుభక్షయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవంబహుసవంకాలంమహాత్మాఽవికలేన్ద్రియః । త్రివర్గౌపయికంనీత్వాపుత్రాయాదాన్నృపాసనమ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యమానఇదంవిశ్వంమాయారచితమాత్మని । అవిద్యారచితస్వప్నగన్ధర్వనగరోపమమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆత్మస్త్ర్యపత్యసుహృదోబలమృద్ధకోశమన్తఃపురం * పరివిహారభువశ్చరమ్యాః । భూమణ్డలంజలధిమేఖలమాకలయ్య కాలోపసృష్టమితిసప్రయయౌవిశాలామ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాంవిశుద్ధకరణశ్శివవార్విగాహ్యబద్ధాసనోజితమరున్మనసాఽఽహృతాక్షః । స్థూలేదధారభగవత్ప్రతిరూపఏతద్ధ్యాయంస్తదవ్యవహితోవ్యసృజత్సమాధౌ ॥ ౧౭ ॥ భక్తింహరౌభగవతిప్రవహన్నజస్రమానన్దబాష్పకలయాముహురర్ద్యమానః । విక్లిద్యమానహృదయఃపులకాచితాఙ్గోనాత్మానమస్మరదసావితిముక్తలిఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ సదదర్శవిమానాగ్ర్యంనభసోఽవతరద్ధ్రువః । విభ్రాజయద్దిశస్సర్వారాకాపతిమివోదితమ్ ॥ ౧౯ ॥ తత్రానుదేవప్రవరౌచతుర్భుజౌశ్యామౌకిశోరావరుణామ్బుజేక్షణౌ । స్థితావవష్టభ్యగదాంసువాససౌకిరీటహారాఙ్గదచారుకుణ్డలౌ ॥ ౨౦ ॥ విజ్ఞాయతావుత్తమగాయకింకరావభ్యుత్థితస్సాధ్వసవిస్మృతక్రమః । ననామనామానిగృణన్మధుద్విషఃపార్ష *త్ప్రధానావితిసంహతాఞ్జలిః ॥ ౨౧ ॥ తంకృష్ణపాదాభినివిష్టచేతసంబద్ధాఞ్జలింప్రశ్రయనమ్రకన్ధరమ్ । సునన్దనన్దావుపసృత్య సస్మితం ప్రత్యూచతుఃపుష్కరనాభస

త్మస్వరూపేపెక్షయాస్థౌల్యమత్రవివక్షితం - దధారమనోనివేశితవాన్-ఏవంధారణాఉక్తాః - ఏతద్భగవత్ప్రతిరూప-మవ్యవహితఃవిజాతీయప్రత్యయాన్తరరహితః - ధ్యాయన్-తద్దివ్యాత్మస్వరూపం " ఓంతత్సదితినిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృతః" ఇతిస్మరణాత్-సమాధౌ - వ్యసృజత్ అనుసంహితవాన్-యద్వా-తత్ భగవత్ప్రతిరూపం - వ్యసృజత్ విసృష్టవాన్-దివ్యవిగ్రహంవిసృజ్యదివ్యాత్మస్వరూపమనుసంహితవానిత్యర్థః-శుభాశ్రయేమనసోనివేశమాత్రంధారణా - శుభాశ్రయగతసౌకుమార్యాదిగుణచిన్తనంధ్యానం - తజ్జనితానన్దాతిశయాత్పారవశ్యంసమాధిరితిభేదః * ॥ ౧౭ ॥ *ఏవ-మజస్రంనిత్యం- భగవతి-ప్రకర్షేణ-భక్తిం - వహన్-కుర్వన్-అసౌధ్రువః-ఆత్మానం-నసస్మారమనుష్యత్వాదిబాహ్యకారవిశిష్టత్వేననస్మృతవాన్-యతో-ముక్తలిఙ్గఃత్యక్తదేహాత్మాభిమానః - తత్ర హేతవః-ఆనన్దబాష్పకలయాఆనన్దబాష్పబిన్దుప్రవాహేణ - భిద్యమానః-విక్లిద్యమానంహృదయంయస్యసః -పులకైర్వ్యాప్తాఙ్గః * ॥ ౧౮ ॥ *సధ్రువః-ఉద్యతంఉదితంరాకాపతిమివపూర్ణిమాచన్ద్రమివ-దశ-దిశః - విభ్రాజయత్-నభసః-అవతరత్-అవరోహత్-విమానశ్రేష్ఠం-దదర్శ * ॥ ౧౯ ॥ *అనుఅనన్తరం-తత్రవిమానాగ్రే-దేవప్రవరౌదదర్శేత్యనుషఙ్గః - తౌవిశినష్టి-కిశోరాయౌవనారమ్భజుషౌ - గదా-మవష్టభ్య స్థితౌ-కిరీటాదిభిస్సహితేచారుకుణ్డలేయయోః * ॥ ౨౦ ॥ *ఉత్తమగాయఃపుణ్యశ్లోకోభగవాన్-తస్య - కిఙ్కరౌ-విజ్ఞాయ-మధుద్విషః-పరిషత్ప్రధానావితిహేతోః - సాధ్వసేనసంభ్రమేణ-విస్మృతపూజాక్రమః- కేవలం-తస్య - నామాని-గృణన్ - సంహతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి-ర్ననామ * ॥ ౨౧॥ *కృష్ణస్య-పాదయో-రభినివిష్టా-చేతనాచిత్తం-యస్య-ప్రశ్రయేణవినయేన-నమ్రాప్రహ్వాభూ

* పా ॥ ప్రతివిహార.

తా-కన్ధరా-యస్యతం - ధ్రువ-ముపసృత్యసమీపమాగత్య-పుష్కరనాభస్యపద్మనాభస్యభగవతః - సమ్మతౌభృత్యౌ- సునన్దనన్దౌ-సస్మితంస్మితేనసహితంయథాతథా - ప్రీత్యాప్రీతిపూర్వ-మూచతుః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ హేరాజన్-తుభ్యం-భద్ర-మస్తు-నోఽస్మాకం-వాచ - మవహితఃసావధానచిత్తస్త్వం-శృణు-కింతత్రాహ ।యోభవాన్-పఞ్చవర్షః తపసా-దేవంభగవన్తం-అతీతృపత్ తర్పితవాన్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻తస్యా-ఖిలజగన్నిర్మాణచతురస్య-సర్వైశ్వర్యేశ్వరస్య - శార్ఙ్గిణోభగవతః-పార్షదా-వావాం, త్వాం-భగవత్పదంప్రతి- నేతుం-ఇహ-సంప్రాప్తౌ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻సుదుర్జయంత్వదితరైర్దుఃఖేనాప్యసాధ్యం-విష్ణుపదం-త్వయా-జితంసాధితం - సుదుర్జయత్వమేవాహ-సూరయః-సర్వేషాముపరిష్టాదవస్థితాస్సప్తర్షిప్రభృతయః-యత్పద-మప్రాప్యైవ-పరంకేవలం - విచక్షతేపశ్యన్తి-తథా-యత్పదం-చన్ద్రాదయఃసోమప్రభృతిగ్రహాఃయశ్చ - ప్రదక్షిణంయథాభవత్యేవం-పరియన్తిపరితోభ్రమన్తితదాతిష్ఠ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తేతవ-పితృభిర్మన్వాదిభిః-తథా-అన్యైరపి-అఙ్గహేధ్రువ-కదాచిదప్యనాస్థితంఅనధిష్ఠిత-మతఏవ - జగతాం-వన్ద్యంవిష్ణోస్సంబన్ధి - పరమంసర్వోత్కృష్టం-త-త్త్వయాజితం - పదంస్థాన - మాతిష్ఠ ✻ ॥౨౬॥ ✻ హేఆయుష్మన్-ఉత్తమశ్లోకానాం-మౌళినాముఖ్యేనభగవతా-ఎత-ద్విమానశ్రేష్ఠం-ఉపస్థాపితంప్రేషితం-ఎతద్విమానాగ్ర్యం - అధిరోఢుం - త్వ-మర్హసి-అత్రాయుష్మన్నితిసంబోధనం - సశరీరయాత్రాభిప్రాయకం - అత్రవైకుణ్ఠపరమపదవిష్ణుపదాదిశబ్దాఃభగవత్స్థానసామ్యాత్పరమవ్యోమ్నివవిష్ణ్వభిమానవిషయేధ్రువలోకేప్రయుజ్యన్తే-తత్రా

ష్మతే ॥ ౨౨ ॥ భోరాజన్నస్తుభద్రంతేవాచంనోఽవహితశ్శృణు । యఃపఞ్చవర్షస్తపసాభవాన్దేవమతీతృపత్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాఖిలజగద్ధాతురావాందేవస్యశార్ఙ్గిణః । పార్షదావిహసమ్ప్రాప్తౌనేతుంత్వాంభగవత్పదమ్॥ ౨౪ ॥సుదుర్జయంవిష్ణుపదంజితంత్వయాయత్సూరయోఽప్రాప్యవిచక్షతేపరమ్ । ఆతిష్ఠయచ్చన్ద్రదివాకరాదయోగ్రహర్క్షతారాఃపరియన్తిదక్షిణమ్ ॥ ౨౫ ॥ అనాస్థితంతేపితృభిరన్యైరప్యఙ్గకర్హిచిత్ ।ఆతిష్ఠజగతాంవన్ద్యంతద్విష్ణోఃపరమంపదమ్॥ ౨౬ ॥ఎతద్విమానప్రవరముత్తమశ్లోకమౌళినా । ఉపస్థాపితమాయుష్మన్నధిరోఢుంత్వమర్హసి॥ ౨౭ ॥మైత్రేయఉవాచ॥నిశమ్యవైకుణ్ఠనియోజ్యముఖ్యయోర్మధుచ్యుతంవాచమురుక్రమప్రియః। కృతాభిషేకఃకృతనిత్యమఙ్గళోమునీన్ప్రణమ్యాశిషమభ్యవాదయత్ ॥ ౨౮ ॥పరీత్యాభ్యర్చ్యధిష్ణ్యాగ్ర్యం పార్షదావభివన్ద్యచ । ఇయేషతదధిష్ఠాతుంబిభ్రద్రూపంహిరణ్మయమ్॥ ౨౯ ॥తదాదున్దుభయోనేదుర్మృదఙ్గపణవాదయః । గన్ధర్వముఖ్యాః ప్రజగుఃపేతుఃకుసుమవృష్టయః ॥౩౦॥ సచస్వర్లోకమారోక్ష్యన్ సునీతింజననీంధ్రువః। అన్వస్మరదగంహిత్వా దీనాంయాస్యేత్రివిష్టపమ్ ॥౩౧॥ ఇతివ్యవసితంతస్యవ్యవసీయసురోత్తమౌ । దర్శయామాసతుర్దేవీందేవయానేనగచ్ఛతీమ్ ॥౩౨॥ తత్రతత్రప్రశంసద్భిఃపథివైమానికైస్సురైః। అవకీర్యమాణోదదృశేకుసుమైః క్రమశోగ్రహాన్ ॥౩౩॥ త్రిలోకీందేవయానేనసోఽతివ్రజ్యమునీనపి । పరస్తాద్యద్ధ్రువగతిర్విష్ణోఃపదమభ్యగాత్ ॥౩౪॥ యద్భ్రాజమానంస్వరుచైవసర్వతోలోకాస్త్రయోహ్యనువిభ్రాజన్తఏతే । య

పిహిభక్తానుజిఘృక్షయాభగవాన్సర్వదాసన్నిహితః-భక్తానుగ్రహాదేవపార్షదవిమానాదిప్రేషణముపపన్నమ్ ✻ ॥౨౭॥ ✻ వైకుణ్ఠనియోజముఖ్యయోర్భగవత్పార్షదప్రవరయో -ర్మధుచ్యుతామమృతస్రావిణీం-వాచం-నిశమ్య-భగవత్ప్రియోధ్రువః-కృతమఙ్గళస్నానః-కృతంనిత్యకర్మమఙ్గళమలఙ్కరణంచయేనసః-మునీన్ప్రణిపత్య - ఆశిష-మభ్యవాదయత్ వాచయామాస ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻విమానశ్రేష్ఠం-పరీత్యపరిక్రమ్య-తదేవ-రూపంవపు- ర్హిరణ్మయంజ్యోతిర్మయం-బిభ్రత్సన్-తద్విమానాగ్ర్య-మధిష్ఠాతుమియేషఐచ్ఛత్ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ పేతుఃపతితవత్యః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻సచధ్రువ-స్స్వర్లోకం-ఆరోక్ష్యన్-దీనాంమాతరం-హిత్వా-అగందుర్గమం-త్రివిష్టపం-యాస్యే- ఇత్యేవం-జననీ-మన్వస్మరత్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ఇత్యేవంభూతం-తస్యధ్రువస్య-వ్యవసితమభిప్రాయం- వ్యవసీయజ్ఞాత్వా-సురోత్తమౌసునన్దనన్దౌ - దేవయానేనదేవప్రవరోపస్థాపితవిమానేన-గచ్ఛన్తీం-దేవీంసునీతిం,దర్శయామాసతుః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻తత్రతత్ర - పథి-విమానారూఢైః-దేవైః ప్రశంసద్భిః - కుసుమవృష్టిభి-రవకీర్యమాణో గ్రహానాదిత్యాదిస్థానాని-క్రమశో-దృష్టవాన్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻దేవయానేనసునన్దనన్దనాఖ్యదేవప్రవరోపస్థాపితవిమానేన-త్రిలోకీం-మునీన్సప్తర్షీనప్య-తివ్రజ్యాతిక్రమ్య-తతఃపరస్తా-ద్య-ద్విష్ణోఃపదం,త-ద్ధ్రువాశాశ్వతీగతిర్యస్య-సధ్రువః-ఆకల్పస్థాయిత్వాద్గతేర్ధ్రువత్వం - అభ్యగాత్ ప్రాప్తవాన్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻విష్ణోఃపదంవిశినష్టి॥యదితి॥స్వరుచైవ-యద్భ్రాజమాన-మనుసృత్య-తస్యరుచా-ఎతేత్రయోలోకా-భ్రాజన్తే-యచ్చ - జన్తుషుభూతేషు-యేఽననుగ్రహానిరనుగ్రహాః-నిష్కృపా- స్తే-నావ్రజన్నగతవన్తః-యేచజన్తుషు-భద్రాణిసుహృత్త్వాదీన్య-నిశం చరన్తికుర్వన్తి- తేవ్రజన్తి-తత్పదమభ్యగాదితిపూర్వేణసంబన్ధః-ధ్రువస్థానంప్రాప్తానామపిసత్యలోకగతానామివప్రాయేణపునరావృత్త్యభావాత్ కల్పాన్తే

మోక్ష్యమాణత్వాద్భూతసుహృత్త్వాదీనామేవముక్తిహేతుత్వాచ్చైవముక్తమ్ ❁ ॥౩౫॥ ❁ కించ యదచ్యుతపద, మచ్యుతః ప్రియో యేషాం భాగవతానాం, తే-బాన్ధవా యేషాం, తే, శాన్తాః శమదమాదియుక్తాః, సమదృశః దేహాత్మేశ్వరాణాం ప్రకృతిపరిణామరూపత్వజ్ఞానైకాకారత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిరూపసమదర్శినః, అతఏవ, సర్వభూతాని, యథాయోగ్యం దానమానాదిభిరనురఞ్జయన్తి ప్రీణయన్తీతి సర్వభూతానురఞ్జనాః, సిద్ధాః సిద్ధప్రాయాః, న తు నితరాం సిద్ధాః, తేషామర్చిరాదిగత్యా బ్రహ్మలోకావాప్తేః, అఞ్జసా సుఖేన, యాన్తి, తత్పదమధ్యగాదితి పూర్వేణైవ సమ్బన్ధః -అయమర్థః, శమదమాదిభిస్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిభిశ్చ పరబ్రహ్మోపాసననిష్ఠా అపి కేచిత్ప్రారబ్ధవశాద్బుభుక్షావశాద్వాఽన్తరాయవిహతాస్సత్యలోకవద్ధ్రువలోకం గతాస్తత్రత్యభోగోత్తరం పరిపూర్ణయోగా ముచ్యన్త ఇతి ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఇత్యుక్తప్రకారేణ, కృష్ణో భగవాన్, పరమయనం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చ, యస్య-సధ్రువ- త్రయాణాం లోకానా, మమల, శ్చూడామణిశ్శిఖామణిరివాభూత్, అమల ఇతి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోరుభయోరపి విశేషణమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హే కౌరవ్య విదుర, మేధ్యాం ధాన్యాక్రమణాయ బలీవర్దబన్ధనస్తమ్భవిశేషే, గమ్భీరవేగో - గవాం గణః బలీవర్దసమూహ ఇవ, జ్యోతిషాం సూర్యచన్ద్రాదిజ్యోతిషాం, చక్రం, యస్మిన్ ధ్రువే, ఆహితం సత్, అనిశం భ్రమతి ❁ ॥౩౮॥ ❁ అస్య ధ్రువస్య, మహిమానం, విలోక్య, భగవాన్నారదః ఋషిః, ఆతోద్యం వీణాం, వితుదన్నాదయన్, ప్రచేతసాం సత్రే బ్రహ్మసత్రే, భగవన్మాహాత్మ్యప్రసఙ్గేచ, శ్లో

న్నావ్రజన్త్యుషుమేఽననుగ్రహావ్రజన్తి భద్రాణి చరన్తి యేఽనిశమ్ ॥౩౫॥ శాన్తాస్సమదృశస్సిద్ధాస్సర్వభూతానురఞ్జనాః । యాన్త్యఞ్జసాఽచ్యుతపదమచ్యుతప్రియబాన్ధవాః ॥౩౬॥ ఇత్యుత్తానపదః పుత్రో ధ్రువః కృష్ణపరాయణః । అభూత్త్రయాణాం లోకానాం చూడామణిరివామలః ॥౩౭॥ గమ్భీరవేగోఽహ్యనిశం జ్యోతిషాం చక్రమర్పితమ్। యస్మిన్భ్రమతి కౌరవ్య మేధ్యామివ గవాం గణః ॥౩౮॥ మహిమానం విలోక్యాస్య నారదో భగవానృషిః। ఆతోద్యం వితుదన్ శ్లోకాన్సత్రేఽగాయత్ప్రచేతసామ్ ॥ ౩౯ ॥ నూనం సునీతేః పతిదేవతాయా ❁ స్తపః ప్రభావస్య సుతస్య తాం గతిమ్। దృష్ట్వాఽభ్యుపాయానపి వేదవాదినో నైవాధిగన్తుం ప్రభవన్తి కిం నృపాః ॥౪౦॥ యః పఞ్చవర్షో గురుదారవాక్శరైర్భిన్నేన యాతో హృదయేన దూయతా ❁ । వనం మదాదేశకరోఽజితం ప్రభుం జిగాయ తద్భక్తగుణైః పరాజితమ్ ॥ ౪౧ ॥ యః క్షత్రబన్ధుర్భువి తస్యాధిరూఢ ❁ మన్వారురుక్షేదపి వర్షపూగైః । యః పఞ్చవర్షో యదహోభిరల్పైః ప్రసాద్య వైకుణ్ఠమవాప తత్పదమ్ ॥౪౨॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం సర్వం యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా । ధ్రువస్యోద్దామయశసశ్చరిత్రం సమ్మతం సతామ్ ॥ ౪౩ ॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యం పుణ్యం స్వస్త్యయనం మహత్ । స్వర్గ్యం ధ్రౌవ్యం సౌమనస్యం ప్రశస్యమఘమర్షణమ్॥

కాన్ ధ్రువమహిమప్రతిపాదనపరాన్, త్రీన్ శ్లోకాన్, అగాయత్ ❁ ॥౩౯॥ ❁ శ్లోకానేవాహ ॥నూనమితి॥ పతిదేవతాయాస్సునీతేః, సుతస్య ధ్రువస్య, యస్తపః ప్రభావస్తస్య ఫలభూతాం, తాం గతిం, అభ్యుపాయాన్ గతిసాధనభూతాన్భగవదారాధనరూపానుపాయానపి, దృష్ట్వా, వేదవాదినోఽపి ఋషయోఽపి, అధిగన్తుం ప్రాప్తుం, నైవ ప్రభవన్తి న సమర్థా భవన్తి, కిం పునర్నృపాః నృపాన ప్రభవన్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥౪౦॥ ❁ గురుదారాః పితృపత్నీ సురుచి, స్తస్యాః, వాచ ఏవ బాణాస్తైర్భిన్నేనా, తఏవ దూయతా తప్తేన, హృదయేన, యో ధ్రువః, పఞ్చవర్ష ఏవ, వనం ప్రతిగత, స్తత్రాపి మదాజ్ఞావశవర్తీ, అజితమపి, విభుం భగవన్తం, తద్భక్తగుణైః భగవద్భక్తానాం గుణైర్ఖ్యాతమైత్ర్యాదిభిః, పరాజితం వశంగతం " అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర " ఇతి భగవదుక్తేః భక్తపరాధీనమిత్యర్థః, జిగాయ వశీకృతవాన్ ❁ ॥౪౧॥ ❁ తస్య ధ్రువస్యాధిరూఢం తేన ప్రాప్తమిత్యర్థః, పదం స్థానం, యో భువి-క్షత్రబన్ధుః క్షత్రియాభాసః వర్షసమూహైరపి, అధిరోఢుమిచ్ఛేదపి కిం, తత్సఙ్కల్పోఽప్యశక్యః, దూరత ఆరోహణమిత్యర్థః, కథంభూతం పదం, షట్పఞ్చ వా వర్షాణి యస్య సః, అల్పైరేవాహోభిర్దినైః, వైకుణ్ఠం, ప్రసాద్య ప్రసన్నం కారయిత్వా, యస్తస్య పదమవాప ❁ ॥౪౨॥ ❁ తద్ధ్రువచరితం నిగమయన్ తచ్ఛ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ మునిః ॥ ఏతదితి ॥ త్వయా యత్ప్రతిపృష్టోఽహం, తత్సర్వం, తుభ్యం, కథితం, కిం తత్రాహ, ఉద్దామయశసః ఉత్కృష్టకీర్తేః, ధ్రువస్య, చరితం, సతాం హరిభక్తానాం, సమ్మతమ్ ❁ ॥౪౩॥ ❁ ధన్యం, ధనేచ్ఛయా శృణ్వతాం శ్రావయతాం చ ధనసంపాదకం, తథా, యశస్యం యశస్కర, మాయుష్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళకరం, స్వర్గసంపాదకం, ధ్రౌవ్యం ధ్రువస్థానప్రాపకం, సౌమనస్యం మనఃపీడానిరాసకం, ప్రశస్యం ప్రాశస్త్యసంపాదకం,

అఘమర్షణం పాపనిరాసకమ్ ❀ ॥౪౪॥ ❀ ఏతత్, అచ్యుతప్రియస్య ధ్రువస్య, చేష్టితమ్, అభీక్ష్ణం పౌనఃపున్యేన, శ్రద్ధయా, శ్రుత్వా-యోఽవర్తతే, తస్య, భగవతి భక్తిర్భవతి, భక్తిఫలమాహ, యయా భక్త్యా, క్లేశానామాధ్యాత్మికాదీనాం, సంక్షయో భవతి ❀ ॥౪౫॥ ❀ మహత్త్వం సర్వోత్కృష్టత్వమ్-ఇచ్ఛతాం కామయమానానామ్-తీర్థం మహత్త్వప్రాప్త్యుపాయః-భవేదిత్యనుషఙ్గః-తథా శ్రోతుః-శీలాదయో గుణాః-భవేయురిత్యనుషక్తస్య వచనపరిణామేన సంబన్ధః-యత్ర యస్మిన్ ధ్రువచరితే, శ్రూయమాణ ఇతి శేషః-తదిచ్ఛతాం తేజ ఇచ్ఛతామ్-తేజో-భవేత్-తేజసోఽవిధేయత్వేన బుద్ధిస్థత్వాత్సన్నిహితత్వాత్ప్రకృతత్వాత్తచ్ఛబ్దేన పరామర్శాదుద్దేశ్యవిశేషణత్వోపపత్తిః-తథా-యత్ర యస్మిన్ చరితే-మనస్వినామ్-ప్రశంసాయాం నిత్యయోగే వా మత్వర్థీయోఽ "స్మాయామేధాస్రజో వినిః" ఇతి వినిప్రత్యయః-మనః ప్రాశస్త్యం భగవతి మనసో నిత్యయోగం వేచ్ఛతామ్-మనః ప్రశస్తం నిత్యయుక్తం-వా మనో భవేదిత్యర్థః ❀ ॥౪౬॥ ❀ అర్థసామర్థ్యాత్ప్రాతః-సాయంచ సాయంకాలే చ-ప్రయతః మనఃప్రణిధానయుక్తః-ద్విజన్మనాం బ్రాహ్మణానామ్-సమవాయే సభాయామ్-పుణ్యశ్లోకస్య ధ్రువస్య-మహత్-సమీహితసాధనం-చరితం కీర్తయేత్ ❀ ॥౪౭॥ ❀ పౌర్ణమాస్యాం. సినీవాల్యాం దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయామ్-శ్రవణనక్షత్రయుక్తే దినే-అర్కదినే సప్తమీభానువాసరాదౌ చ-కీర్తయేదితి సంబన్ధః ❀ ॥౪౮॥ ❀ నేచ్ఛన్నిష్కామః-తీర్థం పాదే యస్య స-తీర్థపాదో భగవాన్-తస్య పాదాశ్రయః భాగవతః-శ్రద్దధానాన్ శ్రద్ధాయుక్తాన్ప్రతి-దం చరితం-శ్రావయేత్-భాగవతస్యానితరామేతచ్చరిత శ్రావణం యుక్తమితి భావః-తత్ర-నిష్కామనయా శ్రావణే-ఆత్మనా-స్వయమేవా-త్మానం శ్రావయి

శ్రుత్వైతచ్ఛ్రద్ధయాఽభీక్ష్ణమచ్యుతప్రియచేష్టితమ్। భవేద్భక్తిర్భగవతి యయా స్యాత్క్లేశసంక్షయః ॥౪౫॥ మహత్త్వమిచ్ఛతాం తీర్థం శ్రోతుశ్శీలాదయో గుణాః। యత్ర తేజస్తదిచ్ఛూనాం మానో యత్ర మనస్వినామ్ ॥౪౬॥ ప్రయతః కీర్తయేత్ప్రాతస్సమవాయే ద్విజన్మనామ్। సాయంచ పుణ్యశ్లోకస్య ధ్రువస్య చరితం మహత్ ॥౪౭॥ పౌర్ణమాస్యాం సినీవాల్యాం ద్వాదశ్యాం శ్రవణే తథా। దినక్షయే వ్యతీపాతే సంక్రమేఽర్కదినేఽపి వా ॥౪౮॥ శ్రావయేచ్ఛ్రద్దధానానాం తీర్థపాదపదాశ్రయః। నేచ్ఛంస్తత్రాత్మనాత్మానం సన్తుష్ట ఇతి సిధ్యతి ॥౪౯॥ జ్ఞానమజ్ఞాతతత్త్వాయ యో దద్యాత్సత్పథేఽమృతమ్। కృపాలోర్దీననాథస్య దేవాస్తస్యానుగృహ్ణతే ॥౫౦॥ ఇదం మయా తేఽభిహితం కురూద్వహ ధ్రువస్య విఖ్యాతవిశుద్ధకర్మణః। ❀ హిత్వాఽర్భకః క్రీడనకాని మాతుర్గృహం చ విష్ణుం శరణం జగామ ॥౫౧॥ ❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య కౌషారవిణోపవర్ణితం ధ్రువస్య వైకుణ్ఠపదాధిరోహణమ్। ప్రరూఢభావో భగవత్యధోక్షజే ప్రష్టుం పునస్తం విదురః ప్రచక్రమే ॥౧॥ విదుర ఉవాచ ॥ కే తే ప్రచేతసో నామ కస్యాపత్యాని సువ్రత। కస్యా

త్రాద్యాత్మానం ప్రతి-సంతుష్ట ఇతి సంతుష్టో భగవాన్ భవేదితి హేతోః-సిధ్యతి-నిష్కామనయా యశ్శ్రావయతి తస్మై భగవాన్ స్వయమేవ సంతుష్ట ఇతి సోఽపి సిధ్యత్యేవ ముక్తిం ప్రాప్నోత్యేవేత్యర్థః ❀ ॥౪౯॥ ❀ న కేవలం నిష్కామనయా శ్రావయితారం భగవానేవానుగృహ్ణాతే-అపితు-సర్వ ఏవ దేవా అనుగృహ్ణత ఇత్యాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ అజ్ఞాతం తత్త్వం తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యం-యేన-తస్మై-సత్పథే సతాం మార్గే భగవన్మార్గ ఇత్యర్థః-అమృతరూపం జ్ఞానం-యో-దద్యాత్-తస్య కృపాలోః-అత ఏవ-దీననాథస్య-దేవా-అనుగృహ్ణతే అనుగ్రహం కుర్వన్తి ❀ ॥౫౦॥ ❀ హే కురూద్వహ-విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం-విశుద్ధం శ్రోతౄణామఘశోధకం-కర్మ చేష్టితం-యస్య-తస్య ధ్రువస్య-ఇదం చరితం-తుభ్యం-మయాఽభిహితం కథితం-యో ధ్రువః-అర్భక ఏవ సన్-మాతృగృహం-క్రీడనకాని బాలక్రీడాసాధనాని చ-త్యక్త్వా-విష్ణుం-శరణం జగామేతి పునః పునర్విస్మీయతే ❀ ॥౫౧॥ ❀

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం కార్త్స్న్యేన శ్రుతధ్రువచేష్టితో విదురః "మహిమానం విలోక్యాస్య నారదో భగవానృషిః। ఆతోద్యం వితుదన్ శ్లోకాన్సత్రేఽగాయత్ప్రచేతసామ్" ఇత్యుక్తప్రచేతస్సత్రే తత్ర తత్ర వర్ణిత భగవత్కథాబుభుత్సయా పృచ్ఛతీత్యాహ బాదరాయణిః ॥ నిశమ్యేతి ॥ కౌషారవిణా మైత్రేయేణోపవర్ణితం-య-ద్ధ్రువస్య వైకుణ్ఠస్థానాధిరోహణం-త-న్నిశమ్య శ్రుత్వా-పునరధోక్షజే భగవతి-ప్రరూఢః అభివృద్ధః-భావో భక్తిర్యస్య సః-విదురః-తం కౌషారవిణమన్యత్ప్రష్టుముపక్రాన్తవాన్ ❀ ॥౧॥ ❀ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కేత ఇతి ॥ తే "ప్రచేతసాం సత్రే" ఇత్యుక్తాః ప్రచేతసః-కే-ఇతి జాతిప్రశ్నః-హే సువ్రత మైత్రేయ-కస్య-అపత్యాని పుత్రా ఇతి యోనిసంబన్ధప్రశ్నః-కస్యాన్వవాయే వంశే ప్రఖ్యాతాః ప్రసిద్ధా ఇతి వంశప్రశ్నః-కుత్ర వా సత్రమాసత తేతేస

శ దేశప్రశ్నః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ నారదేన ప్రచేతసాం వర్ణితాః కథాః ప్రష్టుం తన్మహిమానమాహ ॥ మన్య ఇతి ॥ దేవదర్శనం - దేవో భగవాన్ - తస్య దర్శనం - దృశ్యతే అనేనేతి దర్శనం - కరణే ల్యుట్ - తత్త్వోపదేశేన భగవత్సాక్షాత్కారోపాయభూత ఇత్యర్థః - దేవస్య దర్శనం సాక్షాత్కారో యస్య యస్మాద్వేతి బహువ్రీహిః - స్త - మత ఏవ - మహాభాగవతం - మన్యే - తమేవ విశినష్టి - యేన నారదేన - హరేః - పరిచర్యావిధిః పూజాప్రకారరూపః క్రియాయోగః - ప్రోక్తః - పఞ్చరాత్రాద్యుపదేశేన కథితః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ క్రియాయోగమేవ విశదయన్ నారదం ప్రస్తౌతి ॥ స్వధర్మేతి ॥ భక్తిమతా నిరతిశయభగవద్భక్తిమతా - నారదేన - యజ్ఞపూరుషః - యజ్ఞానాం భోక్తా ప్రభుశ్చ భగవాన్ - స్వధర్మశీలైః స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితభగవదారాధనరూపపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానపరైః - పురుషైః - రిజ్యమానః ఆరాధ్యమానః - ఈరితః కథితః కిల - సర్వయజ్ఞారాధ్యభగవత్పరిచర్యారూపత్వేన స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మా అనుష్ఠేయా ఇతి పఞ్చరాత్రాదౌ నారదేన భగవతా కథితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఏవం నారదం ప్రస్తుత్య ప్రచేతోభ్యస్తదుపదిష్టకథాః పృచ్ఛతి ॥ యా ఇతి ॥ దేవర్షిణా నారదేన - తత్ర తత్ర ప్రచేతసాం బ్రహ్మసత్రే - యా భగవత్కథా - వర్ణితాః - స్తాః కథాః - శుశ్రూషవే శ్రోతుమిచ్ఛవే - మహ్యం - కార్త్స్న్యేన - వక్తుమర్హసి ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టో మునిః ప్రచేతసో ధ్రువవంశే జాతా ఇతి వక్తుం ధ్రువవంశమనుక్రామతి ॥ ధ్రువస్యేతి ॥ ధ్రువస్య పుత్రః - ఉత్కలాఖ్యః - పితరి ధ్రువే - వనం ప్రతిగచ్ఛతి సతి - సార్వభౌమశ్రియం పితురధిరాజాసనం చ - నైచ్ఛత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అనిచ్ఛాయాం కిం కారణమిత్యపేక్షాయాం బహుజన్మసిద్ధయోగమాహాత్మ్యప్రత్యక్షితస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవతృప్తత్వాదన్యత్పురుషార్థభూతం నైచ్ఛదితి వక్తుం తస్య స్వాత్మానన్దానుభవమాహ ॥ స ఇతి ॥ స ఉత్కలః - జన్మనా జన్మప్రభృతి - ఉపశాన్తం రాగాదిభిరకలుషితం - ఆత్మా మనః - యస్య - అత ఏవ - నిస్స

న్వా వా మే ప్రఖ్యాతాః కుత్ర వా సత్రమాసతే ॥ ౨ ॥ మన్యే మహాభాగవతం నారదం దేవదర్శనమ్ । యేన ప్రోక్తః క్రియాయోగః పరిచర్యావిధిర్హరేః ॥ ౩ ॥ స్వధర్మశీలైః పురుషైర్భగవాన్యజ్ఞపూరుషః । ఇజ్యమానో భక్తిమతా నారదేనేరితః కిల ॥ ౪ ॥ యాస్తా దేవర్షిణా తత్ర వర్ణితా భగవత్కథాః । మహ్యం శుశ్రూషవే బ్రహ్మన్ కార్త్స్న్యేనాచష్టుమర్హసి ॥ ౫ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ధ్రువస్య చోత్కలః పుత్రః పితరి ప్రస్థితే వనమ్ । సార్వభౌమశ్రియం నైచ్ఛదధిరాజాసనం పితుః ॥ ౬ ॥ స జన్మనోపశాన్తాత్మా నిస్సఙ్గస్సమదర్శనః । దదర్శ లోకే వితతమాత్మానం లోకమాత్మని ॥ ౭ ॥ ఆత్మానం బ్రహ్మనిర్వాణం ప్రత్యస్తమితవిగ్రహమ్ । అవబోధరసైకాత్మ్యమానన్దమనుసన్తతమ్ ॥ ౮ ॥ అవ్యవచ్ఛిన్నయోగాగ్నిదగ్ధకర్మమలాశయః । స్వరూపమవరున్ధానో నాత్మనోఽన్యం తదైక్షత ॥ ౯ ॥ జడాన్ధబధిరోన్మత్తమూకాకృతిరతన్మతిః । లక్షితః పథి బాలానాం ప్రశాన్తార్చిరివానలః ॥ ౧౦ ॥ మత్వా తం జడమున్మత్తం కులవృద్ధాస్సమన్త్రిణః । వత్సరం భూపతిం చక్రుర్యవీయాంసం భ్రమేస్సుతమ్ ॥ ౧౧ ॥ స్వర్వీథిర్వత్సరస్యేష్టా భార్యాసూత షడాత్మజాన్ । పుష్పార్ణం తిగ్మకేతుం చ ఇషమూర్జం వసుం జయమ్ ॥ ౧౨ ॥ పుష్పార్ణస్య ప్రభా భార్యా దో

ఙ్గః రాగిభిస్సఙ్గరహితః - సమదర్శనస్సన్ - లోకే - వితతం వ్యాప్తమాత్మానం - ఆత్మని - లోకం చ - దదర్శ - లోకే వితతమాత్మానమితి శరీరవ్యాపకత్వముక్తం - ఆత్మని లోకమిత్యాత్మనో ధారకత్వముక్తం - లోక్యతే దృశ్యత ఇతి లోకశ్శరీరమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - బ్రహ్మ - ధర్మభూతజ్ఞానబృహత్తయా బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం - నిర్వాణం సుఖరూపం - ప్రత్యస్తమితవిగ్రహం దేహవినిర్ముక్తం " అశరీరం శరీరేష్వ " ఇతి శ్రుతేః, అవబోధరసైకాత్మ్యం అవబోధ ఏవ రసః ఐకాత్మ్యం ఏకస్వభావత్వం యస్య, తం - క్వచిదప్యం శే జాడ్యరహితమిత్యర్థః, ఆనన్దం ధర్మభూతానన్దగుణవిశిష్టం " గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగ్వక్తవ్య " ఇత్యనుశాసనాత్, అతిసన్తతం అత్యన్తం నిత్యమ్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ స్వరూపం స్వస్వరూపభూతం, అవరున్ధానః అనుసన్దధానః, అత ఏవ, అవ్యవచ్ఛిన్నయోగాగ్నిదగ్ధకర్మమలాశయః, అవ్యవచ్ఛిన్నః నిరన్తరః, యోగ ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగ, స ఏవాగ్నిస్తేన, దగ్ధం కర్మరూపమలం, యస్య స, ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్యేతి, బహువ్రీహిగర్భో బహువ్రీహిః, అన్యత్, ఆత్మస్వరూపాదన్యత్, పురుషార్థభూత దేహ తదనుబన్ధ్యాదికం, స్వయ, మన్యః దేహాదిభ్యో విలక్షణః, నైక్షత నాపశ్యత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ జడాదితుల్యవేషః, అతన్మతిః జడాదితుల్యమతిరహితః, ప్రశాన్తాన్యర్చీంషి జ్వాలా యస్య, సోఽగ్నిరివస్థితః - బాలానాం - పథి మార్గే - స్వమాహాత్మ్యనావిష్కారరూపే లక్షితః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తముత్కలం - మన్త్రిభిస్సహితాః - స్స వ్రైతత్కులవృద్ధాః - జడమున్మత్తం చ - జ్ఞాత్వా - తం విహాయేత్యర్థః - భ్రమేస్సుతం - యవీయాంసం కనీయాంసం - వత్సరం భూపతిం - రాజానం - చక్రుః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ వత్సరస్యేష్టా శీలరూపగుణాదిభిర్నితరామనుకూలా - స్వర్వీథ్యాఖ్యా - భార్యా పుష్పార్ణాదీన్ - షట్పుత్రానసూత సుషువే ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తత్ర షణ్ణాం పుత్రాణాం మధ్యే - పుష్పార్ణాఖ్యస్య జ్యేష్ఠస్య, ప్రభా దోషేతి - ద్వే భార్యే - బభూవతుః ॥ తత్ర ప్రభాయాస్సుతాః ప్రాతరాదయస్త్రయో బభూవుః - దోషాసుతాః - ప్రదోషాదయస్త్రయో

యఆసన్ ॥ తత్ర వ్యుష్టిః-పుష్కరిణ్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-సర్వతేజసాఖ్యం సుత-మాదధే జనయామాస ❀ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సః సర్వతేజసః-ఆకూత్యాఖ్యాయాం పత్న్యాం-చక్షుస్సంజ్ఞం-సుతం-మనుం-అవాప -మన్వోశ్చక్షుస్సంజ్ఞస్య-నడ్వలాఖ్యామహిషీ-భార్యా-విరజాన్ శుద్ధాన్-సుతాన్ పురుప్రముఖాన్ ద్వాదశపుత్రాన్-అసూత ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత్రోల్ముకః పుష్కరిణ్యాం భార్యాయా-ముత్తమాన్ శ్రేష్ఠాన్-అఙ్గాదీన్ షట్పుత్రా-నజనయత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతోఽఙ్గస్యాయా-సునీథాఖ్యా భార్యా-సా-ఉల్బణం దురాత్మానం-వేననామకం-పుత్రం-సుషువే దౌరాత్మ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి-యదిత్యాదినా ॥ యస్య వేనస్య దౌశ్శీల్యాద్దుష్టస్వభావాద్ధేతోః-స రాజర్షిరఙ్గః-నిర్విణ్ణః నితరాం దుఃఖితః-పురాన్నిరగాత్ నిర్గతః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అఙ్గ హే విదుర మునయః - కుపితాః వేనేన కోపం ప్రాప్తాః వాగ్వజ్రం యేషాం తే-యం వేనం- శేపుః కిల శప్తవన్తః-శాపాద్గతప్రాణస్య తస్య వేనస్య-దక్షిణం-కరం హస్తం-పునస్తే మునయో-మమన్థుః మథితవన్తః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ మథనే హేతుమాహ ॥ అరాజక ఇతి ॥ తదా శాపానన్తరం-లోకే-అరాజకే రాజ్ఞా రహితే సతి అత ఏవ-దస్యుభిః పీడితాః ప్రజా - బభూవు- స్తదా పృథుర్నామ-ఆద్యః పురగ్రామాదీనాం తేన రచితత్వాత్-క్షితీశ్వరో రాజా- నారాయణాంశేన జాతః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఏవం సత్ప్రశ్నావసరః క్షత్తా పృచ్ఛతి ॥ తస్యేతి ॥ శీలనిధేః స్వభావసద్వృత్తాశ్రయస్య-అత ఏవ - బ్రహ్మణ్యస్య బ్రాహ్మణసేవాపరాయణస్య-బ్రహ్మనిష్ఠస్యేతి వా-అత ఏవ - మహాత్మనః సార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనపరమనోయుక్తస్య సాధోః పరకార్యసాధనశీలస్య - తస్యాఙ్గస్యా

పా చ ద్వే బభూవతుః । ప్రాతర్మధ్యన్దినం సాయమితి హ్యాసన్ ప్రజాసుతాః ॥ ౧౩ ॥ ప్రదోషో నిశిథో వ్యుష్టిరితి దోషాసుతాస్త్రయః । వ్యుష్టిస్సుతం పుష్కరిణ్యాం సర్వతేజసమాదధే ॥ ౧౪ ॥ స చక్షుస్సుతమాకూత్యాం పత్న్యాం మనుమవాప హ । మనోరసూత మహిషీ విరజాన్నడ్వలా సుతాన్ ॥ ౧౫ ॥ పురుం కుత్సం త్రితం ద్యుమ్నం సత్యవన్తమృతం వ్రతమ్ । అగ్నిష్టోమమతీరాత్రం ప్రద్యుమ్నం శిబిముల్ముకమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఉల్ముకోఽజనయత్పుత్రాన్పుష్కరిణ్యాం షడుత్తమాన్ । అఙ్గం సుమనసం ఖ్యాతిం క్రతుమఙ్గిరసం గయమ్ ॥ ౧౭ ॥ సునీథాఽఙ్గస్య యా పత్నీ సుషువే వేనముల్బణమ్ । యద్దౌశ్శీల్యాత్స రాజర్షిర్నిర్విణ్ణో నిరగాత్పురాత్ ॥ ౧౮ ॥ యమఙ్గ శేపుః కుపితా వాగ్వజ్రా మునయః కిల । గతాసోస్తస్య భూయస్తే మమన్థుర్దక్షిణం కరమ్ ॥ ౧౯ ॥ అరాజకే తదా లోకే దస్యుభిః పీడితాః ప్రజాః । జాతో నారాయణాంశేన పృథురాద్యః క్షితీశ్వరః ॥ ౨౦ ॥ విదుర ఉవాచ ॥ తస్య శీలనిధేస్సాధోర్బ్రహ్మణ్యస్య మహాత్మనః । రాజ్ఞః కథమభూద్దుష్టా ప్రజా యద్విమనా యయౌ ॥ ౨౧ ॥ కిం వాంఽహో వేనముద్దిశ్య బ్రహ్మదణ్డమయూయుజన్ । దణ్డవ్రతధరే రాజ్ఞి మునయో ధర్మకోవిదాః ॥ ౨౨ ॥ నావధ్యేయః ప్రజాపాలః ప్రజాభిరఘవానపి । యదసౌ లోకపాలానాం బిభర్త్యోజస్స్వతేజసా ॥ ౨౩ ॥ ఏతదాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ సునీథాత్మజచేష్టితమ్ । శ్రద్దధానాయ భక్తాయ త్వం పరావరవిత్తమః ॥ ౨౪ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ అఙ్గోఽశ్వమేధం రాజర్షిరాజహార క్రతూత్తమమ్ । నాజగ్ముర్దేవతాస్తస్మిన్నాహూతా బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ తమూచుర్విస్మితాస్తత్ర యజమానమథర్త్విజః । హ

జ్ఞః-దుష్టా-ప్రజా పుత్రః-కథమభూత్ అజాయత-యత్ యతః-దుష్టాయాః ప్రజాయా హేతోః - విమనాః దుఃఖితమనాః - యయౌ పురాన్నిర్గతః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ దణ్డః అసాధునిగ్రహరూపో దణ్డ- స ఏవ-వ్రతం, తద్ బిభర్తీతి-తస్మిన్ రాజ్ఞి వేనే-ధర్మకోవిదా మునయః-కిం వా, అంహః అపరాధ-ముద్దిశ్య ఆలక్ష్య- వేనం- బ్రహ్మదణ్డం ప్రతి అయూయుజన్ బ్రహ్మశాపేన యుక్తం కృతవన్తః ప్రజాపరిపాలననిష్ఠే రాజ్ఞి శాపకరణం మునిభిరనుచితమితి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవాహ నేతి ॥ అఘవానపి అపరాధ్యపి-ప్రజాపాలః రాజా - ప్రజాభి - ర్నావధ్యేయః అవజ్ఞేయః న భవతి - యత్ యస్మాత్ - అసౌ ప్రజాపాలః - లోకపాలానామోజః - స్వతేజసా - బిభర్తి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ హే బ్రహ్మన్ -ఏతత్ సునీథాత్మజస్య వేనస్య-చేష్టితం - శ్రద్దధానాయ శుశ్రూషావతే రాయుక్తాయ - భక్తాయ మహ్యం - అనేన స్వస్య శ్రవణే యోగ్యతోక్తా - పరావరవిత్తమః, పరః పరమాత్మా అవరః ప్రకృతిపురుషాదిః - తద్విదాం మధ్యే - శ్రేష్ఠ - స్త్వం - అనేన శ్రావణే యోగ్యతోక్తా - ఆఖ్యాహి కథయ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టో మునిః, బ్రహ్మవిత్, కామ్యకర్మణి బలాదాపాతితోఽపి తేన న సుఖ్యతీతి ద్యోతయన్ అఙ్గస్య పుత్రోత్పత్తిక్రమమాహ ॥ అఙ్గ ఇత్యాదినా ॥ రాజా సౌ ఋషి-రఙ్గః, క్రతూనాం మధ్యే, ఉత్తమమశ్వమేధ, మాజహార ఆరబ్ధవాన్, తస్మిన్నశ్వమేధే క్రతౌ, బ్రహ్మవాదిభిః శ్రుతాధ్యయనాదిసంపన్నైః, ఋత్విగ్భి, రాహూతాస్సత్యో దేవతాః నాజగ్ముర్నాగతవత్యః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హే తాత ఋత్విజో, విస్మితాః, యజమానమఙ్గ-మూచుః, ఉక్తిమేవాహ ॥ నైత్వయా-త్వత్తః బధ్నీనివా హూయమానాని దేవతోద్దేశేన ప్రక్షేపపూర్వకం త్యక్తాని-అయాతయామాని ఆగతవీర్యాణి-సారవన్తీత్యర్థః హ

వీంషిపురోడాశాదీని-దేవతాః-నగృహ్ణన్తి ॥ ౨౬ ॥ హే రాజన్, హవీంషి-అదుష్టానిశుద్ధాని-తేత్వయా-శ్రద్ధయాసాధితానిసంపాదితానిచ తథా, ఛన్దాంసిక్రత్విగ్భిరుపయోజితాని మన్త్రాః, అయాతయామానిస్వరవర్ణాదిభిరగతవీర్యాణి-తత్ర హేతుః ధృతవ్రతైస్స్వరవర్ణాదియుక్తత్వేనమన్త్రోచ్చారణమేవదృఢంవ్రతంయేషాంతై-ఋత్విగ్భిర్యోజితాని ప్రయుక్తాని ॥ ౨౭ ॥ ఏవంయథావదనుష్ఠీయమానే క్రతౌ-దేవహేళనం దేవాన్ప్రతి హేళనమపరాధ-మణ్వపి స్వల్పమపి-వయం నవిదామనజానీమః, యద్యస్మాద్ధేళనాత్, స్వకీయాన్భాగాన్, కర్మసాక్షిణః కర్మణిగుణదోషద్రష్టారో, దేవాః, నగృహ్ణన్తి అతోఽవశ్యం కేనచిద్దేవహేళనేనభవితవ్యం, పరంతు, తద్వయం, నవిదామఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఏవమృత్విగ్భిరుక్తోఽఙ్గస్తానాహేత్యాహ మునిః॥ ద్విజవచః శ్రుత్వా, అథానన్తరం, సుతరాం, దుఃఖితమనాః, యజమానోఽఙ్గః, యజ్ఞేగృహీతమౌనోఽపి, సదస్యాన్ సదసిస్థితాన్ప్రతి, తదనుజ్ఞయా సదస్యానుజ్ఞయా, త్యక్తమౌన, స్తద్దేవతానాగమనకారణం, ప్రష్టుం, వాచం, వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త ॥ ౨౯ ॥ వాగ్విసర్గమేవాహ॥ నాగచ్ఛన్తీతి॥ ఇహక్రతౌ, దేవతా, ఆహూతాః, నాగచ్ఛన్తి, గ్రహాన్ సోమపాత్రాణి, నగృహ్ణన్తి, హేసదసస్పతయః, మయా, కిమవద్యం హేళనం, కృతం, తద్యూయం, బ్రూత ॥ ౩౦ ॥ హే నరదేవ, ఇహజన్మని, భవతః బ్రహ్మవిద, స్తావన్నాగీషదప్యఘం, నస్థితం, కింతు, ప్రాక్తన, మేక, మఘ, మస్తి, యద్యస్మాదఘాదీదృగ్గుణాధికోఽపి, త్వ, మప్రజః ప్రజారహితో, బభూవిథ ॥ ౩౧ ॥ అతో దేవాయథాహవీంషిగృహ్ణీయుః, తథాఽఽత్మానం సప్రజంసపుత్రం, సాధయ, కథంసాధనీయం, తత్రాహ, ఇష్టఇతి, యజ్ఞభుగ్భగవాన్, పుత్రం, కామయమానస్య, తేత్వయా, ఇష్ట

వీంషిహూయమానానిన తేగృహ్ణన్తిదేవతాః ॥ ౨౬ ॥ రాజన్హవీంష్యదుష్టానిశ్రద్ధయాసాధితానితే । ఛన్దాంస్యయాతయామానియోజితానిధృతవ్రతైః॥ ౨౭ ॥ నవిదామేహదేవానాం హేలనంవయమణ్వపి । యన్నగృహ్ణన్తి భాగాన్స్వాన్యేదేవాః కర్మసాక్షిణః ॥ ౨౮ ॥ మైత్రేయఉవాచ। అఙ్గోద్విజవచశ్శ్రుత్వాయజమానస్సుదుర్మనాః। తత్ప్రష్టుంవ్యసృజద్వాచంసదస్యాంస్తదనుజ్ఞయా ॥ ౨౯ ॥ నాగచ్ఛన్త్యాహుతాదేవానగృహ్ణన్తిగ్రహానిహ।సదసస్పతయోబ్రూతకిమవద్యంమయాకృతమ్ ॥ ౩౦ ॥ సదస్యాఊచుః ॥ నరదేవేహభవతోనాఘంతావన్మనాక్స్థితమ్ । అస్త్యేకంప్రాక్తనమఘంయదిహేదృక్త్వమప్రజః ॥ ౩౧ ॥ తథాసాధయభద్రం తఆత్మానంసప్రజంనృప । ఇష్టస్తేపుత్రకామస్యపుత్రందాస్యతియజ్ఞభుక్ ॥ ౩౨ ॥ తథాస్వభాగధేయానిగ్రహీష్యన్తిదివౌకసః ।యద్యజ్ఞపురుషస్సాక్షాదపత్యాయహరిర్వృతః ॥ ౩౩ ॥ తాంస్తాన్కామాన్హరిర్దద్యాద్యాన్యాన్కామయతేజనః।ఆరాధితోయథైవైషతథాపుంసాంఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ ఇతివ్యవసితావిప్రాస్తస్యరాజ్ఞఃప్రజాతయే।పురోడాశంనిరవపఞ్శిపివిష్టాయవిష్ణవే ॥ ౩౫ ॥ తస్మాత్పురుషఉత్తస్థౌహేమమాల్యమలామ్బరః । హిరణ్మయేనపాత్రేణసిద్ధమాదాయపాయసమ్ ॥ ౩౬ ॥ సవిప్రానుమతోరాజాగృహీత్వాఽఞ్జలినౌదనమ్।అవఘ్రాయముదాయుక్తఃప్రాదాత్పత్న్యైఉదారధీః ॥ ౩౭ ॥ సాతత్పుంసవనంరాజ్ఞీప్రాశ్యవైపత్యురాదధే । గర్భంకాలఉపావృత్తేకు

ఇజ్యమాన, స్తుభ్యం, పుత్రం, దాస్యతి ॥ ౩౨ ॥ తథాతథాసతి, దివౌకసో దేవాః- స్వభాగధేయానిస్వభాగాన్ "భాగరూపనామభ్యోధేయః" ఇతిస్వార్థేధేయప్రత్యయః। గ్రహీష్యన్తి, యద్యతః, యజ్ఞపురుషోహరి, స్సాక్షాదపత్యాయపుత్రార్థం వృత, స్స్యాత్, అత, స్తేనసహసర్వేదేవాఆగమిష్యన్తీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ నస్వతితుచ్ఛాన్కామాన్ హరిఃకథందద్యా, త్తత్రాహ॥ తాంస్తానితి॥ జనో, యాన్యా, న్కామా, న్ప్రార్థయతే, తాంస్తాన్, హరి, ర్దద్యాత్, యథాయేనప్రకారేణ, భగవా, నారాధితోజనై, స్తేషాం, తథాస్వస్వకామానుసారేణ, ఫలోదయః ఫలావాప్తి, ర్భవతి ॥ ౩౪ ॥ ఇతీత్థం, వ్యవసితానిశ్చిన్వానాః, ఋత్విజః, రాజ్ఞోఽఙ్గస్య, ప్రజాపతయే ప్రజోత్పత్త్యై, శిపివిష్టాయ, శిపివిశిష్టత్వగుణవిశిష్టాయ, విష్ణవే, పురోడాశం, నిరవపన్, శిపిభిః రశ్మిభిః నివిష్ట ఆవిష్టశ్శిపివిష్ట, స్తస్మై, తథాచమన్త్రః "కిమిత్తేవిష్ణోపరిచక్ష్యం భూత్ప్రయద్వవక్షే శిపివిష్టోఅస్మి" ఇత్యాదిః, అర్థవాదశ్చ "యఃపశోర్భూమాయాపుష్టిస్తద్విష్ణుశ్శిపివిష్ట" ఇత్యాదిః, నిరుక్తంచ "యదుత ప్రబ్రూషిశిపివిష్టోఽస్మీతి ప్రతిపన్న రశ్మిః శిపయోత్ర రశ్మయఉచ్యన్తే తైరావిష్టోభవతీ" తి, యద్వా, శిపిషుపశుషు యజ్ఞరూపేణ ప్రవిష్టాయ, తథాచశ్రుతిః "యజ్ఞోవైవిష్ణుః పశవశ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవపశుషు ప్రతితిష్ఠతీ" తి ॥ ౩౫ ॥ తస్మాత్ అగ్నేరిత్యర్థః, అర్థసామర్థ్యాత్, హేమమయాని-మాల్యాన్య, మలామ్బరాణిచ, యస్యసః, పురుషః, హిరణ్మయపాత్రేణ-సిద్ధంసమ్యక్పక్వం, పాయసాన్నం, ఆదాయగృహీత్వా, ఉత్తస్థౌఉత్థితవాన్ ॥ ౩౬ ॥ బుద్ధిమా, న్సరాజాఅఙ్గః- విప్రానుమతః విప్రైరభ్యనుజ్ఞాతః, అఞ్జలినా, ఓదనం పాయసం, గృహీత్వా, స్వయమాఘ్రాయ, హర్షేణయుక్తః, పత్న్యై ప్రాదాత్ ॥ ౩౭ ॥ సారాజ్ఞీరాజ్ఞః స్త్రీ, సునీథా, పుంసవనంపుమాంసంసూతే అనేనేతిపుంసవనం-తదోదనం, ప్రా

శ్యభుక్త్వా, పత్యుస్సకాశా, ద్గర్భ,మాదధే ధృతవతీ, అప్రజాసతీ,గర్భకాలెగర్భధారణకాలె, ఉపావృత్తె అతీతేసతి, కు
మారం,సుషువే * ॥౩౮॥ * సః పురుషః,కుమారో బాలఏవ,బాల్యాత్ప్రభృతీత్యర్థః, అధర్మాంశోద్భవం,మాతామహం-
మృత్యుం, మృత్యోర్హిపుత్రీసునీథా, అనువ్రతః అనుసృతోఽభూత్, తేనమాతామహానుసారేణ, యమప్య, ధార్మికోఽభ
వత్ * ॥౩౯॥ * అధార్మికత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ సఇతి॥ సఅఙ్గః, శరాసనంధను,రుద్యమ్య, ధనుష్యారోపితశరఇత్యర్థః-
మృగయుర్లుబ్ధకస్సన్,అతఏవ-వనగోచరః, అసాధుః,దీనా, న్మృగాన్,హన్తిఅవధీత్-తం,దృష్ట్వా-అసౌవేనఆగచ్ఛతీ-తి,స
ర్వోజనః, వ్యక్రోశత్ చుక్రోశ * ॥౪౦॥ * ఆక్రీడే క్రీడాస్థానే క్రీడతః, బాలాన్, వయస్యాన్యానోఽపిదారుణః క్రూరః-
అతఏవ-నిరనుక్రోశః కృపారహితస్సన్,పశుమారమమారయత్ పశూనివామారయత్ * ॥౪౧॥ * సనృపఅఙ్గః,ఖలందు
రాత్మానం-పుత్రం, నానావిధైః, శ్శాసనైస్సామాద్యుపాయై,ర్విచక్ష్యానుశాస్యేత్యర్థః, యదాశాసితుంనకల్యః నసమర్థః-త
దా-భృశంనితరాం,సుదుర్మనాః దుఃఖితమనాః,ఆసీత్ * ॥౪౨॥ * తస్యకుపుత్రనిన్దావాక్యాన్యాహత్రిభిః॥యేగృహమేధినో
గృహాశ్రమిణః,అప్రజాః అపుత్రాః, యేచపుత్రిణోఽపి,కుత్సితాపత్యకృతం, దుర్భరంధారయితుమశక్యం,దుఃఖం,నవిన్దన్తి నల
భన్తే,తైః,భగవాన్ దేవః,ప్రాయేణ,అభ్యర్చితః * ॥౪౩॥ * యతః కదపత్యాత్, పాపీయసీకీర్తిః అపకీర్తిః,మహాన్-అధర్మ
శ్చ, నృణాం, భవేత్,యథాయతః,కదపత్యాత్, సర్వేషాం-విరోధః, అనన్తకోఽపారః,ఆధిః మానసీవ్యథాచ,జాయ

మారంసుషువేఽప్రజా ॥౩౮॥ సబాలఏవపురుషోమాతామహమనువ్రతః। అధర్మాంశోద్భవంమృత్యుం తేనా
భవదధార్మికః ॥౩౯॥ సశరాసనముద్యమ్యమృగయుర్వనగోచరః।హన్త్యసాధుర్మృగాన్దీనాన్వేనోఽసావిత్య
రౌజ్జనః ॥౪౦॥ ఆక్రీడే క్రీడతోబాలాన్వయస్యానపిదారుణః। ప్రసహ్యానిరనుక్రోశః పశుమారమమారయత్॥
తంవిచక్ష్యఖలంపుత్రంశాసనైర్వివిధైర్నృపః। యదానశాసయితుంకల్యోభృశమాసీత్సుదుర్మనాః॥౪౨॥ప్రా
యేణాభ్యర్చితోదేవోయేఽప్రజా*గృహమేధినః। కదపత్యకృతందుఃఖంయేనవిన్దన్తిదుర్భరమ్ ॥౪౩॥యతః
పాపీయసీకీర్తిరధర్మశ్చమహాన్నృణామ్। యతోవిరోధస్సర్వేషాంయతఆధిరనన్తకః॥౪౪॥ కస్తం ప్రజాప
దేశంవై మోహబన్ధనమాత్మనః।పణ్డితోబహుమన్యేతయదర్థాః క్లేశదాగృహాః॥౪౫॥ కదపత్యం *వరంమన్యే
సదపత్యాచ్ఛుచాంపదాత్। నిర్విద్యేతగృహాన్మర్త్యోయత్క్లేశనివహాగృహాః॥౪౬॥ ఏవంసనిర్విణ్ణమనానృపో
గృహాన్నిశీథఉత్థాయమహోదయోదయాత్। అలబ్ధనిద్రోఽనుపలక్షితోనృభిర్హిత్వా గతోవేనసువంప్రసు
ప్తామ్*॥౪౭॥విజ్ఞాయనిర్విద్యగతంపతింప్రజాః పురోహితామాత్యసుహృద్గణాదయః।విచిక్యురుర్వ్యామతిశో
కకాతరాయథానిగూఢంపురుషంకుయోగినః॥౪౮॥ అలక్షయన్తః పదవీం ప్రజాపతేర్హతోద్యమాః ప్రత్యుప

తే * ॥౪౪॥ * తంప్రజాపదేశంపుత్రనామమాత్రమపి, ఆత్మనో - మోహేనబన్ధనం,కః పణ్డితో, బహుమన్యేత,యదర్థాః
యత్పుత్రాపదేశనిమిత్తాః,క్లేశసంపాదకాః,గృహాః,భవన్తి,పుత్రాపదేశమాత్రమపి క్లేశాకరగృహాదిహేతుత్వేనాత్మనోబన్ధక
త్వాత్పణ్డితోనబహుమన్యేతేత్యర్థః*॥౪౫॥*ఇదానీంనిర్వేదహేతుత్వేనకుత్సితమేవాపత్యమభినన్దతి॥కదపత్యమితి॥ శుచాం
పదాత్ శోకానాంస్థానాత్,ఉత్తరోత్తరంగృహాసక్తిజననద్వారాసంసారదుఃఖహేతుత్వాదితిభావః, సదపత్యాత్-కదప
త్యం,వరంశ్రేష్ఠం,మన్యే, వరత్వేహేతుః, మర్త్యః,గృహాన్, నిర్విద్యేతనిర్వేదంప్రాప్నుయాత్, తత్కుతః, యద్యతః కద
పత్యాద్గృహాః, క్లేశనివహాః,శోకావహాః, భవన్తి, కదపత్యం పరమితిపాఠే, తస్య పరత్వం వైరాగ్య హేతుత్వా
త్ * ॥౪౬॥ * ఏవముక్తప్రకారం, నిర్విణ్ణమనా, స్సనృపఅఙ్గః, మహాత్మా, ముదయనాం విభూతీనా - ముద
యస్సమృద్ధి, ర్యస్మిన్, తస్మాద్గృహాత్ - నిశీథే, ఉత్థాయ, అలబ్ధనిద్రస్త్యక్తనిద్రః - ప్రసుప్తాం, వేన సువం
వేనస్యజననీంసునీథాం, హిత్వా - నరై - రనవలక్షితః అదృష్టః, గతః - వనం ప్రతీతి శేషః * ॥౪౭॥ * పురోహితా
దయ-స్సర్వాః ప్రజాః-పతింరాజానం-నిర్విద్యగతంనిర్వేదంప్రాప్యగతం-విజ్ఞాయ, అతఏవా - త్యన్తశోకేన-కాతరాస్సన్తః-
ఉర్వ్యాంపృథ్వ్యాం-విచిక్యుః అన్వేషణంచక్రుః -తంతు-తత్రైవసన్తమపినాపశ్యన్నిత్యదృష్టాన్తేనాహ॥ యథేతి॥ నిగూఢం
హృదయేవసన్తమపితిరోహితం-పురుషంపరమపురుషం-యథా-కుయోగినోఽన్వేషయన్తి-తథేతి * ॥౪౮॥ * ప్రజాపతేః
రాజ్ఞః-పదవీంమార్గ-మలక్షయన్తోఽజానన్తః-అతఏవ-హతప్రయత్నాః-తేపురోహితాదయః - పురీంప్రత్యు - పసృత్యఆగ
త్య- మహాపారవవిదుర-సాశ్రవః శోకాశ్రుసహితాః-సమేతాస్సఙ్ఘీభూతా-నృషీన్ - ప్రణమ్య-భర్తుః,విప్లవంనాశమదర్శనం-

---

* పా॥ పరమన్యే.

స్య వేనయజ్ఞ విజ్ఞాపితవన్తః * ॥ ౪౯ ॥ * ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ******************************

ఏవం పురోహితాదిభిర్నివేదితా ఋషయస్తమేవ ఖలం వేనమభిషిచ్య పునస్తైనపీడితాస్తం స్వతేజసా నిహత్య తద్బాహుమథనాదవతీర్ణం భగవదంశభూతం పృథుం సస్త్రీకమభిషిచ్య రాజ్యే ప్రతిష్ఠాపయామాసురిత్యాహ చతుర్దశే మునిః ॥ భృగ్వాదయ ఇతి ॥ లోకానాం క్షేమదర్శినః క్షేమచిన్తకాః - తే విజ్ఞాపితాః, భృగ్వాదయః ఋషయః - నృణాం - గోప్తరి త్రాతర్యసత్యవిద్యమానే సతి - పశుసాత్మతాం పశుసరూపతాం - పశ్యన్తః - పశుసామ్యతామితి పాఠే - పశుభిస్సామ్యం యేషాం తే పశుసామ్యాః, తేషాం భావః పశుసామ్యతా - తాం పశ్యన్తః * ॥ ౧ ॥ * బ్రహ్మవాదినః - వీరస్య వేనస్య, మాతరం సునీథాం, మాహూయ, తస్యై విజ్ఞాప్యేత్యర్థః - ప్రకృతీనామమాత్యాదీనాం, అసమ్మతమపి - వేనం, భువః పతిం, అభ్యషిఞ్చన్, భువః పతిం చక్రురిత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * అత్యుగ్రదణ్డం - వేనం - రాజాసనే ప్రతిష్ఠితం - శ్రుత్వా దస్యవశ్చోరాదయః - సర్వేభ్యః, త్రస్తాభీతాః - ఆఖవః మూషకా ఇవ - సద్యః, నిలిల్యుః లీనా బభూవుః * ॥ ౩ ॥ * స వేనః - ఆరూఢం నృపస్థానం రాజాసనం యేన సః - అష్టవిభూతిభిః లోకపాలైశ్వర్యైః, అణిమాదిభిర్వా, ఉన్నద్ధః గర్వితః - అత ఏవ, స్తబ్ధః వివేకశూన్యః, స్వతస్స్వయం - సమ్భావితః - నత్వితరైరితి భావః - ఆత్మానం - మహాభాగం మహాబుద్ధిమన్తం - మహాభాగ్యవన్తం వా

సృత్య తే పురీమ్ । ఋషీన్సమేతానభివన్ద్య సాశ్రవోన్యవేదయన్పౌరవ భర్తృవిప్లవమ్ ॥ ౪౯ ॥ ********

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః. ********

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ భృగ్వాదయస్తే మునయో లోకానాం క్షేమదర్శినః । గోప్తర్యసతి వై నృణాం పశ్యన్తః * పశుసాత్మతామ్ ॥ ౧ ॥ వీరమాతరమాహూయ సునీథాం బ్రహ్మవాదినః । ప్రకృత్యసమ్మతం వేనమభ్యషిఞ్చన్పతిం భువః ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా నృపాసనగతం వేనమత్యుగ్రశాసనమ్ । నిలిల్యుర్దస్యవస్సద్యస్సర్పత్రస్తా ఇవాఖవః ॥ ౩ ॥ స ఆరూఢనృపస్థాన ఉన్నద్ధోఽష్టవిభూతిభిః । మేనే * ఽత్మానం మహాభాగం స్తబ్ధస్సమ్భావితస్స్వతః ॥ ౪ ॥ ఏవం మదాన్ధ ఉత్సిక్తో నిరఙ్కుశ ఇవ ద్విపః । పర్యటన్రథమాస్థాయ కమ్పయన్నివ రోదసీ ॥ ౫ ॥ న యష్టవ్యం న దాతవ్యం న హోతవ్యం ద్విజాః క్వచిత్ । ఏవం న్యవారయత్సర్వం భేరీఘోషేణ సర్వతః ॥ ౬ ॥ వేనస్యావేక్ష్య మునయో దుర్వృత్తస్య విచేష్టితమ్ । విమృశ్య లోకవ్యసనం కృపయోచుస్స్మ సత్రిణః ॥ ౭ ॥ అహో ఉభయతః ప్రాప్తం లోకస్య వ్యసనం మహత్ । దారుణ్యుభయతో దీప్త ఇవ తస్కరపాలయోః ॥ ౮ ॥ అరాజకభయాదేష కృతో రాజాఽతదర్హణః । తతోఽప్యాసీద్భయం త్వద్య కథం స్యాత్స్వస్తి దేహినామ్ ॥ ౯ ॥ అహేరివ పయఃపోషః పోషకస్యాప్యనర్థకృత్ । వేనః ప్రకృత్యైవ ఖలస్సునీథాగర్భసమ్భవః ॥ ౧౦ ॥ నిరూపితః ప్రజాపాలస్స జిఘాంసతి వై ప్రజాః । తథాపి సాన్త్వయేమాముం నాస్మాంస్తత్పాతకం స్పృశేత్ ॥ ౧౧ ॥ తద్విద్వద్భిరసద్వృత్తో వేనోఽస్మాభిః కృతో నృపః । సాన్త్వితో

మేనే * ॥ ౪ ॥ * ఏవం తథా ఐశ్వర్యమదేనాన్ధః అజ్ఞః, నిరఙ్కుశో, ద్విపః గజ ఇవోత్సిక్తః ఉత్పథః రథ - మాస్థాయ అధిరుహ్య రోదసీ, ద్యావాపృథివీ - కమ్పయన్నివ, పర్యటన్ * ॥ ౫ ॥ * హే ద్విజాః, క్వచిదపి, న యాగదానహోమాదికం కర్తవ్యం, మిత్యేవంరూపం - ధర్మం ధర్మాభాసం, భేరీధ్వనినా, న్యవారయత్, యత ఏవ - మతో దుర్వృత్తః * ॥ ౬ ॥ * మునయో భృగ్వాదయః, సత్రిణః యాజ్ఞికాశ్చ, మిళితాస్సన్తః, దుర్వృత్తస్య, వేనస్య, చేష్టిత - మవేక్ష్య, లోకానాం, వ్యసనం దుఃఖం - విమృశ్య, కృపయా, ఊచుః * ॥ ౭ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ మూలతశ్చాగ్రతశ్చ, ప్రదీప్తే జ్వలితే, కాష్ఠే - తన్మధ్యవర్తినాం పిపీలికాదీనాం, యథోభయతో వ్యసనం, ఏవం తస్కరేభ్యః, పాలకాత్పార్థివాచ్చ, దుఃఖం ప్రాప్తమిత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * తదేవాహుః ॥ అరాజకభయాదితి ॥ అతదర్హణః రాజ్యానర్హోఽప్యేష వేనోఽరాజకభయాద్, ద్విజాః కృతః, తతో రాజ్ఞోఽప్యద్య, భయ, మాసీత్, దేహినాం - కథం - స్వస్తి సుఖం - స్యాత్ * ॥ ౯ ॥ * అస్మాకమప్యనిష్టం జాతమిత్యాహుః ॥ అహేస్సర్పస్య - యథా - పయః పోషః క్షీరేణ పోషణం - పోషకస్యాప్యనర్థం కరోతి - తథా - తదేవాహుః - సునీథాయాః గర్భాత్సమ్భూతో - వేనః - ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ - ఖలః దురాత్మా * ॥ ౧౦ ॥ * అస్మాభిః ప్రజాపాలో - నిరూపితః నియుక్త - స్స ఏవ - ప్రజాః - జిఘాంసతి హన్తుమిచ్ఛతి - తథాపి ఘాతుకత్వేఽప్య - ముం వేనం - సాన్త్వయేమ ఉపపత్తిభిః ప్రార్థయిష్యామః - తత - స్తస్య - పాతకం - అస్మాన్నస్పృశేత్ * ॥ ౧౧ ॥ * నిషేధస్య ప్రసక్తిపూర్వకత్వాత్తామాహుః - తత్తస్య దౌరాత్మ్యం - విద్వద్భిర్జానద్భిరప్య - స్మాభి - రసద్వృత్తో వేనః - నృపః - కృతః - అస్మాభిరఙ్గీకరణాద్ధేతో రయం భూతాని ద్రుహ్యతి - అతోఽస్మాభిస్సాన్త్వితశ్చేన్న భూతద్రోహకృతం పాపమస్మాన్

* పా ॥ పశుసామ్యతామ్,

స్పృశతీత్యర్థః-సాన్త్వనేనాప్రసన్నే సతికృత్యమాహుః- సాన్త్వితఇతి-సాన్త్వితః ప్రార్థితః -అధర్మకృ-దయంవేనోఽస్మాకం-యాచ్ఞాం-నగ్రహీష్యతిచేత్ - తర్హి-లోకానాం-ధిక్కారేణనిన్దయా-నితరాం-దగ్ధం-స్వతేజసా - స్వేషామస్మాకం-తేజసాతపోబలేన-దహిష్యామః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవ-మధ్యవసాయనిశ్చిత్య - గూఢోమన్యుర్యేషాం తే-మునయః-ఏన-ముపవ్రజ్యసమీపమాగత్య-సామభిఃప్రియోక్తిభిః - వేనంసాన్త్వయిత్వా-అబ్రువన్ ప్రార్థనాపూర్వకమబ్రువన్నిత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ హేనృపవర్య-వయం-య-ద్విజ్ఞాపయామహే - త-న్నిబోధ-సావధానచిత్తఆదత్స్వ - కథంభూతంతత్-తవ - ఆయురాదీనాం-వివర్ధనంవిశేషేణవర్ధకమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కింతదిత్యాహుః-ధర్మ ఇత్యాదిభిరష్టాభిః-పుంసాం-వాఙ్మనఃకాయానాం - వృత్తిభిర్వ్యాపారైః-ధర్మః ఈశ్వరారాధనరూపోధర్మ - ఆచరితోఽనుష్ఠితః-లోకా-న్విశోకాన్నిర్దుఃఖా-న్వితరతికురుతే - అసఙ్గినాంవిరక్తానాం-ఆనన్త్యం మోక్షసుఖానన్త్యమపి-వితరతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ హేవీర-సఃలోకసుఖకరో మోక్షసుఖానన్త్యకరశ్చధర్మః-మావినశేత్ ననశ్యేత్ - యస్మిన్నుక్తధర్మే-వినష్టేసతి-నృపతిఃపార్థివః-ఐశ్వర్యా-దవరోహతిభ్రశ్యతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ హేరాజన్-అసాధవో-యే - అమాత్యా-స్తేభ్య-శ్చోరాదిభ్యః-యథా-యథాశాస్త్రం - ప్రజాః-పాలయన్ - తాభ్యో-బలింపూజాం-గృహ్ణన్ స్వీకుర్వ - న్నిహలోకే-ప్రేత్యపరలోకంప్రాప్యచ-మోదతేసుఖీభవతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యస్యరాజ్ఞో-రాష్ట్రే-పురేచ-స్థితై - శ్చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యరూపవ్యవస్థయాఽవస్థితై-ర్జనై-ర్యజ్ఞానాం-భోక్తా - ప్రభుశ్చ-భగవాన్-స్వధర్మేణపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపేణ - ఇజ్యతేఆరాధ్యతే ❁ ॥౧౮॥ ❁ హేమహాభాగ-తస్య - నిజశాసనే-నిజంస్వకీయం-య-చ్ఛాసనంశాస్త్రవిహితంప్రజాపాలనాదిరూపంకర్మ - తస్మిన్-తిష్ఠతః-రాజ్ఞః-విశ్వాత్మాసర్వాత్మా - భూతభావనః భూతానిభావ

యదినోయాచ్ఞాంనగ్రహీష్యత్యధర్మకృత్ । లోకధిక్కారసన్దగ్ధందహిష్యామస్స్వతేజసా ॥౧౨॥ ఏవమధ్యవ
సాయైనంమునయోగూఢమన్యవః । ఉపవ్రజ్యాబ్రువన్వేనంసాన్త్వయిత్వాఽథసామభిః ॥ ౧౩ ॥ నృపవర్యని
బోధైతద్యత్తేవిజ్ఞాపయామహే । ఆయుశ్శ్రీబలకీర్తీనాంతవతాతవివర్ధనమ్ ॥౧౪॥ ధర్మఆచరితఃపుంసాంవా
ఙ్మనఃకాయబుద్ధిభిః । లోకాన్విశోకాన్వితరత్యథానన్త్యమసఙ్గినామ్ ॥౧౫॥ సతేమావినశేద్వీరప్రజానాంక్షే
మలక్షణః । యస్మిన్వినష్టేనృపతిరైశ్వర్యాదవరోహతి ॥౧౬॥ రాజన్నసాధ్వమాత్యేభ్యశ్చోరాదిభ్యఃప్రజానృ
పః । రక్షన్యథాబలింగృహ్ణన్నిహప్రేత్యచమోదతే ॥౧౭॥ యస్యరాష్ట్రేపురేచైవభగవాన్యజ్ఞభుక్ప్రభుః। ఇజ్య
తేస్వేనధర్మేణజనైర్వర్ణాశ్రమస్థితైః ॥ ౧౮ ॥ తస్యరాజ్ఞోమహాభాగభగవాన్భూతభావనః। పరితుష్యతివిశ్వా
త్మాతిష్ఠతోనిజశాసనే ॥౧౯॥ తస్మింస్తుష్టేకిమప్రాప్యంజగతామీశ్వరేశ్వరే ।లోకాస్సపాలాహ్యేతస్మైహర
న్తిబలిమాదృతాః ॥౨౦॥ తంసర్వలోకామరయజ్ఞసఙ్గ్రహం త్రయీమయంయజ్ఞమయంతపోమయమ్ । యజ్ఞై
ర్విచిత్రైర్యజతోఽభవాయతేరాజన్స్వదేశాననురోద్ధుమర్హసి ॥౨౧॥ యజ్ఞేనయుష్మద్విషయేద్విజాతిభిర్వితా

యత్యుత్పాదయతీతిభూతభావనఃజగత్కారణభూతో-భగవాన్-పరితుష్యతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తుష్యతుభగవాన్ కింతేనతత్రాహ ॥తస్మిన్నితి॥ జగతామీశ్వరాబ్రహ్మాదయ-స్తేషామపీశ్వరే-తస్మిన్భగవతి-తుష్టేసతి సపాలాఃపాలకైస్సహితా-లోకాః-ఆదృతాఃఆదరణయుక్తాః - ఏతస్మై-పరితుష్టభగవతే-రాజ్ఞే-బలిం హరన్తిప్రాపయన్తి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సర్వాన్లోకాన్-తత్పతీంశ్చామరా-నమరత్వప్రాపకాన్యజ్ఞాంశ్చ - సఙ్గృహ్ణాతినిగృచ్ఛతీతి-తథా-తం-త్రయీమయంధర్మాధర్మాదిబోధకత్రయీప్రచురం-వేదైకప్రమాణకత్వేనతత్ప్రాచుర్యంవివక్షితం - త్రయ్యాభాగద్వయాత్మకత్వాత్కింరూపంపూర్వభాగప్రాచుర్యంకింరూపంచోపరితనభాగప్రాచుర్యమిత్యత్రతద్వివేచయన్ విశినష్టి - యజ్ఞమయంతపోమయమితి-యజ్ఞప్రచురం - పూర్వభాగోదితానాం తేషామారాధనత్వేనతత్ప్రాచుర్యంవివక్షితం - ఆరాధనప్రకారప్రకాశకత్వేనపూర్వభాగస్యతస్మిన్ప్రామాణ్యమితిభావః-అత్ర “సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తితపాంసిసర్వాణిచయద్వదన్తి- వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్య„ ఇత్యాదికమనుసన్ధేయం-తపోమయం - తపాంసిఉపాసనాని-తత్ప్రచురం-ఆరాధ్యస్వరూపరూపగుణాది ప్రకాశకత్వేనోపరితనభాగస్యప్రామాణ్యమితిభావః - తం-విచిత్రైర్ద్రవ్యదేవతాదిభిర్నానావిధై-ర్యజ్ఞైః - తే-అభవాయముక్తయే-భవాయేతిచ్ఛేదః-తేతవ-సమృద్ధయ ఇత్యర్థః-యజతఃయాగంకుర్వాణాన్ - స్వదేశాన్తద్వాసినోజనాన్ - అనురోద్ధుమనువర్తితుం-హేరాజన్-అర్హసి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యస్యరాజ్ఞోదేశవాసిభిర్జనైరిజ్యతేభగవాన్సోఽపిముచ్యతఇత్యభిప్రాయేణతేభవాయేత్యుక్తం-తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యజ్ఞేనేతి ॥ యుష్మద్విషయేతవదేశే-ద్విజాతిభిర్వితాయమానేనసరన్తరంక్రియమాణేన - యజ్ఞేన-హా-ర్భగవతః-కలాశ్శరీరభూతాః - సురాఇన్ద్రాదయోదేవాః-స్విష్టాఃయథాశాస్త్రమిజ్యమానాః - అతఏవ-తుష్టా - స్తవ-వా

ఞ్ఛితం-ప్రదిశన్తి ప్రయచ్ఛన్తి - హేవీర-తద్ధేలనం - తేషాందేవానాం - హేలనమవజ్ఞాం - చేష్టితుంకర్తుం - భవా-న్నార్హతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవంవిజ్ఞాపితో వేనఆహేత్యాహ॥ వేనఇతి॥ యూయం-బాలిశా అజ్ఞాః-వై నూనం-కుతః-యతః- అధర్మే-ధర్మమానినః ధర్మం మన్వానాః - తదేవప్రపఞ్చయతి-యేభవాదృశాజనాః-వృత్తిదమన్నాదిప్రదం - ప్రభుం-హిత్వా- జారం పతిముపాసతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యేచమూఢాః-నృపరూపేణావస్థిత-మీశ్వర-మవజానన్తి అవజ్ఞాంకుర్వన్తి- తేజనా-ఇహ-పరత్రచ-లోకే-భద్రంకల్యాణం - నానువిన్దన్తి నప్రాప్నువన్తి-కిన్తు-దుఃఖినోభవన్తీత్యర్థః ❁ ॥౨౪॥ ❁ భర్తృస్నేహావిదూరాయాసాంతాసాం - కుయోషితాం నిన్దితస్త్రీణాం-యథా-జారపురుషే-భక్తి - స్తథా-యత్రయజ్ఞపురుషే-వః యుష్మాకం-మీదృశీభక్తి-స్సయజ్ఞపురుషః-కోనామ-కింశబ్దః కుత్సాయామసంభావనాయాంవా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వరశాపయోరనుగ్రహనిగ్రహయోః-ప్రభవస్సమర్థాః - విష్ణ్వాదయో-న్యేచదేవాః-నృపతేరాజ్ఞో-దేహే-వసన్తి - అతో-నృపస్సర్వదేవమయః సర్వదేవతాప్రచురః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తస్మాన్నృపస్యసర్వదేవమయత్వాత్-మామేవ-హేవిప్రాః - గతమత్సరాః యూయం-యజధ్వం-మహ్యమేవ-బలింస్వామిగ్రాహ్యభాగాదికం-హరతసమర్పయత-మత్తః-అగ్రభుక్ ఆరాధ్యః-కః పుమానస్తి ❁ ॥౨౮॥ ❁ ఇత్థమేవం-విపరీతమతిః- పాపీయాన్, ఉత్పథం దుర్మార్గం, ప్రాప్తః , అనునీయమానః ప్రార్థ్యమానోఽపి-తేషాంఋషీణాం,

---

యమానేనసురాః కలాహరేః । స్విష్టాస్సుతుష్టాః ప్రదిశన్తి వాఞ్ఛితం తద్ధేలనం నార్హసి వీర చేష్టితుమ్॥ ౨౨ ॥ వేన ఉవాచ॥ బాలిశా బత యూయం వా అధర్మే ధర్మమానినః । యే వృత్తిదం పతిం హిత్వా జారం పతిముపాసతే॥ ౨౩॥ అవజానన్త్యమీ మూఢా నృపరూపిణమీశ్వరమ్। నానువిన్దన్తి తే భద్రమిహ లోకే పరత్ర చ ॥ ౨౪॥ కో యజ్ఞపురుషో నామ యత్ర వో భక్తిరీదృశీ। భర్తృస్నేహవిదూరాణాం యథా జారే కుయోషితామ్ ॥ ౨౫॥ విష్ణుర్విరిఞ్చో గిరిశ ఇన్ద్రో వాయుర్యమో రవిః। పర్జన్యో ధనదస్సోమః క్షితిరగ్నిరపాంపతిః ॥ ౨౬॥ ఏతే చాన్యే చ విబుధాః ప్రభవో వరశాపయోః ॥ దేహే వసన్తి నృపతేస్సర్వదేవమయో నృపః ॥ ౨౭॥ తస్మాన్మాం కర్మభిర్విప్రా యజధ్వం గతమత్సరాః । బలించ మహ్యం హరత మత్తోఽన్యః కోఽగ్రభుక్పుమాన్ ॥ ౨౮॥ ఇత్థం విపర్యయమతిః పాపీయానుత్పథం గతః । అనునీయమానస్తద్యాచ్ఞాం న చక్రే భ్రష్టమఙ్గళః ॥ ౨౯॥ ఇతి తేఽసత్కృతాస్తేన ద్విజాః పణ్డితమానినా। భగ్నాయాం భవ్యయాచ్ఞాయాం తస్మై విదుర చుక్రుధుః ॥౩౦॥ హన్యతాం హన్యతామేష పాపః ప్రకృతిదారుణః । జీవన్జగదసావాశు కురుతే భస్మసాద్ధ్రువమ్ ॥౩౧॥ నాయమర్హత్యసద్వృత్తో నరదేవవరాసనమ్। యోఽధియజ్ఞపతిం విష్ణుం వినిన్దత్యనపత్రపః ॥ ౩౨ ॥ కో వై తం పరిచక్షీత వేనమేకమృతేఽశుభమ్ । ప్రాప్త ఈదృశమైశ్వర్యం యదనుగ్రహభాజనః ❁ ॥ ౩౩॥ ఇత్థం వ్యవసితా హన్తుమృషయో గూఢమన్యవః। నిజఘ్నుర్హుఙ్కృతైర్వేనం హతమచ్యుతనిన్దయా ॥౩౪॥ ఋషిభిస్స్వాశ్రమపదం గతే పుత్రకలేబరమ్ ।సునీథా పాలయామాస విద్యాయోగేన శోచతీ ❁ ॥ ౩౫॥ ఏకదా మునయస్తే తు సరస్వత్సలిలాప్లుతాః । హుత్వాఽగ్నిం సత్కథాశ్చక్రురుపవిష్టాస్సరిత్తటే ॥౩౬॥ వీక్ష్యోత్థితాన్మహోత్పాతానాహుర్లోకభయఙ్కరాన్ । అప్యభద్రమనాథాయా దస్యుభ్యో నభ

యాచ్ఞాం, నచక్రే, యతోఽయం, భ్రష్టమఙ్గళః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం-పణ్డితమాత్మానమన్వానేన , తేనవేనేనా , సత్కృతా అవజ్ఞాతా , స్తేమునయః , భవ్యయాచ్ఞాయాంలోకశుభావహాయాంయాచ్ఞాయాం , భగ్నాయాంసత్యాం , హేవిదుర-తస్మై-చుక్రుధుః కుపితవన్తః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ క్రోధమేవప్రపఞ్చయతి ॥ హన్యతామితి ॥ ప్రకృత్యాస్వభావేన-దారుణోఘాతుకః-అతఏవ, పాపీయాన్, ఏష వేనో, హన్యతాం, కోపాద్వీప్సోక్తిః, యతోఽసౌ, జీవన్, జగత్-భస్మసాత్ భస్మీభూతం , ఆశు, కురుతే, ధ్రువంనూనమ్ ❁ ॥ ౩౧॥ ❁ అసద్వృత్తోఽయంవేనో, రాజాసనంప్రతి, నార్హతి యోగ్యోనభవతి , హియస్మాద్యో వేనః, అనపత్రపో నిర్లజ్జః, యజ్ఞపతింవిష్ణుం, వినిన్దతి ❁ ॥౩౨॥ ❁ అశుభమశుభాచారం, వేన-మేకమృతేవినా, కోవై -పుమాన్, తంవిష్ణుం-పరిచక్షీత నిన్దేత్, వేనస్యకృతఘ్నతామాహ యస్యవిష్ణోరనుగ్రహభాజనః అనుగ్రహవిషయస్సన్ ఈదృశమైశ్వర్యం , ప్రాప్తః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇత్థం, వ్యవసితా నిశ్చిన్వానా, ఋషయః, గూఢమన్యవః, పూర్వం గూఢమన్యవ ఇదానీం రూఢమన్యవస్సన్తః, పూర్వమేవభగవన్నిన్దయాహతప్రాయం, వేనం, హుఙ్కారైః, నిజఘ్నుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం హుఙ్కారేణైవ వేనం నిహత్య, ఋషిభిః-స్వాశ్రమస్థానే, గతేప్రాప్తేసతి- శోచతీ, సునీథా, పుత్రస్య వేనస్య-కళేబరం-విద్యాయోగేనమన్త్రసహితయాయుక్త్యా-పాలయామాస ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తే మునయ, ఏకదా, సరస్వత్యా-స్సలిలై- రాప్లుతాః స్నాతాః పుంవద్భావ ఆర్షః అగ్నింహుత్వా ప్రాతరగ్నికార్యంకృత్వా , సరితస్సరస్వత్యాః , స్తటే, ఉపవిష్టాస్సన్తః, సత్కథాం భగవత్కథాం, చక్రుః కథయామాసుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదా, ఉత్థితాన్, మహోత్పాతాన్, వీక్ష్య, ఉత్పాతైః, ర్య, ల్లోకానాంభయం, తేనా, తురాదుఃఖితాః, ఆ

నాథాయాః,భువః,దస్యుభ్యశ్చోరాదిభ్యోఽభద్రం,నభవేత్కిమిత్యాహుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవం,ఋషిషు, బ్రువత్సుసత్సు,
సర్వతోదిశంసర్వాసుదిక్షు - ధావతాం-అభితో-ధనాదికం-లుమ్పతాంహరతాం-చౌరాణాం -భూరిర్బహులః-పాంసు-స్స
ముత్థితోఽభూత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ వసుధనం-లుమ్పతాంహరతాం-చౌరాణాం , భర్తరిరాజ్ఞి-ఉపరతేనష్టేసత్య -న్యోన్యం-జి
ఘాంసతాంహన్తుమిచ్ఛతాం - లోకానాంచ-తంతథావిధముపద్రవమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తథాచోరప్రాయ-మరాజకం హీన స
త్వంచ-జనపద-మాజ్ఞాయజ్ఞాత్వా - శక్తాఅపి వెసమివహుబ్కాన్తైరేవచోరాన్నిహన్తుంశక్తాఅపి - ఋషయః-తద్దోషదర్శినః
తస్మాచ్చోరాదిహననా - ద్యోదోషఃపాపం-తం-పశ్యన్తః “ ఘ్నతుంనఘ్నతుకోవిప్ర ,, ఇతిస్వధర్మంపశ్యన్తఇతిభావః-నా
వారయన్ననివారితవన్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ నన్వేవమృషీణామపిశక్తానాంచోరోపద్రుతదీనలోకోపేక్షాయాంతపోనాశప్రసఙ్గ
స్స్యాదితిబ్రాహ్మణస్సమదృగిత్యనేనాశఙ్క్యస్వతపసోనాశాభావార్థంరాజాన్తరమేవసంపాద్యతస్మాదేవదీనపరిత్రాణం
కార్యమిత్యభిప్రాయేణరాజాన్తరకరణోపాయమూరుమన్థనాదికంచక్రురిత్యాహ ॥ నాఙ్గస్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ సమదృక్సర్వ
స్యబ్రహ్మాత్మకత్వదర్శీ - తదుపయుక్తశమాదిసమ్పన్నోఽపి-బ్రాహ్మణో-యదిదీనానాం-సముపేక్షక-స్స్యా-త్తర్హి-తస్యాపి-
బ్రహ్మబ్రాహ్మ్యం - తపఇతియావత్-స్రవతిగచ్ఛతి-యథాభిన్నభాణ్డస్థంజలం-తద్వత్ ❁ ॥౪౧॥ ❁ అతఉపేక్షారూపదోష
పరిహారాయనాఙ్గస్యేత్యాదివినిశ్చిత్యమహీపతేరూరుంతరసామమన్థురిత్యన్వయః - రాజర్షేరఙ్గస్య - షవంశః-సంస్థాతుమ
వసానంప్రాప్తుం-నార్హతి - హియతోఽస్మిన్వంశే-జాతా-నృపాః-అమోఘవీర్యాః -తత్ర హేతుః-కేశవాశ్రయాః ❁ ॥౪౨॥ ❁

వేద్భువః ॥౩౭॥ ఏవంబ్రువత్సుఋషిషుధావతాంసర్వతోదిశమ్ । పాంసుస్సముత్థితోభూరిశ్చోరాణామభిలు
మ్పతామ్ ॥౩౮॥ తముపద్రవమాజ్ఞాయలోకస్య వసులుమ్పతామ్ । భర్తర్యుపరతేతస్మిన్నన్యోన్యంచజిఘాంస
తామ్ ॥౩౯॥ చోరప్రాయంజనపదంహీనసత్త్వమరాజకమ్ । లోకాన్నావారయఞ్శక్తాఅపితాద్దోషదర్శినః॥
బ్రాహ్మణస్సమదృక్శాన్తోదీనానాంసముపేక్షకః । స్రవతేబ్రహ్మతస్యాపిభిన్నభాణ్డపయోయథా ॥౪౧॥ నాఙ్గ
స్యవంశోరాజర్షేరేషసంస్థాతుమర్హతి।అమోఘవీర్యాహినృపావంశేఽస్మిన్కేశవాశ్రయాః ॥౪౨॥వినిశ్చిత్యై
వమృషయోవిపన్నస్య మహీపతేః । మమన్థురూరుంతరసాతత్రాసీద్బాహుకోనరః ॥౪౩॥ కాకకృష్ణోఽతిహ్ర
స్వాఙ్గోహ్రస్వబాహుర్మహాహనుః ।హ్రస్వపాన్నిమ్ననాసాగ్రోరక్తాక్షస్తామ్రమూర్ధజః ॥౪౪॥ తంతుతేఽవ
నతందీనంకింకరోమీతివాదినమ్ । నిషీదేత్యబ్రువంస్తాతసనిషాదస్తతోఽభవత్ ॥౪౫॥ తస్యవంశ్యాస్తునైషాదా
గిరికాననగోచరాః । యేనాహరజ్జాయమానోవేనకల్మషముల్బణమ్ ॥ ౪౬ ॥ అథతస్యపునర్విప్రైరపుత్రస్యమ
హీపతేః । బాహుభ్యాంమథ్యమానాభ్యాంమిథునంసమపద్యత ॥౪౭॥ తందృష్ట్వామిథునంజాతమృషయోబ్ర
హ్మవాదినః । ఊచుఃపరమసంతుష్టావిదిత్వాభగవత్కలామ్ ॥౪౮॥ ఋషయఊచుః ॥ఏషవిష్ణోర్భగవతఃకలా
భువనపాలినీ । ఇయంచలక్ష్మీస్సంభూతిఃపురుషస్యానపాయినీ ॥ ౪౯ ॥ అయంతుప్రథమోరాజాపుమాన్ప్రథ

ఏవమిత్థం-వినిశ్చిత్య-ఋషయః - విపన్నస్యవిపత్తింప్రాప్తస్య-మృతస్యేత్యర్థః-ఊరుం-తరసాబలేన- మమన్థుఃమథితవన్తః - త
త్రమథితేఊరౌ-బాహుకో - నామతో-నర-ఆసీత్ ఉద్బభూవ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ బాహుకమేవవిశినష్టి॥కాకేతి॥కాకఇవకృష్ణః-అ
తీవహ్రస్వాఙ్గః-హ్రస్వౌబాహూయస్య - మహాన్తౌహనూకపోలప్రాన్తౌయస్య-హ్రస్వావాగ్యస్య - నిమ్నంనతంనాసికాగ్రం
యస్య-రక్తేఅక్షిణీయస్య - తామ్రవర్ణామూర్ధజాః కేశాఃయస్యసః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తంబాహుకం-దీనం-కింకరోమీతిదీనవాది
నంచ-రాజ్యానర్హమభిప్రేత్య - నిషీదేతిఉపవిశేత్య-బ్రువన్ - హేతాత-తతః-నిషీదేతి ఋషివచనా - త్సబాహుకః నిషాదోఽ
భవత్ నిషాదజాతీయోఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥౪౫॥ ❁ తస్యబాహుకస్య-యేవంశ్యా-స్తే- నైషాదాః-గిరేః కాననంగోచరఃఆశ్ర
యో-నతుపురాదిప్రదేశో-యేషాం తే-అభవన్ -తత్ర హేతుః-యేనకారణేనా-సౌబాహుకో-జాయమాన- ఉల్బణముత్కటం-క
ల్మషంపాప-మహరత్ స్వీకృతవాన్ -తత- స్తస్యవంశ్యాస్తథాభూతా ఇత్యర్థః ❁ ॥౪౬॥ ❁ అథఅనన్తర - మపుత్రస్యతస్య-మహీ
పతేర్వేనస్య-బాహుభ్యాం-పున-ర్విప్రైః-మథ్యమానాభ్యాం-మిథునంస్త్రీపుంసాత్మకం-సమపద్యతఉద్బభూవ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁
బ్రహ్మవాదినఃఋషయః- తజ్జాతం - మిథునం-దృష్ట్వా - భగవత్కలాంభగవదంశం-విదిత్వా - అతఏవ -పరమసంతుష్టా-ఊ
చుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ కిమూచురిత్యతఆహ॥ ఏషఇతి॥చతుర్భిః॥ ఏషపుమాన్-భగవతోవిష్ణో - ర్భువనపాలినీకలాభువనపాలనా
ర్థంకలయావతీర్ణఇత్యర్థః-ఇయంచస్త్రీ-లక్ష్మ్యా-స్సంభూతిస్సంభవః-తస్యాఃకలేత్యర్థః-తత్ర హేతుః - పురుషస్యానపాయినీ
పురుషమవిహాయజాతేతిభావః “రాఘవత్వేభవత్సీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మని।అన్యేషుచావతారేషువిష్ణోరేషానపాయినీ,,ఇతి-వచ
నార్థోఽత్రానుసన్ధేయః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అయంమిథునేయఃపుమాన్సోఽయం- రాజ్ఞాం-ప్రథమఃముఖ్యః - యతోఽయం - యః

శః-కీర్తిం-ప్రథయితా-విస్తారయితా- అతః-పృథుశ్రవాః-పురుకీర్తిసంపన్నః-పృథు-ర్నామ - మహారాజో-భవిష్యతి-నామశ్శబ్దః ప్రసిద్ధా-ప్రథయతియశః-పృథురితియోగరూఢిభ్యాం ప్రఖ్యాతోమహారాజోభవిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇయంతస్మిన్మథునే యా స్త్రీ, సేయం-సుదతీ-శోభనదన్తవతీ-ఇతరావయవసౌష్ఠవస్యాప్యుపలక్షణమిదం-వరారోహా స్త్రీ-యతో - గుణానాంభూషణానాంచభూషణా-భూషణవదౌజ్జ్వల్యవిశిష్టాశ్రయభూతేత్యర్థః-తతోఽర్చి-ర్నామ-అర్చ్యతేఽజ్జ్వలతీత్యర్చిరితియోగరూఢిభ్యాం ప్రఖ్యాతా-పృథుమేవా-వరున్ధతీభర్తృత్వేనభజన్తీ-భవిష్యతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అత్ర హేతుః॥ఏషఇతి ॥ రక్షతుమిచ్ఛారిరక్షా ❋ లోకస్యారిరక్షయా-సాక్షా-ద్ధరేరంశ-ఏవపృథు-ర్జాతః-ఆవేశావతారోఽయం-తత్పరాతదనన్యార్హా-అతఏవా- నపాయినీ-శ్రీర్లక్ష్మీ-రియం-జజ్ఞేలక్ష్మ్యంశజాతేత్యర్థః ❋ ॥౨౨॥ ❋ తంపృథుం-విప్రాః ప్రశశంసన్తిస్మప్రశశంసుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-గానంకృతవన్తః-సిద్ధాః-సుమనోధారాః-పుష్పవృష్టీః-ముముచుః-స్వస్త్రియః-స్వర్ స్వర్గః-తత్రత్యాః స్త్రియః అప్సరసః-నృత్యన్తినన్నృతుః ❋ ॥౨౩॥ ❋ శఙ్ఖాదయోదున్దుభయో-దివి-నేదుః-తత్రపృథోస్సమీపే-దేవాదీనాంగణా-ఉపాజగ్ముః ❋ ॥౨౪॥ ❋ జగతాం-గురుః-పితామహోపదేష్టాచ - బ్రహ్మాచతుర్ముఖః-దేవైస్సహాగత్య-వైన్యస్యవేనాపత్యస్యపృథో-ర్దక్షిణేహస్తే-గదాభృతోభగవత- శ్చిహ్నం రేఖాత్మకంచక్రాదికం-దృష్ట్వా ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తథా-పాదయో- రరవిన్దంచ-దృష్ట్వేత్యర్థః-హరేః-కలామంశం-మేనే-అప్రతిహతంరేఖాన్తరైరభిన్నం - చక్రంసుదర్శనం- యస్య-చిహ్నం - తస్యపరమేష్ఠినః-పరమపురుష

యితాయశః । పృథుర్నామమహారాజోభవిష్యతిపృథుశ్రవాః ॥ ౨౦ ॥ ఇయంచదేవీసుదతీ గుణభూషణభూషణా । అర్చిర్నామవరారోహాపృథుమేవావరున్ధతీ ॥౨౧॥ ఏషసాక్షాద్ధరేరంశోజాతోలోకరిరక్ష❋యా।ఇయంచతత్పరాహిశ్రీరనుజజ్ఞేఽనపాయినీ ॥౨౨॥ ప్రశంసన్తిస్మతంవిప్రాగన్ధర్వప్రవరాజగుః । ముముచుస్సుమనోధారాస్సిద్ధానృత్యన్తిస్వఃస్త్రియః ॥౨౩॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గాద్యానేదుర్దున్దుభయోదివి । తత్రసర్వఉపాజగ్ముర్దేవర్షిపితృ❋ణాంగణాః ॥౨౪॥ బ్రహ్మాజగద్గురుర్దేవైస్సహాశ్రిత్యసురేశ్వరైః। వైన్యస్యదక్షిణేహస్తేదృష్ట్వాచిహ్నంగదాభృతః ॥౨౫॥ పాదయోరరవిన్దంచతంవైమేనేహరేఃకలామ్ । యస్యాప్రతిహతంచక్ర ❋ మంశస్యపరమేష్ఠినః ॥౨౬॥ తస్యాభిషేకఆరబ్ధోబ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః । ఆభిషేచనికాన్యస్మాఆజహ్రుస్సర్వతోజనాః॥ సరిత్సముద్రాగిరయోనాగాగావఃఖగామృగాః । ద్యౌఃక్షితిస్సర్వభూతానిసమాజహ్రురుపాయనమ్॥౨౭॥సోఽభిషిక్తోమహారాజస్సువాసాస్సాధ్వలఙ్కృతః । పత్న్యాఽర్చిషాఽలఙ్కృతయావిరేజేఽగ్నిరివాపరః ॥౨౮॥ తస్మైజహారధనదోహైమంవీరవరాసనమ్ । వరుణస్సలిలస్రావమాతపత్రంశశిప్రభమ్॥౨౯॥వాయుశ్చవాలవ్యజనేధర్మఃకీర్తిమయీంస్రజమ్ । ఇన్ద్రః కిరీటముకుటంచణ్డం సంయమనంయమః ॥౩౦॥ బ్రహ్మాబ్రహ్మమయంవర్మ

స్యాం-శస్య-వ్యధికరణేఇమేషష్ఠ్యౌ-పరమేష్ఠినేతితృతీయాన్తపాఠేతు-తస్యపృథోః - పరమేష్ఠినాబ్రహ్మణా- చాబ్రహ్మణైస్సహ-భిషేక-ఆరబ్ధ-ఇత్యన్వయః-అంశస్సన్నితిపాఠే-అప్రతిహతంరేఖాన్తరైరసఙ్కీర్ణం-చక్రంరేఖాత్మకంచక్రం-అంశస్సన్ సుదర్శనాంశస్సన్-యస్య-స్థితమితిశేషః-అంశశబ్దాపేక్షయాసన్నితిపుల్లిఙ్గనిర్దేశః ॥ ఆభిషేచకాని అభిషేకసాధనాని-సర్వతో దిగ్భ్యోజనాః-అస్మై పృథవే-ఆజహ్రుః-ఆహృతవన్తః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సరిత-స్సముద్రాశ్చ - గిరయోహిమవదాదయః-నాగాస్సర్పాః-ఖగాశ్శకునయో-ద్యౌరాదయశ్చే-త్యేవం-సర్వభూతాన్యు,పాయనంసాన్నానికం-సమాజహ్రుః ❋ ॥౨౭॥ ❋ సమహారాజః-పృథు-రభిషిక్తః-సువాసాః-కౌశేయాదిమహార్ఘవస్త్రః-స్రగ్వీ-స్రగ్వైజయన్తీఅస్యాస్తీతిస్రగ్వీ - అలఙ్కృతః-కిరీటాద్యాభరణైరితిశేషః-తథాఽలఙ్కృతయా-భార్యయాఅర్చిషాసహ-అపరోఽగ్నిరివ-రేజేరరాజ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ సర్వభూతానిసమాజహ్రురుపాయనమిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి॥తస్మా ఇతి॥ హేవీర-తస్మైపృథవే - ధనదః-హైమంహిరణ్మయం-శ్రేష్ఠం సింహాసనం-జహార-సలిలస్యస్రావోయస్మా-త్తథాభూతం-శశిప్రభ-మాతపత్రం-వరుణః-జహారేత్యనుషఙ్గః❋॥౨౯॥❋ వాయుర్ద్వేవాలవ్యజనే-కీర్తిమయీంకీర్తిప్రచురాం-కీర్తిసంవాదకత్వేనతత్ప్రాచుర్యమత్రవివక్షితం-స్రజం-ధర్మఃజహారేతిసర్వత్రానుషఙ్గః-సంయమనందుష్టప్రద్విషయసమీచీననియమనసాధనం-దణ్డమ్❋॥౩౦॥❋బ్రహ్మాచతుర్ముఖః-బ్రహ్మమయంవేదప్రచురం-బ్రహ్మప్రవచనాపాదకసామర్థ్యవత్త్వేనబ్రహ్మప్రాచుర్యమత్రవివక్షితం-వర్మ కవచం-భారతీసరస్వతీఉత్తమంమహార్హం-హారం -హరిరుపేన్ద్రః-సుదర్శనంచక్రం-యదాపృథౌభగవదంశో ఽనుప్రవిష్టఃతదేదంచక్రమపిసుదర్శనాంశేనానుప్రవిష్టమితిభావః-త

❋ పా ॥ అంశస్సన్పరమేష్ఠినా.

తృప్తింహరేఃపత్నీశ్రీః-అవ్యాహతాం,శ్రియంసంపదం ※ ॥ ౬౨ ॥ ※ దశచన్ద్రాకారాణిబిమ్బాని కోశే యస్య,తం-అసింఖడ్గం-రుద్రః-ఆజహార-రుద్రపత్న్యమ్బికా,శతచన్ద్రం శతంచన్ద్రాకారాణిబిమ్బాని యస్మిన్ - తచ్ఛతచన్ద్రం-శతచన్ద్రాఖ్యం ఖేటాపరపర్యాయంచ ఇత్యర్థః-సోమశ్చన్ద్రః-అమృతమయాన్ అమృతస్రావిత్వేన తత్పానాశ్చర్యమత్రవివక్షితం-అశ్వా, నాజహార, రూపాశ్రయమతిసున్దరం-రథమ్ ※ ॥ ౬౩ ॥ ※ అగ్నిః,ఆజగవంఅజస్యగోశ్చశృఙ్గాభ్యాంనిర్మితం-చాపం , సూర్యః,రశ్మిమయాన్ రశ్మివత్సర్వత్రప్రవేశసామర్థ్యేనతత్పానాశ్చర్య మత్రవివక్షితం,అన్వహంఅహరహః-బలింపూజాం-పూజార్హపుష్పం ద్యౌః-ఆజహార ※ ॥ ౬౪ ॥ ※ ఖేచరాః సిద్ధసాధ్యగన్ధర్వాదయః,నాట్యాదీని-జహ్రుఃప్రాపయామాసుః-ఋషయ-స్సత్యా,ఆశిషః-జహ్రుఃకృతవన్త ఇత్యర్థః-సముద్రః-ఆత్మజంస్వస్మాదుద్భవం-శఙ్ఖం-ఆజహార ※ ॥ ౬౫ ॥ ※ సింధవోనదాః-నద్యః, పర్వతాశ్చ-మహాత్మనఃపృథోః,రథవీథీఃరథమార్గాన్ - జహ్రుఃదదుః-ధాతూనామనేకార్థత్వాద్దానే వృత్తిః-తత-స్సూతాదయ-స్తంపృథుం-స్తోతు-ముపతస్థిరేఉపసమీపే-స్థితవన్తః ※ ॥ ౬౬ ॥ ※ తాన్సూతాదీన్-స్తావకాన్స్తోతుముద్యుక్తాన్ - అభిప్రేత్య-ప్రతాపవాన్మహాప్రభావః-వేనస్యాపత్యం - పృథుః,మేఘనిర్హ్రాదయాగర్జితవద్గమ్భీరయా , వాచా,ప్రహసన్స్మితపూర్వ-మిదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ※ ॥ ౬౭ ॥ ※ ఉక్తిమేవాహ॥ హేసూతాదయః-లోకే-అధునా,అస్పష్టగుణస్యసతో - మేమ,ఏషయుష్మాభిఃకరిష్యమాణః-స్తవః-కిమాశ్రయో-యోజ్యతాంలోకేప్రఖ్యాతాహిగుణాః స్తోత్రవిషయాః- అప్రఖ్యాత

భారతీహారముత్తమమ్ । హరిస్సుదర్శనంచక్రంతత్పత్న్యవ్యాహతాంశ్రియమ్॥౬౨॥ దశచన్ద్రమసింరుద్రశ్శతచన్ద్రంతథామ్బికా । సోమోఽమృతమయానశ్వాం స్త్వష్టారూపాశ్రయంరథమ్॥౬౩॥ అగ్నిరాజగవంచాపం సూర్యోరశ్మిమయానిషూన్ । భూఃపాదుకేయోగమయ్యౌద్యౌఃపుష్పంబలిమన్వహమ్ ॥౬౪॥ నాట్యంసుగీతం వాదిత్రమన్తర్ధానంచఖేచరాః । ఋషయశ్చాశిషస్సత్యాస్సముద్రశ్శఙ్ఖమాత్మజమ్ ॥౬౫॥ సిన్ధవఃపర్వతానద్యోరథవీథీర్మహాత్మనః । సూతోఽథమాగధోవన్దీతంస్తోతుముపతస్థిరే ॥ ౬౬ ॥ స్తావకాంస్తానభిప్రేత్యపృథుర్వైన్యఃప్రతాపవాన్ । మేఘనిర్హ్రాదయావాచాప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥౬౭॥ పృథురువాచ॥భోఃసూతహేమాగధసౌమ్యవన్దిన్లోకేఽధునాఽస్పష్టగుణస్యమేస్యాత్ । కిమాశ్రయోమేస్తవఏషయుజ్యతాం*మామయ్యభూవన్వితథాగిరోవః ॥౬౮॥ తస్మాత్పరోక్షేఽస్మదుపశ్రుతాన్యలం*కరిష్యథస్తోత్రమపీచ్యవాచః । సత్యుత్తమశ్లోకగుణానువాదేజుగుప్సితంనస్తవయన్తిసభ్యాః ॥ ౬౯ ॥ మహద్గుణానాత్మనికర్తుమీశఃకస్స్తావకైస్స్తావయతేఽసతోఽపి।ఏతేఽభవిష్యన్నితివిప్రలబ్ధోజనావహాసంకుమతిర్నవేద॥౭౦॥ ప్రభవోఽహ్యాత్మనస్స్తోత్రంజుగుప్సన్త్యపివిశ్రుతాః । హ్రీమన్తఃపరమోదారాఃపౌరుషంవావిగర్హితమ్ ॥౭౧॥ వయంత్వవిదితాలోకే ※ సూతా

గుణస్యమేస్తవోవిషయాభావాద్వితథస్స్యాత్,అతో,వోయుష్మాకం- స్తుతిగిరః-మయి,వితథా-మాభూవన్ , మమయుష్మాకంచానిష్టాపత్తిస్స్యాదితిభావః ※ ॥ ౬౮ ॥ ※ తస్మాత్పరోక్షేకాలాన్తరేస్పష్టేషుగుణేషుసత్సు , అస్మానుపాశ్రితానియశాంసిప్రతి- స్తోత్ర-మలమత్యర్థం-కరిష్యథ- హేఅపీచ్యవాచఃమధురవాచః-సూతాదయః-సభ్యైఃప్రేరితావయంత్వామేవస్తుమఇతిచేత్-తత్రాహ-ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో,గుణానువాదే-కార్యేసతిజుగుప్సితమనుత్తమశ్లోకంమాదృశం-సభ్యాః - నస్తవయన్తినస్తుతింకారయన్తి ※ ॥ ౬౯ ॥ ※ ననుగుణానామధునాఽస్పష్టత్వేఽపిభవిష్యద్గుణైరాత్మానంజనస్స్తావయతీతిచేత్తత్రాహ-మహద్గుణానితి అధునా,అసతోఽపి-మహతాం-గుణా-నాత్మనిస్వస్మిన్-కర్తుంసంపాదయితు-మీశశ్శక్తోఽపి- స్తావకైఃస్తోతృభిః-కః-స్తావయతేస్తుతింకారయతి-నకోఽపీత్యర్థః-యదికశ్చిదేతేగుణాఃఅభవిష్యన్నితి-కరిష్యమాణశత్రుజయాదిభిశ్శౌర్యాదయోగుణాస్స్వస్మిన్నభవిష్యన్నితిబుద్ధ్యాఽఽత్మానం-స్తావయతే-సకుమతి-ర్విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తో-జనానామపహాసంనవేద ※ ॥ ౭౦ ॥ ※ సుమతయస్త్వాత్మస్తుతింనిన్దన్తీత్యాహ॥ప్రభవఇతి॥పరమోదారాఃనిరతిశయౌదార్యాదిగుణసంపన్నాః ప్రభవోఽపిసద్గుణానాత్మనిసంపాదయితుంశక్తాఅపి-విశ్రుతాఃప్రఖ్యాతాఅపి, హ్రీమన్తోలజ్జాయుక్తాస్సన్తః - ఆత్మనఃస్వస్యాపి-గర్హితం,పౌరుషం-తద్విషయంస్తోత్రంవా,జుగుప్సన్తినిన్దన్తి ※ ॥ ౭౧ ॥ ※ హేసూతాద్యాఃసూతప్రభృతయః - లోకే-అవిదితాఅప్రఖ్యాతా-వయంతు-వివరీమభిః-నితరాంవరిష్ఠైః-దీర్ఘఆర్షః-సూతాద్యాఅపీతిపాఠే - సూతేతిజాత్యభిప్రాయమేకవచనం , తచ్చమాగధాదీనామప్యుపలక్షణం , హేసూతాదయః, అద్యాపిఅధునాపి-వరీమభిర్వరిష్ఠైఃకర్మభిః - లోకే-అవిదితా-వయం , అతఃకథమహంబాలవదాత్మానంగాపయిష్యామిగైశబ్దే, ణిచ్యాత్వే,అర్తిహ్రీబ్లీత్యాదినాపుక్ -తస్మాల్ల

※ పా ॥ సూతాద్యాపివరీమభిః.

ట్యుక్తమేకవచనం,స్తావయిష్యామీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః.****************************

ఏవమవికత్థయిత్రా పృథునాఽఽత్మస్తుతేర్వారితా అపి తుష్టువుర్గాయకాస్తుష్టువురిత్యాహ మునిః పఞ్చదశేన ॥ ఇతీతి ॥ గాయకాస్సూతాదయః - తస్య పృథోః-ర్వాగేవామృతం-తస్య- సేవయా-తుష్టం మనో యేషాం తే-మునిభిః - భగవదంశభూతస్య పృథోః-రవికత్థయితృత్వాదికల్యాణగుణజాతాభిజ్ఞైర్మునిభిః - ప్రచోదితాస్సన్తః-ఇత్యుక్తప్రకారేణ - బ్రువన్తమపి-నృపతింపృథుం-తుష్టువుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర గాయకాః పృథోః కల్యాణగుణానువర్ణనాత్మకస్తుతావాత్మనామసామర్థ్యమాపాదయన్తః పునర్మున్యనుగృహీతానాం తత్సామర్థ్యమాహుః ॥ నాలమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తే తవ-మహిమ్నః-అనువర్ణనే-వయం-నాలం నసమర్థాః-కుతః-యోభవాన్ - దేవదేవః దేవానాంసద్గుణైర్దీప్యమానానామపిబ్రహ్మాదీనాం - దేవః నిరతిశయానన్తకల్యాణగుణజాతేనదీప్యమానో - భవాన్-మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన“ మాయావయునంజ్ఞాన ”మితిమాయాశబ్దస్య జ్ఞానపర్యాయత్వాత్ - అవతతార అవతీర్ణః. అనన్తకల్యాణగుణాకరో భగవానేవత్వద్రూపేణావతీర్ణః - అతః కథమనన్తానాంగుణానాంవర్ణనే వయం ప్రభవ ఇత్యర్థః - ననుసత్యమనన్తానాం భగవద్గుణానాంవర్ణనే యూయమసమర్థా ఇతి - అహం మానుషస్తత్కథం మద్గుణానువర్ణనే యూయమప్రభవస్తత్రాహుః - వేనస్యాఙ్గాజ్జాతస్యావతీర్ణస్యాపి - తే-అజహదనన్తకల్యాణగుణజాతస్య భగవదంశభూతస్యతవ - పౌరుషాణి-ప్రతీతిశేషః-అప్రతర్క్యతయా వాచస్పతీనాం బ్రహ్మాదీనామపి - ధియో-బభ్రముః-కిమువక్తవ్యం వయమసమర్థా ఇతి యతో బ్రహ్మాదయ ఏవముముహురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యద్యపిత్వన్మహిమానువర్ణనే

ద్యావివరీమభిః । కర్మభిః కథమాత్మానం గాపయిష్యామి బాలవత్ ॥ ౪౨ ॥ *******************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే , చతుర్దశోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయఉవాచ ॥ ఇతిబ్రువాణంనృపతింగాయకామునిచోదితాః । తుష్టువుస్తుష్టమనసస్తద్వాగమృతసేవయా ॥౧॥ నాలంవయంతేమహిమానువర్ణనేయో దేవదేవోఽవతతారమాయయా। వేనాఙ్గజాతస్యచపౌరుషాణి తేవాచస్పతీనామపిబభ్రముర్ధియః ॥ ౨ ॥ అథాప్యుదారశ్రవసః పృథోర్హరేః కలావతారస్యకథామృతాదృతాః ।యథోపదేశంమునిభిః ప్రచోదితాః శ్లాఘ్యానికర్మాణివయంవితన్మహి॥ ౩ ॥ఏషధర్మభృతాంశ్రేష్ఠో లోకంధర్మేఽనువర్తయన్ ।గోప్తాచధర్మసేతూనాంశాస్తాతత్పరిపన్థినామ్ ॥౪॥ ఏషవై లోకపాలానాంబిభర్త్యేకస్తనౌతనూః ।కాలేకాలేయథాభాగంలోకయోరుభయోర్హితమ్ ॥ ౫ ॥ వసుకాల ఉపాదత్తేకాలేచాయంవిముఞ్చతి । సమస్సర్వేషుభూతేషుప్రతపన్సూర్యవద్విభుః ॥ ౬ ॥ తితిక్షత్యక్రమంవైన్య ఉపర్యాక్రమతామపి।

వయంనాలం-తథాపివిపులకీర్తేః-హరేః-అంశావతారభూతస్య-పృథోః-కథామృతే-ఆదృతాస్సాదరాః - వయం-మునిభి-రుపదేశో యథాభవతి తథా - ప్రచోదితాః ప్రేరితాస్సన్తః-శ్లాఘ్యాన్యనవద్యానికర్మాణి వితన్మహే విస్తారయామః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ విస్తరమేవప్రపఞ్చయతి ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషపృథుః-ధర్మభృతాం వర్ణాశ్రమానుబన్ధిధర్మానుష్ఠానపరాణాంమధ్యే-శ్రేష్ఠః “ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । సయత్ప్రమాణంకురుతే లోకస్తదనువర్తత ” ఇత్యుక్తరీత్యా స్వయంకృత్స్నవిదప్యకృత్స్నవిల్లోకసఙ్గ్రహార్థం నితరాం స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపర ఇత్యర్థః-అతఏవ - లోకం అకృత్స్నవిల్లోకం - ధర్మే-అనువర్తయన్ అనువర్తయితా - స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మమనుష్ఠాపయితా-ధర్మసేతూనాం-ధర్మస్సేతుః యేషాం తేషాం-సేతుర్హితరాన్తరప్రతిలమ్భకః - తద్వత్ శ్రౌతస్మార్తధర్మస్స్వసమీహితప్రాపకో యేషాం-తే ధర్మసేతవః - ధర్మైకశరణాస్సాధవ ఇతియావత్ - తేషాం-గోప్తా-తత్పరిపన్థినాం ధర్మవిరోధినామసాధూనాం-శాస్తా -యద్వా- ధర్మా ఏవ సేతవః మర్యాదా-తేషాం-గోప్తా - కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాంలోకంధర్మేఽనువర్తయన్నిత్యపేక్షితప్రకారనిర్దేశః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏషపృథుః-స్వయమేకఏవ-లోకపాలానాంసూర్యేన్ద్రాదీనాం-తనూః తనువత్కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతానసాధారణగుణాన్-తనుశబ్దస్యశరీరపరత్వేఽపి కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమేవప్రవృత్తినిమిత్తం తద్గుణపరత్వేపితుల్యం-తనౌస్వదేహే-కాలేకాలే - యథాభాగంభాగమనతిక్రమ్య-ఉభయోర్లోకయోర్హితంయథాభవతితథా - బిభర్తి-ఇహలోకస్యపాలనపోషణానురఞ్జనద్వారేణ - అముష్యలోకస్య యజ్ఞాదిప్రవర్తనేనైవంయథాభాగం - హితంయథాభవతితథా-బిభర్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్రసూర్యాదితనుధారణమేవాహ షడ్భిః ॥ వసుధనం-కాలేకరాదానకాలే - ఉపాదత్తే స్వీకరోతి-కాలే దుర్భిక్షకాలే-విముఞ్చతి - అష్టౌమాసాన్సూర్యో యథా ప్రతపన్ వసుజలమాదత్తే వర్షాసు విముఞ్చతి తద్వత్ - అతఏవ-సర్వేషుభూతేషు సమః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వైన్యః పృథుః-ఉపరిమస్తకే-పాదాదినా-ఆక్రమతామప్యార్తానాం-భూతానాం-కరు

ణాఃకరుణావాన్-అతిక్రమం - తితిక్షతిసహిష్యతే-అతః-క్షితివృత్తిమాన్-క్షితేరూర్భుమే-ర్యా - వృత్తిస్సర్వసహనం-సావృత్తిర్యస్యాస్తీతితథా ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా-దేవే-అవర్షతిసతి-కృఛ్రంగతాః ప్రాణాయాసాం తాః-ప్రజాః-స్వయంవృష్టింకృత్వా-ఇన్ద్రఇవ-రక్షిష్యతి-అత్ర హేతుః-అసౌనరదేవవపుర్హరిరితి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అసౌపృథు-ర్వదనామృతమూర్తినా - వదనమేవఅమృతమూర్తిశ్చన్ద్ర-స్తేన - లోక-మాప్యాయయతివర్ధయతి-వదనామృతమూర్తినాకథంభూతేన - అనురాగసహితో అవలోకోయస్మిన్-విశదం-యత్స్మితం-తేన-చారుసున్దరం, తేన, అత్రక్వచిత్క్వచిద్వర్తమాననిర్దేశో "వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వా ,, తిభూతనిర్దేశః "ఆశంసాయాంభూతవచ్చే ,, తి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అవ్యక్తం ప్రవేశనిర్గమయోరవిజ్ఞాతం-వర్త్మమార్గో - యస్య-నిగూఢంనిష్పత్తేఃపూర్వమపరై రవిజ్ఞాతం , కార్యం , యస్య,గమ్భీరవేదీకిమర్థమేవంకృతవానితిపరైరజ్ఞాతాభిప్రాయః, ఉపగుప్తంసురక్షితం-విత్తం-యస్య,అనన్తమాహాత్మ్యాద్యైర్యతో-ర్గుణానా,మేకంముఖ్యం , ధామఆశ్రయః ప్రచేతాఇవ-సంవృతాత్మా-సముద్రావరణేనవరుణఇవచతుర్భిస్సముద్రైర్జలప్రాకారాదిభిర్వాపరివేష్టితమూర్తిః,వరుణస్యాప్యుక్తగుణాద్రష్టవ్యాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ దురాసదఃశత్రోర్మనసాపిప్రాప్తుమశక్యః,దుర్విషహః-శత్రుభిస్సోఢుమశక్యః-ఆసన్నఃసన్నిహితోఽపి-విదూరవత్,తైర్పౌరుషేణాభిభవితుమశక్యః , వేనఏవారణి-స్తస్మా-దుత్థితోఽనలోగ్నిరివ-అనలస్యాప్యేతేగుణాద్రష్టవ్యాః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ చారస్తైర్గూఢపురుషై-ర న్తర్బహిశ్చ,భూతానాం, కర్మాణి , పశ్యన్నపి, స్తుతిని

భూతానాంకరుణశ్శశ్వదార్తానాంక్షితివృత్తిమాన్ ॥౭॥ దేవేఽవర్షత్యసౌదేవోనరదేవవపుర్హరిః।కృఛ్రప్రాణాఃప్రజాహ్యేషరక్షిష్యత్యఞ్జసేన్ద్రవత్ ॥ ౮ ॥ ఆప్యాయయత్యసౌలోకంవదనామృతమూర్తినా। సానురాగావలోకేనవిశదస్మితచారుణా ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తవర్త్మైషనిగూఢకార్యోగమ్భీరవేదీఉపగుప్తవిత్తః। అనన్తమాహాత్మ్యగుణైకధామాపృథుఃప్రచేతాఇవసంవృతాత్మా॥ ౧౦ ॥దురాసదోదుర్విషహఆసన్నోపివిదూరవత్। నైవాభిభవితుంశక్యోవేనారణ్యుత్థితోఽనలః ॥౧౧॥ అన్తర్బహిశ్చభూతానాంపశ్యన్కర్మాణిచారణైః। ఉదాసీనఇవాధ్యక్షోవాయురాత్మేవదేహినామ్ ॥ ౧౨ ॥ నాదణ్డ్యందణ్డయత్యేషసుతమాత్మద్విషామపి। దణ్డయత్యాత్మజమపిదణ్డ్యంధర్మపథేస్థితః ॥ ౧౩ ॥అస్యాప్రతిహతంచక్రంపృథోరామానసాచలాత్। వర్తతేభగవానర్కోయావత్తపతిగోగణైః ॥౧౪॥ రఞ్జయిష్యతియల్లోకమయమాత్మవిచేష్టితైః। అథాముమాహూరాజానంమనోరఞ్జనకైఃప్రజాః॥౧౫॥ దృఢవ్రతస్సత్యసన్ధోబ్రహ్మణ్యోవృద్ధసేవకః।శరణ్యస్సర్వభూతానాంమానదోదీనవత్సలః ॥ ౧౬ ॥మాతృభక్తిఃపరస్త్రీషుపత్న్యామర్ధఇవాత్మనః। ప్రజాసుపితృవత్స్నిగ్ధఃకింకరోబ్రహ్మవాదినామ్ ॥౧౭॥ దేహినామాత్మవత్ప్రేష్ఠస్సుహృదానన్దవర్ధనః ।ముక్తసఙ్గప్రసఙ్గోయందణ్డపాణిరసాధుషు ॥౧౮॥ ఓజసైషమహావీరోదోగ్ధాగామోషధీస్సతీమ్ । ఇమాంచస్వధనుఃకోట్యాసమాంపరికరిష్యతి॥౧౯॥

న్దాదావుదాసీనో-వర్తిష్యతే-దేహినామధ్యక్షో దేహధారణేప్రధానహేతుభూత,స్సూత్రాత్మా సూత్రరూపోవాయురివసూత్రాత్మేతిహార్స్వఆర్షః,వాయురాత్మేవదేహినామితిపాఠాన్తరం , తత్ర,ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యధారకోవాయురితేత్యర్థః,ఉదాసీనఇవఉదాసీనవదాస్తఇత్యత్రదృష్టాన్తః ॥౧౨॥ ఏషపృథుః-ఆత్మద్విషాంశత్రూణామపి,సుత-మదణ్డ్యం,నదణ్డయతి-సుతగ్రహణంస్వాత్మజసామ్యార్థం, ఆత్మజమపి,దణ్డ్యం,దణ్డయతి,యతోఽసౌ, ధర్మపథేస్థితఃయమస్యవృత్తౌస్థితః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అస్యపృథో,శ్చక్రమాజ్ఞా,రథచక్రంచ,అప్రతిహతంసత్,మానసాచలమభివ్యాప్య,వర్తతే-కింవక్తవ్యమామానసాచలాదితి,యతోఽసౌ,వర్కస్సూర్యో,యావద్గోగణైఃకిరణసమూహై , స్తపతి,తావత్వర్తతే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ రాజశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం ప్రజారఞ్జనరూపమస్మిన్నేవపుష్కలమిత్యాహుః-రఞ్జయిష్యతీతి,అయంపృథు,రాత్మనస్స్వస్య, విచేష్టితైర్వ్యాపారైః,యతః-లోకం,రఞ్జయిష్యతి,అథ,తతః-మనోరఞ్జనైర్నేతృభి-రముం,రాజానం,ప్రజా,ఆహుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దృఢవ్రతఃఅప్రతిహతసఙ్కల్పః-సఙ్కల్పోఽపితస్యానాసమీచీనవిషయఇత్యాహుః , సత్యసన్ధః , సత్యంసమీచీనంసన్ధత్తేసఙ్కల్పతఇతిసత్యసన్ధః,బ్రహ్మణ్యఃబ్రాహ్మణేషుసాధుః,వృద్ధానాంజ్ఞానవృద్ధానాం-సేవకః,సర్వభూతానాం,శరణ్యఃరక్షకత్వేనవిశ్వసనీయః , మానదఃసమ్మానకారః-దీనేషువత్సలః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పరస్త్రీషుపరదారేషు,మాతరీవ-భక్తిర్భజనం,యస్య, ఆత్మనోదేహస్యార్ధఇవ,పత్న్యాం,వర్తతే,ప్రజాసు,పితృవత్,స్నిగ్ధఃదోషానవేక్షణేనప్రీతిపూర్వమనువర్తనశీలః ; బ్రహ్మవాదినాం,కింకరోదాసః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దేహినా,మాత్మవన్నిరతిశయప్రీతివిషయః-సుహృదా,మానన్దంసుఖంవర్ధయతీతితథా, ముక్తసఙ్గేషువీతరాగేషు,ప్రకృష్టస్సఙ్గోయస్య,అసాధుషు,దణ్డపాణిరిత్యపరాధాత్మమోచ్యతే - నాదణ్డ్యమిత్యత్రపక్షపాతాభావఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏషమహావీరః పృథుః,ఓజసాబలేన,సతీం - గాంభూమి, మోషధీర్దోగ్ధా,భూమేరోషధీర్ధోక్ష్యతీత్య

ర్తృకః॥అకథితంచ్చే,తిదుహేర్ద్వికర్మకత్వాద్గామితిద్వితీయానిర్దేశః,తథా,ఇమాంభూమిం,స్వధనుష్కోట్యా,పరిత, స్సమాం, కరిష్యతే ✽ ॥౧౯॥ ✽ కింబహునాఽయంసద్గుణానామాశ్రయఇతియతోసావనన్తకల్యాణగుణనిధిర్భగవానేవావతీర్ణ ఇత్యాహుః। అయంత్వితి।అయంత్విత్యనేన - నిస్సమాభ్యధికత్వమభిప్రేతం-తత్ర హేతు-స్సాక్షాద్భగవాన్ భగవచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతజ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః - హేయగుణరాహిత్యముచ్యతేకూటస్థ ఇతి-నిర్వికార ఇత్యర్థః-త్ర్యధీశః,త్రిలోకేశః - త్రివిధచేతనానామీశ ఇతివా,ఏవంభూతో,యఃపరమాత్మా,స, కలయాస్వాంశేనజీవేనా,వతీర్ణః, శరీరభూతపృథ్వాఖ్యజీవోపలక్షితోఽవతీర్ణః-ఆవేశావతారఇత్యర్థః-యద్వా,యోభగవాన్,స-ఆత్మాజీవశరీరకః, విశేష్యసంనిధౌగవాదిశబ్దానాంవ్యక్తిపర్యన్తత్వవజ్జీవవాచినోప్యాత్మశబ్దస్యశరీరిపరమపురుషపర్యన్తత్వస్యాకృతినయసిద్ధత్వాత్, కలయా, ఇత్థంభూతలక్షణేతృతీయేయం - స్వాపృథక్సిద్ధజ్ఞానాదిగుణవిశేషేణోపలక్షితోఽవతీర్ణ ఇత్యర్థః - కోఽసావాత్మా,యచ్ఛరీరకోఽవతీర్ణ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిఞ్జీవే - ప్రతీతమపి,అవిద్యారచితంప్రకృతిపరిణామరూపం-నానాత్వం దేవమనుష్యాదిభేదం, నిర్గతమర్థాద్వస్తునః - నిరర్థక-మవాస్తవికం-పశ్యన్తి - తత్త్వదర్శిన ఇతి శేషః, పరమార్థత ఆత్మన్యవిద్యమానందేహాత్మాభిమానినామాత్మనిప్రతీతమపినానాత్వం దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శినః ప్రకృతిపరిణామరూపత్వే నతద్గతమేవపశ్యన్తీత్యర్థః - యస్మిన్ప్రతీతంనానాత్వమిత్యనేనాత్మనినానాత్వస్యప్రతీతివిషయత్వం - నతుప్రమితివిషయత్వమిత్యుక్తం, అనేన,జీవేనానాత్వమవిద్యాసంబన్ధకృతం - నతు-స్వాభావతఇత్యుక్తంభవతి-యద్వా - నను-జీవశరీరకఃకలయాఽవతీర్ణశ్చేజ్జీవస్యావిద్యాసంబన్ధాదావిద్యకాస్తైవాదోషాఃపరస్మిన్పురుషేప్రసజేయు, స్తత్రాహుః, యస్మిన్నితి-యస్మిన్ భగవతి,ప్రతీతమపి-జీవశరీరకత్వాదినాహేతునాప్రతీయమానమప్య-విద్యాకృతం-నానాత్వం దేవాదిరూపనానాత్వం - నిరర్థకం-పశ్యన్తి-అర్థాత్ప్రయోజనాన్నిర్గతంనిరర్థక-మకార్యకరం,యద్యపిజీవశరీరకత్వాదినాహేతునాప్రతీయతే-తథాపి- జీవఇవబాలత్వాయువ

అయంతుసాక్షాద్భగవాంస్త్ర్యధీశఃకూటస్థఆత్మాకలయాఽవతీర్ణః। యస్మిన్నవిద్యారచితంనిరర్థకంపశ్యన్తినానాత్వమపిప్రతీతమ్ ॥౨౦॥ అయంభువోమండలమోదయాద్రేర్గోప్తైకవీరోనరలోకనాథః। ఆస్థాయజైత్రంరథమాత్తచాపఃపర్యేష్యతేదక్షిణతోయథాఽర్కః॥ ౨౧ ॥అస్మైనృపాలాఃకిలతత్రతత్రబలింహరిష్యన్తిసలోకపాలాః। మంస్యన్తఏషాంస్త్రియఆదిరాజంచక్రాయుధంతద్యశఉచ్చరన్త్యః ॥౨౨॥అయంమహీంగాందుదుహేఽధిరాజఃప్రజాపతిర్వృత్తికరఃప్రజానామ్।యోలీలయాఽద్రీన్స్వశరాగ్ర్యకోట్యాభిన్దన్సమాంగామకరోద్యథేన్ద్రః ॥౨౩॥ విష్ఫూర్జయన్నాజగవంధనుస్స్వయంయదాఽచరత్క్ష్మామవిషహ్యవిక్రమః। ✽ తదాని

త్త్వాదికందేవాదిదేహసంబన్ధాత్ప్రతీయమానమపినవాస్తవికం-కిన్తు-దేవాదిదేహగత - మేవంపరస్మిన్నపిపురుషేజీవసంబన్ధాత్ప్రతీతమపిజీవగతమేవ-నతుపరమపురుషగతం-నచైవం జీవవత్స శరీరత్వా దవాస్తవికేనాపినానాత్వే నానర్థప్రసక్తిరితి వాచ్యం-జీవస్యాప్యనర్థప్రసక్తేస్సశరీరత్వప్రయుక్తత్వాభావాత్ ప్రకృతివశ్యత్వాద్యాయత్తత్వాత్ - పరమాత్మనస్తు మాయాంస్వవశీకుర్వతఃప్రకృతివశ్యత్వకర్మవశ్యత్వాద్యభావేనఅనర్థాప్రసక్తేః - ఏతదేవాభిప్రేత్యనిరర్థకంపశ్యన్తీత్యుక్తమ్ ✽॥ ౨౦ ॥ ✽ అయం,నరదేవనాథఃపృథుః, ఓదయాద్రేరుదయాద్రిపర్యన్తం-భువోమణ్డలం-గోప్తారక్షిష్యతి-రక్షణార్థం-ఏకవీరఃస్వసమాభ్యధికవీరాన్తరశూన్యః-జైత్రంజయశీలం-రథ-మాస్థాయఅధిష్ఠాయ-ఆత్తఃధృతః-చాపోధను - ర్యేనసః-అర్క-ఇవ-దక్షిణతః-పర్యేష్యతేప్రదక్షిణీకరిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తస్మైతథాప్రదక్షిణంకుర్వతేపృథవే, లోకపాలైరిన్ద్రాదిభిస్సహితా,నృపాలారాజానః,తత్రతత్ర,బలిముపాయనం,హరన్తిసమర్పయన్తి-ఏషాంసలోకపాలానాంనృపాణాం, స్త్రియ,స్తస్యపృథో,ర్యశ,ఉచ్చరన్త్యఃకథయన్త్య-ఆదిరాజంపృథుం,చక్రాయుధంభగవన్తం,మంస్యన్తేజ్ఞాస్యన్తి ✽॥౨౨॥ ✽ తద్యశఃకథనరూపంస్త్రీణాంవాక్యమాహురయమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః,అయమిత్యాదికంనసూతాదివాక్యం " ఏషదోగ్ధామహావీరోగాంసతీ ,, మిత్యనేనపౌనరుక్త్యాపత్తేః,అతఏవ-దుదుహేఅకరోత్ నిలిల్యు రితిభూతనిర్దేశోపపత్తిః, అయమధిరాజఃపృథుః,ప్రజాపతిఃప్రజాపాలనాధికృతః,ప్రజానాం -జీవనోపాయకరఃజీవనోపాయంచికీర్షురిత్యర్థేపర్యవసానంబోధ్యం-గాంగోరూపధరాం-మహీం,దుదుహే,ఇన్ద్రఇవ , స్వశరాగ్ర్యకోట్యాశరశబ్దోధనుః పరః,ధనుఃకోట్యేతిపూర్వముక్తత్వాత్-శరాగ్ర్యస్యధనుశ్శ్రేష్ఠస్య-కోట్యాఅగ్రేణ,లీలయా,అద్రీన్,భిన్దన్-గాంభూమిం,సమా, మకరోత్ కరిష్యతీత్యర్థః ✽॥౨౩✽ లాఙ్గూలంపుచ్ఛ-ముద్యమ్యఉన్నమయ్య-యథా-మృగేన్ద్రస్సింహశ్చరతి-తథా-ఆజగవం,ధను-ర్విష్ఫూర్జయన్ - శత్రుభిస్సోఢుమశక్యోవిక్రమోయస్యసః,యదా-క్ష్మా,మచరత్,తదా-అసన్తోధర్మవిరోధినో-దిశిదిశి- నిలిల్యుఃలీనాబభూవుః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽

ఏషపృథుః-సరస్వతీసరస్వత్యాఖ్యామహానదీ - యత్రయస్మిన్ బ్రహ్మావర్తే-ప్రాదురభావిప్రాదురభూత్ - కర్మకర్తరిచిణ్ - తత్రదేశే-శతమశ్వమేధా - నాజహారఅకరోత్-యస్య - శతక్రతోఃక్రతుశతంసఙ్కల్ప్యానుతిష్ఠతఃపృథోః-శ్చరమేశతతమే-క్రతౌ-వర్తమానేప్రవర్తమానేసతి - పురన్దరఇన్ద్రో-హయమశ్వం-ఆహార్షీత్ హృతవాన్ * ॥ ౨౫ ॥ * ఏషపృథు-స్స్వసద్మనిస్వగృహస్య - ఉపసమీపే-య-ద్వనం-త-త్సమేత్య-తత్రైకమసహాయం-భగవన్తంసనత్కుమారం - భక్త్యా-ఆరాధ్య- త-దమలం-జ్ఞాన-మలభత-కింతత్ - యతోజ్ఞానాత్-పరంబ్రహ్మవిదన్తి * ॥ ౨౬ ॥ * విశ్రుతాఃవిక్రమాఃయశాంసియస్య-పృథుఃపరాక్రమోయస్య - సః-పృథుః- ఆత్మాశ్రయాఃస్వ విషయాః-గాథాః ప్రబన్ధరూపాః-తాస్తాః - గిరః-ఇత్యేవం - శ్రోష్యతి * ॥ ౨౭ ॥ * స్వతేజసాస్వబలేన-ఉత్పాటితాఃనిర్మూలితాః-లోకానాం-శల్యసదృశాఃదురాత్మానో- యేనసః-అతఏవ-అప్రతిరుద్ధచక్రఃఅప్రతిహతాజ్ఞః - దిశో-విజేష్యతే-సురాసురశ్రేష్ఠై-రుపగీయమానఃమహానుభావోయస్యసః-భువఃపతి-ర్భవితాభవిష్యతి * ॥ ౨౮ ॥ * ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః. **

ఏవంసూతాదిభిః ప్రఖ్యాపితోరుగుణగణఃపృథుః ప్రతిపూజితసూతబ్రాహ్మణభృత్యామాత్యాదిగణఃపుత్రీకృతజనైఃప్రాప్తశరణ ఆత్మనిరుద్ధబీజాంమహీంజిఘాంసుఃపునస్తయాప్రసాదితోబభూవేత్యాహమునిష్షోడశేన- ఏవమితి-భగవాన్-వై

లిప్యద్దిశిదిశ్యసన్తోలాఙ్గూలముద్యమ్యయథామృగేన్ద్రః॥ ౨౪ ॥ ఏషోఽశ్వమేధాన్ శతమాజహారసరస్వతీప్రాదురభావియత్ర । అహార్షీద్యస్యహయంపురందరశ్శతక్రతోశ్చరమేవర్తమానే॥ ౨౫॥ ఏషస్వసద్మోపవనంసమేత్యసనత్కుమారంభగవన్తమేకమ్ । ఆరాధ్యభక్త్యాఽలభతామలంతజ్జ్ఞానంయుతోబ్రహ్మపరంవిదన్తి॥ ౨౬॥ తత్రతత్రగిరస్తాస్తాఇతివిశ్రుతవిక్రమః । శ్రోష్యత్యాత్మాశ్రితాగాథాఃపృథుఃపృథుపరాక్రమః ॥ ౨౭ ॥ దిశో విజేతాఽప్రతిరుద్ధచక్రస్స్వతేజసోత్పాటితలోకశల్యః । సురాసురేన్ద్రైరనుగీయమానమహానుభావోభవితాపతిర్భువః * ॥ ౨౮ ॥ **************************************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః.**********

మైత్రేయఉవాచ॥ఏవంసభగవాన్వైన్యఃఖ్యాపితోగుణకర్మభిః। ఛన్దయామాసతాన్కామైఃప్రతిపూజ్యాఽభినన్ద్యచ ॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణప్రముఖాన్వర్ణాన్భృత్యామాత్యపురోధసః । పౌరాన్జానపదాన్ శ్రేణీఃప్రకృతీస్సమపూజయత్ ॥ ౨ ॥ విదురఉవాచ॥కస్మాద్దధారగోరూపంధరణీబహురూపిణీ। యాందుదోహపృథుస్తత్రకోవత్సోదోహనంచకిమ్ ॥౩॥ ప్రకృత్యావిషమాదేవీకృతాతేనసమాకథమ్।తస్యమేధ్యంహయందేవఃకస్యహేతోరపాహరత్॥ ౪ ॥సనత్కుమారాద్భగవన్బ్రహ్మన్బ్రహ్మవిదుత్తమాత్ । లబ్ధ్వాజ్ఞానంసవిజ్ఞానంరాజర్షిఃకాంగతింగతః॥ ౫ ॥యచ్చాన్యదపికృష్ణస్యభగవన్ *భగవతఃప్రభోః । శ్రవస్సుశ్రవసఃపుణ్యంపూర్వదేవకథాశ్రయమ్॥ ౬ ॥భక్తాయమేఽనురక్తాయతవచాధోక్షజస్యచ । వక్తుమర్హసియోఽదుహ్యద్వైన్యరూపేణగామి

న్యఃపృథు- రేవం-గుణైఃకర్మభిశ్చాత్మీయైః - ఖ్యాపితఃప్రసిద్ధింప్రాపిత- స్తాన్ సూతాదీన్-కామైస్తత్తదిచ్ఛావిషయైర్వస్త్రాభరణాదిభిః-ప్రతిపూజ్య - తేషాంస్తుతిమభినన్ద్యచ-ఛన్దయామాసతోషితవాన్ * ॥ ౧ ॥ * బ్రాహ్మణాదీన్-చతురో- వర్ణాన్-భృత్యా-నమాత్యాన్ - పురోధసఃపురోహితాన్- శ్రేణీః తైలికతాంబూలికాదీన్ - పౌరాన్ పురవాసినః-జానపదాన్ దేశవాసినోజనాన్-ప్రకృతీర్నిజయోగినః - సమ్యగపూజయత్ * ॥ ౨ ॥ * ఏవంసూతాదిస్తుతికథనవ్యాజేనసమాసతశ్శ్రావితపృథుచరితంమునింపునస్తచ్చరితవిస్తరశుశ్రూషయాతత్త్వాపృచ్ఛతి ॥ విదురఇతి ॥ బహురూపిణీకామరూపిణీ-ధరిత్రీ - కస్మాద్ధేతోః-గోరూపం-దధార - యాంధరిత్రీం-పృథు-ర్దుదోహ-తత్ర-వత్సఃకః-దోహనందోహనసాధనంపాత్రమ్ * ॥ ౩ ॥ * ప్రకృత్యాస్వభావేన-విషమాపర్వతాదిభిర్నిమ్నోన్నతా - దేవీధరిత్రీ-కథం-సమాకృతా-తస్యపృథో - ర్మేధ్యంయజ్ఞార్హం-హయమశ్వం-దేవఇన్ద్రః - కస్మాద్ధేతోః-అపాహరత్ * ॥ ౪ ॥ * హేభగవన్మైత్రేయ-బ్రహ్మవిదాంమధ్యే- ఉత్తమా-త్సనత్కుమారాత్-బ్రహ్మవిషయం - సవిజ్ఞానంఉపాసనాత్మకజ్ఞానసహితం-జ్ఞానంశ్రవణజన్యంజ్ఞానం-లబ్ధ్వా - రాజర్షిఃపృథుః-కాంగతిం-గతఃప్రాప్తః * ॥ ౫ ॥ * సుశ్రవసఃశోభనకీర్తేః-ప్రభో-ర్భగవతఃకృష్ణస్య - యః-పూర్వదేహఃప్రథమోవతారః-పృథు-స్తస్య-యాకథా-తదాశ్రయంతత్ప్రతిపాద్యం - పుణ్యంశ్రుణ్వతాంపుణ్యసంపాదకం - శ్రవోయశః యచ్చాన్యదపృష్టమపి తత్సర్వమ్ * ॥ ౬ ॥ * తవ-అధోక్షజస్యచ-భక్తాయ-అనురక్తాయ-మేమహ్యం-వక్తుమర్హసి-కోసావధోక్షజోయస్యభక్తామిత్యుక్తం - తత్రాహ - యోఽధోక్షజో- వైన్యరూపేణపృథురూపేణా-వతీర్ణ - ఇమాం - గాంపృథ్వీం - మదుహ్యత్ధు

ధవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టోమునిర్విస్తరేణపృథుచరితంవక్తుముపచక్రమ ఇత్యాహసూతఃచోదితఇతి ॥ అస్యశుకవచన
త్వంతున్యాయ్యం - విదురేణైవం-వాసుదేవస్యపృథోః-కథాంప్రతి-చోదితో -మైత్రేయః - ప్రీతమనాస్సన్-తంవిదురం-ప్ర
శస్యప్రస్తూయ-ప్రత్యభాషత ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అఙ్గ హేవిదుర-విప్రైః-యదా-పృథు-రభిషిక్తః.జనతాయాఃజనసమూహస్య "గ్రా
మజనబన్ధుభ్యస్తల్ " ఇతి,సమూహార్థేతల్ప్రత్యయః-పాలఇత్యా -మన్త్రితోనియుక్తశ్చ - తదా-క్షితిపృష్ఠేభూమణ్డలే-నిరన్నే అ
న్నరహితేసతి-క్షుధా-క్షామాఃక్షీణా - దేహాః-యాసాంతాః-ప్రజాః-ఏత్య- పతింపృథు-మబ్రువన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే రాజన్-
యథా-కోటరగతేన-వహ్నినా - వృక్షా-అభితస్తప్తా-భవన్తి - తథా-వయంజాఠరేణా-గ్నినా - అభితప్తాస్సన్తః - యోభ
వాన్-నోఽస్మాకం-వృత్తికరః - పతిః-విప్రైః.స్వాధితఃమథనేనసంపాదిత- స్తం-శరణ్యం-త్వా - మధునా-శరణం-యాతాఃగ
తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్మాత్-హేనరదేవ-ఉజ్ఝితోర్జాఃత్యక్తాన్నా - వయం-యావత్-ననఙ్క్ష్యామహేననాశంయాస్యామః-
తావదేవ-క్షుధా - అర్దితానాంపీడితానాం-నోఽస్మాకం- అన్నం - దాతవేదాతుం-భవా నీహతుయత్నంకరోతు,యత,
స్త్వం-వార్తాయాఃజీవికాయాః - పతిఃరక్షితా,లోకానాంపాలకశ్చ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ప్రజానాం,కరుణం,పరిదేవితంవిలాపం-
నిశమ్యశ్రుత్వా - పృథుః - దీర్ఘంచిరం,దధ్యౌచిన్తితవాన్, హేకురుశ్రేష్ఠ - సపృథుః,నిమిత్తంలోకస్యనిరన్నత్వేనిమిత్తం హే
తుం-అన్వపద్యతజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇతి,పృథివ్యాఓషధిబీజానిగ్రస్తానీతి,వ్యవసితఃనిశ్చిన్వానః - ప్రగృహీతం- శరాస
సంధను- ర్యేనసః-యథా - త్రిపురహన్తారుద్రః-తథా-భూమెర్హ్వాతోః-క్రుద్ధః-విశిఖంబాణం-సందధే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉదాయు

మామ్ ॥౭॥ సూతఉవాచ॥చోదితోవిదురేణైవంవాసుదేవకథాంప్రతి । ప్రశస్యతంప్రీతమనామైత్రేయఃప్రత్య
భాషత ॥ ౮ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ యదాభిషిక్తఃపృథురఙ్గవిప్రైరామన్త్రితో ❁ జనతాయాశ్చపాలః ।
ప్రజానిరన్నేక్షితిపృష్ఠఏత్యక్షుత్క్షామదేహాఃపతిమభ్యవోచన్ ॥ ౯ ॥ వయంరాజఞ్జాఠరేణాభితప్తాయథాఽగ్ని
నాకోటరస్థేనవృక్షాః ❁ । త్వామద్యయాతాశ్శరణంశరణ్యం యస్సాధితోవృత్తికరఃపతిర్నః ॥౧౦॥ తన్నోభ
వానీహతు ❁ దాతవేఽన్నంక్షుధార్దితానాంనరదేవదేవ । యావన్ననఙ్క్ష్యామహ ❁ ఉజ్ఝితోర్జావార్తాపతి
స్త్వంకిలలోకపాలః ॥౧౧॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ పృథుఃప్రజానాంకరుణంనిశమ్యపరిదేవితమ్ । దీర్ఘందధ్యౌకురు
శ్రేష్ఠనిమిత్తంసోఽన్వపద్యత ॥ ౧౨ ॥ ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యాప్రగృహీతశరాసనః । సందధేవిశిఖంభూమేఃక్రుద్ధ
స్త్రిపురహాయథా ॥౧౩॥ ప్రవేపమానాధరణీనిశామ్యోదాయుధంచతమ్ । గౌస్సత్యపాద్రవద్భీతామృగీవమృ
గయుద్రుతా ॥౧౪॥ తామన్వధావత్తద్వైన్యఃకుపితోఽత్యరుణేక్షణః । శరంధనుషిసన్ధాయయత్రయత్రపలా
యతే ॥౧౫॥ సాదిశోవిదిశోదేవీరోదసీచాన్తరంతయోః । ధావన్తీతత్రతత్రైనందదర్శానూద్యతాయుధమ్ ॥౧౬॥
లోకేనావిన్దతత్రాణంవైన్యాన్మృత్యోరివప్రజాః । త్రస్తాతదానివవృతేహృదయేనవిదూయతా ॥ ౧౭ ॥ ఉవాచ
చమహాభాగధర్మజ్ఞాపన్నవత్సల । త్రాహి ❁ మామపిభూతానాంపాలనేఽవస్థితోభవాన్ ॥౧౮॥ సత్వంజిఘాం
ససేకస్మాద్దీనామకృతకిల్బిషామ్ । అహనిష్యత్కథంయోషాంధర్మజ్ఞఇతియోమతః ॥౧౯॥ ప్రహరన్తినవైస్త్రీ

ధంశరాసనేసంహితశరం - పృథుం-నిశామ్యదృష్ట్వా-ధరణీ-ప్రవేపనానితరాంభయాత్కమ్పమానా - గౌస్సతీగోరూపంధృ
తవతీ-మృగయునావ్యాధేన - ద్రుతాఅనుద్రుతా-భీతా-మృగీవహరిణీవ-అపాద్రవత్ పలాయితవతీ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వైన్యఃపృ
థుః-కుపితఃకోపయుక్తః - అతఏవా-తినితగా-మరుణే-ఈక్షణే-యస్యసః-ధనుషి బాణం - సన్ధాయ-యత్రయత్ర-సా-పలాయ
తేపలాయితవతీ-తత్రతత్ర - తామేవధృతగోరూపాం-ధరణీ-మనుసృత్య-గతవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సాదేవీధరిత్రీ-దిశో-విదిశః-
రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ - తయోః,రన్తరమన్తరిక్షంచ, ధావతీ సతీ,తత్రతత్రదిగ్విదిగాదిషు, ఏనంపృథుం - అనుపృష్ఠతః, ఉద్య
తముద్ధృతమాయుధంయేనతందదర్శ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ మృత్యోర్భీతాః,ప్రజా,ఇవ-వైన్యాత్పృథోః - త్రస్తాసతీ- త్రాణంరక్ష
ణోపాయం - లోకే-నావిన్దతనాలభత-కిన్తు-తదా-విదూయతానితరాముపతప్తేన-హృదయేన-నివవృతేన్యవర్తత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁
ఉవాచచ - ఉక్తిమేవాహ- హేమహాభాగమహాబుద్ధిమన్,పరాజ్గితజ్ఞైశ్వర్యః - ధర్మజ్ఞస్త్రీణాంవధానర్హత్వరూపధర్మజ్ఞ-ఆపన్న
వత్సల-ఆపన్నేషుఆపదంప్రాప్తేషు - వాత్సల్యవిశిష్ట-భూతానాం, పాలనే, అవస్థితో,భవాన్- అతోభూతేష్వన్తర్భూతాం
మామపిత్రాహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సత్వంభూతపాలనాధికృతస్త్వం - అకృతకిల్బిషాంనిరపరాధాం - దీనాం,మాం,కథం,జి
ఘాంససేహన్తుమిచ్ఛసి-అనేనస్వస్యావధ్యత్వముక్తం-హన్తృత్వంతవానుచితమిత్యాహ-అహనిష్యదితి,అతోనపౌనరుక్త్యం-
ధర్మజ్ఞఇతి,మతఃజ్ఞాతో - యోభవాన్ - యోషాం - మాం,కథ,మహనిష్యత్ హనిష్యతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హేరాజన్ - సా
మాన్యజనాఅపి-కృతాగస్స్వపికృతాపరాధాస్వపి-స్త్రీషు,నవైప్రహరన్తి-కిముత-దీనవత్సలాఃకరుణాః,స్త్వాదృశా, నప్రహ

రస్తీతి ॥౨౦॥ కించ-యత్రమయి-విశ్వంజగత్-ప్రతిష్ఠితం-తాం-మజరాందృఢాం-నావంనౌరూపాం,విపాట్యవిభిద్య,ఆత్మానమిమాః ప్రజాశ్చ,అమ్భసి,కథం,ధాస్యసి ధారయిష్యసి ॥౨౧॥ ఏవముక్తోధరిత్య్రాపృథుస్తదుక్తేః ప్రతివక్త్యన్నాహ॥ వసుధ ఇతి॥ యః,త్వయోక్తంజిఘాంససికస్మాద్దీనామకృతకిల్బిషామితి,తన్నేత్యాహ-త్రిభిః । హేవసుధే,మచ్ఛాసనపరాఙ్ముఖీంమదాజ్ఞాతివర్తినీం,త్వాం,వధిష్యామి,రాజ్ఞోమమాజ్ఞాతిలఙ్ఘనమేవాయంభవత్యాః ప్రథమోఽపరాధ ఇతిభావః,కించ-యాభవతీ,బర్హిషియజ్ఞే,భాగంవృఙ్క్తే దేవతారూపేణభాగంభజతే-యాచ,త్వం,వసు-ధాన్యాదికం,నతనోషినదదాసి,ఉపకారానభిజ్ఞాయాస్తవాయంద్వితీయోఽపరాధ ఇతిభావః ॥౨౨॥ ననుసాపరాధాయా అపిగోరూపాయామమవధోఽనుచితస్తత్రాహ॥ యవసమితి॥ యాగౌః-అనుదినం,యవసంతృణమేవ-పరం,జగ్ధి అత్తి-అథ,పయస్తు-నైవసందోగ్ధి ప్రపూరయతి,తస్యాందుష్టాయాంగవిదణ్డ ఏవ,ఉచితః,అన్యత్రాదుష్టాయాంగవి-దణ్డో-నప్రశస్యత ఇత్య-యంధర్మోదృశ్యత ఇతిభావః ॥౨౩॥ స్వయంభువాబ్రహ్మణా-భూతానాంజీవనార్థత్వేన,ప్రాక్కల్పాదౌ-సృష్టాని,ఓషధిబీజాని-ఆత్మని స్వస్యాం,రుద్ధాని ఆత్మనిగ్రస్తానీత్యర్థః,మాంభూతపాలనాధికృత-మవజ్ఞాయపరాభూయ-అత ఏవ-మన్దధీ-స్త్వం-నముఞ్చసి-అతస్త్వద్వధ ఉచిత ఏవేతిభావః ॥౨౪॥ తన్నిమిత్తం మద్వధసాధ్యం,ప్రత్యుతమద్వధే అస్మానస్యాత్,తత్రాహ ॥ అమూషామితి ॥ క్షుత్పరీతానాం క్షుధాపరితోవ్యాప్తానాం,అత ఏవా-ర్తానాం,అమూషాంప్రజానాం,పరిదేవితందుఃఖం-మద్బాణైర్భిన్నాయా-స్తవ,మేదసామాంసేన-శమయిష్యామి ॥౨౫॥ యదప్యుక్తం "అహనిష్యత్కథంయోషాంధర్మజ్ఞ ఇతియోమత ,, ఇతి-తత్రాహ॥ పుమానితి॥ పుమాన్-యోషిద్వా-క్లీబః నపుంసకోవా-ఆత్మసంభావితః ఆత్మనైవసంభావితః-నతుపరైః-అత ఏవా,ధమః-

---

షుకృతాగస్స్వపిజన్తవః । కిముతత్వద్విధారాజన్కరుణాదీనవత్సలాః ॥౨౦॥ మాంవిపాట్యాజరాంనావం యత్రవిశ్వంప్రతిష్ఠితమ్ । ఆత్మానంచప్రజాశ్చేమాః కథమమ్భసిధాస్యసి ॥౨౧॥ పృథురువాచ॥ వసుధేత్వాంవధిష్యామిమచ్ఛాసనపరాఙ్ముఖీమ్ । భాగంబర్హిషియావృఙ్క్తేనతనోషిచనోవసు ॥౨౨॥ యవసంజగ్ధ్యనుదినం నైవదోగ్ధ్యౌధసంపయః । తస్యామేవంహిదుష్టాయాందణ్డోఽత్రనశస్యతే ॥౨౩॥ త్వంఖల్వోషధిబీజానిప్రాక్సృష్టానిస్వయంభువా । నముఞ్చస్యాత్మరుద్ధానిమామవజ్ఞాయమన్దధీః ॥౨౪॥ అమూషాంక్షుత్పరీతానామార్తానాంపరిదేవితమ్ । శమయిష్యామిమద్బాణైర్భిన్నాయాస్తవమేదసా ॥౨౫॥ పుమాన్యోషిదుతక్లీబ ఆత్మసంభావితోఽధమః । భూతేషునిరనుక్రోశోనృపాణాంతద్వధోఽవధః ॥౨౬॥ త్వాంస్తబ్ధాందుర్మదాంనీత్వామాయాగాంతిలశశ్శరైః । ఆత్మయోగబలేనేమాధారయిష్యామ్యహంప్రజాః ॥౨౭॥ ఏవంమన్యుమయీంమూర్తింకృతాన్తమివబిభ్రతమ్ । ప్రణతాప్రాఞ్జలిఃప్రాహమహీసంజాతవేపథుః ॥౨౮॥ నమఃపరస్మైపురుషాయమాయయా

భూతేషు-నిరనుక్రోశః నిర్ఘృణః-స్యాత్-తర్హి పుమాదివిభాగమనాదృత్య తద్వధ ఏవనృణాముచిత ఇత్యర్థః ॥౨౬॥ యదప్యుక్తం "మాంవిపాట్య" ,, ఇత్యాదినా,తత్రాహ॥ త్వామితి॥ మాయాగాం మాయయాధృతగోరూపాం-తథా-దుర్మదాం-మదభావే కథమంభసిప్రజాధాస్యతీత్యేవంరూపదుర్మదవిశిష్టాం-త్వాం-శరైర్మద్బాణై-స్తిలశః తిలప్రమాణానిఖణ్డానీత్యేవంభూతామవస్థాం-నీత్వాప్రాపయ్య-ఆత్మనోమమ-యోగబలేన యోగసామర్థ్యేనైవా-హం-ప్రజా-ఆత్మానంచ-ధారయిష్యామి ॥౨౭॥ ఏవం-మన్యుమయీం మన్యుప్రచురాం-మూర్తింవిగ్రహం-బిభ్రతం-కృతాన్తమివస్థితం-పృథుమిత్యర్థః-నతుకృతాన్తవన్మన్యుమయీంమూర్తింబిభ్రతమితి-కృతాన్తస్యతదభావాత్-ప్రణతాప్రహ్వీభూతా,మహీధరిత్రీ-సంజాతకమ్పా-ప్రాఞ్జలిః-ప్రాహ ॥౨౮॥ పృథునైవంప్రత్యుక్తాపృథ్వీసాక్షాద్భగవదవతారభూతోఽయంపృథుస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిర్నమయావఞ్చయితుంశక్య ఇత్యాలోచ్యస్వతఓషధీబీజనిర్గమోపాయముపదిదిక్షుస్తౌతి-త్రిభిః-పాదమంశోపదిష్టోపాయంమహాగ్రహీదిత్యాశఙ్క్య,తావత్తత్క్రోధోపశమనాయాత్మనోదైన్యమాకిఞ్చన్యంచనివేదయన్తీ-తంచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనజగత్సృష్ట్యాదికారణత్వేనధర్మపరిత్రాణనిమిత్తావతారవిశిష్టత్వేనచస్తౌతి॥ నమస్తస్మై ఇతి ॥ మాయయా స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయామాయయాప్రకృత్యా-విన్యస్తనానాత్మనవేనిష్పాదితదేవమనుష్యాదివ్యష్టిక్షేత్రజ్ఞశరీరాయ-అనేనప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం-జగత్కారణత్వం-తచ్చసద్వారక-మితిచోక్తంభవతి-సద్వారకత్వమేవవ్యనక్తి-గుణాత్మనే ప్రకృతిగుణవిశిష్టత్వాత్తద్వారాసత్త్వాదిగుణస్వభావాయ-యథా "కాఠిన్యవానోబిభర్తితస్మైభూమ్యాత్మనేనమ ,, ఇతిభూమిద్వారాకాఠిన్యవత్త్వం-నతుస్వరూపతోగుణాత్మకత్వం-నిర్గుణశ్రుతివిరోధాత్-ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేపితద్వైలక్షణ్యేనస్థితిమాహ - పరస్మై ప్రకృతిపురుషవిలక్షణాయ-వైలక్షణ్యే హేతుమాహ-స్వరూపానుభవేననిర్ధుతద్రవ్యక్రియాకారకవిభ్రమోర్మయే- స్వరూ

పానుభవః స్వరూపవిషయం యథావస్థితం జ్ఞానం-స్వరూపశబ్దేన ప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపాణి త్రీణ్యపి వివక్షితాని-స్వరూపాణాం ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణా-మనుభవేన యాథాత్మ్యజ్ఞానేన-నిర్ధుతాః నిరస్తాః-ద్రవ్యక్రియాకారకవిభ్రమాః-ద్రవ్యక్రియేతి ద్వంద్వః-విభ్రమశబ్దః ప్రత్యేకం సంబధ్యతే-ద్వంద్వాన్తే శ్రుతత్వాత్-తత్ర-ద్రవ్యభ్రమో నామ-పృథివ్యాదిద్రవ్యారబ్ధేషు దేహేష్వాత్మభ్రమః, గచ్ఛామీచ్ఛామి ద్వేష్మీతి దేహగతక్రియాణామాత్మని భ్రమః క్రియాభ్రమః, కారకభ్రమః కర్తృత్వభ్రమః, సచ « అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణంచ పృథగ్విధం । వివిధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవంచైవాత్ర పఞ్చమం ॥ శరీరవాఙ్మనోభిర్యత్కర్మ ప్రారభతే నరః । న్యాయ్యం వా విపరీతం వా పఞ్చైతే తస్య హేతవః ॥ తత్రైవం సతి కర్తారమాత్మానం కేవలం తు యః । పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్న స పశ్యతి దుర్మతి „ రిత్యుక్తరీత్యా కర్తృత్వస్య అధిష్ఠానాదిషు పఞ్చస్వనుగతత్వేప్యననుగతత్వేనైవ ప్రతీతిరూపః, ఏతే త్రయో భ్రమాః, తత్ప్రయుక్తాః, ఊర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవ్యాఖ్యాః, తస్మై, సర్వదా యుగపత్ప్రత్యక్షితసర్వవస్తువిషయప్రమితిరూపసాక్షాత్కారనిరస్తదోషమూలభ్రమతత్కార్యత్వాద్వైలక్షణ్యాసిద్ధిః, గుణభేదాభిప్రాయేణ నమసో ద్విరుక్తిః, అత్ర జగత్కారణత్వకథనేన తదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిమత్త్వస్యాప్యభిప్రేతత్వాత్సార్వజ్ఞం సర్వశక్తిం త్వాం త్వత్కార్యజగదన్తర్భూతాఽహం వక్ష్యయితుమసమర్థేత్యభిప్రేతం, అనేన స్వస్యాకించన్యమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥౨౯॥ ❀ తదేవ విశదయన్త్యాహ ॥యేనేతి॥ యేన ధాత్రా, దధాతి విదధాతి సృజతీతి ధాతా, తేన త్వయా, ఆత్మాయతనం, ఆత్మనాం వ్యష్టిజీవానామాయతనం స్థానభూతా, అహం, వినిర్మితా సృష్టా, కథం భూతాఽహం, యతః, యస్యాం మయి, గుణసర్గసఙ్గ్రహః గుణమయప్రకృతిపరిణామాత్మకదేవాదిప్రపఞ్చో, వర్తతే, సఏవ, ధాతా, భవాన్, ఉదాయుధః ఉద్ధృతాయుధః, స్వరాట్ స్వతన్త్రస్సన్, స్వరాడిత్యనేన, నహ్యన్యో నివారకో స్తీత్యభిప్రేతం, మాం స్వసృష్టాం మాం, హన్తు, ముపస్థితః, తత, స్త్వత్తోఽన్యం, కం-శరణం రక్షణోపాయం, మాశ్రయే, నకమపి,

---

యావిన్యస్తనానాతనవే గుణాత్మనే । నమస్స్వరూపానుభవేన నిర్ధుత ద్రవ్యక్రియాకారకవిభ్రమోర్మయే ॥౨౯॥
యేనాహమాత్మాయతనం వినిర్మితా ధాత్రా యతోఽయం గుణసర్గసఙ్గ్రహః । సఏవ మాం హన్తుముదాయుధస్స్వరాడుపస్థితోఽన్యం శరణం కమాశ్రయే ॥౩౦॥ యఏతదాదావసృజచ్చరాచరం స్వమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాఽవితర్క్యయా । తయైవ సోఽయం కిల గోప్తుముద్యతః కథన్ను మాం ధర్మపరో జిఘాంససి ॥౩౧॥ నూనం బతేశస్య సమీహితం జనైస్తన్మాయయా దుర్జయయాఽకృతాత్మభిః । న లక్ష్యతే యస్త్వకరోదకారయద్యోఽనేక ఏకః పరతస్స ఈశ్వరః ॥౩౨॥ సర్గాదియోఽస్యానురుణద్ధి శక్తిభిర్ద్రవ్యక్రియాకారకచేతనాత్మభిః । త

క్షిం తు త్వామేవేత్యభిప్రాయః ❀ ॥౩౦॥ ❀ నను, యఏవ స్రష్టా సఏవ హన్తి చేత్త్వయా విధేయం సత్యం, స్రష్టురపి హన్తృరూపధారణ ఏవ హననే ప్రవృత్తిరుచితా న త్వవిత్యత్వరూపధారిణస్తవేత్యాహ ॥ యఏతదితి ॥ యో భవాన్, ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగత్-ఆత్మాశ్రయో యస్యాస్తయా, అవితర్క్యయా ఏవం విధేతి చిన్తయితుమశక్యయా, స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా-ప్రకృత్యా, మాయాశబ్దస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానపరో వా, అవితర్క్యేణ స్వసఙ్కల్పేనా, సృజత్-సఏవ భవాన్, తయైవ సఙ్కల్పేన, గోప్తుంచరాచరాత్మకం జగద్రక్షితు, ముద్యతః ఉద్యుక్తః, నతు కాలాగ్నిరుద్రాద్యవతారేణైవ హన్తుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః, అతః-ప్రజాపాలనరూపధర్మప్రవృత్తస్త్వం, మాం ప్రజానాం భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిరూపాం మాం-కథన్ను, జిఘాంససి హన్తుమిచ్ఛసి ❀ ॥౩౧॥ ❀ విచిత్రాన న్తశక్తేస్తవ ప్రభావమజానత్యా మమేదం త్వదీయం కృత్యమనుచితమివ ప్రతీయతే, త్వచ్చికీర్షితం తు న కేఽపి జానీయురిత్యాహ ॥నూనమితి॥ అకృతాత్మభిః అవశీకృతచిత్తైః, త్వామప్రపన్నైరితి యావత్-దుర్జయయా జేతుమశక్యయా, స్వమాయయా ఆత్మీయమాయయా కరణభూతయా, ఈశస్య తవ-సమీహితం చేష్టితం, ద్వాభ్యాం చికీర్షితం జనైర్న లక్ష్యతే న జ్ఞాయతే, యద్వా, దుర్జయయా-స్వమాయయా హేతుభూతయా, అకృతాత్మభిః మోహితచిత్తైః, మాదృశైర్జనైః, ఈశస్య తవ, సమీహితం న లక్ష్యత ఇత్యర్థః, కోఽసావీశ్వరః యస్య సమీహితం న లక్ష్యతే తత్రాహ, యః, స్వత ఏకోఽపి, పరతః బ్రహ్మరుద్రాదిక్షేత్రజ్ఞరూపశరీరభేదా, దనేకస్సన్, అకరోత్ మహదాదిపృథివ్యన్తజగత్సృష్టిం అకారయత్, వ్యష్టిసృష్టిమిత్యర్థః, స ఈశ్వరః త్వమేవేతి భావః ❀ ॥౩౨॥ ❀ అతోఽచిన్త్యశక్తయే తుభ్యం కేవలం నమ ఇత్యాహ ॥సర్గాదీతి॥ యో భవాన్, అస్య జగతః, సర్గాది సృష్ట్యాదికం, ద్రవ్యక్రియాకారకచేతనాత్మభిః, ద్రవ్యం ప్రధానాత్మకమచిద్ద్రవ్యం, క్రియా జీవాదృష్టాఖ్యం కర్మ, కారకః కరోతి గుణక్షోభమితి కారకః కాలః, చేతనో జీవః-ఏతద్రూపాభిస్స్వశక్తిభిః, అనురుణద్ధి అనువర్తతే కరోతీతి యావత్, తస్మై, సమున్నద్ధాః కార్యోన్ముఖాః, విరుద్ధాః, శక్తయో

యస్యతస్మై, సృష్టిస్థితిసంహారాణాంయుగపద్విరుద్ధత్వాత్తద్ద్వారాతదుపయుక్తశక్తీనాంవిరోధః, యుగపత్సృష్ట్యాదీనామితరోవిరుద్ధత్వేపికాలభేదాదుపపన్నత్వేనసృష్ట్యాద్యుపయుక్తశక్తిమత్త్వముపపన్నం, వేధసేకారణభూతాయ, పరస్మైప్రకృతిపురుషవిలక్షణాయ, పురుషాయ, తుభ్యంనమః ❀ ॥౩౩॥ ❀ తవసమున్నద్ధవిరుద్ధశక్తిమత్త్వంనమానాన్తరగమ్య, మపిత్వపరోక్షంమయైవానుభూతమిత్యాహ ॥సవాఇతిద్వాభ్యాం॥ హేవిభో, ఆత్మనా, త్మనాస్వయం,వినిర్మితం-భూతానిపృథివ్యాదీని, న్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీన్య,న్తఃకరణంచై, తదాత్మకం, జగ,త్సంస్థాపయిష్యన్, హే అజకర్మాయత్తోత్పత్తిశూన్య, తథాపి, ఆదిసూకరః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యవరాహావతారో, భూత్వా, సవైప్రసిద్ధః,భవా, న్మాంత్వన్నిర్మితజగదాధారభూతాంమాం, అంభసఃఅంభసిప్రవిశ్య "ల్యబ్లోపేకర్మణ్యధికరణేచ,, త్యధికరణేపఞ్చమీ, రసాతలాత్, అభ్యుజ్జహారఉద్ధృతవాన్ ❀ ॥౩౪॥ ❀ సధరాధరఃఆదివరాహః, అద్య, అపాం,ముపస్థేఉపరి, నావినౌకావదాధారభూతాయాం, మయి,అవస్థితాః, ప్రజాః, రిరక్షిషుఃరక్షితుమిచ్ఛుః,భవాన్ సమభూత్ భవద్రూపేణావతీర్ణః,సఏవత్వం,మధునా, వీరమూర్తిఃక్రోధరూపః ఉగ్ర స్తీక్ష్ణశ్శరోయస్య-పయసినిమిత్తే-గాంగోరూపాం - మాం-జిఘాంససిహన్తుమిచ్ఛసి-కిలేత్యేతద్విరుద్ధశక్తిమత్త్వంమయైవోపలబ్ధమిత్యర్థః ❀ ॥౩౫॥ ❀ ఏవమచిన్త్యవివిధశక్తిమత్త్వేనభగవన్తం స్తుత్వాతదేవపునరనుసందధతీసర్వానవతారాన్నమస్కరోతి॥నూనమితి॥ యేషామీశ్వరాణామీశ్వరావతారాణా - మీహితంచికీర్షితం-తద్గుణసర్గమాయయా-తస్య-ఈశ్వరస్యసంబన్ధిన్యా-సత్త్వాదిగుణకార్యప్రపఞ్చమూలయా-మాయయా - మోహితం-

---

స్మైసమున్నద్ధవిరుద్ధశక్తయేనమఃపరస్మైపురుషాయవేధసే ॥ ౩౩ ॥ సవైభవానాత్మవినిర్మితంజగద్భూతేన్ద్రియాన్తఃకరణాత్మకంవిభో । సంస్థాపయిష్యన్నజమాంరసాతలాదభ్యుజ్జహారామ్భసఆదిసూకరః ॥౩౪॥ అపాముపస్థేమయినావ్యవస్థితాఃప్రజాభవానద్య రిరక్షిషుఃకిల । సవీరమూర్తిస్సమభూద్ధరాధరోయోమాంపయస్యుగ్రశరోజిఘాంససి ॥ ౩౫ ॥నూనంజనైరీహితమీశ్వరాణామస్మద్విధైస్తద్గుణసర్గమాయయా।నజ్ఞాయతేమోహితచిత్తవర్త్మభిస్తేభ్యోనమోవీరయశస్కరేభ్యః॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,షోడశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మైత్రేయఉవాచ॥ఇత్థంపృథుమభిష్టూయరుషాప్రస్ఫురితాధరమ్ । పునరాహావనిర్భీతా సంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా ॥౧॥ పృథివ్యువాచ॥ సంనియచ్ఛాభిభోమన్యుంనిబోధశ్రావితంచమే । సర్వతస్సారమాదత్తేయథామధుకరోబుధః ॥౨॥ అస్మిన్లోకేఽథవాముష్మిన్మునిభిస్తత్త్వదర్శిభిః । దృష్టాయోగాఃప్రయుక్తాశ్చపుంసాంశ్రేయఃప్రసిద్ధయే॥ ౩ ॥తానాతిష్ఠతియస్సమ్యగుపాయాన్పూర్వదర్శితాన్ । అవరశ్శ్రద్ధయోపేతఉపేయాన్విన్దతేఽఞ్జసా॥ ౪ ॥తాననాదృత్యయోవిద్వానర్థానారభతేస్వయమ్ । తస్యవ్యభిచరన్త్యర్థాఆరబ్ధాశ్చపునఃపునః ॥ ౫ ॥

యచ్చిత్తం-తస్య-వర్త్మని-వృత్తయో-యేషాంతై-ర్మాదృశైరజ్ఞైర్జనై-ర్నజ్ఞాయతే-నూనంనిశ్చయే-తేభ్యః - వీరాణామస్మాకమపియశస్కరేభ్యోహిరణ్యాక్షాదీనాంభగవతాయుద్ధనిహతానామిత్యేవంరూపకీర్తిసంపాదకేభ్యః - అవతారేభ్యోనమః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః. ❀

ఏవంసర్వకారణత్వేనవిచిత్రశక్తిత్వేనచపృథుంప్రస్తూయతదభిమతౌషధిబీజనిర్గమోపాయంవివక్షన్తీతత్రతంవిశ్వాసయితుంప్రసాదయన్త్యాహమహీత్యాహ మునిః॥ఇత్థంపూర్వోక్తప్రకారేణ-పృథు-మభిష్టూయ-తతోఽప్యనివృత్తరుషా - ప్రస్ఫురితఃనితరాంచలితః-అధరోష్ఠో-యస్యతం-దృష్ట్వేతిశేషః-భీతాసత్య-వనీ-ఆత్మానంమనః-ఆత్మనాబుద్ధ్యా - సంస్తభ్యనిర్భయంకృత్వా-ఆహ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ-భో హేపృథో-అభిఅభితః-కార్త్స్న్యేన-మన్యుంక్రోధం-సన్నియచ్ఛఉపసంహర-మేమయా-శ్రావితంవిజ్ఞాపితం-నిబోధజానీహి-కింతదిత్యత్రాహ-బుధఃసారాసారవిభాగజ్ఞః-యథా- మధుకరఃభృఙ్గస్తథా-సర్వతఃసర్వేభ్యోవస్తుభ్య,స్సారం-ఆదత్తేగృహ్ణాతి-వక్ష్యమాణరీత్యామత్సారభూతక్షీరాదానేనైవేష్టసిద్ధౌకింవృథామహ్యంక్రుధ్యసీతిభావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ మయాగీర్ణాఓషధీరుపాయేనగృహాణేతివక్తుముపాయేనసర్వంసిధ్యతినాన్యథేత్యాహ॥ అస్మిన్నితిత్రిభిః॥పుంసాంకామినాం-శ్రేయసఃపురుషార్థస్య-ప్రసిద్ధయేనిష్పత్తయే, తత్త్వదర్శిభిఃమునిభిః-అస్మిన్లోకే-యే-ఉపాయాఃకృషిగోరక్షావాణిజ్యాదయఃజీవనోపాయాః-దృష్టాఃవిజ్ఞాతానిర్ణితాఇతియావత్-యేచా - ముష్మిన్ పరస్మిన్లోకే-స్వర్గసాధనభూతాఅగ్నిహోత్రాదయఉపాయాః- ప్రయుక్తాఅనుష్ఠితాశ్చ,చశబ్దాద్దృష్టాశ్చ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తానేవపూర్వైర్మునిభిర్దర్శితానుపాయా,న్యోఽవరోర్వాచీనః-సమ్యక్, శ్రద్ధయాకర్తవ్యేషుత్వరయా,ఉపేతఃయుక్తస్స-న్నాతిష్ఠత్యనుతిష్ఠతి-సఏవాఽఞ్జసాసుఖేనో-పాయానుపాయసాధ్యా-న్విన్దతేలభతే ❀॥౪॥ ❀ అన్యస్తునవిన్దతఇత్యాహ ॥తానితి ॥యోవి

ద్వా,నవిద్వాన్వా, తాన్పూర్వదర్శితానుపాయా,ననాదృత్య-స్వయ-మర్థాన్స్వబుద్ధిమాత్రేణైవపురుషార్థసాధనత్వేనావధార ణీయాన్ పురుషార్థోపాయాభాసా-నారభతే-తస్య-అర్థాస్తఉపా యాభాసాః-పునఃపునః ప్రారబ్ధాశ్చ -అన్తరాఽన్తరాయవి హతాః పునఃపునరనుష్ఠితా అపి-వ్యభిచరన్తినఫలజనకాభవన్తీత్యర్థః * ॥౫॥ * నన్వస్త్వేవంకోఽసావోషధిబీజసర్గమోషాయః-కి మర్థం చతానిత్వమగ్రస - ఇత్యత్రాహ॥పురేతి॥ హేవిశాంపతే-బ్రహ్మణా-పురా-యా-ఓషధయః - సృష్టాః-ఇహజీవనార్థత్వే నయజ్ఞానుష్ఠానద్వారాపరత్రలోకేస్వర్గార్థత్వేనచ - సృష్టాః-తాఓషధయః -అధృతవ్రతైః లోకపాలనయజ్ఞాద్యనుష్ఠానరూ పవ్రతరహితైః-రతఏవా - సద్భిః-భుజ్యమానాః-మయా-దృష్టాః-అసద్భిర్భుజ్యమానాఇమాఓషధయస్సమూలంనశ్యేయురి త్యాలోచితాఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * అహంచ-భవద్భిర్భవాదృశైః-ర్లోకపాలైః-పాలితా-అనాదృతాచసతీ-లోకేసర్వస్మిన్-చోరీభూతేచోరప్రాయేసతి- యజ్ఞార్థంయజ్ఞనిమిత్తం - ఓషధీః-రగ్రసంగిలితవతీ- అసద్భిర్భుజ్యమానానరోక్ష్యన్తితతశ్చయ జ్ఞాదయోనసిధ్యేయురిత్యాలోచ్యాగ్రసమిత్యర్థః * ॥ ౭ ॥ * తామయాగీర్ణా- వీరుధఃఓషధయః-భూయసామహతా-కాలే న-మయి-క్షీణాః-జీర్ణాః - నూనంనిశ్చయే-తత్రజీర్ణానాంపునర్నిర్గమనే-దృష్టేననిశ్చితేన -యోగేనోపాయేన-ఆదాతుంగ్రహీ తుం-అర్హతి * ॥ ౮ ॥ * కోఽసౌదృష్టోయోగస్తత్రాహ॥వత్సమితిత్రిభిః॥ హేవీర-మహాబాహో- హేభూతభావన-యదిభ వాన్భూతానా-మూర్జస్వద్బలప్రదమన్నం - వాఞ్ఛతి-తర్హి-మేగోరూపాయామమా-నురూపం - వత్సం-దోహనందుహన్త్య స్మిన్నితిదోహనం,పాత్రం-దోగ్ధారంచో- పకల్పయ-యేన వత్సాదిసామగ్రీసంపాదనేన-అహం -తవవత్సలాత్వద్విషయేవా త్సల్యవతీ-క్షీరమయాన్ క్షీరవికారాన్ - మత్క్షీరప్రకృతికాన్-కామాన్ కామ్యన్తఇతికామాః-ఓషధీభస్సోమవీర్యౌజోబలాసవా

పురాసృష్టాహ్యోషధయోబ్రహ్మణాయావిశాంపతే। భుజ్యమానామయాదృష్టాఅసద్భిరధృతవ్రతైః॥౬॥అ పాలితాఽనాదృతాచభవద్భిర్లోకపాలకైః। చోరీభూతేచలోకేఽహంయజ్ఞార్థేఽగ్రసమోషధీః॥౭॥నూనం తావీరుధఃక్షీణామయికాలేనభూయసా। తత్రదృష్టేనయోగేనభవానాదాతుమర్హతి ॥ ౮ ॥వత్సంకల్పయమే వీరయేనాహంవత్సలాతవ। ధోక్ష్యేక్షీరమయాన్కామానసురూపంచదోహనమ్ ॥ ౯ ॥ దోగ్ధారంచమహాబా హోభూతానాంభూతభావన। అన్నమీప్సితమూర్జస్వద్భగవాన్వాఞ్ఛతేయది॥౧౦॥ సమాంచకురుమాంరా జన్దేవవృష్టంయథాపయః। అపర్తావపిభద్రంతఉపావర్తేతమేవిభో ॥౧౧॥ ఇతిప్రియహితంవాక్యంభువఆదా యభూపతిః। వత్సంకృత్వామనుంపాణావదుహత్సకలౌషధీః ॥ ౧౨ ॥ తథాపరేచసర్వత్రసారమాదదతేబు ధాః। తతోఽన్యేచయథాకామందుదుహుఃపృథుభావితామ్ ॥౧౩॥ ఋషయోదుదుహుర్దేవీమిన్ద్రియేష్వథస త్తమ। వత్సంబృహస్పతింకృత్వాపయశ్ఛన్దోమయంభువి ॥౧౪॥ కృత్వావత్సంసురగణాఇన్ద్రంసోమమదూదు హన్ । హిరణ్మయేనపాత్రేణవీర్యమోజోబలంపయః ॥౧౫॥ దైతేయాదానవావత్సంప్రహ్లాదమసురర్షభమ్।

దయ-స్తాన్-ధోక్ష్యేక్షీరరూపేణప్రపూరయిష్యామి * ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ * హేవీర-మాంపర్వతాదిభిర్నిమ్నోన్నతాంపృథ్వీం- సమాం-కురు-కింత్వత్సమీకరణసాధ్యం - తత్రాహ- దేవవృష్టంవర్షాసుదేవేనపర్జన్యేనవృష్టం-పయఃజలం-అపర్తావపివర్షర్త్వ పగమేఽపి-మేమమ-యథా - ఉపావర్తేతసర్వతోవర్తేత-తదర్థంసమీకరణాభావేక్వాపిమయిజలంనతిష్ఠేదతస్సమాఽహం కర్తవ్యేత్యర్థః- హేప్రభో - తేతుభ్యం-భద్రందోహనసమీకరణాభ్యాంభద్రం-భూయాదిత్యర్థః * ॥౧౧॥ * ఏవంధరిత్ర్యా భిహితఃపృథుస్తథైవాకరోదిత్యాహమునిః ॥ ఇత్యుక్తవిధం- ప్రియంహితంచ-భువః-ర్వాక్యం - మాదాయఓమిత్యనుమన్య- మనుంస్వాయంభువం-వత్సం - కృత్వా-పాణౌదోహనపాత్రేస్వయం దోగ్ధాభూత్వా - సకలౌషధీః- అదుహత్ సకలౌషధి ప్రకృతిభూతంక్షీరమదుహత్ - క్షీరం ప్రదుహ్యాధరిత్ర్యాం తద్వికిరన్ ఓషధీఃప్రాదుర్భావయామాసేత్యర్థః - ఏవమగ్రేపి బోధ్యమ్ * ॥ ౧౨ ॥ * యథాపృథు- రేవ-మపరేచ-బుధాస్సారాసారవివేకకుశలాః-సర్వత్రసర్వేషుపదార్థేషు-సారం- ఆ దదతే-గోరూపాయాధరిత్ర్యాఃక్షీరంప్రదుహ్యాసర్వవస్తుషుసారంనిహితవన్త ఇత్యర్థః- ఏతదేవాహ - అన్యేఋషిప్రభృత యః-యథాకామంస్వస్వకామానురూపం - పృథుభావితాం పృథునావశీకృతాం-గాం-దుదుహుః * ॥ ౧౩ ॥ * కేకేకింకి మదుహన్-తత్రాహ ॥ ఋషయఇతి ॥ ఋషయోవశిష్ఠాదయః - బృహస్పతిం - వత్సం - కృత్వా - దేవీంధరిత్రీం - ఇన్ద్రి యేషుపాత్రభూతేషు - వాఙ్మనశ్శ్రోత్రేష్వేవదగ్రహణాదిన్ద్రియాణాం పాత్రత్వం - హేసత్తమవిదుర - శుచిపవిత్రం - ఛ న్దోమయం ఛన్దఃప్రచురం - ఛన్దఃప్రకృతిత్వేనతత్ప్రాచుర్యమత్రవివక్షితం-పయఃక్షీరం-దుదుహుఃదుగ్ధవన్తః * ॥ ౧౪ ॥ * తదా,సురగణాః - ఇన్ద్రం - వత్సం కృత్వా - హిరణ్మయేన - పాత్రేణ - వీర్యం మనశ్శక్తిః - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తి - స్బలం దేహశక్తి - చైతన్యసంపాదకం - సోమమమృతం - పరాత్మకం - పయః- అదూదుహన్ * ॥ ౧౫ ॥ * దితేరపత్యా

సి, దానవాః, దోగ్ధారః-అసురశ్రేష్ఠం-ప్రహ్లాదం-వత్సం-విధాయకృత్వా-అయస్పాత్రే॥గాడీపైష్టీచమాధ్వీచవిజ్ఞేయాత్రివిధా సురా, ఇతి, త్రివిధాం సురాం-మాసవంచ తాళాదిమద్యం, పయః-దుదుహుః-కార్యకారణయోరభేదోపచారేణసురాసవంపయో దుదుహురిత్యభేదనిర్దేశః-ఏవమగ్రేఽపి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ గన్ధర్వా అప్సరసశ్చ, దోగ్ధారః-విశ్వావసుంవత్సం - కృత్వా-పద్మమయేపద్మాత్మకే-పాత్రే-గాన్ధర్వంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి-మధు-వాఙ్మాధుర్యం-సౌభగమప్సరసాంసంబన్ధిసౌన్దర్యంచ - పయః-అధుక్షన్ దుదుహుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ శ్రాద్ధదేవతాఃపితరః-పిత్రాదిపితృగణాః-దోగ్ధారః-అర్యమ్ణావత్సేన-అర్యమణం-వత్సం-కృత్వేత్యర్థః-ఆమపాత్రేఅపక్వేమృణ్మయేపాత్రే-శ్రద్ధయా - కవ్యంపితౄణామన్నం - క్షీర-మధుక్షతదుదుహుః-ఆర్షత్వాద్వ్యత్యయేనాదాదేశః-కవ్యస్యవిశేషణశ్రద్ధయాదేయత్వజ్ఞాపనాయశ్రద్ధయాఅధుక్షతేత్యుక్తం, యద్యపిశ్రద్ధయాదేయం శ్రాద్ధంతస్యదేవతాఇత్యవయవార్థాదేవకవ్యస్యశ్రద్ధాపూర్వకత్వంప్రతీయతే-తథాపి-గచ్ఛతీతిగౌః - గమేర్డోస్-గౌర్గచ్ఛతీత్యత్రప్రకృత్త్యుపాత్తగమనస్యేవప్రకృత్త్యుపాత్తశ్రద్ధాయాఅవివక్షణాచ్ఛ్రద్ధయేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సిద్ధాదోగ్ధారః-కపిలంమునిం-వత్సం-ప్రకల్ప్యవిధాయ-నభస్యాకాశేపాత్రే - సఙ్కల్పనామయీంసఙ్కల్పప్రచురాం-అణిమాదేస్సఙ్కల్పానుసారభావిత్వాత్సఙ్కల్పనామయీమిత్యుక్తం- సిద్ధింఅణిమాదిసిద్ధి-మధుక్షన్-తథా - యేచవిద్యాధరాదయః-తేదోగ్ధారః-తే-పితరమేవ - వత్సంకపిలం - ప్రకల్ప్య - నభస్యేవపాత్రే - ఖేచరత్వాదిరూపాంవిద్యాం -క్షీరాత్మనా - దుదుహుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథాన్యే చమాయినఃఆశ్చర్యరూపధారిణఃకింపురుషాదయో - దోగ్ధారః-వత్సత్వేవత్సభావే-మయం-

---

విధాయాదూదుహన్ క్షీరమయస్పాత్రేసురాసవమ్ ॥౧౬॥ గన్ధర్వాప్సరసోఽధుక్షన్ పాత్రేపద్మమయేప
యః । వత్సంవిశ్వావసుంకృత్వాగాన్ధర్వంమధుసౌభగమ్ ॥౧౭॥ వత్సేనపితరోఽర్యమ్ణాకవ్యంక్షీరమధుక్షత।
ఆమపాత్రేమహాభాగశ్రద్ధయాశ్రాద్ధదేవతాః ॥౧౮॥ ప్రకల్ప్యవత్సంకపిలంసిద్ధాస్సంకల్పనామయీమ్।సిద్ధిం
నభసివిద్యాంచయేచవిద్యాధరాదయః॥౧౯॥అన్యేచమాయినోమాయామన్తర్ధానాద్భుతాత్మికామ్ । మయం
ప్రకల్ప్యవత్సత్వేదుదుహుర్ధారణామయీమ్ ॥౨౦॥ యక్షరక్షాంసిభూతానిపిశాచాఃపిశితాశనాః ।భూతేశ
వత్సాదుదుహుఃకపాలేక్షతజాసవమ్ ॥౨౧॥ తథాఽహయోదన్దశూకాస్సర్పానాగాశ్చతక్షకమ్। విధాయవ
త్సందుదుహుర్బిలపాత్రేవిషంపయః ॥ ౨౨ ॥ పశవోయవసంక్షీరంవత్సంకృత్వాచగోవృషమ్। అరణ్యపాత్రే
చాధుక్షన్ మృగేన్ద్రేణచదంష్ట్రిణః ॥౨౩॥క్రవ్యాదాఃప్రాణినఃక్రవ్యందుదుహుస్స్వేకళేబరే।సుపర్ణవత్సావిహ
గాశ్చరంచాచరమేవచ ॥౨౪॥ వటవత్సావనస్పతయఃపృథగ్రసమయంపయః । గిరయోహిమవద్వత్సానానా
ధాతూన్స్వసానుషు ॥౨౫॥ సర్వేస్వముఖ్యవత్సేనస్వేస్వేపాత్రేపృథక్పయః ।సర్వకామదుఘాంపృథ్వీందుదు
హుఃపృథుభావితాః ॥౨౬ ॥ ఏవంపృథ్వాదయఃపృథ్వీమన్నాదాస్స్వన్నమాత్మనః। దోహవత్సాదిభేదేనక్షీర

వత్సంకృత్వేత్యర్థః-ధారణామయీంధారణాప్రచురాం-మనోవ్యాపారవిశేషధారణాఖ్యయోగానుసారిత్వాద్ధారణామయీమిత్యుక్తం-ఏతచ్చైకాదశస్కన్ధేస్ఫుటీభవిష్యతి-అన్తర్ధానమద్భుతరూపంచేత్యేతదుభయకారిత్వేనతదాత్మికాం-మాయాం-విచిత్రరూపసర్గకారిణీంశక్తిం- దుదుహుః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పిశితాశనాఃమాంసభక్షాః - యక్షాదయో-దోగ్ధారః-భూతేశోరుద్రోవత్సో-యేషాం తే-భూతేశం-వత్సం - విధాయేత్యర్థః-కపాలేపాత్రే-క్షతజంరుధిరం-తదేవాసవం-ఆసవవన్మాదకత్వాదాసవమిత్యుక్తం-దుదుహుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అహయోనిష్ఫణాః-దన్దశూకాఃదంశనస్వభావాస్సర్పాస్సఫణాః-తఏవకద్రూసంతతిజాతాఃనాగా- దోగ్ధారః-తక్షకం-వత్సం-విధాయ - బిలాన్యేవపాత్రాణి - తేషు-విషం-పయః - దుదుహుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథా-పశవోదోగ్ధారః-గోవృషం-గోషువృషంశ్రేష్ఠం-రుద్రవాహనంవృషభం-వత్సం- కృత్వా-అరణ్యమేవపాత్రం-తస్మిన్-యవసంతృణం-క్షీరం-అధుక్షన్ - మృగేన్ద్రేణేత్యుత్తరత్రాన్వయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ క్రవ్యాదాఃమాంసాశనాః-దంష్ట్రిణోవ్యాఘ్రాదయఃప్రాణినః-దోగ్ధారః-మృగేన్ద్రేణసింహేన-వత్సేన-స్వకళేబరేపాత్రే, క్రవ్యంమాంసం-దుదుహుః-విహగాఃపక్షిణః-సుపర్ణఃగరుడఃవత్సో యేషాంతే-చరంకీటాదికం-అచరంఫలాదికంచ-దుదుహుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ వనస్పతయఃవృక్షాః-వటోవత్సోయేషాంతథాభూతాస్సన్తః-పృథక్-కటుమ్లమధురాదిభిన్నం- రసమయం-పయః-దుదుహుః-గిరయఃపర్వతా-దోగ్ధారః-హిమవాన్ వత్సోయేషాంతథాభూతాస్సన్తః - స్వసానుషుపాత్రభూతేషు-నానాధాతూన్ గైరికాదీన్-దుదుహుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అనుక్తసఙ్గ్రహార్థమాహ॥సర్వే-స్వజాతౌ - యోముఖ్య - స్తేనవత్సేన-స్వేస్వేపాత్రే-సర్వాన్స్వాపేక్షితాన్ కామాన్ దోగ్ధీతి-తాంసర్వకామదుఘాం-పృథ్వీం-పృథక్పృథక్-పయః-దుదుహుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉపసంహరతి॥ఏవమితి॥ఏవ-మన్నాదాఃఅన్నాకాంక్షిణఃపృథ్వాదయః-ఆత్మనఃస్వస్య-స్వన్నంసమీచీనమన్నం - స్వాభీష్టమన్న

మిత్యర్థః-తద్వత్క్షీరభేదం-దోహః పాత్రం-దోహాదిభేదేన-దుదుహుః-హే కురూద్వహ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తతో-మహీపతిః పృథుః ప్రీతః-సర్వకామదుఘామిమాం పృథ్వీం-ప్రేమ్ణా-దుహితృత్వే చకార దుహితరమమన్యతేత్యర్థః-యతో ఽయం దుహితృవత్సలః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తతో-రాజరాట్ రాజ్ఞాం రాజో - విభుస్సమర్థః-వైన్యః పృథుః-స్వధనుః కోట్యా స్వధనుషో ఽగ్రేణ-గిరికూటాని గిరిశృఙ్గాణి-చూర్ణయన్ - భూమణ్డలం-ప్రాయశ-స్సమం-చక్రే - ప్రాయోగ్రహణాత్తేనాసమీకృతమపి క్వచిత్క్వచిద్దృశ్యత ఇత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అథ దోహనసమీకరణానన్తరం-ప్రజానాం-వృత్తిదః జీవికాప్రదః-పితా పితృవద్రక్షకశ్చ-భగవాన్-వైన్యః పృథుః-యథార్హతః యథాయోగ్యం-తత్ర తత్ర అస్మిన్ భూమణ్డలే-ప్రజానాం నివాసాన్ - కల్పయాం చక్రే ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ కే తే నివాసాస్తత్కల్పితా ఇత్యత్రాహ ॥ గ్రామానితి ॥ గ్రామాహట్టాదిశూన్యాః - పురః హట్టాదిమత్యః-పత్తనాని-దుర్గాణి-వివిధాని ఔదకపార్వతవార్క్షాదిభేదభిన్నాని - ఘోషాన్ అభీరాణాం నివాసాన్ - వ్రజాన్ గవాం నివాసస్థానాని-శిబిరాన్ సేనానివాసస్థానాని-ఆకరాన్ స్వర్ణోత్పత్తిస్థానాని-ఖేటాన్ కృషీవలగ్రామాన్ - ఖర్వటాన్ పర్వతప్రాన్తగ్రామాన్-కల్పయామాసేత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కిం పృథోః ప్రాగ్గ్రామాదయో నాభూవన్-నేత్యాహ-ఇహ భూమణ్డలే-పృథోః-ప్రాక్ పూర్వం-ఏషా - పురగ్రామాదికల్పనా - నైవ నాస్త్యేవేత్యర్థః-తత్ర పృథుకల్పితగ్రామాదిషు-నాస్తి కుతో ఽపి భయం యాసాం-తాః ప్రజాః-యథాసుఖం స్వస్వసుఖానుసారేణ-వసన్తి స్మ అవసన్నిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే సప్తదశో ఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భేదం కురూద్వహ ॥ ౨౬ ॥ ఏవం మహీపతిః ప్రీతస్సర్వకామదుఘాం పృథుః । దుహితృత్వే చకారేమాం ప్రేమ్ణా దుహితృవత్సలః ॥ ౨౮ ॥ చూర్ణయన్స్వధనుః కోట్యా గిరికూటాని రాజరాట్ । భూమణ్డలమిదం వైన్యః ప్రాయశ్చక్రే సమం విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాస్మిన్భగవాన్వైన్యః ప్రజానాం వృత్తిదః పితా । నివాసాన్కల్పయాం చక్రే తత్ర తత్ర యథార్హతః ॥ ౩౦ ॥ గ్రామాన్పురః పత్తనాని దుర్గాణి వివిధాని చ । ఘోషాన్వ్రజాంశ్చ శిబిరానాకరాన్ఖేటఖర్వటాన్ ॥ ౩౧ ॥ ప్రాక్పృథోరిహ నైవైషా పురగ్రామాదికల్పనా । యథాసుఖం వసన్తి స్మ తత్ర తత్రాకుతోభయాః ॥ ౩౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే సప్తదశో ఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ అథాదీక్షత రాజా తు హయమేధశతేన సః । బ్రహ్మావర్తే మనోః క్షేత్రే యత్ర ప్రాచీ సరస్వతీ ॥ తదభిప్రేత్య భగవాన్కర్మాతిశయమాత్మనః । శతక్రతుర్న మమృషే పృథోర్యజ్ఞమహోత్సవమ్ ॥ ౨ ॥ యత్ర యజ్ఞపతిస్సాక్షాద్భగవాన్హరిరీశ్వరః । అన్వభూయత సర్వాత్మా సర్వలోకగురుః ప్రభుః ॥ ౩ ॥ అన్వితో బ్రహ్మశర్వాభ్యాం లోకపాలైస్సహానుగైః । ఉపగీయమానో గన్ధర్వైర్మునిభిశ్చాప్సరోగణైః ॥ ౪ ॥ సిద్ధా విద్యాధరా దైత్యా దానవా గుహ్యకాదయః । సునన్దనన్దప్రముఖాః పార్షదప్రవరా హరేః ॥ ౫ ॥ కపిలో నారదో దత్తో యోగ

ఏవం పృథుర్ధరిత్ర్యా గోరూపధరాయాస్తత్సన్దర్శితోపాయముగ్ధౌషధిబీజస్సమీకృతభూమిః కల్పితప్రజానివాసో ఽభూదిత్యుక్తం - అథ సఙ్కల్పితశతాశ్వమేధః స్వానుష్ఠితైకోనశతాశ్వమేధశతక్రత్వపహృతచరమాశ్వమేధపశుర్జిఘాంసితశతక్రతుశ్చతురాననని దేశేన నివృత్తశతక్రతువధో విరతచరమక్రతుః కృతశతక్రతుసఖ్యః కృతావభృథస్నానః ప్రాప్తదేవవరో విప్రగణాశాసితో దత్తఋత్విగ్దక్షిణః పూజితదేవర్షిగణో బభూవేత్యాహ మునిరష్టాదశేన ॥ అథేతి ॥ అథ దోహనసమీకరణప్రజానివాసకరణానన్తరం - స రాజర్షిః పృథుః-హయమేధశతేన నిమిత్తేన-అదీక్షత దీక్షితో భూత్ - శతాశ్వమేధసఙ్కల్పమకరోదిత్యర్థః-క్వ త్రేత్యత్రాహ - మనోః స్వాయమ్భువస్య-క్షేత్రే తదుషితక్షేత్రే,, సరస్వతీదృషద్వత్యోర్దేవనద్యోర్యదన్తరమ్ । తం దేవనిర్మితం దేశం బ్రహ్మావర్తం ప్రచక్షత „ ఇతి ప్రసిద్ధే-బ్రహ్మావర్తాఖ్యే-యత్ర క్షేత్రే- ప్రాచీ-సరస్వతీ నదీ -ప్రవహతి ఇతి శేషః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ భగవాన్-శతక్రతురిన్ద్రః - తత్-ఆత్మనః స్వస్య-కర్మ అతిశేత ఇత్యతిశయం- అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా - ఆత్మన ఇతి పఞ్చమీ వా-పృథోః-యజ్ఞమహోత్సవం-న మమృషే న సేహే ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కర్మాతిశయం ప్రపఞ్చయన్ బ్రహ్మావర్తం ప్రస్తౌతి యత్రేతి సప్తభిః ॥ యత్ర మహోత్సవదేశే-ఈశ్వరః - స్సర్వాన్తరాత్మా-షాడ్గుణ్యపూర్ణః-సర్వలోకహితోపదేష్టా -ప్రభుః-యజ్ఞారాధ్యః, తత్ఫలప్రదశ్చ-హరిః-సాక్షాదన్వభూయత ప్రత్యక్షో భూత్-ప్రాదుర్బభూవేతి యావత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కథం భూతో న్వభూయత-తత్రాహ-బ్రహ్మరుద్రాభ్యాం - తథా-సభృత్యైః - లోకపాలైశ్చ - అన్వితో యుక్తః - గన్ధర్వాదిభిరుపగీయమానః అన్వభూయత ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ సిద్ధాదయః-సునన్దనన్దప్రముఖా ముఖ్యా యేషాం తే-హరేర్భగవతః-పార్షదప్రవరాశ్చ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తథా-కపిలాదయః-యే చాన్యే-భగవతో భక్తాః-తే ఽపి-తత్రైవ నే భగవత్సేవనే-ఉత్సుకా ఆసక్తాస్సన్తః-తం భగవన్తం-అన్వయుః-అనుసృత

వన్తః * ||౬|| * హే భారత - యత్ర బ్రహ్మావర్తే - ధర్మదుఘా ఘృతాదిహవిర్దోగ్ధ్రీ - భూమిః - సర్వకామదుఘా - తత్తదీప్సితా ననీప్సితాంశ్చ కామాన్ దుహన్తీ, యజమానస్య పృథోః, అభీప్సితానర్థాన్, దోగ్ధి స్మ - దుదుహే * ||౭|| * నద్యః - సర్వరసాన్ ఇక్షుద్రాక్షాదిరసాన్ - క్షీరం - దధి చ - అన్నం పానకాది - గోరసం ఘృతం తక్రం చ - ఊహుః వహన్తి స్మ - తరవః - భూరీణి విస్తృతాని - వర్ష్మాణి శరీరాణి - యేషాం - తథాభూతాః - మధుశ్చ్యుతః మధుస్రావిణస్సన్తః - ప్రాసూయన్త పుష్పఫలాదికమితి శేషః * ||౮|| * సిన్ధవస్సముద్రాః - రత్నానాం - నికరాన్ సమూహాన్ - ధృతవన్త ఇతి యోగ్యక్రియాధ్యాహారః - యద్వా - అనుషక్తస్య ప్రాసూయన్త ఇత్యస్య ప్రకృతోపయుక్తార్థపరత్వం - గిరయః - చతుర్విధం భక్ష్యభోజ్యచోష్యలేహ్యభేదేన చతుర్విధమన్నం - ప్రదదుః - సపాలకాస్సర్వే జనాః - ఉపాయనం సామ్మానికమ్ - ఉపాజహ్రుః సమర్పితవన్తః * ||౯|| * అధోక్షజో భగవానీశో నాథో యస్య - తస్య పృథోః - భగవదవతారభూతస్యాప్యావేశావతారత్వాజ్జీవాభిప్రాయేణాధోక్షజేశస్యేత్యుక్తమ్ - ఇత్యుక్తవిధమ్ - పరమః ఉదయో వృద్ధిర్యస్మిన్ - తత్కర్మ - అసూయయా అసహమానః - ప్రతిఘాతం విఘ్నమ్ - అచీకరత్ అకరోత్ - నివృత్తప్రేరణాత్మకో ణిచ్ * ||౧౦|| * ప్రతిఘాతకరణమేవ ప్రపఞ్చయతి || చరమేణేత్యాదినా || యజుష్పతిం, భగవతస్త్రయీపతిత్వేపి ప్రకృతస్యాశ్వమేధస్య యజుర్వేదవిహితత్వాత్తదధిపతిత్వాభిప్రాయేణ యజుష్పతిమిత్యుక్తమ్, యజుష్పతిం భగవన్తమ్ - చరమేణ శతతమేనాశ్వమేధేన - వైన్యే పృథౌ - యజమానే ఆరాధయతి సతి - స్పర్ధన్ స్పర్ధమానః - చక్షిఙో ఙిత్కరణేన అనుదాత్తేత్త్వలక్షణస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వజ్ఞాపనాచ్ఛత్రాదేశః - తిరోహితస్సన్ - యజ్ఞపశుమశ్వం, మ

శౌనకాదయః | తమన్వీయుర్భాగవతా యే చ తత్సేవనోత్సుకాః ||౬|| యత్ర ధర్మదుఘా భూమిస్సర్వకామదుఘా సతీ | దోగ్ధి స్మాభీప్సితానర్థాన్యజమానస్య భారత ||౭|| ఊహుస్సర్వరసాన్నద్యః క్షీరదధ్యన్నగోరసమ్ | తరవో భూరివర్ష్మాణః ప్రాసూయన్త మధుశ్చ్యుతః ||౮|| సిన్ధవో రత్ననికరాన్ గిరయోఽన్నం చతుర్విధమ్ | ఉపాయనముపాజహ్రుస్సర్వే లోకాస్సపాలకాః ||౯|| ఇతి చాధోక్షజేశస్య పృథోస్తు పరమోదయమ్ | అసూయన్భగవానిన్ద్రః ప్రతిఘాతమచీకరత్ ||౧౦|| చరమేణాశ్వమేధేన యజమానే యజుష్పతిమ్ | వైన్యే యజ్ఞపశుం స్పర్ధన్నపోవాహ తిరోహితః ||౧౧|| తమత్రిర్భగవానైక్షత్త్వరమాణం విహాయసా | ఆముక్తమివ పాషణ్డం యోఽధర్మే ధర్మవిభ్రమః ||౧౨|| అత్రిణా జ్ఞాపితో హన్తుం పృథుపుత్రో మహారథః | అన్వధావత సంక్రుద్ధస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ||౧౩|| తం తాదృశాకృతిం వీక్ష్య మేనే ధర్మం శరీరిణమ్ | జటిలం భస్మనాచ్ఛన్నం తస్మై బాణం న ముఞ్చతి ||౧౪|| వధాన్నివృత్తం తం భూయో హన్తవేఽత్రిరచోదయత్ | జహి యజ్ఞహనం తాత మహేన్ద్రం విబుధాధమమ్ ||౧౫|| ఏవం వైన్యసుతః ప్రోక్తస్త్వరమాణం విహాయసా | అన్వద్రవదభిక్రుద్ధో వారణం మృగరాడివ || సోఽశ్వం రూపం చ తద్ధిత్వా తస్థావన్తర్హితస్స్వరాట్ | వీరస్సపశుమాదాయ పితుర్యజ్ఞముపేయివాన్ ||౧౬|| తత్త

షోవాహ అపహృతవానిత్యర్థః * ||౧౧|| * తమిన్ద్రమ్, విహాయసి ఆకాశే - త్వరమాణం ధావన్తమ్, భగవానత్రిర్మునిః, ఐక్షత్, కథంభూతమ్ అధర్మే ధర్మవిభ్రమః ధర్మభ్రాన్తికరజటిలత్వాద్యాకారలక్షణో యః పాషణ్డః, తమ్, ఆముక్తం ప్రవిష్టమ్, యద్వా, ఆముక్తమివ కవచితమివ, పాషణ్డం పాషణ్డరూపం కవచమివ గృహీతవన్తమిత్యర్థః, కోఽసౌ పాషణ్డః - యేనాముక్తస్తత్రాహ ||య ఇతి|| పూర్వవదర్థః * ||౧౨|| * అత్రిణా - సూచితః జ్ఞాపితః, పృథోః పుత్రః - సంక్రుద్ధస్సన్ - తం పశుహర్తారమన్వధావత్ - తిష్ఠ తిష్ఠేత్యబ్రవీచ్చ * ||౧౩|| * తాదృశాకృతిం పాషణ్డాకృతిమ్ - తమశ్వహర్తారమ్, వీక్ష్య, జటిలం జటాధారిణమ్ - భస్మనాచ్ఛన్నమ్ - హేతుగర్భమిదం విశేషణద్వయమ్, జటిలత్వాద్భస్మనాచ్ఛన్నత్వాచ్చ, శరీరిణం మూర్తమ్, ధర్మమ్, మేనే బభ్రామేత్యర్థః - అత - స్తస్మై అశ్వహర్త్రే, బాణం - నముఞ్చతి - నాముఞ్చత్ - జటిలత్వాదినా రూపేణ అధర్మేపి ధర్మభ్రమకారేణ భ్రాన్తస్సన్ తస్మై బాణం నాముఞ్చదిత్యర్థః * ||౧౪|| * వధాదశ్వహర్తుర్వధాన్నివృత్తమ్, తం పృథుపుత్రమ్ - అత్రిః, భూయః పునః - హన్తుమ్, అచోదయత్ ప్రేరయామాస, చోదనామేవాహ - హే తాత - యజ్ఞహనం యజ్ఞవిఘ్నకర్తారమ్ - అత ఏవ - విబుధాధమం - యజ్ఞస్య విబుధారాధనరూపస్య హన్తృత్వాదధమమిత్యభిప్రాయః - మహేన్ద్రమ్, జహి సంహర * ||౧౫|| * ఏవం ప్రోక్తో - వైన్యసుతః పృథుపుత్రః - విహాయసా ఆకాశే త్వరమాణం ధావన్తమిన్ద్రమ్ - వారణం గజమ్ - మృగరాడివ సింహ ఇవ - అత్యన్తం క్రుద్ధః, అన్వద్రవత్ అనుపృష్ఠతః అద్రవత్ అధావీత్ * ||౧౬|| * స - స్వరాడిన్ద్రః - తత్పాషణ్డం రూపమ్ - అశ్వం చ, హిత్వా, అన్తర్హితస్తిరోహితః - తస్థౌ స్థితవాన్, స వీరః పృథుపుత్రః - పశుమశ్వమ్ - ఆదాయ గృహీత్వా - పితుః పృథోః - యజ్ఞమ్, ఉపేయివాన్ ప్రాప్తవాన్ * ||౧౭|| * తస్య చ పృథుపుత్రస్య - తదద్భుతం విస్మయనీయం - కర్మ ఇన్ద్రజయేనాశ్వాహరణరూ

శ్వ్యాపారం - విచక్ష్యదృష్ట్వా-పరమర్షయోఽత్ర్యాదయ-స్సర్వే - తస్మైపృథుపుత్రాయ - విజితాశ్వః విజయేనాహృతః అశ్వోయేనస, విజితాశ్వ, ఇత్యన్వర్థంనామధేయం, దదుశ్చక్రుః-హేప్రభోవిజితేన్ద్రియ,విదుర ✽॥౧౭॥✽ ప్రభుర్హరిః తీవ్రంనిబిడం,తమః,ఉపసృజ్యసృష్ట్వా,తేనతమసా, ఛన్నస్సన్, చషాలయూపేచషాలోఽగ్రేక్షిప్తఃకాష్ఠకటక,-స్తద్యుక్తాద్యూపాదిత్యర్థః, హిరణ్యనిర్మితరశనాయస్యతం, అశ్వం,పున, ర్జహార అపహృతవాన్ ✽ ॥౧౮॥ ✽ పూర్వవ,ద్విహాయసా, త్వరమాణ,మిన్ద్ర, మత్రిర్మునిర్విజితాశ్వాయ,సందర్శయామాస, సందర్శితోఽపి,వీరోవిజితాశ్వః,ఏనమిన్ద్రం-కపాలఖట్వాఙ్గధరం, హేతుగర్భమిదం, కపాలఖట్వాఙ్గధరత్వా, న్నాబోధతనజ్ఞాతవాన్ ✽ ॥౨౦॥ ✽ అత్రిణా,పున-స్సఏవేన్ద్రఇతి-చోదితో, విజితాశ్వః, రుషా-తస్మైఇన్ద్రాయ-విశిఖంబాణం, సందధే- ఇన్ద్రః, అశ్వం,తద్రూపంకపాలఖట్వాఙ్గధరత్వాదిరూపంచ, హిత్వా, అన్తర్హిత, స్తస్థౌ ✽ ॥౨౧॥ ✽ అథానన్తరం, వీరోవిజితాశ్వః, స్వాశ్వంస్వపితుర్యజ్ఞాఙ్గమశ్వ, ముపాదాయగృహీత్వా, పితుఃపృథో,ర్యజ్ఞ,మవ్రజత్, తత్ప్రభృతి-పాషణ్డమార్గః ప్రవృత్తఇత్యాహ,-తదవద్యమితిసార్ధైస్త్రిభిః,హరేరిన్ద్రస్య-త-దవద్యంనిన్దితంరూపం,జ్ఞానదుర్బలాజ్ఞానహీనాఃజగృహుః ✽॥ ౨౨ ॥✽ ఏతదేవోపపాదయతి-హయస్యాశ్వస్య, జిహీర్షయాగ్రహీతుమిచ్ఛయా, యానియానిరూపాణి-జగ్రాహ, తానితానిరూపాణి-పాపస్యషణ్డానిసమూహాఇతివర్ణలోపేనసిరుక్తానిరూపాణి, లిఙ్గంషణ్డలిఙ్గంపాపిత్వజ్ఞాపకం-షణ్డంసమూహ ఇత్యన్వర్థనామ్నా-

---

స్యచాద్భుతంకర్మవిచక్ష్యపరమర్షయః । నామధేయందదుస్తస్మైవిజితాశ్వఇతిప్రభో ॥ ౧౭ ॥ ఉపసృజ్యతమస్తీవ్రంజహారాశ్వంపునర్హరిః ।చషాలయూపాత్తచ్ఛన్నోహిరణ్యరశనంవిభుః ॥౧౮॥ అత్రిస్సందర్శయామాసత్వరమాణంవిహాయసా । కపాలఖట్వాఙ్గధరంవీరోనైనమబాధత ॥౨౦॥ అత్రిణాచోదితస్తస్మైవిశిఖంసన్దధేరుషా।సోఽశ్వంరూపంచతద్ధిత్వాతస్థావన్తర్హితస్స్వరాట్ ॥౨౧॥ వీరస్స్వాశ్వముపాదాయపితృయజ్ఞమథావ్రజత్ । తదవద్యంహరేరూపంజగృహుర్జ్ఞానదుర్బలాః ॥ ౨౨ ॥ యానిరూపాణిజగృహఇన్ద్రోహయజిహీర్షయా ।తానిపాపస్యషణ్డానిలిఙ్గంషణ్డమిహోచ్యతే ॥౨౩॥ ఏవమిన్ద్రేహరత్యశ్వంవైన్యయజ్ఞజిఘాంసయా।తద్గృహీతవిసృష్టేషుపాషణ్డేషుమతిర్నృణామ్ ॥౨౪॥ ధర్మఇత్యుపధర్మేషునగ్నరక్తపటాదిషు । ప్రాయేణసజ్జతేభ్రాన్త్యాపేశలేషుచవాగ్మిషు ॥౨౫॥ తదభిజ్ఞాయభగవాన్పృథుఃపృథుపరాక్రమః।ఇన్ద్రాయకుపితోబాణమాదత్తోద్యతకార్ముకః ॥౨౬॥ తమృత్విజశ్శక్రవధాభిసన్ధితంవిచక్ష్యదుష్ప్రేక్ష్యమసహ్యరంహసా । నివారయామాసురహోమహామతేనయుజ్యతేఽత్రాన్యవధఃప్రచోదితాత్ ॥ ౨౭ ॥ వయంమరుత్వన్తమిహార్థనాశనంహ్వయామహేత్వద్యశసాహతద్విషమ్ । అయాతయామోపహవైస్తమగ్నయేప్రసహ్యరాజన్జుహవామతేహితమ్ ॥౨౮॥ ఇత్యామన్త్ర్యక్రతుపతింవిదురాస్యర్త్విజోరుషా । స్రుగ్ఘస్తాఞ్జుహ్వతోఽభ్యేత్యస్వయమ్భూఃప్రత్య

ఇహాస్మిన్లోకే ఉచ్యతఇత్యర్థః ✽ ॥౨౩॥✽ ఏవం,వైన్యస్యపృథో-ర్యజ్ఞజిఘాంసయాయజ్ఞవిఘ్నంకర్తుమిచ్ఛయా, అశ్వ-మిన్ద్రే, హరతిసతి, అశ్వహరణోపాయతయా, తైస్తైఇన్ద్రేణ-గృహీతేషు,పునఃపునఃవిసృష్టేషు ✽ ॥౨౪॥✽ ఉపధర్మేషుధర్మాభాసేషు-అతఏవ, పేశలేషుమృదులేషుఅనుకూలాభాసేష్వితియావత్-వాగ్మిషు,మితమివసమ్యగివ-వాదిషు, నగ్నరక్తపటాదిషు-భావప్రధానోనిర్దేశః, నగ్నత్వరక్తపటాదిత్వవత్సు,పాషణ్డేషు, నృణాం,మతిర్ధర్మఇతి-భ్రాన్త్యా,ప్రాయేణప్రాయశ-స్సజ్జతేఆసక్తోభవతి ✽ ॥౨౫॥ ✽త-దిన్ద్రకృతంక్రతువిఘ్న, మభిజ్ఞాయజ్ఞాత్వా, అపరిమితపరాక్రమః, పృథుః-కుపితస్సన్-ఉద్యతంకార్ముకంధనుర్యస్యసః, ఇన్ద్రాయ-బాణ, మాదత్త, ఇన్ద్రంహన్తుంబాణంగృహీతవానిత్యర్థః ✽॥౨౬॥✽ శక్రవధేఅభిసన్ధితంకృతాభిప్రాయం, అతఏవ-క్రోధేన-దుష్ప్రేక్ష్యం, అసహ్యంపరైస్సోఢుమశక్యంరంహఃబలంవేగశ్చయస్యతం, పృథు-మృత్విజఃఅత్ర్యాదయః, నివారయామాసుఃనివారణమేవాహ, అహో-మహామతే, ప్రచోదితాద్విహితా-త్పశోర్వధాత్, అన్యస్య,వధ,స్తునయుజ్యతే ✽ ॥౨౭॥ ✽తద్వధంతువయంకరిష్యామఇత్యాహుర్వయమితి-ఇహార్థనాశనంయజ్ఞనాశకం-త్వత్కీర్త్యైవ-హతప్రభం,మరుత్వన్తమిన్ద్రం, వయ-మాహ్వయామహే, కైః,అయాతయామైరగతవీర్యై, రుపహవైరాహ్వానమన్త్రైరనన్తరంచ-హేరాజన్, తైతవ,అహితంశత్రుం, తమిన్ద్రం,ప్రసహ్యమన్త్రబలేనఅగ్నయే-జుహవామపశుపురోడాశమివాగ్నౌహోష్యామః ✽॥ ౨౮ ॥✽ ఇతీత్థం,క్రతుపతింపృథు-మామన్త్ర్యవిజ్ఞాప్య, హేవిదుర,అస్యపృథోః, ఋత్విజః, స్రుక్హస్తైయేషాంతాన్,రుషాక్రోధేన, జుహ్వతఃహోమంకుర్వాణాన్,స్వయంభూః

శ్చతురాననః, అభ్యేత్య ఆగత్య, ప్రత్యషేధత నివారయామాస ❀ ॥౨౯॥ ❀ ప్రతిషేధమేవాహ, భవతాం ఆర్త్విజ్యే కర్మణ్యా
ధికృతానాం, మిన్ద్రో, వధ్యో, న భవతి, కుతః, యద్యస్మాత్, యజ్ఞః, భగవతః, స్తనుశ్శరీరం, తథా, సురాశ్చ, యస్య భగవత, ఇ
ష్టాః నిరతిశయప్రీతివిషయాః, స్తనవః, తత్కథం, యజ్ఞేన భగవచ్ఛరీరభూతేన, యం భగవచ్ఛరీరభూత, మిన్ద్రం, జిఘాంసథ
హన్తుమిచ్ఛథ ❀ ॥౩౦॥ ❀ హే ద్విజాః, రాజ్ఞః పృథోః, శతద్ధర్మరూపం, కర్మ, జిఘాంసతా నాశయితుమిచ్ఛతా, ఇన్ద్రేణాను
ష్ఠితం, ధర్మస్య వ్యతికరః సఙ్కరః, యస్మిన్, తదిదం పాషణ్డాత్మకం, మహాదన్యాయ్యం, పశ్యత ❀ ॥౩౧॥ ❀ తర్హి తథా చే
త్, పృథుకీర్తేః విపులకీర్తేః - పృథోః, ఏకేనోనం శతం యస్మిన్, తాదృశక్రతుప్రయోగం, ఏకోనశతక్రతురపి పృథుః మహేన్ద్రా
త్పృథుకీర్తిర్భూయాదిత్యర్థః, పృథుకీర్తిః పృథురితి పాఠే, ఏకోనశతం క్రతవో యస్య, తాదృశః పృథుర్భూయాదిత్యర్థః, పృ
థుం సాన్త్వయతి - తే త్వయా, స్విష్టైస్సమ్యగనుష్ఠితైః, ఏతావద్భిః క్రతుభిః - అలం, యద్యస్మాద్భవాన్ - మోక్షధర్మవిత్, ము
ముక్షోః రాగాద్యపేతమేవ కర్మానుష్ఠానం యుక్తమితి భావః ❀ ॥౩౨॥ ❀ ఆత్మనా మనసా, రోషం - మహేన్ద్రాయ ఆహర్తుం
స్వీకర్తుం, త్వం, నార్హసి - హి యస్మాత్, త్వం, మహేన్ద్రశ్చే, త్యుభావపి - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, విగ్రహాః శరీరభూతౌ - అ
తో నాన్యోన్యం విరోధో యుక్త ఇతి భావః, తే తుభ్యం, భద్రం - భూయాత్ ❀ ॥౩౩॥ ❀ హే మహాభాగ - అవహితమానాః, మ
ద్వచో - నిశామయ శృణు - అస్మిన్ యజ్ఞవిఘ్నే, చిన్తాం, మాస్మ కృథాః, యస్మా, ద్దైవహతం - కార్యం, కర్తుం, ధ్యాయతః - పు

షేధత ॥౨౯॥ వధ్యో భవతామిన్ద్రో యజ్ఞో యద్భగవత్తనుః । యం జిఘాంసథ యజ్ఞేన యస్యేష్టాస్తనవస్సురాః ॥
తదిదం పశ్యత మహద్ధర్మవ్యతికరం ద్విజాః । ఇన్ద్రేణానుష్ఠితం రాజ్ఞః కర్మైతద్విజిఘాంసతా ॥౩౧॥ ❀ పృథుకీర్తేః
పృథోర్భూయాత్తర్హ్యేకోనశతక్రతుః । అలం తే క్రతుభిస్స్విష్టైర్యద్భవాన్మోక్షధర్మవిత్ ॥౩౨॥ నైవాత్మనా
మహేన్ద్రాయ రోషమాహర్తుమర్హసి । ఉభావపి హి భద్రం త ఉత్తమశ్లోకవిగ్రహౌ ॥౩౩॥ మాస్మిన్మహాభాగ కృ
థాస్స్మ చిన్తాం నిశామయాస్మద్వచ ఆదృతాత్మా । యద్ధ్యాయతో దైవహతం ను కర్తుం మనోఽతిరుష్టం విశతే తమో
ఽన్ధమ్ ॥౩౪॥ క్రతుర్విరమతామేష దేవేషు దురవగ్రహః । ధర్మవ్యతికరో యత్ర పాషణ్డైరిన్ద్రనిర్మితైః ॥౩౫॥ ఏభి
రిన్ద్రోపసంసృష్టైః పాషణ్డైర్హారిభిర్జనమ్ । హ్రియమాణం విచక్ష్వైనం యస్తే యజ్ఞధ్రుగశ్వముట్ ॥౩౬॥ భవాన్ప
రిత్రాతుమిహావతీర్ణో ధర్మం జనానాం సమయానురూపమ్ । వేనాపచారాదవలుప్తమద్య తద్దేహతో విష్ణుకలాఽసి
వైన్యః ॥౩౭॥ స త్వం విమృశ్యాస్య భవం ప్రజాపతే సఙ్కల్పనం విశ్వసృజాం ❀ పిపీపృహి । ఐన్ద్రీం చ మాయాము
పధర్మమాతరం ప్రచణ్డపాషణ్డపథం ప్రభో జహి ॥౩౮॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇత్థం స లోకగురుణా సమాదిష్టో విశాం
పతిః । తథా చ కృతవాన్సఖ్యం మఘోనాఽపి చ సన్దధే ॥౩౯॥ కృతావభృథస్నానాయ పృథవే భూరికర్మణే । వ

రుషస్య, మనః ను - నిశ్చితం - అతిరుష్టం, అన్ధం తమః మోహం, విశతి - న తు శాన్తిం లభతే ❀ ॥౩౪॥ ❀ అత ఏవ - తవ - క్రతుః, విరమ
తాం - నన్విన్ద్రః కిం న నివార్యతే - తత్రాహ - యతో - దేవేషు - దురవగ్రహో భవతి, యత్ర క్రతౌ - ఇన్ద్రనిర్మితైః, పాషణ్డైః, ధర్మవ్య
తికరో భవత్ ❀ ॥౩౫॥ ❀ ఇన్ద్రదురాగ్రహకృతమనర్థం పశ్యేత్యాహ ॥ ఏభిరిన్ద్రేణోపసృష్టైః - కల్పితైః, పాషణ్డైః, హారిభి
శ్చిత్తాపకర్షకైః, హ్రియమాణం స్వవశీక్రియమాణం, జనం - విచక్ష్వ పశ్య, య - స్తే తవ - యజ్ఞధ్రుక్ యజ్ఞనాశకః, అశ్వం ము
ష్ణాతి అపహరతీతి తథా ❀ ॥౩౬॥ ❀ తతో మమ కిమితి చేత్తత్రాహ ॥ భవానితి ద్వాభ్యాం ॥ నానాసమయానురూపం వివిధ
సిద్ధాన్తానురూపం - ధర్మం - వేనస్యాపచారాదన్యాయాదవలుప్తం - పరిత్రాతుం - అద్యాధునా - తస్య వేనస్య - దేహతః - ఇహ
లోకే - అవతీర్ణః - వైన్యః వేనపుత్రోఽపి - త్వం - విష్ణుకలా విష్ణోరంశభూతోఽసి ❀ ॥౩౭॥ ❀ స విష్ణుకలాభూత - స్త్వం - అ
స్య జగతో - భవముత్పత్తిం - విమృశ్య విచార్య - హే ప్రజాపతే - విశ్వసృజాం - సఙ్కల్పనం సఙ్కల్పం - పిపీపృహి పూరయ -
యేభ్యో విశ్వసృడ్భ్యో - ఽస్య జగత - ఉత్పత్తిః తేషాం సఙ్కల్పం పూరయేత్యర్థః - ప్రజాపాలనాధికృతస్య తవేదం యుక్తమి
త్యభిప్రాయేణ ప్రజాపత ఇతి సంబోధనం కృతం - ప్రచణ్డో - యః పాషణ్డమార్గః - స ఏవైన్ద్రీ మాయా - ఉపధర్మస్య - మాతా జన
నీ - తాం - జహి - ప్రభో - తథా కర్తుం సమర్థ స్త్వమిత్యభిప్రాయేణ ప్రభో ఇతి సంబోధనమ్ ❀ ॥౩౮॥ ❀ ఉపసంహరతి ॥ ఇత్థమి
మితి పఞ్చభిః ॥ ఇత్థమేవం - లోకగురుణా బ్రహ్మణా - సమ్యగాదిష్టో - విశాం పతిః దిక్పతిః - స పృథుః - మఘోనా ఇన్ద్రేణ సహ - తథా
చ బ్రహ్మోక్తరీత్యా - సఖ్యం - కృతవాన్ - తేనైవ చ - సన్దధే సన్ధిం కృతవాన్ ❀ ॥౩౯॥ ❀ కృత్వమవభృథసంబన్ధిస్నానం యే

❀ పా ॥ పృథుకీర్తిః పృథుర్భూయా.

నతస్మై - భూరికర్మణే విప్రలబ్ధాయ పారాయ-పృథవే-తస్యపృథోః - ర్బ్రహ్మర్షియజ్ఞే - మే-తర్పితాః - స్తేవరదా దేవా-వరాన్దదుః ❀ ॥౪౦॥ ❀ సత్యాః ఫలావినాభూతాః-ఆశిషః ఆశీర్వాదాః - మేషాం తే-విప్రాః-శ్రద్ధయా-ప్రాప్తదక్షిణాః-అత ఏవ-తుష్టాః - పునశ్చ-సత్కృతాః-హేతుస్తైః - ఆదిరాజాయపృథవే-ఆశిషఃయుయుజుఃకృతవన్తః ❀ ॥౪౧॥ ❀ హేమహాబాహోవిదుర-తథాన్యే - మేతత్రయజ్ఞేసమాగతాస్తేసర్వే-ఆదృతాః ప్రీతివిషయీకృతాః - యథాయోగ్యం-దానసమ్మానాభ్యాం-పూజితాః పిత్రాదయః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవత చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **

ఏవంచతుర్ముఖాదేశనివృత్తక్రోధఃకృతశత క్రతుసఖ్యఆదృతర్త్విగ్వర్షిగణఆసీదిత్యుక్తం, అథభగవతానివేదితేన్ద్రక్షమాపణః ప్రతిబోధితతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యస్వధర్మః పరవరణప్రవర్తితః ప్రతినివృత్తత్రివర్గలిప్సః ప్రపూజితపరమపురుషః స్వపురమగాదిత్యాహమునిరేకోనవింశేన ॥ భగవానపీతి ॥ షాడ్గుణ్యపూర్ణయజ్ఞరక్షకః, సర్వయజ్ఞారాధ్యో, వైకుణ్ఠః పరమపురుషః, పృథ్వనుష్ఠితైర్యజ్ఞైః, స్సమ్యగారాధితో-మఘవతాసహ ఇన్ద్రేణసహ, తంపృథు-మభాషతజగాద ❀ ॥౧॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ఏషఇతి॥ ఏషఇన్ద్రః, స్తేతవ-హయమేధశతస్యఅశ్వమేధశతసఙ్కల్పస్య,హయస్మాత్, భఙ్గ,మకార్షీత్-అతఃఆత్మానంత్వాం, క్షమాపయతఃక్షమాంకారయతః - అముష్యఇన్ద్రస్య, త్వన్తుమర్హసి, ఇన్ద్ర విషయేక్షమాంకర్తుమర్హసీత్యర్థః ❀ ॥౨॥ ❀ కథందుస్సహాపరాధఃక్షన్తుంశక్యస్తత్రాహ ॥సుధియఇతి॥ హేనరదేవ-లోకే-నరోత్తమాః, స్సుధియఃదేహాత్మయాథాత్మ్యవిదః, సాధవఃపరోపకారపరాః, భూతేభ్యః ఆగస్కృద్భ్యోపిభూతేభ్యః, నాభిద్రుహ్యన్తి, కుతః-

రాన్దదుస్తేవరదా యేతద్బ్రహ్మర్షితర్పితాః॥ ౪౦ ॥ విప్రాస్సత్యాశిషస్తుష్టాశ్శ్రద్ధయాలబ్ధదక్షిణాః । ఆశిషోయుయుజుఃక్షత్తరాదిరాజాయసత్కృతాః ॥ ౪౧ ॥ తథాఽఽదృతామహాబాహోసర్వఏవసమాగతాః ।పూజితాదానమానాభ్యాం పితృదేవర్షిమానవాః ॥ ౪౨ ॥ **************************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **********
మైత్రేయఉవాచ॥భగవానపివైకుణ్ఠస్సాకంమఘవతావిభుః । యజ్ఞైర్యజ్ఞపతిస్తుష్టోయజ్ఞభుక్తమభాషత॥౧॥ ఏషతేఽకార్షీద్భఙ్గంహయమేధశతస్యహ । క్షమాపయతఆత్మానమముష్యక్షన్తుమర్హసి ॥ ౨ ॥సుధియస్సాధవోలోకేనరదేవనరోత్తమాః । నాభిద్రుహ్యన్తిభూతేభ్యోయర్హ్యనాత్మాకళేబరః॥ ౩ ॥పురుషాయదిముహ్యన్తిత్వాదృశాదేవమాయయా ।శ్రమఏవపరంజాతోదీర్ఘయావృద్ధసేవయా॥౪॥అతఃకాయమిమంవిద్వానవిద్యాకామకర్మభిః। ఆరబ్ధాఇతినైవాస్మిన్ప్రతిబుద్ధోఽనుషజ్యతే ॥ ౫॥ అసంసక్తశ్శరీరేఽస్మిన్నమునోత్పాదితేగృహే । అపత్యేద్రవిణేవాపికఃకుర్యాన్మమతాంబుధః॥ ౬ ॥ఏకశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిర్నిర్గుణోపిగుణాశ్రయః। స

యర్హ్యయస్మాత్, కళేబర-మానాత్మా ఆత్మేతరత్-అతస్తదభిమానేనద్రోహంనకుర్వన్తీత్యర్థః, సుధియాంసోఢుంశక్యఏవేతిభావః ❀ ॥౩॥ ❀ ఏవమన్వయముఖేసుధియాంభూతద్రోహాకరణమభిధాయవ్యతిరేకముఖేనాహ॥పురుషాఇతి॥యది-త్వాదృశాః-స్సుధియః, పురుషాః, ఈశ్వరమాయయా-యది-ముహ్యన్తిమోహంప్రాప్నువన్తి, దేహాత్మమోహేనదేహప్రయుక్తభూతద్రోహాదికంకుర్వన్తి, తర్హి-త్వాదృశైః, చిరకాలంకృతయా-మహతాంసేవయా, శ్రమఏవ-పరంకేవలం - జాతస్సంపాదితః-తేదుర్బుద్ధియఏవేతిభావః ❀ ॥౪॥ ❀ అత-స్సుధియాందేహాత్మాభిమానప్రయుక్తభూతద్రోహాదేరభావాత్, అన్యథాదుర్బుద్ధిత్వప్రసఙ్గాచ్చ, ఇమం, కాయందేహం, అవిద్యాకామకర్మభిః- అవిద్యా అజ్ఞానం- తచ్చదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానరూపేణద్వివిధం-కామఃఅవిద్యామూలకశ్శబ్దాదివిషయేష్విచ్ఛావిశేషః, కర్మకామమూలకంపుణ్యాపుణ్యరూపం-ఏభి-రారబ్ధఉత్పాదిత, ఇత్యేవ-మిమం, కాయందేహం-విద్వాన్జానన్, అతఏవ,ప్రతిబుద్ధఃచిదచిదీశయాథాత్మ్యజ్ఞః- అస్మిన్దేహే, నైవానుషజ్యతే-ఏవకారేణనితరామాసక్త్యభావస్సూచ్యతే ❀ ॥౫॥ ❀ దేహ ఏవానాసక్తఃకథందేహానుబన్ధిష్వసక్తస్స్యాదిత్యాహ ॥అసంసక్తఇ॥ అస్మిన్శరీరేఅసంసక్తః, సమిత్యేకీకారే-ఆత్మనాసహదేహమేకీకృత్యతస్మిన్నాసక్తఇత్యర్థః, అమునాశరీరేణో, త్పాదితేసంపాదితే-గృహే,అపత్యేపుత్రాదౌ, ద్రవిణేవిత్తేచ-మమతాం, కోవా-బుధః-కుర్యాత్నకోపిబుధఃకుర్యాత్, అజ్ఞస్తుకుర్యాదిత్యర్థః, అతో-బుధః-దేహార్థం దేహానుబన్ధ్యర్థంవాభూతద్రోహాదికంనకుర్యాదితిభావః ❀ ॥౬॥ ❀ బుధఇత్యనేనచిదచిదీశయాథాత్మ్యజ్ఞానవత్త్వముపక్షిప్తం, తత్కీదృశమిత్యపేక్షాయాం,తత్రైకఇతిద్వాభ్యాంచిదచిదీశస్వరూపంవిశోధ్య, తతోయఏవమిత్యేకేనాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగస్యభగవజ్జ్ఞానాఙ్గత్వం, తతఏకేనకర్మయోగస్యాపితదఙ్గత్వమభిధాయ, తదుభయానుగృహీతభగవద్భక్తియోగస్యభగవత్ప్రాప్త్యుపాయతామభిధా

మేదృశభగవదుపాసననిష్ఠస్య దేహతదనుబన్ధిప్రయుక్తవికారానస్యురిత్యాహ॥ ఏక ఇత్యాదినా ॥ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూప
శోధనేనప్రకృతిపరిణామరూపదేహస్యతద్విపరీతధర్మవత్త్వస్యార్థాదేవసిద్ధేఃపృథక్తచ్ఛోధనంనాపేక్షితమితితావదాత్మస్వ
రూపంప్రకృతివివిక్తంశోధయతి ॥ ఏకఃజ్ఞానైకాకారతయాసర్వత్రఏకస్వరూపః “ ఏకో వ్రీహిస్సు సంపన్నస్సుపుష్పంకురు
తేప్రజా,, ఇతివదయంనిర్దేశః - నానాకారేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేష్వ, వస్థితోఽపి , సర్వత్రజ్ఞానైకాకారతయా ఏక
రూప ఇత్యర్థః - దేహాస్తు దేవమనుష్యపశుపాదపతదవాన్తరభేదభిన్నాః , శుద్ధః నిర్మలః , దేహాస్తుమలినాః , స్వయం
జ్యోతిఃస్వయంప్రకాశః - నిర్గుణఃరాగద్వేషాదిరహితః - గుణాశ్రయః జ్ఞానానన్దాదిగుణాశ్రయః - సర్వగఃఅణుస్వరూ
పత్వేపిధర్మభూతజ్ఞానేనసర్వవ్యాపి-అనావృతఃదేహఇవగృహాదిభిరనావృతః - సాక్షీ దేహేన్ద్రియాదీనామపరోక్షంద్రష్టా-
దేహాస్తు-పరప్రకాశ్యాః,రాగద్వేషాదిగుణాశ్రయాః-జ్ఞానాదిగుణానాశ్రయాః , వ్యాప్యాః-ఆవృతాః-దృశ్యాశ్చేత్యర్థసిద్ధం-పరం
కేవలం,ఆత్మా దేహాదిష్వన్తఃప్రవిశ్యధారకః,దేహాస్తుధార్యాః,అతః,ఆత్మనః దేహాత్పరఃవిలక్షణః ✻ ॥౭॥ ✻ అత ఏవ, దే
హాదిభిః, ఉపాత్తాఃస్వీకృతాః , ఆదిశబ్దః ప్రాణేన్ద్రియపరః , తద్ధర్మాస్తేషాం దేహాదీనాంధర్మాః , బాల్యయౌవనాశ
నాయాపిపాసాదయః , తచ్ఛబ్దేనబాల్యాదీనాంతదేకాన్తత్వంసూచ్యతే , తద్రష్టుస్తస్య దేహాదేర్ద్రష్టు, రాత్మనోజీవ
స్య-నస్యుః-తస్యఆత్మనో-య-త్కైవల్యం దేహగతజాత్యాదిరాహిత్యమేవ-తస్య- దేహ-వైధర్మ్య-ముక్తం-దేహవిలక్షణ
మాత్మస్వరూపంకదాస్ఫురతీత్యాశఙ్కాయాంసుషుప్త్యాద్యవస్థాస్వి రిత్యభిప్రాయః-తత్రసుషుప్తేర్జీవదవస్థాయామేవాహ
రహరనుభూయమానత్వేనసుషుప్తిరేవనిదర్శనమిత్యాహ-తత్ తత్ర-సుషుప్తంసుప్తిః-భావేక్తః-నిదర్శనంఉదాహరణమిత్య
ర్థః-సుషుప్తౌహి దేహగతబ్రాహ్మణత్వాదిబాహ్యాకారోనానుభూయతే-కింతు - దేహవిలక్షణంస్వస్వరూపం-తథాచోక్తం
తృతీయే“భూతసూక్ష్మేన్ద్రియమనోబుద్ధ్యాదిష్వీహనిద్రయాలీనేష్వసతియస్తత్రనిర్నిద్రోనిరహఙ్క్రియ ,, ఇతి-అనేన దేహాత
ద్ధర్మాణాంచాత్మప్రతీత్యవిషయత్వముచ్యతే-ఏవంప్రకృతిపురుషయోస్స్వరూపేనిరూపితే-యద్వా-ఇదంశ్లోకద్వయంప్రధా
నజీవవిలక్షణపరమాత్మస్వరూపకథనపరం-ప్రకృతిపురుషస్వరూపంత్వర్థాద్విశోధితంభవతి-ప్రకృతివివిక్తాత్మస్వరూపవివే
చనపరత్వేహిసుషుప్తంతస్మిన్దర్శనమిత్యస్వరసంస్యాత్-సుషుప్తౌదేహాదేరప్రతీతావపిఉక్తవిధత్వేనాత్మస్వరూపస్యాప్రతీ

ర్వగోఽనావృతస్సాక్షీపరమాత్మా ఽఽత్మనఃపరః॥ ౭ ॥దేహాద్యుపాత్తాస్తద్ధర్మానస్యుస్తద్రష్టురాత్మనః।క్షై

తేః-తస్మాదయమర్థః-ఏకస్స్వసమాభ్యధికద్వితీయవస్త్వన్తరహితః-శుద్ధఃఅపాపవిద్ధః-అపహతపాప్మేత్యర్థః-స్వయంజ్యో
తిః-నిరుపాధికస్వయంప్రకాశః-నిర్గుణఃప్రకృతిపురుషగతాజ్ఞత్వదుఃఖిత్వాదిహేయగుణరహితః-గుణాశ్రయః-అనన్తకల్యా
ణగుణాశ్రయః-సర్వగఃస్వరూపతః స్వభావతశ్చవిభుః-అనావృతః-దేహాదిష్వవస్థితోఽపితైరపరిచ్ఛిన్నః- సాక్షీసర్వంయు
గపత్సాక్షాత్కర్తా-ఉదాసీనోవా-ఆత్మనఃఉక్తాకారవిపరీతాజ్జీవాత్పరఃవిలక్షణః-పరమాత్మా - పరోమాయస్మాత్సపర
మః-సచాసావాత్మా చ-స్వసమానాధికాత్మాన్తరావ్యాప్యఃస్వవ్యతిరిక్తస్య సర్వస్యాన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః-జీవస్తు
నైకః-కింతుబహవస్సమానాకారాః“నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం-నత్వేవాహంజాతునాస ,, మిత్యాదికమత్రానుస
న్ధేయం-యద్యపిజీవస్వరూపమపిస్వయంజ్యోతిరేవ-తథాపితత్స్వరూపసత్తాస్థితిప్రవృత్త్యాదేఃపరమాత్మేచ్ఛాయత్తత్వ స్యా“
ద్రవ్యకర్మచకాలశ్చస్వభావో-జీవఏవచ । యదనుగ్రహతస్సన్తినసన్తియదుపేక్షయా ,, తిస్మరణాన్ననిరుపాధికస్వయంజ్యోతి
ష్ట్వం-తథాజీవోదేహద్వారా రాగద్వేషాదియుక్తఃనాపిశుద్ధః-యద్యపిప్రజాపతివాక్యేజీవస్యాప్యపహతపాప్మత్వం “ ఏష
ఆత్మాఽపహతపాప్మే,,త్యాదినాశ్రుతం - తథాపి-తత్కర్మణాసఙ్కుచితం-ముక్తాతుపరమాత్మప్రసాదాదావిర్భూతమి
తినసర్వదావిశుద్ధత్వం-తథాచశ్రుతిః“ఏషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసంపద్య ,, తి-సూత్రంచ“
సంపద్యావిర్భావస్స్వేనశబ్దా,,దితి-తథాచకల్యాణగుణాశ్రయోనభవతి-కింతు-దుఃఖిత్వాదిహేయగుణాశ్రయః-అత్రనిర్గు
ణగుణాశ్రయశబ్దాభ్యాం హేయగుణనిషేధకల్యాణగుణవిధీవివక్షితౌ-అత్ర,నహింస్యా“త్పశుమాలభేతే,, తివదుత్సర్గాపవా
దనమేనదహరవిద్యాయాం“ఏషఆత్మాఅపహతపాప్మే,,త్యాదినాహేయగుణాన్ప్రతిషిధ్య“సత్యకామ,, ఇత్యాదినాకల్యా
ణగుణాన్విదధతీశ్రుతిరేవప్రమాణం-తథాజీవోనసర్వగఃఅణుత్వాత్ - తథాచశ్రుతిః “ ఏషోఽణురాత్మా చేతసావేదితవ్యః-
ఆరాగ్రమాత్రోహ్యపరోపిదృష్ట,,ఇతి-అతఏవపరిచ్ఛిన్నః -నాపిసాక్షీ-కింతు-కర్మఫలాదీ-తథాచశ్రూయతే “ తయోరన్యఃపి
ప్పలంస్వాద్వత్తీ ,, తి-తథాస్వస్మాదధికేనపరమాత్మనావ్యాప్యఃధార్యశ్చ“యఆత్మనితిష్ఠ,,న్నిత్యాదిశ్రుతేః-ఏవంజీవస్వరూ
పమర్థాద్వివిక్తంద్రష్టవ్యం - పూర్వవ్యాఖ్యోక్తరీత్యా ప్రకృతిస్వరూపమపియతఏవప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణఃపరమా
త్మా - అతఏవహేతోః - దేహాద్యుపాత్తాః - ఆదిశబ్దేనజీవసఙ్గ్రహః - దేహైర్జీవైశ్చోపాత్తాఃపరిణామిత్వకించిజ్జ్ఞత్వదుః

ఖిత్వాదయఔపాధికాధర్మాఃతద్ధర్మాః ప్రకృతిపురుషైకాన్తాఃజడత్వాణుత్వాదయస్స్వాభావికాశ్చ - తద్రహితః ప్రకృతిపురుషయోస్సాక్షాత్కర్తృః- ఆత్మనఃతయోరన్తర్వ్యాప్యావస్థితస్య పరమపురుషస్య- నస్యుః - కైవల్యం ప్రకృతిపురుషగతపరాక్త్వాణుత్వాదివిపరీత ప్రత్యక్త్వాదిపరిచ్ఛిన్నత్వాదిధర్మవత్త్వమేవ కైవల్యం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వైలక్షణ్యం నామేత్యర్థః -త- తత్ర - జీవాత్పరమాత్మనో వైధర్మ్యే - సుషుప్తం సుషుప్తిః, నిదర్శనముదాహరణమిత్యర్థః, సుషుప్తగ్రహణముత్క్రాన్తేరప్యుపలక్షణం, తథాహి, సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరత్వేన పరమాత్మనో వ్యపదేశో దృశ్యతే తావద్వాజసనేయకే " కతమ ఆత్మా యోఽయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వి " తి - ప్రకృతస్య ప్రత్యగాత్మనః సుషుప్త్యవస్థాయాం అకించిజ్జ్ఞస్య సర్వజ్ఞేన పరమాత్మనా పరిష్వఙ్గ ఆమ్నాయతే " ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో నబాహ్యం కిం చన వేద నాన్తర " మితి తథోత్క్రాన్తావపి ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢ ఉత్సర్జన్యాతీ " తి - నచస్వాపతదోత్క్రాన్త్యోర్వాప్యకించిజ్జ్ఞస్య తదానీమేవ స్వేనైవ సర్వజ్ఞేన సతా పరిష్వఙ్గాన్వారోహాసంభవతః, నచ క్షేత్రజ్ఞాన్తరేణ తస్యాపి సర్వజ్ఞత్వాసంభవాత్, తస్మాత్తత్ర ప్రాజ్ఞేనేతి సర్వజ్ఞః పరమాత్మోక్తః "నబాహ్యం కించన వేదనాన్తరమిత్యజ్ఞో జీవ ఉచ్యతే, తస్మాత్తత్ర వైధర్మ్యం నిదర్శితం, తథాచ సూత్రం, " సుషుప్త్యుత్క్రాన్త్యోర్భేదేనేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ య ఇతి ॥ యః పుమాన్-ఏవం పరమాత్మనోధార్యతయా వ్యాప్యతయా- ఆత్మని పరమాత్మని - స్థితం- సన్తం - ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం- వేద ఉపాస్తే - నతు తదుపాసనమాత్రపరః- కింతు- మయి అన్తర్యామిణి- పూర్వోక్తైకత్వాదిధర్మిణి- స్థితః- మదుపాసననిష్ఠ ఇతి యావత్ -తిష్ఠతేరర్థాతో రుపాసనపరత్వం " అభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే, తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశా " దిత్యాది శ్రుతిసూత్రాదిప్రయోగాదవగమ్యతే - జ్ఞానయోగానుగృహీతమద్భక్తియోగనిష్ఠ ఇత్యర్థః- ప్రకృతిస్థోఽపి ఉపాసనదశాయాం ప్రకృతివిశిష్టోఽప్యుపాసననిర్వృత్త్యనన్తరం - తద్గుణైః ప్రకృతిగుణైః- నాజ్యతే న యుజ్యతే- కింతు- ముక్తో భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁

వల్యం తస్య వైధర్మ్యం తత్సుషుప్తం నిదర్శనమ్ ॥ ౮ ॥ య ఏవం సన్తమాత్మానమాత్మస్థం వేద పూరుషః । నాజ్యతే ప్రకృతిస్థోఽపి తద్గుణైస్స మయి స్థితః ॥ ౯ ॥ యస్స్వధర్మేణ మాం నిత్యం నిరాశీశ్శ్రద్ధయాన్వితః । భజతే శనకైస్తస్య మనో రాజన్ప్రసీదతి ॥ ౧౦ ॥ పరిత్యక్తగుణస్సమ్యగ్దర్శనో విశదాశయః । శాన్తం మే సమవస్థానం బ్రహ్మ కైవల్యమశ్నుతే ॥ ౧౧ ॥ ఉదాసీనమివాధ్యక్షం ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియాత్మనామ్ । కూటస్థమిమమాత్మానం యో వేదాప్నోతి శోభనమ్ ॥ ౧౨ ॥ భిన్నస్య లిఙ్గస్య గుణప్రవాహో * ద్రవ్యక్రియాకారకచేతనాత్మనః । దృష్టాసు సంపత్సు విప

ఏవం- యః పుమాన్ - స్వధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచిత పఞ్చమహాయజ్ఞాదినిత్యనైమిత్తికాదిధర్మేణ - నిరాశీః స్వధర్మసాధ్యఫలేష్వాశారహితః- అనభిసంహితఫలః కర్తృసఙ్గ ఇత్యర్థః - మాం సర్వకర్మారాధ్యం- ఇన్ద్రాదిసర్వదేవతాశరీరకం - సర్వకర్మఫలప్రదం- నిత్యం - శ్రద్ధయా కర్తవ్యేషు కర్మసు త్వరయా- భజతే- హే రాజన్ పృథో- తస్య జ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతభగవద్భక్తియోగనిష్ఠస్య- మనః- శనకైః - ప్రసీదతి రాగాదిభిరకలుషితం భవతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం పరిత్యక్తగుణః కార్త్స్న్యేన త్యక్తరాగాదిగుణః- అతఏవ - విశదాశయః నిర్మలాన్తఃకరణః- అతఏవ- సమ్యగ్దర్శనః ఉక్తవిధాత్మస్వరూపతద్విలక్షణపరమాత్మస్వరూపదర్శీ - శాన్తం అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితం- మే మత్సంబన్ధి- సమవస్థానం సమ్యగావాసభూతం- మచ్ఛరీరభూతమిత్యర్థః- బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వాద్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం - కైవల్యం కేవలం ప్రకృతివియుక్తమావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణకమాత్మస్వరూపం - అశ్నుతే ప్రాప్నోతి- బ్రహ్మాత్మకావిర్భూతగుణాష్టకస్వరూపేణ సంపన్నో భవతి ముక్తో భవతీతి యావత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం తత్త్వత్రయవిమర్శనపూర్వకం జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగస్యామృతత్వప్రాప్త్యుపాయతామభిధాయైవంవిధస్య పుంసో జీవదవస్థాయామవస్థానప్రకారమాహ ॥ ఉదాసీనమితి ॥ ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతాని- జ్ఞానం శ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణి- క్రియా వాగాదీని కర్మేన్ద్రియాణి- ఆత్మా మనః- ఏషాం- అధ్యక్షం అధిపం- కూటస్థం స్వరూపతో నిర్వికారం- అతఏవ- ఇమమాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, ఉదాసీనమివ స్థితం, యో వేద, ద్రవ్యాద్యధ్యక్షత్వం ప్రకృతిసంబన్ధకృతం, పరమార్థతస్తు కూటస్థ ఉదాసీనః, ఇత్యేవమాత్మానం, యో- వేద- స- శోభనమాప్నోతి- జీవద్దశాయామపి సుఖమేవాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నను విప్రతిషిద్ధమేతదుచ్యతే- ద్రవ్యాద్యధ్యక్షత్వం కూటస్థత్వముదాసీనత్వం చేతి - కరణప్రవర్తకత్వమేవ హి కరణాధిపత్వం- తచ్చ వికార - స్తదభావః కూటస్థత్వముదాసీనత్వం- తత్రాహ ॥ భిన్నస్యేతి ॥ ద్రవ్యక్రియాకారకచేతనాత్మనః- ద్రవ్యం పృథివ్యాది - క్రియాకారకాణి కర్మేన్ద్రియాణి- చేతనా జ్ఞానేన్ద్రియజాతం - ఏతదాత్మకస్యేత్యర్థః- క్రియా కర్మేన్ద్రియాణి- కారకాణి జ్ఞానకరణాని శ్రోత్రాదీని - చేతనా చిత్తం- ఏతదాత్మకస్యేతి వాఽర్థః- ద్రవ్యాద్యాత్మకస్య - అతఏవ- భిన్నస్య దేవమనుష్యాదిభావేన- భిన్నస్య - లిఙ్గస్య శరీరస్య - గుణప్రవాహః గుణపరిణామో- భవతి- అయం భావః - యద్యపి ద్రవ్యాద్యధ్యక్షత్వ

రూపవికారఆత్మన్యస్తి - తథాపి-సవికారః జ్ఞానవికారరూప-స్వచధర్మభూతజ్ఞానగతోనస్వరూపగత ఇతిస్వ రూపతఃకూటస్థత్వముదాసీనత్వంచ - దేవాదిరూపేణపరిణామస్తుద్రవ్యాదిసఙ్ఘాతస్యైవేతి-నను-ధర్మతోవాఽపిసతివికారేణకూటస్థతోపపత్తిః - కూటస్థతాహినిర్వికారతా - సాచనిత్యతాపరపర్యాయా-ధర్మతోవాఽనిత్యత్వేకథంనిత్యతేతిచేత్ - ఉచ్యతే-ధర్మభూతంజ్ఞానద్రవ్యంనిత్యమేవ - తస్యచకర్మణాకదాచిత్సఙ్కోచఃకదాచిద్వికాసశ్చేత్యవస్థాద్వయమఙ్గీక్రియతే - తత్రసఙ్కోచోనామప్రసరాభావః - తదభావోవికాసప్రసరరూపః-అభావాభావస్యభావరూపత్వాత్ - అతోధర్మభూతంజ్ఞానద్రవ్యమపినిత్యమేవేతిధర్మతోపికూటస్థతోపపత్తిః - పృథివ్యాదీనాంతుస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారఇతినకూటస్థత్వం-అతఆత్మనస్సతతమేకరూపత్వాద్దేహస్యప్రతిక్షణపరిణామిత్వాదపురుషార్థరూపత్వా - న్దైహప్రయుక్తాసు - దృష్టాసు- ప్రాప్తాసు సంపత్సు-విపత్సుచ - సూరయస్తత్త్వత్రయవివేచనచతురాః - నవిక్రియన్తేసంపదాపత్ప్రయుక్తహర్షశోకాభ్యాం నయుజ్యన్తఇత్యర్థః-కథంసతిశరీరేతత్ప్రయుక్తహర్షశోకాసంబన్ధ - స్తత్రాహ-మయినిరతిశయప్రీతివిషయే - బద్ధంసౌహృదం యైస్తే-సౌహృదశబ్దేనసుహృదోభగ్నోనిరతిశయప్రేమోచ్యతే - తేనప్రీతిరూపముపాసనంలక్ష్యతే - బద్ధశబ్దేనతస్య విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వంవివక్షితం - తథాచ-విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితమద్విషయనిరతిశయప్రీతిరూపభక్త్యావిస్మృతదేహధర్మాహర్షశోకాభ్యాంనయుజ్యన్తఇత్యర్థః-త్వంచసూరిః ॥౧౩॥ అతః-సుఖే-దుఃఖేచ-దేహప్రయుక్తే-సమస్సన్-సామ్యంమనకథంసంభవే - త్తత్రాహ-విజితేన్ద్రియాశయఃవశీకృతబాహ్యేన్ద్రియాన్తఃకరణః - జితేన్ద్రియస్యతవసుఖదుఃఖయోస్సామ్యంసంభవేదేవేత్యర్థః-అతఏవ - సమానాఃమధ్యమోత్తమాధమాఃయస్యసః - తిర్యఙ్మనుజదేవాదిషుదేహాతిరిక్తసర్వాత్మసామాన్యానుసన్ధానపర - స్తేషాంచబ్రహ్మాత్మకత్వేసామ్యధీ-స్త్వం-అఖిలలోకరక్షణం - విధత్స్వ- కథమేత్

త్సుసూరయోనవిక్రియన్తేమయిబద్ధసౌహృదాః ॥౧౩॥ సమస్సమానోత్తమమధ్యమాధమస్సుఖేచదుఃఖేచ జితేన్ద్రియాశయః । మయోపక్లృప్తాఖిలలోకసంయుతోవిధత్స్వవీరాఖిలలోకరక్షణమ్ ॥౧౪॥ శ్రేయఃప్రజాపాలనమేవరాజ్ఞోయత్సాంపరాయేసుకృతాత్షష్ఠమంశమ్ । హర్తాఽన్యథాహృతపుణ్యఃప్రజానామరక్షితాకరహారోఽఘమత్తి ॥౧౫॥ ఏవం ద్విజాగ్ర్యానుమతానువృత్తోధర్మప్రధానోఽన్యతమోఽవితాస్యాః । హ్రస్వేనకాలేనగృహోపయాతాన్ద్రష్టాసిసిద్ధాననురక్తలోకః ॥౧౬॥ వరంచమత్కఞ్చనమానవేన్ద్రవృణీష్వతేఽహంగుణశీలయన్త్రితః । నాహంమఖైర్వైసులభస్తపోభిర్యోగేనవాయత్సమచిత్తవర్తీ ॥౧౭॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥సఇత్థంలోకగురుణావిష్వక్సేనేనవిశ్వజిత్ । అనుశాసితఆదేశంశిరసాజగృహేహరేః ॥౧౮॥ స్పృ

కేనమయాతత్కర్తుంశక్యం - తత్రాహ-మయేశ్వరేణ-ఉపక్లృప్తాస్సంపాదితాఃఅమాత్యాదయోయేఅఖిలాలోకాస్తైస్సంయుతః ॥౧౪॥ ననుమమముముక్షోర్మనుత్వాద్యకిమఖిలలోకరక్షణంవిధత్స్వేత్యుచ్యతే-తత్రాహ॥శ్రేయఇతి॥రాజ్ఞః-ప్రజాపాలనమేవ-శ్రేయఃశ్రేయస్సాధనం - సమీహితపురుషార్థసాధనమిత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మాత్ప్రజాపాలనాత్ - సాంపరాయేదేహవియోగే-ప్రజాభి-ర్య - త్కృతం-సుకృతం-తస్య-షష్ఠమంశం-హర్తాహరతి - అన్యథాలోకరక్షణాభావే-ప్రజానామరక్షితా-ప్రత్యుత-ప్రజాపీడనాదినా - తద్దత్తం-కరంస్వామిగ్రాహ్యభాగం-హరతిహారః - తథాభూతః-అతఏవ-ప్రజాభిర్హృతపుణ్య - స్తాసా-మఘ-మత్తిఆదత్తే ॥౧౫॥ తస్మాద్యదిప్రజాఃపాలయసిధర్మతస్తదాతవముక్తిరపిసులభాస్యాదిత్యాహ ॥ఏవమితి॥ ద్విజాగ్ర్యాణా-మనుమతశ్చాసావనువృత్తశ్చ - వ్యస్తపాఠేఽనుమతోనువృత్తశ్చ - ధర్మప్రధానఃఅనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మప్రధానః - అన్యతమః-ప్రజానాంమధ్యే అన్యతమఇవస్వస్మిన్స్వత్వత్వ్రమనారోప్యేత్యర్థః-అవితారక్షితా - యది-స్యాఃభవేః-తదా-హ్రస్వేనఆసన్నేన-కాలేన-గృహాన్ప్రత్యు - పగతాన్-సిద్ధాన్సనకాదీన్-అనురక్తాస్స్వస్మిన్ననురాగయుక్తా-లోకా-యస్య-సత్వం-ద్రష్టాఽసి-తై-రుపదిష్టతత్త్వోఽమృతత్వంయాస్యసీత్యర్థః ॥౧౬॥ కించ-హేమానవేన్ద్ర-మత్ మత్తస్సకాశాత్ - కంచి-ద్వరం-వృణీష్వ- తేతవ-గుణాఃశమాదయః - శీలంనిర్మత్సరాదిస్వభావస్తైర్యన్త్రితఃవశీకృతోఽహం - తద్రహితైస్తు-మఖైర్యాగై-స్తపోభిఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభి-ర్యోగేనవా-నాహం-సులభః-కుతః-యద్యస్మాత్-సమంచిత్తంయేషాం - తేష్వేవ-వర్తితుంశీలమస్య, సోఽహమ్ ॥౧౭॥ స-విశ్వజిత్పృథు రేవం-లోకగురుణా-విష్వక్సేనేనభగవతా - అనుశిష్టఃహరే-రాదేశమాజ్ఞాం-శిరసాజగృహే-అతీవాదృతవానిత్యర్థః ॥౧౮॥ తతః, పాదయోఃక్షమాపయితుంస్పృశన్తం - స్వేనస్వీయేనఅశ్వాహరణాదికర్మణా-వ్రీడితంలజ్జితం-శతక్రతుమిన్ద్రం - ప్రేమ్ణా-పరిష్వజ్యఆలిఙ్గ్య-తస్మిన్ - విద్వేషం-విససర్జఅత్యాక్షీత్-హేతివిస్మయే-ఆర్ద్రాపరాధజనితవిద్వేషంతద్వై వపిససర్జేతి

* పా ॥ ద్విజాగ్ర్యానుమతో.

స్మయతే * ॥ ౧౯ ॥ * తతో-విశ్వాత్మా-భగవానపి-పృథునా-ఉపహృతం-సమర్పితం-అర్హణంఅర్ఘ్యాదికం - యస్య- సముజ్జిహానయాసముద్రిక్తయా, భక్త్యా - గృహీతౌచరణౌ అమ్బుజే ఇవ-యస్య - ప్రస్థానాభిముఖః స్వలోకంప్రతిప్రయాణాభిముఖోఽపి-అనుగ్రహేణ - విలమ్బితస్సంజాతవిలమ్బ-స్సతాంభక్తానాం-సుహృత్ నిరతిశయప్రీతిమాన్ - ఏనంపృథుం-పశ్యన్-పద్మదలవద్విశాలే అక్షిణీయస్య సః - పద్మపత్రవద్విశాలాభ్యామక్షిభ్యాం పశ్యన్నితిభావః-న ప్రతస్థేనయయావిత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ * ఏవంభగవతోభక్తేపృథౌకృపాతిరేకఉక్తః-పృథోర్భగవతిభక్త్యుద్రేకమాహ ॥ సఇతిద్వాభ్యామ్॥ సఆదిరాజఃపృథు - ర్బద్ధాఞ్జలి - రానన్దాశ్రుపూర్ణలోచనః - అతఏవ - హరిం - అవలోకితుం - నాశకత్ నసమర్థోఽభూత్ - బాష్పే - ర్విక్లబః అధృష్ట - స్తూష్ణీమవస్థితస్సన్ - కించిదపి - నోవాచచ - కింత్వ - ముంహరిం - హృదా - ఉపగూహ్య ఆవృత్య - సంశ్లిష్య - ఆలిఙ్గ్యేతియావత్ - అధాత్ధృతవాన్ * ॥ ౨౨ ॥ * అథానన్తరం - అశ్రుకలాఃఅశ్రుకణాన్ - హస్తేనా-వమృజ్య-అతృప్తయోర్దృశో-ర్గోచరంవిషయభూతం - పదాచరణేన - క్షితింభూమిం - స్పృశన్తం-అయంభావః - నఖలుదేవాఃపదాభువంస్పృశన్తి అతఃకృపాపారవశ్యాన్స్వాత్మానం హరిరాత్మానంవిస్మృతవానివేతి - ఉరగద్విషో వైనతేయస్య, ఉన్నతే-అంసేస్కన్ధే - విన్యస్తంహస్తాగ్రంయేనతం, పూరుషంపరమపూరుషం - ఆహఉవాచ * ॥౨౩॥ * తత్రయదుక్తంవరంవృణీష్వేతితదసహమానఆహ ॥ హేవిభో, వరదానాంబ్రహ్మాదీనాం - ఈశ్వరా-ద్వరదా-త్త్వత్తస్సకాశాత్-బుధః అర్థకామాదీనాంసాతిశయత్వంనశ్వరత్వంచజానన్ - వరాన్ - వృణీతే - కీదృశాన్-యేవరాః-గుణవిక్రియాత్మనాంసత్త్వాదిగుణానుసారేణ - విక్రియావికారా-యస్మి-న్నాత్మనిస్వభావే - స- ఆత్మాస్వభావో-యే

శన్తంపాదయోఃప్రేమ్ణావ్రీడితంస్వేనపాప్మనా। శతక్రతుంపరిష్వజ్యవిద్వేషంవిససర్జహ ॥౧౯॥ భగవానపివిశ్వాత్మాపృథునోపహృతార్హణః ।సముజ్జిహానయాభక్త్యాగృహీతచరణామ్బుజః ॥౨౦॥ ప్రస్థానాభిముఖోఽప్యేనమనుగ్రహవిలమ్బితః। పశ్యన్పద్మపలాశాక్షోనప్రతస్థేసుహృత్సతామ్ ॥౨౧॥ సఆదిరాజోరచితాఞ్జలిర్హరింవిలోకితుంనాశకదశ్రులోచనః। నకించనోవాచచబాష్పవిక్లబోహృదోపగూహ్యాముమధాదవస్థితః॥ ౨౨ ॥ అథావిమృజ్యాశ్రుకలావిలోకయన్నతృప్తదృగ్గోచరమాహపూరుషమ్। పదాస్పృశన్తంక్షితిమంసఉన్నతేవిన్యస్తహస్తాగ్రమురఙ్గవిద్విషః ॥ ౨౩ ॥ పృథురువాచ॥వరాన్విభోత్వద్వరదేశ్వరాద్బుధఃకథంవృణీతేగుణవిక్రియాత్మనామ్।యేనారకాణామపిసన్తిదేహినాంతానీశకైవల్యపతేవృణేనచ ॥౨౪॥ నకామయేనాథతదప్యహంక్వచిన్నయత్రయుష్మచ్చరణామ్బుజాసవః। మహత్తమాన్తర్హృదయాన్ముఖచ్యుతోవిధత్స్వకర్ణాయుతమేషమేవరః ॥౨౫॥ సఉత్తమశ్లోకమహన్ముఖచ్యుతోభవత్పదామ్భోజసుధాకణానిలః। స్మృతింపునర్విస్మృతతత్త్వవర్త్మనాంకుయోగినాంనోవితరత్యలంవరైః ॥౨౬॥ యశశ్శివంసుశ్రవఆర్యసఙ్గమేయదృచ్ఛయాచోపశృ

షాం - నారకాణాంసంసారిణామపిదేహినాం - సన్తి- తేషామపిభోగ్యాఇత్యర్థః - తస్మాత్- హేకైవల్యపతేముక్త్యధిపతే-ముక్తిప్రదేత్యర్థః - హే-ఈశసర్వాన్తర-తాన్తుచ్ఛాన్-న-వృణే * ॥౨౪॥ * తర్హికైవల్యమేవవరయ-తత్రాహ॥ నేతి॥ హేనాథ-మహత్తమానాంభాగవతానాం - అన్తర్హృదయా-న్ముఖద్వారేణనిర్గతో - భగవత్పదామ్బుజమకరన్దోయశః శ్రవణాదిసుఖం - యత్ర-నాస్తి-తాదృశంచే - త్కైవల్యమపి-తన్నకామయేనవృణే - తర్హికింకామయసే-తత్రాహ - త్వద్గుణశ్రవణాయ-మేమహ్యం - కర్ణాయుతంకర్ణానామయుతం-అయుతశబ్దఆనన్త్యపరః - గుణానామానన్త్యాదనన్తగుణశ్రవణార్థమనన్తశ్రోత్రాణివిధత్స్వధేహి-ఏషఏవ-మమాభిమతోవరఇత్యర్థః * ॥౨౫॥ * కింమద్గుణశ్రవణసాధ్యంయదర్థంకర్ణాయుతంప్రార్థయసే-తత్రాహ॥ సఇతి ॥ హేఉత్తమశ్లోక-మహతాంత్వద్భక్తానాం - ముఖాచ్చ్యుతః-సః-భవతఃపదామ్బుజయో-ర్యా-సుధా-తస్యా - యో-లేశః - తత్సంబన్ధీ - యోఽనిలోవాయుః - దూరాదపికించిద్యశశ్శ్రవణమాత్రమిత్యర్థః - విస్మృతం-తత్త్వవర్త్మతత్త్వమార్గః, యైః-కుయోగిభిః- తేషామపి - నఃఅస్మాకం - త్వద్విషయాం, స్మృతింభక్తిం,వితరతిదదాతి-అతో-వరైః పురుషార్థాన్తరసాధనభూతై-రలమ్ * ॥౨౬॥ * త్వద్విషయభక్తివర్ధకత్వాత్త్వద్గుణానుశ్రవణస్య యదృచ్ఛయాపి త్వద్గుణానేవశృణుయామిత్యాహ ॥ యశ ఇతి ॥ హేసుశ్రవః శోభనకీర్తే, సతాం-సఙ్గమేసతి-సకృదపియదృచ్ఛయాపి- తేతవ-యశఃకీర్తిమేవ- పరం-శృణోమి - సకృదపియదృచ్ఛయాపీత్యనేనఅసకృదత్యాదరేణయశశ్శ్రోతవ్యతాసూచ్యతే - తదుపపాదయతి - యఃకశ్చిత్పుమాన్,గుణజ్ఞస్సారగ్రాహీచే - త్పశుంకర్మజడం- ఋతే,కథం - విరమేత్ ,గుణానుశ్రవణాదితిశేషః,అగుణజ్ఞఃపశుశ్చేత్త్వద్యశస్సకృదాశ్రుత్యతతోవిరమేదిత్యర్థః,గుణజ్ఞస్యావిరామమేవసదృష్టాన్తముపపాదయతి, యద్యస్మాత్-శ్రీర్లక్ష్మీ-ర్గుణానాంభవదీయకల్యాణగుణానా-స్సఙ్గ్రహేచ్ఛయాసంస్మరణేచ్ఛయా- ప్రవవ్రే, త్వామితి శేషః,యదా-

గుణానాంసర్వపురుషార్థానాంసఙ్గ్రహస్స్వస్మిన్ సమాహార-స్తదిచ్ఛయా-యత్త్వద్యశః,ప్రవర్తనితరాంవృతవతీ॥ ౨౭ ॥ అతోలక్ష్మీరివాన్యపరిత్యాగేనత్వామేవాహంభజామీత్యాహ॥ అథేతి॥ అథ, హేభగవన్,అఖిలపురుషోత్తమం - అఖిలేభ్యః బద్ధముక్తనిత్యభేదేనత్రివిధేభ్యః - పూరుషేభ్యః,ఉత్తమం॥ “పఞ్చమీభయేనే” త్యత్ర “పఞ్చమీ,,తియోగవిభాగాత్సమాసః-అనేనజీవానామభజనీయత్వంవివక్షితం-అఖిలపూరుషోత్తమత్వేహేతు - ర్గుణాలయంత్రివిధేష్వపిచేతనేష్వసంభావితనిత్యనిరుపాధికానన్యాధీనసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసర్వకారణత్వసత్యత్వజ్ఞానత్వానన్తత్వాదికల్యాణగుణాశ్రయం - త్వామేవ-పద్మకరేవలక్ష్మీరివ - లాలసఃఅత్యాసక్తః-అభజంభజేయమిత్యర్థః,నను , ద్వయోరపిమాంభజమానయోరిన్ద్రిణసహైవతవకలహస్స్యాత్ , తత్రాహ-ఏకపతిస్పృధోఃఏకస్మిన్పత్యౌస్పర్ధమానయోః-ఏకభర్తృశ్రద్ధావతోరితియావత్ -ఆవయోఃలక్ష్మ్యామమచ-కలిఃకలహః- నస్యాత్ అసంభావితః-అసంభవమేవోపపాదయతి,త్వచ్చరణైకతానయోః,త్వచ్చరణయో-రేకతానోమనసవికాగ్ర్యేణవృత్తి,ర్యయోస్తయో,రావయో,స్తత్కలిరిత్యేతత్,క్వ,నభవేదేవేత్యర్థః-విషయస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాదితిభావః॥ ౨౮ ॥ భవతునామకలిస్తథాపిభజేయమిత్యాహ॥అథేతి ॥ హేజగదీశ-జగజ్జనన్యాంజగన్మాతరిలక్ష్మ్యాం,వైశసంవిరోధ-స్స్యాదేవ-తత్రహేతుః-యస్యాః-కర్మణి-న-స్సమీహితమిచ్ఛా-భవతి-తథాపీన్ద్రవిరోధమత్వత్తఃపాతవదత్రాపితవమత్వత్తఃపాతఏవస్యాదిత్యాహ,ఫల్గుతుచ్ఛమపి,ఉరుబహు-కరోషి-యతో, దీనేషువత్సలః-స్వధిష్ణ్యేస్వస్వరూపఏవ-రతస్య,తవ-తయాజగజ్జనన్యా,కింప్రయోజనం-తాంనాద్రియసఇత్యర్థః,యద్వా - నన్వేతావన్తంకాలంకర్మఫలాసంగేనానుష్ఠితమధునాఫలాసంగాభావేప్యవశ్యంమాంభజతోఽపైహికంఫలందాస్యామ్యేవ - తత్రాహ ॥ జగజ్జనన్యామితి॥ హేజగదీశ-కర్మణియజ్ఞాదౌ-జగజ్జనన్యా ప్రకృత్యా-య - న్నఃఅస్మాకం-సమీహితంఫలం-త-ద్వైశసంఅనర్థరూపంఫలం-సంసారాభిప్రాయేణవైశసమిత్యుక్తం-స్యాదేవ-ప్రాకృతంఫలంస్యాదేవేత్యర్థః-కింతు-ఫల్గ్వపిప్రాకృతఫలసాధనత్వేనతుచ్ఛమపి-యజ్ఞాదికర్మ -ఉరు - కరోషి-

---

ణోమితేసకృత్। కథంగుణజ్ఞోవిరమేద్వినాపశుశ్శ్రీర్యత్ప్రవవ్రేగుణసఙ్గ్రహేచ్ఛయా ॥ ౨౭ ॥ అథాభజంత్వాఖిలపూరుషోత్తమంగుణాలయంపద్మకరేవలాలసః। అథావయోరేకపతిస్పృధోఃకలిర్నస్యాత్కృతత్వచ్చరణైకతానయోః ॥ ౨౮ ॥ జగజ్జనన్యాజగదీశవైశసంస్యాదేవయత్కర్మణినస్సమీహితమ్। కరోషిఫల్గ్వప్యురుదీనవత్సలస్స్వఏవధిష్ణ్యేఽభిరతస్యకింతయా ॥ ౨౯ ॥భజన్త్యథత్వామతఏవసాధవోవ్యుదస్తమాయాగుణవిభ్రమోదయమ్। భవత్పదానుస్మరణాదృతేసతాంనిమిత్తమన్యద్భగవన్నవిద్మహే ॥ ౩౦॥ మన్యేగిరంతేజగతాంవిమోహినీంవరంవృణీష్వేతిభజన్తమాత్థయత్ । వాచానుతన్త్యాయదితేజనోఽసితఃకథంపునఃకర్మకరోతి

తస్మిన్నారాధనైకవేషతామాపాద్యస్వవిషయభక్త్యుత్పాదనద్వారాఽనన్తస్థిరముక్తిఫలసాధనతాసంపాదనేనోరుకరోషీత్యర్థః-యతో-భవాన్,దీనవత్సలః-దీనేషు-వత్సలః-దోషాదర్శీ - అయంభావః-యద్యపివయమనాదిప్రకృతిసంబన్ధాద్యజ్ఞాదికర్మణాంత్వదారాధనరూపతామజానన్తఃపశుపుత్రవృష్ట్యన్నస్వర్గాద్యైహికాముష్మికఫలసాధనతామాపాతతశ్చోదనాభ్యఃప్రతిపన్నామవబుధ్యకర్మానుతిష్ఠామః-తథాపిత్వందీనేషుదాసేషుదోషాదర్శీఫలాశాంనివర్త్యానన్తస్థిరఫలసాధనతామేవనిష్పాదయసీతి-జగజ్జగత్యామితిపాఠే-ప్రాణిపూర్ణాభువనఇత్యర్థః-ఫల్గుత్వమేవోపపాదయతి-స్వఏవధిష్ణ్యేస్వస్వరూపఏవ-అభిరతస్యస్వాత్మారామస్యేత్యర్థః-తయాజగజ్జనన్యా - కింకింప్రయోజనం-స్వాత్మారామస్యప్రాకృతంఫలంకిమపినభవతి-అతితుచ్ఛమిత్యర్థః-స్వాత్మారామస్యజగజ్జగత్యాంఫల్గుపరలోకప్రాప్తిరిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవమైశ్వర్యాన్తరేభ్యఆత్మానుభవస్యాతిశయఉక్తః-తతోపిభగవదనుభవస్యాతిశయత్వంసూచయన్స్వాత్మానుభవపూర్వకభక్తియోగస్యకర్తవ్యతాం-సోదాహరణమహ॥భజన్తీతి॥అతఏవకేవలకర్మణాంఫల్గుత్వాదేవ-సాధవోనిష్కామాః- అథప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానానన్తరం-త్వాం, భజన్తి-కథంభూతం-వ్యుదస్తమాయాగుణవిభ్రమోదయం-మాయాయా-మే-గుణారజస్తమఆదయః-తన్మూలకో-యో- భ్రమఃదేహాత్మభ్రమః-స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చ-తస్య - య-ఉదయఃఉద్రేకః-వ్యుస్తఃనిరస్తః-మాయాగుణవిభ్రమోదయో - యేన-తం-సంశ్రితమాయాగుణభ్రమనిరాసకమిత్యర్థః-నిరతిశయానన్దరూపమాత్మానుభవంలబ్ధ్వాఽపిమాంకిమర్థంభజన్తే॥ తత్రాహ॥ హేభగవన్,సతాం-భవత్పదానుస్మరణాదృతేత్వత్పదామ్బుజస్మరణంవినా-అన్యన్నిమిత్తంఫలం-నవిద్మహేనిత్యనిరతిశయానన్దరూపత్వచ్చరణస్మరణే-సముద్రేవిప్రుడివకేవలస్వాత్మానుభవోప్యతితుచ్ఛఇతిభావః ॥ ౩౦ ॥ వరైఃప్రలోభనంకృపాళోస్తవానుచితమిత్యాశయేనాహ॥మన్యఇతి ॥ త్వాం-భజన్తం-మాం-వరం-వృణీష్వేతి-య-దాత్థ అవోచః-తాం- తేతవ - గిరంజగతాం - విమోహినీం-విషమిశ్రపయఃపానప్రలోభనవాక్యతు

పా॥ జగజ్జగత్యాం.

ల్యాం-మన్యే - త్వదభజనాత్ప్రాప్తసంసారాణాం దైవాత్త్వద్భజనేసతిపునస్తేషాంవరప్రలోభనైస్సంసారహేతుమే వాపాదయసి-భక్తానుగ్రహైకశీలస్య దయాళోస్తవతన్నిగ్రహోఽనుచితఇతిభావః-నుఅహో-తేతవ-తన్త్యా దామతుల్యయా-బన్ధక్యా,వాచా « అపామసోమమమృతాఅభూమ-అక్షయ్యంహవై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతంభవతి „ త్యాదికయా«యామిమాంపుష్పితాంవాచ„మితిత్వదుక్తవిధయా వేదగిరా-జనోలోకః,యద్యసితఃఅబద్ధస్స్యాత్ « షిఞ్ బన్ధే„ అపాతతఃప్రతిపన్నఫలాశానిర్ముక్తోముముక్షుస్స్యాదిత్యర్థః-తర్హికథంపునః-ఫలైర్మోహితస్సన్-కర్మ-ప్రవృత్తిధర్మం, కరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ త్వన్మాయయా మోహితస్యత్వయాపునర్మోహనంనకార్యం-కింతు-హితమేవచేష్టితవ్యమిత్యాహ॥ త్వన్మాయమేతి॥ హే-ఈశ-త్వన్మాయయా- అబుధః-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానవిధురః-జనఃలోకః-దైవాత్త్వాం - భజన్-ఋతాత్మనఃసత్యాదాత్మనః,త్వత్తః-యద్యన్యదర్థకామాదిక-మాశాస్తే-తర్హి-ఖణ్డితఃపృథక్కృతః - దూరీకృతఏవస్యాదిత్యర్థః-ఈశేతిహేతుగర్భం,ఆత్మనాఈశేనత్వయాఆత్మీయమీశితవ్యందూరీకృతంస్యాదితీశత్వమేవవిప్లుతంస్యాదితిభావః- అతస్స్వయమవిజ్ఞాపితఏవ - త్వం-బాలహితంపుత్రహితం-పితా - యథా-చ రేత్కుర్యాత్తథా - నస్సమీహితం - కర్తుమర్హసి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవముక్తోభగవాంస్తదుక్తమనుజగ్రాహేత్యాహమునిః॥ హేరాజన్- తేత్వయా-సాధు - వర్ణితం-యద్యస్మాదాశిషఃఐహికపురుషార్థాన్నాశాస్సేనేచ్ఛసి-అతోభవాన్-మత్పరః-స్వర్గాపవర్గనరకాన్- సమంయథాతథా-పశ్యతి- అ

మోహితః ॥౩౧॥ త్వన్మాయయాద్ధాజనఈశఖణ్డితోయదన్యదాశాస్తఋతాత్మనోఽబుధః ।యథాచరేద్బాలహితంపితాస్వయంతథాత్వమేవార్హసినస్సమీహితమ్ ॥ ౩౨ ॥ మైత్రేయఉవాచ॥ ❀ తేసాధువర్ణితంరాజన్నాశాస్సేనయదాశిషః । స్వర్గాపవర్గనరకాన్సమంపశ్యతిమత్పరః ॥౩౩॥ ప్రీతోఽహంతేమహారాజరోషందుస్త్యజమత్యజః । మదాదేశంశ్రద్దధానస్తన్మహ్యంపరమర్హణమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిరాజేనసుతస్సవిశ్వదృక్తమాహ రాజన్మయిభక్తిరస్తుతే । దిష్ట్యేదృశీధీర్మయితేకృతాయయామాయాంమదీయాంతరతిస్మదుస్త్యజామ్॥౩౫॥ [తత్త్వంకురుమయోద్దిష్టమప్రమత్తఃప్రజాపతే । మదాదేశకరోలోకస్సర్వత్రాప్నోతిశోభనమ్] ॥మైత్రేయ ఉవాచ॥ఇతివైన్యస్యరాజర్షేఃప్రతినన్ద్యార్థవద్వచః । పూజితోఽనుగృహీత్వైనంగన్తుంచక్రేఽచ్యుతోమతిమ్ ॥౩౬॥ దేవర్షిపితృగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాః।కిన్నరాప్సరసోమర్త్యాఃఖగాభూతాన్యనేకశః ॥౩౭॥ యజ్ఞేశ్వరధియారాజ్ఞావాక్చిత్తాఞ్జలిభక్తిభిః ।సభాజితాయయుస్సర్వేవైకుణ్ఠానుగతాస్తతః ॥౩౮॥ భగవానపిరాజర్షేస్సోపాధ్యాయస్యపశ్యతః । హరన్నివమనోఽముష్యస్వధామప్రత్యగాత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ అదృష్టాయనమస్కృత్యనృపస్సందర్శితాత్మనే । వాసుదేవాయదేవానాందేవాయస్వపురంయయౌ ॥ ౪౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మైత్రేయఉవాచ ॥ మౌక్తికైఃకుసుమస్రగ్భిర్దుకూలైస్స్వర్ణతోరణైః । మహాసురభిభిర్ధూపైర్మణ్డితంతత్రతత్ర

పవర్గోత్రకైవల్యం, నరకగ్రహణందృష్టాన్తార్థం, నరకవత్స్వర్గాపవర్గావపిహేయావిత్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ హేమహారాజ,తేతుభ్యం - మహం - ప్రీతః-యస్మాత్ - త్వం - మదాదేశం,శ్రద్దధానఃవిశ్వస్యన్-దుస్త్యజమపిరోష-మత్యజః-తస్మాదాదేశవిశ్వసనమేవ - మహ్యం, పరముత్కృష్ట-మర్హణమారాధనమ్ ❀ ॥౩౪॥ ❀ ఇతిపూర్వోక్తరీత్యా- ఆదిరాజేనపృథునా-నుతఃస్తుతః-సః - విశ్వదృగ్భగవాన్, తమాదిరాజంప్రత్యాహ ॥ఉక్తమేవాహ॥ హేరాజన్, మయి- తేతవ-భక్తి - రస్తు వర్ధతాం - దిష్ట్యాదైవవశేన- తేత్వయా- మయి-ఈదృశీ-ధీర్భక్తిః - కృతా-కథంభూతా - యయాధియా-దుస్త్యజామపి-మదీయాం-మాయాం - తరతిస్మ ❀ ॥౩౫॥ ❀ ఉపసంహరతి ॥ఇతీతి॥ వైన్యస్య-రాజర్షేఃపృథోః- అర్థవత్ శ్రుణ్వతామపిపురుషార్థసాధనం - వచః-అభినన్ద్య- తేనపూజితః - ఎనంవైన్యం - అనుగృహ్య -అచ్యుతోభగవాన్-గన్తుం-మతిం-చక్రే ❀ ॥౩౬॥ ❀ తదా-దేవాదయః -సర్వే-రాజ్ఞా-యజ్ఞేశ్వరధియాభగవదాత్మకత్వధియా-యథాయోగ్యం, వాగాదిభిః, సభాజితాఃపూజితాః-తతఃయజ్ఞభూమేః-వైకుణ్ఠంభగవన్తమనుసృత్యగతాః-యయుః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ❀ సోపాధ్యాయస్య,రాజ్ఞః,పశ్యతస్సతః, అముష్యరాజ్ఞో,మనో-హరన్నివ-భగవాన్-స్వధామ., ప్రత్యగాత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అదృష్టాయచక్షుర్విషయతామప్రాప్తాయ-సందర్శితఆత్మామేనతస్మై - దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపి, దేవాయ-వాసుదేవాయ « వసన్తియత్రభూతానిభూతాత్మని «తి-నిరుక్తవాసుదేవపదవాచ్యాయ-నమస్కృత్య,స్వపురం-యయౌ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

పురంయయావిత్యుక్తం, తత్పురమనువర్ణయతి ॥ మౌక్తికైరితి ॥ మౌక్తికైర్ముక్తాదామభిః,చన్దనాగరుయుక్తైః,స్తోమైః

రార్ద్రా-రథ్యాదయః-అస్మిన్ సన్తీతితథా. తోకైర్యవాఙ్కురైః-అర్చిభిర్దీపైశ్చ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పూగపోతైశ్బాలపూగైః-పరిష్కృతమలఙ్కృతం-సంభృతాన్యశేషాణిమఙ్గళద్రవ్యాణిదధ్యాదీని తైస్సహ-భిజగ్ముఃరాజ్ఞోఽభిముఖంయయుః॥మృష్టాసనిర్ఘృష్టానికుణ్డలానియాసాంతాః-మృష్టోజ్జ్వలాః-కన్యాశ్చ - అభిముఖంయయుః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తత-శ్శఙ్ఖాదిఘోషేణ-బ్రహ్మవిజాంవేదఘోషేణచసహవన్దిభిః-స్తూయమానోఽపి,గతస్మయఃనిరహఙ్కారః-వీరఃపృథుః-భవనం-వివేశ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్ర తత్రరథ్యావిషు-పౌరాదిభిః,పూజితః-మహాయశాః-విపులకీర్తిః-పౌరాన్ పురవాసినః-జానపదాన్ దేశవాసినశ్చ - తదీయపూజాదిభిః-ప్రీత-స్తేభ్యస్సమీహితవరప్రదో-భూత్వా- యథాయోగ్యంపూజయామాస ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథా-గుణైర్మహాన్-అతఏవ-మహత్తమః పూజ్యతమః-అతఏవా-నవద్యచేష్టితఃనిర్దుష్టోదారవ్యాపారః-ఏవమాదీనిదోహనాదీని-భూయాంసి-కర్మాణి-కుర్వన్-భూమణ్డలం-శశాసఅనుశిష్టవాన్-తతః-స్ఫీతంవిపులం-యశః,ఇహలోకే,నిధాయ-పరంపదంవైకుణ్ఠం-ఆరురోహాధిరూఢవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంశ్రుతపృథుచరిత్రఃక్షత్తాఏవమాదీనీత్యాదిశబ్దోపక్షిప్తాన్యతదుదారచేష్టితశుశ్రూషయాప్రశ్నః,ప్రాహేత్యాహసూతః॥శ్రుత్వేతి॥ అశేషైర్గుణైః-ర్విజృమ్భితంఊర్జితం-గుణవద్భిః- సభాజితంసత్కృతం-అధిరాజస్యరాజాధిరాజస్యపృథోః-ర్యశః-శ్రుత్వా-మహాభాగవతఃక్షత్తా- హేసదస్పతేశౌనక-గృణన్తంకథయన్తం-కౌషారవింమైత్రేయ-మర్చయన్ సాధుసాధ్వితిసమ్మానయన్-ప్రాహ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥సఇతిద్వాభ్యాం ॥ విప్రైర్బ్రహ్మర్షిభిః రాజ్యేఽభిషిక్తః-లబ్ధంఅశేషాణామఖిలానామిన్ద్రాదీనామర్హణంయేనసః-వైష్ణవంవిష్ణోస్సంబన్ధితేజఃవీర్యం-బాహ్వోః-బిభ్రచ్చభి

వై ॥౧॥చన్దనాగరుతోయార్ద్రరథ్యాచత్వరమార్గవత్ । పుష్పాక్షతఫలైస్తోకైర్లాజైరర్చిభిరర్చితమ్॥ ౨ ॥సవృన్తైఃకదలీస్తమ్భైఃపూగపోతైఃపరిష్కృతమ్ । తరుపల్లవమాలాభిస్సర్వతస్సమలఙ్కృతమ్॥ ౩ ॥ ప్రజాస్తందీపబలిభిస్సంభృతాశేషమఙ్గళైః।అభిజగ్ముర్మృష్టకన్యామృష్టకుణ్డలమణ్డితాః॥ ౪ ॥శఙ్ఖదున్దుభిఘోషేణబ్రహ్మఘోషేణచర్త్విజామ్ । వివేశభవనంవీరఃస్తూయమానోగతస్మయః ॥ ౫ ॥ పూజితఃపూజయామాసతత్ర తత్రమహాయశాః । పౌరాన్జానపదాంస్తాంస్తాన్ప్రీతఃప్రియవరప్రదః ॥ ౬ ॥ సఏవమాదీన్యనవద్యచేష్టితఃకర్మాణిభూయాంసిమహాన్మహత్తమః । కుర్వన్ శశాసావనిమణ్డలంయశఃస్ఫీతంనిధాయారురోహ ❁ పరంపదమ్॥ ౭ ॥ సూతఉవాచ । తదాదిరాజస్యయశోవిజృమ్భితంగుణైరశేషైర్గుణవత్సభాజితమ్ । క్షత్తామహాభాగవతస్సదస్పతేకౌషారవింప్రాహగృణన్తమర్చయన్। ౮ ।విదురఉవాచ ॥ సోఽభిషిక్తఃపృథుర్విప్రైర్లబ్ధాశేషసురార్హణః। బిభ్రత్సవైష్ణవంతేజోబాహ్వోర్యాభ్యాందుదోహగామ్ ॥ ౯ ॥ కోన్వస్యకీర్తింనశృణోత్యభిజ్ఞోయద్విక్రమోచ్ఛిష్టమశేషభూపాః । లోకాస్సపాలాఉపజీవన్తికామమద్యాపితన్మేవదకర్మశుద్ధమ్ ॥౧౦॥ మైత్రేయఉవాచ॥ గఙ్గాయమునయోర్నద్యోరన్తరాక్షేత్రమావసన్ । ఆరబ్ధానేవబుభుజేభోగాన్పుణ్యజిహాసయా ॥ ౧౧ ॥ సర్వత్రాస్ఖలితాదేశస్సప్తద్వీపైకదణ్డధృత్ ।అన్యత్రబ్రాహ్మణకులాదన్యత్రాచ్యుతగోత్రతః ।౧౨॥ ఏకదాఽఽసీన్మహాసత్రదీక్షాతత్రదివౌకసామ్ ।సమాజోబ్రహ్మర్షీణాంచదేవర్షీణాంచసత్తమ ॥౧౩॥ తస్మిన్నర్హత్సుసర్వేషుస్వ

భ్యాణశ్చ-యాభ్యాంవైష్ణవతేజశ్శాలిభ్యాంబాహుభ్యాం-గాం-దుదోహ - ఏవంభూతఃకిమకరోదితిశేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కుర్వన్ ప్రార్థయతే॥కోన్వితి॥అస్యపృథోః-కీర్తి-మభిజ్ఞశ్చే-త్కో-ను-నశృణోతి-కథంభూతస్య - యస్య-విక్రమఃపృథ్వీదోహనాదిరూప-స్తస్య-యదుచ్ఛిష్టంఉచ్ఛిష్టతుల్యం-కామ-మద్యాప్య-శేషభూపాః - లోకపాలైస్సహితాలోకాశ్చ-ఉపజీవన్తి-శుద్ధంనిరవద్యంతత్కర్మతదీయంచేష్టితం-మేమహ్యం-వద ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఏవముక్తోమునిరాహ॥గఙ్గాయమునయోరిత్యాదినా॥యద్యప్యత్రమునిరాహేత్యాహేత్యేవంరూపంసూతవాక్యమపేక్షితం-తథాప్యర్థసిద్ధత్వాత్తన్నోక్తమిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంప్రశ్నేఽపిశుకవాక్యమర్థసిద్ధంజ్ఞేయం-గఙ్గాయమునయోర్మహానద్యోః - రన్తరామధ్యేస్థితం- బ్రహ్మావర్తాఖ్యంక్షేత్రంక్షేత్రే,ఆవసన్"ఉపాస్వధ్యాజ్వస,,ఇత్యాధారస్యకర్మసంజ్ఞాయాంద్వితీయా -ఆరబ్ధానేవప్రాచీనకర్మాయత్తానేవభోగాన్ -నత్వపూర్వసాధనానుష్ఠానారబ్ధాన్-తత్రహేతుః-పుణ్యజిహాసయాపుణ్యక్షపణేచ్ఛయా - ముముక్షోఃపాపవత్పుణ్యస్యాపిస్వఫలజననద్వారా మోక్షవిరోధిత్వేనపుణ్యస్యాపిజిహాసితవ్యత్వబుద్ధిమతో మోక్షవిరోధిభోగసాధనత్వే నకర్మానుష్ఠానాసంభవాదితిభావః-బుభుజేఅనుభూతవాన్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ సర్వత్ర-అస్ఖలితఆదేశఆజ్ఞాయస్య,సప్తద్వీపేషు-ఏకఏవదణ్డంధారయతితథా,స్వసమానరాజాన్తరరహితఇత్యర్థః-దణ్డధారణంకింసర్వత్ర-న,బ్రాహ్మణకులాదన్యత్రాపికింసర్వత్ర, న-కింతు,అచ్యుతగోత్రతఃఅచ్యుతగోత్రాత్,అన్యత్రజాత్యన్తరేష్వపిభాగవతకులాదన్యత్రేత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ ఏకదా-మహాసత్రదీక్షా,ఆసీత్,మహాసత్రసఙ్కల్పంకృత్వాతత్రదీక్షితోఽభూదిత్యర్థః,తత్రమహాసత్రేదివౌకసాందేవానాంబ్రహ్మర్షీణాం-దేవర్షీణాంచ,సమాజఃసభా,ఆసీదిత్యర్థః, హేసత్తమ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్మిన్ సమాజే-మహత్సుపూజ్యేషు,సర్వేషు , యథాయో

గ్యం పూజితేషు సత్సు, స్వేనేతి శేషః, సదసః మధ్యే, ఉత్థితస్సన్, సమన్తతస్సమైక్షతేతి వక్ష్యమాణేనాన్వయః-తం విశినష్టి, తారాణాం మధ్యే, ఉడురాడివ చన్ద్ర ఇవ స్థితః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ప్రాంశురున్నతః, పీనావాయతౌ దీర్ఘౌ భుజౌ యస్య, పద్మవదరుణే ఈక్షణే యస్య, శోభనా నాసా యస్య, సున్దరం ముఖం-యస్య, సౌమ్యః ప్రసన్నః, పీనావంసౌ స్కన్ధౌ యస్య, శోభనాః ద్విజాః దన్తాః యస్మిన్ తత్స్మితం యస్యేతి బహువ్రీహిగర్భో బహువ్రీహిః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ వ్యూఢం విస్తీర్ణం వక్షః యస్య, బృహన్తౌ పీనౌ శ్రోణీనితమ్బౌ యస్య, వలిభిస్తిసృభిః-వల్గుసున్దరం-దళవదశ్వత్థపర్ణవత్ ఉపరి విస్తృతమధస్తాత్సఙ్కుచిత, ముదరం-యస్య, ఆవర్తవన్నిమ్నో నాభిర్యస్య ఓజస్వీ ఇన్ద్రియశక్తిమాన్ కాంచనవదుజ్జ్వలావూరూ యస్య ఉదగ్రౌ ఉన్నతౌ పాదౌ యస్య ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సూక్ష్మాశ్చ వక్రాశ్చ అసితాశ్చ స్నిగ్ధాశ్చ మూర్ధజాః, యస్య-కమ్బువత్త్రిరేఖాఙ్కితా కన్ధరా కణ్ఠః, యస్య, మహాధనే అనర్ఘే, దుకూలద్వయే-పరివీయ వసిత్వా, ఉపవీయ ఉత్తరీయం కృత్వా ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ నియమనిమిత్తే, న్యస్తాని త్యక్తాని-అశేషభూషణాని-యేన-అత ఏవ-తైరనావృతత్వాద్వ్యఞ్జితా-అశేషేష్వవయవేషు శ్రీస్స్వాభావికీశోభా-యేన-శ్రీమాన్ సముదాయకాన్తిమాన్-కుశపాణిః పవిత్రపాణిః-కృతాని ఉచితాని కర్మాణి యేన ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ శిశిరే సన్తాపహారే-స్నిగ్ధే-తారే-ఘయోస్తే, అక్షిణీ-యస్య, ఏవమ్భూత, ఉర్వీశ-స్సదస్యాన్-సన్తోషయన్నివ-ఇదం వక్ష్యమాణం-వాక్యముక్తవాన్-వాక్యం విశినష్టి-చారు శ్రోత్రప్రియం-చిత్రాణి పదాని యస్మిన్, శ్లక్ష్ణం ప్రసన్నం, మృష్టం శుద్ధం అనపశబ్దితం-గూఢం గమ్భీరం అగాధార్థం-అవిక్లబం అవ్యాకులమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అయమస్మాన్ ప్రతి సర్వజ్ఞ ఇవ ధర్మానుపదేష్టుముత్సహత ఇతి బుద్ధ్యా సభ్యా

ర్చితేషు యథార్హతః। ఉత్థితస్సదసో మధ్యే నరాణాముడురాడివ ॥౧౪॥ ప్రాంశుః పీనాయతభుజో గౌరః కంజారుణేక్షణః। సునాసస్సుముఖస్సౌమ్యః పీనాంసస్సుద్విజస్మితః ॥౧౫॥ వ్యూఢవక్షా బృహచ్ఛ్రోణిర్దలవత్పల్లవోదరః। ఆవర్తనాభిరోజస్వీ కాఞ్చనోరురుదగ్రపాత్ ॥౧౬॥ సూక్ష్మవక్రాసితస్నిగ్ధమూర్ధజః కమ్బుకన్ధరః। మహాధనదుకూలాగ్ర్యే పరివీయోపవీయ చ ॥ ౧౭ ॥ వ్యఞ్జితాశేషగాత్రశ్రీర్నియమే న్యస్తభూషణః। కృష్ణాజినధరః శ్రీమాన్ కుశపాణిః కృతోచితః ॥౧౮॥ శిశిరస్నిగ్ధతారాక్షస్సమైక్షత సమన్తతః। ఉక్తవానిదమూర్వీశస్సదస్సం హర్షయన్నివ ॥ చారుచిత్రపదం శ్లక్ష్ణం మృష్టం గూఢమవిక్లబమ్ ॥౧౯॥ రాజోవాచ॥ సభ్యాశ్శృణుత భద్రం వస్సాధవో య ఇహాగతాః। సత్సు జిజ్ఞాసుభిర్ధర్మమావేద్యం స్వమనీషితమ్ ॥౨౦॥ అహం దణ్డధరో రాజా ప్రజానామిహ యోజితః। రక్షితా వృత్తిదస్స్వేషు సేతుషు స్థాపితా పృథక్ ॥౨౧॥ తస్య మే తదనుష్ఠానాద్యానాహుర్బ్రహ్మవాదినః। లోకాస్స్యుః కామసన్దోహా యస్య తుష్యతి దిష్టదృక్ ॥ ౨౨॥ య ఉద్ధరేత్కరం రాజా ప్రజా ధర్మేష్వశిక్షయన్। ప్రజానాం శమలం భుఙ్క్తే భగం స్వం చ జహాతి సః ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రజా భర్తృపిణ్డార్థం స్వార్థమేవానసూయవః। కురుతాధోక్షజధియస్తర్హి మేఽనుగ్రహః కృతః ॥౨౪ ॥ యూయం తదనుమోదధ్వం పితృదేవర్షయో

ఽమలాః। కర్తుః శాస్తురనుజ్ఞాతుస్తుల్యం యత్ప్రేత్య తత్ఫలమ్ ॥ ... మాం ప్రతి ధ్యేయురితి మనీషయా స్వవాక్యశ్రవణాయ సభ్యాన్ ప్రార్థయతే ॥ సభ్యా ఇతి ॥ హే సభ్యాః సభాయాముపవిష్టాః, అనుపవిష్టాన్ సంబోధయతి-ఇహ సత్రభూమౌ-యే, ఆగతాః-మూర్ధాభిషిక్తాశ్చ నామసూ మేరన్నిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి॥ సాధవ ఇతి॥ నాహం జ్ఞః, కిన్తు జిజ్ఞాసుర్జిజ్ఞాసితవ్యం విజ్ఞాపయామీత్యభిప్రాయేణాహ॥ ధర్మం ॥జిజ్ఞాసుభిః-స్వమనీషితం, జ్ఞేయం-సత్సు సతాం సమీపే, ఆవేద్యం విజ్ఞాపనీయం. ప్రజానుశాసనవ్యాజేన జిజ్ఞాసైవ క్రియతే-న తు యుష్మాన్ ప్రతి ధర్మ ఉపదిశ్యత ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇదానీం ప్రజారక్షణాదికం మమావశ్యకమిత్యాహ॥ అహమితి త్రిభిః॥ ధాత్రా భగవతా-ప్రజానాం-దణ్డధరత్వేనా-హం-యోజితో నియుక్తః-న కేవలం దణ్డధర ఏవ-కిన్తు-రక్షితృత్వేన-ఆజీవికా ప్రదత్వేన-స్వేషు స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేషు-సేతుషు ధర్మమర్యాదాసు-పృథగసఙ్కరేణ, స్థాపయితృత్వేన చ యోజిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కిం ప్రజారక్షణాదిసాధ్యం ఫలం తత్రాహ ॥ తస్యేతి ॥ బ్రహ్మవాదినః వేదార్థతత్త్వస్యానుష్ఠానేనోపదేష్టారః, ప్రజారక్షణాదినా-రాజ్ఞః-యాన్ పుణ్యాలోకాన్-ప్రాప్యత్వేనాహుః, తే లోకాః-తస్య ప్రజారక్షణాదినిష్ఠస్య, మే-తదనుష్ఠానాత్ప్రజారక్షణాద్యనుష్ఠానాత్, కామసన్దోహాః మత్సమీహితకామపూరణాః-భవేయుస్స్యురితి-సంభావనాయాం లిఙ్, స్వస్య ముముక్షుత్వేన ప్రాకృతలోకస్య ప్రాప్యత్వాభావాత్-అతో హార్దమాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య ప్రజారక్షణాదినిష్ఠస్య, దిష్టదృక్ ప్రజారక్షణాదికర్మసాక్షీ-ఈశ్వరః-తుష్యతి-తస్మిం స్తుష్టే ముక్తిరపి సులభేతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అన్యథాత్వనిష్టం స్యాదిత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యో రాజా-ధర్మేషు, ప్రజా, అశిక్షయన్-కరం స్వామిగ్రాహ్యభాగం, ముద్ధరేత్-కరమాత్రం గృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తర్హి, ప్రజానాం సంబన్ధి, శమలం పాపమేవ-భుఙ్క్తే, సః-స్వీయం-భగం జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదికం చ-జహాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత్తస్మాత్, హే ప్రజాః-భర్తుర్మమ-పిణ్డార్థం పిణ్డదానవత్పరలోకహితార్థం-స్వార్థం స్వప్రయోజనమేవ-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మమే

వా, సూయారహితాః-కురుత అనుతిష్ఠత, అధోక్షజధియః-భగవద్విషయకబుద్ధయః-తదర్పణదృష్ట్యేతియావత్ «తత్కురుష్వమదర్పణ» మితిస్మృతేః-తర్హ్యేవం క్రియతేచేత్, మహ్యం, మనుగ్రహ ఎవ-యుష్మాభిః-కృతస్స్యాత్ ఎవం ప్రజా అనుశాస్య దేవాదీన్ ప్రార్థయతేయూయం హేపిత్రాదయః-నిర్మలాః ఆసూయాదిరహితాః, యూయం తన్మదనుశాసన-మనుమోదధ్వం, కిమనుమోదనమాత్రసాధ్యం తత్రాహ ॥ కర్తురితి ॥ యద్యస్మాత్, కర్తుః ప్రయోజ్యస్య, శాస్తుః ప్రయోజకస్య, అనుజ్ఞాతుః అనుమన్తుః, తత్రా ప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకత్వం ప్రయోజకత్వం, ప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకత్వమనుమన్తృత్వమితి వివేకః, ప్రేత్యేతి ల్యబన్తయోగాత్కర్తరి శేషషష్ఠీ కర్త్రాదిభిః ప్రేత్య పరలోకం ప్రాప్య తుల్యం ఫలమనుభూయత ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥

అత్ర «యస్యతుష్యతిదిష్టదృక్ - కురుతాధోక్షజధియ» ఇతి కర్మణాం భగవదారాధనరూపత్వ - మారాధితాత్కర్మభిర్భగవతశ్చ ఫలప్రాప్తిరవగమ్యతే - తత్ర నిరీశ్వరవాదినాం కేషాంచిన్మత ఇదముక్తమనుపపన్నమిత్యాచ్ఛాద్య ఈశ్వరసిసాధయిషయా తత్సద్భావం తావత్ప్రతిజానీతే ॥ అస్తీతి ॥ తే హి నిరీశ్వరవాదిన ఏవమాహుః-ప్రకృతిపురుషాతిరేకీ ఈశ్వరాఖ్యః కశ్చిత్పదార్థో న విద్యతే - ప్రమాణాభావాత్ - న తావత్ప్రత్యక్షం - తదవిషయత్వాత్తస్య - నాప్యనుమానం - ప్రత్యక్షోపలబ్ధసాధ్యధర్మావ్యభిచారిసాధనధర్మవిషయత్వేనానుమానస్య ప్రత్యక్షావిషయే తదప్రవృత్తేః - నాపి శబ్దః - న తావల్లౌకికః - భ్రమప్రమాదాదిదోషసంస్పర్శసంభావనయా తస్య ప్రామాణ్యనిశ్చయాయోగాత్ - నాపి «సత్యం జ్ఞానమనన్తం-నిష్క్రియం నిష్కల» మిత్యాది వైదికశబ్దః - లోకే వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర శబ్దస్య బోధకత్వశక్త్యవధారణాసంభవాద్వ్యవహారస్య చ కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వేన కార్యరూపార్థ ఏవ శబ్దస్య ప్రామాణ్యమితి లౌకికవ్యుత్పత్త్యనుసారేణ వైదికశబ్దానామపి కార్యవస్తుపరత్వేనైవ వ్యుత్పత్తినిశ్చయాత్ - సిద్ధరూపే ఈశ్వరే తేషాం ప్రామాణ్యాసంభవాత్ - అత ఏవ - తస్మాత్ఫలప్రాప్తిశ్చాసంభావినీ - న చ «ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం, బ్రహ్మవిదాప్నోతిపర» మిత్యాదినా ఐహికమాముష్మికం బ్రహ్మోపాసనాత్తత్ప్రాప్తిరూపం చ ఫలం శ్రుతమితి వాచ్యం - తస్య కర్మసు కర్తృభూతస్య ప్రత్యగాత్మనో యాథాత్మ్యవేదనప్రతిపాదనపరత్వాత్ - అతః కర్తృసంస్కారద్వారేణ విద్యాయాః క్రతుశేషత్వాత్తత్ర ఫలశ్రుతిరర్థవాదమాత్రం - న చ విచిత్రసృష్ట్యన్యథానుపపత్త్యా ఈశ్వరసిద్ధిస్తతః ఫలసిద్ధిశ్చేతి వక్తుం యుక్తం - పుణ్యాపుణ్యరూపానుష్ఠితకర్మసంస్కృతాయాః ప్రకృతేరేవ పురుషార్థానురూపం విచిత్ర

ఽమలాః । కర్తుశ్శాస్తురనుజ్ఞాతుస్తుల్యం యత్ప్రేత్య తత్ఫలమ్ ॥ ౨౫ ॥ అస్తి యజ్ఞపతిర్నామ కేషాంచిదిహ సత్త

పరిణామసంభవాత్ - యథా విషాదిదూషితానామన్నపానాదీనాం ఔషధవిశేషాప్యాయితానాం చ సుఖదుఃఖహేతుభూతపరిణామవిశేషస్య దేశకాలాదివ్యవస్థయాదర్శనం - తద్వదితి సఙ్గ్రహః - హే సత్తమాః కేషాంచిదాస్తికానాం మతే - యజ్ఞపతిర్నామ యజ్ఞారాధ్యస్తత్ఫలప్రదశ్చేశ్వరాఖ్యః - కశ్చిదస్తి, తత్ర తావద్విచిత్రసృష్ట్యన్యథానుపపత్తిం ప్రమాణయతి ॥ ఇహాముత్ర చేతి ॥ ఇహ లోకే చ అముష్మింశ్చ లోకే - జ్యోత్స్నావత్యః ప్రకాశబహులాః - భువః విచిత్రాః భోగభూమయః - తద్భోక్తారో విచిత్రశరీరాశ్చ - దృశ్యన్తే - ఏతచ్చ దర్శనమీశ్వరమన్తరేణానుపపన్నం - యదుక్తం ప్రకృతేరేవ జీవకర్మానుగుణం విచిత్రపరిణామసంభవ ఇతి - నైతదుపపద్యతే - సర్వజ్ఞేశ్వరానధిష్ఠితాయాస్తస్యాః విచిత్రపరిణామాసంభవాత్ - యద్యనధిష్ఠితాయా అపి పరిణామస్సంభావ్యేత - తర్హి - ప్రలయదశాయాం తస్యాః విచిత్రపరిణామార్థమీశ్వరానపేక్షణాత్సతతపరిణామస్వభావత్వేనాపరిణామిత్వేనావస్థానం న స్యాత్ - ఈశ్వరాధిష్ఠితత్వే తు - తస్య సత్యసఙ్కల్పత్వేన విచిత్రసృష్టితదభావావుపపన్నౌ - న చ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితత్వేన తావుపపన్నావితి వక్తుం శక్యం - తేషామనున్మత్తానాం స్వేచ్ఛయైవ స్వానర్థావహాపుణ్యానుష్ఠానపూర్వకపశుపాదపత్వాదిశరీరోపాదనస్యాసంభవాత్ - ఈశ్వరాభ్యుపగమే తు «ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమానం, యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతం । స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విన్దతి మానవః * తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు» ఇత్యుక్తరీత్యా భగవాన్పురుషోత్తమోఽవాప్తసమస్తకామస్సర్వజ్ఞస్సత్యసఙ్కల్పః స్వమాహాత్మ్యానుగుణలీలాప్రవృత్త ఏతాని కర్మాణి సమీచీనాన్యేతాన్యసమీచీనానీతి కర్మద్వైవిధ్యం సంవిధాయ - తదుపాదానోచితదేహేన్ద్రియాదికం తన్నియమనశక్తిం చ సర్వేషాం క్షేత్రజ్ఞానాం సామాన్యేన ప్రదిశ్య స్వశాసనావబోధి వేదాఖ్యశాస్త్రం చ ప్రదర్శ్య తదుపసంహారార్థం చాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిశ్యానుమన్తృతయా చ నియచ్ఛన్ తత్ర పుణ్యరూపకర్మకారిణం స్వశాసనానువర్తినం జ్ఞాత్వా ధర్మార్థకామమోక్షైర్వర్ధయతే - శాసనాతివర్తినం చ తద్విపర్యయైర్యోజయతీతి సర్వమేతదుపపన్నం వైచిత్ర్యమితి భావః - న చ సత్యం జ్ఞానమిత్యాదిభిః కర్మాఙ్గభూతప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యం వివిచ్యత ఇతి వక్తుం శక్యం - కర్తుః ప్రత్యగాత్మనః శుద్ధస్యాశుద్ధస్య చ ఖద్యోతకల్పస్యావిద్యాదిహేయసంబన్ధయోగ్యస్యాసంభావనీయయోః నిరస్తనిఖిలహేయగన్ధానన్తకల్యాణగుణాకరస్వసఙ్కల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావయోః పరమాత్మైకాన్తయోః శ్రవణాత్ - తథాహి « అపహత

పాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః - తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ “యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ” ఇతి, న చైషాం వాక్యానాం సిద్ధవస్తుపరత్వాసంభవః - యాదృచ్ఛికవ్యుత్పత్తేరపి శారీరకమీమాంసాయాం సిద్ధాన్తితత్వేన కార్యార్థ ఏవ వ్యుత్పత్తిరితి నిర్బన్ధస్య నిర్నిబన్ధనత్వాత్ - ఫలశ్రుతిరర్థవాదరూపేత్యపి న యుక్తిమత్ - అర్థవాదాదేః ప్రతీయమానార్థే తాత్పర్యాభావేఽపి రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఽపగోరణశతయాతనాసాధ్యసాధనశర్కరాఞ్జనద్రవ్యపశువిశేషాదేరర్థవాదాద్యుక్తస్యాపి వివక్షితత్వాదితి సంక్షేపః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కేషాంచిదిత్యుక్తానాస్తికాన్ప్రదర్శయన్ తేషామీశ్వరాభ్యుపగమోఽస్తీత్యాహ ॥ మనోరితి ॥ అస్మత్పితుః పితుః అస్మత్పితామహస్యాఙ్గస్య ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అజస్య చతుర్ముఖస్య - భవస్య రుద్రస్య - మన్వాదీనాం - గదాభృతా భగవతా - కృత్యం కర్తవ్యం కర్మ - ఫలదానరూపం ప్రయోజనమస్తి - మన్వాదీనాం మతే ఆవశ్యం కర్మఫలదాత్రా భవితవ్యమిత్యభ్యుపగతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నన్వచేతనస్య క్షణభావినః కర్మణః ఫలప్రదత్వాసంభవేఽప్యపూర్వాఖ్యశక్తికల్పనాద్వారా కర్మణ ఏవ ఫలప్రదాతృత్వం స్యాత్ - విధ్యుద్దేశశ్రుతదేవతాయా వా - కిమీశ్వరేణేతి చేత్తత్ర్యాశఙ్కాం పరిహరన్ దర్శయతి - వర్గస్త్రివర్గో ధర్మాదిః - స్వర్గో ధర్మఫలం - అపవర్గో మోక్షః - ఏషాం - ప్రాయశః - ఐకాత్మ్యహేతునా ఏకమాత్మస్వరూపం యేషాం - తేషాం భావ ఐకాత్మ్యం - ఏకస్యైవ ప్రదేయత్వరూపైకాత్మ్యం - తద్రూపేణ హేతునా - వర్గాదీనామేకస్యైవ ప్రదేయత్వశ్రవణస్మరణరూపహేతునా - ఈశ్వరోఽభ్యుపగతో మన్వాదిభిరిత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే “ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః, తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః” ఇత్యాది - స్మర్యతే చ “యో యో యాం యాం తనుం భక్త” ఇత్యాది “ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం య ఇచ్ఛే” దిత్యాది, అయం భావః - యజ దేవపూజాయామితి దేవతారాధనభూతయాగాద్యారాధ్యభూతాగ్నివాయ్వాదిదేవతానామేవ తత్తత్ఫలహేతుతయా తస్మింస్తస్మిన్నపి వాక్యే వ్యపదేశస్తావద్భిశ్శ్రూయతే “వాయవ్యగ్ం శ్వేతమాలభేత భూతికామో వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా వాయుమేవ స్వేన భాగధేయేనోపధావతి స ఏవైనం భూతిం గమయతీ” త్యాదిషు, తత్ర హి కామినస్సిషాధయిషితఫలసాధనత్వప్రకారోపదేశో విధ్యపేక్షిత ఏవేతి నాతత్పరత్వశఙ్కాయుక్తా । ఏవమపేక్షితేఽపి ఫలసాధనత్వప్రకారే శబ్దాదేవావగతే సతి తత్పరిత్యాగేనాశ్రుతాపూర్వాఖ్యశక్తికల్పనమనుపపన్నం, యద్వాయ్వాదీనాం ఫలసాధనత్వం “స ఏవైనం భూతిం గమయతీ” త్యాదినా ప్రతీతం - తద్వాయ్వాద్యాత్మనాఽఽరాధ్యతయా ఫలదాయిత్వేనావస్థితస్య పరమపురుషస్యైవేతి శ్రూయతే “ఇష్టాపూర్త” మిత్యాదికా “తదేవాగ్నిస్తద్వాయు” రిత్యాదికా చేతి, అతోఽపూర్వస్య దేవతాయా వా న ఫలసాధనత్వమితి, మన్వాద్యుపాదానం ప్రదర్శనమాత్రం న తు పరిగణనమిత్యాశయేనాహ ॥ దౌహిత్రాదీనితి ॥ ధర్మవిమోహితాన్ ధర్మస్వరూపతదనుష్ఠానతత్సాధనతత్ఫలసాధనాదికమజానానాన్, అత ఏవ - శోచ్యాన్ - మృత్యోః, దౌహిత్రాదీన్, ఆదిశబ్దః ప్రకారే, తత్సదృశానిత్యర్థః - వేనాదీనృతే వినా - సర్వేషామమతే ఈశ్వరోఽస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం కేవలకర్మణాం తన్మూలకాపూర్వస్య స్వాతన్త్ర్యేణ దేవతాయాశ్చ ఫలసాధనత్వాభావః పరమపురుషస్యైవ సాధనభావశ్చోపపాదితః, ఇదానీం తద్బుద్ధిమ్నే తస్య భగవత్పాదారవిన్దభజనస్యైవానర్థనిరాసకత్వపూర్వకపురుషార్థాపాదకత్వమాహ ॥ యత్పాదేతి ॥ తపస్తాప ఆధ్యాత్మికాదిః “తప సన్తాప” ఇతి ధాత్వర్థానురోధాత్, తద్వతాం తాపత్రయాతురాణామిత్యర్థః, యస్య భగవతః - పాదయోః - యా, సేవా భక్తిః, తస్యామభిరుచి - రహరహః, ప్రవర్ధమానా సతీ, అనేకజన్మభిరనన్తజన్మభిరుపచితం సంవర్ధితం - ధియో మనసః, మలం, సద్యః, క్షిణోతి క్షపయతి - తమేవ భజతేతి తృతీయేనాన్వయః, తత్పాదసంబన్ధస్యైషా మహిమేతి దృష్టాన్తేనాహ ॥ యథేతి ॥ యథా - తత్పదాఙ్గుష్ఠాద్వినిస్సృతా - సరిద్గఙ్గా, మలం - క్షిణోతి - తథేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కింపలక్షణసాధ్యం తత్రాహ ॥ వినిర్ధుతం నిరస్తం, అశేషం, మనోమలం, యస్య, అసఙ్గో వైరాగ్యం, ఇదం సాధనసప్తకోపలక్షణం - విజ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యవేదనం, తాభ్యాం ❁ విశేష్యత ఇతి విశేషం ❁ అఙ్గభూతజ్ఞానకర్మకృత ఉపకార ఇత్యర్థః, తదేవ వీర్యం బలం యస్య భక్తియోగస్య, సో

మాః । ఇహాముత్ర చ లక్ష్యన్తే జ్యోత్స్నావత్యః క్వచిద్భువః ॥ ౨౬ ॥ మనోరుత్తానపాదస్య ధ్రువస్యాపి మహీపతేః । ప్రియవ్రతస్య రాజర్షేరఙ్గస్యాస్మత్పితుః పితుః ॥ ౨౭ ॥ ఈదృశానామథాన్యేషామజస్య చ భవస్య చ । ప్రహ్లాదస్య బలేశ్చాపి కృత్యమస్తి గదాభృతా ॥ ౨౮ ॥ దౌహిత్రాదీనృతే మృత్యోశ్శోచ్యాన్ధర్మవిమోహితాన్ । వర్గస్స్వర్గాపవర్గాణాం ప్రాయేణైకాత్మ్యహేతునా ॥ ౨౯ ॥ యత్పాదసేవాభిరుచిస్తపస్వినామశేషజన్మోపచితం మలం ధియః । సద్యః క్షిణోత్యన్వహమేధతీ ❁ సతీ యథా పదాఙ్గుష్ఠవినిస్సృతా సరిత్ ॥ ౩౦ ॥ వినిర్ధుతాశేషమనోమ

❁ పా॰ విశేషమిత్యస్య కర్మార్థకఘఞన్తత్వాత్ సంబన్ధమనువర్తత ఇతి భాష్యప్రయోగేణ త్రిలిఙ్గత్వాన్న నపుంసకత్వానుపపత్తిః.

స్యాస్తీతితథా-యస్యభగవతో -ఙ్ఘ్రిమూలే-కృతకేతనఃకృతస్థానః - తదేకనిరతః-అనేనభక్తియోగస్య విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వంవివక్షితం-ఈదృశఃపుమాన్-క్లేశవహాంగర్భజన్మజరామరణాదిక్లేశకారిణీం - సంసృతిం-పునర్నప్రతిపద్యతే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తస్మాత్-స్వకర్మభిస్స్వవర్ణాశ్రమోచితైఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిః-ఆత్మవృత్తిభిః " శమోదమస్తపశ్శౌచం క్షాన్తిరార్జవమేవచ ,, ఇత్యాదిస్థానోక్తశమాదిభిః-మనోవచఃకాయగుణైఃధ్యానస్తుతిపరిచర్యాదిభిః-అమాయినోనిష్కపటాస్సన్తః,కథంభూతం-కామంసమీహితందోగ్ధిప్రపూరయతీతికామదుఘంత-దఙ్ఘ్రిపఙ్కజంయస్య - యథాధికారావసితార్థసిద్ధయః-అధికారఃఫలం-అధికర్మణ్యాధికృత్య-క్రియతేసాధ్యతేఇతివ్యుత్పత్తేః - యథాధికారంస్వస్వసమీహితఫలమనతిక్రమ్యఅవసితానిశ్చితాఅర్థసిద్ధిఃఫలసిద్ధిర్యేషాం తేస్వస్వసమీహితానుసారేణఫలసిద్ధిర్భవిష్యత్యేవంనిశ్చితబుద్ధయఇత్యర్థః-నిశ్చయస్యాప్యనుష్ఠానోపయోగిత్వాత్ సంశయస్యానర్థావహత్వాత్-తథాచస్మర్యతే " నాయంలోకోఽస్తినపరోనసుఖంసంశయాత్మనః।అజ్ఞశ్చాశ్రద్దధానశ్చసంశయాత్మావినశ్యతీతిచ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁నను-కర్మణాంద్రవ్యదేవతాదిభేదాదేవభేదః-అన్యథాకర్మైక్యమేవస్యాత్ - తతశ్చప్రతినియతసాధనోపసంహారప్రయాసోవ్యర్థస్స్యాత్-ఏవంచకథమేకదేవతోద్దేశేనసర్వకర్మానుష్ఠానంకురుతేత్యుచ్యతే-తత్రాహ ॥ అసావితి ॥ అత్ర-గుణాధ్వరఇతిపాఠః-గుణోధ్వరఇతిచ-తత్రవ్యస్తపాఠేఅగుణఇతిచ్ఛేదః-భగవద్విశేషణం-హేయగుణరహితఇత్యర్థః అనేకగుణఇతిశుభగుణవిధానాత్-సమస్తపాఠేతు - అధ్వరవిశేషణం - సత్త్వాదిగుణాన్వితఇత్యర్థః-కర్తృద్వారాతదన్వయోబోధ్యః-తత్ర - స్వరూపతఃస్వరూపేణ - విజ్ఞానఘనః-విజ్ఞానశబ్దేనానుకూలాత్మకంజ్ఞానంవివక్షితం-ఘనశబ్దేనతస్యైవసాన్ద్రత్వమభిప్రేతం-విజ్ఞానైకస్వరూపఇత్యర్థః-అగుణఃనిరస్తహేయగుణః-అనేకగుణఃఅనన్తకల్యాణగుణః-యోఽసౌపరమాత్మా-సఏవ-పృథగ్విధాని-ద్రవ్యాణివ్రీహ్యాజ్యపశ్వాదీని-గుణాః " శుక్లామాలభేత-కృష్ణామాలభేత ,, ఇత్యాదివిధ్యుద్దేశశ్రుతశుక్లాదయః-క్రియాఃఅవహననావేక్షణాలమ్భనాదయః - ఉక్తయోమన్త్రైః-పృథగ్విధత్వంత్రిష్వప్యన్వేతవ్యం-పృథగ్విధద్రవ్యాదిభిః-అధ్వరస్సన్ అధ్వరస్య ద్రవ్యాదిసఙ్ఘాతరూపత్వాద్ద్రవ్యాదీ

లఃపుమానసఙ్గవిజ్ఞానవిశేషవీర్యవాన్।యదఙ్ఘ్రిమూలేకృతకేతనఃపునర్నసంసృతింక్లేశవహాంప్రపద్యతే॥౩౧॥
తమేవయూయంభజతాత్మవృత్తిభిర్మనోవచఃకాయగుణైస్స్వకర్మభిః । అమాయినఃకామదుఘాఙ్ఘ్రిపఙ్కజంయథాధికారావసితార్థసిద్ధయః ॥౩౨॥ అసావిహానేకగుణోఽగుణోఽధ్వరఃపృథగ్విధద్రవ్యగుణక్రియోక్తిభిః । సంపద్యతేఽర్థాశయలిఙ్గనామభిర్విశుద్ధవిజ్ఞానఘనస్స్వరూపతః ॥౩౩॥ ప్రధానకాలాశయకర్మసఙ్గ్రహేశరీరఏషప్రతిపద్యచేతనామ్ । క్రియాఫలత్వేనవిభుర్విభావ్యతేయథాఽనలోదారుషుతద్గుణాత్మకః॥ ౩౪ ॥ అ

నాంభగవచ్ఛరీరత్వాత్ అధ్వరరూపోభూత్వేత్యర్థః-అర్థాశయలిఙ్గనామభిస్సంపద్యతే - అర్థఃఅధ్వరప్రయోజనం-స్వర్గాదిరూపంఫలం-తస్య - ఆశయాఃఆశ్రయభూతాని-లిఙ్గాన్యగ్నీన్ద్రాదిరూపశరీరాణి-నామానివాచకాగ్నీన్ద్రాదిశబ్దాః-తైస్సంపద్యతే-అగ్నీన్ద్రాదిలిఙ్గస్యఫలాశ్రయత్వంఫలదానక్రియాయాఅగ్నీన్ద్రాద్యాశ్రయత్వాద్బోధ్యం - అధ్వరారాధ్యత్వేనతత్ఫలదత్వేనావగతాగ్నీన్ద్రాదినామరూపాత్మకోభవతీత్యర్థః-తథాచశ్రుతిః " యజ్ఞోవైవిష్ణుః-తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచన్ద్రమా,,ఇతి-అగ్నీన్ద్రాదిద్వారభేదేనద్రవ్యాదిభేదేనచకర్మణాంభేదః-అగ్న్యాద్యన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్యపరమపురుషస్యైకస్యైవారాధ్యత్వఫలదత్వాద్యుపపత్తేస్తాత్పర్యతఏకదేవతారాధనత్వమప్యుపపన్నమితిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవంకర్మతదారాధ్యదేవతారూపత్వముక్తం,అథకర్మఫలభోక్తృజీవరూపత్వంతత్ఫలరూపత్వంచాహ॥ప్రధానేతి॥ఏషఃభగవాన్,ప్రధానంప్రకృతిః-కాలస్తద్గుణక్షోభకః-ఆశయోవాసనా-ధర్మఃఅదృష్టం , ఏభి-స్సఙ్గృహ్యాతేఽత్రాద్యతఇతితథా-తస్మిన్ - శరీరే - చేతనాంశబ్దాద్యనుభవరూపంజ్ఞానం-ప్రతిపద్యజీవద్వారాప్రతిపద్యేత్యర్థః-తత్రజీవాదిభిస్సామానాధికరణ్యేచహేతుః-విభుః"యఆత్మనితిష్ఠ,,న్నిత్యుక్తరీత్యాజీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థానాత్ సర్వజగదుపాదానత్వాదుపాదానత్వస్యచభావ్యవస్థావిశేషవతఃప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాజ్జీవంప్రత్యుపాదానత్వేనచజీవధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసరూపవికారాశ్రయత్వస్యాపిజీవద్వారకత్వేనవిభోఃపరస్యసత్త్వాచ్ఛబ్దాద్యనుభవరూపచేతనాంప్రతిపద్యేత్యుక్తం - క్రియాఫలత్వేనస్వర్గాదిరూపతయా-విభావ్యతేనిశ్చీయతే-ఏవంకర్మతదారాధ్యతత్ఫలభోక్తృతత్ఫలరూపత్వముక్తం-తత్రకర్మాదిగతదోషసంస్పర్శమాశఙ్క్యతన్నేత్యభిప్రాయేణదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥దారుషు-అనలోఽగ్నిః-ర్యథా-తద్గుణాత్మకఃదారుగతదైర్ఘ్యవక్రత్వాదిమాన్-ప్రతీయతే-తద్వత్-వస్తుతఏకరూపోప్యనలోఽధిష్ఠానవైచిత్ర్యాద్విచిత్రఇవప్రతీయతే-తథేత్యర్థః-సామానాధికరణ్యేప్యయమేవదృష్టాన్తః - వస్తుతఃఖాదిరత్వాదివ్యపదేశశూన్యోప్యనలఃఖాదిరోనలః శ్లాక్ష్ణోఽనలఇతిఖాదిరత్వశ్లక్ష్ణత్వదైర్ఘ్యత్వాదిగుణకస్సామానాధికరణ్యేనవ్యపదిశ్యతేఖాదిరాదిదారుష్వభివ్యాప్తేః తద్వచ్చేతనాచేతనేష్వభివ్యాప్తత్వాదభివ్యాప్తినిబన్ధనేనసామానాధికరణ్యేనవ్యపదిశ్యతఇతి❁॥౩౪॥❁తదేవమప్రవృత్తాన్స

గవత్ప్రజనే ప్రవర్త్యస్వతః-ప్రవృత్తానాం ప్రవృత్త్యభినన్దనేన ప్రథయతి॥ అహో ఇతి॥ యే-భూతలే-మామకాః-మద్విషయవాసినో జనాః-దృఢవ్రతాః దృఢసఙ్కల్పాః-స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మయోగేన యజ్ఞభుజామిన్ద్రాదీనా-మధీశ్వరమన్తరాత్మానం గురుం హితోపదేష్టారం-హరిం స్వాశ్రితదురితహారం-నిత్యం-భజన్తి-తే-అమీజనాః-మమ-అనుగ్రహం- వితరన్తి కుర్వన్తి-అహో ఇతి హర్షే ॥ ౩౫ ॥ ఇదానీం భగవద్భక్తిదార్ఢ్యాయ బ్రాహ్మణభక్తిం విధత్తే మాజాత్విత్యష్టభిః -తత్ర తావద్బ్రాహ్మణకులస్య రాజకులనిగ్రహవిషయత్వం ప్రార్థయతే॥ మహర్ధిభిః మహత్యశ్చ తాః బుద్ధయః తాభి-ర్య, ద్రాజకులస్య తేజస్తస్మాత్సకాశాత్ ద్విజానాం కథంభూతానాం, అజితో భగవాన్-దేవతా-యేషాం- తేషాం-కులే, జాతు కదాచిదపి -మా ప్రభవేత్ప్రభావం న కరోతు- కథంభూతే-సమృద్ధిభిర్వినాపి - స్వయమేవ తితిక్షాదిభిర్దీప్యమానే- యద్వా - రాజకులస్య బ్రాహ్మణకులనిగ్రహవిషయత్వం ప్రార్థయతే- అజితదేవతానాం-ద్విజానాం - కులే-తితిక్షయాద్వన్ద్వసహనేన-తపసా కృచ్ఛ్రాదినా- బ్రహ్మోపాసనయా వా, ఆతిథ్యయా అతిథ్యారాధనయా - చకారాచ్ఛమదమాదిసఙ్గ్రహః - ఏభి-ర్దీప్యమానే సతి- తేషాం- తేజః-మహర్ధిభిః-రాజకులాద్ధేతోః, కదాచిన్మా ప్రభవేత్ మహర్ధిప్రయుక్తగర్వసహితా ద్రాజకులాద్బ్రాహ్మణకులం కుపితం మాభూదిత్యర్థః, కులద్వయమన్యోన్యం యథాయోగ్యమనుగృహ్ణాత్వితి భావః ॥ ౩౬ ॥ యచ్చరణాభివన్దనాత్ యేషాం బ్రాహ్మణానాం చరణాభివన్దనా-ద్ధరిః, లక్ష్మీం, మనపాయినీం-జగత్పవిత్రం-యశశ్చ - అవాప-యత్సేవయా-చేశ్వర స్తుష్యతి తదేవ బ్రహ్మకులం నిషేవ్యతామితి ద్వయోరన్వయః - హరిం విశినష్టి - బ్రహ్మణ్యదేవః బ్రాహ్మణసేవాపరాయణానాం మన్వాదీనామపి దేవః, పురాణః పురుష ఇతి, న చైవమీశ్వరస్య లక్ష్మీయశస్సంబన్ధస్య సోపాధికత్వప్రసఙ్గః-భగవదితరేషాం యశ ఆదిసంబన్ధస్య బ్రాహ్మణసేవాయత్తత్తైకకథనమాత్రతాత్పర్యకత్వాదస్య శ్లోకస్య, అర్థవాదవాక్యస్య స్వార్థే తాత్పర్యాభావాత్ - విధేస్స్తావకత్వాత్, న చార్థవాదస్య స్వార్థే తాత్పర్యాభావే సతీతరేషామపి యశ ఆదిసంబన్ధేఽపి తాత్పర్యం నాస్తీతి వక్తుం శక్యం, బ్రాహ్మ

> అహో మమామీ వితరన్త్యనుగ్రహం హరిం గురుం యజ్ఞభుజామధీశ్వరమ్। స్వధర్మయోగేన యజన్తి మామకా నిరన్తరం క్షోణితలే దృఢవ్రతాః॥ ౩౫॥ మా జాతు తేజః ప్రభవేన్మహర్ధిభిస్తితిక్షయా * తపసాఽఽతిథ్యయా చ। దేదీప్యమానేఽజితదేవతానాం కులే స్వయం రాజకులాద్ద్విజానామ్ ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మణ్యదేవః పురుషః పురాతనో నిత్యం హరిర్యచ్చరణాభివన్దనాత్। అవాప లక్ష్మీమనపాయినీం యశో జగత్పవిత్రం చ మహత్తమాగ్రణీః ॥ ౩౭॥ యత్సేవయాఽశేషగుహాశయస్స్వరాడ్విప్రప్రియస్తుష్యతి కామమీశ్వరః। తదేవ తద్ధర్మపరైర్వినీతైః * సర్వాత్మనా బ్రహ్మకులం నిషేవ్యతామ్ ॥ ౩౮॥ పుమాన్ లభేతానతివేలమాత్మనః ప్రసీదతోఽత్యన్తశమం స్వతస్స్వయమ్।

ణసేవావిధ్యపేక్షితఫలసమర్పకత్వేన తత్ర తాత్పర్యనిశ్చయాత్, న హ్యసతా గుణేన ప్రరోచనా సంభవతి, న చ పయః పిబ శిఖా తే వర్ధత ఇతి బాలాద్యుపచ్ఛన్దనవాక్యే అసతాపి గుణేన ప్రరోచనా దృశ్యత ఇతి వాచ్యం, తత్రాపి - యద్యసత్త్వనిశ్చయస్తర్హ్యప్రవృత్తేః ప్రవృత్త్యర్థప్రరోచనాయా ఏవానుపపత్తేః - తస్మాత్తత్రాసత్త్వమజానతాం బాలానాం పయఃపానాది ప్రవృత్త్యర్థం శిఖావర్ధనాదికమసదపి ఫలత్వేన కీర్త్యతే, తత్రాసత్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవగతం, ఇహ తు మన్వాదిషు బ్రాహ్మణసేవకేషు యశస్సంబన్ధస్యైవ ప్రత్యక్షతుల్యశాస్త్రేణావగమాదసత్త్వనిశ్చాయకస్య ప్రమాణాన్తరస్యాభావాత్, న చ తేషాం తత్సంబన్ధే బ్రాహ్మణసేవాతిరిక్తమదృష్టాన్తరమేవ కారణమితి వక్తుం యుక్తం, అదృష్టాన్తరస్యాపి స్వస్వవర్ణాశ్రమైకాన్తనిత్యనైమిత్తికాదిపూర్వకయాగజన్యత్వాత్స్వవర్ణాశ్రమధర్మేషు బ్రాహ్మణసేవాయా అప్యనుప్రవిష్టత్వాత్, స్వరాట్ స్వతన్త్రః అకర్మవశ్యః, తథాపి-విప్రప్రియః విప్రాధీనః - బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషసమాసద్వయేనాన్యోన్యం భృశం ప్రీతివిషయత్వలాభాద్విషయవైలక్షణ్యాధీనత్వాత్పారతన్త్ర్యస్య స్వతన్త్రస్యాపి స్వేచ్ఛయా పారతన్త్ర్యోపపత్తేః, ఈశ్వర, స్తుష్యతి, ఈశ్వరస్యాకర్మవశ్యత్వం నామ, దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాం కుర్వతోఽపి తచ్చేష్టాయత్తసుఖదుఃఖాద్యస్పర్శిత్వం, న చైతద్విప్రతిషిద్ధం, యచ్చేష్టనం తత్ప్రయుక్తసుఖాద్యస్పర్శనం చేతి, స్వర్గినారకవ్యాపారేషు తథాదర్శనాత్ - ఏవం చేశ్వరస్య బ్రాహ్మణసేవాతదభావజన్యసుఖాద్యస్పర్శినోఽపి తత్సేవాపరాయణత్వకథనేన ద్విజసేవాయా ఆవశ్యకత్వద్యోతనాయ స్వరాడితి విశేషణం, నన్వన్యసేవయాఽన్యః కథం తుష్యే, త్తత్రాహ, అశేషగుహాశయః సేవకసేవ్యయోరుభయోరపి హృదయగుహాయామన్తరాత్మతయా నివిష్టత్వేన సేవాజన్యద్విజాతినిష్ఠప్రీతేరపి ద్విజాతిద్వారాఽఽశ్రయస్సన్ సేవకనిష్ఠసేవాశ్రద్ధాదికమపేక్ష్య తుష్యతీత్యర్థః, కామం తుష్యతీత్యనేన ద్విజసేవాతోఽధికస్తోషహేతుర్నాస్తీతి ద్యోత్యతే, తస్మాద్ద్విజసేవాయా యశ ఆదిహేతుత్వాత్, భగవత్తోషహేతుత్వాచ్చ, తద్ధర్మపరైః ద్విజసేవైకశీలైః, తదుపయుక్తం గుణమాహ, వినీతైః ఏకవిశేషణోపాదానేన ద్విజప్రసాదననియమమన్తరేణాన్యో హేతురనపేక్షిత ఇవ సూచితం, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన, బ్రహ్మకులం, నిషేవ్యతామ్ * ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ * కించ "ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే, ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే", త్యుక్తరీ

త్యాసర్వదుఃఖహాని హేతుభూతమనః ప్రసాదనిర్వర్తకత్వాదపిద్విజసేవైవకార్యేత్యాహ॥పుమానితి॥ యేషాంబ్రాహ్మణా
నాం,నిత్యసమ్బన్ధరూపసేవయా,పుమాన్,అనతివేలంశీఘ్రంస్వయమేవప్రయత్నాన్తరమన్తరేణైవ,ప్రసీదతః,ఆత్మనఃమనసః-శ
మంశాన్తిం,లభేత,తతఃశాన్తాన్మనసః-పరం-కిమస్తి-అసాధ్యమితి శేషః-శాన్తమనసాఅసాధ్యంకించిదపినాస్తీత్యర్థః-కించ-హవిర్భు
జాంఇన్ద్రాదీనాం-ముఖం-బ్రాహ్మణకులం- బ్రాహ్మణసేవయైవతన్ముఖానాంహవిర్భుజాంయజ్ఞారాధ్యదేవానామపి సేవాకృ
తాస్యాత్ " బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ " దితిబ్రాహ్మణకులస్యభగవదావేశావతారస్యబ్రహ్మణోముఖత్వాత్తదారాధనే
నైవహవిర్భుగన్తరాత్మతయాఽవస్థితఃపరమాత్మాతుష్యతీతిబ్రాహ్మణాఏవాన్నాదిభిరారాధ్యాఇతిభావః*॥౩౯॥*నన్వ"గ్ని
ముఖావైదేవా " ఇతిదేవానామగ్నిముఖత్వశ్రవణాదగ్నౌహుతమేవహవిర్భుగన్తరాత్మభూతపరమాత్మప్రీతమేభవిష్య తి-
తత్రాహ॥ అశ్నాతీతి॥ సత్యమగ్నిరపితన్ముఖమితి-తథాపి-తత్త్వకోవిదైఃబ్రాహ్మణానాంభగవత్ప్రియతమశరీరత్వంజాన
ద్భిః " నబ్రాహ్మణాన్మేదయితంరూపమేతచ్చతుర్భుజ " మితిభగవద్వచనాత్- ఇజ్యానామభిఃఆరాధ్యేన్ద్రాదినామభిః-యస్య
బ్రాహ్మణస్య-ముఖే-శ్రద్ధయా - హుతం-హవిఃరనన్తోభగవాన్-యథా-అశ్నాతి-తథా - చేతనయాబహిష్కృతేరహితే-హు
తాశనేఅగ్నౌ - హుతం-నాశ్నాతి-కుతఏవంభూతోఽసౌ-తత్రాహ,పారమహంస్యం పర్యగుః - పరమహంసాఃభగవదుపా
సకా - స్తేషాంభావఃకర్మవాపారమహంస్యం - జ్ఞాననిష్ఠేతియావత్., యద్వా , చతుర్వర్ణాదిత్వాత్స్వార్థేష్యఞ్-పరమ
హంసాఏవపారమహంస్యాః - తాన్పరిత్యజ్యనగచ్ఛతి-అగుః " గాఙ్గతా " విత్యస్మాన్నఙ్పూర్వాత్ "కుర్భ్రశ్చే", త్యో
ణాదికసూత్రేప్రాక్ప్రత్యయనిర్దేశాద్ధాత్వన్తరాదపికుప్రత్యయస్యాభ్యుపగమాత్కుప్రత్యయే " ఆతోలోపఇటిచే " త్యా
లోపః-నచతత్రాపిసన్వద్భావస్యాపివిధానాద్విత్వాపత్తిః - బహులగ్రహణాత్తదభావాత్ ,యద్వా, మృగయ్వాదేరాకృ
తిగణత్వాత్కుప్రత్యయః " ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః*జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత "మితిభగవదుక్తరీత్యా

యస్నిత్యసంబన్ధనిషేవయాతతఃపరంకిమత్రాస్తిముఖంహవిర్భుజామ్ ॥ ౩౯ ॥ అశ్నాత్యనన్తఃఖలుతత్త్వకో
విదైశ్శ్రద్ధాహుతంయన్ముఖఇజ్యనామభిః । నవైతథాచేతనయాబహిష్కృతేహుతాశనేపారమహంస్యప
ర్యగుః ॥౪౦॥ యద్బ్రహ్మనిత్యంవిరజంసనాతనంశ్రద్ధాతపోమఙ్గళమౌనసంయమైః । సమాధినాబిభ్రదిహార్థదృ
ష్టయే యత్రేదమాదర్శఇవావభాసతే ॥౪౧॥ తేషామహంపాదసరోజరేణుమార్యావహేయాధికిరీటమాఽఽ
యుః । యన్నిత్యవాబిభ్రతఆశుపాపంనశ్యత్యముంసర్వగుణాభజన్తి ॥౪౨॥ గుణాలయంశీలధనంకృతజ్ఞంవృ
ద్ధాశ్రయంసంవృణతేనుసమ్పదః * । ప్రసీదతాం*బ్రహ్మకులంగవాంచజనార్దనస్సానుచరశ్చమహ్యమ్ ॥౪౩॥
మైత్రేయఉవాచ ॥ ఇతిబ్రువాణంనృపతింపితృదేవద్విజాతయః । తుష్టువుర్హృష్టమనసస్సాధువాదేనసాధ

నిరతిశయప్రీతివిషయాన్ పరమహంసాన్ అత్యాదరేణావేక్షమాణస్తత్రైవనిత్యం సన్నిహితఇతితస్మిన్దత్తం సాక్షాత్స్వ
ముఖేన్యస్తమివభుఙ్క్తేఇతిభావః* ॥ ౪౦ ॥ *నకేవలంచేతనత్వేనహుతాశనాద్విశేషః-కింతు - వేదతదర్థజ్ఞానానుష్ఠానాది
నాపీత్యాహ ॥ యదితి ॥ యద్బ్రహ్మకులం-విరజంరాగాద్యపేతంభ్రమప్రమాదిపురుషదోషవినిర్ముక్తంచ - సనాతనమనాది-
బ్రహ్మపరంబ్రహ్మ - తత్స్వరూపప్రకాశకంవేదంచ - శ్రద్ధా ఉపాసనాయామధ్యయనాధ్యాపనజపపారాయణాదిషుచత్వ
రా-తపఃఉపాసనోపయుక్తజ్ఞానకర్మయోగః - అధ్యయనాద్యుపయుక్తకాణ్డవ్రతాదిశ్చ - కర్మయోగస్యకృచ్ఛ్రాదిరూపాన
శనాదిగర్భత్వాత్తపశ్శబ్దేనాభిధానంయుక్తం - మఙ్గళంవిశుద్ధాచారః-మౌనంవాఙ్నియమః - ఆరమ్భణసంశీలనంచ-సంయ
మః-ధ్యానోపయుక్తశమదమాదిః - అధ్యయనాద్యుపయుక్తకరణనియమశ్చ - సమాధినాధ్యానేన - ధారణయాచ-అర్థదృష్ట
యే-అర్థఃపురుషార్థరూపంబ్రహ్మ - అభిధేయంయజ్ఞోపాసనాదిశ్చ - తద్దృష్టయేతత్సాక్షాత్కారాయ - తజ్జ్ఞానాయచ - ఇ
హాస్మిన్లోకే-బిభ్రద్బిభ్రాణం - యద్బ్రాహ్మణకులం-పునర్బ్రహ్మవిశినష్టి - యత్రబ్రహ్మణిపరస్మిన్ - వేదేచ -ఇదంవిశ్వం-పర
మాత్మస్వరూపాదికంచ-ఆదర్శఇవదర్పణఇవఅవభాసతేప్రకాశతే* ॥౪౧॥ *తేషాంబ్రాహ్మణానాం-పాదసరోజరేణుం-
హేఆర్యాః , ఆయుఃఆయురిత్యాఙ్ప్రశ్లేషోఽత్రబోధ్యః - యావజ్జీవమిత్యర్థః-అధికిరీటంమకుటోపరి - వహేయమితిప్రార్థనా
యాంలిఙ్ ,కింతద్వహనసాధ్యం - తత్రాహ,యంబ్రాహ్మణపాదసరోజరేణుం-నిత్యదా - బిభ్రతఃవహతఃపురుషస్య- పాప-
మాశు-నశ్యతిఅముంవహన్తం -సర్వగుణాఃకల్యాణగుణాః-భజన్తిఆశ్రయన్తే* ॥ ౪౨ ॥ *తంచ-గుణాలయంశుభగుణాశ్ర
యం-శీలమేవధనంయస్యతం - కృతముపకారంజానాతీతితంకృతజ్ఞం-వృద్ధాన్జ్ఞానాధికానాశ్రయతఇతితం - సర్వాస్సంపదః
సంవృణతే-వృణోతేర్లట్ " ఆత్మనేపదేష్వనత " ఇతిఝస్యాదాదేశః "శ్నాభ్యస్తయో" రిత్యాలోపఃసమ్యగ్భజన్తేఉపసంహ
రన్తి-బ్రహ్మకులంద్విజకులం - గవాంచకులం-సానుచరస్సభక్తః-భగవాంశ్చ-మహ్యం - ప్రసీదతామ్* ॥ ౪౩ ॥ *ఏవంవద
న్తంనృపతింపృథుం - పితృాదయ-స్సాధవః-గుణజ్ఞా - స్తుష్టమనస - స్సాధువాదేనసాధుసాధ్వితివాదేన - తుష్టువుః స్తుతవ

న్తః * ॥౪౪॥ *స్తుతిమేవాహ॥పుత్రేణేతి॥పుత్రేణ-లోకాన్ పితా-జయతె-సాధయతీ-తి-శ్రుతిః-జన శ్రుతిః-సత్యవతీఅబాధితా-పుత్రేణేతిపుత్రశబ్దావయవార్థవిషయభూతేనేత్యర్థః-పుంసంజ్ఞకాన్నరకాత్త్రాయత ఇతిహిపుత్రశబ్దం నిదర్శయన్తి-యత్-యస్మా-ద్వేనోఽపి-తమః-నరక-మతరత్ * ॥౪౫॥ *తథా-హిరణ్యకశిపురపి-భగవన్నిన్దయా-తమో-వివిక్షుః-ప్రవేశమాశఙ్కితః "ఆశఙ్కాయాంసన్వక్తవ్య" ఇతిసన్నన్తాత్ "సనాశంసభిక్షఉః" దిత్యుః,సూనోః-ప్రహ్లాదస్యా-నుభావతః-ప్రభావా-త్తమః-నరక-మత్యగాత్-అతిక్రమ్యభగవన్తమగాదిత్యర్థః * ॥౪౬॥ *తస్మాద్ధేవీరశ్రేష్ఠపృథ్వ్యాఃపతి-స్త్వం - శాశ్వతీ-స్సమాస్సంవత్సరాన్-సంజీవ "కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగ" ఇతిద్వితీయా-యస్యతవ-సర్వలోకానా-మేకస్మిన్నద్వితీయే-భర్తర్య-చ్యుతే-ఈదృశీ-భక్తిరస్తి * ॥౪౭॥ *హేపవిత్రకీర్తే-వయం-త్వయైవ-నాథేన-ముకున్దనాథాఃత్వన్నాథత్వమేవాస్మా-కంముకున్దనాథత్వేపర్యవసితమిత్యర్థః-కుతః - యోభవాన్-బ్రహ్మణ్యదేవస్య-ఉత్తమశ్లోకస్య - విష్ణోః- కథాం-వ్యనక్తిప్రకాశయతి * ॥౪౮॥ *హేనాథ-తవ-ఆజీవ్యానుశాసనంరాజానమాజీవన్త్యుపజీవన్త్యాజీవ్యాః - తేషామస్మాక-మనుశాసన-మితియ-దిదం-నాత్యద్భుతం-కుతః - మహాత్మనాం-కరుణాత్మనాంకృపాస్వభావానాం-ప్రజాస్వ - నురాగః- ప్రకృతిఃస్వభావః * ॥౪౯॥ *హేప్రభో-దైవసంజ్ఞితైఃదైవాపరపర్యాయైః కర్మభిః-భ్రమతాంసంసరతాం - అతఏవ -నష్టదృష్టీనాం-నఃఅస్మాక-మధునా-త్వయా - తమసఃనరకస్య-పారస్తీర-ముపాసాదితఃప్రాపితః * ॥౫౦॥ *ఈశ్వరదృష్ట్యాప్రణమన్తి-న

వః॥౪౪॥పుత్రేణజయతే*లోకానితిసత్యవతీశ్రుతిః । బ్రహ్మదణ్డహతఃపాపోయద్వేనోఽత్యతరత్తమః॥ ౪౫ ॥
హిరణ్యకశిపుశ్చాపిభగవన్నిన్దయాతమః । వివిక్షురత్యగాత్సూనోఃప్రహ్లాదస్యానుభావతః ॥౪౬॥వీరవర్యపితః
పృథ్వ్యాస్సమాస్సంజీవశాశ్వతీః ।యస్యేదృశ్యచ్యుతేభక్తిస్సర్వలోకైకభర్తరి ॥౪౭॥ అహోవయంస్మాద్య
పవిత్రకీర్తేత్వయైవనాథేనముకున్దనాథాః।యఉత్తమశ్లోకతమస్యవిష్ణోర్బ్రహ్మణ్యదేవస్యకథాంవ్యనక్తి॥౪౮॥
నాత్యద్భుతమిదంనాథతవాజీవ్యానుశాసనమ్ । ప్రజానురాగోమహతాంప్రకృతిఃకరుణాత్మనామ్ ॥౪౯॥అద్య
నస్తమసఃపారస్త్వయోపాసాదితఃప్రభో । భ్రామ్యతాంనష్టదృష్టీనాంకర్మభిర్దైవసంజ్ఞితైః ॥౫౦॥ నమోవి
వృద్ధసత్త్వాయపురుషాయమహీయసే । యోబ్రహ్మక్షత్రమావిశ్యబిభర్తీదంస్వతేజసా ॥ ౫౧ ॥ *******
********** *ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః. ************
మైత్రేయఉవాచ ॥ జనేషుప్రగృణత్స్వేవంపృథుంపృథులవిక్రమమ్ । తత్రోపజగ్ముర్మునయశ్చత్వారస్సూర్యవ
ర్చసః॥ ౧ ॥తాన్సిద్ధేశ్వరాన్రాజావ్యోమ్నోఽవతరతోఽర్చిషా।లోకానపాపాన్కుర్వా*ణ్సానుగోఽచ
ష్టలక్షితాన్ ॥౨॥తద్దర్శనోద్గతాన్ప్రాణాన్ప్రత్యాదిత్సురివోత్థితః ।ససదస్యానుగోవైన్యఇన్ద్రియేశోగుణానివ॥
గౌరవాద్యన్త్రితస్సభ్యః ప్రశ్రయానతకన్ధరః । విధివత్పూజయాంచక్రేగృహీతాధ్యర్హణాసనాన్ ॥ ౪ ॥తత్పా

మఇతి-బ్రాహ్మణజాతి-మధిష్ఠాయ - యః-క్షత్రం-బిభర్తి - క్షత్రమావిశ్యబ్రహ్మకులంబిభర్తి - తదుభయమావిశ్య-ఇదంవిశ్వం-బిభర్తి-తస్మై-భరణోపయుక్తగుణమాహ - వివృద్ధసత్త్వాయరజస్తమోభ్యా మనభిభూతసత్త్వ ప్రచురాయ - అతఏవ-మహీయసే-పరమపురుషాయపరమపురుషవిభూతిభూతాయ-తుభ్యం-నమః * ॥ ౫౧ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః.******************************

యదుక్తంభగవతా "ప్రాస్వేనకాలేనగృహోపయాతాన్ద్రష్టాసిసిద్ధా" నితికుమారాగమనం - తైశ్చతత్త్వోపదేశఇతి-తద్విస్తరేణవర్ణయితుంకుమారాగమనమాహమునిః ॥ జనేష్వితి ॥ విపులపరాక్రమం-పృథుంప్రత్యే- వం-జనేషు-ప్రగృణత్సువదత్సుసత్సు - సూర్యస్యేవవర్చోయేషాం తే-చత్వారో-మునయః-తత్రో-పజగ్మురిత్యర్థః * ॥౧॥ * లోకా-నపాపా-న్కుర్వతా-అర్చిషా - లక్షితాన్సనకాదయఇతిజ్ఞాపితాన్-వ్యోమ్నః ఆకాశాదవరోహతః - తాన్ సిద్ధేశ్వరాన్-సానుగస్స భృత్యో - రాజా-అచష్టాద్రాక్షీత్ * ॥౨॥ * తేషాం,దర్శనేనో-ద్గతాన్-ప్రాణా-న్పునః-ప్రాప్తుమిచ్ఛురివ "ఊర్ధ్వంప్రాణాహ్యుత్క్రామన్తియూనస్థవిరఆయతి।ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాంపునస్తాన్ప్రతిపద్యత" ఇత్యయమర్థస్సూచితః ,ప్రాణాస్తావత్తత్తేజసాక్షిప్తాఃప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి - స్వయమననుగచ్ఛతఃప్రాణహానిస్స్యాదితిభయాదివససంభ్రమః - సదస్యైరనుగైశ్చసహితఃయథేన్ద్రియేశః క్షేత్రజ్ఞః - గుణాన్శబ్దాదీ-నుద్గచ్ఛతీ-త్యోత్సుక్యాద్దృష్టాన్తః-ఉత్థితః * ॥౩॥ * గౌరవా-ద్యన్త్రితః-వశీకృత-స్సభ్యః - ప్రశ్రయేణవినయేన - నతాకన్ధరాయస్యసః - గృహీత-మధ్యర్హణమర్ఘ్య - మాసనంచ-యైస్తాన్-యథా విధి-పూజయాంచక్రే * ॥ ౪ ॥ *తత్పాదానాం - శౌచైస్సలిలై,ర్మార్జితంక్షాళితం,అలకబన్ధనంకేశబన్ధనం-యస్య,శీలవ

తాం-వృత్తం - మానయన్నివ-స్వయమాచరన్ ❀ ॥౫॥ ❀ హాటకాసనే-సువర్ణాసనే-స్వధిష్ణ్యే వేదికాయాం-పావకానివా-సీనానుపవిష్టాన్-శ్రద్ధాసంయమాభ్యాంతద్వాక్యశ్రవణత్వరాతదుపయుక్తకరణనియమనాభ్యాం- సంయుక్తః - భవాగ్ర జాన్ రుద్రాత్పూర్వజాన్-సనకాదీన్-ప్రాహ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహోఆఇతిదశభిః ॥ హేమఙ్గళాయనాః-మేమ యా-కిమఙ్గళం - కింపుణ్యం-అహో ఆచరితంకృతం -యతః-యస్యమే - యోగిభిరపి-దుర్దర్శానాందుఃఖేనాపిద్రష్టుమశక్యా నాం-వోయుష్మాకం-దర్శన-మాసీత్ , సుకృతమన్తరేణమాదృశానాంభవద్దర్శనంనసంభావ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కిమస్మద్ద ర్శనసాధ్యంతత్రాహ ॥ యస్యపుంసః-విప్రాః భవాదృశాః,శివోరుద్రో-మఙ్గళరూపోవా-విష్ణుశ్చ - ప్రసీదన్తి-తస్య-ఇహ- ప రత్రవా-లోకే-కిందుర్లభతరమస్తి-సర్వంసులభమేవేత్యర్థః ❀ ॥౮॥ ❀ దుర్దర్శత్వశ్వమేవాహ ॥ నైవేతి॥ లోకాన్పర్యటతోఽపి-యాన్ యుష్మాన్-లోకో-నైవలక్షయతేనపశ్యతి-యథా - సర్వదృశంసర్వజ్ఞ-మాత్మానంపరమాత్మానం-అస్యవిశ్వస్య- హే తుభూతాః - బ్రహ్మాదయ-స్సర్వేఽపి-నలక్షయన్తి-తథేత్యర్థః-యస్య హేతవఇతిపాఠే హేతుభూతాబ్రహ్మాదయః-సర్వే- యస్యయత్సంబన్ధినః-యస్యశేషభూతా-స్తంసర్వజ్ఞ-మాత్మానం-యథానలక్షయన్తి-తథేత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తద్దర్శనేనస్వ స్యధన్యతామావిష్కరోతి ॥ అధనాఇతి॥ గృహమేధినః-అధన్యాఅపి-యదిసాధవ-స్తర్హి-తే-ధన్యాఏవ-హియతః-యేషాం గృహమేధినాంసాధూనాం-గృహాః,అర్హాఃపూజ్యాఃభవాదృశైః-స్తైర్వార్యావరణీయాః స్వీకార్యాః - అమ్బుజలం-తృణం-భూమిః-ఈశ్వరోగృహస్వామీ,అపరేగృహవాసినోభృత్యాదయశ్చ- యేషు-తథా- భూతాభవన్తి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవమన్వ యముఖేనధన్యతామావిష్కృత్యవ్యతిరేకముఖేనాప్యావిష్కరోతి॥ వ్యాళేతి ॥ అరిక్తాఖిలసంపదః-అరిక్తాఃపూర్ణాః-అఖిలా-

దశాచసలిలైర్మార్జితాలకబన్ధనః । తత్రశీలవతాంవృత్తమాచరన్మానయన్నివ ॥ ౫ ॥ హాటకాసనఆసీనాన్ స్వధిష్ణ్యేష్వివపావకాన్ ।శ్రద్ధాసంయమసంయుక్తః ప్రీతఃప్రాహభవాగ్రజాన్ ॥ ౬ ॥పృథురువాచ॥ అహో ఆచరితంకింమేమఙ్గలంమఙ్గలాయనాః।యస్యవోదర్శనంహ్యాసీద్దుర్దర్శానాంచయోగిభిః ॥౭॥కింతస్యదుర్లభతరమి హలోకేపరత్రచ ।యస్యవిప్రాఃప్రసీదన్తిశివోవిష్ణుశ్చసానుగః ॥౮॥నైవలక్షయతేలోకో లోకాన్పర్యటతోఽపి యాన్ ।యథాసర్వదృశంసర్వఆత్మానం ❀యేఽస్యహేతవః॥ ౯ ॥అధనాఅపితేధన్యాస్సాధవోగృహమేధినః। యద్గృహాహ్యర్హవర్యామ్బుతృణభూమీశ్వరావరాః ॥ ౧౦ ॥ వ్యాలాలయద్రుమావైతేఽప్యరిక్తాఖిలసంపదః। యద్గృహాస్తీర్థపాదీయపాదతీర్థవివర్జితాః ॥౧౧॥ స్వాగతంవోద్విజశ్రేష్ఠాయద్వ్రతానిముముక్షవః। చరన్తిశ్రద్ధ యాధీరాబాలాఏవబృహన్తివై ॥౧౨॥ కచ్చిన్నఃకుశలంనాథాఇన్ద్రియార్థార్థవేదినామ్। వ్యసనావాపఏతస్మిన్ పతితానాంస్వకర్మభిః ॥౧౩॥ భవత్సుకుశలప్రశ్న ఆత్మారామేషునేష్యతే। కుశలాకుశలాయత్రనసన్తిమతివృ

స్సంపదః-యేషు- తాదృశాఅపి-యద్గృహాగృహమేధినాంగృహాః-యది-తీర్థపాద్భగవాన్ - తత్సంబన్ధినస్తీర్థపాదీయాఃభాగ వతా- స్తేషాం-పాదతీర్థేన-వివర్జితా,స్తర్హి-ఏతేగృహాః-వ్యాళాలయద్రుమాఃసర్పావాసచన్దనద్రుమప్రఖ్యాః ❀ ॥౧౧॥ ❀ ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంతదాగమనేనస్వస్యధన్యతామభిధాయ- తేషాంస్వాగతప్రశ్న పూర్వకంస్వాభావికీంధన్యతా మాహ॥స్వాగతమితి॥ హేద్విజశ్రేష్ఠాః-వఃయుష్మాభిః-స్వాగతంకుశలమాగతం-కింభవతామకుశలమస్తీత్యభిప్రాయః , య ద్యస్మా-ద్బాలాఏవ-భవన్తః-ముముక్షవః-అతఏవ-ధీరాజితేన్ద్రియాస్సన్తః, బృహన్తి-వ్రతాని-చరన్తియద్వా - యేషాంవోవ్ర తాని-యుష్మాభిర్దర్శితాన్యేవాన్యేముముక్షవః-బృహన్తిదీర్ఘకాలనిర్వర్త్యాని-నివృత్తిధర్మరూపవ్రతాని-చరన్తి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కాక్వాభిప్రేతకుశలాభావమేవవ్యఞ్జుంస్వస్యతావత్కుశలాభావంవ్యనక్తి॥కచ్చిదితి॥కిమస్మాకంకుశలమస్తీత్యర్థః-కథంభూ తానాం- హేనాథాః-ఇన్ద్రియార్థాన్ శబ్దాదీనేవార్థాన్ పురుషార్థరూపాన్విదన్తీతితథా- తేషాం - అతఏవ-యస్మిన్న్యుప్య న్తేబీజానిసఆవాపః క్షేత్రం-వ్యసనానాంఆవాపస్సంసారః-తస్మి-స్స్వకర్మభిః-పతితానామ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ నన్వభ్యాగతా నాంనఃకుశలంకింనపృచ్ఛసితత్రాహ॥భవత్స్వితి॥భవత్సు-కుశలప్రశ్నో-నేష్యతే-తత్రహేతుః - ఆత్మారామేషుబ్రహ్మాత్మక స్వాత్మానుభవైకపరేషు-ఆత్మారామాణామపికదాచిదకుశలసంభావనయాకుశలప్రశ్నఇష్యతాం - తత్రాహ - యత్రఆ త్మారామేషు-కుశలాకుశలరూపాః-మతివృత్తయఏవ,నసన్తి-కుశలాకుశలవిషయచిన్తనరూపమతివృత్తయోహిసఙ్గకామక్రో ధసమ్మోహాదిజననద్వారాసుఖదుఃఖాదిహేతవః-అతస్తాసామేవాభావాత్కుతోభవత్స్వకుశలసంభావనేత్యర్థః-మతివృ త్తీనాంచసఙ్గాదిద్వారాఽకుశలనిమిత్తత్వంభగవతాగీతం “ ధ్యాయతోవిషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే।సఙ్గాత్సంజా యతేకామఃకామాత్క్రోధోఽభిజాయతే॥క్రోధాద్భవతిసమ్మోహస్సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః।స్మృతిభ్రంశాద్బుద్ధినాశో

❀ పా ॥ ఆత్మానంయస్యహేతవః.

బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతీ ,, తి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత్తస్మాదహం-కృతవిశ్వాసస్సన్-తపస్వినాం తాపత్రయాతురాణామస్మాకం-సుహృదో-యుష్మాన్-ఏతస్మిన్ సంసారే వర్తమానస్య - కేన హేతునా - క్షేమస్సుఖం - మోక్ష ఇతియావత్ - అఞ్జసా సుఖేన భవేదితిసంపృచ్ఛే ❋ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ స్వభక్తానను గ్రహీతుం భగవానేవ భవాదృశరూపశ్చరతీత్యాహ ॥ వ్యక్తమితి ॥ ఆత్మవతాం - ప్రశంసాయాం మతుప్ - ప్రశస్త చిత్తానాం జ్ఞానినా - మాత్మా నిరతిశయ ప్రీతివిషయః ప్రీతిమాంశ్చ - తథాహిగీతమ్ “ ప్రియోహి జ్ఞానినోత్యర్థమహం సచమమ ప్రియ ,, ఇతి, ఆత్మశబ్దే నాత్మత్వ ప్రయుక్తం తదుభయం వివక్షితం - ఆత్మా హి నిరతిశయ ప్రీతివిషయః - స్వ శరీరే ప్రీతిమాంశ్చ - ఆత్మ భావనః - ఆత్మనః జీవాన్ - భావయతి స్వ విషయ జ్ఞాన ప్రదానాదినా సత్తావతః కరోతీత్యాత్మ భావనః - స్వ పరయాథాత్మ్యజ్ఞానవిధురా హి జీవాః స్థావరపర్యన్తజన్మభిః అసత్ప్రాయాస్తా నాత్మవతః కరోతీత్యర్థః , సిద్ధాః జ్ఞానినః- తద్రూపః- తథాచ గీతం భగవతా “ జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మత ,, మితి-అజో భగవాన్ - స్వానాం భక్తానా-మనుగ్రహాయ- స్వాననుగ్రహీతు-మిమాం పృథివీం, చరతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవం పృథో-స్సూక్తం శోభనం వచః-సారం న్యాయ్యం - సూక్ష్మగమ్భీరార్థం - మితమల్పం - మధుశ్రోత్రప్రియం-శ్రుత్వా - ప్రీత్యా - స్మయమానఇవ కుమారస్సనత్కుమారః - ప్రత్యువాచ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తత్ర సత్సఙ్గ ఇత్యాది ప్రణాడ్యోత్తరోత్తరమహారహరభ్యాసాధేయాతిశయసాధనసప్తకానుగృహీతా ప్రయాణానువృత్త ప్రీతిరూపాపన్నావిచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షతాపన్న పరభక్త్యపరపర్యాయ భగవద్భక్తియోగ ఏవ క్షేమ హేతురితి వివక్షుస్తావత్ప్రశ్న మభినన్దతి ॥ సాధ్వితి ॥ హేమహారాజ- భవతా- సాధుసమ్య - క్పృష్టం - కథం భూతేన-విదుషాపిత త్త్వహితపురుషార్థజ్ఞానవతాఽపి సర్వభూతహితాత్మనా సర్వభూతహితకరణ ప్రవృత్తబుద్ధిమతా - భూతహితార్థ మేవత్వయా పృచ్ఛ్యతే - నతు స్వయం వేత్తుం - స్వత ఏవజ్ఞత్వా దిత్యర్థః - భూత

త్తయః ॥౧౪॥ తదహంకృతవిస్రమ్భస్సుహృదోఽత్ర తపస్వినామ్ । సంపృచ్ఛే ❋ భవ ఏతస్మిన్క్షేమః కేనాఞ్జసాభవేత్ ॥౧౫॥ వ్యక్తమాత్మవతామాత్మా భగవానాత్మభావనః । స్వానా ❋ మనుగ్రహాయేమాంసిద్ధరూపీచరత్యజః ॥౧౬॥ మైత్రేయ ఉవాచ॥ పృథోస్తత్సూక్తమాకర్ణ్య సారం సుష్ఠు మితం మధు । స్మయమానఇవ ప్రీత్యాకుమారః ప్రత్యువాచహ ॥౧౭॥ సాధుపృష్టం మహారాజ సర్వభూతహితాత్మనా । భవతా విదుషాచాపి సాధూనాం గతిరీదృశీ ॥౧౮॥ సఙ్గమః ఖలు సాధూనాముభయేషాంచ సమ్మతః । యత్సంభాషణసంప్రశ్నస్సర్వేషాం వితనోతిశమ్ ॥౧౯॥ అస్త్యేవ రాజన్భవతో మధుద్విషః పాదారవిన్దస్య గుణానువాదనే । రతిస్సుదాయావిధునోతి నైష్ఠికీ కామం కషాయం మలమన్తరాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ శాస్త్రేష్వియానేవ సునిశ్చితో నృణాం క్షేమస్య సధ్ర్యగ్విమృశేషు

హితాచరణమేవ సాధూనాం స్వభావ ఇత్యాహ ॥ సాధూనాం సాధ్నువన్తి పరకార్యమితి సాధవ - స్తేషాం - గతిః ప్రవృత్తిః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఈదృశీ భూతహితాచరణరూపా సత్సఙ్గతిస్తావన్మూలకారణమిత్యాహ ॥ సఙ్గమ ఇతి ॥ ఉభయేషాం బుభుక్షూణాం ముముక్షూణాంచ - స్వసమీహితభోగమోక్షాదేః ప్రథమం సాధనం సాధూనాం సఙ్గమ ఏవేతి - సమ్మతః-సత్సఙ్గమస్య భోగమోక్షసాధనత్వముపపాదయతి - యేషాం సాధూనాం-సంభాషణసహితః ప్రశ్నస్సంభాషణసంప్రశ్నః - శాకపార్థివాదిత్వాదుత్తరపదలోపీ సమాసః-యద్వా-సంభాషణే సంభాషణావసరే-సంప్రశ్నః సమ్యక్ స్వర్గాపవర్గసాధన ప్రశ్నః - సర్వేషాముభయేషాం - శం స్వర్గాపవర్గసుఖం-వితనోతి - సతి సంప్రశ్నే సాధుభిర్భోగమోక్షసాధనే ఉపదిశ్యేతే ఇతి సాధూన్ప్రతి సంప్రశ్నశ్శమపేక్షితం వితనోతీత్యర్థః ❋ ॥౧౯॥ ❋ ఏవం సత్సఙ్గస్య భోగమోక్షప్రథమకారణత్వముక్తం-తత్ర భోగసాధనత్వమేవం-ప్రథమం సత్సఙ్గ - స్తతస్సంభాషణం-తతః ప్రశ్నః- తత స్తత్సాధనయాగాద్యుపదేశ స్తతస్సాధనోపసంహారేణ యాగాద్యనుష్ఠానం - తతో భోగ ఇతి-ఇయంచ ప్రణాడీ ముముక్ష్వధికృతస్య కర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వ నిర్ణయపూర్వకానన్త స్థిరఫలాపాతప్రతీతేః పురుషస్యనవక్తవ్యేతి తామనాదృత్య సత్సఙ్గతేర్మోక్షసాధనత్వం ప్రణాడ్యోపపిపాదయిషుస్తావ -త్సత్సఙ్గతి-స్తతస్సంభాషణం-తతః ప్రశ్నః - తతో భగవద్గుణానుశ్రవణం-తత స్తత్రానురాగ - ఇత్యేతత్పఞ్చకం తావత్త్వయిసిద్ధమేవేత్యాహ ॥ అస్త్యేవేతి॥ హే రాజన్మధుద్విషః-పాదారవిన్దయో- ర్యే గుణా - స్తేషా-మనువాదనే అనుశ్రవణే - సదా-రతిః-భవతోఽస్త్యేవ-రతిరస్త్యేవేత్యనేన తత్పూర్వభావిసత్సఙ్గత్యాదిచతుష్టయమప్యస్తీత్యర్థాదుక్తం భవతి- తేనవినారత్యసంభవాత్- అస్తీతిసిద్ధవన్నిర్దేశేన రత్యన్తం పఞ్చకమవశ్యం ముముక్షూణాం ప్రథమం సంపాదనీయమిత్యుక్తం భవతి - యతో రతిస్సిద్ధా- తతో భక్త్యన్తర-ముత్తరోత్తరసాధ్యం సిద్ధప్రాయమేవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యేతి ॥ యా- నైష్ఠికీ అవ్యభిచారితా- భగవద్గుణానువాదరతిః- అన్తరాత్మనో మనసః - మలరూపం కషాయం-ధాతురాగవదనివర్త్యం-పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ-కామం భృశం-విధునోతి క్షపయతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ రత్యనన్తరభావిసాధనజాతం వివక్షుస్సాక్షాన్మోక్షసాధనభూతా ఉక్తవిధా భక్తిరేవ

త్యాహ । శాస్త్రేష్వితి । నృణాం-క్షేమస్య-మోక్షస్య సధ్య్రిక్ సమీచీన-స్సాధనవిమర్శో - యేషు- తేషు-శాస్త్రేషు-సాక్షాన్ని రపేక్షో-హేతుస్సాధనం - ఇయానేవ-సునిశ్చితః-ఏవకారేణ "తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్య తే,తమేవంవిదిత్వాఅతిమృత్యుమేతీ " త్యుక్తానితరోపాయత్వం వివక్షితం-ఇయానిత్యుక్తఃకోసౌ - తత్రాహ-నిర్గుణేసత్త్వాది గుణత్రయరహితే-ఆత్మని-కింజీవే నేత్యాహ-బ్రహ్మణిస్వరూపేణగుణైశ్చబృహతి-బ్రహ్మణీత్యనేనైవగుణత్రయరాహిత్యపర త్వంనిర్గుణశబ్దస్యనిశ్చితం-యా-దృఢా-రతిః-యశ్చ-ఆత్మవ్యతిరిక్తేషు-అసఙ్గస్సఙ్గాభావశ్చేతి-ఇయానేవేత్యర్థః-అత్రరతిశబ్దేనఉక్త విధపరభక్తిజన్యభగవత్స్వరూపసాక్షాత్కారలక్షణపరజ్ఞానజన్యభగవత్ప్రీత్యతిశయరూపాపరమభక్తిర్వివక్షితా , తస్యా దార్ఢ్యంనామ , చాఞ్చల్యరాహిత్యం , చాఞ్చల్యంచమధ్యేమధ్యేవిషయాన్తరానుచిన్తనరూపం - తచ్చవిషయాన్తరాసక్తి జననద్వారాభక్తివిగోధీతిచాఞ్చల్యకార్యమపినిషిధ్యతే-అసఙ్గఆత్మవ్యతిరిక్తఇతి-అతఏవాత్మవ్యతిరిక్తాసఙ్గస్యాపిపృథగ్వా , ర త్యాసహవా,ఉపాయత్వభ్రమోవానకార్యః॥౨౧॥ ఏవంవిజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితప్రీత్యతిశయరూపాపన్నా పరమభక్తిఃసాక్షాన్మోక్షహేతురిత్యుక్తం-ఏవంభూతాపరమభక్తిఃకథంనిష్పద్యతఇతిజిజ్ఞాసాయాంతత్సాధనాన్యుపదిశతి॥ సే తి ॥ నిర్గుణేబ్రహ్మణిసారతిఃసదసత్యనాత్మని అసఙ్గశ్చ శ్రద్ధాదిభిస్స్యాదితిచతుర్థేనాన్వయః - తత్రనిర్గుణఇత్యస్యపూర్వవద ర్థః - అనాత్మనిఆత్మవ్యతిరిక్తేశబ్దాదివిషయే - తస్యసదసత్త్వంనామ-సన్నిహితాసన్నిహితత్వం,యద్యప్యత్రశ్రద్ధాదీనామ వశ్యసంపాదనీయత్వాభిప్రాయేణసంభావితక్రమాణామపిక్రమమనాదృత్యతేకథితాః - తథాపిక్రమమాశ్రిత్యైవవ్యాఖ్యా యన్తే - తత్రప్రథమం-నిత్యం - యోగీశ్వరోపాసనయా-యోగీశ్వరాభాగవతాః-తేషాముపాసనాసేవా-తద్దాసకూల్యేన వృత్తి - స్తయా-తతః-పుణ్యశ్రవఃకథయా-పుణ్యశ్రవసఃభగవతః-కథయా-భగవత్పుణ్యకథాశ్రవణేనేత్యర్థః - ఆశ్రయతస్స్వ తశ్చపుణ్యరూపత్వఖ్యాపనాయపుణ్యశ్రవఃకథయాపుణ్యయేత్యుక్తం । తతః-అర్థేన్ద్రియారామసగోష్ఠ్యతృష్ణయా - అర్థారా మాఅర్థపరాయణాః - ఇన్ద్రియారామాఃకామపరాయణాః - తైస్సహ-యా - గోష్ఠీ-తస్యాం-యా , అతృష్ణాఅనాసక్తి,స్త యా-తేషామర్థేన్ద్రియారామాణాం - సమ్మతా,అర్థాః - కామాశ్చ , తేషామపరిగ్రహేణ-భగవద్గుణానుశ్రవణేనభగవత ఏవపురుషార్థరూపత్వ - మర్థకామయోస్తద్విపర్యయరూపత్వంచజ్ఞాత్వాతయోర్విరక్తిస్స్యాదితిగుణానుశ్రవణతృష్ణయోః పౌర్వాపర్యంయుక్తం , తతః-జిజ్ఞాసయాతత్త్వహితపురుషార్థవివిత్సయా , తతఆచార్యవత్త్వమేత్యర్థసిద్ధం -పుమానాచా

హేతుః । అసఙ్గఆత్మవ్యతిరిక్తఆత్మని * సాక్షాద్దృఢాబ్రహ్మణినిర్గుణేరతిః ॥౨౧॥ సాశ్రద్ధయాభగవద్ధర్మచర్య

ర్యవానితివక్ష్యమాణత్వాత్ " ఆచార్యవాన్పురుషోవేద , ఆచార్యాద్ధైవవిద్యావిదితాసాధిష్ఠంప్రాప " దితిశ్రుతేరాచార్యవ త్తాయాఅపిసాధనత్వనిశ్చయాత్ - అనేన " పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్ బ్రహ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేన। తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠ - మిత్యన్తశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః - తత-ఆధ్యాత్మిక యోగనిష్ఠయా- ఆచార్యోపదిష్టోభగవదుపాసనాత్మకోయ ఆధ్యాత్మికోయోగ,స్తస్మిన్-యా - నిష్ఠామననాత్మికా,తయా, తతః - శ్రద్ధయాఆధ్యాత్మికయోగానుష్ఠానవిషయయాత్వరయా - ఏవంపూర్వకాలసాధనజాతముక్తం - అథసమకాలసాధ నజాతముచ్యతే - అత్రతునపౌర్వాపర్యం - సముచ్చియసర్వేషామనుష్ఠానవిధానాత్-తతః - భగవద్ధర్మచర్యయా-భగవద్ధ ర్మాఃభగవదారాధనైకవేషాఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదయోనిత్యనైమిత్తికాః - తేషాం - చర్యాఅధ్యాత్మికయోగాఙ్గత్వేనాను ష్ఠానం-తయా-తథా, పారమహంస్యాపరమహంసానాంసంబన్ధినీ - యా-చర్యాబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూ పా-తయా - ఆధ్యాత్మికయోగస్యజ్ఞానకర్మయోగాభ్యాంనిర్వర్త్యత్వాత్ - వివిక్తరుచ్యాజాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాన్నా దిషురుచ్యా - ఆత్మన్ ఆత్మని-యఃపరితోష - స్తేనఆత్మానుభవజనితసంతోషమాత్రేణైవ - నతుతద్వ్యతిరిక్తసంతోషేణేత్య ర్థః - తర్హి,కింభగవద్గుణానుభవజనితసంతోషోపినిషిధ్యతే - నేత్యాహ-హరేర్భగవతో-గుణపీయూషంగుణానుశ్రవణస్మరణ రూపం-పీయూషమమృతం,తస్య - పానాద్వినాఅన్యవిషయానుభవజాతసన్తోషాభావేనేత్యర్థః ॥ అహింసయాభూతసుహృ త్త్వేనస్మృత్యాభోజనాద్యయుక్తదశాస్వపిశుభాశ్రయసంశీలనరూపస్మృత్యా- తథా - భోజనోత్తరాదిదశాసు - ముకున్ద స్యా ,చరితానిచేష్టితాని-తాన్యేవా , గ్ర్యంశ్రేష్ఠం , శీధుఅమృతం-తచ్చరితశ్రవణశ్రావణస్మరణరూపామృతసుఖేనేత్యర్థః- యమైర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహైః - అకామైరన్తరిన్ద్రియనిగ్రహైఃశమైరిత్యర్థః - నియమైఃశౌచాచారాదిభిః , అనిన్దయాఇతర సాధ్యసాధనాదీనామనిన్దయా - తన్నిన్దాయాంచిత్తస్యతత్ప్రవణ్యప్రయుక్తంచాఞ్చల్యంస్యాదితిభావః - నిరీహయాదేహ ధారణాద్యనుపయుక్తచేష్టారాహిత్యేన , ద్వంద్వానాంశీతోష్ణాధివ్యాధ్యాదీనాం , తితిక్షాసహిష్ణుతా , తయా-హరేర్భ గవత,స్తత్పరాభాగవతా , స్తేషాం , కర్ణపూరాఃకర్ణాలఙ్కారభూతాః , కర్ణేషుప్రవాహరూపావా , యేగుణాః-గుణశ బ్దస్యసాపేక్షత్వేపిసంబన్ధిశబ్దత్వాత్సమాసః , తేషామభిధానేన , విజృమ్భమాణయా , భక్త్యాపరభక్త్యాభగవద్గుణశ్రవణ

స్మరణాదేరర్థకామనైతృష్ణ్యతత్త్వహితపురుషార్థవివిత్సా జననద్వారాఽఽచార్యోపసత్తిహేతుత్వాభిప్రాయేణపుణ్యశ్రవఃకథయాపుణ్యయాచేత్యుక్తం, ఉపాసనదశాయామప్యానన్దకరత్వాభిప్రాయేణముక్తసఙ్గాచరితాగ్ర్యశీధునేత్యుక్తం, అత్రతు, ఆప్రయాణానువర్తమానాహరహరభ్యాసాధేయాతిశయదర్శనసమానాకారధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యపరభక్తిసఞ్జనితభగవత్స్వరూపసాక్షాత్కారలక్షణపరజ్ఞానజన్య భగవత్ప్రీత్యతిశయరూపసమాధిపరమభక్త్యాద్యపరపర్యాయరతినిష్పాదకత్వేన, గ్రాహకత్వాభిప్రాయేణహరేర్మహత్తత్పరకర్ణపూరగుణాభిధానేనేత్యుక్తమితిన పౌనరుక్త్యమ్ * ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫ ॥ * ఏవంశ్రద్ధాదిసహకృతపరభక్తిజన్యపరజ్ఞానజన్య సమాధ్యపరపర్యాయరతేఃక్షేమసాధనత్వముపపాద్య కేనప్రకారేణరతేస్సాధనత్వమితివివిత్సాయామాహ॥యదేతి॥యదాచ-బ్రహ్మణి-నైష్ఠికీదృఢా - రతి-స్తదా, ఆచార్యవాక్ ఆచార్యానుగ్రహవిషయఃపురుషః-జ్ఞానవిరాగయోః,రంహసా-విరాగసహకృతరత్యాత్మకజ్ఞానవేగేన, ఉద్రిక్తరత్యేత్యర్థః,హృదయం*హృత్స్థానంప్రాప్నువన్ జీవాత్మా"హృదిహ్యయమాత్మే,, తిశ్రుతేః-పఞ్చాత్మకంపఞ్చభూతాత్మకం-జీవకోశం-శరీరం-అబీజంబీజరహితం, భిన్నాజ్ఞానరూపమూలంయథాతథా,యద్వా- భిన్నపుణ్యపాపమూలంయథాతథా, దహతిసన్తాపయతి-అజ్ఞానకృతపుణ్యపాపమూలోహిదేహసంబన్ధః, దేహసంబన్ధనిమిత్తాజ్ఞానమూలకపుణ్యపాపాత్మకంకర్మ-నిశ్శేషందహన్తీరతిఃక్షేమసాధనమిత్యర్థః-దేహమాశ్రిత్యతిష్ఠతోజీవస్య జ్ఞానార్చిషస్స్వాశ్రయదేహదాహేదృష్టాన్తమాహ॥యోనిమేవేతి॥ఉత్థితఃజ్వలితోఽగ్నిః-యోనిమరణి-మివేత్యర్థః-దహత్యవీర్యమితిపాఠేఽప్యయమేవార్థః-దేహస్య,వీర్యంబలం-పుణ్యపాపాత్మకంకర్మైవ * ॥ ౨౬ ॥ * ఏవందేహసంబన్ధనిమిత్తంపుణ్యపాపరూపంకర్మనిశ్శేషందహన్త్యారత్యాముక్తస్యనపునఃపఞ్చాత్మకజీవకోశసంబన్ధఇత్యాహ ॥ దగ్ధాశయఇతి ॥ ఏవం-దగ్ధాశయఃదగ్ధశరీరః-ముక్తాత్మా,స్సమస్తాస్తద్గుణాదేహగుణారాగాదయో,యేనసః-ఆత్మనః బహిర్భూతం, శరీరం-అన్తఃఅన్తర్భూతంరాగాదిదోషజాతంచ-నవిచష్టేనపశ్యతి-నపునర్దేహాదిసంబన్ధంప్రాప్నోతీత్యర్థః, బహిరన్తశ్చవిశినష్టి-తద్వినాశేదేహవినాశే-పునరస్తాత్సంసృతిదశాయాం-పరాత్మనోర్జీవపరయోః,ర్య,ద్వ్యవధానంవ్యవధాయకం-సంబన్ధజ్ఞానచ్యావకంభవతి, తచ్ఛరీరం, తజ్జన్యరాగద్వేషాదికంచ-నపశ్యతి-పరాత్మనోర్యద్వ్యవధానంపురస్తాదిత్యనేనముక్తాజ్జీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞానప్రచ్యావోనేత్యుక్తంభవతి, స్వప్నేయథాదేహంరాగాదికంచనపశ్యతితథేత్యర్థః,దేహాద్యస్థిరత్వేశ్వరసృష్టత్వజ్ఞాపనాయస్వప్నదృష్టాన్తః * ॥ ౨౭ ॥ * కుతోనపశ్యతితత్రాహ॥ఆత్మానమితి॥ఆత్మానందేహం,ఇన్ద్రియార్థంశబ్దాదికం,ఉభయోర్దేహేన్ద్రియార్థయో,ర్య,త్పరమస్యాత్, భోగోపకరణభోగస్థానాదికం-తత్సర్వ,మాశయేవాసనాఖ్యేఉపాధౌ,సతిపుమాన్,పశ్యతి,నాన్యదేత్యర్థః,వాసనా ,కరణకళేబరభోగ్యభోగస్థానభోగోపకరణాదిషుప్రావణ్యం * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవముక్తావుపాధ్యభావాదౌపాధికదేహాద్యసంబన్ధస్స్వాభావికజీవపరసంబన్ధజ్ఞానసద్భావశ్చోక్తః,సంసృతావుపాధిసద్భావాజ్జీవపరసంబన్ధజ్ఞానాభావమాహ॥నిమిత్తఇతి॥ జడంశరీరం,సర్వస్మిన్జడాదౌ,నిమిత్తేశరీరాద్యుపాధౌసతి,ఆత్మనస్స్వస్య,పరస్యపరమాత్మనశ్చ, భిదాంసంబన్ధవిరహం,పశ్యతి.అన్యదాఉపాధ్యభావే,ముక్తావిత్యర్థః,నపశ్యతి,యద్వా,భిదాంవైషమ్యం,పశ్యతి ,నాన్యదాశరీరాద్యుపాధివిగమే, పరమసామ్యావిర్భావాన్నవైషమ్యంపశ్యతీత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ * అత్ర-దృఢారతి-నైష్ఠికీరతిరితి-అన్తరావిషయాన్తరానుచిన్తనం

యా*జిజ్ఞాసయాఽఽధ్యాత్మికయోగనిష్ఠయా* । యోగీశ్వరోపాసనయాచనిత్యం * పుణ్యశ్రవఃకథయాపుణ్యయాచ ॥ ౨౨॥ అర్థేన్ద్రియారామసగోష్ఠ్యతృష్ణయాతత్సమ్మతానామపరిగ్రహేణచ । వివిక్తరుచ్యాపరితోష *ఆత్మన్ * వినాహరేర్గుణపీయూషపానాత్ ॥ ౨౩ ॥ అహింసయాపారమహంస్యచర్యయాస్మృత్యాముకున్దాచరితాగ్ర్యశీధునా ।యమైరకామైర్నియమైశ్చా*ప్యనిన్దయా*నిరీహయాద్వన్ద్వతితిక్షయాచ ॥ ౨౪॥ హరేర్ముహుస్తత్పరకర్ణపూరగుణాభిధానేనవిజృమ్భమాణయా ।భక్త్యాహ్యసఙ్గస్సదసత్యనాత్మనిస్యాన్నిర్గుణేబ్రహ్మణిచాఞ్జసారతిః॥ ౨౫॥యదారతిర్బ్రహ్మణినైష్ఠికీపుమానాచార్యవాన్ జ్ఞానవిరాగరంహసా। * దహత్యవీర్యంహృదయం*జీవకోశంపఞ్చాత్మకంయోనిమివోత్థితోఽగ్నిః ॥ ౨౬॥దగ్ధాశయోముక్తసమస్తతద్గుణో*నైవాత్మనోబహిరన్తర్విచష్టే ।పరాత్మనోర్యద్వ్యవధానంపురస్తాత్స్వప్నేయథాపురుషస్తద్వినాశే ॥ ౨౭॥ ఆత్మానమిన్ద్రియార్థంచపరంయదుభయోరపి। సత్యాశయఉపాధౌవైపుమాన్పశ్యతినాన్యదా ॥ ౨౮॥ నిమిత్తేసతిసర్వస్మిన్జడాదావపిపూరుషః । ఆత్మనశ్చపరస్యాపిభిదాంపశ్యతినాన్యదా ॥ ౨౯ ॥ఇన్ద్రియైర్విషయాకృష్టైరాక్షి

* పా ॥ దహత్యబీజం.

రతివిరోధీత్యవగమ్యతే-తస్యచవిరోధిత్వం సఙ్గాదిజననద్వారేతి సఙ్గః ప్రతిషిద్ధః, అసఙ్గ ఆత్మవ్యతిరిక్తే, అసఙ్గస్సదసత్యనాత్మని జ్ఞానవిరాగరంహసేతి, తద్విషయచిన్తనాయాస్సఙ్గాదిద్వారా రతివిరోధిత్వముపపాదయతి॥ ఇన్ద్రియైరిత్యాదినా ॥ ధ్యాయతాంవిషయచిన్తనంకుర్వతాం, విషయైశ్శబ్దాదిభి - రాకృష్టానియానీన్ద్రియాణి - తైః-ర్మన-ఆకృష్టంఆక్షిప్తంసత్, బుద్ధేఃపురుషార్థతత్సాధనవ్యవసాయాత్మికాయాబుద్ధేః - శ్చేతనాం - తత్సంబన్ధిజ్ఞానం, పురుషార్థతత్సాధనవిషయాంవ్యవసాయరూపంబుద్ధివృత్తిం, హరతే-తత్రదృష్టాన్తః, స్తమ్బఃతీరస్థకుశాది స్తమ్బః, కేనచిదాకృష్టో-యథాతీరశైథిల్యహేతుతయా హ్రాదాత్తోయమపిచ్యావయతి ॥ తద్వదితి ॥ యద్వా-స్తమ్బో యథామూలతోయంహ్రాదాదుపహరతితద్వదితి-చిన్తనావిషయశబ్దాదివిషయాక్షిప్తచాహ్యేన్ద్రియాక్షిప్తమనసి శబ్దాదివిషయేష్వన్యపరే సతి మోక్షతదుపాయాన్వ్యవసితుంబుద్ధిర్నశక్నోతీత్యుక్తంభవతి ❀ ॥౩౦॥ ❀ ఏవంవ్యవసాయే భగ్నే సతి - అనుస్మృతిరుపాసనం - యోగకాలానుసన్ధానం - భ్రశ్యతి-తదనుగ్రాహకం కాలాన్తరేషూపాస్యసంశీలనరూపం - చిత్తంచిన్తనంచ-భ్రశ్యతి-ఏవం - స్మృతిక్షయే ఉపాసనాక్షయే సతి-జ్ఞానభ్రంశః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానభ్రంశో, భవతి-తద్రోధం జ్ఞానభ్రంశం-కవయస్సూరయ - ఆత్మన ఏవ హేతో-రాత్మాపహ్నవం ఆత్మనస్తిరోధానం - ప్రాహుః - ఉపాసనవిచ్ఛేదాదాత్మస్వరూపస్య భగవచ్ఛేషతయా నవిశదావభాస ఇత్యర్థః-తథాచోక్తం "యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే। కింతేన నకృతంపాపం చోరేణాత్మాపహారిణే"తి ❀॥౩౧॥❀ ఏతదేవాహ ॥ నాతఇతి ॥ ఆత్మనః హేతోః - స్వస్యవ్యతిక్రమాత్ స్వస్వరూపాతిలఙ్ఘనాత్-స్వస్వరూపం విహాయ, త్మనోఽన్యస్యప్రేయస్త్వం శబ్దాదివిషయప్రేయస్త్వం-య-దస్తి-అతః-పరతరః పుంసః స్వార్థవ్యతిక్రమః స్వపురుషార్థవిరహః లోకేనాస్తి ❀ ॥౩౨॥ ❀ విషయధ్యానతత్సఙ్గయోరనర్థకారిత్వముపసంహరతి ॥ అర్థేన్ద్రియేతిద్వాభ్యాం ॥ అర్థేన్ద్రియాణిశబ్దాద్యర్థవిషయాణిశ్రోత్రాదీని - తేషా - మర్థస్యశబ్దాదే-రభిధ్యానం - నృణాం - సర్వార్థాపహ్నవః సర్వపురుషార్థవిరోధిత్వ

ప్తం ధ్యాయతాం మనః । చేతనాం హరతే బుద్ధేస్తమ్బస్తోయమివ హ్రదాత్ ॥౩౦॥ భ్రశ్యత్యనుస్మృతిశ్చిత్తం జ్ఞానభ్రంశస్స్మృతిక్షయే । తద్రోధం కవయః ప్రాహురాత్మాపహ్నవమాత్మనః ॥౩౧॥ నాతః పరతరో లోకే పుంసస్స్వార్థవ్యతిక్రమః । యదస్త్యన్యస్య ప్రేయస్త్వమాత్మనస్స్వవ్యతిక్రమాత్ ॥౩౨॥ అర్థేన్ద్రియార్థాభిధ్యానం సర్వార్థాపహ్నవో నృణామ్ । భ్రంశితో జ్ఞానవిజ్ఞానాద్యేనావిశతి ముఖ్యతామ్ ॥౩౩॥ నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఙ్గం తమస్తీవ్రం తితీరిషుః । ధర్మార్థకామమోక్షాణాం యదత్యన్తవిఘాతకమ్ ॥౩౪॥ తత్రాపి మోక్ష ఏవార్థ ఆత్యన్తికతయేష్యతే । త్రైవర్గ్యోఽర్థో యతో నిత్యం కృతాన్తభయసంయుతః ॥౩౫॥ పరావరే చ యే భావా గుణవ్యతికరాదను । న తేషాం విద్యతే క్షేమ ఈశవిధ్వంసితాశిషామ్ ॥౩౬॥ తత్త్వం నరేన్ద్ర జగతామథ తస్థుషాం

ర్థః - స్వర్గాదిసాధనభూతయాగాదేరపి తదేకమనస్కః నకార్యత్వాత్సర్వపురుషార్థవిరోధీత్యుక్తం - యేనశబ్దాద్యభిధ్యానేన-జ్ఞానవిజ్ఞానాద్భ్రంశితః - జ్ఞానంశాస్త్రజన్యం - విజ్ఞానముపాసనాత్మకం-తయోస్సమాహారద్వంద్వ - స్తస్మాద్భ్రంశితః-ముఖ్యతాం స్థావరతాం - ఆవిశతిప్రాప్నోతి ❀ ॥౩౩॥ ❀ తీవ్రంఅనర్థకృత్-తమః అజ్ఞానం - తితీరిషుః తరితుమిచ్ఛుః-కర్హిచి-త్సఙ్గం - నకుర్యాత్ - యద్విషయాసంజనం - ధర్మాదీనా- మత్యన్తవిఘాతకమ్ ❀ ॥౩౪॥ ❀ ధర్మాదిభిస్సాకం మోక్షస్య తుల్యవన్నిర్దేశాత్తస్యేతరపురుషార్థసామ్యం వారయతి ॥ తత్రాపీతి ॥ తత్రాపిచతుర్ణాంమధ్యే-మోక్షరూప ఏవ పురుషార్థః-ఆత్యన్తికతయా-అన్తమతీత్యవర్తమానతయా - నిత్యతయేత్యర్థః - ఇష్యతే ఇచ్ఛావిషయో భవతి - త్రైవర్గ్యరూపార్థః - కృతాన్తః కాలః - తద్భయసంయుతః అనిత్యః ❀ ॥౩౫॥ ❀ అనిత్యతామేవాహ ॥ పరావరే ఉత్కృష్టాపకృష్టరూపాః - యే-భావాః పదార్థాః - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాః-గుణవ్యతికరాత్ గుణవైషమ్యరూపస్రష్టే-రనుపశ్చా - ద్భవన్తి - నతుప్రలయే-అత-ఏషాం-ఈశేన కాలరూపేణపరమాత్మనా - విధ్వంసితాఆశిషో యేషాం - క్షేమో - నవిద్యతే ❀ ॥౩౬॥ ❀ ఏవమచిద్వికారాణామనిత్యత్వముక్తం - అథపారమహంస్యచర్యామేత్యుపక్షిప్తం ప్రకృతిప్రాకృతవిలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మస్వరూపస్యభగవదాత్మకత్వేనానుసన్ధానమాహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్ - హేనరేన్ద్ర - అసవః ప్రాణాః-ధిషణాత్మశబ్దేన జ్ఞానద్వారభూతం మనఉచ్యతే-దేహేన్ద్రియప్రాణమనోభి - రావృతానాం - దేహాద్యాత్మకానామిత్యర్థః - తస్థుషాం స్థావరాణాం - జగతాం జఙ్గమానాంచ-క్షేత్రవిదః క్షేత్రజ్ఞాః - స్థావరజఙ్గమాన్తస్థాజీవాః-తపతి అన్తరాత్మతయానియచ్ఛతీతితపః-తస్యభావస్తత్తా-తయాజీవాన్తరాత్మతయా - యః - హృది-స్థితః- ప్రత్యక్ స్వస్మైభాసమానః - అనేన పరాచో ఽచేతనాద్వైలక్షణ్యముక్తం - విష్వగావిః - విష్వక్ సర్వతః, ఆవిః ప్రకాశమానః, స్వరూపేణగుణైశ్చవ్యాపక ఇత్యర్థః - అనేనజీవవైలక్షణ్యముక్తం - భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః - అనేనోభయవైలక్షణ్యముక్తం - చకాస్తి - సభగవా - నహమస్మీత్యవే

హ - భగవదాత్మకోఽహమహమస్మీతిబుధ్యస్వేత్యర్థః - యద్వా - దేహేన్ద్రియ ప్రాణ మనోభి రావృతానాం స్థా
వరజఙ్గమ దేహస్థచేతనానాం. - యః - క్షేత్రవిత్ - అహఙ్కార మమకారాస్పదశరీరవిత్ - తేషాంపతీతి క్షేత్రవిత్త
పః - తస్యభావస్తత్తా - తయాజీవరూపతయా - పరాగర్థవిలక్షణః - ప్రత్యగ్భూతో - హృది - చకాస్తి-తంజీవాత్మానం-
సభగవానస్మీత్యవేహి,భగవదాత్మకోఽహమితిబుధ్యస్వేత్యర్థః ,, తత్త్వమసి-అయమాత్మాబ్రహ్మ,, త్యాదివదయంసామా
నాధికరణ్యే నాను సన్ధాననిర్దేశః - శరీరవిషయ బుద్ధిశబ్దాదీనాం శరీరివర్యన్తత్వ మాకృతినయేన ఖణ్డోగౌరిత్యాదివద్బో
ధ్యమ్ ❁ ॥౩౭॥ ❁ నను భగవతః క్షేత్రజ్ఞ శరీరత్వేనతద్రూపతయాఽవస్థితౌ క్షేత్రజ్ఞగతదోషప్రసక్తిః - మైవమిత్యాహ॥య
స్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ క్షేత్రజ్ఞరూపే - మాయావివేకవిధుతిః - మాయాయాఃసకాశా - జ్జీవపరయోఃవివేకః-తస్య విధూననహే
తుః-వివేకజ్ఞానవిరోధిసదసదాత్మతయాకార్యకారణరూపేణ - ఇదం దేవమనుష్యాదినానావిధరూపజాతం-స్రజి - సర్వబుద్ధి
రివ-విభాతి-స్రజీవేత్యత్రవాశబ్దఇవార్థకః జీవతాదాత్మ్యేనప్రతిభాతీత్యర్థః - తన్నిత్యముక్తపరిశుద్ధ విబుద్ధతత్త్వం- స్వతఃప్ర
కృతిసంబన్ధరహితస్వప్రకాశస్వరూపం - తథాపి - ప్రత్యూఢకర్మకలిలప్రకృతిం - ప్రత్యూఢంఅనాదితయారూఢమూలం.
య-త్కర్మ - తేన-కలిలామిశ్రా - ప్రకృతి-ర్యస్య - తేన-స్వసంస్పృష్టకర్మమిశ్రవాసనమిత్యర్థః - ప్రపద్యే అనుసంధత్తే-యథా
నృసింహోభగవాన్ శ్వేతఇతినృసింహమూర్తేర్భగవతః శ్వేతత్వంవిగ్రహద్వారకం - నత్వవ్యవధానేన- ఏవం క్షేత్రజ్ఞరూ
పస్యభగవతః క్షేత్రజ్ఞద్వారైవకర్మ సంబన్ధాజ్ఞానాదికం-నత్వవ్యవధానేనేత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ ఏవం క్షేత్రజ్ఞ శరీరత్వేనావ
స్థానంనిర్దోషత్వంచోక్తం - అథ స్వేనరూపేణావస్థితిమాహ ॥యత్పాదేతి॥ యద్వా-తుభ్యముపదిష్టంభగవద్భక్తియోగం
సర్వేఽపిముముక్షవోనుతిష్ఠన్తి , అతస్త్వమపితమేవానుతిష్ఠేత్యాహ ॥యత్పాదేతి॥ రిక్తేషుభగవద్వ్యతిరిక్తేషు- మతిః రి

చ దేహేన్ద్రియాసుధిషణాత్మభిరావృతానామ్ । యః క్షేత్రవిత్తపతయాహృదివిశ్వగావిః ప్రత్యక్చకాస్తిభగ
వాంస్తమవేహిసోఽస్మి ॥౩౭॥ యస్మిన్నిదంసదసదాత్మతయావిభాతిమాయావివేకవిధుతిస్స్రజివాహిబుద్ధిః।
తంనిత్యముక్తపరిశుద్ధవిబుద్ధతత్త్వంప్రత్యూఢకర్మకలిలప్రకృతింప్రపద్యే॥౩౮॥యత్పాదపఙ్కజపలాశవిలాసభ
క్త్యాకర్మాశయంగ్రథితముద్గ్రథయన్తిసన్తః । తద్వన్నరిక్తమతయోయతయోఽపిరుద్ధస్రోతోగణాస్తమరణం
భజవాసుదేవమ్ ॥ ౩౯ ॥ కృచ్ఛ్రోభవానిహభవార్ణవమప్లవేశాంషడ్వర్గనక్రమసుఖేనతితీర్షయన్తి।తంత్వంహరే
ర్భగవతోభజనీయమఙ్ఘ్రింకృత్వోడుపంవ్యసనముత్తరదుస్తరార్ణ ❁ మ్ ॥ ౪౦ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥సఏవంబ్ర
హ్మపుత్రేణకుమారేణాత్మమేధసా ।దర్శితాత్మగతిస్సమ్యక్ప్రశస్యోవాచతంనృపః ॥౪౧॥ రాజోవాచ॥కృతో
మేఽనుగ్రహఃపూర్వంహరిణార్తానుకమ్పినా । తమాపాదయితుంబ్రహ్మన్భగవన్యూయమాగతాః॥ ౪౨ ॥
నిష్పాదితశ్చకార్త్స్న్యేనభగవద్భిఃకృపాలుభిః । సాధూచ్ఛిష్టంహిమేసర్వమాత్మనాసహకిందదే॥౪౩॥ ప్రా

క్తమతిః,అభగవదాత్మకత్వబుద్ధిర్వా - నవిద్యతేరిక్తమతిర్యేషాం తేనరిక్తమతయః-తమేవమన్వానా ఇత్యర్థః - నిరుద్ధస్రోతో
గణాః - నిరుద్ధః ప్రత్యాహృతః - స్రోతోగణః ఇన్ద్రియవర్గో, యైస్తే-సన్తస్సాధవ-యస్యభగవతః - పాదపఙ్కజయోః - ప
లాశాఇవాఙ్గులయస్తేషాం - విలాసః కాన్తి - స్తస్య-భక్త్యా-కర్మచఆశయశ్చకర్మాశయం - ఆశయోవాసనా- గ్రథితంస్వ
సంబద్ధంఉద్గ్రథయన్తిమోచయన్తి - తస్మా - త్త్వమపి-తమేవ-అరణం “ ఋగతౌ ,, కరణేల్యుట్-స్వప్రాపకమిత్యర్థః-వా
సుదేవం - భజస్వ - భగవద్భక్తిమన్తరేణసంసారార్ణవోదుస్తరః ❁ ॥౩౯॥ ❁ అతస్తమేవభజస్వేత్యుపసంహరతి ॥అ
ప్లవేశాః ఈశ్వరాఖ్యప్లవరహితాః - షడ్వర్గనక్రంషడిన్ద్రియవర్గగ్రాహం-భవార్ణవం - ఇహ-దుఃఖేన-యే- తితీర్షయన్తిత
రితుమిచ్ఛన్తి - తేషాం- మహాన్,కృచ్ఛ్రః క్లేశః - తత్తస్మాత్త్వం-హరేర్భగవతః-భజనీయంసుఖారాధ్యం-అఙ్ఘ్రిం - ఉడుపం
ప్లవం-కృత్వా-వ్యసనందుఃఖాత్మకం - దుస్తరార్ణంతంతుమశక్యం - భవార్ణవం-అర్ణశబ్దేవకారాభావఆర్షః ఉత్తర-పారం
గచ్ఛ ❁ ॥౪౦॥ ❁ ఆత్మమేధసాబ్రహ్మవిదా , బ్రహ్మపుత్రేణసనత్కుమారేణ - దర్శితా-ఆత్మనో-గతిస్తత్త్వం -యస్య-స-నృ
పః-పృథుః-సమ్యక్-ప్రశంసాంకృత్వా-తంకుమార-మువాచ ❁॥౪౧॥❁ ఆర్తానాంతాపత్రయాతురాణా,మనుకమ్పినా-హరిణా,
పూర్వం-మేమహ్య,మనుగ్రహః , కృతః- హేబ్రహ్మన్భగవన్-తమనుగ్రహ , మాపాదయితుంనిష్పాదయితుం , యూయమ
త్రాగతాః ❁॥౪౨॥❁ దయాళుభి,ర్భవద్భిఃయుష్మాభి,ర్మత్సమీహితం,కార్త్స్న్యేననిష్పాదితం, బ్రహ్మోపదేష్ట్రేతుభ్యంమదీ
యంకిందేయమస్తీత్యాహ ॥సాధూచ్ఛిష్టమితి॥ ఆత్మనాదేహేన,సర్వం,మేమదీయం,సాధూనాముచ్ఛిష్టంసాధూనామనుగ్రహ
లబ్ధమిత్యర్థః,అతోభవదనుగ్రహలబ్ధంభవద్భ్యఃకిందదే-గురుదక్షిణార్థంకిందదే - నహ్యనుగ్రహీతార్థందత్తంపునస్తస్మైదీయత
ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యద్యప్యేవం- తథాపిరాజ్ఞభృత్యేనేవమయానివేదితంస్వీకురుతేత్యాహ॥ప్రాణాఇతి ॥ప్రాణాః ఇ

సవః-రాయఃధనాని-సపరిచ్ఛదాస్సోపకరణాః-గృహాః, రాజ్యం బలం-మహీకోశఃమహ్యాత్మకఃకోశః-పృథ్వ్యాఃపద్మాకారత్వాత్కోశ ఇత్యుక్తం - యద్వా-కోశఃరత్నభాణ్డాదిరూపః-రైశబ్దస్తద్వ్యతిరిక్తధనపరః-ఇతిశబ్దఃప్రకారే-ఏవంవిధమన్యత్సర్వమపి-నివేదితం-తుభ్యమమేతి శేషః ❁ ॥౪౪॥ ❁ననుమద్యోగ్యమేవమహ్యం సమర్పణీయంతత్రాహ। సైనాపత్యం సేనానాయకత్వం-దణ్డనేతృత్వందణ్డనాయకత్వం - తథా-సర్వలోకాధిపత్యంచ-వేదశాస్త్రవిదర్హతి ❁ ॥౪౫॥ ❁ఏతదేవోపపాదయతి ॥ బ్రాహ్మణ-స్స్వమేవస్వీయమేవాన్నం - భుఙ్క్తే-స్వీయమేవవస్త్రాదికం-వస్తేపరిధత్తే - దదాతిచక్షత్రియాదిభ్యః-తస్యైవబ్రాహ్మణస్యైవ - అనుగ్రహేణ-లబ్ధమన్నం-క్షత్రియాదయో-భుఞ్జతే ❁ ॥౪౬॥ ❁ సత్యపిస్వత్వేసర్వస్యేనాపినగురోః ప్రత్యుపకర్తుంశక్యమిత్యాహ ॥ యైరితి ॥ ఆత్మవాదేఅధ్యాత్మవిచారే-ఏకాన్తతోనిశ్చయేన-నిగమిభిఃనిగమానుసారిభిః- యైర్యుష్మాభిః - ఈదృశీదుస్తరమహావ్యసనాత్మకసంసారార్ణవనిస్తరణోపాయభూతా-నఃఅస్మభ్యం-ప్రతిపాదితా-తే-నిత్యం-అనల్పకరుణాః-భవన్తఃస్వకృతేనార్తోద్ధరణకర్మణా - తుష్యన్తు-కోనామ-తత్కృతముపకారంప్రతి- స్వయముపకరోతి- ఉదపాత్రంతోయాఞ్జలింవినా - ఉదకప్రదానపూర్వకమఞ్జలిబన్ధనమేవతస్యప్రత్యుపకారఇత్యర్థః ❁ ॥౪౭॥ ❁ఆత్మయోగం పాన్త్యనుష్ఠానానుష్ఠాపనాభ్యామిత్యాత్మయోగపతయః - తేసనకాదయః-ఆదిరాజేనపృథునా - పూజితాస్సన్తః-తదీయంపృథోస్సంబన్ధి-శీలం-ప్రశంసన్తః - నృణాం-మిషతాంపశ్యతాంసతాం-ఖే-అభూవన్-ఆకాశమారూఢాఇత్యర్థః ❁॥౪౮॥❁ ధుర్యః శ్రేష్ఠో-వైన్యస్తు - మహతాంసనత్కుమారాదీనా-మధ్యాత్మశిక్షయా హేతుభూతయా-యా - సంస్థితిర్నిష్ఠా-తయా- ఆ

ణారాయస్సుతాబ్రహ్మన్గృహాశ్చసపరిచ్ఛదాః। రాజ్యంబలంమహీకోశ ఇతిసర్వంనివేదితమ్॥౪౪॥ సైనాపత్యంచరాజ్యంచదణ్డనేతృత్వమేవచ। సర్వలోకాధిపత్యంచవేదశాస్త్రవిదర్హతి॥౪౫॥ స్వమేవబ్రాహ్మణోభుఙ్క్తేస్వంవస్తేస్వందదాతిచ। తస్యైవానుగ్రహేణాన్నం భుఞ్జతేక్షత్రియాదయః॥౪౬॥ యైరీదృశీభగవతోగతిరాత్మవాదఏకాన్తతోనిగమిభిః ప్రతిపాదితానః। తుష్యన్త్వదభ్రకరుణాస్స్వకృతేననిత్యంకోనామతత్ప్రతికరోతివినోదపాత్రమ్ ॥౪౭॥ తఆత్మయోగపతయఆదిరాజేనపూజితాః। శీలంతదీయంశంసన్తఃఖేఽభూవన్మిషతాంనృణామ్॥౪౮॥ వైన్యస్తుధుర్యోమహతాంసంస్థిత్యాఽధ్యాత్మశిక్షయా। ఆప్తకామమివాత్మానంమేనఆత్మన్యవస్థితః॥ ౪౯ ॥ కర్మాణిచయథాకాలంయథాదేశంయథాబలమ్। యథోచితంయథావిత్తమకరోద్బ్రహ్మసాత్కృతమ్ ॥౫౦॥ ఫలంబ్రహ్మణివిన్యస్యనిర్విషఙ్గస్సమాహితః। కర్మాధ్యక్షంచమన్వానఆత్మానంప్రకృతేఃపరమ్ ॥౫౧॥ గృహేషువర్తమానోఽపిససామ్రాజ్యశ్రియాయుతః। నాసజ్జతేన్ద్రియార్థేషునిరహమ్మతిరర్కవత్ ॥ ౫౨ ॥ ఏవమధ్యాత్మయోగేనకర్మాణ్యనుసమాచరన్ । పుత్రానుత్పాదయామాసపఞ్చార్చిష్యాత్మ ❁సమ్మితాన్ ॥ ౫౩॥ విజితాశ్వంధన్వకేశంహర్యక్షంద్రవిణంవృకమ్ । సర్వేషాంలోకపాలానాంద

త్మన్యేవా-వస్థితః-పరమాత్మోపాసననిష్ఠః - ఆత్మాన-మాప్తకామమవాప్తసమస్తకామమివ-మేనే ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తథా-పరమాత్మోపాసనాఙ్గత్వేన - దేశకాలాదికమనతిక్రమ్య-కర్మాణివర్ణాశ్రమోచితాని - బ్రహ్మణ్యర్పితంయథాభవతితథా-అకరోత్ ❁॥ ౫౦ ॥❁ఏవముపాసనాఙ్గత్వేనకర్మయోగమకరోదిత్యుక్తం-తచ్చకర్మయోగంఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగాత్మయాథాత్మ్యానుభవపూర్వకమకరోదిత్యాహ॥ ఫలమితి ॥బ్రహ్మణి-ఫలం-సన్యస్య-ఫలస్యబ్రహ్మోద్దేశ్యతామనుసన్ధాయ-నతుస్వానుష్ఠీయమానకర్మాయత్తతామిత్యర్థః-తథా - నిర్విషఙ్గఃమమేదంకర్మేతిమతిరహితః-అనేనసఙ్గత్యాగఉక్తః -కర్మాధ్యక్షంకర్మసుకర్తృత్వాభిమానినం- ఆత్మానంప్రత్యగాత్మానం-ప్రకృతేః-పరం-మన్వానః - కర్తృత్వాభిమానఃప్రకృతిసంసర్గకృతోనతుస్వాభావికఇత్యేవంమన్వానఇత్యర్థః-అకరోదితిపూర్వేణాన్వయః❁॥ ౫౧ ॥❁సపృథుః-గృహేషుభోగస్థానేషు-వర్తమానోఽపి-సామ్రాజ్యశ్రియాఽన్వితోఽపి - సన్నిహితభోగ్యభోగోపకరణోఽపి-నిరహమ్మతిః దేహాత్మభ్రమరహితః-అతఏవ-ఇన్ద్రియార్థేషు-నాసజ్జతనాసక్తోఽభూత్ - యథా-సూర్యః-స్వప్రభయాపఙ్కాదిషువ్యాప్నువన్నపితైర్నలిప్తస్తథేత్యర్థః ❁॥౫౨॥❁ఏవ-మధ్యాత్మయోగేనభగవద్భక్తియోగేన-అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేత్వర్థేతృతీయా-అధ్యాత్మయోగార్థమిత్యర్థః-యద్వా-ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపూర్వకం-కర్మాణి-అనుదేశకాలానుసారేణ - సమాచరన్- అర్చిషిఅర్చిర్నామ్న్యాంభార్యాయాం-ఆత్మసమ్మితానాత్మతుల్యాన్-సమ్మతానితిపాఠే- ఆత్మానుకూలానిత్యర్థః-పుత్రా-నుత్పాదయామాస❁॥౫౩॥❁పుత్రాన్ప్రతినిర్దిశతి ॥ విజితాశ్వమిత్యర్ధేన॥విజితాశ్వాదీన్పుత్రానిత్యన్వయః- సర్వేషామిన్ద్రాదీనాం - పృథక్ప్రత్యేకం-యోయోఽసాధారణోగుణ-స్తాన్సర్వా-నేకఏవ-అచ్యుతాత్మనఃఅచ్యుతస్యపరమాత్మనో-యాజగత్సృష్టి-స్తస్యాః - గోపీథాయరక్షణాయ-స్వే

❁ పా ॥ సమ్మతాన్.

స్వకాలే ఉచితకాలే-దధౌ-దధార ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ మనోవాక్కాయైః-స్నైమైర్గుణైశ్చ-ప్రజాః-స్సంరఞ్జయన్-రాజేతి-నామధేయమధాత్ దధార-అపర-స్సోమరాజఇవ-సోమశ్చాసౌ రాజాచ సోమరాజః స ఇవ-లోకరఞ్జనాత్సోమశ్చన్ద్రో రాజేతినామయ ధాధాత్-తథేత్యర్థః ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ లోకపాలాసాధారణగుణానుచితకాలేష్వేక ఏవాధాదిత్యుక్తం - తదేవోపపాదయతి ॥ సూర్యవదిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ భువః-వసుధనం-గృహ్ణన్, విసృజన్నసౌ-సూర్యఇవ-ప్రాంతః - ప్రతపన్ అజ్ఞాంకుర్వన్-తేజసా-అగ్నిరివ-దుర్ధర్షః పరైరభిభవితుమశక్యః-మహేన్ద్రఇవ-దుఃఖేనాపి జేతుమశక్యః ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ తితిక్షయాసహనేన-ధరిత్రీవ-అపరాధతితిక్షాసమయే ధరిత్రీతుల్యః-నృణాం, మభీష్టదానావసరే-ద్యౌరివస్వర్గ ఇవ-పర్జన్యఇవ-తర్పయన్-నృణాం-కామాన్వర్షతిస్మ ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ సముద్రఇవ-దుర్బోధః -అపరిచ్ఛేద్యః-సత్త్వేన - అచలరాడివ మేరురివ-శిక్షాయాం-ధర్మరాడివయమఇవఐశ్వర్యేహిమవానివ-హిమవాన్ హిరణ్యాకరః-మఘవానివేతిపాఠే-ఇన్ద్రఇవ- ॥ వరుణఇవ-గుప్తార్థః గుప్తమన్త్రః-మాతరిశ్వావాయురివ-సర్వాత్మా సర్వగః-బలేన ఓజసా-మహసాచ ✽ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ✽ అవిషహ్యతయాచ-భగవాన్భూతరాడ్రుద్రఇవ-బలం శరీరబలం- ఓజః ఇన్ద్రియబలం-మహః దేహకాన్తిః -సౌన్దర్యేణ-కన్దర్పఇవ - మృగరాట్ సింహఇవ-మనస్వీ స్థైర్యవీ ✽ ॥ ౬౦ ॥ మనుస్స్వాయంభువః-అజశ్చతుర్ముఖః-ప్రభుత్వే-బ్రహ్మవాదే వేదవాదే-బృహస్పతిరివ-ఆత్మవత్త్వే-యదధీనం ధనం సహి ధనవాన్-యదధీనఆత్మా స ఆత్మవాన్ -స్వాధీనత్వ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ గోష-

ధారైకః పృథగ్గుణాన్ । గోపీథాయజగత్సృష్టేః కాలే స్వే స్వేఽచ్యుతాత్మకః ॥ ౫౪ ॥ మనోవాఙ్మూర్తిభిస్సౌమ్యైర్గుణైస్సంరఞ్జయన్ప్రజాః । రాజేత్యధాన్నామధేయం సోమరాజఇవాపరః ॥౫౫॥ సూర్యవద్విసృజన్గృహ్ణన్ప్రతపంశ్చ భువో వసు । దుర్ధర్షస్తేజసేవాగ్నిర్మహేన్ద్రఇవదుర్జయః ॥౫౬ ॥ తితిక్షయాధరిత్రీవగౌరివాభీష్టదా నృణామ్ । వర్షతిస్మ యథాకామం పర్జన్యఇవతర్పయన్ ॥౫౭॥ సముద్రఇవదుర్బోధస్సత్త్వేనాచలరాడివ । ధర్మరాడివశిక్షాయామైశ్వర్యేమఘవానివ ॥ ౫౮ ॥ కుబేరఇవకోశాఢ్యోగుప్తార్థో వరుణో యథా । మాతరిశ్వేవసర్వాత్మా బలేనమహసౌజసా ॥౫౯॥ అవిషహ్యతయాదేవో భగవాన్భూతరాడివ । కన్దర్పఇవసౌన్దర్యే మనస్వీ మృగరాడివ ॥౬౦ ॥ వాత్సల్యే మనువన్నౄణాం ప్రభుత్వే భగవానజః । బృహస్పతిర్బ్రహ్మవాదఆత్మవత్త్వే స్వయంహరిః ॥౬౧॥ భక్త్యాగోగురువిప్రేషువిష్వక్సేనానువర్తిషు । హ్రియాప్రశ్రయశీలాభ్యామాత్మతుల్యః పరోద్యమే ॥ ౬౨ ॥ కీర్త్యోర్ధ్వగీతయాపుమ్భిస్త్రైలోక్యే తత్రతత్రహ । ప్రవిష్టః కర్ణరన్ధ్రేషు స్త్రీణాం రామస్సతామివ ॥ ౬౩ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

మైత్రేయ ఉవాచ ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మానం ప్రవయసమేకదా వైన్య ఆత్మవాన్ । ఆత్మనావర్ధితాశేషస్వానుసర్గః ప్రజాపతిః ॥ ౧ ॥ జగతస్తస్థుషశ్చాపి వృత్తిదో ధర్మభృత్సతామ్ । నిష్పాదితేశ్వరాదేశో యదర్థమిహ జజ్ఞివాన్ ॥ ౨ ॥ ఆత్మజేష్వాత్మజాం న్యస్య విరహాద్రుదతీమివ । ప్రజాసు విమనస్స్వేకస్సదారోఽగాత్తపోవనమ్ ॥ ౩ ॥ తత్రా

గురుషు-విప్రేషుచ-విష్వక్సేనానువర్తిషు-భక్తః-హ్రియాదిభిః-పరార్థోద్యమే-ఆత్మతుల్యః నిరుపమః ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ త్రైలోక్యే తత్రతత్రపురగ్రామాదివాసిభిః-పుమ్భిః-ఊర్ధ్వం ఉచ్చైః-గీతయా-కీర్త్యా-స్త్రీణాం-కర్ణరన్ధ్రేషు-రామస్సీతాపతిరివ ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః . ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం సర్వగుణసంపన్నః పాలితలోక ఆసీదిత్యుక్తం-అథాత్మజేష్వారోపితరాజ్యభరస్సభార్యః ప్రవిష్టతపోవనః కుమారోపదిష్టాధ్యాత్మయోగనిష్ఠః ప్రాప్తపరమపురుష ఆసీత్ తత్పత్నీ తల్లోకమగాదితి వదన్ పృథువృత్తాన్తముపసంహరతి మునిః ॥ దృష్ట్వేతి ॥ వైన్యః పృథుః-ఆత్మవాన్ స్వర్గస్వారాజ్యాదీనామల్పాస్థిరత్వజ్ఞానవాన్ - ఆత్మానం-ప్రవయసం వృద్ధం-దృష్ట్వా-తపోవనమగాదిత్యుత్తరేణాన్వయః-ఆత్మనా స్వేన-వర్ధితః-అశేషః-స్వానుసర్గః స్వవిషయవర్త్యనుసర్గః వ్యష్టిసర్గః యస్య ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ జగతః జఙ్గమస్య-తస్థుషః స్థావరస్యచాపి-వృత్తిదః జీవికాప్రదః సతాం ధర్మభృత్ నిష్పాదితః- ఈశ్వరాదేశః ప్రజాపాలనాదిరూపో-యేన-యదర్థం యల్లోకపాలనాద్యర్థం-జజ్ఞివాన్ జాతః-తత్సర్వం కృత్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఆత్మజేషు ఆత్మజాం పుత్రీకృతాం భూమిం-కథంభూతాం-విరహాత్, పృథోర్విశ్లేషాత్-రుదతీమివ స్థితాం-విన్యస్య-ప్రజాసు -విమనస్సుచిన్తాతురాసు సతీషు - సదారః సభార్యః - ఏకః అసహాయః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తత్రతపోవనే, ఉపాత్తాః స్వీకృతాః, ఆత్మనో , నియమాః శమదమాదయః - యేన-అక్షోభ్యనియమ ఇతిపాఠే-విఘ్నైర్నాశయితుమశక్యాః నియమాయస్య -వైఖానసానాం వానప్రస్థానాం - సుసమ్మతే-ఉగ్రే-తపసి ఆరబ్ధః ప్రవృత్తః- కర్తరిక్తః - స్వస్య-ధరామణ్డలస్య, విజయే-పూర్వం , యథా-మహా

తాయత్నేన ప్రవృత్తః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఉగ్రం తపో వర్ణయతి ॥ కన్దమూలేతి త్రిభిః ॥ కన్దాద్యాలాభే కదాచిత్తృణాద్యశనః-యద్వా-కాంశ్చిత్పక్షాన్ కన్దాద్యాహారః-కాంశ్చిత్తృణాద్యశనః-కాంశ్చిదబ్భక్షణః-తతః వాయుభక్ష ఏవ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ గ్రీష్మఋతౌ-చతుర్దిక్షు చత్వారోఽగ్నయః ఉపరి సూర్యః, తైః పఞ్చభిః-తపః తాపో యస్య, వర్షాసు ఋతౌ-ఆసారం ధారాసమ్పాతం-సహత ఇత్యాసారసారషాట్, మునిస్సదా శుభాశ్రయసంశీలనపరః-శిశిరే ఋతౌ, ఆకణ్ఠమగ్నః, స్థణ్డిలేశయః దర్భాదిభిః పరిస్తృతభూమిశయః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తితిక్షుః శీతోష్ణాదిసహః, యతవాఙ్మౌనవ్రతః-దాన్తః దమయుక్తః-ఊర్ధ్వరేతాః శాన్తః-జితానిలః జితప్రాణః-ఏవమ్భూతః-కృష్ణం భగవన్తమారిరాధయిషుః-ఏవంవిధముత్తమం తపః-అచరత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ క్రమానురుద్ధేన శనైశ్శనైః ప్రాప్తేన-తపసా-ధ్వస్తాని కర్మాణి యస్య-ప్రాణాయామైః-అమల ఆశయోఽన్తఃకరణం యస్య, సన్నిరుద్ధః ప్రత్యాహృతః షడిన్ద్రియవర్గో, యేన-ఛిన్నాని బన్ధనాని వ్యసనాని-యస్య ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ సనత్కుమారో-యముత్కృష్టమాధ్యాత్మికం యోగమాహ, తేనైవ యోగేన-పురుషర్షభః పృథుః-పురుషం పరమపురుషమభజత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ భగవద్ధర్మిణః నివృత్తిధర్మిణః, శ్రద్ధయా, యతతః యత్నం కుర్వతః-సాధోః పృథోః-భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే, బ్రహ్మణ్యనన్యవిషయాఽవ్యభిచారిణీ-భక్తిరభవత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ భగవతః-పరికర్మణా పరిచర్యయా, శుద్ధసత్త్వాత్మనః శుద్ధసత్త్వమనసస్తస్య పృథోః-తస్య భగవతః-సంస్మరణం పూర్వోక్తపరభక్తిః-తస్యా, అనుపూర్త్యా పరిపూర్ణతా, తయా, జాతం-యత్పరజ్ఞానం-విరక్తిశ్చ, దభూత్, కీదృశం జ్ఞానం-యేన నిశితేన జ్ఞానేన, సంశయపదం సంశయస్థానం నిశ్చేతుమశక్యస్వరూపం, జీవకోశం ప్రకృతితత్త్వం, చిచ్ఛేద స్వస్మిన్న సం

వ్యపాత్తనియతో వైఖానససుసమ్మతే । ఆరబ్ధ ఉగ్రతపసి యథా స్వవిజయే పురా ॥ ౪ ॥ కన్దమూలఫలాహారశ్శుష్కపర్ణాశనః క్వచిత్ । అబ్భక్షః కతిచిత్పక్షాన్ వాయుభక్షస్తతః పరమ్ ॥ ౫ ॥ గ్రీష్మే పఞ్చతపా వీరో వర్షాస్వాసారషాణ్మునిః । ఆకణ్ఠమగ్నశ్శిశిర ఉదకే స్థణ్డిలేశయః ॥ ౬ ॥ తితిక్షుర్యతవాగ్దాన్త ఊర్ధ్వరేతా జితానిలః । ఆరిరాధయిషుః కృష్ణమచరత్తప ఉత్తమమ్ ॥ ౭ ॥ తేన క్రమానురుద్ధేన ధ్వస్తకర్మామలాశయః । ప్రాణాయామైస్సన్నిరుద్ధషడ్వర్గశ్ఛిన్నసంశయః ॥ ౮ ॥ సనత్కుమారో భగవాన్ యదాహాధ్యాత్మికం పరమ్ । యోగం తేనైవ పురుషమభజత్పురుషర్షభః ॥ ౯ ॥ భగవద్ధర్మిణస్సాధోశ్శ్రద్ధయా యతత❀స్సదా । భక్తిర్భగవతి బ్రహ్మణ్యనన్యవిషయాఽభవత్ ॥ ౧౦ ॥ తస్యానయా భగవతః పరికర్మశుద్ధసత్త్వాత్మనస్తదనుసంస్మరణానుపూర్త్యా । జ్ఞానం విరక్తిరుదభూన్నిశితేన యేన చిచ్ఛేద సంశయపదం నిజజీవకోశమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఛిన్నాన్యధీరధిగతాత్మగతిర్నిరీహస్తత్తత్యజే❀ఽచ్ఛినదిదం వయునేన యేన । తావన్న యోగగతిభిర్యతిరప్రమత్తో యావద్గదాగ్రజకథాసు రతిం న కుర్యాత్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం స వీరప్రవరస్సంయోజ్యాత్మానమాత్మని । బ్రహ్మభూతో దృఢం కాలే తత్యాజ స్వం కలేబరమ్ ॥ ౧౩ ॥ సంపీడ్య పాయుం పార్ష్ణిభ్యాం వాయుముత్సారయన్ శనైః । నాభ్యాం కోష్ఠేష్వవస్థాప్య హృదురః కణ్ఠశీర్షణి ॥ ౧౪ ॥ ఉత్సర్పయంస్తతో మూర్ధ్ని క్రమేణావేశ్య నిస్స్పృహః । వాయుం వాయౌ క్షితౌ కాయం తేజస్తేజస్యయూయుజత్

బద్ధమకరోత్, తాదృశం జ్ఞానముదభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఛిన్నాన్యధీః ఛిన్నప్రకృతిధీః, దేహాత్మబుద్ధిరహితః, అధిగతా ఆత్మగతిరాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యం-యేన-అత ఏవ-నిరీహః నిర్వ్యాపారః-యేన వయునేన-ఇదం ప్రకృతిసంబన్ధమచ్ఛినత్ తదపి జ్ఞానం-తత్యజ ఇతి త్యాజ-అనిత్యం జడం శరీరమనుసన్ధాయ తదన్యోఽస్మీతి హి వివేకజ్ఞానముదేతి, తత్ర శరీరమపి ప్రతిసంబన్ధితయా బుద్ధిస్థం స్యాత్, యోగకాష్ఠాయాం బ్రహ్మాత్మస్వాత్మని సాక్షాత్కృతే దేహప్రతిసంబన్ధితయా జ్ఞానాభావాత్తత్యజ ఇత్యుక్తం, నహి కేవలం ఘట ఇత్యనుభవే పటాదన్య ఇతి పటప్రతిసంబన్ధితయా జ్ఞానమనువర్తతే-తద్వదిత్యర్థః-ఏవమేకాగ్రతాయాం హేతుమాహ ॥ తావదితి ॥ భగవత్కథాసు-రతిం-యావన్న కరోతి-తావద్యోగగతిభి-రప్రమత్తో-న భవతి-అప్రమత్తో భగవత్కథానాం ప్రమాదస్యైవ-అస్యతు-భగవత్కథారతిత్వాన్న ప్రమాద ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ స వీరశ్రేష్ఠః పృథుః ఆత్మాన-మాత్మని పరమాత్మని-సంయోజ్య సమర్ప్య, స్వతస్సిద్ధమపృథక్సిద్ధసంబన్ధమనుసన్ధాయేత్యర్థః, ఆవిర్భూతగుణాష్టకతయా బ్రహ్మప్రకారం ప్రాప్తః, కాలే అభ్యుపగత ప్రారబ్ధావసానకాలే-స్వశరీరం, తత్యాజ, బ్రహ్మభావప్రాప్తేః కలేబరత్యాగానన్తరభావిత్వేఽపి సిద్ధవదభిప్రాయకృతః పూర్వకాలనిర్దేశః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కలేబరత్యాగపూర్వకబ్రహ్మభావప్రాప్తిప్రకారమేవోపపాదయతి ॥ సంపీడ్యేతి ॥ గుల్ఫాభ్యాం, పాయుం గుదం-సంపీడ్య సన్నిరుధ్య, మూలాధారాద్వాయుం, శనైరుత్సారయన్ ఊర్ధ్వం నయన్, నాభ్యామవస్థాప్య, తతః, హృదయాదిషు కోష్ఠేషు స్థానేషు, అవస్థాప్య, హృదయాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం ప్రాణ్యఙ్గత్వాత్, తత్ర-శీర్షం భ్రూమధ్యం «భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్» ఇతి శ్రుతేః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తం చ-తతః-మూర్ధ్ని బ్రహ్మరన్ధ్రే-ఉత్సర్పయన్ ఊర్ధ్వం నయన్-క్రమేణ-బ్రహ్మరన్ధ్రే చావేశ్య-నిస్స్పృహః అణిమాద్యై

శ్వర్యాదికైవల్యాదిషుస్పృహారహితః-యద్యపేక్షౌస్యాద్యోగినస్తదైశ్వర్యాదికమపిస్యాదితిస్పృహాత్రనిషిధ్యతే-వాయుం స్వదేహస్థం - వాయౌమహాభూతే-కాయం దేహరూపపృథివీం - క్షితౌమహాభూతే - ఏవమగ్రేఽపి-అయూయుజత్ లీనమనుసంహితవాన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ ఖానీన్ద్రియాధిష్ఠానాని దేహవివరాణి - ద్రవం దేహస్థం జలం-తోయేమహాభూతే - యథాస్థానంయథాకారణం - విభాగశః అసఙ్కరేణ - ఆయూయుజత్-ఏవం దేహస్థభూతాంశానాంమహాభూతసమష్టితయాఽనుసన్ధానముక్తం - అథపృథివ్యాదితత్త్వానాముత్పత్తిక్రమేణలయానుసన్ధానముచ్యతే - క్షితింమహాభూత-మప్సుమహాభూతే-అయూయుజదిత్యనుషఙ్గః - తత్ అప్సుః - తేజసి-అదః తేజః - వాయౌ - అముంవాయుం-నభస్యాకాశే ❀ ॥౧౬॥ ❀ తదేవం తామసాహఙ్కారకార్యాణామాకాశపర్యన్తంలయముక్త్వా - సాత్త్వికాహఙ్కారకార్యాణాంలయానుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేషుమనఇతి ॥ సవికల్పకజ్ఞానేమనసఇన్ద్రియైరాకర్షణాత్తేషులయానుసన్ధానముక్తం - నతుతత్కార్యత్వాత్-వైకారికత్వాన్మనసః- యదుక్తంగీతాసు « ఇన్ద్రియాణాంహిచరతాంయన్మనోఽనువిధీయత „ ఇతి-అత్రాపి« ఇన్ద్రియైర్విషయాకృష్టైరాకృష్టం ధ్యాయతాంమన „ఇతి-తానిఇన్ద్రియాణి - తన్మాత్రేషు-అత్రాపీన్ద్రియాణాంవైకారికత్వేఽపి తేషాం శబ్దాదితన్మాత్రైరాకర్షణాత్తన్మాత్రేష్విత్యుక్తం - అయమర్థః - తామసాహఙ్కారకార్యాణాంపృథివ్యాదీనామాకాశపర్యన్తంలయమభిధాయ-శబ్దర్శాణాంగన్ధాదితన్మాత్రాణామిన్ద్రియాకర్షకత్వేన-ఇన్ద్రియాణాంచమనఆకర్షకత్వేనమనఇన్ద్రియార్థానాముత్తరోత్తరానువర్తిత్వేనకార్యకారణయోరివప్రదర్శ్యయితుంలయానుసన్ధానకీర్తనమితి - పరమార్థతఇన్ద్రియాణాంవైకారికేఽహఙ్కారే - ఆకాశస్యసశబ్దస్య భూతాదౌలయ ఇతివివేకః - తైజసస్యత్వహఙ్కారస్యవైకారికభూతాద్యోరనుగ్రాహకత్వమాత్రమేవ-నతుకార్యాన్తరమస్తీతినతత్కార్యలయఉక్తః - యథోద్భవంయథాప్రవృత్తి - మనఆదీనాముత్తరోత్తరాధీనప్రవృత్తికత్వాత్ - ఇన్ద్రియేషునభఇత్యపిపాఠోదృశ్యతే-నభః ఆకాశం - శబ్దాదితన్మాత్రేష్విన్ద్రియవి

జత్ ॥ ౧౫ ॥ ఖాన్యాకాశే ద్రవంతోయేయథాస్థానంవిభాగశః । క్షితిమప్సుతత్తేజస్యదోవాయౌనభస్యముమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇన్ద్రియేష్వమనస్తానితన్మాత్రేషుయథోద్భవమ్ । † భూతాదినామాన్యుత్కృష్యమహత్యాత్మనిసన్దధే ॥౧౭॥ ‡ తంసర్వగుణవిన్యాసబీజేమాయామయేన్యధాత్ । తంచానుశయమాత్మస్థమసావనుశయీపుమాన్ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యేణస్వరూపస్థోఽజహాత్ప్రభుః ॥౧౮॥ అర్చిర్నామమహారాజ్ఞీతత్పత్న్యనుగ

షయేషు విషయేతద్వ్యపదేశఉపచారాత్ప్రయుక్తః - భూతానాంతన్మాత్రేషుయథోద్భవంలయఇత్యర్థః - తానితన్మాత్రాణి-యథోద్భవంఉద్భవమనతిక్రమ్య - ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః - కారణేభూతాదావిత్యర్థః - భూతాదిశబ్దోవైకారికతైజసయోరపిప్రదర్శనార్థః - భూతాదినామానిభూతాదివైకారికతైజసనామాని-ఉపసంహృతకార్యాణి - ఉత్కృష్య-ఆత్మని, ఆత్మచిత్తం - తదనుగ్రాహకేమహత్తత్త్వే - సందధేఅనుసంహితవాన్-భూతాదినాసముత్కృష్యేతిపాఠే, తానితన్మాత్రాణి భూతాదినాతామసాహఙ్కారేణ - కారణభూతేనసహ - సముత్కృష్యతస్మిన్విలాప్యేత్యర్థః - లయస్యకారణవస్తునాసహసంశ్లేషరూపత్వాత్సాహిత్యవివక్షయాతృతీయా - తంభూతాదింమహతీన్యస్వాయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తంమహాన్తం - సర్వగుణవిన్యాసబీజేగుణవైషమ్యహేతుభూతే - మాయామయేప్రధానే - న్యధాత్- స్వార్థేమయట్- తంసర్వగుణవిన్యాసంజీవే మాయామయే - ఇతిపాఠేతు - తంమహాన్తం-సర్వేషాంగుణానాంకార్యాణాం - విన్యాసఃస్థితి-ర్యస్మిన్-త-త్ప్రధానమవ్యక్తంప్రతి,న్యధాత్,ప్రధానేన్యధాదిత్యర్థః-తచ్చావ్యక్తం,మాయామయేఅచిత్సమష్టిసంసృష్టేజీవేన్యధాదిత్యర్థః«మహానవ్యక్తేలీయతేఅవ్యక్తమక్షరేలీయత „ ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్ , అనుశయోభుక్తశిష్టంకర్మ, తద్వాననుశయీ, పూర్వాంసంసృతిదశాయామనుశయీక్షీణపాప్రియదోషఇత్యర్థః - పుమాన్జీవః - అసౌపృథుః - తంఅచిత్సమష్టిసంసృష్టం - ఆత్మస్థంస్వస్వరూపస్థం , నితరాంప్రకృతిసంబన్ధవియుక్త - మనుసంహితవానిత్యర్థః - తతో - జ్ఞానవైరాగ్యబలేన -అనుశయంభుక్తావశిష్టం - పూర్వోత్తర భేదేన సంచితానభ్యుపగతబుద్ధిపూర్వక భేదేనచ ఛిన్నంపుణ్యపాపాత్మకంకర్మ, అజహాత్ అత్యాక్షీత్ - తతః - ప్రభురకర్మవశ్యోభూత్వా - స్వరూపస్థః పరమాత్మాత్మకావిర్భూతగుణాష్టకస్వస్వరూపేణావస్థితోఽభూత్ - ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అథా - ర్చిర్నామ్నీ -పృథోః పత్నీమహారాజస్యస్త్రీ - సుకుమారీ-అతదర్హావనగమనాదిక్లేశమనర్హాన్త్యపి - పతిమనుసృత్య-వనం-గతాప్రవిష్టా-అతదర్హాత్వమేవాహ - యస్యాః అర్చిషః-పద్భ్యాంభువఃస్పర్శనం - పద్భ్యాంభువమస్పృశన్తీ మహాభోగశాలినీసాక్షాత్పద్భ్యాం వనం ప్రవిష్టవతీత్య తదర్హాత్వము

§ పా ॥ నభస్తాని.   † పా ॥ భూతాదినాసముత్కృష్య.   ‡ పా ॥ తంసర్వగుణవిన్యాసంజీవే.

త్తమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అతీవ-యద్భర్తృవ్రతం స్థణ్డిలశయనాదిరూపం-తద్వృత్తే-యా-నిష్ఠా-తయా- భర్తృశుశ్రూషయా-ఋషీణామియమార్షీ-దేహయాత్రా - కన్దమూలాద్యాహారరూపా-తయాచ-కృశీభూతాఽపి - ఆర్తిం దుఃఖం-నావిన్దత్-యతః - ప్రేయసః ప్రియతమస్య పృథోః - కరస్పర్శనాదిరూపః-యస్సంమానః- తేన-నిర్వృతా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్యాః-పృథివ్యాశ్చ-పత్యుః పృథోః - ర్దేహం-విపన్నాని విగతాని-అఖిలచేతనాదీని అఖిలాని బుద్ధీన్ద్రియప్రాణాదీని - యస్మిన్-తథాభూతమాలక్ష్య దృష్ట్వా - కించి-ద్విలప్య చ-సా-సతీ అర్చిః-తద్దేహం-అద్రేస్సానుని-చితా-మారోపయత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత-స్తత్కాలోచితం కృత్యం చ-విధాయ - హ్రదిన్యాః సరస్యా-జలేష్వా-ప్లుతా సతీ-ఉదారకర్మణో-భర్తు - రుదకం-దత్వా -దివిష్ఠాన్-త్రిదశా-న్నత్వా-భర్తుః - పాదం-ధ్యాయతీ-చితాం-త్రిః-పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య-వహ్నిం-వివేశ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వీరశ్రేష్ఠం-పతిం-పృథు-మనుసృత్య గతాం - సాధ్వీం-విలోక్య-వరదాః-దేవపత్న్యః- దేవైస్సహ-సహస్రశ-స్తుష్టువుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదా-తస్మిన్మన్దరసానుని-కుసుమవర్షం - కుర్వత్యః - అమరతూర్యేషు దేవదున్దుభ్యాదిషు-నదత్సు సత్సు - పరస్పరం - గృణన్తిస్మ అభాషన్త ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భాషణమేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ ఇయం వధూరర్చి-ర్ధన్యా కృతార్థా-అహో ఇత్యాశ్చర్యే-హ శైవా-యా వధూః-భూభుజాం రాజ్ఞాం - పతిం-పతిం భర్తారం-సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ-భేజే ప్రాప్తా-యజ్ఞేశం భగవన్తం - శ్రీః కూపిణీ వధూరివ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్మా-త్సైవైషా-సతీ అర్చిః-పశ్యతో-ఽస్మా-నతీత్య, దుర్విభావ్యేన చిన్తయితు మశక్యేన-కర్మణా-పతిపాదా

~~~

తావనమ్ । సుకుమార్యతదర్హాచ యత్పద్భ్యాం స్పర్శనం భువః ॥౧౯॥ అతీవభర్తృవ్రతధర్మనిష్ఠయా శుశ్రూషయా చార్షదేహయాత్రయా । నావిన్దతార్తిం పరికర్శితాపి సా ప్రేయస్కరస్పర్శనమాననిర్వృతిః ॥౨౦॥ దేహం విపన్నాఖిలచేతనాదికం పత్యుః పృథివ్యా దయితస్య చాత్మనః । ఆలక్ష్య కించిచ్చ విలప్య సా సతీ చితామథారోపయదద్రిసానుని ॥౨౧॥ విధాయ కృత్యం హ్రదినీజలాప్లుతా దత్వోదకం భర్తురుదారకర్మణః । నత్వా దివిష్ఠాం స్త్రిదశాం స్త్రిః పరీత్య వివేశ వహ్నిం ధ్యాయతీ భర్తృపాదమ్ ॥ ౨౨ ॥ విలోక్యానుగతాం సాధ్వీం పృథుం వీరవరం పతిమ్ । తుష్టువుర్వరదా దేవైర్దేవపత్న్యస్సహస్రశః ॥౨౩॥ కుర్వత్యః కుసుమాసారం తస్మిన్మన్దరసానుని । నదత్స్వమరతూర్యేషు గృణన్తిస్మ పరస్పరమ్ ॥౨౪॥ దేవ్య ఊచుః ॥ అహో ఇయం వధూర్ధన్యా యా చైవం భూభుజాం పతిమ్ । సర్వాత్మనా పతిం భేజే యజ్ఞేశం శ్రీర్వధూరివ ॥౨౫॥ సైషా నూనం వ్రజత్యూర్ధ్వమను వైన్యం పతిం సతీ । పశ్యతోఽస్మానతీత్యార్చిర్దుర్విభావ్యేన కర్మణా ॥౨౬॥ తేషాం దురాపం కిం త్వన్యన్మర్త్యానాం భగవత్పదమ్ । భువి లోలాయుషో యే వై నైష్కర్మ్యం సాధయన్త్యుత ॥ ౨౭ ॥ స వఞ్చితో బతాత్మధ్రుక్కృచ్ఛ్రేణ మహతా భువి । లబ్ధ్వాఽపవర్గ్యం మానుష్యం విషయేషు విషజ్జతే ॥౨౮॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ స్తువతీష్వమరస్త్రీషు పతిలోకం గతా వధూః । యం వా ఆత్మవిదాం ధుర్యో వైన్యః ప్రాపాచ్యుతాశ్రయః ॥౨౯॥ ఇత్థంభూతానుభావోఽసౌ పృథుస్స భగవత్తమః । కీర్తితం తస్య చరితముద్దామచరితస్య తే ॥౩౦॥ య ఇదం సుమహత్పుణ్యం శ్రద్ధయాఽవహితః పఠేత్ । శ్రావయేచ్ఛృణుయాద్వాపి స పృథోః పదవీమియాత్ ॥౩౧॥ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చస్వీ క్షత్రియో జగ

~~~

ర్త్యాదినా-పతిం స్వభర్తారం - వైన్యం పృథు-మనుసృత్యో-ర్ధ్వం-వ్రజతి నూనమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భగవాన్పద్యతే గమ్యతే సేనేతి భగవత్పదం భగవత్ప్రాప్తిసాధనం - నైష్కర్మ్యం నివృత్తిధర్మం-యే-విద్యుదివచఞ్చలాయుషోఽపి - సాధయన్తి- తేషాం భగవద్భక్తానాం అన్యద్దైవాదిపదం - కిముదుర్లభం న కించిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అభక్తం శోచన్తి ॥ స ఇతి ॥ యః పుమా-నపవర్గ్యమపవర్గసాధనం-మానుష్యం మనుష్యజన్మ - కృచ్ఛ్రేణ దుస్సాధేన-మహతా కర్మపరిపాకేన-భువి-లబ్ధ్వాఽపి - విషయేషు-విసజ్జతే-స వఞ్చితో-దైవేన-బతేతి ఖేదే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవం-సురస్త్రీషు-స్తువన్తీషు సతీషు-వధూరర్చిః- పతిలోకం-గతా ప్రాప్తా-కోసా పతిలోకః-ఆత్మవతాం జ్ఞానినాం - ధుర్యః శ్రేష్ఠః - వైన్యః పృథుః- అచ్యుతాశ్రయం భగవతో నివాసభూతం - వైకుణ్ఠాఖ్యం-యం లోకం-ప్రాప-తం లోకం గతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉపసంహరతి ॥ ఇత్థంభూతానుభావ ఇతి ॥ భగవత్తమః-భగవతాం-ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్ । వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితీత్యుక్తవిధ భగవతాం మధ్యే శ్రేష్ఠః-అసౌ పృథు-రిత్థంభూతానుభావః ఉక్తవిధ ప్రభావసంపన్నః-ఉదారచరితస్య పృథో - శ్చరితం- తే తుభ్యం-మయా-కీర్తితమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతచ్చరిత్రకీర్తనశ్రవణశ్రావణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్-సుమహ-త్పుణ్యం పుణ్యసాధన-మిదం చరిత్ర - మవహితమనాస్సమాహితచిత్తః - శ్రద్ధయా-పఠేత్ - శ్రావయేద్వా - స-పృథోః- పదవీం గతి - మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఆనుషఙ్గికం ఫలమాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ బ్రాహ్మణః-బ్రహ్మవర్చస్వీ-భవేత్ -రాజన్యః క్షత్రియః-పతనాదికం కుర్వన్-జగతీపతి-ర్భవేత్-వైశ్యః-విట్పతిః వైశ్యానాం పతిః-శూద్ర-ఉత్తమతాం-స్వజాతీయేషు-ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁

నరో - నారీవా,ఆదృతాఆదరణయుక్తా,త్రిఃకృత్వః,త్రివార-మాకర్ణ్య-అప్రజా,స్సుప్రజః-విద్యా రూపద్రవిణ,బలాదియుక్తపు త్రవాన్ , భవేత్ , తథా , నిర్ధనః-ధనవతాంమధ్యేశ్రేష్ఠః-అనభివ్యక్తకీర్తిః - విపులకీర్తిః-మూర్ఖఃజ్ఞానవిధురః-పణ్డితో - భవేత్ * ॥ ౩౩ ॥ *స్వస్తిమఙ్గళం-ఈయతేఽనేనేతితథా- అమఙ్గలంనివారయతీతితథాధన్యంధనసంపాదకం-యశస్కరం , ఆయుష్కరం-స్వర్గసాధనం-కలిదోషహరమ్ * ॥ ౩౪ ॥ *ధర్మాదీనాం-సిద్ధిం-సమ్యగ్లిప్సుభిః-చతుర్ణాంధర్మాదీనాం - పరం-కారణంసాధన-మేతచ్చరిత్రం-శ్రద్ధయా,అనుశ్రావ్యమ్ * ॥ ౩౫ ॥ *ఏతచ్చరిత్రం-శ్రుత్వా,రాజన్యః, సంగ్రామాభిముఖో, యాన్,యాతి- తే-తస్మైఅభియాత్రే,బలిం-హరన్తి,యథారాజానఃపృథవే * ॥ ౩౬ ॥ *యద్యప్యేవంవిధానిబహూనిఫలానిి-తథాపి-త్యక్తాన్యఫలసఙ్గః-భగవతి భక్తింఉద్వహన్కుర్వన్- వైచిత్ర్య వీర్యాణాంవిచిత్రవీర్య శాలినాం-అభిమతం-మహతోభగవతో,మాహాత్మ్యస్య,సూచకం-పుణ్యం,వైన్యస్యచరితం-శృణుయా,చ్ఛ్రావయే-త్పఠేచ్చ,ఏవంచే-దస్మిన్భగవతి-కృతమతిర్మర్త్యః,పార్థివీంపృథునాలబ్ధాం-గతి-మాప్నుయాత్ *॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥*య,ఇదంపృథుచరిత-మత్యాదరేణా, నుదినం-శృణ్వన్ , ప్రథయన్కీర్తయన్,విముక్తాన్య ఫలాసఙ్గః-స-మర్త్యః,భవసిన్ధోఃపోతాప్లవరూపౌ,పాదౌ,యస్య,తస్మిన్ ,భగవతి, నిపుణాం-మతిం , లభతే * ॥ ౩౯ ॥ *ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధే

తీపతిః । విట్పతిస్తుభవేద్వైశ్యశ్శూద్రఃసత్తమతాంలభేత్ * ॥ ౩౨ ॥ త్రిఃకృత్వఇదమాకర్ణ్యనరోనార్యథవాఽఽదృతా। అప్రజాస్సుప్రజతమోనిర్ధనోధనవత్తమః ॥ అస్పష్టకీర్తిస్సుయశామూర్ఖోభవతిపణ్డితః ॥ ౩౩ ॥ ఇదంస్వస్త్యయనంపుంసామమఙ్గలనివారణమ్ । ధన్యంయశస్యమాయుష్యంస్వర్గ్యంకలిమలాపహమ్ ॥ ౩౪ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాంసమ్యక్సిద్ధిమభీప్సుభిః । శ్రద్ధయైతదనుశ్రావ్యంచతుర్ణాంకారణంపరమ్ ॥ ౩౫ ॥ విజయాభిముఖోరాజాశ్రుత్వైతదభియాతియాన్ । బలింతస్మైహరన్త్యగ్రేరాజానఃపృథవేయథా ॥ ౩౬ ॥ ముక్తాన్యసఙ్గోభగవత్యచలాంభక్తిముద్వహన్ । వైన్యస్యచరితంపుణ్యంశృణుయాచ్ఛ్రావయేత్పఠేత్ ॥ ౩౭ ॥ వైచిత్ర్యవీర్యాభిమతంమహన్మాహాత్మ్యసూచకమ్ । అస్మిన్కృతమతిర్మర్త్యఃపార్థివీంగతిమాప్నుయాత్ ॥ ౩౮ ॥ అనుదినమిదమాదరేణశృణ్వన్పృథుచరితం ప్రథయన్విముక్తసఙ్గః । భగవతిభవసిన్ధుపోతపాదేసచనిపుణాంలభతేమతింమనుష్యః ॥ ౩౯ ॥ ****************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ద్వావింశోఽధ్యాయః. **********

మైత్రేయఉవాచ॥విజితాశ్వోఽధిరాజాఽసీత్పృథుపుత్రఃపృథుశ్రవాః । యవీయోభ్యోఽదదాత్కాష్ఠాభ్రాతృభ్యోభ్రాతృవత్సలః ॥ ౧ ॥ హర్యక్షాయాదిశత్ప్రాచీం ధూమ్రకేశాయదక్షిణామ్ । ప్రతీచీంవృకసంజ్ఞాయతుర్యాంద్రవిణసేవిభుః ॥ ౨ ॥ అన్తర్ధానగతింశక్రాల్లబ్ధ్వాఽన్తర్ధానసంజ్ఞితః । అపత్యత్రయమాధత్తశిఖణ్డిన్యాంసుసమ్మతమ్ ॥ ౩ ॥ పావకఃపవమానశ్చశుచిరిత్యగ్నయఃపురా । వసిష్ఠశాపాదుత్పన్నాఃపునర్యోగగతింగతాః ॥ ౪ ॥ అన్తర్ధానోనభస్వత్యాంహవిర్ధానమవిన్దత । యఇన్ద్రమశ్వహర్తారంవిద్వానపినజఘ్నివాన్ ॥ ౫ ॥

ద్వావింశోఽధ్యాయః . **

ఏవంకార్త్స్న్యేనపృథుచరిత్రమభిధాయతత్సన్తతింతచ్చరిత్రంచాభిధాతుముపక్రమతేమునిః॥విజితాశ్వఇతి॥విజితాశ్వః, పృథోఃపుత్రః-విపులకీర్తిః,అధిరాజ-ఆసీత్,భ్రాతృవత్సలో, విజితాశ్వః ,యవీయోభ్యఃకనిష్ఠేభ్యఃభ్రాతృభ్యః,కాష్ఠాఃదిశః-అదాత్ * ॥ ౧ ॥ *కాంకాష్ఠాంకస్మాఅదాదిత్యత్రాహ॥హర్యక్షాయ,ప్రాచీందిశం-ధూమ్రకేశాయ,దక్షిణాందిశం-వృకసంజ్ఞాయ,ప్రతీచీందిశం-తురీయాయ,చతుర్థీముదీచీందిశం,ద్రవిణసే,విభుర్విజితాశ్వః,అదిశదదాత్ * ॥ ౨ ॥ *సపృథోరశ్వమేధేఅశ్వవిజయావసరే,శక్రా,దన్తర్ధానగతింతిరోధానగతిం, లబ్ధ్వా,అన్తర్ధానసంజ్ఞివాతఃఅన్తర్ధానాఖ్యోఽభూత్ , విజితాశ్వస్యైవాన్తర్ధాన ఇతినామాన్తరమిత్యర్థః- అన్తర్ధానసంజ్ఞితోవిజితాశ్వః,శిఖణ్డిన్యాం,సుసమ్మతం, అపత్యత్రయం-ఆధత్త ఉత్పాదయామాస * ॥ ౩ ॥ *అపత్యత్రయమేవాహ॥ పావకఇతి ॥పురా,యో,వసిష్ఠస్య,శాపః-తస్మా,త్త్రయోఽగ్నయః-గార్హపత్యాహవనీయదక్షిణాగ్నయః-పావకాదిరూపేణ-మనుష్యేషూత్పన్నా- స్తే-పున,ర్యోగగతిమగ్నిత్వం-ప్రాప్తాః, ఆహవనీయత్వాదేస్సంస్కారరూపత్వాత్తేషాంమనుష్యరూపేణోత్పత్త్యనర్హత్వాత్తదభిమానిదేవతానాముత్పత్తిరత్రవివక్షితా *॥ ౪ ॥ *నభస్వత్యామన్యస్యాంభార్యాయాం-అన్తర్ధానోవిజితాశ్వః,హవిర్ధానం- పుత్రం,లేభే,అన్తర్ధానంవిశినష్టి,యఃఅన్తర్ధానోఽశ్వహర్తారం,విద్వాన్జానన్నపి,నజఘ్నివాన్ ,ఏతేనశక్రాదన్తర్ధానగతిలాభేకారణముక్తమ్ * ॥ ౫ ॥ *

సచాన్తర్ధానః-రాజ్ఞాం-వృత్తిం-కరాదానదణ్డశుల్కాదిభి - రతిదారుణాంపరపీడాత్మికాం-మన్యమానః-దీర్ఘసత్రానుష్ఠానవ్యాజేన-విససర్జ -హేత్యాశ్చర్యే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రాపిదీర్ఘసత్రేపి-హంసం స్వేషాం క్లేశంహన్తీతిహంసం, శుద్ధంవా-పరమాత్మానం - పరమపురుషం- ఆత్మదృక్ప్రకృతివిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానీసన్ - యజన్-కుశలేనదీర్ఘానుపహతేన-సమాధినా - భగవల్లోక-మవాప ❁ ॥౭॥ ❁ హేవిదుర-హావిర్ధానాదన్తర్ధానపుత్రాద్ధవిర్ధానీతద్భార్యా - బర్హిషదాదీన్-షట్పుత్రాన్ - నసూత ❁ ॥౮॥ ❁ హేమహాభాగ - హావిర్ధానిఃహవిర్ధానస్యాపత్యం - బర్హిషత్ - ప్రజాపాలనపరః-క్రియాకాణ్డేషు - యోగేషుచ-నిష్ణాతఃనిష్ఠితో,ఽభూత్ - హేకురూద్వహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ క్రియాకాణ్డేషునిష్ణాతత్వమేవాహ ॥యస్యేతి॥ ఇదంవసుధాతలం, దేవయజనంయజ్ఞవాటం-వితన్వతః-యత్రదేశేఏకోయజ్ఞఃకృతస్తత్సమీపఏవదేశేపునర్యజ్ఞాన్తరంకుర్వతః-ప్రాచీనాగ్రైః- కుశైః - కృత్స్నం -వసుధాతల-మాస్తృత-మాసీత్ - అతఏవ - ప్రాచీనబర్హిరిత్యుచ్యతే ❁ ॥౧౦॥ ❁ సఃప్రాచీనబర్హి-స్సముద్రస్యపుత్రీం-దేవదేవేనబ్రహ్మణా - ఉపదిష్టాం-శతద్రుత్యాఖ్యాం-ఉపయేమేతాం శతద్రుతింవిశినష్టి - కైశోరీంబాలాం - చారూణిసున్దరాణిసర్వాణ్యఙ్గానియస్యాస్తాం-సుష్ఠు - అలఙ్కృతాం- ఉద్వాహేవివాహే - పరిక్రమన్తీమగ్నిం - యాంశతద్రుతిం-అగ్నిః-చకమే-శుకీమివ-అయమర్థః -సప్తర్షిణాంసత్రేతద్భార్యాదర్శనేనాగ్నిఃకామావిష్టోభూత్ -తంచతద్భార్యాస్వాహానామసప్తర్షిభార్యారూపధారిణీసతీరమయామాస -రమయిత్వాచతద్రే

రాజ్ఞాంవృత్తింకరాదానదణ్డశుల్కాదిదారుణామ్ । మన్యమానోదీర్ఘసత్రవ్యాజేనవిససర్జహ ॥ ౬ ॥ తత్రాపిహంసంపురుషంపరమాత్మానమాత్మదృక్ । యజంస్తల్లోకతామాపకుశలేనసమాధినా॥ ౭ ॥హావిర్ధానాద్ధవిర్ధానీవిదురాసూతషట్సుతాన్ ।బర్హిషదంగయంశుక్రంకృష్ణంసత్యంజితవ్రతమ్॥ ౮ ॥బర్హిషత్సుమహాభాగోహావిర్ధానిఃప్రజాపతిః।క్రియాకాణ్డేషునిష్ణాతోయోగేషుచకురూద్వహ॥౯॥యస్యేదందేవయజనమనుయజ్ఞంవితన్వతః। ప్రాచీనాగ్రైఃకుశైరాసీదాస్తృతంవసుధాతలమ్ ॥౧౦॥ సాముద్రీందేవదేవోక్తాముపయేమేశతద్రుతిమ్ । తాంవీక్ష్యచారుసర్వాఙ్గీంకిశోరీంసుష్ఠ్వలంకృతామ్॥పరిక్రమన్తీముద్వాహేచకమేగ్నిః ❁ శ్శుకీమివ॥౧౧॥ విబుధాసురగంధర్వమునిసిద్ధనరోరగాః । విజితాస్సూర్యయాదిశ్యుక్వణయన్త్యైవనూపురైః ॥౧౨॥ ప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాశ్శాతద్రుత్యాందశాభవన్ । తుల్యనామవ్రతాస్సర్వేధర్మస్నాతాఃప్రచేతసః ॥ ౧౩ ॥ పిత్రాఽఽదిష్టాఃప్రజాసర్గేతపసేవనమావిశన్ । దశవర్షసహస్రాణితపసాఽర్చంస్తపస్పతిమ్ ॥౧౪॥ యదుక్తంపథిదృష్టేనగిరిశేనప్రసీదతా। తద్ధ్యాయన్తోజపన్తశ్చపూజయన్తశ్చసంయతాః ॥౧౫॥విదురఉవాచ॥ప్రచేతసాంగిరిత్రేణయథాఽసీత్పథిసఙ్గమః । యచ్చాహప్రీతస్తన్నోబ్రహ్మన్వాచార్థవత్ ॥ ౧౬ ॥ సఙ్గమఃఖలువిప్రర్షే శివేనహిశరీరిణామ్ । దుర్లభోమునయోదధ్యురసఙ్గాద్యమభీప్సితమ్ ॥౧౭॥ ఆత్మారామోఽపియస్త్వస్య

తశ్శుకీరూపేణశరస్తమ్బేనిధాయాగచ్ఛత్ - తాంచయథాసప్తర్షిభార్యాభ్రాన్త్యాగ్నిః కామితవాన్ ॥ తద్వదితి ॥ స్తుకీమితిపాఠేస్తోకస్తోకధృతధారామివేత్యర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ సూర్యయానవోఢయైవ నూపురైః -క్వణయన్త్యా-శతద్రుత్యా-విబుధాదయ-స్సర్వే-విజితాఃవశీకృతాః- మోహితాఇతియావత్ ❁ ॥౧౨॥ ❁ ప్రాచీనబర్హిషస్సకాశాత్-శతద్రుత్యాం -దశపుత్రాఅభవన్ ఉదభవన్-పుత్రాన్ విశినష్టి-తుల్యం-నామ-వ్రతమాచారో-యేషాం తే-ధర్మస్నాతాఃధర్మనిష్ణాతాః-ధర్మపారగాఇతియావత్ -నిష్ణాతశబ్దోహిసర్వత్రవివక్షితానుష్ఠానానన్తరభావ్యవభృథస్నానస్థానీయమన్తగమనమాహ-ప్రచేతసఃప్రచేతోనామానః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రజాసర్గే - పిత్రా-ఉపదిష్టాః, ప్రథమం-తపశ్చరితం-వనమరణ్య-మావిశన్-దశసఙ్ఖ్యాకాని-వర్షాణాంవత్సరాణాం - సహస్రాణి - తపసాంపతిం-భగవన్తం - తపసా-ఆర్చన్ అర్చయామాసుః ❁ ॥౧౪॥ ❁ పథిమార్గే-దృష్టేన-ప్రసీదతా-గిరిశేనరుద్రేణ - య-దుక్తముపదిష్టం - త-ద్ధ్యాయన్తస్తదర్థంధ్యాయన్త - స్త- జ్జపన్తశ్చ-సమాహితచిత్తాః - పూజయన్తశ్చ-అర్చన్నితిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౧౫॥ ❁ గిరిశేనోక్తంధ్యాయన్త ఇత్యాద్యుక్తం - తత్ర-కిముక్తంగిరిశేనేతిపృచ్ఛతివిదురః - యదాయస్మిన్కాలే-పథి-గిరిత్రేణసహ, ప్రచేతసాం - సఙ్గమ-అసీత్ - హేబ్రహ్మన్- ప్రీతో-హారోరుద్రః-అర్థవత్ పురుషార్థసాధనం - య-దాహ-త-న్నోఽస్మభ్యం,వద ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ శివసఙ్గమస్యదౌర్లభ్యమాహ ॥ హేవిప్రర్షే - శరీరిణాం - ఇహసంసారే -శివేనసాకం ॥ సఙ్గమోఃదుర్లభఃదుఃఖేనాపిలబ్ధుమశక్యః-మునయః-అభీప్సితంఅభ్యుమిష్టం-యంశివం - అసఙ్గాత్ విషయాన్తరసఙ్గత్యాగా, ద్దధ్యురేవకేవలం-నతుప్రాపుః- తేనశివేన ❁ ॥౧౭॥ ❁ ననుమునీనాంకింత

❁ పా ॥ స్తుకీమివ.

ఖ్యానేన ఘోరత్వాదిత్యాశఙ్క్యాహ-యోఽయం - భగవాన్ ఉత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్-హరిః-ఆత్మారామోఽపి-ఆత్మారామత్వే నలోకసంచారప్రయోజనరహితోఽపీత్యర్థః - దీనలోకస్య - రాధసే సిద్ధయే-దీనాననుగ్రహీతుమితియావత్-శక్త్యా శ్రియా సహ-యుక్తః - ఘోరయా-మూర్త్యా-ఉపలక్షితో-విచరతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టో మునిస్తద్యథావద్వక్తుముపక్రమతే॥ ప్రచేతస ఇతి ॥ సాధవః ప్రచేతసః-పితుః ప్రాచీనబర్హిషః - వాక్యం-ప్రజాస్సృజతేతివాక్యం - శిరస్యా-ధాయ అతిగౌరవేణ శిరసాఽనుమోద్య- సృష్ట్యర్థం తపస్యా-దృతచేతసః-ప్రతీచీం దిశం ప్రతి-ప్రయయుః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ సముద్రముపసముద్రాత్ కించి న్న్యాసం « ఉపోఽధికేచేతి-కర్మప్రవచనీయత్వేతద్యోగాద్ద్వితీయా ,సముద్రసమీపేవా-విస్తీర్ణం - సుశోభనం-మహత్ శ్రేష్ఠం-సరః - అపశ్యత్-మహత్త్వమేవస్పష్టయతి ॥ మహతాం జ్ఞానినాం-మన ఇవ- స్వచ్ఛం నిర్మలం - ప్రసన్నాః - సలిలాశయాః మత్స్యాదయః-యస్మిన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ నీలోత్పలాదీనా-మాకరం జన్మస్థానం , ఉత్పలాని రాత్రివికాసీని-అమ్భోజాని దివావి కాసీని కల్హారాణి సన్ధ్యావికాసీని ఇన్దీవరం నీలోత్పలం - తస్య పునరుక్తిః ప్రాచుర్యజ్ఞాపనార్థా - హంసాదిభిర్వికూజితం చ క్రాఞ్చాః చక్రవాకాః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మత్తాః మే-భ్రమరా-స్తేషాం , స్వరేణ మధురస్వరేణ-హృష్టరోమాణో-లతాఙ్ఘ్రిపాః- యస్మిన్-ఉపశ్లిష్టలతాగ్రాః - హృష్టరోమాణ ఇవ-అఙ్ఘ్రిపా , యస్మిన్-తదిత్యర్థః - పద్మకోశేషు-య, ద్రజః-తత్-తత్కర్తృ-దిక్షు-విక్షిపతా-పవనేన-ఉత్సవో యస్మిన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత్ర-మృదఙ్గాదిభి , రన్వితం-దివ్యైర్మార్గభేదైః ప్రకారభేదై-ర్మనోహ

దీనలోకస్య రాధసే।శక్త్యాయుక్తో విచరతి ఘోరయా భగవాన్భవః॥౧౮॥మైత్రేయ ఉవాచ॥ ప్రచేతసః పితుర్వా క్యం శిరస్యాధాయ సాధవః । దిశం ప్రతీచీం ప్రయయుస్తపస్యాదృతచేతసః ॥౧౯॥ సముద్రముపవిస్తీర్ణమపశ్య న్సుమహత్సరః।మహన్మన ఇవ స్వచ్ఛం ప్రసన్నసలిలాశయమ్ ॥౨౦॥ నీలరక్తోత్పలామ్భోజకల్హారేన్దీవరాకరమ్। హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవనికూజితమ్ ॥౨౧॥ మత్తభ్రమరసౌస్వర్యహృష్టరోమలతాఙ్ఘ్రిపమ్। పద్మకో శరజో దిక్షు విక్షిపత్పవనోత్సవమ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర గాన్ధర్వమాకర్ణ్య దివ్యమార్గమనోహరమ్ । విసిస్ము*రాజపు త్రాస్తే మృదఙ్గపణవాద్యన్వితమ్ ॥౨౩॥ తర్హ్యేవ సరసస్తస్మాన్నిష్క్రామన్తం సహానుగమ్ । ఉప*గీయమానమ మరప్రవరం విబుధానుగైః ॥౨౪॥ తప్తహేమనికాయాభం శితికణ్ఠం త్రిలోచనమ్। ప్రసాదసుముఖం వీక్ష్య ప్రణే ముర్జాతకౌతుకాః ॥౨౫॥ స తాన్ప్రపన్నార్తిహరో భగవాన్ధర్మవత్సలః । ధర్మజ్ఞాన్ శీలసంపన్నాన్ప్రీతః ప్రీ తానువాచ హ ॥౨౬॥రుద్ర ఉవాచ॥యూయం వేదిషదః పుత్రా విదితం వశ్చికీర్షితమ్ । అనుగ్రహాయ భద్రం వ ఏవం మే దర్శనం కృతమ్॥౨౭॥యః పరం తమస*స్సాక్షాత్త్రిగుణాజ్జీవసంజ్ఞితాత్ । భగవన్తం వాసుదేవం ప్రపన్నస్స ప్రియో హి మే ॥ ౨౮ ॥ స్వధర్మనిష్ఠశ్శతజన్మభిః పుమాన్విరిఞ్చతామేతి తతః పరం హి మామ్ । అవ్యాకృతం భాగవ తోఽథ వైష్ణవం పదం యథాఽహం విబుధాః కలాత్యయే ॥౨౯॥ అథ భాగవతా యూయం ప్రియాః స్థ భగవాన్యథా

శం-గాన్ధర్వం గాన-మాకర్ణ్య - తే రాజపుత్రాః,విసిస్ముః విస్మయం ప్రాప్తాః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తర్హ్యేవ-తస్మాత్సరసో-వినిర్గచ్ఛ న్తం - విబుధానుగైర్గన్ధర్వకిన్నరాదిభిః , ఉపగీయమాన,మమరశ్రేష్ఠమ్ ❀ ॥౨౪॥ ❀ తప్తహేమరాశిసదృశకాన్తిం-నీలః కణ్ఠో యస్య తం,ప్రసాదాభిముఖం - త్రిలోచనం రుద్రం, వీక్ష్య-సంజాతహర్షాః-ప్రచేతసః-ప్రణేముర్నమస్కృతవన్తః ❀ ॥౨౫॥ ❀ స,భక్తవత్సలో-భగవాన్ గిరిశః , ప్రపన్నాన్ నమస్కుర్వాణాన్ - ధర్మజ్ఞాన్,వినయాదిశీలసంపన్నాన్, తాన్ ప్రచేతసః- స్వదర్శనప్రీతాన్,స్వయమపి ప్రీత,ఉవాచ ❀ ॥౨౬॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ యూయమితి యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యూయం- వేదిషదః ప్రాచీనబర్హిషః,పుత్రాః-వః యుష్మాకం - చికీర్షితం భగవదారాధనం చ - విదితం,వః అనుగ్రహాయ యుష్మాననుగ్రహీతుం,మే మమ,దర్శనం - కృతం కారితం ,మయేత్యర్థః ❀ ॥౨౭॥ ❀ అనుగ్రహకారణమాహ॥ య ఇతి॥ త్రిగుణాత్మకాత్తమ సః ప్రధానాత్,జీవసంజ్ఞితాత్ క్షేత్రజ్ఞాచ్చ - సాక్షాత్పరం విలక్షణం - సూక్ష్మాదితి పాఠే, త్రిగుణాత్కార్యావస్థా , త్సూ క్ష్మాత్కారణావస్థాచ్చ , తమసః ప్రధానాత్, క్షేత్రజ్ఞాచ్చ- పరమిత్యర్థః - భగవన్తం ప్రకృతిపురుషవైలక్షణ్యాపాదకపూర్ణ జ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యం వాసుదేవం యః , ప్రపన్నః,స, మే,ప్రియః , భగవద్భక్తస్య సర్వోత్కృష్టత్వాదితి భావః ❀ ॥౨౮॥ ❀ స ర్వోత్కృష్టత్వమేవాహ ॥ స్వధర్మనిష్ఠ ఇతి ॥ పుమాన్,శతజన్మభిః, కేవలస్వవర్ణాశ్రమ ధర్మనిష్ఠః - విరిఞ్చతాం విరిఞ్చసాలో క్యం - తత్సామ్యం వా,ఏతి-మామిత్యత్ర ప్యేవం -తతః పరం తతః పరస్తాత్, మామేతి,అథానన్తరం,భాగవతః నివృత్తిధర్మా నుష్ఠానపరః, అవ్యాకృతం చక్షురాద్యనవగమ్యం , వక్తుమయోగ్యం వా,వైష్ణవం విష్ణుసంబన్ధి, పదం స్థానం, ఏతి , అహం - విబుధాః బ్రహ్మేన్ద్రాదయశ్చ-కలాత్యయే స్వస్వాధికారాన్తే,యథా ప్రాప్నువన్తి తథేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అథ నను,యూ

❀ పా ॥ సూక్ష్మాత్త్రిగుణ.

యం-భగవతాః,స్థ-భవథ,అతో,మమ,భగవాన్యథా,ప్రియః, ఏవం,యూయమపి, ప్రియాభవథ ,భాగవతానాంభాగవతేభ్యః,మే,అన్యః,ప్రియః,కశ్చిన్నాస్తి ❁ ॥౩౦॥ ❁ తత, ఇదంవక్ష్యమాణం,జప్తవ్యంశ్రూయతామిత్యన్వయః,జప్తవ్యంవిశినష్టి,వివిక్తంఅసఙ్కీర్ణం - యద్వా - వివిక్తంకర్తరిక్తః , వివేచకం , ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనపరమాత్మవివేచకమిత్యర్థః, అతఏవ - పవిత్రం - అతఏవ - మఙ్గలం - ధర్మాదిపురుషార్థసాధనం , నిశ్శ్రేయసకరంముక్తిసాధనం - అతఏవ -పరం- వః యుష్మభ్యం - వదామి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్యేవంవదామీతి ప్రతిజ్ఞాపూర్వకం - అనుక్రోశహృదయః కృపాయుక్తహృదయః-భగవాన్నారాయణఏవ - పరఃప్రాప్యఃప్రాపకశ్చ - యస్యసః-శివః - బద్ధానిఅఞ్జలిపుటాని-యైస్తాన్-రాజపుత్రాన్ప్రతి-వచఃవాక్య-మాహ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ స్వరూపస్వభావైస్స్వతస్సర్వోత్కృష్టత్వంభక్తానుగ్రహార్థమేవనస్వార్థమితివదన్సర్వాన్తరాత్మత్వగుణవిశిష్టంనమస్కరోతి ॥ జితమితి ॥ హేఆత్మవద్ధుర్య - ఆత్మవతాంజ్ఞానినాం-ధుర్య రక్షక - తేతవ-జితముత్కర్షః-స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయోత్కర్షః - జితమితిభావేక్తః-స్వస్తయే-ఆత్మవిదామితిశేషః -యద్వా- ఆత్మవిద్ధుర్యాయోగేశ్వరా - స్తేషాం-స్వస్తయేసుఖాయ-త్వాముపాసీనానాంనిరతిశయానన్దావహాస్త్వత్స్వరూపరూపగుణాభక్తానుగ్రహైకప్రయోజనాఇత్యర్థః - అతో-మే-త్వాముపాసీనస్యమమ-స్వస్తిత్వదనుభూతిసంభూతంసుఖం - అస్తు-నత్వసత్త్వాంప్రాప్నుయామిత్యర్థః-మేస్థాయిత్వేనావతిష్ఠత్వితిభావః - నను విషయానన్దవన్మదనుభూతిసంభూతానన్దోపిక్షణిక ఏవస్యాత్తత్రాహ॥ రాధసాసిద్ధరూపేణ - భవతా-సిద్ధంసంసిద్ధం - సాధ్యత్వేనవిషయాణామస్థిరత్వాత్తదనుభవసంభూతానన్దోప్యస్థిరఃత్వంతుసిద్ధరూపత్వాత్త్వాంనిత్యమనుభవతోమమత్వదనుభవసంభూతానన్దఃస్థాయీతిభావః - అత్రపరమాత్మానన్దసాధనభూతతద్విషయభక్తేస్థైర్యంప్రార్థ్యతే-ననుమమకథంసర్వోత్కృష్టతామమాపిదేవాదీనాంమధ్యేఽన్యతమత్వాదిత్యత్రాహ-సర్వస్మా ఆత్మనఇతి-సర్వస్మైప్రపఞ్చరూపాయ- తత్రహేతుః-ఆత్మనఇతి-యథాదేవమనుష్యాదిశరీరేష్వాత్మతయానుప్రవి

థా।నమద్భాగవతానాంచప్రేయానన్యోస్తికశ్చన ॥౩౦॥ ఇదంవివిక్తంజప్తవ్యంపవిత్రంమఙ్గలంపరమ్।నిశ్శ్రేయసకరంచాపిశ్రూయతాంయద్వదామివః ॥ ౩౧ ॥ మైత్రేయఉవాచ ॥ ఇత్యనుక్రోశహృదయోభగవానాహతాఞ్ఛివః । బద్ధాఞ్జలీన్రాజపుత్రాన్నారాయణపరోవచః ॥౩౨॥ రుద్రఉవాచ॥జితంతఆత్మవిద్ధుర్యస్వస్తయేస్వస్తిరస్తుమే । భవతారాధసారాద్ధంసర్వస్మాఆత్మనేనమః ॥౩౩॥ నమఃపఙ్కజనాభాయభూతసూక్ష్మేన్ద్రియాత్మనే । వాసుదేవాయశాన్తాయకూటస్థాయస్వరోచిషే ॥౩౪॥ సఙ్కర్షణాయసూక్ష్మాయదురన్తాయాన్త

ష్టోజీవఃదేవోయమ్మనుష్య ఇతి దేవాదిసామానాధికరణ్యేనవ్యపదిశ్యతేతద్వత్పరమాత్మా " యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్యఆత్మనితిష్ఠన్నిత్యాది-చిదచిదన్తరాత్మతయాఽవస్థితస్తద్వ్యపదేశేనవ్యపదిశ్యతే-తత్తదన్తరాత్మత్వమేవతత్తద్వ్యపదేశవ్యపదేశ్యత్వనిమిత్తమితియుక్తమాత్మత్వస్యసర్వత్వవ్యపదేశహేతుత్వం-యద్వా"ఆత్మనఆకాశస్సమ్భూతఇత్యత్రైవాత్మశబ్దఃకారణాత్మపరః-తథాచాయమర్థః-కారణంహిమృద్ద్రవ్యంకార్యాత్మనాపరిణతంమృదయంఘటఇతికార్యాభేదేనవ్యపదిశ్యతే-తథాసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టః కారణభూతఃపరమాత్మాస్థూలచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మరూపప్రపఞ్చవ్యపదేశవ్యపదేశ్యఇత్యుక్తం - కారణాత్మత్వస్యసర్వత్వవ్యపదేశహేతుత్వం,ఏవంచేదృశంసర్వాత్మత్వసర్వకారణత్వప్రయుక్తసర్వాత్మకత్వంత్వయ్యేవైకాన్తమితిత్వమేవసర్వోత్కృష్టఇతిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అస్యదస్యోత్కర్షోపపాదకంగుణజాతంవదంస్తద్విశిష్టంనమస్కరోతి॥నమఇతి॥పఙ్కజనాభాయ-లోకాత్మకంపఙ్కజంనాభౌయస్యతస్మై, ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చరూపత్వముక్తం , కారణావస్థప్రపఞ్చరూపతామాహ-భూతసూక్ష్మాణామిన్ద్రియాణాంచా - త్మనేఆశ్రయాయ-ఉభయనిర్వాహకమన్తరాత్మత్వంతత్ప్రయుక్తదోషాస్పృష్టత్వంచాహ,వాసుదేవాయ-వాసుశ్చాసౌదేవశ్చ -తస్మై" సర్వత్రాసౌసమస్తంచవసత్యత్రేతివైయత" ఇత్యుక్తకర్త్రధికరణవ్యుత్పత్తినిరుక్తవాసుశబ్దవాచ్యసర్వాన్తరాత్మత్వగుణవిశిష్టాయ, తథాపి-దేవాయవ్యాప్యగతదోషాస్పర్శేనదేదీప్యమానాయ-అతఏవ-శాన్తాయఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యుభిరూర్మిభిర్విరహితాయ-అతఏవ-కూటస్థాయనిర్వికారాయ-అతఏవ-స్వరోచిషేనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నస్వప్రకాశాయ ॥౩౪॥ *కారణావస్థప్రపఞ్చాత్మకత్వస్యప్రపఞ్చసంహారపూర్వకత్వాజ్జగత్సంహర్తృత్వగుణవిశిష్టతామాహ॥సఙ్కర్షణాయేతి॥సఙ్కర్షణాయ,సమిత్యేకీకారే-అవిభక్తనామరూపత్వేనకర్షణాయ-కర్షయత్యాకర్షయతిస్వస్మిన్జగదుపసంహరతీతిథా-తస్మైకేనాకారేణసంహర్తృత్వం,తత్రాహ-అన్తకాయ-ముఖాగ్నినాలోకదాహకాయ-అతఏవ - సూక్ష్మాయనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాయ-ఏవంభూతాయాపి-దురన్తాయఅన్తరహితాయ,అనుపసంహార్యాయేత్యర్థః-సంహారోహికార్యస్యకారణేనసహాసంశ్లే

షః-తస్యకారణాన్తరాభావేనానుపసంహార్యత్వాత్కారణ కాష్ఠాభూతామేత్యర్థః-ఫలితః-ఏవంకార్యావస్థకారణావస్థప్రపఞ్చరూపత్వతదనుగుణగుణయుక్తంనమస్కృత్యజగద్రక్షకత్వతదుపయుక్తగుణవిశిష్టంనమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ విశ్వప్రబోధాయ-విశ్వంప్రబోధయతిధర్మాదిపురుషార్థతత్సాధనప్రకాశకవేదాఖ్యశాస్త్రోపదేశేనవేదయతీతివిశ్వప్రబోధః-తస్మై-విశ్వోజీవయిత్రేఇత్యర్థః-నకేవలంముపదేశమాత్రేణాపితువ్యూహవిభవాన్తర్యామిత్వాదిరూపేణ-విభవమూలత్వసాధ్వసాధునిగ్రహానుగ్రహాదేహేన్ద్రియాదిసంజీవయితృత్వాదిభిశ్చేత్యాహ,ప్రద్యుమ్నాయ - దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహైకప్రయోజనరామకృష్ణాదివిభవమూలప్రద్యుమ్నవ్యూహాయ-అన్తరాత్మనే-సర్వదేశకాలావస్థాసుయుగపత్సర్వజగదన్తఃప్రవేశపూర్వకంప్రశాసనేనభర్త్రే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁నమనోద్విరుక్తిస్తత్తద్గుణవిశేషవిశిష్టత్వాభిప్రాయతఃకృతా-అనిరుద్ధాయఅనిరుద్ధవ్యూహాయ-హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం-య-దీశంమనః ఇన్ద్రియాణిచ-తదాత్మనేతద్రూపాయ,సర్వాత్మకత్వేఽపివిశిష్యహృషీకేశేన్ద్రియగ్రహణమనిరుద్ధోపాసనస్థానకృతం - తథాచోక్తంతృతీయే " యద్వాదుర్వ్యానిరుద్ధాఖ్యంహృషీకాణామధీశ్వరమ్ ।శారదేన్దీవరశ్యామంసంరాధ్యమృషిభిశ్శనై „ రితి - ఉక్తస్యజగద్రూపత్వాదేర్జీవస్యదేవాదిరూపత్వవత్కర్మాయత్తత్వశఙ్కాయామాహ - పరమహంసాయ - హీనస్తికర్మాఖ్యంపుణ్యాపుణ్యరూపంమలమాశ్రితేషుస్వస్మింశ్చేతిహంసః - తతఃకర్మధారయాచ్చతుర్థీ - అపహతపాప్మనఇత్యర్థః - పూర్ణాయఅన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యస్థితాయ-నిత్యనిరుపాధికాన్తర్బహిర్వ్యాప్తికృతంజగద్రూపత్వం నభవతఔపాధికం - జీవస్యతుదేవాదిశరీరేష్వభివ్యాప్తిః " పిప్పలంస్వాద్వత్తి „ తిశ్రుతేఃకర్మకృతేతితస్యదేవాదిరూపత్వమౌపాధికమితితతఃపరమాత్మనోవైలక్షణ్యసిద్ధిః - యద్వా - పరమహంసాయఅపహతపాప్మనే - అతఏవ - నిర్వృతాత్మనేశోకరహితాయ - నిభృతాత్మనఇతిపాఠేక్షయవృద్ధిశూన్యాయ-అతఏవ-పూర్ణాయసర్వదాఽన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యస్థితాయ - యద్వా - పూర్ణాయవ్యాపకాయ - నిభృతాత్మనేఅవాప్తసమస్త

కాయచ । నమోవిశ్వప్రబోధాయప్రద్యుమ్నాయాన్తరాత్మనే ॥౩౪॥ నమోనమోఽనిరుద్ధాయహృషీకేశేన్ద్రియాత్మనే। నమఃపరమహంసాయపూర్ణాయ ❁నిర్వృతాత్మనే ॥౩౫॥ స్వర్గాపవర్గద్వారాయనిత్యంశుచిషదేనమః । నమోహిరణ్యవీర్యాయచాతుర్హోత్రాయతన్తవే ॥౩౬॥ నమఊర్జఇషేత్రయ్యాఃపతయేయజ్ఞరేతసే।తృప్తిదాయచజీవానాంనమస్సర్వరసాత్మనే ॥౩౭॥ సర్వసత్త్వాత్మదేహాయవిశేషాయస్థవీయసే।నమస్త్రైలోక్యపాలాయసహఓజోబలాయచ ॥ ౩౮ ॥ శబ్దలిఙ్గాయనభసేనమోఽన్తర్బహిరాత్మనే । నమఃపుణ్యాయలోకా

కామాయ - అయమపిజగద్రక్షణోపయుక్తఏవగుణః - అవాప్తసమస్తకామోహిస్వాశ్రితాన్సమాహితకామప్రదానేనసమ్యక్పాలయతి-నతుదరిద్రః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁అన్యదపిరక్షణోపయుక్తంగుణజాతమాహ॥ స్వర్గాపవర్గయోః ॥ద్వారాయసాధనభూతాయ " ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః - అమృతస్యైషసేతు „ రిత్యాదిశ్రుతేః - సేతురివసేతుర్లబ్ధకఃప్రాపకః - సేతుర్హితీరాన్తరప్రాపకః -స్వర్గాపవర్గద్వారత్వమేవోపపాదయన్నమస్కరోతి-నిత్యంసదా - శుచిషుయోగిచిత్తేషుసీదతిరమతఇతిశుచిషత్ - యోగిభిర్నిత్యమ్ముపాస్యత్వేనతత్సమీహితాపవర్గప్రదాత్రఇత్యర్థః -హిరణ్యంవీర్యంయస్యసోఽగ్ని - స్తస్మై - అగ్నిరూపాయ-చతుర్ణాంహోతౄణామయంచాతుర్హోత్రః-చతుర్భిఃహోతృభిఃసాధ్యః - తస్మై - తన్తవేయజ్ఞాయ-తద్రూపాయేత్యర్థః-యజ్ఞరూపత్వయజ్ఞారాధ్యత్వతత్ఫలదత్వాదిభిఃస్వర్గద్వారాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ఊర్క్ పితౄణామన్నం - ఇట్ దేవానామన్నం-తద్రూపాయ-ఊర్గిషాదిరూపేణపిత్రాదీనాంతృప్తిమాపాదయతఃతదన్తర్యామిరూపేణయఃఫలదః - తస్మా ఇత్యర్థః - త్రయ్యాః వేదస్య-పతయేరక్షకాయ - ప్రతిపాద్యాయచ-యజ్ఞస్య, రేతఃఫలం , తద్రూపాయఅత్రహిరణ్యరూపాయేత్యాహవనీయాద్యగ్నిరూపత్వముక్తం , చాతుర్హోత్రాయతన్తవఇతిద్రవ్యక్రియామన్త్రాద్యాత్మకయజ్ఞరూపత్వం , ఊర్జఇషఇతియజ్ఞారాధ్యదేవతారూపత్వం , త్రయ్యాఃపతయఇతిస్వర్గాపవర్గతత్సాధనప్రకాశకవేదకారణత్వం । ఏవంస్వర్గాపవర్గద్వారత్వముక్తం , స్వర్గద్వారశబ్దేనఐహలౌకికసుఖసాధనత్వమభిప్రేతం , తదుపపాదయన్నమస్కరోతి-జీవానాం , తృప్తిదాయశబ్దస్పర్శాదివిషయానుభవజసుఖప్రదాయేత్యర్థః , ఏతదుపపాదకంసర్వరసాత్మనఇతి , సర్వరసాఃకట్వామ్లలవణమాధుర్యాదయః,తదాత్మనేతద్రూపాయేత్యర్థః,కట్వాదిరసానామబ్గుణపరిణామరూపత్వాత్ " రసోహమప్సుకౌన్తేయ „ తిరసస్యతద్విభూతిత్వగానాత్సర్వరసాత్మనఇత్యుక్తం-ఇదంశబ్దస్పర్శరూపాత్మకత్వస్యాప్యుపలక్షణం , స్థవీయసేస్థూలాయ , విశేషాయపృథివ్యాత్మనే-గన్ధరూపాయేత్యర్థః" పుణ్యోగన్ధఃపృథివ్యాంచేతిగానాత్ ❁ ॥౩౭॥౩౮॥ ❁ఏవంగన్ధరసాదిభోగ్యరూపేణతృప్తిదత్వముక్తం,అథభోక్తృభోగోప

❁ పా ॥ నిభృతాత్మనే.

కరణభోగస్థానాదిరూపేణాత్మ స్థితత్వమాహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వసత్త్వాత్మ దేహాయ, సర్వమచేతనజాతంభోగోపకరణభోగస్థానరూపం, సర్వే ఆత్మానోభోక్తారోజీవాశ్చ దేహశ్శరీరంయస్య, తస్మై ప్రకారాన్తరేణాపిత్మ స్థితత్వమాహ-సహః ప్రవృత్తిసామర్థ్యమిన్ద్రియశక్తిః, ఓజస్తేజః-బలంధారణసామర్థ్యం దేహశక్తిః, స్తద్రూపాయేత్యర్థః, సహఆదిరూపేణాపిత్మస్థితాయేత్యర్థః, ఏవమాకారేణజగద్రక్షకత్వమిత్యాహ, త్రైలోక్యపాలాయ, ఉక్తప్రకారేణత్రైలోక్యాన్తర్భూతకృత్స్నజగత్పాలాయేత్యర్థః ॥ ఏవంజగదుపాదానత్వతదన్తరాత్మత్వ తదనన్యత్వ తత్సంహర్తృత్వాదిభిస్తదేకాసాధారణైః ధర్మైఃసర్వోత్కృష్టంనమస్కృత్య - అథచిదచిదాత్మకంసర్వమపివస్తుత్వచ్ఛరీరమేవ- అతస్త్వత్తోనోత్కృష్టమస్తీత్యభిప్రాయేణసర్వాత్మకత్వేననమస్కరోతి॥ శబ్దలిఙ్గాయేతి॥ శబ్దఆకాశగుణః - స-లిఙ్గంశరీరంయస్య -తస్మై, నభసేఆకాశరూపాయచ-ఇదంవాయ్వాదితద్గుణశరీరకత్వస్యాప్యుపలక్షణం - శబ్దాదిషు నియమనపూర్వకంవ్యాప్యతచ్ఛరీరకత్వేనస్థితాయేత్యర్థః - వ్యాప్తిశ్చవేద్యామగ్నిరివనబహిరేవ - తిలేషుతైలమివనాన్తరేవ - కింత్వన్తర్బహిశ్చేత్యాహ - అన్తర్బహిరాత్మనఇతి-అతతిసన్తతమవిచ్ఛేదేనవ్యాప్నోతీత్యాత్మా - అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యస్థితాయేత్యర్థః -తథాచశ్రూయతే॥ అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థిత,, ఇతి-పుణ్యాయయజ్ఞదానాదిరూపపుణ్యశరీరాయ-అముష్మైతత్సాధ్యస్వర్గాదిలోకరూపాయ-లోకాయఏతల్లోకరూపాయ - భూరివర్చసేజ్ఞానప్రచురజీవరూపాయ ✽ ॥౪౦॥ ✽ ప్రవృత్తాయనివృత్తాయచకర్మణే ప్రవృత్తినివృత్త్యాత్మకకర్మరూపాయ, పితృదేవాయ ప్రవృత్తికర్మారాధ్యతత్ఫలప్రదపితృదేవాదిశరీరాయ, ధర్మవిపాకాయ-ధర్మోఽత్రానభిసంహితఫలభగవదారాధనరూపః - తస్య-విపాకఃఫలం, తస్మైనివృత్తిధర్మఫలరూపాయేత్యర్థః-తథా, మృత్యవేదుఃఖదాయదుఃఖప్రదమృత్యురూపాయ ✽ ॥౪౧॥ ✽ హేఆశిషామీశ-యద్వా - హేఈశ- ఆశిషాంధర్మాదీనాం, కారణాత్మనేఫలప్రకాశకాయ - మనవేసర్వజ్ఞాయ, స్వాయంభువాదిమనురూపాయవా - మన్వన్తరాధిదైవతాయవా-మ

య ✽ అముష్మైభూరివర్చసే ॥౪౦॥ ప్రవృత్తాయనివృత్తాయపితృదేవాయకర్మణే। నమోధర్మవిపాకాయమృత్యవేదుఃఖదాయచ ॥౪౧॥ నమస్తఆశిషామీశమనవేకారణాత్మనే ।నమోధర్మాయబృహతేకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే ॥౪౨॥ పురుషాయపురాణాయసాఙ్ఖ్యయోగేశ్వరాయచ । శక్తిత్రయసమేతాయమీఢుషేఽహఙ్కృతాత్మనే॥ చేతఆకృతిరూపాయనమోవాచోవిభూతయే ॥౪౩॥ దర్శనంనోదిదృక్షూణాందేహిభాగవతార్చితమ్।

న్త్రరూపాయవా - ఏవంసర్వాత్మకత్వేననమస్కృత్యసాక్షాన్నమస్కరోతి - బృహతేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వాయ-ధర్మాయకృష్ణాయకృష్ణాఖ్యసిద్ధరూపధర్మాయ - సిద్ధరూపే ఽపిధర్మశబ్దః ప్రయుజ్యతే, తథాచశ్రీమహాభారతే॥ యేచవేదవిదోవిప్రాయేచాధ్యాత్మవిదోజనాః। తేవదన్తిమహాత్మానంకృష్ణంధర్మంసనాతన,, మితి॥ అకుణ్ఠమేధసేఅప్రతిహతజ్ఞానాయ ✽ ॥౪౨॥ ✽ పురుషాయేతి॥ పురాణపురుషాయ-కపిలాద్యంశావతారరూపేణనమస్కరోతి-సాఙ్ఖ్యేశ్వరః కపిలః - యోగేశ్వరోహిరణ్యగర్భ, స్తద్రూపాయ-శక్తిత్రయః సర్గాదిసామర్థ్యం- తద్యుక్తాయ-నవబ్రహ్మేన్ద్రకాలరుద్రరూపాయేత్యర్థః - మీఢుషే ‹‹ మిహసేచనే ,, వర్షప్రదసూర్యాత్మకపర్జన్యరూపాయ ‹‹ తపామ్యహమహంవర్షంనిగృహ్ణామ్యుత్సృజామిచే ,, తిపర్జన్యస్యాపిభగవద్విభూతిత్వజ్ఞాపనాత్ - అహఙ్కృతంఅహఙ్కారతత్త్వం, తస్యాత్మనే-చేతఆకృతిరూపాయ-చేతసఆకృతిఃస్వరూపం - తదేవయస్యరూపం, సతథోక్త, స్తస్మై ‹‹యస్యాహఙ్కారశ్శరీరంయస్యమనశ్శరీర,, మితిశ్రుతేః-వాచోవిభూతయేవాక్ప్రపఞ్చాయ - యద్వా, చేతశ్చాకృతిశ్శరీరంచయస్యరూపం - సతథోక్త, స్తస్మై, మనోవాక్కాయరూపత్రయాత్మనే, మనఆదివిషయరూపాయేత్యర్థః-ఇదమనుక్తరూపత్వసఙ్గ్రాహకం - కించిద్ధివస్తుక్షీరశర్కరాదిగతమాధుర్యాదివదేవంవిధమితివాచావక్తుమశక్యమపిమనసాచిన్తయితుంశక్యం - కించిచ్చవస్తుదూరస్థమేర్వాదివచ్చక్షురాదిభిరనుభవితుమశక్యమప్యేవంవిధమితివాచావక్తుంశక్యం-కించిద్ధికామేనానుభవితుంశక్యంయథాసన్నికృష్టఘటపటాదికం-ఏవంవిధవస్తుశరీరాయేత్యర్థః ✽ ॥౪౩॥ ✽ ఏవంపారమైశ్వర్యాపాదకగుణగణవిశిష్టంభగవన్తంనమస్కృత్యతదీయదివ్యమఙ్గలవిగ్రహదర్శనంప్రార్థయమానోవిగ్రహంచవర్ణయతి॥ దర్శనమితినవభిః ॥ భాగవతైః, రర్చితం- తే- రూపం, దిదృక్షూణాంద్రష్టుమిచ్ఛూనాం, నోఽస్మాకం, దర్శనం- దేహి-త్యన్వయః, రూపంవిశినష్టి, స్వానాంభక్తానాం-ప్రియతమం-సర్వేషా-మిన్ద్రియాణాం, మే-గుణాఅసాధారణధర్మాః శ్రవణస్పర్శనదర్శనాఘ్రాణనాదయః-తైః రఞ్జనంఅభివ్యంగ్యంయథాతథా- దేహీతిక్రియావిశేషణం - యద్వా - సర్వేషామిన్ద్రియాణామప్రాకృతానాం-తద్గుణానాంశబ్దాదీనాంచ, అఞ్జనమభి

వ్యక్తిర్యస్మిన్, తదితిః సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస ,, ఇతిశ్రుతేః ✿ ॥౪౪॥ ✿ స్నిగ్ధః, ప్రావృషివర్షర్తావ్యోఘన- స్తద్వత్-శ్యామం, సర్వేషాంసౌన్దర్యాణాంసఙ్గ్రహోయస్మిన్ - చారవస్సున్దరాః, ఆయతా ఆజానులమ్బిన-శ్చత్వారో-బాహవో, యస్మిన్, సుజాతంసుకుమారం- రుచిరంసున్దర-మాననం-యస్మిన్ ✿ ॥౪౫॥ ✿ పద్మస్యకోశమధ్యేయానిపలాశాని - తద్వదక్షిణీయస్మిన్-సున్దరేభ్రువౌయస్మిన్, శోభనానాసికాయస్మిన్ - శోభనాఃద్విజాఃదన్తాఃయస్మిన్-సుకపోలమాస్యంయస్మిన్నితిబహువ్రీహిగర్భోబహువ్రీహిః, సమాకర్ణావేవవిభూషణంయస్మిన్-కుణ్డలయోరగ్రేవక్ష్యమాణత్వాత్ ✿ ॥౪౬॥ ✿ ప్రీత్యాప్రహసితావివా, పాఙ్గా-యస్మిన్-అలకైఃకున్తలైః, ఉపశోభితం-నూతనపఙ్కజకిఞ్జల్కవత్పిశఙ్గందుకూలంయస్మిన్-మృష్టేనిర్మలేకుణ్డలేయస్య ✿ ॥౪౭॥ ✿ స్ఫురన్తికిరీటాదీనియస్మిన్-శఙ్ఖాదిభి-రుత్తమా, ఋద్ధిర్లక్ష్మీ,గస్మిన్నస్తీతితథా ✿ ॥౪౮॥ ✿ సింహస్కన్ధత్విష ఇతిద్వితీయాబహువచనం-సింహస్కన్ధేపరితఃప్రసరన్తః కేసరాఇవసర్వతోయాస్త్విషస్తాబిభ్రతీ-యా, సౌభగా-గ్రీవా-తస్యాం- కౌస్తుభోయస్మిన్, యద్వా,సింహస్యేవయాస్కన్ధా-తయో-స్త్విషఃకుణ్డలహారాదిదీప్తీర్బిభ్రతీతిపృథగ్విశేషణం - సౌభగయుక్తగ్రీవాయాంకౌస్తుభోయస్మిన్-సౌభగాగ్రీవాయస్యసకౌస్తుభోయస్మిన్నితిబహువ్రీహిగర్భోవాబహువ్రీహిః, శ్రియాహేతుభూతయా-ఆక్షిప్తః తిరస్కృతో-నికషాశ్మాసువర్ణరేఖాఙ్కితోనికషపాషాణోయేన, తాదృశేన-ఉరసా - ఉల్లసచ్ఛోభమానం-యద్వా,శ్రియాఉపలక్షితేన-నికషోపర్యుపరక్తసువర్ణరేఖాసదృశశ్రియాఉపలక్షితేనేత్యుగోపి శేషణం, ఆక్షిప్తఃశఙ్కితః-నికషాశ్మా, యేన-తేన-ఉరసా-ఉల్లసత్-శోభమానం-లక్ష్మీసహితంశ్యామంవక్షఃకనకనికషరేఖాన్వితమశ్మానంశఙ్కయతీత్యర్థః ✿ ॥౪౯॥ ✿ పూరకరేచకాభ్యాంశ్వాసోచ్ఛ్వాసాభ్యాం, సంవిగ్నాశ్చపలా, వలయ-స్తాభి, వల్గుసున్దరం, దలవదశ్వత్థపత్రసదృశ, ముదరం-యస్మిన్-యద్వా,స్పృ

రూపంప్రియతమంస్వానాం * సర్వేన్ద్రియగుణాఞ్జనమ్ ॥ ౪౪ ॥ స్నిగ్ధప్రావృడ్ఘనశ్యామంసర్వసౌన్దర్యసఙ్గ్రహమ్ । చార్వాయతచతుర్బాహుంసుజాతరుచిరాననమ్ ॥౪౫॥ పద్మకోశపలాశాక్షంసున్దరభ్రుసునాసికమ్।
సుద్విజంసుకపోలాస్యంసమకర్ణవిభూషణమ్ ॥౪౬॥ ప్రీతిప్రహసితాపాఙ్గమలకైరుపశోభితమ్ । లసత్పఙ్కజకిఞ్జల్కదుకూలంమృష్టకుణ్డలమ్॥ ౪౭॥ స్ఫురత్కిరీటవలయహారనూపురమేఖలమ్। శఙ్ఖచక్రగదాపద్మమాలామణ్యుత్తమర్ధిమత్ ॥౪౮॥ సింహస్కన్ధత్విషోబిభ్రత్సౌభగగ్రీవకౌస్తుభమ్ । శ్రియాఽనపాయిన్యాఽఽక్షిప్తనికషాశ్మోరసోల్లసత్ ॥౪౯॥ పూరరేచకసంవిగ్నవలివల్గుదలోదరమ్। ప్రతిసఙ్క్రామయద్విశ్వంనాభ్యాఽఽవర్తగభీరయా ॥ ౫౦ ॥ శ్యామశ్రోణ్యధిరోచిష్ణుదుకూలస్వర్ణమేఖలమ్ । సమచార్వఙ్ఘ్రిజఙ్ఘోరునిమ్నజానుసుదర్శనమ్ ॥౫౧॥ పదాశరత్పద్మపలాశరోచిషానఖద్యుభిర్నోఽన్తరఘంవిధున్వతా । ప్రదర్శయస్వీయమపాస్తసాధ్వసంపదంగురోర్మార్గగురుస్తమోజుషామ్ ॥౫౨॥ ఏతద్రూపమనుధ్యేయమాత్మశుద్ధిమభీప్సతామ్।యద్భక్తియో

ష్ట్యాపూర్య తేపాల్యతఇతివాజగత్పూరం-తత్ - రేచకంసంపూరణసమర్థం- యస్మిన్ -సంవిగ్నాఃసమ్మర్దాః-వలయోయస్మిన్-దలవదుదరం-పూరకరేచకసంవిగ్నవళి-వల్గు,దళోదరంయస్మిన్నితి త్రిపదబహువ్రీహిః - పూర్వయోఃకర్మధారయే-ద్విపదోవాబహువ్రీహిః - యతోనాభిద్వారాన్నిర్గతం - విశ్వం - ఆవర్తవద్గభీరయా-నాభ్యా - ప్రతిసఙ్క్రామయత్ పునఃప్రవేశయదివస్థితం-గంభీరనాభిద్వారేణబహిష్ఠంవిశ్వంఅన్తర్నివేశయదివస్థితమిత్యర్థః ✿ ॥౫౦॥ ✿ శ్యామయోఃశ్రోణ్యోర్నితమ్బయో-రధికం-రోచిష్ణు -యత్పీతందుకూలం, తత్ర-స్వర్ణమయీమేఖలా-యస్మిన్ - అఙ్ఘ్రిజఙ్ఘేచఊరూచ - నిమ్నేఅనున్నతే-జానునీచ-సమైశ్చారుభిః, జాన్వాదిభిశ్శోభనం - దర్శనం -యస్య ✿ ॥౫౧॥ ✿ ఏవంవిగ్రహమనువర్ణ్యతద్దర్శనంప్రార్థయతే, పదేతిశరది-యత్పద్మం - తస్య,యానిపలాశాని-తద్వ - ద్రోచిర్యస్య - తేన-పదాచరణేన-నోఽస్మాకం-అన్తరఘంఅన్తస్స్థితంపాపహేతుమజ్ఞానం-నఖకాన్తిభి-ర్విధున్వతాఅపనయతా-శరత్పద్మస్థానీయచరణస్థ పలాశస్థానీయాఙ్గుళిస్థనఖరోచిర్భిః - అఘం, విధున్వతా-పదా - అపాస్తంనిరస్తం, సాధ్వసంభక్తానాంభయం- యస్మిన్-త - త్స్వీయం-పదంరూపం,యద్వా, ఉక్తవిధేనపదా-ఉపలక్షితః-త్వం, అపాస్తసాధ్వసం,స్వీయం, పదం-పద్యతేఅవగమ్యతఇతిపదంరూపం-ప్రదర్శయయత-స్త్వమేవ-తమోజుషామజ్ఞానినాం, గురోర్మార్గగురుఃగురుమార్గప్రదర్శకోభవసి ✿ ॥౫౨॥ ✿ ననుఃనమాంసచక్షురభివీక్షతేతం - నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనంహృదామనీషామనసాభిక్లిప్త ,, ఇతిప్రాకృతచక్షురాదిభిరగ్రాహ్యంయోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్య - మప్రాకృతం మదీయరూప - మపరిశుద్ధమనసస్తవ కథం ప్రదర్శయేతి ప్రార్థయసఇత్యాశఙ్క్యయామాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతదుక్తవిధం - తవ - రూపం - ఆత్మశుద్ధిమన్తఃకరణనైర్మల్య - మభీప్సతామస్మాకం- కేవల - మనుధ్యేయమేవ - ఏతద్రూపస్యధ్యానవిషయత్వమేవప్రదర్శయేతిప్రార్థ్యతే - నతుసాక్షాత్కారఇతి,

భావః - కిం ధ్యానవిషయత్వమాత్రసాధ్యం - తత్రాహ - యతః ధ్యానవిషయాత్త్వద్రూపాత్ - ధ్యానయోగాఙ్గత్వేన స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మమనుతిష్ఠతాం పుంసా - మభయదః సాక్షాన్మోక్షసాధనభూతో - భక్తియోగః పరమభక్తియోగో - భవతి - ధ్యానయోగోఽపి పరజ్ఞానప్రణాడ్యా పరమభక్తియోగరూపేణ పరిణమత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ పరమభక్తిమతా తు భవాన్ లభ్య ఇత్యాహ ॥ భవానితి ॥ సర్వదేహినాం దుర్లభోఽపి భవాన్ - భక్తిమతా - ప్రశంసాయాం మతుప్, పరమభక్తిమతా లభ్య ఏవ - దుర్లభత్వమేవాహ - స్వారాజ్యస్యేతి - ఆత్మవిదాం ఉక్తభక్తియోగనిష్ఠానాం, గతిః ప్రాప్యస్త్వం - స్వారాజ్యస్య స్వేన రాజత ఇతి స్వరాట్ - తస్య భావః స్వారాజ్యం కైవల్యం - అపాదానస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ - స్వారాజ్యాదపి - అభిమతః స్పృహణీయః - స్వారాజ్యం హి సర్వస్మాదభిమతం - తతోఽప్యభిమతస్త్వమిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అతోఽతీవ స్పృహణీయాత్త్వత్తోఽన్యన్న కించిద్వాఞ్ఛామీత్యాహ ॥ తమితి ॥ తం, దురారాధ్యం ఉపాయాన్తరైరారాధయితుమశక్యం - భవన్తం - సతామపి - దురాపయా దుస్సాధయా, ఏకాన్తభక్త్యా అవ్యభిచారిణ్యా భక్త్యా, ఆరాధ్య, త్వత్పాదమూలం వినా - బహిరన్యత్ - స్వర్గాదిసుఖం - కో వా వాఞ్ఛేత్, న కోఽపీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ తత్ర హేతుః - యత్ర పాదమూలే - అరణం శరణం - ప్రవిష్టం పాదమూలే శరణం గతమిత్యర్థః - కృతాన్తః కాలో - మయాఽయం వశీకృత ఇతి నాభిమానం కరోతి - కిం కుర్వన్, వీర్యం ప్రభావః - శౌర్యముత్సాహః - తాభ్యాం విస్ఫూర్జితయా క్షుభితయా భ్రువా, విశ్వం - విధ్వంసయన్ నాశయన్ ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ త్వత్పాదమూలం ప్రపన్నస్య కృతాన్తభయాభావః కియానయం లాభః - యావతా త్వద్భక్తసఙ్గలేశ ఏవ సకలపురుషార్థశ్రేణీశిరస ఉపరి వర్తత ఇత్యాహ - భగవతస్తవ - సఙ్గినాం త్వద్భక్తానామిత్యర్థః - తేషాం, సఙ్గస్య - క్షణార్ధేనాపి - న - స్వర్గం - తులయే సమానం గణయామి, న వా - అపునర్భవం మోక్షం - భాగవతసఙ్గస్య స్వర్గమోక్షౌ న సదృశౌ - కిం పునర్మరణశీలానాం, ఆశిషః ఆశీర్విష

గోఽభయదస్స్వధర్మమనుతిష్ఠతామ్ ॥ ౫౩ ॥ భవాన్భక్తిమతా లభ్యో దుర్లభస్సర్వదేహినామ్ । స్వారాజ్యస్యాప్యభిమత ఏకాన్తేనాత్మవిద్గతిః ॥ ౫౪ ॥ తం దురారాధ్యమారాధ్య సతామపి దురాపయా । ఏకాన్తభక్త్యా కో వాఞ్ఛేత్పాదమూలం వినా బహిః ॥ ౫౫ ॥ యత్ర ప్రవిష్టమరణం కృతాన్తో నాభిమన్యతే । విశ్వం విధ్వంసయన్వీర్యశౌర్యవిస్ఫూరితభ్రువా ॥ ౫౬ ॥ క్షణార్ధేనాపి తులయే న స్వర్గం నాపునర్భవమ్ । భగవత్సఙ్గిసఙ్గస్య ముక్తానాం కిముతాశిషః ॥ ౫౭ ॥ అథానఘాఙ్ఘ్రేస్తవ కీర్తితీర్థయోరన్తర్బహిస్స్నానవిధూతపాప్మనామ్ । భూతేష్వనుక్రోశసుసత్త్వశీలినాం స్యాత్సఙ్గమోఽనుగ్రహ ఏష నస్తవ ॥ ౫౮ ॥ న యస్య చిత్తం బహిరర్థవిభ్రమం తమోగుహాయాం చ విశుద్ధమావిశత్ । యద్భక్తియోగానుగృహీతమఞ్జసా మునిర్విచష్టే నను తత్ర తే గతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ యత్రేదం వ్యజ్యతే వి

యపుత్రపశ్వన్నాదయ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ ఏవం నిరతిశయగుణవత్తరత్వాద్భాగవతసఙ్గస్య, అథ అతో హేతోః - అనఘావఘహరావఙ్ఘ్రీ యస్య, తస్య, తవ - కీర్తిర్యశః - తీర్థం గఙ్గా - తయోః - క్రమేణ, అన్తర్బహిస్స్నానాభ్యాం, విధూతః పాప్మా యేషాం - అత ఏవ - భూతేష్వనుక్రోశః కృపా, సుసత్త్వం సత్త్వోత్తరం చిత్తం - శీలం ఆర్జవాదికం చ, యేషాం సన్తి - తేషాం - సఙ్గమోఽస్మాకం - స్యాత్, ఏషః - నోఽస్మాకం - త్వదనుగ్రహః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ త్వత్కృతోఽనుగ్రహః త్వజ్జ్ఞానమపి భాగవతసఙ్గాదేవ భవతీత్యాహ ॥ నయస్యేతి ॥ యేషాం భాగవతానాం, భక్తియోగేనానుగృహీతం - శుద్ధం సత్త్వప్రచురం, సద్యస్య పుంసః, చిత్తం బహిరర్థాః శబ్దాదిబాహ్యవిషయాః, తేషు, విభ్రమం న భవతి ప్రాప్యతాభ్రాన్తిమన్న భవతి - తమోరూపాయాం గుహాయాం చ నావిశత్ నలీనం స్యాత్ - తదా స మునిః - తే - గతిం స్వరూపం - అఞ్జసా సుఖేన, విచష్టే జానాతి ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ గతిం విశిష్యన్ ప్రపద్యతే ॥ యత్రేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం - విశ్వం, యత్ర ఆధారభూతే త్వత్స్వరూపే - వ్యజ్యతే వ్యక్తం భవతి, యచ్చ త్వత్స్వరూపం - విశ్వస్మిన్ కృత్స్నప్రపఞ్చే, అవభాతి ప్రకాశతే - వ్యాప్నోతి - తదేవ పరబ్రహ్మాఖ్యం తత్త్వమిత్యర్థః - యత్రేవమిత్యనేనాధారత్వముక్తం, కథమమూర్తస్యాధారత్వమితి శఙ్కాయాం అభివ్యాపకత్వరూపమాధారత్వమిత్యాశయేన విశ్వస్మిన్నవభాతీయదిత్యుక్తం, ఆధారో హి త్రివిధః - ఔపశ్లేషికః - వైషయికః - అభివ్యాపకశ్చేతి, సర్వం వ్యాప్యావస్థితస్యాపి వ్యాప్యవస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ, జ్యోతిరాకాశమివ విస్తృతమితి - విస్తృతమాకాశమివ - జ్యోతిస్సూర్యాదిరివేతి దృష్టాన్తద్వయమభిప్రేతం - తథా హ్యుభయం దృష్టాన్తీకృతమభియుక్తైః “ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథక్పృథక్ తథాత్మైకోహ్యనేకస్థో జలాధారేష్వివాంశుమాన్” ఇతి - అయమభిప్రాయః - ఘటకరకాదిషు యథా వృద్ధిహ్రాసభాక్షు పృథక్పృథక్ సంయుజ్యమానమప్యాకాశం దోషహేత్వభావాద్వృద్ధిహ్రాసాదిదోషైర్న స్పృశ్యతే, యథా చ జలాధారేషు విషమేషు వస్తుతోఽనవస్థితస్తత్ర దృశ్యమానోఽప్యంశుమాన్ దోషహేత్వభావాత్తద్గతవృద్ధిహ్రాసాదిభి

ర్నస్పృశ్యతే తద్వదితి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఏవం విశ్వాధారత్వముక్తం, అథ విశ్వస్య నిమిత్తముపాదానంచ కారణం త్వమేవేత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యో భవాన్, ఇదం స్వాత్మకం, విశ్వం, బహురూపయా బహుధా పరిణామశీలయా, మాయయా-సృజన్-బిభర్తి - పునః - క్షపయతి-సంహరతి - తథాప్య - విక్రియః నిర్వికారః - కథంభూతయా మాయయా - ఆత్మదుస్థయా-ఆత్మసు జీవేషు - దుస్థయా దుష్టం యథా భవతి తథా స్థితయా - సంసారిరూపేణానర్థకారిత్వేన స్థితయేత్యర్థః-యయా ఆత్మదుస్థయా మాయయా - యద్యస్మాదీశ్వరా-ద్భేదబుద్ధిః స్వనిష్ఠబుద్ధిః - సదివ సదర్థవిషయజ్ఞానమివ - భవతి-తం-త్వా-మాత్మతన్త్రం స్వతన్త్రం - ప్రతీమహి ప్రపద్యామహీత్యర్థః-అత్రాత్మదుస్థయేతి జీవేషు దుస్థత్వకథనేన పరమాత్మన్యనర్థకారిత్వముక్తం యద్భేదబుద్ధిస్సదివేతి స్వతన్త్రాత్మభ్రమహేతుత్వస్యాప్యుపలక్షణం - అవిక్రియ ఇత్యనేనోపాదానత్వముక్తం -నిషేధో హి ప్రసక్తిపూర్వకః - ప్రసక్తిశ్చోపాదానత్వేన-నిమిత్తస్య వికారప్రసక్త్యభావాత్ - భావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగో హ్యుపాదానత్వం - తతశ్చావస్థాయోగిత్వప్రయుక్తవికారప్రసక్తౌ తన్నిషేధోయుక్తః - వికారస్యాపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతచేతనాచేతనగతత్వాద్విశేష్యే వికారాభావాదవిక్రియ ఇత్యుక్తం - నను-నిమిత్తకారణస్యాపి కులాలాదేః స్వేదశ్రమాదివికారదర్శనాత్తద్వ్యత్పరస్మిన్నపి సనిమిత్తత్వప్రయుక్తవికారోనిషిద్ధ ఇతి చేన్న " తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత " ఇతి సఙ్కల్పమాత్రేణ జగత్సృజతో వికారప్రసక్త్యభావాత్ -సృజన్నితి నిమిత్తత్వముక్తం - కర్తృత్వమేవ హి నిమిత్తత్వం-తత్ర విశిష్టత్వాకారేణోపాదానత్వం - నిష్కృష్టవిశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వమితి వివేకః - బిభర్తి క్షపయతీతి రక్షితృత్వం సంహర్తృత్వంచ తస్యైవేత్యుక్తం భవతి-ఆత్మతన్త్రమిత్యనేన అకర్మవశ్యత్వముక్తం- అనేన శ్లోకద్వయేన " బ్రహ్మవనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్ యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః । మనీషిణో మనసా విబ్రవీమి వో యదధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయ " న్నితి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః - అత్ర కింస్విద్వనమిత్యాదినా వృక్షశబ్దోపలక్షితముపాదానం-వనశబ్దోపలక్షితమాధారః - యదధ్యతిష్ఠదితి నిమిత్తంచ కిమితి ప్రశ్నపూర్వకం బ్రహ్మణ ఏవోపాదానత్వనిమిత్తత్వాధారత్వాదీని నాన్యస్యేతి ప్రతిజ్ఞాపూర్వకోత్తరపరత్వ

శ్వం విశ్వస్మిన్నవభాతి యత్ । తత్త్వం బ్రహ్మ పరం జ్యోతిరాకాశమివ విస్తృతమ్ ॥ ౬౦ ॥ యో మాయయేదం పురురూపయాసృజన్బిభర్తి భూయః క్షపయత్యవిక్రియః । యద్భేదబుద్ధిస్సదివాత్మదుస్థయా తమాత్మతన్త్రం భగవన్ప్రతీమహి ॥ ౬౧ ॥ క్రియాకలాపైరిదమేవ యోగినశ్శ్రద్ధాన్వితాస్సాధు యజన్తి సిద్ధయే। భూతేన్ద్రియాన్తఃకరణోపలక్షణం వేదే చ తన్త్రే చ త ఏవ కోవిదాః ॥ ౬౨ ॥ త్వమేక ఆద్యః పురుషః సుప్తశక్తిస్తయా రజస్సత్వత

మస్య వాక్యస్యావగమ్యతే - యతః వృక్షశబ్దోపలక్షితోపాదానాద్బ్రహ్మణః-ద్యావాపృథివ్యుపలక్షితం కృత్స్నం జగత్ - నిష్టతక్షుః నిష్టతక్షుస్ససర్జేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఈదృశభగవత్స్వరూపవిషయకం భక్త్యాత్మకం జ్ఞానం భాగవతసఙ్గాదేవ లభ్యత ఇత్యుక్తం - ఇదానీం భాగవతసఙ్గవత్స్వవర్ణాశ్రమోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగశ్చ భక్త్యఙ్గమిత్యాహ ॥ క్రియాకలాపైరితి ॥ యే యోగినః- ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగ ఏషామస్తీతి యోగినః- శ్రద్ధాయుక్తాస్సన్తః - క్రియాకలాపైః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మకలాపైః-అనభిసంహితఫలై-రిదమేవ ఉక్తవిధమేవ- భగవత్స్వరూపసిద్ధయేముక్తయే-సాధుసమ్యక్ - యజన్త్యారాధయన్తి- ఇదం కథంభూతం-భూతేన్ద్రియాదిభిరప్రాకృతైశ్శుద్ధసత్వమయైరుపలక్ష్యత ఇత్యుపలక్షణం - అప్రాకృతోక్తవిధదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టమిత్యర్థః-త ఏవ యోగినః - వేదే కర్మయోగప్రకాశకే-తన్త్రే ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగప్రకాశకే సాఙ్ఖ్యతన్త్రే చ - కోవిదాః కుశలా-భవన్తి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ అవిక్రియ ఇత్యనేనోపాదానకారణత్వముపక్షిప్తం - బిభర్తీతి భర్తృత్వం-క్షపయతీతి సంహర్తృత్వంచ-తముపపాదయతి ॥ త్వమితి చతుర్భిః ॥ తత్ర త్వమిత్యుపాదానముపపాదయతి ॥ త్వముక్తవిధస్వరూపరూపగుణవిభూతిస్త్వం పురుషః, ఆద్యః ఆదౌ సృష్టేః పూర్వం భవ ఆద్యః- సృష్టేః పూర్వం ప్రలయదశాయామాసీరిత్యర్థః - కథంభూత ఆసమిత్యత్రాహ, సుప్తశక్తిః-సుప్తాః స్వస్మిన్లీనాః, శక్తయః చిదచిదాదిశక్తయో, యస్య, అత ఏవ, ఏకః అసహాయః, వక్ష్యమాణనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనాసహాయ ఏవావస్థిత ఇత్యర్థః - తత - స్తయాస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా శక్త్యా - రజస్సత్వతమ ఇతి ద్వన్ద్వైక్యం - తదపేక్షయా విభిద్యత ఇత్యేకవచనం - రజస్సత్వతమాంసి - విభిన్నాని విభక్తాన్యభూవన్ - యతో రజ ఆదే - ర్మహా - న్మహతో ఽహఙ్కారస్త్రివిధః - తతో - భూతాదిభ్యః క్రమేణ - ఖమాకాశః తతో - మరుద్వాయుః - తతోఽగ్నిః - తతో-వాః ఆపః-తతో-ధరా పృథ్వీ-తేభ్యః ఖాదిభ్యః-పఞ్చీకృతేభ్యో - ఽణ్డోత్పత్తిద్వారా - సురా బ్రహ్మాదయః - ఋషయో మరీచ్యాదయః - అస్యాఽభూవన్ మనుజతిర్యగాదయ అభూవన్ - సృష్టేః పూర్వం స్వస్మిన్నుపసంహృతచిదచిచ్ఛక్తిర్నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్త్వమేక ఏవ కారణతయాఽ

వస్థితోఽపేక్షితకర్తృకరణాధికరణాద్యుపకరణజాతస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః స్వలీలైకప్రయోజనస్స్వాత్మికాం మాయాం జీవద్వారాఽనుప్రవిశ్య మాయాశరీరకం స్వాత్మానమేవ సఙ్కల్పమాత్రేణ మహదాదిపృథివ్యన్తసమష్టిరూపేణ దేవాదిచతుర్విధవ్యష్టిభూతభూతరూపేణ చ పరిణమయ్య స్వాపర్యయా తత్తన్నామరూపవిభాగా సీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ త్వం పురుష ఇత్యుక్తం తత్ర పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం దర్శయన్ పురుషశబ్దవాచ్యతామాహ ॥ సృష్టమితి ॥ యతః యో భగవాన్, స్వశక్త్యా ప్రకృతిరూపయా, సృష్టమిదం చతుర్విధం దేవమనుష్యతిర్యక్స్థావరభేదేన చతుర్విధం పురం శరీరం ఆత్మనోంఽశకేన అంశభూతేన జీవేన జీవాన్తరాత్మతయా పురమనుప్రవిష్టః అథో అతః తం భగవన్తం అన్తః పురస్యాన్తః, జీవాన్తరాత్మతయా సన్తం, పురుషం విదుః పురుషశబ్దవాచ్యం విదుః తథా చోక్తం "పూస్సంజ్ఞే వై శరీరేఽస్మిన్ శయనాత్పురుషో హరిః। శకారస్య షకారోఽయం వ్యత్యయేన ప్రయుజ్యతే" ఇతి కోఽసావాత్మనోంఽశః యదన్తరాత్మతయా పురమనుప్రవిష్టః తత్రాహ యో జీవః, హృషీకైరిన్ద్రియైః సారఘం సారఘాః మధుమక్షికాః సారం పుష్పాదిగతం ఘ్నన్తి గచ్ఛన్తి ప్రాప్నువన్తీతి వ్యుత్పత్త్యా అత్ర సారఘశబ్దస్తదుపార్జితమధుని లాక్షణికః మధుకరోపార్జితమధ్వివ మధుకరస్థానీయైరిన్ద్రియైరుపార్జితశబ్దాదిభోగ్యజాతం భుఙ్క్తే అనుభవతి స ఇత్యర్థః, అత్ర జీవాన్తరాత్మతయా అనుప్రవేశకథనం నియతదేశకాలకర్మాద్యనుగుణ్యేన జగద్రక్షణార్థానుప్రవేశాభిప్రాయకమ్ ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ అథ సంహర్తృత్వముపపాదయతి ॥ య ఏషః కాలశరీరకస్త్వం, అత్యుగ్రవేగః కాలవేగమనుసందధతా మాయుః క్షయనిమిత్తభయోత్పాదాత్ అలక్ష్యమాణరూపః అవిషహ్యవేగో వాయుర్మేఘపఙ్క్తీరివ భూతైరేవ భూతాని, కాలయానః పీడయన్, వికర్షసి సంహరసి ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ వికర్షణప్రకారమేవాహ ॥ ప్రమత్తమితి ॥ ఇతి కృత్యమేవం కర్తవ్యమితి,

మోఽవిభిద్యతే । మహానహం ఖం మరుదగ్నివార్ధరాస్సురర్షయో భూతగణా ఇదం యతః ॥ ౬౩ ॥ సృష్టం స్వశక్త్యేదమనుప్రవిష్టశ్చతుర్విధం పురమాత్మాంశకేన । అథో విదుస్తం పురుషం సన్తమన్తర్భుఙ్క్తే హృషీకైర్మధుసారఘం యః ॥ ౬౪ ॥ స ఏష లోకానతిచణ్డవేగో వికర్షసి త్వం ఖలు కాలయానః । భూతాని భూతైరనుమేయతత్త్వో ఘనావలీర్వాయురివావిషహ్యః ॥ ౬౫ ॥ ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచిన్తయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్ । త్వమప్రమత్తస్సహసాఽభిపద్యసే క్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమన్తకః ॥ ౬౬ ॥ కస్త్వత్పదాబ్జం విజహాతి పణ్డితో యస్తేఽవమానవ్యయమానకేతనః । విశఙ్కయాఽస్మద్గురురర్చతి స్మ యద్వినోపపత్తిం మనవశ్చతుర్దశ ॥ ౬౭ ॥ అథ త్వమసి నో బ్రహ్మన్పరమాత్మన్విపశ్చితామ్ । విశ్వం రుద్రభయధ్వస్తమకుతశ్చిద్భయా గతిః ॥ ౬౮ ॥ ఇదం జపత భద్రం వో విశుద్ధా నృపనన్దనాః । స్వధర్మమనుతిష్ఠన్తో భగవత్యర్పితాశయాః ॥ ౬౯ ॥ తమేవాత్మానమాత్మస్థం సర్వభూతేష్వవస్థితమ్ । పూజయధ్వం గృణన్తశ్చ ధ్యాయన్తశ్చాసకృద్ధరిమ్ ॥ ౭౦ ॥ యోగాదేశముపాసాద్య

చిన్తయా, ఉచ్చైః భృశం, ప్రమత్తం, విషయేషు శబ్దాదిషు, లాలసం అతికాముకం, ప్రాప్తేఽపి విషయే, ప్రవృద్ధలోభం జనమప్రమత్తః, కాలరూపస్త్వం, సహసా బలాదన్తకోఽభిపద్యసే ప్రాప్నోషి యథా, క్షుధా లేలిహానః జిహ్వయోష్ఠప్రాన్తస్పృక్ సర్పః, మూషకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ ఏవం సర్వోత్కృష్టత్వాత్కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వాత్త్వామేవ భజామీతి సనిదర్శనమాహ ॥ క ఇతి ॥ తవ అవమానేన అనాదరణేన వ్యయమానం క్షీయమాణం కేతనం జ్ఞానం యస్య సః త్వదవమానాదినాలీనచైతన్య ఇత్యర్థః ఏవంవిధోఽపి యో, దైవాత్, పణ్డితో బుద్ధిమాన్ స భవేత్ త్వం కో వా, త్వత్పదాబ్జం, విజహాతి న కోఽపీత్యర్థః అత ఏవ, అస్మద్గురుః నిశ్శఙ్కయా త్వత్పదాబ్జమేవార్చతి ఆరాధయతి స్మ కోఽసౌ తవ గురుస్త్వయా మామర్చయతి యస్య బ్రహ్మణో దినోపపత్తిర్దివసనిష్పత్తిర్నామ చతుర్దశ మనవః చతుర్దశమనవో యస్య దివసనిష్పత్తిరూపాః, స బ్రహ్మైవాస్మద్గురుః పితేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ అతస్త్వమేవ ప్రాప్య ఇతి వదన్నుపసంహరతి ॥ అథేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ పరమాత్మన్, కృత్స్నం విశ్వం, రుద్రభయాత్ త్వదాత్మకస్య రుద్రస్య భయాత్ ధ్వస్తం, త్వం తు, విపశ్చితాం నః అకుతశ్చిద్భయా, నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్యాస్సా అకుతశ్చిద్భయా, గతిరసీతి రుద్రభయాదితి పరోక్షనిర్దేశో రుద్రాన్తరసామాన్యాభిప్రాయకః ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ ఏవం స్వస్మై బ్రహ్మోపదిష్టస్తోత్రేణ భగవన్తం ప్రస్తూయ తేభ్యః ప్రచేతోభ్య ఉపదిశ్య, తస్మిన్ స్తోత్రే తదర్థే చ తాన్ రోచయన్నాహ రుద్రః ॥ హే నృపనన్దనాః విస్రబ్ధాః విశ్వాసయుక్తాః, కర్తరి క్తః, ఇదం భగవత్స్తవనం జపత అర్థతశ్శబ్దతశ్చానుసంధధ్వమ్ ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ అనేన జపేన వః యుష్మాకం భద్రం మఙ్గలం భవితా, తథా, స్వధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం ధర్మమనుతిష్ఠన్తః భగవత్యర్పితాన్తఃకరణాః అసకృత్పునః పునః హరిం ధ్యాయన్తో గృణన్తః స్తువన్తః తమేవ సర్వభూతేష్వవస్థితం ఆత్మస్థం పూజకానన్తరాత్మతయాఽవస్థితం పూజయధ్వమ్ ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ యోగాదేశం నామైతత్స్తోత్రం ఉపాసాద్య ప్రాప

తః ప్రాప్య, మనసా, ధారయన్తః, సమాహితచిత్తాః, మౌనవ్రతనిష్ఠాః, ఆదృతాః ఆదరయుక్తాః, సర్వే, యూయ, మభ్యస
త ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ స్తోత్రస్య సాంప్రదాయికత్వమాహ॥ విశ్వసృజాం మరీచ్యాదీనాం - పతి-ర్విశ్వసృడ్బ్రహ్మా, ఆత్మజానాం, స్ర
ష్టుమిచ్ఛతాం-భృగ్వాదీనామస్మాకం-పురా-ఆహ-ఉపదిష్టవాన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తే-ఉపదిష్టస్తోత్రా-వయం-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-ప్ర
చోదితాస్సన్తః-అనేనస్తోత్రేణ-నిరస్తాజ్ఞానాః-వివిధాః-ప్రజాః-సిసృక్షుస్సృష్టవన్తః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ పుమాన్-సమాహితచిత్తో-
వాసుదేవః-పర-మయనం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చ-యస్య తథాభూతః-ఇదం-నిత్యదా - జపన్-ఆశు-స్వ సమీహితం-
శ్రేయ-ఆప్నోతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ శ్రేయసామపి మధ్యే జ్ఞానస్యైవ నిరతిశయపురుషార్థరూప మోక్షసాధనత్వే న నిరతిశయ శ్రేయ
స్త్వం వదన్ తత్సాధనతామస్య స్తోత్రస్యాహ॥ శ్రేయసామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ సర్వేషామపి శ్రేయసాం మధ్యే-జ్ఞానం భగవద్భ
క్త్యాత్మకం జ్ఞానమేవ-నిశ్శ్రేయసం నితరాం శ్రేయః-స్మృతం-కుతః-యతః-జ్ఞానినో భగవద్భక్త్యాత్మకజ్ఞానవన్తః - ఉపాయా
న్తరైర్దుస్తరమపి-వ్యసనార్ణవం దుఃఖసాగరాత్మకం సంసారం-తరన్తి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ యః పుమాన్-మయా-గీత-మిదం స్తోత్రం
శ్రద్ధయాయుక్తః-అధీయానః అధ్యయనం కుర్వాణః- ఉపాయాన్తరైర్దురారాధ్యమపి-హరి-మారాధయతి హరివిషయాం భక్తిం
లభత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తతో-మయా-ఉద్గీతం- స్తోత్రం-తస్య-గీతాత్-భావేక్షః-గానాద్ధేతోః-సుప్రీతాత్-శ్రేయసాం
సర్వపురుషార్థానాం-వల్లభాత్ ప్రభోః-అముష్మా-ద్భక్త్యాఽఽరాధితాత్పరమపురుషా- ద్యద్యచ్ఛ్రేయ ఇచ్ఛతి-అసత్వరస్థి

ధారయన్తో మునివ్రతాః । సమాహితధియస్సర్వ ఏతదభ్యసతాదృతాః ॥౨౧॥ ఇదమాహ పురాఽస్మాకం భగ
వాన్విశ్వసృట్పతిః । భృగ్వాదీనామాత్మజానాం సిసృక్షుస్సంసిసృక్షతామ్ ॥౨౨॥ తే వయం చోదితాస్సర్వే ప్ర
జాసర్గే ప్రజేశ్వరాః । అనేనధ్వస్తతమసస్సిసృక్ష్మ వివిధాః ప్రజాః ॥౨౩॥ అథేదం నిత్యదా యుక్తో జపన్నవహి
తః పుమాన్ । అచిరాచ్ఛ్రేయ ఆప్నోతి వాసుదేవపరాయణః ॥౨౪॥ శ్రేయసామపి సర్వేషాం జ్ఞానం నిశ్శ్రేయ
సం పరమ్ । సుఖం తరన్తి దుష్పారం జ్ఞాననౌర్వ్యసనార్ణవమ్ ॥౨౫॥ య ఇమం శ్రద్ధయా యుక్తో మద్గీతం భగవత్స్త
వమ్ । అధీయానో దురారాధ్యం హరిమారాధయత్యసౌ ॥౨౬॥ విన్దతే పురుషోఽముష్మాద్యద్యదిచ్ఛత్యసత్వరః ।
మద్గీతగీతాత్సుప్రీతాచ్ఛ్రేయసామేకవల్లభాత్ ॥౨౭॥ య ఇదం కల్య ఉత్థాయ ప్రాఞ్జలిశ్శ్రద్ధయాఽన్వితః । శృ
ణుయాచ్ఛ్రావయేన్మర్త్యో ముచ్యతే కర్మబన్ధనైః ॥ ౨౮ ॥ గీతం మయేదం నరదేవనన్దనాః పరస్య పుంసః పరమా
త్మనస్స్తవమ్ । జపన్త ఏకాగ్రధియస్తపో మహచ్చరధ్వమన్తే తత ఆప్స్యథేప్సితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, చతుర్థస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
మైత్రేయ ఉవాచ॥ ఇతి సందిశ్య భగవాన్ ✽ బార్హిషదైరభిపూజితః । పశ్యతాం రాజపుత్రాణాం తత్రైవాన్తర్ద
ధే హరః ॥౧॥ రుద్రగీతం భగవతః స్తోత్రం సర్వే ప్రచేతసః । జపన్తస్తే తపస్తేపు✽ర్వర్షాణామయుతం జలే ॥౨॥ ప్రాచీ
నబర్హిషం క్షత్తః కర్మస్వాసక్తమానసమ్ । నారదోఽధ్యాత్మతత్త్వజ్ఞః కృపాలుః ✽ ప్రత్యబోధయత్ ॥౩ ॥ శ్రే

రస్సన్ తత్సర్వం-విన్దతే లభతే ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ యః పుమా-నిదం-కల్యే ఉషసి-ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిః- శృణుయాత్- అన్యాన్-శ్రా
వయేద్వా-సమర్త్యః-సర్వైః-కర్మరూపైః - ర్బన్ధనైః-ముచ్యతే ముక్తో భవతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ హే నరదేవనన్దనాః-మయా గీత-మి
దం-పరమపురుషస్య స్తవం జపన్తస్సమాహితచిత్తాః-తప-శ్చరధ్వం కురుధ్వం- అన్తే తపసోఽన్తే , తత్ర తస్మా-దీప్సితం-అ
వాప్స్యథ ప్రాప్స్యథ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే
త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽

ఏవం రుద్రోపదిష్టభగవత్స్తోత్రతదారాధనప్రకారేషు ప్రచేతస్సు తపశ్చరత్సు ప్రాచీనబర్హిర్నారదోపదిష్టాధ్యాత్మవి
ద్యాకోఽస్య పుత్రే ప్రోపితమహీభారో భగవన్తముపాస్య తల్లోకమగాదిత్యాహ మునిః పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ ఇత్యుక్తప్రకా
రం-సందిశ్య ఉపదిశ్య-భగవాన్ రుద్రః-బార్హిషదైః-సమ్యక్-పూజితః-రాజపుత్రాణాం ప్రచేతసాం-పశ్యతాం సతాం - తత్రై
వాన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత-ఇదం-రుద్రేణ గీతం-భగవతః-స్తోత్రం-జపన్తః- ప్రచేతసో-వర్షాణా-మయుతం దశసాహ
స్రపర్యన్తం-జలే-తప-స్తేపుః-పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-తపశ్చక్రురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హే క్షత్తః- తత-ఆత్మవి-న్నారదో-భ
గవాన్-ఆగత్య- కేవలం-కర్మస్వేవాసక్తచిత్తం - ప్రాచీనబర్హిషం-బోధితవాన్ ❀ ॥౩ ॥ ❀ బోధనప్రకారమేవాహ॥ శ్రే
య ఇతి॥ అత్ర ప్రచేతసాం కథామసమాప్యైవాన్తరా ప్రాచీనబర్హిషః కథాఽవశిష్టా ప్రస్తూయత ఇత్యవగన్తవ్యం - హే రా
జన్-ఆత్మనేస్వస్మై-కర్మణా అనుష్ఠీయమానేన యజ్ఞాదికర్మణా - కతమచ్ఛ్రేయః కిం వా శ్రేయః సాధ్య - మీహసే ఇచ్ఛసి దుఃఖ

నివృత్తిస్సుఖప్రాప్తిశ్చేదీప్యతే-తత్ర్-ఈహాకర్మణి-తదుభయం-నేష్యతే కేవలకర్మణాతదుభయం-నసాధ్యతఇత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * ఏవం కేవలకర్మణామపురుషార్థ సాధనతాంప్రతిబోధితఉద్విగ్నమనారాజా ఽఽహ ॥ నేతి ॥ హేమహాభాగ-కర్మభి-రాక్షిప్తా-ధీ-ర్యస్య, సోఽహం, పరం శ్రేయో-నజానామి, అత- స్త్వం - విమలంఅన్తఃకరణనైర్మల్యాపాదకం, జ్ఞానం-మేమహ్యం-బ్రూహ్యుపదిశ - యేనజ్ఞానేనా - హం-కర్మరూపా-ద్బన్ధనాద్బన్ధహేతో-ర్ముచ్యేయముక్తోభవేయమ్ * ॥ ౫ ॥ * కూటధర్మేషుఅతిచాల్యధర్మేషు - అవర్జనీయప్రవృత్తిధర్మేష్వితియావత్ - అతఏవ-సంసారద్వారేషు, భ్రామ్యన్ మమతాంకుర్వన్-పుత్రాదిషు - అర్థధీఃపురుషార్థబుద్ధిః - అతఏవ-మూఢో-మాదృశః,పరంశ్రేయో - నవిన్దతే * ॥ ౬ ॥ * కర్మఫలేషువైరాగ్యముత్పాద్యబ్రహ్మవిద్యాముపదేష్టుంయోగానుభావేనయజ్ఞపశూన్ప్రత్యక్షంప్రదర్శ్యాహ ॥ భోభో ఇతి ॥ హేహేప్రజాపతే-రాజన్-అధ్యాత్మతత్త్వశ్రోతృలాభప్రయుక్తాదరాత్సంభ్రమాద్వాభోభోఇతిద్విరుక్తిః, యద్వా - హేప్రజాపతే-హేరాజ-న్నితి-విశేషణద్వయాభిప్రాయేణద్విరుక్తిః - నిష్కరుణేన - త్వయా- అధ్వరే - సంజ్ఞాపితాన్మారితాన్-జీవసంఘరూపాన్పశూన్సహస్రశః-పశ్య * ॥ ౭ ॥ * ఏతేపశవః తవవైశసంత్వత్కృతాంపీడాం, స్మరన్తస్త్వాం-సంపరేతంమృతం-ప్రతీక్షన్తేకదాఽయంమరిష్యతీతిప్రతీక్షన్తఇత్యర్థః, యదాచత్వంమరిష్యసి తర్హి, తేపశవ-ఉత్థితమన్యవఃసంజాతక్రోధాః-అయఃకూటైఃలోహవదవిశీర్ణైశ్శృఙ్గైః-త్వాంఛిన్దన్తిచేత్స్యన్తి * ॥ ౮ ॥ * నను "నవాఉ వేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాఁ ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః। యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి" తియాగీయసంజ్ఞపనస్యహింసాత్వాభావశ్రవణాత్తాదాత్వికదుఃఖజనకత్వేపినిహీనపశుజన్మనివర్తనద్వారాస్వర్గోపభోగయోగ్యసున్దరతరజన్మసంపాదకత్వేన తాదాత్వికదుఃఖాదిజనకౌషధపానకర్ణభేదనక్షౌరాది కర్మకారయితృ చికిత్సకపిత్రాదివద్ధితకారిణిసంజ్ఞపితరిపశూనాంక్రోధాసంభవాచ్చకథమేవముచ్యతఇతిచేన్న - కర్మఫలేషువైరాగ్యజననార్థత్వేనాన్యపరత్వాత్తదుక్తేః, అతఏవ-వైరా

యస్త్వంకతమద్రాజన్కర్మణాఽఽత్మనఈహసే। దుఃఖహానిస్సుఖావాప్తిశ్శ్రేయస్తన్నేహచేష్యతే ॥ ౪ ॥
రాజోవాచ॥నజానామిమహాభాగపరంకర్మాపవిద్ధధీః। బ్రూహిమేవిమలంజ్ఞానంయేనముచ్యేయకర్మభిః ॥ ౫ ॥
గృహేషుకూటధర్మేషుపుత్రదారధనార్థధీః।నపరంవిన్దతేమూఢోభ్రామ్యన్సంసారవర్త్మసు॥ ౬ ॥ నారదఉవాచ॥భోభోప్రజాపతేరాజన్పశూన్పశ్యత్వయాఽధ్వరే। సంజ్ఞాపితాన్జీవసంఘాన్నిర్ఘృణేనసహస్రశః ॥ ౭ ॥
ఏతేత్వాంసంప్రతీక్షన్తేస్మరన్తోవైశసంతవ। సంపరేతమయఃకూటైశ్ఛిన్దన్త్యుత్థితమన్యవః॥ ౮ ॥అత్రతేకథయిష్యేఽహమితిహాసంపురాతనమ్। పురఞ్జనస్యచరితంనిబోధగదతోమమ ॥ ౯ ॥ ఆసీత్పురఞ్జనోనామరాజారా

గ్యోదయాయాన్యాపదేశముఖేనాధ్యాత్మోపదేశాత్మకేతిహాసంప్రస్తోతుం ప్రతిజానీతే ॥ అత్రేతి ॥అత్ర-నిరతిశయపురుషార్థతత్సాధనాద్యజ్ఞానరూపేసఙ్కటే, తత్త్వహితపురుషార్థనిశ్చాయకం-పురాతనం, పురఞ్జనాఖ్యరాజచరిత్రాత్మక-మితిహాసం, తేతుభ్యం, కథయిష్యే- గదతః ఇతిహాసంసమ్యక్కథయతో, మమమత్తస్సకాశా - న్నిబోధ అవహితమనాఃశ్రుణు * ॥ ౯ ॥ * ఏవంప్రతిజ్ఞాయేతిహాసంప్రస్తౌతి ॥ ఆసీదితి ॥ అత్రాన్యాపదేశముఖేనాధ్యాత్మోపదేశఃక్రియతే-నను సాక్షాదేవాధ్యాత్మోపదేశఃకింనక్రియతేసాక్షాత్తదుపదేశేఽపివైరాగ్యోదయసంభవాత్ - ఉచ్యతే - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానగ్రస్తస్యతత్త్వహితపురుషార్థాద్యనభిజ్ఞస్యవైషయికమేవసుఖంపరమంపురుషార్థమభిమన్యమానస్యహఠాత్తత్త్వోపదేశఃక్రియమాణోఽపినసుప్రతిష్ఠితస్స్యాదిత్యాలోచ్యచిరమనభ్యస్తస్త్రీపుంనపుంసకగర్భజన్మజరామరణజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్యాత్మకసంసారమనువర్ణ్యతత్రదోషానుద్ఘాట్యహేయతాబుద్ధ్యుత్పాదనద్వారాక్రియమాణస్తత్త్వోపదేశస్సుప్రతిష్ఠితస్స్యాదితితత్రజీవోరాజత్వేనశరీరంపురత్వేనపరమాత్మాసఖిత్వేనబుద్ధిర్భార్యాత్వేనేతిరూప్యతే - తత్రపురఞ్జనాదీన్స్వయమేవేతఃపఞ్చమేఽధ్యాయేవ్యాఖ్యాస్యతి॥తథాపి,సుఖగ్రహణాయయథోపదేశాత్కిఞ్చిద్వ్యాఖ్యాస్యామః॥ అత్ర-హేరాజన్ - పురంవ్యనక్తిజనయతినిర్మాపయతీతిపురఞ్జనః-కశ్చిద్రాజా-స్వకర్మభిఃపురస్థానీయశరీరోత్పాదకజీవస్థానీయోవివక్షితః, ఆసీదిత్యనేనరూపణీయేజీవే అనాదిసత్తావివక్షితా - తంవిశినష్టి - బృహచ్ఛ్రవాః - బృహత్ విస్తృతం,శ్రవఃకీర్తి-ర్యస్య "అపహతపాప్మావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పఃనిర్వాణమయఏవాయమాత్మా" "అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్యోఽయమక్లేద్యోఽశోష్యఏవచ। నిత్యస్సర్వగతస్థాణురచలోఽయంసనాతనః" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధకల్యాణగుణవిశిష్టఇత్యర్థః - తస్యపురఞ్జనస్య - అవిజ్ఞాతంనామధేయంయస్య -సతథాభూతః - కశ్చిదవిజ్ఞాతచేష్టిత - స్సఖా-ఆసీత్, అత్రపరమాత్మస్థానీయంమిత్రంవివక్షితం - పరమాత్మాహిజీవస్యమిత్రంశ్రూయతే "సహా

తావితాభ్రాతానివాసస్స్మరణంసుహృద్గతిశ్చ నారాయణ „ ఇతి- ఏవంహితాచరణశీలం , సఖాయంపరమాత్మానం-తదాజ్ఞామతిలఙ్ఘ్యాయంసంసారజీవః-నామతోఽపినజానాతి,కిముతస్వరూపరూపగుణవిభూతిభి, రితిఖ్యాపనాయావిజ్ఞాతనామేత్యుక్తం - యద్వా , సఖేత్యనేనాభిప్రేతంయద్దోషానవేక్షణేనహితాచరణశీలత్వంతత్స్థాపయితుం అవిజ్ఞాతనామేత్యుక్తం - అవిజ్ఞాతఇతి « గతిబుద్ధి శబ్దార్థేభ్యశ్చ „ తికర్తరి క్తః , అవిజ్ఞాతేత్యర్థః « అవిజ్ఞాతాసహస్రాంశు „ రిత్యవిజ్ఞాతృశబ్దోహినామసహస్రేభగవన్నామతయావినియుక్తః - తత్రస్వాశ్రితానాంస్వసమత్వేనానుసన్ధాయతద్ధితేషణపరోఽపారకారుణ్యపరవశఆశ్రితదోషాన్నజానాతీత్యవిజ్ఞాతేత్యభియుక్తైర్వ్యాఖ్యాతం - ఏవంచ-విపులాపరాధవత్త్వేఽపిసంశ్రయణమాత్రరూపకించిదానుకూల్యేనరిరక్షిషురిత్యర్థః - ఇహత్వవిజ్ఞాతశబ్దఃకర్తృసాధనఃక్తాన్తఇతివిశేషః - అవిజ్ఞాతచేష్టిత ఇతిచ్ఛేదజీవేనావిజ్ఞాతంచేష్టితంఅన్తఃప్రవిశ్యనియమనాదిరూపంయస్యసఇత్యర్థః , కథాపక్షేతు - అన్యైరవిజ్ఞాతచేష్టితఇత్యర్థః - విజ్ఞాతచేష్టితఇతిచ్ఛేదేతు - ప్రసిద్ధంజగద్వ్యాపారరూపచేష్టితంయస్య - యద్వా - విజ్ఞాతంచేష్టితంజీవప్రేరణాదిలక్షణంజీవపారతన్త్ర్యస్యానుభవసిద్ధత్వాత్ -కథాపక్షేతు - రాజవత్సఖాఽపివిపులకీర్తిరిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ సపురఞ్జనఃప్రభుః-కరణాదిమత్త్వాత్ శరణంభోగాయతనంశరీరం - కథాపక్షేని - వాసస్థానం - అన్వేషమాణః - పృథివీంకర్మఫలోదయతద్భోగాయతనప్రకృతిపరిణామరూపంబ్రహ్మాణ్డం - బభ్రామదేవాదిస్థావరాన్తశరీరేష్వనుప్రవిష్టఃప్రకృతిమణ్డలేసమసరదిత్యర్థః-కథాపక్షే-భూమణ్డలస్థపురాణ్యనుప్రవిశ్యతత్రతత్రకంచిత్కాలంనివసన్కృత్స్నాంపృథివీంచచారేత్యర్థః , యదాచ - స్వస్యానురూపం - శరణదేవమనుష్యాదిశరీరం , నావిన్దన్నాలభత-కింతు-తిర్యక్పాదపాదిశరీరమవిన్దత్ - తదా-విమనాఇవ-బభూవ-పాదపాదిశరీరేషుచైతన్యానభివ్యక్తేర్విమనాఇత్యుక్తం , నిశ్చైతన్యఇవాభూదిత్యర్థః - నతుదుఃఖితమనా ఇతి- దేహాత్మాభి

జన్బృహచ్ఛ్రవాః । తస్యావిజ్ఞాతనామాఽఽసీత్సఖావిజ్ఞాతచేష్టితః ॥౧౦॥ సోఽన్వేషమాణశ్శరణంబభ్రా
మపృథివీంప్రభుః । నానురూపంయదాఽవిన్దదభూత్సవిమనాఇవ ॥౧౧॥ కామాన్కామయమానోఽసౌతస్య
తస్యోపపత్తయే । నసాధుమేనేతాస్సర్వాయావత్యోభూతలేపురః ॥౧౨॥ సఏకదాహిమవతోదక్షిణేష్వథసా
నుషు । దదర్శనవభిర్ద్వార్భిఃపురంలక్షితలక్షణమ్ ॥౧౩॥ ప్రాకారోపవనాట్టాలపరిఖైరక్షతోరణైః । స్వర్ణరూ
ప్యాయసైశ్శృఙ్గైస్సఙ్కులాంసర్వతోగృహైః ॥౧౪॥ నీలస్ఫటికవైదూర్యముక్తామరకతారుణైః।క్లిప్తహర్మ్యస్థ
లీందీప్తాంశ్రియాభోగవతీమివ ॥౧౫॥ సభాచత్వరరథ్యాభిరాక్రీడాయతనాపణైః । చైత్యధ్వజపతాకాభిర్యు

మానినోజీవస్యవిహీనశరీరస్యాపిప్రీతివిషయత్వాత్ -కథాపక్షేతు - దుఃఖితమనా ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ కామాన్భోగ్యాన్ శబ్దాదీన్-సర్వానపి , కామయమానోఽసౌపురఞ్జనః , తస్యతస్యశబ్దాదేర్విషయస్య - ఉపపత్తయేలబ్ధయే - భూతలే-యావత్యఃపుర , స్తాస్సర్వాఃపురః-సాధు - నమేనే - శబ్దాదిసర్వవిషయోపభోగోపయుక్తశరీరాణికామయమానఃకేషుచిచ్ఛరీరేషుకేషాంచిదిన్ద్రియాణామనభివ్యక్తత్వాదనభివ్యక్తకతిపయేన్ద్రియశరీరాణ్యనుప్రవిశన్తత్రసర్వవిషయాలాభాత్తానినసాధుమేనేత్యర్థః - కథాపక్షేతు-తత్రపురేకేషాంచిద్భోగ్యవస్తూనాంసత్త్వేఽపిసర్వేషామభావాన్నసాధుమేనేత్యర్థః ॥౧౨॥ అథ-ఏకదాసుకృతవిశేషపరిపాకదశాయాం - హిమవతో , దక్షిణేషు-సానుషు - కర్మతత్ఫలోత్పత్తియోగ్యేషుకర్మక్షేత్రేషు-భారతవర్ష ఇత్యర్థః - పురంమనుష్యశరీరం-లక్షితానిదృష్టానిసర్వాణిలక్షణానియస్యాం,తాం-అన్ధపఙ్గుత్వాదిదోషరహితామిత్యర్థః - కథాపక్షే - వక్ష్యమాణప్రాకారాదిసర్వచిహ్నోపయుక్తాం , నవభిర్ద్వార్భిర్నవభిరన్ధ్రైః - చక్షుర్ద్వయశ్రోత్రద్వయనాసికాద్వయముఖపాయూపస్థరూపైః , రుపలక్షితాం , పక్షాన్తరేస్పష్టం - దదర్శ,అభివ్యక్తసర్వేన్ద్రియంసర్వవిషయభోగోపయుక్తంమనుష్యశరీరపములబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ కానిలక్షణానీతివివిత్సాయాంతానివదన్ తాంపురీమనువర్ణయతిత్రిభిఃప్రాకారేత్యాది ॥ యద్యప్యత్రప్రాకారాదిసాధర్మ్యేణరూపణీయాఃపదార్థాశ్శరీరేనసన్తి - తథాపి,కించిత్సాదృశ్యమవలమ్బ్యకథాసౌన్దర్యాయప్రాకారాదీన్యనువర్ణ్యన్తే పరిఖైరితిపుంస్త్వమార్షం - అన్యథాపరవల్లిఙ్గతాయాం పరిఖాభిరితిస్యాత్ -అక్షాఃగవాక్షాః - అత్రత్వగాదయఃప్రాకారత్వేనరూప్యన్తే -రోమపఙ్క్తిరుపవనం - స్కన్ధోపరిభాగోఽట్టాలః-రుధిరౌఘఃపరిఖా - నవరన్ధ్రాణ్యక్షాః-అక్షిపక్ష్మతోరణం , స్వర్ణాదిశృఙ్గైశ్శిఖరైః , యుక్తా.యేగృహా,స్తైస్సఙ్కులాం వ్యాప్తాం-అత్రమూలాధారాదీనిషట్చక్రాణిగృహత్వేనరూప్యన్తే-రాజసాదిస్వభావాఃశృఙ్గత్వేనవివక్షితాః ॥౧౪॥ నీలాదిభిః , క్లిప్తాహర్మ్యస్థలీయస్యాం , హర్మ్యస్థలీతిహృదయంవివక్షితం , హృదగతైకశతనాడ్యాః కేసరావానీలాదిభావేనరూప్యన్తే-అతఏవ , నాగాకారైర్నాడిభిర్వ్యాప్తత్వా- ద్భోగవతీంనాగానాంపురీమివ,శ్రియాదీప్తామ్ ॥౧౫॥ స

సభాసమాజస్థానం,చత్వరంచతుష్పథః, రథ్యారాజమార్గః - ఆక్రీడాయతనంద్యూతాదిస్థానం - ఆపణోహట్టః - చైత్యంజ
నానాంవిశ్రమస్థానం, ధ్వజేషుపతాకాః, తాభి-ర్విద్రుమవేదికాభిశ్చ - యుక్తా, అత్రహర్మ్యస్థలీత్వేనరూపితమేవహృద
యంపునస్సభాచత్వరక్రీడాయతనగుణయోగాత్సభాదిభావేనరూప్యతే "హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,, ఇతిజీవస్యహృద
యస్థానత్వశ్రవణాజ్జీవాశ్రితత్వాచ్చేన్ద్రియప్రాణానాంసర్వేద్రికన్దరరూపత్వాద్ధృదయస్యసభారూపత్వాత్, తతఏవ-చ
త్వరరూపత్వమపి - పరమాత్మనఃక్రీడాస్థానత్వాత్క్రీడాయతనంచ-చక్షురాదీన్ద్రియస్థానానిహట్టః - తేభ్యోహిశబ్దాదీన్యా
కృష్యానుభవతిపురఞ్జనః - సుషుమ్నారథ్యా-రాజవద్గచ్ఛతోజీవస్యముక్తిమార్గత్వాత్సుషుమ్నాయాః - పురీతత్చైత్యం-జీవ
స్యసుషుప్తౌవిశ్రమస్థానత్వాత్ - ఆధారాదిచక్రస్థాఃకర్ణికాఃవిద్రుమవేదికాః -ధ్వజపతాకాఃకరతలపాదతలాని ॥౧౬॥
ఏవందేహంపురభావేనరూపయిత్వావిషయవర్గందేహానుబన్ధికళత్రాపత్యాదివర్గంబాహ్యోపవనత్వేనరూపయతి ॥పుర్యా
శ్చేతి॥ బాహ్యోపవనేప్రమదాందదర్శేతిచతుర్థేనాన్వయః-దివ్యద్రుమాశ్లిష్టలతాభి-రాకులే- నదతాంవిహఙ్గకులానాం అళి
కులానాంచకోలాహలోయేషు - తేజలాశయా-యస్మిన్ ॥౧౭॥ హిమనిర్ఝరాణాంవిప్రుషోబిన్దవ-స్తద్వతా,కుసుమాక
రసంబన్ధినా-వాయునా-చలన్తః - ప్రవాలవిటపాశ్శాఖా-యేషాంతై -ర్ద్రుమై - ర్నలినీనాం - తటేషు-సంపత్సమృద్ధి - ర్య
స్మిన్ ॥౧౮॥ నానావిధై-ర్వన్యమృగసమూహై-రనాబాధతత్కృతబాధారహితే - తత్రహేతు-ర్మునివ్రతైరహిం
సైర్యత్రోపవనే - కోకిలకూజితైః-పాన్థః - స్వాత్మాన-మాహూతమివ-మన్యతే - ఏవంవిషయవర్గోబాహ్యోపవనత్వేన
రూపితః-తస్యశరీరాద్బహిష్ఠత్వాత్ - కోలాహలశబ్దేనశబ్దస్య-కుసుమాకరవాయుశబ్దాభ్యాంగన్ధస్పర్శయోః - చలత్ప్రవాళేతి
తిసౌన్దర్యకథనేనరూపస్య - జలాశయహిమనిర్ఝరనలినీశబ్దైరసస్యచ- ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చతద్విశేషాఃస్రక్చన్దనాదయోదివ్యలతా
దిభావేనరూప్యన్తే-యద్వా - దేహానుబన్ధివర్గోఽత్రబాహ్యోపవనత్వేనరూప్యతే-తత్రసంసారీపుమాన్ద్రుమః-ద్రుమవత్త
ద్భావవికారాత్మదేహసంసృష్టత్వాత్ - తమాశ్రితాస్త్రియోలతాః-ద్రుమస్యలతాఇతిషష్ఠీసమాసః - తదాశ్రితాన్యపత్యా

క్తాంవిద్రుమవేదిభిః ॥౧౬॥ పుర్యాస్తుబాహ్యోపవనేదివ్యద్రుమలతాకులే । నదద్విహఙ్గాలికులకోలాహలజలా
శయే ॥౧౭॥ హిమనిర్ఝరవిప్రుష్మత్కుసుమాకరవాయునా ।చలత్ప్రవాలవిటపనలినీతటసంపది॥౧౮॥ నానార
ణ్యమృగవ్రాతైరనాబాధేమునివ్రతైః । ఆహూతంమన్యతేపాన్థోయత్రకోకిలకూజితైః ॥౧౯॥ యదృచ్ఛయా
ఽఽగతాంతత్రదదర్శప్రమదోత్తమామ్ । భృత్యైర్దశభిరాయాన్తీమేకైకశతనాయకైః ॥ ౨౦ ॥ పఞ్చశీర్షాహి
నాగుప్తాంప్రతీహారేణసర్వతః । అన్వేషమాణామృషభమప్రౌఢాంకామరూపిణీమ్ ॥౨౧॥ సునాసాంసుదతీం

నివిహఙ్గకులం-యోషిత్సఙ్గినోఽళికులం - అపత్యాదీనాంమధురాలాపానికోలాహలః - వాపీకుల్యాతటాకాదీన్యాజీవికాదిరూ
పాణిజలాశయహిమనిర్ఝరనలిన్యాదిరూపేణరూప్యన్తే - కుసుమాకరశబ్దేనపుష్పవాటికాదీనివివక్షితాని - చలత్ప్రవాళవిట
పేత్యాశ్రమపనసాదిఫలజాతివృక్షావివక్షితాః - ఆరణ్యకమృగవ్రాతైరిత్యనేనస్యాలశ్వశురాదయోబాన్ధవావివక్షితాః - తే
హ్యారణ్యకమృగవత్ప్రాణతుల్యధనాపహారిణః - ధనాపహారిత్వమపితేషాంహింసయా - కిన్తుసాన్త్వనేనేతిద్యోతయితుంము
నివ్రతైరితివిశేషణం - యత్రయస్మిన్నేవంభూతేబాహ్యోపవనే-కోకిలకూజితతుల్యకలత్రాపత్యాదిమధురోక్తిభిః - పాన్థః
నివృత్తిమార్గనిష్ఠోఽపి - స్వాత్మాన-మాహూతమివదేహానుబన్ధివర్గేఆసక్తింప్రాపితమివ-మన్యతే ॥౧౯॥ తత్రోపవనే.
ఆసక్తాం-బుద్ధిం-యదృచ్ఛయోపగతాం -దదర్శ-యద్యప్యత్రజీవస్యబుద్ధ్యాసహసంబన్ధదశాయాంబుద్ధేర్బాహ్యోపవనరూ
పదేహానుబన్ధివర్గసంబన్ధాభావేనబుద్ధేస్తదాసక్తిర్నాస్తి - తథాఽపిభవిష్యద్దేహానుబన్ధివర్గాసక్త్యభిప్రాయేణకథాసౌన్ద
ర్యాయైవంవర్ణితమిత్యవగన్తవ్యం - యదృచ్ఛయాఽఽగతామిత్యనేనజీవబుద్ధ్యోస్సంబన్ధోనస్వసఙ్కల్పకృతః - కిన్తుదైవ
కృతఇతిసూచ్యతే-యాప్రాకారాదియుక్తాపురీ - యస్యాఃపుర్యాః బాహ్యోపవనేకోకిలకూజితైః పాన్థఆత్మానమాహూ
తంమన్యతే తాం - యదృచ్ఛయా-ఆగతాం-పురీం-తత్రఉపవనే-ప్రమదాంచ-దదర్శేతివాఽన్వయప్రకారః- అస్మిన్పక్షేమా
నుషదేహస్యదుర్లభత్వంసూచితం - కథాపక్షేతుస్పష్టోర్థః - ప్రమదోత్తమాంవిశినష్టిదశభిః - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియైఃఏకైకం
ప్రత్యేకం - శతమనన్తావృత్తయ-స్తాసాం-నాయకైఃపతిభి - ర్భృత్యైస్సహ-ఆయాన్తీమభిముఖంగచ్ఛన్తీమ్ ॥౨౦॥
పఞ్చ-శీర్షాణివృత్తయో-యస్య- తేనా-హినా-ప్రాణేన - ప్రతిహారేణపాలకేన - అహేర్వాయుభక్షత్వేనతత్ప్రచురత్వాదహి
నేత్యుక్తం-సర్వతోగుప్తాంరక్షితాం-సర్వేషామిన్ద్రియాణాంప్రాణాధీనవృత్తిత్వాదహినాగుప్తామిత్యుక్తం - ఋషభం
పతిం-అన్వేషమాణాం, అనేనచేతనైకధార్యత్వంతత్ప్రవర్త్యత్వంచవివక్షితం-అప్రౌఢామితిబుద్ధేశ్చేతనేనసహసంబన్ధ
దశాయామప్రౌఢప్రమదేవకార్యాక్షమత్వేఽపితద్భోగ్యతాఽస్తీతిసూచయతి-కామరూపిణీమిత్యనేనగన్ధరసాదిజ్ఞానభేదభి
న్నతాంసూచయతి ॥౨౧॥ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ సునాసామితి ॥ బుద్ధివృత్తయోహిగన్ధరసాదిజ్ఞానభేదేనతదవాన్తర

భేదేనచబహువిధాః-తాభిర్బుద్ధివృత్తిభిస్తస్యాస్సనసత్త్వాదిరూపా వ్యతే- సునాసాం-శోభనానాసాగన్ధాత్మికాఘ్రాణేన్ద్రియ వృత్తిర్యస్యాస్తాం-ఏవముత్తరత్రాపి-ద న్తకపోలాననశ్రోణిపాద స్తనాదిన్యాః పారజన్యహర్షాదీనామపిబుద్ధివృత్తిత్వాత్తాభిస్స వ న్తత్వాదిరూపణంక్రియతే-నాసికాద న్తకపోలాననకరశ్రోణిపాద స్తనాదివిశేషణభూతానాంశోభనత్వ సమవిన్యస్తత్వా దీనామపిస్వవిశేష్యభూతనాసికాదెర్గన్ధాదివృత్తిద్వారాబుద్ధివిశేషణత్వంద్రష్టవ్యం-సమం-విన్యస్తౌరచితౌ-కర్ణౌ-తాభ్యాం- కుణ్డలశోభాం-దధతీం॥అన్నమయంహిసోమ్యమనఇతి-యత్కృష్ణంతదన్నస్యే,, త్యాదిశ్రుత్యనుసారేణశ్యామామిత్యుక్తం- కుణ్డలశ్రీసంబన్ధఃకుణ్డలాలంకృతకర్ణాధికరణశ్రోత్రేన్ద్రియశ్రవణవృత్తిద్వారా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవం-పిశఙ్గనీవీకనకమేఖలాసంబ న్ధోపి స్తననాభినితమ్బవ్యాపారజన్యహర్షాదివృత్తిద్వారేతిద్రష్టవ్యం-నూపురైః-క్వణద్భ్యాం పద్భ్యాం-చలన్తీం-నూపురగ మనసంబన్ధోపిపాదేన్ద్రియవృత్తిద్వారా- కథాపక్షే స్పష్టం-నూపురైరితిబహువచనంపాదాఙ్గుళీయకానాముపలక్షణం-అన్య థానూపురాభ్యామితిశూత్రమేత ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ వ్యఞ్జితం-కైశోరం యౌవనోపక్రమో - యాభ్యాం-సమౌచతౌవృత్తౌచ-ని రన్తరావన్తరాత్ , సంశ్లిష్టావిత్యర్థః- స్తనౌ - వ్రీడయాలజ్జయా , వస్త్రాన్తేన-నిగూహన్తీ-గజఇవగచ్ఛతీతిగజగామినీ-తా మ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ వ్రీడయాసహితం-యత్స్మితం-తేన శోభనాంసున్దరాం ప్రతి-వీరఃపురఞ్జనః-ప్రేమ్ణా-ఉచ్చైః-రభ్రమన్త్యాః భ్రువౌ-యస్మిన్-తేన-స్నిగ్ధేన-అపాఙ్గఏవ-పుఙ్ఖోమూలభాగోస్యాః-కటాక్షబాణస్య- తేన-స్పృష్టోవిద్ధః-సలలితంయథా తథా-అహ,తయోస్సంవాదోక్తిస్సంబన్ధదార్ఢ్యాయ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హేపద్మదళలోచనే-కాత్వంకింజాతీయకేతిప్రశ్నః- క స్యసంబన్ధినీపుత్రీ-అసి-కుతస్స్థానాదిహాగతాసి- హేసతి-ఇమాముపపురీమస్యాఃపుర్యాస్సమీపే-కింకర్తుమిచ్ఛసి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀

బాలాంసుకపోలాంవరాననామ్।సమవిన్యస్తకర్ణాభ్యాం బిభ్రతీంకుణ్డలశ్రియమ్॥౨౨॥పిశఙ్గనీవీంసుశ్రోణీంశ్యా మాంకనకమేఖలామ్। పద్భ్యాంక్వణద్భ్యాంచల❀న్తీంనూపురైర్దేవతామివ ॥౨౩॥ స్తనౌవ్యఞ్జితకైశోరౌస మవృత్తౌనిరన్తరౌ। వస్త్రాన్తేననిగూహన్తీం❀వ్రీడయాగజగామినీమ్ ॥౨౪॥ తామాహలలితంవీరస్స వ్రీడస్మిత శోభనామ్। స్నిగ్ధేనాపాఙ్గపుఙ్ఖేనస్పృష్టఃప్రేమోద్భ్రమద్భ్రువా ॥ ౨౫ ॥ కాత్వంకఞ్జపలాశాక్షికస్యాసీహ కుతస్సతి। ఇమాముపపురీంభీరుకించికీర్షసిశంసమే ॥౨౬॥ కఏతేనుపథాఏతేఏకాదశమహాభటాః । ఏతావాలల నాస్సఖ్యఃకోఽయంతేఽహిఃపురస్సరః ॥౨౭॥ త్వంహ్రీర్భవాన్యస్యథవాగ్రమాపతింవిచిన్వతీకింమునివద్ర హోవనే। ❀ త్వదఙ్ఘ్రికామాప్తసమస్తకామంక్వపద్మకోశఃపతితఃకరాగ్రాత్॥౨౮॥నాసాంవరోర్వ❀న్యతమాభువస్స్పృక్పురీమిమాంవీరవరేణసాకమ్। అర్హస్యలఙ్కర్తుమదభ్రకర్మణాలోకంపరం శ్రీరివయజ్ఞపుం సా ॥౨౯॥ యదేషమాఽపాఙ్గవిఖణ్డితేన్ద్రియంసవ్రీడభావస్మితవిభ్రమద్భ్రువా । త్వయోపసృష్టోభగవాన్మనోభ

ఏతే-అనుపథాఅనువర్తినః-కఏతే-ఏకాదశమహాభటాః - బుద్ధిమనసోర్వృత్తికృతమేవభేదమాశ్రిత్య - మనసాసహేన్ద్రియా ణామేకాదశత్వాదేకాదశోమహాభటోమనోరూపో-యేషాం- తే-కఏతేఇత్యుక్తం- హేసుభ్రు-ఏతాః-లలనాః-కాఇతి-వృత్త్య భిప్రాయేణప్రశ్నః - తాసామానన్త్యాదేతాఇతినిస్సఙ్ఖ్యాకోనిర్దేశః-పురస్సరతిగచ్ఛతీతిపురస్సరోఽహిస్సర్పః-కః-ప్రాణే వ్యాప్రియమాణేతదనుసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాత్పురస్సరఇత్యుక్తం-బుద్ధిస్వరూపవత్తత్కారణతత్సంబన్ధకారణతత్కార్యావి విత్సయాప్రాచీనబర్హిరాదిలోకాభిప్రాయకంకాత్వమితిప్రశ్నకథనం-జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణాంప్రవృత్తిర్బుద్ధ్యాయత్తా- ఉత-స్వతఇతిసంశయనిరాచికీర్షాభిప్రాయకంఏతేఽనుపథాఇతిప్రశ్నకథనం-బుద్ధిరపిప్రాణాయత్తప్రవృత్తిరితిఖ్యాపనా యకోఽయంతేఽహిఃపురస్సరఇతిప్రశ్నోక్తిః ❀ ॥ ౨౭ ॥ యస్యాస్తవాఙ్ఘ్రికామనయైవాప్తాః సమస్తాః-కామాః-యస్య-తం-పతిం-మునివత్-వనే,రహఃఏకాన్తే-విచిన్వతీ-త్వం- వరాహంవిచిన్వతీ-హ్రీర్భూః - ఉత-శఙ్కరం-విచిన్వతీభవానీ- ఆ హోస్విద్బ్రహ్మాణంవిచిన్వతీ-వాక్సరస్వతీ-అథవా-విష్ణుంవిచిన్వతీ-రమాలక్ష్మీః-యదిరమాతర్హిపద్మకోశః-కరాగ్రాత్-క్వ-ప తితః-కరాగ్రేపద్మకోశాభావాన్నరమేత్యర్థః-ఏవంరమాదిరూపేణోత్ప్రేక్షోక్తిః రమాదీనాంవిష్ణ్వాదిభిరివానాదిదృఢ తరసంబన్ధఖ్యాపనాయ-కథాసాన్దర్యాయవా-ఏవముత్తరత్రాపియథోపయుక్తం తత్తదన్వయాయేతిద్రష్టవ్యమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవంహ్ర్యాద్యన్యతమత్వేనసంభావ్యఆసామన్యతమాపినభవసీత్యాహ॥నేతి॥ హేవరోరు,ఆసాంహ్ర్యాదీనాం మధ్యే,అన్యతమా ,నాసినభవసి-తత్రహేతుః,భూస్స్పృక్ భువంస్పృశతీతిభూస్స్పృక్-నహిరమాదీనామన్యతమాదేవతాభువం స్పృశతీతిభావః,అదభ్రకర్మణాఽనల్పకర్మణా,వీరవరేణమయాసాకమిమాంపురీం,అలఙ్కర్తుమర్హసి,పరంలోకంవైకుణ్ఠం యజ్ఞపుంసావిష్ణునాసహ , శ్రీర్లక్ష్మీరివ❀॥౨౯॥❀యద్యస్మాత్,త్వయా-అపాఙ్గేన-విఖణ్డితం , ఇన్ద్రియంమనో-యస్య, తం-మాం-స

వ్రీడం,య-ద్భావేన,ప్రేమ్ణా,స్మితం-తేన-విభ్రమా , యా-భ్రూః, త్వయా-ఉపసృష్టః,ప్రేరితః,ఏష-మనోభవః కామః-ప్రబా
ధతే-అథ అతః,అనుగృహాణ , హేశోభనే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యస్మ్ముఖం వ్రీడయా-అభిముఖం , నభవతి-తత్, త్వ,మానన-మున్నీ
య-మహ్యం , దర్శయ , ఆననంవిశినష్టి ॥ శోభనేభ్రువౌయస్మిన్-సుతారకేసుకనీనికే , లోచనే-యస్మిన్-వ్యాలమ్బినోదీర్ఘా-
మే-నీలాలకా , స్తేషాం-బృన్దేన -సంవృతం-వల్గూని , వాచకానివాక్యాని-యస్మిన్-శుచిస్మితం-యస్మిన్-శుచిస్మితేఇతిహా
సేనసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవ-మధీరవదవిజితేన్ద్రియవ-ద్యాచమానం , పురఞ్జనం-నారీప్రమదా-వీరం-తం-దృష్ట్వా , మో
హితాసతీ , వీరంమోహయన్తీ ,అభ్యనన్దత-అనేనాన్యోన్యస్యాపారతన్త్ర్యంసూచ్యతే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యత్పృష్టంకస్యాసీత్యనేన
కస్యపుత్రీజాతేతి-కాత్వమితికింస్వరూపాకిన్నామాసీతి , తత్రాహ ॥ ఆత్మనోమమ-పరస్యతవాపి-కర్తారంస్రష్టారం, సమ్య
జ్నవిద్మః , కర్తారంవిశినష్టి , గోత్రం-నామచ-యత్కృతంయేనకర్త్రాకృతం, భవతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇహఅస్యాంపుర్యాం,అధు
నా-సన్తంవసన్త-మాత్మానం, పురీమన్తఃప్రవిశ్యనియన్తారం-త్వాం , జానీమః , తతఆత్మనస్త్వత్తశ్చ,పరంవిలక్షణం
పురుషం-నవిదామః , కోసౌపరఃయంనవిద్మ ఇతివదసి-తత్రాహ , హేవీర-ఆత్మనస్తవమమచ-శరణ-మియం , పురీ-నిర్మితా-
తమిత్యర్థః - ఇహాద్యసన్తమాత్మానంవిదామఇత్యనేన , కేవలసంసారిణోజీవస్యబుద్ధిఃతత్స్వరూపమవిశదావభాసంగృహ్ణాతి
నతుయాథాత్మ్యేనేత్యుక్తం , నవిదామవయంవీరకర్తారంతతఃపరంయేనేయంనిర్మితావీరపురీత్యనేన , జీవస్యకరణకళేబరా
దిసంపాదనచతురంకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమపురుషమాపాతతస్తత్త్వతశ్చనవిషయీ
కరోతీత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యత్పృష్టంకఏతేనుపథా ఇతి-తత్రాహ ॥ ఏతఇతి ॥ ఏతే-నరాఏకాదశభటాః, నార్యశ్చ, మేమ

వశఃప్రబాధతేఽథానుగృహాణశోభనే ॥ ౩౦ ॥ త్వమాననంసుభ్రుసుతారలోచనంవ్యాలమ్బినీలాలకబృన్దసంవృ
తమ్ । ఉన్నీయమేదర్శయవల్గువాచకంయద్వ్రీడయానాభిముఖంశుచిస్మితే ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థంపురఞ్జనంనారీయాచ
మానమధీరవత్ । అభ్యనన్దతతంవీరంహసన్తీవీరమోహితా ॥ ౩౨ ॥ నవిదామవయంసమ్యక్కర్తారంపురుషర్ష
భ । ఆత్మనశ్చపరస్యాపిగోత్రంనామచయత్కృతమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇహాద్యసన్తమాత్మానంవిదామనతతఃపరమ్ । యే
నేయంనిర్మితావీరపురీశరణమాత్మనః ॥ ౩౪ ॥ ఏతేసఖాయస్సఖ్యోమేనరానార్యశ్చమానద । సుప్తాయాంమయి
జాగర్తినాగోఽయంపాలయన్పురీమ్ ॥ ౩౫ ॥ దిష్ట్యాఽఽగతోసిభద్రంతేగ్రామ్యాన్కామానవాప్స్యసి । ఉద్వ
హిష్యామితాంస్తేఽహంస్వబన్ధుభిరరిన్దమ ॥ ౩౬ ॥ ఇమాంత్వమధితిష్ఠస్వపురీంనవముఖీంవిభో । మయోపనీతాన్
గృహ్ణానఃకామభోగాన్శతంసమాః ॥ ౩౭ ॥ కంనుత్వదన్యంరమయేహ్యరతిజ్ఞమకోవిదమ్ । అసాంపరాయాభిము
ఖమశ్వస్తనవిదంపశుమ్ ॥ ౩౮ ॥ ధర్మోహ్యత్రార్థకామౌచప్రజానన్దోఽమృతంయశః । లోకావిశోకావిరజా

మ-సఖాయఃసఖ్యశ్చ , అనువర్తినోభృత్యాఇత్యర్థః , అనేనేన్ద్రియాణాంతద్వృత్తీనాంచబుద్ధ్యైకాయత్తత్వముక్తం , య
త్పృష్టంకోఽయంతేఽహిఃపురస్సరఇతి, తత్రాహ,మయి , సుప్తాయాం ,అయం-నాగః-పురీం,పాలయన్-జాగర్తి,అనేన
బుద్ధీన్ద్రియమనఆదిషుసర్వేషు, సుప్తే,నిర్వ్యాపారేషుసత్స్వపి,ప్రాణవ్యాపారోఽస్తీతిసర్వాపేక్షయాప్రాణస్యప్రాధాన్య
ముక్తమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఆస్తాంనామగోత్రాది , దిష్ట్యా,పురీ-మాగతోఽసి , అనేనమనుష్యదేహసంబన్ధోదైవకృతోదుర్లభ ఇ
త్యుక్తం , అత-స్తేభద్రం , తావ-ద్గ్రామ్యానిన్ద్రియగ్రాహ్యాన్ శబ్దాదీన్ , అవాప్స్యసి-హేఅరిన్దమ-హఅహం,స్వబన్ధుభిః సఖీ
భిరిన్ద్రియైస్సహేత్యర్థః , తాన్ గ్రామ్యాన్ భోగాన్ , తేతుభ్యం , ఉద్వహిష్యామిసంపాదయిష్యామి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ హే
విభో-నవద్వారా , మిమాం,పురీం,త్వం,శతం ,సమాస్సంవత్సరా , న్మయా-ఉపనీతాన్ప్రాపితాన్,కామాన్-గృహ్ణానః,
అధితిష్ఠస్వ , మనుష్యదేహప్రవేశాభిప్రాయేణశతమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సంసారిణోజీవస్యప్రవృత్తిస్వభావత్వాత్ నివృ
త్తినిన్దాపూర్వకంతత్సఙ్గమమభినన్దతిపఞ్చభిః ॥ త్వత్తోఽన్యం , కం-రమయేక్రీడయామి , అనేన-నివృత్తిమార్గనిష్ఠోనబుద్ధ్యధీ
నఇత్యుక్తం , తత్రహేతుః , అరతిజ్ఞంనైష్ఠికం-విరక్తమిత్యర్థః , అతఏవ- అకోవిదంఅనిపుణం , అనిషిద్ధసుఖస్యాపిత్యాగి
నం- అసాంపరాయాభిముఖం-సాంపరాయోమృత్యు , స్తదనభిముఖం , మరణాభీరుమితివా “కృతకృత్యాఃప్రతీక్షన్తేమృ
త్యుంప్రియమివాతిథి ,, మిత్యుక్తేః, అశ్వస్తనవిదం-శ్వోభవంశ్వస్తనంకాలాన్తరానుభావ్యంస్వర్గాది-భోగ్యత్వేననవేత్తీ
త్యశ్వస్తనవిత్తం “ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన ,, ఇతి“వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు । త
స్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల ,, మితిస్వర్గాదిసుఖస్యాముముక్షోర్హేయత్వాదిత్యర్థః , పశుంపశుతుల్యమితినిన్ద
తి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవంనివృత్తిధర్మస్థంనిన్దిత్వా , ప్రవృత్తిస్వభావంస్తౌతి ॥ ధర్మోహీతి ॥ అత్రప్రవృత్తిమార్గే , ధర్మః స్వర్గాది
సాధనోయాగాదిరూపోధర్మః , తథా-అర్థకామౌ,ప్రజానన్దఃపుత్రసుఖం , అమృతంమోక్షః-కీర్తిః , విశోకాఃనిర్దుఃఖాః-విర

జ్ఞానినిర్మలాః, లోకాఃపుణ్యా లోకాశ్చ, సిధ్యన్తీతి శేషః, లోకాన్విశినష్టి, యాన్లోకా - న్కేవలినోనివృత్తిధర్మస్థాః, నవి దుః * ॥౩౯॥ * కించ అస్మిన్భవే-గృహాశ్రమమితియత్, ఏత-త్పిత్రాదీనాం, క్షేమార్హం, శరణమాశ్రయం-వదన్తి,పిత్రా దీనాంగృహాశ్రమిణమారాధకమాశ్రిత్యావస్థానాత్ * ॥౪౦॥ * హేవీర-విఖ్యాతంకామిత్వేనప్రసిద్ధం, వదాన్యం త్యాగి నం-కామార్థంవిహితమపిత్యజన్తమిత్యర్థః, అతఏవ-ప్రియేషుశబ్దాదికామేషు, దర్శనందృష్టిర్యస్య, తం-కథాపక్షేవి, ఖ్యా తంయశస్వినం, వదాన్యం దానశీలం, ప్రియదర్శనంసున్దరమిత్యర్థః, ఈదృశంత్వా దృశం, నిస్సమం-పతిం, దైవాత్ప్రా ప్తం, మాదృశీ-నిస్సమానా-కావా, స్వయం-నవృణీతవృణుయాదేవేత్యర్థః * ॥౪౧॥ * హేమహాభుజ-భుజగేన్ద్రభోగ యోఃసర్పదేహాకారయోః, తవ-భుజయోః, కస్యాస్త్రియాః, మనః-నసజ్జేన్నాసక్తంభవేత్-యోభవాన్, అనాథవర్గాఃదీ నస్తోమాః, తేషా-మాధిం-అలమత్యర్థం, అపోహితంసర్వత్ర-చరతి, కేనహేతునాఅపోహితుం, ఘృణయా ఉద్ధతఃఅతిశయి తో-యః స్మితపూర్వకోఽవలోక-స్తేన * ॥౪౨॥ * ఏవంసంబన్ధదార్ఢ్యఖ్యాపనాయతయోస్సంవాదమభిధాయోపసం హరన్తయోర్వ్యాపారమాహనారదః। తౌదంపతీపురఞ్జనపురఞ్జన్యౌ, మిథఃఅన్యోన్యం, సమయంసఙ్కేతం- సముద్యస ముదీర్య - దైవాదనోన్యందృఢతరంసంబధ్యేత్యర్థః-హేరాజన్ప్రాచీనబర్హిః - తాంపురీం-ప్రవిశ్య - శతం-సమాస్సంవత్స రాన్-ముముదాతే * ॥౪౩॥ * ఏవంజీవబుద్ధ్యోర్జీవకర్మానురూపదైవాఖ్యపరమపురుషసఙ్కల్పాయత్తదృఢతరసంబన్ధం- తత్ప్రయుక్తందేహసంబన్ధంచ - పారోక్ష్యరూపేణాభిధాయశుశ్రూషోఃప్రాచీనబర్హిషఃప్రాప్యపరబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవైతృ ష్ణ్యజననార్థంప్రాప్యతృష్ణాజననార్థంసంసరతోజీవస్య జాగ్రత్సుషుప్తిస్వప్నమరణావస్థాసుదోషానుద్ఘాటయితుంజాగ్ర దాద్యవస్థాఃప్రతిపిపాదయిషుఃకథావ్యాజేనతావత్సమాసతస్సుషుప్త్యవస్థామాహ ॥ఉపగీయమానఇతి॥ లలితంయథాభవ

యాన్న కేవలినోవిదుః ॥ ౩౯ ॥ పితృదేవర్షిమర్త్యానాంభూతానామాత్మనశ్చహ। క్షేమంవదన్తిశరణంభవేఽ స్మిన్యద్గృహాశ్రమమ్ ॥ ౪౦ ॥ కా నామవీరవిఖ్యాతంవదాన్యంప్రియదర్శనమ్ । నవృణీతపతింప్రాప్తంమాదృశీ త్వాదృశంస్వయమ్ ॥౪౧॥ కస్యామనస్తేభుజగేన్ద్రభోగయోస్స్త్రియానసజ్జేద్భుజయోర్మహాభుజ। యోఽనా థవర్గాధిమలంఘృణోద్ధతస్మితావలోకేనచరత్యపోహితుమ్॥౪౨॥ నారదఉవాచ॥ ఇతితౌదమ్పతీతత్రసముద్య సమయంపునః। తాంప్రవిశ్యపురీంరాజన్ముముదాతేశతంసమాః ॥౪౩॥ ఉపగీయమానోలలితంతత్రతత్రచ గాయకైః। క్రీడన్పరివృతస్స్త్రీభిర్హ్రదినీమావిశచ్ఛుచౌ ॥౪౪॥ సప్తోపగికృతాద్వారఃపురస్తస్యాస్తుద్వేఅధః। పృథగ్విషయగత్యర్థంతస్యాంయఃకశ్చనేశ్వరః ॥౪౫॥ పఞ్చద్వారస్తుపౌరస్త్యాదక్షిణైకాతథోత్తరాః ।పశ్చి

తతథా-గీయమానః-పురఞ్జనః - స్త్రీభిఃపరివృత-స్తత్రతత్ర-క్రీడన్-శుచౌఆషాఢ-క్రీడానిమిత్తశ్రమాపనోదనాయ - హ్రదినీం సరసీం-ఆవిశదితికథాపక్షేఽర్థః-పక్షాన్తరేతు-జాగ్రదవస్థాయాం- స్త్రీభిరిన్ద్రియవృత్తిభి - స్తత్రతత్ర - క్రీడన్శబ్దాదివిష యాననుభవన్ - వ్యాపృతకరణత్వాత్తత్ప్రయుక్తశ్రమనిర్హరణాయ - శుచౌ - హ్రదినీ - మావిశత్ - హ్రదినీశబ్దేనపురీత దాఖ్యానాడీవివక్షితా - శుచిశబ్దేన - శుచౌ బ్రహ్మణి - ఆవిశ్య - తద్ద్వారా హ్రదినీమావిశదిత్యర్థః - ప్రాసాదఖట్వా పర్య ఙ్కవత్స ముచ్చయేననాడీపురీతద్బ్రహ్మణిహిజీవస్య సుషుప్తి స్థానం - నతువికల్పేన « అథయదైతత్సుప్తస్స మస్త స్సం ప్రసన్న స్స్వ ప్నం నవిజానాత్యా సుతదానాడీసుషుప్తోభవతి అథయదాసుషుప్తోభవతి - యదానకస్య చనవేదహి తానామ నాడ్యో ద్వా సప్తతిస్స హ స్రాణి హృ దయాత్పు రీతతమభి ప్రతిష్ఠ న్తే తాభిః ప్రత్య వసృ ప్య పురీతతి శేత ,, ఇతి,తథా « యత్రైతత్పు రుషస్స్వ పితినామసతాసోమ్య తదాసంపన్నోభవతీ ,, తిత్రయాణామపిసుషు ప్తిస్థానత్వ శ్రవ ణాత్కార్యభేదేనసముచ్చయేసంభవతిపాక్షికబాధగర్భవికల్పస్యాన్యాయ్యత్వాత్ - సంభవతిచప్రాసాదఖట్వాపర్యఙ్క వన్నాడ్యాదీనాంకార్యభేదః - తత్రనాడీపురీతతౌప్రాసాదఖట్వాస్థానీయా- బ్రహ్మచపర్యఙ్కస్థానీయం - తతోబ్రహ్మైవసా క్షాత్సుషుప్తిస్థానమ్ * ॥౪౪॥ * ఇదానీంజాగ్రదవస్థాంప్రతిపాదయతిసప్తేతియావదధ్యాయసమాప్తి॥ తత్ర «నవభిర్ద్వా ర్భిఃపురీంలక్షితలక్షణా ,, మితిద్వారత్వేనరూపితానాంచక్షురాదీన్ద్రియస్థానానామిన్ద్రియాణాంచగౌణనామానితత్కార్యా ణితద్విషయాంశ్చకథయన్నాహసప్తేతి ॥ తస్యాఃపురఃపుర్యాః-సప్త- ద్వారః ఉపరి-కృతాః - చక్షుర్ద్వయశ్రోత్రద్వయంనా సికాద్వయంముఖంచేతి-ద్వే - ద్వారా-వధః-కృతేకల్పితే-గుదంలిఙ్గంచేతి-కిమర్థమేవంకల్పితాఇత్యత్రాహ ॥తస్యాఃపుర్యాః- యఃకశ్చన-ఈశ్వరః-తస్య - పృథక్సఞ్చరణేన-విషయాన్శబ్దాదీన్ప్రతి గత్యర్థంవిషయానవగన్తుమిత్యర్థః - సంసారిణోజీవ స్యస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావాన్మనుష్యశరీరస్యానియతత్వాచ్చయఃకశ్చనేత్యుక్తం - కథాపక్షేవిషయశబ్దోదేశపరః- దేశాన్ప్రతిగత్యర్థమిత్యర్థః * ॥౪౫॥ * పఞ్చేతి॥తత్ర-తాసుసప్తసుద్వార్షు- పఞ్చద్వారః-పౌరస్త్యాఃపూర్వదిగ్భవాః-ఏకాద

క్షిణా-తథా-ఏకాఉత్తరా - ద్వే-పశ్చిమేపశ్చిమదిగ్భవే-హే నృప- తేతుభ్య- మమూషాంద్వారాం - నామానిగుణనామాని-వర్ణయే * ॥ ౪౬ ॥ *ఖద్యోతాఖద్యోతవదల్పప్రకాశా-వామనేత్రరూపా-ఆవిః ప్రకటం - ముఖం-యస్యాస్సా-బహుప్రకాశాదక్షిణనేత్రరూపా - స్వానుభవాచ్చతత్రప్రకాశాధిక్యమవగన్తవ్యం - ఏతేద్వారా-వేకత్ర - నిర్మితేలగ్నే-తాభ్యాంఖద్యోతావిర్ముఖీభ్యాం - ద్వార్భ్యాం-ద్యుమత్సఖః, ద్యుమాన్సూర్యః-తదధిష్ఠేయంచతురిన్ద్రియమపిద్యుమత్ - తదేవసఖా-యస్యసః-యద్వా-ద్యుమతస్సఖాద్యుమత్సఖః “ రాజాహస్సఖిభ్య ,, ఇతిటచ్, చక్షుషాసహితఇత్యర్థః-విభ్రాజితంఆలోకాదినాప్రకాశితంరూపం-జనపదంవిషయం - యాతిఅవగచ్ఛతి-కథాపత్తేతు-ఖద్యోతాదిశబ్దాఅశ్వకర్ణాదిశబ్దవత్కేవలసంజ్ఞాశబ్దాఇత్యవగన్తవ్యం - జనపదందేశం-యాతిగచ్ఛతీత్యర్థః * ॥ ౪౭ ॥ *నలనాళశబ్దాభ్యాఛిద్రవచనా-నలమస్యాఅస్తీతినలినీ-ఏవం-నాలినీ-వామదక్షిణనాసికే - అత్రాపిసంజ్ఞాభేదాదేవకార్యన్యూనాధిక్యంపూర్వవజ్జ్ఞేయం - అవధూనయతికమ్పయతీత్యవధూతోవాయుః-తత్సఖోవాయ్వధిష్ఠితోఘ్రాణః - తాభ్యాం నలినీనాలినీభ్యాం ద్వార్భ్యాం- సౌరభంగన్ధం-విషయం-యాతి * ॥ ౪౮ ॥ *ముఖ్యేతి॥ముఖ్యాప్రధానా ఆస్యరూపా-ద్వాః - పూర్వదిగ్భవా-తయాముఖ్యయాద్వారా-పణఃపణనంవ్యవహారఃభాషణం-బహూదనశ్చిత్రమన్నం - బహ్వోదనఇత్యనుక్తిఃపరోక్షవాదత్వాయ - పణబహూదనావిషయా - పురరాట్పురఞ్జనః రసజ్ఞోరసనేన్ద్రియం-విపణోవాగిన్ద్రియం-తాభ్యామన్వితఃయాతి * ॥ ౪౯ ॥ *పుర్యాః- దక్షిణేదక్షిణస్యాందిశి-ఏనబన్తావ్యయం-పితృహూర్నామ-ద్వాః-పితౄన్జహీతేగచ్ఛత్యనయేతిపితృహూః “ ఓహాఙ్ గతౌ ,, విత్యస్మాత్ “ నృతిశృధ్యోఃకూః ,, రితి,కూప్రత్యయోబాహులకాత్ పితృలోకప్రాప్తిసాధనభూతాయాగాదిక్రియా - తదవబోధినీత్రయీపూర్వభక్తిశ్చపితృహూశబ్దార్థః - తత్రదక్షిణకర్ణస్యబలాధిక్యాత్-శ్రోత్యాణాంప్రథమంత్రివర్గశ్రావణ్యాచ్చప్రవృత్తిశాస్త్రశ్రవణేప్రవర్తతఇతి ప్రథమం శ్రోతవ్య పితృలోక ప్రాప్తిసాధనకర్మ ప్రకాశక ప్రవృత్తిశాస్త్ర శ్రవణసాధనత్వాద్దక్షిణకర్ణఃపితృ

మేద్వేఅమూషాంతేనామానినృపవర్ణనే ॥౪౬॥ ఖద్యోతాఽఽవిర్ముఖీచప్రాగ్ద్వారావేకత్రనిర్మితే।విభ్రాజితం జనపదంయాతితాభ్యాంద్యుమత్సఖః ॥౪౭॥ నలినీనాళినీచప్రాగ్ద్వారావేకత్రనిర్మితే । అవధూతసఖస్తాభ్యాం విషయంయాతిసౌరభమ్ ॥౪౮॥ ముఖ్యానామపురస్తాద్ద్వాస్తయాపణబహూదనౌ । విషయాయాతిపురరాడ్రసజ్ఞవిపణాన్వితః ॥౪౯॥ పితృహూర్నామపుర్యాద్వార్దక్షిణేనపురఞ్జనః।రాష్ట్రందక్షిణపాఞ్చాలంయాతిశ్రుతిధరాన్వితః ॥ ౫౦ ॥ దేవహూర్నామపుర్యాద్వాఉత్తరేణపురఞ్జనః । రాష్ట్రముత్తరపాఞ్చాలంయాతిశ్రుతిధరాన్వితః ॥౫౧॥ ఆసురీనామపశ్చాద్ద్వాస్తయాయాతిపురఞ్జనః। గ్రామ్యకంనామవిషయందుర్మదేనసమన్వితః॥

హూః - అనన్తరశ్రోతవ్యబ్రహ్మప్రాప్తిఫలనివృత్తిధర్మప్రకాశకోత్తరశాస్త్రశ్రవణసాధనత్వాద్వామకర్ణోదేవహూః-ననూత్తరభాగతదర్థశ్రవణాదావపిబలాధిక్యాద్దక్షిణకర్ణఏవ ప్రథమంప్రవర్తత ఇతికథమేతదుచ్యతఇతిచేత్ - ఏవంతర్హ్యేతఏవగుణనామధేయబలాత్పూర్వభాగతదర్థానాంశాస్త్రప్రాధాన్యేనదక్షిణకర్ణశ్రవణవిధానముత్తరభాగతదర్థానాంతువామకర్ణప్రాధాన్యేనశ్రవణవిధానంచానుమీయతే - యథా “ దక్షిణందీక్షితఃపూర్వమాఙ్క్తేసవ్యంహిమనుష్యాఅఞ్జతే ,, ఇత్యత్రదృష్టార్థత్వాన్మనుష్యాస్సవ్యనయనాఞ్జనంపూర్వం కుర్యురిత్యేవం ప్రమాణాన్తరేణ ప్రాప్తస్యసవ్యనయనాఞ్జనస్యసిద్ధవన్నిర్దేశానుపపత్త్యాసవ్యనయనస్య ప్రథమమఞ్జనేనదృష్టవిశేషాలాభాత్ ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశానుపపత్త్యామానుషీభిరవశ్యంప్రథమంసవ్యనయనాఞ్జనంకర్తవ్యమితివిధిరనుమీయతే - తద్వత్-యథావా “తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంనప్రతిప్రయచ్ఛన్తి,,తిశరణాగతస్యప్రత్యర్పణంప్రమాణాన్తరేణాప్రాప్తమపితస్మాదితిప్రసిద్ధవన్నిర్దేశానుపపత్త్యాశరణాగతోనప్రత్యర్పణీయఇతివిధిరనుమీయతే-తద్వ-త్పూర్వోత్తరభాగయోఃయథాక్రమందక్షిణోత్తరకర్ణప్రాధాన్యేనశ్రవణమస్యతోఽప్రాప్తమప్యనేనైవసిద్ధవన్నిర్దేశగుణనామధేయబలేనవిధీయతఇతిసారవద్యం - పురఞ్జనఃపితృహూద్వారాశ్రుతిధరః-శ్రోత్రేన్ద్రియం-శ్రవణవిషయంశబ్దంధరతిఅవగచ్ఛత్యనేనేతివ్యుత్పత్తేః-తేనా-న్వితోయుక్తః-దక్షిణపాఞ్చాలందక్షిణద్వారగమ్యంపాఞ్చాలం-పవిస్తారేవ్యక్తీకరోతీతిపాఞ్చాలం-పచ్యతేవ్యక్తీక్రియతఇతివాపాఞ్చాలం“పచివ్యక్తీకరణే,,ఇత్యస్మాత్ “ తమివిశిచడివృణికులికపిపలిపఞ్చిభ్యఃకాలజ్,,త్యాణాదికఃకాలచ్ప్రత్యయాన్తః-పాఞ్చాలశబ్దః- తతఃప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేఽణ్ - ప్రవృత్తిధర్మప్రకాశకశాస్త్రాత్మకంరాష్ట్రంయాతి * ॥ ౫౦ ॥ *ఏవం-పుర్యాః - ఉత్తరేణఉత్తరస్యాం దిశి-దేవహూరితినామ-ద్వాస్తయా-పురఞ్జనః-శ్రుతధరాన్వితః-ఉత్తరపాఞ్చాలం-యాతి-యద్యపిప్రవృత్తినివృత్త్యనవబోధినశ్శబ్దాస్సన్తిసంసారిణోజీవస్యశ్రోతవ్యాస్తథాపిశ్రోతవ్యానాంముఖ్యప్రవృత్త్యవబోధిశాస్త్రాత్మకశబ్దస్యైవశ్రోతవ్యత్వాభిప్రాయేణదక్షిణపాఞ్చాలముత్తరపాఞ్చాలమిత్యుక్తం-ఏవంపూర్వత్రాపియాతిసౌరభమిత్యాదిషుద్రష్టవ్యం * ॥ ౫౧ ॥ *పుర్యాః - పశ్చాద్వా

సురీనామ-ద్వాః-అస్య తేషు ప్యతేఽనేనేన్ద్రియమితిఆసురం మేఢ్రం-తతస్సా ర్వే, అణిః“టిడ్ఢాణఞ్,, ఇత్యాదినాఙీప్, తయా,పురఞ్జ నః,దుర్మదేన,దురుద్ధరః-మదోయస్య తేన,ఉపస్థేన్ద్రియేణ,సమన్వితం,గ్రామ్య కంగ్రామస్థజనానాంకర్మమైథునాదికం,యా తి * ॥ ౫౨ ॥ * పుర్యాః-పశ్చాన్నిరృతిర్నామకః,మృత్యుద్వారత్వాత్.గుదంనిరృతిః-తయా-పురఞ్జనః-లుబ్ధకేనపాయ్విన్ద్రియే ణ-తేనోత్క్రాన్తస్యదుఃఖప్రాప్తేర్లుబ్ధకసామ్యం-తేన - సమన్వితః-వైశసంనారకందుఃఖం యాతి * ॥ ౫౩ ॥ * అమీషాం పౌ రాణాంపుర్యాస్సంబన్ధినాంద్వారాణాం- మధ్యే,ఉభౌద్వౌ - పాదపాణీ-అన్ధౌఅజ్ఞౌనిర్వాక్పేశస్కృతౌ-వాక్ఛబ్దేనాత్రవా గిన్ద్రియాధిష్ఠానంముఖరూపంఛిద్రంలక్ష్యతే- నిశ్ఛిద్రపేశస్కృత్సామ్యాన్నిర్వాక్పేశస్కృ తావిత్యుచ్యేతే - పేశస్కృన్నా మాహికీటవిశేషస్స్వగృహానాన్నిస్సృత్య తన్తుభిస్స్వనివాసభూతంకరణ్డం నిర్మాయ స్వనిర్గమనద్వారంతత్సముఖమవ్యఙ్జనేన పిధాయతత్రైవవినశ్యతి-తద్వత్పాణిపాదయోర్నిశ్ఛిద్రత్వాజ్ఞానాభావాచ్చతౌనిర్వాక్పేశస్కృతావిత్యుచ్యేతే-తాభ్యాం ద్వారాభ్యాం-అక్షుణ్వతామిన్ద్రియవతాం దేహినా-మధిపతిః-పురఞ్జనః-యాతిగచ్ఛతి-కరోతికర్మకరోతి * ॥ ౫౪ ॥ * అన్తః పురంహృదయం-ప్రవిష్టం“హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,,ఇతిశ్రుతేః-సపురఞ్జనః-యదా-విషూచీనేనమనసా- విష్వగఞ్చతిస ర్వతోవ్యాప్రియతఇతివిషూచీనమితివ్యుత్పత్తేః - సమన్వితో-భవతి-తదా-జాయాబుద్ధిః ఆత్మజాఇన్ద్రియవృత్తయః - తాభ్యఉ ద్భవం-మోహాదీనామన్యతమం-యాతి- మోహప్రసాదహర్షాఃతమస్సత్త్వరజఃకార్యాణి-మనోగుణాః-అత్రత్వగిన్ద్రియస్యాను క్తిఃసర్వేష్వన్తర్భావాత్ * ॥ ౫౫ ॥ * ఏవమిన్ద్రియస్థానవిషయాణాంగౌణనామానికార్యాణిచాభిధాయమనః-పర్యన్త సర్వేన్ద్రియయుక్తస్యజీవస్యబుద్ధిపారవశ్యమాహ ॥ ఏవమితి॥అజ్ఞః-అతఏవ-కామప్రవణ-మాత్మామనో, యస్య,కర్మసుకా

నిరృతిర్నామపశ్చాద్వాస్తయాయాతిపురఞ్జనః।వైశసంనామవిషయంలుబ్ధకేనసమన్వితః ॥౫౩॥ అన్ధావమీషాం పౌరాణాంనిర్వాక్పేశస్కృతావుభౌ । అక్షణ్వతామధిపతిస్తాభ్యాంయాతికరోతిచ ॥౫౪॥ సయర్హ్యన్తఃపురగ తోవిషూచీనసమన్వితః । మోహంప్రసాదంహర్షంవాయాతిజాయాత్మజోద్భవమ్ ॥ ౫౫ ॥ ఏవంకర్మసుసంస క్తఃకామాత్మావఞ్చితోఽబుధః ।మహిషీయద్యదీహేతతత్తదేవాన్వవర్తత ॥౫౬॥ క్వచిత్పిబన్త్యాంపిబతిమది రాంమదవిహ్వలః । అశ్నన్త్యాంక్వచిదశ్నాతిజక్షత్యాంసహజక్షితి ॥ ౫౭ ॥ క్వచిద్గాయతిగాయన్త్యాంరుదత్యాంరోదితిక్వచిత్ । క్వచిద్ధసన్త్యాంహసతిజల్పన్త్యామనుజల్పతి॥౫౮॥ క్వచిచ్ఛోచతిధావన్త్యాంతిష్ఠన్త్యామనుతిష్ఠతి। అనుశేతేశయానాయామన్వాస్తేక్వచిదాసతీమ్ ॥౫౯॥ క్వచిచ్ఛోచతీంజాయామనుశోచతిదీనవత్ ।అ నుహృష్యతిహృష్యన్త్యాంస్పృశన్త్యాంస్పృశతిక్వచిత్ ॥ ౬౦ ॥ విప్రలబ్ధోమహిష్యైవంసర్వప్రకృతివఞ్చితః। నేచ్ఛన్ననుకరోత్యజ్ఞఃక్లైబ్యాత్క్రీడామృగోయథా ॥ ౬౧ ॥ ************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,చతుర్వింశోఽధ్యాయః. **********

నారదఉవాచ ॥ సఏకదామహేష్వాసోరథంపఞ్చాశ్వమాశుగమ్ । ద్వీషంద్విచక్రమేకాక్షంత్రివేణుంపఞ్చబ

మసాధనేషుకర్మ స్వాసక్తః-అతఏవ-దైవేనవఞ్చితః-మహిషీబుద్ధి-ర్యద్యదీహేతవ్యాప్రియేత-యద్యచ్ఛబ్దాదివిషయంప్రతీ న్ద్రియాణిప్రవర్తయతీత్యర్థః-తత్తదేవాన్వవర్తతఅనువర్తితవాన్ * ॥౫౬॥ * అనువర్తనమేవోపపాదయతి॥క్వచిదితి॥పిబన్త్యాం పానేవ్యాపృతవత్యాంబుద్ధౌపిపాసాముత్పాదయన్త్యాంసత్యామిత్యర్థః మదవిహ్వలఃమదిరాం-పిబతిఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం అశ్నత్యాంభుఞ్జన్త్యాంభక్షయన్త్యాంచరన్త్యాం * ॥౫౭॥౫౮॥ * ఆసతీంఆసీనాంఆసిషాంజనయన్తీమనుసృత్యాస్తే * ॥౫౯ * ఏవంశోచతీమనుశోచతీత్యాదేరర్థః * ॥ ౬౦ ॥ * ఏవంమహిష్యా- విప్రలబ్ధఃవిశేషేణవిమోహితః అతఏవ - సర్వాప్రకృ తిఃఅక్రోధాద్యాత్మస్వభావః-వఞ్చితా- యస్యసః-త్యక్తస్వస్వభావఇత్యర్థః-నేచ్ఛన్ అనిచ్ఛన్నపి-క్లైబ్యాత్పారవశ్యాత్ - దను కరోతి-యథాక్రీడార్థోమృగః * ॥ ౬౧ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్క న్ధేచతుర్వింశోఽధ్యాయః . **

ఏవంసుషుప్త్యవస్థాంచాభిధాయేదానీంస్వప్నావస్థామాహ ॥ సఏకదేతిదశభిః ॥ సపురఞ్జనః-ఏకదాసుషుప్త్యనన్తరం-మ హేష్వాసోధనుష్కః కర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యభినివేశోయస్యసః-రథ-మారుహ్య , పఞ్చప్రస్థంవనమగాదితిత్రయోదశేనాన్వ యః-రథశబ్దేనాత్రశరీరంవివక్షితం “ ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ।బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనః-ప్రగ్రహమేవచ ॥ఇన్ద్రి యాణిహయానాహు,,రిత్యాదిశ్రుత్యాఉపాసననిర్వృత్త్యౌశరీరాదీనాంరథాదిభావేనాన్యత్రరూపితత్వాత్ -తచ్చశరీరమత్రా చిత్యాత్స్వాప్నంవివక్షితం-తద్ధితదానీమేవస్వప్నద్రష్టృ,పుణ్యపాపానురోధనేశ్వరసృష్టంభవతి-జాగ్రద్దేహస్యతుశతసం వత్సరోపభోగ్యపురత్వేనోక్తత్వాత్ రథంవిశినష్టిపఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియాణ్యశ్వాయస్య - ఆశుగంశీఘ్రగం-అనేనాపిస్వాప్నమేవ

శరీరమత్రవివక్షితమిత్యవగమ్యతే-జాగ్రద్దేహస్యాశుగత్వాసంభవాత్ - ద్వౌ అహఙ్కారమమకారౌ - ఈషే దణ్డికే యస్య ద్వే పుణ్యపాపే చక్రే యస్య-ఏకం ప్రధానమక్షో యస్య-త్రయో గుణాః వేణవో ధ్వజా యస్య - పఞ్చప్రాణా బన్ధురాణి బన్ధనాని యస్య ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏకం మనో రశ్మిః ప్రగ్రహః రజ్జుః యస్య - ఏకా బుద్ధిర్దమనః సారథిర్యస్య , ఏకం హృదయం నీడం రథినః ఉపవేశస్థానం యస్య-ద్వౌ శోకమోహౌ కూబరం యుగబన్ధనస్థానం యస్య పఞ్చ శబ్దాదయో విషయాః - ప్రహీయన్తే ప్రక్షిప్యన్తే అపాత్యన్తే యస్మిన్-సప్తధాతవో వరూథాః చర్మాద్యావరణీయస్య-పఞ్చ కర్మేన్ద్రియాణి విక్రమా గతిప్రకారా యస్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హైమోపస్కరం సువర్ణాభరణం-స్వర్ణాభరణవిశిష్టస్యాప్న దేహసంస్పృష్టిసంభవాభిప్రాయేణ హైమోపస్కరమిత్యుక్తం-కథాసౌన్దర్యాయవా-ఏవమనుపయుక్తం కథాసౌన్దర్యాయేతి ద్రష్టవ్యం - స్వర్ణమయం-వర్మకవచం-రజోగుణవృత్తిః రుక్మస్యసః - అక్షయ ఇషుధిః-ఇషవో బాణాః ధీయన్తే ఽస్మిన్నితీషుధిః నిషఙ్గః-అక్షయః-ఇషుధిః అనన్తవాసనాశ్రయః అహఙ్కారో యస్యసః-తత్ర బుద్ధిపూర్వకప్రవృత్తిహేతుసంస్కారవిశేషో వాసనా, సాచ-జ్ఞానవాసనా - కర్మవాసనా, ప్రకృతిసంబన్ధవాసనాచేతి , త్రిప్రకారా - అవిద్యానామజ్ఞానానుదయాన్యథాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానరూపేణ త్రివిధమజ్ఞానం , ప్రకృతిసంబన్ధః స్థూలసూక్ష్మరూపాచిత్సంబన్ధః-సచ దేవమనుష్యాదిదేహభేదేన బహువిధః-సజాతీయకర్మాగమ్యేచ్ఛా రుచిః-సాచవిషయభేదాద్బహుప్రకారా, పుణ్యాపుణ్యరూపేణ ద్వివిధం కర్మేతి జ్ఞేయం-ఏకాదశేన్ద్రియవృత్త్యాత్మకసేనాధిపతిః-పఞ్చశబ్దాదయో విషయాః-ప్రస్థాస్సానవో, యస్మిన్-తద్వనం - భోగస్థానమగాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్ర వనే దృప్తః గర్వితః-స్వాప్నదేహపరవశ ఇత్యర్థః-ఆత్తాః స్వీకృతాః-ఇషవః వాసనారూపాః-కార్ముకకర్తృత్వాద్యభినివేశో - యస్య-అతదర్హాం త్యాగానర్హాం, జాయాం ధ్యాప్నికాం-స్వాత్వికీం బుద్ధిం-విహాయ-త్యాగహేతుః-మృగ్యన్త ఇతి మృగాః శబ్దాదివిషయాస్తేషు - యద్వ్యసనమలాభనిమిత్తం దుఃఖం, తేన-లాలసః అన్వేషణాసక్తః ॥ ౪ ॥ అసురీం తామసీం-వృత్తిం బుద్ధిం-ఆశ్రిత్య - ఘోరాత్మా ఘో

న్ధురమ్ ॥ ౧ ॥ ఏకరశ్మ్యేకదమనమేకనీడం ద్వికూబరమ్ । పఞ్చప్రహరణం సప్తవరూథం పఞ్చవిక్రమమ్ ॥ ౨ ॥ హైమోపస్కరమారుహ్య స్వర్ణవర్మాక్షయేషుధిః । ఏకాదశచమూనాథః పఞ్చప్రస్థమగాద్వనమ్ ॥ ౩ ॥ చచార మృగయాం తత్ర దృప్త ఆత్తేషుకార్ముకః । విహాయ జాయామతదర్హాం మృగవ్యసనలాలసః ॥ ౪ ॥ ఆసురీం వృత్తిమాశ్రిత్య ఘోరాత్మా నిరనుగ్రహః । న్యహనన్నిశితైర్బాణైర్వనేషు వనగోచరాన్ ॥ ౫ ॥ తీర్థేషు ప్రతిదృష్టేషు రాజా మేధ్యాన్ పశూన్ వనే । యావదర్థమలం లుబ్ధో హన్యాదితి నియమ్యతే ॥ ౬ ॥ య ఏవం కర్మ నియతం విద్వాన్ కుర్వీత మానవః । కర్మణా తేన రాజేన్ద్ర జ్ఞానేన న స లిప్యతే ॥ ౭ ॥ అన్యథా కర్మ కుర్వాణో మానారూఢోఽనుబధ్యతే । గుణప్రవాహపతితో నష్టప్రజ్ఞో వ్రజత్యధః ॥ ౮ ॥ తత్ర నిర్భిన్నగాత్రాణాం చిత్రవాజైః శిలీముఖైః । విక్లబోఽభూ

రఆత్మా- చిత్తం యస్య సః-రజోగుణకార్యక్రోధావిశిష్టః - కామాదివిరోధిషు క్రుద్ధచిత్త ఇత్యర్థః, అతఏవ - నిరనుగ్రహః విరోధిష్వనుగ్రహరహితః, నిశితైః కార్యక్షమైః-విషయసాన్నిధ్యాపాదకైరితి యావత్-బాణైః కర్మవాసనారూపైశ్శరైర్వనేషు భోగస్థానేషు - వనగోచరాన్ వనగోచరమృగతుల్యాన్ - దైవోపసాదితానిత్యర్థః - న్యహనత్ ఆత్మసాత్కృతవాన్-కథాపక్షే తు స్పష్టమేవ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నన్వాసురీం వృత్తిమాశ్రిత్యేతి మృగయానిన్దానయుక్తా కథాపక్షే రాజ్ఞస్తస్యాః విహితత్వాత్-అధ్యాత్మపక్షేఽపి దైవోపపాదితవిషయభోగో విహిత ఏవేత్యత్రాహ ॥ తీర్థేష్వితి త్రిభిః ॥ మృగయాయా రాగప్రాప్తత్వాన్న సా విధీయతే , కింతు నియమ్యతే-మృగయా ప్రవృత్తిస్సఙ్కోచ్యత ఇత్యర్థః - నియమమేవ షడ్విధముపదర్శయతి-లుబ్ధో రాగీ సన్ - యది నిహన్యాత్-తర్హి, తీర్థేషు శ్రాద్ధాదిష్వేవ నిమిత్తేషు - తత్రాపి ప్రతిదృష్టేషు విహితమాంసకేష్వేవేతి-తత్రాపి రాజైవ - మేధ్యానేవ-వనమేవ - యావదుపయోగమేవేతి - అధ్యాత్మపక్షేపి-జీవస్య యావదుపయోగమేవ విషయభోగో నియమ్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ య-ఏవం-విద్వాన్, హింసాయాః విషయభోగస్య చ రాగప్రాప్తతాం తన్నియమం చ విద్వాన్-కుర్వీత-హింసాం విషయభోగం చ కుర్యాత్ - న వా న కుర్యాద్వా - రాగప్రాప్తత్వేనావశ్యకత్వాభావాదితి భావః-రాగప్రాప్తస్య నియమేన హి పక్షే ప్రత్యవాయాభావమాత్రం క్రియతే-నాదృష్టం, అతస్సుతరాం రాగప్రాప్తస్య త్యాగేన ప్రత్యవాయ ఇతి - నవేత్యుక్తం - తేన ఏవం నియతేన కర్మణా-జ్ఞానేన-ఏవం కృతేన కర్మణా యజ్జ్ఞానం భవతి- తేన హేతునా సహ కర్తా-న లిప్యతే - పాపైరితి శేషః - యద్వా-సః విద్వాన్-జ్ఞానేన రాగప్రాప్తానాం త్యాజ్యోపాదేయాదివివేకజ్ఞానరూపేణ హేతునా - కర్మణా అనాదిపాపరూపకర్మణా - న లిప్యతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అన్యథా-నియతం కర్మ , కుర్వాణః- అహం మమాభిమానారూఢః-కర్మభిరనాదిపుణ్యాపుణ్యకర్మభి - రనుబధ్యతే వశీక్రియతే - తతః కర్మపారవశ్యా - ద్గుణప్రవాహే సంసారే-పతితః-నష్టదేహాత్మవివేకః - అధః నరకం - వ్రజతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం ప్రాసఙ్గికం పరిసమాప్య ప్రకృతాం మృగయామనువర్ణ

యతి ॥ తత్రేతి ॥ చిత్రవాజాః నానావిధవాసనారూపాః విచిత్రపక్షాః - యేషాం - తైః, వాసనాభిరుపోద్బలితైరిత్యర్థః, శిలీముఖైః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిస్తైస్తథాభూతైః - నిర్భిన్నాని అనుభవేన జీర్ణాని - గాత్రాణి అవయవాః - యేషాం - తేషాం, మృగాణాం విషయాణాం - విప్లవో నాశః - కరుణాత్మనాం కృపాలూనాం, * దుస్సహోఽభూత్ కామిభిరనుభవజీర్ణావయవాస్విన ష్టాన్ శబ్దాదివిషయాననుసందధతాం సర్వభూతసుహృదాం జ్ఞానినాం విషయవిప్లవో మనసాపి స్మర్తుమసహ్యోఽభూదిత్యర్థః - కథాపక్షే స్పష్టోఽర్థః ॥ ౯ ॥ శశాన్వరాహానిత్యాదికథనం శబ్దాదిభేదేన తదవాన్తరభేదేన చ విషయవైచిత్ర్యజ్ఞాపనాయ - కథాపక్షే తు తత్తన్నద్ర్యాయ - మేధ్యాన్ విహితాన్ - అన్యాన విహితాంశ్చ - విషయాన్ - న్యనిఘ్నన్ ఆత్మసాత్కుర్వన్ - వ్యాప్తకరణత్వా - చ్ఛ్రమం - అధ్యగాత్ ప్రాప్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం రాజస్యాబుద్ధేః కార్యభూతాం జాగ్రదవస్థాం తామసస్యాః కార్యభూతాం స్వప్నావస్థాం చాభిధాయ ఇదానీం విద్వాన్ కుర్వీతేతి సూచిత వివేకః కథముదేతీతి వివిక్త్యా యాం ప్రణయకలహనిమిత్తకోపావిష్టప్రియానునయనకథనవ్యాజేన సంసారిణో జీవస్య వివేకాత్మకసాత్త్వికబుద్ధ్యర్థాలభ్యం ద్యోతయన్ “ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే । బన్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ ,, త్యుక్తవిధసాత్త్వికబుద్ధ్యలాభదశాయాం దైవాత్తదలాభనిమిత్తపరితాపోదయం - తత స్తల్లిప్సాం - తత స్తదుచిసాధనైస్తల్లిబ్ధించ - ద్యోతయన్ కథాపక్షే శతత్సన్దర్భ్యాయ తాం బుద్ధిం మహిషీత్వేనేన్ద్రియవృత్తీరన్తఃపురస్త్రీత్వేన పరికల్ప్య తదనునయప్రకారమాహ ॥ తత ఇత్యాదినా ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాం అశనాయాపిపాసాభ్యాం - పరిశ్రాన్తః - స్వాప్నశరీరేఽపి క్షుత్తృషోరనువృత్తేరేవముక్తం, తతః స్వాప్నవిషయానుభవరూపమృగయాయాః, నివృత్తః - గృహం పురత్వరూపితజాగ్రద్దేహగతహృదయస్థానం - ఏయివాన్ ప్రాప్తః - తతః - కృతస్నాన - ముచితఆహారశ్చ, యేనసః - అత ఏవ - గతశ్రమః - సమ్యగుపవిష్టవాన్ ॥ ౧౧ ॥ తతో - ధూ

దుఃఖితానాం దుస్సహః కరుణాత్మనామ్ ॥ ౯ ॥ శశాన్వరాహాన్మహిషాన్గవయాన్ రురుశల్యకాన్ । మేధ్యానన్యాంశ్చ వివిధాన్ వినిఘ్నన్ శ్రమమన్వగాత్ ॥ ౧౦ ॥ తతః క్షుత్తృట్పరిశ్రాన్తో నివృత్తో గృహమేయివాన్ । కృతస్నాతోచితాహారః సంవివేశ గతక్లమః ॥ ౧౧ ॥ ఆత్మానమర్హయాంచక్రే ధూపాలేపస్రగాదిభిః । సాధ్వలఙ్కృతసర్వాఙ్గో మహిష్యామాదధే మనః ॥ ౧౨ ॥ తృప్తో హృష్టస్సుదృప్తశ్చ కన్దర్పాకృష్టమానసః । న వ్యచష్ట వరారోహాం గృహిణీం గృహమేధినీమ్ ॥ ౧౩ ॥ అన్తఃపురస్త్రియోఽపృచ్ఛద్విమనా ఇవ వేదిషత్ । అపి వః కుశలం రామాస్సేశ్వరీణాం యథాపురా ॥ న తథైతర్హి శోభన్తే గృహేషు గృహసంపదః ॥ ౧౪ ॥ యది న స్యాద్గృహే మాతా పత్నీ వా పతిదేవతా । వ్యఙ్గే రథ ఇవ ప్రాజ్ఞః కో నామాసీత దీనవత్ ॥ ౧౫ ॥ క్వ వర్తతే సా లలనా మజ్జన్తం వ్యసనార్ణవే । యా

పాదిభి - రాత్మాన - మర్హయాంచక్రే - తత - స్సాధుసమ్య - గలఙ్కృతాని - సర్వాణ్య - ఙ్గాని - యేనసః - మహిష్యాం, మన - ఆదధే - కృతస్నానోచితాహార ఇత్యనేన సుఖజనకవివేకాత్మకసాత్త్వికబుద్ధ్యుత్పత్తిప్రాగ్భావస్థాయాస్సుఖకరత్వం సూచ్యతే - స్నానాహారధూపాలేపస్రగ్భూషణాద్యలఙ్కారైర్జ్ఞాతానన్ద ఇవ - మహిష్యాం వివేకాత్మికాయాం బుద్ధౌ, మన - ఆదధే హితవానిత్యర్థః - కథాపక్షే తు స్పష్టోఽర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఉచితాహారేణ తృప్తః - ధూపాలేపస్రగాదిభిః హృష్టః - తృప్తిహృష్టిభ్యాం సుతరాం దృప్తః - అత ఏవ - కన్దర్పేణ - కృష్టం వశీకృతం - మానసం - యస్య సః గృహమేధినస్స్వస్య - సంబన్ధినీం, గృహిణీం గృహమస్యా అస్తీతి గృహిణీ, తాం, స్వాశ్రయ ఏవ స్థితాం - వరారోహాం స్త్రియం, న వ్యచష్ట న దదర్శ - యథాకామపరవశస్స్వగృహ ఏవ క్వచిదన్తర్హితాం ప్రియాం నాపశ్యత్తథాఽయం జీవః వివేకాత్మకబుద్ధిలిప్సా పరవశస్తాం స్వాశ్రయస్థితాం నలబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ హే వేదిషత్ హే ప్రాచీనబర్హిః - విమనా ఇవ దుఃఖితమనా ఇవ - అన్తఃపురస్త్రియస్తత్సఖీః - అపృచ్ఛ - త్పురఞ్జనః - తదలాభనిమిత్తవైమనస్యః బుద్ధిమూలకేన్ద్రియవృత్తీః పప్రచ్ఛ - కయేన్ద్రియవృత్త్యా బుద్ధిస్సాత్త్వికీ స్యాదితి పరిశీలితవానిత్యర్థః - ప్రశ్నమేవాహ ॥ అపి వ ఇతి త్రిభిః ॥ హే రామాః స్త్రియః - సేశ్వరీణాం స్వామినీసహితానాం - వో యుష్మాకం, అపి కుశలం - అపిశబ్దః ప్రశ్నే - కుశలప్రశ్నే హేతుః - హి యస్మాత్, గృహేషు - పురా మహిష్యా వ్యాపారదశాయాం - గృహసంపదః - యథైవ రోచన్తే, న తథేదానీం రోచన్తే - వివేకాభావేన న కోఽపి పురుషస్య గుణః ప్రకాశతే - అతో వివేకః కిముదేష్యతీతి చిన్తితవానిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ గృహే - మాతా వా, పతిర్దేవతా యస్యాస్సా, పత్నీ వా, యది న స్యాత్, తర్హి - వ్యఙ్గే చక్రాశ్వాదిరహితే, రథ ఇవ, ప్రాజ్ఞః బుద్ధిమాన్, కో - నామ పురుషో, దీనవ - దాసీత నివసేదిత్యర్థః, వివేకాభావే దేహాత్యాగో వరమితి భావః ॥ ౧౫ ॥ సా లలనా క్వ వర్తతే, కథంభూతా, యా లలనా, వ్యసనార్ణవే దుఃఖార్ణవే - మజ్జన్తం, మాం పదేపదే - స్వయం, ప్రజ్ఞా - దీపయన్తీ బోధయన్తీ సతీ, ఉద్ధరతి - వ్యసనార్ణవాత్, యథా పరహా శోకాతురం పుమాంసం ప్రాప్య ప్రియా తదనుకూలాచరణహితోపదేశాదినా శోకమపనుద్య సుఖయతి - తద్వద్వివేకాత్మికా బుద్ధిరపి పదే పదే హితాహితం

ప్రకాశయ స్త్రీపుమాంసముద్ధరతి వ్యసనార్ణవాత్ - ఈదృశబుద్ధిః క్వ వర్తత ఇతి ప్రశ్నేన తల్లిప్సా వ్యజ్యతే * ॥ ౧౮ ॥ * హే నరనాథ - త్వత్ప్రియా - య - ద్వ్యవస్యతి నిశ్చినోతి - త - న్న జానీమః - యదర్థం వై మనస్యమాపన్నా తదైవ మనస్య హేతుం న జానీమః - త్వత్ప్రియాం తు జానీమ ఇత్యాహుః - హే శత్రుహన్, నిరవస్తారే ఆస్తరణరహితే - భూతలే - అవధూతాం శయానాం - పశ్యేతి కథాపక్షేఽర్థః - అధ్యాత్మపక్షే త్వ - చాధితేన్ద్రియవృత్తీనాం సర్వాసాం నిశ్చయాత్మకబుద్ధిమూలకత్వాత్కయాపీన్ద్రియవృత్త్యా సా నోదేతీత్యాలోచ్య యదనాదరవశాత్ప్రియా నాదృతా సతీవ మద్వి ముఖ్యభూదిత్యనుసంహితవానిత్యర్థః - ఆదరో బుద్ధేశ్శిక్షణమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * పురఞ్జనో - భువి - పతితాం - మహిషీం - నిరీక్ష్య - తత్సఙ్గేనో - న్మథితం వ్యాకులం జ్ఞానం - యస్య సః - పరమం భృశం - వైక్లబ్యం శోకపారవశ్యం - యయౌ - అహో మదీయేయం బుద్ధిరేతావన్తం కాలమేవం విపరీతాఽభూదితి వైక్లబ్యం యయావిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * తతః - శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా - వాచా - విదూయతా పరితప్తేన - హృదయేన మనసా - సాన్త్వయన్ అనునయన్ - ప్రేయస్యాః ప్రియాయాః - ప్రేమసంరమ్భః ప్రణయేన స్వస్మిన్ యః కోప - స్తస్య - లిఙ్గం కారణం - ఆత్మని మనసి, నాధ్యగాత్ న నిశ్చితవాన్ - వివేకోదయసాధనభూతస్యాదరణమన్విచ్ఛన్ తావదేతావత్కాలం తదనుదయే కారణమన్వేషయన్నపి తన్నాధ్యగాదిత్యర్థః - తస్య దైవాయత్తత్వాదితి భావః * ॥ ౧౮ ॥ * వీరః పురఞ్జనః - అనునయే సాన్త్వనే - కోవిదః కుశలః అనునయకోవిదైరితి తృతీయాన్తపాఠే తు వాక్యైరితి విశేష్యమధ్యాహార్యం శనకైః - మహిషీమనునీయ సాన్త్వయామాస ॥ అనునయప్రకారమేవాహ - పాదయుగళం పస్పర్శ - ప్రియాయాః పాదౌ గృహీతవాన్ - తత ఉత్సఙ్గారోపణాదినా లాలితాం - ఆహ - అధ్యాత్మపక్షే తు - అనునయే స్వవశీకారే - కోవిదైర్నిపుణై - రుపాయైః - స్వవశా - మనునీయ - పస్పర్శ పాదయుగళమిత్యనేనాధ్యప్రభృతి వివేకాత్మికాం బుద్ధిమనుసృత్యైవ వర్తయేమేతి ప్రతిజ్ఞాతవానిత్యుక్తం భవతి - ఉత్సఙ్గలాలితామాహేత్య

మాముద్ధర తే ప్రాజ్ఞా దీపయన్తీప దేపదే ॥౧౮॥ రామా ఊచుః ॥ నరనాథ న జానీమస్త్వత్ప్రియా యద్వ్యవస్యతి।
భూతలే నిరవస్తారే శయానాం పశ్య శత్రుహన్ ॥౧౯॥ పురఞ్జనస్స్వమహిషీం నిరీక్ష్యావధుతాం భువి । తత్సఙ్గో
న్మథితజ్ఞానో వైక్లబ్యం పరమం యయౌ ॥౧౭॥ సాన్త్వయన్ శ్లక్ష్ణయా వాచా హృదయేన విదూయతా । ప్రేయ
స్యాః ప్రేమసంరమ్భలిఙ్గమాత్మని నాధ్యగాత్ ॥ ౧౮ ॥ అనునిన్యేథ శనకైర్వీరోఽనునయకోవిదః । పస్పర్శ పాద
యుగళమాహ చోత్సఙ్గలాలితామ్ ॥౨౦॥ నూనం త్వకృతపుణ్యాస్తే భృత్యా యేష్వీశ్వరాశ్శుభే । కృతాగస్స్వాత్మసాత్కృత్వా శిక్షాదణ్డం న యుఞ్జతే ॥౨౧॥ పరమోఽనుగ్రహో దణ్డో భృత్యేషు ప్రభుణాఽర్పితః । బాలో న
వేద తత్తన్వి బన్ధుకృత్యమమర్షణః ॥ ౨౨ ॥ సా త్వం ముఖం సుదతి సుభ్ర్వనురాగభారవ్రీడావిలమ్బవిలసద్ధసితావ
లోకమ్ । నీలాలకాలిభిరుపస్కృతమున్నసం నస్స్వానాం ప్రదర్శయ మనస్విని వల్గువాక్యమ్ ॥౨౩॥ తస్మిన్దధే దమ
మహం తవ వీరపత్ని యోఽన్యత్ర భూసురకులాత్కృతకిల్బిషస్తమ్ । పశ్యే * న వీతభయమున్ముదితం త్రిలోక్యా

నేన స్వవశీకృతయా వివేకాత్మికయా బుద్ధ్యైవమనుసంహితవానిత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * హే శుభే - ఈశ్వరాః స్వామినః - యేషు - కృతాపరాధేషు భృత్యేషు - ఆత్మసాత్కృత్వా మదధీనా ఏతే అతో నైతే దణ్డనీయా ఇతి మత్వా - శిక్షార్థం దణ్డం న కుర్వన్తి - తే భృత్యాః - మన్దభాగ్యాః * ॥ ౨౧ ॥ * కుతః - యతః - ప్రభుణా - భృత్యేష్వ - ర్పితో, దణ్డః - పరమోఽనుగ్రహః - భృత్యానాం హితాయైవ భవతీత్యర్థః - యస్తు దణ్డితో విషీదతి సోఽజ్ఞ ఇత్యాహ ॥ బాల ఇతి ॥ అమర్షణః దణ్డం న మృష్యతీత్యమర్షణః - హే తన్వి - త - ద్బన్ధోః స్వామినః - కృత్యం శిక్షాకరణం - న వేద అనుగ్రహ ఇతి న వేద - స, బాలో మూర్ఖః - అజ్ఞ ఇత్యర్థః - అతో మమ శిక్షార్థమేవ - స్వామినీ - త్వం - విముఖ్యభూరిత్యర్థః, అధ్యాత్మపక్షే తు - స్వామినీవన్నద్రక్షణైకాన్తయా బుద్ధ్యా వివేకాత్మికాయా ఇతః పూర్వమనుదయోఽస్మదనుగ్రహార్థ ఏవ - యతోఽహమిదానీం వివేకాలాభనిమిత్తపరితాపయుక్తః తామేవాతీవాదృతవానిత్యనుసందధ ఇత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * హే సుదతి - హే సుభ్రు - హే మనస్విని - సా - త్వ - మస్మాకం స్వామినీ - అత - స్స్వానాం నో - ముఖం - ప్రదర్శయ - కీదృశం - అనురాగభారేణ - వ్రీడయా చ - యో - విడమ్బో మన్దర - స్తేన - విలసన్ హసితావలోకో యస్మిన్ - నీలాలకా ఏవాలయ - స్తై - రుపస్కృతం భూషితం, ఉచ్చనాసికం - వల్గు - వాక్యం - యస్మిన్ - ఉక్తవిధముఖావలోకనసఞ్జాతమానన్దమనుభవన్నివాహం స్థిరేణ నిరతిశయసుఖాపాదకవివేకోదయేన సుఖీత్యనుసంహితవానిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * హే వీరపత్ని - వీరస్య మమ భార్యే - య - స్తే తుభ్యం కృతకిల్బిషః కృతాపరాధస్తస్మిన్ - అహం, బ్రాహ్మణకులాదన్యత్ర కులేఽపి - మురరిపుదాసాదినేరత్ర - దమం దణ్డం - దధే కరోమి - మేత్వత్సహాయస్య మమ - క్రుద్ధస్య సతః - త్రిలోక్యాః - బహిరపీతి శేషః, త్రైలోక్యా - ద్బహిశ్చ - అన్తశ్చ - ఉచ్చైర్ముదితం - విగతభయం చ - తం పురుషం - న పశ్యామి - యదీయం వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిర్మమ సుప్రతిష్ఠితా స్యాత్తదా తత్సహాయోఽహం తద్విరోధినో నిరస్యామి - వివేకినా మయాఽసాధ్యం కిమపి త్రిలోక్యా అన్తర్బహిశ్చ న విద్యతే - మురరిపుదాసాదయ

స్తు వివేకినో మమానుకూలా ఏవేత్యనుసందధే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తవ వక్త్రమితః పూర్వం కదాచిదపి వితిలకం తిలకరహితం న పశ్యామి. ఇదానీం తు మలినం విగతహర్షం సంరమ్భేణ క్రోధావేశేన భీమం భయజనకం అవిమృష్టమనుజ్జ్వలం, అపేతరాగం స్నేహశూన్యం తథా తే సుజాతౌ శోభనౌ స్తనావపి, శోకాశ్రుభిరుపహతౌ చ తథా బిమ్బఫలాకారమధరం చ విగతః కుఙ్కుమపఙ్కతుల్యస్తామ్బూలరాగో యస్మిన్ తాదృశం పశ్యామి. కుత ఏవం జాతమితి శేషః - వ్యవసాయాత్మకబుద్ధేరభివ్యక్తేః ప్రారమ్భదశాయామవిశదత్వాత్తాదృశావస్థాం తాం ప్రియానాదరనిమిత్తక్రోధేనాత్మానమనలంకుర్వతీం శోచన్ స్త్రియమిమాం ప్రైక్షతేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తస్మా ఇతి. కృతం కిల్బిషమపరాధో యేన తస్య కిల్బిషమేవాహ ॥ స్వైరం స్వాతన్త్ర్యేణ త్వామపృష్ట్వా మృగయాం గతస్య మే ప్రసీద ప్రసన్నా భవ, దేవం దేవనం క్రీడాం రాతి దదాతీతి దేవరః కాన్తస్తం, కామవేగేన విస్రస్తం గతం పౌంస్యం పౌరుషం ధైర్యం యస్య తం, అత ఏవ వశగతం కా స్త్రీ కామయమానా కృత్యే కర్తుం యోగ్యేఽర్థే న భజేత భజేతైవేత్యర్థః. వివేకాభావాదప్రసన్నస్య మమ స్వప్నావస్థాఽభూత్ అతో వివేకాత్మకబుద్ధియుక్తోఽహం ప్రసన్నో వర్తేయ ఏవమహం మమాభిమానో విహాయ వశంగతం కార్యోపాదకం మాం వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరపీహానువర్తిష్యత ఇత్యనుసంహితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాదిభిరవస్థాభిస్సంసరతో జీవస్య దుర్లభోఽపి కదాచిద్దైవాత్సంజాతపరితాపస్య - వివేకాత్మకబుద్ధ్యుదయ ఉక్తః. ఇదానీమేవం సంజాతవివేకమప్యనన్తవాసనారుచిప్రకృతిసంబన్ధాదియుక్తం పుమాంసం "యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ । అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా । సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ" ఇత్యుక్తవిధరజస్తమఃప్రచురా సతీ బుద్ధిః పునః ప్రసహ్య స్వవశీకృత్య సంసారయామాసే

అన్యత్ర వై మురరిపోరితరత్ర దాసాత్ ॥ ౨౪ ॥ వక్త్రం న తే వితిలకం మలినం విహర్షం సంరమ్భభీమమవిమృష్టమపేతరాగమ్ । పశ్యే స్తనావపి శుచోపహతౌ సుజాతౌ బిమ్బాధరం విగతకుఙ్కుమపఙ్కరాగమ్ ॥ ౨౫ ॥ తస్మై ప్రసీద సుహృదః కృతకిల్బిషస్య స్వైరం గతస్య మృగయాం వ్యసనాతురస్య । కా దేవరం వశగతం కుసుమాస్త్రవేగవిస్రస్తపౌంస్యముశతీ న భజేత కృత్యే ॥ ౨౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నారద ఉవాచ ॥ ఇత్థం పురఞ్జనం సధ్ర్యగ్వశమానీయ విభ్రమైః । పురఞ్జనీ మహారాజ రేమే రమయతీ పతిమ్ ॥ ౧ ॥

త్యాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ హే మహారాజ, ఇత్థం, స్వైరం వా తత్కదాచిత్సంజాతవివేకమపి పురఞ్జనం విభ్రమైః ధర్మాధర్మకార్యాకార్యాదివిషయకైర్విభ్రమైః - భ్రమజననద్వారైరిత్యర్థః, సధ్ర్యక్ సమ్యక్ స్వే, స్వవశమానీయ, పురఞ్జనీ రజఃప్రచురా బుద్ధిః, పతిం, రమయతీ స్వకార్యప్రవణం కుర్వతీ, స్వయం, రేమే వ్యాపృతవతీ - కథాపక్షే తు, సమ్యగ్విభ్రమైః విలాసైః, అస్యార్థః స్పష్టం, కేచిదత్ర ప్రతిపదం కథంచిదధ్యాత్మపక్షే యోజయితుం శక్యమేవ - శ్రీనారదేన తు జీవస్య స్త్రీపురుషవాసనాదార్ఢ్యేన విచిత్రా సంసృతిర్భవతీత్యేతావదేవ కథాతాత్పర్యం దర్శితం "క్వచిత్పుమాన్క్వచిచ్చ స్త్రీ క్వచిన్నోభయమన్ధధీః । దేవో మనుష్యస్తిర్యగ్వా యథాకర్మగుణం భవ" ఇతి వదతా, తత్రాదౌ పుంస్త్వేన సంసృతిరధ్యాయత్రయేణోక్తా, తతస్త్వేకేనాధ్యాయేన స్త్రీత్వేన సంసృతిః ప్రపఞ్చ్యేశ్వరప్రసాదాల్లబ్ధజ్ఞానేన మోక్ష ఇత్యుక్తం, తతస్తదేవ యథోపదేశం వ్యాఖ్యాతమితి పఞ్చాధ్యాయ్యర్థః ప్రతీయతే, ప్రతిపదమధ్యాత్మయోజనాత్ దుర్ఘటాని ప్రయోజనాచేతి స్వపాణ్డిత్యఖ్యాపనమనాదృత్య యథోపయోగమేవ వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యాహుః, తత్ర, ప్రతిపదమధ్యాత్మయోజనమనుపయుక్తం చేత్కిమర్థం తత్కథనమితి ప్రష్టవ్యం, న చ కథాసౌన్దర్యాయేతి వక్తుం శక్యం, అధ్యాత్మోపయుక్తాంశకథనేనైవ తత్సౌన్దర్యలాభాత్, అన్యథా కథాసౌన్దర్యార్థమనుపయుక్తాంశానాం బహూనాం సత్త్వేన తేషామపి కథనాపత్తేః, యదపి, క్వచిత్పుమానిత్యాది, తన్న - క్వచిత్పుమానిత్యాదిగ్రన్థస్య నిగమనపరత్వేన ప్రధానప్రతిపాద్యస్యైవ నిగమనీయత్వేన తస్య ప్రతిపదమధ్యాత్మయోజనాభావే ప్రమాణత్వాభావాత్, న హి యావన్తోఽర్థాః కథితాః తే సర్వే నిగమనీయా ఇత్యస్తి నియమః యదపి - యథోపదేశం వ్యాఖ్యాతమిత్యాది, తదపి న, అప్రసిద్ధపదవ్యుత్పత్తికథనేన తదనుకూలతయా ప్రసిద్ధవ్యుత్పత్తీనాం పదానాం వ్యాఖ్యాతుం శక్యత్వేన తావన్మాత్రవ్యుత్పత్తిప్రదర్శనాత్, యదపి చోక్తం - ప్రతిపదమధ్యాత్మయోజనాదుర్ఘటాని ప్రయోజనాచేతి - తత్ర నిష్ప్రయోజనత్వం యథోపదేశం వ్యాఖ్యాతేషు పురఞ్జనాదిష్వప్యవిశిష్టం, జీవస్య స్త్రీపురుషవాసనాదార్ఢ్యేన విచిత్రా సంసృతిర్భవతి - ఈశ్వరప్రసాదలబ్ధజ్ఞానేన మోక్ష ఇత్యుక్తస్యైవ చారితార్థ్యేన పఞ్చాధ్యాయ్యా వైయర్థ్యస్య స్పష్టత్వాత్, దుర్ఘటా చేతి పరమవశిష్యతే, తత్రా

త్యన్తదుర్ఘటంయుత్పదమధ్యాత్మపక్షేతద్విహాయాన్యానిపదానిసర్వాణితత్పక్షేవ్యాఖ్యేయాన్యేవ , అనుపయుక్తపదమగ
త్యాకథాసౌన్దర్యాయైతివక్తుంయుక్తం - యత్రశ్లోకస్థానాంసర్వేషామపిపదానాందార్ఘట్యం « సాత్వంముఖంసుదతిసు
భ్ర్వనురాగభారేత్యాదౌ - తత్రపదసఙ్ఘాతాత్మకవాక్యార్థద్యోత్యత్వస్యకస్యచిదుపయుక్తార్థస్యయోజనాకర్తవ్యా ॥౧॥
తథాహి , హేరాజన్,సరాజాపురఞ్జనః , సుస్నాతాంకృతమఙ్గళస్నానాం - రుచిరముజ్జ్వలమమ్బరంయస్యాః, కృతంస్వ
స్త్యయనంమఙ్గళంకుఙ్కుమసిన్దూరాదిభిర్యస్యాస్తాం , తృప్తాంస్వాద్వన్నపానాదిభిః -ఉపాగతాంసమీపమాగతాం, మహి
షీమభ్యనన్దత్ - సుస్నాతాంరుచిరామ్బరాదిభిః సున్దరతరాంమహిషీమభినన్దన్నివరాజస్సంబుద్ధిమనుకూలామమన్యతేత్య
ర్థః ॥౨॥ తయామహిష్యా, ఉపగూఢఃఆశ్లిష్టః , పరిరబ్ధాఆశ్లిష్టా, మహిష్యాః , కన్ధరా, యేనసః,అనేనజీవబుద్ధ్యోర
న్యోన్యందృఢతరసంబన్ధఃఏకత్వేనానుసంధానంచవ్యజ్యతే , రహఃఏకాన్తే,అనుకూలై , ర్గుహ్యభాషణైఃశబ్దాదివిషయచిన్త
నైః , అపకృష్టా,చేతనావివేకో , యస్య,ప్రమదేవప్రమాదాలస్యకారిణీబుద్ధిరేవ,పరిగ్రహో,సవివేకో.యస్య ॥౩॥
మహార్హతల్పే ఉత్కృష్టశయ్యాయాం , హృదయే , శయానఃఅధితిష్ఠన్ - కాలరంహః ఆయుష్యం , దురత్యయంసంసారి
ణో ఽవర్జనీయం - దివానిశే - త్యేవంరూపేణ - నబుబుధేనానుసంహితవాన్ - కథా పక్షేతు స్పష్టం - మహార్హతల్పే
హృదయే - మహిష్యాః- భుజఏవో - పధిః ఉపధీయతే అస్మిన్శిర ఇత్యుపధిరుపధాన - ముచ్ఛీర్షకం - యస్యసః - శయా
నః - అనేన బుద్ధిపారవశ్యంసూచితం - వ్యవాయతః విషయభోగాత్ - తమో ఽభిభూతః అజ్ఞాన తిరోహితః - తా
మేవమహిషీమేవ - బుద్ధిసఙ్కృతంవైషయికసుఖమేవ పురుషార్థ - మమనుత - నతునిజంస్వరూపం -త,త్పరంపరమా
త్మస్వరూపంచ - నాన్యమన్యతేత్యర్థః ॥౪॥ తయామహిష్యా - ఏవంతత్పారవశ్యేన - రమమాణస్య సంస

సరాజామహిషీంరాజన్సుస్నాతాంరుచిరాననామ్।కృతస్వస్త్యయనాంతృప్తామభ్యనన్దదుపాగతామ్ ॥౨॥
తయోపగూఢఃపరిరబ్ధకన్ధరోరహోఽనుమన్త్రైరపకృష్టచేతనః । నకాలరంహోబుబుధేదురత్యయందివా
నిశేతిప్రమదాపరిగ్రహః॥ ౩ ॥శయానఉన్నద్ధమదోమహామనామహార్హతల్పేమహిషీభుజోపధిః । తామేకవీరో
ఽమనుతవ్యవాయతస్తమోఽభిభూతోననిజంపరంచతత్॥ ౪ ॥తయైవంరమమాణస్యకామకశ్మలచేతసః । క్ష
ణార్ధమివరాజేన్ద్రవ్యతిక్రాన్తంనవం.వయః॥ ౫ ॥తస్యామజనయత్పుత్రాన్పురఞ్జన్యాంపురఞ్జనః ।శతాన్యేకా
దశవిరాడాయుషోర్ధమథాత్యగాత్॥ ౬ ॥దుహితౄర్దశోత్తరశతంపితృమాతృయశస్కరీః।శీలౌదార్యగుణో
పేతాఃపౌరఞ్జన్యఃప్రజాపతే॥ ౭ ॥సపాఞ్చాలపతిఃపుత్రాన్పితృవంశవివర్ధనాన్ ।దారైస్సంయోజయామా
సదుహితౄస్సదృశైర్వరైః॥ ౮ ॥పుత్రాణాంచాభవత్పుత్రాఏకైకస్యశతంశతమ్ । యైర్వైపౌరఞ్జనోవం

రతః - అత ఏవ - కామైశ్శబ్దాదిభిః - అనుభూయమానైః - కశ్మలంమలినం - చేతో - యస్య-హేరాజేన్ద్ర - నవం
నూతనం - వయః - క్షణార్ధమివ - వ్యతిక్రాన్తం - దేహవిశిష్టస్యవధోక్తిః కృత్వా ద్దేహాభిప్రాయేణనవంవయో ఽ
తిక్రాన్తమిత్యుక్తం - వస్తుతస్త్వవ్యయమేవార్థః ॥౫॥ తస్యాంమహిష్యాం -పురఞ్జనః-పుత్రాన్ ఇన్ద్రియపరిణామరూ
పాన్ - ఏకాదశశతాని-అజీజనత్ ఉత్పాదయామాస - హేవిరాడితిసంబోధనం - ఆయుషఃశతసంవత్సరాత్మకస్యా - ర్ధంప
ఞ్చాశద్వర్షాత్మకం - అతిక్రాన్త-మభూత్ -ఇదమపిదేహాభిప్రాయేణోక్తమ్ ॥౬॥ దుహితౄరిన్ద్రియపరిణామానన్త
రభావినీర్బుద్ధివృత్తిరూపాః - దశాధికశతం - పిత్రోర్జీవబుద్ధ్యోః- భ్రాతౄణామిన్ద్రియపరిణామానాంచ - యశస్కరీఃఅను
కూలాః - అనుకూలోహియశస్కరో - నతుప్రతికూలః - శీలంరాజసతామసస్వభావః,అనన్తసుఖాభివ్యక్తిజనకత్వరూపం,
ఔదార్యం,రూపఞ్చ - యేగుణాస్తైర-ఉపేతాయుక్తాః - అజీజనదిత్యనుషఙ్గః - సర్వాఅపిదుహితరోదశాధికశతం-పౌరఞ్జన్యః
పురఞ్జనస్యాపత్యత్వాత్ పౌరఞ్జన్యఇత్యుచ్యన్తే - హేప్రజాపతే- అత్రపుత్రసఙ్ఖ్యా -బాహుల్యమాత్రాభిప్రాయా-దుహితృ
సఙ్ఖ్యాచపుత్రేభ్యోన్యూనత్వేనగార్హస్థ్యసౌన్దర్యార్థా ॥౭॥ సః పాఞ్చాలపతిః-పఞ్చ్యన్తేవిషయాన్వ్యక్తీకుర్వన్తిఅనుభా
వయన్తీతిపఞ్చాలాఃఇన్ద్రియాణి - పఞ్చాలాఏవపాఞ్చాలాః - ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేఽణ్ - తేషాంపతిఃకరణాధిపో-జీవఇత్య
ర్థః - పిత్రోర్వంశం - విశేషేణవర్ధయన్తీతితాన్ - ఇన్ద్రియపరిణామరూపాన్-దారైర్గృహీతాహితచిన్తారూపాభిఃభార్యాభి
స్సంయోజయామాస-తథా - దుహితౄః , ర్వరైర్ రుచితైర్విషయభోగరూపైఃపతిభి-స్సంయోజయామాస ॥౮॥
పుత్రాణాంపుత్రాఃపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మరూపాః - ఏకైకస్య - శతంశతం-శతశబ్దోబాహుల్యాభిప్రాయకః - అభవన్-
పౌత్రాన్వినశ్యన్తి - యైఃపౌత్రైః-పౌరఞ్జనోవంశస్సంసారః-పాఞ్చాలేషుశబ్దాదివిషయేషునిమిత్తేషునిమిత్తభూతఫలం-శబ్దా
దివిషయభోగార్థమిత్యర్థః - సమేధితఃసంవర్ధితఃయద్వా - వంశఃఇన్ద్రియపరిణామతదనన్తరబుద్ధివృత్తిరూపపుత్రపుత్రాదీ

రూపోపంశః - శబ్దాదివిషయేషుకర్మభిరేవసమేధితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తేషు-తస్యపురఞ్జనస్య,రిక్థహారేషుపుత్రేషు గృహం శరీరం - కోశః అహంమమాభిమానాశ్రయోఽహఙ్కారః - అనుజీవినఇన్ద్రియప్రాణాదయః- తేషు - నిరూఢేనరూఢమూలేన-మమత్వేనమమకారేణ-విశేషేణాసక్తః - నప్రాబుధ్యత-స్వస్వరూపపరమాత్మస్వరూపేఇతిశేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నానాకామః నానాభూతాన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః - పశుమారకైః హింసాగర్భైః- అతఏవ-ఘోరైః- క్రతుభిః కర్మేన్ద్రియవ్యాపారరూపైః- దీక్షితః - కృతసఙ్కల్పః - కర్మేన్ద్రియవ్యాపారరూపాన్ క్రతూనారభ్యేత్యర్థః, తేషాంప్రాయశః పఞ్చసూనాదిహింసాగర్భత్వాత్పశుమారకైరిత్యుక్తం - దేవాదీన్ - ఈజేఇష్టవాన్ - దేవశబ్దోదేవాధిష్ఠితేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియాణ్యతార్పీదిత్యర్థః - పితౄన్భూతపతీనితిదృష్టాన్తాభిప్రాయకం - యథాభవాన్ దేవపితృభూతపతీనీజే - తథాఽయం దేవానీజఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యుక్తేషుదృఢతరాభిసన్ధియుక్తేషుకర్మసు-ప్రసక్తస్యనితరామాసక్తస్య,కుటుమ్బేబుద్ధితద్వృత్త్యాదౌ - ఆసక్తచిత్తస్య - సవై కాలః జరాసమయః - ఆససాదప్రాప్తః - దేహదృష్ట్యేదముక్తం,కాలంవిశినష్టి,యఃకాలఃప్రియయోషితాం-పరస్పరమప్రియకరః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ చణ్డవేగః ఆశువేగః , సంవత్సరరూపః-ఖ్యాతః ప్రసిద్ధ , స్సహి-గన్ధర్వాణాంగన్ధర్వాశ్చగన్ధర్వ్యశ్చ " పుమాన్ స్త్రియా ,, త్యేకశేషః- తేషామధిపతిః-తస్య -బలినఃప్రసహ్యాయుర్హారతశ్చణ్డవేగస్యభృత్యాః షష్ట్యధికశతత్రయదివసాత్మకాః-గన్ధర్వాః పరోక్తమాయయాహాపథనాపహారిత్వాద్గన్ధర్వత్వేనరూప్యన్తే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా తాదృశీః అస్యచణ్డవేగస్యసంబన్ధిన్యస్తాదృశ్యః , ఆర్షత్వాద్వ్యత్యయేనద్వితీయా - షష్ట్యుత్తరశతత్రయసంఖ్యాకాః గన్ధర్వ్యః రాత్ర్యాత్మకాః-మైథున్యః దివసైరేవమిథునీభూయస్థితాః- సితాశ్చాసితాశ్చ శుక్లకృష్ణపక్షీయాః-పరివృత్త్యాపరిభ్రమ

శః పాఞ్చాలేషుసమేధితః ॥ ౯ ॥ తేషుతద్రిక్థహారేషుగృహకోశానుజీవిషు । నిరూఢేనమమత్వేనవ్యాసక్తోనాస్వబుధ్యత ॥ ౧౦ ॥ ఈజేచక్రతుభిర్ఘోరైర్దీక్షితః పశుమారకైః । దేవాన్పితౄన్భూతపతీన్నానాకామోయథాభవాన్ ॥౧౧॥ యుక్తేష్వేవంప్రసక్తస్యకుటుమ్బాసక్తచేతసః । ఆససాదసవైకాలోయోఽప్రియః ప్రియయోషితామ్ ॥౧౨॥ చణ్డవేగఇతిఖ్యాతోగన్ధర్వాధిపతిర్నృప । గన్ధర్వాస్తస్యబలినష్షష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ ౧౩ ॥ గన్ధర్వ్యస్తాదృశీరస్యమైథున్యశ్చసితాసితాః । పరివృత్త్యావిలుమ్పన్తిసర్వకామవినిర్మితామ్ ॥౧౪॥ తంచణ్డవేగానుచరాః పురఞ్జనపురీంయదా । హర్తుమారేభిరేతత్రప్రత్యషేధత్ప్రజాగరః ॥౧౫॥ ససప్తభిశ్శతైరేకోవింశత్యాచశతంసమాః । పురఞ్జనపురాధ్యక్షోగన్ధర్వైర్యుయుధేబలీ ॥ ౧౬ ॥ క్షీయమాణేస్వసంబన్ధిన్యేకస్మిన్బహుభిర్యుధి । చిన్తాంపరాంజగామాథసరాష్ట్రపురబాన్ధవః ॥౧౭॥ సఏవపుర్యాంమధుభుక్పాఞ్చాలేషుస్వపార్షదైః । ఉపానీతంబలింగృహ్ణన్ స్త్రీజితోనావిదద్భయమ్ ॥౧౮॥ కాలస్యదుహితాకాచిత్త్రిలోక్యాంవరమిచ్ఛతీ । పర్యటన్తీంనబర్హిష్మన్ప్రత్యనన్దత❁కశ్చన ॥౧౯॥ దౌర్భాగ్యేనాత్మనాలోకేవిశ్రుతాదుర్భగేతిసా । యా

ణేన-సర్వైః కామైః శబ్దాదిభిస్తత్కరణైశ్చ-వినిర్మితాం- పురీంశరీరం-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి- అపహర్తుమారేభిరఇత్యర్థః- జరాప్రాప్త్యనన్తరంమృతిదివసాః ప్రాప్తాఇత్యర్థః-ఏతత్సర్వం దేహదృష్ట్యోక్తమితిద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ చణ్డవేగస్యానుచరాస్తేగన్ధర్వాః-పురఞ్జనస్య-పురీం-యదా-హర్తుమారేభిరే అరబ్ధవన్తః,తత్రపుర్యాం,యః-ప్రజాగరః ప్రాణః-సుషుప్త్యవస్థాయామపిప్రాణవ్యాపారాత్ప్రజాగరఇత్యుక్తం-ప్రత్యషేధత్ న్యవారయత్,యావత్ప్రాణవ్యాపారస్తావచ్ఛరీరస్యావైకల్యేనావస్థానాత్ప్రత్యషేధదిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సఏకః ప్రజాగరః-సప్తభిర్వింశత్యా సప్తవింశతిసంఖ్యాకైః,భూతపఞ్చకతన్మాత్రపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకప్రాణాదిప్రాణచతుష్టయమనోబుద్ధ్యహఙ్కారాత్మకైః శతైః,శతంసమాఇతిప్రారబ్ధోపలక్షణం-యావత్ప్రారబ్ధావసానం-పురఞ్జనపురస్యాధ్యక్షః పాలకః బలిభిర్గన్ధర్వైస్సహ,యుయుధేయుద్ధంచకార-శరీరంనవిప్లావయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ బహుభిస్సాకం-యుధి,ఏకస్మిన్ స్వసంబన్ధినిస్వసామర్థ్యే-క్షీయమాణేసతి-శతవత్సరావసానఇత్యర్థః,రాష్ట్రాదిభిస్సహితః-ప్రజాగరః-పరాంచిన్తా-మవాప,కథంశరీరంప్రాణయామీతిచిన్తామవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సపురఞ్జనః-మధుభుక్- స్వపార్షదైరిన్ద్రియైః, పాఞ్చాలేషుశబ్దాదివిషయేషుమధ్యే,ఉపానీతంప్రాపితం బలింశబ్దాద్యన్యతమంవిషయం-గృహ్ణన్ అనుభవన్ ,స్త్రియాబుద్ధ్యా,జితో వశీకృతః-భయం-మృత్యుభయం,నావిన్దత్ నాలోచితవాన్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కాచి-త్కాలస్య-దుహితా-జరారూపా,కాచిదస్తి-సా-త్రిలోక్యాం - వరంపతి-మిచ్ఛతీ-పర్యటన్తీ, హేబర్హిష్మన్-తాంకాలకన్యాం-కోఽపిపుమాన్, నప్రత్యనన్దతనావృణోత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అనభినన్దనేహేతుంవదన్తన్నిమిత్తంగుణనామధేయమాహ । దౌర్భాగ్యేన-దుష్టంభగంసౌన్దర్యంయస్మాద్భవతిసదుర్భగ-స్సఏవదౌర్భాగ్య- స్తేనా,త్మనాస్వరూపేణ లోకే-దుర్భగేతి-విశ్రుతాప్రఖ్యాతా, తాంవిశినష్టి-యాకాలకన్యా,యయాతిపుత్రేణపూరుణా - వృతాసతీ

తుష్టా-తస్మైరాజర్షయేపూరవేవరంరాజాసనరూపం-అదాత్ , యయాతిర్దైవయానీగమనక్రుద్ధశుక్రశాపాజ్జరాంప్రాప్యపు త్రానువాచేమాంజరాంగృహ్ణీతేతి-తాంజ్యేష్ఠాశ్చత్వారోనజగృహుః-పూరుస్తుజగ్రాహ , తతోయయాతిస్తస్మైరాజ్యందదావితిజరైవాదాదిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ కదాచి,త్సాకాలకన్యా-భూలోకే,పర్యటన్తీ,బ్రహ్మలోకాత్సత్యలోకా,న్మహీంభూమిం,గతంప్రాప్తం,మాం,బృహద్వ్రతంనైష్ఠికం-జానత్యపి-కామమోహితా, వవ్రే ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తతో - మయిప్రత్యాఖ్యాతవతీమయి-సంరభ్యక్రోధంకృత్వా-విపులంమహాన్తం-దుస్తరందురతిక్రమణీయం-శాప-మదాత్ - శాపమేవాహ-హేమునే-త్వం-యతో-మద్యాచ్ఞావిముఖ-స్తత-ఏకత్ర-చిరేణ-స్థాతుం-నార్హసీతి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తతో- విహతసఙ్కల్పా-కాలకన్యకా-అథయోవ్యాధయశ్చయవనాః-తద్వత్పీడాకారిత్వా - త్తేషామీశ్వరం-మయా-ఉపదిష్టం-నామ్నాభయంభయనామానం-పతి-మాసాద్య-వవ్రే ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ వరణప్రకారమేవాహ ॥ హేవీర-యవనానాం- ఋషభమీశ్వరం,త్వా- మీప్సితం-పతిం-వృణే-త్వయి-కృతో-భూతానాం-సఙ్కల్పః-ననరిష్యతిననశ్యతి ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ త్వయాహంనప్రత్యాఖ్యేయేత్యాహ॥లోకతో-వేదతశ్చ-య-స్దేయత్వేనగ్రాహ్యత్వేనచో-పనతంప్రాప్తం,త-ద్యాచమానాయా- యో- నదదాతి-యచ్చదీయమానం-యో-నేచ్ఛతినగృహ్ణాతి-ఇమౌ-ద్వా,అసదవగ్రహౌ -అసత్ వ్యర్థః- అ వగ్రహఃఅభిమానః-ఆగ్రహోవా - యయో-స్తౌ-అత ఏవ-బాలౌఅజ్ఞౌ-కష్టభూతౌ,అనుశోచ న్తి-ఇమౌప్రత్యనుశోచ న్తిస న్తఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ హేభద్ర-భజ న్తీం - మాం-భజస్వ-మయి-దయాం-కురు - పౌరుషఃపూరుషేణకర్తవ్యో-ధర్మః-ఏతావానేవ-కింతత్ - య-దార్తానుకమ్పతే ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻

తుష్టా రాజఋషయేవృతాఽదాత్పూరవేవరమ్ ॥౨౦॥ కదాచిదటమానాసాబ్రహ్మలోకాన్మహీంగతమ్ । వవ్రేబృహద్వ్రతంమాంతుజానతీకామమోహితా ॥౨౧॥ మయిసంరభ్యవిపులమదాచ్ఛాపంసుదుస్సహమ్। స్థాతుమర్హసినైకత్రమద్యాచ్ఞావిముఖోమునే ॥౨౨॥ తతోవిహతసఙ్కల్పాకన్యకాయవనేశ్వరమ్ । మయోపదిష్టమాసాద్యవవ్రేనామ్నాభయంపతిమ్ ॥౨౩॥ ఋషభంయవనానాంత్వాంవృణేవీరేప్సితంపతిమ్। సంకల్పస్త్వయిభూతానాంకృతఃకిలనరిష్యతి ॥౨౪॥ ద్వావిమావనుశోచన్తిబాలావసదవగ్రహౌ। యల్లోకశాస్త్రోపనతం నరాతినతదిచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ అథోభజస్వమాంభద్రభజన్తీమేదయాంకురు। ఏతావాన్ పౌరుషోధర్మోయదార్తాననుకమ్పతే ॥౨౬॥ కాలకన్యోదితవచోనిశమ్యయవనేశ్వరః। చికీర్షుర్దేవగుహ్యంససస్మితంతామభాషత॥౨౭॥ మయానిరూపితస్తుభ్యంపతిరాత్మసమాధినా । నాభినన్దతిలోకోఽయంత్వామభద్రామసత్తమామ్॥ ౨౮ ॥అవ్యక్తగతిర్భుఙ్క్ష్వలోకంకర్మవినిర్మితమ్ । యాహిమేపృతనాయుక్తాప్రజానాశంప్రణేష్యసి॥౨౯॥ప్రజ్వారోయంమమభ్రాతాత్వంచమేభగినీభవ । చరామ్యుభాభ్యాం లోకేస్మిన్నవ్యక్తోభీమసైనికః ॥౩౦॥ ✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,షడ్వింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

కాలకన్యయా-ఉదితం-వచః-శ్రుత్వా,సయవనేశ్వరో-భయనామా- దేవగుహ్యంమరణం-తద్ధిప్రాణినాంవైరాగ్యానుదయాయద్దైవైర్గోప్యతే-కర్తుమిచ్ఛుః-స్మి తేనసహితంయథాతథా - సమభాషత ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తుభ్యం,మయా,ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ-బహుధావిచార్యేత్యర్థః-లోకరూపః-పతి - ర్నిరూపితోనిశ్చితః - కోఽసావిత్యత్రాహ - యాచ్యమానోఽయంలోక-స్త్వా-మభద్రా-మసత్తమాం-నేచ్ఛతి ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ అతో - ఽవ్యక్తగతిః-కుతః ప్రాప్తేత్యలక్షితగతిస్సతీ-కర్మనిర్మితం-లోక-మాక్రమ్య-భుఙ్క్ష్వ-ఏవంసర్వోపిహిలోకస్తవపతిస్స్యాదిత్యర్థః-నచైవంత్వయాశఙ్క్య-నీయంమాంప్రతికూలాంలోకాహనిష్యన్తీతి-యస్మాత్త్వమేవలోకస్యనాశంకరిష్యసీత్యాహ ॥ యాహీతి॥యామదీయా- పృతనాయవనానాంసేనా-తయా-యుక్తా-యాహి ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ప్రజ్వారో వైష్ణవజ్వర-స్త్వాం-ప్రణేష్యతి - లోకంప్రతిప్రాపయిష్యతి-అత్రప్రజ్వారఇతిమారకోవైష్ణవజ్వరోవివక్షితః,నమాహేశ్వరజ్వరః - మాహేశ్వరస్యవ్యాధ్యన్తఃపాతిత్వేనమారకత్వాభావాత్-ప్రజ్వారో-మమ-భ్రాతా-భవతి,త్వంచ-మే-భగినీస్వసా-భవ-ఉభాభ్యాంప్రజ్వారకాలకన్యాభ్యాం-యువాభ్యాంసహ, హం - భీమసైనికఃయవనసేనానాయకః-అవ్యక్తగతిస్సన్-లోకేచరామి ॥ అత్రకాలస్యదుహితాకాచిదిత్యాదిశ్లోకద్వయేనజరాయాలోకవిద్వేషవిషయత్వముక్తం , కదాచిదటమానేత్యనేనశ్లోకత్రయేణనారదస్యజరానాక్రాన్తత్వముక్తం-ఏకచ్చనైష్ఠికసనకాదీనామప్యుపలక్షణం-స్వస్యశాపగ్రస్తత్వకథనంతస్యావర్జనీయత్వాభిప్రాయకం,తతోవిహతసఙ్కల్పేత్యాదినాజరాధివ్యాధిప్రజ్వారభయానాంపూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరహేతుత్వమన్యోన్యసాహిత్యేనమరణహేతుత్వంచోక్తం - జరాదీనాంపరస్పరభాషణాదికథనంతేషాంమూర్తిమత్త్వాభిప్రాయేణతదధిష్ఠాతృదేవతాభిప్రాయేణవా-ఉపపన్నమ్ ✻ ॥౩౦॥ ✻

ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేషడ్వింశోధ్యాయః . ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం జరాదీనాముత్తరోత్తరహేతుత్వం సంభూయ యమ్మృతిహేతుత్వం చాభిధాయ - ఇదానీం తే సర్వే పురఞ్జనపురీమావిశ్య పీడయన్తో విప్లావయామాసురితి వదన్ "యం యం వాఽపి స్మరన్ భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్। తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత" ఇత్యుక్తరీత్యా కథాపక్షే పురఞ్జనస్య రాజ్ఞః స్త్రీచిన్తయా స్త్రీజన్మప్రాప్తికథనవ్యాజేనాధ్యాత్మపక్షేఽపి జీవస్య కర్మవశాత్ స్త్రీత్వప్రాప్తిం తత్ర పునరదృష్టవిశేషాద్భాగవతసఙ్గతిమీశ్వరప్రసాదం చాహ నారదః॥ హే బర్హిష్మన్ - భయనామ్నో, యే - సైనికాః సేనాయాం భవాః సైనికాః - దిష్టకారిణః ఆదేశకారిణః - ఈశ్వరస్యేతి శేషః - ప్రజ్వారకాలకన్యాభ్యాం సహ - ఇమాం భూమిం - విచేరుః పర్యాటుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తే సైనికాః - కదాచిద్దహారమ్భ కప్రీరథావసానే - జరత్పన్నగేన జీర్ణప్రాణేన - పాలితాం - భౌమైః భూమ్యాం భవైః - భోగైః శబ్దాదివిషయభోగైః - ఆఢ్యాం - పురఞ్జనపురీం - రురుధుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కాలకన్యా జరా - పురఞ్జనపురీం - బలాత్ - బుభుజే పురఞ్జనపురం జరావ్యాధ్యాదిగ్రస్తమభూదిత్యర్థః - కాలకన్యాం విశినష్టి - యయా కాలకన్యయా - అభిభూతః - పురుషః - నిస్సారతాం - ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తయా కాలకన్యయా - ఉపభుజ్యమానాం సకలాం - పురఞ్జనపురీం - యవనాః - సర్వతో దిశం - ద్వార్భిః ప్రవిశ్య చక్షురాదిషు రోగరూపేణ ప్రవిశ్య - భృశమధికం - ప్రార్దయన్ పీడితవన్తః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యాం పుర్యాం - యవనాదిభిః ప్రపీడ్యమానాయాం - మమేయం పురీత్యభిమానీ - పురఞ్జనః - కుటుమ్బే బుద్ధీన్ద్రియమనఆదిరూపే - యా - మమతా - తయా - ఆకులః ఆక్షిప్తచిత్తః - బహువిధాన్ -

---

నారద ఉవాచ॥ సైనికా భయనామ్నో యే బర్హిష్మన్దిష్టకారిణః। ప్రజ్వారకాలకన్యాభ్యాం విచేరురవనీమిమామ్॥
త ఏకదా తు రభసా పురఞ్జనపురీం నృప। రురుధుర్భౌమభోగాఢ్యాం జరత్పన్నగపాలితామ్॥ ౨ ॥ కాలకన్యాపి బుభుజే పురఞ్జనపురం బలాత్। యయాఽభిభూతః పురుషస్సద్యో నిస్సారతామియాత్॥ ౩ ॥ తయోపభుజ్యమానాం వై యవనాస్సర్వతో దిశమ్। ద్వార్భిః ప్రవిశ్య సుభృశం ప్రార్దయన్సకలాం పురీమ్॥ ౪ ॥ తస్యాం ప్రపీడ్యమానాయామభిమానీ పురఞ్జనః। అవాపోరువిధాంస్తాపాన్కుటుమ్బే మమతాఽఽకులః॥ ౫ ॥ కన్యోపగూఢో నష్టశ్రీః కృపణో విషయాత్మకః। నష్టప్రజ్ఞో హృతైశ్వర్యో గన్ధర్వయవనైర్బలాత్॥ ౬ ॥ విశీర్ణాం స్వపురీం వీక్ష్య ప్రతికూలాననాదృతాన్। పుత్రపౌత్రానుగామాత్యాన్ జాయాం చ గతసౌహృదామ్॥ ౭ ॥ ఆత్మానం కన్యయా గ్రస్తం పాఞ్చాలాంశ్చారిదూషితాన్। దురన్తచిన్తామాపన్నో న లేభే తత్ప్రతిక్రియామ్॥ ౮ ॥ కామానభిలషన్దీనో యాతయామాంశ్చ కన్యయా। విగతాత్మగతిస్నేహః పుత్రదారాంశ్చ లాలయన్॥ ౯ ॥ గన్ధర్వయవనైర్భగ్నాం కాలకన్యోపమర్దితామ్। హాతుం ప్రచక్రమే రాజా తాం పురీమనికామతః॥ ౧౦॥ భయనామ్నోఽగ్రజో భ్రాతా ప్రజ్వారః ప్రత్యుపస్థితః। దదాహ తాం పురీం కృత్స్నాం భ్రాతృప్రియచికీర్షయా॥ ౧౧ ॥ తస్యాం సన్దహ్యమానాయాం సపౌరస్సపరిచ్ఛదః। కౌటుమ్బికః కుటుమ్బిన్యా ❁ ఉపాతప్యత సాన్వయః॥ ౧౨॥ యవనో❁పరుద్ధాయత

తాపాన్ క్లేశాన్ - ప్రాప ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కన్యయా బుద్ధ్యా, ఉపగూఢః దృఢతరం సంశ్లిష్టః - విషయేష్వేవ, ఆత్మా చిత్తం - యస్య - అతః కృపణః - అత ఏవ - నష్టవివేకః, నష్టా శ్రీః భోగాత్మికా యస్య, యవనైః - ర్బలాత్, హృతం, ఐశ్వర్యం ఉత్థానాదిశక్తిరూపం - యస్య సః - తత్ప్రతిక్రియాం న లేభ ఇతి తృతీయేనాన్వయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ విశీర్ణం శిథిలం - స్వపురం - తథా - ప్రతికూలాన్ అనపేక్షితవిషయప్రాణాన్ - అనాదృతాన్ ఆదరమకుర్వాణాన్ - స్వాధీనత్వాభావాత్ - పుత్రాన్ - ఇన్ద్రియపరిణామరూపాన్ - పౌత్రాన్ పుణ్యాపుణ్యకర్మరూపాన్ - తదనుగానిన్ద్రియాణి - అమాత్యానిన్ద్రియదేవతాః - గతం - సౌహృదం స్నేహః - యస్యాస్తాం - జాయాం - తస్యా అపి స్వాధీనత్వాభావాత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కన్యయా జరయా - గ్రస్తం - ఆత్మానం శరీరం - అరిభిర్వ్యాఘ్నాదిభిః - దూషితాన్ - పాఞ్చాలాన్ విషయాంశ్చ - వీక్ష్య దృష్ట్వా - అపారచిన్తాం - ఆపన్నః - తస్య పురాదివిశీర్ణత్వాదేః - ప్రతిక్రియాం ప్రతికార్యం - పరిహారోపాయం - న లేభే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కాలకన్యయా హేతుభూతయా - యాతయామాన్ నిస్సారానపి - కామాన - భిలషన్ - దీనః కృపణః, విగతా, ఆత్మనో - గతిః పారలౌకిక ఐహికః పుత్రాదిస్నేహశ్చ - యస్య - పుత్రదారాన్ ఇన్ద్రియపరిణామబుద్ధీః - లాలయన్ ఉపచ్ఛన్దయన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ గన్ధర్వైర్వరహోరాత్రరూపైః - భగ్నాం కుటిలాం - కాలకన్యయా - అవమర్దితాం పీడితాం - పురీం - అనికామతః అనిచ్ఛయాఽపి - రాజా పురఞ్జనో - హాతుం త్యక్తుం - ప్రచక్రమే ఉపక్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ భయనామ్నో - యోఽగ్రజో, భ్రాతా - ప్రజ్వారస్స - ఉపస్థితః - పురఞ్జనపురీమధిష్ఠితః - భ్రాతుర్భయనామ్నః - ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - కృత్స్నాం, తాం - పురీం - దదాహ - ప్రజ్వారాఖ్యో వైష్ణవజ్వరశ్శరీరం ప్రవిశ్య భృశం తేప ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యాం పుర్యాం - నితరాం - ప్రజ్వారేణ - తప్యమానాయాం - భార్యాసహితః - భృత్యవర్గసహితశ్చ - కుటుమ్బేన సహ దీవ్యతీతి కౌటుమ్బికః - కుటుమ్బిన్యా సహ - సాన్వయః పుత్రాదిసహితః - ఉపాతప్యత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కాలకన్యయా - పుర్యాం - గ్రస్తాయాం సత్యాం,

యవనైః - రుపరుద్ధాన్యా - యతనాని-యస్య - స-పురపాలః ప్రజాగరః - ప్రజ్వారేణ-సంస్పృష్టః - అన్వతప్యత-సపురపా
లః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పురుబహు-కృచ్ఛ్రందుఃఖం- తేన-ఉరుర్వేపథు-ర్యస్య-పురెఇతిపాఠే-పుర్యా - ముషితుమవస్థాతుం-నశశాక
నాశక్నోత్-కిన్తు - తతః-పుర్యాః-అగ్నిసహితా-ద్వృక్షకోటరా-త్సర్పఇవ-గన్తు - మైచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యదా-గన్ధర్వైః-
శ్శిథిలా-అవయవా-యస్య - హృతం-పౌరుషంసామర్థ్యం-యస్య-తదా,ఽయం-హేరాజన్ - యవనైశ్శత్రుభి-రుపరుద్ధఃరు
రోద-వ్యాధ్యాదిభిర్నిరుద్ధమార్గోఘుర్ఘురధ్వనించకార ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దుహితృత్రాదీన్-దధ్యౌధ్యాతవా-నిత్యుత్తరేణాన్వయః-
దుహితౄరితిదేహానుబన్ధిచిన్తాభిప్రాయకం - జామాతయో౽త్రస్నుషాః-తాశ్చ - జామాతరఃదుహితౄణాంపతయః-పా
ర్షదా-భృత్యాశ్చేతి-ద్వంద్వః - తాన్-స్వత్వమాత్రేణా-వశిష్టం - భోగస్తు ప్రాగేవక్షీణః - యత్కించిద్గృహాదిరూపంవ
స్తు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తచ్చ-అహంమమాభిమానవిషయంకృత్వా-గృహేషుదారేషు-కుమతిః - కుత్సితామతిర్యస్య-ఆసక్తబుద్ధిః-
గృహీపురఞ్జనః- ప్రమదయాసహ - విప్రయోగవిశ్లేషే- ఉపస్థితే ప్రతీతేసతి-దధ్యౌబుద్ధ్యాత్మికాంప్రమదాంవిహాయగమిష్యా
మి ఉత-సహైవేతి-చిన్తామకరోత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ధ్యానమేవాహ ॥మయి-లోకాన్తరంప్రతిగతవతిసతి-ఇయ-మనాథా-కుటు
మ్బినీ-బాలకాన్పుత్ర్యా-నుశోచన్తీ-కథంవర్తిష్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మయ్య-నాశితేఅభోజితే-నభుక్తే - ఎవముత్తరత్రాపి-భర్త్రిస్న
తేభర్త్రసెక్ృతే-భయా - ద్యతవాక్ నియతావాగ్యస్యాః-మానంబిభర్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అవిజ్ఞంఅవివేకినం-మాం-ప్రబో
ధయతి-వ్యుషితేదేశాన్తరంగతే - శోకేన-కర్శితా-గృహమేధీయంవర్త్మగృహస్థధర్మం - కింనేష్యతిఅనువర్తిష్యతే-యుక్తమేత

నోగ్రస్తాయాంకాలకన్యయా । పుర్యాంప్రజ్వారసంస్పృష్టఃపురపాలోఽన్వతప్యత ॥ ౧౩ ॥ నశశాకోషితుంత
త్ర ❁ పురుకృచ్ఛ్రోరువేపథుః । గన్తుమైచ్ఛత్తతోవృక్షకోటరాదివసానలాత్ ॥౧౪॥ శిథిలావయవోయర్హిగన్ధ
ర్వైర్హృతపౌరుషః । యవనైర్బలిభీరాజన్నుపరుద్ధోరురోదహ ॥ ౧౫ ॥ దుహితౄఃపుత్రపౌత్రాంశ్చజామి
జామాతృపార్షదాన్ ।స్వత్వావశిష్టంయత్కించిద్గృహకోశపరిచ్ఛదమ్ ॥౧౬॥ అహంమమేతిస్వీకృత్యగృహే
షుకుమతిర్గృహీ। దధ్యౌప్రమదయాదీనోవిప్రయోగఉపస్థితే ॥౧౭॥ లోకాన్తరంగతవతిమయ్యనాథాకుటుమ్బి
నీ । వర్తిష్యతేకథంత్వేకాబాలకాననుశోచతీ ॥౧౮॥ నమయ్యనాశితేభుఙ్క్తేనాస్నాతేస్నాతిమత్పరా।మయిరు
ష్టేతుసంత్రస్తాభర్త్సితేయతవాగ్భయాత్ ॥౧౯॥ ప్రబోధయతిమాఽవిజ్ఞంవ్యుషితేశోకకర్శితా । వర్త్మైతద్గృ
హమేధీయంవీరసూరపినేష్యతి ॥౨౦॥ కథంనుదారకాదీనాదారికావాఽపరాయణాః । వర్తిష్యన్తేమయిగతే
భిన్ననావఇవోదధౌ ॥౨౧॥ ఎవంకృపణయాబుద్ధ్యాశోచన్తమతదర్హణమ్ - గ్రహీతుంకృతధీరేనంభయనామా
ఽభ్యపద్యత ॥౨౨॥ పశువద్యవనైరేషనీయమానోయథాస్వకమ్। అన్వద్రవన్ననుపథాశ్శోచన్తోభృశమాతు

త్ -యతో-వీరసూఃపుత్రవతీ - కింవా-మద్విరహమసహమానామరిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దారకాఃపుత్రాః-దారికాఃదుహితర
శ్చ-అపరాయణాః - నవిద్యతేపరమయనమాశ్రయోయేషాంతేఅపరాయణాః-మయిగతేసతి - కథంనువర్తిష్యన్తే - భిన్నా
నాశ్యేషాం-తేపురుషా - ఉదధౌసముద్రఇవేతి- అత్రలోకాన్తరంగతవతీత్యనేనసర్వేన్ద్రియపరిణామహేతుభూతాజీవైకా
యత్తాబుద్ధిర్లోకాన్తరంగచ్ఛతాజీవేనసహగచ్ఛతీతి , ఉత-నైత్యాశఙ్కోత్థాపితా-వర్త్మైతద్గృహమేధీయమిత్యర్థేనసహైవగ
చ్ఛతీత్యుక్తం - తథాకథందారకాఇత్యనేనపరిణామపరిణామితదనన్తబుద్ధివృత్తికరణానీన్ద్రియాణ్యపికింసహైవగచ్ఛన్తి - ఉ
తనే-తిసంశయ్యసహైవగచ్ఛన్తీత్యుక్తంభవతి - ఎతదేవకథాసౌనర్యాయపరోక్షమభిధీయతే - తథాచగీతంభగవతా ‟మ
నష్షష్ఠానీన్ద్రియాణిప్రకృతిస్థానికర్షతి । శరీరంయదవాప్నోతియచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః । గృహీత్వైతానిసంయాతివాయు
ర్గన్ధానివాశయా „ దితిబుద్ధేర్మనోవృత్తివిశేషరూపత్వేనమనసస్సహగమనకథనేనబుద్ధేరపిగమనం గీతం భవతీతిగమ్య
తే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఎవం-కృపణయా-బుద్ధ్యా-శోచన్తం- అతదర్హణంశోకానర్హంవస్తుతస్తస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టక
విశిష్టత్వాత్-ఎవంపురఞ్జనం - గ్రహీతుంపురాద్విశ్లేషయితుం-కృతధీః-భయనామామృత్యుః-ప్రాప్తః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యథా
స్వకంస్వకీయకర్మానుగుణంస్థానంప్రతి - యవనైః-పశువ-న్నీయమాన - స్తదా-అనుపథాఃప్రాణాఇన్ద్రియాణిచ-శోచన్తః-
యవనైఃపీడితాః-అతఏవా - తురాః-శోచన్తో-ఽన్వద్రవన్ అనుసృత్యగతవన్తః- తథాచశ్రుతిః ‟తముత్క్రామన్తంప్రాణో
నూత్క్రామతిప్రాణమనూత్క్రామన్తంసర్వేప్రాణాఅనూత్క్రామన్తీతి„ ప్రాణోజ్యేష్ఠప్రాణః-సర్వేప్రాణాఃసర్వేన్ద్రియా

❁ పా॥ పురేకృచ్ఛ్రోరు.

ణీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యవనై - రుపరుద్ధాం, పురీం స్థూలశరీరం తు- విహాయైవ గతః, భుజఙ్గవత్ ,దహ్యమానం వృక్షకోట రం విహాయ యథా భుజఙ్గో గచ్ఛతి తద్వ దిత్యర్థః, యదాగత, స్తదా- తమేవ తద్గమనానన్తరమేవ, పురీ- విశీర్ణా శిథిలా సతి ప్రకృతిం మహాభూతాత్మతాం, గతా ప్రాప్తవతీ, కథాపక్షే తు- చారాపత్యాపయస్స ర్వేపురఞ్జనవిశ్లేషమసహమానా స్తైనైవ సహ వినష్టా అభూవన్, పురీ చ వినష్టాభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ బలీయసా- యవనేన- ప్రసభం- పురః పుర్యాః - వికృష్యమాణః- తమః అజ్ఞానం, ఆవిష్టః, సఖాయం స్వేన సహ వర్తమానం - సహవృత్తిర్హి సఖ్యుర్ధర్మః, సుహృదం పిపులాపరాధత్వేఽపి కించిదానుకూల్యేన రిరక్షిషా బుద్ధిమన్తం పరమాత్మానం, నావిన్దత్ నసస్మార ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అదయాళునా దయారహితేనా- నేన పురఞ్జనేన, యజ్ఞైకర్మేన్ద్రియవ్యాపారరూపేయజ్ఞై - యే పశవః- సంజ్ఞప్తాః హింసితా, స్తే పశవః- ఆత్మవైశసం స్వవిష యే కృతం ద్రోహం- స్మరన్తః, అత ఏవ- క్రుద్ధాః, కుఠారసదృశైః శృఙ్గై, రేనం, చిచ్ఛిదుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అనన్తపారే అపారే, తమసి నరకే- మగ్నః- అత ఏవ- గతవివేకః- శాశ్వతీః, సమాః సంవత్సరాన్ " కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగే „ ఇతి ద్వితీయా- ఆర్తిం దుఃఖం, అనుభూయ, ప్రమదాసఙ్గదూషితః ప్రమదాసఙ్గేన దూషితచిత్త ఇత్యర్థః, ప్రమదాఽత్ర దేహానుబన్ధినీ భార్యా వివక్షితా, న తు బుద్ధిరూపా, బుద్ధిసఙ్గస్య సంసారమనువర్తమానత్వేన సర్వేషాం సర్వదా స్త్రీజన్మాపత్తేః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తామేవ భార్యామేవ, మనసా, గృహ్ణన్ అన్తకాలే స్మరన్, అనన్తరం, రాజసింహస్య విదర్భస్య, వేశ్మని, ప్రమదోత్తమా, బభూవ, ఏవం తిర్యగాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్యాదృష్టవిశేషపరిపాకవశాన్మనుష్యజన్మ ప్రాప్తస్య తత్రాపి జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాసు దోషాననుకీర్త్య పునర్దైవాత్క- దాచిత్సంజాతవివేకస్యాపి ప్రబలకర్మరూపప్రతిబన్ధవశాద్రజస్తమః ప్రచురబుద్ధిపారవశ్యేన స్వదేహ దేహానుబన్ధివిషయాహంమమాభిమానగ్రస్తస్య జరామరణాద్యవస్థాసు దోషానభిధాయేదానీం దేహావసానే దేహానుబ

రాః ॥ ౨౩ ॥ పురీం విహాయైవ గత ఉపరుద్ధో భుజఙ్గవత్ । యదా తమేవాను పురీ విశీర్ణా ప్రకృతిం గతా ॥ ౨౪ ॥
వికృష్యమాణః ప్రసభం యవనేన బలీయసా । నావిన్దత్తమ ఆవిష్టస్సఖాయం సుహృదం పురః ॥ ౨౫ ॥ తం యజ్ఞపశవో
ఽనేన సంజ్ఞప్తా యేఽదయాలునా । కుఠారైశ్చిచ్ఛిదుః క్రుద్ధాః స్మరన్తోఽమీవ్యాత్మవైశసమ్ ॥ ౨౬ ॥ అనన్తపారే తమసి
మగ్నో నష్టస్మృతిస్సమాః । శాశ్వతీరనుభూయార్తీః ప్రమదాసఙ్గదూషితః ॥ ౨౭ ॥ తామేవ మనసా గృహ్ణన్ బ
భూవ ప్రమదోత్తమా । అనన్తరం విదర్భస్య రాజసింహస్య వేశ్మని ॥ ౨౮ ॥ ఉపయేమే వీర్యపణాం వైదర్భీం మల
యధ్వజః । యుధి నిర్జిత్య రాజన్యాన్పాణ్డ్యః పరపురఞ్జయః ॥ ౨౯ ॥ తస్యాం స జనయాంచక్ర ఆత్మజామసితేక్షణామ్ ।

న్ధి ప్రమదాస్మరణనిమిత్త స్త్రీజన్మప్రాప్తిం తత్రాపి ప్రాక్తనకాదాచిత్క- యాదృచ్ఛికపుణ్యవశాత్సత్కులప్రసూతిం తతో మహాభాగవతభర్తృసంబన్ధం తత్సేవాప్రకారం తతస్తేన తుష్టస్య భగవతః ప్రసాదాజ్జ్ఞానోదయం చాహ ॥ తత్ర కథాపక్షే వి దర్భాదిపదానాం శ్రౌత ఏవార్థః- అధ్యాత్మపక్షే తు - విదర్భస్య విశిష్టం దర్భోపలక్షితం కర్మ యస్య తస్య, రాజ న్తే సత్కర్మానుష్ఠానే నేతి రాజానః - కర్మానుష్ఠానపరా- స్తేషాం మధ్యే, సింహస్య శ్రేష్ఠస్య, వేశ్మని గృహే, ప్రమదా, బభూవ- పురఞ్జనః కర్మవిశేషేణ విశిష్టకులే స్త్రీత్వం ప్రాప్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తాం, వైదర్భీం విదర్భస్య దుహితరం, వీర్యం భగవద్భక్తి యోగానుష్ఠానమేవ, పణః శుల్క- బన్ధనం, యస్యాస్తాం- భాగవతమేవ వృణవానీత్యేవం సఙ్కల్పవతీం, మలయధ్వజః, మలయపర్వతోపలక్షితో దక్షిణదేశః, తత్ర- ధ్వజ ఇవ దర్శనీయః, స హి విష్ణుభక్తిప్రధానో దేశః, తత్ర ముఖ్యో భాగవత ఇత్యర్థః- తథా- పాణ్డ్యః పణ్డా బుద్ధిర్నిశ్చయాత్మికా, తామర్హతీతి పాణ్డ్యః - పరస్య పరమాత్మనః- పురం పురవద్వాసస్థానం శరీరం „ అథ యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపుర „ ఇతి శ్రుతేః, తజ్జయతీతి పురఞ్జయః- దేహగుణాద్యజిత ఇత్యర్థః, యుధి ఇన్ద్రియజయరూపే, యుద్ధే, రాజన్యాన్ జితేన్ద్రియాన్, నిర్జిత్య జితేన్ద్రియశ్రేష్ఠో భూత్వేత్యర్థః, ఉపయేమే యద్యప్యత్ర " రాజ్ఞో జాతావేవేతి వాచ్య „ మితి జాతావేవ నియమితోఽయం యత్ప్రత్యయ, స్తదన్తో రాజన్యశబ్దః క్షత్రియజాతివచన స్తథాప్యత్ర గౌణ్యా వృత్త్యా జితేన్ద్రియపరః- క్షత్రియజాతీయో హి జయమేన రాజత ఇతి జయగుణయోగాజ్జితేన్ద్రియమేతస్యావృత్తేస్సంభవాత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ స- మలయధ్వజ- స్తస్యాం వైదర్భ్యాం, అసితేక్షణాం, అసితే శ్రీకృష్ణే ఈక్షణం దృష్టిః యయా- తాం, కృష్ణసేవారుచిరూపా- మాత్మజాం- జనయాంచక్రే- వైదర్భ్యా భాగవతసఙ్గేన భగవత్సేవారుచిరభూదిత్యర్థః, తథా- యవీయసః ఆత్మజాయా అనుజాన్- సప్త- సుతాన్ " శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోస్స్మరణం పాదసేవనమ్ । అర్చనం వన్దనం దాస్య „ మిత్యేవం రూపాన్- సఖ్యాత్మనివేదనయోస్తు భగవదనపాయిత్వతచ్ఛేషతైకానుసంధానరూపయోర్భగవత్యైవోత్తరత్ర ప్రపేత్స్యమాణయోరిదానీమనుత్పత్తేస్సప్తేత్యుక్తం, భగవద్ధర్మరుచ్యా తచ్ఛ్రవణకీర్తనాదికం జాతమిత్యర్థః, ద్రమిడభూమిపాలకాన్ ద్రమిడభూమిర్హి శ్రవ

ణాదిభిరేవ సురక్షితాఽస్తీతి ప్రసిద్ధమ్ * ॥౩౦॥ * హే రాజన్-తేషాం పుత్రాణాం, ఏకైకస్య, అర్బుదం, పుత్రాః, అభవన్,
శ్రవణకీర్తనాదీనాం ప్రత్యేకమనేకప్రకారా అభవన్నిత్యర్థః, యేషాం, వంశధరైః యతః ప్రసూతైః సంప్రదాయభేదైః, మన్వ
న్తర-మతః పరంచ, మహీ-భోక్ష్యతే అనుభూయతే- శ్రవణకీర్తనాదిసంప్రదాయభేదైర్మహీ వ్యాప్తేత్యర్థః * ॥౩౧॥ * అ
గస్త్యః అగస్త్యోపలక్షితో ముముక్షుః, దృఢవ్రతాం అవ్యభిచారిణీం, దుహితరం భగవత్సేవారుచ్యాత్మికాం, ముపయేమే స్వీ
కృతవాన్, దుహితరం విశినష్టి యస్యాం దుహితరి, ఇధ్మవాహాత్మజః-ఇధ్మవాహస్సమిత్పాణిం, తేన తత్పూర్వకగురూపస
త్తిర్లక్ష్యతే "గురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠ" మితి శ్రుతిప్రసిద్ధసమిద్వాహపూర్వకగురూపసాదాజ్జా
తో బ్రహ్మోపదేశాత్మకో మునిః-ఉపదిష్టసార్థస్య మననప్రచురత్వాన్మునిః - దృఢం, వ్రతం శ్రవణోపయుక్తశమదమాత్మకం
వ్రతం, యస్యాస్సాః "ప్రశాన్తచిత్తాయ శమాన్వితాయ" ఇతి శ్రుతేః, ఉపాసనోపయుక్తశమాదీనాం శ్రవణకాలే అభావాచ్చ-
జాతః బభూవ * ॥౩౨॥ * తేన యేభ్యః శ్రవణకీర్తనాదిభ్యః పుత్రేభ్యః, తాం స్వోపజీవ్యాం భగవద్భక్త్యాత్మికాం పృథ్వీం-వి
భజ్య శ్రవణకీర్తనాదిసాధ్యామనుసంధాయ, స మలయధ్వజః కృష్ణ-మారాధయితుమిచ్ఛుః, కులాచలం మలయపర్వతం ప్ర
తి, జగామ * ॥౩౩॥ * గురూపసత్తిపూర్వకశమాదియుక్తశ్రవణమననాదిపూర్వికాం శ్రవణకీర్తనాదిసాధ్యభగవ
త్సేవారుచిం వైదర్భ్యముత్పాద్య తయా సహ భగవన్తమారాధయితుం వివిక్తం పుణ్యదేశం యయావిత్యుక్తం-
అథ మలయధ్వజస్య మహాభాగవతస్యాష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వైదర్భ్యాః పత్యుః ప
రిచర్యాప్రకారం చాహ ॥ హిత్వేత్యాదినా ॥ మనోదధ ఇత్యన్తేన గ్రన్థేన - మదిరం భగవత్సేవాహర్షరూపం -ఈ

యవీయసస్సప్తసుతాన్సప్తద్రమిడభూభృతః ॥౩౦॥ ఏకైకస్యాభవంస్తేషాం రాజన్నర్బుదమర్బుదమ్ । భోక్ష్య
తే యద్వంశధరైర్మహీ మన్వన్తరం పరమ్ ॥౩౧॥ అగస్త్యః ప్రాగ్దుహితరముపయేమే ధృతవ్రతామ్ । యస్యాం
దృఢవ్రతో జాత ఇధ్మవాహాత్మజో మునిః ॥౩౨॥ విభజ్య తనయేభ్యః క్ష్మాం రాజర్షిర్మలయధ్వజః । ఆరిరాధయిషుః కృ
ష్ణం స జగామ కులాచలమ్ ॥౩౩॥ హిత్వా గృహాన్సుఖాన్భోగాన్వైదర్భీ మదిరేక్షణా । అన్వపద్యత పాణ్డ్యేశం
జ్యోత్స్నేవ రజనీకరమ్ ॥౩౪॥ తత్ర చన్ద్రమసా నామ తామ్రపర్ణీ వటోదకా । తత్పుణ్యసలిలైర్నిత్యముభయత్రా
త్మనో మృజన్ ॥౩౫॥ కన్దాష్టిభిర్మూలఫలైః పుష్పపర్ణైస్తృణోదకైః । వర్తమానః శనైర్గాత్రకర్శనం తప ఆస్థితః ॥
శీతోష్ణవాతవర్షాణి క్షుత్పిపాసే ప్రియాప్రియే । సుఖదుఃఖే ఇతి ద్వన్ద్వాన్యజయత్సమదర్శనః ॥౩౬॥ తపసా విద్య
యా పక్వకషాయో నియమైర్యమైః । యుయుజే బ్రహ్మణాఽఽత్మానం విజితాక్షానిలాశయః ॥౩౮॥ ఆస్తే స్థాణు
రివైకత్ర దివ్యం వర్షశతం స్థిరః । వాసుదేవే భగవతి నాన్యద్వేదోద్వహన్రతిమ్ ॥౩౯॥ స వ్యాపకతయాఽఽత్మా

క్షణం జ్ఞానం-యస్యాః-సా వైదర్భీ-సుఖాన్ సుఖప్రదాన్-గృహాన్-సుఖశబ్దస్తత్సాధనే ముపచారాత్ప్రయుక్తః-అతఏవ, పుం
స్త్వం త్యక్త్వా-పాణ్డ్యేశం మలయధ్వజం-అన్వధావత అనుసృత్య గతవతీ-యథా-రజనీకరం చన్ద్రం-జ్యోత్స్నా చన్ద్రికా * ॥౩౪॥ *
తత్ర కులాచలే-చన్ద్రమసా తామ్రపర్ణీ ప్రసిద్ధా నదీ-తస్యాః-పుణ్యైః-సలిలైః-ఆత్మనః స్వస్య- ఉభయత్రాన్తర్బహిశ్చ- మలం,
మృజన్ స్నానపానాదిభిశ్శోధయన్-తప ఆస్థిత ఇత్యుత్తరేణాన్వయః * ॥౩౫॥ * కన్దాష్టయః కన్దబీజాని-కన్దాష్ట్యాదిభిః-పూర్వపూ
ర్వాలాభే ఉత్తరోత్తరైః-వర్తమానః దేహధారణం కుర్వాణః, పశ్చాచ్ఛనైః, గాత్రకర్శనం శరీరశోషణం-తపః అనశనతప-ఆస్థి
తః * ॥౩౬॥ * తత-స్సమదర్శనః శీతోష్ణాదినిమిత్తచిత్తవికారరహితః-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వాని-అజయత్ * ॥౩౭॥ * తపసా కర్మయోగేన వి
ద్యయా జ్ఞానయోగేన, పక్వః నిరస్తః-కషాయః ధాతురాగవదనివర్త్యం పుణ్యాపుణ్యాత్మకం పాపం-యస్య సః, యమైః-నియమైశ్చ-
విజితాన్యక్షాణీన్ద్రియాణి అనిలః ప్రాణః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేన-బ్రహ్మణా పరమాత్మనా - ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-
యుయుజే-అధికరణస్యైవ కరణత్వవివక్షయా తృతీయా - బ్రహ్మణ్యాత్మానం యుయుజే బ్రహ్మాత్మకం స్వాత్మానమనుసంహిత
వానిత్యర్థః * ॥౩౮॥ * స్థాణురివ-ఏకత్ర దేశే-దివ్యం వర్షశతం-నిశ్చల-ఆస్తే ఉపవిష్టవాన్-భగవతి వాసుదేవే - రతిం అనురా
గాత్మికాం భక్తిం- ఉద్వహన్ కుర్వన్-అన్యచ్ఛరీరాదికం-న వేద న సస్మార * ॥౩౯॥ * సః మలయధ్వజః-సాక్షాద్ద్రష్టారం-
ఆత్మానం పరమాత్మానం-ఆత్మని జీవాత్మని-వ్యాపకతయా-విలక్షణతయా-వ్యాపకత్వరూపవైలక్షణ్యేనేత్యర్థః - విద్వాన్- స్వ
ప్న ఇవామృశ్య స్వప్న ఇవానిత్యం దేహవృత్తాన్తమామృశ్య-తస్మాత్ - ద్విరరామ - కేవలపరమాత్మానుసన్ధానపరోఽభూదిత్య
ర్థః * ॥౪౦॥ * సాక్షాద్భగవాన్ హరిరేవ గురు-స్తేన-ఉక్తేన సర్వతోముఖం-స్ఫురతా-ఆకుణ్ఠేన-విశుద్ధజ్ఞానదీపేన, స్వపరయా
థాత్మ్యజ్ఞానదీపేన-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-పరే బ్రహ్మణి-పరం బ్రహ్మ, ప్రత్యగాత్మని చేక్షమాణః ఉపాసనేన సాక్షాత్కుర్వన్ని
త్యర్థః, పరే బ్రహ్మణీతి ధారకత్వముక్తం-పరం బ్రహ్మేతి వ్యాపకత్వముక్తం, తత-ఈక్షాం విహాయోపరరామ ఉపాసనాత్

కంజ్ఞానంహిత్వా ఉపరరామ-యావదుపరమం ఆమరణముపాసితవానితిభావః ॥ ౪౧॥౪౨॥ వైదర్భీ-భోగాన్ - హిత్వా-పతిరేవదేవతా యస్యాస్సా-భగవదారాధనరూపసర్వోత్కృష్టధర్మనిష్ఠం-మలయధ్వజం-పతిం,ప్రేమ్ణా - పర్యచరత్ పరిచరితవతీ ॥౪౩॥ చీరంవాసోవస్త్రం-యస్యాః,వ్రతేనఅనశనాదినా-క్షామాకృశీభూతా, వేణీభూతాః జటీభూతాః-శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఉపపతింపత్యుస్సమీపే,యద్వా-పత్యుఃకించిన్మాత్రంన్యూనాతత్సమానాసతీత్యర్థః ఉపోధికేచె,,తికస్మ్రవచనేయత్వేతద్యోగద్వితీయా-శాన్తముక్తారావస్థం - అనలం -శాన్తానిర్ధూమా-శుద్ధా,శిఖాజ్వాలా-యథాభాతి ,తథాబభౌ ॥౪౪॥ యదా-పతిరుపరరామ-తదానీమపి-సుస్థిర-మాసన-మాసాద్యాబద్ధ్య-అతఏవ-ఉపరతంమృతం-ప్రియతమంపతి-మజానతీ-అజ్ఞనావైదర్భీ-యథాపూర్వం-పత్యు-రఙ్ఘ్రి-ముపాచరత్ పర్యచరత్ ॥౪౫॥ యదాచ-అర్చన్తీ-పత్యురఙ్ఘ్రి,ఊష్మాణం, నోపలభేతనోపలబ్ధవతీ-తదా-సంవిగ్నహృదయాదుఃఖితచిత్తా-ఆసీదభూత్-యూథాత్స్వసమూహాద్భ్రష్టావియుక్తా-మృగీహరిణీ-తద్వత్ ॥౪౬॥ అబన్ధుంపతిరహిత-మతఏవ-దీన-మాత్మానం-శోచన్తీ-విక్లబాశ్రుభిః-శోకోద్గతనేత్రజలైః-స్తనా-వాసిచ్య-ఏకాన్తే-సుస్వరం-ప్రరురోద-హేతిఖేదే ॥ ౪౭ ॥ తదేవాహ ॥ హేరాజర్షేజితేన్ద్రియశ్రేష్ఠ-ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ-క్షత్రబన్ధుభ్యఃఅధార్మికక్షత్రియేభ్యః-అతఏవ-దస్యురూపేభ్యఃకేవలత్రివర్గనిష్ఠేభ్యఇత్యర్థః-బిభ్యతీంభయంప్రాప్నువతీం-నివృత్తిమార్గలోపేనబిభ్యతీమిత్యర్థః-ఇమా-ముదధిమేఖలాంసముద్రవేష్టితాం-భూమిం-పాతుంసర్వ్యజ్ఞైవృత్తిధర్మప్రవర్తనేనరక్షితు-

---

నంవ్యతిరిక్తతయాఽఽత్మని । విద్వాన్స్వప్న ఇవామృశ్యసాక్షిణంవిరరామహ ॥ ౪౦ ॥ సాక్షాద్భగవతోక్తేన హరిణాగురుణానృప । విశుద్ధజ్ఞానదీపేనస్ఫురతావిశ్వతోముఖమ్ ॥౪౧॥ పరేబ్రహ్మణిచాత్మానంపరంబ్రహ్మతథాఽఽత్మని । ఈక్షమాణోవిహాయేక్షామస్మాదుపరరామహ ॥౪౨॥ పతింపరమధర్మజ్ఞం వైదర్భీమలయధ్వజమ్ । ప్రేమ్ణాపర్యచరద్ధిత్వాభోగాన్సాపతిదేవతా ॥౪౩॥ చీరవాసావ్రతక్షామావేణీభూతశిరోరుహా । బభావుపపతింశాన్తాశిఖాశాన్తమివానలమ్ ॥౪౪॥ అజానతీంప్రియతమంయదోపరతమఙ్గనా।సుస్థిరాసనమాసాద్య యథాపూర్వముపాచరత్ ॥౪౫॥ యదానోపలభేతాఙ్ఘ్రావూష్మాణంపత్యురర్చతీ । ఆసీత్సంవిగ్నహృదయాయూథభ్రష్టామృగీయథా ॥౪౬॥ ఆత్మానంశోచతీదీనమబన్ధుంవిక్లబాఽశ్రుభిః। స్తనావాసిచ్యవిజనేసుస్వరంప్రరురోదహ ॥౪౭॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ రాజర్షే ఇమాముదధిమేఖలామ్ । దస్యుభ్యఃక్షత్రబన్ధుభ్యోబిభ్యతీంపాతుమర్హసి ॥౪౮॥ ఏవంవిలపతీబాలావిజనేఽనుగతాపతిమ్ । పతితాపాదయోర్భర్తూరుదత్యశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥౪౯॥ చితిందారుమయీంకృత్వాతస్యాంపత్యుఃకలేబరమ్।ఆదీప్యచానుమరణేవిలపన్తీమనోదధే॥౫౦॥ తత్రపూర్వతరఃకశ్చిత్సఖాబ్రాహ్మణఆత్మవాన్।సాన్త్వయన్వల్గునాసామ్నాతామాహరుదతీంప్రభో॥౫౧॥ కాత్వంకస్యాసికోవాఽయంశయానోయస్యశోచసి । జానాసికింసఖాయంమాంయేనాగ్రేవిచకర్థహ॥౫౨॥అ

-మర్హసి ॥౪౮॥ పతి-మనుసృత్య,విజనేఅరణ్యే,గతా,బాలావైదర్భీ-ఏవం-విలపన్తీభర్తుః-పాదయోః - పతితా-రుదన్తీ, అశ్రూణ్యవర్తయత్ప్రవర్తయామాస ॥౪౯॥ దారుమయీం-చితిం-కృత్వావిరచయ్య-తస్యాంచిత్యాం-పత్యుఃకలేబర-మాదీప్యప్రజ్వాల్య-విలపన్తీ-అనుమరణేసహగమనే-మనో-దధేధృతవతీ ॥౫౦॥ తత్రతస్మిన్నవసరే-పూర్వతరఃపురాతనః ఈశ్వరరూపః-కశ్చి,త్సఖా-ఆత్మవాన్ బ్రాహ్మణః ఆగత్య-వల్గునామధురేణ-సామ్నాసామవాక్యేన-సాన్త్వయన్-ఉపలాలయన్,రుదన్తీంప్రత్యాహ, హేప్రభో,నిరుపాధికసఖోయాదృచ్ఛికసుకృతమాత్రసంతుష్టోభగవాన్ బ్రాహ్మణరూపేణాగత్యవైదర్భీంసాన్త్వయన్నాహ॥భాగవతసంబన్ధమాత్రతుష్టోభగవాన్వైదర్భీమనుజగ్రాహేతియావత్ ॥౫౧॥ ఉక్తిమేవాహకాత్వమిత్యాదినా తథైవాన్తరమావయోరిత్యన్తేన॥కాత్వమితికథంజాతీయకేతిప్రశ్నః-కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి - కోవాఽయమిత్యపితథా యస్యశోచసియదర్థం శోచసి-శయానస్య -స్వస్యచ-స్వరూప-ముభయోస్సంబన్ధం దేహప్రయుక్తమవిదిత్వాకింవృథాశోచసీత్యభిప్రాయః-సఖాయం-మాం- జానాసికిం-స్వస్వరూపమేవాజానతీత్వంకథంమత్స్వరూపంజానాసీత్యర్థః-తత్ర హేతుః-యేనమయా హేతునా-అగ్రేసృష్ట్యాదౌ-విచకర్థవికృతవానసి-అనాదిత్వత్కర్మానుగుణమత్సఙ్కల్పేనస్వపరస్వరూపంవిస్మృత్యదేవమనుష్యాదివికారంప్రాప్తోఽసీత్యర్థః ॥ ౫౨ ॥ యద్యపిమాంనజానాసి,తథాప్యాత్మానం త్వా- మవి జ్ఞాతసఖం అవిజ్ఞాతఃకశ్చిన్మేసఖాఆసీదితి - కింస్మరసి- హేసఖేఇతిపుంస్త్వనిర్దేశః- ప్రకృతివిలక్షణపురుషస్వరూపస్మరణాయ - సఖ్యం స్మారయన్ స్వవియోగకృతమనర్థమాహ ॥ హిత్వేతిసార్ధైష్షడ్భిః ॥ మామన్తరాత్మభూతం-హిత్వా - గ్రామ్యభోగశ్శబ్దాదివిషయానుభవ-స్తస్మి-న్నాసక్తః - పదంభోగస్థానం దేవమనుష్యాదిశరీర-మన్విచ్ఛన్-గతఃమద్వియోగంప్రాప్తః- స్వపరయాథా

త్మ్యజ్ఞానవిధురోజాతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ హేఆర్య-త్వంచ-అహంచ-సహస్రపరివత్సరాన్ అనన్తకాలం-అన్తరావౌకః శరీరరూపగృహమధ్యఏవ - అన్తరేతిమధ్యేఅవ్యయం-వాశబ్దఏవార్థః- ఓకోగృహం-మానసాయనౌహృత్పద్మగృహంగతౌ-సఖాయౌ-హంసౌ-వభూతాం సఖిశబ్దార్థసామానాధికరణ్యా "చ్ఛేషే ప్రథమ„ ఇతిప్రథమపురుషః - అత్రహంసత్వవిధానాయయుష్మదస్మదర్థయోస్సఖిత్వముద్దిశ్యతే ఉద్దేశ్యానుగుణాచసర్వత్రతిజ్విభక్తిఃప్రయుజ్యతే - తద్యథా "త్వంవాఽహమస్మి భగవోదేవతేఅహంవైత్వమసిభగవోదేవతే।తత్త్వమసీ„ తిఅత్రసఖిత్వంనవిధేయం - యుష్మదస్మదర్థోద్దేశ్యేన "తత్రపూర్వతరఃకశ్చిత్సఖా-అవిజ్ఞాతసఖంసఖే„ ఇత్యనేనైవప్రాప్తత్వాత్-హంసత్వంత్వప్రాప్తం - హంసత్వంశుద్ధత్వం- హినస్తినిరస్యతివికారానితిహంసః - తతశ్చాయమర్థః-అపాస్తమరణౌ-స్వతోనిరస్తవిషయసుఖావితి - ఔపాధికోహిజీవస్యవిషయభోగః కథావక్షేమానససరసి స్థితౌపక్షిణావభూతామ్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ సత్వంహంసస్త్వం -బన్ధుంసఖాయం-మాం-విహాయవిస్మృత్య-గ్రామ్యేషుశబ్దాదిషు - మతి-ర్యస్యసః-మహీంప్రకృతిమణ్డలం-గతః-తత్రాపి-పదంవాసస్థానం -విచరన్విచిన్వన్-యద్వా-మహ్యాంవిచరన్-కదాచి-త్పద-మద్రాక్షీరిత్యన్వయః-పదంవిశినష్టి-స్త్రియాప్రకృత్యా-నిర్మితమ్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ పఞ్చఆరామాఉపవనాని-యస్మిన్ - నవ-ద్వారాణిఛిద్రాణి-యస్మిన్-ఏకః-పాలఃపాలకో-యస్మిన్ త్రీణి-కోష్ఠానిప్రాకారా-యస్మిన్-షట్-కులానిఅభీష్టవిషయసమర్పకాణి - యస్మిన్-పఞ్చవిపణాహట్టా - యస్మిన్-పఞ్చ - ప్రకృతిఃఉపాదానకారణం-యస్య-స్త్రీ-ధవాస్వామినీ-యస్మిన్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ స్వయమేవశ్లోకంవ్యాచష్టే । పఞ్చేతి । పఞ్చేన్ద్రియార్థాశ్శబ్దాదయ-ఆరామాః-ప్రాణాయనాఃప్రాణాధీనాఃఇన్ద్రియాణిచక్షురాదీని- తేషాంప్రాణాయత్తప్రవృత్తిత్వాత్తదాశ్రయత్వాచ్చ - నేత్రద్వయశ్రోత్రద్వయాదిరూపచ్ఛిద్రాణి - నవ-ద్వారః-ఏకః-ప్రాణఃపాలోయస్మిన్నితిస్పష్టత్వాన్నవ్యాఖ్యాతం - తేజోబన్నాని- తేజశ్చఆపశ్చఅన్నంపృథివీచ - ఏతానికోష్ఠానీత్యర్థః-ఇన్ద్రియసఙ్గ్రహఃమనసాసహజ్ఞానేన్ద్రియషట్క-సముదాయఃప్రత్యే

పిస్మరసిచాత్మానమవిజ్ఞాతసఖంసఖే । హిత్వామాంపదమన్విచ్ఛన్గ్రామ్యభోగరతోగతః ॥ ౫౩ ॥ హంసావహంచత్వంచార్యసఖాయౌమానసాయనౌ । అభూతామన్తరావౌకఃసహస్రపరివత్సరాన్ ॥౫౪॥ సత్వంవిహాయమాంబన్ధోగతోగ్రామ్యమతిర్మహీమ్। విచరన్పదమద్రాక్షీఃకయాచిన్నిర్మితంస్త్రియా ॥౫౫॥పఞ్చారామంనవద్వారమేకపాలంత్రికోష్ఠకమ్ ।షట్కులంపఞ్చవిపణంపఞ్చప్రకృతిస్త్రీధవమ్ ॥౫౬॥ పఞ్చేన్ద్రియార్థా ఆరామాద్వారఃప్రాణాయనానవ । తేజోబన్నానికోష్ఠానికులమిన్ద్రియసఙ్గ్రహః ॥౫౭॥ విపణాస్తుక్రియాశక్తిర్భూతప్రకృతిరవ్యయా ।శక్త్యధీశఃపుమానత్రప్రవిష్టోనావబుధ్యతే ॥౫౮॥ తస్మింస్తంరామయాస్పృష్టోరమమాణోగతస్మృతి । తత్సఙ్గాదీదృశీంప్రాప్తోదశాంపాపీయసీంవిభో ॥౫౯॥ నత్వంవిదర్భదుహితానాయంవీర

కం-కులవదభీష్టప్రాపకత్వాత్కులమ్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ క్రియాశక్తిఃకర్మేన్ద్రియాణిపఞ్చ - విపణాః పఞ్చప్రకృతీత్యస్యవ్యాఖ్యానంభూతప్రకృతిరితి.భూతానిపఞ్చపృథివ్యాదీన్యేవ-అవ్యయానిత్యా-ప్రకృతిరుపాదానకారణం-అత్ర-భూతాన్తర్గతానాం తేజోఽబన్నానాంత్రయాణాం దేహారమ్భకత్వాత్సృకృతిత్వం -కోష్ఠస్థానీయాస్థిరుధిరమాంసరూపేణపరిణామాత్తేజోఽబన్నానికోష్ఠానీత్యుక్తమ్-తథాచశ్రూయతే "అన్నమశితంత్రేధావిధీయతేతస్యయస్థవిష్ఠోభాగస్తత్పురీషంయోమధ్యమస్తన్మాంసం-ఆపఃపీతాస్త్రేధావిధీయన్తేతాసాంయస్థవిష్ఠోభాగస్తన్మూత్రంయోమధ్యమస్తల్లోహితం- తేజోఽశితంత్రేధావిధీయతే తస్య యస్థవిష్ఠోభాగస్తదస్థీ„ తియద్యపికోష్ఠస్థానీయత్వేనపరిణతేషు తేజో ఽ బన్నేషుపఞ్చీకరణప్రక్రియయావాయ్వాకాశావపి ప్రవిష్టౌ-తథాపిభూతత్రయాంశానాంబాహుల్యాత్త్రికోష్ఠమిత్యుక్తం - భూతాత్మకోపాదానస్య ప్రతిక్షణపరిణామశీలత్వేప్యవస్థావద్ద్రవ్యస్యప్రధానాఖ్యస్యనిత్యత్వాదవ్యయేత్యుక్తం - తథాచశ్రుతి "గౌరనాద్యన్తవతీ„తి "అజామేకా„ మితిచ,స్మర్యతేచ "ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీ ఉభావపీ„ తి- స్త్రీధవమిత్యస్యవ్యాఖ్యాశక్త్యధీశఇతి-శక్తిర్బుద్ధిరధీశాయస్య - తద్వశస్సన్నిత్యర్థః - పుమాన్భవాన్ , తత్రపదే- ప్రవిష్టః , నావబుధ్యతేస్వాత్మానంమాంచనజానాతి ❁ ॥౫౮॥ ❁ తస్మిన్పదే - త్వం,రామయాస్త్రియాబుద్ధ్యా - స్పృష్టోఽభిభూతః-రమమాణఃవిషయాననుభవన్- అతఏవగతా-స్మృతిఃస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపా - యస్యసః-తత్సఙ్గాత్ బుద్ధినిమిత్తదేహానుబన్ధిస్త్రీసఙ్గాత్-పాపీయసీ - మీదృశీంస్త్రీయోనిరూపాం - దశాం-ప్రాప్తః - హేవిభోధర్మతోవ్యాపకస్వభావ ❁ ॥౫౯॥ ❁ ఏవంస్వవియోగనిమిత్తప్రకృతిపరిణామరూపబుద్ధిపారవశ్యనిమిత్తేయంసంసృతిరూపానర్థపరంపరేత్యభిధాయ , సర్వంప్రకృతిపరిణామరూపవైచిత్ర్యంనాత్మనోధర్మః - కింతు-బుద్ధిసఙ్గనిమిత్తఔపాధికఆత్మనిప్రతీయతఇతివదన్ప్రకృతివిలక్షణబ్రహ్మాత్మకప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యముపదిశతి ॥నేతి॥ త్వం,విదర్భస్య - దుహితా-నభవసి-అయం - వీరోమలయధ్వజ- స్తవ-పతిరపి -నభవతి-నవద్వా

సేవురే-యయాబుద్ధ్యా - రుద్ధోఽసి-తస్యాఃపురఞ్జన్యాః - త్వం,పతిరపి-నభవసి-విదర్భ దుహితృత్వాదీనాం దేహాకారత్వేనా
త్మాకారత్వాభావాదితిభావః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ యద్యస్మాద్ధేతోః-పూర్వజన్మని-పుమాంసం-ఇదానీం,సతీం,శ్రేష్ఠాం స్త్రియం,
మన్యసే-ఏషా హేతుభూతా - మయాసృష్టా-మాయైవ - అత,ఉభయమప్యాత్మనినవస్తుతోస్తి-హియస్మాత్-ఆవాం,హం
సౌశుద్ధౌ - నౌఆవయోః - అద్యఅధునా-గతింవక్ష్యమాణంస్వరూపం-పశ్యవిమర్శయ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ అహం-భవాన్ భవచ్ఛరీ
రకః-త్వమేవాహంత్వద్రూపఏవాహం - త్వంకదాచిదపినమచ్ఛరీరత్వరహితః - అహంతవసదాఆత్మా - త్వంతుమమసదా
శరీరమిత్యర్థః - నచాన్యస్త్వంఅశోనత్వమన్యః , నమత్సంబన్ధవిధురఇత్యర్థః - విచక్ష్వవిమర్శయ-నౌఆవయో , శ్ఛిద్రంసంబ
న్ధవైధుర్యం - మనాగీషదపి-కవయో -నపశ్యన్తి,ఏవంసంబన్ధనియామకతనేన-అపృథక్సిద్ధజాతిగుణప్రభాదివిశేషణవిశిష్టవ్యక్తి
గుణిమణ్యాదివజ్జీవేశ్వరాత్మకంవస్తువిశిష్టరూపేణైకమేవేత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తేనదర్శయతి॥యథే
తి॥ పురుషంపురుషాకార - మాత్మానంస్వం , ఆదర్శేమహత్యుపాధౌ-చక్షుషిపరస్యచక్షుష్య,ల్పేఉపాధౌ - ద్విధాభూతం
వృద్ధిభాక్త్వేనహ్రాసభాక్త్వేనచద్విధాభూతం - యథాఅవేక్షేతపశ్యేత్ - తథా- ఆవయోరప్య - న్తరం-యథాజాతిగు
ణాద్యపృథక్సిద్ధవిశేషణవిశిష్టంపురుషాఖ్యం మాంసపిణ్డంతత్తద్విశేషణావియుక్తమేకమేవవిశిష్టంవస్త్వాదర్శచక్షురాద్యు
పాధిప్రయుక్తవృద్ధిహ్రాసాదిగుణవిశిష్టమవేక్షేత - ఏవంశరీరాత్మభావేననియతవిశేషణవిశేష్యభూతంజీవేశ్వరాత్మకంవిశి
ష్టమేకమేవవస్తుస్థూలసూక్ష్మశరీరేష్వనుప్రవిష్టముపాధివశాన్నానాభూతమివపశ్యతీత్యర్థః- పురుషమవేక్షతఇత్యనేనాయ
మర్థోఽవగమ్యతే - పురుషోహిజాతిగుణాద్యనేకవిశేషణవిశిష్టః - జాతివ్యక్త్యోరివగుణగుణినోరివ ప్రభాప్రభావతోరివశరీ
రాత్మనోరావయోర్భేదఇతిభావః - బిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివజీవేశయోరౌపాధికోభేదఃనస్వాభావికఇతితునార్థః - ఆదర్శచ
క్షుషోరిత్యుపాధిద్విత్వకథనా,దాదర్శచక్షుర్గతయోః ప్రతిబిమ్బయోర్బిమ్బేనసాకమభేదేఽపితయోఃపరస్పరంభేదసద్భావా
వగమాత్ - నహ్యాదర్శప్రతిబిమ్బాచ్చక్షుఃప్రతిబిమ్బోనన్యః -బిమ్బప్రతిబిమ్బయోరభేదంవదతాఽప్యవశ్యంప్రతిబిమ్బానాం

స్సుహృత్తవ। నపతిస్త్వంపురఞ్జన్యారుద్ధోనవముఖేయయా॥౬౦॥మాయాహ్యేషామయాసృష్టాయత్పుమాం
సంస్త్రియంసతీమ్ । మన్యసేనోభయంయద్వాహంసౌపశ్యాద్యనౌగతిమ్ ॥౬౧॥ అహంభవాన్నచాన్యస్త్వం
త్వమేవాహంవిచక్ష్వభోః। ననౌపశ్యన్తికవయశ్ఛిద్రంజాతుమనాగపి ॥౬౨॥ యథాపురుషమాత్మానమేకమా
దర్శచక్షుషోః। ద్విధాభూతమవేక్షేతతథైవాన్తరమావయోః ॥౬౩॥ ఏవంసమానసోహంసోహంసేనప్రతి
బోధితః। స్వస్థస్తద్వ్యభిచారేణనష్టామాపపునస్స్మృతిమ్ ॥౬౪॥ బర్హిష్మన్నేతదధ్యాత్మంపారోక్ష్యేణప్ర

భేదోఽభ్యుపగన్తవ్యః - అన్యథాబిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివతేషువైలక్షణ్యంనప్రతీయేత - అభేదసాధకసామగ్ర్యభావాచ్చ-
నహ్యైక్యప్రతిబిమ్బత్వంసాధకం - ప్రతిబిమ్బానాంబిమ్బావస్థాత్వేనతాసాంభిన్నత్వాత్ - అతఏవహి-పిణ్డత్వఘటత్వకపా
లత్వాద్యవస్థానాంపరస్పరభేదః - ఏకమృద్ద్రవ్యావస్థాత్వమాత్రేణాభేదాభ్యుపగమఃప్రతీతిపరాహతః,తస్మాన్నాత్రబిమ్బ
ప్రతిబిమ్బయోరౌపాధికభేదప్రతిపాదనపరోఽయంశ్లోకః - కింతు-యథోక్తార్థపరఏవ - అస్తువాఽత్రబిమ్బప్రతిబిమ్బయో
రేవదృష్టాన్తత్వం , తథాపి-తయోర్యత్సాధర్మ్యంతదేవాత్రదృష్టాన్తీకృతం - నతుతాదాత్మ్యమపి- అవిరుద్ధోపయుక్తాంశ
మాత్రేణదృష్టాన్తసంభవాత్ - జీవబ్రహ్మణోస్తాదాత్మ్యంత్వేతత్ప్రకరణవిరుద్ధం , స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావనిమిత్త
దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమవతస్తన్నివృత్తయేక్రియమాణేఽస్మింస్తత్త్వోపదేశప్రకరణేజీవపరయోఃపారమార్థికసఖి
త్వప్రతిపాదనాత్-సఖిత్వంహిపదార్థద్వయనిరూపితం-నచసఖిత్వమపిస్త్రీపుంసభావాదివదౌపాధికమేవాత్రోపదిశ్యతఇతి
వక్తుంశక్యం - తత్సహోపదిష్టానాంహంసత్వాదీనామప్యౌపాధికత్వప్రసఙ్గాత్ "మాయాహ్యేషామయాసృష్టే,,తీశ్వ
రస్యసంసారయితృత్వావగమాచ్చ - నహిసర్వజ్ఞఈశ్వరోఽనున్మత్తస్స్వానర్థరూపంసంసారంస్వస్మిన్నారోపయతీతియు
క్తిమత్ - కించ"యేనాగ్రేవిచకర్థ - మాయాహ్యేషామయాసృష్టే,,తిస్రష్టృత్వాత్తత్త్వసర్వజ్ఞత్వాదిగుణవిశిష్టపరమాత్మ
వాచినోఽహంశబ్దస్య , బోధనార్హతోపయోగ్యజ్ఞత్వసంసారిత్వవిశిష్టజీవవాచినోభవచ్ఛబ్దస్యచ - ముఖ్యార్థపరిత్యాగేన
చైతన్యమాత్రైక్యప్రతిపాదనపరత్వమస్వరసమితిదిక్- విస్తరస్తు , తత్త్వమస్యాదివాక్యస్యజీవబ్రహ్మతాదాత్మ్యపరత్వే
భాష్యోక్తదూషణానుసారేణానుసన్ధేయః - స్వపక్షేఉపపత్తిరపితదుక్తరీత్యైవానుసన్ధేయా ❁ ॥౬౩॥ ❁ సఖ్యోస్సంవా
దముపసంహరతి । ఏవమితి ॥ హంసేనపరమాత్మనా - ప్రతిబోధితః ఆవేదితస్వపరయాథాత్మ్యః మానసఃమనసాసహావర్త
మానోజీవః - తద్వ్యభిచారేణపూర్వంస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావేన , నష్టాం-స్మృతిం-పున, రాప - స్వాత్మనోభగవచ్ఛే
షత్వైకరసతామనుసందధానోముక్తోబభూవేతిభావః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఉపాఖ్యానముపసంహరతి ॥ హేబర్హిష్మన్-ఏతదప్య

త్తం - అధ్యాత్మం ఆత్మానమధికృత్య ప్రవృత్తం - పారోక్ష్యేణ అన్యాపదేశముఖేన - ప్రదర్శితం, అతోఽనత్వయా కేవలకథామాత్రబుద్ధిః కర్తవ్యేతిభావః - పారోక్ష్యేణ కిమర్థముపదిష్టం, తత్రాహ - యద్యస్మాద్విశ్వస్య, కారణభూతో, భగవాన్పరోక్షప్రియః " పరోక్షప్రియాఇవహి దేవా ,, ఇతిశ్రుత్యా దేవానాం పరోక్షప్రియత్వావగమాద్దేవతాసార్వభౌమో భగవాన్ పరోక్షవాదేన నితరాం తుష్యతీత్యేవముక్తమిత్యర్థః - ఇదంచ శ్రోతురస్మిన్ శ్రద్ధాద్రఢిమ్నే ఉక్తం " పరోక్షప్రియాఇవహి దేవా ,, ఇత్యస్యార్థవాదత్వాదన్యథా సాక్షాత్కృతైశ్శ్రవణకీర్తనాదిభిః, భగవతస్తోషాభావప్రసఙ్గాచ్చ , తస్మాత్పారోక్ష్యేకీర్తనం శ్రోతుర్బుద్ధ్యవతరణార్థమేవేతి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే సప్తవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏతదధ్యాత్మం పారోక్ష్యేణ ప్రదర్శితమిత్యుక్తం - తత్రాధ్యాత్మత్వే కథం పురఞ్జనాదిపదవ్యుత్పత్తిరితి వివిత్సయా రాజా పృచ్ఛతి ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ - తే అధ్యాత్మవిదుత్తమస్య - వచః పరోక్షరూపం వాక్యం - అస్మాభిః కేవలం దేహాత్మబుద్ధిభిః - సమ్యక్ నావబుధ్యతే. అధ్యాత్మవిదస్తు త్వద్వచో జానన్తి - కర్మణ్యేవ యజ్ఞాదౌ - మోహితాః - యద్వా - కర్మణా పుణ్యాపుణ్యాదికర్మణా - విమోహితస్వపరయాథాత్మ్యాః - వయం - కథం జానీమః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో భగవాన్నారదః పురఞ్జనాదీని పదాన్యధ్యాత్మపక్షానుకూలతయా వ్యుత్పాదయతి ॥ పురుషమిత్యాదినా ॥ పురుషం క్షేత్రజ్ఞం - పురఞ్జనం పురఞ్జనశబ్దబోధ్యం - విద్యాత - పురుషే పురఞ్జనపదప్రవృత్తౌ నిమిత్తమాహ ॥ యః పురుషః - ఆత్మనా మనసా సహ, పురం శరీరం - వ్యనక్తి దృఢతరం సంబధ్నాతీతి పురఞ్జనః - పూః శబ్ద ఉపపదే అఞ్జేర్ల్యుట్ ॥ పూశ్శబ్దస్తు శరీరే గౌణ్యావృత్త్యా ప్రయుజ్యతే - నహ్యత్ర సర్వాణి పదాని ముఖ్యార్థాన్యేవేత్యాగ్రహః ఇతిభావః ॥ పురం విశినష్టి - ఏకద్విత్ర్యాదయః పాదా యస్య - బహవః పాదా యస్య - నవిద్యన్తే పాదా

దర్శితమ్ । యత్పరోక్షప్రియో దేవో భగవాన్విశ్వభావనః ॥ ౬౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే సప్తవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ప్రాచీనబర్హిరువాచ ॥ భగవంస్తే వచోఽస్మాభిర్న సమ్యగవగమ్యతే । కవయస్తద్విజానన్తి న వయం కర్మమోహితాః ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ పురుషం పురఞ్జనం విద్యాద్యద్వ్యనక్త్యాత్మనః పురమ్ । ఏకద్విత్రిచతుష్పాదం బహుపాదమపాదకమ్ ॥ ౨ ॥ యోఽవిజ్ఞాతాహృతస్తస్య పురుషస్య సఖేశ్వరః । యన్న విజ్ఞాయతే పుమ్భిర్నామభిర్వా క్రియాగుణైః ॥ ౩ ॥ యదాఽజిఘృక్షత్పురుషః కార్త్స్న్యేన ప్రకృతేర్గుణాన్ । నవద్వారం ద్విహస్తాఙ్ఘ్రి తత్రామనుత సాధ్వితి ॥ ౪ ॥ బుద్ధిం తు ప్రమదాం విద్యాన్మమాహమితి యత్కృతమ్ । యామధిష్ఠాయ దేహేఽస్మిన్పుమాన్భుఙ్క్తేఽక్షిభిర్గుణాన్ ॥ ౫ ॥ సఖాయ ఇన్ద్రియగణా జ్ఞానం కర్మ చ యత్కృతమ్ । సఖ్యస్తద్వృత్తయః ప్రాణః పఞ్చవృత్తిర్యథోరగః ॥ ౬ ॥ బృహద్బలం మనో విద్యాదుభయేన్ద్రియనాయకమ్ । పాఞ్చాలాః పఞ్చ విషయా యన్మ

యస్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యః అవిజ్ఞాతశబ్దేన - ఆహృత ఉక్తః - తస్య పురఞ్జనాఖ్యస్య పురుషస్య - సఖా - స ఈశ్వరః - తస్మిన్నవిజ్ఞాతశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యద్యస్మాత్పుమ్భిః - నామాదిభిర్న విజ్ఞాయత ఇత్యవిజ్ఞాతః - యద్యపి హరివిష్ణ్వాదినామభిర్జగద్వ్యాపారాదిక్రియాభిస్సత్యజ్ఞానాదిగుణైశ్చ శాస్త్రతో జ్ఞాయత ఏవ - తథాపి యత్తయానజ్ఞాయతే నామక్రియాగుణానామానన్త్యాదితి భావః - నవిజ్ఞాయత ఇతి కర్మణి వ్యుత్పత్తిః కర్తరి వ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - సా చ దర్శితా పురస్తాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యదాఽయం - పురుషః క్షేత్రజ్ఞః - ప్రకృతేర్గుణాన్ జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవిషయాన్ - కార్త్స్న్యేన - అజిఘృక్షత్ గ్రహీతుమైచ్ఛత్ అనుభవితుమైచ్ఛదిత్యర్థః - తదా, నవ - ద్వారాణి ఛిద్రాణి - యస్య - ద్వౌహస్తౌ పాదౌ చ యస్య - తన్మనుష్యశరీరం - సాధుసమీచీనమిత్య - మనుత - తిర్యగాదిశరీరేషు సర్వేన్ద్రియాణామనభివ్యక్తేస్సర్వవిషయానుభవాసంభవాన్మనుష్యశరీరమేవ సర్వవిషయానుభవయోగ్యం మత్వా దైవాత్తదుపలభ్య సాధ్వి త్యమనుతేత్యర్థః - అనేన " సోఽన్వేషమాణశ్శరణ ,, మిత్యాది " కోకిలకూజితై ,, రిత్యన్తం వ్యాఖ్యాతమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ బుద్ధిం ప్రమదాం - విద్యాత్ - తత్ర ప్రమదాశబ్దప్రవృత్తౌ నిమిత్తమాహ ॥ య - ద్యయా బుద్ధ్యా - మమాహమితి - కృతం - మదశ్చిత్తవికారః - అహంమమాభిమానరూపమదహేతుత్వాద్బుద్ధిః ప్రమదేత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - కిం చ - యాం బుద్ధిం - మధిష్ఠాయ - అక్షిభిరిన్ద్రియై - ర్గుణాన్ శబ్దాదీన్ - అస్మిన్దేహే - భుఙ్క్తే - గుణానుభవజన్యమదహేతుత్వాచ్చ ప్రమదా బుద్ధిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ భృత్యైర్దశభిరిత్యస్యార్థమాహ ॥ ఇన్ద్రియగణః జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియగణ - స్సఖాయః - తత్ర సఖిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ - తద్వృత్తయ ఇన్ద్రియవృత్తయః - జ్ఞానం శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం - వ్యవహృత్యాదానగత్యాదిరూపం కర్మ చ బుద్ధిసాధ్యం - యత్కృతం యేనేన్ద్రియగణేన కృతం - సహప్రవృత్తిమత్త్వే ఽన్యోన్యాపేక్షత్వరూపం సఖిత్వమత్ర వివక్షితం - ఏకైకశతనాయకైరిత్యస్యార్థమాహ, తద్వృత్తయ ఇన్ద్రియవృత్తయః , సఖ్యః, పఞ్చశీర్షాహినేత్యస్యార్థమాహ - ప్రాణ ఇతి - పఞ్చవృత్తిత్వాత్పఞ్చశిరాః సర్ప ఇవ ప్రాణః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అన్యత్సుగమమిత్యభిప్రేత్య ఏకాదశమహాభ

టాఇత్యనేనోక్తమేకాదశంమహాభటమాహ॥స్వవిషయేషుప్రసహ్య ప్రవర్తకత్వాద్బలవద్బలంతత్ - అతఏవజ్ఞానకర్మేభ
య్యేన్ద్రియాణాంనాయకం-మనః- ఏకాదశోమహాభట ఇత్యర్థః-అత్రప్రకరణేపాఞ్చాలశబ్దోబహుష్వర్థేషుప్రయుక్తః , దక్షి
ణపాఞ్చాల-ముత్తరపాఞ్చాలమిత్యత్రశాస్త్రే, సపాఞ్చాలపతిరిత్యత్రేన్ద్రియేషు , పౌరఞ్జనోవంశః-పాఞ్చాలేష్వితివిషయే
షు తత్రముఖ్యార్థమాహ-పఞ్చ-శబ్దాదయోవిషయాఃపఞ్చాలాః,పఞ్చ్యన్తేవ్యక్తీక్రియన్తఇతివ్యుత్పత్తేః - తత్సంబన్ధిషులాక్షణి
కఃప్రయోగః-అనేకార్థకల్పనాఽయోగాదితిభావః॥సప్తోపరికృతాద్వార,,ఇత్యాదేరర్థమాహ-యత్పురంమధ్యేయస్యపురస్య
మధ్యే-నవానాం-ఖానాంద్వారాణాం-సమాహారఃనవఖం - అక్షినాసికాదిరూపమిత్యర్థః-యద్వా-పురంమధ్యే యన్నవఖం
యానినవద్వారాణి- తత్ర-ద్వేఅక్షిణీ,ద్వేనాసికే,ద్వౌకర్ణౌ-శిశ్నగుదౌద్వౌ-విత్యేవంద్వేద్వేద్వారౌ-ముఖమేక-మితిమిళిత్వాన
వఖమిత్యన్వయః -ద్యుమత్సఖఇత్యాదేరర్థంసంక్షేపేణాహ,య,స్తదిన్ద్రియసంయుతఃఅక్ష్యాదిచ్ఛిద్రగతేన్ద్రియయుక్తః-సఆ
త్మా ,తాభిర్ద్వార్భిః-బహిర్యాతిబహిస్థాన్ శబ్దాదివిషయాననుభవతి ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ ,,పఞ్చద్వారస్తుపౌరస్త్య,,ఇత్యస్యా
ర్థమాహ-అక్షిణీ-నాసికే,ఆస్యంముఖం-ఇత్యేవం-పఞ్చ-ద్వారః-పూర్వభాగకృతాః- అత్రవ్యాఖ్యాయాంక్రమోనవివక్షితః-
దక్షిణోత్తరద్వారావాహ-దక్షిణో , దక్షిణఃకర్ణః-అత్రదక్షిణేతిప్రతీకోపాదానం-దక్షిణఃకర్ణఇతితస్యవ్యాఖ్యానం-ఏవమగ్రే
ఽపి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పశ్చిమేద్వేఇత్యుక్తే,పశ్చిమేద్వారావాహ- పశ్చిమఇతీతి-తత్రపశ్చిమేఇతీతిప్రతీకగ్రహణం-తస్యాధోద్వా
రావితివ్యాఖ్యానం- తేచాధోద్వారౌకేఇత్యత్రాహ,గుదశిశ్నావిహోదితావితి-ఇహాస్మిన్ప్రకరణే-ఉదితౌకథితౌ -ఖద్యోతా
ఽఽవిర్ముఖీచేత్యాదేరర్థమాహ-ఖద్యోతేతి-ఏకత్రనిర్మితేలగ్నే-యే-ఖద్యోతాఽఽవిర్ముఖీశబ్దవివక్షితేద్వారౌ- తే-అత్రప్రకర
ణేనేత్రేఇత్యర్థః, అత్ర నేత్రేఇతివ్యాఖ్యానంశేషః-ప్రతీకః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంవిభ్రాజితమిత్యస్యవ్యాఖ్యానం-రూపమితి-

---

ధ్యేనవఖంపురమ్॥ ౭ ॥అక్షిణీనాసికేకర్ణౌముఖంశిశ్నగుదావితి । ద్వేద్వేద్వారౌబహిర్యాతియస్తదిన్ద్రియసం
యుతః॥ ౮ ॥అక్షిణీనాసికేఆస్యమితిపఞ్చపురఃకృతాః । దక్షిణోదక్షిణఃకర్ణఉత్తరశ్చోత్తరస్స్మృతః॥౯॥పశ్చి
మేఇత్యధోద్వారౌగుదశిశ్నావిహోదితౌ । ఖద్యోతాఽఽవిర్ముఖీచాత్రనేత్రేఏకత్రనిర్మితే ॥౧౦॥రూపంవిభ్రా
జితంతాభ్యాంవిచష్టేచక్షుషేశ్వరః । నలినీనాలినీనాసేగన్ధఃసౌరభఉచ్యతే ॥౧౧॥ ఘ్రాణోఽవధూతోముఖ్యా
స్యంవిపణోవాగ్రసవిద్రసః । ఆపణోవ్యవహారోఽత్రచిత్రమన్ధోబహూదనమ్ ॥ ౧౨ ॥ పితృహూర్దక్షిణఃకర్ణ
ఉత్తరోదేవహూస్స్మృతః । సంవత్సరశ్చణ్డవేగఃకాలోయేనోపలక్షితః ॥ ౧౩ ॥ తస్యాహానీహగన్ధర్వాగన్ధ
ర్వ్యోరాత్రయస్స్మృతాః ।హరన్త్యాయుఃపరిక్రాన్త్యాషష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥౧౪॥ కాలకన్యాజరాసాక్షా
ల్లోకస్తాంనాభినన్దతి । స్వసారంజగృహేమృత్యుఃక్షయాయయవనేశ్వరః ॥౧౫॥ ఆధయోవ్యాధయస్తస్యసైని

శేషః ప్రతీకః - ఈశ్వరఃపురఞ్జనః-ఖద్యోతాదిశబ్దాస్తుగౌణాః- అతోఽత్రనప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం - నాసేగన్ధఇతిచ
వ్యాఖ్యానం - శేషఃప్రతీకః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఘ్రాణఇతివ్యాఖ్యానం - అవధూతఇతి ప్రతీకః - ముఖ్యేతిప్రతీక - స్తస్య
వ్యాఖ్యానమాస్యమితి - రసజ్ఞవిపణౌవ్యాచష్టే - విపణోవాగితి - విపణఇతిప్రతీకః - వాగిన్ద్రియమితివ్యాఖ్యా - రసవిదిత్య
ర్థః ప్రతీకః,,రసజ్ఞవిపణాన్వితః,,ఇతిమూలాత్,రసఃరసనేన్ద్రియమితివ్యాఖ్యానం - ఆపణబహూదనౌవ్యాచష్టే-ఆపణఇతిప్రతీ
కః-వ్యవహారఃవాగ్వ్యవహారఇతివ్యాఖ్యా,బహూదనమితిప్రతీకః-చిత్ర-మన్నఃఅన్నమి-తివ్యాఖ్యా *॥౧౨॥* పితృహూరిత్యనువా
దః-దక్షిణకర్ణావితివ్యాఖ్యానందక్షిణాదక్షిణఃకర్ణఇత్యనేనదక్షిణైకాతథోత్తరేతివ్యాఖ్యాతం-పితృహూర్దక్షిణఃకర్ణ ఇత్యనేనతు
పితృహూనామపుర్యాద్వాః-దేవహూనామపుర్యాద్వారిత్యుక్తగుణనామవిషయాదక్షిణేతరకర్ణావేవేత్యుచ్యతఇతి భేదః-
క్రమమనాదృత్యతృతీయాధ్యాయోక్తచణ్డవేగాదిపదార్థానాహసార్ధైస్త్రిభిః ॥ చణ్డవేగఇతిప్రతీకః-సంవత్సరఇతివివరణం-
తత్రతత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ- కాలఃపురుషాయుషరూపఃకాలః-యేనసంవత్సరేణ-చక్రవత్తూర్ణం భ్రమతా-ఉపలక్షితఃజ్ఞాపి
తః-పరిచ్ఛిన్నః-చక్రవత్తూర్ణంవేగేనపురుషాయుషస్యపరిచ్ఛేదకత్వాచ్చణ్డవేగఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ తస్యచణ్డవేగస్య
సంబన్ధినో-గన్ధర్వా - గన్ధర్వ్యశ్చ-యథాక్రమం-అహాని-రాత్రయశ్చ - స్మృతాఇత్యర్థః-తత్రగన్ధర్వపదప్రవృత్తినిమిత్తమాహ-
యతఃషష్ట్యుత్తరశతత్రయ - మహాని-రాత్రయశ్చ - పరిక్రాన్త్యాపరివర్తనేన-గన్ధర్వవత్పరోక్షేణ - ఆయుఃపురుషాయుషం-
హరన్తి-అతోగన్ధర్వగుణయోగాత్తత్పదబోధ్యాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కాలకన్యేత్యస్యవ్యాఖ్యాజరేతి-కాలస్యపురుషాయు
షంహరతఃదుహితృవజ్జరాయాఃప్రీత్యావహత్వాత్సాకాలదుహితేత్యుచ్యతే ,, త్రిలోక్యాంవరమిచ్ఛన్తీ,,త్యాదేః,,ప్రజ్వార
స్త్వాంప్రవేక్ష్యతీ ,,త్యస్యసఙ్గ్రహేణార్థమాహ,,లోకస్తాంనాభినన్దతీ ,, తిప్రజ్వారోఽయంమమేత్యస్యార్థః-స్వసారమితి
సార్ధేన-క్షయాయలోకస్యేతిశేషః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ భీమాసైనికాయస్యేతిబహువ్రీహ్యర్థం-ప్రత్యుపసర్జనీభూతభీమసైనికా

నాహ-ఆధయఃమనఃపీడాః - వ్యాధయః దేహపీడాః-దుర్యవనవద్ధిం స్రత్వాద్యవనాః - అతీవదుఃఖావహత్వాదరయః- ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమాత్సర్యేర్ష్యాఽవమానక్షుత్పిపాసాధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః - తత్రాధివ్యాధీనాంభీమసైనికత్వరూపణాత్-మృత్యోస్తస్యేతి ప్రాధాన్యేననిర్దేశాత్తద్వ్యతిరిక్తపర ఉపసర్గశబ్దః - ప్రజ్వారపదార్థమాహ-వివిధోజ్వర ఇతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవంక్రమమనాదృత్యతృతీయాధ్యాయస్థపదానివ్యాఖ్యాయసింహావలోకితన్యాయేనపునరేతదధ్యాయస్థపదాన్యేవావశిష్టానివ్యాఖ్యేయానివ్యాచష్టే ॥ ప్రవృత్తంచేతి ॥ దక్షిణపాఞ్చాలండుత్తరపాఞ్చాలమిత్యుక్తపాఞ్చాలశబ్దార్థమాహ - ప్రవృత్తంప్రవర్తకం-కర్తరిక్తః - త్రివర్గతత్సాధకస్వరూపావబోధనేనప్రవర్తకంశాస్త్రంప్రవృత్తమిత్యుచ్యతే - నివృత్తంనివర్తకం-త్రివర్గతత్సాధనేభ్యస్తన్నివృత్తం త్రివర్గస్యాస్థిరఫలత్వోపదేశపూర్వకంతతోనివృత్త్యానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మోపాసనతత్స్వరూపగుణాదిప్రకాశకంశాస్త్రంనివృత్తమిత్యుచ్యతే-తదేవంశాస్త్రద్వయంపాఞ్చాలసంజ్ఞితమిత్యర్థః - పఞ్చతివ్యక్తీకరోతిత్రివర్గతత్సాధనతన్నివృత్తీరితివ్యుత్పత్తేః- ఏవంపాఞ్చాలశబ్దస్యప్రవృత్తినివృత్త్యాత్మకశాస్త్రద్వయపరత్వం సామాన్యేనాభిధాయతస్యదక్షిణోత్తరాభ్యాం విశేషితస్యప్రవృత్తేనివృత్తేచక్రమేణప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ పితృయాణమితి ॥ పితరోహిదాక్షిణాత్యా-స్తా-న్యాత్ర్యనేనేతిపితృయాణంప్రవృత్తశాస్త్రోదితకర్మణాదాక్షిణాత్యాన్పితౄనారాధ్యతాన్ప్రాప్నువన్తీతిదాక్షిణాత్యపితృప్రాప్తిసాధనప్రకాశకత్వాత్పితృయాణంశాస్త్రందక్షిణపాఞ్చాలమిత్యుచ్యతే- ఏవందేవయానముత్తరపాఞ్చాలమితిశ్రుతధరాన్వితఇత్యుక్తశ్రుతధరపదార్థమాహ ॥ శ్రోత్రాదితి ॥ శ్రోత్రేన్ద్రియాత్-శ్రుతధరాదితిప్రతీకః- శ్రోత్రాదితివ్యాఖ్యానం - తత్రాన్వితఇత్యుక్తోఽన్వయః-కింరూపఇతివివిత్సాయాంహేతుత్వేనేతిద్యోతనాయహేతుపఞ్చమీప్రయుక్తా - కింప్రతిహేతుత్వమితివివిత్సాయాన్తత్రమేవ్రజేదిత్యుక్తం- క్షేత్రజఇతిశేషః « వ్రజగతౌ „ సర్వేగత్యర్థాజ్ఞానార్థా,ఇతిన్యాయేనపితృయాణదేవయానాపరపర్యాయేదక్షిణో

కాయవనాఃఖలాః । భూతోపసర్గాఅరయఃప్రజ్వారోవివిధోజ్వరః ॥౧౬॥ ప్రవృత్తంచనివృత్తంచశాస్త్రం
పాఞ్చాలసంజ్ఞితమ్ । పితృయాణందేవయానంశ్రోత్రాచ్ఛ్రుతధరాద్వ్రజేత్ ॥౧౭॥ ఆసురీమేఢ్రమర్వాగ్ద్వా
ర్వ్యవాయోగ్రామిణాంరతిః । ఉపస్థోదుర్మదఃప్రోక్తోనిరృతిర్గుదఉచ్యతే ॥౧౮॥ వైశసంనారకంపాయుర్లుబ్ధకో
ఽన్ధౌతుమేశృణు । పాణిపాదౌపుమాంస్తాభ్యాం యుక్తోయాతికరోతిచ ॥౧౯॥ అన్తఃపురంచహృదయంవిషూ
చీర్మనఉచ్యతే । తత్రమోహంప్రసాదంవాహర్షంప్రాప్నోతితద్గుణైః ॥ ౨౦ ॥ యథాయథావిక్రియతేగుణా
క్తోవికరోతిచ । తథాతథోపద్రష్టాత్మాతద్వృత్తీరనుకార్యతే ॥౨౧॥ దేహోరథస్త్విన్ద్రియాశ్వాస్సంవత్సరర

త్తరపాఞ్చాలేశాస్త్రేశ్రోత్రేన్ద్రియేణసాధనరూపేణహేతునాఽవగచ్ఛతిక్షేత్రజ్ఞఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ «ఆసురీనామపశ్చాద్వా „ రిత్యస్యార్థమాహ ॥ఆసురీమేఢ్రమితి॥ ఆసురీతిప్రతీకః-మేఢ్రమితివ్యాఖ్యా-పశ్చాదిత్యస్యవ్యాఖ్యా అర్వాగితి-ఆసురీపదప్రవృత్తినిమిత్తంతూక్తంపురస్తాత్ - అత్రానుక్తిస్తుస్పష్టత్వాత్-గ్రామ్యకమిత్యర్థతోఽనువదతి - గ్రామిణాంరతిః-తస్యవ్యాఖ్యావ్యవాయఇతి - మైథునమిత్యర్థః-దుర్మదశబ్దానువాదేనతదర్థమాహ ॥ ఉపస్థఇతి ॥ నిరృతిరితి ప్రతీకః - గుద ఇతివ్యాఖ్యా ❁ ॥౧౮॥ ❁ వైశసశబ్దానువాదేనతదర్థమాహ॥ వైశసంనారకమితి॥నరకేభవంనారకం-దుఃఖమిత్యర్థః-లుబ్ధకఇతిప్రతీకః-పాయురితివాఖ్యా « అన్ధావమిషా „ మిత్యస్యార్థమాహ , అన్ధావితి, మేమత్తః - అన్ధశబ్దార్థా - శృణు,పాణిపాదౌ-అన్ధావితిప్రతీకః - పాణిపాదావితివ్యాఖ్యా - జాతిపరోఽయంనిర్దేశః - పాణీపాదౌచేతివివక్షితోఽర్థః - అన్ధపదప్రవృత్తినిమిత్తంతునిర్వాక్పేశస్కరత్వం పూర్వమేవోక్తం - శేషోఽనువాదః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సయర్హీత్యస్యార్థమాహ ॥ అన్తఃపురమితి ॥ అన్తఃపురమిత్యనువాదః-హృదయమితివ్యాఖ్యా , విషూచీనమిత్యర్థతోఽనూద్యతే- విషూచీరితిమన ఇతితదర్థః, శేషోఽనువాదః ❁ ॥౨౦॥ ❁ «ఏవంకర్మస్వి„త్యాదేఃసఙ్గ్రహేణార్థమాహ ॥యథేతి॥ యదా ,స్వప్నే, విక్రియతే-కర్మణిలకారః-బుద్ధిరితిశేషః , యదాచ-జాగ్రతి-వికరోతిఇన్ద్రియాణిపరిణమయతి - తదాతదాస్వప్నజాగ్రదవస్థయోః - స్తస్యాః-గుణైఃఅక్తోలిప్తః,ఆత్మా, స్వభావతః-ఉపద్రష్టాఽపి-తస్యాః , వృత్తీఃవర్ష్నశ్రవణాద్యాః ప్రత్యనుకార్యతే ❁ ॥౨౧॥ ❁ ఏవంప్రథమాధ్యాయస్థపదానివ్యాఖ్యాతాని - అథద్వితీయాధ్యాయస్థపదానివ్యాచష్టే ॥ దేహఇతిత్రిభిః॥ యోఽరథఉక్తః, సదేహః-యేచాశ్వాఉక్తాస్తే , ఇన్ద్రియరూపా ఏవాశ్వాః - ఆశుగమిత్యత్రవివక్షితాగతిస్సంవత్సరరయః - సంవత్సరవేగతుల్యాయుర్న్ప్రతిపత్తిః - స్వాప్నదేహప్రతిపత్తిర్హితత్కాలమాత్రావసాయిత్వేనాతితూర్ణా - ద్వ్యపుణ్యాపుణ్యరూపేకర్మణీ-చక్రే-యస్యసః - పుణ్యాపుణ్యకర్మణీఏవద్విచక్రమితిచక్రశబ్దేనవివక్షితేఇత్యర్థః-త్రివేణుమిత్యత్రవివక్షితావేణవోఽధ్వజాః సత్వరజస్తమోగుణాఇత్యర్థః - పఞ్చ,అనాఃప్రాణాః « ఏతదనమనగ్నంకురుత „ ఇతిశ్రుతేః-బన్ధురాఃబన్ధనాని-యస్య

న్ధురత్వేనవివక్షితాః పఞ్చప్రాణా ఇత్యర్థః - పఞ్చాసుబన్ధుర ఇతిత్వపపాఠః - వ్యాఖ్యాయాం విశేషానవగమాత్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ రశ్మిః ప్రగ్రహత్వేనయోవివక్షితః - స - మనః - యు - స్మా తదుక్తః - స - బుద్ధిః - యస్మిన్ రథినఉపవేశనస్థానం - త - ద్ధృత్ - హృదయస్థానం, ద్వన్ద్వం శోకమోహౌ - కూబరంయుగబన్ధనస్థానం - యస్య - ద్వికూబరమిత్యుక్తౌ ద్వౌపదార్థౌ ద్వన్ద్వాత్మకశోకమోహావిత్యర్థః - పఞ్చప్రహరణమిత్యుక్తాని పఞ్చప్రహరణాని అనుభావ్యాః పదార్థాః - పఞ్చేన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయ ఇత్యర్థః - పఞ్చేన్ద్రియార్థాః - ప్రక్షేపాః - యస్యైవ, తిబహువ్రీహిః - స ప్తధాతవః - వరూథాశ్చర్మాద్యావరణాని - యస్య - స ప్తవరూథమిత్యత్ర వరూథత్వేన రూపితాస్సప్తపదార్థాస్సప్తధాతవ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ పఞ్చవిక్రమమిత్యత్ర విక్రమత్వేనగతిప్రకారత్వేనవివక్షితా ఆకూతిః పఞ్చకర్మేన్ద్రియాణీత్యర్థః - బాహ్యః బహిష్ఠవిషయాసక్తః - ఏకాదశేన్ద్రియాణ్యేవ - చమూస్సేనా - యస్యసః - పఞ్చసూనాహింసా ఏవ - వినోద - స్తం, కరోతీతి తథా - మృగతృష్ణాం మరీచికావత్సుఖాభాసరూపవిషయానుధావతిం - కరోతీత్యర్థః - అత్ర “స ఏకదా మహేష్వాసోరథం పఞ్చాశ్వమాశుగ” మిత్యాదీనాం దశానాం శ్లోకానాం స్వప్నావస్థాపరత్వేన పూర్వైర్వ్యాఖ్యాతత్వాదస్మాభిరపి స్వప్నావస్థాపరత్వేనైవ వ్యాఖ్యాతాః - తద్వ్యాఖ్యారూపమిదం “దేహోరథస్త్విన్ద్రియాశ్వా” ఇతశ్లోకత్రయం చ తదనురోధేన వ్యాఖ్యాతం - వస్తుతస్తు దశశ్లోకీ - జాగ్రద్దశాతద్వ్యాపారపరత్వేనైవ వ్యాఖ్యేయ - వ్యాఖ్యానస్వారస్యాత్ - వ్యాఖ్యానేహి “సంవత్సరరయోగతి” రిత్యుక్తం - నహిస్వాప్నదేహస్య సంవత్సరవేగాత్మకగతిస్సంభవతి - తస్యతత్కాలమాత్రావసాయిత్వాత్ - తస్యతత్సదృశప్రతతిమాత్రపరత్వేస్వారస్యం “ఏకాదశేన్ద్రియచమూపతి” రిత్యుక్తత్వాచ్చ - నహిస్వాప్నే ఏకాదశేన్ద్రియాణాం వ్యాపృతిస్సంభవతి - తత్సంబన్ధమాత్రవివక్షాయామస్వారస్యం “పఞ్చసూనావినోదకృ” దిత్యుక్తత్వాత్ - నహిపఞ్చసూనానాం స్వాప్నదేహసిష్పాద్యత్వం యుక్తం, తస్మాదిదం జాగ్రద్దశాతద్వ్యాపారపరమేవవ్యాఖ్యేయం - తథాహి, భోగాయతనత్వఖ్యాపనాయ పూర్వం పురవనరూపితం జాగ్రదవస్థమనుష్యశరీరమేవేదానీం రథత్వేన రూప్యతే - దేహీ రథిత్వేన, ఇన్ద్రియాదయోఽశ్వాదిత్వేన - కిమర్థమేవం రూ

యోగతిః। ద్వికర్మ చక్రస్త్రిగుణధ్వజః పఞ్చాసుబన్ధురః ॥ ౨౨ ॥ మనోరశ్మిర్బుద్ధిసూతో హృన్నీడో ద్వన్ద్వకూబరః।
పఞ్చేన్ద్రియార్థప్రక్షేపస్సప్తధాతువరూథకః ॥ ౨౩ ॥ ఆకూతివిక్రమో బాహ్యో మృగతృష్ణాం ప్రధావతి। ఏ
కాదశేన్ద్రియచమూః పఞ్చసూనావినోదకృత్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం బహువిధైర్దుఃఖైర్దైవభూతాత్మసంభవైః। క్లిశ్యమా
నశ్శతం వర్షం దేహే దేహీ తమోవృతః ॥ ౨౫ ॥ ప్రాణేన్ద్రియమనోధర్మానాత్మన్యధ్యస్యనిర్గుణే। శేతే కామలవా

పణమితిచే - దుచ్యతే - రథోహిస్వాభిమతదేశాన్తరప్రాపణసమర్థః - తద్వ - న్మనుష్యశరీరమపి వైష్ణవపదప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయోగీతిజ్ఞాపనాయరథభావేనరూప్యతే - తథాహికఠవల్లీష్వామ్నాయతే “ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవచ। బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవచ ॥ ఇన్ద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరాన్। ఆత్మేన్ద్రియమనోయుక్తం భోక్తేత్యాహుర్మనీషిణః ॥ యస్త్వవిజ్ఞానవాన్భవత్యమనస్కస్సదాఽశుచిః। న స తత్పదమాప్నోతి యస్మాద్భూయో న జాయతే। విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః। సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పద” మితి - ఏతచ్ఛ్రుత్యర్థ ఏవాత్రోపబృంహ్యత ఇతి శ్రుత్యారథాదిభావేనరూపితానామేవ దేహాదీనామత్రాపి తద్భావరూపణరూపసంవాదాత్ - తర్హి శ్రుతౌమృగయానోక్తా - అత్రతూచ్యత ఇతిచేత్, అత్రవివక్షితామృగయా శ్రుతావప్యుక్తైవ “యస్త్వవిజ్ఞానవాన్భవత్యమనస్క” ఇత్యత్ర పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనోపసంహారోపయుక్తశరీరం దైవాల్లబ్ధవతః క్షేత్రజ్ఞస్య బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనాదిప్రకాశకవేదశాస్త్రోల్లఙ్ఘనేన పునరనాదిదురితనిమిత్తానివేకాదినా నిషిద్ధకామచారోహ్యత్ర మృగయా వివక్షితా - సాచముక్తిమార్గవిరోధినీతివివేకలబ్ధిప్రార్థనయాఽవగమ్యతే - ఏతదేవ “యస్త్వవిజ్ఞానవా” న్నిత్యాదినాఽవగమ్యతే - అవిజ్ఞానవాన్ - వివిచ్యజ్ఞానం వివేక - స్సోస్యాస్తీతి విజ్ఞానవాన్, స న భవతీత్యవిజ్ఞానవాన్ - వివేకాత్మకసాత్త్వికబుద్ధ్యావిరహిత ఇత్యర్థః - న విద్యతే శుచిః కామచారాదినా యస్యాసో ఽశుచిరిత్యర్థావగమాత్ - శ్లోకార్థస్తుపూర్వోక్త ఏవ, నచైవం పృథక్స్వప్నావస్థాన కథితాస్యాత్ - తతశ్చ తద్గతదోషాననుకీర్తనేన శ్రోతుర్వైరాగ్యోదయో న స్యాదితి వాచ్యం - జాగ్రదవస్థాప్రపఞ్చనైవ స్వప్నావస్థాప్యేవం విధేతి జ్ఞాతుం శక్యత్వేన - తస్యాః పృథగవక్తవ్యత్వాత్ - అతఏవహిమూర్ఛావస్థా పృథఙ్నోక్తేతి సఙ్గ్రహః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఏవం పరోక్షేణోక్తమర్థం వ్యాఖ్యాయ కృత్స్నకథాతాత్పర్యమాహ। ఏవమిత్యాదినా ॥ త్రిభిస్తైః - స్తదవాన్తరభేదేనబహువిధైర్దుఃఖై - రేవం - శతవర్షం యావచ్ఛరీరం - క్లిశ్యమానః, దేహీ క్షేత్రజ్ఞః - తమోవృతః తమసా అజ్ఞానేన - వృతోఽభిభూతః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ప్రాణాదిధర్మాన్, ఆత్మన్యధ్యస్య, పిపాసురహం - బుభుక్షురహం - కాణోఽహం - బధిరోహం - దుఃఖ్యహం - సుఖ్యహమిత్యేవం ప్రాణాదేర్ధర్మా - నాత్మన్యారోప్య - సుఖలేశాన్ - చిన్తయన్ - అహం మమా

భిమానాభ్యాం, పునర్దేహాన్తరప్రాప్తిహేతుభూతకర్మాణి-కుర్వన్-శరీరే-వసతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కుతోఽయం సంసార ఇతి వివిత్సాయాం స్వపరయాథాత్మ్యరూపోపాసనాపన్నజ్ఞానాభావాదేవేత్యాహ ॥ యదేతి ॥ స్వాత్మానం-హితోపదేష్టారం-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - షాడ్గుణ్యపూర్ణం-పరమాత్మానం చా - జ్ఞాత్వా, క్షేత్రజ్ఞః-స్వభావత-స్స్వదృక్ స్వానుభవపరోఽపి ప్రకృతేర్గుణేషు శబ్దాదిషు యదా విసజ్జతి తదా తాం సక్తోభవేత్ ❁ ॥౨౭॥ ❁ గుణేష్వేవ శబ్దాదిషు - అభిమానీ భోగ్యతాబుద్ధిమాన్ - అత ఏవ-విషయపరవశః విషయలాభసాధనతయా - శుక్లం సాత్త్వికం-కృష్ణం తామసం-లోహితం రాజస - మిత్యేవం రూపేణ - త్రివిధాని కర్మాణి - కురుతే - తదా-యథా స్వం స్వస్వ కర్మానుసారేణ - అభిజాయతే పునర్జన్మాన్తరం ప్రతిపద్యతే ❁ ॥౨౮॥ ❁ తదేవాహ ॥ శుక్లాత్సాత్త్వికాత్కర్మణో హేతోః - ప్రకాశభూయిష్ఠాన్ ప్రకాశో భూయిష్ఠః ప్రచురో-యేషు తాన్-దేహాన్ - కర్హిచిత్ప్రాప్నోతి-కర్హిచిదిత్యనేన సాత్త్వికం కర్మ తత్ప్రయుక్తస్సాత్త్వికో దేహశ్చ దుర్లభ ఇత్యుక్తం - క్రియాయాః రాజసాత్కర్మణః-దుఃఖోదర్కాన్ దుఃఖముదర్క ఉత్తరం - యేషాం తాన్ దుఃఖపరంపరాసంపాదకానిత్యర్థః - తాన్లోకాన్-తమ - స్తామసాత్కర్మణః-విభక్తిలుగార్షః - యద్వా - తమశ్శోకౌ అజ్ఞానశోకౌ - ఉత్కటౌ - యేషు తాన్-తామసాత్కర్మణ ఇతి శేషః-క్వచిద్రజస్తమః ప్రచురమ్లేచ్ఛాదిదేశేషు - సాత్త్వికాదికర్మస్వరూపం తత్కర్తృస్వరూపం తద్బుద్ధిస్వరూపంచ స్పష్టం గీతం భగవతా ॥ నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ సాహఙ్కారేణ వా పునః ॥ క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ । అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ తత్తామసముదాహృత,, మిత్యాదినా ❁ ॥౨౯॥ ❁ గుణకర్మానుసారేణ జన్మాపి న పుంస్త్వాదిరూపేణ నియతం ప్రాప్నోతి-కిం త్వనియతమిత్యాహ ॥ క్వచిదితి ॥ అన్ధధీః అజ్ఞః, నోభయం నపుంసకం భవతీత్యర్థః - తత్రాపి యథాకర్మ గుణం కర్మ గుణావనతిక్ర

ధ్యాయన్మమాహమితి కర్మకృత్ ॥౨౬॥ యదాఽఽత్మానమవిజ్ఞాయ భగవన్తం పరం గురుమ్ । పురుషస్తు విషజ్జేత గుణేషు ప్రకృతేస్స్వదృక్ ॥౨౭॥ గుణాభిమానీ స తదా కర్మాణి కురుతేఽవశః । శుక్లం కృష్ణం లోహితం వా యథా స్వమభిజాయతే ॥౨౮॥ శుక్లాత్ప్రకాశభూయిష్ఠాన్ లోకానాప్నోతి కర్హిచిత్ । దుఃఖోదర్కాన్ క్రియాయాస్తాన్ తమశ్శోకోత్కటాన్క్వచిత్ ॥౨౯॥ క్వచిత్పుమాన్క్వచిచ్చ స్త్రీ క్వచిన్నోభయమన్ధధీః । దేవో మనుష్య స్తిర్యగ్వా యథాకర్మగుణం భవః ॥౩౦॥ యథా దీనః క్షుత్పరీతస్సారమేయో గృహం గృహమ్ । చరన్విన్దతి యద్దిష్టం దణ్డమోదనమేవ వా ॥౩౧॥ తథా కామాశయో జీవ ఉచ్చావచపథా భ్రమన్ । ఉపర్యధో వా మధ్యే వా యాతి దిష్టం ప్రియాప్రియమ్ ॥౩౨॥ దుఃఖేష్వేకతరేణాపి దైవభూతాత్మహేతుషు । జీవస్యానవ్యవచ్ఛేదస్స్యాచ్చేత్తత్తత్ప్రతిక్రియా ॥౩౩॥ యథా హి పురుషో భారం శిరసా గురుముద్వహన్ । తం స్కన్ధేన స ఆధత్తే తథా సర్వాః ప్రతిక్రియాః ॥౩౪॥ నైకాన్తతః ప్రతీకారః కర్మణాం కర్మ కేవలమ్ । ద్వయం హ్యవిద్యోపసృతం స్వప్నే స్వప్న ఇవా

మ్యా- దేవాదిరూపేణ-భవః జన్మ-భవతీతి శేషః ❁ ॥౩౦॥ ❁ ఏవంవిధేషు జన్మసు సుఖలాభో దుర్లభ ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ద్వాభ్యాం ॥ యథా-క్షుధా-పరివృతః వ్యాప్తః -అత ఏవ-దీన-స్సారమేయః శ్వా, ప్రతిగృహ - మటన్-యద్దిష్టం యత్స్వకర్మాయత్తం - దణ్డేన తాడనం-ఓదనం వా-విన్దతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥౩౧॥ ❁ ఏవం జీవోఽపి-కామవ్యాప్త ఆశయో యస్య, ఉచ్చావచపథా ఉత్కృష్టాపకృష్టమార్గేణ - ఉపరి ఊర్ధ్వలోకేషు-అధః అధోలోకేషు-నరకేషు - మధ్యే ఇహలోకేషు-భ్రమన్ ॥ ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః । జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసా ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - భ్రమన్-దిష్టం దైవాయత్తం-ప్రియ-మప్రియం వా-యాతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను తర్హి సుఖస్యాసంభవాద్దుఃఖస్య ప్రతీకారరూపకర్మాన్తరసంభవాన్నైకాన్తతో హేయత్వం - తత్రాహ - దుఃఖేష్వితి - దైవభూతాత్మహేతుషు ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికతాపరూపేణ త్రివిధేషు దుఃఖేషు- అన్యతరస్య - ప్రతిక్రియా, స్యాచ్చేత్-తథాప్య -న్యతరేణ-నవ్యవచ్ఛేదః నాసంబన్ధః, భగవదుపాసనమన్తరేణ న తాపత్రయవినాశనసమర్థా ప్రతిక్రియా స్తీతి భావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ప్రతిక్రియాఽపి దుఃఖరూపేతి దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా హీతి ॥ యథా-పుమాన్ - గురుం భారం, శిరసా-ఉద్వహన్ - శిరసో విశ్రాన్తయే-తద్భారం-స్కన్ధేన-ఆధత్తే ఉద్వహతి-తథా - సర్వాః ప్రతిక్రియాః-దుఃఖప్రతికారాస్తాదాత్వికాల్పవిశ్రాన్తికరా-స్తా అపి దుఃఖరూపా ఇత్యర్థః ❁ ॥౩౪॥ ❁ కించ ప్రతికారోఽపి కర్మాత్మక ఏవ - దుఃఖహేతురపి కర్మైవ, తతో భయోరప్యజ్ఞానమూలత్వేన దుఃఖహేతౌ కర్మణి కర్మాన్తరేణ ప్రతికృతేఽపి న మూలం నివర్తతే - తతశ్చ పునరపి దుఃఖనిమిత్తకర్మోదయాన్నైకాన్తతః కర్మణాం ప్రతీకారస్సంభవతీత్యాహ- కేవలం జ్ఞానవిధురం - కర్మ - కర్మణాం దుఃఖహేతూనాం - ఏకాన్తతః నిశ్శేషతః - ప్రతీకారో-న భవతి - ద్వయం నివర్త్యం నివర్తకం చేత్యుభయవిధం కర్మ - హి యస్మా- దవిద్యోపసృతం దేహాత్మభ్రాన్తిరూపాహఙ్కారమమకారాత్మకాజ్ఞానేన-ఉ

పసృష్టం గర్హితం - తన్మూలమిత్యర్థః - తత్రదృష్టాన్తః - స్వప్నేస్వప్న ఇవేతి-స్వశిరశ్ఛేదాదివిషయేస్వప్నే జాగరణేననివృత్తే ప్య, జ్ఞానస్యమూలస్యానివృత్తేః పునస్స్వప్నోభవతి, తద్వత్, స్వప్ననివర్తకంస్వప్నాన్తరమివేతివా, జ్ఞానహీనస్యకర్మణి ప్రతిక్రియాపినావిద్యానివృత్తిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀నన్వహంమమాభిమానరూపాజ్ఞానమేవకర్మద్వారాదుఃఖహేతురిత్యు క్తం, తర్హ్యజ్ఞానమేవప్రతిక్రియతాంతత్రాహ ॥ అర్థ ఇతి ॥ అర్థే ఆత్మని-అవిద్యమానేఽపి దేవత్వమనుష్యత్వాద్యాకారాభా వేఽపి దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా-దుఃఖరూపా-సంసృతిర్ననివర్తతే, కుత ఇత్యత్రాహ ॥ మనసేతి ॥ లిఙ్గరూపేణహ స్తదేహా త్మాభిమానహేతుభూతమనస్సద్భావాదిత్యర్థః, మనసో భ్రాన్తిజననద్వారాదుఃఖాదిహేతుత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ స్వప్న ఇతి ॥ యథా-స్వప్నేవిచరతః సఙ్కల్పవికల్పాదికం కుర్వతో, మనసోహేతో, ర్దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకస్వశిరశ్ఛేదాదిని మిత్తసుఖదుఃఖాదికంభవతి-తథేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀అతః పురుషార్థభూతస్యాత్మనో దేహాత్మభ్రాన్త్యహఙ్కారమమకా రతన్మూలోచ్చావచకర్మద్వారా అనర్థరూపసంసారహేతుత్వాన్మనసస్తదేవవశీకర్తవ్యం, వశీకరణోపాయశ్చభగవద్భ క్తిరేవేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ అథ అతః-పురుషార్థభూతస్యాత్మనః, అనర్థపరంపరాదుఃఖపరంపరారూపా-సంసృతి-ర్యతోమ నసో-భవతి, తద్వ్యవచ్ఛేదః తస్యమనసోవ్యవచ్ఛేదః-దుఃఖనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యజనకత్వరూపోవ్యవచ్ఛేదః-ముక్తిరితి యావత్-గురౌభగవతి-పరమయా-భక్త్యా, భవతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀కథంతద్వ్యవచ్ఛేదహేతుసంబన్ధస్తత్రాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ సధ్రీచీనేనసమీచీనేనప్రకారేణ, వాసుదేవేభగవతి, సమాహితోనిహితః-కృత ఇతియావత్, భక్తియోగః పరభక్తియోగః-వై రాగ్యం విషయేష్వనాసక్తిం, జ్ఞానంపరజ్ఞానంచ-జనయిష్యతి, పరభక్త్యాదిప్రణాడ్యా సుఖదుఃఖాదినివర్తకః పరమభక్తి యోగఉదేష్యతీత్యర్థః, పరభక్తియోగోఽపి కుతస్స్యాత్తత్రాహ, స ఇతి అచ్యుతకథాశ్రయః అచ్యుతస్యకథైవాశ్రయో యస్యసః, పరభక్తియోగః, అచిరాదేవస్యాత్ - హే రాజర్షే-భగవత్కథాశ్రవణాత్పరభక్తియోగఉదేష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀

నఘ ॥ ౩౫ ॥ అర్థేహ్యవిద్యమానేఽపిసంసృతిర్ననివర్తతే । మనసాలిఙ్గరూపేణస్వప్నేవిచరతోయథా ॥ ౩౬ ॥ అ థాత్మనోఽర్థభూతస్యయతోఽనర్థపరంపరా । సంసృతిస్తద్వ్యవచ్ఛేదోభక్త్యాపరమయాగురౌ ॥ ౩౭ ॥ వాసు దేవేభగవతిభక్తియోగస్సమాహితః । సధ్రీచీనేనవైరాగ్యంజ్ఞానంచజనయిష్యతి ॥ ౩౮ ॥ సోఽచిరాదేవరాజ ర్షేస్యాదచ్యుతకథాశ్రయః । శృణ్వతశ్శ్రద్దధానస్యనిత్యదాస్యాదధీయతః ॥ ౩౯ ॥ యత్రభాగవతారాజన్ సాధ వోవిమలాశయాః । భగవద్గుణానుకథనశ్రవణవ్యగ్రచేతసః ॥ ౪౦ ॥ తస్మిన్మహన్ముఖరితామధుభిచ్చరిత్రపీయూ షశేషసరితః పరితస్స్రవన్తి । తాయేపిబన్త్యవితృషోనృపగాఢకర్ణైస్తాన్నస్పృశన్త్యశనతృడ్భయశోకమో హాః ॥ ౪౧ ॥ ఏతైరుపద్రుతోనిత్యంజీవలోకస్స్వభావజైః । నకరోతిహరేర్నూనంకథామృతనిధౌరతిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ప్ర

పరభక్తియోగోఽపి కుతస్స్యాత్తత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ అచ్యుతకథాశ్రయః, అచ్యుతస్యైవకథాఆశ్రయోయస్యసః-పరభక్తి యోగః, అచిరాదేవ-స్యాత్ - హే రాజర్షే, భగవత్కథాశ్రవణాత్-పరభక్తియోగ-ఉదేష్యతీత్యర్థః అచ్యుతకథాశ్రయః పరభక్తియోగః-కథంభూతస్యస్యాత్తత్రాహ-నిత్యదా, అచ్యుతకథాః, శృణ్వతః, శ్రద్దధానస్యకథాశ్రవణవిషయనిష్ఠా యుక్తస్య, నిత్య, మధీయతః-కథాఅధీయానస్య ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀కుత్రశృణ్వతస్తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ హే రాజన్-సాధవః-విమ లాన్తఃకరణాః, భగవతో-గుణానుకథనేశ్రవణేచ వ్యగ్రంసత్వరం-చేతో-యేషాం తే-యత్ర-వసన్తి, తత్రేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తత్రకథంశ్రవణంలభ్యతే-తత్రాహ, తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్దేశే-సద్భి, ర్ముఖరితాః-మధుభిద-శ్చరిత్రమేవ-పీయూషం-తదేవ-శే షః-శిష్యత ఇతి శేషః, అసారాంశరహితస్సారాంశోయాసుతాః-సరితో నదీరూపాః, అచ్యుతకథాః-పరితః, స్రవన్తిప్రవ ర్తన్తే - భాగవతప్రచురేదేశేసులభమేవభగవత్కథాశ్రవణమితిభావః, తాస్సరిద్రూపాః భగవత్కథాః-యేజనాశ్చ, వి తృషః అలంబుద్ధిశూన్యాః సన్తో గాఢైః సావధానైః, కర్ణైః పిబన్తి శృణ్వన్తి-తాన్, అశనాదయః-నస్పృశన్తినబాధన్తే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ భగవత్కథాశ్రవణవిరోధినః అశనాదయ ఏవేత్యాహ ॥ స్వభావజైః దైహస్వభావప్రయుక్తైః - ఏతైరశనాదిభి - ర్నిత్య - ముపద్రుతో - జీవలోకః-హరేః - కథామృతసముద్రే - రతిం-నకరోతి - నూనంనిశ్చయః - భగవత్కథాశ్రవణాభిముఖ్య విరోధినోఽశనాదీన్-శనైస్సాత్త్వికదేశస్థభాగవతసఙ్గతిలబ్ధభగవద్గుణశ్రవణేననిరస్యేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవంప్రథమంభా గవతసఙ్గః-తతోభగవద్గుణానుశ్రవణం-తతోభగవదుపాసనం-తతోవిరాగ-స్తతోభగవత్సాక్షాత్కారరూపంపరజ్ఞానం-త తోభగవదనుభవజన్యప్రీత్యుత్కర్షరూపాపరభక్తిః-తతోముక్తిరితిప్రణాడీకథితా-ఇదానీంప్రాప్యస్యపరమాత్మనోవాఙ్మనసా పరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావస్యప్రాప్త్యుపయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానకారణం-తదనుగ్రహమన్తరేణనాన్యోస్తీత్యాహ ॥ ప్రజాపతి రిత్యాదినా ॥ ప్రజాపతిశ్చతుర్ముఖః, గిరిశోరుద్రః, మనుః స్వాయంభువః, ప్రజాధ్యక్షాదక్షాదయః, ఆదిశబ్దేనకశ్యపాదయోగ్రా

హ్యాః, తథా నైష్ఠికబ్రహ్మచారిణః సనకాదయః ॥౪౩॥ మరీచ్యాదయో-మత్పర్యన్తా నారదపర్యన్తాః-సర్వే బ్రహ్మవాదినః ॥౪౪॥
తథా చ వాచస్పతయః బృహస్పతివ్యాసాదయోఽద్యాపి - తపోవిద్యాద్యుపాయైః - పశ్యన్తోఽపి ఉపాసీనా అపి - సర్వజ్ఞం పర
మేశ్వరం-న పశ్యన్తి - ఇయత్తయా న పశ్యన్తి వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వాదితి భావః ॥౪౫॥ ఏత ఏవ న జా
నన్తి కిము కర్మజడాస్త్వాదృశా న జానన్తీత్యాహ । శబ్దబ్రహ్మణీతి । ఉరువిస్తరే "అనన్తా వై వేదాః" ఇతి శ్రుతవిస్తరే-దుష్పారే దు
రధిగమతాత్పర్యే - శబ్దబ్రహ్మణి శబ్దాత్మకే బ్రహ్మణి వేదే - చరన్తః తత్ర శ్రుతపశుపుత్రవృష్ట్యన్నస్వర్గాద్యైహికాముష్మికఫల
లిప్సవః-మన్త్రలిఙ్గైః మన్త్రశ్రుతవజ్రహస్తత్వాదిగుణలిఙ్గైః - వ్యవచ్ఛిన్నం- ఇన్ద్రాద్యధిదేవతావర్గం - భజన్తః సమీహితసాధ
నతయా యజన్తః-పరంపరయా - ఆత్మానం-న విదుః అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావస్య ఇయత్తయా వేద్యత్వమసంభవి- అపరిచ్ఛి
న్నత్వేన జ్ఞానేఽపి-తదుపాసనమేవ కారణం-న కేవలం కర్మేతి భావః ॥౪౬॥ యదా-భగవాన్-ఆత్మభావితః ఆత్మనా స్వే
నైవ-భావితః - యదీయానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికయాదృచ్ఛికాద్యన్యతమాజ్ఞాతసుకృతవ్యాజమాత్రసంతుష్టేన స్వేనైవ - భావితః
రక్షణోన్ముఖః-యమనుగృహ్ణాతి - స పుమాన్-లోకే దేహయాపనోపయుక్తే కర్మణి శిశ్నోదరాదివ్యాపారే -వేదే చ వేదపూర్వ
భాగమాత్రోదితే చ కర్మణి - పరినిష్ఠితాం-మతిం-జహాతి-భగవతాఽనుగృహీత ఏవ ముక్త్యుపాయోపసంహారాయ ప్రభవతీ
త్యర్థః ॥౪౭॥ తస్మాద్భగవదనుగ్రహస్యైవ కారణత్వాత్-హే బర్హిష్మన్-భగవదనుగ్రహానుప్రసత్స్వఙ్గ-త్వం-అర్థ
కాశిషు స్వర్గాదిఫలశోభిషు - కర్మసు-అజ్ఞానాత్-అర్థదృష్టిం పురుషార్థసాధనమతిం-మా కృథాః - తత్ర హేతుః- శ్రోత్రస్పర్శిషు ప్ర
రోచనయా కేవలం శ్రోత్రప్రియేషు-న స్పృష్టం-వస్తు నిరతిశయపురుషార్థరూపం-యైః- తేషు-అనిత్యాల్పఫలేషు బహ్వాయాసేష్వి

జాపతిపతిస్సాక్షాద్భగవాన్గిరిశో మనుః । దక్షాదయః ప్రజాధ్యక్షా నైష్ఠికాస్సనకాదయః ॥౪౩॥ మరీచిరత్ర్య
ఙ్గిరసౌ పులస్త్యః పులహః క్రతుః । భృగుర్వసిష్ఠ ఇత్యేతే మదన్తా బ్రహ్మవాదినః ॥౪౪॥ అద్యాపి వాచస్పతయస్త
పోవిద్యాసమాధిభిః । పశ్యన్తోఽపి న పశ్యన్తి పశ్యన్తః పరమేశ్వరమ్ ॥౪౫॥ శబ్దబ్రహ్మణి దుష్పారే చరన్త ఉరువి
స్తరే । మన్త్రలిఙ్గైర్వ్యవచ్ఛిన్నం భజన్తో న విదుః పరమ్ ॥౪౬॥ యదా యస్యానుగృహ్ణాతి భగవానాత్మభావితః ।
స జహాతి మతిం లోకే వేదే చ పరినిష్ఠితామ్ ॥౪౭॥ తస్మాత్కర్మసు బర్హిష్మన్నజ్ఞానాదర్థకాశిషు । మాఽర్థదృష్టిం
కృథాః శ్రోత్రస్పృక్ష్వస్పృష్టవస్తుషు ॥౪౮॥ స్వం లోకం న విదుస్తే వై యత్ర దేవో జనార్దనః । ఆహుర్ధూమ్రధియో
వేదం సకర్మకమతద్విదః ॥౪౯॥ ఆస్తీర్య దర్భైః ప్రాగగ్రైః కార్త్స్న్యేన క్షితిమణ్డలమ్ । స్తబ్ధో బృహద్వధాన్మా
నీ కర్మ నావైషి యత్పరమ్ ॥౫౦॥ తత్కర్మ హరితోషం యత్సా విద్యా తన్మతిర్యయా । హరిర్దేహభృతామాత్మా

త్యర్థః ॥౪౮॥ నన్వ "అపామ సోమమమృతా అభూమ, అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతం" ఇత్యాదిభిః
కర్మసాధ్యఫలస్యాపి నిత్యత్వావగమాత్కథమస్పృష్టవస్తుష్విత్యుక్తం - తత్రాహ ॥ యే-ధూమ్రధియః రజస్తమః ప్రచురబుద్ధ
యః-ధూమవదావరకత్వాత్తమసో ధూమ్రధియ ఇత్యుక్తం - యత్ర పూర్వోత్తరభాగాత్మకే వేదే - జనార్దనో భగవాన్-కర్మ
భిరారాధ్యత్వేనోపాస్యత్వేన చ ప్రతిపన్నః - తం వేదం-సకర్మకం కర్మణా సహితం-కేవలకర్మతాత్పర్యకం - ఆహుః-తే-అత
ద్విదః వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞాః - న బ్రహ్మవేదిన ఇత్యర్థః-యతః-తే- స్వరూపభూతం-లోకం ఆత్మతత్త్వమపి - న విదుః- కేవలదేహా
త్మవేదినః "అక్షయ్యం హ వా" ఇత్యాదివాక్యాని భగవదారాధనత్వేన కృతార్థాని - చాతుర్మాస్యాదికర్మాణి భగవదుపా
సననిర్వర్తనద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపామృతత్వప్రాప్తిప్రతిపాదనపరాణీత్యేవంవిధతాత్పర్యమజానన్తస్తాని వాక్యాని కేవలస్వ
ర్గాదిసుఖసాధనభూతకర్మపరాణీతి మన్వానాః కేవలమజ్ఞా ఇత్యర్థః ॥౪౯॥ తస్మాత్త్వమపి కేవలకర్మజడో భూత్వా-
ప్రాగగ్రైర్దర్భైః - కృత్స్నం క్షితిమణ్డలమాస్తీర్య ఆస్తరణపూర్వకమిష్ట్వా -బృహద్వధాత్ - బహుపశుహింసయా-మా
నీ మహాయజ్వాఽహమిత్యభిమానీ - అతః- స్తబ్ధోఽవినీతః-కర్మ భగవదారాధనరూపం కర్మ - నావైషి న జానాసి-కిం తత్కర్మ-
యత్పరం శ్రేష్ఠం - పరమపురుషార్థభూతమోక్షసాధనభూతం నివృత్తిధర్మాపరపర్యాయమ్ ॥౫౦॥ అముక్తిసాధ
నం కర్మ విద్యాం చ నిన్దతి ॥తదితి॥ హరితోషం భగవత్తోషకారణం-యత్-తదేవ-కర్మ - ప్రశస్తం - ఇతరన్నిన్దితం-యయా-విద్య
యా జ్ఞానేన-తన్మతిః హరిభక్తిః-భవతి-సైవ విద్యా ప్రశస్తా-ఇతరా సా నిన్దితేత్యర్థః-తథా చోక్తం "తత్కర్మ యన్న బన్ధాయ సా వి
ద్యా యా విముక్తయే । ఆయాసాయాపరం కర్మ విద్యాఽన్యా శిల్పనైపుణమ్" ఇతి, కా సా విద్యా, యయా హరిమతిరితి వివిత్సాయాం, త
త్త్వహితపురుషార్థజ్ఞానమేవేత్యాహ, హరిరితి, భగవాన్ నిరస్తనిఖిలదోషః సమస్తకల్యాణగుణాకర-ఈశ్వరః, స్వయం ప్రకృతిః జ
గదుపాదానకారణం, దేహభృతాం ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకః -నిరస్తనిఖిలదోషసమస్తకల్యాణగుణాకరత్వసగ్యాన్తరాత్మ

త్వనిశిష్టస్వరూపంపరతత్త్వంభగవచ్ఛరీరత్వాతత్సృజ్యత్వాదికంస్వస్యతత్త్వమ్॥౫౧॥ ఏవంతత్త్వముక్తం,హితమాహ॥తస్యభగవతః,ఆత్మనోనిరుపాధికశేషిణః,పాదమూలం, శరణంసమీహితోపాయః,ఇహ, యతఃయత్పాదమూలశరణవరణాత్,నృణాం,క్షేమఃసుఖం, భవేదిత్యర్థః,ఏవంహితఉక్తః,సహ్యుపాయః,పురుషార్థమాహ,సవైభగవాన్,అస్యశరణంగతస్య,ప్రియతమఃనిరతిశయప్రీతివిషయః"ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థ,,మితిభగవదుక్తేః,ఏవంపురుషార్థఉక్తః-నిరతిశయసుఖమేవహిపురుషార్థః,భగవతోనిరతిశయపురుషార్థసుఖరూపత్వస్య"ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా,,దిత్యాదిశ్రుత్యాఽవగమాత్"కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్,ఏషహ్యేవానన్దయాతీ,, త్యానన్దావహత్వశ్రవణాద్భగవదనుభవఏవపురుషార్థఇతిభావః ❀ ॥౫౨॥ ❀ ఇత్యుక్తవిధానాత్-తత్త్వహితపురుషార్థాన్-యో-వేద-సవైసఏవ-విద్వాన్ - యశ్చవిద్వాన్-సఏవగురుః-యశ్చగురుః-సఏవహరిః"ఆచార్యోబ్రహ్మణోమూర్తి,, రిత్యుక్తేః - తత్త్వహితపురుషార్థజ్ఞానమేవావశ్యముపాదేయమితిభావః " బ్రూహిమేవిపులంజ్ఞానం యేనముచ్యేయబన్ధనా ,, దితిత్వయాకృతస్యజ్ఞానవిషయప్రశ్నస్యఇదమేవ"హరిర్దేహభృతా,, మిత్యుక్తంప్రధానముత్తరం - అన్యత్సర్వమేతదుపపాదకమిత్యభిప్రాయేణోపసంహరతి, ప్రశ్నఇతి- హేపురుషర్షభ - భవతః-ప్రశ్నః - ఏవంసంఛిన్నః - హేయోపాదేయజ్ఞానవిషయఃప్రశ్నః - తజ్జ్ఞానవివేచనాద్దత్తోత్తరోజాత ఇత్యర్థః ❀ ॥౫౩॥ ❀ తదేవమాత్మనోబన్ధమోక్షకారణేకథితే - అథునైవంకథితాభ్యామపినాతినిర్విణ్ణచిత్తంపుత్రాగమంప్రతీక్షమాణంసన్తంతత్క్షణమేవమహాభయకమ్పితసకలగాత్రంగృహాన్నిర్యాపయితుంహరిణరూపకమాహ॥ అత్రేతి ॥ వదతో-మే-వచః-సునిశ్చితం-గుహ్యం-నిశామయశృణు ❀ ॥౫౪॥ ❀ కింతదిత్యత్రాహ॥క్షుద్రంచరంక్షుద్రమల్పంచరతీతితథా-అలు

స్వయంప్రకృతిరీశ్వరః ॥౫౧॥ తత్పాదమూలంశరణంయతఃక్షేమోనృణామిహ । సవైప్రేష్ఠతమశ్చాత్మాయతోనభయమణ్వపి ॥౫౨॥ ఇతివేదసవైవిద్వాన్యోవిద్వాన్సగురుర్హరిః । ప్రశ్నఎవంహిసంఛిన్నోభవతఃపురుషర్షభ ॥౫౩॥ అత్రమేవదతోగుహ్యంనిశామయసునిశ్చితమ్ ॥౫౪॥ క్షుద్రంచరంసుమనసాంశరణేమిథిత్వారక్తంషడఙ్ఘ్రిగణసామసులుబ్ధకర్ణమ్ । అగ్రేవృకానసుతృపోఽవిగణయ్యయాన్తంపృష్ఠేమృగంమృగయలుబ్ధకబాణభిన్నమ్ ॥౫౫॥ సుమనస్సమానధర్మాణాంస్త్రీణాంశరణఆశ్రమే పుష్పమధుగన్ధవత్క్షుద్రతమంకామ్యకర్మవిపాకంకామసుఖలవంజైహ్వ్యౌపస్థాదివిచిన్వన్తంమిథునీభూయరక్తంతదభినివేశితమానసంషడఙ్ఘ్రిగణసామగీతవదతిమనోహరవనితాజనాలాపేష్వతితరాంప్రలోభితకర్ణమగ్రేవృకయూథవదాత్మనఆయుర్హరతోఽహోరాత్రాదికాన్కాలవిశేషానవిగణయ్యగృహేషువిహరన్తం పృష్ఠతః పరోక్షమనుప్రవృత్తోలుబ్ధకః కృతాన్తఆత్తశరోఽయమిహపరావిధ్యతీతితమిమమాత్మానమహోరాజన్నిర్భిన్నహృదయం ద్రష్టుమ

గార్షః-బాహులకాత్ ఖశ్ప్రత్యయః - పూర్వపదస్యముమాగమోవా - క్రియావిశేషణం-సుమనసాంపుష్పాణాం-శరణేఆశ్రమే-వాటికాయాం- మిథిత్వామిథఃపరస్పరంస్త్రియాసహమిలిత్వా - తత్రైవ-రక్తం-షడఙ్ఘ్రయోభ్రమరాః-తేషాం-గణాః-తైషాం-సామసుగీతేషు-లుబ్ధః-కర్ణో-యస్య-తం-పరేషాం - మసుభిః-స్వీయాం - నసూంస్తృప్యన్తీత్యసుతృపః-తాన్-అగ్రేస్థితాన్-వృకాన్-అవిగణయ్య-అనాలోచ్య-యాన్తం-చరన్తం-పృష్ఠే-లుబ్ధకస్య-బాణేన-భిన్నం-మృగంహరిణం-మృగయఅన్వేషయ-విచారయేతిమృగపక్షేఽర్థః-ప్రకృతార్థస్తు-క్షుద్రచరంక్షుద్రఫలభోక్తారం- సుమనసాంస్త్రీణాం-శరణేగృహే-మిథిత్వామిథునీభూయ -షడఙ్ఘ్రిగణసామసుభృఙ్గసదృశగాయకగీతేషు - వృకాన్వృకవద్భీషణాన్ - అహోరాత్రాదీన్-అసుతృపః ఆయుర్హరాన్-అవిగణయ్య-పృష్ఠేపరోక్షే-లుబ్ధకబాణభిన్నంమృత్యుపాశగ్రస్తం-మృగసదృశ - మాత్మానం - మృగయపర్యాలోచయేతి ❀ ॥౫౫॥ ❀ స్వయమేవశ్లోకంప్రస్తుతేఽర్థేయోజయన్వ్యాచష్టే ॥సుమనసఇతి॥ సుమనోభిఃపుష్పైః-సమానోధర్మో-యాసాం-తాసాం - పరిణామవికారిత్వాత్-స్త్రీణాంశరణేఇతిప్రతీకః - ఆశ్రమేఇతివ్యాఖ్యా-గృహస్థాశ్రమఇత్యర్థః-క్షుద్రచరమితివ్యాచష్టే - పుష్పేతి-పుష్పగతమకరన్దలేశవదల్పం-కామ్యకర్మణాంపరిణామజంకామసుఖలవం- కామ్యన్తఇతికామాఃవిషయాః - తేషాంసుఖలేశంజైహ్వ్యంజిహ్వయాఆసాదితం-ఔపస్థంఉపస్థేన్ద్రియేణాసాదితంచాదిర్యస్య-తం-విచిన్వన్తం- మిథీత్యేతస్యవ్యాఖ్యానంమిథునీభూయేతి-రక్తమిత్యస్యవ్యాఖ్యాతదభినివేశితమనసమితి-తాసుఅభినివేశితంమనోయేనతం-షడఙ్ఘ్రిగణసామస్వితివ్యాచష్టే - భ్రమరగణానాంసామగీతవదతిమనోహరాయేస్త్రీజనాలాపాః - తేషు -లుబ్ధకబాణమితివ్యాచష్టే-అతితరాంప్రలోభితౌకర్ణౌయస్యతం - అగ్రఇత్యాదివ్యాచష్టే-అగ్రేపురతః-వృకసమూహవ-దాత్మనఃస్వస్య-యుర్హరాన్-అహోరాత్రాదికాలవిశేషాన్-అవిగణయ్యయాన్తమితివ్యాచష్టే-గృహేషువిహరన్తంవైషయికసుఖదుఃఖాదికమనుభవన్తంపృష్ఠఇతిసప్తమ్యన్తంసార్వవిభక్తికతసిప్రత్యయాన్తేనానూద్యవ్యాచష్టే-పృష్ఠతఃపరోక్షమితి-లుబ్ధకబా

ఽభిన్నమితివ్యాచష్టే-అనుప్రవృత్త ఇతి సామర్థ్యలబ్ధం లుబ్ధక ఇత్యస్య వ్యాఖ్యానం కృతాన్త ఇతి-ఆత్తః స్వీకృతః-శరః మారణరూపః-యేన-ఇహ-శరీరిణం దేహినం-పగావిధ్యతి దూరాదేవ తాడయతి-మృగయేతి వ్యాచష్టే - తమిమం-దేహినం ఆత్మానం స్వాత్మానం, ద్రష్టుం ఆలోచయితుం-అర్హసి-తత్ర దృష్టాన్తః-యథేతి * ॥ ౫౬ ॥ * ఉపదేశసారమాహ ॥ స ఇతి ॥ స త్వముక్తవిధస్త్వం మృగచేష్టితం-విచక్ష్య ఆలోచ్య- ఆత్మనః స్వస్యాన్తర్హృది హృదయగుహాయాం-చిత్తం మనః-నియచ్ఛ నియతం కురు, చిత్తే చ, కర్ణధునీం కర్ణయోర్ధునీం నదీమివ స్థితాం - ధ్వనానదీమివ శ్రూయమాణాం -కర్మసు రుచ్యుత్పాదికామర్థవాదాత్మికాం శ్రుతిం-నియచ్ఛ కర్మసు రుచిం త్యజేత్యర్థః ॥ కర్ణయోర్ధునీం వృత్తిమితి వా - అస్మిన్నపి పక్షే స ఏవార్థః - అఙ్గనాయాః స్త్రియాః - ఆశ్రమం గృహం-జహి గృహాశ్రమం త్యజ - కీదృశం అసత్తమానాం అతికాముకానాం-యాని-యూథాని - తేషాం-గాథా వార్తా - యస్మిన్-హంసానాం జీవానాం - శరణమిష్టోపాయం-రక్షితారం చ-భగవన్తం-వృణీహి వృణు-శరణం గచ్ఛ .అసత్తమయూథనాథమితి పాఠే - అసత్తమయూథః - నాథః నిర్వాహకో - యస్య - తదఙ్గనాశ్రమమిత్యర్థః-విరమ - సాంసారికప్రవృత్తేరితి శేషః * ॥ ౫౭ ॥ * ఏవముపదిష్టచిదచిదీశ్వరతత్త్వః కర్మసు సముత్పాదితవైరాగ్యో రాజా ఉక్తమభినన్దన్ పునరన్యాని సంశయపదాన్యావిష్కుర్వన్ పృచ్ఛతి ॥ శ్రుతమితి ॥ హే బ్రహ్మన్-భగవాన్ భవాన్-యత్- అభాషత-తత్-ఆన్వీక్షికం ఆత్మాన్వీక్షణోపయోగి-శ్రోతవ్యమర్థజాతం-మయా - శ్రుతం-ఆన్వీక్షితమితి పాఠే-విచారితమిత్యర్థః-ఏతద్భవతోపదిష్టం - మస్మదుపాధ్యాయాః కర్మోపదేష్టారః- తే-న జానన్తి-తత్ర లిఙ్గమాహ - యదివిదుస్తర్హి కిం-కిమర్థం-న బ్రూయుః - అతోఽకథనాన్న జానన్త్యేవ-అతిగుహ్యం భవతోపదిష్టమితి భావః * ॥ ౫౮ ॥ * అత-స్తత్కృతః ఉపాధ్యాయకృతః-తద్వాక్యవిరోధేనాత్మతత్త్వే సంభావనారూ

ర్హసీతి యథా మృగయుహతం మృగమితి ॥ ౫౬ ॥ స త్వం విచక్ష్య మృగచేష్టితమాత్మనోఽన్తశ్చిత్తం నియచ్ఛ హృది కర్ణధునీం చ చిత్తే । జహ్యఙ్గనాశ్రమమసత్తమ*యూథగాథం ప్రీణీహి హంసశరణం విరమ క్రమేణ ॥ ౫౭ ॥ రాజోవాచ ॥ శ్రుతమ్ †ఆన్వీక్షికం బ్రహ్మన్ భగవాన్యదభాషత । నైతజ్జానన్త్యుపాధ్యాయాః కిం న బ్రూయుర్విదుర్యది ॥ ౫౮ ॥ సంశయోఽత్ర తు మే విప్ర సంఛిన్నస్తత్కృతో మహాన్ । ఋషయోఽపి హి ముహ్యన్తి యత్ర నేన్ద్రియవృత్తయః ॥ ౫౯ ॥ కర్మాణ్యారభతే యేన పుమానిహ విహాయ తమ్ । అముత్రాన్యేన దేహేన జుష్టాన్యసకృదశ్నుతే ॥ ఇతి వేదవిదాం వాదః శ్రూయతే తత్ర తత్ర హ । కర్మ చ క్రియతే ప్రోక్తం పరోక్షం న ప్రకాశతే ॥ ౬౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ యేనైవారభతే కర్మ తేనైవాముత్ర తత్పుమాన్ । భుఙ్క్తే హ్యవ్యవధానేన లిఙ్గేన మనసా స్వయమ్ ॥ ౬౨ ॥

ఢో-మహాన్ సంశయః - సంఛిన్నః - త్వయా అత్ర తు కశ్చిత్సంశయో వర్తతే-యత్ర సంశయపదే - ఇన్ద్రియవృత్తీనామప్రవృత్తిస్తత్ర-ఋషయోఽపి విముహ్యన్తి * ॥ ౫౯ ॥ * కిమత్ర సంశయపదం-తదాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ పుమాన్-యేన దేహేన-కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యరూపాణి-అత్ర లోకే - ఆరభతే కరోతి-తం దేహ-మిహైవ-విహాయ-కర్మోపస్థాపితేన - అన్యేన-దేహేన-జుష్టాని సేవితాని విషయీకృతాని-సుఖదుఃఖాని-అసకృత్పునః పునః భుఙ్క్తే * ॥ ౬౦ ॥ * ఇత్యేవంవిధాః-వేదవిదాం భవాదృశానాం-వాచ-స్తత్ర తత్ర స్మృతిపురాణాదిషు-శ్రూయన్తే-తథా హి సూత్రం "వర్ణాశ్చాశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మఫలమనుభూయ తతశ్శేషేణ విశిష్టకులజాతిరూపాశ్రయశ్రుతవిత్తసుఖమేధసో జన్మ ప్రతిపద్యన్తే విష్వఞ్చో విపరీతా నశ్యన్తి" ఇతి, భవతాప్యుక్తం "గుణాభిమానీ స తథా కర్మాణి కురుతేఽవశః । శుక్లం కృష్ణ" మిత్యాదినా-సంశయవిషయముద్ఘాటయతి-కర్మ చేతి-ప్రోక్తం సుఖదుఃఖహేతుత్వేన బ్రహ్మవాదిభిః ప్రోక్తం - పుణ్యాపుణ్యరూపం-కర్మ-క్రియతే - జనైః-తచ్చ - నన్తరక్షణ ఏవ-పరోక్షమదృశ్యం సత్-న ప్రకాశతే - న ప్రకాశత ఇతి వర్తమాననిర్దేశేన ప్రాక్తనదేహకృతానాం యథాఽస్మిన్ దేహేన ప్రకాశస్తథైతద్దేహకృతానాముత్తరజన్మన్యప్రకాశః - తథా-యథైవ పూర్వపూర్వక్షణగోచరాణాముత్తరోత్తరక్షణాగోచరత్వం తథేతి చ దృష్టాన్తద్వయమభిప్రేతం - చకారేణ కర్మణి హేతుభూతం సత్త్వాదిగుణయుక్తం మనః - తద్యుక్తం శరీరం చ-న ప్రకాశత ఇతి వివక్షితం-న హి పూర్వదేహకృతకర్మాణి - తన్నిమిత్తం సత్త్వాదిగుణయుక్తం మన - స్తద్యుక్తం శరీరం చేదానీముపలభ్యన్తే-అతస్తైః కర్మగుణమనోదేహైః పూర్వం నాసన్ - అత-స్తే-నేదానీం సుఖాది హేతవః - ఏవం తత్తద్దేహకృతకర్మగుణమనోదేహా ఉత్తరజన్మసుఖదుఃఖాది హేతవో న భవిష్యన్తి - కిన్తు-నిర్నిమిత్తమేవ సుఖదుఃఖప్రాప్తిరితి మే ప్రతిభాతీత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * ఏవమాపృష్టో నారదస్తత్ప్రశ్నం పరిహరతి ॥ యేనైవేతి ॥ తత్ర యదుక్తముత్తరోత్తరజన్మ సుఖదుఃఖాది హేతుభూతకర్మాశ్రయపూర్వపూర్వదేహానాం వినష్టత్వాత్తన్నిమిత్తం సుఖదుఃఖాదికమనుపపన్నం - న హ్యాశు వినాశస్వభావనిరాశ్రయకర్మా-

---

* పా ॥ యూథనాథమ్ ; † పా ॥ ఆన్వీక్షితమ్ .

స్యకాలికసుఖాది హేతుః - నహివినష్టానాం కులాలచీవరదణ్డచక్రాదివ్యాపారాణాం కాలాన్తరభావిఘటాది హేతుత్వమితి॥ తత్రాహ-యేనైవేతి-యేనైవ మనసా-నిమిత్తభూతేన-పురుషః-కర్మ-ఆరభతే-తేనైవా-వ్యవధానేన అవిశ్లిష్టేన-లిఙ్గేనపుణ్యా పుణ్యకర్మహేతుభూతేన - మనసా-స్వకం స్వకర్మానుగుణం-సుఖదుఃఖాదిఫలం-అముత్ర-పరలోకే-భుఙ్క్తే-స్థూలశరీరకర్మణో వినాశేఽపిమనసోఽలిఙ్గభూతస్యసాధ్వసాధుకర్మనిమిత్తభగవదనుగ్రహరూపపుణ్యాపుణ్యవిషయస్య క్షేత్రజ్ఞస్యచ దేహాన్తరే- ప్యనువృత్తేస్సుఖాద్యుపపత్తిరితిభావః-పుణ్యాపుణ్యయోర్భగవన్నిగ్రహానుగ్రహరూపత్వం తదధిగమాధికరణే భాష్యే వ్యాస్ప ష్టముక్తమ్॥౬౨॥ లిఙ్గాత్మనోఽనువృత్త్యా భోగోపపత్తిం దృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥ శయానమితి॥ శయాన-మిమం జాగ్రద్దేహం-శ్వస న్తం జీవన్తం-ఉత్సృజ్య తదభిమానం త్యక్త్వా-ఆత్మనిమనసి-ఆహితం దైవోపసాదితం-కర్మ-స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యం తత్కాలమా త్రావస్థాయి, సుఖదుఃఖాదిస్వకర్మఫలం, యథా, పుమాన్, తాదృశేనశయానదేహసదృశేనమనుష్యదేహేన, అన్యేన దేవాదిశరీ రేణవా-స్వప్నే-భుఙ్క్తే-లిఙ్గాత్మనోఽనువృత్తే-స్తథాలోకాన్తరేఽపీతిభావః ॥౬౩॥ యదుక్తం కర్మ క్రియమాణమ నన్తరక్షణ ఏవవినష్టం సత్ కాలాన్తరానుభావ్యఫలహేతుః కథమితి. తత్రాహ॥ మమేతి॥ పుమాన్-నసావహం బ్రాహ్మణోఽహం క్షత్రియోఽహ - మితిబ్రువన్-దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః - మమైతన్మత్ఫలసాధనత్వాన్మదర్థమిదం కర్మేతి-మనసా-య త్ యత్కర్మ - గృహ్ణీయాత్ కుర్యాదిత్యర్థః-తత్-తత్కర్మేతి-రాద్ధం సిద్ధం. కర్మణో వినాశేఽపికర్మణశ్శక్తిరీశ్వరస్యనిగ్రహా నుగ్రహరూపాసిద్ధైవేత్యర్థః-కర్మ విశినష్టి-యేనకర్మణా-పునర్భవః పునర్జన్మ-భవేత్ ॥౬౪॥ మనసః కర్మణః పూర్వజ న్మనశ్చసద్భావే ప్రమాణమాహ॥ యథేతి॥ ఉభయైః జ్ఞానకర్మరూపైః-రిన్ద్రియేహితై రిన్ద్రియాణామీహితైః కాదాచిత్క ప్రవృత్తిభి-ర్మనోఽనుమీయతే, సత్యపిసర్వేన్ద్రియవిషయసంబన్ధే యుగపద్భానానుపపత్తేః - తదుక్తమక్షపాదేన "యుగప

శయానమిమముత్సృజ్య శ్వసన్తం పురుషో యథా। కర్మాత్మన్యాహితం భుఙ్క్తే తాదృశేనేతరేణ వా ॥౬౩॥ మమేతి మనసా యద్యదసావహమితి బ్రువన్। గృహ్ణీయాత్తత్పుమాన్రాద్ధం కర్మ యేన పునర్భవః ॥౬౪॥ యథాఽనుమీయతే చిత్తముభయైః *రిన్ద్రియేహితైః। ఏవం ప్రాగ్దేహజం కర్మ లక్ష్యతే చిత్తవృత్తిభిః ॥౬౫॥ నానుభూతం క్వ చానేన దేహేనాదృష్టమశ్రుతమ్। కదాచిదుపలభ్యేత యద్రూపం యాదృగాత్మని ॥౬౬॥ తేనాస్య తాదృశం రాజన్ లిఙ్గినో దేహసంభవమ్। శ్రద్ధత్స్వాననుభూతోఽర్థో న మనః స్ప్రష్టుమర్హతి ॥౬౭॥ మన ఏవ మనుష్యస్య పూర్వరూపాణి శంసతి। భవిష్యతశ్చ భద్రం తే తథైవ న భవిష్యతః ॥౬౮॥ అదృష్టమశ్రుతం చాత్ర క్వచిన్మనసి దృశ్యతే। యథా

జ్జ్ఞానానుత్పత్తిర్మనసోలిఙ్గ" మితి ఏవం చిత్తవృత్తిభిరపిపూర్వదేహజం కర్మ లక్ష్యతే - తాసామపియుగపదనుపపత్తేః - ఇన్ద్రి యైర్హితైరిత్యపిపాఠః-తత్ర-హితైర్గతైర్నివృత్తవ్యాపారైః - రిన్ద్రియై-రుభయైః జ్ఞానకర్మరూపేణ ద్వివిధైః - మనోఽనుమీ యతే- తేషాం క్రమవ్యాపారదర్శనాదిత్యర్థః - ఏవం చిత్తవృత్తిభిః పూర్వదేహకృతకర్మానుమీయతే ॥౬౫॥ తదేవవివృ ణోతి॥ నానుభూతమిత్యాదినా॥ యాదృగాత్మనః-మృదాత్మకో ఘట ఇతివదయం నిర్దేశః, యాదృశస్యవస్తునో యద్రూప- మనేనదేహేనోపలక్షితేనపుంసా - క్వచిదపి - నదృష్టం, నశ్రుత-మిన్ద్రియాన్తరేణ ప్రమాణాన్తరేణచానుభూతం-తన్న క దాచిత్స్వప్నమనోరథాదిషూ-పలభ్యేతేనబుద్ధిస్సంభవేత్ - ఇహజన్మన్యననుభూతమపికించిత్కదాచిద్బుద్ధిస్సంభవతి-ఇచ్ఛా విషయతయామనసివర్తత ఇత్యర్థః ॥౬౬॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ తేనేతి॥ అస్య, లిఙ్గినః మనోయుక్తస్యపుంసః-తేన-అను భూతార్థస్యైవమనోరథవిషయత్వేన హేతునా - హేరాజన్ - తాదృశం మనోరథావిషయతదర్థానుభవయోగ్యం - దేహ సంభవం-శ్రద్ధత్స్వనిశ్చయేనమన్యస్వ - అననుభూతార్థోనమనఃస్ప్రష్టుమర్హతి-నహ్యననుభూతోఽర్థో-మనః మనసి - స్రష్టుమి స్ఫురితు-మర్హతి-నపూర్వకాలాననుభూతార్థః కాలాన్తరే మనోరథవిషయస్స్యాదిత్యర్థః - అనుభూతార్థ ఏవ మనోరథః - ఇ హజన్మన్యనుభూతార్థవిషయమనోరథో వాసనయా - సాచపూర్వానుభవాత్ - అనుభవశ్చ దేహయోగేనేతిపూర్వజన్మసి ద్ధిః - జన్మతారతమ్యనిమిత్తకత్వాద్యోగాత్కర్మతారతమ్యసిద్ధిశ్చేత్యర్థః ॥౬౭॥ మన ఏవేతి॥ ఇదానీం - సదసద్రుచివి శేషాన్వితం మన ఏవ-మనుష్యస్య - పూర్వరూపాణి - శంసతి-ప్రకృష్టాప్రకృష్టవాసనానిమిత్తసత్త్వాదిగుణప్రచురపూర్వదే హయోగాననుమాపయతి - భవిష్యతో దేహయోగాన్ - నభవిష్యతః వర్తమానాన్-సత్త్వాదిగుణప్రచురదేహయోగాంశ్చ- శంసతి - సతిసత్త్వే కనిష్ఠ ఇతివక్ష్యమాణత్వాత్-యద్వా-నభవిష్యతః అభవిష్యతః వర్తమానమనుష్యరూపాణీత్యర్థః - భద్రం త ఇతి సమ్యగవధారణార్థమాశిషాఽభినన్దతి ॥౬౮॥ అననుభూతార్థానాం మనోరథావిషయత్వం " నానుభూ

* పా॥ ఇన్ద్రియైర్హితైః.

తంక్వచానే నే „ తివ్యతిరేకముఖేనాభిధాయాన్వయముఖేనాప్యాహ । అదృష్టమితి॥ఇహజన్మని-క్వచిదప్యదృష్ట-మ శ్రుతంచ-మనసిదృశ్యతే మనోరథగోచరోభవతీత్యర్థః - కేనాకారేణమనోరథగోచరత్వం పూర్వానుభవశ్చ- తత్రాహ-యథాయథేతి-దేశకాలక్రియాశ్రయం - దేశాశ్రయం - కాలాశ్రయం-క్రియాశ్రయంచరూపం-యథాయథా యేనయేన ప్రకారేణ - బుద్ధిస్థంభవతి, తత్తథానుమన్తవ్యం-నత్వేవంభూతమితికార్త్స్న్యేనవక్తుంశక్యం, బుద్ధిస్థానాంరూపాణామానన్త్యాదిత్యర్థః, మమనివాసదేశఈదృశస్స్యాత్,ఏవంవిధఃకాలోభవేత్, అహమేవంకరవాణీతి, మనుష్యాణామసంభావితమర్థవిశేషంప్రతిమనోరథసహస్రంయథారుచిమనసివర్తతఇతియావత్ * ॥౬౯॥ *కతకిక్తింపూర్వజన్మనఃకర్మణశ్చసిద్ధావిత్యత్రాహ॥సర్వఇతి॥ఇహజన్మని,మనోరథవిషయభూతాఃపదార్థాః,పూర్వజన్మని,క్రమేణేన్ద్రియగోచరాః,భూత్వా,క్రమేణేతిమనస్సద్భావేఽపిదర్శితః-మనసోఽభావేసర్వేన్ద్రియసంబన్ధాద్యుగపత్సర్వేన్ద్రియవృత్తిప్రసఙ్గః, తత్సద్భావేతుయేనేన్ద్రియేణమనస్సంయోగస్తస్యైవేన్ద్రియస్యవ్యాపారఇత్యుపపత్తిః,అత్ర-క్రమేణేన్ద్రియగోచరాభూత్వామనసివర్తన్తే,పూర్వానుభవజనితవాసనావిశేషేణహి ప్రతిపురుషంరుచివిశేషః, నహివినాకారణేనకార్యంభవతి, ఏవంమనసివర్తమానమనోరథసహస్రానుగుణం వాసనాఽనుమీయతే - సాచపూర్వానుభవమనుమాపయతి - ఇహజన్మనితాదృగనుభవాభావాద్దేహాన్తరేణతదనుభవఇతిపూర్వజన్మసిద్ధిః-జన్మతారతమ్యస్యనిర్హేతుకత్వాయోగాద్వివిధాదృష్టసిద్ధిరితిమనసఃకర్మణఃపూర్వజన్మనశ్చోపాదానంకృతంభవతి - ఆయాన్తి - వాసనోస్మేషాదాయాన్తి-బుద్ధిస్థాభవన్తి-యాన్తివాసనాభిభవాన్నబుద్ధిస్థాభవన్తి-యదికశ్చిదమనాభవేత్తర్హ్యేవంనస్యాన్నత్వేతదస్తీత్యాహ - సర్వఇతి-అతస్సర్వేషాంసమనస్కత్వాన్మనసిచసర్వార్థానాం క్రమాద్వాసనానుసారేణప్రవేశాన్నాత్యన్తాననుభూతోఽర్థఃకస్యాపికశ్చిదస్తీత్యర్థః-నను- ఇహజన్మనిజన్మాన్తరేవాఽనుభూతార్థఏవమనోరథవిషయఇత్యుక్తం, యద్యేవంతర్హిముక్తానన్దోఽపిముముక్షోఃకదాచిన్మనోరథవిషయోభవేదితిసోఽపిపూర్వమనుభూతఏవస్యాత్-అస్త్వితిచేన్న-పునర్జన్మానుపపత్తేః„నచపునరావర్తతే„ఇతిశ్రుతేః „అనావృత్తిశ్శబ్దా„ దిత్యాదిసూ

యథాఽనుమన్తవ్యం దేశకాలక్రియాశ్రయమ్॥౬౯॥ సర్వేక్రమానురోధేనమనసీన్ద్రియగోచరాః । ఆయాన్తి సర్వశోయాన్తిసర్వేసమనసోజనాః ॥౭౦॥ సత్త్వైకనిష్ఠేమనసిభగవత్పార్శ్వవర్తిని । తమశ్చన్ద్రమసీవేదముపరజ్యావభాసతే ।౭౧॥ నాహంమమేతిభావోఽయఃపురుషేవ్యవధీయతే।యావద్బుద్ధిమనోఽక్షార్థగుణ * గూఢో

త్రస్యచవిరోధప్రసఙ్గాత్ - మైవం- ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహానుభావ్యానామేవాననుభూతానాంమనోరథవిషయత్వాసంభవాభిప్రాయత్వాత్తదుక్తేః- అస్తువాముక్తానన్దోఽపిమనోరథవిషయస్తథాపిమనోరథవిషయోభవన్ముక్తానన్దః „ సోశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహబ్రహ్మణా„ త్యాదివాక్యావగతనిరతిశయానన్దరూపత్వేనపరోక్షమేవమనోరథవిషయోభవేత్-అనుభవోఽపిపూర్వంశబ్దజన్యప్రమితివిషయత్వేనపరోక్షమేవస్యాత్-అతఏవహి „ యద్రూపంయాదృగాత్మనః-యథాయథానుమన్తవ్యం దేశకాలక్రియాశ్రయ„ మిత్యుక్తం.యాదృగ్రూపేణపూర్వమనుభూతంతాదృగ్రూపేణైవమనోరథవిషయోభవతీతిహితదర్థః-తతశ్చేదానీంమనోరథవిషయస్యాపిముక్తానన్దస్య „ సోశ్నుతే„ఇత్యాదిముక్తానన్దప్రకరణావగతప్రకారవైశిష్ట్యేనపరోక్షమేవమనోరథవిషయత్వాత్తస్యపూర్వానుభవోఽపితాదృశఏవకల్ప్యతఇత్యపరోక్షమనుభూయమానఏవముక్తానన్దఃపునర్భవాభావహేతురితినశ్రుతిసూత్రాదివిరోధః-నచదేశకాలాదయోఽప్యపరోక్షంనమనోరథవిషయా ఇతితేషామపిపరోక్షఏవపూర్వానుభవఇతినకస్యాపిసాక్షాత్పూర్వానుభవోఽనుమీయతఇతివాచ్యం - అపరోక్షంప్రాకృతదేహానుభవయోగ్యానామపిపరోక్షానుభవకల్పనాయాంమానాభావాత్ - కల్పకస్యపరోక్షవిషయమనోరథస్యాపరోక్షమపరోక్షంచానుభూతవస్తువిషయకత్వదర్శనాత్ * ॥౭౦॥ *ఇదమేవాభిప్రేత్యాహ॥సత్త్వైకనిష్ఠఇతి॥ సత్త్వైకప్రచురేమనసి భగవత్పార్శ్వవర్తినిభగవద్భజనోపక్రమంకుర్వాణేసతి-తమఃఅజ్ఞానం-చన్ద్రమసీ - దితేసతి-తమస్తిమిరమివ-ఉపరజ్యావభాసతేఉపరాగవద్భూత్వాఽవభాసతే - జ్ఞానశబలమవభాసతే చన్ద్రోదయేహిఆదిత్యోదయఇవసనిశ్శేషతమఃక్షయః-అపితుజ్యోత్స్నామిశ్రంతమః-ఏవంభగవద్భజనోపక్రమదశాయాంజ్ఞానమజ్ఞానశబలంవర్తతే-శాస్త్రజన్యజ్ఞానస్యాపరోక్షరూపత్వాద్బ్రహ్మస్వరూపవదానన్దాదయఃపరోక్షమేవవిషయాభవన్తీత్యర్థః-దేహాత్మభ్రమస్యదేహసంబన్ధాధీనసుఖదుఃఖాదేశ్చాపరోక్షత్వాత్తేసాక్షాదనుభవవిషయాఏవేతిభావః * ॥౭౧॥ *కింవక్తవ్యంసంసారదశాయాంబ్రహ్మస్వరూపతదానన్దాదికమపరోక్షంనావభాసతఇతి-యతః -స్వాత్మస్వరూపమేవాపరోక్షంనావభాసతఇతిసహేతుకమాహ॥ అహమితి॥అనాదిమాన్ జీవః-అక్షమిన్ద్రియం-అర్థాఃశబ్దాదయః - గుణాఃసత్త్వాదిః-ఏతైః-ర్యావ-ద్రూఢః-ఆవృతః-వ్యూహః-ఇతి

* పా॥ గుణవ్యూహోహ్యనాదిమాన్.

షాతే-యావ - ద్బుద్ధ్యాదయోవ్యూహాఃసజ్ఞోయస్యేత్యర్థః-తావదహంమమేతిభావోవ్యవధీయతేవ్యవధివదాచర్యతే స్వరూపతిరోధాయకోఽహంమమాభిమానోననివర్తతేకింత్వనువర్తతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭౨ ॥ ❁ కిముతసంసారిణోజీవ, స్యబుద్ధ్యాదిభ్యోవిలక్షణంస్వస్వరూపమపరోక్షంనావభాసతఇతి-యతోఽనహమర్థోఽప్యజ్ఞానాదహంబుద్ధివిషయత్వేనా వభాసమానః, దేహః, సుషుప్త్యాదౌనావభాసతఇత్యాహ ॥ సుప్తీతి ॥ ఉపతాపశబ్దేన అతిశయితదుఃఖసంభేదో వివక్షితః, మృత్యుః మరణం - ప్రజ్వారోజ్వరః - ఉపలక్షణమేతత్ - జ్వరాదిమూలే మరణేచేతి యావత్ - ఏతా స్వవస్థాసు, ప్రాణాయనస్య ప్రాణాశ్రయస్యజీవస్య - విఘాతతఃజ్ఞానస్యాతిసంకోచాత్ - సహిజ్ఞానసంకోచా దపరస్తదానీంవిఘాతస్సంభవతి-తేన - అహమితిజ్ఞానం, నేహతేనస్ఫురతి, దేహేఽహంబుద్ధిర్నాస్తిదేహప్రతిపత్త్యభావాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౭౩ ॥ ❁ ననుసుప్త్యాదావపిజ్ఞానకర్మేన్ద్రియగుణస్యమనసశ్చసద్భావాదహమితిజ్ఞానం కుతోనేహతే-తత్రాహ ॥ గర్భఇతి ॥ యూనస్తరుణస్య, స్ఫుటం-య-దేకాదశవిధంలిఙ్గంకర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనఆత్మకంలిఙ్గం, వ్యాపారహేతుభూతం, తద్గర్భే-బాల్యే, అపిశబ్దాత్సుషుప్త్యాదౌచ-అపౌష్కల్యాత్ అపుష్కలశక్తిత్వాన్నదృశ్యతేనాభివ్యక్తం, నష్టప్రాయంభవతీత్యర్థః, సతోఽప్యనభివ్యక్తౌదృష్టాన్తః, కుహ్వామమావాస్యాయాం, చన్ద్రమసోలిఙ్గంరూపమివేతి ❁ ॥ ౭౪ ॥ ❁ ననుయదిగర్భాదౌలిఙ్గమేకాదశవిధమనభివ్యక్తం, తర్హితద్వ్యాపారాభావాత్సంసృతిర్నస్యాత్తత్రాహ ॥ అర్థేతి ॥ అనభివ్యక్తశక్తిత్వాదిన్ద్రియాణాంతద్వ్యాపారాభావా - దర్థేశబ్దాదివిషయే - అవిద్యమానేఽపిశబ్దాదివిషయానుభవాభావేఽపివిషయాన్ధ్యాయతః - వర్తమానసమీపేభూతేలటశ్శతృదేశః - విషయధ్యానప్రయుక్తవాసనావిశిష్టస్యేత్యర్థః - సంసృతిర్ననివర్తతేతదాత్రిగానువృత్త్యా సంసారోఽనువర్తతే - యథాస్వాప్నపదార్థానాంప్ర

హ్యానాదిమాన్ ॥ ౭౨ ॥ సుప్తిమూర్ఛోపతాపేషుప్రాణాయనవిఘాతతః । నేహతేఽహమితిజ్ఞానంమృత్యుప్రజ్వారయోరపి ॥ ౭౩ ॥ గర్భేబాల్యేఽప్యపౌష్కల్యాదేకాదశవిధంతథా । లిఙ్గంనదృశ్యతేయూనఃకుహ్వాంచన్ద్రమసోయథా ॥ ౭౪ ॥ అర్థేహ్యవిద్యమానేఽపిసంసృతిర్ననివర్తతే । ధ్యాయతోవిషయానస్యస్వప్నేఽనర్థాగమోయథా ॥ ౭౫ ॥ ఏవంపఞ్చవిధంలిఙ్గంత్రివృత్షోడశవిస్తృతమ్ । ఏషచేతనయాయుక్తోజీవఇత్యభిధీయతే ॥ ౭౬ ॥ అనేనపురుషోదేహానుపాదత్తేవిముఞ్చతి । హర్షంశోకంభయందుఃఖంసుఖంవాఽనేనవిన్దతి ॥ ౭౭ ॥ యథాతృణజలూకైవంనాపయాత్యపయాతిచ । నత్యజేన్మ్రియమాణోఽపిప్రాగ్దేహాభిమతింజనః ॥ యావదన్యంనవిన్దేత వ్యవధానేనకర్మణామ్ ॥ ౭౮ ॥ మనఏవమనుష్యేన్ద్రభూతానాంభవభావనమ్ । యదక్షైశ్చరితాన్ధ్యాయన్కర్మాణ్యాచినుతేఽసకృత్ ॥ ౭౯ ॥ సతికర్మణ్యవిద్యాయాంబన్ధఃకర్మణ్యనాత్మనః । అతస్తదపవాదార్థంభజసర్వాత్మనా

బోధదశాయామవిద్యమానత్వేఽపిస్వప్నార్థజ్ఞానసూచితసుఖదుఃఖాద్యనర్థాగమ - స్తద్వదిత్యర్థః-తథాచశ్రుతిః "యదాకర్మసుకామ్యేషుస్త్రియంస్వప్నేషుపశ్యతి । సమృద్ధింతత్రజానీయాత్తస్మింశ్చస్వప్నదర్శనే" ఇతి "అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణంకృష్ణదన్తంపశ్యతిసఏనంహన్తీ" త్యాదికా ❁ ॥ ౭౫ ॥ ❁ ఏవంప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయపునరపిస్మరణాయదేహాత్మనోరాకారం వదన్దేహసంబన్ధస్యోత్తరోత్తరదేహసంబన్ధద్వారాఽనర్థహేతుత్వమాహ ॥ ఏవమితి ॥ పఞ్చవిధంపఞ్చప్రకారంపఞ్చభూతాత్మకం-షోడశవిస్తరం - ఏకాదశేన్ద్రియతదాశ్రయప్రాణాదిపఞ్చకోపేతం - త్రివృత్త్రిగుణాత్మకం-లిఙ్గంశరీరం-ఏవం ఏవంభూతమితిదేహాకారఉక్తః - జీవస్వరూపమాహ - ఏషఇతి-చేతనయాయుక్తః - ఏష-జానామీతిజ్ఞానాశ్రయతయాస్ఫుటతరమవభాసమానోఽహమర్థో - జీవఇత్యభిధీయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭౬ ॥ ❁ అనేనలిఙ్గేన-యుక్త - స్తథైదానీమవభాసమానః-సపురుష - ఈదృశాన్బహూన్దేహా - నుపాదత్తే - విముఞ్చతి-తత్కృతహర్షశోకాదికంచ - విన్దతి- ఆగామిసుఖవిషయజ్ఞానంహర్షః - ఆగామిదుఃఖవిషయంజ్ఞానంభయం-తత్ర-దేహానుపాదదత్ - జీవః -అనేనోపాదీయమానేనరమణీయదేహేన-హర్షంసుఖంచవిన్దతి-అనభిమతేనతుశోకం - విముచ్యమానేనతుభయందుఃఖంచవిన్దతి, ఉపాత్తదేహత్యాగస్యానిష్టత్వాత్ ❁ ॥ ౭౭ ॥ ❁ అనిష్టతామేవాహ ॥ యథేతి ॥ యథే-యంప్రసిద్ధా-తృణజలూకా - స్వావష్టబ్ధంతృణంహిత్వా, నోపయాతితృణాన్తరంప్రతినగచ్ఛతి-కింతు - తదేవతృణముపయాన్తీదృఢతరంసంశ్లిష్యతి - ఏవంమ్రియమాణోఽపిజనః-మరణే ప్రాగ్దేహాభిమతిం, నత్యజతీత్యర్థః, నాపయాత్యపయాతిపారేయథాదైవవశాదపయాతిమనసాత్యక్తుంనేచ్ఛతిదేహాభిమానపరిత్యాగస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ కర్మణాంవ్యవధానేనకర్మభిస్తిరోధానేన-యావ, ద్దేహా-దన్య, మాత్మానం-నవిన్దేత-తావ-న్నత్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౭౮ ॥ ప్రకరణార్థముపసంహరతి ॥ మనఏవేతి ॥ హేమనుష్యేన్ద్ర, భూతానాం-భవభావనంజన్మహేతుర్మనఏవ-తదేవోపపాదయతి, అక్షైరిన్ద్రియై, శ్చరితాన్పూర్వముపభుక్తాన్విషయాన్, య-ద్యేనమనసా-ధ్యాయన్, కర్మాణి, అసకృదాచినుతేకరోతి ❁ ॥ ౭౯ ॥ ❁ సతికర్మణి, అవిద్యాయాంబన్ధఃఅవిద్యాయాఇతిపఞ్చమీ-కర్మణిసతితత్కృత

దేహేనాహఙ్కారమమకారరూపావిద్యాయా,ఆత్మనో,బన్ధః,స్యాత్ ,సచావిద్యాయాబన్ధః,కర్మకృతః-కర్మ చవిషయానుభవహేతుః-అవిద్యయాకర్మ కర్మణాచావిద్యేత్యనాదిః ప్రవాహఇత్యర్థః,తన్మోచనోపాయమాహ ॥అతఇతి ॥తస్య దేహవిలక్షణస్యబ్రహ్మాత్మకస్యస్వాత్మనోఽవబోధార్థం - సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ-హరింభగవన్తం - భజ- ఆత్మాపరోక్ష్యమపిభగవత్ప్రసాదాదేవభవతీతిభావః ❋ ॥౭౦ ॥ ❋కథంభూతోజానీయా-త్తత్రాహ-విశ్వంచిదచిదాత్మకంజగత్-భగవదాత్మకం, పశ్యన్-విశ్వస్యతదాత్మకత్వే హేతుంవదన్ హరింవిశినష్టి - యతోహరేర్హేతోః విశ్వస్య - స్థితి రక్షయోనాశశ్చ- త్రయీ-భవన్తి - హరేర్విశ్వస్థిత్యాదికారణత్వాద్ధర్యాత్మకంవిశ్వంపశ్యతీత్యర్థః-స్థిత్యాదీనాంతదాత్మకత్వే హేతుత్వంశ్రుతం ,,సర్వం ఖల్విదంబ్రహ్మ ,, తజ్జలానితీతి ❋ ॥౭౧॥ ❋సంవాదముపసంహరతిమునిః-భాగవతానాంమధ్యే - ముఖ్యః-భగవా-న్నారదో-హంసయోర్జీవపరయోః - గతింస్వరూపం-ప్రదర్శ్యఉపదిశ్య, నృపంప్రాచీనబర్హిష-మామన్త్ర్యఅనుజ్ఞాప్య - తతో-బ్రహ్మలోకం అగాత్ ❋ ॥౭౨ ॥ ❋తతః-ప్రాచీనబర్హిః-ప్రజాసృష్టౌ-తద్రక్షణేచ-స్వపుత్రా-ననుజ్ఞాప్య , స్వయంతపశ్చర్తుం-కపిలాశ్రమ-మగాత్ ❋ ॥౭౩ ॥ ❋తత్రచాశ్రమే ధీరోవశీకృతేన్ద్రియః-ఏకాగ్రచిత్తః-వివిక్తో-భగవచ్చరణామ్బుజం-ధ్యాయన్, తద్భక్త్యా - తత్సామ్యతాం తేనసామ్యంయస్యేతిబహువ్రీహిః - తత్సామ్యవత్తామిత్యర్థః-ఇయాత్ అగాత్ - తత్సామ్యతామితిపాఠే- తేనభగవతాసమానాత్మతాంతత్సాధర్మ్యమిత్యర్థః ❋ ॥౭౪ ॥ ❋శ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ఏతదితి॥ హేఅనఘ-దేవర్షిణా-గీత-మేత - దధ్యాత్మపారోక్ష్యం-యఃపుమాన్-శ్రావయేత్-శృణుయాద్వా - స-లిఙ్గేనసంసృతిహేతునామన

హరిమ్ ॥౭౦॥ పశ్యంస్తదాత్మకంవిశ్వంస్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాయతః ॥౭౧॥ మైత్రేయఉవాచ॥భాగ * వతముఖ్యోభగవాన్నారదోహంసయోర్గతిమ్ । ప్రదర్శ్యన్నృపమామన్త్ర్యసిద్ధలోకంతతోఽగమత్ ॥౭౨॥ ప్రాచీనబర్హీరాజర్షిఃప్రజాసర్గాభిరక్షణే । ఆదిశ్యపుత్రానగమత్తపసేకపిలాశ్రమమ్ ॥౭౩॥ తత్రైకాగ్రమనాధీరోగోవిన్దచరణామ్బుజమ్ । విముక్తసఙ్గోఽనుభజన్భక్త్యాతత్సామ్యతామియాత్ ॥ ౭౪ ॥ ఏతదధ్యాత్మపారోక్ష్యంగీతందేవర్షిణాఽనఘ । యశ్శ్రావయేద్యశ్శృణుయాత్సలిఙ్గేనవిముచ్యతే॥౭౫॥ ఏతన్ముకున్దయశసాభువనంపునానందేవర్షివర్యముఖనిస్సృతమాత్మశౌచమ్ । యఃకీర్త్యమానమధిగచ్ఛతిపారమేష్ఠ్యంనాస్మిన్భవేభ్రమతిముక్తసమస్తబన్ధః ॥ ౭౬ ॥ అధ్యాత్మపారోక్ష్యమిదంమయాభిహితమద్భుతమ్ । ఏవంస్త్రియా * శ్రమఃపుంసశ్ఛిన్నోఽముత్రచసంశయః ॥ ౭౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ఽష్టావింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

విదురఉవాచ॥ యేత్వయాఽభిహితాబ్రహ్మన్సుతాఃప్రాచీనబర్హిషః । తేరుద్రగీతేనహరింసిద్ధిమాపుఃప్రతోష్యకామ్॥ ౧ ॥కింబార్హ*స్పత్యేహపరత్రవాఽథవాకైవల్యనాథప్రియపార్శ్వవర్తినః । ఆసాద్యదేవంగిరిశంయదృచ్ఛయాప్రాపుఃపరంనూనమథప్రచేతసః॥ ౨ ॥మైత్రేయఉవాచ ॥ ప్రచేతసోఽన్తరుదధౌపితురాదేశకా

సా-దుఃఖహేతునాబన్ధేనవా - విముచ్యతేముక్తోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥౭౫॥ ❋ఏతదధ్యాత్మపారోక్ష్యం-ముకున్దయశసా-యుక్తమితిశేషః- అతఏవ-భువనం - పునానంపవిత్రీకుర్వాణం-నారదముఖాన్నిర్గళితం-ఆత్మశౌచంమనశ్శోధకం - పారమేష్ఠ్యంసర్వోత్కృష్టఫలదం - కీర్త్యమానంకథ్యమానం-యఃపుమా-నధిగచ్ఛతి-సపుమా-న్నిరస్తసమస్తబన్ధః - అస్మి-న్భవేసంసారేనభ్రమతి ❋ ॥౭౬ ॥ ❋ఉక్తార్థానుపసంహరతి,అద్భుతతమ-మిద-మధ్యాత్మపారోక్ష్యం-అధ్యాత్మతత్త్వస్య- పారోక్ష్యంపరోక్షవాదో-యస్మిన్ - అతఏవా-ద్భుతంఆశ్చర్యం-అధ్యాత్మస్యపారోక్ష్యందుశ్శకమిత్యద్భుతమిత్యర్థః-మయా-తుభ్య-మభిహితం-తథా-పుంసఃక్షేత్రజ్ఞస్యస్త్రియాశ్రమఃగృహస్థాశ్రమత్వేనరూపితస్సంపారశ్చ - కథితః-అముత్రపరలోకే,సంశయఃఫలానుభవవిషయోభవదీయసంశయశ్చ-ఛిన్నఃనిరస్తః ❋ ॥ ౭౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంప్రచేతసాంవృత్తమసమాప్యైవాన్తరే ప్రాచీనబర్హిషోవృత్తాన్తఉక్తః - ఇదానీంతద్వృత్తాన్తశేషశుశ్రూషయాపృచ్ఛతివిదురః ॥యఇతి॥ హేబ్రహ్మన్ మైత్రేయ - యే - ప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాః- స్త్వయాఽభిహితా - స్తేరుద్రగీతేనస్తోత్రేణ-హరిం-ప్రతోష్యతోషయిత్వా - కాంసిద్ధింకింఫల-మాపుఃప్రాపుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ హేబార్హస్పత్యమైత్రేయ - కస్యాంచిద్విద్యాయాంబృహస్పతేర్మైత్రేయశ్శిష్యః - యదృచ్ఛయాగిరీశంప్రాప్య- కైవల్యనాథస్యమోక్షాధిపతేర్భగవతో - యఃప్రియోరుద్రః-తస్యపార్శ్వవర్తినస్తేనానుగృహీతాః - ప్రచేతసః-నూనం-పరంమోక్షం-ప్రాపురేవ - తతఃపూర్వంత్వి- హాత్రలోకే-పరత్రలోకేవా-కింప్రాపుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ఏవమాపృష్టోమునిఃప్రచేతసాంకథాశేషమాహ॥ప్రచేతసఇతి॥పితు-రాజ్ఞాకారిణః,

అన్తరుదధౌసముద్రజలమధ్యే - రుద్రగీతజపయజ్ఞేన-తపసా-తపఆలోచనే-నిదిధ్యాసనేనచ - నిరఞ్జనంఅపహతపాప్మానం-పరమపురుషం-అతోషయన్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ సనాతనఃపరమపురుషః-దశవర్షసహస్రాన్తే దశసహస్రసఙ్ఖ్యాతవత్సరపర్యన్తంతపశ్చర్యాన్తే- తేషాం,కృచ్ఛ్రింతపఃక్లేశం - రుచాకాన్త్యా-శమయన్-శాన్తేనశుద్ధసత్త్వమయేన - వపుషా-ఆవిరభూత్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ హరింవిశినష్టి॥సుపర్ణస్కన్ధమితిసార్ధద్వయేన ॥ సుపర్ణస్యగరుడస్య-స్కన్ధం-ఆరూఢః-తముపలక్షయతి-మేరోః - శృఙ్గం-అమ్బుదోనీలమేఘఇవేతి - పీతంపిశఙ్గం వాసోవస్త్రం-యస్య -మణిఃకౌస్తుభః - గ్రీవాయాం-యస్య - దిశః-వితిమిరాఃప్రకాశబహులాః-కుర్వాణః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కనకమయశోభనవర్ణవిభూషణేనా-తఏవ-భ్రాజిష్ణునాప్రకాశస్వభావేన-భ్రాజమానం-కపోలంవదనం-యస్య-ప్రకాశమానకిరీటయుక్తః - అష్టాయుధైఃశఙ్ఖచక్రగదాపద్మశార్ఙ్గశరఖడ్గఖేటైః - పద్మస్యాయుధాన్తర్భూతత్వేపిచ్ఛత్రిన్యాయేనాయుధశబ్దఃప్రయుక్తః - పరశుపాశాఙ్కుశాద్యన్యతమోవాత్రాష్టమోవివక్షితః - అనుచరైఃపార్షదైః-మునిభిః-సురేన్ద్రైర్బృహస్పత్యాదిభిశ్చ-సేవితః-గరుడఏవకిన్నరః-తస్యవేదాత్మకపక్షధ్వనిర్గరుడకిన్నరశబ్దవివక్షితః-తేన-గీతాకీర్తిర్యస్య-యద్వా - గరుడాగరుడజాతీయాః-కిన్నరాశ్చ-తైః-గీతాకీర్తిర్యస్య ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ పీనాశ్చతేఆయతాశ్చ - ష్టౌ-భుజాస్తేషాం-మణ్డలంసమూహః - తన్మధ్యే-స్థితయా-లక్ష్మ్యా-స్పర్ధమానా-శ్రీఃశోభా-యస్యాస్తయా-వనమాలయా-పరివృతః - ఆద్యఃఆదౌభవఃజగత్కారణభూతః - పురుషః-ప్రపన్నాన్-బర్హిష్మతస్సుతాన్ప్రతి - పర్జన్యనాదఇవ-రుతంనాదో-య

రిణః । జపయజ్ఞేనతపసానిరఞ్జనమతోషయన్॥ ౩ ॥దశవర్షసహస్రాన్తేపురుషస్తుసనాతనః । తేషామావిరభూత్కృచ్ఛ్రంశాన్తేనశమయన్రుచా॥ ౪ ॥సుపర్ణస్కన్ధమారూఢోమేరుశృఙ్గమివామ్బుదః । పీతవాసామణిగ్రీవఃకుర్వన్వితిమిరాదిశః॥ ౫ ॥భ్రాజిష్ణునాకనకవర్ణవిభూషణేనభ్రాజత్కపోలవదనోవిలసత్కిరీటః । అష్టాయుధైరనుచరైర్మునిభిస్సురేన్ద్రైరాసేవితోగరుడకిన్నరగీతకీర్తిః ॥ ౬ ॥ పీనాయతాష్టభుజమణ్డలమధ్యలక్ష్మ్యా స్పర్ధచ్ఛ్రియాపరివృతోవనమాలయాఽఽద్యః । బర్హిష్మతఃపురుష ఆహసుతాన్ప్రపన్నాన్పర్జన్యనాదరుతయాసఘృణావలోకః॥ ౭ ॥శ్రీభగవానువాచ॥వరంవృణీధ్వంభద్రంవోయూయంమేనృపనన్దనాః । సౌహార్దేనాపృథగ్ధర్మాస్తుష్టోహంసౌహృదేనవః॥ ౮ ॥యోఽనుస్మరతిశయ్యాయాంయుష్మాననుదినంనరః । తస్యభ్రాతృష్వాత్మసామ్యంతథాభూతేషుసౌహృదమ్॥ ౯ ॥యేతుమాంరుద్రగీతేనసాయంప్రాతస్సమాహితాః । స్తువన్త్యహంకామవరాన్దాస్యేప్రజ్ఞాంచశోభనామ్ ॥౧౦॥ యద్యూయంపితురాదేశమగ్రహీష్టముదాన్వితాః । అతోవఉశతీకీర్తిర్లోకాననుభవిష్యతి ॥౧౧॥ భవితావిశ్రుతఃపుత్రోనావమోవిశ్రుతోగుణైః । యఏతామాత్మవీర్యేణత్రిలోకీంపూరయిష్యతి॥౧౨॥కణ్డోఃప్రమ్లోచయాఽలబ్ధాకన్యాయామలలోచనా। తాంచాపవిద్ధాంజగృహుర్భూరుహోనృపనన్దనాః ॥౧౩॥ క్షుత్క్షామాయాముఖేరాజాసోమఃపీయూషవర్షిణీమ్ ।దేశినీంరోద ✽ మానాయానిదధేసదయాన్వితః॥౧౪॥ప్రజాసర్గేవఆదిష్టఃపిత్రామామనువర్తతా ✽ ।తత్రకన్యాంవరారోహాంతాము

స్య-స్తయా-వాచా-సఘృణఃకృపాయుక్తోఽవలోకో-యస్యస-ఆహ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ హేనృపనన్దనాః-యూయం-మేమత్తః-వరం-వృణీధ్వం-వః-భద్ర - మస్తు-పరస్పరసౌహృదేనా-పృథగ్ధర్మాఃతుల్యధర్మాణః-యూయం - వఃయుష్మాకం-సౌహృదేనా-హం-తుష్టః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ యోనరః,అనుదినంసాయంప్రాతః-శయ్యాయాం-యుష్మాననుస్మరతి-తస్యనరస్య-భ్రాతృషు-ఆత్మసామ్యంఆత్మనాతుల్యం - స్వాత్మనీవప్రీతిః-తథా-భూతేషు-సౌహృదంచ-భవిష్యతి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ యేనరాః-సాయంప్రాతః-సమాహితచిత్తాస్సన్తో - రుద్రగీతేన-మాం-స్తువన్తి- తేభ్యోప్యహం-కామవరాన్ -కామ్యన్తఇతికామాస్తాన్వరానభీష్టాన్ వరాన్-ప్రజ్ఞాంచ-దాస్యే-కింపునర్యుష్మాకమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ యత్ యస్మాత్ -యూయం-పితు-రాదేశం -ఆజ్ఞాం-ముదా-యుక్తాస్సన్తోఽగ్రహీష్టగృహీతవన్తః - అతో-వఃయుష్మాకం-ఉశతీకమనీయా కీర్తి-ర్లోకాన్ - అనుభవిష్యతిప్రాప్స్యతి-లోకేషువిస్తరిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ "కణ్డోర్మునేర్దుహితరంయూయముద్వహతే,, తివక్ష్యమాణస్తావత్కణ్డుంతత్కన్యాంచప్రస్తౌతి-భవితేతి-విశ్రుతః - విశ్రుతనామ్నః పుత్రః-గుణైర్విశ్రుతః-పితుర్బ్రహ్మణోనవమః-నన్యూనః-విశ్రుతాసమః - భవితాభవిష్యతీత్యర్థః-యో-వైశ్రుతః-ఏతాంత్రిలోకీం - ఆత్మనో-వీర్యేణసన్తానేన-పూరయిష్యతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ వైశ్రుతస్యకణ్డోస్సకాశాత్-ప్రమ్లోచయాతపోనాశార్థమిన్ద్రేణప్రేషితయాప్రమ్లోచాఖ్యయాఅప్సరస్స్త్రియా-యా-కన్యా-అమలలోచనా - లబ్ధా-తాంకన్యా-మపవిద్ధాం-పునఃస్వర్గంప్రతిగచ్ఛన్త్యా ప్రమ్లోచయావృక్షేషుత్యక్తాం - భూరుహోవనస్పతయః - జగృహుఃదుహితరమమన్యన్త- హేనృపనన్దనాః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ క్షుధాపీడితాయాః-రోద ✽ మానాయాస్తస్యాఃకన్యాయాః-ముఖే-వనస్పతీనాం రాజా-సోమఇతిప్రసిద్ధః - అమృతస్రావిణీం-దేశినీంతర్జనీం-నిదధేనిహితవాన్ - అనేనాప్సరసోగర్భసంభవేనామృతాహారేణచతస్యాలావణ్యంక్షమస్వేదదౌర్గన్ధ్యాదిరాహిత్యంచోక్తమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ మా-మనువర్తమానేన-పిత్రాబర్హిష్మతా-వః-

యుష్మభ్యం ప్రజాసర్గ-ఆదిష్టః ఆజ్ఞాపితః - అత-స్తత్ర ప్రజాసర్గే- యతమానాః-యూయం - తాంపతిమాకాంక్ష న్తీం-కన్యా-ముద్వహత-చిరంవిలమ్బంమాకురుత ❁ ॥౧౫॥ ❁ ననుబహూనాంకథమేకాభార్యాస్యా - త్తత్రాహ-అపృథగ్ధర్మశీలం వో షాం-సర్వేషాం-వః యుష్మాకం - పతిషుభవత్సు-అర్పితః-ఆశయో-యయా-అపృథ-గ్ధర్మశీలం - యస్యా - స్సేయం-సుమధ్యమాపత్నీ-భూయాత్ - ధర్మశీలయోరైక్యాన్మద్వాక్యాచ్చనదృష్టవిరోధ ఇతిభావః ❁ ॥౧౬॥ ❁ దివ్యానాం దేవమానపరిచ్ఛిన్నానాం-వర్షసహస్రాణాం - సాహస్రంకాలం-అమితౌజసః-అమితంఓజః ఇన్ద్రియశక్తిర్యేషాం - తే-యూయం-భౌమాన్-భోగాన్-భోక్ష్యథ ❁ ॥౧౭॥ ❁ అనన్తరం-అవ్యభిచారిణ్యా-మయి-భక్త్యా-పక్వగుణః దగ్ధకామాదిమలః-ఆశయో-న్తఃకరణం-యేషాం తే-అతో-నిరయాత్సంసారా - న్నిర్విద్యనిర్వేదంలబ్ధ్వా-పక్వగుణాశ్రయా-ఇతిపాఠే-శాన్తసత్త్వాదిగుణవాసనాః, మద్ధామమత్స్థానం-ఉపయాస్యథప్రాప్స్యథ ❁ ॥౧౮॥ ❁ ననుభౌమభోగాసక్తానాంనస్త్వద్భక్తిః కథంభవిష్యతి-తత్రాహ॥ గృహేషు-అవిశతాం ప్రవిష్టానామపి - కుశల-మనభిసంహితఫలం,కర్మ - యేషాం,మద్వార్తాయాతయామానాంమత్కథాక్షపితకాలానాం,గృహాః,బన్ధాయ - నమతాః బన్ధకానభవన్తి ❁ ॥౧౯॥ ❁ త్వద్వార్తాశ్రోతౄణాంగృహైర్నబన్ధ ఇతికుతస్తత్రాహ ॥నవ్యవదితి॥ యద్యస్మా-ద్యత్కథాశ్రవణాత్-జ్ఞః సర్వజ్ఞోఽహ - మీశ్వరః,బ్రహ్మవాదిభిః ప్రవక్తృభిః నిమిత్తభూతైః శ్రోతౄణాం,హృత్ హృదయం - నవ్యవత్ ప్రతిపద్యనూతనవత్ - అయే ప్రాప్నోమి - మనస్యభివ్యక్తో భవామి,బ్రహ్మసాక్షాత్కారో భవతీత్యర్థః,ననుత్వత్కథాశ్రవణే కథంబ్రహ్మసాక్షాత్కారః,తత్రాహ - యోఽహమేత దేవబ్రహ్మ-తత్రహేతుః-యతోగతాః యత్ మాం ప్రాప్తాస్సన్తః - మోహశోకహర్షాన్నప్రాప్నువన్తి - అతో మత్కథాశ్రవణేనవ్యవన్మహృ

ద్వహతమాచిరమ్ ॥౧౫॥ అపృథగ్ధర్మశీలానాంసర్వేషాంవస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయంభూయాత్పత్న్యర్పితాశయా ॥౧౬॥ దివ్యవర్షసహస్రాణాంసాహస్రమమితౌజసః ।భౌమాన్భోక్ష్యథభోగాన్వై దివ్యాంశ్చానుగ్రహాన్మమ ॥౧౭॥ అథమయ్యనపాయిన్యాభక్త్యా ❁ పక్వగుణాశయాః । ఉపయాస్యథమద్ధామనిర్విద్యనిరయాదతః ॥ ౧౮ ॥ గృహేష్వావిశతాంచాపిపుంసాంకుశలకర్మణామ్ । మద్వార్తాయాతయామానాంనబన్ధాయగృహామతాః ॥ ౧౯ ॥ † నవ్యవద్ధృదయేయజ్జ్ఞో బ్రహ్మైతద్బ్రహ్మవాదిభిః । నముహ్యన్తినశోచన్తినహృష్యన్తియతోగతాః ॥౨౦॥ మైత్రేయఉవాచ॥ఏవంబ్రువాణంపురుషార్థసాధనంజనార్దనంప్రాఞ్జలయః ప్రచేతసః। తద్దర్శనధ్వస్తతమోరజోమలాగిరాఽగృణన్గద్గదయాసుహృత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రచేతస ఊచుః ॥నమోనమః క్లేశవినాశనాయనిరూపితోదారగుణాహ్వయాయ । నమోవచోవేగపురోజవాయసర్వాక్షమార్గైరగతాధ్వనే నమః ❁ ॥౨౨॥ శుద్ధాయశాన్తాయనమస్స్వనిష్ఠయామనస్యపార్థేవిలసద్ద్వయాత్మనే । నమోజగత్స్థానలయోద

ద్యవిర్భావదస్యైవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారత్వాద్గృహేషువసతామపినబన్ధ ఇత్యర్థః - నవ్యవచ్ఛిద్యతేయజ్జ్ఞ ఇతిపాఠే - గృహేషు - పరబ్రహ్మభూతం - మాం - కథయద్భిః - యజ్జ్ఞో మద్భక్త్యాత్మకజ్ఞానయజ్ఞో - నవ్యవచ్ఛిద్యతే విచ్ఛిన్నోనభవతి-యజ్ఞంవిశినష్టి-యతో జ్ఞానయజ్ఞాత్-మద్గతిం-గతాః, ప్రాకృతైర్మోహాదిభిః యుక్తానభవన్తి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవముక్తప్రకారేణ-బ్రువాణం-పురుషార్థానా-మాశ్రయం-సుహృత్తమం - జనార్దనం-తస్యజనార్దనస్య - దర్శనేన-ధ్వస్తాని-కామక్రోధాదీని-రజఆదికార్యరూపాణి-మలాని,యేషాం తే-ప్రాఞ్జలయః- గద్గదగిరా-అగృణన్ తుష్టువుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఆధ్యాత్మికాదిదుఃఖానాంనాశాయ-ఉదారగుణాః-యస్యా - హ్వామైర్నామభిః - నిరూపితాః - స-నిరూపితోదారగుణాహ్వయః-తస్మై-మనోవచసో-ర్వేగాదపి-పురోఽగ్రతో-వేగో - యస్య-వాఙ్మనసాగోచరామేత్యర్థః-సర్వేషా - మక్షాణామిన్ద్రియాణాం-మార్గావృత్తయ-స్తై-రగతః అవిషయీకృతః-అధ్వాస్వప్రాప్త్యుపాయః - యస్య-ఇన్ద్రియద్వారాఽగోచరస్వప్రాప్త్యుపాయామేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శుద్ధాయకర్మోపాధిరహితాయ-శాన్తాయఊర్మిషట్క-రహితాయ-తత్రహేతుః స్వనిష్ఠయా-స్వస్మిన్నిష్ఠా అవిచ్ఛేదః-అవిచ్ఛిన్నస్వానుభూత్యా - అపార్థే అపగతపురుషార్థే - పురుషార్థభూతస్వరూపజ్ఞానరహితే-మనసి-విలసత్ పరస్పరవైలక్షణ్యేనస్ఫురత్-ద్వయందేహాత్మనోర్ద్వయం-యేషాం తే- విలసద్ద్వయాః - స్వస్వరూపజ్ఞానవిధురేఽపిమనసిభగవత్ప్రసాదవశాద్దేహాత్మజ్ఞానసంపన్నా ఇత్యర్థః- తేషాంజీవానాం-ఆత్మనే నిరతిశయప్రీతివిషయాయ-జగతః-స్థానలయోదయేషుస్థితిలయోత్పత్తిషునిమిత్తభూతాసు - జగత్స్థిత్యాద్యర్థం-గృహీతా - మాయాసత్కలాత్మకంజ్ఞానం॥మాయావయునంజ్ఞానమ్,,మితిజ్ఞానపర్యాయత్వాన్మాయాశబ్దస్య-గుణౌతమోరజసీ - ఏవవిగ్రహశాపృథక్సిద్ధ్యన

❁ పా ॥ పక్వగుణాశ్రయాః. † పా ॥ నవ్యవచ్ఛిద్యతేయజ్ఞః,

ష్ణాయస్య-స్థిత్యర్థం స్వేచ్ఛోపాత్తా ప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాః లయార్థముత్పత్త్యర్థంతుతమోరజః ప్రధానరుద్రబ్రహ్మవిగ్ర హా-స్తస్మై-ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ స్థిత్యర్థవిష్ణుతనోః ప్రాకృతత్వశఙ్కాపరిహారాయప్రాహుః - విశుద్ధసత్త్వాయేతిహార యేబన్ధహారిణే-హరిమేధసేదురితహారిమనీషావిషయాయ - సర్వభూతాన్తరాత్మనే-ఆనన్దకరాయ - సాత్వతాంభక్తానాం ప్రభవే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కమలంజగదుత్పత్తిస్థానాత్మకం-నాభౌ-యస్య-కమలమాలా ఽస్యాస్తీతి-తస్మై ప్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వ ర్థీయఇనిః-కమలవత్పాదౌకోమలౌసుగన్ధీసున్దరౌచయస్య- కమలదళవద్విశాలేఅక్షిణీయస్య ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కమలకిఞ్జల్కవ-త్పిశఙ్గం-అమలంచ-వాసోవస్త్రం-యస్య-సర్వభూతానాం -నివాసాయఆధారాయ-సర్వాణి - భూతాని-నివాసఃవాసస్థా నంశరీరం-యస్యేతివా - యద్యపీదంవిశేషణద్వయంవాసుదేవాయేత్యనేనైవగతం-తథాపితద్వివరణరూపమిదంవ్యాఖ్యే యం-సాక్షిణేసర్వసాక్షాద్ద్రష్ట్రే-తుభ్యం - నమో-యుఞ్జ్మహేకరవామ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ భగవద్దర్శనేనైవాత్మనామవాప్తస మస్తపురుషార్థతామాహుః,ఆవిష్కృతమితి-అశేషాణాం-క్లేశానాం-సంక్షయో-యస్మాత్-తదేతద్రూపం-భవతా - తాప త్రయాతురాణామస్మాకం ఆవిష్కృతంప్రకటీకృతం-ఇతోఽన్యత్కిమనుకమ్పనమస్తి-ఇయమేవత్వయాకర్తవ్యా ఽనుకమ్పే త్యర్థః-అతోనాస్మాభిర్వరణీయోఽస్తీతిభావః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ హేఅమఙ్గళనిరాసక-వత్సలైః-ప్రభుభి-ర్దీనేషు- భావ్యంకర్తవ్య మేతావదేవ-కింత - త్తదాహ - అస్మదీయాఏతఇతిబుద్ధ్యాఉచితకాలేఽనుస్మర్యతఇతియత్ - త్వయాతురూపమపిదర్శి

యేషుగృహీతమాయాగుణవిగ్రహాయ ॥ ౨౩ ॥ నమోవిశుద్ధసత్త్వాయహరయేహరిమేధసే । వాసుదేవాయకృ ష్ణాయప్రభవేసర్వసాత్వతామ్ ॥ ౨౪ ॥ నమఃకమలనాభాయనమఃకమలమాలినే । నమఃకమలపాదాయనమస్తే కమలేక్షణ ॥ ౨౫ ॥ నమఃకమలకిఞ్జల్కపిశఙ్గామలవాససే । సర్వభూతనివాసాయనమోయుఞ్జ్మహిసాక్షిణే ॥ ౨౬ ॥ రూపంభగవతాత్వేతదశేషక్లేశసంక్షయమ్ । ఆవిష్కృతంనఃక్లిష్టానాంకిమన్యదనుకమ్పితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదేవ విభుభిర్భావ్యందీనేషువత్సలైః । యదనుస్మర్యతేకాలేస్వబుద్ధ్యాఽభద్రరన్ధన ॥ ౨౮ ॥ యేనోపశాన్తిర్భూతా నాంక్షుల్లకానామపీహతామ్ । అన్తర్హితోన్తర్హృదయేకస్మాన్నోవేద ❀ ఆశిషః ॥ ౨౯ ॥ అసావేవవరోఽస్మా కమీప్సితోజగతఃపతే । ప్రసన్నోభగవాన్యేషామపవర్గగురుర్గతిః ॥ ౩౦ ॥ వరంవృణీమహేఽథాపినాథత్వత్ప రతఃపరాత్ । నహ్యన్తస్త్వద్విభూతీనాంసోఽనన్తఇతిగీయసే ॥ ౩౧ ॥ పారిజాతేఞ్జసాలబ్ధేసారఙ్గోఽన్యన్న సేవతే । త్వదఙ్ఘ్రిమూలమాసాద్యసాక్షాత్కింకింవృణీమహే ॥ ౩౨ ॥ యావత్తేమాయయాస్పృష్టాభ్రమామ ఇహకర్మభిః । తావద్భవత్ప్రసఙ్గానాంసఙ్గస్స్యాన్నోభవేభవే ॥ ౩౩ ॥ తులయామలవేనాపినస్వర్గంనాపునర్భ వమ్ । భగవత్సఙ్గిసఙ్గస్య మర్త్యానాంకిముతాశిషః ॥ ౩౪ ॥ యత్రేడ్యన్తేకథామృష్టాస్తృష్ణాయాః ప్రశమో

తమితిభావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ యేనానుస్మరణేన-క్షుల్లకానాంతుచ్ఛానా-ముపశాన్తిఃదురితోపశాన్తి-ర్భవతి- కించ-ఈహతాం కామయమానానాం-నోఽస్మాక-మన్తర్హృదయే-అన్తరాత్మత్వేనస్థితో-భవా-నాశిషఃకామాన్-కస్మాద్ధేతో-ర్నవేదజానాత్యే వేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తథాపివక్తవ్యంచే- త్తత్రాహ - యేషామస్మాకం-భగవా - న్ప్రసన్నః - అసావేవ - వరః కుతః - యత, స్త్వ - మపవర్గగురుఃముక్తిసాధనోపదేష్టా - గతిఃఅపవర్గసాధనభూతశ్చ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ యద్యప్యేవ - మథాపి- హేనాథ-పరతోదేహవిలక్షణాత్,ఆత్మనః,పరాత్ విలక్షణాత్-త్వత్ త్వత్తః- ప్రకృతిపురుషవిలక్షణాత్త్వత్త ఇత్యర్థః- వరం వృణీమహే -కంవరంవృణుతేతివివిత్సా యాం- త్వదీయానన్తగుణగణానుకథనానుశ్రవణపరాయణానాంభాగవతానాంస ఙ్గమితివక్తుం తావదనన్తత్వమాహ-యత్ యస్మాత్ త్వద్విభూతీనా- మన్తోనహ్యస్తి-అత-స్త్వ,మనన్తఇతి గీయసే ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ భాగవతసఙ్గలభ్యత్వద్గుణానుభవమన్తరేణాన్యం నవృణీమహా ఇత్యాహుః - పారిజాతేమకరన్దనిర్భరే - లబ్ధేసతి , సార ఙ్గోభృఙ్గో - ఽన్యాన్నసేవతే - ఏవం-త్వదఙ్ఘ్రిమూలంనిరతిశయసుఖావహ - మాసాద్య - కింకింవృణీమహే - నకిమపీత్య ర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏతావదేవప్రార్థయామఇత్యాహుః - తేతవ-మాయయా-స్పృష్టామోహితాస్సన్తో-వయంస్వకర్మభి-రి హసంసారే-యావ-ద్భ్రమామ, స్తావ-ద్భవతఃప్రసఙ్గోయేషాం , తేషాం-భాగవతానాం,సఙ్గః,ప్రతిజన్మ -నోఽస్మాకం, స్యా,దిత్యేషఏవ-వరోఽస్మాభి-ర్వరణీయః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ననురాజ్యభోగస్వర్గార్హత్వాత్కిమిదంప్రార్థ్యతే, తత్రాహుః॥ తులయామేతి । భగవత్సఙ్గినాం-సఙ్గస్య , లవేనాపిలేశేనాపి-స్వర్గాదికం ,నతులయామనతుల్యంమన్యామహే-కిముత-మర్త్య నాంమరణశీలానాం , ఆశిషఃరాజ్యభోగాదిరూపాః,తులయామఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సత్సఙ్గస్యశ్రైష్ఠ్యం ప్రపఞ్చయ ॥ న్త్యత్రేతిత్రిభిః ॥ యత్రభాగవతేషు-మృష్టాః , కర్తరిక్తః,పాపశోధికాః-మధురావా-కథాఃభగవత్కథాః,ఈడ్యన్తేప్ర[illegible]

యన్తే, యతః యాభ్యః కథాభ్యః శ్రూయమాణాభ్యః, తృష్ణాయాః విషయబుభుక్షాయాః, ప్రశాన్తిః, యత్ర సత్సఙ్గే సతి భూతేషు, నిర్వైరం వైరాభావః, యత్ర సత్సఙ్గే సతి కశ్చన, ఉద్వేగః భయం చ, నాస్తి * ॥ ౩౫ ॥ * యత్ర సత్కథాసు, ముక్తసఙ్గైః సద్భిః, పునః పునః భగవాన్ నారాయణ ఏవ, న్యాసినాం సంన్యాసినాం గతిరిష్టోపాయః ప్రస్తూయతే * ॥ ౩౬ ॥ * తేషాం సతాం, తీర్థానాం గఙ్గాదీనాం, పావనేచ్ఛయా గఙ్గాదీన్ పవిత్రీకర్తుమిచ్ఛయా, పద్భ్యాం చరతాం, తావకానాం త్వద్భక్తానాం, సమాగమః సఙ్గమః సంసారాద్భీతస్య, కిం న రోచేత రోచేతైవేత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * సత్సఙ్గస్య ఫలమస్మాభిరేవానుభూతమిత్యాహుః ॥ వయం త్వితి ॥ హే భగవన్, త్వత్ప్రియస్య, త్వత్సఖస్య, భవరూపమృత్యుచికిత్సకస్య, భవస్య రుద్రస్య, క్షణమాత్రసఙ్గమేన, భిషక్తమం సంసృతిరూపరోగనివారకం, త్వాం, గతిం శరణం, గతాః ప్రాప్తాః స్మ * ॥ ౩౮ ॥ * ఏవం సత్సఙ్గం వృత్వా వరాన్తరం వృణుతే ॥ యన్న ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ యదస్మదీయమధ్యయనాదికం, తదేతత్సర్వం, సర్వాన్తరాత్మనః పరమపురుషస్య తవ పరితోషణాయ వృణీమహే త్వత్పరితోషణాయ భవత్విత్యన్వయః నోఽస్మాభిః ప్రసాదితాః ప్రసాదం ప్రాపితాః సన్తతమనువృత్త్యా గురవో వృద్ధా విప్రాశ్చ ప్రసాదితాః ఆర్యా గుర్వాదయో నతా నమస్కృతాః, తథా, సుహృదాదయః అనసూయయైవ ప్రసాదితాః, నిరన్ధసాం నిరన్నానాం, నః అదభ్రం బహుకాలం అప్సు జలేషు, యత్తప్త

యతః । నిర్వైరం యత్ర భూతేషు నోద్వేగో యత్ర కశ్చన ॥ ౩౫ ॥ యత్ర నారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాం పరమా గతిః । ప్రస్తూయతే సత్కథాసు ముక్తసఙ్గైః పునః పునః ॥ ౩౬ ॥ తేషాం విచరతాం పద్భ్యాం తీర్థానాం పావనేచ్ఛయా । భీతస్య కిం న రోచేత తావకానాం సమాగమః ॥ ౩౭ ॥ వయం తు సాక్షాద్భగవన్ భవస్య ప్రియస్య సఖ్యుః క్షణసఙ్గమేన । సుదుశ్చికిత్స్యస్య భవస్య మృత్యోర్భిషక్తమం త్వాఽద్య గతిం గతాః స్మ ॥ ౩౮ ॥ యన్నస్స్వధీతం గురవః ప్రసాదితా విప్రాశ్చ వృద్ధాశ్చ సదాఽనువృత్త్యా । ఆర్యా నతాః సుహృదో భ్రాతరశ్చ భూతాని సర్వాణ్యనసూయయైవ ॥ ౩౯ ॥ యన్నస్సుతప్తం తప ఏతదీశ నిరన్ధసాం కాలమదభ్రమప్సు । సర్వం తదేతత్పురుషస్య భూమ్నో వృణీమహే తే పరితోషణాయ ॥ ౪౦ ॥ మనుస్స్వయంభూర్భగవాన్భవశ్చ యేఽన్యే తపోజ్ఞానవిశుద్ధసత్త్వాః । అదృష్టపారా అపి యన్మహిమ్నస్స్తువన్త్యథో త్వాఽఽత్మసమం గృణీమః ॥ ౪౧ ॥ నమస్సమాయ శుద్ధాయ పురుషాయ పరాయ చ । వాసుదేవాయ సత్త్వాయ తుభ్యం భగవతే నమః ॥ ౪౨ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి ప్రచేతోభిరభిష్టుతో హరిః ప్రీతస్తథేత్యాహ శరణ్యవత్సలః । అనిచ్ఛతాం యానమతృప్తచక్షుషాం యయౌ స్వధామాఽనపవర్గవీర్యః ॥ ౪౩ ॥ అథ నిర్యాయ సలిలాత్ప్రచేతస ఉదన్వతః । వీక్ష్యాకుప్యన్ ద్రుమైశ్ఛన్నాం గాం గాం రోద్ధుమివోచ్ఛ్రితైః ॥ ౪౪ ॥ తతోఽగ్నిమారుతౌ రాజన్నముఞ్చన్ముఖతో రుషా । మహీం నిర్వీరుధం కర్తుం సంవర్తక ఇవాత్యయే ॥ ౪౫ ॥ భస్మసాత్క్రియమాణాంస్తాన్ద్రుమాన్వీక్ష్య పితామహః । ఆగత్య శమయామాస

ప్తం తపః ఏతత్ అధ్యయనగుర్వాదిప్రసాదననమస్కారతపఆదికమ్ * ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ * అజానతామప్యస్మాకం త్వత్స్తుతిర్న్యాయ్యేత్యాహుః ॥ మన్వాదయః తత్ర భవో రుద్రః తథా యే తపోజ్ఞానాభ్యాం కర్మయోగజ్ఞానయోగాభ్యాం, విశుద్ధం, సత్త్వం అన్తఃకరణం యేషాం తే తవ మహిమ్నోఽదృష్టం పారం యైస్తే తథాభూతా అపి త్వామాత్మసమం స్వమత్యనురూపం యథా తథా స్తువన్తి అథో అతః వయమపి గృణీమః * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవమాత్మనాం స్తుత్యర్హతామావిష్కృత్య స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి సమాయ సర్వభూతసమాయ వైషమ్యరహితాయేత్యర్థః తత్ర హేతుః శుద్ధాయ అపాపవిద్ధాయ పాపహేతుకం హి వైషమ్యం పరమపురుషాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే వాసుదేవాయ నమః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవం ప్రచేతోభిరభిష్టుతో భగవాన్, ప్రీతః తథాస్త్విత్యాహ, యుష్మద్వరణానుసారేణ యుష్మదిష్టసిద్ధిరస్త్విత్యాహ స్వలావణ్యానుభవేనాతృప్తాని చక్షూంషి యేషాం తేషాం అత ఏవ స్వయానం అనిచ్ఛతాం ప్రచేతసాం అనపవర్గవీర్యః అపారపరాక్రమో భగవాన్ శరణ్యవత్సలః స్వలోకం ప్రతి యయౌ * ॥ ౪౩ ॥ * అథ ప్రచేతస ఉదన్వతః సముద్రస్య జలాన్నిర్గత్య గాం స్వర్గం రోద్ధుమివ ఉచ్ఛ్రితైరున్నతైర్ద్రుమైః గాం మహీం ఛన్నాం, వీక్ష్య, ద్రుమేభ్యో, ఽకుప్యన్, తదా హి, ప్రాచీనబర్హిషః ప్రవ్రజితత్వాదరాజకత్వాత్కృష్యాద్యభావాద్భూమిర్ద్రుమైః ప్రచ్ఛన్నాఽభూత్ * ॥ ౪౪ ॥ * మహీం నిరస్తా వీరుధః యస్యాం తథాభూతాం కర్తుం సంవర్తకః కల్పాన్తేఽప్యయే నాశే ఉపస్థితే సతి యథా తథా హే రాజన్ రుషా స్వముఖేభ్యః అగ్నివాయూ, అముఞ్చన్ * ॥ ౪౫ ॥ * తాభ్యాం, ద్రుమాన్ భస్మరాశీక్రియమాణాన్, తాన్ ప్రచేతసశ్చ, వీక్ష్య చతుర్ము

ః.ఆగత్య,నమైరుక్తిభిః-బర్హిష్మతస్సుతాన్,శమయామాస,శాన్తానకరోత్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ తత్ర-తేషుశాన్తేషుసత్సు,అవశిష్టా మ్,వృక్షాఃవృక్షాభిమానిదేవతాః,భీతాస్సన్తః-స్వాయంభువా,ఉపదిష్టాః,దుహితరం-ప్రచేతోభ్య-ఉపజహ్రుః సమర్పయా మాసుః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ తేచప్రచేతసః-బ్రహ్మణ-ఆజ్ఞయా,మారిషాఖ్యాం-స్త్రియ, ముపయేమిరే-యస్యాం మారిషాయాం-అజనయోనిజః-అజనో బ్రహ్మా-సఏవ-యోనిః-తస్మా-జ్జాతో-దక్షో,మహదవజ్ఞానాత్ రుద్రావహేలనాద్ధేతోః , అజనిఉత్పా దితః-ప్రచేతోభిరితి శేషః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ కో౽సావజనయోనిజః-యో-మారిషాయాంజాత-స్తత్రాహ,చాక్షుషేమన్వన్తరే,ప్రా ప్తే,పూర్వమన్వన్తరసర్గే-కాలేన-విద్రుతేఉపసంహృతేసతి-దైవేనేశ్వరేణ - చోదితస్సన్-ఇష్టాః,ప్రజాః,యః,ససర్జ సృష్టవాన్,స,నామ్నా,దక్షః ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తస్మిన్దక్షశబ్దస్యప్రవృత్తినిమిత్తమాహ॥యఇతి॥ యోజాయమానః,స్వయా,రు చాప్రభయా , సర్వేషాం తేజస్వినాం, తేజః-ఉపాదత్తఆచ్ఛాదితవాన్,తస్మాద్దాక్ష్యాత్ పరతేజః ప్రచ్ఛాదనసమర్థత్వాత్-కర్మణాచనిమిత్తేన,కర్మణిదక్షత్వాచ్చ,దక్షఇత్యబ్రువన్,లోకాఇతి శేషః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ యంచ,కర్మదాక్ష్యాద్దక్షమబ్రువన్ తమనాదిర్భగవాన్బ్రహ్మా,ప్రజానాం,సర్గేరక్షాయాంచ,యుయోజఆదిదేశ,సదక్షో౽న్యాన్మరీచ్యాదీన్ , ప్రజాపతీన్,త ద్వ్యాపారేషు , నియుక్తవాన్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థ స్కన్ధేఏకోనత్రింశో౽ధ్యాయః . ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

పుత్రాన్బర్హిష్మతోనమైః ॥౪౬॥ తత్రావశిష్టాయేవృక్షాభీతాదుహితరంతదా ।ఆజహ్రుస్తేప్రచేతోభ్యఉపది ష్టాస్స్వయంభువా ॥౪౭॥ తేచబ్రహ్మణఆదేశాన్మారిషాముపయేమిరే । యస్యాంమహదవజ్ఞానాదజన్యజన యోనిజః ॥౪౮॥ చాక్షుషేత్వన్తరేప్రాప్తేప్రాక్సర్గేకాలవిద్రుతే।యస్ససర్జప్రజాఇష్టాస్సదక్షో దైవచోదితః॥ యోజాయమానస్సర్వేషాం తేజస్తేజస్వినాంరుచా ।స్వయోపాదత్తదాక్ష్యాచ్చకర్మణాదక్షమబ్రువన్ ॥ ౫౦॥ తంప్రజాసర్గరక్షాయామనాదిరభ్యషిఞ్చత । యుయోజయుయుజే౽న్యాంశ్చసవైసర్వప్రజాపతీన్ ॥౫౧॥ ✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,చతుర్థస్కన్ధే,ఏకోనత్రింశో౽ధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽ మైత్రేయఉవాచ॥తతఉత్పన్నవిజ్ఞానాఆశ్వధో౽క్షజభాషితమ్। స్మరన్తఆత్మజేభార్యాంవిసృజ్యప్రావ్రజన్గృ హాత్॥ ౧ ॥దీక్షితాబ్రహ్మసత్రేణసర్వభూతాత్మమేధసా । ప్రతీచ్యాందిశివేలాయాంసిద్ధో౽భూద్యత్రజాజ లిః॥ ౨ ॥తాన్నిర్జితప్రాణమనోవచోదృశోజితాసనాన్ శాన్తసమానవిగ్రహాన్।పరే౽మలేబ్రహ్మణియోజితా త్మనస్సురాసురేడ్యోదదృశేస్మనారదః॥ ౩ ॥తమాగతంతఉత్థాయప్రణిపత్యాభివాద్యచ।పూజయిత్వాయథా దేశంసుఖాసీనమథాబ్రువన్॥ ౪ ॥స్వాగతంతేసురర్షే౽ద్యదిష్ట్యానోదర్శనంగతః। తవచఙ్క్రమణంబ్రహ్మన్న

ఏవంతపస్తోషితప్రత్యక్షీతపరమాత్మానః ప్రచేతసోమారిషాముపయమ్య తస్యాంపుత్రముత్పాదయామాసురిత్యు క్తం - అథభగవచ్చాదిష్టదివ్యసహస్రపర్యన్తానుభూతరాజ్యభోగాఆత్మజారోపితరాజ్యభారాః ప్రవిష్టజాజల్యాశ్రమాఃనా రదోపదిష్టాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాఉపాసితపరమాత్మానస్తత్పదమాపురితివదన్నుపసంహరతి త్రింశేనమునిః ॥ తతఇ తి॥ దివ్యవర్షసహస్రాణాంసహస్రాన్తే - ఉత్పన్నవివేకాత్మకజ్ఞానాః - అధో౽క్షజస్య - భాషితంవచః-స్మరన్తః-ఆత్మజేద క్షే-భార్యాం - విసృజ్య- భార్యాపోషణమాత్మజాధీనంకృత్వా - గృహాత్ప్రవ్రజన్ ✽ ॥౧॥ ✽ బ్రహ్మసత్రేణజ్ఞానయజ్ఞేన-న్యాసవిధినావా - దీక్షితాః,సఙ్కల్పితబ్రహ్మసత్రాబభూవురిత్యర్థః - బ్రహ్మసత్రంవిశినష్టి - సర్వభూతాత్మమేధసేతి ॥సర్వ భూతేషు - ఆత్మా పరమాత్మా - మేధాజ్ఞానం,యస్మిన్, తేనసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనాత్మకజ్ఞానేనేత్యర్థః - ప్రథమాన్త పాఠే,ప్రచేతసాంవిశేషణం,సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనయుక్తాః - క్వదీక్షితా - స్తత్రాహ - ప్రతీచ్యాందిశి,వేలాయాంస ముద్రతటే - యత్ర,జాజలిర్నామఋషిః - సిద్ధో౽భూత్ముక్తోబభూవ ✽ ॥౨॥ ✽ తాన్ప్రచేతసః,నిర్జితాఃప్రాణమనోవ చోదృశో - యైః, తే, జితమాసనంయైస్తే, శాన్తానిర్వ్యాపారాః,సమానామూలాధారాదారభ్యఋజవో-విగ్రహాః , యే షాం - పరే - బ్రహ్మణి - యోజితః॥ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత,,ఇత్యుక్తరీత్యాసమర్పిత,ఆత్మాప్రత్యగాత్మా,యైస్తే,తాన్-సురాసురైః,ఈడ్యఃస్తుత్యః - నారదః -దదృశేదృష్టవాన్ ✽ ॥౩॥ ✽ సమ్యగుత్థాయ-ప్రణిపత్యదణ్డవత్ప్రణమ్యఅభివాద్యగోత్ర సూత్రనామాదికంసఙ్కీర్త్య - యథావిధిపూజయిత్వా - సుఖేమృదులే - ఆసనే,ఆసీనం,అబ్రువన్ఊచుః ✽ ॥౪॥ ✽ ఉక్త మేవాహ ॥స్వాగతమితి॥ హేసురర్షే, తేత్వయా -స్వాగతం,దిష్ట్యాదైవవశేన,నో౽స్మాకం,దర్శనంగతః,అస్మదీయచక్షుర్విష

యోజాతః, హేబ్రహ్మన్, తవ-చఙ్క్రమణం సఞ్చరణం-లోకానా-మభవాయ ముక్తిసాధనోపదేశేన రక్షణాయ-న విద్యతే భ
వో యస్మాత్తస్మై-యథా రవేశ్చఙ్క్రమణం, తద్వత్, సూర్యచఙ్క్రమణం హి సమీహితసాధనానుష్ఠాపనేన లోకరక్షణా
ర్థమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శివేనా, ధోఽక్షజేన చ, య, దాత్మతత్త్వముపదిష్టం, తత్, గృహేషు ప్రసక్తానాం, నః, క్షపితం విస్మృ
తమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తద్విస్మృతం, తత్త్వానాం ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వానాం, అర్థానాం పురుషార్థానాంచ, దర్శనం జ్ఞానం, య
స్మిన్, త-దధ్యాత్మం జ్ఞానం నోఽస్మభ్యం - ప్రద్యోతయ ప్రకాశయ - యేన త్వయా ప్రద్యోతితేనాధ్యాత్మజ్ఞానేన-దుస్తరం-భ
వార్ణవం; అఞ్జసా సుఖేన-తరిష్యామః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవం-ప్రచేతసా-పృష్ట ఇతి ప్రాధాన్యాదేకస్య నిర్దేశః - ప్రచేతోభిః పృష్ట
ఇత్యర్థః - భగవతి-ఆవిష్టః ఆసక్త - ఆత్మా మనో-యస్య, స-భగవాన్నారదః-మునీన్మననశీలాన్ప్రచేతసః ప్రత్యబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁
అహో గృహప్రసక్త్యా హరిసేవాం వినా సర్వం జన్మకర్మాదికం వ్యర్థీకృతమితి శోచన్నాహ ॥ తజ్జన్మేతి చతుర్భిః ॥ యేన జన్మాదినా-
విశ్వాత్మా, హరి-స్సేవ్యతే- తదేవ జన్మకర్మాదికం - సార్థకం-భగవత్సేవావిధురం తు వ్యర్థమిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శుక్లం యా
నం-విశిష్టయోన్యుత్పత్తిరూపం - సావిత్రం ఉపనయననిమిత్తం జన్మ- యాజ్ఞికం యజ్ఞదీక్షయా జన్మ - ఏభి స్త్రిభిర్జన్మభి-ర్భగవ
త్సేవావిధురైః - కిం సాధ్యమస్తి - తథా-త్రయ్యా విహితైః - కర్మభిః-పుంసః-విబుధానామివ దీర్ఘాయుషాఽపి - వచోభిర్వా
గ్విలాసైః - నిపుణయా సూక్ష్మయా-బలేన ఇన్ద్రియాణాం, రాధసా పాటవేన ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యోగేన ప్రాణాయామాది
నా-సాఙ్ఖ్యేన దేహాదివ్యతిరిక్తాత్మజ్ఞానమాత్రేణ చతుర్థాశ్రమాధ్యయనాభ్యాం - శ్రేయస్సాధనై రన్యైర్వ్రతైశ్చ "య

భయాయ యథా రవేః ॥ ౫ ॥ యదాదిష్టం భగవతా శివేనాధోఽక్షజేన చ । తద్గృహేషు ప్రసక్తానాం ప్రాయశః క్ష
పితం ప్రభో ॥ ౬ ॥ తన్నః ప్రద్యోతయాధ్యాత్మం జ్ఞానం తత్త్వార్థదర్శనమ్ । యేనాఞ్జసా తరిష్యామో దుస్తరం భ
వసాగరమ్ ॥ ౭ ॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి ప్రచేతసా పృష్టో భగవాన్నారదో మునీన్ । భగవత్యుత్తమశ్లోక ఆవిష్టా
త్మాఽబ్రవీన్నృపాన్ ॥ ౮ ॥ నారద ఉవాచ ॥ తజ్జన్మ తాని కర్మాణి తదాయుస్తన్మనో వచః । నృణాం యేనేహ వి
శ్వాత్మా సేవ్యతే హరిరీశ్వరః ॥ ౯ ॥ కిం జన్మభిస్త్రిభిర్వేహ శౌక్ల్యసావిత్రయాజ్ఞికైః । కర్మభిర్వా త్రయీప్రోక్తైః
పుంసోఽపి విబుధాయుషా ॥ ౧౦ ॥ కులేన తపసా వా కిం వచోభిశ్చిత్తవృత్తిభిః । బుద్ధ్యా వా కిం నిపుణయా బలేనేన్ద్రి
య రాధసా ॥ ౧౧ ॥ కిం వా యోగేన సాఙ్ఖ్యేన న్యాసస్వాధ్యాయయోరపి । కిం వా శ్రేయోభిరన్యైశ్చ న యత్రాత్మ
ప్రదో హరిః ॥ ౧౨ ॥ శ్రేయసామపి సర్వేషామాత్మా హ్యవధిరర్థతః । సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మాత్మ
దః ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ యథా తరోర్మూలనిషేచనేన తృప్యన్తి తత్స్కన్ధభుజోపశాఖాః । ప్రాణోపహారాచ్చ యథేన్ద్రి
యాణాం తథైవ సర్వార్హణమచ్యుతేజ్యా ॥ ౧౪ ॥ యథైవ సూర్యాత్ప్రభవన్తి వారః పునశ్చ తస్మిన్ప్రవిశన్తి

త్మదా బలదా" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽఽత్మపర్యన్తప్రదానచతుర - ఆశ్రితబన్ధహరో -భగవా-న్యత్ర జన్మాదిషు నాస్తి, తై
ర్జన్మాదిభిర్నారాధ్యతే-తైః - కిం ప్రయోజనమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నను జన్మాదీనాం ప్రతినియతఫలానాం భగవత్సేవావైధు
ర్యమాత్రేణ కుతో నిష్ఫలతేత్యత్రాహ ॥ అర్థతః వస్తుతః-సర్వేషామపి శ్రేయసాం - పరమాత్మా హరి-రవధిః పరాకాష్ఠా - హ
రేరన్యచ్ఛ్రేయో నాస్తీత్యర్థః - కుతః-యతో - హరిః సర్వేషాం - ప్రియః నిరతిశయప్రీతివిషయః - నిరతిశయానన్దరూపప్రీతివి
షయ ఏవ హి పరమం శ్రేయః - ప్రియత్వే హేతుః - ఆత్మా, ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - యస్య ప్రత్యగాత్మనస్సంబన్ధాద్దే
హాపత్యగృహపశ్వాదికం సంబన్ధపారంపర్యేణ వ్యవస్థితప్రీతివిషయం తస్యాప్యాత్మేత్యర్థః - న కేవలం ప్రియ ఏవ - కింతు-స్వా
త్మపర్యన్తపురుషార్థప్రదశ్చ - బలిప్రభృతిభ్యస్స్వాత్మదానం ప్రసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కిం చ తత్ఫలసాధనతయేన్ద్రాదిదేవతా
రాధనమపి భగవత్యేవ పర్యవస్యతి - తస్య సర్వదేవతాన్తరాత్మత్వా - దతస్సాక్షాత్తదారాధనమేవ సర్వదేవతాప్రీతిద్వా
రా సమీహితపురుషార్థహేతురితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ తరోర్వృక్షస్య-మూలనిషేచనేన జలసేకేన - స్కన్ధాదయః-
యథా తృప్యన్తి-న తు ప్రత్యేకం స్కన్ధాదిసేచనేన-తత్ర స్కన్ధా మూలాత్పృథగ్విభాగాః భుజాస్తేషాం విభాగాః ఊరవస్తేషామ
పి విభాగాః శాఖాస్తేషామపి విభాగా ఉపరిశాఖాః, ఏతదుపలక్షణం, తత్ర పుష్పఫలాదయోఽపి తృప్యన్తి, యథా చ, ప్రాణోపహా
రాత్ ప్రాణాద్యాహుతే, ర్భోజనాదితియావత్, సర్వేన్ద్రియాణాం తృప్తిర్భవతి, న తు తత్తదిన్ద్రియేషు పృథగన్నలేపనేన, త
థా, అచ్యుతేజ్యా భగవదారాధనం, సర్వార్హణం సర్వదేవతార్హణసాధ్యం ఫలం సాధయతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కుత, స్సర్వకారణ
త్వాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాచ్చేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథైవేతి ద్వాభ్యాం ॥ యథైవ, వారః ఆపః సర్గకాలే, సూర్యాత్ప్రభవన్తి

ఉద్భవన్తి, గ్రీష్మేచ - తస్మిన్నేవ, ప్రవిశన్తి, అస్యప్రసిద్ధత్వేనదృష్టాన్తాన్తరమప్యాహ॥ యథా, భూతాని, స్థావరజఙ్గమాత్మకాని - భూమావేవ - ప్రభవన్తి - ప్రవిశన్తిచ - తథా - గుణప్రవాహాః గుణపరిణామరూపః ప్రపఞ్చః - హరావేవకారణభూతే - ఉద్భవతిలీనోభవతిచ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంసర్వకారణత్వముక్తం - అథసర్వాత్మతామాహ ॥ తదేత - జ్జగదాత్మనః - పరం - పదంవాసస్థానం - గృహాదిసామ్యవ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సవితుర్యథా ప్రభేతి ॥ సవితుః ప్రభేవకృత్స్నంజగత్పరమాత్మనో ఽపృథక్సిద్ధవిశేషణం శరీరమిత్యర్థః -జగతోఽనిత్యత్వాత్తన్నిరూపితమాత్మత్వమపిపరమాత్మన్యనియతమిత్యాశఙ్కాంనిరాకర్తుంజగద్విశినష్టి - సకృద్విభాతం - సృష్టిదశాయాంస్థూలతయాసకృద్విభాతం - సకృద్విభాతమిత్యనేన-సకృత్సంహారదశాయాంసూక్ష్మతయానావభాతమితివివక్షితం-స్థూలసూక్ష్మధర్మనివృత్త్యేఽపిద్రవ్యనిత్యత్వమనేనాభిప్రేతం, ఏతదేవస్పష్టయితుంసకృద్భానాభానయోర్దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అసుశబ్దేనప్రాణాయత్తవ్యాపారాణీన్ద్రియాణిలక్ష్యన్తే-అసవః-కదాచి - జ్జాగ్రతివ్యాప్రియన్తే - కదాచి-త్సుప్తశక్తయఃనివృత్తవ్యాపారాః, కదేత్యత్రాహ ॥ ద్రవ్యేతి ॥ ద్రవ్యంభూతపఞ్చకం-జ్ఞానక్రియాశబ్దాభ్యాంజ్ఞానేన్ద్రియాణికర్మేన్ద్రియాణిచలక్ష్యన్తే - ఇన్ద్రియభూతసఙ్ఘాతరూపదేవమనుష్యాదిదేహాత్మభ్రమాత్యయేసుషుప్తావిత్యర్థః - నహితదానీందేహాత్మాభిమానః - యథాప్రాణాజాగ్రతి-సుప్తవృత్తయశ్చభవన్తి - ఏవంజగతఆవిర్భావతిరోభావనిమిత్తేభానాభానే - నత్వేతావతాద్రవ్యానిత్యతాశఙ్కేతిభావః ॥ ౧౬ ॥ ఏతదేవదృష్టాన్తాన్తరేణసాధయతి ॥యథేతి॥ యథా-నభస్యాకాశే-అభ్రతమఃప్రకాశాః- భవన్తి-కదాచిద్విభాతాభవన్తి - కదాచిన్నవిభాతాభవన్తి - నహిభానాభావమాత్రేణాభ్రాదీనామసత్తాశఙ్కితుంయుక్తా ఏవం-హేభూపాః-ప్రవాహాః - ప్రవహమానాః-రజస్తమస్సత్వమిత్యేవంరూపాః-అమూ - శ్శక్తయఃకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాః-పరేబ్రహ్మణి - కదాచిద్భవన్తి-నభవన్తిచ-వేదాఃప్రమాణమితివచ్ఛక్తయఃప్రవహఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧౭ ॥

కాలే। భూతానిభూమౌస్థిరజఙ్గమానితథాహరావేవగుణప్రవాహః ॥౧౫॥ ఏతత్పదంతజ్జగదాత్మనఃపరంస
కృద్విభాతంసవితుర్యథాప్రభా। యథాఽసవోజాగ్రతిసుప్తశక్తయోద్రవ్యక్రియాజ్ఞానభిదాభ్రమాత్యయే॥
యథానభస్యభ్రతమః ప్రకాశాభవన్తిభూయోననభవన్త్యనుక్రమాత్ * । ఏవంపరేబ్రహ్మణిశక్తయస్త్వ
మూరజస్తమస్సత్వమితిప్రవాహః * ॥౧౭॥ తేనైకమాత్మానమశేషదేహినాంకాలం ప్రధానంపురుషంపరే
శమ్। స్వతేజసాధ్వస్తగుణప్రవాహమాత్మైకభావేనభజధ్వమద్ధా ॥౧౮॥ నిరస్తసంకల్పవికల్పమద్వయంద్వయా

తేనావస్థానాంస్థూలత్వసూక్ష్మత్వాదీనామనిత్యత్వేఽపితదాశ్రయస్యప్రకృతిపురుషాత్మకద్రవ్యస్యనిత్యత్వాత్తస్యపరమాత్మానంప్రతినియతశరీరత్వేనా - శేషదేహినా-మేకం-ఆత్మానం-కాలంకాలశరీరకం - ప్రధానం ప్రకృతిశరీరకం-పురుషంజీవశరీరకం - ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తసంసారిత్వశఙ్కాంనిరస్యతి - స్వతేజసాస్వప్రకాశేన - ధ్వస్తః గుణప్రవాహోఽదయః సంసారో-యస్య - నియన్తృతయాప్రకృతిసంబన్ధోనతుజీవస్యేవవశ్యతయేతిభావః - ఏవంభూతం-పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీ-శం-ఆత్మైకభావేనసర్వాత్మకత్వేన - సర్వేషామాత్మనామేకోఽన్తరాత్మేతిబుద్ధ్యాఅద్ధాసాక్షా - ద్భజధ్వమ్ ॥ ౧౮ ॥ కీదృశంతద్బ్రహ్మస్వరూపం - యద్భజధ్వమిత్యుచ్యత-ఇతివివిత్సాయాంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం "సత్యంజ్ఞానమనన్తం" మితిస్వరూపశోధకవాక్యావగతంబ్రహ్మస్వరూపంశోధయంస్తద్భజతేత్యాహ॥నిరస్తేతి ॥ నిరస్తసఙ్కల్పవికల్పం-మానసబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషాదివికల్పరహితమిత్యర్థః - అనేనబద్ధజీవవ్యావృత్తిః-అద్వయం-ద్వయంద్వయోస్సముదాయః- తదన్యత్ -స్వసజాతీయద్వితీయవస్త్వభావాత్-యథా "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత" ఇతి-అద్వితీయమిత్యర్థః-అనేనముక్తవ్యావృత్తిః, తేషాంసజాతీయద్వితీయసద్భావాత్ - ద్వయాపవాదోపరమోపలమ్భనం-ద్వయశబ్దేనద్వైతంవివక్షితం - తదేవాపవాదః బ్రహ్మజ్ఞానబాధకం - దేవమనుష్యాదిభేదాపవాదవిరమేఽపలమ్భనంయస్య-తత్తథోక్తం - దేహాత్మభ్రమనివృత్తావుపలభ్యమిత్యర్థః-అజస్రనిర్వృతంనిత్యానన్దధర్మకం - నిత్యానన్దస్వరూపంవా - అతోఽపిప్రాగుక్తార్థఉచితః - అనాదిమధ్యాన్తమితినిత్యత్వస్యకథితత్వాత్ - అజస్రశబ్దస్యపునరుక్తిప్రసఙ్గాత్-సంజ్ఞప్తిమాత్రంక్వచిదప్యజడస్వరూపం- అమునాదృశాపూర్వోక్తజ్ఞానేన-భజత-నిరస్తసఙ్కల్పవికల్పమితిపదేన"విశోకోవిజిఘత్సోఽపిపాసః-అస్థూలమనణ్వహ్రస్వ" మితివాక్యోక్తప్రకృతిపురుషవైలక్షణ్యపదమలత్వముక్తం - అనాదిమధ్యాన్తమితిసత్యత్వముక్తం-నిర్వికారత్వంహిసత్యత్వం- సంజ్ఞప్తిమాత్రమితిజ్ఞానశబ్దార్థఉక్తః - అజస్రనిర్వృతమిత్యనేన "సఏకోబ్రహ్మణఆనన్దః, ఆనన్దోబ్రహ్మే" త్యాద్యర్థఉక్తః - సమాభ్యధికరా

హిత్యవాచినోఽద్వయశబ్దేనానన్తత్వముక్తం - సద్వితీయం హి సర్వం దేశాదిభిః పరిచ్ఛిన్నం - అతోఽద్వితీయత్వాదనన్తత్వ సిద్ధిః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదేవం సత్యత్వజ్ఞానత్వానన్తత్వామలత్వవిశిష్టం శోధకవాక్యావగతం పరమాత్మస్వరూపముక్తం - అము మేత్యుక్తాయా దృశస్సాధనాన్యాహ ॥ దయయేతి ॥ సర్వేషు ఉచ్చావచేషు భూతేషు యథోచితసత్కారోపయోగిన్యా దయయా యా - యేన కేనచిద్దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ చ - అనుగృహీతయా - దృశా - జనార్దన - స్తుష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతస్తుష్టో భగవాన్నకదాచిత్త్యజతీత్యాహ ॥ అపహృతేతి ॥ అపహృతా నిరస్తాః సకలా ఏషణాః కామా - యస్మాత్ - సచాసౌ - అమల - ఆత్మా మన - స్తస్మిన్ - ఏవంవిధే - సతాం మనసి - నిరన్తర - మేధితయా - భావనయా భక్త్యా - ఉపహూతః సన్నిధాపితస్సన్ - అక్షరో హరిః - ఛిద్రవత్ పృథక్సిద్ధవత్ - తతో - నసరతి నాపయాతి - కింకుర్వన్ - ఆత్మనో నిజజనవశ్యత్వం స్వభక్తాధీనత్వం - యన్ గచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సతాం వశ్యోసౌ - అసతాం పూజామపి న గృహ్ణాతీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అధనాశ్చ - ఆత్మధనాశ్చ భగవద్ధనా - స్తే - ప్రియా - యస్య "సచమమప్రియః" ఇతి భగవదుక్తేః - భక్తసజ్జనాన్యాననరసజ్ఞః - సహరిః - కుమనీషిణాం కుత్సితమతీనా - మిజ్యాం - నభజతి నగృహ్ణాతి - కేకుమనీషిణ - స్తత్రాహ - శ్రుతాదీనాం మదాః శ్రుతాదినిమిత్తా మదా - స్తైరన్ధాః - అకిఞ్చనేషు విరాగిషు సత్సు - యే - పాపం తిరస్కారం - విదధతి కుర్వన్తి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ భక్తపరాధీనత్వమేవ ప్రపఞ్చయం స్తం కో నభజేదిత్యాహ ॥ శ్రియమితి ॥ అనుచరతీం అనువర్తమానామపి - శ్రియం - తదర్థినః తాం శ్రియమర్థయన్త ఇతి తథోక్తాన్ శ్రీకటాక్షలేశకాక్షిణః - ద్విపదపతీన్ - విబుధాన్దేవాంశ్చ - నిజభృత్యవర్గరక్తో - భగవాన్ - నభజతి నానువర్తతే - కుతః - యః - స్వపూర్ణః స్వత ఏవా

పవాదోఽపరమోపలమ్భనమ్ । సంజ్ఞప్తిమాత్రం భజతామయాదృశా హ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్రనిర్వృతమ్॥
దయయా సర్వభూతేషు సంతుష్ట్యా యేన కేనవా । సర్వేన్ద్రియోపశాన్త్యా చ తుష్యత్యాశు జనార్దనః ॥౨౦॥ అప
హృతసకలైషణామలాత్మన్యవిరతమేధితభావనోపహూతః । నిజజనవశగత్వమాత్మనోయన్న సరతి ❁ ఛిద్రవ
దక్షరస్సతాం హి ॥౨౧॥ నభజతి కుమనీషిణాం సఇజ్యాం హరిరధనాత్మధనప్రియో రసజ్ఞః । శ్రుతధనకులకర్మణాం
మదైర్యే విదధతి పాపమకిఞ్చనేషు సత్సు ॥ ౨౨ ॥ శ్రియమనుచర ❁ తీం తదర్థినశ్చ ద్విపదపతీన్ విబుధాంశ్చ యస్స్వ
పూర్ణః । నభజతి నిజభృత్యవర్గతన్త్రః కథమముముద్విసృజేత్పుమాన్ రసజ్ఞః ॥౨౩॥ మైత్రేయ ఉవాచ ॥ ఇతి ప్రచేతసో
రాజన్నన్యాశ్చ భగవత్కథాః । శ్రావయిత్వా బ్రహ్మలోకం యయౌ స్వాయంభువో మునిః ॥౨౪॥ తేఽపి తన్ము
ఖనిర్యాతం యశో లోకమలాపహమ్ । హరేర్నిశమ్య తత్పాదం ధ్యాయన్తస్తద్గతిం యయుః ॥౨౫॥ ఎవం తేఽభి
హితం క్షత్తర్యన్మాం త్వం పరిపృష్టవాన్ । ప్రచేతసాం నారదస్య సంవాదం హరికీర్తనమ్ ॥౨౬॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
య ఏష ఉత్తానపదో మానవస్యానువర్ణితః । వంశః ప్రియవ్రతస్యాపి నిబోధ నృపసమ్మతమ్ ॥ ౨౭ ॥ యో నారదా
దాత్మవిద్యామధిగమ్య పునర్మహీమ్ । భుక్త్వా విభజ్య పుత్రేభ్య ఐశ్వర్యం సమగాత్పదమ్ ॥౨౮॥ ఇమాం తు కౌషా
రవిణోపవర్ణితాం క్షత్తా నిశమ్యాజితపాదసత్కథామ్ । నిబద్ధభావోఽశ్రుకలాకులో మునేర్దధార మూర్ధ్నా చ

వాప్తసమస్తకామత్వాన్నిరాశీర్ద్విజ్ - భజతి ఏవంభూత - మముం భక్తవత్సలం - రసజ్ఞః పుమాన్ - కథ - ముద్విసృజేత్ ❁ ॥౨౩॥ ❁ సంవాదముపసంహరతి మునిః ॥ ఇతీతి త్రిభిః ॥ హే రాజన్ విదుర - యమాభిప్రాయేణ రాజన్నితి సంబోధనం - ఇతి ఉక్తా - అన్యాశ్చ - భగవత్కథాః - ప్రచేతసః ప్రతి, శ్రావయిత్వా - స్వాయంభువో నారదో మునిః, సత్యలోకం - యయౌ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతస్తే ప్రచేతసః, నారదముఖనిస్సృతం - సకలలోకాఘహరం, భగవద్యశో - నిశమ్య భగవచ్చరణారవిన్దం - ధ్యాయన్త - స్తల్లోకమాపుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హే క్షత్తః త్వం - మాం ప్రతి - యత్పృష్టవాన్ - ప్రచేతసాం - నారదస్య చ సంవాదవ్యాజం - హరికీర్తనం - తేతుభ్యం - మయాఽభిహితమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స్కన్ధార్థముపసంహరన్నుత్తరస్కన్ధప్రవృత్తినిమిత్తభూతశఙ్కాముత్థాప్యాహ ॥ ఏష ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ మానవస్య మనుపుత్రస్య ఉత్తానపద - ఏష - వంశోఽనువర్ణితః - అథ - ప్రియవ్రతస్య ఉత్తానపాదానుజస్య - నృపాణాం సమ్మతం - వంశం - నిబోధ శృణు ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తద్వంశబుభుత్సామైవ సమాసతస్తచ్చరిత్రమాహ ॥ యః ప్రియవ్రతః, ప్రథమం విరక్త్యా వనం ప్రవిష్టః - నారదా, దాత్మవిద్యా - మధిగమ్య ప్రాప్య - పున - ర్మహీం, భుక్త్వా పరిపాల్య - పుత్రేభ్యః ఐశ్వర్యం రాజ్యం విభజ్య - పదం భగవత్పదం, సమగాత్, సమ్యక్ సాధనోపసంహారేణాగాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ విదురమైత్రేయ సంవాదముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఇదం త్వితి త్రిభిః ॥ కౌషారవిణా మైత్రేయేణో - పవర్ణితం, అజితస్య భగవతో, పాదః గుణానువాదః, సతాం కథాశ్చ, తత్సమాహారరూపం, ఇదం తృతీయతురీయస్కన్ధాత్మకం, నిశమ్య, విమృశ్య, భావేన స్నేహేన,

యాఽశ్రూణాం, కలాః మాత్రాః, తాభిః, ఆకులితచిత్తః, క్షత్తా విదురః, మునేర్మైత్రేయస్య, చరణం, మూర్ధ్నా, హరేశ్చరణం, హృదా దధార ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత, హే తాత, మహాయోగిన్, కరుణాత్మనా దయాళునా, త్వయా, సోఽయం, తమసస్సంసారస్య, పారః పారప్రాప్తిహేతురుపాయః, దర్శితః, యత్ర తమసః పారే వర్తమానైః, అకిఞ్చనైః, అగమ్యో భవతి, హరిః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్యేవం, వదన్, ఆనమ్య ప్రణమ్య - తం, అనుజ్ఞాప్య, స్వానాం జ్ఞాతీనాం, దిదృక్షుః, శేషే షష్ఠీ స్వాన్ ద్రష్టుమిచ్ఛుః, జ్ఞానయోగేన పూర్ణాన్తఃకరణః - గజసాహ్వయం హాస్తినపురం, యయౌ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ విదురమైత్రేయసంవాదశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే రాజన్, హరౌ, అర్పిత, ఆత్మనాం, యేషాం తేషాం - రాజ్ఞాం స్వాయంభువమన్వాదీనాం, ఏతచ్చరిత్రం, యః, శృణుయాత్, స ఆయురాదీన్, ప్రాప్నుయాత్, స్వస్తిగతిం ముక్తిం, తత్ర స్వస్తిగతిః ప్రధానఫలం, ఆయురాదయ ఆనుషఙ్గికఫలాని, స్వస్తి పృథక్పదం వా, గతిం ముక్తిం, స్వస్తి మఙ్గలమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ....

రణం హృదా హరేః ॥ ౨౯ ॥ విదుర ఉవాచ ॥ సోఽయమద్య మహాయోగిన్ భవతా కరుణాత్మనా । దర్శితస్తమసః పారో యత్రాకిఞ్చనగో హరిః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యానమ్య తమామన్త్ర్య విదురో గజసాహ్వయమ్ । స్వానాం దిదృక్షుః ప్రయయౌ జ్ఞాతీనాం నిర్వృతాశయః ॥ ౩౧ ॥ ఏతద్యః శృణుయాద్రాజన్ రాజ్ఞాం హర్యర్పితాత్మనామ్ । ఆయుర్ధనం యశస్స్వస్తి గతిమైశ్వర్యమాప్నుయాత్ ॥ ౩౨ ॥ ****************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే చతుర్థస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః. ************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా కృతాయాం శ్రీమద్భాగవత

చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థస్కన్ధే

త్రింశోఽధ్యాయః. * చతుర్థస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలగురువర

చరణారవిన్దాభ్యాం నమః. ********

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు - హరిః ఓం తత్సత్

